

ॐ ॥ नमो त्रिव्यस्त ॥ ॐ

જૈન યુગ

[શ્રીં જૈન મ્વેં કાન્કર-સનુ' માસિક-પત્ર]

પુસ્તક ૧

અંક ૧

સાદ્રપદ

૧૯૮૧

માનદ માત્રી

મોહનલાલ દક્ષીણ દેશાઈ

બી. એ. એલ. એલ. બી.

વર્ણન હાઈકોર્ટ, મુંબઈ

વિષયસૂચક

અપ્રકટ વીરસ્તવન (પ્રાચીનકાવ્ય—પરોવિજયજી)	૧
તંત્રીનું નિવેદન	૨
મહાભાજનું વ્યાખ્યાન	૫
શ્રી મહાવીર-પ્રવચન	૮
માગધી બાપા (સુનિ મહારાજશ્રી કલ્યાણવિજયજી)	૯
તમે સંવત્સરી પ્રતિક્રમણ કીધું છે?	૧૫
વસ્તુપાલ તેજપાલનો ગમ (સમયસુન્દર ગણિ)	૧૭
જૈનધર્મના સિદ્ધાન્ત (ડૉ. ગ્યાસનાપના જર્મન લેખનું બાળાન્તર કરનાર ગ નરસિંહભાઈ ધ પટેલ)	૨૦
ભાગતનો જૈન મપ્રદાય (ડૉ. જુલ્લગના અચનુ બાળાન્તર)	૨૯
દેવપૂજા	૩૩
પદ-ચરહાર (તત્રી તથા રા ગમલાય મોહી વચ્ચેનો)	૩૫
સ્ત્રીકાર	૩૮
જૈન કૉન્ફરન્સની કાર્યવાહીનો અહેવાલ	૪૧
એક પ્રાચીન પદ	૪૦

જૈનયુગ

—જનધર્મ, તત્ત્વજ્ઞાન, સાહિત્ય, ઇતિહાસ, જીવનચરિત્ર ને સામાજિકગતિને સમતા વિષેના ચર્ચાતું ઉત્તમ જૈન માસિક

—વિદ્વાન સુનિ મહારાજશ્રી તથા અન્ય લેખકોની કસાયેલી કવચથી લખાયેલા ગદ્યપદ લેખો તેમા આવશે

—શ્રીમતી જૈન સ્વે કૉન્ફરન્સ (પરિષદ) સળ પીના વર્તમાન-કાર્યવાહીનો અહેવાલ સાચેસાચે આપશે.

તો દરેક મુઠ્ઠા આ પત્રના આદક બની પોતાના મિત્રોને પણ આદક બનાવશે અને સપોવાના

લેખકો વગેરેને સૂચનાઓ.

૧ આ પત્રમા પ્રકટ થતા લેખો માટે તે તે લેખના લેખકો જ સર્વ રીતે નેજામદાર રહેશે.

૨ અવ્યાસ, માન અને કોષખોજના પગિખામે લખાયેલા સર્વ લેખો, વાર્તાઓ ને નિબંધોને પ્રથમ સ્થાન મળશે.

૩ લેખકોએ તેમજ અવલોકન માટે પ્રુક્તિકો મોકલવા ઇચ્છતા સજ્જનોએ તત્રી સાથે પદનારો પત્રવ્યવહાર કરવો.

૪ કોઈ પદુ લેખ પૂર્વે જતે કે બીજાએ બન્ય રયગે પ્રતિદ ક્યો દોય તો તે કૃપા કરી ન મોકલશે.

૫ દરેક લેખ તેમજ મોખેલ અથવા સમા- નોચના સમય યથા વિચારીને જેમ બને તેમ તમને પ્રકટ કરવાની કાગજી નેવાશે.

જ્ઞાનિગિમ, } મોદનસાલ દલીચંદ દેસાઈ
ત્રીજે મ યે } B. A. I. I. B. વણીસ દાહકોર,
કોલકાત મ. } મ નદ ત ની
ગુજરાત

જૈન યુગ

આપણા મનના મેદોમાં અને અસમાનતામાં ઉંડે ઉંડે એક મૂળગત, અપ્રત્યક્ષ યોગસૂત્ર ભારતવર્ષે બાધી રાખ્યું છે, તેથી મહાભારતમાં વર્ણવેલું ભારત અને વર્તમાન ભારત જુની જુની અને મહાવની બાળતોમાં સિન્ન હોવા છતાં લક્ષ્યની નાણીનો યોગ તુટતો નથી

આ યોગનો દત્તિકાસ તેજ ભારતવર્ષનો યથાર્થ ઇતિહાસ છે તે યોગ રાષ્ટ્રીય સ્વાર્થને લઈને નથી એ શબ્દમાં કહીએ તો કહેણ પડશે કે ધમને લઈને છે પરંતુ ધર્મ શું તે સબંધે તે તકરારનો પાર નથી અને ભારતવર્ષમાં ધર્મનું બાહ્યરૂપ જુદા જુદા પરિવર્તનોને પામ્યું છે, તેમાં ખલુ સન્દેહ નથી,

તેમ છતાં એ યાજ સખવાતુ છે કે પરિવર્તન એટલે વિચ્છેદ નથી શૈલવમાથી મોતનમાં પરિવર્તન થાય છે તેમાં વિચ્છેદ થતો નથી ... ભારતવર્ષના લોકોએ જુદા જુદા પ્રયાસ અને પરિવર્તનો દ્વારા ધર્મને સમાજમાં મૂર્તિમંત કરવાના પ્રયાસો કર્યા છે આ એક તેના પ્રયાસમાં ન પ્રાપ્ત ભારત સાથે અર્વાચીન ભારતની એકતા છે.

— સ્વી-દ્રનાથ કાકુરે

પુસ્તક ૧

વીરાત સં ૨૪૫૧ વિં સં ૧૯૮૧

ભાદ્રપદ અક ૧

અપ્રકટ વીરસ્તવન

શ્રી ચિંતામણુ પામણ, અરજ સુણો ઇકે મોરી રે,	
મારા મનના મનોરથ પૂરવો, હું તો ભગત ન છોડું તોરી રે	શ્રી ચિં ૧
મારી ખજમતમાં ખાંચી નહિ, તારે જોટ નહિ કોઈ ખલને રે,	
દેવાની મી દીલ છે? કહ્યું તે 'કહીધ' છાને રે	શ્રી ચિં ૨
તેં પૃથવી મહુ ઉંરણ કરીરે, ધન વરસી વરસીદાને રે:	
માહરી વેલા સ્યુ એહવા, દીયો વંછિત વાલો વાને રે	શ્રી ચિં ૩
મત કહસ્યો તુઝ કરમે' નથીરે, કરમ હોય તા પામ્યો રે,	
મુઝ મરીખા કીધા મોટકા, તેણે કાંઈ તુઝને' ધાર્યો રે	શ્રી ચિં ૪
કેક ન છોડું તાહરી રે, આખ્યા વિણ શિવસુખ સ્વામી રે,	
સુરખ તેં પુછ માંનસ્યે, ચિંતામણુ કસલ પામી રે	શ્રી ચિં ૫
ભગતે' રીઝયા ફલ દીયેરે, ચિંતામણુ પણુ પાપાણુ રે,	
અધિક કાંઈ કહાવસ્યો, ભદ્રિક ભગતે' જાણો રે	શ્રી ચિં ૬
અમે ભગતે' સુગતને ખેંચસ્યું, જિમ લોહને વ્યમક પાપાણુ રે,	
તુમે હેજ હસીને દેખસ્યો, કહસ્યો સેવક છે સપરાંણુ રે	શ્રી ચિં ૭
બાલિક તે જિમતિમ બોલતો, કરે લાહ તે તાતને આગે રે,	
તેહના તે વંછિત પૂરવે, બની આવે સગણું રંગે રે	શ્રી ચિં ૮
મારે જનનાર બન્ધૂય છેરે, હું તો લોકને' વાત સીખાવું રે,	
વાચિક જસ કહે માહિબા, ઇક ગીતે' તુંમ શુણુ ગાઉં રે	શ્રી ચિં ૯

યશોવિજયણ (વિક્રમ ૧૮ મું સતક)

તંત્રીનું નિવેદન

શ્રીમતી જૈન શ્વેતામ્બર કૉન્ફરન્સના તરફથી 'જૈન શ્વેતામ્બર કૉન્ફરન્સ હેરૅલ્ડ' એ નામનું પત્ર લગભગ ૧૫ વર્ષો સુધી નીકળ્યું, તે પૈકીનાં હેલ્ડમાં લગભગ સાત વર્ષ (સન ૧૯૧૧ના એપ્રિલ માસના અંકથી તે સન ૧૯૧૮ સુધી) તે પત્રના માનાધિકારી (એડિટર) તંત્રી તરફિનું કાર્ય એ યથાશક્તિ અને યથામતિ કરી સને ૧૯૧૯નો જાન્યુઆરી અને ફેબ્રુઆરીનો સંયુક્ત અંક કાઢી મારી રાજ્યસુધીથી તંત્રા તરીકેનો સંબંધ કેટલાંક કારણોને લીધે છોડ્યો હતો. અને તે મારેનું છેલ્લું નિવેદન તે અંકમાં એ કાર્ય હતું.

આકર્ષણ કરી શકાતું નથી." ત્યારે પ્રશ્ન એ થયો કે અગાઉ પત્રનું જો નામ — 'જૈન શ્વેતામ્બર કૉન્ફરન્સ હેરૅલ્ડ' રાખવામાં આવ્યું હતું તે જ નામ ચાલુ રાખવું કે બીજું નામ તબું અને કોઈ સમજી શકે તેવું સ્વમાધાનું રાખવું. તે સાથે તેની નીતિ થું રાખવી વગેરે પત્રને લગતા સર્વ પ્રશ્નોનો વિચાર કરી તે આગતનો રિપોર્ટ કરવા એક પેટાસમિતિ નીમાઘ હતી (જુઓ સ્ટેન્ડિંગ કમિટીનો ૧૭-૪-૨૫નો દલાવ) અને તે સમિતિએ કચેલ રિપોર્ટનો હુંક સાર નીચે પ્રમાણે છે:—

હેરોલ્ડ એ લાંબું નામ તેમજ અંગ્રેજી ભાષાનું નામ છોડી હેલું અને નવું ટૂંકું ને સુંદર નામ પસંદ કરી તંત્રીએ મૂકવું (૨) કદ આદરેલ રાખવું (૩) વર્ષમાં હાલ પાંચસો પૃષ્ઠ આપતાં (૪) દરબાલખર્ચ સહિત વાર્ષિક લવાજમ હાલ બે રૂ. રાખવું. (૫) પહેલો અંક શ્રાવણમાંથી બહાર પાડવો. વિશેષમાં તંત્રીને બીજી સત્તાઓ એ આપવામાં આપી કે જદલામાં તથા લેખકોને મંદત આપવાનું તેની મરજી પર છે ને એવલોકન માટે આપતાં પુસ્તકોની વ્યવસ્થા કરવાની કુલ સત્તા તેની રહેશે.

સ્ટેનિંગ કમિટીએ ઉપરનું મંજૂર કરી તંત્રી તરીકે મને કહેતાં મેં તેમની આજ્ઞા સ્વીકારી છે. પ્રમુદાની જવાબદારીઓ ધણી છે તેવું મને ખાતર છે પણ તે સર્વ જોખમદારી બરાબર જાણી રાખી પાળવા માટેની મારી શક્તિ અને છુદ્ધિની મર્યાદાનું પણ તેટલું જાણ છે; તેથી આ તંત્રી તરીકેનું પદ હું લઈને બધી જવાબદારીઓ સાચવી શકીશ કે નહિ તે વિચારે હું કંપાચમાન થાઉં છું. હું તેમ કરવા શક્તિમાન થાઉં તે માટે મારામાં સદાય શુદ્ધ નિષ્ઠા, સત્ય જ્ઞાન અને પવિત્ર અતઃકરણ રહ્યાં કરે એવું શાસનનાયક પ્રત્યે પ્રાર્થનું છું, કારણ કે એ ત્રણ સદૃશ્યો વગરના પત્રકારો તે સમાજના ભયંકર દુશ્મનો, અવળે રહેતાં ચાલનારા અને સમાજરચને તોડી પાડનારા થાય છે.

વર્તમાનપત્ર એ માત્ર વર્તમાન એટલે સમાચાર આપીને શાંતિ પકડનારું પત્ર નથી, પરંતુ તે તો દરેક વર્તમાન કે બનાવ ઉપર તેમાંથી ઉપસ્થિત થતા પ્રશ્નો એક પછી એક લઈ તેના પર વિચાર કરી તેનું નિરાકરણ કરનારું પ્રજા સંપત્તિ છે. એવું નિરાકરણ કરવામાં અંગત દેખને તિલાંજલિ જ આપવાની છે.

છાત્રુ એ મહાભારત અંતર છે અને તે ઉપરાંત એક ઉમદા બવાસથી વાપરવા યોગ્ય હથિયાર છે. તે ખાતરી છવનની પવિત્ર હૃદયભાવનાને મક્કી કરવા માટે આ તો કાલ મનુષ્યની આજરને હલકી પાડવા માટે વાપરવાનું કે દગામવાનું નથી. જેમ

વિદુતશક્તિના પ્રયોગ બળને એકત્રિત કરી તૈયાર કરવામાં આવતું અંતર, મનુષ્યના વ્યવહારોને પૂરો પાડનાર મહાન ઉપયોગી સાધન તરીકે વાપરવામાં આવે છે, તેની જ રીતે સમાજ કે દેશના વ્યવહાર મુશ્કેલસ્થિત અને ઉપયોગી થાય તેવી રીતે પત્રકારોએ પોતાની સર્વ સુંદર શક્તિઓને એકત્રિત કરીને તે દ્વારા પોતાના પત્રને ચલાવવું ધરે છે.

આ એ જ રીતે થઈ શકે કે ગરુડગચ્છી મતમતની ગાંધિગાંધિની દુરમતાવટ (Sectarian or racial Animosity) પ્રબલિત ન થાય, દરેક ઉપયોગી સંસ્થાના કાર્ય કરાવ કે ધોરણ પ્રત્યે તેમાં અનિષ્ટ તત્ત્વ જ મળ્યું છે એવા (detecting bad in any of the acts of institutions) અભિનિવેશને દેશવટો આપે ને તેમાં સુધારા કરવા યોગ્ય તત્ત્વપર દષ્ટિ રાખે, અપિવેદ કે અમર્યાદા (lack of courtesy) ન દેખાય, ગમે તેવા બીનજોખમદાર કુમલઓ (irresponsible attacks) ન થઈ જાય, દલીલને બદલે કાલ્પ ન દેકાય, સમભાવ અને ઉદારભાવની સામાન્ય ઉણપ (general want of temperance and charity) નરાપણ પ્રકટ ન થાય—એવી ભતના જ લેખો અને ચર્ચાપત્રોને સ્થાન અપાય તો જ.

આ ભાવનાઓ હમેશાં હું મારી દષ્ટિસંમુખ તથા હૃદયમાં રાખવા પ્રયત્નરીલ રહીશ—એ મારી ઉમેર છે. તેને પોષક આદર્શો મારા લક્ષ સંગીષ એ રહ્યાં કરશે કે:—

(૧) જે વિચારો વ્યક્તિગત સ્વાતંત્ર્યની દષ્ટિથી ધણી સંગીન હોય છતાં જો તેનાથી પરિવર્તનનું કિત પૂરું સચવાતું ન હોય તો તે માટે આ પત્રો ઉપયોગ ન થવા દેવા.

(૨) સંમત નૈતિકસમાજની અખંડતા ભગવતી. જેનાથી કલેશ-વિરોધ વધે તેનાથી દૂર રહેવું. ગરુડ મમત-સંપ્રદાયનું અંતર, નહાનીસૂતી નમાસી નિત્રતાઓ— વિશેષને તિલાંજલિ આપવી.

(૩) છતાંય વિચારબોધને આવકાર આપવો— વિચારબોધને તથા પરંપરાગત આચાર્યશાસ્ત્રને બેઠવી.

(૪) છતાં શૈલી મંડનાત્મક-રચનાત્મક (Constructive) રાખવી—ખંડનશૈલી (destructive) થી દૂર રહી મર્મ-પ્રહારો કરવા નહિ.

(૫) નૂતન વિચારોનાં દૃષ્ટિબિન્દુઓ, વિષયોની વિવિધતા, જૈનોની ઐતિહાસિક સામગ્રી વગેરે મથાપ્રમાણમાં પૂરું પાડવું.

(૬) પુસ્તકોની સ્વતંત્ર સમાલોચના કરી કરાવી તેના લેખકોને સૂચનાઓ કરી સવળે માર્ગે દોરવા અને સમાજને તે સંબંધી ખરો તોલ જતાવવો વગેરે વગેરે.

આ સારે એ પણ કહી દેવું યોગ્ય છે કે કોઈ એમ કહે છે કે જૈનશૈલીએ લેખો લખાવા જોઈએ, તો હું નમ્રપણે જણાવીશ કે તે મને તેમજ સર્વ સજ્જન જૈનને માન્ય છે, પણ એટલું તો ખરું કે તેવું કહેનારાં યા માનનારાં જૈનશૈલીની વ્યાખ્યા પોત-પોતાની રચિ અને જ્ઞાન પ્રમાણે કરી રાકે છે; એટલે તે સર્વ વ્યાખ્યાઓથી અનજન્યપણે રહે; હું જેટલે દરજ્જે મારા ધર્મજ્ઞાનના પરિણામે તેનો અર્થ કરી શકું તેટલે દરજ્જે તે લક્ષમાં રાખી મારી લખવાની પ્રયત્નિ ચશે, તેમ બીજાના લેખમાં બને તો—અને બને ત્યાં સુધી ટિપ્પણી વગેરે આપી તેને જતાવશે—પણ આટલું તો સર્વેએ સ્વીકારવાનું છે કે બીજાના લેખોની જવાબદારી સંપૂર્ણ અને સર્વથા તંત્રીની હોતીજ નથી; તેમજ કોન્ફરન્સ પોતે દરેક લેખની જવાબદારી પોતાના માથે લેતી નથી; દરેક લેખની જવાબદારી તે તે લેખના લખનારની જ રહેશે.

યુગ પોતાનો ધર્મ બજાવ્યો જાય છે. બીજા કોમો આગળ વધતી જાય છે, ત્યારે આપણે આ યુગનો ધર્મ સમજ આગળ વધીએ એમાં શ્રેય છે. આ પત્રનું નામ 'જૈનયુગ' રાખ્યું છે તે જૈનોની વિશિષ્ટતા, સાદિત્ય સેવા, દેશસેવા વગેરે જતાવવા પ્રયત્ન કરશે. એ નામ પોતાના કામથી સર્વને પ્રિય થાઓ.

ઉપરનું વાંચી સમજ દરેક જૈન આ પ્રતનો આહત બનશે, દરેક સુગ લેખક ઉપર જણાવેલી આદર્શોને લક્ષમાં રાખી વિચારજનક અને વિચારદુષ્ટિય લેખ ગદ્ય પદ્યમાં મોકલાવવાની કૃપા જતાવશે, અને જૈનસમાજને આ યુગની આવશ્યક વિધિઓ, કૃતિઓ, કાર્ય શુદ્ધનિષ્ઠાથી લખવાની આ 'જૈનયુગ'ની ભાવના સફળ કરશે એ હૃદયેચ્છાથી તેમજ સૌરાષ્ટ્રના ૨૧૦ કવિ યોગદાતાની 'કર્તવ્ય' પરની નીચેની હૃદયોર્મિઓ, સહિત આ વક્તવ્ય પૂરું કરું છું.

“ પ્રણયના મીઠા મરો, અને ગીતો અમે ગાશું,
બસે સંસારનાં શિખો, શુભે કે ના શુભે તોયે.

હૃદયના આનુદાં રેડી, બિંબવશું વિશ્વને ભાવે,
કદિન હંયાં મુદ્દલ એથી, બને કે ના બને તોયે.

પ્રજા પડા બધા ચીરી, હૃદય છુટાં કરી દેશું,
સુભાગી સત્ય જોનારા, જરૂર કે ના જરૂર તોયે.

પુનિત કર્તવ્યને પંચે, વિચરશું ધર્મ્ય ધારીને,
અમારા બંધુ એ ચીરે, ચરે કે ના ચરે તોયે.

૫૫

મોહનલાલ દલિયંદ દેશાહ

મહાત્માજીનું વ્યાખ્યાન

[જૈન કન્વેન્શનમાં મહાત્માજી તા. ૧૨-૪-૨૫ને રોજ પત્રાચારો તે વખતે તેમણે આપેલું વ્યાખ્યાન.]

ધ્રુમપ સાહેબ, બાઇઓ અને બહેનો,

પ્રથમ તો તમને હું ધન્યવાદ આપવા ઇચ્છું છું. તમારામાં જે થોડાકણે કહેશ હતા તે સગામ થયો છે. તે કટુંબકમેશની મને કહે છે. ખજાર પડી ગઈ હતી. મારા પર જૈનભાઈઓની કૃપા ઘણી રહી છે. અને તેનું કારણ તેમની પાસે મારી ઘણી લેણદેની છે. હિન્દમાં મારા જે સગા બાઈ ગણુ તે દાંડ પ્રાણજીવન મહેતા તે જૈન છે. અને જેના ધર્મજ્ઞાન અને આદિત્ય વિષે મને ખાત છે તે રામચંદ્રભાઈ તેઓ પણ જૈન હતા. મુંબઈમાં માફે પોતાનું ઘર સમજી જ્યાં ભઈ છું તે પણ જૈનનું ઘર છે એટલે રેવાચંકર જગજીવનનું ઘર. જ્યારે જ્યારે મુસાફરી હું કરું છું ત્યારે જેમ ખીમના તેમ જૈનોના મુંબઈમાં આવું છું. કેટલાક એમ માને છે કે હું જૈન છું. કેટલાક જૈન મને પૂછે છે કે 'તમે જૈન છો ને?' જ્યારે હું જવાબ આપું છું કે હું જૈન નથી ત્યારે તેમને આઘાત પડેલો છે. આ આઘાત તે પ્રેમનો આઘાત છે. મેં જૈનોની ખાસ સેવા કરી નાંખી છે એવું તો કંઈ નથી. બંધાની સેવા કરતાં તેઓની જે બને તે થાય. પણ જે વસ્તુને તેઓ આરાધે છે તેનો અમલ મારાથી થયાશકિત થયો છે. એથી તેઓનો પ્રેમ છે એમ મને ખાસ છે. મારી માનવતા છે કે અહિંસાનું તત્ત્વ હું સમજી શક્યો છું તેવું ઘણા જૈનો સમજી શક્યા નથી.

શત્રુજય પર હું કેટલકે દિવસે ગયો નહોતો. ધાર્મિક બાવનાથી હું શત્રુજય ચડવા છત્તું છું એમ મેં જણાવ્યું ત્યારે શ્રાવક બાઈઓને બહુ સાફ લાગ્યું. પંડિત લાલને મારી ચાખડી પર ધ્યાન ખેંચી મને કહ્યું કે મારી ચાખડી ઘણાને ખટકશે. તેથી મેં તે ઉતારી મૂકી. ચાખડીની જરૂર કમનગરે પણ મેં પળની રસા માટે જોઈ હતી. ઉઘાડે પડે તો હું ચણું આવ્યો છું. ખેડા જીલ્લામાં મને વ્યાધિ રહ્યા

ત્યાર પછી અમુક જાતનાં પગરખાં પહેથી, પછી ચાખડી લીધી. આ ઉપરથી એમ ન સમજશો કે ચામડાના જોડા પ્રત્યે મને અભાવ છે. આ બનાવમાં પણ મેં પ્રેમનું દર્શન કર્યું.

હું જ્યાં જ્યાં ગયો છું ત્યાં જૈનો તરફથી દરેક જગ્યાએ પ્રેમતા ધૂંટડા જ મને મળ્યા છે. મને તેને લાગતે જૈનો સાથે ગાઢ પરિચય છે. 'હિન્દની સેવામાં જૈન કઈ રીતે ભાગ લઈ શકે?' એ મારે બતાવવું એમ પ્રશ્ન મેં સૂચ્યું છે. તો હું કહું છું કે આપણે શૌચ પોતપોતાની દૃષ્ટિએ પોતપોતાનો ધર્મ સંપૂર્ણ ધાળીએ તો જરૂર હિન્દની સેવા થશે. પણ તે સામાન્ય વાત નથી; પણ ધર્મ કેને કહીએ?

ધર્મના એ ભાગ છે — ૧લો તો બધા ધર્મોને સામાન્ય એવા નિયમો છે, અને ખીજો ભાગ તે સર્વસામાન્ય સિદ્ધાન્તોને ખીલવવા માટે આચારો મૂકવામાં આવ્યા છે તે અને તેને અંગે વિચારો ધડવામાં આવ્યા છે તે. મુસલમાનોને માટે એક વાત ખાસ માન્ય કહેવાતી હોય તે હિંદુને ગમતી ન હોય. છતાં આપણે માટે અને તેમને માટે જે સર્વમાન્ય સિદ્ધાંતો છે તેનું તો બન્નેએ પાલન કરવું જોઈએ. આથી આપણે આપણો ધર્મ શોભાવી શકીએ. - જો તેમ ન કરીએ તો પ્રત્યેક ધર્મની નિષેધતા અંધનરૂપ થઈ પડે છે, અને એની વિરોધતા સત્તાજી હોય, તોયે કાં તો શાસ્ત્ર ધોડું હોય યા તો તે રાજ્યનો જે અર્થ કરતા હોઈએ તે બરાબર કોઈ ન હોય યા સમજતા ન હોઈએ.

આપણે આંધળા થઈ ધર્મને નામે ચોમેર ગમણ કરીએ છીએ. જૈનો પાસે ખૂબ પૈસા પડ્યા છે. સદુપયોગ તો તેનો થાય છે — તેમ દુરુપયોગ પણ થતો જ થાય છે. ૧૯૧૫ની સાતમાં સ્વેત્તિઓને સ્થિતિને કારણે કપડાં મારે કાને આવ્યાં. કેટલાક જૈનોને લાગ્યું કે (૧) હું નિષ્પદાપાત રહી સદીસ,

વળા (૨) હું વજાલ રહેશે અને (૩) મેં જૈન શાસ્ત્રોનો કંઈક અભ્યાસ કરેશે અને (૪) જૈનો સાથેનો મારો પરિચય પણ હશે. જલ્દીમાં પંચ થવાની મેં હા પણ પાડેલી, પણ ત્યાર પછી કોઈ મારી પાસે આવેલ નથી. જનમાં દુરાગ્રહ આવી ગયો જણાય છે. શું પ્રિવિ કાઉન્સિલ જરાબર ન્યાય જા. આપશે? ધર્મની વાતમાં તે ક્યાંથી ન્યાય આપી શકે? ધારો કે પૂરો ઇન્સાફ કદાચ ત્યાંથી મળી શકે, તો સવાલ એ છે કે તેવો ઇન્સાફ ત્યાં ગયા વગર આપણને ન મળી શકે? છતાંય ધારો કે પંચથી આપણને ગેરફાવત મળે તો હું મારા ૨૦ વર્ષના વજાલના અનુભવ પરથી કહી શકું તેમ છું કે કાઈકાઈ અને પ્રિવિ કાઉન્સિલમાં પણ મેં ગેર-ઇન્સાફ જોયો છે. તેમણે ઇલાદાપૂર્વક અન્યાય કર્યો છે એમ નથી કહેવા માગતો. અદાલતમાં જઈએ છીએ ત્યારે જાણ્યેઅજાણ્યે પણ અન્યાય સાચું થું છે તે જ જોઈ પક્ષ કે પક્ષના વજાલો તરફથી સમજાવવામાં નથી આવતું, પણ સદુ પોતાપોતાનો કહો ખરો કરવા હવે છે. એમ અદાલતોમાં સહેજે ગેરફાવત થઈ જાય છે. આપણામાંથી ન્યાય કરવા નીમિત્તે હોય તો તે કદાચ ઇલાદાપૂર્વક ગેર-ઇન્સાફ કરે તો? એવો પ્રશ્ન થાય, તો પ્રિવિ કાઉન્સિલ નહોતી ત્યારે શું થતું હતું? અસપરસના ગમડા આપણે અસપરસ યા આપણા પંચ મારફત ચીટારી રાખીએ એમ સૌ કોઈ હવે છે.

આપણે નિમિત્ત થઈએ ને પછી તેને બચાવીએ તેમાં દયા નથી. માંકડની ઉત્પત્તિ તો આપણું પાપ સૂચવે છે. ન્યાં સંપૂર્ણ સ્વચ્છતા હોય ત્યાં માંકડો થાય નહિ. અંગ્રેજી ઘરોમાં માંકડો નહિ હોય; તેનું કારણ તેઓ માંકડને મારે છે એ નહિ, પણ માંકડ થવાના પ્રસંગ આવવા દેતા નથી તે છે. આપણે અસ્વચ્છ રહી માંકડને ઉત્પન્ન કરીએ તેમાં જીવ-દયાનો અભાવ છે. આત્માનું શ્રેય મોક્ષ પામવો એ છે ને તે આ બધે પામવો. તેમાં દેહાધ્યાસ જો જોઈએ. હિંદમાં જમણુ કરતાં ન્યાં ઉતરે ત્યાં ઘરોમાં મને ખાટલો આપવામાં આવે ત્યારે હું સવાલ કરું કે 'ખાટલામાં માંકડ નથી ને?' જો કે ખાટલાનો હું ત્યાગ કરું છું છતાંય આ સવાલ એક પદાર્થપાઠ આપવા માટે પૂછું. માંકડ ઉત્પન્ન થાય ને પછી તેને બક્ષણ પૂરું પાડવું અને એમને એમ શરીરનું લોહી આપી રહેવા દેવા તેમાં ધર્મ નથી. તે અધર્મ છે. આમાં જીવદયા ખોટી કહ્યેલી છે. ધર્મ તો એ છે કે તેની ઓછામાં ઓછી ઉત્પત્તિ થાય તેમ કરવું. માંકડ, મચ્છર આદિ હિંદમાં ખાસ અને બહુ જોવાય છે તેનું કારણ હિંદનો વિશેષ દોષ છે — ચેલ થણો છે તે છે. કુદરતે તો માંકડ, મચ્છર આદિ યોગીદારો — તૈયાર કરેલા છે. તે કહે છે કે જો દારો સાફ રાખવાના છે તે સાફ નહિ રાખો તો ટું સળ કરવા સિવાય મોક્ષનાર હું. માંકડ મચ્છર આદિ દંડ દેનારા છે. એટલે ખરી દયા માંકડ મચ્છર આદિની ઉત્પત્તિ અટકાવવામાં રહેતી છે: ઉત્પન્ન થએલાને છવાડવાના પ્રયત્નમાં નથી.

ખેલને ખવરાવીને આપણે ખાઈએ, પીવરાવીને આપણે પીએ.

જેને સ્વરાજની ગરજ છે તેને હું કહું છું કે આ પ્રમાણે કરો તો જ સ્વરાજ મળશે. કોઈ કહેશે કે આ તો વેપારની વાત કરી. મારી માન્યતા પ્રમાણે હું તો ધર્મની વાત કરવા આવ્યો છું. એ જ પ્રમાણે ખાદીના સંબંધમાં કહું છું. કોઈ કહે કે હું તો શ્રંગાર છોડાવવા આવ્યો છું? ના, તેમ નથી. શ્રંગાર રાખો; પણ તેની ધરતી તો હિંદની જોઈએ. તેના પર અનેક રંગો રંગો તો તે માટે ધન્યવાદ આપું; પણ આપણે ખાદી છોડી કલાહીન થયા. કોઈ કહે કે ધર્મમાં પારકું શું ને પોતાનું શું? એ તો પ્રપંચમાર્ગ છે; નહિ, જૈન અન્ય જૈનને પોતાના માને તેમાં કોઈ પ્રપંચ નથી. જે પંડારીનું નહિ કરે તે પરનું શું કરવાનો હતો?

આપણે આ ભૂમિમાં જન્મ્યા છીએ તે પણ આપણા ધર્મને લઈને છે. ભૂમિનું પણ ઝણુ છે અને તે પતાવડું જોઈએ. જીવદયાનું મૂળ પારકા દેશને લણીને સ્વદેશનું ભક્ત કરવું એ નથી. પોતાના દેશનું ભક્ત કરવામાં પારકા દેશને દુઃખ થશે એ ભાવના મોહને વશ થઈ રહે છે. જે મા પોતાના બાળકને છોડી બીજાના બાળકને ધરડાવવા ગયે તે પોતાના બાળકની ધાતક અને તેમજ અન્યના બાળકની પણ અને. જે માતા સ્વબાળકને ધવરાવે અને બાળીના ધાવણથી બીજા બાળકને ધવરાવે તે જ ચોખ્ખા ગણાય. વિલાયતનાં કપડાં મેળવીને વિલાયતનું ભક્ત કરીએ છીએ એ ભ્રમણ છે. આપણે તે જાણીએ છીએ છતાં ખોટો બચાવ કરીએ છીએ. આ ભાઈ સ્ત્રી છે. બીજાં સૂત્રો તમારી પાસે મૂક્યાં નથી. આટલાં નહિ પાળી શકીએ તો સૂક્ષ્મ નહિ પળાવ. હું તો આ બધાં સૂત્રોનો સૂક્ષ્મતાથી અભ્યાસ કરનારો રહ્યો. બધાં સૂત્રોને બીજાવટથી તપસિતાં ને તેનું માધન કરતાં સૂક્ષ્મ સૂત્રો તેની મેળે મળી આવે છે.

વનસ્પતિભાગમાં ધમ આવી ગય છે એમ માની આત્માને ન હેતરશો. બટારા, ખાજ ન ખાઓ તે સરસ છે, પણ જે જે કહ્યું તેનું પાલન ન કરો તો તે વધારે, શુદ્ધ દયા તો આખા હિંદને

સમજવા લાયક છે. તેને અનુસરો, તેવી મારી આપની પ્રત્યે માગણી છે. મારા માથે વાદળો ધણું આવી ગયાં, ધણું જૂએ છે, તે ચાલ્યાં જશે. હું મહેને પોતાને સમજી ને વિવેકી માનું છું તેવી ભાવનાથી ઘેરાએલો છતાં એ જ વસ્તુ મૂકી રહ્યો છું. આપણા દેશમાં કાંતી-વણી શકાય તે પહેરો. અન્ય વસ્તુમાં સૂક્ષ્મ હિંસા છે તેથી મોહિત કરવા કે લલચાવવા નથી માગતો. પંડારીઓ, દીન દેશી બાઈઓ તથા બાઈઓ મારે શુદ્ધ ખાદી પહેરવા કહું છું. કંતાવી, પીંજાવી, લોહાવી હાથે તૈયાર થાય તેવાં કપડાં તૈયાર કરો. પ્રમુખસાહેબ તો મીલમાલેક છે; હું સો રૂપિયા મીલમાલેકને આપું કે તેટલા રૂપિયા મરીમ બાઈઓના ઘરમાં મૂકું? હિંદનો ક્ષય મીલો કરે તો તે તીણોના હું કદો થાતું છું. મીલ હિંદનો ક્ષય કર્યા વગર ચાલી શકે છે. હાથથી કંતાયેલ અને વણાયેલ માત્ર મીલમાલેકોને પણ ચાલ અને સ્ત્રી-કારના ચોખ્ખા છે.

પહેલાં તમારું આંગણું સાફ કરો. કોટીમાં લડવાના મિથ્યા મોહ આવ્યો છે તે જશે તો આપણે બેચાર દિવસમાં બધા ગંગા આટોપી શકીશું. જેમ પારસી કેમને કહી રહ્યો છું કે તેમનામાં દ્રવ્ય છે, કમાવાની શક્તિ છે, વેપારશુદ્ધિ છે, તેમ જૈનોમાં દ્રવ્ય, શક્તિ અને વેપાર છે. કોઈ કહે છે કે હિંદને વેચી નાખ્યો તે જૈનોએ. કેટલાકે તેના દસ્તાવેજો બતાવ્યા. એક દસ્તાવેજ તો એવો હતો કે એક એક પંદરેશને એક એક ચીજ સોંપી આપી. આ ખરૂં હોય તો જીવદયા નહિ પણ દ્રોહ થશે. જે વેપારીઓ ધારે તો તેમના હાથમાં સ્વતંત્રતાની ચાવી છે. ગ્રંથિજી વેપારીઓ સાથે જ આ રાજ્ય સામાન્ય રીતે ચાલે છે. આપણા વેપારની શુદ્ધિથી, સ્વાર્થભાગથી આપણે દેશ પાછો સર કરી શકીશું.

હિંદુ-મુસલમાન એકતા માટે તમને કહેવાનું નથી; તે માટે તમે નિર્દોષ છો. અત્યજીને માટે તો જૈનોએ શરમાવા જેવું છે, જૈનો જે અસ્પૃશ્યતાને માને છે તે કેવળ રૂઢીને વશ થઈને. સાત્ત્રપ્રમાણ જેવું તેઓને કંઈ જ નથી. સર્વ જૈન કહે છે કે

તે કેવળ ફરી છે તો ફરિને વધ થય અંત્યએ પ્રત્યે
ક્યાં મુખી અત્યાચાર કરશે ? અને પોતાને માનતા
સનાતનીઓ અત્યાચાર કરે છે તેમાં ક્યાં મુખી બાળ
કેશે ? સનાતનીઓ તો મનુસ્મૃતિ આદિનાં પ્રમાણ
કાઠી કંઈક બતાવી શકે, પણ વંતો શું પ્રમાણ
બતાવી શકે તેમ છે ? હું પોને સનાતની છું. મારે

વેદાદિ પ્રમાણ, તેમાં હું અસ્પૃશ્યતા નથી જોતો ને
જો જોઉં તો તે વેદનો હું ત્યાગ કરું. અસંત્ય
અત્યાદિ નથી પણ સત્ય જ અત્યાદિ છે. એ સંત્યનો-
એ અહિંસાનો સ્વીકાર કરનાર હિંદ હિંસા કરી
રહ્યું છે, તેમાંથી હું ને તમે ને આપું જગત બચી
જાઓ એમ હેવો દમ્ભી શાંત થાઉં છું.

માગધી ભાષા

(લેખક—સુનિ મહારાજ શ્રી કલ્યાણવિજયજી)

મગધદેશ નિવાસિયોની ભાષા તે 'માગધી' ભાષા.^૧

ભગવાન્ મહાવીર દેવના સમયમાં મગધદેશની લોકભાષા 'માગધી' હતી. મહાન્ બૌદ્ધ રાજ્ય અશોકના વખતમાં બિહાર ઉડીસા અને દેહરાદૂન સુધીમાં માગધી ભાષા ઘણી પ્રચલિત હતી, અને એ જ કારણે અશોકે પોતાના શાસન લેખો ઉક્ત પ્રદેશોમાં માગધી ભાષામાં જ કોટરાખ્યા હતા.

જે સમયની આપણે વાત કરીએ છીએ તે સમય એ હજાર વર્ષ પહેલાંનો છે. તે સમયમાં જેમ મગધની ભાષા માગધી કહેવાતી તેમ સરસેન (મથુરાનાં આસપાસના પ્રદેશ)ની સૌરસેની અને હિમાલયના આસપાસના દેશોની ભાષા પૈશાચી તથા ચૂલિકા પૈશાચી નામથી ઓળખાતી હતી.

આ સર્વ ભાષાઓનાં વ્યાકરણો આજે વિશ્વમાન છે છતાં તેમાંથી આ ભાષાઓનું પ્રાચીન રચના ધોરણ જોઈ શકી જાય છે.

માગધીનું પ્રાચીન સ્વરૂપ જાણવાનાં સાધનો—
વાલ્મીકિર પાણિનિ^૨ વિગેરે પૂર્વ મહર્ષિઓએ

૧ માગધાતાં ભાષા માગધી, —પ્રાકૃત પ્રકાશચિત્ર પૃ. ૪૦

૨ લક્ષ્મીપ્રશસ્તિ પોતાની ધર્માભાષા ચન્દ્રિકાનાં મૂળ ગ્રંથો વાલ્મીકિર હોવાનું નીચેના શ્લોકમાં જણાવે છે—

લક્ષ્મી જનની વેદાં લક્ષ્મીવિઠ્ઠલસુતકૃત ।

માપામયોલા કૈયાસ્તે પદ્માભાષાવિદિકાધ્વના ॥ ૧૫ ॥

—પદ્માભાષાવિદિકા છં. ૩

પરંતુ પદ્માભાષાવિદિકાનાં મૂળ ગ્રંથો જે પ્રાકૃત ભાષાનું લક્ષણ જણાવે છે તે ભાષા બહુ પ્રાચીન નથી, એટલું જ નહિ પણ તેનું અપભ્રંશ ભાષાનું લક્ષણ નેતાં તે આ ગ્રંથો પ્રસિદ્ધ પંચાસરણ આચાર્ય હેમચન્દ્રજીનાં અપભ્રંશ પ્રાકૃતનાં સૂત્રો કરતાં પણ અર્વાચીન હોય તેમ જણાય છે. જેમ લાગે છે કે વાલ્મીકિનાં પ્રાકૃત ભાષાનાં પ્રાચીન સૂત્રો ઉપરથી ક્રોધક પરિતે અર્વાચીન પ્રાકૃતને મળતું પ્રાકૃત વ્યાકરણ લખી દીધું હશે, અને પૂર્વ પ્રસિદ્ધિ પ્રમાણે તે વાલ્મીકિની કૃતિ તરીકે જ પ્રસિદ્ધ થઈ હશે,

પ્રાકૃત ભાષાનાં વ્યાકરણો લખ્યાનાં પ્રમાણ આજે છે પણ તે વ્યાકરણો આજે ઉપલબ્ધ નથી.

પ્રાકૃત ભાષાઓનાં પ્રાચીન વ્યાકરણો પૈકી વરુચિનો 'પ્રાકૃત પ્રકાશ' પ્રકાશમાં આવ્યો છે સિવાયનાં શ્રુતસાગર, હેમચન્દ્ર, ત્રિવિક્રમદેવ, હાથી ચણ્ડ આદિનાં પ્રાકૃત વ્યાકરણો મળી આવે છે પણ તે સઘળાં ભાષાના અર્વાચીન સ્વરૂપને પાલન કરનારાં છે, તેથી માગધીનું પ્રાચીન રચન જો તેમ હો પણ વાલ્મીકિએ પ્રાકૃત વ્યાકરણ હતું એ વાત તો સત્ય જણાય છે.

વાલ્મીકિએ પ્રાકૃત ભાષાનું વ્યાકરણ અને ભાષામાં સમાયજ્ય લખ્યાનું પ્રમાણ શબ્દરસમાંથી પ્રમાણે મળી આવે છે.

વો વિનિગ્દેદિમાં માવાં ભારતીમુખમાપિતમ્ ।

ચન્દ્રાઃ પ્રચેતસઃ પુમ્નો વ્યાકર્તા મગવાચુપિ ॥

મ રંગાલવશાકલ્ય-વાણિમ્માઘા સર્વપદઃ ।

શબ્દરાહોઃ સંસ્કૃતસ્ય વ્યાકર્તારો મહત્તમાઃ ।

તર્ધય પ્રાકૃતારીનાં પદ્માભાષાનાં મહામુનિઃ ।

ભારિકાચક્રદાચાર્યો વ્યાકર્તા લોકવિશ્રુતઃ ।

યથૈવ રામચરિતં સંસ્કૃતં તેન નિનિતમ્ ।

તથૈવ પ્રાકૃતેનાપિ નિર્મિતં હિ સર્તાં મુદે ॥

પાણિન્યાર્યોઃ સિલ્પિતત્વાન્ સંસ્કૃતી સ્યાચ્ચોત્તમા ।

પ્રાચેતસત્વાચ્ચત્ત્વાન્ પ્રાકૃતવપિ તથોત્તમા ॥

પ્રાકૃતં ચાર્પમેવેદં યદ્ધિ વાલ્મીકિશાક્ષિતમ્ ।

તદનાર્પ મનેયો વૈ પ્રાકૃતઃ સ્યાત્ સ પ્વંદિ ॥

—શંતુરહસ્ય છં. ૧૭-૧૮

૩ પાણિનિના પ્રાકૃત લક્ષણ વિષે આચાર્ય મત્તય-ગિરિ પર્મસંપ્રદલિપ્તિ રૂતિમાં બે રચણે ઉલ્લેખ કરે છે—

“યદાહ પાણિનિઃ સ્વપ્રાકૃતલક્ષણે—તૃતીયાર્થે સત્તમી ।

યથા-તિથુ તેષુ અલંકર્યા પુરહૈ ॥”

—ધર્મસંપ્રદિગ્દિગ્દિ પત્ર ૭૭

“યદાહ પાણિનિઃ સ્વપ્રાકૃતલક્ષણે—દ્વિવચનં મહુવચનૈન” ।

—ધર્મસંપ્રદ ૧૦૭

સમજવા માટે જૈન આગમો, મહાકવિ ભાસ વિગેરેનાં પ્રાચીન નાટકો, અશોકના શિલાલેખો અને પ્રાકૃત પ્રકાશ ઉપર મુખ્ય આધાર રાખવામાં આવે છે.

જૈન આગમોની ભાષા અથવા અર્ધભાગધી—

વર્તમાન જૈન આગમોની ભાષા માગધી તો ન કહેવાય પણ તેને ‘અર્ધભાગધી’ કહેવામાં કેંઈપણ આધક હોય તેમ જણાતું નથી.

“અદ્દમગદ્દાળ માત્તાળ માત્તિ અરિહા” —અર્થાત્ અદ્દન્ અર્ધભાગધી ભાષામાં ઉપદેશ કરે છે. જૈન શાસ્ત્રોના આવા ઉક્તિઓથી એ વાત તો નિર્વિવાદ છે કે તીર્થંકર ભગવાન્ મહાવીરે અર્ધભાગધી ભાષામાં ઉપદેશ કર્યો હતો, અને તે જ ભાષામાં તેમના શિષ્યોએ તે ઉપદેશ મૂત્રરૂપે વ્યવસ્થિત કર્યો હતો આ વાત પણ “વૌગમદ્દમાગદ્દમામાનિયતં હવદ્દ મુત્ત” ક્યદિ જૈનશાસ્ત્રોના કથનથી જાણી શકાય છે.

એક વચનમાં ‘એ’ અને ‘ભગવત્’ ‘ભવત્’ શબ્દોનાં ‘ભયવ’ ‘ભવ’ આવાં રૂપો, એટલું જ માન માગધી ભાષાનું કાષ્ઠાધુનિક જૈન આગમોની ભાષામાં શેષ રહ્યું હોય ત્યારે તો તે ભાષાને અર્ધમાગધી કહેતાં અવશ્ય વિચાર કરવો પડે પણ આગમદ્દાગની માગધીનું સ્વરૂપ જોતાં પૂર્વોક્ત કાષ્ઠ જ નહિ પણ આવાં સેંકડો માગધી વ્યાકરણનાં કાર્યો મૂળભાષામાં દૃષ્ટિગચ્છ થાય છે જે આગમ-ભાષાના ‘અર્ધભાગધી’ એ નામને સાર્થક બનાવવામાં તદ્દન સમર્થ છે. આવાં કાર્યોનાં યોગિક ઉદાહરણો અત્ર આપવાં ઉપયોગી થઈ પડશે.

આગમભાષામાં પ્રાચીન માગધીનાં કાર્યોનાં ઉદાહરણો—

આગમોમાં ચાલુ પ્રાકૃત સંસ્કૃત
પ્રાચીન માગધી

ઉભય	અવહ	ઉભયમ
મુસાણ	મસાણ	રમશનમ
પરિસોત્તો	પરિસોત	પ્રતિસોત
તિરિયા	તિરિચ્ચિ	તિચ્ચ
તઓ	તઓ	તત
ણ	ખણુ	ખણુ
સે	અહ	અથ
તા	તમ્હા	તરમાત
અકસ્માત	અકમ્હા	અકસ્માત
દાણિ	દ્વાણિ	દ્વાનીમ
સે	ત	તલ

ઉપર જણાવેલા પ્રયોગો તરફ ડાબે જોડાખીનું લક્ષ્ય મળું છે અર્થે પણ તેઓ આવા કાર્યને 'આર્ષ' પ્રાકૃત' હોવાનું જણાવે છે અને આમાં પ્રમાણ તરીકે હેમચંદ્રચરિત્ર 'આર્ષમ્' એ સૂત્ર ટાંકે છે. એ વાત ખરી છે કે આચાર્ય હેમચંદ્રએ પોતાના પ્રાકૃત-લક્ષણમાં એાજમાં એાછો પરચીસ ટેકાણે આર્ષ પ્રયોગોના સંબંધમાં ઉલ્લેખ કર્યો છે ને પ્રયોગો પૈકી કેટલાકને ઉપપ્રકૃત ઉદાહરણોમાં સમાવેશ થઈ જાય છે. આચાર્ય હેમચંદ્રે ને પ્રયોગો આર્ષ હોવાના ઉલ્લેખો કર્યા છે તે બરાબર છે, કારણ કે તે પ્રયોગો નકપિપ્રણીત ગ્રંથોમાં જ જોવાય છે. પણ તે ઉપરથી આ પ્રયોગોનું માગધીપણું ચાલુ નહું નથી. ભગવાન હેમચંદ્રે આર્ષની સ્પષ્ટ વ્યાખ્યા જણાવી દીધી છે કે 'ન્યોનાનિદમાર્ષમ્' એટલે 'નકપિઓન ને પ્રાકૃત તે આર્ષ પ્રાકૃત' અર્થાત્ આગમપ્રણીત નકપિઓએ પ્રયોગેણું તત્કાલીન પ્રાકૃત તે આર્ષ પ્રાકૃત કહેવાય છે. 'નકપિપ્રકૃત અલાક્ષણિક પ્રયોગ તે આર્ષ' આવે આર્ષ શબ્દનો અર્થ ઘણી વાર કરવામાં આવે છે પણ તે તદ્દન જૂલ ભરેલો છે. ભલે કાંઈ પ્રયોગ વર્તમાન વ્યવસ્થાથી ઉપપન્ન થતો ન હોય તથાપિ તેને 'અલાક્ષણિક' કહેવા કરતાં પુરાણી (નકપિકાલીન) ભાષાનો પ્રયોગ કહેવો વધારે હુકિતયુક્ત છે. વળી પ્રકૃત ચર્ચા પ્રાકૃતના સંબંધમાં ચાય છે. પ્રાકૃત અને માગધી જેવી પ્રખ્યાત લોકભાષાની બાજતમાં 'આર્ષ' નો

અનંતરોક્ત અ. સ્વીકારીને નકપિઓના અનાભોગ અથવા અસંતનો સ્વીકાર કરવો એ તો તદ્દન અશકિત છે.

જૈનઆગમોનું ને પ્રાકૃત આજના વ્યાકરણ-બદ્ધ પ્રાકૃતથી તદ્દન જુદી દ્રવ્યનું જણાય છે અને જોને આચાર્ય હેમચંદ્રે 'આર્ષ પ્રાકૃત' કહે છે તે આગમ સ્થનાર નકપિઓના સમયનું પ્રાકૃત છે; નહિ કે અલાક્ષણિક, અને નકપિકાલીન જૈન પ્રાકૃત તે પ્રાચીન માગધી પ્રાકૃત છે, આ વાતની સ્પષ્ટતા નીચેનાં બે ચાર ઉદાહરણોથી થઈ જશે.

સંસ્કૃત 'કૃત્વા' શબ્દના સ્થાનમાં પ્રાકૃતમાં 'કાર્' 'કાર્ણ' ઇત્યાદિ આદેશો થાય છે ત્યારે આગમોમાં એનો સ્થાનાપન આદેશ 'કટુ' માન્યો છે. અને એ જ સ્પષ્ટ અશોકના માગધી ભાષાના શિલાલેખોમાં પણ વપરાયેલા જોવાય છે.

સત્તમી વિભક્તિના એક વચનમાં પ્રાકૃત 'ધાકરણ' ના નિયમ પ્રમાણે 'ગ્મિ' પ્રત્યય આવેલો જોઈએ તેને બદલે આગમોમાં પ્રાય. —સિ' પ્રત્યય જોવાય છે. પ્રાકૃતના 'વણ્મિ' 'કુવિણ્મિ' જેવાં પદોને સ્થાને આગમોમાં 'વણ્સિ' 'કુવિણ્સિ' આવા પ્રયોગો વિશેષ દેખાય છે. અશોકના શિલાલેખોમાં પણ સુમત્રીના એક વચનમાં —સિ' પ્રત્યય જ વપરાયો છે.

આગમોની ભાષામાં ભૂતકાળાર્થક 'યા' પ્રત્યયાન્તે 'હુત્થા' ઇત્યાદિ ક્રિયાપદો વપરાય છે. આવાં જ 'યા' પ્રત્યયાન્તે 'હુથા' 'વદિથા' વિગેરે ક્રિયાપદો અશોકના શિલાલેખોમાં દક્ષિણચર થાય છે.

પ્રાકૃત લક્ષણથી 'ઉભય' શબ્દને નિત્ય 'અવહ' આદેશ થાય છે, પણ આગમોમાં 'ઉભઓ કાલ' ઇત્યાદિ 'ઉભય' શબ્દનો પ્રયોગ થાય છે. આવે જ પ્રયોગ મદાકવિ ભાસના નાટકોની માગધી ભાષામાં પણ જોવામાં આવે છે.

પ્રાકૃતના નિયમ પ્રમાણે શબ્દની આસ્થિમાં 'ય' નો 'જ' થાય છે, ત્યારે આગમોમાં તેમ જ અશોકના લેખોમાં આદિ 'ય' નો લોપ થતો પણ જોવાય છે.

આચાર્ય શ્રી હેમચન્દ્ર આ અને આવાં જ બીજાં કાર્યોનો 'આર્પ' પ્રાકૃત ના નામથી નિર્વાહ કરે છે. જે કાર્યને હેમચન્દ્ર 'આર્પ' કહે છે તે જ કાર્ય ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે અનર્પ ભાષામાં પણ આપણે પ્રત્યક્ષ જોઈએ છીએ. આ કારણથી હેમચન્દ્રના 'આર્પ પ્રાકૃત'નો આપણે એટલો જ અર્થ કરી શકીએ કે 'આર્પ પ્રાકૃત' એટલે 'પ્રાચીન માગધી.'

આર્પ પ્રાકૃતના સંબંધમાં આટલું વિવેચન કર્યા પછી હવે મૂળ બાબત—અર્ધમાગધી ઉપર આવીએ.

જિનદાસમણિપદત્તરનિશાય ચૂલિમાં નીચે પ્રમાણે અર્ધમાગધીશ્ચિત મૂલનું લક્ષણ આપે છે—

‘મગદ્દ વિસય માતા નિવદ્દ અદમાગદ્, અદ્વા અદારમદેસીમાસાનિયત્તં અદ્દસાયધે ।’ (એટલે અર્ધમાગધી ભાષામાં ગૂંચેલું તે ‘અર્ધમાગધ’ અથવા અદાર પ્રકારની દેહીભાષામાં રહેલું (સત) તે ‘અર્ધમાગધ.’

મળિજીએ બાણેસા પ્રથમ લક્ષણથી અર્ધમાગધીની વ્યાખ્યા સ્પષ્ટ થતી નથી પણ દ્વિતીય લક્ષણથી અર્ધમાગધી વિષયક સંપ્રદાયનો સ્ફોટ થાય છે ખરો. અત્ર પ્રથમ માત્ર એટલો કહેવો છે કે આરી રીતે અશ્વદશ ભાષાઓના મિશ્રબુવાળા મૂલનું ‘અર્ધમાગધ’ નામ પડેલાનું સર્જ શકે ખરું? હવે લાગે છે કે આ મિશ્રબુમાં માગધી ભાષાની સુખ્યતા માત્રા સિવાય આ પ્રશ્નોત્તર ‘૬’કારમાં આપી શકાય તેમ નથી.

શીમાન અમરપદેવમળિજી ભગવતીમૂલની રીકમાં અર્ધમાગધી બરાણનું લક્ષણ આ પ્રમાણે જણાવે છે—

‘માગધમાગધાગદ્દાગદ્દિચિચર દ્વિચિચ પ્રાકૃત માયા-ભાગતં મદ્દસામનિ મા અર્ધ માગધા રાનિ યુગ્મત્તયા અર્ધમાગધી’

(અર્થ—જે ભાષામાં દેટમુંક લાગળ માગધીનું હોય અને દેટમુંક પ્રાકૃતનું તે ‘માગધીનું’ અર્થનું તે અર્ધમાગધી’ આરી યુગ્મત્તયી અર્ધમાગધી કહેવાય છે.)

જે જ આચાર્ય સૌપ્રસન્નિક મૂલની રીકમાં અર્ધમાગધીની વ્યાખ્યા નીચે પ્રમાણે કરી છે—

“રસોલ્લો માગધ્યાસિત્વાદિ ચન્માગધમાપાલક્ષણે વેનાડવરેણ પ્રાકૃતવહુલા ‘અર્ધમાગધી’—સ્યુચ્યતે”

(અર્થ—‘ર’નો ‘લ’ અને ‘સ’નો ‘શ’ થાય. ઇત્યાદિ જે માગધી ભાષાનું લક્ષણ છે તેથી અપૂર્ણ અને અધિક પ્રાકૃત લક્ષણવાળી ભાષા ‘અર્ધ-માગધી’ કહેવાય છે.)

વૃત્તિકારનાં આ અને લક્ષણો ચૂલિકારના લક્ષણથી વારત્તવમાં કંઈ જ ભિન્નતા દાખવતાં નથી. ચૂલિકારે માગધીની સુખ્યતા વિવક્ષીને અશ્વદશ ભાષાના મિશ્રબુવાળી પ્રાકૃત ભાષાને ‘અર્ધમાગધી’ કહી છે; ભારે વૃત્તિકારે કંઈક માગધી અને કંઈક સામાન્ય પ્રાકૃત લક્ષણ જેમાં હોય તે ભાષાને ‘અર્ધમાગધી’ જણાવી છે. બન્નેનું તાત્પર્ય એક જ છે, અને તે આ કે ‘જે ભાષામાં સમાન વા ન્યૂનાધિક ભાવથી માગધી અને ઇતર પ્રાકૃત ભાષાઓનું લક્ષણ વર્તમાન હોય તેને અર્ધમાગધી ભાષા કહેવી.’

૫૦ બેચન્દ્રાસ આના સંબંધમાં એમ જણાવીને વાંધો ઉઠાવે છે કે વ્યાકરણના નિયમ પ્રમાણે ‘અર્ધમાગધી’ આ પદમાં સ્ત્રેષો ‘અર્ધ’ શબ્દ સમાન અંશને જણાવે છે તેથી જેમાં અશ્વદશ અર્ધભાગ માગધીનો ન હોય તે ભાષા અર્ધમાગધી નામને ધારણ કરી શકે નહિ. પંડિતજીને આ વાંધો કહેવે અંશે વાજળી છે તે જરા તપાસીએ.

પ્રથમ તો અર્ધમાગધીની વ્યાખ્યા ઉપરથી વાંધો લેનાર એ વાતનો વિચાર કરવો જોઈએ કે ‘અર્ધ-માગધી ભાષા’ તે કેવળ અન્યભાષા જ નહિ પણ એક વખતની ભેદભાષા હતી. દ્વિતી અને અગ્રણી, શસ્ત્રી વિગેરેના મિશ્રબુથી કલ્પન થયેલી ‘કંડુ’ ભાષા’ જેમ લાખો મનુષ્યોમાં બોલાય છે તે જ રીતે માગધી અને સૌરસેન્ધાદિ ભાષાઓના મંત્રેશનથી જન્મેલી અર્ધમાગધી પણ અઢી દશદ વર્ષો ઉપર કંઈક મનુષ્યોમાં પ્રચાર પામેલી એક સરળ ભેદભાષા હતી. ખાસ કરીને ખિદાર અને સમુદ્રા પ્રદેશના મધ્યભાગમાં તો ‘અર્ધમાગધી’ તે સમયની માતૃ-ભાષા જ હતી.

તીર્થંકરી વાણીના ગુણ વર્ણવતાં જૈન શાસ્ત્રકારોં
લખે છે કે 'જેમ વર્ષાદિનું જળ પાત્રવિશેષને
પામીને બિન્ન બિન્ન વર્ણોદિવાળું થાય છે તેમ જિનની
ભાષા શ્રોતવર્ગની બિન્ન સિદ્ધ ભાષા રૂપે પરિણમે છે,
એટલે કે સર્વ શ્રોતગુણ તીર્થંકરી ભાષાને પોતાની
ભાષા તરીકે જ સમજે છે.' આ લખાણ ઉપરથી
પણ આ ઐતિહાસિક સત્ય સ્પષ્ટ થાય છે કે જે
અર્ધમાગધી ભાષામાં બગવાન મહાવીર ધર્મોપદેશ
કર્ષે હતો તે ભાષા ધણી વ્યાપક અને સરલ હોવી
જોઈએ.

નાટકનાં પાત્રોની ભાષાનું વિવેચન કરતાં નાટ્ય-
ચાર્ય ભરત પોતાના નાટ્યશાસ્ત્રમાં નોકરચાકરો,
રાજપુત્રો અને રોકસાહુકારોની ભાષા અર્ધમાગધી
હોવાનું લખે છે.^૧ આ ઉપરથી પણ સિદ્ધ થાય
છે કે અર્ધમાગધી એ સર્વ સાધારણ અને ખાસ
કરીને મધ્યમ વર્ણોમાં બોલાતી ભાષા હતી. આવી
રીતે શેકામાં છટથી બોલાતી અર્ધમાગધીમાં કોઇ
પણ ઐકાન્તિક નિયમન હોઇ શકે જ નહિ, એટલે
કે પૂરેપૂરા પચ્ચાસ ટકા માગધીના અને પચ્ચાસ ટકા
જ નીચી ભાષાના હોવા જોઈએ એવા નિયમ કોઇ
કાળે આવી જ ન શકે; પરંતુ માનકાળની હિન્દી ભાષાને
જ વિચાર કરો, તેમાં અનેક પ્રકારનું વૈષમ્ય જણાશે.
કોઇએ તેમાં ઉર્દૂ ભાષાનો અધિક ઉપયોગ કર્યો હશે
તો કોઇએ સંસ્કૃત શબ્દોનો, કોઇએ પ્રજાભાષાનો તો
કોઇએ બીજા જ દેશી ભાષાનો; છતાં પણ તે સધળી
ભાષા તો હિન્દી જ છે, એ જ પ્રમાણે અર્ધ-
માગધીમાં પણ ભાષામિશ્રણનું તારતમ્ય હોવા છતાં
પણ માગધીની અધિકતાને લીધે તેનું નામ અર્ધ-
માગધી જ રહ્યું. કેવળ સમાસાર્થને વળગી રહીને
અર્ધમાગધીની વ્યાખ્યા કરનારે તો એમ જ કહી
દેવું જોઈએ કે 'અર્ધમાગધી' આવા નામવાળી

ભાષા જ કોઇ કાળે હતી નહિ. કારણ કે એક તરફ
જૈન આગમોં અર્ધમાગધીમાં રચામાં એમ કહેવું અને
બીજી તરફ, કોઇ કાળે ન મંભવે એવી બરાબર
પચ્ચાસ ટકાની ગણતરીવાળી અર્ધમાગધી માનવી, એ
બરાબર 'વહોતો વ્યાપાત' જેવું છે.

બીજું 'અર્ધમાગધી' શબ્દ 'અર્ધમાગધા' નો
અનુવાદ માત્ર છે. સમાસાર્થની ગવેપણા અનુવાદ
ઉપરથી નહિ પણ મૂલ પદ ઉપરથી થવી જોઈએ.
મૂલ પદ 'અર્ધમાગધા' એ પ્રાકૃત ભાષામાં સમાસ
વિષયક નિયમ અવરયતયા પાળવાનો આગ્રહ નથી.
ધણ્યએક પ્રાકૃત પદોના સમાસો સંસ્કૃત વ્યાકરણના
નિયમેથી તદ્દન વિરુદ્ધ હોય છે; છતાં તેમાં વાંધો
લેવાતો નથી, ત્યારે 'અર્ધમાગધા'નો અવયવ 'અર્ધ'
શબ્દ અર્ધવાચી જ હોવો જોઈએ એવો પડિત
મહાશયનો આગ્રહ શું ગેરવાજબી નથી ?

વિવાદને ખાતર હાથુવાર માની લઇએ કે 'અર્ધ-
માગધ' નો 'અર્ધ' શબ્દ 'બરાબર અર્ધ' ના
અર્થમાં વપરાયો છે; તથાપિ આશુ પ્રકરણમાં 'બરા-
બર અર્ધ' ની ગણતરી શબ્દગણના ઉપરથી કરવી કે
વ્યાકરણ દાર્ય ઉપરથી ? પડિતજના અભિપ્રાય
પ્રમાણે જન્મે પ્રકારથી 'અર્ધમાગધી' માં 'માગધી'
ની 'અર્ધતા' હોતી જોઈએ, પણ એક જ શબ્દ-
કોષનો ઉપયોગ કરનારી માગધી અને પ્રાકૃત ભાષા-
ના પૃથક્કરણમાં શબ્દ સંખ્યાની વાત કરવી એ તો
દુષીરી રીતે જ અન્યાય છે.

હવે આડી મેહલી વ્યાકરણકાર્યની યાજતમાં
એ પ્રશ્ન ઉભો થાય છે કે જે માગધીવ્યાકરણ
કાર્યની 'અર્ધતા' આગમોની ભાષામાં, માંગવામાં
આવે છે તે વ્યાકરણ પ્રાચીન માગધીનું સમજવું કે
અર્વાચીનનું ? પરંતુ આનું સમાધાન પં. ૦ જૈનદ્રહસે
પ્રથમથી જ કરી દીધું છે કે 'આગમોની ભાષામાં
'અર્ધમાગધીતા' નો યોગે જે અસ્વીકાર કરે છે તે
હેમચન્દ્રસૂત્રિના (અર્વાચીન) માગધી વ્યાકરણને
અનુસરીને સમજવાનો છે.

જૈનદ્રહસના ઉપરુક્ત ખુલાસાથી તેમના માગધી
પ્રત્યેના વાંધાનું તોલ સ્વયં થઈ જાય છે. એ વાત

૫ વાસોદયસ્ય વ જહા વર્ણાદિ હોતિ માયણવિલેસા ।

સંવેલિ પિ સમાસા જિણમાસા પરિણમે एवं ॥૫૭૭॥

—અમરવદ્ધસૂત્ર

૬ ચેટાનાં રાજપુત્રાણાં મેષ્ટિનાં વાર્ધનામયી ॥

—નાટ્યશાસ્ત્ર

સાદી અક્ષયથી પણ સમજી શકાય તેવી છે કે હમર વર્ષથી પણ આધક સમયની પ્રાચીન ધી બાપાનું અર્વાચીન માગધી વ્યાકરણના મોતે અનુસારે કરેલું પૃથક્કરણ કોઈ પણ રીતે શ્લિષ્ટ હોઈ શકે નહિ.

આ ઉપરથી પડિતે આપેલા માગધીકાર્પ-પદ શબ્દકોષ્ટકનો ઉત્તર પણ મળી જાય છે. શુ કે ઉક્ત કોષ્ટકમાં બતાવેલ માગધીકાર્પ અર્વા-નિયમેતે જ અનુસરનાર છે. ત્યારે આગમોની માગધીતા પ્રાચીન માગધીની અપેક્ષાએ રહી છે.

આ રથે આગમમાપાના નમૂના તરીકે કેટલાક આપનામાં આવે છે જે ઉપરથી વાચકગણ શકશે કે જૈન-આગમોની આધુનિક ભાષા નથી, પણ પ્રાચીન અર્ધ-માગધી છે.

“x x સે દેવે અમયકુમારં એવં વયાસી—અહં નં નાણ્વિઆ! પુપસંગતિએ રોહમ્નકવવાસી દેવે મહિટ્ટિએ, ન તુમં પોસહસલાએ અઠમં મતં પર્ગિન્હતા નં મમં પમિ કરેસાને ચિટસિ; સં એત નં દેવાણ્વિઆ અહં દ્યમમાગે । સંદિસાદિ નં દેવાણ્વિઆ; કિં કરેમિ દલામિ કિં વયચ્છામિ કિં યા તે હિયદ્ધિચ્છતે ? ।

તત્તં નં સે અમએ કુમારં સં પુવ્વતંગતિયં દેવં તલ્લિલ્લપવિન્ન પાસદ પાસિતા દટવુદં પોસદં પારેદ તા કરયત્ત્વં ધંજલિં કદુ એવં વયાસી ।”

इत्य वि जाणह अवस्तात् एवं तेस्सि नो सुयवखाए धम्मे नो सुप्पवत्ते धम्मे भवई ।

—આચારાજ ૨૬૬

પુરચ્છિમેળં કપ્પહ નિગ્ગંધાણ વા નિગ્ગંધીણ વા જાવ મગ્ગહો એણ, દક્ષિણેળં કપ્પહ નિગ્ગંધાણ વા નિગ્ગંધીણ વા જાવ કોસમ્બીઓ એણ, પચ્છિમેળં જાવ ધૂળાવિસઓ, ઉત્તરેળં જાવ કુળાલાવિસઓ, તાવ આરિએ, નો કપ્પહ હતો વાહિં તિ ।

—આચારાંગ ૨૪૫

એવં સલ્લ અમ્મૂ ! તેળં કાલેળં તેળં સમણે વાણિ-યગમે નામં નયરે હોત્થા । વણ્ણો ! તત્ત્વ વાણિયગમસ્સ નયરસ્સ વહિયા ઉત્તરપુરત્થિમે દિસીમાએ દુદ્ધપલ્લસએ નામં ચેદ્ધે । તત્થ નં વાણિયગમે આણન્દે નામં માહાત્તરે પરિવસદ, અદ્દે જાવ અપરિભૂએ ।

—ઉપાસકદસાજ ૧

તए नं से सहालपुत्ते समणोवासए गोसालं मंखलि-पुत्तं एवं वयासी — तुस्से नं देवाणुप्पिवा ! इयच्छेया जव दयनिउणा इयनयवादी इयउयएसलद्धा इयणिणाण-पत्ता; पम्ह नं तुस्से मम धम्मायरिएणं धम्मोयएसएणं भगवया महावीरेणं सद्धिं विवादे करेतए ? नां हीणट्टे समट्टे । से वेणट्टेणं देवाणुप्पिवा एवं पुणइ नो सल्ल पम्ह तुस्से मम धम्मायरिएणं जव महावीरेणं सद्धिं विवादे करेतए ? सहालपुत्ता से जहा नमए कंद पुरिसे तरुणे जुगवं जव मिउण्णिरोवगए एगे महे अये वा

તમે સંવત્સરી પ્રતિક્રમણ કીધું છે ?

આ પ્રશ્ન તમને વિચિત્ર લાગશે; પણ તે ઘણો જ મહત્વનો હોવાથી હું તમને પુનઃ પુછું છું. તમે અનેકને પ્રત્યક્ષમાં અને પત્રોમાં કહેતા હો છો કે સંવત્સરી પ્રતિક્રમણ કરી સર્વ જીવોને આત્મભાવે ખમાવ્યાં છે-આપ પણ ખમશે. આ શું ખરેખર તમારા હૃદયના ઉદ્દેશો છે? આનો આત્મનિરીક્ષણ કરીને જ જવાબ આપશો.

શું તમે સંવત્સરી પ્રતિક્રમણ કીધું છે? જો ખરેખર જ તમે વિધિપૂર્વક ત્રિવિધ શુદ્ધ ભાવે પ્રતિક્રમણ કીધું હોય તો આજથી તમારાં સર્વ સગાં સંબંધી તથા મિત્રો વિગેરેના દેહોને કદી સ્મૃતિમાં લાવશો નહીં. દેહોની સ્મૃતિ થવાથી કપાયની લાગણી તીવ્ર થાય છે, તેમ કરી તમારા નિર્મલ ચેલા આત્માને ફરી કલુષિત કરશે નહિ. કદાચ બળાટકારે તમને સ્મૃતિ થઇ આવે તો મૈત્રીના-વિશુદ્ધ મૈત્રીનો પ્રવાહ તે પ્રતિ વહેવાથી તેમનું શુભ થાય એવી ભાવના બાવી પૂર્વના સંસ્કારોને દાખી દેવા સક્ય એવો દરેક પ્રયત્ન કરજો, તેમની પ્રતિ કલ્પણની ભાવના ગ્રેરજો, તેમને અને તમને પોતાને આત્મ-સ્વરૂપથી અભિન્ન જોશો.

શું તમે સંવત્સરી પ્રતિક્રમણ કીધું છે? જો તમે કહો છો તેમ કીધું જ હોય તો તમને આજ-પર્યંત જે કાંઈ કટુવચનો સાંભળ્યાં પડ્યાં હોય તે ચિસરી જાઓ. તમને તેની કોઈ સ્મૃતિ આપવાનો પ્રયત્ન કરે તો, તમારા હૃદયને બંને આનંદ મળતો હોય તોપણ તે બળાટકારથી દખાવજો. તમારા શુદ્ધ નિઃશ્વસરૂપી કુદારમતી તેનું ઉન્મૂલન કરજો. કટુવચનો તમને કોઈએ કહ્યાં હોય તેનો ઉપકાર માનજો. 'એવાં વચનોને લીધેજ માણસો ઉન્નતિ સાધી શકે છે, એમ વિચારજો. આચાર્યો પણ એવાં દુર્ગંતોને 'પ્રથમ' વર્ગ' કહી નમસ્કાર કરે છે. કટુવચનો કહેનારાઓનો જ આ પ્રતાપ છે કે આપણને તે અણગમ પ્રવૃત્તિ-માંથી સહિસલામત બચાવી લે છે. પ્રેસિડેન્ટ રૂઝવેલ્ટ કહે છે કે રાજ્યનીતિનો હું જો ખરેખરો મર્મ જાણવા પામ્યો હઉં તો તે મારા ઉપર વારંવાર થતી

દીક્રાઓનોજ પ્રતાપ છે. તેઓ પોતાના એક વિરોધી મી. નાર્ટને ઉપકાર માનતાં કહે છે કે તેજ મારો ખરો મિત્ર છે—કે જેનાં કટુવચનોના પ્રદારોથી હું સખલનામાંથી બચતો રહ્યો છું. તમે પણ એવી જ શુભદૃષ્ટિથી હવે તમારા વિરોધીઓ પ્રતિ જોવાનો ચત્ન કરજો.

તમે સંવત્સરી પ્રતિક્રમણ કીધું છે? કીધું જ હશે, કારણ કે તમે જાન છો. તમને યાદ છે કે તમે તે સમયે સર્વ જીવો સાથે ક્ષમાની યાચના કરતાં હવેથી જની સહેલાં સુધી કોઈ જીવને દુભાવવા નહીં તે માટે આત્મા તથા શરસાક્ષીએ પ્રતિજ્ઞા કીધી છે? માટે હવેથી વૃત્તિની લોહિપ્રતાપી ત્વજવાનો અભ્યાસ પાડશો. ઇન્દ્રિયોની લોહિપ્રતાપી અસંખ્ય—એકદ્રિયથી લેઇ પંચેન્દ્રિય જીવોના તમે ઉપયોગે કિંવા અનુપયોગે વિરાધક બન્યા છો. અભિગ્રહ નહીં ધરવાથી નિરોધ આલોપણના ભાગી થતાં જાઓ છો. એક વિષયમાંથી ખીજમાં અને ખીજમાંથી ત્રીજામાં બદલવાનો અભ્યાસ છોડી દેજો, વૃત્તિઓને સંતોષવામાં કોઈ કાળે અખંડ શાંતિ તમે નહીં જ મેળવી શકો એ નિઃશ્વસ રાખજો. જો ખરેખર સ્વૈયં અને સાંતિવાળું જીવન શુભરવા ગાગતા હો તો ઇન્દ્રિયોનો નિગ્રહ કરતાં શીખજો. તેમાંજ ખરી શાંતિનાં મુખો રહેલાં છે.

તમે સંવત્સરી પ્રતિક્રમણ કીધું છે? જો શુદ્ધભાવે કીધું હોય તો પૂર્વે જે દેવપુકા કલ્યાણો તમે પત્રોદ્ધાર કે પુસ્તકો દ્વારા સાંભળ્યા હોય તે પુનઃ સંભારવાનું મુદ્દો દેશો. તેના સંબંધી વિચાર કહ્યાં પણ કરશો નહીં. તે કલ્યાણ શાથી ઉદ્ભવ્યા અને તેનાં શું પરીણામ આપ્યાં તે શોધવાનો પણ શ્રમ લેશો નહીં. કારણ કે જે કાર્ય નિષેધ તથા અયોગ્ય હોય છે, તેનાં કારણો પણ લગભગ તેવાંજ હોય છે. તો પછી એવાં અયોગ્ય અને નિષેધ કારણોની શોધ પછાડે સમય વીતાવવાનું સાચુંક શું? મતલબ કે એવી વસ્તુનું મનન કે ચિંતન કરનારી હવેથી કોઈ દિને આવરકતા વિચારશો નહીં.

તમે સંવત્સરી પ્રતિક્રમણ કીધું છે? તમારી આજ સુધીની જીવનમાં જે જે કૃત્યો, શોકના, ભયના કે એવાજ બીજા હલકા પ્રસંગો આવ્યા હોય તો તે પણ સંવત્સરી જશે. તેવા પ્રસંગોનાં પ્રમાણે તમારા મિત્રો, સ્નેહીઓ કે શત્રુઓ પાસે કદી પણ ઉધારશો નહીં. જે વસ્તુની વારંવાર સ્મૃતિ થાય છે, તે વસ્તુ વખત જતાં પ્રત્યક્ષ થાય છે, એમ વિચારશીલ પુરુષોનું કહેવું છે. તમે પ્રતિક્રમેલા પ્રસંગોને જે પુનઃ કલાં કરશો તો પુનઃ તે તેવાજ સંજોગો ઉભા કરશે. કુખદ પ્રસંગોનું સ્મરણ જેમ જેમ તીવ્ર થતું જાય છે, તેમ તેમ દુઃખની વેદના પણ તેટલીજ તીવ્ર થતી જાય છે. અને જેમ જેમ તે વિસરી જવાય છે, તેમ તેમ હૃદયમાં શાંતિનું સિંચન થતું જાય છે.

તમે સંવત્સરી પ્રતિક્રમણ કીધું છે? કીધું જ હોય તો આજ સુધી જે જે કૃત્યોનાં તેમજ અસંતોષનાં કારણો પ્રકટ થયાં હોય તેમની એક સીલ કૃત્તેલી બુકની મારફત વ્યવસ્થા કરી દેજો, અને ભવિષ્યમાં આવતી કાલથી જ, અરે આ ક્ષણથી જ, તમારા જીવનનો નવો ગ્રંથ બાંધો તેમાં નવું ખાતું ઉઘાડો. પ્રત્યેક દિવસે અને પ્રત્યેક ક્ષણે નવા નવા અનુભવો મેળવી નવું જીવન શરૂ કરવું એ એક જ્ઞાન તથા શુભપ્રાપ્તિની અમૂલ્ય કળા છે. જે પુરૂષ આ કળા જાણે છે, તે આત્માની અનંત શક્તિઓ સહેજે જાગવી શકે છે. તે સર્વ મેળવવા અને કરવા સમર્થ થઈ શકે છે. વિચારના સમગ્ર સંપત્તિ તેની આગામી પ્રવર્તે છે. પ્રત્યેક દિવસે નહીં, તો સંવત્સરીએ તો અવરય નવું જીવન, નવા આનંદ, ઉત્સાહ, અને આત્મભાવથી શરૂ કરતાં રાખો. માત્ર અનુભવને સાથે રહેવા દો. શુભો નોહએ, પછી પ્રસંગો દૂર થાય છે કે નહીં?

તમે સંવત્સરી પ્રતિક્રમણ કીધું છે? તેનો બાવ તમે સમજ્યા છો? થયેલા દોષોની ક્ષમા ચાચવી અને ભવિષ્યમાં તેવી પ્રગતિ ન કરવા નિયમ કરવો એ મેષેલા નિશ્ચયને વળગી રહેશો? પૂર્ણ જીવનનું સિંદાવરોહન કરી જવાનું આપો કે ગપા અનેક

સંવત્સરોમાં તે નિશ્ચયને દૃઢપણે વળગી રહ્યા છો? યાદ કરો કે સંવત્સરી પ્રતિક્રમણ કીધા પછી કોઈ પ્રતિ વેરનો બદલો લેવા પ્રયત્ન કીધો છે? જે સંવત્સરી પ્રતિક્રમણની પછી કોઈએ કરેલા અપરાધનો બદલો લેવા તમે પ્રયત્ન થયા હો તો સમજજો કે તમેએ કરેલું અને અનેક સ્નેહીઓને કહેલું પ્રતિક્રમણ યથાર્થ નથી. કિંવા “ખમજો અને ખમાવજો” એ ભાવનામાં તમે બીજાને ખમાવવામાં વિનયી થયાં હશે, પણ તમે પોતે ખમી શક્યા નથી. આ રીતે તમે પોતે તમારા આત્માના કરેલા દ્રોહને મારે વારંવાર પથ્થાપાપ કરજો અને ભવિષ્યમાં ખમવાની ઉદ્દાતા બતાવજો.

તમે સંવત્સરી પ્રતિક્રમણ કીધું છે?—સર્વ જીવોને તે પ્રસંગે ખગાવ્યા તો હશે, પણ ખરખરું જ કહેજો કે તમે પોતે ખમ્યા છો? બીજાને ખમાવી તમે પોતે બીજાના દોષોને ખમવાની સહિષ્ણુતા નહીં બતાવી હોય તો આપ લે ના સિદ્ધાંતે કર્તવ્ય-ભટ થયાં છો, એમ વિચારજો. આથી સમાજની દૃષ્ટિમાં યુન-હેગાર થયા છો, એટલું જ નહીં પણ અન્ય પાસેથી ક્ષમા લઈ તેવા જ નિર્મલ ભાવે ક્ષમાનું દાન નથી કર્યું તે મારે બેવડા દોષિત થયા છો એમ ચોક્કસપણે માનજો.

તમે સંવત્સરી પ્રતિક્રમણ કીધું છે? યાદ છે તે દિવસની પ્રતિચાને? તમે દિશ્બેદી નાદે સિંહ સમાન આસન ધરી કહ્યું હતું કે—

“ખામેશી સવ્વે જીવા, સવ્વે જીવા: ખમંતુ મે.” આ પ્રતિજ્ઞામાં લજ સ્થિર છે? સંસારના ભોગોપભોગે તમને ઝાઝામાં તો નથી ને? વચન આપ્યા અનુસારે અર્થજીવે પ્રત્યેનો મૈત્રીભાવ કોઈ અંશે ન્યૂન તો નથી થયો ને? નિરંતર દેવસી પ્રતિક્રમણમાં આ સંકરમરી જશે. શાસનદેવ તમારાં વિચલારને ક્રમે કરે ખુદશાં કરશે. આત્માની અનંત શક્તિઓ જાગૃત થશે. વચનાતીત નિર્ગમનંદ અનુભવશે—

વસ્તુપાલ તેજપાલનો રાસ

(કર્તા—સમયસુન્દર)

સરસતિ સામિલિ પયતમી, પ્રણમી સહચર પાય	
વસ્તપાલ તેજપાલનો, રાસ કહું ચિત લાય	૧
પોરવાડ વશે પ્રગટ, જિનશાસન સિણગાર	
કરણી મોટી જિણ કરી, સહુ બાંધે સંસાર	૨
ચંડ પ્રચંડ અનુક્રમે, સોમ અને આસરાજ	
વસ્તપાલ તેજપાલ એ, તમુ નંદન શિરતાજ	૩
માતા કુચરિ ઉર રતન, પાટણ નગર નિવાસ	
વીરધવલ રાત તણા, મહેતા પુણ્ય પ્રકાશ	૪
વરસ અઢાર ગયા પછી, વરસ અઢારા સીમ	
વસ્તપાલ તેજપાલ એ, ધર્મકરણી કરે એમ.	૫

(શેનુજે યાત્રા કરે એ દેશી.)

ધરમ કરણી કરે એ, વસ્તપાલ ને તેજપાલ ધ.	
સાંત ખેત્રે વિત વાવરે એ લહે લખમીનો લાહ. ધ.	૬
જૈન પ્રાસાદ કરાવિયા એ તેરસેં ચ્યાર ધ.	
વીસ સહસ ત્રિણે' સે' કરાવીયા એ જિન ચૈત્ય ઉદાર ધ.	૭
લગવંત ણિંજ લરાવીયા એ સવા લાખ અતિસાર ધ.	
અઢાર ઠોડિ દ્રવ્ય વ્યથ કરી એ તિણિ લરાયા લંડાર ધ.	૮
પાંચસે' સિંહાસન ઢાંતના એ, નવસે' ચોરાસી' પોસાલ ધ.	
સમવસણ પટ્ટકૂલનાં એ પાંચસે' પંચ રસાલ ધ.	૯
શેનુજે' દ્રવ્ય સફલો કીચો' એ અઢાર ઠોડિ છનનુ લાખ ધ.	
ગિરિનારિ દ્રવ્ય સફલો કીચો' એ અઢાર ઠોડિ એ'સી લાખ. ધ.	૧૦
આણુ દ્રવ્ય સફલો કીચો' એ લાખ ત્રિપન્ન ઠોડિ ખાર ધ.	
નેમિપ્રાસાદ નીપાવીઓ એ હુણુગવસહી ઉદાર ધ.	૧૧

પ્રાક્ષણ શાલા સાતસેં એ સાતસેં શત્રુકાર ધ.	
પ્રાસાદ ક્યામ્યા મહેશના એ તે પિણુ ત્રિણ્ય હનર. ધ.	૧૨
તાપસના કામ સાતસેં એ ચોસઠિ કરાવી મરૂતિત ધ.	
જિનખિંબની રક્ષા ભણી એ, સહુ મન આણી પ્રીત	૧૩
પાપાણબદ્ધ કરાવીયા એ, સરોવર ચોરાસીય ધ.	
વારૂ ત્રયંવર વાવડી એ ચ્યારસેં ચોસઠિ ક્રીધ. ધ	૧૪
મોટા ગઢ મંડાવીયા એ બત્રીસ પાપાણ બદ્ધ ધ.	
એ સહુ સંધરક્ષા ભણી એ પરિવલ પાણી ક્રીધ ધ.	૧૫
પરવ મંડાવી ચ્યારસેં એ પદઉપગારી નિમિત્ત ધ.	
આલતી ચરમ તલાવડી એ ચ્યારસેં ચોરાસી નિત્ત. ધ	૧૬
તોરણુ ત્રિણ્ય ચઢાવીયા એ એહજ શેત્રુંજ ગિરિનારિ ધ.	
ચોતઠ્યા ત્રિહું લાખનો એ એકેકે શ્રીકાર. ધ.	૧૭
એ લાખ ચોતઠ્યા તણો એ ખંભાયત વ્યય ક્રીધ ધ.	
વસ્તપાલ તેજપાલના એ સકલ મનોરથ સિદ્ધ. ધ.	૧૮
ઉદયપ્રભ સૂરિ પ્રતુખના એ પદઠવણા એકવીસ. ધ.	
માહોચ્છવ સેતી કરાવીયા એ ચાચક પૂરી જગીસ. ધ.	૧૯
જૈન દેહરાસર કરાવીયા એ દાંતતણા ચોવીસ, ધ	
જૈન દેહરાસર સાગનાં એ તે પિણુ એકસોવીસ, ધ.	૨૦
વેદિયાં બાંભણ પાંચસેં એ વેદ ભણે ઠગ્ગાર, ધ.	
ગચ્છવાસી યતી સાતસેં એ સૂઝતો લે આહાર. ધ.	૨૧
ચહસ એક ને આઠસેં એ વોહરે એકલવિહાર ધ.	
એક હનર તાપસ વલી એ મડવાસી અધિકાર ધ.	૨૨
પરિવલ સહુને પોખીયા એ અનપાણી ભરપૂર ધ.	
જ્ય ન્યકાર દીસે સદા એ પ્રગટયો પુન્ય પંડૂર ધ.	૨૩
સંધપૂળ વડી ક્રીણ્યે એ વરસમાંહિ ત્રિણુવાર ધ.	
સાદમીવચ્છત ક્રીણ્યે એ આભરણુ વસ્ત્ર અપાર ધ.	૨૪
શેત્રુંજના સંધવી યથા એ સાદી ચારેહ યાત્ર ધ.	
વસ્તપાલ તેજપાલ કરી એ નિર્મલ કીધાં ગાંત્ર ધ.	૨૫

ફા. -

સંવત ખારસતપોતરે પહેલી શેત્રુંજ યાત્ર

ક્રીષી સગલ પદુરસ્યુ તે કહિયું લવ માત્ર.

ઢાલ ૨ તિમરી પાસે વહલું ગામ—એ રેશી

વસ્તુપાલ તેજપાલ એ લાઈ, શેત્રુંજ યાત્રાની કીધી સભા	
પાંચસહસ પાંચસે મેળવાલી, વલી અઢારસે' વહિલ રંગાણી	૨૭
સાંતસે' વલી સિંહાસન સોઢે, પાંચસે' પાલખી. જન મન મોઢે	
ભિગલીસે સે શ્રી કરી અતિસાર, ચપલ તુરંગમ ચ્યાર હભર	૨૮
કરહા કોટે ધુધરમાલ, વીસ સહસ સોઢે સંઘવિશાલ	
જૈન ગાયક ચ્યારસે' ચોરાસી, તેત્રીસસે' બદિજન ભાસી	૨૯
તેત્રીસસે વલી વાઢી ભટ્ટ, સાતસ આચાર્ય ગહગઢ	
'આરહસે' દિગંબર સાધ, એકવીસસે' સેતંબર બાધ.	૩૦
ચાલતાં પાણી સાથે તલાવ, એ સહુ પુણ્ય તણા પરભાવ	
તેત્રીસસે દાંતના દેવાલાં (દેવાલય), બારસે' સાગનાં મુવિશાલા.	૩૧
સંઘમાંહિ માણસ સાત લાખ, સહુની પરિવાધે' સાખ.	
સૂરવતીકંઠાભરણ બિરૂદ, ચોવીસ બોલે ભટ્ટ મુશબદ.	૩૨
હલવાદલ રેરા તંગોટી, ફરહે નેભ ધન અતિ મોટી	
સખલ આડંબર રાયની રીતિ, સંઘ ચાલે સહુ સતોષી પ્રીતિ	૩૩
જય પતાકા તેત્રીસ વાર, સંચામ કરીને પામી સાર	
એહવી સાલી બારે' યાત્રા કીધી, શેત્રુંજ સંઘવી પદ લીધી.	૩૪
હવે સહુ પુન્યવરાની વાત, ને દ્રવ્ય ખરચ્યા તે કહાત,	
તેત્રીસ કોટિ ચક્રદે લાખ, અઢાર સહસ આઠસે' સાખ.	૩૫
ચિહું લોહલીએ જણા સોનધયા, પુણે વરે ખરચ્યા તે કહિયા	
જિનશાસનમાં સોહ ચઢાઈ, બારસે' અઠાણું સૂરગતિ પાઈ.	૩૬
વસ્તુપાલ તેજપાલ પુણ્ય પ્રધાન, નેહને પગપગ પ્રગટયાં નિધાન	
પુન્યથી પામી તેજમતુરી, દક્ષિણવર્ત આસ્યા પુરી	૩૭
ધર્મ જાંણી સહુકે ઘર આડ, ધન ખરચે વ્યવહારિયા વાડ	
સફલ કરે આપણો અવતાર, જિમ તુમે પામે ભવપાર.	૩૮
શ્રી ખરતર ગચ્છ શ્રી જિનચંદ, શિખ્ય સકલચંદ નામે મુણિંદ	
સમયસુંદર પાઠક તમુ સીસ, રાસ ભણ્યો શ્રી સંઘ જગીસ	૩૯
સંવત સોલેખયાસીયા વરસે, રાસ કિધો તિમતપુર હરસે,	
વસ્તુપાલ તેજપાલનો રાસ, ભણતાં મુણતાં પરમ ઉલ્લાસ.	૪૦

જૈનધર્મના સિદ્ધાન્ત

(Dr. Helmuth von Glasenapp) March 1925.

(૨૧૦ હેલ્મુટ વૉન ગ્લાસનપ્પ, બર્લિન)

હિંદુસ્થાને ત્રણ મોટા ધર્મ આપ્યા છે: હિંદુ યૌદ્ધ અને જૈન. પહેલા બે ધર્મોની તુલનામાં જૈનધર્મ વિશે આજ સુધી યુરોપને બહુ થોડી જ માહિતિ છે. અને છતાં એને વિશે માહિતિ મેળવવાની જરૂર છે, કારણકે ધણું દરીને એ સંઘી પ્રાચીન આર્થ તાત્વિક દર્શન છે, અને પોતાની જન્મભૂમિમાં લગભગ દેશનાર પાંચા વિના આજ સુધી સચવાઈ રહ્યો છે. જૈન ધર્મના સ્થાપનાર પાર્શ્વનાથ (તેમના શાસનની અપેક્ષાએ) ક્રાઇસ્ત પૂર્વે (લગભગ) ૮૦૦ વર્ષ ઉપર થઈ ગયા હતા અને એને આજના સ્વરૂપમાં મુકનાર મુકારક મહાવીર તે શુદ્ધના સમયમાં એમનાથી જરાક આગળ અને આપણા હરિ સનની પૂર્વે હતા. સંક્રામાં થઈ ગયા હતા. એમની જન્મભૂમિ હિંદુસ્થાનની દક્ષિણમાં આવેલા બિકાર પ્રદેશમાં છે અને તે પ્રદેશમાંથી જૈનધર્મ સત્તર વિસ્તરેલા આખા ગંગાપ્રદેશમાં ફરી વધ્યો. એના ખિસ્સા જુગમાં—આપણા આશરે પાંચમાંથી બારમાં સંક્રા સુધી પશ્ચિમ અને દક્ષિણ હિંદુસ્થાનનાં રાજ્યોમાં એ રાજધર્મ બની રહ્યો હતો. યૌદ્ધધર્મના લોપ પછી હિંદુધર્મે જે ઉછાતો માર્યાં તેજી દરીને અને મુસલમાન ધર્મને દબાવે દરીને જૈનધર્મને સંપત્ત હાનિ થઈ. એના સામેની બંધી વિરલતાએ છતાં આજ સુધી એણે પોતાની જીવનશક્તિ તાજાઈત દરી જતાની છે. એક સમયના પ્રગળ બાદ ધર્મના આજે હિંદુસ્થાનમાંથી લગભગ લોપ થઈ ગયો છે, ત્યારે જૈનધર્મના વાવડા નીચે હજી બે બાર નેર લાખ આનુયાયીઓ છે અને તે પ્રેરે બારે વેપરી વર્ગના છે.

જૈનધર્મમાં જે વિશેષતા છે તે માત્ર અંતિહાસિક નહિ પણ દાર્શનિક પણ છે. જૈન દૈશિકે સર્વ વિષયો સંબંધે આધ્યાત્મિક દર્શન રૂપમાં છે અને એ દર્શનનું વસ્તુ અને તેની પરિભાષા જ્ઞેતાં આપણને

ખાતરી થાય છે કે દાર્શનિક પ્રદેશમાં ઉભા રહી વિચાર કરનાર જળદુષ ભારતીય આત્માની સ્વતંત્રસિદ્ધિ અને વિશેષ પ્રકારની એ સૌ રચના છે.

* * * *

જૈનધર્મના સિદ્ધાન્ત પ્રમાણે જગત્ શાશ્વત અને નિત્ય છે. (વસ્તુગતે નિત્ય છે અને પર્વણે અનિત્ય છે.) હિંદુઓની પેઠે જૈનો એમ માનતા નથી કે જગતની જુગેજુગે સૃષ્ટિ અને પ્રલય થાય છે. એ તો એમ જ માને છે કે આ વિશાળ, પણ છતાં વિસ્તારમાં સીમાબદ્ધ વિશ્વ અચળ છે. વિવિધ નરકોવાળું અધોજગત્, વિવિધ ખંડ અને સમુદ્રવાળું મધ્ય જગત્, અને વિવિધ સ્વર્ગોવાળું તથા નિર્વાણ પ.મેશ આત્માઓના આવાસવાળું ઉર્ધ્વજગત્—એ સૌના અસ્તિત્વમાં અને વિસ્તારમાં કશો દેશનાર થતો નથી. જંજીરીપના ભરતખંડમાં આપણે વસીએ છીએ એવા મધ્યજગતના વિવિધ ખંડોમાં સામાન્ય સંબંધ અને નૈતિક સ્થિતિ વિશે કંઈ કંઈ દેશનાર ભેદક થાય છે, પણ સમસ્તનો વિચાર કરતાં વિશ્વના આ ખંડોની સીમા અચળ છે; એ આમેય ખસતી નથી, તેમેય ખસતી નથી.

વિશ્વનું શાસન કરનાર કોઈ સત્ત્વ નથી. વિશ્વ ઉપર શાસ્ય સલાવનાર કોઈ દેવનું અસ્તિત્વ માનવાની જંનો સાદ ના પાડે છે. જે દેવો સ્વર્ગમાં રહે છે તેઓ તો અશાશ્વત છે, એમની શક્તિ પરિમિત છે અને મનુષ્ય, તિર્થંક તથા નરકવાસીઓની પેઠે પોતાના પાછલા ભવમાં પોતે કરેલાં કર્મથી બંધાએલા પ્રારબ્ધને આધીન છે; આજે પણ એ અહૌકિક ગુણ બોલવે છે અને પોતાનાં સારાંનરસાં કર્યાં કર્મનાં ફળ ભોગવવાને એમને બવિષ્યમાં પાણું પૃથ્વી. ઉપર અવતરવું પડશે. સર્વોત્કૃષ્ટ શાશ્વત અક્ષિતસ્વરૂપ દેવને જોગ એ ધર્મ માનતો નથી તેમ એ પણ માનતો નથી કે આ જગત્ માયામાંથી ઉત્પન્ન થયું.

છે. ભારતનાં ખીન્ન દર્શનોની વિરુદ્ધ એ તો એમ માને છે કે જગત્ સત્ય છે અને તત્ત્વોના મિશ્રણથી એનું સ્વરૂપ બંધાયું છે અને એ રીતે સમસ્ત વિશ્વનું અસ્તિત્વ છે.

તત્ત્વોના બે વિભાગ છે, એક છત્ર અને ખીન્ને અછત્ર.

છત્ર તત્ત્વો તે અનંત જુદાજુદા છત્રો છે, તે જોડે પરસ્પર સંબંધમાં છે, છતાંયે પોતાના વ્યક્તિત્વમાં કેવળ સ્વતંત્ર છે, અને દરેક અજાત છે, અમર છે. દરેક છત્ર સ્વભાવથી જ અનંત ગુણ ધરાવે છે; એ સર્વશ્રેષ્ઠ છે, એ સર્વશક્તિમાન છે, એ એવો પવિત્ર છે કે મોહ અને દુઃખથી એ પર છે—પણ એ જ્યારે આત્મસ્વરૂપ થાય છે ત્યારે જ એનાં એ બધાં ગુણો વિકસે છે.

અછત્ર તત્ત્વોના પાંચ પ્રકાર છે: આકાશાસ્તિકાય ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય, કાળ અને પુહ્લગાસ્તિકાય.

આકાશાસ્તિકાય તે અવકાશ છે કે જેમાં સર્વ વસ્તુઓ રહેલી છે.

ધર્માસ્તિકાય અને અધર્માસ્તિકાય એ બે તત્ત્વોના સ્વીકાર જૈનદર્શનમાં છે, ખીન્ન દર્શનોમાં નથી. એ બે તત્ત્વો તે આકાશમાં છે. તેમના પોતામાં કોઇ ગતિ કે સ્થિતિ નથી, પણ સ્થિતિ ગતિને માટે એમની ખાસ જરૂર માનેલી છે; જેમકે માછલાને તરવાને માટે પાણી જોઇએ અને ચામચ પ્રવાસીને ઉભા રહેવાને ઝાડની છાયા જોઇએ. આ બે તત્ત્વો ચોજવાની જરૂર જૈનધર્મને શાથી પડી એની હજી જોઇતી જોખવટ ચર્ચા નથી. પ્રેા. ચાહોખી માને છે એમ ઘણું કરીને સ્થાન, ગતિ અને સ્થિતિ એ ત્રણ ગુણ જૈનોને એવા જુદા લાગ્યા હોવા જોઇએ કે એ ત્રણેને માટે અવકાશ એકલું જ તત્ત્વ પુરતું છે એમ એ માની ચામચ નહિ હોવા જોઇએ અને તેથી માન્યું હોવું જોઇએ કે સ્થાન ગતિ અને સ્થિતિ એ દરેકને માટે પોતપોતાના જુદાજુદા આધાર હોવા જોઇએ.

ચોથું અછત્ર તત્ત્વ તે કાળ છે. ખીન્ન તત્ત્વોમાં વિકાર—સ્થાનતર કરવાને માટે આ તત્ત્વની જરૂર છે;

નવીનને એ પુરાતન કરે છે અને પુરાતનને નવીન કરે છે.

પાંચમું અને, આપણે કહી શકીએ કે, અછત્ર તત્ત્વોમાંથી સૌથી વધારે મહત્ત્વનું તત્ત્વ તે પુહ્લગાસ્તિકાય છે. અમેઘ અછેઘ સૂક્ષ્મ એવા અનંત અસંખ્ય પરમાણુનું આ તત્ત્વ બનેલું છે. દરેક પરમાણુ છત્રસ્થોને ઈદ્રિયઅગ્રોચર છે અને દેવશીતે ગોચર છે અને તેમાં રૂપ, રસ, ગંધ અને સ્પર્શ છે, અને અસુક નિયમેને અનુસરીને ખીન્ન એક કે અનેક પરમાણુઓ સાથે મળીને સમષ્ટિ રૂપ ધારણ કરે છે, તથા એમ કરીને આ જગતમાં વિવિધ સ્વરૂપોને પ્રકટ કરે છે.

પુહ્લગાસ્તિકાયમાં એવી એક ખાસ વિશેષતા છે કે જેણે કરીને એ છત્રમાં (છત્ર પરિણુમાવે ત્યારે) પ્રવેશ કરી શકે છે અને એમાં બહુ સ્પષ્ટ વિકાર કરી શકે છે. જેમ ઔપધની ગોળા માણસના શરીરની અંદર જઈને મહત્ત્વનું કાર્ય કરે છે તેમ પુહ્લગાસ્તિકાય પણ છત્રમાં પ્રવેશીને એના ઉપર અનેક પ્રકારની અસર કરે છે. છત્રની સર્વગતિ અને સર્વશક્તિમતાને આ પુહ્લગાસ્તિકાય ટાંકી દે છે અને તેથી એનામાં માત્ર પરિમિત જ્ઞાન અને પરિમિત શક્તિ રહે છે; એ એને દુઃખ આપે છે અને તેથી કરીને એના સ્વાભાવિક સ્વાસ્થ્યને નાશ થાય છે; છત્રના ઉપર એ અસ્થિર શરીરો વીંટળે છે, એને છત્રન અને મોહ આપે છે અને એવું પ્રારબ્ધ બંધાવે છે કે પછી અસુક સમય મુધી એ છત્રે માણસ, તિર્યચ, સ્વર્ગવાસી કે નરકવાસી એ ચારમાંની કોઇ પણ યોનિમાં અવતરવું પડે. પુહ્લગાસ્તિકાય છત્રમાં પ્રવેશીને બધાં પ્રાણીના જન્મ અને અસ્તિત્વ માટે ભારતના બધાં તત્ત્વદર્શનોએ સ્વીકારેલું એવું એક મૂલ તત્ત્વ—કર્મ તૈયાર કરે છે. (એટલે છત્ર સાથે મિશ્રિત પુહ્લગ તત્ત્વ) ભારતના સર્વમાન્ય સિદ્ધાન્ત ગ્રંથોએ દરેક કાર્ય, દરેક સજ્જ, દરેક વિચાર, દહ કે અદહ રૂળ આપે છે અને તે એનું ધનામ કે સજ છે. તે રૂળ છત્રને એનાએ લૌકિક ભવમાં મળે, પણ ઘણાખરા પ્રસંગોમાં તો પછીના ભવમાં જ મળે છે; છત્રના

કર્મો સરવાળો એના નવા ભવના કારણભૂત બની રહે છે. મુખ્યા પછી ચવાના ભવનાં પરિમાણ અને પ્રકાર એ કર્મથી નક્કી થાય છે. એક લૌકિક ભવ સમાપ્ત થાય પછી એનાં અનિવાર્ય ફળ આત્માએ આગલા ભવમાં જે બીજા વાત્યાં હોય તે લણવાને માટે બીજા ભવમાં જન્મ આપીને એને મોકલે છે. ભારતનાં બીજાં બધાં દર્શનોનો એવો મત છે કે કર્મ એ અદૃશ શક્તિ છે કે જેને પરિણામે વ્યક્તિની અને પ્રારબ્ધની વિવિધતા અસ્પષ્ટ પણ સ્વાભાવિક રીતે પ્રકટ થાય છે, અને એ રીતે એનું જીવન નક્કી થાય છે. જૈનો કર્મને જુદી રીતે સમજાવે છે. એ તો એમ કહે છે કે પુદ્ગલાસ્તિકાય આત્મામાં પ્રવેશીને દૃષ્ટ રીતે જે અસર કરે છે તે જ કર્મ છે.

જીવ અને કર્મનો સંબંધ (સંતતિની અપેક્ષાએ) અનાદિ છે અને સ્વાભાવિક રીતે અનંત છે; જીવ કર્મ કરે છે (એટલે પ્રથમ તો જીવ કર્મ પુદ્ગલને ઋદ્ધિ કરે છે) કે તરત જ, તેલ ચોળેલા શરીર ઉપર ધૂળના રજકણ ચોટી જાય છે એમ એ કર્મ એને એના પ્રદેશની અંદર વળગી જાય છે. જેમ જમતી વખતે લીંબેલા આદારના પદાર્થો લોહી, મળ અને મેદ રૂપ બની જાય છે અને શરીરના આધારરૂપ થાય છે, તેમ આત્મા કરેલાં કર્મ જીવમાં અમુક પ્રકારનાં સ્વરૂપ ધારણ કરે છે. કર્મના યોગેલા આવા પ્રકારોના જંતોએ નાનામાં નાના ભેદ પાડ્યા છે. એવા ભેદ એકદરે ૧૪૮ છે. આમાંના કેટલાંક કર્મ એવાં છે કે જે જીવની જુદા જુદા પ્રકારની સ્વાભાવિક શક્તિઓને સંકુચિત કરે છે, અને કેટલાંક એવાં છે કે જે વાસનાઓને જગાવે છે; કેટલાંક કર્મ જીવના ત્યાર પછીના ભવ, આયુ, ઓગ વગેરે નક્કી કરે છે, કેટલાંક એના વિચારો અને જીવનધર્મ નક્કી કરે છે. જીવમાં પ્રવેશ કરીને પુદ્ગલાસ્તિકાય જે અસર કરે છે તે અસરના-કાર્યના-નૈતિક શુભને આધારે કર્મના પ્રકાર, એનો અવધિ, અને એનું જગ નક્કી થાય છે. મારાં કાર્ય મારૂં અને નારાં કાર્ય નજીકું કર્મ બંધાવે છે. આમ કાર્યના અને એની એથી ચતી અસરના પણ જુદા જુદા પ્રકાર છે,

અને એ સૌ જુદાં જુદાં કર્મને બંધાવે છે. જ્યાં સુધી જીવ ક્રિયા કરે છે, ત્યાં સુધી એ કર્મબંધનમાં આવ્યે જાય છે, જ્યાં સુધી એ કષ્ટ કરે છે ત્યાં સુધી એ ભાવિ ભવની સામગ્રી તૈયાર કરે છે. જીવનો કર્મ સાથેનો સંબંધ અનાદિ છે અને તેવી જ રીતે અનંત છે. (સંતતિની અપેક્ષાએ) કર્મનું ફળ મળી રહ્યું એનો નાશ થાય છે; પણ દરેક પળે નવાં કર્મ બંધાયે જાય તેથી પુરાં ચક્ર રહેલાં કર્મને સ્થાને નવાં કર્મ દરેક પળે આવતાં જાય છે, તેથી ભવની અનાદિ અનંત સંકલ્પ વાત્યાં જ જાય છે અને જીવનું એક ભવમાંથી બીજા ભવમાં ભટકવું કદી પૂરું થતું નથી. (અને કેટલાંક એનું થાય છે).

ભારતનાં બીજાં બધાં આધ્યાત્મિક દર્શનોની પેઠે જૈનદર્શનોનો પણ એ જ ઉદ્દેશ અને હેતુ છે કે જન્મમરણની ઘટમાળમાંથી જીવને મુક્ત કરવો અને સંસારના દુઃખમાંથી એને છોડવી નિર્વાણને માર્ગે લઈ જવો. આ સાધના બધા જીવથી સાધી શકાતી નથી; અનેક જીવ સ્વભાવથી જ અમલ્ય છે; એ કદાપિ મુક્ત થવા નથી, એમને હમેશાં જન્મમરણની ઘટમાળમાં રખાવાનું છે, પણ જે જીવો વિશેષ સંજોગોને બળે મુક્ત થવા નિર્માયા છે તે અનંત ભવને અન્તે આખરે નિર્વાણની શાન્તિ પામવાને શુભ ક્રમોને બળે પોતાના આત્માને પરિપૂર્ણ કરીને અંતે બ્રહ્મ ઉપકરણથી મુક્ત થઈ શકે છે. આ જે રીતે બની શકે છે. એણે (૧) નવાં ચતાં કર્મબંધન અટકાવવાં નોંધ્યાં અને (૨) અને જે કર્મબંધન લાગુ પડેલાં છે એનો ક્ષય કરવો નોંધ્યો. કર્મથી રક્ષણ પામવાને માટે, એનો ક્ષય કરવાને માટે, પાંચ વ્રત પાળવાનાં કહ્યાં છે: (૧) પ્રાણાતિપાતવિરમણવ્રત, એટલે કે જીવદિંસા ના કરવી, (૨) મૃત્યુપાદવિરમણ વ્રત એટલે કે મિથ્યા વચન ના બોલવું, (૩) અદતા-દાનવિરમણ વ્રત એટલે કે ચોરી ના કરવી, (૪) મૈથુનવિરમણ વ્રત એટલે કે બ્રહ્મચર્ય વ્રત પાળવું અને (૫) પરિમદવિરમણ વ્રત એટલે કે દ્રવ્ય સંઘરવાની રીત ના રાખવી. પણ સૌથી અગત્યનું તો એ છે કે જીવને ધીરજથી સંયતું, ઉપવાસ કરવા, દિંસા

ના કરતી, અધ્યયન કરવું તથા ધ્યાન ધરવું-હુંકમાં જુદા જુદા પ્રકારની બાલ તથા આન્તર તપસ્યાથી સ્વર્ગનાં દ્વાર ખુલે છે. જેમણે સંસારનો ત્યાગ કર્યો છે, જગતમાંથી પોતાનું ચિત્ત ખેંચી લીધું છે અને પરલોકમાં પરોવ્યું છે, એવા સાધુ કે સાધ્વીઓ જ પરિપૂર્ણતાને માટે સાધુસંઘમાં પ્રવેશી શકે.

નિર્વાણને માટેના માર્ગ લાંબો ને કઠણ છે. જૈનોએ ગુણસ્થાનકનાં ચૌદ સોપાન બતાવ્યાં છે અને એ સોપાને ચઢતાં ચઢતાં મુક્તિ પ્રાપ્ત થાય છે. જો સમ્યક્ વિચાર નથી અને અહંકાર છે તે સૌથી નીચેના મિથ્યાત્વ ગુણ સ્થાનક પર છે, ખીજા સ્થાનક અને ત્રીજા મિથ્ય ગુણસ્થાનક ઉપર આવતાં જોને કંઈ શુભં તથા શ્રેયશી આવવા માંડે છે, ચોથા અવિરતિ-સમ્યગ્દર્શિ ઉપર આવતાં જોને જ્ઞાન થાય છે અને કર્મબંધનમાંથી છુટવા માંડે છે, પાંચમા ઉચ્ચાચરિત્ત સંયતાસંયતથી એના અગ્નિમાનનો નાશ થવા માંડે છે ને તેરમા મચોગીકેવલી ગુણસ્થાનક ઉપર આવતાં જોને પરિપૂર્ણ જ્ઞાન થાય છે અને દશમા ગુણ-સ્થાનકને અંતે ઉદયની અપેક્ષાએ બધ. મોહ છુટે છે, તથા ચૌદમે ભૌતિક કર્મબંધનથી મુક્ત થાય છે. એ ચૌદ ગુણસ્થાનક ઉપર અનુક્રમે ચઢાય છે એમજ નથી, કારણકે ધણી વાર જીવ પોતાની બુદ્ધિથી અગત્યાર મુધી ચઢેલો પાછો પડે છે પણ બધા અંતરણ ટાળીને કોઈ માણસ જો પાર ઉતરે તો એ ચારધાતી કર્મ મુક્ત કરે છે, ત્યારે એ કેવલી સ્વરૂપે સંસારમાં બ્રમણ તો કરે છે, એટલે તેના તેજ બવના આયુષ્ય પર્વત રહે છે પણ મોહ અને ક્રોધ તથા દીધલ છે અને અંતે જોનાં સૌ કર્મોના ક્ષય થાય છે; પણ એના આત્મા બધી જન્મજન્મથી મુક્ત થઈને વિશ્વને શિખરે ચઢે છે. જેમ કાચબો બધા મગથી મુક્ત થતાં ઢુળોને જમીન ઉપર જતો નથી, પણ પાણીની સંપાદી ઉપર તરે છે તેમ વિશ્વના સૌથી ઉંચા શિખર ઉપર ઉંચાડેલી છત્રીના ઘાટનું ક્ષત્રગ્ન્યારા નામે પૃથ્વી છે ત્યાં મુક્તાત્મા કોઈ દસ્ય સ્વરૂપ પિતા, પિતૃ પૃથ્વી આગલા ભવમાં જેટલા ભાગમાં રહેતા એનાથી કે ભાગમાં રહે છે. ત્યાં એ અનંત નિત્ય સુખ

ભોગવે છે; એની સુખમ શાન્તિમાં કશાથી ભંગ થતો નથી; મોહ અને દુઃખથી પર થએલો એ આત્મા સંસારની ઘટમાળમાં ફરી પડતો નથી, એની શક્તિ અને જ્ઞાન છતાં સંસારમાંથી શુદ્ધ થએલો એ આત્મા સંસારની વસ્તુઓને માટે શોક કરતો નથી અને શરી ભૌતિક સંબંધ બાંધતો નથી.

* * * *

શાશ્વત નિર્વાણ નાટક બજવાય છે જેમાં, એવું જે વિશ્વ તે જનમત પ્રમાણે વિશાળ છતાંયે સીમાવાળા પ્રદેશનું છે. અંગ વિસ્તારીને સીધા ઉભેલા માણસના ઘાટનું એ છે, એના સૌથી નીચેના ભાગમાં નરક આવેલાં છે, એથી ઉપરના ભાગમાં માણસે તથા તિર્થંકે વસેલું મધ્ય જગત આવેલું છે તથા છાતી, ગરદન અને માથાના ભાગમાં સ્વર્ગ આવેલાં છે. સ્વર્ગોની ઉપર — વિશ્વમાનવના મુકુટની પેઠે — મુક્તાત્માઓનાં સ્થાનક આવેલાં છે અને મધ્ય અને ઉર્ધ્વ ભાગનો ઘાટ ઉપર નીચે બે દોકેલાં કોડીઆં જેવો એટલે સંપુટ જેવો છે. અને અધો લો, ઉધા કોડીઆના આકારે છે. અધો લોકની ચારે બાજુએ ત્રણ વલયે આવી રહેલાં છે, તેમાંનું એક ધનોદધિનું એક ધન વાયુનું અને એક તન વાયુનું. એની પેટી પાર વિશ્વનો કોઈ ભાગ નથી, મન ખાશી આકાશ છે, એ વિશ્વ વિવિધ પ્રકારનાં છત્રતાં પ્રાણીઓથી ભરેલું છે. તે ઉપરાંત નિજોદ પણ છે, એમનાં શરીર એટલાં નાનાં છે કે તે આપણને અગોચર છે, એમના દેહ હાલતા ચાલતા નથી અને તેથી એ વનસ્પતિ જેવાં છે. જંગમ પ્રાણી વસ-નાડીમાં એટલે કે શિખરથી મુળ મુધી વિસ્તરેલા જગતના મધ્ય પ્રદેશમાં રહે છે. આગળ જણાવ્યું તેમ વિશ્વ ત્રણ ભાગમાં વહેંચાયેલું છે; મધ્ય જગત એટલે કે આપણી પૃથ્વી, એની નીચેનાં નરક અને ઉપરનાં મુક્તાત્માઓને રહેવાનાં સ્થાન સમેત સ્વર્ગો.

પૃથિવી નીચે ઉડે આવેલાં નરકો સાત છે અને તે દરેકના અનેક (માળ) પાથકા છે અને તે જુદાં જુદાં નરક રૂપે છે. સૌથી ઉપરના નરકમાં નીચેની

એણીના દેવ પણ વસે છે; નરકમાં જે જીવોએ પાછલા ભવમાં પાપ કર્યો હોય તેની સજા ભોગવવા તે જીવો ભયંકર સ્વરૂપે લાખો ને કરોડો વર્ષને દિસાએ ગણાતા અમુક કાળ સુધી પાર વગરનું દુઃખ ભોગવવા રહે છે.

પૃથિવી ઉપર સ્વર્ગો એકબીજા ઉપર ગોઠવાયેલાં છે. પૃથિવી ઉપરના ભવમાં જે પુણ્ય કર્યા હોય તેના સુધ્ધરૂપે અમુક લાંબા વખત સુધી આનંદ ભોગવનાર જીવો દેવસ્વરૂપે ત્યાં વસે છે. એ દેવોના અનેક વર્ગ છે અને તેમની શક્તિ તથા સુખમ તદ્દાવન હોય છે. સ્વર્ગ જેમ ક્યું, તેમ તેમાં વસનાર દેવનાં સુખ વધારે અને સુંદર હોય છે; એ સુખ એ ભોગવે છે ખરો, પણ અંતે દુઃખ અને મૃત્યુથી મુક્ત થઈ શકતો નથી.

વિશ્વના મધ્ય ભાગમાં પૃથ્વીની ગોળા સપાટી ઉપર મધ્ય જગત આવેલું છે અને તેમાં તિર્યંચો તથા મનુષ્યો છે. એને મધ્ય બિંદુએ મેરુ પર્વત આવેલો છે. આની ચારે બાજુએ ગોળાકાર જંબુદ્વીપ પથરાયેલો છે, અને એમાં આપણે વસીએ છીએ. જંબુદ્વીપની ચારે બાજુએ વલયાકારે લવણસમુદ્ર આવેલો છે. એની ચારે બાજુએ વળી ધાતકીખંડ યોડીને આકારે આવેલો છે, એની ચારે બાજુએ વળી બીજે સમુદ્ર આવેલો છે. આવી રીતે એક પછી એક એમ અનેક દ્વીપો અને સમુદ્રો ગોળાકારે આવેલા છે અને છેવટે સ્વયંભૂઃમણ સમુદ્ર આવેલો છે અને તે આખા મધ્ય જગતને ઘેરી રહ્યો છે.

જંબુદ્વીપના પૂર્વપશ્ચિમ આખા વિસ્તારમાં ૭ પર્વતગાળાઓ આડી પડેલી છે, અને તેથી એ ખંડના સાત કટિબંધ પડેલા છે, તે એકબીજાથી જુદા કદના છે. આ કટિબંધોમા આવેલા દેશોનું અને તેમાં વસતાં પ્રાણીઓનું શુભ ઝીણું વર્ણન બુદ્ધ દત્થના પૂર્વક જૈન લોગોલોકિઓએ કર્યું છે, દાસના જૈનો માને છે કે દિંદુરથાન અથવા સમસ્ત પૃથ્વી આદ્યવર્ષ નામના કટિબંધમાં આવેલ છે.

સ્વર્ગમાં અને નરકમાં તેમજ મધ્યજગતના અનેક ભાગોમાં વસ્તુસ્થિતિ સ્થિર રહે છે, પણ અસ્તન-

વર્ષ વિગેરે દશ સેવોમાં ચઢતા ઉતરતા જુગનું કાળચક્ર નિરંતર ફર્યું કરે છે અને તેને અનુકૂળ હવાપાણી, વનસ્પતિ, શરીરનું પ્રમાણ, આહારનો અવધિ અને શુંબ અવશુષ્ક ચઢતે ઉતરતે ક્રમે ફર્યું કરે છે.

જૈનો અનાદિથી અનન્ત સુધી કાળના બે પ્રકારે ભાગ પાડે છે, અને તે એક બીજાની પાછળ આગે જાય છે; ઉત્તરિણી અને અવસરિણી. ઉત્તરિણીની શરૂઆતમાં સામાન્ય સ્થિતિ બહુ જ ખરાબ હોય છે, પણ તે ધીરે ધીરે સુધરતી જાય છે અને છેવટે સાગનાં સારી થાય છે. આ સ્થિતિ આવી ગાદ કે તરતજ અવસરિણીની શરૂઆત થાય છે અને સ્થિતિ ખગડવા મારે છે તે પાછી ખરાબમાં ખરાબ થાય છે.

આ દરેક જુગના પાછાં ૭ જ આરા હોય છે અને એનું કાળપરિણામ ચોક્કસ ફરેલું છે. એમનાં નામ ઉપરથી તેમાં વર્તનારી વસ્તુસ્થિતિ સમજાઈ જાય છે. સર્વોત્તમ સ્થિતિનો જે આરા તે સુખમસુખમા કહેવાય છે અને સર્વાધમ સ્થિતિનો જે આરા તે દુઃખમદુઃખમા કહેવાય છે. બાકીના જે ચાર રહ્યા તે આ બે નામોના સમાસથી ઓળખાય છે. આ રીતે અવસરિણીમાં નીચેના ૭ આરા આવે છે:

૧. સુખમ સુખમા,
૨. સુખમા,
૩. સુખમ દુઃખમા,
૪. દુઃખમ સુખમા,
૫. દુઃખમા અને
૬. દુઃખમદુઃખમા

ત્યાર પછી પ્રવર્તતી ઉત્તરિણીમાં એ ૭ આરા ઉલટે ક્રમે ચાલે છે; દુઃખમદુઃખમાથી શરૂ થાય છે સુખમસુખમાથી અંત આવે છે.

ફરીફરીને આવતા આ વિશિષ્ટ જુગોનો વિગતવાર ને ચોક્કસ ઇતિહાસ જૈનોએ લખ્યો છે. જૈનોના આ જગતના ઇતિહાસમાં એક ખાસ વિશેષતા એ છે કે (દરેક સેવના) દરેક જુગના અમુક ચોક્કસ કાળમાં ૧૩ ચલાકા પુરોગો અવતરે છે, અને તે માણસનું બાવિ નક્કી કરી આપે છે. એ ૧૩ ચલાકા પુરોગો આ પ્રમાણે છે: ૨૪ તીર્થંકરો, તે માણસને મુક્તિનો

માર્ગ ગતાવે છે; ૧૨ ચક્રવર્તીઓ, તે સમસ્ત ભારતવર્ષ ઉપર રાજ્ય કરે છે; અને બાકીના તે ત્રણ ત્રણ વીરના ૯ ગણ; તેમાંના બધાએ શુભ તે ત્રીજા અશુભની સામે જુદા કરે છે. દરેક તીર્થંકરનું, દરેક ચક્રવર્તીનું અને દરેક પ્રકારના વીરનું જીવનચરિત્ર દરેક જુગમાં લગભગ સરખું હોય છે; બધા શલાકા પુરુષો અસુક ચોક્કસ પ્રકારના હોય છે અને તેમનાં જીવન ચોક્કસ રીતે ગોઠવાએલાં હોય છે.

આપણે અવસર્પિણીમાં છીએ અને તેથી જોનોએ સ્વાભાવિક રીતે જ એ જુગનો વિમતવાર ઇતિહાસ લખેલો છે. એને અનુસરીને ભારતવર્ષના ઇતિહાસના સુખ્ય સુખ્ય બનાવો અહીં વર્ણવી જઈ છું.

આજનો જુગ સુપ્રમ સુપ્રમાથી રાદ થયો છે અને અગણિત વર્ષોથી ખેરી સુધે છે. તે વારે સર્વત્ર સુખ અને શાન્તિ હતી; માણસો સુંદર ધારન હતાં, સર્પે અને શાન્તિએ રહેતાં, ઉંચું નીચું કોઈ ગણાતું નહિ, રાજા નહોતા. કાપડો નહોતો, માન જીવન ખેડમાં અને ઉપભોગમાં વ્યતીત થતું; એમાં કામ નહોતું કરવું પડતું કારણકે ૧૦ કલ્પજ્ઞો એમને જે જોઈતું તે આપતાં. માણસનું આયુ પુષ્કળ લાંબું હતું, બાળકો એટલાં જલદી મોટાં થતાં કે એમના જન્મ પછી સાત જ અઠવાડીઆંમાં તે સ્નેહનો ઉપભોગ કરવાને લાયક થતાં. તે વારે એક બાળક અને એક બાળકી સાથે જ જન્મતાં અને એ જોડું આજીવન પતિપત્ની રૂપે રહેતું. ચાર કોટિકોટિ સાગરોપમ (પુષ્કળ લાંબા કાળનું માપ) વીંચ્યા પછી સુપ્રમસુપ્રમા કેડે સુપ્રમાને વખત આવ્યો એ આરા પણ આગલા આરા જેવો જ લગભગ હતો, માત્ર માણસોનાં સુખ અને આયુ કંઈક કમ હતાં. સુપ્રમા ૩ કોટિકોટિ સાગરોપમ ચાલ્યા પછી સુપ્રમદુઃપ્રમા ખેડો. એ આરામાં કલ્પજ્ઞો સ્ત્રીમણવા માંડ્યાં અને માણસોના યુધ્ધ નયણા પડવાં માંડ્યાં. વિચારના સામાન્ય દોષોને કારણે કાપડા ધડવાની અને સજા કરવાની જરૂર પડી. ૭ કુલકર એક પછી એક થયા એમણે કાપડા કપાં, પણ છેવટે જનસમાજને રાજા અને ન્યાયાધીશની દેખરેખ નીચે

સુક્રાંતી જરૂર પડી. છેલ્લા કુલકર નાભના પુત્ર ઋષભદેવ થયા. સામાન્ય સંબંધના દોષોને અનુસરતા સુધારા ઋષભદેવે કર્યાં, એમણે માણસોને કામ, ખેતી, વેપાર, રાંધવાની કળા, લેખન અને ગણિત શીખવ્યાં, હવે બાળક બાળકીનાં જોડાં જન્મતાં ન હતાં, તેથી લગ્નની પ્રણાલી એમણે રચાવી, તેમજ ઉચ્ચાનીચાં માણસોનાં ચાર કુળ પાડ્યાં.

૬૩૦૦૦૦૦ પૂર્વવર્ષો સુધી એમણે રાજ્ય કર્યું, ત્યાર પછી એમણે રાજ્ય છોડીને સંન્યસત સ્ત્રીકાર્યું અને હમ્બર વર્ષની તપસ્યા પછી એ સર્વત્ર થયા. પહેલા તીર્થંકર રૂપે એમણે ૧૦૦૦૦૦ પૂર્વ વર્ષોમાં ૧૦૦૦ વર્ષ ન્યુન પૂર્વ વર્ષો સુધી જન-ધર્મના ઉપદેશ કર્યો અને માણસને સમયમ વિચાર તરફ વાળ્યો, અંતે ૮૪૦૦૦૦૦ પૂર્વ વર્ષોને વધે એ નિર્વાણ પામ્યા. એમના પછી એમનો પુત્ર ભરત ગળ થયો અને એ પહેલો ચક્રવર્તી થયો. એના નામ ઉપરથી આપણે જે ખંડમાં પસીએ છીએ તે ખંડનું નામ ભારતવર્ષ પડ્યું. ભરત પણ અંતે સાધુ થયો ને નિર્વાણ પામ્યો.

ઋષભદેવ નિર્વાણ પામ્યા પછી ૩ વર્ષે ને ૮,૫ માસે સુપ્રમદુઃપ્રમા આરાનો અંત આવ્યો. એ એ કોટિકોટિ સાગરોપમ ચાલ્યો, ત્યાર પછી દુઃપ્રમસુપ્રમ નામનો આરા ખેડો. આ અધોગતિના આરામાં બધી રિચતિ યજ્ઞકવા માંડી, માણસોનાં દુઃખ અને રાગ વધવા લાગ્યા અને આયુ પૂર્વે એક કરોડ પૂર્વવર્ષતાં હતાં તે પણ ઘટવા લાગ્યાં. આ આરામાં બાકીના બધા શલાકાપુરુષો થયા. બાકીના ૨૩ તીર્થંકર થયા એમણે કાળે કાળે જુલોતો ધર્મ ઉપદેશ્યો; બાકીના ૧૧ ચક્રવર્તી થયા એમણે ભરતપાંડને એક રાજાજન નીચે આણ્યો અને ૨૭ વીર થયા એમણે પોતાનાં કાર્યોની કીર્તિથી જગતને ભરી દાડ્યું. આ શલાકાપુરુષોની કથાઓ આકર્ષક છે, કારણકે આખા હિંદુસ્થાનમાં વિસ્તારેલી એવી એ જૈનચરિત્ર છે; ઉદાહરણરૂપે, સુમતિનાથતીર્થંકરની કથાતે સોસોસનની કથાને મળતી છે અને અનેક આશ્ચર્યચરનામાં જણાતી છે, સગર ચક્રવર્તીની જૈનકથા આશ્ચર્ય સગર કથાની ચરનાને

મળતી છે; નામ (પદ્મ) લક્ષ્મણ અને રાવણ એ વીરોનાં ચરિત્ર તે ગ્રામાલયોનાં એ મુખ્ય પાત્રોનાં ચંદ્રિત્રોને મળતાં છે. લોકપ્રિય કથાબાગ સ્વીકારી લક્ષ્મણે જૈનોએ પોતાના ઉદ્દેશને અનુસરતો એને ઉપયોગ કર્યો છે એ વાત સ્પષ્ટ છે. સમસ્ત ૬૩ શલાકા પુરુષોમાંથી ૨૩ મા તીર્થંકર પાર્શ્વનાથ અને ૨૪ મા તીર્થંકર મહાવીરનાં એ એ જ જાણુ એતિહાસિક પુરુષો થઈ ગયા છે અને મેં શરૂઆતમાં જ જાણુએ છે તેમ એ એ અનુક્રમે કાઠશ્વર પૂર્વે આરામાં ને છઠ્ઠા સિક્રમાં મૂકી ગયા છે.

મહાવીરસ્વામીના નિયોજી પામ્યા પછી ૩ વર્ષે ને ૮.૫ માસે દુષ્યમ સુપમા આરામાં અંત આણ્યો, એનો અવધિ ૧ કૌટિકાટિ સાગરોપમમાં ૪૨૦૦૦ વર્ષ ક્રમ જોડેલો હતો. ત્યાર પછી દુષ્યમા આરા એકા અને આને આપણે એ આરામાં છીએ. બધી રીતે એ આરામાં અધોગતિ થાય છે; માણસ અનુમાં ૫૬૫ તો ૧૦૦ (૧૩૦) વર્ષ જીવે છે. આચાર વિચાર ઉતરતા જાય છે અને ધર્મભાવના ઘટતી જાય છે. કોઈ શલાકા પુરુષ જન્મ પામતો નથી અને આ આરામાં નિર્વાણ પામવું હવે શક્ય નથી. સર્વવંતા હવે રહી નથી તેથી સત્યનું જ્ઞાન માત્ર ધર્મગ્રંથોના અધ્યયન થી જ મળી શકે છે. અને એ ધર્મગ્રંથો તે મહાવીર સ્વામીના સંપ્રદાયના ગ્રંથો એટલે કે અંગગ્રંથો છે. જૈનસંપ્રદાય આજે બે ભાગ પડી ગયા છે તેમાંના એકાન્તજન સંપ્રદાયનો મત છે કે આજે એ અંગગ્રંથોના ચોટા ભાગ આપણી પાસે રહેવા છે, પણ બીજા દિગંબર સંપ્રદાયનો તો એવો મત છે કે હાલમાં એ બધા ગ્રંથોના લેખ યક ગયો છે, આધ્યાત્મિક જીવનની જે મંદત અધોગતિ આપણા આરામાં ચાલી રહી છે, એનું પરિણામ જૈનોને અને એવું આજે કે જૈનધર્મનો એકવારે કોપ થઈ જશે. ઉત્પત્તિ એ શાસ્ત્રમાવિકા અને બે સાધુસાધ્વી મળી આરાના મરજી પછી પંચમઃ અરાના અને એમના ધર્મોના કોપ થઈ જશે.

ત્યારે દુષ્યમઃ અરામાં ૨૧૦૦૦ વર્ષ વીતશે, ત્યારે એને અંત આરો ને ત્યારપછી એનાથી

અધમ દુષ્યમદુષ્યમા આરા બેસશે. આ આરામાં માણસ વીશ જ વર્ષ જીવશે; જાણુ એમને હેગન કરશે અને સવારમાં અને સાંજે જ તેઓ જહાર નીકળી શકશે, કારણકે દિવસની ગરમીથી ને રાતની ઠંડીથી એમને શાન્તિ મળી શકશે નહિ. માણસો અને કાર્યો એમનો આહાર થશે; અને તે એ કાચા ખાઈ જશે, કારણકે અગ્નિનો ઉપયોગ એ જુદી જશે. એ આરામાં બધી સામાજિક ઉત્તિ ઘુસાઈ જશે. આ આરા પછી ૨૧૦૦૦ વર્ષ ચાલશે. જ્યારે એ પુરો થશે ત્યારે નવો ઉત્પત્તિ જુગ બેસશે અને તેમાં બધી સ્થિતિ ધીરે ધીરે સુધરતી જશે. એ જુગના ત્રીજા એટલે દુષ્યમસુપમા આરામાં ૨૩ તીર્થંકર, ૧૧ ચક્રવર્તી અને ૨૭ વીર જન્મ પામશે અને ચોથામાં ૧ તીર્થંકર અને ૧ ચક્રવર્તી થશે; એમનાં નામ અને ચરિત્ર જૈનો આજથી જાણે છે.

x x x x

આજળ મેં જૈનદર્શન વહુનવાનો સામાન્ય પ્રયત્ન કર્યો છે; એના ઉપર દૃષ્ટિ કરીએ તો એની સર્વ સામાન્યતાથી આપણને આશ્ચર્ય થાય. ખરી રીતે ભારતના દાર્શનિક ધાર્મિક વિચારોના સમસ્ત પ્રદેશ ઉપર એણે દૃષ્ટિ નાખી છે, અને કોઈપણ પ્રશ્નને ચર્ચા વિના સુકો નથી. એના બધા પ્રદેશોમાં એ ધર્મે એવા ચોક્કસ નિર્ણયો આપ્યા છે કે દરેકે દરેક વિષયને ઝીણમાં ઝીણી રીતે ચર્ચો છે: વિશ્વના વિસ્તાર વિષે, તેમજ કાળની લંબાઈ વિષે, જુદા જુદા પ્રકારના દેવોનાં નામ વિષે, તેમજ જુદાકાળના તથા ભવિષ્યકાળના મહાપુરુષોના મત વિષે, પણ જૈનદર્શનને આજનું પરિપૂર્ણ અને ચોક્કસ સ્વરૂપ આપવાને માટે જમાનાના જમાના સુધી જૈનદર્શનકારોએ પ્રયત્ન કર્યો છે; અને જીવિત: જૈનસાહિત્યના અંતિદાસિક વિદ્યાસ ઉપર આપણે દૃષ્ટિ નાખીએ તો જાણીએ કે જુદા જુદા સંજ્ઞાના અમુક અમુક લેખકોના મત અમુક અમુક વિષયમાં જુદા પડે છે, પણ એકદરે પ્રાચીન મૂળમાં તેમજ અર્વાચીન શંકોમાં કોઈ ફેરફાર થયો નથી. સાચી વાત તો એ છે કે અત્યારનાં

મોક્ષદા ધર્મશાસ્ત્રો રચાયાં (ઇ. સ. ૫૦૦ પછી) ત્યાર પછી એનાં મૂળતત્ત્વોમાં હજી કશો ફેરફાર થયો નથી—હિંદુ, બૌદ્ધ, ખ્રિસ્તિ અને બધા ધર્મોથી એ જુદો જ રહ્યો છે; આ બાબતમાં જૈનો આજે પણ પ્રમાણ આપે છે કે અમારો ધર્મ સૌથી સારો છે, કારણકે બીજા ધર્મોમાં ફેરફાર થયા છે, પણ અમારામાં વીત્યા છતાં અમારા ધર્મમાં કશો ફેરફાર થયે શક્યો નથી અને અમને મળેલું ધન એવું પરિપૂર્ણ છે કે અમારો એ વારસો શુદ્ધ રીતે તે વગર ફેરફાર સચવાઈ રહેલો છે.

આ કાલકો છોડવો આપણે માટે કહ્યું છે. આપણે તો એટલું જ સ્વીકારી શકીએ કે એ ધર્મનું સ્વરૂપ અને વિકાસ ઉપર કાળનો પડો ફરી વળ્યો છે અને એ સ્વરૂપ તથા વિકાસ બધુવા માટે આપણી પાસે કશો પુરાવો નથી, આપણી પાસે પ્રાચીનમાં પ્રાચીન જે થયો છે તેમાં એનું મહત્ત્વનું સ્વરૂપ કુદરી નિકળ્યું છે, અને પછી બધા કાળમાં અચુક અચુક વિષયોને વિકસાવવાના અને સમસ્ત દર્શનમાં મહત્તર વિનાના ફેરફાર કરવાના જ પ્રયત્નો થયા છે. એ ધર્મના ક્ષેત્રાત્મક અને દિગત્મક એ બે સંપ્રદાયો ધર્મના મહત્ત્વના નિમારોમાં એક બીજાને પુરેપુરા મળતા છે, તેથી ખરી રીતે એમજ માની શકાય કે ઇસ્વીસનની શરૂઆતમાં એ બે સંપ્રદાયો જુદા પડ્યા તે પહેલેથી જ આજે છે તે પ્રમાણેનું ધર્મસ્વરૂપ, બંધાઈ ગયું હતું. સંપ્રદાય જુદા પડતાં પહેલાં મહાવીરસ્વામીના ધર્મ ઉપર કેવા ને કેટલો વિકાસ થયો હતો તે જાણી શકાતું નથી. એ જ પ્રકારના કે એને મળતા પ્રકારના ધર્મના મુખ્ય વિચારો મહાવીરસ્વામી પૂર્વે પણ પ્રવર્તતા હતા એમ માનવાને પણ કશો બાધ આવતો નથી; મૂળ તત્ત્વોમાં કંઈ સ્પષ્ટ ફેરફાર થયો છે એમ માનવાને કશું કાઠણ નથી, અને તેથી, મહાવીરસ્વામી પહેલાં પણ આપું જૈનદર્શન હતું એવી જે જૈનોની માન્યતા તે સ્વીકારી શકાય. જે આ માન્યતા સ્વીકારીએ તો એવું દરે કે મહાવીરસ્વામીએ જૈનધર્મ રચ્યો નથી, પણ એમની પૂર્વે ૨૫૦ વર્ષ પહેલાં થય

ગયેલા પાર્શ્વનાથના ધર્મને એમણે સ્વીકારી લીધો અને એને સમયોચિત સ્વરૂપ આપ્યું હોય; કદાચ વસ્તુસ્થિતિને આધારે આ મત બંધાયો છે એમ માનવાને આપણી પાસે સ્પષ્ટ પુરાવો તો નથી, પણ એની વિરુદ્ધ બધા એવો પણ કશો પુરાવો નથી; જૈનધર્મનું સ્વરૂપ જ આ વાતને ટેકા આપે છે, કારણકે પુલ્કાશના અણુઓ આત્મામાં કર્મની ઉત્પત્તિ કરે છે એ એના મુખ્ય સિદ્ધાન્તની પ્રાચીન વિશેષતાને કારણે એવો અભિપ્રાય બાંધી શકાય કે એનાં મૂળ ઇ. સ. પૂર્વે ૮-૯ સૈકામાં છે પણ તેથીયે પ્રાચીન કાળમાં અમારો ધર્મ પ્રકટયો હતો એમ જૈનો ને માતે છે એનો તો આપણથી સ્વીકાર ના થાય, કારણકે એને માટે કાંઈ સંતોષજનક પુરાવા નથી, અને હિંદુઓના દર્શનશાસ્ત્રોના પ્રાચીન ઇતિહાસ એનાં એવું સ્વીકારતાં વાંધો આવે છે.

ત્યારે એટલું સ્વીકારી શકાય કે જેની રૂપરેખા આપવાના મેં પ્રયત્ન કર્યો છે એ આજના જૈન ધર્મનાં બીજા ઇ. સ. પૂર્વે ૮૦૦ વર્ષ ઉપર નંખાયાં હતાં, ઇ. સ. ની શરૂઆતમાં એણે એકંદરે આજનું સ્વરૂપ ધારણ કર્યું હતું અને ત્યાર પછી વાતેલાં આ લગભગ બે હજાર વર્ષમાં અનેક વિષયોમાં—ખાસ કરીને વિશ્વપર્ણન અને સંત અરિત્રો ન્યાયામાં—વિકાસ કર્યો છે અને સ્પષ્ટ સ્વરૂપ આપ્યું છે, છતાં તેમાં મહત્ત્વનો ફેરફાર કર્યો નથી.

આ ને કહેવામાં આવ્યું છે તે સ્વાભાવિક રીતે માત્ર સામાન્ય દાર્શનિક ધર્મસિદ્ધાન્તોને જ લાગુ પડે છે; બાકી ધર્મકથાઓના અને ધર્મક્રિયાઓના પરાક્ષ વિષયોમાં તો કાળક્રમે અનેક ફેરફાર થયા છે, જેમકે—દલિબદ, હેમચંદ્ર આદિએ વર્ણવેલા જૈનધર્મના યોગસિદ્ધાન્ત ઉપરથી જોઇ શકાય છે કે તેના પર હિંદુ સિદ્ધાન્તની માદી અસર થઈ છે, અને જૈન મંદિરોમાં થતી ધર્મક્રિયાઓના હિંદુ આદર્શને અનુસરતો વિકાસ થયો છે. પણ ખાસ અસર તો જૈનધર્મની કથાઓ ઉપર હિંદુધર્મની કથાઓની શુભેચ્છી છે. આજીણુધર્મના ઇતિહાસમાં આવતા કૃષ્ણ વગેરે પુરુષોનાં આખ્યાન જૈનધર્મમાં આવ્યાં છે તે

ઉપરથી જણાય છે કે સંતત્યરિત્રોની ઇતર ધર્મની કથાઓમાંથી લોકપ્રિય પુરુષોનો અંગીકાર કરવાના પ્રયત્ન થયા છે. આજે ઘણા જનો હિંદુ અનેકથર-માંના દેવોની અને સંતોની પૂજા કરે છે કે જેની પૂજા પ્રાચીન કાળે નહોતી—અત્યારે પ્રચાર પામેલી ગણેશની પૂજા સંબંધે ઘણા શાસ્ત્રકારોએ કશો ઉલ્લેખ કર્યો નથી, તે ઉપરથી બેશક એમ તો જણાય જ છે કે જુના વિચારના સોડોને ઇતર ધર્મના આ દેવોની પૂજા સામે વાંધો છે.

જનધર્મમાં હિંદુ આચાર વિચારના આવા સ્વીકારનો કમ ઉવટનાં સંક્રાંતિ રીતે વધતો આવ્યો છે. કેટલા મોટા પ્રમાણમાં જનધર્મે હિંદુ સ્વરૂપ આજે ધારણ કર્યું છે, તે જનધર્મમાં અનેક માસિક અને સાપ્તાહિક પત્રો લેવાથી જણાશે. એ આવી સ્થિતિ સામે નિષ્પજ વિરોધ કરી રહ્યા છે. એમાં કંઈ આશ્ચર્ય નથી કે જે બ્રાહ્મણ ધર્મમાંથી જનધર્મ ઉદ્ભવ્યો હતો. (?) તે બ્રાહ્મણ ધર્મમાં પાછો એ ધારે ધારે લીન થતો જાય છે, ચારે બાજુના હિંદુ આચાર્યમાં સ્વીકારે નાના વિસ્તારવાળા જનસંઘ બ્રાહ્મણ આચારવિચારની બજવાન અસરથી અલગ સ્વીકારે નહિ, પોતાનો જુદો ધર્મ છે એ વાતનું એ સંઘ ખાન જુલતો જાય છે, તે હિંદુધર્મમાં ભળતો જાય છે—દિનપ્રતિદિન જંગમી સંખ્યામાં ઘટાડો થતો જાય છે એ આ વાતનો સળંગ પુરાવો છે.

હિંદુસ્વરૂપ પામતું એ જનધર્મને કંઈ કહ્યું નથી, કારણકે એના અને બ્રાહ્મણધર્મના સિદ્ધાન્તો વચ્ચે બહુ મોટો ભેદ છે. બેશક હિંદુ ધર્મના બધા સંપ્રદાયોના સિદ્ધાન્તોથી અમુક જન સિદ્ધાન્તો ખાસ

‘પાટીદાર મંડળ’

આખું ૨૦, ૧૯૬૧

અસાર વરી ૫ સપ્તાહ

}

x x x — આ જનધર્મ પ્રેરિતરના જનધર્મનામાં સખાયેલ સેખના રા. નરસિંહભાઈએ મૂળરતીમાં કુદોક્ત અનુવાદ રા. રેશવલાલ પ્રેમચંદ મોટીએ આ પત્રમાં પ્રકટ કરવાની ઘડના અને બલામજુ કરી પૂરો પાડ્યો અને તેનાં ‘પ્રક’ પણ જોઈ આખ્યાં તે મોટી તે મહાસયનું આ પત્ર ઉપકૃત છે. આ સેખથી એક પશિમના અબ્યાસક દોહરોના યં અમિત્રાય વળે છે તે જણાશે. તેના નિર્ણયો અને માનીનનાઓ અમરશઃ અમેને કે કોઈને માન્ય છે એનું માની લેવાની બૂજ નો કોમ નહીં જ કરે.

—તંત્રી

જુદા પડે છે: જૈન ધર્મ વેદનું પ્રમાણ સ્વીકારતો નથી, એક સર્વોપરિ ઇશ્વરના અસ્તિત્વને માનતો નથી, જુએ જુએ થતાં સુજન અને પ્રજ્યને પણ માનતો નથી, બ્રાહ્મણના ઉચ્ચ પદને સ્વીકારતો નથી; જંગોને પોતાનો જુદો ધર્મનો નેમજ માનનો સિદ્ધાન્ત છે; પોતાના જુદા સંતો છે, પોતાનું જુદું વિશ્વસ્વરૂપ છે. પણ આ બધા ભેદોને ઠાંકી દે એવું સામ્ય પણ છે: જગતની શાશ્વતતા, ધર્મનું બળ, પુનર્જન્મ અને મુક્તિ. તપનું અલૌકિક ફળ, જીવ-દિસાનો નિષેધ, ક્રિયાશુદ્ધિ, માણસના વર્ણવિભાગ(?) અને એવી બીજી ઘણી બાબતો જે અહીં વર્ણવવાની જરૂર નથી, તેમાં જંગોના મત સામાન્ય રીતે હિંદુ-ઓના જેવા જ છે. જો જનધર્મના ઇતિહાસ ઉપર આપણે આધાર રાખીએ તો એ ધર્મનો પુનર્જન્મ ના થાય તેવે પ્રસંગે તો—આપણને બધું રહે છે કે બૌદ્ધધર્મની જે દશા થઈ હતી તે જ દશા જનધર્મની આવતા સંક્રાંતિ થવાનો સંભવ છે: રફે દબાર વર્ષ પૂર્વે જે હિંદુ ધર્મમાંથી એ ઉત્પન્ન થયો હતો (?) તે જ હિંદુધર્મમાં પાછો લય પામી જશે. વળી બૌદ્ધધર્મે તો ઘર બોધાનો બરો હોય પૂર્વ દેશોમાં વસીને વાળા વીધો, હિંદુઓના જાતિધર્મ મટીને જગતધર્મ બન્યો; તેનું પણ જનધર્મના નશીબમાં નથી—એમની કથાઓને માનીએ તો, એમના ધર્મચર્યને આધારે મહાત્મીસ્થાપીના અભિપ્રાયને માનીએ તો એ જગત-ધર્મ થયો જોઈએ, આર્યો અને અનાર્યો વિચારવત પશુઓ સુદાંત—સાચો એ ધર્મનો સ્વીકાર કર્યો જોઈએ, પણ તેનું કંઈ થઈ શક્યું નથી, છુટાડવાયા પ્રયત્નો ત્યાં છતાં એનું પર હોડીને એ પારે જઈ શક્યો નથી.

અનુવાદક

નરસિંહભાઈ ઇશ્વરભાઈ પટેલ

ભારતનો જૈન સંપ્રદાય

(જર્મન પ્રોફેસર ડૉ. જી. સી. હુલ્લરના અંધનું ભાષાંતર)

જૈન સંપ્રદાય એ હાલના હિંદમાં બ્રાહ્મણ-ધર્મથી જુદો, પડતો એક ધાર્મિક સમાજ છે અને તેનામાં એવી નિર્વિવાદ યોગ્યતા છે કે હિંદના ઇતિહાસ પ્રત્યે ગ્રેમભાવ દર્શાવનારા સર્વ (વિદ્વાનો) તેમાં રસ મેળવી શકે તેમ છે. આની યોગ્યતા તેનામાં છે એમ કહેવાનું અનુક્રમણે એ કારણ છે કે તે ધર્મના સિદ્ધાન્તો અને શિક્ષાઓ, કે જે બૌદ્ધધર્મના સિદ્ધાન્ત અને શિક્ષાઓ સાથે કેટલુંક મળતાપણું દર્શાવે છે, તેની વિલક્ષણતા છે; પણ સર્વ કરતાં (સુખ્ય) કારણ એ છે કે તે (જૈનધર્મ)નું પ્રવર્તન-સ્થાપન જે સમયે બૌદ્ધધર્મનું સ્થાપન થયું તે સમયમાં થયેલ છે.

જેનો એટલે આહુતો — તેના ધર્મપ્રવર્તક કે જે સામાન્ય રીતે 'જિન' — જગત્તે છતનાર — અથવા તો અહુત — 'પવિત્રાત્મા' કહેવામાં આવે છે તેના અનુયાયીઓ; તેમની મોટી અને નાની કેમો, લગભગ હિંદના લગભગ દરેક મોટા શહેરમાં, ખાસ કરી વૈશ્ય-વેપારી વર્ગમાં જોવામાં આવે છે. પશ્ચિમ અને ઉત્તર-પશ્ચિમના કેટલાક પ્રાંતોમાં પણ — તેમાં ખાસ કરી કાનરામાં તેઓની સંખ્યા ઘણી છે; અને તેઓમાં રહેલા ધનની પ્રભુતાથી તેઓ અત્યંત સ્થૂળ ભોળાં છે. તેમ છતાં તેઓ એક એકત્રિત સમૂહ તરીકે જણાતા નથી, પણ તેઓ એકબીજા વચ્ચે સરસાઈ કરતી એવી જો શાખા — નામે દિગંબર અને શ્વેતાંબરનાં.

૧. જેનોએ ઉપરની મોંઘમાં ઘણી વખત એવું જણાવેલું આવુંમ પડે છે કે દિગંબરો માત્ર દક્ષિણમાં વસે છે, અને શ્વેતાંબરો ઉત્તરમાં રહે છે. આ કોઈ રીતે ખરું નથી. દિગંબરો શ્વેતાંબરોના કરતાં વધુ સંખ્યામાં નહિ, તો તેના નેટલી સંખ્યામાં પાંચમ, પૂર્વ સંખ્યામાં અને ઉત્તર-પશ્ચિમ પ્રાંતોમાં વિલગતા છે અને પશ્ચિમ સંખ્યામાં અને સ્થૂળતામાં પણ અહીં તહીં રહેલા એવામાં આવે છે. જુઓ ઇન્ડિયન એન્ટિક્વરી વૉલ્યુમ ૭, પૃ. ૩૮.

વહેંચાઈ ગયા છે — અને તે દરેક શાખા પાછા કેટલાક ઉપજોડોમાં વિભક્ત છે. દિગંબર એટલે 'જેનું વસ્ત્ર તે દિશા છે' એ નામ પાડવાનું એ કારણ છે કે તેઓ નમ્રતાને પવિત્રતાનું આવરણ ચિન્હ ગણે છે — જે કે સંસ્કૃતિ વધતી ગઈ તેમ તેઓને આ નમ્રતાના સિદ્ધાંતોને વ્યવહારમાં મૂકવામાંથી અલગ રહેવું પડ્યું છે. શ્વેતાંબર અર્થાત્ 'જેઓનું વસ્ત્ર શ્વેત છે — જેઓ શ્વેતવસ્ત્રી છે — તેઓ આ (નમ્રતાના) સિદ્ધાન્તને પોતાનો કહેતા નથી પણ એવું માને છે કે જે પવિત્રતામાંથી વસ્ત્ર સહિત હોય તેઓ પણ મોક્ષ મેળવી શકે; તેમ છતાં તેઓ સ્વીકારે છે કે જૈનધર્મના સ્થાપક તેમજ તેમના પ્રથમ શિષ્યોએ વસ્ત્ર પહેરવામાં અલક્ષ આપ્યું હતું. દિગંબર અને શ્વેતાંબરોના બેઠા આવી ભાતના પાદથી જ (ઉપચય થયેલ) છે એટલું જ નહિ, પણ કેટલાંક ગંતવ્યોની ભિન્નતાથી તેમજ ભિન્ન ધર્મ-સાહિત્યથી પણ (ઉલ્લેખ) છે. આથી આ બે વચ્ચેનો વિભાગ ઘણો જૂનો હોવા બનેછો. આ

૨. ઉત્તરના દરજ્જાના મુનિઓ કે જે હાલ પાંડિત જોનામાંથી જોવાપા્ય છે તે હાલના વખતમાં દેશને પહેરવેસ રાખે છે. તે સંપ્રદાયના મુનિઓ — ભટ્ટારકે. ઉમેર્યાં હાથ વસ્ત્ર-ચદર ઓઢે છે અને જમણી વખતે તે કાઢી નાંખે છે; પછી કાઢ્યે પ્રવેશ કરવા નહિ એમ સૂચવના શિષ્ય ઘંટે વગારે છે (ઉપરજી) ઇન્ડિયન એન્ટિક્વરીનું પ્રમાણ). હાલની આવી રીત ક્યારે ઉત્પન્ન થઈ તે નિશ્ચિત થઈ શકતું નથી. ચીનાઈયાનાજી હિંચેનસ્યાંગ (સેન્ટ જુલીઅનની આગ્રહિત પૃ. ૨૨૪) ના વર્ણન પરથી એમ જણાય છે કે તેઓ ઇ. સ. ના ૭મા સદીની શરૂઆતમાં તેઓના સિદ્ધાંતોને (નમ્રતા આદિના) ચરત રીતે વખતી રહ્યા હતા. તે જણાયે છે કે "હિંદિ (નિમજી) નું વિશિષ્ટ વસ્ત્ર એ છે કે તેઓ પોતાનાં દેહને નમ્ર રાખે છે અને પોતાના કરાંતો હોથ કરે છે. તેઓની આમક જમી કચ્ચલીવળી હોય છે, તેમના પગ સખત ને ચીસવાળા હોય છે — જલ્દી કે નહીં પાસેના બેઠામાં આવતાં સડાં રહ્યાં."

વાતનું દંતકથા પણ સમર્થન કરે છે — જોકે તે ક્યારે બેઠ થયો તેનો જે કાલ જુદોજુદો આપે છે તે કાલ એકમંત્ર થતો નથી. શિલાલેખો પરથી એ ચોક્કસ સિદ્ધ થાય છે કે બંને આપણા ઇસવી સનના પહેલા સદી પહેલાં ૩ જુદા થયા. સામાજિક સમાનતાનાં બે મહાન ચિહ્નો — પરસ્પર લગ્ન વ્યવહાર અને એક બાણે બોજનન્યવહાર — છે, તેનાથી તેઓ એકબીજા દૂર રાખે છે. એ વાત પરથી પણ સ્પષ્ટ થાય છે કે તેઓના મનો એકબીજાથી વિરુદ્ધ છે. આ બંને વચ્ચેની કૂટ ઘણા કાળથી પડેલી હોવા છતાં અને જે વિરોધ બંને શાખાને અલગ રાખેલ છે તે વિરોધ હોવા છતાં તેઓ પોતાની સમાજના બંધારણ, સિદ્ધાંતો, શાસક નિયમો, અને સંપ્રદાય. મત-ખાસ કરી મુખ્ય ઉપયોગી બાબતમાં એકબીજાને મળતા છે — અભિન છે. આથી જૈનધર્મને સમગ્ર તરીકે દમેનાં વર્ણવી શકાય તેમ છે.

આ ધર્મનું સાદૃશ્યિક તત્ત્વ એ છે કે ને વિશ્વ-ગ્રેમ-સાર્વલૌકિકતા (universality) નો દાવો કરે છે — આ પ્રમાણે બૌદ્ધધર્મમાં છે, પણ બ્રાહ્મણ-ધર્મમાં તેમ નથી. જૈનધર્મમાં એ પણ જાહેર કરેલું છે કે તેનો હેતુ સર્વ મનુષ્યોને મોક્ષપ્રત્યે લાઇ જવાનો છે અને તેનાં દ્વાર સર્વ માટે — એટલે કે માત્ર ઉત્તમ વર્ણના આર્યો માટે જ નહિ, જયુ નીચ વર્ણના શૂદ્ર માટે પણ — વળી તે ઉપરાંત પરરજાતીના (alien) અને દિંદિમાં પિણાશતા એવા રહેઝંજોને માટે પણ ૧ — ઉપાસાં રાખે છે. [મતલબ કે જૈન-

ધર્મનો અનુયાયી કોઇપણ થઇ શકે.] બૌદ્ધધર્મની પેઠે જૈનોના સિદ્ધાંત એ મૂળ તત્ત્વજ્ઞાન અને નીતિથી ભરેલું એવું ત્યાગીએતે માટે નિર્મિત કરેલું દર્શન છે, તેથી બૌદ્ધોની પેઠે જૈનમાં પણ પોતાના અનુ-યાયીઓના સાધુવર્ગ અને શૂદ્રસ્થવર્ગ એવા બે પ્રકાર પાડેલા છે. મુખ્ય પ્રકાર ત્યાગી વર્ગનો છે કે જે ત્યાગીએતે મૂળ નિર્ગન્થ અર્થાત્ “જેઓ સર્વ જાતની પ્રથિ-ગાંઠ-બંધન વગરના છે તે” કહેવામાં આવતા, અને હાલ સામાન્ય રીતે યતિઓ — (મંચીઓ), અથવા સાધુઓ (પવિત્ર મનુષ્યો) કહેવામાં આવે છે, અને જે વર્ગમાં શ્વેતાશ્વરો ૫

જણાતા મુસલમાનોને પણ હજુ જૈનસંઘમાં લેવામાં આવે છે. આવા કેટલાક દાખલા મને અમદાવાદમાં સને ૧૮૭૬ ની સાલમાં જેનોની મોટી ફેલોના દર્શન તરીકે જણાવવામાં આવ્યા હતા. દીરવિજયપુરવિંઘે અકબર બાદશાહને જૈન ક્યાની વાતો (જુઓ ઇડિયન ઐન્ટિક્વરી વૉલ્યુમ ૬ પૃ. ૨૫૧) અને હિન્દુસમુદ્રના જૈનમંદી નામના યાત્રુમાં (જુઓ ઇડિયન ઐન્ટિક્વરી વૉ. ૭ પૃ. ૨૮) તથા અમરસ્તાનમાં દિગંબર સંપ્રદાયના પ્રચારકાર્યની વાતો બતાવી આપે છે કે હિન્દવાસી કરતાં અન્યને જૈનધર્મમાં લેવાના વિચારથી જેનો પરિચિત હતા. દિયાપિશાબી નિર્મલ અથવા તો દિગંબરો જેવામાં આવ્યા હતા તે સંજયે લીએનસયાં જે નોંધ લીધી છે (જુઓ બીજીની આર્કાઇવ-સિયુરી વૉ. ૧ પૃ. ૫૫) તે સ્પષ્ટ રીતે એ વાત જણાવે છે કે હંઈ નહિ તો ઉત્તર પશ્ચિમમાં તો જરૂર તેઓએ હિન્દની સીમાની પેલીપાર પોતાના ધર્મપ્રચારનું કાર્ય સારી રીતે પ્રસાર્યું હતું.

૫. શ્વેતાશ્વરના પ્રમાણુક્ત ધર્મશ્રેણીમાં પણ — દાખલા તરીકે આચાર્યગમાં (રોકેટ છુક્ક આંક ૫૧ ઇસ્ટ વૉલ્યુમ ૨૨ પૃ. ૮૮-૧૮૯) સાળીઓ માટે કેટલાક નિયમો આપવામાં આવ્યા છે તે છતાં પણ એમ હંઈ લાગે છે કે તેઓએ (સાળીઓએ) બૌદ્ધોમાં જેવા ઉપયોગી બાજ મળ્યા છે તેવો (અન્યથા) કરી મળ્યા નથી. દાહના વખતમાં શ્વેતાશ્વરોમાં થોડા ચીનો વર્ગમાં નરી કન્યાવસ્થામાં થયેલી વિધવાઓ કે જેના પતિ તે દંપતિના ચુદશશ્રમ રાગ થાય તે પહેલાં મૃત થાય છે તેમ જાહેરી છે. શ્વેતાશ્વરોમાં સ્ત્રીઓને સાધ્ય તરીકે દાખલ કરવાનું છે તે મોહના તેવા પ્રજાપત્ત અનુકામું છે એમ માનવું જરૂરનું નથી કાણકે કેટલાક પ્રાચીન બ્રાહ્મણ ગ્રંથોમાં પણ

૩. શિલાલેખો સંજયી આજળ કહેવામાં આવું છે.
૪. જિનના ઉપરોક્તો એક જ જાતની વર્ણવવામાં આવતી પ્રશ્નાવતા કરતાં દમેશાં જણાવવામાં આવે છે કે તે ઉપરેશ આપેતે તથા અનાયરે સજોધીને કહેવામાં આવે છે. આમ ઓપપાનિક સુત્ર ૫૧ (દશમનગી આરતી)માં જણાવેલ છે કે:
સેસિહચેલિ આરિયમનારિવાર્ણ બગિઠાપ્પ ધર્મ આરેદદાર્દ ॥
એટલે આ સર્વ આર્ય અને અનાયરે તેમજે થાક લીધા વગર અજ્ઞાનપણે ધર્મ કહેા. આ નિવધાનુસાર દારી વર્ણના લેણા જેવા કે માલી, રાજા વગેરેને જૈન બનાવવાનું દાખલા હજુ વતમાન સમયમાં પણ નિષેદ નથી એટલે

સૌએને પણ દાખલ કરે છે; આ વર્ગ નીચેના સામાન્ય સર્વ વર્ગ ઉપાસક (ઉપાસના-પૂજ કરનાર) અથવા શ્રાવક (શ્રાતા) નો રાખવામાં આવ્યો છે.

જિતે ઉપદેશલાં સભ્યોમાં પ્રવેશ પામવા, તેના પ્રવેશના નિયમેને અનુસરવા અને તેણે કહેલા ઉચ્ચામાં ઉચ્ચા બદલાને-સિદ્ધિને પ્રાપ્ત કરવાની શક્તિ-ચેત્વના સાધુઓમાં છે, તે છતાં શ્રાવક-શ્રદ્ધસ્થ વર્ગ કે જે સાત્તની શોધ માટે સ્વાર્ણ્ય કરતો નથી અને જે સંસારના છવનને ત્યાગ કરી શકતો નથી તે છતાં પણ જૈનધર્મમાં શરણ લઈ શકે છે. શ્રાતાઓ તરીકે તે ધર્મનાં તત્ત્વોમાં ભાગ લેવાને અને સાધુઓના આચારની એક ઝાંખી નકલ રૂપ રહેલી કર્મો બળવવા માટે તેમને દૃઢ આપવામાં આવી છે. આથી તેમને જે બદલો મળે તે સ્વાભાવિક રીતે સાધુ કરતાં ઉતરતો રાખેલો છે. જે સંસારમાં રહે તે ઉચ્ચામાં ઉચ્ચ સાધ્ય પ્રાપ્ત કરી શકતો નથી, પણ તે છતાં જે માર્ગદારા તે સાધ્ય પ્રાપ્ત કરાય તે માર્ગમાં તે વહન કરી શકે છે. તત્ત્વજ્ઞાનના તર્ક-પ્રધાન હિન્દુઓના સર્વ ધર્મોની મારક, જૈનધર્મ ઉચ્ચામાં ઉચ્ચ સાધ્ય નિર્વાણ અથવા મોક્ષને એટલે કે જન્મ મરણના ચક્રથી સંસારમાંથી મુક્તિ મેળવવી તેને મળે છે. જેમ બૌદ્ધમાં છે તેમ જૈનમાં મોક્ષ મેળવવાનાં સાધન ત્રણ રૂપનારે સમ્યક્ દર્શન, સમ્યક્-જ્ઞાન અને સમ્યક્ ચારિત્ર છે. સમ્યક્ દર્શનનો અર્થ એવો કરેલો છે કે પરમચર-જિનને સંપૂર્ણ રીતે શરણે જવું, તેણે જ મોક્ષમાર્ગ રજાવ્યો છે એવી અને તે જિનમાં જ શરણ અને રક્ષણ મળી શકશે એવી સંપૂર્ણ પ્રતીતિ રાખવી. જિન એટલે શું

સૌએને તે પ્રમાણે લેવામાં આવતી હતી. જુઓ મનુ ૮-૩૬૩ ઉપરની મારી નોંધ (સંકેત ક્રમકે આદ્ય ધર ૨૦૬. ૨૫ ૫. ૩૧૭) જિજ્ઞાસામાં સૌએને જે કારણથી બંધિત કરવામાં આવી છે તે કારણો સહેલાઈથી સમજાય તેવાં છે. તેઓ તે માટે એ કારણ આપે છે કે તેઓએ એવો સિદ્ધાંત છે કે સૌએ મુક્તિ પ્રાપ્ત કરવા અશક્ત છે. જુઓ પીટર્સન બાબે રીપોર્ટ-સુબહના રૉન એ. સોસાયટીના પત્ર બૌદ્ધ. પત્ર ૧૭ ૫. ૮૪

એવો પ્રશ્ન ઊઠે જૈનને. પછી તો જોવા બૌદ્ધ યુદ્ધના સંબંધમાં આવે છે તેવા જ ઉત્તર તે આપશે કે:— તે પહેલાં તો રંજસનથીજ મનુષ્યામાં હોય છે અને જગતના બંધનથી બદલે હોય છે, પછી તેણે કાંઈપણ ગુરની સહાયતા વગર, વેદો કે જ્ઞેને તે વિદ્યુત બગ્દર કરે છે તેના પ્રકાશ વગર-પણ પોતાની જ શક્તિથી સર્વજ્ઞતા અને મુક્તિ મેળવી હોય છે, અને તે દુઃખથી પીડાતો મનુષ્ય જાતિ પ્રત્યે દયા લાવી ઉપદેશથી પોતે મેળવેલા મુક્તિના માર્ગને બતાવે છે. તેણે જગતને તથા માનવ હૃદયના-અંતરંગ શત્રુઓને છતાં હોય છે તેથી તે જિન-છતાનાર-વિજેતા, મહાવીર-મહાન વીર પુરુષ, કહેવાય છે; તેણે ઉચ્ચામાં ઉચ્ચ જ્ઞાન પ્રપાદન કરેલું હોય છે તેથી તેને સર્વજ્ઞ અથવા કેવલિન-સર્વજ્ઞતા, યુદ્ધ-પ્રયોગિત કહેવામાં આવે છે; જગતમાંથી પોતે મુક્તિ મેળવી છે તેથી તેનું નામ મુક્ત-મુક્તિ પામેલા, સિદ્ધ અને તથાગત-પૂર્ણતા પ્રાપ્ત કરનાર, અહર્ત-પવિત્રતામાં આપવામાં આવ્યાં છે. અને સિદ્ધિતાના પ્રપંક તરીકે તે તીર્થંકર-જેનાથી સંસાર સમુદ્ર તરી શકાય એવું શોધનાર કહેવાય છે. પોતાના ધર્મ પ્રવર્તકને આ નામો અપાયાં જ તેમાં જોનો બૌદ્ધોની સાથે-લગભગ સંપૂર્ણ રીતે મળવા આવે છે કારણકે જિનનું ચરિત્ર યુદ્ધને મળવું આવે છે તે પરથી આવેલો આવાં નામોની જ આશા રાખી શકીએ. જોનો તે છતાં જિન અને અહર્ત એ નામો વાપરવાનું વિશેષ પસંદ કરે છે, બ્યારે બૌદ્ધો યુદ્ધને તથાગત કે મુગ્ધ એ નામથી કહેવાનું વધુ પસંદ કરે છે. જોનોમાં તીર્થંકર એ નામ ખાસ વિશિષ્ટ-લાક્ષણિક છે. બૌદ્ધોમાં તે નામ (તીર્થંકર) મિથ્યા ગુરુઓને આપેલું છે.

૬. અને ધર્મેએ સિદ્ધ યુદ્ધ અને મુક્ત એ નામો બાલકધર્મની ગરિમામાંથી ચોક્કસ રીતે લીધેલાં છે, કે જે નામો બાલકો ધણી વધુ સમયમાં જોવા પોતાની દયાતામાં મુક્ત (અપમુક્ત) હતા તેને વર્ણવવા માટે વાપરતા હતા. વીર અથવા મહાવીર અને અહર્ત એ બીજાં નામો સંસારિત રીતે તેજ મૂળમાંથી લીધેલાં છે, કારણકે વીર એ શૈવ ધર્મમાં જે હજારના મર્ગ પર

આ છતાં જૈનો વળી એવું કહે છે કે એક જિન કરતાં વધારે જિનો હતા. જુદે જુદે લાંગા કાળના અંતરાલે ચોવીસ જિનો થયા અને પુનઃ અમૃત અસરોથી દૂષિત થયેલા ધર્મસિદ્ધાંતોને તેઓની મૂળ પવિત્રતાની કાંઈમાં લઈ આવ્યા. તે સર્વે સંસ્કૃત-કદાચ ક્ષત્રિય કુલમાંથી સંભવે છે. આવા જ કુળમાં, ત્રીસી બ્રાહ્મણ જાતિમાં નહિ, દરેક જિન જન્મે, પહેલા જિન ઋષભ-હનરકરોડ વર્ષ કરતાં પણ વધારે પૂર્વે—કદાચનામાં પણ ન આવી શકે તેટલા કાળની^૭ લખાઈમાં-અણોપ્પાના ગમ્મના પુત્ર તરીકે જન્મેલ હતા, અંત તેણે ચોરાશી લાખ વર્ષનું આયુષ્ય ભોગ્યું તેના પછીના થયેલા જિનો વચ્ચેના કાળ અને તે જિનોનાં આયુષ્યો દુંદા દુંદા થતાં ગયાં. ત્રેવીસમા પાર્શ્વ અને ચોવીસમા વર્ધમાન

એ બે વચ્ચેનો માત્ર ૨૫૦ વર્ષનો કાલ ગયો અને વર્ધમાનની આયુષ્ય શક્ત બહોંતેર વર્ષની આપેલી છે. કેટલાકના માનવા પ્રમાણે તે ઇ. સ. પૂર્વે ૭૬૧ સંક્રાન્તિ હોવા અર્ધમાં થયો, જ્યારે ત્રીજાના કહેવા પ્રમાણે ઇ. સ. પાંચમા સંક્રાન્તિ પ્રથમ અર્ધમાં થયો. અલગત તે જૈનનો ખરો ઐતિહાસિક પયગંબર છે અને તેના સિદ્ધાંતોમાં જૈનોએ શ્રદ્ધા રાખવાની છે. જૈનો પોતાના જન્મનો કોલ તેના કરતાં ઘણો પૂર્વે લઈ જાય છે તે વાત બોદોના દંભ સાથે મળતી આવે છે, કારણકે બોદો પણ જે જુદોએ એક પછી એક એમ આવીને એકજ જાતનું દર્શન પ્રાપ્તપાદિત કર્યું એવા પચીસ જુદાને માને છે. બ્રાહ્મણ ધર્મમાં પણ આવો સંબંધ કંઈ દૂર રીતે ભાસે છે કારણકે તેમાં વિશ્વચર્યાનું વર્ણન કરતાં એવું આવે છે કે

દેવપૂજા

“ધાર તરવારની ચોલલી દોલલી (ચોલમા) જિનતણી ચરણસેવા.”

—આનંદપદ્ય.

જ્યાં સુધી અંતઃકરણમાંથી મેલ દૂર થયો નથી, જ્યાં સુધી અનેક કષ્ટાઓ, તપશ્ચાઓ, વાસનાઓ અંતઃકરણને અપવિત્ર કરી રહી છે, જ્યાં સુધી જહમાં રમ્યો પચ્ચો સસારીજીવ ‘બદિદંછિ’ મટીને ‘અંતદંછિ’ બન્યો નથી, ત્યાં સુધી સાત્ત્વાદિમાં પ્રતિ-પાદિત જે ક્રિયાઓ છે તેજ શ્રદ્ધાપૂર્વક આચરવામાં કલ્યાણ છે. આ ક્રિયાઓ — ‘કર્મભાગ’ની યોજના જ એવી છે કે તેનો આદર શ્રદ્ધાપૂર્વક થતે થતે તેમાંથી જ અંતે જ્ઞાન ઉપર જવાની રચિ — ‘અંતદંછિ’ ઉપર છે, અને અંતઃકરણમાં સતેજ સાથે શુદ્ધતા અનુભવાય છે; શુદ્ધ તોલ થાય છે. પદાર્થનું મહત્ત્વ કરવાનું સામર્થ્ય આવે છે, અને બેકાપોહ કરી તત્ત્વનો નિશ્ચય કરવાને શુદ્ધ તત્ત્વ થાય છે. એમ થયા પછી અંતઃકરણમાં ‘વિવેક’ — ‘સમ્યક્ત્વ’નો ઉદય થવા માંડે છે.

આની ક્રિયાઓમાં હમેશાં કરવા યોગ્ય ક્રિયાઓ દરેક દર્શને પોતાનાં શાસ્ત્રમાં જણાવેલી છે. વેદિક દર્શનમાં તેમને ‘નિત્યકર્મ’ કહેલ છે જ્યારે જૈન-દર્શનમાં તેમનું નામ ‘આવરયક કર્મ’—આવરયક ક્રિયા થા કુંકમાં ‘આવરયક’ એવું આંખેલું છે. જે ક્રિયા અવરય કરવા યોગ્ય છે તેને ‘આવરયક’ કહે છે. આ ‘આવરયક — ક્રિયા’ કરવાની જે વિધિ જૈનોનાં આગમો પરની ચર્ચાઓ થઈ તે સમયથી પણ બહુ પ્રાચીન સમયની છે અને તેનો ઉદ્દેશ્ય શ્રી હરિભક્તસરિ જેવા પ્રતિષ્ઠિત આચાર્ય પોતાની “આવરયક-વૃત્તિ.” (પ. ૭૯૦)માં અને લલિતવિરતશ નામની વૃત્તિમાં કર્યો છે. આ વિધિ પણ અંશે ફેરફાર વગર એવીને એવી શ્વેતાશ્વર-મર્તિપૂજક-સપ્રદાયમાં ચાલી આવી છે.

આ ‘આવરયક ક્રિયા’નાં છે બીજાં કરવામાં આવ્યા છે.

(૧) સામાયિક — રાગ અને દેવથી વરણ ન થઈ સમભાવ-મધ્યસ્થ ભાવમાં રહેવું અર્થાત્ સર્વ સાથે આત્મતૃષ્ણ વ્યવહાર કરવો તે. (આવરયક નિર્ણયિત માથા ૧૦૩૨.) સમભાવ એટલે શુદ્ધ શ્રદ્ધા, જ્ઞાન અને ચારિત્રનું સંમિશ્રણ.

(૨) ચતુર્વિંશિતિરતવ — ચોવીસ તીર્થંકર કે જે સર્વગુણસંપન્ન આદર્શ છે તેની સ્તુતિ. સમભાવને ઉપદેશનાર, સમભાવમાં રહેનાર — એ મહાત્માઓ છે કે જેમણે પોતાનાં જીવનને સર્વોપર વિશુદ્ધ બનાવ્યું છે. તેમનાં શુભગાન જીવનને વિશુદ્ધ બતાવે છે.

(૩) વનન — વંદન એ મન, વચન અને સરીરનો એવા વ્યાપાર છે કે જે વડે પૂજ્યો પ્રત્યે બહુમાન પ્રકટ કરી રાકાય છે. પૂજ્યો — શુભચાની, — સદ્ગુણેભું બહુમાન — તેમનો વિનય કર્યોથી નક્કતા, ઉપદેશ, પ્રાપ્ત થતાં આત્માનો ક્રમિક વિકાસ થાય છે.

(૪) પ્રતિકમ્બ — પ્રમાદને વશ થઈ શુભ યોગમાંથી પતિત થઈ અશુભ યોગમાં આત્મા પછી ફરી શુભ યોગને પ્રાપ્ત કરવો તે. મિથ્યાત્વ, અવિરતિ, કપાય અને અપ્રસન્ન મન વચન કાયાના યોગ — એ ચારને છોડી સમ્યક્ત્વ, વિરતિ-મત, ક્ષમા આદિ ગુણ અને પ્રસન્ન મન વચન કાયાના યોગ પ્રાપ્ત કરી આત્મવિવરણની પ્રાપ્તિ પ્રત્યે પ્રયાણ કરવાનું છે.

(૫) કાષોદસર્ગ — ધર્મધ્યાન અથવા શુદ્ધ-ધ્યાનને માટે એકાદ થઈ શરીરપરની ભ્રમતાનો ત્યાગ કરવો તે. આથી દેહની અને શુદ્ધિની જડતા દૂર થાય છે તેથી વિચારશક્તિનો વિકાસ થાય છે.

(૬) પ્રત્યાખ્યાન — ત્યાગ, ત્યાગ કરવા સાધક વસ્તુઓ — જાણ. જેની કે અનવસ્થાદિ અને અતરંગ

જેવી કે અજ્ઞાન, અસંયમ આદિના ત્યાગ એમ બે પ્રકારે ત્યાગ થતાં આત્માને શુદ્ધપ્રાપ્તિ થાય છે.

આ પૈકી ખીજા આવશ્યક સંબંધીનો અહીં વિષય છે. પ્રથમ આવશ્યક સામાયિકથી કર્મસૂય થાય છે તો આ ખીજા આવશ્યક — નામે ચતુર્વિંશતિસ્તવ એટલે અર્હંતના શુદ્ધોત્ક્રિષ્ટન રૂપ ભક્તિથી પણ તત્ત્વતઃ કર્મસૂય થાય છે કહ્યું છે કે : — મક્ષિણ જિજ્ઞાસાં મિત્રેતી પુષ્પમંચયા કમ્મ' — જિનવરોની ભક્તિથી પૂર્વનાં સંચિત કરેલાં કર્મો ક્ષીણ થાય છે. ચતુર્વિંશતિસ્તવના બે મુખ્ય ભેદ છે (૧) ક્રમસ્તવ અને (૨) ભાવસ્તવ. પુષ્પગન્ધ ધૂપ આદિ સાન્નિધ્ય વસ્તુઓદ્ધારા તીર્થકરોની પૂજા કરવી તે ક્રમસ્તવ છે. તેમ કરવામાં વિગતરિચાનથી શુભ જ અધ્યવસાય રહે છે તેથી પુષ્પાદિથી સમભ્યર્ચનરૂપ ક્રમસ્તવ શ્રાવકો માટે કર્તવ્ય છે. સદશુદ્ધોની ઉત્ક્રિષ્ટના એ ભાવસ્તવ છે. ઉત્ક્રિષ્ટનાનો અર્થ એ છે કે ઉત્તર એટલે પ્રબલપણે ઉત્તમ ભક્તિથી, ક્રિષ્ટના એટલે ક્રિષ્ટન કર્યું તે; જેમકે : —

પ્રકાશિતે ચક્રેકેન ત્વયા સમ્પન્ન જગત્ત્રયમ્ ।

સમપ્રેરપિ નો નાપ । પરતીર્થોષિર્વૈસ્તથા ॥૧॥

વિયોતયતિ વા લોકં ચૈકોડપિ નિશાકરઃ ।

સમુદ્ગતઃ સમપ્રોડપિ કિં તથા સારાળઃ ॥ ૧૨॥

— તે એટલે જેટલી સારી રીતે જગત્ત્રયને પ્રકાશ્યું છે તેટલી સારી રીતે હે નાય ! સર્વ જન્ય તીર્થર્થત્રિયોએ પણ (પ્રકાશ્યું નથી) (તેનું દર્શનત્વ કહે છે) — જેટલો પ્રકાશ લોકમાં એકલો જ ચંદ્ર આપે છે તેટલો સમય તારાસમૂહ યું આપે છે ?

આ ચોવીસ તીર્થકરોના સ્તવરૂપે પ્રાચીનશુદ્ધ 'લોગસ્સ' છે તેમાં ચોવીસ તીર્થકરોનાં નામ છે અને તે માટે તેમનાં ચર્ચાર્થ ઉત્તમ વિશેષણ છે. તે દરેક વિશેષણમાં અતિ ગંભીર અને મનનીય અર્થ રહેલો છે. (આ માટે લુઓ આવાયકચૂર — નિપુક્તિ ને બાધ્યમાં ખીજી ચતુર્વિંશતિસ્તવબાધ્યમન. પૃ. ૪૬૦ — ૫૧૦).

આ ખીજા આવશ્યકને 'ચેત્યવદન' — 'દેવવદન' કહેવામાં આવે છે. દરેક દર્શનમાં પોતાના કહેવને

વદન કરવાનું — તેની પ્રાર્થના કરવાનું — 'ઉપાસના' કરવાનું કહ્યું છે. આ તત્ત્વ અતિ જરૂરનું છે. શુદ્ધિનો સ્વભાવ એવો છે કે અતિશય તર્કવિતર્ક કરવા. તેવા તર્કવિતર્ક કરવાથી આત્મતરવ અંતરમાં સ્થિર થતું નથી અનેક શંકા અને સમાધાનોની જગ્યામાં શુદ્ધિ યુગ્મવાદ જાય છે. અનેક સંપ્રદાય મત આદિ એક એક ઉપર તે વિશ્વાસ કરતી નથી. એવા વિશ્લેષ — દોષને ટાળવાને. અર્થે અભ્યાસીએ — ચુચુક્ષુએ ઉપાસનાનો — બળનો — દેવવદનનો આશ્રય કરવો ઘટે. કાષ્ઠ એક કષ્ટને માની તેના અર્ચનનો સમગ્રવિધિ ચર્ચાર્થ રીતે શુદ્ધ મુખે — શાસ્ત્રથી પ્રાપ્ત કરવો ઘટે. (જિનદેવદર્શન — વદનની વિધિ અમારા 'જિનદેવદર્શન' નામના પુસ્તકમાં આપેલ છે.) એવા વિધિમાત્રમાં તે તે દેવની ઉપાસનાની રચના એવી રીતે દરેલી પ્રતીત થશે કે બાળ પ્રદેશમાં તે દેવનું સ્થાપન અર્ચન કરવા ઉપરાંત તે દેવની આંતરભાવના રૂપક રીતે ચર્ચા જાય. બાળનો આંતરમાં પ્રવિસાપ થાય અને ઉપાસક ઉપારમ્યનું એકરસ એકાકાર ખ્યાન રહે. આવશ્યક નિત્યકર્મ આદિ ક્રિયાઓથી જેમ મળે નાશ થાય છે, તેમ દેવવદનાદિ ઉપાસના ક્રિયાથી વિશ્લેષનો નાશ થાય છે. ક્રિયાકર્મનો આચાર કરતે કરતે જેમ શુદ્ધિ સતેજ થઈ એના એજ કર્મમાર્ગમાં પરમાર્થની ભાવનાનો આશય ઉપજતવતી થાય છે, તેમ ઉપાસનામાં એકાગ્રતા પામતું અંતઃકરણ પરમાર્થભાવનામાં સ્થિર રહી તત્ત્વમતા પામવાને પણ સમર્થ થાય છે. ક્રિયા-કર્મનો પરિપાક ગૂઢ છે, ઉપાસનાનો પરિપાક તત્ત્વમતા છે. ક્રિયા-કર્મનો જેમ જેમ પરિપાક થાય છે તેમ તેમ તે સકામતાનો અસ્ત થાય છે, ને નિષ્કામ આચારમાત્ર જ અવશેષ રહે છે; નિષ્કામ કર્મનો પરિપાક થતાં કર્મમાર્ગની અસાદતા સમન્વય છે અને ઉપાસનાની તત્ત્વમતામાં રસ આવે છે; ઉપાસનાનો પરિપાક થતાં સકામતા રહિત તત્ત્વમતા સિદ્ધ થાય છે, કિંબુદના સર્વત્ર ઉપારમ્યનું જ બાન રહે નં. વિગ્રાસકમ્પ ચતુષ્પોતે સ્વ સ્વ વિષયનું જ સર્વદા દર્શન રમણ સદાજન

સિદ્ધ હોય છે તેમ ઉપાસકાને ઉપાસ્યનું સદ્ગુણસિદ્ધ બાન સર્વદા રહે છે.”

“વર્તમાન સમયમાં પાશ્વત્ય સંસર્ગોએ આપણી સ્થિતિ રીતિ રહેણી કરણીમાં અનેક વિકાર ઉપજાવ્યા છે — એટલે સુધી ઉપગમ્યા છે કે કેટલાક તો જાણે સ્વભાવસિદ્ધ હોય તેવા અનિવાર્ય થઇ પડ્યા છે. એવે પ્રસંગે આત્મા ક્રિયામાર્ગનો આશ્રય કેમ થઇ શકે? એવી શંકા સદગ્ધ થવાનો સંભવ છે. પણ ક્રિયામાર્ગના અનુયાયીને એટલું સમજવું ઘટે કે ક્રિયાનો આશ્રય કરવામાં મુખ્ય હેતુ શ્રદ્ધા છે, અતઃકરણના મલતો નેનાથી નાશ યાગ છે તે શ્રદ્ધા છે. ક્રિયા-કર્મનો અતિશય આદર કે વિસ્તાર છટ નથી, એટલું થઇ શકે તેટલું જ સ્વીકારવું અને તેને શ્રદ્ધાથી અને નિયમથી ચચાર્થી-રીતે પાળવું. દેશકાલ વિચારી સ્વચક્રિત અનુસાર નિયમ મેળો, પણ તેમાં અશ્રદ્ધા કરી નહિ અને

તેનો જે નિયમિત સમય રાખ્યો હોય તેમાં વિશેષ થવા દેવો નહિ.

એવટી તીચેનાં વીર-પ્રવચનો સંપૂર્ણરીતે અવધારવાનું સુઠ વાચકોને વિનવીશું.—

પુરિયા ! સચમેવ સમમિજાણાદિ ।

સચસ આગાણે સે જવદ્દિદ મેઢાવી મારં તરઈ ॥

— આચારાંગ

— હે પુરો ! સત્યનું જ સમભિગ્ન-પરિગ્ન કરે. સત્યની આરાપર જ ઉભોને શુદ્ધિશાલી મૃત્યુને તરી જાય છે.

પગડં સચંધિ ધિાંત કુલ્લહ ! દત્તો વરણ મેઢાવી સવં પાવકમં કોલઈ ॥

— આચારાંગ

— પ્રકટરૂપે સત્યપર ધૃતિ-સ્થિરતા કર. એ રીતે વર્તતો એટલે સત્યનિરત મેઢાવી — શુદ્ધિશાલી સર્વ પાપકર્મોને જાળી મૂકે છે.

વીતરાગ અચરજ
'તંત્રી'

માર્ગશીર્ષ શુદ્ધ ૭, ૧૬૮૦
વીરાત્ ૨૪૫૦ શુક્રવાર
તવાળિકિંગ, લોદારવાણ, મુંબઈ }

પત્રવ્યવહાર

(તંત્રી તથા રા. રામલાલ મોદી વચ્ચેનો)

૨

મુંબઈ તા. ૫-૫-૨૪

રા. રા. રામલાલ મુનીલાલ મોદી

પાટણ

સુચ મહાસચીવી.

આપે ભાવણકૃત જે નળાખ્યાનનું પ્રકટ કરેલું પુસ્તક ભાવનગર સાહિત્યપરિષદમાં મને સ્નેહથી ભેટ કર્યું તે માટે ઉપકાર માનું છું. તેમાંની આપની ‘પ્રસ્તાવના’ અને ‘કવિ અને કાવ્ય’ હું સાંઘત વાંચી ગયો છું. તે પરથી સ્પષ્ટ જણાય છે કે આપે ધણો પરિશ્રમ સેવ્યો છે અને આ પ્રકટ કરી જૂનર સાહિત્યની આપે સારી સેવા કરી છે.

હવે આપે ‘કવિ’ અને ‘કાવ્ય’ સંજ્ઞાથી લખતાં પદ્યોમાં પ્રથમ મોખરે જે નોંધ કરી છે તેનો આદર એ છે કે: — “વિક્રમ સોળમા સતક પહેલાં

ગુજરાતી સાહિત્યનો કિલ્લો મુખ્ય રીતે જૈનસાધુઓના કમળભોગવશમાં હતો. કૃમાળપાળના અવસાન પછી જૈનોની રાજ્યપ્રકરણમાં સત્તા ઓછી થવા માંડી હતી, પરંતુ સાહિત્યપ્રકરણમાં તો તેમનું સામ્રાજ્ય સોળમા સતક સુધી પૂર્ણ તેજથી તપતું હતું. એ સતકમાં એમના ઉપર વૈદિક સાહિત્યકાશને એકાએક હુમલો કર્યો અને ધણીક સત્તા છીનવી લીધી. આ ગુમલામાં આજેવાની જે વીરોએ લાંબી હતી — સોરઠમં નરસિંહ મહેતાએ અને ગુજરાતમાં ભાવણે. ખરૂં છે કે નહેતાએ આરંભ પ્રથમ કર્યો હતો અને ભાવણ પાછળથી બેઠાણો હતો. પરંતુ એનું કામ વધારે મુશ્કેલ હતું, રાણી કે સોરઠમાં જૈનસાહિત્યસત્તા બહુ પગલર થઈ નહોતી. ભાવણને તો એમના મુખ્ય મથક પાટણમાં જ સામે થવાનું હતું. વૈદિકો પણ બધાને કંઈ

એના પક્ષમાં નહોતા. તેઓ કહેતા કે ગુજરાતીમાં તે વળા કાવ્ય કેવાં ? બાપામાં કાવ્યો લખનાર તે કવિ કહેવાય ? આ પ્રમાણે બાલણને બે સત્તાની સામે લડવાનું હતું” આ રીતે પ્રથમ પારાગ્રાહ પૂરો થાય છે. અને એ જ સંબંધમાં મારે પૂછવાનું રહે છે તેથી આપને આ પત્ર લખું છું.

ઉપરની હકીકત આપે આપી તેમાં જે ‘ચંદ્ર-લાઘવ’ (અહીં કાગળ) કરેલા ભાગો છે તે સંબંધમાં શું શું પ્રમાણો છે તે હું નમ્રપણે જાણવા માગું છું. મારે અને આપને એ જાણતમાં ભિન્નતા છે, છતાં તે માટે જાહેર ચર્ચામાં ઉતરવા જતાં પહેલાં આપણે આપણો મેદ રોડી તરીકે એકબીજાને લખી-કહી સમજાવણી અને એકબીજામાં રહેલ પ્રામાણિક મતભેદનું સમાધાન કરી લઈએ તો વધારે અનુરૂપ છે તેથી, તેમજ આપમાં રહેલ મધ્યસ્થબુદ્ધિને સરક્ષતાથી અપીલ કરી ચકાય એવું છે એવી માન્યતાથી આ હું લખું છું તો તેના સપ્રમાણ વિસ્તારથી ઉત્તર આપ જરૂર આપશે એવી મારી આચારી ખાત્રી છે.

૧. કુમારપાળ પછી જૈનોની રાજ્યપ્રકરણમાં સત્તા ઓછી થયા માંડી હતી — આના સંબંધમાં હું કહું કે તુરંતવેળા તેમ બન્યું છે એમ ઇતિહાસ કહે છે, પણ એવટ પર્યંત તેમ ચાલુ રહ્યું નથી અને તેનો જનસંત દાખલો — વસ્તુપાલ તેજપાલ જૈન મંત્રીઓએ રાજપ્રકરણમાં જે મદદાન કર્યો લડાઈઓ લડી, અનેક દેશો દબાવે દરી ગૂર્જર રાજ્યસત્તાને અતિશય પ્રમાણમાં વધારવાણે આપ્યો છે તે છે.

૨. વૈદિક સાહિત્યકારોએ ૧૬મા શતકમાં હુમલો કર્યો. ‘હુમલો’ એ રાજ વાપરવાનું ચંદ્રાણ છે ? હુમલો કરવો એટલે એક અનિષ્ટ ચા સુરૂપે ઉભી રહેલી સ્થિતિને દૂર કરી પોતાની સ્વાધીન સત્તા લેવી-રચાવિત કરવી એ કારણ ‘હુમલો’ કરવામાં હોય ત્યારે જ હુમલો કરવાનું બને. આવી સ્થિતિ હતી ? તો કદ રીતે તે સ્થિતિ રચાવિત કરે એ ? એક સમૂહ અમુક સાહિત્યમાં વધારો કરતો રહે અને

ઉપરિચિત થાય તેમાં બંને સમૂહ પોતપોતાની રીતે કાર્યપ્રવૃત્ત થયા એમ ગણાય, ચા એક કાર્ય કરતો હતો અને બીજો કાર્ય પછીથી કરતો થયો એમ ગણાય. તેથી બીજો પહેલા પર હુમલો કરે છે એમ તો ન જ ગણાય. ‘અને ઘણીક સત્તા છીનવી લીધી,’ — તેવું બન્યું છે એમ તો મને જણાતું નથી. આપને તેમ માનવામાં કંઈ કારણો હોય તો જણાવશો. સાહિત્યમાં સત્તા કેમ છીનવી લેવાય તે હું સમજી શકતો નથી. છતાંય એવું જો બન્યું હોય કે વૈદિકોએ જૈન સાહિત્યકારોના સાહિત્યને છીનવી લીધું ચા નાશ કર્યો ચા તે સાહિત્યની અમર કે જે મુખ્યપણે તેઓના પોતાના ધર્માનુયાયીઓ પર — ઉપાશ્રયોમાં હતી તેનો નાશ કર્યો, તો જણાવશો. સોળમા શતકમાં જૈન કવિઓ અને સાહિત્યકારો અનેક થયા છે અને ત્યાર પછીના — સત્તરમા શતકમાં તેથી પણ અતિ વધારે-અનેકગણા વધારે કવિ વગેરે ઉત્પન્ન થયા છે એ ઇતિહાસસિદ્ધ વાત છે. તે પછી ‘હુમલો કર્યો અને (જૈનની સાહિત્ય-સત્તા) ઘણીક તો સત્તા છીનવી લીધી’ એ વાત કદ રીતે ટકી શકે એ મને સમજતું નથી. મારી તેમાં બૂલ થતી હોય તો તે હું સુધારવા માગું છું. ‘I am open to conviction and I at the same time firmly believe you are also open to conviction.’ આથી જ આ પત્ર અવધાર કરવા મેં આદ્યું છે.

આ રીતે સોળમા શતકની વાત કર્યા પછી તે શતકમાં આપે નરસિંહ અને બાલણ એ બે સાહિત્યકારોએ આગેવાની લીધી એમ કહ્યો છે. ને જણાવે છે કે સોરઠમાં જૈનસાહિત્ય સત્તા પગથર થઈ નહોતી — જૈન સાધુઓ સોરઠના કે ગુજરાતના કે અમુક પ્રાંતના વતની-વાસી કહી જ ન શકાય — તેઓ તો સોરઠ, ગુજરાત, મારવાડ, માલવ, ઉત્તર અને પૂર્વ પ્રદેશમાં ઘુમતા. ‘ચતુર્જય’ તીર્થ જોનોનું મોઝું તીર્થ તેમજ ‘ગિરનાર’ તીર્થ એટલે ત્યાં તો તેઓ પચેપી ચાલી અમુક અનેકવાર જતા આવતા.

તળે કાઢવો પડતો — અને એ બ્રમણમાં જ્યાં જ્યાં સ્થિત રહેતા ત્યાં ત્યાં પોતાની સાહિત્યપ્રવૃત્તિ કરતા જ રહેતા. એટલે સોરઠમાં જૈનસાહિત્યસત્તા પગભર થઈ હતી કે ન હતી એવું કંઈ લખવાપણું રહેતું નથી. ક્ષેત્રમર્યાદિત સાહિત્યને ન ખતાવી શકાય. છતાં આપણે ખતાવીએ છીએ તે કવિનો જ્યાં વાસ હોય તેને મહત્વ આપી — જૂનાગઢના નરસિંહ તેથી સોરઠના નરસિંહ એમ આપણે કહીએ છીએ અને તે રીતે ખોટું નથી. જૈનેતર કવિઓ નરસિંહાદિ સાધુઓ-ત્માગીઓ ન હોઈ — શુદ્ધચાત્રની હોઈ તેવું તેને લાગુ પડી શકે પણ જૈન કવિઓ — સાધુઓ હોઈ તેને તેવું લાગુ ન પડે, છતાં સોરઠમાં પણ તેઓ પોતાની સાહિત્યપ્રવૃત્તિ અખંડધારાએ ચલાવી રહ્યા હતા એ તો સિદ્ધ થઈ શકે તેમ છે.

પ-૮ ૨૪

આ પત્ર મેં અગાઉ લખી પૂરો કરી મોકલવા માટે રાખી મૂક્યો છે તે પૂરો કર્યા વગર આજે મોકલાવું છું. એક મુદ્દો હતો તે પૂરો લખ્યો છે. બીજા મુદ્દા ચર્ચવાના છે તે હવે પછા આપનો ઉત્તર આવ્યે ચર્ચાશી. ઉપરની હકીકત વિચારી જે કંઈ ચોગ્ય લાગે તે નિષ્પક્ષપાતથી નિર્ભયપણે જણાવશો. ઉત્તરની શાદ જોઈ છું.

આપનો સ્નેહાધીન

મોહનલાલ દલ્દીચંદ દેશાઈના
ગૂર્જર સાહિત્યોત્સર્ગ

૨

પાટણ, તા ૭-૮-૨૪

રા. રા. મોહનલાલભાઈ

આપનો કાગળ મળ્યો છે. આપે જે સંદર્ભાવ ગતાઓ તે માટે ઉપકાર માનું છું. તેમાં ચર્ચલા મંથ મુદ્દાના દ્વંદ્વમાં જવાબ લખું છું, તેથી આશા છે કે આપને સંતોષ થશે.

૧. કુમારપાળ પછી જૈનસત્તા ઝોલી થઈ હતી તે વચમાં માત્ર વીસલદેવના સમયમાં પાછી શર થઈ હતી તે ખરી વાત. પણ ત્યારપછી પણ હુમ થઈ ગઈ હતી. એ પછીના રાજાઓના પ્રધાનો નાગર બ્રાહ્મણો હતા. વીસલદેવના વખતમાં જૈન પ્રધાનો હતા પણ તેમના ધર્મને પ્રભાવ રાજ્યસત્તા ઉપર પડ્યો નહોતો — કુમારપાળના સમય જોવો. આથી માફે કથન ચોગ્ય જણાશે.

૨. ‘હુમલા’ની બાબત એક રૂપક જ છે.

એનો ‘શબ્દાર્થ’ કરવો ચોગ્ય નથી. એનો ભાવાર્થ એટલો જ કે સાહિત્યક્ષેત્રમાં અત્યાર સુધી જૈનો એકલા હતા તેમાં હવે વૈદિકોએ પણ ભાગ લેવો શરૂ કર્યો અને તે પાછુ બહુ વેગથી. મારા ધારવા પ્રમાણે યુગરાત્રી જૈનસાહિત્ય સોળમા શતક પછી પહેલાંની ઉન્નવસતા રાખી શક્યું નહોતું, જયો વધારે હશે પણ યુગમાં ઉતરતું થયે જવું હતું.

સોરઠમાં નરસિંહના સમય પહેલાં બહુ જૈન સાહિત્ય લખાણું હોય એમ માફે માનવું નથી. જો તમે તેમ ખતાવશો તો મારી બૂલ હું સુધારીશ.

આ સાથે બે લેખ મોકલું છું તે સ્વીકારશો.

લી. આપનો

રામલાલ યુનીલાલ

૩

નોંધ—આ ઉત્તરથી સંતોષ થયો નથી. ચાલ્ય તેમ પણ નથી. નરસિંહ મહેતા પહેલાં જૈન ગૂર્જર પદ્ધતિસાહિત્ય છે તે કો-શરન્સ તરફથી પ્રસિદ્ધ થનાર મારો સંગ્રહ નામે ‘જૈન ગૂર્જર કવિઓ’ થોડા સમયમાં બહાર પડશે ત્યારે અચૂક અને અદિશા વગર માલૂમ પડશે.

૮-૮ ૨૫

મો. ડ. દેશાઈ

સ્વીકાર

બ્યાવરના શ્રીજૈન પુસ્તક પ્રકાશક કાર્યોલયના પ્રબંધકર્તા શ્રીયુત મોતીલાલ રાંછ તરફથી નીચેનાં પુસ્તકો મળ્યાં છે. સ્થાનકવાસી સંપ્રદાયની આ સંસ્થા દિંદીબાપામાં પુસ્તકો સ્વતંત્ર કે અનુવાદ છપાવી બહાર પાડવાનો પ્રયત્ન કરી રહી છે તે સ્તુત્ય અને આદરણીય છે. દિંદીબાપાઓ જેનો ધણ છે, પણ તેમની જગ્યાસાને તમ કરે તેવાં પુસ્તકોની પૂરતી જોગવાઈ નથી તેથી આવી સંસ્થાઓ દેર દેર નીકળી જૈનસાહિત્ય ઉત્તમ અને ઉપયોગી પુસ્તકો રૂપે સુંદર આકારમાં — રૂપરંગમાં પ્રકટ કરી તેનો પ્રચાર કરે એ આવશ્યક છે.

૧. આવકર્મદર્પણ. મૂલ્ય ૮ આના. આવકના આચારનું સ્વરૂપ સારા પ્રમાણમાં આપ્યું છે.

૨. આવિધર્મદર્પણ અથવા નારીધર્મદર્પણ. મૂ. દોઢ આનો. જીઓ માટે ઉપયોગી સૂત્રો છે.

૩. જૈનધર્મકે વિષયમે' અર્જન વિદ્વાનોંધી મંમતિયે — મૂ. એક આનો. દિંદના તેમજ દિંદ બહારના વિદ્વાનોએ આપેલા અભિપ્રાયો દૂધાની ગામાં મૂક્યા છે.

૪. નિત્યનિયમ સ્મરણ — મૂ. નવ પાછ. નવ-કગલિ છંદો સાથે બાનુપત્તી મૂકી છે.

૫. ઉપદેશનકોષ — મૂ. ૮૧ આના. ગ્રિને-સ્ક્રિપ્ટોના પ્રાકૃત માયામાં ઉપદેશસૂત્રોનો અનુવાદ આ પત્રના તબીએ કરેલો અને તે ૫૨ શ્રીયુત વંડીલાલ મોતીલાલ શાંદે વિવેચન કરેલું તે ગૃહસ્થાતી પ્રાંતો આ સુંદર દિંદી અનુવાદ છે.

ગૃહસ્થાતી ગ્રંથનો અનુવાદ. તેમાં કર્તવ્ય (Duty) ના સંબંધમાં બહુ સુંદર વ્યાખ્યાનો છે અને દરેક જૈને વાંચવા યોગ્ય છે.

૮. જૈન શિક્ષણ પાઠમાળા દ્વિતીય ભાગ — ૭ આના. સુનિ નાનચંદ્રજી કૃત જૈન પ્રત્નોત્તર દ્વિમાવલિનો હિન્દી અનુવાદ છે. સામાન્ય બોધ વિવાર્થગિણને ધ્યાન તેવા પ્રત્નોત્તર છે. ખરી રૂચિ ઉત્પન્ન થઈ વિચાર શુદ્ધિ ખીન્ને તેવા વિષયો - પાંડો પ્રત્નોત્તરરૂપે ગોઠવી સુંદર શુદ્ધીરૂપ પાઠમાળા કે પાઠ્ય પુસ્તક કરવા માટે બહુ વિદ્વાનોના બહુ શ્રમ, અભ્યાસ અને દીર્ઘ ચિંતન સાથે અનુભવની જરૂર છે. તેવી તૈયારીને માટે આવા ગ્રંથો પ્રાથમિક પ્રયાસરૂપે આવશ્યક છે.

૯. જંબૂજયંત્રમાલા — ૭ આના. આ બાપામાં પદકૃતિ છે ને રચનાર જંબુપુરના આવક જેઠમજી છે. બાપા મારવાડી બાપામય હિન્દી તરફ ઝોટ ખાય છે. સ્થાનકવાસી સંપ્રદાયમાં તેમાંના સાધુઓ કે આવકો રચિત રાસાઓ નહિવત્ છે તેથી તેઓ મુખ્યત્વે મૂર્તિપૂજા રચિત બાપાકૃતિઓનું શરણ લે છે. જેઠમજીએ મારવાડમાં સ્થાનકવાસી ગણસદામાં રાસ તરિકે અવસ્ય સ્થાન લે તેવી કૃતિ કરીને તે સંપ્રદાયમાં તે ભાગમાં પડતી ખોટ પૂરી પાડી છે.

૧૦. શીવરક્ષા — સુરશંકરજી ચરિત્ર — મૂલ્ય ને આના. આ એક પ્રાચીન કાવ્ય છે. રચનારનું

લખેલી આગ્રાહકારમાં છે તેથી આ જૂની કૃતિ સં. ૧૮૩૬ પહેલાં અવશ્ય રચાયેલી હોવી જોઈએ.

૧૧-૧૩—શ્રી દેવચંદ લાલભાઈ પુસ્તકોદાર ૪૬ તરફથી અંગ્રેજીમાં પ્રસિદ્ધ જૈનવીર શ્રીયુત વીરચંદ ગાંધીનાં અંગ્રેજી લખાણોવાળાં ત્રણ પુસ્તકો નામે The Jain Philosophy, the Yoga

Philosophy and the Karma Philosophy મળ્યાં છે. અવલોકન હવે પછી.

૧૪—દેવસી તથા રાઘપ્રતિકમણ્ડસુત્ર — પ્રશ્નાવક ભીમસી ગાણિક, ધનજયસ્ટ્રીટ મુંબઈ. કિંચત આપી નથી. મૂળ સૂત્ર છે. સાથે હુંકમાં સામાન્ય હેતુ ને વિધિ તથા ત્રણ સંજ્ઞાઓ છે.

શ્રી જૈન શ્વેતામ્બર કૉન્ફરન્સ

કાર્યવાહીના હક અહેવાલ

શ્રી જૈન સમાજના અગ્રગણ્ય નેતાઓ અને સુવિચારકોએ ચાલુ વર્ષમાં ઓપ્રલ માસમાં 'કન્વેન્શન'—સંમેલન પ્રસંગે એકત્રિત થઈ આ સંસ્થાને પુનઃજનની દશામાં મૂકી તેના જૂતકાળનાં સ્મરણોના આદર્શ સંસ્થાની સમજા ખસા કરી ઉત્તરવલ ભાવિ જનાવવાની સ્થિતિમાં લાવવા શ્રી સુકૃતભંડાર જેવી મહાન યોજના ચાલુ કરવા દરખાસ કર્યો તેના પરિણામે તાર્કાલિક હિસાબનું પૂર વહેવા સાથે રૂ. ૨૧૧૪૮-૪-૦ જેવી એક નાદાર રકમ ભરાઈ ચૂકી હતી જે પૈકી અઘાપિ પચૈત રૂ. ૪૯૦૮-૪ ૦ વસુલ આવ્યા છે. બાકીની રકમ વસુલ થવા યોગ્ય તજવીજ થયા કરે છે.

કન્વેન્શનના સંમેલન બાદ સંસ્થાની રચાનિક સ્ટેન્ડીંગ કમિટીની અનુક્રમે ત્રણ બેઠકો તા. ૧૭મી એપ્રિલ, તા. ૧૯મી તથા તા. ૩૦મી જુનના રોજ મળી હતી. જે વખતે આ સંસ્થા વધારે સાફ અને પ્રગતિમાન કાર્ય કરી શકે તેવી બાબતો માટે વિચાર ચત્રાવવામાં આવ્યો હતો. સારા ચારિત્ર્યવાન ઉપદેશકો માટે જાહેરાત આપવામાં આવી હતી. અને આવેલ અરજીઓ પૈકી હાલ તુર્ત મી. વાલીલાલ સાંકળચંદ શાહ, પુંગલાલ પ્રેમચંદ, અને શુલાબચંદ શામળ કેરડીયા જેઓએ અગાઉ આ સંસ્થાની સેવા બંજવી હતી તેઓને ઉપદેશક તરીકે નીમવામાં આવ્યા છે અને અગાઉ વર્તમાનપત્રોદારા જાહેર કર્યા મુજબ— મી. વાલીલાલ સાંકળચંદ અકોલાથી શરૂ કરી દક્ષિણમાં, મી. પુંગલાલ પાલણપુરથી શરૂ કરી

શુજરાતમાં અને મી. શુલાબચંદ લખતરથી શરૂ કરી કાઠિયાવાડમાં પોતાનું કાર્ય શરૂ કરી રહ્યા છે, અને સમાજને હિતકર કાર્યો શરૂ થયાં છે.

શ્રી સુકૃતભંડાર જેવી સર્વમાન્ય અને સાદુલો પ્રત્યે પ્રેરનારી યોજના ચાલુ થતાં આ સંસ્થા સર્વે ભાઈઓ તરફથી સંપૂર્ણ સહાનુભૂતિ ધમ્મ છે કે જેના વડે આ સંસ્થા પોતાના ઉદ્દેશ અને આશયો સંપૂર્ણ રીતે પાર ઉતારવા બાગ્યશાળી નીવડે, તેમજ કેળવણી જેવા મહદ્કાર્યને કોતરણ કરી શકે. જૈન કોમનાં સંખ્યાબંધ બાળકો જે હજી ઉચ્ચ કેળવણીથી વંચિત રહે છે તે બનવા ન પામે, અને ધાર્મિક સંસ્કારો દહતર અને સુન્નિષ્ઠ બનવા સાથે અન્ય કાર્યો પણ હાથ ધરી શકાય —

શ્રીમંત રોહ આણંદજી કલ્યાણજી સાથે શ્રી ચતુર્જય મિનિરાજ સંબંધે પત્રવ્યવહાર ચાલુ કરવામાં આવ્યો છે.

જૈન ગ્રેજ્યુએટોનાં નામેનું આ સંસ્થા પુરતી માહિતીવાળું રજીસ્ટર રાખી શકે તેટલા માટે છાપાંઓ દારા જાહેરખબર આપવામાં આવી હતી અને દીલગીરી સાથે નોંધ લેવી પડે છે કે માત્ર ૮-૧૦ ભાઈઓએ જ નામ નોંધાવવા તરફી હજી સુધી લીધી છે. આશા છે કે તેવા ભાઈઓ ત્વરાએ પોતાનાં નામ રજીસ્ટર કરાવશે.

શ્રી એન્જુએશન બોર્ડ તરફથી દર વર્ષે લેવાતી ધાર્મિક હરિદાસની પરીક્ષામાં ૩૧૮ વિદ્યાર્થીઓ જુદા જુદા ૧૮ સેન્ટરમાંથી મળી બેઠા હતા જેમાંથી

૨૨૧ વિદ્યાર્થીઓને પાસ થયેલા જાહેર કરવામાં આવ્યા હતા જે પૈકી ૧૧૪ વિદ્યાર્થીઓને રૂ. ૭૪૧) છનામ તરીકે વહેંચવામાં આવ્યા હતા તથા સંસ્થાના પ્રમાણપત્રો આપવામાં આવ્યાં હતાં.

આ સંસ્થાનો વાર્ષિક ધાર્મિક પરીક્ષાનો છનામી મેળાવડો તા. ૬-૭-૨૫ના રોજ માંગરોળ જૈન-સભાના હોલમાં ધી બનારસ હિંદુ યુનિવર્સિટીના જાણીતા અર્થશાસ્ત્રના પ્રોફેસર રા. ડૉક્ટર નગીનદાસ જગજીવનદાસ સાહેબી. એ. પી. એચ. ડી.ના અધ્યક્ષપણા નીચે કરવામાં આવ્યો હતો જે વખતે

મુંબઈ મેંટરનાં કૃતેહમંદ વિદ્યાર્થીઓ તેમજ બાળાઓને છનામ તથા પ્રમાણપત્રો પ્રમુખના સુચારક હાથે વહેંચી આપવામાં આવ્યાં હતાં. તેમજ જુદા જુદા વક્તાઓએ પ્રસંગોપાત વિવેચન કર્યું હતું.

તા. ૧૯-૭-૨૫ના રોજ મેનેજીંગ કમીટીના એક બેઠક મળી હતી તે વખતે વિદ્યાર્થીઓ અને પાઠશાળાઓ તરફથી આવેલ અરજીઓ ઉપર વિચાર ચલાવી રૂ. ૧૦૨૦) વિદ્યાર્થીઓને, રોકાણરૂપ તરીકે તેમજ રૂ. ૬૮૪) પાઠશાળાઓને મદદ તરીકે આપવા કરારવામાં આવ્યું હતું.

એક પ્રાચીન પદ

અરથો રે અનોપમ મલે કાય મુઝને, શ્રાવક અથવા મુણ્દિંદ,
જેસું રંગમર ગોઠિ કરંતા, ઉપજે પરમાણ્દ છ.

અરથો રે અનોપમ મળે કાય મુઝને, આચલી૦ ૧

સરલ સુકોમલ નિરમલ પ્રાણી, બોલે મુખ મધુરી વાણી,
તસ થાવર જીવ સરખા જાણી, દયા પાસે ચિત્ત આણી છ. અરથો૦ ૨

સમકિત ધારી પર ઉપગારી, નિરમલ જ્ઞાન વિચારી,
દાન શિયલ તપ બાવના સારી, ધર્મ થાનકે દિતકારી છ. અરથો૦ ૩

જેહને દોઢે મુને દરખ જ થાએ, દેઅડે તે અતિ સુહાવે,
તેસું મનની વાત કરંતા, મુખ દુખ સરખો થાએ છ. અરથો૦ ૪

અવગણ્ય કેહના કહે ન પ્રકાશે, બેસે તે મુણ્વંત પામે,
વચન વિલાસ સમા રંજન, ઉત્તમ ધરમ પ્રકાશે. અરથો૦ ૫

પરમાન્દ પદ પોહોંચાવા કાજે, ચાલે તે પથે સાચે,
સાધુ તણી સંગતે માચે, નારીની રંજે ન ગાચે છ. અરથો૦ ૬

જિનવર આજુ સુદી પ્રતિપાલે, કુમતિ કદામદ રાલે,
ગાન નેત્રે નરર નિહાલે, પ્રવચન માતા સંજાલે. અરથો૦ ૭

ધીર વીર હમમમનો સાગર, ન ધરે મન અભિમાન,
ધન મન તે નર ધરમ ધુરંધર, નિભવન તિલક સમાન છ. અરથો૦ ૮

રમણ ત્રણ જેહને મન મદિર, અહનિસ કરે પરકાસ,
તરવ સદિત નિર્મલ ત્રત પાસે, તે નર કિલત ગાસ છ. અરથો૦ ૯

શ્રી જૈનશ્વેતામ્બર ડૉન્કર-સ સુકૃત બંડાર કંડ

આ રૂઢાં આવેલી રકમનો અર્ધો ભાગ જૈન યંત્રુઓને રૂઢવણીપ્રચારના ઉત્તેજનાર્થે કરવામાં તથા અર્ધો ભાગ દાનરત્ન નિભાવ સંબંધી કાર્યોમાં વપરાય છે. તેથી પ્રત્યેક જૈન યંત્રુ દ્વારામાં માત્ર ચાર આનાથી સ્વશક્તિ અનુસાર મદદ અર્પી પોતાના અત્રાન યંત્રુઓનું જીવન રૂઢવણ દ્વારા સુધારી અગણિત પુણ્ય ઉપાર્જન કરી શકે છે. માટે સર્વ જૈન યંત્રુઓને આ રૂઢાં સારી આપવાનો વિરમિ કરવામાં આવે છે.

ધી જૈન એજ્યુકેશન ફંડ

अन्युत्तरांशे भाष्येन द्रष्टव्यं ३. ५) आपता, अने अशी वषते ३. १००) शीन
रुक्म आपतान्तराभासने लाघटि भेद्यं भूषणी तेने लघान्तराभासी मुक्ता करवा.
लाघटि भेद्यं भूषणी आये ते कायम इंड तरीके राख्यमां आवरी ने ते सार
सीक्युटीमीं भूषणमां आवरी अने ते नाथानुं व्याज न मात्र पश्यवामां आवरी.

सदायुक्त—सभासद, सिवायना अन्य सदस्यद्वय दृष्टये इपीया पांय आपनारने सदस्य।
गणवामां आपरी.

नीलोना पुस्तके, ईन्दु-स आशीसभांशी वेयानां भणशे.

શ્રી જૈન મંથાવસિ ૩. ૧-૮-૭

શ્રી જૈન ડિરેક્ટરી માગ રહે:-૨જો ૩. ૧-૦-૦

ਲਾਗ ਪਥੇ। ੩. ੦-੮-੦

श्री जैन श्वेताम्बर मंदिमवल्लि ३. ०-१२-०

या भासिक साथे छेत्तणीत अर्धावी चडें मायवा तथा गजदरभयर भाटे पत्रम्वद्वार तिथिना
शीरनामे करणे.

पाण्डुनी प्रोस्ट नं. ३)

‘*Wu*’

આસિસ્ટન્ટ સેક્રેટરી

શ્રી જૈન શ્વેતાંબર મંદિરોએ

જાહેરખબર આપનારાઓને અમુલ્ય તક

“શ્રી” “કૈત્યુગ”માં જાહેરખબરો તીચેના ભાવેથી લેવામાં આવશે.

वर्ग	मार्च	अप्रैल	मई	जून
मार्च	५०-०-०	३५-०-०	२५-०-०	१५-०-०
अप्रैल	३५-०-०	२५-०-०	१५-०-०	१०-०-०
मई	२०-०-०	१२-०-०	१०-०-०	५-०-०
जून	५-०-०	५-०-०	५-०-०	२-०-०

જાહેરખબરો હિંદી, ગુજરાતી યા અંગ્રેજી ભાષામાં લેવામાં આવશે. જાહેરખબરના નાણાં અગાઉથી મળ્યા શિવાય જાહેરખબર દાખલ કરવામાં આવશે નહિ. આ માસિકની મારફત રેન્ડમીસ વહેંચાવવાના ભાવે પત્રવ્યવહારથી અગર રૂબરૂ મળવાથી નહીં થઈ શકશે. તે માટે સખેલા પત્રવ્યવહારે તથા બનીઆદને વિગેરે નીચેના શીરનામે મોકલવા.

પાલક, સુખંદુર નં. ૩

असिस्टंट सेक्रेटरी

श्री जैन स्वतांभर कुन्दरन्त

ઉપાધ્યાય શ્રી વિનયવિજયજી કૃત કલ્પસૂત્રનો લાલ મહા મહેનતે મળતો હતો તે વર્તમાન કાળે શા. શા. સુશીલે શુન્દરાતી સરલમાં સરલ મીઠીમાં મીઠી દેવી વાણીમાં લખીને હમણાં જ બહાર પાડેલ છે.

આ મહાન સૂત્રની પ્રસ્તાવના તો

જર્મનમાં ખીરાજતા પ્રોફેસર ડૉક્ટર હર્બર્ન નેકોપી સાહેબે લખી છે જે શુન્દરાતી ભાષામાં છે. આ સૂત્ર વાંચવા માટે મુનિરાજ, વિદ્વાનો, વર્તમાનપત્રકારોના તંત્રીઓ વગેરે ખાસ આત્મચર્ચાઓ માટે આ સૂત્ર ખાસ આદર્શ રૂપ છે. પૃષ્ઠ સંખ્યા ૫૫૦, ચિત્ર સંખ્યા ૨૪, કિંમત રૂપિયા સાત ચાર પોસ્ટેજ વી. પી. પેકીંગ ખર્ચ ૭૫૬.

આ મહાન સૂત્રમાટેના અનેક અભિપ્રાયોમાંથી માત્ર એક જ જૈનપત્રના અધિપતિને વાંચો:—

જૈન પુસ્તક ૨૩મું:—સવત ૧૯૮૧નાં શ્રાવણ સુદી ૧૩ રવિવારે એક ઠંઠો.

પ્રત્યેક પ્રયત્નમાં મુનિ મહારાજ, કલ્પચત્ર અને તેની ઉપરની શ્રી વિનયવિજયજી મહારાજે રચેલી મુખ્ય બોધિક દીક્ષા શ્રોતાઓને સ્પર્શક વાંચી સંભળાવે છે. ઉપાધ્યાયજી મહારાજ શ્રી વિનયવિજયજીની દીક્ષા ખીજી બધી દીક્ષાઓ કરતાં આને વિશેષ પ્રચલિત અને સહેલાણી સંમત, શકાય એવી ગણાય છે. આજ સુધીમાં તેના ઓછામાં ઓછા ૭-સાત ભાષાંતરો બહાર પડ્યાં છે, પણ તેમાં મહોદે ભાગે, સંસ્કૃત સમાસ તથા બુની ઢબની લાખાસીલી રહી જવાથી છે ભાષાંતરો જેવાં જોઇએ તેવાં આસ્પદીય શ્રદ્ધ દાઢ્યાં નથી. શા. મુશિલે પોતાની સ્વભાવિક સરળ અને ભાવવાદી શૈલીમાં આ અનુવાદ ઉતાર્યો છે અને પ્રસ્તાવના બદલ જર્મન વિદ્વાન ડૉ. હર્બર્ન નેકોપીની ગવેષણામય વિસ્તારશુદ્ધ સમાલોચના રચી કરી, પંથને યથાશક્તિ સર્વાંગશુદ્ધ બનાવવાનો પ્રયત્ન કર્યો છે. પુસ્તકોમાંનાં પ્રસંગો નિરંતર આખા આગળ તર્યા કરે એટલા સાદુ પ્રકાર કે લગભગ ૨૪ જેટલાં ભાવભર્યા ચિત્રોનાં પણ સમાવેશ કર્યો છે. મુનિ મહારાજની જોગવાઈ વિનાના ક્ષેત્રમાં આ કલ્પચત્ર (ભાષાંતર) એક મિત્રની અને શરતી પણ કેટલોક અંશે ગરજ સારશે. એટલું જ નહિ પણ સામયિક વિગેરે ધર્મકરણી કરનાર આવક-આવિકા પણ તેના એક શુદ્ધ સાહિત્ય તરીકે મુખેથી ઉપયોગ કરી શકશે. દળદાર મંથ અને તેની ચિત્રસમૃદ્ધિનો વિચાર કરતાં પુસ્તકનું ખૂબ વધારે પડતું ન ગણાય.

તા. ૬-૬-૮૦—મહાન ધર્મશુદ્ધ યોગનિષ્ઠ, આચાર્ય શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરસૂરીયર તથા મહાન દેશભક્ત સી. આર. દાસ આર-એલ-સી ના સંસ્પર્શથી મહાન લાલ.

શ્રી જૈન મહાભારત યાને પાંચ ચરિત્ર સચિત્ર ૧-૦-૦ નો મહાન ગ્રંથ કિંમત રૂ. ૩-૦-૦ માં શ્રી સ્મરાદિત્ય દેવળા ચરિત્ર માને મુલ્યપ્રમાણ સચિત્ર કિ. રૂ. ૫ માં મહાન ગ્રંથ કિ. રૂ. ૨૫ માં જૈન તીર્થોવળી પ્રવાસ કિ. ૧૫૫ કિ. રૂ. ૧૫૫ માં.

વિવિધ પૂજ્ય સંપદ બાગ ૧ થી ૭ સચિત્ર કિ. રૂ. ૫-૦-૦ નો ગ્રંથ રૂ. ૨-૮-૦ માં.

ગંગાકુમારી મુદ્દર્શના યાને સમગ્ર વિદ્યાર સચિત્ર કિ. રૂ. ૭ નો મહાન ગ્રંથ રૂ. ૨ માં.

ધર્મખિન્દુ બાબાનર ૨, ૨ નો રૂ. ૧૫૫ માં.

ચાતુર્મૂર્તિના પવિત્ર દિવસોમાં આ મહાન ગ્રંથો વાંચો અને ઉગ્ર મહાપુરોહ જેવા ધર્મપુરધર

તથા મહાન દેશભક્ત જનો અને જનાવિદ્ આ લાભ બાદરવા વદ ૦)) સુધી જ મળશે.

પ્રકાશક—મેઘજી હીરજી બુકસેલર—પાંચાળનો, મુંબઈ નં. ૩

ॐ ॥ नमो त्रिव्यस्त ॥ ॐ

જૈન યુગ

[શ્રી ૦ જૈન શ્વે ૦ કાન્કર-સત્ત્વ માસિક-પત્ર]

પુસ્તક ૧
અંક ૨

આશ્વિન
૧૯૮૧

માનદ તંત્રી

મોહનલાલ દસીચંદ હેશાઈ

બી. એ. એલએલ. બી.

વણલ હાઇકોર્ટ, મુંબઈ.

વિષયાનુક્રમ

દક્ષિણન—કાંબ (ગોધનનાથ પી. શાહ) ૪૧-૪૩
તંત્રીની ગોષ્ઠ :

- ૧ જૈન સ્વે. કૉન્ફરન્સ કન્વેન્શન
- ૨ સંયુક્ત તીર્થ અને શેડ આણુંદર કલ્યાણુચ
- ૩ સ્વં મણિલાલ બેઠારનાથ વ્યાસ ૪૪-૪૮
- ૪ સુરશતનો પ્રાચીન દત્તિહાસ
- ૫ વિમલચરિત્ર પદમચરિત્ર ૬૭-૬૮
- માગધી બાપા (મુનિ થી કલ્યાણુવિજય ૪૯-૫૧
- ગોળવંશાવલિ (પ્રાચીન પત્ર પરથી) ૫૭-૫૮
- વિજયસેનસૂત્રિના દશ બોલ (,,) ૫૯-૬૦
- જૈનપ્રજ્ઞામાં શિક્ષણ (સી. પીરચંદ પા. શાહ બી.એ.) ૬૦
- દ્વયનું સ્વરૂપ (એક શિક્ષણ પાઠ) ૬૧-૬૨

- જિનપ્રતિમા સ્તવન (સમયસુંદર ૭) ૬૨
- જૈનયુગના યોગીનાં સૂત્રો (સૂત્રકાર-૦) ૬૩-૬૫
- પરમાત્મા શ્રી મહાવીરનો સમય
- (સી. ચીમનલાલ દ. શાહ) ૬૫-૬૬
- શ્રી મહાવીર-પ્રવચન ૬૯-૭૦
- સ્વલ્પમદર ગીત (સમયસુંદર ૭) ૭૦
- વિદ્યાર્થીઓને ૭૧-૭૨
- ભારતનો જૈન સંપ્રદાય
- (કાંબ બુદ્ધરના અંચનું બાપાંતર) ૭૩-૭૬
- સ્વીકાર અને સમાલોચના ૭૬-૭૮
- જૈન સ્વે. કૉન્ફરન્સ ૧ ઉપદેશકોનો પ્રવાસ
- ૨ કાર્યવાહીનો અહેવાલ ૭૯-૮૦

જૈનયુગ

—જૈનધર્મ, તત્ત્વજ્ઞાન, સાહિત્ય, દત્તિહાસ, જીવનચરિત્ર ને સમાજપ્રગતિને લગતા વિષયો ચર્ચાનું ઉત્તમ જૈન માસિક.

—વિદ્વાન મુનિ મહારાજશ્રી તથા અન્ય લેખકોનો દસાથેથી દસમથી લખાયેલા ગદ્યપદ્ય લેખો તેમાં આવશે.

—શ્રીમતી જૈન સ્વે. કૉન્ફરન્સ (પરિષદ) સંબંધીના વર્તમાન-કાર્યવાહીનો અહેવાલ સાથેસાથે આપશે.

તો દરેક મુગ આ પત્રના આદક બની પોતાના મિત્રોને પણ આદકો બનાવશે અને સંધ્યેવાના પરિવહના કાર્યમાં પુષ્ટિ આપશે.

વાર્ષિક લઘુગ્રંથમ રજાલખર્ચ સહિત માત્ર રૂ. ૧૦ લખો— જૈન સ્વે. કૉન્ફરન્સ ઓર્ગાનીઝેશન ૨૦ પ્રાપ્તુની મુબલ નં ૩.

આ માસિક બહોળા પ્રમાણમાં ફેલાવો પામવાની ખાતરી રાખો છે તો જાહેરખબર આપનારાઓને માટે તે ઉપયોગી પત્ર છે; તો તેઓને ઉપરને સરનામે લખવા કે મળવા બલામળ છે.

આદકોને સૂચના—તેઓએ પોતાનાં નામ આદક તરીકે હરુ ન લખાવ્યાં હોય તેમને તે પત્ર ફોર્મ સાદિત લખી મોકલવા અને સાથે સાથે વાર્ષિક લઘુગ્રંથમના બે રૂપીયા મનીઓર્ડરથી મોકલી આપવા વિનંતિ છે, કે નેપા પી. પી. દરવામાં અનેક મુદેલોલો અને નાદરનું ખર્ચ થાય નેપ.પી. કૉન્ફરન્સ ઓર્ગાનીઝેશન બનાવશે.

લેખકો વગેરેને સૂચનાઓ.

૧. આ પત્રમાં પ્રકટ થતા લેખો માટે તે તે લેખના લેખકો જ સર્વ રીતે જોખમદાર રહેશે.

૨. અવમાસ, મનન અને શોધખોળના પશ્ચિમી લખાયેલા સર્વ લેખો, વાર્તાઓ ને નિબંધોને પ્રથમ સ્થાન મળશે.

૩. લેખકોએ તેમજ અવલોકન માટે પુસ્તકો મોકલવા છજીતા સંગ્રહનોએ તાંત્રી સાથે પરમાર્થ પત્રચરદાર કરવો.

૪. કોઈ પણ લેખ પૂર્વે જતે કે પીમરો અન્ય સ્થળે પ્રસિદ્ધ કયો હોય તો તે કૃપા કરી ન મોકલવો.

૫. દરેક લેખ તેમજ મોકલેલ અંચની સમાચારના સમય સ્થળ વિચારીને જમ બને તેમ તરારએ પ્રકટ કરવાની કાળજી લેવાશે.

વચાનિર્દેશ, ત્રીજો માસે લોકાર્થાલ, સુઆધ } મોહનલાલ દલીચંદ દશાઈ } B. A. I.L. B. વધીલ લાહીઈ. } માનદ તંત્રી

જૈન યુગ

'I write in the name and for the sake of heart unity which I want to see established among the people of this land professing different faiths. In nature there is a fundamental Unity running through all the diversity we see about us. Religions are no exception to the natural law. They are given to mankind so as to accelerate the process of realisation of fundamental Unity.'

'Young India' 20-8-25 P. 232.

Mahatma Gandhi

પુસ્તક ૧ . વીરાત સં' ૨૪૫૧ વિ. સં' ૧૯૮૧ આશ્રિત અંક ૨.

ઈશ્વરદાન

[કથાપ્રસંગ — પ્રથમ તીર્થંકર ઋષભનાથ — આદિનાથ એક વર્ષ સુધી નિરાદાર રહી પાછલા માટે બિલા ચર્ચા હસ્તિનાપુરમાં વૈદ્યાય સુર રના દિને આવે છે. જૈન સાધુને કહે — અપે એવી વસ્તુનો વિવેક કોઈ દોષને દત્તો નહિ — કોઈ કાંઈ આપે ને કોઈ કાંઈ આપે — પણ તે સર્વ ત્યાગ્ય વસ્તુ હોય એટલે સ્વીકારાય નહિ. પ્રભુના પૌત્ર — પુત્ર બાહુબલીના પુત્ર ચોમપત્તને, સુશુદિ નામના શેકને અને સોમપ્રભના પુત્ર શ્રેયાંસકુમારને આગવી રાત્રે મુદત્રમ આવે છે. ભગવાન સંચરતા સંચરતા શ્રેયાંસના શુદ્ધાંજલે આવે છે. શ્રેયાંસકુમાર નમસ્કાર કરે છે તે સાધુવેપ લેઈ તેને જ્વલિતમસ્તકાન સાથે છે. એવામાં કોઈએ આવીને નવીન હજુરસથી

સંપૂર્ણ ઘડાઓ શ્રેયાંસકુમારને ભેટ કરી ભય છે તે જ્વલિતમસ્તક જ્વાનથી વિશેષ બિલા દેવાના વિધિને ભજુનાર શ્રેયાંસકુમાર બહોરાવે છે. પ્રભુ હસ્તશથી પાનમાં અંબલિથી ગ્રહણ કરે છે એટલે દેવતાઓ તીર્થંકરને પ્રતિલાભવાથી પંચ દ્વીત્ય પ્રકટ કરે છે. આ દિને આપેલું દાન અક્ષય થયું તેથી તે પર્વ અક્ષયપ્રતિપાના નામથી અદાપિ સુધી પ્રતર્ણે છે. ભગવાન દાનધર્મ શ્રેયાંસથી પ્રવર્તે, અને બાહીનો સર્વ વ્યવહાર અને નીતિનો કમ આદિનાથ ભગવંતથી પ્રવર્તે. નિ. શ. પુ. ૫.

“રિસકેમરતમ” પત્ર નિરવળાંગ” હકપુરસસમ દાણુ

સેઅંસસમો બાવો, હવિશ્વજીવ મગિઅં હુલમ.

પદ્મવિન્યય નેમરતવનમાં કહે છે કે 'કાંટા પણ ઉંધા હુને અન્નિતાણ, નહિ વાણ પ્રતિકૂળ, ભગવંતાણ, વગેરે. પ્રજ્ઞીરેતો-જાગતો, બાનુ-સ્પર્શ, અનિલ-વાયુ. હીમસખી — શીત હીમરખી સખી — સહચરી. વિકૃતિ-ફેરશર. ભાવી-અવિધ્યમાં થવાનું તે. ૩. આશ્ચર્ય-નવખ, આવેશ-મનોગત તીવ્ર લાગણી, ઉત્સુકતા-અધિશાહ, કંપમાન-કુન્નતા, આનંદની પંજુ કુંજરી ચાય છે. ૪ વેદ-ભોગવે; સંવેદનો-લાગણીઓ. સોમનુષ તે બાહુમલિની પુત્ર. ૫. પુરલીલા નગરશોભા, અનુત-નહિ સાંમળેલાં. ૬. ચેતાં દષ્ટિસ્પર્શ-જેતાં વેળા; પ્રીતિભર-પ્રેમભર્યાં, વપુની-શરીરની, વદન-મુખ. ૭. મુરલી-સુગંધી, આમણ-પરેણાં; પાદસમિપે-પગ પાસે. ૮. કામના-છન્ધા-વાંછના. આ શ્લોકમાં પીતરાગ તીર્થકરના શુભ છે. ૯. શોકાત્તર દીવ્ય, જ્વનિત-સૂચિત. ૧૦. શ્રેયોસને જાતિભરણ ચાય છે, આમાં સંકાનો વચનો જણાય છે કે શ્રેયોસ પોતાના પ્રપિતામહ જાગમજને જૂઠી મથો હશે? — શેષકના શબ્દોમાં "અહીં એ જાતનું ભાવોરપણ કલાવિધાનું તત્ત્વ જે સ્વરૂપ માગી લે છે તેટલા પુરતું જ છે કે જે સહદય વાયકો સહેજે સમજી શકશે. માણસો વજ્રાદિક સજ્જાતો જે શરીર-કૃતિ બંધાતી તેનાથી કેહા જુદા પ્રકારના લક્ષણથી યતિવેશથી ચમ્પેશી આકૃતિ — યતિવેશ તે કાળે પ્રચલિત કે પરિચિત નહોતો." અતિભરણથી પૂર્વે ચરણસૂત્ર મેળવેલું એ સ્મરણમાં આવે છે. 'આવે વેશ મેં ક્યાંક જોયો છે.' — એ પર ચિંતવતા તેને વિવેકશક્તિના બીજ રૂપ અતિભરણ ઉત્પન્ન થયું અને અપર્યું કે — પૂર્વે પૂર્વવિદેહ ક્ષેત્રમાં ભગવંત વજ્રનામ નામે ચક્રવર્તી હતા ત્યારે હું તો સાગરિ હતા, અને તે જ ભવમાં સ્વામીના વજ્રમેન નામે પિતા હતા કે જેમને આવા તીર્થકરના ચિદ્વાળા જોયા હતા. વજ્રનામે વજ્રમેન તીર્થકરના ચરણ સમીપે દીક્ષા લીધી ત્યારે મેં પણ એમની સાથે દીક્ષા લીધી હતી. તે વખતે વજ્રમેન અર્દ્ધતાના મુખથી મેં સાંમળ્યું હતું કે આ વજ્રનામ ભરતખંડમાં પ્રથમ તીર્થકર થશે. સ્વયંપ્રભાદિકના જગમાં મેં એમની

સાથે જ અટન કર્યું હતું. તેઓ હાલ મારા પ્રપિતા-મહાપણે વર્તે છે. તેમને મેં ભાગ્યયોગે આજે દીક્ષા. તે પ્રણુ આજે જાણે સાંક્ષાત મોક્ષ હોય તેમ સખ જગતો અને મારો અનુગ્રહ કરવા પધાર્યા છે. "ત્રિ. શ. પુ. ચરિત્રપર્વ ૧ પૃ. ૧૧૫. ૧૬. ધન્ય-કૃતાર્થ. ૧૨. અણુગાર-આગાર એટલે ગૃહ વગરના-ગૃહસ્થ નહિ એવા યતિ. ૧૩. મુગ્ધ-મોહવશ-મૂર્ખ. ૧૪ તનુ-શરીર ૧૫ ક્ષમાશ્રમણ-જે શ્રમણ ક્ષમારૂપ જ છે એવા યતિવર્ધ. ૧૬. વાસસ્થ-વત્સલતા-પ્રેમભાવ, વત્સ-બાળક, અતિય-ધાણું. ૧૭ હર્મ્ય-મહેલ. ઇન્દુ-શેરડી, યટ-ધાડા. ૧૮. પંચદીવ્ય-તીર્થકર પારખું કરે છે ત્યારે એ જેન આનનાય છે કે પંચદીવ્ય પ્રગટ થાય છે એટલે કે તે પંચદીવ્ય એ છે કે: — ૧ વસુધારા વૃદ્ધિ, ૨ વજ્રોત્પત્તિ ઉપરથી દેહાનુ, — ચેલોત્કેષ, ૩ આકાશમાં દેવદુન્દુભિ, ૪ મધોદકવાળા કુસુમની વૃદ્ધિ, ૫ આકાશી અહો દાન અહો દાન એવી યોગણા-એટલે આકાશવાણી. વસુધારાનું પ્રમાણ સાક્ષાતે સોનૈયા આદિ. (કમ્પ-સૂત્ર દિશ્યાવલિ.) ૧૬. અભિનંદન-સુખારૂપ્યાદી. ૨૦ ઇદવાકુના કિરિટ મણિક્ષે — ઇદવાકુ વંશના મુકુટ રૂપ જે એવા અપભ્રાંતચક્ર ને તેના પ્રપૌત્ર શ્રેયોસ એજ જાનેના જ્વનમાં. 'મણિ' એ ચન્દ્ર રા. મણિલાલ પાદરાકર સામાન્ય રીતે પોતાના દરેક કાવ્યમાં મૂકે છે, તેથી તેની આ કૃતિ હોવાનો કાળને રક્ત જન્ય એમ છે પણ તે જ મણિલાલને પૂછતાં તેઓ પોતાનું આ કાવ્ય હોવાની ના પાડે છે. જુદા જુદા વૃત્તમાં આ કાવ્ય છે. ૧-૨ મન્દા-કાન્તા, ૩-૪-૫-૮-૧૫-૧૮ અનુપ્રદ્ય, ૬-૭ શિખરિણી, ૧૧ શાદ્ધલનું અર્ધ, ૮ ગીતી-બીજાં માલિની જેવાં વૃત્તો છે. આ કાવ્યના કડિન શબ્દોના અર્થ આપવાનું ઊચિત ધાર્યું છે, કારણ કે કેટલાકે વાચકો તરફથી તેની ખાસ જરૂર છે એમ જણાયું છે, તેથી હવે દરેક વખતે જનતાં મુખી શેષક દરેક કડીવાર તેવા અર્થ આમાં જે શેલિએ આપ્યા છે તેમ આપવા કૃપા કરશે, નહિ તો પછી અમારે તે કાર્ય કરવાનો જોગે એવો પડશે. તંત્રી]

તંત્રીની નોંધ

૨ ફેબ્રુઆરી ૧૯૬૨ ઈ.સ. ૨૦

શેઠ ગુલામખાન દેવચંદ આપણી સમાજના એક અગ્રગણ્ય નેતા છે. તેમના દુરદેશી ભરેલા ઉત્તમ, સ્વતંત્ર અને ઉદાર વિચાર ખાસ લક્ષમાં લેવા લાયક હોય છે; જેનું એસોસિએશન ઑફ ઇન્ડિયાના પ્રમુખ તરીકે તે સંસ્થાની વર્ષિક સભા વખતે જે મનનીય આપણે તેમણે આપ્યું હતું તે દરેક સમાજદિતરિયાંએ વાંચી તેનું ખૂબ મનન કરવાનું છે. સમાજ કેવી સ્થિતિમાંથી પસાર થાય છે, તેને પ્રગતિમાં મૂકવા માટે નેતાઓએ શું શું કરવું જોઈએ, અને તેનું મુંદર બાંધ્યું કેમ ધરવું જોઈએ, — અમુક અમુક ઉચ્છેદક પદ્ધતિઓ મૂકવાથી બંધિય થવું ખરાબ સ્વરૂપ લેશે એ ખૂબી રીતે દીર્ઘ દષ્ટિથી દરેક અગ્રણીએ વિચારી સમાજના હિતમાં ફાળો આપતા રહેવું જોઈએ. કોમના સ્તંભરૂપ પુરોગામે આજથી પચાસ વર્ષ આગળ નજર દેંકી તેનો ખ્યાલ લેવો ધરે. ખંડવાતમક રાંધી આજના જમાનાને અનુરૂપ નથી. નાની પાતોને મોટી બનાવી રાખો તો પર્વત કે કામોનો વાધ કરવાથી ખરી વસ્તુને દાનિ પડે છે અને અનેક પિયેપોતાં મોજાં ઉછળી સમાજના નાવને ડોલાવે છે. સ્થિર ચિત્તના ઘણા લોકો આજ ઉછાંછળાં મોજાંથી ન ડરતાં પોતાનું કાર્ય કયું તપાસે છે અને ખરી યાત હદયથી પ્રકટ કરે છે. જેમ શેઠ ગુલામખાનના આપણાંથી કન્વેન્શન સંજોગે જે જણાવ્યું છે તે અને નાંખે રાષ્ટ્રીય છીએ:—

“સને ૧૯૨૧ ના એસોસિએશનની બનરસ સભા વખતે જે જે જુદા જુદા વિષયો સંબંધમાં મારા વિચારો જતાવ્યા હતા તેમાં કોન્ફરન્સ સંજોગે જાણત પળ હતી. આપણી કોમને અંગે ઉપરિચિત થએલા જુદા જુદા સામાજિક પ્રશ્નોના નિર્ણય લાવવા માટે કોન્ફરન્સ જેવી સંસ્થાના જે જે જરૂરીયાત અને તે વખતે જાગ્રામ દની તે જરૂરીયાત ત્યારપછી વધારે મટ જતી છે. સદ્માએ દવે આપણી ને દબા જર આવે તેવી પરિસ્થિતિ જન્મી ચકું છે. હેરના ગમ આસમાં કોન્ફરન્સની અગત્યના વિચારવા મેળવી

કન્વેન્શનની સમાજે આપણામાં આશાનાં કિરણોના સંચાર કર્યો છે. કન્વેન્શને કોન્ફરન્સની જરૂરીયાત સ્થાપિત કરી તે મેળવવા પ્રયાસો આદર્યો છે તે ખરેખર સ્તુતિપાત્ર છે. કોન્ફરન્સનું કાર્યસેવ વિશાળ છે. તેની પાસે અનેક પ્રશ્નો ખડા છે અને તે બાબતની યોગ્ય ચર્ચા કરવા પુરતી હિંમત આગામી કોન્ફરન્સ દરેકે તેની આપણે આશા રાખીશું. તેની સાથે એટલું પણ હું કહીશ કે કોન્ફરન્સને આપણા ઉદ્યમનું સાધન બનાવવામાં સમાજે મુંપૂર્ણ સહાનુભૂતિ આપવા તત્પર રહેવું પડશે. કેહવણ સંસ્થાના કાર્ય-વાહકો કેવળ પોતાના ઉત્સાહને બળે સંસ્થાના આશયો સાધી ન શકે તે દેખીતું છે. તેમના ઉત્સાહી પ્રયાસોનો તેટલો જ ઉત્સાહી જવાબ સમાજે આપવા તૈયાર રહેવું પડશે. ત્યારે જ કોન્ફરન્સની હાલ થયેલી સજીવ સ્થિતિથી આપણે બાંધેલી આશાઓ સફળ થશે. કોન્ફરન્સના આશયો ક્રીડી તે પડવે પોતાનો ફાળો આપવો તે જ દવે આપણી ફરજ અને છે અને જો તેમ થશે તો જ આપણે આપણા સમાજને અપવિત તન્ન જતો અટકારી શકીશું. તો આ પ્રશ્નને હું એટલું આમતપૂર્વક કહીશ કે જેમ કાર્યવાહકોને આપણે જવાબદાર મણીએ તેટલી જ આપણી અંગત જવાબદારી આપણે વિચારી કાર્યને આગળ વધારવામાં સહાયવત્ થવું જોઈએ. કોન્ફરન્સ પરવે હું એટલું જ કહું છું કે જે ઉત્સાહથી તેણે કાર્યનો ઝુડો કરી દરકાઓ છે તેથી વધતા ઉત્સાહથી કાર્ય-સેવમાં આગળ વધી આપણી કોમની સ્વતંત્ર સેવા જાળવવા ભાગ્યશાળી થાય અને હિંદની એક અભિગ પડતી ગૌરવશાળી વેપારી કોમ તરીકેનું આપણું કિર્ત્ય ચાન રહ્યો રાજવામાં સરળ નીપટે.

“કન્વેન્શને કોન્ફરન્સને પ્રગતિમાન કરવા ઉપરાંત પણ બીજી સ્વતંત્ર સેવાઓ જમાવી છે તેમાં સંદેહ નથી. આપણી સમાજમાં પંડિત લાલન તથા રા. શિવજીના સંજોગમાં જે વિશેષ ચાલતાં હતાં તે દરેક જોઈ કન્વેન્શને સમગ્ર સમાજની પ્રતિષ્ઠામાં વધારો

કર્ષો છે, એટલું જ નહિ પણ ઉન્નતિના માર્ગમાં નડતર રૂપ આંતરિક વિરોધ રૂપી દુઃખમનો હાલની આપણી કામી બાબતને નિષ્કર્ષક બનાવી છે.

“ આ કન્વેન્શનને ફોર્મલ બનાવવા માટે તેની સન્માનકારિણી સમાના માનદ મંત્રીઓ રા. મકનંદજી બુઢાભાઇ મહેતા, મોતીચંદ ગીરધરલાલ કાપડીઆ, મોહનલાલ હિમચંદ ઝવેરી તથા મોહનલાલ દલીચંદ દેસાઇએ તથા જે જે અન્ય શ્રદ્ધાઓ પરિશ્રમ ફાળવ્યો હતો તે ખાસ ધન્યવાદને પાત્ર છે.”

હવે કન્વેન્શનને બરાબે ચાર માસ પીતી ગયા છે, તે પ્રસંગે બરાબેલાં નાણાં દરેક સજ્જન પોતા પોતાનાં મોકલી આપશે, યા બરી દેશે એવી દરેક નાણાં બરાબરને વિનંતિ છે. જે જે કરાવે થયા તેના અમલ કરવા માટે તેમજ કોન્ફરન્સના હેતુ, ઉદ્દેશો અને કરાવે પાર પાડરા ઉપદેશકો નીમવામાં આવ્યા છે તેને દરેક રીતની તન મન અને ધનથી દરેક ગામના સજ્જન જૈનો સહાય આપશે એમ અમારી આશાબરી ખાતરી છે.

૨ શ્રી શંકુજયતીર્થ અને શેડ આણંદજી કંઠ્યાણજી

શંકુજય ગિરિરાજના મુખ્યમાં આખી જૈનકામ વખણ ચિન્તામાં છે અને તેથી તે સંબંધી સર્વ વહિવટ કરનાર શ્રી આણંદજી કંઠ્યાણજીની પેઢી સાથે આપણી કોન્ફરન્સની ઍગ્રિસ તરફથી તેમજ જૈન ઍમોક્ષીએશન ઍન્ડ ઇડિયા વગેરે તરફથી પત્ર-વ્યવહાર ચર્ચ થેલા છે અને જાહેર વર્તમાનપત્રોમાં તે મુખ્યથી મહાં મહાં. દરિયિ-દુઓથી તેમજ જૂડી જૂડી જુડિઓ અને આશયો રાખી ચર્ચા ચર્ચ રહી છે. તે સંબંધમાં સામાન્ય રીતે બે પ્રશ્નો ૮: એક તો હકુમતના છે અને બીજો રખોપાના કરના છે. આ બંને સંબંધી પક્ષકારો એક બાજુ પાલીતાણાના શ્રીમાન કીકાર સાહેબ અને બીજી બાજુ આ તીર્થના વહીવટ કરતી આખા હિંદના જૈનસમાજની પ્રતિનિધિરૂપ શ્રી આણંદજી કંઠ્યાણજીની પેઢી છે. આ બંને પક્ષકારો પેઢી આપણા આ તીર્થ ઉપર ગંદની દીવાલ

સમરાવવાનું, કુંડ સાફ કરાવવાનું વગેરે અનેક કાર્ય ઉપરિચિત થતાં તેમાં પાલીતાણા રાજ્યની તરફથી નડતર ઉત્પન્ન થાય એ ઇષ્ટ અને તે રાજ્યને શોભાદાય ન ગણાય અને તેની નડતર થતાં તે સંબંધી ફરિયાદ અંગ્રેજ સરકારને કરવામાં આવે ત્યારે, હવે તે સરકાર એમ કહે છે કે પહેલાં પાલીતાણા કીકાર પાસે જઈ ન્યાય માગો ને લઈ આવો ને પછી અમારી પાસે આવો. આમ એક પક્ષકારને બીજા પક્ષકાર પાસે ન્યાય લેવા જતાં શું ન્યાય મળે ? તે સહેજે કંપી શકાય તેમ છે, અને બીજી બાજુ અંગ્રેજ સરકાર એકને સામી પક્ષ પાસે ન્યાય લેવા મોકલે તે પણ કેટલું વિલક્ષણ છે ? આથી તે માટે સરકારને — કાઠિયાવાડ એજન્ટ, મુંબઈ સરકાર, હવે વાઈસરોયને એક્ટરી ઍગ્ર રેટ પર અરજીઓ પર અરજીઓ, મેમોરિયલ પર મેમોરિયલ જેનેતર બારિશરો આદિ પાસે ધડાની મોકલવામાં આવે છે ને તે પાછળ ધાર્મિક અર્થ થાય છે અને થઈ રહ્યું છે. આ સવાલ હાલમાં શ્રી આણંદજી કંઠ્યાણજીની પેઢીનું પ્રધાન ધ્યાન-લક્ષ્ય બની રહેલ છે.

આ પ્રશ્ન સંબંધે ગત કન્વેન્શનના પ્રસંગે આ તીર્થ સંબંધે બરાબેલી સમામાં ઘણા ઉકાપોલ કરી નખરશેકે કરતલાઇએ ઘણી બાબતો બજાવી હતી. તે વખતે આ સંબંધી દુઃખમાં સર્વ બાબતો અને સુધાઓ શુભચતી બાબતમાં તયાર કરી જાહેર સમાજમાં વહેંચવા અને તેથી જૈનઆલમને વાકેફ કરવી એવું સ્વીકારવામાં આવ્યું હતું. અત્યાર સુધીમાં તેમ તો અર્થ નથી, પણ રા. ચીમનલાલ શેટે પ્રકટ કરેલ એક ચોપાનીઆમાં તથા ટાઇમ્સ ઍન્ડ ઇન્ડિયા આદિમાં આવેલ લેખો કંઈક પ્રકાશ આ સંબંધમાં પડે છે. હજુ વધુ વિગતોની વચ્ચે છે, અને તેનો પ્રચાર પણ હજુ બોહાળા ક્ષેત્રમાં થયો થઈ છે.

બીજો પ્રશ્ન રખોપાના કર સંબંધે છે અને તેની સુદત સન ૧૮૨૬ના એપ્રિલની પહેલી તારીખે સમામ થાય છે, એટલે કહો કે પૂરી થવા આવી છે. તો તે સંબંધમાં કોન્ફરન્સ ઍગ્રિસે પૂજાવું હતું

કે “ તે સંબંધમાં કંઈ વિશાળ દિલચાલ ચાલી રહી છે અને તે સંબંધમાં ક્યાં સુધી કાર્ય પહોંચ્યું છે તે સંપૂર્ણ વિગત સાથે જણાવશો. આ સલાહ આખી જૈનકોમને લગતો છે અને અત્યારે એ સલાહને અંગે સર્વને ઘણી ચિંતા રહે છે. અહીં તરફથી આપ સલાહ વગેરે ને પ્રકારની સહાયની હજી ધરાવશો તે સંબંધમાં અત્યાર સુધીનું આપણું બાંધબોંધનું વલણ નેતાં સંપૂર્ણ જવાબ મળશે એવી આશા કેમકે છે. અત્યારે શાંતિ રાખી બેસી રહેવાય તેવો સમય નથી. માટે આપ અમને દરેક બાજતમાં પરિપૂર્ણ વહેંચમાર રાખ્યાં કરશો. ... આ કાર્યમાં બાતી સહાય કરવી, સલાહ આપવી અને શક્તિનો ઉપયોગ કરવો તે પ્રત્યેક બંધુની ફરજ છે અને તે સંબંધમાં અહીં ઘટતી જાગૃતિ આપ લખશો તેમ રાખવામાં — રખાવવામાં આવશે — તે સંબંધે આપને ખાતરી આપવા જરૂરીયાત હોય જ નહિ.”

શેક આણંદજી કલ્યાણજીએ જવાબમાં ને ચરજીઓ તૈયાર કરી છપાવેલી તે સર્વ કોન્ફરન્સ આરિસમાં મોકલી આપીને થોડા વખતમાં જૈનગૃહસ્થો તેમજ સ્થાનિક પ્રતિનિધિઓની મીટીંગ બોલાવવાના છે તે વખતે દાગરી આપના જણાવ્યું કે ને વખતે કેટલાક મુલાકાત થાય તે પ્રમાણે તેમજ જાદુ જ ચળવળ કરવાની જરૂર સંબંધી જણાવ્યું. મેમોરીઅલ આદિની નિવારીઓ પણ જણાવી. આ સંબંધમાં કોન્ફરન્સ આદિએ જણાવ્યું કે ચળવળની જરૂર છે, પરંતુ આ પ્રશ્ન સંબંધે માત્ર ઉપર ટપકાની ચક્ષેપ-લખ્ય દહીકતો સિવાય ઘણી જાગૃતીથી જૈનસમાજ અગ્રણી હોય એ સ્થાનાવિક છે અને જાદુ જ થોડા પ્રમાણમાં આપણે સમાજ ચોક્કસ દહીકતથી વાટકે દશે. અત્યાર સુધીની આ પ્રશ્ન સંબંધી પ્રતિદાસરૂપે દહીકત અને આપણી સ્થિતિ તેમજ ને રસ્તે આપણે કાર્ય કરી રાખીએ તે હટ જણાય તેવી દહીકતો વચ્ચે પેકેજેટ રૂપે કાંઈ સાહિત્ય રકત થતું જોઈએ અને ધેરધેર અને પ્રત્યેક જૈનને તેની નકલ અને તેવો અડોળા પ્રમાણમાં ફેલાવો કરવો જોઈએ,

અને મીટીંગ બોલાવી લોકોને સમજાવવા પ્રયત્ન થવો જોઈએ કે જેથી અગ્રણી વગેરે ખરી હકીકત જણાવવામાં આવે. આ સંબંધે કંઈ પગલાં લેવામાં હોય અગર સાહિત્ય પ્રકટ થતું હોય તો મોકલાવશો. ત્યાર પછી આણંદજી કલ્યાણજીની પેટીએ ૨૫-૭-૨૫ના પત્રથી બુધવાર ૬-૮-૨૫ના રોજ શુક્રવાર મહાતીર્થના ચાલતા કેસો તેમજ રખોપા સંબંધી તેમજ ગિરનારના કેસો સંબંધી તેમજ પાવાપુરી પાસે આવેલા નાજબહી તીર્થમાં દીગમ્બરો સાથે ચાલતા કુજા સંબંધી ખાસ વિચાર કરવા સાર સ્થાનિક પ્રતિનિધિઓ તેમજ કેટલાક પ્રતિષ્ઠિત ગૃહસ્થોની મીટીંગ બોલાવવાનું જાહેર કર્યું. આ બુધવારનો દિવસ અહીંના ઘણા ગૃહસ્થોને પ્રતિકુળ થતાં ખજર આપતાં હાલ તે મુલતવી રહેલ છે. રખોપા સંબંધીના જરૂરી કાગળોનું ચોપાનીઈ અંગ્રેજીને શુક્રવારની બાપામાં તૈયાર કરી છપાવી ખાતરી ઉપયોગ માટે વહેંચવામાં આવેલ છે. ને તે માટેના ફેર્ફ-૮-૨૫ના પત્રથી સૂચના મારી છે. મીટીંગ મુલતવી રહે એક માસ વીતી ગયો, પત્ર-વ્યવહારથી સૂચનાઓ મેળવી છે તે શોધ કર્યું છે તો ઘુસ્ત જ સર્વ આગેવાનોના અભિપ્રાયો મેળવી તે પર વિચાર કરી ચું માર્ગ ચેવો તે માટેની યોગ્ય લાગે તો એક વગદાર અને બરાબર ચોપથી અને ફરદીશીથી કાર્ય કરનાર ગૃહસ્થોની કમિટી નીમવી એ યોગ્ય છે, ખીજા માર્ગોના વિચાર કરી તેને અમલમાં મૂકવા માટે તાત્કાલિક મીટીંગ બોલાવવી ધરે એવો કોન્ફરન્સની રેનિંગ કમિટીને તા. ૪-૮-૨૫ની તેની સત્રામાં લાગ્યું છે, તો તે પ્રમાણે આણંદજી કલ્યાણજી મીટીંગ બોલાવી યોગ્ય કરશે એમાં અગેરોને ખાતરી છે. આણંદજી કલ્યાણજીની પેટી દેવે સક્રિય કાર્ય કરી રહી છે. સર્વ સાથે પત્રવ્યવહાર કરતી જાય છે. પૂજામાં આવતા સત્રાઓના જવાબો ને કે પોતાની રીતિએ પણ આપણી જાય છે અને દરેક અગેવાનના સદકાર હજી છે એ અતિ આનંદાચક વરના છે. તીર્થનો પ્રથમ દરેક જૈનને મન અતિ નિષ્ઠા અને જીવનની

સાધેનો અતલગ સંબંધ રાખનાર છે. તેના સમા-
ધાનમાં દરેક જૈન આણુંદણ કલ્યાણીને તન મન
ધનની તેમજ દરેક પ્રકારની સહાય આપશે અને
શાસનનાયક પ્રત્યે — શાસનદેવ પ્રત્યે અમારી પ્રાર્થના
છે કે આ ચિંતાજનક મામલો કુંડ સમયમાં આનંદ-
દાયક પ્રસંગમાં ફરવાઇ જાય ને દરેકની ચિંતા દૂર
કરે.

૩ ૨૧૦ મણિલાલ બકેરલાલ વ્યાસ

આ વર્ષના શ્રાવણ શુદ્ધ ૧૧ ને રવિવારે રા.
મણિલાલ બકેરભાઈ વ્યાસનો સ્વર્ગવાસ થતાં આખી
ગુજરાત સાહિત્ય એક સત્યપ્રેમી સંશોધક અને
સાહિત્યસેવક ખોલો છે. તેમણે સં. ૧૯૫૦ માં
જૈનપરિત લાવણ્યસમયનો સં. ૧૫૧૮ ના આસો
માસમાં રચેલા વિમલપ્રબંધ મુજબ બાપામાં તેના
બાળાન્તર સહિત અને વિદ્યા તેમજ પ્રામાણિકતા
બરેલા ઉપોદ્ધાત અને પ્રસ્તાવના સહિત બહાર પાડી
જૈનસમાજ પર ઓછો ઉપકાર થયો નથી. તે વખતે
તે પ્રસ્તાવના સંબંધે અને અમારો અભિપ્રાય આપ્યો
હતો કે “રા. મણિલાલે આ નિબંધમાં એટલે
બધો નિષ્પક્ષપાત અને પ્રેમભાવ રાખ્યો છે કે તેમના
નિષ્ણેષમાં ઘણી સત્યતા અને વાસ્તવિકતા વણ્યાં
સ્થળોએ પ્રતીત થાય છે. સાક્ષર શ્રી નવલરામ જે
નિષ્ણંયપર આવેલ છે તે જ નિષ્ણંયપર રા. મણિલાલ
આવેલ છે. નવલરામબાઇ કહે છે: — ... વગેરે
જૈનોએ બિન બાપા લખી હોય અને તે માટે તેમણે
માન ખાટું હોય એવું બાપાના નિષ્પક્ષી શોધ
કરનારને બીલકુલ પ્રતીત થાય તેમ નથી એવું રા.
મણિલાલભાઈનો આ પ્રસ્તાવના ૨૫ લખેલ નિબંધ
વાંચતાં સહેજ અને સચોટ જણાઇ આવે છે. તેમણે
આ નિબંધ લખવા માટે દીર્ઘચિંતન, અતિ પરિશ્રમ-
પૂર્વક શોધખોળ, મનનીય તટસ્થતાપૂર્વક વિવેચક-
બુદ્ધિનો ઉપયોગ સાચા પ્રમાણમાં કરેલ છે એમાં
કોઇ બતનો શક નથી — તે હીવા જેવું સ્પષ્ટ છે.
અનેક પુસ્તકાભંધી ખાસ કરી હસ્તલિખિત પુસ્તકા-
માંથી મેંચન કરી ગૂના ગવપદના ઉત્તર દહાંત
તરીકે આખી ગુજરાતી બાપાનો વિદાસકમ સૂંપલા-
બદ આપ્યો છે તે ખાસ ધ્યાન ખેંચે છે.”

આ સંબંધમાં મુનિ શ્રી વિદ્યાવિજયજીએ સમા-
લોચના કરતાં લખ્યું હતું કે ‘સંશોધક મહાશય જૈન:
નહિ હોવા છતાં જૈન સાહિત્ય અને જૈન પૂર્વાચારો-
પૂર્વ મુનિઓના સંબંધમાં જે ઉચિત ન્યાય આપ્યો
છે તે પેલા આજકાલના કહેવાતા આદ્ય સાક્ષરોને
માટે ખાસ અનુકરણીય છે. ધર્માન્ધતાને કે ગમે તે
કારણને લખે તે કહેવાતા સાક્ષરોએ પોતાનાં
પુસ્તકોમાં જૈનોને જે અન્યાય આપ્યો છે, તેવું આ
પુસ્તકમાં બનવા પામ્યું નથી; બદલે પ્રસંગે પ્રસંગે
જૈનસાધુએ કરેલી સાહિત્યની રક્ષા-સેવાનો ખુલ્લા
અર્પણમાં સ્વીકાર જ કરેલ છે. દહાંત તરીકે
પ્રસ્તાવનાના પહેલા જ પૃષ્ઠમાં શ્રીમાન લખે
છે કે:—

“ ‘સત્તરગિણિ’ , ‘કીર્તિકોશુદ્રી’ કે ‘કાન્ધકે-
પ્રબંધ’ જેવા અપવાદ બાદ કરીને તો આ કાળના
આદ્યજીવર્ણના વિદ્વાનોને હાથે ઐતિહાસિક રચના
કંઈ થઈ નથી, એમ કહીએ તો ચાલે, જૈનસાધુ-
ઓએ એ દિશામાં આદ્યજી કરતાં ઘણું વધારે કર્યું
છે. ચાવડા અને સોલંકી વંશના ઇતિહાસને માટે
આપણે જૈનસાધુઓના આભારી છીએ. વિદ્વાતેજક
મહારાજ બોજની કીર્તિ આપણા મુખી પહેંચાડવા
માટે પણ જૈનસાધુઓનો જ આપણને આભાર
માનવો પડશે. મુસલમાની રાજ્યકાળ પૂર્વેની ગુજ-
રાતની લોકસ્થિતિ જૈનસાધુઓની નોંધોથી જ
આપણને પ્રત્યક્ષ થાય છે. ઐતિહાસિક નોંધો માટે
ગુજરાતનો ઇતિહાસ હમેશાં જૈનસાધુઓનો આભારી
રહેશે.”

‘વિગેરે સ્થળે સ્થળે તે પણ જૈનસાધુઓએ કરેલી
સાહિત્યની રક્ષાનાં ઉદાહરણો આપ્યાં છે. ‘કરનાર’
ને ‘કરનાર’ કહેવામાં સંકુચિત બનનારા સાક્ષરોએ
શ્રીયુત વ્યાસનું અનુકરણ કરવું જોઈએ.

‘આ સિવાય પ્રસ્તાવનાની અંદર એક ધ્યાન
ખેંચનારી વાત એ છે કે ૭૬ પૃ. માં લાકુઆ
શ્રીમાળીના વિષયમાં લેખકે ઘણી જ. જરૂરી અને
ઉપયોગી નોટ કરી છે. લાકુઆ શ્રીમાળી કોઇ
દલકી જાતિ નથી, પરંતુ લાટ દેશમાં ગમેલા

લાડ્યા શ્રીમાળી દહેવાયા છે. આ મંજુધમાં અચાની લોકોએ અનેક કિવદન્તીઓ ઉભી કરી તેઓની સાથે વ્યવહાર બંધ કરેલા છે, તે ખરેખરી તિરસ્કારી કાઢવા જેવી બાબત છે. અરસોસ છે કે જેનો આવા વિવધમાં ધણી વખત ભૂલયાપ ખાઈ જાય છે. અમુક સમયે આપસના ઝગડાને લીધે અમુક ઘરેલી સાથે વ્યવહાર બંધ કર્યો હોય, અને પાછળથી ધણે લાંબો કાળ થયા છતાં તેનું સમાધાન ન થાય, એટલે તેઓને માથે હલકાપણનો મુકટ પહેરાવી તેઓને સર્વથા હલકા જ બનાવી રાખવા, એ ધર્મથી પણ બદ કરાવવા, એના જેવું થોડું અજ્ઞાન કયું હોઈ શકે. ધણી વખતે એવું લેવામાં આવે છે કે બહાર કરેલા ધરવાળાઓ જિયારા માગે તે દંડ આપીને સામેલ થવા માટે છે છતાં પણ તેઓને લેવામાં આવતા નથી! નિહાન તેઓને બીજા લોકોની સાથે વ્યવહાર કરવા પડે છે. આ વિવધમાં ખાસ કરીને ન્યાયના આગેવાન ગૃહસ્થોએ વિચાર કરવો જોઈએ." (જનશાસન ૨૧-૧૦-૧૪)

ઉપરોક્ત કાઠ્યા દશાશીમાલી બંધુઓ મારેના ઇતિહાસમાં વધુ ઊંચેરી સર્વ દર્દીદતો બહાર પાડવા માટે તે જ નાતિના જનશુભ રા. શ્રીમનલાલ ખુલાસા-ચંદ્ર મોદીએ બન્ને પ્રેરણા કરતા રા. મણિલાલ વ્યાસે ઐતિહાસિક રીતે પરિચયે શ્રીમાળી (વાણીયા) એના નાતિબેદ' એ નામનું પુસ્તક તૈયાર કર્યું કે જે હજી રા. મોદીએ સં. ૧૯૭૭માં બહાર પાડ્યું. તેમાં શ્રીમાલી, એથવાજ અને પેરવાદ નાતિઓની ઉત્પત્તિ જાણી છે અને તે નાતિઓમાં થયેલા અનેક વીરોધ: ઇતિહાસ આપ્યો છે. આથી દરેક વ્યક્તિ નાતિપર અને જૈન સમાજ પર ક્રોધાર કર્યો છે. તેમાં આપેલ તેના હવનમાંથી વળખા છે કે તે ઔરિય ટોળકિયા આદિયુ ચરોતરના ચાંગા મામના વતની હતા. દરેકની મરીખાઈથી સારા ગૃહસ્થો મોખરીનો અપમાસ કરી એક નિઃશ્રામમાં સિતક તરીકે હવન માગ્યું. પછી જુદા જુદા ખેતમાં લેખક નરકે પોતામાં હવન ગણ્યું. પછી સાદિત્યમાં

ઇતિહાસ તયાર કર્યો. વૈદકનો સારો અભ્યાસ હતો. દમનો વ્યાધિ હતો તેથી સાદિત્યની મનધારી સેવા ન થઈ શકી. છતાં બને તે સામગ્રી એકઠી કરવા રૂપે પ્રયત્ન કરતા.

તેમને તે મારેના મુશોગ મળ્યો. મુરતમાં ગૃહસ્થો સાદિત્ય પરિપદ સન ૧૯૧૫ના એ માસમાં બરાઈ તે વખતે પ્રદર્શન બરાથેલું તેમાં, તેમણે મંત્રી તરીકે કાર્ય કર્યું ને તે પ્રદર્શનમાં જે જે હસ્તલિખિત ગ્રંથો, તામ્રપત્રો વગેરે આવ્યા તેની ટિપ્પણીઓ પ્રશસ્તિઓ પોતે પોતા માટે લખી લીધી (કે જેનો ઉપયોગ મને મારા જૈન ગૃહસ્થ કવિઓ એ નામના સંગ્રહ માટે તેમણે કરવા દીધો છે ને તેને માટે હું તેમજ સમાજ તેનું કણ્ઠી છે.) તે ઉપરાંત બહુ વિદ્વાતમયો રીપોર્ટ લખ્યો છે કે જેમાં ગૃહસ્થો સાદિત્યનો બહુ સુન્દર અને ગવેષણાપૂર્ણ ઇતિહાસ તેમણે આપ્યો છે. આ દરેક સાદિત્યગ્રંથોએ વાંચી મનન કરવા યોગ્ય છે. (જેના પાંચમી ગૃહસ્થો સાદિત્ય પરિપદનો અહેવાલ છેવટેનો ભાગ)

ત્યારપછી સાદિત્યસંસ્થા નામે ગૃહસ્થ સંસદના પ્રમુખ રા. કનૈયાલાલ મુનશીએ તેના એક સભ્ય બનાવી તેને પોતાને ત્યાં રાખી ભાષા-સાદિત્યના ઇતિહાસ મારેનાં પ્રકરણો લખવા મારેના સંસદ તરફથી જે એજન્ડા નીકળ્યા છે તે માટે નિર્બંધ-ટિપ્પણી વગેરે રા. વ્યાસ પાસે લખાવેલાં છે. જૈન પરિત લાવડપત્રમય માટે એક સચિત્સૂત નિર્બંધ લખ્યો છે અને દરેક શતકમાં થયેલા જૈન કવિઓની જે જે કૃતિઓ હાથ લાગી તેનો સાર તથા તે સંબંધમાં ટિપ્પણી પુષ્ટક લખેલાં છે. આ ન્હારે સંસદ તરફથી બહાર પડશે ત્યારે તે સ્વર્ગસ્થની અપકટ સેવાનો ખ્યાલ આવશે.

છેવટે એને તે સભ્યમી સાક્ષર શ્રીમાન મણિલાલ ખંડારખઈ વ્યાસના આત્માને પરમ શાંતિ મળે એવું પ્રાર્થી તેમનું અનુકરણ કરવા આજના ગૃહસ્થો સમારોને વિનંતીઓ કરીએ.

માગધી ભાષા

(ગતાંકથી સંપૂર્ણ)

અશોકના શિલાલેખોની ભાષા

જૈનાગ્રંથોની આધુનિક ભાષાના સંબંધમાં જેમ વિદ્વાનોનો મતભેદ છે તેમ અશોકના શિલાલેખોની ભાષા વિશે પણ વિદ્વાનોની વિભિન્ન માન્યતાઓ છે. ઘણા શૌધકો આ લેખોની ભાષા પાલી ભાષા હોવાનું પ્રતિપાદન કરે છે ત્યારે કેટલાક વિદ્વાનો એમ જણાવે છે કે આ ભાષા પાલી ભાષા નથી પણ તે કાળમાં ખોલાતી પ્રાંતિક પ્રાકૃત ભાષા છે. અમને આ દ્વિતીય મત કંઈક વિશ્વસનીય લાગે છે. એ વાત ખરી છે કે લેખોમાં વપરાયેલા ‘મથે, મમયા, હેવ, ખે’ વિગેરે કેટલાક શબ્દો પાલી ભાષાનું બાન કરાવે છે પરંતુ તેમાં માગધી ભાષાની માત્રા એટલી બધી અધિક છે કે તેની આગળ ચાર છ શબ્દો મિલકુલ દંકાઈ જાય છે. લેખોમાં યજ્ઞેશો સાર્વજનિક નકાર પ્રયોગ અને ‘કટ, મટ, સંપટિપતિ’ વિગેરેના તકારના સ્થાને આવેલ ‘ટકાર’ પણ આધુનિક પ્રાકૃત ભાષાની દૃષ્ટિએ, પાલી ભાષાનું કાર્ય ગણી શકાય પરંતુ લેખકાલીન પ્રાકૃતોનો વિચાર કરતાં નકાર અને છકારનો પ્રયોગ પાલી ભાષાનું જ કાર્ય છે એમ મન કબ્જ કરવું નથી. પ્રાચીન પ્રાકૃતમાં નકાર અને છકારના પ્રયોગને મારે ખાસ નિયમ હોય એમ જણાતું નથી. આગ્રેમાં ‘અહ ન’ ‘અહ છ’ ઇત્યાદિ તદ્દન સ્વતંત્રતાથી બંને અક્ષરો વપરાયા છે. ક્ષિત્રાધિપતિ શ્રી ખારવેલનો લેખ કે જે તત્કાલીન પ્રાકૃતમાં લખાયેલો છે તેમાં સર્વજ ‘નકાર’નો જ પ્રયોગ બેવામાં આવે છે આ ઉપરથી પ્રાચીન પ્રાકૃતમાં ‘નકાર’નો વ્યવહાર અધિક થતો હોય એમ જણાય છે. અને એવા જ કારણથી મહાપ વૈયાકરણ આચાર્ય શ્રી હેમચન્દ્રે ખીન્ન પ્રાકૃત-લક્ષણકારોથી વૃદ્ધા પરીતિ ‘વાદો’ ટ આ સત્ર વડે આદિ ‘ન’ના સ્થાને પિકલ્પે જુલવિધાન કર્યું લાગે છે. એ જ પ્રમાણે પ્રાકૃતમાં ‘પ્રતિ’

વિગેરેમાં જ્યાં ‘ત’ નો ‘ટ’ કરવામાં આવે છે ત્યાં પણ અતિપ્રાચીન પ્રાકૃત ભાષાઓમાં ‘ટ’ લખાતો અને બોલાતો હતો, અને એ જ ચેના (તકારનો) ક્રમપ્રાપ્ત આદેશ હતો. ઉદાહરણ તરીકે ‘પટિસંખાર્યતિ’ ‘પટિસાસિતા’ ઇત્યાદિ ખારવેલશ્રીના લેખમાં જોવાતા પ્રયોગો માની શકાય.

પરંતુ જ્યારે ટકારના સ્થાને વ્યાપકપણે ઠકારનો પ્રયોગ થયા લાગ્યો ત્યારે ‘પ્રતિ’ આદિના લાક્ષણિક ‘ટકાર’ પણ તે દવવિધાયક વ્યાપક નિયમથી બચી શક્યો નહિ.

પ્રતિ વિગેરેમાં ઠકારની પ્રતિ સીધી રીતે જ તકારના સ્થાને ચઢ નથી, પણ ‘ત’ નો ‘ટ’ થયા પછી ચઢ છે, એ કથનમાં ખીન્નું પ્રમાણ એ છે કે પ્રાચીનમાં જ્યાં જ્યાં ટકાર થતો હતો ત્યાં ત્યાં જ પછીના પ્રાકૃતમાં ‘ટકાર’ ચામ છે. પ્રાચીનમાં ‘પતિકા’ વિગેરેમાં જ્યાં ‘ટ’ વિહત નથી ત્યાં અર્વાચીનમાં પણ ‘પછટ્ટા’ ઇત્યાદિ તકારને લોપ કરાય છે પણ દવવિધાન કરાતું નથી. આ ઉપરથી એમ માનવામાં બાગ્યે જ વાધો લેવાશે કે ‘નકાર’ અને ‘ટકાર’નો પ્રયોગ પ્રાચીનકાલીન કેાઇ પણ પ્રાકૃતમાં થઈ શકતો હતો.

આ પ્રમાણે અશોકના લેખોની ભાષામાં પાલી ભાષાની માત્રા કેવળ નામની જ રહી જાય છે ત્યારે માગધી ભાષાનાં સંખ્યાબંધ લક્ષણો તેમાં પ્રત્યક્ષ જણાઈ રહ્યાં છે.

અકારાન્ત નામની પ્રથમાના એકવચનમાં ‘એ’ ચતુર્થીના એકવચનમાં ‘થે’ અને સપ્તમીના એક વચનમાં ‘સિ’ પ્રત્યયનો વ્યવહાર, ‘ર’ અને ‘સ’ ના સ્થાનમાં અનુક્રમે ‘લ’ અને ‘શ’ તથા ‘પ’ ના અદિશો, ‘હુમ’ ના સ્થાને ‘તવેતુ’ વિધાન, ભૂતકાળમાં ‘થા’ પ્રત્યયનો ઉપયોગ અને ‘હક, ભગવ’, સે, તા, કટ્ટ’ વિગેરે શબ્દોનો પ્રયોગ એ સર્વ

માગધી વિધાનો અશોકના ઉક્ત લેખોની બાબતના માગધીપણા માટે પૂરતાં પ્રમાણો ગણવામાં નેહાયે.

કલસીના લેખ નંબર ૧૦-૧૧-૧૨ માં ઉપરોક્ત વિધાન સંપૂર્ણ રીતે દૃષ્ટિગોચર થાય છે, ત્યારે બાકીના ત્યાંના લેખોમાં લ, ર, પ, આ ત્રણ અલિંગ્યોનો સ્વભાગ અભાવ નેવાય છે, પણ આ અભાવથી માગધીત્વનો અભાવ મનાય તેમ નથી કારણ કે પ્રાચીન માગધીમાં 'લ' અને 'લ'નો અલિંગ્ય અનિયમિત હતો. અનિયમિત અથવા પૈરિષ્ક પ્રયોગો અલિંગ્ય હોય લેખકની દૃષ્ટિ પર આધાર રાખે છે.

જે સ્થિતિ કલસીના લેખોની છે તે જ સ્થિતિ ધવલી અને જંગમના લેખોની પણ છે. આથી એમ સમજાય છે કે અશોકે પોતાના આગાધેષો પ્રથમ બોલ્યાસુની માગધી બાબામાં લખાવ્યા અને પછી તેનું તે તે દેશભાગોમાં બોલાતી પ્રાકૃત બાબાઓમાં બાબાનંતર કરાવીને તે તે સ્થળોમાં કેતકાચ્યા દશે, પ્રત્યેક સ્થાનના લેખની બાબામાં જે મદદ અંતર નેવાય છે તેનું કારણ પણ એ જ હોવું જોઈએ.

સંભવ પ્રમાણે પણ અશોકના લેખો ૪ લી બાબામાં લખાયા હોય તેમ માની શકાતું નથી. પાલી બાબા કેમ સાર્વજનિક બાબા ન હતી પણ પૂર્વોક્ત પ્રદેશમાં ચાલતી એકેરેણીય બાબા જેની બાબા હતી જોડોના ધર્મસાહિત્યના તેનો ઉપયોગ થવાથી પાલી બાબાની ખ્યાતિ વધારે થયેલી ખરી પણ તે અધિક પ્રચારવાળી બાબા ન હતી. ખરું જોતાં તે 'પાલિબાબા' એ નામ જ ઔદસાહિત્ય ઉપરથી પોતું લાગે છે. કારણ કે 'પાલિ' શબ્દ ઔદ અર્થમાં 'ધર્મ' શબ્દનો પર્વાય ગણાયો છે, તેથી પાલિ બાબાનો અર્થ ઔદોની પરિબાબા પ્રમાણે 'ધર્મબાબા' એવો થાય છે. જૈન આગમોની બાબા જેમ માગધી અને હંતર પ્રાકૃતોના ગમેલનથી ઉપજેલી છે તેમ ઔદોના ધર્મ-ત્રિપિટકોની બાબા (પાલિ બાબા) પણ પૈરાણી માગધી અને બોલ્યાસુની સંસ્કૃત બાબાના મિશ્રણથી હકલવેલી છે.

બીજી તરફ 'માગધી બાબા' એ તે વેળાની રાજબાબા છે. અશોક ગમે તેવો ચુસ્ત ધર્મી અને પાલી બાબાનો પક્ષપાતી હોય તથાપિ પોતે જે સત્તાથી આગાધેષો બહાર પાડે છે અને જે બાવનાથી જુદી જુદી બાબામાં તેનું રૂપાંતર કરાવીને પ્રજાને સમજાવવાનો પ્રયત્ન કરે છે તેનો વિચાર કરતાં તે પોતાનાં શાસનો રાજબાબાને પડતી મુશ્કેલી અર્થ પ્રચારવાળી ધર્મબાબામાં લખાવે એ વાત કેટલું પણ રીતે સંભવતી નથી.

પ્રાચીન અને અર્વાચીન માગધીમાં તદ્દાવત ઉપરના વક્તવ્યમાં માગધીના વિશેષણ તરીકે ઘણે સ્થળે 'પ્રાચીન' અને 'અર્વાચીન' શબ્દોનો ઉલ્લેખ કર્યો છે, આ ઉલ્લેખના સ્પષ્ટીકરણ તરીકે ચોટ્ક લખવાની આવશ્યકતા જણાય છે.

આ પ્રકરણમાં પ્રાકૃતપ્રકાશના રચનાકાલ મુદ્દીની

૭ તથા ધર્મોદ્ધતિ પાલિ ૧—બાહિર નિદાન
પણખા પ. ૨૧

૮. પ્રાકૃતપ્રકાશના રચનાર કાલાયન વરચિત્તે સમય ચોક્કસપણે નિશ્ચિત થયો નથી છતાં પણ આ અન્યકાર ધર્મો પ્રચીન છે એમાં તો મદ નથી. જૈન અન્યકારોના સમય પ્રમાણે વરચિત્તે નવમા નંદસમ્રાટ વખતમાં વિદ્યમાન હોતો. પ્રસિદ્ધ આચાર્ય શ્રી દેવમન્દ્રજી આ અન્યકારના સંબંધમાં નીચે પ્રમાણે લખે છે—

તત્ત્વિત્તવ્વવૃષ્ટિચી-વતિઃ વતિરિવ ત્રિપઃ ૧

સમુત્પાત્તદ્વિપ્તકન્દો સન્દોડમુત્તવમો વૃષઃ ૧ ૨ ૩ ૪

x x x x

તથા વાસોદ્ધરદર્શિર્વામ દિવ્યવર્ણમણોઃ ૧

કથોનાં વાદિનાં વેવાકરણાનાં શિરોમણિઃ ૧ ૧ ૧ ૧

વર્ગિતાદ્યવર્ણવ ૭૧

પાણિનિના સંસ્કૃત આકરણ ઉપર કાલાયન વરચિત્તે વાલ્કિઃ વર્ણ્યો છે અને તે ઉપર પર્વજલિસે મદાબાધ્ય લખ્યું છે. પર્વજલિ ક્રમિક પુષ્પમિત્ર સમ્રાટ વખતમાં મેળબે દત્તા એમ સિદ્ધ થયું છે. પુષ્પમિત્ર કરાવી મન પૂર્વે બીજી સદીમાં મદ ગયા છે, કારણે વરચિત્તે સમય આથી ખરું પદેલગી દોનો જોઈએ.

૧૨૯૩૬ પિદાનો કસોટી મનની પૂર્વે પદેલી મતીમાં વરચિત્તે વર્તેલાનું બતાવે છે.

“એશે ચાલુદતે રક્ષવાડિઆએ ચિઠદિ ।”

(મૃં ૧૧૮)

“શાહુ અજચાલુદતો શાહુ ।” (મૃં ૧૦)

“દેવાને પિયે પિયદપિ લાજા હેવં આહ — નધિ
હેઢિપે દાને ળાદિપ ધંમદાને ધંમસંવિભાગે ધંમગંવન્ધે ।
તત એપે દાપક મટકપિ પમ્યાપટિપતિ માતાપિતિપુ
પુપુદા મિતસંયુતનાતિક્રયાને સમનમંચનાને દાને ।
પાનાને અનાલંભે ”

(અશોકનો કલસીનો લેખ નં ૧૧)

“દેવાના પિયે પિયદપિ લાજા પવા પાપંજાનિ
પવજિતાનિ ગદ્ધાનિ વા પુજેતિ દાનેન વિવિધેન ચ
પુજાયે નો ચુ તથા દાને વા પુજા વા દેવાનાં પિયે
મનતિ અથા કિત ? શાલવટિ શિયાતિ શલપાશંદાને,
શાલવટિ ના(મ) વહુવિથા । તદા ચુ ઇયં મુલે અ
વચગુતિ; કિતિ ? ત(થા) અતપાંશંડે પુજા પલપાશંડ
ગલદ્ધા વ નો શયા । અપકલનંસિ લહકા વા શિયા ।
તસિ તસિ પકલનંસિ પુજેતવિય નુ પલપાશંડા તેન તેન
અકાલન । હેવં કલત અતપશડા યાટં વદિયતિ પલ-
પાશંડ વિવા ઉપકલેતિ । તદા અનથા કલત અતપાશંડ
ચ છનતિ પલપશંડ વિ વા અપકલેતિ મહિ વછ અત-
પાશંડ પુજતિ પલપાશંડ વા ગલદ્ધતિ પવે અતપાશંડ
મતિયા વ; કિ તિ અતપાશંડ દિપયેમ । વ ચ પુજા
તથા કલંતે યાટલે ઉપદેતિ અતપાશંડવિ । સમવાયે વ
સાપુ; કિતિ ? અનમનપા ધંમે પુનેયુ વા પુપુનેયુ વાતિ
દેવં દિ દેવાને પિયપાદદા ।”

(કલસી લેખ નં. ૧૨)

“પન્તો દોદુ પન્તો અણાંને ગોધનઅ અ જુલે
ગોમિસામ ! મદાઝાપ વિઝાટસા વપનદુગમોપદાનમિસિત
દમપિં પઝાઝોવવગવીરોએ આમંજું ગોધન પદે ચ વિદ-
મંગલનોદઆ ગોવદાઝઆ દાલિઆ અ । અલે ગોમિસામ !
ગોવદાઝાણે દાલિઆવે વાદલ ।”

(મદાઝવિ માગનું પચ્ચરાવ પૃં ૧૧)

“હી હી વંદે મિઝદિ ળાહ । મુપ મુપ વંદે । મદિ
ન મુન્ચવિ, મુરં દે વાલિઅ મુન્ચવરસમ ।

“એશે એશે દુઝમરે વેરિમરે જાઅનઈદિ । એમે
એમે ચટપદવીરિઆમે । જાવ વં જા.રુદિઅ વલિ

મચિલસં । એશે એશે દાઝમરેઆ મં તાઝેહ । મા છ
મા છ મં તાઝેહ । કિં મળાદિ અઢાળં કિં પિ પચ્ચેહ
તિ । દવલહ દવલહ દાઝમરેઆ ! એશે દાઝમરેઆ
પુજોવિ મં તાઝેહ દિટિઆહિ । મા છ મા છ તાઝેહ તેળ
દિ અહં તિ તુમે તાઝેમિ ।” (પ્રતિજ્ઞા ચૌં)

“એશે મટાલકે । ગેપ્પદુ પં મટકે અમિમ્ ।”

(મૃં ૫૨૬)

“હામાળહે આણિદે મળે જાળત્યલકે પલકળિએ ?
વિ વેદેદિ અજાએ વસંતશેળાએ—અથરિયદે શઝે પવળે
અહિલુદિઅ પુપ્પકલંઢઅં જિણ્ણુજાળં ગચ્છદુ અજાઆ ।”
(મૃં ૧૪૫)

“દવિલ્લગદાએ પલકેલઅં વિઅ અતાળઅં અવગચ્છદિ,
શલળાગદવચ્છલે અ ।”

(મૃં ૫૮)

“તા જાવ એદે શદિઅજુદિઅલા અળ્ણદો મં
અળ્ણેશંતિ તાવ હકે વિપ્પીવીરિં પાંદેદિ મદં છુપ્પં
દેઝલં પાવિસા અ દેવીઅવિરસમ્ ।” (મૃં ૪૭)

“અમ્મદ: સૌ હકે હમે અહકે ।”

(પ્રાં પ્રં ૧૧-૧)

“દકં ” (અશોકનો સિલાલેખ)

માગધી અને શૌરસેનીના સામાન્ય આદેશો—

ઉપરના દ્વિતીય કોષ્ટકમાં અત્રાલેશ વ્યાકરણવિષયક
પ્રાચીન અને અર્વાચીન આદેશો કેવળ માગધી
ભાષામાં જ થાય છે ત્યારે ત્રીજે લખેલા આદેશો
માગધી અને શૌરસેની બન્ને ભાષાઓને લાગ
પડે છે.

સ્થાની	આદેશ	સ્થાની	આદેશ
તૃ૦	દ	થ	ધ, િ
તાવત્	શવ, તાવ	દ	ધ, િ
૧ (૬૧)	મ, આ	બ (ધાતુ)	બ, ં

૧૦. સપ્તમી આદિમાં ન હોય તે ‘ત’ શૌરસેની
માગધીમાં ‘દ’ થાય છે.

૧૧. ઇ, ઈ આ બંને ધાતુની પાછળ આવેલ
આખ્યાતના પ્રત્યયો છે.

૧૨. આ ‘મ્’ બ્રહ્મચર્યાના ‘સ્થનિ’ પ્રત્યય
અપવ છે.

પૂર્વ	પુરવ, પુવ્વ	કર્તા	ક્રમ, ફલ
ભગવદ્	ભગવં	કૃતાં	ક્રુઅ
ભવદ્	ભવં	ગત્વ	ગંકુઅ
યં	ય, જન	ઇ, એ	દિ, દે
પૃષ્ઠ	રિસ	કસિ	કાદો, કાદ
મ	મ, મ(આગમ)	પ્રદાનીય	દાણિ
તસ્માત્	તા	એવ, એવ, એવ, નેવ	
નતુ	ણ	ખણ, કણ, છ, ખણ	

નિમ્ન લિખિત અવ્યયો તેમની સામે લખેલ અર્થોમાં વપરાય છે —

દન્તે—દારીને ગોલાવવામાં

હીમાલુદે—આશ્વર્ અને ખેદમાં

અન્મહે—હવે જણાવવામાં

હીહી—વિદ્વત્કના હવેમાં

ઉપયુક્ત આદેશવિધિ અર્વાચીન ભાષાવિષયક છે. પ્રાચીન આદેશવિધાન અત્ર પણ જુદું પડે છે પણ વિસ્તારના ભયથી તેનો ઉલ્લેખ કર્યો નથી.

પ્રાચીન અને અર્વાચીનમાં ભેદ પડવાનું કારણ આપણે ઉપરના શોધક વિવરણથી જોઈ કે પ્રાચીન અને અર્વાચીન માગધી ભાષા પ્રણીક બાળનોમાં જુદી પડે છે.

અર્વાચીન નિયમ પ્રમાણે માગધી ભાષામાં સામાન્યતઃ ‘શ, ય, સ’ આ ત્રણેના સ્થાનમાં ‘શ’ નો જ પ્રયોગ હોય શકે છે પરંતુ પ્રાચીનમાં તેનો એકાંત નિયમ નથી. ‘શ, ય’ ને ‘સ’ આ ત્રણે વર્ણોના ઉપયોગ પ્રાચીન માગધી લેખકોએ પૂર્ણ સ્વતંત્રતાથી કરેલા છે.

અશોકના સુખ્ય ચૌદ શિલાલેખો પૈકી કલસીના લેખ નં. ૧૦-૧૧-૧૨માં ઉપયુક્ત ત્રણ વર્ણોના છૂટથી ઉપયોગ કર્યો છે.

પ્રાચીન કવિ ભાસ અને શુદ્રનાં નાટકોમાં પણ તેના જ પ્રયોગો જોવાય છે.

એવી જ રીતે પ્રથમાના એકવચનમાં ‘ઈ’ અને ‘ર’ ના સ્થાને ‘લ’ નિત્ય થયો જ નોંધ્યો એવો અર્વાચીન વ્યાકરણનો નિયમ છે પણ પ્રાચીનમાં આવો આગ્રહ હોય એમ જણાતું નથી.

અર્વાચીન કામદા પ્રમાણે ‘દ’ અને ‘ટ’ ના સ્થાનમાં ‘સ’ અને ‘ર’ તથા ‘ચ’ ના સ્થાનમાં ‘સ’ નો આદેશ નિત્ય થયો નોંધ્યો પણ પ્રાચીનમાં આવું આદેશવિધાન જ નથી.

એ જ પ્રમાણે અર્વાચીનમાં જે જે નિત્ય વિધાનો છે તે તે પ્રાચીનમાં વિકસે લાગુ પડે છે, અને કેટલાક તો બિલકુલ જ લાગુ પડતાં નથી. આ વાત કેવળ ભાષાના સમાસોચન ઉપરથી જ નહિ, પણ વ્યાકરણીય પણ સ્પષ્ટ થાય છે જે નીચેના દાખલાથી જણાશે.

વચ્ચિ અને આચાર્ય હેમચન્દ્રે પોતપોતાના પ્રાકૃતવાકરણમાં માગધીનું કાર્ય પ્રતિપાદન કરનારાં સોળ સોળ સૂત્રો રચેલાં છે. પરંતુ તેમાંના માત્ર આઠ આઠ સૂત્રો જ પરસ્પર સંવાદી છે. બાકીનાં આઠ આઠ સૂત્રોની કાર્યદિશા જુદી પડી જાય છે.

હેમચન્દ્રનાં “ સપ્તોઃ સંયોગે સોડશીભે, ૮, ૪, ૨૮૯. દ્વિષ્ઠોઃ સ્તુઃ ૮, ૪, ૨૯૦. સ્થ-ધૈષ્ઠોઃ સ્તઃ ૮, ૪, ૨૯૧. ન્ય-ન્ય-ત ગર્ગઃ ૮, ૪, ૨૯૩. વચ્ચિ જઃ ૮, ૪, ૨૯૪. ઇત્ય શ્લોકોનાં ૮, ૪, ૨૯૫ સ્કઃ પ્રેક્ષા-ચ્ચ્ઠોઃ ૮, ૪, ૨૯૭. આમો હાદં વા ૮, ૪, ૩૦૦.” આ આઠ સૂત્રોમાં જણાવેલ કાર્યોનું વચ્ચિના પ્રાકૃત-પ્રકાશમાં ચૂચના માત્ર પણ નથી.

જે આઠ સૂત્રો સંવાદી છે તેમાં પણ કેટલેક અંશે મતભેદ જણાય છે, દાખલા તરીકે હેમચન્દ્રસરિ “સ્ત્રોત્રશ્ચી ૮, ૪, ૨૮૮.” આ સૂત્રથી ‘રકાર’ અને ‘સકાર’ ના સ્થાનમાં યચાકમ લકાર અને રકારનું વિધાન કરે છે. પ્રાકૃતપ્રકાશમાં આવું સંવાદી સૂત્ર “પ્રતોઃ શઃ ૧૧, ૩.” આવા પ્રકારનું છે જેમાં રકારના સ્થાને લત્વવિધાન કર્યું નથી. હેમચન્દ્રના ‘જ-વ-ચાં યઃ ૮, ૪, ૨૯૨.” આ સૂત્રને બદલે વચ્ચિએ “જે યઃ ૧૧, ૪.” આટલું જ લખ્યું છે, ‘ધ, ય’ ની ચર્ચા કરી નથી. હેમચન્દ્ર ‘ક્ષસ્વચ્કઃ ૮, ૪, ૨૯૬.” આ સૂત્રથી ‘ક્ષ’ ને સ્થાને ‘ક’ આવા નિઃહા-મૂલીય ‘ક’ નો આદેશ કરે છે ત્યારે વચ્ચિ ‘ક્ષસ્વ ચ્કઃ ૧૧, ૮.” આ પ્રમાણે ‘ક્ષ’ નો ‘ચ્ક’ ચવાનું જણાવે છે. હેમચન્દ્ર ‘અહં વચ્ચોહજે’

૮,૪,૩૦૧.' આથી 'અહ' અને 'વય' ને સ્થાને 'હો' આવે એક આદેશ લખે છે ત્યારે વરરુચિ 'અસ્મદ્' સૌ હકે હો અહકે. ૧૧,૯. ' આથી રીતે 'અહ'ના સ્થાનમાં ત્રણ આદેશ કરે છે, અને 'વય' ને માટે કંઈ પણ લખતો નથી. હેમચંદ "અત એત સૌ પુંસિ માગધ્યામ્ ૮,૪,૨૮૭" આ સૂત્રથી અકારાન્ત પુરિલગના પ્રથમના એકવચનમાં 'વ' તું વિધાન કરે છે, ત્યારે વરરુચિ "અત ઇદૌ હુક્ ચ ૧૧,૧૦." આણં સૂત્ર લખીને 'ઇ', 'વ' અને હુક્ હોવાનું પ્રતિપાદન કરે છે, અને લિંગની બાજતમાં મૌન રહે છે.

હવે વિચારવાનું માત્ર એટલું જ રહે છે કે આ પ્રમાણે પ્રાચીન અને અર્વાચીન માગધીમાં બેદ પડવાનું કારણ શું ?

ભાષાસિદ્ધાન્તના અભ્યાસ ઉપરથી આપણે એ વાત વગર સંકોચે કબજ કરીએ છીએ કે 'વિકાસ' અને 'વિકાર' આ બન્ને જનસમૂહની ભાષાના સહગામી ધર્મો છે. જેમ જેમ 'ભાષા વિકાસ' પામતી જાય છે તેમ તેમ તે અધિકપણે વિકારયુક્ત થતી જાય છે. ખરૂં જોતાં કોઈ પણ ભાષાનો વિકાર થયા વગર તેના વિકાસ થવો જ અશક્ય છે, પરંતુ એ વાત ખરી છે કે વિકાસકાળમાં વિકારને જુથક સ્થાન મળતું નથી. ત્યારે ભાષાવિકાસની ગતિ રોકાઈ જાય છે અને ભાષાને વ્યાકરણના અચળ નિયમ-મુદ્રો વડે જકડી લેવામાં આવે છે ત્યારે જોડના સમયમાં દર્શિયાના કચરાની માફક ભાષા-વિકારો શોધકોની દૃષ્ટિ આગળ તરી આવે છે. અર્વાચીન પ્રાપ્તના વિકારરૂપે મનાતી અપભ્રંશ ભાષા એવું પ્રત્યક્ ઉદાહરણ છે.

એ સિદ્ધાંત પ્રમાણે પૂર્વ વિકાસ પામીને સંક્રા-ચાગ્યેથી પ્રાચીન માગધી ભાષાના વિકારરૂપે પણ કોઈ ભાષા અવશ્ય જન્મ પામી હશે અને જો એ વાત માન્ય હોય તો માગધીના વિકારરૂપે જન્મેલી ભાષા બીજી કોઈ નહિ. પણ 'શાકરી' છે; કે જેને પ્રાચીન સાહિત્ય ક્ષેત્રમાં 'વિભાષા' તરીકે ઓળખાવેલી છે. આ 'શાકરી વિભાષા' વિદ્યુત માગધી યાને માગ-

ધીની અપભ્રંશાવસ્થા હોવાનાં કારણો નીચે પ્રમાણે ગણવાી સકાય—

૧. માગધીની માફક આમાં પણ પ્રથમાના એક-વચનમાં અકારાન્ત નામ એકારાન્ત બને છે.
૨. પ્રાચીન માગધીમાં જેમ 'અહ'ના સ્થાનમાં 'હો' 'હકે' ઇત્યાદિ આદેશો થાય છે તેમ 'શાકરી'માં પણ થાય છે.
૩. માગધીમાં જેમ 'શ' અને 'લ'ની પ્રચુરતા છે તેમ આ ભાષામાં પણ છે.
૪. એ સિવાય બીજા પણ જે જે ખાસ શબ્દો અને અવ્યયો માગધીમાં વાપરવામાં આવે છે તે આમાં પણ વપરાય છે.
૫. બીજી કોઈ પણ ભાષાના કરતાં માગધીની માથે આનો અધિક મેળ છે.

આ બધું જોતાં મારી એ માન્યતા દૃઢ થાય છે કે 'શાકરી વિભાષા' એ માગધી ભાષાની 'અપભ્રંશદશા' છે.

આપણે પૂર્વે જોયું કે 'હ' 'ઘ' તથા 'ચ' 'થ' વિગેરે વર્ણોના સ્થાનમાં 'સ' 'સ્ત' ઇત્યાદિ વર્ણુદેશો તેમ જ 'તિષ્ઠ' 'ત્રેષ્ઠ' ઇત્યાદિ સ્થાને 'ચિષ્ઠ' 'પેષ્ઠ' જેવા પદાદેશો પ્રાચીન માગધીમાં નહોતા થતા. તે સમયમાં આવા આદેશો કેવળ 'શાકરી' ભાષામાં જ થતા અને આવા અપભ્રંશ આદેશો જ શાકરી ભાષાને માગધીથી ભિન્ન પાડનારૂં તેનું ખરૂં સ્વરૂપ હતું. આવા બ્રહ્મ રૂપોને લીધે જ આ ભાષા વિભાષાઓની શ્રેણિમાં મૂકાણી હતી, અને જે સમયમાં માગધી ભાષા સામાન્ય પાંત્રોના મુખે બોલાતી હતી તે જ સમયે શાકરી વિભાષા કેવળ નીચ પાંત્રોના મુખમાં મૂકવામાં આવતી હતી.

ઉદાહરણ લઈએ, 'મૃત્યુકટિક'નો કવિ ચંદ્ર ચાદરજ, વસંતસેના અને રાષ્ટ્રીય સ્વાલકના પ્રામાણિક અને કુશળ નોકરચાકરોના મુખે તે વેળાની માગધી ભાષા બોલાવે છે ત્યારે ઓલમપટ, નીચ પ્રકૃતિ અને મૂર્ખ શકરના મુખમાં અને ચાદરજને વધરસાને લેઈ જનાર ચંદ્રજોના મુખમાં શાકરી ભાષા મૂકે છે. આ ઉપરથી શું એમ ક્ષપ નથી થતું કે 'શાકરી'

ભાષા' એક કનિષ્ઠ વર્ગમાં બોલાતી અપભ્રંશ ભાષા હતી?

પરંતુ આ અપભ્રંશ ભાષાનું પૂર્વે જણાવેલું ભેદક સ્વરૂપ એટલું બધું પ્રગલ્ભ નહોતું કે જે હમેશાં એ ભાષાનું માગધીથી પૃથક્ અસ્તિત્વ સાચવી રહે, સગળની કુક્ષિમાં જેમ નિર્બળનો પ્રવેશ થઇ જાય, તેમ આના સ્વરૂપસંપર્કમાં અપભ્રંશ રૂપોને ધીમેધીમે માગધી ભાષા પોતાની કુક્ષિમાં ધૂકતી ગઇ; જેનું પરિણામ શાકારીના હોપ અને અર્વાચીન માગધીની ઉત્પત્તિના રૂપમાં આવ્યું.

આથી રીતે રૂ, રત, રક, ચિષ્ઠ વિગેરે આદેશો કે જે કેવળ શાકારીમાં વપરાતા હતા તે શાકારીના મિશ્રણથી અર્વાચીન માગધીમાં આવ્યા, અને એ જ કારણથી ઉત્તમ મધ્યમ પાત્રોના મુખથી બોલાતી^{૧૩} માગધી ભાષાનો અર્વાચીન નાટ્યશાસ્ત્રીઓના હાથે નીચ પાત્રોના મુખમાં પ્રવેશ થયો.^{૧૪}

૧૩. પ્રાચીન નાટ્યશાસ્ત્રકાર આચાર્ય ભરત, રામના અંતઃપુરમાં વસનારા લોકોની માગધી અને નોકરચાકર રાજપુત્ર અને શેઠસાહુકારોની અર્ધમાગધી ભાષા હોવાનું પોતાના નાટ્યશાસ્ત્રમાં નીચે પ્રમાણે લખે છે—

માગધિ દુ નરેન્દ્રાણમન્તઃપુરનિવાસિનામ્ ।
ચંદાનાં રાજપુત્રાનાં શ્રેષ્ઠિનાં કાર્ધમાગધી ॥
નાટ્યશાસ્ત્ર.

૧૪. અર્વાચીન નાટ્યલેખકોએ ખીવર, ચંદાજ આદિ અતિ નીચ પાત્રોની ભાષા માગધી જણાવી છે જે નીચેના ઉદાહરણો પરથી જણાયો—

ધીવરાટાતિનીચેપુ માગધી વિનિયુન્યતે ।

x x x x

અન્યે સ્વંદાલકારીનાં માગધ્યાદિ પ્રયુક્તવે ॥

રૂપક-વર્તમાપ.

પ્રાચીન સમયમાં ચંદાલાદિ નીચ પાત્રોમાં રાજા-પાદિ વિમાપાયોનો પ્રવેશ થતો એમ નાટ્યશાસ્ત્રના નીચેના પ્રેમકથી જણાયો—

સાવરામીર સ્વંદાલ-સવરદ્વિલોદજાઃ ।

હોના વનેચરાણાં વ વિમાપા નાટકે સ્મૃતાઃ ॥

નાટ્યશાસ્ત્ર.

આ પ્રમાણે માગધીની પ્રાચીન અને અર્વાચીન સ્થિતિ અને તેનાં કારણોનું કંઈક વિવરણ થયું.

વર્તમાન ભાષાઓ પર માગધીનો પ્રભાવ

આજથી અઢી હજાર વર્ષ ઉપર મગધનું પાટનગર રાજગૃહ હિન્દુસ્તાનનાં પ્રસિદ્ધ રાજેશોમાંનું એક હતું. કેટલાક સમય પછી પાટલીપુત્ર મગધદેશની રાજધાની અને હિન્દુસ્તાનનું મુખ્ય રાજેશ થયું. નંદ, ચન્દ્રગુપ્ત, અશોક વિગેરે હિન્દના પ્રતાપી નરેશો એ જ નગરમાં થઇ ગયા છે. તે સમયની માગધી ભાષાનો કેટલી ભાષાઓ ઉપર પ્રભાવ પડ્યો. હશે તે કહેવું મુશ્કેલ છે, માત્ર એટલું જ કહી શકાય કે તે કાળની માગધીથી અનેક ભાષાઓનો જન્મ અને અનેકનું પોષણ થયું હશે. અર્વાચીન માગધી અને શાકારી વિગેરે આ ના પ્રત્યક્ષ પૂરાવા છે, છતાં પ્રસ્તુતમાં વર્તમાન લોકભાષાઓમાં જ માગધીનો પ્રભાવ જોવાનો હોય તે આજતનો જ વિચાર કરવાનો છે.

વર્તમાન લોકભાષાઓ પૈકી પૂર્વી-હિન્દી ભાષાની ઉત્પત્તિ અર્ધમાગધીના અપભ્રંશ ઉપરથી થયાની ભાષાશાસ્ત્રીઓની કલ્પના છે. આ ભાષા હાલમાં અરબ, ગંધર્વખંડ અને છત્તીસગઢમાં બોલાય છે.

સામાન્યતઃ સંપૂર્ણ હિન્દીમાં માગધીની આગાહ અમ્મર થયેલી છે. દીર્ઘકાળ અને અનેક ભાષાઓના મિશ્રણને લીધે હિન્દીમાંથી આજે માગધીનાં સર્વ કાર્યો રોધી કાંદવાં શક્ય નથી, પરંતુ કેટલાક માગધીસ્વરૂપિતાદક સજ્જપ્રયોગો હજી લગણું જણાયું આવે છે.

પ્રાચીન માગધીમાં ભૂતકાળવાચક 'થા' પ્રત્યય ઘણો પ્રચલિત હતો. આનો ઉદાહરણો પૂર્વે આપ્યાં છે. એ જ માગધીનો 'થા' પ્રત્યય હિન્દી ભાષામાં તાદૃશ જળવાય રહ્યો છે. 'ગયા થા' 'આયા થા' 'ક્રિયા થા' ઇત્યાદિ થા-પ્રત્યયાન્ત પદો હિન્દી ભાષામાં હજારોની સંખ્યામાં વપરાય છે. એટલે સુધી કે સામાન્ય લોકોને માટે ભૂતકાળમાં 'થા' અને વર્તમાનમાં 'હૈ' એ બે પદો જ હિન્દીની ઝોળખાણ કરાવનારાં છે. ફેરફાર માત્ર એટલો જ છે કે માગધીમાં 'થા' એ પ્રત્યય પ્રત્યયરૂપે જ વપરાતો

હતો ત્યારે હિન્દીમાં તે સિદ્ધ ક્રિયાપદ તરીકે જ વપરાય છે. અને તેથી તેનો હિન્દી ભાષાના નિયમ પ્રમાણે અલિંગમાં 'થી' આવેા પ્રયોગ થાય છે.

હિન્દીમાં વપરાતાં 'જૈસે, તૈસે, ઐસે' ઇત્યાદિ અન્યથો પણ પ્રાચીન માગધીનું બાન કરાવે છે. કારણ કે પ્રાચીન માગધીમાં પુર્લિંગ અથવા નપુંસક લિંગમાં અકારાન્ત શબ્દો પ્રથમાવિબક્તિમાં પ્રાયઃ એકારાન્ત થઈ જતા હતા.

એ સિવાય પણ હુદુના સંસર્ગ પડેલાંની હિન્દીમાં માગધીનું મિશ્રણ ધણું જોવાય છે, પણ વર્તમાનમાં અધિક માગધીત્વ જણાતું નથી.

શુજરાતીમાં વપરાતા 'હતો, હતી, હતું' એ શબ્દો માગધીના 'થા' પ્રત્યયાન્ત 'હુથા' શબ્દના વંશજો છે.

રાજસ્થાની ભાષામાં બોલાતા 'થા, થી' શબ્દોની પણ એ જ હકીકત છે.

શારંગેની અને માગધીમાં અવિષ્કર્ષમાં ક્રિત્તમ પુરુષ કર્તૃક ક્રિયાપદમાં "સ્મ" પ્રત્યય નિયમિતપણે વપરાય છે, ઉદાહરણ—“ગમિસ્મ, કરિસ્મ, ગઈસ્મ, દસિસ્મ, ચલિસ્મ” વિગેરે

આ પ્રત્યયનો વારસો પણ મારવાડી અને શુજરાતી ભાષાને મળ્યો છે. મારવાડીનાં “ગતસાં, કરસાં, બોલસાં, ચાલસાં” વિગેરે અને શુજરાતીનાં “ગઈયું, કરીયું, ચલીયું” વિગેરે ક્રિયાપદો ઉપયુક્ત માગધી-શારંગેની પદોના અપવંશ માત્ર છે.

શુજરાતી, મારવાડી વિગેરે ભાષાઓમાં આપકપણે વપરાતો નિયમાર્થક 'જ' શબ્દ પણ શારંગેની-માગધી ભાષાનું કાર્ય છે. પ્રાચીન માગધીમાં અવધાન્નાર્થક 'એવ'નાં સ્થાને 'જેવ' આદેશ થતો, આના “જિવ” “જિવ” વિગેરે આકારો થતાં થતાં અપવંશ અવસ્થામાં 'જિ' અને વર્તમાનમાં 'જ' એવું રૂપ ધારે રહ્યું છે. આ 'જ' શબ્દ પૂર્વે હિન્દી ભાષામાં પણ વપરાતો હોય એમ જણાય છે, પણ વાર્તામાનિક લેખ હિન્દીમાં તો 'જ'નું સ્થાન 'હી' શબ્દ જ મેદાન ક્યું છે.

ઉપસંહાર

એક વખત પ્રાકૃત ભાષાઓમાં મુખ્ય સ્થાન બોગવતી 'માગધી ભાષા'નું સ્વતંત્ર સાહિત્ય આજે શોધ્યું મળતું નથી. માગધીની બહેન શારંગેની ભાષાનું સાહિત્ય ફિગમ્બર જૈન સંપ્રદાયના વિદ્વાનોએ ખોદ્યું છે, એટલું જ નહિ, પણ ચેતામ્બર જૈનોના પ્રાચીન અને માન્ય કથાગ્રન્થ 'વસુદેવહિંદિ'નો બીજો ખંડ શારંગેની ભાષામાં જ લખાયેલો આજે મળે છે, પણ ખેદ સાથે લખતું પડે છે કે આજ સુધીની અમારી પ્રાચીન ગ્રંથોની શોધખોળમાં કોઈપણ સ્થાને કેવળ માગધી ભાષાનો ગ્રન્થ ઉપલબ્ધ થયો નથી, જુદાકથાની સાથે પૈશ્વિક ભાષાના સાહિત્યનો લોપ થયો તે જ પ્રમાણે અમારા અનુમાન મુજબ 'મગધેસના' અને 'ચેટક ચરિત'ની સાથે માગધી સાહિત્યનો પણ લોપ થયો છે.

આજે માગધી સાહિત્યના નમૂના કહો કે માગધીનાં ઉદાહરણ કહો તે અશોકના શિલાલેખો અને કેટલાક નાટકગ્રન્થોમાંથી મળી આવતા માગધીના શ્લોક છે કે જે પૂર્વે જણાવી દીધા છે. જૈન આગમો આજે વિદ્યમાન છે પણ તે અર્ધમાગધીનું સાહિત્ય કવી શકાય, માગધીનું નહિ.

આ પ્રમાણે સાહિત્ય અને પ્રાચીન વ્યાકરણ વિનાની ભાષાના સંબંધમાં કરેલા અમારા આ વિચારાત્મક નિબંધમાં દરેક રીતે બહુ અથવા ખામી રહેવાનો સંભવ છે. અને આ લેખમહારીનો સંપૂર્ણ ખ્યાલ છતાં પ્રસ્તુત પ્રવૃત્તિ કરી, તેનો હેતુ માત્ર પ્રાચીન ભાષા અને સાહિત્યના ઉપાસકોની સ્તુત્ય પ્રવૃત્તિમાં સદકાર આપવાનો છે.

અમારો આ સદકાર સાહિત્યસેવિઓને ઉપકારક થાઓ એ જ શુભેચ્છા.

મુનિ કલ્યાણવિજય

કરોરિ કુરર ક્ષત્રિ અરિન્નના કરિ જીડીયા
માત્રીણી ત્રીજિને ત્રિસડ સડસડધ સેવકડ ॥ ૧૨
ભોગા પોણિ પગાર મુનિશ્વર પણિ બગે પુનદી,
ભીમડ બેધ વિચાર ખમણક બલક કે સેવકડ ॥ ૧૩
પથાત ભીમરાજ ન માલવોપરિ કટકે કૃત । ભોજ
ભન્ન: । ધાર ધધોલિ તત્ સદા ચારણેનોકત'
ભોજરાજ ભીમેણુ સિઉંધુ જિમ વારો વારિ
થોડા ખર રજિઅણીય બરિ ધધોલિ સિન્નિ ધાર ૧૪
કૃતિ ભોજ લીમ સંબંધ: —

સંવત ૧૧૨૦ વૃદ્ધ કણ્ડ । સંવત ૧૧૫૦ શ્રી
સિદ્ધરાય ચક્રવર્તિ જ્યસિંહદે યોગિની હરપાલ
સાકરીએણુ જિતા ॥ વર્ષ ૪૯ શબ્દ્યં કૃત' ।

તત્ત: વર્ષ ૩ પાકુકા શબ્દ્યં । સં. ૧૧૭૪
કાર્તિક શુદ્ધિ ૩ દિન' ભીમચુત પ્રેમરાજ । દેવરાજ
ત્રિભુવનપાલ શ્રીકુમારપાલ પ્રવિષ્ઠ । વર્ષ ૩૦ માસ
૧ દિન ૭ શબ્દ્યં બુદ્ધાં.

સંવં ૧૨૨૯ ભાત મદિપાલ ચુત અજયપાલ
પ્રવિષ્ઠ । પથાત સંવં ૧૨૩૨ લય મુલરાજ વર્ષ ૩
માસ ૨

સંવં ૧૨૩૪ લય ભીમદેવ તદાય ચ । નન
પૂજન્દરાજ લીત ।

ભીમે પાટિ સંવં ૧૨૮૧ વીરધવલ । વરતપાલ
તેજપાલ મંત્રી જન્મ: સપરોષકારી બજ્જ ॥
વરતપાલ વાચ્યં

પાના:લાનકુમોવિતો બતગણિ નીતો ન મૃત્યુ દાય
નોનમ્બં શયિ લાંબન' ચ મસિન' નોનમ્બલતા વ્યાધવ:
શેષરયાપિ ધુર' વિનુન કૃતે બાગવતાર દાખું
વેત સન્નપુરપાલિયમ પદવી' નત્યં વડલભગ્ગસિ ૬
મૃત્યુ સમયે વરતુપાલેન વિધિયાપ્રે કથિનં
અર્ચિય: કનકરય લીપક પિસા: વિશ્રાણિતા: ક્રોટિય:
વાદેશુ પ્રતિવાદિનાં પ્રતિવતા સંદ્રા
તત્પત્તપ્રતિ શેષિને વપતિભિ: સાગ્રિવત્ દીદિનં
દર્શન્યં કૃત મર્દિનનય દિવિ ધે: તત્તપિ સન્નવનયં

સં. ૧૩૦૫ તત્ત વીસલદેવ સં. ૧૩૧૮
અર્જનદેવ સં. ૧૩૩૧ સારંગદેવ સં. ૧૩૫૩
મૃદય કણ્ડ' રિપરિ ૧૩૧૨ સંવત્સર નેધ કૃત્ય

ચેદશી ૧૩ વાસર મધ્ય ભાગે અકથોપિ કૃષ્ણાંત
કર: । પ્રવ્નનાં વિદેશલિંગ નિતખાંનખાંન: ॥ ૧
સંવત ૧૩૬૨ ચવના માધવ નાગર વિપ્રેશુનીતો ।
તતો લીધ્યાં ચવન રાજ્ય ।

સંવત ૧૦૪૫ પાતશાહ મહમદ । સં. ૧૧૦૦
પા૦ સંજર । સં. ૧૦૨૭ પા૦ મોજદીન । સં.
૧૨૪૬ પા૦ વૃદ્ધ કૃતપદીન । સં. ૧૨૬૪ પા૦
સલાવદીન । સં. ૧૨૯૦ પા૦ રુકમદીન । સં.
૧૨૯૧ સ્ત્રી રુજૂયા રાજ્ય કૃત' । સં. ૧૨૯૪ પા૦
મોજદીન । સં. ૧૨૯૫ વહિરાજ । સં. ૧૨૯૮
પા૦ વૃદ્ધ અલાવદીન । સં. ૧૩૦૧ પા૦ વૃદ્ધ
નસીદીન । સં. ૧૩૩૨ પા૦ વૃદ્ધ ન્યાસદીન ।
સં. ૧૩૪૪ પા૦ મોજદીન । સં. ૧૩૪૬ પા૦
સમસદીન । સં. ૧૩૪૭ પા૦ જલાલદીન ।
સં. ૧૩૫૪ પા૦ અલાવદીન । સં. ૧૩૭૩ પા૦
લયુ કૃતપદીન । સં. ૧૩૭૭ પા૦ ખસરખાંન ।
સં. ૧૩૭૮ લયુ આસદીન । સં. ૧૩૮૨ પા૦
મહમદ । સં. ૧૪૦૭ પા૦ પેરોજ । સં. ૧૪૪૫
પા૦ ખૂબક । સં. ૧૪૪૬ તિયુલક । સં. ૧૪૪૭
પા૦ મહીમદ । એતત લીલી શબ્દ્ય નવત્યં.

પથાત દેશે દેશે શબ્દ્યં જાત, એવં શુભરાત દેશે.
સં. ૧૪૬૧ દક્ષિણાન । સં. ૧૪૬૧ પા૦
તાતારખાન । માસ ૩ સં. ૧૪૬૧ મદદર સુરતાણુ ।
સં. ૧૪૭૭ પા૦ અહમદ । સં. ૧૪૮૦ પા૦
મહિમદ । સં. ૧૫૦૭ પા૦ કૃતપદીન ।
વીશ્ણી કૃતમેદ સાદ વૃષ્ટે: પ્રોદ પ્રતાખ્યાં વર:
કૃત્યા કહે ન માલવકલિતિ પતિ સાસ્ત્રાન્ય લક્ષ્મીદિવં
અસ્થાં એપ કદ્મદસ્ય સમયે રતત્ કુંભસંસ્થાપને
દિપ્તે મેઠપર્ણધને વિજયને મંત્ર પ્રતિષ્ઠા મમ ॥ ૧
સં. ૧૫૧૫ પા૦ દાઉદખાન દિન ૯ શબ્દ્યં કૃત' ।
સં. ૧૫૧૫ પાતશાહ મહમુદ શબ્દ્યં કરોતિ ॥
આ પછી પોદ નામ ૫૨ ૧૦ કહીની કવિતા છે.

— શુભવર્જન-રાજવંશાવલિ.
જે. એ. ઈ. પત્ર ૪ પૃષ્ઠિ ૧૩
૧૫૧૫ની આસપાસની પ્રતિ
જનવાય છે.

વિજયસેનસૂરિના દશ બોલ

(ધર્મસાગર કથામાંથી જે અનેક પ્રરૂપણાઓ છી આખા મ્હેતાગર સંપ્રદાયમાં કોલાહલ ઉપજાવ્યા હોતો તે સંબંધી વિજયસેનસૂરિએ દશ બોલ બહેર કર્યા હતા તે એક પ્રાચીન હસ્તપ્રત પરથી ઉતારી અત્રે મૂક્યા છે.)

શ્રી હીરવિજયસૂરિ પ્રમુખ પૂર્વાચાર્ય ઇમ કહઇ
છઇ જે ખરતર પ્રમુખ મોક્ષનઈ અર્થે જીવ મુકાવઇ
સીલ પાવઇ તપ કરઇ શ્રી વીતરાગદેવની પૂજા
કરઇ । ઇત્યાદિક માર્ગાનુસારી ધર્મકર્તવ્ય અનુમોદવા-
ની ના નથી । અનઈ સાગર તુ ઇમ કહઇ જે
અનુમોદીઇ નહીં । ૧ એ પ્રથમ બોલ ।

તથા શ્રી હીરવિજયસૂરિ પ્રમુખ ઇમ કહઇ છઇ જે
શ્રી ભગવતી સૂત્ર તથા શ્રી મહાવીર ચરિત્ર પ્રમુખ
શાસ્ત્રનંદ અનુસારિ જમાલિનઈ પનર ભવ જાણઇ
છઇ । અનિ ઉપદેશમાસાની સિદ્ધિ ડીકાનઈ
અનુસારિ જમાલિનઇ અનંતાભવ જાણઇ છઈ ।
પછઇ કેવલી કહઇ તે પ્રમાણ । અનઈ સાગર તુ
ઇમ ચાપઇ છઇ જે જમાલિનઈ અનંતા જ ભવ
કહીઇ । અનઈ પનરભવ કહઇ છઈ તે અનંતા
તીર્થકરની આશાતના કરઇ છઇ । એહવું પોતાના
કાષા મંથમાંદિ પણિ લખ્યું છઇ સાગરઇ । એ
બીજું બોલ । ૨.

તથા શ્રી હીરવિજયસૂરિ પ્રમુખ ઇમ કહઇ છઇ
જે ખરતર પ્રમુખનઈ નિન્દવ ન કહીઇ । અનઈ
સાગર તુ ઇમ કહઇ છઇ જે નિન્દવ કહીઇ ॥ એ
ત્રીજું બોલ ॥ ૩

તથા શ્રી હીરવિજયસૂરિ પ્રમુખ ઇમ કહઇ છઇ જે
ખરતર પ્રમુખનઇ દેહરઇ દેવ જીહારઇ દેવ પૂજઇ
તેહનઈ લાભ હૂઇ । અનઈ સાગર તુ ઇમ કહઇ
છઈ જે ખરતર પ્રમુખનાં ચૈત્ય હોલીનારાજ સરિયાં ।
એહવું ગ્રંથ મધ્યે પણિ સાગરિ લખ્યું છઇ એ
પાંચમું બોલ ॥ ૪

તથા શ્રી હીરવિજયસૂરિ પ્રમુખ ઇમ કહઇ છઇ
જે ઉત્સવભાષી આલોયા પરિક્રમ્યા વિના મરઇ
તેહનઇ સંખ્યાતો અસંખ્યાતો ઉત્કૃષ્ટો અનંતો
પણિ સંસાર હૂઇ । અનઈ સાગર તુ ઇમ કહઇ
છઈ જે ઉત્સવભાષી આલોયા પરિક્રમ્યા વિના મરઇ

તેહનઇ નિયમઈ અનંત સંસાર હૂઇ ॥ એ સુષુ
બોલ ॥ ૪

તથા શ્રી હીરવિજયસૂરિ ઇમ કહઇ છઇ જે
ખરતર પ્રમુખ જૈન તથા મિથ્યાત્વી તુકાર ગણઇ
તેહનઈ લાભ હૂઇ । અનઈ સાગર તુ ઇમ કહઇ
છઇ જે ખરતર પ્રમુખ તુકાર ગણતુ અનંત સંસાર
વધારઇ । એહવું પોતાના શાસ્ત્રમાંદિ પણિ આપ્યું
છઇ । એ છઠું બોલ । ૬

તથા શ્રી હીરવિજયસૂરિ પ્રમુખ ઇમ કહઇ છઇ
જે કેવલીના શરીરથી અવરમભાવી પણુ કદાચિત્ત નરૂ
ચાવરના જીવની વિરાધના થાઇ તુ નહીં અનઈ સાગર
તુ ઇમ કહઇ છઇ જે કેવલીના જીવથી વિરાધના
માનઇ તે કલ્પભાષી એહવું પોતાના શાસ્ત્રમાંદિ પણિ
સાગરે આપ્યું છઇ ॥ એ સાતમું બોલ । ૭

તથા શ્રી હીરવિજયસૂરિ પ્રમુખ ઇમ કહઇ છઇ
જે અનાદિ સદૃષ નિગોદીયા જીવનઈ અવ્યવહારીયા
કહીઇ બીજા સર્વ જીવનઈ વ્યવહારીયા કહીઇ ।
અનઈ સાગર તુ ઇમ કહઇ છઇ જે સૂક્ષ્મ નિગોદ
૧, બાદર નિગોદ ૨, સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાય ૩, સૂક્ષ્મ
અપકાય ૪, સૂક્ષ્મ તેજકાય ૫, સૂક્ષ્મ વાદિકાય
૬, એ ૭ પ્રકારના જીવનઈ અવ્યવહારીયા કહીઇ ।
જે કોઇ એકલા સૂક્ષ્મ નિગોદના જીવનઈ અવ્યવહારી-
યા કહઇ છઇ તે સધલા અસાની જાણવા । એહવું
પોતાના શાસ્ત્રમાંદિ પણિ સાગરિ લખ્યું છઇ ।
એ આઠમું બોલ ॥ ૮

તથા શ્રી હીરવિજયસૂરિ પ્રમુખ કહઇ છઇ જે
મરીચિ કેપિલ આગલિ દુષ્પ્રાસિદ્ધિ દુષ્કેળ મિરોડે
દુલસાગરે પત્તો એ વચન કહિલે તે ઉત્સવ કહીઇ ।
અનઈ સાગર તુ ઇમ કહઇ છઇ જે એ વચન
ઉત્સવ ન કહીલે દુર્ભાષિત કહીઇ । એ નુમ્ બોલ ॥ ૯

તથા શ્રી વિજયસેન સૂરિ પોતા જાણી સર્વજ-
સતક ગ્રંથ અપ્રમાણ કયું છઈ । અનઈ સાગર

દ્રવ્યનું સ્વરૂપ

(એક શિક્ષણપાઠ)

આ જગતના પદાર્થ-વસ્તુને, જૈનદર્શને ‘દ્રવ્ય’ એવું સામાન્ય નામ આપેલ છે. તે દ્રવ્યને છ જાતનાં દ્રવ્યમાં વહેંચી તેમાં સર્વ પદાર્થોનો સમાવેશ કર્યો છે. છ દ્રવ્ય સિવાય કોઈ પણ વસ્તુ આ જગતમાં નથી. છ દ્રવ્યનું મૂલ્યાર્થ સ્વરૂપ સમજવાથી જૈન-દૃષ્ટિએ જગતના સર્વ પદાર્થોની સમજ આવે છે. તે છ દ્રવ્યનાં નામઃ ઇવ, અણુ, ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય, પુદ્ગલ અને કાલ છે. આ છ દ્રવ્યનું વિવેચન કર્યા પહેલાં દ્રવ્યનું સ્વરૂપ આપણે વિચારીએ.

૧. આ જગતમાં પદાર્થ છે છે ને છે, એટલે હમેશાં હયાતી — અસ્તિત્વ ધરાવે છે, તેથી જે ‘સત્’ છે — જે અસ્તિત્વ ધરાવે છે તે દ્રવ્ય. જે વસ્તુ નિત્ય અને અનિત્ય એક જ સમયે હોય તે ‘સત્’ છે.

૨. દરેક પદાર્થમાં — દરેક દ્રવ્યમાં — સત્ વસ્તુમાં એ જાતના ધર્મો રહેલા છેઃ એક તો સ્વાભાવિક ધર્મ અને બીજા વિભાવિક — ક્ષણિક — બદલાતા — દેશ્વર પામતા ધર્મ. સ્વાભાવિક ધર્મ નિત્ય ધર્મ છે કે જે વસ્તુની સાથે જ ન છૂટા પડે તેવા — સમવાય સંબંધથી રહેલા હોય છે. તેને ‘શુભ્ર’ કહે છે; અને વિભાવિક — અનિત્ય — ધર્મને ‘પર્યાય’ કહેવામાં આવે છે.

શુભ્ર સિવાય શુભ્રી — (વસ્તુ કે જેમાં શુભ્ર રહેલા છે) નો વિચાર થઈ જ ન શકે, તેથી વસ્તુનું સ્વરૂપ તેના શુભ્રકારા જાણી શકાય છે. વસ્તુની સાથે ઓતપ્રોતરૂપે રહેલ જે ધર્મો તેનું નામ ‘શુભ્ર’ છે. તે શુભ્ર અવિનાશી છે અને તે વસ્તુની સાથે સર્વ કાળ રહે છે. દાખલા તરીકે દાદક શક્તિ એ અગ્નિનો શુભ્ર છે, જ્ઞાન એ આત્માનો શુભ્ર છે.

પર્યાય વસ્તુની સાથે સર્વદા રહેતા નથી. પર્યાય એટલે દેશ્વર — બદલાવું તે. દાખલા તરીકે માટી-માંથી ઘડો બનાવવામાં આવે તે ઘડો માટીનો પર્યાય છે; ઘડો ભાંગી જાય કે તેના કટકા થઈ જાય તે કટકા પર્યાય છે. આમ પર્યાયની અપેક્ષાએ વસ્તુભાવમાં દેશ્વર થઈ શકે છે.

હવે સમજાવશે કે દ્રવ્યમાં નિત્ય ધર્મ અને અનિત્ય ધર્મ રહ્યા છે. તે નિત્ય ધર્મ એટલે શુભ્ર, અને અનિત્ય ધર્મ તે પર્યાય. આથી શુભ્ર અને પર્યાયથી યુક્ત તે દ્રવ્ય એમ કહી શકાય.

૩. દરેક દ્રવ્યમાં દરેકે ક્ષણે નવા પર્યાયોની ઉત્પત્તિ થાય છે, જૂના પર્યાયોના નાશ થાય છે છતાં વસ્તુરૂપે તે દ્રવ્ય તેવું ને તેવું જ રહેતર — નિત્ય — ધ્રુવ રહે છે. એક મનુષ્ય બ્યારે બાળક મરી જીવાન થાય છે ત્યારે બાળકના પર્યાયો નાશ પામ્યા. ને જીવાનીના પર્યાયોની ઉત્પત્તિ થઈ, પણ તે મનુષ્ય તરીકે તો તેનો તે જ રહ્યો. વળી એક મનુષ્ય મરણ પામી દેવ થયો ત્યારે મનુષ્યના પર્યાયોના નાશ થયો ને દેવના પર્યાયની ઉત્પત્તિ થઈ, છતાં તે બંને સ્થિતિમાં આત્મા તો તે જ નિત્ય રહ્યો. આ પરથી ઉત્પત્તિ, વ્યય એટલે નાશ, અને નિત્યતા — ધ્રુવતા — દ્રોષ્ય એ ત્રણથી યુક્ત તે દ્રવ્ય એમ પણ કહી શકાય.

શિક્ષક ધ્યાનઃ—

ઉપર વિચાર્યું તેમ દ્રવ્યનાં ત્રણ લક્ષણ થયાંઃ—

(૧) દ્રવ્યં સલક્ષણકં જેનું લક્ષણ સત્ છે તે દ્રવ્ય છે. (૨) ગુણવર્ચાવયુક્તં દ્રવ્યં જે શુભ્ર અને પર્યાયથી યુક્ત છે તે દ્રવ્ય. (૩) વૃત્પાદવ્યય-ઘૌવ્યયુક્તં દ્રવ્યં ઉત્પત્તિ, નાશ અને નિત્યતાથી જે યુક્ત છે તે દ્રવ્ય. આ ત્રણ લક્ષણો ઉપરછક્તી નજરે જોતાં કદાચ બિન જણાશે, પણ સૂક્ષ્મ રીતે

રતાં તે સર્વ એક જ અર્થ સૂચવે છે. તો પછી જુદી રીતે લક્ષણ ગાનીઓ શા માટે જણાવતા એ સવાલ થાય તો તેનું સમાધાન એ છે કે તે ખરું સ્વરૂપ આ વૈષમી વાણીકારા સમજાવું વેકટ કાર્ય છે, તેથી ગાનીઓ જુદાંજુદાં રૂપે તે જ વિચારનું પ્રતિપાદન કરે છે. કોઈને ક રૂપમાં તે વિચાર સહેલાઈથી સમજાય, તો કોઈ બીજા રૂપમાં તે વિચાર સમજી શકે. ઉપરની ત્રણ વ્યાખ્યાઓ એક જ લક્ષણ વ્યવહારી છે તે આ રીતે સ્પષ્ટ છે કે (૧) જે તે દ્રવ્ય એમ જણાવ્યું, તેમાં સત્ત્વની વ્યાખ્યા દર્શનમાં એ છે કે નિત્યનિત્યં મત્ત જે વસ્તુ વ અને અનિત્ય એક જ સમયે હોય તે 'સત્'

કહી શકાય. નિત્ય સમ્બંધી મુખતા-ધ્રોવ્યનું પ્રતિ-પાદન થાય છે, અનિત્ય સમ્બંધી ઉત્પાદ અને વ્યયનું પ્રતિપાદન થાય છે. આથી ઉત્પાદ, વ્યય અને ધ્રોવ્યથી યુક્ત જે વસ્તુ તે 'સત્' વસ્તુ કહે છે અને દ્રવ્યનું લક્ષણ 'સત્' હોવાથી ઉત્પાદ વ્યય અને ધ્રોવ્યવાળી વસ્તુ તે જ 'દ્રવ્ય' એમ સિદ્ધ થાય છે. દ્રવ્ય નિત્ય હોવાથી—તેમજ દ્રવ્યના 'ગુણ' તે દ્રવ્યના નિત્યધર્મ હોવાથી તેનું ધ્રોવ્ય સિદ્ધ થાય છે, અને દ્રવ્યના 'પર્યાય' તે દ્રવ્યના અનિત્ય ધર્મ હોવાથી તે ઉત્પાદ, વ્યયને સૂચવે છે. આથી ગુણપર્યાય યુક્ત તે દ્રવ્ય, અને ઉત્પાદ-વ્યય-ધ્રોવ્ય યુક્ત દ્રવ્ય એ બે વ્યાખ્યા એકબીજાથી જુદી પડતી નથી.

જિનપ્રતિમા સ્તવન

શ્રી જિનપ્રતિમા હો જિન સારંગી કહી એ દીકાં આણંદ
સમકિત બિગરે હો શંકા કીજતાં જિમ અમૃત વિષ જિંદ.

શ્રી ૧

આજ નહિ કોઈ તીર્થંકર કંદાં, નહી કોઈ અતિશયવંત,
શ્રી જિનપ્રતિમાને એક આધાર છે, આપે મુગતિ એકાંત.

શ્રી ૨

મૃત સિદ્ધાંતે હો તર્ક વ્યાકરણ બધ્યા, પંડિત પણ કહે ભોલ,
જિન પ્રતિમાને હો માને નહી, તેહનો સગંધ ફોલ.

શ્રી ૩

જિન અર્ધ પ્રતિમા હો આમે નમોત્યુષ્ઠ કહે પૂજન સતર પ્રકાર,
દસ પિથુ બોલ્યા હો દિતમુખ મોક્ષના દૂપહીને અધિકાર.

શ્રી ૪

રાયપસેણી હો જ્ઞાતા ભગવતી, જીવાભિગમ મંદિ,
એ મૃત માને હો પ્રતિમા માને નહી, 'ગાહરી માદ ને વાંજી'.

શ્રી ૫

સાધુને બોલ્યા હો બાવસ્તવ મલા, આવકોને દ્રવ્યભાવ,
એવિદું કંઈથી હો કરતા નિસ્તર્થો, જિનપ્રતિમા પ્રગાથ.

શ્રી ૬

પારસનાથ હો તુજ પરસાદથી, સદ્વત્સના મુજ એક,
બવબવ દોલ્લો હો સમયગુંદર કહે, શ્રી જિનપ્રતિમાનું નેદ.

શ્રી ૭

જૈનયુગના યોગીનાં સૂત્રો

સૂત્રકાર:—

જૈનયુગ આકાશપુષ્પ છે. જૈન વ્યક્તિ પૃથ્વી પરનું શુભાગ છે. કાંટા એ બહેકતા શુભાગનું અંગ હોય.

૦૦૦

પુષ્પનો ઉદ્ભવ છોડ વગર સંભવે નહિ; શુભાગનો છોડ કાચા માંગે છે.

૦૦૦

શુભાગને પોતાની સુગંધીની ખબર ન હોય; અમર સિવાય એની 'કિમત' કેમ થાય ?

૦૦૦

ખીખને ચીડવવા કે રીઝવવા નહિ, પોતાની જોત્ર માટે જ બહુજણે છે અમર !

૦૦૦

તે પુસ્તક શા કામનું કે જે મને બધાં પુસ્તકોની પેઠી પાર કપાડી જઈ શકે નહિ ?

૦૦૦

તદમાશમાં જે હશે તે જ તદમે પુસ્તકમાં પામશે. શું માણસ માટે 'ચોર' કે 'કૂટારો' થવું શક્ય છે ?

૦૦૦

અન્ય જીવ કદાપિ અનન્ય યત્ન શકતો નથી; અને અભન્ય, અન્ય,

૦૦૦

'રિપોર્ટર'ની ફોજ જોઈને મને હસવું આવે છે. મહારા પોતાના વિચારોને હું ચોતે યથાર્થ સમજમાં મૂકી શકતો નથી. જેને પોતાના અનુભવના સંતાન રૂપ વિચારો જ નથી તેવાઓ ખીખના વિચારોનો 'રિપોર્ટ' આપી શકવાનો દાવો કરે છે !

૦૦૦

વિચારકો અને તત્ત્વવેત્તાઓના ખૂતીને સબ્ય ઇનિયાએ 'ટીકાકાર' નામ આપ્યું છે.

૦૦૦

શોષક, જિજ્ઞાસુ, વિદ્યાર્થી જેવો 'કોખી' 'સ્વાર્થ' ખીખે કોષ ન હોય. પૂર્ણ, પીર, જ્ઞાની

જેવો 'ઉકાક' અને 'અભિમાની' ખીખે કોષ ન હોય ! શુભોને બન્ના-ભુદા કહેવા પહેલાં એમને માપવાનો 'ગજ' કોષ ખનાવશો ?

૦૦૦

જીંદગીના કેટલાક ખાસ દરકો છે, તેમ સુદાના પણ ખાસ હકો (princples) છે. પણ મરીને જીવનારા — 'મરજીવા'માં મર્જ હકોનો સમાવેશ થાય છે.

૦૦૦

પ્રકાશ પણ કાંઈ 'વસ્તુ' નથી; અંધકારને ઓળખાવે તે પ્રકાશ. વસ્તુ પ્રકાશ અને અંધકાર બનેથી સ્વતંત્ર છે. જ્ઞાન-અજ્ઞાનના 'બેદ' ને ક્યાં સુધી સ્થાન છે તે વિચારવા યોગ્ય છે.

૦૦૦

દુનિયા 'સત્ય' તહેને કહે છે કે જેની સલામે મદાઓ ટકતો ન હોય.

૦૦૦

'પ્રમાણિક' માણસ 'સત્ય' તહેને કહે છે કે જે તહેને પોતાને અનુકૂળ હોય, તહેના વિકાસ અને આનંદને ટકાવનાર કે પુષ્ટિ આપનાર હોય.

૦૦૦

નિશ્ચય નયનું 'સત્ય' તે છે કે જે સત્યાસત્યની ફર છે.

૦૦૦

નગ્ન સત્ય શુર-શિખ વચ્ચે જ કહેવા યોગ્ય છે, 'ટોળાંઓ' સમક્ષ નહિ, — જેમ નમે સ્વરૂપ પતિ-પત્ની માટે જ ક્ષમ્ય છે. ટોળાંઓ માટે નગ્ન-પણું બિભત્સતા, બયંદગતા, 'અપરાધ' છે; જોડકા માટે એ જ રમણીયતાનું પ્રદર્શન હોય !

૦૦૦

પડદાથી જ 'કામલાંગીઓ'ની 'નીતિ' જ્ઞાપ્ય છે ! રૂપે કોષ પડદા વિરૂદ્ધ યુદ્ધ જગાડતા — સિવાય કે વીરાંગના કે વીરને હૃદયેશીને બોલતા હો.

૦૦૦

નિયમો સિવાય જોમનું જીવન ટકી પશુ ન શકતું હોય ત્હેમનો એ ટેકો રખે કોઈ દૂર કરતા કે હયમચાવતા ! સ્વતંત્રતા એ સખજનો સ્વભાવ હોય, નિર્જળનો વિનાશક શિષુ હોય; પરતંત્રતા એ જ નિર્જળનો દાલ હોય, જનતા માટે સ્વતંત્રતા કે પરતંત્રતા વચ્ચે પસંદગી કરવાની નથી; કોની તાળે-દારી કંઈ એ એક જ પ્રશ્ન.

૦૦

અમિતી ગરજવાળાએ 'પિપ'ને પણ 'માત્રા' જાનાવની પડે.

૦૦

દુનિયાની 'દવા' ખાત્રામાં તત્ત્વચાનીના આનંદનું જોખમ છે. અને તત્ત્વચાનીના જોખમની કદર દુનિયા કરી શકે જ નહિ. દુનિયા દયા ખાય એ જ તત્ત્વચાનીનું ભયંકર 'અપમાન' !

૦૦

પોતાથી શરમાય નહિ, પોતાથી અસંતુષ્ટ ન હોય, એ જ સ્વતંત્રનું લક્ષણ.

૦૦

બાર વહવો એ લંબકર્ણની પ્રકૃતિ હોય ! અને લંબકર્ણના કથ્યાણુ માટે કુંભાર પણ સર્ગાઈ ચૂકેલા હોય !

૦૦

માણસ કોઈનું નહાનું-મોટું કામ કરે છે ત્યારે તે એમ દબ્બતો હોય છે કે ઉપકૃત મનુષ્ય આખી ઝંઘળી સુધી ત્હેને માટે કાંઈ જ કરતો રહે ! એ પ્રકૃતિએ જ અંતિમ અર્થાત્ અંત વગરની શાન્તિની બાવના કહી. મરતને, નિહેંતુંક ક્રિયા કરનારને, વર્તમાનમાં જ 'આનંદ' હોય, ભવિષ્યનો ખ્યાલ વટીક ન હોય; તેથી, ભવિષ્યજન્ય 'બદલા'ની બાવનાથી તે અગ્રણ્ય જ હોય ! એટલે ? સદાની સુકિત એનું કાંઈ દુરો કે નહિ એ પ્રશ્નનો વિચાર કરવાનીય ત્હેને 'આજસ' હોય !

૦૦

ઝાડું સરોવર જે તરફથી વહી જતું હતું ત્યાં મ્હેં દીવાલ બાંધી. ત્યારથી આ સરોવર ઉંચું ને ઉંચું નહાવા લાગ્યું ! એ ઝાડો સંયમ જ રહેને

અદ્ય શક્તિવાળાએ ખુલ્લું જ 'કરકસરીઆ' થયું ઘરેઃ એ માટે જ 'નીતિ' એ પોતાનું હતી. પણ ક્યાં અને કેટલા પ્રમાણમાં 'કરકસર' કરવી એ દરેકે પોતા માટે નક્કી કરવાનું હોય, અને એ પોતાનાં નિષ્કૃષ્ટ પણ શક્તિની ભરતી-ઓઠ થાય તેમ તેમ વખતોવખત બદલવા જોઈએ.

જાતી શક્તિએ અને સ્વમજને વિરોધને સહી લેવા એ મહત્તા છે, પરંતુ એથીએ જાગી મહત્તા તો સત્તા જમાવી બેઠેલાં તરવે, માન્યતાઓ, વ્યાખ્યાઓ, ટેવો, રૂઢીઓ, બાવો, બાવનાઓ,

અધ્યાસો, જાંધારણો, ઇત્યાદિ રહામે વિરોધ કરવો અને તે છતાં પોતાનો આનંદ કાયમ રાખવો એમાં છે.

અર્ધમોસ ! — એક ખ્યાલને મેં રસ્તા પરથી પકડ્યો, અને તે જીટી જાય નહિ એટલા માટે જે કાંઈ શબ્દો નજીકમાં નજીક હતા હેમના પીંગરામાં લેને પૂર્યો ! પણ આ જડ-ગુખ્યા-ગુષ્ક શબ્દોમાં તે મધુકું 'ગુલગુલ' ગરી મધું ! અને હવે રહેને બાગે જ 'ખગર' છે કે મેં તે પક્ષીને પકડ્યું ત્યારે એટલો બધો આનંદ કેમ થવા પામ્યો હશે !

પરમાત્મા શ્રી મહાવીરનો સમય

ભારતનો પ્રાચીન કાળ

જન ધર્મનો ફરી ઉચોત કરનાર શ્રી મહાવીર સ્વામી થયા તે પૂર્વેનો કાળ આર્યોના વિજયનો અને વિસ્તારનો હતો. ઇતિહાસ તરફ દૃષ્ટિ કરતાં જણાશે કે પ્રાચીન કાળમાં આર્યો પશ્ચિમથી નીકળીને સિંધુ નદી પરના પ્રદેશ સુધી આવી પહોંચ્યા પછી તેઓ ગંગા નદીની સંપાદ બ્રહ્મિ તેમજ દક્ષિણે કલ્યાંટક સુધી અને ઉત્તરમાં હિમાલયની ઉચી ખીણોમાં ફેલાયા. આ પ્રમાણે કેટલાક સૈકાઓમાં આર્યોથી હિંદો દ્વિપકલ્પ બરાબ ગયો. ત્યાં વસતા પહેલાંના લોકોના આ આર્યો સ્વામી બન્યા; અને તેમ બને તે સ્વાભાવિક જ હતું. કેમકે આર્યો પોતાની સાથે સંસ્કૃતિ-કૃતકર્ષ લેતા આવા હતા. આ પ્રમાણે પ્રથમ સ્થાપનાનું કાર્ય થયું. આ આર્યો ધીમે ધીમે હિંદના આદિવાસીઓ સાથે બળવા લાગ્યા. ગેરી પ્રજા સ્વામ પ્રજામાં ભેળાઈ અને મોટા વિસ્તારનાં રાજ્ય (અકવર્તા-વાસુદેવ આદિનાં) સ્થાપ્યાં. સ્વામ વર્ણ પ્રજાના જે લોક ખુબે બરાબ એકા નહિ તે આ આર્યોના દાસ બન્યા.

આ વિજય અને સંસ્થાન-સ્થાપનાનું પ્રાચીન કાર્ય ત્યાર પછી નવાં જુગમાં વળી નવા રૂપે મંડાયું. પૂર્વ કાળની આર્યપ્રજા હિંદના પ્રથમના વસનારા સાથે બળીને વિશેષ શક્તિવાન પ્રજા બની હતી. ફરી

બીજી વાર આર્યપ્રજાનો એક અંશ ભારત ઉપર ફરી ગયો, અને બીજી વાર સંસ્થાનસ્થાપનાનું કાર્ય થયું. આ વખતે સ્વામ પ્રજાથી ગૌર પ્રજાને ફર રહેવાની અગત્ય લાગી. કારણ કે મિત્રશુદ્ધિ અવનતિ થવાનો અનુભવ થયો હતો. આ અવનતિ સામે વિગ્રહમાં રક્ષણરૂપે જાતિભેદની સ્થાપના થઈ.

એસક, ભારતમાંના આ જાતિભેદ પ્રાચીન કાળમાં તેની સંસ્કૃતિ-વિકાસનું અંગ હતું, અને તે આવશ્યક અંગ હતું. પાછળથી આ જાતિભેદ ધર્મસિદ્ધાન્ત બન્યો; અને બ્રાહ્મણધર્મ તે ધર્મનો મેરૂ બન્યો. નૈવેદ્ય, સમર્પણ, બલિદાન એ આ ધર્મસ્વરૂપનો બીજો મેરૂ બન્યો અને વૈદિક સમય બાદ તેણે સંપૂર્ણ સ્વરૂપ ધારણ કર્યું વખત જતાં સત્તનો કાચ-ધનિ અદ્ય સયો અને કેંઈક ગૂઢ કલ્પના અને નિર્ણયોએ ધર્મ ઉપર છાપ પાડી. ધીમે ધીમે બલિદાન પુરાહિત અંપ્રદાયને બળે ધર્મદિવામાં પ્રધાન સ્થાન પામ્યું.

આ વખતે પુનર્જન્મનો સિદ્ધાન્ત અને વાન-પ્રસ્થ જીવન આ બે પ્રચલિત થયેલાં હતાં. પુનર્જન્મ સિદ્ધાન્તમાં રહેલ એ ભાવથી સૌ અચાત હતા. પ્રથમ ભાવ એ હતો કે મરણ પછી જીવન ચાલુ રહેતું નથી. પણ બીજા કાંઈ સ્વરૂપમાં જીવ રહે છે. બીજો ભાવ એ હતો કે તે દાસ વિશ્વવ્યવસ્થાની નૈતિક

યોગના રચાય છે. એટલે પાપપુણ્ય એકીજન્મમાં પુરાં ભોગવાઇ શકતાં ન હોવાથી સારાંનરસાં કાર્યનાં પરિણામ અન્ય જન્મમાં ભોગવાવાનાં છે તે ખ્યાલ રાખી સૃષ્ટિમાં નીતિ પ્રચલિત બને છે. આ ભાવનું સત્ય અદૃશ્ય થયેલ હતું તે તેમજ બલિદાનમાં થતા પશુવધની સામે અહિંસાનું સ્વરૂપ જગતને ફરી બતાવવા થી મહાવીર રચાયાને જન્મ થયો.

શ્રી મહાવીરના સમય

કાષ્ઠસ્વ પૂર્વેના હટ્ટા સૈકામાં નવનવા મતો પ્રકટી નીકળે છે. પુરોહિત સંસ્થાથી તેમજ તેના બલિદાન ધર્મથી કંટાળી અનેક વિચારકો તે સામે પોકાર ઉઠાવે છે અને એવો ધર્મ સ્વીકૃત્વવા પ્રયત્ન કરે છે કે જેથી એકગ્રીવની વિરૂદ્ધ જતા અનેક મતોને એકાં સંપ્રદાયમાં ગોઠવી શકાય અને તેથી ધાર્મિક ક્ષિયાઓને એક નવી ભૂમિકા ઉપર સ્થાપી શકાય.

આવા અનેક વિચારકોનાં નામ આપણને વિદિત છે; તેમાં જમ્ભલિ, ગોશાપ, તિરસયુક્ત, કાલામ, ઉદક, મહાવીર અને જુદાંજુદાં અન્ય છે. પણ આમાંથી માત્ર બે જ નામ તે કાળના અધિકારમાં સૂર્ય માદક પ્રકાશી નીકળે છે, જ્યારે બાકીનાને આપણે માત્ર અસ્પષ્ટભાવે નામથી અદૃશ્ય રૂપે પ્રકાશતા હોય તેમ જાણીએ છીએ.

માત્ર આ બે જ પોતાના ધર્મસંદેશ રચાવી શક્યા છે, જે આજ સુધી અખંડ પ્રવાહે ચાલતા આવ્યા છે, જેમાં તેમના વિચારો અને આચારો પ્રજા રૂપે કાર્ય કરી રહ્યા છે, અને જેમાં સૈકાઓ જતાં ગદ્ય અને પદ્ય રૂપે દળનો સાહિત્યપ્રયોગ રચાતા રહ્યા છે. આ બે પુરૂષો તે શ્રી મહાવીર અને શ્રી જુદ. તેમના પ્રવર્તાવેલ-પુનઃ રચાવેલ અને આજ સુધી હવંત રહેલ સંદેશ કરી અને સંયમે સાહિત્યે કરી આપણને

સ્પષ્ટ રૂપે પ્રકાશ આપે છે; અને તે દરેક અધિકારમાં પણ સૂર્ય સમાન પ્રકાશી રહ્યા છે.

તેમાં પણ કાળે કરી બૌદ્ધધર્મ પોતાની માતૃ-ભૂમિમાંથી વિલય પામ્યો છે; છતાં પણ દુનિયાના અર્ધાં ભાગની વસ્તીનો તે ધર્મ બનેલ છે. જૈનધર્મ તે પોતાની માતૃભૂમિમાં પગબર રહેલ છે અને તે ટકે તેવા જ છે.

આ પ્રમાણે પ્રાચીનકાળ તથા શ્રી મહાવીરના સમયનો વિચાર કરી તેમનાં નામ વિગેરેમાં શું આવે છે તે તપાસીએ. તેમનું પુણ્યમય ચરિત્ર વિસ્તારથી પર્ષ દિવસોમાં સાંભળીએ છીએ. પણ આ નવીન તેજ અર્પતું અને ઇતિહાસને દૃષ્ટિ સમક્ષ ખડો કરતું સ્વરૂપ વિચાર્યાં વગર રાખવું તે યોગ્ય નથી.

શ્રી મહાવીર=મોટા વિજેતા. તેઓને અર્હનત=શત્રુને હરનાર, અર્હત (પૂજ્ય), જિન=જીતનાર અને તીર્થંકર=તારણહાર કે માર્ગદર્શક-ભોમીયો આદિ નામે સંબોધાય છે. તે ઉપરાંત તે ચાતુર્ય રૂપ કુલ નામે પણ વિખ્યાત છે. તેમનું મૂળ નામ — ધરતું નામ વર્ધમાન=વધતા જતા, પણ જાણીતું છે. સાધુઓમાં વીર તે છે કે જે સૌથી વિશેષ કષ્ટ સહન કરે — જે તપશ્ચર્યામાં આગળ વધે. એટલે મહાવીર એટલે મહા તપસ્વી અર્થપણ થાય. પ્રાચીન ભારતમાં તપસુ કે તપનો વિચાર કરતાં વીરચાનનો વિચાર થતો, અને તેનો અર્થ તપશ્ચર્યા થતો. એટલે કે વનમાં નિશ્ચળ બેસવું, વીરરૂપે સિદ્ધ થવું, દવાપાણી તેમજ જીવન કષ્ટોની પરવા ન કરવી. સ્વાભાવિક રીતે આનો હેતુ એવો ન હતો કે પોતાનું વીરત્વ જાહેર કરવું, પણ માત્ર કષ્ટથી શરીર અને ઈન્દ્રિયો દમન કરવું. એટલા જ માટે શ્રી મહાવીર તે મદાન તપસ્વી.

[શ્રી એર્ન લાંંગમાન લિખિત જર્મન જુદ મહાવીર નામના નિબંધમાંથી. ફેરફાર સાથે]

ચીમનસાલ ૧, શાહ

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ, અમદાવાદ.

તંત્રીની નોંધ

(આગ્રહ પૃ. ૪૮૫)

૪ ગૂજરાતનો પ્રાચીન ઇતિહાસ

ગૂજરાતનો પ્રાચીન ઇતિહાસ એટલે હુંકામાં કહીએ તો ગૂજરાતમાં જૈનોનો ઇતિહાસ. શ્રી વન-રાજ ગાવરો કે જેને હથેરનાર જૈન સાધુ, રાજ્યતિલક કરનાર જૈન શ્રાવિકા અને જેના રાજ્યમંત્રી પણ જૈનશાવક હતા તેના રાજ્યથી તે કરચુથેલાના રાજ્ય સુધીમાં મંત્રીપદે પરંપરાથી જૈનો જ હતા કે જેઓ-એ મંત્રી-અમાલ-મહામાત્ય તરીકે, દંડનાયક-સેના-પતિ તરીકે અને કોષાધ્યક્ષ તરીકે ઉત્ત્વળ કારકર્તા બતાવી રાજ્ય અને પ્રજાના હિતમાં તેમજ પોતાના જૈનસંઘના પ્રભાવ અને ગૌરવ સાચવવામાં પ્રયત્ન ફાળો આપ્યો છે. ગૂજરાતનો આ કાળનો ઇતિહાસ સંપૂર્ણપણે, વિશ્વસનીય પ્રમાણથી સુંદર અને ઓગસ્તિની ભાષામાં જ્યારે લખાશે ત્યારે જ આપણા પૂર્વજોની શક્તિઓનું જ્ઞાન થશે ને ત્યારે જ તેમનાં ઇતિહાસ વધેષ્ટ કરી શકીશું. એ એક આનંદની વાત છે કે આજે ઇતિહાસ લખવાનું બીકું ગૂજરાત પુરાતત્ત્વમંદિરના આચાર્ય મુનિ નિલવિજયજીએ લીધું છે. તેઓ જણાવે છે કે:—

‘અમદાવાદમાં પુરાતત્ત્વમંદિરમાં રહીને હવે એક કામનો મેં દૃઢ સંકલ્પ કર્યો છે. ગૂજરાતના ઇતિહાસનાં અંગ્રેજીમાં ભેગાં કર્યાં અને તેમને યોગ્ય રીતે સંકલિત કરી પ્રજા સમક્ષ મુકવાં. એમાં સૌથી પ્રથમ પાટણનો પ્રસ્તાવ હાથમાં લેવાનું થાયું છે. પાટણની સ્થાપનાથી લઈ પતન સુધીનાં ૫૫૦ વર્ષોનો એ પ્રસ્તાવ થશે. એ પ્રસ્તાવનાં અંગ્રજી ને ને સાધનો—શિલાલેખો, તામ્રપત્રો, પ્રશસ્તિઓ, ગ્રંથગત નોંધો વિગેરે ને કાંઈ — મળી આવશે તે બધાં ટીકા ટિપ્પણી સાથે પ્રકટ કરવાં અને તે ઉપરથી તરી આવતો ઇતિહાસ લિપિબદ્ધ કરવો. એ કામમાં મારે ગૂજરાતના બધા વિદ્વાનોની મહાત્મ્યુત્તિ અને સહાયતા નેહશે. તેમાં ખાસ કરીને જૈનવર્ગની કારણે ગૂજરાતના ઇતિહાસનાં જેટલાં સાધનો જૈન માંસિકી નીચે છે. તેટલાં બીજાં નથી. આ અંગ્રેજી તથા તમારાં વિચારો મને જણાવશે.’

અમે ઇચ્છીએ છીએ કે તે મુનિશ્રીનો દૃઢ સંકલ્પ તે બીજાં પ્રતિષ્ઠા જેવો દૃઢ, અટલ અને સતત કાર્યકર રહે. તેમને અનેક સફળતાઓ થાય છે, અનેક સારાં કાર્યો કરવાનું મન થતાં અનેક કાર્યો હાથ ધરવા તેઓ જાણ છે, તે પ્રાચીન ને તે માટે પ્રયાસ ને પ્રવાસ કરે છે, પણ તે કાર્યો એકધારાં સંઘોદિત થા લાંબા કાળ સુધી વેળવાનું રહી શકતાં નથી. તેમના પુરુષાર્થ બળથી યુનામાંની ભારત જૈન વિદ્યાલય સંસ્થા વિશાળ જગતના પર એક નાનું પણ સુંદર મકાન પ્રાપ્ત કરી શકી છે ને તે પણ અતિ દર્શનીય અને મનોહર સ્થળમાં; પણ તેમનાં બીજાં કાર્યો હજી અધૂરાં છે:— લાંડારકર ઇન્સ્ટીટ્યુટમાં જૈનો તરફથી યોજના પ્રમાણે ભરાવા જેઠાં નાણાંમાં હજી થોડો અંશ બાકી છે. તેમાંના જૈન હસ્તલિખિત પુસ્તકોની વિસ્તૃત રીપ કરવાનું તેમને સોંપાયેલું તે પૂરી થઈ નથી. ‘મહાવીર’ પાક્ષિક કક્ષાકું તે બંધ પડ્યું છે; જૈન સાહિત્ય સંશોધક નામનું પુરાતત્ત્વનું ઉપયોગી ત્રિમાસિક બે ખંડ માંદમાં એટલે કે અનિયમિતતાથી નીકળી હમણાં તો સુપ્રત થયું છે. યુનામાં જૈન કુમાર મંદિરની સંસ્થાપના થોડા માસ પહેલાં થઈ તે વિશેષ ગતિ કરી શકશે કે નહિ તે અનિશ્ચિત છે, કારણકે ત્યાં હવે તેમની ડાઁજરી પૂરી રહી શકવાનો અંશવ ઓછો થાય છે. તો તેમને અમારી નમ્ર વિનંતિ છે કે જે જે કાર્ય લેવાં તે પૂરાં કરીને જ — ખગર કરીને જ — છોડવાં, નહિ તો લેવાં જ નહિ.

ગૂજરાતનો ઇતિહાસ સાધના મેળવી — સુક્તિ કરાવી તેના પરથી તારવીને તેઓ લખવાનું તરી રાખશે તો તેમાં તેઓ અચૂક વિજય મેળવશે; કારણકે તેમને પુરાતત્ત્વનો અતિ જ્ઞાણ છે, તે સંગ્રંથી વિશાલ વાંચન કર્યું છે, પોતાની પાસે પ્રશસ્તિઓનો ને શિલાલેખોનો બહોળો અંગ્રહ છે, પુરાતત્ત્વમંદિરમાં પુસ્તકોનો જગરો વરચો છે, સંસ્કૃત પ્રાકૃત ભાષાનું જિંદું જ્ઞાન છે, વિદ્યાનું છે, ભાષા પર પ્રજ્વલ છે, નવીન પાશ્ચાત્ય શૈલીનો પદ્ધત્ય છે, વગેરે આ કાર્યને ઉચિત એવા બધાં ગુણ છે. વળી

એક દ્વારવશ ચારતના પણ વિમલાક નામથી અટક વિમલસૂરિની કૃતિ તરીકે ઉલ્લેખ કર્યો છે, એટલે દક્ષિણચિન્હસૂરિ પહેલાં વિમલસૂરિ થયા એ સ્પષ્ટ છે; તેમજ બાપા અને વૃત ઉપરથી ચોક્કસ અનુમાન કરી શકાય તેવી વસ્તુસ્થિતિ હજી નિર્ણયિત નથી. ”

દિગંજ વિદ્વાન નાથુરામ પ્રેમીજીને પૂછતાં તેમની પાસેથી જાણ્યું કે “ મને હમણાં મુખી એમ લાગ્યું કે રવિશેણે વિમલસૂરિના પ્રાકૃતમાંથી સંસ્કૃત કર્યું જાણાય છે, પણ તેમ કર્યું હોય તો રવિશેણે જેના વિદ્વાન અમુક ગ્રંથ પરથી પોતે સંસ્કૃત કર્યું છે એવો ઉલ્લેખ કરે નહિ એમ ન બને, તેથી તે બાબત તેટલી ચંચાળી હતી. ” વળી વિશેષમાં તેમણે એ જાણ્યું કે એક દિગંજ શ્રાવકે વિમલસૂરિનું પદ્યમયગિર્મ આખું ગાંધ્યું છે તે પરથી એમ

આપનારા હાવાયા કરતા પણ દિગંજ હાવા કરણે શ્રીમહાવીર વિવાહિત-પરણેશ હતા, તેમ તેમનો ગર્ભાપહાર થયો હતો એ શ્વેતાશ્વરે મ છે તેમ દિગંજરે માનતા નથી ને તેજ પ્રમ પડમચરિયં માં મહાવીરને અવિવાહિત જાણ્યા ને ગર્ભાપહાર તેમનો થયો એવું જાણાવેલું નથી.

અમોને આ ગ્રંથ મળ્યો નથી અને અમે વાંચવાર્થો નથી તો આ સંગ્રહમાં આપણા વિદ્વા સાધુઓ કંઈ વિશેષ અજ્ઞતાનું પાડશે કે કે શ્વેતાશ્વર કે દિગંજર, કર્તાનો સમય વીરાણ પ કે પછી, તેઓના વંશ, સાખા વગેરે શું ? કેશવલાલ પ્રેમચંદ મોદી જેવા ઠાકંટર હર્મન જેડે સાથે પત્રવ્યવહાર કરી આ બાબતમાં ખુલાશો તેમ પાસેથી મેળવશે એમ સાથે સાથે આશા રાખી છીએ.

શ્રી મહાવીર પ્રવચન

શરીર

एवं खलु अमयाओ माणुस्समं सरीरं दुस्साययणं विविद्वद्वाहि सयसंनिकेयं अट्टिकट्टियं छिराएहाइ जालउवणद्धसंपिणद्धं मट्टियमंडं व दुस्वलं असुइमंकिण्डिअणिट्टवेय सव्वकालसंठापयं जराकुणिम जज्जरवरं व सव्वणपवणविद्धंसणधम्मं पुट्ठिं वा पछा वा अवस्सं विण्णजहियच्चं भविस्सइ ॥

ભગવતી શતક ૯ ઉદ્દેશ ૩૩

(જમાલી ક્ષત્રિયકુમાર પોતાની માતા પાસે શરીરનું વર્ણન કરતાં જાણાવે છે કે) હે માતા ! એ રીતે મનુષ્યનું શરીર દુઃખનું આયતન-સ્થાન છે, વિવિધ સેકડો વ્યાધિઓની ભૂમિ છે, હાડકાંરૂપ કાષ્ઠથી રચિત થયેલું-ટકેલું છે, શિરા-નાડીઓ અને નસોથી વીંટાયેલું છે, માટીના વાસણ જેવું કુર્બાન છે, અશુચિ-અપવિત્ર પદાર્થોથી ભરેલું છે, સર્વદા અનવસ્થિત છે, જરા અને મૃત્યુનું જર્જરિત ધર છે, સડવાના-પડવાના અને વિષ્વંસ પામવાના સ્વભાવવાળું છે, પહેલાં કે પછી અવશ્ય એક વાર છૂટવાનું છે.

મુખરૂપ તે દુઃખરૂપ

सर्वं विलंबियं गीयं सर्वं नटं विटंबियं ।

सर्वे आभरणा भारा सर्वे कामा दुदावहा ॥

ઉ. અ. ૧૩ ગા. ૧

સર્વગીત વિલાપરૂપ, સર્વનાટ્ય વિટંબના કરના સર્વ આભરણ ભારરૂપ અને સર્વ કામ (ભોગ) દુઃખાવહ થાય છે — બને છે.

લોક કેવો ? તેનો કર્તા કોણ ?

કાલઝોળં લોહ ન કયાઈ ન બાનો, ન કયાઈ મવડ ન કયાઈ ન મવિસ્સઈ । મર્મિસુ ય મવડ. મવિસ્સઈ ય । છુલે જિહા, સાસણ, અમ્મણ અવ્વા જિલ્લે । જલિય પુણ સે અંતે ॥ ભગ. શ. ૨ ઉ. ૧

લોક કોઈ ભૂતકાળમાં નહોતો એમ નથી, કો વખત વર્તમાનકાળમાં નથી એમ પણ નહિ, બર્મિયમાં કોઈ વખતે નહિ હોય એમ પણ નહિ; લોકો હોતા, છે અને હશે. તે દ્રુવ, નિયત, શાશ્વત, અક્ષ અચ્ચય, અવસ્થિત અને નિત્ય છે, તેથી કદિ પોતેનો અંત નથી.

છવતું બ્રમણ

+ ન સા જાઈ ન સા જોળી । ન તં ઠાળં ન તં કુલં ॥

ન જાયા ન મુયા જથ્થ । સથે જીવા અળંતસો ॥

(સુચગદ્યગ.)

એવી (કાષ) ભતિ નથી, એવી (કાષ)
થેતિ નથી, એવું (કાષ) સ્થાન નથી, એવું (કાષ)
કુલ નથી (કે) જ્યાં સર્વ જીવો અનંતવાર જન્મ્યા
નહોય, મૃત થયા ન હોય.

एग्या देवलोएमु नरएमु वि एग्या ।

एग्या आमुरं कार्यं अद्वाकमे हिं गच्छइ ॥

एग्या सत्तियो होइ तओ चढाल चुक्कतो।

तओ कीढ पयंगो य तओ कुंयु पिपीलिया ॥

(ઉત્તરધ્મયન મૂત્ર અધ્યયન ૩)

— (આ છવ) એકદા દેવલોકમાં, અને એકદા
નરકમાં એકદા અમુરકાયામાં — જ્યાં કયં તે પ્રભાણે
ઉપજે છે—નય છે; એકદા ક્ષત્રિય થાય છે, પછી
(અન્ય ભવમાં) મંડાલ, શુદ્ધ (ચર્ણશકર-નીચ
ભતિનો) થાય છે, વળી કીટ (કીટ), પતંગ,
કુંથવા અને દીડીરૂપે (પશુ) (અવતરે છે.)

अयणं भंते ! जीवे सव्वजीवाणं माइत्ताए पिउत्ताए

+ સરખાવો —

तं किंचि नमिठ ठाणं लोए वालग कोढि मिलं पि ।

जथ्थ न जोवा बहुनो मुद्धुद्धपरंपरं पत्ता ॥

— એવું (આ) લોકમાં વાગતા અન્નમાત્રના એકકલાના
માપનું (પશુ) કાષ સ્થાન નથી કે જ્યાં બહુ વખત
જીવો મુખદુઃખની પરંપરા પ્રાપ્ત કરી ન હોય.

माइत्ताए भगिणित्ताए भज्जाताए पुत्तताए धूयत्
सुण्हताए उववण्ण पुव्वे ?

હંતા ગોયમા ! જાવ અળંત છુત્તો.

अयणं भंते ! जीवे सव्वजीवाणं अरित्ताए वेरियत्
घायगताए वहगताए पडिणीयत्ताए पक्कमित्तत्
उववण्ण पुव्वे ?

હંતા ગોયમા ! જાવ અળંત છુત્તો — ઈત્યાદિ

ભગવતી સૂત્ર ૧૨ મું શતક ૭ મો ઉદે

(ગૌતમ સ્વામી શ્રી મહાવીરને પૂછે છે)

ભગવન ! (આ) છવ સર્વ જીવોની માતાપિ
પિતાપણે, બાપપણે, બહેનપણે, ભાઈપણે, પુત્રપણે,
પુત્રીપણે, અને પુત્રવધૂપણે પૂર્વે કિંપત્ર થયો (આ
આશો દર્શો ?)

(ભગવાન કહે છે કે) હે ગૌતમ ! અનંતન

(...)

(ગૌતમસ્વામી પુનઃ પૂછે છે) હે ભગવન ! (આ

છવ, સર્વ જીવોના અરિ એટલે શત્રુપણે, ઘેરીપણે
ધાતકપણે, વધ કરનારપણે, પ્રત્યગીક (કાચધાતક) પાં
પ્રતિભિન્ન (શત્રુને સહાય કરનાર) પણે પ
કિંપત્ર થયેલો ?

(ભગવાન ઉત્તર દે છે ! હે ગૌતમ ! અનંતન

(...)

અભયદાન

दायाण सेदं अभयदानं

— મૂલ. અ. ૧

— (અર્થ) દાનોમાં અભયદાન (અવિતદાન)
એટલે છે.

વિદ્યાર્થીઓને

[તા. ૧૮-૭-૨૫ને રોજ મુંબાઈના શ્રી મદ્યાવીર નૈન વિદ્યાલયના વિદ્યાર્થીઓ સમક્ષ પ્રમુખ તરીકે આપેલ આપણના સુદા]

૧. આલેશાન મકાન નૈનપ્રવનના મખાવતનાં પઢિણામે તમે સૌ માટે તયાર થઈ ગયું છે. માત્ર મકાન તેમાં રહેલ આત્માની શોભા હોય તો જ શોભા આપે, નહિ તો મકાન નિચ્ચેતન પાણા ઇંદોવાળું નિધાણુ જ ગણાય. એ મકાનથી કે ૨૬ હજારના વાર્ષિક ખચથી સંચાલકો પોતાનું ગૌરવ કે સર્વસ્વ માનતા નથી. તમે વધાર્યાઓમાં જીવન અને શિક્ષણમાં ઉણી રહેતી બાળપોત મળે અને તમારા જીવનમાં માત્ર વિદ્યાલયરૂપે વસતી-સ્થાનની ગંધ ન આવતાં બાવી તરણુ ઉમદા જૈનો અને મુશિક્ષિત રહેડીઓ બનવાની તાત્રીમ પણ મળે અને તમે જો એમ તેઓ હજુ છે.

૨. આવાં વિદ્યાલયનું વાતાવરણુ પવિત્ર હોવું ઘટે કે જેથી ત્યાં આવતાં પોતે પવિત્ર બને છે એમ લાગે.

૩. શુરુ આવે તેને વંદન કેમ થાય, ‘હજીઅમિ ક્ષમાશ્રમણુ’ કેમ દેવાય, પંચાંગપ્રણામ કેમ થાય એ શીખવું જોઈએ. એ વિધિવાદ છે, એમાં સદાશય છે, એ માન આપવાની પ્રણાલી છે. તું ને બદલે તમે, તમે ને બદલે આપ હલેવાનું કાન્ય આપણા વડીલોને માન આપવાની શિષ્ટ પદ્ધતિ છે.

૪. બીજી શાળાઓમાંના વિદ્યાર્થીઓ કરતાં તમારામાં વિશેષ શું છે તેનો તમારે હમેશ વિચાર કરવો જોઈએ. આ કેળવણી માત્ર સ્વાર્થ-ખાતર નહિ પણ જૈનકામની — જૈનધર્મની — દેશની સેવા કરવા માટે છે એ વિચાર તમારા જીવનમાં વણાઈ જવો જોઈએ, છતાં તમે બધા જ તમારું સર્વસ્વ કોમસેવા — ધર્મસેવા ને દેશસેવામાં જ અપશો. એવી આશા રાખવી એ મૂર્ખાઈ છે,

છતાં કેમ, ધર્મ ને દેશ માટે કાંઈક કરશે જ એટલું. હિંજલું વધારે પડતું નહિ બણાય. કેમ, ધર્મ ને દેશસેવાના એકલા વિચાર કરવાથી જ કાંઈ વળે એમ નથી. તમારે તો એવું બણવું જોઈએ કે બીજી શાળાઓના વિદ્યાર્થીઓ કરતાં તમે કામ-ધર્મ ને દેશસેવા સારી રીતે કરી શકો.

૫. પણ એ સેવા કરવા માટે આરોગ્યની બહુ જરૂર છે. તમારું શરીર સાફ, સુંદર અને સ્વચ્છ રહેવું જોઈએ. તમારે બહાદુર બની મન હમેશાં ચોખ્ખું રાખવું.

૬. જનોના મુખ્ય સિદ્ધાંત પૈકી અહિંસા અને સત્ય — એ જ ગાંધીજીના મૂળ સિદ્ધાંતો. ગમે તેમ થાય તોપણ તમારે જૂઠું ખોલવું નહિ. વળી અહિંસા એટલે કોડી કે એવાં નાનાં પ્રાણીઓને ન મારવાં એટલું જ નહિ પણ કોઈનું મન દુભયવું નહિ. પરસ્પર સ્નેહબાવથી રહેવું વગેરે પણ છે. જે શુણ બીજામાં નથી તે આપણામાં લાવવાનો હમેશ પ્રયત્ન કરવો. આ સત્ય અને અહિંસાના શુણ કેળવવાનો હમેશાં અને જરૂર પ્રયત્ન કરજો.

૭. આપણી કેમ, ધર્મ ને દેશ ચઢે તેને મટિ. મોટામાં મોટું સાધન સ્વાતંત્ર્ય છે. તે મેળવવા આપણે જે કરીશું તે જ સાથે આવશે. આપણો ઉદ્ધાર આપણે હાથે જ થશે. સરકાર કે બીજાં કોઈ મંડળ પર આધાર ન રાખવો અને શ્રદ્ધા રાખવી કે કુદરત — ઇશ્વર સૌને મદદ કરે છે.

૮. તમારી સ્વતંત્રતા વધારવી એ શિક્ષકો, સુપ્રીન્ટેન્ડન્ટ અને મેનેજીંગ કમિટીનું કામ છે આને તેઓને એમ કહેવું પડે છે કે તમે અમુક કરો,

અમુક ન કરે, પણ એક વખત એવો આવશે કે જ્યારે તમારે સ્વાતંત્ર્ય ખીલશે. સ્વાતંત્ર્યનો અર્થ સ્વચ્છંદ નથી—અતંત્રતા નથી.

૯. તમારામાં વિનય, નિરંબિમાન અને દૃઢતા તમે કેળવશો પણ દુરાચારી કે લડીલા તો ન જ થશો. નાના પાસેથી પણ શીખવાની શક્તિ રાખવી.

૧૦. જે કાંઈ શીખો તે શ્રદ્ધાપૂર્વક શીખો. ખરૂં ધર્મશિક્ષણ શક્તિને વિશાળ કરે, સર્વના દષ્ટિ-બિંદુઓને એકત્રિત કરી તે સર્વનું પૃથક્કરણ અને સમન્વય કરી સારગ્રાહી બનાવે અને અન્ય મત-સંપ્રદાયો પ્રત્યે સહિષ્ણુતા રખાવે. એવું ધર્મશિક્ષણ મેળવે.

૧૧. “ ગુજરાતના સાહિત્યમાં, ગુજરાતના સંસારમાં, ગુજરાતના ઇતિહાસમાં જૈન, શૈવ, વૈષ્ણવ અને હરિશ્ચંદ્રી સંપ્રદાયો એટલા સુચાએલા છે કે એ સંપ્રદાયોને પીછાન્યા વિના આદરેલા ગુજરાતના કિતચિન્તકોના પ્રગતી ઇતિસહિતના સફળતા અધરા જ રહેવાના.”

સંયમન

૧૨. આ જમાનો અસંયમનનો છે. નાટક-શાળા, સીનિમા, ફેન્સીફેરો લોકરમિને ઉત્તર કરવા બદલે લોકજનવાનો નીચી પાર છે. નવલકથાઓનાં ચંચળ નર્તી ગયાં છે કે જેમાં અધમ વાસનાને પ્રેરનારું તન્વ પ્રાયઃ વધુ દોષ છે. આથી સંયમ, હૃદયનિમ્મલ રહેવા મુશ્કેલ લગ્યાય છે. આપણા તીર્થંકરોએ ધર્મો મંગલમુખિહં અહિંયા સંમ્મો તવો — અહિંસા, સંયમ અને તપ ઉત્તમ મંગલરૂપ ધર્મ કહ્યો છે. સંયમ પર ત્રાદ મૂઝી નવ વરો બાંધી આપી છે તે દરેક વાદ પર વિચાર કરશો નો જાણારો કે તેની શુભણી કંઈનારા બરા નરવદણા દતા.

(૧) વિવિધ વસતિ સેવા — સ્ત્રી પુરુ નપુંગ્ગ-હિન એકાંત રથજનું સેવન.

(૨) સ્ત્રીશ્યા પદિદાર — સ્ત્રીઓની કથાનો ત્યાગ.

(૩) નિપધાનુપવેશન — નિપદ્ય એટલે સ્ત્રીની એસવાની જગા વસ્તુ પર એસવું નહિ. સ્ત્રી બેઠી હોય પછી એ ઘડી સુધી અહચારીએ ત્યાં એસવાનો ત્યાગ કરવો.

(૪) ઈંદ્રિયાપ્રયોગ — સ્ત્રીનાં શરીર-અંગોપાંગાદિ, નેત્રાદિ ઈંદ્રિયનો પ્રયોગ કરી ન જવો.

(૫) કુશંતાંતર્યાંપત્યવર્જન — એક બીંતને આંતરે સ્ત્રીપુરુષનું યુગલ રહેતું હોય એવા સ્થાનનો ત્યાગ.

(૬) પૂર્વકીરિતારમૃતિ — પૂર્વ કીડાનું સ્મરણ ન કરવું.

(૭) પ્રણિતાભોજન — પ્રણીત એટલે અતિ રિનઝ-ચીકણા પદાર્થોનું ભોજન ન કરવું.

(૮) અતિમાત્રાભોગ — અતિશય-પ્રમાણ-માત્રાથી અધિક આહારનો ભોગ ન કરવો.

(૯) વિભૂષાપરિવર્જન — અલંકારાદિ શૃંગારિક-શામાનો-ઉપકરણનો ત્યાગ.

આવી વારો અત્યારે જેવી અનીતિ જોવાય છે તેવી અને તેટલી અધમ અનીતિ પૂર્વે પ્રવર્તતી હતી એમ મુશ્કેલી નથી, પણ મનનું બંધારણ જ એવું છે કે જે ઉર્ધ્વગમન કરવાને બદલે જ્યાં ટોળાણ હોય ત્યાં નમી જાય છે — નીચી ગતિ કરે છે અને તે સમજીને જ તે રચવામાં આવી છે. તેના સ્થનારા જગત Psychologists-માનસશાસ્ત્રીઓ દતા. ટોળાને એકદમ ઉતરાય અને ચડાવ આવે ત્યારે દમ લગ આસ્તે આસ્તે ચડાય. ઉર્ધ્વગમન હલ્લબ છે, અધોગમન સુલભ છે.

અહચર્ય શુદ્ધ રીતિથી પાળે, ધર્મશિક્ષણ મેળવી ધર્મપરાયણ રહી, પડિલ શુભજન પ્રત્યેની સંપૂર્ણ અકિત રાખી, દેવ-ગુરુ પૂજન કરી, શુદ્ધ ચારિત્રવાન અને આદર્શ જૈન બની જૈનધર્મ, સમાજ અને દેશની પ્રગતિમાં સ્વંબરૂપ પ્રયત્ન પુરુષાર્થો વીર વાજો એ હદયની ગંઢના પ્રકટ કરી માઈ આગનું વક્તવ્ય પૂર્ણ કરે શું.

ભારતનો જૈન સંપ્રદાય

(જર્મન પ્રોફેસર ડૉ. જી. સી. બુહ્લરના અંચલું ભાષાંતર)

(ગતાંકી ચાલુ)

જગત-‘લોક’ (આ શબ્દમાં માત્ર દરથ જગત જ નહિ, પરંતુ અતિ હદ બહારના તરંગથી વર્ણવેલા કદિપત હીંગો, આહ્લોની વિશ્વવ્યતના ઉપર નથી શોધ કરીને જણાવેલા સ્વર્ગો તથા નરકોના પણ સમાવેશ થયેલ છે.) સરખોલું નથી એટલે કે જગતનો કોઈ દર્તા માનવામાં આવ્યો નથી. કોઈ પણ શાસક વગર તે તેનાં મૂલતસ્તોના જોરથી વિદ્યમાન છે અને અનંતકાલ સુધી રહેવાનું. આ જગતનાં મૂલતસ્તો છે ‘કય’ છે — જીવ, ધર્મ અથવા નૈતિક પુણ્ય, (૧ અનુવાદક) અધર્મ અથવા પાપ, (૨ અનુવાદક) આકાશ, કાલ, જડના અણુઓ ‘પુદ્ગલ’. જડના અણુઓના સંમિશ્રણથી ચાર મૂલતસ્તો — પૃથ્વી, અગ્નિ, પાણી, વાયુ અને વિશેષમાં ઈંદ્રિયથી જોઈ શકાય તે આ લોકમાં શરીરો તથા ખીન્ન દેખાવો તેમજ ઈંદ્રિયથી અગોચર એવા લોકોના દેખાવો ઉત્પન્ન થાય છે. આ દેખાવોનાં સ્વરૂપોમાં પ્રાયઃ પરિવર્તન થતું નથી. માત્ર મનુષ્યદેહો અને તેઓની આયુ પુણ્ય કે પાપની ઝાઝીવધતી અસરના પરિણામે અમાપ લાંબા કાલોમાં — અવસર્જિણી અને ઉત્સર્જિણી દરમ્યાન ધટે છે વા વધે છે. જીવોમાં દરેક જીવ પોતાની મેળે જ સ્વતંત્ર છે. તે સત્ રીતે વિદ્યમાન છે અને તેનામાં મુખ્ય ચોખ્ખી બુદ્ધિ હોય છે અને કાર્ય કરવા પ્રત્યેની લાગણી ધરાવે છે. આ જગતમાં તેઓ હમેશાં સશરીરી—દેહથી બદ્ધ હોય છે. આ રીતે બદ્ધ થવાનું કારણ એ છે કે તેઓ પ્રવૃત્તિના દબાણને, મનોહતિઓને, ઈંદ્રિયની વાસનાઓને અને મનમાં કંપેથી વસ્તુઓને આધીન હોય છે અથવા તો મિથ્યા દર્શનથી વાસિત હોય છે. જે કાર્યો તેઓ શરીરમાં રહી કરે છે તે ‘કર્મ’ પુણ્ય અને પાપ છે. આ તેઓને — ન્યારે એક શરીર તેની હયાતિના સંભોગ પ્રમાણે મૃત થાય છે ત્યારે ખીન્ન દેહમાં ધકેલે છે. તે કેવો દેહ—બવ લેશે તેનો આધાર જે

જાતનાં કર્મ કરેલ હોય છે તેના પર છે અને તેનો નિર્ણય ખાસ કરી મરણ પહેલાં જે હેતુના વિચારો તેમાંથી હ્રદયે છે તેના પરથી થાય છે. સદૃશ્ય દેવોનાં સ્વર્ગોમાં લઈ જાય છે અગર તો ઉચ્ચ ખાનદાન કુલોમાં મનુષ્ય રૂપે જન્મ આપે છે. પાપ જીવોને નરકમાં લઈ જાય છે, પશુઓના શરીરમાં, વનસ્પતિમાં, અગર અચેતન જડમાં પણ ભવસ્થિતિ આપે છે. કારણ કે — જૈનોની માન્યતા પ્રમાણે — જીવો ઈંદ્રિયજન્ય રચનાઓમાં જ રહે છે એટલું જ નહિ પણ દેખાતા મૃત દગલામાં, પથ્થરમાં, માટીના પિંડોમાં, જલચિંતુમાં, અગ્નિમાં અને વાયુમાં પણ હોય છે. અચેતન — જડ દગલામાં તેની બુદ્ધિના પ્રકાશ — જ્ઞાનજ્યોતિ સંપૂર્ણ રીતે મુક્ત હોય છે; તે ચેતના બોધ ભેડે છે, સ્થાવર રહે છે અને ને જે શરીરમાં હોય તેના પ્રમાણ પ્રમાણે તે નાનો મોટો હોય છે. ઈંદ્રિયજન્ય રચનામાં તે હમેશાં ચેતનાવાળો હોય છે. તે છતાં તે જન્મ કે સ્થાવર રહે અને તેને પાંચ, ચાર, ત્રણ, બે કે એક ઈંદ્રિય હોય તેનો આધાર તે રચના જેવી હોય તેના પર રાખે છે.

મનુષ્યદેહમાં રહેલા આત્માનાં બંધનો જે કારણો તેમને આવરિત—બદ્ધ કરે છે તે કારણોને અટકાવવાથી અને કર્મોનો નાશ કરવાથી ટાળી શકાય છે. તે કારણોને અટકાવવાનું ચત્તલ થવાની ઇચ્છાનો નિરોધ કરવાથી અને ઈંદ્રિયદમન કરી ચિયરેન્દ્રોનો સંયમ કરવાથી અને સમ્યગ્ દર્શન ચુસ્ત રીતે રાખવાથી બની શકે છે. આ રીતે નવાં કર્મોની નવાં પુણ્ય યા નવાં પાપની શ્રદ્ધ અટકાવી શકાશે. પૂર્વ ભવોનાં બાકી રહેલાં કર્મોનો નાશ તેનો બંડોળ ખર્ચી નાંખવાથી વેદી નાંખવાથી યા તો તપશ્ચર્યાથી કરી શકાશે ને તેમ. કરવાથી હેતુની અવરથા એવી આવે છે કે વિશ્વવ્યાપી જ્ઞાન—કેવલજ્ઞાન—નિર્વાણ યા મોક્ષ પ્રાપ્તિ થાય. મોક્ષ એટલે સર્વ બંધનોથી

મુક્તિ. આ અંતિમ સાધ્યો આત્મા દેહધારી હોય ત્યારે પણ મેળવી શકાય. તે છતાં દેહ પડી જાય, ત્યારે આત્મા જૈન કહે છે તેમ જૈન પરિભાષામાં અલોકકમાં એટલે કે જ્ઞાન 'મુક્ત'ના સ્વર્ગમાં આ લોકની બહાર ૧૦ ભમે છે. ત્યાં તે શાશ્વત તેના શુદ્ધ જ્ઞાનમય સ્વરૂપમાં અખંડપણે રહે છે. તેની સ્થિતિ સંપૂર્ણ શાંતિ—અભંગ (કાંઈથી ભાંગે નહિ તેની) શાંતિની હોય છે. આ પ્રધાન મૂલ વિચારોની સિદ્ધિ એટલી બધી ઝીણી અને અપૂર્વ દરપનામય વિગતોમાં ઉતરી વિદ્યાનાભરી શૈલીથી કરવામાં આવી છે અને તેના બચાવમાં સ્વાદ્વૃદ્ધર — 'તેમ હોય' એવો સિદ્ધાંત મુકતમાં આવ્યો છે. તે વાદ તે એક પ્રકારની એવી તક પદ્ધતિ છે કે તેનાથી એક જ વસ્તુનું અસ્તિત્વ અને નિર્ગેષ પ્રતિપાદિત થાય. આ પદ્ધતિને બીજા દિંદનાં દર્શનોની પદ્ધતિ સાથે સરખાવવામાં આવે તો તે બૌદ્ધધર્મ કરતાં બ્રાહ્મણદર્શન સાથે વધુ સારસ ધરાવે છે. સાદૃશ્ય એક બીજા સાથે જોતાં એ જણાય છે કે પાંચ મહાજૂતને બદલે ચાર તે માને છે. જૈન ધર્મ સર્વ બ્રાહ્મણ ધર્મો અને બૌદ્ધધર્મ સાથે પોતાના વિશ્વધટનાના અને કાલવિભાગોના ખ્યાલ સાથે સંબંધ ધરાવે છે અને કર્મના સિદ્ધાંત ગર્ભધર્મમાં આત્માનાં બંધન તથા મુક્તિના સંબંધમાં તેમની સાથે સંબંધ મળતાપણું ધરાવે છે. અતીશયવાદ એટલે જગતની સૃષ્ટિ કાંઈએ દરી નથી એવો માત જૈનમાં હોય ને બૌદ્ધધર્મ તથા સાંખ્યદર્શન સાથે મળતાપણું ધરાવે છે. તેનું માનસદ્વાસ સાંખ્યના સાથે એવી

રીતે મળતું આવે છે કે બન્ને અસંખ્ય સ્વતંત્ર આત્માઓ માને છે. પણ આત્માની ચંચળતા (ચોગ) અને આત્માનું જડના સમૂહમાં પડેલાનું એ મતો વેદાંત સાથે મળતા આવે છે, કારણ કે વેદાંતમાં એમ છે કે આત્મતત્ત્વ તે દરેક વિદ્યમાન વસ્તુમાં પ્રવેશ પામે(હાં) છે. આત્માના સિદ્ધાંતનો વધુ વિકાસ કરતાં 'પ્રત્યેક આત્માઓ' અને 'શુદ્ધ પ્રાણીઓ' કે જેને જૈન અને બ્રાહ્મણ બન્ને ધર્મો શુદ્ધ એવું એક જ નામ આપે છે, તેના ખ્યાલો ગુચ્ચંદા બદલા થયા હોય એમ બાસે છે. આકાશ અને કલ જેનેને સાચા પદાર્થ—દ્રવ્ય તરીકે લેખવાની જૈન માન્યતા પણ વૈશેષિક દર્શનમાં જોવામાં આવે છે. ધર્મ અને અધર્મ એને દ્રવ્ય તરીકે ગણવામાં જૈન દર્શન એકલું જ છે.

ત્રીજું રત્ન — સમ્યક્ ચારણ કે જેનો સમાવેશ જૈનનીતિશાસ્ત્રમાં થાય છે, તેનો મહત્વનો ભાગ પાંચ મહાવતો છે કે જે મતો જૈનસાધુ દીક્ષા લેતી વખતે લે છે. તે સાધુ પશ્ચાત્તાપ કરતા બ્રાહ્મણની પેઠે અને તેના જેવા જ શબ્દોમાં પ્રતિષ્ઠા કરે છે કે — કેહની હિંસા ન કરવી, અસત્ય ન બોલવું, બીજાની રમ્ય વસ્તુ તેનું કંઈ પણ લઇ ન લેવું—ચોરી ન કરવી, પવિત્રતા શીલ રાખવું (શ્વલ્લયર્થ પાળવું), અને આત્મબોગ આચરવો (પરિગ્રહ ન રાખવો). આ સાદા નિયમોનો અર્થ જૈનોએ તેમાં પાંચ દલોનો કે જેમાંની દરેકમાં વિચારો, શબ્દો અને કાર્યો (ગન વચન અને કાર્ય)ને ખાસ લગતા એવા ગણ્ય જુદાં જુદાં સક્રિય પાપસાધનો ગણેલ છે તેનો સમાવેશ દરીને અત્યંત અસાધારણ રીતે વિસ્તૃત કર્યો છે. ઉદાહરણ તરીકે કોઈની હિંસા ન કરવી એ જન કો કે જોતા પર જૈનો સૌથી વધારે બાર મૂકે છે. તેની અંદર શુદ્ધતા પ્રાણીઓ, વનસ્પતિ અથવા મૃત જડની અંદરના શુભોગો વધ ન દરવો કે તેને કદાચ ન કરવી એટલાનો સમાવેશ થાય છે એટલું જ નહિ પણ તેમાં વળી શુદ્ધતા સર્વ રીતમાં, સર્વ દલનગલનમાં, અત્યંત અપ્રમાદ રાખવો શરૂ, સરીની સર્વ ક્રિયાઓ પર નિયંત્રિત.

૧૦. જૈન સ્વર્ગ મુખ્યે આગળ જુદા. ૬૧ જુદાવર અધ્યા-૭૧ વચનની વસ્તુઓ—દ્રવ્ય ન્યાં હોય છે તે જ્યાં-ને સિદ્ધાંત સ્વર્ગ માની લેવામાં જલિન થયા લાગે છે—ગુચ્ચધર્મમાં પડયા જગાય છે; પરંતુ આ સિદ્ધાંતો સંસારની સીમાને વલકેથી સંપૂર્ણતા પ્રાપ્ત કરવાર જ્યાં છે, તેઓને વસાવેશન અનુના જેવો જગ્યામાં ઉચ્ચ સમાવની ઉપર છે — બર્તેડા.

૧૧. જુદાં નેજાનું પુરે ૬૩ મુખ્યે મહા-અ-અમ. ૧૫ અથવા દિવિન અંતિમ્મરી પોં ૩૦ ૪. ૨૪૦ ની નોટ ૪ — અર્થેડા.

સેવરી ઘટે કે રૂબે ને તેથી કોઇ જીવને દુઃખ થઇ જાય;^{૧૨} વળી તે વ્રતમાં હૃદય અને જીભ પર એવે: જગરો કાચુ ચા જગરું નિરીક્ષણ રાખવાનું અને એવા વિચારો અને શબ્દો તજવાનું છે કે જેથી કોઈ ક્રોધ કે કંકાસ ઉત્પન્ન ન થાય અને તેથી કોઈને દુઃખ ન થાય. આવી રીતે આત્મભોગનો નિયમ (અપરિગ્રહ વ્રત) હોય. તેમાં સાધુએ કોઇ ઘર કે દોલત ન રાખવી, એટલું જ નહિ પણ વિદેશમાં પ્રિય અને અપ્રિય વાસનાઓ પ્રત્યે સંપૂર્ણ વૈરાગ્ય-ઉપેક્ષા તેજા સજીવ કે બદ વસ્તુ પ્રત્યે દરેક જાતની આસક્તિનો ત્યાગ આવશ્યક ગણેલ છે.^{૧૩}

આ નિયમોનું હૃદયપૂર્વક પાલન કરવા ઉપરાંત તપશ્ચર્યા — તપશ્ચર્યા એ નિર્વાણ પ્રાપ્ત કરવાના ઇચ્છકને માટે સમ્યક્ ચારિત્રમાંનું અતિશય આવશ્યક છે. તપશ્ચર્યા એ પ્રકારનું છે. આંતરિક (અંતરંગ) અને બહારનું (બાહ્ય). અંતરંગ તપનો સંબંધ આત્મ-નિયમન, મનને શુદ્ધ અને પવિત્ર રાખવા સાથે છે. તેમાં પાપનો પશ્ચાત્તાપ શુદ્ધ પાસે તે પાપનો સ્વીકાર (આશ્રયના) અને તે માટે દરેક પ્રાયશ્ચિત-તપ, શુદ્ધિ અને સર્વ સદ્ગુણોનો વિનય અને સેવા, ધર્મનો યા શક્ષોનો અભ્યાસ અને ઉપદેશ (સ્વાધ્યાય) જગતના દુઃખ શરીરની અશુભિતા યોગેરપર ભક્તિપૂર્વક ધ્યાન અને હેવટમાં આ મંસારની સર્વ વસ્તુઓનો ત્યાગ — આ સર્વનો સમાવેશ થાય છે. બીજી બાજુએ બાહ્ય તપમાં જૈનોના માનવા પ્રમાણે મિતાહાર, બિશ્વા, સર્વ સ્વાદિષ્ઠ ભોજનનો ત્યાગ, આત્મદમનના

જુદા જુદા પ્રકારો જેવા કે અસ્વાભાવિક અને ચક્રે તેવા આત્મનોમાં બેસવું, ઇન્દ્રિયોની ક્રિયાનો ખાસ કરી અપવાસોથી પ્રતિબંધ કે જે અપવાસ અમુક સંજોગોમાં ભુખમશની હદ સુધી લઇ જવાય, એનો સમાવેશ થાય છે. દિગંબરોના કડક સિદ્ધાંત પ્રમાણે પોષણનો ત્યાગ કરી સ્વેચ્છાથી મૃત્યુ શરણ થવું એ જાતની ઉંચામાં ઉંચી કોટિપર જતારા મુનિઓ માટે આવશ્યક છે. તેઓ કહે છે કે કેવલીઓ બીલકુલ ખાતા નથી. એકા કડક એવા મ્હેતાંબરીઓ નિતાન્ત અન્ન ત્યાગ સ્વીકારતા નથી પરંતુ તેવા ત્યાગને નિર્વાણના નિશ્ચિત કાર તરીકે ગણે છે. તે છતાં આવા અનશન મરણને તેનું ખરેખરું ફળ (નિર્વાણ) મળે તે માટે મુનિએ તે સંબંધી જે મૂલ્યનાઓ જણાવી છે તેને પૂરી રીતે અનુસરવાનું છે, નહિ તો તે માત્ર ભવનું ચક્ર લંબાવે છે.^{૧૪}

આ સામાન્ય નિયમોમાંથી જનના અનુયાયીના જીવન સંબંધી સંખ્યાબંધ વિશિષ્ટ નિયમો ઉદ્ભવે છે. દીક્ષા લીધી કે તુરંત જ આત્મભોગ (અપરિગ્રહ) વ્રત તેને પોતાની કળમની સર્વ વસ્તુઓ છોડી દેવાની અને ધરગાર વગરના અમળપદ્ય પ્રદેશોમાં હાથમાં બીક્ષાપાત્ર રાખી ભટકવાની ફરજ પાડે છે, અને જે બીજી ફરજ વચમાં ન આવે તો તેને એક જ જગ્યાએ એક રાત્રિ કરતાં વધારે વખત કદિ પણ ન રહેવું જોઇએ. કોઈને હિંસા ન કરવી એ નિયમ જળવવા તેને ત્રણ વસ્તુ પોતાની પાસે અવશ્ય રાખવી જોઇએ. ૧. પોતાને પાણી પીવા માટે ગાળવાનું વસ્ત્ર, ૨. સાવરણી (રમેહરણ), અને પોતાના મુખ આદિ વસ્ત્ર કે જેથી જાતે મેરતાં

૧૨. દિગંબર સંપ્રદાય — ખાસ કરીને દક્ષિણદિશમાં તો અવશ્ય જા: બાળતમાં તદન એટલા બધા ચુરત કાળજીવાળા લાગતા નથી એટલા પશ્ચિમદિશના મ્હેતાંબરો હોય છે.

૧૩. પાંચ મહાવ્રતો માટે જુઓ આચારાંગસુત્ર ૨-૧૫ સે. છ. ઇ. વૅ. ૨૨ પૃ. ૨૦૨-૨૧૧. તે માટે જૈનોનાં સંસ્કૃત નામો એ છે કે:— ૧ અહિંસા ૨ સુવ્રત ૩ અસ્તેય ૪ અપરિગ્રહ ૫ આશ્રય. આઠાસુ સંન્યાસીઓ માટેનાં ૧ અહિંસા ૨ સત્ય ૩ અસ્તેય ૪ અપરિગ્રહ ૫ આશ્રય.

૧૪. ત્યાગીમાર્ગના સંબંધમાં સરખાવે લ્યુમ્બરનું ઔપપાતિક સૂત્ર કલમ ૩૦ પ્રક. પુરુષોનાં અન્નત્યાગથી મરણે વળીવનામાં આવેલ છે. જુઓ વેળરનું ભગવતીસૂત્ર ૨,૧૬૬-૨૧૬; હોનલિનું ઉપાસક દશ સૂત્ર પૃ. ૪૪-૬૧; આચારાંગ સૂત્ર-સે. છ. ઇ. માં વૅ. ૨૨ પૃ. ૭૦-૭૩ દિગંબરોમાં તે દર્શનોના વડાઓ હજુ પણ એક નિયમ પ્રમાણે આ વિધિના ભોગ થાય છે. મ્હેતાંબરોમાં પણ આવા પ્રકાર બને છે જુઓ કે. ફોર્બસ રાસમાલા વૅ-૨ પૃ. ૩૩૧-૩૩૨ અથવા બીજી આશ્રિત પૃ. ૧૧૦-૧૧૧.

અટકે. તે વ્રત તેને નહાવાનો અને ધોવાનો બિલકુલ ત્યાગ કરવાનું અને ચોમાસાના ચાર મહિનામાં કે જે સમયે પ્રાણી અને વનસ્પતિના છવેા ઘણી મોટી સંખ્યામાં દેખા દે છે તેમાં (એક સ્થળે) રહેવાનું પણ દરમાવે છે. ત્યાગમાર્ગ પાળવા માટે આ વિશ્રાન્તિ દાખલા (ચોમાસાના) કેરામાં કેરા (કુચમાં કુચ, ઉપવાસો કરવા, પવિત્ર શાસ્ત્રોનો અતિ દૃઢ ચિત્તથી અભ્યાસ કરવો, અને ઉંચામાં

ઉંડું ધ્યાન ધરવું એવો નિયમ છે. આવા નિયમથી ત્યાગીને-સુનિને એ પણ શરૂ પડે છે કે તેણે પોતાના વાળનો અતિશય દુઃખદ રીતિએ લોચ કરવો કે જે વાળ પર્વદેશના રિવાજ પ્રમાણે ન્યારે સંસાર ત્યાગ કરી દીક્ષા લેવામાં આવે છે ત્યારે તેણે કાઢી નાંખવા આવશ્યક છે — આ જૈનોના વિલક્ષણ વિશિષ્ટ રીવાજ દિંદતા બીજા વૈરાગ્યવાનોમાં જોવામાં આવતો નથી.

(૧) જ્ઞાનપંથગી અને તેનું ઉદ્ધાપન, ૨; છવન
અર્થાં (૩) કુમારિકા ધર્મ (૪) જૈનકાવ્ય પ્રવેશ.

લેખ: અને પ્ર. માવજી દામજી શાહ, મૂલ્ય દરેકના ચાર આના.

લેખકમાં ઉત્સાહ છે, રૂમિ છે ને વેગ છે. પ્રેક્ષા ને પ્રતિષ્ઠા મંગે છે. એના ઉત્સાહ સર્વ લેખકમાં હો — અને સઘે રીધર્ચિતન, તલ્લપર્ષિત, મર્મભેદ અને પ્રતિષ્ઠા સુચિત, પ્રેક્ષા હો. એટી આમરી સદ્વિચ્છ છે. જ્ઞાનપંચમીનું ઉદ્ઘાપન દરેક જનને ત્યાં — ઘેર ઘેર હો. જ્ઞાનનાં સન્માન જોષાં થયાં છે તે જ્ઞાનપંચમીનું ઉદ્ઘાપન હજી થયું છે તેને આમરી કાં ન હોય ? જ્ઞાનપંચમીનું આદરણ લેખકે પોતાના નિબંધમાં સારી રીતે બજાવ્યું છે ને તે ઉપરાંત સ. ન્યાયચંદ લક્ષ્મીચંદ સોનાગઢી વિદ્યાભરી પ્રસ્તાવના લખી છે, અને લેખકને તેના નિબંધ મળે છે. રથ પોતે આપણે તે બાત એક સુચિત્તિત જનને સોનાગઢી છે. દરેક જન બધું અને બહેન આ જ્ઞાનપંચમી પર નિબંધ બંધી તેનું ઉદ્ઘાપન બાહ્ય સજીરી.

અન્યથા એટલે જીવવાની કળા-તેમાં ચારે આશ્રમ
ખતાવી નિયમિત વર્તન, આનંદી સ્વભાવ, સાદું જીવન
અને ઉચ્ચ વિચાર, એ ચુંબી જીવવાની સાચી જીવન
શબ્દશ માત્રી શકાય એવો લેખકને કાવો છે. દીર્ઘાયુષ્ય
માટે જરૂરી નિયમો એ જ છે. દરેક નિયમ માટે ધણું
જાણુવા જેવું ને જાણ્યા જેવું છે. દરેકમાં લેખકે ઠીક
ખાન્યું છે.

કુમારિકા ધર્મમાં નહીં નહીં પાઠો આપી દેશે
કુમારિકાએ કોઈ વિષય પર શું શું બહુવું થતે તે પતાવું
છે. હાલના શિક્ષકોમાં ત્યાં પાઠ પુસ્તકોનો મોટે ભાગે
અભાવ છે તે મેં ક્યારેયોનાં શિક્ષક મારે તો પુસ્તકો
માટે અલ્પ છે ત્યાં મારા પ્રયત્નો અદરશીય છે. આશા
છે કે રામચંદ્ર ગુજરાત અને આખી નેન સમગ્ર પોતાની
કુમારિકાઓ મારે આ પુસ્તકો અભિનંદશે ને અને
હિતચેત્રે નહીં.

જેનકામ પ્રવેશ એ નામનો કામ આ પત્રના તંત્રી
 તરફથી પ્રકટ થઈ ગયો છે તે કદાચ સેપકને મહત્તમ નહિ
 હોય. તેમ હત તો આ નાની ઝાપડાનું નામ તે જ તેઓ
 ન સખત ધીજ આપણાં જેન કવિતા પ્રવેશ કે સત્તન
 સ્વાધ્યાય એનું સખરો તેં કમિત થશે. આમાં સ્વપ્નોના
 એક પાત્રી તેનો ક્યારે ઉપયોગ કરશે કહિત છે
 એટલું જ અન્ય ફત સદિ, સત્તન, સ્વાધ્યાય આથી
 ખસાવ્યું છે. એ સિવાય ધીજ નવીનતા નથી. કહિત
 સહોના અર્થ, મદ લાવેલું સ્પષ્ટીકરણ, વિવેચન કોરેક્ટ

હત તો આની ઉપયોગિતા યોગ્ય રીતે સિદ્ધ થાત. તોપણ
આનો પ્રયાસ આદરણીય છે.

સુવર્ણમાલા ચૈત્ર ૧૯૮૧ સમજવનિત્તો અંક
વર્ષ ૬ અંક ૭૬ પ્ર... શેઠ પુરોષોત્તમ વિશ્રામ માવજી. શ્રી
સમયદ્રને સમસ્ત આર્થપ્રજ્ઞ હિન્દમાં પૂજે છે અને તેનાં
પુણ્યકેશી બીજો માથે છે તેમના જીવનમાંથી અનેક
દેવત્ત ભાવેશમાં રિસાલુપાઠો મળે છે. શેઠ પુરોષોત્તમજી
ચિત્રકલાના નળર શોખીન શ્રીમંત છે. તેવા કલાવિલાસીને
દાદે યજ્ઞરાતમાં તે કલાનો નળરો વિકાસ થયો છે તેમ
જતા માટે લક્ષ્મીનાર્દ પ્રેસ નામનું મોહું પ્રકાશ્યેલ્ય કારી
તે દ્વારા સુવર્ણમાલાના અંકો ઉત્પાદોત્તર વ્યત્યાર સુધી
આ અંક સમેત ૭૬ કાદ્યા છે અને તેમ કરી અનેક
ચિત્રકારોને, લેખકોને ઉત્તેજન આપ્યું છે, એટલું નહિ પણ
યજ્ઞરાતને કલા પ્રયે અભિરેષિ દિનપ્રાતિદિન વધતી જતી
કરામી છે. દેટકાંક વર્ષેથી અંગેજી નળ્યનારા ને યજ્ઞરાતી
મહિ સમજનારા એવાઓને માટે ચિત્ર સંબંધી સર્વ
દેશીકત સમજી રાકાય તે માટે અંગેજીમાં તત્સંબંધી
કથાપ્રસંગો યજ્ઞરાતી ભાષામાં મૂક્યા ઉપરાંત સમયવવામાં
આવે છે તેથી તેનો લાસ સમજી હિંદ અમુક અંશે લઇ
સકે છે. આ દુજદાર અંક છે. તેમાં સમયદ્રજીના સંબંધી
યજ્ઞરાંદનો પ્રચંગ લીધો છે અને તે ઉપરાંત ઇસુ ખ્રિસ્તના
જીવન પ્રસંગો, રસવિનોદ, રાગમાલા, રાસિઓ સંબંધી
પ્રાચીન શાસ્ત્ર, કહેવતો અને હિન્દની આખ્યાયિકાઓ
પૈકી સાદુલ અને કમ્પેન્ડીની આખ્યાયિકા ચિત્રિત કરી
મૂકેલી છે તેથી યાજ્ઞ નળ્યનારું મળે છે. ઉવટે સુવર્ણ-
માલાને લીધાપુષ્પ, વિરોધ સ્વદેશભાવનાપૂર્ણ વિકાસ ઇચ્છી
યજ્ઞરાતના ચિત્રકારો અને કલાને સર્વાંગપૂર્ણ વધુ વધુ
કરામાં આ માલો વિનયી થાય એમ અને ઇચ્છીએ
હોયે.

પણ પણુ સાહિત્ય થાંકે — વીરસાસને. વીરાતે
રજપર, પ્રજાસાક વીરસંગાન, અમદાવાદ. જેનોના પવિત્ર
પર્વમાં પચુણુપર્વ એ પર્વાધિરાજ છે. તેના આઠ
દિવસમાં જૈન આવગ ધર્મડિયા અને ધર્મશ્રવણ કરે છે
અને કહ્યાણુમાર્ગે ન્યય છે- તેણે પર્વમાં દરેક પત્રકારે
સુન્દર, ભાવનામય, વિચારોપદેશક, ધર્મસંબંધ, વિવિધ
પૂરા પાડે, જેનછતિહાસ, સાહિત્ય, તરવસાન, કથાનક
અદિ સંબંધી હોયો આપે એ ઇચ્છના થાય છે. તેમાં
સીધી સંદેશનાત્ક — વિષયમતિપાદક — સારણ અને
સુવિદ્ય હોય તે જ આ જમાનામાં ભાતિ આવરયક અને
સ્થિર અને હમયોગી છે. ખાસ અંકમાં સ્થાયી અને
ઉમદા સાહિત્ય જેને કહી શકાય તેવા હોયો આવવા પડે.

રાત્રિ ઉદાયન, શાદ બિરૂદ માટે ત્યામ, એ ક્યાના લેખો તેમજ અન્ય લેખો લોકો માટે મનનીય છે. તંત્રીનો લેખ વિવાદાત્મક છે ને તેનો સ્ફૂટ અત્યંત નિરર્થક છે. શ્રીમન્ યશોવિનયજીએ શ્રીમાન વિનયકૃત ધર્મસંગ્રહ પર માઈનમાં ને સુધારો વધારો કરવા રૂપે સંશોધન કયું તે મૂક પ્રતમાંથી ફોટો આપી તે મહા તાર્કિક, સિદ્ધાન્તવાદીના હસ્તાક્ષર બતાવેલ છે તે ખરેખર પ્રસાસનીય છે. તેમના સ્વદેશાક્ષરમાં જાન્યુઆરીનો રાસ પ્રવર્તક શ્રી કાન્તિવિનયજી પાસે છે. વીરના સાસનનો હસ્તે અને જ્ય કરવામાં વીરરાસન મંડનશૈલી રાખી તરડાંઓ — મતો-પક્ષ-ફાટકો વર્ષમાન થતા બચ છે તેનો નિરાશ કરી તેમાં એકસ'થી કરી કરગી ઇન્દ્રિયનિન્દા થતી નથી સમાજનું સંકલન કરવામાં પોતાનું વીર્ય ફેરવશે એમ હૃદયથી ઈચ્છાએ.

જૈન એસ્કાસીએશન ઍંડ ઇન્ડિયા — સં. ૧૯૮૦ નો વાર્ષિક અહેવાલ — પ્ર તેના રોકેટરીઓ નામે રોક મણિલાલ કુરુજમક ડવેરી તથા રા મગનલાલ મુલચંદ શાદ — એ બે ન્યારથી મંત્રીપદે આવ્યા છે ત્યારથી આ સં. ૧૯૭૮માં સ્થપાયેલી સંસ્થા કંઈક કરી બતાવતી રહી છે. આ વર્ષમાં ઉપયોગી કાર્યો કરેલાં તે નોંધવા યોગ્ય છે. આજુ દેલવાડાને નવા રસ્તો થયેલો કે જ્યાં મેલાખ્ખર મુર્તિપૂજક શ્રીમતો પાસેથી આ સંસ્થાએ ફંદ પસાવી સારો ફાયો આપ્યો છે તે પ્રલોભ મૂકાયો તેમાં

રા. મણિલાલે હાનરી આપી પ્રસંગોચિત વિવેચન કયું હતું. આ રસ્તો થવાથી હવે ચાનાજીઓ દેલવાડા મોટરમાં સીધા નજીક રાંદે છે તેમજ કોઈપણ સમયે કાંઈ પણ અડચણ સિવાય કેમપમાં પણ દરવાડેવા નજીક રાંદે છે. હૃદયપુર રોડેના કાંકરોથી ગામમાં જૈનમંદિરને કસાયેલી આસાતના માટે સંસ્થાના પ્રતિનિધિઓ ૧૪ કમિશન નીમાવી આવ્યા હતા તે સંબંધી દલુ નીકલ નથી થયો — પત્રવ્યવહાર થાકુ રાખ્યો છે. શત્રુન્યાદિ તીર્થ સંબંધી પ્રશ્નોના નીકલ થાવવા તથા તેને માટે મજબૂત કરવા રોક આજુદલુ હયાણુજી સાથે પત્રવ્યવહાર ચલાવાય છે ને જેને પરિણામે કૌન્વેન્શન પ્રસંગે આવેલાનોની મીટીંગ મળી હતી. મુંબઈસરદારે જુદા જુદા કાયદાના ખરડાઓ સંબંધી પૂજાવેલ અધિકારીઓ મોકલી આપ્યા છે. વિદ્યાર્થીઓને સ્કોલરશિપ અપાઈ છે. એકંદરે કામલાજ સંસ્થાને મદદરૂપ આપે તેવું અને તેટલું કરી રાખ્યું છે. વાર્ષિક રાબા સમયે પ્રમુખ સાહેબ રોક મુલાખચંદ દેવચંદ ડવેરીએ આપ્યા વર્ષમાં જૈનસમાજની પ્રગતિની કબજેવા રૂપે આપેલું બાપણ આમાં પ્રક્રમ થયું છે તે ખાસ નોંધવા જેવું ને મનનીય છે. વિરોધમાં આ સંસ્થાને આમરી મુશ્કેલી એ છે કે નિશ્ચિત, પુરતોહાર, ઇર્ષમંદિરોહાર આદિની જે રકમ દર વર્ષે ઉપજે છે તે રકમ દરેક વર્ષમાં યોગ્ય રીતે ખરચી નાંખવી પડે. સ્કોલરશિપ માટે વિરોધ બહેરાનની નજર મંત્રીઓ સ્વીકારશે.

શ્રી જૈન સ્વેતાંબર ડૉન્કરન્સ

૨ ઉપદેશકોના પ્રવાસ

આ સંસ્થાના ઉપદેશકો મી. વાડીલાલ સાંકળચંદ, મુંબલાલ પ્રેમચંદ અને મુલાખચંદ સામજી દેવરીઓ, જે એએન સંસ્થાના પ્રચાર કાર્યો તેમજ શ્રી સુખ બંદારકેંડની ગાર આગા વાડી યોજના અમલમાં મુકવા માટે જુદાજુદા વિવિધતામાં મોકલવામાં આવ્યા છે તેમના આવેલ રીપોર્ટ ઉપરથી જનસમાજની વ્યવસ્થા માટે ફક્ત તકીક્ત નિર્દેશ કરવામાં આવે છે. મી. વાડીલાલ સાંકળચંદે અગા માત્ર દરમીયાન અનોલા, જાલાપુર, આમનાથ વિગેરે સ્થળોએ જુદા જુદા વિવિધ પર આજુદા આખ્યાં દત્તા. સંસ્થાના એક નજરીયાત અને તેના સામ વિષે સમગ્રજનું દત્ત અને બાપડો

આખ્યાં દતાં. ત્યાંના સંમના પત્ર પરથી જાણાય છે કે લોકો કત્યાદબેર રસથી ગાગ લે છે. મી. મુલાખચંદ દેવરીઓએ પેલાનો પાસા કાઢીવાવામાં લખતરથી રાંદ કર્યો છે. ઉત્તમ સ્થળે સ્ત્રીસમાજનો એક મેલાવરો પણ કરવામાં આવ્યો હતો અને એએનની જુદી જુદી અપરચાઓમાં યોગ્ય અને આવકારદારી થઈ પરે તેવી ધાર્મિક, વ્યાવહારિક કેળવણી વિગેરે આખો ઉપર યોગ્ય વિચિત્ર કયું હતું. ત્યારબાદ વડવાળ, કાંકરો, વંકમેર, મણા, જાન, એમની વિગેરે સ્થળે મુલાખન લીધી હતી અને ફક્ત પ્રધાન પ્રચારકનું કયું દત્ત. ઉપદેશન અને કાંકરોએ જુદે જુદે સ્થળે સુખ બંદારકેંડની

જાનના અમલમાં મૂકી હતી, અને ફરમાં રકમો
દવામાં આપી હતી. કેપ્ટેન બાઈ પુંગલાલ
ભયદે પોતાનો પ્રવાસ પાલણપુરથી શરૂ કર્યો હતો;
ત્યાં જૈનભાઈઓ ધણા કિસાદારી તેના કાર્યમાં
સહાનુભૂતિ આપી દેવા હતા. જુદા જુદા વિષયો
કેપ્ટેન બાઈએ આપ્યા હતાં અને વધારામાં જૈન-
સંસ્થાઓની મુલાકાત તેઓએ લીધી હતી અને
જરૂર પડે શોખ સૂચનાઓ કરી હતી. ત્યાંના
ઉત્સાહી બાઈઓએ આ સંસ્થાના કાર્ય સંબંધે
કેટલીક સૂચનાઓ પણ કરી હોવાનું કેપ્ટેન ગજુર
જાણવે છે અને તેના શોખ ખુલાસાઓ પણ
કરવામાં આવ્યા હતા. ત્યારબાદ ચીનાસણી, હેનત-
પુર, મલાણા, બટામલ, ચંડીસર વિગેરે સ્થળોએ
પણ જવાનું જનતા ઉક્ત પ્રકારનું પ્રયત્ન કરતાં
સૂક્ત બંદારકેડમાં શોખ રકમો બરાબા પામી હતી.
કેટલીક જગ્યાઓએ જેવો જોડોએ તેવો સંપ જોવામાં
આવતો નથી. અને તેથી એ વિષય ઉપર તેવા

સ્થળોએ ખાસ પ્રયાસ તેમણે કર્યો છે, અને કેળવણી,
હાનિકારક દિવાળે દૂર કરવા વિગેરે માટે જનતા
પ્રયાસો કરવામાં આવે છે. શ્રી સુકૃતમંડલ ફરમાં
તેઓના પ્રવાસ દરમિયાન જુદા જુદા સ્થળોએ
મલી જે જે રકમો આપી છે તેની તોષ નીચેથી
જાણવામાં આવશે. આ જોજના મુજબમાં પણ આજુ
યજ છે. શ્રીલાલજીએ ઉપાશ્રયમાં પૂજ્ય મુનિ
મહારાજશ્રી પં. શ્રી લલિતવિજયજી મહારાજના
અધ્યક્ષપણા નીચે મળેલી જાહેર સલાતો અદેવાલ
અન્ય સ્થળે પ્રકટ થવા મોકલવામાં આવ્યો હતો.
તે પદથી જણાશે કે આ જોજના અમલમાં મુકાઈ
છે અને આજુ રહેશે. ઓશા છે કે જૈનભાઈઓ
આ સંસ્થાને દંત રિયિત પર લાવી, તેમ શોખ
સમાજને દિતકાર કર્યો કરવા સમર્થ જતાવશે. અને
શ્રી સુકૃત બંદારકેડની આજુ યજેલ જોજના ઉપાદી
સહ ઉત્તિના કાર્યોમાં મદદગાર થશે. ઉક્ત ફરમાં
માગવાર કેપમ આવેલ રકમોની યાદી નીચે પ્રમાણે—

પાલણપુર	૧૮૨—૪—૦	જાલાપુર	૮૬—૧૨—૦	યાન	૫—૪—૦
ચિત્રાસણી	૧૦—૦—૦	જુરાનપુર	૩૪—૮—૦	મોરબી	૨૮—૦—૦
હેનતપુર	૧—૧૨—૦	ખંડવા	૧૦—૧૨—૦	પડધરી	૩—૦—૦
મલાણા	૫—૪—૦	અગ્રોહા	૮૪—૮—૦	વજુથલી	૧—૧૨—૦
બટામલ	૪—૧૨—૦	લખતર	૧૧—૮—૦	અલીઆ	૧—૪—૦
ભુનેદી	૬—૮—૦	હલવદ	૧૪—૦—૮	મોટાગોડા	૧—૪—૦
ચંડીસર	૨૫—૮—૦	પ્રાંમદ્રા	૪૦—૪—૦	હકમતીઆ	૧—૦—૦
ગોડા	૧૬—૦—૦	સીતાપુર	૨—૦—૦	વડવાણ	૬૪—૮—૦
ચોટાખા	૮—૮—૦	કટુડા	૩—૦—૦	ખાંમગાંમ	૧૮—૪—૦
માલવજુ	૨૫—૪—૦	મૂઝી	૧૫—૮—૦	જલગાંમ	૧૧—૮—૦

કોન્ફરન્સની કાર્યવાહીનો દૃઢ અહેવાલ

ગતકાંમાં જણાવવામાં આવ્યા પછીથી આ
સંસ્થાની સ્થાનિક સ્ટેન્ડીંગ કમિટીની મેટી અનુક્રમે
તા. ૩૧-૭-૨૫ તથા ૪-૬-૨૫ ના રોજ મળી
હતી. જે વખતે મુખ્યત્વે કરીને શ્રીમાન શેઠ આણું-
દજ કલ્યાણજીની પેદીના આંતરિક વહીવટ તથા
ઉપરિચિત થએલ પાત્રીતાણા સંબંધેના ગંભીર મામલો
અને શ્રી સુકૃત બંદારકેડ સંબંધે જોજનાનો અમલ

મુજબમાં કેવી રીતે કરવો વિગેરે જાણતોનું કાર્યક્રમમાં
સ્થાન હોવાથી ઉક્ત કમિટીના સભ્યોએ સારો ભાગ
લીધો હતો. શ્રીમાન શેઠ આણુંદજ કલ્યાણજીની
પેદીના વહીવટ, કારોબારી પદ્ધતિ અને બંધારણ
વિગેરે જાણતો પર પુરતો હિસાબોદથ થવા બાદ તેઓ-
શ્રીને એક પત્ર લખી નીચેની વિગતોના ખુલાસા
માંજવાનું કાવવામાં આવ્યું હતું

(૧) શ્રી ચતુર્જય સિવાયનાં બીજા તીર્થો સંબંધી રેકર્ડ વિશેરે મંગાવવું. (૨) નેતાઓ અને પ્રતિનિધિઓની જે મીટીંગ બોલાવવાની છે તેમાં આ સંસ્થા તેમજ અન્ય સંસ્થાઓને આમંત્રણ કરવું જોઈએ અને તેવી મીટીંગની તારીખ જ્ઞેમ અને તેમ જલદી નક્કી થવી જોઈએ. (૩) શ્રીમાન આણંદજી દેવધાણજીની પેટીના બંધારણ અને વ્યવસ્થાના નિયમોની એક નકલ મંગાવવી. (૪) એકંદર પ્રતિનિધિઓની સંખ્યા, તેઓનાં નામ અને ઠેકાણાં તેમજ મુબત્તના અને જહાર મામના પ્રતિનિધિઓની ફોટાવાળું એક લીસ્ટ મંગાવવું. (૫) શ્રી ચતુર્જય સંબંધે એક ખાસ મીટીંગ બોલાવવી અને તેમાં બીજા તીર્થોના પ્રશ્ન હાથ ન ધરતાં શ્રી ચતુર્જય સંબંધે ઉપસ્થિત ચએસ મામલા માટે ચર્ચા હાથ ધરવી અને તેની તારીખ તુર્ત નક્કી કરવી. તેવી મીટીંગને કાર્યક્રમ અગાઉથી જણાવવા લખવું.

આ વિગતોવાળો એક પત્ર લખવા સર્વાનુમતે કરાવવામાં આવ્યું હતું અને તેવો પત્ર આ સંસ્થા તરફથી તા. ૩-૮-૨૫ના રોજ લખવામાં આવ્યો હતો. તેના જવાબમાં અત્યાર સુધીમાં તેઓ તરફથી જુદા જુદા પત્રો લખાયા બાદ તીર્થો સંબંધે માહિતિદર્શક એક નાની ચોપડી મોકલવામાં આવી છે તેમજ બંધારણની નકલ અને પ્રતિનિધિઓનું લીસ્ટ પણ અંગેને મળ્યાં છે. વળી ચતુર્જય સંબંધે અગાઉ કરેલા મેમેરીઅલો પણ મળ્યાં છે. તેમજ રૂબોલા સંબંધે હકીકત દર્શાવનારી ચુક પણ મળી છે. પરંતુ બીજા જે મુદ્દાઓના ખાસ જવાબ મળવા આ સંસ્થાએ ઉમેર રાખી હતી તે સંપૂર્ણ અંશે પૂરી થઈ નથી. કેટલીક મદદની બાજતોના ખુલાસા મળવા બાકી છે. ખાસ કરીને આંગેવોનો અને પ્રતિનિધિની જે મીટીંગ બોલાવવા માટે છે, અને જેના સંબંધે આ

સંસ્થા તેમજ બીજા તેવી સંસ્થાઓને આમંત્રણ મળવા અને તેવી મીટીંગ સત્વરે બોલાવી તેમાં ચર્ચવાના કાર્યક્રમથી, અગાઉથી સૌને વાટાફ કરવા તથા શ્રી ચતુર્જય સંબંધે ખાસ મીટીંગ બોલાવવા આવક જતાવવામાં આવ્યો છે તે સંબંધે સંપૂર્ણ શાંતિ અને મૌન જાળવવામાં આવ્યાં છે.

છેતરે તા. ૪-૯-૨૫ની મળેલી આ સંસ્થાની બેઠક વખતે પણ તે બાબતની ચર્ચા કરવામાં આવી હતી અને અંગેવોનો અને પ્રતિનિધિઓની મીટીંગની તારીખો સુચવતો પત્ર લખવામાં આવ્યો છે. જેના માટે ફરીથી તા. ૧૨-૯-૨૫ના રોજ બાદ દેવધાણનો પત્ર લખવામાં આવ્યો છે. અને તેવી મતલબનો એક તાર પણ તા. ૧૪-૯-૨૫ના રોજ આપવામાં આવ્યો છે. તે સંબંધે હજી કંઈ જવાબ અગર ખુલાસો મેળવવા આ સંસ્થા બાબતમાં નિવડી નથી.

શ્રી. સુકૃત બંડારકુંડની યોજના મુબત્તમાં અમલમાં મૂકવા માટે લાલબાગમાં મળેલી જાહેર સભા અને મુબત્તના જૈનસંઘને તે સંબંધે આ સંસ્થાના રેસીડેન્ટ જનરલ સેક્રેટરીઓએ કરેલ વિનંતિ સંબંધી હેવાલ બીજા પત્રોદ્વારા પ્રકટ થઈ ગયો છે ત્યાર બાદ આ યોજના અમલમાં મૂકવા મુબત્તના શ્રી જૈન સ્વપ્નેશ્વર મંડળને વિનંતિ કરવામાં આવી હતી. તે તેમજે આનંદથી સ્વીકારી કાર્ય ઉપાડી લીધું છે. ઉક્ત મંડળના કાર્યકરો અને સભો ઘણા ઉત્સાહથી કામની સેવા પ્રત્યે છે એ સૌ કોઈની નજીમાં છે. અને તેઓની સેવાબાવનાએ આ કાર્ય ઉપાડી લેવા તેઓને પ્રેર્યા છે. એટલે આ કાર્યમાં તેઓ પ્રયત્ન થવા છે. અને આશા છે કે મુબત્તના શ્રી સંઘ તેઓના કાર્યમાં દરેક સમક્ષતા કરી આપશે.

નરચંદ્ર જૈન જ્યોતિષ અને હીર જ્યોતિષ.

શ્રીમાન નરચંદ્ર આચાર્ય જૈન જ્યોતિષ સાહિત્યમાં અગ્રગણ્ય છે. સંક્ષિપ્ત શૈલીમાં જીવહારને લગતી તમામ બાબતોનો સમાવેશ કરવામાં તેઓ બારે કુશળ છે. તેના સાક્ષી આ ગ્રંથમાં પગલે પગલે મળી આવે છે.

તમારે કેઈ જોષીના ઝોશીયાળા રહેવાની

હવે જરૂર નથી, તિથિ, વાર, નક્ષત્ર, લગ્ન, મુહૂર્ત અને એવા એવા કેઈ અગણિત વિષયો ઉપર તેમણે બરચક વિવેચન કર્યું છે. અરે ! જે વિષયોનાં નામ ગણાવતા એસીએ તો પણ પાનાંનાં પાનાં બરાબ સૌથી મોટી ખુબી તો આ ગ્રંથમાં એ જ છે કે —

ઘણા જ્યોતિષીઓ આંખે પાટા બંધાવી

ઉંડા કુવામાં ઉતારે છે, તેમ આમાં હમાવાની કે હેતરાવાની બીજકુલ બીક રહેતી નથી, કારણ કે જૈન આચાર્યોની નિસ્પૃહતા, નિર્લયતા અને નિરાકરતા કાણ અઘણ્યું છે ? તેમને એવો તો શું સ્વાર્થ હોય કે લોકને હેતરવાનું પાપ વહેરે ? ખરેખર —

નરચંદ્ર મહારાજે કેવળ સંસારીઓના હિતાર્થે જ

આ ગ્રંથ રચ્યો છે જોયી જ્યોતિષવિદ્યાના રસિકોએ આ ગ્રંથનો સંપૂર્ણ લાભ લેવો જોઈએ. આં ગ્રંથમાં બીજ એક ખુબી પણ જોઈ શકશે. અને તે એ જ કે જ્યોતિષનો બોલને એક કપોળી ગ્રંથ (જૈનાચાર્ય રચિત) મૂળ તથા અર્થ સાથે તેમા ઉમેરવામાં આવ્યો છે.

તોણે બે જ્યોતિષીઓ

તમારી સેવામાં હમેશાં હાજર રહેતા હોય એ રીતે તમારા દરેક પ્રશ્નનું સમાધાન કરશે, તમારી દરેક શંકાનો ખુલાસો કરશે અને તમારા માર્ગમાં ન્યાં ન્યાં અંધકાર જેવું કે આર્પિત જેવું હશે ત્યાં ત્યાં તમને પ્રકાશ અને સહાયતા આપી જવાની લેશે.

કિ. ૩-૦-૦

તા. કં. મેઘમાળાનો ગ્રંથ બહાર પડી ચૂક્યો છે. કિં ૦ આઠ આના. સામાયિક કરવાની પડીએનો લોટ આવી પૂર્યો છે. પાંચ લાકડીની ઘડીની કિંમત રૂ. ૨૫. હજાના ૪ આના. જિન દેવદર્શનની આવૃત્તિ બીજી બહાર પડી ચૂકી છે કતાં રૂ. ૨૦. મોહનસાલ દ. દેસાઈ કિંમત ૭ આના.

પોસ્ટેજ, પેટીંગ, વીં પીં અર્થે જુદું.

મેસર્સ મેઘજી હીરજી બુકસેલર—પાલકુની, મુંબઈ નં ૩.

!!! સી અદ્ભુત યોજના !!!

કહે છે કે— અઠવાડીએ માત્ર એક જ પાઈ ! પ્રત્યેક વ્યક્તિ દીઠ

નિશ્ચયપૂર્વક

ખર્ચ કરે! અને પરિણામે જૈનસંમાજને આદર્શમય બનાવે !

જૈનસંમાજ શું માગે છે ?

સુશિક્ષિત સદ્ગુણી અને સત્તારીઓ માગે છે;

વિશુદ્ધ વ્યવહારિક અને આધ્યાત્મિક જીવનસંસ્કૃતિ માગે છે;

અહિંસાં ધર્મનું સર્વોચ્ચ પરિપાલન ધરે છે;

નિરાશ્રિત (સમાજના) અંગભૂતોને ઉદ્ધાર ધરે છે;

જ્ઞાનસંહારનાં સંશોધન અને સદુપયોગની આશા રાખે છે.

આ બધું તમે માત્ર થોડા જ ખર્ચે કરી શકો છો ?

હા.

શ્રી જૈન શ્રવેતા મંપર કૉન્ફરન્સની

સુકૃતભંડાર ફંડની યોજના

વિચારો!! અમલ કરો!!

એક પાઈ જેટલી અઠવાડીએ ખચત કરો, અને કેળવણી આદિ મહાન કાર્યો પ્રત્યે પ્રેરાઓ. એની અરધી રકમ કેળવણીસંકાયમાં જાય છે. અરધી કૉન્ફરન્સ નિભાવમાં જાય છે. પ્રત્યેક મનુષ્ય દીઠ વાર્ષિક ત્રાર આના ! જેટલું સાધી શકે છે !

વધુ માટે લખો અને તમારો ફાળો મોકલો —

કેસીડેન્સ જનરલ સેક્રેટરીઓ

શ્રી જૈન શ્રેતાંબર કૉન્ફરન્સ.

પાણીની, મુંબઈ-૩

ॐ ॥ नमो तिथ्यस्त ॥ ॐ

जैन युग

[श्री० जैन श्वे० इं० इं० सं० भासिक-पत्र]

पुस्तक १
आंक ३

अतिक
१८८२

मानव तंत्री

मोहनदास दसीयद्वे देशार्थ

जी. ए. ओसगेल. जी.

वर्षाव दाहाड, मु० अ०

વિષયાનુક્રમ

વિષય	પૃષ્ઠ	વિષય	પૃષ્ઠ
શ્રી મહાવીર રતુતિ (કાવ્ય)	૮૧	સુમિત્ર રાજપિંતો રાસ	૯૬-૧૦૧
અપ્રકટ વીરસ્તવન (કાવ્ય)	૮૨	શ્રી શત્રુઘ્નચતીયનો ઉદ્ધારક	૧૦૨-૧૧૨
શ્રી મહાવીર પ્રવચન	૮૩	(પં. લાલચંદ્ર બગવાનદાસ ગાંધી)	
(આચારંગ સૂત્ર)		ગૌતમસ્વામી ગીત (કાવ્ય)	૧૧૩
રાગુલ અને રહનેમિ (કાવ્ય)	૮૪ થી ૮૬	માગધી છંદ:શાસ્ત્ર	૧૧૪-૧૧૫
આપણાં પ્રાજ્ઞનો	૮૭-૮૪	આહોકોને વિરમિ	૧૧૫
(સુનિ થી કલ્યાણવિગ્નવચ્ચ)		કોન્કરન્સ અને જૈનસમાજ	૧૧૬-૧૨૦
યશોવિજયજીતો કિમારકંદાર	૯૪-૯૫	સ્ત્રીકાર અને સમાલોચના	૧૨૦
નલદરદતી ગીત	- ૯૫		

જૈનયુગ

—જૈનધર્મ, તત્ત્વજ્ઞાન, સાહિત્ય, પ્રતિદાસ, જીવનચરિત્ર ને સમાજપ્રગતિને લગતા વિષયો સર્વત્ર ઉત્તમ જૈન માસિક.

—વિદ્યાનુ મુનિ મહારાજશ્રી તથા અન્ય લેખકોની દસાયેકી કલમથી લખાયેલા ગદ્યપદ્ય લેખો તેમા આપશે.

—શ્રીમતી જૈન સ્વે. કોન્કરન્સ (પરિવહ) સંબંધીના વર્તમાન-કાર્યવાહીનો અદેવાલ સાચિસાચે અપાશે.

તો દરક સુઝ આ પત્રના આદક ખની પોતાના મિત્રોને પણ આહોકો ખનાવશે અને સંબંધવાના પરિવહના કાર્યમાં પુટિ આપશે.

વાર્ષિક સ્વાગતમ દવાલખર્ચ સહિત માવર. બે.

લખો- જૈન સ્વેક કોન્કરન્સ ઓર્ગેનીઝેશન

૨૦ પાપધુની મુજબ નં ૩.

આ માસિક નેશા પ્રમાણમાં દેલાલો પામવાની ખાતો ગમે છે તો જાહેરખબર આપનારાઓને માટે ને ઉપોગી પત્ર છે; તો તેઓને ઉપરને સરનામે લખતા કે મળતા બલામળ છે.

આહોકોને સૂચના—જેઓએ પોતાનાં નામ આદક તરફિ લખુ ન લખાવાં દેાય તેમને ને પૂગ દેશાના મહિન લખી મોકલવા અને સાચે સાચે વાર્ષિક સ્વાગતમના બે રૂપીઆ મનીઓઈથી મોકલી આપવા વિનંતિ છે, કે જેથી તો પૂર્ણ કરવામાં અનેક મુશ્કેલીઓ અને નાદકનું ખર્ચ થાય તેમથી કોન્કરન્સ ઓર્ગેનિઝેશન અચાવશે

લેખકો વગેરેને સૂચનાઓ.

૧. આ પત્રમા પ્રકટ થતા લેખો માટે તે તે લેખના લેખકો જ સર્વ રીતે જોખમદાર રહેશે

૨. અઘ્યાસ, મનન અને શોધખોળના પરિણામે લખાયેલા સર્વ લેખો, વાર્તાઓ ને નિબંધોને પ્રથમ સ્થાન મળશે.

૩. લેખકોએ તેમજ અવલોકન માટે પુસ્તકો મોકલવા હજીતા સંજ્ઞાનેએ તાંત્રી સાથે પરખારો પત્રવ્યવહાર કરવો.

૪. કોઈ પણ લેખ પૂર્વે જાતે કે ખીતરો અન્ય સ્થળે પ્રસિદ્ધ કર્યો હોય તો તે કૃપા કરી ન મોકલવો.

૫. દરેક લેખ તેમજ મોકલેલ મંથની સમાલોચના સમય સ્થળ વિચારીને જોમ અને તેમ ત્વરાએ પ્રકટ કરવાની કાળજી લેવાશે.

તવાનિર્દિગ, ત્રીજે માસે, કોલકાતા, મુઆઇ } મોહનલાલ દલીચંદ દેશાઈ
B. A. L.L. B. વડીલ લાખકોઈ, માનદ તાંત્રી

જૈન યુગ

“હું જિનધર્મ સંદેહ ચક્રવર્તી થવાને પણ પ્રચ્છતા નથી, પરંતુ જૈનધર્મવાસિત કિંકર કે દરીદ્રી થવાને હું છું.” વળી શ્રવં સંગ ઊઝી રહ, છૂલું વસ પહેરી, મલીન શરીર સાખી અને માથુંકરી વૃત્તિ અગિયાર કરી મુનિચર્યાને ક્યારે આચરીયા ? હંડીય જનોને સંસાર ઊઝી, મૂંઝા ચણુજનો સ્પર્શ કરી, થોપનો અભ્યાસ કરતા સતો હું આ સંસાર ઉઠવાને ક્યારે સમર્થ થઈયા ? આ રીતે નગરની બહાર કાચાત્યામ કરીને સ્તંભવત્ થયેલા મારા શરીર સાથે વૃષભો ક્યારે પેતાના રક્ષકને ધર્યાં કરશે ? વનમાં પશ્ચાસન કરી અને મૃગના બચ્ચાને લેલગમાં સાખીને રહેલા જોવા માતા મુખને વૃદ્ધ મૃગો ક્યારે આવીને મુઘડે ? શત્રુ અને મિત્રમાં, વૃણ અને સ્ત્રીમાં, સુવર્ણ અને પાપાણ્યમાં, મણિ અને મૃત્તિકામાં તેમજ મોક્ષ અને સંસારમાં મારી સુધ્ધિ સમાન ક્યારે થશે ? — આ પ્રમાણે મુક્તિપ્રદની નિઃસરણીય શુભ્રેણી ઉપર ચડવાને માટે પરમ આનંદપ લતાના મૂળભૂત મનોરથો હમેશાં કર્યા કરતા. આવી રીતે અકોરનિની ચર્ચા પ્રખાદશકિતપણે આચરતો અને ચર્ચામં રીતે હહેલા મતોને વિષે રિચત રહેતો આવક શુદ્ધપણમાં પણ વિશુદ્ધ થાય છે.”

— તળિનામણી ધર્મદેસના (હેમચંદ્રસૂરિ)

પુસ્તક ૧

વીરાત સં ૨૪૫૨ વિ ૦ સં ૧૯૮૨

ક્રાંતિકે આંકે ૩

શ્રી મહાવીરસ્તુતિ*

(રાગ કલ્યાણ)

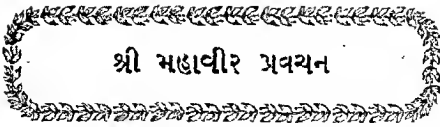
ત્રિશલાનન્દન, જગદાનન્દન,	યજ્ઞ માતંગ સિદ્ધાધિકાં દેવી,	
તુજ મુખની નહિ પાર	ત્રિશલાનન્દન	સેવકભીતિ, મંજનંદાર
મહાવીર સુત સિદ્ધારથ તુયા,		તું ગતિ તું મતિ તું મુજ આંધરો,
સિધ્ધા અરથ, અમ સુખકર	ત્રિ ૦ ૧	“ તું આલંબન, તુજતથુ પાર ”
વદંમાન ! તુજ લક્ષણ ‘ દેસી ’		આદવાદ વ્યાપો તુજ દર્શનમાં,
કુલત-ધૂગો સૌ, નારી જનાર	ત્રિ ૦ ૨	ઓજ ખરો આંધ, છે સહકાર
		ત્રિ ૦ ૫

*શ્રી મહાવીર જૈન વિજ્ઞાતયના નવા મહાનને જાહેર રીતે શુદ્ધ મૂલ્યના તા. ૩-૧૦-૨૫ ના ગોલાવડામાં આપેલી.

અમ્રકટ વીરસ્તવન*

વર્ધમાન જિનરાજ્યો રે, રાજનગર સિજુગાર રે, સુખ દરિયા, વાલ્હેસર મુલો વીનતી રે, તું મુજ પ્રાણ આધાર રે, શુભ બરિયા	૧
તુઝ વિણ હું ન રહી સકું રે, જિમ બાલક વિણ માત રે, સું જાણ દિને અતિ વાઢીયો રે, તાહરા શુભ અવદાત રે, શું	૨
હવઘ મન મંદિર આવીછ રે, મ કરો દેવ ! વિલંબ રે, સું બાણા ખડખડ ટાણુ ખમ્મ રે, પુરો આસાલંબ રે, શું	૩
મન મંદિર છંદ માદકું રે, પ્રભુ તુઝ વસવા લાગ રે, સું માયા કંટક કાઢીઓ રે, યાઓ ક્રોધનો ત્યાગ રે, શું	૪
પ્રગટી સુરચિ સુરાસના રે, મૃગમદ મિથ્ર કપુર રે, સું ધૂપ ધરી ઇલાં ગદમહમ્મ રે, સાસનમદ્દા પુર રે, શું	૫
કિરિયા શુદ્ધ બિઠાના રે, તરિયા તપ આચાર રે, સું ચિદ્દ દિસિ દીવા ઝગમગે રે, જ્ઞાન રતન વિસ્તાર રે, શું	૬
આધ્યાતમ ધ્યન લહલહમ્મ રે, મણિતોરણ સુવિવેક રે, સું આગમ પ્રમાણિ હતાં ઉરડા રે, મણિ પેટીમય ટેક રે, શું	૭
ધ્યાન કુસુમ છતાં પાધરી રે, સાચી સમતા સેજ રે, સું છતાં આવી પ્રભુ બહસીછ રે, કીજી નિજ શાણુ છેજ રે, શું	૮
અર્ધપાદ દરમ્યા કામા રે, સત્ય વચન તબોલ રે, સું ધરણ્યુ તુમ્હ સેવા નાણી રે, અંતરંગ રંગરોલ રે, શું	૯
મન મંદિર ને આવરણો રે, એકવાર મરી પ્રેમ રે, સું બગતિ બાવ દેખી બલો રે, જાઝ સકરણો તઉ કેમ રે, શું	૧૦
અરજ મુણી મનિ આપીયો રે, વીર જિજ્ઞંસ દયાલ રે, સું કમળ્ય રંગ વધામણા રે, પ્રગટા પ્રેમ વિશાલ રે, શું	૧૧
બમર સદગ શુભ કુસુમનો રે, અમર સહિત વગનાથ રે, સું ને તું મનવાસી છુયો રે, તો હું યો સનાથ રે, શું	૧૨
દાવિ બગલિરસ રીઝયો રે, મત છેડા મનગેહ રે, સું નિરવહિઓ રહિ પરિ રે, સાદિય સયુષ્ય સનેદ રે, શું	૧૩
શી નયવિભવ વિરુધ તણો રે, અરજ દરજ ધમ સીત રે, સું અયો મુજ મન મંદિરે રે, પ્રમ્મ પ્રેમ નિસદીસ રે, શું	૧૪

[ધરોવિજયજી વિ. ૧૮મું ગાથ પૂર્વર્ધ]

શ્રી મહાવીર પ્રવચન

મુનિ

તે મમાદ્યમાર્તિ જહાતિ, સે જહાદ મમાદતં ।
સેહુ દિદ્ધપદે મુણે, ઝસ પલિય મમાદતં ॥

— જે મમત્વ છુદિને મૂકે-તને છે તે મમત્વને
મૂકે-તને છે; જેને મમત્વ નથી તે જ દષ્ટિને પ્રભુ
ઐતર્ય-માર્ગેના બાણકાર મુનિ છે. ૧૪૪

વીર કોણ ?

જારતિં સહતે વીરે, વીરે જો સહતે રતિં ।
જન્મા અવિમળે વીરે, તાન્ના વીરે ન રત્તિ ॥

— વીર-પરાક્રમી અરતિને સહન કરતો નથી,
તેમ રતિને સહન કરતો નથી; તે વીર, (અચક્ર)
મન રહિત-શાંત હોય છે, તેથી તે વીર રાગી થતો
નથી-મનમાં પડતો નથી. ૧૪૬

પરમાર્થદર્શી

જે અજગ્ગદંસી સે અજગ્ગારામે,
જ અજગ્ગારામે સે અજગ્ગદંસી ।

જે અનન્યદર્શી-પરમાર્થદર્શી છે તે (મોક્ષના
માર્ગે સિવાય) અન્યમાં આરામ પામતો નથી-બીજો
રમતો નથી; અને જે (મોક્ષ માર્ગે સિવાય) બીજો
રચતો નથી રમતો તે જ પરમાર્થદર્શી છે. ૧૪૪

જે વચ્ચતો સત્ત્વપરિન્નાચારી ન લિપ્તો છળપદેન વીરે ।

— તેના વીર-પરાક્રમી પુરુષો સર્વદા સર્વ
પરિહાસી આચાર રાખતા; છતાં-ચાનક્રિયાથી વર્તતા
થતા દિસાથી લેખાતા નથી. ૧૪૮

મુદ

મતતં મૂદે ધમ્મં જામિજાણતિ ।

— દશેશાં મૂદ બનેલા છવેા ધર્મ બાણી
સંપાદા નથી. ૧૧૪

જરામચ્ચુરસોવળીજાળે મતતં મૂદે ધમ્મં જામિજાણતિ ।

— જરા અને ચાલુના સપાટામાં સપડાયેલા
અને દશેશાં મોહથી મુગ્ધ બનેલા-મૂદ પુરુષો ધર્મને
બાણી શકતા નથી. ૧૬૯

સમ્યગ્દર્શી-તત્ત્વદર્શી

જારતિં ચ કુદ્ધિં ચ દ્વહજ્જ પાસ, મૂતેહિં જાળે પહિલેદ સાતં ।
મન્ના તિથિઓ પરમંતિ જાતા, સંમત્તદંસી ન કરેતિ પાવં ॥

જાતિ-જન્મ અને વૃદ્ધિ-વૃદ્ધપણું (તેનાં દુઃખ)
હમણું જો, જેમ તને સુખ-ચાતા પ્રિય છે તેમ
(સર્વ) પ્રાણીને ચાતા (પ્રિય છે) એમ વિચાર
કરી બાણતો થા; માટે સમ્યગ્દર્શી-તત્ત્વદર્શી (મોક્ષને
બાણતા શકા) પાપ કરતા નથી. ૧૭૬

વિરાગ

વિરાગં સ્વેત્ત મચ્છેજ્ઞા મહતા મુદ્ધિપહિંવા ।

— મોટા કે નહાના-સામાન્ય (સંધના) રૂપોમાં

વિરાગ રાખવો-વિરક્ત રહેવું. ૧૯૭

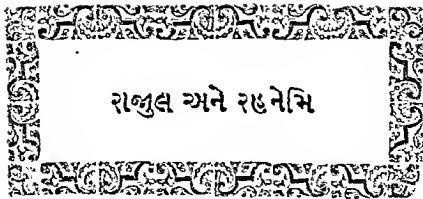
ચોગી બિદ્ધાર

કા અરતીં કે આગંદે દુત્તંપિ ળમ્મદે ચરે ।

મર્ચં હાલં પરિચન્ન આતીજગુત્તો પરિચ્ચ ॥

— (ચોગી પુરુષના મનમાં) તે થી અરતિ
હોય અને રૂપો અનંદ હોય ? તેમાં પણ—સંયમીને
સંયમ પાળતાં કદિ અરતિ કે આનંદ થાય તો ત્યાં
પણ—આમદ રહિતપણે વર્તવું અને સર્વ હાસ્ય છોડી
છેદિયો તથા મન વચન અને કામને ક્યારે કરીને
કેરવું. ૨૦૧

— આચાર્યશ્રી સત્ત્વ.

રાજુલ અને રહનેમિ

કથાપ્રસંગ — રહનેમિ તે નેમિનાથ પ્રભુનો અનુજ બંધુ; રાજુલ તે ઉચ્ચસેતની પુત્રી રાજમતી-નેને પરણવા જતા નેમિનાથે ત્યાં બોજન માટે વધ કરવા રાખેલાં પ્રાણીઓનો દરજ્જો સ્વર સાંભળી ત્યાં જઈ તે સર્વને છોડાવી પોતાના રથ પાછો ફેરવ્યો ને વૈરાગ્ય થતાં દીક્ષા લીધા પછી અવિવાહિત મૃદલ રાજમતી પાસે રહનેમિએ આવી પોતાને પરણવા એકાંતમાં માગણી કરી, એટલે રાજમતીએ ઘણો બોધ આપ્યો પણ તે ન સમજ્યો. બીજી વખત તે આવતાં રાજમતીએ સુવર્ણના ધાગમાં પીધેલું દૂધ તળ કરી જતાવ્યું કે વખત દરેલું પાણું પીવા યોગ્ય નથી તેમ નેમિનાથે પોતાને વખત કરી દીધેલી તે વપરાયો કરવા યોગ્ય દોષ જ ન રહ્યો. રહનેમિ ત્રાણી ગયો. પછી રાજુલ અને રહનેમિએ અનુષ્ઠે નેમિનાથ પાસે દીક્ષા લીધી.

ગિરનાર પર એક વખત ટહિલ થયો. અંધકાર જાણ સેતો. રહનેમિ એક ગુફામાં પેદા. રાજમતી નાખી પ્રભુને વંદી આવતાં તે પણ જાણે લાંબો અકરમાલ તે જ ગુફામાં રહી પોતાનાં બીનાં વધ સુવર્ણને માટે લાડી નાંખ્યાં. રહનેમિ બરેલા સુગંધ માટે આ નોઈ હાથાતર થતાં રાજમતી પાસે જણાવ્યું કે ‘મેં પૂર્વે પણ તારી પાયાંના ફરી લાડી, તે જામળાં તે બોળેલો અવસર છે.’ રાજમતીએ સારી તરત જ રાંધી જતાવ્યું ‘આ જાનુગિત છે, હમે સર્વજ્ઞના અનુજ બંધુ ને સિધ્ધ થતાં ઉચ્ચ દોષને વિરોધ કરનારી ફરી મૃત કેમ થાય છે ?’ સાર્વજનિક સિધ્ધા. તમારી ખરી સ્થિતિ

આવી વાંછના તે તમને ભવસાગરમાં પાડનારી થશે. મુનિ અને સાધ્વીનું શીલમંગ તે બોધિતો નાશ કરનાર છે. અગ્રધન કુળના સર્વ અગ્રિમાં પેસે પણ વખત દરેલું પાણું ખમ નહિ. વખત કરેલ પાણું ખાવાની દૃષ્ટિ કરનાર તું કામીના મનુષ્યત્વને ધિક્કાર છે. તે દરતાં મરણ સાઈ છે ... ‘આ પ્રભુએ રાજમતીએ પ્રતિબોધિત કરેલા રહનેમિ વારંવાર પશ્ચાત્તાપ કરતા સતા સર્વ પ્રકારે બોળતી દૃષ્ટિ તણ દહને તીવ્રપણે રત પાળવા સાધ્યા, અને ત્યાંથી તરત જ નેમિપ્રભુ પાસે આવી પોતાનાં સર્વ કુશરિતની આલોચના કરીને વિશુદ્ધ શુદ્ધિવાળા રહનેમિ મુનિએ એક વર્ષ પર્વત હરશયપણમાં સ્થિત છેવટ કેવળગાનને પ્રાપ્ત કર્યું.

[ત્રિ. શ. પુ. ચ. પાર્વ રૂપ પ. ૧૬૨ અને ૨૧૨.]
તંત્રી

સાદૃશ

માઠા અજની બેઠમમાં રચિમુએ કાઠ રહી કાલિમા, પીલમાં સર, શેલ, મુંજ જગ સો, અન્ધરના પાસમાં; પ્રવચત ખિરિ સુઝા વન વિષે, વિવુલના સાંભરી, ગળ્યાં તિલેમલો રિશ અન્ધરના, હમત વિલે વધ. ૧
અંજવત મમ્મો મઠા પ્રવચ સો, ઉત્પત અન્ધરના દા. ૨
રહિથી અન્ધરમાં પ્રતિનાં, વધ સ્વપ્ના જન્મ્યાં; મુંજો ત્યાં તિરિસાજના પીલ લખા, નાદો મઠી વુલતા, આ શ્રી વિલે મુમ્મ મુમ્મ રિશત પાસે અદો મુંજના ૨
રિશ પારિણી વિલે તેજમની ત્યાં, દીપો રહી પેચિની, મુદ્દાથી પ્રતિના પ્રતાપો વિરત, મુનિ સો કુશરની; રિશમા અમીસોત સાંત પ્રતાપ, વિનલ નિર્મલવા, તેના પર્વ પ્રજાલ અન્ધર વિષે બાવો વધે જી હંદા. ૩

અનુક્રમ

મંદાકાન્તા

નેમિભાષ તણી રક્ષી, ગાલા રાજમતી સતી;
નેમિયોગી યશી દીપ્તિ, મહી વિદત્તાં દત્તી.

શાફલ

વિદુત્તા ગમગ્રાહી ગિરિતણુ શૃંગે ભયને કુટે,
વેરાગી મનને કદાપિ જનની ઘોરે ન બેઠી રહે;
ત્યાંથી ધૈર્યથી યોગિની ચિત્તી આવી ગુફામાં ઠહે,
મહી વસે બીનાં ગામાં સુકવતી, વારિ યશી પૂર્ણ છે. ૫

શિખરિણી

દીપન્તુ વાવર્યે, ધવલ તનુ શ્વેતાંબર જતાં,
પ્રહ્લ ગાંગે તેનાં, કિરાલવ તણી કાન્તિ દરતાં,
દિશે દેવી ગદ્યાવિ, સુરસદનની ચરેવદના,
દશે રંગે રાધા, રતિપતિ તણી રમ્ય લક્ષ્મી! ૧
સુધવી વજ્રોને, સ્વપ્ન મનમાં કે વહી રહી,
“અપૂર્ણ છે આ, હૃદય રશિતા શું ઉછળતી.
“બધી આશા મયા, સકળ જગતી મેં ત્યજે દીધી,
“ખરી શાન્તિ આને સુઝ છવનમાં મેં અનુભવી. ૭
“હવે મધ્ય દીપ્તિ, જગત પરની પૂર્ણ શિખા,
“અને સુકિતમર્મે હૃદય કળતું એજ પ્રજ્વલા;
“અહો! સુકિતમર્મે, પચિત્ર ધરને હું વિચરતી,
“હવે આમોઝદિ, છવન સુઝ આપું નહીં મરી. ૮
વહી એવું સાધી દીન થઈ ગઈ મુઠ મુઠ વગર,
અને દેવી શાન્તિ, હૃદય મુઠ તેડું અનુભવે;
પરંતુ આશ્ચર્ય નયન નિજ વિસ્ફરિત કરી,
મટો! કે બ્યવિતને, આનિમિષ દ્રમે શું નિરખતી. ૯

અનુક્રમ

નેમિયોગી તણા બધુ, સમુદ્રી રહનેમિ ત્યાં,
ગુફામાં યોગિની પારે, હૃદય ધ્યન વિષે હતા.

શિખરિણી

ખનિતાને નિર્ધાર, વસનરહિતા ગર્જર વિષે,
પ્રસા કાન્તિપ્રદાતા, મધુરવદની રવગર્વિ રૂપે;
વિકાસની છવા, વદન રહનેમિ પર વસે,
અહો યોગી ચિત્તે, પ્રણય રસનાં હૃદયન દીરે. ૧૧

શાફલ

નિખનિ લલના તણા નયનને, યોગીય ભોળા બન્યા,
ચિત્તમિત્ર સમાન પણ કંપના ભોળા બન્યા કામના;
મમોશ્વર કમો મહો મનને બેળે અતિ કોપથી,
રે! તે રાક્ષસ બાહરુદતી તણા ભોળા બને પ્રીતથી ૧૨

૪

“દુષાઈ તું તિમિરપટમાં, કોણ છે ત્યામ વ્યક્તિ? ”
પ્રથે સાધી કુલદલ યશી, ત્યાં સુણી નિમ્ન ઉત્તિ;
“લ્હાલી તારા વદનકમલે, હૃદય રહનેમિ હું છું,
“કાન્તો! પ્રિયે! તુજ પ્રણયને, મુખ્ય હું ચડું છું હું. ૧૩
“રે! રમેરે! નિકસિદ કલિ: કાં બકુતિ ચઢાવે?
“રે માનિની કમલનયની, હિર આશાંક ધારે!
“બાલી તારા જડ હૃદયને, મન્યે શું ન લેવું?
“ભોળે લેને ત્વસ્તિ લલને! નાયશીવા પ્રીતિ તું. ૧૪
“લ્હાલી આવા કલિન વતથી, કાં દુઃખી મતી તું?
“દોમી દેને નિયમવત સો, પ્રેમના યજ્ઞમાં તું;
“રેલની દે રસિક રસિકા, પ્રેમ સુંગર મને,
“આવિગ્નને રસભર વડું. પ્રેમના એ જ તરંગ. ૧૫
યોગીનાં એ પ્રણયવચનો, સૂણીને યોગિની ત્યાં
ચોંટી, કંપી, હૃદય ધડક્યું, અશ્રુ આંખે બરાધા;
ત્યાં તે તેના વદનકમલે, દિવ્ય તેને છવાયાં,
તે શાન્તિના કિરણ સંકુલો. આમતેજ પ્રકાશ્યા. ૧૬
“રે! બાલુના ન્વલત મુખે, લાંછનો શું છવાયાં,
“કે કિલ્લોમાં રમનીપતિના, અભિમિદુ સમયાં;
“શું નીતિના જગત ત્રયમાં, પૂર્ણ વિષ્ણુ દીરે!
“કાળો! યોગી! દિયર મુજ તું, પાપમાં કાં પ્રવેશે? ૧૭.

શાફલ

૫

“છને ધર્મણ યાચ આજ જગમાં, આકાશ પાતલથી,
“મેરે રોષ પ્રચંડ કંપી નુટતો, વળેતણા પાતલથી;
“તો બ્રહ્માંડ સમરત સાગર અને આકાશ કંપી રહે,
“નારી એ કુલમુખા પતિમતા ત્યજે નહીં સીલને! ૧૮
“તું છે મુખ્ય પતંગ તે હીપકની તેજની હું ન્યેત છું.
“ચેતને તું વિચાર સાર ધરને બાળી કરે બરમ હું
“પાતિત્ય મહાન તેજ વપતું, લાખો રંગિના સમું,
“કામી પૂક સમાન એ દિરણને, નિર્મલે કદી ના બનું!” ૧૯.

મંદાકાન્તા

૧૧

ત્યાં તે બ્યોમે અમકી વીલળી જડ ને ખડક કંથ્યાં,
યોગિનીના વલન સુણતાં, યોગીનાં ગાત કંથ્યાં;
મુન્યો આત્મા વદન ઉપરે બ્યવપતી રથમલ છે,
તે યોગીના પ્રણયી હરમાં પ્રેમની વાંચના છે. ૨૦
“લ્હાલી! આવાં વચન-શરણી, પ્રેમીને વીધતી કાં?
“રે! રે! કાન્તે પ્રણયી તુજ હું, પ્રેમીને ત્યજતી કાં?
“ના ના લ્હાલી ધરિત દુનને પ્રેમીને ફરતા આ,
“રે! તારણી તરણીકર તો પ્રેમબીની ક્યનાં. ૨૧

“ હે મુનિ ! તું હૃદય વિદ્યુતિ પ્રેમની તું પ્રતિમા,
તું પ્રેમાબ્ધિ હૃદય હૃદયે ભેટજે તું સરિતા,
“ ‘હું’ ‘તું’ ત્યાગી દુન મુજ તજ્ય ઐક્ય પ્રેમી રહીશું,
ને આનંદે રસજરણમાં રનાન પ્રીતે સ્તીયું.” ૨૨

“ આલેખાઈ મુજ હૃદયમાં, મૂર્તિ છે બહાલી । વારી,
“ ને આ સર્વે મુજ રૂધિરના, બિન્દુમાં મૂર્તિ વારી.
“ ત્યાં નિહાણું ધનદલ અને. વીળની રચમ સુંગા,
“ ત્યાં દેખાતી કમલવદને, પ્રેમની મૂર્તિ વારી.” ૨૩

“ કાન્તે ! તારાં નયન નિરખી, વિહુલો મેં છુપાયે,
“ નિર્ખી તારા ફણિધર સમા, કેસ અશ્વો લગયે
“ નિર્ખી તારા સ્તનકલસને રવામતા શૈલ ધારે,
“ નિર્ખી હેતાં દુન તન આહા ! કામનાં બાણ વાગે.” ૨૪

“ કાન્તે ! પ્રિયે ! હૃદયપટમાં પ્રેમની ન્યાય લાગી.
“ આલિંગીને ચમન કરજે બહાલી લેજે ઉત્તરી;
“ ના છે શક્તિ મદનચરની ઝીલવાની દુર ને,
“ ત્યાગી લગ્ન હૃદયહૃદયે સાંપી લે ભેરી લે ને.” ૨૫

કામી એવાં વચન વદતો “આહ લાંબા પ્રસારે,
ને ચોમીનું શમિત મન છે કામબાણપ્રદારે;
“ કામીનું ફણિધર શુભ છે દુઃખ અતે લખાયું.
ને પુષ્પવાત્મા નડ હૃદયના ચોમીને ના જણાયું.” ૨૬

[અપૂર્ણ]

બાણુલાલ ચોતીલાલ મેહરી (વટોદરા)

૧ અન્ન-વાદળાં, વ્યોમ-આકાશ, કાલિમા-
કાળાશ, સર-સરે,પર, શૈલ-પર્વત તેનાં ત્રંગ એટલે
ચિત્ર, પ્રત્યાપાત-સામા પદ્યા, વિહુલ-વીરળી,
રંગો-સમુદાયો. ઈન્મત-ગાંધા ૨ અંજનાત-તોશન,
રૂપાત-અદ્ભુત બ્યંદર બનાવ, દરવ-દેખાવ. ૩
દીપ્તિ-પ્રકાશ, મુદા-મુખમુદા-અંદરો, પ્રતિમા-ક્રાંતિ,
કારણ-કરણ, અર્ધસોત-અમૃતનો ઝરો, નિર્મોદતા-
મોદનો અભાવ. ૪ રાત્રી-ર.ળી, મંત્રી-લમ

૫ વીન્ને-વીરળીઓ, વારિ-પાણીથી ભરેલાં-ભીનાં.
૬ લાવણ્ય-નમણાઈ, ધવલતન-સ્વેતે ધરીર,
સ્વેતાંબર-ધોળાં લૂગડાં, મૃદુ-કામળ, ગાત્રો-શરીરનાં
અંગો, કિસલય-કુલની કળી, સુરસદન-દેવલુવન,
ચંદ્રવદના-ચંદ્રમુખી, રતિપતિ-કામદેવ, લલના-સ્ત્રી.
૭ સરિતા-નદી ૮ શુચિતા-પવિત્રતા, પ્રભુતા-પ્રભુ-
પણું, પથિક-મુસાફર. ૯ પ્રથમવર્ગ-હૃદયમાં ઉઠતા
સવાલોના વમળમાં વિરહારિત-ફાટલાં, અનિમિષ-
દુઃ—એક મીટ-મીટ માંડયા વગરની આંખે. ૧૧
વનિતા-સ્ત્રી, વસનરહિતા-વસ્ત્રવગરની-નમ્ર, ગર્જર-
શુદ્ધ; પ્રભા ને કાન્તિ એટલે બહુ તેજવાળી, પ્રણય-
પ્રેમ, હૃદય-હૃતપતિ. ૧૨ મદન-કામદેવ. ૧૩
તિમિરપટમાં-ઝાંધારાના પટમાં, ચામ-કાળી, નીમ્ન-
નીચેની, ઉક્તિ-વચન, મુઘ્ધ-મોહ પામેલો. ૧૪ રંગોર-
રંગા જેવાં સાથળ જેને છે તે, મ-મય-કામ, શ્રીવા-
રોક. ૧૫ કૃશાંગી-પાતળા શરીરવાળી, આલિંગીને-
ભેરીને ૧૬ વદનકમલે-મુખરૂપી કમલ કિપર, કિંચ-
સમૃદ્ધા-ધણાં કિંચો. ૧૭ બાનુ-સૂર્ય, લાંછન-ડાપા,
રતિપતિ-ચંદ્ર, પિધ્વંસ-નાસ; પ્રવેશ-દાખત
થાય ૧૮ ધર્મજુ-ધસાણું. પાતળી-પાવાથી, ત્યાગે-
તજ દે. ૧૯ પતંગ-પતંગીઈ-કુકુ, છૂકે-સુવડ,
ચામતા-કાળાશ. ૨૧ વચનશર-વચનરૂપી બાણ,
તરણકિર-પૈવનાનાં આંતઃકરણ ૨૨ હૃદયવિભૂતિ-
હૃદયદેરી, પ્રતિમા-મૂર્તિ, પ્રેમાબ્ધિ-પ્રેમરૂપી સમુદ્ર,
૨૩ આલેખાઈ-ચિત્રાઈ, રૂધિર-લોહી, ધનદલ-વાદળાં-
નો સમુદ્ર, ૨૪ ફણિધર-સર્પ. ૨૫ ન્યાય-અધિ,
ચમન કરજે શાંત કરજે, મદનચર-કામદેવનાં બાણ.
૨૬ પ્રસારે-પાથરે-પટોળા કરે.

[આ અર્થે અમે મૂક્યા છે. — તમની]

આ પૃથ્વી પ્રાભૂતો

લેખક:—મુનિ કલ્યાણવિજય

કેરાળ કાળના મુખમાં જતા જૈનસાહિત્યનો જે થોડોક ભાગ જમવા પામ્યો છે તે ઘણો વિસ્તૃત અને ઘટુ કામનો છે. ત્યારે જો તે સંપૂર્ણ સાહિત્ય જળાશય રહ્યું હોત તો કેટલું વિશાળ હોત અને સાક્ષરસમાજમાં તેની કેટલી કીમત અંકાત, તેની આજે કલ્પના થવી મુશ્કેલ છે.

જૈનસાહિત્ય જમ જમ સાક્ષરસમાજના પરિચયમાં આવતું જાય છે, તેમ તેમ તેની મહત્તા અને ઉપયોગિતા સિદ્ધ થતી જાય છે. આ હકીકત જૈનકામને જેટલી મજરૂર બનાવે છે તેટલી જ — બધે તેથી પણ વધારે એ વિષયની બીજી હકીકત તેને શરમ અને દુઃખ પેદા કરે તેવી છે. કાલની વિષયના રાષ્ટ્રીય વિભવો અને સાચવનારાઓની બેદરકારી વિગેરે કારણેથી જૈનસાહિત્યના કારમાંથી કેટલાં બધાં સાહિત્યરતો નહ થઇ ગયાં છે તેની આજે સંખ્યા થાય તેમ નથી. એવિન્દનિપુરિત, સિદ્ધિવિનિશ્ચય આદિ સમ્મતિતર્કની કોટિના દાર્શનિક ગ્રંથો, તથા ગુણાદ્યની નરવાહનદષકથા (ગૃહસ્થા) અને બાહ્ય-બદ્ધની શાકબરીને ટકર મારનારી તરંગવતી, મલયવતી, મગધસેના, ચેટકચરિત, અશોકવતી વિગેરે કવ્ય કોટિની જૈન ગૃહસ્થાઓ આજે દુનિયાના કોઇ પણ ભાગમાં અસ્તિત્વ ધરાવતી નથી, આ કેટલા દુઃખનો વિષય છે ?

જૈન સાહિત્યનો ઇતિહાસ ઘણો ધિરતીજી છે. તેની ઉત્પત્તિ અને અવનતિની કંઠાણી બહુ લાંબી છે. આનું સંપૂર્ણ વર્ણન એક લેખમાં તો શું એક મોટા ગ્રંથમાં પણ પૂરું થાય તેમ નથી એટલે બધી બાબતો અવિષ્યને માટે રાખી આજે તો તેના એક જ ભાગના સંખ્યામાં લખીશ કે જે ભાગ જૈન-

સાહિત્યનો એક ઉપગ્રેગી અંશ હોવા-છતાં પણ આજે નામશેષ થયો છે; તે ભાગ આપણાં યોનિપ્રાભૂત, સિદ્ધપ્રાભૂત, નિમિત્તપ્રાભૂત અને વિદ્યાપ્રાભૂત એ ચાર પ્રાભૂતો છે.

આ પ્રાભૂતો આજે મૌજુદ નથી — ઘણા કાળથી વિનષ્ટ થયેલાં છે, એટલું જ નહિ પણ આજે આ નામો પણ પ્રાયઃ ભૂલાઇ જવા આવ્યાં છે, છતાં પણ જૈનશાસ્ત્રોમાં એની ઉપયોગિતાનો પરમ આદર થયેલો છે. છેલ્લે સત્રોળી મારક આ પ્રાભૂતો રહસ્ય-શ્રુત લેખાતાં અને તેના જાણ આચાર્યો પોતાના યોગ્ય શિષ્યોને એકાંતમાં બાધાવતા અને લાભાલાભનો વિચાર કરી અવસરે તેનો વાસનાહિતાર્થે ઉપયોગ પણ કરતા. મહાન આચાર્ય ભદ્રબાહુસ્વામી, વજ્રસ્વામી, અર્ચકસંગિત, કાલિકા-ચાર્ય, અપટાચાર્ય, પાદલિપ્તચરિ વિગેરેને આ વિષયમાં દહાંત તરીકે માની શકાય.

યદ્યપિ નિમિત્તશાસ્ત્રને કેટલેક સ્થળે 'પાપશ્રુત' તરીકે વર્ણવ્યું છે પણ તે ઉપરથી આ વિદ્યા અનાદરણીય છે, એમ સિદ્ધ થતું નથી.

પ્રસ્તુત ગ્રંથોનાં 'પ્રાભૂત' એ નામ જ કદી બતાવે છે કે આ શાસ્ત્રો પૂર્વાન્તર્ગત પ્રકરણો છે. દિગંબરાચાર્યોની પેઠે શ્વેતાશ્વર જૈનઆચાર્યોએ 'પ્રાભૂત' શબ્દ હર કોઈની કૃતિ સાથે જોડ્યો નથી પણ પૂર્વશાસ્ત્રના અમુક એક અંશને માટે અથવા પૂર્વથી ઉદ્ભવેલા પ્રકરણને માટે જ પ્રાયઃ 'પ્રાભૂત'

1 "ગિરીદામદિયસ્યજ્ઞેદમુત્તાસ જો ભત્ત્યો બાગતો મુત્તં ના મોવ્વગિ વા પઠિત્તવિદ્ધાણિ મંતાણિ વા જોગિવાહુદં વા ગાદંતો જળત્થ ગાદેતિ ।"

(નિશીયર્ણિ ૮૦ ૧૮, ૨૬૧.)

શબ્દનો ઉપયોગ કર્યો છે. આ ઉપરથી આપણે સહજે અનુમાન ઉપર આવી શકીએ કે આ પ્રસ્તુત 'પ્રાનૃતો' કોઈ પૂર્વગત ગ્રન્થો હોવા જોઈએ. આપણી આ માન્યતાને સ્વકૃતાંગી રીકાનો નીચે લખેલો ફક્ત મદદગાર થઈ પડે તેમ છે.

“નવમપૂર્વનૃતીયાચારવસ્તુવિનર્ગતં સુલ્લુપ્તજીવિત-
મરણભાસાભાદિ સંસૂચકં નિમિત્તમધોત્ય લોકેડસ્મિન્-
તીતાનિ વસ્તુનિ ક્ષનાગતાનિ ચ જાનન્તિ ।”

(અર્થાત્ નવમા પૂર્વના ત્રીજા 'આચાર' નામક 'વસ્તુ'થી નિઃકલ્પ સુખદુઃખ ઇવિત મરણ સામાલાભાદિ વાતોને જાણવાનાર નિમિત્ત શાસ્ત્રને બધીને લોકો જૂત અને ભવિષ્યની જાણતો જાણી શકે છે.)

પૂર્વના ગ્રન્થ અધિકાર (પ્રકરણ) ને 'વસ્તુ' કહેવામાં આવે છે, અને 'વસ્તુ'ના પેટા વિભાગો 'પ્રાનૃતગ્રંથ' વા 'પ્રાનૃત' કહેવાય છે.

આ ઉપરથી એટલું તો ચોક્કસ થયું કે 'નિમિત્તપ્રાનૃત' નવમા પૂર્વના ત્રીજા વસ્તુમાંથી આવેલું છે.

આ ઉપરથી જણાશે કે નિમિત્તશાસ્ત્રને પાપ-
શુભ જણાવનારૂં ક્ષયન અનધિકારીની અપેક્ષાએ સમજવાનું છે. અનધિકારીના હાથમાં જવાથી આ શુભ કેવું અનર્થકારક નિવરે છે આ વાતનો જો બરાબર વિચાર કરવામાં આવે તો પાપશુભ કહેવાનો ભાવ સ્વયં સમગ્ર સ્પષ્ટ થાય તેમ છે.

કર્તૃશાખ્યન વગેરે અનેક સ્વત્ર-યોગમાં નિમિત્ત ન્યોતિપાદિનો આદિવિદ્યા મારે પ્રયોગ કરવાનો પ્રતિષેધ કર્યો છે. આ ઉપરથી પણ નિમિત્તાદિ વિદ્યાઓ બધામાં અને આ ગાર કારણે જન્મ્યાસાવના દિગમ્યે તેનો ઉપયોગ કરવામાં કોઈ વ્યવસ્થા જાઈ મળતો ન દેતો, એટલું જ નહિ પણ આવા જ્ઞાનની અભાવસ્થામાં સમજીને આચાર્ય પોતાના સુવાચ શિષ્યોને તેના જાણનાર અન્ય આચાર્યની પાસે બજવા મોકલતા.^૨

જેમ નિમિત્ત પ્રાનૃતની હકીકત છે, તે જ પ્રમાણે થોનિ પ્રાનૃતાદિને વિષે પણ સમજવાનું છે. આ વિષયને પણ શાસ્ત્રકારોએ ઘણું મહત્ત્વ આપેલું છે, એટલું જ નહિ પણ 'આ જ્ઞાન નિરુપયોગી છે' એમ કહેનાર સાધુને શ્રુતસાતની આશાતના કારનાર મણ્યો છે, આ વાત નીચે આપેલ નિશ્ચયચૂંચિના વાક્યથી સ્પષ્ટ જણાશે—

“કિં વા વૈરગવવગ્માર્ગં જોતિષેજં જોગીવાહુંજં
વા નિમિત્તેજં વા એવાદિસુચ્યામાવળા”

(અર્થાત્ વૈરાગ્યમાર્ગને સ્વીકારનારા સાધુઓને ન્યોતિપ થોનિપ્રાનૃત અથવા નિમિત્ત જ્ઞાનની શી જરૂરત છે? એવું બોલવું તે શુભની આશાવના છે.) આજે આ ન્યોતિપનિમિત્તાદિ દિગ્ય જ્ઞાનનો જૈન-સાધુઓમાં જોઈએ તેવો આદર નથી, જૈનાચાર્યો— કે જમને આવા જ્ઞાનની જરૂરતનો જૈનશાસ્ત્રી સ્વીકાર કરે છે, એટલું જ નહિ પણ તેના અભાવે દોષાપત્તિ જણાવે છે તેઓ—પથ આ સુનથી આજે લગભગ વિસુખ જણાય છે તો ખીજની તો વાત જ શી કરી!

નન્દી અને પાક્ષિકશુભની રીકામાં આચાર્યને મારે ન્યોતિપ નિગિતાદિ જ્ઞાનની અને દીક્ષા પ્રતો-
આરાદિમાં તેનો ઉપયોગ કરવાની કેટલી અનિવાર્ય જરૂર જણાવી છે તે નીચેના લખાણ ઉપરથી સ્પષ્ટ જણાશે—

“જ્યોતિપનિમિત્તાદિકે દિ મમ્યક્ વર્ગિણ્ય પ્રમાજવ
શામપ્રિદ્યારોપયોગવસ્થાવનધર્મેરેત્તમુજા મળાગોગદિત્ત-
શવિદ્યારકમમિણિ પયોજનપૂરકિતેતુ પ્રવન્તે તિથિકરણ-
મુદ્દનવ્યવસ્થામે યદ્યત્ત કલેર્યે મારતિ તત્તત્ર મૂરિણા
કર્તવ્યં, તત્ત્વા જેન્ન કરોતિ નર્મિ મશાન્ દોષઃ । ઉત્ત-
ત્ત-જોશ્ય નિનિચનાયં મળિયો યદ્યત્તવદ્યતેવ ।
વન્નુન્નર નિદિ વાળાદ વન્નઘટ્ટવદ્યા દોમો ॥”

(અર્થાત્ ન્યોતિપ નિમિત્ત વગેરે વચાર્ય રીતે જાણીને દીક્ષા, સામાયિકમતારોપણ, ઘોડી દીક્ષા, ચતનો ઉદેશ તથા અનુષ્ઠા, મરોપિકાર આપવે, દિશાર્થ અને વિદ્યાર આદિ કામ પણ કામ કર્મ કામ તમારે આચાર્ય થોને શુભ તિથિ નક્કર કરવા

૨ “દંશ્વજા ‘વિજયેરવાપાદેનુ મરવ તોરિદન્તિ-
જુલારિયણા ઉપતેરજ્જિ’ ” । (નિ. ૧૦ ૧૬-૪૬૫)

ચેત્ત અને મુદ્દતમાં જે ન્યાય કરવાનું હોય તે ત્યાં કરે, નો આમ ન કરે તો મોટી દોષાપતિ થાય. એ જ વાત પ્રયાનતરમાં પણ કહેલી છે 'તેષમ્' અર્થાદિ ગાથાનો ભાવાર્થ ઉપર આવી ગયો છે.)

આ બધું જોતાં એટલું તો ચોક્કસ થાય છે કે આપણા પૂર્વજોશમાં જ્યોતિષ નિમિત્તાદિનો બહુ જ પ્રચાર હતો. ૩

૩ પૂર્વકંદમાં જેન આધુએ જ્યોતિષજ્ઞાનમાં કેવા અદિતીય હતા તે બાબત વિદ્યેશ્વરીનાં આંતરમાં ચાલતીમાં ભારતવર્ષની ચાનાએ આવેલ બૌદ્ધશાસ્ત્ર દુષ્ટવર્ણના અમલુદ્ધારમાંથી એક સ્મૃતિ હાકલ થઈ આવે છે, જેનો ઉત્પત્તિ નીચે આપીએ છીએ.

“જન કુમારાજનો માલમ હુઆ કિ ચીવ દેશમે એક પ્રસિદ્ધ વિદ્વાન ઔર નિધુ હુઅનસંગ ભારતવર્ષ મેં આયા હૈ તય તથે સચકે દર્શનકી ઉચ્છેદ રચ્છા સ્વપ્ન હુઈ. સચને હુઅનસંગકે પાસ એક રત્ન મેઝા. સચકે બાનેકે પડિછે હુઅનસંગકે પાસ એક નિર્મયિ (જેન) આયા. હુઅનસંગકો માલમ યા કિ રસ પંથકે અનુયાયી જ્યોતિષવિદ્યાકે અચ્છે જ્ઞાતા હોતે હૈ. સચને નિર્મયિમે પૂછા કિ મેં ચીવ દેશકા નિવાસી હૂં અજ અપને દેશકો વાપિસ જાના ચાહતા હૂં. પરંતુ મુછે માલમ નહીં કિ મેરે લિયે માંગે કુચરર હૈ ના નહીં. મેં યદ મી નહીં જાનતા કિ મુછે ઠહરના ચાદિયે યા નલ રેતા ચાદિયે. મુછે અપનો આયુકા મી જ્ઞાન નહીં હૈ. રસ લિયે મૈં આવમે પ્રાર્થના કરતા હૂં કિ મેરે જન્મકલકો ચલતા કર આપ મેરે રસ સંદેશકો રહ કરે. રસ જ્યોતિષીમે એક પરવરકે દુકલેસે પૂચ્ચો પર એક ચક્ર બનાયા ઔર ચલતાયા 'અમી સંતો આયુકો રસ વર્ગ શેવ હૈ.' ”

તુન હુઅનસંગને કહ્તા કિ મેં અપને દેશકી સીમ સી વાપિસ જાના ચાહતા હૂં. માલમ નહીં મુછે સકલતા હોગી યા નહીં ?

નિર્મયિમે કહ્તા કિ સ્વયં શિલાદિત્ય ઔર કુમાર-ગમ તુમ્હે પહુંકાનેકે લિયે સવ પ્રવચ્છ કર દેમે. ઔર તુમ નિના ટિચી દુષ્ટનાકે અપને દેશમે પહુંવ આગમે.

જે 'યોનિપ્રાબુત' આજે હિતમિત્ર દશામાં આતીને પુનાતી ડેકન, લાયબેરીના એક ખૂણામાં પડ્યું પડ્યું છેલી દશા ભોગવે છે તે જ યોનિપ્રાબુત એક વેળા સિદ્ધસેન દિવાકર જેવા ધુરધર વિક્તાનોના મુખમાં વાસ કરીને પોતાની હિતમિત્રતા અને ઉપયોગિતા સિદ્ધ કરતું હતું.

જે 'સિદ્ધપ્રાબુત' આ હુનિયામાંથી ક્યારેનું જે વિદ્યાય યથ ગયું છે તે જ 'સિદ્ધપ્રાબુત' પૂર્વે આપ સમિત, સુસ્થિતકર્મિ અને પાર્શ્વલભ્યાય જેવા મહાપુરુષોના પરમાદરૂપ પાત્ર થયું હતું.

જે 'નિમિત્તાપ્રાબુત' નો વિષય આજે ખંડ-વિખંડ થઇને નામમાત્રનો રહી ગયો છે તે જ 'નિમિત્તાપ્રાબુત' એક સમયે ભદ્રાચાલ અને કાલકા-આપ જેવા પ્રભાવક પુરુષોના મુખમાં શોભા પામતું હતું.

જે 'વિદ્યાપ્રાબુત' આજે નામશેષ થયું છે તે પૂર્વ કાળમાં અપદ્યાય જેવા સ્થાવરોના ઉપયોગની ઓજ દતી.

આ બધું આજે ક્યાં છે ? જોના ! આ લભારી પ્રભાદ દલાતું રખ !

પ્રાબુતોની બાબતમાં આટલું સામાન્ય વિવેચન કરી હવે પ્રત્યેક પ્રાબુતનો વિચાર કરીએ.

હુએનસંગને કહ્તા કિ મેને તો અમી 'જનમે એક તાજાકો મી નહીં દેખા. મલા વે કયોં કર મેરો સહાવતા કરેંગે ?

નિર્મયિને સ્પષ્ટ દિયા કિ કુમારરાજને અપને પાસ તુમ્હે પુલકાનેકે લિયે એક રત્ન મેઝા હૈ જો 'સે' તીજ દિનમે અલેગા. રસી પ્રકાર શિલાદિત્યકા સી રત્ન સેરે પાસ લાલેગા. યદ કહ કર નિર્મયિ વહાંસે ચલ્તા યથા ઔર હુઅનસંગ પઠનસાઠ ઔર મૂર્તિચોકે એકત્રિત કરનેમે લગ ગયા. ”

(હુઅનસંગકી ભારતયાત્રા ૧૩૪)

નોંદ—ઉપર્યુક્ત નિર્મયિ કહેલું અવિશ્વવચન શાસ્ત્ર થયું હતું અને બંને રાજાઓની મુલાકાત ક્યાં પણ તેમના પ્રબંધથી તે સ્વદેશ ગયો હતો.

—લેખક

૧ યોનિપ્રાપ્ત

પ્રાપ્ત શબ્દની વ્યાખ્યા પૂર્વે જણાવી દીધી છે એટલે હવે સંવર્ત પૂર્વપક્ષની જ વ્યાખ્યા કરવી રહી.

‘યોનિ’ શબ્દ અનેક અર્થમાં વપરાય છે છતાં આ સ્થળે એનો અર્થ ‘ઉત્પત્તિસ્થાન’ અને ‘જીવોત્પત્તિઉદ્ગ’ આ બે પ્રકારનો અર્થ પડી શકે છે, તેથી યોનિપ્રાપ્તનો અર્થ ‘અમુક ચોક્કસ વસ્તુઓના સંયોગથી જીવોત્પત્તિ જણાવનાર સાત્ત્વ-વિશેષ’ એ પ્રકારે થઈ શકે છે.

ભેંસના છાથ અને મધેશના મૂત્રના સંયોગથી વિંછીની ઉત્પત્તિ અને અકોસના તેલના સંસ્કારથી વનસ્પતિનું તત્કાલ ઉત્પન્ન થવું અને ફળનું એ બે સાચું હોય તો (સાચું હોવામાં કંઈ પણ શંકા જેવું નથી) તે યોનિપ્રાપ્તના વિષયનું પ્રત્યક્ષ ઉદા-હરણ છે.

નિશ્ચય ચૂંચિકાર લખે છે કે ‘યોનિપ્રાપ્તની પ્રક્રિયાએ એકદિપથી પચેન્દ્રિય મુખીના જીવોની ઉત્પત્તિ કરાય છે અને આવી ક્રિયાને ‘નિર્વર્તના-ધિકરણ’ કહે છે. એ જ ગ્રંથકાર આ વિષયમાં દર્શાવે આપે છે કે ‘યોનિપ્રાપ્તના બહુથી આચાર્ય મિદ્ધસેને યોગ્ય બનાવ્યા હતા.’ તે ચૂંચીનો લેખ નીચે પ્રમાણે છે — તથા ઓરાલિણે પતિવિદ્યાદિ વંચ વિધે સં જોગિવાહુઠાવિણા, જદા મિદ્ધસેનાવરિણે બ્રમ્મા વરતા ।”

મિદ્ધસેને અથ બનાવ્યાની આ કથા ગીરે રચેલ પાત્ર આવે છે.

એવી જ એક બીજી કથા પ્રભાવકગદિત્રમાં લખેલી મળે છે કે ‘એક આચાર્ય પોતાના શિષ્યોને એકાન્તમાં યોનિપ્રાપ્ત જણાવતા હતા તેમાં મત્ત્યો-ત્પત્તિનો અધિકાર ચાલતો હતો જે પામે રહેનાર એક માછીએ માંદગી લીધી અને તે પ્રભાણે પ્રયોગ કરીને માછીના પેશવાનો પંથો ખીલ થો. બનાવે પાત્રગમી એ વાત તે યોનિપ્રાપ્તના વ્યાખ્યાતા આચાર્યના મનુષ્યમાં આવી ત્વરે તે માછીને તે મૂંઝા કરતાં આટકાઓ.

યોનિપ્રાપ્તના પ્રયોગથી સિંહની ઉત્પત્તિ ક્યાનો ઉદ્દેશ્ય પણ એ જ કથામાં છે.

હજી મુખી પલું તાન્નિક ગ્રંથોમાં જે કેટલાક જીવોત્પત્તિના પ્રયોગો લખેલા બેવામાં આવે છે તે આ યોનિપ્રાપ્તના જ સ્મરણ છે એમ કહેવામાં ભાગ્યે જ વધી શકે.

દત્તાદિ અનેક સ્થળે યોનિપ્રાપ્તના સંબંધમાં ઉદ્દેષ્યો થયેલા જોવાય છે. બુદ્ધતત્ત્વની દીક્ષામાં તો ‘યોનિપ્રાપ્ત’ પૂર્વગત અધીકાર છે એમ સ્પષ્ટતથા જણાવી દીધું છે.

આ બધું જોતાં યોનિપ્રાપ્તનું મહત્ત્વ અને પ્રચાર પૂર્વદ્વારમાં દેટલો દતો તે સહેજે સમજી શકાય એમ છે.

આજે પણ આ યોનિપ્રાપ્તનો યોડાક ભાગ પુનાની ઉક્તન લાવણરીમાં શીર્ષવિશીર્ષ સ્થિતિમાં સચવાઈ રહ્યો છે. જદ અને વિકલેન્દ્રિય મનુષ્યના જેવી સ્થિતિ ભોગવતો આ યંધ હવે કથા પણ ઉપયોગમાં આવે એમ તો ‘લાંગુ’ નથી, તથાપિ યોનિપ્રાપ્ત જેવા ગ્રંથના અસ્તિત્વનો આ એક અનિવાર્ય પૂરાવો છે.

૨ સિદ્ધપ્રાપ્ત

સિદ્ધપ્રાપ્તની વ્યાખ્યા કરતાં કથાવર્ણના કતાં આચાર્ય બેદ્રેશ્વરમૂરી નીચે પ્રમાણે લખે છે —

“જત્ત્વ પાયલેંજનગુહિયાર્હિં સિદ્ધા ઇ (૧૧) — હવિરંજેતિ તે તિલ્લપાદુદં ।”

(અર્થાત્-ત્યાં પાદલેપ, અંજન, ગુટિકા અને આદિ ચખ્ખા યોગ, ચૂર્ણ અદિથી સિદ્ધાનું સ્વરૂપ જણાવવામાં અથવા નિદેશી પ્રકરણ દરવામાં આવે તે ‘સિદ્ધપ્રાપ્ત’ મતલબ કે પાદલેપ, અંજન, ગુટિકાદિ ક્રિયાઓનું પ્રતિપદન કરનારો જંગમ અધિકાર વિશેષ તે ‘સિદ્ધપ્રાપ્ત’ના નામથી ઓળખાય છે. આ સિદ્ધપ્રાપ્ત ગ્રંથ આજે કદાચ પણ પ્રાપ્ય નથી, છતાં એનો વિષય પણ તાત્ત્વિક ગ્રંથોમાં સંમતીત

નિમિત્તપ્રાપ્તતા વિષય આઠ અંગોમાં વહેંચાયેલો છે. તે આઠ અંગો નીચેની ગાથામાં બતાવ્યા પ્રમાણે છે —

“મોમ સુમિજંતલિલ્લવં, દિધ્વંધ્યસરલક્ષણં તદ્દ વઃ ।
વંજનમટવિદ્ધં તલ્લુ નિમિત્તમેવ સુખંયવ્યં ॥”

(અર્થાત્ ૧ મોમ-ભૂકપ વિગેરે પૃથિવી મુખેથી, ૨ સ્વપ્ન, ૩ આન્તરિક્ષ-આકાશમાં બામતા અદર્શકલ્પે સ્વયંતર ગગન ઉદ્ભવાસ્તાદિ, ૪ દિવ્ય-દેહકાપાત પ્રધર્વનગરાદિ દર્શન, ૫ આંગ-શારીરિક રમ્યાદિ ૬ સ્વપ્ન-મૃદુ, દોર, કષુ મંબીરાદિ સ્વપ્ન અથવા કાસલાગમાદિપ્રતિપાદિત સ્વપ્નવિદ્યા, ૭ લક્ષણ-શ્રી-ક્રસાદિ શારીરિક લક્ષણો. ૮ અંજન-મસા, તિલ આદિક શારીરિક ચિહ્ન. અનંતરોક્ત આઠ બેદો નિમિત્તના છે.) જૂત, બાવેલ અને પર્તમાન કાલથી મણ્ડતાં નિમિત્તના ચોરીસ બેદો પણ થઈ શકે છે.

બીજી રીતે નિમિત્ત ૭ પ્રકારનું કહ્યું છે તે ૭ પ્રકારો આ પ્રમાણે છેઃ ૧ મુખ, ૨ કુંખ, ૩ સામ, ૪ દાનિ, ૫ દ્યવિત અને ૬ મરણ.

બગવતી સૂત્રમાં કહે છે કે મંબલિપુત્ર ગોરાલક આ ૭ પ્રકારના નિમિત્તકથનમાં ધણો પ્રતીયુ હતો અને તેથી જ તે ગિન ન હોવા છતાં લોકોમાં ગોતાને ગિન તરીકે ઓળખાવતો હતો.

ચક્રરાજને પણ કરવામાં કાલકાચાર્યજીને એ જ માનની મદદ હતી એમ જૈન ગ્રંથકારો જણાવે છે. એટલું જ નહિ પણ નિમિત્તશાસ્ત્ર શ્લોક પ્રમાણ સુદ્ધા જૈન પુસ્તકોમાં નોંધાયેલું છે, જે નીચે લખેલા સૂત્રમહાંગમુત્તમી રીકાના ક્રકરાથી જણાશે.

“લગ્ન ચાત્ર વર્જિતાનાં નિમિત્ત શાસ્ત્રાણમણુ-
મેરચ્છન્દવા ત્રયોદશ ક્ષત્રાણિ સૂત્રમ તાવન્ત્યેવ સદ્ભાણિ
વૃત્તિઃ તાવત્પ્રમાણા લક્ષણા (લક્ષ્યા) પરિભાષેનિ ।

બજસ્ય ત્રયોદશ સદ્ભાણિ સૂત્રં, તત્તરરિમાગ લક્ષણા
(લક્ષ્યા ?) વૃત્તિઃ, અવરિમિતં વાર્તિકમિતિ ॥”

(અર્થાત્ અંગ સિવાયના નિમિત્ત શાસ્ત્રોના મુળ યત્નું અનુષ્ટુપ્ હંધી શ્લોક પ્રમાણુ તેર સો, વૃત્તિનું તેર હજાર અને પરિમ.પાનું તેર લાખ; અંગના મૂળનું પ્રમાણુ તેર હજાર, તેની વૃત્તિનું તેર લાખ (?). અને વાર્તિકનું પ્રમાણુ જ નથી ?)

ઉપર કહેલું ગ્રંથપ્રમાણુ નિમિત્તપ્રાપ્તનું અથવા તો તે ઉપરથી અનેક કોષ સંહિતા ગ્રંથનું હોવું જોઈએ. પણ જે શાસ્ત્રનું શ્લોક પ્રમાણુ ઉપર બતાવવામાં આવ્યું છે તે અંગો આજે વિદ્યમાન તો નથી જ.

પૂરે કહ્યું તે પ્રમાણુ નિમિત્તપ્રાપ્ત આજે વિદ્યમાન નથી; છતાં તેનો વિષય કેટલાક ગ્રામીન

નથી છતાં તેના લેખ ઉપરથી તે ધણો જૂનો લાગે છે. તે પ્રાકૃત ભાષામાં ગદ્ય અને પદ્યમાં લખાયેલો છે. તેનું શ્લોક વા. ગાથાપ્રમાણુ ૯૦૦૦ નવ હજારનું છે. આ ગ્રંથ ધણા ખરા જૂના પુસ્તકખંડારોમાં મલી આવે છે.

૨ પ્રશ્ન વ્યાકરણુ ગ્રંથ પણ ધણો જૂનો છે. એના પશુ કર્તાના પત્તો નથી. આ ગ્રંથ પ્રાકૃત ગાથાગુહ છે, આની મૂલ ગાથા ચારસોથી અધિક છે. આશરે એ હજાર શ્લોકપ્રમાણુ સંસ્કૃત દીકાની સાથે આ ગ્રંથ આજે પાટણના ખંડારમાં પ્રાચીન તાડપત્ર ઉપર લખેલો ઉપલબ્ધ થાય છે. તાડપત્રની અતિ જીર્ણતાને લીધે કચચિત્ કચચિત્ ગ્રંથાંશ ધસાઇ ગયો છે. જે બીજું પુસ્તક ક્યાં મળી આવે તે આ ગ્રંથની ખરિત થયેલી ચાર છ ગાથાઓ સંપાદન થય.

ગ્રંથને છેડે 'હીલાવતો' નામની એક પ્રાચીન પ્રાકૃત દીકાનો થોડો ભાગ જળવાઇ રહ્યો છે. એ સિવાય વર્તમાન દીકાના લેખકે ધણેક ટેકાણે ટેકાણે જુદી જુદી દીકાઓના પાકાનતરો આપેલા છે. આથી પણ જણાય છે કે આ ગ્રંથ અતિપુરાણો હોઇ અનેક વિકાનોએ તે ઉપર દીકાઓ રચી હતી.

શીપુત ચીમનલાલ રી. દલાલના લખવા પ્રમાણે 'જુલામણિ' 'રઘોતિ' અને એક નામ વગરની દીકા એમ ત્રણ દીકાઓ હાલ આ ગ્રંથ ઉપર મોજુદ છે, અગાએ જે દીકાનો ઉતારો કર્યો છે તે નામ વગરની દીકા છે.

શ્રીધુત સી. ડી. દલાલ આ ગ્રંથનું અપર નામ 'જયપ્રામૃત' હોવાનું જણાવે છે. દલાલ મહાશયનું આ કથન આ ગ્રંથની તૃતીયગાથાના 'પદ્દં જય-પાવડં કોરેહ્' આ ચતુર્થ પાદના વાંચનબેદને આભારી હોવાનું જોઇએ. 'જયપાવડં'ના સ્થાને તેમના વાંચવામાં 'જયમહુડં' આવ્યું હોય તેમ લાગે છે, પણ અગાએ જોએલ પુસ્તકમાં તે સ્પષ્ટતા 'જય-પાવડં' એવો પાદ છે, એટલું જ નહિ પણ દીકા-કરને પણ એ જ પાદ સમ્મત છે. આ ઉપરથી દલાલ મહાશયના જણાવેલા આ નામાનંતર ઉપર અગા વચ્ચે મૂકી શકતા નથી.

પ્રશ્નવ્યાકરણમાં નિમિત્તાના સવ અંગેનું વર્ણન નથી પણ એમાં જાતકને મળતી પ્રશ્નવિધાનું નિરૂપણ છે, રમલવિદ્યા અને આ પ્રશ્નવિધાનો આજેહુમ્ ગેળ છે. રમલમાં જેમ મોળ પ્રકારની શિક્ષકોમાંથી અમુક એક શિક્ષક ઉપર હાથ મુકાવીને અથવા પાસા નાખીને બાલેશી શિક્ષક ઉપરથી પ્રશ્નના કૃત્તો વિચાર કરી નિર્ણય કરવામાં આવે છે તે જ પ્રમાણે આ શાસ્ત્ર પણ પ્રશ્નના મુખથી નીકળેલા પ્રશ્નાક્ષરો ઉપરથી શુભાશુભ જાણે નિર્ણય કરી ખતાવે છે. ઇતર બ્યેર્તિપમાં પ્રશ્નના ફલદેશ માટે તાર્કાલિક લક્ષ લેવામાં આવે છે અને તે ઉપરનો ગ્રહ-ચાર બેદને જ્યોતિષિઓ ફલનિર્ણય જણાવે છે બ્યારે આમાં તેના પ્રકારની કંઈ પણ ભાંજવડ કરવાની હોતી નથી. માન પ્રશ્નાક્ષરો ખ્યાનપૂર્વક સાંભળીને લખી લેવા જોઇએ, અને ત્યાર પછી તેની થોડાં બેદને રક્ષનિર્ણય કરવો જોઇએ. આની પ્રક્રિયા ઉપરથી જેટલી મુગમ દેખાય છે તેટલી જ તે જટીલ છે. જે અક્ષરોની જુદી જુદી સંગણો. તેના અપવાદો અને અન્યાન્ય અક્ષરસંશોધોથી થતા મહુપરાવર્તનો અને તેના પ્રતિઅપવાદો વિગેરે તરફ લક્ષ ન હોય તો નૈમિત્તિકના ફલદેશમાં વિસંવાદ થતાં વાર લાગે નહિ, એટલું છતાં પણ પ્રશ્નવિધાની આ પ્રક્રિયા અપૂર્વ છે એમાં તો સદ નથી. આ ગ્રંથની પ્રક્રિયાની રૂપરેખા નીચે પ્રમાણે છે —

આ ગ્રંથકરે દુનિયાના પદાર્થમાત્રને છવ, સાત અને ચૂગ એમ ત્રણ વિભાગમાં વહેંચી દીધા છે અને પ્રશ્નકારા તેના નિર્ણય લેવા માટે નીચે પ્રમાણે પાંચ વર્ગ માન્યા છે —

અ એ ક ચ ટ ત પ ય શ (પ્રથમ વર્ગ)

આ એ ખ છ ક થ દ ર પ (દ્વિતીય વર્ગ)

ઇ ઝો ગ જ ડ હ બ લ સ. (તૃતીય વર્ગ)

ઈ ઝૌ ઘ ઝ ઢ ધ ભ વ હ (ચતુર્થ વર્ગ)

હ ઊ ં ઞઃ ક ઝ જી ન મ (પંચમ વર્ગ)

આ પ્રમાણે તત્કાલીન પિસ્તાક્ષીશ અક્ષરની વર્ણમાલાના ત્રવ નવ અક્ષરના પાંચ વર્ગ કરવા,

છે અને એટલા જ કારણથી આ વિધાને 'વર્ગ-
કેવલી'ના નામથી પણ ઓળખવામાં આવે છે.^૫

૫ આવા એક વર્ગ કેવલીને મૂલમન્ય વારાણસી
નિવાસી વાસુકિ નામક આવક પાસેથી ચાલ્દી મહત્તર-
પુત્ર હરિભદ્રશરિને મળ્યો હતો જેની શ્રુતિ તેમણે પોતે
સ્વી હતી. આ વિષે કથાવલ્લીના ક્ષતાં બદ્ધેશ્વરશરિ લખે
છે કે આચાર્ય હરિભદ્રે આ શ્રુતિ સંધના આશિવાન
ગોચ્ય પુરોચના કહેવાયછી સ્વી હતી અને તે શ્રુતિને
અનુસારે પરીક્ષા કરતાં ગ્રંથની પાતો સત્ય કરી હતી
પરંતુ દુઃખમદાસનાં આવા રહસ્ય ગ્રંથોના સ્પષ્ટ વિવરણની
જરૂર નથી એમ ધારી તે જ સંધના પ્રધાન પુરોચને
તે શ્રુતિનો લોપ કરાવ્યો હતો. આ હમીકત બદ્ધેશ્વરશરિ
ગોચરના શબ્દોમાં વિસ્તારથી જણાવે છે —

“દ્વમે ચ વાળારસીએ વાસુકી નામ સાવળો, તેજ
ચ કર્દવિ લદ્ધા વગ (ગ) કેવલિયસુતવોસ્થિયા પરે ન
કિંચિ વુજ્જદાં. સમાગબોય સો ક્યાદ વિવહારથં ચિત-

નન્દી તથા સંભવાયાં સુતમાં પ્રશ્ન વ્યાકરણના
વિષયની સચના કરતાં સુતકાર લખે છે કે પ્રશ્ન-
વ્યાકરણમાં અંગુષ્ઠ પ્રશ્ન આદિ એક સોને આઠ
પ્રશ્નો છે.

અપૂર્ણ

રહે, તે સમગ્રેદ હરિભદ્રશરિણો । તેજવિ ઓ (વ) મ-
કેવલિતિ નાકે નિવેદ્યા પરિણયસંઘપુરિણાં । તેહિંમિ
વિત્તિમિમીએ તુસ્મે કુણદ જેળોવબોગિણ કદિંચિ દરિસણ
કજ્જે હોજ્જતિ મળિણેણ સૂરિણા કયા
... (વર્ગકેવલિયા) એ પરિકુલ્લયા વિત્તી । વિળાસિયા
ય લલ્લિવરિ વાણસારઓ જાણ્યમેહિં વરોવરં કેવદ
... .. વમોગા જાવ તદેવ સંવદ્યા । તઓ
પુળો નેયારિસણ પાવગંથાગમેયંમિ કાલે પયાસણં સંગ-
યંતિ પરિમાવિજ્ઞ સંપુરિસેહિં ચેવ કુળાવિયા સા વળ
(ગ) કેવલીએ વિત્તી ।”

યશોવિજયજીને ક્રિયાઉદ્ધાર

મુધારા દાખલ કરવામાં (૧) ગાન (૨) શુદ્ધ
ધર્મશ્રુતિ (૩) પ્રતિષ્ઠા હોવાં જોઈએ. ધર્મોચાપને પણ
પ્રતિષ્ઠા હોવાનો પ્રશ્ન રહે જ. અસંજત તેમની પ્રતિષ્ઠા
તેમના શિષ્યના સમૂહમાં મોટી નૈસર્ગિક શ્રદ્ધાને
લીધે હોય, તેથી તેમના દરેક મુધારાના પગલાંને
તેમનું શિષ્યવર્ગ આનંદથી વધાવી લે.

(૧) ગાન—પ્રવાસ ગમે તેવો ઉત્તમ હોવા છતાં
ગાન વગર જોઈતું શ્રમ મળી શકતું નથી, કારણકે
પ્રગ્ન તરફથી જોઈતો આવકાર મેળવવા માટે તે
પ્રગ્નને હૃદયમાં સંગ્રહ હાથ પડે નથી રીતે મુધારાનું
શુદ્ધ અને શ્રુત સ્વરૂપ સમજાવવાની જરૂર રહે છે.
જો લોકોને પોતાના સિદ્ધાંતો જરાજર શાસ્ત્રપુસ્તિકથી
સમજાવવા વગર ધણું ચોંટાળી ચાલતી આવતી ફરિને
એકદમ નાશુદ્ધ કરવાની સલાહ આપવામાં આવે,
તો પ્રગ્નવર્ગને તે વાત સ્થિર ન થાય અને તેથી
મુધારાને પુરતો આવકાર પ્રગ્ન તરફથી ન મળે.
આથી જણાશે કે શાસ્ત્રપુસ્તિકથી પોતાના સિદ્ધાંતો
લોકોને સમજાવવા માટે પૂરતા ગાનની જરૂર છે.

વળી આ પણ સાથે લક્ષમાં રાખવાનું છે કે લોક-
જાણકાર કે જે લોકો અમુક વર્ગ થયાં એક વક્ષણ
પર હજ્યા હોય છે તેથી બંધાય છે તે એક મૂકમ-
ગંત્રની માફક છે; તેને ઘણી ચાલાકીથી વાપરવાની
આવશ્યકતા છે. જો તેમાં પુરતી સંભાળ ન રાખવામાં
આવે નો, અને તેને વાપરવામાં જરાકે જરાકાર
કરવામાં આવે તો આપું યંત્ર ભાંગી જાય. આથી
સમાજના જળ ઉપર અસર કરવા માટે સમતોલતા
જાળવવાનું એટલે સમાજજાણકારના મુદ્દમ યંત્રને
એકદમ આંચકો મારીને અવ્યવસ્થિત ન કરવાના
કોશિલ-ગાનની અવશ્ય અપેક્ષા છે.

(૨) શુદ્ધ ધર્મશ્રુતિ—મુધારામાં ગાનની સાથે
હૃદયશુદ્ધ ધર્મશ્રુતિની પણ પૂર્ણ જરૂર છે, કારણકે જો
તે ન હોય તો લોકો તરફથી મુધારાને આવકાર મળતો
નથી. આપણે જોઈએ છીએ તો કેટલાક મુધારા
દેવગ સ્વાર્થ અગર દંબની ખાતર મુધારાનું કામ
માથમાં લે છે, નહિ કે ખરા હમગરી. આવા મુધારા
મુધારાના પવિત્ર નામને ગેરક કલંકિત કરે છે.

આવા લોકો તરફથી દેશ કે ધર્મ કે સંસારસુધારાની આશા રાખતી કોઈક છે.

(૩) પ્રતિષ્ઠા—હવે શિખરપર ચઢવાનો ગતિક્રમ જોડેલો કઠિન હોય છે તેટલું પ્રતિષ્ઠા વગર સુધારામાં પ્રવેશ કરવાનું કાર્ય કઠિન છે. ધર્મોચાર્યમાં પ્રતિષ્ઠા રહેવાનું સ્વાભાવિક છે. પોતાના સદ્વિચારથી, ગુણથી અને ઉત્તમ ચારિત્રથી સામા ઉપર ઉત્તમ પ્રકારની છાપ તથા પ્રબળ આકર્ષણ કરી રાકાય તો જ અને તેથી શિષ્ય-શ્રાવક સમૂહમાં નૈસર્ગિક શ્રદ્ધા જન્મત થઈ ધર્મોચાર્યના સુધારાને હૃદયપૂર્વક આવકાર મળે. આવી રીતે પ્રતિષ્ઠા હોવાથી કરવા ધારેલા સુધારાને તોડનારને શાસન-શિક્ષા-દંડ આપવાની સત્તા પ્રાપ્ત થાય છે. કાયદાનો ભંગ કરનારને જો શિક્ષાનો બચ ન હોય તો તે કાયદો અમલમાં આવે નહિ, પરંતુ માત્ર નામનો કાયદો કહેવાય. માટે પ્રતિષ્ઠાની ખાસ જરૂર છે.

આ સમયે ક્રિયાઉદ્ધાર કરવાની ધણી જ જરૂર હતી. તે તે સમયની શિક્ષિતતા, અભ્યાસ, કુશલિત્વો, કુશળિયવસ્થા, અંધશ્રદ્ધા પુરોત્તરેતું આગ્રહજ, હૃદયગમ, અને કૃષ્ણારસિક ચિત્ર ઉપાધ્યાયશીએ પોતાના થી સીમંધર સ્વામીના ૩૫૦ ગાથાના સ્તવનમાં સંપૂર્ણ આલેખ્યું છે.

હમેશાં દરેક પ્રજાનું જીવન તેના સાહિત્ય ઉપરથી જલ્મુષ છે. કવિતા, સંગીત અને નાટકો પ્રજાના વિચારપ્રવાહની અચૂક સાબિતી છે. જેમ પ્રજાના ઇતિહાસમાં અમૂક સમય, અમૂક હિલચાલ અને અમૂક ચળવળથી આગ્રહિત થયેલો હોય છે, તેમ સાહિત્યમાં પણ ઐતિહાસિક તત્ત્વોને અનુસરતા કેટલાક સમય હોય છે. પ્રજાની ઐતિહાસિક ઉન્નતિના વિશિષ્ટ કાળના મહત્વના વિચારો તેના સંગીત, કાવ્યો અને નાટકો ઉપરથી જણાઈ આવે છે. દરેક ઐતિહાસિક ચળવળ બહુધા વિચારશક્તિની ચળવળ હોય છે, અને એક રીતે કહીએ તો કવિઓ અને તત્ત્વચિંતકો તેમ જ ઉદ્ધારકો સાધારણ કાર્યકુશળ મનુષ્યોના કરતાં તે ચળવળના વધારે સખળ આત્મારૂપ હોય છે. દરેક દેશના સાહિત્યના ઇતિહાસમાં પ્રજાજીવનની અંદરની અને બહારની વિચારમંથામાં જે સુદૃઢ સંબંધ રહ્યો છે તે તાદરૂપ બતાવી આપનાર દૃષ્ટાંત ઘણાં મળી આવે છે, પરંતુ આપણે અહીં જનજીવનમાં સમવાયુસાર જે જે શ્રી યશોવિજયે ગાણું છે અને હજુ અસ્તિત્વમાં હોઈ સારી રીતે વંચાઈ મનન થાય છે તેની સાથે છે, તેથી તે હવે પછી તપાસીશું.

નલદવદંતી ગીત

નલદવદંતી નીસર્ગી, જૂરોટ દારી દેશ, નલરાજ	
વન માંહે ગતિવાસો વરમા, સતાં બૃમિખંદેય, નલરાજ	૧
મુજને મુજી તું કિહાં ગયો, અજલા કુણુ આધાર, નલરાજ	
સાદ કરે સગલી દિશે, દમદંતી નિજ નાર, નં	૨
દમદંતી મુતી યજી, મુજી ગયો નલરાય, નં	
વજ્ર ઉપરિ અંધર લિખ્યા, સાસરે પીંદર જાય, નં	૩
દમદંતી દેખે નહિ, નયન સલુણો નાહ, નં	
ઘે ઓઘંબા દેવને, કુખ કરે મન માંહ, નં	૪
હે હે પુરૂષ કઠિનહીયા, પુરૂષનો કહો વિસાસ, નં	
દમ અજલાને એકલી, કુણુ તજે વનવાસ, નં	૫
દમદંતી પીંદર મહ, પાંદો નિરમલ સીલ, નં	
સમયસુંદર કહે પિંડ મળે, લાધા અવિચલ લીલ. નં	૬

—સમયસુંદર (વિક્રમ ૧૭૬૦ રાતક)

ખજા કાઢ મોરી ગયેલ છે તેથી તે ચોરનાં પગલાં
જળમાં ભેદ તેને તે શોધવા માગે છે. જળમાં
પગલાં ભેદ સકયાં એ તો આશ્ચર્યજનક, પણ તેની
વિદ્યા તેની પાસે હતી તે શીખવવાનું વિનવતાં
તેણે છ માસ સુધી શિષ્ય તરીકે રહ્યા પછી જ
શીખાય એમ જણાવતાં, કાટવાલનો પુત્ર ક્રીધર
શીખવા રહ્યો. અન્ય ચાર મિત્ર ચાલતાં એક વનમાં
થય્યા કાપક (ધાયલ) પુરો નગરે પહોંચ્યા. તેને
પોતાની વિધાના બળથી પાછી છાંટી સાગ કુનાર
એક વિપ્રને ભેટીને તેની પાસેથી તે વિદ્યા શીખવા
કુતરામ (પુરોહિત-સુત) છ મહિનાના વચનથી રહ્યો.
અન્ય ત્રણ મિત્રો ચાલી નીકળ્યા. કંચનપુર નગર
પાસેની અશોકતર વાડીમાં વિષકર્મા નામનો સુતાર
ગજરજ ધોડા બનાવી મંત્રબળથી આકાશે તેને
ઉડાડતો હતો. સુતારસુત સારંગ આ વિદ્યા શીખવા
છ માસની બંધીથી આ સુતાર પાસે રહ્યો.

હરે રાજ અને પ્રધાનના પુત્રો બંને પ્રયાણ
કરી પુષ્પપુરી નગરમાં આવ્યા. ત્યાં વરદળ નામનો
અવકારી વસ્ત્ર, પાત્ર, અન્ન અને પાનનું દાન લે
માગે તેને આપતો હતો. રાજકુમારે વિચારતાં તેણે
કહ્યું કે કોઈ યોગીએ આપેલ અક્ષીશુ વિદ્યાથી આટલું
દાન તે આપી શકે છે. અને તે વિદ્યાનો કેપયોગ
દાન દેવામાં પોતે કર્યો; કારણ કે

નરેન્દ્ર જાણુ ભેદને નિધાન, પાનનું વસ્ત્રુ લે જગદાન. ૭૬
દાન તણું આલરણુ સુપાત્ર, રાઘવસદ્ મુક્તમલ ગાય,
મુલકેવ ધનનો ધનસાર, દાને સુખ પામ્યો નયસાર. ૭૭
એ સાગર બેઠે કૃષ્ણ થયો, તો સુખ લેઈ નીચે ગયો,
એ જલધર વરસી દત્ત દેવ, તો સદ્ગત મસ્તક માલે તેલ. ૭૮

આ વિદ્યા શીખવા પ્રધાનસુત મુમિત્ર આ
અવકારી પાસે રહ્યો. રાજકુમાર એકલો નીકળી
વચમાં આવતું વન ઉલટી અને નદીને પોતાની
વિદ્યાથી કિતરી એક શૂન્ય નગરમાં આવી ચડ્યો.
મોટાં મોટાં મંદિરો, ચૌકાં, ખજાડ પથ્થ એક પથ્થ
માણસનું નામ ન મળે. એક સપ્તશ્રુમિ પ્રાસાદમાં
મોંઘરી દીડી. ત્યાં જઈ ભેટાં લે તુંગડી બાંધી હતી
તે છોટી, તેમાંનું અંજન મોંઘરીની આંખે લગાવતાં
તે કુમારી થઈ ગઈ. કુમારીએ સ્વપ્નમાં કહ્યું કે

કે કનકપુરીના કનકધ્વજ રાગની કનકમંજરી રાણીથી
શયેલ પોતે પ્રિયગુમંજરી નામની કુમારી છે અને
ચિત્રાંગદ નામનો મણિમંદિરનો રાજ માંસલોહી
હતો તે પોતાની નગરીના માથુસોને મારી તેનું માંસ
ખાતો હતો, તેથી ત્યાંના વિદ્યાધર લોકોએ હાંકી
કંદશે. તે આ નગરીમાં આવતાં ને સૌને બીવડાવતા
બધા લોક ભાગી ગયા. મને તે રાક્ષસે અહીં રાખી
છે અને મને તે પરણશે. કુમારે પોતાનો કૃતાંત
કહ્યો. કુમારીને રાજ થયો. પછી તે રાક્ષસને કુમારે
મારી નાંખ્યો. બંને પરણ્યા.

એકદા બંને વનકીડા કરતાં હતાં. નદી વહેતી
હતી. ત્યાં કુમારીનો સવા લાખનો કંચુક પડી ગયો.
રાજ લેવા ગયો પણ હાથ ન આવ્યો. આ તણાતાં
વિજયાપુર પાસે આવતાં એકને તે મળતાં તે ત્યાંના
રાજ મરદખજને લેટ કર્યો. આ ભેદ તે રાજ
કામગુર થયો અને તેની પહેરનારને મેળવી આપનારને
પોતાનું અર્ધું રાજ્ય આપશે એવા ગામમાં પડક
વજાડ્યો. એક દોરણ નામની વેરયાએ તે કામ છ
માસમાં કરવાનું માથે લીધું. રાજનું એક ભૂપથુ ભદ્ર
ગોષ્ઠી શોધવી મુમિત્ર રાજના શહેરમાં આવી.
રાણીનું રૂપ ભેદ વેરયા ચગાડી ગઈ.

કે કમલા એ સરસ્વતી રૂપ, કે ચક્ષુસરી તણું સ્વરૂપ,
કે એ દેવી સુરસુંદરી, રંગ તણું રૂપ લીધું હતી. ૪૫
જરા સુખ દેખી લાગ્યો થઈ, ગતિ પેખી તોડો મથઈ,
ભયુક મનુવતણું આકાર, ખંજન લોચન દોરે નારી. ૪૬
નાસિકા અતિ અગ્રીઆલી આનર, તે દેખી લાગ્યો સુરરાજ,
અધર નિરયા પરવાલી રંગ, કંચનવરણું ભેટું અંગ. ૪૭
દંત નિરયા મેલીની માલ, રસના ભેદની અતિ સુકુમાર,
કંઠ મેલો કોઠિલનો ત્યાંહિ, તેણું કાંઈ સુરે વનમાહિ. ૪૮
યુગલ પયોધર કંચન કુંભ, ચિત્રા લંબી દોરે રંગ,
બહે ઉદર પેઢયણું પાન, મધુર વચને સુખ દેશે બ્યાન. ૪૯
જંઘ સકોમલ કંઠલી થંબ, પગ કરતલ અતિ રાતા રંગ,
દીકો નારી રૂપ અચંબ, દોરયા પરમે ગઈ મિર થંબ. ૫૦

તે વેરયાએ રાણી પાસે આવી કહ્યું કે તું મારી
બત્રીજ ચા અને હું તારી રૂઢ થઈ. નહાવણમાં મને
મરણથી તેથી સામેરે ગઈ. ત્યાં મારો ધણી ગુજરાતો
હું પ્યાર આવી. ત્યાં તો આ નગરીના રાજ કેવલ
ધ્વજ મારા જંઘવનું મરણ થયું બોયું. કનકમંજરી

તેની રાણી અને પ્રિયગુમ્બરી તેની બેઠી હતી. મેં ખૂબ રોષ કરી. આખર પુણ્ય મયોગે પાછી અન્ન આવતાં તું મળી. પ્રિયગુએ આ વાત સાચી માની પોતાના પતિને કહી બતાવી તેઓ સાથે રહેવાનું કહ્યું. વેશ્યા ખૂબ હળી ગઇ. એક વખત પ્રિયગુને કહ્યું કે આ નિર્જન શહેરમાં કેમ રહી સકો છો ? તેના જવાબમાં કહ્યું કે મારા ધણીની ખુંડે બાંધેલા ચંત્રના પ્રભાવે દેહ પશુ હથિયારથી કે ભૂતરાહસ્યથી તે નિર્ભય છે. એક વખત રાત્ર ન્દાવા બેઠો એટલે વેશ્યા તેને નવરાત્રવા આવી અને માથે પ્રપંચથી કોણી તેલ રેડી આંખ ઝોળતો કર્યો. હથિયાર બાળી નાંખ્યા, ચંત્રને અગ્નિ લગાડી. રાત્ર નિશ્ચેતન થયો. પ્રિયગુ દોડી આવી ને જોયું કે ધણી મૃતપ્રાય થયેલ છે એટલે મૃદાંગત યજ્ઞ ધરણી પર દગ્ગા પડી. ચેતન આવતાં વિશાપ કરવા માંડી કે—

દક્ષ ચંદ્રાચલુની—રાજ કેલારો ગોઠ

પ્રીક પ્રીક મુખેં છપદચ્ચરતી, ખિણ ઉભી ખિણ બમિ પશતી,
દિવસામાદિ બદ દુખ ધરતી લોચન બે આંસુજલજરતી ૧૭૧
'કુલ કાચુ રીસાવાં કેંતા? ક્યેં અપરાધે' નવ લોચવાં,
દેહારી સન ને કાખપંતા, તજ વિણ કુલ કરે મુગ ચિંતા ૧૭૨
એં અવગુણ ઉચ્ચરીઓ તાવરે, તે અપરાધ ખમે પ્રમુ ગારે
પ્રતિ રોષ કો મમ સંભારે,

અખ અપરાધ કળ્યા પ્રમુ મારે. ૧૭૩
નારી કુનારી હુઈ ને કહી, તે નર પ્રકૃતિ કરી રહી,
કે મુગજલ સંભારે શુદ્ધી, કલો વિરદ કાલ્પમાં બુદ્ધી ૧૭૪
(કુદા) વિરદ કાલ્પમાં કોઈએ, ચાંદે ન દીજેં ધાય,
કુખિયાનેં નવિ કુદવિચેં, વિરદ મુગ આનવિધાય ૧૭૫

(રાણ) સોંદરભી પરિ એકલા રે

આમેં માદ વિશાખ્યાં રે, પિતા ગયા પરણેક
નાદવની અગિ બે શુ રે, કામે કિંમ કુનેરે;

સ્વામી સંભાલીએ

ગાંડો અદ્યતવાડી રે, નાર નિદાલોએ—આંચલી ૩૧
મોડેં મુંડેં કામિની રે, કરતી ગેર વિશાપ,

આજ દેસ મદું આવીવાં રે, પત્ર ખપનાં ધાપ રે.

સ્વામી ૩૩

જો નવિ એણે નાંચો રે, તે નદિ ઇવિત આસ,
ઉંડે ભરેં કંપાચરુ રે ધણેં યજ્ઞપાથ રેન્દ્રામીન ૩૪

પાશ લેક કંડે ધરી આત્મધાત કરવાનો વિચાર કરે છે ત્યાં વેશ્યા કહે છે કે 'એમાં શું રહે છે?' તારા નાથને મેં માથો છે, અને તે નરમાં હતું શું? હું તને વિજયાપુરના મહારાજ રાજ સાથે પરણાવું—તેની સાથે મુખ રાતાદન ભોગવ. આ સાંભળી રાણીને ધણો ક્રોધ આવ્યો, ને કહ્યું કે:—

દોષ મકારે નારિતણાણ, પુષ્પ ધંતરા રે જમ
વિણસેં કે રાંકર શિરેંજ, શીએ વધી કહું કેમ, સોભાશિણી ૮૫
તિમ મુકલીણી ત્રિયા વલીજ, આવે નિજ નર દામ,
કે કાયા અગનેં બલેંજ, અવર ન ત્રીએં કામ સો ૮૬

પછી વેશ્યાએ તેના કંચુકને દેખતાં કામી થયેલા નૃપની વાત જણાવી કહ્યું કે તેના કહેવાથી હું તને લેવા આવી છું. ગ્રેમથી આવે તો તેમ નહિ તો તારા ધાત કરીશ કુમારીએ કર્મની ગતિ વિચારી કંથે કહેલી પૂર્વ વાત સંભારી કે આર મિત્રો અહીં આવશે અને તે મારા કંથની સહાય કરશે. આથી ભોળી બની વેશ્યાને જનાવવા લાગી. પોતાના કંથને ગદિરમાં જઈ પેડીમાં બેસી અને તેને તાણું દીધું. વેશ્યા હિત રાજ પાસે લઈ ગઈ. રાજ પદચુના તૈયાર થયો એટલે આ કુમારીએ જણાવ્યું કે હમણું મારા નાથના મરણને શોક એક માસ માટે પાળવા દો ને તે દરમ્યાન મને દાન દેવા દો પછી પોતે પરણશે. આ વિનંતિ રાજાએ સ્વીકારી એટલે કુમારી હમેશાં દાન દેવા લાગી.

પેલા ચારે મિત્રો પોતપોતાની હજેલી વિવા સાધિત કરી પેલા શયનગરમાં આવ્યા. કુમાર મળે નહિ એટલે તપાસ કરતાં પથરાં વેતાં આ કુમારી બન્નાં દાન દીધે તે નગરમાં આવ્યા. બધા મળ્યા. કુમારી સાથે આવવા તૈયાર થઈ અને બધા સાથે નિઃશ્વે તે પહેલાં કુમારીએ રાજાને કહેવાનાં કે તે પુરોહિતની, કેટલાલની, પ્રધાનની અને સુદારની એમ અનુક્રમે ચાર કન્યાઓ પેલી વેશ્યા સાથે ગોઠાવેલો કે તેની સાથે રાજ પાસે પોતે આવે.

કામી નર રમું રમું નવિ કરે, જનિતા વચનેં પુષિવિ રે
ચંદ્રપ્રભોને પાડશે કાઠ, અવચનેં દપદ્યમે બોદ ૨૨૧
નારી વચનેં નાંચે કામ, રાજ મુનિ જાય સીમ.

કામાતુર રાજા કન્યાને લઈ મહા હિંસા સહિત સામે ગયો. અને અશોક તરની વાડીમાં આવ્યો. આ અવસરે સાગર સુતારે વિમલ વાહન ધરી તેમાં પ્રિયચુ તથા ચાર નારીઓને બેસાડી; ચારે મિત્રોએ ક્રોધા વેશમાં પકડી ભારી ને રાજા ઉપર ફેંકી. રાજાનું કપાળ પુટ્યું અને દાંત પડી ગયા. આ રીતે વેરયા બુઢે હાલે મરણ પામી. 'બુઢું કરતાં બહુ ન હોય' એ આ પરથી સાર નિકળે છે.

ચાર મિત્રો રાજાને 'રાક્ષસ કન્યા પરણુને' એમ કહી વિમાનમાં ચાલી નિકળ્યા, તે જ્યાં રાજાને કુંવર હતો ત્યાં આવ્યા. પેરીમાંથી ભત્તરને પ્રિયચુએ કાઢ્યો. અંગેતનને મંત્રણે કરી મુતરાને સંચેતન કર્યો, ને પૂર્વની વાત કહી સંભળાવી. ચારે મિત્રો ચાર કન્યાઓને પોતપોતાના કુળ પ્રમાણે પરણ્યા. રાજાને કુમાર સુમિત્ર રાજા તરીકે રાજા અને કરે છે, ત્યાં તેના પિતાના ધીંગળ ને બાવીસ પુત્રો હતા તે કર્મે કરી અનાથ થયા.

સરિખી વેશા સરિખો કાલ, સરિખા દિનાં નહિ નર બુધાલ
સુર નરનારિ અરિહા હંદ, સરિખિ વેશા નહિ રવિ ચંદ,
વહુદેવ બલદેવા જોડિ, કાલે ચકિ પામ્યો જોડિ ૨૫૧
એ દશતે તુલ્યો સંસાર, કવિ કહે માન તજે નર નાર્યં.

તેઓ કનકપુરમાં આવ્યા તે રાજા સુમિત્રે ગોખમાંથી જોયું એટલે રાજા તેમની પાસે જઈ પળે લાગ્યો. તેમણે જણાવ્યું કે અમે અંપાપુરીના કવલવાહન રાજાના પુત્ર છીએ. શત્રુએ આવી રાજાને હણી અંપાપુરી લઈ લીધી તેથી અમે બાગી અને આવ્યા છીએ. સુમિત્ર સર્વને બેઠ્યો અને પોતાની વાત જણાવી તેમને પોતાના રાજ્યમાં સુખે રહી આનંદ કરવા જણાવ્યું. તે સર્વેએ કહેલા અન્યાય અને દોષ માટે માફી માગી. સુમિત્રે કહ્યું કે તમારા પ્રતાપે તો આટલું બધું પામ્યો.

ચાર વસ્તુ હાલો તે રાય, તે સહુએ વૃન્દાવનજો પસાય,
મિત્રસનેદ પરીક્ષા થઈ, કોતિંગ નેયું એ ગદગદી
સોલ ચુ ત્રીયાનું સુધું આન, ચોયું વચન થયું ને રાજ્ય ૨૬૧
અનેક સુખ પામ્યો સંસાર, વૃષ કમારિ પરણ્યો બહુ નાર
અનેક હરમોહીલા લલિ, બંધન સોય પસાય વૃન્દ સહીર ૨૬૩

બંધનને જણાવ્યું કે જેમ (દ્રહા)

અચર દહંતો શુભ કરે, ચંદન ધાસંતાલિં
હુપુરેષ હુહંચો શુભ કરે, પાનરસ ચાવંતાલિં ૨૬૪
તેમ તમે સુપુરુષ છો તેથી એમ જણાવો છે.
હવે આપણા પિતાની પૃથ્વી શત્રુ રાખે તે બનવું ન.
જોઈએ કારણકે તે ક્ષત્રિયને લગ્ન સમાન છે.

જેહમાં વેરી વહી ગયા, માંગણ ગયા નિરાસ,
તેહની જાનની બારે મુઠ, ઉઠેરે વહી દરા માસ. ૨૬૮
સિંહ પચ્ચાયું નવિ ખમે, સાયર જલધર ગાજ,
ખરો ક્ષત્રિ નવિ ખમે, વેગે ચડે મહારાજ. ૨૬૯

રાજા સેના લઈ સહુ ભાઈ અને મિત્રો સાથે ચડ્યો, ને વચમાં મધુરધ્વજ રાજાને હરાવી તેને સેના સાથે સાથે લઈ અંપાપુરમાં આવ્યો. ત્યાં શત્રુ રાજા રણમલ સામે થયો.

કેધે કિમે અગ્રણા નવિ ધાય, ધસિ ધસિ રણ ધાલેં ધાય,
ગજ સાથે ગજ તિહાં આધરે, રથે રથ તે સાગદાં મરે,
પાલેં પાલા વિજગા બાપ, આપુધ હાલેં નિજ દાય,
અશ્વ ચડ્યા રણ કેતા ધસે, વિદતાં રણ પાછા નવિ ખસે
મૂકે નાલ હવાએ તીર, પાછા કિમે ને કાલે વીર.

વચારે રણવાલિ પડે, રૂસાને રૂસાતન ચડે,
ધાયર સંબારે નિજ બાપ, કહે પૂરવ એ લાજાં પાપ. ૨૭૩
અસ્થાં વચન રણકાયર કહે, રૂસા તે રણ માંડી રહે,
લીધી જીમિ ન આપે તેહ, ને સતખંડ થાયે તણ દેહ. ૨૭૮
એમ વિઠ્યો રણે સળહો યાય, ગજે ચડીઓં સુમિત્ર રાય,
જઈ જોલાળ્યા રાય રણમલ, આવે આયો ને હોય બલ. ૨૭૯
રણમલે રાસ ચડ્યો તિહાં ધસે, સુમિત્ર સમ્મત થયો તિહાં તિસે,
જેહું વૃષ જૂઝે રણમલ, હોયો તિહાં રાજ રણમલ ૨૮૦

રાજા સુમિત્રે રાજા લઈ લીધું, રણમલ નારી ગયો. પછી સુમિત્રે ત્યાં યોડે વખત બાવીસે વાઈઓને અંપાપુરી સોંપી પોતે સૌની રાજા લઈ માતાને સાથે લઈ કનકપુર આવી રાજા કર્યું. એટલામાં ધર્મધોપસારિ ત્યાં આવ્યા. પ્રવેશમહોત્સવ કરી રાજાએ દેશના સાંભળી. હવે અનેક યોગિનીમાં જામણ કરી દુઃખ પામી મનુષ્યવત પામ્યો છે ને તેમાં આર્યક્ષેત્ર, ઉત્તમ કુલ, ઈન્દ્રિય, ધનસંચોગ, નિરોગી દેહ વગેરે ત્રીજો મળતી ફલભ છે. વળી સહસ્રરોગો યોગ પણ ફલભ છે. આ સર્વ રાજા તું પામ્યો છે. હવે તુણા છોડી તેનો નાશ કરવો. ચોખ્ય છે.

વૃષ્ટા તરણી પાપિણી, કદા ન ગરદી તેહ,
પાધું પાધું પહરીડ, દદી ન બણે દેહ. ૩૦૦
ગદા લગે દોસી ભરી, જે પિણુ પાપી ચેટ,
તોલી તે પણિ લાગ્યો, દહીઈ ન મૂકે નેટ

આ પર એક કથા છે કે—કાસઁખીમાં ચાર મંત્રી હતા. ૧ રાજાનો કુમાર, ૨ પ્રધાનપુત્ર, ૩ વ્યવહારીનો પુત્ર, ૪ તલાર ભતિનો પુત્ર. એક નિશાએ બણી ગણી સુચાન થયા ત્યારે રાજ્ય ત્રણ મિત્રને કહેવા લાગ્યો કે દૃપએક થવું નકામું છે માટે પરદેશ જવું, ને ધન મેળવી આવવું. એટલે તેઓ ચારે પરદેશ ચાલ્યા. એક ગામ આવ્યું કે જ્યાં ચોર આદિની બીક ઘણી હતી. ત્યાં કોટવાલના પુત્રે બીલ-ચોરના આગેવાનને મારી નાંખ્યો. આવી લોકો રાજ થયા. ત્યાંથી ચાલી એક નગર આવતાં ત્યાંના ઉંચા વડ પાસે ચારેએ વિસ્તામો લીધો. એક એક પહોર દરેકે જાગી ચોટી કરવી એ પ્રમાણે દરેક કરી પહેરે પહેરે રાજકુમાર બન્યો. તે વખતે 'પદ્મ'એ સખ્દ થયો. 'અર્થ' અનર્થનું મૂલ હું માટે વિચારી જવાળા આવળો' આ ગણુ દવનિ સાથે થયો કે કુમારે દરેક વડ પાડી; એટલે એક દેવ પુરુષ પડ્યો. તે સુવર્ણને દાદી દહ કાઢને ન કાઢેવ નો નિશ્ચય કર્યો કે રૂપે ને બીજા ભાગ મારો. આ પ્રમાણે એક એક પહોર વીતતાં ત્રણેને એમજ થયું અને ત્રણેએ સત્વર પુરુષ દાટવા. સવાર પડતાં દોહ આગળ પ્રયાણ ન કરે. દરેકના મનમાં એમ કે જીવનનો આધાર પાછા થાય તો તે દરેકું લઈ લઈ અને તેમા કોઈ ભાગ ન મારો માટે તેમને મારી નાખવા. પછી નાસ્તો કરી પ્રયાણ કરવું એમ દરેક યોગ્ય કે જ્યો એક જણે બીજાને ઝેર નાખ્યા મારી નાંખે. એક મિત્રાણ લાગ્યો, બીજો પાનખીડાં લાગ્યો, ત્રીજો દંડ લાગ્યો. દરેકમાં એર હતું. આવી બધા મરણ પામ્યા ને સુવર્ણ એમને એમ દરેકેકું રહ્યું.

શુભિને સુદિગ્ધે પૂર્ણ કે આમ થવાનું કારણ શું? ત્યારે તેમણે જણાવ્યું કે ક્રીપુરમાં રામ રાવન વસતા હતા. તેમણે મારાની તકરારમાં મારાને જાણવા દાસને મોકલ્યા. માર દાસ નામ બાળવા થયા.

બાળતાં દયા આવી એટલે એક ખેતર બાળ્યું તેમાં કણુખી મરી ગયો. તે કણુખી વ્યંતર ચાઇ તે વડમાં રહ્યો, ને તે ચાર દાસ મરીને ચાર કુમાર થયા. તે જવા વડ નીચે આવ્યા કે તે વૃક્ષ કાપ્યો ને સુવર્ણની લાલચ આપી ચારનાં મરણ સંધી થયો.

આથી શુભિને ચિંતવ્યું કે 'મે' રણમાં ધણાને હવ્યા છે તેથી મારો ઉદ્ધાર કેમ થશે? માટે દીક્ષા લઈ તપ જપ યંત્રમ આદર્શ કે જેથી બવનો ખાર આવે.' શુભે દીક્ષા આપવાની વિનંતિ કરતાં શુભે જણાવ્યું કે 'તારે હવે બોધ્ય કર્મ બાકી છે તો લક્ષ વર્ષ શ્રાવકધર્મ આદર.' આથી શ્રાવકનાં ખાર પ્રત શરૂ પાસેથી લીધાં.

ખાર વત શ્રાવકનાં ધરે, જે પદિકમાણું નિચે કરે,
નિણુ માલ પૂજે નિત દેવ, નિન સારે સદશરની સેવ. ૩૦૪
એક સદશ રાત્રને સાથિ, વૃષ પેસો પાડે' દિનરાત,
પારે' વૃષ લાહણે' સંચરે', પોષધ ધરસ્યું પારથ' કરે. ૩૦૫
લક્ષ બોજન એક મારે' કરે', સુકૃત લંકાર તે પોતે ભરે,
શ્રાવક કોટિ તે સમદિત ધણી, વરસે' ભગતિ કરે' અતિ થળી
સાદુમો લાગે જલેખી કરે', વિવિધ સુખી આશ ભરે,
પ્રીતસુહૃદા બાદ નર દીરિ, કૃષણ સોય જાનુ રક્ષા કરે'. ૩૦૭
પ્રીયા દિનમાસાદ ઉત્તમ, સુવર્ણબિંબ બરાબ્યાં ચંચ,
વરસિ' એકા સંપત્તિ થાય યાત્રા કરે' સુમિત્રદ તમ ૩૦૮
સ્નાતપૂજ તે નિહુ કરે', દુર્મલ સાદગીને ભરે',
સત્કાર મંદાય સાર, સંધ્યા કોરો આપે આદાર ૩૦૯
ચહદ નિયમ રાખારે' રાય, ધર્મ કરતાં દિલોડા બચ.

હવે રાણીએ રત્રમમાં સુર બેઠો અને તેથી પડિતે રત્રન વિચાર લઈ એકે પવિત્ર પુત્ર થશે અને તેનું નામ 'દુદ્ધત' આપજો એમ જણાવ્યું. તે પ્રમાણે પુત્ર થયો.

શુભ ભરને જન્યો તે સાર, દરેકે' ધાન દીઇ બપાત,
તરીયાં કોરણ ચાંદાં જંપાય, મવલ મંગલ વૃષનારી ગાય ૩૧૩
મંગલમાતા બારણે', મોહ્ય અતિ મંદાય,
મુખવિલસે વૃષ તિડાં રંગ, રાય સુમિત્ર સુભલ. ૩૧૪

સુખમાં પત્ની સમય પીત્યા ગાદ યશોભદ્રાચરિત્રા આગમનની અગર વનપાલકે જણાવી કે વનમાં આવ્યા છે એટલે રાજા ત્યાં પોતા દાથી સેના પદિવાર લઈ ચંદ્રમાર્ગે ગયો—તારીયું કર્યું. પછી શુભિએ દેશના આપી.

યશોભદ્ર-દીપ દેશનાએ બોલે મધુરી વાણુ તો,
ધર્મે કરે જગ જીવડાએ, મકરે પરની હાણિ તો. ૩૬૪
ન્યા મ બોલે માનવી એ, ચોરા ચિત હવાર તો,
જો દિત વાંઝે આતમાએ, તો છાંડે પરનાર તે. ૩૬૫
પરિશદ પાપ ન મેલીએ એ, નષિ આદ્ય અમલ્ય તો
અનંતકાલ નિતુ ઓલગોએ, શ્રુ આદ્ય દીત શીખતો ૩૬૬
તુષ્યા વૃશ્ણી પરિકરે એ, મુકો વિચય કથાયતો,
રાજકિંણિ સુખનહો લગાએ, જોએ જીવ દુરગતિ નય તો ૩૬૭
રાજ કરતો એ મરે એ, લકે નરકે અવતાર તો,
અગ્નિ બગ્નિ રૂપ રાજ્યાએ, પાદ્યે શ્રમ સંયમ સારતો ૩૬૮
શુરતચન સુણી વૈરાગ્યવાન બની રાજગાટ
હોડાનો વિચાર કરી શુર પાસે એ હાય બેડી
હવો રહો ને ચાર પ્રજના ઉત્તર આપવા વિનતિ
કરી. પૂર્વવર્ત્તાત-જનમ જણાવો. કયા કરો રાજ
યથો, કયા કરો દુઃખ આવ્યાં, કયા કરો મંત્રી
મળ્યા અને શાનાથી સ્ત્રીમંકટ આવ્યું. આના ઉત્તરમાં
શુરએ જણાવ્યું કે

‘શેમસાર ને શેમશી નામની બાચી હતી ને
ચાર મિત્ર નામે સોમ, સોહલ, લકમણ અને ભીમ
હતા. એક દિન માસકમણુમુનિ વહેરવા આવ્યા
તેને ‘સુગતાં’ બ્રહ્મ અને પાણી વહેરાવ્યા, તે
વખતે તે ચાર મિત્ર પાસે હતા તેણે અનુભોદના
કરી. આથી પાંચે અને છડી સ્ત્રી મરી રૂપમાં દેવ-
લોકમાં દેવ થયા. આ દાનનો ગહિમા. ત્યાંથી સુખ
ભોજવી શેમસારનો જીવ હું નૃપ થયો, શેમશી તારી
સ્ત્રી સદા ને ચાર મિત્ર તે મંત્રી થયા. તને રાથી
આપવા શય ?’ તેનું કારણ એ છે કે પૂર્વભવમાં
શેમશીને એક દાસી હતી તેને તેણીએ કંઈ કંઈ
સોંપ્યું પણ તે કરી ન-શકી તેથી તેણી ખાજ ને
તને કહ્યું તેથી હું પણ ખીજ્યો, તે દારીને મંજૂયા
(પેટી)માં પૂરી. તે ભૂખીતરસી મરીને વેરયા થઈ
કે જેણીએ તને ત્રીસ દિવસ સુધી સંકટ આપ્યું.
તારી સ્ત્રીને કદ પડ્યું તે તેણીની જમનો દોષ છે,
પાતમાં વિપ રેડી શેમસારને ખીજ્યો તે કર્મના
ઉત્ક્રમથી તેણી કદ પામી.

આથી રાજ્ય સુમિત્રને તત્તિરમદણુવાન થતાં
તેણે પુત્રને રાજ્ય સોંપી સુત પાસેથી આગ્રા લઇ
સંયમ લીધો. અને તે સાથે રાણી પ્રિયશુભંગરી,

તેમજ ચાર મિત્રોએ પણ યશોભદ્રસર પાસે દીધા
લીધી. આ રીતે રાજ્યો દીધા લઈ, શુદ્ધ અને
નિરતિચારપણે સંયમ પાળી આયુષ્ય પુર્ક કરી મુક્તિ
મેળવી. આ રીતે આ રાસ પૂરો થયો. કવિ છેવટે
કહે છે કે :—

સુણતાં સુખચાતા બહુતાં હોય કલ્યાણે,
કવતાં કવિ સુખીઓ સોવે સોવે સુમણી. ૪૧૪
મિં ગયો મુતવર રાજનકવિ સુમિત્રો
દાનદિધાનો શાની સોય પવિત્રો. ૪૧૫
ફૂંડા

પવિત્ર નામ જગિ ભેદનું, હું વંડું તસ પાય,
કરોતી નિત પ્રમથ્યું, નકમજ કવિ કણ ગાય. ૪૧૬
ચોપઈ

નકમજ કવિ શુણુ તાદરા ગાય, હછટે હમર મણેરો માય
સકલ કવિ લાગું પાય, ગયો સુમિત્ર મુનિવર નકવિરાય. ૪૧૭
આતાં સુણતાં કવતા ત્યાંક, કમણુ ને દીરી મતમંદિ,
તે પંડિત ટાલયો તુલસી, ઈણ વાતે સુખલહર્યું શામ્લો. ૪૧૮
આગે ને મોશા કરિયાય, તારા ચરણનુ કવિ નકમમાય,
સુખ મુગટ શિરામણિ સહી, શુર સેવાઈ એ શુદ્ધિ લહિ. ૪૧૯
તે શુર જગમાં મોટો ધીર, શ્રી શીમે નેહરો મંગાનીર
વિજયસેનસુરીતેહનું નામ, તિણિં વસિ શીણું વિશ્વ કામજર.
જંબુ પ્રમથો વચાકુમાર, શાલિલદ ધનો અણુમાર,
સરિ સુધર્મ જિત્તી શુણકોડિ, વિજયસેનસુરી તેહની
ભેડી ૪૨૧

તારા પાટું ઉઘો એ બાણ, શ્રી વિજેતિસક્યરિ ચરુતસુખણ
લણ વચામંદિ વેરાશી નેહ, સકલ મુનીશ્વર મોટો તેહ ૪૨૨
તેહ તણે થાણે અનુસરી, રાજનકવિ શુણસાલ કરી,
સંવત સોલ અડસકિં જલિં, પોષ સુદ દિનિ ગિજે
તલિં ૪૨૩

શુરચારિં કીધો અવશાસ, વાંચાતીનહાં ગયો રાસ,
પ્રાગવંશ વડો ને ખાસ, સંગણસુત કવિ નકમમદાસ ૪૨૪
કલારા

કવિ ત્રપમ ગયો સુમિત્ર પ્યાયો સુખ ઉપાધો શુભપરિં,
નકવિણુ શુણુ અનિરામ ગાતાં મંગલમાલા નિહુ ધરે ૪૨૫
તપગણ મગે શુણુ વિરાજે અતિહિ દિવાને જગજીર, ...
શ્રી વિજયસેનસુરીં સેવો સકલ સંધ મંગલ કરે. ૪૨૬

—કવિ શ્રી દાનોપરિ સુમિત્ર રાજનકવિ રાસ
સંપૂર્ણ સંવત ૧૭૦૦ વર્ષે આસો સુદ ૭
ભીમે, પંડેડી શ્રી ૫ શ્રી વિમલવિજય ગણિ તત્ત
રિધ્ય મુનિ વિનીત વિનય લિખિત. નવાલ
નગર. પાના ૧૫ પંક્તિ ૧૫. (ધે રાજ
મં દાનમંદાર.)

શ્રી શત્રુંજયતીર્થનો ઉદ્ધારક

સમરસિંહ (તિલંગદેશનો સ્વામી)

(લેખક - પં. લાલચંદ્ર ભગવાનદાસ બાંધી સેન્ટ્રલ હાયસ્ક્રી, વડોદરા.)

મુપ્રસિદ્ધ શ્રી શત્રુંજયતીર્થની પ્રાચીનતા શ્રી મહાત્માજી, અંતકૃદરાંગમજી, સારાવલીયદીર્ઘક વિગેરે જેન પ્રવેતાંબર સિદ્ધાંતમાં આવતાં વર્ણનો ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે. શ્રીભદ્રબાહુસ્વામીએ (વિદ્યા પ્રાબુતથી ?) રચેલા, શ્રીવજ્રસ્વામીએ ઉદ્ધરેલા અને તે પરથી પાદલિપ્તમુરિએ સંક્ષિપ્ત કરેલા શ્રીશત્રુંજયકલ્પથી તેમજ તે પરથી રચાયેલ ધર્મસોપ-સગિતા અને જિનપ્રમશ્વરિના શત્રુંજયકલ્પથી શત્રુંજયની પ્રાચીનતાને પુષ્ટિ મળે છે. દક્ષિણવિષ્ણુ-મુરિની કુવલયમાલા (૨મ્વા સં. ૮૩૫-૪૬ સં. ૭૦૦) જેની પ્રાચીન કથાઓમાં અને શત્રુંજય-માહાત્મ્ય (ગોરક વિ. ૧૮ દેશના સ્વામી સિદ્ધા-દિત્તના ગુરુ ધનમરમુરિ રચિત) જેવા અનેક ગ્રંથો માં આવેલા ઉલ્લેખો પરથી જેનાનો શત્રુંજય પ્રત્યેનો પ્રાચીન કાળથી અવિચ્છિન્ન ચાલ્યો આવતો પ્રેમ-ભક્તિભાવ પ્રકટ જણાઈ આવે છે.

પ્રાચીન કાળમાં ભરત, સગર જેવા ગર્વવર્તિ-ઓએ અને પાંડવો જેવા પ્રજાપ્રશસ્ત્રી રાજાઓએ આ તીર્થના ઉદ્ધારે કરાવ્યા હતા. એવી પ્રાચીન માન્યતા અનેક કેળવણીમાં આલેખિત થયેલી છે. એ પછીના અંતિહાસિક યુગ તરીકે એળખાતા સમયમાં પણ પિક્કમ, સપ્રેમિત, શાન્તિવાદન, શિલાદિત્ય, વિગેરેનાં નામો આ તીર્થના ઉદ્ધારક તરીકે આલેખાયેલાં છે. વિદ્યમાદિત્ય પક્ષેથી જાદ ગામ સાથે મધુમતી (મદુવા) ને સમાનથી એળખવાર આવડાવાદના પુત્ર જનવશાદેક વિ. સં. ૧૦૮ માં

શ્રીવજ્રસ્વામીના મદુપદેશથી આ તીર્થનો ઉદ્ધાર કરાવ્યાના અનેક ઉલ્લેખો મળ્યા આવે છે. (વિશેષ માટે જુઓ. ધનેશ્વરમુરિચિત શત્રુંજય માહાત્મ્ય. સર્ગ ૧૪.)

જાવડયાદના ઉદ્ધાર પછી કેટલાક કાળે ઔદ્ધ લોકોની સત્તા વધતાં આ તીર્થ તેમના હસ્તગત થયું હતું, પરંતુ ચંદ્રગચ્છીય ધનેશ્વરમુરિએ વિ. સં. ૨૪૭ માં તથાધીપુરનાયક શિલાદિત્ય રાજાને સ્વેચ્છા ધર્મમ્મત બનાવી તેની મારફત પુનઃ આ તીર્થનો ઉદ્ધાર કરાવ્યો હતો; એમ એ જ શિલાદિત્ય રાજાના આગ્રહથી પૂર્વોક્ત ધનેશ્વરમુરિએ રચેલા શત્રુંજય માહાત્મ્યમાં ક્લેપ્યું છે. ૧

શ્રીશત્રુંજયની તલદટ્ટીમાં વસેલું પાલિતાણા ગામ આ તીર્થની પૂર્વર્થે મુપ્રસિદ્ધ પાલિત્ત (પાદલિપ્ત) મુરિ (પ્રાચીન લોકપ્રિય 'તરંગવતી' કથાના પ્રજેતા, પ્રતિષ્ઠાન, ભરજ, મન્નખેડ, પાદલિપ્ત વિના રાજાઓના ધર્મોચાર, નાગાલ્કુનયોગીના ગુરુ)નું પવિત્ર નામ રાખી પ્રસિદ્ધ સિદ્ધયોગી નાગાલ્કુને વસાવ્યાના પ્રામાણિક ઉલ્લેખો પ્રાપ્ત થયા છે. આ પાલિત્તમુરિએ પણ શત્રુંજયની યાત્રા કર્યાના ઉલ્લેખો ભદ્રેશ્વરમુરિની કથાવલી (પ્રા.) વિગેરે અનેક ગ્રંથોમાં છે.

મુપ્રસિદ્ધ ગૂર્જરેશ્વર ચિત્રદેવજી આ તીર્થની યાત્રા કરી જાર ગામ અડીસ તરીકે દેરાણમાં આપ્યાના પ્રાચીન ઉલ્લેખો હિમોચર થાય છે.

પરમાર્હત કુમારપાલ જુપાલે આ તીર્થની કરેલ
યાત્રાનું વર્ણન તેના અનેક ચરિત્ર-રાસોમાં પ્રકટ
થયેલ છે. એ જ મહારાજના મહામાત્ય વાગ્દેવ
(વાહદે) મંત્રીશ્વરે વિ. સં. ૧૨૧૩ (પ્રબંધ
ચિંતામણિ, કુમારપાલ ચરિત્રમાં જણાવ્યા પ્રમાણે
વિ. સં. ૧૨૧૧)માં આ મહિમાવંત તીર્થનો ઉદ્ધાર
કર્તાનું વૃત્તાંત અનેક શ્રેયોમાં પ્રતિપાદિત છે, કે
જેમાં મંત્રીશ્વરે એક કરોડ સાઠ લાખ રૂપીઆ
(૫૦ સોમધર્મગણિ) વિચરિત ઉપદેશસમ્રતિમાં
જણાવ્યા પ્રમાણે ત્રણ લાખથી ન્યૂન ત્રણ કરોડ (૧૦)
નો વ્યય કર્યાનું પ્રબંધચિંતામણિમાં મેરુતુગચ્છરિ
અવધ્યું છે.

વિ. સં. ૧૨૬૬માં સ્વર્ભવાંસી થયેલા નામાંકિત
વીર મંત્રીશ્વર વસ્તુપાલે સંપ્રપતિ થઇ આ તીર્થ-
રાજની સાદીઆર યાત્રા કર્યાનાં, આ તીર્થમાં
અદાર કરોડ છન્નુ લાખ દ્રવ્યનો વ્યય કર્યાનાં, આ
તીર્થમાં હંદ્રમંડપ, પાર્શ્વનેત્રિનિર્મિતમંદિર અને
મોંઝ, પ્રદ્યુમ્ન, અંબા અવશેકન વગેરે ત્રિપરો
(કુંક) કરાવ્યાનાં, શુર, પૂર્વજ, સંબંધી, મિત્રોની
તથા ઘોડેચાર તરીકે પોતાની અને પોતાના નાના
બાઇ (તેજપાલ)ની મૂર્તિઓ કરાવ્યાનાં, સુવર્ણમય
પંચકલશો રથપાવ્યાનાં, પૂર્વેકત બન્ને મંદિરોમાં
એ સુવર્ણ દંડ અને ઉત્તરવલ પાપાણુમય મનોહર
એ તોરણો આપ્યાનાં વર્ણનો તત્કાલીન વિઠ્ઠલ લેખક
કવિઓએ નજરે નોંધ-સાંભળી શ્રેયાર્ક કર્યો છે. ૧૧
(ભૂચો ઉદયપ્રભસરિતું ધર્માભ્યુદયકાવ્ય, બાલચંદ્રસરિતું
વસંતવિલાસ, અરિસિંહ કવિનું સુદૃતસંકીર્તન,
ઓમેશ્વરપુરોહિતની કાર્તિકૌમુદી, જયસિંહસરિતું
પ્રચક્તિકાવ્ય, ઉદયપ્રભસરિતું સુદૃતકાર્તિકસ્તોત્રીની,
રામશેખરસરિતો વસ્તુપાલપ્રબંધ, જિનહર્ષકૃત વસ્તુ-
પાલચરિત્ર, કવિ સમયસુદર વિ.ના રાસો)

વિશેષમાં આ જ મંત્રીશ્વર વીરધવલ રાજ
તદ્દશી આ તીર્થની પૂજન મારે શાસનમાં અર્ક-
પાલિતક (ઓવાલિય) ગામ આપાવ્યું હતું, પાલિ-
તાણુમાં લોલગદેવીપત્નીના નામથી અતિ મનો-
હર મિટ જળથી ભરેલું લોલતાસરોવર કરાવ્યું

હતું. શ્રીઆદીશ્વર જિનને સુવર્ણમય ઝલહલતું
પૃથ્વજ (આમંડલ) અર્પણ કર્યું હતું, તેમજ મંદિર
પર સુવર્ણના મનોહર ત્રણ કલસ સ્થાપ્યા હતાં.
અને એ મંદિરના દાર પર અતિ તેજસ્વી પાપાણુ-
મય (કોરણીવાળું) લક્ષ્મ્યંકિત તોરણ કરાવ્યું
હતું. ૧૨.

મંત્રીશ્વર તેજપાલે (મં. વસ્તુપાલના બંધુએ)
આ શત્રુંજયમાં શ્રીનાદીશ્વરતીર્થની રચના કરાવ્યાના,
શત્રુંજયના પરિસર પ્રદેશમાં પવિત્ર મિટ પાણીથી
ભરપૂર, કમલોથી વિભૂષિત, શિલાબદ્ધ મનોહર
'અનુપમા' સરોવર અનુપમાદેવી પત્નીના સ્મારક
તરીકે બંધાવ્યું હતું. ૧૩ એના ઉત્તેભો ઉપસાધ
થયા છે.

ઇતિહાસપ્રસિદ્ધ માંડવગઢના પેથડકુમારે જિન
મિત્ર ૮૦ રથોમાં જિનમંદિરો બંધાવ્યાં, તેમાં આ
શત્રુંજયતીર્થ પર 'કોટકોટિ' જિનન્દ્રમંડપ
સાથે શ્રીશાંતિજિનને વિ. સં. ૧૩૨૦ ની આસપાસ-
માં સ્થાપ્યા હતા. ૧૪

કુકળના ચિકીત્શ કાળ (વિ. સં. ૧૩૧૩ થી
૧૩૧૫) માં રાજ-મહારાજાઓની પણ લાજ
રાખનાર ઇતિહાસપ્રસિદ્ધ જગદ્ગુણાદિ શ્રીઆદીશ્વર
પ્રભુથી પવિત્ર થયેલા આ ત્રિમલાચલના શિખર પર
સાત દેવકુલિકાઓ રચાવી હતી. અન્ય પણ પુનડ,
આબૂ વિગેરે હજારો રાજમાન્ય ધનાઢય શ્રેષ્ઠિઓએ
અને રાજ્યના ઉચ્ચ અધિકારી મંત્રીશ્વરો વિગેરેએ
લાખો અને કરોડો રૂપીઆ ખર્ચી સંઘ કાઢી દૂર દૂર
દેશોથી આની આ તીર્થરાજની અગણિત લોકો સાથે
યાત્રા-પ્રભાવના કરી હતી — આ તીર્થને અનેક
રીતે ઉન્નત કરવા પોતાનાં તન, મન અને ધન
સમર્પણ કર્યાં હતાં. એમ ઇતિહાસનાં સુવર્ણપૃષ્ઠો
જણાવે છે.

એ પૂર્વકાળની ઝલહલતી જાહોજસાલી પંડી
ગૂજરાતનું રાજ્ય સુસલમાની સત્તા નીચે ગયું, તે
વિકટ વખતમાં પણ આ શત્રુંજયતીર્થ અવગતિ-
માંથી ઉન્નતિના ક્રમમાં કેવી રીતે પસાર થયું, એનો
ઉદ્ધાર કોણે કરાવે અને કેવી રીતે કર્યો એ જનપુત્ર

પરમાવરયક છે. આ અવનતિ-ઉત્તરિતો ઇતિહાસ તત્કાલીન દીર્ઘદર્શી વિચારગુરુ જૈનતથાચોએ લખી રાખ્યો છે.

આ ઉત્તરિકારક ઉદારની (વિ. સં. ૧૩૭૧) ને નગરે નીહાળનાર, ઉદાર સમયમાં સમીપ રહેલ અંબ (આમ) દેવકરિ (નિર્જીતિગચ્છીય પાસક-મુરિના શિષ્ય) એ પ્રાપ્ત: વિ. સં. ૧૩૭૧ માં જ એક સંક્ષિપ્ત 'સમરસિંહ' નામનો સુલલિત મનોહર રાસ પ્રાચીન યૂગરાતી ભાષામાં રચ્યો છે, સદ્ગત સાક્ષર રત્ન ચીમનજાલ ફલાલે સ્વર્ગરથ થતાં પહેલાં 'પ્રાચીનગુર્જરકવ્યસંગ્રહ' માં આ રાસને સંગ્રહિત-સંપાદિત કરી ગા. ઑ. સિરીઝ, વડોદરા દ્વારા પ્રકાશમાં મૂકાવ્યો છે.

આ શાસ્ત્રીય તીર્થના અધિશાસ્ત્ર શ્રીઆદીત્યર પ્રભુની પવિત્ર પ્રતિમાને વિ. સં. ૧૩૭૧ માં મહા શુ. ચોથે પ્રતિષ્ઠિત કરનાર ઉપકેશગચ્છીય સિદ્ધ-મુરિના શિષ્ય કક્કસુરિએ આ ઉદાર નગરે જોયા પછી અને પ્રતિષ્ઠામાં સદાયક રહેવા પછી વિ. સં. ૧૩૮૬માં કંઠવેદાધુરમાં વહો વિસ્તારથી સંસ્કૃતમાં પાંચ પ્રસ્તાવના પરિપૂર્ણ 'નાલિન-દત્તોદ્ધારપ્રમંથ' રચ્યો છે. ૧૧. આ કક્કસુરિનું પૂર્વનામ (સુરિપદ પહેલાં) 'મેરુગિરિ' હતું. વિ સં. ૧૩૭૧ ના ૪૮ શુ. ૫ (સંતુળ્યપ્રતિષ્ઠા પછી ૨૧ માં દિવસે) દુનુગઢમાં પૂર્વોક્ત સિદ્ધસુરિએ સુરિપદ આપી નેમને 'કક્કસુરિ' નામથી પ્રસિદ્ધ થયાં હતા. ૧૭ આ તત્કાલ સુરિએ પોતાના પ્રમંથમાં ઉપરુક્ત રાસકારનું રમરણ કર્યું છે. ૧૮ આ પ્રમંથ (સં.) ની તૈયાર કરાવેલી એક હસ્તલિખિત ગ્રેસકૉપિનો કેતાર્થ (પ્રસ્તાવ ત્રીગણા અંતર્યા પરિપૂર્ણ) ખાગ વ્હાસા રુંહી મિત્ર પં. ભાગવાનદાસ હર્ષચંદ્ર દોષકશ્ટિતિ ન્યાયાચાર્ય, વિ. 'શ્રીગચ્છકાચાર્ય' દ્રવ્યાલિ 'ના સંપાદક) પાનથી ચેડા નખત ઉપર મને જોવા મળેલ હતો. [આજ છે કે પશિત અવનાનદાસમદ્ય સંસ્કૃતપત્ર રત્ન રાજ્ય સમયમાં આ પ્રમંથને પ્રકાશમાં મૂકાવ્યો.]

પ્રસ્તુત લેખનો આગળનો હવે પછીનો ભાગ પ્રાયઃ ઉપરુક્ત રાસ-પ્રમંથના આધારને આભારી છે, એથી વાસ્તવિક ધન્યવાદ એ રાસ-પ્રમંથના કર્તાને અને સંશોધક-પ્રકાશકોને થતે છે.

સંવપતિ દેસલ અને સમરસિંહ

પૂર્વોક્ત રાસકાર જણાવે છે કે — “ભરત અને સગર એ જન્મે તો અતુલ જળવાળા શ્વપત્ની હતા, તેમજ અતિ જલવંત પાંડવો પણ પૃથ્વીમાં પ્રથક સમર્થ હતા. તેથી તેમણે તીર્થનો ઉદ્ધાર કર્યો.

સાહ જનકનાં સંશોધ પણ કુચગાળના ઉદયમાં થયો હતો, બાહુડેવ મંત્રી પણ બહુ સારા સમયમાં યમ ગયા; પણ હવે તો નવી જ વાત છે કે — જે દોહિલા દિવસોમાં ક્ષત્રિય ખટ્વ લઇ રહેતા નથી, સાહસિકોનાં સાહસ ગતી જાય છે, તેવા વિકટ સમયમાં જિનધર્મ રૂપી વનમાં સમરસિંહે દેખાવ દાધો. જેણે મરુમંડલમાં અમૃતની સારણિ પહોંચી, કૃતયુગનો અવતાર કરી ગાહ્યજલથી દક્ષિણને છતી લીધો.

ઓરાવાલ કલના ચંદ્ર સમરસિંહના પૂર્વજો પ્રસિદ્ધ પાંદહજુરમાં વસતા હતા, જ્યાં પાંદહ-વિહાર નામનું પાર્થિભુવન શોભતું હતું. ઉપકેશ-ગચ્છના અલંકારરૂપ રત્નપ્રમસુરિ ત્યાં ધર્મ પ્રકાશના હતા, તેમના પદ પર અનુભવે વડદેવસુરિ, કક્કસુરિ, સિદ્ધસુરિ, દેવગુપ્તસુરિ એ આગણી થયા પછી સિદ્ધસુરિ ધર્મશબ્દનું પરિપાલન કરતા હતા, જેમની પ્રાણીરૂપી કામધેનુ શિદ્ધાંતરૂપી વનમાં વિચરતી હતી.

ઉપકેશરાંમાં ચેસટકુતમાં પુણ્યશાલી સ-લક્ષ્મણના પુત્ર આજના પુત્ર ચેસટસાહ થયા. તેમને ચેતિલી ગુપ્તમતીયા સં. આસધર, દેસલ અને લખ્મર એમ ત્રણ પુત્રો થયા હતા. આસધરને રત્નદર્શી, દેસલને બોલી અને લખ્મરને લક્ષ્મી પત્ની હતી. દેસલના ને બોલી પત્નીનાં સહુતો, સારદા અને સમરસિંહ એ ત્રણ પુત્રો થયા

હતા. તેઓ લઘુવયથી જ અતિશય વિચારચતુર, દસલે પોતાના કુલપ્રદીપ ધન્ય પુત્રને રૂપવંત યીસ-
અતિવિવેકી અને સુમણ્ણ હતા, રત્નપરીક્ષા (જીવે-
રાતના ધંધા)થી રામ-રાણાને રક્તિત કરતા હતા. હિલપુર પાટણમાં નિવાસ કર્યો હતો.

ઉપયુક્ત ગરુડ અને વંશને આવા ક્રમમાં ગોઠવવા શક્ય—

[ઉપકેશગચ્છ]

રત્નપ્રભસુરિ
↓
ચક્ષુદેવસુરિ
↓
કક્ષસુરિ
↓
સિદ્ધસુરિ
↓
દેવગુપ્તસુરિ
↓
સિદ્ધસુરિ
(વિ. સં. ૧૩૭૧ના
મહા શુદ્ધ ૧૪ થી
યતુન્નય પર આદી-
શ્વર પ્રભુની પ્રતિષ્ઠા
કરનાર. કા. શુ પર્વે
મેરુગિરિ મુનિને
આચાર્યપદ આપી
કક્ષસુરિ બનાવનાર
વિ. સં. ૧૩૭૬
ચેત્ર શુદ્ધ ૧૩ પાટ-
ણમાં સ્વર્ગવાસી)

કક્ષસુરિ
(વિ. સં. ૧૩૭૫ના
શ. શુ. ૫ જુના-
મઠમાં સુરિપદ મેળ-
વનાર વિ. સં.
૧૩૮૩માં કંબરોદ-
પુરમાં 'નાસિ-
નંદોદાર પ્રગલ્ભ'
ગ્યનાર)

હિ.યુનિચન

વા. સોમચંદ્ર

વા. કુમાર

[ઉપકેશ (ગોસલવાલ) વંશ-વેસટકુલ]

સલપણ (પાલણપુરવાસી)

આગડ

ગોસલ-પત્ની ગુણમતી

આસંધર
(પત્ની રત્નશ્રી)

દેસલ (પત્ની મોલી)
(પાટણનિવાસી વિ
સં. ૧૩૭૧ માં શ્રી
યતુન્નય તીર્થોદાર
વાચા-સંધમાં શ.
૨૭૭૦૦૦૦નો ૦૫૫
કરનાર, વિ. સં.
૧૩૭૧ ની તીર્થવા-
ચામાં શ. ૧૧૦૦૦૦૦
થી વધારે દ્રવ્ય વ્યય
કરનાર વિ. સં.
૧૩૭૬ માં સ્વર્ગવાસી)

લણો
(પત્ની મોલી)

સહનપાલ
(દક્ષિણ-દેવ-
ગિરિ (દોષતા-
ખાદ)માં ચોવીથ
જિનાલયમાં
પાશ્વજિનને
ચૂનનાયક
સ્થાપનાર)

સાહણ
(ખખાતમાં રહી
પૂર્વજીની કીર્તિ
વિસ્તારનાર)

સમરસિંહ (વિ.
સં. ૧૩૭૧ માં
યતુન્નયમાં પ્રતિષ્ઠા
કરનાર, પિતાને
સંધપતિ કરી
તીર્થોદાર વાચા
સાથે શ્રીસંધની
અપૂર્વ સેવા બુ-
ધવનાર, અનેક
રાજા-પાદસાહેબોના
માનનીય, તિલ-
ગ દેશના સુખો-
પદોપકારી મહા-
પુરુષ)

જે પાટણમાં ૮૪ ચૌદાં, ક્ષેત્ર વસતિ (જૈન-ઉપાધ્યય), વિહાર (જિનમંદિરો), મઠ, ઉચ્ચ મનોહર મંદિર, પોળ, પ્રાકાર વિ. શોભતાં હતાં, જ્યાં સદ્ગુણિંગ મહાસરોવર પૃથ્વીના કુંડલસમાન શોભતું હતું, આજ પણ જ્યાં ધર્મ દલિકાલથી ગાળ્યા વિનાં જોવામાં આવે છે. ત્યાં વિક્રમના ૧૪મા સૈકાના ઉત્તરાર્ધમાં પાંતશાહી સુલતાનને પ્રતિનિધિ (સુબો?) અલ્પખાન રાજ્ય કરતો હતો, જે હિંદુ શોકને ધણું માન આપતો હતો.

[થી શત્રુંજયપાદિની યાત્રા કરનાર સાહ જોએ આ અલ્પખાનના સમયમાં વિ. સં. ૧૩૬૧માં ખંભાતમાં પોષપથાક્ષાસહિત અગ્નિતરંગાગ્નિવિધિ-યૈત્ય કરાવ્યું હતું. જુઓ પ્રા. ગૂ. દા. સમઠનું પરિશિષ્ટ]

સાહ દેસલના પુત્ર (સમરસાહ) તેની સેવા (કૃત્ય અધિકારી તરીકે) કરતા હતા. કલા વડે રંજિત કરવાથી ખાને બહુ પ્રસાદ આપ્યો હતો. સમર્થ સમર મોર મલિકથી માન પામતો હતો, પરાધિકારી પુરોષોમાં જોને પ્રથમ નંબરમાં મૂકી શકાય.

જે સમરસિંહના જ્યેષ્ઠ સહોદર સહજપાલે પોતાનું સ્વાભાવિક તેજ દક્ષિણદેશમાં પ્રકટ કર્યું હતું. ત્યાં દેવગિરિ (દોલતાગાદ)માં તેણે ધર્મ-આધાર કર્યો હતો — જે ધર્મપુરંધરે ચોરીસ જિનાલપમાં પાર્શ્વજિનેદને રચાવી આ પરામાં ધર્મકંદ રાખ્યો હતો, જ્યારે બીજા બંધુ રાદજે ખંભાતમાં સ્ત્રી પૂર્વ પુરોગાની કાળિને વિસ્તારી હતી. દલિકાલના વચથી વિ. સં. ૧૩૬૯માં મેરઝેએ થીશત્રુંજયતીર્થગજના અધિષ્ઠાત્ર આદી-થેર પ્રમુખી પત્રિત્ર પ્રતિમાનો બંગ કર્યો હતો, કે જે પ્રતિમા જાગરણે રચેલી હતી, એમ [વિવિધતીર્થકંડેષ નામના તીર્થોના દર્શનસભ્યો — સત્રુંજયકંથ (ચમના સં. ૧૩૮૫)માં જિન-પ્રભસુરિ જણાવે છે.] રાસાહર જે સંબંધમાં વિશેષ ઉલ્લેખ કરતા નથી.

સાહસિક વીર સમરસિંહે જ્યારે આ હુ-ખ-દાયક હુકમના જાણી, ત્યારે તેણે તત્કાળ અભિયદ લીધો કે — ‘જીવિત, યૌવન અને બાહુબલથી પણ આદિજિનના બિંબનો મારે ઉદ્ધાર કરવો. નિયમ મૂકવો નહિ.’ ત્યાર પછી સમરસિંહ ખાને બેઠયા. તેમના શુભોચી રંજિત યર્ધ ખાને આવવાનું કારણ પૂછતાં સમરસાહે જણાવ્યું કે —

“સામિય એ નિસુલ્લી અરદાસિ, આસાવંજલ અમદ તલુદ એ; લાઇલી એ દુનિય નિરાસ, હજ બાગી ય હીંદુ અ તલુદ એ.”

અર્થાત — અમારી આરાના આધારભૂત રવામી! અમારી અરજ સાંભળો. હિંદુઓની હજ બાગી નાંખી છે, એથી દુનિયા નિરાસ યજ છે. વિગેરે.

ખાને સૌમ્ય નગરથી જોઇ સમરામાદને માન આપ્યું — તીર્થ માંડવા સર્વ વચનોથી હરમાન આપ્યું. એ સંબંધી પોતે જ મલિક અહિંદરને આદેશ કર્યો હરમાન મેળવી આવતાં સમરસાહને સંધે આનંદિત યજ સારી સત્કાર કર્યો. પ્રબંધકાર જણાવે છે કે — તે વખતે આવેલ મલિક અહિં-રામને સાહે વિવિધ ભેટથી પ્રસન્ન કરી વિસર્જન કર્યો હતો.

સમરસાહે પોષપાલપમાં જાઉં પૂર્વોક્ત સિદ્ધ-સુન્નિ તીર્થોદાર-કરમાનની પ્રાપ્તિ સ્વચી. સુરિએ પ્રસન્નતા દર્શાવી. દેવેલી લેવા છતાં ખાને અનુમતિ આપી એથી બાગવની શ્રેષ્ઠા સ્વચી પ્રકસાખ્યાં શ્રોતસાહક વચનો કુચ્યાયાં, મંત્રીશર વસ્તુપાલે પહેલાં અણેલી મમ્માબશૈલ-ફૂલદી ૨૦ કે જે જોષરામાં રચાગેલી અક્ષનાંગ વિજમાન હતી, તેનાથી આતીથેર પ્રજ્ઞના મૂર્તિ કરાવવા મંત્રી સમરસાહે સુરિ પાસે સંમતિ માગી. સુરિએ દેમલસાદ વિગે ની સમક્ષમાં મુચ્ચું કે — ‘તે પૂર્વોક્ત રસલો મંત્રીશર સંધના ઉત્તરમાં રચેલી લેવાથી અત્ત-વિધ સંપત્તિ અનુમતિ નહ તે રચીથી શત્રુંજય તીર્થમાં મુલનાવકનું’ ‘નિંબ કમવ વ.’

અનુમાદે અચાર્યો, મંત્રના મુખ્ય શાસ્ત્રી વિગે ને અહિંદરેમિ મદિરે એકજ કરી સંધ આગળ

વિવશિ કરી કે — ‘કલિકાલના વરાથી ધર્મવૈરી એવ્યેએ શ્રીરામનૃપતીર્થના ઉચ્છેદ કર્યો છે, તીર્થ-તીર્થનાપકનો હુચ્છેદ થતાં પૃથ્વીમાં શ્રાવણના બધા ધર્મો અરત થયા. તીર્થના અભાવમાં ક્યારવવાના અધિકારી ભાવી શ્રાવણે ક્યારતવ કેવી રીતે આરાધે? આર પ્રકારના ધર્મોમાં ભાવની યુગ્મતા છે, કે જેનાથી એવરકરી પ્રભાવના ચક્ર શકે છે. ભાવના યજમાન-ચાચ, પાત્રા તીર્થપતિ હોય ત્યારે અને. આમ હોવાથી સંધની અનુસા ચાચ, તે હું તીર્થધિપતિ-પ્રતિમા કરાવું. મં. વસ્તુપાલે પહેલાં મર્યાદા-પાણથી આણેલી ફલદી ભોવિશમાં અક્ષત વિદ્યમાન રહેલી છે, કે જે સંધના હસ્ત (યોગ) માં મંત્રી-એ સ્થાપેલી છે; તેનાથી પ્રભુની મૂર્તિ ધરાવું કે બીજી ફલદીથી ?’

શ્રીશયે સમરાસાહે તથા તેના પિતા દેસલ-સાહની પ્રશંસા કરી પ્રયત્નરમાં જણાવું કે મંત્રી-વસ્તુપાલ અને તેજપાલ શાસનના ચણશરૂત, પદ્મચર્ચના દાતા, જિનધર્મના બે નિર્મલ નેત્રપ-હતા. તેમણે રામ સુલતાનના આદેશથી (પ્રબોધ-કારના જણાવવા પ્રભાણે ધણા ક્રમના વ્યવથી) ક્રેશ રત્નસુત પ્રસાદી આણેલી હતી. ૨* પરંતુ આ કુલમ કાળની આજુ વર્તતાં તે સ્થાપવાનો આ અવસર નથી. આ જુગમાં મનુષ્યમાત્રનો વિશ્વાસ કરી સહાય તેમ નથી, તે અન્નનું શું કહેવું ? તેથી તું આરાસણ ફલદીથી નવી પ્રતિમા કરાવી પુરુષનો પ્રકાશ કરવા સાથે શ્રીજિનવર ધર્મનો ઉદ્ધાર કર. ’

શ્રીસંજના આદેશને શિરોધાર્ય કરી સમરાસાહે તે વચાન્ત ચોતાવા પિતા દેસલસાહ આશય જણાવ્યો. ધર્મિક ચિત્તાવાળા દેસલસાહ અતિ હર્ષિત થયા. સમરાસાહ સાથે સિદ્ધકુરિ પાસે જઈ વિનવિત કરી કે — ‘આપના પસાવથી અમે અનેક સ્તોત્ર સમ્પન્ન કર્યો છે, શામુંજયતીર્થ ઉદ્ધારવા બાવ કાળનો છે; આપના એક તથોધન (મુનિ) ને સહાયક તરીકે આપો. ’

૪* મદન આદેશ મેળની સુરવચનને ચનમાં દંડ વાણુ કરી આરાસણ પહોંચ્યા. દેસલસાહની

આરાથી સમરાસાહે વિવશિ અને બેઠણ સાથે ચોતાનાં આમ મનુષ્યોને આરાસણ પાણીની જિન-રહેલી લાવવા તે પાણીના સ્વામી પાસે મોકલ્યા. ૨*

તે વખતે આરાસણ પાણીનો સ્વામી રાણો મહીપાલદેવ ત્રિસંગમપુરમાં રાત્ર્ય કરતો હતો. પ્રજાધિકાર જણાવે છે કે — ‘આ મહીપાલરામ બન્ધથી માંસ, વિવશા કે મદિરા ક્વચં ખાતો-પીતો નહિ, બીજાઓને તેથી રોકતો હતો. તમ જીવેલી દિસા કરતો નહિ. તેના રાત્ર્યમાં હિસેક રિચિતિ પામતો નહિ. તેની આરાથી નાના બોદકા અગર પાકાને પણ કાઠ હણી રાકતું નહિ. જૂને અથવા બિજાનાને તડકે નાંખી રાકાતું નહિ. જુગટમાં જુગારીઓ પણ સોમીથી રમતા હતા. ‘માફ’ એમ કદાપિ બોલી શકતા નહિ. એના ઘોડાએ પણ મળણથી મળેલા પાણીને પીતા હતા. માફેચર હતાં પણ વૈનધર્મ પ્રયે દંડ શ્રદ્ધાવાળો તે રાત્ર હમેશા દિવસે જ ભોજન કરતો હતો. ’ — (નામિનકનોદાર પ્રજાવ પ્રસ્તાવ ૪, શ્લો. ૩૪૧થી ૩૪૭)

એ મહીપાલ રાજાના મુરજપમાં જેક મંત્રી પાતા નામનો હતો, કે જે મંત્રી પ્રકૃતિનો અને અણી હતો; ચંદ્ર પાસે રહેલ ચોરાની જેવો તે ધણું કાર્યોને સાધતો હતો.

સમરાસાહનાં પાણીનો (કેપુટેશન) બેઠણા-વિશિષ્ઠિ સાથે રાણા મહીપાલનો દરજે. ગયા. રાણાના આદેશથી મંત્રીએ લાવા સ્વરે એ વિશિષ્ઠિ વાંચી. તેનો અર્થ જણી મહીપાલ રાણાજી બોલ્યા, — ‘આ સેનરસિલ્લું ધન્ય છે. એનો જન્મ સમય છે કે જેની મિત્ર આ કલિકાલમાં પણ ફૂત-યુગને અનુસરવી છે. હું પણ (એક રીતે) ધન્ય-વાદને ખાત છું; કે જેને આરાસણ પાણીની પાણી છે. અન્યથા આ વિષયમાં હું સમજીવિત કેમ ચાવ ? પાતામંત્રી ! સમરાસાહનું બેઠણું પાણું આપ. પુણ માટે ધન કેમ લેવાય ? ધન, પરિવાર અને જીવિત પડે પણ ધર્મ જોવાય છે, તે બેઠણા-માત્રથી તે ક્રોમટ હારી કેમ જવાય ? તથા નિગોનો

દલવિભાગ મહાજી દરનારાઓ પાસેથી રાગનો જે વિભાગ (દર) લેવાય છે, તે મેં હાલ મૂક્યો છે. આ કાર્ય દરવાગાં જે કંઈ પણ બુલે, ત્યાં ત્યાં મને પણ પ્રુપ્યનો અંશ હો એમ હું કહીશ.” એમ કહી રાજાજી મહીપાલ સમ-સાહનાં માણસો અને પાતામંત્રી સાથે સ્વયં આરાસણની ખાણ પાસે ગયા. ત્યાં દલપાટન કરનાર સધળા સૂત્રધારોને સન્માનપૂર્વક બોલાવી મૂલખિંબ દર્શ્યું. સૂત્રધારોએ ક્યેટ માણે છતે રાજાજીએ-મહીપાલે તેનાથી આધિકની અનુમતી આપી. શુભ વાર અને શુભ

સુઠવે ખાણપૂજાપૂર્વક રાગએ કાંચનો આરંભ કરાવ્યો. સમ-સાહનાં આત્મજનોએ-પ્રતિનિધિઓએ સોનાનાં આભૂષણો, વસ્ત્ર, લોજન, તાંબૂલ વિ.થી સર્વ સૂત્રધારોનું સન્માન કર્યું. મહોત્સવ દરી, દાન આપી સત્રાનાર-લોજનચાળા ખુલ્લી મૂકી. રાજાજી મહીપાલ કાંચનો પ્રારંભ કરાવી મંત્રી (પાતા)ને ત્યાં સ્થાપી પોતે ત્રિસંગમપુર ગયા. (ધન્ય છે.) આવા ધર્મપ્રેમી નિર્દોષી રાજવંશીઓને. ભારતવર્ષના રાજનીઓમાં યુનઃ આવો ધર્મપ્રેમ પ્રકટે, ભારતનો અમુદય થાઓ) (અપૂર્ણ)

‘શ્રીશત્રુંજયતીર્થનો ઉદ્ધારક’ની રિખ્ખણી

૧ ધીમદ્રવાહુસ્વમિના પ્રવીતે ધ્યંચક્ષ્ત્રાનિ-નોદુલે
વટઃ ધીપાદલિતાબર્ચેણ સંદિસોદ્ધતે ધ્રોણશ્રંજય-
કરપેડ્યુષ્કમ્ ।

—વિ. સં. ૧૪૭૫માં લખાયેલી, પાટલ લેનમંડાલમાં
રહેલી અપસિદ્ધ કુમારપાલપ્રજાવંશી પ્રતિ (પ. ૮૨)

‘મુમીન્દુઃ સગરઃ પ્રપુષ્પગાસારામમાપ્રપઃ
ધીરામોડવિ સુધિદિરોડવિ ચ શિલાદિત્ય-
ક્ષણા જાયદિઃ ।

મન્વી ધામમટલેય ક્ષવિરિતાઃ શ્યુગ્જયોદ્ધારણ—
સ્તેપામવલતામિદેય મુદ્ધતી યઃ સદ્ગુણાદ્ધકઃ ॥’
—ભાલચંદ્રશુરિવ વસંતવિજય (આ એ. સિદ્ધિમ
વસંથી પ્રકાશિત સર્વ ૧૪, શ્લોક ૨૩)

૨ ‘મંપદ-વિક્રમ-પાટલ-દાલ-પાશિત-
દતારાયાહ્ ।

જં ઉદારિદિતિ તયં વિવિરિતજય મદલિય ॥’
—અમીઃપ્રકાશિત રાગેન્ન્યાલપ

૩ “વિક્રમાદિવત્સભ્યો જાયદલ્ય મહામયઃ ।
અદોતરજાતાદ્ધનંતે મારિયુનુતિસ્તામ ॥”
—નિર્મલશુરિવ રાગેન્ન્યા મહામય
(સર્વ ૧૪, શ્લોક ૨૮૦)

અદોતરે વ વિલ કર્ણકોતે મદોતે પ્રાવિદ્યમદાય
વદુરવદ્યવેન ।
જત મ્વદીવિદ્યત પ્રાવદિતિદેરં ધ્યુપ્પટીયુપાલે
મથમાત્તમેદ ॥

—વિ. સં. ૧૪૭૫માં લખાયેલ પ્રબંધ વિ. ૧૩નાર
રત્નમંદિરશિલ્પી ઉપદેસતરંગિણી પ. ૧૩૨
વિમ્બો એકલો આઠે, વસેં દ્વિઓ લખડસાદકે
તેરમે ઉદ્ધાર શેલુકે કર્યાં, માધ્યા આદિનિનનાદરે. ૫૦

—વિ. સં. ૧૪૩૮માં અમદાવાદમાં રચાયેલ કવિ-
નયમુદરુવ રાગેન્ન્યાધાર રાસ દલ ૬, કહી ૮૦
અદોતર સો વાસાં ગયાં, વિક્રમ વૃષ્ણી નિ વાધે છઃ
પોત્તવડ લખડ કાવિયો, એ તેરમે ઉદ્ધારો છ.

—વિ. સં. ૧૬૮૨ (૧)માં ત્રાગેરમાં રાગેન્ન્યામાલ-
ાચના આધારે રચાયેલ કવિસમયમુદરુવ રાગેન્ન્યા
રાસ દલ ૪ થી, કહી ૧૬

સંવત એક અદુકંતરે જે, લખડયાનો ઉદ્ધાર
ઉદ્ધારે દુજ સદિલાઈ, તાવે દરી સસાક હો તિનછા

—પં. વાંચવિલ્લછી વિ. સં. ૧૮૮૪માં રચેલી
નવાદ્ય પ્રકરણી ૫૦

૪ આ મુજ પ્રંધ પં. દીરજાલ દંસશન નમનત્રા
(સાંચિવાડ)થી પ્રકાશિત વંદ્ય છે. તેની રચના ત્રિ. સં.
૧૭૭૦ માં વલ્લેપુત્રવંશી શિલાદિવના સમયમાં નજીવી
છે, એવિદસિક અવેપણા દાનસાચેના અનિપ્રાયે મુવમ
શિલાદિવનો સમય પણ એ પછીનો છે. બંધુ એમાં
બલિત બનિવર્મા કુમારપદ, બાદલ, વાંચપાલ, સમય
ચિ (વિમ્બા ૧૭૫૦ લેહના ઉદ્ધાર) કુમારના દર્શક)નાં
નામે એતમાં આવે છે—

‘તત્તુ મુમારપાલનુ પાદલો વલ્લુપાલકા ।
સમસાદા મવિખ્યાત સાલેન્ડરિમન્ પ્રમાણઃ ॥’
—(સર્વ ૧૪, શ્લોક ૨૮૦)

એથી આ શ્રવને અર્વાચીન મણુવામાં આવે છે, સત્ય શોધવાનો આત્મચક્રા છે. —લેખક.

૫. એવં ચ સર્વવંકુસલતંગેણ વિજયાવદ્ધિલી પાલિત્તયસુરો વંદિકાગુહ્યયંત-સત્તુંજયાદિત્યાપિ ગચો મળણસેહુરું.

—અદ્રેશસુરિની પ્રા. કથાવલી (પાટણની તારખત પ્રતિ પૃ. ૨૬૧)

આ પાદલિસસુરિની તરંગચતીની પ્રતિ અચારે ઉપદબ્ધ થતી નથી. તેના પરથી સંક્ષિપ્ત સ્વાધેશી કથાને જર્મન અનુવાદ પ્રે. લેખકને ક્યાં પછી, તે પરથી અનુસરી અનુવાદ નરસિંહભાઈ ઉચ્ચરમાઈ પાટેલે કરેલો કે જે સાહિત્યપ્રેમી વધીક કેસવાલ પ્રેમચંદ્રે મોટી બી. એ. એલ. એલ. બી. ડી. પ્રકાશમાં આવ્યો છે. સદૃશપ્રાણી શ્રીકર્પૂરવિભવચંદ્ર મહાશયના સદ્ગુરુદેશી જેની બીજી આશ્રિત પણ અમૃત્ય પિતરણ યદ રહી છે. કે. પ્રે. મોદીએ તેની પ્રસ્તાવનામાં નળુ:વેદ નામ સિવાય અન્ય ન્ય અંકકારીએ જે 'તરંગચતી'નું રમરણ કર્યું છે.—અનુવાદપ્રાસંગ (આ સચિતિ, સુરતથી પ્રકાશિત પૃ. ૧૪૬)માં 'તરંગચતી' પદ નેવામાં આવે છે, તેમ પૃથકકદ-ચુલ્કિ'માં પણ એનું નામ નેવાય છે. પ્રાય: તે આ તરંગચતીને ઉદેતાને સ્ત્રી. અચારંગ સ્ત્રીકૃતઅતિશય શીતાચાર્ય' થતાના મહાપુરિસચરિય (રચના સં. ૯૨૫)માં તેની પ્રશંસા કરતા આ મંત્રણે પરિચય આપે છે કે "સા નરિય કલા, તે નરિય લક્ષણે જે ન લીસદ કુદત્યં પાલિત્તયદાશિવતરંગમદ્ગમુ ચ કદામુ"—

—દસવિનયલ મહાશયશ્રીના સંમેલની ઉરતલિખિત પ્રતિ, પૃથ ૧૪

અર્થાત તેની કોઈ કલા નથી, તેનું કોઈ લક્ષણ નથી, જે સ્ત્રી અર્પણ' પાલિત્તયરિ વિ. ની રચેલી તરંગચતી વિગેરે કથાઓમાં ન હોય.

આ સિવાય અદ્રેશસુરિની કથાવલી, ચંદ્રપ્રભાષા-ખ્યાતનું વાસુપૂત્યચરિત્ર (પ્રા.) વિનલસિંહસુરિની જુવન-સુંદરી કથા (પ્રા.), મુનિરત્નસુરિનું અમમસ્વામિચરિત્ર વિગેરે પ્રાચીન કથામાં તરંગચતીનું પછા ગાન આવે રમરણ છે પણ એકેએ નિયમ છે કે તે મૂળ મંથની એક પણ પ્રતિ દુર્ભાગી અચારે નેવામાં આવતી નથી.

—લેખક

૧. "હા જિગમદિને કાવં શવરપિ સ્વેયાઓ શવરજળે. ચલિઓ કુમારલાલો સત્તુંજયોતિત્યનમગતં ||

પતો તત્ય કમેળે પાલિત્તાંગેસિ કુણદ લાવાસં. | શ્વ કુમારનરિંદો હેમસૂરિણા જંબિઓ પવં || પાલિત્તાંગે ગાઓ દુલો પાલિત્તયસ્ત નામેળ. | નાગજ્જુળેણ રવિઓ દમસ્ત તિત્યસ્ત પુલ્લયં || પુલ્લપદ્મદ્વાળ-મરુચ્છ-મન્નલેહાદિનિવદ્ધો જં ચ. | મમે ઠલિયાં પાલિત્તયણ તં કિતિયં કદિમો ? || "

—વિ. સં. ૧૨૪૧ માં સોમપ્રભાચાર્ય પાટણમાં રચેલ કુમારપદ્યપ્રતિષેધ (ગા. એ. સિતી, ખોડાશી પ્રકાશિત પૃ. ૧૭૯)

"કુતલેન તત્તત્તેન ચિમલાદ્રિલપ્તયકામ. | મલા સમુદ્ધિમાત્મ ચક્રે પાદલિતાભિયં પુરમ્ || અપિત્યકાચં શ્રીધોરવતિનાપિથિતં પુરા. | ચેર્યં વિષાપયામાસ ત સિદ્ધ: વાહતીચ્ચર || ગુરુમિતં ચ તમેવાસ્વાપયત્ તત્ર ચ પ્રમુખ. | પ્રત્યક્ષપદ્યદુર્ગાદિદ્વિદ્વાન્યપરામયિ || "

—વિ. સં. ૧૩૩૪ માં પ્રભાચંદ્રસિચિત પ્રભાવકચરિત્ર (નિર્ણયસાગર પ્રેસ, મુંબઈથી પ્રકાશિત પૃ. ૬૫-૬૬, પૃથો ૨૬૬ થી ૩૦૧)

"સિરિસત્તુંજયતલહદિપાદ નાગજ્જુળેણ નિમ્મવિયં. | સૂરિએ નામેળે સિરિપાલિત્તયપુરં તત્તયા || "

—વિ. સં. ૧૪૨૨માં સંપતિવદ્યાચાર્ય વિરચિત સમ્યક્વસત્તિરિતિ (દેવ લાલ કંડે, સુરતથી પ્રકાશિત પૃ. ૧૩૭)

૭. કિચ્ચ તોર્યંડત્ત પૂર્વાય દ્વાદશપ્રામસાચનમ્. | અદપવદ્યં મન્થો સિદ્ધરાજમહોમુજા

—વિ. સં. ૧૨૮૮ની આસપાસમાં ઉદયપ્રભાસુરિ રચિત ધર્મશુદ્ધ્ય મહાનિબંધ—(શત્રુજય માહાતમ્યે ઓર્ડન સર્વે ૭, પૃથો. ૭૭ પ્રતિ સં. લા. ખોડાશી)

અન્યદા સિદ્ધમૂળો નિવત્પત્તયાદિતિ.

તોર્યયાઓ પ્રવક માનુવાત્કદવાત્ત: ||

દેમ વચ્ચરમુલત્તર ચહારીયત્ત લેન ચ.

વિના ચન્દ્રમતં દિ સ્વામીલોત્તમતન્ત્રિતમ્ ||

X X X

સન્માન્ય તાંત્રતો રાજા સ્યાનં દિદ્ધાસના (સિદ્ધપુરા) - મિષમ્.

દત્તા દ્વિજેભ્ય આસ્તુ પ્રોમચ્છતુંજયે ગિરો ||

શ્રીયુગાદિપતું નવા તજામ્યચ્ચે ચ માવત: ||

मेने स्वप्नम् भूषातः कृतार्थमिति हर्षभूः ॥

ग्रामप्रादक्षाकं तत्र ददौ तीर्थस्य भूमिपः ।

पूजायै यन्महान्तस्तां वा (स्वा) तुमानेन कुर्वन्वे ॥

—वि. सं. १३३४ वर्षाभां प्रभाष्येऽतिरिच्यित
प्रभाष्येऽतिरिच्यित—(निर्णयसागर प्रेस, मुंबई)
प्रकाशित पृ. ३१५, श्लो. ३१०, ११, २३, २५)

अथ भूपः सोमेश्वरयात्रायाः प्रत्यावृत्तः

श्री सिद्धाधिपौ रैघतोपत्यकायां दत्तावातः । x x
शत्रुं जयमहातीर्थसन्निधौ स्फुरणावारं न्यधात् । x x x
मिरिमधिरा गतोदकेन धीयुगादिदेवं स्वपयन
पर्वतसमीपवर्षाग्रामप्रादक्षाकतामनं श्रीदेवावधि विधाण-
नामासु ॥”

—वि. सं. १३५१ भां मेरुतुंगशिरस्थित प्रथम
चिन्तामणि (सामर्थ्यं शिलाभाष्ये शशी तदर्थी
प्रकाशित पृ. १९०-१९१)

८ श्रीमद् व्यामद देवोऽपी जीर्णोद्धारसकारयत् ।

सदेवकुटिलकृपास्य प्रासादस्यातिभक्तिः ॥

शिक्षीः दुःखविषये १२१) च स्वतारोपे व्याप
यत् ।

प्रतिमो सप्रतिष्ठां ग श्रुतेः सचन्द्रमूर्तिः ॥

—वि. सं. १३३५ भां रथापेय प्रभाष्येऽतिरिच्यित (पृ.
३३९ श्लो. ९०-९३)

अथवा रथपरी दुष्ठा दत्ते. यदृश्यते उद्धार निशाच देः
आस्तेऽस्तेऽस्ते रोष्य हरे, भूमी आउते श्रीभाष्ये दे. अन्य०

—वि. सं. १३३५ भां रथापेय प्रभाष्येऽतिरिच्यित (पृ.
३३९ श्लो. ९०-९३)

अथवा आर तेदेऽस्ते, श्रीभाष्ये सुविचारो यः
आउते भूतेः क्षम्यते, ये श्रीदेवो उद्धारो यः

—वि. सं. १३३५ भां रथापेय प्रभाष्येऽतिरिच्यित (पृ.
३३९ श्लो. ९०-९३)

आउते भूतेऽस्ते श्रीभाष्ये दे, तीर्थे क्षम्यते उद्धारः
आर तेदेऽस्ते वर्षाभां दे, वस श्रीभाष्ये आर. दे. निरुप०

—वि. सं. १३३५ भां रथापेय प्रभाष्येऽतिरिच्यित (पृ.
३३९ श्लो. ९०-९३)

९ पटिलपुत्रा कोटीं रगिता वन मन्दिरे ।

ग श्रीभागवतदेवोऽप्य वन्द्यते विदुषिः कपम् ! ॥

—प्रभाष्येऽतिरिच्यित (सर्ति ४, पृ. २२०)

१० वसेन पूर्णतो प्राप्तः प्रासादोऽपि ग मन्त्रिणः ।

तत्र इत्यप्रमाणं तु गृह्यतः प्रादुर्दिदं पुनः ॥

लक्ष्मणवीरविहिता व्रविणस्य कोटीस्तिस्रो

विविच्य किल घाम्भट मन्त्रिजालः ।

यस्मिन् युगादिजिनमन्दिरमुद्धार

श्रीमानसौ विजयतां गिरिपुण्डरीकः ॥

—वि. सं. १५०३ भां पं. सोमधर्मजिह्वरिच्यित उप-
देश संप्रति (आत्मानंद सभा, भावनगर) प्रका-
शित पृ. ३१)

११ अथ प्रासादाद् भूभर्तुः प्राप्य वैभवमद्भुतम् ।

मन्त्रीशः सकलौचके स्वमनोरथपादवम् ॥

भक्त्याऽऽखण्डलमण्डपं नवनवश्रीकेलिपयैः
वयं कारयति एव विसयमयं मन्त्री त
दाभुञ्जये ।

यत्र स्वम्भन-रैघतप्रभुजिनीं श्राम्याम्बिका-
लोकनप्रभुम्भनप्रभुतीनि किञ्च शिखराका-
रोपयानासिवात् ॥

गृह-पर्यज-सामन्वि-मित्रमूर्तिकदम्बरम् ।

दुरसतततं मूर्तिदयं स्वस्यागुञ्जय च ॥

आतकुम्भमगान् कुम्भान् पच्य तत्र न्यवेसापयः ।

पञ्चषा भोगतोऽयश्रीनिभानकलशानिष ॥

सौवर्ण दण्डगुणं च प्रासादद्वितये न्यधात् ।

श्रीदीर्घिकन्दयोऽयेन तनाङ्कुरतोदरम् ॥

कुन्देन्दुगुन्दगम्रावपापनं तारणद्वयम् ।

इदं श्रीसस्वतोः प्रवेसायैव निर्दिष्टे ॥

अर्कपालीतकं आयुषिद पूजाकृते ह्यती ।

धौ यौधेयलक्ष्मणापाद दापयामास शासने ॥

श्रीपालिताख्ये नमरे गरीयस्तरत्नलीलादलितो-
तापम् ।

नयामागम्रावहेतुरेतत्पकार मन्त्री ललितानिग-
नम् ॥

इतिहृषं न केदां मधुरयति गुणाताधुमापुर्वयज-
तोषः गोऽयं मद्यः पवि मणितमिद्वरान्-
सन्तापयतः ।

मातादम्भोजदम्भोदितमुदितमुत्तमं कोलोलमस्त-
रन्देवो दुःखमुक्तं प्रियमणि जगदुदय मन्त्री-
सर्तिजि ॥

गृहयं च मौनं धीयुगादिजिह्वेऽपिः ।

स्वदीर्घिकः मन्त्रिणोऽस्मादभिनायकम् ॥

૧૧ હી । મહતું—ક્રિયાસ્થાનમહત્વે વિક્રમવત્સરે ।

જાવહિસ્થાપિતં વિમ્બં ત્લેચ્છંમનં કલેવંસાત્ ॥

—સત્ત્વજ્યવીરક્રમમાં વિનમ્રમનસરિ.

૨૦ મંત્રીશ્વર વરતુપાલે મગ્ગાલુકલ્પી પ્રાપ્તિ ક્યાંતું હતાના આ પ્રમાણે છે—“નાગપુર (નાગોર)માં સા. દેહલાનો પુત્ર પૂનડ હતો, તેને મોજદીન—સુલતાનની પત્ની બીબી પ્રેમકમલા (હવા)એ પોતાના બધુ તરીકે માની હતો. અન્નપતિ, યજ્ઞપતિ, નરપતિઓના માન્ય એ પૂનડસાહે વિ. સં. ૧૨૭૩માં ખિંબરપુરથી શ્રી રાતુંજયની મથમ યાત્રા કરી હતી બીજી યાત્રા સુલતાનના આદેશથી વિ. સં. ૧૨૮૧માં નાગપુર (નાગોર)થી કરવા માંડી હતી. તે સંધમાં ૧૮૦૦ ગાડાં હતાં. પણ મદદધરો હતા. તેને અનુસારે બંને પરિવાર હતા. માંડલિ (માંડલ) ગામની સમીપમાં જ્યારે તે પૂનડસાહે સંધ સાથે આવ્યા, ત્યારે તેજપાલ મંત્રી તેમની સાથે જ તેમને ઘોડકામાં લઇ આવ્યા. મં. વરતુપાલ સાથે આવ્યા. સંધની મૂળ પથને અનુસરે ને ને દિશા તરફ ઉતરી હતી, ત્યાં ત્યાં તે જવા લાગ્યા. સમીપમાં રહેવા મનુષ્યોએ કહ્યું કે : ‘મંત્રીશ્વર! આ વર્ષ જુનું છે, આ તરફ પધારો.’ મંત્રીએ જવાબમાં કહ્યું—આ જાનો જ્યારે પુરોષોથી પચાઇ છે, આ જાનો રૂપમાં મવાથી પાપકથી રૂપ દૂર થાય છે. x x ત્યાર પછી સંધપતિ પૂનડ અને મંત્રી પરસ્પર બેઠવા અને પ્રિય વાણી થયા.

મંત્રી વરતુપાલ તરફથી નાગપુરના આ ધોસંધને બક્ષિસકાર પૂર્વક બેજાતિ દશામાં પાળી મં. વરતુપાલ અને પૂનડ સંધ સાથે શ્રી રાતુંજય ગયા. શ્રી રાતુંજયને વંદન કર્યું. એક વખત પ્રેમના રનાત્ર સમયમાં રેવના પૂલની ‘પ્રભુની નાસિદાને દશઘાથી પીડા—આપના ન યાગે’ એવા આશયથી પ્રભુની નાસિદાને દૂકાથી લાંબી લાંબી. તે વખતે મંત્રીએ વિચાર કર્યો કે—હાલિય રેવચેત્રથી હાલ વિગેરે વડે અથવા પાયા વડે રેવાધિરેવનું અવજન્ય અમંજલ થયે તો સંધની શી સ્તિ? આમ વિચાર કરી પૂનડને જણાવ્યું—માહ! મને આ પ્રમાણે ચંદ્રપ થયો છે, એ બીબી ‘મગ્ગાલી’ પાણખમ્બ બિંબ દશઘામાં આવે, તો યાગ; અને તે તો મોજદીન સુલતાનના મિત્ર તમે પ્રવન કરો તો મહ રાત્રે, અન્નપતિ નદિ. પૂનડે જણાવ્યું—ત્યાં ગયા પછી આ સંધથી વિવાહ દશઘામાં આવશે. હાલિય નાગોરની કરી રેવત (મિરનાર) વિગેરે લીધેને વંદન કરી તે બન્ને પાછા

ક્યાં. પૂનડ નાગપુર (નાગોર) ગયા, મંત્રી સ્તંભલીથ (ખંભાત)માં રાજ્યતું સાસન કરવા લાગ્યા.

એવામાં એક વખત મોજદીન સુલતાનની મવા રૂઢ થઇ હતી. હજયાત્રાને ચાલતી હતી ખંભાત આવી. નીવિત (ખારવા—ખલાસી)ના ધરે અતિથિ, તરીકે રહી. ચર (છાંની ખખર લાવનાર) માણસો માર્ગે મંત્રીએ તેણીને આવેલી જણી મંત્રીએ ચર માણસોને કહ્યું કે—‘જ્યારે આ (મોજદીનની મા) જલમર્ગે જાય, ત્યારે મને જણાવવું.’ તે લોકોએ તે પ્રમાણે ખખર આપી—જાતી જણાવી. મંત્રીએ પોતાના કેળા લોકોને મોકલી તેણીનું સંપર્ક કર્યું. કુટુંબમાં રહેલું વસ્તુ મહલ્લ કર્યું અને ક્યાંક ચારી રીતે રખાવું, ત્યારે ખલાસી (મલ્લા)એ એ મંત્રી પાસે જોશાર કર્યા કે—‘સ્વામી! અમારા ધુપની એક ડેશી હજયાત્રા માટે જતી હતી. તેણીને વમારા પાદરમાં લૂકાચોએ લૂકી છે.’ મંત્રીએ પૂછ્યું—‘એ ડેશી કાલ છે?’ તેણીએ જણાવ્યું—‘હવે! કું પૂછા છે? તેણી મોજદીન સુલતાનની પૂજ્ય માતા છે.’ મંત્રીએ માથાવડે કહ્યું—‘અરે! વસ્તુ રોધી રોધી.’ બે દિવસનો વિલંબ કરી, લાવીને સર્વ વસ્તુ આપી. રાસીને તો પોતાને ધરે આણી. વિલંબ બક્ષિ કરીને પૂછ્યું—‘શું વમારી હજ જાત્રાની ઇચ્છા છે?’ તેણીએ કહ્યું—‘હા, ત્યારે ચેડા દિવસ રાહ જુઓ.’ તેણીએ રાહ જોઇ, તેટલા વખતમાં આરસ પત્થરનું તોરણ મકાલી આવ્યું. મેળવી (સરેલી) નેત્રું, ફરીથી જુદું થઇ ગયું. ઇથી બાંધ્યું. સુપ ધારીને સાથે તૈયાર કર્યા. વચ્ચે માર્ગે ત્રણ પ્રકારનો છે. ૧ જલમાર્ગ, ૨ હરત (ઘેર)થી જલ રાહાય તેવો. ૩ ઘેડાથી જલ રાહાય તેવો. ને માર્ગમાં ને રાજ્યોથી જેવી રીતે માર્ગ ઉલ્લંઘન કરી રાહાય, તેથી રીતે પ્રબંધ કર્યો. રાજ્યોને બેઠે આપવા માટે દ્રવ્યો તૈયાર કર્યા. જેથી સામગ્રીથી પોતે સાથે થઇ તેણીને ત્યાં મોકલી મોકલેને બાજે તોરણ રચ્યું. ત્યાં દીવો, તેવ વિગેરેની પૂજાર્થિતા ત્યાંના રાજ પાસે સાથથી નિરવાર કરવી થયું થન ત્યાં આપ્યું, મલો થયો થયો. ડેશી પાલી કરી. તેણીને ખંભાત આણી. પ્રવેશ મહોત્સવ કરાવ્યો. પોતે તેના પત્ર મેળા. એવી રીતે બક્ષિપૂર્વક દસ ગિજસ પોતાને થરે રાખી, તેટલામાં પાંચસો મેલા સ્થિર (૧૦૦૦) અને બીબી પછી દુકલ, જાંબ, એક હપ્પર વિગેરે લઇ લીધું. રંગને કહ્યું—‘માહ! હં ચાલે છે, એ ફામાર અને ત્યાં થાન અપારે, તો હં પછી તને મૂળા વાસ્તે આપું. તેજીએ કહ્યું—‘ત્યાં હં જ રૂપથી છે. રેવચાએ આવ, ત્યાં તારો ધોળો સમાર થશે.’

રામશી વીરધ્વજની અનુમતિથી રાજમાતાના વચનથી મંત્રીશ્વર ચાલ્યા. ૧૬૬૫ પાસે પહોંચ્યા. એ કોરા દૂર રહ્યા. સુલતાન માતાની સામે આભ્યા. માતાને પ્રણામ કરી તેણીને સુખચાત્રા પૂછી વક્ષાએ કહ્યું—મહેને ભદ્ર-સુખ કેમ ન હોય? જોને દિલ્લીમાં તું પુત્ર છે. અને સુન્દરાતમાં વસ્તુપાલ છે. રાજાએ 'પૂ-યું'—એ કોણ છે? વક્ષાએ તેને વિનય-પ્રસન્ન કરવા પૂર્વક જણાવ્યું કર્યો. ત્યારે રાજાએ કહ્યું કે—તેને અહીં કેમ ન આવે? વક્ષાએ કહ્યું—આણેલા છે. 'ત્યારે દેખાડ.' અસપારેને મોકલી બોલાવી વસ્તુપાલને દર્શાવ્યા. મંત્રીએ બેઠ આપી. રાજાએ બોલાવી કહ્યું—માણ્યે મારાથી અધિક તને પુત્ર તરીકે માનેલો છે. તેથી તું મારો ભક્ષ છે. અમારી માતા ત્હારી સ્તુતિ કરે છે. એવી રીતે સુખચાત્રા કરી મોટા ઉત્સવપૂર્વક વસ્તુપાલને પોતાની માતાની આજ્ઞા કરી દિલ્લીમાં લઈ ગયા. પૂનઃકાશ્વના આવાસમાં આજ્ઞા કરાવ્યા. પોતાના મુખે સુલતાને નિમંત્રણ કરી, પૂનઃકાશ્વને ધરે બોલન કરાવી મંત્રીશ્વરને પોતાને મહેસ્ટે બેસાડ્યા. વિનયપૂર્વક સલામ કરી પહેરામણી આપી. મસાદાયામાં એ ક્ષેત્ર ચોનેયા આપીને કહ્યું કે—કાંઈક માગે વસ્તુપાલે કહ્યું—રાજા! સુન્દરભૂમિ સ યે આપ બાદશાહને યાવજીવ સ યિ હો, મમ્માણી આણથી પાંચ માણસુ અપાવે. રાજાએ તે સ્વીકૃત્ય ધીરજ (૧૨૯) આપી.

તે પાંચે ફરહી (મમ્માણી પાણાણ) રાજના આદેશથી પૂનઃકાશ્વ પર્વત પર મોકલી. તેમાં એક

અપભ્રંશ—ફરહી, બીજી પુંડરીક-ફરહી, ત્રીજી કપાદિયમની, ચોથી ચક્રેશ્વરીની અને પાંચમી તેજશ્વરમાં શીપાર્શ્વ ફરહી.

મંત્રીશ્વર પાછા ફરી પોતાના નગરે ગયા. ૨૦ વિ. વિ. —વિ. સં. ૧૪૦૫માં રચાયેલ રાજ્યોત્સવસૂત્રીને

પ્રખંડકાપ (વસ્તુપાલપ્રખંધ) [હેમચન્દ્રાચાર્ય મંથવલી, પાટણથી પ્રકાશિત.]

૨૧ 'સત્જન્યતીર્થોદ્ધારક પ્રખંધ'ના. (આમાનંદ સમા, ભાવનગરથી પ્રકાશિત)ના સંપાદક શ્રીયુત્તમ બિન્દુવજીએ તેના ઉપોદ્યાત પૃ. ૬૨માં 'વાદંશાહ કે બાધીનમે' મમ્માણ કી સમમર્મર કી જાને થી જિનમેં યહુત હૈંબી જાતિકા પત્થર નિકલતા થા। સમરાસાહને વહાંતે પત્થર હેને કી ફમાજત માંગી। બાદશાહને જુસી પૂર્વક હેને દિયા। આ પ્રમાણે જણાવ્યું છે, પરંતુ તે ઠીક નથી. સમરાસાહે મહીપાલ રાજના સ્વપીનમાં રહેલી આરુપસણુ આણથી પાપાણુફરહી મંત્રીની હતી; એમ હપયુક્ત તાસ-પ્રબંધથી સ્પષ્ટ જણાય છે. વિશેષમાં તેની ટિપ્પણીમાં 'મમ્માણ' કહ્યાં પર હૈ દુલ્લા કુટ પતા નહીં લગા' જણાવે છે, પાંચ અમારા નગરના પ્રમાણે મમ્માણ પાણીની આણ નાગપુર (નગર) પાસે હતી, એમ પ્રખંધકે.વિ. ના ઉદ્દેશથી જણાય છે.

— લેખક.

ગૌતમસ્વામી ગીત

મુગતિ સમમ જાણી કરી, જ રે તે વીરજી! મુજને મુજો દૂર રે	
મેં અપરાધ ન કેા હોયો, જ રે વીરજી! રહતો તુમ્હ હજૂર રે.	૧
વીરજી! વીરજી! કિંકાં રહો, જ રે વીરજી! નવણ ન દેખું કેમ રે?	
તુમ્હ પાપે કિમ્હ હું રહું, જ રે વીરજી! સાચો તુમ્હું પ્રેમ રે.	વીરજી ૨
જાણ્યો આડો માંડરો, જ રે ગૌતમ હેરો કેવલ જાણ રે,	
વિલનિયતાં મુખી ગયો, જ રે વીરજી એકખખો આરો રાગ રે.	વીરજી ૩
વીરજી વીરજી કેહને કહું. જ રે હિવે હું પ્રસન્ન કહું કિંહ પાસ રે,	
કુણ કહિરો મુઝ ગોચમા. જ રે વીર કુણ હિતર દેરો હોમા લાસ રે.	વીરજી ૪
હા હા વીર! તેં સ્યું હોયો, જ રે ગૌતમ કરનો અનેક વિલાપ રે,	
નેતલો હોને નેહલો, જ રે જીવડા તેતલો હુયે પછતાપ રે.	વીરજી ૫
જગ માંહિ કેા કેહનો નહી, જ રે ગૌતમ વાલો મન વચરાગ રે,	
મોહ પદર દૂરે હોયો. જ રે ગૌતમ જાણું જિન નીરામ રે.	વીરજી ૬
ગૌતમ કેવલ પાનીઓ, જ ને જિનુન હરખા સુરતર કેડ રે,	
પાવકમલ ગૌતમ લણા, જ રે પ્રજાને સગયમુદર કર જોડિ રે.	વીરજી ૭

માગધી છંદ:શાસ્ત્ર

Dona ૨૦ જુલાઈ ૧૯૨૦
Niebekstrasse 59.

ધ્યારા આદેખ,

ગત મસિની ૨૮મી વારીખનો તમારો પત્ર આગ્યો તે મારે ઘણો આભાર. તે મને ગત આઠવાડીઆમાં મળ્યો ને સાથે અજિત શામિસ્તવૃત્તિ ની હસ્તલિખિત પ્રત મળી. તે સ્તવની તથા તે વૃત્તિમાં હશે સંબંધીની સમજાવતી છે તેની મેં નકલ કરી લીધી છે. છંદ:શાસ્ત્રના મારા અભ્યાસમાં તે પ્રત્ય અતિશય સ્પ્રદ છે. જિવનપ્રભે ને છંદ નિયમો ટાંક્યા છે તે એક એવી છંદ:પદ્ધતિને સ્પષ્ટ રીતે આનુસરે છે કે ને પદ્ધતિ હેમચંદ્રના ઉદાહરણમાં માંની પદ્ધતિથી ભિન્ન છે, કારણ કે છે:નું છંદ:શાસ્ત્રનું સ્થાન ને સ્થાન નામ આપે છે (Designates) - મધ્યસ્થાને છે તે

કરી રાખું છે, તેથી મારે તમને તે પ્રકટ કરવાની સલાહ આપવી ઘટે: — તેમાં સ્તવનું મૂળ આપણું અને જિવનપ્રભે ટાંકેલા નિયમો આપના અને મતિ કેમ જણ પડે છે (scanning) તે પદ્ધતિ ઉપરના નાના ઉમા લીલાથી સમજાવતું અને છંદની સંખ્યા ચતુર્થી સમજાવતી, જેની રીતે-દાખલા તરીકે

૩ | ૨ | પરિત | દિર્ઘ |
ગણુ | ગદ્ય |

૪ | ૪ | સ્વગત | 'તિ' એ
કિશોરો |

૩ | સપત્ત | ગુર્જ
દેવદાસે |

૬ | ૨ | પરિત | દિ | એ || ૧ ||
સમગ્ર | સંપ |

પન્નાવ ગુલાવિત્યજી એ લીલાવલ ચગતપમાં આપણને ને હમવિખિત પત્ર બતાવી હતી તે

Bonn. ૧૭ સપ્ટેમ્બર ૧૯૨૦

૦૬૭૯ સાહેબ,

તમારો ૨૨ મી અગસ્ટનો કૃપાપત્ર બરાબર પહોંચ્યો. તમે સંદેહવાળા શ્રેષ્ઠિકર્તુ સ્પષ્ટીકરણ કરવામાં જે તસ્દી લીધી તે માટે તમારો ઉપકાર માનું છું અને મને એ જણાવતાં શરૂઆતે છે કે ૯ અને ૨૨ માં શ્લોકમાં મારી મુશ્કેલીઓ એ જ કારણે ઉપસ્થિત થઈ કે જે નક્કલ ઉતારી હતી તે ઉતારવામાં હું કેટલાક અક્ષરો-પદો મૂકતાં વીસરી ગયો હતો. મુદ્દ પાંચથી બરાબર છંદ મુદ્દતાથી મળી રહે છે. પણ ૩૦ માં શ્લોકમાં કંઈ દોષ છે. તમે પરિમેય સ્થાને ટગળો ગુરુ તરીકે યદિભાગ પાડો છો, પણ સ્થા (બોધક) પહેલાંનો જ તે ગુરુ થાય છે તેથી તે તગળો થાય, નહિ કે ટગળો. આ દોષ દૂર કરવાને આપણે પગલો નો ઉદ્દેશો બદલ સધુ કરવો બોધ્યો અને તેનો એ રીતે યતિ મૂક્યો કે પગલ વ, પમિમ, સ્થા. આ જરા બળાત્કાર કરવા જેવું લાગે છે, પણ મને ખાતે નસતો જણાતો નથી. હું ધન: તમને ચિન્તિત કરું કે તમેએ તમારા પ્રયત્નનું પરિણામ મૂળ (text) ને સંતોષિત કરી તેની છાયા અને છંદોની પૂર્ણ સમજૂતી સહિત પ્રકટ કરવું બોધ્યો. આવો નિર્બંધ યશ્વા પ્રમાણમાં સંદર્ભક થશે અને આ માગધી

છંદોનો અભ્યાસ પ્રથમ ખતાવી: આપનાર તરીકે તમે બહાર આવશો. આ છંદો મને જરા ગુપ્તવાદો એક એ બાબતમાં આપે છે કે એવો કોઈ પણ મારા ખ્યાલમાં નથી કે જે આ બોલી શકે યા જેણે કોઈને બોલતાં સાંભળ્યા હોય, કે જેથી તે જેમ આપણે શબ્દ ને યા ગાવા ને બોલતાં તરત જ તેને ઓળખી જઈએ તેમ અન્ય છંદો જેવા કે વેદ, કે વામુચ કે નાગચ આદિને એકદમ ઓળખી શકે. આ દરેક છંદને ગાવાની અમુક વિલક્ષણ રીત હોવી જોઈએ કે જે છંદને ઓળખવામાં સહાયક થાય. તમે એવું કંઈ બોલો છો? અથવા તમે કદિ બજિતવાગિતસોત ને કોઈ કુશલ વ્યક્તિ કે મુનિ કે પરંપરાગત મળેલા શિક્ષણવાળા પાસે ગવાતાં-બોલાતાં સાંભળું છે?

જો માગધી છંદો ઉપરના મૂળ ગ્રંથો યા તો તેના પરથી લખાણેલી નકલો મોકલાવો તો પર્યાપ્ત ગુણવત્તિવાળો નો તથા તમારો ઉપકાર અતિ ધણો. માનીશ.

‘આર્યન રીસર્ચ’ની એ-સાકોપીડીઆ’ માટે હિંદના છંદ:શાસ્ત્ર પરનું ‘મૅન્-યુઅલ’ પૂરું કરવા માટે આવાં સાધનોની કક્ષા હું રાહ જોઈ છું.

તમારો હૃદયપૂર્વક
ન્દર્શન બેકેટરી

ગ્રાહકોને વિજ્ઞાપિત

મુસા શ્રી,

આપને ચાલુ અંક સહિત ત્રણ અંક મોકલાયા છે. તો વિનંતિ કરવામાં આવે છે કે આ અંક મળેથી જે બાંને આહક:રહેવા છતાં હોય તેમણે તં ૧૯૮૨ના શરતક વદ ૩ સુધીમાં લવાજમના રૂ. ૨-૦-૦ અંકે બે નીચેના શીરનામે મોકલી આપવા. તેમ નહિ થશે તો ત્યાર પછીનો એટલે સોથે અંક વી. પી.સી મોકલવામાં આવશે. તે સ્વીકારી લેવા વિનંતિ છે.

કોન્ફરન્સની તમામ હિલચાલ અને આપણી ઉત્પત્તિના માર્ગદર્શક લેખો આવશે. માટે આપ જરૂર આહક થશો. કદાચ આહક થવા છતાં ન હોય તો એક ટાઈથી અગર આપના તસ્દી લેશો કે જેથી વી. પી.ના ફોટા ખર્ચમાં આ સંસ્થાને વિતરણ પડે નહિ.

૨૦ પામ્પુની મુંબઈ ૩

રેસીડેન્ટ જનરલ સેક્રેટરીઓ
શ્રી જન સ્વેતાંશર કોન્ફરન્સ.

કૉન્ફરન્સ અને જૈનસમાજ

ભવિષ્યનું માર્ગ સૂચન

(-)

(કોલકત્તા ૧૯૭૩ના ત્રેત્ર ગ્રામના અંકના અનુસંધાનમાં)

દ્રવ્ય માટે વધુ રસ્તા

વિદ્યાપ્રચાર માટે જોડવા દ્રવ્ય માટે (૧) સુષ્ટ બંધાર કંડ અને (૨) કેળવણી કંડ એ મેં સાધેના ઉપરાંત બીજાં પણ સાધેના છે. ચારદાપૂજન, મહા-વીરજયંતી, અને સંવત્સરી : આ ત્રણ તહેવારો એવા છે કે જ્યારે પ્રત્યેક જૈનને કાંઇ નહિ ને કાંઇ જ્ઞાન કરવાની હજી અવગત થવી જોઈએ. હવે જો સમસ્ત જૈનપ્રાણને કૉન્ફરન્સના જગાજગાના રચનિક કુલેષ્ઠો તરફથી, જૈનગૃહો તરફથી તેમજ યુનિ-મહાશાળાઓ તરફથી એમ યાદ કરાવી આપવામાં આવે કે, વિદ્યાપ્રચારના કામમાં સદાય કરી એ જ ખરેખરે ચારદાદેવીનું પૂજન છે, એ જ જ્ઞાનના સમગ્ર મંદાવીર પિતાના જન્મની ખુશાલી તેમજ મોક્ષપ્રાપ્તિની હજી પ્રવૃત્તિ કરતો સારામાં સારો માર્ગ છે, તો એ તહેવારોને નિમિત્તે કેળવણી કંડ માટે સારી આવકનું સાધન ઉણું થાય. વળી ગામે-ગામ દરેક જૈન વેપારીને ત્યાં કેળવણી કંડ માટે પેટી મોકલી આપવામાં આવે અને દર વર્ષે તેમને પત્રો લખવામાં આવે તો તે રસ્તે પણ સારી આવક થવા લાગે.

વિદ્યાપ્રચારના રસ્તા

કુદમાં, વિદ્યાપ્રચાર માટે આપણે દર વર્ષે તજ્જીની રકમ એકી કરવા તરફ આપણું સંજીવન આન રોકવું જોઈએ છે, અને એ રકમમાંથી ધાર્મિક તેમજ વ્યવહારિક જ્ઞાનનો પ્રચાર આપણી સમાજમાં વિવેકપૂર્વક કરવો જોઈએ છે. હાલની જૈન સામા-

જોને યોદ્ધાસરની ધાર્મિક જ્ઞાન આપનારી સંસ્થાઓ જનાવવા માટે એ રકમ વડે પ્રયત્ન કરવો જોઈએ છે. તેમજ એવી સંસ્થાઓ માટે યોગ્ય શિક્ષકો ઉત્પન્ન કરવા જોઈએ છે, અને એવી બે-ચાર સ્કૉલરશિપો પણ સ્થાપવી જોઈએ છે કે જે વડે ઉંચા મંત્રીત ધાનવાળા મેન્ટુએટો ધર્મશાસ્ત્રોના અભ્યાસ કરવાની સગવડ પામી રહસ્ય જ્ઞાન શોધી શકે અને જૈનસમાજને તેમજ જૈનેતર જગતને એ રહસ્ય જ્ઞાન વડે ધર્માભિમુખ કરવાની રીયતિમાં મુકાય; તેમજ એ રકમમાંથી ગરીબ જૈન વિદ્યાર્થીઓને પરંપરા મોકલી મુકાય, તથા જ્યાં કેળવણીના સાધન ન હોય ત્યાં ત્યાં તેનાં સાધન પણ ઉઠાં કરી મુકાય. વ્યાપારી શિક્ષણ અને સ્ત્રી શિક્ષણના પ્રચાર માટે પણ આનું કંડ બહોળું હોવાની પૂરેપૂરી આવાશ્યકતા છે.

જૈનસમાજની ઉત્તતિ માટે આપણે સેંકડો કાર્યો કરવાનાં છે, પરંતુ એ સેંકડોનો પાયો વિદ્યા-શક્તિ છે. તે જો આપણે પ્રથમ પાકે પાકે કરીશું તો ધણે બાજે નિરાશ્રિત કંડ વગેરે કરવાની જગર જ નહિ રહેવા પામે, અને જોનેની પ્રતિદિન ઘટતી જતી સંખ્યાને ચારે પક્ષે દહાડા સ્થિર કરવાની નહિ રહે. ગૃહસ્થો ! એટલા માટે અમે તમારે ભલે આ એક જ વિષય ઉપર — સપગા વિધોના તત્ત્વ કે માનુષ્યપ આ એક જ વિષય ઉપર — યોગ્યતા આપ્રદ કરીએ છીએ અને તમોને વિનંતિ કરીએ છીએ કે, યોગ્ય વયોને માટે બીજી તમામ જાજોને બાજુએ રાખી આ એક જ બાજવ તરફ તમારે

સપ્તળુ લક્ષ, તમારી સપ્તળી મહેનત અને તમારાં સપ્તળાં દાનનો પ્રવાહ વહેવા દેશો.

સાથે રહી કામ કરો — સહોદ્યોગ (Co-operation)

આપણી સમાજની ઉત્પત્તિ ઝડપથી ન થવાનાં જે ત્રણ કારણો અને અગાઉ જણાવી ગયા તે ત્રણનાં નામ (૧) સમાજમાં વ્યાપી રહેલી અદાનતા (૨) સહોદ્યોગનો અભાવ (૩) ખરા આગેવાનોની ન્યૂનતા. તે પૈકી પ્રથમ સમાજની અદાનતા સંધિએ જોઈ અગાઉ જૈન મ્વે. ડૉ. હેરલ્ડના સં ૧૯૭૩ના જૈન માસના અંકમાં પૃ. ૧૦૦ ઉપર કહી ગયા છાએ. તેમાંનાં બીજાં કારણ તરફ હવે અને ફરીશું. તે કારણ સહોદ્યોગ (Cooperation) અથવા સાથે જોડાઈને કામ કરવાની લાગણીનો અભાવ છે. આ તો તમે મહાશયો સારી રીતે જાણતા હશે કે, ચાલુસથી એટલા — છૂટાજવાલા — રહી ચકાવું નહિ ત્યારે જ તેમને 'સમાજ'ની રચના કરવી પડી હતી. સમાજનો આશય જ Cooperation છે. યાત્રિ, કોમ, સંધ એ સર્વનો આશય પણ તે જ છે. જો મુજ આશયને જુલવામાં આવે તો જોગ આત્મા વગરનું શરીર ગધાક્ર હો છે તેમ આશય વગરની સમાજ પણ ગધાક્ર હો છે અને ઉત્પત્તિ ત્યાજ્ય બને છે. આપણી કોન્ફરન્સ આટલાટકાં વર્ષો પછી સંગીન મનજીની ન પામી શકી હોય તો તેમાં Cooperationની ન્યૂનતા છે એમ તમારે ખુલ્લેખુલ્લું સ્વીકારવું જ પડશે. એ સ્વીકારવામાં યદ્યપ્ત રાખવાની કંઈ જરૂર નથી. (૧) ધનાઢ્ય મહાશયો, (૨) કેળવણીવાળા ગૃહસ્થો અને (૩) સામાન્ય મણુ એ ત્રણેની સામંત્રિયતાની આ કોન્ફરન્સની સફળતા માટે જરૂર છે. ધનાઢ્ય ગૃહસ્થો દૂર એવાને બદલે કોન્ફરન્સે હકાવેલાં સંધસેવાનાં કામોમાં મોટાં દાન આપે, કેળવણીવાળા ગૃહસ્થો પોતાની શુદ્ધિ અને અનુભવ વડે કોન્ફરન્સના દરેક કામમાં સહાયજન થાય અને સામાન્ય મણુ કોન્ફરન્સના કરાવેના અમલમાં બનવી મદદ કરે, તો જ આ મહાભારત કામ સિદ્ધ થઈ શકે.

ટીકાનાં ભેંઠ. ટીકા ટોણું કરી શકે ?

જ્યાં ત્યાંથી એવા કટાક્ષ થતા આપણે ધણી વાર સાંભળાએ છીએ, કે કોન્ફરન્સે શું કરી બતાવ્યું છે ? પ્રત્યુત્તરમાં કોન્ફરન્સના આદનારઓ આજ સુધીમાં યએલાં કામોનું લાંબું કે ટુંકું લિસ્ટ વાંચી સંભળાવે છે; પણ અને તો એવા અમ ન લેતાં એટલું જ કહીએ કે 'દલીલ ખાતર માની લ્યો કે કોન્ફરન્સે કાંઈ જ કર્યું નથી. પણ એનો અર્થ એટલો જ કે તમે પ્રશ્ન પૂછનારે કાંઈ કર્યું નથી ! કારણ કોન્ફરન્સ એ આખા હિંદના જૈનોનું મંડળ છે, કે જેમાં તમારો પણ સમાવેશ થાય છે. એ પાલખીને ઉચકનારા તમારા જેવાઓ જો એક પછી એક ખસી જાય કે મૂળથી જ દૂર રહે તો પાલખીની શી દશા થાય તે તમારે જ વિચારી લેવું. જેઓ આજે કોન્ફરન્સનું કામ કરે છે તેઓનાં ધીમાં પગલાંથી તમને સંતોષ ન હોય તો આવે તમે મોખરે અને કરી બતાવો વધારે સાફ કામ.' ગૃહસ્થો' ટીકા કરવી એ ઠીક છે, પણ ટીકાકાર — ટીકાકારના ભેદ છે. જેઓ એક કાર્યમાં સામેલ થઈ યથાર્થિકા યોગ્યપણું પણ કામ બજાવવા સાથે ટીકા કરે છે તેઓ તે ટીકા શુભ નિશાથી કરે છે અને તેથી તેમની ટીકા હમેશ તે કાર્યને લાભદાયક જ થઈ પડે છે. પણ જેઓ દૂર રહી ટીકા કર્યાં કરે છે તેઓ તો દૂધમાં પેારા શોધનારા અને હારેલી કરવાની આદતવાળા જ હોઈ થતા કામને પણ તોડી પાડનારાં થઈ પડે છે. આજો જૈનસંધ પહેલા નંબરનો ટીકાકાર બને એ હજીવા જોગ છે અને તે એટલે જ દરજ્જે હજીવા જોગ છે કે જૈનસંધમાં બીજા નંબરનો ટીકાકાર એક પણ ન હોય. ખાસ કરીને એને કેળવણીવાળો જૈનો તરફથી કોન્ફરન્સ પ્રત્યે થતી ટીકા સાંભળતાં બહુ દુઃખ થાય છે. કોન્ફરન્સની પૂરી આવશ્યકતા છે તે વાત ગત દનેન્દ્રના પ્રસંગે કાઢેલા પ્રમાણલિના ઉત્તરોનો સમન્વય તે માટે રીપોર્ટ કરવા નીમણેશી દમિટીએ કર્યા છે તે તે બહાર પડી ગયો છે તે પરથી સ્પષ્ટ જણાશે.

કેળવાયલા વર્ગની જોખમદારીઓ અને તેમનાં કર્તવ્યો

યું કેળવાયલાઓ એનું નામ છે કે કેળવણી સરખા એમના માનીતા વિષયની હિસચાલ વખતે પણ આરામથી સૂતા રહે? કૉન્ફરન્સ દરમિત ફળ ન આપી શકી હોય તો એમાં મોટો અને પ્રથમ દોષ અને કેળવાયલા વર્ગની બેદરકારીના જ સમ-જીએ છીએ. અને તો તેઓ પાસે એટલે સુધી આશા રાખીએ છીએ કે કૉન્ફરન્સ જેની સુધરેલા દેશોની પદ્ધતિ પર સ્વેચ્છાથી સંસ્થાનું નાનામાં નાનું અને મોટામાં મોટું કામ કેળવાયલાઓએ આપીને ઉપાડી લેવું જોઈએ. વેપારીઓ અને ખીખીઓ અત્યારે જે કાંઈ કામ બજાવે છે તે તો અમારી દષ્ટિએ કેળવાયલાઓએ ખાલી રાખેલી ગાદી સંભાળવાનો ઉપકાર માત્ર કરે છે. એક કૉન્ફરન્સથી ખીંચી કૉન્ફરન્સ વચ્ચેના વખતમાં જાહેર પેપરો દ્વારા લખાણો કરીને અને રમના દિવસોમાં મુસાફરી કરી આપણો આપીને લોકમત કેળવવાનું તથા કેળવણી ફંડ માટે બનતી મદદ મેળવી આપવાનું કામ કેળવાયલા વર્ગનું નહિ તો ખીખી કેનું હોઈ શકે? કૉન્ફરન્સ આદિસ સાથે ચાલુ પત્રવ્યવહાર રાખીને તે સંસ્થાના ચાલકોની મુશ્કેલીઓ સમાજવાનું અને તે મુશ્કેલીઓ દૂર કરવાના રસ્તા સૂચવવાનું તેમજ યથાવકિત પોતાની જાત વડે સહાય આપીને તે મુશ્કેલીઓ દૂર કરવાનું કામ કેળવાયલા વર્ગ સિવાય ખીખી કેને સિરે જાગજાગી રીતે શ્રદ્ધા શકાય તેમ છે? પોતાપોતાના પ્રાંતમાં કેળવણીના પ્રચાર માટે ધોરણસર પ્રવૃત્તિ કરવાનું અને સમાજસુધારણા સંઘર્ષની કૉન્ફરન્સે કરેલા દરવેતો અમલ કરવાનું કામ યું કેળવાયલા બાળકોનું નથી? કેળવણી કે જેના તરફ દબળુ સુધી સામાન્ય મનનું આકર્ષણ પુરતા પ્રમાણમાં થવા પામ્યું નથી અને એટલા માટે જેના પ્રચાર માટે જોઈતાં નાણાં પ્રથમ કેળવણીનાં મિટ ફળ ચાખરા આગ્રહણી થએલા અને સારી આવકવાળા વર્ગનાં હાથે અને અમલદારો તરફથી જ આવવાની જરૂર

છે (કે જેથી ખીખીઓ તેમનું અનુકરણ કરવા લાગ-ચાય) — તેવા કેળવણીના કામમાં પોતાની સક્રિય મુજબ દ્રવ્યનો શોધો આપવાની પહેલ કેળવાયલાઓ ન કરે તો ખીખીઓ કે જેમને તે કમ્પટમાં ફળ ચાખવાનું સહમાગ્ય પ્રાપ્ત થયું નથી તેમના તરફની શી આશા રાખી શકાય? આ પ્રશ્નો અને અમારા કેળવાયલા બંધુઓને સચિત્ત અર્થે શ્રીએ છીએ, એવી આશા સાથે કે તેઓ તે ઉપર ધુરંદર અને કાળજીપૂર્વક વિચાર કરે.

અમે ઈચ્છીએ છીએ કે અમારા કેળવાયલા બંધુઓ કે જેના ઉપર સમાજ અને દેશના ઉદયનો મોટો — કહો કે બધો — આધાર રહેલો છે તેઓ પોતાની તે જોખમદારી સમજવા લાગે અને કૉન્ફરન્સની દરેક હિસચાલમાં ભાગ લઈ તેને એક નમુનેદાર, વજનદાર અને મહાન સંસ્થા બનાવવાનો યત્ન ખાટવા આગ્રહણી થાય.

દરેક ટ્રેન્યુએટ ભાઈ પોતાનાં નામ, ટેકાણું, ધંધો, પદવીઓ વગેરેની ચિંતિત સહિત કૉન્ફરન્સ ઓફિસમાં નોંધાવશે એવા દરાવ ગત દેવેન્દ્રનાથમાં કરવામાં આવ્યો છે તો તેની રૂએ તે નોંધાવવા તેઓ ભાઈને વિનંતિ કરવામાં આવે છે.

અરે આગેવાન કેણું?

અને હવે વાચકો! અમે એક ઘણા જ નાણુક પ્રશ્ન પર આવીશું. આપણી ધીમી પ્રગતિનું ત્રીજું કારણ ' ખરા અર્થમાં આગેવાનોની ન્યૂનતા ' અમે જણાવી ગયા છીએ. અમે આગેવાનોનો દોષ કાઢવા મગતા નથી પણ આગેવાન — ખરા અર્થમાં આગેવાન — ની સંખ્યા ઓછી છે એમ કહેવા માગીએ છીએ. આગેવંતપણમાં ક્યાં ક્યાં તત્વોનો સમાવેશ થાય છે તે આપણે પ્રથમ વિચારવા જેવું છે. (૧) પ્રથમ સમજાવી રૂવા કારણ ત્રીજા દેવેન્દ્ર એ ખંડેસ આચર્યક તરત છે; (૨) પોતાના સમાજની રિવૃત્તિ અને તે સિવયની દુનિયાની રિવૃત્તિ: — એ બંનેનું ખારીક માન હોવું એ ખીખી આચર્યક તરત છે; (૩) તમામકેવા દરતા માટે કન્ડ અને સમયનો લેમ અ.પી થો એવી

મેળવાઈ હોતી એ ત્રીજું આવશ્યક તત્વ છે; (૪) સમાજ પર વજન પાડી શકે એવી સ્થિતિ હોવી અથવા જો સ્થિતિ એવી ન હોય તો સમાજનું આકર્ષણ કરે એવું ઇચ્છાશક્તિ (will-power) હોવું એ ચોથું આવશ્યક તત્વ છે. આ ચારે તત્વો જોનામાં સામેલ હોય એવો એક જ પુરૂષ પશુ — તે એકલો હોવા છતાં — સામાજીકસભા સમાજને દેવવતને પુરોત છે, પરંતુ સઘળા ગુણો અને તે સાથે સઘળી સગવડો ધરાવતા પુરુષોની કુદરતમાં હમેશાં ન્યૂનતા જ છે, માટે યોડા ગુણો અને યોડી સગવડો ધરાવતા પુરુષોને આગેવાન તરીકે મેળતાને સંતોષ પકડવો પડે એ સ્વાભાવિક છે.

વાનપ્રસ્થાશ્રમ પુનઃ ઉલ્લેા કરવાનો જરૂર

આપણા આજના સંજોગો વિચારતાં આપણા આગેવાન તરીકે સૌથી વધારે ઉપયોગી થઈ પડે તેવા વર્ગ તરીકે, અમુક હમર પછી ધધાઓનો લોભ ન કરતાં રીટાપર થયેલા ક્ષેત્રમંદ વેપારીઓ, ડાકરો, વહીવેા અને પેન્શન લઈ સરકારી તોફરી-આંધી ફારક થયેલા અનલદારોને લેખી શકાય. મેસાર છોડી સાંધુ બનવું એ તો ખરેખર બહુ કઠીન છે, પણ દલ્લેપાજન સારી રીતે કર્યા પછી વિશેષ લોભને છોડી સમાજસેવામાં જોડાવું એ એટલું મુશ્કેલ ન હોવા સાથે મદાન ઉપકારનું કામ છે. એમને દુનિયાદારીમાં ક્ષેત્રમંદ થવાના પ્રયત્નો દ્વારા જે વિધિવિધ અનુભવોમાં પસાર થવું પડ્યું હોય છે તે તે અનુભવો સમાજસેવાના રસ્તા વિચારવામાં બહુ ઉપયોગી થઈ પડે છે; એટલું જ નહિ પણ એક ક્ષેત્રમંદ વ્યારી કે ક્ષેત્રમંદ અમલદાર કે નામીયા વહીવેા, ડાકર તરીકે લોકોમાં તેમણે મેળવેલી ખ્યાતિ સમાજસેવાના કામમાં જોડાવા પછી તે કામને પર પહોંચાડવામાં ધણી મદદગાર થઈ પડે છે. એ જુદા પુરુષો સારીસારી મહેનત ન કરી શકે તેની કાંઈ ચિંતા નથી, પણ પોતાની અનુભવી સલાહો આપીને, કામ ઉપર નજર રાખીને તથા જરૂર પડે પોતાની લાગવન ચલાવીને તેઓ સમાજસેવા તરીકે સૌથી વધારે દોષી શકે એ નિર્વિવાદ છે. ઇતિહાસ-પ્રતિક પ્રાચીન સ્વાર્થ-

નોની જાહાજલાલી તેના જુદા સલાહકારો અને રસ-સેવકોને જ આમારી હતી, કે-જે જુદાની સલાહ અને આજ્ઞા પ્રમાણે કામ કરવાને યુવાનોનું ટાણું હમેશાં કંટિપદ રહેતું.

આ પ્રમાણે ગૃહસ્થો ! જો આપણે અનુભવી અને આત્મભોગ આપવાની વૃત્તિવળા આગેવાનોની પુરતી સંખ્યા મેળવીએ, તેઓની સાથે જોડાઈને કામ કરવાની લાગણી કેળવવાલાઓ, શ્રીમતો અને સામાન્ય-ગણમાં ઉત્પન્ન કરીએ, અને સૌથી પ્રથમ દરજ્જાની અગ્રણ્ય ધરાવતા વિદ્યાર્થીઓના સંવાલ પર આપણું સઘળું લક્ષ અને સઘળી શક્તિઓને વિના-સંકોચે વહેવા દઈએ તો મને વિશ્વાસ છે કે આપણે જૈનધર્મની અને જૈનધર્મીનુયાયીઓની ઉન્નતિ મઝમ-પણે અને સર્ગીનપણે કરી શકીશું. સંસાર અને ધર્મને લગતાં બીજાં સેકંડો કામો પણ આ જ રીતે આપણે સાધી શકીશું. પરંતુ 'એકો વપતે એકજ કામ' એ સોનેરી નિયમને — મોક્ષલક્ષ્યક 'પ્રાન'ના પાઠના એ પહેલા નિયમને — આપણે કદાપિ ભુલવો જોઈતો નથી.

બંધારણ

અને આ કારણને લઈને જ, વાચકો ! અમે આ લેખમાં એક, સંસારસુધારો, જીર્ણોદ્ધાર, છપ-દયા, નિરાશ્રીતોને આશ્રય, આરોગ્ય, રક્ષણ ઇત્યાદિ પ્રયત્નોને ઉડવાનું પસંદ કર્યું નથી. જેમ યોડી બાગનો પર આપણા લક્ષને મોંઘી રાખીશું તેમ વધારે મઝમ કામ કરી શકીશું. તથાપિ, એક સ્વતંત્ર તથા મદાસરોને કરવાની લાલચને અમે દખાવી શકતા નથી; અને તે એ છે કે, આ કોન્ફરન્સને વધારે સર્ગીન અને સરળ તથા વ્યવહાર બનાવવા માટે નવેસરથી અને હંકા વિચારપૂર્વક બનાવવા માટેનું જવાબજી મુંબઈની કોન્ફરન્સે કર્યું છે તે પર જોટલું જ્વાન આપશે તેટલો વિશેષ લાભ તમે બિવિધમાં વણી શકશો.

સુનિગલુને પ્રાર્થના

અમારું વક્તવ્ય પૂર્ણ કરતા પહેલાં અમે આપણા પૂજ્ય સુનિ મહાત્માઓને એક નમ્ર પ્રાર્થના

કરવાની પણ જરૂર જણાય છે. જેથી સંઘ અને જૈનધર્મની સેવા એજ કોન્ફરન્સનો ઉદ્દેશ હોવાથી કોન્ફરન્સ તરફ જનસમાજનો આકર્ષણ, એને લોકપ્રિય બનાવવા કોશિશ કરવી, એની દિલચાલોથી પોતે વાકેફ રહેવાની સાથે સામાન્ય મણુને વાકેફ કરવાની અને યથાસક્તિ તન-મન-ધનથી ઉપયોગી થવાની પ્રેરણા દર્શાવવી: આ એ રસ્તાઓ છે કે જે વડે આપણે પુન્ય મુનિવર્મ આપણા ઉપર ઉપકાર કરી શકે. તેઓશ્રીમાં જનસમાજ જે શ્રદ્ધા અને વિશ્વાસ ધરાવે છે તેનો ઉપયોગ તેઓશ્રી આ રસ્તે કરે એવી તેમનાં બાળકો તરફ આપણે આશા

રાખીએ તો અમે નથી ધારતા કે તે વધારે પડતી અશા જણાય.

ઉપસંહાર

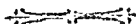
છેલ્લે બધુઓ ! અંગત અને સ્થાનિક વેરઝેર, ડુંગ્રી દષ્ટિ, અવિશ્વાસ, અકંપક, કિંવદંતિઓ ઉપર બાંધેલા ખોટા વિચારો: એ સર્વને તિલાંજલિ આપી. એક સાચા વીરશુક્રની પાંચતતાથી તમે કોન્ફરન્સના કામને ક્રોધમંદ બનાવવામાં હાય સાથે હાય મેળવીને કામ લેશો એમ અમે આશા રાખીએ છીએ અને તમારા તે શુભ પ્રયાસને સંપૂર્ણ સફળતા સદાય મળે! એવી શ્રી શાસનનાયક દેવ પ્રાને આપણે બધા પ્રાર્થના કરીએ. તથાસ્તુ.

સ્વીકાર અને સમાલોચના

રાધનપુર જૈનમંચકેતવ્ય મંડળનો ત્રિવર્ષિક અહેવાલ સં. ૧૯૭૮ થી ૧૯૮૦. કાંડોશ્રી મંદિરને યથેત્ર આશાતના સંબંધી એક, તેમજ નૈનાચાર્ય અને મુનિઓના સ્વર્ગવાસથી કંદેશ કરાવે અને સમગ્ર ઉપરાંત વિશેષ કાર્ય થયું જોવામાં આવ્યું નથી. આવી સમાચારો ને તેમાં કરાવે કાશોથી સમાજમાં કંઈક જન્યતિ આને છે એથી અમે તેની જરૂર સ્વીકારીએ છીએ પણ સાથે સાથે બીજાં કાર્યો મંડળના ઉદ્દેશને અનુસરી કરવાં પડે છે. વાવઝેરીમાં જે દરેકલિખિત પુસ્તકો છે તેની કીચ સારી અને પ્રમુખિક કરવી જપાવવી થઈ છે ને તેનો કપરોજ રાખનપુરથી બહારના શાહિત્યપ્રેમીઓને આપવો રચિત છે. નવીન ગ્રંથો કેટલાક સાદા નિદાન પાઠો લખવી કે શોધાવી બહાર પાડવાની જરૂર છે. રાધનપુરના જૈન

સમાજમાં દેખાતા કૃતિઓ દૂર કરવા ચલાવેલો મેળવની થઈ છે અને તે ઉપરિઓનું અનુસરણ નથારે જવારે દેખાવ ત્યારે મંડળે ચળવળ કરી તેની શામે વિરોધ બતાવી તેનું બળ તેમનું આવરણ છે.

નૂતન જૈનપાઠશાળા ખોલસદ. વીસતુ સં. ૨૪૫૦-૫૧ અહેવાલ પ્ર. ૨ થયું દેખાઈ અંબાલાલ સાદ. આ એક પાઠશાળા અને એક પુસ્તકાલય ચલાવે છે. શાળામાં બાળકો દાખરી બરબર આપતાં નથી તેથી માળાપે.એ તે માટે કાળજી રાખવાની વાત કહેવામાં આવી છે. કેવળ વહી ફેડ કરવામાં આવ્યું છે. શ્રીમદ્ગણેશ જ્ઞાતી સ. મશરવાહના પ્રમુખપદે કરવામાં આવી તે થયું ધ્યાન દર્શાવે. એથી રીતે થોડાનું પ્રચ્છ મદાનીની જવંતી દરખે ઉત્તરવા છતાંજીએ છીએ.

શ્રી જૈન સ્વેતાંબર કોન્ફરન્સ

નરચંદ્ર જૈન જ્યોતિષ અને હીર જ્યોતિષ.

શ્રીમાન નરચંદ્ર આચાર્ય જૈન જ્યોતિષ સાહિત્યમાં અગ્રગણ્ય છે. સંક્ષિપ્ત શૈલીમાં વ્યવહારને લગતી તમામ બાબતોનો સમાવેશ કરવામાં તેઓ બારે કૃત્રણ છે. તેના સાક્ષી આ અંશમાં પગલે પગલે મળી આવે છે.

તમારે કેઈ જોધીના ઝોશીયાળા રહેવાની

હવે જરૂર નથી, તિથિ, વાર, નક્ષત્ર, લગ્ન, મુહૂર્ત અને એવા એવા કેઈ અગણિત વિષયો ઉપર તેમજ બરચક વિવેચન કર્યું છે. અરે ! જે વિષયોનાં નામ મળ્યાવરા બેસીએ તો પણ પાનાંનાં પાનાં-બરાખં સૌથી મોટી ખુબી તો આ અંશમાં એ જ છે કે —

ઘણા જ્યોતિષીઓ આંખે પાટા બંધાવી

ઉંડા કુત્રામાં કિતારે છે, તેમ આમાં કાગવાની કે છેતરાવાની બીલકુલ બીક રહેતી નથી, કારણ કે જૈન આચાર્યોની નિસ્પૃહતા, નિર્ભયતા અને નિરાડંબરથી કોણ અગ્નિચું છે ? તેમને એવો તો શું સ્વાર્થ હોય કે લોકને છેતરાવાનું પાપ વહેરે ? ખરેખર —

નરચંદ્ર મહારાજે કેવળ સંસારીઓના હિતાર્થે જ

આ અંશ રચ્યો છે. જોધી જ્યોતિષવિદ્યાના રસિકોએ આ અંશનો સંપૂર્ણ લાભ લેવો જોઈએ. આ અંશમાં ૫૧૧૭ એક ખુબી પણ નોંધ શકશો. અને તે એ જ કે જ્યોતિષનો બોલો એક વપયોગી અંશ (જૈનાચાર્ય રચિત) મૂળ તથા અર્થ સાથે તેમા ઉમેરવામાં આવ્યો છે.

જાણે બે જ્યોતિષીઓ

તમારી મેવામાં હમેશાં લાગર રહેતા હોય એ રીતે તમારા દરેક પ્રશ્નનું સમાધાન કરશે, તમારી દરેક શંકાનો ખુલાસો કરશે અને તમારા માર્ગમાં નવાં નવાં અંધકાર જોડું કે આપણિ જોડું હશે ત્યાં ત્યાં તમને પ્રકાશ અને સહાયતા આપી બચાવી લેશે. દિ. ૩-૦-૦

તા. ૬. મેઘમાસનો અંશ બદાર પડી ચૂક્યો છે. કિં' આઠ આના. સામાયિક કરવાની પડીએનો સૌંદ આવી પડ્યો છે. પાંચ લાકડીની પડીની કિંમત રૂ. ૨૦૦. ડાયાના ૪ આના. ગિન દેવદર્શનની આશિષી બાઈ બદાર પડી ચૂકી છે કિં' ૨૦ રૂ. મોહનલાલ દ. દસાઈ કિંમત ૭ આના.

પોસ્ટેજ, પેશીંગ, તાંબા પીંચ ખર્ચ વગેરે.

મેસર્સ મેઘજી હીરજી બુકસેલર—પાપલુની, મુંબઈ નં' ૩.

શ્રી જૈન શ્વેતાંબર કોન્ફરન્સ

શ્રી જૈન શ્વેતાંબર એજ્યુકેશન બોર્ડ

“૧૮” મી ધાર્મિક પરીક્ષા

જાહેર ખબર

સદરહુ સંસ્થા તરફથી દરવર્ષે લેવામાં આવતી “શ્રી જૈન શ્વેતાંબર કોન્ફરન્સ ધાર્મિક ઇનામી પરીક્ષા” ની “૧૮” મી પરીક્ષા સંવત ૧૯૮૨ ના પોષ શુદ્ધ ૧૩ તા. ૨૭-૧૨-૮૫ ને રવિવારના રોજ લેવામાં આવનાર છે.

આ પરીક્ષાનાં ચાલુ સેન્ટરે શિવાયનાં જે જે ગામે યા શહેરોની પાઠશાળાઓ સેન્ટર બોલવા તિયાર થરાવતી હોય તેઓએ નવેમ્બરની તા. ૧૫ મી સુધીમાં અરજ મોકલી આપવી.

પરીક્ષામાં બેસવા ઈચ્છનાર વિદ્યાર્થીઓએ તા. ૧લી ડીસેમ્બર પહેલાં ફોર્મ મંગાવી ભરી મોકલી આપવાં. ત્યાર બાદ ફોર્મ લેવામાં આવશે નહિ.

આ બાબતનો દરેક બંને પત્રવ્યવહાર નીચેના શીરનામે કરવો.

લી.

ગોડીચાલ ૨૦ પાપકુની

મુબર્ક નં. ૩, તા. ૭-૧૦-૮૫

વીરચંદ પાનાચંદ શાહ (આ. સેક્રેટરી)

શ્રી જૈન શ્વેતાંબર એજ્યુકેશન બોર્ડ

ॐ ॥ नमो विद्महे ॥ ॐ

जैन युग

[श्री० जैन स्व० डॉ० देवदत्त भास्कर-पत्र]

पुस्तक १

अंक ४

मार्गशीर्ष

१९८२

मानव तंत्री

मोहनदास दलीचंद देशाई

जी. ए. ओसओस. जी.

वराणसी, मुंबई

!!! શ્રી અદ્ભુત યોજના !!!

હો છે કે— અઠવાડીએ માત્ર એક જ પાઈ! પ્રત્યેક વ્યક્તિનો

નિશ્ચયપૂર્વક

ખર્ચ કરે અને પરિણામે જૈનસમાજને આદર્શનય બનાવે!

જૈનસમાજ શું માગે છે?

શુશિક્ષિત મહિનો અને સમ્પત્તીઓ માગે છે;

વિશુદ્ધ વ્યવહારિક અને આધ્યાત્મિક જીવનસંસ્કૃતિ માગે છે;

અદિત્યા ધર્મનું સર્વોચ્ચ પરિપાકન ઇચ્છે છે;

નિરાશ્રિત (સમાજના) અંગભૂતોનો ઉદ્ધાર ઇચ્છે છે;

જ્ઞાનવંદારનાં અશોધન અને મહુપયોગની આશા રાખે છે.

આ બધું તમે માત્ર થોડા જ ખર્ચે કરી શકો છો!

હા.

શ્રી જૈન પ્રવેતા મજર કૉન્ફરન્સની

સુકૃતભંડાર ફંડની યોજના

વિચારો!! અમલ કરો!!

એક પાઈ જેટલી અઠવાડીએ બચાવ કરો, અને કેળવણી આદિ મદદન કાર્યો પ્રત્યે પ્રેરણાઓ બોની અરબી નકમ કેળવણીસંસ્થામાં જાય છે. અરબી કૉન્ફરન્સ નિલાયમાં જાય છે. પ્રત્યેક મનુષ્ય દીઠ વાર્ષિક ચાર આના! કેટલું સારી શકે છે!

વધુ માટે લખો અને તમારા કાર્યો ચોક્કસ —

રેસીડન્ડ જનરલ કોફેટીંગા

શ્રી જૈન સંનામ્બર કૉન્ફરન્સ.

પાણીની, મુંબઈ—૩

“નૌકા મારા છવનપથની આજ રેથી ઉચારી,
 “ને સિન્ધુમાં નિજિંડે તિમિરે સ્વયં દિવા બતાવી;
 “હું પાપીના નર હૃદયમાં ફાનખેણીત નચાવી,
 “ને કેવલા અવલુ પથમાં સ્વયં બંસી બનવી, ૪૫
 “ચાલું છું હું તુજ મુખ થકી, રાખે રેવી કાચનો,
 “ચાલું છું હું તુજ હૃદયથી, રાખે એ દિવ્યતાનો;
 “તું માતા તું મુર મુન અને, જ્યોતિ આ આત્મની હું.
 “પાપાભિનુ’ રામન કરવા, એ સુમા અર્પણે તું.” ૪૬
 “ના ના ચોથી મુજ હૃદયની, જે સુમા ચોથ તારે!
 “પાપાભિનુ’ રામન કરવા, આરવી ચોથ મારે!
 “ચોવી! ચોવી તુજ હૃદયની, ચાચને તું કાચને;
 “તારે આત્મા શુચિતમ કરી, દિવ્ય રમને જાણે.” ૪૭
 “અનુભવીના નયન કંચથી, ચોવી નીચું નિહાળી,
 “જડે છું હું બાયવતિ! હવે, વાસના સર્ચ ત્વાચી;
 “આનન્દાલુ પહન કરતી, ચોગિની વાહી જોડે,
 “હે! પુણ્યાત્મા! હૃદય ધરને, મુક્તિના દિવ્ય ધારે.” ૪૮
 વરોદરા બાણુલાલ ભાતીલાલ મોદી

અર્થ—૨૭ પ્રણયી—પ્રેમી; મનસિન્ધ—કામદેવથી,
 અંતર્યુ—પદાર્થ. ૨૮ નિરંજન-વાદનાં ગગરો. મહનપદમાં—

તંત્રીની નોંધ

૧. શ્રી મહાવીર જયતી અંક

ધીમન્ મહાવીર પ્રણુનો જન્મદિવસ ચૈત્ર શુદ્ધ
 ત્રયોદશીના છે. તેા ચૈત્રમાસમાં જૈનયુગનો ખાસ
 અંક શીમન્ મહાવીરપ્રણુના છવન-ચરિત્ર સંબંધી
 લેખોનાજો કાદવાનો અમારો વિચાર છે. તેઓશ્રીના
 ચરિત્ર સંબંધે જુદા જુદા વિષયો કે ખટો મુચરીએ
 છાએ અને લેખક મહાશયોને વિવત્તીએ છાએ કે
 તે પૈકી પોતાની રચિ પ્રમાણે એકાદ વિષય પસંદ
 કરી તે પર મનપૂર્વક વિચારણી લેખ પછે પાડવા
 રૂપા કરશે.

૧ (ક) શ્રી મહાવીરપ્રણુનું પ્રાદ્યછવન, (ખ)
 ચૈત્રચૈત્ર (ગ) સાધક છવન (ગ) ઉપદેશક છવન
 ૨ શ્રી મહાવીર અને જુદાની સંરખામણી ૩ શ્રી
 મહાવીર સમયની સમાનરિતિ; ગાંધીય રિતિ,
 ૪ મેક રિતિ ૪ શ્રી મહાવીર અને આવા ૫ શ્રી

કામદેવનો મેદાનમાં નિરમિત-નિર્મિત-નકી થયેલાં.
 ૨૪ ત્યાં-તેવા અરસામાં. તંત્રીઓ-તાર, નેન-તયન-
 આંખ ૩૦ સૌક્યાર્થ-સુકમારતા, સુવાળય; પીન-
 બરેલાં, ચંદી-પ્રયં-દુર્ગા, માત્ર-શરીર, ૩૧ ઉપાતો
 -અમ્મ અમ્મુધાર્યા પ્રસંગો, ૩૨ વિદ્યાર્થી-લેખ ૩૪
 ધનદસ-વાદજનો સમૂહ, વિદ્યુતો-વીજળીઓ. ૩૫
 ચપળ-ચંચળ, ચપલા-વીજળી, ૩૬ સરિતા-નદી,
 મામાવી-કપટવાળાં, અવિશ્વસનીય. પ્રમાણ-નિર્ણય
 યોગ્ય. ૩૭ જલધિ-દરિયો, જુદાજુદો-પરપોટા, ૪૦
 છે-જળ છે, કાંઠામાં-હુમ થાય છે. માથે-માથે, પુનિત
 પવિત્ર, રયામ-કાળી, મલીન ૩૬ તરંગો-ખોટા વિચારો,
 કામલોકિત-વિવયની રચિ, શુચિ-પવિત્ર, ધ્વંસના-
 નાસનાં; ૪૦ સંચરી-વળી ૪૧ રત્ન-વશ-અટકી રહ્યાં,
 બોભે-આકાશો ૪૨ મૃત્યુના-ખેડી, મહનમરિ-
 કામદેવથી દાર, ૪૩ ઉચારે છે-ઓસે છે ૪૪ રંગ-
 નજર, ધુલિ-ધૂળ, રિયે-માથે, ૪૫ નૌકા-હોડી
 સિન્ધુ-દરિયો, નિજિંડ-ગાદ, રામન કરવા-જુઝાવવા,
 ૪૭ શુચિતમ-સૌથી પવિત્ર ૪૮ ધારે-રચાતે. (તંત્રી)

મહાવીરના ૧૧ ગણધરો ૧ શ્રી મહાવીર અને પરિ-
 નામકો ૭ શ્રી મહાવીર અને તેમનો શિષ્યપૂર્વ ૮
 શ્રી મહાવીર અને સીર્ગ (તેમની માતા, સ્ત્રી,
 અગ્નિ આદિ) કૌટુંબિક સ્ત્રીઓ અને મુદત્ત કે
 ત્યાગિની સ્ત્રીઓ—તે પ્રત્યેના અવલર, ઉપદેશ અને
 તે મારેના આચાર ૯ શ્રી મહાવીરનું તપ અને અન્ય
 વપરનીઓ, ૧૦ શ્રી મહાવીરની ખાસ વિશેષતાઓ
 (ક) અનેકાંતવાદ (ખ) અહિંસાની મુદત્તા, (ગ)
 વપોદ્ધિ—જાન અને ક્રિયાનો પૂર્ણ સમન્વય (પ)
 વિષ્ટ-વિતરક-કમુવિત પ્રસંગોમાં ઉદારતાના-સમ-
 વાચ ૧૧ શ્રી મહાવીર અને જ્વલિતેદ ૧૨ શ્રી
 મહાવીર અને મદવાગ-વૈદિક ક્રિયાઓ ૧૩ શ્રી મહાવીર
 અને પૂર્વકાલીન નિર્ણયો (પાપોપલો), ૧૪ શ્રી
 મહાવીર અને તેમનું સાહિત્ય ૧૫ શ્રી મહાવીર
 સંસ્કૃતિ વિકાસના મતો ૧૬ શ્રી મહાવીર અને
 તેમનો ઉપદેશ—શ્રી મહાવીર પ્રવચન.

૨. શ્રી આગમોનો દેતિહાસ

આત્યાર મુધીમાં સુભાગ્યે આગમોદય સમિતિ નામની સંસ્થા શ્રી સાગરાનંદ સ્વરૂપે સ્થાપી તે દ્વારા ધણું મૂળ-આગમો તે તેની પ્રસિદ્ધ દીક્ષ સહિત નિષ્ક્રમસાગર જેવા મુદ્ધ છાપનાર ઉત્તમ મુદ્રણાલયમાં પ્રસિદ્ધ કરાવી પોતાના 'વાચનાચાર્ય'ના નામને સકલ કરેલ છે અને આખી લેનસમાંજને ઉપકૃત કરેલ છે. આ ઉપરાંત ખીણ સંસ્થાઓએ પણ કેટલાંક આગમો પ્રકટ કરેલ છે. આ સર્વ આગમોની દીપ સ્પષ્ટિતર અને હવે પછી આપના ચાવીએ છીએ અને તે માટે તે આગમોદય સમિતિને તેમજ અન્ય પ્રકાશિની સંસ્થાઓને વિનવીએ છીએ કે તેમ કરવા માટે તે સંમતીના ઉદ્દેશ્યવાળા પોતાના રીપોર્ટ અમોપર મુદ્રણી તે આત્યાર મુધી મોકલાવી આપે મા તો તે સંમતીની હકીકતો અંગેને પૂરી પાડે.

જે થયું છે તે આગમની વિવેચન પદ્ધતિ પ્રમાણેનું ન હોય છતાં પણ તેને મારે આપણે અતિ સતોષ દેવો ધરે છે. આગમપ્રકાશન માટે મહેલાં જે વાંધાઓ લેવામાં આવતા હતા તે વાંધાઓ ધીમે ધીમે ગળી ગયા છે અને તે માટે અનુદાન ચાતાવરણ હાલ ફેપરિયત રહેલ છે. આના સંજોષે કહેવું ધરે કે શ્રી સાગરાનંદસ્વરૂપે 'વાચના'નો જે પ્રજાંધ ક્યોં હતો તે વિશેષ અનુદાનતા સમીપારો યથ રજો.

હવે આ સંજોષમાં જે કંઈ કરવાનું રહે છે તે એ છે કે દરેક આગમોની દીક્ષાઓ છપાઈ તે દીક્ષાઓ પદેવાનાં બાળો અવચરિ-અવચરિઓ ખાસ પ્રકટ થવી ધરે, કારણ કે તે દીક્ષા કરતાં વધુ પ્રાચીન હોવા ઉપરાંત મહા વિદ્વાન અને મદર્ષિ પ્રભુત દોવાચી વિશેષ વચનદાર, વિશ્વસનીય અને પ્રકાશપ્રદ છે.

ખીલું તે આગમોનો નેમજ તેના પર થયેલ સર્વ ટિપ્પણીકાઓનો દતિહાસ પ્રક્રિત થવાની જરૂર છે. જર્મન ડૉક્ટર વેબર લેનિસના પવિત્ર સાહિત્ય (Sacred Literature of the Jainas) પર એક વિસ્તીર્ણ નિબંધ લખાતે પચ્ચે વર્ષો ૨૪ થયો છે છતાં નેમણી થતું મળી આવે તેમ છે. અને સંપૂર્ણ દતિહાસ લખવા માટે દરેક

આગમ પર વિસ્તૃત પ્રસ્તાવના લખવાની જરૂર છે અને એ રીતે દરેક પર લખાયા પછી સમગ્ર આગમોનો પુરો દતિહાસ સંકલિત થઈ શકે. આ પ્રસ્તાવનામાં વિષયો છણવાની જરૂર રહે છે અને તેમાં અનેક દષ્ટિચિંહોમાં રાખી અનેક જુદા જુદા મુદ્દા લઈ તે પર વિચારપર્વક પ્રમાણુતર લખવાની અપેક્ષા રહે છે.

દાખલા તરીકે:—

શ્રી ભગવતીજની આખી પ્રસ્તાવના લખતી વખતે જે વિષયો સંજોષે અધિક ચર્ચા કરવી ધરે તે વિષયોનું સુચન અહીં કરીએ છીએ: ૧. શ્રીભગવતીજનું મૂળ નામ અને તેના ઉદ્દેશ્ય ખીજ કયા અંગેમાં અને ઉપાંગેમાં છે? ૨. ભગવતીજની બાળા અને લેખનશક્તી કયાં સુત્રોની સાથે મળતી છે અને કયાં સુત્રોથી જુદી છે? ૩. ભગવતીજમાં આવેલી પ્રાનોત્તર પદ્ધતિ તે આજ સંકલનારુપ છે કે તેવા પ્રાનો તે તે પુરોગેએ શ્રી મહાવીરને પૂરેલા? ૪. ભગવતીજ જેની મુદ્રણી ખીજ થઈમાં છે કે નહીં? ૫. ભગવતીજના મૂળ પ્રણેતા અને ઉદ્ધારક તથા દીક્ષાકારો સંજોષી દતિહાસ. ૬. ભગવતીજ અને તેના ઉપાંગોને પરસ્પર કેવી જાતનો સંજોષ છે? ૭. ભગવતીજે જેવા વિચારો ખીજ કોણ લેન સુત્રમાં છે કે નહીં? ૮. જે જે ગ્રંથોની સાક્ષી ભગવતીજના મૂળ પાઠમાં આવે છે તે તે ગ્રંથોને ગયાનો કાળ અને તેનું રહસ્ય. ૯. જે સમયે ગણુવર સુનિઓએ આ બાર અંગો ગયાં તે સમયે પણ શ્રીભગવતીજ અંગ આવું જ હતું? ૧૦. સર્વ તીર્થકરોના કાલે ભગવતીજનો રાખાકાર કે અર્થકાર આવો જ રહે છે? ૧૧. શાસ્ત્રમાં કહેલ ભગવતીજની શ્લોકસંખ્યા અને તારે ઉપલબ્ધ થતી શ્લોકસંખ્યામાં કેટલું અંતર છે? ૧૨. ભગવતીજમાં આવેલાં સ્થાનો સંજોષે પ્રાપ્ત થયો દતિહાસ. ૧૩. ભગવતીજમાં આવતાં સંજો સાધી, આવક, અવિશ, રાજ તથા વાલજી વિદાનોનાં નામો અને તેનું દતિયત. ૧૪. ભગવતીજમાં આવતાં મતાંતરો અને તે સંજોષે ખીજ ગ્રંથોમાં લખાએલ દેવાસ. ૧૫. ભગવતીમાં આવતાં પાંચે ભગવતીના પ્રખ્યાત નમો દતાં કે નહીં? ૧૬. ભગવતીજની અગ

કહ છે?—માગધી છે? અર્ધમાગધી છે? કે પ્રાકૃત છે? ૧૭. ભગવતીજની ભાષા સાથે પાલિભાષાના કાંઈ સંબંધ છે કે નહીં? ૧૮. ભગવતીજની જેની ભાષા ધતર કોઈ જૈનગ્રંથમાં છે કે નહીં? ૧૯. ભગવતીજના મૂળ પ્રણેતાએ કોઈ જાતનો ઉપોદ્ધાવ આપ્યો છે કે નહીં? ૨૦. ભગવતીજમાં દર્શવેલા વિચારો શુંખલાબદ્ધ છે કે આદ્યઅવળા છે? ૨૧. ભગવતીજ ઉપર જૈનાચાર્યોનું સાહિત્ય અને ટીકાકારોની ટીકા કરવાની શૈલી ૨૨. ભગવતીજ અને વૈદિક વિચારો ૨૩. ભગવતીજ અને ઉપનિષદો તથા બ્રાહ્મણ ગ્રંથોના વિચારો. ૨૪. ભગવતીજ અને બૌદ્ધોનું ત્રિપિટક. ૨૫. ભગવતીજ અને પુરાણો. ૨૬. ભગવતીજ અને ઈતર સાહિત્ય. ૨૭. ભગવતીજદ્રવ્ય અને તેના વિષયો સંબંધે વિવેચન.

૩. શ્રી યુશોવિજયજીના અપ્રસિદ્ધ ગ્રંથો

શ્રી યુશોવિજયજીએ ઉપરોક્તી ને મનનીય — પૂર્ણ ગવેનથાપૂર્વક ગ્રંથો અનેક રચ્યા છે તે પૈકી ઘણા પ્રગટ થયા છે પણ જે અપ્રગટ અને અલભ્ય રહ્યા છે તેની મહત્તા ઓછી નથી. એવા અપ્રગટ ને અલભ્ય ગ્રંથો પૈકી યોદા અપૂર્વ ગ્રંથોની ખાજ લાગી છે એ સંબંધની વાત પૂર્વ મુનિ મહારાજશ્રી અમરવિજયજીએ અમને પૂરી પાડી છે; તે વાચકોને જણાવવા જેવી હોવાથી તે સંબંધમાં તેમના શિષ્ય મુનિશ્રી ચતુરવિજયજીના પત્રમાંથી ઉક્તેષ કરીએ છીએ:—

“કન્થ કોડાયના હેમરાજ ઉપાધ્યાયજી હસ્ત-લિખિત પ્રતોની યોજ કરતાં વેરાવલ પાટણ ગએલા તેણે ત્યાંના બંડાર-દેવીના કહ્યું પણ કાર્યવાહકોએ તે જોયો નહિ તેથી પધરાવી દેવા માટે કેચરો (રહીયો) કાઢી પોટકો વાળેશે તે છોડાવી ત્નેતાં તેમાંથી ઉપાધ્યાયજીના હસ્તાક્ષરોના હમર પાંચસો જેટલાં પાનાં મળ્યાં (શોધી કાઢ્યાં) તે લઈ જવા કહ્યું પણ તેની પણ મનાઈ થઈ તેથી જામીન આપી લઈ ગયા. તેના બદલામાં સતવનાદિનાં તેટલાં જ પત્રો પાછાં મોકલી જામીન છોડાવી લીધું. તે પત્રોની સંકલના કરતાં ૧ જ્ઞાનાર્થે ૨ તિલ્લવચોક્ષિ ૩

તત્ત્વવિવેક ૪ નિરામત્તવિચાર એ ચાર પુસ્તકો નુટક મળ્યાં. તે પૂર્ણ કરવા માટે તેમણે પાટણમાં (મુનિ-મહારાજ) બ્રાતૃચંદ્રજીને પત્ર લખી તે ગ્રંથોની આચનત ગાથા અને નુટક ભાગ સોંધવા માટે ખીજ પ્રતિજ્ઞોની તપાસ કરેલી. (તે) મહારાજે શું ઉત્તર આપ્યો તે અમને ખબર નથી, પરંતુ અમારા ચર મહારાજ (શ્રી અમરવિજયજી મહારાજ) લગભગ ૧૯૫૨ની સાલમાં પાટણ પધારેલા ત્યાં તાકા વચેરેની પરિદેહજી કરતાં તે હેમરાજ(જી)ના લખેલો પત્ર જોવામાં આવ્યો; તે પછી તે પ્રતો માટે ઘણી ઘણી તપાસ કરાવતાં તે પ્રતો મળી શકી નહિ. આખરે પૂતામાં કન્થ કોડાયના શ્રાવક આવેશે તેના વગે વગે ખાસ ઉપાધ્યાયજીના હસ્તાક્ષરની પ્રતો નુટક મળી શકી તેના ઉપરથી ઉતારો કરાવેલી પ્રતો હમારી પાસે છે. હાલ તે ગ્રંથો પ્રવર્તકજી શ્રી કાન્તવિજયજી મહારાજ પાસે છે. આચાર્ય વિજય મોહનમુનિએ પણ હમણાં ઉતારાવી છે. જ્યોત્ષ યશો મહોપાધ્યાયના વખતનો બંડાર છે નહિ, ચૂલો છે. મૂળ પ્રતો — અસલ ઉપાધ્યાયજીના હસ્તાક્ષરની હાલ કન્થ કોડાયમાં મોજુદ છે.”

આ ઉપરથી જણાશે કે કચરો — રહી અનેલા હસ્તલિખિત પાનાંઓમાંથી કેવી કેવી અદ્ભુત અને મહાન પ્રસાદો મળી આવે છે; પણ તે તેને જ મળે છે કે જે તેના જાણકાર હોય. હાલના સમયમાં જૂના હસ્તલિખિત ગ્રંથોની લિપિ ખેસાડી બરાબર પાંચી સમજી શકે તેવા શ્રાવકોમાં ભાગ્યે જ જોવામાં આવે છે, તો જે મુનિ મહારાજોમાં તેના પ્રત્યેના શોખ — તે પર મહેનત — તેથી લિપિ ખેસાડી સમજવાની છુદ્ધ હોય તેઓ પાસેથી શ્રાવકોએ આ વાંચનાબ્યાસ કરી પ્રાચીન લેખનપદ્ધતિ શીખી લેવાની છે. અંગ્રેજો આ બાબતમાં અતિ દસ, શોખ છે ને તે સંબંધનો અભ્યાસ નિરંતર ચાલુ જ છે, તો કોઈ મુનિ મહારાજશ્રી પોતાપોતાના વિહાર પર્યટનમાં એવાં રહી પાનાંઓ વચેરે મળે તે અમારા પર મોકલવાની આપણે તો તેના સદુપયોગ સ્ત્રોત મળ્યે બરૂર થશે જ એની અમે ખાતરી આપીએ

છીએ. ને તેમ થતાં સાહિત્યની વૃદ્ધિ, મહદ્દુરુપોનો પરિચય અને નવીન જ્ઞાનનો પ્રકાશ થયાં કરશે.

સાથે સાથે જાણવી જરૂર છે કે પાલણપુરથી રા. મહિલાલ ખુશાલચંદ જન્મ્યા છે. કે “આપ યજ્ઞ-વિજયછોને જન્મ્યામિનો રાસ કુંવરજીનાંની મારફત આવનાર પ્રેસકોપી ઉપરથી છપાવવાના હો તેની બાપા તે વખતની જાણી રાખવાના હો તે સાંદ છે. પણ મારા ખ્યાલ મુજબ લિપિ પણ તે જ (તેમના હસ્તાક્ષરની) જળવાઈ રહે - તો વધુ સાંદ. તેથી હમણાં વીરસાસન તરફથી જેમ તેઓશ્રીનાં હસ્તલિખિત બે પાનાં બહાર પડેલ તેવી જ રીતે આ રાસ બહાર પડે તો ધણો ઉપયોગી અને નમુને-દાર તથા એક સંકેદ થવા લાયક બનશે, કારણ તેથી વસ્તુએ અલભ્ય હોય છે. હાલમાં તેવી જ રીતનું માંધીઈનું હસ્તાક્ષરનું લખેલું હિંદવસ્ત્રાલય બહાર પડ્યું તે આદરણીય થઈ પડ્યું છે માટે શેખ લાગે તો લિપિ પણ તેમના હસ્તાક્ષરની રાખજો” — યજ્ઞવિજયજી એટલા બધા મહાન પુરૂષ થઈ ગયા છે કે તેમના હસ્તાક્ષરને બધા અભિનન્દે અને ઇચ્છે, પણ આપો રાસ તેમના હસ્તાક્ષરમાં છપાવેલો એ તો અતિ વધારે અર્થજન થઈ પડે. તે માટે તો સૌથી સારો સર્ગ અમને એ લાગે છે કે તેવા — લેખકના હસ્તાક્ષરોવાળા ગ્રંથોનો સંકેદ એક મહા પુસ્તકાલય નીચે તેના સંકેદાલયમાં રાખવો અને એ જ્યાં સુધી ન બને ત્યાં સુધીમાં પુસ્તકોનાં પ્રદર્શનો, સાહિત્યપરિષદ આદિ સંસ્થાના આયોજના નીચે થાય તે વખતે સંભાળ અને સાવધાની રાખી તેમાં પ્રદર્શિત કરવા. પુસ્તક છપાવવામાં જુદાં તે એટલું બની શકે કે એકાદ બે જુદાં કોટી લેખકની તેનો બોલક દેશી તેમાં તે મુદ્રાની ચકાવ. કુંવરજી બાદ રહે સત્તર પ્રેસકોપી ઉપયોગાયજીએ જે દખનમાં લખેલ છે તે જ રીતે કરાવી લે, અને તેઓશ્રીનાં હસ્તાક્ષરો દેશી લેખકની બોલક દેશી લે તે પછી તે પર પ્રસ્થાવના ટિપ્પણી લખાવવાની મુદ્દ રીતે બહાર પાડે તો જૈન મર્મપ્રગટક સખા એક મુંદર મુનિના પ્રકાશનનો થઈ મેળવશે.

૪. આઠમી ગુજરાતી સાહિત્યપરિષદ — નીં જોઈક છ. સત્તા આવતા વર્ષના એપ્રિલ માસમાં મુંબઈમાં ભરવા માટે બારે પ્રયત્ન કરેલા છે ને તે માટે જૂદાં જૂદાં મંડળો તા. ૮મી. અને ૧૦મી. અક્ષરજાગરે રોજ શ્રીયુત કૃષ્ણલાલ મોહનલાલ ઝવેરીના પ્રમુખપદ નીચે મળેલી સભામાં નીમવામાં આવ્યા છે. “રા. કૃષ્ણલાલબાઈ એક વિદ્વાન સાક્ષર મુંબઈમાં સૌને જાણીતા છે અને સાહિત્ય વિષયક પ્રવૃત્તિઓમાં તેઓ ધણો રસ લે છે” તેઓ કારોબારી મંડળના પ્રમુખ નીમવા છે. દશ મંત્રીઓમાં જૈન તરીકે રા. મોતીચંદ ગિરધરલાલ કાપડીયા ને સૌ. લીલાવતી શેઠ આપણુ ધ્યાન ખેંચે છે. રા. મોતીચંદ જૈન વિદ્વાનો પાસેથી નિષ્ઠા મેળવવા અને જૈનસાહિત્યને તેના મહાર્થ સ્વરૂપમાં જે જે સાધનો દ્વારા મુદ્રા ચકાવ તે તે સર્વ સાધનો એકત્રિત કરી દેશી પરિષદ સમક્ષ મુકશે એવી આપણે આશા રાખીશું. પરિષદને અંગે પ્રાચીન પુસ્તકો તથા વસ્તુઓનું તેમજ લલિતકળાનું પ્રદર્શન બદલાવી પણ યોજના કરવાનો વિચાર થાશે છે. પરિષદ ચક્રવર્તી નીચે તે માટે નાણાંની જરૂર છે. સત્કારમંડળનું લવાજમ રૂ. દશ રાખવામાં આવ્યું છે. અમે આશા રાખીએ છીએ કે સાહિત્યપરિષદ આખી ગુજરાતી બોલતી સર્વ પ્રવનું કેદ, અને ગાજરીય, સામાજિક અને ધાર્મિક બેદ વિના આખા ગુજરાતને એકતા અનુભવવાનું સ્થાન કાબલ તરીકે બને.

જૈન વિદ્વાનોને આમરી નમ્ર વિનંતિ છે કે આ પરિષદમાં પોતે પોતાની હાજરીથી તેમજ પોતે પોતાના નિષ્ઠા તેમજ જૈન સાહિત્યને અને જે જે ઉપયુક્ત સાધનો હોય તે પૂર્ણ પાડીને સક્રિય બાજ લે.

અને આ આખી સાહિત્યપરિષદનો વિજય જરૂરી છે છીએ; અને તે કેદ નવું જ, કારકારી અને આ મુળે સાધન ઉપયોગિતાવાનું હર્ષ કરી બનાવશે એવી આશા રાખીએ છીએ.

આ પણું પ્રાભૃતો

લેખક:—મુનિ શ્રી કલ્યાણવિજય

(ગતંકથી સંપૂર્ણ)

પ્રશ્નચાકરણના નામથી જોળખાતા એ અન્યો છે—એક દશમું અંગ અને બીજા પ્રસ્તુત અન્ય, પરંતુ વર્તમાન દશમા અંગના વિષયની તરફ નગર કરતાં આ હુંડી દશમા અંગની હોય તેમ માની શકાય નહિ, કારણ કે વર્તમાન પ્રશ્નચાકરણ-દશમા અંગનો વિષય સંવર અને આશ્રવદારોમાંજ સમાપ્ત થાય છે, બ્યારે પૂર્વોક્ત સૂચી પ્રશ્નચાકરણનો વિષય પ્રશ્નવિદ્યા હોવાનું જણાવે છે. બીજી તરફ પ્રકૃત પ્રશ્નચાકરણનો વિષય પ્રશ્નવિદ્યા તો છે પણ તે પૂર્વોક્ત સૂચીમાં જણાવ્યા પ્રમાણે નથી. સૂચી પ્રમાણે અંશુકપ્રશ્ન બાહુ પ્રશ્નાદિ એકસો ને આઠ પ્રશ્નોનું વ્યાકરણ પ્રશ્નચાકરણમાં હોવું જોઈએ. પણ પ્રસ્તુત અંગમાં અંશુકાદિ પ્રશ્નો નથી, માત્ર લાઘાસાઘાદિ વિષયક સામાન્ય પ્રશ્નો છે અને તેમાં સંખ્યાતો પણ નિયમ નથી. આ ઉપરથી નન્દીમાં જણાવેલી વિષયસૂચી પ્રકૃત પ્રશ્નચાકરણની છે એમ કહેવું પણ સંશયયુક્ત છે. ગમે તેમ હો, પણ નન્દીમાં જેની વિષયસૂચી આપેલી છે તે પ્રશ્નચાકરણ વર્તમાન દશમું અંગ તો નથી જ. કદાચ પૂર્વે દશમા અંગમાં નન્દીની સૂચીપ્રમાણેના પ્રશ્નવિષય પણ હોય અને કાલાન્તરે તે પ્રશ્ન-રહસ્ય હરકાષના દાયમાં જવાના ભવથી દશમા અંગથી હુંડું પાડી નાખ્યું હોય તો અસંભવિત નથી. પ્રશ્નચાકરણ અંગનું ઉપાંગ જે પુષ્પચૂલિકા તેના વિષય ઉપરથી પણ પ્રશ્નચાકરણનો વિષય આપે છે તેને સંવર આશ્રવ જ ન હોવો જોઈએ પણ તેનો વિષય કોઈ વિગ્રાહરહસ્ય હશે એમ સંદેહે જણાઈ આવે છે, કારણ કે શ્રી, શ્રી, ધૃતિ, દીર્ઘિ, હૃદિ, લક્ષ્મી, હલા-દેવી, સુરોદેવી, રસદેવી, ગંધર્વેત્રી આ પ્રમાણે દશ દેવિણીના રૂપાન્તથી બનેલું પુષ્પચૂલિકા ચૂત્ર આશ્રવ

સંવર પ્રતિપાદક વર્તમાન દશમા અંગનું ઉપાંગ માનવામાં કંઈ જ યુક્તિ નથી બદ્ધે તેમ માનવું તદ્દન સંબંધવગરનું લાગે છે, પ્રશ્નચાકરણનો વિષય પુષ્પચૂલિકાને મલતો હોય તો જ તે પ્રશ્નચાકરણનું ઉપાંગ માની શકાય આ એક સાદી સમજની વાત છે, અસ્તુ.

પ્રસ્તુત પ્રશ્નચાકરણમાં સ્વવિષય ઉપરાંત બીજા પણ કેટલીક ઉપયોગી બાબતો મળી આવે છે, આ અન્યના રચનાકાલમાં અથવા તો જેના આધારે આ અન્યનું નિર્માણ થયું છે તે અન્યના રચનાકાલમાં બ્રાહ્મીલિપિની વર્ણમાલાનું કેવું સ્વરૂપ હતું તેનું વર્ણન આ અન્યમાં ધણી જ સ્પષ્ટતાથી કર્યું છે, નમૂના તરીકે નીચે આપેલી એ ચારેક આધારો વાંચો—

“ પઠ્ઠો (ચોઠો-પાઠાન્તર) તદ્યો યં સરો
સતમ પવમો ય તિરિચમત્તઃ ।

મૂઠ્ઠર ઉઠ્ઠમઠા

પંચમ છઠા ય અદોમતા ॥ ૧૬ ॥

X X X X

દોહા વઢા તંસા ચઢરંવા જાયયા ય સંઢાળા ।

કલમાદિણે ઢવગ્ગા મિલ્લેસે મિલ્લેસુ ણાયવ્વા ॥ ૧૪૯ ॥

દોઢઢા દોદોહા દો તંસા દો ય હોતિ ચઢરંવા ।

દોનિય હોતિ તિકોળા દો વંકલરતિ ણાયવ્વા ॥ ૧૫૦ ॥

બદ વઢા આઈ દોહા ઉપ તંસા જ એ ચઢરંસા ।

બો ગં તિકોળા બો બઃ વંકલરતિ ણાયવ્વા ॥ ૧૫૧ ॥

(અર્થ—“ અ (પાઠાન્તરમાં આ) ધ એ ઓ”

આ ચાર સ્વરો તિગ્રં માનિક છે, ‘ ધ એ ઓ’

આ ત્રણ સ્વરો હિધર્વ માનિક છે, અને ‘ ઉ ળ’

આ બે સ્વરો અધોમાનિક છે. ૧૬.

‘કચટતપયરા’ આ સાત અક્ષરો લાંબા આકારના છે. ‘ખછઃયરય’ આ સાત વર્ણો ગોળ આકારના છે. ‘ગજહદખલમ’ આ સાત વર્ણો ત્ર્યસ્ર (તિરછા) આકારના છે. ‘ઘઝદધભંવહ’ આ સાત અક્ષરો ચતુરસ્ર (ચાર ખુણાવાળા) છે અને ‘ઃઞચુનમ’ આ પાંચ અનુનાસિકાનો આકાર લાંબો ચતુરસ્ર છે. ૧૪૯ બે રંચર ગોળ, બે લાંબા, બે ચતુરસ્ર, બે ત્રિકોણ અને બે વાંકા આકારના છે. ૧૫૦.

‘અઘ’ આ બે ગોળ, ‘આઙિ’ આ દીર્ઘ, ‘ઉએ’ આ ત્ર્યસ્ર, ‘ઊએ’ આ ચતુરસ્ર, ‘ઝા’ આ ત્રિકોણ અને ‘ઞાઞઃ’ આ બે વક્ર ગાળવા. ૧૫૧

ઉપર જણાવેલા અક્ષરોના આકારો આજની વર્ણમાલાને. બિલકુલ લાગુ પડતા નથી, પરંતુ આજથી બે હજાર વર્ષ પહેલાંની વર્ણમાલા બુદ્ધો અને પછી આ અક્ષર સ્વરૂપ વાંચે, લગભગ સંપૂર્ણ રીતે ગણતું આવશે. સિપિના આ સ્વરૂપ વર્ણન ઉપરથી આ વાત પણ સહેજે સિદ્ધ થાય છે કે આ પ્રથમ વ્યાકરણની પ્રક્રિયા ઓછામાં ઓછી પણ બે હજાર વર્ષ પૂર્વની બનેલી હોવી જોઈએ. ગ્રેફેસર પ્રિન્સેપ જેવાને જો આવા પ્રાચીન-સિપિપ્રતિપાદક ગ્રંથની મદદ ગળા દોત તો તેમને અશોકના વખતની સિપિ વાંચવાને જે ચાલીસ વર્ષ જેટલા લાંબા સમયનો ભોગ આપેલા પછો દતો તે કદાપિ આપેલા પડત નહિ.

આ પ્રસંગે ‘ચૂડામણિ’ નામક નિમિત્ત ગ્રંથનું સ્મરણ થઈ આવે છે કે જે ગ્રંથ આજથી લગભગ દત્તદેક વર્ષ ઉપર ભારતવર્ષના તત્કાલીન નિમિત્ત ગ્રંથોમાં પહેલે નંબરે મુકાતો હતો. નિમિત્તવિષયક ગ્રંથોમાં તેની એટલી બધી ખ્યાતિ હતી કે નિમિત્ત અથવા નિમિત્તગ્રંથ તરીકે લોકો તેને જ ઓળખતા. જુદાજુદાના ટીકાકારને ‘નિમિત્ત’ ગ્રંથનો અર્થ ‘ચૂડામણિ’ લખવો પડ્યો છે:

“ત્રિવિધ મરતિ ત્રિવિધ સ્વરૂપ-શ્વેતેત પ્રમુ-સ્વરૂપનાગતે ચ । ફાલસ્વરૂપિ સ્વભાવામારિ પરિહાન જેનુદ્ધારણે પ્રમુદિતઃ ગાત્રવિદેવ દત્તર્થઃ । ”

કથાવહીના કર્તા ભેદસ્વરૂપિ કહે છે કે પાદ-લિપિસ્મરણએ ચૂડામણિ, જાતક વિગેરેના અવલોકન-થી પોતાના ભાવિચર્યુને જાણી લઇને અનશન કર્યું હતું.

“વાલિસયતુરિ ચૂડામણિ જાદમાદ નિહંકણેનાગમય-મેવા વેદયનિયમચ્ચુલમયમાવિમવમાવો કાલં કાલંગમો દેવલેગ ।”

મહાકવિ ધનપાલના પ્રબન્ધ લેખકો, લખે છે જેનો પોતે સર્વશુભ હોવાનો દાવો કરે સંબંધમાં રાજા બોલે વાંચી લઈ ધનપાલને પ્રથમ કર્યો કે શું આ કથન સત્ય છે ? મહાકવિએ કહ્યું, આ વિષયની આપ પરીક્ષા કરીને ખાત્રી કરી શકો છો. આ ઉપરથી બોલે ધનપાલને પૂછ્યું કે હું આ કચેરીમાંથી ક્યાં થઈને બહાર નીકળીશ ? ધનપાલે અર્ધચૂડામણિને અનુભાર આ પ્રશ્નનો કાતર લખીને ક્યારેમાં બંધ કરીને રાજાને આપ્યો. રાજાએ વિચાર્યું કે કચેરીના ત્રણ દાવાળ પેટી કોઈ પણ એક દરવાજાથી નિકલવાનું લખ્યું હતું. ધુણાક્ષર ન્યાયે પણ કવિની ભવિષ્યવાણી સાચી ન હો એમ ખારી રાજાએ ત્રણે દારોનો ત્યાગ કરીને એક નવો જ દરો કાઢ્યો — કચેરીની અગાડીમાં થઈને બહાર નિકળ્યો. ત્યાર પછી ધનપાલની ચીસી ખોલીને જોઈ તો તેમાં નીચે પ્રમાણે લખેલું નીકળ્યું કે ‘આપ અગાડીમાં થઈને બંદાર નીકળશો.’

સુપાસનાદ અવિષમાંના ચંપકમાલાના આખ્યા-નમાં મન્વકારે ચૂડામણિનો કેટલો મહિમા જણાવે છે તે એના વાંચકો જાણતા જ દશે.

એ તો માત્ર બે ચાર દાખલા ટાંક્યા છે. ખાત્રી ચૂડામણિના ઉદ્દેશો તો મધ્યમકાલીન અનેક ગ્રંથોમાં મળી આવે છે, એટલું જ નહિ પણ આના ઉપર બનેલા કેટલાક ગ્રંથો પણ મળી આવે છે.

ચૂડામણિના નામનો એક સાદા સાતસો શ્લોક પ્રમાણનો ગ્રંથ પાટનુંના એક પુસ્તક બંદારમાં લખેલો અતિ દુર્ભૂ રિશ્તિમાં મળી આવે છે. આ ગ્રંથનો અનાવનાર બદસખા ચૂડામણિના સંબંધમાં તેમજ તેના ગણની વેદતાની અજનમાં નીચે પ્રમાણે દર્શાવે કરે છે:—

“પુરાત્રોક્તમિદં જ્ઞાનં બ્રહ્મેન વ્યક્તમૂર્તિનાં ।
 ચૂડામણિસ્તુ નામેદં સઘઃ પ્રત્યયકારકમ્ ॥ ૨ ॥
 તસ્યાર્થે મુશ્વવૌપાર્થ સંક્ષેપાસ્ત્રાસુમુષ્ટતમ્
 નામના ચૂડામણેઃ સારં મહાલક્ષ્મણનિર્મિતમ્ ॥ ૩ ॥
 મહુર્મિત્ત્યમેદૈશ્વર્યં જ્યોતિર્જ્ઞાનસ્વરોદયીઃ ।
 શરીરૈઃ શાકુન્તલ્યુગિનઃ પ્રોક્તં જ્ઞાનમનેકધા ॥ ૪ ॥
 સર્વેવાનેવ જ્ઞાનાનામુત્તમં સર્વેમૂર્તિનિ ।
 સ્થિતં ચૂડામણેઃ સારં સુંગદીનાં મુલપદમ્ ॥ ૫ ॥”

(અર્થ—આ ચૂડામણિનામક તાલસ પ્રતીતિ
 કેશપનાદિ જ્ઞાન વ્યક્ત મૂર્તિધારી હૃદયે કહેલું છે.
 ॥ ૨ ॥ તેના અર્થનો સુખપૂર્વક બોધ થવા માટે
 મહુર્મુશ્વરે ‘સંક્ષેપમાં તેના સારનો ઉદ્ધાર કરીને
 ‘ચૂડામણિસાર’ નામક ગ્રંથ રચ્યો છે ॥ ૩ ॥
 જ્યોતિષ, સ્વરોદય, શરીર, શકુન્તલિ વિષયક અનેક
 પ્રકારના ગ્રંથોવડે અનેક પ્રકારનું જ્ઞાન કહેલું છે ॥ ૪ ॥
 પણ તે સર્વ જ્ઞાનોમાં શિરોમણિ સમાવે રાત્રિ
 સુખ આપનાર ‘ચૂડામણિસાર’ સંખ્યાથી જ્ઞાન સર્વ
 જ્ઞાનોમાં ઉત્તમ જ્ઞાન છે. ॥ ૫ ॥)

આવી જ પદ્ધતિના ચૂડામણિ ઉપર યનેશો બીજે
 ગ્રંથ ‘ચન્દ્રોન્મીલન’ છે. આ ગ્રંથ ચૂડામણિ સારથી
 એકાદ છે. આના કર્તાનું નામ જણાવું નથી છતાં
 કર્તા કોઈ જૈનાચાર્ય છે એમ તેના મંત્રલાયરણ
 વિગેરે ઉપરથી જણાય છે. ગ્રંથની શરૂઆત ત્રીજે
 પ્રમાણે થાય છે.

“ચન્દ્રપ્રભં નમસ્કર્ય ચન્દ્રામં ચન્દ્રલચ્છનમ્ ।
 ‘ચન્દ્રોન્મીલનકં શાસ્ત્રં ક્વયે લામાર્થ માસકમ્ ॥ ૧ ॥
 આદિ ચૂડામણીસારં સ્વયં જનેન્દ્ર માયિતમ્ ।
 સમુદયે શ્વ યયા-રત્નં શતપદ્યે યયા મણ ॥ ૨ ॥
 પાપબાગ્નિઃ સ્તાપઃ સ્વ હિરણ્યાઘાઃ યથાક્રમ્ ।
 તથેવ સર્વેચાલ્ત્રણાં સારમૂતં મયોદ્યુતમ્ ॥ ૩ ॥
 દુષ્ટા ચક્રાપ્યનેકાનિ કોદિભેદ શતાનિવ ।
 તેન દેવેત મોર્ગે ચન્દ્રોન્મીલનકં કૃતમ્ ॥ ૪ ॥”

(અર્થ—ચન્દ્રમાના લાંબનવાળા ચન્દ્રકેશકાન્તિ-
 વાળા બ્રહ્માના ચન્દ્રપદ્મ જિનને નમસ્કાર કરીને
 લામાર્થનો પ્રકાશ કરનાર ‘ચન્દ્રોન્મીલન’ નામક
 ગ્રાંથને કહીશ ॥ ૧ ॥

સમુદયમાં જેમ જ્ઞાન સારમૂત છે, શતપદ્મકમલમાં
 જેમ મહરત્ન સાર છે, પાપાણીની પાણીમાંથી નીક-
 જેસ જેમ મુવર્ણાદિ ધાતુઓ સાર છે તેમ સર્વ
 શાસ્ત્રોમાં સારમૂત સ્વયં જિનેશ્વરે કહેલ આદિચૂડા-
 મણિનો સાર આ ચન્દ્રોન્મીલન મેં ઉઠાવ્યું છે ॥ ૨-૩ ॥
 અનેક યદ્યો અને સેકંદો કાટિના બેદો (?)
 બોધને તે પ્રમાણે ‘ચન્દ્રોન્મીલન’ શાસ્ત્ર રચ્યું છે.
 ॥ ૪ ॥)

જેં સિવાય ચૂડામણિ ઉપર ‘હસ્તકાણ્ડ’ નામનો
 એક ગ્રંથ લગભગ વારંબી સદીમાં પાર્શ્વચન્દ્ર નામક
 જૈનાચાર્યે રચ્યો પાઠજ્ઞના બંધારોમાં મલી આવે છે.
 શ્રીદેવેન્દ્રના શિષ્ય ધર્મપ્રજ્ઞસૂરિએ પોતાના
 ‘ત્રેલોક્યપ્રકાશ’ નામક જ્યોતિષ ગ્રંથમાં ‘ચૂડામણિ-
 સારોદ્ધાર’ને અનુસાર અર્ધકાણ્ડ લખ્યો છે, (અતઃ
 પરં ચૂડામણિસારોદ્ધારેણાર્ધકાણ્ડમુચ્યતે) આ ઉપરથી
 ચૂડામણિસારોદ્ધાર નામનો ગ્રંથ પણ ‘ચૂડામણિ’
 ઉપર યનેશો દરો એમ સિદ્ધ થાય છે. આ બધા
 ગ્રંથો અને અનેક ગ્રંથોમાં આવતા હૃદયેષોથી
 સ્પષ્ટ થાય છે કે ચૂડામણિ ગ્રંથ એક સમયે ધણી
 પ્રસિદ્ધ નિખિતગ્રંથ મનાતો અને તેના વર્તારો ઉપર
 લોકોમાં સંપૂર્ણ વિશ્વાસ હતો. આ ગ્રંથ જૈનાચાર્ય
 કૃત હોવા છતાં જનેતર વિદ્વાનોમાં પણ તેની ધણી
 કદર થતી. એટલું જ નહિ પણ કેટલાક વિદ્વાનો
 તો તેને પોતાનો કરી લેવા પણ મથતા અને તેનો
 સાર લખને ગ્રંથો પણ લખતા હતા. આ વિષયમાં
 ઉપર જણાવેલ લક્ષણબદ્ધ અને તેનો ચૂડામણિસાર
 વિષયજન પૂરાવા છે.

આ માનનીય ગ્રંથ કોણે અને ક્યારે બતાવ્યો
 તેનો નિર્ણય થવા મુશ્કેલ છે. પણ કૃષ્ણનો સંનની

૧. ‘પાર્શ્વદેવમણિ’—કે જેમણે ‘ઉપસર્ગોદર સ્તવ-
 વૃત્તિ’ અને ‘પદ્માવચ્છેદક વૃત્તિ’ નામના મંત્રવિધાનના
 ગ્રંથો બનાવ્યા છે — તે અને આ ‘હસ્તકાણ્ડ’ ના કર્તા
 પાર્શ્વચન્દ્ર એક જ હોવાનું મારે અનુમાન છે. પાર્શ્વદેવ-
 મણિનો નિધિત સમય વારંબી સદીનો ઉત્તરાર્ધ છે.
 સંવત ૧૨૦૩ના રેશાખ સુદિ ૧ દિને તેમણે પદ્માવચ્છેદક
 વૃત્તિ સમાપ્ત કરી હતી એમ તે પોતે જ ગ્રંથમાં
 લખે છે.

પાંચમી સદી પહેલાં આ ગ્રંથનું નિર્માણ થઇ ગયું હોય તેમ લાગે છે.

ટ્રિવિડ દેશના હુર્મિનીત્ નામક જૈનગ્રન્થએ પાંચમી સદીમાં ૬૬૦૦૦ શ્લોક. પ્રમાણ ચૂડામણિ ગ્રંથ ગદ્યમાં લખ્યાનું જણાવવામાં આવે છે. જો આ દક્ષીણ સાગી હોય તો ચૂડામણિ ગ્રંથ પાંચમી સદીની પૂર્વે પ્રસિદ્ધિ પામી ચૂક્યો હતો એમ કહેવું જોઈએ.

આ દિવ્ય જ્ઞાનનો ખગ્નનો ચૂડામણિ ગ્રંથ આજે ક્યાંક પણ ઉપલબ્ધ થતો નથી અને ઘણું કરીને તે કાળના મુખમાં પહોંચી ગયો લાગે છે. છતાં પણ પૂર્વોક્ત તેના મારગથી તેના મહત્વને ધ્યાન કાલ મુખી હવતું રાખશે.

નિમિત્ત વિપવના ગ્રન્થોના નિરૂપણ પ્રસંગે જ્ઞ-આદુસંહિતા અને સામુદ્રિક શાસ્ત્રના સંગ્રહમાં પણ બે વચન કાખરાં જરૂરી લાગે છે.

જ્ઞાનની આખતમાં આ ગ્રન્થો ધણા ઉપયોગી છે એમ તેા કહેવું જ જોઈએ.

એ ઉપરાંત કર્તાના નામ વગરનું ન્હાનું સામુદ્રિક શાસ્ત્ર તેમજ નિમિત્તકાર, સ્વપ્રકાર, સિદ્ધકાર, મુક્તકારાદિ અનેક નૈમિત્તિક આખતો વાળો એક નામ વગરનો ગ્રન્થ પાટણનાં જંડારમાં અમારા જોવામાં આવ્યો હતો.

ઉપાધ્યાય મેઘવિજયજીનો 'હસ્તસંજ્ઞવન સામુદ્રિક' નામનો ગ્રન્થ પણ પ્રસ્તુત વિપવનો ઉત્તમ ગ્રંથ ગણી શકાય.

વરાહમિહિરના જૂહળ્લતકમાં 'વંકાલક સંહિતા' નો ઉલ્લેખ છે, જહારા ધારવા પ્રમાણે આ નામ સાથે 'વં' એ અક્ષર જૂલથી ધુમેડી દેવામાં આવેલ જણાય છે. સંહિતાનું વચાર્થ નામ 'કંઠક સંહિતા' એવું હોવું જોઈએ, એક નયપુરના જ્યોતિષીના મુખે અમોએ સાંભળેલ કે તેના પોતાના જૂહળ્લતકના

(અર્થ-કાલકસંહિતાએ પ્રથમાભ્યુગ યાને ધર્મ-કથાભ્યુગમાં જિન ચક્રવર્તી વાશુદેવ આદિનાં ચરિત્રો અને પુરુષોત્તમ વર્ણન કર્યું, અને લોકાભ્યુગમાં નિમિત્તશાસ્ત્રની ઘણી રચના કરી.)

આ ઉપરથી ખુલ્લું જણાય છે કે કાલકાચાર્યે કોઈ પણ પ્રામાણિક નિમિત્ત અન્યની રચના કરી હતી.

સંસ્કૃત રમણશાસ્ત્રના કર્તા લોચનાચરણ પોતાના ઉક્ત અન્યમાં લખે છે કે રમણવિદ્યાને હિન્દુસ્તાનમાં લાવનાર કાલકાચાર્ય છે, કારણ કે તેઓ પારસ દેશમાં ગયા ત્યારે ત્યાંથી આ વિદ્યા પણ સ્વીચી લાવ્યા હતા.

ઉપરના પ્રાચીન તેમજ અર્વાચીન અન્યકારોના લખવા ઉપરથી એ વાત સિદ્ધ થાય છે કે મહામિત્તલ ગુપ્તને સજ્જ કરનાર મહાન કાલકાચાર્ય જ્યોતિષ-નિમિત્તના પ્રખર વિદ્વાન હતા એટલું જ નહીં પણ આ વિષયને સંપૂર્ણ અન્ય પણ તેમણે લખ્યો હતો. અને આ અન્ય તે બીજો કોઈ નહિ પણ બુદ્ધજ્ઞાન તક વાળી 'કાલકસંહિતા' જ હોવી જોઈએ એમ મહાકે માનવું છે. જો આ વાત ખરી જ હોય તો 'કાલકસંહિતા' એ ઇસવીસન પૂર્વે ત્રીજી સદીમાં બનેલો નિમિત્ત વિષયનો પ્રામાણિક અન્ય હતો કે જેના ઉદ્દેશ્યે બુદ્ધજ્ઞાનતકકારે કહ્યો છે, પણ આજે આ અન્ય ક્યાંય પણ અસ્તિત્વ બોગવતો હોય એમ જણાતું નથી.

ઉપરના સર્વ વિવેચનથી નિમિત્તપ્રાભુતની મહત્તા લોકોપયોગિતા અને લોકોપયિતા સુર વાચકોના સમ-જવામાં આવી ગઈ હશે.

૪ વિદ્યાપ્રાભુત

'વિદ્યા' શબ્દનો અર્થ જો ધાતુ ઉપરથી ઉપજાવીએ ત્યારે તો 'જ્ઞાન' અથવા 'જ્ઞાનનો હેતુ' એવો થાય; પણ આ રથે 'જ્ઞાનાત્મક વિદ્યા' નહિ પણ 'મનસ્વરૂપિણી અક્ષરાત્મક વિદ્યા' સમજવાની છે, જેના વડે વિદ્વાન કહેવાય તે વિદ્યા નહિ પણ જેના વડે 'વિદ્યાધર' અથવા વિદ્યાસિદ્ધ કહેવાય તે વિદ્યાનું પ્રતિષ્ઠાન કરનાર પુરુષોત્તમોત્તમ અધોધિકાર વિશેષ તે 'વિદ્યાપ્રાભુત'. આ વિદ્યા-

પ્રાભુત આજે વિચ્છેદ થયેલ છે છતાં એના વિષયને મહિમા દણ સુધી ધણો તાજો છે; તમે કોઈ પણ આસ્તિક હિન્દુનિવાસીની આગળ 'વિદ્યા' અથવા એના જ બીજો પ્રકાર ગણાતા 'મંત્ર'ની વાત કરો તે ઘણી જ શ્રદ્ધાથી સાંભળશે. ભારતવર્ષની પ્રજાને આ વિષય ઉપર લાંબા કાળની અચળ શ્રદ્ધા છે. અત્યંત આજેમાંથી આવાં યોગાં જ નિકળશે કે જેઓ વિદ્યામંત્રના ચમત્કારોની વાતોથી તદ્દન અભાસ્ય હોય. ભારતવર્ષનાં ધર્મશાસ્ત્રો, પુરાણો, કથાગ્રંથો અને મહાપુરુષોનાં ચરિત્રો પૈકી કોઈ પણ વિષયનું પ્રસ્તુતક જુઓ. વિદ્યામંત્ર અથવા તેના પ્રભાવના સંબંધમાં કંઈ ને કંઈ લખેલું તેમાંથી મળશે જ.

આ ઉપરથી વાચકમણુ જોઈ શકશે કે પૂર્વે હિન્દુસ્તાનમાં આ વિદ્યામંત્રનો પ્રચાર ધણો અસાધારણ હતો. પાંચમીથી દશમી સદી સુધીનાં પાંચસો વર્ષના ગાળામાં આ વિષયના નાના મોટા ભેધી અદી દબાર જેટલા ગ્રંથો તો એકલા બૌદ્ધ સાધુઓએ જ બનાવી કાઢ્યા હતા! આ ઉપરથી હિન્દુસ્તાનમાં મંત્રવિદ્યાનો ફેલાવો કેટલો હોવો જોઈએ તેનું વાચકે અનુમાન કરી શકશે.

આતો વિદ્યામંત્રના પ્રચારની એક સાધારણ વાત થઈ પણ જૈન સમાજનો આ વિષયમાં કેટલો આદર હતો તે જતાવવાની ખાસ જરૂર છે. જેમ બૌદ્ધ લોકોએ આ વિષયને ધાર્મિક રૂપ આપી અવરથ કર્તવ્ય તરીકે સ્વીકાર્યો હતો તેટલી હદે જૈનાચાર્યો બિલકુલ ગયા નહોતા. તેઓ મંત્રશાસ્ત્રનો અભ્યાસ કરતા એટલું જ નહિ પણ કોઈ કોઈ પ્રસંગે પતત સાધુ અથવા શુદ્રરથોની ખુશામદ કરીને પણ આ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ કરતા, છતાં પણ એના ઉપયોગ લાભાલાભ જોઈને કારણપરંતવે જ કરતા. વચ્ચેવામી, પ્રિયથ્રયસુરિ, આર્ય ખપટ, પાદલિપ્તસુરિ, આચાર્ય હરિભદ્રસુરિ, હેમચન્દ્રસુરિ, વિગેરે અનેક પ્રાચીન

૭ "વિજ્ઞઞા ઉભયં સેવેતિ । ઉભયં જ્ઞાન વાસતથ મિદ્ધત્થા તે વિજ્ઞનંતં જોગાદિનિમિત્તં સેવે દ્વયર્થઃ ॥"
(જિન ચૂર્ચિ, ૧, ૭૦)

તેમજ અર્ચાની આચાર્યો આ વિધવાના અનુભવી મંત્રવાદિઓ હતા અને ચોતાની વિદ્યાનો ઉપયોગ પણ કરતા પરંતુ તે કારણ પ્રસંગે જ, કારણ વિના નહિ. રમ્યલક્ષ્ય જેવા સ્થવિરો પણ કંઈક વિના આ શક્તિનો ઉપયોગ કરવાથી શિક્ષાને પાત્ર થયા હતા, અને આવા સખ્ત પ્રતિબંધના કારણથી જ બૌદ્ધોની આક્રંક જૈનોમાં આ મંત્રવાદથી આચાર માર્ગમાં વિકૃતિ થવા પામી નથી. ખીલું એ પણ કારણ છે કે જેમ ખીલ્ત કોણે એકિક ફળની આશાથી જ મંત્ર અને વિદ્યાઓ જપતા ત્યારે જૈનાચાર્યો આમાં પણ મુખ્ય ઉદ્દેશ કર્મનિર્ગરનો હતો. સૂરિમંત્રનું અનુક્રમ જે લગભગ પ્રત્યેક જૈનાચાર્યને કરવું પડતું તેનો પણ શ્લાઘેશ કર્મનિર્ગરને લગતો જ હતો. બૌદ્ધ અને ખાસ કરીને શાકત કોણના મંત્રવાદથી જૈનોના મંત્ર અને વિદ્યાઓ તદ્દન પવિત્ર અને નિર્દોષ વિધિસાધ્ય હોવાથી પણ મંત્રવાદ જૈન આચાર્યોમાં કોઈ જાતની ખરાબ વિકૃતિ ઉત્પન્ન કરી શક્યો નથી.

વિદ્યામંત્રની સત્યતાની બાબતમાં આ પ્રસંગે મળેલાં લખાણ સહાય તેમ છે પણ લેખના વિસ્તાર-બંધથી તેમ કરી શકતા નથી. અત્ર એટલું જ કહેવું બસ ચરો કે દિખોડીજમના નિયમો પર શ્લોક રાખનાર વાંચકો આ વિષયમાં બાળે જ અસહાય ચરો, કારણ કે અમુક ક્રમથી ગોઠવેલા અશરોના માનસિક અથવા વાચિક અદિલનો કારણ સ્વાત્મશક્તિની અન્યાસા ઉપર અસર ઉત્પન્ન કરી તે જ વિદ્યા-મંત્રનો વિષય છે, અને ગેરમેરિમ અથવા દિખોડીજમનો વિષય આનાથી બાળે જ જુદો પડે છે. અસ્તુ.

શ્રોત્વતાપિચિત્ત ને વિદ્યા અને પ્રત્યક્ષતા-ચિદિત ને મંત્ર, અથવા પાકે કરવા માગથી જ કાર્ય-સાધક થાય તે મંત્ર, અને જપદોષાદિ વિધિસાધ્ય તે વિદ્યા; એમ બે પ્રકારે મંત્ર અને વિદ્યાનો ભેદ જૈન મન્યકારોએ બતાવ્યો છે. જૈનોની માન્યતા પ્રમાણે જનનો વિદ્યાઓ છે જેમાં નીચે લખેલીસોળ વિદ્યાઓ મુખ્ય છે:—

૧ રોહિણી ૨ પ્રભસિ ૩ વજ્રશંખલા ૪ વજ્ર-કુશી ૫ અપ્રતિચકા ૬ નરદત્તા ૭ કાલી ૮ મહાકાલી ૯ ગૌરી ૧૦ ગાંધારી ૧૧ મહાબાલા ૧૨ માનવી ૧૩ વૈશ્વદેવા ૧૪ અચ્છુમા ૧૫ માનસી ૧૬ મહા-માનસી. આ સોળ વિદ્યાઓ અને એ જ નામની આની અધિષ્ઠાયક સોળ દેવિયો પણ માનેલી છે.

જૈનોમાં આને જોડલા મંત્રો અને વિદ્યાઓ મોજુદ છે તે સર્વમાં સૂરિમંત્ર અને વર્ધમાનવિદ્યા એ બે અધિક પ્રાચીન છે.

મહાનિશ્ચયસૂત્રને છેડે વર્ણવિશ્લેષ કરીને લખેલી વર્ધમાનવિદ્યા મળે છે તે સિવાય કોઈ પણ પ્રાચીન સૂત્રોમાં મંત્ર કે વિદ્યા જોવામાં આવતી નથી. નન્દી સૂત્રમાં આપેલી સૂચી પ્રમાણે પૂર્વે પ્રશ્નચાકરશ્રુમાં સમલક્ષરક વિદ્યાઓ હતી પણ આજે તેમાં તેવું નામનિશાન પણ નથી. છતાં પણ આ વિષયના અનેક ન્દાના મ્હોટા મ્હોટા આજે જૈન બંદારોમાં મળી આવે છે જેની સંક્ષિપ્ત સૂચી નીચે આપીએ છીએ.

૧ સૂરિમંત્રકથ	૧૩ અપિમંદલકથ
૨ સૂરિમંત્ર સારોદ્ધાર	૧૪ ચિન્તામણિપાર્શ્વકથ
૩ સૂરિમંત્રપ્રદેશ વિવરણ	૧૫ જ્વાલામાલિનીસાધન
૪ વર્ધમાનવિદ્યાકથ	૧૬ પ્રસંગિશાઃ કથપ્રસા-
૫ મધુરવાદિનીસાધન	૧૭ શાહાર
૬ મંત્રશાસ્ત્ર	૧૮ ધર્ટાકથુરકથ
૭ વિદ્યાનુસાસન (પ્રત્યેક ૫૦૦૦)	૧૯ પંચગુણીકથ
૮ પદ્માવતીકથ	૨૦ ઉદ્યોતકરસ્તવ કથ
૯ સરસ્વતીકથ	૨૧ શકરતવકથ
૧૦ અટ્ટમેકકથ	૨૨ પદ્મેશ્વર મંત્રકથ
૧૧ દ્વીકારકથ	૨૩ ઉપસર્ગદરકથ
૧૨ મંત્રાધિરાજકથ	૨૪ તિરવષ્ણુતરોત્તમકથ
	૨૫ બચ્ચદર રતનકથ
	૨૬ બ્રહ્મામર રતનકથ

એ સિવાય પણ અનેક ન્દાના મ્હોટા માનિક પ્રયોગો અને તેવા પ્રયોગવાળાં સ્તોત્રો વિશે જૈનોમાં પ્રચલિત છે.

વસંધારા અને જોગથી વિદ્યા પણ જૈનમંત્રપ્રાચીનમાં પ્રસિદ્ધ છે પણ એ બે વિદ્યાઓ બૌદ્ધોની દેવાથી

ઉપરના સિદ્ધાંતો નોંધી નથી. ઉપરની અન્યતામાવણીથી બાળી શકાશે કે વિદ્યાપ્રાપ્ત મહાસંગરના બિન્દુ રૂપે રહેલા જૈન મૌનિક અન્યો હજી પણ સારી સંજ્યામાં વિધિમાં છે, અને આ ઉપરથી જ જૈનોમાં મંત્રવાદનો પ્રચાર ફેરવો થયો હશે તેનું પણ કાચું અનુમાન બાંધી શકાશે.

‘આપણું પ્રાપ્તો’ જે કંઈ બતવું સાહિત્ય હતું, તેની ફેરફારી ઉપયોગિતા અને લોકપ્રિયતા હતી,

જૈનસાહિત્યમાં પ્રાપ્તો કયું સ્થાન ભોગવતાં હતો ? ઇત્યાદિ વાતોનો ખુલાસો ઉપરના વિવેચનથી થઈ ગયો હશે. જે સાહિત્યની પૂર્વગત ક્રુત તરીકે મણના થતી હતી તે જ સાહિત્યનું આજે નામ પણ સંસારમાંથી ભૂંસાઈ જવા બેઠું છે એ કેટલી શોચનીય દશા છે ? આરા છે કે આ ઉપરથી સાહિત્યસેવકો કંઈક ધરો લેશે, અને ચોપ રહેલ સાહિત્યનું સંરક્ષણ કરવામાં તૃપ્ત રહેશે ! તથાસ્તુ.

વિમલસૂરિનું પૃથિવ્યચરિત્ર

[વિદ્વાન મુનિમહાશયશ્રી અમરવિજયજી દરેકથી અમારી ખાતરી બાજુ મારે યુગના વર્તીકમાં બાંધી નીચેનું લખાવું છે, તે આતિ ઉપયોગી થારી અગ્રો અન્ન સ્વસ્તુ દરવા તેમની રત્ન લઘ્યે બીજે.]

“વિમલસૂરિનું પૃથિવ્યચરિત્ર પાંચતાં નીચે પ્રમાણે બીના મજે છે, તે ઉપરથી આ ગ્રંથ દિગંજરોનું છે કે સ્વેતાંબરોનું છે તેની સહજ ઝાંખી થશે.

૫૪ ૫-આકંપિત ચ લેખં મૈત્રુ ભંજુરણ લોહાણ ।
તેનેહ મહાવીરો નામંતિ કરં હુરિં દેહિ ॥ ૨૬ ॥

બાવાર્થ-પ્રભુએ અશુદ્ધી લીધા માત્ર વડે ગેર થયંત કપાળો તેથી મુરેદ્રે મહાવીર એવું નામ આપ્યું. (૨૬) આ. માન્યતા માત્ર સ્વેતાંબરોની જ છે.

૫૪ ૧૩-સિદ્ધાજ નરુદારં કાઠજ ચ પંચમુદ્રિયં લોચં ।
વગદિ સદસદેહિ સર્મ પત્તો ચ જિણો પરમલિચ્છં ૧૨૬
બાવાર્થ-સિદ્ધોને નમસ્કાર અને પંચમુદ્રિ લેવા કરી આર હતાર જણની સાથે મર્યાદાવિષયે દીક્ષા મહત્વ કરી. (૧૩:)

સ્વેતાંબરો-ચારમુદ્રિ લેવા કયો અને એક મુદ્રિ ઈંદની વિનંતિથી રહેવા લીધાનું કહે છે-બૂઝો કંપ સમો-પાઠ “વગદિયં લોચં કરેદ”

૫. ૧૫-જં જં ઉવગેદ જગો તંતં નેચ્છદ જિણો વિગયમોદો ।
સંવેગજામારો નરુદારવગં સમગ્રપતો ॥ ૮ ॥
બાવાર્થ-લોકો (વહોરાવતને) જે જે વસ્તુ પ્રભુ પાસે લાવતા તેને ઇચ્છતા નહોત. લાખ્યામાન જટાવાળા અને મોહરહિત પ્રભુ શરતભવણ પાસે પહોંચ્યા. આમાં કહેલ જટાનું વિશેષણ ઉપરસ્કત કથાને

વિરોધ દર્શાવે છે કારણ પ્રભુને દીક્ષા લીધા પછી રામશળ્યની દીક્ષ થતી નથી.

૫૪ ૧૫-સંમનિગ્ધલિતે વરેસે તત્ત્વ પરમસદાણ ।

સેવંસનરવરિંદો દહકુરસં દેહ પરિવુદ્ધો ॥ ૧૨ ॥

બાવાર્થ-વાળેલી અને લીપેલી જગ્યાએ અત્યંત શ્રદ્ધાપૂર્વક આનંદિત હર્યે શ્રેયસંકુમારે અપભ્રેવ પ્રભુને ઇશ્વરસં પહોંચાવ્યું. ૧૨

અહિં વાળેલી અને લીપેલી જગ્યાનું સ્વેતાંબરો ખાસ કારણ માનતા નથી. શુદ્ધ અને અશુદ્ધિરહિત હરકોઈ જગ્યાએ પહોંચાવી શકાય.

૫૪ ૧૦૪-મયવસદં વીહ અભિસેવદામસાતિદિગયરં જ્ઞાવં કુંભં
પરમસરસાવરિમાણમવગરયણુચસિદ્ધિં ચ ॥ ૧૩ ॥

આ ચૌદ સ્વપ્નની ગાથા સ્વેતાંબરોના માન્ય કલ્પસત્રને મળે છે.

૫. ૧૫૮-વવગાદિક્રમ રામો નિગ્ધસત્કિલેણ સાહુચલણજ્ઞણ
લક્ષણ સમવિપરિદિ અવેદ ચ વદિક્કુચુનેહિ ॥ ૧૧ ॥

બાવાર્થ-નિજરણુના પાણીથી સાધુના ચરણ-યુગલ પ્રકાશન કરી લક્ષ્યે આપેલા વલિકુચુનેથી રામચંદ્રે અર્ચન કર્યું. ૧૮

આ માન્યતા પ્રથમ સ્વેતાંબરોમાં પ્રચલિત હોય અથવા દિગંજરોની હોય તો કંઈ કદી શકાય નહીં. ખાસ કારણ તો કંઈ છે નહીં.

૫૫ ૨૩૮-સોદગ્મીસાળવળ કુમારમાર્દિદ્યમલોયો ય ।
લેતય કપો ય તદા છડો વિચ દોદે નાયવ્યો ॥૩૫॥
પ્રતીય મદાસુક્રો સદસારો બાળવ તદય ચેવ ।

તદ પાણ ય બાળ અચ્ચુચકપો ય ચોરસમો ॥૩૬॥
એજ દક્ષિત ૫. ૩૦૦માં ફરીથી વિસ્તારથી
આપવામાં આવી છે.

આ માન્યતા ખાસ શ્વેતાંશરની જ છે. દિગ્-
અરોના મત પ્રમાણે સૌધર્મ ૧, ધર્માત્ ૨, સતતકુમાર
૩, માહેદ ૪, અહોશોક ૫, અક્ષોત્તર ૬, લાંતક ૭,
કાપિષ્ઠ ૮, શુક ૯, મદાશુક ૧૦, સતાર ૧૧ સદસાર
૧૨, આર્નત ૧૩, પ્રાણુત ૧૪, આરણુ ૧૫, અચ્ચુત
૧૬, —આ ૧૬ દેવલોક હોવા નોંધ્યો

આ મુખ્ય બેદનો ચર્ચાસ્પદ વિષય છે.
૫. ૨૫૮-નારોણ વરદિ તિદિ પાસે અઘાદ પુદ્ગલિચ્ચાણ ।
વચ્ચદ્યા દદમાવા તિદિચ્ચ રક્તમ પતા ॥ ૧૨ ॥

બાવાર્થ—કેકઠરાણુએ ત્રણસો સ્ત્રીઓની સાથે
પૃથ્વીસત્તા નામની સાધ્વી પાસે દીક્ષા લીધી અને
દદમાવવાસી કૃતમ સિદ્ધિપદ (નોશ્ક)ને પ્રાપ્ત થઈ “૧૨

આ માન્યતા કેવલ શ્વેતાંશરની છે. દિગ્અરો
ઓને સુક્તિ નિયમે છે.

૫. ૨૭૮-સુપરોગસમાવચ્ચા વચ્ચગ્ગે વેગદિચિપેત્તન ।
મમ્મારાદિવચ્ચરિયા તિયવચિમાણુત્તમ પતા ॥ ૨૬ ॥

પુત્ર (બરત)ના શોધને પ્રાપ્ત થયેલી કેકઠ દીક્ષા
લઈને સારી પેઠે ચરિય પ.લીને દેવનિભાણુ માં ક્રમજ
મધ.

આ કથન ઉપરની ગાથા સાથે વિસ્તવાદ જણાવે
છે.

૫. ૩૦૬-ચંબવિમાર્ષે દેવો ગયા અદ્ધરિયવચ્ચા સા ॥ ૧૩ ॥
મા ગુણમેદે કમ્મણ, તિરિમાપુરોદિચ્ચસ્થ વેચવદે ।

દુરિયા ચંબવિમાર્ષે વેપો દદ્ધ વચ્ચા લીપા ॥ ૧૪ ॥

બાવાર્થ—પીઠીતપુરોદિત અને વેગવતીની
પુત્રી સુખમતી, બાદ દેવલોકમાં દેવી થઈ છે.

આ કથન કદ માન્યતાનું છે તેની કદ સમજાવ્યું
જતી નથી. શ્વેતાંશરમત પ્રમાણે (મંદરનીના કવચથી)
વચ્ચાત્ર દેવીનું કાન્દુરે આ દલસે

વચ્ચાવચ્ચા તરો અચ્ચુવ વરત ગુરોર્ષ દિ ॥ ૨૫ ॥

બાવાર્થ—બવનપતિથી લઈને ધ્યાન (બીજા)
દેવલોક સુધી દેવીઓની ઉત્પત્તિ છે. ઉપરના દેવલોકમાં
ઉપજતી નથી. આદમા સુધી અપરિચ્છીતા ઉપજેળ
માટે બંધ રહે. બારમા દેવલોકથી ઉપર દેવતાનું પણ
આવડું જતું નથી.

૫. ૩૦૮-રામેળ તદ લીયા દિદ્ધા અજ્ઞાણ મચ્ચચારત્તા
સેચ્ચવરપરિદ્ધાણં તારા સદિવ વસસિલેદ્ધા ॥ ૧૬૫ ॥

બાવાર્થ—તેવારે રામચંદ્રે શ્વેતવસ્ત્ર પહેરીલી અને
આર્ચા (સાધ્વીઓ) ની વચ્ચે બેઠેલી સીતાને તારા
સહિત ચંદ્રેષ્ણા (ચાંદણી) ની મેઠે બેઠા. ૧૬૫

આથી પણ શ્વેતાંશરના મતને ટેકા મળે છે.
આ પ્રમાણે બે તરફની માન્યતા જણાવી છે તેમાં
દિગ્અરો સંબંધી દાખલા હુલા છે અને શ્વેતાંશરની
માન્યતા સંબંધી પુરાવા મળજી છે (મેર દલાવ્યાની
માન્યતા, ૧૨ દેવલોક, સ્ત્રી દીક્ષાના પુરાવા, માટે
ચોગ્ય વિચાર કરવો પડે છે. ઉપર જણાવેલા ૯ મુદ્દા
પૈકી ના ૧-૪-૬-૮ આ ચાર (૪) મુદ્દાઓ ખાસ
શ્વેતાંશરની માન્યતા માટે મજબૂત પુરાવા છે. ૨-૭
બીજા અને સાતમો વિસ્તવાદ (પદસરખિતતા)
જણાવે છે. અને ૩-૫-૮ એ ત્રણ મુદ્દા કાઢી
પણ મત માન્યતાને સ્પષ્ટ પુરાવા કરતા નથી.
દિગ્અરમતની માન્યતા હોય તો પણ સંભવે અને
કદાચ શ્વેતાંશર સંપ્રદાયમાં પણ પહેલાં આ પ્રમાણે
પ્રવૃત્તિ ચતી હોય તો પણ કંઈ કદી ચક્રાચ નહીં.

આ પ્રમાણે આખા પદમચ્ચિયમાંથી મળેલા
મુદ્દાઓ કાઢી પણ મતનો પણ રાખ્યા સિવાય મધ્યસ્થ
બુદ્ધિએ લખી આપના આગળ રજુ કરવા આવ્યા છે.

ને દિગ્અરમાધ્યમેએ સંપૂર્ણ પદમચ્ચિય વચ્ચેનું
દેવ તો તેઓ પોતાના પદના કયા સપ્ત પુરાવા
આપે છે ? તે પુછી પુરાવા કરવા જરૂર છે.

પદમ ચરિયનું નામ જુદા દિપનિકામાં થયું
વચ્ચથી જુદું નાકલે છે એ પણ પુરાવા છે.

આખરસમુત્તિ અને નામિલબન્ધ માટે પં.
સામચંદ બચારનાસામગ્રી જણાવે છે ને ચોગ્ય છે.
કદમચ્ચમાં નાકલ (નામિલ) આખા વચ્ચામાંથી

નિકળ્યાતું જણાવે છે. ગુર્વાવલીમાં નાગેન્દ્રાદિ ચાર શાખા નિકળ્યાતું લખેલું છે. તેથી ખરે નામ એક જ જણાય છે પણ એન- પ્રશ્નમાં પણ આ વાત ચર્ચાઈ છે. તેના ઉત્તરમાં ચાર નાગિલાદિ શાખા અને ચાર ચંદ્રાદિ શાખા, એ સર્વે ૧૦૮મેનસુદિથી નિકળ્યાતું જણાવે છે. વાગના બેદથી કોઇ આચાર્ય કોઇ શાખાનું તો કોઇ અન્યનું વર્ણન કર્યાતું કારણ બતાવે છે.

કર્તાની પદ્મપરા મારે હજી ધણી તપાસતી જરૂર

છે. રચના સંવત—૫. ૩૭૫

વંચેવ ય વાસસવા હુમગાંવ તોસવરિસંતુલતા ।

વીરે સિદ્ધિમુવગણ તદ નિવદ્ધ દર્શ ચરિચ્ ॥૧૦૩॥

અર્થ—વીર ભગવાન મોક્ષે ગયા પછી હુમગાંવના પાંચમે ત્રીસ (૫૩૦) વર્ષ વ્યતીત થયે આ અગ્નિ ન્યાયું. ૧૦૩

આ ગાથાથી કર્તા પોતે વીર પ્રભુથી (૫૩૦) રચના કાળ જણાવે છે ત્યારે પુરાતત્ત્વના આચાર્ય શ્રી જિનવિજયજી મહારાજ વિમલસૂરિને સવિશેષાચાર્ય- થી પ્રથમના જણાવે છે તે પણ કંઈ અયોગ્ય નથી.

હજી મધ્યસ્થ દ્રષ્ટિએ વિશેષ ચર્ચાશે તો ધણું નસાઈ અન્યથા પાંચે એવી આશા છે.”

૨

વિશેષ ખલાસો

૫. ૫-ગાથા ૨૨માં દેવાનંદના ગર્ભમાં આવવાનું અને ગાથા ૨૯માં વિવાહ સંજ્ઞાથી વર્ણન કરેલું નથી તેથી એ વિષેની વાત કરતી આ-ય નથી એમ કહી શકાય નહીં.

પ્રજુના ૨૭ બપુ, ખાતાને ૧૪ રચના વિગેરે આગતોત્તી યુદ્ધે એ સંજ્ઞાથી કંઈ ઉદ્દેશ ન કરે તો કર્તાની મરહુની વાત છે.

પ્રાસંગિક અને સંક્ષિપ્ત પ્રજુનમાં અમુક વિષય લેવા થા ન લેવા ને વિવશ્ચાકીન હોય છે. પ્રશ્ન-શકા કવચવાનું સ્થાન જ નથી. એ સંજ્ઞા અગ્નિ અખપનો ઉદ્દેશ (આશય) હોય ને તેમાં કંઈ આવડત નહીં અથ તો વિચરવાનું થાઈ ખડે.

૫. ૯૮ના ગાથા ૫૭-૫૮ કુંવારા દીક્ષા લીધી એ વાતને રેકા આપવાનું લખ્યું, પરન્તુ ગાથાનું લખાણ હુકિત મુકત છે. માત્ર અર્થ કરતાં સમજાવેદ થાય છે, તે નીચે મુજબ

ગાથા-મઘી અરિદ્રનેમી પાસો વીરો ય વસુપુજ્જો ૫.૭
 ૧૧ કુમાર સીદ્ધા મેહામી મિલાખા જિજ્ઞવરિદા ।

સેસા મિ હુ રાયણો મુદ્દઈ મોતુજ નિલ્લનતા ॥૫૮॥

અર્થ—૧૯મા મઘીનાથ, ૨૨ મા અરિદ્રનેમિ (તેમનાથ), ૨૩મા પ્રાર્વનાથ, ૨૪મા મહાવીરસ્વામી અને ૨૨મા વાસુપૂજ્ય એ ૫ કુમાર (રાજ્ય ભોગવ્યા વગર) ધરથી નિકળ્યા જિનવરેદ. થયા, બાકીના ૧૬ જાને રાજ્ય ધર્મ-પૃથ્વી ભોગવીને દીક્ષા મહણ કરી. ૫૮મી આ ગાથામાં કુમારશબ્દનો અર્થ રાજ્ય ભોગવ્યા વગર પુવરાજ કુમાર આ પ્રમાણે થાય છે, પણ કુમાર એટલે કુમારવસ્થામાં (અપરિણિત) એ અર્થ યોગ્ય નથી. ભુગો વિશેષ આવશ્યક બાબતર. ૫. ૫૫૮

વીર અરિદ્રનેમિ પાસં મદ્દિ ચ વાસુપુજ્જં ચ ।
 ૧૧ મુતુજ જિજ્ઞે અવસેતા ભાતિ રાયણો ૨૨૧
 રાયકુલેસુધિ જાયા વિહુલ્લવંચેલુ લાંતિમકુલે પં ।
 ન ચ દિષ્ટિયમિસેવા કુમારવાસેમિ પચ્ચદ્વા. ૨૨૨
 સંતો કુંજ જ જરો અરિદંતા ચેવ ચક્રવર્ટી ચ ।
 અવસેતા સિચયરા મંદલિયા ભાતિ રાયણે ૨૨૩

અર્થ—મહાવીરસ્વામી, અરિદ્રનેમિ, પ્રાર્વનાથ, મઘીનાથ અને વાસુપૂજ્ય સ્વામી એ શિવાયના અવશેષ તીર્થેકરો રાજ્યએ હતા. નિશુદ્ધ વંશરાજા દારિદ્ર્યમતિના રાજકુંભમાં જન્મ્યા છતાં પણ રાજ્યાભિષેકની ઇચ્છા વગર કૌમાર અવસ્થામાંજ દીક્ષા લીધી હતી. શાંતિનાથ, કુશુનાથ અને અરનાથ તીર્થેકર રાજ્ય તથા અકવર્તિની બાને પદવી પામ્યા હતા. બાકીના તીર્થેકરો માંદલિક રાજ્યએ હતા.

દારિદ્ર્યદ્રીય આવશ્યક પ્રથમ ભાગ-૫. ૧૩૬માં પણ એજ ગાથાએ છે. મોગ ત્વદ્દિષ્ટિયમિસેવા ને રેકાણે નય દિષ્ટિયમિસેવા પાડે-લેખક દોષથી લખાણેલ છે. અને નીચે ટિપ્પણ કરનારે ૫૫૫ ગાથા આધું છે એ ક્ષાનમાં લેવા નેવું છે. ૫૬-૧૩૬

પ્રથમ ભાગ. તથા સમતિશત સ્થાન પ્રકરણમાં (આત્માન્દ જૈન સભા તરફથી છપાયેલ પ્રત)માં નીચે પ્રમાણે ગાથા છે- પૃષ્ઠ ૩૪.

મહિં-નેમિ મુનું તેસિ વિવાહો ચ મોગકચા ॥૩૪॥

ચીકા-મહિજિનં નેમિજિનં ચ મુત્તવા તેપાં દ્વાવિંસતિ-
જિનાનામુક્તિવ્યતિરિક્ષાનાં વિવાહધ જાતો મોગ્ય-
ફલાદ્ મોગ્યફલદમીંદયાદિતિ.

અર્થ-મહતીનાથ અને નેમનાથને છોડીને બાણીના ૨ ભગવાનને મોગદલ કમની ઉદય હોવાથી વિવાહ લાભે થયાં હતાં.

કુમારને પદમવળ વસુપુજો મહિ નેમિ પાસો ચ ।

વીરો વિચ પવ્વદવા સેસા પચ્છિપ વચંમિ વિવા ॥૪૮॥

કીકા-કુમારવે રાજ્યવચમામધુકવેવ પ્રયમવચસિ પ્રવજિ-
નાં કે-તે ૧ દસ્યત આદ-વાસુપૂજ્યજિનો ૧ મહિજિનો
૨ નેમિજિનઃ ૩ પાર્થજિનઃ ૪ શ્રીવીરોડપિ ચ, સેષાઃ
૧૧ જિનાઃ પ્રથિમવચસિ પ્રવજિતા નુપાધ વધુચુરિતિ
ગાથાઃ ૪૮

અર્થ-કુમારપણામાં (રાજ્ય અવસ્થા મોગયા સિવાય) પ્રથમ વપમાં દીક્ષા લીધી. કોણે ? તે દહે છે-૧ વાસુપૂજ્યજિન. ૨ મહિનાથ. ૩ નેમિજિન. ૪ પાર્થનાથ અને ૫ મહાવીર સ્વામી. બાણીના ૧૯ પાછલા વપમાં દીક્ષા લીધી. રાજ્ય પણ મોગયું હતું. તથા સિદ્ધસેન વિરચિત એકવિંસતિસ્થાન પ્રકરણ (અમારી બનાવેલી કીકાકુક્ત) માં ૫૪ આ પ્રમાણે ૧૪ કવ્યું છે-ગુણો ૫૪ ૨૪.

વસુપુજ મહિ નેમો વાગો વીરો-કુમારપવ્વદસા ।

જે કાઠે સેસા મળો નેમો અપરિણીયા ॥ ૧૪ ॥

૩૦૧-ચંચલિમાણ્યો મહિજિનામો, નેમિજિનઃ પાર્થો વીર
ગુણદે કમંચ, નિરિગપુરોદિવચ વેદવદે ।

દયા વંચાવમાણે દેવો દદ વદણ હીવા ॥ ૧૨૦ ॥

બાવાર્થ-શ્રીકૃતિપુરોદિન અને વેમવતીની શ્રી મુખમતી પ્રમ-દેવસેકમાં દેખી શક છે.

આ કથન કદ માન્યતાનું છે તેની કદ સમજાવ્યું નથી. એવાનું પ્રમણે (મહાદેવીના વચનથી) દેવસાદેવેશીનં કનનુદે ચા ૧૬૯૪૦

તમાગદને નથી સમુદ વરદ મુગાં વિ ॥ ૨૫૦ ॥

૧૯ એ રાજ્યપાલન કરી વત લીધું. તથા મહિનાથ અને નેમિનાથ એ એએ અપરિણિત-પાણિમહણ કર્યા સિવાય પ્રવચ્યા લીધી. અને ૨૨ જિને લાભ કર્યા ૫૪ી દીક્ષા લીધી હતી. ૩૪

તથા પ્રભુમનસુરિત વિચારસારપ્રકરણમાં ૫૫ એ ૧૪ ગાથા છે -

ગુણો ૫૪ ૪૧- કુમારવચમાણિ-

વસુપુજ મહિનેમો પાસો વીરો-કુમારપવ્વદસા ।

રજ્જં કાઠ સેસા મહિનેમો અપરિણીયા ॥ ૧૫ ॥

અર્થ ઉપર પ્રમાણે ૧૪ છે. માટે પુનરંકિત કરતો નથી. દ્વિતીયપાઠોથી કુમાર રાજ્યનો અર્થ રાજ્ય માટે બેસા પહેલાં એવો ૧૪ અર્થ થાય છે, નહીં કે લાભ કર્યા વગર.

તથા પદમચરિત ૫. ૯૮ ની ગાથા ૫૮ ની ઉત્તરાર્ધમાં સેસાવિહુ આવે પાઠ છે. એ પૂર્વે ગએલા (ઉપરોક્ત) કથનની અપેક્ષા રાખે છે. કારણ-પ્રથમ જણાવેલી વ્યક્તિઓમાંથી જુદા ઠાળવાના સંમધે ૧૪ બાણીના એવો રાજ વપરાય છે એ રાજ ઉપર ખાસ લક્ષ્ય આપવા જેવું છે.

૫૫ી-મારા સાંભળવા પ્રમાણે દિગંબરેસંપ્રદાયમાં ૧૯ માં તીર્થંકરના સંબધે મંથરી રાજ્યનો પ્રસંગ થતો નથી તેઓ મહિનાથ એવું નામનિર્દેશ કરે છે, એ વિચારવા માગ્ય છે.

દણુ વધારે જોડાપોદ કરશે તો થાણ અનંવાળું પડશે.

પ્રાસંગિક અને સંક્ષિપ્ત વર્ણનમાં અમુક વિષય નહીં આવ્યો હોય તો તેથી તે પ્રંય તે સંપ્રદાયના કર્તાનો નથી એમ શી રીતે કહી શકાય ? તે સંપ્ર-દાયથી વિરુદ્ધ હૃદયેમ થયે । જણાવેલા હોય તો તેના દોષ ૨ વિચાર અલાવી શકાય.

આપે છેવેતાંજરામાં દમેશાં બેલાતી સ્તુતિ આ પ્રમાણે:-

પંસ વીર વાસુપૂજ્યજી નેમ મહિકુમારી,

જનનદેવ્ય વિદ્યા એ કયા આપે નતપારી.

અંતિનાથ પ્રમુખા સવિ લરી રાજ્ય નિવારી,

લાગ્યમત્તી નેમ પદમ્યા નદી બીમ વરજારી. ૨

કવિ- -શ્રીવિજયનૃત કવિનામગર્ભ

૩

૧ દિગંબરો હરિવંશના યુગલને અદિ લાવી
તેનાથી હરિવંશની ઉત્પત્તિ ચલાવું માનતા નથી.

૫૩મચરિયમાં પૃ. ૧૦૪ પર બરાબર વર્ણન છે.

૨ દિગંબરો ભગવાન ઉપદેશ આપે છે એમ
મનતા નથી જુઓ આદિપુરાણ પૃ. ૪માં લખ્યું
છે કે —

“ ભગવાન્ હે વીતરાગ અસદ્ધા મુકે ચોતળ્યા ચો
હંછા કરીત નમૂનહી રાચા મુસાપામૂત દિવ્યવાણીચા
પ્રસાર જાલા ”

૫૩મચરિય પૃ ૬ માં નીચે લખ્યા મુજબ—

તો બદમાળદીપ માસાપ સંવજીવહિયજળનં. ૧

જલહરગમીરવો કહેર ધમં જિળવરિંદો ॥ ૫૧ ॥

અર્થ — તે વારે મેષ. સમાન મંભીર સ્વસ્થી
અર્ધમાગધી બાપામાં સર્વ જીવને દિતજનક ધર્મ
જિનેશ્વર ભગવાન કથન કરવા લાગ્યા અદિ કર્ત-
પ્રણામ ‘ હહેમિ ’ લખ્યું છે. તે ઉપદેશ આપવાનું

સ્થાન રીતે સિદ્ધ કરે છે. તે વ્યાકરણ ભણનાર
સહેજ સમજી શકે.

૩ ભગવાન અર્ધમાગધી નહોતા બોલતા.
કેવળ માગધી બોલવાનું ભણાવે છે, તેનું પણ એ
ગાથાથી સંમંધાન થાય છે, તેમજ ૫૩મચરિયમાં
પૃ. ૧૫માં ફરીથી આ પ્રમાણે લખ્યું છે —

બંદ સાહિંતે વવતો જલહરગમીરમહુરનિષ્પોસો ૧

હરમણમજ્જમારે દુવિહં ધમં જિળવરિંદો ૨૨

અર્થ — ત્યાર પછી દેવમનુષ્યની સમામાં મેષ
સમાન મંભીર અને મધુર સ્વસ્થી બે પ્રકારનો
(સાધુનો અને શ્રાવકનો) ધર્મ કથન કરવા
જિનેશ્વર ભગવાન પ્રવૃત થયા.

૪ પ્રભુ સ્વર્ણ કમસો પર ચાલવાનું દિગંબરો માનતા
નથી. જુઓ યશોવિજય ઉપાધ્યાયકૃત દિગંબર ૮૪
બોલ. મા. ૧૩૫. ૫૩મચરિયમાં નીચે મુજબ છે. પૃ. ૫
જતો ઉઘેર ચલણે તત્તો જાયંતિ સદસતપદાઈ ૧

જ્યાં પ્રભુ ચરણ મુકે ત્યાં કમસો થતાં. આ
પ્રમાણે ૪ મુદા શરીથી મત્યા છે તે અત્ર ઉમેરો છે.

શ્રી મહાવીર જૈન વિદ્યાલય

[તા. ૩-૧૦-૨૫ને દિને સર પ્રકાશકર દલપતરામ પરશ્વની હાથે આ વિદ્યાલયના અધ્યક્ષોના બંધ મહાનને
બંદર રીતે શ્રદ્ધા કરવાના યથેલા આનંદ પ્રસંગના મેળા વડામાં આપેલું લાખણ]

મહાનુભાવ પ્રમુખ સાહેબ, સત્તારીઓ અને
સહયુક્તરો !

આ વિદ્યાલયને સ્થપાયે દસ વર્ષ વીતી ગયાં.
તેની કાર્યવાહીનો ટુંક ખ્યાલ મંત્રીવર્ગ થી મેળા-
ચંદ્રમાણે આપને આપ્યો છે. હું માન તે સંસ્થાના
પ્રધાન તત્ત્વોનો જ સ્પર્શ કરવા ‘ માણ ’ છું.

આ દસ વર્ષોમાં અનેક વાતો બની ગઈ. મહા-
બારતના યુદ્ધ કરતાં અતિ મહાબારતનું યુદ્ધ ચઢ
ગયું ને કુરોપીય પ્રત્યક્ષો ઉલ્લભિત થઈ ને ત્યાં
પણ અદિસાની વાતો ચલા લાગી. હિંદના પર
અનેક વીતકો થયાં. છતાં આ વિદ્યાલયને પ્રભુની
કૃપાથી, શ્રદ્ધા મુનિની પ્રેરણા અને આશીર્વાદથી અને
થી સંઘની ઉદારતાથી આંખ ન આપતાં ઉત્તરોત્તર
તેની પ્રગતિ થતી ગઈ.

૧૯૭૦ના સંવતમાં સમાજની સ્થિતિનો ઉદ્ધારોહ
તેના દિતચિંતકો કરવા લાગ્યાં. ‘ અતિ પ્રમાદે
નિરસાહ-જગદાચર્ય, આસ લેતો અતિ બલ કરીને
મથી, ને સમાજને જરી છે નિરાશા બધી, ક્યાંથી
ટકશે જીવન-પૂર ચિરકાળથી ’ એવી સમાજની સ્થિતિ
હતી — સમાજની સંખ્યા દિન પ્રતિ દિન અનેક
કારણોથી ઘટતી જાય છે, ધર્મભાવના એકથી થતી
જાય છે, તે ધ્યાનમાં લઈ મુનિશ્રી વલ્લભિવજયજીની
પ્રેરણા અને આશીર્વાદથી શ્રીમહાવીર પ્રભુના નામથી
આ વિદ્યાલયની સ્થાપના થઈ. તે સ્થાપનાદિન
બરેબર વીરશાસને ધન્યદિન ગણી શકાય.

શ્રીમહાવીર પ્રભુના બોધેલા આદર્શ જીવનમાં
ઉતારના માટે આ પ્રયત્ન છે. તેમનાં સર્વવ્યાપક
સૂત્રો નામે ‘ પદમ ’ નાણી તમો દયા — પહેલાં જાન

પછી દયા, 'ધર્મો મંગલ મુક્તિ' અહિંસા સંજ્ઞો તનો'—અહિંસા, સંયમ અને તપ એ ઉત્તમ મંગલ રૂપ ધર્મ છે, એ લક્ષમાં લીધું છે. તેમની ભાવના 'સંતી છવ કહે શાસનરસી, ધંસી ભાવદયા મન ઉલ્લસી' એ હૃદયમાં ધારી સમાજના યુવકોમાં શાસનરસ રેડવા અને ઉતારવા પ્રત્યે દલિખિંદુ રખાયું છે અને તેમના નામની કૃપાથી અને શ્રીમંત, મધ્યમ, સામાન્ય જૈનોની ઉદારતાથી આ વિદ્યાલય આટલી સંતોષકારક સ્થિતિ પર આવ્યું છે.

હાલના પાઠ્યાલ્ય પદ્ધતિ પર અપાતા શિક્ષણની મોટામાં મોટી ખામી ધાર્મિક શિક્ષણનો અભાવ એ છે. આત્મા ને જગત્ સાથેનો સંબંધ, જગત્ અને પરમાત્મા સાથેનો સંબંધ, અને આત્મા અને પરમાત્મા સાથેનો સંબંધ ધર્મ શિખાડે છે. ધર્મના શિક્ષણના અભાવને લીધે ધર્મભાવના જગતી નથી તેથી જડવાદનો પેસારો દિવસે દિવસે વધતો ગયો.

પાશ્ચાત્ય ડેંગવણીએ શુદ્ધિનો અતિ વિકાસ કરાવ્યો અને સાથે સાથેનું એટલે વિજ્ઞાનને બેઠી ગુલના અને પ્રશ્નોત્તરની પદ્ધતિથી why તથા wherefor — શા માટે અને શા કારણે એવો વાદ દાખલ થયો. આ વાદથી ધર્મના વિધિવાદ ને ક્રિયાકાંડ કંપર અપ્રદા આવી ને ધર્મભાવના પર આધાર થયો. વિધિઓમાં પણ રૂઢસ્મ-તત્ત્વ છે, મનને સંયમમાં રાખવાની યોજના છે અને તેવા સંયમ આવતાં શુદ્ધધર્મ એટલે સર્વ વિધને 'આમ-વત્ સર્વ બૈનેયુ'—એ પ્રમાણે માનવું ને વર્તવું એ પમાય છે. તેવા વર્તન ને હપ્દેશ માટે આત્મભોજ આપનાર ધર્મવીરોનાં ચરિત્રોથી ધાર્મિક અરિમતા નામત કરી ધર્મભાવના યુક્ત અને સતેજ રાખવાની આવશ્યકતા છે.

જડવાદનો દૂર કરવા, ધર્મભાવના નામત કરવા અને આત્મદારિક સ્થિતિ સુધારવા સદ્ધર્મીઓ પ્રત્યેના જૈનોમાં 'સદગ્ગ' એટલા વાતસંયમાવ — 'રવાળીના સગપણ સમું સ્વર ન સગપણ કેલ' એ બાપ પર આધાર રાખી શી વસ્ત્રપરિચ્છેડે શ્રીમંત, વિકાત્ અને ભાવિક સત્જનોને એકા કરી શી મહાવીર વિદ્યાલયની રચાવના કરી-કરાવી.

જૈનોનું સાહિત્ય અતિ વિશાળ છે. તેના દરેક અંગ અને ઉપાંગ પર જૈન મહાચાર્યોએ અસંખ્ય ગ્રંથો રચ્યા છે અને તે બંધાર આદિમાં પડવા પડવા ઉપાધને વડા થતા જાય છે ને તેથી અમૂલ્ય ગ્રંથોનો લોપ થવા સંભવ છે; જૈનોએ શિલ્પકળા અને વાસ્તુવિદ્યામાં જર્બરો કાજો આપ્યો છે અને તેના સંબંધમાં ગ્રંથો રચ્યા છે તે ઉપરાંત બન્ય અને કલાના આદર્શરૂપ આણુ, શણકપુર, શેત્રુંજય, ગિરનાર આદિ અનેક તીર્થસ્થળોએ તેમજ શહેરો ગામડામાં ઉભા કરેલાં મંદિરો હાલ જોવાય છે અને અસંખ્ય તો બેદરકારી તેમજ ખીન અનેક કારણે કાળે કાળે નાશદ થયાં છે. જૂજરાતના ઇતિહાસનાં સાધનો જૈનો પાસે પ્રબંધો આદિમાં મેળૂદ છે. અને જૂજરાતનો પ્રાચીન ઇતિહાસ તે જૈનોનો ઇતિહાસ હજબજ છે. આ સર્વનો ઉદાર કરવા માટે કાષ્ઠકનાશઓની જૈનોમાં મેટી ખોટ પૂરી પાડવા માટે આ વિદ્યાલયનો હેતુ છે.

જૈન સમાજ અ-ય કોમોની સરખામણીમાં કંઈક શ્રીમંત મણાતી, તે દિવસે દિવસે દરિદ્ર થતી જાય છે, તેના હાથમાંના ધંધાઓ ખીનના હાથમાં ચાલ્યા જાય છે, કુટિવાને વધુ ને વધુ ખરાબી કરતા રહ્યા છે, ધર્મીદા નાણાંનો ઉપયોગ બોલન, વરગોશ આદિમાં અનુપાદક રીતે થતો જાય છે અને ખરા નાણકો ઓછા થતા જાય છે અને નવા નાણકો થતા યા મળતા નથી. 'કંચી ડેંગવણી મેળી થતી જાય છે. આ સ્થિતિ દૂર કરવ ને માટે આ વિદ્યાલયની રચાવના છે.

પ્રેક્ષિતર આનંદશંકર બાપુએ એક રથને કહ્યું છે તેમ આપણા દેશનો ધાર્મિક ઉદાર કરવાનું બજ તે પહેલું તપરે જ આવશે કે નહીં આપણાં શ્રેષ્ઠગુણો આપણા પ્રાચીન મેરોનો અગવડ કરશે, તે કંપર અત્તરનાં તેજ અને ક્રમાનગી બનાવ્યાં આપશે, શુદ્ધ શ્રદ્ધ તથા બંધિ પદે શ્રી મહાવીરના નામને યોનાના છપાને, મંત્ર કરી જપશે તથા જાપશે, સાદું જીવન માલશે અને અતિદિન પોતાની ધાર્મિક અનુભવ વધારે જાય.

ગંભીર અને વિશાળ કરતા જરો. એન્યુએટ વર્ગથી જ આપણા સનાતન ધર્મનો ખરેખર ઉદાર યજ્ઞ સંકશે. જગતનાં વર્તમાન જીવન તેઓ જ બચે છે; અને સનાતન ધર્મને અગ્નિના કૃપમાંથી કાઢી ક્યાં મૂકે એનું ખરું સ્થાન તેઓ સમજે છે.

આ વિદ્યાલયના સંચાલકો હજી છે કે તેના એજ્યુએટો પોતાનું આ કર્તવ્ય જટ સમજી લે અને પોતે ધર્મનો ખર્ચ પાળી આપણા ધાર્મિક ઉદાર માટે આત્મીયની સ્તુતિ કરે અને સૌન્દર્ય, ઉદાર-દૃષ્ટિ, અખૂટ ઉત્સાહ તથા અગ્ર નિશ્ચયના બળથી પશુ એ સ્વાર્થથી કરવામાં પોતાનું સૌર્ષ છાવે.

વર્તમાન વિદ્યાર્થીઓ એજ ભવિષ્યના ખરા ગુરુઓ બનશે, અને તેટલા માટે અગોને તેમના પર આરે જરૂરી જરૂરી આશાઓ છે. જ્યાં સર્વાંશે સ્વાર્થથી ન જ કરી શકે પણ દરેક અમુક અંશે તો જરૂર આત્મભોગ આપી શકે, અને પોતપોતાનું પ્રિય ક્ષેત્ર સહ તેમાં પોતાનો શોધો અર્પી શકે. કેઈ અણુખોશિયું અને અપ્રકટ સાહિત્યને ખેડી પ્રકટ કરે-કરાવે, કેઈ સમાજના પ્રશ્નો હાથ ધરી તેમાં સુધારો કરાવે, અને કેઈ પોતાના ચાંતનો લાગ અગ્નિને આપી શકે.

તે વિદ્યાર્થીઓએ આપણા ભારતના મહર્ષિ દાદાભાઈ નરસિંહજી જે કહેલું છે તે સંપૂર્ણ રીતે ત્રણમાં રાખ્યા હું વિનવીશ. તેઓથી એક સ્થિતિ બન્યા છે કે :—

‘As education advanced, thought gradually developed itself in different directions. I realised that I had been educated at the expense of the poor to whom I myself belonged. The thought developed itself in my mind that as my education and all the benefits arising therefrom came from the people, I must return to them the best in me. I must devote myself to the service of the people.’

— ‘જેમ જેમ કૃષ્ણજી વધી તેમ તેમ જુદી જુદી દિશામાં વિચારનો વિકાસ થતો ગયો. મને તો એવી પ્રતીતિ થઈ કે હું કે જે ગરીબ વર્ગનો હતો તે ગરીબોના પૈસે જ કૃષ્ણજી પાંચો હતો. મારા મનમાં એવો વિચાર વિકસાયમાન થયો કે મારી કૃષ્ણજી અને તેમાંથી મળતા સર્વ લાભો લોકોમાંથી જ મળેલા છે તેથી મારામાં જે કંઈ હયામાં હયાં તત્ત્વો હોય તે મા લોકોને બદલામાં આપવાં જોઈએ. મારી જાતને તે લોકોની સેવામાં જ અર્પવી ધરે.’

આ મહાન વિદ્યાર્થીઓ માટે એક પીઠક કે કેદખાતું નથી, પણ તેમનું પોતાનું જ પીઠ છે. — તેમનો આશ્રમ છે — તેમાં પણ પોતાનું નાનું સ્વરાજ સ્થાપી શકે છે. તેમાં તેઓ બ્યાવહારિક અને સાથે સાથે ધાર્મિક શિક્ષણ પોતાના પગ પર જ નીબી સ્વાવલંબનથી લે છે. કારણ કે તેમને આ મદદ મદત ધર્મોદાર નહિ પણ એક જવાબદારી-પાળી હોત તરીકે છે.

આ સંસ્થાની કાર્યધારીનાં પરિણામોથી આપ સૌને સંતોષ થશે. તેનાં ગયાં દશ વર્ષો અનેક બનાવોથી ભરેલાં છે અને હજુ બીજાં વર્ષો આ કરતાં પણ વધુ મહત્વનાં અમારી નજરે આવે છે. અમાર સુધીનું કાર્ય ટેનિસન કવિના શબ્દોમાં કહીએ તો ‘A fair beginning of a time’. કાળની એક ઠીક-સારી શરૂઆત છે. હવે પછીનું કાર્ય ભવિષ્યમાં જણાશે, પણ એટલી તો અમારી સંપૂર્ણ સદા છે કે જ્ઞાન એ પ્રકાશ છે અને પ્રકાશ પ્રત્યે દૃઢ કર્મનાર માટે નિષ્કળતા નથી. There is no failure for those who march towards the light of Knowledge.

આ સંસ્થા એમ અમુક સંપ્રદાયની — જૈનની છે, તેથી દેશહિતને બાધા રૂપ નથી. અમારી કામ અવસરખ્ય અને ઓછી વિરત છે તેથી તેમાં બ્યવસ્થા વધારે સારી અને વધારે સહેલાઈથી લાગી શકાય. જેમ આ મહાનના દરેક છટ અને પંચમને સ્થાન અને મહત્તા છે, તેમ આ સંસ્થાને દેશના ઉદ્ધારથી મહેત્રમાં એક નાની છટ સમજાવે.

શ્રી મહાવીર જૈન વિદ્યાલય વિષે કાંઈક

શ્રી મહાવીર જૈન વિદ્યાલયનું નવું મકાન પાશ્ચાત્ય રીતિએ ગઢ આસો વદિ ૧ ના દિવસે સર પ્રમોશનર પટ્ટણીના હાથે ખુલ્લું મૂકવામાં આવ્યું. એ જ મકાન પૌર્ણીય રીતે લગભગ બે મહિના પહેલાં ખુલ્લું મૂકવામાં આવેલું એ સૌ કોઈ જાણે છે. એક જ પ્રસંગનું આવી રીતે પુનરાવર્તન કરવાની ખાસ જરૂર નહોતી. એ પ્રમાણે સ્વીકારીએ તો લાગે પણ બે પદ્ધતિએ કરવા પડશે, અને દીક્ષા પણ બે રીતે ફેવી પડશે. એ બન્ને પદ્ધતિઓ એક જ પ્રસંગમાં મુશોગ થઈ શકત અને તે વધારે મુંઝવણી બનત.

x x x

એ બે માસની અંદર શ્રી મહાવીર જૈન વિદ્યાલય બારે વાવાઝોડમાંથી પસાર થયું. બે પહેાએ ઠીક વાગ્યુંદ કરી બતાવ્યું. એક પણ ક્રહે કે 'મહાવીર વિદ્યાલય તે ધર્મની સંસ્થા છે કે કસાઈની?' બીજા પક્ષના લેખકોમાંથી કોઈ કોઈએ વિદ્યાલય અને તેના અંગે ઉપરિચિત થયેલા પ્રશ્નને બાજુએ મૂકી અંગત આક્ષેપોનો વરસાદ વરસાવ્યો. મૂળ ચર્ચા એ હતી કે 'જૈનોથી ઠાકતર ચલાય કે નહિ?' સમગ્ર દુનિયા હસે એવી આ ચર્ચા અને તેમાં રહેલા પ્રશ્ન છે, છતાં જૈન સમાજનું શરીર એવું ઊંચ-ઢિમ છે કે નાનીસરખી પણ બહારની પવનલહરિ તેને ખગભળાવી શકે છે. થોડા વર્ષ પહેલાં કેસરની ચર્ચામાં પણ બીનનું ચું હતું? એ જ મુખીઈ અને એ જ હતાપણે આજબર! કોઈ કોઈ ન જાણેલું ન સંબોધેલું અને ન ગમતું બોલે કે મોટા ધર્મી-કંપ !!!

સાથે મારા જેવો ઉત્કર્ષપ્રાર્થો કોઈક લખે તે અસ્થાને નહિ ગણાય. શ્રી મહાવીર જૈન વિદ્યાલય એ મુનિ શ્રી વલ્લભવિજયજી મહારાજ અને તેમના સહકારીઓનાં પ્રયાસનું ફળ છે. વિદ્યાલયનો આદર્શ ધણો ઉચો છે અને પ્રદેશ ધણો વિસ્તીર્ણ છે. તે ધોરણે અત્યારનું પરિણામ અતિ અદ્ય છે. પણ વસ્તુનું માપ આદર્શથી જ નથી થતું; વસ્તુનું માપ વર્તમાન કાળના સંયોગોને લક્ષીને પણ કરી શકાય છે અને તે રીતે વર્તમાન વિદ્યાલય, કાર્યકર્તાઓના શ્રમનું યશસ્વી પરિણામ છે.

x x x

જેમ આર્યસમાજીઓએ હરદ્વારમાં શુરૂકળ શેષ્યું છે, જેમ મુસલમાનોએ અલીગઢમાં કોલેજ સ્થાપી અને જે અત્યારે યુનીવર્સિટીમાં પરિણમી છે, જેમ હિંદુઓએ બનારસમાં હિંદુ યુનીવર્સિટીને વિસ્તારી છે, જેમ થીઓસોફિસ્ટોએ અદિયાદમાં ગોરું ચાલું જમાવ્યું છે તેમ જૈનોનું કેમ કાંઈ નહિ? પંજાબમાં આર્યસમાજીઓની પ્રશ્નિઓના પ્રત્યક્ષ સાક્ષી મુનિ શ્રી વલ્લભવિજયજી મહારાજના મનને આ પ્રશ્ન હંમેશ પીડનો અને તે પીડનો એમ મુંબઈના કેટલાક વિદ્વાન તેમજ ધનિક આગેવાનોને લાગેો અને તેના પરિણામે બવિવ્યની મોટી આચાર્યો આપતી થીમદાવીર જૈન વિદ્યાલયની સંસ્થાના પાયા શેષાયા.

+ + +

આપનાર વિદ્યાર્થીઓને કેટલાક ધાર્મિક નિયમો પાળવાના હોય છે, હમેશાં દેવપૂજા કરવાની છે અને ધાર્મિક શિક્ષક પાસે હમેશાં એક કલાક શિખવાનું છે. આ ધાર્મિક શિક્ષણની ઘણી કિંમત આંદલામાં આવે છે. અલમત, એથી એક લાભ તો જરૂર થાય છે અને તે એ કે, ધર્મ વિષયમાં તદ્દન અજ્ઞ વિદ્યાર્થીઓ ધર્મવિષયના યોગ્ય પથા બાંધુકાર બને છે. પણ આ ધાર્મિક શિક્ષણથી વિદ્યાર્થીઓ ઉડા ધર્મ સંસ્કારવાળા થાય છે અને પુરા-ધર્મથીયે અને એ માન્યતા થયાર્થ નથી. પણ આમાં વિદ્યાલયનો ફાળ હોય નથી. આત્મારે વિદ્યાલયને માત્ર કાલેજના વિદ્યાર્થીઓ સાથે જ કામ લેવાનું હોય છે. મેટ્રીક સુધીનું બહુતર તો ગમે ત્યાં મળેલું હોય છે. ધર્મ સંસ્કાર સમજાવે બંધાવાની વય વ્યતીત થતા બાદ વિદ્યાલયમાં વિદ્યાર્થી બહુવા આવે છે. કાલેજનું ચાર વર્ષનું છવન વિદ્યાર્થી છવનમાં કેવો માનસવિશ્લેષ કરે છે તે તો જોજો અત્યુત્તમ હોય તે જોજો. જ્યાં જુદી પ્રજાતિ મેળવી સર્વ પ્રવેશો નિકાસ કરવા ખેડી હોય, જ્યાં વિજ્ઞાનવાદનું પરિચીનન અંદરના સારા નરસા સર્વ પ્રાણીનું જન્મલન કરી રહેલ હોય, જ્યાં મતોરાત્મ્યમાં અનેક આદર્શો મળતા હોય અને કાલેજ કાલેજ બંગાલા હોય ત્યાં એક કલાકના દૈનિક ધાર્મિક શિક્ષણની જબ્બોડી અસર થવી સંભવિત જ નથી. જ્યાં દરિયા તોફાને ચઢ્યો હોય ત્યાં તેલના ખસો પાંચસો રૂપાં થું કરી શકે? એમ છતાં તેની કુપથગિતા તો વિના સંશય અપાધિત છે. ધર્મવિષયમાં જરૂર તો હાનિકારક છે. ધર્મજ્ઞાન કાંઈ પણ કારે ઉદારક છે.

બિન ધર્મોના પરીક્ષણ કાર્યમાં, ધાર્મિક ઇતિહાસના અન્વેષણમાં અને ધાર્મિક માન્યતાઓ અને અત્યાચના વિજ્ઞાનના સિદ્ધાન્તોની સરખામણી અને સત્યાસત્ય ની તુલનાના કાર્યમાં નિયોજવાની જરૂર છે. વિદ્યાલય પ્રતિષ્ઠિત ડાક્ટરો, બાહોશ ઇન્જનેરો, કુશળ ધારા-શાસ્ત્રીઓ, કે સાહસિક વ્યાપારીઓ નિષ્કર્ષે તેમાં અવરથ વિદ્યાલયની શોખા અને પ્રતિષ્ઠા છે પણ વિદ્યાલયના ખેડની પરિપૂર્તિ તેથી નથી; તે તો બધારે ધર્મસંશોધક અને ધર્મોદ્ધારક વિદ્વાનો પેદા કરે ત્યારે જ થાય.

x x x

વિદ્યાલયનું જે મહાન બાંધવામાં આવ્યું છે, તેનાં જબ્બોડી કરવામાં આવે છે. મહાન બાંધવા બંધાવવામાં બાગીદાર કાર્યકર્તાઓનો જમ અતિ સ્તુત્ય છે. મહાન ઘણું જ વિશાળ અને મજબૂત છે અને અસાધારણ કરકસરથી બાંધવામાં આવ્યું છે. તે મહાનનો મોટો દોલ ભવિષ્યમાં જૈન ટાઉન-દોલ ખનવાની કુબેદ ધરાવે છે. બાલ્યે નાણુકે જિન મંદિર બંધાવે રહ્યું છે. આ વિદ્યાલયમાં વિદ્યાર્થીઓને સારી સંખ્યામાં રાખી શકાશે અને ફીકે સગવડ આપી શકાશે. પણ કોઈ પણ મંદિર સંસ્થાના મહાન માટે આટલી વાત બસ નથી. આ વિષય ઉપર આપણા મોઝોડું લક્ષ્યજ હોતું નથી તેથી તેનો અહિં કાંઈક ઉદ્દેશ્ય કરવો જરૂરનો છે. ખેડકાં તો કોઈ પણ મહાનનું બાલ દર્શન તે મહાન જોને લગતું છે તે સ્વયંવાને સમર્થ, ખનતું જોડો. જેમ કે દેવમંદિર. તેના બાદ આપણા ધર જેવો કેમ કરવામાં આવતો નથી? ફરથી પણ દેવમંદિર કોઈ યોગ્યખી શકે તે માટે. તેવી જ રીતે વિદ્યાલય જેવી સંસ્થા સરસ્વતીમંદિર નહિ તો ખીલતું થું છે? તો આ સરસ્વતીમંદિર છે એમ ઉકત મહાનના બાલ દર્શનથી કોઈ કહી શકે તેમ છે ખૂં? જોવા-લીખ રેકે રોડના ખીલ મહાનોના ધાર અને બચ્ચ-તામાં હરિશાઈ કરતું આ મહાન માવ મોટા અક્ષરના આંદથી કળા શકાય છે કે અહિં મહાવીર જૈન વિદ્યાલય છે. તદુપરાન્ત આવાં મહાનોના ધાર

x x x

આત્મારે વિદ્યાલય જે મેવા બળવે છે તે તો જરૂર બળવે. તેનું મેવાક્ષેપ અત્યાચના કાંઈ આર્થિક સંયોગોમાં આવી મોટા પ્રમાણમાં વિસ્તરી શકે તેમ નથી. માત્ર વિદ્યાલયને પ્રગતિની એક દિશા સ્વચી ચકાય. જે વિદ્યાર્થીઓ કુશળ જુદિના અને ધર્મોદ્દેશ્ય રક્ષિતા લાગે તેઓને ખાસ સગવડો અને ભવિષ્યનો ખેડ આપીને ધર્મસાહિત્યના સંશોધનમાં, બિન

ઈડરનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ

ગૂર્જર સ્ત્રીઓ 'હરીઓગદ' કહ્યા હોઈ માણા-
જી' વળી 'અમે હરીઓગદ કહ્યારે આનંદ
લા' એ ગીતો ગાઇ બતાવે છે કે ઇડરનો ગદ
ઇક દુર્ભેદ હશે. ઇડરનું સંસ્કૃત નામ ઇલાકુર્ગ છે.
એક શ્રાવણ શહેર છે. તે સંબંધી ઉલ્લેખ કયા
સ્ત્રીન ગ્રંથોમાં છે તે શોધ કરીએ તો મળી શકે
નહી છે. હાલમાં નેટલી શોધ બની શકી તેટલી
પત્ર નિવેદન કરી છે:—

અનેક પટ્ટાવલિમાંની એક જૈન સ્વેતાંબર
પ્રતિમા હેરહના સને ૧૬૧૫માં કાઢેલા ખાસ
ખેતિહાસિક અંકમાં ગૂર્જર ભાષામાં જેવી મળી છે
તેવી રીતે પ્રસિદ્ધ કરેલી છે. તેમાં એવો ઉલ્લેખ
કે કે:—

“સંપ્રતિ રાજ્યે x x પુનઃ ઇડરગદે શ્રીશાંતિ-
નાથનો પ્રાસાદ મિષ્ટ નિષ્કળ્યો.”

પૃ. ૩૩૫-૩૩૬.

આ સંપ્રતિ રાજ્ય શ્રીવીરાલ ૨૮૫ (અરજી
પચાસી) વર્ષે થયો એવો ઉલ્લેખ તે પટ્ટાવલિમાં
પૃ. ૩૩૩ મે છે. એટલે બે હજાર વર્ષો કરતાં વધુ
જનું આ ઇડરગદ છે તેમ આટલાપરથી જણાય છે.
હતાં આ સિંચાય આ શહેરની આટલી બધી પ્રાચી-
નતાનું પ્રમાણ મળી શકતું નથી. જે કંઈ મળી શકે
છે તે હમણું છેલ્લાં શતકમાં લખાયેલ ગ્રંથમાંથી છે.

પરતરગન્ધીય શ્રીજિનપતિસુરિએ (જેઓ વિ.
સં. ૧૨૧૦ થી ૧૨૭૭ ની વચમાં થયા છે) પેતાની
બનાવેલી તીર્થમાળામાં નીચે પ્રમાણે લખ્યું છે:—

“દેવગિરી મિર્જિટ ચૌહાણધિપકારિતે જિન પ્રયમ”
આથી એવણ જણાય છે કે તેરમા સૈકામાં પણ
આ શહેરને ઇડર કહેતા. વળી એમ પણ સિદ્ધ થાય

છે કે કુમારપાળ રાજ્યએ પ્રથમ જિનધરની સ્થાપના
કરી હતી. હવે વિચારવાનું એ છે કે તપાગન્ધી
પટ્ટાવલિમાં કહેલા પ્રમાણે જો અહીં શાંતિનાથનું
મંદિર સંપ્રતિ રાજ્યએ બનાવ્યું હત તો જિનપતિસુરિ
જેઓ ખાસ કુમારપાળના સમકાલીન છે) જરૂર તે
સંબંધી કંઈક ઉલ્લેખ કરત. એવટ એટલું તો અવશ્ય
જણાવત કે કુમારપાળ રાજ્યએ, સંપ્રતિ રાજ્યએ
બનાવેલા મંદિરનો ઉપધાર કરાવ્યો માટે અહીં
સંપ્રતિ રાજ્યએ શાંતિનાથનું મંદિર કરાવ્યું હતું, એવું
કોઇ સમજી પ્રમાણ ન મળે ત્યાંરુધી ઉક્ત પટ્ટાવલિ
ઉપર આધાર રાખી શકાય નહીં. તેમજ—શ્રીમુનિ-
સુન્દરસુરિએ ઇડરના શ્રીમુખમહેવનું સ્તોત્ર બનાવેલું
છે તેમાં પણ કુમારપાળેજ મંદિર બનાવેલાનું જોખ્યું
લખ્યું છે અને ઉદ્ધાર કર્તા તરીકે ગોવીંદનું નામ
લખ્યું છે. એ માટે જુઓ યશોવિજયજી ગ્રન્થમાળામાં
પ્રસિદ્ધ થયેલ જૈનસ્તોત્ર સંગ્રહ વાગ ૨ જો.

ઇડરનું નાનું રાજ્ય હર્ષવર્ધનના સમયમાં
(જન્મ ૫૮૦ ઇ. સ. રાજ્યારોહણ. ૬૦૬, મરણ
૬૪૮ આસપાસ) મેવાડની દક્ષિણ-પશ્ચિમે વિદ્યમાન
હતું. તેની સ્થાપના ઇ. સ. છઠા શતકની મધ્યમાં
વજ્જી ક્ષત્રીયવંશના ગુહાદિત્યના પુત્રે કરી હતી.
ગુહાદિત્યના વંશજો ગેહલોટ કહેવાયા; અને તેમણે
પાછળથી શિશોદીઆ કે જે નામ મેવાડના રજપૂતો
હાલસુધી ધારેલ કહેલ છે, એ નામ ધારણ કર્યું.
ઇડરના રાજ્યએ એ મેવાડના રાજ્યનો પાયો આઠમા
સૈકામાં નાંખ્યો છે, કે જે મેવાડના રાજ્યનો સંપ્રત
ઇતિહાસ રજપૂતોના શરૂલ અને દરતાના ગુણોની
જગજહેર સાક્ષી પૂરે છે. હર્ષના સમયમાં એટલે
સાતમા સૈકાના પહેલા અર્ધભાગમાં આ વંશનો

રાજા નાગાદિત્ય શીલાદિત્ય નામનો હતો કે જેનો ઉદ્દેશ ઇ. સ. ૧૪૬૧ના એક શિલાલેખમાં કર્યો છે. (જુઓ રજપુતાના ગેઝેટીઅર મેયાડ એન્ટ્રી. વૉલ્યુમ બીજું) આ વંશમાં બપ્પા રાવળનો જન્મ થયો છે, કે જે બપ્પા રાવળે આદિમા સૈફાના પ્રારંભમાં ચીતોડ લઈ મેવાડના રજપૂત વંશનો પાયો નાંખ્યો. આ રીતે મેવાડના રાજાઓના વંશની કલ્પતિતો પતો વસન્તીરાજ્યના વંશમાં લાગે છે અને તે દંતકથાથી પ્રસિદ્ધ છે.^૧

સોમશુંદરજી એક પ્રખરિક જેનાચાપ યજ્ઞ ગયા તેમનો જન્મ સં. ૧૪૩૦ માં થઈ ૧૪ શુક્રવાર થયો હતો. દીક્ષા ૧૪૨૭માં લઈ વાયકપદ સં. ૧૪૫૦, અને ચરિત્ર સં. ૧૪૫૭માં લીધું હતું. રવગમન તેમનું સં. ૧૪૬૯માં થયું હતું. આ ચરિત્રે સં. ૧૪૮૫માં ઉદેપુર પાસે આવેલા દેલવાડા નામના તે વખતના બધા નગરમાં સ્થાપિત કરેલ નંદીચરપદમાં વીસલ નામના ઝંડીનું નામ આપેલું છે કે જે વીસલે તે પદ કરાવવા ઉપરાંત ગંદિ પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી-વસાસરાજને વાયકપદ આપવાનો હક્તવ ઉઠવ્યો હતો-ગિરપૂટ (ચિતોડ)માં ઝંયાંસનાયનું બધા ગંદિ બંધાવ્યું હતું અને તેમા પ્રતિષ્ઠા સોમશુંદરજીના હાથે કરાવી હતી.

આ પ્રસિદ્ધ શેઠ વીસલ મળ ઈડરના રવીંચ હતા અને તે વસરાજ શેઠના પુત્ર હતા. આ ઝંયાંવી પીટસંનના છઠ્ઠા રિપોર્ટના પૃ. ૧૦ ૧૮ ૫૨ નીચેના શ્લોકો જેવામાં આવે છે:—

ધિવઃ પદ મેવદુતેવનાના મહેન્દ્રગોમાદલિતપુલકેન ।
પ્રોસંગદુમે પ્રવિરાજનાન નિયદર ન.મ પુરે ગમહિત ॥૧॥

શ્લોકમાં તે-સમયના ઇડરના રાજા રજુમદનું વર્ણન છે:—

સંગ્રામસત્રા સિતનૈકસાલી દાનઃ પરમૂત્તપર્વસાલી ।
તૈચાસ્તિ કંદર્પસમાનરૂપઃ શરેષુ રેલા રમમદ્ભૂકઃ ॥૨॥

તે વખતે ઉકેશ વંશના (ઓસવાલ) સંધનો આગેવાન સંપદમાં રાજા સમાન એવો શ્રીવત્સરાજ નામનો હતો કે જે કુબેર સમાન લેખાતો હતો.

‘ઋદેશામિષવંશવારિધિવિધુઃ સંધાધિવઃ સંવદા
રાજ્યે તસ્ય વમૂવ મૂપતિસમઃ ધીવત્સરાજાદયઃ ।

યો નૈવોત્કટકૂટસંકટતનુઃ શ્રમન્દરાગોપ્યદો
આધર્ય ધનદઃ અસમ્ભવતે રચ્યાતિ કુબેર સ્વતઃ ॥ ૩ ॥

આ વત્સરાજને ગણી * નામની મુંદર કાવા હતી કે જેનાથી તેને ચાર પુત્રો થયા:—૧ ગોવિન્દ, ૨ (કંપરોડ) વીસલ, ૩ અક્ષરસિંહ અને ૪ દીરો. આમાંના ગોવિન્દે ઇડરમાં આદિનાયનો ઉચો પ્રાસાર કરાવ્યો. વીસલ ચિતોડના (મેઘપાટ) રાજા લાખા (લક્ષ)નો માનીતો હતો. તે દેલવાડામાં વસી પ્રતિષ્ઠિત થયો હતો.

ઉપરાંત સોમશુંદરજીનું ચરિત્ર સોમ-સૌભાગ્ય કાવ્યમાં આંકવામાં આવ્યું છે તેમાંથી ઇડર સંબંધી કેટલીક દૃષ્ટિકત મળી આવે છે તે અત્ર નોંધી છે. તેમાં ઉપર જણાવેલા ગોવિન્દ સંધાધિવ સંધાધી ઉદ્દેશ કર્યો છે.

* રાજોચિતિ સુદુવાનો કાન્તા જાનાદ્યમેદનુચિરિવ
ગમેદના મુષ્ણી રમણીયોમૃદ્ધલ્પલતા ॥ ૭ ॥
વતુઃસંહદાસ્ત્રયોઃપુષ્પાઃ શ્રોદામોદરના મુત્તાઃ
વદાનચાવનાવુક્તાઃ પુરુષોત્તમવતઃ ધનઃ ॥ ૮ ॥

કુમારપાલ રાજ્યે કુમારપાલ વિકાર પ્રાપ્તઃ
કલ્પના પર્વતપર ક્ષેત્રે હરી એવું સોમસૌભાગ્ય
કાવ્યમાં શ્રીચન્દ્રરાજના પુત્ર ગોવિંદ સાધુએ તેનો
છોટોદાર કર્યાની વાત જણાવી છે તેપરથી સ્પષ્ટ
જણાય છે. આ કથામાં ઇંદ્ર (ઇલાહ) નું વર્ણન
સુંદર રાષ્ટ્રોમાં સાતમા સર્ગની શરૂઆતમાં આપેલું
છે તે અત્રે મેંધિવા યોગ્ય છે:—

દુષ્યોત્તલપ્રથિતનામયુગાભિરામં વિધામધામ કમલા કમ-
નાચ્ચતાપ્યા: ।
અસ્તોલદુર્ગનગરં નગરમ્બસોમમ્, દરસ્તિ પ્રસાસ્ત્વચ્ચલ-
નાચ્ચતાપ્યા: ॥

—૪૫ની સપાટીપર જેનું નામ પ્રખ્યાત છે એવું
ઇલદુર્ગ નામનું એક નગર છે, કે જે લક્ષ્મીરૂપી સ્ત્રીનું
ચુલોથી સુંદર એવું વિશ્રામનું ધામ છે (એટલે કે ત્યાં
શ્રીમંતો અદ્ભુત વસતા હતા) જે પર્વતોની રમણીય
શોભાવાળું છે (એટલે ચારે બાજુ પર્વતોની દાર
ત્યાં રહેલી છે), અને જે કલ્યાણરૂપી શ્રેષ્ઠ વનને
પ્રદર્શિત કરવામાં મેધના જળ જેવું છે.

ચરિત્રન યુગાદિજિતેશ્વરિનુંમયુગ
દંડામ્રજામ્રદનિલોમિંચલરતાકા ।
મદ્રુપસમાશ્રિત કમલા ચપલા યુગાસ્તદ્ ।
સા દીપ્તનામિતિ સમાદિશતીવી નૃણામ્ ॥

—જે નગરમાં યુગાદિ પ્રજ્ઞના જિનમંદિરના ઉચ્ચ
શિખરપર રહેલા ધ્વજદંડના અગ્રભાગે પતનની
ભિંમિઓથી ચક્રાયમાન શ્વેદી પતાકા એવા જોધ
લેકોને કરતી હોય એમ લાગે છે કે 'હે વિદ્વાને—

૨. સોમસૌભાગ્ય કાવ્ય-શુભ બાળ સંહિત પ્ર. ૭૯
સાનપ્રસારક મંડળ પીઠાત્ ૨૪૩૧ મૂલ્ય પાર આના.
ચત્તાર સોમસુંદર ચરિત્ર શિષ્ય પ્રતિષ્ઠાસોમ. સં. ૧૫૨૪.

૩. યા: પર્વતોપરિ ગરિષ્ઠ મતિ: કુમારપાલોર્વેચર
વિદ્યારતુદાર ચિત્તા: જોષ સઠ્ઠમંથવાનચવાસનાવાનુ દ્રશ્ય-
બ્યવેન લઘુલેન સમુદ્દવાર ॥ સર્ગ ૭ શ્લો. ૧૦ ॥

જે યોદ્ધા-હુલિયાળા, ઉદાર ચિત્તવાળા, વિદ્વાનોમાં
દક્ષ અને નિદોષ પાત્રતાથી યુગ એવા ગોવિંદ સાધુએ.
પદ્ય દ્રશ્ય ખર્ચી પર્વત કપર રહેલા કુમારપાલના છલ્-
વિદ્યાર પ્રસાદનો આદી રીતે દહાર કર્યો ૫. ૧૦૭.

હાલ્યો! મારી પેઠે લક્ષ્મી ચપળ છે માટે તેને દાન
કરી આપી દો'.

[આપરથી જણાય છે કે ત્યાં યજ્ઞમંચિનપ્રસાદ
પ્રાચીનકાલથી અસ્તિત્વ ધરાવતો હતો].

રાક્ષા શશંગતપદ્મરીચીવી-
પ્રચ્છલિતાશુલ્લિતા નિશિ સૌંધર્મિકા ।
ચરિત્રન રરાજ વરરાજતશૈલશુભ્રા
મૂલેવ ધર્મનૃપ કીર્તિરનેકરુપા ॥

—જે નગરમાં રાત્રે પૂર્ણિમાના ચંદ્રની અંદર રહેલા
ઉત્તમળ કીર્ણરૂપી તરંગોથી ધોવાયેલી સુંદર મહેલોની
દાર ઉત્તર પર્વત—કેલાસ—વૈતાલ્ય પર્વત જેવી.
શુભ—સ્વેત લાગે છે તેથી જાણે અનેક રૂપવાળી
મૂર્તિમાન ધર્મરાજની કીર્તિ હોય તેવી તે દાર
શોભે છે.

આજ નગરમાં સોમસુંદરચરિત્રે જ્યારે વાચકને
ચરિત્ર પદ આપ્યું હતું અને તેનો મહાન ઉત્સવ
ઉપરાંત ગોવિંદ સાધુએ છોડ્યો હતો.

આ વખતે ઇંદ્રમાં રાજ્ય રમણલક્ષના પુત્ર સીધુજ
(પહેલાં પુત્ર) રાજ કરતા હતા કે જેણે પાતસાહની
સેનાને હરાવી 'વીરાધિવીર' નામનું મિશ્રદ પ્રાપ્ત કર્યું
હતું. જુઓ સોમસૌભાગ્ય કાવ્ય સર્ગ ૭ શ્લોક ૬
અને ૭.

તસ્યાંગજો દશગજોત્તિ મુવરેન્દ્ર-
દંડાચિત્રકમયુગો યુગદીપંગહા
પદો સર્ગાકરિણાચ્ચલકીરિપુન્જ:
શ્રીપુન્જનામ નૃપતિ નૃપતિર્મમાનુ: ॥ ૬ ॥

ય: પાતસાદિ લઘુલેચચમૂવનુર-
મુન્યુલયશ્રિમમુજપ્રમુજાજા
વીરાધિવીરચરિત્ર વિદ્યાર દિમાશ્ચ-
વિદ્યેચ્ચલેચયદશોપતરંદ્રમાલિ: ॥ ૭ ॥

૪. સામ્યાન્ય ગોવિંદ સાધુની હકીકત મારે વાંચી
સોમસૌભાગ્ય કાવ્ય સર્ગ ૭ એ તેમણે શત્રુજન્ય, સેનાપતિ
આદિ નીર્ધની નજા કરી, તદ્વચ્ચ (તદ્વચ્ચ) મિશ્રપર
અંજિતબિંબની સોમસુંદરચરિત્ર પાદો પ્રતિષ્ઠા કરાવી ઘણું
દ્રશ્ય ખર્ચું વગેરે વગેરે.

—તેનો (શુભદત્ત રાજનો) પુત્ર શ્રી પુન્ન નામે રાજા થયો. ઘોડા તથા હાથીઓની ઉચ્ચતિવાળા રાજાઓના વૃદ્ધિએ જેના ચરણ પુગલને પૂજ્યા હતા, જેના બાહુ ધોસરા જેવા દર્ધ હતા, જેની કીર્તિના સમૂહ ચંદ્રના કિરણ જેવા ઉત્પલ હતા અને જે રાજાઓમાં સુર સમાન હતા, તે શ્રી પુન્ન રાજાએ શુભશ્રિમાં પોતાની ભુખના અળથી બાદશાહી રાજાઓનાના સમૂહનો વિનાશ કર્યો હતો, અને સર્વ રાજાઓમાં મુગદરૂપ એવા તેણે ચંદ્રના મંડળમાં 'વીરધિવીર' એવું કિન્નર ગિરદ આલેખ્યું હતું.

આમાં જણાવેલી બાદશાહી રાજાઓના કથા બાદશાહની હોવી જોઈએ તેના પતે મેળવતાં જણાવ આવે છે કે તે બાદશાહ ગૂર્જરાતની રાજધાની અમદાવાદ (સન ૧૪૧૧ માં) સ્થાપનાર અહમદશાહ હતો. અહમદશાહને હજરતો આ રાજા બહુ જ દેરાન કરતો હતો. ધણી વખત તે રાજ્યપર હરહર લખ મેલે પશુ રાવ પુન્ન હાથમાં ન આવતો અને પાસેના પવિત્રમાં સહિસલામત રહેતો. આથી તે રાજાને આજ નાંખવા અને તેની હીલચાલને કાયમ બંધ રાખવા અહમદે હજરતી દક્ષિણ-પશ્ચિમે અદાર મેલ રૂ હાથમતિ નદીના કાંઠે એક કિલ્લો બાંધી તેનું નામ અહમદનગર રાખ્યું. (સન ૧૪૨૭-૨૮). અહીં પોતાની ટંકશાળા સ્થાપી પોતાના સિંહા પાછા. અહમદશાહ સન ૧૪૪૪માં મરણ પામ્યો.

૫. The chief of Idar long proved a troublesome neighbour to Ahmad Shah, who on more than one occasion led an army against that state, only to find that its ruler had retired to the safe covert of its hills. To overawe the Bar Punja, and permanently check his movements Ahmed constructed eighteen miles north west of Idar, on the banks of the Hathī Matī River, a fort, and to the city that sprang-up round it. He gave the name of Ahmednagar. (J. H. A. S. Bom. No. LVIII. The coins of Gujrat sultanat by the Rev. G. P. Taylor, ૧૯૨૨.)

અહીં વિક્રમની પંદરમી સદીમાં એટલે વિ. સ. ૧૪૬૬ ઇ. સ. ૧૪૧૧ માં રાવ પુન્નજી (પહેલા) ના રાજ્યમાં શ્રી શુભરત્નસૂરિએ ભાષા અને ધાતુઓના વિચારરૂપ શ્રી કિયારત્નસમુચ્ચય નામ ગ્રંથ રચ્યો છે, જેમાં સંસ્કૃત અને તે સમયની ચાલુ પ્રાકૃત (જેને હાલ ગૂર્જરાતી પણ કહીએ છીએ)ના રૂપો અને વિભક્તિઓનો સંગ્રહ છે. પોતે ગ્રંથોત્કલ્પ્ય છે કે—“કાલે પદ્મસૂર્ય (૧૪૬૬) વત્સરામિતે શ્રીવિક્રમાર્કાદ મતે, ગુર્જાદિવાસાદ વિમુદય ચ સદા સ્વાયોપકારં પરમ્; ગ્રંથઃ શ્રીગુણરત્નસૂરિરત્નોત્ત પ્રતાવિહોનાડ્યસુમ્, નિદંતુમકૃતિપ્રધાનજનનં, રાઘવત્વયં-પીઠનઃ ॥” “વાઙ્મતંત્રવલેદ—દયર—વિગોભનિલ્પ પન્નઃ સુતઃ, રાષ્ઠદાનવિધિવિવેકજલ્પિધાતુચંદ્રનીનિધિઃ; અન્યલીલિરતઃ મુખર્ગનિરતો મજઃ મુતેડલેલમત્, સાધુર્વસિલ—સંમિતો દય વરા અલ્પ પ્રતીરાદિમાઃ ॥”.

આ પુનરાવત્તના નારણદાસ, તેના રાવબાણુ (કે જે નારણદાસ તથા રાવબાણુનો ઉલ્લેખ ધર્માપ્રાકાર ચૈત્યપ્રવાહી—ગૂર્જર કવિતામાં કરેલી છે તેમાં દરવામાં આવ્યો છે.) તે રાવબાણુના મુરજમલજી, તે પછી રામમલજી તેના ભારતમલજી તેના રાવ પુન્નજી બીજા અને તેના નારણદાસ. (ખીમ).^૬

આ નારણદાસ અકબર બાદશાહના વખતમાં ચલા. તે બાદશાહે ખાન અઝીઝોઝા નામના એક મુસલમાન ઉમરાવને ગૂર્જરાતનો કબ્જો કરાવીને મોકલ્યો હતો, તેના સાથે બે હાથવાને નારણદાસે મદદ કરી હતી (ઈ. સ. ૧૫૭૩). આ વખતે જેનોમાં હીરવજયશ્રિ, શાંતિચંદ્ર ઉપાખ્યાય વગેરે અકબર પ્રતિભોધક અને અદિસા તથા તીર્થદિ સંબંધી હરમાન મેળવનાર મદાપુરો ચલા. શાંતિચંદ્ર સાથે દિગંબર બદારના વાદ હજર રાજસભામાં ચર્ચા દતો.

હરવીસન પંદરમા સદીમાં, લખન્યોની ૫૩મી પાઠે ચરેલા શ્રીસદ્ગીસાગરસુરિના શિવ પદમાં પદ્મર શ્રીમુમતિસાધુસુરિને અને આચાર્યપદ આપવામાં આવ્યું હતું. જે વખતે અવના મોકારી કુળીય

ત્રીપાળ કોહારીએ પોતાના બાપ સહજપાળ અને
ત્રી મુલવદે સહિત ઘણું દ્રવ્ય ખર્ચ્યું હતું. કોહારી
ત્રીપાળ અને સહજપાળ અનેના કોહારી મહિ-
રાજને ઘેર માણુકેવી માતાની કુલે જન્મ્યા હતા.
ત્રીપાળકોહારીને અનેના તે વખતના રાજા રાવ-
ભાણુરાજ સાથે ગાદી મિત્રતા હતી. આ ભાણુ-
રાજ પહેલા પુત્રોત્થના પુત્ર અને પહેલા નારણ-
દાસના બાપ થતા હતા જેઓ પહેલા નારણ-
દાસના પછી ગાદી ઉપર બિરાજ્યા હતા.

અમારા જોવામાં આવેલી પદ્મવિભલસુરિની
ઓમુમતિસાધુસુરિને ક્યારે આશ્વિન પદ્મ આપ્યું તે
જણાવ્યું નથી. પરંતુ રાવભાણુરાજ નીચેની હજીકતો
ઉપરથી ૪૦ સન ૧૬૪૫ વિં સં. ૧૫૦૨ માં ગાદી ઉપર
હતા તે ઉપરથી આ સમયનો કાલ ૪૦ સનોના પંદરમે
એકે આંશો છે; તેમજ ઓલકનીસાગરસુરિને
જન્મ વિં સં. ૧૪૬૪ (૪૦ સ. ૧૪૦૮), અને
સુરિપદ વિં સં. ૧૫૦૮ ૪૦ સ. ૧૪૫૨ હોવાથી તે
ઉપરથી પણ તેજ અતુમાન પર આવી શકાય.

રાવભાણુરાજે ૪૦ સ. ૧૪૪૫માં તરસંગમાના
મેદણ ઉપર ચઢાઈ કરીને તરસંગમે હત્યો હતો.
આ ભાણુરાજને મુસલમાન હતિહાસકોએ “બીર”
અથવા “વીર” રાજ તરીકે લેખ્યો છે. એ ઉપરથી
પણ ઇસ્વીસન ૧૫ મે અને વિક્રમના ૧૬ મે તેજ
નિર્ણય થાય છે.

ત્રીપાળોત્થના ૫૫ મા પદ્મર હેમવિમલસુરિની
પાટ ચલેલા ૫૬ મા પદ્મર આનાંદેવિમલસુરિ પણ
અનેના જ રહીશ હતા. તેઓને જન્મ અને વિં
સં. ૧૫૪૭ માં થયો હતો. દીક્ષા સં ૧૫૧૨,
સુરિપદ ૧૫૭૦ અને સ્વર્ગગમન અમદાવાદમાં સં ૧૫૫૬
ના ચૈત્ર સુદિ ૭ મે થયું હતું.

તેઓને માટે એક પ્રાચીન સંજ્ઞાવમાંથી આ
પ્રમાણ મળે છે.

“ઇડરનીયરિ કુલો અવતાર,

માતા માણુકે કુપિમહાર;

“સા મેધા કુલિ કમલસિંહ,

ત્રીઆણુદ વિમલસુરિદ, ૩”

ત્રીવિનયભાવ કૃત.

તથા

“ઈડરનપર સોહામણુકે, તિહાં હઉ અવતાર;

“સાહ મેધા કુલમંચુકુલ” માણુકે” કુપિ-
મહાર. ૨”

“ઉત્તરવંશકુલ દીપતુલ દેશી મુશુલ બંધાર. ૫”

ત્રીસોમવિમલ કૃત

તપગચ્છની ૫૫ મા પદ્મર હેમવિમલસુરિની પાટ

સં. ૧૫૮૨ માં ત્રી સોભાગ્યહર્ષને ત્રીઆણુદ-
વિમલસુરિએ રચાયા. આ સોભાગ્યહર્ષે લઘુસાલા
નામે એક શાખા ચલાવીને પોતાની પાટ સોમવિમ-
લને રચાવિત કર્યો. આ સોમવિમલસુરિને ઇડરમાં
આશ્વિનપદવી આપવામાં આવી હતી. ક્યારે આપ-
વામાં આવી તેની ચોક્કસ સાલ મલી શકી નથી.
પરંતુ તેઓએ લખેલા ચંપક શ્રેણી રાસ, શુદ્ધક કુમાર
રાસ, એ ભેની અંદર અનુક્રમે સંવત ૧૬૨૨ અને
સં. ૧૬૩૩ ના વર્ષો આપવામાં આવ્યા છે.

દિગંબર સંપ્રદાયમાં સાધુઓ તદ્દન નમ્મ રહે છે.
આજના જમાનામાં નમ્મપણે વિચરતું મહાકલિન હોઈ
તેવા સાધુઓ કવચિતજ જોવામાં આવે છે; નમ્મ
સાધુઓ-ક્ષપ્તકો દિનેદિને ઉચ્ચ વિહાર અને ક્રિયાની
વિષ્ટતાથી અવિધમાન થતા ગયા, પણ તેને બદલે
શિશિલાચારી બદારકો થયા. તેને ‘સ્ત્રીતંબર’ વેશને
લખીને અગાઉ કહેવામાં આવતા. તે બદારકોએ
પોતાની ગાદીઓ જમાવી અને તેવી એક ઇડરમાં
હતી અને તે હલુપણુ વિધમાન છે. આ બદારકો-
માંના એક દિગંબર બદારક વાદીશ્રીશ્રી ત્રીશ્રીશ્રી
સુરિના વખતમાં અને ઇડરમાં નારાયણ નામના
રાજના રાજ્યમાં વિધમાન હતા. તેના સંબંધમાં
એવો હલેખ છે કે:—

૭ દુષારસકાચ-સંપાદક સુનિ જનવિજય-વતુઓ
મસ્તાવના ય. ૨૦-૨૨. આના મમાણમાં મૂળ હંફાક ઉત્કત
સુનિશ્રીએ અભેને પૂરી પ્રાપ્ત છે. તેઓ જણાવે છે કે:—

સન્દરૂપ વાક્ય નામના પુસ્તકની અતે-સાતિયંદ્રો-
ખાધાચની પ્રસિદ્ધ છે તેમાં અને આ પ્રમાણે છે—

ફેર પુરાધિપ મહારાજ ધીનારાધન સમા સમક્ષ
વાદિગ્યવક્ષણકર્તારકરિણી, વામદેવે પાટનિલ

—તેનો (ચલુમદ્દલ રાજાનો) પુત્ર શ્રી પુન્ન નામે રાજા થયો. ધોણ તથા હાથીઓની ઉત્તરિવાળા રાજાઓના વૃદ્ધાએ જેના ચરણ પુગલને પૂજ્યા હતા, જેના બાહુ ધોસણ જેવા દીર્ઘ હતા, જેની ક્રીડિતો સમૂહ ચંદ્રના દિગ્ધ જેવો ઉજ્જવલ હતો અને જે રાજાઓમાં સુર્ય સમાન હતા, તે શ્રી પુન્ન રાજાએ ચલુમદ્દલમાં પોતાની જુગલના બળથી બાદશાહી રાજાસેનાના સમૂહનો વિનાશ કર્યો હતો, અને સર્વ રાજાઓમાં મુગદ્ધર એવા તેણે ચંદ્રના મંડળમાં 'વીરધિવીર' એવું ઉત્તમ ગિરદ આલેખ્યું હતું.

આમાં જણાવેલા બાદશાહી રાજાસેના કુમા બાદશાહની હેઠળી નેહએ તેનો પતો મેળવતાં જણાવ્યું આવે છે કે તે બાદશાહ ગૂજરાતની રાજધાની અમદાવાદ (સન ૧૪૧૧ માં) સ્થાપનાર અહમદશાહ હતો. અહમદશાહને હજરતો આ રાજા બહુ બહેરાન હતો હતો. ઘણી વખત તે રાજ્યપર હરહર લાઠ મથો પણ રાવ પુન્ન હાથમાં ન આવતો અને પાસેના પર્વતોમાં સહિસલામત રહેતો. આથી 'તે રાજાને આંધ નાંખ્યા અને તેની દીલચાલને કાયમ બંધ રાખવા અહમદે હજરતી દક્ષિણ-પશ્ચિમે અદાર મેલ દર હાથમતિ નહીના કદી એક દિવસે બાંધી તેનું નામ અહમદનગર રાખ્યું'. (સન ૧૪૨૭-૨૮). અહીં પોતાની ટંકશાળા સ્થાપી પોતાના સિપા પાંચા. અહમદશાહ સન ૧૪૪૪માં મરણ પામ્યો.^૫

૫. The chief of Idar long proved a troublesome neighbour to Ahmad Shah, who on more than one occasion led an army against that state, only to find that its ruler had retired to the safe covert of its hills. To overcome the Rav Papp, and permanently check his movements Ahmed constructed eighteen miles south west of Idar, on the banks of the Hathhi Mati River, a fort, and to the city that sprang-up round it, he gave the name of Ahmदनगर, (J. H. A. S. Islam. No. LVIII. The coins of Gajraj Sultan by the Rev. G. P. Taylor.) વગેરે.

અહીં વિક્રમની પંદરમી સદીમાં એટલે વિ. સ. ૧૪૬૧ ઇ. સ. ૧૪૧૧ માં રાવ પુન્નજી (પહેલા) ના રાજ્યમાં શ્રી શુણ્ડરાતનસૂરિએ બાપા અને માતૃઓના વિચારરૂપ શ્રી કિયારતનસમુચ્ચેય નામ ગ્રન્થ રચ્યો છે, જેમાં સંસ્કૃત અને તે સમયની ચાલુ પ્રાકૃત (જેને હાલ ગૂજરાતી પણ કહીએ છીએ) ના રૂપો અને વિભક્તિઓનો સંગ્રહ છે. પોતે ગ્રન્થતે લખ્યું છે કે—“કાલે પદ્મસૂર્ય (૧૪૬૬) વત્સરમિતે શ્રીવિક્રમાર્કાદ ગતે, ગુવલેશવાચાદ વિમુદ્ધ વ સદા સ્વાચોપકારં પરમ્; ગ્રન્થં ધોગુગરતનસૂરિરતનોત્ત પ્રતાવિહોનોડયમુમ્, નિર્હતુપ્રકૃતિપ્રધાનગનનં, શોષ્યત્વચ-ધોધનૈઃ ॥” “વાઘાસંઘપટેદ—દગર—વિમોર્ચનસ્ય ધન્યઃ સુતઃ, રાષ્ટ્રદાનવિધિવિવેકજ્ઞલધિવાતુર્ધલક્ષ્મીનિધિઃ; અન્યસીવિરતઃ સુધર્મનિરતો મજ્ઞઃ ધુતેડલેલવત્, સાધુર્વસિલ—તંત્રિતો દશ વરા અસ્ય પ્રતોરાદિમાઃ ॥”

આ પુનરાવના નાદણ્ડાસ. તેના રાવભાણુ (જે નારણદાસ તથા રાવભાણુનો કિલ્લેખ ઇલાપ્રાકે ચૈત્યપ્રવાહી—ગુર્જર કવિતામાં કરેલી છે તેમાં દરવા આગ્યો છે.) તે રાવભાણુના સુરમસજી, તે પદ સમસજી તેના ભારતમજીજી તેના રાવ પુન્નેજી બી અને તેના નારણદાસ. (શ્રીમ.)^૬

આ નારણદાસ અહમદ બાદશાહના વખતે થયા. તે બાદશાહે ખાન અઝીઝોદા નામના એ મુસલમાન હિમરાવને ગૂજરાતનો મુખો કરાવી ગોકળ્યો હતો, તેના સામું જંડ હાથવાને નારણદાસ મદદ કરી હતી (ઇ. સ. ૧૫૦૩). આ વખતે જેઓમાં હીરવિજયસૂરિ, શાંતિચંદ્ર ઉપાધ્યાય વગે અહમદ પ્રતિબોધક અને અહિંસા તથા તીર્થો સંબંધી હરમાન મેળવનાર મહાપુરુષો થયા. શાંતિ ચંદ્ર સાથે દિગંબર બહારનો વાદ હજર રાજસત્રામ થયો હતો.

હરથીસન પંદરમા સદીમાં, તપમંડળની પદમ પાટે ચપેલા શીલકુમ્ભીસાગરમુનિના સિખ પદમ પદ્મર શીશુમતિસાધુચરિત્રે અને આચાર્યપદ આપ વામાં આખ્યું હતું. જે વખતે અવતા ગોસાની કુજલી^૭

હડરમાં એટલે પોતાના જન્મભૂમિના શહેરમાં વિજયદેવસુરિએ તથા પ્રતિષ્ઠા કરી છે:—

इयदराह्य नगरे स्वावतारेण सुन्दरे ।

પ્રતિષ્ઠા ત્રિતયં ચક્રુઃ સૂરિપુ ચક્રિણા ॥

જોજેં શ્રીમલ્લગાંદીશે ચવનૈર્ધ્યગિતે સતિ ।

સત્ત્વદે સ્થાપિતો યેન નૂતનઃ પ્રથમપ્રભુઃ ॥

વિજય પ્રશસ્તિની છેલી પ્રશસ્તિ શ્લોક ૧૪-૧૫.

આ પરથી જણાય છે કે મધ્યયુગેના જીર્ણ-પ્રાસાદ તથા મૂર્તિને યવનોએ બાધા આપેલી, તેથી વિજયદેવસુરિએ નવા મધ્યયુગપ્રભુની સ્થાપના કરી. આજસુરિએ સં. ૧૬૮૧ના વૈશાખ માસની છઠ્ઠે સોમવારે હડરમાં કુનકવિજય વાચકને સંદિપદ આપી તેમનું નામ વિજયસિંહસુરિ આપી પોતાના પદ પર સ્થાપિત કર્યો. ૧૦

(આ વખતે હડરમાં શ્રીકલ્યાણમદલ રાજા રાજ્ય કરતા હતા અને પદવીદાન સમયે એ વાચકો અને આદ્ય પંડિતો બનાવવામાં આવ્યા હતા. તથા અત્રેના સહજુડાએ મહોટો ઉત્સવ કર્યો હતો.)

ઉક્ત વિજયપ્રશસ્તિની રીકા-દૃષ્ટિ કમલવિજય ગણિતા શિખ વિદ્યાવિજય ગણિતા શિખ ગુણવિજયે વિજયપ્રદીપિકા નામની સં. ૧૬૮૮માં સંપૂર્ણ કરી, પણ તેનો આદ્ય કલાદુર્ગભાળ કર્યો હતો. ૧૧

વાચક ગુણવિજયે ગુર્વાવલિનાં પરિશિષ્ટયે એક પ્રબંધ લખ્યો છે તેમાં વિજયદેવસુરિના દર્શનમાં લખ્યું છે કે,

"વિજયદેવસુરિના ઉપદેશથી ધરિના રાજા કલ્યાણમદલે, હડરગદના રણમદલ ચોટી નામના

૧૦ વિક્રમાર્કે મહીમર્ત્યુર્વિષુ સિદ્ધિકલામિતે । વર્ષે હવેન ચર્ચર્ષિ સુરવંશ સમધિયા । યેન શ્રીમદિલાદુર્ગે પટયાં માસિ ચ માપયે, પવિત્રે પુણ્યક્ષત્રે દિને કુમુ-દિનીપતે: ॥ કનકવિજયામિધાનઃ શ્રીવાચકમુદ્ય મંદલીસિંહઃ । સંસ્થાપિતો નિજપદે સુરિર્નિર્મિતો વિજયસિંહઃ ॥

વિજયપ્રશસ્તિની પ્રશસ્તિ શ્લોક ૨૩-૨૪-૨૫

૧૧ પ્રારબ્ધલાદુર્ગે વહ્ની વિદલે ચ યોગપુરુષુર્ગે ધીમાલેકવિઃ ચ કિયતો ધીરોદ્દિગ્યાં ચ પૂર્ણયમ્ ॥ ૬૪ ॥

શિખર ઉપર એક ભવ્ય જિનમંદિર બનાવ્યું હતું. તે અદ્યાપિ વિદ્યમાન છે. " *

એજ ગુણવિજયના પ્રબંધમાં જણાવ્યું છે કે—

"ન્યારે વિજયદેવસુરિએ પોતાની જન્મભૂમિ (હડર) માં પ્રથમ ચાતુર્માસ કર્યું તે વખતે ત્યાંના શ્રીસંધે અરેક પ્રકારના મહોત્સવો વિગેરે કરી શાસનની અત્યંત શોભા વધારી હતી. આના મહિમાથી ત્યાંનો રાજા કલ્યાણમદલ અત્યંત હર્ષિત થયો. એક વખતે તેણે પોતાના આશ્રિત બ્રદ્ધ (વિદ્વાનો)ની સાથે આચાર્યશ્રીનો નકલવાદ કરાવ્યો. તે સમયે સુરિના પુણ્યોદયથી તેમની સાથે પ્રખર તર્કશાસ્ત્રવેત્તા પંડિત

* આ મંદિર આજે પણ જીવું છે પરંતુ ચોટાક વર્ષે યાં તેમનાં મુર્તિઓ ઉપાડી લેવામાં આવી છે અને તેથી તે દિવસે દિવસે મંદિર પાટું બંધ છે. આ મંદિર આકારમાં નેકે નહોતું છે તોપણ દેખાવમાં કમ્ય લાગે છે. એ મંદિર ઉપરથી નજર કરતાં બહુ દૂર દૂર રમ્ય દ્રશ્યો દર્શિગચર થાય છે, અને આજુ હડર સહેર-તેના મહોત્સવો, રસ્તાઓ અને ધરો વિગેરે દસ્તામલક જેવા જણાય છે. પશ્ચિમમાં આથે નજર નાંખતાં, સાબરમતી નદી અને તેનો મંદ રીતે વહેતો રૂપેરી પ્રવાહ દર્શકના મનને આલસાદ આપે છે. આ એક આદર્શ અને ભૌતિકાંસિક રચન, ધરત થાય તે કીક નથી મળે, હડરના સર્વે તેનો પુનરુદ્ધાર કર્યો જોઈએ.

Revised Lists of Antiquarian Remains in the Bombay Presidency, Revised by Henry Cozens, 1897 માં પાને ૨૩૬ માં VI.—Mahl Kantha ની અંદર હડરની વિજતમાં લખ્યું છે કે—(૬) in the gad to the north of the town the Radmalai choki appears to be an unfinished Jaina temple, built of white sandstone. It measures 375x24 feet and 16 feet high, in the Jaina style. તથા —(૭) In the gad, the temple of Santinatha of white sandstone, sculptured, and brick plastered is upwards of 400 years old and entire, measuring 160x125 and 55 feet high.

[આ કુટ્ટોટ અને ગુણવિજયના પ્રબંધમાંની લેખમાં મહેલી દર્શકત પરી પાડવા મળે મુનિમહારાજ શ્રી જિનવિજયજીનો આજી છે. તંબી.]

શ્રી પદ્મસાગરમણિ હતા. તેમણે પોતાની ઉત્કૃષ્ટ તર્કશક્તિથી બદ્ધ-પંડિતોના ખૂબ પરાજય કર્યો તેથી તેઓ અપા લલિતવત થયા. “અહો ‘સુરિમહાસાગર’ની અપૂર્વ મહત્તા છે!” એમ સ્મૃતિ કરતા યજ્ઞ, રામની સાથે જ સુરિછના ચરણકમલમાં મરતકો નમાવ્યા.” શ્રીવિજયદેવસૂરિએ સં. ૧૭૦૫ માં ઇકરની અંદર ૪ સાધુઓને પંડિત બનાવ્યા હતા અર્થાત્ પંડિતપદ આપ્યું હતું.

વિનયવિજય મહોપાધ્યાયે (કં. સં. ૧૭૩૮) હાહુર્ગનો ઉલ્લેખ પોતાના ઇન્દુદત્તરૂપી આચાર્યપદ કેન્દ્રધરે રચેલા કાવ્યમાં કરેલો છે. ૧૨

ઈકરના ઉપર શત્રુજય અને ગિરનાર પર્વતોની સ્થાપના હતી. આથી જ સ્થાપનાઓ વર્તમાન સમયમાં મારવાડમાં આવેલા નાહલાઈ ગામે છે, મેના પ્રમાણમાં ધીરશીલવિજયજીએ સં. ૧૭૪૬ માં બનાવેલી તીર્થમાલામાં લખ્યું છે કે—

‘અહનગર નિ વિનયુરિ, શાખસિંહ નિ વસિ ઇકરિ; તિદ્ધા યાધ્યા સેતુજ ગિરનારિ, તે વંડું હું અતિ મુપકારિ.” ૩૦

વિ. સંવતના યોગણીસમા મેઢામાં એટલે ભાગ્ય આજથી એકસોત્રીસેક વર્ષ ઉપર શિવ-સેંદહજના સમયમાં રાજકુંવર ભવાનીસિંહ અને માતા ગામના મુરતસિંહજીને માસની યોગતમાં તેમ તરાર વપન થઇ તેથી ગોનાના મુરતસિંહજીને એક માંડા. આ વાત મહારાજ શિવ-સેંદહજીને રૂપી નદિ તેપણ કુમાર ભવાનીસિંહની વીરને લીધી. શંક બોલ્યા નહિ. મુરતસિંહજીએ આરવું કરવા માંડ્યું તેવામાં તેઓએ ઇકરના અને પ્રાદ્યેષ ઉપર નાના નાના દરવા કરવા માંડ્યા. એક વખતે ઇકરના દેટકાક જનવામિયાઓ સાદરીખીજામાં મ્હપભદેવની યાત્રા માટે નીકળ્યા

ત્યારે તે લોકોએ ધાણા ગામમાં ડાળો-મુકામ કર્યો ત્યારે મુરતસિંહજીએ ઘણા કોળાઓ રાખવાનું કારણ પૂછવાથી સંધે કહ્યું કે “આપ બારવરે હો તેથી અમારા રક્ષણ માટે”. આથી મુરતસિંહજીએ કહ્યું કે “ઇકર તો મારે માં સમાન છે, તેનું વસ્તુ હું ખેંચીશ નહિ, તમારે મારો ઇકર રાખવો નહિ.” એ પ્રમાણે કહી પોતે સંધની સાથે ગયા અને શ્રીમ્હપભદેવની યાત્રા કરાવીને સંધને પાછો ઇકર પહોંચાણો. મુરતસિંહજીએ ઇકરના સંધનું રખવાણું કર્યું તેથી મુક્તિથી મહારાજ શિવસિંહજી તેમનો ગ્રાસ થાજી અપાવ્યો, ધરતું ત્યાર પછી ૭ મહિને સં. ૧૮૪૧ માં મુરતસિંહજી મરણ પામ્યા.

રાસમાળા ઉપરથી આ વાત અમે જાણી છે. તે માટે ચોક્કસ વર્ષ મળી શક્યું નથી પરંતુ સં. ૧૮૪૧માં મુરતસિંહજીએ કાળ કુશો અને ઇકર પાસેની એક જૈનની છત્રી ઉપર લખ્યું છે કે— “સંવત ૧૮૪૦ (૪૦ સં. ૧૭૮૪), શ્રી મહા-રાજધિરાજ મહારાજ શ્રીશિવસિંહજી” દત્તાદી, તેમજ ઇકરનામાં વળગતાની વાવ ઉપર લખેલું છે કે— “સંવત ૧૮૪૭ (૪૦ સં. ૧૭૯૧) માં કાલ્યુન મુદિ પં ને મુપવારે શ્રી ધી શ્રી ૧૦૮ શ્રી મહારાજધિરાજ શ્રી શ્રી શ્રી શિવસિંહજી, શ્રીમહારાજ-કુંવર શ્રીભવાનીસિંહજીએ આ વાવ બાંધાવી છે” દત્તાદિ.

આમાં જણાવેલી સંવત ૧૮૪૧-૪૦ અને ૪૭ ઉપરથી આ સંધ તે પૂર્વે-વર્ષે બે વર્ષ પૂર્વે થાવા કરવા બધાનું નિર્ણય થાય છે. પરંતુ સંધનો મુખ્ય આવેલાન આવક હોજી તે નક્કી થકાતું નથી. તેમજ સાદરીખીજામાં થાવા કરવા થયા તે કયા મ્હપભદેવજીની યાત્રા તેપણ જાણી થકાતું નથી. કદાચ નાની ચાદવાચાણું મળ્યુંકુરેજી પાસનું સાદરી ગામ દેખ તો દેખ!

આ રીતે ઇકર સમયમાં મોંઘરાણું મળ્યું તેમજ જણાવીને કહીયું કે ત્યાં જૈનોએ અનેક મંદિરો કરાવી પોતાની ધનાઢપવા, કીર્તિ અને સમજા વસીનું

૧૨ ચક્રોગ પુરપટમયુ મિલારુર્ગમયે મહાકંડં પ્રાગાય મોઘરિનિવ લદ્ધિન્દરામિ કથાકર્મમ્ । ધીતામા નાં મુદુદ્ધવસા માવનો રમરમણં વર્ણમીલં ચંચરિ પુત્રોદેશમકિષ્કરોતિ । । ૧૨૦ ।

નુસ્રે વિરુપિ વિરેષી પ્ર. ૪. ૧૦

માન કરાવ્યું છે. ઇશ્વરનાં ચૈત્ય સંબંધમાં તપગમ્મીય હિમવિમલસુરિના શિષ્ય અર્નતલકેએ જે સ્તવન કર્યું છે તેમાં જેટલાં ચૈત્યો તે શહેરમાં હતાં તે સર્વનાં દર્શન કરી—ચત્યપ્રવાહી—ચૈત્યપરિપાટી કરીને તેનું વર્ણન આપ્યું છે તેટલામાટે તેમજ તેનાથી જૂની ગૂર્જર આપાનો એક ન્યુતો પણ પૂરા પડશે એ હેતુથી જે પ્રમાણે પ્રત લખાઇ છે તે પ્રમાણે કંઇપણ ફેરફાર કર્યા વગર તેને જૈન કોન્ફરન્સ હેરલ્ડમાં પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવી છે.

હાલમાં ઇશ્વર મહીકાંઠા એનન્સીના છ તાલુકા-માંથી તાલુકે નાની મારવાડનું મુખ્ય શહેર છે. મહીકાંઠા રાજ્યધાનીનું પણ મુખ્ય શહેર છે.

આ મારવાડ તાલુકામાં ૪૪ ગામ આવકની વસ્તીવાલાં છે અને આખા તાલુકામાં ૫૦ મંદિર ૨૩ ઉપાશ્રય અને ૨૧ ધર્મશાલાઓ આવેલી છે. ૪૪ ગામપંકજી દીંડોઇ અને એકલાસમાં સાધારણ પુસ્તકખંડાર છે. ઇશ્વરમાં તે બે કરતાં થોડા સારા બંડાર અને પોસીનાના મંદિરમાં પ્રાચીન સિલા-લેખો છે. તારંગા અને કુંભારીઆ એ બે મોટાં તીર્થો છે. ઇશ્વરમાં ૫ ધર્મશાળા, પાંજરાપોળ, પાદ-શાળા, સભા તથા નીચે ગામમાં પાંચ દેરાસરા વિગેરે છે. હાલના બાવન ગિનાલયના જીર્ણોદ્ધારમાં અહમદ-નગર (હિમ્મતનગર)ની ખારા પથ્થરની ખાણના પથ્થરો વાપર્યા છે જે પૂર્વે પણ વપરાતા હતા.

જૈન કોલેજ—એક પ્રશ્ન

ચાલુ પરિસ્થિતિને અંગે એક વિચારણીય પ્રશ્ન હું રજૂ કરવાની ઇચ્છા રાખું છું. મારા અત્યાર સુધી એવો અભિપ્રાય હતો કે આપણે હામ હામ ખોરડીગો અથવા હોસ્તેનો કરવી અને તે રીતે જમા-નાને અનુસરતી કેળવણી પ્રાપ્ત કરવાનાં સાધનો ઉપરિચિત કરવાં. આપણે એ સંબંધમાં લગભગ પચાસ વર્ષ પછવાડે રહ્યા છીએ. જે વખતે અનેક કોમો આપણા કરતાં ઘણી આગળ વધી ગઇ હોય, ત્યારે કેળવણીનાં દરેક ક્ષેત્ર ઉત્તરાધ જતાં હોય, ત્યારે દેશમાં કેળવણી ઉપરાંત કળાકોરાધ્ય કે વ્યાપારની કેળવણીની યોજનાઓ ચાલુ થઇ રહી હોય તે વખતે આપણે ગામેગામ ખોડિંગોની શરૂઆત કરવાની વાતો કરીએ છીએ. તે બતાવે છે કે અન્ય આગળ પડતી કોમોની દરોળમાં ઉભા રહેતાં આપણને વર્ષો નેપથશે અને આગળ વધવા માટે તેથી પણ વધારે વખત નેપથશે.

ખોડિંગોના સંવાદ પ્રથમ ઉપરિચિત કરવાનું કારણ એમ થયું હાશે કે કે સાર્વભાતમાં આપણે લેકોને અંગ્રેજ બહુપત્તા કે નહિ એ સંબંધમાં એક મત નહોતો. આપણે બહુજાનો લાભ લેવા તેવાર હતા પણ આપણા જૈન બાદજો એનો લાભ લે તે સમાજ

દષ્ટિએ ઉચિત કે અનુચિત છે તેનો નિર્ણય નહોતા કરી શક્યા. મુંબઇશહેરમાં ખીજ જૈન સ્વેતાંબેર કોન્ફરન્સનું અધિવેશન થયું ત્યારે કેળવણીના પ્રશ્ને અચકાતાં લીધા હતા પણ તેને નેપથ્યે તેટલું પ્રાધાન્ય મળી શક્યું નહોતું. સદર અધિવેશનનો 'રિપોર્ટ' અને તત્ત્વ પ્રયુખશ્રીના બાપણ પર વિચાર કરવાથી એ વાત સ્પષ્ટ થાય છે.

ત્યારપછી જમાના સાથે આગળ વધ્યા. ધીમે ધીમે કોન્ફરન્સે એ સત્તાલને એનું યોગ્ય સ્થાન આપ્યું. લાંબા સમયની ચર્ચા અને ચીવટથી એ સંવાલ આખરે એટલા સુંદર રૂપમાં કોન્ફરન્સ લાવી શકી કે ધીમે ધીમે એવો નિર્ણય થતો ગયો કે ચાલુ જમા-નાના અનુરૂપ પ્રગતિ કરવી હોય તો માત્ર કેળવણીના પ્રશ્ને જ નાથ ધરવાથી યીજન સર્વ કાર્યો યમ શકશે. એક વખત આપણી સમાજમાં જવાબદારીનો ખ્યાલ કરાવો, લોકોને ચોતાની શંકા અને આખા ભારત સમાજમાં સ્થાન લેવાનું શીખવો, એટલે પછી આપણા ખીજ સંવાદોને હાથ ધરવાનું કાર્ય સરળદાર બધુઓ ઉપાડી લેશે. આપણા ગુજરાતી સાહિત્યનો ફેલાવો, આપણા સંસ્કૃત સાહિત્યનો પ્રચાર, આપણા અદ્વિતેના સિદ્ધાન્તના સંદેશાઓ, આપણી પ્રાકૃત

માગથી બાપાનો અભ્યાસ, આપણા વિસરાઈ જતા સાહિત્યના અભ્યાસ અને પ્રચાર, આપણા છણું મંદિરોનો હુદાર, આપણા નિરાશ્રિત બંધુઓનો હલમ માર્ગે પ્રવાસ, આપણાં અવ્યવસ્થિત સંજાવત ખાતાઓનો યોગ્ય માર્ગે વિકાસ, આપણી અટળક ધર્મસંપત્તિનો યોગ્ય રસ્તે વિકાસ વિગેરે વિગેરે અનેક બાબતોનો નિર્ણય અને પ્રસાર કેળવણીના સવાલના નિર્ણયમાં ચર્ચ શકશે એવું વાતાવરણ ત્યાર પછી કૃપાળુ થયું—એ પણ ત્યારપછીના અધિવેશનોના રિપોર્ટો ઉપરથી અને ખાસ કરીને દરેક પ્રમુખનાં બાપભાઈની જણાવ્યા આવે છે. આ લેખને તેવાં બાપભાઈનાં પ્રકારથી લખાવી શકાય, પણ એમ જણાય છે કે કેળવણીની જરૂરીઆત તો હવે લગભગ આખી કોમ વગરનકાએ સ્વીકારી ચૂકી છે તેથી તેની જરૂર નથી. આવું વાતાવરણ ફેલાવવાનું કાર્ય કોનક્રેટ કરી શકી, એ એના અસ્તિત્વને વ્યાજબી બનાવે છે.

કેળવણી આપવી તેણે લગભગ એક મતે નિર્ણય થતાં જ આપણે અટક્યા નહિ પણ ધીમે ધીમે એવા વિચારો મોકલ્યા થયા કે આપણે બીજા સવાલોને ગોળી મારી દાલ તો આપું કેળવણીનું કાર્ય જ ઉપાડી લેવું,—કેળવણીના પ્રશ્ને એવી જૂઠી જૂઠી દિશાઓથી ચર્ચા અને એને અમલમાં મૂકવાનું વાતાવરણ કોકમત કેળવીને કરવું.

આ સર્વ બાજનોને પરિણામે આપણે કેળવણીના સવાલને હાથ ધર્યો અને તે પર અનેક ચર્ચા કરી, અનેક આગોળ ચર્ચા, અનેક વિચારવિનિમય થયા અને અનેક યોગનાઓ અમલમાં મૂકાઈ. આપણને ગયાં દરમ્યાન એમ ધણીવાર લાગ્યું કે આપણે ધણાં મોટાં મત્તાં છીએ છતાં જાણ્યા ત્યાંથી સવાર ગણી આપણે એ સવાલને ઉપાડ્યો અને અમલમાં મૂકવાને અંગે કટિબદ્ધ થયા.

શરૂઆતમાં આપણી વ્યવહારક્રમણ જાદુ ને મજા તરીકે અંગે એમ લાગ્યું કે અત્યારે જે દાદરકરું છે અને કોલેજો ચાલે છે તેનો પરતો લાભ આપણા વિદ્યાર્થીઓને આપવાનાં સાધનો પોષ્ટ આપણાં

અને તે માટે આપણે કોઈ જગ્યાએ બોર્ડિંગ, કોઈ જગ્યાએ હાઈસ્કૂલ, કોઈ જગ્યાએ હોસ્ટેલ, કોઈ જગ્યાએ શી અને પુસ્તકની મદદ, કોઈ જગ્યાએ રોકાવરશિપ, કોઈ જગ્યાએ ઇનામો, કોઈ જગ્યાએ મેળાવકાઓ, કોઈ જગ્યાએ પસાર ચનારને માનવત્રો વિગેરે અનેક રીતે સહાય ઉત્તેજન આપવાના કાંમતે દાર પાડવા પ્રયત્નો આદર્યા. એનાં પરિણામો આજે સંખ્યામાં અદ્ય છતાં પ્રમાણમાં સારી સંખ્યામાં છાત્રાલયો અને ઉત્તેજનનાં સ્થાનો આદર્યાં.

આપણે કોઈ કોઈ સ્થાને સંકેતો પણ કરી, પરંતુ કોલેજોનો ખર્ચ તોતાં આપણે સારી કોલેજો કરવાના કાર્યથી પાછા હટ્યા. આપણને એમ વિચાર થયો કે જો આપણા વિદ્યાર્થીઓ ચાલુ કોલેજમાં ગય તો આપણે તેને શી, પુસ્તક, ખાવાનું અને કેળવણીની જરૂરીઆતની બીજી ચીજો પૂરી પાડવાનું રહે અને એ દારા હળવેરોનો ખર્ચ જયાંથી આપણે ઉપજાવ્ય સાધનોનો પ્રતો લાભ લઈ શકીએ. એક આઈ લાઈનની કોલેજ સાધારણ ધોરણ પર કરીએ તો પંચ તેમાં આપણને વાર્ષિક એક લાખનો ખર્ચ થાય અને તેમાં આપણા ૨૦૦ વિદ્યાર્થી રહે તો દરેકનો ખર્ચ રૂ. ૫૦૦) આવે અને તે ઉપરાંત બોર્ડિંગ વિગેરેનો ખર્ચ દરેકને માટે રૂ. ૪૦૦)નો આવે તથા સુકામ વિગેરે જાપાવવાનો મોટો ખર્ચ થાય. વળી આપણે ડાક્ટરી, હોમનેરી, ખેતીવાડી, વ્યાપરી વિગેરેની કોલેજ તો કરી શકીએ નહિ તેથી મળી આવતાં સાધનોનો લાભ લેવાનો જ રહે.

આની સાથે આપણા વિદ્યાર્થીઓને વાર્ષિક સંસ્કાર રૂ. ૨૦, તેઓ અધિવ્યર્થમાં ગાનના પાયા ઉપર સ્થાવલી શ્રદાવાળા સંસ્કારી લેનો અને તેટલા માટે આપણે લગભગ દરેક છાત્રાલયમાં ધાર્મિક કેળવણીની રૂઢિ દાખલ કરી અને ત્યાં ધર્મઆપના રિયર સુદેવાનાં સાધનો સમગ્ર જનસાગર પોષ્ટ આપણાં અને તે ધોરણે દાલ પડ્યા અનેકમાં જુદા જુદા પ્રકારે કેળવણીના પ્રચાર થાય છે.

જે થયું છે તે કીટ થયું છે, કૌન્સર-સના અધિ-
અને પ્રચાર કાર્યનું એ જીવનું પરિણામ છે—
1 પ્રસ્તાવના કર્યા પછી હવે એક નવા પ્રશ્ન તરફ
જીવનું આન ખેંચવા મન થાય છે. આ
ધર્મમાં મારા વિચારો માત્ર વિચારના પાયા
(basis) તરીકે રજુ કરે છે. તેના પર વિચાર કરી
‘ય કરવાનું’ તો આગળ ઉપર જ રહી શકશે. આ
જ નેટવોર્ક વિચાર કરવા જેવો તેટલો જ ચર્ચો
1 ચોગ્ય છે.

અત્યારની દેશની પરિસ્થિતિ જોતાં મને એમ
1 છે કે આપણે શરૂઆતમાં એક જૈન આર્ટ્સ
પ્રોજેક્ટની સ્થાપના કરવી જરૂરી છે. બીજી લાઇનનો
1 વિચાર કરવાની જરૂર નથી. અનુકૂળતા પ્રમાણે
પ્રયાસને લખાવી શકશે અને તે કેવી રીતે
લાવવો અને શા માટે લખાવવો તેનો હિસાબ
શા હવે પછીના ‘જૈન યુનિવર્સિટી’ના શિર્ષક
ચેના લેખમાં કરીશ. જૈન કોલેજ કરવાનાં હેતુ
ને કારણે સંબંધમાં મારો જે મત થયો છે તે
ગતવાર, અંત આપું છું.

અત્યારે કોલેજમાં જે કેળવણી આપાય છે તેમાં
મંજૂરવાન રહી શકતી નથી. હિંદુસ્તાનમાં ધર્મો
નિકે હોવાથી અને દર્શન તથા મતોમાં નાના
1 ઠા બેઠા અને પેટા બેઠા મોટી સંખ્યામાં હોવાથી
લેખમાં ધાર્મિક કેળવણી ‘આપવાનું’ બની શકે
થી. ધર્મમાં વચ્ચે ન આવવાનો સરકારનો દંડેરો
જે તે કારણે રજુ થયો હોય પણ આ સંબંધમાં
11 તેને અશરૂઆત અનુસરવામાં આવે છે. માત્ર
શાબુનિક કેળવણી લેનારો માણસ મજબૂતમાં સારો
વેકાસ પામેલો પણ હૃદયમાં ધણીવાર તદ્દન શૂન્ય
1 આપ આપે છે એ એવું અનિવાર્ય પરિણામ છે.

માત્ર ધાર્મિક કેળવણી વિદ્યાન વગર અધુરી રહે
છે, તેમ માત્ર માનસિક કેળવણી ધર્મ સંસ્કાર વગર
અધુરી રહે છે. વિદ્યાનના ગાનને અભાવે વંજળી,
મોટર, એરોપ્લેન, યામોહિનના સંબંધમાં અભિપ્રાય
આપનાર પંડિતો જેની ગણતરી કરે છે તેની જ
હૃદયસ્પર્શતા આધુનિક શિક્ષિતમાં ક્યારેક જોવામાં

આવે છે તે ધાર્મિક કેળવણીની ગેરહાજરીને લખને
છે. આ હેતુથી મોટા-મોટા વેપાર ધર્મસંસ્કાર-
નાં બીજો વાવવાનો પ્રયત્ન કરવામાં આવે છે અને
કેળવણીના પ્રેરક વિભાગ તરીકે તે કીટ છે અને પ્રથમ
દર્શન તેથી આપણે અત્યારે મોટા શહેરમાં જે પ્રયત્નો
કરી રહ્યા છીએ તે સુધી છે.

હજી કોઇ જગ્યાએથી નવીન કેળવણીની વિશ્લેષ
વિચારો પ્રગટ કરવામાં આવે છે તેનો હેતુ આજ છે.
કેટલીક વાર ભણેલા માણસોમાં ધર્મસંસ્કાર ન હોવાથી
‘ધર્મ’ સંબંધમાં અસ્તવ્યસ્ત વિચારો જોવામાં આવે.
ક્રિયાકાંડ તરફ અગ્રિમ જોવામાં આવે અને કોઇ વાર
તો આત્મા કે પરબવનું અસ્તિત્વ પણ ન સ્વીકારાય
ત્યારે ખેદ થાય એમાં નવાજ નથી, પણ એમાં ખેદ
કરીને બેસી રહેવા જેવું નથી. કેળવણી વગર આપણો
જીવન નથી, નવીન પ્રયત્નને બહુવચવાની ખાસ જરૂર
છે, આપણે રીતસર પ્રયત્ન નહિ કરીએ તો પણ
આપણો જાળવર્ગ કેળવણી લીધા વગર રહેશે એ
માનવું મોટું છે. તો આપણે એવો પ્રયાસ કરવો.
જોઈએ કે જેથી કેળવણી સાથે ધર્મસંસ્કાર મજબૂત
થાય અને બહુલા ખરા ધાર્મિક પંડિત થાય.

અને તેનો ઉપાય તે અત્યારનું વાતાવરણ જોતાં
જૈન કોલેજની સ્થાપના કરવી એમાં રહેલો છે. એથી
આખી સંસ્થામાં એક પ્રકારનું જૈન વાતાવરણ ઉત્પન્ન
થાય છે. સર સૈયદ મહમદે જે બીજા અને ૧૮૮૦માં
વાચ્યું તેનું ક્ષણ અત્યારે યુસુફમાનબાદશાહને મળે છે.
એ કેળવણીમાં તદ્દન પછાત વર્ગ અત્યારે કષ્ટ સ્થિતિએ
પહોંચ્યો જાય છે તે વિચારવા ચોગ્ય છે એની સાથે
આવી કોલેજમાં આપણે જીવન શોધ જોવાની વાતો
રાખીએ, એક કલાક જૈન તત્ત્વજ્ઞાનનો અભ્યાસ
કરજીઆત રાખીએ, રીબીટીંગ સોસાયટીઓ રાખીએ,
ત્યાં ધર્મજ્ઞાનના જન્યત થાય તેવા લેખો, ચિત્રો,
ગ્રાહ્યલેખો, વિગેરેની યોગ્યતા કરીએ, વારંવાર જૈન
ધર્મની વિશિષ્ટતા બતાવવાના પ્રસંગો ઉપરિચત
કરીએ, સાથે હોસ્ટેલ હોય, તેમાં સુબીટ્રેન્ડન્ટ થકાણ
માની વિદ્યાન હોય, જૈન પ્રોફેસર સાથે રહેતા હોય
વિગેરે વિગેરે અનેક ધટનાઓ કરી એક નૈનાન વત

વરણ બીજી કરવામાં આવે તો તેમાંથી જે ફાલ નીકળે તેનો ઉપરનો સારો વિભાગ જૈન તત્ત્વજ્ઞાનની આધુનિક શીલોસેણી સાથે ઘટના કરે, નયજ્ઞાન સમક્ષગી વિગેરે જૈન તત્ત્વજ્ઞાનના વિશિષ્ટ તરવેને, કર્મની શીલોસેણીને સમજાવે, શુચવણને પ્રસંગે ચર્ચા કરે, અને ખીજ અનેક લાભો થાય.

મારો આ સંબંધમાં નત્ર અભિપ્રાય એવો છે કે જેનો સારો હોદ્દા પર આવે, સારા વ્યાપારી થાય, સારા પ્રેક્ષકો થાય કે વક્તા થાય તો તેથી આપણને ઘણો લાભ છે. પારસી કોમની પ્રગતિનો ઇતિહાસ વિચારવાથી આ સ્પષ્ટ થશે. એમાં આંકડા મૂકતા નથી, કોણ કેટલું કામ કરશે એની ચર્ચા હોતી નથી અને કરવાની જરૂર પણ નથી. ફરજનો ખ્યાલ, ધર્મનું જ્ઞાન, પરબતની ભારના અને શુદ્ધ આદર્શો એ સર્વ કામ કરશે અને એક ખીજ વાત એ પણ ધ્યાનમાં રાખવાની છે કે સારા રથાન પર રહેલા એક બંધુની નાની ચીઠી જે કાર્ય કરી શકે છે તે ગમે તેટલા પ્રયાસથી, વડીલ બારીરહેને હાથે આપવાથી કે બીજું અન્ય શુદ્ધશુદ્ધ રીતિથી થઈ શકતું નથી.

એક ખીજ પણ વાત લક્ષ્યમાં રાખવાની છે, દરેક વ્યક્તિ એવી કાલેજમાંની નીકળે તે કામ કરનાર જ નીકળશે એવો વ્યાપારી હિસાબ પ્રથમથી રાખવો જ નહિ. લક્ષ્ય, પ્રેમ, વાતસલ્ય, શરૂનો ખ્યાલ અને જ્ઞાન જેટલું કામ કરે તેટલું કરવા દેવું અને ન કરે તો તે પોતાનું અને પોતાનું કુટુંબનું સારી રીતે પેાપણ કરે તેટલા પ્રયત્નો આપવું નિશ્ચિતને આશ્રય આપે એમ માનવું.

આ તો હિસાબની વાત થઈ દવે મુતાની ખીજ વાતો કરીએ. જૈન કોલેજ કરવાથી કેળવણીની આપણી સર્વ હીલચાલો કેંદ્રિય થાય છે, અને જ્યાં સુધી કોઈ પણ મોટી હીલચાલ કેંદ્રિય ન થાય ત્યાં સુધી પ્રયત્નની સરખાઈ આવતી નથી.

કેળવણીની હીલચાલો કેંદ્રિય થવાથી અન્ય અન્ય રહેણાંની સર્વ સંસ્થાઓને કેમ ચલાવવી એનો નિર્ણય થશે એટલે અરપટ કે અન્યવરિયન પ્રયત્ન વર્તા અટકી જશે.

મુંદર લાઘવિરી સાથે હોવાથી જ્ઞાનનો પ્રચાર થઈ શકશે અને વિચારની નિશ્ચિતતા આવતી જશે. લોકોને ચર્ચા કરતાં આવડશે અને મનોભાગ, ઔચિત્ય, શિષ્ટાચારના પાઠો મળશે.

આવી સંસ્થામાં એક જ વાત પણ છે. જો એવું મુકાન ચોપ અંકુશમાં ન હોય તો એનો લાભ લેનારા ઘણીવાર એકદેશીય થઈ જાય છે અને રાષ્ટ્રિય ભાવનાને મોટી હાની કરી બેસે છે. ધર્મ-ભાવના જાગૃત થવા સાથે કેમ ભાવના ન ઉઠે એની બહુ સંભાળ રાખવાની છે. અત્યારે મુસલમાન અને હિંદુઓમાં જે વૈમનસ્ય દેખાય છે, દક્ષિણમાં બાહ્ય અધ્યાહ્વણના પ્રયત્નો જે સ્વરૂપ પકડ્યું છે અને અન્યત્ર પણ જે સ્વાર્થદૃષ્ટિ દેખાય છે તેનો ઉપાય ધર્મની વિશાળતા અને સર્વદેશીયતા બતાવવામાં રહેશે છે. બહુ સંભાળ રાખીને રાષ્ટ્રિય ભાવનાની પેાપણ આવી સંસ્થામાં થવી જોઈએ, વીરના પુત્રો વીર થાય એવી કેળવણી આપવી જોઈએ, નમાઝા, માય-ક્રોમલા, નામઠં મનુષ્યો રૂંધે પરંતુ શ્રેય સાધી શકતા નથી. એ વાત નિરંતર સન્નિધિ રાખવી જોઈએ અને સંસ્થા કોઈ પણ રીતે એકદેશીય ન થઈ જાય તેની પરતી સંભાળ રાખવી જોઈએ.

જે કેમ સંસ્થામાં નાની હોય અને જેને માથે જવાબદારી ઘણી મોટી હોય, જેના તત્ત્વજ્ઞાનમાં અતિ વિસ્તીર્ણ વિશાળતા હોય, જેના અહિંસાના સંદેશો અત્યારના જગતને બહુ મુંદર સ્વરૂપે બતાવી શકાય તેવું હોય તેવી કેમ બહુ ઉદાપણ રાખી આગળ વધવું જોઈએ, મક્કમપણે આગળ વધવું જોઈએ, વિચાર કરીને આગળ વધવું જોઈએ. એમાં અત્યાચારનો વખત વિચારણાનો છે અને યોગ્ય વિચારણાનો અગમ કરી તકાય તેવું છે. જો કે મોટું થયું છે છતાં હજી બહુ મોટું થયું હોય એમ લાગતું નથી.

આ પ્રગટે એક ચર્ચા ઉપરિયત કરી છે. જેના મુનિવર્તિરિતિ પણ માને જરૂર લાગે છે તે પર દવે પછી લખીએ. આ વિષયને બંને બંને બાબતો વિચારીને આપ રથાન આપશે તો ચર્ચાદાગ કાંઈક વાતાવરણ બીજું થશે એવી મારી માનવા છે.

આતીશદ ગિરધરલાલ કાપડીઆ.

[જૈન કોલેજ એ સંબંધી પ્રશ્ન પાસે ચર્ચાવા લેવા છે અને તે માટે બની શકે. તો જૈન વિદ્વાનો અને વિચારકો ઉપરાંત જૈનેતર નિરૂપણપાત્રી વિચાર-શીલ વિદ્વાનોના અભિપ્રાયો પણ મેળવવા યોગ્ય છે. રા. મોતીચંદ્રભાઈએ આ પ્રશ્ન પોતાના વિચારો

સહિત સમાજની આગળ વિચાર માટે ધર્મો છે-તે માટે અને તેમનો ઉપકાર માનીએ છીએ. આશા છે કે સમાજના સમગ્ર હિતચીત્રો આ પર પૂર્ણ મનન કરી પોતાના વિચારો બહાર પાડશે.

તંત્રી.]

વિવિધ નોંધ

[મકનજી જે-મહેતા બાર-એટ-વૉ-નવરલ સેક્રેટરી]

૧ બનારસ હિંદુ યુનિવર્સિટી અને જૈન ચેર
(Jain Chair)

ધ. સ. ૧૯૧૭ ના હીસેબરની તા. ૩૦-૩૧

તથા ૧૯૧૮ ના બ્લેન્કેટની તા. ૧ લી ના રાજ કલકત્તામાં મળેલાં કૉનફરન્સના અધિવેશન વખતે બનારસ હિંદુ યુનિવર્સિટીમાં જૈન તત્વજ્ઞાન સમિતિ એક ' ચેર ' સ્થાપવા માટે એક ડ્રંડ ઉભું કરવામાં આવ્યું હતું. લગભગ આઠ વર્ષ થઈ ગયાં છતાં એ સમિતિ કંઈ પણ કાર્ય થયું નથી તે માટે માત્ર દિલ્લીની દર્શાની બેસી ન રહેતાં એ બાબતમાં કંઈ પણ ચોક્કસ કાર્ય થાય તે માટે કૉનફરન્સના હાલના કાર્યકર્તા પ્રયાસ કરી રહ્યા છે. ઉક્ત યુનિવર્સિટી તેમજ આપણા કલકત્તાના બાઈબો સાથે પત્રવ્યવહાર શરૂ કરવામાં આવ્યો છે. કલકત્તામાં થએલ ડ્રંડ પેટી મું વસુલાત થઈ શકી છે તેમજ તેઓએ આ બાબતમાં ઉક્ત યુનિવર્સિટીના સત્તાવાળાઓ સાથે શું પત્રવ્યવહાર કર્યો છે તેની વિગતો એકઠી કરે છે.

આ સંબંધે બનારસ હિંદુ યુનિવર્સિટીના સ્થાપક તથા વાઇસ ચાન્સેલર શ્રીયુત પંડિત મહામોહન માલવીયાજી તથા બનારસ હિંદુ યુનિવર્સિટી પ્રૉફેસર સેક્રેટરી તેમજ આપણા કેટલાએક જૈન બાઈબો સાથે પત્રવ્યવહાર કરવામાં આવ્યો છે. થએલ પત્રવ્યવહાર પરથી માલુમ પડે છે કે જૈન શ્રીધુશ્રીનો અભ્યાસ કરાવવા માટે પંડિત અંબાદત્ત દાસ્નીને રોકવામાં આવ્યા છે અને એક બીજા અધ્યાપકને આવતા માસથી રોકવાના છે. માસિક રૂા. ૨૦૦) બસો વ્યાજની ઉત્પન્ન આવે એવી એક રકમ બનારસ હિંદુ યુનિવર્સિટીને સોંપવામાં આવે તો યુનિવર્સિટીના

કાર્યવાહકોના માનવા મુજબ આ કૉનફરન્સ જણાવે તે નામથી જૈન શ્રીધેસાઈની એક ' ચેર ' સ્થાપવા અડચણ આવે નહિ.

કૉનફરન્સની મુબબની આંશીસ પાસે કલકત્તા ખાતે થએલ ડ્રંડના આશરે રૂપિયા ૪૨૦૦૦) બેતાલીશ હજાર છે તેમાંથી ઉપર જણાવેલ ' જૈન ચેર ' માટે કાંઈ રકમ આપવી કે કેમ અને આપવી તો કેટલી અને શું શરતોથી આપવી તેનો રીપોર્ટ કરવા નીચેના ચક્રચોની એક પેટા કમિટી નીમવામાં આવી છે. રા. મોહનલાલ ભગવાનદાસ ઝવેરી સોલી-સીટર, રા. હીરાલાલ મંચાચંદ સાહ સોલીસીટર, રા. હીરાલાલ અમૃતલાલ સાહ, બી. એ. રા. મકનજી જે. મહેતા, બાર એટ. વૉ.

આ કમિટી બે માસમાં પોતાનો રીપોર્ટ રેન્ડીંગ કમિટી પાસે રજૂ કરશે. દરમિયાન કમિટીને કાંઈ પણ સુચના જે બાઈબોએ કરવી હોય તે લખી જણાવવી.

બનારસ હિંદુ યુનિવર્સિટીમાં હાલ આઠ જૈન વિદ્યાર્થીઓ છે કે જેઓ જૈન શાસ્ત્રનો અભ્યાસ કરે છે તથા બીજા આઠ વિદ્યાર્થીઓ એન્જનીયરીંગ કોલેજમાં અભ્યાસ કરે છે તેમાંથી એક જૈન વિદ્યાર્થીને રજાલરશીપ મળે છે.

બનારસ હિંદુ યુનિવર્સિટીના અભ્યાસક્રમમાં જે જે જૈન પ્રસ્તિકા દાખલ કરવામાં આવ્યાં છે તેની યદી નીચે મુજબ છે.

જૈનીક્રમ મુખ. આઇ. (એમ. એ. માટે)
૧૯૨૭ રેકર્યુકા પ્રશ્નપત્ર ૬. અ. આચારાંગ
અ. હિતરાખ્યન; પ્રશ્નપત્ર ૭. અ. તત્ત્વચિંતિયમ. મૂલ-

સમાપ્ત. બ. રાજવાર્તિક અધ્યાય ૧ થી ૪. પ્રશ્નપત્ર ૮. અ. દ્રવ્ય સંગ્રહ બ. સ્વાહાદ મંજરી ક. સમર્થગી તરંગિણી; તથા ગુપ્ત. જે. માં એપિગ્રાફી અને પેલીઓગ્રાફીના વિષયો રાખવામાં આવ્યા છે તેમાં પ્રશ્નપત્ર ૬ માં અ. અશોકના શિલાલેખ, બ. શુદ્ધસર-ની ઇન્ડીઅન પેલીઓગ્રાફી, ક. તક્ષશિલા, ઇસીપટન, સાવત્તી, ગજગુહ, કુસીનાર, ભીતનલન્દા, પાટલીપુત્ર અને અદિચક્રના આરકીઓલોજીકલ રીપોર્ટ.

પ્રશ્નપત્ર ૭ માં (અ) ખારવેલની હાથીચુકાના શિલાલેખો. (ગ) સાતવાહન વંશના શિલાલેખો. (ક) રેપ્પન એન્સર્ટ ઇન્ડિયન કોઈન્સ (પુરાણા હિંદુ સિક્કાઓ અને પ્રશ્નપત્ર ૮માં (અ) ગુપ્ત શિલાલેખો, (બ) કનિંગહામ Ancient Indian Geography with later identifications. હિન્દુસ્તાનની નવી ભૂગોળ પાછળથી થયેલી ઓળખ સાથે—એ ટેક્ટ બુકો છે..

ગુપ્ત છી. તત્ત્વગાન Philosophy જૈન-બૌદ્ધ તત્ત્વગાન (Philosophy)

પ્રશ્નપત્ર ૧ માં જૈનતત્ત્વગાન. નીચેનાં પુસ્તકોના અભ્યાસ માટે બલામણુ કરવામાં આવે છે:— તત્ત્વચાર્યાધિગમં સૂત્ર સમાપ્ત (ગાયચંદ જૈનશાસ્ત્ર-માળા સીરીઝ), સ્વાહાદ મંજરિ (ઔખગ્યા મંસ્કૃત સીરીઝ).

પ્રશ્નપત્ર ૬ માં બૌદ્ધ તત્ત્વગાન (Philosophy) અગિયમ્મય સંગ્રહ અને સંયુક્તનિકામનિદાન વગ.

પ્રશ્નપત્ર ૭ માં નિબંધ: વિદ્યાર્થીઓના ખાસ અભ્યાસને માટે નિયુક્ત થયેલા વિષયોમાંથી પ્રશ્નો વિદ્યે મુકવાના છે. (જેમાંના એકને ઉત્તર આપવા મળ કરવાનો છે.)

૧૯૨૭ ની પ્રાચ્ય વિદ્યાની મધ્યમા પગ્થિમાં — (૬) જૈનદર્શન માં પ્રશ્નપત્ર ૩ માં પ્રમેય-કમલ માર્તપુડ, સમર્થગી તરંગિણી.

પ્રશ્નપત્ર ૪ માં સ્વાહાદ મંજરી, આમ પરીખા પ્રશ્નપત્ર ૫ માં પ્રમાણતત્ત્વસાધોદાસકાર (મૂળ માત્ર), તત્ત્વદર્શન સૂત્ર (મૂળ માત્ર).

પ્રશ્નપત્ર ૬ માં સાંખ્યશાસ્ત્રિકા (તત્ત્વશીર્ષી સહિત) સિદ્ધાંત મુદ્રાવલી (મૂળમાત્ર)

૧૯૨૭ ની પ્રાચ્ય વિદ્યાની શાસ્ત્રી પરીક્ષામાં (૧) જૈન દર્શનમાં પ્રશ્નપત્ર નં. ૩ — પ્રમેય-કમલ માર્તપુડ પૂર્વાર્દ; નં. ૪ — પ્રમેય-કમલ માર્તપુડ ઉત્તરાર્દ. નં. ૫ — અદ્ય સદસ્ત્રી, નં. ૬ — સ્વાહાદ રત્નાકર-વતરિશ, સમ્મતિ તર્ક (ઉપલબ્ધાંશ) નં. ૭ — પંચાધ્યાયી નં. ૮ — પદ્મદર્શન સમુચ્ચય (હરિભદ્ર કૃત ટીકા સહિત)

૨. મુખ્યમુનિવર્સિટી અને જૈનસાહિત્ય

જૈન સહિત્ય દાખલ થવાને લગભગ ૧૭ દર્જ થયાં છતાં એ વર્ષોમાં બહુ જ થોડા જૈન વિદ્યાર્થીઓએ જૈન સાહિત્ય લીધું છે. જૈન વિદ્યાર્થીઓ વિશેષ મુખ્યમાં જૈન સાહિત્ય ખી. એ. તથા એમ. એ. ના અભ્યાસક્રમમાં લે તેને માટે જૂદા જૂદા રથો પ્રયત્નો કરવાની જરૂર છે. જ્યાં જ્યાં જૈન બોર્ડિંગ હોય ત્યાં ત્યાં તે બોર્ડિંગના કાર્યવાહકોએ જૈન વિદ્યાર્થીઓનું જૈન સાહિત્ય લેવા તરફ ધ્યાન ખેંચવું જોઈએ અને જૈન સાહિત્ય લેવામાં જે અડચણ આવતી હોય તે દૂર કરી આપવી જોઈએ.

જે પુસ્તકો મુનિવર્સિટીમાં દાખલ કરવામાં આવ્યાં છે તે છપાવવા તરફ જુદી જુદી જૈન પુસ્તકો પ્રકટ કરનારી સંસ્થાઓનું ધ્યાન ખેંચવામાં આવે છે. અને તેવાં પુસ્તકો ઉપર અગ્રેજમાં વિવેચન (appreciation.) કરવા માટે જૈન સાદરોએ ખાસ લક્ષ્ય આપવા વિનંતિ કરવામાં આવે છે.

આ બાબતમાં આ સંસ્થાની રચાનિક રેડેન્સિ કમિટીએ તા. ૧૨-૧૧-૨૫ ની બેઠક વેળાએ જે ફાવ પસાર થયો છે તે નીચે મુજબ—

“જુદી જુદી જૈન સંસ્થાઓમાં વસતા આર્ટ્સ કોલેજના વિદ્યાર્થીઓએ પહેલા વર્ષમાં (First year Arts) અને ઇન્ટરમીડિયટ (Intermediate Arts) ના અભ્યાસક્રમમાં અર્ધ માત્રાથી લેવું તેની મતસજના પછે તેની દરેક સંસ્થાએ ખરે જખવા તથા અર્ધ માત્રામાં પહેલાં વર્ષ તથા ઇન્ટરમીડિયટ માટે જે જે પુસ્તકો દાખવામાં આવ્યાં હોય તથા જે જે જૈન શીર્ષિકો શીતા પુસ્તકો ખી. એ તથા એમ. એ માટે ચોખ્ખાં હોય તેવાં સંગ્રહ કરવા અને તે પુસ્તકો

કેને કેને વિવેચન (Annotation) કરવા સોંપવા તે નક્કી કરી જે માસમાં રીપોર્ટ કરવા નક્કી કરવાની એક કમિટી નીમવામાં આવે છે; અને તેવા પુસ્તકો છપાવવા માટે કૉન્ફરન્સ ઓફીસે ગ્રાંટવધુ કરેલી.

૨. મોહનલાલ અગવાનદાસ જવેરી, સોલીસીટર

૨. હીરાલાલ અમૃતલાલ શાહ બી. એ.

૨. હીરાલાલ મંઝાવંદ શાહ સોલીસીટર

શેઠ મણીલાલ સુરજમલ જવેરી

૨. શેઠ મોનીચંદ ગીરધરલાલ કાપડીયા સોલીસીટર.

મુખ્ય મુનીવર્સીટીમાં જે જે પુસ્તકો લખાયા કરવામાં આવ્યા છે તેમાંના કેટલાકની છાપેલી પ્રતો વિદ્યાર્થીઓને અભ્યાસ કરવા મળતી નથી માટે જેઓ પાસે તેવી પ્રતો હોય તેઓએ ઉપરની કમિટીના સભ્યોને ખબર આપવા તથા અને તેા તેવી પ્રતો મોકલી આપવી.

મુખ્ય મુનીવર્સીટીના અભ્યાસક્રમ માટે યોગ્ય એવાં પુસ્તકોની યાદી -

આર્ટ્સ કૉલેજ પ્રથમ વર્ગ (I. Y. A) ૧૯૨૪-૨૬ માટે ૧ દરિબદ-સમરાદ્યચક્રદા બાવ ૩-૪ (જેયરદાસ કૃત બી. બી. એન્ડ કંપની બાવનગર) ૨ પદ્મચરિત્-વિમલસુરિનું હૃદય ૧૫-૩૭ (જે. બી. બાવનગર ૧૯૧૪) ૩ પ્રાકૃત વ્યાકરણ-૧૯૨૫ પ્રમાણે.

૧૯૨૫ માટે ૧ દરિબદ-સમરાદ્યચક્રદા બાવ ૧-૨ (જેયરદાસ બી. બી. એન્ડ કં. બાવનગર) ૨ પદ્મચરિત્-વિમલસુરિનું હૃદય ૧-૧૮ જે. બી. ૩ પ્રાકૃત-વ્યાકરણ-પ્રાકૃતમાતૃપદેશિકા (જેયરદાસ કૃત ચરોતિ-ચક્ર મંચમલા)

આર્ટ્સ કૉલેજ ડિવિઝન ત્રીજી (Intermediate) ૧૯૨૪-૨૬ માટે ૧ રાધાપ્રભાતી ચાવ ૨ હેમચંદ્ર કૃત વ્યાકરણ-અધ્યાપ આદિમા બાવ ૧-૩ બેબે સરકાર સીરીઝના કુમારપાલ ચરિતને હેઠે છપા મુદ્રા.

૧૯૨૫ માટે ૧ કાર્ત્તિકચંદ્રી (કોનો-વારદકં એ. સી. એન્ડ રસિક) ૨ હેમચંદ્રકૃત વ્યાકરણ ૧૯૨૪ પ્રમાણે.

બી. એ. ની પરીક્ષા માટે ૧૯૨૪-૨૬ ૧ આચાર્ય સૂત્ર-(આગમેદ્ય સમિતિ, જે. બી. અથવા પાર્ટિકરર સોસાયટી, લંડન.) ૨ હેમચંદ્ર-(All Prakrits compared) ૩ કુમારપાલ ચરિત-(Bombay Sanskrit series LX. એસ. પી. પંચિત કૃત ૧૯૦૦)

૧૯૨૫ ૧ સૂત્રકાંડ. ૨ હેમચંદ્ર (All Prakrits Compared.) ૩ કુમારપાલ ચરિત-(Bombay Sanskrit series LX. એસ. પી. પંચિત કૃત ૧૯૦૦.)

એમ. એ ની પરીક્ષા માટે ૧૯૨૪-૨૬ ૧ આવચક સૂત્ર પૂર્વક (દરિબદની લીકાવાળું-આગમેદ્ય સમિતિ ૧૯૧૬) ૨ ૧૯૨૫ પ્રમાણે. ૩ જે. તત્ત્વજ્ઞાન (Philosophy), આદ્યાદ્યમંતરી મણીસેનની (રાધચંદ્ર નેત્રમાળા નિર્ણયસાગર વિ. દર્શન ૧૯૨૫ પ્રમાણે) ૪ અર્ધમાત્રાધીનું આમન-સામન બાપતર. (Translation from and into Ardhamagadhi)

૧૯૨૫ (૧) કંતરાધ્યયન સૂત્ર (સંસ્કૃત લીકા સમેત-મુખ્ય ૧૯૧૬) (૨) અ comparative Philology (તુલનાત્મક-ભાષાશાસ્ત્ર) (૧) સંસ્કૃત અને પ્રાકૃતનો પરસ્પર સંબંધ અને પ્રાકૃતો વચ્ચેનો અરસપરસ સંબંધ (ગાંધીજીના Wilson Philological Lectures પ્રમાણે) (૨) સામાન્ય સિકિતો General Principles મુજેની (Introduction to Comparative Philology) ૪. જૈનશાસ્ત્રના દર્શન (૧) પુરુષર Indian sect of the Jainas (૨) વેચર Sacred Literature of Jainas (૩) વૈજ્ઞાન- Jainism

ઉપરનાં પુસ્તકોમાંથી જે પદ્ય પુસ્તકો ઉપર અંગ્રેજીમાં વિવેચન (Annotation) કરવા જૈન મા અન્વ બાધુ તૈયાર હોય તેણે ઉપર કમિટીને ખબર આપવી.

૩. કાવ્યકોશમાં દેવકાંડ-દેવકાંડ (Treasure Trove) અને જ્યેષ્ઠકે મોન્યુમેન્ટ (Ancient monument) ને લખતા કાવ્યકોશમાં મં મુદ્રા કરવા જોઈએ તેનો ખરો તૈયાર કરવા તકાને સંબંધી

રીપોર્ટ કરવા માટે પબ્લિક એન્ડ પેટા કમિટી તા. ૧૨-૧૧-૨૫ ની મળેલી સ્થાનિક સ્ટેન્ડીંગ કમિટીની બેઠક બેઠકો નીમવામાં આવી છે જેમાં નીચેના સભ્યોની પસંદગી કરવામાં આવી છે.

સા. ના. શેડ. ચીનુભાઈ લાલભાઈ સોલીસીટર
 ઓધવજી ધનજી શાહ. સોલીસીટર
 મેકનજી. જે. મહેતા બાર-એટ-લૉ
 ડૉ. સુરેશભાઈ ફડ અને પ્રચારકાર્ય—આ
 સંસ્થા તરફથી જુદા જુદા સ્થળોએ ઉપદેશકો પ્રવાસ

અમદાવદ	૫૩-૦-૦	બાદરપુર
બાંધાપુર		ધુલીયા
(બાંધાનાં સ્થલ)	૧-૮-૦	બાલેશ્વર
ભાંજીયા	૨૧-૭-૦	ખોટાદ
ખાલીયાદ	૮-૭-૦	ખસ
ખગડ	૧-૭-૦	તાનપુર
કારીયાણી	૩-૮-૦	લાખીઆણી
નીગાળા	૨-૧૨-૦	લગામેડી
વળા	૨૧-૦-૦	અમદાવદ
ધોલનદી	૧-૭-૦	નલેશ્વર
વાદશામ	૧૨-૮-૦	જુહાપામની
દાવડી	૧-૪-૦	પટેશામ
ચંબારડી	૧-૪-૦	ચોગડ
બંડારીઆ	૧-૧૨-૦	સાંચીદર
સાંચીદર	૩-૪-૦	સાંચી
બાગળ	૧૪-૮-૦	પાંચત્રી
ધાંજીયા	૧૨-૦-૦	જાગીરા
દાંતા	૧૩-૪-૦	જોડીઆ
સાંચીઆ	૧-૪-૦	ચીતરોડા
સાંચીકોટ	૧-૮-૦	મેગાળ
ડીઆ	૭-૦-૦	વાવ
માળવજી	૧-૪-૦	ઉત્તરી
મહાસાળા	૧૦-૪-૦	તલાલ
દીકોર	૫-૧૨-૦	વઢાવજી
દાંજા	૭-૦-૦	દેવલીયું
ગજપરા	૦-૪-૦	પાલડી
મુરડા	૧-૧૨-૦	ગોલીયાદ
નરીયા	૦-૧૨-૦	મટુલા
ફોલા	૩-૮-૦	મોંઝાવડુ
ધીપરાલી	૨-૮-૦	વાવડી

કરે છે અને સંસ્થાના ઉદ્દેશાનુસાર પ્રચારકાર્ય કરે છે. કોન્ટ્રી-સના કરાવે, હાનીકારક રીવાજો, કેળવણી અર્થે વિષયો ઉપર બાવણો આપે છે અને મુકુત બંધાર ફંડની યોજના સમગ્રની અમલમાં મેલવામાં આવે છે.

સંવત ૧૯૮૧ ના આધિન માસના અંકમાં આ ૪૮માં બરાબરી રકમોની પહેલું સ્વીકારવામાં આવી છે ત્યારબાદ જે જે ગામના કપડેશકો ફંડ વસુલ કરી યકમા છે તેની માદો નીચે મુજબ.

૧૨-૦-૦	સીરસાળા	૨૬-૪-૦
૩-૦-૦	સીરપુર	૨૮-૦-૦
૧૨-૪-૦	મનગાડ	૭-૦-૦
૨૪-૧૨-૦	વોળીયા	૧૩-૮-૦
૨-૮-૦	અલાઈ	૫-૪-૦
૨-૪-૦	બાંચીયા	૫-૮-૦
૫-૮-૦	સાંચીવદર	૧-૦-૦
૨-૧૨-૦	ગઢડા	૩-૧૨-૦
૩૨-૪-૦	એચળા	૪૬-૪-૦
૩૧-૦-૦	કેન્ડુર	૧૧-૦-૦
૨૫-૮-૦	બરોડા	૦-૧૨-૦
૪-૮-૦	કંચારીઆ	૧-૪-૦
૩-૪-૦	વાલુકડ	૩-૮-૦
૧-૮-૦	વણસા	૫-૦-૦
૧૦-૮-૦	પાલજીપુર	
૨-૦-૦	(બાંધાનાં)	૧૧-૮-૦
૧૦-૦-૦	મોઢાસા	૨-૦-૦
૨૦-૧૨-૦	ધનાલી	૮-૧૨-૦
૧૨-૦-૦	પંચડા	૪-૮-૦
૧૨-૪-૦	કોદરાળ	૭-૮-૦
૨૬-૦-૦	સતલસાળા	૨૧-૦-૦
૧૦-૪-૦	હામડા	૨૦-૧૨-૦
૧૫-૪-૦	કારકોલ	૫-૮-૦
૩-૧૨-૦	વંચ	૬-૮-૦
૧-૦-૦	દામાજી	૧-૦-૦
૧૧-૧૨-૦	પીપરીયું	૧-૪-૦
૪-૪-૦	સજોસા	૨-૧૨-૦
૦-૪-૦	જુલીયા	૧-૮-૦
૦-૧૨-૦	દેવલીયું	૦-૪-૦
૧-૦-૦	અપરીયું	૦-૮-૦

આ કુપરાંત માલવજી ધાંજીયાની ધોડીયા કોસવાળ એકાદા મદાજની રૂ. ૧૧)ની ચીની મળી છે.

પત્રવ્યવહાર

[રા. રા. કનૈયાલાલ માણેકલાલ મુન્શી એક સિદ્ધહરત લેખક-નવલકથાકાર છે, ને તેમણે ગૂજરાતના કણ્ઠે સોલંકીના રાજ્યના સમગ્રથી સ્ફર્યાત કરી 'પાટણુની પ્રભુતા' એ નામની નવલકથા લખી અને પછી 'ગૂજરાતનો નાથ' ને 'રામધિરાજ' એ લખેલ છે. રા. કનુભાઈની વર્ણુન સૈધી, અંતર્ગત વિચારોને પાત્રદ્વારા પ્રગટતાથી જોસખંધ મૂકવાની રીતિ સૌથી ચકી નય છે. 'ગૂજરાતના નાથ'ની નવલકથા ચાલુ હતી તે વખતે અને રામધિરાજ લખાઈ નહોતી તે સમયે 'ગૂજરાતના નાથ'માં અમુક પ્રકરણ લખના માટે પોતાને જોઈતી હરીકત મારી પાસે પૂછાવી હતી તે સંબંધમાં જે પત્રવ્યવહાર ચાલ્યો હતો તે નીચે આપવામાં આવે છે. મારા ઉત્તરમાં આપેલી ચેતવણી છતાં પણ રા. મુન્શીએ જેન ભાવનાને—હેમચંદ્ર સુરિશ્રીની પવિત્ર શુદ્ધ નૈતિક આજ્ઞા અલસવારી જીવનચર્યાને પથાસ્વરૂપે પોતાની નવલમાં આલેખી નથી ને પોતાના માનેલા કલ્પિત સ્વરૂપમાં અને બ્રહ્મ રીતે ચીતરેલ છે અને તેમાં જ પોતાની બહાદુરી માનેલી છે. રૂબરૂમાં ચર્ચા કરતાં તેઓએ જણાવેલું યાદ છે કે હેમચંદ્ર એક મનુષ્ય હતા અને મનુષ્યના વિકારો તેમને ન જ થાય આ ન મથા હોય એ અસંભવિત. નથી, ને તે છતાં એક વખત ઘણેલ વિકારોને નિર્મળ કરે તેમાં તેમની ક્ષોડી છે—દૈવિકતા છે. વાહ! કેવી વહીલાત! મુનિમહારાજશ્રી વિદ્યાવિનયજી સાથેનો રા. મુન્શીનો પત્રવ્યવહાર તેમના 'વિવિધ વિચારમાલા'માં બહાર પડી ગયેલ છે. તંત્રી]

Bombay, 24th Oct. 1922

My dear Mohanbhai,

I came to see you twice, but I failed to catch you.

We have decided to start a work on a history of literature and a Gujarati dictionary.

As a personal friend I have already guaranteed your co-operation and we are going to burden you with the whole load of old Jain literature in which you are the best available authority. I think we cannot give you any well-known author but we will have to give you the whole host of obscure Jain authors and you will have to do your utmost in producing the work on a line which will justify the existence of our 'Saliya Sansad'.

I understand that you are returning by the beginning of November. I am coming back from Matheran on or about the 3rd. of November. Will you be good enough to look me up when you come. So that I can put you in touch with the work we have been doing up to now. It is a tremendous task and to carry it out through within the short time i.e. before March 1923 is well-nigh impossible but if the Sansad wants to justify the role which it has proposed to play there is no other alternative but to accomplish the impossibility. Any reply to the literary business can be sent to my office address and any personal communication can be sent at the "The" Dell, Matheran.

Hoping you doing well.

Yours Sincerely,
K. M. Munshi

(અનુવાદ)

મારા મિત્ર મોહનલાલ,

તમને મળવા બે વાર હું આશ્ચર્ય પશુ તમને મેટવામાં નિષ્ફળ નિવડ્યો.

અમોએ સાહિત્યનો ઇતિહાસ પર એક ગ્રંથ અને ગૂજરાતી રાષ્ટ્રકાવ્ય કાઢવા નિર્ણય કર્યો છે.

એક અંગત મિત્ર તરીકે મેં તમારા સહકારની જામીનગીરી ક્યારની આપી છે અને અમો જૂનું જૈન સાહિત્ય કે જેમાં તમે જેટલા હસ્તગત છે તેમાં શ્રેષ્ઠ પ્રમાણભૂત છો, તેનો સર્વ ખાર તમો પર લાદવાના છીએ. હું ધારું છું કે તમોને કોઈપણ પ્રસિદ્ધ ગ્રંથકાગળું કાપ આપી શકતા નથી પણ તમને અપસિદ્ધ જૈન ગ્રંથકારોના આખા સમૂહનું કાપ આપવું પડશે અને તમારે તે કાપ આપણી 'સાહિત્યસંસદ'ની વિચારમાનતાને સાર્થક કરે તેવી શૈલી પર તૈયાર કરવામાં તમારાથી બની શકે તે સર્વ કરવું પડશે.

નંદિપેણની સંજાય

મુનિવર મદીઅલ વિચરે એકલો,

નંદિપેણ નિરપમ રૂપે અતિ બહો,

(૩૮૬)

અતિ બહો રૂપે જિરોા મનમથ માનની મન ગોદ બે,
તપ તપે દુકર જહ અકગ ચતુર ચારિત્ર રોદ બે,
એક વાર મુનિવર આદાર લેવા નયર મારે સંચરે
તપ વેરચામંદિર કરમ વસે જહ મમ્મલામ ઈમ દચરે. ૧
દેખી મુનિવર ઉમે આંગણે, વણતું વેશા ઉતાર અમ બજે
ઇમ બજે ઉતાર વેશ વનિના અરથ અમપરિ આદેએ,
રિપિ વરોરો ઉમે આઠ્યા ઇમ નિમરો નઈ દીયે,
અભિમાન આણી તરણ તાણી ખંડ કર જપ નાખ બે,
વરસંતિ સોવન બાર કોડિ રમણ રાશિ અસંખ બે ૨
વલતો વેમે તતખીખ આશીર,

પ્રમદા પ્રેમે કર વલ અલીડ.

કરકમલ આડી રહા શમા નાદા નેદ નીવાલીએ,
તમે ભાગની પહે ભોગ ભોમવો રમે રંગઠ માલીડ,
તિમે વેણ વેણે રોડે રમચર, અમ બહો અભિની,
ભોમકલ કમ ઉલ્ય આવો કદિ સારાન સામનિ. ૩
દસ દસ દિનમ નિન નર પુત્રે,

દેશના વાણી નામે રીતરે

રીતરે દેશના વાણી મોડી રાત વેશનીવણે
નંદિપેણ નિથલ નિયમ પાણે વેપ રાખે વાપણે
મેવાર દસમે નર ન પુત્રે બાર લાખી અતિ પત્રી,
તપ વેશવનિના વીનને પ્રમ્ત કોડા પર ભોજન બઝી ૪

હું સમજું છું કે તમે નવેબરની શરૂઆતમાં પાછા ફરનાર છો. હું માથેરાનથી ત્રીજી નવેબરે કે તે લગભગ પાછો વળનાર છું. તમે આવો ત્યારે મને મળવા મહેરબાની કરશો કે જેથી જે કામ અત્યાર સુધી અમે કરતા રહ્યા છીએ તેનો તમને પરિચય હું કરાવી શકું. તે જગત્ કામ છે અને તે કુંક સમયમાં એટલે ૧૯૨૩ ના માર્ચ સુધીમાં પાર પાડવું એ લગભગ અશક્ય છે, પરંતુ જો સંસદ જે માગ બજાવવા બહાર પડેલ છે તે કૃતાર્થ કરવા માંગતી હોય તો તે અશક્ય વાતને સિદ્ધ કરવા સિવાય તેને છૂટકો જ નથી. સાહિત્ય સંબંધીનું કાગકાગ માટે તો કંઈપણ ઉત્તર મારી ઓરિસના ટેકાણે આપી શકાશે અને કોઈપણ અંગત પત્રવ્યવહાર માથેશન થાકેલ એ સરનામે મોકલી શકાશે.

તમે પુછીશો છો એની આશા રાખી

તમારો સત્યનિદ

(અપૂર્ણ)

કે. એમ. મુન્શી.

નિહાં લગી દસમે નર પુત્રે નહી,

તાં લગિ જમખૂ નિથલ એ નહિ

એ નહી નિથલ હું ન જમું ન ન પુત્રે એ વહી

તેદવાનકિ ઉમે દસમા કદિ નારી આકલો

તિહાં બાર વરસી નેદ ઉટોં કમ પુટ્ટે ભોમના

વચરામ આણી છડું ભાણી ચતુર ચારિત્ર નેમનાં. ૫

શુભવંત ગિરમે ઉડો આદરી,

મારગ ચાલો ચિત ચોખૂ કરી

ચિત કરી ચોખૂ ચતુર ચાલો રોમેસરણ પોદત એ.

શ્રી પીર જીનવર પાસ સંજમ લણ વિપય વરત એ,

રો નંદિપેણ મુખીદ મુનિવર મુખ સંપૂર ઈ ભોમવે

સુરલોક અપહર નારી સરિયું મુકિ અતુર ઇમ વીનવે.

કાગ-સારંગ મહદાર

રોડો રોડો વાલદા, ઉમે કાં બડો ઈ રીડી લાલ રે

નેદને તન ધન સુપીછ તેદને ન દીરે પડિ લાલ રે ૧ રોડો.

રાત દિવસ ને શુભ જપે, રાખે નેદ અપાર લાં

તે માણસ કામ મેદલીક, ને દોષ રોવક દબર લાં ૨ ૨૦

પાય પડું મમ્ત! વીનવે દસના મ માડો રોસ લાં

વાડિ અલે ને શામડા તો કેદને રીએ રોસ લાં ૩ ૨૦

ખંચસે નારી પરદરી ને કાપી મુચ ચામલ લાં

દિન દિન પ્રતિ દસ જુજે નંદિપેણ વાણી રસાલ લાં. ૪ ૨૦

બાર વરસ મુખ ભોમની, લીધો સંચમ બાર લાં

ચિતવણિવવ ઉવચાવનો રૂપિનવથ નયમાર, લાં ૫ ૨૦

રૂપીઆ છતી કિંમતનો અથ રૂપીઆ ત્રણમાં.

જૈન મહાભારત યાને પાંડવ ચરિત્ર

(સચિત્ર)

પૃથ આડસો : ચિત્રો દશ

આ અંથમાં કુલ (૫૨) ગાવન પ્રકરણો આવનાર છે જેના નામ નીચે મુજબ છે. (૧) રાજકન્યાનો સાંસારિક અભિગ્રહ. (૨) શિકારીચાતનુ. (૩) આશ્રમવાસિની. (૪) રાણીવિયોગ. (૫) સત્યવતી. (૬) પિતા અને પુત્ર વચ્ચે યુદ્ધ (૭) બાળમતી પિતૃમક્તિ. (૮) ચાંતનુનો સંસાર ત્યાગ. (૯) કન્યા હરણ. (૧૦) ચિત્રવટ. (૧૧) ચમત્કર્ષી મુદ્રિકા. (૧૨) ગર્ભ-ગોપન. (૧૩) કંઈ અને છવ્યશા. (૧૪) કૃષ્ણ અને કંઈ. (૧૫) પાંડવોત્પત્તિ (૧૬) વૈરથીત્ર. (૧૭) શુરલાભ. (૧૮) શુરમક્તિનો મહિમા. (૧૯) કુમાર પરીક્ષા. (૨૦) રાધાવેધ. (૨૧) દ્રૌપદી પૂર્વબચ (૨૨) નારદોપદેશ. (૨૩) અર્જુન તીર્થયાત્રા. (૨૪) રાઘ્યાબિગેક. (૨૫) માંખો અને બાણીત્ર. (૨૬) નળાખ્યાન-નળદમયંતિ ચરિત્ર. (૨૭) સર્વેશ્વ હરણ (૨૮) વનવાસ (૨૯) કપટમંદિરા. (૩૦) વનવાસની વિટંબણા (૩૧) અખયદાન અને છવિતદાને (૩૨) હર્ષોધનનો ખજાનો. (૩૩) ચેતવણી. (૩૪) વનવાસમાં વિગ્ન. (૩૫) કમળનું પુષ્પ. (૩૬) અપકાર પ્રત્યે ઉપકાર. (૩૭) ધર્મોગ્રાધનનો પ્રમાચ. (૩૮) દુષ્ટ દેશાંતું દુષ્ટ રણ (૩૯) દૌર્ય કપટ અને પાંડવ પ્રકાર. (૪૦) વિદુર વૈરાગ્ય (૪૧) યુદ્ધારંભ. (૪૨) મહાયુદ્ધ. (૪૩) મહાયુદ્ધ (ચાતુ). (૪૪) જરાસંધ અને કૃષ્ણરાસુદેવ. (૪૫) હસ્તિનાપુરપતિ સુધિષ્ઠિર. (૪૬) રાજર્ષિ બીષ્મ. (૪૭) નેમિનાથનું નિર્મળ ચરિત્ર. (૪૮) નેમિનાથનું નિર્મળ ચરિત્ર (ચાતુ) ૪૯) દ્રૌપદીહરણ અને કૃષ્ણોપ. (૫૦) કૃષ્ણવિયોગ. (૫૧) ધર્મધાય મુનિ. (૫૨) પાંડવ નિવાંધ અને ઉપસંહાર.

ભારતવર્ષના યુદ્ધવીર અને ધર્મવીર પ્રતાપી પાંડવો કૃષ્ણ અને નેમિનાથના ચરિત્રથી અચિત્ર અપેક્ષા આ અંથ સર્વ જૈન પ્રજાને આદ્યંત વાંચવા યોગ્ય છે અંથના વિવિધ પ્રસંગો-માંથી વ્યવહાર, કૃષાગતિ, વિન્યાદિક, ગુણ, વ્યાપુર્ષ ધર્મ અને નીતિના તત્ત્વો મેળવી શકાય છે, ધર્મ તથા નીતિગોષ્ઠી બરણ અને વીરરસનું તાદ્વ્ય ચિત્ર આવનારા આ અંથમાં પ્રાપ્તિ અને અસંખ્ય વિચારોની ઉલ્લાસ કરી તેમનું દેવોપાદિયરૂપે સારી રીતે સમર્થન કર્યું છે. દરેક પ્રસંગને સંક્ષિપ્ત અને ચિત્રોમય જનાવવાનો પ્રયત્ન કર્યો છે, અને વાંચકોના હૃદયપટ પર સદગુણના સરેશ્વર મુદ્રિત યદ્દે તેની યોગ્યતા કરવામાં આવી છે. કિંમત રૂ. ૧-૦-૦ દત્તી પત્ર મેષ્ટસાધને ત્યાં પુસ્તકની પ્રાપ્તિ થવાથી તેની ખુશામીમાં કિંમત રૂ. ૩-૦-૦ રાખવામાં આવી છે.

મેસર્સ મેથલ હીરલ બુકસેલર—પાયલુની, મુંબઈ નં ૩.

શ્રી જૈન શ્વેતાંબર કોન્ફરન્સ

પાંચધુની-સુંબઈ નં. ૩

શ્રી સુકૃત બંડાર ફંડ

શ્રી જૈન શ્વેતાંબર કોન્ફરન્સની ઉપરોક્ત યોજના તેના આશયો અને પરિણામનું અમમ્મી કાર્યની જૈન સમાજ સમક્ષ ટુંકી પણ રૂપરેખા બહેર ખબરદાર અગર હેડબીલદાર રજુ કરવી એ તાત્ત્વિન જરૂરીઆતવાળું ગણી શકાય. સત્ય આ યોજના જૈન બાધ્યોમાં સર્વમાન્ય અને જગજાહેર જ છે. આ યોજના એ સંસ્થાનું અને સમાજનું જીવન છે; જૈન જનતાના અવિધ્યની રેખા દોરવા હિંમત ધરનાર એ કોમપણ યોજના હોય તો તે સુકૃત બંડાર ફંડ એક જ છે કે જ્યાં ગરીબ અને તપંગર વચ્ચે કોમ જાતનો અંતર રહેતો નથી અને સમાનતા, બંધુત્વ વિશેરે બાવનાઓ ખીલવી સમાજને શુશિક્ષિત બનાવી હિતકર કાર્યો કરવા આ સંસ્થાને જોશ અને જીવન અર્પે છે. આ ફંડમાં બરાતાં નાણાંમાંથી ખર્ચ આદ આદ કરી ખાઈનો અડધો ભાગ કેલવણીના કાર્યમાં વપરાય છે, અને ખાઈના અડધા સંસ્થાના નિભાવફંડમાં લઈ જવામાં આવે છે કે જે વડે સમસ્ત સમાજને શ્રેયસ્કર કાર્યો કરી શકાય. આપણા સમાજમાં અનેક સ્ત્રી પુરૂષો જેમ કેળવણીથી વંચિત રહે છે તે બનવા ન પામે અને તેમને કેળવણી લેવામાં અનેક રીતે મદદરૂપ થયા આ સંસ્થા પોતાના પ્રયાસો કરી રહી છે અને તે આ ફંડની વિશાળતા ઉપર જ આધાર રાખે છે તેથી પ્રત્યેક જૈન બંધુ વરસ દહાડામાં માત્ર ચાર આનાથી સ્વચ્છિત અનુસાર મદદ અર્પી પોતાના અગ્રાત બંધુઓનું જીવન કેળવણીદાર સુધારી અગાધિત પુણ્ય ઉપાર્જન કરી શકે છે. માટે સર્વે જૈન બંધુઓને આ ફંડમાં સારી રકમ આપવાના વિનંતિ કરવામાં આવે છે. ચાર આના પ્રત્યેક વ્યક્તિએ દરવર્ષે આપવા એ મોટી વાત નથી. અડવાડીએ એક પાંચ માત્ર આવે છે, પણ જો આખી સમાજ જગૃત થાય તો તેમાંથી મોટી સંસ્થાઓ નભાવી શકાય એવી સુંદર યોજના છે. “ડીપે ડીપે સરોવર બરાય” એ નાથે ફંડને જરૂર આપ અપાવશો અને આપની તરફતા પ્રત્યેક નાના મોટા બાધ્યો, બહેનો એનો લાભ લે. એમાં લાભ આપે એવો પ્રયત્ન કરશો. બીજી કેમો આવી રીતે નાની મઠોમાંથી મોટી સંસ્થાઓ ચલાવે છે તે આપ જાણો છો. તો આપ જરૂર પ્રયત્ન કરશો. આખી કેમની નજરે આપને કોન્ફરન્સની જરૂરીઆત લાગતી હોય તો આ ખાતાને ફંડથી ભરપૂર કરી દેશો. સુંઘેને વિશેષ કહેવાની જરૂર ન જ હોય.

સેવો,

મંડનજી બુઢાભાઈ મહેતા

માતીચંદ ગીરધરલાલ કાપડીઆ

ઓ. ર. જ. એકેડરીઓ, શ્રી. જૈ. શ્વે. કોન્ફરન્સ.

શ્રી જૈન શ્વેતાંબર કોન્ફરન્સ
શ્રી જૈન શ્વેતાંબર એન્જયુકેશન બોર્ડ
“૧૮” મી ધાર્મિક પરીક્ષા

જાહેર ખબર

સદરહુ સંસ્થા તરફથી દરવર્ષે લેવામાં આવતી “શ્રી જૈન શ્વેતાંબર કોન્ફરન્સ ધાર્મિક ઇનામી પરીક્ષા”ની “૧૮”મી પરીક્ષા સંવત ૧૯૮૨ના પોષ શુદ્ધી ૧૩ તા. ૨૭-૧૨-૨૫ને રવિવારના રોજ લેવામાં આવનાર છે.

આ પરીક્ષાનાં આલુ સેન્ટરો શિવાયનાં જ જ ગામે યા રહેરોની પાઠશાળાઓ સેન્ટર ખોલવા વિચાર ધરાવતી હોય તેઓએ નવેમ્બરની તા. ૧૫ મી સુધીમાં અરજી મોકલી આપવી.

પરીક્ષામાં બેસવા ઇચ્છનાર વિદ્યાર્થીઓએ તા. ૧લી ડિસેમ્બર પહેલાં ફોર્મ મંગાવી ભરી મોકલી આપવાં. ત્યાર બાદ ફોર્મ લેવામાં આવશે નહિ.

આ બાબતનો દરેક જાતનો પત્રવ્યવહાર નીચેના શીરનામે કરવો.

ગોપીજીયાલ ૨૦ ખાલકુની
મુંબઈ નં. ૩, તા. ૭-૧૦-૨૫

લી.
વીરચંદ પાનાચંદ શાહ (આ. સેક્રેટરી)
શ્રી જૈન શ્વેતાંબર એન્જયુકેશન બોર્ડ

॥ नमो तिथ्यस्त ॥ ॐ

जैन युग

[श्री० जैन स्वे० कान्कर-सनु भासिक-पत्र]

पुस्तक १

अंक ५

प्राप

१८८२

मानद तंत्री

मोहनलाल हलीयंद देशाई

जी. ए. एल. एल. जी.

वकील हाउस, मुंबई

વિષયાનુક્રમ

વિષય	પૃષ્ઠ	વિષય	પૃષ્ઠ
અમારા મનોરથ (કાવ્ય)	૧૧૧	શ્રી યતુજયતીયનો ઉદ્ધારક	૧૮૩-૮૮
તંત્રીની નોંધ:		કેશયાગીત	૧૮૮
૧ હિંદુનું સંગઠન		નેમિ બારમાસ (કાવ્ય)	૧૮૯-૯૧
૨ જૈન આરોગ્ય ભવનો		શ્રી મહાવીર જૈનવિદ્યાલય	૧૯૨-૯૫
૩ દાલના કુદરતી કલહો		વિવિધ નોંધ:	
૪ યતુજય તીર્થ		૧ યુનિવર્સિટીઓ અને જૈન પુસ્તકો	
૫ આનંદધન બહોતેરી	૧૬૨-૭૧	૨ યુનિવર્સિટી અભ્યાસક્રમ અને જૈન પુસ્તકો	
પત્ર-ચતુરહાર	૧૭૧-૭૩	૩ જૈન સંસ્થાઓ અને તેમાં પ્રસારનાર	
અનાથી યુનિ	૧૭૪-૭૭	વિદ્યાર્થીઓ	
૨૪ ગિરિસ્થિતિ	૧૭૮-૭૯	૪ સફૂતભંડાર કંડ	૧૯૬-૯૯
વિમલસુરિનું પકેમચરિયમ્	૧૮૦-૮૨	પ્રવૃત્તિના સન્માર્ગ	૨૦૦

જૈનયુગ

—જૈનધર્મ, તત્ત્વચિંતન, સાહિત્ય, ઇતિહાસ, જીવનચરિત્ર ને સમાજપ્રગતિને લગતા વિષયો સ્વર્ણનું ઉત્તમ જૈન માસિક.

—વિદ્વાન યુનિ મહારાજશ્રી તથા અન્ય લેખકોની કસાયેલી કલમથી લખાયેલા અદ્યપદ લેખો તેમાં આવશે.

—શ્રીમતી જૈન શ્રી. કાન્દરન્સ (પરિપદ) સંબંધીના વર્તમાન-કાર્યવાહીનો અહેવાલ સાથેસાથે અપાશે.

તો દરેક સુઘ આ પત્રના આદક બની પોતાના મિત્રોને પણ આદક બનાવશે અને સંધસેવાના પરિપદના કાર્યમાં પ્રુટિ આપશે.

વાર્ષિક લવાજમ ટપાલખર્ચ સહિત માત્ર રૂ. ૧૦.

લેખો—જૈન શ્રી. કાન્દરન્સ એડીટીય

૨૦ પાવધુની મુબદ્દ નં. ૩.

આ માસિક બહોળા પ્રમાણમાં ફેલાવો પામવાની ખાતરી રહે છે તો જાહેરખબર આપનારાઓને માટે તે ઉપયોગી પત્ર છે; તો તેઓએ ઉપરને સરનામે લખતા કે મળતા બસામળ છે.

આદકોને સૂચના—જેઓએ પોતાના નામ આદક તરીકે દર્શાવેલ લખાણો દોષ તેમને તે પૂરા કેટલા સહિત લખી મોકલવા અને સાથે સાથે વાર્ષિક લવાજમના બે રૂપિયા મનીઓર્ડરથી મોકલી આપવા વિનંતિ છે, કે નોંધાવી પી. કદામમાં અનેક મુશ્કેલીઓ અને નાદાન્ય અર્થ થાય તેમનાં કાન્દરન્સ એડિટરને અપાશે.

લેખકો વગેરેને સૂચનાઓ.

૧. આ પત્રમાં પ્રકટ થતા લેખો માટે તે તે લેખના લેખકો જ સર્વ રીતે જોખમદાર રહેશે.

૨. અભ્યાસ, મનન અને શોધખોળના પરિણામે લખાયેલા સર્વ લેખો, વાર્તાઓ ને નિબંધોને પ્રથમ સ્થાન મળશે.

૩. લેખકોએ તેમજ અવલોકન માટે પુસ્તકો મોકલવા છાજતા સભ્યોને તંત્રી સાથે પરચારા પત્ર-ચતુરહાર કરવો.

૪. કોઈ પણ લેખ પૂર્વે જતો કે બીજાને અન્ય સ્થળે પ્રસિદ્ધ કર્યો હોય તો તે કૃપા કરી ન મોકલવો.

૫. દરેક લેખ તેમજ મોકલેલ ગ્રંથની સમાલોચના સમય સ્થળ વિચારીને જોમ અને તેમ તરફથી પ્રકટ કરવાની કાળજી લેવાશે.

તવાનિર્દિષ્ટ,
ત્રીજે માણે
લોદાસ્વાલ,
મુંબાઈ

મોહનલાલ દલીયંદ દશાઈ
B. A. L.L. B. વકીલ દાદાકોટ,
માનદ તંત્રી

જૈન યુગ

The country is crying for food, for clothes, for sanitary houses, for education, for work and wages, and we are fighting over words. The country is getting hopeless and soulless and we are wrangling over formulas. The country is going to the dogs and we are helping the latter in tearing us into pieces. The country is being denuded of all conditions of self-respect, and we are falling out for the prestige of individuals and parties. Hindus are fighting with Hindus, Muslims with Muslims and both with each other. The best among us are behaving like Nero. May I humbly venture to suggest that this is no time for quarrelling and making confusion worse confounded? Nothing is immediately within reach. Nothing is immediately realisable. The goal is not in sight, the workers are so few. Let us weigh our words, balance our actions, lest the responsibility of making the situation absolutely irredeemable should fall on our heads. Let us never forget that millions are hanging on our words. They look at us for light and guidance and for eventual deliverance. We cannot expect any mercy or consideration from them if we fail them at this juncture. And fail them we must if we persist in our present unglorious attitude in playing upon words, and in wasting time and money over futile and petty quarrels. I say this is no spirit of sermonising, nor in one of superior wisdom. I am only an humble worker in the ranks, prepared to work with and under anyone whom the country and its people choose to lend and guide. But I say this in all sincerity:

"Close up your ranks and be friends."

— Lala Lajpatrai.

પુસ્તક ૧

વીરાત સં ૨૪૫૨ વિં સં ૧૯૮૨

પોષ અંક ૫

૧૪

અમારા મનોરથ

[રાજ માટે-શમ્ભવંતી ગુજરાત, અમારી એ હથથાં]

ઉપકારી મહાવીર, અગાધ ઉપકારી મહાવીર,
વંદન કરીએ વીર! અમારા ઉપકારી મહાવીર.
માતાવરણીય કર્મ કરી કાય, સર્વે સ્ત્રીની ભગવાન;
તેમ કરી અમ ગુજ બાળકડાં, યદ્યુત તારી સમાન — અમારાં
ગુજ ગુણ નામ હૃદયમાં ધર્યું, રાખીયું ગુજ નામ;
વિજય વાવટો જંગ દરકાવી, રચીયું વિદ્યા-ધામ — અમારાં
સ્વાહવાદ નય તરત ક્રમાવે, ગુજ શીલચુરી મદાન;
શીખી પઢાવી સંત જનોનાં, ગારું મંત્રણ ગાન — અમારાં
ગુજ મંદિરમાં આજેખીયું, પૂરે સાધુનાં મિત્ર;
તેને ને ગુજ પગલે ચાલી, ધારું અમે પવિત્ર — અમારાં

તંત્રીની નોંધ

૧. હિન્દુ સંજ્ઞા

હિન્દુ મહાસભાની બેઠક તા. ૫, ૬, અને ૭મી ડિસેમ્બરે રોજ મુંબઈમાં પંજાબના નરેન્દ્રસરી લાલા લજપતરાયના પ્રમુખપણા નીચે મળી હતી અને તેમાં અનેકવિધ વિચારો અને દરાવો થયા હતા. પ્રમુખનું બાપણ મનનીય અને બોધક હતું. તેમણે હિન્દુદેશ વિચારો દરેક જાતિએ તપાસવાના છે અને યોગ્ય લાગે અનુસરવાના છે. મુખ્ય તાર્કિક વિચારો એ છે કે:-

‘સંજ્ઞાનો અર્થ પ્રમાણ, સત્તા અને પ્રતિષ્ઠા છે. જેઓ સંજ્ઞા ધરાવતાં બેદરકાર રહે છે તેઓએ સંજ્ઞા ધરણને માર્ગ આપવો પડશે — તેમને નમ્ર પડશે. બ્રિટિશની સત્તાનું ખરું કારણ તેઓની સંજ્ઞા કરવાની શક્તિ છે. તેઓની સંજ્ઞા અતિશય નાની છે, પણ તેઓની સંજ્ઞા કરવાની શક્તિ મહાન છે.’

‘સમાજ-ધર્મ’ હમેશા દેશ અને કાલને આધીન રહે છે. હિન્દુઓએ વખતોવખત તે ધર્મમાં ફેરવાની બદલાયેલી નરસીઆતો અને સંસ્કૃતિ અનુસાર ફેરવા કર્યા છે, અને તેથી જ તેઓને સ્વિચ્છા-દદતા અને કાયમીપણું પ્રાપ્ત થયેલાં છે. જીવનના અનેક અર્થમાં એક અર્થ દેશભક્ષાધીનતા — દેશકાલ પ્રમાણે અનુસરણ અને રહિ છે. હિન્દુ એક જન સંસ્થા છે અને તે હમેશાં તેમ રહે છે. તેની સામાજિક નિયમગતી દેશકાલની નરસીઆતો અનુસાર બદલાતી રહ છે, બદલાતી નથી છે અને બદલાતી ચાલુ રહેશે. બેદરકાર અંદાજે દેશના સુધારા સાથે અને નિયમ પલ્લવ સાથે નવા વિચારના હિન્દુઓએ વિરોધ યાજવો છે પણ સમયને અનુસરીને પ્રગતિ સાથે અને જીવનના પુનરુદ્ધાર સાથે પણ તથા તે જાણ અને દાનિ-કર્તા છે. હું મારા નવા વિચારના દેશજનોને જે મહા ફેરારો આપણા જીવનમાં, નેનાપર અપણે કાનુ નથી આપી સંસ્કૃતિને લઈને પ્રવેશ પામ્યા છે તે પર ધ્યાન દેવાની અગત્ય-વિનંતી છું’ છ. રેવે, આખરે, હજાર વિમાનો, રથાવરણ, પાલીની ખાતે, પીઠા—આ સર્વે તેમજ પીઠા પડી અત્યંત સુખ્ય એક નવું જ જન્મ ખરું થયું છે. આખરે તેની ઉપેક્ષા કરી ન રાખે. આખરે તેનો જે અપ દાખા છે એવાં નવાં સુધી

આપણે વખત સાથે બદલાવા જાય છે એ, પણ જીવ કેટલાક ફેરારો કે જે આમાંથી પસિલુને છે તેની સાથે વાંચી લઈએ છીએ. આમ કરવામાં આપણને નિષ્ફળતા મળવાની છે. આવી નિષ્ફળતામાં વખત અને ધનનો હુલ્લે છે, અને તેને લઈ પ્રગતિની મંદતા થાય છે અને મજેલી તો સુખાવીએ છીએ. આટલા માટે બદલાયેલી સ્થિતિ ધ્યાનમાં લઈ તદનુસાર જીવનને સાનુકૂળ બનાવીએ. તેમાં જ સહીસલામતપણું, મુસદ્દાપણું, લીપ્દલિ, રહાપણું અને દદતા રહેલાં છે. સુસ્વપણે રહિને વળગી રહેવું એમાં ક્ષાલ અને દાનિ થતાં જ નથી છે અને નાહકના અપા અને કલેશો વધે છે. આપણે હાહા હોઈએ, તો તેને દૂર કરીએ. નહિ તો સમય પોતાનું વેર લેશે જ.”

આ સામાન્ય રીતે સર્વમાન્ય સિદ્ધાંતોને વળગીને કાર્ય દરેક વ્યક્તિ-સંસ્થા-જાતિ-કોમે કરવાનું છે. અને તેમ કરવામાં એક મહાસિદ્ધાંત તો બૂલધો બોધતો નથી કે દેશના ઉદ્ધારને કંઈ પણ બાધ આપવો ન જોઈએ.

દેશની સ્થિતિ બોધીએ તો જાણીએ કે મુસલમાન બાઈઓએ પોતે હિન્દુની અપેક્ષાએ નાની કોમ તરીકે પોતાની કોમને ખાસ હકો આપવા બોધીએ એવી હીલાચાલ ઉપાડી, અને સિદ્ધિઓએ પોતાની રાજનીતિને અનુકૂળ રહી તેવા બેદરકારમાં પોતાનું સંસ્કૃતિ માન્યું છે. અને મુસ્લિમ અને નાન-મુસ્લિમ એમ બે બેદરકાર ધારાસભા આંદોલન રાખેલ છે તેથી એક રાજકીય પણ મુસ્લિમોનો ઉપરિચય થયો અને બીજો પણ કે જેમાં હિન્દુ, પારસીઓ, ખ્રિસ્તીઓ વગેરેનો થયો. આ બીજા પક્ષમાં હજુ બેદરકાર નથી વા રીકાવાં નથી એટલુએ સાફ છે; છતાં તેમાં પણ ફરિયાદોમાં કામગીરી અને અધ્યાત્મિક પક્ષના બેદરકાર રીકા મળતો રહે છે. વિશેષમાં હિન્દુ કોમ આખી કેવી સાર્વારિક અને માનસિક સ્થિતિ ધરાવે છે તે તેનાં ખાસ લક્ષણો છે તે પણ તપાસવાનું છે. તેમાં મળી અવ્યવસ્થા છે અને અંદર અંદરના કલેશોથી નરસીઆત થતી થાય છે. લાલાજીએ જાણ્યું તેમ

— હાલના હિન્દુઓમાં દૈવ કાર્ય કરવાની રાક્ષિત નથી, તેમજ તેમનામાં હિંમત, સાહસ-પરાક્રમ, છવનના ઉદ્ધાસ, ઉત્સાહ, સંગીતતાનો અભાવ છે — એક વખતની મહાન પ્રજાના હુકમોએ અહીં તાર્કિક વેશયેલા છે, હાલનું હિંદુ છવનનું જનક લક્ષણ તેઓની કાર્યશીલતા (passivity) છે. આજુ માનસિક વલણનું એવું છે કે ‘એમ થવા હો’ ‘એમ થાય છે તે સારાને માટે’ ‘હરો, આપણે શું કરીએ’ ‘આદવા હો’ એવા નિરાશાજનક અને ક્રિયાશૂન્ય હુકમોની નીકળે જાય છે. છવનના સંજોગો બદલાયા, પોતાની વલણોનો પ્રવાહ ફેરવવા, પોતાના ભાગ્યના સ્વામી થવા અને જે મુશ્કેલીઓ પોતાની પ્રગતિ અને દલતામાં આડે આવનારી છે તેની સામે બાક લીધવા માટે ગતિમાન પ્રયત્નોની પૂરી જરૂર છે, જે સ્થિતિ છે તે બેગવળી લેવાની તેઓને દૈવ પદી છે.

આ બધું કરી રિયલિટી દૂર કરવા માટે મહાભારત પ્રયત્ન, સંગઠન અને પરાક્રમ દાખવવા વગર છૂટકો નથી. તેમ થવા માટે સર્વ જાતિ-કોમ આદિને એકત્રિત કરી એક-સમાનભાવ બતાવી શકાશે ત્યારે જ હિંદુ કોમ સમગ્ર પ્રજાના સંગઠનમાં-સ્વરાજ્યમાં ભાગ લઈ શકશે.

હિંદના રહેવાસી એ હિંદુઓ એ વ્યાખ્યા પહેલાં હતી અને હિન્દ બહાર વિસર અને અમેરિકા આફ્રિકા હજી એ વ્યાખ્યા કરવામાં આવે છે. પણ ખુદ હિંદુસ્થાનમાં વસ્તુસ્થિતિ બૂઝી છે. હિન્દુ ધર્મ પાળનારી હિન્દુ કોમ હવે કહેવાણી. હિન્દુ ધર્મમાં અનેક સંપ્રદાયો-અનેક માગો-અનેક જાતના સિદ્ધાન્તો છે. બ્રાહ્મણ અને અબ્રાહ્મણ એવા ધર્મના પ્રકાર પાડીએ તો તે આર્યધર્મની બે શાખા ગણી શકાય. અબ્રાહ્મણ ધર્મમાં જૈન અને બૌદ્ધ ધર્મની ગણતરી કરી શકાય. બૌદ્ધધર્મ હિન્દમાં પ્રાચીન અવિદ્યમાન છે, જ્યારે જૈનધર્મ પોતાનું જાળવતી ટકા-રહ્યો છે. હિન્દુઓ અને જૈનો વચ્ચેનું અનેક જાતનું સામ્ય છે. જોને હિન્દુસ્થાનની પેદાશ છે અને એ રીતે હિન્દના વતની તે હિન્દુ, આર્યસંસ્કૃતિવાળા તે હિંદુ એ વ્યાખ્યા સ્વીકારીએ તો જૈનને હિન્દુમાં ગણી શકાય.

જન અને જીવ વચ્ચે વતવથી કંઈપણ ભેદ નથી, પણ કર્મોનુસાર ભેદ પડે છે. મનુષ્ય અને મનુષ્ય વચ્ચે તો ભેદ હોવા ન બેઠ્યો — દરેક મનુષ્ય

કર્મથી મુક્ત થઈ શકે. દરેક સિદ્ધિ મેળવી શકે અને તે મેળવવા શાસ્ત્ર-તત્ત્વચિંતન-પ્રભુ ભજન વગેરે કરવાના મરજો અધિકાર છે એ મૂળ બૂલવું બેઠતું નથી. હિંદુ મહાસભાએ હિંદુનું સંગઠન કરવા માટે એકત્રિત વિચાર કરવા માટે પરિપક્વ મેળવી તે યોગ્ય કર્યું છે. તેવી રીતે જૈનોએ પોતાની પરિપક્વ (ક્રાન્ડરન્સ) ધણી વખત મેળવી પોતાનું સંગઠન કરવા માટે બિહાપોહ, ૧૭૩૦, શિક્ષણપ્રચાર, અન્ય યોજના વિસ્તાર આદિ કરેલ છે, અને તેજ પ્રમાણે પણ વિશેષ મહત્તાથી વિશેષ કાયદાત યોજનાઓ અને સંગઠનના પ્રયત્નોથી જૈનો પરિપક્વ બન્યાં જ કરશે તો જ પોતાનું અસ્તિત્વ વધુ વખત ટકાવી શકશે.

આમ કરવામાં હૈદરો હિંદુ મહાસભાની પેઠે આ તો અવિચળપણે હોવા બેઠ્યો:— (૧) બધા વર્ગો વચ્ચે વધુ એકસંપી અને એકત્રતા સ્થાપવી. પહેલા વિભાગોને બને તેટલા વધુ નિઃકટપણે એકત્રિત કરવા. (૨) પોતાની કોમ અને અન્ય કોમો વચ્ચે શુભેચ્છાની લાગણી ફેલાવવી — દેસ્તી રાખતી કે જેથી હિંદી રાષ્ટ્ર સ્વરાજ ભોગવતું થાય (૩) કહેવાતા ઉત્તરતા વર્ગો સાથે બધા વર્ગોની હાલત સુધારવી અને (૪) ન્યાં ન્યાં અને ન્યાયે ન્યાયે જરૂર પડે ત્યાં ત્યાં અને ત્યારે ત્યારે કોમના લાભો સાચવવા તે વધારવા (૫) સામાન્યપણે આખી કોમના ધાર્મિક, નૈતિક, શિક્ષણવિષયક, સામાજિક, આર્થિક અને રાજકીય લાભો આગળ વધારવા માટે જરૂરી પગલાં ભરવાં.

આ બરાણેલી હિંદુ મહાસભાના ઠરાવ વિચારવા જેવા છે ને તે એ છે: (૧) દરેક સ્થળે શાખાઓ સ્થાપવી. (૨) અન્ય ધર્મમાંથી આવવા પ્રજ્ઞાનારને પ્રાયશ્ચિત્ત અને શુદ્ધિ આપી લેવા. (૩) શારીરિક સ્થિતિ સુધારવી-વ્યાયામ શાખાઓ તેમજ બીજાં સાધનોનો પ્રચાર કરવો (૪) જીમાં પડદાનો રીવાજ કાઢી નાંખવો અને લક્ષ્મી હમર છોકરાની રૂપ ને છોકરીની ૧૬ રાખવી. (૫) વિધવાને રાહત આપવી. રૂપરૂતી વિધવા માટે વિધવાશ્રમ ખોલવું. તે માટે કમીટી નીમાઈ. (૬) ચાર વર્ણના હિન્દુઓએ પોતાના વર્ણની અનેક પેઠા

સાતિઓમાં સમભાવ લાવવા અને ત્યાં સુધી એક વર્ણુ બનવું વગેરે.

જૈનોએ આ ઉપરથી ચેતવા જેવું છે. પોતાના ક્યેશો દૂર કરી, શારીરિક, માનસિક, ધાર્મિક, અધ્યાત્મિક સ્થિતિ સુધારવા પ્રત્યે જૈનો લક્ષ નહિ રાખે તો તેઓનો મૃત્યુવંટ બધું રેલા છે એ નિરાશાવાદીઓનો મત કદાચ ખરો પડે. પણ હવે જૈન સમાજમાં વિચારવાનો — સુજો અને દીર્ઘદષ્ટિ પુરુષોનો સાવ દુકળ પડ્યો નથી. સાદું સાધ્યુંઆ સમયત યદ પોતાનું સંગઠન કરશે, આવક અવિક્રમો સમયુક્ત યદ સંગઠિત યદ પેતપેતાની સ્થિતિ સુધારશે એવી આશા અમારા હૃદયમાંથી સાવ દૂર નથી યત્.

તમો સેવસ્વ-નમો તિત્તસ્વ

૨. જૈન આરોગ્યભવનો

‘દુઃખની વાતો દુઃખિયા જાશે. સુખિયા શાને જાશે રે’ એ જે કહેવચ છે તે ધણે દરજ્જે ખરું છે. ધણા ધનવાનો ધનપ્રાપ્તિમાં અને તેને અંગે નાહકના અને શરીરને મુખડીલીધું બનાવનારા વૈભવો-વિલાસોમાં મગસૂત રહે છે, અને ગરીબો કેવા દારિદ્ર્યમાં રહી રાગ, દુઃખજતા, અને છેવટે મૃત્યુને આધીન થાય છે તેનો કિંમિત માત્ર વિચાર સરખો પણ કરતા નથી. ‘કેને પડી છે?’ ક્યાંથી ખ્યાલ આવે? ગરીબોને અનુભવ ન્યા મુઠ્ઠી ન યાચ ત્યાં મુઠ્ઠી તેનાંથી નિવળતાં અનેક સંકરો, દાદમારીઓ, અને સામાન્ય સુખોનો પણ અભાવ ગરીબોમાં ને અન્યંદનતા જતાવી રહેલ છે તેના કુપારો કરવાનું પણ ક્યાંથી ચરે? આણે દિન્દ ને કચડાતો-દખાતો — મુલમી અવરથા ભેગવનો દેખ તો તે સ્વચ્છ-સ્વચ્છાસન તંત્રની ખામી અને ગરીબાઇ એ બે મુખ્ય કારણોને લઈને છે. કન્યાઓ વેચાતી દેખ છે. તેનાં લગ્ન અકાળ-શૂદ્ધની સાથે થતાં જેવામાં આવે છે

ગરીબોને લીધે, સાધનોને અભાવે. લોકો-ખાસ કરી ધનવાન લોકો, યા સામાન્ય સ્થિતિના લોકોનો સહસાર એકનિત ફરિયા કરી, બેઠતાં સાધનો ગરીબ બધુઓ માટે પૂરાં ન પાડે, તો ગરીબનાં શિથિલ મૃત્યુ બની વહેલા તેઓ મરણના કોળીઆ અને એમાં નવાઇ નથી. દરેક કોમમાં ગરીબોની સંખ્યા વધુ હોય છે અને તેમને મુખ્ય-સગવડતા કોમ પૂરાં પાડે તો જ તે કોમ ઉજળી અને દીપતી રહી શકે — કોમ કોમ તરીકે ટકી શકે.

જૈનોમાં મરણુસંખ્યા વધુ છે ને તેથી તે કોમ દિવસે દિવસે ઘટતી જાય છે એ ક્યાંદ ચાલુ છે, તો ક્યાંદ દૂર કરવા માટે શું સું ઉપાયો મેળવ્યા ઘટે તે માટે એવા પ્રકારની એક કમિટી નવમી કોન્ફરન્સે નીમી હતી અને તેના રીપોર્ટમાં સુનાવડખાના, સરતાં ખાડાંની દવાઉઝસ વાળી ચાલીઓ વા ધરો, આરોગ્ય-ભુવનો, અને દવાખાનાંઓ ઠેરઠેર ઉપકારાં ભેદ્યો અને શારીરિક સ્થિતિ સુધરે તે માટે બાપણો, પુસ્તકો હાસ આખી કોમમાં આદેશનો દેવ્યાં ધરે. વ્યાયામશાળા દરેક બોર્ડિંગ — શિક્ષણશાળામાં એક હોવી ભેદ્યો.

આરોગ્યભુવન સંજોગમાં તે રીપોર્ટમાં જણાવ્યું છે કે ‘હિંદુસ્તાનમાં શારી દવાખાળી જગ્યાઓમાં આરોગ્ય-ભુવનોની જરૂરીયાત છે કે ત્યાં દુઃખી ખીડતા તમાશાં જૈન લાઇ બહેનેને સ્વચ્છ દવા, આરામ, સાતિ અને તંદુરસ્તી મળે. અફસોસની વાત છે કે ન્યાદે પારસી, બારીયા, કપશ (બહિક) જેવી કોમોએ આરોગ્યભુવનો ખોદેલાં છે ત્યારે જૈન જેસ કોમ પોતાની કોમના દુઃખી ખીડતા અને આરોગ્યભવનની જરૂરીયાત વાળા વર્ગ તરફ દબા કોખી આંખ મીચી બેસી રહી છે. ન્યાદે દબા અને લાખી રૂખીયા દેવદાસરો, પાંચસપોચો અને વરણસરો પાવળ ખર્ચમાં આવે છે ત્યારે તે દેવદાસરોને પૂલ્લર અને પોષા કરનાર વર્ગ તરફ ખાચ લાસ રાખવાની જરૂર છે.’

સાધનોને લઈને મુંઝઈ છોડાતું નથી ને સ્વદેશ-વતનમાં જવાતું નથી, તેથી ગમે તેટલી હાડમારી ખેળી — દાકતરની દવા પી સમય કાઢે છે ને આખરે મરણ-વશ થાય છે. આવા શહેરમાં શ્રીમંત જૈનો પણ અનેક વસે છે. તેઓ પોતાના ધનને સહઅય આવા સ્વધર્મી, ગરીબ ને રોગી બાધ્યોને પસંદગીમાં આરોગ્યલુપન પૂરાં પાડવામાં કરે તો અનેક આશીર્વાદ લઈ પોતાનું કલ્યાણ સાધી શકે તેમ છે. આવાં આરોગ્યલુપનો સુરતી શ્રીમંત તરફથી અગાશી, મલાક થયાં છે અને એક હમણાં નવું વિદેષારોગેમાં શ્રી. યેલાબાઈ કરમચંદની હદાર સખાવતના પરિણામે એક સારા ઉત્તરવાળું અને સંગવડતાવાળું આરોગ્યલુપન પૂરું સૂકવાનો મેળાવડો આ વર્ષના માગશર માસની શુદ્ધ ૧૦ ને દિને પં. શ્રી લલિતવિગ્નપથ મહારાજની સમક્ષ થયો હતો, તે ખરેખરે આવકારદાયક બિના છે.

હાલના દરદીઓને સુધી હવાની જરૂર છે, તો કાઠિયાવાડમાં તેની હવા માટે પંકાયેલા વઢવાણમાં, દરિયાની હવા અનુકૂળ અને શક્તિદાયક ધણીને બને તો તેવાં સ્થળો — દુમ્મસ, ચોદવાડ, મંગરોળ, વેરાવળ તીયસ, આદિ સારાં સમુદ્રખાતોમાં — એમ ઠેર ઠેર જૈન આરોગ્યલુપનો સ્થાપવા શ્રીમંતો પોતાની સખાવતનો ઝંડો વહેવાવશે અને રોગી બાધ્યોની આંતરડી કારશે એવું ધન્યશીલું.

૩—હાલના: કુદ કદાહો

કાષપણ કોમ કે જાતિ પોતાના દેહને નાના નાના કલહોથી બેદી-વીખી નાંખે તો તે નિરોગ ન રહેતાં તેમાં હાલના મહારોગ લાગ્ય પડે છે, અને નિઃસંતવ બની જરૂરખળી લુપ્ત થવા પ્રલે — મરણ થવા પ્રલે ગમન કર્યો કરે છે. કોમના ચરારને આવા કલેશ — રોગથી મુક્ત રાખી તેને કવાવત અને તાલીમથી સુદૃઢ બનાવવું ઘટે અને તો જ તે કોમ પ્રગતિ કરી ખીજ કોમો સાથે સહકાર કરી રાખૂના ઉદારમાં મહાન ફાળો લઈ શકે ને આખી શક. આજના કલહો એવા નહવા છે કે ખીજ કોમના વિચારકો એમ સવાલ પૂછે છે કે, 'હું જૈન કોમને

જીવવાનો અધિકાર છે?' 'હાલના સાયન્સ'ના જમાનામાં જ્યાં કાકરી લાઇનમાં અમુક જીવને મૃત ચીરવામાં આવે તેથી તે લાઇન જ ન લેવી એવી વાત કરનાર અને તેને મોઢું રૂપ આપી કોહા કરી મૂકનાર — કોલાહલ કરી મૂકનાર જૈનોમાં પડ્યા છે ત્યાં પ્રગતિ ક્યાંથી જ બની શકે?' —આવું કહેનારા શુભ આશયથી પ્રેરાઈને કહે છે, નહિ કે — જૈનકોમ પ્રત્યે દ્રેષ કે તિરસ્કાર રાખીને એટલે તેમના કહેવામાં જો તથ્યાંશ હોય તો તે સ્વીકારવો ઘટે.

હિંસા ગમે તે નિમિત્તે થતી હોય તોયે તે હિંસા હિંસા ટળી જતી નથી. આદર્શ માનવી કોષ પથ પ્રકરિ-કોષ પથ સમયે અને કોષ પથ નિમિત્તથી હિંસા થતી હોય તો તે વળ્યું ગણી-માની તે આચરે નહિ; એવી આદર્શ કાઠિના જ વહેલી મુક્તિ સાધી શકે. દરેક ક્રિયામાં તેમાંના 'પરિણામ' ઉપર કમ'નો બંધ પડે છે; તેથી પરિણામનું તારતમ્ય પણ દરેકમાં જોવું ઘટે. દ્રવ્ય સ્વેદ કાળ ગાવ એટલે જમાના અનુસાર, ઘણી બાજતો હિંસાજનિત હોવા છતાં આદરવામાં આવે છે એ આ જમાનાની તાસીર છે. અનેક કીડાને ઉછેરી તેને મારી નાંખી તેના કાદેલા તાંતણામાથી વણાતા રેશમી વસ્ત્રોનો ઉપયોગ ધર્મ-સ્થાનામાં પણ ખુદ્દે છાંયે થતો જોવામાં આવે છે, પરદેશી સારક-ખાંડને શુદ્ધ બનાવવામાં અમુક પ્રાણીનું લોહી વાપરવામાં આવે છે એમ જણાવવામાં આવે છે છતાં તેનો ઉપયોગ સાધર્મી વચ્છલ કરવામાં — સંધ જમાડવામાં — દેવનિમિત્ત નિવેદમાં ધરવામાં આવતા પકવાનમાં કરવામાં આવે છે. મિલ્લના કાષમાં ચરખી વપરાય છે છતાં તે કાષક ત્યાગીઓ સુઝાં પહેરે છે; પરદેશી દવાઓમાં 'સ્પિરિટ-ઓઈકો-હોલ' વગેરે દારૂની જાતના પદાર્થો આવે છે છતાં તેનો ઉપયોગ જૂટથી થાય છે-કોલિવર-ઓઈલ જેવા માછલીના કાળજીમાંથી નીકળતાં તેણે શક્તિ અર્થે વપરાય છે, ફોટોગ્રાફીમાં અમુક હિંસાજનિત પદાર્થ વપરાય છે એવું સાંભળ્યું છે છતાં તેનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે. મોતી જે રીતે કાઢવામાં આવે છે તેમાં હિંસા જ થાય છે. આ સર્વના ઉપયોગ

અહિંસાને પરમોધર્મ ગણીને આચરનારા આદર્શ જનો ન જ કરે—જેટલે અંશે અહિંસાપણું તેટલે અંશે ધર્મ છે એ નિર્ણયવાદ વાત છે. જેટલે અંશે હિંસા ફર કરી શકાય તેટલે અંશે ફર કરી શકે. આ પૃથ્વી આદર્શ જન રેશમને—ખાંડો—મોતીનો—વિલાયતી સ્પિરિટવાળા તેમજ હિંસાવાળા દવાઓ—ગીધનાં કાપડો વાપર કે વેપાર કરે નહિ.

બીજી બાજુ મહાત્મતધારી અને અણુતત્ત્વધારી એ બેની કોટિ જુદી જુદી છે. સંસારનો ત્યાગ કરનાર સંસાર જેનાથી ગૃધાય તેવા હિંસાદિનો વીસે વસા ત્યાગ કરે, જ્યારે ગૃહસ્થીથી તેટલો ત્યાગ જાતી શકતો નથી તેથી જેટલો અને તેટલો ત્યાગ કરે. ગૃહસ્થાશ્રમમાં અનેક સાંસારિક, સામાજિક, કાર્મ કરવાનાં હોય છે, તે નિજાવવા માટે આજીવિકાનાં સાધનો વેપાર, તોફારી વગેરે કરવાં પડે છે. તે જેટલા અહિંસાપણું, પ્રામાણિકપણું અને ન્યાયની સાચી નીતિથી કરવામાં આવે તેટલા માર્ગાનુસારી યત્ન પ્રગટિના માર્ગે લઈ જાય છે. આવા સાધનમાં જૂઠા જૂઠા ધંધા છે. તેમાં દાકરને પશુ એક ધંધો છે. મોતીના વેપારી, રેશમના વેપારી, ખાંડના વેપારી, વિલાયતી દવાના વેપારી એક બાજુએ લઈ તેની સામે દાકરને ધંધો સરખાવશે તો જાણશે કે દાકર યથા પછી તે ધંધો ફેરવે પડેપડારી, અને માનવજીવનને ક્ષતિ આપનારા છે.

દરે દાકરની લાઇનને બીજી રીતે તપાસીએ. જ્યાં સુધી દાકરનું ચરણું પડે પડે હાલ દરેક કંઈક રસપ્રતાવાળા માનવ આ જમાનામાં લીધાં કરે છે તે જાણ ન થાય ત્યાં દાકરની જરૂર જોઈતી ન થાય, તો દાકરને જાણ કરતા પહેલાં ફેલ પણ સમુદ્ધે પ્રાપ્ત દાકરની સલામ ન સે એમ કરવું જોઈએ. એમ જ ને ન અને તો પછી દાકરની જરૂર રહેતી—પછી તે જૈન હો. જા જૈનેતર. જૈનેતર કાંતાં જૈન દાકર વિશેષ લાભકારી અને જૈનકેમને મદદપ રહેતો એ સ્વાભાવિક છે. અમિજ દવા કરતાં દેશી દવા યાત્રી રીતે ઉચ્ચ, સાત્ત્વિક, સારી અને આપણાં ચરીરને બધે બેસી છે, પણ દુર્ગંધે દેશી દવા માટે

ઉત્તમનાં સાધનો—દેશી દવાખાનગિા—કુલ્લ દેશી વેંચોની અજીત થતી જ જાય છે, તો તે પ્રત્યે શ્રીમતો કંઈક કરશે.

શ્રી મહાત્મી જૈન વિદ્યાલય એ વ્યાવહારિક શિક્ષણને મદદ કરનારી અને તે ઉપરાંત ધાર્મિક શિક્ષણ આપનારી વ્યાવહારિક સંસ્થા છે. તેના વિદ્યાર્થીઓને વ્યાવહારિક શિક્ષણ તે સંસ્થામાં જ આપવું નથી, પણ તેઓ બહારની ક્ષેત્રોમાંથી શિક્ષણ લઈ આવે છે ને તેના વિદ્યાર્થીઓને યથા જમવા રહેવાની ગૃહવધુ કરી આપે તેવું તે વસતિગૃહ છે, એ હિંસા જેની વાત છે. બીજું વિદ્યાર્થીઓને દેહકા માંડવવું ફરજિયાત નથી એ વાત મેડીકલ કમિટીના રિપોર્ટથી સાબીત થઈ છે. સંસ્થાને તોડવા આવી જતની ચર્ચા ઉપરિચિત કરવામાં આવે છે એમ કેટલાકો માનવા દોરાય છે અને કેટલાકો ત્યાં સુધી કહે છે કે ‘દુઃખે છે પેટ ને કુટે છે માથું’ પણ તેવો આશય હોય જા ન હોય, છતાં જે વાત રજુ કરવામાં આવે તેના સુલોપ તપાસી શોધ અને કિતકારક વસ્તુ મહત્ત્વ કરી જોઈએ. પણ જે રીતે ચર્ચા થાય છે તે તરફ જોઈએ તો ધુણ આવે તેમ છે. હાલના છાપાઓમાં ગમે તે બીનજવાબદાર વ્યક્તિ ચરી જઈ મહાત્મક લખી નાંખે છે ને સમાજના આવેશમય ભાગના આવેશને નીરો ચડાવે છે. એથી બચકર નુકસાન થાય છે, એ લખનારા તેમજ છાપનારા જુદી જાય છે ને પત્રકારનો પવિત્ર ધંધો દૂષિત બને છે.

મહાયુદ્ધ કરનારા આવકો, પ્રભુના સાક્ષાત્ અનુભવી રાજ્યોના દરબારે બી, સ્વાદ્વાદ — અમેકોતવારની રોટી જૈનદર્શનની જેમ, સમાજના રોગાન અને બલને એકાગ્રત કરી કંઈક સંગીન બનાવવાનો ઉચ્ચાચ સીકરો તો નહીં કલદ ફેંકી દેવાની રતિ તુલસી આવશે. સાલા લગ્નપત્રણે આમકાલ સ્વશાળપ્રસાદ આગેતોમાં વાનુદ અને ચાખ્ખેક જ્યાર થવા દતા તે વખતે દમજી જે અમિજમાં ઉદ્ગાર પ્રસિદ્ધ થઈ છે તે મુખ્યત્વે પર મરી તેના અનુવાદ અર્થ રજુ કરીએ છીએ:—

‘દેહ અત મરે, ભજાં મરે, મુખકારી પડો મરે, દિગ્ગજ મરે, કામને પચાર મરે રત્ન રહે છે જ્યાર’

(૩) તે રીતે પણ કદાચ ધારા કે સંતોષકારક પરિણામ નિપજ્વળી ન શકાય તો પછી અહિં સાવાદી આપણે અહિં સામય અસરકારક એ રીતે કરી શકીએ કે જ્યાં સુધી સંતોષકારક પરિણામ ન આવે ત્યાં સુધી તે મહાતીર્થની યાત્રા ન કરવી—મોટું રાજ્ય અને તેમ કરવામાં વર્ષો પીતી જાય છતાંય સકળ જનસંઘે મક્કમ રહી ત્યાં તે રાજ્યનીની જાણમાં ન જવું, પછી પાલીતાણા કે જે જૈનોથી ઉજ્જવું, દીપવું અને આખાદી ભોગવવું રહે છે તે બધે જૈનો વગર જૈનોના લાભથી—સ્પર્શથી વંચિત રહે. જૈનો તે તે વખતે દ્રવ્યી તે તીર્થરાજનાં દર્શન કરશે—અનથી તેની પૂજા કરશે, જાણી એ તીર્થને મૂંઝી ખાણમાં ખીજી તીર્થનો આશ્રય લેવો એ તો હીટ અને સુખરૂપ લાગતું નથી.

(૪) આ ત્રીજા ઉપાયને બદલે કેટલાક શરૂવીર ખતી 'અમલકાર વગર નમસ્કાર નથી' એ સ્વતંત્ર આગળ ધરી નક્ષત્રે પણ જો સથી એમ જણાવે છે કે અહિં સામય-સવિનય સાત્તામ્યક કરવો. કોઈને કુઝ ન આપવું કે છત્ત ન કરવી પણ પોતે જ કુઝ પહેરી આ પવિત્ર તીર્થસ્થળમાં તે પવિત્ર તીર્થરાજ ખાતર જલવાત્રા કરવી પડે તો કરવી અને તેમ થયે જ તે ક્ષત્રિય રાજ્યનીના હલકામાં રહેલા દયાના અંશોથી કાળે પણ તે હલકા જીતવા—દયા વગર રહેશે નહિ. વળ જ્યાં ગળી જાય તો તેનું તો પૂછવું જ રું? માત્ર ટેક, અડગતા, અને દુષ્ટ સહન કરવા જેવાં શરીર અને મનો જોઈએ.

આ બધા ઉપાયમાં છીટીશ સરકારનો આશ્રય લેવાની વાત આવતી જ નથી, ન્યારે ધણીને તે આશ્રયને વળગી રહેવાનું ચોગ્ય લાગતું હશે એ અને સમજી શકીએ છીએ. એ પણ અને જાણીએ છીએ કે તે સરકાર અગાઉ વચમાં પડી હતી અને વચમાં પડી પોતે જો વચ્ચે અપીલ રૂપ છે એવું કાર પત્રમાં સહી સીક્રાસદિત રૂપક કરવામાં આવ્યું છે—અને એ ધારણ ન્યાયથી પોતે સ્વીકારે તો તેનો આશ્રય લેવો ચોગ્ય ગણાય, પણ હાલ જ્યાં તેમની non-intervention policy—દરમ્યાનગીરી નહિ કર-

વાની પોલીસી સંજ્ઞા રીતે રાજ્યની પ્રજા સામે સ્વીકારાતી જોવામાં આવે છે અને અહીં તો રાજ્યની રાજપ્રજા એક પક્ષ ન હોવા છતાં પણ તેની જ પોલીસી પોતે ધારણ કર્યાનાં રૂપક ચિહ્ન બતાવે છે ને તે તેનો ત્યાગ નહીંકના સગવડમાં નહિ કરે એમ ધણી મોટા ભાગ માને છે: જો એ વસ્તુસ્થિતિ હોય તો પછી ઉપરના ચારે ઉપાયો પૈકી કાઠ પણ ચોગ્ય લાગે તે રસ્તો લઈ શકાય તેમ છે. કેટલાક એમ માને છે કે મહાત્મા ગાંધીજી પાલીતાણે ગયા હતા ત્યારે તેમની ધારા આનો નિકાલ કરાવી શકતે; અને હજી પણ કરાવી શકાય. આ ઉપાય પણ સાવ લક્ષ બહાર કાઢી નાંખ્યા જોવો નથી એમ અમારું નમ્ર માનવું છે.

જૈનોની લાગણીઓ ઉચ્ચેરથી છે તો તેને શાંત કરવા માટેના સર્વ શાંત ઉપાયો લેવાઈ હવે શાંતિ સર્વ સ્થળે પથરાઓ અને આ તીર્થના પ્રશ્નને નિવેરો સંતોષકારક સત્વર લાવવામાં પરમાત્મા પાલીતાણાના નરેશ અને જૈનોને સન્મતિ આપો એટલું હાલ ઇચ્છું.

૫. આનંદધન બહોતરી — આનંદધનજી કરીને મહા આધ્યાત્મી ને ચોગી મહાત્મા વિક્રમ સં. ૧૭માના અંતમાં ને ૧૮માની પ્રારંભ સુધીમાં રૂપ ગયા. તેમણે ૨૨ જિનનાં ખાતરી સત્વનો રચ્યાં છે ને હેલ્લા બે જિનનાં બે સત્વનો ખીજાએ રચી પૂરાં કરી — આનંદધનની ચોલીસ બહાર પડેલ છે; આ ઉપરાંત તેમની આનંદધન બહોતરી પહેની કહેવાય છે તે પછી તેમણે ૭૨ પદો રચ્યાં હોય તેમ અનુસાન સહેજે થાય છે, પરંતુ હાલમાં બહોતરી તરફ બહાર પોલાં પહેની સંખ્યા ૧૦૮ લગભગ થવા જાય છે તેથી તેમાં ખીજાઓનાં પદો ધુસી ગયેલાં કોઈને લાગે છે. હમણાં સ્વ. યતિશ્રી નાનમદંડના વહાલમાંથી તેમના સંતાન શ્રી મોહનલાલજી પાંડેથી છૂટક છૂટક પાંડેઓની પેઠી નેવા મળેતાં તેમાંથી શ્રી 'આનંદધનજી કૃત અધ્યાત્મ પંચોતરી' મળી આવેલ છે એટલે તેમનાં ૭૫ પદ મળી આવ્યાં છે: તે ૭૫ની સંખ્યા ને કહેવાતી બહોતરી

પરથી ૭૨ પદો એ સંખ્યા — બન્ને સંખ્યા સમ-
બળ સરખી છે. તો તે ૭૫ પદોનો અત્ર ઉલ્લેખ
કરીએ છીએ તેથી તેમનાં મૂળ પદો એ હોઈ શકે
એવો સંભવ છે અને તે સિવાયનાં પદો પર આનંદ-
ધનછતા કે અન્યાનાં લાગે છે તે સંજ્ઞાની વિવેચના
કરવાની રહેશે અને તેથી તે કાર્ય તેટલું સુલભ
યશે. પદોનાં જે દમ ઉદ્ધત પોથીમાં છે તે પ્રમાણે
દરેક પદની લીટી આપી છે ને પછી જે ક્રમમાં તે
પદો લખાયાં છે તે ક્રમનો નંબર આપ્યો છે.

૧ ક્યા સેવે હૃદિ જાગિ બાહ ૨

ધસ્થિરે બાહરે

૩ હયકે જાને મેરી મક્કલ પડી

૪ સુદાગનિ જાગિ

૫ માદરો બાહરો સંન્યાસી

૬ માદરો મોહન દમ મિલમયે મણમેદુ

૭ ક્યારે મો મને મિલમે મોદરો સંત સનેહી ૨૫

૮ કુશુદિ કુખરી કુરિલગતિ-સાખી

ખેલમ ચતુર્ગતિ મઉપરિ પ્રાની મેરો ૧૨

૯ આતમ અનુભવ રીતિ વરીરી ૧૧

૧૦ મેતન ચતુર મોગન સરીરી ૪૬

૧૧ પિયા ગિન નિશદિન બ્રૂર બરીરી ૪૭

૧૨ પદમ નરમ મતિ મિર ન બારે ૧૦

૧૩ મોરી બોરી લોરી જોરી ૨૫

૧૪ તેરીદુ તેરીદુ તેરીદુ એતી કદુરી ૪૪

૧૫ મેરી તુ મેરી તુ મેરી પુમેરી તુ કારે હેરી ૪૩

૧૬ જયઆશા જલજી સાખી

તું ક્યા મોને તન મામે ૭

૧૭ આશા એલનકી ક્યા કાને ૨૮

૧૮ અખુ ગંમ રાંમ જય મામે ૨૭

૧૯ અખુ ક્યા મામે ચુન રીના ૨૧

૨૦ અખુ નદ નાગરકી બાહ ૫

૨૧ અખુ અનુભવ સિધા મગી ૨૩

૨૨ અખુ નામ અમારા મને ૨૯

૨૩ સામે બાહ સતપતા સમિ રમીમઈ ૩૦

૨૪ આતમ અનુભવ કુપરી-સાખી

અનુભવ નામકું કું ન જગાને ૮

૨૫ અનુભવ હૃદિ રિતુ દમારી ૧૪

૨૬ અનુભવ દમ તો રાવરી રાગી ૧૩

૨૭ નાય નિહારો ન આપ મતાસી ૯

૨૮ આતમ અનુભવ રસ કયા

છશ્ચિ લાંલત નરમ કહે ૭૭

૨૯ સુણે સાદિલ આવેગે મેરે ૮૧

૩૦ વિવેક વીસં સહો ન પચે ૮૭

૩૧ પુછીઈ આશી અખરિ નહ

આપ વિવેક વધામ ૮૮

૩૨ બાહુરી રાતી કાંતી સીવકઈ ૫૧

૩૩ રાસિ રાશિ તારા કલા

પીયા ગિન કૌન મિદારે ૬૫

૩૪ રીસાની આપ મતાવકરે ૧૮

૩૫ મિલાપી આનિ મિલાવકરે ૩૩

૩૬ નિસાણી કલા બતાવુંરે ૨૧

૩૭ વિચારી કલા વિચારી ૨૨

૩૮ દેખો આતિ નદ નાગરકો સંગિ ૩૪

૩૯ પ્રીતિથી રીતિ નહ હો પ્રીતમ ૧૯

૪૦ કેરે જરે જરિ જરિ જરેજ ૩૫

૪૧ દેખો એક અપૂરવ ખેસા ૫૭

૪૨ અપના રૂપ જગ દેખા ૧૬

૪૩ દરશન પ્રાનછવન મોહિ દીને ૯૨

૪૪ પિયા હુમ નિહાર ભો મું એમે ૩૨

૪૫ મેરે માઝી મઝી વી મુણિ છકાવાં ૭૨

૪૬ મોરે લોગા લેર રૂં તું હુમ

બસા દાસા ૭૩

૪૭ નિશદિન જેઠ તાસી વાટરી ૧૬

૪૮ મન સા નદ નાગરકું જોરી દો ૩૮

૪૯ પીયા ગિનુ મુખિ ધ્રુધિ મુંદી દો ૧૨

૫૦ પીયા ગિનુ મુખી બૂરી દો ૪૧

૫૧ આનુ જોરતાં સખ-સાખી

વાર રે નાજની વદુ ૯૦

૫૨ વારો રે જોમ પર પર બખવાનો

રાજ-નાદની ૯૧

૫૩ મોને મિલાવેરે જોમ કયાન

વણે નાદ ૪૯

૫૪ મોને માદરા માધવિવાને

મિલવાનો મોદિ ૧૪

—નાદસિવાને મિલવાનો જોદિ ૯૨

૫૫ અહસી કેસી ઘરવસી જિનસનેસી	૭૯	૬૭ રામ કહો રહિમાંન કહો કોઈ	૬૭
૫૬ તરસ કીજેરી દહોડા દહડી સવારીરી	૭૯	૬૮ મુદલ થોડો રે બાપડા	
૫૭ મેરી કું મેરી મુ મેરી સો મેરીરી	૬૧	૬૯ બ્યાનડો ઘંચો રે	૫૪
૫૮ મીઠો લાગે કંતડો ને ખાટો લાગે લોક	૪૦	૬૯ મજનાથ સે સુનાથવિષય	}
૫૯ જગત ગુર મેરા મેં જગતા કા ચેરા	૭૮	૭૦ હરિ પતિત કે ઉધારન હુઠો	
૬૦ ચેતન સકલ વિચાપક હોઇ	૮૯	૭૧ નિસપ્રહ દેસ મુદામણો	૮૩
૬૧ મેરે ઘટ આંન બાનુ ભયો ભોર	૧૫	૭૨ અનંત અરૂપી અવિગતિ સામતો હો	૭૧
૬૨ હમારી લઈ લાગી પ્રભુ નામ	૭૭	૭૩ બાહુડી અગલા જોર કિરોલે કરે	૫૬
૬૩ અનુભો પીતમ કૈા કે મનારી	૫૦	૭૪ વારી હું બોલડે મીઠડે ગુજવિનું	
૬૪ અજા મેરે પતિગતિ દેવ નિરંજન	૬૦	૭૫ મુઝ ન સરે	૮૫
૬૫ હકીલી આંખે ટેક ન મિટે	૧૦૪	૭૫ મોકુ કૌક કૈસે હુત કૌ	૫૯
૬૬ સાધુ સંગતિ વિનુ કેસે પધ્યે	૬૮		

પત્રવ્યવહાર

(અલસંધાન અંક ૪ થી)

૨

The Dell, Matheran 27-10-22

શ. ભાઈ મોહનભાઈ

હું શું કામ તમને મળવા શાંતો હતો તે વિષે તમને પત્ર મળ્યો હશે.

એક બીજી વાતમાં મદદ જોઈએ. મારી વાતમાં હેમચંદ્રસુરિ મંજરીને મળે છે. તે વિષેની વિગતમાં સાધુજીવનના નિયમથી વિચિત્ર હું કાંઈ ન લખી શકું તેથી નાચેની માહિતી જોઈએ છે.

૧ સુરિ સ્ત્રી મળ્યા શકે (૧), ૨ સાધુઓ પીંછી રાખે છે તેનું નામ શું ?

૩ કોઈ સ્ત્રીની છબી મનમાં આવે તે સાધુને મન શુદ્ધ કરવા વ્રત કરતાં પડે તો તે કેવળ ને કયાં કરે (૧) તેનાં યોગ્ય જૈન સાહિત્યમાંથી, નામ આપશો.

૪ સાધુ પાટલા પર તો ન બેસે. કેમ ? તો શું બાંધ પર સાફ કરી બેસે (૧)?

૫ મંજરીને ત્યાં કાંઈ ખામ કે નહીં (૧) ૫ સૌ જોને કેવા પ્રકારની આશિષ આપે-આપતાં ને જતાં ? ૬ હેમાચાર્યને મોઢે મુમતી-મોઢે કકડો-રાખે તે સંપ્રદાયના હતા કે નહીં એ ચીરાનો સંસ્કૃત

શુદ્ધ રાખ્ધ શોધે ? ૭ વાદવિવાહ કરતાં પહેલાં સાધુ, ઓ ખાસ કરીને કાંઈ ઉચ્ચાર કરે ?)

વળતી ટપાલે આનો જવાબ આપશો કારણકે મારે પ્રકરણ અટક્યું છે. મને કોઈ એવું પુસ્તક સુચવશો કે જેમાં આ લોકના જીવનકમની વિગતો મળે એવ

લી.

કલ મુનશી

પ્રત્યુત્તર

હાટકચરપાસે, રાજકોટ. તા. ૩૧-૧૦-૨૨

શ. ભાઈ કૈનાલાલ

આપનાં બે પત્રો મળ્યા. તા. ૨૪ તથા ૨૭-૧૦-૨૨ના.

આપે લીધેલી ચોળના મહાભારત છે, અને તેમાં મારાથી ચયાશક્તિ અને ચયામતિ કાળો અપાય તેમ પ્રયત્નથીલ સ્વીકાર. હું મુંબઈ ૧૩મી નવેમ્બરે હોંઘથ અને પછી મળ્યાશું ત્યારે તે ચોળનાના સંબંધમાં વિશેષ જોડાણ કરવાનું બની શકશે. મને રવના માર્ય સુધીમાં તે બને મહાકાવ્યો પૂરાં થતાં અશક્ય લાગે છે, છતાં પ્રયત્નો ભગીરથ હશે તો જ સાધ્ય થવાનો 'આસ' લાગે છે.

બીજા પત્રના ઉત્તરમાં જણાવવાનું કે જૈનસાધુના જીવનની પ્રણાલિકા સંબંધી હું જેટલું જાણું છે તે પ્રમાણે ખુલાસો કરવા પ્રેરાઈ છું, કેટલાક પ્રશ્નો તો બહુ સામાન્ય છે અને તે તમારા જેવા પાસેથી પૂછાય, ત્યારે તો, તેવી સ્થિતિમાં તમે જૈન સાધુ માટે લખી શકો તેવા યોગ્ય ન જ ગણાઓ.

૧ સુરિ એટલે આચાર્ય પછી ઉપાધ્યાય ને પછી સાધુ—એમ સાધુના ત્રણ પ્રકાર થયા તે ઉત્તરોત્તર યોગ્યતા પ્રમાણે પડ્યા છે, છતાં તેમની દિન-ર્યા અગર આચાર એક સરખા ગણાય: એટલું પ્રારંભમાં જણાવી.

સુરિ=આચાર્ય સ્ત્રીને મળી શકે?—ઉ. કેમ પણ જૈન સાધુ સ્ત્રીનો સ્પર્શ ન કરી શકે, તેમજ એકાન્ત ન સેવે. કેઈપણ સ્ત્રીએ વંદન કરતું હોય તો ઉપાશ્રયે આવી છેડેથી કરી શકે; તેમ સાધુ અથ માટે 'ગૌચરી' કરવા જાય, તો સ્ત્રી પાસેથી પોતાના 'પાત્ર'માં શાસ્ત્ર પ્રમાણે 'કર્ય' એવું અન્ન-ભોજન લઈ શકે અને તે ઉપાશ્રયમાં આવી કોઈ રાંસારી ભેષ ન શકે, તે રીતે પોતાના સાધુ સમૂહમાં આઈ શકે:—જાણી કેમ આવકને—આવિકાને ત્યાં આપ ન શકે. સામાન્ય રીતે સુરિ-આચાર્યને પોતાનો શિષ્ય સમુદાય બંદોબાસ હોય છે, તેથી અગાઉ લઈ આવવાનું શિષ્યવર્ગમાંથી જ કરે. સુરિ તો પોતાના સ્વામીમાં જ રહે. કદાચ સુરિ-આચાર્ય કોઈ મહાગ્ન શીમંતને ત્યાં જા રાજાસભામાં કોઈ ખાસ પરમિટ કાર્ડ માટે જાય તો સુરિ પોતાના શિષ્યો સમેત જાય, પણ એકલા ન જાય. 'ઉપાશ્રય' એટલે દાહ જે સાધુઓ માટે વસવા-રહેવા માટે ખાસ કરેલ મકાન થી રેમગરદના ગમગમ નહોતું. તે વખતે તો અપ્પુ! શીમંત ધારકની રહેવાની જગ્યા માગી હોવામાં આવતી ને તેને 'વસતિ' એ વિશિષ્ટ નામ આપવામાં આવતું. તેના દાદાદાજીમાં જન્મજન્મનું કે તે તે સમયમાં લખાણેલાં પુસ્તકોની પ્રકરિતમાં પણ કેટલાક રહેલ કેટલાક મંચોડોએ અપ્પુ! 'વસતિ'માં રહેવું એમ જણાવ્યું છે તેમજ લાંબાઓએ અપ્પુ-કની 'વસતિ'માં લખ્યું એમ સ્પષ્ટ જણાય છે;

માટે તે વખતે અપ્પુક 'દેવમંદ્રનો અપાસરો' કે અમુકનો અપાસરો એમ કહેવાતું જ નહિ. 'ઉપાશ્રય' અને 'ઉપશ્રય' તરીકે ઓળખાતાં હાલનાં મકાનો, પાછળથી હાલવેલ હોમ તેમ જણાય છે તે વખતે સાધુ અને શ્રાવકો જ્યાં ધર્મિક્યા (ઉપદેશાદિ) કરે તેને 'પૌષધશાળા' કહેવામાં આવતું કે જેનો હાલ તો synonym (પૌષધશાળ) ઉપાશ્રય છે.

૨ સાધુઓ પીછી રાખે છે તેનું નામ શું?—ઉત્તરમાં—દિગંધર સાધુઓ કે જે પ્રાય: નમ્મ રહેતા તેઓ મોરપોંછી-પીંછી રાખતા, પણ શ્વેતાશ્વર સાધુઓમાં તેવી પીછી રખાતી નહોતી તેમ હાલ રખાતી નથી. તેઓ (શ્વે.) કુનનો ગુરુઓ લાક-ડાના દંડ સાથે જોડેલા રાખતા અને હાલ રાખે છે. તેને પ્રોચન ને ખાસ નામ 'રજેહરણુ' કહેવામાં આવે છે. તેનાથી ભૂમિ-સ્પર્શ સાફ કરી તે પર ચાલવામાં—જેસવામાં—સુતામાં આવે છે. રજને ફર કરનાર માટે 'રજેહરણુ.'

૩. કેમ સ્ત્રીની છત્રી મનમાં આવે તે સાધુને મન શુદ્ધ કરતા મત કરતાં પડે તો તે કેવાં ને ક્યાં કરે તેના યોગ્ય જૈન સાધિયમાંથી નામ આપશે—ઉં. કેમ સ્ત્રીની છત્રી મનમાં આવે તે એક પ્રકારે અદ્વયર્થનું ખંડન ગણાય—અદ્વયર્થ અચલ-સ્થિર રાખવા માટે 'નવવાડ કડી છે તેમાંની એક વાડ ન પલાછ તેમ ગણાય. અદ્વયર્થમત એ જોનોમાં એ શું મત છે. સાધુઓ માટે 'મહાવત' અને શ્રાવકો માટે 'અણ્વત' કહેવાય છે. તે મત તેમજ બીજાં યોનાના સાધારણ બંધનું 'આરોચન'—પ્રાચિત્ત 'પ્રતિકમ્બ'ની કિવાળી થાય છે. શ્રાવકો માટેનું 'પ્રતિકમ્બ' (જેને લૌકિક લાભમાં 'પટ્ટમણ્ણ' કહેવામાં આવે છે) જૂદું હોય છે ને સાધુઓ માટે જૂદું હોય છે. તે બન્ને પ્રતિકમ્બ જૂદાં જૂદાં છપાયાં છે તે તમને સ્વેરી જીવનમાં સાકરસ્થર પાસેથી મળશે. નહિ તો હું ત્યાં આરીય ત્યારે મારી પાસેથી શોધી આપીશ.

સાધારણ બંધન જેમકે સ્ત્રીનો સ્પર્શ આવજીવંત સર્વ અપે હોય તે 'પ્રતિકમ્બ' કિવાળી નિવારણ. પણ વિરેન જામ તો ખાસ પ્રાચિત્ત લેવાથી શક્ય

આનંદે સાધુ પાસે જણાવી તેની પસંદગી પ્રાચલિત છે. તે કહે કે આટલા ઉપવાસ કરવો કે આટલાં 'આચાર્ય' મત (અલગ) ખાવું — ધીરધર્મિ વગરનું હુણું ખાવું) કરવો. સાધુ વર્ગમાં શિષ્ય યુગ પાસેથી તેમ છે. સ્વરિ પોતે પોતાના મનથી તે પ્રમાણે છે.

[શું હેમચંદ્ર ને મંજરીનાં ચેલાપ કરાવી મંજરીની છાત્રી હેમચંદ્રના મનમાં લાવી તેને તેથી યથેન મતખંડનથી તેની પાસે પ્રાચલિત લેવરાવી — 'મિત્રામિ દુઃક' કરાવી — તેને તેવા આકારમાં મૂકી તમારી નવલકથા ભૂષિત કરવા માંગો છો? — એક રસિક પ્રસંગ પૂરો પાડવા માહો છો? મુંગલને મિનલનો આસક કર્યો. ઉદાને પરસ્પરી અપહરણ કરનાર સ્ત્રીઓ, આશ્રમદ્વને મૂર્ખો — પરસ્પરી-લુપ્થ બતાવ્યો, વગેરે વગેરે — આનંદસૂરના કલ્પિત પાત્રને જાણે political joint monk (રાજદ્રવી જૈન સાધુ) તરીકે representative (તિરસ્કરણીય) સ્વરૂપમાં સૂચવે મૂર્ખો ને હવે હેમચંદ્રને મંજરીમાં મોહ પમાડી પછી પ્રાચલિત લેવડાની શુદ્ધ દરવા માંગો છો? પહિમનીને નસ રાખી તપ કરી સરસ્વતિનું વરદાન લેનાર આ જન્મ સ્વહારી હેમચંદ્ર સાવું સ્વપ્ને પશુ કરે કે? સર્વ પર વિચારતાં જૈનપાત્રો અને જૈનત્વ પ્રમે આપનેા કેવો સ્નેહાલ આદરભાવ છે તે આપ પ્રત્યક્ષ કરતા નથી? આપે 'પાટણી પ્રમુતા' પછી ને ખુલાસો ઘડ્યો હતો તે યાદ છે કે? — અલગત નવલકથાકાર પ્રતિભાએ અંતિહાસિક જ રસી ન રહે એ ખરું છે — તેને અનેક પાત્રો ઉપજાવવા પડે છે અને ખરાં પાત્રોમાં અનેક ઉપજાવેલી ઘટનાઓ મૂકવી પડે છે, પણ તે સ્વતંત્રતાને સ્વચ્છમાં પરિણમવાની ન કરે. આપના મનનીનાં પાત્રો 'સિદ્ધગજ', પ્રિયુત્તમપાત્ર, કાકમદ્' તે નો સર્વગુણસંપન્ન. મિદરાજ ને રાજકુદરિના પ્રમંથ કેમ ચીવયો નથી? જસમા અંપાડવું ને સિદ્ધગજનો પ્રસંગ ક્યાં લુપ્ત થયો? એવો તમારા રસિક હૃદયને સિદ્ધગજના ગસિક પ્રસંગો લગતા હશે-ખરે — આ જરા પ્રાસંગિક ઉદ્ગાર થાય છે તે દરમિયાન કરેલા.)

૪. સાધુ પાટલાપર તો ન બેસે કેમ? તો શું બોલ પર સાદ કરી બેસે?

ઉ. પાટલા પર — પાટ પર બેસવામાં વાંધો નહિ. પણ તે રજોહરણથી સાદ કરી બેસે. બોલ પર બેસે તો પણ વાંધો નહિ પણ તે રજોહરણથી સાદ કરી તે પર ઉત વગેરેનું વસ્ત્ર રાખી બેસે.

૫. મંજરીને ત્યાં ખાય કે નહિ? — ઉ. ના. મિત્રકેવ નહિ.

૬. સૌ. સ્ત્રીને કેવા પ્રકારની આશિષ આપે — આજ્ઞા ને જતાં. ઉ. તેણીને ને સર્વને (કાષપણ તકાવત વગર) એક જ જાનની આશીષ આપે અને તે એ જ કે 'ધર્મલાભ' — ધર્મની પ્રાપ્તિ યાઓ; એ સિવાય જૈનસાધુ બીજું કહે જ નહિ. છપ્પે નહિ

૭ હેમાચાર્ય જે મોઢે મુમતી મોઢે કકડો રાખે તે સંપ્રદાયના હતા કે નહિ?

ઉ. ના. તે સંપ્રદાય વિક્રમ-સોળમી સદીમાં ઉદભવ્યો છે ને તેને હાલમાં સ્થાનકવાસી — હંદીઆ કહે છે કે જેના અનુયાયીઓ પૈકી રા. વાડીલાલ મોતીલાલ સાહુ, પ્રો. ખુલાન ટી. સાહુ વગેરે છે. એ ચીરાનો સંસ્કૃત શાબ્દ શો છે? — ઉ. 'મુખપટ્ટિકા'. આ બ્યારે કંઈલ આપવામાં આવે — દેહવામાં આવે ત્યારે સાધુ હાથમાં રાખી મુખની સામે રાખે છે કે જ્યાં શુક ઉડે નહિ વગેરે... કેટલાક 'મુખપટ્ટિકા' બંધે છે.

૮ વાદવિવાદ કરતાં પહેલાં સાધુઓ ખાસ કરીને કાષ કચ્ચાર કરે?

ઉ. ખાસ કાંઈ જાણવામાં નથી. છતાં વિસ્તાર માટે જુઓ 'મુદ્રિત કુમદચંદ' (વશકદ્રુત) — તેમાં વિવાદ છે

કુંકમાં હેમચંદ્ર માટે કલ્પેશો પ્રસંગ જૈનોના આત્મને દુષ્કરો એ હું જણાવી દઉં છું, છતાં હવે તે કંઈની લખતો — પ્રકટ કરવો કે નહિ તે તમારી સ્વાયત્તના પર છે એટલે કે પછી 'ધણીનો કાષ ધણી નથી' — આ જાગત રંગર કચ્ચા હશે તો ચર્ચા કરીશું આપને!

મોહનલાલ દલ્લીચંદ દશાહ

અનાથી મુનિ

આના ઘેર ! વનમાંથી યુવાન કોણ આ દશે ?
તપસ્વી એ મદામાગ ! યોગમાં રમતા રસે !

સૌંદર્ય શું ! વનપણું અહીં રમ્ય વ્યાખ્યું
કોઈવે જાન મધુરે થવ મુખ યાત્રાં
મીઠો પરાગ અનિયો દશ દિશા વેરે
દેવા મહી મદન ભાવ અમાપ ગ્રેરે !
સુષિ બધી બની રહી રસ રાગ રંગી
ફિંત યુવાન દિસતો કંઈ અન્ય-અંગી
મલોખનો વિવિધ ભાવ રહ્યાં બળતી
શું નૃત્ય ! આ મચો રમું ! નિભ ભાવ ચારી.
કંઈએ મનેથી કરવા વિજ ભાવ-નેત્ર
પણુ દા ! મુખેર દિસતો તેથી વિરમ !
સુખને દેદુશુદ્ધા કંઈ ગદ્ય શોધે
પરમાર્થ સત્ય ભેદું નિભ આત્મ જોધે
ત્રિયામ એકય સધિને પરમસ લીન
બાત તદ્ ગવ પળે મધતું અલીન !
આત્મા મહિન મીઠી કેમ વિશુદ્ધ થાય ?
અધ્યાત્મ ચિંતન નિમગ્ન રહે સદાય.
આ ભાવ ધારી દિનરાત નિઃસંય રોને
સચ્ચારુણ તણે મરળ્યાને ઘેરે;
સંવલ આત્મ રહીને કરતા બ્રમંડ

આવી કમા છે વનમાં ઘવમા અખંડ !
મનપાધિય એભિ આબી તો મૃતવા મિથે
દેખાં એક મુનિને ચિંતવે આમ તે વિધે !
રતાં એમનો થો છે ? કંઈકા બળતા થઈ !
અનુભવી પાદને પછે ચિતવે સમર્પે ભઈ.
"એને શું ! આ વન વન મુનિ ! સંદેશી કાંતિ દારી !
વારવ પળ મર્યુંન મર્યું પડે ! વધ વધુ છે વમારી;
મીઠા મુશિન મુખ કુમો એવતાં સર્વે ઊઠી !
શું કમો આ રાજુ મનથી અપવતી રનિ એઠી ?

પ્રતા ક્યાં શાન્ત નીક કાપે
દેખે પડે વનને એ જ મારે
મિત્ર ન રહેદિ ન મરું કદાચ
તેમી અદેખા ! શું મું અનુભવી !

સુણી એમ મુનિવાણુ સપને દાસ્ય વ્યાખ્યું
ન થાઓ વન નિરાશ ! કદ એ ત્યય કાપ્યું;
થઈ હું તમ નાથ સર્વ મનભાવ પૂરે
ન કહી રહો અનાથ — તો પછી શું અધુરે ? 11
તમે જ ન્યાં છે અનાથ પુરા !
અનાથ — થાવા ક્યાં થાવ શરા !
દોષે ન કોઈ ન્યાં નિભ દોષે,
કાંદેડે બીજ તણુંકેમ કાપે ? 12
નથી કહી મુનિ એમ આપ કાં આમ બહે !
મગ્ધ અધિપતિને ! આપ શું આમ મૂલે !
તય ગય રજ પાલા કોરો ન્યાં મમ મારે
રહો તલ્લિ અનાથ ! નાથ કદેપાડ' ક્યારે ? 13

કીક, શાન્ત દશે એમ, પણ પૂરી મુલો કષા
મત બાંધતો પડેલે ! વિશુધાની નહિ પ્રયા ! 14
કોસળીના પ્રયત્નમનો (વનુ) પુત્ર હું માણુ પ્યારે
આંખો મારે અતિ દુઃખમયો કાલ નાથી અકારો;
વિશ્વાશુ ને નિશુભપણું એ વેદ ને બીવધીમાં
મુકાને ના ! જરિય દુઃખથી એમ મદા અનાથી ! 15

પીતાએ મનનો વ્યય ખૂણ કાપે
તેણે દુઃખે અંગે કાલ રોરો !
માતા બિચારી રોકાર્ન વેદની
દો વિધિ ! શું દુઃખ ! મન એમ કંટી 16
દે ! વગર શું દુઃખ કાલે કંઈ હું ?
નું દુઃખી દોતાં હું પ્રાણી પદે શું !
પરિવપમાં બેસુનજુ સદુ પડેલો
અનાથ ભો ! તપાણુ રહેલો ! 17
મન કાં ન્યાં મમિનિ સદુ નિદાનો,
અનિમેષ નેત્રો રહી અનુ મારે !
પ્રિયા ! મને માણતો પ્રિય માણે.
તો વે અનાથી રહો હું પાણે ! 18

દર જાં પડ્યું ના નેતા નિવ પતી !
પરિવન અને તમનો શાન્તવતી ન્યાં વાંચિય;
અસાણુ રાજુ થાવા રાજી ના કંઈ પડે !
અમળુ જરૂર વાણુ હું દુઃખથી મરું તવ દે. 19

અભિમત્ કરી એનો વિરક્ત નવારથી થયો
 નષ્ટ થયો સહુ દોષ ભાવ ત્યાં મનનો રૂપો. ૨૦
 ઇતિહાસ એ રીત છે રાય મારો
 અનાથ હતું કેમ? હવે એ વિચારો:
 મુનિ દઈ મત એ તે ન પાલે
 અનાથ! તે પણ છે સર્વ કાળે. ૨૧
 મહાત્મન! છે એ સત્ય આજથી સદનહું સહુ
 પ્રસાદ આપનો પાગ્યો અધિક શું? એથી હતું? ૨૨
 થોડા છે નિર્મલ આપ છનના! પાગ્યો સનાથીપણું
 વચ ને રૂપ હજી વળાવ ને સાકલ્ય થયું ગણું;
 કસ્યો મારું સમાધિ ભંગ તમને અજ્ઞાનથી ને ક્યારે,
 ભોગવો ભોગ તમે હજી વચ નથી કાં? થયો નિસર્થો! ૨૩
 સીતારા ૧૯૮૨ કાર્તિક શુદ્ધ ૮ રવિ.

—શાહ ગોસ્વધનભાઈ વીરચંદ

કથાપ્રસંગ-અનાથી મુનિની કથા ઉત્તરાધ્યયન
 નામના સૂત્રમાં નિદાનિયજ્ઞનાં નામના ૨૦ માં
 અધ્યયનમાં છે. આ સૂત્ર ડૉ. હર્મન બેકેબીએ
 સંશોધન કરી વિસ્તારપૂર્વક પ્રસ્તાવના લખી તેનો
 અંગ્રેજીમાં અનુવાદ કરી છપાવ્યું છે. કથા ૧૦
 શ્લોકોમાં પુરી થાય છે. એ નાની ઉમરમાં આજથી
 લગભગ ૧૮-૧૯ વર્ષ ઉપર શ્રીમદ્ રાજ્યંદ્રની મોક્ષ-
 માળામાં એમની કથા વાંચેલી. તે પછી થોડા વર્ષો
 તે કથાને કાવ્યમાં મુદ્રણની ઇચ્છા થયેલી અને તે
 પ્રમાણે તેનો ઇલોપ્પરો ભાગ રચેલો. પણ એ રચનાનાં
 કાગળો પૈકીનું એક પાતું ખોલાઈ ગયું. તે પછી
 આંટલે વર્ષો તેને સુધારી વધારી વાચકવર્ગ આગળ
 રજી કરે છું. મૂળ કથા જોતે જોવી હોય તેને અમ-
 દાવાદથી હોદ્દા છવરાજ વેલાભાઈએ પ્રસિદ્ધ કરેલા
 ઉત્તરાધ્યયન સૂત્ર મૂળ ગુજરાતી અર્થ સાથેના ગ્રંથનું
 પૃષ્ઠ ૨૦૩ આગમોદય સમિતિએ પ્રસિદ્ધ કરેલ સાંતિ-
 સરિની દીધાવાળા પ્રતનું પાન ૪૬૬ તથા આત્માનંદ
 સંગ્રહોએ પ્રસિદ્ધ કરેલ, બાવલિન્યાછની દીકાની
 પ્રતનું પાન ૪૦૫ તથા બાણ ધનપતસિંહજીએ પ્રસિદ્ધ
 કરેલ દીકા અને અર્થવાળા ગ્રંથનું પૃષ્ઠ ૬૧૨, જોવું.
 તેમ ઉપદેશપ્રાસાદ પ્રથમ ભાગ તતિય સ્થંભ પૃષ્ઠ
 ૮૬ થી પણ એ કથા છે. (જૈનધર્મ પ્રસારક સભાએ
 પ્રસિદ્ધ કરેલ મૂળ ગ્રંથ) ફરેકમાં ફંદ ને કંઈ વૈવિધ્ય
 છે. (કથાની તસ્તુમાં નહિ).

૧: ઘોર-ગાઠ: મહાભાગ — ઉત્તમ બાગ્યવાળા:
 શેણ-સમાધધ્યાન. વન-રાજગૃહનો મંડિકુક્ષી નામનો
 બાગ (ઉપદેશ પ્રાસાદ) (અનુભૂત)

૨: શ્રવ-સાંભળવાની ક્ષિત્રી કાન: પરાગ-સુગંધી:
 મદનભાવ-કામવિકાર: અમાપ-હદ વગરનો:
 નાળા દુમલતા ઈળો નાળા પવિત્રનિર્ભયં ॥ ૩ ॥
 ગળા કુલુમ સંછર્ષે ઉજ્જવળં નંદનોવમં ॥ ૩ ॥

સંપ્રિ-મનુષ્ય અને પ્રાણીએના સમૂહ, રંગી-
 રક્ત, સંગી-આસક્ત; પ્રલોભનો-હૃદયને અતિ બળથી
 ખેંચે એની મોઠક વસ્તુઓ.

૪ રક્ત-તદાકારપણું, સુધીર-ઉત્તમ ધૈર્ય, શારી-
 રિક પરાક્રમ નહિ, પણ આત્મિક બળ; સાત્વિક
 શ્રુતિવાળો, સુશ્રૂષા-સંસ્કાર, પરમાર્થ સત્ય-છેવડતું
 સારત્વ.

૫ ત્રિશેણ-મન, વચન, કાયા; પરચક્ષ-પરમાત્મા;
 અદીન-સમતાપૂર્વક; અધ્યાત્મ-આત્મસ્વરૂપ.

૬ નિઃસંગ-એકાંત; પ્રવચ્ચા-ત્યાગીપણું, સાધુ:
 બ્રમ્હ-પૃથ્વી (વસંતતિલકા).

૭ એણિક-મગધનો રાજા, એમના પિતાનું નામ
 પ્રસેનજીત અને માતાનું નામ કળાવતી એમનું બીજું
 નામ બંભસાર; એઓ બૌદ્ધધર્મમાં પણ પ્રસિદ્ધ છે.

મુગધા — શિકાર વખૂલ રચનો રાયા સેળિજો મગ
 હાદિયો ॥ વિહાર જતે નિર્ગતો સંગિહ કુલિંકિ ચેદપ
 ॥ ૨ ॥ વિહાર જતે — નો અર્થ, થોડા ફેરવવાની
 દિશાને અર્થે એમ કરી, ભાવાર્થમાં શિકાર કરવાને;
 એમ ૬૦ છવરાજ વેલાભાઈ દોશીવાળા ગ્રંથમાં
 ઉલ્લેખ છે. ન્યારે બાવલિન્યાછ વાળા દીકામાં —
 ‘વિહારજતે’ વિહારયાત્રયા ક્ષીઢાર્થમથવાહનિકાદિ-
 ક્ષયા નિર્વાતો નિર્ગતો નગરાદિતથ મેળિહકુક્ષિનામ્નિ
 ચેત્તે વજ્રાને ॥ ૨ ॥ સાંતિસરિની દીકા:— ‘વિહાર
 જતે’ન્તિ મુચ્ચત્યવાદ વિહારયાત્રયા ક્ષીઢાર્થમથવાહનિ-
 કાદિરુપયા ‘નિર્વાત: નિર્ગતો નગરાદિત મમ્યતે,—
 બાણુએ પ્રસિદ્ધ કરેલ ગ્રંથમાં દીકા—વિહારયાત્રયા
 રચનક્ષીઢયા નિર્વાત:—વાનામા: ક્ષીઢાર્થ નિર્ગત: તે
 એણીકરાજા ક્ષીઢા અર્થે નીકળ્યો.

ઉપદેશ પ્રાપ્તઃ— રાજગ્રહોપવન એકદા મગ-
પેતાઃ ક્ષોભં કુલ્લેન્નેકં, ગણિ સમય મુંદરે અનાયો મુનિ
ઉપર સંભળ્ય કરી છે તેમાં (ત્રેણિક રચવાડી ચક્રયોઃ
(રચવાડીનો અર્થ નીચે નોટમાં ' હવા બાવા ')
એમ કહ્યો છે તથા કનકવિજયે કરેલી સંભળ્યમાં
— (ખાચક સમક્ષિત પરીણ કે રાગન, રચવાડી
સંચરીયો ... વિવિધ પ્રકારની ક્રીડા કરતો, એતો
વનમાં ઠામ, (સંભળ્ય સંગ્રહ પૃષ્ઠ ૨૯-૩૧ પ્રગટ
કર્તા શ્રી રાગ પ્રસારક મહાસ સં. ૧૯૬૨) આ
વિષે વિશેષ હકીકત મેળવવા માટે કથારત્નકોષના
આગે જોયા પણ તેમાં આ કથા લેવામાં આવી
નથી. વખતે દર્શિયો હશે. અગ્રેએ મૂળના રાજ
પદાનુકુળતા માટે કાયમ રાખ્યો છે. (૭-૮ઃ
અનુક્રમ)

૮ રત્નત-દકીકત; ઉત્કંઠા-અતુરતાવાળી કનકા;
પાદ-પગ;

૯ તારણ પણ મળ્યું ન મળ્યું થતે!— જીવાન-
પણું પામેલા છે પણ ન પામ્યા જેવું; પકિત ૩૭;
જે જોગોમાં કુલની મુગધ અને સ્વાદિષ્ટ મધુ છે;
અર્ધત તારણ આનંદનક છે; કહણ-સંગીને કટ-
દાયક; રતિ-મનેચલા મુનિશ્રી કનકવિજયજી પોતાની
સંભળ્યમાં — ' કમનવમ્પી કયા દંડી એ શી
ક્રીડા પમંડી ' એમાં ધમડીનો અર્થ મગધી આપ્યો
છે; આગે બાપ મૂળમાં કે દીકામાં કોઈ રસ્યે
નથી. આગે તોહામ બદલા નાંદે ચિત કુસિમ
અંકાનું છે. (મંદાકાંતાવત)

૧૦ અનાયીઃ— યોગ હેમ કરનાર કોઈ નાય
(પર્ણી) નદિ, અનુકંપાએ કરી કુખ આપનાર કોઈ
મિત્ર નદિ તેથી. (ઉપનિષદ)

૧૧ કોટર જીવનના સંસ્કાર વરદિગ્ધો
અર્થ દમો એમ કહ્યો છે; બીજી રીતજોમાં વિરમ્ય
અર્થ કહ્યો છે; દરજ્યાનું — એ રાજ — મુનિને
જનર મુનિની મુખ શિખિત સમનના જે મુખનિ
શબ્દ — તે અર્થમાં — વાપર્યો છે વિરમ્ય રાજ
પણ એ જ બાવના પ્રજન અર્થે છે (માલિનિવત)

૧૨ અર્થવેષ ૧૫૨— રાગિ-નિર્જનતા; કાપે-
ખરો; (ઉપનિષદ)

૧૩ મૂલો ગચ્છા; હય-હાથી; ગય-યોડા; પાલા-
પગે ચાલતું લોકર. ડોકર જીવરાગ ધેસામાધવાળા
પુત્રકમાં—

જસ્ટાદિત્યોમણસા મે પુરં અન્તેરં ચ મે ।

મુજાદિ માણસે મોમે આંગા રસ્ટરં ચ મે ॥

ગાથા ૧૪ નો બાવાર્થ આ પ્રમાણે આપે છેઃ
તેત્રીસ હજાર હાથી, તેત્રીસ હજાર યોડા, તેત્રીસ
હજાર રથ, તેત્રીસ હજાર પાયક, એક કરોડ જે
છોતેર લાખ ગામ નગર મનુષ્યને વિશે.....આવે
સંખ્યાસાયક અર્થ કોઈપણ અંધમાં નથી. અગ્રેએ
' કેરોડ ન્યાં ગામ માટે ' એ પકિતમાં—લોકઅવહાર
બાપનો આશ્રય લધો છે. (માલિનિવત)

૧૪ આગેપનો પ્રદાર મુદ્દ છતાં કેટલો મર્મવેધક
છે! તેમ શિકાર્યાર પણ બુલાયો નથી. અને રાગના
સ્વામીને ક્ષતિ પડેાંચતી નથી.

કથા-વાતઃ મત-સિદ્ધાંતઃ વિરુધ્ધો-હાવા-ગાન-
વાન; વેદીના-વ્યવહારશ્ય, મંથીપડિતામુખનું નહિ;
પ્રયા-ચલ, રિવાજ. (અનુક્રમ)

૧૫ ડાસની નામનું નગર ત્યાંના રાજ પ્રજાન-
ધનસંચય; તેનો પુત્રઃ ઉપદેશપ્રાસાદમાં મંદિપલાલ્ય
મુને મમ જનક આદ્ય એમ કહ્યું છે (પ્રજાધનસંચય-
પણા ધનનો સંગ્રહ) દાદ-બળનરાવાળી વેદના;
વાધ્યો-વધો; અકારો-અતિ તાસદાયક. (મંદાકાંતા
વત)

૧૬ વ્યય-અર્થ; શોકાત-શોક દુઃખી; વિધિ-
અવ્યવિધાતા. ૧૬-૧૭-૧૮ (ઉપનિષદ)

૧૭-૧૮ પડિતાપ-દુઃખ; અનિમેય-અસંભવિતઃ
માણે મળે; પડાણે-અનીચ્છાએ

૧૯ તિત-અતિદય, પરિજન-અધી જનતા
સંબંધી. ધમખ-નિર્ગન્ધ. સણુ. (માલિનિ)

૨૦ અભિપ્રાય પચ્ચખાજ, વિરુદ્ધ મત, મોદ
રતિન; નદ-નાથ. મત ત્યાં મનનો ૧૧વા-શાય
જ્ઞાતી આ દુઃ સંપુ-મનના અભિપ્રાય પ્રમાણે
ધરો મું

૨૧ ક્ષતિદાસ જનકો જનાવ; આ અપચનનો
જનીનાઈ — ' મુનિધવ મન ઇ. ઇ.માં સમાવયો છે.
જનકમેદેશ જમે અગતે જવા દુરી ૧૨૨૪૫૫ પિ.।
જેપજીનો નામો કિશિવજીએ કિશોરજી અગતું ૧૪ ૧૪૬૫

આ અને આવી જાતના શ્રીકા મુનકારે મુનિના મુખે શ્રેષ્ઠિક રાજા આરાગા ઉટથી ૫૦ મુખી કહેવાડાના છે. ઉપદેશ પ્રાસાદકારિપણુ ડ શ્રેષ્ઠિકા મુનિના મુખમાં મુક્યા છે. આપણે સર્વ જીવે માટે તો:—

અપ્પા નદી લેમળો અપ્પા મે કૂદ સામલી ।
અપ્પા કામદુદ્ધામેળુ વળ્લા મે નન્દર્ણ મળે ॥૨૬ ॥
ગીતાકાર પશુ — મન દવ મનુષ્યાનાં કારણે વચ્ચ મોક્ષયો: એ જ, મુદ્રામાંની છાપ હૃદયમાં જરાજર ઉપરશે તો વાળું છે.

૨૨ સદરકુ મારા આત્મામાં સાથે નિરંદાર કહે છે: પ્રસાદ-અનુગ્રહ — સમ્યગ્-વિતરાગ માર્ગની પ્રાપ્તિ: ધર્માનુરક્તો વિમલેષ જેમણે ॥ ૫૮ ॥ સિંધાત્વ રૂપ મેલ રહિત થયાથી નિર્મલ ધર્માનુરક્ત થકો ... (અહીં શ્રેષ્ઠિક રાજા શુદ્ધ ધર્મ તરફને જૈન ધર્મ અલગ કરી સમકિત બારી થયો. (ડૉ. હવરાજવાળું પુસ્તક) 'વિમલેષ' વિગત સિંધાત્વમેલ વંતસોપ-લક્ષિતા: (શ્રીભારવિવિધ ટીકા) 'વિમલેષ' વિગતસિંધાત્વમેલ (સાંતિમુદિ ટીકા) ધર્માનુરક્ત: વિમલેષ શુદ્ધેન ચેતસા ધર્મને વિષે રક્ત કુઓ-નિર્મળ શુદ્ધ ચિત્ત કુઓ (જાણવાળું પુસ્તક) ધર્માનુરક્ત: (ઉપદેશ પ્રાસાદ), આટલા લાંબા ઉતાડા કરવાનું પ્રયોજન એટલું જ છે કે શ્રેષ્ઠિક રાજાને સમ્યક્તાની પ્રાપ્તિ અનાથી મુનિથી થાય છે, અને તેમાં સઘળા એક-મત છે.

જ્યારે, રા. રા. નંદલાલભાઈ લલ્લુભાઈએ 'મહાવીર ચરિત્ર' નામનું નવું પુસ્તક લખ્યું છે; તેમાં શ્રેષ્ઠિક રાજાના સમકિત પ્રાપ્તિ વિશે હલેજ કરતાં પ્રસંગોપાત અનાથી મુનિની કથા પણ — ઉપદેશ પ્રાસાદના આધારે આપી છે. તેમાં નીચે પ્રમાણે વાંચીએ છીએ:

"શ્રેષ્ઠિક રાજાએ પ્રભુની પાસે સમકિત અંગીકાર કર્યું હતું અને પછી શુદ્ધ શ્રદ્ધા થોડે જોન સમકિત પ્રાપ્ત કર્યું હતું, પ્રભુતા સાસનમાં થયેલા અનાથી નામના મુનિની સંજાય, જે સંજાયમાલા ભાગ ૧ લાના ૫૪ ૭૪ ઉપર તથા બીજા અંકમાં છપાયેલ છે તેના ક્તો અર્થ સમયસુંદર સંજાયની ગાથા આમાં નીચે પ્રમાણે લખાયે છે:

કરજો રાજા શુભ રતરે ધન ધન એક અલુચાર
શ્રેષ્ઠિક સમકિત પામીએ વાંદી પદોત્તરે નર મંજાર ૮

આ ઉપરથી એવી માન્યતા કેટલાકની થયેલી જણાય છે કે, શ્રેષ્ઠિક રાજાને અનાથી મુનિના ઉપદેશથી સમકિતની પ્રાપ્તિ થયેલી છે. પણ આ કથનને શાસ્ત્રીય આધાર હોય એમ જણાતું નથી. ઉપદેશ પ્રાસાદ વ્યાખ્યાન ૪૨ માં સમકિતના બીજા સંજેગ નામના વિવેચનના સમર્થનમાં અનાથી મુનિની કથા આપવામાં આવી છે (આ પછી કથા છે)...

.....ધર્માદી કહી...રાજા 'ધર્મમાં અનુરક્ત થઈ' — પોતાની નજીમાં આન્યા...ઉપર પ્રમાણે અનાથી મુનિને વચ્ચે આપવામાં આવ્યો છે. તે ઉપરથી અર્થ સમયસુંદરની જનાવેલી સંજાયમાં જણાવેલા સમકિતના બાવાર્યને ટેકા મળતો નથી, અને સામાન્ય રીતે ભગવંતથી સમકિત પ્રાપ્ત કર્યું એમ માનવું સંપ્રકિત છે! (૫૪ ૫૫૬-૫૮) હૃદયાર મિલ્ત અમારું મુકેલું છે. અર્થ સમયસુંદર સિવાય, મુનિ કાંકવિજયજીની તેમ હમણાં એક નવી સંજાય જુનાં પુસ્તકો તપાસતાં મલી આવી છે. પણ તેમની હકીકત બાબતુ પર સુધીએ. અને જે શ્રયને આધારે નિર્ણય આપવામાં આવ્યો છે તેનો જ વિચાર કરીએ. તો શું સમજાય છે? રાજા ધર્મમાં અનુરક્ત થઈ, તો એ ધર્મ કયો? જૈનશાસ્ત્રકારો સમ્યગ્ વિચાર વગરના ધર્મને ધર્મ કહેશે? અને ત્યાં સુધી આત્મા સિંધાત્વથી આવરિત છે ત્યાં સુધી ધર્માનુરક્ત છે એમ જૈનશાસ્ત્રો વધીલાત કરશે? હીક, પણ ઉત્તરો-ધ્વનના મહાનિવંદિત નામના ૨૦ માં અધ્યાયનની ૫૮ મી ગાથા અને તે ઉપરની જુદા જુદા ટીકાકારોની ટીકા અને અર્થદારોના અર્થનું શું? આથી વધારે શાસ્ત્રીય આધારની જરૂર રહેશે? મહાવીર ચરિત્રની બીજી અશ્વતિ પ્રગટ કરતી વખતે આ સાંગી દલીલોનો ચોખ્ખો વિચાર થશે, એમ રા. નંદલાલભાઈ જેવા આત્માર્થી સત્યપ્રિય ગૃહસ્થ મારે આંશ રહે છે.

૨૩ નિર્ગેય-ગ્રંથો રહિત, જૈનસંપ્રદાય મારે પારિ-ભાષિક રાજા. સાદત્વ-સંજેગ, કરજો માર્ગ-એનો સંજેગ એ પછીની સંજાય પાંક્તિઓ સાંધે છે. (સાદત્વવિશિષ્ટ)

૨૪ જિનસ્તુતિ

(માલિની છંદ)

૧ ઋષભસ્તુતિ

કનક તિલક બાલે હારે હિંદી નિહારે
ઋષભ પાંચ પખાલે પાપના પંક ટાલે
અરસી નવર માલે દુલરી પુલ માલે
નરભવ અનૂચાલે રાગ તે રાસ ઠાલે.

૨ અજિતસ્તુતિ

અજિત કુણે ન છલો જેહને માન વીલો
અવનિવર વદીલો માનીએ માન વીલો
લાહે તે શુભ ન ચિલો પૂજિ રે માનવીલો
જો જન મન ચિલો મુકારી માન વીલો.

૩ સંભવસ્તુતિ

સમવસરણે બહકા ચિત મોરે પદકા
અસુખ અતિ અરીકા ઉપડ્યા તે અરીકા,
સુપરિ કર ગરીકા સુખ પામ્યા અનીકા
બવ બવ મુક નીકા સંભવ સ્વામી દીકા.

૪ અલિનંદનસ્તુતિ

લડકે શિર પવનનો ચાન ડેરા ખજનો
ગિનવર નહિ નાનો સ્વામિ સમ્યો પ્રજનો
જો જસ વરવાનો વિષગાદિ ન છનો
શુભ સમયે માનો માત સિદ્ધારથનો.

૫ મુમતિસ્તુતિ

વિપવ વિપવ લામી કેવલ જાન પામી
દુઃગતિ દુખ દામી જે હુઓ સિદ્ધિ ગામી
હલ્ય ધરી તે ધામી પૂરવે પુન્યકામી
મહલ મુમતિ સ્વામી સેવીઈ શીસ નામી.

૬ પદ્મપ્રભસ્તુતિ

મહર અરય મહારો સોબના દોહ વારો
બવિક બવ મહારો પિંડ પાપે મ બારો
નરમ અતિ નિવારો ચિત ચિંતા ન ધારો
પદ્મપ્રભ શુદ્ધારો મહારો ગોલ મારો.

૭ મુપાર્ધજિનસ્તુતિ

કિવ દિવસુર વામો રવામી લીલાવિલાસો
જવતિ જમ મુપાર્ધો જેહનો રેવ તાસો
ચલિય કમ અમો રાગ નાહો નિધામો
નર મુપાર્ધ વામો રામ જે રેવ જનમેહ.

૮ ચંદ્રપ્રભસ્તુતિ

મદ મદન કુમાયા, કોધ લોધા નમાયા,
બવ બવર બમાયા રોગ સોખા ગમાયા
મહલ ગુણ સમાયા લખમણુ જસ માયા

૧ પ્રણયે મુગ્ધિન પાયા, ચંદ્ર ચંદ્ર પ્રમાયા. ૮

૯ સુવિધસ્તુતિ

સુવિધ સુવિધ મોડિ પાપનાં પુર છાંડિ
મખણ મદન છાંડિ ચિત ચોખું લગાડિ
કુમતિ મતિ નમાડિ મુક્તિ કન્યા રમાડિ
સુણી ન સુણી નમાડિ દેખવાની રહાડિ.

૨ સુણી ન સુણી નમાડિ દેખવાની રહાડિ. ૯

૧૦ શીતલસ્તુતિ

કનકવરણી પીલા છળે છલા પ્રમીલા
સિર ધરીય મુદીલા દુરે કીયા કુમીલા
પ્રમદિત તપ શીલા શીતલ સ્વામિ લીલા
મ દરી સવિ અદિયા જેહને લીલ લીલા.

૩ મ દરી સવિ અદિયા જેહને લીલ લીલા. ૧૦

૧૧ શ્રેયાંસ સ્તુતિ

બવિક નર બણી જે સંતનો ગાર્ગ લીજે
અદનિધ જિન સમરીજે રેવ શ્રેયાંસ કીજે
વિવિધ સુખ વરીજે પુન્ય પીપ્પા પીજે
તિમ તમ યર ખીજે લાજીના લાહો લીજે.

૪ તિમ તમ યર ખીજે લાજીના લાહો લીજે. ૧૧

૧૨ વામુપૂન્યસ્તુતિ

જસ મુખ અરવિરો ઉગીઓ કે દિણુદો
કર અખિનવ ચદો પુન્ય માંતો અમરી
નયણે અગીય ગિદો જનસ રેવે સુરીરો
પપ નમય નરિદો વામપૂન્ય મિણુદો.

૫ પપ નમય નરિદો વામપૂન્ય મિણુદો. ૧૨

૧૩ વિમલસ્તુતિ

અસુખ અસુખ દળેલા સોખવના લક્ષ રેવા
બવગલધિ તરેવા પુન્ય પોતુ બરેવા
મુમતિ વદુ વરેવા દુઃગતિ દાદ દેવા,
વિમલ વિમલ રેવા ચિત ચિંત રેવા.

૬ વિમલ વિમલ રેવા ચિત ચિંત રેવા. ૧૩

૧૪ અનંતસ્તુતિ

અકલ નવી દસાયો પાર દિજે ન પાયો
વિજ્ઞાન ન સમાયો જેહનો જાન માયો
જવ ગિનવર જવો રોગનો અંત આયો
હલ્ય કમલ ધાપો તે અનંતો મુદાયો.

૭ હલ્ય કમલ ધાપો તે અનંતો મુદાયો. ૧૪

૧૫ ધર્મસ્થિતિ

ધરમ ધરમ બાપે સુક્તિ મારગ દાખે
જગ જિનવર બાપે પાપ તાપે પયાપે
વરસ દિવસ પાપે જે પ્રભુ ચિત રાખે,
પુરુષ અણીય પાપે સૌખ્ય તે ચંગ ચાપે ૧૫

૧૬ શાંતિસ્થિતિ

અયગલ ધરજારી નાર મુંગાર બારી
નયનકનક સારી કોડિ કેતિ વિચારી
પ્રભુતમ પરિહારી શાન ચારિત્ર ધારી
ત્રિભુવન જગજારી શાંતિ મેલે જુહારી ૧૬

૧૭ કુંથુસ્થિતિ

વર કનક ધડાયા હાર હીપે જડાયા
સુગટ શિર અડાયા અર તેજે નડાયા
તિવડિ તડતડાયા પાપ પુઠિ પડાયા
કુસુમ શિર ચડાયા કુંથુ પ્રજિત રાયા ૧૭

૧૮ અરનાથસ્થિતિ

હરમ મરમ માલી પુન્યની નીકવાલી
રતિ અરતિ દાસી કેવલ જાન પાલી
અખય સુખ રસાસી સિદ્ધિ પ્રાપ્તી મુંદાલી
અર અરમીસે માલી આપિ રે ફૂલ ટાલી ૧૮

૧૯ મલ્લીસ્થિતિ

મુણ્ણી ન સણ્ણી ન હણ્ણી પુન્યની પુર ધણ્ણી
ધર તર અરવણિ પૂત પુતેહિ બણ્ણી
નિતુ નન નવળી જૂરી ભોગેહિ કુણ્ણી
પ્રભુમય જિન મણ્ણી ભસ કમ્પાણ વલ્લી ૧૯

૨૦ મુનિસુત્રતસ્થિતિ

નિગતિ કરિ કુસિંગા પામીયા પુન્ય તંગા
નની લગ વિજંગા કુખ દોપા ફરંગા
જવ દુઆ (જિન) જિન સંગા સુવત્સામિ ચંગા
કરે તમે પુરંગા આલમ માંહિ ગંગા ૨૦

૨૧ નર્મીસ્થિતિ

નર્મી નરમ નિવારે માન આયા વિહારે
નવ જલધિ અપારે હેલ હેલો ઉતારે
ભગતિ જિન મુખારે શોભ નાણે લગારે
જિન જુગતિ જુહારે તે સગ્ગે કાજ સારે ૨૧

૨૨ નેમસ્થિતિ

કુમતિ કુમતિ છોડિ પાપની પાલ કોડિ
ટલી સયલ ખોડિ મોહની વેલિ મોડિ
જિન સેવે બહુ દોષ કો નહિ નેમ જોડિ
પ્રજુને સુરતર કોડિ નાથ જે હાથ જોડી ૨૨

૨૩ પાર્થિવસ્થિતિ

જલ ન જલ વિજેગા નાગ સંગ્રામ સોગા
હરી મયમત મોગા વાટ ચોરાસી રોગા
સવિ ભય હર દોષ પામીયા પાસ જોગા
ન રહે કહી વિજેગા પૂજ્ય તો શુરિ જોગા ૨૩

૨૪ મહાવીરસ્થિતિ

કલિન કમ મેહલી કાઠીઆ તેર ઠેલી,
વિમલ વિનય વહેલી ભાવ ભોલી ગહેલી
નિમુણી હરપ હેલી ભેટ પામે દુહેલી
રવિ ઉદય પહેલી વીરવદો વહેલી ૨૪

૨૫ સર્વજિનસ્થિતિ

કુરગતિ કુરિ કુકાલા પુન્ય પાણી મુગાલા,
જસ શુશ્વ વરગાલા રંગે ગાઢ રસાલા
ભવિક નર મિકાલા ભાવે વંદુ મયાલા
જય જીવર માલા નાથ લણી વિશાલા ૨૫

૨૬ વાણીરસસ્થિતિ

અમીય રસ સમાણી દેવ દેવ વખાણી
વયજી રથજી પાણી પાપવણી કૃપાણી
સણી સુણીને પ્રાણી પુન્યની પટરાણી
જગે જિનવર વાણી સેવીએ સાર જાણી ૨૬

૨૭ દેવીસ્થિતિ

રમ્મરમ્મ ઝમકારા નેકરી આ ઉદારા
કઠિ તરી ખલકારા મેખલા દા અપારા
કમલિ રમલિ સાગી દેહ લાવણ્ય ધારી
સરસતિ જયકારા હુઓ મે જાન ધારા ૨૭

૨૮ કલશ

તપમજ, દિજુર, લઈ સાવર, સોમદેવ, સરીકરો
શી સોમગસ મણધારસેની સમખરતુ મુનીસરો
માલિનિ જદે એમ જયે સ્તાન્મા જિન ઉત્તર ધણે
એમ લહે લાભ અનંત, સુનિવર લાવણ્યસમય
સદા ભણે ૨૮

—(લાવણ્યમય વિક્રમ સોળમું, સ્વતઃ)

વિમલસૂરિનું પઠિત ચરિયમ્

[સાદર મુદ્રમણિ શ્રીમાન કૅશવલાલ હર્ષદાસ મુબની નોંધ પરથી]

આમાં નીચે પ્રમાણે ટૂંકો છે:-

શાર્દૂલ - ૧, ૧૧, ૨૦, ૨૦, ૩૩, ૭૫, ૯૭
માલિની ૨, ૧, ૧૫, ૧૮, ૨૩, ૨૪, ૨૬,
૩૮, ૫૩, ૫૯, ૬૫, ૯૫, ૧૦૯

વસંતવિલસા ૩, ૫, ૧૦, ૧૨, ૧૩, ૧૯, ૨૫,
૩૭, ૩૯, ૪૨, ૪૪, ૪૭, ૫૫,
૬૧, ૬૬, ૬૭, ૬૮, ૭૪, ૭૭, ૮૮,
૯૨, ૯૩, ૯૬, ૧૦૦, ૧૦૧, ૧૦૬,
૧૧૮

ઉપગતિ ૪, ૯, ૨૭, ૩૨, ૩૪, ૪૦, ૪૧,
૪૩, ૫૭, ૬૯, ૭૧, ૮૧, ૮૬, ૮૯,
૯૦, ૧૦૪

અન્વેશ ૭, ૭૩, ૮૨, ૧૦૭

દુતવિલમ્બિત ૮, ૨૮

ઉદ્વેગ ૧૪, ૨૧, ૩૬, ૬૪, ૮૦, ૮૩, ૮૫, ૯૧

ગીતિ ૧૬, ૯૧ (૫મક)

દોષક ૧૭, ૨૨, ૩૫, ૪૧, ૫૮, ૮૭, ૯૪

અંશાંતા ૨૯, ૪૫, ૫૪, ૫૬

અગતી ઉપગતિ ૩૧

સ્કંધક ૪૮, ૭૯, ૧૦૨, ૧૦૩, ૧૦૮, ૧૧૧,

૧૧૨, ૧૧૪, ૧૧૭

ઉપેદ્યવળા ૪૯, ૬૦, ૬૨, ૬૩, ૧૧૩

કેન્દ્રવંશ ૫૦

તોટક (૫૦)

શ્મિતા. ૫૧, ૭૦, ૭૨, ૭૬, ૭૮, ૮૪, ૯૮

અસિદ્ધક (માત્ર ૨૨) ૫૧, (માત્ર ૨૧નો) ૨૭,

વંશાન્વિષ્ઠ. ૧૦૫, ૧૮

આપદક્રમક (૨૭, ૩૨) ૧ ૫

આદિના ૧૧૧

અંશ: (૧૪ લ + ૧ મ) ૪૯

ત્રીસ અને બત્રીસ માત્રાની ગાદિણી, તથા
સત્તાવીસ અને બત્રીસ માત્રાની નવી આર્યની વિદ્યુતિ,
તેમજ પંદર વર્ણનો શરમ (૧૪ લ + ૧ ગ) એ
સૌ અર્વાચીન હદ જણાય છે. સર્ગોત્તે અન્વેશનો
ઉપયોગ પણ જૂનો નથી. નજોદયના સ્કંધક જેવો
ગીતિમાં યમકનો પ્રયોગ પણ તેવોજ છે. વિમલ
સુદ્રાનો પ્રયોગ પણ ખ્યાનામાં લેવા જેવો છે. પ્રાકૃત
અર્વાચીન છે.

एयं घोरजिह्वेण रामचरियं सिद्धे मदर्थं पुरा ।

પચ્છા ચળ્લ મૂઢાળ ઠ કદિયં ઘીલાળ ધમ્માસયં ॥

મૂઢો છાહુપરંપરાદ સ્વયં લેણ દિયં વાયદં ।

एताद्दे विमलेन मुत्तसरियं गाढाणिषदं कयं ॥

વડ્ડવેઠ ય વાસવમા દુસમાણ તોસ ચરિસ સંજુતા ।

ચીરે સિદ્ધિસુવણ સભો જિવદ્ધ કમં ચરિયં ॥

રાહુ પાના ચરિલો મણમમ પરસમય કદિય સજ્જાયો ॥

विजयो अ तस्स चीमो पादल पुत्त वंसत्तन्दिस्सरो ॥

ઘીલેળ સદય રદયં રાહવચરિયં પુ સૂરિ વિમલેળ,

ઠેઝ્ઝનં પુવ્વગણ પારાયણ ઘીરિ ખરિયાદં ॥

पुष्पिपक्षा-इह जाइल वंसदिणयर राहु सूरि परीषेण

મહાપેળ પુષ્પદરેળ વિમલાચરિણ વિરદયં સમર્થ વડમ

ચરિયં

(નાદલ તે નામેકં)

नादल (नागिल) अन्वेली रथापना क्यारे सध ?

એની પદાવધી મળે છે ? એ એતાગ્ગર.

भदावीर पथी रामचरित रथनाइ आसण्डलभूति

તે ઉદ્ભૂતિ. એ ઉદ્ભૂતિ ક્યારે સધ ? એપરંપર

दता ? એ કયા અન્વેશ ?

पदपुराण दिवा पदवर्णित—विशेष्य जीवन्वत्

૧૨૦૪ (કલં સંવત ૧૦૦) (નાપુરામગ્રેથી)

વડમચરિય વિમલસુરિ.

કુવલયમાલ દાક્ષિણ્યક ઉદ્દયોતનસુરિ શક્રસે. ૧૯૯
હરિવંશ જિનસેન શક્રસંવત ૭૦૫.

કુ. મા. માં રવિણેષુ (શક્ર ૧૦૦) અને
વિમલસુરિ ઉમયનો તેમજ વિમલાંક પદમચરિત્ર અને
હરિવંશ ચરિત્રનો પણ ઉલ્લેખ છે. હરિવંશપુરાણના
કર્તા જિનસેન આચાર્ય પદ્મપુરાણનો ઉલ્લેખ કર્યો છે.
જો જિનસેનના (શક્ર ૭૦૫) હરિવંશપુરાણ ઉપરથી
વિમલાંક હરિવંશચરિત્ર રચાયું હોય તો રવિણેષુ
પછી વિમલસુરિના પદમચરિત્રનો સમય, પરંતુ
દાક્ષિણ્યક ઉદ્દયોતનસુરિની કુવલય માલના પૂર્વે

[આ પ્રમાણે દુઃકાં યોગ્યો કરેલાં, તે પરથી
દુઃકમાં તોય ધ્રુવમહાશયે કરી છે તે નીચે આપીએ
છીએ. આ એક અવ્યાસના અરસામાં નિષ્ક્રિય
કરવા માટેની હકીકતો છે; સિદ્ધાંત અને પાકકા
નિષ્ક્રિય પર આવવાનું યાદી છે તે તે જેમ જેમ
શોધખોળ થતી જશે તેમ તેમ તેની સમીપે વધુ ને
વધુ અપાયો.]

પદમ ચરિત્ર

ઉદયોતનસુરિ (દાક્ષિણ્યક) કૃત કુવલયમાલ
શક્ર ૧૯૯. તેમાં રવિણેષુનો, વિમલ સુરિનો, વિમલાંક
પદમ ચરિત્રનો અને વિમલાંક હરિવંશચરિત્રનો ઉલ્લેખ
છે.

સંસ્કૃત પદ્મપુરાણ કિંવા પદ્મચરિત્ર દિગંબર રવિ-
ણેષુ વીરસંવત ૧૨૦૪ એટલે શક્ર ૬૦૦ માં રચ્યું
હતું.

સંસ્કૃત પદ્મપુરાણ કિંવા પદ્મચરિત્ર અને પ્રાકૃત
પદમચરિત્રમાં એટલું મળતાપણું છે કે દિગંબર કવિના
અંશનો શ્વેતાંબર કવિએ આધાર લીધો હોય એમ
કહેવા મન લલગાય છે.

ઉપરની કાવના ખરી હોય, તો પદમ ચરિત્ર કાવ્ય
શક્ર ૬૦૦ અને શક્ર ૧૯૯ના માળામાં રચાયું
કહેવાય એટલે કે ઈ. સ. ૬૭૮ અને ઈ. સ. ૭૭૭
નાં માળામાં.

છન્દના વપરાટ ઉપર દૃષ્ટિ નાંખતાં પદમ ચરિત્ર
એસની આઠમા સંકાનાં મધ્યમાં ચર્ચ સંભવે છે.

આપાય હરિવંશ ચરિત્રનો સમય પણ શક્ર ૧૯૯
એટલે ઈ. સ. ૭૭૭ પૂર્વે. દિગંબર કવિ જિનસેનનું

હરિવંશ પુરાણ તે પછી શક્ર ૭૦૫ (ઈ. સ. ૭૮૩)
માં રચાયું હતું.

પૂર્વદલ ત્રીસ અને ઉત્તરદલ બત્રીસ માત્રાનું
મળી થનારી ગાદિણીનો પ્રયોગ બાબતુ ઉપર. મૂલતાં
પૂર્વદલ સત્તાવીસ અને ઉત્તરદલ બત્રીસ માત્રાનું,
જોડી રચેલો નવો માત્રામેળ જંદ તો છેક અબજલો
છે અને અર્વાચીન જણાય છે.

સગંધિ અને અગંધરનો ઉપયોગ પણ જૂનો નથી.

ચૌદ લઘુ અને એક સુરનો શરભ પણ અર્વાચીન
જણાય છે.

કાવ્યના પ્રત્યેક વિભાગને અંતે કવિએ પોતાની
નામસુરનો ઉપયોગ કર્યો છે તે પ્રાચીનતાની
વિરદ ગણ્ય છે.

કાવ્યનાં પ્રાકૃત જૂનું જણાયું નથી.

[નાયુરામ ગ્રેમીછએ તા. ૨૨-૫-૨૫નો પત્ર
દ્રુવ મહાશય પર લિંદીમાં લખેલો તેનો અનુવાદ
જનેની આચારી દામ પુરતો અત્રે આપુ છું.]

શીમાનું પરિત કેશવલાલજી ધ્રુવની સેવામાં
આપનો દુષપત્ર મળ્યો. ૧-૭ વર્ષ પહેલાં મેં
'પદમચરિત્ર'નો અભ્યાસ શરૂ કર્યો હતો અને
૧૦-૧૨ સર્ગોને 'પદ્મપુરાણ' સાથે મિલન પણ
કર્યું હતું. એક નાનો ભેષ પણ આ વિષયે જૈન
લિંદીયામાં તે સમયે પ્રકાશિત કર્યો હતો. પરંતુ પછી
અસ્વસ્થતા આદિ કારણોએ કંઈ વિશેષ વિચાર કરી
શક્યો નથી.

'નાઇલ' નામનો કોઇ ગદ્ય તો હંલું સુધી
સાંભળ્યો નથી. દિગંબર સાહિત્યમાં હંલું સુધી
આનો કંઈ ઉલ્લેખ જોવામાં નથી આવ્યો. શ્વેતાંબર
સમ્રાટપના નાગેન્દ્ર ગદ્ય સાથે પણ તેનો કોઈ
સંબંધ માલુમ નથી. તે ઉપરાંત 'નાઇલ' વંશ
દિવાકર' વા 'નાઇલ કુલ દિવાકર' પરથી એમ
કંઈ રીતે કહી શકાય કે આ કોઈ 'ગદ્ય' જ હતું.
સંભવ છે કે 'નાઇલ વંશ' કોઇ આ સમયનો
પ્રસિદ્ધ વંશ હોય અથવા તેમાં ઉક્ત આચાર્યનો જન્મ
થયો હોય. ઘણું કરી આચાર્ય પોતાના ગદ્યરચાવ-
રનાના વંશનો પણ ઉલ્લેખ કર્યો કરતા હતા.

આખંડલમૂતિ યા હન્દ્રમૂતિ બગવાન મહાવીરના ગણધર ગૌતમનું જ નામાન્તર છે.

‘પદ્મપુગણ’ યા ‘પદ્મચરિત’ નામનો એક સંસ્કૃત ગ્રંથ વીર નિર્વાણ સંવત ૧૨૦૪ નો અનેહો છે. તેના કર્તા રવિશેષ નામના આચાર્ય છે કે જે લક્ષ્મણસેનના શિષ્ય છે. આ ગ્રંથ વિમલસુરિના પ્રાકૃત ‘પદ્મચરિત’ નો પ્રાય: સમ્પૂર્ણ સંસ્કૃત અનુવાદ છે. કેટલેક સ્થળે તો સપ્તશઃ મંત્રે છે. અધ્યાયોનાં નામ આદિ પણ એક જોવાં છે. આ સમયે પદ્મપુગણ મારી પાસે મેલ્લુદ નથી, નહીં તો હું દશવીશ પદ્યો અનેનાં આપી બતાવત કે બનેમાં કેટલી સમાનતા છે. જુઓ.

બદ્ધ દર્શ વરિકહેણ પુનરથિ મગદાદિવો વપ્પમીજ્ઞં
પુચ્છદ ગ્ગદરવધમં મળદરમહુરેદિં વયળેદિં ॥ ૧૬૫ ॥
વળ્લા સમુપ્પતીં નિર્ણં વિમુચ્ચા મણ અર્વા (સેવા)
એતો કહેદ મળવં વપ્પતીં સુતકંઠાણં ॥ ૧૬૬ ॥

—પદ્મચરિત, ચતુર્થ સમુદેસ ૧

હર્દય કથિતં તેન ગૌતમેન મહામના ॥
દેણિકઃ પુનરપ્પાદ વાપચમેતદ્દુત્તહલો ॥ ૧૬૭ ॥
મળ્લગ્રવચ મળવન્ તંમવો ને ત્વદોદિતઃ ॥
વર્ણાતઃ સૂચકચ્છાત્તમીગુનિચ્છામિ સાર્વત્રં ॥ ૧૭૦ ॥
—પદ્મપુગણ, ચતુર્થ પર્વ.

સપ્તશઃ અનુવાદ કર્યો છતાં પણ રવિશેષે કર્યાં આ વાતનો ઉલ્લેખ કર્યો નથી કે આ ગ્રંથ વિમલસુરિના ગ્રંથને જેછને યા તેના આપર પર લખ્યો છે પદ્મપુગણ મૂલ અત્યાર સુધી ક્યાંય છપાયો નથી. તેનો દિન્દી અનુવાદ કલકત્તામાં છપાયો છે, પરન્તુ મૂલ દુર્લભ નથી. પ્રાય: સર્વ જૈન બંદાગેમાં ઉપવચ્ચ છે. પ્રસ્તુત બંદારકર મં. માં કેટલીક પ્રતિઓ છે.

રવિશેષ પ્રાચીન આચાર્ય છે. દર્શિતપુગણ (જિનમેન) —તેણે આ પદ્મપુગણ અને વર્ણકગદિતનો ઉલ્લેખ કર્યો છે, વર્ણકચરિત ઉપવચ્ચ નથી.

પદ્યો મારો આપ એવો દનો કે વિમલસુરિ સ્વેતામ્બર સમ્પ્રદાયના હશે. સ્વેતમ્બર બંદકેમાં પણ ‘પદ્મચરિત’ ઉપલબ્ધ છે, પરન્તુ જરા અનર્થી

વાંચવાથી માલુમ પડ્યું છે તે સ્વેતામ્બર સમ્પ્રદાયના નથી. આચાર્ય હેમચંદ્રની જૈન રામાયણના કથાનકથી આમાં બહુ અન્તર છે. આ સિવાય.

૧—પદ્મચરિય પૃષ્ઠ ૫ ગાથા ૨૨માં મહાવીરના ત્રિશલા શાણીના ગર્ભમાં આવવાનું લખ્યું છે: પરન્તુ સ્વેં ર્શ. માં પહેલાં દેવાનન્દા બ્રાહ્મણીના ગર્ભમાં આવવાનું મનાય છે.

૨ સ્વેં સં. માં મહાવીરને વિવાહિત અને સન્તાનવાન માને છે, પરન્તુ આ ગ્રંથની ૨૬મી ગાથાપરથી માલુમ પડે છે કે તેમણે કુમારાવસ્થાને છોડીને જ, દીક્ષા લઈ લીધી હતી. પૃષ્ઠ ૯૮ની ગાથા નં. ૫૭ અને ૫૮માં પણ આ બાજતની પૃષ્ઠિ કામ છે. આમાં મક્કિલ, તેમિ, પાર્શ્વ, મહાવીર અને વાસપૃત્ય—આ પાંચ તીર્થંકરોને કુમારાવસ્થામાં જ ગૃહત્યાગી બતાવ્યા છે અને આ વાત સ્વેતામ્બર માન્યતાથી વિરુદ્ધ છે. આ જાતની ખીછ પણ અનેક વાતો આના દિગમ્બરજને પુષ્ટ કરનારી છે, પરન્તુ આશ્ચર્ય તો એ છે કે દિગમ્બરીઓને આ ગ્રંથની ખચર પણ નથી.

આ ગ્રંથ વીરનિવાર્ણ ૫૩૦માં બન્યો છે, એવું આની પ્રચલિત પદ્યો માલુમ પડે છે. શું આપ એને એટલો પ્રાચીન સમજો છો કે વીરનિર્વાણની આ ગણના પણ કેાજે લીધી છે તે જાણમાં નથી. x x x

બવહીય—નાધુરામ

[આ પ્રમાણે જેજે હરીકેત અખને પ્રાપ્ત કામ છે તે સાદર દ્રશ્ય કરીએ છીએ. ઉપરના અભિપ્રાયો ગ્રાજ વિચાર રૂપે છે—સિદ્ધાંત રૂપે તો જેમ જેમ ચર્ચા થતી જશે, બન્ને પક્ષોનું સાંમંજવામાં આવશે અને ચોષ્ણોગ થતી જશે તેમ તેમ હેવરે અમુક આકારે ખૂં રદસ્થ પામી શકીયું. વિદ્વાન યુનિ-ગદારાજઓને વિનિતિ છે કે આ ગ્રંથ પર વિશેષ પ્રકાશ પાડે. જૈન પાર્મપ્રસારકસમા આ ગ્રંથ અમારા પર મોહકી અપશે તો તે તેના માતા—વિદ્વાનને આપી યા સ્વમે વાંચી વંચાવી દંધ વિશેષ હરીકેત એજવવા—આપતા પ્રયત્નમાં રહીયું.

તંત્રી]

શ્રી શત્રુંજયતીર્થનો ઉદ્ધારક

સમરસિંહ (તિલગદેશનો સ્વામી)

[અનુબંધાન અંક ૩, પૃ. ૧૦૮]

[સિંચક-પંડિત લાલચંદ લગનવાનદાસ ગાંધી-વડોદરા]

રાણે મહીપાલ અને સમરાચાલ પ્રતિદિવસ જતાં-આવતાં માણસોથી તેના સમાચાર મેળવતા અને શિક્ષા—સૂચના કરતા હતા. યોગ દિવસમાં ફક્તી કાઢી, પરંતુ તેને જ્યારે પાણીથી ભીંજવીને બેઠ, ત્યારે તે મધ્યમાં ફૂટેલી રેખાવાળી જણાઇ. સમરાચાલે પણ તેને હોયિત જણાવી આવેલા માણસો સાથે નરી કરાવતા શિક્ષા મોકલી. ફરીથી કામ આરંભતાં ફૂટેલી તે ફક્તીના બે ટટકા ચૂક ગયા. આથી રાણાનો મંત્રી અને સમરાચાલના અધિકારી માણસો ખિન થયા. અને અદ્યમ તપ કરી ડાબને સંધારે રહ્યા. પ્રમંથકાર કહે છે કે-ત્રીજી રાત્રે સા-હાત શાસનદેવી અને કંપર્દીયક્ષ પ્રત્યક્ષ થઈ મંત્રી પ્રત્યે બોલ્યા કે-‘મંત્રીશ્વર ! આપ શાવડોમાં સિરા-મણિ અને જૈનધર્મના ફિલ હોવા છતાં પણ અગ્ની જેમ કેમ થયા ? અચ્છાઈ સ્મરણ કર્યા વિના આરંભ કેમ કર્યો ? તેમ કરવું શું તમને ઉચિત છે ? સમર-સિંહના બાગ્યથી કામસિદ્ધિ થશે. ખાણના અમુક બાગથી તે બિંબ મેળવે.’ શાસનદેવ-દેવીના વચન પ્રમાણે સ્ફટિકસ્તંભસદય નિર્દોષ સિલા-સ્તંભી મેળવી. મંત્રી(પાતા)એ પાટણમાં સમરાચાલને સમાચાર પહોંચાડ્યા. દેસલચાલે વધામણી લાવનારને પુત્ર (સમરાચાલ) દ્વારા બે પદ્મજ અને સોનાની જીમ દાંત સાથે અપાવી. આચાર્યો, સાધુઓ, શાવડો વિગેરે સંપત્તિ એકત્ર કરી મહોત્સવ આરંભ્યો. સંધ-પૂજા, દાન વિગેરે કર્યા પછી દેસલચાલે સંધ આખ્ય બે હાથ બોલી વિદાયના કરી કે-‘સંધના

આદેશ-પસાયથી મૂલનાયકની મૂર્તિ માટે ફક્તી દ્વયુરુદિત થઈ છે, તો આ ફક્તીથી બિંબ કરાવું કે મંત્રિ(વરતુપાલ) સંધથી ફક્તીથી ?’ સંધે પૂર્વોક્ત પ્રત્યુત્તર આપ્યો.

તે વખતે સંધના માણસોએ જણાવ્યું કે-દેવ-મંદિર વિગેરેના સર્વ પરવ (?) પણ કરાવો. કારણ કે-મહેચ્છોએ મુખ્ય પ્રાસાદ વિનાયક પમાડ્યો છે. તેની ફરતી દેવલિકા (દેરી)એ પણ પાટી નાખી છે, તો થયોએવ વહેંચીને સર્વના પુણ્ય માટે કમ-સ્થાય કરવા માટે સંધ શિક્ષા આપે. ત્યાં કેટલ પુણ્યવાન બોલ્યો કે-‘મુખ્ય પ્રાસાદનો ઉદ્ધાર હું કરાવીશ, મને અનુમતિ આપો.’ સંધે કહ્યું કે-જે બિંબ (મૂલનાયક)ને કરાવે છે, તે જ તે (મુખ્ય પ્રાસાદ) નો કરાવનાર થાઓ. જેનું બોળન, તેનું

૨૨ સાક્ષર શીલ્પ વિનવિનયજી સત્રુંજયતીર્થોદ્ધાર પ્રમંથના ઉપેદ્ધાવાત (૪. ૨૮) માં જણાવે છે. કે ‘ચતેમાનમે જો મુલ્ય મંદિર હે બાર જિલ્લા ચિત્ર દસ પુસ્તકકે પ્રારંભમે લગા હુઆ હે વદ, વિચલ્લ પ્રમા-નોલે જાના જાતા હે કિ મુર્તેર મહામાલ્ય વાહલ (સંલ્લતમે વાગ્મબદ) મંત્રોકે દ્વારા વરૂત હે । પરંતુ પ્રમંથકારના ઉપર્યુક્ત કમન પ્રમાણે બાહલમંત્રી દ્વારા ઉદ્ધૃત મુખ્ય મંદિરનો પણ મહેચ્છોએ નાશ કર્યો હતો. ન્યાયી એના બગ થયો હતો. ત્યાંથી કલથ પવેત મુખ્ય મંદિરના સિંચરના ઉદ્ધાર પાછળથી દેરાવચાંદ અને સમરાચાલે કરાવ્યા હતા, એમ પ્રમંથમાં આગળ જણાવ્યું છે.

લેખક.

તાંબુલ પણ યુક્ત છે. ધર્મકૃત્યની વહેંચણી કરી-
કર્તવ્ય સ્વીકારી સૌ પોત પોતાને ઘરે ગયા.

આદેશ મળ્યાથી દેસલસાહ તથા સમરાસાહેને
પરમ આનંદ થયો. ફરી પણ માણસો અને ધન
મોકલ્યાં. પાતા મંત્રીએ પણ આ શિલા
નીકળતાં સૂત્રધારને સોનાનાં કંકણાં અને વસ્ત્રોના
દાનથી પ્રસન્ન કર્યા હતા. મહીપાલ રાણાજી આ
સમાચાર સાંભળી વધાવવા ખાણે આવ્યા અને
તેમણે ફલહીને પ્રત્યક્ષ જિનસમાન માની કાષેય,
ધનસાર, કપૂર-પુષ્પાદિથી પૂજા હતી. મહાદાન,
ન્યાદિ પૂર્વકે રાણાએ મહોત્સવ કરાવ્યો.

સૂત્રધારોએ ફલહીને પર્વતથી આદરપૂર્વકે નીચે
ઉતારી. આગ્રાસાહમાં પ્રવેશમહોત્સવ કર્યો. આગ્રાસ-
ણી સમીપનાં ગામોમાંથી આવી ભાવિકો તે ફલહીની
પણ ફૂલ, કપૂર આદિથી પૂજા કરતા હતા. ગીત-
ગાન, નાદ અને હર્ષનો મોસાહલ થતો હતો.
મહીપાલ રાણાજી પોતાના મંત્રી પાતાને સયળી
શિક્ષા આપી પોતાના નગરમાં ગયા.

મંત્રીએ શ્રેષ્ઠ રથમાં રથપાલેલી આગળ પાછળ
દોરકાએ વળગેલા ધણા માણસો વડે તેમજ બળવાન
બળદો વડે ખેંચાતી આ શિલાને મહા પરિશ્રમથી
પર્વતથી ઉતારી. કુમારસેના ગામના સમજૂગિ
ઉપવનમાં રથ રથાખો, ત્યાં ત્રિસંગમપુર વિગેરે
સ્થાનના નિવાસી સંધે આવીને રૂપધર્મપૂર્વકે ઉત્સવ
કર્યો. મંત્રીએ સમગ્રસાહેને સમાચાર આપવા પાટણ
માણસ મોકલ્યો કે ફલહી કુમારસેનામાં આવેલ છે.
સમરાસાહે બળવાન બળદો મારે શોધ કરાવી.
લોકોએ સમગ્રસાહ અને તેના પિતા દેસલસાહની
પ્રશંસા કરવા પૂર્વકે દ્રવ્ય ન લેતાં ઘણી ખુશીથી
બળદો આપ્યા. તેમાંથી ૨૦ બળદો લીધા. જેના
બળદો ન લીધા તેને ખિન્નતા થઈ. સમરાસાહે મધુર
વંચેનોથી તેઓનો સત્કાર કર્યો. બળદો સાથે દંદ
ગાડું કુમારસેના ગામે મોકલ્યું. મગોપસારકુચલ
માણસો સાથે મોકલ્યા. ફલહીના વિરોધ ભારથી
લોહબદ્ધ ગાડું પણ ચૂલું થઈ ગયું. મંત્રી (પાતા)
એ જરી સમગ્રસાહ પાસે ગાડું, સંગમ્યું, તે પણ
ભાંગી ગયું. આ બળદ મળતાં ચિંતાથી સમગ્રસાહની

નિદ્રા દૂર થઈ હતી. શાસનદેવીથી આશ્વાસન મળતાં
જંજા ગામથી દેવતાધિષ્ઠિત ગાડું મળ્યું, ત્યાર પછી
ગાડું ચાલતા પડે પડે વંદાતી-પૂજતી ફલહી ખેરા-
પુરમાં આવી. સંધ તરફથી પ્રવેશોત્સવ થયો.

પ્રમંથમાં જણાવેલ ઉપર્યુક્ત ત્રિસૂત વર્ણન
સમગ્રસાહમાં નથી. રાસમાં માત્ર સંક્ષેપમાં જણાવ્યું
છે કે-રાણાજી (મહીપાલ) પોતે જાતે ખાણેને કાંઠે
હાજર રહ્યા હતા. સૂત્રધારો ચંકણાનો ઉપયોગ કરી
ધન ગાંઠો ભાંગતા હતા. જેમ સમુદ્ર વિશોડન કરી
વાસુકે દારા રત્નો મેળવ્યાં હતાં, તેમ ત્રીર સમ
અતિ બચણપૂર્વકે ફલહી આણી. કુમારસે (કુમારસે-
ગામે) અને ત્રિસંગમ (ત્રિસંગમપુર-મહીપાલ રાણા-
ગ્રામવાની) નગરમાં યોજાવ થયો. ફલહી દેખી
ધર્મી જનોના મનમાં આનંદ માતો ન હતો. અભ-
દાનમાં અગ્રેસર કંઠણાસમાં ચિત્તચાળા શાહે ખેરાણ-
ફલહી આવતાં કેદીઓ મૂકાયા હતા. ધણું ધ
આણું હતું.

પ્રમંથકાર જણાવે છે કે કેટલેક દિવસે ફલહી
ભાડું ગામે આવી ત્યારે દર્શનાત્કરકો થતાં સિદ્ધસરિ-
તથા પાટણના લોકોને લઈ દેસલસાહ ભાડું ગામે
ગયા હતા, પૂજા કરી પ્રસન્નતા મેળવી હતી. હજારે
ગૃધ્રાઓ, મંદીઓ ત્યાં એકત્ર થયા હતા. સમગ્રસાહે
પિતાના આદેશથી વસ્ત્રો વિગેરેથી તેઓનો સત્કાર
કર્યો હતો. સર્વ લોકોએ ફલહીનું પૂજન કર્યું
દેસલસાહની પ્રશંસા કરી હતી. સાહમિત્વચલ થયું
હતું. પારિતોષિક આપ્યાં હતાં. ઠેકાણે ઠેકાણે રાસ-
ગીતો ગવાતાં હતાં. એ સાંભળતાં દેસલે ફલહીને
આગળ ચંદાવી પોતે કેટલાક માર્ગે સુધી અનુગમન
કર્યું હતું. પછી દેસલસાહ ઘરે આવ્યા. રાસકાર
આ સંબંધમાં સંક્ષેપમાં જણાવે છે કે ભાડું ગામમાં
બચ્ચજનો ધણા ભાવથી આવ્યા હતા અને ફલહી
પૂજા હતી. જેમ જેમ ફલહીને પૂજવામાં આવતી
હતી, તેમ તેમ કલિકાલ ધ્રુવતો હતો. નવીન
પ્રકારથી નાચ-રંગ થતા હતા. ધાર્મિક લોકોનું
આચરણ દેખી ચિત્ત ચમત્કાર પામતું હતું.

પાલિતાણા નગરમાં સંધે ફલહીને વધાવી હતી.
બાંધવદ્ર-સુનિએ શીલતાથી શ્રેષ્ઠ કર્મસ્થાપ કરાવ્યું

હતું. શું કપરથી અથવા દ્વિરસાગરના સારથી દેહ ધરી હશે એની ખાસતી સ્વામીની મૂર્તિ સંસાર પર કૃપા કરી પ્રકટ થઇ. વધામણી મળતાં મનમાં હર્ષ માત્રો ન હતો. દેસલપુત્ર (સમરાશાહ) ના અસ્થિથી સંકુ રસિયાત થયા હતા.

પ્રત્યેકકાર જણાવે છે કે—અનુક્રમે ફક્તી પુંદ-રીકગિરિની નીચે આવી. પાદસિખ (પાલિતાણી) ના સંધે આગમનોત્સવ થયો. શત્રુજયગિરિએ પહેંચ્યાના સમાચાર શાહને આપ્યા. શાહે વધામણી લાવનાર માણસો દ્વારા પર્વત પર ચઢાવવાની સિદ્ધા—મૂચના એકલી. સારામાં સારા અતિકૃશલ ૧૬ મૂચધાર—કારિગરોને પાટણથી બિંબ ધડવા માટે મોકલ્યા. નવ સોરઠના સ્વામી મંડલીક રાજા જેમને પિતૃત્ય (કાકા) શબ્દથી બોલાવતા હતા, તે બાલચંદ્ર નામના મુનિને શાહે માણસો મોકલી જ્ઞાતાગતથી જલ્દી શત્રુજયગિરિ પર આવ્યા હતા. ૨૩ બાલચંદ્ર મુનિએ સરધારો દ્વારા ફક્તીને ગાઢમાંથી ઉતારવી પર્વતપર ચઢાવવા શેષ્ય નાની યનાવી હતી. ૮૪ સ્કંધવાહન પુરોહો દ્વારા છ દિવસે ફક્તી પર્વત પર ચડી હતી. તે સનુષ્ઠોના ભોજન-સયનાદિ સંકાર કરવામાં આવ્યો હતો. કહે છે કે જવડશાહે પહેલાં છ મહિને ચઢાવી હતી. દેવમંદિરના દારતોરણના આગળ રહેલી તે ફક્તીને શ્રેષ્ઠ વૈદ્યાનિકો-શિષ્યવિમાનના જળકાર લેકો યડવા લાગ્યા. બાલચંદ્રમુનિની શિક્ષા પ્રમાણે સુધરિત વૃદ્ધ ઉત્તેજિત થયેલા બિંબને મુખ્ય સ્થાનમાં આવડુ હતું. દુર્ગનેએ કંઈક દુર્ગનતા કરી હતી, પરંતુ દેશલશાહના પુણ્યપ્રભાવથી, સાલજીપાલની જીદ્દિથી, સમરાશાહના સરવથી દુર્ગનતા મૂડી કાઢી કરનાર થયા હતા. બિંબને મૂલ સ્થાનમાં પધરણી બાલચંદ્ર મુનિએ પાટણમાં દેસલશાહને સમાચાર પહોંચાડ્યા હતા. દેસલશાહ, પ્રત્યે આનંદવચન ઉચ્ચાણું કે હવે

‘અતુર્વિધ સંધ સાથે યાત્રાએ : જઈ પ્રતિષ્ઠા કરાવીએ ત્યારે કૃતકૃત થઈએ.

ત્યાર પછી પિતા-પુત્ર (દેસલશાહ અને સમરાશાહ) પોસલશાહમાં સિદ્ધચરિતે ઉદ્ધાર. વાંદવા આવ્યા. પ્રણામ કરી તેઓ

બોલ્યા કે આપ મુનિના ઉપદેશ-રૂપી પાણીથી સિંચિત થયેલો અખંદારો આરાધીપી વૃક્ષ જે પહેલાં અકુરિત થયો હતો, તે નિરંતર તે જ શ્રેષ્ઠ જલથી સિંચાતો બિંબને મૂલસ્થાનમાં સ્થાપવાથી હાલ શ્રેષ્ઠ-મુખ થયેલ છે, તેને પ્રતિષ્ઠા કરવાના પ્રસાદરૂપ શ્રેષ્ઠ દોહલાથી શીઘ્ર સફળ કરો. મુખ્ય મંદિરના શિખરનો ઉદ્ધાર છેલ્લક(ભંગ)થી કલરાપર્વત પરિપૂર્ણ કરાવેલ છે, તથા દેવની દક્ષિણ દિશામાં અમ્લાપદના આકારવાળું ચોવીશ જિનેશ્વરાથી યુક્ત નવું ચેત્ય કરાવ્યું છે. પૂર્વજોના ઉદ્ધાર માટે સિંહે ત્રિભુવન(મંડપ) આગળ ખલાનક મંડપનો ઉદ્ધાર કરાવ્યો છે. તથા હાલ પૃથ્વીપર વિચરતા અર્હતોનું નવું મંદિર જિનની પાછળ કરાવ્યું છે. સ્થિરરહેવાના પુત્ર સા. લોકે આર દેવકુલિકાઓ કરાવી છે. જૈન અને કૃષ્ણ નામના સંધવીએ જિનબિંબ સાથે આંક શ્રેષ્ઠ દેહરીઓ કરાવી છે. સા. પૃથ્વીભટ (પેથક)ની કીર્તિ લતાતુલ્ય સિદ્ધકોટકોદિ ચેત્ય જે તુર્ષીએ પાટી નાખ્યું હતું, તેને હરિશ્ચંદ્રના પુત્ર સા. કેસવે ઉઠાવ્યું છે. તેમજ દેવકુલિકાના શેષ વિગેરે બીજાં નં નદ થયેલ હતું, તે સર્વ પુણ્યશાસ્ત્રીઓએ કોષએ કોષ કોષએ કંઈ એમ કરાવ્યું છે. તીર્થમાં સર્વ સ્થાનકો પૂર્વની જગ્યા થઇ ગયાં છે કે, જેથી કોષ કંયાં બંગ જણી શકે નહિ; તો હવે કલરાની, દંડની તેમજ બીજા સર્વ અર્હતોની પ્રતિષ્ઠા કરાવવી છે.

૨૪ સનમંદિરગણિ (વિ. સં. ૧૫૧૭માં ભોજનમંધ વિ. ના દર્શો) ઉપદેશતરંગીણી (વ. વિ. અથવાશાસી પ્રકાશિત ૧. ૧૩૬-૧૩૭)માં જણાવે છે કે યોગિનીપુર (દિલ્હી)થી સોરઠમાં આવેલ એક લાખ એકી હજાર લસંકેરે (સેરજો)એ સં. પેથક અને લાંબણશાહના કાચેલા ચોનાની બોલથી મહેલા આ મંદિરને લેઈ શત્રુજય પર ચડી જવડશાહની સ્થાપેલી પ્રતિમાનો બંગ કર્યો હતો.

— લેખક

૨૩ તથા શ્રીજીગેપ્રાકારાદ મજ્જલીકમહીમુખા ।
નવપટ્ટયતુરાપ્પગમથિવેન ચ ઉચ્ચતે ॥
વિશ્વય દિતિ મં તાપુર્વાલચન્નામિંધ મુનિન્ ।
આવાયયજ્ઞરાન્ પ્રેમ્ય જોઈ શત્રુજયે તિરો ॥
—નામિનંદનોદ્ધાર પ્રબંધ (પ્રસ્તાવ કથો, શ્લોક. ૪૮૩-૪)

સા. દેસલે શ્રેષ્ઠ સૂરિ, જ્યોતિષી, શ્રાવકો વિગેરેને બોલાવી પ્રતિષ્ઠા-સુહર્ત સંઘ-પ્રયાણ. જેવરાવ્યું. નિર્ણય થતાં લગ્નપત્રિકા મુખ્ય જોશીથી લખાવી, તેના સત્કાર કરી ઉત્સવ કર્યો. પ્રતિષ્ઠાસમય સમીપ આવતાં દેસલે સર્વ દેશોમાં પોતાના કુટુંબનાં માણસો, પુત્ર, પૌત્ર, મંત્રીઓ વિગેરેને મોકલી સંઘને આમંત્રણ કર્યું.

રાસકાર પાંચમી ભાષામાં જણાવે છે કે-સંઘે બહુ ભક્તિથી પાટે રથાપેલા ગણધર-આચાર્યે લગ્ન-સુહર્ત ગણીને વિચાર્યું. સર્વ સ્વેતાંબર સૂરિ, મુનિઓ હર્ષિત થયા. કેટલાકને ધર બેરી મનાવ્યા, કેટલાક ધર્મિષ્ઠ લોકો ધર્મના હર્ષથી દોડી આવ્યા. બહુ દેશોમાં કુંકુમપત્રિકાઓ પાઠવી. સારી રીતે સજ્જ થઈને સંઘ મળ્યો. કલ્પતરુ જેમ અમૃતથી સિંચિત થાય, તેમ શુભચુર સિદ્ધસૂરિના વાસથી સંઘપતિ અભિવિક્ષિત થયા. કુલદેવી સચિયા ભુખમાં ઉતર્થી. સૌભાગ્યવંતી સ્ત્રીએ શેષ બરી. તિલક મંગલ કર્યું. પોપ વ. ૭ ને દિવસે સુસુહર્તે શુભ-ચિત્તવડે દેવાલયમાં આદિગ્નનને સ્થાપ્યા. કુંકુમથી પિંજરિત કરેલા કામધેનુપુત્ર ધર્મધારી બે ધવલ-વૃષભ મુરાએ જીત્યા. નવચરમાં ચડી ઈંદ્રની જેમ સંચર્યા. સૌભાગ્યવંતી સ્ત્રીના શિર પર રહેલ શાલિનો થાલ નિહાર્યો, શ્રેષ્ઠ ધોડાએ હણહણાટ કર્યો, કૃષ્ણે શુભ શબ્દ કર્યો. આ પ્રમાણે મહાસિદ્ધકારક શુભ શકુન થતાં આગળ મુનિવરનો સંઘ અને શ્રાવકજનો આવ્યા. તલ પણ ન પડે, તેમ ઘણા લોકો એકઠા મળ્યા હતા. મૃદંગ, વાંસલી અને વીણાની ધ્વનિ થતી હતી. બેરીના ગંભીર અવાજથી આકાશ ગાળતું હતું. નવા પાટણમાં નવો રંગ ઉત્પન્ન થયો હતો. સુખપૂર્વક દેવાલય સંખારે સંચર્યું. ધરે બેસી કરીને કેટલાકને સમજાવ્યા હતા. સમરના ગુણથી રંજિત થયેલો કોઇ વિરલો જ રહ્યો હતો. જયતો અને કાન્હો બન્ને સંઘપતિ આવ્યા. હરિપાલ અને લંકુક એ મહાધર દેહ થયા.

પ્રમુખકાર આ પ્રમુખમાં જણાવે છે કે દેસલ-શાહે નવું દેવાલય રચસદસ કરાવ્યું, તેને સિદ્ધસૂરિની

પોસહરાલામાં લઈ જઈ વાસલેપ નંખાવ્યો. સારે દિવસે દેવાલયનું પ્રસ્થાન નિર્ધાર્યું. શુભ દિવસ આવતાં પ્રસ્થાન સાધવા ઇચ્છતા શાહે પોસહરાલામાં સર્વ સંઘ મેળવ્યો. ભક્તિપૂર્વક સંઘનું બહુમાન કરી દેસલશાહ સિદ્ધસૂરિ આગળ વાસલેપ કરાવવા બેઠા. ગુરુએ (ગૌરે) તેના લલાટમાં શુભરેતુ તિલક કર્યું. ગુરુ(સિદ્ધસૂરિ)એ સ્વયં તેના મસ્તક ઉપર વાસચૂર્ણ સ્થાપ્યું, પછી સમરાશાહના મસ્તક ઉપર વાસલેપ નાખી આશિષ આપી કે 'સંઘપતિઓમાં તું મુખ્ય થા.'

ત્યાર પછી ગુરુએ કહેલા સમયે (પોપ વ. ૭) વાજતે ગાજતે ગૃહમંદિરમાંની આદિનાથ પ્રભુની પ્રતિમાને દેસલશાહે માંગલિક ક્રિયાપૂર્વક દેવાલયમાં સ્થાપી. કપર્દી યજ્ઞ અને સત્યદેવી શાસનદેવી સમરા-શાહના શરીરમાં પધાર્યા. રથને બળદ જોડ્યા. સં. દેસળ અને સમરાશાહના મસ્તક પર મુવાસિની સ્ત્રીએ અક્ષત નાખી મંગળ કર્યું. સામંતે દેવાલય ચલાવ્યું. શુભ શકુને થયાં, પ્રથમ સંઘ ચાલ્યો. માર્ગ સંકીર્ણ થઈ ગયો હતો. દેવાલયની આગળ ચાલતા સંઘથી પરવરેલા અને મુખાસન (પાલખી)માં બેઠેલા દેસલશાહ સંઘનાયક થયા. સમરાશાહ પણ અસ્થાન બની અસ્થારોથી પરિવૃત્ત થઈ ચાલ્યા. વાજિત્રાની ધ્વનિ થઈ. પગલે પગલે પૂજાનું દેવાલય પહેરે દિવસે શંખારિકાએ પહોંચ્યું.

સમરાશાહ શંખારિકાગામથી સંઘ સાથે પાટણ આવ્યા હતા, તેઓએ પોસહરાલામાં જઈ સર્વ સૂરિઓને યાત્રા માટે ખમાસમણ (વંદન) આપ્યું હતું. સંઘ સાથે ગૌરવપૂર્વક પ્રત્યેક ધરે જઈ સર્વ શ્રાવકને આદરપૂર્વક પ્રાર્થના કરી હતી. સમરાશાહના ગુણોથી ખેંચાઈ તેઓ જલ્દી આવ્યા હતા.

અગાધ સર્વ સિદ્ધાંતરૂપી મહાસાગરને તરી નવામાં નૌકાસમાન શ્રીચિનય-સંધમાં આવેલા ચંદ્રસૂરિ યાત્રા માટે ચાલ્યા હતા. મુખ્ય આચાર્યો, બૃહદગ્નચર્યા આકાશમાં ચંદ્રસમાન મનોહર આરિતને ધારણ કરનાર

શ્રી રત્નાકરસૂરિ સંઘ સાથે ચાલ્યા હતા. સર્વેશ્વર ગૌરવપુત્ર અંતઃકરણવાળા શ્રદ્ધિસૂરિગચ્છના શ્રી. પદ્મવદ્રસૂરિ, બિનદર્શન કરવામાં ઉચ્ચસતી વાંછાવાળા ચરણતારહિત (ધીર) પં (સં) ડેરગચ્છના શ્રીમુ-
ખતિસૂરિ, જ્ઞાનકારગચ્છની લક્ષ્મીના મુખને વિશુદ્ધિત કરવામાં તિલક સમાન શ્રીનીરસૂરિ પ્રસન્ન અંતઃકરણે ચાત્રમાં ચાલ્યા હતા. આર્યવદગચ્છના યોગ્યદેવસૂરિ તથા જ્ઞાણાણગચ્છના શ્રીજગત્સૂરિ ચાલ્યા હતા. શ્રીનિરુત્તરગચ્છના આશ્રદેવસૂરિ ચાલ્યા હતા, જેઓએ દેસલની યાત્રાનો રાસરૂં કર્યો છે નાણકમણુરૂપી આકાશને ભૂપિત કરવામાં મૂર્ધસમાન સિદ્ધસેન આચાર્ય દેસલ સાથે ચાલ્યા હતા. બૃહદ્ગણના ક્રીધર્મધોમસૂરિ ઉચ્છગતા આનંદપૂર્વક ચાલ્યા હતા. રાજગુરુ એના અપરનામને ધારણ કરનારા નાગેન્દ્ર-
ગચ્છના શ્રીપ્રભાનંદસૂરિ ચાલ્યા હતા. શ્રીહિમસૂરિ-
સંતાનીય શુદ્ધભાવનાવાળા પવિત્ર શ્રીવજ્રસેનસૂરિ પદ્માર્થી હતા. ખીખ પશુ બિન્ન બિન્ન ગચ્છના આચાર્યો સંઘપતિ દેસલ સાથે ચાલ્યા હતા. ચિત્રકૂટ પાલાક, મરુ, આલવ વિગેરે દેશોમાં રહેલા પદ્મ પ્રાચ્ય સર્વે મુનિઓ મદયા હતા. શુભ વાર અને શુભ મુહૂર્તે શ્રીમિહસૂરિ સર્વ દર્શની અને દેસલની સાથે ચાલ્યા; દેસલે તેમનો પ્રવેશકસવ કર્યો હતો.

સંઘપતિ જૈન અને કૃષ્ણ સં. દેસલના રનેહ-
ગુણથી બંધાર્થ ચાલ્યા હતા.
અન્ય સંઘે અને મોતીઓમાં ગુણસંયોગ કરનાર
વ્યવસ્થા (પ્રોવાનર) હરિપાલ, ગતુર સં.
દેવપાલ, શ્રીવત્સકુલના સ્થિરદેવના
પુત્ર હંદક માત્રમાં ચાલ્યા. સમરાશાહના સમાનથી
ઉત્સાહિત થઇ મોની પ્રદ્વાહન, સત્યવચની ઉત્તમ

આવક મોટાક મલ્યા. ધર્મધીર વીર શાવક, દાનેશ્વરી દેવરાજ વિગેરે સમરાશાહના અતુલગમી યાત્રામાં સાથે ચાલ્યા હતા. પ્રાચ્યધકાર કહે છે કે તે વખતે મૂર્ધરૂપીમાં જે કોઇ પશુ આવકો હતા, તેમાંથી કોઇ પાછળ રહ્યું ન હતું. એવી રીતે સકળ દેશોમાંથી સંઘ મલ્યા પછી દેસલે સંઘનું પ્રયાણ આગળ કરાવ્યું. મંડપમાં રત્નબની જેમ સંઘમાં જૈન, કૃષ્ણ, હંદક અને હરિપાલ એ ચાર મદાધર હતાં.

અમ્રપખાને અતુલોપિત કરવા મોકુ ભેટણું લઇ સમરાશાહ રાજમંદિરે ગયા. ખાનની આગળ ભેટણું ધર્યું. ખાને સંતુષ્ટ થઇ ઘોડા સાથે તસરીક આપી. સમરાશાહે રાજ (ખાન) પાસે દુહ-નિમહ કરી શકે તેવા મમહારંગ (બગાદાર) માખા. ખાને પશુ વીર ધીર મુખ્ય દસ મહાગીરો સંપરક્ષા માટે આપ્યા. તેઓને અને પાછળ રહેલા સંઘને લઇ સમરાશાહ સંધ્યાવક સાથે ગિરોઈ સંધમાં મલ્યા.

રાસકાર છઠ્ઠી બાપામાં ચાર કડીથી સંઘ-પ્રયાણનું વર્ણન કરતાં કહે છે કે સંઘ પાગા, અસંખ્ય નાદથી કાયરો ખજાલગયા. ઘોડે ચડીને સેશ્વર રાજપૂત અસ્વારો સત્તજ યયા, દેવાલય વેગથી ચાલતાં ધુધરીઓના અવાજ થતા હતા. સમ વિપમ કોઇ ગણતું નહિ, કોઇ વાણે રહેતો નહિ. વહિની બહુ વેગથી ચાલતાં ધણી ધકડતી હતી, ધૂળ ઊડતી હતી, માર્ગ સૂકતો ન હતો. ઘેડા હલહલુતા હતા. ઊંટ અવાજ કરતા હતા, બેલ વેગથી ચાલતા હતા. સાહ કર્યો સંખ્યાતો ન હતો, તેથી ખીએ માણસ બેલ-જવાબ દઇ શકતો નહિ. રાત્રે જેમ તારાગણ હોય હેય તેમ દીવીઓ જલહલતી હતી. પાલદલને પાર પાળી શકાતો ન હતો. સુપાસન (પાલખી) વેગથી ચાલતું હતું શુદ્ધિવત બહુ યુવવંત પરિકર્મમાં અતિનિચર દેસલશાહ આગેવાન થઇ સંચરતા હતા. પાછેવાન તરીકે સોમસિંહ-સા. સહજનો પુત્ર સાંચણશાહ-લણિયાના પુત્ર સોમછથી પુત્ર સંઘ ચાલતા હતા. સમરાશાહ અસવારમાં પોતાની જોડ કરી ઘોડા પર ચડી ચારે તરફ હાડતો હતો અને સંઘને જે અસુખર હોય, તે જોતા હતા-તપાસ કરતા હતા.

૨૫ જાએ દિવસી ૧૮ તથા ૧૫મી એ ઉપરથી સ્પષ્ટ સમજાય તેમ છે કે દેસલની યાત્રાનો રાસ અપરનામ સમરાશાસનમો પ્રસ્તુત રાસ નિરુત્તરગચ્છના અંખ (આંખ) દેવચરિત્રે વિ. સં. ૧૩૯૩ પહેલાં પ્રાચ્ય વિ. સં. ૧૩૭૧ માં ચેત્ર વ ૭ ચાત્રા કરી પાટણ પહોંચ્યા પછી તરત રસ્તા હોવા નેહજે. એઈ વિક્રમવા ૧૪ મા સૈમના ઉવાર્ધની પ્રાચન રજરાતી બાપાની મોહર હતી તરીકે આ રાસને ઉચ્ચ સ્થાન મળી રાકે. —લેખક

પ્રમુખકાર જણાવે છે કે-દેસલરાહ સુખાસિનમાં આરૂઠ થઇ દેવાલયના માર્ગદર્શીની જેમ આગળ ચાલતા હતા. સોમસિંહ-સહજપાલનો પુત્ર સંધર્થી પાછળ રક્ષા કરતા હતા. સમરાશાહ શ્રેષ્ઠ ભોજન આમંત્રાદનોથી શ્રાવકોની ન્યનતા દૂર કરતા હતા, અને સેલ્લાર અરવરાથી ચોતરફથી પરવરેલા, તેઓ છત્રથી વિભૂષિત થઈ, અશ્વરત્ન પર આરૂઠ થઈ સંધર્થી રક્ષા કરતા હતા. વાનિજ્યોના નાદ સાથે ગમન થતું હતું. માર્ગમાં ગામના ઠાકોરા સમરાશાહને આવેલા બોધ દર્શી, દૂધ વિગેરે ભેટ ધરતા હતા. ગામે ગામના ધાર્મિક સંધ દેસલ સંધપતિના ચરણ પૂજતા હતા. 'ભૂખ્યો ભોજન કરે' એવી ઉંચા સ્વરે ઉદ્ઘોષણ કરાવવા પૂર્વક સં. દેસલરાહ દાનશાલા ખુલ્લી મૂકી હતી.

રાસકાર જણાવે છે કે-કલિકાલમાં પશુ સકલ (સપ્રભાવ) પાર્શ્વપ્રભુને સેરીસામાં પૂજ્યા. સરખેજ થઈને સકલ સંધ ધોલકામાં આવ્યો. ધોલકા થઈ લોલિયાણા પહોંચ્યો, તેમજિવન-મંદિરમાં આમંત્રવ કરી પિપલાસી પહોંચ્યો.

પ્રમુખકાર જણાવે છે કે-એવી રીતે અહર્નિશ સંધ સાથે પ્રમાણ કરતા સં. દેસલ સેરીસાતીર્થની સેરીસા પહોંચ્યા. ત્યાં પાર્શ્વજિન ઉત્પત્તિ. ઊર્ધ્વ પ્રતિમાએ (કાકરસંગ્રહ્યાને) રહેલા છે. ધરણ્ણેથી પૂજતા ચરણવાળા જે પ્રભુ આ કલિકાલમાં પશુ સકલ

(સપ્રભાવ) છે. જે (ખિંબો)ને પહેલાં સૂત્રધારે પોતાની આંખે પોટા બાંધી એકજ રત્નમાં દેવના આદેશથી ઘટ્યું હતું, મંત્ર-શક્તિથી સકલ પ્રચિત્ત પ્રાપ્ત કરનાર શ્રીનાગેન્દ્રગણના અધીશ શ્રીદેવેન્દ્રસુરિએ જેની પ્રતિષ્ઠા કરી હતી. તે જ દેવેન્દ્રસુરિએ સમ્મેતગિરિથી વીચ તીર્થકરે (ખિંબો)ને અને કાંતીપુરીમાં રહેલ ત્રણ તીર્થકર (ખિંબો)ને મંત્રશક્તિથી આપ્યા હતા. ત્યારથી આ શ્રેષ્ઠ તીર્થ દેવેન્દ્રસુરિએ સ્થાપ્યું છે, જે દેવપ્રભાવથી ભવ્ય જનોના વાંછિતને પૂરે છે, ૨૬

—ચાહુ

૨૬ સંપ્રયાગકૈષ્વેવં વીચમાનેશ્વરનિશમ્ ।

ધોષેરોસાહ્યસ્થાનં પ્રાપ્ત દેસલમનપઃ ॥

શ્રીનામેયજિનસ્ત્વ સ્મિન્નર્ધ્વપ્રતિમયા સ્થિતઃ ।

ધરણેન્દ્રાશસંસ્કૃષ્ટિઃ સકલે યઃ કલાષયિ ॥

યઃ પુરા સૂત્રધારેણ પદાચ્છાદિતચક્રુવા ।

અકલ્યામેષ વાર્ધેયા દેવાદેશાદપદ્યત ॥

શ્રીનાગેન્દ્રગણધીરાઃ શ્રીમદ્દેવેન્દ્રસુરિમઃ ।

પ્રતિષ્ઠિતા મન્ત્રશક્તિસમ્પન્નસકલેહિતૈઃ ॥

તૈરેવ સમ્મેતગિરેવિસતિસ્તીર્થનાયકાઃ ।

બાનિમ્પિરે મન્ત્રગ્રાસયા પ્રયઃ કાન્તીપુરી-સ્થિતાઃ ॥

તદાદોદં સ્થાપિતં સર્વ તીર્થ દેવેન્દ્રસુરિમઃ ।

દેવપ્રભાવવિમલિસમ્પન્નજનવાચિછતમ્ ॥

—નાભિનંદનોદ્ધાર પ્રમુખ (મસ્તાવ ૪ શ્લો, ૨૪૦)

૬૪૬-૫૧)

કારયાગીત

એણે આંખે મે પીઠ રમીયે, રસ લેઈ લમર પર બપોળે
આજ એકલો વીસમધારે, ચાંદલીયા !

ચાંદલીયા ! તું વેગે આવે, જઈ કરીને સમાચાર લ્યાવે,

માદરો કડો નાહ મનાવેરે, ચાંદલીયા !

તું તો વાહન વેગે ચલાવે, સ્વેચ્છમદને વાત જણાવે,

માદરો દામ કરી ઘેર આવેરે, ચાંદલીયા !

પ્રાઇ પ્રીત કંદસ્યું ન કરીઈ, ધરીઈ તો છેદ ન કરીઈ,

નિષ્ણાલ્યાં કિમ વિહીઈરે, ચાંદલીયા .

જેઠ વિષે હાર ન મારો, વિરહો વિષુ ખિન ન ખમાતો,

તેઠ વિષુ દિસે કાલ નતોરે, ચાંદલીયા !

દોઈ માસ દોઈ ગયો તાલી, પાપિયદે વાચ ન પાસી,

ઇમ જ્યે કોર્યા બાહીરે, ચાંદલીયા.

કવિ સહજનુદર ઇમ ભાષે, જે શીયલ શુણે કરી વારે,

તેઠની વાટ જોડે ચોમાસેરે, ચાંદલીયા !

—સહજનુદર (૧૦ શ્લો વિ. સંતક)

નેમિ ખારમાસ

[શીલપતી રાસના ક્તી પ્રસિદ્ધ નેમિવિજયની આ કૃતિ છે]

દૃષ્ટ

સમસીશ દારદ નામ સાચું, એક વિના જલ્પિએ સર્વ કાચું,
જ્ઞાનવિજ્ઞાન ને ધ્યાન આપે, મદિરની લલિત અજ્ઞાન દાપે. ૧
ચરણ નમી સુરતણાં માસ ગાઉ, નેમરાજીવ ને જિત ધ્યાઉ,
જે પ્રણ સત્ય સંપતિ દાતા, એ લિનમણુ સહી જ્યોતપાતા. ૨
નેનના હેતરયું નેહ જણાવે, માત્ર બારે કહી પ્રીત મનાવે,
માંસ એ માત્રસિર મન્યવાવે, રાજસ વચણુરયું નેમસુધાવે. ૩

દાસ પ્રણયું દે ગિરન દે નંદન એ દેશી.

માત્રસિર છે હિતશરીરે, ખારી જોવે છે દે પાઠ
સહીધરને મન આવીયો, વાર્ધાયા વિનહ ઉચાઠ
હાસ્ય વિનોદ ને દોહરા, લાવે નહી મુજ મન,
ચિત્તમાંહે સામી ચટપટી, અટપટી ઘણું વચન.
વનખરે તે વિરહનાં ગોપી ગાવે દે ગીત,
નિસહિન સમરે દે નાહડો, વહાલો મોરે દે ચિત્ત
પ્રીયુ વિના હિન એ સખી નારીને જલે દે નિત
સંદર્શ સહણારે આવિયે, બોલિયે વચણુ સુખીઠ.
હાય હાય સખી શું કરે, મનમપ પાડે દે જોર,
લોક માંહે ઘણું લાજ્યે, કીજ્યે ફેરો છકાર,
આણુ પ્રીત વિના હિમ રહે, આ સુઝ દિલનીરે પ્રીત,
ખણ ન વીસારે ખતિ કરી, કંતે કાંધી કરીતિ.

દૃષ્ટ

કંથ્યાં ખેત ને ખગા આવે, ગોપી વિનોદનાં ગીત આવે,
તેહ સુણિ મોહનાં મોહ વ્યારે, પ્રીત વિના વિરહિણી
હિમ ધરતરે (૧) ૭
નેસ કિસ્સો ઇણુ ચોસમે, દોસ વિના જગ નાહ,
વિણુ બોલ્યાં હિમ કીજ્યે, વાલમ દિલનો દે દાહ,
અનસુધુનેં શણુ લેખવે, જે હોય અતર સુલણુ,
તપ જપ મુખીને વેગસો, આવેને છતન પ્રણ,
એક ધણી દે પ્રીતકી હિમ મૂકે ઉતમ નેહ,
કપલ છબીવારે રાજની છિટકી ન કીને દે ઉઠ
ઉતમ એક આચારો, જનમ વગેરે વહે નેહ,
શંટિ પશુ ફીટ નહી, જેમ વગેરે દે દંડ.
કુલ્યો તે મનમથ મોગરે, ઉલ્લસર્યાં તન કઠોર
ચિત્તે દે ચાલા માંડિયાં દિલ્લ પૂમે ધમધોર,
ચોર પીરાંખર મોસલ, કર કંથ્યાં મોતીનો દાર,
રખે જાણુ પ્રીત પંડેલકી તો, ભોગવે યદ વરતાર.

દૃષ્ટ

વં ઉપમારિયો વંદિત ઈરા, હૃદ્ય એતલું ટુંક નામિ સીસ,
મદિરકરી મોહનાં મદિર પધારો, નારિનાં નેહનાં નયન કરો ૧૧
આડે મનોમથ માહરા મનમાંહે રહો દે હનર,
સુખ દુખ મનની રે વારતાં, કાણુ સુણે નિધાર;
જેહને મન છે દે નેહલો, તે લમે વિકલ સરીર,
કેટલી વિના જિમ લખરને, લાવે ન કુલ કરીર. ૧૨
અલલી ઉતાર્યાં દે ગલ્લજરી, પુરવ ન રાજી દે પાસ
ભાવ ભોતરે લામિની, મદન તણી ધરી આરાં,
સુજ્ઞી સેજ તણાધને, ને હું સેહું હીન ને રે રાત,
પ્રીયુ પરદેસે સિધાવિયા રખે દોવે કિસી પાતી. ૧૩
તાદિ દે માઠા ફરા કાચા આહિ જ સુના આવાસ
થર થર કપેરે દેહકી મુક્યા જેહ નિરાસ,
સુદર સોજ ગમે નહી સુતાં દે નીંદ ન આપ,
તોહી વિના મજા માહરા, છણીપરિ દિન હિમ જાપ. ૧૪

દૃષ્ટ

હમ ન કીને સુણી માણનાથ, પાલીધ પ્રીતકી અહીય હાથ,
મયાણુને વાસ એ માસ ફાગ, સામી સંભારીએ એહ લાગ ૧૫
ફાસજુના દિન કુરરા, આહરા (લો)ગેરે મુજ
વિરહે તપે તન કોમલ, મન બાધે નહી દુઝ,
કેહ જોવે લાલ ગુલાલું અખીર અરગજ ખાલ,
હું રહી એક દોલાંગણી, આન્યા ન નાહ મયાલ. ૧૬
સમર સંતપે સાહેલકી, બેરી રહો મુજ દેહ,
આપણુ હિમ સખરયું, પોહતે ચોવન વેહ,
પ્રીત નાવ ના છણુ મરિ મનમથ ફેરા દે ચોર,
કુઝ આપે ફેણે દેહકી, ઉઠયા તન ને ફોર. ૧૭
કે જિવ પૂરે દે પદમિની, લામિની આપદ ફરિ,
કે તુલ્ય નાચે નયનવે, પાપ પખાલે ફેર,
કે પ્રીત સંગે રંગ ઢંગે જોવે બહુ ખવાલ,
સરિયા સરિખી જોડી મિલી ખેવું ફાગ ખૂસાલ. ૧૮

દૃષ્ટ

પ્રેમદા મનમથ જોર પીલે, ડસી નાગણી જેમ ડોલે
હવે સહી રાજ ચિત્ત ધાવે, ચિત્તમાં નેમ એકુળ ધાવે. ૧૯
ચિહું દિસે તરવર ચીતપાં ચેવે સુવાસ,
જાણુ જાણુ નવ માલતી, મેગરા મર્યા જે ખાસ,
ફમણા ચંચેલી દે ચંપકે વદન લાગા દે ચિત્ત,
નેમતણી હું વાટણી છણી રીતિ જોર દે નીતિ. ૨૦

નિહર હજી લાગે નહિ, જે કરે વનમે' શુંબર
રમણ વસંત આવી મિલ્યા, ભૂમિ તણી ભરતાર
પરિમલ આવે રે કસુમના, ખીડું હું નિભ નાક,
પ્રીદ વિના સી સુગંતા, મદને મુકી ઘણું હાક.
મંદિર સુને રે મહિલા તણું, મોહન મિમ રહે મન,
કોણિ કલ કુંવિત કરે, તિમ' દહે વિરહણી તન,
નયને રે નીંદ આવે નહી, અતિ તીખી સંદની રાત
હખી રહી પ્રીદ પ્રીદ જીમડી, વાહ્યા વિહાણની વાત. ૨૨
વિરહણી વિરહની સાંકેલી, રાતરી ગમીએ રે કેમ

કેમ ગમુ ધડી સાહિબ ખિલુ વરસાંસો રે થાય,
પ્રહરની સી વાતરી માસ વરસ કિમ જાય. ૨૩

ફક્કા

વિરહની વેદના જ્યાંત મોટી, પ્રીત વિના નારિ સસાર ખેડી
ખિલિ ખિલિ નેમની વાટ જોતી, સહીવશે ઉતરી ચિત હુંતી. ૨૪
ઘેરામ રે વન પાકીયાં, ભાવિયા દાડિમી કામ,
રાજાની રલીયાંમણી, ભંખુ કહી સુકામ,
આવો હિત ધરી ચિતારું, પ્રીતરું કાવડી લાખ,
અંખ તણી જે પાકી બાકા સાકર કાખ. ૨૫
છાકી મનમય માનની કુશી જિમ વનરાય
વિરહી સુણી મુખિ મેલણ ઉન્મત તિમ ઉન્માય,
કેહને કાણુ સાહેલડી આ ખાસ મનનાં રે દુખ,
મંદર સુનાં એ દેહડી કાકી ચેખ્યાં હોઈ મુખ. ૨૬
નાહ નિહર નવિ કીને રે જેમ વિસાસી રે યાત,
જોન કરે તિમ તે' હયું સધલે વંચારે રે ખ્યાવ,
વિરહણી તન નવિ એલખે, તેણું લખે મનવાસ,
આકુલી પ્રાણ પ્રીદ વિના ભયે' છે દિનરાતે ૨૭

ફક્કા

મૂર્ખને વેણુ સું રીખ દીને, પણિ જગિ જણને સું કહીને
તો હવે નેક એ જ્યેઠે જ આવે, હતા કામિની કેસિ મુકાવે રત
જ્યેક તપે અતિ આકરી સી ક્રોધ એવડી ધીજ,
આવો તો ઉખલુ નિવરીએ, સીત સંચાર્યે પતીજ,
પંથી પણિ પંથી આંહવા, નારિને મિલય અનેક,
પાએ પડી પશુ વીનહું. આણેને ચિત વિવેક. ૨૮
અગ્નિ તણી પરિ પરજલે, ઉત્તમ એક અવાસ,
અગ્નિ તપે અતિ જાંદી, કિમ રહે તન મેરે સસ,
પિણુ મંદિર ખિલુ બાદિર રણી કેમ વિલાસ,
પ્રીતમ વિહણી પ્રેમદા, તલહિ તલહિ ખિલુ જાય. ૨૯
પશુ અ પુકારથી ચાલ્યોરે, પાલ્યો ન એકલુ જોલ,
કાજિ ને આપણે રાખીએ નિમણુ નિહોલ,

નવ તવ નેહ નિવારીયે, વાશેવો નવિ રહો નાહ,
નવધેવન વય કામિની ચામિની લીધો ન નાહ. ૩૧

ફક્કા

બરિ બરિ જોર નીસાસ મૂરે,
નરણી આંસુડા ખિલુ ન ચુકે,
કાયા કેમલ તેજ સોડે,
નિરહી નાહ તોહો ન સોડે. ૩૨
આકરી રતિ રે આસાદની, વિરહની બ્યાંખી છે પીર,
વાયે ધડા ધન મેધની, અતિ રયામ વરસે રે નીર,
કામ કલા રસ દેલવી, કાકી કરે રે કિંગાર
આખીચડો પીડ પીડ કરે, વીજલીયાં કંખકાર. ૩૩

ચોપન વયે સાહેલડી જણે જલના રે પૂર,
કેહને કહું દુગ્ધ બહેનકી, પ્રીતમ રહે ધણું દૂર,
સાલે ખિલુ ખિલુ મુરદર (પુરુદર) દિવસ ને રતનીના મોગ
ખિરતા નહી મન માંનિની, દુહલો નાહ વિચોજ. ૩૪
કામી ચિતે રે કામિની, રામને સીતરણું () ર
આકુલ ને મન મેહલો, ચોપડીને મન કીર
ચકોર તણે મન ચંદ જ્યું તરયાં આવે રે નીર,
તિમ વિરહી ધરી છણિ રતિ છવ ધરે નહી ધીર ૩૫

ફક્કા

મેહ અંધારતો નર છાંટે, દેખનાં વિરહણી હીય કાંટે
દિનવિયોજના આવણે નાંટ નાખે, વલપડે જાણુ જલતનાય
પાખે. ૩૬

ચાવણુ અવણે રે મે' સુરશે હુમિયાં દોઝરે દેહ
સરવણ વરસી મણુનાં સયનાં દાખે છેદ,
નયણુ ધરીને રે નેહલો નેહલો આવે રે નાહ
પ્રીત પામ મુખ પાવન ચોપન લીજે રે લાહ. ૩૭

તપે મનમય મહિતા રે તનકતતક દહે દેહ,
દાદમી દીલ વડે' ઘણી, જિમ ધન બચિનો વેહ,
જાને જિમ ધન યોતો રે સોર કર અનંગ,
જમર વીના સી જાખની કેડો ખીનસું સંગ. ૩૮
પ્રીતિ બલી પાંદેવાની વણ રાખે રે રીત
હીય દેને હિત આણી ટાંચે વિરહકુ પ્રીતિ,
એક એક વિના હીસે નહી ને કોવે અતિ ધણે દૂર
હ મુખ પ્રીણુ વાલેસર આવે ન કેમ લાનૂર. ૩૯

ફક્કા

પ્રીતની રોતિ પાંદેવ પાંદે, પ્રીય સંગથી આપણ સવં યાલે,
(બાદરે સહીયોરો નેમ પધારે), નાહ વિના નારિને કણ
સંભારે. ૪૦
વાર ચડોવર (બાર વોખર) જોરણું યોર વડે નદી પૂર,
જાનલ સરોવર પુરિયાં ચૂરિયા દારિદ્ર દૂર

અદુર્લભ સરસ્વતી દેવતાં દરિયાં જગતનાં જન,
સુખિણ કિરણે છતાં પ્રભુ વિના મોઢાં ઉક ને અત. ૪૧
નિમ નિમ વરસે રે મેઢસી તિમ તિમ મયણનાં બાણ
પાપી પ્રેમ હરે પ્રાપ્તિ ખાંચે અંતર પ્રાણ,
ચોવન દિન નેગ દોહિયો દોહિયો નદી રે વિહાર
વાદલા વિદુણી વિરહણી ધિગ ધિગ તસ અવતાર. ૪૨
પ્રીડ વિના કિર્યાં મોહન પ્રીડ વિના કિર્યાં હેઝ
પ્રીડ વિના કિર્યાં મોહકાં, પ્રીડ વિના કિર્યાં સેઝ
પ્રીડ વિના કિર્યાં મુલુ પ્રીડવિના સિ વાત
પ્રીડ વિના ર્યાં મંદિરપ્રકે વિના સી રાતિ. ૪૩

દુહાં

પ્રીડ તણા વિયોગથી મયણ બ્યાપે, ખિજખિજ દેહડી તેહ તાપે,
વિરહણી વિરહનાં બાણ લાગ્યાં, આવતાં આસેણ દુખ
ભાગ્યાં ૪૪

આગેણ આસ હુંતી ધણી, મન તણી આવર્યે નેમ,
નવનવ મુલુ લેધ દેહ ધરસે રે પ્રેમ,
મેં નાણુ મુલુ સાંમયો આમયો મલસ્યે ધર,
પરવ કરમને યોગેડ બાંધું મોહાં રે વેર. ૪૫
મોહન મોહ દીવાલીયે બાલી મનમયે કાપ,
કાપ તણી પરિ દોહિયો કિમ તે મુખિ કહિયાય,
મુલુ દુખ પરિ ગમે નવિ ગમે સદીપર સાય
વિરહ હાવાનર દાઝતાં વાલિભ કીરે સનાય. ૪૬
સાસરે છવે રે સુંદરી, દરપે પ્રીતમ દેન
પરણી મહિયદિ મહમિની, નિત્ય રમે નિત્ય સેનિ,
આવરે ગંદન અગ્ર કો પરમલ મદકે રે તન્ય,
સુધે સું બરિ બહુ સુંદર દેખતાં કિમ રહે મન. ૪૭
ધીરજ છવ ધરે નહી દેખી પરચારે લાડ,
સારણ સખી સયાળીઠી ઉઝ્યાં દુખતાં રે આડ,
ફેલને કાખુ સાહેલડી મનનાં અંતર ગુહિ,
મંદિર સુને ભમતી રહુ કલ ન મહે કાંઈ સુઝ. ૪૮

દુહાં

નાહ્યે નાવતે આસ બાંગી, વિરહ હાવાનયે દેહ બની,
વાસ મનમય ચોવન છવે, નેન નરવેસર મુગ કીર દીપે. ૪૯
કાલી માલી રે કામિનિ કામિનીની અલુહારિ
મદમાતી પ્રીડ સંગથી રાતી અંગે હોાર,
અંગના અનંગ બેલાવતી લેલતી અંગે અંગ,
રમણ કરે રમણી મદી કાં હું તને રસ અંગ. ૫૦

શશિવયણી મુગ નયણી રે સોવનવાન શરીર
સાકર માંણી દેહડી નિમ મુગ વાગે રે તીર
નિમ પંખી જન જન વિના તાપે સુધે રે કંઠ,
તિમ મુગ વાલિભ દુગ વિના, મયણ સંતાપે ઉલ્કં. ૫૧
કામજુભારી રે કામિની લે લોમે પ્રીતમ સંગ
માયે મનની મોહણુ બેલે અંગ અનંગ
શરીર સુંદર સખી સુંદર મંદિર નહી જન નાય,
દેવિલાં દિન હું નીચમ મોહન નહી મુઝ દાપિ. ૫૨

માસ ૧૨.

એમ ન કીરે રે નાહકા વાહકાસુ મોહા વાહ,
કામ રસે રસે આપે રે રાખે દુરિ વિપાહ,
આવયો શિવને રે મંદિર સુંદર મિલસ્યુ રે દોય,
અદવો સદેસરે નેમનો રાજુને સુલિયે રે સોય. ૫૩

દુહાં

વેદના વિરહની સર્વ શાંતી
પ્રીતી અવિચલ તેજ પાતી
ધયાં સનેશને વિયોગ ભાગ્યાં
પ્રસર તિહાં પુન્યને મહુલ લાગ્યાં. ૫૪
દીપ દીધી શીખ લીધી રે પાખી તે કેવલ જ્ઞાન
પીડ પહેલી શિવ મંદિર પોદતી નિરમલ જ્ઞાન,
રાજમલીને નેમજી પાગ્યાં જે અવિચલ વાસ,
જનમમરણ ભગ શક્તિયાં પાલોયાં જોત ઉલ્લાસ. ૫૫
જ્ઞાન દિવાચર સાચર નેમી ને રાજુસ દોય,
અંતર ભમીનાં નિસિદિન બપ જપે સુખ દોય,
બાલ બલચારી સદા નેમ તેમ વલી રાજુસ નારિ
કામિત પુરે મન તણા નેમ વિન્યન્યકાર. ૫૬
નેમ રાજુસ મેરે ગાઠયાં પાઠયાં આનંદ અપા(ર)
મરમેસર પદ આપતાં નહી જે વિચાર્યાં પાપ,
તપમજ વિમુઢ શિરોમણિ તિજકવિન્ય સર જસ,
લીવળંદિર માંહિ વિરચીઆ નેમીના રે બારે માસ. ૫૭

દુહાં

વેદ પાંડવોને મન આણે, નય અંદ સંવત એ વખાણે
ઉલોત અશ્વિ માસ માહ, માર્ગડવા રે પૂરણ ઉમાહ. ૫૮
...છતિ શી રાજમતી () રૂત નેમીશરદાંદા માસ
સંવત ૧૮૦૬ના ચઘર સુદ ૧૦ દીને પં. પ્રમોદ
કુશલ લીપીતમ મંગલપૂર મધે ઉભે કુશલ વરસી બાહ
સોના અમુલક તલસીની શી. પદનારથે શી. વસંત,
—એક ચોપરી પૃ. ૩૭ . પંક્તિ ૧૮ ના બં.

મહાવીર જૈન વિદ્યાલય

[તા. ૩-૧૦-૨૫ ને શનિ રથેલી મેળાવડાનો એક આજંતુક પ્રેક્ષક પોતાના વિચાર અને ટીકા સાથે અહેવાલ લખી મોકલ્યો તે ઉપયોગી ધારી અને પ્રકટ કરીએ છીએ.]

જૈનોથી કંઈકટર થવાય ?! આ ઉપરિચિત રથેલી ચર્ચાથી જૈના જાણવામાં નહિ આવેલી, તેઓને પણ પોતાનું અસ્તિત્વ જાણીવનાર આ સંસ્થાનો તા. ૩-૧૦-૨૫ ના રોજ પોતાનું નવું જલ્પ મકાન ખુલ્લું મુકવાનો મેળાવડો થયો.

આત્માને જ્યારે મનુષ્યરૂપ પ્રાપ્ત થાય છે, ત્યારે તેની આત્મશક્તિઓ વધારે બલવત્તર અને જલ્પત થાય છે. આસપાસની વસ્તુસ્થિતિનો તેને ખ્યાલ આવે છે. અને તે ઉપર ચિંતવન કરી તેનું સ્વસ્થ બોલે છે. એ પ્રમાણે જે સ્વસ્થ હાય આવે છે તેનો તે તે પ્રમાણે ઉપયોગ કરવા પ્રેરાય છે. આથી મનુષ્યની દરેક કૃતિમાં વિચારને સ્થાન છે. વિચારથી આદરેલાં દરેક કામો સુંદર, સુઘટિત અને હિતાવહ હોય છે. આ ઉપરથી મનુષ્ય જાતની ખાસીયતને અનિવાર્ય જે જે ક્રિયાઓ છે તે સર્વ વિચારે નીર્મા આપેલા સ્વરૂપ પ્રમાણે થવી જોઈએ એ નિર્વિવાદ છે.

હવે આપણે એટલું જ પુછીશું કે—આટલી વાત નિર્વિવાદ છતાં દરેક મનુષ્ય એ પ્રમાણે કૃતિ કરે છે ? ઉત્તર સખેદ આપણે ‘ના’માં જ આપવો પડશે. કારણ એ છે કે ખાસીયતો કેટલી માનવી અને કેટલે માનવી ? આ, મનુષ્યના સ્વભાવવિચિત્રપણાને લઈને તકરારનો મોટો વિષય છે. શરીર છે એટલે ખાનું પડે છે. ટાઢ ટકાથી તેને રક્ષણ આપવા માટે કપડાં ઘર અને બીજી અનેક ચીજોની તેને જરૂર પડે છે. આ સિવાય મનની સ્વસ્થતા સાચવવા માટે બીજી અનેક પ્રકારની જરૂરીયાતો ઉભી થાય છે. મનની સ્વસ્થતા ઉપર આત્માના હિતાહિતનો આધાર અવલંબેલો છે અને એને છોડીને આત્મા એકલાથી ડગલું પણ ભરી શકાય એમ નથી એ સર્વને અનુભવસિદ્ધ વાત છે,* વળી આત્માની બાજતમાં

પણ જોઈએ તો તેને પણ પોતાને પોતાનાપણું પ્રાપ્ત કરવા માટે અત્યંતી અપેક્ષા રહે છે.†

આમ ખાસિયતપરંપરા ઉભી થાય છે અને આત્મા તેમ મનની જેટલી વિશુદ્ધિ તેટલી ખાસીયતોની અપેક્ષા ધરે છે. અહીંયાંથી મનુષ્યનો પ્રવાહ બે ભાગમાં વહેંચાઈ જાય છે. એક પોતાની ખાસીયતો સ્વસ્થ પ્રમાણમાં કરી તેના મમત્વમાંથી છુટી જીવનનિર્વાહ કરતો અને બીજો વધારે ખાસીયતોને વધારતો અને મમત્વ રાખતો. જેઓએ પોતાની ખાસીયતો ઘટાડી છે અને તેમાં મમત્વ રાખ્યું નથી તેને તે મેળવવા માટે ખાસ પ્રયત્ન કરવાની જરૂર પડતી નથી અને તેથી તે તેના ઉત્પાદકકાર્યથી વિરહેલો હોય છે. જ્યારે બીજાની એથી ઉલટી જ પરિસ્થિતિ છે. એને જેટલી જરૂરીયાતો આવડાય છે, તેટલી તેને જાતે ઉત્પન્ન કરવી જોઈએ, આથી વહેવારે સમાજવ્યવસ્થા, રાજ્યવ્યવસ્થા વિગેરે ઘટનાઓ ઉપરિચિત થાય છે. આટલા વિવેચન પછી એટલું તો ચોક્કસ માનવાની જરૂર પડે છે કે ઉપરોક્ત ઘટનામાંની એકપણ ઘટના સાથેના સંબંધ મનુષ્યના અમુક ચોક્કસ વર્ગને તોડવો પાડવે તેમ નથી. જેઓએ એમાંથી પોતાની વૃત્તિ વારી લીધી છે તેઓ પણ પરંપરાયે તેની અસરથી મુકત રહી શકે એમ નથી.

હવે આપણે આપણા મુખ્ય મુદ્દા ઉપર આવશું. પ્રાણીભાત્રું ખરે જલ્પણ ધર્મચરણ ઉપર આધાર રાખે છે અને એ ધર્મચરણ મનની સ્વસ્થતા વગર બનતું નથી. એ સ્વસ્થતા પ્રાપ્ત કરવાના માર્ગો દરેકને માટે એકસરખા હોતા નથી, માટે જે ઘણા માણસોને કલ્યાણનો માર્ગ સરળ કરી આપવો હોય તો મનને સ્વસ્થતા જેનાથી પ્રાપ્ત થતી હોય તે દરેકને સ્વીકાર

* આ સિદ્ધાંત હમસ્થ જીવને માટે છે.

† કોઈ આત્માને જરૂર નહિ હોય પણ અહીંયાં તો આપણે વિચિત્ર સર્વ જીવોને લેઈ વાત કરીએ છીએ.

વિવેકપૂર્વક આવશ્યક મનાવેા જોઇએ. જેા પ્રાપ્તને પોતાનું પારલૌકિક કલ્યાણ કરવાનું છે. પણ તે વિચના નિયમથી કાંઈ બહાર નથી. વિચના નિયમને ઓળખવામાં નેટલું અજ્ઞાન વપરાશે, તેના તરફ નેટલી બેઠરકારી બતાવાશે, તેટલું પ્રાણીઓના કલ્યાણ માં અંતરાયને સ્થાન મળશે.

જૈન પ્રાણ એ માણસ કોડીમાંની જ છે અને જૈનત્વનો સંપૂર્ણ આધારમાય એ માણસ જાતિમાંથી જ સંભવિત છે. જે માણસ જાતિને જૈનત્વના એક અંશથી માંડીને સંપૂર્ણ જૈનત્વ સુધી પહોંચવાને અવકાશ હોય — અગર તે પ્રમાણે બનવું જોઈએ એવી જેની ધ્વજા હોય તેમને, એ જૈનત્વનો આશ્રય જેને શોધેા છે અને હવે પછી બીજાઓને એ આશ્રયાભિમુખ કરવા છે તે દરેકના મનમાં સ્વાસ્થ્યની અનુકૂળતા કરી આપરી પડશે. આ અનુકૂળતાનું ક્ષેત્ર જેમ હુંકું, તેમ જૈનત્વના વિસ્તાર અને વિકાસનું ક્ષેત્ર પણ હુંકું:

અહીં આ જાતની ચર્ચા કરવાનું કર્તવ્ય એટલા માટે જ પ્રાપ્ત થયેલું છે કે — ધાર્મિક વિદ્યા અને કાર્યો એ જૈનત્વનો ધ્વંસ કરે છે, એમ જે મનાય છે તેનું તાત્વિક સ્વરૂપ શું છે? જૈન ધર્મ એ એમ કાંઈ કહેતા નથી કે તમે વહેપાર ખેડા, ઉદ્યોગ હુનર વધારા, પ્રત્યેકવિધ વધારા, ગ્રાન્યસત્તા જમાવેા થયું એટલું સ્વીકારે છે કે આ સ્થિતિ પ્રાણીને તેમાં મુખ્યત્વે મનુષ્ય માત્રને સ્વાભાવિક છે. આ જાતની ક્રિયાઓથી જ એનું જીવન ઓતપ્રોત થયેલું છે. જ્યારે એ કૃતિઓ કરે જ છે ત્યારે એ કૃતિ સરકારી અને મુદ્રણતાવાળા થાય અને તે દ્વારા તેની સ્વસ્થતા સચવાય અગર જેઓના સ્વાસ્થ્યનો આધાર એમના ઉપર અવલંબેા છે તેઓના એ કારણજૂત થાય એવાં નિમિત્તાને આવકાર મળવેા જોઈએ.

મહાવીર વિદ્યાલય આજ દિગ્વિન્દુથી કાર્ય કરે છે કે જેઓ અનેકવિધ ખાસીયતોની સત્તામાં આવેલા છે તેની સાથે તે એક રસ થવાને ઇતેજરી રાખે છે. તેને તેની તે ઇતેજરી સંતોષાય અને મનને સ્વાસ્થ્ય મળે કે જ્યાં કલ્યાણનો માર્ગ નિરાધાર થાય હવે

આ વિચારોને ગંભીર સ્વરૂપના જ રહેવા દઈએ છીએ. પ્રસંગે એનું આંતર તત્ત્વ જોણીશું.

x x x x

રા. રા. મોહનલાલ દલીચંદ દેશાઈના અનુમહથી મેળાવકામાં ભાગ લેવાનું સહભાગ્ય પ્રાપ્ત થયું. જેવે મંગળ પ્રસંગ હતો તેવા જ મંગળ સ્વંગ પહેરી મંદિર દેવી ઉભી હતી. મંદિર ખુલ્લું મુકવાની ક્રિયા કરવા બાવનગરથી નામદાર સર પટ્ટણી આવવાના હતા અને તે વખતસર (સ્વિસના ત્રણ વાગે) કેટલાક માનનીય ગૃહસ્થો સાથે આવ્યા. સમાજનોએ ઉભા થઇ માન આપ્યું અને હર્ષની લાગણી પ્રદર્શિત કરી.

સંગિત થયું અને તેમાં રા. રા. દેશાઈની કૃતિનું મંગળ ગીત ગવાયું. ઓ. સેફ્ટરી રા. રા. મોતીચંદભાઈ કાપડીઆએ નિમંત્રણ પત્રિકા વાંચી. હાજર રહેવા અસક્ત એના પ્રતિષ્ઠિત ગૃહસ્થોએ સહાનુભૂતિના તારો અને કાગળ મોકલેલા તેમાંથી મુદાના માણસોના સંદેશો મુદાસર કઢી બતાવ્યા.

પ્રમુખ માટેની દરખાસ્ત કરતાં રા. રા. શેઠ છેટાલાલ પ્રેમજીએ નામદાર પટ્ટણીના શુભે વર્ણવી બતાવ્યા. જેને કોમ ઉપર અનેકવિધ ઉપકારો કરેલા અને સહાનુભૂતિ બતાવેલી તેનું સ્મરણ તાજું કરાવ્યું અને તેમને પ્રમુખની ખુરસીએ બિરાજવા વિનંતી કરી. રા. રા. શેઠ લક્ષ્મીભાઈ દીપચંદ અને રા. રા. શેઠ મોહનલાલ હેમચંદ તેને વિશેષ અનુમોદન આપ્યું અને તેઓની આગેવાની તીએ આજનું કામ ક્લેટમંદ રીતે પાર પડશે અને સંસ્થાનું ભવિષ્ય ઉજળું નિવડશે એમ શ્રદ્ધાના અને આશાનાં વચનો કલાં. આમ વકતવ્ય પૂરું થયું કે — નામદાર પટ્ટણીએ તાળીઓના ગડગડાટ વચ્ચે પ્રમુખાસન સ્વીકાર્યું.

માનદ મંત્રી મોતીચંદભાઈએ તે પ્રસંગ માટે તૈયાર કરેલા રિપોર્ટ કે જે સમામાં જોઈએવામાં આવેા હતો, તેમાંથી કેટલીક મહત્વની હકીકત વાંચી સંભળાવી. એમની વાંચવાની પદ્ધતિ ખાસ આકર્ષક અને ઝડપવાળી હતી. એમના વકતવ્યમાં સંસ્થાનો ઇતિહાસ, સહાનુદા આધારમાય અને તેની આંધણીનું વિશાળપણને સસ્તાપણ; અવ્યાસ, ધારા ધોરણ,

મેળવેલાં નાણાં અને કરેલા ખર્ચ, જળપ્રાપ્તિ હાલ શું છે અને કેટકેટલું કરવા ઉમેદ છે, વિગેરે વિષયો સમાયલા હતા. આકાંક્ષાઓ એમણે નિચે પ્રમાણે જણાવી.

(૧) સંસ્થાને બોર્ડિંગનું કેંદ્ર બનાવવી.

(૨) સ્થળે સ્થળે બોર્ડિંગો બંધાવવાની યોજના કરવી સહાય કરવી, અને સર્વત્ર બોર્ડિંગો ઉત્પન્ન થાય તેવી ગોઠવણ કરવી.

(૩) આધિપત્ય કે કમળે મેળવવાને મોહ ન રાખવો પણ સૂચન કાર્ય અને અન્ય સહાય જરૂર કરવી.

(૪) સાહિત્ય યુનિવર્સિટિને યોગ્ય તૈયાર કરાવવું.

(૫) તત્ત્વાર્થોધિગમ પર સરળ અને વિકૃતા ભરેલી નોટ તૈયાર કરાવવી.

(૬) માગથી સાહિત્યનો અભ્યાસ કરાવવો.

(૭) બી. એ. થયેલા ને શોધખોળ ખાતામાં શેકવા.

(૮) છેવટે એક જૈન યુનિવર્સિટી બનાવવા માટે પ્રયત્ન કરવા.

(૯) જૈન વિદ્યાર્થી વર્ગમાં પરિચય વધે તેવા પ્રસંગો ઉપરિચિત કરવા.

(૧૦) ધર્મ, શ્રદ્ધા, જ્ઞાનના વિજ્ઞાન પાવા ઉપર રચાય તેવી ગોઠવણ કરવી.

(૧૧) શુદ્ધતા સાહિત્યને વિકસાવવું, પ્રસિદ્ધ કરવું કરાવવું.

કેવી મુંદર મહેન્ટા પણ આમ એકલી મનોરથોની સદિ ઉત્પન્ન કરવાયા શ? આ યાદી જરા વ્યવહારુ કપોડીધર અને બીજી અનેક અલગલગના જેનરલ પડે છે. આ સિવાય મનની સ્વસ્થતા સાચવવા માટે બીજી અનેક પ્રદાર્શની જરૂરીયાતો ઉભી થાય છે. મનની સ્વસ્થતા ઉપર આત્માના હિતાહિતને આધાર અવલંબેશો છે અને એને છોડીને આત્મા એકલાથી ગુણ પાણી બરી શકાય એમ નથી એ સર્વને અનુભવસિદ્ધ વાત છે; વળી આત્માની બાળતમાં

એમની જ રહાય કારણભુત થશે. આના સમર્થનમાં એમણે ખિન્સિપાલ શ્રી આનંદશંકર દ્રુવનો એક ફકરો ટાંકી બતાવ્યો અને સંસ્થાના આશ્રયથી આગળ વધેલા વિદ્યાર્થીઓને, તેઓ પોતાનું તથા અદા કરવાના કર્તવ્યમાંથી મુક્ત ન થાય તે માટે દેશભક્ત મહર્ષિ દાદાભાઈ નવરોજીએ પોતાના વિશે જે ઉદ્દગારો કાઢેલા તે જ ઉદ્દગારો તેમણે વાંચી સંભળાવ્યા. સંસ્થાની ઉપયોગીતા ટેલી છે, તેની સમજુતી આપી. અંગ્રેજ વિદ્યા અને સંસ્કૃતિ ધર્મશ્રદ્ધાના પાયા દીલા કરે છે તે હોપનું ઉન્નત્ત્વ આપી સંસ્થાથી શક્ય છે તે સાચા ધર્મી પુરૂષો ઉત્પન્ન કરશે અને જરૂર પડે ધર્મસંરક્ષણનો ઝડો પડો રાખી ધરકાવશે. છતાં પણ તે શુદ્ધિતને નડતરૂપ ન થતાં શુદ્ધ મહાલયના ચડતરમાં ઊંટનું સ્થાન લેશે—(અમે ઇચ્છીએ છીએ કે જૈન કામ ઉત્તર સંસ્કાર મેળવી શુદ્ધ મહાલયના મુખજ રૂપ બને) — આમ છેલ્લો ઉદારચિત ઉદ્દગાર નિકળ્યો કે શ્રોતાવર્ગમાંથી ભારે તાળીઓનો મંડળાટ થયો.

હવે શેક કુંવરજી આશ્ચર્યજન્ય બોલવાની શરૂઆત કરી. એમના શરીર ઉપર શુદ્ધતાનાં ભારે ચિહ્નો દૃષ્ટિગોચર થાય છે. અવાજનું મોટાપણું કૃત્રિમ રૂપે વધારી નામદાર પટ્ટણીના વખાણમાં જ ધણો વખત ગાળ્યો. તેમના અને પોતાની વચ્ચેના અંગત બતાવો વર્ણવ્યા — પણ આમ કરવામાં કાઠિયાવાડી સંસ્થાનની પ્રજાની રીત અપભ્રંશ ન કરતાં કાંઈક સમાનું અને પોતાનું ગૌરવ સાચવ્યું હોત તો ઠીક થાત — આમ અપ્રસ્તુતતામાંથી છુટી સર્વ વિરતિ, દેશવિરતિ, સમ્મગ દૃષ્ટિ અને સંવેગ-શક્તિ અર્થાત્ ભાગાનુંસારી આમ ધર્મી જનેતા પાડી અત્યારે જે કાલાહલ ઉત્પન્ન થયો માટે એ સામે પ્રતિવાદ કર્યો અને પોતે પોતાની કલ્યાણ શાસ્ત્રાર્થથી સિદ્ધ કરી આપવા તૈયાર છે સ્વસ્થતાનું આન્દાહન કર્યું. અંગ્રેજ ભણેલાઓના

એમની કુટુંબ પરંપરાઓની ધાર્મિકતા જાણ, કંદમૂળ રાત્રી લોગન વિગેરે પ્રવેશી છે, અને હવે ધાર્મિક સંસ્કાર જાગૃત કરવા આવી સંસ્થા વિના છુટકો નથી, એમ પુરાણ

૩૬ પુરુષોને હૃદયેશીને કહ્યું પણ જમ્મનો નદિ
ઓગળે તો ખાસગ્રં ખાવાં પડશે આવો હલકો
વાગ્ધ્યામાર ના પ્રવર્તાઓ હોત તો હીક હતું.
મહાનનું સસ્તાપણું અને એવી બીજી જાગતો ઉપર
આશીનું બોલી પોતાનું કથન પૂરું કર્યું.

આ પછી અંગ્રેજ પોસ્ટાકમાં રા. રા. મુલામ-
ચંદ દેવચંદ જવેરી બોલવા કમા થયા. ધીમા અને
શાંત અવાજે સરસાત કરતાં આપણી કેમમાં
આવી જાતની જે જે સંસ્થાઓ અત્યાર આગમર
અસ્તિત્વ ધરાવે છે તેની હકીકત કહી અને કેળ-
વણી વધારનાર હવે પણ વધારે સંસ્થાની જરૂર
છે એમ બારપૂર્વક કહ્યું. એમના ધીમા જવાબને
લક્ષને એમનું કથન પૂરેપૂરું સાંભળવામાં અમને
અડચણ ઉભી થયે પણ એટલું માનવાને કારણ
મળે છે કે એઓ મુદ્રાસર અને વિતમ ચળદોમા
બોલ્યા હશે. આ પછી

રા. રા. મકનજીભાઈ જુહાપામ જેરીસ્ટર પણ
સંસ્થાની તરફેણમાં બોલ્યા. આટલા શુદ્ધચો બોલી
રહ્યા પછી

જુના વિદ્યાર્થી રા. બોધવજી ધનજીએ આપણ
કહ્યું અને મોહક શૈલીથી ચોતાજનોનાં દિલ એમણે
હરી લીધાં. કણુભર એમ થયું કે આવા જો ચોટાક
વક્તાઓ કેમમાં પાકે તો કેમને ગૌરવરૂપ નિવરે.
એમણે પોતે આ સંસ્થામાં રહી કેળવણી લીધી છે અને
તેથી મારા ઉપર અને મારા જ શિષ્યતિના બીજા જનો
ઉપર આ સંસ્થાનું મોટું ઝાણુ છે. વળી વ્યારે
સંસ્થાને અમારી સેવાની જરૂર પડશે અગર તેના
જીવનને હાનિ પહોંચશે તેવે પ્રસંગે અમારી સર્વ
શક્તિઓને કામે લગાડવામાં જરા પણ પાછી પાની
કરીશું નહિ એમ અંતરના જુરસાથી બહાર કહ્યું.
આમ કૃતજ્ઞતા દર્શાવી આપણા પ્રભજીવનને જલ-
વત્તર કરવામાં કારણજીત રાજકીય વિષયમાં પ્રવિણતા
જેળવવાનું એકપણ સાધન નથી એ જાણત તરફ
સર્વેનું ધ્યાન જોડ્યું. રાજકીય લોગવળથી ધર્મને
જેર મળે છે, એમ ઇતિહાસ તરફ દૃષ્ટિ કરી
જણાવ્યું અને તે જાણતના થી હેમચંદ્રસૂરિએ કુમાર-

પાદરામ અને શ્રી હીરવિજયસૂરિએ અકબર પાદશાહ
ઉપર પ્રભાવ પાડી જે ધાર્મિક અભ્યુદય વધાર્યો હતો
તેના દાખલા આપ્યા. અરંબર ! જે આપણે આપણો
પ્રાચીન ઇતિહાસ અવલોકીશું તો આને સમર્થન
આપણા ઘણા દાખલાઓ તેમાં પેરાવણા છે. આશા
છે કે આ મુખ્યત્વે કાંઈ બોલ્યા હશે તે પોતાના
અંતઃકરમને પ્રમાણિક રાખીને બોલ્યા હશે.

નવા વિદ્યાર્થી રા. બાપ પ્રસન્નમુખે પણ પોતાના
તરફથી જે વચનો કહ્યાં. તે શું બોલ્યા તે કાંઈ
સમજાવ્યું નહિ કારણ કે મારી બેઠક જરા દુર હતી
અને એમને અવાજ અત્પવિસ્તારી હતો. પણ એઓ
બોલવામાં સાગ્ર હતા.

આ પ્રમાણે જુદા જુદા વક્તાઓ બોલી રહ્યા
પછી પ્રમુખે આપણ કહ્યું.

આરંભ કરતા—પોતાનાં યોગ્યતા ગહાર વળાણ
કર્તા છે અને તે કેવાં રૂપરૂપાં છે તે, કંચના રાજના
એક દંપત સાથે તુલના કરી પોતે તેમાં મુઝાશે નહિ
એમ સ્પષ્ટતા કરી. હવે બોલવાના વિષય ઉપર આવી,
પુરંકા માટે કેળવણીની સવડનો વિચાર થાય પણ
જીઓ મારે હવેશા રાખવામાં આવે તે ધણું અજ-
ઘટનું થાય છે એમ લાગણીપૂર્વક દર્શાવ્યું અને એ
પછી એમણે ધણું વિસ્તારી વિવેચન કર્યું. શાંત અને
મોહક શૈલીથી લગભગ અડધો કલાક એ આપણ
ચાલ્યું હશે. એમનું પણ બાળ્ય પુરેપુરું સંભળાયું
નહિ પણ જેટલું સંભળાયું તેમાં ઉત્તમ બોધ તરતો
હતો. એમનું બોલણું પુર થયું કે રા. રા. શેક
દેવકરણ મુલજીએ નામદાર પદ્ધતિને મકાન પુસ્તક
મુકવા વિનંતિ કરી. એ વિનંતિ પ્રમાણે મકાન
પુસ્તક પોતે મુક્યું અને સર્વજ હર્ષ છવાઈ રહ્યો.

બાહરી દિવા શિષ્યાચાર પ્રમાણે થઈ. પરંપર
આભારનાં વચનો કહેવાયાં.

મીઠાઈ, ફળો અને ગાહની ગોઠવણ કુધા
મટાડવા માટે રાખી હતી અને રાત્રી બોજનનું કારણ
મટાડ્યું હતું.

સાસન દેવતાને પ્રાર્થનું કે આ સંસ્થાના વિજય
કરો.

ગોરધનજીમાં વીરચંદ શાહ

- ૬૩ આયગર [એમ. એસ. રામસ્વામી] studies in South Indian Jainism and Rao (B. Sheshagiri)
- ૬૪ એવેરી (H. L.) First Principles of the Jain Pustakalay
- ૬૫ ગાંધી (V. H.) યોગ કીર્તિસોદી
- ૬૬ " કર્મ કીર્તિસોદી
- ૬૭ " જૈન કીર્તિસોદી
- ૬૮ વિદ્યાવિન્યય સતી સુવમા (હાંદી)
- ૬૯ રામમિત્ર સુજનસમિલન (હાંદી ભાષા)
- ૭૦ વિન્યયધર્મસુત્રી જૈનતત્ત્વ દિગ્દર્શન (હાંદીમાં નિબંધ)
- ૭૧ " જૈનસિક્ષા દિગ્દર્શન "
- ૭૨ " " (સુજનતા)
- ૭૩ વિદ્યાવિન્યય વિન્યયપ્રસારિતસાર (હાંદી)
- ૭૪ જૈનરાસન દીપાદીપો ખાસ અંક વીર સંવત ૨૪૩૮
- ૭૫ વિદ્યાવિન્યય પ્રાચીન મેવાંબર અર્ચાચીન દીર્ઘબર (સુજનતા)
- ૭૬ વિન્ય ધર્મસુત્રી અહિંસા દિગ્દર્શન (હાંદી)
- ૭૭ હેમચંદ્ર શ્રી. હેમરાખાનુશાસનમ્ (ગૃહદેવતિ લઘુ ત્યાગ સહીતમ)
- ૭૮ યશોવિન્યયગણી મહાવીર સ્તવન પ્રકરણમ્
- ૭૯ અષ્ટ મહાજુમ્ હરિભદ્રસુત્રીકૃત
- ૮૦ ઉપદેશરહસ્ય પ્રકરણમ્ યશોવિન્યય ઉપાધ્યાયકૃત
- ૮૧ પ્રમાલ્લણમ્
- ૮૨ પ્રમાણમીમાંસા હેમચંદ્રકૃત
- ૮૩ યશોવિન્યયગણી ભાષારહસ્ય
- ૮૪ હરિભદ્રસુત્રિ અને કૌલવ્યવતાકા
- ૮૫ પ્રાકૃત શબ્દ રૂપાવતિ

મદ્રાસ કલકત્તા બિગેરે યુનિવર્સિટીઓ કે જેના લીસ્ટ અમને મળ્યાં છે અને મળશે તે આવતા અંકમાં છાપીશું.

૨ યુનિવર્સિટી અભ્યાસક્રમ અને જૈન પુસ્તકો

યુનિવર્સિટીના પ્રથમ તથા દ્વિતીય (H. Y. A & Intermediate Arts) વર્ષમાં તેમજ બી. એ અને એમ. એ ના અભ્યાસના વર્ષો માટે વિદ્યાર્થીઓ માટે જે અર્ધમાગધી અને જૈન સાહિત્યનો અભ્યાસક્રમ નક્કી કરવામાં આવ્યો છે તેની યાદી મતાંક પાને ૧૫૧ મે આવતામાં આવી છે. તેમાં દર્શાવેલ પુસ્તકોની અમુક પ્રતો આ સંસ્થાની

ઑફીસમાં રાખવામાં આવશે અને તે અભ્યાસક્રમ સ્વીકારનાર વિદ્યાર્થીઓ પૈકી કોઇને જરૂરીઆત હશે તેઓને લેન તરીકે ઉક્ત પુસ્તકો વાપરવા આપવા ગ્રાહ્ય પુસ્તકો આપી છે. તે મુજબ જેને તેવી જરૂરીઆત હશે તેને આપવામાં આવશે. આ પુસ્તકો પૈકી જે પાઠ્ય પુસ્તકોના વિવેચન તથા દીકા છપાવવાની જરૂર હશે તેવાં પુસ્તકોના વિવેચન તથા દીકા (annotations) છપાવવા આ સંસ્થા પ્રયાસ કરશે.

૩ જૈન સંસ્થાઓ અને તેમાં વસનારા વિદ્યાર્થીઓ

તા. ૧૨ ૧૧-૨૫ ની મળેલી આ કાં-૫૨-૨૫ની સ્થાનિક ગ્રેન્ડીંગ કમિટીના ઠરાવ અન્વયે દરેક જૈન ઑર્ગેનિઝાશન વિદ્યાલયના કાર્યવાહકોને પત્રો લખવામાં આવ્યા છે અને આશ્રદ્ધાપૂર્વક ભલામણ કરવામાં આવી છે કે તેમની સંસ્થામાં રહેનાર બી. એ. તથા એમ. એ. ના દરેક જૈન વિદ્યાર્થીએ જૈન સાહિત્ય લેવું. આશા છે કે આવી જૈન સંસ્થાના કાર્યવાહકો આ કાર્યમાં યોગ્ય કરશે જ.

૪ સુકૃત ભાંડાર ફંડ

આ યોજના સમયે જૈન સમાજ ધણી રીતે વાકેફાર હોય જ અને તેથી એ સમયે વિશેષ નોંધ લેવી આવશ્યક ન ગણાય. આ એકલું જ એવું ખાતું છે કે જે વડે સમાજના ઉત્કર્ષ માટે અનેક કાર્યો હાથ ધરી રાખે. જ્યાં સુધી જૈન સમાજ આ યોજના પરત્વે ઉદ્દેશીવતા દાખવે ત્યાં સુધી આ સંસ્થા જીવ જેવું કંઈ પણ કાર્ય હાથ ધરી શકે નહિ. એ સદજ સમજી શકાય તેવી બાબત છે. વર્ષ દીવસે માત્ર ચાર આના વ્યક્તિ દોઢ એ વધારે ગણાય નહિ. એવા ચાર આના વર્ષમાં દરેક માણસ ધણી જગ્યાએ ફોગટ ખર્ચી નાખે. આ ચાર આના માટે કેટલે જગ્યાએ પોતાના બજેટમાં કાપ મૂકવા પણ જરૂર પડે તેવું લાગતું નથી અને સહેલથી આથી રાખ તેવું છે. આવી રીતે કલ્પન થતી રકમ ખર્ચ જતાં અછંદી આ સંસ્થાના નિર્માણ માટે

તથા આથી ફળવળી આદિ કાર્યોમાં વધારા છે એટલે તેની વ્યયોગિતા કેટલી છે તે રૂા સમજી શકે તેવું છે. ૬૨ અંકવારીમાં આખીસરીઠ એક ૯૪ પાંખ આવવાની છે. તે કાંઈ બારે ગણાય કે ?

આ ૪૧માં કન્વેન્શન વખતે જે બાંધબેંદોએ સારી રકમ યથાશક્તિ બરી આપી છે તેઓ પંચી જેમના તરફથી દક્ષત રકમો વસુલ આપી છે તેની પહેલ્ય આવતા અંકમાં સ્વીકારવામાં આવશે. જે બાંધબેંદો તરફથી તે રકમો દરજી સુધી મોકલવામાં આવી નથી તેમને પોતે બાકી તે રકમ તુરત ચેક અથવા હુડીથી મોકલી આપવા વિનંતિ કરવામાં આવે છે.

શ્રી જેન સ્વેતાંબર એગ્રયુકેશન બોર્ડ —

આ સંસ્થા તરફથી કદ વર્ષે લેવામાં આવતી ધામકે પરીક્ષા આદુ સાતમાં તા. ૨૭-૧૨-૨૫ પોષ શુદ્ધ ૧૩ ને સંવિધારના રોજ લેવામાં આવનાર છે. આ વર્ષે એન્ટરો વધારવા માટે લગભગ બુદ્ધા બુદ્ધા સ્થળે મળી ૭૫ પચા લખવામાં આવ્યા દત્તા તેમાંથી નીચેના એન્ટરો વધારવામાં આવ્યાં છે.

ખીશર (મારવાડ) જાગમતી (દક્ષિણ) પાલખપુર, રાધનપુર, ઉંઝા, સગી, માણસા, મહુવા. આ નવાં એન્ટરો સહિત કુલે ૨૫ એન્ટરોમાં આ પરીક્ષા લેવામાં આવનાર છે. અને આશરે ૫૦૦) પાંચસે પચાસીઆ તેમાં બેસનાર છે.

સને ૧૯૮૧ની સાલ આખરીએ આ સંસ્થા તરફથી ધી. ટી. સ્વે. એગ્રયુકેશન બોર્ડને રૂ. ૪૪૧૩-૧૦-૮ આવવામાં આવ્યાં છે.

૬ ઉપદેશકો અને પ્રચાર કાર્ય

આ સંસ્થાના ઉપદેશકો નીચે દર્શાવેલ સ્થળોએ ગયા દત્તા અને પ્રચાર કાર્ય કર્યું હતું. અને તે તે ગામોએથી જે ફૂટ રકમો મુદતબંધાર ફૂટમાં વસુલ આવી હતી તે નીચે મુજબ —

ઉપદેશક વાહીલાલ સાંકલચંદ—દક્ષિણમાં પાંચલ ૯-૦-૦, વાડા ૧૬-૦-૦, પુના ૪૭-૮-૦, ચાસ ૯-૪-૦, બેક ૧-૮-૦, ચાકન ૪-૪-૦, દેડ ૪-૦-૦

ઉપદેશક પુનસાલ પ્રેમચંદ—વાણસોલ ૩૮-૮-૦, વીઠોડા ૧૮-૮-૦, પીઠુસા ૨૯-૪-૦, ઘલવાણ ૧૬-૪-૦, ઘલવાડા ૪-૪-૦, મોઢા મોઢાસણ ૧૩-૧૨-૦, બાણુસણ ૧૪-૪-૦, નાઠોમા ૯-૦-૦, વેશા ૭-૪-૦, રૂપાળ ૧૦-૮-૦ નાપીસણ ૫ ૦-૦, એટરાણ ૩-૦-૦.

ઉપદેશક શુભાષચંદ શામળ—સેઠલાઆ ૦-૧૨-૦, લોહસડા ૦-૪-૦ આંકોલાલી ૧-૦-૦ સતપર ૦-૧૨-૦ નગણવાપ ૦-૧૨-૦ મહા ૨-૪-૦ છુદાણ ૨-૮-૦ રોલા ૦-૧૨-૦ મોટી વાવડી ૨-૪-૦ પદવડી ૧-૮-૦ ચારીયાધર ૫-૧૨-૦ પેટી ૨-૧૨-૦

નીચેનાં પુસ્તકો કૉન્ટ્રીસ ઑફિસમાંથી વેચાતાં મળશે

શ્રી જેન પ્રવાવલિ	રૂ. ૧-૮ ૦
શ્રી જેન રીરેક્ટરી ભાગ ૧લો-૨લો	રૂ. ૧- ૦-૦
શ્રી " " ભાગ ૧લો	રૂ. ૦- ૮-૦
શ્રી જેન સ્વેતાંબર મદિયવલિ	રૂ. ૦-૧૨-૦

આ માસિક સાથે લેન્ડગ્રીલ બંધાવી વહેંચાવવા તથા જાહેરખબર માટે પચાસવાદાર નીચેના સ્થાનોએ કરવો. એક વર્ષ માટે જાહેરખબરનો ભાવ રૂ. ૯-૯-૦ લઘુ માટે લખો—

પાપલુની પોસ્ટ નં. ૩ }
મુબંબઈ.

આસિસ્ટન્ટ સેક્રેટરી
શ્રી જેન સ્વેતાંબર કૉન્ટ્રીસ

પ્રવૃત્તિના સન્માર્ગ

જૈન કોલેજની ઉપયોગિતા સંબંધે રા. રા. મોતીચંદ્રભાઈના વિચારો મને સર્વથા આપકારદાયક છે. હવે ખાત્ર તેની સાર્વજનિકતાને યોગે કેવા પ્રકારનાં સાધનો ઉપરિશ્ચલ કરવાં એ વિચારવાનું રહે છે. ખરું તેના અગ્રગૃહ 'જૈન યુનિવર્સિટી' સંબંધે તેઓ વિશેષ લખવાના હોય ત્યાં ત્યાં રૂપે કંઈ પણ લખવા હાલ હું મૌન ધારણ કરું છું. અને જૈન કોમની પ્રગતિરૂપ પ્રવૃત્તિના અન્ય સન્માર્ગો તરફ જૈન સમાજનું ધ્યાન ખેંચું છું.

જૈન કોમની અધોગતિના પ્રવૃત્તિને સંપૂર્ણ રીતે કલેક્ષતા પ્રલોક અગ્રગણ્ય વ્યક્તિઓને દુરજનો આપણ, ધર્મનું ધ્યાન, પરલવની લાવના અને શુદ્ધ આદર્શો હોવા નથી એમ કહેવું એ તો એક પાતક કરવા જેવું છે. પરંતુ એ નિર્વિવાદ રીતે સિદ્ધ થયું છે કે આવા મહાનુભાવોના વિચારોનું વહન અન્ય કોમની સંસ્થામણીએ મોક્ષ દિશાએ સચીન રીતે થયું નથી. એ ઉપરાંત વિપૂલ સાધનસામગ્રીના ઉપયોગ પણ અત્યંત યોગ્ય રજોએ જ થયેલ જોવામાં આવે છે. આટું પરિણામ એ આપ્યું છે કે જૈન કોમ અનેક સાધનસંપત્તિ છતાં છેવટ સુધી ગરીબ રહી જવા પામી છે.

આમંત્રી એ ખાસ માન્યતા છે કે જૈન કોમ પાસે જે સાધનસંપત્તિ છે અને જે રીતે તે પરા પકારતા માગમાં આગળ પડતી ગણાય છે તેનું અધિપત્ય હાલ છે તેના કરતાં કંઈ વિચિત્ર રીતે જૈન કોમનસંસ્થાને અપૂર્ણ અને તે કેન્દ્ર રચના હારી ખાસ નવાપદારી લેવા ગૃહ જૂઠા પ્રતિનિધિઓ હારી દરેક નાનાં મોટાં સંસ્થા અને ગાંધીના ઉત્તરના માર્ગે રહેતે રહેતે હસ્તગત થવા. આમ થવાની અનિવાર્ય અગત્ય છે; છતાંય કે એ નજરે જોવાયું છે કે અપવાદ સિવાય જૈન કોમના દરેક રચનામાં ખાતાં થણી જ કંઈગી હાલતમાં છે. મોટાં મોટાં રચનાઓ જગત ઓળખે નહીં એવા બહારનાં સાધનોથી જૈન ધર્મની અહોજલાલી ગણવાની નથી; એટલે કે ધર્મને નામે અગત્ય પ્રગટાવેને કાંઈ પણ જોખમે સમાવી દેવામાં ન આવે ત્યાં

સુધી જૈન કોમ આગળ વધતી હોય એવું અમો માનતા નથી.

વળી, જૈન કોલેજને નામે કેળવણીની આપણી બીજી હોલચાલો કેન્દ્રરૂપ થતાં વર્ષો બન્ય તેના પહેલાં સારી અને સાધનસંપત્તિ વસ્તીવાળાં ગામોમાં ન્યાય સંપન્ન અને સમજાવ્યું વગર અસ્તવ્યસ્ત ખાતાંઓ ચલાવવામાં આવે છે ત્યાં સત્વર સુધારો કરવાની જરૂર છે. દરેક નાના મોટા સંસ્થામાં વસ્તીના પ્રમાણમાં કેળવણીને ઉપયોગી પ્રાથમી કે સેકન્ડરી સ્કૂલ, આદર્શ ધાર્મિક પાઠશાળા અને સમૃદ્ધ લાયકેરી ન્યાય સુધી નહિ ગોલવામાં આવે ત્યાં સુધી આપણી કોમની ઉગતિ આકાશકુસુમવત સમજવી. સમાજને ઉપયોગી દરેક પાત્ર, આદર્શ નહિ સમજાવવાના અને સ્પૃહા વગરના ને હસ્તોમાં આવે છે ત્યાં આધિપત્ય ભોગવતી કોમનસંસ્થા રીતસર આદર્શ મુકાવો નોંધતી અને વહીવટની તમામ લાભ આપનાર કસ્ટોમર રીત પોતાના હસ્તે રહેવી નોંધતી.

ધર્મને નામે દુરજનો પચાલ આધિપત્ય થાય એટલે મરીમોના નિષાધ માટે ખીલ જુદર ઉદ્ભાવના ખાતાંઓ સ્વતઃ પુષ્ટી જશે એમ અમો માનીએ છીએ. આ ઉપરાંત દેશની પરિસ્થિતિ પ્રમાણે દરેક મોટું સંસ્થા પોતે જ નીભાવી શકે એ રીતે ગરીબોની સેવાને ખાસ ઉપયોગી પાઠશાળા વગેરે, મુત્સદીઓ અને હાકલર હાલત કેરે તો પધારે પુચ્છ થવા જેવું છે.

આવશ્યકે, રહસ્ય કે ખીજ ન. હજીવા શોધ રૂઢિઓના અમલ નહિ થવામાં પણ પેસાપામ અને સપાઈશ વર્ષો આડે આવે છે, એ ઓછા દુઃખની વાત નથી. પરંતુ મતુષીને પેટની શિકર ન રહે અને તેમની ધર્મ પ્રત્યેની સાચી ભાવના ઉદય થાય તો આ કોઈ એટલું બહુ સુરેલ નથી.

ઉપર પ્રમાણે પ્રવૃત્તિના સન્માર્ગો તરફ જૈન સમાજનું નેટલા અંશે ધ્યાન ખેંચાશે તેટલા અંશે આ લેખની સાર્વજનિકતા માનીશ.

૧૪-૨૨-૨૫

રજુભાઈ લાલ, કાંચી

સવસ્તુ જ ખીમચંદ કોશરી

તમારી પાંદરાણા અને કન્યાશાળાના મેલાવણા પ્રસંગે છાકરાં-છાકરીઓને

ઇનામ માટે ક્યાં પુસ્તકો પ્રસિદ્ધ કરશે?

જેનસાધુઓએ, જેનપ્રજારોએ અને જેનવિદ્વાનોએ જે પુસ્તકો પ્રસિદ્ધ કર્યા છે તે આ રહ્યાં !!

૧. કુમારેકા ધર્મ; ૨. કુમારિકાને પત્ને; ૩. જેનનીતિપ્રવેશ; ૪. જેનકાવ્ય પ્રવેશ; ૫. જીવન ચંચાલ; ૬. જ્ઞાનપંચમી અને તેનું ઉદ્ઘાપન દરેકની છુટક ફીમલ ૩. ૦-૪-૦૦ રાખવામાં આવી છે. સામગ્રી નક્કી મંગાવનારને આ બાબે પુસ્તકો મળશે: ૧૦૦ નક્કીના ૩. ૨૦; ૫૫ નક્કીના ૩. ૧૫; ૨૫ નક્કીના ૩. ૫. આ બાબે ૨૫ થી ઓછી નક્કલ ચોક્કસાતી નથી.

પુસ્તકો મળવાના ઠેકાણા:—

૧. આવજી દામજી રાહ, કામાલધર્મ, બ્રિટિશેપર.
૨. મેપજી હીરજીની કું, પાપકુની, મુંબઈ.
૩. લીમસિંહ માણેકની કું, ૧૦૦, ધનજીરીડ, મુંબઈ.
૪. સી. જમનાદાસની કું, પ્રિન્સિપલરીડ, મુંબઈ.
૫. આર. જનમણીદાસની કું, કાલ્યાદેવરીડ, મુંબઈ.

(સ્પર્ધા નં ૪૪)

વીર બામ

માર્ચ તથા છાતીના દુઃખાવા, સંધીવા, ઇન્ફલ્યુએન્સા વિગેરે દરેક પ્રકારનાં દરદો કબર મસળવાથી ટુરત જ આરામ કરે છે.

વીર બોર્ધ-ટોમેટ— ખસખસવાનો અકસીર મલમ. દરેક દવાવાળા તથા ગાંધી રાખે છે.

મોહનલાલ પાનાનું દની કું. ડે. વડાદી, બીપ બગર, મુંબઈ ૩

એજન્ટ— મોરારજી રણછાડ, ડે. જુમામરજી, મુંબઈ ૨

સર્વ કોમ અને દરેક વર્ગને અતિ પ્રિય થઈ પડેલું

નવું જ માસિક

જેમાં પાંચથી સાત પુરુષો અતિ સુંદર વાર્તાઓ, મધુરાં કાવ્યો, દીલ પ્લેકાવનારા હાસ્યસંતા લેખો અને ફિનિયાનરના વિરમયં પચાડે તેવા વિચિત્ર સંમચારો, દર માસે સવાસો પાનાનું વાંચન અને નવજીવો પાનાનું દળદાર ઐતિહાસિક વાંચન પુસ્તક બેંક, વાર્ષિક લવાજમ ફિદમાં રૂ. ૪-૦-૦, પરદેશ માટે રૂ. ૫-૦-૦, છુટક નક્કીના ૭ આના. આજે જ ૭ આનાની ટીકોટો મોકલી નમુનો મંગાવો. આહક થનારને એ ૭ આના મળશે મળશે.

વર્ધમાન એન્ડ સન્સ

પાંચકુની, મુંબઈ ૩

શ્રી જૈન શ્વેતાંબર કોન્ફરન્સ

પાંચધુની-સુખાઈ નં. ૩

શ્રી સુકૃત ભંડાર ફંડ

શ્રી જૈન શ્વેતાંબર કોન્ફરન્સની ઉપરોક્ત યોજના તેના આશયો અને પરિણામોનું અમલી કાર્યની જૈન સમાજ સમક્ષ દુકરી પણ રૂપરેખા જાહેર ખપરદારા અગર હેડક્વીલદારા રજુ કરવી એ તદ્દન બિન જરૂરીઆતવાળું મણી શકાય. સમય આ યોજનાના જન બાધઓમાં સર્વાન્ય અને જગજાહેર જ છે. આ યોજના એ સંસ્થાનું અને સમાજનું જીવન છે. જૈન જનતાના ભવિષ્યની રેખા દોરવા હિંમત ધરનાર જે કોઇપણ યોજના હોય તો તે સુકૃત ભંડાર ફંડ એક જ છે કે જ્યાં ગરીબ અને તવંજર વચ્ચે કોઇ જાતનો અંતર રહેતો નથી અને સમાનતા, બંધુત્વ વિગેરે ભાવનાઓ ખીલવી સમાજને સુશિક્ષિત બનાવી દિતકર કાર્યો કરવા આ સંસ્થાને જોશ અને જીવન અર્પે છે. આ ફંડમાં ભરાતાં નાણાંમાંથી ખર્ચ બાદ બાદ કરી બાકીના અડધા ભાગ કેલવણીના કાર્યમાં વપરાય છે, અને બાકીના અડધા સંસ્થાના નિર્ભાવફંડમાં લઈ જવામાં આવે છે કે જે વડે સમગ્ર સમાજને શ્રેયસ્કર કાર્યો કરી શકાય. આપણા સમાજમાં અનેક સ્ત્રી પુરુષો હૃદય કેળવણીથી વંચિત રહે છે તે બનવા ન પામે અને તેમને કેળવણી લેવામાં અનેક રીતે મદદશ્પ થવા આ સંસ્થા પોતાના પ્રયાસો કરી રહી છે અને તે આ ફંડની વિશાળતા ઉપર જ આધાર રાખે છે. તેથી પ્રત્યેક જૈન બંધુ વરસ દહાડામાં માત્ર ચાર આનાથી સ્વચકિત અનુસાર મદદ અર્પી પોતાના અગ્રણ્ય બંધુઓનું જીવન કેળવણીદારા મુધારી અગણિત પુણ્ય ઉપાર્જન કરી શકે છે. મોટે સર્વે જૈન બંધુઓને આ ફંડમાં સારી રકમ આપવાની વિનંતિ કરવામાં આવે છે. ચાર આનાં પ્રત્યેક વ્યક્તિએ દરવર્ષે આપવા એ મોટી વાત નથી. અઠવાડિયે એક પાઇ માત્ર આવે છે, પણ જો આખી સમાજ જાગૃત થાય તો તેમાંથી મોટી સંસ્થાઓ નભાવી શકાય એવી સુંદર યોજના છે. “ટીપે ટીપે સરોવર ભરાય” એ ન્યાયે ફંડને જરૂર આપ અંપાવશો અને આપની તરફના પ્રત્યેક નાના મોટા બાધઓ, બહેનો ઝોનો લાભ લે, એમાં લાભ આપે એવો પ્રયત્ન કરશો. ખીજી કોમો આવી રીતે નાની રકમોમાંથી મોટી સંસ્થાઓ ચલાવે છે તે આપ જાણો છો. તો આપ જરૂર પ્રયત્ન કરશો. આખી કોમની નજરે આપને કોન્ફરન્સની જરૂરીઆત લાગતી હોય તો આ ખાતાને ફંડથી ભરપૂર કરી દેશો. સુચને વિશેષ કહેવાની જરૂર ન જ હોય.

સેવકો,

મકનજી લુહાભાઈ મહેતા

મોતીચંદ ગીરધરલાલ-કાપરીઆ

જો. ર. જ. સેક્રેટરીઓ, શ્રી. જૈ. શ્વે. કોન્ફરન્સ.

જૈન જ્યોતિષ શાસ્ત્રનો મહાન્ ગ્રંથ
ચોદ પૂર્વધર સુતકેવળી શ્રી ભદ્રબાહુસ્વામીએ રચેલી
શ્રી ભદ્રબાહુ સંહિતા
(સંવાદ રૂપે તૈયાર કરનાર રા. સુશીલ)

આ હુલ્લેખ અને અમૂલ્ય ગ્રંથમાં સૂર્ય, ચંદ્ર અને બીજા ગ્રહોની ગતિ સ્થિતિ ઉપરથી આ પૃથ્વી ઉપર કેવી જાતની અસર થાય છે તેનું વિગતવાર સ્પષ્ટિકરણ કરવામાં આવ્યું છે, વીજળી, વરસાદ, ઉલ્કાપાત અને ખાધા ખોરાકોની ચીજોના જાવ, ૩ વિશેષની તેજમંદો, વિવિધ સ્વપ્નોનાં પરિણામ તેમજ બીજાં દેવી વિદ્યાઓ વિશે એક બાળક પણ સમજી શકે એવી રીતે વિવેચન કરવામાં આવ્યું છે. લગભગ કેવળી ભગવાન જેટલું અપૂર્ણ ગાન ધરાવનાર પૂર્વોચ્ચોની કૃતિ વિશે અભિપ્રાય આપવો એ સહજ મણાય, એમ ધારી અમે તે વિશે મૌન જ રહીએ છીએ.

આ ગ્રંથ એક મરીમથી લઈ લક્ષ્યાધિપતિને, એક શાવકથી લઈ મુનિમહારાજને એક સરખા ઉપયોગી યજ્ઞ પડે તેમ છે, કારણ કે તેમાં વ્યવહાર અને બીજા જાણવા જેવી વાતોના ખૂબ ખુબીથી ખુલાસા કરવામાં આવ્યા છે. ક્રિ. ર. ૩-૦-૦-૦ તથા મારે વહેલો તે જ પહેલો. મોરેજ વી. પી. પેરીંગ ખર્ચ જુદું.

ત્રિકાળદર્શી શ્રી નરચંદ્ર મહારાજ હીરવિજય મહારાજ પ્રણીત
નરચંદ્ર જૈન જ્યોતિષ અને હીર જ્યોતિષ.

ક્રિષ્ત ૩. ૧-૦-૦ (પોપ્પેજ વી. ૦ પી. ૦ ખર્ચ જુદું.)

તમારે કાષ્ઠ લેખીના યોશિયાગા રહેવાની હવે જરૂર નથી, તિથિ, વાર, નક્ષત્ર, લગ્ન, મુહૂર્ત અને એવા અગણિત વિષયો ઉપર તેમજે બરચક વિવેચન કર્યું છે. અરે! જો વિપ્રોનાં નામ મણાવવા બેસીએ તો પણ પાનાંનાં પાનાં ભરાય. સૌથી મોટી ખુબી તો આ ગ્રંથમાં એ જ છે કે — જણા જ્યોતિષીઓ આંખે પાટા બંધાવી ઉંડા કુવમાં ઉતારે છે, તેમ આમાં દેખાવાની કે છેતરાવાની ખીલકલ બીક રહેતી નથી, કારણ કે જૈન આચાર્યોની નિરુપદતા, નિર્લયતા અને નિરાદબરથી કોણ અજાણ્યું છે? તેમને એવો તો શું સ્વાર્થ હોય કે લોકને છેતરાવાનું પાપ બોલે? અરેખર — નરચંદ્ર મહારાજે અને હીરવિજયસુરિ મહારાજે કેવળ સંસારીઓના હિતાર્થેજ આ ગ્રંથ રચે છે જેવી જ્યોતિષવિદ્યાના રસિકોએ આ ગ્રંથનો સંપૂર્ણ લાભ લેવો જોઈએ.

મનુષ્ય ઉપર એક પછી એક નવગ્રહ હમેશાં સારા માઠા આવે જાય છે, તે વખતે માઠા ગ્રહમાં માણસ આકુળ વંચાકુળ બની જાય છે અને આપ તેમ દોહાદોહ કરે છે, પણ તેમ ન કરતાં જાપ કરવાથી થઈ શાંત થાય છે. તે જાપ કરવાની રીત આ ગ્રંથમાં ખાસ આપેલ છે. એ ઉપરાંત આ ગ્રંથમાં ચાલુ વર્ષ કેટું નીવડશે? વર્ષના ચાર સ્તંભોને મંત્ર આપે છે, તે પરથી ચાલુ વર્ષ અથવા ગમે તે વર્ષ કેટું નીવડશે તેની સહેજે કલ્પના થઈ શકશે.

આ ગ્રંથ આજથી પંદર દિવસ પહેલાં રૂપિયા દરે ખર્ચતાં મળતો ન હતો. સિલકમાં નકલો મોકલી છે — કારણ કે તમામ નકલોની ધરોહારો અગાઉથી આદરકો થઈ ગયા હતા મારે વહેલો તેજ પહેલો.

પુસ્તકપ્રેક્ષાવ — આ ગ્રંથની રા. મેયજીભાઈને ત્યાં પુસ્તકવેની પ્રાપ્તિ થવાથી તેની ખુલાસીમાં રૂપિયા પાંચની કિંમત થતાડીને રૂપિયા આઠી રાખવામાં આવી છે. પોપ્પેજ વી. પી. પેરીંગ ખર્ચ જુદું.

મેસર્સ મેઘલ હીરજી બુકસેલર — પાલધુની, મુંબઈ નં. ૩.

માત્ર રૂપિયા ત્રણમાં
— એક ઘડી આળ —

જરા પણ અચકાશો નહિ
આજે જ આઈર બોક્લો કારણ કે અમારું

ટીક-ટેક

TIC-TAK Regd Wall clock

— થડીઆળ નિયમિત ટાઇમ આપે છે
— સર્વેની પસંદગી પામેલું છે —

અને તેમ છતાં ધરનાં સુંદર શણગાર રૂપ પણ છે.

— ફક્ત રૂપિયા ત્રણ —

REMEMBER!!

World Famed

'C' REGD.

Timepiece
Guaranteed 2 years

The best, cheapest and the most economical Time-
piece gives accurate time.

PRICE Rs. 2-8-0

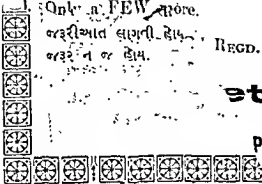
Only a FEW more.

જરૂરીઆત લાગતી હોય
જરૂર ન જ હોય.

REGD. Trade Mark.

ster & Watch Co.

POST BOX 27, MADRAS

માટે ઓ નવજીવન મુદ્રણાલય, સારંગપુર, અમદાવાદમાં તા. ૬/૧૧/૫૬
વિતરણ કાન્દેશ્વર આરીસ, ૫૬૬ મુંબઈમાંથી પ્રગટ કર્યું

ॐ ॥ नमो विद्महे ॥ ॐ

જૈન યુગ

[શ્રી. જૈન શ્રી. કાન્દેશ્વરભાઈ માસિક-પત્ર]

પુસ્તક ૧
અંક-૬

માર્ગ
૧૯૮૨

માનદ તંત્રી

મોહનલાલ દલીયંદ દેશાઈ

બી. એ. એલએલ. બી.

વકીલ હાઈકોર્ટ, મુંબઈ

વિષયાનુક્રમ

વિષય	પૃષ્ઠ	વિષય	પૃષ્ઠ
તંત્રીની નોંધ:	૨૦૧-૦૮	તીર્થરાજ ચૈત્યપરિપાટી સ્તવનં	૨૧૯-૨૪
૧ અહિંસા ઉપર લાલા લજપતરાય		સ્વીકાર અને સમાધાનનાં	૨૨૫-૨૭
૨ જૈન શિષ્ય		વિવિધ નોંધ:	૨૨૮-૩૬
૩ આશુદેવ કલ્યાણજીની પેઢી ને		૧ કૉન્ફરન્સના કેટલાક અગત્યના ઠરાવો	
શ્રી શત્રુંઘ્ય તીર્થો		૨ ઉપદેશક યુગલાલ ગ્રેમચંદનો રીપોર્ટ	
૪ આત્મી ગૂઝરાતી સાહિત્ય પરિષદ		૩ સંવત ૧૯૮૧ ના આસો વદ ૦૧)	
૫ યતિઓનું સંગઠન	૨૪૦	સુધીનું સરવાળું	
ગૂઝરાતના શ્વેતાશ્વરોનું સાહિત્ય	૨૦૯-૧૫	૪ બનારસ યુનિવર્સિટી ઈંડ	
રાણુલ રહનેમિ સત્રાય (કાવ્ય)	૨૧૫ તથા ૨૨૪	વૈરાગ્ય સ્વાધ્યાય (કાવ્ય)	૨૪૦
સિદ્ધાર્થ રાજન અને યશોધરા દેવી	૨૧૬-૧૮		

જૈનયુગ

—જૈનધર્મ, તત્ત્વગાન, સાહિત્ય, ઇતિહાસ, જીવનચરિત્ર ને સમાજપ્રગતિને લગતા વિષયો અર્થવું ઉત્તમ જૈન માસિક.

—વિકાન મુનિ મહારાજશ્રી તથા અન્ય લેખકોની કસાયેલી કલમથી લખાયેલા ગવપદ લેખો તેમાં આવશે.

—શ્રીમતી જૈન શ્વે. કૉન્ફરન્સ (પરિષદ) સંબંધીના વર્તમાન-કાર્યવાહીનો અહેવાલ સાથેસાથે અપાશે.

તો દરેક સુઝ આ પત્રના આઠક બની પોતાના મિત્રોને પણ આઠકો બનાવશે અને સંઘસેવાના પરિપદના કામમાં પુષ્ટિ આપશે.

વાર્ષિક લલાજમ ટપાલખર્ચ સહિત માત્ર રૂ. ૫.

લેખો- જૈન શ્વે. કૉન્ફરન્સ ઓફીસ

૨૦ પાયથુતી મુંબઈ નં. ૩.

આ માસિક બહોળા પ્રમાણમાં ફેલાવો પામવાની ખાત્રી રાખે છે તો જાહેરખબર આપનારાઓને માટે તે ઉપયોગી પત્ર છે; તો તેઓને ઉપરને સરનામે લખવા કે મળવો બલામથક છે.

આઠકોને સૂચના—જેઓએ પોતાનાં નામ આઠક તરીકે હજુ ન લખાવ્યાં હોય તેમને તે પૂરા ટૂંકાણા સહિત લખી મોકલવા; અને સાથે સાથે વાર્ષિક લલાજમના બે રૂપીયા મનીઓફરથી મોકલી આપવા વિનંતિ છે, કે જેથી વી. પી. કરવામાં અનેક મુશ્કેલીઓ અને નાદકતું ખર્ચ થાય તેમાંથી કૉન્ફરન્સ ઓફીસને બચાવશે.

લેખકો વગેરેને સૂચનાઓ.

૧. આ પત્રમાં પ્રકટ થતા લેખો માટે તે તે લેખના લેખકો જ સર્વ રીતે જોખમદાર રહેશે.

૨. અભ્યાસ, મનન અને શોધખોળના પરિણામે લખાયેલા સર્વ લેખો, વાર્તાઓ ને નિબંધોને પ્રથમ સ્થાન મળશે.

૩. લેખકોએ તેમજ અવલોકન માટે પુસ્તકો મોકલવા ધ્યાન સજ્જતા સજ્જતાએ તંત્રી સાથે પરવારો પત્રવ્યવહાર કરવો.

૪. કોઈ પણ લેખ પૂર્વે જાતે કે બીજાએ અન્ય સ્થળે પ્રસિદ્ધ કર્યો હોય તો તે કૃપા કરી ન મોકલવો.

૫. દરેક લેખ તેમજ મોકલેલ ગ્રંથની સમાલોચના સમય સ્થળ વિચારીને જમ બને તેમ ત્વરાએ પ્રકટ કરવાની કાળજી લેવાશે.

તવામિદિંગ, } મોહનલાલ દલીપચંદ દશાઈ
જીવે માણે } B. A. L.L. B. વકીલ હાઈકોર્ટ,
લોહારાલાલ, } માનદ તંત્રી
સુખાણ } માનદ તંત્રી

જૈન યુગ

પણ આમ માત્ર જ્ઞાનમળની મહત્તા ઉપર જ ધ્યાન કે તો મુલ્યને નોતરતા જેવું, દુનિયાની સપાટી ઉપરથી સાંકે થઇ જવા જેવું છે. આપણા જ્ઞાનજાગરણ વારસો, માત્ર પૂર્વજોના શુભગાનથી નહીં, પણ તેમની સિદ્ધિ અને તેમના વિનયો કરતાં જે મોટી સિદ્ધિ અને મોટા વિજયો સાધીને આપણે ચોમારી સંપાદિએ, આપણા પિતામહેને માટે સર્વજ્ઞતા અને સર્વ સમિતમાનપણાનો દાનો કરવામાં તેમની સાચી રહિતિ નથી; પણ જ્ઞાનની શોધમાં જીવંતીનર અથાક પરિશ્રમ સેવવારા તે જ્ઞાનના પરિવાજક હતા એમ કહેવામાં અને એમ કહો, એ પગલે બાલકમાં તેમની સાચી સ્તુતિ છે. કેટલા સહજ સંવતરોના અવિરત પરિશ્રમને પરિણામે તે આપણે માટે આપણે કીમતી જ્ઞાનનો વારસો મળતા મળ્યા એ કલ્પનારી સમર્થ કલ્પના પણ આને આપણમાં ક્યાં નહીં છે? આને આપણમાં નથી એ શક્તિ કે નથી એ પ્રતિમા, નથી એ કલ્પના કે નથી એ ઉલ્લભ, એ હિંસાએ આપણે અત્યારે સોય કંચાલ, ચીંથરેલાલ બની ગયા છીએ. આને આપણને પ્રમાદ અને નિરાશાએ ઘેરા છે. પણ મુલ્યના પુરોગામી જેવાં એ પ્રમાદ અને નિરાશાનાં પંજમાંથી છુટી આપણે ફરીવાર જીવન અનુભવનું જ નેતરો; અને એ નવજીવન, એ પુનરુત્થાન કયાંય જાહેરથી નહિ, પણ હીનરમાંથી જ પ્રગટશે. આને ચોમેર પ્રસરતી જતી રાષ્ટ્રીય અસ્મિતા એ આ આવતા નવજીવનનાં શુભ સંકેતચિન્હો છે.

—જગદીશચંદ્ર બોઝ

પુસ્તક ૧

વીરાત સં ૨૪૫૨ વિં ૨૦ ૧૯૮૨

માઘ અંક ૬

તંત્રીની નોંધ

૧. અહિંસા ઉપર લાલા લજપતરાય
'અહિંસા પરમો ધર્મ:' એ હિન્દુ સિદ્ધાન્ત છે અને લાલા લજપતરાયે પોતાના 'પીપલ' નામના પત્રમાં તેની સ્પષ્ટ ચર્ચા કરી છે. તે જણાવે છે કે:—

The doctrine of Non-Violence (Ahimsa) is an integral part of Hindu Culture. In my judgment it is the highest evolution of ethics that can be conceived by man. Non-Violence at any cost and under any circumstances is a doctrine that ennoble individuals and raises them to the status of angels, but to communities and nations as such it has proved demoralising.

It is a feature of Hinduism which raises it above every other religion in the world.

—અહિંસાનો સિદ્ધાન્ત હિંદુ સંસ્કૃતિમાં એક પ્રાધાન્ય ભાગ લે છે. મારા વિશ્વપ્રેમી મનુષ્ય કદાચ એકે તેટલો ઉચ્ચમાં ઉચ્ચ ઉત્કૃષ્ટિ નીતિશાસ્ત્રમાં ચળે તે સિદ્ધાન્ત યથો છે. કોઇ પણ જોગે અને કોઇ પણ સંજોગમાં અહિંસા રાખવી એ સિદ્ધાન્ત વ્યક્તિઓને ઉદાત્ત બનાવે છે અને દેવદૂતની કક્ષામાં તેઓને લઇ જાય છે. પણ કોઓને અને પ્રાણીઓને માટે જે રીતે કોઓ અને પ્રાણીઓ છે તે રીતે તે સિદ્ધાન્ત હતાશીય? — નિસ્તેજ બનાવે છે, એમત સિદ્ધ થયું છે."

હિંદુધર્મનું એક એવું લક્ષણ છે કે તેણે તે સિદ્ધાંતને જમતના અન્ય દરેક ધર્મ કરતાં વધુ મહત્વ આપ્યું છે. પોતાની શું માન્યતા છે તે નીચે પ્રમાણે ઉપસંહાર કરી બતાવે છે:—

While non-violence generally is a beautiful doctrine and almost the highest form of morality in the case of individuals, it is subject to certain obvious limitations which ordinary people usually disregard in applying it in the affairs of corporate and national life. They make it synonymous with the shirking of duty, with taking no risks, in brief, with cowardice. While professing and pretending to be non-violent, they commit all kinds of violence in thought, word and deed, short of taking such risks as are involved in taking or sacrificing life even when the latter is required in the defence of one's honour, the honour of one's females and the honour and safety of one's motherland. This mentality grows so strong, that it makes people callous to all sentiments of honour. It makes them prefer slavery and dependence to freedom and independence. It may turn them into hair-splitting logicians and philosophers, but it destroys completely their manhood and their sense of honour.

— જ્યારે વ્યક્તિઓને અંગે અહિંસા સામાન્ય રીતે એક સુંદર સિદ્ધાંત છે અને પ્રાયઃ તે નીતિનું ઉચ્ચામાં ઉચ્ચ સ્વરૂપ છે, ત્યારે સામુદાયિક અને પ્રાંતીય જીવનના કાર્યોમાં તે સિદ્ધાંતને કેટલીક દેખીતી ગર્યાદાઓ છે તેની ઉપેક્ષા સામાન્ય લોકો તે સિદ્ધાંતને લાશુ કરતાં કરે છે. તેઓ તેના એવા જ બાવાર્થ કરે છે કે ફરજથી અજગા રહેવું, કોઈ પણ જોખમ-સાહસ ન ખેડવું — ટુંકમાં તેનો અર્થ કાયરતા કરે છે. તેઓ બહારથી અહિંસક હોવાનો દેખાવ કરે છે. યા દબ કરે છે તેની સાથે તેઓ વિચાર, શબ્દ અને કૃતિમાં બધી જાતની હાંસા કરે છે અને તેમાં એટલો બાધ રાખે છે કે જ્યારે

પોતાની પ્રતિજ્ઞાના અચાવમાં, પોતાની સ્ત્રીઓની અબજના અચાવમાં અને પોતાની સ્વદેશભૂમિની સહીસલામતીના રક્ષણાર્થે કોઈના જીવ લેવામાં યા પોતાનું જીવન અર્પવામાં જે જોખમો હોય છે તે ખેડતા નથી. આ મનોદશા એટલી બધી ક્રમે ક્રમે પ્રખર બને છે કે તે લોકોને પ્રતિજ્ઞાની સર્વ ભાવનાઓ પ્રત્યે લક્ષરહિત બનાવે છે. તે તેમની પાસે શુક્તિ કે સ્વતંત્રતા કરતાં શુલામગીરી અને પરતંત્રતા પસંદ કરાવે છે. તે તેમને સુક્ષ્મતમ ચર્ચા કરનાર નૈયાયિકો અને તત્ત્વજ્ઞાનીઓ બનાવે છે પરંતુ તે તેઓના મનુષ્યત્વ અને પ્રતિજ્ઞાના ભાવોનો નાશ કરે છે.”

આ રીતે લાલા લજપતરાય પોતે જ નૈયાયિક બની અહિંસાનો સિદ્ધાંત વ્યક્તિગત અને સમજિગત એમ બેદ પાડી તેનાં જૂઠાં જૂઠાં પરિણામ સમજાવે છે. આનો અંતર્ગત આશય તો મહાત્મા ગાંધીજીના અહિંસાના ઉચ્ચ સિદ્ધાંત પર આક્ષેપ હોય તેમ અમને લાગે છે, પણ તે તેમણે સ્પષ્ટ નજીવ્યું નથી. મહાત્માજીના અહિંસાના સિદ્ધાંત એક ઘેલછા છે એવું તો તેમણે ઉઘાડી રીતે સને ૧૯૧૬માં જણાવ્યું હતું, પણ ત્યાર પછી મહાત્માજીએ પોતાના આત્મજીવથી તે સિદ્ધાંતને રાજકીય વિષયમાં સંપૂર્ણ રીતે કાર્યજિત સ્વરૂપમાં મૂકી આખા દેશને પોતાની સાથે લઇ લીધો, તેથી લાલા લજપતરાય ઉઘાડી રીતે તેમના પર સ્પષ્ટ રીતે આક્ષેપ કરવા કરતાં સામાન્ય રીતે ટીકા ચર્ચાપ્રસંગે કયાં જાય છે; તેમજ તેમણે જાનોના સંબંધે — તેમના સિદ્ધાંતો સંબંધે પોતાના હિંદીમાં લખેલા ‘ભારતવર્ષના ઇતિહાસ’માં કેટલુંક અજ્ઞાન-અમજનનિત લખી નાંખ્યું છે કે જોને રદીઓ મુળ્યની જન એસોસીએશન ઓફ ઇન્ડિયા તરફથી નીમાએલી કમિટીએ અંગ્રેજીમાં ‘Historical Facts About Jainism’ એ નામથી તૈયાર કરેલો હાત્ર હપાઇ ગયો છે.

લાલાજીના પહેલાના અહિંસાના વિચારમાં અને ઉપર જણાવેલા છેલ્લા વિચારમાં ધણે ફેર

પડેલા જણાય છે. આ હેતુના વિચારમાં અહિંસાના સિદ્ધાંતને ધેરણા કે એવી રીતે ઢીલો ઉતારી પાડવામાં આવ્યો નથી. વ્યક્તિએને માટે તો નીતિને ઉચ્ચમાં ઉચ્ચી-કોટિએ લઇ જતાં ને સિદ્ધાંત પ્રતિપક્ષિત થાય તે અહિંસાનો છે એવું તેમજે મયાર્થપણે સ્વીકાર્યું છે. પણ સમુદાય કે પ્રજા માટે તો તે કામરતામાં પરિણમે એવું અત્યારે સુધી સામાન્ય રીતે માનવામાં આવે છે. તેના જ પડથો તે પાડે છે. અહિંસાનો સિદ્ધાંત પૂરી રીતે ન સમજવાથી, કાર્યશૂન્યતા, કાયરતા, નિસ્તેજતા જન્મે છે એ સ્વીકારી શકાય, પણ તે સિદ્ધાંતને સંપૂર્ણપણે જળવવાથી કોઇ પણ પ્રજા પોતાનું પરાક્રમ, આત્મ-જગ જળરા પ્રમાણમાં દાખવી પ્રતિપક્ષી ગમે તેવા સમર્થ હોય તેને પણ હાર આપી શકે છે. કાયરતા, નિષ્તેજતા, નિસ્તેજતાનો ત્યાગ દરેક અહિંસાવાદીએ — જેના તેમજ દિહુએએ કરેલા બેઠાએ.

૨. જૈન શિલ્પ

આ વિષય અંગે ધર્મબન્ધુ જામનગરના સ્ટેટ એન્જીનીયર રા. કાલાભાઈ બાલાભાઈ કોરા એલ. સી. ઇ. તા. ૧૮-૧૨-૨૫ના પત્રમાં જણાવે છે કે:

‘જૈનયુગમાં ઉલ્લા (૪૫૫) અંકમાં થી મહાવીર જૈન વિદ્યાલયની નોંધને અંતે જૈનના શિલ્પ સંબંધે લેખકે થોડા જ સૂચના કરી છે. મારા પોતાના તે સંબંધે અમુક વિચારો ધણા વખતના છે. મનગોપાલ લાગવા વખતનાને મેં ખાતરી કરી પછી છે. પ્રસંગ લઈ આપને ટૂંકમાં લખવા માગું છું.

જેનાના શિલ્પ સંબંધે કમ્પતા, કારીગરી, લઘ્યતા, સંબીતા સંબંધે આ દેશ કે વિદેશના કળા વિજ્ઞાનથી જાણીતા કોઈ પણ માણસને બે મત છે જ નહિ. હંડોઇ પ્રકાશકે વખાણ કરે છે. જૈન મંદિરો જેવાં સ્વચ્છ જળ-વાપેલાં રહે છે તેવાં બીજાં કોઇ પણ ધર્મનાં મંદિરો રહેવાં નથી એમ પણ સાત સારા અનુદર્શની માણસના મુખે મેં સંભોળ્યું છે.

હવે તે મનેલા વારસાનું થાય છે શું? કે તેમની સ્વત્તા, પવિત્રતાને હક્કત પહેલે તેમ મરામત, સુધારા વધારા કે આનુબાહ નવાં બાંધકામો થાય છે. ૨ નવાં બાંધકામો — જેનાનાં ભંડેર બાંધકામો આ જમાનાનાં

શિલ્પ અગર જુનાં નજીકનાં જૈન બાંધકામથી તંબૂન બીલે જ રીતે, આપણા શિલ્પને નામોરણી લગાડે કે આપણી બેલકારી ખતાવે તેવાં થાય છે.

તેમ ધવાનું કારણ થોડાં સારા સલાહકારની ખાતરી, લોકોની બેલકારી, કાચવાહકોનું અજ્ઞાનપણું.

સુધારો વધારો કરનારા, મરામત કરનારા, કાંમ કરનારા લોકોએ તેમજ સખી ગૃહસ્થો દાન-પૈસા પુરા પાડવાનું, પૂર્ણ શ્રદ્ધાથી નિઃસ્વાર્થપણે પોતાની યથામતિ શક્તિ બીચારા કરે છે પણ શું કરે છે, કંડું દેખાશે, શું ખચર (ખચર) થશે તેવું તેમને યુરૂં જાન હોઈ નથી. ઘણી વાર તેઓ કારીગર મીઠીની આવડત, કુદિના લોભ થઈ પડે છે. પરિણામે જૈન શિલ્પ અને કામને સહન કરવું પડશે. ધર્મને હાલના નિયતિયે પણ ટકાવી રાખવામાં આપણું હંથો કાટિનું શિલ્પ ધણી મોટા બામ ભજવે છે એમ માફ માનવું છે.

જૈન શિલ્પ પ્રમાણે બાંધવું હમેશાં મોંઘું છે તેમ નથી. મુખ્ય નિયમે, મોટી ‘આઉટલાઈન’ જૈન શિલ્પ કલાની કાયમ રાખી વધારે પડતું *ornamentation* મૂકી દઈ બ્યાજબી હદમાં કામ થઈ શકે.

મારા જામનગર દાખલ થયા પછી યહોમાં ચાલતી પાડોડ — *Impressment* ને અંગે અત્રેનાં જૈન હેતુ-સરોની આનુબાહ પડતી જગ્યાઓ પછી જેનેનાં *Impressment* ની લાઇન પ્રમાણે કરવાના બાંધકામમાં થોડા સમજુતીથી ‘કામ લેવાથી હું પોતે ખાતરી નહીં રાક્યો છું કે જૈન હેતુસરોની આસપાસનું બાંધકામ ચાલી રીતે પણ તેમાં ભવે તેવું કરવામાં ને નિરસાય થોડા સલાહ આપવામાં આવે તો લોકો કુશળી તે પ્રમાણે કરે છે — સમજે છે ને તેમ કરવામાં સ્ટેટ તથા લોકો હલચલને સંતોષ મેળવવા હું ભાગ્યશાળી થયો છું એટલું જ નહિ પણ આ જમાનામાં હેતુની આનુબાહ સુધારા વધારા કેવા કેવી રીતે થવા જોઈએ, જેનાનાં બાંધકામ કેમ થવાં જોઈએ, તેના નયુનો પુરા પાડવાની અને કમદા તક મળી છે. ને જૈન અગ્રણીને તે દરમિયાન જામનગર આવવા જેવા તક મળી છે તેમની ખાતરી થઈ છે. (જુઓ ટાઇમ્સ ઓફ ઇન્ડિયા ઇલસ્ટ્રેટેડ વીકલી ૨૨-૧૨-૧૯૫૦ અંક)

બીજી રીતે થયેલાં કામો સંબંધે લખવું અશ્કાને કે અવગણ્ય ગણાય, પણ એક સાધારણ દાખલા તરીકે હું લખીશ આપ પણ જોતા હશે કે પવિત્ર ચેતનજ્ય પર પણ ઘણે ઠેકણે ‘સહદસ’ ચોડાય છે. અમદાવાદ, મુંબઈથી સખી ગૃહસ્થો તે ચોડવાં મોકલવા હશે, ને

ત્યાં કંઈ પેણ મેળ, રંગ, ભાતની સરમામણી વિના અત્યુક
નતિ ચોડતાં થોડાં ઘટે તો કારીગર પોના પાસે ખીજી જો-
શીલક નત હશે તે ગમે તેમ વચમાં કે ઘટે ત્યાં લગાડી
દે છે. ધરતાં તે જ નતનાં મંગાવવાની કે મેળવવાની
તરફી કાણુ છે. ઈચ્છા આગળ એક મંડપ હાલ કરેલો છે.
ક્યાં જીવું મંદિરોનું જૈન શિલ્પ ને ક્યાં ચોખ્ખું.
‘સોમન ચિયેટર’ જેવા મંડપ. દોષદૃષ્ટિ નહિ પણ
દાંખવા તરીકે જ લખું છું.

મોટાં સાવજનિક નવાં જૈન આરાધન મટે કે નવાં
શિલ્પના જગમરાહુર જૈન મંદિરોની સંભાળ જળવણી
ખાસ કરી કળાની દૃષ્ટિએ (વહીવટ નહિ) તે મટે
સલાહકાર તેમાં રસ લેતા શુદ્ધસ્થાનું મંડપ જોઈએ તેમ
હું માનું છું. ફરજ નહિ પણ ચોખ્ખું સજાહસમજીતીથી
પણુ ધોણું ફેર પડી બલિષ્ઠમાં તેહું થોડું થયે.”

આ પત્ર લખ્યો છતાં ધણું વિચારવા ચોખ્ખું
હોવાથી આવ્યો અત્ર આવ્યો છે. જૈન શિલ્પ સંબંધી
આપી પણ વિશેષ હકીકતવાળો ને તે. સંસ્કૃતિની
માહિતીવાળો લખી મોકલવાની રા. કારા સાહેબને
વિનંતિ કરીએ છીએ; સાચે શ્રી આણંદજી કલ્યાણ-
જીની પેઢી અનેક તીર્થોના વહીવટો કરે છે તેઓ
અને નવાં મંદિરો હવે પછી બાંધવામાં દ્રવ્ય ખર્ચ-
નાર જન શ્રીમતો આ વાત ધ્યાનમાં લેશે. પાશ્ચાત્ય
પૃથ્વિનું અંધ અનુકરણ આખી શિલ્પકૃતિને બગાડી
દે છે, નવાં મરામત કામોમાં રહેતી બેદરકારીએ
જૂના શિલ્પ સાચે જૂના શિલાલેખોનો પણ નાશ કર્યો
છે અને તેથી પ્રાચીન કલાનું ખૂન કરવા ઉપરાંત
ઐતિહાસિક પ્રમાણોનો ખર્સ કરવામાં આવ્યો છે
તેથી પારાવાર ખેદ થાય છે. હવે એ સ્થિતિ
અટકશે? તે સ્થિતિ અટકાવવા માટે આણંદજી
કલ્યાણજીની પેઢી એક કુશળ જૈનશિલ્પના જ્ઞાનવાળા
ને પ્રાચીન શિલ્પકલા પ્રત્યે પ્રેમ ધરાવનારા એ-
નીયર રાખી શકે, ઉપર જણાવેલ એવું સલાહકારનું
મંડપ કરી શકે; અને આવી વાત પર ધણા વર્ષો
પહેલાં ‘હિરણ્ય’ પત્રકારા ધ્યાન ખેંચ્યું હતું, પણ
‘કાણું સાંભળે છે?’ એવો જ ખતિ સંભળાયાં
કરે છે ને હૃદયને ચીરે છે. છતાંય આ ફરીથી
અવાજ કરીએ છીએ અને એ ચમત્ક્રમ તેની
ધારેલી અસર કરે એટલું દમ્બીએ છીએ. શ્રીમતી

કોન્કરન્સે આ સંબંધમાં ચોખ્ખું કરાવ કરી તેનો
અમલ વ્યવહારપણે કરાવવામાં પ્રયત્નશીલ રહેશે
એવું સૂચન કરીએ છીએ.

૩. શ્રી આણંદજી કલ્યાણજીની પેઢી ને શ્રી શાંતુજીચાટિ તીર્થો

શ્રી શાંતુજી તીર્થે સંબંધી અમે ગયા અંકમાં
લખી ગયા છીએ. તેમાં જણાવેલી આણંદજી
કલ્યાણજીની પેઢીની સભા તારીખ ખીજી ત્રીજી ને ચોથી
જાન્યુઆરીએ મળી ગઈ અને તેમાં કેટલાક ઠરાવો
પસાર થઈ ગયા તે સર્વ ઠરાવોનો સાર તે પેઢીની
સ્થિતિ મજબૂત કરવા પ્રયત્ન હતો. તે ઠરાવોની
કેટલીક હકીકત વર્તમાનપત્રોમાં આવી ગઈ. તેમાં
‘જેક જોડ કે સમાધાન’ની વાત સ્પષ્ટપણે જોવામાં
આવતી નથી. કરવા ધારેલા ઠરાવોને તેમાં થોડા
સુધારા ને ઘટાડા કરી સર્વ સભ્યો તેમજ આમંત્રિત
આગેવાનોએ ટેકા આપ્યો છે અને પોતાના હાથને
જે જોર જોઈતું હતું તે આપ્યું છે. કાષ્ઠપથને
પેઢીની સ્થિતિ તીર્થોના મહાન પ્રશ્નનું નિરાકરણ
કરવાના પ્રયત્નમાં ઢીલી પોચી કરવાનું સ્વપ્નમાં પણ
આ વખતે હોય એવું જણાયું નથી, તેમ તેવું ધારી-
લેવાનું અનુમાન પણ ખોટું જ હોય એવું સર્વને
જણાયું છે.

મુંબઈના આગેવાનોએ ધણા મોટા પ્રમાણમાં
આમંત્રણને માન આપી હાજરી આપી હતી, અને
સભાના કાર્યવ્યવહારમાં પોતાના ખુલા વિચાર
જાહેર કરવા ઉપરાંત દરેક જાતની સવગતા સુગમતા
આપી હતી. તે સભામાં જુદે જુદે સ્વયંથી આવેલી
સૂચનાઓનો સમય સાર મૂકવામાં નહોતો આવ્યો.
પહેલાં તો કાર્યક્રમોનું ખોણું મૂકવામાં નહોતું આવ્યું
પણુ ચર્ચા — જિદ્દાપોહ થતાં અનેક જાતની સૂચના-
ઓ હાજર થયેલા પૂરી કેટલાયે મૂકતાં તે માટેના
વિચારોની આપસે કરતાં વાતાવરણ ધીમે ધીમે
આણું, સ્પષ્ટ અને નિરાવેશી થતું ગયું અને પછી
જોડાયેલા પ્રતાપો પ્રત્યે ગમન થયું.

અમે દરેલી સૂચનાઓ — યુક્તિ ઉપાધો પૈકી
અર્ધસામય અસહકારની મોખ્ખી ચર્ચા ને સંબંધ

યદ, પણ તે માટેના રીતસરનો રપટ ઠરાવ થયો નથી. કેપ્ટેન માટેની વાત ત્રીસો માટે જરૂરી લાગણીના દબાણથી પ્રેરાઈ રપટપણે સ્વીકારવામાં નથી આવી. ખીજ એક મુદ્દાની વાતનો અંગે રપટ હસારે કયો હતો કે 'આવી સભામાં એક નાની વગદાર આગેવાનોની કમિટી નીમવા કે ખીજ ઉપલે યોજવા — અગવળ ગામોમાં અમુક પ્રકારની દરેની વગેરે સંબંધી નિર્ણય થઈ શકે તેમ છે' — આનો સ્વીકાર આખરે પણ એક ખેલાડીની ભાવનાથી (sportsman's spirit થી) થયો છે એ આનંદ-દાયક બિના છે.

આ સભાનું સમસ્ત કામ સમસ્તપણે બહાર ન પાડવાની દરખાસ્ત મંજૂર થઈ હતી તેથી તેમાં સમસ્તપણે હિતરી શકીએ નહિ, પણ જે ઠરાવે 'આર્થિક' બહાર પડેલ ગણીએ છીએ તે પર તેમજ અમે પોતે આ સભામાં હાજરી આપી તેની કાર્યવાહીમાં સાંતિથી, સચક તરીકે તેમજ અવિરોધક બંધુભાવે ભાગ લીધો છે તેથી તેવા એક ભાગ લેનાર તરીકે અને એક પત્રકાર તરીકે ત્યાંની સભાના વાતાવરણ પર સમુચ્ચપણે ટુંકમાં ખ્યાલ આપવો આવશ્યક અને યોગ્ય છે તેથી જ લખવા પ્રેરાયા છીએ 'કમિટી' નીમવાની વાત મુખ્યપણે આવશ્યક ધણીએ માની હતી અને તેનું પગરણ કરી તે વાત અચસ્થાને મૂકવાની વિનંતિ અમુક ભાષ્યોએ કરી હતી, પણ તેના સંપૂર્ણપણે સ્વીકાર કરવામાં વહિવટદાર પ્રતિનિધિઓ પૈકી કેટલાંકને બંધારણનો સવાલ ઝાડો આવે છે, બા તેના અર્થ તેમનામાં અવિશ્વાસ છે એમ પણ લેવાય — એવા એવા ખ્યાલથી પ્રેરાઈ કામચી નીમવાના પ્રસ્તાવ માટે બારે બેંચેસ થઈ હતી. બંધારણનો સવાલ ઉપરિથત થતાં સન ૧૯૧૨ માં ઘડાયેલા બંધારણનો ૧૬ મો ઠરાવ ખતાવી તે પ્રમાણે કરવામાં કુદરપણે વાંધો રહેતો નથી, તેમજ 'એક ફરતાં બે બહા', તેમજ કમિટીમાં જેના નામો સૂચવામાં તેઓ અતિ પ્રતિષ્ઠિત, ઉચા દરજ્જાવાળા, સાગણીવાળા અને બાહ્ય કુશળ આગેવાનો છે તેમની સલાહ અને સહાય અતિ ઉપયોગી વિવક્ષ્ય

એજ આશય આ કમિટી નીમવાનો છે અને તેમાં અવિશ્વાસ જેવું નથી એ પણ રપટ કરવામાં આવ્યું. બંધારણની ૧૬મી કલમ પ્રમાણે આ સભા રથાનિક પ્રતિનિધિઓ ઉપરાંત આમંત્રિત આગેવાનોની હોવાથી આ સભા તે કમિટીનો પ્રસ્તાવ બહાંગણરૂપે કરી શકે અને પછી તે ઠરાવ રથાનિક પ્રતિનિધિઓની પાસે વહીવટદાર કરનાર પ્રતિનિધિઓ મૂકે અને તેઓ પોતાને યોગ્ય લાગે તે પ્રમાણે તેના સંબંધી કરી શકે એમ અર્થાં થઈ. ઉપર જણાવેલ બંધારણનો ૧૬ મો ઠરાવ નીચે પ્રમાણે છે:—

'વહીવટ કરનાર પ્રતિનિધિઓને ઉપરના ઠરાવો પ્રમાણે વહીવટ કરવાના દરમ્યાન કાંઈ અઘડચણ પડે તો અગર જરૂર જણાય તો તે હકીકત રથાનિક પ્રતિનિધિઓને બહાર કરી તેમની મીટિંગના બહુ મત પ્રમાણે જે ઠરાવ થાય તે પ્રમાણે વર્તવું અને તે ઠરાવ અપો હિંદુસ્થાનના સકળ સભા કરેલો છે એમ ગણાશે.'

આ પરથી સકળ સંધની મીટિંગ બેલાવી તેમની સંમતિ લેવાની જરૂર નથી. અત્યારે emergency પડી છે — જરૂર છે માટે કમિટીનો ઠરાવ કરવામાં વાંધો નથી... આમ અનેક અર્થો યતાં પહેલાં આગેવાનો મિશ્રિત આ સભાએ બહાંગણરૂપે ઠરાવ કયો કે જેનો સાર નીચે મુજબ છે:—

"આ સંધની મળેલી માર્ગ રથાનિક પ્રતિનિધિની મીટિંગને બહાંગણ હરે કે કેમ શેનું જરૂર; તીર્થને અંગે ઉપરિથત રહેલા જનુરિરિકરના તથા રથાપાના પ્રશ્નને અંગે કર્યા પગલાંથી ભરવાં તેનો નિર્ણય કરી તે મુજબ અમલ કરવા માટે નીચેના સાત ગઠસ્થાની કમિટી કલ સભા સાથે—બંધારણની કલમ ૧૬ની રૂપે—નીમવી ૧ શેઠ અંબાલાલ સારાભાઈ, અમદાવાદ, ૨ શેઠ કીકલાઈ પ્રેમચંદ મુંબઈ ૩ શેઠ સાંતિદાસ આશાકરજી મુંબઈ."

આ ઠરાવ શ. મોતીચંદ ગિરધર કાપડીઆ સોશીસીટી મુંબઈવાળા (કેન્ડેન્સના હાલના એક જનરલ સેક્રેટરી) એ મૂક્યો અને શ. મુરઘંદ પી. બહાણી બી. એ. એલ એલ. બી. એ તેને રૂઝું આપ્યો. પછી તે ઠરાવ પર રીતસરનો ઠરાવ કરવા

માટે સ્થાનિક પ્રતિનિધિઓની સલાહોલાવાઈ, અને તે વખતે ઘણી અર્થાં રકમ પછી અને વહીવટદાર પ્રતિનિધિ સાહેબો તરફથી પોતાની મુશ્કેલીઓ મૂકાયા પછી વિચારને અંતે નીચે મુજબનો કરાવ થયો કે જે તેના સમસ્ત શબ્દોમાં ક્યાંય બહાર પડેલ અમને જાણવામાં આવ્યો નથી તેથી અમને તેની નકલ પ્રાપ્ત થઈ છે તે પ્રમાણે સદાચરે જાણીએ છીએ:—

“સુરતવાળા શેઠ ગુલાબચંદ દેવચંદે નીચે પ્રમાણે કરાવેલ શુદ્ધ કર્ણી કે શેઠ આણંદજી હાલજીના વહીવટ કરનાર પ્રતિનિધિઓને એમ જણાય છે કે શ્રી શ્રી શ્રી શ્રી નવ્ય તીર્થના સંબંધમાં હાલ જે જે સલાહો ઉપસ્થિત થયેલા છે તેમાં રમોપા તથા જ્યુરિસિક્શન (હકુમત)ના સલાહોના સંબંધમાં કામના પ્રતિષ્ઠિત ગૃહસ્થોની સલાહ અને શક્તિનો લાભ લેવાથી આપણી કામને નિષ્ફળ ગણી શકે તે પ્રમાણે તેમણે જાહેર કરવાથી આજની મહેલો સ્થાનિક પ્રતિનિધિની ખીડી કરાવ કરે છે કે નીચેના ત્રણ ગૃહસ્થો એટલે કે શેઠ કોકાભાઈ પ્રેમચંદ, શેઠ અબાલાલ સારાભાઈ તથા શેઠ ચાંતિદાસ આસકરજીને વહીવટદાર પ્રતિનિધિઓમાંથી જે ચાર પ્રતિનિધિ સાહેબોને વહીવટદાર પ્રતિનિધિઓની કમિટી જુદી માટે તેમની સાથે મળીને રૂપરૂપા અને સલાહોનું નિરાકરણ કરાવવા માટે જે જે ઉપાયો લેવા ચોચ જણાય તે લેવા સંપૂર્ણ સત્તા સાથે નીમવામાં આવે છે.

“ઉપરની કમિટી હાલમાં જ્યુરિસિક્શન અને રમોપાના સલાહો લેવા થવાથી અસાધારણ પ્રયત્નને લીધે નીમવામાં આવેલ છે. કદાપિ રમોપાના સલાહનો નિષ્ફળ પહેલાં થઈ નય અને પછી આ કમિટીની વધારે જરૂરીયાત એ વહીવટદાર પ્રતિનિધિઓને ન લાગે તો ત્યારે આ કમિટી બંધ થશે.

“આ કરાવ અસાધારણ સંજોગમાં કરવામાં આવ્યો છે તે તે ભવિષ્યમાં કાળલાયે જણવામાં આવશે નહિ.”

આ અખો કરાવ અખંડ સ્વરૂપે રસાર થયે, અને તે સરહતથી સમજાય તેથી અમે તેના એક પારાને ત્રણ પારામાં વહેંચીને મૂકીએ છીએ. આ કરાવની રૂએ હવે કાર્ય ધણું ઉત્તમ, અડપથી અને સંતોષકારક રીતે થશે એમાં અમને વિશ્વાસ છે અને તેથી વહીવટદાર પ્રતિનિધિઓ દ્વારા જ પોતાના તરફથી

આ કમિટીમાં કામ કરવા માટેના ચાર પ્રતિનિધિઓ આત્માર સુધીમાં નીમેલા ન હોય તો દુરત નીમી લેશે, અને તેમની સાથે મળી ઉક્ત ત્રણ મહાજનો પોતાની સર્વ શક્તિઓ ખર્ચી ઉત્સાહથી અને પ્રેમથી કાર્ય કરી સમસ્ત જૈનસંઘને સંતોષ આપશે. સંઘે તે કમિટીને સર્વ પ્રકારની સત્તા આપી છે. તેથી હવે સંઘ તેના પ્રત્યે એક થીટ માંડી તે જરૂર આ મહાતીર્થના પ્રજનો નિવેડા સંતોષકારક સત્વર લાવશે એવી ખાત્રી રાખી લેવાં કરશે. જે કંઈ કાર્ય કરવામાં આવે તેમાં મુંમુષુ વગેરેના જૈન ધારા-શાસ્ત્રીઓની સલાહ અને મંહેતતનો ઉપયોગ સવિશેષપણે કરી શકાય તો વધારે યોગ્ય થશે.

વિશેષમાં સ્થાનિક પ્રતિનિધિઓ તથા તેમાં એકઠા થયેલ આગેવાનોએ પોતાના ગામોમાં જઈ જે અરજ વગેરે કરવા માટે કરાવ કર્યો છે તે પ્રમાણે હમણાંથી જ દુરત જ વગર વિલાંબે કરવા કટિબદ્ધ થશે.

એકંદરે સભાનું કાર્ય, નિર્વિધિ અને લાગણીનાં પુર હતાં ચાંતિથી થયું હતું તે માટે તેના સંચાલકો તેમજ પ્રમુખ સાહેબ શ્રીમાન કરુણભાઈ લાલભાઈને ધન્યવાદ ધરે છે. પ્રમુખ સાહેબે સભાનું કાર્ય પાર ઉતારવા માટે અનેક જનોએ — સ્થાનિક પ્રતિનિધિઓ તરફથી શેઠ કુવરજી આણંદજીએ અને નિમંત્રિત ગૃહસ્થો તરફથી અગ્રેએ તેમજ રા. લગુભાઈ દલાલે ઉપકાર માન્યો હતો. તેમ કરતાં અગ્રેએ ટુંકમાં જણાવ્યું હતું કે:—

“દરેક ક્રિયા તદન ભ્રમ વગરની જ હોય એમ હોતું નથી. કાર્ય થયે નય તેમાં ભૂલો પણ થાય, પણ તે ભૂલોને સુધારેથી અને હવે પછી ભૂલો ન થાય એમ કરવું એજ આપણી ફેરજ છે. આ મહાકાર્ય મુદ્દપણે અસરકારક રીતે કંઈ રીતે પાર પડે તેનો વ્યવહાર વિચાર કરવા મળેલી આ સભાનું કાર્ય એક તોફાની ધમુદમાં મોઝાના કુશળ નાવિક સફળતાથી કાર્ય કરે તે પ્રમાણે પ્રમુખ સાહેબ પાર પાડ્યું છે તે માટે તેમને ધન્યવાદ ધરે છે. દરિયા તોફાની હતો એવા માન્યતા કાઢેલે રાખી હોય તો તે જમણા હલો એ આ સભાએ પુરવાર કરી આપ્યું છે. પ્રમુખ સાહેબ (જે આપણી જૈન કન્યેશનના

પ્રમુખ હતા) કે જેમના પિતાશ્રી તેમજ પૂર્વજોએ આપણી સમાજનાં અનેક શુભ કાર્યો પ્રત્યે તન મન અને ધન આપી સાક્ષાત્ક્રિયામાં જબરો ફાળો આપ્યો છે તે તેમના પગલે ચાલી ફાળો આપતા રહે છે અને આપશે. એમણે આ સમાજનું કાર્ય એકંદરે પ્રેમ નિષ્પક્ષપાત અને કાર્ય-ક્ષમતાથી નિર્વિરોધે અને સાંતિથી પાર પાડ્યું છે તે મારું હું નિમન્ત્રિત શુદ્ધરો તરફથી તેમજ મોરા તરફથી ઉપકાર માનું છું તેમાં બધા સદમત થશે જ. હવે આપણે જે કાર્ય કરવાનું છે તે તે પ્રમુખ સાહેબને આપણે બને તેટલો સહકાર, સહાય-સલાહ વગેરેથી આપી તેમનું કાર્ય વિશેષ ચરાસ્વી, જાન્યવસ્થમાન અને ચમકતું થાય એ પ્રમાણે કરવાનું છે."

શ્રી આણંદજી કલ્યાણજીની પેઠી એક વહીવટદાર પ્રતિનિધિ શેઠ લાલાભાઈ ત્રિદમલાલનું હમણાં અવસાન થયું છે તેથી તેમની પડેલી ખાલી જગ્યા તેમજ ખીજ ખાલી જગ્યાએ પૂરવાનું કાર્ય ટુરત જ હાથમાં લેશે અને કમિટી મારફત શ્રી શુદ્ધજી ત્રિવે સંખ્યા રમણપાની પૂરી થતી સુધે તા. ૩૧ માર્ચ ૧૯૨૬ સુધીમાં સાફ કાર્યકરી બતાવશે એમ અમે આશા રાખીએ છીએ. તે પેઠી લોકોને તથા લોકોના આગેવાનોને વિશેષ વિશ્વાસમાં લે, પૂછાતા સવાલોના પૂરા અને સંતોષકારક જવાબ આપે, બેઠતી માહિતી પૂરી પાડે તો તેના વિજય અને પ્રભાવ સમગ્ર સંઘમાં ફેલાશે. જે અન્ય તીર્થોના અગ્રણી ચાલે છે તેમાં મદદ કરવા સાથે તેની સર્વ માહિતી પોતાના ઠગજામમાં લેવી જ ધટે અને એજ સરતે મદદ આપવાનું અને ખાસ કરી પૈસાની મદદ આપવાનું પેઠી સ્વીકારશે.

સમેતશિખર અપિલ અર્થે હંજીડ મોઢેલા વહીવટ શ. કેશવલાલ પ્રેમચંદ મોઢી બી. એ. એલ. એલ. બી. યુરોપમાં પશુ જઈ જન સાહિત્યમાં રસ લેતા હમને જોકાબી આદિ અનેક વિદ્વાનોને મળી આવી ગત ૮ મી જાન્યુઆરીએ અત્ર પાછા ફર્યા છે. તેમના ત્યાગ અને પ્રેમ માટે અમે તેમને ધન્યવાદ આપીએ છીએ. તેમને વહીવટદાર પ્રતિનિધિ નીમવામાં આવે તો ઘણું થોડું થશે. તેઓ યુરોપના પ્રવાસની જાણવાયોગ્ય હકીકત પૂરી પાડશે—અહરમાં લાવશે એમ અમે ધ્રુવશું.

૪. આઠમી ગૂજરાતી સાહિત્ય પરિષદ

આ સંબંધે ગત માર્ગશીર્ષના અંકમાં અમે કહી ગયા છીએ. મુંબઈમાં પરિષદ અંગે પ્રદર્શન ભરતું કે નહિ તે સંખ્યા નીમાણેલી પેટા સમિતિએ રીપોર્ટ મોકલી આપ્યો છે ને તે અનુસાર પ્રદર્શન ભરવાનું નક્કી થયું છે. સત્કારમંડળ નીમાણ થયું છે અને તેના ઉપપ્રમુખો લગભગ ૧૭ ની સંખ્યા પૈકી જૈન સદગૃહસ્થો ત્રણ નામે શેઠ યુલાયચંદ દેવચંદ, રા. મકનજી જે. મહેતા ઍરિસ્ટર અને શેઠ માલુકલાલ પ્રેમચંદ રામચંદ નીમાણ છે. જ્ઞાનગરની સાતમી પરિષદમાં જે વિભાગો પાડવામાં આવ્યા હતા તે પૈકી એક જૈનવિભાગ હતો, પણ આ પરિષદમાં વિભાગો ન પાડવાનું નક્કી થયું છે. પરિષદ ભરતા મટિના દિવસો છટરના તહેવારોમાં તારીખ ૨-૩ અને ૪ એપ્રિલ ૧૯૨૬ શુક્ર, શનિ અને રવિ એમ નક્કી થઇ ગયા છે. હવે જેનોએ આ પરિષદ સંબંધે શું કરવાનું છે તે જણાવીશું:

૧. જૈન વિદ્વાનો અને લેખકોએ જૈન શિષ્ય, ઠળા, બાપા, સાહિત્ય આદિ સંબંધે નિબંધો-લેખો પૂરા પાડવાં ઘટે છે.

૨. જે જે ગૂજરાતી ભાષાના હસ્તલિખિત ગ્રંથો કેટલાયે જગરમાં મોબુદ છે તે તે પ્રદર્શનમાં મૂકાવા થોડું છે. શસા, ચોપાઈ, પ્રબંધ, સ્તવન, સ્વાધ્યાય, પૂજન, પેદા આદિ વિવિધ પ્રકારનું ગૂજરાતી જૈન સાહિત્ય છે અને તેમાં લોકકથા સાહિત્ય પણ છે—એ સર્વ પ્રદર્શનમાં મૂકવાની ખાસ જરૂર છે કે જેથી જૈનેતર વર્ગની ખાતરી કરાવી શકાય કે જૈનોએ ખહુ જગરો ફાળો ગૂજરાતી સાહિત્યમાં આપ્યો છે.

૩. કેટલાય ગ્રંથોમાં ચિત્રો છે તે પણ આ પ્રદર્શનમાં મૂકવાથી જૈનેતની ચિત્રકળા—દેશની ચિત્રકળાનો ખ્યાલ આપી શકાશે.

આપણા ગ્રંથોના ભંડાર ઘણે સ્થળે—જેસલમેર, અમદાવાદ, પાટણ, ખંભાત, લીંબડી, કરગ-કોડાયા, જ્ઞાનગર, વડવાણ, ખાલી, વીકાનેર, આદિ સ્થળે

મોટા છે. તેમજ સ્થળે સ્થળે તેવા નાના બંદારો પટારા આદિમાં ઉપાશ્રયોમાં મોબુદ છે, તે તે દરેક સ્થળના બંદારોના રખેવાળ ધર્મભાઈઓ ગૂજરાતી તેમજ ચિત્રિત કૃતિઓ સુદી પ્રદર્શનમાં મોકલાવી શકશે; વળી આપણા પૂજ્ય મુનિમંદારજી પાસેના પણ્ય અતિ અમૂલ્ય બંદારો છે — અંચોનો મોટો નિધિ છે દાખલા તરીકે શ્રી વિજયધર્મસુરિના અમદાવાદ ખંભાતના શ્રી સાગરનંદસુરિના છાણી આદિ સ્થળોના શ્રી કાંતિવિજયજી અને હંસવિજયજી નો વડોદરામાંના, શ્રી મોહનલાલજી મહારાજનો તેમજ ખીખા મુરતમાંના, શ્રી વિજયધર્મસુરિના આગ્રામાંનો, મુનિ શ્રી અમરવિજયજી પાસેનો સીતારનો વગેરે અનેક છે. આ સર્વ પોતાના અંચો વગેરે દર્શનીય યાત્રે પ્રદર્શનમાં મોકલી આપે તે તેથી જૈન સાહિત્યના તેમજ શાસનના પ્રભાવમાં એક આગળ પડતું કાર્ય કર્યું ગણાશે અને ધન્ય-વાદના પાત્ર બનશે.

આ સર્વ અંચો, યાત્રેની સહિસલામતી માટે અમે જણાવીએ છીએ કે તે માટે જૈનસ્થાપત્ય કોન્ફરન્સ ઓફિસ, ૨૦ પામડુનિ મુંબઈ ઉપર યા જૈનયુગના તંત્રી તરીકે અમારા દ્વારા મોકલવા વધુ યોગ્ય થશે અને તે માટે કોન્ફરન્સ ઓફિસ યા અંગ્રે પ્રદર્શનને સોંપતી વખતે બરાબર પહોંચ લાઇયું, અને તે પાછા મેળવી જ્યાં જ્યાંથી આવ્યા હોય ત્યાં ત્યાં મોકલી આપવાનો પ્રયત્ન કરીશું. પરિપદ્માં આપણી કોન્ફરન્સના અને જનરલ સેક્રેટરીઓ હોદ્દા પર છે — એક સંસ્કારમંડળમાં ઉપપ્રમુખ છે અને એક મંત્રી છે. અંગ્રે કારાબારી સમાના તેમજ સંસ્કારમંડળના તેમજ તે અંગ્રે નીમાયેલી એક સમિતિ નામે નિર્ણય પરીક્ષક સમિતિના એક સભ્ય છીએ એટલે પ્રદર્શનના અંગ્રે મોકલાતી યાત્રે-અંચોની સહિસલામતી — તેને આગાદ રિયલિટીમાં પાછાં વાળવાની ખાતરી અંગ્રે પૈકી કેમ પણ આપી શકાશે તેમ છીએ. વળી જે જે ગદ્યાલય જે જે નામથી મોકલશે તે તે નામે જ તે પ્રદર્શનમાં રજુ થશે; અને તે દર્શકો માટે જાહેર પદો આપવાનું

થશે ને અપાશે તે પદો — સુવર્ણ રૌપ્ય પદો જે જેને અપાશે તે તેને મોકલી આપવામાં આવશે.

આ સંબંધમાં આવનગરથી ડોસાભાઈ અભેયંદ સંઘનાં બંદારનાં પુસ્તકો તેમજ પોતપોતાની સભામાં રહેલા હસ્તલિખિત ગ્રંથો શેઠ કુંવરજી આણંદજી તેમજ રા. વલ્લભદાસ ત્રિભુવનદાસ ગાંધી, અમદાવાદથી ડહેલાના અપાસરામાંથી શેઠ મંગળજી અને વિમલ આદિના-લોહારપોળના અપાસરામાંથી રા. કેશવલાલ પ્રેમચંદ વકીલ, જન એસોસિએશન આદિ ઈડિયા ને મોહનલાલજી સેન્ટ્રલ લાયબ્રેરીમાંથી તેના મંત્રીઓ, તેમજ શેઠ જીવજીયંદ સાકરચંદ ઝવેરી વગેરે મોકલવાનો પ્રયત્ન કરશે એમ અને ખાતરી રાખીશું.

જૈન વિદ્વાનો ને લેખકો અમારા પર પોતાનાં નિર્ણયો મોકલાવશે, તે તે નિર્ણય પરીક્ષક સમિતિમાં રજુ કરી પાસ થશે અને તે તેને છંપાવી પરિપદ્માં વહેંચવાનો પણ પ્રયત્ન કરી શકાશે. વિશેષમાં તેમને વિનંતિ છે કે પરિપદ્માં જરૂર ભાગ લે, અને તે જ સમયમાં એટલે-તા. ૩-૪ અને પછી એપ્રિલ, મે, જુન અને સોમના દિનામાં આપણી જૈન કોન્ફરન્સ ભરવાનું નક્કી થયું છે તેથી તેમાં ભાગ જરૂર લેવાનો છે એટલે સાહિત્ય પરિપદ્માં પણ ભાગ એક દિવસ અગાઉ આપીને પણ લાભ શકાશે.

સાહિત્યપરિપદ્ તેમજ જૈન કોન્ફરન્સ બંનેના અંચાલકોને અમારી વિનંતિ છે કે બંને મળી પોત-પોતાનો ત્રીજ અને ચોથી એપ્રિલ — એ એ બંનેને સામાન્ય દિનામાં સમય એવો ને જુદો જુદો રખે કે જેથી બંનેમાં જૈનો ભાગ લઈ શકે.

સંસ્કારમંડળના પ્રમુખ સાહેબ તરીકે પ્રસિદ્ધ વિદ્વાન રા. કૃષ્ણલાલ મોહનલાલ ઝવેરી એમ. એ. એલ.એલ. બી. ની નિમણૂક સર્વાનુમતે થઈ છે. તેઓ જૈન સાહિત્યમાં પણ સારો રસ લે છે અને તે પ્રયો સહાનુભાવ અને લાગણી હમેશાં બતાવે છે. તેઓ સાહિત્યપરિપદ્નું કાર્ય સફળ અને વિજયપૂર્વક કરવામાં સર્વ કાંઈ કરશે એમ અમારી ખાતરી છે, અને પોતાના ભાષણમાં જૈનો અને જૈનસાહિત્યને નહિ બૂઝી જાય એમ તેમને વિનંતિ છે.

(અવસાન ૫૪ ૨૪૦)

ગૂજરાતના શ્વેતામ્બરોનું સાહિત્ય

(તેહનું દર્દીશા એક અંગ્રેજ લેખનો અનુવાદ)

યુરોપીય પ્રજાના સુશિક્ષિત વર્ગમાં કોઈપણ સ્ત્રી કે પુરુષને પ્રશ્ન કરો કે 'લુદ્ધ કોણ હતો અને જાદુ ધર્મ શું છે?' તો તેણી અગર તે હિંદુ ન તમારા તે પ્રશ્નો ઉત્તર આપશે કે લુદ્ધ તે એક મહાન ધર્મનો સ્થાપક હતો કે જે ધર્મનો મુખ્ય સિદ્ધાંત ખાસ કરી આપણા જગતના સર્વ પ્રાણીઓ પ્રત્યે દયા આચારમાં મુશ્કેલી નિર્વાહની પ્રાપ્તિ કરવાની છે તે છે અને તે ધર્મે લુદ્ધના મરણ પછી દિવને જીવી લીધું એટલું જ નહિ, પણ તે એ એક સ્વતંત્ર વર્ણમાં તો પૂર્વે એશિયાના ભાગમાં કે જેમાં જનપાનનો સમાવેશ થાય છે, ઇન્ડો-ચાઇનામાં અને પાસિફિક સમુદ્રના ટાપુઓમાં પ્રસરી ગયો. લુદ્ધ અને જાદુ ધર્મને સ્વતંત્ર સાહિત્ય યુરોપમાં અને ખાસ કરી જર્મનીમાં વિશાળ પ્રમાણમાં છે.

તે જ સ્ત્રી કે પુરુષને એવો પ્રશ્ન કરો કે 'જિન કોણ હતો અને જૈન ધર્મ શું છે?' તો તેણી અગર તે જાણે કે જો જવાબ આપી ન શકે તેવા દીન થઈ શું ચંચાકમાં પડી તમારા સાચું તારીને નેમ રહેશે. વળા યુરોપીયન પંડિતોમાં પણ જૈન ધર્મની પૂર્ણ ઉપચોગિતા, અને જે જગતે પ્રભાવ તેણે પૂર્વે દિવની સંસ્કૃતિ પર અને ખાસ કરી દિવના ધર્મ અને નીતિ, કળા અને વિદ્યાઓ, સાહિત્ય અને ભાષાઓ પર પાડેલો હતો અને હજી પાડેલો જાય છે, તે સર્વ પીઠાણનારા ઘણા થોડા છે, (જ્યારે અન્ય ધર્મ સંબંધી જાણનારા ઘણા છે).

એક વેળા જાદુ ધર્મના પ્રમાણનો વખત હતો, અને દિવના સાહિત્ય અને વિદ્યાના પ્રદેશમાં તે પ્રમાણ અત્યંત હતો. એક બીજા પ્રજાના ભવકાર-

વાળા (અંતરંગકારી) વાર્તાસાહિત્યમાં જે એક કથાચંચળ બૌદ્ધોના બીજા ધાર્મિક પુસ્તકોમાં ખાસ મહત્તા ધરાવે છે તે પણ એક મૂળ અર્થ હોય નહિ તેમ, તેની હદથી બહાર કિંમત આંકવામાં આવે છે, અને સાહિત્યની દૃષ્ટિથી તે સ્પષ્ટ રીતે વિવાદ-અસ્ત છે — ટીકાને પાત્ર છે. હવે વધારે ને વધારે સ્પષ્ટ થતું જાય છે કે બૌદ્ધસાહિત્યનું મૂળપણ (originality) તેના ધાર્મિક સિદ્ધાંતોમાં અત્યંત છે અને તેના સાહિત્યની કૃતિઓમાં તો તેથી પણ વધુ અર્થ છે, અને કપાલીએ જે એક કથન જમો રુદ્ધ મ — લુદ્ધને નમસ્કાર એવો જપ કરનાર બૌદ્ધસાધુને સંબોધી કહ્યું છે તેમાં કંઈ પથાર્યતા છે. તે કથન એ છે કે: નવઃ સારવટ્ટાવેતિ વજ્જવં એત ચોરદાહ પ્રગોતમ્ । જવરા સરવટ્ટાવેતિ વજ્જવં ચિત્તે રુદ્ધં વ્વાધિકઃ । કુતઃ ।

વેદાન્તેષ્વો વૃદ્ધોત્તમોત્તમો મહામાતાદપિ ।

વિપ્રાણો મિપતામેવ કુત્તવાન્ કોશલચચમ્ ॥

— અર્થાત્ એવું (તારે) કહેવું નોંધ્યે કે જેણે ચોરનું ચાચ રચ્યું છે એવા ખરપટ નમસ્કાર હો; અથવા (હું જુઓ) ખરપટ કરતાં તો આ અધિકારમાં — સંબંધમાં લુદ્ધ જ ચડી જાય છે, શા માટે ?

વેદાન્તમાંથી-ઉપનિષદમાંથી અને મહાભારતમાંથી પણ અર્થ મહત્ત્વ કરીને વિષેા ચૂંતા હતા ત્યારે પોતાનો કોણ બરી લીધો. (જુઓ ત્રિવિન્દ્રમ સંસ્કૃત સીરીઝ નં. ૪૫, ૫. ૧૫ નામે મતવિલાસ પ્રદર્શન. આ કથાકથમ નાટકનો કર્તા મહેન્દ્ર વિક્રમવર્મા છે કે જે ઇ. સ. ૭ મા સદીમાંના પ્રથમના ભાગમાં થયો.)

આશરે ૪. સ. ના આહ્યા સૈકાથી હિન્દુભૂમિ-
માંથી બૌદ્ધધર્મ સંપૂર્ણપણે અદૃશ્ય થયો, ત્યારે
જૈનધર્મ ત્યાં અસ્તિત્વ ધરાવતો રહ્યો એટલું જ નહિ
પણ તેણે હિન્દુની સંસ્કૃતિની દરેક શાખાના વિકા-
સમાં અતિશય અંશલતાથી ભાગ લેવા માટે પોતાનું
અસ્તિત્વ આણુ રાખ્યું. જૈનધર્મના અનુયાયીઓ જે
મહાવર્ગ — સંપ્રદાય નામે દિગંબર અને
શ્વેતામ્બરમાં વહેંચાયેલાં છે. તે પૈકી શ્વેતામ્બર
સંપ્રદાય અને ખાસ કરી ગુજરાતના શ્વેતામ્બરો
વિશે નીચે પ્રમાણે થોડા શબ્દોમાં કહેવા માટે
વાચકોની હું રજા લઉં છું.

જૈન સિદ્ધાન્ત પ્રમાણે દરેક પ્રાણી દરેક ભવમાં
સારાં અને નરતાં કર્મોના અમુક જથ્થો એકઠો કરે
છે અને પૂર્વ કર્મોના આ જથ્થો 'કર્મ' એ નામથી
ઓળખવામાં આવેલ છે. આ કર્મ કંઈક ભૌતિક
(પૌદ્ગલિક છે) એમ જણાવવામાં આવે છે અને
આત્મા ભવજામણ-સંસારમાંથી છૂટી 'તિર્વાણુ' —
'મોક્ષ' ત્યારે મેળવી શકે કે ત્યારે તે કર્મને સંપૂર્ણ
રીતે અવશ્ય ભસ્મીભૂત — નષ્ટ કરવામાં આવે. એક
જીવ પછીના ભવોમાં એક જનવરનો, કે મનુષ્યનો
કે દેવનો કે રાક્ષસનો દેહ ધારણ કરે કે આ પૃથ્વી
પર કે સાત દેવલોકે યા નરકભૂમિ પર ધરે તેનો
આધાર જેવાં તેણે કર્મ કર્યાં હોય તેના પર છે.
દરેક જીવ કેટલું સુખ કે દુઃખ ભોગવનાર છે, ૨૫
જાતિમાં પોતાનો જન્મ લેનાર છે અને તેના બુદ્ધિ
તથા નીતિના સદૃશ્યો કેટલા પ્રમાણમાં ધરાવશે
તેનો આધાર તેનાં કર્મ પર છે. દરેક નવા ભવમાં
જીવ નવાં કર્મ એકઠાં કરે યા તે જૂનાં કર્મને
ખપાવે. ઓછામાં ઓછું શુભ કાર્ય પણ શુભ ફલને
આપે છે અને ઓછામાં ઓછું ખરાબ કાર્ય (કર્મ)
ખરાબ ફળ આપે છે. જીવનાં પોતાનાં કર્મોથી
જન્મેલ ભાગ્ય સિવાય, બીજા અન્ય ભાગ્યનો
પ્રભાવ પડે છે એવું કંઈ નથી, તેમ મનુષ્ય અથવા
મનુષ્યોત્તર જીવોના ભાગ્યને વ્યવસ્થામાં રાખનાર —
ધકનાર એવા કોઈ ધર નથી. 'પુરસ્કાર' એટલે કે
મનુષ્યનાં પોતાનાં કર્મો તેમનું સાફ તેમજ તેમનું

ખરાબ નસીબ, નિશ્ચિત રીતે ધરે છે અને તે કર્મો,
જીવનના તકડા છાંયા, સંસારમાં એક ચોનિર્માથી
બીજી ચોનિર્મામાં અનંતકાલ સુધી પરિભ્રમણ, યા
સંસારથી નિર્તાત મુક્તિ એનો નિર્ણય કરે છે.
અલ્પજાત, જૈન ધર્મમાં શક્ય રીતે એવા સિદ્ધાંત
આવી ન શકે કે જે પાંપની માણીના અને જના-
વરનો ભવ લઇને કે ખુદ 'તારણહાર'નું પ્રાયશ્ચિત
કરનાર મરણ પામીને આત્મોદ્ધારના સિદ્ધાંતો (કે જે
બીજા ધર્મમાં — ખ્રિસ્તીમાં જેવામાં આવે છે) ને
મળતો આવતો હોય.

કર્મના સિદ્ધાંતે જૈન ધર્મના અનુયાયીઓમાં
પોતાના માત્ર સ્વધર્મ પ્રત્યે જ નહિ, પણ સર્વ
સહજીવી જીવો પ્રત્યે પોતાનું જે વર્તન જેવામાં
આવે છે તે પરથી તેમના પર કર્મના સિદ્ધાંતે
કલ્યાણકારી અસર કરી છે તેની કોઈ પણ ના નહિ
પાડી શકે. દરેક પ્રાણીનો જીવ એ જૈનને મન
મનુષ્યના જીવ જેવા પવિત્ર છે.

જૈનોની નીતિનું વિવરણ કરવાનો અહીં મારો
ઉદ્દેશ નથી. તે નીતિનું ધણું ઉચું સ્થાન છે, અને
તે નીતિમાં સત્ય રીતે ગૌરવ ભર્યું સ્વરૂપ રહેલું છે
એટલું કહીને તેમજ સાથે સાથે, ગુજરાત અને
બીજા દેશોમાં જ્યાં જ્યાં જૈનોની અસર પડી ગઇ
છે, ત્યાં જૈન સિદ્ધાંતે બીજા ધર્મોના અનુયાયીઓ
ઉપર પણ પોતાની ઘણી ઉદારતાભરી અસર પાડી
છે એટલું ઉમેરીને મારે સંતોષ (અહીં) પકડવો
જોઈએ. જૈનોએ અંતઃકરણપૂર્વક અને શ્લેષમંદીથી
તિરસ્કાર કરવા યોગ્ય પ્રાણીવધથી ચતા યજ્ઞો સામે
અને શિવની પૂજા કરવામાં આવતી દુષ્ટ — બધાંકર
વિધિ ક્રિયાઓ સામે સુદ્ધ કર્યું છે, અને રાત્રીઓ
તેમજ પ્રત્યજ્ઞો મધ્યે ને પ્રામવાસીઓ મધ્યે જે
સદા 'સરળ અને નિરસ્વાર્થ' સેવાકાર્ય યતાવી આપ્યું
છે તે તેમનાથી અને તેમના કાર્યથી પરિચિત એવાં
દરેક મનુષ્યની ઉંચામાં ઉંચી માન્યુદ્ધિ જરૂર
મેળવશે.

જૈનોનું આ ઉદાર-કલ્યાણકારી કાર્ય માત્ર
ધર્મ-પ્રેક્ષમાં જ સંકુચિત રાખવામાં આવ્યું નથી;

ગૂજરાતમાં શ્રાવકોમાં અગત્ય ધરાવતો ભાગ વેપારી-
ઓનો છે; તેમની અને રાજાઓની અપ્રતીમ ઉદારતાને
લક્ષને ગૂજરાત એ દિવની. શિલ્પકળા તેમજ દિન્દની
સ્થાપત્યકળામાં ખાસ શિષ્ટ (classical) દેશ અંચે
છે. મંદિરો, મઠો અને શાળાઓ ખાંધવા માટે
લાખોના લાખો — કરોડો રૂપીઆના ખર્ચનો હિસાબ
ન ગણતાં તે વેપારીઓ દેશને હંથમાં ઉંચી કીમતી
ચીજોથી ભર્ય મકાનોથી ભૂષિત કરી ગયા છે અને
હજુ પણ કરી રહ્યા છે. કુલમાન કરીને એક
વિદ્વાન યથો છે કે જે રોમન કેથોલિક નામના
ખ્રિસ્તી પંથનો એક સાધુ હતો અને તેથી તેને
હિન્દના ધર્મો પ્રત્યે મોટા અભિનિવેશ વગરનો ચુકદો
આપનાર તરીકે ન ગણી શકાય; તેણે જે હિસાબમાં
આવી વર્ણન આપ્યાં છે તે વાંચરો, તે જૈન ધર્મ
હિન્દની શિલ્પકળા તથા તેને લગતી કળાઓમાં શું
ફાવો આપ્યો છે તેનો ખ્યાલ આવી શકશે.

૧૮૦૭ જેટલા પહેલાના કાળમાં હિન્દ તત્ત્વશોધક
પ્રસિદ્ધ ડોહ્લકે પોતાના ‘એશિયાઈ શોધખોળ —
'Asiatick. Researches' નામના પુસ્તકમાં
પોતે મેજર મેકેન્ઝી સાથે અગાઉ કરેલા પત્રવ્યવહાર
ઉપરાંત જૈનો સંબંધી એક નિબંધ પ્રકટ કર્યો.
અને ત્યાર પછી ઘણા નિબંધો અને પુસ્તકો બીજા
પંડિતોએ બહાર પાડ્યાં અને તેથી આપણને જૈનો
અને તેઓની ચળવળનો કંઈક વિશેષ પરિચય થતો
આવ્યો. આ પંડિતોએ જૈનોનાં શાસ્ત્રો અર્થાત્
સિદ્ધાંતમાં સમાવેલાં વિધાનો તપાસ્યાં; તેઓએ તે
શાસ્ત્રો જે ભાષામાં રચાયેલાં છે તે ભાષા — પ્રાકૃતનો
અને પછીના જૈન સાહિત્યનો મોટો ભાગ કે જે બીજા
પ્રાકૃતમાં લખાયેલ છે તે ભાષાનો અભ્યાસ કર્યો.
હેમચંદ્રાચાર્ય (કે જે ઇ. સ. ૧૦૮૮ માં જન્મ્યો
અને જે ૧૧૭૮ ઇ. સ. પછી પણ વિદ્યમાન હતો)
તે એક પ્રસિદ્ધ સકલવિદ્યાનિપુણ યજ્ઞ ગયો કે જેણે
સાહિત્ય વિષયક નિપુણતાનું એટલું બધું જ્ઞાન

વિદ્વાન અને મહા પ્રાંતભાવાન અતઃક્રાંત થતા કતા
કે જે એક સુસ્ત અને સતત અવિરત કાર્ય કરનાર
અને વિજયવંતા જૈન સાધુ હોવા ઉપરાંત એક
શ્રેષ્ઠ કવિ પણ હતા તેના જીવન અને કાર્યનું
આબેહુલ ચિત્ર દોર્યું છે. પરંતુ જૈન સાહિત્યનો
ખાખોનો ભાગ હજુ હમણાં જ યુરોપીય હિન્દ
પુરાતત્ત્વજ્ઞોનું ધ્યાન ખેંચવા લાગ્યો છે.

આ સાહિત્ય અતિશય વિસ્તીર્ણ અને રસથી
પૂર્ણ છે. હિન્દના અને યુરોપીય પુસ્તકાલયો, જે જૈન
હસ્તલેખિત પુસ્તકો અત્યાર સુધી ઉપયોગમાં લેવામાં
આયાં નથી તેનો એક મોટો જથ્થો ધરાવે છે.
૧૮૦૬ માં જૈન સ્વેતામ્બર કોન્ફરન્સે સંસ્કૃત તેમજ
પ્રાકૃત ભાષામાં રચાયેલાં જૈન ગ્રંથોનું એક કેટેલોગ
બહાર પાડ્યું છે કે જેના કર્તાઓ પ્રાયઃ સાધુઓ જ
માત્ર છે. તે કેટેલોગ (યાદી) માં લગભગ ૩૨૦૦
જૂદા જૂદા ગ્રંથોનાં નામો તથા ૭૨૩ જૂદા જૂદા
અંધકર્તાઓનાં નામ છે, કે જે અંધકર્તાઓમાં
ઘણાએ ઘણા મોટા પ્રમાણમાં ગ્રંથો રચ્યા છે. બીજા
બાલુએ તે કેટેલોગમાં દર્શાવેલા પુસ્તકોનો મોટો
જથ્થો અંધ કર્તાના નામ વગરનો છે; પણ તે કેટેલોગ
સંપૂર્ણ નથી, કારણ કે બીજા હસ્તલેખિત પુસ્તકો
વિદ્વાન સાધુઓ પોતાના એક રચાનથી બીજા રચાને
વિહાર કરતાં દૂધા રહેલ પુસ્તકબંધારોની આતુરતાથી
શોધ કરતા રહે છે તેથી જડતા જાય છે, અને
અત્યાર સુધી અચાત ગ્રંથોના ઘણાખરા કર્તાઓ
વખત જતાં પ્રકાશમાં આવી શકશે અને આપણા
ધ્યાનમાં અત્યાર સુધી અચાત રહેલાં એવાં ઘણાં
પુસ્તકો આવતાં જાય છે અને આવતાં રહેશે. જેમાં
વર્ષોમાં સંસ્કૃત તેમજ પ્રાકૃતમાં લખાયેલાં, અને દેશી
ભાષાઓના પ્રાચીન સ્વરૂપની ભાષામાં લખાયેલાં ઘણાં
પુસ્તકો હિન્દમાં છપાઈ ગયાં છે અને આ પ્રદેશમાં
પ્રસિદ્ધ સ્વેતામ્બર પંડિત શાસ્ત્રવિચારક જૈનચાર્ય
શ્રી વિજયધર્મસુરિ અને તેમના વિદ્વાન શિષ્યો કે જેઓ

આ સાહિત્યના અગ્રણીઓ પ્રયોગ સંશોધન ક્યું છે અને જૈન વ્યાપારીઓ કે જે અતિથય દીર્ઘદૃષ્ટિથી તેમને પ્રકટ કરવા માટેનાં સાધનો પૂર્ણ પાડે છે, તેઓ કરતાં ખીજ કોણે વધુ ક્યું નથી.

જૈન શ્વેતામ્બર કોન્ફરન્સે પ્રકટ કરેલ કેટલોગ (જૈન ગ્રંથાવલિ)માં સમાવેલા જૈન ગ્રંથો પૈકી લગભગ ૩૬૦ સંખ્યાની નિશ્ચિત-પ્રમાણભૂત ઉલ્લેખ-તેમના દરેકના રચનારનાં નામ તથા તેઓના પૂર્વ ગુરુ-પ્રગુરુ વગેરેનાં નામ સંબંધીના ઉલ્લેખો રચ્યાની સાલ તથા રચણ સહિત કરવામાં આવેલ છે. આ વાતકું મહત્ત્વ, બ્રાહ્મણ અને બૌદ્ધોના સાહિત્ય સંબંધી આ હકીકતને લગતી જે રિચિત વર્તે છે તેથી જેઓ પરિચિત છે તેઓ, ઓછું આંકશે નહિ.

આ કેટલોગ જોકે અતિ ઉપકારક છે છતાં તેમાં દેશી ભાષામાં રચાયેલ જૈન ગ્રંથોના મોટા સમૂહ છે તેના સમાવેશ કરવામાં આવ્યો નથી; પણ આ પ્રદેશમાં પણ વિજયધર્મ અને તેના વિદ્યાર્થીઓએ તેના સંબંધમાં જે અધિકાર પ્રસર્યો હતો તે દૂર કરવા માટે શરૂઆત કરી છે; અને તે એ રીતે કે તેમણે ધણાં કિંમતી પુસ્તકોનું સંશોધન કર્યું છે ને કરતા બચ છે. આ પુસ્તકો બંને કિંમતી છે એટલું જ નહિ પરંતુ રાજકીય અને ધાર્મિક ઇતિહાસની દૃષ્ટિથી તેમજ હિન્દના સાહિત્યના અને હિન્દની ભાષાના ઇતિહાસની દૃષ્ટિથી કિંમતી છે.

આ વિરતીણું શ્વેતામ્બર સાહિત્યમાં જે વિષયો છે તે વિષયો પ્રકારના છે. સૌથી પહેલાં તો સિદ્ધાંતો આવે છે કે જે પર દીક્ષા-આપતું અતિ વિશાલ સાહિત્ય છે; તે ઉપરાંત અતિ સમૃદ્ધ એકું વિદ્યાવિષયક સાહિત્ય છે. જૈનોએ વિધિશાસ્ત્ર, ન્યાય-શાસ્ત્ર અને તરવતાનની ખાસ વિશિષ્ટ પદ્ધતિઓ ઉત્પન્ન કરી છે; ખીજ બાજુએ બ્રાહ્મણની સર્વ વિદ્યાઓનો વિકાસ ઘણી ફેરફારથી કર્યો છે. સંસ્કૃત તેમજ પ્રાકૃતનાં વ્યાકરણો અને કાશી ઘણી સંખ્યામાં તેઓએ રચ્યાં છે. ગૂઝરાતીનાં કેટલાંક વ્યાકરણો અને કાશી પણ છે અને પર્શિયન ભાષાના

એક કાશ છે. અલંકારશાસ્ત્ર, પિંગલ, નીતિની બે શાખા નામે રાજનીતિ (રાજખટપટ) અને સામાન્ય નીતિ કે જેમાં છ'છગીનો અભરદારીથી વ્યવહાર કરવાનાં નિયમોનો સમાવેશ થાય છે, તેના પર જૈન ગ્રંથો અસંખ્ય છે. રાજપુત્રોની કેળવણી અર્થે જૈન ગ્રંથકર્તાઓએ હાથીઓ, અશ્વો, મુદ્, રથ, ધનુષ્ય બાણની વિદ્યાઓ અને ઝૂંગાર પર પુરિતકાઓ લખેલ છે, અને બાણીના પ્રગ્નજનના ઉપયોગાર્થે તેઓએ બહુગરી, ભવિષ્યવિદ્યા, શકુનવિદ્યા અને omens-critics પર કૃતિઓ રચી છે કે જે વિદ્યાએ હિંદીના જીવનમાં મહત્ત્વનો ભાગ ભજવ્યો છે. તેઓએ વળી શિશ્યવિદ્યા, સંગીતવિદ્યા પર અને સુતર્યું અને રત્નો પર પણ ગ્રંથો લખ્યા છે.

વીરસ કાવ્યો અને નાટકો, તેમજ લીલાકાવ્યો અને ઔપદેશિક કાવ્યો સંસ્કૃતમાં રચીને અને અલંકારના કંઠમાં કંઠકે નિયમોને વળગી રહીને કવિઓ તરીકે શ્વેતામ્બર સાધુઓએ બ્રાહ્મણ રાજ-કવિઓ સાથે દરીશાખ કરેલી છે. અને આ કાવ્યના સંબંધમાં તેમજ જુદી વિદ્યાઓને લગતા સાહિત્ય સંબંધે દીકાઓનો મોટા સમૂહ રચવામાં આવ્યો છે. જૈન વિદ્વાનોએ તે છતાં જૈન કવિઓએ રચેલાં અલંકારીક — કવિતા વિષયક તેમજ અન્ય વિદ્યા-વિષયક પુસ્તકો પર દીકા લખી છે એટલું જ નહિ પણ બ્રાહ્મણ ગ્રંથકારોનાં પુસ્તકો પર પણ દીકા લખી છે.

જૈન કવિઓએ હિંદુ તેમજ મુસલમાન રાજ-ઓની સલાઓમાં ઘણો અગત્યનો ભાગ ભજવ્યો છે; પણ તેની સાથે તેઓએ પ્રગ્નજનની વસ્તી સાથે અને ખાસ કરી વેપારી વર્ગ સાથેના સંબંધ વ્યવહાર કદિ પણ છોડ્યો નથી. જ્યારે બ્રાહ્મણ ગ્રંથકારોએ પોતાનાં પુસ્તકો માત્ર વિદ્વાન રાજઓ અને રાજપુત્રો માટે જ લગભગ લખ્યાં છે, ત્યારે જૈન કવિઓએ પોતાના દેશજનોની સાહિત્યવિષયક જરૂરીઆતો તે જ સમયમાં પૂરી પાડી. તેથી તેઓએ માત્ર સાદી સંસ્કૃતમાં જ નહિ, પરંતુ પ્રાકૃત, અપ-ભંચ, હિંદી, ગૂઝરાતી અને તેવી જ રાજસ્તાની

બાપાઓમાં પણ કવિતાનું ઘણું વિશેષ સાહિત્ય ઉત્પન્ન કર્યું. તેઓ ઘણા વિશાળ લોકપ્રિય સાહિત્યના સ્રષ્ટા છે.

ઉપર જણાવેલ જૈન સ્વેતામ્બર કોશ્લરસેના કેટલોગ (સુચિત્ર ગ્રંથ નામે જૈનગ્રંથાવલિ)માં ઉપદેશને લગતા સાહિત્યની (જૈન ઔપદેશિક એ ન્યાયા નીચે) તે આખા ગ્રંથના પૃષ્ઠ ૩૬૭ માં ૧૩૦ પૃષ્ઠ એટલે ઘણા મોટા ભાગ ભરાય ગયો છે. આમાં જણાવેલા ગ્રંથોમાં સિદ્ધાંતને તેમજ તે પરની દીકાને લગતા ગ્રંથો સિવાયના કાવ્ય સાહિત્યના છે, અને તેઓ જૈન ગુરુચર્ય-આચર્યોને બોધ આપવા તથા નીતિ-માન્ય બનાવવા માટે નિર્મિત કરવામાં આવ્યા છે. આ પુસ્તકો તેમજ સિદ્ધાંતો પરની દીકાઓમાં જોઈને અત્યંત કિંમતી એવું આખ્યાનાત્મક સાહિત્ય પ્રાપ્ત થએલું છે કે જેમાં દરેક જ્ઞાતની વાર્તાઓ — અદ્યુત રસવાળી ઉપન્યાસો, નવલકથાઓ, ધર્મ-વિષયોમાં ધરાવેલી રૂપક કથાઓ (parables), પરુ-ઓની કથિત વાર્તા, ફલકથાઓ, પરીની વાર્તાઓ, અને દરેક જ્ઞાતની રચુલ વાર્તાનો સમાવેશ થાય છે. સ્વેતામ્બર સાધુઓ પોતાના દેશગૃહોમાં રત્નધર્મના સિદ્ધાંતોને ફેલાવવા માટે આવી વાર્તાઓનો જાતિ અસરકારક સાધન તરીકે ઉપયોગ કરતા અને તેથી ઉપર જણાવેલી સર્વ બાપાઓમાં ગદ્ય અને પદ્યમાં કાવ્યમય, તેમજ હમેશની ધરખત સાદામાં સાદી શૈલીમાં આખ્યનો કરવાની કળાનો વિકાસ કરી શક્યા. એકવદી કથાઓ ઉપરાંત તેઓએ એવી રચનાઓ કરી હતી કે તેમાં પંચ-તત્ત્વમાં છે તે પ્રમાણે તેમજ ગ્રિમ ક્ષંધર્મે ગુડોપોગી કથાઓનો સંગ્રહ કર્યો છે તે પ્રમાણે ઘણી વાર્તાઓ તેમજ સંક્રોડો એક બીજા સાથે એક ચોટકામાં ગુથતા હતા.

જૈન સાધુ ધર્મોપદેશક તરીકે પોતાનો ઉપદેશ આપતાં ચર્યાગતમાં હમેશાં (પોતાના ઉપદેશ — ધર્મદેશના વિષયને યોગ્ય ગદ્યમાં રજૂકેથી આ શ્રેયોમાં સમાવે છે) અને પછી એક રસિક વાર્તા યોગ્ય ઘણા વિશાળ પ્રમાણની, કહેવાનું આગળ

ચલાવે છે કે જેમાં ઘણા અદ્યુત-બનાવો લારીને મૂકવામાં આવે છે અને મોટે ભાગે તો ઘણી એક બીજા સાથે સંબંધ ધરાવતી વાર્તાઓ જોડવામાં આવે છે. પોતાની વાર્તાનો અંત આવે ત્યારે તે કેવલી (એટલે કે સર્વજ્ઞતા પામેલ જૈન સાધુ) નો એવો પરિચય કરાવે છે કે તેઓ જે શહેરમાં પોતાની વાર્તાનાં પાત્રો રહેતાં હોય છે ત્યાંના ઉઘાનમાં આવી સમાચર છે—ઉતરે છે. આ સર્વજ્ઞ સાધુનો ઉપરેલ સાંભળી આ પાત્રો તેમને પ્રશ્ન પૂછે કે આ બધાં વીતકો પોતાના જીવનના સાદનો કરતાં પેડવા પડ્યાં તેનું શું કારણ ? એટલે કેવલી તે બધા સુખમય તેમજ દુઃખમય પ્રશ્નોનું કારણ તેમના પૂર્વ ભવોની વાર્તાથી કહી સમજાવે છે.

આ જૈન ધર્મોપદેશોનું સ્વરૂપ સાહિત્ય દ્રષ્ટિએ જોતાં બૌદ્ધની જાતક કથાને મળતું આવે છે, પણ તે તેના કરતાં ઘણું દૃશ્ય રીતે ચડી આવતું છે. જાતક કથાનો પ્રારંભ એવી કથાથી થાય છે કે જે ઘણી બાબતોમાં તદ્દન અર્થ પગની હોય છે. અનુક અનુક સાધુને અનુક અનુક બન્યું. શુદ્ધ પદ્યમાં બીજા સાધુઓએ તેમને તે સંબંધી પ્રશ્ન કર્યો અને પુદ્ગલે તે સાધુના પૂર્વ ભવને વર્ણવી તે સંબંધી અલસો કર્યો. આવી પૂર્વ ભવની કથા એ જાતકમાં સુખ્ય કથા સ્વરૂપ છે (જ્યારે જૈન ઉપદેશોમાં તે ભાર અંતિમ સ્વરૂપે પશ્ચિમે છે); બોધિસત્ત્વ મા તો બુદ્ધિસત્ત્વ પુદ્ગલે તેમાં અનુક પાડ વલગે છે, અને આ પદ અલગત તેમને અનુરૂપ જ આવવો ધરે; આખી વાર્તા, વિશેષમાં કદાચ હોવી તરે. આ જ્ઞાતકો રસિક છે પરંતુ બૌદ્ધની સ્વયંકૃતિ નથી; તેઓ સમગ્ર જીવનમાં પ્રસરાય ગયેલી વાર્તાઓના વિશાળ ભંડારમાંથી ઉદ્ધૃત કરેલ છે. આ લોકપ્રિય કથાઓની બહેણો ભાગ તુ પ્રધાન, અચવા-તો રચુલ મા કેટલીક બીજી રીતે રસિક છે, પણ તે કથાઓ ઉદાત્ત બનાવે તેવી નથી. તેથી બૌદ્ધસાધુઓ કે જેના જાતકો ઉદાત્ત હોવાં ઘટે અને તેનાં જાતકમાં બોધિસત્ત્વને અનુરૂપ પાડ જ આવવા ધરે, તેઓને પોતાનાં કાષ્ઠ માટે લોકપ્રિય થઈ ગયેલી વાર્તાઓને

ફેરની નાંખવાની ફરજ પડે છે અને તેથી બેદનનું પરિણામ સામાન્ય રીતે એવું આવે છે કે, આત્મ જ્ઞાનકે કંઈ નહિ તો નિરંસ કથા થઈ જાય છે કે જે કથાઓથી મૂળનો હારપરસ અદૃશ થાય છે; અને તેનો વિકાસ ધણી વખત સર્વ જીવનમય સંભવિતતાથી વિરોધી બને છે, બૌદ્ધો પોતાના સિદ્ધાન્તો સીધી રીતે એ પ્રકારે દાખવે છે કે જેમાં બોધિસત્તવું દૃષ્ટાંત આપી કોઈ પણ જીવે નીતિના બૌદ્ધસંમત ખ્યાલો પ્રમાણે કેમ વર્તવું જોઈએ તે બતાવેલું હોય છે; અને જે લોકપ્રિય કથાને જાતકમાં ફેરવી નાંખવા માટે પસંદ કરેલી હોય છે તેમાં જે આત્મ નીતિમય પરિણમન ન હોય તો આ કથનને તેવી રીતે બદલાવી નાંખ્યા વગર છૂટકો જ નહિ. બૌદ્ધને અર્થશાસ્ત્રનો અભ્યાસ એક પાપ સમાન છે. હમણું તો ઉત્તમ એવી ભારતીય કથાઓમાંનો ઘણો ભાગ આ અર્થ-શાસ્ત્રમાં વિકસિત કરવામાં આવ્યો છે. બૌદ્ધ સાધુઓ પોતાના કથાસંગ્રહોમાં આવી નીતિ-કથાઓના અતિ મોટા ભાગને અંતર્ગત કરે છે; પણ તેઓના સિદ્ધાન્તને અનુસરી તેઓને મુખ્ય સુદાના ભાગને ફેરવી નાંખવાની જરૂર પડે છે, અને તેથી આ વર્તમાનમાં અતિ મહત્વનાં લક્ષણો બદલાવવાં પડે છે અને તેમ કરવાથી તેઓ અચૂક તે કથાઓને સત્યહીન કરે છે.^૧ પંચતંત્રની અસંખ્ય પ્રતોમાં એક પણ પ્રત બૌદ્ધની નથી, જ્યારે જૈનોની પ્રતો નામે પંચાખ્યાન યા તો પંચાખ્યાન કે આ પ્રાચીન નીતિ-અથવા ઇન્ડો-ચાઇના અને ઇન્ડોનેસિયા સહિત સમગ્ર દિગ્દર્શમાં પ્રસિદ્ધ કર્યો—એ માત્ર આકસ્મિક ઘટના છે એમ નથી. આ સર્વ દેશોમાં પંચાખ્યાન સંસ્કૃત અને ખીજી જુદી જુદી ભાષાઓમાં એટલી બધી પ્રસિદ્ધી પામ્યો કે તેનું જૈન કર્તવ્ય સમજણ વીસરાઈ ગયું અને તે એટલે સુધી કે જૈનો પણ તે ભૂલી ગયા.

બૌદ્ધ કથાકારોએ, તે છતાં, લોકોમાં અદ્ભુત વિલક્ષણ, ધાતકી તરવો પ્રત્યે તિરસ્કાર હોય છે. એક દૃષ્ટિકોણનો બહુ સફળતાથી ઉપયોગ કર્યો છે; એક જ વાર્તામાં એક જ જાતના ઉદ્દેશોનું તેઓ વારંવાર પુનરુચિત કરી કરે છે, અને જીવનને અનુરૂપ ઉદ્દેશો કે પરિણામોનો તેઓને ખ્યાલ નથી. તેમની કથાઓ લાક્ષણિક બૌદ્ધ હોય છે, પરંતુ કોઈ પણ રીતે લાક્ષણિક ભારતીય કથાઓ હોતી નથી.

ભારતીય કથાનકની કળાની લાક્ષણિક કથાઓ તો જૈનોની છે. તેમાં ભારતીય પ્રજાનાં જીવન અને રીતભાવો તેના સર્વ જૂઠા જૂઠા પ્રકારમાં અને તે પણ વારંવાર—વર્થાત્તને સંપૂર્ણ સંગત રહીને વર્ણવેલી હોય છે. તેથી જૈન કથાનક સાહિત્ય, ભારતીય સાહિત્યના વિશાલસમૂહમાં લોક કથાને તેના અત્યંત વિવૃત અર્થમાં લેતાં—લોક કથાનું જ માત્ર નહિ, પરંતુ સાથે સાથે ભારતીય સંસ્કૃતિના ઇતિહાસનું પણ સૌથી કિંમતિ ઉત્પત્તિસ્થાન છે.

જૈનોની કથા કહેવાની રીતિ બૌદ્ધોની રીતિ કરતાં કેટલાક ઘણા અગત્યના સુદામાં ભિન્ન પડે છે. જૈનોની મુખ્ય કથા ભૂતકાળ સંબંધેની નહિ પરંતુ વર્તમાનકાળગત હોય છે; તેઓ પોતાના સિદ્ધાન્તો સીધેસીધા—પ્રત્યક્ષ રીતે નહિ, પણ આડકતરી રીતે—ધ્વનિથી ઉપદેશ છે; અને પોતાની કથાઓમાં એવો ભવિષ્યમાં થનારો જિન આવીને પાંડ ભાગવતો નથી.

આ સંનેશોપરથી સ્પષ્ટ છે કે જૈન કથાકારો તદ્દન સ્વતંત્રતામાં વિહરે છે. તેઓને બિલકુલ એવો આશય નથી હોતો કે પોતાની કથાનાં પાત્રોને નીતિ-પ્રમાણે વર્તવાં બતાવવાં, તેથી તેઓ જે રૂપમાં આ કથાઓ સાહિત્યની નજરેથી યાં લોકસમૂહમાં ઠલેપરણું યા મુખોપમુખ ચાલી આવી હોય તે જ રૂપમાં કહી બતાવવા તેઓ સ્વતંત્ર હોય છે. પોતાની વાર્તામાંનાં પાત્રોનાં કાર્યો નીતિમય કે અનીતિમ

૧ આ લેખકના બીજા લેખો બહિનના પત્રો વગેરેમાં પ્રસિદ્ધ થયેલા બુદ્ધો.

હોય, આ પાત્રો સુખી થાય કે દુઃખી બને, તે આ કથાકાર જ્ઞેતો નથી. કારણ કે તે વાતોથી નીકળતો નીતિનો સાર જુદ પ્રસંગોમાં બજારો નથી. પણ જે ખુલાસો આ વાતોના અંતરમાંમાં દેવલી આપીને કરે છે તેમાં સમાય છે. આ દેવલી દાખવે છે કે આ કથામાં પાક બજવતાં પાત્રોએ જે દુઃખો સહન કર્યાં તે તેમના પૂર્વજીવોમાં કરેલાં નકારાં કર્મોથી ઉદ્ભવ્યાં છે અને જે સુખ માણ્યાં છે તે પૂર્વનાં સારાં કર્મોથી મળ્યાં છે. આ સ્પષ્ટ છે કે નીતિનો ઉપદેશ આ રીતે આપવાની શૈલી કોઈ પણ કથા દ્વારા તેમાં મળી આવશે, કારણ કે દરેક સંસ્કૃત કથામાં જે જીવોનાં સાહસો વર્ણવેલાં હોય તે જીવોએ જુદી જુદી જાતનાં ચડતીપડતીનાં પ્રસંગો અનુભવેલાં હોય જ. આ દર્શકેતનું પરિણામ એ આવ્યું કે કોઈપણ કથાકાર જૈન સાહિત્ય પરંપરાથી ચાલી આવેલી કથાને જુદલી નાંખવાની જરૂર પડી નહિ અને આ કારણે જૈન કથાઓ બૌદ્ધ ગ્રંથોમાં પરંપરાગત ચાલી આવેલી કથાઓ કરતાં લોકકથા-

સાહિત્યનાં વધારે વિશ્વાસપાત્ર ઉત્પત્તિ-સ્થાનો છે.

તેમ છતાં, જૈન સાહિત્યો માત્ર ક્યેલું કથનારા નહોતા, તેઓ કથાઓના સ્વયં નિર્માતા હતા. તેઓએ પોતાના ઉપદેશોને અર્થે, અને પોતાના ધર્મપ્રચારના અર્થે અર્થે નવી વાર્તાઓ અને નવલ-કથાઓ સ્વયં ઉત્પન્ન કરી અને સાહિત્યદૃષ્ટિથી કથાનક કહેવાનું પોતાની શાળાઓમાં શીખવાતું. આ વાત ચાર્યજીના ઉત્તમક્રમાર ચરિત્રની પછર શી પ્રક્રિયાથી સ્પષ્ટ થાય છે. તે આ પ્રમાણે છે.

શ્રી ભક્તિભશિષ્યેણ ચાર્યન્દ્રેણ સુંકિતા ।
 ચારિત્રસારગણિના કોષિતેયં કથા મુદા ॥
 ચાર્યવેદિય કથા વેદમધ્યાસ્તાર્ય ક્રતામયા ।
 ચાલ્કવસ્થા કૃતં સર્વં મહત્તં પ્રીતયે મવેદ્ ॥
 પરંપરાથી કથાસાહિત્ય જે આપણને મળી આવ્યું છે તેમાં એ જણાય છે કે બૌદ્ધ અને જૈનોના કથાસાહિત્ય કરતાં વધુ પ્રાચીન બ્રાહ્મણોનું કથા સાહિત્ય છે.

—અપૂર્ણ

રાજુલ રહનેમિ સંગ્રામ

છેડો નાંછ, નાંછ નાંછ નાંછ, છેડો નાંછ

દેવરિનાં મુનિવર, છેડો નાંછ, સંયમત ભાંગે, છેડો નાંછ.
 માલવ કૂલને ખંપણ લાગે, છેડો નાંછ

૧

અગ્નિ કુંડમાં જે તડ હોમે, જિણ વચ્ચું વિપ નવી સેવે,
 તેડ અગ્નિ કુલના ભોગી, તે કિમ રિરી વિપ સેવે.

છેડો ૨

લોક હસે વલી શુભ સવિ નિકસે, વિકસે દુર્ગતિ બારી,
 કમ જણાવે કહો કુણ સેવે, પાપ પકે પરતારી.

છેડો ૩

વલી વિશેષે સંવત્તિની સજે, બોધજીજ્ઞ જળા જવે,
 સાહિત્ય બધવાના મધવારે, તે કિપ લાભ ન આવે.

છેડો ૪

મૂરખ કોઈ કહો કરી ચંદન, જાર કોઈસો સેવે,
 વિષ હલાહલ પાન નિકંદન, ચિરંજીવને સેવે.

છેડો ૫

રાજુલ બાલા વચન રસાલાં, જિમ અંકુસ સિરં રાલા,
 કમ ચિર કરી રહનેમિ પ્રગટ્યો, જ્ઞાનવિમલ શુભમાલા.

છેડો ૬

— જ્ઞાનવિમલચરિ (૧૮મું વિ. શતક

સિદ્ધાર્થ રાજન્ અને યશોધરા દેવી

સંવાદ

સિ૦—અરે! આ ચીસ ક્યાંથી ?? દેવી યશો-
ધરા, આ શું ?? આટલી બધી આકુળ વ્યાકુળ
કેમ ?? અહુનો અખંડ પ્રવાહ ખાળ્યો ખળો નથી.
તારા કામળ દિલને કાણે દુઃખવું છે ? જાલ તો ખરી ?
(એમ કહી યશોધરાને બાહુ-પાશમાં લઇ હૃદયસાથ
દાળે છે અને આશ્વાસન દર્ષ બધમુકત કરે છે.)

ય૦—સિદ્ધાર્થ રાજન્, કંઈ નહીં, અમરતુ, સ્હેજ.

સિ૦—યશોધરા, ‘કંઈ’ નહીં, અમરતુ, સ્હેજ,
એ વચનો વદવામાં તારો પ્વનિ ન હોય પણ તેનો
પ્રતિધ્વનિ તો છે જ. મારા જેવા રાજ-સિદ્ધતાળા
રાજકુમારની રાણી હોવા છતાં, તું શા માટે શોચ
ધરે અને કાર્પનિક દુઃખ ભેગવે, એ સમજતું નથી.
મને દુઃખ થાય એવા આશયથી તું વાત છુપાવતી
હોય એ સ્વાભાવિક છે; પરંતુ એમ ક્યોં માંડે દુઃખ
વિશેષ વધતું જાય અને તારું દુઃખ કિંચિત પણ
ઝાણું ન થાય, એ મહત્વનો વિચાર તારે નથી
કરવાનો એમ નથી પણ સાથે સાથે બધમુકત બની
હૃદય જાલવું ને હળવું કરવું, એ વિચારવું પણ
જરૂર છે. અંતરની કથની કથનાર એક અંતર છે
અને સાંભળનાર અન્ય અંતર જ છે. દેહે જુદા છતાં
એક જ દેહી છે.

ય૦—રાજન્, સૌભાગ્ય, અહોભાગ્ય મારું કે
જેના સ્વામીનાથ સિદ્ધાર્થ છે. આત્મ રાજવિભવમાં
મને શા પ્રકારનું દુઃખ હોય ? એ સંભવે જ કેમ ?
માત્ર કાર્પનિક સ્વપ્ન એ દુઃખની ક્ષણિક કથા.
ગાઢ નિદ્રામાં ભય ભય, અનિદ્ર અમંગળ સ્વપ્ન
આવ્યું; પરિણામે અમરી, એકદમ જાગી ઉઠીને
ચીસ પાડી.

સિ૦—સ્વપ્નમાં તો મને ય આવે છે; પણ
ડીક, તારી વાત આગળ ચલાવ.

ય૦—પ્રીતમ દેવ, “આસો માસની ચરહ
પૂનમની રાત” એટલે શું ??? સૌંદર્યદેવીને
સાક્ષાત્કાર. ઉલ્લાસવંતો ચંદ્રમા નગર, વન-ઉપ-
વનની શોભાને પૂર્ણ ટામે લાવવાને પોતાની સોળે
કળાનો ઉપયોગ કરી રહ્યા છે; અને એ ચાંદલીઓ
એકમાં એકની સજારીઓના મધુર કંઠમાંથી નીકળી
આવતાં રાસડાઓને ખીલવી રહ્યા છે. આવે સમયે
હું રાજમહેલની અગાસી પરની એક બેઠક પર
બેઠી શીતળ શશીની શોભાને એકી ટોચે જોઈ રહી
હતી. અચાનક જંગલના ખુલ્લા પ્રદેશ પર નજર
ખેચાઈ. વિશેષે જોતાં જણાવું કે હિમ જેવો સફેદ
અને તેજસ્વી અશ્વ પવન વેગે દોડ્યો જતો હતો.
સ્નાર પણ સ્વાંગમાં દિવ્ય યુવક હતો. તેના દેડાનું
કુમકું પછાડી હવામાં ફરકે ફરકે વિદ્યુત્તની મારફ
અપકારા મારતું હતું.

સિ૦—દેવી, યશુ! આમાં ભય પામવા જેવું
શું, અને રડવા જેવું શું ? પ્રતાપ અંશી રાજની
રાણીઓ ‘સખળા’ નામથી સંબોધાય છે. અત્યારે
તું તો અખળા કે ?

ય૦—પરમ દેવ, કેસરીયાં કરી રણમાં લડનાર
ને મરનાર શુરવીર રજપૂતની અંતિમ કાળની
પ્રધાન-વાસના જે રહી જાય છે તે વાસનાને તમે
કરવાનું પછાડીનું કાર્ય-કર્તવ્ય રજપૂતણીઓનું
હોય છે. અગ્રજળ બળતી ચિતાઓ જ્યારે એ
રમણીઓનું હૃદયનું આરામ-સ્થાન—રાગનું
—સ્થાન— અને છે ત્યારે જ તેમને સખળા કહેવામાં
આવે છે. ચાલિયનો મહાન્ પ્રથ ત્યાં ઉપરિચિત
થતો અને તેનો તોડ પણ ત્યાં જ કદાનો. આ
સિવાય અન્ય તમામ બાળનેમાં અમેને સાષ્ટ
અબળાવાદ જ ગળથુથીમાં પાયો છે.

સિંહ—(સતી ધવાની પ્રધાપર ચિંતન કરતાં વદન કરણ-મુર્તિ બને છે.)

યૃ—આર્ય કુમાર, વાત અવળે પ્રવાહે વહી એ પાતાળ-પ્રવેશી અથ આપણી હયથાળનો જ અને અધારૂં યુવક તે એ જ કે જેની સાથે હું અત્યારે નિર્ભય બની વાત કરી ગઈ છું. નેત્રે આપનું મુખ જોયાનું માદ નથી તો પણ અધપરની એસવાની છતાં અન્યની ન દેખાઈ પણ આપની જ રાજમહેલ તરફ પ્રુતઃ આવવા ધણી ધણી અરજ કરી, છુમો પાડી, રેણ, રડી, આક્રંદ આહદ કર્યું પરંતુ બહુ વ્યર્થ. ગયા તે ગયા જ. જગલમાં પ્રવેશતી સમયે એક અણુપીચું મુસાબનું પુખ ફટા ફેંકતા ગયા. હેયું હાથ ન રહ્યું ને અગાસી પરથી પડ્યું મુકું. ત્રીસ પાઠી નળી ઉઠી ને અનિદ સ્વપ્નની સમાપ્તિ થઈ.

સિંહ—યશુ દેવી, વારતવિક રીતે સ્વપ્નમાં કયું ચે સૈય હોતું નથી. કાણ બે કાણ રંકે પણ રાજ-વિભવ જોગવી લે છે અને રાજ બીપારી બની જઈ બાપનીના ટાઢા દુકાનો સ્વાદ અનુભવી લે છે. યશુ, કૈય મા કર, દુખ જા ધર, કૈય ધર અને શાંત થા. વારંવાર એજમી એ જ વાત પર વિચાર કરવાથી દિલની આગ ઝોલવાતી નથી—બળતા અશિમાં ઘીના હોબની જેમ—તારી પાસેથી હું તો એટલે મુખી ચે આસા રાખી શકું કે કદાચ તારું સ્વપ્નનં સત્ય નિવડે, તો ચે તને કંઈ આધાત ન થવો બળજે, નિર્મિતને અનિર્મિત કરનાર તું અગર હું કાણ માન ? ?

યૃ—દિલના દેવ, કહી કામ કાણે નહિ પણ આ કાણે આપના વચનેને હૃદયમાં ઉતરતાં કેમ વાર લાગે છે ? ફક્ત બે દિવસમાં બનેલી કાષ્ઠનિક બીનાએ અત્યારે મારી આ દશા કરી ત્યારે આપ અચાનક મને અહીં એટલી મૂળીને ક્યાંક ચલાવે બળ્યો તો મારી અહીંની શી ગતિ યાવ ! ! કાણુ-ભરનું સ્વપ્ન આટલું બહુ અકળાવે છે ને રીપાવે છે તો પ્રછી સ્વપ્નના સાથે તો—(મૂઠંનાવસા થઈ જઈ) સિદ્ધાર્થના જોગામાં ઢળી પડે છે. કુમાર

આસનાવાસના કરી તેને બપોત કરે છે ને દેવી નિસ્સાનું પાન કરાવે છે.)

સિંહ—યશુ, તારું શરીર સાફ નથી. શરીર પરનો અધિકાર તે ગુમાવ્યો છે, માટે હવે અન્ય પ્રસંગે આ વાત કરીયું.

યૃ—નહીં, નહીં નાથ, શરીર સાફ હો. આ ન હો, દેહ ટકે યા હેદ દે. કાણુ બળે, મારું માનસિક દુઃખ દૂર દૂર જતું દીસે છે. હૃદય કંઈક બળવાન બન્યું હોય એમ લાગે છે. મારામાં મને મજા નથી. મારી સાચી મજા આપના વચનામૃતનું પાન કરવામાં ઝોતપોત થઈ ગઈ છે. આપ કહે બળ્યો ને હું સાંભળે જઈશ ને આનંદ લઈશ.

સિંહ—યશોવંશ, તું કંઈક સંસ્કારી. જીવ તો છે; છતાં ચે તારી ભુમિકા—હવ્ય ભુમિકા ન બંધાઈ. મારા સદવાસમાં તે પૂર્ણ દશ વર્ષ ગાળ્યા; પરંતુ મદસ્તવા ફેરફાર ન થયા...અતીત તિમિર દૂર ન થયું. પ્રભાતે ગળનાંબળમાં ઉગતા સૂર્યનું શીતળ મધુર તેજ પણ અંતરમાં ન ઉતર્યું. હુંકમ્ય પ્રજ્વળે તનમાં તારામાં ન પ્રગટયો. કસ્તુરીની પ્રાપ્તિ માટે હનુમે ગાહિતો પ્રવાસ કસ્તુરીમૃગ માટે તો તદન નકામો છે. કસ્તુરી તેના શરીરમાં છે તે વાસ-દોશ્ય બકાર પ્રસરી રહી છે. પરમાત્માની ફાતમ અંદર ને બહાર બધે છુટી રહી છે. પરમાત્મા પોતે અંદર છે એટલે બહારથી એને શોધવાની ગમે તેવી પ્રયત્ન-પ્રયાસ હોય તો તે પણ અફળ ભય છે જ. છેલ્લા લાંબા સમય થયાં તું જાણે છે કે મને રાજવિભવ જોગવવાની જગ્યા સ્પૃહા નથી. હું જે જે વાચતો, વિચારતો, અનુભવતો તે બધામાં તું મારું અનુકરણ કરતી અને તને લેધ પણ પ્રતિબંધ ન હતો. મારા શરીર પરનો મોહ એ તારી પ્રમથ વાસના છે, અને એને તો જ્ઞાનમહિમા બાળીને બસ્તીબૂત કઈ જ દુટકો.

યૃ—સિદ્ધાર્થ સ્વામિન! સત્ય વાત છે—આપની આપનો અગ્રાધ્ય કપરેશ વિરોધ આકળે છે. અત્યારે તો રાજ-સંસ્કૃતિનો મોહ તેમજ તેને અંગે કપરિથત યતા વૈનવનો મોહ સાવ ગળી ગયો છે. આપ ગમન-

વિહારી છે. આપની દિવ્ય બલ્ય ભાવનાઓને યત્ન કિંચિત્ સમજવાને પણ મારામાં સામર્થ્ય નથી. અલ્પમતિ અનુસાર મારી સમજમાં જે આવે છે તે એ છે કે આપની તમામ પ્રવૃત્તિ એક યા અન્ય સ્વરૂપમાં નિષ્ક્રિય જ છે અને અંતિમ હેતુ નિર્વાણ પદને પ્રાપ્ત કરવું એ છે. આ ધ્યેયનિર્દેશ લક્ષ્યમાં લઈ જંગલનિવાસ ઇચ્છતા હો એમ હું માનું છું. જંગલમાં ન બન્યો એમ કહેવા હિંમત થતી નથી. હિંમેદ માત્ર ઓટલી છે કે આપ મને સાથે લઈ જઈ સહચારી-સહચારિણી બનાવો. ગમે તેવા પ્રતિકુળ વાતાવરણમાં પણ આપને યોગ્ય અનુકૂળ સંજોગો ઉત્પન્ન કરી શકીશ એ શ્રદ્ધા આ દિલમાંથી ખસતી નથી. જ્યાં મારા... મહારાજ ને તાબના તાજ ત્યાં આ શરીર ને આ શરીર સદા સર્વદા ઝુકેલું જ રહેવાનું. કેઈ મહાન રાજની સામાન્ય રાણી પટરાણીની પદવી પ્રાપ્ત કરે છે ત્યારે તે પોતે જેટલી બાઅશાળી માને છે તેના કરતાં અનંતગણી સહસ્રાઅશાળી હું પોતાને ગણું છું. અહોબાઅ મારાં છે, સ્વામીનાથ !

સિં—(મનમાં કંઈક ચુંચવાય છે.) જંગલ-વાસ મારે એકલાને જ સ્વીકારવાને આવશે. હજી કશા નિષ્ક્રિય પર આવ્યો નથી. પ્રિયે, તારા કથનનો છેવટનો ભાગ અતિ ઉક્તિ ભર્યો જણાય છે.

યત્—નાથ ! નથી એમ એ, ગત અનંત બનવા સંયુક્ત મુખ્યબળના યોગે મારો સંબંધ-લગ્નસંબંધ, આપ સાથે સંધાયો છે—બંધાયો છે. આપણા બન્નેનાં લક્ષમાં કંઈક વિવિધતા છે—કળાયુક્ત વિવિધતા ને વિશેષતા છે; બળાકાર, હરણ, ગાંધર્વ વિધિ અગર તો (રાજકુમારીઓના) સ્વર્ગવરથી આપણાં લક્ષ નથી ત્યાં. પણજી, માફ કરજો. કહેતાં કહી દેવાય છે કે આપ એક રાજકુમારિકા બન્યાં ને આપે આપને સ્વર્ગવર જાતે યોગ્યો ને મારા જેવા રાજકુમાર (?) પર કૃપવા વરસી. લક્ષ્મી વિશેષતા એ છે કે આપણું જીવન આત્મવિકાસને પણે સંચારી રહ્યું છે. વિશેષ તો હવે આપ સમજાવો, રાજા.

સિં—સંસ્કારી યશોધરા, 'તું' નથી સમજતી, એમ કહીને પણ કંઈક સમજી છે અને વિશેષ સમજવા પ્રયત્ન કરી રહી છે. તારાં હવે કશ્ચાણુ શશે એ ચોક્કસ છે; પરંતુ મને યદેવજી જો. મારા ખાવામાં, પીવામાં, હરવા કરવામાં, સુવામાં એમ તમામ પ્રવૃત્તિઓમાં 'ફક્ત' એક જ ધ્વનિ ઘંટના ડંકાની માફક નિરંતર કણું પર અચલાય છે. શો મધુર એ ધ્વનિ, "ગૌતમ, જાગ્રત થા, ઉઠે, ઉસો થા, જંગલમાં જા અને ત્રણ જગતના તમામ જીવોના કલ્યાણનો-શાંતિનો માર્ગ સ્થાપન કર." આ ધ્વનિ મારું ધ્યેય છે. તું સુખી થા ને ભવસાગર તરી બા એ મારા છેવટના આશીર્વાદ છે.

યત્—કૃપા એ સિદ્ધાર્થ દેવ રાજનની ! નાથ, આપ મારા નાથ છો, જગતના નાથ છો અને આપ અનાથના જે નાથ છો, પ્રાણેશની આરા હોય તો એક સંગીત ગાઉં.

સિં—સુખેથી ગા ને બળવ.

યત્—યોગી તું,

અનંત કાળનો યોગી.
(એકજ દે મીનગારી, વિધાનલ, એકજ...એ લય)
યુગ અનંત તરનારો, યોગી તું,

યુગ અનંત તરનારો.

મન છલ્લું ને જગ છલ્લું;

જગ ત્રણ પણ છંતનારો

કર્મ યોગ સિદ્ધાંત સીકારો;

યુગ-સિંધુ તરનારો:—યોગી તું,

કર્તવ્યો કંઈ કંઈ કીધો તે,

ઝગઝો ઝગમગ તારો !

નીતિ ન્યાય પ્રજાનાં સ્થાપ્યો

યુગ-રમતો રમનારો:—યોગી તું,

સમતા બાવ સદા સુખ દુઃખમાં

સુખ રિમતમાં હસનારો

સ્મરણ નિરંતર ચિંતન ચેતન;

ગૌતમ પ્રીતમ પ્યારો:—યોગી તું

દેશાધ મળનલાલ દલીચંદ.

કોઈલ કમળ ટહુકાંએ, વિહસિય સુહં વણસાય,
પરબધ પરબધ લઈસિયએ, સીતલ વાયઈ વાય
મરેદેવા ગઢવર ચડિય, અચિરાનંદણ સતિ,
છીપક વસહિય વંદિયએ, અદમ્યદ સોવન કંતિ
અનુપમ સરવર ચેખિયએ, સરગા શોદિણિ ચંચ
વાધિણિ નિરખી બારણએ, રામચિય મહ અગિ

વસ્તુ

આદિ જીવનર આદિ જીવનર નમિય બહુ ભતિ,
દેવાસુર સંપુણિય ક્રમયમોહમહિમા વિહંડણ;
અંતર વસહિય પદમજીવ નેમિનાદ ગિરનાર મંડણ,
રાયણ તલિ દિવ પૂજય, સામિ આદિય પાદ;
નાથ મોર જે ધ્યાયય, જે હુઆ સુરકાદ
ધણિપરિ યાત્રા વિમલગિર, ક્રીડી મન ઉલ્લાસિ;
કંવડ જાડ સુપસાદિયએ, ટલઈ વિષન દુહ રાસિ
પાડણ પદવંધ, વલયર, જીડ વિમસેણ મહાદાર;
અવર બિંબ બહુ વંદિયએ, તિહાં ન લાભધ પાર ૨૯
સિરિ સંભવણ વાવિપુરે, લોદાડઈ સિરિસંતે
ક્રીવનયર સિરિ વીર જીજી, જનુ પસઈ સુહ સંતિ ૩૦
તેત્રીસ વરછર વિગયમરૂર કમિ કામિ જીજેસરા,
નાથ ભાવસતિદિ વિવિધ ભતિય ભવિય કમલ દિણેસરા;
અહુ સંધ સાયજ દેવશાજઈ વરછરાજી નમંસિયા,
તે દેવ સુદસર ભવકુધિર આસાધુચંદ્રિ પ્રસંસિયા. ૩૧

— ધતિ તીર્થશાળ ચૈત્યપરિપાટી સ્વપ્ન.

ચાત્રુ ગુજરાતી ભાષામાં

પ્રણમી કમળજનંદ્ર, પુંડરિક ગણધર સહિત
વિરજાણ ચૈત્યપરિપાટી સંધની સાથેજિમ વિહિત (કરી) ૧

ભાષ

પહેલાં વિક્રમપુર નગર, જહાં શ્રીનાથિમહંદાર
બીજે જનધરે વંદિય એ ત્રિશલાસુત સુતિચાર
શ્રીકેસરાદ મંડન એ, સ્વામી વીર જીજેદ્ર
તિમીરુપરે સુખકાણ, પાર્થનાથ જગત્યંદ્ર

ભાષ

જોધનગરે શ્રી કુંજનાથ વિધિ ચેત્યમંડણ
પાર્થ સાંતિ જે વાંદયે એ દુઃખતાદ નિખંડણ
ગૂડા નગરે શ્રી કુંજદેવ, ભવજલનિધિ તરણ
બીજે જનધરે પૂજયેએ, શીતલ સુખકાણ.

વસ્તુ

પાર્થ જનવર પાર્થ જનવર નગર ભાગોરે
આદીશર પ્રણ બેટીએ, મક્ક સુખસંપતિધારણ.
અચિરાનંદન સાંતિજન, અવિઘ્ને.કદ્દામતાપચંદન

દરિદ્ર અંબર સહસ્ર કર, સ્વામી નેમિકુમાર
વીર જીજેશર જીવન જી, ત્રિજીવન વારણદાર

ભાષ

શ્યાલાપુરે શ્રી વર્ધમાન નિશ્ચયે ભવવારણ,
સુનિ સુમતપ્રણ પૂજયે એ, ગતિ નિજંત વારણ.
ભારત્રિ શ્રી-વીરનાથ, ભવતિમિર દિનેશર
એહાપુર સુખગંડણ એ શ્રી-વીર જીજેશર.

દાખ

સીશીલી સુરુપર અવતાર ગદ મહ મંદિર પોળ પ્રાકર
કનક જ્વલ શ્વજંદ વિરાલ, દીશે દેવકુલ નયનરસાલ
ખરતર વસતીએ સાંતિ જીજેદ્ર, અવિઘ્નમલ પ્રતિભામ દિનેદ્ર
ત્રણે ચેત્રે શ્રી આદિ જીજેદ્ર, અજીતનાથ દિરિ (નિશ્ચયે)
પૂનેમંચંદ્ર ૧૦

નાથિરાજ ઘરે શોભંતો એ સ્વામી કમળ જીજેદ્ર
મરોડે સિયર યદ રહો એ, ત્રિજીવન નયનજંદ
મંડવાડિએ પ્રણ પાર્થજન, કાળલ કમલ કાષ
નાંતેલે શ્રી આદિપ્રણ, સુરાર વંદિત પાદ ૧૨

પોસીને શ્રી પ્રથમજી, જે રેત્યે શ્રી સાંતિ
પાર્થ પારં રંગે પૂજયેએ, ટાલીયે નિજ મન ભાંતિ ૧૩

મરોડે મહિમાનિસય એ, સૌભાગ્ય સુદર પાર્થ
મહાવીર પ્રણ આગિયે, તેડે ભવકુળ પારા. ૧૪

નગર વડાલીએ સાંતિ જન, ત્રિજીવન પ્રણમિત સ્વામી,
ઈડર નગરે જે જન, કમળ પાર્થ શિવગામી. ૧૫

ચંદ્રમળ પ્રણ બેટીએ એ, એહાડાનગર મધ્યે.
અહ કર્મે રિપુ નિજંત્યે (જીતીને) જે પહંતો ભવપાર ૧૬

વસ્તુ

વડનગરે આદી પ્રણ વીર, જીવિત સ્વામી લેપમય
કનકવણ પદુશ રાયણ

વાલક બકુલ મહાતી પ્રણમ ફૂલ તેડર (માળ) સ્વામી
કુંકમ વંદન નયનવી, પૂળ રચણે અગે.

ભાવના ભાણે વિવિધ પરં જગદ્ગુરુ આગુળ રંગે ૧૭
વીસલનગરે આદિ વીર, મનરંજિત સુરતર

મહિસાએ પ્રણ પાર્થ સાંતિ શ્રી આદિ સુમતિ વર. ૧૮
જોડણે પ્રણ પાર્થનાથ, શ્રી સુમતિ જીજેશર

સુખાણે શ્રી નેમિદેવ, ભવમયવનકુંજર
વોરમણે સુમતિ સાંતિ, ભણુ સુનિ સુવત ૧૯

ટોટર ગમે પાર્થનાથ, બહુ લોડોને સમ્મત
લોહકે શ્રી અદિનાથ, રંગપુરે પ્રણ પાર્થ ૨૦

ધણે શ્રી પાંચ સાંતિ વાહો વધી પાર્થ ૨૧

૧૨૭

જહનિનપરે વહલનપરે શ્રી શાંતિનગર
અન્નારીપુરે શાંતિન, સવિક લોક સોયન નિશોકર
પાલીવાણે પ્રાશ્ન યજ્ઞ વિદિત સેવ સુરમ્પુર કિન્નર
લલિત સરોવરે હર્ષવરી, સ્વામી વીર નમીરા
અંગ ધપાલી વિમલ નલે, પાપ પદ યલીશ ૨૨
ગદગદતા હૃદયે ગિરી ચદિને, પાંડે પરમાનંદત
દશ દિશી પ્રસન્નિત વિવિધ પદે, સિંહદાર મયકુદંત ૨૩
કેકિલ કરે રહુદાએ, પિકસિત શુભ વનરેષ્ટ ત
પર્વે પર્વે મેલીયે એ, શીતલ વાજે વાય ત ૨૪
મરેલા ગળવર ચડીને, અચિનનંદન શાંતિ
છીપક વસતીયે વંદયે એ, અદ્યુદ સોવર્ણ કંઠિ ૨૫
અનુભવ સરોવર પેખીયે એ સ્વર્ગસદાશી ચંગ
વાયલી નિરખા બાણે એ, શેખાચિત ગદાસ અંગ ૨૬

૧૨૮

આદિ જનવર આદિ જનવર નમી બહુ ભક્તે
દેવાનુર સંસ્કૃત, ક્રમત મોહમહિમા વિખંડન
ખરતર વસતીએ પ્રથમ જન, નેમિતાપ ગિરનારમંડન
નાથજી તમે હવે પૂજ્યો, સ્વામી અદીશ્વર પાય
નામગીર મે ધ્યાલ્યો એ હુઆ સુરમ્ય ૨૭
ધીણે પદે યાત્રા વિમલચિરીએ, ધાધી મન હલ્યાસે
કર્મવિધેશ સુપ્રસાધી, રહે વિષ્ણુ દુષ્પ શાંતિ ૨૮
પાટણ પ્રધીએ વર નમર જીમાં વિકસેન મહદાર
અપર બિંબ બહુ વેદિયે તિહાં ન હાલે પાર ૨૯
શ્રી સંભવપ્રજા વાવપુરે, લોકારે શ્રી શાંતિ
ફીચ નમરે શ્રીવીર જન, જેના પ્રસાદે સુખ ચાય. ૩૦
તેરીસ વાસર વિમલ મત્સર રખારે રખારે જનેશ્વર
નિર્મલ વલકમ્પિએ વિવિધ ભક્તિએ, ભવિક કમલ દિનેશ્વર
બહુ સંઘે સારથે દેવરાજે વસરાજ નમ્યા,
તે દેવ સુખમર ભલકુ દિયર શ્રી સાધુચંદ્ર પ્રસંસ્યા. ૩૧
— શાંતિ શ્રી તીર્થંજ ચૈત્યપરિપાટી સ્તવનમ.

કર્તાનું નામ સાધુચંદ્ર જણાવેલું છે પરંતુ ઘણી
પણી તપાસ કર્યા છતાં એ સુનિ કયા ગુપ્તમાં કોના
સિખ હતા તે સંબંધી કશો હકોબ મળી શકતો
નથી. સંઘપતિ 'દેવરાજ વગ્ગરાજ માટે તપસ
કરતાં પુરાતત્વના આચાર્ય શ્રીનિર્મલવિગ્નજી સંપ્રદિત
ગ્રાંચીન કૈન દેવસંપ્રદ બાગ' બીજામાં લેખ નં. ૩૮૦
રામગુપ્ત સંબંધી છે, તેના અનુવાદમાંથી નીચે પ્રમાણે
દર્શકત મળે છે. 'મંત્રી દલીયાના વંશમાં સદગ્રાજ
નામે એક પ્રખ્યાત પુરુષ થયો તેનો પુત્ર તિહુણુપાલ

અને તિહુણુપાલનો રાહડ નામે પુત્ર હતો. આ રાહડ-
નો પુત્ર હમ્મર મંડન થયો, તેને ચિરાદેવી નામે સુશીલ
શ્રીજી હતી. આ મંડનને નીચે પ્રમાણે પાંચ પુત્રો.
થયા નામે સહદેવ, કામદેવ, સહરાજ, વગ્ગરાજ અને
દેવરાજ, આ પાંચ પંથીના ઉક્ત દેવરાજ વગ્ગરાજ
સંઘપતિ થયા. આ બંનેનો વંશવિસ્તાર થયો છે.
લેખની અંતે ગદ્યામાં જણાવવામાં આવ્યું છે કે :

“ વિક્રમ સં. ૧૪૨૨ આપાહ વર્ષે ૬ ના દિવસે
ખરતર ગંગુના આચાર્ય નિર્મલવિગ્નસૂરિના પટ્ટધર
નિર્મલચંદ્રસૂરિના ઉપદેશથી મંત્રી વંશના મંડનજી
એના હમ્મર મંડનના પુત્ર નામે ક. વગ્ગરાજ અને
દેવરાજ ક. કે જેમણે પં. દરિયમણિ, ગોદર્મતિ-
ગણિ, કર્મમૂર્તિગણિ અને પુણ્યપ્રધાનગણિ સાધુઓ
સાથે ભુવનહિતોપાધ્યાયને પૂર્વ દેશમાં વિહાર કરાવી
જ્યા તીર્થોની માત્રા કરાવીને સંઘને આનંદિત કર્યો.
તેમના કરાવેલા શ્રીપાર્શ્વનાથના મંદિરની આ પ્રચલિત
પૂર્ણ દંડ” આ લેખથી ચૈત્યપરિપાટીકર ૧૫ માં
સૈકામાં થયા જણાય છે. પ્રાયઃ ખરતર ગંગુની
હોવાનો સંભવ છે.

૨ વિક્રમપુરનગર—રાજપુતાના મારવાડના
ગુપ્ત સહેર બીકાનેર. અહિં આ ચૈત્યપરિપાટીકારની
વખતે અગમદેવ અને મહાવીર સ્વામીના જ દેહરાસર
હશે. સત્તરમી શતાબ્દીમાં શમેલ કવિવર શ્રીસમ-
સુંદરજી પોતાની તીર્થમાળામાં—“ બીકાનેરજ વંદીયે
ચિત્રનંદીએર અરિહંત દેહરાં આશ તીર્થ તે નમુરે.”
આઠ દેહરાસર જણાવે છે; અત્યારે એથી પણ વિશેષ
નમરે પડે છે.

૩ ઉંડેરાહ—ઓરણીપાણ. અહિં વીર સંવત
૨૦૦ લગ્નગમમાં શ્રીરત્નપ્રભાસૂરિએ કંઈ કારણ પામીને
રૂની પૂજીનો સર્પ બનાવી અમત્કાર દેખાડી રાજાને
પ્રતિભાષ કરી આખા ગામને જૈન બનાવ્યું અને
આજવાળ ગાતિની સ્થાપના કરી. એ સંબંધી વિશેષ
હકીકત મેળવવા માટે જૈનસંપ્રદાયહિતશિક્ષા મંથ
જોવો.

તિમરી—જોધપુર રાજ્યમાંનું એક ગામ.
'તિમરી નામે વડજી ગામ' આ દેવી સમયસુંદરજી

વિગેરે કવિઓએ પોતાના રાસાઓમાં વાપરેલી જોવાય છે. અહિંના પાણીમાં તથા માટીમાં ગેરનો ભેલ હોવાથી ત્યાં વસનારનાં વંશો પ્રાયઃ ગેર જેવાં બની જાય છે — એ સંબંધી જોધપુર અને વીશલપુરના વણિકજનો વચ્ચે થયેલો વાર્તાલાપ આ પ્રમાણે જનપ્રસિદ્ધ છે — ‘વીશલપુરના વાણિયા, ચે. માને’ કહી દેશે. વિના ગેર મગવા કરે તો તિથરી જાય વશે.’

૪ જોધનગર — જોધપુર, શ્રીવિજયહીરસુરિના વખતના કમલવિજયગણિના શિષ્ય વિદ્યાવિજયગણિના શિષ્ય ગુણવિજયે વિજયદ્રોપિકા નામની વિજયપ્રશસ્તિની દીકરીને કેટલાક ભાગ અહિં લખ્યો હતો ‘પ્રારબ્ધેભાગ્યેં સદ્યો વિદ્યે ચ ચોધપુરદ્યૈં’ ધોમાલેડવિ ચ કિયતી શ્રીરોહિણી ચ પૂર્ણમ ॥ ૬૪ ॥ વિજયપ્રશસ્તિ પ્રશસ્ત.

વિદ્યેધ્રમ-વિધ્યૈત્ય, સુવિહિત અને ગીતાયે પ્રતિષ્ઠા કરાવેલું દેહરાસર.

૫ શુકાનગર — નાની મારવાડમાં આવેલ — એનલાસો શુકા. અથવા શુકાવાસોત્તન હોવાનો સંભવ છે, પણ એકે ઠેકણે હાલમાં કુશુનાથનું તથા શીતલનાથનું દેહરાસર નથી. એનલાના શુકામાં સં. ૧૮૭૨ માં પ્રતિષ્ઠિત ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથનું ગામ વચ્ચે દેહરાસર છે.

૬ બાલદેર — બલોર. આ શહેરમાં અત્યારે એકંદર ૧૪ દેહરાસરો છે, પરંતુ કેટલાંક બંધાવ્યાની સાથે મળતી નથી. અને કેટલાક આધુનિક (-સો બસો વર્ષમાંના) છે.

૭ શાણુનગર — એરણપુર રોડનથી ૩૬ મૈલ ઉપર આવેલું ચિમાણા ગામ. અહિં પરિપાટીકાર વર્ધમાનસ્વામી અને સુનિસ્તવત્સ્વામીનાં દેહરાસરો જણાવે છે પરંતુ હાલમાં સં. ૧૨૧૪ માં સુરેન્દ્રચંદ્ર કુમારપાલ રાજાએ બંધાવેલું શિખરબંધી દેહરાસર સરકારી કેટલી પાસે છે. એનો નામનિર્દેશ કેમ નહીં હોવો જોઈએ ? કદાચ કંઈ અન્યથા કુમારપાળ રાજાનો બંધાવેલ દેહરાસર ખંડિત થયો હોય અને તે પ્રતિમા પછીથી અહિં પધરાવી હોય તો બનવા જોગ છે.

૮ નારાદ — પિંડવાડા રોડના પાસે. અહિં બનર વચ્ચે શિખરબંધી દેહરાસર છે, મૂલનાપકની બખર નથી.

એકાપુર — નાની મારવાડ શીરોહી જીલ્લામાં કિરવલી રોડનથી ૩ મૈલ ઉપર આવેલું એક ગામ. અહિં વીરંભગવાનનું ચૈત્ય જણાવે છે, પરંતુ હાલમાં શીતલનાથનું છે.

૯ સીરોહી — નાની મારવાડનું રાજ્યસ્થાન હાલમાં અહીં એકે લાલનમાં શિખરબંધી ૧૧ દેહરાસરોનું જૂથ છે. પ્રતિમાઓ પણ જૂનું (મનોહર) છે.

૧૧ મકોડા — કડી જીલ્લાના વિશનગર તાલુકે મહેસાણા રોડનથી ૭ મૈલ દૂર મગરોડા ગામ છે. અહિં અત્યારે એકે દેહરાસર દરિગોચર થતું નથી.

૧૨ મંડવાડા — કડી જીલ્લાના સિદ્ધપુર તાલુકે સિદ્ધપુર રોડનથી ૧૭ મૈલ ઉપર આવેલું મુંકવાડ ગામ હોય એમ અનુમાન થાય છે. હાલમાં ત્યાં એકે દેહરાસર નથી.

૧૩ પોસીના — નાની મારવાડ મહીકાંદા એજન્સીમાં આમુરોડ રોડનથી ૧૫ મૈલ છેટે આવેલું ગામ. અહિં પરિપાટીકારના કથન સુજ્ઞ પ્રાચીન પાંચ દેહરાસર મોજુદ છે. પાર્શ્વનાથનું તીર્થ છે. ધર્મશાળા છે. યાત્રાળુઓને સગવડ છે. દિગંબરીનાં ૧૦ ધર છે.

૧૪ મટોડા — નાની મારવાડ મહીકાંદા એજન્સીમાં મંડરોડાથી ૧૫ મૈલ ઉપર આવેલું શુકી નામનું ગામ હોવાનો સંભવ છે. હાલ તો અહિં એકે દેહરાસર નથી.

આગીઆ — પાલજીપુર એજન્સી, તાલુકે રાધનપુર. પાટણ રોડનથી ૪૦ મૈલ ઉપર આવેલા અગિઆણા ગામ હોવાનું અનુમાન થાય છે. હાલમાં અહિં એકે દેહરાસર નથી.

૧૫ વગડી — ઇડરોડ રોડનથી ૨૨ મૈલ ઉપર આવેલું નાની મારવાડ મહીકાંદા એજન્સીના તાલુકાનું ગામ. અત્રે હાલ એ દેહરાસરો છે.

ઈડર — મહીકાંદા એજન્સીનું પ્રસિદ્ધ અને પુરાતન રાજ્યસ્થાન શહેર. અત્રે શ્રી લક્ષ્મીસાગરસુરિ, આનંદ

દ્વિમહાસુરિ આદિ અનેક મહાપુરો-નરરત્નો પાક્યા હતા. અને તેમણે ઘણા શાસન પ્રભાવિક કર્યો કર્યા હશેજો મળે છે. વાંચી-પકરનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ (જૈનયુગ માસિક વર્ષ ૧ અંક ૪)

૧૬ મોડા—હરરાણી ૮ મૈલ છે ગામ. અહિં હાલ એક દેહરાસર નથી.

૧૭ વડનચર—વડનગર. અહિં એકંદર નજી દેહરાસરો છે. તેમાં એક સં. ૧૮૪૪ માં બંધાવેલું નવીન છે. આડી બે પરિપાટીકારના કચન મુગળ પ્રાચીન જણાય છે.

૧૮ તંત્રચર—મહાવીરચરની જગતીમાં એમના સગા મોરાભાઈ નંદીવધને ભરાવેલા મહાવીર પ્રત્યુતા બિંબનું નામ.

૧૯ વીસનચર—વીસલદેવરાજાએ વસાવેલું વિસનગર શહેર. અહિં અત્યારે એકંદર ૧૦ દેહરાસરો છે, તેમાં એકે મહાવીરમણનું દેહરાસર જણાતું નથી.

મહિસાણા—મહેસાણા—

૧૬ જોરાણા—હાલ પણ અહિં પાશ્વંતાયનું દેહરાસર છે પણ સં. ૧૮૬૧ માં બંધાવેલ છે.

૨૦ વિરમગામ—અહિં કુલ ૧૫ દેહરાસર છે પણ બહુ પ્રાચીન હાલ કોઈ નથી.

૨૧ રંગપુર—કાશિવાલ મોરબીથી ૫ માઈ ઉપર આવેલું રંગપર ગામ હોવાનું અનુમાન થાય છે. પરંતુ આના પછી ધંધુકાનું નામ જણાવ્યાથી કોઈ અન્ય હોતું જોઈએ.

ધંધુકા—અમદાવાદ જીલ્લે રાણપુર રોડનથી ૧૫ માઈલ ઉપર આવેલું પ્રાચીન ગામ. અત્યારે અહીં નવીન બંધાવેલ આઠીશર ભગવાનનું દેહરાસર છે. હેમચંદ્રાચાર્યની જન્મસ્થળિ.

૨૨ વડલનગર—વડામીપુરનગર. હાલમાં કહેવાતું વળા ગામ. અહિં વીર સંવત્ ૯૮૦ અને વિક્રમ સંવત્ ૫૧૦ દેવાદેવણિધમાશ્રમણે જૈનાગ્રંથોને પુસ્તકારૂઢ કર્યા હતાં. તે પછી સુર્યવંશી ચિત્તાદિત્ય રાજા બૌદ્ધાનુયાયી થયો, તેણે બૌદ્ધ અને જૈનો વચ્ચે વાદ કરાવી બૌદ્ધ લોકોનો કળાએ કરાવ્યો, તેના જ ભાણેજ મહાયાદિએ લઘુવયમાં

દીક્ષા લઈ ગીરનારમાં છ માસની તપસ્યાના અંતે સરસ્વતીદેવીનો વર મેળવી ફરીથી બૌદ્ધો સાથે શાસ્ત્રાર્થ કરી જય મેળવ્યો હતો. એમને સરિપદ અહિં જ પ્રાપ્ત થયું હતું. વિક્રમ સંવત્ ૩૭૫ (ધ. સ. ૪૧૯) માં કાકુ પતાકુના કારણે આ નગરનો વિનાશ થયો એમ જૈનગ્રંથકારો જણાવે છે:

‘વળતચરી વાસતચં, તિગિણ સમાદં બદ્ધચેલજં ।
વિષયદાલાઝ તઢ વલ્લીમંગી સમુપતો ॥

પરંતુ આધુનિક સમયના વિદ્વાનોમાં આ વિષય હજી સુધી વિવાદાર્થ જણાય છે.

અમારીપુર—હાલમાં કહેવાતી પાલીતાણા નજીની અમારડી.

પાલીતાણા—જૈનોનું પ્રાચીન અને પ્રવિત્ત તીર્થોધિરાજ શ્રી રત્નુચ પર્વતની ઉપતપા (તળેનું ગામ)

લલિત સરોવર—શ્રી વરપાલ મંત્રીએ પાલિતાણામાં લલિતાદેવી પત્નીના નામથી કરાવેલું અતિ મનોહર મિથજલથી ભરેલું ‘લલિતા સરોવર’.

ઝીજલિતાદેવે નગરે મળીયત્તમ્ભોલારલિતાદેવતાય ॥
સદાગમાગઃ ક્ષયદેવોત્તમકાર મન્ત્રો લલિતામિધાનમ્ ॥૨૧૧
હર્ષોત્કર્ષ ન કેવાં મહુચયતિ ક્ષણ સાપુમણુર્વ મર્જ-

લોકઃ સોડયં તલગઃ પપિ મધિતમિત્તવાન્ધ-

સન્તાપવારઃ ।

સાસાદમ્ભોજદમ્ભોદિત મુદિત મુલે લોલોલમ્ભ કાર્દ-

રન્દેવો દુચ્ચમુગ્ધાં પ્રિયગતિ જગદુચ્ચ- મન્ત્રોલ-

કીર્તિમ્ ॥૨૧૧॥

— ધો વિજયસેનતુરે સિમ્બ ડરવપ્રમસુરિ

જ્ઞાન ધર્મોમ્બુદય કાવ્ય. સર્ગ ૧૫

રેષ છીપક વસતિ—સીવા સોગણની હુંક શત્રુજય પર છે તે. તે બંને અમદાવાદના હતા ને ચીજાનો આપાર કરતા હતા. પછી તેઓ મુન્નાગે મનવાન થયા ને શત્રુજય પર ‘મીરાતે અહમદી’ ના લખવા પ્રમાણે પાંચ લાખ રૂપિયા ખર્ચી શત્રુજય પર ચોપાપ મંદિર બંધાવ્યું, તે હુંક છીપા વસડી પણ કહેવાય છે. અદ્યુદ-અદ્યુદ.

૨૬ અનુપમાસરોવર—મંત્રીશ્વર તેજપાત્રે
(મંત્રીશ્વર વસ્તુપાલના લલુઅંધુએ) પોતાની પત્ની
અનુપમાદેવીશ્વર તરીકે શત્રુબંધના પરિશરમાં
બંધાવેલું પવિત્ર અને સ્વાદ ભરેલી પૂર્ણ, કમલોદી
વિભૂષિત, શિલાબદ્ધ, મનોહર અનુપમાસરોવર.

પુણ્યોક્તાસવિલાસલસપિયા ચેનાડ્ય ચતુરુચે

શ્રીનંદીશ્વરતીર્થમર્તિતજ્ઞત્વાવિચ્છમામૃતિનમ્ ।

एतच्चाऽनुपमासरः परिसरोदेहो शिलासचय

व्यानजोद्धतबंजुपुद्धरपयः कल्ललसकमम् ॥

સ્કુટસ્કોટકદર્પણમિતમામિદં ।

गाहये मुषाकृतवृषाकरच्छविपवित्रनोरं सरः ॥

વિકાશસરોહદ્રપ્રકરસ્યતો લક્ષયતે ।

यदत्र धेरिदक्षनावदनविभ्रताहम्बरः ॥

ઉદયમલમુદિકૃત ધર્મામૃદય મર્ગ ૧૫, શ્લોક ૪૩ થી ૪૫

૨૭ સ્વરતરવસતિ—સત્રુબંધની એક ટુંક

૨૮ કચ્છકચ્છ—કપદેવસ, એની કથા શત્રુબંધ

મહાત્મ્ય બાબાંતર પૃષ્ઠ ૫૦૬ ઉપર છે.

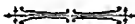
૨૯ પાટણ—શુભેશ્વર કુમારપાલનું નામતખત.

૩૦ વાવિ—હીસા સ્ટેશનથી ૪૫ મેલ ઉપર
આવેલું વાવ ગામ હાલ અહિં પ દેહરાસર છે.

આ એત્ય પરિપાટીમાં જળાવેલાં ગાંગો બરાબર
વ્યવસ્થિત—કમવાર હોય એમ જણાતું નથી પરન્તુ
છેરે છેરેના મુખ્ય મુખ્ય સ્થળોના ઉત્થેષ કથો હોનો
બેધએ. જેમ કે બીકાનેરથી ઉડ્યા ત્રીસ ચાલીસ
કોશના અંતરમાં આવેલા એસિઆથ ત્યાંથી તિમરી-
બેધપુર વિગેરે નાની મારવાડમાંના સીરાહીથી મંક-
રોડા, મંકવાડીઆ અને નીતોડાથી એકદમ પોસીનો
અને ધણુકાથી લાગણજ વળા. માટે કેટલાંક ગાંગો
સ્તેથી આગળ પાછળ પણ લખ્યા હશે મારાથી
યની તેટલી તપાસ કરી લક્ષમ રાખી જણાયા છે
જતાં ભૂતચૂક ચદ્દ હોય ત્યાં વિકાસો સુધારો કર
પોતાની સજ્જનતાનો પારચય આપશે એવી આશા
રાખી નિરંત્રું છું.

તા. ૧-૧૨-૨૫ સીતાર

દક્ષિણવિદ્યારિ શ્રીમદ્ ભગવિજય મુનિવર્ય
ચરણકિહ્નુર ચતુરવિજય મુનિ.

રાજુલ રહનેમિ સઝાયે

રાજુલ ચાલી રંચરંચું રે લાલ, ચદુપતિ વંદન જાહ, સુકુલીણી રે
મેહરાયું બીની મારગે રે લાલ, ઉભી ગુફા માંહે આહ સુકુલીણી રે. ૨૧૦ ૧

રાજુલ કહે રહનેમિને લાલ, મ કર માહરી આહ, મું
આપ કયા કુલે ઉપન્ના રે લાલ, ચતુર તું ચરિત પાલ, મું ૨૧૦ ૨

અંચ ઉધાડા દેખિને રે લાલ, મુઝો રહનેમિ ચિત, મું
આન્ય આપે મુખ જોગવા રે લાલ, પાલતાં પૂરવ પ્રીત, મું ૨૧૦ ૩

લોકિક ન રહે લોકમાં રે લાલ, વિપય યજ્ઞે મન વાલી, મું
કામ રે જોગ ભુંડં દલાં રે લાલ, નરકમાં કુઝ નિલાલ, મું ૨૧૦ ૪

દૂધ ઉધાવો દૂર કાગો રે લાલ, રાખ્યો રહનેમિ શીલ, મું
સમયસુંદર સ્વાજાણ દે રે લાલ, લીધા અવિચલ લીધ, મું ૨૧૦ ૫

સ્વીકાર અને સમાલોચના.

પ્રીતમદાસની વાણી—

જાતે બારોડા સં. ૧૭૭૪ થી ૮૦ માં જન્મ પામેલા ને સં. ૧૮૫૪માં વિદેહ થયેલા પ્રીતમદાસની વાણીમાં રસિકતા, જોસ, પ્રેરણા અને કલ્પના છે તેથી તે ખુબ મીઠી અને હૃદયસ્પર્શી છે. તેઓ ખરેખરા સંત હતાં — સંતહૃદયમાંથી સરળ અરજાની માંચક નિસરતી વાંચકારાને પિંગલના અક્ષર કે માંત્રાના માપની જરૂર હોતી જ નથી. તે સ્વયંજ છે અને એવી ધારાને 'વાણી' એ અભિધાન લાક્ષણિક આપ્યું છે તે યોગ્ય જ આપ્યું છે.

પ્રીતમદાસ સંખ્યાની જે કદી. આપણે જાણતા હતા તેનાથી ઘણી ખાળતો તપાસ કરતાં મૂઠી જ મળી આવી છે અને તે પછી તેમના શિષ્યમંડળમાંથી ખાસ તપાસ કરીને; આવી તપાસ કરવા માટે પ્રકાશક મંડળને ધન્યવાદ થયે છે. તેઓ મહારાષ્ટ્રમાં હતા જ નહિ ને તેથી તેની સી કદીશા હોવાનું કે તેને પુત્ર મવાનું રહેતું જ નથી. વળી તેઓ નાનપણથી અધ્ય હતા. એથી તેઓ જે પદો રચતા તેને લખી લેવા લીન લક્ષીઆઓ ચોતે પાસે રાખતા. એ રીતે લખાયેલ સાહિત્ય જળવાયું ને તેમાંથી લગભગ સંખ્યા વાણી પ્રીતમદાસની આપણને આ મંડળદ્વારા મળી. સંશોધન પછી સારી રીતે કરવામાં સંશોધકે કાળજી ખતાવી છે.

તેમનામાં પ્રજાપ્રીતિ જરૂરી છે અને તે અંગે કૃષ્ણદિ ઉપાસનાનાં સુંદર કાવ્યો તેમણે રચ્યાં છે તે ઉપરાંત વૈરાગ્યપદો પછી અંતરની હિમચી ઉજાળ્યાં છે. તે પૈકી ઘણાં તેા સર્વ ધર્મના અનુયાયીઓ એકસરખી રીતે ગાંધ આનંદ લઇ શકે તેમ છે; જેમકે સંત કેવો હોય તે માટે પદ છે કે:—

સત્ય સિદ્ધિમણિ સર્વથી શીતળ સખ્ત રસાય,
કાણા સી પ્રાણી ઉપર, પૂજ્ય પદમહાવાય,
મહિત જાન વૈરાગ્યવંત, નિત્યા નિત્ય વિવેક
સમંદિ સંજને લેખને, હેણે આત્મા એક—
અરજ આપે જ આહીને, તેને આપે અનુપદાન,
આત્મતત્વ ઉપદેશ દા, કરે આપ સમાન —

નિર્જીવ નિર્મળ નિઃશય સદા, ઇવનંમુક્ત જન જોડ,
યત્તિ અખંડ સમાધિમાં, વળતું રૂપ વિદેહ —
હર્ષન દુર્લભ દેખને, વરુ હરિહર અનુષ્ટ ૨ (૧૧) અનુ
પ્રીતમ પૂજ્ય પ્રીતમ, પંચમે તનપદાન.

૫. ૨૧૦

મૂરખ કેને કહેવો તે માટે પદ નિસરે છે કે:—
મૂરખ સરખાં તે માંખણાં, જેને સમજણ નહિ રેખ
બાવ લેશેસો મહિત નહિ, ન મળે જ્ઞાન વિવેક— મૂરખ
ભોજન લેખન ભય નિદરા, તે સહ પ્રાણીને હોય,
જેણે હરિને જાણ્યા નહિ, સરો ભરીયા સહ કોઈ— મૂર
ગણા દિસે વ્યવહારમાં, ગણા નહિ રે ગાંધિ,
કયા સદા એ સુવર્ણ, વાલા માયા એ મંદ,—
જેવાં જન્મનાં રોજડાં, પામર પછી સમાન,
જુદ તણું સુખ ભોગવે, રૂઢે નહિ હરિનું ધ્યાન—
શબ્દ માને નહિ સંતનાં નામુક દેહાભિમાન,
કહે પ્રીતમ તે પ્રાણીને, પડતું નરક નિહાન—

૫ ૨૧૧

એક વધારે પદ અમ ઉતારીએ તેમાં મનને વાણીઆનું રૂપક આપી સુંદર વર્ણન કર્યું છે:—

મન વાણીયા લટકે લાલ હમાને અવસર જણી
શું રાઈ રહો, અચેત અંગે અતિરે આંખે આણી.
તન તાનવાં તોવ કેરો ડાંડો, બેસં ચિત મોટ પેઠી ગાંડી,
રજે ધ્યાનદણિ કેરોત ખાંડી — મન
તોવ કરાં કાલો અશ્વમ કરાં રાખ સત્યવચન વિચાર ધર્મ
તેણે સઘ. રહેરો પૂજ્યજીવ — મન
તું વાહોર વચાણું સો સારું, તેણે પાણે નહિ કંચલ તારું,
હેણે હોંચેત સાખ હવે નહિ હારું — મન
લે લેખણ લક્ષ્મીવર ટાંચે, હુણે રહે જામળીયા સાચે,
વારે હોય નહિ આદે માથે — મન
કર. તાણું લેણું સો યોજાં, તરી કાયાનું કણું મોજાં,
તું એણું અહં રિત નેણું — મન
એકદિ વાણીયાળી તારા ધરમાં, કરે કરાં કાલોડાં મુઠ કરાં,
હઈ ચોમલ એણે સાદરમાં — મન
કર પરાયણ કંઈ સાચ જાણે, તોરે લખાણાંથી જીવડું ટાળે
કરે પ્રીતમ તારે સાચ જાણે — મન

૫. ૧૬૬

આજ રીતે ચંદ્રીને રેડિયાનું રૂપક આપ્યું છે તે દાંડીનો રેડિયાનો યુગમાં જેવાં જુદાં છે. ૧૬૭

“આપણામાં ચાનદ્રવ્ય, તથા દેવદ્રવ્યના સંબંધ-
માં બહુ હોય થતાવવામાં આવ્યા છે. અને દ્રવ્ય-
સત્તરી ગ્રંથમાં આને માટે બહુ વિવેચન કરવામાં
આવેલ છે. કાચદામાં આનાં સંબંધમાં સંપત્ત
રૂપાન છે. દ્રેસ્તીથી વહીવટ કરનાર તથા પોતાથી
જ વહીવટ કરનારને પંજી કાયદો - દ્રેસ્તીઓ જ ગણે
છે એટલે દ્રેસ્તી તરીકેની સર્વ જવાબદારીઓ તથા
કરને તેવાઓને લાગુ પડે છે. વળી કાચદામાં તેવા
વહીવટ કરનારાઓને ‘ધરસાધક દ્રેસ્તી’ - ગર્ભિત
દ્રેસ્તીઓ - ગણવામાં આવ્યા છે. તેથી તેમની
ખેદકદારી કે ગુણવતીથી થયેલા કામ માટે પણ તેઓ
જવાબદાર ગણાય છે. દ્રેસ્તીઓના સંબંધમાં મુદતનો
કાયદો લાગુ થઈ શકતો નથી એટલે પગલાં કે પચાસ
વરસના હિસાબ પણ ગમે ત્યારે ઉઘાડી થકાય છે.

“આપણે ગમે તેવા શુભ ધરાદાયી સંધનું કે
ઝાતિનું કાંઈ કાર્ય કરતા હોઈએ તો પણ લોકો તો
તેના પરિણામે તરફ માત્ર જુએ છે તેથી તેઓએ
આપેલા પૈસાનો તેમ જ આપણા હસ્તક રહેલા
એવાં જાહેર કામોનો હિસાબ આપણે જ્યાં સુધી
ચોખ્ખી રીતે અનુસાર ન જવાબી રાખીએ ત્યાં સુધી
આપણા કામ તરફ રાક્ષી નજરે નોવામાં આવતું
હોય તો તેના માટે આપણે જ જવાબદાર ગણાવા
જોઈએ. આ પ્રમાણે લાંબો વખત ચાલે તો પછી
અવિશ્વાસની લાગણી વધુ ફેલાય અને પરિણામ
માં આવે તે સ્વાભાવિક છે.”

શુદ્ધ જાળવણનામૃત — લેખક અને સંચા-
લક બાબતે સંદેહ મહેતા. ઝીંજવાડા કિ. ચાર
આના. પૃ. ૮૦. આમાં હિતવાચી તેના શરૂ થતા
પહેલાં અક્ષરો એમ અપી માંડી કાના મથાળા
નીચે આપ્યાં છે અને પછી જિનેશ્વરસરિના ઉપદેશ-
સ્તોત્રપત્ર માલિની! જાંદમાં જવતરણ આપ્યું છે.
ને પછી સિદ્ધચંદની ઓળાની વિધિ ને યોડી સ્તુતિ
તેમને બાર બાવનાની જ્યોત્સનાકૃત સંજાય મૂકી છે,
સુંદરજના મુને લખેલ માટે નામ સુંદર જાળ તથા-
મૃત આપ્યું જણાય છે. પ્રશસ દીક છે. સ્તુતિ
સમયે એક લીટી પર બીજી લીટી એ પ્રમાણે લાલ-
ની સેલોમાં ઉપારવાં થયે.

સરળ લગવડગીતા — લે. કાનજી કાલીદાસ
ત્રેલ્હી. પ્ર. ગણિલાલ કે. દેસાઈ બી. એ. એલ.
એલ. બી. નં. ૧૦૦ ભુલેશ્વર મુંબઈ. મૂલ્ય આઠ
આના.) આમાં મૂળ શ્લોક, તેનું સરળ ગૂજરાતીમાં
સમજાવેલો બાબાંતર આપેલું છે. તે ઉપરાંત સંસ્કૃત
સ્તવનો ને ચર્ચા પંજરિકા સ્તોત્ર મૂળ પણ બાબાંતર
સાથે આપેલ છે. ૧૬ ચિત્રો આપ્યાં છે. ખીસામાં
રહી રહે તેનું કદ છે ને મૂલ્ય સ્વલ્પ છે. ગીતાના
સંદેશ સર્વ દેશના ધર્મગ્રંથાસુઓને ઉપયોગી છે
અને તેનું વાંચન મનન કરવા ચોખ્ખું છે. અમલ
જણાવવામાં આવ્યું છે કે આની ચોથી આવૃત્તિ
૨૪ ચિત્ર સહિત તે જ કિંમતે બહાર પડી છે.

જેનયુવક — કાર્તિક ૧૯૮૨. માસિક વાર્ષિક
લવાનમ બે રૂપિયા. પ્ર. મુરત જલ્લા જૈન મુવક
મંડળ નવાપુરા રાજ. માનદ તંત્રી તરીકે બે જૈન્યુ-
ઓટા નામે અમીચંદ ગોવિંદજી શાહ અને હરિસાહ
શીવલાલ શાહ છે. તેથી લેખો આવ્યા છે તે કરતાં
વચારશીલ, સમાજનેયોગી અને સેવાધર્મના
મૂલ્યવાન પાઠો સિંધવનારા આવશે એવી આશા
રાખીએ છીએ. સમાજને ઉત્તર પૂર્વે દોરી દેશને
નિવારી તેના સંગઠન માટે પ્રયાસ કરવા આપાં
પત્રોની જરૂર છે. ચહેરે ચહેરામાં જૈન સ્વયંસેવકોનું
મંડળ ઉત્પન્ન થાય, તે સર્વે મંડળોની એક પરિષદ
થાય, તે માટેના પારાધારણ ચંદ, તોલોમ દેવાની
ગોઠવણ થાય તો સમાજ કંઈ પગભર થાય. હુવકો
પર જ આશા લઈએ છીએ. આ જૈનોનાં યુવકોની સેવા
— ચર્ચા સંમેળણવાળી સેવા — મૌન સેવા મોજે
છે. આ ધ્યેય રાખી મેળોને તેનું આ સુખપત્ર
કામ કામ કરશે એ જ હાર્દ હચ્છીયું.

સુમન — દીપાવતી એક સં. ૧૯૮૧ તંત્રી
પ્રોગળ જ. કાંતા. આ હંદતલિખિત માસિક છે
તેમાં કાવ્ય, સંવાદ, દૂકા લેખો અને હસ્તચિત્રો.
વર્ષેના સંકીર્ણ સુરકેમપુએએ સારી રીતે આપ્યા
છે. લખનારાએ જોડણી પ્રેરે ધ્યાન આપવું લે છે.
જેનકાંતુ ઠેકાણે સુમન કાર્યાલય નં. ૧૩ એપાટી
મુંબઈ.

બીજી પુસ્તકો, આદિ અવલોકન. અવકાશમાં
તેમજ રચનાઓ અને આપી રોકાયું નથી. — તંત્રી

વિવિધ નોંધ

સા. મકનંદ્ર ને. મહેતા બાર. એટ. લો. નવરસ સેક્રેટરી.]

૧ કૉન્ફરન્સના કેટલાકે અગત્યના ઠરાવો

આપણી કૉન્ફરન્સ આજે કેટલો સમય થયાં દશાવિષયક અને કર દાખના અવનવા વિષયોમાંથી પસાર થતી યથાતથા સ્થિતિએ આજકાલ આજસ મરણી હુમી થઇ છે, ત્યારે તેના યથાસ્થિત અસ્તિત્વને દીપાવવાનો પ્રથમ આપણી સમક્ષ આવી ખરો થાય છે. શ્રી જૈન સ્વેતાંબર કૉન્ફરન્સે કરેલા ઠરાવો એટલે શું? આ પ્રથમ પૂછવાપણું પણ આ યુગમાં હોઇ શકે નહિ. કેમકે આવી સંસ્થાની જરૂરીઆત અને તેનું અવસંત અસ્તિત્વ સ્વીકારીને જે જૈન સમાજે અન્ય કોમોને પાઠ શીખવ્યો છે તેજ જૈન સમાજ સંજોગોને વચ્ચે પડે પણ પોતાની શીખવેલો પાઠ છુટી જવા જેટલો વિસ્મયજનક થાય એમ માનવું ઘટે નહિ.

આ સંસ્થા સંખર્ષ વધારે વિવેચન અને ઉદાપોદ હવે કર્તવ્ય નથી રહેતો. આદિથી અત્યાર સુધીમાં તેના હસ્તક ક્યેસ પ્રવૃત્તિઓ અને કાર્યોથી સા. કોષ વડે છે. તેથી આ અગર આવી સંસ્થાઓ. શું કરી શકે તે પ્રશ્નને પણ સ્થાન રહેતું નથી. આની અતેકવિધ સંસ્થાઓ પ્રત્યે ઉછલી નગર કરીએ તો ધણુંજે જાણવાનું મળે એમાં સંદેહ નથી. આપણી કૉન્ફરન્સે અત્યાર સુધીમાં જે જે કર્યો તેના અભિવેશનો વખતે ક્યાં છે તે દરેક અતિ મનનીય અને વિચારવા લાયક છે. એટલું જ નહિ, પણ તે ઠરાવો અમલમાં મૂકવા એ સમાજના પ્રત્યેક અંગની ફરજ છે. કૉન્ફરન્સના ઠરાવો એટલે નહિ કે પોશાઓમાં બાંધી ગણવા લાયક વસ્તુ યા એમ પણ નહિ કે તેની અગત્ય અને ઉપયોગિતા માત્ર સ્વીકારી બેસી રહેવું અને આવરણ તેવા ઠરાવોથી અગાધિત ગણવું!

જેજ મહાસભાના નિષ્ણો આપણા જીવન સિદ્ધાન્ત હોઇ શકે. સિદ્ધાન્ત વિનાનું આચરણ એ મનુષ્યરૂઢનું કલ્પ છે. અને કલકિત ચા. કલુપિત જીવને એ મનુષ્યજનની મોટામાં મોટી નિષ્ફળતા છે.

અવિતવ્યતા ઉપર આધાર રાખી બેસનાર વ્યક્તિ જીવન આ પ્રવૃત્તિશાલી જગતમાં કોઇ રીતે હિતાવ નથી; પુરુષાર્થવાદી પ્રવૃત્તિઓ એજ ખરો માર્ગ હો શકે. 'મનુષ્ય પ્રયત્ન અને ઇશ્વરેન્દ્ર' એટલે નં દેહધારીએ પ્રયત્ન કરવો જ જોઇએ અને ફલ મટે રાહ ન જોતાં પોતાનું કાર્ય કરવા યથાર્થ મહાત્મ્યોએ અગર મહાસભાઓએ ખતાવેલ માર્ગે પ્રયત્નના પંથે તો પડવું જ જોઇએ.

બ્યાં એક માણસની મતિ. મુંઝાઈ. જન્ય કે અગર માર્ગ ખોળી શકતી નથી ત્યાં આવ નિષ્ણોનો જ લાભ લેવો ઇચ્છે છે. તેની પાછળ બહુમતિનું, ધણી શક્તિનું, અનેકવિધ નિત્સીમ જાળ રહેલું છે. એવા નિષ્ણો, એવા ઠરાવો સર્વમાન્ય હોવા જ જોઇએ. તેવા ઠરાવો કરી અને પોશાઓમાં બાંધી મૂકી રાખવા અને આવચારમાં ન મૂકવા એ ધણું જ હાસ્યાર્પક ગણાય.

સર્વ બાધઓ અને બહેતાઓ પ્રથમ અધિવેશનથી અવાપિ પધર્મ કરવામાં આવેલ પ્રત્યેક ઠરાવને માન આપી અમલમાં ઉતારવા પોતાની ફરજ સમજવી જોઇએ. આ ઠરાવો આપણને વ્યવહારના સમયોનુકૂળ ખરા માર્ગદર્શક છે અને તે તે સમયના હાલ પુરોષોએ બહુ જ વિચારપૂર્વક ઘડેલા અને જૈન જનતાએ વધાવી લીધેલા નિષ્ણો છે. આ નિષ્ણો પ્રમાણે વર્તન થાય તો 'શું કરી શકીએ' એ પ્રશ્નને સ્થાન ન રહેતાં એવો જ પ્રથમ ઉદ્ભવવા પામે કે 'શું નહિ કરી શકીએ?'

દરેક પ્રવૃત્તિ સંદેશ વિના પોતાની સમ્મતતા સિદ્ધ કરી શકતી નથી. સમાજનો સંદેશ એ આવર્યક સ્થિતિ છે. અને તે વિના કાર્યસિદ્ધિ અને નહિ. પ્રત્યેક બાધ અને બહેન દરેક ઠરાવને જ્યારે જ્યારે પ્રસંગ મળે ત્યારે ત્યારે પોતાના જીવનચરિત્રમાં ઉતારવા પ્રયત્ન કરશે ત્યારે જ સમાજની ખરી ઉત્તિ થશે.

જેન કૉન્ફરન્સના હાજરી અગત્ય સમજવી અને સમજાવવી અને જીવનમાં ઉતારી. ઉતારાવી એ પ્રત્યેક વ્યક્તિએ પોતાની અનેક ક્ષણે માંહેની એક શ્રેણી ફરજ સમજતાં ચલું નોંધ્યો. આ ફરજો અને નિયંત્રણો જેને: અંગ્રેજીમાં gospel તત્ત્વ કહે છે તેનાં ધર્મના સ્વતંત્ર સિદ્ધાન્તો જેવા ગણવાં શીખવું નોંધ્યો, એટલું જ નહિ પણ તેટલી જ માનની દૃષ્ટિથી અમલમાં મૂકવા નોંધ્યો. અને જ્યારે તેમ અને ત્યારે જ આપણે ખડું અંગૂઠું કરી શકીએ, સમાજની ઉદ્દેશતા સાધી શકીએ.

આવા ફરજો આપણા અનેક અધિવેશનોમાં પસાર થયા છે અને એક કરતાં વધારે વખત પુષ્ટિ પામ્યા છે. તેઓ પેટી કેટલાક નીચે ટંકવામાં આપ્યા છે. જેની વાચકવર્ગ બરાબર નોંધ લઈ પોતાના જીવનમાં મૂકવા અને ખીમજો પામે અમલ કરાવવા પોતાથી બનતું કરશે.

(૧) ધાર્મિક શિક્ષણ

“ધાર્મિક સંસ્કાર વગરની કોઈ પણ જાતની કળાવણી નકામી છે અને હાલ જડવાદનો નિરંકુશ પવન જોશભેર ફેલાય છે તેમાં સમર્થમાં દરેક જેને ધર્મનું તત્ત્વજ્ઞાન નોંધવાની જરૂર છે તેમજ પોતાના કુટુંબમાં અને સમાજમાં ધાર્મિક શિષ્યુઓ પ્રસાર કરવાની પણ જરૂર છે તે માટે —

(૧) દરેક સંધે પોતાના ગામ વા સહેરમાં ગાળકો અને ગાળાઓ ધાર્મિક શિક્ષણ સંકલ્પાદ્યથી અને સંગીત-રીતે જે તે માટે સુચવરિચિત જૈન-શાળા-કન્યાશાળા કરાવવાની અને વિદ્યમાન શાળાઓને સંગીત પ્રાધ્ય પદ મૂકવાની જરૂર છે.

(૨) આવી ‘સર્વ’ જૈનશાળાઓમાં અનરિચિત શિક્ષણ માટે તેમાં અલાવવાનાં પુસ્તકો (સિસ્ટ બુક્સ) અને વાંચનમાળા સહેલી વાપામાં સ્પષ્ટ અર્થ સાથે ઓછી મહેનતે શીખવી શકાય તેવી હાલની શિક્ષણ પદ્ધતિએ સ્વી તૈયાર કરાવવાની અને તેમાં એક ભાગને (uniform) અવ્યાસક્રમ થકી તૈયાર કરાવવાની જરૂર છે તો તેવો પ્રયત્ન કરવાની જૈન એજ્યુકેશન બોર્ડને બલામણ કરવામાં આવે છે.

(૩) દરેક જૈનશાળામાં તથા વિદ્યાલયમાં અને ત્યાં સુધી સંસ્કૃત અને પ્રાકૃત ભાષાનું જાન આપવાનું અને ધાર્મિક પુસ્તકોલય રાખવાનું. આવશ્યક છે એ પર તેના કાર્યવાહકોનું લક્ષ ખેંચવામાં આવે છે.

(૪) ધાર્મિક શિક્ષક અને શિક્ષિકાઓ જાંબાર થઈ તે માટે ઉચ્ચ સંસ્કૃત-પ્રાકૃત ભાષાનું તથા ધાર્મિક જાન જૈનધર્મકો અને શ્રીઓને આપવાની જરૂર આ કૉન્ફરન્સ સ્વીકારે છે.”

(૨) સામાન્ય શિક્ષણ

“જૈન સમાજમાં એક પણ જૈન કેળવણીથી બેનસીય રહે નહિ એવી રિચિત લાવવાની ખાસ અગત્ય છે, તો તે માટે આ કૉન્ફરન્સ બલામણ કરે છે કે:—

(૧) પ્રત્યેક જૈન પોતાની પુત્રી અને પુત્રોને આવહારિક શિક્ષણ અવશ્ય આપવું.

(૨) દરેક સ્થળના આગેવાન જૈનોએ પોતાના સ્થાનિક જૈન વિદ્યાર્થીઓને શિક્ષણ લેવા માટેનાં દરેક સાધનો જેવાં કે ચોપડીઓ વિગેરે પૂરાં પાડવા પ્રયત્ન કરવો.

(૩) હિંદમાં મુખ્ય મુખ્ય સહેરો કે નર્મ્યા કેળવણી-લેવાનાં સાગં સાધનો હોય ત્યાં જૈન વિદ્યાર્થીઓને માટે જૈન શ્રીમતી, નેતાઓએ ચોપડીંગ સ્થાપવી.

(૪) ઉચ્ચ શિક્ષણ લેવા ઉત્સુક જૈન વિદ્યાર્થીઓને અને ખાસ કરીને ગ્રેજ્યુએટ થયા પછી ફેરા પરદેશ અભ્યાસ આગળ કરવા છત્તીનાં વિદ્યાર્થીઓને ચોટી રૂઠાંધરીય જૈન શ્રીમતી તથા જાહેર સંસ્થાઓએ આપવી.”

(૩) વેપારી કેળવણી

“હાલના જાળરી દરીશ્રાધના જમાનામાં જૈન કામનો અસહી દરજ્જો. જાળરી રાખવા માટે નિમ્નો ઉપાયોની જરૂર છે, તો તે ઉપર આ કૉન્ફરન્સ સર્વ જૈનોનું લક્ષ ખેંચે છે—

(૧) જૈનોના હસ્તક હાલમાં જે જે જોળગાર છે તેને કાયમ રાખી આપ્યાદ કરવા માટે તે તે ધધાના અજેસરોએ પ્રયત્ન કરવા.

(૨) જૈન વેપારીઓએ પોતાના વેપારમાં સ્વધર્મી મુશિક્ષિત યુવાનોને દાખલ કરી તેમાં કુશળ બનાવી સામેલ કરવા જરૂર છે.

(૩) પાશ્ચાત્ય વેપારીઓ પોતાના વેપારને આબાદ અને વિસ્તારવાળો જે જે રીતે બનાવે છે તે તે રીતે જો બાળી તેનું અનુકરણ હિંદના વેપારના સંજોગોને ધ્યાનમાં રાખી કરવું એ જૈન વેપારીઓનું કર્તવ્ય છે.

(૪) હવે વેપારી શિક્ષણ પ્રત્યે જૈન વિદ્યાર્થીઓનું લક્ષ્ય બેઝવું અને વેપારી કોલેજમાં તેઓ અભ્યાસ કરે તે માટે ખાસ સ્કોલરશીપો સ્થાપવી.

(૫) હવે શિક્ષણ ધણું મોંઘું હોવાથી સામાન્ય સ્થિતિના જૈનો સામાન્ય શિક્ષણ લઈને પોતાની આજીવિકા આર્થિકસર ચલાવી શકે તે માટે તેઓ સારૂ દેશીનામાના વર્ગો એટલે સ્પેશી હિસાબ પદ્ધતિનું શિક્ષણ આપનાર ક્લાસ જૈન શ્રીમંતો અને જૈન જાહેર સંસ્થાઓએ ખોલવા.

(૪) સ્ત્રી કેળવણી

“ જૈનસમાજમાં સ્ત્રીશિક્ષણનો સર્વત્ર પ્રચાર કરવા માટે આ કોન્ફરન્સ નીચેની જરૂરીયાતો સ્વીકારે છે:—

(૧) દરેક જૈન પોતાની પુત્રીને ઓછામાં ઓછું લખતાં અને પાંચતાં આવડે તેટલું તેમજ સામાન્ય ગણિતનું જ્ઞાન આપવાનો અવશ્ય પ્રયત્ન કરવો.

(૨) જેનાથી બની શકે તે દરેક જૈન પોતાની પુત્રીને માધ્યમિક (secondary) અને ઉચ્ચ (Higher) શિક્ષણ આપવું અને તેનું શિક્ષણ પોતાની પુત્રી લઈ શકે તે માટે તેના લગ્ન નાની ઉંમરમાં નહિ કરવાં.

(૩) જે જે સ્થળે જૈનોની સારી સંખ્યા છે તે સ્થળે જો સાર્વજનિક કન્યાશાળા ન હોય તો ત્યાં પોતાની તરફથી કન્યાશાળા સ્થાનિક અંગ્રેસોએ ખોલાવવા ગોઠવણ કરવી, તેમજ

(૪) મોટી ઉંમરની શ્રાવિકાઓને બપોરના કુરમદના વખતમાં વ્યવહારોપયોગી સામાન્ય જ્ઞાન આપવા માટે સ્થળે સ્થળે ખાસ વર્ગ ખોલવાની

જરૂર છે કે જે ખાસ વર્ગોમાં આરોગ્ય વિ મળી તરવો, દરદીની સારવાર અને અકસ્માત લેવા બેઝવું તાત્કાલિક ઇલાજ, ખરત, ઇત્યાદિનું શિક્ષણ મળે તેમ કરવું.

(૫) જૈનકન્યાશાળા તેમજ શ્રાવિકાશાળા સ્ત્રીશિક્ષકો મેળવવા અર્થે એ ખાસ જરૂરી શ્રાવિકાઓ અને ખાસ કરી વિધવાઓએ ક ટ્રેનીંગ કોલેજમાં મોટા પ્રમાણમાં દાખલ થઈ અ કસો અને તેવી અભ્યાસ કરતી સ્ત્રીઓને ન પ્રકારની સગવડો જોઈએ તે સ્કોલરશીપ વગેરે પૂરી પાડવી.”

(૫) યુનિવર્સિટી અને જૈન સાહિત્ય

“ (૧) મુંબઈ, કલકત્તા તથા મદ્રાસ યુનિવર્સિટીમાં જૈન સાહિત્ય દાખલ થયેલું છે તે સમસ્ત જૈન કોમનું લક્ષ આ કોન્ફરન્સ. જેટલું અને તે તે યુનિવર્સિટીમાં અભ્યાસ કરનાર વિદ્યાર્થીઓ જૈન સાહિત્ય લે તે માટે તે વિદ્યા ઓને તથા તેમના વાલીઓને બાર મૂકી આ કરવામાં આવે છે.”

(૨) ઉપરી યુનિવર્સિટીઓમાં જે જે પુસ્તકો દાખલ કરવામાં આવ્યા છે અને આવે પુસ્તકો ટીકા તથા વિવેચન સહિત તેવા ક જૈન વિદ્વાનોનું અને તેને છપાવી પ્રસિદ્ધ કરવા સંસ્થાઓ તથા શ્રીમંતોનું લક્ષ બેઝવામાં આવે.

(૩) મુંબઈ યુનિવર્સિટીમાં જૈન સાહિત્ય ખાસ સ્કોલરશીપ સ્વ. શ્રી અમરચંદ તલકર તરફથી સ્થાપવામાં આવી છે તેવી રીતે બ યુનિવર્સિટીમાં પણ સ્કોલરશીપો સ્થાપવા ન શ્રીમંતોને બલામણુ કરવામાં આવે છે.

(૪) નવીન સ્થાપિત એલ. હિંદુ યુનિવર્સિટી જૈન સાહિત્ય દાખલ થાય તે માટે ૧૯૩૮ વિગેરે સગવડ કરી આપવાની અને સ્કોલરશીપો સ્થાપવા આપણી ફરજ છે એમ આ કોન્ફરન્સ માને છે અને તે પ્રમાણે ૧૯૩૮ સ્કોલરશીપ વિગેરેના પ્રયત્ન કર જૈન શ્રીમંતો તથા સંસ્થાઓને આગ્રહપૂર્વક વિનં કરે છે.

વિધવાઓ અને બાલકોની સ્થિતિ સુધારી, તેમને નિર્વાહનાં સાધનો મેળવી આપવા તેમજ બાલાશ્રમ, અનાયાશ્રમ પુનામાં આવેલાં કર્વે વિધવાશ્રમના બેંચું જૈનધર્મની શૈલીને અનુસરતું વિધવાશ્રમ વિગેરે સંસ્થાઓ સ્થાપવા અને તેમને દ્રવ્યની દરેક પ્રકારે મદદ આપવા દરેક શ્રીમંત જૈન બાંધવેને આ કૌન્કરન્સ ખાસ વિનંતિ કરે છે અને દરેક સ્થળે તે માટે વ્યવહાર પ્રગણાં બરવા માટે ખાસ આગ્રહ કરે છે. ”

(૧૧) ઐક્ય

“આપણી સામાજિક, ધાર્મિક તેમજ ઔદ્યોગિક અવનતિનું મુખ્ય કારણ આપણો પરસ્પરનો કુસંપ છે, માટે પોતપોતામાં સંપત્તિ રૂઢિ થાય તેવો પ્રયત્ન કરવા આ કૌન્કરન્સ આગ્રહપૂર્વક બલામણુ કરે છે અને અરસપરસના ટંડાઓનો તિવેડો લવાદ મારફતે કરવા આ કૌન્કરન્સ એક લવાદ કમિટી નીમવાની જરૂર ધારી મોટા શહેરોના અગ્રેસરો અને જુદા જુદા પ્રાંતી-સીયલ સેક્રેટરીઓ મારફત એવી લવાદ કમિટીઓ જરૂરી પ્રસંગે નીમવા બલામણુ કરે છે. ”

(૧૨) હાનિકારક રિવાજો

“કન્યાવિક્રય, બાળલગ્ન, કન્યેડાં, વૃદ્ધવિવાહ, એક પત્નીની હૈયાતીમાં બીજી કરવી, મૃત્યુ વખતે રડવું કુટવું, મૃત્યુ પાછળ જમણુવાર, જૈનધર્મ વિરૂદ્ધ પર્વોત્સવો પાલન કરવું વિગેરે આપણામાં ધર કરી બેઠેલા કેટલાક દુષ્ટ રીતરીવાજો તથા અનાયારો છે તે સત્વર દૂર કરવા માટે આ કૌન્કરન્સ દરેક બંધુનું ખાસ ધ્યાન ખેંચે છે. અને તે પ્રમાણે વર્તનારા તરફ બહુ જ ધિક્કારની લાગણીથી જુલે છે અને જેઓ તે બંધ કરે છે તેમને ખરા અંતઃકરણથી ધન્યવાદ આપે છે. ”

(૧૩) સોળ સંસ્કારો

“આપણામાં લમહિ સોળ સંસ્કારો હોવા છતાં આપણા પવિત્ર ધર્મ વિરૂદ્ધ જે જે સંસ્કારો આપણે આદરીએ છીએ, અને આપણી ધાર્મિક વૃત્તિને દોષિત કરી રહ્યા છીએ, તેમજ લક્ષ જેવા પતિપત્નીની પવિત્ર ગાંઠ બાંધતી વખતે પણ તે (સોળ) સંસ્કારોને વીસારી મુકીએ છીએ તેને માટે આ કૌન્કરન્સ

પોતાનો અત્યંત ખેદ જાહેર કરે છે અને દરેક કુટુંબમાં આપણા સંસ્કારો પ્રચલિત કરવા માટે ખાસ આગ્રહ કરે છે. ”

જે જે બંધુઓ પોતાના સંસ્કારો ધાર્મિક રીતિ મુજબ કરીને પોતાનો વ્યવહાર ચલાવી રહ્યા છે અને ચલાવવા પ્રયત્ન કરી રહ્યા છે તેને આ કૌન્કરન્સ અંતઃકરણપૂર્વક ધન્યવાદ આપે છે. આ કામમાં જેઓ નડતર કરે છે તેની તરફ આ કૌન્કરન્સ ખેદની નજરથી જુલે છે. ”

(૧૪) તીર્થ સંરક્ષણ

“હાલ આપણાં મોટાં પવિત્ર તીર્થો જેવાં કે સમેતશિખરજી અંતરીક્ષજીના સંબંધમાં જે ખેદ-જનક બનાવો બન્યા છે અને અડચણો યથા છે, તેમજ તે અગાઉ આપણાં શ્રીમં તીર્થો જેવાં કે ચતુર્જય, મક્ષીજી વિગેરે માટે પણ આપણે ખર્ચોમાં ઉતરવું પડ્યું હતું તે દરેક બીના ધ્યાનમાં લેતાં આ કૌન્કરન્સ એક સમસ્ત ભારત વર્ષીય તીર્થસંરક્ષણ કમિટી સત્વર નીમવાની આવશ્યકતા ધારે છે... ... કે જેઓ (કમિટીના સહયુક્તરો) આપણાં સમગ્ર તીર્થો, મંદિરો, પુરતક બંડારો, જુના શિલાલેખો વિગેરેના સ્થળો જે આપણાં છે, તેમનું ખરાબર સંરક્ષણ કરવા માટે તથા જરૂર પડે ત્યારે નામદાર બીડીય સરકાર, રાજ્ય સરવાડાઓ તથા આપણા નીમેલા વહીવટદારો વિગેરે સાથે પત્ર-વ્યવહાર કરે અને સ્થાનિક શ્રીસંધની તેમજ જરૂર પડે તે વખતે સમસ્ત ભારતવર્ષીય જૈન સમુદાયની સલાહો પણ મેળવે એટલે કે તીર્થસંરક્ષણ માટે દરેક પ્રકારનાં પગલાં બંરે. ”

(૧૫) ધાર્મિક ખાતાના હિસાબોની ચોખવટ

“દરેક ધાર્મિક ખાતાના હિસાબો ચોખખા રહે અને તેમાં વહીવટ સંબંધી ગેરસમજુતી થવાનો સંભવ દૂર થઈ વિશ્વાસ બેસે, અને તેથી આવક પણ રૂઢિ પામે તે માટે હિસાબ તૈયાર રાખવાની, સરવૈયાં કાઢવાની, તે જોવા માટે ત્યારે બતાવવાની, અને દર વર્ષે છપાવી પ્રગટ કરવાની આ કૌન્કરન્સ જરૂર ધારે છે તેમજ આ ખાતા તરફથી નીમાઓલા

હિસાબ તપાસવા આવનારાઓને તે અતાવવાને આ કૉન્ફરન્સ ખાસ આગ્રહ કરે છે અને તેને કામમાં બનતી મદદ આપવા માટે દરેક બંધુનું ધ્યાન ખેંચે છે તેમજ આ કારાવના સર્વજન તરિત અમલ થઈ ધર્મોદા દ્રવ્યને પૂર્ણ રક્ષણ મળે અને ધારેલા ઉદ્દેશ પાર પડે તે માટે સૌથી પહેલો દાખલો બેસાડવા શ્રી સંઘેને નામે વહીવટ કરતી આપણી ધાર્મિક નહેર સંસ્થાઓના હિસાબો જેમ અને તેમ છપાવી પ્રગટ કરવા આ કૉન્ફરન્સ તેવી સંસ્થાઓના વહીવટકર્તાઓ પ્રત્યે આગ્રહપૂર્વક બલામણુ કરે છે.

જે જે ખાતાઓએ રાજીયુદ્ધથી તુરત પોતાના હિસાબો તપાસાવ્યા છે તથા પ્રગટ કર્યા છે તેઓને આ કૉન્ફરન્સ ધન્યવાદ આપે છે."

(૧૬) જૈન યોગ

"આપણી વ્યાપારિક ઉત્તિ અર્થે અને જૈન ધર્મોદા દ્વારા તેમજ વિધવાઓ વિગેરેના નિર્વાહની રક્ષા યોગ્ય સંસ્થાઓમાં રહી તે રક્ષા યોગ્ય રીતે વૃદ્ધિ પામે તે માટે જૈન આગેવાનો તથા બાહોરા નરોત્તમ સંપૂર્ણ દેખરેખ નીચે ચાલતી એક જૈન બેંક સ્થાપન કરવાને આ કૉન્ફરન્સ આગ્રહ કરે છે અને તેને સત્વર વ્યવહાર રૂપમાં મૂકવા માટે મોટા શહેરોના ધનાઢ્યોનું આ કૉન્ફરન્સ ધ્યાન ખેંચે છે."

(૧૭) સ્વદેશી (સ્વદેશી અને સ્વકોમની-ઉત્તિ તથા આખાદી સંબંધી)

"આપણા સમસ્ત હિંદ દેશ બીજા દેશો કરતાં સાંચો વખત થયાં ઉદ્યોગ હુતરાદિ સાહસ તેમજ કળાકૌશલ્યમાં પછાત પડતો જાય છે અને તેમ ચવાથી કંગાલ સ્થિતિને પામતો જાય છે. એટલું જ નહિ પણ આપણી કોમનો મોટો ભાગ પણ ધંધા વગર ગરીબાઈમાં આવી પડ્યો છે તેથી કરી આપણા દેશની તેમજ આપણી પોતાની ગમેલી બહોળલાલી ફરીથી પ્રાપ્ત કરવા માટે—

૧. જે જે વ્યાપારો અને ઉદ્યોગ હુતરાદિ આવીન સમયમાં આપણા દેશમાં ચાલતા હતા તેનો પુનરુદ્ધાર કરવા,

૨. જે બીજા દેશો વ્યાપાર હુતરાદિમાં સ્પર્ધામાં ઉતરી આપણાથી આગળ વધ્યા છે તેનું મૂળ શોધી કાઢી તેમના કરતાં કિંમત વસ્તુઓ આપણા દેશમાં બનાવવા,

૩. આપણા દેશમાં હયાત રહેલા ઉદ્યોગ હુતરાદિ હોય તેને પુનરુદ્ધાર ઉત્તેજન આપવા,

૪. ખાસ કરી આપણા દેશમાં ઉત્પન્ન થતી ચીજો વાપરવા અને તેના વધુ ખર્ચ કેમ થાય તે માટે બનતો પ્રયાસ કરવા,

૫. હમેશની આપણી ઉપયોગી ચીજો જેવી કે ખાંડ, કેશર, મીઠુબત્તી વગેરે જે વાપરવામાં આપણો ધર્મ અટક થાય છે તેવા પદાર્થો એકદમ બંધ કરવા વિગેરે—

આ બાબતો માટે કાળજીપૂર્વક અવસ્ય ધ્યાન આપવા તેમજ તે મુજબ વર્તવા માટે આ કૉન્ફરન્સ દરેક બંધુને ખાસ આગ્રહ કરે છે."

(૧૮) અવધા

"(૧) સર્વ જીવોની રક્ષા કરવા તેમજ તેમની હિંસા થતી હોય તે અટકાવવા માટે યોગ્ય પ્રયાસ કરવા, તથા

(૨) પાંજરાપોળમાં જાતિ દેખરેખની ખામીથી પાંજરાપોળમાં રાખવામાં આવતા કમનસીમ મૂંગાં પ્રાણીઓને જે દુઃખ સહન કરવું પડે છે તે ઓછું કરવાનો જઠોખરત કરવા, તથા

(૩) મનુષ્યના ખોરાક, તેમજ ધર્મ, શિકાર, ફેશન વિગેરે માટે, જુદી જુદી રીતે જનવરો ઉપર ત્રાસદાયક ઘાતકીયણું ગુન્નરે છે તેમાંથી તેઓને બચાવી લેવા પ્રયત્ન કરવા, તથા

(૪) જનવરોના શરીરના અવયવોમાંથી બનતી વસ્તુઓ જેવી કે હાથીદાંત, કચકડા વગેરેનો ખદિ-ખાર કરી તેને અદ્ધે નિર્દોષ વસ્તુઓ ઉપયોગમાં લેવા,

માટેનું જાહેર પ્રયત્નમાં જાન આપવા માટે પ્રયાસ કરવાની જરૂર છે અને તેવા પ્રયાસ અત્યાર સુધી જે જે તરફથી થાય છે તેનો આભાર માનવામાં આવે છે અને તેમને તે દિશા તરફ નિરંતર વધુ પ્રયત્ન ચાલુ રાખવા આગ્રહપૂર્વક બલામણુ કરે છે."

૪૮૦-૧૩-૯ થી કુલ્ય પેપર માટે
ખાતે ઉધાર

૧૬૭૧-૧૦-૬

૮૫૬૩૦-૫-૮૧

The above Balance Sheet is drawn up, according to the requirements of Law, & to my understanding represents the true & correct state of the Conference as on Ashvin Vad Amas, 1981 A. V. I have compared the Cash Book & the Ledger & I have also seen the securities mentioned above 10-12-1925.

Sd. Narottam Bhagwandas Shah
Hony. Auditor

સંવત ૧૯૮૧ ની સાલનો આવક જવકનો હિસાબ

ઉ

૧૧-૮૧ શ્રી કૌન્દર-સ નિભાવ ફંડ ખાતે જમા.

૪૦૪૦-૦-૧૦ ગણ સાલ આખર
ખાકી દેવા

૩૫-૧૨-૬ વ્યાજના આવ્યા

૪૪૬૩-૧૦-૭૧ સંવત ૧૯૮૧ ના
આસો વદી ૦))

સુધીના સુકૃત ભંડાર

ફંડમાંથી વધારાના

અર્થો ભાગના

૨૪-૩-૯ વ્યાજના એન્જુકેશન
બોર્ડ પાસેથી

૮૫૬૩-૧૧-૮૧

૧૧-૦ શ્રી સુકૃત ભંડાર ફંડ ખાતે જમા

૧૩૧૨-૯-૦ ઉપરેશકો માટે
વસલ આવ્યા

૧૫૦૯-૦-૬ કૌન્દર-સ નિભાવ ફંડ ખાતે ઉધાર

૯૨૫-૧૧-૯ શ્રી ખગાર અર્થ ખાતે
ઉધાર

૨૫-૧૦-૬ ટપાલ અર્થના

૯-૧૧-૬ ગ્રામ ગાડીમાડાના

૧૦૮-૦-૦ સંવત ૧૯૮૧ ના ચૈત્ર

સુદી ૨ સુધીના રીપો-

ર્ટની છપાઇ

૧૦૯-૬-૯ રેશનરી પ્રીન્ટીંગ વિગેરે

૫૮-૧૫-૦ પેપર લવાજમના

૧૮૪-૮-૦ મકાનભાડા ખાતે ઉધાર

૮૭-૧-૦ પરચુરસુ અર્થ ખાતે
ઉધાર

૧૫૦૯-૦-૬

૯૯૩૪-૧૧-૦ શ્રી સુકૃત ભંડાર ફંડ ખાતે ઉધાર

૩૨૬-૬-૦ શ્રી સુકૃત ભંડાર ફંડની

૧૭૧-૦-૦ શ્રી સ્વયંસેવક મંડળ
મારફતે આવ્યા તે
૧૫૨-૪-૦ પરચુરણ ઓફીસમાં
આવ્યા તે
૨૮-૧૦-૦ બેંકમાંથી વ્યાજના
આવ્યા તે

૯૯૩૪-૧૧-૦

૧૬૭૬૨-૧૩-૮ શ્રી જૈન સ્વેતાંબર એન્જ્યુકેશન
બોર્ડના ખાતે જમા

૧૨૧૮૦-૩-૬ બાકી દેવા

૧૧૮-૧૫-૬ વ્યાજના આવ્યા

૪૪૬૩-૧૦-૮ શ્રી સુકૃત મંડાર
ફંડના સં. ૧૯૮૧
ના વધારાના અર્ધા
ભાગના

૧૬૭૬૨-૧૩-૮

૧૩૫-૯-૬ શ્રી જૈનયુગ ખાતે જમા

૧૩૫-૯-૬ છૂટક વેચાણ તથા
લવાજમના મળાને
આવ્યા

૮૧૩૯-૩-૧ શ્રી પુસ્તકોદ્ધાર ફંડ ખાતે જમા

૮૦૨૦-૩-૭ બાકી દેવા

૧૧૮-૧૫-૬ વ્યાજના

૮૧૩૯-૩-૧

૩૪૦૯-૦-૩ શ્રી રોક ફીરચાંદ પ્રેમચંદ સ્કોલરશીપ
ખાતે જમા

૩૩૬૮-૪-૩ બાકી દેવા

૪૦-૧૨-૦ વ્યાજના

૩૪૦૯-૦-૩

૧૧૮૨૨-૧૪-૭ શ્રી મુંબઈની બીજી રીસેપ્શન કમીટી
ખાતે જમા

૧૧૬૪૧-૧૦-૭ બાકી દેવા

૨૬-૮-૦ ટપાલ મનીઓરડર
કમીશન વિગેરેના—

૪૮-૧૨-૦ રેશનરી પ્રીન્ટીંગના

૪૧૫-૯-૭ ઉપદેશકોના પગાર
ખર્ચના

૪૪૬૩-૧૦-૮ શ્રી એન્જ્યુકેશનલ બો-
ર્ડના ખાતે ઉધાર

૪૪૬૩-૧૦-૭ શ્રી કૉન્ફરન્સ નિભાવ
ફંડ ખાતે ઉધાર

૯૯૩૪-૧૧-૦

૧૮૨૪-૩-૯ શ્રી જૈન સ્વેતાંબર એન્જ્યુકેશન બોર્ડ-
ના ખાતે ઉધાર

૧૮૦૦-૦-૦ રોકડા આવ્યા

૨૪-૩-૯ વ્યાજના

૧૮૨૪-૩-૯

૪૧૬-૬-૩ જૈનયુગ ખાતે ઉધાર

૫૫-૪-૬ રેશનરી પ્રીન્ટીંગ બીલ-
બુક તથા રસીદબુકોના

૮૮-૧૨-૩ ટપાલ ખર્ચના

૫૬-૧૦-૦ જાહેરખબર ખર્ચના

૧૯-૮-૬ પરચુરણ, ટ્રામ, મજુરી
ડેકલેરેશન વિગેરેના—

૧૯૬-૩-૦ અમદાવાદ કાગળ મોક-
લ્યા તેના

૪૧૬-૬-૩

૧૮૨૫-૦-૩ શ્રી મુંબઈની બીજી રીસેપ્શન કમીટી
ખાતે ઉધાર

૧૬૫૮-૭-૩ શ્રી કન્વેન્શનના ખર્ચ
ખાતે આવ્યા

૧૬૬-૮-૦ શ્રી કન્વેન્શન રીપોર્ટ-
ની છપાઈ

૦-૧-૦ રીવીડેડ વારંટ ઉપર
રકાવના

૧૮૨૫-૦-૩

તંત્રીની નોંધ

(અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૨૦૮ થી)

૫. યતિઓનું સંગઠન

જૈન જાતિમાં યતિઓનું સ્થાન અવશ્ય છે અને તેના સમાજમાં આદર ઓછો થતો ગયો તેથી તેમનું પતન વિશેષ વિશેષ થતું ગયું. તે એક ઉપ-શોભા સંસ્થા છે, તેને હાકારી કે ધાકારી નાંખવાથી સમાજને તેની ઉપયોગીતાનો પૂરો લાભ મળતો નથી. તેઓએ અનેક હસ્તવિખિત ગ્રંથો સાચવી રાખ્યા હતા, તેઓ વૈદ્ય અને જ્યોતિષમાં એકા ગણાતા, વિધિવિધાનમાં સાધનાવાળા હતા, સંઘની મુકેલી પ્રસંગે માર્ગ કાઢી આપતા વગેરે અનેક બાબતો તેમનો ઇતિહાસ તપાસતાં મળ્યા આવે તેમ છે. જ્યાં સાધુઓનો અભાવ છે ત્યાં જૈન ધર્મની દીપજ્યોત તેઓ જ બળતી રાખે છે. સમાજે તેના પ્રત્યે દુર્લક્ષ આપવું જોઈતું નથી. શત્રુજ્યતીર્થ માટે તેઓની સંહાય લઈ શકીએ. તેઓ સત્યાગ્રહ માટે કટિબદ્ધ થઈ શકે અને તે માટે સધે તેમની પીઠ પાછળ હોમા રહેવું જોઈએ. હાલ આટલો પ્રસાર કરી સમાજનાં કર્તવ્ય વિષયમાં હવે પછી સમજવીશું.

ખીજી બાજુ યતિઓએ પોતે પોતાના હાકાર માટે કટિબદ્ધ થવું ધરે. તેમણે પોતાનું સંગઠન કરવું જોઈએ. અગાઉ ત્રણ પરિપદ્ધતિ હતા તેને ધણી યોગ્ય થઈ ગયાં. યતિબાળકોને તાર્કિક આપી સુસરકાર પાડી કેળવવાનું જારી રાખ્યું હતું તો આજે તેનાં મુદ્દિપદ્ધતિ જેવો મેળવી શકાયો હતો. 'જગ્યા ત્યાંથી સંવાર' એમ ગણુને હાલ શત્રુજ્ય તીર્થ પર કંઈ કામ કરી જતાવવાનો મોઢો છે તે વખતે 'પોતાનું સંમેલન' મુંબઈ જેવી નગરીમાં તેઓ ભરે, યોગ્ય સુધારા આદરે અને તીર્થ માટે સત્યાગ્રહ જેવું કંઈ કરી જતાવે તો સમાજ તેમને અપનાવે એને આદર આપે તેમ છે. ખાનગીમવાળા યતિશ્રી બાલચંદ્રજી આ સંમેલનની હીલચાલ ઉપાડી લે એમ અને તેમને વિનવીએ છીએ. સમાજ જરૂર તેમને ટેકા આપશે.

આપણી કોન્ફરન્સ પછી તેમને માટે કંઈક કરવું જોઈએ. તેમને કોન્ફરન્સમાં બોલાવવા ધરે,

તેમને ડેલીએટ (પ્રતિનિધિ) નો હક આપવો ધરે, તેઓનાં સારાં સારાં વક્તા અને ઉપદેશકોને કોન્ફરન્સના સભાપીઠ પર બાપણ આપવાની તક આપવી ધરે અને તેઓમાં કેમ સુધારો થાય — તેઓ કેમ આગળ વધે અને સમાજ તેમને કોન્ફરન્સને ઉપયાગી થઈ શકે તે માટે સર્વ પ્રયત્નો કરવા ધરે. સુદૃઢ બંદાર ફંડને અંગે તેઓ આપણા ઓફિસરી ઉપદેશકો બની શકે, અને તેમ થાય તો જે કાર્ય આપણા પગારદાર ઉપદેશકો છ માસમાં ન કરી શકે તે તેઓ થોડા વખતમાં કરી શકે એટલું જ નહિ પરંતુ યોગ્ય અને વ્યવસ્થિત રીતે તે ફંડમાં સારો ફાળો મેળવી આપી શકે. હવે યતિઓએ જાગૃત થવાની જરૂર છે, અને આપણે તેમને જાગૃત કરવાની જરૂર છે. જેટલા તેઓ વહેલા જાગશે તેટલું તેઓને અને સમાજને માટે વધુ હિતાવહ છે. તેમનો ઇતિહાસ પણ મેળવી પ્રગટ કરવાની જરૂર છે.

વૈદાન્ય સંવાદયાય

અવધ

તો સુખ જો મુતિ આવે સતોસ, તો સુખ જો મન નાવે રોસ. તો સુખ જો મમતા હું દૂર, હંસ રમે મમતા ભરપૂર. ૧ હું છું ટલી કલહ વારીયે, હું છું રોસ મને મારીયે. હું છું નમીયે હર્ષન શોક, સંપદ વિપદ હરેષ ન રોક. ૨ જળ લગ જરા દૂર દેહથી, જળ લગિ શૂન સોગ લય નથી, જળ લગિ ઇંદ્રીતાથી નહિ હાંસી, તું તપ કરેતો મારિસ કાંણુ. ૩ અહિલા ૧ અર્જુન ન કીર્તિ, કિર્તિ, ઓઠે ગરજ હુહ નિજી રૂમે, વિસમે માએ તેહજ લીખ, હરિચંદ રાજે દેખી શીખ. ૪ ડાહો નર ન હરે અંતયાય, ડાહો મરમ ન જોશે ધાય, ડાહો ન દીએ કહને કલક, ડાહો માણસ હોએ નિકલક. ૫ હૃદય પગથો નવિ સોસહ, ફિરિ ફિરિ આધી પાછી કહે, જનમ લગે પિચન પાપીયો, નિર્થે હનડ તેહનો હીયો. ૬ નવિ શરૂ નિંદા પાત્રી, નિંદક હોએ નિર્થે નારી, નહને હોષ નિંદાનો દાલ, તે કહીયે ચોથો ચંડાલ. ૭ વિદ્યા વિનય કરી મારીયે, વધરી વાસ વસતાં જગીય, મદ આઠે નર પરિહરે, તેહનો મહિમા જળ વિરતરે. ૮ લાવણ્ય સમે કર જોડી કહો, સાચા વચન ખોણી સદ્વલે, નિનવત અગતિ બધી પરિ કરે, મુગતિવધુ તે નિર્થે વરે. ૯

— લાવણ્યસમય (વિ. ૧૬મું શતક)

રંગ કાળો પણુ પરિણામ ઉજવળ,
સ્વાદ કડવો પણુ પરિણામ મીઠું.

વિશ્વવિખ્યાત

આતંકનિગ્રહ ગોળીઓ વાપરો.

પેટ સાફ લાવશે, લુખ લગાડશે, દોહડી સુધારશે,
હાડમાં થતી કળતર મટાડશે, ધાતુને વધારશે, બળવાન
બનાવશે, તુરત લાગી જતા થાકને દુર કરશે, અને
ઉદોગમાં મર્યા રહેવાના ઉત્સાહને પ્રગટાવશે.
જંદગીની નિરાશાને દુર ફેંકી દે.

કિંમત—ગોળી ૩૨ બત્રીસની ડબી એકનો રૂપિયા ૧) એક.

મુખ્ય-પ્રાંચ
કાલબાદેવી રોડ,

મુંબઈ.

વૈદશાસ્ત્રી માણિશંકર ગોવિંદજી

આતંકનિગ્રહ ઔષધાલય,

જામનગર—(કાઠિયાવાડ).

શ્રી જૈન શ્વેતાંબર કોન્ફરન્સ

પાયધુની-મુંબઈ નં. ૩

શ્રી સુકૃત ભંડાર ફંડ

શ્રી જૈન શ્વેતાંબર કોન્ફરન્સની ઉપરોક્ત યોજના તેના આશયો અને પરિણામોનું અમલીકરણની જૈન સમાજ સમક્ષ ટુંકી પણ રૂપરેખા બહાર ખખરદારા અગર હેંડબીલદારા રજુ કરવી એ તદ્દન બિન જરૂરીઆતવાળું ગણી શકાય. સમગ્ર આ યોજના જૈન ભાઈઓમાં સર્વમાન્ય અને જગજાહેર જ છે. આ યોજના એ સંસ્થાનું અને સમાજનું જીવન છે. જૈન જનતાના ભવિષ્યની રેખા દોરવા હિંમત ધરનાર જે કાર્યપણ યોજના હોય તો તે સુકૃત ભંડાર ફંડ એક જ છે કે જ્યાં ગરીબ અને તવંગર વચ્ચે કાંઈ ભત્રેનો અંત રહેતો નથી અને સમાનતા, બંધુત્વ વિગેરે ભાવનાઓ ખીલવી સમાજને સુશિક્ષિત બનાવી હિંમત કાપે કરવા આ સંસ્થાને જોશ અને જીવન અર્પે છે. આ ફંડમાં ભરાતાં નાણાંમાંથી ખર્ચ બાંધે કરી બાંકીનો અડધો ભાગ કેશવણીના કાર્યમાં વપરાય છે, અને બાકીના અડધા સંસ્થાના નિભાવફંડમાં લઈ જવામાં આવે છે કે જે વડે સમસ્ત સમાજને શ્રેયસ્કર કાર્યો કરી શકાય. આપણા સમાજમાં અનેક સ્ત્રી પુરુષો હિંમત કેળવણીથી વંચિત રહે છે તે બનવા ન પામે અને તેમને કેળવણી લેવામાં અનેક રીતે મદદશરૂ થવા આ સંસ્થા પોતાના પ્રયત્નો કરી રહી છે અને તે આ ફંડની વિશાળતા ઉપર જ આધાર રાખે છે. તેથી પ્રત્યેક જૈન બંધુ વરસ દહાડામાં માત્ર ચર આનાથી સ્વશક્તિ અનુસાર મદદ અર્પી પોતાના અજ્ઞાન બંધુઓનું જીવન કેળવણીદારા સુધારી અગણિત પુણ્ય ઉપાર્જન કરી શકે છે. માટે સર્વ જૈન બંધુઓને આ ફંડમાં સારી રકમ આપવાની વનંતિ કરવામાં આવે છે. ચાર આના પ્રત્યેક વ્યક્તિએ દરવર્ષે આપવા એ મોટી વાત નથી. એકવાડીયે એક પાઈ માત્ર આવે છે, પણ જે આખી સમાજ જાગૃત થાય તો તેમાંથી મોટી સંસ્થાઓ નબીની શકાય એવી સુંદર યોજના છે. “ટીપે ટીપે સરોવર ભરાય” એ ન્યાયે ફંડને જરૂર આપ અંપાવશે અને આપની તરફના પ્રત્યેક નાના મોટા ભાઈઓ, બહેનો એનો લાંબ લે, એમાં લાંબ આપે એવો પ્રયત્ન કરશો. બીજી કામો આવી રીતે નાની રકમોમાંથી મોટી સંસ્થાઓ ચલાવે છે તે આપ જાણો છો. તો આપ જરૂર પ્રયત્ન કરશો. આખી કામની નજરે આપને કોન્ફરન્સની જરૂરીઆત લાગતી હોય તો આ ખાતાને ફંડથી ભરપૂર કરી દેશો. સુચને વિશેષ કહેવાની જરૂર ન જ હોય.

મકનજી જીડાભાઈ મહેતા

મોતીચંદ ગીરધરલાલ કાપડીઆ

ઓ. રે. જ. સેક્રેટરીઓ, શ્રી. જૈ. શ્વે. કોન્ફરન્સ.

તમારી પાઠશાળા અને કન્યાશાળાના મેલાવડા
પ્રસંગે છાત્રાં-છાત્રીઓને
ઇનામ માટે કયાં પુસ્તકો પસંદ કરશો ?

જૈનસાધુઓએ, જૈનપત્રકારોએ અને જૈનવિદ્વાનોએ
જે પુસ્તકો પસંદ કર્યા છે તે આ રહ્યાં !

૧. કુમારિકા ધર્મ; ૨. કુમારિકાને પત્રો; ૩.
જૈનનીતિપ્રવેશ; ૪. જૈનકાવ્ય પ્રવેશ; ૫. જીવન ચર્ચા;
૬. જ્ઞાનપંથમી અને તેનું ઉદ્ધાપન. દરેકની છુટક
કીમત રૂ. ૦—૪—૦ રાખવામાં આવી છે. સામટી
નકલો મંગાવનારને આ ભાવે પુસ્તકો મળશે:—
૧૦૦ નકલના રૂ. ૨૦; ૭૫ નકલના રૂ. ૧૫;
૨૫ નકલના રૂ. ૫. આ ભાવે ૨૫ થી ઓછી
નકલ મોકલાતી નથી.

તુરત આજેજ લખો:—

માવજી દામજી શાહ,
કામોસેઇન, ધાટકોપર.

(૨૭૨૮૬, નં. ૪૪)

વીર બામ

માયા તંયા છાતીના દુઃખાવા, સંધીવા, ઇન્દ્રજી-
એન્ડા વિગેરે દરેક પ્રકારનાં દરદો હિપર મસળવાથી
તુરત જ આરામ કરે છે.

વીર એન્ડાન્ડેન્ડા:—અસખરજવાનો અકસીર મલ્લમ.

દરેક દવાવાળા તથા ગાંધી રાખે છે.

મોહનલાલ પાનાચંદની કું.

ડે. વાગાદી, બીખ જમ્મર-મુંબઈ ૩.

એન્ડા—મોશરજી રણછોડ,

ડે. જુમામરજી, મુંબઈ ૨

સર્વ કોમ અને દરેક વર્ગને અતિ પ્રિય થઈ પડેલું

અતિમનોરંજક વાર્તામાસિક

જેમાં પાંચથી સાત પુરેપુરી અતિ સુંદર વાર્તાઓ,
મધુર કાવ્યો, દીલ બહેકાવનારા હાસ્યરસના લેખો અને
દુનિયાભરના વિરમય પમાડે તેવા વિચિત્ર સમાચારો, દર
માસે સવાસો પાનાનું વાંચન અને ત્રણસો પાનાનું દળદાર
ઐતિહાસિક વાર્તાનું પુસ્તક ભેટ, વાર્ષિક લવાજમ હિંદમાં
રૂ. ૪-૦-૦, પરદેશ માટે રૂ. ૫-૦-૦, ભેટના પુસ્તકના
ટપાવખર્ચ માટે ૦-૮-૦ વધારે મોકલવા. છુટક નકલના
૭ આના. આજેજ સાત આનાની ટીકીટો મોકલી નમુનો
મંગાવો. ગ્રાહક યનારને એ ૭ આના મળશે મળશે.

વર્ધમાન એન્ડ સન્સ

પાપધુની, મુંબઈ ૩.

૩પીઆ પાંચનો અંથ ૩પીઆ અઢીમાં.

શ્રી યશોવિજયજી જૈન ગુરુકુળ તરફથી મહાન લાભ
લઈ શકો તો હ્યો અને આપી શકો તો આપો.

વિવિધ પૂજાસંગ્રહ.

જૈન પત્રનો અભિપ્રાય.

તા. ૫-૬-૨૪.

સચિત્ર કિં. ૩. અઢી. જૈન યુક્તસેલર મેઘજી હીરજી તરફથી વિવિધ પૂજાસંગ્રહના સાત ભાગનો દળદાર અંથ વિધિ તથા ચિત્ર સાથે ૩. પાંચની કિંમતમાં આપાય છે તેજ અંથ પાલીતાણાના શ્રી યશોવિજયજી જૈન ગુરુકુળે સ્વર્ગસ્થ આચાર્ય શ્રી વીર-વિજયજી મહારાજના સ્મરણાર્થે અર્ધી કીંમતે આપવાને ગોઠવણ કરેલી લાગે છે આ અંથમાં પંડીત શ્રી વીરવિજયજી, ૩પવિજયજી, પદ્મવિજયજી, યશોવિજયજી, આત્મા-રામજી, બુદ્ધિસાગરજી, ગંભિરવિજયજી, વલ્લભવિજયજી, હંસવિજયજી વગેરે પ્રખર પંડીતોની રચેલી પ્રસિદ્ધ વિવિધ પૂજાઓનો સંગ્રહ છે; તેમજ અઢીસેં અભિષેક મંગળાચાર જીનપૂજના દુહા, અમદાવાદ, પાટણના દેરાસરો તથા ઉપાશ્રયોની દીપ વગેરેનો બહોળો સંગ્રહ કરવા ઉપરાંત પૂજની જુદી જુદી ઢાળોના અર્ચનો આદર્શ ખ્યાલ આવે તેવા ઉપજતાં ચિત્રો દેરાવીને તેના ફોટાઓ તથા અષ્ટાપદજી, સમેત-શીખર, પાવાપુરી, કેસરીયાજી આદિ તિર્થોની પૂજામાં તે તિર્થોના દાર્શનિક ફોટા સમ-વસરણુ રચના, ચક્રેશ્વરી-પદ્માવતી આદિ દેવીઓ-પ્રજુ મહાવીર-ગોતમ સ્વામી વગેરે શાસનસ્થંભ પુરૂષો ચોવીશી નવપદજી આદિ ઘણાં ચિત્રો મુકીને આ અંથને આકર્ષક તેમજ દાર્શનિક બનાવ્યો છે. તો દરેક નાના મોટા ગામોના દેરાસરોમાં અને બની શકે તેમને ઘરની લાયબ્રેરીમાં રાખવા લલામણુ છે. આવા ઉપકારક અંથનો અર્ધી કીંમતે પ્રચાર કરાવવા માટે આ પાલીતાણાના યશોવિજયજી ગુરુકુળના સંચાલકોએ કરેલી ગોઠવણ સાહિત્ય પ્રચાર માટે પ્રશંસનીય છે. અઢી ૩પી-યામાં મેળવવા ઇચ્છનારે “શ્રી યશોવિજયજી જૈન ગુરુકુળ ઓફીસ, કે. પાયધુની-ગોડીજીની આસમાં શેઠ કેશરીચંદ ભાણાભાઈની પેઢી ઉપર. મુ. મુંબઈ” આ સિરનામે લખવાથી મળી શકશે.

નીચેનાં પુસ્તકો કૉન્ફરન્સ ઑફિસમાંથી લેવાતાં મળશે

શ્રી જૈન મંથાવલિ	૩. ૧-૮-૦
શ્રી જૈન હીરકમ્પરી ભાગ ૧લો-૨જો	૩. ૧-૦-૦
ભાગ ૧લો	૩. ૦-૮-૦
શ્રી જૈન "સ્વેતાંબર" મંદિરાવલિ	૩. ૦-૧૨-૦

આ માસિક સાથે હેન્ડબીલ બંધાવી વહેંચાવવા તથા જાહેરખબર માટે પ્રત્યવહાર તીવ્રતા શીરનામે કરવો, એક થાંક માટે જાહેરખબરનો ભાવ રૂ. ૬-૦-૦ વધુ માટે સજા—

પાયધુની પોસ્ટ નં. ૩
મુખ્યધર્મ.

આસિસ્ટન્ટ સેક્રેટરી
શ્રી જૈન સ્વેતાંબર કોલેજ, રાણપુર

જૈન ગ્રંથયુગ્મેષ્ઠ ભાષ્યેષામ તથા જૈન સંસ્થાએષામ પ્રત્યે

આ આશ્રિતમાં જૈન સંસ્થાઓ તેમજ જૈન ગ્રેન્ડયુગેટ યંધુઓનાં નામો વિગેરે હકીકત ગયા
થેન માસમાં મળેલા કન્વેન્શન સમેલનના કરાવ અનુસાર રજીસ્ટર કરવામાં આવે છે તો આથી વિનંતિ
કરવામાં આવે છે કે જૈન સંસ્થાઓ કે જોને હાલમાં દર્જા અમારા તરફથી મળ્યાં ન હોય તેમજ
મંગાવી લેવાં અને બરી મોકલવાં તેમજ જૈન ગ્રેન્ડયુગેટ બાહ્યઓએ પોતાના નામ રજીસ્ટર ન કરાવ્યાં
હોય તો તેમજ નામ (પૂરું) ચાલુ તેમજ હમેશનું ટુકાણું ઊંચી કદ તથા લીધાની તારીખ, યુનિવર્સિટી
અને કોલેજનાં નામો લખી મોકલાવવા તરફી લેવી.

શ્રી જૈન ચેતાંબર કોન્ટેનર્સ

તમે કાગળો વિગેરે ક્યાંથી ખરીદશો ?

અમારે ત્યાં પુઠાં; તથા સર્વે જાતના કામના, જેવા કે કીમલેક, ચીકણા ટુલ્સકેપ, બેંકપોન્ટ, ડોયલ અને હેમી, એલે રંગીન ઘુટેલા, આપડીંગ કલ્સાથ, કટપીસ, વિગેરે દરેક જાતના માલ કીકાયત આવેથી મળી શકશે.

ટીટાગર મીલસના દેશી સર્વે જાતના કુદરતી તથા ખેત્ર; ઔદ્યોગિક અને બહારી
પ્રીટીંગ, પેપર, કાગળ, કાંઈ, ટાઇલ પેપર વિગેરે મળ્યો.

લખે! યા મળે!—

મહોમદઅલી હેબતભાઈની કું.

૧૫, મીરજા સ્ટ્રીટ, પારસી ગણી, મુંબઈ ૩

नमः—

જાદારગામના ઔડિશ ઉપર પૂરતું ધ્યાન આપવામાં આવે છે.

‘જૈનયુગ’ માસિક પાત્રે અમારા કાગળો વાપરવામાં આવે છે.

૨૫૪ કીપોઝીટ મળેથી માલ વી. પી. થી મોકલવામાં આવશે.

રૂપીઆ પાંચનો અથ રૂપીઆ અઢીમાં.

શ્રી યશોવિજયજી જૈન ગુરુકુળ તરફથી મહાન લાભ
લઈ શકો તો હોયો અને આપી શકો તો આપો.

વિવિધ પૂજાસંગ્રહ.

જૈન પત્રનો અભિપ્રાય.

તા. ૫-૬-૨૪.

સચિત્ર કિં. રૂ. અઢી. જૈન યુક્તસેવર મેઘજી હીરજી તરફથી વિવિધ પૂજાસંગ્રહના સાત ભાગનો દળદાર ગ્રંથ વિધિ તથા ચિત્ર સાથે રૂ. પાંચની કિંમતમાં આપાય છે તેજ ગ્રંથ પાલીતાણાના શ્રી યશોવિજયજી જૈન ગુરુકુળે સ્વર્ગસ્થ આચાર્ય શ્રી વીરવિજયજી મહારાજના સ્મરણાર્થે અર્ધી કીર્મતે આપવાને ગોઠવણ કરેલી લાગે છે આ ગ્રંથમાં પંડીત શ્રી વીરવિજયજી, રૂપવિજયજી, પદ્મવિજયજી, યશોવિજયજી, આત્મારામજી, બુદ્ધિસાગરજી, ગંભીરવિજયજી, વલ્લભવિજયજી, હંસવિજયજી વગેરે પ્રખર પંડીતોની રચેલી પ્રસિદ્ધ વિવિધ પૂજાઓનો સંગ્રહ છે; તેમજ અઢીસે અભિષેક મંગળાચાર જનપૂજના દુહા, અમદાવાદ, પાટણના દેરાસરો તથા ઉપાશ્રયોની દીપ વગેરેનો બહોળો સંગ્રહ કરવા ઉપરાંત પૂજની જુદી જુદી ઢાળોના અર્થનો આદર્શ ખ્યાલ આવે તેવા ઉપજતાં ચિત્રો દોરાવીને તેના ફેટાઓ તથા અષ્ટાપદજી, સમેત-શીખર, પાવાપુરી, કેસરીયાજી આદિ તિર્થોની પૂજામાં તે તિર્થના દર્શનીક ફેટા સમવસરણ રચના, ચક્રેશ્વરી-પદ્માવતી આદિ દેવીઓ-પ્રભુ મહાવીર-ગૌતમ સ્વામી વગેરે શાસનસ્થંભ પુરૂષો ચૌવીશી નવપદ્મજી આદિ ઘણાં ચિત્રો મુદ્રીને આ ગ્રંથને આકર્ષક

નીચેનાં પુસ્તકો કૉન્ફરન્સ ઑફિસમાંથી લેવાતાં મળશે

શ્રી જૈન પ્રવાવલિ	૩. ૧-૮-૦
શ્રી જૈન હીરકટકી બાગ ૧લો-૨જો	૩. ૧-૦-૦
" " મકામ ૧લો	૩. ૦-૮-૦
શ્રી જૈન શ્વેતાંશર મંદિરાવલિ	૩. ૦-૧૨-૦

આ માસિક સાથે હેન્ડબીલ બંધાવી વહેંચાવવા તથા જાહેરખબર માટે પત્રવ્યવહાર તીવ્રતા શીરનામે કરવો. એક અંક માટે જાહેરખબરનો આવ રૂ. ૬-૦-૦ વધુ માટે છાનો—

ખાયાલુની પેસ્ટ નં. ૩)

ଆ'ପ୍ୟର୍ଥ.

આસિસ્ટન્ટ સેક્રેટરી

શ્રી જૈન શ્વેતાંબર કોલેજ-૨૬

જૈન ઐત્યુચ્ચેટ ભાઈઓ તથા જૈન સંસ્થાઓ પ્રત્યે

આ ઝાંઝીસમાં જૈન સંસ્થાઓ તેમજ જૈન ગ્રેન્ડુએટ બંધુઓનાં નામો વિગેરે હકીકત ગયા
જેવ માસમાં મળેલા કવેન્શન સંમેલનના દરમિયાન અનુસાર રજીસ્ટર કરવામાં આવે છે તો આથી વિમતિ
કરવામાં આવે છે કે જૈન સંસ્થાઓ કે જગતે છાપેલાં દર્શન અભાસ તરફથી મળ્યાં ન હોય તેમજ
મંગાવી લેવાં અને ભરી મોકલવાં તેમજ જૈન ગ્રેન્ડુએટ બાહ્યોએ પોતાનાં નામ રજીસ્ટર ન કરાવ્યાં
હોય તો તેમજ નામ (પૂરું) આજી તેમજ હમેશનું ટેકાણું ડીમી કમ તથા લીધાની તારીખ, યુનિવર્સિટી
અને કોલેજનાં નામો લખી મોકલાવવા તરફી થેવી.

શ્રી જૈન શ્વેતાંબર કુલકરન્સ

તમે કાગળો વિગેરે ક્યાંથી ખરીદશો ?

જામારે ત્યાં પુઠાં, તથા સર્વે જાતના કાગળ, જેવા કે કીમચેડ, ચીકણા પુલ્કેડિય, બેંકોસ્ટ, રોયલ અર્ને ડેમી, ગ્લેઝ રંગીન પુટલાં, આમલીઝ કલ્કાથ, કટપીસ, વિગેરે દરેક જાતનો માલ કીકામત બાવેથી મળી શકશે.

टीटागर भीडसना देशी सर्वे जातना कुस्सकेप तथा ग्लेज; ओन्टीक जने गहागी
 प्री-टींग, ब्लॉटींग, फ्राउनि, कार्ड, टाफ्टल पेपर, डिग्रे भग्नो.

લખો યા મળો:—

મહેા મદગલી હેખતભાંઈની કું.

૧૫, મીરઝા સ્ટીટ, પારસી ગલી, મુંબઈ ૩

નાર— બહારનામના આદરે ઉપર પડતું જ્યાન આપવામાં આવે છે.
 'જૈનયુગ' માસિક વાગ્ને અમારા કાળેના વાપરનું આવે છે.
 ૨૫૬ કીલોગ્રીટ મળેથી માલ વી. પી. થી મોકલ આવશે.

વિષયાનુક્રમ.

વિષય.

પૃષ્ઠ.

વિષય.

પૃષ્ઠ.

તંત્રીની નોંધ.

કેવળ ક્રમોદી-એક સંવાદ

૨૬૩-૬૪

શુદ્ધિપત્રું ઐતિહાસિક વર્ણન

૨૬૬-૭૦

વિવિધ નોંધ:

૧ શ્રી જનારમ હિંદુ યુનિવર્સિટી અને જૈનચેર

૨ ખાંચ પુસ્તકો અને વિવેચન

૩ ઉપદેશકો અને પ્રચાર

૪ મરહુમ શેઠ નરોત્તમદાસ ભાણુજી

૫ ઉપદેશ અને પ્રચાર કાર્યની અસરનો એક નમુનો

૬ સંવત ૧૯૮૧ ની સાતતું એન્જ્યુકેશન

બોર્ડનું સરવાળું

૭ શ્રી જૈન સ્વેતાંબર એન્જ્યુકેશન બોર્ડના

કામકામની હુંક હકીકત ૨૭૧-૭૬

લેખકો વગેરેને સૂચનાઓ.

૧. આ પત્રમાં પ્રકટ થતા લેખો માટે તે ને લેખના લેખકો જ સર્વ રીતે જોખમદાર રહેશે.

૨. અગ્રાસ, મનન અને શૈક્ષણિકતા પરિણામે લખાણેલા સર્વ લેખો, વાર્તાઓ ને નિબંધોને પ્રથમ સ્થાન મળશે.

૩. લેખકોએ તેમજ અવશેષકન માટે પુસ્તકો મોકલવા ઇચ્છતા સગવડોએ તંત્રી સાથે પરભારે પત્રવ્યવહાર કરવો.

૪. કોઈ પણ લેખ પૂર્વે ખાતે કે બીજાએ અન્ય રચને પ્રસિદ્ધ કર્યો હોય તો તે કૃપા કરી ન મોકલવો.

૫. દરેક લેખ તેમજ મોકલેલ અંશની સંખ્યા લેખના સમય સ્થળ વિચારીને જમ અને તેમ તરફએ પ્રકટ કરવાની કાળજી લેવાશે.

તત્ત્વજિજ્ઞાસ, ત્રીજી માથે લેખકો } માહુનસાલ દલીયદ દેશાઈ
B. A. LL. B. વકીલ હાઇકોર્ટ,
લોહારવાલ, માનદ તંત્રી.
મુંબાઈ.

આદક તરીકે હજી ન લખ્યાં હોય તેમને તે પૂરા વાર્ષિક લગામના બે રૂપીયા મનોઆઈર થી મોકલી અનેક મુરકડીઓ અને નાહકનું ખર્ચ થાય તેમાંથી

૧ જૈન સ્વયંસેવક સંમેલન

૨ સદ્ગત નરોત્તમદાસ ભાણુજી

૩ જોસલમેર પુસ્તકોદાર

૪ કુટલાક અનુપલબ્ધ-ઉપલબ્ધ ગ્રંથો

૫ શ્રી મહાવીર જ્ઞાતી અંક

૬ ઇડરનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ

૭ ગ્રેસમાં ફેરફાર

૨૪૧-૪૭

જૈન જાતિનું અવસર્પણ (કાવ્ય)

૨૪૮

જિનવાણી (કાવ્ય)

૨૪૮

શ્રી પૂજ્યશ્રી વિજયસદાશીસુરિ

૨૪૯-૫૪

ઉદ્બોધન (કાવ્ય)

૨૫૪

શ્રી શત્રુંગ્ય તીર્થનો ઉદ્ધારક

૨૫૫-૬૩

જૈનયુગ

—જૈનધર્મ, તત્ત્વજ્ઞાન, સાહિત્ય, ઇતિહાસ, જીવનચરિત્ર ને સમાજપ્રગતિને લગતા વિષયો અર્થેનું ઉત્તમ જૈન માસિક.

—વિદ્વાન્ મુનિ. મહારાજશ્રી તથા અન્ય લેખકોની કરાણેલી કલમથી સંસ્કારેલા ગદ્યપદ્ય લેખો તેમાં આવેલે.

—શ્રીમતી જૈન શ્રી. કાન્દુરન્સ (પરિપદ્) સંપાદીના વતમાન-કાર્યવાહીનો આદેશ સાથેસાથે આપશે.

તો દરેક સુઝ આ પત્રના આદક બની પોતાના મિત્રોને પણ આદકો બનાવશે અને સંપ્રસારના પરિપદ્ના કાર્યમાં પુષ્ટિ આપશે.

વાર્ષિક લગામનું ટપાલખર્ચ મહિત માત્ર ૩. બે.

લખો-જૈન સ્વેદ કાન્દુરન્સ ઓફીસ

૨૦ પાલકુની મુંબઈ નં. ૩.

આ માસિક બહોળા પ્રમાણમાં ફેલાવો પામવાની આત્રી રાખે છે તો બહુદરખમર આપનારાઓને માટે તે ઉપયોગી પત્ર છે; તો તેઓને ઉપરને સરનામે લખવા કે મળવા બસામજી છે.

માહુકોને સૂચના—જેઓએ પોતાનાં નામ કેશાબ સહિત લખી મોકલવા અને સાથે સાથે આપવા વિનંતિ છે, કે જેથી વી. પી. કરતામાં કાન્દુરન્સ ઓફીસને અચાવશે.

જૈન યુગ.

ધર્મ ધર્મતિ જલપન્તિ તત્ત્વશૂન્યા કુદૃષ્ટયઃ ।

વસ્તુતત્ત્વે ન સુધ્યન્તે તત્પરીક્ષાઽક્ષમા યતઃ ॥

—તત્ત્વથી યોગ્ય જોઈએ અનસિદ્ધ કુદૃષ્ટિ-નિષ્વાદહિ ધર્મધર્મ એમ બંધ્યા કરે છે. (પરંતુ) વસ્તુતત્ત્વને બાજુમાં નથી, તેથી વસ્તુતત્ત્વની પરીક્ષા કરવામાં તેઓ અસમર્થ હોય છે.

અમે તો અત્યાર સુધી એ સમજી લીધું છે કે જીવ માત્ર સાથે જિતમાવ રાખવો, શુભીને જોઈ પ્રસન્ન થવું, કુઠ્ઠી જીવો પર દયા કરવી અને એ વિપરીત વૃત્તિવાળાં છે-અર્થાત્ જેના વિચાર અમારાથી વિરુદ્ધ છે-ને કુમાર-ગામી છે અને અમારા ધર્મને ઠીક સમજતા નથી, તેમના પ્રત્યે મધ્યસ્થ ભાવ રાખવો, યા કદાચીન રહેવું એ જૈન ધર્મનો સર્વ શ્રેષ્ઠ અને સોહાગ્ર્ય ઉપદેશ છે. તે પોતાનો ધર્મ યા પોતાનો વિચાર કોઈપર જબરદસ્તીથી લાદવાનું કહેતો નથી, તેના અનુયાયી વધુમાં વધુ એ કરી શકે છે કે વિપરીત વૃત્તિવાળાને પ્રેમપૂર્વક સમજાવે, અને કસ્યાણુ માર્ગ ચાલે, જ્યારે ધર્મપર સંકટ આવે છે, ત્યારે સાચો જૈન તે સંકટ લાવનારના હોહીનો વરચો થતો નથી, બસકે જરૂર પડે તેના માટે પોતાનાજ સોહીને વહેરાવે છે અને આ ઉપાયથી તે ધર્મનો સાચો રક્ષા કરે છે. એ કહેવું તો વદન જુકું છે કે ભારતે અત્યાર સુધી ધર્મરક્ષા માટે રાજાની નહીંઓ વહેરાવી છે. ભારતના, વિશેષે કરી. જૈનધર્મના ઉત્તિહાસમાં આ પ્રકારની સોહી વહેરવાવાની એક ધણ ઘટના મળી ચકલી નથી.

જૈનગણ, ૧૬-૨-૧૬.

પુસ્તક ૧

વીરાત્ સં. ૨૪૫૨ વિ. સં. ૧૯૮૨

કાગણુ અંક ૭

તંત્રીની નોંધ

૧. જૈન સ્વયંસેવક સંમેલન.

મુખ્ય, અમદાવાદ, સુરત વગેરે સ્થાનોમાં જૈન સ્વયંસેવક મંડલો ઉપરિચિત થયાં છે એ ખુશી મવા જેવું છે. જૈન સમાજના અનેક અંગો યુવક-જર્ગની સેવાનાં ક્ષેત્રો છે અને તે દરેક અંગને યુવકોની સેવા મળી રહે તો સમાજ ચીરી વધુ દંડ, શક્તિવાન અને કાર્યકર થાય. આવાં મંડલો જૂદી-જૂદી દિશાએ કાર્ય કરી રહ્યાં છે, અને તેઓ સર્વે મળી એક બીજાની સુરક્ષાઓ જાણાતી તે ઉકલવાના મંગો કાઢે, સેવાના નવિન માર્ગો શોધી કાઢે અને તેને વ્યવહારમાં મૂકવાની તાલીમ લે એ જરૂર છે.

હમણાં શ્રી ભારતીય જૈન સેવક પરિષદ એ મથાળા નીચે મુખર્જની સ્વયંસેવક સંસ્થા, તરફથી પ્રમાવલી કાટનામાં આવી છે તેમાં સોળ પ્રજ્ઞોના ઉત્તર માંગવામાં આવ્યા છે. કેટલાક જરૂરી અને કેટલાક બીજા પ્રજ્ઞોમાં અંતર્જિત થનારા પ્રજ્ઞો છે; કેટલાક સામાન્ય અને કેટલાક ઝીણી વિગતમાં ઉતરનારા છે. અમે તે દરેક લઈ તેને તેના ઉત્તરમાજ હુંકમાં મૂકીએ છીએ.

૧. આ પરિષદ સ્થાપન કરવાની તથા તેનું અધિવેશન લાવવાની આવશ્યકતા સ્વીકારીએ છીએ, ૨. તેનું કેન્દ્ર (મુખ્ય આધીસ) મુખ્ય સૌથી મોખ્ખા છે અને સાથેસાથે તેની શાખાઓ જુદા જુદા

મુખ્ય શહેરમાં હોય શકે, ૩. જ્યારે ભુદાંભુદાં મંડળોનો સહકાર અને સહવૃત્તિ જેવામાં આવે અને કંઈક દેખાય તેવું કાર્ય થઇ શકે ત્યારે અધિવેશન ભરવું અને પહેલી પરિષદ મુબંબમાં ભરવી એમ જણાશે. ૪. આવી પરિષદથી સ્વયંસેવક મંડળોનું 'સંગઠન બળ' વધશે તેમ અને માનીએ છીએ અને આવું 'બળ' વધારવાની જરૂરીયાત અને સ્વીકારીએ છીએ. ૫. સ્વયંસેવક મંડળોની જરૂરીયાત અવશ્ય છે. તેના ઉદ્દેશો કાર્ય પ્રમાણે દોરી શકાય, પણ મુખ્યત્વે જૈન સમાજને ઉન્નત પંથે દોરનાર, ક્લેશ નિવારક, શાંતિમય પ્રવર્તનો કરવા—તે માટે સમાજની સેવા દરેક પ્રકારે કરવી, અને તે સેવા સમજણવાળી, અને મૌન છતાં પુરુષાર્થવાળી હોવી જોઈએ. બંધારણ તો આવાં મંડળોનાં જોઈ ગમે ત્યારે બાંધી શકાશે. કરવાનાં કામોનો ટૂંકો નથી—તેમાં નીચેનાં ગણાવી શકાય:—

(૧) સમગ્ર જૈનોની મહાસંસ્થા ૩૫ જૈન કોન્ફરન્સની સર્વ હિલચાલોને ટેકા આપવો—તેના હારવો જેમજેમ વધારે જણીતા થાય—તેના અમલ થાય તે પ્રમાણે કરવું (૨) સંકુત ભંડારકંડ દર વર્ષે સંગ્રહિત કરી આપવું (૩) વ્યાયામ તથા વ્યવસ્થાની તાલીમ લેવી (૪) રાષ્ટ્રીય હિલચાલ તેમજ કોમી હિલચાલોના સાવજનીક મેળાવડામાં—શ્રી મહાવીર જયંતી આદિના મેળાવડામાં—વ્યવસ્થા આદિ કરવામાં ભાગ લેવો (૫) ચોતચોતાનાં ગામ શહેરની ક્યારેકો અવ્યાસ કરી તે ક્યારેક કોન્ફરન્સ કે બીજી યોગ્ય સંસ્થા દ્વારા દૂર થઇ શકે તે માટે પ્રવર્તનો કરવા, તેમજ આંગણ અને જનમુખાકારી માટે પ્રવર્તનો કરવા—જેમ ડાકટર હરિપ્રસાદજીએ અમદાવાદમાં કર્યું તેમ. (૬) દેકરામરો—ઉપાશ્રયો આદિ ધર્મરચનામાંની અસ્વચ્છતાઓ દૂર કરવી (૭) ગામમાંના કહેણો દૂર કરાવવા અને ક્લેશકારક પ્રવૃત્તિઓ સામે જીભેશ ઉઠાવવી (૮) શ્રી મહાવીર જયંતી ઉજવવી યા ગામમાં ઉજવાય તેમાં સહાય આપવી (૯) ધર્મોદ્ધાર ખાતાઓનાં હિસાબ ચોખા રહે અને તે ખાતાઓ નો વહીવટ સુયોગ્યપણે ચાલે તેવા પ્રયત્ન કરવા,

વગેરે અનેક કાર્યો છે.

૬ આવાં મંડળોથી કેમહિત, સંબંધિત, દેશ હિત થશે એમ અને માનીએ છીએ. ૭ જમણવારો, વરધાઓ, સલાઓ, અધિવેશનો, મેળાઓ વગેરેમાં હાલ જે સેવા આ મંડળો કરે છે તે કાયદાકારક અમને લાગે છે. તેમાંની નુરીઓ સુધારવાની માટે જણાવવાનું કે જમણવારોમાં ખાસ કરી જૈન જાતિમાં જે અવ્યવસ્થા, અસ્વચ્છતા ચાલે છે તેને દૂર કરવા માટે ભારે જહેમત હજી ઉઠાવવાની રહે છે; તે દૂર ન થાય ત્યાં સુધી સંતોષ લઇ શકાશે નહિ. એક પંગતમાં એક સરખી રીતે સર્વે બેસી શકે, બેસવા માટેની રીતસરની પાટલાં વગેરેની ગોઠવણ કરી શકાય, ઉતરેલાં લૂગડાં માટે ખાંતી વગેરે તેમજ તેમની સલામતી માટે નિર્ભયતા ઉપજાવી શકાય, બધાને એક સરખી રીતે પીસી શકાય, વાસણો બરાબર મળે અને એક પંગત એક સાથે જમીને ઉઠે કે પછી બીજી પંગત બેસે—અને સાથે એક પંગત જમી ઉઠે કે એકલાઓ કે અસ્વચ્છતા ન રહે અને સાદા ભૂમિ થઇ બેઠાં એ વગેરે સર્વને બંદોબસ્ત આવાં મંડળદારા કરાવી શકાય. બધાં સુધી તેવું નથી બન્યું ત્યાં સુધી તેમની નુરી જ છે. તે નુરી સુધારવાનો રસ્તા સ્વયંસેવકોના પુરુષાર્થ, વિનયી વૃત્તિ, સેવા-પ્રેમ ઉપરજ અવલંબે છે. વિશેષ માટે વાંચો રા. પરમાનંદના સ્વામી વાસલ્ય પરના જૈનધર્મ પ્રકાશમાં હમણાં આવતા લેખો. ૮. સર્વન્ટ આદિ ઇડિયા સોસાયટી, ડિન્ટ સેવાદળ, ખિલાફત વોલન્ટીયર ફોર્સ વગેરેનો અનુભવ તે તેના રીપોર્ટ પરથી તેમજ તેમનો અંગત-ગતીય અનુભવ લેવાથી જાણી શકે. બાકી અમારા અનુભવ વિગતવાર લખવાથી શું ફાયદો? હિંદ સેવાદળ તો કોંગ્રેસ વંશતે જે વ્યવસ્થા અને તાલીમ ખતાવે છે તેની તો અંગે નજરે નોંધ પ્રશંસાજ કરીએ છીએ. ૯. આ કાર્યમાં આપણા વહીવટો, આગેવાનો તથા દરેક સંસ્થાઓ તથા સામાન્ય વર્ગ મદદ આપશે એમ અને માનીએ છીએ. ૧૦ નાણાં ને સહકાર મળશે કે નહિ એના જવાબમાં જણાવીશું કે અન્ય તરફથી

નાણું ને સહકાર મળે તો કાર્ય કરવાનો ખ્યાલ છોડી દેવા ઘટે અને કાર્ય કરી બતાવીશું તો નાણું ને સહકાર અન્ય તરફથી સ્વતઃ મળીજ રહેશે; એવી શ્રદ્ધા રાખીને જ આપણે કાર્યો હાથમાં લઇ એક પછી એક પાર પાડી જઈશું; તો તે નાણું ને સહકાર સુદૈવે મળી રહેશે. પહેલાં નાણુંની જરૂર ન રહે એવાં સેવા કાર્યો ઉપારી કરી બતાવવાં ઘટે અને પછી જેમજેમ નાણું મળતાં જાય તેમતેમ જે કાર્યમાં નાણુંની જરૂર પડે તેવાં કાર્ય હાથ ધરતા જવાશે. નાણું ને સહકાર મેળવવાનો સર્વોત્તમ ઉપાય મુન્યવસ્થિત કાર્ય કરી બતાવવાનો છે. બીજા ઉપાયો મેળાવડાઓ, નાટકની રીપીટો, લવાજમ, ફાળાઓ આદિ સામાન્યપણે લેવાંતા નેવાય છે.

૧૧. તાલીમ આપવી એ પહેલી વાત છે, પછી તે અખાડાથી; ક્વિલ્કથી અને છેવટે રસાવિટના ઘોરણે—જમે તે રીતે મેળવવી ઘટે. દરેક ગામમાં 'વ્યાયામ શાળા' જોઈએ. લાકી-લાકડીનો મરસ ઉપયોગ સ્વરક્ષા અર્થે અને બંદોબસ્ત જળવવા અર્થે કરવાનું શીખી લેવું ઘટે. દેશી રમતો ઓછી ખર્ચાળ ને વધુ કમરત આપે છે તેનો પુનરુદ્ધાર કરવો ઘટે. ૧૨. આવાં મંડળો દરેક ગામ અને શહેરમાં ઉભાં કરવાની જરૂરીઆત છે અને તેમ બને તો તેના જેવું એક નથી, પણ તેમ કરવા સાથે બધાં મંડળો સાથેનો સંબંધ-પત્ર વ્યવહાર-સૂચનાઓ આપવાનું રહી શકે તેમ કરવું યોગ્ય છે. એક બીજા એક બીજાના અનુભવો-કડવા મીઠા-કહી શકે ને તેથી કાર્ય પ્રજ્ઞાલિકા મજબૂત અને યોગ્ય કરી શકે. ૧૩ કુષ્કાળ, પ્રેમ, જળપ્રલય, હુલ્લસ વગેરે વખતે મંડળો ઘણી સેવા તાલીમ ભરી આપી શકે. દાખલા તરીકે કુષ્કાળ વખતે ઠોર તથા અનાયાની ડીરકટરી કરવી, તેને ઘાસ-ખોરાક મળે તે માટે જ્યાં જ્યાંથી મેળવી શકાય ત્યાંથી મેળવી આપવાં, દૂધ, જળાશયો જ્યાં ન હોય ત્યાં તેની વ્યવસ્થા કરી શકાય, પ્રેમમાં નિર્ભયતા પોતાને રહેલી જોઈએ; ડાક્ટર; દવા વગેરેની સગવડતા કરી આપવી, ગામ બહાર સ્ત્રી અને તડકરાવાળી જગ્યામાં ઝૂંપડાં બંધાવી આપવી, લોકોના માલની સહાયતી માટે પ્રગંથ કરવા-પહેરિા ભરવા પડે તો ભરવા

હુલ્લસ વખતે લોકોની સેવા તેવાજ માંગે થઈ શકે. આ સર્વ પ્રસંગોમાં આખી ટુકડીઓજ કામ સત્તર અને સારું કરી શકે. મંડળના સલાસદો ગામના બીજા લાઇઓના સહકાર, સલાહ અને સહાય લઈ શકે.

૧૪ અધિવેશન માટે વિશેષ નાણાંની જરૂર ન પડે. જે થોડાં નાણાંની જરૂર પડે તે કોઈ શ્રીમંત આપી શકે યા શ્રીમંતો પાસેથી ફાળો કરી મેળવી શકાય. અધિવેશન પહેલું મુખર્ષી ભરવું અને કૉન્ફરન્સના અધિવેશન સિવાયના વંખતે જે આ સંમેલન ભરી નજ સર્કાસ તેજ કૉન્ફરન્સના અધિવેશન પ્રસંગે આ સંમેલન ભરવું એ બીજાં સારો માર્ગ છે. કૉન્ફરન્સમાં લાગ લેનારને વિશેષ વંખત નથી રહેતો, તેથી આ સંમેલનમાં બહુ ઓછો ભાગ તે લઈ શકે; પણ વિશેષ લાભ તે વંખતે ભરવાથી એ છે કે જુદાજુદા ગામમાંથી આવેલ કૉન્ફરન્સનાં પ્રતિનિધિઓને તેમના કર્ણુદાર સેવકમંડળની ઉપયોગિતા સોંસરી પહોંચારી શકાશે અને તે જોઈ તેવો લાભ નથી. ૧૫-પરિપક્વતા ઉદ્દેશો, બંધારણ, ધારા ધોરણની રૂપરેખા દોરી આપવાનો પ્રશ્ન પૂછ્યો છે તે અતિ સૂક્ષ્મ વિગતોમાં ઉતારનારો, લાંબા જવાબની અપેક્ષા રાખનારો છે. સામાન્ય રીતે તેની રૂપરેખા બીજી પરિપક્વતા આદિપરથી નક્કી કરી શકાશે, અને તે માટે પહેલું એ કરવું યોગ્ય છે કે પોતે વિચાર કરી પોતાને યોગ્ય લાગે તેવી રૂપરેખાનાં ખરડો આ અધિવેશનના સંચાલકોએ દોરવો, અને પછી તે વિચારશીલ આગેવાનોને મોકલી અભિપ્રાયો માંગી તે પરથી તે છેવટે અધિવેશનમાં નક્કી કરવો યોગ્ય છે. ૧૬ મો ને છેલ્લો પ્રશ્ન એ છે કે મુસલમાન, પારસી, હિન્દુ, શીખ વગેરે ધર્મવાળાઓ પોતાનું 'સંગઠન બળ' વધારે છે, તાલીમ લીધેલા સ્વયંસેવકો તૈયાર કરે છે તેવીજ રીતે આપણામાં યાવ તેની જરૂરીઆત આપ સ્વીકારો છો?—આનો જવાબ જગે એ આપીએ છીએ કે હા; પણ તે આપણા સમાજની સ્થિતિ અને જરૂરીઆતો પાતામાં રાખી તેને બંધ-બેસતી રીતે આપણું સંઘન બળ વધારવું. આપણા સમાજની જે ખાસ સ્થિતિ અને

ખાસ જરૂરીઆતો લાક્ષણિક જૂરી હોય તેના અભ્યાસ કરી તેને પહેલાં પહેલી વળતું જોઈએ, કારણ કે આપણો આધાર આપણી સમાજના પર પડેલો છે; અને વળી જે બીજા મંડળો દેશહિતાદિ કાર્યો કર્યે જાય છે તેમાં આપણી સહાનુભૂતિ પણ હોવી ધોર. વિરોધ ન થવો ધોર.

૨ સદ્ગત નરોત્તમદાસ લાલુચુ.

આ મૂળ લાવનગરવાસી મુંબઈમાં એક જગજર વેપારીએ પોતાની કાર્ય કુશલતાથી અનેક વેપારીઓના અધ્યાઓનું સમાધાન કરી વેપારી આલમમાં બારે નામ કાઢ્યું હતું. તેઓ ૫૦ વર્ષની વયે સારી તંદુરસ્તી ભોગવતા હતા ત્યાં થોડા દિવસની બિમારીમાં આ કાની દુનિયાનો ત્યાગ કરી ગયા તેથી તેમના કુટુંબ પર, મિત્રો ઉપર અને જૈન સમાજને કારી ધા વાળો છે એમાં શક નથી. જૈન સમાજે હમણાં ત્રણ નેતાઓ-૨૧૦ શેઠ મોતીલાલ મળી, ૨૧૦ શેઠ હીરાલાલ બકારદાસ અને આ સદ્ગત નરોત્તમદાસ બોધા છે, તેથી તેના સંગઠનમાં, તેના બળમાં, અને એકતામાં જે ખામી આવી છે તેનો સંપૂર્ણ ખ્યાલ હાલના ચાલતા હુદ્દ કલહો અને તે અંગે લવિષ્યમાં આગાહી આપતાં ભયંકર પરિણામો જે કાલાતુકે આપશે.

શેઠ નરોત્તમદાસ એક ભડ, સાહસિક, બહાદુર અને વ્યવહારદક્ષ વ્યક્તિ હતા. પોતાની સમજાવટની પદ્ધતિથી ગમે તેવા વિકટ પ્રસંગ સહીસલામતીથી ઉઠેલી શકતા. રાજ્ય રજવાડામાં લાગવળ ધરાવતા અને તેમની પાસેથી શાંતિથી ધાર્યું કામ લઈ શકતા તે આપી શકતા. વેપારી કુતેલ પુષ્કળ હતી અને વેપાર ખીલવવા માટે વિલાપત જમ ત્યાંના અનુભવ પણ કયો હતો. વિલાપત અભ્યાસ અર્થે જતા જન યુવકોને જરૂર પડ્યે નાણાંની સારી ભોગવાઈ કરી આપતા અને તેને પરિણામે સીરીક્ષીઅન, ઇડિઅન ગ્રેડિકલ સર્વિસ વગેરે ઉંચી પરીક્ષામાં પાસ થનારા જૈનયુવકો આપણને સાંગડા છે. કેળવણી પ્રત્યે તેમનો અતિ પ્રેમ અને સદ્કાર હતો. શિશુલુ સંસ્થાઓ જેવી કે પાલીતાણુના ત્રિદક્ષેન બાળાશ્રમ, મહા-

વીર જૈન વિદ્યાલય, વગેરેને હમણાં અન્યની સહાય તેમજ સહાય આપ્યે જતા. બાલ્યાશ્રમના તો તેઓ એક ઉત્પાદક અને પોષકજ હતા. તેમના ગૃહમાં આતિથ્ય સહાર તો સર્વથી ચડી જતો.

શ્રીમતી કાન્દરસ માટેની તેમની સેવા ઓછી નથી. લાવનગરની પરિપદમાં સ્વયંસેવકના અમળી હતા; મુંબઈમાં છેલ્લી પરિપદ થઈ ત્યારે પણ તેમણે તેજ પદ સ્વીકાર્યું હતું. તે પરિપદમાં આવેલા વટો-જિયાને દૂર કરવામાં, અને સને ૧૯૨૫ના અપ્રિલમાં ભરાયેલ કન્વેન્શનમાં શાંતિ સમાધાની લાવવાના કાર્યમાં તેમણે જગજર ભાગ લીધો હતો, અને નીકોને સહીસલામત તીરે લાવી શક્યા હતા. ગયા જન્યુ-આરી માસમાં આણંદજી કદવાણુની પેઢીની મળેલી સભામાં જે ખાસ અને મહત્વનો દરમિયાન સાતની કમિટીદાર સંબંધ તીર્થના અમ્મડાનું કાર્ય લેવાનો થયો, તેમાં પણ તેમનો હાથ ઓછો ન હતો. આવા મહા-પ્રસંગોએ પણ તેમની કાર્ય કરવાની પદ્ધતિ ઉઘાડી મોટા દેખાવવાળી અને આંજ નાંખનારી નહિ, પણ અંતરંગના એક અંગ તરીકે અપ્રકટપણે પણ સંગીનતાથી, નવીન અને પ્રાચીન વિચારોનો સમન્વય કરીને કાર્યની ગંભીરતા વિકટતા બતાવી લવિષ્યપર નજર ચકાવવાની પ્રેમ અને આવેશમય સમજૂતિથી બંને પક્ષને આપ અને લેના ધોરણથી મધ્યમ માર્ગ કાઢી એકતાપર લાવનારી હતી. આવા સદ્ગત વધી ચકાવનારા નેતાઓ મળવા દુર્લભ છે. તેમના જગજર પહેલી ખોટ લવિષ્યમાં ક્યારે પૂરાશે એ કહી શકાતું નથી. અમે તે સદ્ગતના આત્માને શાંતિ અને સદ્ગતિ ઇચ્છીએ છીએ, ને અમે તેમના કુટુંબપર પડેલ શોકમાં ભાગ લઈએ છીએ છેવટે અમે ઇચ્છીશું કે તેમના કુટુંબીઓ તે સ્વર્ગ-સ્થાન પગલે ચાલી તેઓ જે જે સંસ્થાના સ્થાપ-કર્તા હતા તે તે સંસ્થાઓને વિશેષ પગલર કરી અને સમાજની વિશેષ સેવા કરશે. આપણે શ્રી તેમના જીવનના સદ્ગુણો સ્મરી અંતરમાં ઉતારી આ દેહની નશ્વરતા ચિંતવી ધર્મપરાયણ રહી 'મરણ પગલાં છે હેઠ' એવું સમજી શ્રીમંતો દ્રવ્યદાન સુમાર્ગે આપી, અને વિદ્યાનો તથા બીજા પોતાની પાસે જે

હોય-તન, મન, આદિની સેવાઓ આપી કાર્ય કર્યે જઈશું તો સમાજ વિશેષ ઉન્નત અને પ્રગતિ-શીલ બનશે.

૩ જેસલમેર પુસ્તકોન્દાર-સં. ૧૪૯૭ માં ખરતર ગચ્છના શ્રી જિનભદ્રસૂરિએ જૈન આગમો તથા અપૂર્વ પુસ્તકોના ભંડાર તાડપત્ર વગેરે પર લખાવી જેસલમેર અને અન્ય સ્થળોએ સ્થાપિત કર્યા હતા, બીજા ભંડારો પાટણુઆદિનાં પુસ્તકો મુસલમાની જેસલમેરમાં આક્રમણને લાગે લાવવામાં આવ્યાં હતાં કે જેથી તે સુરક્ષિત રહે. ત્યાર પછી દેખરેખ ઓછી હોવાથી જેસલમેરના ભંડારની ઉપેક્ષાને કારણે અનેક પુસ્તકો છર્ણુ-વિશીર્ણુ થયાં. ત્યાં સાધુઓનો વિહાર નહિવત્ થવાથી સંઘની વ્યવસ્થા બગડી ગઈ. તેમજ વિહાર કાઢેન, પાણી વગેરેનું દુઃખ તેથી સાધુઓ ખાસ કરી તપગચ્છીય સાધુનો વિહાર નહોતો. ખરતર ગચ્છના સાધુઓનો વિહાર કંઈ કંઈ હતો. તપગચ્છમાં સં. ૧૩૩૨માં સુરિપદ ધરાવનાર સોમપ્રભસૂરિ થયા. તપગચ્છના આનંદ વિમલસૂરિના સમ્બંધમાં પંદાવલિમાં જણાવવામાં આવ્યું છે કે 'પુનઃજેસલમેર દેશે જલ દુર્લભ ભણિ શ્રી સોમપ્રભસૂરિએ વિહાર નિરોધ્યો હતો પણ હુંકામત વ્યાપ્તો બણી ઉં શ્રી વિલાસાગરને વિહારની આતા દીધી' અને તેથી આનંદવિમલ સૂરિ (ગણાવકપદ સં. ૧૫૮૦) ના સમયમાં તપગચ્છીય સાધુઓનો ત્યાં વિહાર થયો. સં. ૧૬૧૬ અને ૧૬૧૭માં ખરતરગચ્છના કુસલ લાભ ઉપાધ્યાયે ત્યાંના રાજા માલદેવના પાટનીકુંવર હરરાજને માટે માધવાનળ તેમજ ઢાલામારણી ચોપાઈ રચ્યાં હતાં. આમ અનેક હકીકત જેસલમેર અને જૈનોના સંબંધની ઇતિહાસમાં ઉતરનાં મળી આવે તેમ છે.

જેસલમેરમાં ઘણા જૂના ગ્રંથોનો સંગ્રહ છે ત્યાં ડા. શુદ્ધર અને ડા. જેકોબી જેવા જર્મન વિદ્વાનો જઈ આવી તે સંગ્રહ થોડો ઘણો જોઈ આવ્યા છે. આ ગ્રંથોની દીપ કરવા લગભગ સં. ૧૯૬૧ માં આપણી જૈન કોન્ફરન્સ તરફથી શ્રાવક હીરાલાલ હંસરાજને મોઢલાવ્યા હતા. તેણે કિલાના ભંડારની

દીપ કરી હતી અને તેમાંથી મળતા ગ્રંથોનો ઉલ્લેખ જૈન ગ્રંથાવલીમાં કરવામાં આવ્યો છે. આ પંડિત હીરાલાલની કરેલી દીપ વડોદરા સેંટ્રલ લાયબ્રેરીમાં કાર્યકર્તા સદ્ગત સાક્ષર શ્રી ચીમનલાલ ડાલાભાઈ દલાલે મંગાવતાં કોન્ફરન્સ ઓરીસે મોઢલી આપી હતી અને તે હાલ વડોદરા સેંટ્રલ લાયબ્રેરીમાં છે.

ઉક્ત દલાલજીએ વડોદરા સરકાર તરફથી જઈ ત્યાં જેસલમેર ફેટલોક વખત રહી સંઘ વગેરેનાં મન મેળવી રાજ્યની મદદ લઈ (લગભગ સં. ૧૯૭૬માં) ભંડાર તથા શિલાલેખોની દીપ તથા ઉતારાવાળી મુચિ ધણી મહેનત લઈ કરી હતી અને તે પ્રસિદ્ધ થાય તે પહેલાં તેમનું શોકજનક અવસાન થયું હતું. આ પ્રસિદ્ધ કરવાનું કામ ઘણું અટપટું અને વિપન્ન હોવા છતાં વડોદરા સેંટ્રલ લાયબ્રેરીવાળા જૈન પંડિત લાલચંદ ભગવાનદાસ ગાંધીએ ધણી નોટસ અને હકીકતો પોતાના તરફથી પ્રસ્તાવનામાં પૂરી પાડી સંશોધન કરી. તે સૂચી ગાયકવાડ ઓરીએન્ટલ સીરીઝમાં નં. ૨૧ માં છપાઈ ગઈ છે. તેમાં લિધેલી અવિરત અને ઉત્સાહપૂર્ણ મહેનત માટે તે પંડિતજીને ધન્યવાદ ધરે છે.

આથી આ ભંડારમાં શું જખરો અમૂલ્ય વારસો ભરેલો છે તે જણાયું છે. હવે તેનો પુનરુદ્ધાર કરવાની જરૂર છે. અમને આનંદજનક ખખર મળી છે કે ખરતર ગચ્છના શ્રી જિનકૃપાચંદ સૂરિના ઉપદેશથી ભંડારના છર્ણુદ્ધાર માટે તાડપત્રનાં પુસ્તકો વગેરે છર્ણુ થઈ જવાથી પુનઃ તે પુસ્તકોનાં છર્ણુદ્ધારની જરૂર સમજી તેના પરથી બીજી પ્રતો લખાવવાનું, અધૂરી પ્રતો પૂરી કરવાનું કરવા માટે જેસલમેર આગમ ઉદ્ધાર કમિટી સ્થાપિત કરવામાં આવી છે અને તેમાં સારા વિદ્વાન લઈઆવેલખંડોની જરૂર પડશે, તેથી નિવેદન કરવામાં આવે કે જે કોઈ ચતિજી યા કોઈ શ્રાવક વર્ગ યા શ્રાલેણુ વગેરે ગ્રંથ લખનારા હોય તેમને જેસલમેરમાં જવું અને તે કાર્યમાં જોડાવું અને તે માટે યોગ્ય બદલો મળશે. આ માટે પહેલાં પત્રવ્યવહાર કરી ભાવ નહીં કર્યો પછી, આવવાનું ખર્ચ કમિટી

આપશે. પત્ર વ્યવહાર-પ્રાચીન જૈન આગમ ઉદ્ધાર કમિટી-જેસલમેર-એ સાથે કરવો.

૪. કેટલાક અનુપલબ્ધ-ઉપલબ્ધ ગ્રંથો.

ગુજરાત પુરાતત્ત્વમંદિર તરફથી શ્રીમદ્ સિદ્ધસેન દિવાકરનો સંમતિર્ક નામનો સુપ્રસિદ્ધ ન્યાયનો ગ્રંથ તેની ટીકા સાથે સંપાદિત થાય છે અને તેનો પહેલો ભાગ બહાર પડી ગયો છે. આ સંપાદન કાર્ય સંપૂર્ણ થતાં તેમાં બહુ હમરો રૂપિયોનો ખર્ચ થશે-તે કાર્ય એટલું બધું સુંદર અને પ્રામાણિક થાય છે કે તેની પ્રશંસા અનેક વિદેશી વિદ્વાન ગ્રંથકારોએ કરી છે. આ પરથી જણાય છે કે દેશી વિદ્વાનો પણ કુશલ સંપાદકો યથ શકે છે-માત્ર તેમની પાસેથી કાર્ય હેતાં આવડતું નેહ્યું, તેમ તેમને સર્વ સાધનો-પુસ્તકો વગેરે પૂરાં પાડવાં નેહ્યું. આના સંપાદકો પડિત સુખલાલજી અને પડિત બહેચરદાસજી છે. આ બહેચરદાસજીએ, માર્ગશીર્ષના અંકમાં આગમોનો ઇતિહાસ એ સંબંધી લખતાં જે મુદ્દાઓ ભગવતીજી સંબંધે અને મુકયાં હતાં તે અમેને પૂરા પાડ્યા હતા. સુખલાલજી સાથે અમદાવાદમાં આજુબાજુ કદયાજીની પેઢીની સભામાં ભાગ અંગે ભવિષ્યમાં નું થતાં તેમણે અનેક વાત કરી મોજ કાઢાતુકે આપણે ગ્રંથો સંબંધની વાત ટુંકમાં શેક નરોત્તમદાસ એક લ

અને વ્યવહારદક્ષ વણિક હતા. પેઢીમાં હંડા ઉતરતાં પદ્ધતિથી ગમે તેવો વિકટ પ્રસંગ સંભાળ દિગંજરી ઉઠેલી શકતા. રાજ રજવાડામાં ભાગવત ધરાવતો એક અને તેમની પાસેથી શાંતિથી ધાર્યું કામ લઈ શકતા તે આપી શકતા. વેપારી કુનેલ પુષ્કળ હતો અને વેપાર ખીલવવા માટે વિલાયત જઈ ત્યાંનો અતુલવ પંજી કયો હતો. વિલાયત અવધાસ અર્થે જતા જન સુવંકોને જરૂર પડ્યે નાણાંની સારી ભેગવાઈ કરી આપતા અને તેને પરિણામે સીનીલીઅન, ઇડિઅન એડિકલ સર્વિસ વગેરે ઉચી પરીક્ષામાં પાસ થનારા જૈનયુવકો આપણને સંપાડ્યા છે. કેંગવણી પ્રત્યે તેમનો અતિ પ્રેમ અને સદકાર હતો. શિક્ષણ સંસ્થાઓ-જેની કે પાલીતાણાના સિદ્ધસેન બાળાશ્રમ, મહા-

મહત્ત્વ એ છે કે જીવદંડ વૃક્ષિ વિગેરે શ્વેતાંબ ગ્રંથોમાં પણ આ ગ્રંથને સંમતિર્ક જેવો પ્રભાવ અને માન્ય ગ્રંથ ગણ્યો છે. શ્વેતાંબર દિગંજ ગ્રંથને માન્ય ગણ્યો અને શ્વેતાંબર ગ્રંથ નામે સંમતિર્ક પર દિગંજરીય ટીકા થાય એ પરથી જણાય છે કે શ્વેતાંબર દિગંજર એ ભેદ દર્શનના ગ્રંથો સંગ્રહ પહેલાં રાખવામાં નહોતા આવતા. દિગંજરમાં અંકલંક આચાર્યની જખરી મહત્તા છે. તેઓ એક પ્રખર ન્યાય શાસ્ત્રી યથ ગયા છે. તેમના ન્યાયના ત્રણ ગ્રંથો છે તે પૈકીનો આ એક ગ્રંથ છે. આ ત્રણેનો ક્રમ એવો છે કે (૧) લઘીચત્રથી મૂલ મા-લોકચંદ પાનાચંદ ગ્રંથમાલામાં છપાયેલ છે અને તેની ટીકા નામે ન્યાયકુમુદચંદ્રોદય, પ્રભાવંદ્રસુરિ (પ્રભેય કમલ માર્તંડના રચનાર) એ કરી છે-પણ તે હજી સુધી છપાયેલ નથી. તે ન્યાયકુમુદ ચંદ્રોદયનો ક્રમજ શ્રી દેવસુરિ કૃત સ્વાહવાદ રતનાકર અને રત્નપ્રભ કૃત રતનાવતારિકામાં લીધેલો છે એટલે તે તેડું પ્રતિબિંબ-પદ્ધતિ છે. (૨) ઉક્ત સિદ્ધિવિનિશ્ચય. (૩) ન્યાયવિનિશ્ચય મૂલ. તેના પર વાદિરાજે અદારથી વીસ હમર પ્રમાણ શ્લોકની ટીકા રચી છે. આ અંકલંકના ત્રણે ગ્રંથો પરની ટીકાઓનું પ્રમાણ અદારથી વીસ હમર શ્લોક છે અને તે ત્રણે ગ્રંથો સુખલાલજીને સંમતિને ઉપયોગી સાદિત્યની શોધ કરતાં મળ્યા છે. સંમતિના ટીકાકારે આ ત્રણેનો ઉપયોગ કર્યો હોય એવી કંઈક કમળના પ્રથમ દર્શને થાય છે. સિદ્ધિવિનિશ્ચય ટીકા કેડાપના ભંડારમાંથી મળેલ છે.

સાંતિ અને નિરાંત પાટણના ભંડારમાંથી તાડપત્રપર તેમના કુટુંબપર ઉપયોગી પુસ્તકો મળ્યાં છે તેનાં છવરે અને ઇચ્છીય તરવાપરવન. સ્થના-પગલે આવી તે કતાં ગૌદ ધર્મકીર્તિ છે કે, રૂપ હતા, તે તે સંસ્થા-રિએ ચોતાના અનેકાંતજ્ય-અને સમાજની વિશેષ પ્રે પદે ન્યાયવાદિના નામથી તેમના જીવનના સદૃશ્યો તેજ ધર્મકીર્તિ. (આ પરથી દેકની નધરતા ચિતરી નિશ્ચય પુરાતત્ત્વ મંદિરના પગલાં છે હેક) એવું સમજાયું છે કયો છે એજ વધારે સં-આપી, અને વિદ્વાનો તથા અદ્વસુરિના શાસ્ત્રતાલી સમુચ્ચ-

મતી રચના, અને આ હેતુપિંદુની રચના કુમારિકા
લક્ષ્મી સ્લોકવાર્તિકની પદ્ધતિપરજ છે. એ વખતમાં
કારિકાના ક્રમે અંથ રચવાની પદ્ધતિ હતી. આવીજ
પદ્ધતિ પર બૌદ્ધ શાંતિરક્ષિતનો તત્ત્વ સંગ્રહ છે (કે જેનો
સમગ્રઉપયોગ દીકાકાર અભયદેવે કરેલો છે.) વિદ્યા-
નંદીનો સ્લોકવાર્તિક તે તત્ત્વાર્થ પર દીકા છે ને તે
આવીજ શૈલીપર છે.

તત્ત્વોપપ્ત્ય એ અંથમાં દરેક દર્શનનાં તત્ત્વોનો
ઉપપ્ત્ય એટલે ખંડન છે. એ અંથ તાલપત્ર પર છે,
અને એનો ઉદ્દેશ્ય દિગંબરાચાર્ય વિદ્યાનંદીની અષ્ટ
સહસ્રી (કે જે પર પ્રસિદ્ધ સ્વેતામ્બર ઉપાધ્યાય
યશોવિજયે ટિપ્પણ કરેલ છે) માં છે એટલુંજ નહિ
પણ અકલંકની અષ્ટશતી કે જેના પર ઉક્ત અષ્ટ
સહસ્રી એ દીકા છે, તેમાં પણ તત્ત્વોપપ્ત્યનો ઉદ્દેશ્ય
છે. અષ્ટ સહસ્રીમાં તો ઉદ્દેશ્ય ઉપરાંત તત્ત્વોપપ્ત્ય
માંથી આખા પાઠો વગેરેનાં અવતરણો છે.

કોષ્ટ પણ દિગંબર ભંડારમાં સિદ્ધિવિનિશ્ચય
ની કોષ્ટ પ્રતિ હોય તો સૂચના આપશે યા તેની
પ્રત લખાવવી હોય તો મુખસાક્ષી પંડિત તેનો
પ્રખંધ કરાવી શકશે. આમ એક બીજા એક બીજાની
પ્રતોનો સંગ્રહ બંનેનાં એટલે સ્વેતામ્બર દિગંબર-
રોમાં થતો તે પરથી બંનેના આચાર્યોની વિદ્યાશી-
લતા અને ઉદારતા હતી. સિદ્ધાંતમાં અમુક મતભેદ
હોવા છતાં એક બીજાનું શ્રેતા અને સંગ્રહતા. આને
મતભેદ કલંકનાં કારણ રૂપ થયેલ છે ને આજની રૂપ
મંડુકતા બંનેમાં દેખાય છે. વળી બીજી વાત એ
જણાય છે કે ન્યાયનું સાહિત્ય દશમા શતક પહેલાં
દિગંબરોનું સ્વેતામ્બર કરતાં વધી જાય છે અને
દશમા સદ્દા બધી સ્વેતામ્બરનું દિગંબર કરતાં વધી
જાય છે. ત્રીજી વાત એ છે કે બંનેમાં જે વાદમહાભૂષ
અંથનો ઉદ્દેશ્ય થાય છે તે અંથ સમતિ તર્કપરની
દીકા છે.

૫. શ્રી મહાવીર જયંતી અંક.

હવે, જે ચૈત્ર માસ આવે છે તો બીજા ચૈત્ર
શુદ્ધ ૧૩ દિને શ્રી મહાવીર પ્રભુનો જન્મ દિવસ છે

તે પ્રસંગે આ પત્રનો ખાસ અંક કાઢવાનો અમારો
મનોરથ મત-માગ્યરનો. અંકમાં અમે જનહર કથો
હતો અને તેઓશ્રીના ચરિત્ર. અંગે જુદા જુદા
વિષયો સૂચવી તે પૈકી એકાદ પર પોતાની રચિ
પ્રમાણેના વિચારશીલ લેખ મોકલવા લેખક મહાશ-
યેને વિનંતિ કરી હતી; હવે તે પ્રસંગ અતિ નિકટ
આવતો જાય છે, છતાં હજી સુધી તે વિનંતિનો
સ્વીકાર વિશેષપણે થયો નથી, તેટલા માટે જુદાં
વિનંતિ પત્રો લેખકોને મોકલ્યાં છે ને મોકલીશું, છતાં
કોષ્ટને ન પહેચે તો તેમને અમારી આથી વિનંતિ
છે કે તેઓ લેખ સત્વર મોકલાવી આભારી કરશે.
સમય હુંકા છે એ વાદ લાવીએ છીએ.

૬ ઇડરનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ—અંગે માગ-
્યર માસમાં પ્રકટ કર્યો હતો તેના સંબંધમાં અસ-
દિપ્ત્ય, અવિચારી, અવિવેકી અને અધર્મિત હુમલા
બેદિગંબરી લાઇએએ ચુરતના દિગંબર જૈનના માધ
અને ફાગળના અંકમાં ‘ભદ્રારક વાદિભૂષણપર અસત્ય
આક્રમણ’, ‘ગિથ્યા આક્ષેપ’ એ લેખોના મથાળા
નીચે કર્યા છે તેનો ફૂંકમાં પણ ઠીક ઉત્તર હવે પછી
જરૂર આપીશું.

૭. પ્રેસમાં ફેરફાર.

અત્યાર સુધી આ પત્ર ‘નવજીવન મુદ્રણાલય’
અમદાવાદમાં છપાતું હતું અને આ અંકથી ‘કાયમ’
ન્યુબિલિ પ્રિ. પ્રેસ’ અમદાવાદમાં છપાવવાનું થયું
છે, આ ફેરફારને અંગે આ અંક મોડો બદલાર પડે
છે તે માટે વાચકવર્ગ દક્ષા કરી નિલાવી લેશે એમ
અમે ધ્રુવણીએ છીએ.

આ પત્રની છાપવા છપાવવાની, મોકલવાની,
લવાજમ શેવા વગેરેની સર્વ વ્યવસ્થા જૈન સ્વેતામ્બર
કોન્ફરન્સ આફિસ, ૨૦ પાયધુની મુંબઈ કરે છે તે સાથે
તંત્રીને કોષ્ટ જાતનો સંબંધ નથી, છતાં તે બાબતનો
પત્ર વ્યવહાર કેટલાક લાઇએ તંત્રીની સાથે કરે છે
તે થોડો નથી; તો સર્વ લાઇએ આ હંકીકત
લક્ષમાં રાખશે.

જૈનમતિનું અવસર્પણ.

(આધવજ સંદેશો કહેલે મારા શ્યામને-એદેશીમાં)

જૈન મમ તું જાહેજલાલીથી પડી ।
 ધન; વૈભવ કયાં જુનો હાલ જણાય લે !
 આપારે વાખા ને ધણા ધુળો,
 જ્યાં ત્યાં એવાં વચનો બહુ સંભળાય લે;
 અંતર કમ્પે દેખી કહો કેમનાં । ૧

ગોરવપતી પ્રતિષ્ઠા તારી તે મઈ,
 જેણે જળગ્યાં જ્યાં ત્યાં જળમાં ગાન લે;
 મંત્રોપદથી શાસ્ત્રના સર્વે મોખરે;
 એ બુધ્ધિ વૈભવથી હાલ અજણુ લે,—અંતર ૨

ગરીમ બિચારી વિધવા બહેનો રજવણે ।
 મર્યાદાથી ગોંધી ખૂબ રીભાય લે ।
 બાજલગ્ન ને રૂઢધલગ્નની દાહી,
 તોપણ કમિઠામ બધે બંધાય લે ।—અંતર ૩

ચીંતાના સાગરમાં હુબો રડવડે,
 શોક ધસારે કાયથી ખૂબ ધસાય લે;
 આડંબરના તોયે ઉધમાતો હરે,
 એ તો દીપક આશાતો અમુકાય લે;—અંતર ૪

સરખે સરખું નેડાંયું સૌ વાતમાં;
 સૌ સ્વાર્થોના પંથે વહેતું જાય લે;

નેતાઓ નચવે નાચે અજ્ઞાનીઓ,
 દોષી હિંતવો દીધું વિચાર ન થાય લે—અંતર ૫

શિશુણુ દેખા સગવડ ધરમાં ના મળે,
 શાનો હોયે જાડીયતાનો ખ્યાલ લે;
 મોશામાં મરવાતું મધ્યમ વર્ગને ।
 વટ બ્યવહારે શા યોગ્ય બેહોલ લે,—અંતર ૬

ખેરી જાણે દાખા પગતું ભૂતિયું,
 એ ભાવોએ ધરધર રોમોમજાણે;
 સ્ત્રીનો આદર હાથ । મનાયે પેલજા,
 શુદ્ધયાચારી દંપ્ત કહું જ મરાણુ લે,—અંતર ૭

જ્ઞાતિ સંધ ને સ્વજનોમાં ના એકતા,
 કલેશ કલેશાં ધાધરે લેયાં જાય લે;
 ભક્તિ વિનય મર્યાદા જાણે કયાં મર્યા,
 આછાં ચોછાં લાડ વિરૂપ લડાય લે,—અંતર ૮

ધોર અંધાર ને દુઃખમાં હુબો હા મઈ,
 નીચ જનોનો આદરી રહી આચાર લે;
 પાકે કાઈ નિરુપદ સમજન વીરશે,
 જેહ નિરૂર થે. ઉધરે હરે દુષાણજો.

અંતર કમ્પે દેખી કહો કેમનાં । ૯

અમદાવાદ. રતનચોળ.

સિદ્ધિસુનિ.

જિનવાણી.

રાગ કાફી.

જિનવાણી વિતા દો જગ તારે, જિન ૦
 ફુલત કુસંગી બહુ મત જંગી,
 એસે હલીલે દો પારે હવારે. ૧ જિ ૦

મિરિયાવાદી અસ્તિત્વવાદી,
 અધિરિયાવાદિ નાસ્તિ પુકારે. ૨ જિ ૦

અજ્ઞાની કહે જ્ઞાન છે નિષ્કલ,
 વિનયવાદી વિનય શુભ ધારે. ૩ જિ ૦

તોનો સં ત્રસડે સખમિલે,
 અપની અપનો વડાઈ વધારે. ૪ જિ ૦

શા જીનિ વિકલ ભયે જમવાસી
 તાવથી વાત કહુ ન નિહારે. ૫ જિ ૦

જિન વચનાશ્રુત ધાના કહેશે,
 વિકલતા સંધ ફર નિવારે. ૬ જિ ૦

એસી જિનવાણી સુન એતે,
 બાનુચંદ નિલ મોજ સુધારે. ૭ જિ ૦

જિનવાણી.

રાગ મદહાર.

અમીયરસ વરસે બાંનો, જિન ધન શિવ સુખદાનો,
 નવરસે મિલ્લાનો નિતુ અગલાનિ,
 સખ સમુલની બહોત સુદાનો પેલીસ વંચના તિશયે
 મદાનંદ નીપાની. અ ૦ ૧

હૂએ નય પ્રવાહાં ચલે બહુ રાહં નદીયાં અથાહાં
 મિલિં સપરાહં, અ ૦ ૨

સ્વાહવાદ મદાસાગર સગાંની. અ ૦ ૨

હૂયે સહુ દોસાં ભવિજન મોશા, ફરત જિજીવિશાં નાચત જોરે,
 સુની સુની ફૂંની ફૂંની અસ્તિત્વ મધુરાંની. અ ૦ ૩

સુરજ નવમપતિ નિરમલ કાંતિ, દિવિ વિલસતી કેલકરંતિ,
 સમવરસન પરેશા પરોરે સુમદાંની. અ ૦ ૪

નવ પદ્મ ધરતી દિરેદે કરની, ભાઈ મનહરની ફલભર
 ભરની, અ ૦ ૫

લાંડુચંદે કોં સખદિન આબાદની. અ ૦ ૫

શ્રી પૂજ્યશ્રી વિજયલક્ષ્મીસૂરિ

વિક્રમો ૧૯મો સૈંદ્રે જે ભુજ ગીતાથોના જ્ઞાન-
તેજથી દેદીધ્યમાન છે, તેમાંના શ્રી વિજયલક્ષ્મીસૂરિ
એક છે. ઉપદેશ પ્રાસાદ, જ્ઞાનપ્રચારી, દેવવંદન,
વીર સ્થાનક પદ પૂર્ણ, એ અને બીજી એમની
સંસ્કૃત અને ગુજરાતી, ગદ્ય અને પદ્ય કૃતિઓ
જેઓ જૈન સાહિત્ય સાથે પરિચય ધરાવે છે અથવા
પૌપદ્ય અને પૂર્ણ મહોત્સવમાં પ્રત્યક્ષ ભાગ લે છે,
તેઓ તે દ્વારા તેમના નામને જાણી છે.

જગદ્ગુરુ હીરવિજયસૂરિના વખતમાં તપ ગમ્મ
અને ખરતર ગમ્મને પરસ્પર જખડે ધર્મલુ થયું; એ
ધર્મલુમાં ધર્મસાગર ઉપાધ્યાયે અગ્રેસર ભાગ લીધેલો
અને તે પ્રસંગને અનુસરીને પ્રતિપક્ષી ગમ્મો સાથે
કડક બાપામાં મંથાલેખન કર્યું. આવા વખતે શ્રી
હીરવિજયજી જેવા મહાપુરુષ ન હોત તો આ ઉત્પત્તિ
ચોક્કસ કલક અસિ કેવું ભંધકર સ્વરૂપ પડત તો
કદ્યપું મુશ્કેલ નથી. હીરવિજયસૂરિએ 'કુમતિ
કુદાલ' નામનો ધર્મસાગરજીએ લખેલો મંથ જળ-
શરણ કરાવ્યો. અને પોતાના પક્ષને અંકુશમાં
રાખ્યો પણ આ તાત્કાલિન ઉપર ઉપરથી ચાંતજેવા
લાગતા કલહનો અભિ અંદરથી ધૂંધવાયાં કરતો
હતો. હીરવિજયસૂરિ અને તે પછી એમની પાટ
ઉપર આવનાર વિજયસેનસૂરિનો દેહ વિલય થયો;
અને પાછા એ અગ્નિએ પોતાની જ્વાલાઓ પ્રકાશ-
માન કરવા માંડી. એવું એક અનિષ્ટ પરિણામ એ
આપ્યું કે પોતાના ગમ્મમાં જ કાટકુટ થઈ.

વિજયસેનસૂરિ વિ. સં. ૧૬૭૧ જે વડી ૧૧
રવિવાર ખંભાતમાં દેવલોક પામ્યા, તેમની પાટ ઉપર
વિજયલક્ષ્મીસૂરિ આવ્યા. એમનો જન્મ ૧૬૩૫માં
વિશાનગરમાં પોરવાડ જ્ઞાતિ પિતા દેવજી અને માતા
જયવતીને ઘેર થયો હતો. ૧૬૪૪ માં વિજયસેનસૂરિ
પાસે દીક્ષા લીધી તે વખતે તેમનું સમવિજય નામ
રાખેલું. અમદાવાદમાં સંઘે રૂઢ પોસાલી વાગદીયા
વિજયમુંદરસૂરિ પાસે એમને આશ્રય પદવી અપાવી;

આ વખતે એમનું વિજયલક્ષ્મીસૂરિ એવું નામ
રાખવામાં આવ્યું. આ જ પાટ ઉપર એક બીજા
આચાર્યની પણ સ્થાપના થઈ—એમનું નામ
વિજયદેવસૂરિ. વિજયલક્ષ્મીસૂરિ સં. ૧૬૭૬ પોસ
સુદ ૧૪ શુક્રવારે સિરાહીમાં કાલધર્મ પામ્યા.
સિરાહીમાં એ ચોમાસું રહેલા તે દરમ્યાન એમને
પોતાનું જીવન પૂરું થવા આવ્યું છે એમ જાણેલું,
અને હવે પોતાના પાછળના આચાર્યની ગોઠવણ
કરવી જોઈએ એમ વિચાર થતાં કમલવિજય ગણીને
અમદાવાદથી તેડાયા અને તે આવ્યા એટલે તેમને
પ્રથમ ઉપાધ્યાય પદની આપી અને પછી આચાર્ય
પદથી વિભૂષિત કરી પોતાના પદ્ધર બનાવ્યા. અને
નામ પણ બદલી વિજયઆણુંદસૂરિ એમ રાખ્યું.

અભાર સુધી તપ ગમ્મ જે અવિચિત્ત ધારાએ
આસ્યો આવતો હતો તેના ધર્મસાગરજી ઉપાધ્યાયની
ચળવળના પરિણામે એ ભાગ થયા; દેવસૂર અને
આણુંદસૂર. વિજયદેવસૂરિની આજ્ઞા સ્વીકારનાર
દેવસૂર કહેવાતા અને વિજયઆણુંદસૂરિની આજ્ઞા
હેઠળ રહેનાર આણુંદસૂર (આણુંસૂર) કહેવાતા.

વિજયલક્ષ્મીસૂરિ આણુંદસૂર સાખાની ૬૭ મી
પાટના પદ્ધર છે. એમના પૂર્વ આચાર્ય પોતાના
કાંઈ કાર્યથી જાણે જાણીતા નથી તોપણ એમનો
છતિદાસ જાણવાની ઉઠકંદા થઈ આવે છે. આ
ઉઠકંદાને આધીન થઈ એમનો જે છતિદાસ મળી
આવે છે તે અગ્રે નોંધીશું.

વિજયઆણુંદસૂર તપ ગમ્મની ૬૧ મી પાટ

+ આ-વિજયઆણુંદસૂરિની હકીકત રા. રા. વંનોએ
પોતાના જૈન ઐતિહાસિક રાસમાળા નામના મંથમાં આપી
છે. જે ભાવવિજયજીની સમજાયેના આધાર એમણે લીધો
છે, તે સમજાય અને બીજા પદાવલીઓની દરરવિજિત
પ્રતો સિનારનો સંકાર તપાસતાં મળી આવ્યા, તેના આ-
ધારે અને ઉપરની હકીકત આપી છે. રા. વંનોના પુસ્ત-
કની હકીકત તે પછી અમારા જ્ઞેવામાં આવી.

ઉપર આવ્યા અને એમનો પરિવાર આજીવંત એવા નામથી ઝોળખાયો, એમ આપણે આગળ જણાવી ગયા છીએ. તેઓ ૧૬૪૨ આવણ સુદ ૮ના રોજ રોહ નગરમાં જન્મ્યા હતા. તેમના પિતા પોરવાડ હોધ નામ ધીવંત હતું; અને માતાનું નામ શયુનાર-દેવી હતું. સંવત ૧૬૫૧ માં હીરવિજયસુરિ પાસે એમણે દીક્ષા લે જણ સાથે લીધેલી માદા સુદ ૬ના દિવસે. જે વખતે ૭૦ જણને પંડિતપદ પણ મળ્યું. ૧૬૭૦ માં એમને પણ પન્નાસ બનાવવામાં આવ્યા અને તે પછી સં. ૧૬૭૬ પોષ સુદ ૧૪ શુક્રવાર સુરિપદ પામી ગચ્છપતિ બન્યા. એમના સુરિપદ કાળે ૧૦ને વાયકપદ અને ૮૨ને પંડિતપદ આપવામાં આવ્યું. સં. ૧૭૧૧ આષાઢ વદ ૧ દિને સ્તંભતીર્થમાં એ આચાર્યનું નિર્વાણ થયું. એમની પાછુકોની રચાપના સિરોહીમાં કરવામાં આવી.

તે પછી વિજયરાજસુરિ પાટ ઉપર આવ્યા. કહીના ખીમા શાહ અને ગમનાદે એમના પિતા માતા હતાં અને એમનું નામ કુંવરજી હતું. સાતે શીમાળી હતા. વિજયઆજીવંતસુરિથી પ્રતિબોધ પામી પિતા પુત્રે સં. ૧૬૮૯માં દીક્ષા લીધી. પુત્રને સં. ૧૭૦૩માં સિરોહી નગરમાં સુરિપદ મળ્યું અને ૧૭૦૫ માં ખંભાતમાં વિમલાદે અવિકાએ એમનો વાંદણ મહોત્સવ કર્યો.

એ વિજયરાજસુરિએ પોતાની પાટ ઉપર વિજય-માનસુરિને ખેસાડ્યા. એમનો જરાનપુરમાં શાહ વાધજ કે જેની લાખાનું નામ વીમલાદે હતું અને વંશે પોરવાડ હતા તેને ત્યાં જન્મ થયો હતો.

• એક કાગળના જે પાનીઆ ઉપર આચાર્યની નામાવલિ નોંધેલી છે. તેમાં કોઈ કોઈ આચાર્યના નામ સાથે; તેમના વિષે લક્ષેષ કરેલા છે. આવો લક્ષેષ વિજયમાનસુરિના નામ સાથે કરતાં ‘કહીના વાસી શીમાલી ખીમા માતા ગમનાદે પુત્ર: એમ લખ્યું છે. અને જે પદાવલીના આધારે આ હકીકત વિજયરાજસુરિને લાગુ પાડી છે; તેનું લખાણ ઘણું અસ્પષ્ટ છે. આ વિષે વિશેષ ખુલાસો કોઈ આધાર મળી આવતાં પ્રગટ કરીશું. જેઓ પાસે વજનદાર આધાર હોય તેઓ, તે પ્રગટ કરી આલારી કરશે.

સં. ૧૭૦૭માં. સં. ૧૭૧૮માં એમનાં ભાઈ સાથે દીક્ષા લેધ ૧૭૩૬માં સિરોહીમાં આચાર્ય થયા. એ જ્યારે અંમદાવાદમાં હશે ત્યારે એમના વ્યાખ્યાન વખતે જશવંતશાહ નામના મારવાડમાં આંજી પાસે રચાણના વતની કે. જે સાતે વીશાપોરવાડ હતા. તે આવેલાં, વ્યાખ્યાનમાંનાં ઉપદેશથી એમને સંસાર ઉપર વૈરાગ્ય આવ્યો; અને દીક્ષા લીધી જે વખતે નામ સુરવિજય રાખવામાં આવ્યું. આ રીતે દીક્ષા આપી વિજયમાનસુરિ સુરવિજય સાથે વિહાર કરવા લાગ્યા. સાણંદમાં જ્યારે વિજયમાનસુરિ આવ્યા. ત્યારે તેમનો રાજનગરના ગંગાજીશાહે વાંદણ મહોત્સવ કર્યો હતો. વિજયરાજસુરિની પાટ ઉપર એઓ ૧૭૪૨ના ફાગણ વદ ૪ ના રોજ બેઠા. સં. ૧૭૬૬ માં એ જ્યારે સિરોહી આવ્યા ત્યારે પોતાનું આંજીયુ પુરું થતા આવેલું જણી નવા આચાર્યની રચાપના માટે સુરિમંત્રના આરાધનપૂર્વક દેવારાધન કર્યું. દેવાતા પ્રમાણે એમને સુરિવિજયને ‘વિજય-ઋદ્ધિસુરિ’ નામ આપી આચાર્ય રચાપ્યા. તે પછી ચુજરાતમાં સાણંદ આવ્યા ત્યાં એમનો સં. ૧૭૭૦ મદા સુદ ૧૩ના રોજ સ્વર્ગવાસ થયો; અને તેમણે ગચ્છ વિજયઋદ્ધિસુરિને ભળાવ્યો.

વિજયઋદ્ધિસુરિએ અંજન શક્તાક અને જીત્ત કંટલાંક રૂડા કામ કર્યા. એ આચાર્યનું સં. ૧૭૬૭ માં અવસાન થયું. તે વખતે એમના ગચ્છમાં સો યતિઓ હતા.

એમની પાટ ઉપર વિજયસૈભાગ્યસુરિ આવ્યા જે આપણા ચરિત્રનાયકના સુર થાપ. તેમનું જન્મ-સ્થાન પાટજી હતું અને સાતે ઝોસવાલ હતા. એમને સં. ૧૭૬૫માં પોસ સુદ ૨ રવિવારના રોજ ગોડ-વાડમાં સાંદરી ગામે આચાર્ય પદવી મળી હતી. અને વાંદણાં મહોત્સવ અમદાવાદમાં મનીઆ દેસીને ઘેર થયો હતો. એ જ્યારે વિજયઋદ્ધિસુરિના સ્વર્ગ-વાસ પછી પદધર થયા ત્યાર પછી તેઓ ખંભાત-ના જીવજીયાદના આમદથી જિન બિળની પ્રતિષ્ઠા કરાવના ખંભાત ગયા. ત્યાંથી અમદાવાદ આવ્યા

• જીહ પદાવલીમાં સિરોહી નામ લખ્યું છે.

અને તે પછી સુરતના સંઘના વિશેષ આગ્રહથી સુરત આતુર્ભાસ માટે ગયા.

આ વખતે અમદાવાદમાં, મારવાડમાં આણુ પાસેના પાલડી ગામના રહીશ હેમરાજ નામના પોરવાડ વણિક એક 'હ' વરસના હોડરા સાથે યાત્રા નિમિત્તે નીકળેલા આવી ગયા. વિજયસૌભાગ્યસુરિએ કોઈ યતિને ત્યાં ચોમાસું રાખેલ હશે તેમનું વ્યાખ્યાન સાંભળવા તેઓ ગયા. શિશુને જોઈ સંધનું મન આકર્ષાયું. આથી તેના પિતા પાસે તેની માગણી કરી. એ પુત્ર એની માતા આણુંદના ગર્ભમાં આવ્યા હશે, ત્યારે તેની માતાએ સુવર્ણનો ગેર જોયેલો. આથી માતા અને પિતાના મનમાં થયેલું કે આ કોઈ ઉત્તમ પુત્ર થશે. હેમરાજે દાક્ષિણ્યવશાત સંઘની માગણી માન્ય રાખી, કે જ્યાંખાઈ નામની શ્રાવિકાના બોળામાં એ બાળક બિરાજ્યો. પરિચિત પિતૃ વાંત્સલ્ય અંક છોડીને પરાયા અન્નપ્રયા સંબંધમાં આવતાં, અને પુત્રસ્નેહથી જરેલા હૃદયને તેના ત્યાગ કરતાં, પરસ્પર કેવા પ્રકારની લાગણીઓ ધ્રુષ્ણ આવી હશે, એ સ્નેહિ હૃદયોને કંપવું સુરકેલ નથી.

અમદાવાદના સંઘે એ પુત્રને વિજયસૌભાગ્યસુરિ પાસે સુરત મોકલ્યો. સુરિ અને સંઘ એ બાળકને જોઈ આનંદ પામ્યા, અને તેને શિક્ષણ આપવાની સર્વ મોહવણ કરી. આવરયકથી ચર કરેશે અખ્યાસ સર્વ જૈન શાસ્ત્રો અને અલંકાર, કાવ્ય, જ્યોતિષ, પુરાણ, કોષ, ન્યાય, વ્યાકરણ વિગેરે વિદ્યાના ભૂદાંભૂદાં ક્ષેત્રો સુધી ફેલાયો, જેનો પરિપાક આપણે એમના ગ્રંથોમાં સર્વિશેષપણે જોઈએ છીએ. વિશેષાવરયક એમણે ન્યાય શાસ્ત્રની મદદ વડે સારી રીતે ધાર્યું હતું. વિદ્યા પ્રાપ્ત કરવાના પ્રસંગ વિશે મોક્ષતાં રાસકાર કહે છે:—

જે દે દેવ જતિપણુ તો દેજે પાનાં ચાર,
સુકઠી ને સ્વરૂપતા પઢવું ને શરૂ પ્યાર.

વિજય સૌભાગ્યસુરિ, વિહાર કરતાં કરતાં સિંચોર આવ્યા, અને સંઘની વિનંતિથી આતુર્ભાસ રહ્યા. આ ગામને ઉપાશ્રય કુદરતની અસંધારણુ રચના વચ્ચે આવેલો છે. પાસેથી નમદા વહે છે. તેના

પ્રવાહ પાસે આરાઓની લાઇનની લાઇન બાંધેલી છે. સામે દૂર વિખ્યાની દાર આવેલી છે. તેમાંથી થતો સ્થોદિય, શુકલ પક્ષમાં ચંદ્રનાં કિરણોનું નદીના જળમાંથી થતુ અદ્ભુત પ્રદર્શન, પાણીની સપાટી ઉપર ફરતાં સદ્વાળાં હોડકાં, વિગેરે સૌંદર્યનું અમત્કારિ દર્શન, હૃદયને અપૂર્વાનંદમાં સમાવી દે છે. સુરિને અહીંયાં નવા શિષ્યને દીક્ષા આપવા વિચાર થતાં એ વાત તેમણે શ્રાવકોને જણાવી. શ્રાવકોએ પોતાના આ કામ માટે હર્ષ પ્રદર્શન કર્યો. જેથી સં. ૧૮૧૪ માહા. સુદ ૫ શુક્રવારે સુરિએ તેમને દીક્ષા આપી. અને સુવિધિવિજય એવું નામ પાડવામાં આવ્યું; આ પ્રસંગ ઉપર છીના વરનાજીએ મહોત્સવ કર્યો હતો; તે વખતે વરધોડા, પરંભાવંતા વિગેરે સારી રીતે થયાં હતાં. આચાર્યની ઉમર હવે થવા આવેલી હતી અને તેથી પોતાની પાટ ઉપર નવા આચાર્યની સ્થાપના કરવાની જરૂર હતી. આ રથાન પોતાના નવદીક્ષિત શિષ્યને આપવું થોડાં ધાર્યું અને તેજ વર્ષના એક મુદ્દ નવમી શુક્રવારના રોજ સુવિધિવિજયને 'લક્ષ્મી વિજયસુરિ' એવા નામાનિધાન સાથે આચાર્ય પદ ઉપર નિયુક્ત કરવામાં આવ્યા. વિજય સૌભાગ્યસુરિએ પોતાનું જીવન પુરું કર્યું. સિતોરમાં જ્યાં એમને અગ્નિદાહ દેવામાં આવ્યો છે, ત્યાં એક મુંદર ઉંચો શિખર અને ધુમટ સાથેનો સ્તુપ કરવામાં આવ્યો. એમણે ચૌદસનાં દેવ વંદન અને સુખસાગર શ્રી પાંચનાયકું સ્તવન કર્યાં છે.

વિજયલક્ષ્મીસુરિ સાથે એક બીજાં આચાર્યની પણ સ્થાપના થયેલી જણાય છે. અને તે પણ વિજય સૌભાગ્યસુરિની પાટે આવેલા લાગે છે. વિજય સૌભાગ્યસુરિના સમસયાની વિજય પ્રતાપસુરિનું નામ પણ મળે છે. એ બે મળી એક પાટ ગણાય છે ત્યારે વિજય સૌભાગ્યસુરિની ૬૫ મી પાટ. પછી ૬૬ મી પાટ ઉપર વિજય ઉદયસુરિને ગણવા છે અને તે પછી ૬૭ મી પાટ ઉપર વિજયલક્ષ્મીસુરિને ગણવામાં આવે છે. વિજય ઉદયસુરિ માત્ર બે વર્ષ જ આચાર્ય પદ ભોગવી કાળને આધીન થયા છે.

વિજયલક્ષ્મીસુરિની, આચાર્ય તારિકતી કાર્દિનિ

ધણી ઝળકતી છે. એઓ જ્યારે સાણુંદમાં ચોમાસુ રહ્યા હશે ત્યારે ખંભાતમાં ચાર્તુમાસ રહેલા એમના આસાવર્તિ પંચાસ જીવવિજય અને તેમની સાથેના પંચાસ મેઘવિમલ, પંચાસ હાપતવિજય, પંચાસ મોહન વિજય, પંચાસ જીવવિજય તથા પંચાસ ન્યાયવિજય વિગેરે યતિ, અને દેશી મુલ્યદંડ સાંકર્યદંડ અને બીજા શ્રાવકોએ મળીને એક વિશ્વમિત્ર પત્ર લખ્યો છે. જે નવ હાથ લાંબો હોઈ સુરેન્દ્ર ભાષામાં પદ બંધ છે તેમાં એમની ગુણ સ્તુતિ કરવા ઉપરાંત, એમનું જન્મસ્થાન પિતા, માતા, ગુરુ, દીક્ષા અને અભ્યાસની હકિકત આપવામાં આવી છે. અભ્યાસ વિષે આગળ એમના રાસકારે જેમ કહ્યું છે તેમ આમાં પણ, છંદ, કાવ્ય, પુરાણ, તર્કશાસ્ત્ર, યોતાના અને પરના અને આગમ, ટીકા, નય, લંગી ઉત્તર્ગ અપવાદના નાણુ જેમાં વિસંવાદીપણું નહિ વગેરે ઉલ્લેખ કર્યો છે. આ પત્ર પંચાસ જીવવિજયકવિએ સં. ૧૮૨૧ ના કારતક સુદ ૫ સોમવારના રોજ લખેલો છે. એ પ્રેમ અને ભક્તિથી ઉભરાતા હૃદયે લખેલો હોઈ ખંભાતનાં શ્રાવક શ્રાવિકા એમને કેવા આતરના ઉમળકાથી આહતાં હતાં, તે એમાંથી સારી રીતે જણાઈ આવે છે. આ જીવવિજયકવિએ સં. ૧૮૨૮ પોસ સુદી ૧૪ સે પાલીતાણા એ સુરતના સંઘ સાથે ગયેલા, તે વખતનું-શરૂંજયનું સ્તવજન રચ્યું છે. તે કેટલીક સારી ઐતિહાસિક હકિકત પુરી પાડે છે.

સં. ૧૮૨૩ માં પાછા એ સિનેર પધાર્યા, જે વખતે સારો મહોત્સવ કરવામાં આવ્યો. અને તે પ્રસંગના ઉલ્લાસમાં એમના જીવનની મૂખ્ય બીના દર્શાવતા રાસ પણ કેાપકે રચ્યો; તે અહીં-સુધી જ કલંસ વિગેરે કરી પુરા કરવામાં આવ્યો છે.

સં. ૧૮૪૪ માં તેઓ આમોદ પધાર્યા અને ત્યાં તે વર્ષના માહા વદ ૧૪ ના રોજ આદીજીનની પ્રતિષ્ઠા કરી જે પ્રસંગ ઉપરનું તેમણે વર્ણનાત્મક પદ રચ્યું છે. આમોદમાં એક દીવસ એમણે વ્યાખ્યાનમાં સંઘપતિનું વર્ણન વાંચ્યું હશે. આ ઉપરથી ત્યાંના ભાષકાસ રાધવજીને સંઘ કાઢવા વિચાર થયો. સંઘ સુરિજી અને જ્ઞાનવિજય વિગેરે સાથે વઢાણમાં બેસી

ભાવનગર ઉતર્યો, ત્યાંનું આખી પાલીતાણે ગયા અને ત્યાં પણ રાજને સિંધ ગિરી ઉપર ચઢ્યા. સં. ૧૮૫૦ ના માગસર સુદી ૧૦ મી. આ પ્રસંગનું આનંદ દર્શાવનારું અને યુગાદિદેવની સ્તવનાવાળું એક પદ જ્ઞાનવિજયકવિએ રચ્યું છે.

એમને એમના જીવન દરમ્યાન, પ્રતિષ્ઠાઓ (સિનેરના વાસુપૂજ્ય ભગવાનના દહેરાસરમાંના ભોંયરાની પ્રતિમા ઉપરના લેખો પણ વિન્યલક્ષ્મી સુરિજીએ તે પ્રતિષ્ઠિત કર્યોનું જણાવે છે, બીજા-તે મંદિરના ઉપરના ભાગની-અને બીજા સુમતિનાથ ભગવાનના દહેરાસરની-પ્રતિમા ઉપરના લેખો-જોવાનું બન્યું નથી) દ્વંદ્વીયા વિગેરેને બોધ, અને બીજા શાસનહિતનાં પ્રભાવશાળી કામો કર્યા છે. એઓ મંત્ર તંત્રમાં કુશલ હોઈ એક પ્રભાવિક આચાર્ય તરિકે એમની સારી ખ્યાતિ છે. એમના વિષે કેટલીક દંતકથા સિનેરમાં ચાલે છે. આમાંની એક દંતકથા એમની અંતર વૃત્તિને પ્રગટ કરતી હોવાથી અને જણાવવી યોગ્ય ગણાશે.

કહે છે કે:-સિનેરની એમની પાટ ઉપર એઓ વ્યાખ્યાન વાંચતા હતા જે અરસામાં સુરતથી એક માણસ કાગળ લેઈ આવ્યો. આ કાગળ એમના ગુરૂની સુરતની પાટ ઉપર બેસનાર આચાર્યના હતા (આ આચાર્ય તે કદાચ વિજય ઉદય સુરિ હોય એમ માનવા સંભવ છે) માણસે કાગળ આચાર્યને આપ્યો અને તે તેમણે વાંચ્યો શરૂ કર્યો; આમ કરતાંની સાથેજ સુરિનું દાંતવાળું જડણું નિકળી પડ્યું. આ જોઈ એમના મનિવર્ગનો મિત્રજ ગયો. અને આંવેશમાં આવેશમાં કાઢને કાઢ પ્રતિપક્ષીને (પૂરો) કરી નાખવાનું ધાર્યું પણ સુરિજીએ મનની શાંતિ જરા પણ ન ખોતાં ઉકળેલા શિષ્ય વગર શાંત પાડ્યો. અને યતિના જૂપણ રૂપ ક્ષમાથી એઓ બોલ્યા:-

‘શત્રુ અને મિત્ર ઉપર સમાન દષ્ટિ રાખનાર યતિએ, હાર્દ કરનારનું દ્વેષથી કે ક્રોધથી જરા પણ અહિત ચિત્તવતું નહિ, તેમ દુષ્ટ્યોન કરતું નહિ. આત્મક્રેયાણી ઇચ્છાવાળો જો તેમ કરે છે તો

તે તેથી ભ્રષ્ટ થાય છે, અને અશુભ ગંધ કરી પોતાની અધોગત કરે છે.

પોતાની ઉપર ચર્ધ આવેલો ઉપદ્રવ, રવશકિતથી દુર કર્યો અને કાગળને ભોંયમાં પાકી દીધો પણ સાથે વિચાર થયો કે આ ઉન્મત્ત માણસને જરા અકલ મલવી નેપ્રજો. એથી એમને કાગળ લખનાર માણસને સામો કાગળ લખી આપ્યો જેનું પરિણામ એ આવ્યું કે, વિજયલક્ષ્મીસુરિ ઉપર કાગળ મોકલનાર સુરિને એ કાગળ મલતાં તેમાંથી યદ્ ગયો.

એમનું પોતાનું લાંબુ જીવન ખીલ અનેક ઘટનાઓથી ભરેલું હશે પણ તપાસ કરતી વિશેષ કાંધ મળી આવ્યું નથી મુનિરાજ શ્રી વિદ્યાવિજયજી પાસે એમના રાસની એક પ્રત છે અને તેના આધારે એમણે કેટલાંક વર્ષો ઉપર 'જૈન' પત્રમાં એક ટુંકી નોંધ પ્રગટ કરી હતી એમ અમારા સ્મરણમાં છે. આશા છે કે એઓશ્રી તેને મૂળરૂપમાં પ્રગટ કરી જૈન પ્રજાને આભારિ કરશે.

વિજયલક્ષ્મીસુરિએ જેમ ગરુડાધિપતિ તરિકે પ્રભાવશાળી જીવન ગાળ્યું છે તેમ એક ગ્રંથકાર અને કવિ તરીકે પણ એમનું સ્થાન ઉચું છે. બાલ્યવયમાં ઉત્તમ વિદ્યા પ્રાપ્ત કરીને પ્રૌઢ વયે તેઓ લેખન વ્યવસાયમાં ગુપ્ત થયા છે. એ વ્યવસાયના ફળ રૂપે એમની જે કૃતિઓ અત્યારે જાણીતાં છે તે નિચે મુજબ છે.

૧ ઉપદેશ પ્રાસાદ શ્રુતિ સહિત, ગાં. ૧૮૪૩ કારતક સુદ ચર.

૨ વીશ સ્થાનક પૂજા સં. ૧૮૪૫ વિજ્યાદશમી ખંભાત.

૩ મોલીશી.

૪ જ્ઞાનપંચમી દેવવંદન.

૫ શેહિણીજ સંગ્રામ.

૬ જ. અઠ્ઠાઇનું સ્તવન સં. ૧૮૩૪ ચૈત્ર સુદ

૧૫ સિનેર શ્રાવિકાષાઢ કંટુના પદને અર્થે પ્રતપાનાંજ,

૭ આમોદ પ્રતિષ્ઠાનું સ્તવન સં. ૧૮૪૪ માધ

સુદ ૧૧ ગાથા ૧૦.

આ એમની દરેક કૃતિમાં એમના હૃદયનું તાદ-
રમ ચિત્ર પડેલું છે. ઉપદેશ પ્રાસાદ જેવી સરકૃત
કૃતિ (કે જે પ્રેમવિજયને માટે બનાવવામાં આવી
છે. એ પ્રેમવિજયને એમની આચાર્ય પદવી વખતે
પન્થાસપદ મળેલું છે અને તેમની પાટુકા સિનેરમાં
એમની પાટુકા સાથે છે.) એમાં વ્યાપેલો ઉપદેશ
અને બહુશ્રુતપણું વીશ સ્થાનક પુજા અને પંચમી
દેવવંદનમાં કવિત્વમય તત્ત્વજ્ઞાન અને મોલીશીમાં,
હૃદયના અનેક કોમળ રંગોથી આળેખાયેલાં ભક્તિ
ચિત્રો, માન અને ભક્તિથી આપણું મસ્તક એમના
પાદમાં નમાવે છે.

એ પોતાની કૃતિ માટે જરા પણ ગર્વ રાખતા
નથી પણ એક સાજા ગ્રંથકાર અને ગીતાચરને શોભે
એમ 'શુદ્ધ કર્મને ક્ષુતધરા પૂર્ય જાણી' એમ
જણાવે છે. કેટલો નમ્રભાવ, અને ક્ષુત જ્ઞાનિઓ
તરફ પૂજ્ય થાત !

એમના સમકાલિન વિદ્વાનોમાં સત્યવિજય પન્થા-
સની પરંપરાના શ્રી પદ્મવિજય ગણિ અને ખરતર
ગચ્છીય શ્રી કુશળચંદ્ર ગણિ થયા છે.

ગરુડાધિપતિ તરિકેનું સૌભાગ્યશાળી જીવન શુભરી
શ્રી વિજયલક્ષ્મી સુરિએ સં. ૧૮૫૯ માં પાલી ગામે
કાળ કર્યો સિનેરમાં એમના શરૂના સ્તુપમાં એમનાં
અને શ્રી પ્રેમવિજય વિગેરે ચતિનાં પગલાં સ્થાપન
કરવામાં આયાં છે. જે ઉપર નીચે મુજબ લેખ છે.

સંવત ૧૮૧૫ વર્ષે ચૈત્ર સુદો ૧૦ ચાર ચંદ્ર
મા, શ્રી શ્રી વિજય સૌભાગ્ય સુરિમ્યો નમઃ
શ્રી સિળોર નગરે સમસ્ત સંઘેન કારાપિતે ॥
શ્રી કલ્યાણમસ્તુ ॥ શિવ મસ્તુ.

સંવત ૧૮૬૮ ના શ્રાવણ વદો ૧૨ મુખ
શ્રી સિળોર સંઘ સમસ્ત કારાપિત શ્રી વિજય
લક્ષ્મી સુરિ પાટુકેમ્યો નમઃ

શ્રી પ્રેમવિજય પાટુકામ્યો નમઃ શ્રીદેવ
વિજય વાસિત...પાટુકા કારાપિ.

(આ લેખો આચાર્ય શ્રી શુદ્ધિસાગરસુરિ,
પ્રતિમા લેખ સંગ્રહમાં પ્રસિદ્ધ થયા છે)

ત્યાં આ લેખોવાળા સ્તુપ છે ત્યાં એક મુદ્ર

અગિયો છે. એમના સમાધિ મંદિરના વિશાળ ઘૂમટ ઉપર સુખના વૃક્ષોની ઘટા આવેલી છે, જે શાંતિમાં વૃદ્ધિ કરે છે. સ્તુપ, ધર્મશાળા અને કુવાનો હાલ પાંચ હજારના ખર્ચે જીર્ણોદ્ધાર થયો છે.

વિજયલક્ષ્મીની પાટ ઉપર વિજય દેવેન્દ્ર સુરિ આવ્યા જેઓ સુરતના હતા અને જેમનો વાંદણ મહોત્સવ વડોદરામાં સં. ૧૮૫૭ માં થયો હતો. સંવત ૧૮૬૧ માં અમદાવાદ સ્વર્ગસ્થ થયા. તેમની પાટ ઉપર વિજય મહેન્દ્રસુરી થયા ચાલે એસવાળ. ભીન્નમાલના આમોદમાં જેઠા ગાંધીને ઘેર ૧૮૨૭ માં

[આ વિષય પર લેખક પોતાના સાધનો મોટલશે તો તે અમે અમારી પાસેના સાધનો પરથી બીજી જાણવા યોગ્ય વિગતો પૂરી પાડવા હવે પછી ઉમેદ છે. ત'ત્રી.]

દીક્ષા મહોત્સવ સં. ૧૮૬૧ માં અમદાવાદમાં વાંદણ મહોત્સવ સં. ૧૮૬૩ માં નિર્વાણ પામ્યા. તેઓ ન્યારે સાણુદમાં હતા ત્યારે સિનોરથી પન્યાસ જાનવિજયના હીમતવિજયજીએ, સં. ૧૮૬૨ નાં ચૈત્ર સુદ ૫ રવીવારે એક લાંબો પત્ર લખ્યો છે. લખનાર મુનિ રામવિજય છે. વિજય મહેન્દ્રસુરિ પછી ૭૦ મી પાટે વિજય સુરિન્દ્ર સુરિ આવ્યા. જે શાંતિ,

ગોસ દશમ.

પાર્શ્વનાથ જન્મ.

શાહ ગોરધનભાઈ વીરચંદ સિનોર.

ઉદ્બોધન

તમે જાગો મોહન ખ્યારે ! ચેતન ! તમે જાગો મોહન ખ્યારે !

દોમલ કર સુલલિત વદનથી તુમ પ્રિયા નિંદ ઉડાડે !

ચેતનજી જાગો આ રસને લહાણે !

સુખકર શ્રમહર શીત અનિલની, લહેરો પ્રમાદ હંકારે

અંગે અંગ ઉત્સાહ ભરીને જીવન મંત્ર સુણાવે,

ચેતન એ ઝીલો મોહન ખ્યારે !

તિમિરની સત્તા ટાળી દિનકર. નભ મંડળ પર આવે,

અજાણ ન્યોતિ જગપર દોળી નિજ કર્તવ્યો પ્રિછાવે.

ચેતન તમે જાગો મોહન ખ્યારે !

સિનોર,

ગોરધનભાઈ વીરચંદ શાહ.

ગીત.

રાગ લલિત.

આજ મેં પ્રભુકો દરિસન પાચો,

વંછિત પુરણ પાસ શ'એસર, દેખી હુરિત ગમાયો.

આજ ૧

મોહન મૂરતિ મહિમાસાગર, દીરતિ સજળગિ છાયો.

ભાનુચંદ પ્રભુ સકલ સંઘટ્ટ, આજુ'દ અધિક ઉપાયો.

આજ ૨

—ભાનુચંદ.

[ભાનુચંદ્ર વિક્રમ સંતરમી સદીના આધારભૂત જૈન પંડિતો—વિદ્વાનો પેઢી એક સમર્થ વિદ્વાન હતા. સમ્રાટ અકબર પાસે રહી સૂર્ય સહસ્ર નામ સુજાવનાર, કાદંબરીના પ્રથમ ભાગ પર, વિવેક વિલાસ, સારસ્વત વ્યાકરણ અને ચોશન સ્તુતિ પર દીકા વગેરે રચનાર હતાં.

શ્રી શત્રુંજયતીર્થનો ઉદ્ધારક સમરસિંહ (તિકગઢેશનો સ્વામી)

[ગાંધી પૃ. ૧૮૮ થી આરંભ]

(પડિત લાલચંદ લગવાનદાસ ગાંધી-વંડોદરા)

સં. દેસલે સેરીસામાં રજીસ્ટ્રાર, મહાપૂજા, મહો-
ત્સવ કરવા પૂર્વે મહાધ્વજ અર્પી આરતી કરી.
સમરાસાહે જોજનાદિ દાન આપ્યું. અષ્ટાદશિકા પઢી
પ્રમાણ કરી સંધ સાથે દેસલશાહ ક્ષેત્રપુર પહોંચ્યા.
ત્યાં પણ અતિભક્તિથી અર્હતપ્રતિમા પૂજા ધોલકા
ગવા. પ્રત્યેક ગામ, નગર વિગેરેમાં ચેત્યપરિપાટી
કરતા, મહાધ્વજ, પૂજા આદિથી પુણ્ય ઉપાર્જન
કરતાં સં. દેસલ અત્યુક્તે પિપ્પલાલીપુરે પહોંચ્યા.
ત્યાંથી પુઢરીગિરિને જોઇ દેસલશાહ અમૃતમંજ
હોય તેમ પ્રસન્ન થયા. જ્યંત સમાન સમરને આ-
ગળ કરી અત્યુવિધ સંધ સાથે મહાકાચી સાધતા
દેસલશાહે લાપશી કરાવી મહોત્સવ કરી ગિરિરાજને
પૂજ્યો. એક દૃષ્ટિથી પુઢરીકને જોઇ દર્શનથી પર-
માર્નદને વશ થયા. સમરશાહે મહાદાનો આપ્યા.

વડ રત્નમંદિરજી સેરીસા શંખધર્મ આ પ્રમાણે
જણાવે છે—“ તથા સૌપ્રસન્નતીર્થ દેવચંદ્રસહજેનારાધિ-
તત્ત્વકેશરીદત્તતર્વકાર્યસિદ્ધિરેણ ત્રિભૂમિમય-ચતુર્વિંશતિ-
ગુહકાચોત્સવિગ્રીપાર્શ્વોદિપ્રાદિમાનુન્દર પ્રાસાદ દુકરાતિ
મધ્યે કૃતઃ । તત્ તોર્થ કલિકાલેડવિ નિસ્તુલપ્રમાર્વ
દરમતે । ”

—ઉપદેશતરંગિણી (ચ. વિ. ગ્રંથમાલો તરુથી પ્ર-
કાશિત પૃ. ૫)

અર્થાત્—સેરીસાતીર્થ, દેવચંદ્રસહજે આરાધ્ય-
સ્વરૂપે આપેલ સર્વકાર્યસિદ્ધિવરદાનરૂપે જાણીશ, મહો-
ત્સવરૂપે આપેલ શ્રીપાર્શ્વ વિગેરે પ્રતિમાઓના ચૌદર ત્રણ
અભિવાળો પ્રાસાદ એક રાતમાં કર્યો હતો. તે તીર્થ દલિ-
મતમાં પણ અત્યુત્તમ પ્રમાણે જોવાય છે. લેખક.

બીજી દિવસે તીર્થનાથનાં દર્શન કરવાની ઉત્ક
કાંક્ષી પ્રમાણુ કરી શત્રુંજયગિરિ
પાલિતાણામાં સમીપ પહોંચ્યા. લલિતાદેવી (જ-
પ્રવેશ. સ્તુપાલની પત્ની)એ કરાવેલા સંધ-
વરના તટ પર સમરશાહે સંધના
આનાસ કરાવ્યા.

સસકાર સાતથી લાપામાં જણાવે છે કે—સંધે
ત્યાં (પિપ્પલાલીમાં) નગરના પરિસર (પાદર)નાં
પદ્મ નાખ્યો. વિમલગિરિનાં દર્શન થતા અંગમાં
આનંદ માતો ન હતો. પરંતુરાજને પૂજ્યો, બહુ
ભક્તિથી પ્રણામ કર્યા. દેસલે આગળ જોનેને દોન
દીધાં. અગ્નિતાજિનેદ્રને મનરંગે જુહાર કરી, શત્રું-
જય શિખરના સ્વામીનું સમરણ કરી પ્રણામ કર્યો.

પાલિતાણા નગરમાં સંધના પ્રવેશ થયો, લલિત
સેરાવરના તીર પર સંધે નિવેશ (ઉતારો) કર્યો.
કાર્યસદાયક લગુભાઇ સદસ્તે અને ચાલકો જરૂરી
આવી મદદ, ત્યારે ત્રણે (સમરાસાહ સાથે) બધું
જગાપ્રવાહની જેમ શોભતા હતા.

પ્રગંધકાર જણાવે છે કે—સં. દેસલ વિમલાચલ
પર સંધા ન હતા, તેવામાં ખં-
ખલાતના સંધનું ભાતથી વધામણી લાનનાર માણસે
આગમન.

આવી જણાવ્યું કે—“ દેવગિરિ (હા-
લતાપાદ)થી સહજપાલ અને ખં-
ભાતથી સોહણ સંધ સાથે આવ્યા છે” તે સમાચાર
સંભળી સંધપ્રેમ અને ભાવપ્રેમથી સમરાસાહ અતિ
હર્ષિત થયા. સંધ સાથે સં. સમર એક ચોળન સામે
ગયા, બંધુને મદદ, લાઇએને ગાઢ બેડી પ્રણામ
કર્યો, તેનું મહત્વ અને તેની ભક્તિ જોઇ, લોક

વિરમ્ય પામ્યા. તે બન્ને (સહજપાલ અને સાહજ)
પણ સમરસિંહને ભેટી હર્ષિત થઇ બોલ્યા કે—‘ભાષા
બીજા સંઘપતિને પાળ’

ખંભાતના સંઘમાં જે ઘણા આચાર્યો હતા,
તેમને સમરાશાહે વન્દન કર્યું. પાતાકમંત્રીના ભાષ
મં. સાંગણ ખંભાતથી તે બન્ને (સહજ અને
સાહજ) સાથે આવ્યા હતા, વંશપરંપરાગત સંઘ-
પતિત્વને પ્રાપ્ત કરનાર સં. લાલા, ભાવસાર સં.
સિંહલક ઉત્તમ શ્રાવક, મં. વસ્તુપાલના વંશના
મં. વીજલ હર્ષથી સંઘમાં આવ્યા હતા. તથા
મદન, મોહકાક, રત્નસિંહ વિગેરે અસંખ્ય શ્રાવકો
ઉત્કંઠિત થઇ પ્રતિષ્ઠા પ્રસંગમાં આવ્યા હતા. સમ-
રાશાહે સર્વનો યથોચિત સત્કાર કર્યો હતો. સહજ
અને સાહજ બન્ને ભાષઓએ સંઘમાં આવી પિતા
સં. દેસલનાં ચરણોને ભક્તિપૂર્વક વન્દન કર્યું.
દેસલશાહ આનંદિત થયા. વિમલગિરિશિખર પર
ચડવા માટે ઉભી થયા.

રાસકાર કહે છે કે—સરોવરના તીર પર રહેલ
પાર્શ્વ અને વીરજિનને વંદન કર્યું.
ગિરિરાજ પર સરોવર બહુ પાણીથી ભર્યું હતું.
ગમન પક્ષીઓ જલક્રીડા કરતાં હતાં.
શનુંજય-શિખર પર ચડી સંઘ
સ્વામિ (આદીશ્વર)નાં દર્શન કરવા ઉત્કંઠિત થયો.
શુભલિત શુશ્રૂષીત ગાતાં દેહ રોમાંચિત થતો હતો.

પાતો હતો, તે સંસારના દાહને આલ્લવતો
ગને નમી સંઘ શાંતિબુવન-જિન-
જિનબિબને પૂજી, કપર્દી વહને
આજ ક્ષે. પર યજ્ઞ સિંહદારે પહોંચ્યા.
વંછિત પૂરણ પંદિત આવી પહોંચતાં
મોહન મૂરતિ મહિમાસાગર, કીરતિ સખજી
ભાનુચંદ્ર પ્રભુ સકલ સંઘકુ, આજુદ અધિક સંઘ સાથે આદિનાથ વિગેરે જિનોની

હતી, કિંતર જગદ્ગુરુના ચુણોને ગાતા હતા. લગ્ન-
મુહૂર્ત સુરગુરુ સાધતા હતા. સિદ્ધસુરિગુરુએ પ્રતિષ્ઠા
કરી. ભુવનપતિ, વ્યંતર અને ન્યોતિધી દેવો જય
જય શબ્દ કરતા હતા, સમરાશાહે ધર્મકંદ (આદિ-
જિનબિબ)ને દદ રોપ્યો. દેવલોકમાં હુકુભિ વાગ્યાં,
ત્રિભુવનમાં અમૃતરસ સિંચ્યો.

સંઘપતિ દેસલે મહાધ્વજ યજ્ઞ એકોતર (૧૦૧)
કુલ ઉદ્ઘોષ. ઉલટથી શિખર પર ચડી વીરે રૂપું,
સોનું અને ધન-રત્ન વરસાવ્યું. ‘શ્વમય બે ચામર,
મેધાકંચર અને બીજી બે ચામર’ભેટી આપી. આ-
દિજિનને કુસુમની જેમ ઝલકલતાં કનકમય આભ-
રણોથી પુર્યા. ભાવલભતીરે આરતી ધરી રત્નગમાં
રહેલા પૂર્વ પુરુષોને રંજિત કર્યાં. સમરશાહે દાન-
મંકપમાં રહી યાત્રક જનોને સોનાના શણગાર
આપ્યા. ક્રેષ્ઠ યુનિઓને આહારપાણી આપી દુઃસ્થિ-
તહીનજનોને ઉદ્યોગ. સિદ્ધક્ષેત્રમાં સુધર્મે વિત વાવરી,
ઇત્રોત્સવ કરી ઉતર્યાં. ભોલીનદન-સમર ભક્ષે મહો-
ત્સવે આવાસે આવ્યા. સં. ૧૩૭૧ માં યથેસા આ
તીર્થોદ્ધાર જ્યાં સુધી ગગનમાં સૂર્ય-ચંદ્ર છે, ત્યાં
સુધી યાવગ્યન્દ્ર-દિવાકરો ન’દો-જ્યવંત વતો.

પ્રમંથકાર પાંચમા પ્રતાવમાં જળાવે છે કે પ્ર-
ભાતમાં પાદલિપ્ત (પાલિતાણા)
શનુંજયની યાત્રા. પુરનિવાસી પાર્શ્વજિનને પ્રણામ
કરી, તીર પર રહેલ વીરજિનને
પૂજી સં. દેસલ પર્વત સમીપ ગયા. ત્યાં નેમનાથ
પ્રભુને પૂજી સિદ્ધસુરિ સાથે ગિરિરાજ પર ચડ્યા.
પર્વત પરનાં વૃક્ષો, પક્ષીઓ, નિઝરણાં વિગેરેની
મનોહરતા નિહાળતાં ત્રણે પુત્રો સાથે ચઢતાં પ્રથમ
પુત્રેશે યુગાદીશ્વરની માતા (મરદેવી)નાં દર્શન કરી,
સખજીશ્રીપ્રાંતિનાથના ચૈત્યમાં ગયા. ત્યાં પૂજા કરી
૧ ઉદ્ધેરી કપર્દિયક્ષની મૂર્તિનાં દર્શન

[ભાનુચંદ્ર વિક્રમ સત્તરમી સદીના આધારભૂત જૈન પંડિતોએ એક દૃષ્ટિથી જ જોતા અનુક્રમે
સમર્થ વિદ્વાન હતા. સમ્રાટ અકબર પાસે રહી સર્વ સહસ્ર નામ
પ્રથમ ભાગ પર, વિવેક વિલાસ, સારસ્વત વ્યાકરણ અને શોડશ હર્ષથી ધન; સોનું, વજ્ર,
વગેરે રચનાર હતાં;]

નેરની દૃષ્ટિ કરી, ભાર પછી

મંદિરમાં પ્રવેશ કરી પોતાના કરાવેલ આદિજિનને વંદન કરવામાં ઉત્કંઠિત ચિત્તવાળા સંધપતિ દેસલશાહ ભૂમિ પર હાંન કરતા યુગાદિનાથ સમીપે ગયા-સર્વોગે ભેટયા. આદીશ્વરને ભક્તિથી પ્રણામ કરી, તે લેખ્યમૂર્તિને પુષ્પોષી પૂજી પ્રદક્ષિણા આપતાં કોટકોટિ-ચૈત્યમાં રહેલ અર્દતોને પૂજ્યા. સં. દેસલે પાંડવોની પાંચ મૂર્તિને તથા કુંતીને પૂજ્યાં, રાવણુ ઝાડ નીચે રહેલ યુગાદિજિનની પાકુકા પૂજી, પોતે કરાવેલી શેકોને આશર્ચ્ય પમાડનારી મધુરમૂર્તિનાં દર્શન કરી હર્ષિત થતાં મોતી, સોનું, વિભૂષણ વિગેરેની વૃદ્ધિ કરી. 'રાવણુ પણુ આદીશ્વરના તીર્થમાં ને ઉગેલ હતી, તે તે પ્રમાણે જ છે' એવા વિચારથી દર્શન કરતા દેસલશાહની પરમભક્તિ જોઇ રાવણુ અચૂતસમાન દૂધ ઝરતી હતી. મહોત્સવ કરી, યાત્રકોને વસ્ત્રાદિ દાન આપી, ૨૨ તીર્થકરેને પૂજી, સર્વ તરફ પ્રદક્ષિણા કરી, આદીશ્વરને પ્રણામ કરી પુત્રો સાથે પોતાના આશ્રમે ગયા, પ્રતિષ્ઠા કરાવવા જઈ ઉભી થયા.

સં. દેસલશાહે પ્રતિષ્ઠાવિધિ કરાવવા પોતાના પુત્ર સમરને આદેશ કર્યો. પિતાના પ્રતિષ્ઠાવિધિ. આદિયને પામી સમરાશાહ અતિ-હર્ષિત થયા. ૧૮ સ્નાત્ર મધુર (૧ પ્રચુર) પિંડ પકુવાન સાથે મૂલશત વિગેરે પ્રતિષ્ઠાવિધિમાં ઉપયોગિ સર્વ વસ્તુ કરાવી મેળવી. પ્રતિષ્ઠાવિધિ જોવા ઉત્કંઠિત યથ સુરાષ્ટ્રાનવકથી અને વાલાકથી પણુ ઉત્તમ, મધ્યમ, જન્ય માણસો આવ્યા હતા.

સમરાશાહે માધ શુ. ૧૩ ને શુક્ર (૧ રવિ) વારે યાત્રા કરવાને ચતુર્વિધ સંધ મેલવ્યો. સિદ્ધસુરિ વિગેરે શ્રેષ્ઠ સુરિ અને સંધ સાથે દિકુપાલ, ગ્રહ સં. દેસલશાહ તથા સમરાશાહ વિ. પૂજન પાણી લાવવા કુંડે ગયા. દિકુપાલ, કુંભસ્થાપન કુંડાધિષ્ઠાયક દેવ વિગેરેની અને ગ્રહો વિ. ની વિધિપૂર્વક પૂજા કરી, સિદ્ધસુરિએ ઉત્સારેલ મંત્રોથી પવિત્ર પાણી વડે સમરાશાહે કુંભો ભર્યાં. વાગ્ગિજનાદ સાથે કલશોથી

શોભતા સૌ આદીશ્વર-મંદિરે આવ્યા. કલશોને યોગ્ય સ્થાને સ્થાપ્યા.

પ્રતિષ્ઠા-વેલડીની મૂલભૂમિ સદૃશ મૂલશતને સારી રીતે પીસાવવાનો આરંભ કરાવ્યો. શતમૂલ ચૂણુ. 'જે સ્ત્રીઓનાં માતા પિતા, સસરાં, સાસુ અને પતિ એ પાંચ જીવતાં હોય, તેવી સુવાસિની સ્ત્રી મૂલશત પીસવામાં યોગ્ય છે' એવી ચારસો સ્ત્રીઓ સમરાશાહેને મળી હતી, તેણીઓને કમથી ખેસારી, સિદ્ધસુરિએ અનુક્રમે તે સ્ત્રીઓના મસ્તક પર વાસક્ષેપ નાખ્યો. સ્પર્ધાપૂર્વક અધિક અધિક દ્રવ્યના વ્યયથી પ્રથમશત (૧ મૂલશત)ને પામી તે સ્ત્રીઓ મંગલગીત-ગાન-પૂર્વક દર્પથી પીસવા લાગી. સમરાશાહે તેણીઓને વિવિધ પદ્મચત્ર આપી પોતાના પુણ્યનિષ્કેપની જેમ એ શતમૂલચૂણુ શરાવમાં નાખ્યું.

જિનાલયની ચોતરફ નવાંગ વેદોઓ રંધોપી જવારા સ્થાપ્યા. દેવની આગળ વેદિકા, નંદાવર્ત નંદાવર્ત પદ્મ શખવા માટે મંડપન વિ. તૈયારી. મધ્ય ભાગમાં એક હાથા જાંચી ચોરસ વેદી સમરાશાહે કરાવી. તે વેદીના ઉપર ચોરસ ચાંમલાઓવાળો, સોનાના કલશના શિખરવાળો, તીર્થકરોના માન પ્રમાણે મંડપ (માંડવો) બનાવ્યો, જેને વિવિધ વસ્ત્રો, કેળો વિગેરેથી સુશોભિત કર્યો હતો. તેની પાસે આદીશ્વર પ્રચુના મુખ્ય મંદિરના પ્વજ્યુકત મહાદેવને પ્રતિષ્ઠા કરવા માટે સંજ્ઞ કરી સ્વધારો દ્વારા સ્થપાવ્યો. આદીશ્વર જિનમંદિરની ચોતરફ પ્રતિષ્ઠા કરવા તેણે જીજ્ઞાઓની પણુ વેદિકાઓ મૂલ, ઝાલ સાથે સારી વેણુ પાથરેલી તૈયાર કરાવી. દ્વારમાં આંખાનાં મનોહર પાનવડે વંદનમાલિકા (તોરણ) સ્થાપી હતી. ગોરાચન, કુંકુમ, ચંદ્ર (કપૂર), કસ્તૂરી, ચંદન વિગેરે વસ્તુઓના લેપપૂર્વક મહામૂલ્યવાળી વસ્તુથી નંદાવર્તપદ્મ સિદ્ધસુરિએ આજેખ્યો.

ત્યાર પછી ધડીકારે ઘરો વારિપણું કુંડમાં નિરંતર લેખે છે તે વેલા જોઇ અતિશુદ્ધ

પ્રતિષ્ઠાવિધિનું બુદ્ધિ સિદ્ધસૂરિ: જિનમંદિરે ગયા, વિશેષ વર્ણુન. તે વખતે ખીજા આચાર્યો પછુ

પ્રતિષ્ઠા કરવા ચૈત્યમાં જઈ પોતપોતાને આસને રહ્યા. દેસલ પુત્રા સાથે સ્નાન કરી પવિત્ર ચાંદ-મનોહર વિશુદ્ધ વસ્ત્ર પહેરી શ્રીખંડમુદ્રા-અંદન તિલકથી લલાટને અલંકૃત કરી ભક્તિપૂર્વક ચૈત્યમાં આઘ્યા, અન્ય શ્રાવકો આવ્યા. સિદ્ધસૂરિ જિનની સામે રહ્યા, દેસલશાહ સાહણ્ય(પુત્ર) સાથે આદી-શ્વરની જમણી બાજુએ અને સમર સાથે સહજ ડાબી બાજુએ રહી જિનેશ્વરના મન્જનમાં સન્નિયથ્યા. સાંઘણ બંધુ સાથે સામંત ચામર લઈ જિનની આગળ રહ્યો. ચક્રુરક્ષા માટે અરિષ્ટ (અરીઠા)ની માલા ઉર:સ્થને રચાવી. કપૂર, ચંદન, ફલ, અક્ષત, ધૂપ કાલેયક, અમરુ, કસ્તૂરી વગેરે પ્રતિષ્ઠાયાગ્ય વસ્તુઓ તૈયાર કરી, શુભે (૧ગેરે) દેસલ વિગેરે શ્રાવકોને કંકણ વિનાના હાથમાં મદનફલ (મીઠાળ) કૌમુલસૂત્રે બાંધ્યું.

એવી રીતે પ્રતિષ્ઠા-સામગ્રી કરી સિદ્ધસૂરિએ સ્નાનકરિા દ્વારા મન્ત્રપૂર્વક સ્નાનનો આરંભ કરાવ્યો: જિનનાં સર્વ સ્નાન કરાવ્યાં. સિદ્ધસૂરિએ સ્વયં અન્ય સૂરિઓએ તે જલ્દી મોકલ્યાં. લગનધરી રચાવી એકા-ગ્રચિતવાળા સિદ્ધસૂરિએ અધિવાસનાં મુદ્દત સાધ્યું, જિનપ્રતિમાને ત્રેષ્ઠ રાતા વસ્ત્રથી ઢાંધી શ્રીખંડ, વાસ વિગેરેથી પૂજા મંત્રાથી સંકલ કરી. સમરા-શાહ ચુરની પોસહચાલામાં જઈ નંદાવર્તનો પટ સંવાસિની સ્નાના મસ્તકપર મૂકાવી જલ્દી આદીશ્વર પ્રભુના મંદિરે ગયા, વાજતે ગાજતે મંડપ-વેદીમાં મૂકાવ્યો. સિદ્ધસૂરિએ પટની સમીપ આવી નિધિ-પૂર્વક આલોપાયેલા સુવર્ણને કપૂર સમૂહથી પૂજ્યો. સિદ્ધાચાર્યે નંદાવર્ત મંડલ માંડીને અને માંત્રિક તીર્થિકાએ કંપૂર વિગેરેથી તેને પૂજને દોષ દૂર કર્યા. સર્વ આચાર્યોએ નંદાવર્તની પૂજા કરી. પછી ફરી સિદ્ધસૂરિ આદીશ્વર પ્રભુ પાસે આવી લગન સાંધવા સાવધાન થયા. કૌમુલ કંકણ બાંધ્યાં.

સંસ્કારસમયે એકે હાથમાં રચાવી કમ્બોળી અને બીજા હાથમાં સોનાની સળી લઈ

અજિનશમાકો સિદ્ધસૂરિ સન્નિયથ્યા. પ્રતિષ્ઠા સંબંધી પ્રતિષ્ઠા. ધી સમય સમીપે આવ્યો, ત્યારે પ્રભુ આદીશ્વર આગળ રહેલા લોકો ઉઘાડવરે 'સમયો' 'સમયો' પ્રવર્ત્યો એ પ્રમાણે ધ્વષી દિશામાં બોલવા લાગ્યા. પ્રતિષ્ઠા સમયે સિદ્ધસૂરિએ જિનેશ્વર-થી વસ્ત્ર દૂર કરી બન્ને નેત્રાને સૌવીર-સિંતાયુક્ત ઉન્મીલન કર્યું, ગાજતે વાજતે વિ. સં. ૧૩૭૨ ના તપ (માહ) માસ શુ. ૧૪ સોમવારે યુગાદીશ્વર પ્રભુની પ્રતિષ્ઠા કરી. અહિં પહેલાં શ્રીવન્સ્વામીએ અને હાલમાં સિદ્ધસૂરિએ પ્રતિષ્ઠા કરી, તેથી તે બન્નેની સમ્રતા કહી શકાય. તે વખતે મુખ્ય મંદિરના દંડની પ્રતિષ્ઠા સિદ્ધસૂરિની અનુસારી નાચનાચાર્ય નાગેદ્રે કરી હતી.

૨૮. વિ. સં. ૧૩૭૧ની આ પ્રતિષ્ઠા ઉપકેશ્યમ્બની શ્રીસિદ્ધસૂરિદાસ મઠ હતી, એ ઉપર દર્શાવેલ પ્રામાણિક શાસ-પ્રબંધના ઉલ્લેખથી સુસ્પષ્ટ છે. છતાં વિ. સં. ૧૪૬૪ માં રચાયેલ, ગિરનાર પરના વિમલનાથ પ્રાસાદની પ્રા-સ્તિ (બુદ્ધિપ્રાસાદિક પદાવલીમાં સુચિત શ્લોક ૭૨)માં, પ. વિવેકધીર ગણિએ વિ. સં. ૧૫૮૭ માં રચેલ શત્રુ-ન્યતીશેશ્વરપ્રબંધ (આત્માનંદ સલા, ભાવનગરથી પ્રકાશિત ઉદાસ ૧; શ્લોક-૬૩)માં, વિ સં. ૧૬૩૮ માં નયમુંદેશગણિએ રચેલ શત્રુન્ય નાસમાં અને એને અનુ-સરતા પાશ્ચાત્ય લેખકોએ રતનાકરસેરિને પ્રતિષ્ઠા કરનાર જણાવ્યા છે. તે પૂર્વોક્ત શાસ-પ્રબંધ નેશ વિના જણાવ્યું હોય તેમ જણાય છે. તેમના ઉલ્લેખો આ પ્રમાણે છે:-

“આસન્ વૃદ્ધતપામણે સુગુરવો, રત્નાકરાહ્યા પુર-
ડવં રત્નાકરનામશ્વત પ્રવૃત્તે ચૈત્યો ગણો નિર્મલઃ ।
તૈશ્વકે સમરાજ્યવાધુરાવિતાદારે પ્રતિષ્ઠા શશિ-

દ્રોપ-વ્યેકમિતેષુ ૧૩૭૧ વિક્રમચુગદવદ્રેશ્વરતેષુ ચા ૬૩ ॥

પ્રાસત્યન્તરેડપિ—

વર્ષે વિક્રમતઃ કુ-સ્વત-દહૈવકરિમન્ ૧૩૭૧ યુગાદિપ્રમ્

શીશ્વનુચયમુદનાયકમતિપ્રૌઢપ્રાતિષ્ઠોતસમ્ ॥

સાધુઃ શ્રીસમરામિપાશિસુવનીમાયોઃ વદાન્યઃ કિતો

શ્રીરત્નાકરસૂરિભિર્ગણૈર્ચૈઃ સ્થાપયામાધિવાન ॥

(ગિરનાર-વિમલનાથ પ્રાસાદની પ્રાસ્તિ.)

૫. વિવેકધીરગણિદ્વય શંકરન્યોદ્ધારપ્રબંધ (સંવાદક ચુ. જિનવિજય, પ્રકાશક આત્માનંદ સલા, ભાવનગર

સં. દેસલે બધા પુત્રો સાથે ચન્દન, ધનસારાદિ વિશેષનથી અને પુષ્પ, નૈવેદ્ય, ફલ પૂજનાદિ તથા વિગેરથી પૂજા કરી. પ્રથમ જિનના દંડકલશાદિ હાથને કંકણઅંધસહિત જોષ ભવ્યો-સ્થાપન. ને આનંદ થયો, તત્પ-ગીત ચાં, કસ્તૂરી વિગેરથી વિશેષન તથા પુષ્પાદિથી પૂજન કરી લેકિ મૃતિ કરાવનારના ચૈત્યોદ્ધાર કરાવનારના પુરુષની પ્રથાંસા કરતા હતા. દેસલશાહ મહોત્સવપૂર્વક દંડ ચડાવવા તત્પર થયા. સિદ્ધસરિના હસ્તાશ્રયને પામેલા સં. દેસન પુત્રો સાથે દંડવંડે મંદિરના શિખરપર ચડ્યા. સિદ્ધસરિએ મંદિરના કલશ પર વાંસલેપ નાખ્યો. સં. દેસલે સત-ધારો દ્વારા દંડ સ્થાપ્યો, ખજા બાંધી. પાંચ પુત્રો સાથે રહેલ દેસલશાહ અપૂર્વ શોભતા હતા. પહેલાં

ભાવાય—વૃષ્ટતપાગણમાં પહેલાં રત્નાકર સુચર થયા. જેમનાથી આ નિમંત્ર રત્નાકર નામનો ગણ [અર્થ] પ્રવ-ત્તો; તેઓએ સંમરશાહના રથેલા ઉદ્ધારમાં વિ. સં. ૧૩૭૧ માં પ્રતિષ્ઠા કરી. અન્ય પ્રશસ્તિમાં પણ કહ્યું છે કે વિ. સં. ૧૩૭૧ માં ત્રિભુવનમાન્ય, પૃથ્વીમાં વદાન્ય સમશરોહે અતિપ્રોદ પ્રતિષ્ઠા લલચપૂર્વક શીરાજન્યમાં મુલનાથક સુનાદિપ્રશ્નને ને રત્નાકરસરિદાસ સ્થાપાવ્યા હતા. “સંવત તેર એકાતરે, શ્રીઓસવંશ—શણ્કાર ૨; શાહ-સમરો દ્રવ્ય—બધ કરે, પંચદશમે ઉદ્ધાર ૨, ધન્ય શ્રીરત્નાકરસરીશ્વર, ચંદતપગચ્છ શણ્કાર ૨;

સ્વામી સુપ્રસન્ન થાપીયા, સમરેયાહે ઉદ્ધાર ૨. ધન્ય૦”

વિ. સં. ૧૬૩૮ માં કવિ નયસુંદરે રચેલ શત્રુજય-રાસ (દોલ ૯, કડી ૯૩-૯૮)

કસ્તૂરિએ નાભિનંદનેદાદર પ્રબંધ (પ્રસ્તાવ ૪. શ્લોક ૫૬૫) માં જણાવ્યું છે કે—“જુદ્દહજગ્જના રત્નાકરસરિ સંધ સાથે ચાલ્યા હતા. પ્રતિષ્ઠા પ્રસંગમાં અન્ય આ-ચાર્યો સાથે આ આચાર્ય પણ સંમિલિત હતા. આમાં જણાવેલ જુદ્દહજગ્જના રત્નાકરસરિ અને વૃષ્ટતપાગણ (ચંદતપગચ્છ)માં ચયેલ રત્નાકરનમ્જના પ્રવર્તક રત્નાકર-સરિ એ બન્ને એક હોય તો પણ વિ. સં. ૧૩૭૧માં શત્રુજયનીયના મુલનાથક આદીશ્વર પ્રજ્ઞની પ્રતિષ્ઠા કર-નાર ઉપકેશજગ્જના સિદ્ધસરિન સુખ્ય જણાય છે. આ પ્રસંગમાં રત્નાકરસરિએ અન્ય પ્રતિમાઓની પ્રતિષ્ઠા કરી હોય એમ સંભવી શકે. સત્ય-સ્તીકાગુરું યદે.—લેખક”

બવડે વાપુપત્ની સાથે નાચ કર્યો હતો, તેને કાઢી જાણું નથી; પરંતુ સં. દેસલ મનોરથસિદ્ધિ થતાં સકલ સંધ અને પુત્રો સાથે હર્ષથી નાચ્યા હતાં. એ પ્રલક્ષ જોવાતું હતું. નાચનાં આમલસારમાં રહ્યા છતાં ચૈત્ય ઉપરથી સોતું, યોગ, વજ્ર, વિભૂષણ વિગેરે દાન આપતા હતા. અને કષ્ટપૂર્વકની જેમ સંવર્ણ, રત્ન, આભરણ, વજ્રો વરસાવતા હતા. પાંડવસદ્દશ સદ્ગજપાલ, સાંકણ, સમર, સામંત અને સાંગણ એ પાંચે ધનઘટિ કરી.

સં. દેસલે શિખરથી ઉતરી પ્રભુ સામે જઈ દેવ શિરોભાગથી માંડી, બલાનક મંડપ મહાધ્વજ, છત-પના આગળના ભાગથી (કાઢી) આમરાદિ અર્પણ ચૈત્યદંડ સુધી પદકુલમુખી મહા-મેરુ પૂરવો. ધ્વજઓ બાંધી, અનેક સિમ્તાળાં દિમાંશુ, મદાંશુ, હાટકાંશુ તથા છત્ર અને ઉજ્જવલ એ આમર આદિનાથને આપ્યા, તુલ્ય સોનાના દાંડવાળા, રૂપાના તાંતણાઓથી બનાવેલાં બીજાં એ આમરો આપ્યાં, સોનાં-રૂપાનાં અને પિત્ત-ળના કલશો આપ્યા. રૂપમય મનોહર આરતી, મંજલીઓ વિગેરે આપ્યાં. સપ્તળી ચોકોઓ અને મંડપોમાં પદકુલવાળા મોતીઓનાં સુમધુવાળાં ચંદ્રવા બાંધ્યા. જિનેશ્વરની આગળ અખંડ અક્ષત, મંગ, સોપારી, નાળિયેર અને વિભૂષણો વિગેરેથી સં. દેસલે મેરુ પુર્યો. મેરુ પર ચયેલ જિનજન-મોલિ-યેકતુ અનુકરણ કર્યું.

ઉપવાસી વ્રતનિષ્ઠ સં. દેસલે ધુન પૌર્ણ સાથે બીજા સર્વ જિનેને પુણ્ય દસ દિવસ દશ દિવસનો સતો ઓચ્છવ કર્યો. ધનસાર, શ્રી ઓચ્છવ, લક્ષિ. મંડ, પુષ્પ, કેપરથી વિશેષન કર્યું. રાત્રે (૧) સાહજુપાલે કસ્તૂરીના વિશેષનથી શોભાવ્યું. વિવિધ લાખ પુલોથી સાંકણે વિચિત્ર મહાપુજા કરી. સમરશાહે જિનેશ્વરની આગ-ળ ધનસારથી શ્રેષ્ઠ કાલાગરૂં ધૂપ પ્રસ્તુતિત કર્યો. દેસલે સદ્ગજપાલ સાથે મંડપમાં બેસી, અરહંત પ્રભુ વરદે દટિ રથાપી, તીર્થનાથના શણિમાં સાવ-ધાન ચંદ પ્રેશણુદણ કરાવ્યો.

સવારે (બીજે દિવસે) દેસલે સિદ્ધસુરિ ગુરુને પગે લાગી સુવિહિત સર્વ સાધુઓને દાન વિગેરે સંપૂર્ણ તૃપ્તિકારક ભક્તપાનથી પડિલાભી પુત્રો સાથે પારણું કર્યું. ચારણ, ગાયક, ભાટ વિ. સર્વને યથેષ્ટ ભોજનાદિ આપ્યું. દીન, અનાથ, દરિદ્રો માટે સન્નાગાર (દાનશાળા) ખુલ્લું મૂક્યું.

દશ દિવસ યોગ્ય થયા પછી ૧૧ માં દિવસે પ્રભાતે દેસલશાહે સંઘ સાથે સિદ્ધસુરિ ગુરુના હાથે પ્રભુનો કંકણબંધ-મોહક કરાવ્યો. સં. દેસલે વિશ્વપ્રભુને પોતાનાં કરાવેલાં નવાં આભૂષણો મુકુટ, હાર, ગ્રૈવેયક (કંદો), અંગદ, કુંડલ વિગેરેથી પૂજ્યા. બીજા ભવ્યોએ પણ અનુક્રમે મનોહર મહાધ્વજને બાંધ્યા, મેરુ ભરાવ્યા, સ્ત્રોત્રો કરાવ્યાં, સંઘમાં આવેલા સંઘ પુરુષોએ પોતાપોતાના વારાએ સર્વ મહાપુન કરી દાનસત્રો કરાવ્યાં.

સંઘ સાથે સુરુની પાસે રહેલા દેસલે આદિ-જિનની સામે રહી હાથમાં આરતી આરતી, તીર્થમાલ. રાખી આરતી ઉતારી, તે વખતે સાહણ્ય અને સાંગણ્ય એ પુત્રો બે બાજુએ ચામરધારી બન્યા હતા. સામંત અને સહજપાલ એ બન્ને પુત્રો હાથમાં શ્રેષ્ઠ ભૂંગાર ધરી રહ્યા હતા. ભક્તિમાન સમરાશાહે પિતાનાં પગથી આરંભી નવે અંગેને ચંદનનાં તિલકોથી પૂજ્યાં, રજ ચંદનતિલકવાળા લલાટમાં અખંડ અક્ષત ચોડ્યા, પિતાને પુષ્પમાલા પહેરાવી. બીજા સંઘના પુરુષોએ સાહ (દેસલ) ના પદ અને લલાટમાં તિલક કરી, આરતી પૂજી સંઘપતિના કંઠમાં માલા નાખી હતી, સુવર્ણ તૃપ્તિ કરી હતી. જિનેન્દ્રના ચુણ્ણ ગાનાર બે-યાંએને સમરાશાહે સોનાનાં કંકણો, ઘોડા અને વસ્ત્રોના દાનથી પ્રસન્ન કર્યા હતા. દેસલે આદિદેવની આરતી કરી, પૂજી પ્રણામ કરી મંગલદીવો લીધા. દારભટ (ખારોટ), ભાટ વિગેરે યુગાદીધરની ચુણા-

વધી ભણુતા હતા. બંદીજનો દેસલ અને સમરાશાહની કીર્તિ-ઉચ્ચરતા હતા. સમરાશાહે હર્ષથી રૂપું, સોનું, રત્ન, ઘોડા હાથી, વસ્ત્રો વિગેરે દાન ખારોટ વિગેરે ભાટોને આપ્યું. વાગતાં વાગિત્રો સાથે દેસલે કપૂર સળગાવી મંગલદીવો ઉતાર્યો. સંઘ સાથે શક-સ્તવથી આદિજિનની સ્તુતિ કરી, સિદ્ધસુરિ પણ શકસ્તવ પછી સ્તવન (અમૃતાશુક)થી સ્તુતિ કરી દેસલશાહ સાથે પાછા આવ્યા. પાંચ પુત્રોએ પણ એવી રીતે સંઘ સાથે આરતી ઉતારી.

એવી રીતે આદિનાથજિનની પ્રતિષ્ઠા કરી પુત્રો અને સંઘ સાથે દેસલશાહે નાચ કરી નૃત્ય, વિરામિ, વિરામિ કરી કે— પ્રભો ! પુનઃ પૂર્ણાહુતિ.

પુનઃ દર્શન દેજે' યુગાદિદેવની એવી રીતે રમી લઈ દેસલે કપદિયક્ષના સ્થાને આવ્યા. મોદક, નાલિયેર, લાપશી વિગેરેથી યક્ષને પૂજી, યક્ષના મંદિરે અપૂર્વ પદ્મથી મહાધ્વજ બાંધી જિનપૂજન-બહુકક્ષ યક્ષને વિરામિ કરી કે— 'સર્વ ધર્મકાર્યોમાં સહાયક થજો, વિઘ્ન-વિનાશક થજો' એવી રીતે યક્ષને પ્રાર્થના કરી સં. દેસલ સિદ્ધસુરિ સાથે પર્વતથી ઉતર્યા. પુત્રો સાથે દેસલશાહ તીર્થમાં વીસ દિવસ રહી સર્વ અરિહંતાનાં બિંબોને નખી પ્રભાતે પર્વતથી ઉતર્યા. પાંચ પુત્રો અને સંઘ સાથે, સેંકડો ઘોડેચારોથી પરવરેલા સં. દેસલ વાગિત્રો વાગતાં મહોત્સવ પૂર્વક સંઘના આવાસે આવ્યા.

દેસલે મુનિવરોને સ્વયં પ્રાર્થના કરી પક્વાન વિગેરેથી સત્કાર કર્યો. પરિવાર સંઘપૂજન, સાધર્મિક સાથે સકલ સંઘને મધુર વચનોથી વાત્સલ્ય ભક્તિપૂર્વક વિવિધ ભોજન કરાવ્યું. ચારણો, ગાયકો, ભાટો, વાયકો વિગેરેને યથેચ્છાએ ભોજન કરાવ્યું. વિદેશ-થી આવેલ દીન, દુઃસ્થિત, જોગી વિગેરે માટે અવ્યરિત સન્નાગાર કરાવ્યું.

આચાર્ય, વાચનાચાર્ય, ઉપાધ્યાય વિગેરે પદસ્થ પાંચસો સાધુઓ આ મહોત્સવમાં આવેલા હતા. સાહ સહજપાલે મહારાષ્ટ્ર, તિલંગથી જે ચાર મુક્ષમ વસ્ત્રો આપ્યાં હતાં, તે શ્રેષ્ઠ વસ્ત્રો વડે સં. દેસલે

૨૯ ચન્દનસ્ય વિભુઃ પાદાવારામ્યાય નવાવસો ।

અજ્ઞાનિ તિલકૈઃ સાધુર્માર્કમનાર્ચયત્ સ્મરઃ ॥ નાભિન-
દ્વિનાદાર પ્રલંબ (પ્રસ્તાવ. પ. ૩૩૦. ૮૧૮)

પદ્મસ્થ પાંચસો સાધુઓને પરમલક્ષિતી આનંદપૂર્વક પડિયાવ્યા હતા. ખીજા પણ એ હમર પ્રમાણ સાધુઓને વિવિધ વસ્ત્રો અર્પણ કર્યા હતાં.

સમરાસાહે દાનમંડપમાં બેસી સાત સો ચારણી, ત્રણ હમર બાંદી, એક હમરથી દાન, કૃણવાદી- વધારે ગૈયાઓ એ સર્વને ધોડા, ઓની બ્યવરયા. સોતું, વસ્ત્રો વિગેરે દાન આપી સન્માન કર્યું. ભાંગી ગયેલી અર-

ધટું (રેંટ) વાળી, કૂવાના અભાવથી ઉખાડી ગયેલ ઝાડવાળી, વાડ વગરની ત્યાં જે વાડી હતી, તે સંધળી વાડીઓને પ્રજુની નિત્યપૂજા માટે માળીઓને ધન આપી ફરી નવી બનાવી હતી. જિનેદની સેવામાં તત્પર સંધળા પૂજારી, ગાયન કરનારા, સુવધાર, ૩૦

લાટ વિગેરે લોકોને ઇચ્છિત આજીવિકા આપવાથી વાગ્મટની જેમ સ્થાપ્યા હતા. એવી રીતે સં. દેસલ શત્રુજય તીર્થમાં પુણ્યવૃક્ષ રોપી ઉજ્જવત્તીર્થ નમવા ચાલ્યા.

રાસકાર નવમી ભાષામાં જણાવે છે કે-વીરે (સં. સમર) ભદ્ર સંધવાત્સલ્ય ગિરનાર તરફ કર્યા પછી સંધ સોરઠ દેશમાં માણુ રા. મંડ. સંચર્યો. ચઉંડ (?)માં વહાણું વાઝું. લિક અને મહી આદિલકત દેસલગમેયો સમર અમ- પાલદેવે કરેલ રેલીએ આવ્યો. સોરઠરાજ મહલિક મહિમા. ઉત્કંઠાથી મલ્યા. કામકામ આચંબ યથા. જૂનાગઢ પહોંચ્યા, સંધ પ્રત્યે અનુરક્ત રાઉલ મહીપાલ સામે આવ્યા હતા. મહીપ અને સમર મલ્યા છતા ઇંદ અને ગોવિંદની જેમ શોભતા હતા. તેજથી અગંજિત સંધ તેજશ્વરમાં આનંદપૂર્ણ થયો.

પ્રબંધકાર કહે છે કે-શુભસુહૃદ્ દેવાલય આગળ ચાલ્યું, તેની પાછળ દેસલરાહ સર્વ સંધ લોકો સાથે ચાલ્યા. અમરાવતી (અમરેલી) વિગેરે નગર-ગામોમાં અદ્ભુત કૃત્યોથી જિનશાસન દોપાવતા ઉજ્જવત્ત- ગરિ ગયા. જૂનાગઢ નગરના સ્વામી મહીપ (મહી- પાલ) દેવ, સં. દેસલ-સમરના શુભેથી આકર્ષિત થઈ સંધ સાથે આવતા સંધપતિના સામે આવ્યા હતાં.

ઇંદ-ઉપેન્દ્રની જેમ શોભતા વજ્ર ચક્રયુક્ત હાથવાળા મહીપાલ અને સમરાસાહ પ્રીતિતત્પર બની ગયા, પરસ્પર ભેટી આસને બેઠા. ક્ષેમપ્રેમ વિગેરે આદાન- પોથી બને પ્રીતિ-હર્ષયુક્ત થયા. વિવિધ ભેટથી સાંહે (સમરે), મહીપાલને પ્રસન્ન કર્યો. મહીપાલે પેણુ ૧૬ગુણ પ્રસાદ આપી સમરને પ્રસન્ન કર્યો. સમરા- રાહ સાથે ગમન કરતા મહીપાલદેવે સં. દેસલને પ્રવેશમહિમા કર્યો. સમરકાર સંધને વાસ તેજપા- લપુર પાસે કારી રાત્ર સ્વર્ગસ્વાસો ગયો.

રાસમાં જણાવ્યું છે કે-વણુવલીની ચૈત્યપરિપાટિ કરી, તપહટીગઢમાં ઘર્ષ ચતુર્વિધ ગિરનારગિરિમાં સંધ ઉત્કંઠાથી ઉજ્જલ (ગિરનાર- દુર્ગ-પૂજન. ગિરિ.) ઉપર ચાલ્યાં. દમોદર હરિ પાંચમે કાલમેષ ક્ષેત્રપાલ બોયો.

૩૦ રાત્રમંદિરગણિ જણાવે છે કે-તે (પ્રતિષ્ઠાદ્ય) ઉત્સવમાં સંધપૂર્ણમાં ૧૪૦૦ સૌનાના નકર વેદ આપ્યા તે અવસરે વિરમૂતિથી વણિપુત્રો (વાણીતર-મહેતાઓ) એ પરરેશી મહા નામનાં બાટને લાખથી બરેલો વેદ આપ્યો, ત્યાર પછી સાધમિક વાત્સલ્ય (સંધજનમણુ) યોર્તા-ભટ્ટાના કોળન વખતે જોના ચોખા-દાઢ પીરસ્યા તે બાટ તે વેદને હાથથી લટારી બહાર ઉપર મકામે, તે સમરાસાહે ભેથો, હાથ પહોંચ્યું. ભૂમિ કહ્યું કે- તગ્દાંડે પ્રુણ થરે ગયા પછી દેસાંતરમાં તગ્દારા સાધ- મિકોને અનુસોદન કરવા માટે પ્રકટ કરવાનું છે. ને ન લટારવામાં આવે તો ગરમ પદાર્થના શોગથી લાખ યોગળી બંધ, પછી ખાલી વેદ શોભારહિત હલકો દેખાય. ત્યાર પછી સમરાસાહે ફસ આંગલીઓમાં ફસ નવા વેદ આપ્યા ત્યારપછી બાટ સર્વ સંધ સમક્ષ જોડ્યો કે-દે સંધ- લોકો ! સંભળો સંભળો ! !

અધિક રેલવા મન્યે સ્મરં સ્વગરાદપિ ।
કહો સ્લેષછવલાકોર્ણે ચેન તીર્થ સમુષ્ટતમ ॥
અર્થાત્-“ સમરથી પણ સમરરાહને હું રેખાવડે અધિક માનું છું. જેણે મેરુચોના જલથી વ્યાપ્ત કલિકા- લમાં લીધેને લઈયું. ” સમરાસાહે તણ યદને તેને ચાવ- નટ્ય શોચ આપ્યું.

—ઉપદેસતરંગિણી (ચ. વિ. મંથમાળાથી પ્રકાશિત પૃ ૧૩૭)
પં. શુભશીલગણિ વિ. રાં. ૧૫૨૮ માં રચેલ પંચ- સ્તવી પ્રબંધ (કથાકોષ) ના ૨૫૬ મા સંબંધમાં જણાવે છે કે-કપયુક્ત શ્લોક સંબંધ વખતે રામજોડે કહ્યા હતાં.
લેખક

ત્યાં મુવણુરેખા નદી વહેતી હતી, તરુવૉની ઝાડી નજરે પડતી હતી. પાજ અઠતાં પ્રગલે પગલે ધર્મિ-જનોનાં સુકૃત શાલતાં હતાં. ઉચે પર્વત-ચિખર પર ચડીને નીચી ગતિ ટાળતા ભદ્રવશ્ય-નેમિનાથનું ભુવન પાંખી, ત્રણ પ્રદક્ષિણા દધ, શિવાદેવીસુત-નેમિજનને બેઠી ગદમાં ઉતર્યા. ગળેદ્રપદ (કુંડ)માં કલશ ભરી નેમિજનને હવણુ કર્યું. પૂજા કરી, મહાધ્વજ આપી, છત્ર, ચામર મેલ્યા.

અંખા, અવશેષન ચિખર, સાંખ-પ્રધુખની કુંડે આપ્યા. સર્વ વનરાજી વિકસિત થયેલી હોવાથી સહ-સારામ મનોહર જણાતો હતો. કાપલનો સાદ સોહા-મણી લાગતો હતો, ભમરાઓનો ઝંકાર સંભળાતો હતો. નેમિકુમારના આ તપોવનમાં-દીક્ષારથાનમાં દુષ્ટ-શ્વચ રચાન પામતા નહિં. આવા ત્રિભુવનફલ તીર્થમાં નિશ્ચિન દાન દેવાતું હતું.

‘સમુદ્રવિજય રાત્રના કુલમાં તિલકસમાન હે પ્રભો! વીનતરી અવધારો, આરતીના મિપથી લવિ-જનો દહે છે કેન્નાર ગતિના ફેરાને વારો. જો જગ-તમાં માત્ર એક આપનુ જ-મુખ જોધયે, તોય તમિ ને પામીયે-હે સામલ ધીર! નેમિજન! તું સાર કરજે, વળી-વળી દર્શન દેજે’ ઇત્યાદિ-વિનતિ કરી. પુરુષપ્રધાન સમર-ગ્રધિયામણુ-દેવતેગિરિથી ઉતર્યાં. ઘેડા સાંકલે સીકરી રાહિજે બહુ માન લીધું.

શ્રવણમાં જણાવ્યું છે કે-ઉજ્જવલ-તિગિરિ-સિમ-રના મૌલિશ્વ નેમિજનને નમસ્કાર કરવા દેસલ ચુરુ અને સકળ સંધ સાથે ગિરિપર યડ્યા. સં. દેસલ-શાહે શત્રુંજયતીર્થની જેમ મહાધ્વજ, પૂજા, દાન વિગેરે મૂલ વિધિ ત્યાં-મ્યો. પ્રધુખ, સાંખ, ઊંચા સુવર્ણ રૂપિ કરી હતી. જિનેદ્રના ચણુ વિગેરે અધ-યાઓને સમરાશાહે સોનાનાં કંકણો, ઘેડા અને પસોના દાનથી પ્રસન્ન કર્યા હતા. દેસને આદિદેવની આરતી કરી, પૂજા પ્રણામ કરી મંગલદીવો લીધા. હારાહટ (ખારોટ), ભાટ વિગેરે યુગાદીશ્વરની ચણુ-

છે’ સમરાશાહે ત્યાં પુત્રપ્રાપ્તિથી પ્રસન્ન થયેલ દેસ-લશાહે અંખાની વિશેષે પૂજા કરી. ‘ધર્મ’ શીઘ્ર ફળે છે’ એવું વિચારતાં પુત્રલાલ થવાથી વર્ધોપન કરાવ્યું. ગળેદ્રપદકુંડના પાણીમાં દેસલશાહે અને સહજ વિગેરે પુત્રોએ પણ સ્નાન કર્યું. આનંદ પામ્યા. દસ દિવસ આ તીર્થમાં રહી સં. દેસલ નેમિનાથ પ્રભુની રૂઝ-લધ ગિરનારથી ઉતર્યાં.

તે વખતે દેવપતનનો અધિપતિ મુગધરાજ સમ-રસિહના દર્શનનો ઉલ્કાકિત થયો. દેવપતનના રાણા મુગધરાજે પોતાના પ્રધાનો સાથે મુગધરાજનું આ વિરતિપ્રાણો લેખ મોકલી સમરા-મંત્રણ, મહીપાલ શાહને જણાવ્યું કે ‘સમરાશાહ! દેવ-તરફથી સન્ન પવિત્ર-કલાધરે (ચંદ્ર) એવા અપ્ર-તેવી રીતે કર્યું કે જેથી મહારા-યિતરથી ઝંકાર પ્રીતિમાન થાય.’

લેખનો અર્થ જાણી સમરાશાહ ત્યાં જવામાં ઉત્સુક થયા. જુગ્મખને જોજન સમાન આ નિમંત્રણ ચાલુ હતું. કામદેવસદસ સમરાશાહ બેઠણુ હાથમાં લઈ મહીપાલદેવની રજા લેવા ગયા, સંતુષ્ટ થયેલ

૩૧ આ મહીપાલ તે રાષ્ટ્રેશ્વર પછો ગાત્રીએ આવેલા સ. મંડળીકના પુત્ર રા. નોપ્રધુનો પુત્ર. રા. મંડળીકના વખતમાં દિલ્હીના બાદશાહ મુલતાન અહાલડીન ખીસ-છએ અવકાશને ગુજરાત ઉપર રવાની કરવા ચોકસો હતો. તેણે સોમનાથનું દેહદે ને મદમદ ગિહીની તોડયા પછી પાછું સમરાણું હતું તે તોડી પારડ્યું. અને ઘોઘા તથા માધવપુર નચ્ચેનો દરીઆ કાંઠાને પ્રદેશ સર કીધો. કહે છે કે આ વખતે રા. મંડળીકે અવકાશના લંકરની રજાને હરાવી પુરી, પણ સંભવ એવો જણાય છે કે તેણે ને મુકેલા હાકોમાં પૈકી એકને હરાવ્યા હશે. ગયે વાચકો જિ. પછ રેવતીકુંડના ઉપરના લેખમાં મંડળીકે થી આવેલ જવાનર કહ્યા છે. ગિરનાર ઉપરના એક લેખમાં તેણે નેમિનાથના દેહારને સોનાનાં પતરાંથી અવારિત સત્રા-હવું રા. મંડળીક પછો તેનો પુત્ર. રા. આશાઈ, પ્રીતિ જોડો. ગિરનારના લેખમાં લખ્યું છે પાંચસો સાધુઓના શેષો હતાં એ જે વર્ષ સુધી રાખ્યે સાદ સહજપાને ર. એટલે એનો પુત્ર મહીપાલ નીને વસો આપ્યાં હ-રા મહીપાલે સોમનાથનું દેહદે સમરા-પૈસા ધર્મદાનમાં ખરચ્યા એણે સત્તર વર્ષ

૨૯ ચન્દનસ્ય પિતુઃ પાદાવારામ્યાય નવાવસી ।
અદ્રાગિ તિલકૈઃ શાણુર્મકમનાર્ચયત સ્મરઃ ॥ નાભિનઃ
દ્વોહાર પ્રમખ દે પ્રસ્તાવ. ૫. મે. ૮૧૮)

કેવળ કસોટી-એક સંવાદ

મહાપાત્રે સમરાસાહને સ્વયં વિપદ(દ) વચ્ચેથી સંબંધ થોડો શ્રીકરી સાથે આપ્યો.

રાસકાર દશમી ભાષામાં જણાવે છે કે મુગંધી પુષ્પના પરિમલને પૂરનાર વસંતસ- દેવપાંદણમાં ગમ- તુનું આગમન થતાં રાગર(સ્મર)ની

ન, મહારાણા સુ- વિજયવક્રા વાગી. માર્ગમાં આવતાં ધરાજનું સામે વિવિધ હરો, નવાં નવાં શામળને આવવું. નીઝરણીની શોભા જોતો સંધ આલ્યો. દેવાલય દેવપદ્મમાં આવ્યું, ત્યાં અપૂર્વ એ થયું કે સોમેશ્વરજી મહારાણા મૂંઝરાજ સ્વયં ગૌરવકારણે સામે આવ્યો હતો. [ચાલુ]

કેવળ કસોટી-એક સંવાદ

પાત્રો:—મેઘરથ કુમાર, પારિવું ને બાળ પક્ષી.

સમય:—મધ્યાહ્ન કાળ પછીનો.

સ્થળ:—રાજ-મહાલનો એક ભાગ [રાજ-દર- બાર ભરાયો છે. મેઘરથ રાજ રતન-જડિત સિંહાસન પર બેસી પ્રગ્ન-કલ્યાણનાં કાર્યો પરવેની યોજનાઓ વિચારી રહ્યા છે; કચેરીના અન્ય કામકાજમાંથી પર- વારી સ્વસ્થ મિત્રો તે શાંત બેઠા છે- એવામાં કાળી બાલુની આરીમાંથી અચા- નક એક તરફકતું, હાંફતું અને શરણુ શોધતું ભયભીત પારિવું પ્રવેશ કરી કુમા- રનાં જોળામાં જઈ પડે છે.]

મે:—અરે, આ શું ! મારા અંકમાં આ આધા- રહીને કશુંતર ક્યાંથી ? ! અને કઈ રીતે આવ્યું ? ! કોઈ પંજુ હવે મારા રાજ્યમાં જરાયે દુ:ખી ન હોવો જોઈએ; છતાંયે આમ કેમ ? કંઈ સમજતું નથી. અનુકંપા યાચતી આંખમાં, બહો-કેવું તેજ તરવરી રહ્યું છે ! (કુમાર આ સમયે પોતાનો કેમળ હસ્ત એ પંખીપર ફેરવી એને ભયમુક્ત કરે છે.) દેહના દરેક અવયવ સંકોચતો દેહી-શ્વ ને દયા સુંગી ભાષામાં માગી રહ્યો છે ને માળામાં પરીવામલાં મીઠિકની જેમ અપાંક થઈ અનુભવી રહ્યો છે, એ પામનાનો અસ્થિકાર હું રાજ કઈ એ સંભવે જ

સુખી રાખ્યું હતું. એના પછી એનો કંઈ રાજેગાર ઇ. સ. ૧૩૨૫ માં ગદીપતિ થયો. તેણે ૧૩૫૧ સુધી રાજ્ય કર્યું. (ગદીઆવાડ સર્વ સંબંધ ૫ ૪૦૦-૪૦૧ આંશિક ૧૮૮૧

શી રીતે ? અત્યારે મને એમ લાસ થાય છે કે આ શીકારની પછાટી કોઈ શીકારી આવતો હોવો જોઈએ. આ સામેતું દરમ પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ છે. (પોતાની પવન-વેગી ગગન-વિહારી પાંખો ફેલાવતો સિંચાણો -બાળ પક્ષી રાજમહાલની આસપાસની અંગાસીની આસપાસ ધુમતો હતો. અતિ યાત્રી ગયો હતો. તો પણ તેનાં તીવ્ર નયન શિકારની શોધમાં સતત એવાયલાં જ દેખાતાં. ચાર ચક્ર-કુમારનાં અને બાળનાં-મળ્યાં કંઈક આપ લે થઈ અને બાળ પક્ષી સત્તર અંદર દાખલ થયો. શીકાર જોયો ને શાંતિ થઈ.)

બા:—(સ્વગત):—હા.....શાં હવે નિરાંત વળી. પ્રયુક્તિ વડે રાજજીને આ પારિવું મને સંપ્રત કરવાનું સમજાવી લેવાય તો દેવેદની કરેલ સ્તુતિ વ્યર્થ; જાય અને આ દેવની મહત્તા વધે. કુમાર છેવટ નહીં જ માને તો રાજતાનીયત શક્તિઓનો ઉપયોગ પણ કરવાનો અને વિજય પ્રાપ્ત કરવા તો આકાશ પાનાળ એક કરતાં પડે. તોયે શું ? (પ્રગટ):—રાજ સાહેબ, આપના જોળામાં ગેલ કેરતું પંખી એ મારી માં લિજીનો શિકાર છે, અને એ મને સોંપાવું જોઈએ, એ અજર આપ રાજનને છે.

મે:—બાળ પક્ષી, જરા શાંત થા, જરા શાંત થા. હું તારામાં તેમજ આ નાના પંખીમાં વિશુની એકજ વિશુતિ અનુભવી રહ્યો છું; એટલે કે..... " ચતુષ્વેદ કુલંકવકમ", આત્મવચ્ચે સર્વમૂલેષુ ? એ સિદ્ધાંત અનુસાર તમે બંને મને સરખા પ્રિય છો. હું તમને આપું છું કે તારી વાસતવને સંપૂર્ણ

તમ ક્યાં પછી જ તને શાંત વિદ્યાગીરી મળશે. જરા જો આ બાલુ. તેનાં નિર્મળ નયન કેવાં-ટગર ટગર જોયાં કરે છે? એવું નમણું મુખ-ઝોંઝોં કેવું સફેદ પુણી જેવું શીકકુ બની ગયું છે. થરથર કુલ્જતા ને કંપતા દેહ પર તારે દયા કરવી ઘટે.

બા:—મેઘરંથ રાગ; ગાન એમને મુલ્લ ગમતું નથી., જરા વારમાં આ શીકાર પકડી આવું છું, એમ બુખ્યાં પલિ અને બાળકોને કહી ચાલી નીકળ્યો છું. કમભાગ્યે ત્રણ દિવસ પસાર થઈ ગયા. એઓતું હવે શું થયું હશે એ તો કાણ જાણે? જેના પર માફ જીવન છે એ મારા ખાવ પદાર્થને કાપ રીતે છોડી શકું તેમ નથી. દયા! અદિ'સા! ને તેની માગણી પણ મારી પાસેથી! જાઓ જાઓ, તમારા ભગવાનનું નામ લ્યો. હિંસા-સ્વાદિષ્ટ હિંસા એ મારો ઉત્પત્તર વારસો છે-મારો 'જનમસિદ્ધ હકક' છે.....

(પાંડેવા પ્રતિ) "જે ઘડીના મહેમાન-પંખી! તારા છટ દેવનું સ્મરણ કર ને મરવા તૈયાર થા. તારી શરીર માફ સુંદર ભોજન થશે." હુમાર, મને પધારે કાંઈ ન જોઈએ, માફ ને છે તે મને આપી દો એટલે આશીર્વાદ દેતો હું પથે પડું.

મે:—અન્ય પશુ પંખી કરતાં તારામાં કંઈક વિશેષતા જોવાય છે અને દયાની—અનુકંપાની મહેતાનો ખ્યાલ આપવા હૃદય પ્રેરણ છે. હરકાંઈ વ્યક્તિ કે જે સતત ત્રણ દિવસ સુધી ભૂખ ને તેને અંગે ઉત્પન્ન થતાં અનેક દુઃખોને સહન કરવાનું અજબ સામર્થ્ય ધરાવે છે તે વ્યક્તિને મારો જોધ ન લાગે એમાં મારા આત્માની નરી ગુણગણ જોઈશું. કમમાં શરો જીવ ધર્મમાં પણ ધરોજી બને છે. (કમ્મેસૂરા ધમ્મેસૂરા) પશુ પંખીયો સુદાં શુભ લાવના વડે મોટા દેવ લોક પ્રાપ્ત કરે છે, એ વાત તારે ભૂલવા જેવી નથી-ભાઈ...ઉપરાંત તું પણ એક પંખીનો રાગ મનાય છે અને એ ન્યાયે પંથુ આ તારી પ્રભ છે; તો તે નિર્દોષ પંખીને અભયદાન દેવું ઘટે. શરણે આવેલ અશરણ જીવ મને તે પ્રાણીનો હો; પરંતુ મારો રાજ ધર્મ મને સત્ત્વ રાજ પ્રાણીથી એ અચળ શ્રધ્ધાં હું અનુભવું છું.....

તને જેમ શાંતા ઉપજે તેમ કર. (જહા સુલે દેવાણુપિયા.

બા:—આર્યકુમાર, આપનો શુભ શિલસુક-વાદ મને શી રીતે માન્ય હોય? મારો રાજ-ધર્મ મને એમ ઓળખાવે છે કે-જ્યાં પેટમાં ઉંડા ખાણ પડ્યા હોય, અનને અભાવે બાળકો રોતાં હોય ત્યાં તમારો બોધ તદન નિર્ઘર્ષ છે. 'જીવો જીવસ્ય જીવ-નમ્, ' આ અમારું અંતિમ કથન છે.—(એક પગ ઉઠાવી દર્શાવે) હવે આ દેહની ભૂખ—કંકડગી ભૂખ સદન નથી થતી-રાજકુમાર! ઇચ્છિત વસ્તુ જોઈ મહેમાંથી પાણી છૂટે છે; પણ આશાની દોરી ક્યાં સુધી લંબાશે? હે...તુડી તો નહીં જાય ને! કૃપા કરી છેવટની 'હા' અગર 'ના' કહો. દુધ ને દહીંમાં પગની જેમ આપનું કથન સમજવું અતિ મુશ્કેલ પડે છે. ના પાડી દો એટલે આપને સલામ ભરી વિદાય થાઉં.

મે:—પંખીના સરદાર, આગ ઉતાવળો મા થા. તારી દિસની લાગણી સ્નેહ પણ ફુલાવી ન જોઈએ. આલ મારી સાથે, તને હુંધા અતિશય લાગી છે-ખંડને? મારા ખાસ ભોજનગૃહમાં સર્વ ઉન્હી રસોઈ તૈયાર છે. માંસના જેવો જ લગભગ સ્વાદ આવે એવી ઉત્તમ વાનીઓ પીરસાશે; જેમાં તારી વાસના તપ્તિ પણ થશે. આ સિવાય અન્ય ને કંઈ તારે માટે કરી શકું તે સુખેથી જાણાય; બાકી તો તું નથી સમજતો કે શાસ્ત્રમાં દાન સર્વોત્તમ છે. અન્ન-દાન, વિદ્યાદાન, જ્ઞાનદાન, એમ વિવિધ પ્રકારનાં દાન છે; પરંતુ 'અલ્પદાન' શીખરની રાજ સંમ મહત્તા ધરાવે છે.-તાત, હવે તો સમજ જા. તું અલ્પદાન આ પંખીને નહીં દે તો મારી સ્થિતિ અતિ વિચિત્ર ને પથ ભૂલેલ પ્રવાસીના જેવી યંધ પડશે.

બા:—(સ્વચત):—લાગ હવે દીક્ર છે, (પ્રગટ): રાજન! સુદી વચ્ચે સોપારીના જેમ તમારી દયા છે-ખરી વાતને?

મે:—ભાઈ બાળ! એમજ છે. કંઈક નિરાકરણ કરે.

બા:—શરત એક છે, પણ.....

મે:—કયી? અને તું કેમ અટક્યો? મંદાચ વગર રપટ કર.

બા:—અતિ આકરી છે એ કસોટી, રાજન !
મે:—ભાઈ બાજ, એ મારે જોવાનું છે; કારણ કે એ મારા હાથની બાજ છે. શરત કહી બતાવવી તે તારું કામ છે. ને આં રિદ્ધિ-સિદ્ધિ-સમૃદ્ધિ, રાજ-વિજય રાજ-પાટ-ગાદી ધિયાદિ જે જે વસ્તુઓનું સ્વામીત્વ હું બોગવી રહ્યો છું તે તમામ બાજ ક્ષણે ત્યાગવા તૈયાર છું, તદુપરાંત અરથે વચ્ચે જંગલમાં આત્મા જ્વાનો કુકમ હોય તો તેયે શીરમાન્ય છે.

બા:—નરપતિ, મને તમારા આઠ પદાર્થ ન ખયે; રાજ સાહજીનું પણ...તેમજ સમજે. વટ રક્ષનાં મૂળની જેમ પાતાણે પહેચિલી વાસના ઇચ્છિત વસ્તુના યોગ વગર સદૈવ શું અધુરી-અતૂપ રહેશે ?
મે:—બાજ, આનો અર્થ શો ? વચન દષ આજ્ઞાથી મો અજમાય.

બા:—એ સૂચવવા મન થતું નથી; કારણ કે ઉપાય બતાવવા મારા જીવને હું નેખમમાં નેહું છું.

મે:—જેમ જોળામાં રમતું આ પંખી નિર્લય છે, તેમ તું પણ તને નિર્લય સમજ, આ પ્રાણ છે. ત્યાં સુધી તો તું સલામત છે.

બા:—(સ્વગત)-બળ પથરાય ગઈ છે. (પ્રગટ) કુમાર, આ તમારી કોમળ કાયા નેહને મને એમ લાગે છે કે એ કાર્ય આપથી નહીં બને તે..... નહીંજ બને. મને શ્રદ્ધા બેસતી નથી તે મારી નજર આપની કેડે લટકતી તલવાર પર થીજ રહી છે.

મે:—(દરબાર બરખાસ્ત કરે છે. સર્વ અલંકાર કપડા હિતારી એક સાફ વજ્ર પહેરી બાજની નજર જઈ તેના વકન પર પોતાનો કોમળ હસ્ત ફેરવી બાયમુક્ત કરે છે.) ભાઈ બાજ, જરાયે અદેશો આજુબા વગર હવે બેધડક કહે.

બા:—(નિર્લયતાનો ખોટો દંભ દૂર કરી), બેધરંધ-કુમાર, શ્રવણ કરો. હું પણ એક રાજા હોય ત્યાપથી જેટલું માંગું ઘટશે તેટલુંજ માંગીશ.

મારો ત્યાપ એ છે કે આ પરિવાના શરીરની ભારાભાર માંસ તમારી કાયાના કોષ પ્રજ્ઞ લાગમાંથી કાપી તોળા દો જે એ લઈ હું સંતોષ પામી પધારી જઉં.

(અમાત્યાદિ મંડળ બાયમીત તે આજુ બન્યું. કુમારે સર્વને જવા આજ્ઞા દીધી. ત્યાર પછી એક રતનજડીત કટાર ને એક ત્રાજવું એમ બે વસ્તુ સગામાં લાવવામાં આવી.)

મે:—પંખી રાજા, આમાં તું આટલો ગભરાયો ? કંઈક વિશેષ તો માંગવું હતું. ધોધલ ખૂળ કરી; પણ અતે કુંગર ખોદીને તો માત્ર ઉંદર જ કાઢયો. મારો રાજ-ધર્મ બજવાશો એ વિચારે વિશેષ સંતોષની વાત છે. હવે નો, આ એક પદ્મમાં અતુ-કંપા પાવતું પારેવું બેસાડ્યું છે ને આ બીજામાં (એક પછી એક પોતાના દેહના અવયવ કટારથી કાપી બીજ પદ્મમાં મૂકયે ગય છે; પરંતુ પારેવાનું ત્રાજવું રજબર પણ ન ઉડ્યું આપ્યું.) (સ્વગત) સભ્ય ભેદ સમજાયો-નથી આ પારેવું કે નથી આ બાજ; બને દેવો મારી કેવળ કસોટી કરી રહ્યા. લાગે છે; હવે તો અભયદાન નિમિત્તે આ દેહ વેંસારાળ્યે જ રંગ રહેશે.

(આમ વિચારી બાજને ઇચ્છિત સૂચના દઈ પોતે ત્રાજવામાં.....બેસી નય છે ને ખાનસ્થ દશા અતુભવે છે. એવામાં સ્વર્ગથી દિવ્ય મંદુર ધ્વની સંભળાય છે, અંગર પુષ્પોની વૃદ્ધિ થાય છે. આકાશમાં ઇદ્રાદિ દેવો જથ જયકારના ગીતો ગાય રહ્યાં છે. અંતિમ દ્રશ્ય:—એજ સિંહાસન, એજ દરબાર તે એજ મેધરય રાજન.)

ત્યાપી કથા:—અતુપરુષ.
કયા એ દિવ્ય આત્માની, શાંતિનાય પ્રજુ યશે. આલયદાને મદા દાને, શાસનસ્થાપક એ યશે. મગનલાલ દલીઅદ દેશાઈ.

શત્રુંજયનું ઐતિહાસિક વર્ણન

આસોની સ્વચ્છ આંદનીમાં આકાશ પટમાં દુનિયાને દર્શન દેતા તારાગણ નિરખવામાં બહુ આનંદ આવે છે. જનતા એ તારાગણ હોંશયી નિહાળે છે ત્યારે ખગોળવેત્તાઓ એ તારાઓની ચિકિત્સા કરી દુનિયાના ભાવિનો આકાશ ગણે છે. તેની અનેક વિધિ ચર્ચાઓ કરી નિર્ણયો બાધે છે એવામાં અત્યંત આકાશ પટ ઉપર યદિ પૂંછડીયો તારો જીવે ત્યારે જે ખગલગાટ જે મંથન ખગોળરોને થાય છે તે અકથ્ય છે. આ ઉપરથી તે દુનિયાના ભાવિનો નિર્ણય કરી જનતા સન્મુખ રજી કરે છે. આને તેવોજ અતુરૂપ થોડો ફેરફાર સાથે આપણામાં જનાવ ખન્યો છે. જૈન સમાજ રૂપી વિસ્તૃત આકાશ પટમાં અનેક પ્રશ્નોને તારાની જેમ જન સમુહ જોઈ રહ્યા છે તેની ચર્ચા કરી રહ્યા છે. ત્યાં આકાશ વર્ષ પછી ઉગતો-ઉગેલો શત્રુંજયના હક્કનો પ્રશ્ન પૂછડીયા તારાની જેમ જૈન સમાજના મેતાઓના હૃદયમાં અનિર્વચનીય મંથન ખગલગાટ મચાવી રહ્યા છે. આ પ્રશ્ન-શત્રુંજયના હક્કના પ્રશ્નથી જૈન સમાજનું ભાવિ તારાકાંધીક ધડાવાતું છે. આને આખી સમાજ એ પ્રશ્ન ઉપર મીટ માંડી જોઈ રહી છે. તેનું પરિણામ શું આવશે તે હજી ભાવિના વર્ષમાં છે. મોટા મોટા ન્યૌતિધીઓ પણ આ પ્રશ્નો કાયડો ઉઠેલવામાં સ્તંભ્ય તેમ છે.

આંને જૈન કેમ સન્મુખ શ્રી શત્રુંજયનો પ્રશ્ન બહુ મદત્વનો છે. શત્રુંજય જૈનોનું પવિત્રમાં પવિત્ર સ્થલ મનાય છે. જેમ હિંદુઓનું કાશી, હરદ્વાર, કારકા ઇ., મુસલમાનોનું મક્કા મદીના, પારસીઓનું ઉદવાણ, સ્તામિનારાયણોનું વડતાલ, ઇસ્ત્રેનોનું જેસલામ, શ્રદ્ધાનું ગયા ઇ. તેમ તેથીએ અધિક તરજુતારણ, પુનિત શ્રી

શત્રુંજય મનાય છે. આને એ પવિત્ર તીર્થનો હક્કનો પ્રશ્ન જૈનો ચિંતાની નજરે નિહાળી રહ્યા છે-છણી રહ્યા છે. પોતાના એ પરમ પુનિત તીર્થના હક્ક ઉપર ક્યારે કુહાડો પંડશે તે કહેવું મુશ્કેલ છે. એ તીર્થ જૈનોને આત્મિક શાંતિ મેળવવાનું કારણ છે. ન્યારે તેમની આત્મિક શાંતિનો લંગ થાય છે. ત્યારે તેમને પારાવાર દુઃખ થાય તેમાં નવાઇ નથી. આ દુઃખ કાંઇ અપરિમિત કે તદ્દન નહું નથી, વરો પહેલાંનું તેમનું આ તીર્થ જ્ઞેષ્ઠમમાં છે. મેજર કીટીંગ કાંઠી આદિ કા. પો. એ. ના હાથે નાનાં પ્રકારના અન્યાયો સહન કરી પોતાનાં હક્કોને જનતા કરવામાં જૈનોએ બાકી નથી રાખી. જૈનોના પૂર્વજોએ શ્રી શત્રુંજય ઉપર લાખો કોડો રૂપિયા ખર્ચી સુંદરમાં સુંદર મંદિરો બંધાવી પોતાના આત્માને પુનિત બનાવ્યો છે. આને હિંદુસ્તાનમાં તે શું પણ આખી દુનિયામાં એવું એક પણ સ્થલ નથી કે ન્યાં શ્રી શત્રુંજય જેટલાં ને જ્યાં મંદિરો વિવિધમાન હોય. શ્રી શત્રુંજય એટલે દેવનગર, મંદિરનગર કહીએ તો. તેમાં કાંઇ પણ અત્યુક્તિ જેવું નથી. છેલ્લામાં છેલ્લો મંદિરોનો સમૂહ. હુંક શેઠ શાંતિદાસના વંશજોના હાથમાં જ્યાં સુધી વહીવટ હતો ત્યાં સુધી બંધાયેલ છે ને ત્યાર પછી અત્યારના પાલીતાણુના નામદાર કોઠાર સાહેબના પૂર્વજોના હાથમાં છેલ્લામાં છેલ્લો વહીવટ ગયા પછી એક પણ હુંક નવી નથી બંધાઇ-સિવાય કે તલાકીનું મંદિર.

આગળના વખતના હિંદુરાજ્યોના સામ્રાજ્યોમાં એ પવિત્ર તીર્થના હક્કનો પ્રશ્ન નહોતો ઉડતો. આગળના એ સુસ્ત હિંદુરાજ્ય-પ્રજાપાલકો સમજતા કે અમે તો પ્રજાના સેવક છીએ, વળી પણ તેઓ સમજતા કે પ્રજાની આબાદીમાં રાજ્યની આબાદી છે,

પ્રમતી શાંતિમાં રાજ્યની (પોતાના રાજપદની પણ ખરી) શાંતિ છે, પ્રમતી સમૃદ્ધિમાં રાજ્યની સમૃદ્ધિ છે. આટલું તેઓ સમજતાજ એમ નહિ પરંતુ એ પ્રમાણે, પ્રજાને અનુકુળતા કરી આપી આવરણમાં ઉતારતા. એટલે કોઇ પણ જાતની ડખણ સિવાય જોતો પોતાના પવિત્ર રથકર્મ-તીર્થમાં આત્મિક શાંતિ ભોગવી શકતા ને તે આત્મિક શાંતિ નિશ્ચિતપણે ત્યારજ ભોગવી શકાય કે જ્યારે હકકાની મારામારી, કે કોઇ પણ જાતની બીજી કતકમત ન હોય. ત્યાર બાદ બોદ સમ્રાટ અશોકના સમયમાં પણ જોતોના હકો નહોતા હણ્યા. ત્યારબાદ મહારાજ શિલાદિત્યના સમયમાં જ્યારે બૌદ્ધોની સાથેના વાદમાં જોતો પરાજય પામ્યા છે; ત્યારે એ તીર્થ બૌદ્ધોને તામે ગયું છે, અને જોતોને પણ પોતાનો દેશ સારા-ખૂટ છોડવો પડ્યો છે. પરંતુ સહજાએ આ દુઃખદ સ્થિતિ વધુ સમય ટકી નથી એજ મહારાજ શિલાદિત્યના સમયમાં તેનીજ રાજસભામાં જોતોના મહાન આચાર્યવર્ધ ઓમહસવાદિસૂરિશ્વરે બોધીને પરાજય પમાડી-છઠ્ઠક ખવડાવી પોતાનું ગત તીર્થ પાછું વાળ્યું હતું—શ્રી જૈનસંપદે કબજે કરાવ્યું હતું.

ત્યારબાદ વલ્લભીના મહારાજઓએ પણ જોતોના હક ઉપર તરાપ-નહોતી મારી. તેમની પછી વનરાજ ચાવડો, મૂળરાજ, લીમદેવ, કર્ણદેવ, સિધ્ધરાજ જયસિંહ આ ચાવડાને સોલંકી વંશના રાજાઓએ પણ એ તીર્થ ઉપર ઉદારતાભર્યું વર્તન ચલાવ્યું હતું. સિદ્ધરાજ જયસિંહ તો શ્રી ચતુર્જય ઉપર પ્રેમથી પ્રભુનાં દર્શન કરવા ગયો હતો તેજોતો તેના નિર્વાહ અર્થે અમુક ગામો ભેટ આપ્યાના દાખલા જૈન ગ્રંથોમાં મળી આવે છે. ત્યાર પછી કુમારપાલના સમયમાં તો તેની ખુબજ આપાદી ચક્ર છે-હતી. ઉદયન મંત્રી (ખંભાતનો મોટો સત્તાધીશ ને ગુજરાતનો મહામાત્ર) ના પુત્રોએ તો તેના પુષ્કળ દ્રવ્ય ખર્ચા ઉદાર પણ કરાવ્યા છે. (તે પુત્રો પણ તેના મરણ પહેલાં ને પછી પણ સારા સત્તાધીશ ને મંત્રી તરીકે શોભ્યા હતા.) ત્યાર પછી વસ્તુપાળ

તેજપાળ તો સાડા ત્યાર વાર સંધ કઢાડી શ્રીચતુર્જય ઉપર ગયા હતા (જૂઓ વસ્તુપાળ ચરિત્ર)—તેમણે તેનું ગૌરવ ખુબજ વધાર્યું હતું. એકજ વ્યક્તિ આટલી બધીવાર સંધ કઢાડે ત્યારે તે-અર્થાત સિદ્ધ ચાચ છે કે તે વખતે કોઇ પણ જાતની ડખણગીરી નહિ હોય તેમ હકકાની મારામારી પણ નહિજ હોય; વહિ હોય તો પણ તેના મહદિર્ક સત્તાચાલી પુરપ ટકવા દેજ નહિ. આજો સારાખૂટ તે વખતે ગુરુશ્વરને તામે હતો. એ બંને ભાષણો ગુરુશ્વરના મુખ્ય પ્રધાન હતા.

ત્યાર પછી આવે છે ધીમે ધીમે મુસલમાન બાદશાહોનો સમય. અમુક એકાદ બે બાદશાહોને છોડી બીજા કોઇ પણ બાદશાહે આ તીર્થની વચ્ચે ડખણગીરી નથી કરી. જે એકાદ બે છે તે પણ ખુદ બાદશાહો તો નથીજ, તેના મદદી સુબાઓજ તે કામ હતું ને તે પણ જોતોના કોઇ મહદિર્ક પુરપ ખુદ બાદશાહને વિનંતિ કરી સમજાવતો એટલે ત્યાર પછી તો તે તોડનાર સુબો પણ પશ્ચાત્તાપ કરી તેને સમજાવવામાં મદદ કરતો-તેનાં અર્જોદાર કરાવવામાં બનતી સહાય આપતો. સંવત ૧૩૭૧ માં પંદરમો ઉધ્ધાર કરાવનાર સમરાશાહિ સુબાની મદદથીજ અર્જોદાર કરાવ્યાના દાખલા મળી આવે છે. એટલે મુસલમાન બાદશાહોના સમયમાં પણ જોતોનાં તીર્થો નિર્ભય રહી શક્યાં છે-હતાં. અમલ્લાહીદીન ખુની જેવા ધર્મોદ્ધ ને સ્થિતિચુસ્ત બાદશાહોને પણ અમુક કારણથી એ મંદિર તોડ્યા સિવાય પાછું જવું પડ્યું હતું ને તે વખતે પણ તીર્થ નિર્ભય રહી શક્યું હતું. ત્યારપછી તત્કાલ વંશના કે ચોરી વંશના રાજાઓએ પણ તેના હકમાં દખલ કર્યોના દાખલા મળતા નથી. તેમજ જોતોના તે વખતના મહદિર્ક પ્રભાવશાલી પુરોએ તેના હકો નિષ્કંટકપણે જાળવ્યા છે.

દવે આવેા મુગલ સમ્રાટોમાં. મહાન મોગલ કુલ નિઝક સમ્રાટ અકબરે તે જગદગુરુ શ્રી પ્રથમ ને ક્રાંતિથી તો ગુજરાતનો ઇતિહાસ શોભે છે એટલે જગતની જોગબાજુ આપણી તરફ નથી જોતો. બે.

૧ અહીં જે ને માથેના ઉલ્લેખ કર્યો છે તે હરેક ઐતિહાસિક વ્યક્તિએ છે; તેમજ કેટલીક વ્યક્તિઓના

હીરવિજયસૂરીશ્વરનાં ઉપદેશથી છ' મહીના અમારી પટલ વગડાવી જૈનોનાં દરેક-પાંચ મહાતિથીને તેના લેવાતા કોઈ પણ ભતના કરોમાંથી મુક્ત કરી તેની પવિત્રતા બળવવાનાં ફરમાને બહાર પાડમાં હતાં એ તો જગન્નહેર છે. આજે તેની સન્દેહ પણ મોજુદ છે. નહિં તો (મોગલરાજ્યોના વખતમાં તો છલ એ કાયદો ગણ્યોતો.) આજે જે આનંદને મોજમાં હરતો ફરતો હોય તેની કાલે કષ્ટ સ્થિતિ હશે તે કલ્પવું મુશ્કેલ હતું. આવી પરિસ્થિતિમાં પણ જૈનોનાં પવિત્ર તીર્થો નિષ્કંટકપણે નિર્ભય રહી શક્યાં હતાં ને આ સુરક્ષિતતા દેહ મોગલ વંશના અંત પર્થત રહી હતી. અકબર પછી જહાંગીર-જહાંગીરે તો જૈનસાધુઓ પાસે અભ્યાસ કર્યોના ઉલ્લેખો પણ મળી આવે છે. જહાંગીરે પોતાના ખાપની સન્દેહ કાયમ રાખી હતી. એવીજ રીતે શાહજહાં (પુશર) એ પણ જૈન તિર્થોની સન્દેહ કાયમ રાખી હતી; તેના પુત્ર શુરાદે જ્યારે શુજરા-તનાં સુખો હતો ત્યારે શત્રુંજયની તલાશીમાં આવેલ પાલીતાણાં પણ શત્રુંજયને ભેટ આપ્યું હતું. આ ભેટ ખુદ શાંતિદાસ શેકને મલી હતી. ઇ. સ. ૧૬૫૭ માં અને પોતે ગાદીએ બેઠા પછી તે સન્દેહ કાયમ રાખી હતી, કે જે બે સન્દેહ અત્યારે વિવશન છે. એટલે તે વખતે તો શત્રુંજય સહિત પાલીતાણા જૈનોને ઘેર હતું કે જે ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ સિદ્ધ થાય છે અને જેના પુરાવા આજે બાદશાહના અક્ષરમાં જ મોજુદ હોવા છે. ત્યાર પછી મરાઠાઓના સમયમાં પણ એ પવિત્ર તીર્થ નિર્ભય હતું અને તે વખતે શેઠ શાંતિદાસના વંશજે તેનો વહીવટ ચલાવતા. અત્યાર સુધીના હુકા ઇતિહાસમાં આપણે જોઈ ગયા કે શ્રી શત્રુંજયને પાલીતાણા જૈનેને તાબેજ હતાં. તેના વહીવટ પણજેનો જ કરતા. તેના ઉપર સત્તા ને પ્રભાવ પણ જૈનોજ ચલાવતા. જૈનો કેવી મુશ્કેર રીતે વહીવટ ચલાવતા તે તો એક જ દષ્ટાન્તથી સમજાઈ નય છે. “ શ્રી શત્રુંજય ગિરિરાજની આજુબાજુ પાલીતાણાને છોડી દરેક ગણો મુસલમાનો અને કાઠીઓનાજ હાથમાં હતાં છતાં એ બધાની વચ્ચે મુગટ રૂપે તદ્દન સ્વતંત્ર પા-

લીતાણા ને શત્રુંજય શાસતાં હતાં. કોઈ પણ ત્યાં તરાપ મારવા નહોતું લક્ષ્યાતું. દરેક એમજ સમજતા કે એ શત્રુંજયની પવિત્ર હાયામાં આપણે નિર્ભય છીએ. જ્યારે શ્રી શત્રુંજય સહિત પાલીતાણા જૈનોના હાથમાં હતું, તો પછી અત્યારના ના-મદાર કોકાર સાહેબના પૂર્વજના હાથમાં તે ક્યાંથી આવ્યું? આ પ્રશ્ન સહજ છે. તેનો ઉત્તર અત્યારના પાલીતાણાના કોકાર સાહેબના પૂર્વજનાં લખાણો-હસ્ત પત્રોથી ઐતિહાસિક રીતે મલી આવે છે. તેમાં પણ ખુબ ઉડા ઉતરીએ છીએ ત્યારે મૂળમાં જણાવ આવે છે કે શત્રુંજય સહિત પાલીતાણા જૈનોના હાથમાં હતું ને ધોને ધોને જૈનોની નમળાઇને લીધે ‘શચિ પ્રવેશ મુસલપ્રવેશ’ એ ન્યાયથી અત્યારના કોકાર સાહેબના પૂર્વજના હાથમાં પાલીતાણા ગયું ને ખુદ પવિત્ર તીર્થરાજ પણ અમુક કબલ સિવાય જૈનોના હાથમાં રહ્યું છે.

આ પ્રશ્ન ચર્ચવા પહેલાં અગત્યનો એક પ્રશ્ન ઉદ્ભવે છે કે પાલીતાણાના ગાદી જૈનોના હાથમાંથી વારસેતું મુળ શું? અને માટે પાલીતાણા કેવી આપણે ભૂતકાલીન ઇતિહાસનાં રીતે ગયું? થોડાં એક પાનાં ઉકેલવા પડશે. પાલીતાણાના વંશજે ચંદ્રવંશી ગોહેલ છે. તેમના મૂળ પુરખ સેનજી હતા કે જેઓ મારવાડમાંથી આવ્યા હતા. તેઓ ઇ. સ. ૧૨૯૦ માં દેવ પાખ્યાં હતા. તેમના વંશજોએ ભુદે ભુદે સ્થલે શિહોર, ભાવનગર, લાકી, વળા, ગાળાયાધાર, અત્યારે (પાલીતાણા) ગાદી સ્થાપી. તેમાં ગાળાયાધારમાં ગાદી સ્થાપનાર મૂળ પુરખ શાહાજી હતા. તેમણે ગાળાયાધાર વસાવી શત્રુંજય ગિરિરાજની પવિત્ર હાયામાં પોતાની પવિત્રતા માની હતી. ત્યારપછી અનુક્રમે સરજણજી, અરજણજી, નોંધણજી, જસોજી, રાવોજી, બનોજી, હદાજી અને કાંધાજી (પહેલા) થયા. સને ૧૬૫૧ નો તેમને એક લેખ મળે છે કે જેમણે પાલીતાણાની ચોક્કસના ભાર સ્વીકાર્યો હતો. ત્યાર પછી નોંધણજી ખીલ થયા તેમને તાબે અમુક ગામો હતાં. તેમને એક વખતે ત્યાંના મુસલમાન ખરેડીના

લોમા ખુમાણુ સાથે તકરાર થઈ હતી તેમાં ઠાકોર હારી ગયા અને અન્તે ગાળીયાધાર છોડી નારી જવું પડ્યું. ત્યાંથી મૂળ વતનમાં મારવાડમાં ચાલ્યા જવું પડ્યું ત્યાં પણ સંતોષ ન થવાથી પાછા ગાળીયાધાર તરફ ચાલ્યા. ત્યાં રસ્તામાં અમદાવાદમાં આવ્યા ત્યાં આવી ગાળીયાધારની નજીકમાં પાલીતાણાના વહીવટ કરતાં શેઠ શાંતિદાસના વંશજોને મળી કાંઈ મદદ માંગી. ઉદાર દીલના શેઠ પોતાને ત્યાં—પાલીતાણામાં તેમને શુરવીર જાણી ચોડી કરવા રાખ્યા ને કહ્યું કે ઠાકોર હમણાં શાંતિથી પાલીતાણામાં રહે ને સમયે ગાળીયાધાર ઉપર જાયો મારશો તો હાવશો. તે વખતે તમને ધન ને માણસોની મદદ આપીશું. અત્યુક્રમે સમય આવ્યે ગાળીયાધાર ઉપર જાયો માર્યો, અને ઉદાર દીલના શેઠે કહેવા પ્રમાણે બંધી—ખુબ મદદ કરી પોતાનું વચન પાળ્યું. ત્યાર પછી એ ગાળીયાધારના ઠાકોરે પણ કૃતવ્ય શેઠના અહેસાનમાં દબાઈ ચોડી કરવાનું કબજું ને તેના બંદલામાં શેઠ કુટુંબ તરફથી અમુક અપાતું. ધીરે ધીરે ચોડી પેટે અમુક આપવાનું ખત પત્ર થયું છે કે જે મોજુદ છે. તેમાં ખાદા દીક ૧૧૧ જમી (૧ આને) ૧૦૦ માણસદીક ૬૦ જમી. (૭૩. ૮ આ.) આપવાનું કરાવ્યું છે આ સિવાય મલલું આદિ કાંઈ પણ લેવાનું નથી. આ ખત પત્રમાં ત્રણ જણની સહી છે તેમાં કાંધાજી અને બે બીજા. મદમાજી ને પાટમદેની સહી છે બેગા બે ભાટોની પણ સાક્ષી છે. તેમાં લખ્યું છે કે “ આ લખ્યા પ્રમાણે અમે પાળીશું ઇશ્વરની શાખે આપના બોલથી પાળશું. નહિં તો અમદાવાદ જઈ જવાખ દહશું.” ઇ. આ શબ્દો સુચવે છે કે જરૂર અત્યારના પાલીતાણા ઠાકોર સાહેબના પૂર્વજો પાલીતાણાના કે શત્રુજન્યના રાજા કે ઠાકોર નહોતા, ફક્ત જોનોએ તેમને રક્ષણ આપી પોતાના તીર્થમાં માનુષ્યોના રક્ષણ અર્થે—પાલીતાણાને ચોર હુટારના રક્ષણ અર્થે તેમને ચોડી માટે નીમવા હતા. બહાદુર રજપુતે કલા પ્રમાણે પાળ્યું છે. તેમના દીકરા નોંધણી બીજા કે જોનોએ ઉત્તેજ પડે ઉપર કરી ગયો તેમણે પણ બાપનું વચન પાળ્યું છે. આ બધા

સમય તેમણે જોયેલા. જોનોની ઉદારતા તેમની મદદ આદી આ નોંધણી નહોતા બૃહ્યા—તેઓ કૃતવ્ય હતા. પરંતુ કમલાબની વાત છે કે ત્યારપછી તેમની અમુક પેઢીએ થયેલા તેમના જ વંશજોએ લખાણને પુરેપુરા વફાદાર નથી રહી શક્યા. અન્તે જોનોની નજીકના લીધે પાલીતાણા જોનોના હાથમાંથી ગયું. ત્યારબાદ ઉનકજીના સમયમાં પાણું પાલીતાણા પરગણું જોનોને ત્યાં ગીરવી રહ્યું. (જુઓ પાલીતાણાનો ઇ. રાજમાં ઘણું કરજ થઈ ગયું. તેથી અમદાવાદના નગર શેઠ વખતચંદ ખુશાલચંદને રાજનાં ગામોના ઇન્જો માંડી આપી ને નાણાં ઉપાડી કરજ પતાવ્યું.) ને તે ઠેક ચોથા નોંધણી સુધી રહ્યું. ઉનકજી પછી કાંધાજી ને નોંધણી થયા. કાંધાજીના સમયમાં તકરારનાં બી વચાં છે, કંઈયાનું મૂળ રોપાનું છે. કાંધાજીના રાજ્યમાં ખુબ અંધેર ચાલેલું—જુઓ આ રજા આર. બારનવેલના શબ્દો: તે બસા સાહેબ લખે છે કે “ હાલના ઠાકોર ગાદીએ આવ્યા પછી સંસ્થાનમાં ઘણું અંધેર ચાલ્યું છે.” ત્યાર પછી ગોહેલકાંધાજીના સમયમાં ૪૫૦૦ નો કરાર ૧૮૨૧માં થયો છે. આમાંથી અઢીસો રાજગંર ને અને અઢીસો ભાટને દેવાના છે. ત્યાર પછી નોંધણી સુધી ઉપરુકત કરારનાં ચાલ્યું છે. તેમની પછી ગોહેલ શ્રી પ્રતાપસિંહજી ને સુરસિંહજી થયા (કે જોનો આચારના નામદાર ઠાકોર સાહેબની ત્રીજી પેઢીએ વિવશાન હતા. ઇ. સં. ૧૮૮૬ માં તેઓ સ્વર્ગવાસ પામ્યા.) તેમણે સુસદી-ગીરીથી પોતાના કજનમાં પાલીતાણા લેવા માંડ્યું ને જોનોની નજીકના લાલ લઇ અન્યું તેટલું પોતાનાં કજનમાં કર્યું છે. તેમ કરવામાં બાકી નથી રાખ્યું. ત્યાર પછીના કમ અધિકારિક જોનોના હકો કુચ્છતાજ ગયા છે. કનડગતોની સારી રીતે શ્રદ્ધે થઈ છે. હવે પાલીતાણા કેવી રીતે ગયું તે મૂળ પ્રશ્ન ઉપર આવું. મહુમ ઠાકોર સાહેબે સુરસિંહજીના પિતા પ્રતાપસિંહજીના સમય સુધી પાલીતાણા પરગણાનો વહીવટ શેઠ શાંતિદાસના વંશજોને કરતા. (કહે છે કે વચ્ચે અમુક કારણસર

પાલીતાણા જૈનોના હાથમાંથી સરી ગયું હતું તે પાછું ગીરવી આવ્યું હતું આનું શું કારણ હશે તે નથી સમજતું) તે વખતના ચોક્કી તરીકે નીમાયેલ ઠાકોરની એવી સામાન્ય પરિસ્થિતી હતી કે મોતિયદ (કઢીયા) ગોતીશા શેઠના મુનિમ, જેટલું અનાજ—દાણા પાણી આપે તેટલું લેવું પડતું. આ રિથિત જીવાન પ્રતાપસિંહજીને અસલ લાગી તે પોતાના વંશજો ઉપર ઉપકાર કરનારનું ઝણ બૂલી જઈ અમુક કારણવશાત કોથમાં આવી જઈ ત્યાંના શેઠના મુનિમને હાંકી કઢાડી પાલીતાણા પોતાના કમળમાં ઠું. ત્યારથી અત્યાર સુધી અવિચ્છિન્ન ધારાએ પાલીતાણા તેમના વંશજોના કમળમાંજ છે. અને તેઓ ત્યાંના ઠાકોર સાહેબ તરીકે પ્રસિદ્ધિ પામ્યા. અરુત તે સંબંધી વિશેષ વાદ વિવાદમાં કાળક્ષેપ કરવો નિરર્થક સમજી હું. ત્યાર પછી તો એ બહાદુર મુસદ્દીશાનજો ધીમે ધીમે બધું પોતાને તાબે કર્યું ને જૈનોને કનડગતીને પાર ન રહ્યો. ત્યાર પછી મહુમ ઠાકોર સાહેબ સુરસિંહજી આવ્યા તે વખતે પણ ઉપર્યુક્ત રિથિતજ હતી અને ક્યારે રાજકોટની કોર્ટના બારણાં જૈનોને અને ઠાકોર સાહેબને જોવા પડ્યાં હતાં. બદલે લાખો રૂપિયાના હુમ્મોડો થયો જેમ બે બિલાડીઓની લડાઈમાં વાંદરા ફાવી જાય તેમ કોર્ટમાં લખલુટ પૈસો ખર્ચાશે. છતાં ચોખ્ખા પાયાના અભાવે જૈનોને પોતાના લાલમાં તુક-શાન સહન કરવું પડેલું. હું પ્રથમ જણાવી ગયો તેમ ૪૫૦૦ ને ચોક્કી પેટે નક્કી થયા હતા તે પણ પાકી ચોક્કી પેટેજ હતા. યદિ કાંઈ પણ માલની ચોરી થઈ હોય તો તે ચોક્કીઆતે ભરી આપવા પડતા અને તે વખતે એક વખત ચોરી થઈ છે તેમાં માલની બધી કીમત ભરી આપ્યાનો દાખલો ગોલુદ છે. એ પીસ્તાલીસો મરી આ ઠાકોર સાહેબ (સુરસિંહજી) ના સમયમાં રૂ. ૧૦૦૦૦—દશ હજાર નક્કી થયા. ઇ. સ. ૧૮૬૪ થી આ રકમ આપવાનું ઠરાવ્યું હતું. તે પાછું ૧૮૮૬ માં કર્યું ને તે વખતે અનેકવિધ કનડગતો ને

હાડમારીઓને અન્તે કે. સી. એસ. આઇ મહુમ ઠાકોર સાહેબ માનસિંહજીના સમયમાં દશ હજારના ૧૫૦૦૦ પંદર હજાર ચાલીસ વર્ષ માટે થયા કે જે રકમ ૧૯૨૬ માર્ચની ૩૧ મી સુધી કાયમ રહેશે.

નિઃકર્ષ—આ ઉપરથી ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ એમ સિદ્ધ થાય છે કે પાલીતાણા ઇ. સ. ૧૬૫૭માં મુરાદે જૈનોને ભેટ આપ્યું હતું. અને પોતે પાદશાહ થયા પછી તે સનંદ કાયમ રાખી હતી. ત્યાર બાદ પાલીતાણા ક્યારે ને ક્યા સંયોગોમાં જૈનોના હાથમાંથી ગયું, તેનો ઐતિહાસિક પુરાવો નથી મળતો. માટે તેની કલ્પના કરવી મુશ્કેલ છે. તે ઠેક ઉનડજી ગોહેલના સમયમાં પાછું પાલીતાણા પરગણું જૈનોને ત્યાં આવ્યું. તે ઠેક નોંધણીથી ચોથા સુધી કાયમ રહ્યું. ત્યારબાદ પ્રતાપસિંહજી ગોહેલ ને તેમના પુત્ર સુરસિંહજી ગોહેલે મુસદ્દીગીરીથી પાલીતાણા પોતાના કમળમાં ઠું કે જે અત્યાર પણ તેમના વંશજોના હાથમાં છે. (જો કે મહુમ ઠાકોર સાહેબ માનસિંહજીના સમય સુધી ગાદીનું મુખ્ય સ્થલ ગાળીયાધાર હતું તેમના અભિષેક ને ગાદીએ બેસવાની ક્રિયા ત્યાં ગાળીયાધારમાં જ થતી પરંતુ અત્યારના નામદાર ઠાકોર સાહેબ બહાદુરસિંહજીથી તે બદલી પાલીતાણા ગાદીનું મથક કરવામાં આવ્યું છે. તેમના અભિષેકની ક્રિયા પાલીતાણામાંજ થઈ હતી.) રક્ષણની શરૂઆત ગોહેલ કંધાજ તથા નોંધણીથી થઈ. તે વખતે બહુ થોડું તેમને રક્ષણ પેટે અપાતું. ત્યાંથી ઠેક કંધાજ ચોવાના સમયમાં ૪૫૦૦ રક્ષણ પેટે અપવાનું કર્યું. ઇ. સ. ૧૮૨૧માં આ કરાર નક્કી થયો હતો ત્યારપછી સુરસિંહજીના સમયમાં ઇ. સ. ૧૮૬૪ દશ હજાર આપવાનું કર્યું ને અન્તે ૧૮૮૬માં પંદર હજાર ચોક્કી પેટે આપવાના નક્કી થયા. જે જણાવ્યું તેમ તે કરાર ૧૯૨૬ના માર્ચની ૩૧ મીએ પુરો થાય છે.

હવે પ્રશ્ન એ થાય છે કે જૈનોએ શું કરવું? આ પ્રશ્ન પણો અગત્યનો છે તે હવે પછી ચર્ચાશી.

અમદાવાદ.

સુનિ ન્યાયવિજય.

વિવિધ નોંધ.

(કોન્ફરન્સ આશ્રીત તરફથી).

૧. શ્રી. બનારસ હિંદુ યુનિવર્સિટી અને જૈનચેર.
બનારસ હિંદુ યુનિવર્સિટીમાં 'જૈનચેર' સ્થાપવા
સંબંધે જે પેટા સમિતિ આ સંસ્થાની સ્થાનિક,
સ્ટેન્ડિંગ કમિટીની તા. ૧૨-૧૧-૨૫ ની મળેલ બેઠક
વખતે નીમવામાં આવી હતી, અને જેના સંબંધે
ઉદ્દેશ્ય 'જૈનયુગ'ના માર્ગશીર્ષના અંક ૫૪ ૧૫૫
ઉપર કરવામાં આવ્યો છે. તે પેટા સમિતિએ પો-
તાના રીપોર્ટ તૈયાર કરી સ્થાનિક સ્ટેન્ડિંગ કમિટીની
તા. ૧૦-૨-૨૬ ની મળેલ બેઠક વખતે રજુ કર્યો
હતો. ઉક્ત રીપોર્ટ સર્વાનુમતે મંજૂર રહેતાં તે રી-
પોર્ટેની નોંધ અત્રે કરવામાં આવે છે.

We the undersigned, appointed by
the Standing Committee of the Jain
Swetamber Conference in its meeting
held on 12th November 25, to report
about the question of establishing a
Jain Chair in the Benares Hindu
University, whether the same should be
established or not and if so on what
terms beg to suggest in view of the
correspondence passed with the
Authorities of the Benares Hindu
University and all the available in-
formation regarding the objects with
which the Fund was collected at the
Calcutta Session.

1. That a chair of Jain Philosophy
and Logic be founded in the Be-
naras Hindu University.
2. That a sum of Rs. 40,000/ Forty
thousand be donated towards the
establishment of the said chair
which should be kept intact by
the said Hindu University.

3. That the amount of the said Fund
(Rs. 40000/) be deposited as "Jain
Philosophy Fund", and that only
the interest be expended towards
maintaining the said "Chair"
4. That a full time Professor should
be engaged and the Jain Course
be introduced from the First year
Classes upto the highest exami-
nation in Art and Shastri.
5. That the proper sanction of the
General Secretaries of the Jain
Swetamber Conference be obtain-
ed prior to the appointment of
the said Professor and if the said
body is not in existence the two
Swetamber members of the Board
be consulted.
6. That the General Secretaries of
the Jain Swetamber Conference
should be consulted in prescribing
the courses.

Sd/- M. J. MEHTA
M. B. JHAVERI
H. A. SHAH

અનુવાદ.

બનારસ હિંદુ યુનિવર્સિટીમાં 'જૈનચેર' સ્થાપવી
કે કેમ અને સ્થાપવી તો શી શરતોએ સ્થાપવી તે
સંબંધે જૈન સ્વેતામ્બર કોન્ફરન્સની સ્થાનિક સ્ટેન્ડિંગ
કમિટીની તા. ૧૨-૧૧-૨૫ ની મળેલી બેઠક વખતે
નીમણેલ નીચે સહી કરનારાઓ અને બનારસ
હિંદુ યુનિવર્સિટીના સત્તાધીશો સાથે આવેલ પત્ર
બ્યવહાર તેમજ કલકત્તાની બેઠક વખતે શા હેતુઓથી

ઉક્ત ફ્રંક એકઠું કરવામાં આવ્યું હતું તે સમયથી સમગ્રી યથોપલબ્ધ હકીકતો ખ્યાનમાં લેતાં—નીચે પ્રમાણે સૂચવવા રજા લખ્યે છીએ કે.

૧. બનારસ હિંદુ યુનિવર્સિટીમાં જૈન તત્ત્વજ્ઞાન અને ન્યાય (Jain philosophy & Logic) ની એક 'ચેર' સ્થાપવી.

૨. ઉક્ત 'ચેર' સ્થાપવા માટે રૂ. ૪૦૦૦૦) ચાલીશ હજારની રકમ બનારસ હિંદુ યુનિવર્સિટીને આપવી કે જે રકમ ઉક્ત યુનિવર્સિટી અખંડ રાખે.

૩. ઉક્ત ફ્રંકની રકમ (રૂ. ૪૦૦૦૦,) "જૈન શિક્ષાસોશી ફ્રંક" એ નામથી અનામત રાખવી અને ઉક્ત 'ચેર'ના નિભાવ માટે માત્ર વ્યાજ ખર્ચવું.

૪. આખો વખત કામ કરે તેવા એક પ્રેદિસરની નીમણુંક કરવી અને 'આર્ટ્સ' અને શાસ્ત્રીના પ્રથમ વર્ષના વર્ગોથી માંડી ઉચ્ચમાં ઉચ્ચ પરીક્ષા પર્વે જૈન અભ્યાસક્રમ (Jain course) દાખલ કરવો.

૫. ઉક્ત પ્રેદિસરની નીમણુંક કર્યા પહેલાં જૈન શ્વેતાંબર કોન્ફરન્સના જનરલ સેક્રેટરીઓની યોગ્ય મંજૂરી મેળવવી. અને જે આ સંસ્થા અસ્તિત્વમાં ન હોય તો બનારસ હિંદુ યુનિવર્સિટી કોર્ટના બે શ્વેતાંબર સભ્યોની અનુમતિ મેળવવી.

૬. અભ્યાસક્રમ દાખલ કરતી વેળાએ જૈન શ્વેતાંબર કોન્ફરન્સના જનરલ સેક્રેટરીઓની અનુમતિ મેળવવી.

(સહી) એમ. જે. મહેતા.

એમ. બી. ઝવેરી.

એચ. એ. શાહ.

૨. પાઠ્ય પુસ્તકો અને વિવેચન—

આ માસિકના માર્ગશીર્ષના અંક ૫૪ ૧૫૬-૫૭ માં જણાવ્યા મુજબ નીમાએલ પેટા કમિટીની રીપોર્ટ નીચે મુજબ.

શ્રી જૈન શ્વેતાંબર કોન્ફરન્સની તા. ૧૨-૧૧-૨૫ ની મહેસી સ્થાનિક રેન્ડમ કમિટીની બેઠક વેળાએ નીમવામાં આવેલ યુનિવર્સિટીનાં પાઠ્ય પુસ્તકો પર વિવેચન કરવાનું કેને સોંપવું તે સમયથી પેટા

કમિટીના નીચે સહી કરનાર સભ્યો જણાવવા રજા લખ્યે છીએ કે—

હાલ જે પુસ્તકો Text-books પાઠ્ય પુસ્તકો તરીકે મુખ્ય યુનિવર્સિટીએ જૂદાં જૂદાં વર્ષોના અભ્યાસક્રમ માટે નક્કી કર્યા છે તે પૈકી નીચેનાં પુસ્તકો પર ખાસ વિવેચન કરવાની જરૂર છે અને તે વિવેચન કરવાનું કામ કરવાની વ્યવસ્થા પ્રથમ નીચે જણાવવામાં આવે છે.

પુસ્તકનું નામ	વિવેચન કરનાર.
આચાર્યગ્રંથ	૨૧. મોતીચંદ ગિ. કાપડીઆ.
સુવચંગગ્રંથ (સૂત્રકૃતાંગ)	,, મોહનલાલ બી. ઝવેરી.
આવરણક્રંથ	,, કેશવલાલ પ્રેમચંદ મોદી.
સ્થાપ્તિદ્વાઈ મંજરી—આ સમયે પ્રેદિસર આવું દર્શકર	
	ખાપુભાઈ ધ્રુવને લખી નક્કી
	કરવું કે તેઓએ માથે લીધેલ
	કામ ક્યાં સુધી તૈયાર છે અને
	ધ્યારે બહાર પડશે.

આ સિવાય બીજા પાઠ્ય પુસ્તકો માટે વિવેચનની જરૂર હાલ અને નેતા નથી.

સહી. Mohanlal B. Jhaveri
,, Motichand. G. Kapadia
,, Manilal Suralmal Javeri

૩ ઉપદેશકો અને પ્રચાર કાર્ય

આ સંસ્થાના ઉપદેશકો નીચે દર્શાવેલ સ્થળોએ ગયા હતા અને પ્રચાર કાર્ય કર્યું હતું અને તે તે ગામોએથી જે ફ્રંક રકમો સુધ્ધત બહાર ફ્રંકમાં વસુલ આવી હતી તે નીચે મુજબ—

ઉપદેશક વાડીલાલ સાંલસચંદ મારફત—તમે ગામ ૧૮-૮-૦, લાનોલી અગર લોનાવલા ૧૯-૧૨-૦ કારલા ૫-૦-૦, અંબેગામ ૫-૦-૦, વલવાન ૮-૧૨-૦ ખંડાલા ૨-૮-૦, પુના ૬૩-૮-૦ (તમાં ૩. ૫૮૧ આખા. ૩. ૫) બાકી) પુના લરકર ૪૨-૮-૦, પુના લરકર ૧-૦-૦ (પાછલથી) ખડકી ૩. ૯-૮-૦, મંચર ૧૭-૧૨-૦, આંબેગામ ૧૬-૮-૦, સીનોલી ૪-૦-૦

(ચોપના અંકમાં પુનાના ૪૭-૮-૦ જણાવ્યા

છે તેમાં ૩૬-૧૦-૦ આવ્યા છે તે ૧૦-૧૪-૦ બાકી છે.)

ઉપદેશક યુન્નલાલ ત્રિભુવંદ મારફત—(મા-
ગર અંકમાં પાલણપુરના બાકીના ૧૧-૮-૦ જથ્થા-
વ્યા છે તે ન ગણવા કારણકે આસોમાં જથ્થાવેલ
૩ ૧૮૨-૪-૦ માં તે આવી જાય છે તેમજ મોટા
ચડાના ૩. ૨-૦-૦ છે તે ૩. ૨-૮-૦ ગણવા)
કોદરાલ ૧-૦-૦, આશપુર ૩૭-૪-૦, બ્રહ્મરાણા
૧૪-૦-૦, પડોદા ૨૬-૦-૦, કાવળ ૬-૦-૦,
માર ૧૦-૮-૦, યુજપુર ૧૫-૪-૦, સાબલા ૮-૪-૦
મોડીગામ છોટા ૫-૪-૦, મોડીગામ મોટા ૫-૦-૦,
જોગીવાડા ૫-૦-૦, વનકોડા ૭૦-૮-૦, પૂતાલી
૧૨-૦-૦. પડોલી ૧-૮-૦, કલીયાણા ૨-૪-૦.

ઉપદેશક ગુલામચંદ શામજી મારફત—(મા-
ગરના અંકમાં ઉગામેડીના ૩ ૨-૧૨-૦ છે તે
૧-૧૨-૦ જથ્થાના) ચોખાકા ૧-૮-૦, ભંડારીયા
૫-૮-૦, મોરસપણા ૨-૧૨-૦, ચોક ૨-૦-૦,
હાથસણી ૪-૪-૦, વરતેજ ૩-૮-૦, કમલેજ
૨-૦-૦, વડીયા (લાવનગર તાબાનું) ૧-૦-૦,
વડીયા (પાંલીતાણા, તાબાનું) ૦-૮-૦, વાલુકડ
૧-૧૨-૦, હથોડા ૧-૮-૦, નોંધણવદર ૩-૮-૦,
નવાગામ ૧-૮-૦, ખડેલી ૦-૧૨-૦ કુંભણ ૨-૦-૦,
ખાખરીયા ૦-૧૨-૦, રાજચલી ૦-૮-૦, ચાવડી
૧-૦-૦ ઉંચડી ૧-૪-૦, પીયલપુર ૦-૧૨-૦,
ઝીજનર ૨-૪-૦, પરતાપ ૦-૮-૦, મેથલા ૧-૪-૦,
વાલર ૧-૮-૦, તલા ૧-૦-૦, ગાધેસર ૦-૮-૦,
ખોરડા ૦-૧૨-૦, જાણધાર ૦-૮-૦, લોગડી ૦-૧૨-૦
દાકા ૧૧-૪-૦, રાણીવાડા ૦-૧૨-૦, ચોઆ ૦-૧૨-૦
નાનાખુટવા ૦-૧૨-૦, છાપરી ૧-૪-૦, ભાદરોડ
૧-૪-૦, તલગાજરડા ૧-૧૨-૦, મહુવા ૪૧-૮-૦,
કુંભણ ૨-૮-૦, ગોરસ ૧-૦-૦, મોટા ખુટવડ
૪-૪-૦, બામણીયા ૦-૮-૦, હુંગર ૦-૧૨-૦,
ગાધકડા ૩-૮-૦, કુંડલા ૨૧-૦-૦, ધારગિણી
૨-૦-૦, છોરોડ ૧-૧૨-૦, સામરણ ૧-૦-૦,
ચરખાયાંપરાજ ૦-૧૨-૦, ચલાળા ૧-૧૨-૦,
આંખા ૪-૮-૦, ભેસવડી ૧-૧૨-૦, જુનાસાવર
૧-૪-૦, કાંકેય ૨-૪-૦. ઇંગોરાણુ ૧-૦-૦, ઘોખા

૧-૦-૦, રૂપાવડી ૨-૧૨-૦, પાંવડી ૦-૪-૦,
લલવદર ૧-૦-૦, ભગોદરા ૦-૮-૦, પીપાવાડ ૧-૨-૦
વડા ૩-૧૨-૦, બેકડા ૦-૧૨-૦, શીકાદ ૪-૦-૦,
સેલણા ૨-૦-૦, દવી ૧-૧૨-૦, વીરડી ૦-૪-૦,
રાણીગામ ૨-૦-૦, દેખલા ૨-૮-૦, ઉસરડ ૦-૪-૦,
દાડય ૧-૪-૦, ઘાટરવડું ૦-૪-૦, છાપરી ૧-૦-૦,
કુદાણા ૨-૪-૦, રાલગામ ૧-૦-૦, દલીયા ૩-૦-૦,
કુંડા ૦-૧૨-૦, રાચલી ૦-૧૨-૦, ચોક ૦-૪-૦,
(પાછલથી) રાણીવાડા ૦-૪-૦ (પાછલથી).

૪ મરહુમ શેઠ નરોત્તમદાસ લાણુજી—

આ મંરથાની સ્થાનિક સ્ટેન્ડીંગ કમિટીના મંર-
હુમ શેઠ નરોત્તમદાસ લાણુજી એક સભ્ય હતા. તે-
ઓની અમૂલ્ય સેવા આ સંસ્થાને ઘણે પ્રસંગે મળી
છે. અને છેવટના પ્રસંગની નોંધ લખ્યે તો પણ
આ મંરથા જે સ્થિતિ અત્યારે બોગવી રહી છે, તે
તેમને આભારી છે. કન્વેન્શન વખતે જે કોટાક-
ટીનો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થયો હતો તે તથા બીજી ઘણી
મુશ્કેલીઓના પ્રસંગો તેમની સમગ્રવટ શક્તિ યુક્તિ
અને વાણીથી તેઓ હમેશા દૂર કરી શક્યા છે. સ-
દ્ગત શેઠ ધણી સંસ્થાઓના સહાયક હતા અને
વખતો વખત કીમતી સલાહ અને મદદ આપતા
હતા-કેલવણીના અઠંગ હીમાયતી હતા અને તેમની
સહાય વડે સમાજમાં આર્થ સી. એસ. અને આર્થ.
એમ. એસ. રૂપે જલવંત દેખાત છે. યુવક વર્ગ અ-
ટકા પડે તે વખતે તેમના તરફથી બહોળે હાથે મદદ
મળતી હતી. કુતોહ વાળા વ્યાપારી હતા. એટલુંજ
નહિ પણ જૈન અને જૈનેતરમાં ધણીજ લાગવગ
ધરાનાર હતા. આવા એક વિરલ પુરુષનાં અવસા-
નથી સંસ્થાને તેમજ સમાજને મોટી ખોટ પડી
છે. તેઓશ્રીના દેહવિલય નિમિત્તે આ સંસ્થાની
સ્ટેન્ડીંગ કમિટીની તા. ૧૦-૨-૨૬ ની મળેલી બેઠક
વખતે દીલગીરીના ઠરાવ પસાર કર્યો હતો. અને તેની
નકલ તેમના કુટુંબીઓ પર મોકલવામાં આવી હતી.
આ ઠરાવ નીચે પ્રમાણે છે.

ઠરાવ.

“ મહુમ શેઠ નરોત્તમદાસ લાણુજી કાંપડીઆ
જેઓએ કોન્ફરન્સનાં અને કન્વેન્શનના અધિવેશનો

વખતે ઉત્સાહથી બાગ લીધા હતા અને જેઓ એક ઉત્સાહી કાર્યવાહક હતા તેઓના અવસાનની નોંધ આજની રે-ડીંગ કમિટી અત્યંત દીવંગીરી સાથે લે છે. અને તેઓના આત્માને શાંતિ ધરૂં છે. ”

૫ ઉપદેશ અને પ્રચાર કાર્યની અસરનો એક નમુનો—

શ્રી જૈન શ્વેતાંબર કોન્કર-સ. મુંબઈ-જયજી-નેદ્ર સાથે લખનાર જીનનેરનો જૈન સંઘ સમસ્ત-આપણી સંસ્થા તરફથી ફરતા ઉપદેશક વાહીલાલ સાંકલચંદ આવતાં તા. ૩૦ ફેબ્રુ. થી તા. ૫ ફેબ્રુ. સુધી કોન્કર-સના હેતુઓ તેમ હાનિકારક રીવાજ નાબુદ કરવાનાં તેમ ધાર્મિક બાધણીથી-તેટલા દિવસથી સંતોષ ન થતાં સકળ સંઘે તેમને પૂર્ણ આગ્રહ પૂર્ણ બાવથી દશ દિવસ ખીજ રહેવા જણાવતાં તેમણે ના પાડી. હમેશ પ્રમુખ સ્થાને યતીજી લખમીચંદ છી ખીરાજતા હતા. તેમના અને સંઘના પૂર્ણ બાવથી ઉવટે વાહીલાલે દખાસન મુકી કે જો તમને ઉપદેશ લાગ્યો હોય અને અસર થયેલી હોય ને રાખવા અતઃકરણથી કહેતા હો તો તમામ સંઘે દરરોજ સામાયિક એક કરવી. તે પરથી નાનાં છોકરાં બાદ કરતાં-ખાડીના સ્ત્રી પુરુષો મેટાઓએ સકળ સંઘે બાર મહીના સુધી સામાયિક કરવાની યતીજ પાસે જૈન ઉપાશ્રમમાં સંભાળ્યો થતી હતી ત્યાં બાધાઓ

લીધી—ગુર મહારાજે કહ્યું છત્રીશ હજાર સામાયિકનો લાભ આપે તો તમારે રહેવુંજ જોઈએ.—તેથી રોકાવું થયું. તેમજ જો તમે મરેલી બાળતા હોત તો હિંસકને સારી અસર થાત એમ અમને જણાવ્યું તો જો મહીના સુધી રમ ના આપત આ મદદ વાંચી નીચેના સંઘની તેમ ગુરજની સહીયો છે.

૫. લક્ષ્મીચંદ તરફથી લખવાનું-તેમના રહેવાથી અહીં બાળકાચો સામાયિક ૩૬૦૦૦ નો અપૂર્વ લાભ થયો સાથે કાલે સિવાજી છત્રપતીના જન્મ સ્થાનીય કિલ્લા પર શત્રુજય મિત્ર મંડળની સ્થાપના થઈ ચેત્તાની તાર્કાલિક કવિવ શક્તિથી અહીંના સર્વ લોકોના મન હરી લીધા અને શત્રુજય બાબતના ચાર દસેવા પછી તેમની રૂબરૂમાં થયા તેથી સંઘ અત્યાગ્રહથી શ. શ. ૨ પર્વેન્ત અહીં રોકાવું મરે. લી: લક્ષ્મીચંદ.

ઉપદેશકજી અહીં રોકાવાથી આજે વિશેષ લાભો થયા તે નીચે પ્રમાણે.

૦. ૨૩વાં પુટવોનો રીવાજ બંધ. ૨ અન્ય-દર્શનીય પર્વો કરવા નહિ. ૩ કટાણી ગીત ગાવા નહિ અને શત્રુજય મંડળની સ્થાપના. ઉપરના કાર્યો સકળ સંઘની સમક્ષ થયા અને તે કાર્યો સર્વેએ કર્યા છે. સહીઓ રમણીકલાલ ગુનીલાલ. શા. ગોતમ માણેકચંદ. અને બીજી સહીઓ.

શ્રી જૈન શ્વેતાંબર અંજલ્યુકેશન બોર્ડ.

સંવત ૧૯૮૧ ની સાલનો આવક જવકનો હીસાબ.

જા	ઉ
૧૩૩૦૩-૭-૬ આગલી બાકી	૭૫-૭-૩ ૩૬ ઉવરાણીના માંડી વાળ્યા
૪૦૦-૦-૦ લાખક મેમ્બરોના લવાજમના	૩૦-૧૨-૦ પોસ્ટ ખર્ચનો
૧૩૫-૦-૦ વાર્ષિક સભાસદોના લવાજમના	૮-૧-૬ પરચુરણ ખર્ચનો
૪૮૮-૧૧-૩ બ્યાનના.	૨૪૬-૭-૬ રોશનરી તથા હપામણી ખર-
૪૪૬૩-૧૦-૮ શ્રી. સુંદત ભંડાર ફંડના અડધા	ચના રિપોર્ટ; ધાર્મિક પરિણાના
	સવાસો વિગેરેના મહી,

ભાગના આગ્યા. કૉન્ફરન્સ
માફતે આશો વરી ૦)) સુધીના.

૩૧. ૧૮૭૯૦-૧૩-૫

૧૧૧૭-૧૨-૦ સ્કોલરશીપના આપ્યા વિદ્યાર્થી-
ઓને

૭૩૬-૬-૦ પાઠશાળાઓને મદદના આપ્યા

૯૨૮-૭-૬ ધાર્મિક પરીક્ષાના વિદ્યાર્થીઓને
ધનામના તથા પરચુરણ ખર્ચના

૩૬૦-૦-૦ પગાર ખર્ચનાં

૩૦-૨-૦ પેપરોમાં જાહેર ખર્ચ આપી
તેના ખીલનાં.

૩૫૩૬-૭-૯

૧૫૨૫૪-૫-૮ બાકી પુરાંત.

૧૮૭૯૦-૧૩-૫

વાહિયર, રેજીમેન આતાવહી તથા ખીલાથી
આ. હીસાબ તપાસ્યો છે અને તે ખરાબર છે.

નાનાલાલ હરીચંદ શાહ.
ઓ. ઓડીટર.
તા. ૯-૨-૨૬

વીરચંદ પાનાચંદ શાહ.
ઓ. સેક્રેટરી.
તા. ૧૪-૨-૨૬.

સંવત ૧૯૮૧ ની સાલનું સરવાયું

૧૫૨૫૪-૫-૮ શ્રી. જૈન શ્રવે. એન્યુકેશન
બોર્ડ ખાતે

૧૫૨૫૪-૫-૮

૧૪૯૩૮-૯-૧૧ શ્રી. કૉન્ફરન્સ ખાતે
૭૫૦૦-૦-૦ ગ્રેગેશરી નોટો

૫૦૦૦-૦-૦ શ્રીક્રેસ્ટ ડીપોઝીટ
ધન્ડીયા બેંકમાં

૨૪૪૮-૯-૧૧ રોકડા

૨૫૦-૦-૦ શા. ભોગીલાલ તારાચંદ
પાસે સેચુ

૧૫૧૮૮-૯-૧૧

૬૫-૧૧-૯ રોકડા શીલીક.

૧૫૨૫૪-૫-૮

વીરચંદ પાનાચંદ શાહ
ઓ. સેક્રેટરી.
તા. ૮૪-૨-૨૫

સરવાયું ખરાબર છે. કૉન્ફરન્સ તરફનો
તા. ૧૨-૨-૨૫ જા. નં. ૧૬૮૪ નો પત્ર
કૉન્ફરન્સ ઓફીસના સામેલ હતો

તા. ૧૩-૨-૨૫

નાનાલાલ હરીચંદ શાહ.
ઓ. ઓડીટર

૭ શ્રી જૈન ચેતાંબર એજ્યુકેશન બોર્ડના
કમકાળની ટુંક હકીકત.

(વીરચંદ પાનાચંદ શાહ. બી. એ.)

ધાર્મિક પરીક્ષા

અગાઉથી જાહેર કરવામાં આવ્યું હતું તે આધારે
તા. ૨૭-૧૨-૨૫ ને રવીવારના રોજે જુદા જુદા
૨૮ સેન્ટરોમાં આ પરીક્ષા લેવામાં આવી હતી.
અરજીઓ ૬૦૦ વિદ્યાર્થીઓની આવી હતી. તેમાંથી
૫૦૦ ના આધારે વિદ્યાર્થીઓએ પરીક્ષા આપી
હતી. દરેક સેન્ટરોમાંથી પરીક્ષાની શુક્રો આવી ગઇ
છે. આ શુક્રો પરિક્ષકો ઉપર મોકલવામાં આવી છે
તેમાંથી થોડી શુક્રો આવવી બાકી છે તે શુક્રો
આવ્યા બાદ પરીક્ષાનું રીઝલ્ટ બહાર પાડવામાં
આવશે જે પરીક્ષક સાહેબોએ હજી શુક્રો ના મોકલી
હોય તેઓ હવે જલદીથી મોકલી આપશે તેવી
વિનંતિ છે.

પાઠશાળાઓને મદદ.

જીન માસમાં આવેલ અરજીઓ ઉપરથી જેમની
અરજીઓ પાસ કરી મદદ આપવાની નક્કી કરી
હતી તેમને જીનથી ડીસેમ્બરનો પહેલો હપ્તો અગાઉ
મોકલવામાં આવ્યો હતો. જ્યારે બીજો હપ્તો તા.
૨૩-૧-૨૬ ના રોજે મ. એ. થી નીચે મુજબ
મોકલવામાં આવ્યો છે. વડવા. (લાવનગર) શે.
કુલચંદ મીઠાભાઈ શ. ૨૪, લદાવલ શે. લડલુભાઈ
ગોંડાલાલ શ. ૧૮, ઉન. શે. ભોગીલાલ ઉત્તમચંદ
શ. ૧૨; દાહા. શે. દલીચંદ તારાચંદ શ. ૧૮, ધંધુકા
શે. નગીનદાસ જગનલાલ લાવસાર શ. ૧૮,
તણશા. શે. પ્રેમચંદ રામજી શ. ૧૮, દીહાર શે.
માણેચંદ રામજી શ. ૧૨, જેટાણા શે. મણીલાલ
જોપાલદાસ શ. ૩૦, પરા. વકીલ આલમચંદ
મગનચંદ શ. ૩૦, ઝીંજુવાડા શે. મોહનલાલ
કાળીદાસ શ. ૩૦, બોરસદ. શે. મોતીલાલ ગિર-
ધરલાલ શ. ૨૪, બોટાદ, શે. લક્ષ્મીચંદ ભવાન
શ. ૨૪ પાલીયાદ, શે. હરીચંદ એકવજી શ. ૨૪
ગાધકડા, શે. જુરાભાઈ પાનાચંદ દેશાઈ શ. ૧૨
ખડમલીયા શે. વર્ધમાન કેશવજી શ. ૧૨) દેવગાણા

શે. મગનલાલ દયાલભાઈ શ. ૧૨) મુદેરા, શે.
મોહનલાલ મુલચંદ ગાંધી શ. ૧૮, અગશરા દોધી
પોપટલાલ કેશવલાલ શ. ૧૮) કુલ શ. ૩૫૪) તા.
ક. ગા. મુદેરાનો મ. એ. પાછો આવ્યો છે અને
ગામ અગશરાના સેક્રેટરી રૂપિયા લઇ ગયા નથી.

સ્કૉલરશીપ—

જીન માસમાં આવેલ વિદ્યાર્થીઓની અરજીઓ-
માંથી જેમની અરજી પાસ કરવામાં આવી હતી
તેમને જીનથી ડીસેમ્બર સુધીનો પહેલો હપ્તો અગાઉ
મોકલવામાં આવ્યો હતો અને બીજો હપ્તો તા.
૨૩-૧-૨૬ ના રોજે નીચે મુજબ મ. એ. થી
મોકલવામાં આવ્યો છે. શા. રતીલાલ ત્રીકમલાલ
અમદાવાદ શ. ૨૪) શા. નાનાલાલ ખીમચંદ સુરત
શ. ૧૮) ભાવનગર શે. સુંદરજી ગીરધર શ. ૩૬)
શે. હીમતલાલ લીલાધર) ગાંધી ભાવનગર શ. ૨૪)
શા. ચંપકલાલ રાયચંદ ભાવનગર શ. ૨૪) શા.
મણિલાલ મોહનલાલ અમદાવાદ શ. ૩૦) પટેલ
રામભાઈ છોટાલાલ ભાવનગર શ. ૩૦ શા. રતી-
લાલ અમુલજી વડવાણ કેમ્પ ૨૪) શા. રતીલાલ
ચતુરદાસ હાચ (વેજલપુર) શ. ૩૦) શા. જમના-
દાસ જેસીંગલાઈ અમદાવાદ શ. ૩૦) શા. અમૃત-
લાલ ચતુરજી વડવાણ કેમ્પ શ. ૩૦) શા. રતી-
લાલ ટોકરશી અમદાવાદ શ. ૧૮) શા. માનચંદ જેઠાભાઈ
અમદાવાદ શ. ૩૦) શા. વાડીલાલ લહેરચંદ અમ-
દાવાદ શ. ૧૮) શા. તેમચંદ ઉત્તમચંદ અમદાવાદ
શ. ૩૦) કદોઈ નારાયણદાસ પરચોતમદાસ વીરાન-
ગર શ. ૧૨) શા. અણલદાસ કાલીદાસ વીરાનગર
શ. ૧૨) શા. હીમતલાલ કેશવલાલ અમદાવાદ
શ. ૨૪) શા. સુનીલાલ. ઝવેરચંદ કરાંચી શ. ૩૦)
શા. પ્રેમચંદ. મુલાખચંદ દોરી. ભાવનગર શ. ૩૦)
આખીયા અરજીનલાલ ભનવરલાલ. મુંબઈ. શ. ૩૦)
કુલ રૂપિયા. ૫૪૪).

લી.

વીરચંદ પાનાચંદ શાહ.

એ. મંત્રી.

શ્રી જૈન ચેતાંબર એજ્યુકેશન બોર્ડ.

રંગ કાળો પણ પરિણામ ઉજવળ,
સ્વાદ કડવો પણ પરિણામ મીઠું.

વિશ્વવિખ્યાત

આતંકનિગ્રહ ગોળીઓ વાપરો.

પેટ સાફ લાવશે, બુખ લગાડશે, દોહી સુધારશે,
હાડમાં ચત્તી કળતર મટાડશે, ધાતુને વધારશે, બળવાન
બનાવશે, તુરત લાગી જતા થાકને દુર કરશે, અને
ઉદ્યોગમાં મર્યા રહેવાના ઉત્સાહને પ્રગટાવશે.
જીંદગીની નિરાશાને દુર ફેંકી દે.

કિંમત—ગોળી ૩૨ બત્રીસની ડબ્બી એકનો રૂપિયો ૧) એક.

મુંબઈ—પ્રાંચ.

કાલ્યાણદેવી રોડ,

મુંબઈ.

વૈદશાસ્ત્રી મણિશંકર ગોવિંદજી

આતંકનિગ્રહ ઔષધાલય,

જામનગર—(કાઠિયાવાડ).

માત્ર રૂપિયા ત્રણમાં

ગો ક ઘ ડી આ બ

જરા પણ અચકાશો નહિ

આજે જ ઓર્ડર મોકલો કારણ કે અમારું

ટીક-ટેક

TIC-TAK Regd. Wall clock

ઘડીઆળ નિયમિત ટાઈમ આપે છે.

—સર્વેની પસંદગી પામેલું છે—

અને તેમ છતાં ઘરનાં સુંદર શણગાર રૂપ પણ છે.

—ફક્ત રૂપિયા ત્રણ—

PETER WATCH Co., P. B. 27, MADRAS.

આ ઓર્ડર
મફત!!

આ ઓર્ડર
મફત!!

અમારા અઢાર કેરેક સેલ્ડોર્ગેટ તારા હીવર “રજીસ્ટર્ડ” ખીસા ઘડીઆળના પરીહતારાઓને, અમારું “C” સી રજીસ્ટર્ડ ટાઈમખીસ મફત આપીએ છીએ. આ ઓર્ડર માત્ર થોડા વખતની છે. હમણાં જ લખો. ખીસા ઘડીઆળ માટે તેના ડાયલ પર બનાવનારાઓની પાંચ વર્ષની ગેરંટીની સ્ટેમ્પ આપવામાં આવેલ છે.

(કિંમત રૂ. ૫)

લખો:—

કેપ્ટન વૉચ કો.

પોસ્ટ બોક્સ રફ
મદ્રાસ.

CAPTAIN WATCH COY.

P. B. 265, MADRAS.

તમારી પાઠશાળા અને કન્યાશાળાના મેલાવડા
પ્રસંગે હોકરાં-હોકરીઓને
ધનામ માટે કયાં પુસ્તકો પસંદ કરશો ?

જૈનસાધુઓએ, જૈનપત્રકારોએ અને જૈનવિદ્વાનોએ
જે પુસ્તકો પસંદ કર્યા છે તે આ રહ્યાં ! !

૧. કુમારિકા ધર્મ; ૨. કુમારિકાને પત્રો; ૩.
જૈનનીતિપ્રવેશ; ૪. જૈનકાવ્ય પ્રવેશ; ૫. જીવન ચર્ચા;
૬. જ્ઞાનપંચમી અને તેનું ઉદાપન. દરેકની છુટક
કિંમત રૂ. ૦—૪—૦ રાખવામાં આવી છે. સામગ્રી
નકલો મંગાવનારને આ ભાવે પુસ્તકો મળશે—
૧૦૦ નકલના રૂ. ૨૦; ૭૫ નકલના રૂ. ૧૫;
૨૫ નકલના રૂ. ૫. આ ભાવે ૨૫ થી ઓછી
નકલ મોકલાતી નથી.

દુરત આજ્ઞા લખો:—

માવજી દામજી શાહ,
કામકંઠન, ધારકોપર.

(રજીસ્ટર્ડ નં. ૪૪)

વીર બામ

માથા તથા છાતીના દુઃખાવા, સંધીવા, ઈન્ફ્લુ-
એન્સા વિગેરે દરેક પ્રકારનાં દરદો ઉપર મસળવાથી
દુરત જ આરામ કરે છે.

વીર ઓઇન્ટમેન્ટ

ખસ ખરજવાનો અકસીર મલમ.

દરેક દવા વેચનાર તથા ગાંધી વી. રાખે છે.

પ્રો:—મોહનલાલ પાનાચંદની કું.

ઠે. વડગાદી, ભીખ ગલી-મુંબઈ ૩.

એજન્ટ:—મોરારજી રણછોડા.

ઠે. જુમામજીદ, મુંબઈ ૨

TALISMANS AND CHARMS

For those People to Avoid all Sorts of
Misfortunes and enter the Gates of Success-
ful Life.

For Honour, Riches, Learning and Greatness	R. A. 7 8
For Health, Physical Strength, etc...	7 8
For Power of Eloquence, Speeches, etc.	7 8
For Success in any Under taking or Litigation, etc...	10 0
For success in Sport, Racing, Card, Games of Chance, etc. ...	7 8
For Success in spiritual and Religious Life	10 0
For Success in Trade and Business...	10 0
For Men's Love to Women	7 8
For Women's Love to Men	10 0
For Love of Opposite Sex, Attractive Power	7 8
For Agricultural Prosperity, Farming, Good Crops, etc. ...	7 8
For Success in Mining Plumbago, etc.	100 0
For Success in Gemming	225 0
Rabbi Solomon's Special Talisman for every success	15 0
Specially valued and worn by every successful Hebrew, 2nd quality	21 0
1st quality	30 0

NOTE:—A Money Order or G.C. Notes will bring the
Talisman to your door. One Extensive Life Reading
Rs. 15, two Rs. 25, three Rs. 30 or more at a time at Rs. 10
per reading. Remit with birth date. Always the full
amount should be remitted in advance. No. V. P. P.
Apply to:— D. A. RAM DUTH, Astrologer,
No. 30 & 56 (T. Y.) Cheka Street, Colombo, (Ceylon).

નીચેનાં પુસ્તકો કૉન્ફરન્સ

ઑફીસમાંથી વેચાતાં મળશે.

શ્રી જૈન ગ્રંથાવલિ	રૂ. ૧—૮—૦
શ્રી જૈન હીરેકટરી ભા. ૧-૨ સાથે	૧—૦—૦
” ” ભા. ૧ લો	૦—૮—૦
શ્રી જૈન ચેતનાંખર મંદિરાવલિ	૦—૧૨—૦
પાંચ અલગથીનામમાલા પ્રાકૃત કોશ	૧—૦—૦

આ માસીક સાથે હેન્ડબીલ વહેંચાવવા તથા
બહાર ખપર માટે પત્રવ્યવહાર નીચેના સીરનામે
કરવો. એક એક માટે બહાર ખપરનો ભાવ
રૂ. ૮—૦—૦ વધુ માટે લખો—

આસીસ્ટન્ટ સેક્રેટરી,

શ્રી જૈન એ. કૉન્ફરન્સ.

૨૦ પાપજીવી પોસ્ટ નં. ૩

મુંબઈ.

રૂપીઆ પાંચનો અથ રૂપીઆ અઢીમાં.

શ્રી યશોવિજયજી જૈન ગુરુકુળ તરફથી મહાન લાભ
લઈ શકો તો હયો અને આપી શકો તો આપો.

વિવિધ પૂજાસંગ્રહ.

જૈન પત્રનો અભિપ્રાય.

તા. ૫-૬-૨૪.

સચિત્ર કિં. રૂ. અઢી. જૈન બુકસેલર મેથજી હીરજી તરફથી વિવિધ પૂજાસંગ્રહના સાત ભાગનો દળદાર અથ વિધિ તથા ચિત્ર સાથે રૂ. પાંચની કિંમતમાં અપાય છે. તેજ અથ પાલીતાણાના શ્રી યશોવિજયજી જૈન ગુરુકુળે સ્વર્ગસ્થ આચાર્ય શ્રી વીરવિજયજી મહારાજના સ્મરણાર્થે અર્ધી કોંમતે આપવાને ગોઠવણ કરેલી લાગે છે. આ અથમાં પંડીત શ્રી વીરવિજયજી, રૂપવિજયજી, પદ્મવિજયજી, યશોવિજયજી, આત્મારામજી, બુદ્ધિસાગરજી, ગંભીરવિજયજી, વલ્લભવિજયજી, હંસવિજયજી વગેરે પ્રખર પંડીતોની રચેલી પ્રસિદ્ધ વિવિધ પૂજાઓનો સંગ્રહ છે; તેમજ અઢીસે અભિષેક મંગળાચાર જનપૂજના કુહા, અમદાવાદ, પાટણના દેરાસરો તથા ઉપાચર્યોની દીપ વગેરેનો બહોળો સંગ્રહ કરવા ઉપરાંત પૂજની જુદી જુદી ઢાળોના અર્ચનો આદર્શ પ્રયાસ આવે તેવા ઉપજતાં ચિત્રો દેરાનીને તેના ફોટાઓ તથા અષ્ટાપદજી, સમેત-શીખર, પાવાપુરી, કેસરીયાજી આદિ તિર્થોની પૂજામાં તે તિર્થના દર્શનિક ફોટા સમવસરણ રચના, ચઠેશ્વરી-પદ્માવતી આદિ દેવીઓ-પ્રભુ મહાવીર-ગૌતમ સ્વામી વગેરે શાસનસ્થંભ પુરૂષો ચોવીશી નવપદજી આદિ ધણાં ચિત્રો સુધીને. આ અથને આકર્ષક તેમજ દર્શનિક બનાવ્યો છે. તે દરેક નાના મોટા ગામોના દેરાસરોમાં અને બની શકે તેમને ધરની લાયઝેરીમાં રાખવા બલામણ છે. આવા ઉપકારક અથનો અર્ધી કોંમતે પ્રચાર કરાવવા માટે શ્રી પાલીતાણાના યશોવિજયજી ગુરુકુળના સંચાલકોએ કરેલી ગોઠવણ સાહિત્ય પ્રચાર માટે પ્રશંસનીય છે. અઢી રૂપીયામાં મેળવવા ઇચ્છનારે “શ્રી યશોવિજયજી જૈન ગુરુકુળ ઓફીસ, ઠે. પાયધુની-ગોડીજીની આસમાં શેઠ કેશરીચંદ લાણાભાઈની પેઢી ઉપર. મુ. મુંબઈ” આ સિરનામે લખવાથી મળી શકશે.

શ્રી જૈન શ્વેતાંબર કોન્ફરન્સ.

શ્રી જૈન શ્વેતાંબર એન્જ્યુકેશન બોર્ડ.

આ સંસ્થાની સ્થાપના આપણી કોન્ફરન્સનાં ધ્યેય સાતમા અધિવેશન વખતે પુના મુકામે કરવામાં આવી છે.

ઉદ્દેશ.

૧. જે જે સ્થળોએ જૈનોમાં ધાર્મિક તેમજ વ્યવહારિક કેળવણી આપનારી પાઠશાળા કે વિદ્યાત્રય દરતી ધરાવતી હોય તેના પર દેખરેખે રાખવી, અથવા તેમાં જે ખામી હોય તે સુધારવી અને જ્યાં તેવી સંસ્થાઓ અગાવ હોય તેવા સ્થળોમાં શિક્ષણ માટે તાત્કાલીક યોગ્ય પગલાં લેવાં.
૨. જૈન વાંચનમાળા ક્રમસર તૈયાર કરાવી. અને દરેક પાઠશાળા અથવા વિદ્યાત્રયમાં એકમ સરખો અભ્યાસક્રમ દાખલ કરાવવો. તેવી સંસ્થાની વાર્ષિક પરીક્ષા એકી વખતે લેવી તથા પરીક્ષામાં પાસ થનાર વિદ્યાર્થીઓને પ્રમાણ પત્રો ધનાભો વગેરે આપવાં.
૩. વિદ્યાર્થીઓને સ્કૅલરશીપ તેમજ પુસ્તકોની મદદ આપવી તેમજ જૈન બોર્ડોમાં તેમને મદત દાખલ કરવા પ્રયત્ન કરવો.
૪. દર વર્ષે બોર્ડ તરફથી “ ધાર્મિક હરિકાષ્ઠની ધનામી પરીક્ષા ” લેવામાં આવે છે અને તેમાં પસાર થનાર વિદ્યાર્થીઓને “ ઇનામ ” તથા “ પ્રમાણ પત્ર ” આપવામાં આવે છે.
૫. જે બધું દર વર્સે રૂ. ૫ નું લવાઈમ આપશે તે બોર્ડના મેમ્બર ગણાશે અને જે બધું એકી વખતે રૂ. ૧૦૦ આપશે તે બોર્ડના લાઈફ મેમ્બર થઈ શકશે. યદા મેમ્બરોને એન્જ્યુકેશન બોર્ડમાં મળી આવવાનો હક્ક છે. બોર્ડની જનરલ મીટીંગ બોલાવવામાં આવે ત્યાં સુધી બોર્ડનો વલિયત કરવાને રૂપ મેમ્બરોની મેનેજીંગ કમિટી નીમવાની સજા મુંબઈના મેમ્બરોને આપવામાં આવે છે. આ કમિટી બોર્ડનું કામ કોન્ફરન્સની આગામી બેઠક સુધી કરશે.

લાઈફ મેમ્બરોને મેનેજીંગ કમિટીના એકમ ઓફીસીઓ મેમ્બરો ગણવામાં આવશે.

૬. (ક) જુદી જુદી ધાર્મિક તેમજ વ્યવહારિક કેળવણી આપનાર જૈન સંસ્થાઓ છે તેવી સંસ્થાઓ માટે તૈયાર કરેલું હાઈલુ ફોર્મ કાર્યાલય પર (બરી મોકલવાની ચિનતી સાથે) મોકલવામાં આવે છે, આ ફોર્મમાં નીચે મુજબ વિષયો ભાગવામાં આવે છે. ૧ સંસ્થાની સ્થાપના, ૨ ઉદ્દેશ ૩ ફંડ, ૪ ખર્ચ, ૫ વ્યવસ્થા, ૬ અભ્યાસ, ૭ વિદ્યાર્થીની સંખ્યા, ૮ રીપોર્ટ, ૯ તે સિવાય બાકીના બેગ હકીકત વિગેરે. આ ફોર્મ ભરીને કેટલીક સંસ્થાઓ તરફથી મોકલવામાં આવે છે જે સ્થળે આવી સંસ્થા ના હોય તેવા સ્થળોને મદદ વિના તેવી સંસ્થાઓ સ્થાપનાનું મુશ્કેલ હોય તો મદદ માટે બોર્ડને જિજ્ઞાસુ અરજી કરવા માટે બહાર પેપરોમાં વારંવાર ખબર આપવામાં આવે છે. તેવી અરજીઓ આવે ત્યારે તે સ્થળમંડિત ખર્ચ માટે કેટલી ગોઠવણ મળેલી છે વિગેરેના તમામ કરતા મદદને યોગ્ય સ્થિતિ માણુમ પડે તો બોર્ડ તેના સાધનોના પ્રમાણમાં યોગ્ય મદદ આપે છે.

બીજી જનના પત્ર વેદવાર:-

ઓ. સેક્રેટરીના નામથી કરવો.

૨૦, પાંચજીની.

મુંબઈ નં. ૩

હીઝ

વીરચંદ પાનાચંદ શાહ.

ઓ. સેક્રેટરી.

શ્રી જૈન શ્વેતાંબર એન્જ્યુકેશન બોર્ડ.

શ્રી જૈન શ્વેતાંબર કોન્ફરન્સ

પાયધુની-મુંબઈ નં. ૩.

શ્રી સુકૃત ભંડાર ફંડ.

શ્રી જૈન શ્વેતાંબર કોન્ફરન્સની ઉપરોક્ત યોજના તેના આશયો અને પરિણામજન્ય અમલી કાર્યની જૈન સમાજ સમક્ષ ટુંકી પણ રૂપરેખા બહેર ખબરદારો અગર હેડબીલ્ડારા રજુ કરવી એ તદ્દન બિન જરૂરીઆતવાળું બહુી શકાય. સખખ આ યોજના જૈન લાઈઓમાં સર્વમાન્ય અને જગજાહેર જ છે. આ યોજના એ સંસ્થાનું અને સમાજનું જીવન છે. જૈન જનતાના ભવિષ્યની રેખા દોરવા હિંમત ધરનાર એ કોઈપણ યોજના હોય તો તે સુકૃત ભંડાર ફંડ એક જ છે કે જ્યાં ગરીબ અને તવંગર વચ્ચે કોઈ જાતનો અંતર રહેતો નથી અને સમાનતા, બંધુત્વ વિગેરે ભાવનાઓ ખીલવી સમાજને સુશિક્ષિત બનાવી હિંમતકર કાર્યો કરવા આ સંસ્થાને નેશ અને જીવન અર્પે છે. આ ફંડમાં ભરાતાં નાણાંમાંથી ખર્ચ ખાદ્ય ફરી બાકીનો અડધો ભાગ કેલવણીના કાર્યમાં વપરાય છે, અને બાકીના અડધા સંસ્થાના નિભાવફંડમાં લાઇ જવામાં આવે છે કે જે વડે સમસ્ત સમાજને ટ્રેપરકર કાર્યો કરી શકાય. આપણા સમાજમાં અનેક સ્ત્રી પુરુષો ઉચ્ચ કેળવણીથી વંચિત રહે છે તે બનવા ન પામે અને તેમને કેળવણી દેવામાં અનેક રીતે મદદરૂપ થવા આ સંસ્થા પોતાના પ્રયાસો કરી રહી છે અને તે આ ફંડની વિશાળતા ઉપર જ આધાર રાખે છે. તેથી પ્રત્યેક જૈન બંધુ વરસ દલાડામાં માત્ર ચર આનાથી સ્વશક્તિ અનુસાર મદદ અર્પી પોતાના અજ્ઞાત બંધુઓનું જીવન કેળવણીદ્વારા સુધારી અગણિત પુરુષ ઉપાર્જન કરી શકે છે. માટે સર્વ જૈન બંધુઓને આ ફંડમાં સારી રકમ આપવાની વિનંતિ કરવામાં આવે છે. ચાર આના પ્રત્યેક વ્યક્તિએ દરવર્ષે આપવા એ મોટી વાત નથી. અડવાડીએ એક પાઈ માત્ર આવે છે, પણ જે આખી સમાજ જાગૃત થાય તો તેમાંથી મોટી સંસ્થાઓ નભાવી શકાય એવી સુંદર યોજના છે. “ દીપે દીપે સરોવર ભરાય ” એ ન્યાયે ફંડને જરૂર આપ અપનાવશો અને આપની તરફતા પ્રત્યેક નાના મોટા ભાણ્યો, બહેનો એનો લાભ લે, એમાં લાભ આપે એવો પ્રયત્ન કરશો. બીજી કેમો આની રીતે નાની રકમોમાંથી મોટી સંસ્થાઓ ચલાવે છે તે આપ જાણો છો. તો આપ જરૂર પ્રયત્ન કરશો. આખી કોમની નજરે આપને કોન્ફરન્સની જરૂરીઆત લાગતી હોય તો આ ખાતાને ફંડથી ભરપૂર કરી દેશો. સુઘને વિશેષ કહેવાની જરૂર ન જ હોય.

મકનજી વૃક્ષભાઈ મહેતા

મોતીચંદ ગિરધરલાલ કાપડીયા

આ. રે. જ. સેક્રેટરીઓ, શ્રી. જૈ. શ્વે. કોન્ફરન્સ.

આ પત્ર મુંબઈની શ્રી જૈન શ્વેતાંબર કોન્ફરન્સ માટે થી કાયમંડ જ્યુબિલી પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ, અમદાવાદમાં પ્રીંટ રેવીનાસ હનનવાલે છાપ્યું અને દરિયાદ નારદવાલ માટે જૈન શ્વેતાંબર કોન્ફરન્સ ક્ષાત્રીય, ૨૦ મુંબઈમાંથી પ્રમદ્દ થી.

॥ नमो विश्वस्य ॥

જૈન યુગ

[શ્રી ૦ જૈન સ્વે ૦ ડૉન્ટર-સત્ત્વ માસિક-પત્ર]

પુસ્તક ૧

અંક ૮

બન્ને ચૈત્ર

૧૯૮૨

માનદ તંત્રી

મોહનલાલ દસીયંદ દેશાઈ

બી. એ. એલએલ. બી.

વકીલ હાઇકોર્ટ, મુંબઈ

શ્રી મહાવીર-જન્મ.

(લેખક—શ્રી જનવિજયજી)

જયહ જગજીવજોળીવિયાળજો જગગુરુ જગાળજો ।
જગનાહો જગબંધુ જયહ જગપિયામહો મયવં ॥
જયહ સુયાળ્પમવો તિથયગરાળમપચ્છિમો જયહ ।
જયહ ગુરુ લોયાળં જયહ મહત્ત્વા મહાવોરો ॥

ચૈત્ર શુદ્ધિ ૧૩ નો દિન મહાવીર-જન્મ દિવસ છે. આજની પુણ્ય તિથિએ સંસારના સર્વ શ્રેષ્ઠો-માંના એક મહાપુરુષનો જન્મ થયો હતો. આજના સ્મરણીય દિવસે એવા મહાપુરુષનો જન્મ થયો હતો, જેણે પરાધીન સંસારને શાશ્વત સ્વાતંત્ર્યનો રાજ-માર્ગ દેખાડ્યો હતો, સત્યના જિજ્ઞાસુએને તેના સાક્ષાત્કારનો યથાર્થ સિદ્ધાંત બતાવ્યો હતો અને દુઃખી દુનિયાને સાચા મુખનો અમેઘ ઉપદેશ આપ્યો હતો. એ મહાપુરુષ તે જૈનધર્મના મહાન્ પ્રવર્તક શ્રમણ ભગવાન્ શ્રી મહાવીર છે. વર્તમાન સૈકાથી પૂર્વે ૨૫મા સૈકાના એક ચૈત્ર શુદ્ધ ૧૩ ના દિવસે, શાત જાતિના ક્ષત્રિય કુલમાં એ મહાપુરુષનો અવતાર થયો હતો. જગતના સનાતન નિયમ પ્રમાણે જેમ દરેક મહાપુરુષના અવતારનું કોઈ વિશિષ્ટ રહસ્ય કે ઉદ્દેશ્ય હોય છે, તેમ ભગવાન્ મહાવીરના જન્મનું પણ તેવું ખાસ રહસ્ય-ઉદ્દેશ્ય હતું. તેમના એ જન્મ-રહસ્યને સહજવા માટે આપણે ભારતવર્ષની તત્કા-લીન પરિસ્થિતિના ઇતિહાસ સરાવરમાં એક કુળજી મારતી જોઈએ. તેમ કરતાં જણાશે કે તે વખતનું ભારતવર્ષ પણ ભગભગ આજની માફક એક પ્રજા-રતી પરાધીનતાની સાંકળથી જકડાયેલું હતું. એ પરાધીનતા તે કેાઈ વિદેશી રાજસત્તારપે ન હતી, પરંતુ સ્વદેશી અંધશ્રદ્ધારપે હતી, સત્તાની શુલાળી કરતાં શ્રદ્ધાની શુલાળી વધારે બંધનકારક અને વધારે સ્વાતંત્ર્યવિચાતક હોય છે. સત્તાની શુલાળીથી મુક્ત થવું સહેલું છે, પરંતુ શ્રદ્ધાની શુલાળીમાંથી મુક્ત થવું કઠિન છે. શ્રદ્ધાની શુલાળીએ સંસારમાં

જેટલો ફોલ અને ઉદ્દેગ મચાવ્યો છે તેટલો સત્તાની શુલાળીએ નહીં. જગતમાં હિંસા અને અધર્મના સામ્રાજ્યનું કારણ મૂળ અંધશ્રદ્ધા જ છે. એવી અંધશ્રદ્ધાની સત્તાથી તે વખતનું ભારતવર્ષ જકડા-યેલું હતું.

ભારતવર્ષ ધર્મપ્રધાન દેશ છે. ભારતની પ્રજાની બહુમત્ય સંપત્તિ તે તેની ધર્મભાવના છે. છે. ધાર્મિક સત્તા એ ભારતીય પ્રજાના મને સર્વો-પરિ સત્તા છે. જેમ એ ધર્મપ્રિયતાએ ભારતવર્ષને સંસારમાં સર્વ શ્રેષ્ઠપણું સમર્થ્યું છે તેમ તેને હીણ-પણું પણ તેને આપ્યું છે. જેમ એક જાતની ધર્મ-પ્રિયતાએ ભારતને જગતના ચુરપટે સ્થાપ્યું છે તેમ બીજી આજની ધર્મપ્રિયતાએ તેને જગતમાં શુભા-મીના આસને પણ બેસાડ્યું છે. એમાંથી પ્રથમ પ્રકારની ધર્મપ્રિયતાને હું આદર્શ શ્રદ્ધાનું નામ આપ્યું છું, અને બીજા પ્રકારની ધર્મપ્રિયતાને અંધશ્રદ્ધા તરીકે જણાવવા ઇચ્છું છું. ભગવાન્ મહાવીરના અવતાર સમયે આદર્શ શ્રદ્ધાનો લોપ થઈ, દેશમાં અન્ધ શ્રદ્ધાનું વાતાવરણ છવાઈ રહેલું હતું. ધર્મચુરુ ક્ષાણ્ણોએ ક્ષણ-ચિંતા છોડી દ્રવ્ય-ચિંતાના મોહમાં સપડાયા હતા, અને તેના લીધે ધર્મચુરુના ઝખ્ખા નીચે તેઓ જાત્યભિમાન કુલાભિમાન અને સત્તા-ભિમાનનાં અનેક છુપાં પહેરણો પહેરી રહેતા હતા. ધર્મ-કર્મની સર્વે સત્તા તેઓ પોતાના કબજામાં કરી બેઠા હતા અને જેઓ તેમના એ ઝખ્ખાને માન આપી તેમનું પ્રભુત્વ સ્વીકારતા તેમને જ તેઓ અસ્તિક કે આર્થપણાનો ખિતાબ આપી તેમના માટે મોક્ષના દ્વાર તેઓ ઉઘાડા રાખતા. તે સિવા-યાના લોકો તેમના મતે શુદ્ધ, માત્ર, અનાર્થ કે નાસ્તિક ગણાતા અને તેઓ મોક્ષના અનધિકારી કહેવાતા. એક તરફ તેઓ આવી રીતે પોતાના

આ બાલ યુવાનવયે દીક્ષા-અભિનિષ્ક્રમણ સ્વી-
કારે છે તે વખતે 'દેવો' કહે છે કે:—

સવ્ય જગજીવહિએ,

ભવન્ ! તિત્ય પવતેહિ. ૨૧૫ આયસ્યક.

—હે ભગવન્ ! સર્વ જગના જીવ હિતાથે તીર્થ
પ્રવર્તવા.

આજ પ્રમાણે નેમિચંદ્ર સૂરિ પોતાના વીર ચરિ-
તમાં જણાવે છે કે:—

હત્યાલંબોડસિ તુમ્,

સામિય ! નિવડન્તયાણુ ભવદ્વે,

સવ્ય જગજીવહિએ,

તા પંદુ ! તિત્ય પવતેહિ. ૨૨૪

—હે સ્વામિ ! ભવદ્વેષમાં પડનારાઓને તમે હસ્તા-
લંબન છો, તો પ્રભુ ! સર્વ જગજીવના હિતાથે તીર્થનું
પ્રવર્તન કરો.

દીક્ષા લેતાં જ મનઃપર્યવ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી તપ-
વિહાર કર્યો. 'ધમ્મો મંગલ મુકિદ્', અર્ધિંસા સંજ્ઞો
તવો'—એ સ્વ-પ્રવચન આચરણમાં મૂક્યું. 'વીરસ્ય
ધેર' તપ'—તે પ્રમાણે શ્રી મહાવીરનું અન્ય તીર્થક-
રોની અપેક્ષાએ અતિ ઉગ્ર-ધેર તપ હતું. આચા-
રાંગ રીકામાં (૨૭૭) જણાવ્યું છે કે:—

સવેસિં તવોકમ્મ

નિરવસગ્ગં તુ વપિણ્ય જિણાણુ,

નવરં તુ વદ્ધમાણુસ,

સોવસગ્ગં મુણેયન્.

—સર્વ જિનોનું તપકમ્ નિરવસગ્ગં (ઉપસગ્ગં વગ-
રનું) વણિત થયેલું છે, બ્યારે વદ્ધમાનનું કેવલ (ઉત્તમ)
સોવસગ્ગં (ઉપસગ્ગં સહિત) ભણ્ડું.

આ તપ કેના ઉપસગ્ગવાળું હતું તે તેમના ચરિ-
ત્રપરથી જણાશે. તે ઉપસગ્ગ સંબંધીનો લેખ મુનિશ્રી
ન્યાય વિજયજી તરફથી આવ્યો છે તે ઉપયોગી છતાં
અતિ લાંબો હોવાથી આ અંકમાં પ્રકટ થઈ શક્યો
નથી તે માટે અમે ક્ષમા કૃત્તીએ છીએ. તે અમે
આવતા અંકોમાં ખંડશઃ પ્રકટ કરીશું.

આવા તપોમય જીવન સંબંધી આચરણક સૂત્ર
ઉપધાન મુત અંકમાં ૨૮૪ ગાથામાં પૃ. ૩૦૦ પર
જણાવેલું છે કે:—

એવં તુ સમણચિત્તં

વીરધેણુ મહાણુભાવેણુ

જં અણુચરિતુ ધીરા

સિવમચ્ચલં જન્તિ નિવ્યાણુ.

—આવી રીતે-આવી વિધિથી મહાનુભાવ વીરવચ્ચ-
મહાવીરે સમ્યક્ પ્રકારે અનુષ્ઠિત કરેલું (ભાવોપધાન-
જ્ઞાનાદિ તપોનુષ્ઠાન) છે, તે અનુચરિત કરવાથી-અનુસર-
વાથી ધીર, શિવ, અચલ એવું નિર્વાણપદ પ્રાપ્ત થાય છે.

આત્મારના અસંયમના જમાનામાં-હડહડતા બડ-
વાદના યુગમાં સાક્ષાત્ સંયમવાતાર-સંયમ મૂર્તિ શ્રી
મહાવીરનું જીવન અને પ્રવચન અતિ ઉપયોગી અને
માર્ગદર્શક થાય તેમ છે. મહાત્મા ગાંધીજીએ અર્ધિંસા-
સંયમનો જે માર્ગ બતાવ્યો છે તે શ્રીમન્ મહાવીર
પ્રભુના ઉપદેશોના સૂક્ષ્મતમ અર્ધિસા માર્ગના ખંડ
રૂપે છે, અને એ પ્રમાણે બતાવી આ યુગને એક
રીતે 'જૈનયુગ' તરીકે ઘણું અંશે પરિણુમાવ્યો છે.

આવા, લલિત વિસ્તરમાં હરિભદ્ર સૂરિ ઉદ્દેશ્યે
છે તેમ;

જો દેવાણુવિ દેવો,

જં દેવા પંજલી નમંસંતિ;

તં દેવ દેવ મહિએ,

સિરસા વદે મહાવીરં.

—જે દેવોના પણ દેવ છે, જેને દેવો અંજલિ-
પૂર્વક (વિનયથી હાથ જોડી) તમે છે, તે દેવાધિદેવ
(ઈન્દ્રાદિ)થી પૂજિત મહાવીરને મસ્તકથી વંદું છું.

તેમને વાંદવાથી ઉક્ત હરિભદ્ર સૂરિ જણાવે
છે તેમ

એકેકાડવિ જુઓકારો,

જિણુવરવસહસ્સ વધ્ધમાણુસ,

સંસારસાગરાઓ

તારેષ નરં વ નારિં વા.

—જિનવર સ્વપ્રભને, વર્ધમાનને એક પણ નમ-
સ્કાર નર કે નારીને સંસાર-સાગરથી તારે છે.

તો આપણે સૌ તે શ્રી મહાવીર પ્રભુને સમજી,
તેમના ચરિત્રને અનુસરી, તેમના ઉપદેશોને આચરી-
તેમને 'ત્રિકાલવંદન' કરી સંસાર-સાગરથી તરી
જઈએ એજ અજિલાયા પૂર્વક આ નિવેદન અમે
પૂર્ણ કરીએ છીએ. તથાસ્તુ.

શ્રી મહાવીર-જન્મ.

(લેખક—શ્રી જિનવિજયજી)

જયહ જગજીવજોનીવિયાળઓ જગગુરુ જગાણદો ।
જગનાહો જગવંધૂ જયહ જગપિયામહો મયવં ॥
જયહ સુયાળવ્વમવો તિથ્યગરાણમપચ્છિમો જયદ ।
જયહ ગુરુ લોચાણ જયહ મહાપ્પા મહાવાંરો ॥

ચૈત્ર શુદ્ધિ ૧૩ નો દિન મહાવીર-જન્મ દિવસ છે. આજની પુણ્ય તિથિએ સંસારના સર્વ શ્રેષ્ઠો-માંના એક મહાપુરુષનો જન્મ થયો હતો. આજના સ્મરણીય દિવસે એવા મહાપુરુષનો જન્મ થયો હતો, જેણે પરાધીન સંસારને શાશ્વત સ્વાતંત્ર્યનો રાજ-માર્ગ દેખાડ્યો હતો, સત્યના જિજ્ઞાસુઓને તેના સાક્ષાત્કારનો યથાર્થ સિદ્ધાંત બતાવ્યો હતો અને કુખી કુનિયાને સાચા સુખનો અગ્રોધ ઉખેશ આપ્યો હતો. એ મહાપુરુષ તે જૈનધર્મના મહાન્ પ્રવર્તક શ્રમણ ભગવાન શ્રી મહાવીર છે. વર્તમાન સૈકાથી પૂર્વે ૨૫મા સૈકાના એક ચૈત્ર શુદ્ધ ૧૩ ના દિવસે, સાત જાતિના ક્ષત્રિય કુલમાં એ મહાપુરુષનો અવતાર થયો હતો. જગત્તા સનાતન નિયમ પ્રમાણે જેમ દરેક મહાપુરુષના અવતારનું કોઇ વિશિષ્ટ રહસ્ય કે ઉદ્દેશ હોય છે, તેમ ભગવાન મહાવીરના જન્મનું પણ તેવું ખાસ રહસ્ય-ઉદ્દેશ હતું. તેમના એ જન્મ-રહસ્યને સદજવા માટે આપણે ભારતવર્ષની તટકા-લીન પરિસ્થિતિના ઇતિહાસ સરોવરમાં એક કુખડી મારવી જોઇએ. તેમ કરતાં જણાશે કે તે વખતનું ભારતવર્ષ પણ લગભગ આજની માફક એક પ્રકારની પરાધીનતાની સાંકળથી જકડાયેલું હતું. એ પરાધીનતા તે કોઇ વિદેશી રાજસત્તાએ ન હતી, પરંતુ સ્વદેશી અંધશ્રદ્ધારૂપ હતી, સત્તાની શુલાભી કરતાં શ્રદ્ધાની શુલાભી વધારે બંધનકારક અને વધારે સ્વાતંત્ર્યવિધાતક હોય છે. સત્તાની શુલાભીથી મુક્ત થવું સહેલું છે, પરંતુ શ્રદ્ધાની શુલાભીમાંથી મુક્ત થવું કઠિન છે. શ્રદ્ધાની શુલાભીએ સંસારમાં

જેટલો ક્ષોભ અને ઉદ્વેગ મચાવ્યો છે તેટલો સત્તાની શુલાભીએ નહીં. જગતમાં હિંસા અને અધર્મના સામ્રાજ્યનું કારણ મૂળ અંધશ્રદ્ધા જ છે. એવી અંધશ્રદ્ધાની સત્તાથી તે વખતનું ભારતવર્ષ જકડા-યેલું હતું.

ભારતવર્ષ ધર્મપ્રધાન દેશ છે. ભારતની પ્રજાની બહુમત્ય સંપત્તિ તેની ધર્મભાવના છે. ધાર્મિક સત્તા એ ભારતીય પ્રજાના મને સર્વો-પરિ સત્તા છે. જેમ એ ધર્મપ્રિયતાએ ભારતવર્ષને સંસારમાં સર્વ શ્રેષ્ઠપણું સમર્પ્યું છે તેમ તેને હીણ-પણું પણ તેને આપ્યું છે. જેમ એક જાતની ધર્મ-પ્રિયતાએ ભારતને જગતના શુરપદે સ્થાપ્યું છે તેમ બીજી આજની ધર્મપ્રિયતાએ તેને જગતમાં શુધ્ધ મીના આસને પણ બેસાડ્યું છે. એમાંથી પ્રથમ પ્રકારની ધર્મપ્રિયતાને હું આદર્શ શ્રદ્ધાનું નામ આપું છું, અને બીજા પ્રકારની ધર્મપ્રિયતાને અંધશ્રદ્ધા તરીકે જણાવવા ઇચ્છું છું. ભગવાન મહાવીરના અવતાર સમયે આદર્શ શ્રદ્ધાનો લોપ થઇ, દેશમાં અન્ધ શ્રદ્ધાનું વાતાવરણ છત્તાઇ રહેલું હતું. ધર્મશુર આદ્યજ્ઞાએ જ્ઞહ-ચિંતા છોડી દ્રવ્ય-ચિંતાના મોહમાં સપડાયા હતા, અને તેના લીધે ધર્મશુરના ઝળલા નીચે તેઓ જાત્યભિમાન કુલાભિમાન અને સત્તા-ભિમાનનાં અનેક છુપાં પહેરણા પહેરી રહેતા હતા. ધર્મ-કર્મની સર્વે સત્તા તેઓ પોતાના કર્મજનમાં કરી બેસા હતા અને જેઓ તેમના એ ઝળલાને માન આપી તેમનું પ્રભુત્વ સ્વીકારતા તેમને જ તેઓ આસ્તિક કે આર્યપણાના ખિતાબ આપી તેમના માટે મોક્ષના દાર તેઓ ઉઘાડા રાખતા. તે સિવાયના લોકો તેમના મતે શુદ્ધ, વ્રાત્ય, અનાર્ય કે નાસ્તિક ગણાતા અને તેઓ મોક્ષના અનધિકારી કહેવાતા. એક તરફ તેઓ આવી રીતે પોતાના

વિરોધીઓને તિરસ્કારતા અને ખીછ તરફ તેઓ પોતાના ભક્તોને પણ યત્ન-યાગના મહાન આડ-ખરો અને દક્ષિણાના જપ્તરૂપે કરોથી અપ્રીતિ ઉપજવતા હતા એ પ્રત્યક્ષ બારતવર્ધનો આશ્રય લેવા આવતી તેમને અસ્પૃશ્ય અને અયોગ્ય કહી-ધર્મ અને જ્ઞાનના અનધિકારી બતાવી મનુષ્ય-તાની કેટિમાંથી પણ બદિષ્ટ કરતા-કરવતા. અથ્થ મેધ, છાગમેધ, ગામેધ, નરમેધ જેવા હિંસક યજ્ઞોમાં જીવહાત કરી સદય અને ઉદાર આર્યોનાં અંતઃકરણ હુલાવતા. દેશમાં આવી રીતે અંધશ્રદ્ધાના યોગ દેવ ક્રોશ અને ધૂણાની ભાવના સર્વત્ર ફેલાઈ રહી હતી અને ધર્મના નામે અધર્મનું રાજ્ય ચાલી રહ્યું હતું. એવા જ સમયમાં બચવાન મહાવીરનો જન્મ થયો હતો. આર્ય પ્રજાનું ધર્મના નામ નીચે આવું અધ-મોચરણ જોઈ તેમનું મન બહુ ઉદ્વિગ્ન થયું. અન્ધ-શ્રદ્ધાના બધી ચચોસા લોકોને પોતાના અંદરિક સુખ માટે અસંખ્ય પ્રાણીઓના સંહાર કરતા જોઈ તેમનું દયાનું હૃદય થરથરી ઉઠ્યું. તેમના અગાધ અંતઃકર-ણમાંથી ઉડા પવન ઉઠ્યો કે—

“શુભ્રાદિ ભત્તિપવરસહા ! સપલ જગત્કૃતિવ દિવ પવસેદિ ધર્મભતિયં. દિવ સુપ નિરસેયસકરં સવ્યલોએ સવ્યજવાણું બવિરસહ જિ ॥

“હે દાનિયવરચેટ ! ઉઠ, જગત્તા શ્રવેના હિ-તાયે ધર્મ તીર્થ પ્રવર્તીય ! તારા ધર્મ બધા શ્રવેને દિત, સુખ અને નિશ્ચેયસકર થશે !” પોતાના અંત-કરણમાં ઉઠેલા આવા અવાજને ગાન આપી એ દાનિયકુલ તૈતાએ સર્વસ્વનો ત્યાગ કરીને અને પૂર્ણ નિર્જન્ય બની જગત્તા ઉદારનો માર્ગ જોણી કાઢવા માટે નિર્ભયનેલી ગદન ઝાડિયોનો આશ્રય લીધો. સાદા બાર વર્ષની ધીર તપશ્ચર્યાના અંતે એ મહાવીર નરને મુક્તિનો માર્ગ પ્રત્યક્ષ જણાયો અને પછી તદ-નુસાર જીવનના છેલ્લા ૩૦ વર્ષો સંધી સતત પરિ-બ્રમણ કરી આર્ય પ્રજાને તેમણે પોતાના મોક્ષમા-ર્ગનો સાચો સદ્બોધ આપ્યો. તેમણે જગતને પોતાના પેશામો આપનાં, અન્ધશ્રદ્ધાને દૂર કરવા માટે કહ્યું કે—

‘સતત મૂઢે ધર્મમ્ જ્ઞામિન્નજ્ઞાતિ’

(અન્ધશ્રદ્ધાળુ ધર્મને બાણી રાહતો નથી) બાલ્યભિમાનને દૂર કરવા માટે જણાવ્યું કે—

‘જો હીણું, જો અતિરિતે’

(જગતમાં કોઈ ઉંચ કે નીચ નથી.)

સંસારમાં સર્વ પ્રાણિયોને પોતાનું હવિત પ્રિય હોય છે—માટે કોઈને પણ દુઃખ ન આપવું જોઈએ, તેવા અહિંસાના મહાન સિદ્ધાન્તને સમગ્રવર્તનાં કહ્યું કે

“સવ્વે પાણા પિયાઉયા, સુહસાયા, દુઃખપડિ-ફૂસા, અપિયવહા, પિયજીવિણે, જીવિઉકામા । જ્ઞાતિવાએઃ કિયણું ।”

‘સર્વ પ્રાણિયોને આયુષ્ય પ્રિય છે. સર્વ સુખને ઇચ્છે છે, દુઃખ બધાને પ્રતિકૂલ છે, ધન બધાને અપ્રિય છે, હવિત સૌને પ્રિય છે. સર્વ જીવવા ચાહે છે. તેથી કોઈને મારવું કે દુઃખ નહોં આપવું.’ અહિંસાના સિદ્ધાન્તને આવી સરલ; સાદી, સ્વાભા-વિક અને સત્ય રીતે સંસારમાં ખીગ કોઈએ સમ-જાણ્યો હોય તેમ અમારી જાણમાં નથી.

આત્મસંયમ અને બન્ધ-મોક્ષના દૃઢરૂપને સ્પષ્ટ કરતાં એ વીર જણાવ્યું કે—

“પુરિસા ! અતાણુમેવ અભિજિગિજ્ઞ, એવં દુઃકખા પમોકખસિ—બ-ધમોકખો ચ દુઃજઞ અજજ-ત્યમેવ ।”

‘હે પુરુષ ! તું તારા આત્માનેજ આશા તૃપ્તિ-થી દૂર રાખ, જેથી દુઃખથી મુક્ત થશે—બન્ધ અને મોક્ષ એ બંને તારા અંતરમાંજ છે’ વ્યક્તિ કે રાષ્ટ્રના ઉદાર માટે તેમણે જે એ માર્ગ બતાવ્યો છે તે પૂર્ણ સત્ય અને સનાતન છે. પુરુષ કે દેશને બન્ધનમાંથી મુક્ત કરનાર અન્ય કોઈ નથી પણ કેવલ આપણું પોતાનું જ સત્યઝર્જન, જ્ઞાન અને આચરણ છે. શુદ્ધ શ્રદ્ધાસ્ત્રવંક, સદસદ્વિવેકસુદ્ધિને જાગૃત રાખી જો આપણે સદાચારનું યથાર્થ પાલન કરીશું તો અવશ્ય પરાધીનતામાંથી મુક્તિ મેળવીશું.

એજ એ મહાવીરનો આર્ય પ્રગતે એક, નિત્ય અને અમોઘ ઉપદેશ છે.

એ ઉપદેશની મહત્તા આપણને જેટલી આજે જણાય છે તેટલી લાગ્યેજ અન્ય કોઈ સમયે જણાઈ હોત. મોક્ષમાર્ગના એ મહાન ઉપદેશ લગવાનું મહાવીરના સિદ્ધાન્તો અને સત્યોને યથાર્થ સ્વરૂપમાં જનતા આગળ મુકવા માટે અને જૈન સમાજને

પણ પોતાના એ પરમ પિતાના વીરત્વનું ભાન કરાવી, તે પ્રમાણે પોતાનું કર્તવ્ય બજાવવા માટે, તૈયાર કરવાના ઉદ્દેશથી આજે તે મહાપુરુષના પવિત્ર અને ઉત્સાહપ્રેરક ચરિત્રાંશોથી અંકિત એવા આ અંકનું પ્રકાશન થાય છે.

['મહાવીર' પત્રના જન્મ સમયે લખેલ, અને તેમાંથી ઉદ્ધૃત. તંત્રી.]

વીર સ્તુતિઓ.

૧

અશોકમીશતમઃસમૂહ-

સુધાય ભારવાનિવ દીપ્તતેજઃ ।

પ્રકાશિતાશૈવજગત્સ્વરૂપઃ

પ્રભુઃ સ જ્યાન્નિજન વર્ધમાનઃ ॥

—મલયગિરિ-સપ્તતિકા-મંગલાચરણ.

—જે સર્વ કર્મોના અંશ રૂપી અંધકારના સમૂહના ક્ષય માટે દીપ્તનું જેનું તેજ છે એવા સૂર્ય રૂપ છે અને જેણે સર્વ જગતનું સ્વરૂપ પ્રકાશિત કર્યું છે એવા વર્ધમાન જિન જીવન્ત રહ્યા.

૨

નિરૂપમ મનન્તમનધં.

શિવપદમધિરૂઢમપગતકક્કં ।

દર્શિતશિવપુરમાર્ગે,

વીરજિન' નમત પરમશિવ' ॥

—મલયગિરિ-સપ્તતિકા પ્રશસ્તિ.

—નિરૂપમ, અનન્ત, અનધ-નિબધાપ, શિવપદ પર આરૂઢ થયેલા, નિષ્કલંક, જેણે શિવપુરનો માર્ગ ખતાવ્યો છે એવા પરમશિવ વીરજિનને નમસ્કાર કરે.

૩

નમો દુર્વાશરાગાદિ-

વૈરિયાર નિવારિણે ।

અર્હતે યોગિનાથાય,

મહાવીરાય તામિતે ॥

—હેમચંદ્રજી.

—દુઃખે કરી નિવારાય એવા રાગાદિ શત્રુઓના સમૂહને નિવારનાર, અર્હત યોગિનાથ, તારક મહાવીરને નમસ્કાર.

૪

ન વેદ સિદ્ધાર્યભવોપિ યઃ સ્વયં,

ચકાર સિદ્ધાર્યભવત્વમાત્મનઃ ॥

સુસંવરઃ સંવર વૈરિનિર્જવાલ,

સસંમદં વીર જિનસ્તનોત્તુ વઃ ।

—સુનિભદ્ર કૃત શાન્તિ ચરિત.

—પોતે સિદ્ધાર્યભવ (સિદ્ધાર્ય રાગના પુત્ર) હોવા છતાં તે ન ગણકારતાં પોતાની મેજેજ પોતાનું સિદ્ધાર્ય ભવત્વ (જેણે અર્થ સિદ્ધ કર્યો એવા સિદ્ધ

યંતુ' હોવાપણું-અર્થસિદ્ધિ-મોક્ષ મેળવવાપણું) પ્રાપ્ત કર્યું; સંવર (કર્મનાં આવરણોના અટકાવ)ના વેરી એવા આશ્રવ (કર્મનાં આવવાનાં દારો) પર વિજ્ય મેળવી પોતે સુસંવર (સમ્યગ્ગરીતે જેણે સંવર કર્યો છે એવા) થયા, તે વીરજિન આપણું કદ્યાણ કરો.

૫

યસ્યોપદેશપદમવગત્ય નિત્ય

મુક્તિશ્રિયં તતુત્તુતઃ સપદિ શ્રયન્તે ।

સ્વર્ભૂતૃવઃ કમલકોશવિકાસનૈક-

પ્રદોતનઃ સજ્યતાગ્નિજન વર્ધમાનઃ ॥

—રામભદ્ર કૃત પ્રભુદરૌહિણ્ય નોટક.

—જેના ઉપદેશ-પદને જાણીને શરીરધારી-શ્રવે મુક્તિશ્રી લક્ષ્મીને એકદમ નિત્ય મેળવે છે, તે સ્વર્ભૂતૃવ-શ્રુતૃવ-શ્રુતૃવ (સરખાવો આશ્રણોની ગાપત્રી 'શ્રુતૃવ'સ્વસ્ત-સવિતુર્વરેણ્ય' ભર્ગો દેવસ્ય ધીમહિ ધિયો યો નઃ પ્રચોદયાત.)-ના કમલકોશને વિકસાવનાર પ્રદોતન-સૂર્ય રૂપ જિન વર્ધમાન જય પામે.

૬

જયતિ વિનિર્જિનરાગઃ

સર્વસાશ્વિદશકૃતપૂજઃ ।

સદ્ભૂતવસ્તુવાદિ,

શિવગતિનાથો મહાવીરઃ ॥

—જેણે રાગ શ્રવ્ય છે, જે સર્વજ છે, જેની દેવતાએ પૂજા કરી છે, જે સદ્ભૂત વસ્તુવાદી, અને શિવગતિના સ્વામી છે તે મહાવીર જય પામે.

૭

સદ્બીનાં સમસ્તાશી,

ગોભિર્ધસ્ય પ્રકાશિનાઃ ।

તં નત્વા શ્રી મહાવીર-

તિગ્મરશ્મિં તમેગપદં ॥

—અભયદેવ સૂરિ પંચાશક વૃત્તિ.

—જેણે સમ્યગ્દષ્ટિના સમસ્ત અર્થો વાણીથી પ્રકાશેલ છે એવા તમેગપદારી, તિગ્મરશ્મિ-પ્રખર તેજવાન મહાવીરને નમન કરીને.

૮

ચન્નકાટિવિધટનચંચલી-

કૃતસુરાચલવીરજગદ્ગુરો ।

ત્રિભુવનાશિવનાથ વિદ્યો જિન

પ્રભવતે ભવતે ભગવન્નમઃ ॥

—ચરણની અણીએના ઘસવાથી સુરાચલ-મેરુ પર્વત કીધો ચંચલ-ચપલ જેણે, એવા શ્રી વીર ! જગદ્ગુરુ ! ત્રણ ભુવનના અશિવને નસાડવાની-નાથ કરવાની વિધિમાં સમર્થ એવા હે જિન ! હે ભગવન્ ! આપને નમસ્કાર હો.

—જિનપ્રભ સૂરિ.

૯

દાણાણ સેટું અભયરૂપયાણું,

સચ્ચેસુ યા અણુવજ્જન વયંતિ ।

તવેસુ યા ઉત્તમ અચ્ચેરં.

લોચુતમે સમણે નાયપુત્તે.

—જેમ સર્વદાનમાં અભયદાન શ્રેષ્ઠ છે, સત્ય વચનોમાં જેમ અનવચ-દોષ કે પાપરહિત વચન શ્રેષ્ઠ છે, સર્વ તપોમાં જેમ બ્રહ્મચર્ય શ્રેષ્ઠ છે, તેમ અમણુ સાતપુત્ર (મહાવીર) લોકોત્તમ છે.

—સૂતકૃતાંગ વીરસ્તુતિ ગાથા ૨૩.

હિતશિક્ષા સ્વાધ્યાય.

મંગલકરણ નામીને ચરણ, જનમ મરણ ચિહ્ન ઈર્ષદરણ;
 જીવ જગાવે હવે આપણો, ઇણે સંસારે રસીઓ ધણો. ૧
 જીરિયે જીવ તું સતો ભજિ, જઈ જનવરને પાએ લાજિ;
 વિક્રયા વાતવણો રસ છાડિ, અરિહંતધ્યાન સમકિત મુહમાંડિ.
 સત્ય સીધ પાલે આતમા, પાપે ભયસ નરમે સાતમા;
 દેવ પૂજે શુરને ધે દાન, કરિ પડિકમણું કરિ પયખાણુ. ૩
 ધર્મ કરતાં દિન બહુ ચંદે, પોરસિ કરે તો પોતે પડે;
 વિશુ પયખાણુ દિન બહુ ગયો, કંઈરે જીવ ગોરપરિ રહો.
 બિહુ ધરી દિન વ્યાવ કીજીઈ, અણગલ પાણી નવિ પીજીઈ;
 રાતે કરે ત્રિવિકાર ચોવીહાર, ભણે ચિંતે અધિર સંસાર.
 વહેણે હશે રાતિ પાછલી, સામાયક તું લેને વલી;
 પહેલું લેને દેવશુર નામ, ભેષ પૂજ કરજ્યે કામ. ૫
 છાંણું ઇષણુ નિત સોપાઈ, ચૂસો દાંડી પછે પંજીઈ;
 ધરી જીવલ ભેગે ધણું, દીવે મેહડે નિત દાંડણું. ૭
 રે જીવ પહેલું ફેડે જઈ, ચૈત્ય વંદન કરે એકમનો યજ;
 પછે વંદે શુરના પગ બિહૂને, ધર્મવિચાર મુણે શુર કંડે. ૮
 સંધ્ય અધર્મો દેમે જિહાં, નીચું સિર નામે વલી તિહાં;
 વિનય વહે વડાનો ધણો, પંચ પવં કરે એકસણો. ૯
 પ્રહ બિહને પદયું ગણે, ધણું સંભાલે કેહસું મમ વડે;
 નોકરવાલી એક બે શુણે, વાત વાત કેહની મમ મુણે. ૧૦
 મનગમતો વલી સાચો ભાખિ, મબરીસ કેહની દડી સાખિ;
 ગાદિ મ બોલીસ રાતિ પાછલી, સૂતો મ જગાડીસ કેહને વલી.
 થોડાથી વાત ધણી મ ભેડિ, અરેખાઈ અધિકરી છાડિ,
 રે-જીવ મ કરીસ કેહની તાતિ, દૂડા કજક સહે પાંચ સાત.
 લોક અપચદ વણો ભય ધરે, દૂડા સાચા સગ મત કરે;
 વાલ સાહમું ભેધને જિમે, સારેપસિં (સરપસિં) રામતિ
 મતિ રમે.

પાણી મ પીને કંચે મુખે, દુખીઓ થાઈ પરાધ દુખે;
 નીવ કૂલ મયંચે સેવાલ, નાચ ગીતના ભેળાં યાલિ. ૧૪
 ફેવકૂલ કાચું નવિ છૂટીઈ, થાપણુ રણું દેઈ છૂટીઈ;
 પાસી દેખી નીચું ભેઈ, પડ્યો વીસર્યો મ લેખ્યો કાચ.
 આલિઆત ન હીનું કહી, કઠોલમાં મ નિમરચો કહી;
 નિજ શુણુ દાંડી પરશુણુ બોલિ, મરમ મોસા કેહનાં મમ બોલિ.
 મન ચંતનાં ભામાં છાડિ, જડીબૂટી મમ આણે બોલિ;
 સરખ્યો નિમિત્ત ઠણો નવિ ટલે, ચિંતાઈ ચિંતવીકે ફેલે, ૧૭
 મ કરીસ કેહસું કલક વિવાદ, આરતિ રદ લેવે વિષવાદ;
 હરખ થયાટ છીઈ મમ ધરે, નિરતિ વિરત ખિમા આદરે;
 રે જીવ ભૂભેષ પગ મૂકિ, રે જીવ રજ ધાલી ભૂઈચૂકિ;
 આવત ઉઠત બેસત સયણુ, મત બોલે બ્રમાડે વચણુ. ૧૯
 છતે આલે વડવાડિ મ ધાલિ, ગોરે બોલે ગોરે ચાલિ;
 ચૂડી ગંધે નાક મ મોડિ, આખાં ફલ રાધ્યે હોઈ બોલિ.
 છાંડું લીપું દીપું માન, ખાપું પીપું કહે નિર્ધાન;
 થોડું સજે થોડું જિમે, થોડું બોલે થોડું ભમે. ૨૧
 બે જણુ વાત કરતાં હોયે જિહાં, ત્રીજો હશે મતરહેન્યો તિહાં
 નવિ રહીઈ કાઈ કરતો હોઈ ગાદિ, વિરજ મ બોલીસ કેહને હોઈ
 નિમુણી વાત કાને કેહતણી, આંખે દેખી પરતિખ ધણી;
 કેહનો કહો પાછો મત કહે, ચૈત્ર કરી અણુચોલ્યો રહે.
 આપનિંદા પરનિંદા ભણે, બાપ્યાં તરસ્યાં કાલે ધાન;
 રૂડાં કઠિણ કેહસું મત બોલિ, બોલો અધિકો કિમે મ તોલિ.
 શુણુ કીધો પરનો ભણીઈ, આપણુપું નવિ વખાણીઈ;
 વિજયસદની એ સીખ કરે, ગરસવાસ તે નહી અવતરે. ૨૫
 વિજયસદ (વિ. ૧૫ મું શતક).

ભગવાન મહાવીર અને જમાલિના મતભેદનું રહસ્ય.

તુલના.

[લેખક—પંડિત સુખલાલભ.]

જેમ શુદ્ધ ભગવાનના અનેક હરીફોમાં એક હરીફ તેમનો શિષ્ય દેવદત્ત હતો તેમ ભગવાન મહાવીરના પણ અનેક હરીફોમાં એક હરીફ તેમનો શિષ્ય જમાલિ હતો. આ દેવદત્ત અને જમાલિ વચ્ચે કેટલુંક સામ્ય હતું. આ સામ્ય બહુનાથી ભગવાન મહાવીર અને જમાલિ વચ્ચેના મતભેદના આંતરિક કે બાહ્યકારણો ઉપર કેટલોક પ્રકાશ પડવાનો સંભવ છે. તેથી પહેલાંજ તે જણાવી દઇએ. દેવદત્ત ક્ષત્રિય અને જમાલિ પણ ક્ષત્રિયજ. દેવદત્ત શિક્ષક સ્થિતિમાં શુદ્ધ ભગવાનનો શિષ્ય હતો અને સાંસારિક સ્થિતિમાં પણ તેઓનો સંગોજ હતો. જમાલિ પણ ભગવાન મહાવીરનો શિષ્ય અને સંગો હતો. ફેર એટલો કે દેવદત્ત શુદ્ધનો સાંગોજ હતો. અને જમાલિ મહાવીરનો ભાણેજ તથા જમાલિ હતો. સંગો અને શિષ્ય છતાં દેવદત્તને શુદ્ધ ભગવાનના શિષ્ય વર્ગમાં પ્રધાનપદ મળ્યું હતું. જમાલિના સંબંધમાં પણ તેમજ હતું. સગપણને લીધે મહત્તા પારખવાની સામાન્ય ઉણપ, જન્મસિદ્ધ ક્ષત્રિય સ્વભાવની ઉમતા અને પોતાના ગુરુ સમક્ષ પોતાં સિવાય બીજાઓનું પ્રધાનપણું—આ ત્રણે કારણો જોનાથી સામાન્ય રીતે મતભેદનો વધારે સંભવ છે તે દેવદત્ત અને જમાલિમાં સંભાવ હતો. તે બંનેને લગતી જે હકીકત મળે છે તે ઉપરથી એ વાત બહુ સકાય તેવી છે. જેવી રીતે દેવદત્તે અનેક પ્રપંચો રચી શુદ્ધને મારવા કોશિય કરી હતી તેવું જમાલિએ કાંઈ પણ કર્યું હોય તે માટે એક પણ પ્રમાણ નથી છતાં એટલું ખરું કે દેવદત્તે અને જમાલિએ પોતપોતાના ગુરુ વિરુદ્ધ પોતપોતાનો ખાસ અનુયાયિ વર્ગ રચાવ્યો હતો. દેવદત્ત અને જમાલિ પછી તેઓનો અનુયાયિવર્ગ કે તેઓના પંથનું સાહિત્ય કાંઈ પણ રહ્યું હશે તેમ માનવાને પ્રમાણ

નથી. દેવદત્તનો ઉલ્લેખ જૈન કે વૈદિક સાહિત્યમાં ક્યાંય નથી. માત્ર બૌદ્ધ સાહિત્યમાં છે. જમાલિનો ઉલ્લેખ પણ માત્ર જૈન સાહિત્યમાં છે. બૌદ્ધ સાહિત્યમાં દેવદત્તને સૌથી પહેલાં સંબંધેદક કહ્યો છે. જૈન સાહિત્યમાં પણ જમાલિને પ્રથમ 'નિહવ' કહ્યો છે. સંબંધેદક અને નિહવ બંને શબ્દનું તાત્પર્ય એકજ છે. દેવદત્ત અને જમાલિ એ બંને પોતપોતાના ગુરુની હયાતીમાંજ કાળધર્મ પામ્યા હતા.

વૈદિક અને બૌદ્ધ સાહિત્યમાં તો જમાલિનો ઉલ્લેખ નથીજ પણ જૈન સાહિત્યમાં સુદ્ધ તેનો ઉલ્લેખ એકપાક્ષિજ છે. દિગંબરીય સાહિત્યમાં જમાલિનું મહાવીરના જન્મતારણે વર્ણન ન હોય તે સ્વાભાવિક છે, કારણકે દિગંબરો મહાવીરને અવિવાહિતજ માને છે. પણ મહાવીરના ભાણેજ તથા શિષ્યરૂપે પણ જમાલિનું વર્ણન દિગંબરીય સાહિત્યમાં નથી એ વાત શ્વેતાગર અને દિગંબર સાહિત્યના મૌલિક અભ્યાસી માટે ખાસ અર્થસૂચક છે.

જવન સંબંધી સાહિત્ય.

શ્વેતાગર સાહિત્યમાં અંગ અને ઉપાંગ એ બંને પ્રકારનાં શાસ્ત્રો પ્રાચીન ગણાય છે. તે બંનેમાં જમાલિનો ઉલ્લેખ છે. સ્થાનાંગ નામના ત્રીજા અંગમાં—સાતમા સ્થાનકમાં (પૃ. ૪૧૧ સૂ. ૫૮૭) નિન્દવો (એટલે મહાવીરની આરાતના ઉત્થાપકો) ના ઉલ્લેખમાં જમાલિનું પ્રથમજ નામ આવે છે. ઔપપાતિક નામના ઉપાંગમાં પણ જમાલિનો નિન્દવ તરીકે ઉલ્લેખ છે. આવરયક નિયુક્તિ, વિજેયાવરયક લાખ વિગેરે પાછળના ગ્રંથોમાં તેનું વર્ણન નિન્દવ તરીકેજ આવે છે, પણ વધારે વિસ્તૃત અને વધારે,

માહિતી આપનારે વર્ણન તો જલગવતી નામના પાંચમા અંગના નવમા શતકમાં તે ત્રીશમા હેરશકમાં છે. તે સમય વર્ણન આપવાનું આ સ્થળ નથી. માત્ર પ્રસ્તુત લેખના મૂળ વિષયમાં ઉપયોગિ થાય તેવી દૃષ્ટિથી અને તે વખતની સામાજિક મર્યાદા, ધાર્મિક જીવન અને તત્ત્વજ્ઞાનની માન્યતા બાલુષામાં ઉપયોગી થાય તે દૃષ્ટિથી જમાલિના જીવનદૃષ્ટિનો કેટલાક ભાગ અહિં આપવો આવશ્યક છે.

જીવનવૃત્તા.

ક્ષત્રિયકુમાર જમાલિ એ, મહાવીરના જન્મ-સ્થાન ક્ષત્રિયકુળનો નિવાસી હતો. તે મહાવીરની બહેન પ્રિયદર્શિનાનો પુત્ર અને મહાવીરની પુત્રી સુદર્શિનાનો પતિ હોઈ મહાવીરનો બેરહે સંગો હતો. એ મહેરા રાજા ન હતો. છતાં વૈભવશાળી તો હતોજ એક વખતે શ્રમણ ભગવાન મહાવીર ક્ષત્રિયકુળની બહાર ચેત્યમાં (ઉઘાનમાં) પધાર્યા. તેઓને વંદન કરવા અનેક લોકોની જેમ મોટા દાંડમાં સાથે તે ઉઘાનમાં આવ્યો. ભગવાન પાસે ધર્મેપદેશ સાંભળ્યો અને તેથી આકર્ષાયો. પહેલાં તો તેણે ભગવાનને કહ્યું કે હું નિર્ઝેષપ્રવચન એટલે આપનું શાસન સ્વીકારું છું કારણકે તે મને રમે છે; પછી તેણે લિહુ યવાની ઇચ્છા પણ પ્રકટ કરી. શ્રમણ ભગવાને તે માટે જરાએ દીલ ન કરવા કહ્યું કે તુરંતજ લિહુપદ માટે અનુ-મતિ મેળવવા જમાલિ ઘેર આવ્યો અને માતાપિતાને તે માટે બહુ વિનવ્યા. પુત્રના તીવ્ર વૈરાગ્યની ખાત્રી છતાં છેવટે માતાપિતાએ લિહુપદ માટે પોતાની ન છુટકે અનુમતિ આપી. મહેાડી ધામધુમ પૂર્વકે જમાલિએ ખીજ પાંચસો પુરગો સાથે શ્રમણ ભગવાન પાસે દીક્ષા લીધી અને અધ્યયન રાર કર્યું. ટુંક વખતમાં સામાયિકાદિ અગ્યાર અંગો શીખી ગયો અને પછી અનેક પ્રકારે ઉપવાસોના તીવ્ર તપોબ્રતથી આત્માને ઉજાત કરતો વિચરવા લાગ્યો. ક્યારેક જુદા વિચરવાની ઇચ્છાથી જમાલિએ શ્રમણભગવાન પાસે પાત્રીને વંદનપૂર્વકે કહ્યું કે ભગવન! હું પાંચસો

લિહુકો સાથે આપની અનુગા પૂર્વકે જુદો વિચરવા ઇચ્છું છું. શ્રમણ ભગવાને મૌન સ્વીકાર્યું ને તેથી મારગશૂનો સ્વીકાર ન કર્યો. ત્રણવાર પુછ્યાં છતાં પણ જ્યારે શ્રમણ ભગવાને મૌન ન તોડ્યું ત્યારે છેવટે જમાલિ પોતાના પાંચસો સહચારી લિહુકો સાથે છુટો પડી સ્વતંત્ર વિચરવા લાગ્યો. અને વિચરતાં વિચરતાં આવસ્થામાં આવી પહોંચ્યો.

નીરસ, રૂઝ, તુચ્છ અને અનિયમિત ખાનપાનથી તેને જ્યારે આવ્યો. પિત્તજ્વરથી બહુ વેદના થતાં તેણે આરામ માટે સહચારી લિહુકોને શય્યા પાથરવા કહ્યું. લિહુકોએ વિનય પૂર્વકે તેની આજ્ઞા સ્વીકારી. જ્વરની તીવ્ર વેદનાથી વ્યાઘ્ર થયેલ તેણે તુરંતજ ફરીથી લિહુકોને પુછ્યું કે શું શય્યા કરી કે કરી છો? લિહુકોએ ઉત્તર આપ્યો શય્યા લઈ ચર્ધ નથી પણ થાય છે. આ ઉત્તર સાંભળી જમાલિને વિચાર થયો કે શ્રમણભગવાન એમ કહે છે કે ‘જે કર્મ ચલિત થતું હોય, ફીણ થતું હોય, અથવા આત્માથી છુટું પડતું હોય તે ચલિત થયું, ફીણ થયું, આત્માથી મુક્ત થયું કહી શકાય’ એ કથન મિથ્યા છે કારણ કે એ કથન અનુભવથી વિરદ છે. આવો વિચાર આવતાં જ તુરંતજ તેણે સહચારી લિહુકોને બોલાવ્યા અને કહ્યું કે ‘જુઓ શ્રમણ ભગવાન કહે છે કે જે કર્મ ચલિત થયા, ફીણ થયા અને વિપાક આપી આત્માથી છુટું રાખો તેને ચલિત થયું, ફીણ થયું, છુટું થયું એમ કહી શકાય. આ કથન કેટલું અનુભવ વિરદ છે? તમે સંચારો કરો છો ત્યારે તેને કયો એમ નથી કહેતા પણ કરીએ છીએ એમ કહો છો અર્થાત્ આહ ક્રિયાને ચાલુજ માનો છો, પૂર્ણ નથી માનતા અને શ્રમણ ભગવાન તો ચાલુ ક્રિયાને પણ પૂર્ણ કહે છે. આ કથન ખરેખર અનુભવ વિરદ છે.”

આ વિચાર જમાલિ પાસેથી સાંભળતાંજ તે કેટલાક લિહુકોને પસંદ આવ્યો પણ કેટલાકને પસંદ ન આવ્યો. જેઓને પસંદ આવ્યો તેઓ જમાલિ સાથે રહ્યા અને ખીજ તેનાથી છુટા પડી શ્રમણભગવાનને જઈ ગયા.

આ વખતે શ્રમણભગવાન ચંપાનગરીમાં હતા. જ્વર-મુક્ત થઈ શકિત મેળવ્યા પછી જમાલિ પણ શ્રમણ-ભગવાન પાસે આવ્યો અને વંદન નમસ્કાર કર્યા સિવાય એમજ ઉભો રહી કહેવા લાગ્યો કે જેમ તમારા અન્ય શિષ્યો અપૂર્ણ અવસ્થામાં તમારાથી છૂટ્યા પડ્યા અને પાછા અપૂર્ણ સ્થિતિમાંજ તમારી પાસે આવ્યા છે તેમ હું નથી આવ્યો. હું તો અર્ધત જિન, સર્વત, અને પૂર્ણ થઈ આવ્યો છું. આ સાંભળી શ્રમણ ભગવાનને પાસે બેઠેલ તેઓના પ્રધાન શિષ્ય ઝોતમે જમાલિને કહ્યું કે, જે તું સર્વત હોય તો 'લોક શાશ્વત છે કે અશાશ્વત ?' તેમજ 'જીવ શાશ્વત છે કે અશાશ્વત ?' એ એ પ્રશ્નોના ઉત્તર આપ. જમાલિ વિચારમાં પડી ગયો અને ઉત્તર ન આપી શક્યો એ જોઈ શ્રમણ ભગવાને કહ્યું કે 'જમાલિ, મારા ધણાં છદ્મચ (અસર્વત) શિષ્યો છે જેઓ આ પ્રશ્નોના ઉત્તર મારી પેઠે આપી શકે છે. છતાં તેઓ તારી પેઠે પોતાને સર્વત નથી કહેતા એમ કહી શ્રમણભગવાને તે પ્રશ્નોના ઉત્તર આ પ્રમાણે આપ્યો. લોક અને જીવ શાશ્વત પણ છે કારણકે તે ઉત્પન્ન કે નષ્ટ થતા નથી તેગજ અશાશ્વત પણ છે કારણકે તે બન્ને અનેક પરિવર્તનો પણ અનુભવે છે. શ્રમણ ભગવાનનો આ ઉત્તર જમાલિએ ન માન્યો અને ત્યાંથી ચાલ્યો ગયો. છુટા પડી તેણે અનેક વર્ષ સુધી લિહ્તપદ પર કાયમ રહી શ્રમણ ભગવાન વિરૂદ્ધ હિલચાલ કરી. અને પોતાને તથા ગીઝ અનેકને આડે રસ્તે ધોધાં. છેવટે પંદર દિવસની સંલેખના (અનશન) કરી મરી નીચ દેવરૂપે પેદા થયો.

મતભેદની બાબત.

જમાલિ ને શ્રમણ ભગવાન વચ્ચે બીજા કોઈ પણ બાબતમાં મતભેદ હતો કે નહીં તેનું વર્ણન મળતું નથી. માત્ર એક બાબત વિશેના મતભેદનું વર્ણન મળે છે. અને તે આ-જમાલિનું કહેવું હતું કે ધારેલું ફળ ન આવે ત્યાં સુધી તે મારે ચાલતા પ્રયત્નને સફળ નજ કહી શકાય. શ્રી મહાવીરનું કહેવું હતું કે ધારેલું છેવટનું ફળ મળ્યા પહેલાં પણ તે મારેના ચાલુ પ્રયત્ન ને સફળ પણ કહી શકાય.

આ મતભેદ જે શબ્દોમાં અહીં મુકવામાં આવે છે, તેવા શબ્દો જે કે શાસ્ત્રોમાં નથી છતાં શાસ્ત્રોમાં વર્ણન કરેલ મતભેદનું સ્વરૂપ વ્યાવહારિક બાબામાં આ રીતે મુકવું સરલ ને યોગ્ય ક્રોધને જાણ્યા વિના ન રહે.

મંખલિપુત્ર ગોશાલક મહાવીરની સાધક અવસ્થામાંજ તેઓ સાથે રહેલો અને છુટો પડેલો એવું વર્ણન જૈન ગ્રંથોમાં છે. પણ મહાવીરના ઉપ-દેશક જીવનમાં તેઓની આરા અવગણી તેઓથી છુટો પડનાર અને જુદો સંપ્રદાય મચાવનાર તેઓના શિષ્યમાં આ જમાલિજ પ્રથમ ગણાય છે. તેથી જેમ બૌદ્ધશાસ્ત્રોમાં દેવદત્ત પ્રથમ સંધ્યોદક તરીકે વર્ણવાયેલ છે તેમ જૈન શાસ્ત્રોમાં જમાલિ પ્રથમ નિન્દવ મનાયેલ છે.

અહીં વિચારક વાચકને રહેજે પ્રશ્ન થશે કે અહિંસામાં ને ક્ષમામાં જગત્પુર ગણવા યોગ્ય દીર્ઘ તપસ્વી મહાવીરે પોતાના બાણેજ, જમાલ અને શિષ્યનાં નજીવા મતભેદની ઉપેક્ષા ન કરતાં વિરોધ કર્યો અને પરિણામે સંઘમાં પ્રથમ જ ફાટો પડ્યો, એ કરતાં જે તેઓએ અદ્વિત્વા ન્દાના મત-ભેદને ખમી ખાધો હોત તો શું વધારે મજીર ન ગણાત ? અથવા શું તેટલા માત્ર મતભેદ ઉપરાંત સિંધી રીતે વિરોધનાં કારણો હશે ? ઉપરના મત-ભેદ ઉપરાંત સિંધી રીતે વિરોધનાં અન્યકારણો હોય તેમ માની લેવાને અત્યારે કોઈ સાધન નથી. એટલે મહાવીરના વ્યક્તિત્વના વિચારની દૃષ્ટિએ પણ એ વિચારનું પ્રાપ્ત યાપ છે કે એ મતભેદનો વિરોધ કરવામાં મહાવીરનું તાત્પર્ય શું હશે ? જે ધણા કારણ-સર આપણે એમ માની લઈએ કે મહાવીર એ ખરેખર મહાવીર, દીર્ઘ તપસ્વી, સદિષ્ઠ અને ક્ષમા તથા અહિંસાની પ્રત્યક્ષ મૂર્તિ હતા તો એ પણ સ્વીકારવું જોઈએ કે જમાલિના મતભેદની ઉપેક્ષા કરવામાં તેઓએ પરિણામે સંઘનું કોઈ વધારે અદિત ધાર્યું હશે. એ અદિત ને શું ? એ અત્યારે આપણે આપણીજ દૃષ્ટિએ વિચારી શકીએ. તે વિચાર કરવો એજ પ્રસ્તુત લેખનું ધ્યેય હોવાથી નીચે તેનો વિચાર કરીએ.

વાંધી લેવાનું રહસ્ય.

ભગવાન મહાવીરનો સિદ્ધાંત અનેકાંત હતો. અનેકાંત એટલે કેાઇ પણ એક વસ્તુને પ્રામાણિકપણે અનેક દૃષ્ટિએ તપાસવી. અનેકાંત એ માત્ર વિચારનોજ વિષય નથી. પણ આચરણ સદામાં તેનું સ્થાન છે. જો કે અનેકાંત પ્રામાણિક અનેક દૃષ્ટિએનો (અપેક્ષાઓનો) સમુચ્ચય છતાં સંલેપમાં તે બધી દૃષ્ટિઓને જે ભાગમાં બહેંચી નાખવામાં આવી છે. ખેલી વ્યવહાર દૃષ્ટિ અને બીજી નિશ્ચય દૃષ્ટિ-પારમાર્થિક દૃષ્ટિ.

વ્યવહાર દૃષ્ટિ એટલે સ્થૂલ અનુભવ ઉપર ધ્યાન એલી માન્યતા અને નિશ્ચય દૃષ્ટિ એટલે સૂક્ષ્મ અનુભવ ઉપર ધ્યાન એલી માન્યતા. ખેલી દૃષ્ટિમાં સ્થૂલતાને લીધે અનુભવોની વિનિષ્ક્રિયા હોય છે. અપારે બીજમાં સૂક્ષ્મતાને લીધે અનુભવોની એકતા હોય છે. ખેલીમાં પક્ષકપણું અને બીજમાં ઉગ્રાણ હોય છે. તેથીજ કેલીમાં સાધ્યને સાધનનો ભેદ અને બીજમાં સાધ્ય સાધનનો ભેદ મનાય છે. ખેલી દૃષ્ટિના અધિકારી આધારણ અને ધણા લોકો હોય છે, બીજના અધિકારી બહુ થોડા હોય છે.

મહાવીરનું કચન હતું કે વ્યવહાર અને નિશ્ચય જે બંને દૃષ્ટિને આધારિજ કોઈ પણ માન્યતા સિચર કરવામાં આવે અચર પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવે તોજ સર્વત્ર સમાધાન અને વ્યવસ્થા રહી શકે. જો નિશ્ચય વિનાની કેવલ વ્યવહાર દૃષ્ટિનું અનુસરણ કરવામાં આવે તો ભેદ તથા વિરોધભુક્તિ વધારે કેળવાય અને ટુંકી દૃષ્ટિને લીધે મેષ જલ્દી ખુદી જવાથી લક્ષ્ય ખુદી નજ પહોંચી શકાય. તેથી રીતે વ્યવહારવિનાની કેવળ નિશ્ચય દૃષ્ટિને ખરા અર્થમાં અનુસરવામાં આવે તો જો કે કાંઈ તુક્ષ્ણ નજ યામ પણ તેવી નિશ્ચય દૃષ્ટિને અનુસરનાર મળે કેાણુ ? એકાદ વ્યક્તિ ભલે તેવી હોય પણ તેથી સામુદાયિક હિતની સંભાવના ઘણીજ ઓછી રહે છે. મોટે ભાગે તેવી દૃષ્ટિના નામ નીચે દંભજ આચરના માંડે છે. તેથી નિશ્ચય દૃષ્ટિને ખ્યાનમાં રાખી વ્યવહાર દૃષ્ટિને અનુસરવામાં જ ક્રમિક વિકાસનો વધારે સંભવ છે.

મહાવીરના અનેકાંતવાદનું ઉપયુક્ત ધ્યેય સમજી લીધા પછી જમાલિના મતનો તેઓએ શા સાર વિરોધ કર્યો એ વાત ધ્યાનમાં આવી શકશે.

ભગવાને અનુભવથી જોયું કે સાધારણ જન-સ્વભાવ ધીરજ વિનાનો અચર ઓછી ધીરજવાળો હોય છે. તેથી દરેક માણસ કોઇ પણ પ્રયત્ન શરૂ કરી તેનું ફળ તરત ઇચ્છે છે, તે માટે આપવી નોંધતો ભોગ આપવા તે તૈયાર નથી હોતો. ઘણીવાર તો ફળપ્રાપ્તિ નજીક આવ્યા છતાં અધીરજને લીધે એકાદ નાની મોટી મુશ્કેલી આવતાં તે મોટે ભાગે સિદ્ધ ચર્ચેલ પ્રયત્નને પણ નિરાશ થઈ છોડી દે છે. અને નિષ્ફળતા મળતાં પોતાની ધીરજની ઉણપને ન જોતાં તે બહારની મુશ્કેલીઓને તરછોડે છે, તેના ઉપર કંટાળો લાવે છે. કેટલાંક લોકોને પોતાના પ્રયત્નોમાં વિલેપ નાંખનાર બહુ તેની સાથે દુરમનાવટ બાંધે છે અને આ રીતે માનસિક ભૂમિકા મલિન કરી મૂકે છે. જેમ કુચ્ચવી કામોમાં તેમ પારમાર્થિક માર્ગમાં પણ અધીરજથી ઘણાએ પાછા હટી છે. કેાઇ સાધકે અમુક વખત સાધના કર્યા બાદ છૂટ પ્રમાણમાં ફળ ન મળતાં નિરાશ થઇ તરતજ તે સાધના છોડી બેસે છે, અને નિરાશ થઇ આરે રહેતે દોરાય છે. ઘણા ભિક્ષુઓ ઘણું તપસ્વીઓ એજ કારણથી અડધે માર્ગે જઈ નીચે પડવાના દાખલા આપણે ક્યાં નથી જાણતા ? સામાજિક અને રાજકીય પ્રયત્નો પણ ઘણીવાર અધુરા રહી જાય છે તેનું એજ કારણ છે. જો વાત લક્ષ્યમાં રાખી ભગવાને કહ્યું કે કામ ચાલે હોય, જેનો પ્રયત્ન હજી ચાલતોજ હોય તે કામ પણ કરાવું એમ કહી શકાય. ભગવાનના આ કથનનો સાર એ છે કે દરેક માણસ આરંભેલ પ્રયત્નને વચ્ચેથી ન છોડે, કારણ કે દેખી શકાય તેવું ધારેલ સ્થૂલ ફળ તો લાંબા પ્રયત્નને અનંત પ્રાપ્ત થાય છે, પણ પ્રયત્ન ચાલતો હોય તપરિજ એટલે એટલે અંશે પ્રયત્ન સિદ્ધ થયો હોય તેટલે તેટલે અંશે ફળની પ્રાપ્તિ પણ ચર્ચેલી હોય છે. આ માત્ર આસાનાદ નથી પણ ઉંડું ખડું સત્ય છે. આ સત્ય

ધ્યાનમાં ન હોય તો પરમાર્થ કે વ્યવહારમાં ક્યાંએ પ્રયત્ન સ્થિર ચાલી ન શકે. તેથી લગવાને નિશ્ચય અને વ્યવહાર બંને દષ્ટિએ ધ્યાનમાં રાખવાનો અનેકાંત ઉપદેશ આપ્યો અને જમાલિના મતનો વિરોધ કર્યો.

દશાંત અને તે દ્વારા સિદ્ધાંતનું સ્પષ્ટીકરણ,

લગવાનનો સિદ્ધાંત 'કહેમાણે કહે'નો છે. જે કામ કરવામાં આવતું હોય, જે હજી ચાલુ હોય તેનું છેવટનું ફળ ન આવ્યું હોય, અર્થાત્ જે પૂર્ણ ન થયું હોય, તેને પણ થયું કહી શકાય. તેને પણ સફળ લેખી શકાય. આ 'કહેમાણે કહે'નો ભાવ છે. એ સિદ્ધાંત પ્રયત્ન અને ફળ વચ્ચે ભેદ નથી સ્વીકારતો. તેથી એ સિદ્ધાંત પ્રમાણે કાંઈ પણ પ્રયત્નના આરંભના પ્રથમ ક્ષણથી તે પ્રયત્નની સમાપ્તિના છેલ્લા ક્ષણ સુધીની અખિત પ્રયત્નધારા એજ ફળ છે, અને નહિ કે પ્રયત્નને અંતે તેનાથી નિર્મળન થતું માત્ર જુદું ફળ.

પણ જમાલિનો વાદ એથી જુદો હતો. તે કહેતો કે કહેમાણે કહે નહિ પણ કહે કહે એટલે કે જે કામ ચાલુ હોય તેને કરાયું કે સફળ નહ કહી શકાય પણ જ્યારે તે કામ સમાપ્ત થાય, તેનું છેવટનું ફળ આવે ત્યારેજ અને તોજ તે કામ કરાયું અર્થાત્ સફળ કહી શકાય. આ વાદ પ્રયત્ન અને ફળનો ભેદ સ્વીકારે છે. તેથી એ મુજબજ કાંઈ પણ કામના પ્રારંભથી તેની સમાપ્તિ સુધીનો પ્રયત્ન એ સાધન છે. અને તેને અંતે નિર્મળન થનારું તેનું છેવટનું ફળ એ તે સાધનથી તદ્દન જુદું છે.

લગવાનને જમાલિનો વાદ કશુંક છે. પણ તે એકજ દષ્ટિએ. તે દષ્ટિ એટલે વ્યવહાર; જ્યારે જમાલિને માત્ર વ્યવહાર દષ્ટિ કશુંક છે અને લગવાનની બીજી નિશ્ચય દષ્ટિ કશુંક નથી. એટલે બંને વચ્ચે એકાંત અનેકાંતનું અંતર છે. આ અંતર જીવનમાં ઉતરે તો પરિણામ શું આવે તે એક દષ્ટાંતથી તપાસીએ.

કાંઈ બે જણે ફળ પેદા કરવાની ઈચ્છાથી જુદાં જુદાં આંખાનાં વૃક્ષ રોપ્યાં. બંનેએ સરખી રીતે

ઉછેર આરંભ્યો. ધણો વખત વિત્યો. મૂળો બાઝ્યાં, થડો ઝાઝ્યાં, ડાળો પુટી, પદ્મવ અને પત્રો વિસ્તર્યાં. અચાનક એકથી વધારે વાર આંધી અને બીજાં પ્રાકૃતિક તોફાનો આવ્યાં કે બંને વૃક્ષો ઉપર મોર આવવાની ક્રિયા થઈ કરતાં વધારે વખત માટે લંબાઈ. નિરાશતાનો અને આશાનો પ્રસંગ બંને જણ માટે એકજ સરખો ઉપરિચિત થયો જ્યારે એક જણ અત્યાર સુધીનાં પોતાનાં દીર્ઘ પ્રયાસને સર્વથા નિષ્ફળ માની કંટાળો અને અધીરજથી વૃક્ષના પોપણનું અને સંવર્ધનનું કાર્ય છોડી દે છે, ત્યારે બીજો જણ પોતાના તેટલાજ દીર્ઘ પ્રયાસને સફળ સમજ ધૈર્યજળથી વૃક્ષના સંવર્ધનનું કાર્ય વિધિવત્ ચાલુ રાખે છે. પરિણામે પહેલો જણ આંખાનું ફળ પેદા નથી કરી શકેતા, અને બીજો કરી શકે છે.

અહીં આત્મવૃક્ષ રોપનાર બે જણુ લલે કાલ્પનિક પાત્રો હોય પણ વિષ્ણુના મનુષ્ય સમાજની એ માનસિક પ્રકૃતિઓ એ કાલ્પનિક પાત્રોમાં આબેહુબ ચિત્રિત થાય છે તેની લાગેજ ના પાડી શકારો. આ બે પ્રકૃતિઓ માતૃપિત્ત માનસમાં છે, અને તે ઉડી કે ઝીંછરી સમજ ઉપર રચાયેલી છે. પ્રથમ પ્રકૃતિના (ઝીંછરી સમજવાળો) માણસ મૂળને બાંહેધ, શખે લાગેલું, ડાળોને પુટી, અને પદ્મવ પત્રોને વિસ્તરેલાં જુએ પણ તેની નજરે હજી આમનું મધુર અને પદ્મવજ નથી અચું. તેતો એવા ફળને પૂર્વના મૂળ, રક્ધ યાવત મંજરી (મોર) સુધીના બધા પૂર્વવર્તિ પરિણામોને અને તે માટેના પ્રયત્નને પદ્મવ એને મધુર ફળથી તદ્દન જુદાજ માની બેઠો છે, તેથી તે પહેપહેને કાણે કાણે પૂર્વવર્તિ અવશ્યભાવિ પરિણામો એવા છતાં ન્યાં સુધી આત્મવૃક્ષને નથી જોતો ત્યાં સુધી પોતાના પ્રયત્નને નિષ્ફળ માનતો જાય છે, અને તેથી લગવાનક આશ્રત આરતાં તે સામે તે જણુ ટકી શકેતા નથી. વચ્ચેજ નિરાશ થઈ યત્ન છોડી બેસે છે.

ત્યારે બીજી પ્રકૃતિના (ઉડી સમજવાળો) માણસ મૂળમાં, રક્ધમાં, ડાળોમાં, પત્રોમાં, અને મંજરી

આદિમાં આત્મરૂપનાં ક્રમિક અંશો જુએ છે. એવી સૂક્ષ્મદષ્ટિમાં આત્મરૂપ એ બીજું કાંઈજ નહિ' પણ પૂર્વવર્તિ સમય પરિણામોના સરવાળો. એમાંના જે પરિણામ આજુવા સુધી પ્રયત્ન થયો હોય તેટલું આત્મરૂપ તેની દષ્ટિએ થયેલુંજ છે. આ કારણથી તેની સૂક્ષ્મ દષ્ટિ તેને ભયાનક આક્રમક સમી ઉભો રાખે છે, અને તેને કાંઈ કારણસર વચેથી વૃક્ષસંવર્ધનનું કામ છોડવું પડે તોએ મારો પ્રયત્ન નિષ્ફળ ગયો-એવી ઉલટી સમજથી તેને તે દષ્ટિ-અચ્ચાવી લે છે. તે માણસ તેવી સૂક્ષ્મ દષ્ટિને લીધે એમ દંડપણે માનતો હોય છે કે યથાવિધિ પ્રયત્ન એજ રૂપ છે; અને જેટલા પ્રમાણમાં પ્રયત્ન સેવ્યો તેટલા પ્રમાણમાં રૂપ આપેલુંજ છે. પદ્ય અને મધુરસયુક્ત રૂપનો સરવાળો પૂર્ણ કરવા જેટલા અંકો બાકી રહ્યા છે તેટલુંજ તે રૂપ બાકી છે. બીજું સિદ્ધ થઈ ગયું છે. આ માન્યતાને લીધે તે માણસ ફેરી પ્રયત્નની તક શોધે છે, અને પરિણામે તક મળે છે; તેમજ ભાવના પ્રમાણે સંપૂર્ણ રૂપનો અધિકારી તે થાય છે.

આવો અધિકારીજ ભગવાનનાં સિદ્ધાંતનું તત્ત્વ જીવનમાં ઉતારનાર હોય છે, કદેમાણે કદેનાં સિદ્ધાંતમાં જે વસ્તુ સમવાઈ છે, તેજ વસ્તુ બીજા રૂપમાં અને

બીજા રાષ્ટ્રોમાં 'ગીતા'માં ગવાઈ છે. એનો બીજો અધ્યાય વાંચો તેમાં કહ્યું છે કે કર્મયોગમાં પ્રારંભેલ પ્રયત્નનો નાશ નથી, તેમાં પ્રત્યવાય (અંતરાય) પણ નથી, કર્મયોગ ધર્મનું થોડું પણ આચરણ તેના આચરનારને મહાન્ ભવ્યથી અચ્ચાવી લે છે.

કર્મપરજ (પ્રયત્નપરજ) તારો આધિકાર છે, રૂપ ઉપર દષ્ટિએ નથી, માટે પ્રયત્નજન્ય રૂપની તૃપ્તિનું તું નિમિત્ત ન થા. તેમજ અકર્મ (કર્મભાગ) પણ ન સેવ.

નેહાભિક્રમ નાશોસ્તિ પ્રત્યવાયો ન વિચયતે ।
સ્વલ્પમપ્યસ્ય વર્મસ્ય ધ્રાવ્યતે મહતો

મયાત્ ॥ ૪૦ ॥

કર્મણ્યે વાધિકારસ્તે મા ફલેષુ ફલદાચન ।

મા કર્મફલહેતુર્મ માં તે સંગોસ્ત્ય કર્મણિ ॥ ૪૧ ॥

ગીતાના—કેટલાક સૂક્ષ્મ ભાવોનું જૈન દષ્ટિ સાથે સંગીકરણ અથવા જૈન દષ્ટિએ ઉદ્ધાટન કરવું એ માર્ગ અત્યારના એક દેશીય સાંપ્રદાયિકે અભ્યાસીએને નવો ન લાગે તે માટે ઉપાધ્યાય યશોવિજયજીની સાંપ્રદાયિક છતાં ગીતા આદિના સમન્વય વાળી અધ્યાત્મસાર, જ્ઞાનસાર આદિ કૃતિઓ તરફ વાંચકોનું લક્ષ્ય ખેંચી વિરમીશ.

વીર વિનતી.

સુજનો લેયો અરજ સુણેયો

થે' રાને છા મોહલઉપરિ'

ખખર અરહાસરી લેયો.

આઠ પહર ઉભા સેવાંછાં, સાહિબ સુનજરિ' દેખ્યો,
ગાંઠ ગદારી લાજ વહેયો, પૂરણ પ્રીતિ ધરેયો—

દરસણરી અલિલાય મહે' છાં, દરસણ મંત વારેયો,
કરમ વિવર વિષુ આર પોલિયા, વિધન કરત પાલેયો—

જળ મહે' થારો દરસણ પાવાં, સુખીયા તળ લાહેયો,
જળ મહે' તુરહ દસિસણથી ફરિ, દુખીયા તળ માનેયો—

સાહિબ માંદહઈ દરસન થારૂં, સુરમણિ સાથ ગણેયો,

નિજસેવકમાંહિ લેળવયો, વિરહ બધા ટાલેયો—

વર્દમાન જિન ઇલિયરઈ વીનવ્યો, સુજસવિલાસ કરેખ્યો,

શ્રી નયનવિજય વિશુધ સેવકને', ભવળયથી ઉધરેયો—

(મારવાડી ભાષા)—યશોવિજયજી.

શ્રી મહાવીર પ્રભુની ખાસ વિશેષતાઓ.

વર્તમાન કાળમાં શ્રી મહાવીર પ્રભુનું શાસન ચાલે છે, એટલે શ્રી મહાવીર પ્રભુની વિશેષતાઓ કહીએ કે તેમણે જૈન ધર્મને છેવડનું રૂપ આપ્યું, તે જૈન ધર્મની વિશેષતાઓ કહીએ તો તેમાં મને તો ભેદ લાગતો નથી.

દરેક ધર્મ, જે ધર્મના નામને પાત્ર છે તેની અમુક ખાસ વિશેષતાઓ હોય છે જ. દાખલા તરીકે પારસી ધર્મનું ખાસ લક્ષણ મનની, વચનની, અને શરીરની પવિત્રતા છે. મહોબેદન ધર્મનું ખાસ લક્ષણ ધ્વજામ-એટલે પ્રભુની ધ્વજાને આધીન થવું એ છે. ખ્રીસ્તી ધર્મની વિશેષતા અકિતવની ખીજવણી અને અકિતવનો પરમાર્થે ભોગ. હિંદુધર્મનું મુખ્ય લક્ષણ ધર્મ છે, એટલે પોતાના વિકાસની અપેક્ષાએ પોતાને વાસ્તે જે આગલું પગથિયું લેવું તે તેનો ધર્મ-કર્તવ્ય છે.

આજે આપણે આ લેખમાં શ્રી મહાવીર પ્રભુની -જૈનધર્મની ખાસ વિશેષતાઓ સંબંધમાં વિચાર કરીશું. તેમાં પ્રથમ વિશેષતા એ જૈનેશ્વર સ્વાહાદ અથવા એકાંતવાદનો સિદ્ધાંત છે, સ્વાહાદ એટલે જટલી જટલી અપેક્ષાઓ જટલા જટલા દરિયિન-દુ-ઓ હોય, તે બધી અપેક્ષાઓ અથવા દરિયિન-દુથી કાઢી પછી વસ્તુ અથવા સિદ્ધાંતને તપાસી તેના સંબંધમાં નિર્ણય બાંધવાની પદ્ધતિ. અને તેટલા દરિયિન-દુઓની વસ્તુને તપાસવાથી આપણે સક્ષમી વધારે સમીપમાં આવીએ છીએ. સત્ય એટલું વિશાળ, એટલું મહાન, એટલી બધી અપેક્ષાવાળું છે કે તે આમજ છે, અને આમ નથી, એમ કહેવામાં આપણે તે સમયે અન્યાય આપીએ છીએ, અને આપણને અર્થસલાથી સંતાપ માનવા પડે છે.

સ્વાહાદના સિદ્ધાંતને ઘણા થોડા પુરુષો સમજે છે, અને તેથી ઘણીવાર સ્વાહાદને અનિશ્ચિતવાદનું નામ અજાનતાથી આપવામાં આવે છે. વિવિધ ધર્મો અથવા વિવિધ ગુણો એકજ વસ્તુમાં શી રીતે રહી શકે એ ઘણા વિદ્વાનોના પશુ સમજવામાં આવતું નથી, અને તેથી જૈનો પાસે પણ નિશ્ચિત-ચોક્કસ કથન નથી, એવો આક્ષેપ મૂકવામાં આવે છે.

જો સ્વાહાદનો સિદ્ધાંત બરાબર સમજવામાં-સમજાવવામાં આવે તો આવા આક્ષેપોને સ્થાન મળી શકે નહિ.

દાખલા તરીકે જૈનો કહે છે કે રેત બારે છે, તેમજ રેત હલકી પણ છે. આ સાંભળી કાઢને લાગે કે જૈનો રેતને બારે તથા હલકી એક સાથે કહેવામાં જીલ કરે છે. એક હાથમાં બારો લાઇ બીજા હાથમાં રેત લાઇ પૂછવામાં આવે કે રેત બારે કે હલકી, તો તરતજ જવાબ મળશે કે રેત બારે છે. પણ એક હાથમાં રેત અને બીજા હાથમાં સીસાનો ભૂકા લાઇ તેજ પ્રશ્ન પૂછવામાં આવે તો એવો જવાબ મળશે કે રેત હલકી છે, એટલે જૈનો રેતને બારે અમુક અપેક્ષાએ કહે છે, અને હલકી અમુક અપેક્ષાએ કહે છે. તે દરિયિન-દુ સમજવાની જરૂર છે.

કાંઈ મનુષ્યને ૧૦૫ ડીગ્રી તાવ આવ્યો હોય, હવે તે ઊતરીને ૧૦૨ ડીગ્રી થાય; તે વખતે કાંઈ પૂછે કે તાવ કેવો છે તો કહે ઓછો છે. ૧૦૫ ડીગ્રીની અપેક્ષાએ ૧૦૨ ડીગ્રી તાવ ઓછો ગણાય, પણ હજારો ડીગ્રીની- અપેક્ષાએ ૧૦૨ ડીગ્રી તાવ વધારે ગણાય તો તેમાં 'ખોટું શું?' એટલે ૧૦૨ ડીગ્રી તાવ ઓછો પણ કહેવાય અને બારે પણ કહેવાય. પણ તે અમુક અપેક્ષાએ.

આવા ધણું દર્શાવે વિચાર કરવાને જરી આવશે ચંદુલાલ વાઠીલાલનો પુત્ર, પણ કાલિદાસનો બાપ થાય છે. હવે ચંદુલાલ પુત્ર તેમજ પિતા છે એમ કહેવું તે ગાંધી મનુષ્યના પ્રભાવ જેવું નથી. ચંદુલાલ પિતા છે, પુત્ર છે, એટલુંજ નહિ પણ કાકો છે, મામો છે. લાઇ છે, ભત્રીજો છે. પુત્રો છે, વગેરે. કઇ અપેક્ષાએ અમુક પ્રશ્ન પૂછવામાં આવે છે, તેના પર તેના જવાબનો આધાર છે. જૈન ધર્મ તેથી એમ જણાવે છે કે ચંદુલાલ સ્વાત્-અમુક અપેક્ષાએ પુત્ર છે-પણ પુત્રજ છે, અને બીજો કાકા નથી એમ નથી. આ દૃષ્ટિબિન્દુથી શ્રીમદ્ આનંદ-ધનજીએ લખ્યું છે કે:-

વચન નિરપેક્ષ વ્યવહાર જુદો કહો,
વચન સાપેક્ષ વ્યવહાર સાચો.

સાપેક્ષ-અપેક્ષાવાળું વચન સત્ય છે, અને નિરપેક્ષ-અપેક્ષા વગરનું વચન અસત્ય છે.

ધર્મમાં, કામમાં, વ્યક્તિઓમાં ને ને ઝડપડા, કલહો અને કંકારો ઉભા થયા છે, તેનું મોટું કારણ એ છે કે સામાનું દૃષ્ટિબિન્દુ શું છે, તે સમજ જવ્યારે દરકાર રાખવામાં આવતી નથી. ને મનુષ્ય અમુક વિચાર કેલિને વળગીને બેસી રહે, અને તેને જ સત્ય માને અને તે સિવાય બીજું કંઈ સત્ય હોય શકે નહિ, તેવું જણાવે, તેમનુજી હજી વાદવિવાદની પદ્ધતિ પરાજય મેળવ્યો નથી, અને કલહ કયાં વિના રહી શકે નહિ.

પરો સ્વાદ્વાદ સર્વશ વિશાળ હૃદયનો અને ઉદારભાવના વાળો ખરો છે. તે અમુક બાજતમાં સત્યનો નિર્ણય કરવામાં ચોતાના દૃષ્ટિબિન્દુ ઉપ-રાંત ખીજાઓના દૃષ્ટિબિન્દુ નોવાને ઉત્કુક હોય છે; અને જ્યારે તે કાંઈ નવીન અપેક્ષા અથવા દૃષ્ટિ બિન્દુ જોઈ શકે છે, ત્યારે પિત્તન થયને બદલે કે તેની સાથે તકરાર કરવાને બદલે, વિશેષ આગંદો બને છે કે માફ સત્ય એટલું વિશાળ બન્યું.

આ વિશ્વમાં ઘણું અર્થ સત્યો છે. લોકો તેને સત્ય તરીકે માને છે, મનાવવા પ્રયત્ન કરે છે, તેથી જ તે સત્યની ખીજ બાલુને માનનાઓ તરીકે ?

તકરારમાં ઉતરે છે. લખલા તરીકે હાલના અમેરિકન માનવશાસ્ત્રીઓ એવું પ્રતિપાદન કરે છે કે જ્યાં રોગો મનથી. વિચારથી ઉત્પન્ન થાય છે, અને તે રોગની દવા પણ શુદ્ધ વિચારો છે, આ તેમનું કથન અમુક અપેક્ષાએ સત્ય છે, પણ સર્વથા સત્ય નથી. કોઈ મનુષ્ય સારા વિચારો ધરાવતો હોય, છતાં બે હદ ઉપરાંત ખાસ તો તેને અશુભ થાય. એમાં આશ્ચર્ય શું ? ચિંતા, ધર્મ, લોભ, વગેરે માનસિક અશાંતિના વિચારો શરીર પર અસર કરી રોમ, પ્રકટાવે છે. પણ માનસિક કારણો સાથે શારીરિક કારણો પણ રોગ લાવવામાં કારણભૂત હોય છે, એ તે લોકો ભૂલી જાય છે.

કાંઈ પણ કાર્યની સિદ્ધિ વાસ્તે પાંચ કારણો જોતો જણાવે છે. ઉદ્યમ, કર્મ, સ્વભાવ, કાળ અને નિધિમ હવે પુરુષાર્થમાંથી એમ કહે કે બહુ પુરુષાર્થની જાણ થાય છે. ત્યારે જૈન એમ કહેશે કે “અને ઉદ્યમને પુરુષાર્થને કાર્ય” સિદ્ધિના એક કારણભૂત મણીએ છીએ, પણ તે એટલું જ કારણ નથી. બીજા કારણો જેવાં કે ભૂતકાળનાં કર્મો વચ્ચેના સ્વભાવ, અમુક યોગ કાળ, નિધિમ, ભવિત્યતા આ પણ કાર્ય સિદ્ધિના કારણો છે.”

સ્વાદ્વાદી કાળને તેનું દૃષ્ટિબિન્દુ તજવાને કહેતા નથી. તેનું પણ વિશ્વમાં સ્થાન છે, તેમ સમજાવે છે, પણ સાથે એમ પણ જણાવે છે કે ખીજાં પણ દૃષ્ટિબિન્દુઓ છે, અને ચોતાના દૃષ્ટિબિન્દુ સાથે બીજાં દૃષ્ટિબિન્દુઓ મેળવવાથી મનુષ્ય પૂણું સત્યની સમીપ આવતો જાય છે.

આ સ્વાદ્વાદનો સિદ્ધાંત ખીજા ધર્મ લોકોએ સમજતા નથી. એટલુંજ નહિ પણ જૈનો પણ બહુ જ થોડો સમજે છે, અને તેથીજ સ્વાદ્વાદી કહેવાના જૈનો પણ સામાનું દૃષ્ટિબિન્દુ નહિ સમજીને માંહો-માંહે લઈ ચરે છે.

સ્વેતાંજરો અને દિગંજરો વચ્ચે ને મતભેદનાં ચોમા ઘણા પ્રશ્નો છે, તેમાં એક પ્રશ્ન સ્ત્રીઓના મોક્ષમમન સંબંધી છે. સ્વેતાંજરો માને છે કે સ્ત્રીઓ મોક્ષે જાય, ત્યારે દિગંજરો એમ માને છે કે સ્ત્રીઓ મોક્ષે જઈ શકે નહિ. હવે સ્ત્રી મોક્ષે

કેણુ ? જેનામાં પ્રકૃતિ કરતાં આત્મા, જડ કરતાં ચેતન-વધારે પ્રબળ હોય તે પુરુષ, અને જેનામાં આત્મા કરતાં પ્રકૃતિ જળમરી હોય, અને આત્માને દબાવતી હોય તે સ્ત્રી. આ દૃષ્ટિએ આપણે વિચારીએ તો પુરુષ શરીર હોય કે સ્ત્રી શરીર હોય, પણ ન્યાં આત્મા પ્રકૃતિપર જય મેળવે ત્યાં તે આત્મા જરૂર મોક્ષ મેળવે. પણ ન્યાં આત્માને પ્રકૃતિ દાખી દેતી હોય ત્યાં પછી પુરુષ શરીર હોય કે સ્ત્રી શરીર હોય, પણ મુક્તિ મળતી નથી. માટે મુક્તિનો આધાર પુરુષ શરીર સ્ત્રી શરીર પર રહેલો નથી, પણ આત્માની સ્થિતિપર રહેલો છે. આવી દૃષ્ટિથી જે સ્વેતાંબરી કે દિગંબરી બુદ્ધિએ તો વેરવિરોધનું અને મતભેદનું કારણ રહે નહિ, અને બંને પંથો એક બીજાની સાથે વધારે પ્રેમથી રહી શકે, અને જેન શાસનને વધારે ઉત્તમ જાનાવે.

તથોવૃત્તિ જ્ઞાન અને ક્રિયાનો સમન્વય.

કેટલાક એમ જણાવે છે કે જ્ઞાનથીજ મોક્ષ મળે છે, ત્યારે કેટલાક એમ નિવેદન કરે છે કે મોક્ષનું કારણ ક્રિયા છે. પણ જૈન શાસ્ત્ર એમ જણાવે છે કે જ્ઞાનક્રિયામય મોક્ષઃ ॥ બાણીને ખેતી રહેવાનું નથી, પણ જ્ઞાન પ્રમાણે ક્રિયા કરવાની છે, જ્ઞાનને વર્તનમાં મૂકવાનું છે. કોણ પણ ક્રિયા કરવામાં આવે તે પૂર્વે જ્ઞાનની જરૂર છે, તે માટે જ કહેવામાં આવ્યું છે કે પદ્મ નાભં તથો દયા. “ પ્રથમ જ્ઞાન અને પછી અહિંસા. ” જે મનુષ્યને જ્ઞાન ન હોત તો અહિંસા-દયા કરવા જતાં હિંસા કરી ખેતે. માટે દરેક ક્રિયા પાછળ જ્ઞાનની જરૂર છે, અને દરેક ક્રિયાનો હેતુ ચિત્તશુદ્ધિ છે. ક્રિયા ક્રિયાને માટે નથી, પણ ક્રિયા કરવાનો મુખ્ય હેતુ ચિત્તને શદ્ધ કરવાનો છે. જ્યાં ક્રિયા કરવાનો આ હેતુ ભૂલી જવામાં આવે છે, ત્યાં ક્રિયા નિરર્થક થાય છે, અને જીવન વગરની ક્રિયા ઘણીવાર ખાસી એખાં અથવા બેઠમ રૂપ થાય છે. પ્રતિક્રમણ, પૂજા, સામાયિક, દેવદર્શન. આ અને બીજી અનેક ક્રિયાઓનો હેતુ ચિત્તને પવિત્ર કરવાનો છે.

વળી ઉમાસ્વામી સ્વામીએ પ્રશંગરતિમાં લખ્યું છે કે જ્ઞાનરૂપ ફલં વિરતિઃ એટલે જ્ઞાન-સદ્ અસદ્ વસ્તુનો વિવેક-જડ-અને ચેતન વચ્ચેના ભેદનું જ્ઞાન-પ્રાપ્ત થતાં વૈરાગ્ય આવવેજ નોંધ્યો. જે જ્ઞાન દઢ થાય, જે તે જ્ઞાન ખરુંજ છે એવું દર્શન થાય-એવી શદ્ધ થાય તો તે પ્રમાણે આચરણ થતુંજ નોંધ્યો. ઘણીવાર જ્ઞાનની વાતો કરનારા તે આચરણમાં મૂકી શકતા નથી. કારણ બુદ્ધિએ તે કણક કણ હોય પણ હૃદયમાં તેની પ્રતીતિ થયેલી હોતી નથી, માટે તે ક્રિયારૂપે-કાર્યરૂપે પરિણામવાનો સમય આવે છે, ત્યારે મનુષ્યો સુસ્ત બની જાય છે, મદ પડી જાય છે. માટે જ્ઞાનને આચરણમાં મૂકવા માટે ક્રિયાની જરૂર છે. જ્ઞાન વગરની ક્રિયા અપ્રમાણ છે, અને ક્રિયા વગરનું જ્ઞાન લુપ્ત છે. પણ પ્રથમ એટલો જ છે કે ક્રિયાઓનો હેતુ ચિત્તશુદ્ધિ છે. માટે તે જ્ઞાનપૂર્વક થવી નોંધ્યો. પણ જે મનુષ્યને જૂનકાળનાં શુભ કાર્યોના પરિણામે ચિત્તશુદ્ધિ થઈ હોય તેણે ધાર્મિક ક્રિયાઓ કરવી કે કેમ ? તેને વાસ્તે ક્રિયાઓ જરૂરની નથી, પણ તે જ્ઞાનથીજ ના હિત વાસ્તે જ્ઞાનીઓ ક્રિયા કરે છે. જે જે મોટા પુરુષો કરે છે, તે તે પ્રમાણે સામાન્ય મનુષ્યો આચરે છે, તેથી સામાન્ય જીવોના હિત વાસ્તે જ્ઞાનીઓ, પોતાને અમુક ક્રિયાઓની જરૂર ન હોય, જ્ઞાન આચરે છે. અમુક ધાર્મિક ક્રિયાઓજ ધર્મમય થવી નોંધ્યો, એટલુંજ નહિ પણ વ્યાવહારિક કાર્યો પણ ધર્મમય થતાં નોંધ્યો. શ્રીમદ્ યશોવિજયજી લખે છે કે:—

નિશ્ચય દષ્ટિ હૃદય ધરીજ, પાસે શુદ્ધ વ્યવહાર;
પુણ્યવંત તે પામશેજ, ભવસમુદ્રનો પાર.

આપણાં વ્યાવહારિક કાર્યો પણ ધર્મથી રંગાવા નોંધ્યો. સત્ય, ન્યાય, નીતિ, દયા, વગેરે તત્ત્વો પ્રમાણે કરાવાં નોંધ્યો. તોજ આપણો વિકાસ થઈ શકે. તેથીજ દશ વૈકલિકમાં લખ્યું છે કે દરેક કાર્ય યતનાપૂર્વક કરવું. ખેતવામાં, ઉડવામાં ખાવામાં, પીવામાં, દરેક કાર્યમાં યતના રાખવી. યતના ઉપયોગ પૂર્વક સાધ્યભિન્નને હૃદયમાં રાખી કરેલી

ક્રિયા જરૂર આત્મવિકાસને મદદગાર નીવડે છે. મનુષ્યો ધર્મની ક્રિયાઓ સારી રીતે કરે પણ વ્યવહારમાં બીજાઓ સાથેના વર્તનમાં ધર્મના નિયમોનું ઉલ્લંઘન કરે, તો લોકોમાં ધર્મની છાપ પડતી નથી. વ્યવહાર એ ધર્મનું બાલ સ્વરૂપ છે. જે દિવસથી વ્યવહાર અને ધર્મને જુદા પાડતાં શીખ્યા, ત્યારથી ધાર્મિક ક્રિયાઓ અને વ્યવહારિક ક્રિયાઓ એવા ભેદ પડ્યા. અને વ્યવહારિક ક્રિયામાં તો અન્યાય-સાચજી-અમુક એવાં એવી લોકોની માન્યતા થઈ, અને ત્યારથી ધર્મ પ્રત્યેનું લોકોનું સન્માન ઘટવા લાગ્યું. માર્ટિન લૂથર વૈશલિકતાં વ્યતોત્તરી જરૂર છે કે દરેક ક્રિયા યતનાપૂર્વક-સાતપૂર્વક-ઉપયોગ. પૂર્વક-સમજીને-ધર્મના નિયમો પ્રમાણે થવી જોઈએ. વળી દૈવશલિકમાં લખ્યું છે કે—

ધર્મી મંગલસુકિદે અદિસા સંયમો તત્ત્વો ॥

ધર્મ એ ઉત્કૃષ્ટ મંગળ છે, અને તે અહિંસા સંયમ અને તપમાં સમાઈ જાય છે. સંયમ અને તપ એ બેતા પ્રદેશ ધણીવાર એક બીજામાં આવી જાય છે, છતાં તેમાં આટલો ભેદ તો લાગે છે કે ઇન્દ્રિયો, શરીર, લાગણીઓ, મન વગેરેને કાચમાં લાવવાને જે બાહ્ય ક્રિયા પદ્ધતિ સ્વીકારવામાં આવે તેનું નામ અને તપ, તેજ ઉદ્દેશ સિદ્ધ કરવાને અંદરથી આત્માની શક્તિને ઉપયોગ કરવામાં આવે તે સંયમ. છતાં આ બેષમાં એવા ભેદ નહિ પાડ્યા જે વડે ઇન્દ્રિયો, મન, લાગણીઓ કાચમાં રહે તેને સંયમ અથવા તપના નામથી ઓળખીશું, તપશ્વર્ગ આત્માના સંકલ્પ બળને ખીલવવામાં પરમ કારણ ભૂત બને છે. મનુષ્યે અમુક નિશ્ચય કર્યો કે આજે હું એકાંત કરીશ, અથવા ઉપવાસ કરીશ, અને પ્રસન્નતા આવવા છતાં પોતાના નિશ્ચય પ્રમાણે વર્તે, તેથી તેનું મનોબળ ધણું ખીણે છે, તેથી તે ઉત્તમ આરિતરીલ મનુષ્ય બને છે. આ સાથે એ વાત ઉપર વાચકોનું ધ્યાન ખેંચવા માગું છું કે તપશ્વર્ગોના હેતુ શરીરને મારી નાખવાનો નહિ પણ કાચમાં રાખવાનો છે. ઉપદેશતરંગણીમાં લખ્યું છે કે:—

સૌયતલ્લોકાયલ્લોજેણ મળો મંગુલં ન ચિત્તે
જેણ, દિવિદ્વિદ્વાળો જેણ ચ જોગા ત હાયન્તિ.

તપ એવું કરવું કે તેથી મન અશુભ ચિંતવે નહિ, ઇન્દ્રિયોને હોનિ ન પહેંચે, અને મન, વચન અને કાયાના જે પ્રભુ ચોગ તે સ્થાન ન થાય.

પણ તપશ્વર્ગ કરવામાં આ બધી બાબતો ભૂલી જવામાં આવે છે. અત્યારે ધણીવાર શરીરની શક્તિ ઉચ્ચત એવી તપશ્વર્ગ કરવામાં આવે છે કે તે કરનારાઓના મનમાં શાંતિ રહેતી નથી, શરીરે અશક્તિ આવી જાય છે, ધર્મધ્યાન ચાલ્યું જાય છે, શાસ્ત્ર શ્રવણમાં ચિત્ત રહેતું નથી, અને કોઈક પારતો મરણ પણ નીપજે છે. ત્યારે અહીં પ્રશ્ન થાય કે શ્રી મહાવીર પ્રભુએ આટલી બધી તપશ્વર્ગ કેમ કરી? જવાબે ખરેખરા મહાન પુરોષ કોઈ એક જ વસ્તુના ચિંતનમાં પડ્યા હોય છે, ત્યારે કેટલાં કલાક, કેટલા દિવસો અમરજીવિના ચાલ્યા જાય તે તરફ તેમનું લક્ષ રહેતું નથી. ક્રોડાશાક વગેરે અનેક યજ્ઞોનો શોધનાર પ્રસિદ્ધ વિદ્વાનશાસ્ત્રી મી. એડીસન ન્યારે કોઈ શોધની પાછળ એકાગ્રચિત્ત થયેલો હોય છે, હારે ૪૮ કલાક-એ દિવસ સુધી ખોરાક પાણી વિના તેની પોતાની પુરશીમાં પડી રહે છે. તે એક જાતનો જૂઠું-મે દિવસનો ઉપવાસ કરે છે. (આપણે તેની તે ક્રિયાને જૂઠું નામ ભણે ન આપીએ.) તેવીજ રીતે શ્રી મહાવીર પ્રભુ પોતાના વિચારોમાં તક્ષીન થઈ જતા ત્યારે કોઈ વાર બે દિવસ સુધી, કોઈવાર ત્રણ દિવસ સુધી, કોઈવાર પંદર દિવસ સુધી, કોઈવાર મહિના સુધી, અને કોઈ વાર છ માસ સુધી અજ પાણી વિના ચલાવતા હતા. એટલે આત્મવિકાસમાં આગળ વધેલા મનુષ્યોનો શરીર પર એટલો કાચ આવે છે અને તેઓનું સંકલ્પબળ એટલું ખીણેલું હોય છે કે તેઓ કેટલાક દિવસ સુધી-કેટલાક મહિના સુધી પણ અજ જળ વિના રહી શકે છે, પણ તપશ્વર્ગોનીજ આત્મવિકાસ થાય છે, એમ કહિત થતું નથી. તપશ્વર્ગો એ આત્મવિકાસનું એક સાધન છે. કારણ કે તેથી શરીર તથા ઇન્દ્રિયો કાચમાં આવે છે. તેથી સંકલ્પ-

જળની વૃદ્ધિ થાય છે, અને આત્મા સાથે બંધાયેલાં કર્મોને છૂટાં કરવાને કર્મની નિર્જરા કરવાને તપશ્ચર્યા ઘણી મદદગાર થાય છે. જે સત્તામાં રહેલાં કર્મો, તેની ઉદીરણ કરી તેને બાળી નાખવામાં તપશ્ચર્યા મોટા ભાગ ભગ્ય છે. આ હેતુથીજ શ્રી મહાવીર પ્રભુ અનાર્થ ગણાતા પ્રદેશોમાં વિચર્યા હતા. ત્યાં તેમને ઘણા પ્રતિકૂળ પ્રસંગોમાં આવવું પડ્યું હતું. છતાં તેમણે તે કષ્ટા વીરતાથી સહન કર્યા હતાં, અને તે ઉચ્ચ પ્રકારની તપશ્ચર્યા હતી.

સહનં સર્વદુઃખાનામપ્રતિકારપૂર્વિકમ્

ચિંતાવિલાપરહિતં તત્તપ ઉચ્યતે યુધિઃ ॥

એવેર હેવાની વૃત્તિ વગર, ચિંતા કે વિલાપ કર્યા વિના સર્વ દુઃખોને સહન કરવા તેને રાણીઓ તપશ્ચર્યા કહે છે.

શરીરમાઘં જલુ ધર્મસાધનમ્-શરીર એ ધર્મનું પ્રથમ સાધન છે, એ વાત ભૂલી જઈ શરીરને કેવળ કષ્ટ આપવું તે દેહભન અથવા અજ્ઞાન કષ્ટ છે, અને તે તો કાષ્ટ પણ રીતે ઇષ્ટ નથી. તેથી તો શરીરને દુઃખ પડે છે. એટલું જ નહિ પણ શરીરમાં રહેલો આત્મા પણ દુઃખી થાય છે. માટે તપશ્ચર્યા પણ જ્ઞાનપૂર્વક અને અમુક હેતુ સિદ્ધ કરવાને થતી નેષ્ટ છે.

જૈનધર્મમાં પ્રાતઃકાળમાં કેટલાક જૈનશંકુઓ તથા બહેનો ચૌદ નિયમ ધારે છે, તે પણ એક જાતની તપશ્ચર્યા છે. તેમાં નિયમો ઘણા નાના હોય છે પણ તેથી ઇચ્છાશક્તિ ખીંચે છે, અને મનુષ્ય લોકલોકીની વચમાં પોતાના નિશ્ચયો પ્રમાણે વર્તવાને દોરાય છે. આથી મનુષ્ય ઉપયોગપૂર્વકનું-સાવધ જીવન ગાળવાને દોરાય છે, અને તે ખોલતાં પહેલાં-કાર્ય કરતાં પહેલાં વિચાર કરતો થાય છે.

તપશ્ચર્યાના બે જોડ પાઠવામાં આવ્યા છે-આવ અને આશ્વતર. આજ તપ શરીરને વશ રાખવા માટે છે, અને આશ્વતર તપ મનને સંયમમાં રાખવા માટે છે. જનને પ્રકારનાં તપ પરસ્પર ઉપકારી છે.

કેટલાક હિંદુ સંન્યાસીઓ તપ નિમિત્તે શરીરને ધણુંજ કષ્ટ આપતા હતા. એક હાથ ઉંચો કરી

રાખતા હતા, કડવાં પાંદડાં ચાવતા હતા. કેટલાક જીભ કાપી નાખતા હતા, કેટલાક આંખો ફેંડી નાખતા હતા ત્યારે કેટલાક પોતાની મુઠ્ઠા ઇન્દ્રિયને પણ કાપતા હતા. આવી રીતે અનેક પ્રકારે દેહને દમી રહ્યા હતા. વાસનાઓ દેહની નથી. પણ દેહતો વાસનાઓને પ્રકટ થવાનું સાધન છે, એ બાબત તેઓ ભૂલી જતા. અને પખાળીના વાંકે પાડાને ડામ ! તેમ વાસનાઓની ભૂલને ખાતર શરીરને પીડા કરતા હતા. જુદા ભગવાને પણ તેજ માર્ગ શરૂઆતમાં અંગીકાર કર્યો, ઘણી કઠોર તપશ્ચર્યા કરી, એક દાણાને પાણીમાં રાખી તે પાણીથી ચલાવ્યું. છેવટે શરીર જર્જરિત થયું. અને નિર્જળના નદીના કિનારે યાદીને પડ્યા.

તે પછી તેમણે ધ્યાનનો માર્ગ સ્વીકાર્યો; મુળના હાથની ખીરનું મોજન કર્યા પછી તેમના શરીરમાં શક્તિ આવી અને બોધિષ્ઠ નીચે પ્રકાશ મેળવવા માટે ધ્યાન કરવા લાગ્યા. ચાર પહોરના ધ્યાનના અંતે સંપૂર્ણ પ્રકાશ તેમણે મેળવ્યો અને તેમણે જે માર્ગનો ઉપદેશ આપ્યો તે મધ્યમ માર્ગ છે. એક તરફ દેહને અજ્ઞાન કષ્ટ આપવું તે ખોટું છે, તેમ બીજી બાજુ શરીરને લાલનપાલન કરી ઇન્દ્રિયોના સુખોમાં આસક્ત રહેવું તે પણ તેટલું જ ખોટું છે. મધ્યમ માર્ગ ઉત્તમ છે, ઇન્દ્રિયોને તેમજ શરીરને મારી નાખવાનાં નથી, તેમજ બહેકાવવાનાં નથી પણ તેમને કાશુમાં રાખવાનાં છે.

શ્રી મહાવીર પ્રભુએ મોક્ષના સાધન તરીકે તપશ્ચર્યાને બૌદ્ધ ધર્મ કરતાં વિશેષ પદ આપ્યું છે, એમ પ્રથમ દૃષ્ટિએ જોનારને લાગે. પણ તપશ્ચર્યાના વિલાગો જોઈએ તો આપણને જણાશેકે જુદા ભગવાને ધ્યાનને જે અંગત આપી છે, તે ધ્યાનને શ્રી મહાવીર પ્રભુએ આશ્વતર તપના એક ભાગ રૂપે વર્ણવ્યું છે. એટલે શ્રી મહાવીર પ્રભુએ ખતાવેલી તપશ્ચર્યા કેવળ શરીરને નિગ્રહમાં લાવવા માટે જ નથી. પણ તેમાં કેટલાક અંગો એવા છે કે જે માનસિક સંયમ તથા વિકાસને, અને છેવટે આત્મ વિકાસને મદદગાર થાય તેવા છે. દાખલા તરીકે આશ્વતર તપના બે વિભાગ ધ્યાન અને સ્વાધ્યા-

યતો વિચાર કરીએ. આર્ત અને રોદ ધ્યાનના ચાર ચાર વિભાગોના વિચાર નહિ કરતાં ધર્મ ધ્યાન અને શુદ્ધ ધ્યાનના ચાર ચાર ભેદોનું ચિંતન કરવામાં આવેતો તેમાં સ્વર્ગ અને મોક્ષ અપાવવાનું સામર્થ્ય રહેલું છે. વર્ણો સ્વાધ્યાયનો આભારે સંકુચિત અર્થ એવો સ્પર્ધ ગયો છે કે અમુક યંત્રનું અંશમાં અમુક સ્તોત્રોનું પદન પાઠન; પણ વિશાળ અર્થમાં વિચારીએ તો સ્વાધ્યાય એટલે સ્વતો-આત્મોનો અધ્યાય-ચિંતન. મનુષ્યે વિચાર કરવો જોઈએ હું કોણ છું? મારું શું કર્તવ્ય છે? મારું સ્વરૂપ શું છે? હું કયાંથી આવ્યો? હું ક્યાં જવાનો? મારે કેાની કેાની સાથે વસવા છે? તે રાખવા જેવી છે કે ત્યાગ કરવા જેવી છે? આ બધા વિચારો એ સ્વાધ્યાય છે; અને તે પણ ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે આજીવંત તપનો એક વિભાગ છે. વર્ણો શરીરને નિઃશકમાં રાખવા માટે પણ બાહ્ય તપનાં છ સાધનો ખતોલવામાં આવ્યાં છે, તેમાંથી આપણે ઉણોદરી જત અને વૃત્તિ સંકેપણનો વિચાર કરીશું.

ડાક્ટરોનો એવો અભિપ્રાય છે કે ઓછું ખાવાથી દુઃખજના વખતમાં મનુષ્યો મરે છે, પણ સુકાળના વખતમાં પણ વિશેષ ખાવાથી-હૃદ ઉપરાંત બોજન કરવાથી ઘણા લોકો મૃત્યુને શરણ થાય છે. ઘણા રોગોનું મૂળજ અછર્ણ છે. આ અછર્ણ શાથી થાય છે? શરીરમાં ખોરાક પચાવવા જેટલી શક્તિ હોય, તેના કરતાં વધારે ખાવાથી અછર્ણ થાય છે. મરે તે અછર્ણ જ ન થવા પામે, તે માટે મહાવૈદ્ય મહાવીર પ્રભુ કહે છે કે ઉણોદરી જત લો. એટલે ઉદરને જેટલો ખોરાક સમાવવાની-પચાવવાની શક્તિ હોય તેના કરતાં કાંઈક ઓછો લો. એક અમેરિકન ડાક્ટર આ સંબંધમાં લખે છે કે:—

Eat less, drink more, take exercise
and your disease will starve.

થોડું ખાઓ, વધારે પાણી પીઓ, કસરત કરો, અને તમારો રોગ જૂએ મરી જશે.

માટે રોગની ઉત્પત્તિને અટકાવવાને રાખબાણ હવા ઉણોદરી જત છે, તે છતાં કોઈ વખત લાઘ્યને

વશ થઈ વધારે ખાવામાં આવે, અને અછર્ણ થાય તો તેને વારતે એકાશન, ઉપવાસ વગેરે સાધનો ખતાવવામાં આવ્યા છે. એકાશન કે ઉપવાસને દિવસે જઠરાગ્નિને ઓછું કામ કરવાનું હોવાથી પ્રથમનો નહિ છર્ણ થયેલો ખોરાક પચાવવામાં બાધીની શક્તિનો ઉપયોગ થાય છે.

આ રીતે તપશ્વર્મી શરીરને નીરાગી રાખવામાં કારણભૂત બને છે પણ ઇન્દ્રિયોને કાણમાં રાખવાને શું કરવું? તો કહે છે કે વૃત્તિનું સંકેપણ કરો. અર્થાત્ ખાવાપીવાની બાબતોમાં તમારા મનના વળાણને કાણમાં રાખો. દાખલા તરીકે આજે પાંચ કે સાત વસ્તુઓ જ ખાઈશ. એવો નિયમ લો. અને તે પ્રમાણે વર્તો. ખાતાની વસ્તુઓ ચાણીમાં પડેલી હોય તે વખતે જીભ નાં પાડશે. જીભ તમને તે ખાવાને લક્ષ્યાવશે, પણ તે વખતે જીભને તમે કહો કે “હું તારો સ્વામી છું”, અને તને આઠા કઈ છું” કે તું તે વસ્તુને ખાઈશ નહિ” જીભ થોડી વારમાં કાણમાં આવશે. આવી રીતે પાંચે ઇન્દ્રિયોના સંબંધમાં આપણે જ્ઞાનપૂર્વક પ્રયત્ન કરી તેમને વશ કરી શકીએ. આનું નામ જ ખરી તપશ્વર્મી. તપશ્વર્મીથી શરીર, તથા ઇન્દ્રિયો કાણમાં આવે છે. અને ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે આજીવંત તપ મનને કેળવવામાં અને સંયમમાં લાવવામાં મોટો ભાગ ભજવે છે.

આવી બાબતમાં તપનો હેતુ અને તપનાં સાધનોનો વિવેક કરવાનો છે. શ્રી મહાવીર પ્રભુએ કદાપિ શરીરને મારી નાખવાની આઠા કરી નથી. તેમના ઉપદેશનો આશય એજ છે કે શરીરને મજબૂત બનાવો, પણ શરીર તમારા સંયમમાં રહે, અને તમારું સ્વામી ન બની બધે તેની કાળજી રાખો.

શ્રી મહાવીર પ્રભુએ ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રમાં મોક્ષન ચાર સાધનોમાં જ્ઞાન, દર્શન (શ્રદ્ધા), ચારિત્ર સાંતે તપને પણ મહત્વનું પદ આપ્યું છે ૨૮ અધ્યાયમાં છેવટના બે શ્લોકોમાં તેમણે કહ્યું છે કે:

‘જ્ઞાનથી મનુષ્ય વસ્તુને જાણે છે, દર્શનથી તેય શ્રદ્ધા રાખે છે, ચારિત્રથી મનુષ્ય કર્મથી મુક્ત થાય છે, અને તપથી પવિત્રતા મેળવે છે. તપ અં

સંઘમ વડે કમોનો નાશ કરી દુઃખમાં યુક્ત થવાની ઇચ્છાવાળા રાનીઓ સિદ્ધિને પામે છે. જેમ કેાઈ શત્રુને મારવો હોય તો અંદરથી તેના પર દબાણ લાવવું અને બહારથી તેને ખેરાક ન મળે તેવા ઉપાયો યોજવા. તેવીજ રીતે તપશ્ચર્યાનો પૂર્ણ અર્થ વિચારીએ તો તે અંદરથી આત્માની શક્તિ ફેરવી મનને, તથા ઇન્દ્રિયોને કાબુમાં લાવવા પ્રયત્ન કરે છે, અને બહારથી ઇન્દ્રિયોને તથા મનના વિચારોને જેથી પોપણ મળે તેવા પદાર્થોથી દૂર રહેવા ફરમાવે છે. આ રીતે જો તપશ્ચર્યાનો વાસ્તવિક અર્થ સમજવામાં આવે તો તપશ્ચર્યા કરનાર પોતાની ઇન્દ્રિયો શરીર, તથા લાગણીઓને કાબુમાં રાખનાર પ્રબળ જીવંદિય બની શકે; અને તપશ્ચર્યાની સાથે સમગ્ર જ્ઞાન, સમગ્ર દર્શન, અને સમગ્ર ચારિત્ર હોય તો તેવો મનુષ્ય પૂણ્યતા પ્રાપ્ત કરે એમાં આશ્ચર્ય શું ?

શ્રી મહાવીર પ્રભુએ જગત ઉપર જગતની બાજુ ધરતુઓ અને સંધોગો પર જય મેળવવા માટે એ

આજ્ઞા આપી કે પ્રથમ તમે તમારી અંદર રહેલા કષાયોના જેતા બનો.

The earth's bravest, truest heroes
Fight with an inward foe
And win a victory grander
Than you or I can know.

(જગતના ખરા વીર પુરુષો-મહાવીરો આંતર શત્રુઓ સાથે યુદ્ધ કરે છે, અને તમે કે હું બાહ્યી શત્રુઓ તેના કરતાં મોટા જય મેળવે છે.)

જેણે પોતાના આંતર શત્રુઓ પર જય મેળવ્યો છે, તે ત્રણ ભુવનને જીતનાર વીર કરતાં મહાન છે, તેજ મહાવીર છે. જેને આંતર શત્રુઓ પર જય મેળવ્યો છે, તેને ત્રણ જગત નમે છે. તેના પગમાં ત્રણ જીવનની સમૃદ્ધિ આવી આહોરે છે. તેવા

નમો નિર્ણાણં જિઞ્ઞમયાણં

ભવને જીતનાર જિતેશ્વરોને નમસ્કાર હો.

સ્તનપોળ અમદાવાદ, } મણિલાલનથુલાઈદોશી.
તા. ૨૪-૮-૨૬ } B. A.

મેરૂ ઉપર જન્મોત્સવ

(ત્રિથે! હે! હે તે ક્યમ વિસ્મય—એ મો. મણિલાલની પ્રસિદ્ધ લાવણીનાં આલ.)

<p>ધમતો રશું! ઘોષા ધંડા ઘોર! દેવગણું કરતાં શોર બહાર. આજ છે આજા શી દેવેન્દ્ર? નાણુવા તલસે એવું કેન્દ્ર!</p> <p>કમલ નયણી નયન દીપ્તિથી વેરવી તેજસુંડર ઉર દેશથી ઉછળી નહેવું! મૂળે હાસ્યસુંડર!</p> <p>ગતિ અતિ વેગવતિ સોહાય। ચપળતા અંગે અંગે ભરાય।</p> <p>વેલી હું દેવી કેમ છું આમ? ઉદ્ભવિત આટલી થઈ શા કામ? દર્બારી હથે આમ અતુલ। આજ શું? કારણ એવું અમૂલ.</p> <p>પ્રાણુવલ્લભ! કહું છું! હમને! નજીવી! હથે એ વાત! દેવ ભૂતન સહુ હથે ગાને હથે કેમ? અદ્ભુત!</p> <p>સુણો!—તો કયા કહું છું એવ- રખે એ! કરતા મમ સમ દેહ।</p> <p>નજીવું ભરતકેર છે જેહ આવીઓ મગધ દેરા શુણુગેહ સોભઈ ક્ષત્રિયકુટુંબ ન્યાં ગ્રામ ભૂપતિ સિદ્ધાથ જેવું નામ.</p> <p>તીર્થપતિ જન્મ્યા ત્યાં આને વધમાન ભગવાન! જન્મોત્સવ મેરૂ પર યાયે! યાજી સન્ન તમામ</p>	<p>વણા પ્રણુ ઉદ્ર શ્રી મૂળે વાણુ ખલવી ધંડા કરવા નણુ. નજીવી એ ઉદ્ર તણી આદેરા આવી હું સજવા નૌતમ વેરા। અમર સહુ થઈ ગયા તૈયાર પિયુ! હથે કરો નહિ હથે વાર!</p> <p>કહી આવી છું રાખીદેને આહું પ્રિયતમ સાય! વેતાવણ કરવા એ કારણુ જુઓ! જુઓ સહુ વાટ!</p> <p>પરસ્પર કરતા પ્રેમહલોલ! રાદન સુર ધયા રંગ તરંગેણ વહે સહુ દેવ દેવીનો જાંદ આવી શોકે ન્યાં મેરૂગંજ મેરૂયા તૈયારી કરવા કાજ લાવતા દિશા દિશા ઉત્સવ સાજ</p> <p>ઉપસાસ, મોધવ ક્ષીર તીર્થનાં ભયાં મનોહર। નીર। સ્વનગરિત કળશા રથા શોકે! ખરે! મુદ્દિ! પીન।</p> <p>સુગંધી વરતુ વિધવિધ નત મેળવ્યા પાંદુક વન એ ઠાંક જુદ્યાં છે રૂપ પંચ નિન અંગ ભકિત સદ લેવા પ્રણુને સંગ આવીઆ હરિ લેઇ ઉદ્યાનપ સિંહાસન શોભે ન્યાં એ સ્થાન!</p>
--	--

(ટીપ—જન્મોત્સવનો પ્રસંગ; જેન ધાર્મિક ક્રિયામાં મંગલિક ક્રિયા તરિકતું સ્થાન ભોગવતો ઠોઠ 'વિધિ વક્ષણ'નું સ્વરૂપ પામ્યો છે. 'સ્નાન લણાવણ' એ રૂઢ સમ્બંધી તેની પ્રસિદ્ધિ છે અને તેનો પ્રચાર સર્વ સાધારણ છે.)

૧ દેવ લોકમાં ન્યારે ઉદ્ર મહારાજને આજી કાવનાની હોય છે, ત્યારે સુધોષા નામની ધંડા તેઓ વગડાવે છે. ૨ વચમાં (૧) ઉદ્યોગર ચિત્રક સુગી શ્લેષ બતાવ્યો છે. સુ = સારી ધંડા—ધંડા સુધોષા: એ નામનો ધંડા.

૩ અભિષેક માટે જુદા જુદા તીર્થનાં જળ મંથવૌષઠી ભૂમિમાંથી લાવવામાં આવે છે (મંથ લોકની સમજ માટે જુઓ જેન મયોગાં વજુવેદનું ભૂગોળ સ્વરૂપ).

૪ ઉદ્ર મહારાજ તરત જન્મોત્સવ તીર્થરૂરને લેઈ જન્મભક્ષિક માટે મેરૂ ઉપર નય છે, તેને માટે તેઓ વિશિષ્ટ સજ્જિતા બને પંચ રૂપ કરે છે. એક રૂપે પ્રણુને લે છે એ રૂપે વાગર ટાળે છે એક રૂપે છત્ર ઉપર ધરે છે અને એક રૂપે આગળ વજ લેઇ યાયે છે. આ કામ સૌધર્મેન્દ્ર નામના પદેલા દેવલોકના ઉદ્ર કરે છે. અર્થાત્ તેમનો એ આચાર છે.

૫ ઉદ્યાન:—મેરૂ ઉપરનું પાંદુંકવન: ન્યાં ધિવા ઉપર અભિષેકમાં વાપરવા માટે સિંહાસન ગોઠવણું હોય છે.

મહી એક સુરપતિ બિરાગ્યા અનન્ય જેની સેવ ।
અદભૂત રૂપ પ્રમા જિન કેરી । ઝાંખા લુઓ સહુ દેવ

દેવીઓ ચકિત નયન નિરખત ।
ભાગ્ય કયાં ? સાંપડે આતો કય ?

વધાધુ અભિષેકને કાળ
નમ્યાં મુંગો વહી ઉગવલ ધાર
ચાપણુ! હઠી જય ! જય ! કાર !

હલક નમાવા જિનપતિ દેહે હેરે અતિ હલકસંત !
યરો આજ્ઞા સુરપતિની કયારે ? લુએ નયન વિકસંત !

યથા તત્તર ! કરવા અભિષેક !
ઉદ્દનો થાય તહિ આદેશ !
યાપ છે વિલંબ કેમ તે આમ ?
સ્તંભિયા અમરો કેમ ? તમામ ?
જેઈ પ્રચ્છ કારણુ નહિ એક
શબ્દ ! ઉપજા અવધિ ચરેહ !

અહો ! રાક ! ચિંતાએ પરિયા લધુ પ્રશુનો દેહ !
કેશી ભર કળશા જળ ભરિયા જોજન ભર છે નેહ

ખમે ક્યમ ? અભિષેકની ધાર !
મુકે ના ! કરતાં કોઇ વિચાર !

હતા એ ત્રેવીસ જિનવર દેવ
કાળ જળ હતા નેહ મહાદેહ

તીર્થપતિ ચાવીસમા જિન ચંદ
નાની રી ! નેણે દેહ ધરંત !

સોદમ પતિ મુંગાદા મા તું ! ને ! મુજ જળ વં દેખ !
અનંતવીયંવતા જિન જન્મે ! રૂર સનાતન જેખ.

હોય બલે ! રાણ સિંહનું નેહ !
વિહારે મસ્તક હલિત તેહ !

પદ્મરો ! અંગૂઠો ચાંપત !
મુજબો ! મરનો ત્યાં મુંગ !
ખજસેઓ ! સપ્તદનાં સહુ નીર !
વિશ સહુ થઇ ગયું અપસિત.

યથા રત્ન હોયત આ દેખી સુરપતિ શોપ ન માય !
કાણુ દુષ્ટ આ મંગળ સમયે કરે આમ અંતરાય—

હવિત નો ખપ તહિ હોય જરાય !
મતિ મન જાધી તેથી ભરાય.

૧૦અવધિથી નવરો સજ સંજ
અહો ! પ્રચ્છ જળ છે કેવું ! પ્રચંડ ?
રક છું ! હું તો આપની પાસ
ખમાડું ! યથો અનાદર આપ.

પ્રદુલ્લ વહન થઇ હરી, આપે અભિષેક આદેશ
જળ વધણુ યા રહું અહો ! યા ! હરો કયા આ મેષ ?

પ્રમા ! જયમ ચંદ થયો વેરાય !
વિશ એ તેજ વડી પુરાય !

૬ શોધમેન્દ્ર અભિષેક માટે મપમનું રૂપ નહું વખારે છે અને જો રૂપે સિંચાઈ નમાવી દુધ સરખા
ઉગવલ નીરની ધારા એ સિંગડાંમાંથી વરાની અભિષેક કરે છે.

૭ ફરેક જિનેશ્વરો અવધિજ્ઞાન સહિત જન્મે છે. એ અવધિજ્ઞાન તેઓ એ ભવમાંથી એ રથોથી આવ્યા
હોય ત્યાં તેઓ નેરણુ ધરાવતા હોય તેવું તે, તે-સ્થાન અને ભવ ઠોકવા છતાં-પ્રથમ રહે છે. એવો સનાતન
નિયમ છે. (અવધિજ્ઞાન વાસત જેને વિરોધ જલુવા ઈચ્છા હોય તેને નંદીસૂત્ર, જગવતીસૂત્ર, અને ખાસ કરી
વિરોધ આવશ્યકસૂત્ર જોવું. સિવાય ઘણા જિન તત્ત્ર ગચોમાં એની વ્યાખ્યા છે- જ્ઞાન પંચગીના દેવ વંદન નો
મય એ શ્રી વિજયવલ્લભારજિને રમ્થો છે તેમાં પણ આ વિરો ધરપોશી હલેખ છે.

૮ પ્રથમ તીર્થકરની પાંચસો ધનુષ્ય દેહથી માંડી ૨૩ મા પાંચનાથની દેહ નવ હાથ હતી. વર્ધમાન
ભગવાન સાત હાથની દેહવાળા યથા (પુરેપુરી દેહની ઉચ્ચાઈ)

૯ તીર્થકરનું શરીર જળ આનંદ હોય છે, જળનો પ્રમાણુવાળી તુલના-નું વજન કલ્પસૂત્રમાં છે, તેમ
ખીન ગચોમાં પણ છે. આ પ્રમાણુવાળી ગાયોએ પુરંધર આંધ્યાઈ હરિભદ્રસુરિ (ચાકિનિ મહત્તરા સુત) ના
અવનનું અદ્ભુત પ્રાવર્તન કર્યું હતું. યાજ્ઞજ્ઞ ધર્મ તણ નિર્ગેય દીક્ષા લેવડોવનાર એ ગાયો બની હતી.

૧૦ જેવ અને નારક છવોને જન્મથી અવધિજ્ઞાન હોય છે. એ જ્ઞાન ભવ પ્રલયો છે. એઓને સમ્યક્ત
હોય છે; તેવું તે જ્ઞાન અવધિજ્ઞાન કહેવાય છે. પણ નેરે તેમ નથી, તેને તેવું જ્ઞાન વિભંજ કહેવાય છે.
દેવસોમના અદત કમ પ્રમાણે એ જ્ઞાન પણ ઉત્તરોત્તર ચઢવી પાચરીનું હોય છે.

ધર્મલ તેમ પ્રભુ દેહ સોહંત !
તેજ નીર ! દિશ દિશમાં વેશત
સ્વર્ગપતિ ૧૧ચોસઠ નિજ પરિવાર
ભક્તિ દશવિ વિવિધ પ્રકાર !

મગરે એમ હૃદય હૃદય ઉચ્ચરેગ !
ધન્યતા ! પામ્યો હરી જલસંગ !
બાળ રતિ સમ સોભે ભગવાન !
કોણ જગ ? કો સમ લે સન્માન !

આમર છત્ર દેવતા કંઈ અગણિત ! કુસુમવૃદ્ધિ અનિમેષ ! ૧૩ પ્રકાશન પુરે થઈ નતાં લીધા ઇદ્ર પ્રભુ હાથ
દિવ્ય હુંડુકિ જનન ગર્ભાંતી વાણે વાચ વિશેષ ૧૪ ત્રિશલા માતાને સોંપ્યા પ્રભુ નીર ૧૫ સાક્ષાત્

૧૨ ક્ષિત્તિ ! ગાન સુરસ મૂખ આય
ગોહરિ અનખ ! બધે પથરાય !

વદન મધુ માતલું અતિ પ્રસન્ન !
લાગ્ય વર ! પામી પુન ૧૫રતન !

તણખલા-વિધ્યારણી }
૧૩ - ૧ - ૨૬ }

ગોરધનજાળી વીરચંદ શાહ
ચિનોરવાળા,

૧૧ જેનાની મુખ્ય બે શાખા--સ્વેતાંબર અને દીર્ઘાંબર : સ્વેતાંબર મંદિર દેવલોક ૧૬ હોવાનું જણાવે છે ત્યારે દીર્ઘાંબર અંશે ૧૪ હોવાનું કહે છે. તે સિવાય બીજા દેવલોકો છે. દેવલોકના મુખ્ય બે શાખા છે. એક કલ્પ અને કલ્પાલીત : જેઓ કલ્પ વિભાગમાંના છે તેઓ ઇદ્રની આસપાસે આધિન છે, તેના ઇદ્ર ચોસઠ છે. કલ્પ એટલે આચાર, આચારને આધિન જે દેવો છે તે કલ્પ અને સ્વર્ગચિત્રવપસે વર્તનારા તે કલ્પાલીત. ચોસઠ ઇદ્ર અને તેના પરિવારનો નન્માભિષેક અને ખીજ ક્રિયા કરવાને કલ્પ છે. અને તેથી તે ફરજ તરિકે ગણી કરે છે. ધર્મ શુદ્ધિવાળા (સમ્યક્ષિ) દેવો તેમાં ભક્તિ-ધર્મવૃત્તિ યોગ્ય છે.

૧૨ સ્વર્ગભૂમિમાં (દેવલોક) ગણન કરનારી નતા : ૧૩ પ્રકાશન : પખાવડું, ધોણું, સાદું કરડું, અભિષેક કરવો તે.

૧૪ ઇદ્ર, વીર્યકરના યારીરને, અભિષેક મારે એવું કપા લેઈ નય છે, તે પ્રભુનું મૂળ રૂપ લેઈ નય છે અને માતા પાસે ખીજું દુનિમ રૂપ મૂકે છે. જલસવ પુરો થયા પછી ઇદ્ર તે મૂળરૂપ પાછું મૂકી નય છે અને દુનિમ રૂપ અપહરિ લે છે.

૧૫ જેટલા જિનેન્દ્રો નન્મો છે તેઓ ફરકો નન્માભિષેક-મહોત્સવ ઇદ્રો કરે છે. એ મહોત્સવ કેવી રીતે કરવામાં આવે છે તેનું વર્ણન કલ્પસૂત્રમાં છે. એ કલ્પસૂત્ર અને તે કપાની કપાધ્યાય શ્રી વિનયવિનયલની કરેલી મુખ્યભાષિત-નામની રીતનું અન્વાલી ભાષાંતર શુકસેવર મેષલ વીરજીએ પ્રગટ કર્યું છે. સંસ્કૃત નદિ નળનાર નિશાસુઓએ તે ભેડ્યું.

“બુદ્ધ અને મહાવીર”નું અવલોકન.

(મૂળ નિબંધ લેખક: અર્નસ્ટ લાયબેન).

લેખકના સમય મુજબ તેની શરૂઆત ચમકાવનારી છે; પણ તે સંભવનીય તો છે. તે કહે છે કે આર્યો યુરપ અને એસીયા વચ્ચેના પ્રદેશમાં વસતા હતા, બંધાંથી એક ટોળા પૂર્વમાં અને એક પશ્ચિમમાં ગાંધ. અમુક મૂળ જગ્યાએથી આર્યો ભરતમાં આવ્યા તે સંભવિત તો લાગે છે કેમકે સામાન્યતઃ જોતાં જૈન તીર્થંકરો, રામ, કૃષ્ણ, બુદ્ધ આદિના જન્મ સ્થાન ઉત્તર હિંદના પ્રદેશમાં જ હતા. પ્રથમના તીર્થંકરો સંયુક્ત પ્રાન્તમાં જન્મ્યા હતા; એટલે તે કાળમાં પંજાબ અને સંયુક્ત પ્રાન્ત સુધી તેમનો ફેલાવો થયો હોય; પાછળથી મગધ, બિહાર અને બંગાલ સુધી આગળ ફેલાયા; અને ત્યાર બાદ ચારે બાજુએ હિંદમાં સારી રીતે ફેલાયા. આ પ્રમાણે આર્યો હિંદમાં આવ્યા તે પ્રશ્નો ઉડેલ થાય છે; પણ તે કયા સમયે તે બ્રાહ્મણ ધ્યાનમાં આવી શકે તે નથી. આ રીતે આર્યો હિંદમાં આવ્યા તે સંભવિત તો લાગે છે-જો કે તે શરૂઆત કયારે થઈ તે કાળ સંબંધમાં મનબેદ હોઈ શકે.

તે વખતના આર્યોનો ધર્મ પ્રકૃતિ હતો; અને તેથી તેઓ ધંદ, અગ્નિ, વરુણ, સમુદ્ર, નદી આદિને દેવસ્વરૂપે ઓળખતા. આ પણ કાંઈક વધારે સંભવિત લાગે છે કેમકે પ્રથમ તીર્થંકર શ્રી. ક્રપલદેવ થયા ત્યાર પહેલાં યુગથી જ છતાં કદપદ્ધતિ પર નિર્બીહ કરતા હતા, એટલે કે જીવન નિર્બીહ માટે કુદરત-પ્રકૃતિ ઉપર આધાર હતો અને તેથી તે વખતે પ્રકૃતિ ધર્મ પ્રચલીત હોય તે સંભવનીય તો છે.

વખત જતાં અને નવીન બુદ્ધિના સ્વાદ સાથે જાતિ ધર્મ અને બ્રાહ્મણોનું જોર, યત્નયાગાદિની પ્રવૃત્તિ, તેમાં હિંસાની પ્રજ્વલિકા, કર્મ સિદ્ધાંતની

માન્યતા, પૂર્વજન્મના વિચાર અને તે માન્યતા, વર્ણશ્રમ ધર્મ, વાતપ્રસ્થાવરથા, મહામા વસવાટ; આદિ મનતઃપોના ફેરફારો થતા ગયા અને છેવટે શ્રમણ સંપ્રદાયનો પશ્ચ ઉદ્ભાવ થયો. ઉપરાંત મનતઃપો ઉપરાંત યજ્ઞમાં પ્રચલિત હિંસક પ્રવૃત્તિ, જાતિધર્મની પ્રચળતા, અને મહામા કાયમનો વસવાટ જનિત માનસિક અશાંતિ દૂર કરવા બે મહાન વિઘ્નિતિ પ્રક્ટી અને તેમને શ્રમણ સંપ્રદાય રચાયા. જો કે જૈન શ્રમણ સંપ્રદાય ચાલુ તો હતો, પણ તેની પુનઃ રચના થઈ; તે બે મહાન વિઘ્નિતિ કયી? એક શ્રી મહાવીર સ્વામી, બીજી શ્રી બુદ્ધ.

લેખક કહે છે કે શ્રી વીર મહાન તપસવી હતા; કાર્તિ અને લૌકિક સુખ અર્થે તપ કરવાને બદલે તેઓ મોક્ષને માટે જ તે કરતા હતા. તે તપમાં તેઓ પાર ઉતર્યા અને તે ઉપર પોતાના ધર્મની પુનઃ રચના કરી. બાજુ અને અભ્યંતર તપની સમાલોચના કરતાં લેખક કહે છે કે તેમના નૈતિક અને ધાર્મિક પ્રયત્નો તપ ઉપર છે; તેમને શારીરિક બંધનો અને સંસારીક પ્રલોભનોમાંથી જાળપૂર્વક મુક્ત થવું છે; અને તેથી તેઓ વિનય, સદાચાર આદિ નૈતિક અને માનવધર્મને પણ આત્મભોગ, આત્મસંયમ, આત્મ-સાસન અને આત્મ વિજયમાં લાવે છે.

વળી તે કહે છે કે શ્રી બુદ્ધે તપથી શરૂઆત કરતાં છતાં મધ્યમ માર્ગે ચાલ્યા અને તેમની લાવના સમ્યક્ પર વળી-લેખક બુદ્ધને જ્ઞાતી કહે છે. અહીં કાંઈક કહેવાનું પ્રાપ્ત થાય છે. જૈન સિદ્ધાંતમાં પણ સમ્યક્ પર-લાર મુકાએલો છે; તે સમ્યક્ દર્શન, સમ્યક્ જ્ઞાન અને સમ્યક્ ચારિત્રને મોક્ષ માર્ગ કહે છે તે પરથી સ્પષ્ટ છે. તપની જરૂરીયાત સાંને માટે

એક સરખી હોઈ શકતી નથી કેમકે શ્રી વીરને પોતાનાં અનેક કર્મો હતાં તેથી તે ચૂર્ણ થાય તે અર્થે તપની જરૂર હતી; જ્યારે તેમનાજ પહેલાં શ્રી પાર્શ્વનાથનું તપ તેમના પ્રમાણમાં ન હતું, કેમકે તેમને તેવાં ભારે કર્મ ન હતાં કે જેથી મૂક્ત થવાનું હતું. એટલે કે શ્રી વીર આત્મસંયમ પર ધર્મ રચતા હોવા છતાં તે તપના અતિમ છેડાને મુદ્દલ માનતા નથી.

શ્રી મહાવીર અને શ્રી બુદ્ધ તે બન્ને મહાન વ્યક્તિઓ હતી; બન્નેનું જ્ઞાન વિશાળ હતું અને બંનેએ હિંસા ત્યાગ માટે પ્રયત્ન કર્યો, મહાના વસનાટ દ્વાર કરી શ્રમણ્ય થયે ચાલુ રાખ્યો, છતાં પણ જ્ઞાનમાં શ્રી બુદ્ધ પરિમિત લાગે છે: (૧) બોધિસત્ત પાઠ્યા પછી શ્રી બુદ્ધ વિચાર કર્યો "મને જે ધર્મજ્ઞાન થયું છે તેના બોધ સંસારી મનુષ્યને થવો શક્ય નથી; જે હું ઉપદેશ કરીશ અને જે લોકોને મારા ધર્મનું જ્ઞાન થશે તો મને વિના કારણ ત્રાસ થશે! તો હવે ધર્મોપદેશની ખટપટમાં ન પડતાં એકાંતમાં કાળક્રમણ કરવું તેજ સાફ છે." આ મનોવૃત્તિ જ્ઞાનનું પરિમિતપણું, સંકુચિતવૃત્તિ અને ત્રાસની બીક સ્પષ્ટ કરે છે. બ્રહ્મચર્ય ગૌતમને ઉપદેશ આપવા વિનંતિ કરે છે કે "અજ્ઞાન મળ્યાં પડ્યાં હોય તેવા આ જગતમાં પુણ્ય જીવ છે...તેથી તારા ધર્મ સમજનારા ધણા લોક તને મળ્યા વગર નહિ રહે" આ વસ્તુ સંપૂર્ણ જ્ઞાન હોત તો પોતે જોઈ શકત અને (૨) ઉપદેશ આપવોના વિચાર કરી કોને ઉપદેશ આપવો તે માટે આજાર કાલામને પસંદ કર્યો અને તે પસંદગી કરતાં પહેલાં તે આ જગતમાંથી પરીણ કર્યો હતો તે પછી ઉપદેશ મૂકતાંજ તે દેખી શક્યા. તેથી જ રીતે ઉપક રામ પુત્ર બાળક પણ બન્યું અને છેવટે પોતાના સાધુ છત્રનની શરૂઆતના પાંચ તપસવી સાથીઓને ઉપદેશ દેવા બનારસ ગયા. આમાં પણ જ્ઞાનના પરિમિતપણાનાં ચિહ્ન સ્પષ્ટ છે. જ્ઞાન પરિમિત હોવા છતાં તે કાળના સંપ્રદાયોની દુરિ વંદન કરનારો પૈકી તેઓ એક ઉચ્ચ કોટીના હતા; જેમ શ્રી મહાવીર પણ હતા. શ્રીવીરના પ્રસંગમાં દેવલ્યજ્ઞાન પ્રાપ્તિ પછી આવા પ્રસંગો નથી. ક્ષિપ્રત આપીને વસ્તુ મેળવનાર તે વસ્તુને ઉપભોગ

સારી રીતે કરી શકે તેમ તપ દ્વારા આત્મે વિજ્યાર્થ દેવલ્ય પ્રાપ્ત કરી તરતજ ધર્મોપદેશ દીધાનું શ્રીવીરની બાળતમાં પ્રમાણ છે; તેમજ આવા પ્રકારની વિચાર પરપરા પણ શકશીલ દીલ બતાવે છે જે જીવીરમાં નથી દેખાતું.

શ્રી બુદ્ધને લાગ્યું કે મનુષ્ય પોતા માટે નર્થ પણ સમાજ માટે છે; પોતાનું આત્મબલિદાન સૌ માટે છે અને તેથી તેમનો ધર્મ લોકધર્મ થયો; પણ ઉપરની વસ્તુરિચિતિ પર વિચાર કરીશું તો આ વાત શ્રી બુદ્ધ કરતાં શ્રી વીરને વધારે લાગુ પડી શકશે. આ વસ્તુરિચિતિ ખરી હોય છતાં રહેલાં ધર્મ તરીકે બુદ્ધધર્મ લોકધર્મ બન્યો અને અન્ય ધર્મોના પ્રબળ સંપ્રદાયમાં આવતાં તે જન્મભૂમિમાંથી દેશનિકાલ પામી બહાર સંધર્મોના અભાવમાં વિશાળ ક્ષેત્રમાં ફેલાયો અને શાસ્ત્રો ટુલ્યો.

એકાંત અભ્યાસને પરિણામે લેખક અજ્ઞાનપર્યે એક બીજાને અન્યાય પણ કરે છે. શ્રી વીર સંકુચિત વૃત્તિના હતા કેમકે તેઓ ઉપદેશ જ્ઞાનમાંજ ઉપદેશ આપતા; પૂછનાર મનુષ્યની શક્તિ કે માંત્ર્યો બંધ્યા વગર પોતાના આકરા માર્ગોને ઉપદેશ દહરતા. સર્વજ્ઞતાનું કલ્યાણ કરવું તે બન્ને વિજ્ઞાતિની સ્વાભાવિક ઇચ્છા હતી; પણ બન્નેના માર્ગોમાં ફરક હતો. જ્યાં ત્યાં ઉપદેશ દેવો અને ઉપદેશ જ્ઞાનમાંજ ઉપદેશ દેવો તે તો નજીવી બાળત છે; પણ લેખક કહે છે તેમ શ્રી વીર બેદરકાર હતા તો તે વાત પણ ખોટી દેર તેમ છે. કક્ક આગાઓ ધારો ધર્મ અને ઉપર સૂચવી તે પ્રમાણની બેદરકારી જરૂર અનુયાયીમાં ન્યૂનતા રૂપજ હોય. છતાં તેમના નિર્વાણ વખતની અનુયાયીઓની સંખ્યા જોતાં તે ખોટું દેર છે.

શ્રી વીર ઉદાર હતા અને સંકુચિત નહતા; કેમકે તેમને કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્તિથીજ સંતુષ્ટ થી સંધ રચાયો હતો જ્યારે શ્રીબુદ્ધ પાસે મહાપ્રજ્ઞપતિ ગૌતમી પ્રવચ્યા લેવા આવી ત્યારે પોતે તે સંધ રચાવવા ના પાડી; આનંદના સવાલના જવાબમાં તેમણે કહ્યું કે આ લાંબગડમાં તું ન પડીશ. આનંદે પૂછ્યું શું ઓઝો ધર્મ ન પામી શકે? બુદ્ધે જવાબ આપ્યો પામી શકે.

ત્યારે આનંદે ફરી કહ્યું કે મહાપ્રજ્ઞપતિની વિનંતિ માન્ય કરી સ્ત્રીઓથી પ્રવ્રજ્યા લેવાય તેવા નિયમ કરો; આમ લિશુણ્ણી સંઘની સ્થાપના શુદ્ધ સંપ્રદાયમાં થઈ. તે વખતે આ કારણથી પોતાનો ધર્મ ઓછો આવશે તેમ પણ તેમણે કહ્યું હતું. આ પ્રશ્ન પણ વિચારણીય છે.

અહિંસાની બાબતમાં બંને સરખી આગ્રાઓ કરે છે; પણ તેમની ભાવનાઓમાં ફેર છે. શ્રી મહાવીરની ભાવના શ્રવ રક્ષણની છે, તે કારણે “સૌ શ્રવ, સરખા” એ રીતે સ્વદેશ જગત સાથે પોતાનો સંબંધ જોડી પાંચ મહાનનો ઉપદેશ કરે છે. શ્રી શુદ્ધ આત્મભોગના આધાર ૩૫ દયા અને સહાનુભૂતિની ભાવનાને જોડી દુઃખનો ઉપદેશ કરે છે. અહિંસામાં આમ શ્રી મહાવીર આગળ વધે છે; તે સમસ્ત પ્રકૃતિમાં શ્રવણ આરોપણ કરી તેના રક્ષણ માટે આત્મા કરે છે; મનુષ્ય, પશુ આદિ ઉપરાંત તે પૃથ્વી, જળ, અગ્નિ, વાયુ અને વનસ્પતિ તે એકેન્દ્રિય આદિ શ્રવણે રક્ષણ કરવા ઉપરાંત શ્રવણમાં કે શ્રવ વગરના કેષ પણ પદાર્થનો જરૂર પુરતોજ ઉપયોગ કરવાનો ઉપદેશ આપે છે; સૂક્ષ્મ જંતુ રક્ષણ માટે જમતાં વાસંજનો ઉપયોગ, બોલતાં મુદ્ધપતિનો ઉપયોગ, તેમજ પ્રવાહી પદાર્થો પુસ્તકો ન રાખતાં અને તે ગાળીને વાપરવાનો ઉપદેશ કરે છે. આ એકે ભવ્ય સિદ્ધાંત છે. અશ્વત્થર્વ ઉપદેશ છે. ગરમ અને વનસ્પતિએ ફાટ્યા પુલ્યા દેશમાં સૂક્ષ્મ જંતુથી સાવધ રહેવું જરૂરી છે; બગડેલ પાણી, બગડેલ ફલ, કાંઠવાએથી વનસ્પતિ, એકા કે વાસી જોરાક આદિ ન વાપરવાનો ઉપદેશ તંદુરસ્તી જાળવવા કરતાં શ્રવ રક્ષણની ભાવનાનીજ પડેલા છે તેની તો ના નજ પાટી રાકાય.

શ્રી શુદ્ધ દયા અને સહાનુભૂતિની ભાવનાને બધું દુઃખ અને તે દુઃખથી મુક્ત થવાના ઉપાયો શોધવામાં પુરુષાર્થ માન્યો અને તેથી તેને ચાર આર્થ સરો: (૧) દુઃખ, જન્મ, જરા, મરણ આદિ સંસારદુઃખ, (૨) દુઃખોત્પાદ: અવાન અને વૃણુદિ દુઃખના કારણો, (૩) દુઃખનિરોધ:દુઃખ રોકનાર સાધનો અને યાનપ્રાપ્તિ; (૪) અને દુઃખનિરોધમાર્ગે=

સંપૂર્ણ રીતે દુઃખથી મુક્ત થવાનો માર્ગ (આર્થ અષ્ટાંગિક માર્ગ) પ્રવર્તીવ્યાં. ક સમ્યગદૃષ્ટિ=સાચી જ્ઞાપ, છ સમ્યક સંકલ્પ=સાચો વિચાર, ગ સમ્યક વર્ત્ત=સાચું વચન, ઘ સમ્યકકર્મ=સત્યકર્મ, ચ.સમ્યક આશ્રવ=સાચી શ્રવનચર્ચા, છ સમ્યક પ્રવ્રત્ત=ખરો પ્રવ્રત્ત, જ સમ્યક સ્મૃતિ=સાચી યાદ શક્તિ અને ઙ સમ્યક સંભાધિ તે આદ્યો. અષ્ટાંગિક માર્ગ બન્યો છે. આ રહી શ્રી શુદ્ધની ભાવના અને તેનો વિસ્તાર.

વિશેષ સમજવા ખાતર સ્પષ્ટ કરવુંજ જોઈએ કે દુઃખનું અસ્તિત્વ સ્વીકારી તેથી મુક્ત થવાનોજ શ્રી વીર પણ ઉપદેશ દેતા હતા, અને તદઅનુસાર સંવર, નિર્જરા અને મોક્ષના માર્ગ પણ બતાવ્યા છે. સમ્યગ દૃષ્ટિ, મન શુધ્ધિ, વચન શુધ્ધિ અને કાવશુધ્ધિ અને ચારિત્ર ૩૫ તેમનો માર્ગ આલેખાએ છે. શ્રી શુદ્ધની દુઃખની ભાવના અને શ્રી વીરની બાર ભાવના (૧) અનિત્ય, (૨) અશરણુ (૩) સંસાર (૪) એકત્વ, (૫) અનિત્ય (૬) અશુચિત્વ, (૭) આશ્રવ, (૮) સંવર (૯) નિર્જરા (૧૦) લોકસ્વરૂપ (૧૧) મોધિ દુર્લભ અને (૧૨) અનુચિતન-સરખાવી શંકાય.

લેખક શ્રી વીર પ્રંતિ માનપૂર્વક લખે છે કે તેઓ અઘૌકિક પુરૂષ હતા; તેમના વિચારની પ્રમળતા, તેમની તપશ્ચર્યા, સાધુ શ્રવનમાં (ઉપસર્ગ) દુઃખ સહન આદિ જોઈ આગળ વધતાં તેમને સંસારીક બંધનોથી જાંધનાર કર્મના સિદ્ધાંતના રચનાર તરીકે જોઈ શકીએ છીએ. તપશ્ચર્યામાં તેઓ આદર્શ છે, વિચારકમાં મહાન છે, આત્મ વિકાસમાં અગ્રેસર દર્શન કર છે અને તે સમયે પ્રચલીત સર્વ વિદ્યાઓમાં પારંગત પણ છે, તપના જળે તે વિદ્યાઓને રચનાત્મક સ્વરૂપ આપી તેમણે તે જનસમૂહ સમક્ષ મૂકી છે. (૧) પાંચ (પર્મોસ્તિકાય: Fulcrum of motion અર્થમોસ્તિકાય: Fulcrum of stationariness આકાર: space પુદ્ગલ: Matter અને શ્રવ: Atman) જ્ઞાપો અને તેના સ્વરૂપરૂપ વર્તવિત્ત: Ontology (૨) સાત નર્ક, પૃથ્વી અને નક્ષત્ર પ્રદેશ, બાર દેવલોક, નવ ટ્રાયેકક, પાંચ અનુત્તર વિગ્માન. આદિ તેની જ માળના પ્રદેશ ૨૫ વિધ-

વિદ્યા: Kosmology' (૩) દરમ અને અદરમ (નરક ભૂત, મૈત દેવ આદિ) જીવોના સ્વરૂપરૂપ જીવવિદ્યા: Biology (૪) ચૈતન્યરૂપ આત્માના આધ્યાત્મિક વિકાસના પગથીયાંના સ્વરૂપે માનસશાસ્ત્રી: Psychology આદિને તેમજ સ્વાત્મક સ્વરૂપ આપ્યું અને જનસમૂહ પાસે મૂક્યું, આ ઉપરાંત તેમજ પરિધ અને વ્યાસ વચ્ચેના સંબંધના અંક પણ શોધી કાઢ્યો જે પરિધ=આસાન $\sqrt{10}$ હતો જે અત્મારના ઉચ્ચ ખરાબર છે. આ શોધન બહુ ચિંતનનું પરિણામ છે જે તેમના જેવા વિચારકને શોભારૂપ છે. પ્રવર્તમાન સર્વ વિદ્યાને વિચાર કરી તેને વિચારમાળામાં ગોઠવી તે સમજના બનાવ વિશે, ગરમ પ્રાણીના ઝરા વિશે તેમજ લખ્યું છે અને તપસ્વી જીવન અર્થે નિયમો અને પોતાનું દર્શનશાસ્ત્ર પણ રચ્યાં છે. આમ જોતાં શ્રી વીર માત્ર સાધુ નથી કે તપસ્વી નથી. પણ પ્રકૃતિના અવ્યાસક અને વિદ્વા ભવી નિર્ણય આપી સમસ્ત વસ્તુસ્થિતિના વિચાર કરી પોતાની સાધુભાવના તે સાથે જોડે છે. અનેક કથના મજાવનાર પુરોહિત પોતાની નિર્ણયાત્મક અને વ્યવસ્થિત વિચારસરણી પર તેમજ આશ્ચર્ય પમાડ્યા છે. શ્રી વીર સાધુજીવનના ચરમ ઉદ્દેશ મુક્તિને અચિંતનીય શબ્દરૂપ આપે છે; તેને વિચારપૂર્વક ગોઠવી પોતાના દર્શન રૂપે વ્યવસ્થિત કરે છે અને પૂર્વ ક્ષેત્ર તેત્રીમાળના પ્રદેશની રોચે મુક્ત જીવનો પ્રદેશ યોજે છે; તેના જીવે સંસારીક કાર્યોથી, પુર-પાર્થથી, કર્મરૂપ ભારથી પરિપૂર્ણ મુક્ત થઈ જાય છે; તે પ્રદેશ અત્યંત સફેદ અને હલકો છે, ત્યાં બધો કર્મભાર ઉતરી પડે છે અને આદ્યમાને કર્મ બાંધનાર સૌ અશુદ્ધિ ત્યાં પહોંચ્યાં પહેલાં જ પોતાઇ જાય છે. ત્યાં અર્પૂર્વ શાંતિ છે, આરામ છે, કલ્યાણ-મય ભારવિહીનતા અને શુદ્ધિ પણ છે.

આત્મા પ્રત્નો શ્રી જીવને તેમના સિંધોએ કરેલા; જગત નિત્ય છે કે નહિ? તે સાત છે કે અનંત છે? આમા શરીર સાથે જોડાએ છે કે સ્વતંત્ર છે? જીવન શક્તિ શું છે? મુક્ત જીવની દેખાતી છે કે નહિ? આવા પ્રત્નો શ્રી જીવે જરૂર વિચાર્યાં તે હશેજ પણ તેમનું જ્ઞાન દુન્ય

રૂપ સંસાર પરજ હતું; તેમને માત્ર ધાર્મિક આચરણ કે આદર્શ જીવનની દરકાર હતી અને તેથી આવા પ્રત્નોના ઉત્તરોમાં તેમને જોખમ જોયું. (૧) આવા પ્રત્નોની પાછળ પડતાં સાચી જીવનચર્ચા-માંથી લપસી જવાનો ભય અને (૨) જીવ જીવે દર્શનોના જીવ જીવે સ્વરૂપોની વિષમતા આ બે જોખમને જોડે તેઓ આવા પ્રત્નો પ્રસંગે મૂકા રહેલા આ પ્રકારનું આવા પ્રત્નોના ઉત્તરો બાજ-તનું મૌન દિતકર કે અદિતકર હતું તે આપણે કહી શકીએ તેમ નથી. કાં તો આ મૌન પૂર્ણતા-નનું પરિણામ પણ હોય, કાં તો તે પરિમિત જ્ઞાનનું પરિણામ પણ હોય કે કાં તો તે સંકુચિત શક્તિનું પરિણામ હોય. લોકના અદિતની ચિંતાને લઈ મૌન રાખ્યું હોય તો તે દિત દષ્ટિ હતી અને પૂર્ણ જ્ઞાનની સામિતી રૂપ હોઈ શકે; વળી તેમના જેવા વિચારકને સ્પષ્ટ બાજબી જોઈએ કે જેમ દરેક વસ્તુને સારી અને ખરાબ બાજુ હોય છે તેમ આવા પ્રત્નોના ઉકેલ કરવાથી તેનો સંપૂર્ણ ઉકેલ દુરપયોગ અધિકારી પર અવલંબે છે, માટે ગમે તેમ થવાનું હોય તે સાચી પણ આ સત્ય પ્રત્નોનો ઉકેલ આ છે. આ ઉપરાંત આવા પ્રત્નોના ઉકેલ દ્વારા કેટલાક જીવે જેમ અકલ્યાણ કરી જત તેમજ આત્મકલ્યાણ પણ કરી શકત. પોતે આત્મલોગ દ્વારા જે સત્ય મેળવ્યું તે જનસમાજ સમક્ષ મૂકવાની જરૂર હતી કે જેથી સર્વ જીવોને તે પ્રકારનું જ્ઞાન મળે; એટલે કે આ પ્રકારના મૌનથી દુનિયા તે પ્રત્નોના શ્રી જીવના વિચારોથી અજાતજ રહી.

લેખક મહાદેવ આ દેશનાં આચાર વિચાર, જન્મે દર્શનોના આચાર વિચાર, રહેણી કરણી આદિથી બીનવાકેરચાર છે; દરેક દર્શનોમાં ઘણા અભ્યાસ પણ વર્ચસ્વના હોય છે એટલે આજ અભ્યાસને લઈ અભણતાં ગમે તે દર્શનપર કે જન્મે દર્શનપરના રચયિતાને આવા સરખામણીના પ્રસંગે અન્યાય થઈ જવા સંભવ રહે છે. એટલે આ લેખિનીનો ઉદ્દેશ લેખક પર ટીકા કરવાનો કે શ્રી જીવની જોડ શોધી કાઢવાનો હતો, તેમ છેજ નહિ પણ તે નિ-અર્થમાં જે કાંઈ વસ્તુસ્થિતિ બનાવી છે તેમાં ક્યાં

ક્યાં ક'ઈક ઉમેરો કરવો જરૂરી છે તેજ દર્શાવ્યું છે. પશુ સામાન્ય અઘ્યાસી છું; સર્વ દર્શનના વિચારો જાણ્યા ઉત્કંઠાવાળો છું; અને ગમે તે દર્શનના સ્થપિતા હોય તે જ્ઞેનાર પણ નથી, પણ અઘ્યાસના

પરિણામે જે કાંઈ સત્ય દેખાય તે રજી કરવાની ફરજ સમજી આ વસ્તુ રજી કરી છે. વાંચકવર્ગ આ બાબત વિચારી ઉદાપિહ કરશે.

શ્રીમનલાલ દ. શાહ.

શ્રી મહાવીર સ્વામી અને સ્ત્રી વર્ગ.

“નમો તિચ્છસ્ત” એમ કહી સમવસરણમાં ખી-રાજમાન શ્રી મહાવીરપ્રભુજી દેશના દેતાં પહેલાં તીર્થને નમસ્કાર કરે છે. આ તીર્થમાં સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક અને શ્રાવિકા એ ચારેનો સમાવેશ થાય છે અને એને આપણે ચતુર્વિધ સંઘ કહીએ છીએ. વળી શ્રી મહાવીર પ્રભુજીએ ચંદનબાળાને અને સુઘસા શ્રાવિકાને સમેવસરણમાં ખીરાજ ધર્મલાલ કહાવેલો છે અને સ્વમુખે સલાસનુબ તેમની મહત્તાનાં વખાણ કરેલાં છે.

આપણાં શાસ્ત્રમાં સોળ સતીઓના પ્રભાવને વર્ણવેલો છે જેમના નામોને પવિત્ર ગણીને પ્રાતઃકાળમાં પુરો અને સ્ત્રીઓ લક્ષિલાચર્યા સંભાળીએ છીએ. વળી શ્રી મહાવીરપ્રભુજીએ તીર્થકર થયાં છે તે શું સુચવે છે? મહાપુરો અને સ્ત્રીઓને જન્મ આપનાર સ્ત્રીઓ એ રત્નપ્રસુતાઓ છે. સ્ત્રીઓનું ગૌરવ એજ સમાજનું અને ધર્મનું ગૌરવ છે. જે સમાજ કે દેશમાં સ્ત્રીઓમાં રહેલી મહત્તા જોવાતી નથી અને હલકી દ્રષ્ટિથી તેમને જુએ છે, અને સ્ત્રીઓ માટે હલકી ભાવનાઓ રાખે છે. તે સમાજ અને ધર્મની તથા દેશની પડતીની નીચાની છે. જેમના વડે મનુષ્ય જીવનને પ્રથમથી ચોપણ મળે છે, જેમના વાસ્તવ્ય પ્રેમવડે મેળુંબો. ઉઝરી રહે છે, જેમની કુક્ષીથી મહાન સ્ત્રીપુરોએ જન્મ લીધેલો છે એમને જેમના સંસ્કારવડે ઉત્તમ પ્રકારનું સંસ્કારણ જન્મથીજ મળેલું છે અને જેઓ પોતાના જીવનના અંતિ ભોગે માણસોને ઉઠેરે છે, તેઓની મહત્તાને પગતળે છુંદી નાખવામાં આવે તો એ મહત્ત્વાપા છે અન્યાય છે-એમાંથી બચો અને બચાવો સમાજને, અને ધર્મને, તથા પોતાની જાતને.

સ્ત્રી જાતના વખાણ તો શ્રી મહાવીર પ્રભુજી કરેલાં છે અને સ્ત્રીઓને યોગ્ય સ્થાન તેઓશ્રીએ આપેલું છે. જ્યાં પ્રભુ પોતેજ નમસ્કાર કરે છે એવા ચતુર્વિધ સંઘમાં ખીજે સ્થાને સાધ્વીજી અને ચોથે સ્થાને શ્રાવિકાઓની સ્થાપના કરેલી છે, કેવી મહત્તા અને ગૌરવ સ્ત્રીઓની જણાવી ગયેલા છે?

કદાચ સ્ત્રીઓમાં હુદયબળ ઓછું જણાતું હોય પણ હૃદયબળ એ તો સ્ત્રીઓમાં જન્મથીજ પુરો છે. કરતાં વધુ ભાગે ચઢીયાતું વારસામાં મળેલું હોય છે, ઉત્તમ ચારિત્ર, ઉત્તમ પ્રકારનો સંયમ, ઉત્તમ ત્યાગ અને વૈરાગ્ય પાળવાને માટે અને ઉત્તમ જીવન ગાળવા માટે જ્ઞાનની નહિ પણ હૃદયબળની જરૂર છે અને તે મોટા ભાગે સ્ત્રીઓમાં ઉત્તમ પ્રકારે જોવામાં આવે છે, માટેજ શ્રી વીરપ્રભુજી સાધ્વી અને શ્રાવિકા વર્ગની સ્થાપના કરેલી છે અને સંઘ સ્થાપનામાં સ્થાન સ્ત્રીઓને આપેલું છે.

વર્તમાનમાં વિચાર કરી જોશો તો ગૃહસ્થ ધર્મમાં શ્રાવકો કરતાં શ્રાવિકાઓ, વ્રત, તપ, નિયમ, સંયમ, ત્યાગ, વૈરાગ્ય, વૈરાગ્ય, અને દાન શીલકલાવના વિગેરે ધર્મકાર્યો વધારે પ્રેમથી કરતાં જોવામાં આવે છે, વળી દરેક તીર્થકરની વખતમાં ચતુર્વિધ સંઘની સંખ્યામાં સાધુ અને શ્રાવકો કરતાં સાધ્વી અને શ્રાવિકાઓની સંખ્યા વધુ હોવાની શ્રી કલ્પસૂત્ર સાક્ષી પુરે છે. આ જોતાં સ્ત્રીઓનો દરજ્જો કાંઈ પણ રીતે શ્રી મહાવીરના શાસનમાં ઉગરતો હોય એમ જણાતું નથી, વીર યુવ પુત્રીઓને જન્મ આપનાર માતાઓજ છે જેજ સ્ત્રીઓની મહત્તા સુચવે છે.

સ્ત્રીઓ પ્રદેશિન કરનારી છે નરકની ખાણ છે

વિદ્યા: Kosmology' (૩) દરમ અને અદરમ (નરક ભૂત, ધ્રેન દેવ આદિ) જીવોના સ્વરૂપરૂપ જીવવિદ્યા: Biology (૪) ચૈતન્યરૂપ આત્માના આધ્યાત્મિક વિકાસના પગથીયાંના સ્વરૂપે માનસશાસ્ત્રી: Pscyhology આદિને તેમજ રચનાત્મક સ્વરૂપ આપ્યું અને જનસમૂહ પાસે મૂક્યું, આ ઉપરાંત તેમજ પરિવ્રજ અને વ્યાસ વચ્ચેના સંબંધના અંક પણ શોધી કાઢ્યો જે પરિવ્રજન્યાય ૧૦ હતા જે અત્યારના ૩૬ બરાબર છે. આ શોધન બહુ ચિંતનનું પરિણામ છે જે તેમના જેવા વિચારકને શોભાઈ પડે છે. પ્રયત્નમાન સર્વ વિદ્યાને વિચાર કરી તેને વિચારમાળામાં ગોઠવી તે સમયના જનાય વિગે, મરમ પાણીના ઝંરા વિગે તેમજ લખ્યું છે અને તપસ્વી જીવન અર્થે નિયમો અને પોતાનું દર્શનશાસ્ત્ર પણ રચ્યાં છે. આમ જોતાં શ્રી વીર માત્ર સાધુ નથી કે તપસ્વી નથી. પણ પ્રકૃતિના અભ્યાસકે અને વિદ્વાતા ભાષી નિર્ણય આપી સમસ્ત વસ્તુસ્થિતિનો વિચાર કરી પોતાની સાધુભાવના તે સાથે જોડે છે. અનેક કથના ચક્રાવનાર પુરુષોને પોતાની નિર્ણયાત્મક અને અપરિચિત વિચાર સરણી વડે તેમજ આશ્ચર્ય મળ્યાં છે.

શ્રી વીર સાધુજીવનના ચરમ હોદ્દા સુધિકર્તા અચિંતનીય શબ્દરૂપ આપે છે; તેને વિચારપૂર્વક ગોઠવી પોતાના દર્શન રૂપે અવસ્થિત કરે છે અને પૂર્વ કથેષ તેનીશમાળના પ્રદેશની ટોચે મુક્ત જીવનો પ્રદેશ પોતે છે; તેણે જીવે સાંસારીક કાર્યોથી, પુરુષાર્થથી, કર્મરૂપ ભારથી પરિપૂર્ણ મુક્ત થઈ ત્યાં ચડે છે; તે પ્રદેશ અત્યંત સંદેહ અને હલકો છે, ત્યાં બધો કર્મભાર ઉતરી પડે છે અને આત્માને કર્મ બાંધનાર સૌ અશુદ્ધિ ત્યાં પહેલાંત્યાં પહેલાંજ ઘેરાઈ જાય છે. ત્યાં અપૂર્વે ચાંતિ છે, આરામ છે, કલ્યાણમય ભારવિહીનતા અને શુદ્ધિ પણ છે.

આવાજ પ્રશ્નો શ્રી જીવને તેમના શિષ્યોએ કરેલા; જગત નિત્ય છે કે નહિ ? તે સાન્ત છે કે અનન્ત છે ? આત્મા શરીર સાથે જોડાયેલ છે કે સ્વતંત્ર છે ? જીવન શક્તિ શું છે ? મુક્ત જીવની દેહાતી છે કે નહિ ? જાવા પ્રશ્નો શ્રી જીવે જરૂર વિચાર્યાં તો હશેજ પણ તેમનું ધ્યાન દુન્ય

રૂપ સંસાર પરજ હતું; તેમને માત્ર ધાર્મિક આચરણ કે આદર્શ જીવનની દરકાર હતી અને તેથી આવા પ્રશ્નોના ઉત્તરોમાં તેમને જોખમ જોયું. (૧) આવા પ્રશ્નોની પાછળ પડતાં સાચી જીવનચર્ચામાંથી લપસી જવાનો ભય અને (૨) જીવ જીવે દર્શનોના જીવ જીવે સ્વરૂપોની વિષમતા આપે જોખમને જોડે તેઓ આવા પ્રશ્નો પ્રસંગે મૂકી રહેતા. આ પ્રકારનું આવા પ્રશ્નોના ઉત્તરો બાંધતું મૌન હિતકર કે અહિતકર હતું તે આપણે કહી શકીએ તેમ નથી. કાં તો આ મૌન પૂર્ણજ્ઞાનનું પરિણામ પણ હોય, કાં તો તે પરિમિત જ્ઞાનનું પરિણામ પણ હોય કે કાં તો તે સંકુચિત શક્તિનું પરિણામ હોય. લોકના અહિતની ચિંતાને લઈ મૌન રાખ્યું હોય તો તે હિત દષ્ટિ હતી અને, પૂર્ણ જ્ઞાનની સામિતી રૂપ હોઈ શકે; વળી તેમના જેવા વિચારકને સ્પષ્ટ લાગવુંજ જોઈએ કે જેમ દરેક વસ્તુને સારી અને ખરાબ બાજુ હોય છે તેમ આવા પ્રશ્નોના ઉકેલ કરવાથી તેના સંદુર્ભોગ કે દુરુપયોગ અધિકારી પર અવલંબે છે, મોટે ભાગે તેમ થવાનું હોય તે ચાઓ પણ આ સંભવ પ્રશ્નોના ઉકેલ આ છે. આ ઉપરાંત આવા પ્રશ્નોના ઉકેલ દ્વારા કેટલાક જીવે જેમ અકસ્માત કરી જત તેમજ આત્મકલ્યાણ પણ કરી શકતા. પોતે આત્મભોગ દ્વારા જે સત્ય મેળવ્યું તે જનસમાજ સમક્ષ મૂકવાની જરૂર હતી કે જેથી સર્વ જીવોને તે પ્રકારનું જ્ઞાન મળે; એટલે કે આ પ્રકારના મૌનથી દુનિયા તે પ્રશ્નોના શ્રી જીવના વિચારોથી અચાતજ રહી.

લેખક મહાશય આ દેશનાં આચાર વિચાર, અને દર્શનોના આચાર વિચાર, રહેણી કરણી આદિથી બીનવાકેશગાર છે; દરેક દર્શનોમાં ધણે અભ્યાસ પણ વધારવાનો હોય છે એટલે આજા અભ્યાસને લઈ અજાણનાં ગમે તે દર્શનપર કે અન્ય દર્શનપરના રચયિતાને આવા સરખામણીના પ્રસંગે અન્યાય થઈ જવા સંભવ રહે છે. એટલે આ લેખિકાને જોઈ લેખક પર રીકા કરવાનો કે શ્રી જીવની યોગ શોધી કાઢવાનો હતો, તેમ જ નહિ પણ તે નિબંધમાં જે કંઈ વસ્તુસ્થિતિ બતાવી છે તેમાં ક્યાં

ક્યાં કંઈક ઉમેરો કરવો જરૂરી છે તેજ દર્શાવ્યું છે. પરિણામે જે કાંઈ સત્ય દેખાય તે રજુ કરવાની હું પણ સામાન્ય અભ્યાસી છું; સર્વ દર્શનના વિચારો જનજીવા ઉત્કંઠાવાળો છું; અને ગમે તે દર્શનના રચયિતા હોય તે જોનાર પણ નથી, પણ અભ્યાસના

કરજ સમજી આ વસ્તુ રજુ કરી છે. વાંચકવર્ગ આ બાબત વિચારી ઉઠાપોઠ કરશે.

શ્રીમનલાલ દ. શાહ,

શ્રી મહાવીર સ્વામી અને સ્ત્રી વર્ગ.

“નમો તિર્યક્ત” એમ કહી સમવસરણમાં બીજા જાતના શ્રી મહાવીરપ્રભુજી દેશના દેતાં પહેલાં તીર્થને નમસ્કાર કરે છે. આ તીર્થમાં સાધું, સાધ્વી, શ્રાવક અને શ્રાવિકા એ ચારેનો સમાવેશ થાય છે અને એને આપણે ચતુર્વિધ સંઘ કહીએ છીએ. વળી શ્રી મહાવીર પ્રભુજીએ ચંદનબાળાને અને મુલસા શ્રાવિકાને સમોવસરણમાં ખીરાજી ધર્મલાલ કહાવેલો છે અને સ્વમુખે સલાસનુમ્મ તેમની મહત્તાનાં વખાણ કરેલાં છે.

આપણાં શાસ્ત્રોમાં સોળ સતીઓના પ્રકાવને વર્ણવેલો છે જેમના નામોને પવિત્ર ગણીને પ્રાતાઃકાળમાં પુરો અને સ્ત્રીઓ લક્ષિતલાવથી સંભાળીએ છીએ. વળી શ્રી મહાવીરમારી જોગણીસમા તીર્થકર થયાં છે તે શું સુચવે છે? મહાપુરો અને સ્ત્રીઓને જન્મ આપનાર સ્ત્રીઓ એ રત્નપ્રસુતાઓ છે. સ્ત્રીઓનું જૌરવ એજ સમાજનું અને ધર્મનું જૌરવ છે. જે સમાજ કે દેશમાં સ્ત્રીઓમાં રહેલી મહત્તા જોવાતી નથી અને હલકી દ્રષ્ટિથી તેમને જુએ છે, અને સ્ત્રીઓ માટે હલકી ભાવનાઓ રાખે છે. તે સમાજ અને ધર્મની તથા દેશની પડતીની નીચાની છે. જેમના વડે મનુષ્ય જીવનને પ્રથમથી ચોપણ મળે છે, જેમના વાસ્તવ્ય પ્રેમવડે મંત્રુઓ ઉછરી શકે છે, જેમની કુશીલ મહાન સ્ત્રીપુરોઓએ જન્મ લીધેલો છે એમને જેમના સંસ્કારવડે ઉત્તમ પ્રકારનું સંસ્કારણ જન્મથીજ મળેલું છે અને જેઓ પોતાના જીવનના અંતિ ભોગે માણસોને ઉછેરે છે, તેઓની મહત્તાને પગલે હુંદી નાખવામાં આવે તો એ મહત્ત્વ પાપ છે અન્યાય છે-એમાંથી બચો અને બચાવો સમાજને, અને ધર્મને, તથા પોતાની જાતને.

શ્રી જાતિના વખાણ તો શ્રી મહાવીર પ્રભુજી કરેલાં છે અને સ્ત્રીઓને યોગ્ય સ્થાન તેઓશ્રીએ આપેલું છે. ન્યાં પ્રભુ પોતેજ નમસ્કાર કરે છે એવા ચતુર્વિધ સંઘમાં બીજો સ્થાને સાધ્વીજી અને ચોથો સ્થાને શ્રાવિકાઓની સ્થાપના કરેલી છે, કેવી મહત્તા અને જૌરવ સ્ત્રીઓની જણાવી ગયેલા છે?

કદાચ સ્ત્રીઓમાં શુદ્ધિબળ એટલું જણાતું હોય પણ હૃદયબળ એ તો સ્ત્રીઓમાં જન્મથીજ પુરો કરતાં વધુ ભાગે ચઢીપાતું વારસામાં મળેલું હોય છે, ઉત્તમ ચારિત્ર, ઉત્તમ પ્રકારનો સંયમ, ઉત્તમ ત્યાગ અને વૈરાગ્ય પાળવાને માટે અને ઉત્તમ જીવન ગાળવા માટે યાનની નહિ પણ હૃદયબળની જરૂર છે અને તે માટે ભાગે સ્ત્રીઓમાં ઉત્તમ પ્રકારે જોવામાં આવે છે, માટેજ શ્રી વીરપ્રભુજી સાધ્વી અને શ્રાવિકા વર્ગની સ્થાપના કરેલી છે અને સંઘ સ્થાપનામાં સ્થાન સ્ત્રીઓને આપેલું છે.

વર્તમાનમાં વિચાર કરી જોશો તો ગૃહસ્થ ધર્મમાં શ્રાવકો કરતાં શ્રાવિકાઓ, મત, તપ, નિયમ, સંયમ; ત્યાગ, વૈરાગ્ય, વૈશાલ્ય, અને દાન શીયલભાવના વિગેરે ધર્મકાર્યો વધારે પ્રેમથી કરતાં જોવામાં આવે છે, વળી દરેક તીર્થકરની વખતમાં ચતુર્વિધ સંઘની સંખ્યામાં સાધુ અને શ્રાવકો કરતાં સાધ્વી અને શ્રાવિકાઓની સંખ્યા વધુ હોવાની શ્રી કલ્પસૂત્ર સાક્ષી પુરે છે. આ જોતાં સ્ત્રીઓનો દરજ્જો કોઈ પણ રીતે શ્રી મહાવીરના શાસનમાં ઉતરતો હોય એમ જણાતું નથી, વીર પુત્ર પુત્રીઓને જન્મ આપનાર માતાઓજ છે એજ સ્ત્રીઓની મહત્તા સુચવે છે.

સ્ત્રીઓ પ્રસેલિત કરનારી છે નરકનો ખાણ છે

એવાં કેટલાંક અજાણતાં વચ્ચેના શાસ્ત્રોમાં જોવામાં આવે છે, તે કદાચ પુરુષોને વૈરાગ્યભાવ શીખવા માટે મુકવામાં આવ્યાં હશે. પણ એ દ્રષ્ટિએ તો પુરુષો ક્યાં સ્ત્રીઓને જોછા પ્રલોભનમાં નાખનારા છે? સ્વદારાસંતોષ વત પુરુષો માટે તેમ સ્ત્રીઓ માટે શાસ્ત્રોમાં જીવન નથી, હાલસર્ય પાળવું આવક આવિકા બનનેને માટે છે. ધર્મના અને નીતિના નિયમો પુરુષો માટે જીવન અને સ્ત્રીઓ માટે જીવન બતાવવામાં આવ્યાં નથી, ને કર્મના નિયમો પણ બનનેને સરખાજ લાગુ પડે છે. તેમ સ્ત્રીઓ શરીરથી સ્ત્રીઓ છે પણ આત્માથી નહિજ. આત્મ શક્તિ પુરુષ સ્ત્રીમાં સરખીજ છે. પણ પુરુષો કરતાં હૃદયગુણની શક્તિ સ્ત્રીઓમાં વધારે જોવામાં અને અનુભવવામાં આવે છે. માટે શાસ્ત્રના કોઇ અપવાદરૂપ વાક્યને પકડી નહિ ગણકારતાં સ્ત્રીઓ એ મહાન આત્માઓની જનતા તરીકે માનને પાત્ર છે એવી દ્રષ્ટિથી જુઓ અને સુખી થાઓ.

વળી વિચાર કરતાં જણાય છે કે હાલમાં પુરુષોએ દોષારોપ કરીને સ્ત્રીઓને હલકી ગણી, અને સ્ત્રીઓ અજ્ઞાનવશ શાસ્ત્રોમાં સાંભળીને પોતાને હલકી ગણવા લાગી, જેના પરિણામે સમાજમાં ધર્મવીર અને કર્મવીર સંતાનો જોવાં જોવામાં આવે છે. શ્રીમહાવીર પ્રભુ ક્ષત્રીપુત્ર હતા; અને આપણે એમનાં સંતાનો છીએ. સંતાનોને વારસામાં શ્રી વીર પ્રભુનું બળ, બુદ્ધિ, શક્તિ, શાન્તિ, ક્ષમા, દયા પુરુષાર્થ, સંયમ; ત્યાજ, વૈરાગ્ય વગેરે ગુણો મળવા જોઇએ પણ ક્યાં છે એ સ્થિતિ? વળી શ્રી મહાવીર પ્રભુનો માતૃપ્રેમ કેવો આદર્શ છે. જ્યારે ગર્ભોવાસમાં હતા ત્યારથી માતાના વાતસલ્ય પ્રેમથી, માતાપિતા જતાં ચારિત્ર ન લેવું એ પ્રતિજ્ઞા કરેલી છે. આ પ્રતિજ્ઞા હું સુચવે છે? તે એજ કે માનુષશક્તિની પરિમિતિ બતાવી પોતાનો દાખરો જગતના જીવો માટે મુકી ગયા છે, અને આ રીતે માતાના પ્રેમની મહત્તા જણાવી ગયાં છે. પણ સ્ત્રીઓ એટલે અગ્નિ-ગાઓ, આ માનુષ્યતાથીજ સમાજની નબળી સ્થિતિ થઇ છે. અગ્નિગાઓના પુરો અગ્નિ-નિર્જળજ જ-ગે છે. આના વિચારો કરતાં જણાય છે કે પુરુષની સ્ત્રી

ઓ જન્મદાતા: આત્માવસ્થાથી સંસ્કાર આપનાર માતાઓની અવગણના કરવામાં પાછળના આચાર્યોએ ભૂલ કરેલી જણાય છે. પુરુષો પોતાના વિકારોને કાણમાં ન રાખે, અને તેને વાસ્તે સ્ત્રીઓને કારણભૂત ગણે એ તો પારકા ખેતરમાં આપણી માથે ચરવા જાય અને તેને માટે ખેતરના માલિકને દોષ આપવા જેવી ભૂલ છે. સ્ત્રીઓ પુરુષોના સમાન છે એટલુંજ નહિ પણ પુરુષો કરતાં એ ઉત્તમ છે કારણકે ભવિષ્યની પ્રજાને અને થઇ ગયેલા મહાન આત્માઓને જન્મ આપનાર ને સંસ્કાર આપનાર માતાઓ છે.

સ્ત્રીજાતિને હલકી ગણનાર અથવા કહેનાર, પોતાની માતા પુત્રીઓ અને બહેનોને હલકી ગણે છે તેમનું અપમાન કરે છે. જ્યારે કોઇ પણ માણસને એમ સમજાય છે કે અમે તો બીજાઓને દુર્ગતિમાં લઇ જનાર છીએ, અને અમે પણ દુર્ગતિમાં પડનાર છીએ, ત્યારે તે માણસોના જીવનમાં નીરાશા અને હતાશપણું આવી જાય છે. આવી માન્યતા જમના મનમાં થઈ તેઓના જીવન રસહીણ બની જાય એ સ્વાભાવિક છે. જ્યારે સભાની અંદર કયાઓમાં સ્ત્રીઓનું વર્ણન આવે છે ત્યારે કેટલાક તો એ વાતને એટલી તો શણગારીને કરે છે કે ત્યાં સાંભળનાર બહેનોનાં મુખ એટલી વાર તો તદ્દન નિસ્તેજ થઇ જાય છે અને એમના હૃદયને માઠી અસર થાય છે ને પરિણામ નબળાઇમાં આવે છે. માટે જે શાસ્ત્રોમાં સ્ત્રીઓની નિન્દા કરેલી હોય એવાં શાસ્ત્રોને લંડારમાંજ રાખવાં જોઇએ અને આ સંકટમાંથી સ્ત્રી જાતિને બચાવ કરવા જોઇએ.

॥ પાદશો ભાવના તાદશો સિદ્ધિ ॥ આ કહેવત પ્રમાણે સમાજની ભાવનાઓ ફેરવવા પ્રયત્ન કરો કે સ્ત્રીઓમાં નવું જીવન ને બળ આવે. મહારી બહેનો એવું સમજતાં થાય કે અમે આત્માઓ છીએ, અને અનંતિ શક્તિ અમારામાં રહેલી છે, અમે શક્તિરૂપ છીએ-આવી ભાવનાઓ સ્ત્રીઓમાં દૃઢ થાય તો તેઓ સંતાનોને નવુંજ જીવન આપી શકે અને પોતાના સંતાનોને ધર્મવીર અને પુરુષાર્થ

જતાયે અને માતૃપદને શોભાવનાર શાય, દરેક સમાજ શિક્ષણમાં અને સુધારાઓમાં વધતી જાય છે અને સુધારાઓના પ્રત્યેના તોડ કાઢતી યત્ન છે, તેવી રીતે દ્રવ્ય ક્ષેત્ર, કાલ, ને ભાવ પ્રમાણે આપણી સમાજ શિક્ષણમાં અને રહીઓમાં સુધારો વધારો કરવો જોઈએ. જાળકમ, વૃદ્ધવિવાહ, કન્યા-વિક્રય અને સાદાંઓના રીવાજો બંધ થવા જોઈએ અને સ્ત્રીઓને વ્યાવહારિક અને ધાર્મિક યોગ્ય સંસ્કારી શિક્ષણ આપવું જોઈએ, શ્રી. મહાવીર પ્રજાના શાસનમાં અમારું સ્થાન છે એવું હસાવી એમના હૃદયમાં પડઘો પાડવો જોઈએ, અને દરેક લાભઓએ પણ એમજ માનવું જોઈએ, ને સ્ત્રીઓમાં મહત્તા

છે. એ દ્રષ્ટિ કેળવવી જોઈએ. વર્તમાન જન્મમાં સ્ત્રી શરીર છે, પણ દરેક જન્મમાં સ્ત્રીઓ તે સ્ત્રીઓજ થવાની નથી, તેમ પુરુષો પુનર્જન્મમાં પુરુષોજ જન્મવાનું પ્રમાણ જણાતું નથી. મારે સ્ત્રી પુરુષ, જાળક અને વૃદ્ધ સર્વે સુખને ઇચ્છે છે અને શ્રી મહાવીર પ્રજાના શાસનમાં સર્વેને સર્વના સ્થાનમાં યોગ્ય સ્થાન મળેલું છે. સ્ત્રી રીતે આપણે પાણી સાંતે ગ્રેમ ભાવની દ્રષ્ટિથી જોવાં અને સર્વને મારે સારી ભાવના કરવી એજ મંગળમય છે.

બાઇ વહાલી વીરચંદ.

વનિતા વિશ્વામ-ધુબધ.

શ્રી મહાવીર જીવનની અદ્ભુત ઘટનાઓ.

રા. ન્યાયચંદ લક્ષ્મીચંદ સોની બી. એ. એસ. એસ. બી. વજીસ સાદરા—મહીકાંઠા.

શ્રીમતે વીરનાથાય, સનાથાદ્યજીવિયા ।
મહાનંદ સંકારાજ—મરાઠાશાહી તે નમઃ ॥
હવાપરાયેકજિજ્ઞે, કૃષામયતારયોઃ ।
ધર્મદ્વાપાદ'યોજાદ્ર', શ્રી વીરજિજ્ઞેનવયોઃ ॥
જયતિ મિજિતાન્યતેભા, સુરાસુરાધીઠસેવિતા ।
શ્રીમાન્ વિમલસાસ નિરદિત્તિશુવનચુકામણિમંગલાન ॥
વીરઃ સર્વસુરાસુરેન્દ્રમહિતો

વીર ક્રુધાઃ સંપ્રિતાઃ
વીરેણાસિદ્ધતઃ સ્વકર્મનિચયો.

વીરાય નિત્ય નમઃ
નિરાણીય' મિદ' પ્રવૃત્તમતુલ'
વીરસ્ય ધોર' તથે
વૃદ્ધે શ્રી ધૃતિશક્તિ'કાંતિનિચયઃ

શ્રી વીર । બદ્ર' દિશ
સર્વેષાં નેષધાગાય માદિમ' પરમેષ્ઠિનામ્ ।
દેવાધિદેવ' સર્વેશ' શ્રી વીર' પ્રણિદયદે ॥

ઉપર જણાવેલા મદદ અર્થ—ગાંધીર્મ યુક્ત સ્ત્રોકોથી તેમજ તેવા અત્રેકાંતે સ્ત્રોકો—સ્તવનો ભજનો અને પદ્યો, જન્મની સ્તુતિ કરીને સુરેન્દ્રો, નરેન્દ્રો, મણિધર મદારાજો, આચાર્ય ભગવાનો અને મનિ-સુનિઓએ પોતાના આત્માને કૃતકૃત્ય કરેલ

છે તેવા શ્રી વીર ભગવાનનું સંપૂર્ણ હૃદયનસરિત્ત લખવાનું કાર્ય મારી શક્તિ અને ગર્વ ઉપરાંતનું મને સંમત્ય છે તેમજ તે મારે હોલને પ્રસંગ અને સ્થાન પણ અતુકજા જણાતી નથી અને તેથી જ આ " જૈનયુગ " નો માનદ તંત્રીના ક્ષેત્રે લખાવો આગ્રહપૂર્વકતા આમંત્રણને માને આપી, પરમ ઉપગારી શ્રી મહાવીર જીવનની અદ્ભુત ઘટનાઓ સંજયમાં યદ્યાશક્તિ કંઈક લખવા પ્રેરણા થાય છે.

અરમ તીર્થંકર શ્રી વર્ધમાન સ્વામિનું જીવન, હવે આ ચાલુ જમાનામાં ફક્ત જૈન બંધુઓના જ અભ્યાસનો વિષય મણી શકાય નહીં પરંતુ આધુનિક પરમ જગતિના યુગમાં—કુટીઆના એક છેડામાં જન્મતા જનાવોની માહિતી કુટીઆના બીજા છેડાના દૂરમાં દૂરના ભાગમાં વસતો, જનસમુદાય હુંકે વળતમાં મેળવી શકે છે તેવા સમયમાં—પ્રતિદિન થતી જતી અવનવી વૈજ્ઞાનિક શોધખોળોથી જીવન કંઈક અંશે ધાર્મિક નજરે કિલ્લેલ ચલું જાય છે તેવા વળતમાં—કેવળ આત્મિક ઉત્થતિની દૃષ્ટિએ આપણે આજ વધતા જન્મને છીએ કે પાછળ પડતા જન્મને

છીએ તે એક વિચારવા યોગ્ય—સંશયસ્ત પ્રશ્ન થઈ પડેલ છે તેવા જમાનામાં—આપણા જૈનોના હેત્વા—ચોવીશમા તીર્થંકર અને પરમ યોગીશ્વર શ્રી મહાવીર સ્વામિનું જીવન, આ પૃથ્વીની સપાટી ઉપર વસતા તમામ ધર્મશીલ—અભ્યાસી વિચારકોનું મુખ્ય હુ જનોનું, સારવસ્તુ માટે ખરી જોગજુદિ ધરાવતા વિદ્વાનજનોનું, ઉચ્ચ ભૂમિકા ઉપર જવાની કોશેશ કરતા જૈન યા જૈનેતર સર્વકોષ મહાશયના પરમ અભ્યાસનો વિષય ગણાવેા જોઈએ અને “ સર્વો જીવ-કર્ત્તા શાસન રસી ” એવી ઉચ્ચતમ ભાવના ધરાવતા જૈન ભાષ્યોએ—વિદ્વાન્ મુનિ મહારાજઓએ પોતાની અત્રોપશક્તિને અયોગ્ય માર્ગે નહીં ખર્ચી નાંખતાં, શ્રી મહાવીર સ્વામિના જીવનના લાવેા, સર્વ કોષના જીવનમાં વધારે અને વધારે ઉઠા ઉતારે અને કેવળ સપાટી પરના ન રહેતાં હૃદયના દૂરના ખુણામાં સ્થાન મેળવી, તેમનું સદ્વર્તન રચવામાં (Character building) કારગત થાય તે રીતે અસાધારણ પ્રયાસ કરવાની જરૂર છે.

આ વિષયના અભ્યાસી બંધુઓએ આકર્ષક શૈલીથી રસમય ભાષામાં—રચનાત્મક પદ્ધતિથી તેમજ સિદ્ધાંત-શાસ્ત્રને આધાર ન પહોંચે તે રીતે સ્વાતંત્ર્ય-મય વિવેચક દૃષ્ટિથી તથા તુલનાત્મક સમ-વય સાથે શ્રીમન્ મહાવીર પ્રજ્ઞાના જીવનચરિત્રનાં જુદા જુદા અંશોને સંપૂર્ણ પ્રકાશ સાથે સંમત પ્રશ્નગણ સંમુખ રેણુ કરવાની જરૂર છે અને તે નિમિત્તે જુદા જુદા પત્રકારો તરફથી જન્મતી પ્રસંગે તેમજ નિર્વાણ તિથિ પ્રસંગે ખાસ અંકની યોજના કરી સમાજને જે લાભ આપવામાં આવે છે તે દરેક રીતે આવકારકદાયક છે પરંતુ તેમાં સવિશેષ સુધારાના માટે દબ્બુ ધણેા અવકાશ છે તે હકીકત ખ્યાલ બદલ જવી જોઈએ નહીં. ઉપર જણાવ્યા મુજબ માણે યોજનાનો લાભ ફક્ત જૈન ભાષ્યોને જ અને તે પણ ઉપલબ્ધ રીતે જ મળે તેથી મદત્વાકાંક્ષી જૈનોને સંપૂર્ણ સંતોષ થાય નહીં એ સ્વાભાવિક છે અને તેથીજ લખવાની જરૂર પડે છે કે આ યોજના સંજ્ઞામાં સંપૂર્ણ વિચાર કરી તેને વધારે સારા અને મોટા પ્રમાણમાં સંજ્ઞાન બનાવવાની જરૂર છે.

આ પ્રસંગે એક મહત્વાત્મી વાત ખાસ આપણું ધ્યાન ખેંચે છે અને તે એજ કે પરંપરાથી ચાલ્યા આવતા પ્રશસ્ત-રીવાજને પ્રસાહદાયકી માન આપી આપણે પ્રતિવર્ષ પશુપણ પર્વમાં શ્રી મહાવીર સ્વામિનું અત્યંત મોહકદાયક જીવનચરિત્ર ધણાજ રસથી અને એકાગ્ર ચિત્તથી સાંભળીએ છીએ અને આવા અપૂર્વ જીવનની પ્રત્યેક ઉપયોગી ઘટનાઓ આપણી નજર સંમુખજ આપણને જણાય છે—પશુપણ પર્વના દિવસોમાં વ્યાખ્યાન પ્રસંગે—પ્રતિક્રમણ પ્રસંગે—સ્તવન-સ્વાધ્યાય તેમજ રાત્રિ જાગરણ પ્રસંગે એક યા ખીજરપમાં આ પ્રત્યેક ઘટનાઓ આપણા દૃષ્ટિ-પથમાં—વિચારશ્રેણીમાં તેમજ ઉચ્ચારણમાં આવેત યતી જેવામાં આવે છે. કિયાનિશ ધર્મજીઓ તો આખા વરસ ભર આવેા અપૂર્વ લાભ મેળવી શકે છે છતાં આપણે દીલગીરી સાથે કચુલ કરવું પડશે કે મહાત્માઓનાં જીવનચરિત્રોની કેવળ સ્તુતિમાત્ર કરવાથીજ—કેવળ શ્રુતિ-સ્મૃતિથીજ આપણે સર્વથ મેળવી લીધું એમ કહી શકાય નહીં. આપણું સાધ્ય તો તદન જુદુંજ છે અને તે કોઈ પંથુ રીતે લક્ષ્ય બદલ જવું જોઈએ નહિ—પ્રતિક્ષણ આપણે માલ કરવાનું રહે છે કે મહાત્માઓના જીવનચરિત્રના અભ્યાસની સાર્થકતા આપણા—પોતાના વર્તનની સુધારણામાંજ—ચારિત્રની ઉચ્ચતર ભૂમિ પ્રાપ્ત કરવામાંજ—અનેક ઉમદા શુણોની ખીલવણીમાંજ રહેલી છે. સાધ્યની સમિપ પહોંચવામાં આપણી જે કંઈ ઉણપ જણાય તે આપણી નમજામને જ આભારી છે. ઉપર જણાવેલ પ્રસંગોને બધાં અનુકુળ સાધનો ઉપલબ્ધ છતાં પણ આપણે જોઈએ તેટલો વિશેષ લાભ લેતા નથી—લબ્ધ શક્તિ નથી તો તેનું શું કારણ ? તે સંજ્ઞામાં ખાસ વિચાર કરવાની—પુરતો ઉદાપોદ કરવાની અનિવાર્ય આવશ્યકતા જણાય છે.

લાલ દેખાવ-આડંબર-ખાલી ધામધુને આપણું ધ્યાન એટલું બધું રોકી લેતી જણાય છે કે મૂળ-વસ્તુ તદન લક્ષ્ય બદલજ ચાલી જાય છે. અંદરની મુંબ વસ્તુ લક્ષ્ય બદલ જતાં—ઉપરનાં ખાલી ફોનરા-માંજ આપણે ધુસ્વાધ જઈએ છીએ અને તેનું પરીણામ એવડ એવુંજ આવે છે કે શ્રી મહાવીર

સ્વામિ જેવા દેવાધિ દેવની જીવનકલાની ઉત્તમોત્તમ ઘટનાઓ પણ આપણે શુદ્ધ ચિત્તથીજ સાંભળ્યે જઇએ છીએ અને તેની સાર વસ્તુ જાને તેટલે અંશે આપણા જીવનમાં ઉતારવા માટે પુરતો પ્રયાસ કરવાને બદલે-ખીજા સંબંધ તે કહી જવા પુરતી-તેજા આપણે તે જાણીએ છીએ તે ખતાવવા પુરતીજ આપણે યાદ રાખતા હોઇએ એવા દેખાવ થાય છે. વરસોના વરસો સુધી આપણે જે પદ્ધતિથી-જે ધોરણે કામ લીધે જઇએ છીએ તેમાં કંઈ સુધારણાનો અવકાશ છે કે કેમ તે સંજ્ઞામાં કંઈક શાંત ચિત્તે વિચાર કરવાની જરૂર છે એટલું પણ કહેવું અગર લખવું તે પણ સ્થિતિ-ચુસ્ત મહાત્માઓને કદાચ વિશેષ પડતું લાગવા સંભવ ખરે પરંતુ આપણે તો આપણા વર્તનની સુધારણામાં-આચરણની ખીલવણીમાં રખડવા ક્યાંથી ચાલ્યે છે-પ્રત્યવાયે કયા માર્ગેથી આવે છે અને તે કંઈ રીતે અટકાવી શકાય વગેરે વગેરે બાબતોનો વિચાર કરવા જતાં હરેક સાધક બાધક કારણોના અભ્યાસ કરવા જોઇએ અને તે ખાસ આવશ્યક છે.

હવે મુજાં મુંદા તરફ આવતાં આપણે વિચારીશું. શ્રી મહાવીર જીવન સંજ્ઞાના લેખો જૈનતર લાખ-ઓમાં પંજી વિશેષ પ્રચાર પામે તે રીતે આપણા વિદ્વાન મુનિ મહારાજાઓ અને સાક્ષર બંધુઓએ પ્રયાસ કરવાની જરૂર છે; એટલુંજ નહીં પરંતુ તેથી કંઈક આગળ વધી, ઉદારવાદી નોંધએ તેટલું ખર્ચ કરી અન્ય સાક્ષરરત્નો પાસે જુદી જુદી અનેક ભાષાઓમાં શ્રી મહાવીર જીવનના પ્રસંગોને અંવરણ કરાવવાની આવશ્યકતા માટે સુચિસિત જોનામાં મતભેદ હોઇ શકે નહીં. જે જીવનની જુદી જુદી અનેક ઘટનાઓમાંથી આપણને પ્રત્યેક વિષયમાં અવનવા બોધ અને પ્રજાવશાળી પ્રેરણા મળતા રહે છે-જે પ્રજાની સેવા કરવા માટે ચક્રવર્તિઓ અને દેવદ્રો પણ સ્પર્ધા કરે છે-પણિત જનો જેમનો આશ્રય હમેશાં શોધતા ફરે છે-પોતાના સંધવા કર્મના સમુદ્ધનો જેમણે સર્વથા નાશ કરેલ છે-જેમના ઉપદેશથી આ જૈન શાસન જ્યવંતું વર્તે છે-તેમની ધોર તપશ્વર્ગ, અપ્રતિમ-ત્યાગ ભાવ-અપ્રતિબદ્ધ વિદ્વાર

શક્તિ-ઉત્કૃષ્ટ જ્ઞાનવૈભવ-અતુલ સદન શક્તિ અને આસાધારણ ધૈર્ય, અધ્યાગ હીમત, ઉદાર સેવાભાવ, અનુકરણીય વહીવટ-ભક્તિ વગેરે અનેકોનેક શુભો આપણને પરમ આદર્શરૂપ છે તેવા પ્રજાનું જીવન પરમ સરાલુત તત્વની ખોજ કરતા સર્વકોઈ ધર્મશીલ મહાત્માઓને પરમ આકર્ષકજ ગણાવું જોઇએ. અન્ય કોઈ મતમાં તફાવત ધર્મ સંસ્થાપકોમાં જો શું બદલે અન્ય તીર્થંકર મહારાજોના જીવનચરિત્રોમાં પણ શ્રી મહાવીર પ્રજાના જીવનચરિત્રમાંથી જેવી અદ્ભૂત ઘટનાઓ આપણને જે મોટા પ્રમાણમાં મળી આવેશે તેવી અદ્ભૂત ઘટનાઓ ઉપલબ્ધ થતી નથી અને તેથીજ ચરમ તીર્થંકર શ્રી મહાવીર પ્રજાના જીવનમાંથી આપણને અનુકરણ કરવા યોગ્ય-આદરવા યોગ્ય કંઈક વસ્તુ અનુપલબ્ધ છે તે કહેવુંજ મુશ્કેલ છે. આવા જીવનની અદ્ભૂત ઘટનાઓ પૈકી અમુક ઘટનાઓ સંજ્ઞામાંજ આ પ્રસંગે ઉલ્લેખ કરવાનું બની શકે અને તેટલી ઉણપ માટે સ્થળ અને સમયના સંકોચ કરતાં મારી અવપશ્યકિત કે અશક્તિજ વર્ધારે જવાબદાર ગણાવી જોઇએ.

શ્રી મહાવીર સ્વામિનો જીવ દશમા દેવસોકમાંથી વ્યવીને પ્રથમ જન્મકાર કુળની દેવાનંદાની કુટુંબીમાં અવતર્યો હતો. આ દેવાનંદા, બ્રાહ્મણકુલ નામના ગામમાં રહેતા કુપ્રસન્ન કુળમાં ઉત્પન્ન થયેલ રૂપવદન નામના બ્રાહ્મણની ધર્મેપત્ની હતા. ઇશ્વાકુ વગેરે ઉત્તમ ક્ષત્રીય કુળ સુધી ઉપર જાણવેલ નીચ કુળમાં પ્રજાનું અવતરણ થવાનું શક્યદેવના જાણુલામાં આવતાં તેમને તે અપ્રસંગત લાગવાથી પ્રજા દેવાનંદાના ગણમાં આવ્યા બાદ ખ્યાસી દિવસે, ઇશ્વાકુ વંશમાં ઉત્પન્ન થયેલ, ક્ષત્રીયકુલ નગરના સિદ્ધર્થ રાજ્યની યુષ્મ પટરાણી ત્રિશળા ક્ષત્રીયાણી તે વખતે દેવસોકે ગર્ભવંતા હોવાથી કોઈને બાધા ન પહોંચે તે રીતે દેવી શક્તિથી આ દેવાનંદા બ્રાહ્મણી અને ત્રિશળા ક્ષત્રીયાણીના ગર્ભને અલલ બલ કરવામાં આવ્યાની-ઘટના સૌ કોઈનું લક્ષ્ય બેઠે તેવી છે.

ઉપર્યુક્ત ઘટના સંજ્ઞામાં નાસ્તિકમતવાદીઓ, વિદ્વાનશાસ્ત્રના અભ્યાસીઓ અસુર તો ધોનસશાસ્ત્રના

ગ્રોહિસરો ગમે તેવા તર્ક-વિતર્ક કરી, ગમેતે અનુ-
માન બાંધી ફાલેતેવો અભિપ્રાય પ્રગટ કરે પરંતુ
દેવી શક્તિમાં જેમને શ્રદ્ધા છે તેમજ આ મનુષ્ય
લોકથી અલગ-જુદો સ્વર્ગ લોક અને સ્વર્ગ જીવન
હોવાની જેઓ માન્યતા ધરાવે છે તેમને આવા
બનાવો કોઈપણ સંયોગો વચ્ચે કલ્પિત-અધરીત કે
અસંભવીત ભાસવા સંભવ નથી-સખ્ય આવી આ-
શ્ચર્યજનક ઘટનાથી આપણે શું સાર ગ્રહણ કરવાનો
છે તેમજ આ બનાવથી શ્રી મહાવીર સ્વામિના
સમય સંબંધમાં આપણને શું બહુવાનું કે શીખવાનું
મળે છે તે પ્રશ્ન ખાસ વિચારણીય છે. કર્મના સિદ્ધાં-
તતમાં અહ્ય શ્રદ્ધા ધરાવનારાઓને એટલું તો સ્પષ્ટ
થાય છે કે દરકોઇ બાબતમાં અભિમાન, કે મદને
વશ થતાં મનુષ્યને તેજ જન્મમાં અગરતો ભાવી
જન્મમાં તેનું માફું ક્ષણ ભોગવવા માટે તૈયારજ
રહેવું પડે છે અને તેજ સિદ્ધાંત અનુસાર શ્રી
મહાવીરસ્વામિના જીવે મરીચીના ભવમાં અપ્રશસ્ત
કુળાભિમાન દાખવવાથીજ તેમને દેવાનંદાની કુશળીમાં
ગર્ભપણે ઉપન્ન થવાનો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થયેલ અને
તે પ્રસંગે એવું તો મહાન સ્વરૂપ ધારણ કર્યું કે જૈન
શાસ્ત્રની પરિભાષામાં લખતાં આ અવસર્પિણી
કાળમાં, જે દશ અછેરા (આશ્ચર્યકારી ઘટના)
થયાનું કહેવામાં આવેલ તે દશ અછેરા પૈકીનું આ
એક અછેરું ગણવામાં આવેલ છે. બીજીરીતે વિચાર
કરતાં આ ઘટના, વર્ણાશ્રમ ધર્મના સિદ્ધાંતને જે
મોટું સ્વરૂપ આપવામાં આવે છે તેના સામે એક
પ્રતિકાર તરિકે ધરી શકાય તેમ છે. આજથી પચીસ
સો વરસ ઉપર પ્રાચીન કાળમાં શ્રી મહાવીર
સ્વામીના સમયમાં આપણા ભારત વર્ષમાં-આશીવ-
ર્તમાં-વર્ણાશ્રમ ધર્મને અને યજ્ઞયાગાદિ ક્રિયાઓને
જન સમુદાયમાં અસાધારણ અગત્ય આપવામાં
આવતી હતી-મનુષ્ય વર્ગના બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રીય, વૈશ્ય
અને શૂદ્ર એવા ચાર વિભાગ પાઠી થઈ વર્ગને
પ્રથમ દરજ્જે આપવામાં આવેલ અને તે દરજ્જે
ધરાવતા વર્ગને એટલા બધા અમ દહો આપવામાં
આવેલ કે સામાન્ય રીતે મનુષ્યના ગુણ કર્મ તરફ
પુરતું લક્ષ્ય નહીં અપાતાં-કેવળ જન્મના સુયોગથી

તે જે જાતિમાં જન્મે છે હોય તેજ જાતિના
દરજ્જાના સર્વ દહો તેને સ્વતઃ આવી મળવાના.
બ્રાહ્મણ જાતિમાં જન્મેલ મનુષ્ય પ્રથમ દરજ્જાના
ઉચ્ચ વર્ગને અને શૂદ્ર જાતિમાં જન્મેલ મનુષ્ય છેલ્લા
દરજ્જાના નીચ વર્ગનેજ ગણીવે પછી તેના ગુણ
કર્મ લક્ષેને ગમે તેવા ઉત્તમ અગર અધમ હોય. આ
ખ્યાલ સામાન્ય રીતે જન સમુદાયમાં એટલો બધો
રૂઠ થઈ ગયેલ કે તે સામે કંઈ વિચાર પ્રદર્શિત કરવો
અગરતો તે સામે કોઇ પણ રીતે કંઈ અવાજ ઉઠા-
વવો તેને એક પાપ કર્મ ગણવામાં આવતું હતું.
આ પ્રકારની પરંપરાથી 'ગુણઃ પૂજ્યસ્થાનં ચુષ્ટિ
ન ચ લિંગં ન ચ વયઃ' એવા પરમ માન્ય સિદ્ધાંતને
અનેક રીતે બાધા પડેલે એ સ્વાભાવિક યદ્યપ્યે
બ્રાહ્મણ વર્ગે પણ ગમે તેવા ઉચ્ચ આશયથી વર્ણા-
શ્રમ ધર્મના સિદ્ધાંતની યોજના તેના પ્રયોજકો તર-
ફથી કરવામાં આવેલ હોય છતાં તેના લાલ યોગ્ય
યા અયોગ્ય રીતે એવી હદ સુધી લેવા માંડેલો કે તે
વખતના અગર તો તે વખતને આશ્રયીને લખાયેલાં
પુસ્તકોમાં, નામ માત્રથી બ્રાહ્મણ કહેવાતા મનુષ્યને,
બ્રાહ્મણ કુળમાં જન્મ મેળવવાના સહભાગ્ય માત્ર-
થીજ પરમાત્માના ધેરથી અનેક હકોના પેટન્ટો-
પરવાના આપવામાં આવ્યાની માનીનતાના અનેક
દાખલા મળી આવે છે. ખુન જેવા ગુન્હા માટે પણ
બ્રાહ્મણ વર્ગને જવાબદાર ગણી શકાય નહીં અગરતો
અન્ય વર્ણના પુરૂષના મુકાબલે તેને અલ્પ અગર
નજીવીજ સગ થઇ શકે. દાંતણુ જેવી સામાન્ય
વસ્તુના ઉપયોગમાં પણ બ્રાહ્મણ વર્ગ અમુક આંગ-
ળનું દાંતણુ કરી શકે અને અન્ય વર્ણના મનુષ્યો
ઉત્તરોત્તર તેથી ઉતરતા માંખેનુંજ દાંતણુ કરી શકે
એવા નિયમોને ધર્મના સિદ્ધાંત તરીકે ઠોડી ભેસાડ-
વામાં આવ્યા અને ધાર્મિક તેમજ વ્યાવહારિક પ્રસ-
ંગોમાં પણ તેવા નિયમોનું અનુરીલન એટલું બધું
ફરજીયાત કરી દેવામાં આવ્યું કે તેના સાથે કોઇથી
કંઈ અવાજ જ ઉઠતો શકાય નહીં. આવા ધર્મ-
શાસ્ત્રના યોગ્ય અને પ્રવર્તકો પણ ઘણે ભાગે બ્રાહ્મણ
વર્ગમાંથીજ બહાર આવ્યા અને તેને પરીણામે આવા
હકોના પેટન્ટો તેમનાજ વર્ગમાં અવિચ્છિન્ન રીતે ઉત-

સૌતર વંશપરંપરા જળવાઈ રહે અને અન્ય વર્ણના મનુષ્યો પોતાં-પોતાના નિયત સ્થાનમાંજ ઝોંધાઈ રહે અને પોતાનાથી નીચા ગણાતા વર્ણ ઉપર પોતાનું ઉચ્ચ સ્થાન જાળવવા પુરતી મીઠી લાલચને વશ થઈ પ્રથમ દરજ્જે ભોગવતા મનુષ્યોને અપ્રતિમ માન આપવા પ્રેરાય તેવી યોજના યુક્તિપૂર્વકની ગાંઠવણથી કાયમ કરી શેવામાં આવી અને 'ગતાનુગતિકાલોકઃ' એ ન્યાયે આવી પુરાણ સ્થાપિત રહીઓનાં જંધનો જન સમુદાય ઉપર વધારે અને વધારે મજબુત થતા ગયા. આવી રહીઓના અંતરપટમાં કંઈ પણ સ્વાચ્છતા અથવા હોવાનું કોઈને જણાયું નહીં.

રહીનાં જંધનોથી તે વખતનો સમાજ એટલો જાણે રિયલિટીસ્ટ અને પરાધીન બનતો ગયો કે ગુણ કર્મના સિદ્ધાંતને પ્રધાનતા આપવાનું અશક્ય થઈ પડ્યું.

સામાન્ય રીતે ગુણ કર્મથી વિહીન તેમજ શિક્ષા સ્વાયોગ્ય દુર્ચ્છાનું સેવન કરતો ઉચ્ચદરજ્જોના મનુષ્ય પોતાનાથી ઉતરતા દરજ્જાના મનુષ્ય ઉપર અધરિત સરસાઈ ભોગવવા લાગ્યો.

આના એક પ્રકારની અંધાધુંધીના વખતમાં બનેલ ઉપર્યુક્ત ઘટનાએ તે સમયના સમાજ જંધન સામે એક પ્રકારનો ખેંકો બળવો જમાવ્યાનું કહી શકાય. તે વખતે સર્વકોઈને પોતાની રક્તિથી આંજી તોખતા ધાત્રતેજ આગળ નમણું આપવાનું સદર ઘટના આપણને શીખવે છે.

સહવર્તનના જંધારણ માટે—ગુણ કર્મની ખીલ-વણી માટે, હૈય કુળની ખાનદાની વગેરે ગુણોથી સંસ્કારી થયેલ આજુબાજુનું શુદ્ધ વાતાવરણ કેંદ્રક બંધો મદદગાર થઈ પડે છે એવું કચલ રાખવામાં આવે તો પણ આ ઘટનાથી વણાઈગળા રહે જંધનને એક રીતે ફટકોળ પડેલ અને તે જંધન શ્રી મહાવીરના ઉપદેશથી વધારે વધારે ટીકું પડતું ગયું. આ ઘટનાના મુશા—ગમિત ઉપદેશથી શ્રી મહાવીરના વધારે ઉદાર કાર્યશૈલના માટેની ભૂમિને મોખ મિથન મળતું રહ્યું.

અમુક વર્ણના મનુષ્યોજ અમુક ધાર્મિક ક્રિયા અને તેથી નીપજતા લાભો માટે અધિકારી ગણી શકાય એવો ખ્યાલ દિન પ્રતિદિન ધસાતો ગયો અને છેવટે ચાલુ જમાનામાં હૈય નીચના ખ્યાલ સંખંધમાં જુદા જુદા અનેક પ્રકારના મત ફોદો અને જુદી જુદી ભૂમિકા ઉપરના અવનવા વાતાવરણ વચ્ચે આપણે ચારે તરફ નજર કરવાની રહે છે.

શ્રી મહાવીર જીવનની ખીજ અદ્ભુત ઘટનાઓ સંબંધમાં કમાસર ઉદ્દેશ કરવા જતાં-આપણે ધ્યાન ઉપરની ઘટના પછીથી તરતજ પ્રશ્ન એ ગર્ભમાં રહ્યા રહ્યા “માતા પિતાના જીવતાં હું દીકરાં લઈશ નહીં” એવો જે અભિગ્રહ કરેલ તે તરફ ગમ્ય છે અને આપણે જોયું કે આ અભિગ્રહ નિશ્ચયપૂર્વક પાળવા ઉપરાંત—પોતાના જ્યેષ્ઠ ખંધુ શ્રી નંદિવર્દનના આશ્રયથી માતા પિતાના વિયોગ પછી પણ શ્રી મહાવીર પ્રભુએ એક વરસ બાદ ગૃહસ્થાશ્રમને ત્યાગ કર્યો હતો.

આ ઘટના આગળુને શ્રી મહાવીર પ્રભુના અપૂર્વ ત્યાગ ભાવ ઉપરાંત અપ્રતિમ વડીલ ભક્તિ-વડીલો તરફનો પૂન્યભાવ વગેરે અનેક સફળાવ સહભોધે છે. ગર્ભસ્થિતિમાં મારા ફરકવાથી-હલનચલનથી મારી માતાને વેદના ન શાઓ એવા ખ્યાલથી હિતજુદિથી પ્રભુએ ગર્ભાવસ્થામાં યોગીની માફક નિઘ્રલ નિઘ્ર-મ્પ શ્રુતિ ધારણ કંઠોથી ત્રીસલા માતાને ચિંતા થઈ કે શું મારો ગર્ભ ગળા ગયો, યા શું કોઈએ હરી લીધો કે શું નાશ પામ્યો કે રક્ષિત થયો? આવી રીતના આશંકથી-આત્મધ્યાનથી ધણોજ કલેશ કરવા લાગ્યા અને રૂદન કરવા લાગ્યા. આખા રાત્ર્ય કુટુંબમાં સૌ સ્વજનો પણ ખેદ પામ્યા. તે અવસરે ત્રણ સોનના ધારક પ્રભુએ સોનવડે પોતાના માતાપિતા વગેરે સ્વજનોની દુઃખદ સ્થિતિ જાણીને એક અગુતી ચક્રાવમાન કરી એટલે પોતાનો ગર્ભ અક્ષત છે એમ જાણી ત્રીસલા દેવી હર્ષ પામ્યા અને રાત્ર્ય મહેશમાં સર્વત્ર ખાનંદ પસરી ગયો.

પ્રભુએ આ પ્રસંગે ચીનચું કે હજી તો હું અદૃષ્ટ છું છતાં મારા માતા પિતાનો મારા ઉપર

આટલો બધો સ્નેહભાવ વર્તે છે. માટે જો હું તેઓના જીવતાં દીક્ષા લઈશ તો જરૂર તેઓ સ્નેહના મોહ બંધનથી આત્મ્યાનંદે ધણું અશુભ કર્મ ઉપાર્જન કરશે માટે તેમના જીવતાં હું દીક્ષા લઈશ નહીં. સંસારયાગ જે-વા ઉત્તમ ધાર્મિક કાર્યમાટેના શ્રીમહાત્મી પ્રભુના આવા દૃઢ નિશ્ચયથી-અભિગ્રહથી આપણને ધણું ધણું શીખવાનું અને સંમંજવાનું મળે છે. સ્નેહના મોહપાસનાં બંધનો વધારે મજબૂત કરતા જરૂર આ અસાર સંસારમાં કેવળ આનંદ માની રમ્યા પચ્યાજ રહેવું, ત્યાગ ભાવની ઝાંખા પણ ન થવા જેવી એવી ભાવના તરફ આપણને ઉપરની ઘટના પ્રેરતી નથી પરંતુ સદૃશ ઘટના ગર્ભ સ્થાનમાંથી દીક્ષા લેવાના નિશ્ચયને વધારે અને વધારે દૃઢીકૃત કરી તેમાં ત્યાગભાવનો ઉત્તમ સિદ્ધાંત આપણી નજર સમુપજા પડે છે અને તેમાંથી આપણે આપણા ક્ષયોપક્ષમ અનુસાર લઈ શકીએ તેટલો સહભાવ-સાર લેવા પ્રેરણા કરે છે. આ અભિગ્રહથી પ્રભુએ દીક્ષા લેવા માટે કરેલ નિશ્ચયની સાથે તે માટેના વખતની અને આલુઆલુના સંયોગોની પણ કંઈક ઝાંખી કરાવી છે.

શ્રી-વીરના શાસનમાં ધણી નાની ઉંમરે દીક્ષા લીધેલ વ્યક્તિઓ મહોટા ધુરંધર શાસનોપતિશાકર આચાર્યો થયાના છુટાછવાયા દાખલા મળી આવે છે જરા, પરંતુ તેના કંઈક અંશે અપવાદ રૂપજ ગણવા જોઈએ. પ્રાચીન સમયમાં ભવ્ય સુખાકૃતિ વિરાણ લક્ષ્યાટ ઉર્ધ્વરેખા ચિત્રો વગેરે અનેક લક્ષણોથી ઉજ્જવળ ભવિષ્યની આગાહીની આત્રી મેળવી પુત્રના લક્ષણ પારજ્ઞમાંથી વર્તાય એ-સૂત્રને સાર્થક કરતા આલુઆલુના સર્વ સંયોગોના અર્થગ અભ્યાસી શાસનના નાવકોએ કેવળ પરમાર્થ સુદ્ધિથી શાસનને અથાગ લાભ થવાની ગણતરીએ કોઈ કોઈ પુરોગે આજનયમાં દીક્ષા આપવાનું ઉચિત ધારેલ-તેવા દાખલાઓ આગળ કરી હાલમાં પણ કોઈ કોઈ રચેલે જાળ દીક્ષાના પ્રસંગને અસાધારણ મદત આપવામાં આવે છે તે એક વિવાદસ્પત પ્રશ્ન છે. જો આલુની દલીલ ધણી રીતે વિચારવા યોગ્ય મનન કરવા યોગ્ય છે. એકજ પક્ષને આમલ ધરી કદાચદ સુદ્ધિથી પોતાનેજ કંડા જરા

માનવાની લાલસાથી એક આલુ ન ટળી જતાં દરેક પ્રસંગે આલુઆલુના સઘળા સંયોગો ધ્યાનમાં લેઈ શાસનની હીલનાના પ્રસંગ ઉપસ્થિત ન થાય તે ધોરણે પરમ વિવેક સુદ્ધિથી અને ઉદાર ભાવનાથી કામ લેવાની જરૂર છે. અત્યુકટ શિષ્ય લાલસાની વૃત્તિનેજ વશ વર્તી, કેવળ એકજ આખતને અણુજા-જનું-અયોગ્ય મદત આપી વગર કારણે કદેશકંકાશ વ્હોરી લેવામાં આવે, ન્યાયની કોર્ટમાં ધસાવવા પ્રસંગ આવે, કાવા દાવા અને પ્રતારણના પ્રયોગોથી નાસભાગ કરાવવામાં આવે તે કોષ્ટ પણ રીતે ઇચ્છવા યોગ્ય નથી. અધિક્ષા અને સ્થિતિચુસ્તતા હવે લાંબાકાળ સુધી જેની તે સ્થિતિમાં ટકી રહે તેમ જણાતું નથી. ધર્મશુદ્ધિઓના વિવેકહીન-અવિચારી સાહસોને સમાજ નભાવી લે તેમજ તેમના હરકોઈ કાર્ય તરફ સુશીક્ષીત વર્ગ કેવળ આંખ વીચામણા કે આંખ આડા કાન કરે તેવી સ્થિતિ હવે રહી નથી.

દેશ કાળ અનુસાર સમાજ સ્થિતિનો યથાસ્થિત ખ્યાલ કરીનેજ આપણે આગળ વધવાની, જરૂર છે. ધર્મભાવનાની વૃદ્ધિ થવાને બદલે ઉઘડું તેને હાતિ પહોંચે તેવા કાર્યમાં અપવાદતા પણ ધણી ઘણી રીતે વિચાર કરવાની જરૂર છે. શાસનની ઉન્નતિ કે રક્ષણ એ એકલથુ સત્તાના ઇજારાનો વિષય બની શકે તેમ નથી. આ આગળ વધતા અગર કહો કે કોષ્ટ કોષ્ટ બાખતમાં પાછળ પડતા જમાનામાં સર્વ કોષ્ટ આગે-વાન મનુષ્યનું જાહેર જીવન દરેક રીતે જાહેરની ટીકાને પાત્ર છે તેવા સમયમાં સમુદાયના નાણકોએ કેવળ એકજ પુનથી ધણે જનું તે આપણા સ્વાદ-વાદ માર્ગને-અનેકાંતપ્રદષક સિદ્ધાંતોને કવચિત્ત નુકસાનકારક થઈ પડે તેવા સંભવ છે. આ વિષયની ચર્ચામાં વધારે ઉંડા ઉતરવા જતાં વિષયાંતર થઈ જવાનો ભય રહેતો હોવાથી એટલુંજ પ્રતિપાદન કરવાનું આવરણક ધારવામાં આવે છે કે શ્રી વીર પ્રજુના ઉપર જણાવ્યા મુજબના અભિગ્રહની ઘટના સંબંધમાં આપણે શાંત ચિત્તે આપણા પોતાના આત્માને તેમજ સામુદાયિક રીતે શાસનને વિશેષ લાગ ચાય તે રીતે વિચાર કરવાની જરૂર છે. સમુ-

દાંધના લાભમાજ આપણું પોતાનું દિન રહેલું છે. સમાજના લાભ સાથેજ વ્યક્તિગત દિન-પણ અવિ-ચિન્ન રીતે સંકળાયેલું છે: આવા સામાન્ય સિદ્ધાં-તોની પણ અનેક દૃષ્ટિથી વિચારણા કરવાની જરૂર છે. વડીલ-આમજનો તરફનો ભક્તિભાવ-આપણા આત્મિકતાપણાના ગુણને સવિશેષ- ખીલતી આપણું આરિય વંધારે ઉત્તમ જનનું રહે તે રીતે આપણે કામ લેવાની જરૂર છે.

ઉપલક્ષ્ય દૃષ્ટિએ તદન સામાન્ય જણાતો એક લક્ષ્યગુણ પણ ઉચ્ચ આદિજના બંધારણમાં તેટલો બધો લાભ કારક છે તે સંબંધમાં જૈન શાસ્ત્ર પ્રણીત કુલક કુંભારનું કથાનક ખાસ મનન કરવા યોગ્ય છે. યુવાન વર્ગને આ કથાનક ખાસ આદર્શ તરીકે પોતાની નજર સં-મુખ રાખવાની જરૂર છે. લક્ષ્યગુણને ખીલ અનેક સદ્ગુણો ઉત્પાદક

અને યોગ્ય તરીકે વર્ણવવામાં આવેલ છે.

શ્રીમહાવીર ચરિત્રની અનેક ઘટનાઓ પૈકીની આ એક ઘટના આપણને ન્યાય માર્ગની ઉત્કૃષ્ટતા તરફ લક્ષ્ય રાખવાનું આપણને શીખવે છે તે ઉપરાંત વડીલ સ્વજનો તરફ સ્નેહયુક્ત પૂન્યભાવ-રાખવાનું તેમજ તેમની શુભેચ્છાઓ તરફ માનની દૃષ્ટિથી જોવાનું સહયોગી છે અને આ સ્વાતંત્ર્યયોગ્ય જમાનામાં સ્વાતંત્ર્યને કવચિત્ સ્વાચ્છંદની હલકી કોરીમાં ઉતારી પાડતા જમાનામાં ઉપર ખતાવેલ ગુણોની પ્રીતિવૃદ્ધિ તરફ જાગૃજ સંભાળપૂર્વક લક્ષ્ય આપવાની જરૂર છે. પરમ ઉપકારી શ્રી મહાવીરના ઇવનની ખીલ અનેક અદ્ભુત ઘટનાઓ સંબંધમાં અનુકુળ પ્રસંગે આપણે હવે પછી વિચાર કરીશું. આજ પ્રસંગે આવી ઉત્તમ તક આપના મારે વિદાન તંત્રીનો આભાર માની હાલ હવે વિરમું છું. જે સાતિ.

અભિનંદન.*

પધારો પધારો નાથ ! મગજનાં સાતનંદન !
તમેને છે તમેને છે ! અમારાં કાંઠિ વંદન.
ઐશ્વર્ય આપના આજે પૃથ્વીતલને આપતાં
હતાયતાં અવધિ પામી હૈયાં શાં ! અમરોક્તતાં
નયનો આપને નિરખી વસિ નાં પામતાં હજી
મેઘ લેણાં ! જરા, જોડાં ! વાંચના વધતી જતી !
વસંતની તવી લક્ષ્મી પદામણી આપે અહીં
જગતોયનું આદિત્ય અર્ચ્ય આતુર થીં ઉભી !
પદાર્થો આપના પારો સમારંભો યદી રહ્યાં;
મંગળ વાદના નારો દિગંતમાં વ્યાપી ગયા.
આજનો ઉત્સવ પામી ધન્ય ભંત ગણે ધણ;
અવંકારો સહ રહી છે નાથ-ચરણે પામવા.

અંધલોક પુર કોરે ધાય પ્રવેશ આપનો !
ત્રેલોક્ય માંડેના જંતુ જપે છે ભપ આંખનો.
રંગ્યાં છે પુરનાં, હુરનો રંગત, મેંત રંગથી;
વંદિશ ધન્ય યાથે છે ! લક્ષિ કરી સ્વ અંગથી.
સ્વસ્તિકા પુરાંચે છે મોક્ષિકોના મુઠે મુઠે
ચંચરંગા પુષ્પોથી પૂજાઓ રાગે રાગે !
અર્ચાં પૂજા કરે સાથી રંગતાં હરતને વરી !
હૃતપુષ્પ ઘડે છે આ, કાવ્યમાળ ગળે કવી !
સ્વામીનાથ પદાર્થો છે, અહો કંદયાનંદન !
સ્વીકારોને સ્વીકારોને ! સ્નેહે આ અભિનંદન !

—જાદુખતલાઈ પીરચંદ દશક

* મગજનાં પદમાન-મહાવીર દેવ ચૈત્ર સુદ ૧૩ ની અંધ રાત્રીએ જન્મ્યા તે પ્રસંગનું અભિનંદન.

શ્રી મહાવીર જયંતિ.

(જોરસદમાં શ્રી મહાવીર જયંતિ વીસાવ ૨૪૫૧ ના ચૈત્ર માસમાં થઈ હતી તે વખતે શ્રીયુવ કિશોરલાલ ધનયામલાલ મરાઠવાલાએ પ્રમુખ તરીકે જે લાપણુ આપ્યું હતું તે આ ખાસ અંકમાં ઉપયોગી બંધી અત્ર મૂક્યું છે. તંત્રી.)

શ્રી. ગોપાસદાસભાઈની ચિટ્ઠી લખને રાખચંદ-લાઇએ આવી જે આચલ કયો, તેને ઠેલી ન થક-યાથી હું આજે હાજર થયો છું. એમના આગ્રહની પાછળ જે મારે માટે પ્રેમ રહ્યો છે, તેમને માટે હું તેમના ક્ષણી છું. એ પ્રેમના બદલામાં હું કાંઈક સેવા કરી શકું તો સાચું એમ ઇચ્છું છું. પણ આજના પ્રસંગે એવું કાંઈ થઈ શકે એમ મને ઝાણું લાગતું નથી. આનાં કારણોમાં મુખ્ય એ કે હું જૈન ધર્મ વિશે બહુ જોણું બળ્યું છું. અને જૈન સમાજ વિશે એથીયે જોણું બળ્યું છે. હું આશ્રમમાં રહેવા આવ્યો તે પહેલાં જૈન ધર્મ વિશે જરાયે બાણુતો નહોતો. જે બાણુતો તે જૈન ધર્મ પ્રત્યે અણુગમે ધરાવનારા મારફતે બંધાયેલી કટલીક કસ્યનાઓજ, અને જૈન કુટુંબોના સહવાસમાં આવવાનું પણ મને કદી થયું નહોતું. આજે પણ મને જૈન સમાજનો બહુ જોછો પરિચય છે. જૈન કુટુંબોના સમાગમમાં હાલમાં હું આવ્યો છું તે સામાન્ય જૈનોથી ઘણા આગળ વધેલા કહેવાય. તેમની તરફથી જૈન ધર્મનું તત્ત્વજ્ઞાન હું બાણી શકું છું, પણ જૈન વાતાવરણ અને જૈન સંસ્કારોનો મને પરિચય થયો નથી. તેથી આજના પ્રસંગે મારા જેવાથી આપની શી સેવા થાય એ વિશે મને શંકા છે.

મારી ખીજ મુશ્કેલી પણ કહું. હું બાણુતો તો હતો પણ હવે દિવસે દિવસે વધારે ચોખ્ખી રીતે જોઈ છું કે ગુજરાતના પ્રમુખવતને પણ હું બહુ પિડાણુતો નથી. માઈ પૂર્વજીવન બધું શહેરમાં અને ગુજરાત બહારજ ગયેલું છે. એટલે જોરસદ જેવા

ગામમાં હું આવું છું, ત્યારે ગુજરાતી છતાં પરદેશીની માફક મને એક રીતે પારકાપણું લાગે છે. ગુજરાતી પ્રમુખવતમાં લખી જતાં હણુ મને આવડ્યું નથી. આને લીધે એવું બને છે કે તમારે માટે જોણું કે લખું તેનો તમને તમારા જીવનમાં બહુ જોછો ઉપયોગ થાય છે, અને માઈ જોણું-લખું તમારા ઉપયોગાર્થે નહિ પણ મારા વિનોદાર્થે બની ગય છે. ખીજાં કારણો પૈકી આ પણ એક કારણને લીધે મને જોણવા-લખવા પ્રત્યે અભાવ ઉત્પન્ન થતો ગય છે. અને આવા પ્રસંગો મને મૂંઝવનારા થઈ પડે છે. તમારી હું સેવા કરી શકું તે પહેલાં તમારા જીવનમાં હું સારી રીતે બાણું એ જરૂરનું છે.

આથી આજના પ્રસંગને શોભે એવી મારાથી કાંઈ સેવા ન થઈ શકે તો મને હામા કરશો. હું તમારી આગળ જૈન ધર્મના તત્ત્વજ્ઞાન વિશે, કે જૈન સંસ્કારો, શિક્ષા તથા પૂજન વિધિઓ વિશે પણ નહિ જોણી શકું, પણ કેટલીક સામાન્ય વાતો જ કરી શકીશ.

પ્રથમ તો આજના જેવી જયંતિઓ ઉજવવાની પાછળ રહેલો ઉદ્દેશ વિચારવા હું આપને વિનંતી કરું છું. આજે આપણે બધા જોણવા અને લખવા-એટલે જોણવા અને લખવાના વાયુથી પીડાઈ છીએ. જોણવાના અને લખવાના વિવિધ પ્રસંગો આપણે શોધ્યાજ કરીએ છીએ. જયંતિઓ ઉજવવાનો વા પણ એ વાયુનો જ એક પ્રકાર થઈ ગયો છે. ઘણી ખરી વાર આ પ્રક્રિયામાં મને કાંઈપણ જાતની ગંભીર ઘટિતો અભાવ જણાયો છે. જેમહાં પુરપૂરી જયંતિ ઉજવીએ, તેમના પ્રત્યેના કાંઈ હૃદયના ઉમળકાથી પ્રેરાઈને અથવા તેમના જેવા યવાની તીવ્ર ઇર્ષ્યાથી પ્રેરાઈને આ પ્રક્રિયા માંડના નથી, પણ વિનોદ-મનોરંજન કરવાની ઇચ્છા જ પ્રધાન હોય છે એવું મને જણાયું છે. આવી

સલાઓને નિમિત્તેજ મોટા વરદોડાઓ, મારા સારા સંવાદો, સંગીતો અને વ્યાખ્યાનો સાંભળવા મળે, બે ઘડી આનંદમાં ન્ય, એટલુંજ ફળ મેળવવાની ઈચ્છાથી આવી પ્રવૃત્તિઓ ચોખ્ખ છે. આમાં એક છેતરામણુ પણ થાય છે. સભા બોલાવનારાઓને અને સલામાં આવનારાઓને બંનેને એવો પણ ભાસ થાય છે કે આવી જયંતિ ઉજવવાથી આપણે એક મહત્વનું કામ કરીએ અને આટોપીએ છીએ અને તે મહાપુરુષની યોગ્ય કદર કરીએ છીએ.

હું બીજી રીતે ગંભીર માણસ નહિ હોઉં, પણ આવા પ્રસંગો વિશે મારી શક્તિ અતિશય ગંભીર છે. જીવનને હું એક અતિશય ગંભીર વસ્તુ સમજું છું. અને મહાવીર જેના પુરોજી જીવનના સાથી હોવાથી એમની જયંતિની ગંભીર પ્રસંગોમાં ગણના કરું છું. મારી તુલના તમે કેટલે અંશે સમજી શકશો તે હું જાણતો નથી, પણ ગાંભીર એટલે શું તે તમને કામચલાણી સમજવવા પ્રયત્ન કરું છું. બેરસદના સત્યાગ્રહ વખતે તમે વિચાર કરવા બેઠા હશો, અથવા બાબરની બાબતમાં વિચાર કરવા બેઠા હશો, અથવા તમારા ઘરમાં કોઈને મોઢું ઓપરેશન કરાવવું હોય તેના તમે વિચાર કરવા બેસો ત્યારે તમારા મનની શક્તિ કેવી ગંભીર હોય તેનો ખ્યાલ કરો. એ જેમ જીવનની સાથે જોડાયેલી વાતો છે, તેવાજ આ મહાપુરોજી તમારા જીવન સાથે જોડાયેલા તમને કાગવા નોંધ્યો. જેમ ઉપકા પ્રસંગોમાં તમને જન માણની ચિંતા હોય, તેમ આ પ્રસંગમાં જે તમને તમારા જીવની ચિંતા લાગવી નોંધ્યો. ફરક માત્ર એટલો જ કે પેલા પ્રસંગોમાં કદાચ કાંઈક ગભરામણુ અને ખેદ હોય તેને બદલે આ પ્રસંગમાં ઉત્સાહ અને હિંમત હોય. હું આ શક્તિને ગંભીર શક્તિ કહું છું.

તે તમે આવી ગંભીર શક્તિથી મહાવીર જયંતિ ઉજવો, તો તેમાંથી તમને કામચલાણી પ્રત્યેક જયંતિએ તમે જીવન—વિકાસના માર્ગમાં એક એક પગલું આગળ માંડો છો એમ અનુભવ થશે. પણ એમ ન હોય તો આવી જયંતિઓ ઉજવવામાં હું કોઈ જાતનો લાભ જોતો નથી. જયંતિ ઉજવવાથી

શ્રી મહાવીરની કોઈ જાતની કદર થાય છે એવો ખ્યાલ હોય તો તે બૂઝ જારેલો છે. મહાવીરની કદર કરવાની કોઈ જાતની આવશ્યકતા જ નથી, કારણ કે મહાવીરના જીવનની કિંમત, તમે એની કદર ન કરો તેથી ઘટવાની નથી, અને કદર કરવાથી એમના જીવનને વધારે ઉન્નત થવાનું રહ્યું નથી. તમારી પોતાનીજ ઉન્નતિ. માટે તમે મહાવીરના ઉપાસક છો અને તેટલાજ માટે તમારે એમની જયંતિ ઉજવવી નોંધ્યો. જો જીવનને ઉન્નત કરવાની તમને તીવ્ર ઉત્કંઠા ન હોય તો જયંતિ ઉજવવાથી કોઈ હેતુ સરવાળો નથી.

આથી મારી તમને વિનંતિ છે કે તમે જો આ જયંતિ ઉજવવા ઈચ્છતા હો, તો ગંભીર ભાવેજ ઉજવજો. મનોરંજનની, કે તમારા પંથની વાહ વાહ કહેવડાવવાની, કે સ્વર્ગારુ કે આ શોકારુ કોઈ સુખ મેળવવાની તમને કાંઈ આશા રહેતી હોય તો તેને છોડી દેજો અને તે આશાઓ ન છૂટે તો જયંતિ ઉજવવાનું છોડી દેજો. અને જો ચિત્તરંજન, વાહ વાહ કે પુણ્ય કોઈ બીજો માર્ગ મેળવજો.

જો આવા ગંભીર ભાવથી તમારે જયંતિ ઉજવવી હોય, તો તે કેમ ઉજવવી નોંધ્યો એ તિરેના મારા વિચાર કહું છું. પણ એ વિચારમાંથી ઘટે તેટલાજ તમારે લેવાના છે. એમાંથી જે વિચારો તમારા સંસ્કારોને માટે અનુકૂળ ન હોય તે છોડી દેજો.

આવી જયંતિઓ કેવળ ઉપાસકો, ભક્તો કે જિજ્ઞાસુઓએજ બેગા થઈ ઉજવવી નોંધ્યો. આમાં મોટો સમારંભ કરવાની, ખૂબ માણસો બેગા કરવાની કે બધા માટે એકજ જાતનો કાર્યક્રમ રચવાની ખટ-ખટ ન હોય.

દરેક પંથમાં પાંચ જાતના અનુયાયીઓ હોય છે. ઉપાસકો, ભક્તો, જિજ્ઞાસુઓ, પંડિતો અને સામાન્ય વર્ગ. ઉપાસક એટલે જેમના હૃદયમાં મહાવીરના જેવું પોતાનું જીવન રચવાની, મહાવીરના મહાન ગુણો પોતાના જીવનમાં ઉતારવાની તીવ્ર ઈચ્છા હોય તે. ભક્તો એટલે જેમને મહાવીર પ્રત્યે એવો પ્રેમ ઉપજતો હોય કે એમને માટે પોતાના

બન-માલને કોઇને કોઇ રીતે વાંપરી નાખવાની તીવ્ર ઇચ્છા રહેતી હોય તે. એ પોતે મહાવીરના જેવા થવાની અભિલાષા નથી કરતો પણ મહાવીરને પોતાના નાથ, મિત્ર, માતા, પિતા જેવા સમજી એને માટે શું ને શું કરી નાખું એવી ઇચ્છા રાખે છે. જિજ્ઞાસુ એટલે જેને જૈન સંપ્રદાયનું તત્ત્વજ્ઞાન અનુભવમાં ઉતારી લેવાની ઇચ્છા છે તે. પંડિત એટલે જેન શાસ્ત્રોના અભ્યાસી; અને સામાન્ય વર્ગ એટલે જે જીવતાં સુખી રહી કુટુંબ, ધન, વેપાર, રોજગારને જીવનનાં મુખ્ય અંગો માને છે, પણ જેમને એવી એક શ્રદ્ધા રહેલી છે કે એ બધી વસ્તુઓ મહાવીરની દિવ્ય શક્તિનો આશરો લેવાથી કાયમ રહે છે, અને એમના પંથમાં દાન, પુણ્ય કરવાથી અહાં સુખી રહેવાય છે અને ખીલે જન્મ સારો આવે છે તે.

મારા વિચાર પ્રમાણે કોઇ પણ પંથ જગતની દૃષ્ટિએ પંડિતો અને સામાન્ય વર્ગની સંખ્યાથી આછો વેત્તો બળવાન જણાય છે. પણ પંથના જન્મ લક્ષ એનો સદ્વ્યયોગ કરી પોતાની ઉન્નતિ કરી લેનારા તો જે સાચે ભાવે ઉપાસક, ભક્ત, કે જિજ્ઞાસુ હોય તેઓ જ છે. એ પંથના ઉત્કર્ષ કે પંથ બદલના સામાન્ય મનુષ્ય ન માન્યો. ઉત્કર્ષ આ ત્રણ વર્ગના અનુયાયીને ત્યાજી થાય છે. એવું પણ બને છે કે આગળ જતાં એ ઉપાસક, ભક્ત કે જિજ્ઞાસુ પોતાના કારણધર્મથી એટલો બધો ભુલે પડી જાય છે, કે એને પોતાના પંથનો માનવાને પણ કોઈ તૈયાર નથી હોતું. જ્યાં એ પંથનો પુરેપુરો લાભ ઉઠાવી લેનારા એ ત્રણ જાતના હોય છે. પારસનાચના પંથમાં જન્મ લઈ જનારે અને આખા જૈન ધર્મને જોડે ચલાવનાર મહાવીર સ્વામી આ વાતનું એક દર્શાવ છે. કેટલેક અંશે રાજચંદ્રનું પણ આનું દર્શાવ કહેવાય.

આ ત્રણ વર્ગના અનુયાયીઓ માટે જ્યોતિઓ બરાબર ઉજવાય તો વિશેષ લાભદાયી થઈ શકે. આવી જ્યોતિઓ ઉજવવાની રીત તો એજ કે સત્સંગગમનાં મંડળો રચી, પોતાના જેવાજ ઉપાસકો, ભક્તો અને જિજ્ઞાસુઓ સાથે એક ખીજની ઉમતિના માંગો

વિચારવા. આમાં ઉપાસકો એસી મહાવીરનાં ચરિત્રો અને ગુણોના વિચાર કરી, તેનું અનુકરણ કરવાના માંગો રાખે; એવા ગુણોના ઉદય થાય એવા કર્મ સાર્ગ વિચારે. ભક્તો ભેગા મળ્યા મહાવીરના ગુણોનું વાદ ગાય, એનો મહિમા વિચારે અને એની શ્રુતિને પ્રેમથી હૃદયમાં ધારે. જિજ્ઞાસુઓ જ્ઞાતી સદ્ગુરની શોધ કરી એમનો સમાગમ કરે અને સાધના કરે, અથવા પરસ્પર અનુભવની દૃષ્ટિથી તત્ત્વ ચર્ચા કરે.

આ ત્રણે વર્ગો એક ખીજથી તદ્દન જુદા હોય એમ માનવાનું નથી. બધામાં થોડા થોડા અંશે ત્રણે વૃત્તિઓનાં હોય; પણ પોતાના જીવનના અમુક કાળમાં દરેક માણસ વિશેષ કરીને ઉપાસક, ભક્ત કે જિજ્ઞાસુ હોય.

જ્યોતિ ઉજવવા માટે આવાં અનુયાયીઓનાં નાનાં નાનાં અનેક મંડળો રચાય તેમાં દોષ નથી પણ લાભ છે. ઘણું મોટાં મંડળોમાં વૃત્તિઓ ડોળાઈ જાય છે અને ખાલ ઉપાધિઓ વધી પડે છે. આવાં મંડળો બહુ મોટાં નહિ તેમ બહુ નાનાં નહિ, એક ખીજની સાથે સુઢાણુ થાય એવા સ્વભાવવાળા, લગભગ એક જ વૃત્તિનાં માણસોનાં હોય તેાં ધણી લાભ થાય. હું તમને આ વસ્તુ વિચારવા મુકું. હું કે તમે આવા મોટા જલસા અને વરઘોડા કરવાને બદલે ઉપાસક, ભક્ત, અને જિજ્ઞાસુ બનો અને આવી જ્યોતિઓના પ્રસંગે નાનાં સત્સંગી મંડળો રચી તમારી શુભવૃત્તિઓનો ઉત્કર્ષ થાય એવી રીતે ઉજવો. તમે જો ગંભીરપણે મહાવીરના અનુયાયી હો. તો મોટા જલસાઓથી દૂર રહેવામાં તમને લાભ છે. અને જો એ ગાંભીર્ય ન હોય તો મારી દૃષ્ટિએ આવી જ્યોતિઓની કશી કિંમત નથી, અને મારા જેવા માણસને બોલાવીને ઉઠાડે તમારો રસભંગ થવાનો સંભવ છે.

હવે જે મોડાપુરેપતી જ્યોતિ તમે આજે ઉજવી રહ્યાં છો તેમના જીવન વિશેષે-ચાર વિચાર રજૂ કરું છું. તમારે પહેલું ધ્યાન હું મહાવીરની માતૃમકિત પ્રત્યે એવું છું. મહાવીર વીણે એમના જીવન ચરિત્ર લખનારે કહ્યું છે કે ગર્ભમાં ફરકતાથી માતાને વેળા

યશો એ વિચારથી તેઓ કરકતા પણ નહોતા. આ વાતમાં કવિની અતિશયોક્તિ હશે. પણ એમના વિવાહ વગેરેના પ્રસંગો પરથી સાફ જણાય છે કે એમનું હૃદય નાનપણથીજ માતૃપ્રેમ અને કામળ ભાવોથી તરબોળ હતું.

બીજાને માટે કુંબી થયાં વિનાં, અને તેનું કુંબ નિવારણ કરવાં માટે દોડી પહોંચ્યા વિના ચાલેજ નહિ એવાં જેમના સ્વભાવ પડી ગયા છે, એવા મહાવીર, શુદ્ધ, ગાંધી કે એનુંક-કેષણ પણ સંસ્કૃતપુત્ર કૌટુંબિક જીવન તપાસીશું તો ઘણું ખર્ચ માલમ પડશે કે એમનું બાલ્ય જીવન એવા કુટુંબમાં વીત્યું હશે કે જ્યાં પરસ્પર અલગ રહેક પસરેલો હોય, અને એનું મોટાપણનું જીવન પણ એવી જ રીતે રહેલી ભરેલું હશે. એણે કદી ભાગ-વિભાગના કન્થિયા નહિ કર્યા હોય; પોતાનાં અને ભાઈનાં બાળકોમાં ભેદ નહિ માન્યો હોય; એણે સંકુચિત જિંદગી પોતાના હૃદયમાં પોષણ નહિ આપ્યું હોય. એથી ઉલટું જ્યાં માતા-પિતાએ પોતાનાં બાળકોને પૌષ્ટિક અને બંધાવવાની અને છૂટથી ધંસા ખરડી ઉછેરવાની વ્યવસ્થા કરી છે, છતાં હૃદયના ઉમળકાથી પોખ્યાં નથી, જ્યાં બાળકો માતા-પિતાથી ભયભીત રહેતા જ ઉછર્યા છે, જાણે માતા-પિતા પારકાં માણસો હોય તેમ જ્યાં બાળકોને મન બોલીને પોતાના હૃદયની સર્વે વાંતો કહેવાનું વાતાવરણ નથી, જ્યાં નાનાં ભાઈઓને મોટા ભાઈઓથી જાણે દુરમન હોય તેમ પોતાના અચાનક માટે પ્રયત્ન કર્યો પડે છે, જ્યાં સર્વે કુટુંબીઓ સંગ સ્વાર્થના સર્ગ છે એવા અનુભવ થાય છે, ત્યાં કોષણજીવનના હિંસા શુભો પોષાતાં નથી. તેવા કુટુંબમાંથી પરદુઃખ-ગર્જન માણસો નીકળવાં સુરકેલ છે. કારણ કે ત્યાં સમભાવનાની લાગણી ઘણું ખર્ચ થઈ ગયેલી છે.

આ કૌટુંબિક પ્રેમપર હું વધારે આગ્રહપૂર્વક આજના રાષ્ટ્રીય ભાવનાના ધુંગમાં જે ભાર મૂકું છું, કારણકે મારી દિવસેદિવસે વધારે ને વધારે ખતરી થતી જાય છે કે આપણા હિંદુ સમાજની નિર્બળતાનું-આપણી હિંસા ભિન્ન રિયલિટીનું-મૂળ કારણ આપણા કુટુંબોમાં જ છે. માખાપ અને પુત્ર, ભાઈ-

ભાઈ; ભાઈ-બહેન; પતિ-પત્ની; મિત્રો, શેઠ અને જોકર વચ્ચે રસભક્ત પ્રેમ એ હિંદુ કુટુંબની આજે સામાન્ય રિયલિટી નથી. આપણે ગોપેશી સર્વ વિચાર-સરણીજી એ પ્રેમની વૃદ્ધિને વિરોધી છે. આપણે પ્રેમ જિંદગી વૈરાગ્યની વિરોધી માની છે; અને વૈરાગ્ય જિંદગી ઉન્નતિકર હોવાથી, આપણે કુટુંબમાં રહેતાં છતાં પણ જાણે-અજાણે એક એવી જિંદગી પોષી છે કે જે વૈરાગ્ય જિંદગી જેવી દેખાય છે છતાં વૈરાગ્ય જિંદગી નથી, પણ પ્રેમ-પ્રતિબંધક જિંદગી છે. આને પરિણામે આપણે વિવિધ અનર્થકારી ભાવનાઓ પોષીએ છીએ. પરણીએ છીએ ખરા, અને તે પણ ઉપરા ઉપરી, છતાં પત્ની પર પ્રેમની લાગણી બતાવતાં શરમાઈએ છીએ, ન બતાવવા માટે પ્રયત્ન કરીએ છીએ, અને એને દાખી નાંખવાને પુરપાઈ કરીએ છીએ. આપણને જે છોકરાં હોય છે, છતાં પ્રાંચ વસ્ત્રો થયા બાદ આપણે એને પ્રેમથી સંબોધી શકતા નથી, વહાલથી સમાડી શકતા નથી, એના ઉપર મમતા દેખાડી શકતા નથી, એની વાતોમાં રસ લઈ શકતા નથી. કવચિત્ જ્યાં પ્રેમનો પ્રભુ એના ઉપર આવી પડે, ત્યારેજ આપણે પ્રેમ-જિંદગી પર ટીકેલી રીતોને કાંઈક લઈવા હજીએ છીએ, અને જે સમયે ધંધે રાખવું જોઈએ ત્યારેજ ધંધેલી પ્રેમનું દર્શન કરાવીએ છીએ. કોઈ પણ પ્રજા પોતાનાં બાળકોને પરણાવવાની ઇનતેજરી રાખે તેના કરતાં આપણે બાળકોને ખૂબ વધારે ઇનતેજરીથી પરણાવીએ છીએ, પણ ત્યાર પછી છોકરાઓનું કૌટુંબિક સુખ કે દંપતીનું પ્રેમજીવન અણગમતા વિના નીરુપી શકતા નથી. આ સર્વનું પરિણામ એ આવે છે કે કામ વાસનાની પાશવ જિંદગી કે સંસારનો મોહ ઝોઝાં થતાં નથી. પણ ભાવનાહીન કૌટુંબિક જીવન વધે છે, જેમાં નથી અંકુશ, નથી સુખ, નથી વિકાસ.

આપણે પણ જોય-જીવના બોદો, ન્યાત-અત, બેટીવાડી, દેશવતન ગાંધી રાષ્ટ્રી રજાં છીએ; એ બધાંનો ઉપયોગ કરી આપણું જીવન સંઘાવીએ છીએ. એવા વધવાથી આપણે પોતાને મોટા થયેલા માનીએ છીએ; આપણી ઉચ્ચશક્તિની પ્રાપ્તિ પાઈ

વસુલ કરવામાં, ખમરની રૂખની કાળજી રાખવામાં, સદા ખેલવામાં, ન્યાતવરા કરી વાહવાહ કહેવડાવવામાં, ગાનતાનનો આનંદ લૂંટવામાં, સાધુ થયાં હોઇએ તો લુગડાં-ઘણાં, પોથીઓ અને શિક્ષા ભેગાં કરવામાં, આપણે કોઇ વ્રત, તપ કે દાન કર્યાં હોય તો તેને જગજગહેર કરવામાં, દુનિયાના કોઇપણ દેશની સંસારમાં રથેલી-પથેલી પ્રજાના જેટલાજ આપણે સાવધાન રહીએ છીએ; છતાં જ્યારે જે ગામમાં કે દેશમાં આપણે રહેતા હોઇએ તેને માટે ધસાવાતો કે કાળજી કરવાનો પ્રસંગ આવે, ત્યારે “એ સંસારના કુટણુથી કાંઈ છુવતો ઉદાર થાય છે?” “આપણી તો આધ્યાત્મિક સંસ્કૃતિ, એવી કુન્યવી વાતોની આપણે શી પરવા?” એવું તત્ત્વજ્ઞાન માંડી બેસીએ છીએ. બાઇઓ અને બહેનો, હું તમને ખાત્રીપૂર્વક અને આમહુપૂર્વક કહું છું કે આ કેવળ શુષ્કજ્ઞાન છે. આપી તમારો કોઇ કાળજી ઉદાર નહિ થઇ શકે.

ખરી રીતે તો કોઇપણ માણસને પરણવાની, મકરાં હોવાની, છોકરાંને પરણાવવાની, ધન-ગિલ્ત સંધારવાની, કે ગામમાં કે શહેરમાં રહેવાની રજા નથી. પણ ને એણે એવા સંબંધો રચ્યા હોય, તો તે સંબંધોના વિવેક અને પ્રેમથી નિર્બંધ કરવાની જરૂર ફરજ છે. પરદયા ત્યારેજ બંધન થઇ ગયું; ત્યારપછી તમારી સ્ત્રીને તમારા સુખ દુઃખની, ઉત્તતિ અને અધોગતિની લાગીદાર કરી તમારો અતે એતો જનનેના ઉદારતા માર્ગ સાથે રહીતે કાપવાની ફરજ છે. એ સ્ત્રી મરી ગયા પછી જેમ દોર મરી જાય અને બીજું દોર લાલો તેમ બીજી સ્ત્રી ન લાવી શકો. એ રામના માર્ગથી, મહાત્માના માર્ગથી, સર્વ સાધુ પુરોના માર્ગથી ઉઠવું છે. એ પડતા છે. માણસાઇ નથી. એ સ્ત્રીને તમે તુચ્છ-કારી ન શકો, મારી ન શકો, એનો ત્યાગ ન કરી શકો.

વિવાહોપભોગ કરવાની તમારા ઉપર ફરજ નથી; પણ તમે સંસાર માંડો અને છોકરાં યાજ, કે તેવું બંધન તમારે સ્વીકાર્યું જુટકો. જેમ બ્રહ્મા કે મર્યા પાળવાવાળા એનાં બચ્ચાંની કિંમતને માટેજ

એની કિંમત સમજે છે, તેમ કેટલા પૈસા કમાઈને લાવશે એ લાવનાથી તમે છોકરાંઓ તરફ દૃષ્ટિ ન માંડી શકો. એને માટે ખૂબ પૈસો ખર્ચા કે પૈસો મૂકી જઇ એવું પોષણ કરવાની તમારી ફરજ નથી. પણ એવું પ્રેમથી પોષણ કરવું, એમની શુભ ભાવનાઓને વધારવી, જે સંસારમાં તમે લુપ્ત થયા છો, તેમાં એ લુપ્ત થયા ન ઇચ્છે, તેમાંથી એ આગળ વધવા ઇચ્છે, તો તે જોઈ શકવું એ તમારી ફરજ છે.

છોકરાંને પરણાવવાની તમારી ઉપર કોઈ જવાબદારી નથી; પણ તમે પરણાવો તો વફૂઆરને દીકરી જેવી માણવાની, છોકરાંઓનો સુખી સંસાર જોઈને રાજ થવાની તમારી જરૂર ફરજ છે.

તમને ઘટે તો ગામ કે દેશને છોડી જાઓ; પણ ગામ કે દેશમાં રહીને તમારાથી તમારા જન કે માલના જોખમે પછું એવું અદિત થાય એવું કાંઈ કામ ન થઇ શકે. ને તમારા ગામમાં પાણીનું દુઃખ હોય, અને તમારા કુવામાં ધુધળ પાણી હોય તો એ કુવા ગામને સોંપી દેવાજ જોઇએ; ને, વિદ્યાલયી કાપડના વેપારથી તમને પુષ્કળ નફો થતો હોય પણ એથી દેશનું નુકસાન થતું હોય તો તમારે એ વેપાર બંધ કરવાજ જોઇએ. ને તમારી સાળાઓ સરકારથી સ્વતંત્ર રાખવામાંજ દેશનું હિત હોય તો ગમે તેટલું નુકસાન વેળીને પણ તમારે એમ કરવુંજ જોઇએ. ને લોક-કલ્યાણને માટે તમારે ખાદી પહેરવાની, શંટિયા ફેરવવાની, મજૂરી કરવાની, ગરીબ થવાની, કે પ્રાણ અર્પણ કરવાની ફરજ આવે તો તે તમારે કરવુંજ જોઇએ. ગામમાં-દેશમાં રહીને એના પ્રત્યેની ફરજથી વિમુખ રહો તો તમે પરમાર્થ સાધવાની કદી આશા રાખશો નહિ. જેને તમે પરમાર્થની સિદ્ધિ માનશો તે પરમાર્થ નહિ હોય પણ કલ્પના હશે.

દેશગૃહ અને પ્રેમ એ બે વિશેષી શક્તિઓ છે. એવા ને તમારો ખ્યાલ હોય તો તે ખ્યાલ તદન જોડા છે, એમ હું તમને નિશ્ચયપૂર્વક કહું છું. એ ખ્યાલે આપણી પ્રજાને ઉત્તત કર્યો વિના શુષ્ક અને ભાવના વિનાની અને સત્યમાં મિથ્યાદષ્ટિ અને

કદમનામાં સત્યદષ્ટિ કરવાવાળી કરી મૂકી છે. એથી ઉઘડું હું તમારી આગળ એ વિચાર મૂકું છું કે નિઃસ્વાર્થ અને શુદ્ધ પ્રેમ વિના કોઇ મનુષ્યની ઉન્નતિ થવીજ શક્ય નથી. જો તમારામાં વિવેક અને વૈરાગ્ય નહિ હોય, તો સંત સમાગમથી તે આવી શકશે; પણ જો તમારું હૃદય પ્રેમ વિનાનું હશે, તો તમારો ઉદાર ચોવીશે તીર્થંકરો મળીને પણ નહિ કરી શકે. પ્રેમ વિનાના હૃદયમાં ભગવાન પ્રત્યેની ભક્તિ પણ ઊંઘાં મૂળ નહિ ધામે; અને ભગવાન પ્રત્યેની ભક્તિ નહિ હોય છતાં એક પણ જીવને શુદ્ધ અને સાચા પ્રેમથી આહવાની તમારામાં શક્તિ હશે, તો તમે ઉન્નતિને માર્ગે જઈ શકશો. મેં એક પણ મહાન સંતનું ચરિત્ર એવું નથી જોયું કે જેનામાં મા, પાપ, બંધુ, સુરુ, મિત્ર, દેશજન ઇલાદિમાંનાં કોઇક પ્રત્યે પણ નિઃસ્વાર્થ પ્રેમની પરાકાષ્ટા જણાતી ન હોય. મહાવીરને ઇશ્વરનું આશંબન નહોતું, પણ જીવ પ્રત્યે પ્રેમનો પ્રવાહ વહેતો હતો તો એ તીર્થંકરપદે જઈ શક્યા. અગ્નિભીક્ષુએ ઇશ્વરનું આશંબન ભાગ્યેજ હતું; પણ એ પુત્ર પર અપાર રોહ રાખી શકતો હતો. એ જોઈ સંતોએ એના ઉદારની આશા રાખી. મહાવીર અને અગ્નિ-ભીક્ષુની સરખામણી કરવાની નથી. અગ્નિભીક્ષુમાં મહાવીરની લાયકાત ન આવી શકે એ દેખીતું છે; પણ એનું કારણ બીજો પુરુષાર્થ, તપશ્ચર્યા, અને પૂર્વ જીવનની શુદ્ધતા છે. પણ અગ્નિભીક્ષુ જેવોયે કેવળ નિઃસ્વાર્થ પ્રેમને જો-સંત કૃપા અને ઇચ્છા હોયતો-મરણ પહેલાં શાંતિ અનુભવી શકે. દેવભક્તિનું, દેશાતુરાગનું, જાત દયાનું મૂળ બાળપણમાં કુટુંબમાં પોષાણેથી પ્રેમવૃત્તિમાં છે. એજ પ્રેમ વધારે શુદ્ધ થાય અને વિસ્તૃત ક્ષેત્રમાં ફેલાય તો દેવભક્તિ, દેશભક્તિ, જાતદયા, અહિંસામાં પરિણમ પામે.

ત્યારે વૈરાગ્ય એટલે શું? વૈરાગ્ય એટલે કર્તવ્યનો લાભ કે બંધનોનો જખરદસ્તીથી ત્યાગ કે કંટાળો નહિ. પણ વૈરાગ્ય એટલે સ્વાર્થનો ત્યાગ, સુખ મેળવવાની ઇચ્છાનો ત્યાગ, ભોગ ભોગવવાની ઇચ્છાનો ત્યાગ.

મહાવીરે સ્વામીના જીવનચરિત્રમાં જોશો તો

તીવ્ર વૈરાગ્ય અને તીવ્ર પ્રેમ, બીજા પ્રત્યે જીવ જીવી ક્રમભળતા, અને પોતા પ્રત્યે વજ્ર જેવી કઠોરતા બંને સાથે રહેલાં જોશો. અને તેનું પોષણ ક્રૌંઘિક વાતાવરણથી થયેલું દેખાશે. જેવો એમના કુટુંબમાં મા દિક્કશ વચ્ચેનો પ્રેમ હતો, તેવાજ બંધુપ્રેમ પણ હતો. એમના મોટાભાઈ એમને ઘરમાં રાખવા માટેજ એમને રાજપાટ આપી દેવા તૈયાર જણાયા છે. ભાઈ પ્રત્યે કેવી સ્નેહવૃત્તિ છે! હું તમને અંતઃકરણથી કહું છું કે જો તમારે તમારું કે તમારાં બાળકોનું કે બીજાનું કુટુંબી જનોનું કલ્યાણ સાધવું હોય, તો તમે તમારા કુટુંબનું વાતાવરણ પ્રેમયુક્ત કરો; સ્વાર્થ વૃત્તિ, ક્રૌંઘ વૃત્તિથી કુટુંબનું વાતાવરણ અશુદ્ધ ન કરશો.

બાળપણથીજ મહાવીરમાં જણાતી એક ખીલ વૃત્તિ તે એમનાં પરાક્રમ, પુરુષાર્થ અને દંઢ નિશ્ચય છે. જૈન ધર્મમાં એવું મનાયું છે કે ક્ષત્રિયજ તીર્થંકર પદનો અધિકારી થઈ શકે; એનો અર્થ હું એમ સમજીતું છું કે તીર્થંકરપદને માર્ગે પુરુષાર્થ અને શર પુરુષજ આવી શકે. આ તદ્દન સાચી વાત છે. જ્યાં પુરુષાર્થ નથી ત્યાં કોઈપણ મહાન વસ્તુની પ્રાપ્તિ નથી. ઐહિક માર્ગમાં કે પરમાર્થિક માર્ગમાં જો કોઈપણ મહાન વસ્તુ તમારે સિદ્ધ કરવી હોય. તો શરતા અને પુરુષાર્થ જોઈએજ. શરતાનો અર્થ એ વસ્તુની પાછળ બીજું બધું કુરબાની કરવાની તૈયારી; જીવતું તે પણ એનેજ માટે અને મરતું તે પણ એનેજ માટે, પુરુષાર્થ એટલે એ વસ્તુ સિદ્ધ કરવા માટે રાતદહાડો પ્રયત્ન. પરસઢાવની અપેક્ષા ન કરવી, કાઉસગ કરીને રહેવું, દિગમ્બર દશા પર્વત અપરિચંદ્રી થવું, ઉપસર્ગો અને પરિવહોને સહન કરવાં, કોઈના ઉપર અવજબન ન કરવું-આ બધા નિશ્ચયો મહાવીરમાં રહેલા અખૂટ પુરુષાર્થને સૂચવનારા છે. જે શુભો આ કુન્વરી જીવનમાં મોટા થવાને જોઈએ છે, તેજ શુભો પરમાર્થ સિદ્ધ કરવા માટે જોઈએ છે. આ શુભોનાજો કુન્વરી પુરુષ વીર કહેવાય છે. એજ શુભોનો પરમાર્થમાં ઉપયોગ કરવાથી થી વર્ધમાન મહાવીર કહેવાયા.

જોશને માર્ગે આલવા ઇચ્છનારો પુરુષ અત્યંત

દર નિશ્ચયી, શ્રદ્ધાવાળો, સાદરતી, અને પુરુષાર્થમાં શ્રદ્ધાવાળો હોવો. નોંધએ એવાંતની સાક્ષી રામ, કૃષ્ણ, શુદ્ધ, મહાવીર ઋત્માદિ. દરેકનું ઇયન પુરે છે. તેને બદલે આપણમાં આજે એવી માન્યતા પેસી ગઈ છે કે સાંસારિક કાર્યોમાં નાલાયક નીવડનારા મોક્ષના અધિકારી છે. પુરુષાત્ત જોહું થઈ જાય, સ્ત્રી ખરાય નીકલે, વ્યાપારમાં જોટ આવે, છોકરો મરી જાય, લગાઈમાં હાર થાય, રાજકારણમાં જોટ આવે, એટલે આપણા દેશમાં મોક્ષ મેળવવાની ઇચ્છા ઉત્પન્ન થાય છે. પોતાનામાં ઉત્પન્ન થયેલી નિરાશા અને ઓછા સચેલા પુરુષાર્થને જોતે વૈરાગ્યની અને મુક્તિલાની નિશાની ખોલે છે. કામ કરવાનો હિસાબ ન રહે, કંટાળો ઉત્પન્ન થાય એટલે એમ માની લે છે કે હવે એને સંસારની વાસના રહી નથી. બંધાણના મામલા પછી રાજકારણમાં ત્યારે જોટ આવી હતી, ત્યારે અનેક રાજકારણી પુરોગાએ દિમાલપનો આશ્રય લીધો હતો એવું મેં સાંભળ્યું છે. આજે પણ રાજકારણમાં જોટ જણાતા કેટલાકે કુવનોને દિમાલપમાં જવાની ઇચ્છા કરતાં જોયા છે. મારે વિનયપૂર્વક પણ સાચે સાચું જણાવતું નોંધએ કે કષ્ટરો માગે લોહના ચૂણા ચાવવો છે. ઉત્સાહ ઓછો થઈ ગયેલા, પુરુષાત્ત ધટી ગયેલા, જીવનથી કંટાળેલા માણસો મોક્ષ નહિ મેળવી શકે. કલ્પ કાંઈ ખીછાવરનું મોક્ષ સમજ લઈ સંતોષ માની લે એવો સંભવ છે, પણ ઉપરામત પ્રત્યક્ષ સુખ એમને મારે છે. છતાં.

ઉપર વૈરાગ્યનો એક અર્થ કહ્યો, ખીછા રીતે સંપ્રત્યુષ્ઠ તો વૈરાગ્ય એટલે સંસારના કારણાર ચલાવવાની અશક્તિ નહિ પણ શક્તિ છતાં એની નિસારના જાણી એને મારેનો રસ હકી જવો અને કોઈ વિશેષ સાર રૂપ વસ્તુ મેળવવાની ઇચ્છા ઉત્પન્ન થવી તે. જેમ તમે ગાંધીની દુકાન ચલાવતાં ચલાવતાં મુંબાઈનો વેપાર ખેડવા માંડો અને ગાંધીની દુકાન છોડી દો તેવું કારણ ગાંધીની દુકાન ચલાવવાની શક્તિ નથી રહી એમ ના હોય, પણ ગાંધીની દુકાન કરતાં મુંબાઈના વેપારમાં વધારે માત્ર જણાવો એજ હોય; તેમ સંસારનો કારણાર સારી રીતે ચલાવતાં ચલા-

વતાં એમાં કેટલો માલ છે, એ જાણી લઈ આત્મ-મુખ્યતા વેપાર ખેડવા મારે એ છોડી દો ત્યારે જે વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થાય તે દેશનારો અને તમારી તથા પ્રજાની ઉન્નતિ કરનારો થાય.

એવા એવા મહાવીરના કેટલાયે શુભા ગણાવી શકાય. એ ગણાવા એકું તો રાત ચાલી જાય. દેશમાં જોટલું જ કહું કે ગીતાના સોળમાં અધ્યાયમાં જે જે દેવી સંપત્તિઓ ગણાવી છે, એ સંપત્તિને પ્રાપ્ત કર્યા વિના ધર્મને માર્ગે ચાલી નહિ શકાય.

પણ મહાવીરના સંબંધમાં બોલતાં હું અહિંસાનું નામ ન લઉં તો તમે મને ભૂલ્યા ગણાવો, અહિંસા તો જૈન ધર્મનું જ ખાસ અંગ મનાયું છે. અહિંસા પરમધર્મ છે એમ સિદ્ધાંત રૂપે વૈદ્ય અને બૌદ્ધોએ માન્યો છે, પણ એને વ્યાપારજનમાં ઉતારાવનાર મહાવીરજ એમ માન્યતા છે. જીવનો માત્ર ન કરવો એ અર્થમાં જૈનોએ અહિંસા ધર્મ ખૂબ ગ્રીહ્યવટમાં ઉતાર્યો છે એ વિશે ના નહિ, પણ જતાં જાજતી આપણી રચિત તપસતા 'અહિંસા' શબ્દ બોલતાં શરમ આવવા જેવું થાય છે.

આજે આપણા મનમાં અહિંસાનો અર્થ લોહી જેવા રંગની ચીતરી એના જેવો થઈ ગયો છે. લોહીને મળતું કાંઈ દેખાય કે આપણે તે જોઈ ન શકીએ. પાંચ એ કાંઈ માણસ કે પ્રાણીનો ના હોય, મચ્છરી દાગ હોય, પાકા ટમાટાનું કે લાલ નોલગોલનું શાક હોય, કે તણુચ હોય, કે ગાજરનો કંઈ હોય. એ રંગ દેખાયા વિના જો આપણા વર્તનથી કોઈ માણસ રિવાજ રિવાજને મરી જાય, આપણે એવું સર્વેસ જુટવી લઈને એનાં હાડકાં પાંસળાં ચૂસી લઈએ, તોપણ આપણે હિંસા કરીએ છીએ એવું જાન ન થાય. પણ કોઈ ગાંઠી તો ચચરાઈ જવાથી કે કોઈનું યમડું ફૂટવાથી કે ઉલટીમાં લોહી દેખાય તો આપણી હિંમત નથી કે આપણે ચીતરી ચટકા વિના કે ઉગ્રો આખ્યા વિના પાસે હસા રહી શકીએ અને તેની સારથાર કરી શકીએ. પણ અહિંસા એટલે લોહી કે લોહીને મળતા રંગની ચીતરી નહિ. અહિંસા એટલે પ્રેમ,

દયા. હિંસા એટલે ક્રોધ, વેર, નિષ્કૃતતા, નિર્દયતા. જનનો ધાત ન કરવો-કરાવવો એ અહિંસા ધર્મનો માત્ર એક ભાગજ. અહિંસાની પૂર્ણતા નહિ.

અહિંસા ધર્મને આપણે પ્રાપ્ત કરી શકીએ તે પહેલાં તો આપણે બીજાને કેટલાએ ગુણો પ્રાપ્ત કરવા જોઈએ; અને તેમાંનો એક મુખ્ય ગુણ નિર્ભયતાનો છે. ન્યાં સુધી ભય છે, ત્યાં સુધી અહિંસા ધર્મની સિદ્ધિ થઈ શકેજ નહિ. સાંપને આપણે મારવા ન દઇએ એ દીક છે; એ અહિંસાનો એક ભાગ છે. પણ આપણી અહિંસા પૂરી તો ત્યારેજ કહેવાય કે ન્યારે આપણે સાપનું નામ સાંભળતાંજ ચોડાઈએ નહિ, અને સાપની હિંસા ક્યો વિના સાપથી આપણું રક્ત કરવાની આપણી શક્તિ હોય. દ્રેપ કરવાની શક્તિ છતાં જે પ્રેમ કરે છે તે અહિંસક છે. અહિંસા એટલે વેરનો ત્યાગ. કરવા-રાની અહિંસા તે અહિંસા નથી. ન્યાં વેર રાખવાની શક્તિજ નથી. ત્યાં અપ્રતિકારનું જે વર્તન થાય તે અહિંસા નથી.

દ્રેપ કરવાની, વેર રાખવાની શક્તિ હોવી એ શબ્દોનો કોઇ અનર્થ ન કરે. એનો અર્થ એ નથી કે આપણે બીજાઓ પ્રત્યે દ્રેપ કેળવવાનો પ્રયત્ન કરવો. આપણે બીજાથી ભયભીત રહીએ છીએ કે નિર્ભય એ આપણું મન સારી રીતે જાણે છે; અને એ ભયવૃત્તિ આપણે વિવેકથી, અને પ્રસંગ આવે વર્તનથી કાઢી શકીએ છીએ. કોઈ જોરા સાહેબ આગળ, અમલદાર-આગળ, પડાણ આગળ, ચોર આગળ, સિપાઈ આગળ જતાં આપણું મન જાણે બીડાઈ જતું હોય, આપણું શરીર જાણે સકાય પામતું હોય, આપણે જાણે પૃથ્વી પાસે માર્ગ માગવાની તૈયારીમાં હોઈએ એવું લાગતું હોય તો તે બધી ભયની નિશાનીઓ છે. એને આપણે ઉપદ્રવ ન કરીએ, એને ખુશ કરીએ, એ પ્રેમ કે અહિંસા નથી. પણ એ આપણા જેવાજ માણસ છે એ વિચારથી આપણે નિઃસંકેચપણું કેળવીએ, એની શોક આપણી મનોદર્શિત સુધી ન પહોંચવા દઈએ, એની જોડે આપણને સમાનતા લાગે તો આપણે એના પ્રત્યે અહિંસા વૃત્તિ કેળવી શકીએ, અને

પ્રસંગ પડે ત્યારે દહા. અને ધીરજ રાખી ઉપયોગ કરી શકીએ; એમાં કોઈવાર દ્રેપ-હિંસા થવાનોય સંભવ આવી ગય. પણ કર્પોડ વૃત્તિની અહિંસા કરતાં એ હિંસા સારી. માંભળ્યું છે કે, શેડા દહાડા ઉપર માંડળમાં થયેલાં રમખાણમાં આપણા વાણિયાઓ પોતાનાં આં અને બાળકોને નિરાધાર મૂકીને સંતાઈ ગયાં. આ અહિંસકનું વર્તન ન હોય. એટલે અહિંસાનો ઉત્કર્ષ થાય તે પહેલાં આપણામાં નિર્ભયતા આવવીજ જોઈએ.

અહિંસા ધર્મને પરાક્રમ એ પહેલ્યાકનાર. મહાવીર સ્વામીની અહિંસા આવા પ્રકારની હતી. એ ધારે તો સર્પને પુલતી માળાની માફક ઉચકીને ફેંકી દેવાની, દુશ્મનને પછાડવાની શક્તિ ધરાવતા હતા. એમને ગરીબાઓ ભય નહોતો, તાડ, તડકાનો ભય નહોતો, વિકરાળ કે એરી પ્રાણીઓનો ભય નહોતો, પણ એ સર્પને ભય પમાડવાની એમનાંમાં શક્તિ હતી. પણ એ સર્પને એમણે અભયદાન આપ્યું. અહિંસાનો બીજો અર્થ અભયદાન થઈ શકે. મારી પાસે ધન હોય તો હું ધનદાન કરી શકું; વસ્ત્ર હોયતો વસ્ત્રદાન કરી શકું; છુદિ હોય તો છુદિદાન કરી શકું; વિદ્યા હોય તો વિદ્યાદાન કરી શકું; તેમ મારી પાસે અભય હોય તોજ હું અભયદાન આપી શકું.

પહારથી એનારને જેન સમાજની જે વાતો ધ્યાન જેએ છે-એકતો એમની તપપ્રિયતા અને બીજી વરધોડા પ્રિયતા. આ બંને વિરોધી વસ્તુઓ છે. જેમ આજણ ધર્મમાં કોઈપણ ધાર્મિક-ક્રિયાની સરસ્વાતમાં અને અંતમાં સ્નાન હોય છે, તેમ તુમ્હારામાં દરેક ક્રિયા સાથે વરધોડા હોયજ એમ જાણાય છે. આધ્યાત્મિક ઉન્નતિની દૃષ્ટિએ વરધોડા-દરેક પ્રસિદ્ધિ માટે થતાં કર્મો-વિનશ્ચ છે. એથી જેને મારે વરધોડા થાય છે એની અવનતિ થાય છે, અને વરધોડા કરનારને કેશો લાંબ થતાં નથી. જેમ કોઈ માણસે ખૂંચ એન્નનાં લંડાર લઈ હોય. અને તોફાની લોક તે લંડારને તોડી નાંખે અને દાણા લઈ પણ ન જાય પણ ધૂળમાં વેરી નાંખે, તેમ કોઈ માણસ કંઈજ તપ કરે, અને તેનાં તમે વરધોડા કાઢો, એટલે એના તપનો એને જે લાભ ન લેવા દો, તમે એ લાભ ન લો, અને એ તપને કેવળ

ધૂળમાં મેળવી નાંખે છે. મહાવીરનાં ચરિત્રમાં કોઇ ઠેકાણે પણ એમની બારે તપશ્ચર્યાનાં માનમાં વર-ધોડા નીકળ્યાનું ‘મારા વાંચવામાં આવ્યું’ નથી. ઉલટું એ પ્રસિદ્ધિથી દૂરના દૂર નાસતા હોય એમ મારી ઉપર છાપ પડી છે. આ ઉપરથી વરધોડામાં ભાગ લેવાના રાધચંદ્રભાષના નિમંત્રણને હું કેમ સ્વીકારી ન શક્યો તે પણ આપ જોઈ શકશો.

મહાવીરનું-સર્વે જ્ઞાની પુરુષોનું-જીવન મને આવા વિચારો પ્રત્યે દોરે છે. આનો અર્થ એવા ન કરશો કે આવી કોઇ લાયકાત હું મેળવી શક્યો છું, પણ મને ત્યારે પણ આવી લાયકાત મેળવ્યા વિના છુટકો નથી, એવી મારી ખાત્રી થઈ છે, અને સંતોના અનુગ્રહથી એવી લાયકાત મેળવવા શક્તિ-માન યદ્યથા, એવી શ્રદ્ધા છે, એટલે આટલું જોલવા હિમ્મત કરી છે. નહિતો આ વાક્યો અધિ-કાર વિનાનાજ ગણાય.

આમાંની એકે એક વસ્તુ એકે એકને ઉપયોગી હશે એમ માનવાનું નથી. મેં કહ્યું છે તે બધું સાચુંજ છે એમ માની લેવાનું નથી, પણ તમને લાગુ પડે તેટલી વસ્તુનાં એમાંથી વિચાર કરજો. અને તમારી વિવેકશુદ્ધિ જેટલું સાચું કાવે તેટ-લાનો સ્વીકાર કરજો. આમાં જે જૈનોને ઉદ્દેશીને દીકા જેવું કહ્યું છે તે જૈનોને લાગુ પડે છે અને બીજા હિંદુઓને લાગુ નથી પણ એમ માનશો નહિ. ધ્યાનપૂર્વક ધર્મી કે જૈન ધર્મી બધા આપણે એકજ માટીનાં પુતળાં છીએ. બધામાં એકજ જા-તના સારા નરસા શુભો વસે છે. આજનો પ્રસંગ જૈનોનો હોવાથી જૈનોને નિમિત્ત ક્યાં છે, એટ-લુંજ માનશો.

જે માર્ગે મહાપુરુષો ગયા, તે માર્ગે જવાની આપણમાં શક્તિ આવે. ઠંડ શાન્તિ:

શ્રી વીરજયંતીની સાર્થકતા.

‘પ્રભુ વીરની જયંતીની ખરી સાર્થકતા તો ત્યારેજ થઇ શકે કે જ્યારે આપણમાં રહેલા મોહ, મત્સર આદિ જન્મજોનાં ઓટણાં ઓટાં ચાપ. પ્રભુનાં ગાન ગાઇ ખેસી રહેવાથી આપણે કુતાર્થ થતા નથી, પણ જીવનમાં હૃદયની કરુણા, વીરતા, ત્યાગ અને આત્મોદ્ધતિની લાવના નગાડતાં તેમણે પ્રસન્ન-વેશો અહિંસાધર્મ આપણે હાથ ધરી તેને દુનિયાની દરે દિશાએ ફેલાવવા આલી નીકળાએ, અને તેમનાં વચનામૃતોનું મનન કરી તેને મારે અગર ધર્મને કાળે જે કંઈ બલિદાન આપવું ધરે તે વિના સંકોચે આપવાને ન શુકીએ. [જૈન ચૈત્ર વદ ૮, ૧૯૭૯]

‘આપણે પ્રભુની જયંતી ઉજવ્યાની સાર્થકતા ત્યારેજ કરી કહેવાય કે જ્યારે પ્રભુના (જીવનના) અનેક મોહપાંડોનું ચિત્તવન કરતાં સ્વમાન, સ્વધર્મ અને સ્વદેશને પીઠાણી શરૂએ. શાસનના ઉદ્ધોતને પુંદો રહેલી માવાથી સત્તાથી અંજાઇ ન જતાં પ્રભુની સરલતા, સમાનતા અને સત્યપ્રિયતાને જ્યારે આપણે પીઠાણતા થઈ, ત્યારેજ શાસનસેનામાં છુપાઇ રહેલ ચાન, અદ્વંકાર તેમજ આડંબર ખસી જવાથી શાસન તથા સમાજનું ગૌરવ દીપી નિકળશે. [જૈન ચૈત્ર શુદ્ધ ૮, ૧૯૭૯]

શ્રી મહાવીરસ્તવન.

[આમાં કવિ શ્રી મહાવીરના પત્નિ યશોદા પાસે પોતાની નણુંદને સંબોધી પોતાના પ્રભુ દીક્ષા લે છે તે સમયે બોલાવે છે. આ સ્તવન બૂના પાનામાંથી અક્ષરશઃ ઉતારી મુનિ જ્ઞાનવિજયશયે મોકલી આપ્યું છે.

સિધારથ મુન મુંદરે,	શુશુનિધિ બહુ	શુશુવન્ત.	નંશુદલ૦
ત્રિશલા કુખે ઉપતો,	એક અમીચો	કંદ.	નંશુદલ૦ ૧
થાંકો વીરો ચારિત્ર લીછ,	તું કિમ લેવણુ દેસ.		નંશુદલ૦
માહરો મનાવ્યો માતે નહિં,	કાંઈક ઉપાય કરેસ.		નંશુદલ થા૦ ૨
ભોગ બધા નવિ ભોગવે,	નવી જાએ કૌફલ પાન.		નંશુદલ૦
બોલાવ્યો બોલે નહિ,	નવી દીછ કેદને માન.		નંશુદલ થા૦ ૩
સેદજ મુંદાલી નવિ સુએ,	બોલે નહિં હેજે બોલ,		નંશુદલ૦
યોવન લાહો નવિ લીછ,	ન કરછ છાકમ છાક.		નંશુદલ થા૦ ૪
કેછ કેછ વાંના મે કપા,	કેછ કપા ઉપાય,		નંશુદલ૦
પણુ નવિ ભેલા ભેદસું	કરકુ મગ કહેવાય,		નંશુદલ થા૦ ૫
નવયો હતો ખટ ખંડનો	પાલરથે રાજદ્વાર,		નંશુદલ૦
હય મય રથ પાયક	ધણું હોરપછે વિવિધ પ્રકાર,		નંશુદલ થા૦ ૬
છયથ છખીલા રાજની,	સેવતા એહના પાય,		નંશુદલ૦
કેરાળી જમ જાણીયો,	તમ મનમે પજતાય.		નંશુદલ થા૦ ૭
જનમ થયો જમ એહનો,	ચોસઠ ઇન્દ મલેસ.		નંશુદલ૦
મેર શીખરે નવરાવીયો	ભાવે ભગતિ કરેસ.		નંશુદલ થા૦ ૮
શુણુ એહના કેતા કહું	કમથ સરીયો સાસ,		નંશુદલ૦
સોવત વાંન તતુ જયકતુ	જેતાં ઉપજે ઉજાસ.		નંશુદલ થા૦ ૯
વિરહ એહના મેં સહાં	ધડી એક સહો નવિ જમ,		નંશુદલ૦
માસ વરસ દિન એહવિના	કહોતે કેમ સેવાય.		નંશુદલ થા૦ ૧૦
કેહનો બોલ્યો નવિ રમછ,	ચિત્તમાં કે ન સુકાય,		નંશુદલ૦
સવિ સિણુગાર આગારડાં,	એક દુખ કેહને કેતાય.		નંશુદલ થા૦ ૧૧
રાણી જસોદા ઇ કહો,	સુંદર સુણી જાણના બોલ,		નંશુદલ૦
બેને ભાષ સંમજવીયો,	પ્રભુજી વીર. અમોલ.		નંશુદલ થા૦ ૧૨
ચોસઠ ઇન્દ તિહાં મિલ્યા,	સુરનર કોડા કોડિ,		નંશુદલ૦
પંચ મહાવત ઉચર્યા	મદ મજર સવિ છોડિ.		નંશુદલ થા૦ ૧૩
ગાર વરસ બહુ તપ તપ્યો,	પાગ્યો દેવથ નાણ,		નંશુદલ૦
ભવિક છવ પડિબોદતા,	સિદ્ધ થયા નિરવાણુ.		નંશુદલ થા૦ ૧૪
શ્રી મહાવીર છજીન્દનો	નામ જપતાં સુખ ચાછ.		નંશુદલ૦
હુપવિજય કવિરાજનો	પ્રીતવિજય શુણુ ગાઈ.		નંશુદલ થા૦ ૧૫

શ્રી વીરપ્રભુનો જન્મોત્સવ.

(જ્યાં લગી આત્મા તત્ત્વ ચિંત્યો નહીં.....એ રાહ.)

ધન્ય દિન આજનો, ધન્ય આ મુલમ ધરી,

શ્રી પ્રભુ વીર ભગવંત જન્મે.

સ્વર્ગથી દેવ દેવેન્દ્ર આવે અહા !

ઉજવવા કાળ ઉત્સવ ઉમંગે.

ધન્ય.....

પમરતી વાસ મુવાસ સહુ સૃષ્ટિ પર,

શાંતિ સામ્રાજ્ય અદ્ભુત વ્યાપે

અન્યથા આશ્ચર્ય પ્રભુ જન્મેતુ આજ છે,

શીવ થવા ત્રિરણા છવ પામે.

ધન્ય.....

અંગણથી કાળવ્યુ ખાળ-ક્રીડા કરી,

દેવલિ-છવન દેવી મુખધુ.

તાત ને આતના દિલ ન દુલબા જરી,

માસ પથુ ખાર બહુ કાન દીધું.

ધન્ય.....

આત્મબળ સમગ્રે ચંડકૌશિકે શુદ્ધયો,

પૂર્વભવનો મહા ઉગ્ર તપસી.

શિબ ગૌતમ પ્રભુતા ચયા પલકમાં,

જાળવી જહેમલે વીર વાણી.

ધન્ય.....

જેહના ચરણમાં ભવિકંજન મુનિ મહા,

યોગી યેજેન્દ્ર દેવેન્દ્ર જગતા;

કેમ વિસરાય એવા પ્રભુ આપણા,

ચાસનોદાર કરનાર ખાસ ?

ધન્ય.....

સ્મરણ પ્રભુ ધ્યાનથી દિવ્ય અધિકનો,

નીતરે નયનમાં રસ-સમાધિ;

આત્મ ઉદાસ આલ્હાદ નગે અતિ,

ભરમ સર્વસ્વ મનની ઉપાધિ.

ધન્ય.....

ધન્ય એ ધીર, મહાવીર ત્રિ-ભુવંતણા

ધન્ય એ જન્મ દેનાર ત્રિશલા;

ભાવથી જઈ પ્રભુ મંદિરે વંદના,

આપણે ગીત શ્રુગાન મધુગ.

ધન્ય.....

—દેશાઈ મગનલાલ દલીયંદ.

ભગવાન મહાવીર અને ભગવાન બુદ્ધ.

(તુલનાત્મક સિંહાવલોકન.)

લખનાર—રા. હરગોવિન્દ કાનજી ભટ્ટ.

[વીરાન્ત ૨૪૫૦ માં ભાવનગરની શ્રી યશોવિજયજી નૈન ગ્રંથમાળા ભરૂંથી ઉનામી નિબંધ ત્રણ વિષયો નામે શ્રી મહાવીર અને બુદ્ધ, મહાવીરની સાધક દશા અને મહાવીરોના સંદેશ—એ પર મળ્યા હતા તેના પરિણામે પહેલું ઇનામ આ લેખકને આ લેખ માટે મળ્યું હતું. તે અપ્રકટ લેખ અને પ્રસિદ્ધ કાવામાં આવે છે. ભગવાન મહાવીર અને બુદ્ધ સમકાલીન હતા. બંનેમાં સમાનતા અને ભિન્નતા અનેક પ્રકારે છે તેથી તેઓશ્રીનાં જીવન, વૃષ્ટિ, આચાર વગેરેમાં કોઈ અલ્યાસથી ઉકા ઘટતોં ધણું મળી આવે તેમ છે. બંને એક જ હતા એવી ઇચ્છવાળી માન્યતા દૂર થઈ છે તે આનંદની વાત છે છતાંય અનેક આજેના ભ્રમ થાકી રહ્યા છે તે માહુ થતાં નય છે તે દૂર કરવા માટે તુલનાત્મક અવધાસ નૈન વિદ્વાનોએ કરી ચેલાના લેખો—નિબંધો—પુસ્તકો બહાર લાવવાની જરૂર છે. તેવા વિદ્વાનોને ઉત્તેજ કરવા, ઉત્તેજિત કરવા માટે શ્રીમંતો અને સંસ્થાઓ યેસી નહિ રહે એટલી આશા રાખીશું. તન્ની.]

૨૫૦૦ વર્ષ પહેલાંના ઇતિહાસની એ ધન્ય ધડી હતી. ભારતવર્ષના ધાર્મિક ઇતિહાસના પરિવર્તનોએ એ અનેરો સમય હતો. પુણ્ય પળ હતી. કે જે “અદ્વિતા” અને “સમાનતા”ના તીર્થકેરો—ભગવાન મહાવીર અને ભગવાન બુદ્ધના પ્રાદુર્ભાવનો ચેતનવંતો—વીર પ્રજ્વલવાળો—સમય હતો.

બુદ્ધોની પરંપરાવાળા સીડીપર ચડવાની મનુજી નતને આદત પડી ગઈ છે, એટલે કેટલીયે જવાહીર જેવી વાતો માણસમત બૂલી જાય છે. છતાં કેટલીયે વાતો બૂલાતી નથી, બૂલી ચકાતી નથી; અને કદાચ બૂલી જવાય છે તો ઇતિહાસ સાક્ષીરૂપે સંસ્મરણો તામ્ કરાવે છે. મહાવીર અને બુદ્ધને થયેલ ૨૫૦૦ વર્ષ જેટલાં લાંબો સમય ચઈ ગયો છે તો પણ એ પ્રાતરસ્મરણીય પુણ્યવંતો નામો કંઈ બૂલાયાં નથી; અને બુદ્ધોની પરંપરાવાળો સમુદ્ર ગમે તેટલો મહાન હોય તો પણ બૂલાશે નહિ. બુદ્ધોનો સમુદ્ર ઝાળંગવા માટે માત્ર સ્મરણનો પુલ પુરતો છે. એ દિવ્યજ્યોતિ—જન્મચેત્તિ—નામ—સ્મરણ વખતે પણ વંદન હો !

બંને મહાનકોટિના પુરોનાં જીવન ચરિત્રો લખવાં હોય તો સંક્ષેપમાં લખી શકાય છે કે તેઓ જન્મ્યા, પરંપરા, સાધુ થયા; અને નિર્વાણ પામ્યા.

રાજપુત્રો છતાં બીજા પામર રાજપુત્રોની કથા પેટે આમાં લખવાનું મળતું નથી કે “ખાણું પીધું અને રાજ્ય કુટું.” પરંતુ મહાવીર અને બુદ્ધના જીવનમાં સ્વનકાષ્ઠ અને ત્યાગ એ બંને પ્રસંગોમાં કેકે અનેાખી અને સંસારીએતે બોધપાઠ સંગી વિશેષતા છે. “Leaders in the true sense of the word” યથા થેાળાજ ઉત્પન્ન થાય છે. કે જેણે આશા અને ભય વિનાનું જીવન જીવવા માટે જીવનની લાલસા અને મરણભયને ભરમ કરતાં શિખરું હોય; અને આપખળીજ સમ્યગ્ દર્શન અને સમ્યક્ ચારિત્ર્ય મેળવવા પોતાના ચારિત્ર્યથીજ પ્રાપ્તે બોધપાઠો આપ્યા હોય. પૃથ્વીના પડપરથી એક પ્રજાની નાખૂલી ચવાના ભય ભરેલા પ્રસંગેજ મહાપુરો ઉત્પન્ન થાય છે. અને તેથીજ મહાપુરોનો ચારિત્રો અનેક ચમત્કૃતિથી ભરપૂર હોય છે.

વર્ષોમધુમાં ઘેર અંધારી રાત્રિએ ધનધોર—ઘટા જવાઈ રહી સ્મરાન સંગી શાન્તિ પ્રસરી—રહી હોય ત્યારે એકાએક ધોળાળોના અગકારો થાય અને આંખને આંછ નાંખે છતાંયે એકાદ આશાનું કિરણ પ્રકટાવે તે પ્રયણે ભારતવર્ષની ધાર્મિક ધનધોર ઘટામાં અદ્વિતાના અસ્તિત્વનો અદ્દ્યુત ચળકેતો પૂર્ણ આશામય અગકારો થયો. વિજ્ઞાનશાસ્ત્રીઓ કહે છે કે

જગ્યાંએ ચેતન કિરણોના વિદ્યુત તણુખા ઉડે છે તે પ્રમાણે સમાજશાસ્ત્રના વિદ્વાનો કહે છે કે મહાન પુરુષોનાં જીવનચરિત્રોમાંથી પણ એવા ચેતન કિરણોના વિદ્યુત તણુખા ઉડે છે; પણ એ બેવા અને નજીક મારે “દિવ્યચક્ષુ” વાળું સૂક્ષ્મદ્રષ્ટક યંત્ર નોંધએ. મનુષ્ય પ્રાણીનું જીવન વસંતરતુલું સામ્રાજ્ય છતાં મોર વિનાના આખા જેવું છે. અને કાંઈ કાંઈ પુણ્યશાળી જન્મયોગીએનેજ દિવ્યચક્ષુ પ્રાપ્ત થવાને બદલે દરેકને પ્રાપ્ત થતાં હોય તો કેવું સાદું ! જીવતા જીવેને જીવતાં આવડે તો મહાપુરુષોનાં જીવનચરિત્રો પારસમણિ સમાં, અરે! દિવ્યચક્ષુ સમાં છે, વાંચે તેનેયે દિવ્યચક્ષુ મળે છે તો પછી વિચારી સમજણ પૂર્વક આચરણ કરે તેને દૈવવ્યવસ્થા પ્રાપ્ત થાય તેમાં શી નવાઈ !

દેવમંદિરોના ધંટ વાગી રહે તોપણ તેનો રચકાર આસ્વાજ કરે છે. સંખ યુગલો બંધ થાય તોપણ થોડીક પળો સુધી તેના ધ્વનિનાં મોળાં અચળાંજ કરે છે. ચંદ્રનેના ધ્રુવ બળી રહે તો પણ તેની સુગંધી કેટલેક વખત સુધી વાયુ લહરીમાં રહી જાય છે. સંયુક્તની બરતી ઉતરી જાય તો પણ મોળાં તો આભ્યાંજ કરે છે. તે પ્રમાણે મહાવીર અને શુદ્ધને અઢી હંબર વર્ષો થઇ ગયા છતાં તેના “અહિંસા” “સદય” અને “સમાનતા”નાં-સંખધ્વનિનાં-મોળાં દહાણું અચળાં કરે છે.

એ મોળાં દેમ અને કેવી રીતે ઉત્પન્ન થયાં અને જગતને બોધપાઠરૂપે તેણે શા શા દિવ્ય સંદેશ આપ્યા તે બંનેના જીવનની તુલનાત્મક દૃષ્ટિએ આપણે અંશેષમાં નોંધએ.

તે સમયે વેદોક્ત ધર્મનાં શાસ્ત્રના બદલાના નીચે આપણેથી આવી હતી. વૈદિકક્રિયાકાંડમાં શાસ્ત્રોક્ત સીધી-લીટીની મર્યાદા રહી નહોતી. પ્રતિદિન હજારે અવાજ પશુઓનું વૈદિક દિવસાથી અધિક્ષાન અપાતું એટલે લોહીની નદીઓ આવી રહેતી હતી. જાતિ-લેદ-ઉચ્ચનીચની વિષમ ભાવનાથી લોકોનાં હૃદય તિરસ્કારપૂર્ણ હતાં તથા યજ્ઞ ગર્ભાં હતાં; અને ધર્મનું સુધાન માત્ર એક બ્રાહ્મણ જાતિના હાથમાં હોવાથી

મનુષ્યજાતિનો એક મોટો સમૂહ “શૂદ્ર” સંસ્થાથી જિનન પડી ગયો હતો. એટલે એ વર્ગનું ધાર્મિક અને સામાજિક જીવન એક પાગર દશામાં યુકામ મળેલું હોવાથી આત્મકલ્યાણનો માર્ગ વિકટ યર્થ પડ્યો હતો. આવી વિષમતા જગમૂળથી ઉખેલી નાખી મનુષ્યજાતિ માટે ધર્મની અહિંસક સમાનતાનો વિશ્વપ્રેમી દરવાજો ખુલ્લો કરી આપવાના મહાન કાર્ય માટે—“ધર્મસંસ્થાપનાચર્યાય” કાળે જૈન ધર્મનાર છેલ્લા તીર્થંકર તરીકે મગધલેવે બ્રાહ્મણ અને દેવાનંદા બ્રાહ્મણીના વીર્યથી શરીર બંધાઈ ત્રિશલા નામની સ્ત્રીબ્રાહ્મણીના ઉદરથી મહાવીર સ્વામીનો જન્મ થયો (ઇ. સ. પૂર્વે ૫૯૯) અને એજ હેતુ પુરુષાર સુદોહન ગુણની પત્ની મયાદેવીના ઉદરથી સિદ્ધાર્થ શુદ્ધનો પણ કુંબીનીવનમાં શાશ્વત્વ નીચે જન્મ થયો (ઇ. સ. પૂર્વે.....)

૨-૨ “ભાર્ય” શબ્દનું મૂળ સ્વર (લઙ્ક) ધાતુ સંજલિત છે. અને આર્થ શબ્દ નૈતિક અને સામાજિક ભાવના સ્થાયવતા માટે વપરાયો છે. એ ભાવનામાં સુચ્ચવસ્થિત જીવન, સરજતા, સ્વચ્ચતા, મદતા, પ્રામાણિકતા, હિંમત, નમ્રતા, પવિત્રતા, દયા, આશ્રતની રક્ષા, ઉદારતા, સામાજિક કલ્યાણનું પાલન, જ્ઞાનની વિપાસ, ડાહ્યા અને મોટા તરફ માનની લાગણી ઇત્યાદિ શુભોનો સમાવેશ હોય. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો બ્રાહ્મણી ભાવના (Ideal) અને સત્તિચની ભાવના એ બંનેનો સરવાળો તે આર્થત્વ; અને પૂર્ણતા પામેલો—એવા સંપૂર્ણ આર્થત્વવાળો—સિદ્ધિપદને પામેલો—આર્થ તેનું નામ સિદ્ધ; અને દરેક વખતના ચક્રમાં અચુક અચુક સમયે ચતારા ૨૪ માંથી એક તે “અર્હત” (શ્રી ૦ અર્વિંદ ચોપના વિચારો ઉપરથી “જૈન હિતેચ્છુ” માં તંત્રીએ જણાવેલા વિચારોના આધારે) આત્મકાળમાં પવિત્ર સંસ્કારોવાળું શિક્ષણ લઈ શમ, દમ, તપ, સૌચ, શાન્તિ, આનંદ, જ્ઞાન; અને વિજ્ઞાન એ નવ ગુણ પ્રાપ્ત કર્યા તે બ્રાહ્મણવિષય, અને પછી કામ, ક્રોધ, લોભ, મોહ, મદ, મત્સર વિગેરે સત્ત્વો સામે ધીરપણે યજ્ઞ વિજય મેળવ્યો તે સત્તિચપણું. આમ બ્રાહ્મણ અને સત્તિચપણું શુભોનો સચોટ થયો.

૩ ૨૧૦ ૯૨૨ શુદ્ધનો જન્મ ઇ. સ. પૂર્વે ૬૨૩ અને નિર્વાણ ઇ. સ. પૂર્વે ૫૪૩ લખે છે. આશરે બીજા જન્મ

માતાના ઉદરમાંથીજ મહાવીર પડાર કયો કે
“ સર્વે જીવસિ દુઃખંતિ જીવિંતુ નં મરિચ્છન્તુ ”
દેકે જીવે જીવવાને ઇચ્છે છે મરવાને કોઇ ઇચ્છતું
નથી. અને કહ્યું કે વૈદિક દિંસાના ઉપાસકો! “ મા
દિંસ્યાત્ સર્વં ભૂતાન્તિ ” એ તમારી શ્રુતિ યાદ
કરો. જુદે એ પડારને વધાવી લઇ વધુ ગતિ આપી.

પુણ્યશાસિ આત્માના પુનિત પગલાંથી રાજ્ય
તેમજ પ્રજાનાં સુખસમૃદ્ધિમાં વૃદ્ધિ થતી રહેવાથી
‘ વર્ધમાન ’ એવું નામ રાખ્યું, અને એક મહાન
આત્મા-એકધિસત્ત્વનો જન્મ થવાથી તેના દારા
પ્રાણીમાત્રનું રક્ષણ થઈ મોક્ષનું દાર ઉઘડશે એમ
અસતિ ઋષિના કહેવાથી તેનું નામ ‘ સિદ્ધર્થ ’ પાડ્યું.

વર્ધમાન જન્મ સંસ્કારી હોવાથી રાજકુમાર

ધ. સ. પૂર્વે ૫૫૭ અને નિર્વાણ ૪૭૭ માં થયારું કહે છે.
ડા૦ કનિંગહામ નિર્વાણકાળ ઇ. સ. પૂર્વે ૪૬૮ કહે છે.
પ્રા૦ મેક્સમુલર ભારીક ગણતરી ઇ. સ. પૂર્વે ૫૫૩
જુદનો જન્મકાળ માને છે અને ડા૦ જુદેર ઓરોક્ના
શિલાલેખો ઉપરથી તેજ સમય કાઢે છે. પ્રા૦ હિસ્ટ્રી-
નિફ્ટસ અને ડા૦ કેન’ તે કાળ કરતાં ૬૫ કે ૧૦૦ વર્ષ
આ તરફ લાવવાનું કહે છે. ભારે પ્રા૦ ગાયગરે છેલ્લી
રોાધ પ્રમાણે ઇ. સ. પૂર્વે ૫૬૩ જન્મકાળ અને ઇ. સ.
પૂર્વે ૪૮૩ સુધી વર્ષ જુદના નિર્વાણના કાળ કારાવ્યા છે.
લાલાલજીપતરાય જુદનો જન્મકાળ ઇ. સ. પૂર્વે ૫૭૭ કહે
છે. એક ટકાણે મે’ એમ પણ વાંચ્યું છે કે મહાવીર
સ્વામીના નિર્વાણ પછી જુદ ૧૬ વર્ષ પછી નિર્વાણ
પામેલ છે. એ પ્રમાણે જુદનો નિર્વાણ કાળ ઇ. સ. પૂર્વે
૫૧૧ કહે છે. શ્રીમદ્ ભાવવતમાં ગયા પ્રદેશમાં જન્મ
લેનાર જુદને “ જિનસુત ” કહેલ છે, અમરાકોશમાં
“ જુદ અને જિન ” બંને નામે એકજ જણનાં વખતે
છે પરંતુ ટીકાકારે તેને અવાંતર ભેદ કહેવા છે.

જુદ અને મહાવીરના સમયમાં ત્રિશેષ વૃક્ષવત રહેતા
નથી. કેટલાકો જુદને પ્રથમ માને છે ભારે કેટલાકો
મહાવીરને પ્રથમ માને છે જ્યારે કેટલાકો જુદમાંથી જૈન
ધર્મ પ્રમથવાનું માને છે. આ વિષય ધણે ચર્ચા થયા
છે અને સંશોધકોએ નંદી કહ્યું છે કે ઉત્તમ ચિન્તક છે
અને ઉત્તમ ધર્મો પણ મિન્ન છે. પરંતુ બંને મહા પુરો
સગાલીન છે. અને જૈનધર્મ જુદની પદ્ધતિના છે.

જતાં જોગવિલાસ અને લાલસા વિના માતાના
ગર્ભમાંથીજ ચાર વેદ તથા શિક્ષા કંપ વ્યાકરણ
વિગેરે છ અંગો ભણી વ્યાખ્યાન વિનાની યુવાનીને
આંગણે આવી પહોંચ્યા. ભારે સિદ્ધર્થનું મન શિક્ષણ
અને ધનુષ્ય તરવાર લાકો વિગેરે વાપરવાની યુદ્ધ-
કળા શિખેલ જતાં ચિંતામગ્નજ રહેતું હતું. સિદ્ધર્થ-
નાં માતા પિતાને પુત્રની ઉદાસિનતાથી સાધુદીક્ષા
લેશે એ ભય ઉત્પન્ન થયો હતો; જ્યારે વર્ધમાન
સાધુદીક્ષા લેશે એ એમનાં માતાપિતાથી અગણ્યું
નહોતું. જતાં બંને મહાપુરોએ માતાપિતાને આનંદ
આપવા માટે વાસ્તવ્ય પ્રેમની કદિયે અવગણના કરી
નહિ. “ માતૃદેવો ભવ ” “ પિતૃદેવો ભવ ” એ
સૂત્રનું કાપિક વાચિક અને માનસિક સંપૂર્ણપણે
પાલન કર્યું. માતાપિતા પાસે પ્રભુતા ન બતાવી,
પરંતુ મહાવીરે મેશ્ગિરિપરના અભિષેક મહોત્સવ પ્રસંગે
ધન્વને ચમત્કારથી આભયળ બતાવી આપ્યું હતું.

બંને ઉમર લાયક થતાં લગ્નમંથિથી જોડવા
તેમનાં માતાપિતાની ઇચ્છા થઈ એટલે નિર્વિકારી
સંસ્કારી આત્માએ સ્નેહલીક્ષાની આડે ન આવ્યા.
જન્મયોગી વર્ધમાનનું લગ્ન રાજપુત્રી યશોદા સાથે;
અને સિદ્ધર્થનું લગ્ન રાજપુત્રી યશોધરા સાથે થયું
એટલે બંને સાધુતાનાં શદ્દ બોદેલા પુણ્યશાસિ દેહ-
ધારીઓ સંસારી બન્યા. મહાવીરે સંસારી તરીકે
પ્રકૃતિને વિહરવા દીધી, અને સિદ્ધર્થે પણ સંસારી
વેશ લગ્યો. દુનિયાનાં સર્વ સુખ દુઃખથી જન્મ-
સંસ્કારી મહાવીર ચાત હતા. એટલે જાળકમળની
પેટે અલિપ્ત રહેતા હતા. જ્યારે સુખ દુઃખના વિષ-
યમાં જુદની દશા ભારેલા અશિ સમ હતી. લગ્નની
ફલસિદ્ધિ રૂપે વર્ધમાનને એક કન્યારત સાંપડ્યું,
સિદ્ધર્થને એક પુત્ર સાંપડ્યો.

જ્યારે સંસારી વર્ધમાનને આનંદ, ઉદાસિનતા,
સુખ, દુઃખ, આશીરી, ક્રોધીરી સમગ્ર સમાન હતું
ભારે સિદ્ધર્થને સમગ્ર સુખમય લાસતું હતું. એક
વેળા નગર અને નગરજનોને બેઠા બેઠા ગએલ

૪ જૈનધર્મો એમ કહે છે. બાહ્ય વિદ્વાનો માને
છે કે શાશ્વત્ત પાસે શિક્ષણ લીધું હતું.

તે વખતે જીવનભારરૂપ ચંદ્ર પડેલ દુઃખી વૃદ્ધને જોયો, રોગપિડિત મનુષ્ય જોયું, આત્મા વિનાના શરીર-શવ-ને સ્મશાનભૂમિ તરફ લઇ જતાં જોયું અને તેની પ્રાછળ થતી ત્રાસદાયક રોકકળ પણ જોઇ. આમ બધું દુઃખમય વાતાવરણ જોઇ તેને આશ્ચર્ય ઉત્પન્ન થયું. માની લીધેલ મુખમાત્રમાં તેમણે દુઃખ છૂપાવ્યું જોયું એટલે એની શાન્તિ અને આનંદ ઉઠી ગયાં. જન્મ, જરા, અને મૃત્યુપર વિચાર કર્યો તો તેમનું હૃદય વધુ હલી ગયું. દુનિયાનાં દુઃખોથી સિદ્ધાયતું હૃદય ચીરાઇ ગયું; જ્યારે દુનિયા દુઃખમય છે એમ મહાવીર સ્વયં તાણતા હતા. તેમનું હૃદય ચીરાતું નહોતું એમ કંઈ નહોતું પરંતુ જન્મ-ત્તરે આત્મકલ્યાણનો માર્ગ બતાવવાના શુભ સમયની અવધિ હતી. સિદ્ધાર્થને એક દેવી પુરૂષે આદેશ આપ્યો કે “સંસાર છોડ અને સાધુ થા” ત્યારેજ સિદ્ધાર્થે નિશ્ચય કર્યો કે “હું વૈશ્ય માત્રને તિલાંજલિ આપીશ, નિર્વાણનો માર્ગ શોધીશ; અને બુદ્ધ થઇ લોક હિતાયે વિચરીશ.”—જ્યારે વર્ધમાનનો નિશ્ચય હતો કે “સંસાર છોડી સાધુ ચપ્પા અને મહાવીર બની નિર્વાણનો માર્ગ શોધીશ અને લોકોને મહાવીર બનાવવા લોકહિતાયે વિચરીશ.”

તેજ રાત્રએ ૩૦ વર્ષની ઉંમરે સિદ્ધાર્થે શૃદ્ધત્યાગ કરવાનો નિશ્ચય કર્યો. પ્રાણીથી પણ અધિક પ્રિય પત્ની અને બાળ રાજપુત્રના છેલ્લાં દર્શન વખતે હૃદય વ્યથાવાત્સલ્ય થાયું પણ ચિત્તને સ્થિર કરી—

“જન પશુ જગનાં કલ્યાણ યત્ન પર-
હોમું અંગ સહ મારાં.....”

એમ બોલી પ્રીતિ અને વિશ્વાસની મૂર્તિ—બી, પુત્ર; અને ધન ધાનને ધરાવાળા રાજ્યસુખવાળા ગૃહનો લાગ કર્યો, અને પ્રાતઃકાળે સાધુવેશ ધારણ કરી લીધો. તે વખતે અદિસા અને સમાનતા રૂપી દેવી-ઓએ ઉલ્લાસિત હૃદયે મધુર હાર્ય કર્યું.

વર્ધમાનની ૨૮ વર્ષની ઉંમરે માતાપિતા સ્વર્ગસ્થ થયાં તે સમયે માતાપિતા જીવતાં સંયમ નહિ લેવાનો અભિમત લીધો તે પૂર્ણ થવાથી મોટાભાઈની રજ માગી, પરંતુ બે વર્ષ લંબાવવાની મોટાભાઈની પ્રા-

ર્યાનાને માન આપ્યું. તો પણ કાયોત્સર્ગ, બ્રહ્મચર્યનું પરિશીલન, ધ્યાન વિગતો નિયમોનું પાલનતો શરૂ રાખ્યું. હવે મોટાભાઈની રજથી દીક્ષા પર્વાય શરૂ થયો અને રાજકુમારે વિસ્તરેને જાગૃતો વેશ ધારણ કરી લીધો. સંયમની કઠની પહેરી લીધી (ઉંમર વર્ષ ૩૦) પ્રિયપત્ની પુત્રી અને રાજ્યવૈભવવાળા ગૃહનો ત્યાગ કર્યો. ગૃહસ્થાશ્રમ વાસ મૂકી સાધુ થયા પંચ મહાવ્રતધારી થયા. મહાવીરનો દીક્ષામહોત્સવ મનુષ્યોએ અને દેવદેવીઓએ આનંદથી ઉજવ્યો. અને મહાવીરને ચોથું જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું.

લગવાન મહાવીરનો ગૃહત્યાગ શ્રેષ્ઠ છે. સંયમવાન યુદ્ધનો ગૃહત્યાગ અસંધારણ છે. કેનો ગૃહ-ત્યાગ સર્વશ્રેષ્ઠ છે. એનો તિર્તી માંયજ્ઞના ઉદરથી પુણ્યશાસિ આત્માને કુબીનીવનમાં શાલવૃક્ષ નીચે બંનેના ગૃહત્યાગ (ક્ર. સ. પૂર્વે.....) નદી વાવ સ્પષ્ટ અને નિવિતે...

“કુદરતની ગઢન ક્રિયાઓ શાન્તિમાંજ થાય છે. પૃથ્વિના ઉદરમાં સોના ચાંદી અને હીરા પાકે છે ત્યારે બહારના પડળ ઉપર ઉત્પાત થતો નથી. મહાસાગરની બીતરમાં અનેક મહાપ્રવાહો વહે છે તેથી તેની સપાટી ઉપર પાણી ઉછાળા મારતું નથી. જ્વાળામુખી ફાટવાની ભયંકર તૈપારીઓ તેના અંતરમાં ચાલતી હોય છે ત્યારે પણ તે તો શાંત જ દેખાય છે. વિચાર અને લાગણીના પરિવર્તન માટે તો શાન્તિ આધારી વધારે આવશ્યક છે. અખ્યા-સીઓ અને સાધુ સંતો નિરંતર અરુણ અને ગિરિ-શિખરની શાંતિ શોધે છે.”

બંને મહાપુરુષોને જનકલ્યાણ માટેની ચમકતી તલવારો રૂપીરપાન કરી લેવાને પછીની સ્મશાન-રામી મુઠાલ પશુખલોત્પાદક શાન્તિ નહોતી જોઈતી; પરંતુ તેમને તો શુદ્ધ મર્દાંગીવાળા વીર-ત્વયુગ્મ આત્મમગ્નની અંજર અંમર શાન્તિ જોઈતી

૫-અદિવા, ૨-સત્ય, ૩-અસ્તૈય, ૪-મહાશ્વ, ૫-અપરિમદ. પ્રાચીન પ્રજાહિતમાં શ્રદ્ધાચર્ય સિન્ન નહોતું. શ્રી મહાવીરે અશ્વચર્યને સિન્ન ગણી ચારને બદલે પાંચ મહાવ્રત ગણ્યાં.

હતી. એવી શાન્તિ મેળવવાનો માર્ગ લીધો; અને કેવળ પેટભરા વેડા કરવા માટે પાપના પોટલા બાંધી મલકાય છે એવી મનુષ્ય જાતિને ઉત્તમ પંથ જતાઓ.

શ્રી મહાવીર અને શ્રીજુદનો મુદ્દત્યાગ સુધીનું જીવન તુલનાત્મક દૃષ્ટિએ જોવા પછી હવે એમનું સાધુજીવન જોવાનું રહે છે, પરંતુ એ જોવા પહેલાં બે મુદ્દા ધ્યાનમાં રાખવાના છે. (૧) મહાવીરે નવો ધર્મ ચલાવ્યો નથી, મલાવવાની ઇચ્છા પણ કરી નથી. જૈનધર્મનાં ચાલ્યા આવતાં તત્ત્વો અને નિયમોને સુસ્તપણે વળગી રહી કૈવલ્યજ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું છે. (૨) જુદે નવા અખતરાઓ વડે જનને ધર્મ ચલાવ્યો છે અને કૈવલ્યજ્ઞાન મેળવ્યું છે. જૈનધર્મના સિદ્ધાંત પ્રમાણે મહાવીર તીર્થંકર થવાના જ હતા કે જેને પૌરાણિક ભાષામાં “અવતાર” કહેવાય છે. મહાવીર સ્વામીનો જ્ઞાનવારસો વિશાળ હતો એ જોમ જૈન આગમોપરથી જણાય છે, તેમ બૌદ્ધગ્રંથો પણ શ્રીજુદને મહાસત્ત્વ માની હોવાનું કહે છે. આમ જીર્ણ કૈવલ્યપદ પ્રાપ્ત કર્યા પહેલાંના જનના જીવન-ક્રમમાં જે તફાવત છે તેનો ખરો નિર્ણયતા એ ઉત્તમકેટિના પુરૂષ સમો કોઈ વિરાટ પુરૂષ જ કરી શકે.

“જ્યારે જ્યારે ધર્મની હાનિ થાય છે અને અધર્મની વૃદ્ધિ થાય છે ત્યારે ત્યારે-પ્રાણાંતે પણ”

૬-૭-કોઈ માને છે કે જૈનધર્મ જૈન ધર્મગ્રંથો નીકળ્યો છે. જ્યારે જૈનો તેને અનાદિ માને છે. કોઈ માને છે કે જુદાંધર્મી જૈનધર્મ નીકળ્યો છે. પરંતુ બૌદ્ધ ગ્રંથોમાં એ વાતની ના પાડે છે. આ વિષય હજુ પણ ચર્ચાસ્પદ રહેલો છે. આના સંબંધે સમર્થ અભ્યાસી વિદ્વાન પ્રાતઃસ્મરણીય લોકમાન્ય તોલક કહે છે કે:-

“જૈનધર્મની પેઢે બૌદ્ધધર્મ પણ વૈદિક ધર્મરૂપ “પોતાના પિતા પાસેથી જોઈ એ સેટી મોલતનો હીરસો” લઈ કોઈ કારણને લીધે જુદાં નીકળેલ પુનરુદ્ધાન છે. “અર્થાત્ તે પાસે નથી.”

૮-ધર્મગ્રંથો ૭૦-૪/૭-૮.

૯-સ્વધર્મ સખ્દ અતિશય બ્યાપક છે. જુદા જુદા પંથની દૃષ્ટિએ તેનો જુદો જુદો અર્થ થાય છે. પરંતુ પંથજેદ બૂઝી જઈ સર્વબ્યાપિ સ્વધર્મ એ રીતે અર્થ લેવાનો છે.

સ્વધર્મને ત્યાગ ન કરનારા-સત્યુપદાનું સારી રીતે રક્ષણ કરવા માટે તથા પાપીઓનો નાશ કરવા માટે ધર્મનું સંસ્થાપન કરવા માટે” લગવાન અવતાર લે છે એ સનાતન ધર્મનો સિદ્ધાંત લઈએ કે “જ્યારે જ્યારે વહેમો અને ધર્મોન્ધતા તથા જડવાદનું જોર વ્યાપીને અંધકાર છાયાઈ રહે છે” ત્યારે ત્યારે તીર્થંકરનો પ્રાદુર્ભાવ થાય છે એ જૈન સિદ્ધાંત લઈએ, કે “વિશ્વમેશ સમાનતા”ના પ્રચાર માટે જુદનું અવતરણ થાય છે એ બૌદ્ધનો સિદ્ધાંત લઈએ પરંતુ સરવાળે બંધુય સરખું છે. કેમકે એવો અવતારી વીર જુદ લાંબા વખત સુધી “સ્વાધ્યાય મનન, સત્ય-શોધન રૂપી તપ કરીને ઉચ્ચતમ આદર્શ શોધી કાઢે છે, અને પછી એ આદર્શને સમાજની દૃષ્ટિ સમક્ષ મુકવાને એક ક્ષત્રીય જેટલી વીરતાથી પ્રયાસ કરે છે. પરિણામે નૂતન જાગૃતિ તેમની હવાતિ દર્શિ-યાનજ આવે છે. હજારો-લાખો મનુષ્યો દૈવી જીવન શુભરતા થાય છે. અને પ્રાણી માનને સુખ ઉપજાવનારી” ભાવનાનો અવરિથત અમલ થાય છે. આ એકકેવળ નિર્વિવાદ સિદ્ધાંત છે કે “Acts are born of Ideals.” એટલે એટલું તો નિઃસંશય છે કે “દૈવી અને આસુરી સંતોના વિચલમાં જ્યારે આસુરી તત્ત્વ પોતાના ઉચ્ચ પ્રકારના સ્થૂળ બળના પ્રભાવથી દૈવી સત્યને દબાવી દે છે અને પોતાનું અધર્મસાસન પ્રવર્તી છે જારે તેના પ્રતિશાસક તરીકે દૈવી સંતોનો પક્ષ લઈ અસત્યનું નિકંદન કરવા અને સત્યધર્મનું પુનઃ સંસ્થાપન કરવા કુદરતના મહાગારમાધી એક અમેઘ વીરવાન આત્મા જન્મે છે.” પછી આ આત્માને લોક દૃષ્ટિએ શ્રી મહાવીર, શ્રીજુદ, શ્રીરામ, કે શ્રીકૃષ્ણ, જરથોસ્ત, કે મહમ્મદ પેગંબર કે જીસસક્રીસ્ટ એવા નામ આપીએ; કે જગતને નવું બળ પ્રેરનાર બ્રહ્મા, જુની માન્યતાઓનો સંહાર કરનાર શંકર, સંજનકાર્યનું પાલનપોષણ કરનાર વિષ્ણુ એવું ભાવવાદક નામ આપી તેને સાદાગંદ હંડવત પ્રણામ કરીએ; પરંતુ એ મહાપુરૂષ ત્રણે કાર્યનો સાતો ચુક (માણ-

નાર), મહાવીર (સમર્થ પુરુષ) હોય છે; કે જે અમોઘ વીર્યવાન આત્માના પુનિત પગલાંથી જન-સમાજ અમોઘ વીર્યવાન બને છે.

એ આદર્શ વિરાટ પુરુષે, મનુષ્ય પ્રાણીએ અમુક પ્રકારનાં દીલાં તપકાં કરવાં, અમુક પ્રકારનાં વસ્ત્ર પરિધાન કરવાં કે સત્ય-ન્યાયને નામે અમુક પ્રકારનાં દંડ કરવો એ આત્મા કરી નથી અને કરશે પણ નહિ. એતો કુલદં પહાડી અવાજે કહે છે કે:-
“આત્માને રચિને વિદિધ શરીરે રથમેવચ”

એ રીતિએ શરીર રચે આત્મા રચવાહકથી મહાવી આત્મશુદ્ધિને પથે ચાલે, આત્મજ્યોતિ પ્રકાશે; અને, “અદં મહાસ્મિ” શબ્દિક આડંબર વિના બને; પોતાની અંદરની સર્વ શક્તિઓનું પ્રકટિકરણ કરી કુલ મહાવીર બને. એતેજ “સર્વજલ્લવિદં બ્રહ્મ”નું જ્ઞાન યત્તાં દૈવસ્થાન થકીજ નિર્વાણ પદ-મોક્ષપદ મળે છે. જનમરણના ફેરા રમે છે. મહાપુરુષોના દિવ્ય સંકેશોવાળા મોલ-પાંડો લાંબાં દાંબલાં સમાં નહિ, પરંતુ સ્તરજૂત હોય છે.

નૈયામિકો કહે છે કે “અનુકૂલ વૈદનીયં કુલં” જે સંવેદન અનુકૂળ લાગે તે સુખ, અને “પ્રતિકૂલ-વૈદનીયં કુલં”-જે સંવેદન પ્રતિકૂળ લાગે તે દુઃખ. આ વ્યાખ્યા તો મનુષ્યના મનના સમાધાન માટે છે કેમકે “દુઃખથી બરપુર” તેનુંજ નામ સંસાર. તો પછી એવા સંસારમાં સુખ હોયજ ક્યાંથી? પરંતુ મહાવીરો મનુષ્યગતિ માટે સન્માર્ગ સૂચક જે નિયમોવાળા જીવનક્રમ દર્શાવે તેમાં પ્રતિકૂળ સંવેદન જરૂર જોવાજ હોય છે; અને તેથીજ એ સ્વધર્મનું પાલન કરવાનો મનુષ્ય પ્રાણીનો પરમધર્મ છે. અને એ સ્વધર્મનું પાલન કરી રક્ષણ કરવું એ પણ મનુષ્ય પ્રાણીનો પરમધર્મ છે. પારકા રક્ષણ નીચે સ્વધર્મ સત્યતાનો નથી. સાચવી શકતો નથી. પારકા રક્ષા નીચે કોઇ પણ પ્રજા મુડદાલ બની જાય છે તો પછી તેનો સ્વધર્મ કઇ સ્થિતિમાં મુકાય! “પરધર્મો મયાયદઃ” એ ત્યારેજ ઉચ્ચારી શકાય કે “વરદશમયાયદઃ” એ સ્વ પણ ભૂલાયું ન હોય. આવું સસજાન તો શું મહાવીરો

જ હોય છે. પ્રત્યેક જીવંત પ્રજા ગતિરીલ હોય છે પરંતુ પ્રજા મુડદાલ, ઉન્માર્ગમાર્ગ, કે સંસ્કૃતિનો ધ્વંસ પામેથી ગતિરીલ છે કે કઇ સ્થિતિમાંથી પસાર થાય છે એ જોઇ તપસીનેજ લોકસંપ્રદ કરનારા “કુલ મહાવીરો” પ્રજામાં સંસ્કૃતિનું ચેતન્ય ભરવાની કળા અજમાવે છે, આત્મકલ્યાણનો ધરાવલથી નહિ પરંતુ સ્વાશ્રયી માર્ગ બતાવે છે; અને તેટલા આતરણ એ અમોઘ વીર્યવાન મહાવીર ગમે તેવાં ભયાનક કષ્ટોની-ઉપસર્ગોની સામે પોતાની આધ્યાત્મિક શક્તિના પ્રવાહને છૂટા મુકી દે છે. જતે આખોજ આપી આપભોગ આપતાં શિખવે છે, શ્રદ્ધા ઉત્પન્ન કરે છે; અને શુભ આત્મશક્તિ ધરાવનાર છતાં મેંદાંનો ટોળાં નેવા. મનુષ્ય પૃથ્વી ડીંદીમનાદથી કહે છે કે “પારકી રક્ષામાં શરમાઓ, ઉપસર્ગો-ભયંકર કષ્ટો સહન કરવાવાળાં જોખમો ખેડવામાં મજાં માનો. આત્મશક્તિ ખીલવવામાં મનુષ્ય જીવન ખતમ થવું જોઇએ. આત્મજીવ વિનાનું-“કુલ મહાવીર” ક્યા વિનાનું મનુષ્ય-જીવન નરપશુ સમું છે.”

અને શ્રી મહાવીર તયાં કુલતા સાધુ જીવનની શરૂઆત આપભોગથીજ થાય છે. આત્મશક્તિને વધુ ખીલવવા માટે જનસમાજના આત્મકલ્યાણના થઇ પડેલા વિકટ માર્ગ સામે તપસી બેઠો જાણવો કઠો; અને જેમ કરવામાં ત્યાગ ટીપ્પને પ્રથમ સ્થાન આપી મહાવીર સ્વામી અને કુલદેવે સ્વાધથી માર્ગ રિવ-કાપ્યો, બીજાં શબ્દોમાં ચુકલ્યાગ એટલે પારકા રક્ષણનો ત્યાગ કયો. આત્મરક્ષણથી મેદાને પડ્યાં. પારકી રક્ષામાં શરમ માની જોખમ ખેડવામાં મજા માનનારા મહાવીર સ્વામીની કસોટી પ્રથમ ઉપસર્ગ વળતેજ થઇ. વહેમાયત્રો ગોવાળા બળદ ચોરવાનો મહાવીર સ્વામીપર ચોરોપ કરે અને છન્દને મદદ કરતા દોડવું પડે એ દેર અને તીર્થકરના મંત્રંધ પ્રમાણે અથવા તો મનુષ્ય દષ્ટિએ ગમે તેટલું કષ્ટ હોય, પરંતુ જોનાળને સમજાવી લીધા પછી છન્દ બાર વર્ગ મુકી મદદે રહેવાની પ્રાર્થના કરે અને શ્રી-મહાવીર તેનો પ્રયુદ્ધ વદને ચરતીકાર કરી કહે “તીર્થકરો પારકાની સાહાયની કદિ પણ અપેક્ષા

રાખતા નથી. અદૈતે બીજાની મદદથી કેવળ જ્ઞાન ઉપાજે તેમ કદિ બનતું નથી. આત્મા પોતાનીજ શક્તિથી કેવળજ્ઞાન પામે છે અને મોક્ષે જાય છે.” આ વચ્ચે એક તીર્થંકરને જેટલે દરજ્જે શોભારૂપ છે તેટલેજ દરજ્જે મનુષ્ય દષ્ટિએ મહાવીર નામને પણ શોભારૂપ છે. શ્રી મહાવીરે પારશ્વી મહદની ઈચ્છા કરવામાં અપમાન અને પાપ માન્યાં; રક્ષાના બહાના નીચે નિર્માત્મતા બેઠ, આત્મબળનો ધ્વંસ બેથો; અને નિર્વાણને બદલે અ-નિર્વાણનો માર્ગ બેસે. આજે પણ શાસ્ત્ર અને ઇતિહાસ ઉજળે મોટે કહે છે કે શ્રી મહાવીર આત્મદ્રોહી ન બન્યા. પણ કેમ બને ? એને તો જગતના નરપશુઓને આપભોગથી બોધપાઠ આપવા હતા. આ યજ્ઞ શ્રી મહાવીરના આરંભના તપની કસોટી. શ્રીબુદ્ધે આરંભના કે છેલ્લા જે કહીએ તે સાધુ થયા પછી, ૭ વર્ષ સુધી યંત્રવત તપ કરેલ છે અને તે દરમિયાન આ પ્રકારની કસોટી યજ્ઞ નથી. પરંતુ બુદ્ધે તપથી પરમ શાન્તિ ન મળતાં તપ છોડી ભોજન લીધું; એ પ્રસંગને કેટલાક કસોટી રૂપ મણી ત્યાં બુદ્ધની નિર્બંજતા જણાવે છે. હું મોતું છું કે એમાં નિર્બંજતાની ભાવના નથી કેમકે શ્રી મહાવીર મર્ક્ષતાની હતા એટલે સત્યશોધન માટે એમનો કમ નક્કી હતો અને બુદ્ધને સત્ય શોધન માટે અપતરાઓ કરવાના હતા એટલે ઉપવાસનો ભંગ કરી તપ બંધ કરવામાં કમના બીજા નંબરની ભાવનાને ત્યાં સ્થાન છે. તીર્થંકર તરીકે મહાવીર સ્વામીનું સ્થાન મોક્ષસ હવું એ એક પ્રકારે તેમને સરજતા હતી. જ્યારે બુદ્ધને સત્ય શોધનના નવા માર્ગમાં જરૂર કલિતા હતી. તુલનાત્મક દષ્ટિએ બંનેનાં સ્થાન અને માર્ગ સિત્ત સિન્ન છે.

શ્રી મહાવીરને પહેલાં ૪ જ્ઞાન થયેલાં હતાં ૧ મતિજ્ઞાન, ૨ શ્રુતજ્ઞાન, ૩ અવધિજ્ઞાન, ૪ ગનાઃ પર્યવજ્ઞાન. તેમણે કેવલજ્ઞાન પ્રાપ્ત થતાં સુધી ૧૨ વર્ષ અને ૧૨ દિવસ તપ કરી કષ્ટોની પરપરા સહન કરેલ છે તેમાં ૧૧૧ વર્ષ અને ૨૫ દિવસ નિરાહાર રહેલ છે, અને નિરંતર કષોભાસર્ગ રહી ધરતીપર બેઠા પિના તપશ્વરી કરી સર્વધાની કર્મને પ્રપાવી દીધેલ છે. બુદ્ધે ૭ વર્ષના તપ પછી બોધિવૃક્ષ નીચે

ધ્યાન આરંભ્યું, અને એ ધ્યાનસ્થ સ્થિતિમાંજ ૪૮ મે દિવસે એમને ૧૧ ચાર સનાતન સંયોગું દર્શન થયું, અને તે વખતે જ શ્રી બુદ્ધના મોહામંથી પહેલું વાક્ય નીકળ્યું કે “ ધર્મ કુરુ ધર્મ કુરુ, પ્રસારય ધર્મધ્વજાં, પ્રતાહ્ય ધર્મદુંડુમ્મી, પ્રાપુરય ધર્મશંકાં, ક્રત્તે જ્ઞાનાન્ન મુક્તિઃ ”

શ્રી બુદ્ધે “ ધ્યાન ” થી સત્ય શોધ્યું—કેવલજ્ઞાન મેળવ્યું! તે પ્રમાણે શ્રી મહાવીરે બાર વર્ષ સુધી મૌન ધારણ કરી કેવળ આત્મચિન્તનદ્વારા યોગાભ્યાસમાંજ જીવન વ્યતિત કર્યું હતું. ૧૨ છ પ્રકારના

૧૧-૧૬ આયંસત્ય. “ જન્મ, જરા, વ્યાધિ અને મૃત્યુ ” કેવળ દુઃખ રૂપજ છે. અગ્રિયનો સંયોગ એ દુઃખ છે અને તેથી મોટું દુઃખ ત્રિયનો વિયોગ છે અને સૌથી મોટું દુઃખ અપ્રાપ્તિની લાલસા છે.”

૨જી “ પ્રત્યેક દુઃખ સકારણ છે. દુઃખમાવનું મૂળ વાસના છે. અને વાસના સંયમથી હપ્ત થાય છે. અદંતા અનિત્યવસ્તુની તુષ્ણા જગરિ છે. અને એ તુષ્ણા દુઃખ માત્રનું મૂળ છે.”

૩જી “ પ્રત્યેક દુઃખ નિવારી રાકાય છે જે મમત્વને છોડે છે તે મુક્ત છે. તેને ભોગે-જા પકડી રાકતી નથી તુષ્ણામાત્ર તેની આગળ રામી જાય છે.

૪જી “ દુઃખનિવારણનો માર્ગ આયં અષ્ટાંગ માર્ગ છે.

આયં અષ્ટાંગમાર્ગ.

૧ સચ્ચદૃષ્ટિ—સારી સમજણ, જ્ઞાન.

૨ “ સંકલ્પ—સારો અકલ્પ (ક્રિયા કરવાનો નિશ્ચય).

૩ “ વાક—સારી વાણી (અસત્ય બાધણ ન કરવું, ચાલી કે નિંદા ન કરવી, ગાળ ન દેવી, મિથ્યા બકવાદ ન કાવો).

૪ “ કમ—સારાં કર્મઃ શિલ અને દાન

૫ “ આહવ—સારી આહવિકા, સારો ધંધો કરીને જીવનન ચલાવવું.

૬ “ વ્યાયામ—સારો પ્રયત્ન.

૭ “ સ્મૃતિ—સારી સ્મૃતિ યા વિચાર.

૮ “ સમાધિ—સારી સમાધિ. ચિત્ત એકાગ્ર કરવું.

૧૨—“બળમળમૂળોઽરિઆ વિત્તોસંરવેવળ રસજ્ઞાઓ કાયકિલેષો સંલીળ વાયવજ્ઞો તપો હોઈ”

રનો બાહ્ય તપ અને^{૧૩} છ પ્રકારનો અભ્યંતર તપ શ્રી મહાવીરે જૈનધર્મના નિયમાનુસાર કરેલ છે. પરંતુ તપ એ આત્મશુદ્ધિનું જેમ એક અંગ છે તેમ^{૧૪} યોગાભ્યાસ (ધ્યાન) અને કાર્યોત્સર્ગ (સમાધિ) એ અંગવાળા ક્રમનો પણ કેવલ્યજ્ઞાન મેળવવામાં આત્મચિન્તન માટે શ્રી મહાવીરે અનુભવી પ્રયોગ કરેલો છે. એટલે બુદ્ધનો “ધ્યાન” તો ક્રમ બિન્ન કે^{૧૫} નિઃશપાત્ર તો નથીજ. શ્રી મહાવીરે દેહદમનને અગ્રસ્થાન આપ્યું અને આત્મચિન્તન કર્યું, શ્રી બુદ્ધે દેહદમનને—કષ્ટપ્રધાન તપને બદલે^{૧૬} મધ્યમ પ્રતિપ્રદા માર્ગ^{૧૭}ને અગ્રસ્થાન આપી આત્મચિન્તન કર્યું. અને

અર્થાત—અનશન, રજ્જોહરી, ઉવત્તિસંલેપ, ધરસ-ત્યાગ, પલોચાદિક દેહકષ્ટ, યોગોપાંગ દેહાવયરનો કાણુ. આ છ પ્રકારનો સમાવેશ બાહ્યતપમાં થાય છે.

૧૩—“વાચચિત્તં વિણં વેવાવચં તહેવ સજ્જાઓ-
દાર્ણં વસ્સગોપિઞ અપિતરઓ તપો હોદે ॥”

અર્થાત—૧ પ્રાયશ્ચિત્ત, ર વિનય, ૩ સેવા, ૪ મધ્યચન,
૫ ધ્યાન, અને ૬ વસસર્ગોના સહનશિલતા આ છ લોકે
અભ્યંતર તપ થાય છે.

૧૪—જૈન સંપ્રદાયના મૌલિક ગ્રંથો “આગમ” કહેવાય છે તેમાં કે સાધુચર્યનું વર્ણન છે તે જોતાં સ્પષ્ટ જણાય છે કે પાંચ ધમ, તપ, સ્વાધ્યાય, આદિ નિયમ ઇન્દ્રિયલચર્ય પ્રત્યાહાર ઇત્યાદિ કે ખાસ યોગના અંગો છે તેઓજે સાધુજીવનના મુખ્ય પ્રાણ માનવામાં આવેલ છે. (જુઓ આચારંગ, સૂત્રકૃતંગ, ઉત્તરાધ્યયન, દરા-વૈકાલિક, મહાચાર આદિ) અને આગમોમાં યોગ અર્થ માટે ધણેભાગે ધ્યાન સખ્દ વપરાયો છે. ધ્યાનનાં સદ્બોધે તેના ભેદ, પ્રભેદ, આલંબન, આદિનું વર્ણન અનેક જૈન આગમોમાં છે (જુઓ સ્વાનાંગ, અ. ૪ ઉદેશ ૧; સમ-વાર્થાંગ સ. ૪; સગવલી શતક-૨૫, ઉદેશ ૭; ઉત્તરાધ્યયન અ. ૩૦ સ્તો. ૩૫).

૧૫—જૈનશાસ્ત્રમાં યોગ ઉપર ત્યાં મુખી બાર આપ-વામાં આવ્યો છે કે આત્મચિન્તન માટે તૃતીય પ્રવેર સિવાય ત્રણે પ્રવેરોમાં મુખ્યપણે સ્વાધ્યાય અને “ધ્યાન” કરવું જોઈએ. (જુઓ ઉત્તરાધ્યયન અ. ૨૬)... (આ કુટોટ ૩-૪ આર્થ વિદ્યાભ્યાસ્યાન માળાના “યોગદર્શન” લેખના આધારે લખેલ છે).

૧૬—અતિ તપશ્ચર્યા પણ નહિ અને અતિ દેહાધ્યાસ પણ નહિ એ “મધ્યમપ્રતિષ્ઠામાર્ગ”.

બંનેએ નિષ્ક્રિયતાની પ્રાધાન્યતા સ્વિકારી. ન્યારે શ્રી મહાવીરે જગતને અનાદિ માની એમ પણ સ્વિકાર્યું કે આત્મા નિત્ય છે—કરેલાં કર્મોનું ફળ આલોક ને પરલોકમાં ભોગવવું પડે છે—પાણીમાં પણ જીવ છે; ત્યારે શ્રી બુદ્ધે જગતને અનાદિ માન્યું પરંતુ બ્રહ્મ અને^{૧૭} આત્માને ભ્રમમૂલક માન્યાં. જોકે આત્માનું અસ્તિત્વ શ્રી બુદ્ધને માન્ય નહોતું પણ મન શાંત વિરક્ત અને નિષ્કામ કરવું એ નિર્વાણ પ્રાપ્તિ માટે જરૂરનાં ગાન્યાં. તેની સાથે એમ પણ સ્પષ્ટ કર્યું કે ૧૮ આત્મા એ ભ્રમ છે તો પછી વિરામ કોને

૧૭ આ મહાપુરુષ આત્મવાદી છે, તોપણ તેમની ખજીના તેમના કેટલાક અનુયાયીઓની ટકાવળને લીધે તેમના ઉપર “અનાત્મવાદી” તરીકેના જે આરોપ આજે ધણા વખતથી મુકવામાં આવેલો છે તે અવિવેકથી ઘસેલો છે અને ખોટો છે. એ માટે એમના પાક્ષી સાધાર્ણ લખા-એલા ગ્રંથોને નનનપૂર્વક વાંચવાની પાઠકોને વિનંતિ કરવામાં આવે છે. “જૈનદર્શન” ૪, ૧૩ની કુટોટોટમાંથી.

૧૮—“જાદધર્મો લોક આત્મા અથવા પરબ્રહ્મનું અસ્તિત્વ માનતા નથી પણ બ્રહ્મજ્ઞાન કે આત્મજ્ઞાન તેમને માન્ય નથી તો તેમનાં ધર્મગ્રંથોમાંથી “અત્તા” (આત્માના) ચોદયજ્ઞાન” જેાતે પોતાની મેળેજ માગ કરવો જોઈએ એમ ઉપદેશ કરવામાં આવેલો છે અને તેના સમર્પનમાં

“અત્તા (આત્મા) દિ અત્તજો નાપો અત્તાદિ અત્તનોગતિ ।

“તસ્મા સજ્જમયડત્તર્ણ અર્હં (અર્થ) મદ્ વ વાળીજો ॥

“આપણે આપણા માલીક છીએ. આપણા આત્મા સિવાય આપણને તારતાર બીજો કોઈ નથી. માટે જેમ કોઈ વેપારી પોતાના સારા ઘોડાને સાચામાં રાખે છે તેમ આપણે પંજી આત્માનું સારું સંચાલન કરવું જોઈએ.”

આ સંબંધી લો. માન્ય તોલક વધુ સ્પષ્ટ કરે છે કે—

“આત્મા અગર બ્રહ્મ-પરમેશ્વરનું અસ્તિત્વ નાહણુક

“કર્ષાથી બંધિતવડે પરમેશ્વર પ્રાપ્તિ કરવાનો માર્ગ” બુદ્ધ

“બુદ્ધને પોતાની ઉચ્ચાતિમાર્ગ ઉપદેશવો શક્ય નહોતો,

“અને તેની સબ્યપ્રતિ અને ચરિત્રકમ લોકોની તબર

“આગળ ન્યાં મુખી પ્રત્યક્ષ હતો ત્યાં મુખી તે માર્ગની

“જરૂર ન પડી પણ આ ધર્મ-સામાન્ય લોકોને પ્રિય

“ચાય અને તેનો વધારે ફેલાવો થાય તે માટે સંસાર

“છોડી અને સિદ્ધ થઈ મનોનિમગ્ન થી ત્યાં ત્યાં

કહેવો ? અને તે શાથી મળે છે ? એ પ્રશ્ન સિ-
લીકમાં રહેતો નથી અને ડાહ્યા પુરુષોએ આ યુદ્ધ
પ્રશ્નોના વિચાર કરવા બેસવું નહિ. સર્વ પદાર્થોની
ક્ષણિકતા-પ્રત્યેક સમયે વિનશ્વરતા ઇષ્ટ છે એ બુદ્ધની
માન્યતા સ્પષ્ટ છે; ત્યારે શ્રી મહાવીરે માન્યું કે
સમસ્ત પદાર્થમાં પર્માણુ (પરિવર્તન) રૂપે ક્ષણિકતાનો
અને વસ્તુના વસ્તુગત મૂલ સ્વરૂપે અક્ષણિકતા-અ-
વિનશ્વરતાનો એમ બંને ધર્મ છે. મહાવીરે કહ્યું કે
આત્મા પોતેજ પરમાત્મા થઇ શકે છે. એમણે જો
મહાવીરપણું પ્રાપ્ત કર્યું, તે પર્યત્રને પૂછને તહિં પણ
પોતાના આત્માને પૂછને પ્રાપ્ત કર્યું. અને એના
મુખ્ય સાધન તરીકે ત્યાગ તપ અને કમોત્સર્ગને
સિદ્ધ કર્યાં. વેદાંત અને જૈન તત્ત્વજ્ઞાન કરે છે કે
“મન જાત્યા પછી કૈંક બાકી રહે છે;” ત્યારે બુદ્ધે
કહ્યું કે “મન જાતું, તેણે સર્વ જાતું,” પરંતુ
એકલા મનને જીતવાથીજ દૈવસ્વરૂપ પ્રાપ્ત થવું નથી-
મોક્ષ મળતો નથી. આત્માનો સાક્ષાત્કાર થવો
નેહ્યો છીએ. શ્રી મહાવીરે આત્માનો સ્વિકાર
કર્યો, યુગ્મજીવનનું કારણ કર્મવિપાક માન્યું અને
“અહારો ને પારો” એ સંપ્રદાય વિશાળ તત્ત્વજ્ઞાનનો
વારસો માની આત્માને પરમાત્માને સ્થાને આરૂઢ
કર્યો. આને વેદાંતી પરિભાષામાં “અર્હ બ્રહ્માસ્મિ”
નું પરબ્રહ્મ છું એ જોણે જાણ્યું તેણે સર્વ જાણ્યું
એમ કહી શકાય છે, અને શ્રી મહાવીરે પોતાના
આત્માને પૂજવાનો-ઓળખવાનો પ્રબળ દિવ્ય
સંદેશો આપ્યો તે પણ એકજ વાક્યમાં વેદાંતમાં
સમાઇ જાય છે કે “તત્ત્વમસી”નું તારાવું આત્માને

ઓળખીશ એટલે તને સંવર્ણ સમગ્રશે. જૈન પરિ-
ભાષામાં કહીએ તો આત્માને ઓળખીશ એટલે તને
દૈવસ્વ રૂપ પ્રાપ્ત થશે, ન્યારે બુદ્ધની એકની એક
વાત છે કે વૈરાગ્યથી મનને નિર્વિષય કરવું. આત્મા-
ની કોઇપણ કલ્પના બુદ્ધને માન્ય નહોતી છતાં
પણ (૧) કર્મવિપાકના કારણથી. નાશવંત દેહને
(આત્માને નહિ) નાશવંત જગતમાં-સંસારમાં ફરી
ફરીને જન્મ લેવો પડે છે અને (૨) આ આ યુગ-
જીવનનો ફેરા કિંવા એકંદર સંસારજન દુઃખમય
હોવાથી તેમાંથી છુટકારો લેવાની અને કામમની શાન્તિ
કે સુખની જરૂર છે. એ બે વાંતો બુદ્ધને સંપૂર્ણ
માન્ય હતી; અને એનો સમૂળગો નાશ કરવા માટે
દુઃખ, સમુદય, નિરોધ અને માર્ગ એ ચાર સત્યોનું
એને દર્શન થયું કે જે આર્યઅષ્ટાંગ માર્ગમાં વધુ સ્પષ્ટ
કર્યું. બુદ્ધનો આ સિધ્ધાંત અધ્યાત્મ દૃષ્ટિએ અનાન-
ભવાદિ છે, છતાં કર્મવિપાકને માત્રી કામમની શાન્તિ
કે સુખની જરૂરીયાત જણાવી. પરંતુ સુખ એ કાલ્પ-
નિક સમજના એકા નીચે મોક્ષ મળતો હોય તો
કર્મવિપાકના સત્તાપીશ ભવ સુધી ફેરા ફરી મહાવીર
તરીકે જન્મ લેનારને બાર વર્ષની કહિન તપશ્ચર્યા
સાથે ઉપયોગ સહન કરવાની રીત જરૂર હતી ? શ્રી
મહાવીરે તો કહે છે કે કેવળ મનનેજ વૈરાગ્યથી
નિર્વિષય કરવાથીજ મોક્ષ મળતો નથી, ૨૦ એવો
એક સાધન છે; અને તેથી બીજી અનેક જરૂરીયાત
રહે છે. દુઃખ દુઃખમયજ હોય છે તેથી સુખ પણ
સુખમયજ હોય છે એમ કંઈ કરવું નથી. તેમ કેવળ
ચક્રો નથી. (આત્માનો નાશ કરવા કોઇપણ સમય નથી.)

ત્યારપછીના ૨૪ અને ૨૫ માં મ્હાકમાં કહ્યું છે કે—
“આ આત્મા ઉઠી ન શકાય તેવો, બાળી ન શકાય તેવો,
“સૂકી ન શકાય તેવો તેમજ નિત્ય રહેનારો સર્વકેશભ્રુ
“જ્વાળી રહેલો, સિંચ, અચ્ચ, ને અપાદિ છે વળી
“આત્માને ઇન્દ્રિયોવડે જાણી ન શકાય તેવો, મનવડે
“ચિંત્વી ન શકાય તેવો કહ્યો છે. તથા આ આત્મા
“વિકાર ન થઈ શકે એવો છે.”

૨૦ ઓમમક્રંદરાચાર્ય પણ કહે છે કે “જ્ઞાન એજ
મોક્ષ મેળવવાનું એક સાધન છે.” પરંતુ મોક્ષ કોનો
દેહનો કે આત્માનો ?

“ (સેમાંથી એમ ન સમજતાં) નિર્વાણ પદ પામલું.
“આ નિર્વિશ્વર નિવૃત્તિમાંજ કરતાં બીજો કોઇપણ
“રહેલો અને પ્રત્યક્ષમાર્ગ લોકોને જાણવવાની જરૂર
“પડી એટલે બુદ્ધના ચક્રોએ વૈદિક સંપ્રદાયનું જીવન
“કરણ કરી બુદ્ધને અનાદ્યનંદ પ્રદેશીતમનું રૂપ આપ્યું.
૧૯ “નૈનં હિંદંતિ રાક્ષાણ નૈનં દદતિ પાવકઃ ।
“ન ચૈનં ક્ષેદર્થલ્પાપો ન શોપયતિ સાક્તઃ ॥

શ્રી મહાવીર. ૨/૨૩.

અર્થાત્—આત્માને રાક્ષો છેવડાં નથી. અગ્નિ
જાળતો નથી. પાણી પલાળતું નથી કે પવન સુકવી

મારેલા મનની શાન્તિથીજ મોક્ષ મળી જાય છે એમ પણ કંઈ નથી. સ્વયં પ્રકાશ પામેલાઓજ મોક્ષમાં ગિરાજે છે. એ સ્વયં પ્રકાશ કેનો? દેહનો કે આત્માનો? આત્માનો કે ઇશ્વરનો? કે આત્મા એજ ઇશ્વરનો? શ્રી શુદ્ધ કહે છે કે “સર્વ ક્ષણ પરંપરાનો અભાવ થયો-વાસનાનો નાશ થયો તેનું નામ મોક્ષ.” શ્રી મહાવીર કહે છે કે “સર્વ કર્મજન્ય ઉપાધિનું આલવાઈ જતું એટલે સર્વ કર્મોપાધિ રહિત સમ્વિદાનંદમય આત્મસ્વરૂપ પ્રકટ થયું તેનું નામ મોક્ષ.” શ્રી મહાવીરની નિર્વાણની વ્યાખ્યામાં ખુલ્લો અર્થ સમગ્ર છે ત્યારે શ્રી શુદ્ધની નિર્વાણની વ્યાખ્યામાં શબ્દાર્થની દૃષ્ટિએ અધુરપણું છે. શ્રી શુદ્ધે નિર્વાણ એટલે “વિરામ પામવું” અથવા દાંષા છુટાવ છે તે પ્રમાણે વાસનાનો નાશ થયો, એનું ક્રિયાદર્શક નામ આપ્યું એટલે “મૃત્યુ” એ શબ્દ નિર્વાણને લગાડી શકાય નહિ. મરણ શબ્દ પુનર્જન્મ પહેલાંનો ભાવયુક્ત અર્થશબ્દક શબ્દ છે, ત્યારે નિર્વાણ પામેલને પુનર્જન્મનો ફેરા ટળી જાય છે. એટલે નિર્વાણને મૃત્યુનું મૃત્યું કહેવું કે “મૃત્યુ-તરી જવાનો માર્ગ” કહેવો? જ્યારે મહાવીર સ્વામીનો નિર્વાણ શબ્દાર્થ વધુ સ્પષ્ટ છે. “સમ્વિદાનંદમય આત્મસ્વરૂપ પ્રકટ થયું” એનું નામજ ખરો મોક્ષ.

શ્રી મહાવીરે દર્શન—તત્ત્વજ્ઞાનમાં આત્માનું અસ્તિત્વ ખતાવી તે આત્માનું અંતિમ લક્ષ સાધવા માટે એકલું જ્ઞાન એકલી ક્રિયા એકલું તપ એકલી લાવના એકલું વીર્ય એકલી સાધ્યદૃષ્ટિ; એકલું કચન-કહેણી, એકલો આચાર-રહેણી એ નિષ્કળ છે. પણ તે સમસ્તની જરૂરછે-સદ્ગતતા માટે એ સમસ્તનો પોજ આવશ્યક છે જગતની અને આત્માની નિલતા અનિલતા અસ્તિત્વ, નાસ્તિત્વ, વકતવ્યતા અવકતવ્યતા એમ બંને જૂદી જૂદી દૃષ્ટિથી જોતાં જણાય છે. આમ સર્વનું મિશ્રણ અને સર્વથી સ્વાતંત્ર્ય એ બંને સ્વરૂપ જણાવી વિશ્વ-અવસ્થા આત્મસ્વરૂપ અને મુક્તિમાર્ગ વિશાલ દૃષ્ટિથી દર્શાવેલ છે અને તેથી તે સમગ્રવાદને સ્વાદુવાદ અથવા તે દર્શનને અનેકાંત દર્શન એવું વ્યાપક નામ આપેલું છે.

કર્મવિપાકથી ચતાજ-મમરણના ફેરામાંથી છુટવા માટે પ્રયત્નના આવશ્યક અંગ તરીકે શ્રી મહાવીરે સાધુદીક્ષાનું આવશ્યક કર્યું, તે પ્રમાણે શ્રી શુદ્ધે ભિક્ષુ ધર્મ સ્વિકારી લોકોને સન્માર્ગ દાખવ્યો. પરંતુ આ વિષયમાં પણ તુલનાત્મક દૃષ્ટિએ જરા વધુ ચિત્તર કરવાની અગત્યતા છે. શ્રી મહાવીરે વસ્ત્ર-પ્રાચરણ આદિક ઐહિક સુખોને તિલાંજલિ આપી અહિંસા-મત પાળવાનો કડક નિયમ આવશ્યક કરી સાધુધર્મના આદર્શ તરીકે બતાવ્યો. ત્યારે શ્રી શુદ્ધે વસ્ત્ર સિવાય નગ્ન કરામાં રહેવું એ શુદ્ધો માન્યો. આ બંને નિયમોમાં શ્રી મહાવીર અને શ્રી શુદ્ધની માન્યતા પ્રમાણેના આવશ્યકમાં આકાશ પાતાળનું અંતર છે. શ્રી શુદ્ધે તુલ્યદીનું બીજાપાત્ર અને લાલ રંગી વસ્ત્રોથી ભિક્ષુનું આવશ્યક માન્ય કર્યું. ત્યારે શ્રી મહાવીરે એ નિયમમાં કંઈક માયો છે એમ મુકા કંઈ કહેવું નેધએ. દીક્ષા સમયે શ્રી મહાવીરને ઇંદ્રે ઝામે અને દેવદૂત્ય વસ્ત્ર નાખેલું તે પણ સોમ-દેવને આપી નદી ભગવાન વજ્રરહિત થયા. અને તે પણ દીક્ષા લીધા પછી ફક્ત તેર મહિના જેટલા અસ્થ સમયમાર્ગ. દુનિયાની ગળજને દુનિયા તરફ ફેંકી દીધી. એટલે ઉચ્ચ કોટિને માટે વધુ લાપકાત પ્રાપ્ત કરી. અહિંસામત શ્રી શુદ્ધે પાળ્યું છે પરંતુ શ્રી મહાવીર જેટલું કડક તો નહિજ. “રહિંસા કરો નહિ એટલુંજ નહિ પણ એક કુદ જન્મને સંરક્ષો” એમ શ્રી શુદ્ધે પોતાના શિષ્યોને કહ્યું છે. તે પ્રમાણે “જે પુદ્ગલ મનુષ્ય જીવનની હાનિ થાય તે શુદ્ધ ત્યાજ્ય છે” એવો સિદ્ધ નામના સેનાપતિને ઉપદેશ આપેલો છે અને ખિખિસાર રાજના યત્ર વખતે પણ ઉપદેશ આપેલો છે કે “સંજન! પ્રાણી માનને જીવવું મરે છે. આ ખિચારો પશુઓને હોમવાયા ધર્મ થાય છે એમ આપ માનતા હો તો આપની મોટી ભૂલ છે. ખીજને દુઃખ દેવાથી આપણને પુણ્ય થાયજ નહિ. હિંસા તો બધા અધર્મનું મૂળ છે.” પરિણામે રાજએ આ ઉપદેશથી પશુઓ છોડી મુકેલાં. પરંતુ શ્રી શુદ્ધના અહિંસા-

૨૧. મનના દસ દોષોથી સદેવ મુક્ત રહેવા માટે શ્રી શુદ્ધે જે દશ નિયમો કરી આપ્યા છે તેનો પહેલો નિયમ

વ્રતમાં એક અતિશય આશ્ચર્ય જોવી હંકિત મળે છે કે પોતાને માટે-નિમિત્તે-હેતુપૂર્વક મુદ્દામ મારેલું ન હોય એવા પ્રાણીનું તૈયાર માંસ ("પવત્ત"-પ્રવૃત્ત") શ્રી છુદ્દે ખાધેલું છે. છતાં સમસ્ત જીવન-માંથી "અહિંસા" ધર્મ પાળવાનું મળી આવે છે.

આમ છતાં તેજ:પુર શ્રી છુદ્દે "અહિંસા" વ્રતનું શ્રેષ્ઠ અને શાંતિથી ઉરવીલામાં કાસ્યપને ત્યાં ભયંકર સર્પના ઉપસર્ગ સામે પાલન કરેલું છે. મધ્ય રાત્રિએ પ્રચંડ અગ્નિ વર્ષાવતો સર્પ આસપાસનું સઘળું ભસ્મ કરે છે ત્યારે પણ શ્રી છુદ્દે ધ્યાનસ્થ બેસી રહ્યા અને પરિણામે સર્પ પોતાની વિપત્ત્યા-ળામાં બળીને ભસ્મ થયો; અને શ્રી મહાવીર અંડ કાંશિક નામના દષ્ટિવિપ્ત સર્પને કરડ્યા પછી પણ ક્ષમાપૂર્વક પ્રસન્ન મુખે શાંતપણે ઉપદેશ આપી પૂર્વ ભવની સ્મૃતિ કરાવે છે. ક્ષમા રૂપી પાવેત્ર જળમાં સર્પને સ્નાન કરાવી કૃતકૃત્ય કરે છે. ખરેખર "ક્ષમા ઘોરિસ્ય મૂષળમ્."

કલ્પસૂત્રકાર અને અન્ય ઇતિહાસોના કહેવા પ્રમાણે મહાવીરસ્વામીને ઘણું કષ્ટ સહન કરવા પડ્યાં છે તેમાં પ્રથમ ઉપસર્ગ ગોવાળે કર્યો તેમ છેલ્લો ઉપસર્ગ શ્રી મહાવીરના કાનમાં ચરકર વૂલની મેંબો ઠોકવાનો પંથુ ગોવાળે કર્યો છે. જ્યારે ઉત્કૃષ્ટ ઉપસર્ગ કાનમાંથી મેંબો કાઢવાનો થયો છે. ઉપસર્ગોની પરંપરામાં શ્રી મહાવીરનો આત્મા જ્ઞેષ્ઠોએ જોડી જોડીને કૈવલ્યસ્થાનની આત્મદર્શની પરાકાષ્ટાએ પહોંચ્યો. તેમ છુદ્દના પર શ્રાવસ્તીમાં ખુનનો આરોપ આવ્યો ત્યારે તેમણે અસાધારણ શાંતિ બળતી છે. અને ગાંડા હાથીને પણ તેમણે ક્ષમાથી શાંત કર્યો છે. મહાવીર પર સંગમ દેવના તરફનો મધ્યમ ઉપસર્ગ શ્રી છુદ્દના મારના પ્રસંગને મળતો છે. મહાવીર સર્વોચ્ચ સુંદરીઓના નાચમાં કે કામદેવના જાણમાં ન દસાયા, વિવેચના માધુર્યમાં ન સોભાયા, યોગબળ ન યથા. પણ જનમયોગીઓ યોગબળ શાય કેમ ? "વિકાર દેવો સતિ વિક્રિયન્તે, ચેવાં ન ચિતાં સિતપવઘોરાઃ"॥

અને પુત્રી પ્રિયદર્શના તથા જમાઇ જમાલીની શ્રી મહાવીરે દીક્ષા આપી તે પ્રમાણે શ્રી છુદ્દે પત્ની

યરોધરા પુત્ર રાહુલ અને માતાને દીક્ષા આપી આત્મ કલ્યાણનો માર્ગ બતાવ્યો. એટલું જ નહિ પરંતુ મનુષ્ય પ્રાણી માનને આત્મ કલ્યાણને માર્ગ ચક્રાવવા બંનેએ ઢંઢેરો પીટાવ્યો. વ્રાહ્મણ ક્ષત્રીય વૈશ્ય"ની જેમ "દ્વિયો શાસ્ત્રા" માટે પણ દરવાજો ખુલ્લો છે. એમ કરીને ઇતિહાસને પાને બંનેએ "વિશ્વ પ્રેમી" તરીકે અમરપદ પ્રાપ્ત કર્યું છે. ઉચ્ચ નીચના જાતિભેદને આત્મ કલ્યાણના માર્ગમાં મુસા-ફરી કરવાનો સમાન હક્ક આપ્યો. બંનેએ જાતિ કરતાં શિલને પ્રેક્ષ કરાવ્યું એટલે પછી આત્મકલ્યાણમાં જાતિભેદના નામને પણ સ્થાન ન રહ્યું. એ સમયના સંયોગો વચ્ચે "સમાનતા" થી મનુષ્ય પ્રાણીને અસાધારણ જન્મ સ્વાતંત્ર્ય હતું. તે કુદરતી હક્ક ખરા સ્વરૂપમાં પાછો મળ્યો. સમાનતાનું પુનર્જનન થયું. હક્ક આપનારની ધાર્મિક છત હતી. ઘણાં જી પુરોષો દીક્ષા લઈ આત્મકલ્યાણના પથે પડ્યાં; અને ઇન્દ્રભૂતિ ગૌતમ તથા બીજા ગણધેરા દીક્ષા લઈ "અહિંસા"ના ચંચળાત્મક કાર્યક્રમ પાંછળે લાગી ગયા. શ્રી છુદ્દના પણ આનંદ અને અન્ય વિનંદુઓ એ પ્રમાણે જ કામે લાગી ગયા. આ પ્રમાણે "અહિંસક વિશ્વપ્રેમી સમાનતા"ના શ્રી મહાવીર અને છુદ્દના જુગઝ નીચે મનુષ્ય પ્રાણીને સ્થાન મળ્યું.

શ્રી મહાવીરસ્વામિએ વસ્ત્ર-પ્રાવરણ અતે બૈદિક મુખનો ત્યાગ કરી અને અહિંસાવ્રત પાળી દાન, શિલ, તપ અને ભાષના યુક્ત પાંચમહાવ્રતોથી કરીને ધર્મ પાળવા માટેની વ્યવસ્થાપૂર્વક સંઘવ્યવસ્થા કરી; અને શ્રી છુદ્દે લિસ્ટુઓને વિહારોમાં એટલે મંદમાં ચોરીને અતિ કષ્ટ ન થાય અને પ્રાણાયામાદિ યથ શકે, અને લાલવચ્છો તથા તુંબીપાત્ર ધારણ કરી શકે એવી વ્યવસ્થા કરી. આગુત્વર્ધ બેદ શ્રી મહાવીર અને શ્રી છુદ્દને માન્ય ન હતો. તેમ ગાંઠસ્થ ધર્મેના હિંસાત્મક જ્ઞાત યતં યાગ પણ તેમને માન્ય ન હતા. પરંતુ પંચ મહાપત્ર પ્રત્યેક ગૃહસ્થે એટલે ઉપાસકે કરવા એમ શ્રી છુદ્દે કહેલું છે. અને અહિંસા, સત્ય, અસ્તેય, સર્વભૂત-અનુકરૂપા અને (આત્મા માન્ય નહોતો તો પણ) આત્મોપચય દૃષ્ટિ, શૈલ્ય કિવા મનઃપૂર્તતા એ નિયમો બાદ ઉપાસકે પાળવાનું

કહેલ છે. તથાપિ અર્હતાવસ્થા કિંવા નિર્વાણ સુખ પ્રાપ્ત કરવા માટે વિશ્વપ્રેમી સમાનતા અને પ્રવિત્ર જીવનથી શાન્તિ મેળવવા મનુષ્યે શુદ્ધચાત્રમ ઊપોચાર જોઈએ એ તત્ત્વને તો કાયમ કરાવેલું છે. આ પ્રમાણે અહિંસક વિશ્વપ્રેમી સમાનતાના-શ્રી મહાવીર અને શ્રી શુદ્ધ-માર્તંડોના પૃથ્વીપર પહેલોજ ઉદય થયો કે જેનાં જીવ પ્રાણીમાત્રે ઉછળતા ઉરે અને ચક્રિત નયને દર્શન કર્યાં.

શ્રી મહાવીર અને શ્રી શુદ્ધ નિબનંદમાંજ મસ્ત હતો, એટલે જહારના સુખની કે લૌકિક આનંદની તેમને ઇચ્છા નહોતી; પરવા નહોતી. લોકેષ્વરનાની બેઠીને ત્યાગ કર્યો ત્યારથીજ લોકોની વાહવાહની કે ત્રિરંકારની એમને દરકાર નહોતી.

શ્રી મહાવીર કે શ્રી શુદ્ધ રસ્તામાં કે ગિરિશિખરો પર નથી પાકતા કે નથી મળતા. સંસારમાંજ પાકે છે અને સંસારમાંજ મળે છે. પણ એ અગોધ શક્તિના પ્રવાર તો સેકડો વર્ષોએ-યુગે યુગે છૂટે છે. અને તે પણ જે યુગની પ્રગતિ સફલાવ્ય હોય તેનેજ માટે.

એમાંના હાર્દિક શબ્દકાવ્યમાં “મદદ” શબ્દ શોધોયે. જડતો નથી ત્યારે આત્મબળ લીટીએ લીટીએ નજર પડે છે. આત્મબળવાળો અહિંસાની શાન્તિ એટલે નામદોષ નહિ પણ શુદ્ધ મહાનગી, વીરતા; અને એ વીરત્વપણું પોતે પોતાને પૂજીને મેળવ્યું. મહાનગી વાળો અહિંસાના સિદ્ધાંત વડે “મુક્તચર્યા” દાખવી. અગોચર એવા સૂક્ષ્મ જગતથી મોટીને અનંતકોટિ અક્ષાંક સુધી સર્વ જીવેાનું કલ્યાણ ઇચ્છ્યું, વિશ્વપ્રેમ દાખવ્યો. અને પોતે પોતાને ઝાળળતા વીર બની નિર્વાણનો માર્ગ શોધી લોકહિતાયે વિશ્વર્ષા.

વિશ્વેાનું ધ્યાન કરનારા પુરુષને વિષયમાં સંગ ઉપજે છે. સંગથી કામતા ઉત્પન્ન થાય છે. કામનાથી ક્રોધ ઉત્પન્ન થાય છે. ક્રોધથી સંગોદ ઉપજે છે. સંગોદથી સ્મૃતિનો નાશ, સ્મૃતિના નાશથી બુદ્ધિનો નાશ; અને બુદ્ધિના નાશથી પુરુષ નાશ પામે છે—આત્મા પદ્મપુત્ર થાય છે. એટલેજ શ્રી મહાવીર અને શ્રી શુદ્ધ પુરુષ સામે ખડે ધનિયપણું

દાખવી “અહિંસા, સત્ય” થી ચંકાઇ કરી જીવ મેળવી. પરબળના ઉપાસકોને આત્મબળનું નવું હથિયાર આપ્યું.

કુતર્કવાદ કે ખોટો શુદ્ધિવાદ એમને ગમ્યોજ નહિ. એટલુંજ નહિ પરંતુ સંસારીઓનો શુદ્ધિવાદ પર એઓ હસ્યા. પરંતુ સંરક્ષણ અને શુદ્ધિવાદ પર એમણે અટકારવ કહ્યું ત્યારેજ એ તેજપુર્ણ મહા-ત્માઓના હૃદયમાંથી વિશ્વપ્રેમ પ્રગટ્યો. બુદ્ધિની બાવનામાં તો એમણે દાસત્વ દીધું, મદદ લેવામાં અપમાન અને પાપ દોષ, બાપડા થવામાં અધત્વતન જોયું, ખોટી દયા અને રક્ષાના પદાના નીચે નિર્મા-ત્વતા જોઈ, કુરતા અને ભક્ષણમાં વિનાશ જોયો, માત્ર અહિંસા અને વિશ્વપ્રેમી સમાનતા વાળો સત્યમાં એમણે ઇશ્વરને જોયા. પોતે પોતાને ઝાળળ્યા.

અહિંસાનો ઉપાસક “અદ્વિત” સદા મુ-ક્તજ છે. છતાં એણે રપટ કહ્યું, “આચરણથી” શિ-ખ્યું” કે કોઇપણ પ્રકારની મુક્તિ રક્ષાથી કે દયાથી મળી શકવાની નથી. આપ ભોગ આપો, આનિવાર્ય છટો હસતે મોટે મહન કરો એટલે મુક્તિ આપો. આપ મળી જશો. “જયતિ” રાગ દ્વેષશબ્દ જ્ઞાતિ જિનઃ” જિન પારકો દયાપર કેમ જીવી શકે? વીરને કોની સાહાયની જરૂર છે? જયતિ રવાભા-વિકે ઉત્કંઠાવાળો અહિંસાથી એતપ્રેત થયેલો ભવ્ય પુરુષ એજ જૈન; અને સત્યનું શોધન કરી પ્રાણી માનવ-પ્રેમ કરવાવાળો વિશ્વપ્રેમી એજ શુદ્ધ ભિક્ષુ.

“પ્રાણસ્વ પ્રાણ” સંગે પ્રેમીને શુદ્ધ અદ્વિત અખંડ પ્રેમ થયા કરે છે. એનાં નિર્વિય અને સતત જરણાં વહાં કરે છે. પ્રેમ પ્રેમને આમંત્રણ કરે છે. મનુષ્ય સ્વભાવજન્યમથી અહિંસક છે. પ્રેમી છે. આમ છતાં શ્રી મહાવીરે “જીવો જીવસ્વ જીવ-નમ્” તો દિસાવાળો જીવનક્રમ જોયો. પ્રાણીનો એક ઘુંટડો પીવામાં પણ દિસા જોઈ. હવામાં એક આસ લેવામાં પણ કેટલાયે વાયુ સંતોનેનો સંહાર જોયો અને તેટલાજ ખાતર અહિંસામય જીવન

ગુપ્તરવાનો મદા મોંઘોર સદેશો આપ્યો. અને કહ્યું કે આત્મારૂપી “સચ્ચસસ્તાનાય ઉચ્ચત્તિપ મેઘાવો મારં તરદ” સસની આતાથી ઉભો થએલો પુરુષ સંસાર સમુદ્રને તરી ગય છે, ત્યારે થી બુદ્ધે “ન ધંનેન પ્રજયા ત્યાગે નૈકેન અમૃતત્વ માનયુઃ” કહી ધર્મ અને અમૃતનો પાલો સંસારને પાચો. એ સર્વસંગપરિણામી પરિવાળક-બિંદુ અને તીર્થકરે અધિકારનો પહાડબેદી માર્ગ કરી આપ્યો. લોકોને પૂર્ણ પ્રકાશ આપ્યો.

શ્રી મહાવીરે કહ્યું છે કે:—

૨૩(૧) પુરિસા ! હમમેથ હમમિત્તં, કિં વહિયા મિત્ત મિચ્છસિ !”

હે પુરુષા ! (પ્રકૃતિનાથે સ્વામિ) તું પોતેજ તારો મિત્ર (દોસ્ત અથવા સર્થ) છે. શા માટે બહારથી મિત્ર મેળવવા છુટ્ટે છે !

(૨) “જે પર્ગં જામે સે વહુ જામે, જે વહુ જામે સે પર્ગં જામે.”

જે મનુષ્ય એકને (પોતાના બહિરાત્માને) નમાવે છે તે સર્વને (દૃશ્ય જંગલને) નમાવી શકે છે અને જે સર્વને (દૃશ્યજંગલને) નમાવે છે તે એકને (પોતાના બહિરાત્માને) નમાવવાને સમર્થ છે. (અંતરથી બહાર અને બહારથી અંતર એમ બંને રીતે શક્તિની પ્રગતિ થઈ શકે છે.)

(૩) “સઘવતો પમત્તસ્સ મયં, સઘવતો અપમ-ત્તસ્સ જાતિય મયં.”

પ્રમત (પ્રમાદી) ને સર્વ દિશાથી ભયજ હોય; અપ્રમાદિ (જાગ્રત આત્મભાનવાળા) ને કોઇ દિશાનો ભય સ્પર્શે નહિ. (પ્રમાદ-આળસ, નિંદાવસ્થા, સ્વ-માનવું વિસ્મરણ, સ્વચકિતવું વિસ્મરણ.)

૨૨ સર્વ પ્રાણીને, સર્વ જૂતોને, સર્વ જીવો, સર્વ સજીવોને હણ્યાં નહિ, તેમનાપર હકમત અધાવની નહિ, તેમને કબજે કર્યાં નહિ તેમને પરિતાપ આપવા નહિ તેમને હેરાન કર્યાં નહિ.

(આચાર્યાસમ્યક્ત્વ નામનું યોધું અધ્યયન)

૨૩ “મહાવીર કહેતા હતા” નામક પુસ્તકના પૃ.

૩૦ નો ઉતારો.

(૪) “જે આસવાં તે પરિસ્સવા, જે પરિસ્સવા તે આસવા.”

જે જે ‘આશ્રવ’ (કર્મબંધના હેતુ) છે તે તેજ ‘પરિશ્રવ’ (અકર્મક્ષયના હેતુ) છે; અને જે જે કર્મ-ક્ષયના હેતુ છે તે તેજ કર્મબંધનના હેતુ છે. (જે વડે અસાની બંધાય છે તે વડેજ સાની બંધાયેલ થાય છે.) જે વર્તનવડે એક વ્યક્તિ કે પ્રાણ મુક્ત થાય છે તેજ વર્તનવડે બીજી વ્યક્તિ કે પ્રાણ ઉલટી વધારે જડાય છે. ક્રિયા પોતે સારી કે ખોટી નથી, બધો આધાર ક્રિયા કરવાની વૃત્તિ પર છે.

(૫) “સંમતદંસો જ કરેતિ પાપ.”

સમ્યક્ પ્રકારે જોઇ શકનાર ‘પાપ’જ કરેતો નથી. રાજા શુદ્ધાથી પર છે અને સમ્યગ્સાની ‘પાપ’ થી પર છે કોઇ પણ કાર્ય અને બાંધતું નથી.

શ્રી બુદ્ધ કહે છે કે:—

૨૪(૧) “હિંસા કરો નહિ. એટલુંજ નહિ. પણ એક ક્ષુદ્રમાં ક્ષુદ્ર જન્મને સંરહો.”

(૨) “ઘોરી કરો નહિ એટલુંજ નહિ પણ પ્રત્યેક મનુષ્યને તેના શ્રમવું ફળ પ્રાપ્ત કરવામાં વિનિ: ન નાખો.”

(૩) “મલિનતાનો ભાગ કરો. એટલુંજ નહિ પરંતુ વિગૃહ જીવન ગાળો.”

(૪) “અસલ ન વહે એટલુંજ નહિ પરંતુ સત્યજ વહે; વિવેકપૂર્વક, ભય વિના અને પ્રેમપૂર્વક સત્યવું પાલન કરો.

(૫) “સોગંદ લ્યો નહિ. પરંતુ દહતા અને વિનયથી સત્ય બોલો.”

(૬) “નિંદાનો ભાગ કરો. નિરંતર સાશ્રાહી બનો અને અસાર વસ્તુને તમને.”

(૭) “વૃથા પ્રજાપમાં સમય વ્યતિત ન કરો; માત્ર જરૂર એટલુંજ બોલો અથવા મોન ધારણ કરો.”

૨૪ રા. ગીર્જાસાધકત્વ ભગવાન બુદ્ધ પૃ. ૫૧-૫૨ નો ઉતારો. આ કૃષી નિયમો ભગવાન મહાવીરે આચર્યું કરી, પોંથી લોકોને સંદેશાર્થે

(૮) “લોભ ન કરો, દેવથી દૂર રહો, અન્યના સહલાભથી સદૈવ દુર્વ પામે.”

(૯) “હૃદય નિર્મળ રાખો, દેખને તેમાં સ્થાન ન આપો. શત્રુને પણ પ્રેમથી સાહો અને પ્રાણી માત્ર પ્રતિ સમભાવ રાખો.”

(૧૦) “અત્રાંતને દૂર કરી સત્યને સેવા ત્યાગ એજ મહાન ધર્મ છે. એજ નિર્વાણનો માર્ગ છે.”

એજ પ્રમાણે શ્રી શુદ્ધે આંખોને દીક્ષા આપી ત્યારે શિષ્યઓને આંખો તરફ કેમ વર્તન કરવું તેના ૧૧ નિયમો બાંધી આપેલા છે તેનો સાર એટલોજ છે કે “કામવાસનાને ખાજો. એ સ્ત્રી શુદ્ધ હોય તો માતા જેવી બાળુને, કુવતી હોય તો લગિની સમ લેખળે; અને બાળા હોય તો પુત્રીવત સમજશે.”

એક જૈન મુનિના અભિપ્રાય પ્રમાણે “મહા-પુરુષ મહાવીરના ઇચ્છસ્થમાં આત્મશ્રદ્ધા બલ, સંકુલ વિહાર (અપ્રતિબંધ) અને શાંત પ્રવૃત્તિની મહાવીરતા ઝળકે છે. પણ મહાવીર સાંઝાબાર વર્ષ અને પંદર દિવસના આત્મભોગે કેવલ તોન એટલે નિરાવરણ સર્વ વસ્તુનાં તાદામ્યદર્શક સ્વપ્નરૂપે પ્રકટ કરી હતા; બપોરે ગૌતમ શુદ્ધતા ઇચ્છસ્થવસ્થામાં પરાનુવૃત્તિ, છપ્પતી અનાસ્થા; અને રીસામણની અંખાં બાગે છે. અને કેવળ તાન પ્રાપ્ત થયું તો પણ સર્વ વસ્તુના સમસ્ત ભાવો દેખાવા નહોતા.”

આરિય, ચિત્તશુદ્ધિ, અને દેવી સંપત્તિનો વિ-કાસ એ છુપી નિર્વાણનો પ્રથમ માની મનનો નિરાધ કરવા અતિશય ભાર મુક્યો છે. પરંતુ ઇચ્છાનિરાધ કરવામાંજ જો શ્રી શુદ્ધે સર્વસ્વ માન્ય હોય તો એને કેવળસાન કહી શકાય કે કેમ? એ એક વાદસ્ત મંબીર પ્રશ્ન છે. અને દેહને ઇચ્છા થાય છે કે નહિ? એ પણ પ્રશ્ન ઉત્પન્ન થાય છે. દેહને તો પંચગૂળ માટીનું પૂતળું કહેવામાં આવે છે; અલિંગકારિક ભા-વામાં કહીએ તો દેહ એ આત્મચિત્ત મંદિર છે. શુદ્ધ મંદિર મનુષ્યે બાંધ્યું છે તેમાં સર્વ પ્રકાર અંવારયક છે. આત્મમંદિર કેણે બાંધ્યું છે એ વિશે વધુ પિટ-ગેવણ ન કરીએ તો પણ તે આત્મમંદિરમાં આત્મ-

ન્યોતિ પ્રકટવાંતી પણ જરૂર છે. અરે! એ આત્મ-ન્યોતિ અખંડ જળહતો છે. દિવ્યચક્ષુથી દર્શન કરો અને પાવન થાઓ.

હવનાત્મક ઐતિહાસિક વિચાર પરંપરાને સીમાડે આવી પહોંચતાં હવે માત્ર એકજ પ્રસંગ બાકી રહે છે અને તે નિર્વાણનો.

શ્રી મહાવીર ૭૨ વર્ષની ઉંમરે બે પગે પહોંચી વાળી બેઠા અને શિવ એટલે નિરપદ્ય મોક્ષસ્થાનક પહોંચ્યા-નિર્વાણ પામ્યા. શ્રી શુદ્ધ ૮૦ વર્ષની ઉંમરે આનસ્થ થયા એ સ્થિતિમાં સમાધિસ્થ અનુભવી નિર્વાણ પામ્યા.

મહાપુરુષો લોકકલ્યાણ માટે આદર્શ રજુ કરી તે પ્રમાણે આચરણ કરી માર્ગ બતાવી આપ્યાં જાય છે ત્યારે જનસમૂહને શોક થાય છે. શિષ્યવર્ગને વળાં-ધાત થાય છે. પરંતુ ગૌતમ અને આનંદને વીતરણ મિત્રનેદિ થવા સંકેત શિષ્યામણ આપી તેમ સૌને એજ શિષ્યામણ આપતા જાય છે.

શ્રી મહાવીર અને શ્રી-શુદ્ધને નિર્વાણ પામ્યાં ૨૫૦૦ વર્ષ થયાં તોપણ તેમણે ઉપદેશોના અમૃતસમાં સંખ્યાવનિનાં મોળાં ૬૭ પણ અથડાયાં કરે છે કે-

“માત્ર સત્યજ ચિરસ્થાયિ છે. પરસ્થા વિના મહાનતોથીય અદિસક સમાનતાના વિશ્વગ્રેની બની

૨૫ કેટલાકે કહે છે કે અદિસાધમંથી નરી લીરણ વેશ થાય છે અને અદિસાના ઉપાસકો નામદ બની નજ છે. આમ કહેનારાને ઇતિહાસના જ્ઞાનનું તો નહિ પરંતુ આત્મજ્ઞાનનું જ્ઞાન નથી એમ કહીએ તો તરત જ આવે; અને ક્યાં નથી આવે તો? છતાં પણ વિનયશાવળી એટલું પણ જો પછી શામત હોય તો પછીશ કે દિસાના ઉપાસકોનાં ઉત્તરો વૃત્તિથી ઇતિહાસને પાને નોંધાયાં છે તેમ અદિસાના ઉપાસકોનાં ઉત્તરો વૃત્તિથી નોંધાયાં છે કે નહિ? જાણે આંગળીને વેટ ગણાય તેટલાંજ નામો મળે પરંતુ શ્રી મહાવીર સમો એક બપોર ત્યારે અદિસક અવ-કાશ માટે બસ છે. આકાશનો તારા સમૂહની વચમાં ચન્દ્ર એજ હોય છે અને મને તેવા આદ અંધારાને કોઈના એક સર્વનારાયણ બસ છે. વતમાનયુગના અદિ-સના પરમ પૂજની મહારામા ગાંધીજીને આપણે નામો-

“જનકદયાળુ કરો, સર્વ કર્મોપાધિ રહિત સચ્ચિદાન-
“ન્દમય આત્મસ્વરૂપ પ્રકટાવો; અને નિર્વાણ પામો.”

ઉપસંહાર.

અમોઘ વીર્યાવાન આત્મચક્રિતો જળધોધન
લોકોનો રક્ષક-નેતા શબ્દ શકે છે. એ પ્રખર પિરાટ
કહીશું કે તોરમદ? સચ્ચિદાન ઇતિહાસકાર એમની શી
નોંધ લેશે? અકલોપ્ય અહિંસા ધર્મ આચરી રહી છે
તેને શું તોરમદ કહીશું? શું લોકોની નદીઓ વહેવાર-
વામાં મહાનગી અગ્રણી છે? એ એમના હૈયોનો
લોકોની રોડો નદી વહેવારવાના સંક્રાંત અંશોડ યોજ-
ધર્મ સ્વિકારી રાજમાન્ય કરી તે ધર્મનો દેશમર્યા
પ્રચાર કરવા હાં રાજ્યાશ્રય આપેલા હોતો? અને વધુ નહિ
તો બિંબીસાર, અશોકચંદ્ર, ચેરક, વિજયરાજ, રાજદત્ત,
પ્રિયચંદ્ર, કૃષ્ણમિત્ર, વાસુદત્ત અને નવચંદ્રેશ્વર
રાજાએ સામારે અહિંસાધર્મ રિવકર્યો હતો? શું તેમને
લોકોની નદીઓ વહેવારવાવાળા મહાનગી નહોતી ગમતી?
એમનું કૈષ્ણ કે બોધધર્મ કૈષ્ણ? એ મારો વિષય નથી.
મારો ધર્મ પણ નથી પરંતુ “અહિંસક વિશ્વપ્રેમી
સમાનતા” મને માન્ય છે. “બુદ્ધ મહાવીર” યહું મને
અને છે.

નાયક! વારતાની મહાન્યૂતિ તો મારા અને તારા
સોનો હૃદયસાગરમાં જળનિધિ સમા વિસ્તીર્ણ અને
બ્યાપક છે, એ પ્રગટાવી જાણે તોજ તોમદનો મહાવીર
ધાય-નરનો નારાયણ ધાય. માત્ર પ્રગટીકરણ ચલાવીને
વાર છે. જડમાર્ગને પંથ સંક્રાંત જીવન ચલેલા જુદા-
વાદ-કેતકવાદિ પાશના રક્ષણ નીચે જીવતાઓની દસા
ખરેખર હયાને પાળ છે! હાલની માનુસ જાત મરે એક
કવિ કહે છે કે “પશુઓથી પાત્ર માનવી!”

આવીમાંથી વિશાળ આકાશ જેને બારી નેબકં
દેખાઈ હોય તેને આત્મપ્રજ્ઞ એવદાયા વેલીયા અને
બીર-તોમદ જાણાય. લોકપ્રીયતામાં પરત્ર પુત્રાઓને
આત્મામાં શ્રદ્ધા નથી તો પછી આત્મવળમતિ ક્યાંથી હોય?

શું તમે આ જડવાદની જમાનામાં આત્માને માનો
છો? માનતા હોતો પછી મેદાને અને તમારી આત્મ-
ન્યોધિ પ્રકટાવો. એમાંથીજ અહિંસક વિશ્વપ્રેમી સમા-
નતાનો તમને સાક્ષાત્કાર થશે આત્મયોગ, આત્મજીવન
અને આત્મસમાધિ પરમ મુખદાર્ઠ છે. આત્મા કોઈ
પરમાત્મા છે એ જાણવું તેણે સ્વપણ જાણવું. આત્માનંદનો
દેવાને અવધિ છે. મોક્ષદાયી છે.

પ્રથમ પ્રકૃતિથીજ નેતા “a leader by insti-
nct” હોય છે. પોતાનો નેતૃત્વ મળે કે નહિ તેની
એને પરવા હોતી નથી. એ નિઃકામકર્મયોગીને માત્ર
“લોકસંગ્રહ”ની કાળજી હોય છે. એ પોતાની
અગ્રાધ ચક્રિતા સામર્થ્ય થકી સ્વયં નેતૃત્વ ભોગવે
છે. “રુદ્રબુદ્ધ રમદાધોર” સાગર સમો ઊંડો અને
વિશાળ હૃદયવાળો, તથા “યજ્ઞાદવિ કઠોરાણિ
મૃદુનિ કુહુમાદવિ” તેમજ અમદ્યા (my
kafic) હોય છે.

આવા પ્રજ્ઞાપ્રાણી મહાભાનો જન્મ “સર્વ-
ભૂતહિતે રતાઃ” પ્રાણી માત્રના હિત મરેજ હોય
છે. એટલેજ પ્રભવર્ગ આવા વીરોની વિભૂતિની પૂજા
કરે છે. તિથિઓ ઉજવે છે. પરંતુ એમના જીવન
રહસ્યનું “અહિંસા” અને “વિશ્વપ્રેમીસમાનતા”
નું-પ્રજ્ઞ અવુકરણ પૂર્વક આચરણ કરે તોજ પૂજા
સાચી ગણાય, પૂજનીય ભાય અગ્રણી છે તો
સ્થાને ગણાય. જે પ્રજ્ઞ વીર અને છે તેજ વીરની
વિભૂતિની પૂજા કરી શકે છે. પૂજા કરવાને હાયક
ગણાય છે. ત્યારેજ પૂજ્યભાવની સાર્થકતા થાય છે.
કાલોષલ કહે છે કે “valets cannot worship
heroes” શ્રુતિ પણ કહે છે કે “દેવો ભૂત્વા-
દેવં યજેત.” શ્રી મહાવીર અને શ્રી બુદ્ધે અહિંસા
અને વિશ્વપ્રેમી સમાનતાનો વરસાદ વરસાવ્યો અને
“magnanimity of soul” એજ મનુષ્ય
પ્રાણીએ જીવનખેચ રાખવાનું શિખર્યું. આત્મશ-
ક્રિતો દુવારો વધુ ને વધુ ઊંડે ત્યારેજ વીરપૂજા
સાચી ગણાય. બાકીતો યુવાઓને શરવીની પૂજા
કરવાને હક નથી. વીર બનો અને વીરની પૂજા કરો.

આ ચરિત્રોજ એવાં અગ્રાધ સાગરદેવ સમાં
વિશાળ છે કે “યદ્યાન્તે ન વિદુઃ સુરા સુર-
ગણાઃ” સર્વ દેશના અને સર્વ ભાષાના મનુષ્યોએ
ગુણાનુસાર ગાયા છે, છતાં કોઈ ત્રાર પામ્યા નથી;
અને મારો તો પણ પાર પામવાના નથી. વાણી

26—Natural knowledge of directing power.

27—બુધ્ધ (બોધ) To know or understand.

28—મહાવીર—great hero.

અનંત છે તેમ “બુધમહાવીર” સમા મહાપુર-
ષોના ગુણો પણ અનંત છે; એનો પારજ નથી. અને
તેથી જ “ગુણાઃ પૂર્ણસ્થાનં ગુણિષુ ન ચ
લિङ્ગં ન ચ વયઃ” અને એ મહાગુણોના લંકારોના
સામર્થ્ય પ્રગટો, પણ અજો નિત્ય શાશ્વતોયં
પુરાણમ્” છે.

વાચક ! જન્મયોગીઓના અમરત્વતિથી લેરેલા
તુલનાત્મક ચારિત્ર્યમાંથી તને તારા ચારિત્ર્યબળમટિ
કંઈપણ સાફ લાગે અને મળે તો તે “પદ્મ પુષ્પ
ફલં” તરીકે તારા “બુધમહાવીર” આત્માને

ચાણું ધરજે; અને તું પણ “પુનરપિજનનં પુન-
રેપિ મર્ણ”નો લય ટાળવા તારી આત્મજ્યોતિ
પ્રકટાવજે. સચ્ચિદાનંદ આનંદ સ્વરૂપમય બનજે.
“યો યમુપાસતે સ તદેવ મવતિ” જે પુરુષ
જેની ઉપાસના કરે છે તે તેના સ્વરૂપને પામે છે.
યતો વાંદમાંની મૂત્તાનિ જાયન્તે એન જાતાનિ
જીવન્તિ યત્ પ્રવન્ત્યમિસં વિશન્તિ તદ્ વિજિ-
જ્ઞાસસ્વઃ આનંદાધ્યયં ચલ્લિમમાનીજાયન્તે
આનન્દે ન જાતાનિ જીવન્તી આનન્દં પ્રય-
ન્ત્યમી સંવિષતિ. ॥

મહાવીર.

[Superman.]

ખદારના તેમજ અંદરના ક્ષેપ માત્રપર જ્ય મેળવનાર પુરૂષ 'મહાવીર' કહેવાય. દુનિયાનો ઓછો વધતો પશુ અનુભવ પામેલો દરેક મનુષ્ય જાણે છે કે જીવન સ્થૂલ તેમજ સૂક્ષ્મ કાંટાઓથી ભરપૂર છે અને એક કટિા દૂર કરવા જતાં ચાર કાંટા ભોંકાય છે. તે છતાં કોઇ એવા પશુ કુશળ પુરૂષ હોય છે કે જીવનને નિષ્કંટક, ક્ષેપ રહિત, આનંદમય બનાવી શક્યા છે. જનનાથી ને નથી બની શકતું તે જેનાથી બની શક્યું તેવા પુરૂષને Superman અથવા પુરૂષોત્તમ, મહાવીર, પુરૂષાર્થ, પરમપુરૂષ ઇત્યાદિ સંજ્ઞા અપાય છે.

એ અસાધારણ જ્ય કેવી રીતે મેળવ્યો એ જાણવું દરેક મનુષ્યને જરૂરનું છે. પરંતુ જાણવાની શક્તિ ત્યાંજ છે કે જ્યાં જાણવાની તીવ્ર જરૂર ઉત્પન્ન થઇ સૂધી હોય; અર્થાત્ ખદારના તેમજ અંતરના ક્ષેપોથી એક વ્યક્તિ પૂરી ઝુંઝાઇ હોય. 'આરામ' અને 'સુખ' એવા ક્યારા છે કે ને 'જાણવાની ગરજ'ને લાડલડતી જનાણાએ પ્રકટવા દેતાજ નથી. આજ કારણ છે કે કોઇ અનુભવી પુરૂષ દુનિયામાંથી દુઃખો અને કલેવોને સદંતર નાશુદ થયેલ જેવાનું ઇચ્છતો નથી. અને કદા પામતી વ્યક્તિને જોઇ તાત્કાલિક સદાય વડે લેતી દયા કરવાનું પસંદ કરતો નથી. તે મુખ્ય પ્રકૃતિને જાણનારો હોઇ એને ખચર છે કે એક વ્યાધિને તાત્કાલિક દૂર કરનાર એલોપથીક ઉપચાર ચાર નવા વ્યાધિને જન્મ આપનાર થઇ પડે છે.

તીવ્રગરજ--એક પુરૂષે ક્ષેપમાત્ર પર જ્ય કેવી રીતે મેળવ્યો એ જાણવાની ઉચ્ચ ગરજ જ્યાં સુધી વ્યક્તિમાં ઉદ્ભવ પામે નહિ ત્યાં સુધી એને સવળાં શસ્ત્રો, સવળા ધર્મો, સવળી ફીલસૂફીઓ, સવળાં ચરિત્રો-માત્ર ધડીભરની ગમ્મત કે સાહિત્યની રહેલવા અથવા શ્રદ્ધિની સાકમારી જેવાં લાગે છે.

એનામાં ગંભીરતા (seriousness) અને અંતરથી લાગવાપણું હોતું નથી. આવી વ્યક્તિઓએ સાંભળીને કે વાંચીને જે કાંઇ કંઈ જયસ્વરૂપ, જયમાર્ગ જયવિધિ અને વિજેતાનાં લક્ષણો સંબંધિ લખ્યા હોય છે તે એકદમ ઉપલક્ષીઆ, છીછરા, ચેતન વગરના ખોખા જેવા; નિઃસાર હોય છે. કમનશીએ આજે દુનિયામાં આ કોટિના લેખોની એટલી બધી બહુલતા થઇ ગઇ છે કે જાણવાની તીવ્ર ગરજ ઉત્પન્ન થતાં શું વાંચવું અને શું ન વાંચવું, કોનો સંગ કરવો ને કોનો ન કરવો એ જાણતની પસંદગી કરવામાં ભારે મુશ્કેલી અનુભવવી પડે છે. હુકા આધુન્ય અને કોઇ પશુ જમાના કરતાં વિશેષ માંધળી ઉપાધિ, અસ્થિરતા એ લક્ષણોવાળા આ જમાનામાં વાચન અને યોગ તરીકે જે કાંઇ મળી આવે છે તે જાણના નુકસાનકારક નહિ તો નિરૂપયોગી તો હોય છે જ.

તે વ્યક્તિ લાગ્યશાળી છે કે જેને જયમાર્ગ જાણવાની જિજ્ઞાસા ઉત્પન્ન થયા બાદ કોઇ વિજેતાની અંગત મુલાકાતને જોગ મળે. જ્ય પિપાસાપરથી જ યોદ્ધાને પીછાની શકાય છે અને વિજેતા એવાને રાહબર થવામાં રસભાવથી ઉત્સાહી હોય છે. જિજ્ઞાસુ અથવા યોદ્ધા અથવા સાધક પછી ચોતાના રાહબરના જીવન પ્રવાહના અવલોકામાંથી જ ડહાપણ (Wisdom enlightenment) મેળવે છે અને એની મસ્તીના ચેપથી શક્તિ મેળવે છે. પરંતુ 'વિજેતા'ને બદલે કોઇ 'વિજેતાનો પડઃ જાયો' અર્થાત્ જ્યની કલ્પનાઓ (concept) માં રમનારો કે વિજેતાની નકલ કરનારો નાટકી અથવા પાખંડી મળી ગયો-કે જેમ થવાના ૧૦૦૦ માં ૯૯૯ સંભવે છે-તો જિજ્ઞાસુની યુગવલ્લમાં એટલો જલો વધારો થયા પામે છે કે વિજેતાની ખરી ઇચ્છાને અંતે 'આત્મધાત એજ વિજય' એવા પરાજયમાં તે ચિરમે છે.

સાક્ષાત્ વિજેતા કે મહાવીરનો જોગ ન મળે ત્યાં તેથી ઉતરતી ડાઠિની વ્યક્તિ કે જે પોતાનું જીવન 'સાધના'ને અર્પણ કરી ચૂકી હોય તદ્દનો અર્થાત્ 'સાધુ'નો સંગ મુશ્કેલી જોગ સાધન થઈ પડે. પણ તે સાધનરૂપ ક્યારે થઈ શકે? જો તે પોતાને વફાદાર હોય, જો તે પોતાની અશક્તિઓ જાણતો હોય અને તે તે અશક્તિઓને દટાવવા જે જે 'મુલાબ' કોઈ શાસ્ત્ર કે કોઈ આરિય ધર્મને આધારે અજમાવતો હોય તે દરેકનાં 'પરિણામ'ની તોંધ રાખતો હોય, જો તે પોતાની પાસે આવનાર જિજ્ઞાસુને પોતાની ભૂમિકા અને પોતાના અખતરાની સફલતા કે નિષ્ફલતાના ખરા રિપોર્ટ આપવા જેટલો પ્રમાણિક હોય-તો જ એ સંગ 'ઉપયોગી' થઈ શકે પરંતુ આજે, પોતાની નિષ્ફલતાનું પોતે અવલોકન કરવા જેટલીજ સમ્મતિ જ્યાં નથી ત્યાં તે નિષ્ફલતા બીજાને જણાવી એટલે જો જેટલી હિંમતવાળી તો આશાજ શી રાખવી? ન્હાના કે મોટા, જે કોઈ 'સાધક'નાં જીવનચરિત્રો ક્ષણભાંગે છે તે ખર્ચા વાંચી જવા છતાં 'શત્રુજય' 'પહાડ' પર ચઢવાની શ્રેણિ પ્રાપ્ત થવી અસંભવિત છે. આત્મ ચિકિત્સા માટે જોઈતી હૃદી દૃષ્ટિ, પોતા પર બહાસકાર કરવા જેવી સખ્તાઈ, અને પોતાની નબળાઈ જાહેર થવા દેવામાં જોઈતી 'બેશરમી'—એ શબ્દો વગર જેઓ પોતાનાં ગરિત્રો લખે છે કે લખાવે છે તદ્દેમના જેવા બેશરમા કે નફ્ટ આ દુનીયામાં બીજા કોને કહેવા? આવી વ્યક્તિઓ તો થરમ પુરૂષોના નામ પર અને એમના નામથી થોળાચલી કંપનાઓ પર પોતાનું ગુજરાન ચલાવનાર ક્રોધ-માત્ર છે. કામથી પરાજયના-નિષ્ફલતાના જે નમુના છે. સાધના છે જીવનમંત્ર જેનો તેણે પ્રતિજ્ઞા સંકેત વચ્ચેજ રહેલું આપદચક્ર હોય, સંકેતની ન્યૂનતા લાગે તો સંકેત ત્રણને પણ સંકેત સાથે નિરંતર ચુલ્લ કરવાની અને જળવંત ચહેરે બહાર નીકળી આવી ફરી એથી વધુ ઉઘાડાઈના સંકેતને શોધવાની દરકાર કરતી પડે. આરામ, સંગમ, સદામ, સુખસાધન એ સર્વ જેને દંડ પસંદ પડે છે તે 'સાધક' જ નથી, 'જ્ઞાતૃ' જ નથી, 'જ્ઞાતુ' જ નથી. તે હજી 'શત્રુજય'ની તબેરી પર પણ નથી પહોંચી 'શત્રુજય' પહાડ—ઉચ્ચગામી વિકાસની દૃષ્ટિ મર્યાદાથી પણ દૂર છે અને માત્ર પહાડના પડ-છાયાના પ્રદેશમાં સડતો ક્રોડો હોય છે. બાલકો અને સ્ત્રીઓનાં કે બાલક અને સ્ત્રી જેવાં ભગતડાઓનાં રૂઢાં જમાવી તે વચ્ચે યોગના ચમત્કારો અને નિષ્પન્ન (Absolute Standpoint) ની કલ્પનાઓ ફેદી ફેદીને ખોલનારા, એકાંત (Solitude and soliloquy) મુદ્દલ સંકલન ન કરી શકનારા, ચશ્મેશન વગર ક્ષણ પણ ચેન ન પડે એવા, ઉપાલમ્બ (eyegopner) તો શું પણ આકસ્તર ચરન માવથી પણ દાંડી જનારા, સ્થૂકની મસ્તીને ચેતનથી દિવ્ય મસ્તી તરીકે બુલનારા, ઇચ્છા (desire) અને ઇચ્છાશક્તિ (will)નો ભેદ નહિ. સમજનારા, ઇચ્છા શક્તિ પર શુદ્ધિ (intellect)નો અકુશ સ્થાપી તેણીને દિવ્ય બનાવવાની કળા ન જાણવા છતાં પોતાને ચોગી બનાવનારા, ખરેખર આવા ક્રોડાઓની બહુલતાએ, હિંદી ભક્તિગત જીવનને તેમજ જાહેર જીવનને તંદુરસ્ત બનતું અને પ્રગતિ કરતું અટકારી દીધું છે. મહાવીરોના સ્વરૂપનો અને માર્ગનો ખ્યાલ પણ આવેલા આવા અંકરોને લીધે જનતા માટે અશક્ય થઈ પડ્યો છે.

સંગના સાધન પછી ધર્મનું સાધન તપાસીએ. માત્ર સ્વાતંત્ર્યથી લખાવવા શ્રેણીજ ઉપકારી થઈ શકે છે. તર્કવાદ (rationalism) 'દૃઢપ્રકૃત' ને પહોંચી શકતો નથી. નિરા નીતિવાદ પણ બસ યતો નથી,—જો કે નીતિમય વર્તન, વ્યક્તિને એણે પર ચઢાવી 'જેવા'ની સ્થિતિમાં લાવી મૂકનાર તે અવાજ થઈ પડે છે. નીતિવાદ અને તર્કવાદની હા ઉઘાડી વિકાસકરને બાધક થવા પામે છે. અચુક હદ સુધીના પગલા (guides) અને ભાવવાહક (conveyance) તરીકે તે ઉપયોગી છે. ભક્તિ અને ભજનો વિકાસકરની નીચથી ભૂમિકા પરની વ્યક્તિઓને ઉત્ક્રમણમાં લાગતા શકેને બુલવવામાં 'કેક' તરીકે ઉપયોગી છે. એનો વિશેષ ઉપયોગ પુરુષોને મંદ કરનાર પ્રમદી કવચિત્ 'બાબિયારી' બનાવનાર થઈ પડે છે. આ દમાને દૃષ્ટિમાં રાખી પરમ પુરુષનાં ભજન ગાવાં અને

તે પણ 'પોતાના એકાંતમાં' એને કાંઈ ઉપલી કેટિમાં ગણાય નહિ; એ તો 'પોતાપણુને પરમાત્મપદમાં જોડવાનો પુરુષાર્થ' છે. શાસ્ત્રાર્થો અને 'વિજેતા'ઓનાં જીવનચરિત્રો વાંચવા સાથી વધારે ઉપકારી થઈ પડે. પણ ન્યાં સુધી જતી શકે ત્યાં સુધી મૂળ ગ્રંથોનું વાંચવા જોઈએ. ભાષાન્તરકારો અને દીકાકારોને પ્રાયઃ મૂળ લેખિકા અનુભવને-આત્માને-ચેતન્યને-મારી નાખ્યો હોય છે કે ચમત્તી નાખ્યો હોય છે. અથવા 'ખેડાળ' કરી નાખ્યો હોય છે. આને લોકો ભાષાનાં વ્યાકરણ, કાવ્ય, ન્યાય આદિ શિષ્યે છે તે સાહિત્યશાસ્ત્રી જનવા માટે શિષ્યે છે, ભાષા-પઢોળા-ઉંચા-ઉંડા અનુસર્ચી જનવા માટે નહિ; આધ્યાત્મિક દશા પ્રાપ્ત કરવા માટે નહિ. આને સાહિત્ય નામની સ્ત્રી 'શણ્વી' જતી છે. એક વખત પ્રખર વીરોનાં યુગમાં 'ઉત્તમમાં ઉત્તમ' સ્ત્રી દારી ગણવામાં મર્દ લેતી. જે જ્ઞાનામાં 'સંયમ'નું મુલ્ય ન રહ્યું હોય તે જ્ઞાનામાં પ્રજ્ઞ રાજ થવા છત્તે અને દારી રાણીપદ જોડે, ઇન્દ્રિયોનાં યુક્તોપોદ્ગત સ્વામીનું પદ મગિ એ બધું જનવા જોગજ છે, 'સમાન દક્ષ' ! બધું 'બ્રહ્મ-ભેદ કાંઈ જ નથી' ! અને ખરેખર બ્રહ્મ અને બ્રમ વચ્ચે હવે ભેદ રહેવા પામ્યો નથી !

શાસ્ત્રની ભાષા એ સ્પષ્ટ શરીર છે. એ ભાષાની અંદરનો ભાષ એ આંતર શરીર અથવા અંતઃકરણ છે, કે જે અંતઃકરણ પોતે વળી ચેતન્યને પડોઢ કરે છે. એ અંતઃકરણને-એ ભાવને પણ સીરીને ચેતન્યના પ્રદેશમાં જવાય છે. અને ચેતન્યના પ્રદેશમાં જતું એટલે જ ચેતન્યમય જતી જતું. ત્યાં કાંઈ 'જેવાતું' હોતું નથી, 'જેવાતું'-'જાણવાતું' ભાવનાપ્રદેશ સુધીજ હોય છે.

શાસ્ત્ર રચનાર સમુચ્ચી નો આશય વાંચનારને ચેતન્ય પ્રદેશમાં લઈ જવાનો હોય છે. એ દષ્ટિ જિંદુને વફાદાર રહી તે ભાવો સ્પર્શે છે અને ભાવોને બરનાજ 'શબ્દો અને શબ્દ યુગ્મણીઓ' (ગ્રાપા) રમે છે. શાસ્ત્રકારની ભાષા બરાબર ભાષા જગરામાં જગરામાં જગરા પડિન થોઈ ન શકે. અમુક ભાવ દર્શાવવા એ કલાવિદ (artist)નું ખ્યેય હોય છે,

અને ભાવ પ્રકટાવીને ભાવની પેલીપાર ખેંચી જવાની કલા તો વીરસો શાસ્ત્રકાર જ જાણતો હોય છે, અને તે પણ સાહિત્યને અભ્યાસ કર્યા વગર જ જાણતો હોય છે ! શાસ્ત્રકારની યોજના સ્થેથી કદાપિ ન હોય; 'દાંત'ને અને 'હાજરી'ને પુષ્કળ શ્રમ આપે એવી જ હોય. જેને ખરી 'ભૂખ' હોય તેની હો-જરીતો પ્રદક્ષિત હોય છે અને દાંતની દયા ખાવાતું તેને પાલવતું નથી હોતું. આ લેખમાં આગળ જતાં શ્રી મહાવીરના અનુભવ પરથી ઉપદેશ લખનાર શાસ્ત્રકારનાં ચોક્કસ વચ્ચેનો વાનગી તપાસીશું.

પરમપુરોષ કે મહાવીરના જીવનદૃષ્ટાંત શાસ્ત્ર-અધોર્માથી મળી આવે તે વાંચવાથી પણ જિજ્ઞાસુને પ્રકાશ અને શક્તિ મળી શકે છે. પરંતુ અહીં એકાદ બે વાતો ધ્યાનમાં રાખવા જેવી છે. શાસ્ત્રગ્રંથોમાં જીવન દૃષ્ટાંત કે ઇતિહાસ રૂપે જે લખાયું હોય તે બહુમા 'કલા' તરીકે લખાયું હોય, સ્પષ્ટ જગતમાં સ્પષ્ટ દેહધી જનતાં કાપીં જ માત્ર કથવાનો લેખને આશય નથી હોતો; ધણીએક સ્પષ્ટ ઘટનાઓ આંતરિક ઘટનાઓને દર્શાવવા માટે યોગ્યતી હોય છે. Historical sense અને Scientific Sense કરતાં Philosophic Sense શાસ્ત્રકારનાં ઇતિહાસ કથનમાં વિશેષ અંશ કામ કરતી હોય છે. બીજું એકે, સામાન્યજન માટે યોગ્યતા અસ્તિ અધોર્મા અતિશયોક્તિઓ, આડબરો ઇલાદિ બુદ્ધિને અને અનુભવને ખુએ એતું ઘણું હોય છે, પણ તે તો 'પડિતા'નું લખાયું હોય છે અને જનરંજન માટે, પાણિસ પ્રદર્શન માટે 'પરચોદયો, એવાં કાંઈ કાંઈ કારણથી થવા પામ્યું હોય છે. જિજ્ઞાસુએ સાંભળે તેમજ સુપડું વાપરી જાણતું જોઈએ. તૈયાર ચોખા ખાવા મળી જાય એવી ઇચ્છા જિજ્ઞાસુને ન પાલવવી જોઈએ. 'તપ' (exertion, self-imposed duty) એ તો જિજ્ઞાસુનું જીવનસૂત્ર હોય; અને સાંભળે તથા સુપડું મિરતર વાપરવાનો શ્રમ સેવવા જેવો લાભકારી બીજો કયો તપ જિજ્ઞાસુને મળી શકે ?

હવે આપણે એકાદ મહારીર અથવા Super-manના અસ્તિત્વ તરફ નજર કરીએ. 'જૈનધર્મ' નામથી જાણીતી ધર્મસંસ્થાના ચોવીસમા અને છેલ્લા

સાક્ષાત વિજેતા કે મહાવીરનો જોગ ન મળે ત્યાં તેથી ઉતરતી કોટિની વ્યક્તિ કે જે પોતાનું જીવન 'સાધના'ને અર્પણ કરી ચૂકી હોય હોવા-અર્થાત 'સાધુ'નો સંગ ઇચ્છવા જોગ સાધન થઇ પડે. પણ તે સાધનરૂપ ક્યારે થઇ શકે? જો તે પોતાને 'વફાદાર' હોય, જો તે પોતાની અશક્તિઓ ભણુતો હોય અને તે તે અશક્તિઓને હટાવવા જે જે 'ઇલાજ' કોઈ શાસ્ત્ર કે કેઇ ચારિત્ર ધરાવે. આધારે અજમાવતો હોય તે દરેકનાં 'પરિણામ'ની નોંધ રાખતો હોય, જો તે પોતાની પાસે આવનાર જિજ્ઞાસુને પોતાની ભૂમિકા અને પોતાના અખતરાની સફલતા કે નિષ્ફલતાના ખરા રિપોર્ટ આપવા જેટલો પ્રમાણિક હોય-તો જ એ સંગ 'ઉપયોગી' થઇ શકે પરંતુ આજે, પોતાની નિષ્ફલતાનું પોતે અવલોકન કરવા જેટલીજ સમ્મતિ નથી નથી ત્યાં તે નિષ્ફલતા બીજાને જણાવી એવ-વવા જેટલી હિંમતની તો આશાજ શી રાખવી? નહાના કે મોટા, જે કેઇ 'સાધક'નાં જીવનચરિત્રો લખ્યાં છે તે અર્ધાં વાંચી જવા છતાં 'શુન્ય' 'પદ્ધતિ' પર ચલાવતી 'શ્રેણી' પ્રાપ્ત થવી અસંભવિત છે. આત્મ ચિકિત્સા માટે જોઈતી હંડી દરિ, પોતા-પર બલાતકાર કરવા જેવી સખ્તાઈ, અને પોતાની નખખાઈ જાહેર થવા કેવામાં જોઈતી 'મેશરમી'—એ શ્રેણી વગર જેઓ પોતાનાં ચરિત્રો લખે છે કે લખાવે છે તેમનાં જેવા મેશરમા કે નફ્ટ આ કુની-ચાર્યાં બીજા કોને કહેવા? આવી વ્યક્તિઓ તો પરમ પુરોહિતા નામ પર અને એમના નામથી યોગ-યલી કરવાનાં પર પોતાનું શુભશન ચલાવનારુ છીટ માત્ર છે. કાવચી પરાજયના—નિષ્ફલતાના એ નમુના છે. સાધના છે જીવનમત્ર જેનો તણે પ્રતિ-ક્ષણ સંકટ વચ્ચે રહેતું આવરયક હોય, સંકટની નમુના લાગે તો સંકટ સંજોગે પણ સંકટ સાથે નિરંતર ચુક કરવાની અને જપવંત ચહેરે બહાર નીકળી આવી ફરી એથી વધુ ઉમંગિતા સંકટને શોધવાની દરકાર કરવી પડે. આરામ, સગવડ, સહાય, સુખસાધન એ સર્વ જેને હજી પસંદ પડે છે તે 'સાધક' જ નથી, 'જીતાસુ' જ નથી, 'જીતાસુ' જ

નથી. તે હજી 'શુન્ય'ની તબેરી પર પણ નથી પણ 'શુન્ય' પદ્ધતિ—ઉચ્ચગામી વિકાસની દરિ મર્યાદાથી પણ દૂર છે અને માત્ર પદ્ધતિના પડ-જામના પ્રદેશમાં સંકટો ઝીડી હોય છે. બાલકો અને સ્ત્રીઓનાં કે બાલક અને સ્ત્રી જેવાં લગતગાઓનાં ટોળાં જમાવી તે વચ્ચે યોગના ચમત્કારો અને નિશ્ચય નય (Absolute Standpoint) ની કર્ષ-નાઓ ફૂદી ફૂદીને ખેલનારા, એકાંત (Solitude and soliloquy) મુદ્દલ સહન ન કરી શકનારા, યશોજિત વગર ક્ષણ પણ ચેત્ર ન પડે એવા, ઉપ-લક્ષ (eye opener) તો શું પણ આડકતરા સૂચન-માત્રથી પણ દાઝી જનારા, રજૂલની મસ્તીને ચેત-વની દિવ્ય મસ્તી તરીકે. બૂલનારા, ઇચ્છા (desire) અને ઇચ્છાશક્તિ (will)નો બેદ નહિ સંમજનારા, ઇચ્છા શક્તિ પર શુદ્ધિ (intellect)નો અંકુશ સ્થાપી તેણીને દિવ્ય બનાવવાની કળા ન જાણવા છતાં પોતાને યોગી બનાવનારા,—ખરેખર આવા કીડાઓની બહુ-લતાએ, હિંદી વ્યક્તિયત જીવનને તેમજ જાહેર જીવ-નને તંકુરત બનતું અને પ્રગતિ કરતું આડકોવી દીધું છે. મહાવીરના સ્વરૂપનો અને માર્ગનો ખ્યાલ પણ આવવો આવા અંકુશરોને લીધે જનતાં માટે અશક્ય થઇ પડ્યો છે.

સંગના સાધન પછી 'શુન્ય' સાધન તપોસીએ માત્ર સ્વભુલવથી લખાવવા મંથોજ ઉપકારી થઇ શકે છે. તર્કવાદ (rationalism) 'હકીકત' ને પહોંચી શકતો નથી. નરો નીતિવાદ પણ ખસ થતો નથી, જે કે નીતિમય વર્તન. વ્યક્તિને શ્રેણી પર ચલાવી 'જોવા'ની રિયલિટી લાવી મૂકનાર તે અવાચ થઇ પડે છે. નીતિવાદ અને તર્કવાદની દૃઢ ઉમરી વિકાસક્રમને બાધક થવા પામે છે. અમુક દૃઢ સંધીના વળાવા (gradients) અને ભાવવાદક (conveyance) તરીકે તે ઉપયોગી છે. ભક્તિ અને લગ્નનો વિકાસ-ક્રમની નીચેથી ભૂમિકા પરની વ્યક્તિઓને લોકમણમાં લાયતા યાકને જુલુવવામાં 'દૃઢ' તરીકે ઉપયોગી છે. એનો વિશેષ ઉપયોગ પુરુષાર્થને મંદ કરનાર પ્રમદી કવચિત 'અધિચારી' બનાવનાર થઇ પડે છે. આ-ત્માને દરિમાં રાખી પરમ પુરુષનાં ભજન ગાવાં અને

તે પણ 'ચોતાના એકાંતમાં' એને કાંઈ ઉપલી કાઠિમાં ગણાય નહિ; એ તો 'ચોતાપણુને પરમાત્મપદમાં' જોડવાનો પુરપાઈ છે. શાસ્ત્રપ્રથે અને 'વિજેતા'ઓનાં જીવનચરિત્રો વાંચતા સાંધી વધારે ઉપકારી થઈ પડે. પણ ન્યાં સુધી બની શકે ત્યાં સુધી મૂળી પ્રથેજ વાંચવા જોઈએ. ભાષાન્તરકરો' અને ટીકાકારોને પ્રાથ: મૂળ-લેખકના અનુભવને-આત્માને-ચેતન્યને-મારી નાખ્યો હોય છે કે ચમદી નાખ્યો હોય છે. અથવા 'જોડાળ' કરી નાખ્યો હોય છે. આજે લોકો ભાષાનાં વ્યકરણ, કાવ્ય, ન્યાય આદિ શિષ્યે છે તે સાહિત્યશાસ્ત્રી જનવા માટે શિષ્યે છે, લાંબા-પહોળા-ઉંચા-ઉંડા અનુભવી બનવા માટે નહિ, આધ્યાત્મિક દશા પ્રાપ્ત કરવા માટે નહિ. આજે સાહિત્ય નામની સ્ત્રી 'રાણી' બની છે. એક વંખતે પ્રખર વીરોનાં યુગમાં 'ઉત્તમમાં' ઉત્તમ સ્ત્રી દાસી ગણવામાં ગર્વ લેતી. જે જ્ઞાનાત્મામાં 'સંયમ'નું મૂલ્ય ન રજુ' હોય તે જ્ઞાનાત્મામાં પ્રગ્ન રાજ થવા ઇચ્છે અને દાસી રાણીપદ જાણે, ઇન્દ્રિયોના ગુલામો ઇન્દ્રના સ્વામીનું પદ માંગે એ બધું બનવા જોગજ છે, 'સમાન હક' ! 'અધુ'. બલ્લ-ભેદ કાંઈ જ નથી ! અને ખરેખર બલ્લ અને ભ્રમ વચ્ચે હવે ભેદ રહેવા પામ્યો નથી!

શાસ્ત્રની ભાષા એ સ્વલ્પ શરીર છે. એ ભાષાની અંદરનો ભાવ એ આંતર શરીર અથવા અંતઃકરણ છે, કે જે અંતઃકરણ ચોતે વળી ચેતન્યને પકોડે-કરે છે. એ અંતઃકરણને-એ ભાવને પણ ચોરીને ચેતન્યના પ્રદેશમાં જવાય છે. અને ચેતન્યના પ્રદેશમાં જતું એટલે જ ચેતન્યમય બની જવું. ત્યાં કાંઈ 'જોવાનું' હોતું નથી, 'જોવા'નું-'જાણવા'નું ભાવનાપ્રદેશ સુધીજ હોય છે.

શાસ્ત્ર રચનાર અમુકમ્મો તેો આશય વાંચનારને ચેતન્ય પ્રદેશમાં લઈ જવાનો હોય છે. એ દષ્ટિ ખિંદુને વફાદાર રહી તે ભાવો શ્રવે છે અને ભાવોને બરતાજ 'શબ્દો અને શબ્દ ગ્રંથણીઓ' (સ્માયા) રચે છે. શાસ્ત્રકારની ભાષા બરાબર ભાષા જ્યારમાં જ્યારમાં જ્યારો' પડિત યોજ ન શકે. અમુક ભાવ દર્શાવવા એ કલાવિદ (artists)નું ખેવ હોય છે,

અને ભાવ પ્રકટાવીને ભાવની પેલીપાર જેથી જવાની કલા તો વીરસો શાસ્ત્રકાર જ જાણતો હોય છે, અને તે પણ સાહિત્યનો અભ્યાસ કર્યા વગર જ જાણતો હોય છે ! શાસ્ત્રકારની ચોજના રહેલી કદાપિ ન હોય; 'દાંત'ને અને 'હાજરી'ને પુષ્કળ ભ્રમ આવે એવી જ હોય. જેને ખરી 'ભૂખ' હોય તોની હો-જરીતો પ્રદિસજ હોય છે અને દાંતની દયા ખાવાનું તોને પાલવતું નથી હોતું. આ લેખમાં આગળ જતાં શ્રી મહાવીરના અનુભવ પરથી ઉપદેશ લખનાર શાસ્ત્રકારનાં ચોડક વચ્ચેનો વાનગી તપાસીશું.

પરમપુરોષ કે મહાવીરોના જીવનવૃત્તાંત શાસ્ત્ર-પ્રથેમાંથી મળી આવે તે વાંચવાથી પણ જિજ્ઞાસુને પ્રકાશ અને શક્તિ મળી શકે છે. પરંતુ અહીં એકાંક બે વાતો ધ્યાનમાં રાખવા જોવી છે. શાસ્ત્રપ્રથેમાં જીવન વૃત્તાંત કે ઇતિહાસ રૂપે જે લખાયું હોય તે બહુધા 'કલા' તરીકે લખાયું હોય, નરૂલ જગતમાં સ્વલ્પ દેહથી બનતાં કાળો જ માત્ર દયવાનો લેખનો આશય નથી હોતો; ધણીએક સ્વલ્પ ઘટનાઓ આંતરિક ઘટનાઓને દર્શાવવા માટે યોજાતી હોય છે. Historical sense અને Scientific Sense કરતાં Philosophic Sense શાસ્ત્રકારનાં ઇતિહાસ કથનમાં વિશેષ અંશે કામ કરતી હોય છે. બીજું એકે, સામાન્યગણ માટે યોગ્યતા ચરિત્ર ગ્રંથોમાં અતિથયોક્તિઓ, આશંકા ઇલાદિ બુદ્ધિને અને અનુભવને ખુબે એવું ઘણું હોય છે, પણ તે તો 'પડિતા'નું લખાણ હોય છે અને જનરજન માટે, પાણિસ પ્રદર્શન માટે 'પંચમેહથી, એવાં કાંઈ કાંઈ કરણથી થવા પામ્યું હોય છે. જિજ્ઞાસુએ સાંજેલું તેમજ સુપકું વાપરી જાણવું જોઈએ. તૈયાર ચોખા ખાવા મળી બધ એવી ઇચ્છા જિજ્ઞાસુને ન પાલવવી જોઈએ. 'તપ' (exertion, self-imposed duty).

એ તો જિજ્ઞાસુનું જીવનસુત્ર હોય; અને સાંજેલું તથા સુપકું નિરંતર વાપરવાનો ભ્રમ સેવવા જોવા લાલકારી બીજે કયો તપ જિજ્ઞાસુને મળી શકે ? હવે આપણે એકાદ મહાવીર અથવા Super-

સ્થંભરૂપ એક વ્યક્તિવિશેષ આજથી સુમારે અઢી હજાર વર્ષ ઉપર પ્રકટી હતી, જેને શુશ્રુણિષ્ઠન 'મહાવીર' એવું નામ પાછળથી અપાયું હતું. એમના જીવનનો દૃઢ ઇતિહાસ 'આચાર્ય શ્રમ' માં છે. એ શાસ્ત્રીય ગ્રંથ છે. એક વિદ્વાન કેટિના પુરુષ શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય પણ થી મહાવીરનું ચરિત્ર વિસ્તરથી લખવા ઉદ્ગમ થયા હતા અને હેમનો એ ગ્રંથ 'ત્રિપષ્ટિશલાકા પુરુષ ચરિત્ર' નામે પ્રસિદ્ધ છે.

આ હેમનો આશય શ્રી મહાવીર નામક વ્યક્તિનો ઇતિહાસ શોધવાનો નથી તેમ આજુ જીવનકાલે આપવાનો પણ નથી. આ લખનાર 'સ્વાર્થી' હોઈ અને સ્વાર્થીથી પ્રેરાઈનેજ ઇતિહાસો ફેરવે હોઈ, ઇતિહાસો તદ્દન ખરા હો વા અંશે ખરા હો વા સફતર કલાની ક્રિયારૂપ હો, અનુક્રમ ગ્રંથોમાં આલેખાયેલી વ્યક્તિઓ સ્થૂલ જગતમાં સ્થૂલ રહે જન્મી હો વા મુક્ત જન્મીજ ન હો, એ કલાથી આ લખનારને લાલ-લાલિ નથી. ખુદ સાહસરો કહે છે કે, સ્ત્રી સ્ત્રી ખાતર પ્રિય નથી, પણ પોતાખાતર પ્રિય છે, ધન ધનખાતર પ્રિય નથી પણ પોતાખાતર પ્રિય છે, કાયાદિ. તેમ મહત્તે પણ શાસ્ત્ર, સાસ-કાર, ઇતિહાસ, ઇતિહાસકાર અને ઇતિહાસનું પાત્ર એ સર્વ મહારે ખાતર પ્રિય છે, નહિ કે તેઓની ખાતર-પછી હેમની સ્થૂલ વારતવિકતા માટે મહેનતો કરવાની રહેતી જ નથી.

શ્રી આચાર્ય શ્રમ પ્રમાણે શ્રી મહાવીરનો જન્મ "આ અવસરિણીના સુખમસુખમા, સુખમા અને સુખમ દુઃખમા એવા ત્રણ 'આરા' વ્યતીત થયા ઉપરાંત ચોથા દુઃખમસુખમા નામના આરાના પણ માત્ર ૭૫ વર્ષ અને ૬ માસ ભાગી રહ્યા હતા. આરે" થયો હતો. કાળની ગણતરીથી તે વ્યતનાને આજે ૨૪૪૨ વર્ષ થયાં. આજે પાંચમો દુઃખમા નામનો આરા પ્રવર્તે છે, ને પછી દુઃખમદુઃખમા આરા આવશે અને ત્યારબાદ કાળગદની દિશા 'ઉપરની તીચે' અને વધુ 'તીચે' ને બદલે. 'તીચેથી ઉપર' અને વધુ ઉપર' એ પ્રમાણેની થશે. અર્થાત્ જગતના અવકાશનું કાળના ૭ લાગ કર્પતાં શ્રી મહા-

વીર પાંચમા લાગની લગભગ શરૂઆતમાં થયા, કે જે વખતે પ્રાણી પ્રદાર્યના રસ-કસ-મહત્ત્વ પ્રતિદિન ન્યુન થતાં જતાં હતાં અને એ ન્યુનતા પુરવારે મનુષ્ય સ્થૂલ તરફ વધુ ને વધુ આકર્ષાતો હતો. આજે-મહાવીર પછી અઢી હજાર વર્ષ-તે સ્થૂલ તરફનું વલણ એર વિશેષ બન્યું છે. અને હજી વધુ બનશે. સ્થૂલ દેહ અને સ્થૂલ જગત સિવાય બીજું જોવાની નમારે યોગ્યતાજ નહિ રહે એટલી હદ સુધી જડભાવનું સામ્રાજ્ય થશે અને વિનાશકારી શ્રીક્રીડલ સામન્સની વધુમાં વધુ પ્રતિબંધી એટલી હદની સુવારી અને તુચ્છતાં વ્યાપશે કે તે રિયલિઝ મનુષ્યનાં આંતર્યક્ષ બોલાવનાર ઘટ પડશે અને નીચેને બદલે ઉચે ગતિ કરવાનો પ્રારંભ થશે. જેમ જેમ ઉચે ગતિ થતી જશે તેમ તેમ દુઃખમ-દુઃખમાને સ્થાને દુઃખમા, પછી દુઃખમસુખમા, સુખમદુઃખમા, સુખમા, સુખમા સુખમા કાળ આવશે, અર્થાત્ કમરત પ્રાણી-પદાર્થનાં રસકસ-મહત્ત્વ ખીલતાં જશે અને એ પ્રસારમાં સુખની-લાગણીની બહુલતા થતી જશે.

આમ જારે રપાંતર પામતી મનુષ્યગતિ (humanity) એ આખી સુસાઈરીને અનુભવસર્વ મનુષ્યખીજમાં નાખે છે અને એ ખીજ વધુ ને વધુ ઉગત થતું જાય છે.

કાળના પ્રવહનમાં જ્યારે સુખની માત્રા વિશેષ હોય છે ત્યારે મુક્તિ (Freedom) ની કક્ષિતા વિશેષ હોય છે, કારણકે સુખમાં કમવાનો શુણ્ય છે-તે એક કેદ છે. જેમ દુઃખની માત્રા વધતી જાય છે તેમ વ્યક્તિને અસ્વસ્થતામાં મુક્ત થવાની શક્યતા વધે છે, કારણ કે શુદ્ધિની ખીલવડ પછીનું દુઃખ આંખ ઉઘાડનાર સાધન ઘટ્ટ પડે છે.

કાળનું રહસ્ય તપાસવા ખાતર થોલાવનું પ્રયોજન એ છે કે, જિજ્ઞાસુને એ લાગ થયા પામે કે આ જે વખત જાય છે અને હવે પછી આવવાનો છે તેમાં દુઃખની માત્રાની બહુલતા છે અને એમાં ટકી રહેવા માટે માત્ર 'ભણપણું' કામ લાગવાનું નથી પણ ભણપણું સાથે પોતાને કમવાની-કસત

આપી રીઠો બનાવવાની-તાલીમ (Culture) વડે પોતાને દુઃખોનો સામનો કરવાને યોગ્ય બનાવવાની-દુઃખમાં તપનું શંભ વાપરવાની અનિવાર્ય જરૂર છે. બહારથી આવતા પ્રદારો સહવાની શક્તિ કેળવવા માટે શ્રીકો પોતાનાં બાળકોને માથે ભય* કર પીડાઓ નાખતા અને જોખમોમાં ધકેલતા. એકાએક શ્રીક લગાયક, સંકટમાં જ જીવી શકે એવી પ્રકૃતિવાળો, લાપરવાહ, જીવતરને વળગી રહેવાની ઇચ્છા (will-to-live) વાળો નહિ પણ જીવતરના મૂલ્યે જીવની લેહેજત ચાખવાની પ્રકૃતિ (will-to-Power) વાળો, કોઈની તાબેદારી નહિ સહવા છતાં પોતાપર પોતાનો સમ્પૂર્ણ કાબુ ધરાવતો (સંયમી), સહો છતાં તેજસ્વી હોતો. અને તે સંસ્કારેજ મુકીબર શ્રીક પ્રમુને દુનિયાના દેવ બનાવ્યા હતા.

શ્રી મહાવીરે પણ સંકટોની ટેકરીઓ વચ્ચેજ જીવનપ્રવાહને વહેવડાવ્યો હતો. કેટલાંક ભયંકર કષ્ટો તો સળી કરીને- 'હીરણ્યા' provocation, invitation કરીને ઉભા કરવા મુશીની હિમત (Courage) એમણે ખીલવી હતી. લાગણી વિષયક અડાલતપણું પોતામાં સાંધવા ઉપરાંત શુદ્ધિવિષયક અડાલતપણું સાંધવા માટે એમણે ભયંકર આંતરયુદ્ધો જગાડ્યાં હતાં અને દરેક સિદ્ધાંતને હજમ કરી પોતાનાં અનુભવસાગરના અંશ તરીકે બનાવી શક્યા હતા, - જેને પરિણામે જ એમના સિંચો અનેક દૃષ્ટિઓ રૂપી પ્રવાહોના 'મુખ' ને પોતાના સાગરમાં મેળવી સર્વવ્યાપક 'અનેકાંત દૃષ્ટિ' પ્રકટાવી શક્યા હતા. સ્વાહાદ અથવા અનેકાંતવાદ શિખરને તર્કસાજના ચુલાંગ થયું ન જોઈએ. પોતામાં છીછરાપણને સ્થાને ઉંઠાણ, મર્યાદિતપણને સ્થાને વિસ્તાર, અને ગમેતેવા સ્વભાવવાળો ગરો આવી 'ભણે તો પણ પોતામાં તે વિકાર ન ઉપગમી શકે એટલા માટે પોતામાં 'ખારાશ' પ્રગટાવી શકે તે જ અંતઃકરણ અનેકાંત બની શકે, અનેકાંત જીવે શકે-સહી શકે. જે અંતઃકરણ વિશાળ, ઉંડું, તળેથી શાન્ત અને સખાદીપર ભયંકર-મસ્તી કરતું, કોઇ પણ ભાવ અને સિદ્ધાંતને આવી હજમ કરવાની તાકાદવાળું અને 'ખારે' નથી બન્યું હોને માટે સ્વાહાદ વિષ છે.

શ્રી મહાવીરના જન્મ સંબંધી ઘટના 'આશ્ચર્ય' રૂપ છે, -એ કે નહિ સહમજી શકાય તેવી તો નથી જ. શાસ્ત્ર કહે છે કે, મહાવીર 'આશ્ચર્યકુંડપુરસ્થાને' મધ્યમહત્ત આંજણના ઘેર દેવાનાંદાં આજ્ઞાણીની કુદીએ મળી રૂપે આવી, આજ્ઞાણકુંડપુરસ્થાનથી ઉત્તરે આ-વેલા ક્ષત્રિયકુંડ પુરસ્થાનમાં કારવપગોત્રીય સિદ્ધાંત ક્ષત્રિયના ઘેર વાંસિજગોત્રવાળી ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણી-દ્વારા જન્મ પામ્યા.*

શુદ્ધિ અને નીતિના સંસ્કાર તો આજ્ઞાણકુંડમાં હોયજ પણ ક્રિયાશક્તિની વિશેષતા તો ક્ષત્રિયમાંજ હોઈ શકે. શુદ્ધિવિકાસ અને સંયમનું Culture પામ્યા પછી ક્રિયાશક્તિની ખીલવટ, જનતાનો નવો ધાટ ધડવાનું કામ જેને હાથે થવાનું છે તેવા જીવ-ત્મામાટે, આવશ્યક છે. 'કેવળી' અને 'તીર્થંકર' બન્નેમાં કેવલ્ય તો હોય છે જ, પણ તીર્થંકરમાં Ruler તરીકેની વિશેષતા હોય છે. એણે કાંઈ અજન કાર્ય કરવાનું હોય છે-અને અજન કાર્ય સંહાર કાર્ય પછી જ સંભવે છે. સંહાર અને સંજનનું કાર્ય, 'ધંધા' કે 'કંત' તરીકે નહિ, શ્રમપૂર્વક નહિ, પણ 'આ-જના એકવા' માંક, વિલાસરૂપે, પોતાના આત્મિક આનંદની મસ્તી કે સ્ફુર્તિ તરીકે, કરી શકે એ પુરૂષ જ્ઞાન અને ક્રિયાશક્તિ બનેથી. ભરપૂર હોવો જોઈએ. અને એટલાજ માટે શાસ્ત્રકારોએ આલેખેલા

*Superman-hood is generated by the consecration of Intellect and Will, the culture whereof must have commenced in the blood of parents and great-grand parents and brought to fruition by one's own victory over himself through constant self-imposed intellectual as well as physical discipline. આજ્ઞાણકુંડપુરસ્થાન=the intellectual type. ક્ષત્રિયકુંડપુરસ્થાન=the ruling type. Note the names of the Gotras (moulds) which are કસ્થ અને વાસિષ્ઠ. કદય is spiritual liquor, hence will-to-power, જ્ઞાનકે; કાર્થવ is one who has drunk કસ્થ. વસિષ્ઠ was the guru of kings of the solar race.

મહાવીરના જન્મ પહેલાંના અને જન્મ પછીના સંસ્કારમાં જ્ઞાન તેમજ ક્રિયાશક્તિને લગતા સંસ્કારો નો સમાવેશ ઇચ્છવાળોગ હતો. જન્મ પહેલાં આદર્શ બ્રાહ્મણની છાપ અને આદર્શ ક્ષત્રિયની છાપ પડી હતી અને જન્મ પછીનો ઇતિહાસ બતાવે છે કે બાર વર્ષ સુધી બાલ અને અબ્યંતર તપ વડે પૂર્ણતા મેળવ્યા પછી અર્થાત આંતરસૃષ્ટિમાં સંહાર અને સ્વજન કાર્ય કર્યા પછી બાલ સૃષ્ટિમાં જન્મતાને દિવ્યતા આપવાનું મિશન ઉઠાવ્યું હતું, કે જે મિશનમાં પણ કાંઈ કાંઈ સંહાર અને સ્વજન કાર્યો અમલવાનાં હતાં.

ત્રીસ વર્ષની ઉંમર સુધી મહાવીરે ગૃહસ્થાશ્રમ મેળવ્યો. સંતતીમાં તહેમને માત્ર એક પુત્રી-પ્રિયદર્શના-હતી, કે જેને જમાળિ નામના રાજપુત સાથે પરણાવવામાં આવી હતી. તહેમની ૨૮ વર્ષની ઉંમરે માતાપિતાનો વિયોગ થયો. જ્યેષ્ઠપુત્ર નંદિવર્ધનના રાજ્યાભિષેક બાદ એક વર્ષ ગૃહવાસ સેવી મહાવીરે યોગવહન અર્થે ગૃહનો ત્યાગ કર્યો. તેમ કરવા પહેલાં એક વર્ષ સુધી છૂટે હાથે દાન દીધાં કર્યું. દાન એ રમુલ યજ્ઞ છે અને યોગવહનની પ્રસ્તાવના તરીકે અર્થસૂચક છે.

યોગી કે શ્રમણ તરીકેના જીવનમાં પ્રવેશ કરવાની ક્રિયા, બીજાઓએ કરેલી ધામધૂમ બાદ કરતાં, ઘણી સાદી અને હુંપી હતી. મસ્તકપરના બાલ, જમણા હાથે જમણી તરફથી અને ડાબા હાથે ડાબી તરફથી પોતેજ ખેંચી કાઢ્યા-એવો નિશ્ચય જણાવવા અર્થે કે આ ક્ષણથી હું કોઈને કે કશાને મહારા શિરપર સ્થાન લેવા નહિ દઉં. હું જ મહારો આરા કરનાર અને આરા ઝીલનાર બનું છું. સંધળા 'ચલાગી' જોતું હું ઉચ્છેદન કરીશ અને પૂર્ણ 'સ્વાતંત્ર્ય' મહારામાં પ્રગટાવ્યા બાદ જગજગતેને સ્વાતંત્ર્યનો માર્ગ તહેમની યોગ્યતા અનુસારનો સૂચવીશ.

આબ્યંતર રિપુઓનો હાથ અને ઉપશમ જેમાં મુખ્ય છે એવા આંતરગુદરપ સામાયિક ચારિત્રને અંગીકાર કરતાંજ પ્રત્યંક ભાવને પરિણામે મહાવીરને તે જ સમયે મનાપર્યવ જ્ઞાન પ્રકટ્યું. વિશેષ પ્રગતિ

અર્થે બાર વર્ષનો Schooling નો નિશ્ચય કર્યો, જે Schoolingને શાસ્ત્રીય ભાષામાં 'તપ' કહે છે. બુદ્ધ, થાક, ઉગ્ગરા, વ્યાધિ, પીડન, અપમાન આદિ દરેક સ્થિતિમાં પોતાને મૂકીને એ દરેક સ્થિતિ વચ્ચે સરેરાસ મનુષ્યને જે તકકાટ અવસ્થ થવા પામે છે તે પોતામાં થવાજ ન પામે એવી આંતરિક અડગલતા પ્રકટાવવા માટેની એ તાલીમ હતી, જેમાં કોઈ શાસ્ત્ર, શાસ્ત્રકાર, યુર, સલાહકાર, કે કોઈ પ્રણાલિકા કે સિદ્ધાંતનું માર્ગસૂચન સ્વીકારવા જેટલું પણ દાસત્વ ન કરતાં પોતેજ પોતાપર નિત્યનવાં અખતર કરતા અને મનની સિવિધ સ્થિતિઓ મધ્યસ્થભાવે-દૃષ્ટાભાવે અવલોકતા.

આ બાર વર્ષ, ભયંકર સંકટોનો સામનો કરવામાં અને આંતરસૃષ્ટિની જગત્તે જરા જેટલી નિર્બળતાને હાંકી-કહોડવામાં યુગ્મયો બાદ તે વિજય પરપરા એમને પરમોદ્દૃષ્ટ 'ભૂમિકા' પર-કૈવલ્ય ભૂમિકા પર-લઈ જનાર થઈ. અને એ પ્રમાણે 'સમ્પૂર્ણતા' પ્રાપ્ત કર્યા બાદ જ- પોતાને તથા લોકને સમ્પૂર્ણતઃ અવલોકીને 'પ્રથમ જીવો'ને અને પછી 'મનુષ્યો'ને અનુકુળ ધર્મ ઉપદેશો. શિક્ષક, ઉપદેશક, નેતા કે પ્રોદેસર થવા પહેલાં પોતે ગ્રામીણીઓ-સી-પૂર્ણતા મેળવવી જોઈએ-અને ન્યાં સુધી અંદર પૂર્ણતા ન પ્રગટે ત્યાં સુધી બહારની દોડાદોડ રોકવા જેટલો આત્મનિશ્ચલ-સંયમ અવરપ હોવો જોઈએ, એ પાકે તો શ્રી મહાવીરના ચરિત્રપરથી આજના જમાનાને કિમતીમાં કિમતી વારસા તરીકે મળે છે. જે આટલુંજ માત્ર અનુકરણ થઈ શકે, જે તપ ન અને તો છેવટે પોતાના શિક્ષક કે નેતા બન્યા પહેલાં બીજાના શિક્ષક કે નેતા બનવાના મોહ પર નિગ્રહ કરવા જેટલી પણ શક્તિ આજના લોકોમાં કેળવાય, તો શિક્ષણ-વિપયક, શાસનવિપયક, ધર્મવિપયક તેમજ વાણિજ્ય-વિપયક અને પિતાનવિપયક પ્રગતિ સંગીન થવા પામે. પણ તેમ ચાલ તો શરૂઆતમાં દુનિયાના દરેક દેશમાં અને ખાસ કરીને હિંદમાં પૌલીટીસનો, પત્રકારો, ધર્મોપદેશકો, ન્યાયાધીશો, તખીઓ ઇત્યાદિ 'સ્થિતિઓમાં' એક ટકા જેટલી પણ સંખ્યા બાળ્યેજ રહેવા પામે! એક વાત તો ચોક્કસ છે કે, સંધળા

રોગોનું મૂળ સંયમની ખામીમાં છે, -ચોતા તરફની વફાદારીના અભાવે જ ચોતાને અને જનતાને દરેક વ્યક્તિ પ્રતિજ્ઞાથી હારે હાનિ કરી રહી છે. પ્રથમ સંયમ કેળવવો, પછી સંયમદારો સ્વૈચ્છિક પ્રકટાવવું, અને સ્વૈચ્છિક પછી જ વિકાસક્રમમાં જવું, અને વિકસિત થયા પછી જ પ્રાપ્તિઓ ધૃષ્ટિથી: એ પ્રાપ્તિઓ ખોળારૂપ કે ભપરૂપ નહિ થઈ શકે, એટલું જ નહિ પણ સ્ફેલાઈથી દસ્તગત થશે. પ્રત્યેક વ્યક્તિએ, જ્યારથી તેને સ્વમંગલ્યું કે ચોતા તરફની વફાદારી વગરજ આજ સુધીની પ્રવૃત્તિઓ થઈ છે ત્યારથી, નવો જન્મ શરૂ થયો માની ચોતે ચોતાના કાવુંત ધડનાર, મેજસ્ટ્રેટ તેમજ જેલર બની ચોતાપર સખ્તાઈ કરવારૂપ 'દિક્ષા' મહણ કરવી જોઈએ. આ જાતનો પ્રપત્ન જ્યારે ત્યારે પણ આદ્યો સિવાય દુઃખના કંપથી બચવાનું શક્ય જ નથી. એ ખરૂં છે કે, આ જાતના પ્રયાસને ગૃહસ્થાશ્રમ કરતાં ત્યાગી આશ્રય વધુ સગવડભર્યો અને વધુ સહાયક થઈ પડે. દૈખીતી રીતે જો કે શારીરિક સગવડોની ન્યૂતતાને લીધે ત્યાગીપણું કષ્ટદાયક લાગે છે, પરંતુ શારીરિક અગવડો કરતાં જ ગૃહસ્થજીવનની-અને ખાસ કરીને આ જમાનાના ગૃહસ્થજીવનની-કેપાંધિ વધુ મર્મભેદક અને શક્તિઓનો વ્યય કરાવનારી થઈ પડે છે એ જૂલું જોઈતું નથી. ગતભ્રમ કે જેનામાં હજી સ્વૈચ્છિક અને ધૈર્ય કેળવાયાં નથી તેઓ હજી છેક જ બાધ્યાવસ્થામાં છે, -અથવા ઉમર ગમે તેટલી હોય; અને બાધ્યાવસ્થામાં ગૃહસ્થજીવનનો ખોળે એની

નમાલી તાકાદનો બધો ભોગ લેતો હોવાથી પ્રગ્વ અવકાશ જ મળતો નથી. ત્યાગી જીવનની હું જીવન તરીકે લલામણુ કરતો નથી, પણ વિદ્ય જીવનની સારામાં સારી સગવડ તરીકે જ મણુ કરું છું. ગૃહસ્થાશ્રમમાં રહીને જેઓ એ જ ઉદાવના સાથેજ આંતરિક વિકાસ ક્રમશઃ કરી રહ્યાં એમને પણ સમપૂર્ણ એકાંતસેવનની સતો ત્યાગી જીવનમાં જ મળી શકે, કે જે એકાંત (Solitude and Deep Meditation) વિકાસ માટે અનિવાર્ય છે.

૩૦ વર્ષની ઉંમરે ગૃહસ્થાશ્રમ છોડ્યા બાદ વર્ષ સુધી ત્યાગી તરીકે સિંહની જ્યેષ્ઠ પૃથ્વિ ભ્રમણ કરતા શ્રી મહાવીરે ૭૨ વર્ષની ઉંમરે રહેલો ત્યાગ કર્યો. એમના ગૃહસ્થજીવનની પ્રસંગધીમાં શાસ્ત્રકારો પ્રાયઃ મૈત્ર ધરે છે. ત્યાગી તરીકેના એમના જીવનનાં કેટલીક ઘટનાઓ તેઓ અવસ્થ વર્ણવી છે, અને પુરાણશૈલિના રસિક પોતાએ કાંઈ કાંઈ રસિક પ્રસંગો પણ યોજ્યા. અહીં આપણે થોડીએક ઘટનાઓની નોંધ લઈ પણ આપણે એ ૪૨ વર્ષના ઇતિહાસને બે ભાગમાં આપણા મનનની ગરજ-વહેંચી નાખીશું: (૧) સમય, અને (૨) અમલ સમય; અથવા (૧) આ વિકાસકાળ અને (૨) સમાજ વિકાસકાળ; અથવા (૧) કેવલ પહેલાંનો સમય અને (૨) કૈવલ પછીનો સમય. [શેષ આવતા અંકમાં

પ્રભુનાં તેજ.

મંગળ અંબર તેજ-વિદ્યામ,

પ્રભુનાં પ્રિયતમ પુણ્યપ્રકાશ—

દિવ્ય પ્રભામય દેવતાશ્રી દગ, છલકે રનેહ-સરિત !

પ્રસન્નવદન પરમાન્દ્ર પ્રગટે ! લીલા રમ્ય લલિત,

પ્રભુનાં મુખપર મંદ મુહાસ—

તેજકિરણ વિલસે અંબનિનલ સુંદર રંગ સુંદર

ચેતન આર-પ્રગટે ચૈદિય-ઉભા અંગ અનંત

પ્રવૃત પ્રાણ તણા સુવિકાસ—

—નયન

મગવાન મહાવીર.

(અંક પૃ. ૨૮૦) લેખક બાણ કામતાપ્રસાદજી જૈન, પ્રકાશક મૂળચંદ કિસનદાસ કાપડિયા,

ચંદાવાડી, સુરત. મૂ. ૧-૧૨-૦

(સમાલોચક—પંડિત બહેચરદાસ.)

આર્યાવર્તમાં આજ કેટલાયે કાળથી શ્રમણસંસ્કૃતિ અને બ્રાહ્મણસંસ્કૃતિ ચાલી આવે છે. બ્રાહ્મણસંસ્કૃતિમાં આમ તો કેટલાયે મહાપુરુષો થયા હશે પણ તેમાંના છેલ્લા ક્ષત્રિયવર કૃષ્ણ અત્યારે પ્રધાનપદે છે, એ પ્રમાણે શ્રમણસંસ્કૃતિના મહાપુરુષોમાં ભગવાન મહાવીર અને ભગવાન જુદાતું નામ અત્યારે અગ્રસ્થાને છે. બાણ બંકિમે શ્રીકૃષ્ણનું 'ગવેપણપૂર્ણ', ઐતિહાસિક એક સુંદર ચરિત્ર લખીને સમાજ ઉપર સારી છાપ પાડવા સાથે ઇતિહાસ-સાહિત્યમાં એક સરસ ભરણું કર્યું છે. ભગવાન જુદાવિશે પણ અગ્રેજી અને મરાઠીમાં ઘણું મહત્ત્વનું લેખાઓ હોય છે અને હવે અંગ્રેજીમાંથી ભારતીય ગૂંચરોતીમાં પણ લખાવા લાગ્યું છે. ભગવાન મહાવીર સંબંધે પ્રોકૃત અને સંસ્કૃતમાં તો ઘણું જ લખાઈ ગયેલું છે પણ લોકભાષામાં એ વિશે તદ્દન નહિજેવું લખાયું છે અને જે લખાયું છે તે પણ માત્ર ભક્તિની દૃષ્ટિએ, તેથી ઇતિહાસના આ જ્ઞાનામાં શ્રી મહાવીર વિશે કંઈજ નથી લખાયું એમ કહેવાય.

ભાઈ મુશીએ 'મહાવીરજીવનવિસ્તાર' નામનું પુસ્તક લખેલું છે પણ હું ન બૂલતો હોઉં તો તેમાં પુણનાત્મકશૈલી કે ઇતિહાસને પ્રધાન સ્થાન નથી, મહાશય મહારવાળાએ 'જુદા અને મહાવીર' નામનું પુસ્તક લખેલું છે તે પણ માત્ર શુભાનુવાદની દૃષ્ટિએજ.

વર્તમાનકાળના પાઠકો તો 'મહાવીર કયા સંયોગમાં થયા?' 'મહાવીર અને જુદના ઉપદેશોમાં કયાં કયાં સમાનતા છે?' 'મહાવીરને ધર્મચક્ર પ્રવર્તાવવાનું શું કારણ હતું?' 'મહાવીરના સમયમાં દેશ, કાય, રાજપદ્ધતિ, સમાજપદ્ધતિ વગેરે કેવાં હતાં?' એ પ્રકારના અનેક પ્રશ્નોના સચોટ પણ

પ્રામાણિક ઉત્તરો શોધે છે, આ મારે એકાદ એવું મહાવીરચરિત્ર લખાવું જોઈએ કે, જેમાં મહાવીરની વાસ્તવિક માનુષી સ્થિતિ બતાવેલી હોય અને સાથે તુલના અને ઇતિહાસને પણ ન વિસરેલાં હોય.

આ ચરિત્રના પ્રકાશક રા. કાપડિયા જણાવે છે કે; "ચોં તો સારી જૈનસમાજમાં કહ્યું મહાવીર ચરિત્ર અનેક ભાષાઓમાં પ્રગટ થો ચુકે હૈ-તોં મી આજ તક જિસકે દ્વારા અજૈન સમાજ પર જૈન ધર્મકી પ્રાચીનતા વ ઉત્તમતાકી છાપ પડે, વ જૈનધર્મકા હિંદુદેશ તો કયા વિદેશમાં મી પ્રચાર હો. પણ કોઈ મી મહાવીર ચરિત્ર ઉપલબ્ધ ન હોનેસે મેસે પ્રયત્નો વહી ભારી આવશ્યકતા થી, *દસ આવશ્યકતાકી પૂર્તિ હમારે મિત્ર લાવ્ કામતાપ્રસાદજી જૈન ને અતીવ પરિશ્રમ કરકે કર દી હૈ-(નિવેદન)

પ્રસ્તુત પુસ્તકમાં ૩૪ પ્રકરણો છે, ત્રણ પરિશિષ્ટો છે, તદુપરાંત શરૂઆતમાં નિવેદન, પ્રસ્તાવના, ભૂમિકા, વિષયસૂચી અને છેલ્લે શુદ્ધિપત્ર આપાયેલાં છે. બાણ દેવેન્દ્રપ્રસાદજી જૈનને પ્રંયનું સમર્પણ કરાયેલું છે અને સામે તેમનું ચિત્ર પણ છપાયેલું છે.

પુસ્તક તો દળદાર છે પણ વાંચતાં કંટાળા આપે એવું છે. છપાઈ રીક રીક છે પણ કેટકેટલાં અશુદ્ધિઓ રહી ગઈ છે. વાંચતાં જણાય છે કે, જાણે કોઈએ જુનાં જૈનપુરાણોનો અને યુરોપીયન પંડિતોના લેખોનો ફાવે તેમ અનુવાદ ન કર્યો હોય, જાણે લેખકને મન અત્યારે અદારમી સદી ચાલતી ન હોય-એથી જ એ કેટલીક અમાનુગી વાતોને લખતાં પણ અટક્યા નથી-જે એવી વાતો લેખકે લખી છે તેને વેત્તમહાભારત કે પુરાણોમાં હોત તો આજ લેખક જરૂર કહાવ્ય તેની સામે પણ ચાત. પુસ્તકમાં આપેલા

ઉતારાએ સંખે કેમ જાણે લેખક કાંઈ સમજ્યાજ ન હોય અથવા સમજતા હતાં જાણે તેમણે એ ઉતારાએનો દુરુપયોગ ન કર્યો હોય. કેાઈ પણ ઉતારાને પોતાના આશયને બંધેસતો કરવામાં લેખક સિદ્ધસ્ત લાગે છે. આ કામમાં એમણે એવી તો કળા વાપરી છે કે, કેાઈ કાચો પોચો તો જરૂર વહેમાઈ જાય. લેખકના માનવા પ્રમાણે વેદો, બધાં દર્શનો અને શુદ્ધ વગેરે પુરૂષો માત્ર એક જૈનધર્મની અસરનું જ પરિણામ છે એટલુંજ નહિ પણ જે કાંઈ સંસારમાં સાંડે જણાય છે તે બધું જૈનધર્મને લાગે છે. જૈનધર્મની પ્રાચીનતા અને તેમાં દિગ્-બર પંથની સનાતનતા બતાવવા માટે લેખકે અજબ ગજબ પ્રયાસ કર્યો જણાય છે, -એ મારેજ આ ચરિત્રમાં ભગભગ ૨૩ પુસ્તકોનો પણ ઉપયોગ થયેલો છે. 'ત્વમદોનાડસિ' 'ત્વામકકામાનમામિ' વાંચો સાંભળતાંજ કેાઈ ભણે મુસલમાન કહી, નાખે કે હિંદુના ગ્રંથોમાં પણ મુક્ત મદીનાનો ઉલ્લેખ છે તેમ નૈમિરાજા, નિર્ગંઠો, નાતપુત્રો, રુચતિ, ક્ષપણકા, દિગ્વાસા, વગેરે શબ્દો જોતાંજ લેખક ખુશીમાં આવી જાય છે અને એ દર્પના આવેશમાં એનાથી કહેવાઈ જાય છે કે 'મહાત્મા શુદ્ધ પણ ભગવાન મહાવીરની સર્વવ્રતા સ્વીકારી હતી, અને પોતાના મતને ખોટો માન્યો હતો' 'વેદોમાં પણ જૈનતીર્થંકરોનાં નામો જાડી આવે છે' અને 'જૈન તથા જૈનેતર બધા ગ્રંથોમાં દિગ્બર પંથનીજ ગીતિ ગવાયેલી છે' ધ્યાનિદિ; એટલુંજ નહિ પણ કેટલાક જૈન ગ્રંથના ઉતારાઓને અને હકીકતોને લેખકે વગર સમજ્યેજ બંધેસતો કરવાનું સાદસ પણ છોડ્યું નથી. જે વર્તમાન સમાજમાં સત્યવેપણની શક્તિ ન હોત, સારાસારને ઝાળખવાની શુદ્ધિ ન હોત અને આંધળિયાં કરવાની જ વૃત્તિ હોત તો જરૂર નિવેદક મહાશયના કહેવા પ્રમાણે આ પુસ્તક સારી ધાપ પાડી શકત. પુસ્તક વાંચીને એમ તો નક્કી નથી જ કરી શકાતું કે, લેખકના મનમાં તટસ્થતા છે કે આગ્રહ, ગુણપ્રેમ છે કે ગુણરૂપ.

કેાઈ પણ પુસ્તકમાં કાંઈ ગુણ નજ, હોય એમ તો ન હોય, પણ આ પુસ્તકના ગુણને એમાં રહેલા

દોષોએ ઢાંકી દીધો છે. એ દોષો એટલા બધા અધી-મ્ય છે કે જો તે વિશે કાંઈ નજ લખવામાં આવે તો ઉલટું અજેન સમાજમાં રહેા સહો થોડો પણ જૈનધર્મ પ્રતિતો સહાવ વેદાય વેદાઈ જાય ખરો.

આ અવલોકનમાં જૈનધર્મની ખાસ વિશેષતા અને ભગવાન મહાવીરની ઉત્તમતા વિશે કરો પ્રશ્ન જ નથી, પણ તે બંને પ્રામાણિક હકીકતોને સિદ્ધ કરવા લેખકે માત્ર એ અપ્રામાણિક પદ્ધતિ અપ-ત્યાર કરી છે તેની સામેજ સખત વાંધો બતાવવાનો છે. કેાઈ પણ સાચા હિસાબને ગણવા શિષ્ટ ગણિ-તશાસ્ત્રી કદી પણ ખોટી રીતનો ઉપયોગ કરે ખરો? શિષ્ટોનો આ જ ન્યાય છે કે, સત્ય સત્યેન સાધયેત.

ઉપલા આટલા લખાણની ચોક્કસતા માટે હવે પુસ્તકના કલેવરની પણ પૃથ્થક તપાસ કરીએ:

(૧) 'મજ્જિમનિકાય' (મૈદ્ધગ્રંથ) તા ઉતારાઓનો કરેલો વિપધાસ.

“एवं मे सुतं. एकं समयं भगवा सककेसु विहरति; देवदहं नाम सककानं निगमौ. तत्र खो भगवा भिक्खू आमतेसि: भिक्खवो ति. भदंते ति ते भिक्खू भगवतो पचस्सोहं. भगवा एतद् अयोच: सेति, भिक्खवे, एकं समणत्राहणया पवंवादिनो एवंदिद्विनो: ये किंचार्थं पुरिसपुग्गलो पटिसंवेदेति, सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखे वा, सव्वं ते पुब्ब-कतहेसु; इति पुराणानं कम्मानं तपसा व्यंतिभावा, नयानं कम्मानं अकरणा आयति अनयस्सचो, आयति अनयस्सचा कम्मकखयो, कम्मकखया दुक्खकखयो, दुक्खकखया वेदना-कखयो, वेदनाकखया सव्वं दुक्खं निज्जिणं भविस्सतोति. पवं-वादिनो भिक्खवे निग्गंठो एवं-वादे हं, भिक्खवे, निग्गंठे उपसंक्रमेत्वा. एवं वदामि: x x x

એ પ્રમાણે મેં સાંભળ્યું કે, એક સમય ભગ-વાન (શુદ્ધ) શાકપદ્યમાં વિકાર કરતા હતા. 'દેવદહ'. નામનો શાકોનો નિગમ છે. ત્યાં ભગવાને બિહુઓને

‘ભિક્ષુઓ’ કહીને આમંત્રણ કર્યું. ભિક્ષુઓએ ‘લદતં’ કહીને એ આમંત્રણને સ્વીકાર્યું. ભગવાન આ પ્રભાણે બોલ્યા: ભિક્ષુઓ! કેટલાક શ્રમણુ બ્રાહ્મણોનો એવો વાદ છે અને એવી દૃષ્ટિ છે કે, આ પુરૂષ પુદ્ગલ સુખ, દુઃખ, અદુઃખ કે અસુખ વગેરે જે કાંઈ પ્રતિ-સંવેદે છે તે અદુઃખ-પૂર્વકૃતને લીધે છે-જૂનાં કર્મોના તપ-દ્વારા નાશ થયે અને નવાં કર્મોની આવક બંધ થયે આયતિમાં અનાસ્તવ થાય છે અને અનાસ્તવ થવાથી કર્મક્ષય, કર્મક્ષયથી દુઃખક્ષય, દુઃખક્ષયથી વેદનાશય અને વેદનાના ક્ષયથી અદુઃખ નિર્જાણ થાય છે. ભિક્ષુઓ! આ જાતનો વાદ નિર્જીયોનો છે. આ વાદને માનનારા નિર્જીયોની પાસે જઈને હું આ પ્રમાણે કહું છું. × ×

કિં પુન તુમ્હે, આવુસો નિર્ગંઠા, જાનાથ: અહુધામપથ મયં પુવ્વે, ન નાહુવમ્હાતિ ?

હે આયુષ્માન નિર્જીયો! તમે એમ જાણો છો કે, એમ પૂર્વે થયા હતા કે નહિ થયા હતા ?

નો દ્વ દ્વં આવુસો.

કિં પન તુમ્હે, આવુસો નિર્ગંઠા, જાનાથ: અકરામપથ મયં પુવ્વે પાપં કર્મં, ન ના-કરામ્હા તિ ?

હે આયુષ્માન અમે એમ નથી જાણતા

હે આયુષ્માન નિર્જીયો! તમે એમ જાણો છો કે, ‘અમે પૂર્વે પાપ કર્મ’ કર્યા હતાં કે નહિ કર્યા હતાં ?

નો દ્વ દ્વં આવુસો.

પથં વુત્તે, મિક્કલ્લે, તે નિર્ગંઠા મં પતદ્ અવોલું: નિર્ગંઠો, આવુસો, નાતપુત્તો સવ્વજ્જ સવ્વદસ્સાધી અપરિસેસં જ્ઞાણદંસણં પતિ-જાનાતિ: × × સોપથં આહ: × × તં ચ પન અમ્હાકં રુચ્છતિ ચેવ સમતિ ચ તેન ચ અમ્હા અત્તમના તિ”-(મઙ્ગલમ નિકાય માં ૨, દેવદહસુત અં. ૧૦૧ પૃ. ૨૧૪-૨૨૮ (પાલિ-ટેક્સ્ટ સોસાઈટીની આવૃત્તિ.)

હે આયુષ્માન! અમે એમ નથી જાણતા (શુદ્ધ ભગવાન કહે છે કે) મેં આટલી વાત કર્યા પછી ભિક્ષુઓ! તે નિર્જીયોએ મને આ પ્રભાણે કહ્યું: (નિર્જીયો કહે છે કે)

હે આયુષ્માન! નિર્જીય જ્ઞાતપુત્ર સર્વજ્ઞ, સર્વ-દર્શી અને અપરિશેષ જ્ઞાનદર્શનનો પ્રાપ્ત છે. તે તે એમ કહે છે કે, (તપ કરવાથી જૂનાં કર્મોનો નાશ થાય છે અને છેવટે નિર્વાણ મળે છે) નિર્જીય જ્ઞાતપુત્રનું આ કથન અમને (નિર્જીયોને) રૂચે છે. અમારે માટે એ કથન ક્ષમ છે અને એમ એમ આત્મમન (દત્તચિત્ત) છીએ.”

ઉપર આપેલા મઝ્જિમનિકાયના પાઠનો અનુ-વાદ (પૃ. ૧૬૯) આપી લેખક નીચે જણાવેલો સાર તારવે છે.

“મગવાન મહાવીરકા પ્રભાવ મં બુદ્ધ-પર મો પડા થા, ઓર ઉનકો સર્વજ્ઞતા પર્વં ઉનકે ધર્મકો યથાર્થતા બુદ્ધકે × શર્વદોલે પ્રગટ હૈ, જિસમેં ઉસને ઇન વર્ત્તોકો સ્વી-કાર કિયા હૈ ઓર અપને ક્ષણિક તિદ્ધાંતમેં અશ્રદ્ધાકો મો પ્રગટ કિયા હૈ” (પૃ. ૧૬૮)

એ મઝ્જિમનિકાયના પાઠના અનુવાદને પોતાના મિત્રના પુરતકમાંથી લઈને લેખકે આ પુસ્તકમાં આપેલો છે અને એ ઉપરથી તેણે ઉપર્યુક્ત અર્કને બેચેલો છે; લેખક આ પાઠને બરાબર સમજ્યા હોત તો તેઓ એનો આવો ખોરા લાવ કદી પણ ન નીપજતી શકત. પાઠમાં ભગવાન મહાવીર (નાત-પુત્ર)ના નિર્જીયોએ-અનુયાયિઓએ-એમને સર્વજ્ઞ અને સર્વદર્શી કહ્યા છે પણ મ. બુદ્ધે નથી કહ્યા. અને છેવટે ‘નાતપુત્રનું કહેલું અમને રૂચે છે, મને છે અને અમે એથીજ સંતુષ્ટ છીએ’ એ શબ્દો પણ એ નિર્જીયોજ બોલે છે પણ મ. બુદ્ધ નથી બોલતા. લેખકે તારવેલા આશય ઉપરથી સાદ જણાઈ આવે છે કે, એમણે નિર્જીયોએ બોલેલા શબ્દોને શુદ્ધતા મળ્યા છે અને એથીજ એ પાઠને આવા ખોરા આશયમાં મૂકવામાં આવ્યો છે; કદાચ તેઓ આ પાઠને સમજવાનો પ્રયાસ કરત તો જરૂર એ સમ-જ્ય તેવો સરલ છે. શું આવા વિવર્ણસથી જૈન-ધર્મની યથાર્થતા કે ભગવાન મહાવીરની સર્વજ્ઞતા સંધાવાની છે? અને આવા વિવર્ણસોને કાઈ શિષ્ટ લોકો પ્રમાણરૂપે માનવાના છે? લેખકે એ પાઠના

૧ એમના મિત્રના નામ માટે જણાવેલા પા. ૮

शब्दोंमें 'कही' पणु न जणाय जेवो अपूर्व आशय
कहीने पोतानुं डैशण तो जणायुंछे पणु पाड-
कानी आणे पाडा भंभाववानी नवी कणा पणु प्रकट
करी छे. आ अवशेकानामां आपेसो जे भूषण पाइनो
अनुवादक आ अंधुं भतावी खडे जेभ छे ओहसे
विशेष शुं लखवुं ?

प्रस्तुत पुस्तकमां आ कांछ जेकर विपर्यास नथी.
आत्मा भीम विपर्यासो पणु डेकडेखो यजेसा छे-
प्रस्तावनामां आवेक्षुं छे डे,

“ बुद्धदेवके हृदयपर भगवानके केवल-
ज्ञानका पेसा प्रभाव पडा कि वह विलकुल
मुग्ध हो गये और स्वयं यह विचार करने
लगे कि सर्वज्ञता किस प्रकार प्राप्त करें। ”
(भूमिका पृ० १०)

आ उद्देश्यनी साप्तीतीमां भूमिका^१ लभतार
कथुं नथी लभता पणु आ उद्देश्यनी उपरनी
पंडितभांज भूमिकाकरे भक्तिभमनिकायने सँलारेखो
छे तथी सँलख छे डे, लेखकनी जेभ जे पणु उप-
युक्त पाविपाइनो मोटा रुपमां समन्वया होय. भूमि-
काकर कांछ विचार्यो नथी डे. अलुसमलु नथी, जे
पारिष्टर छे अने वणी जैनधर्म निरे भँवो लभतार
भनाय छे. न्यारे तेजो पणु आवा अक्षमां आपे
तो पञ्ची भीमनी शी, पात कथी ?

“ वणी, ‘भक्तिभमनिकाय’नुं नाम लखे लेखकना
कांछ मित्र परिशिष्ट नं. ३ मां जणुवे छे डे,

“ ‘सुतपिटक’ के पांच ‘निकाय’ य
अंग है, जिनमेंसे द्वितीयका नाम मज्झि
(मिज्झ)म निकाय है। इसमें अनेक स्थानों
पर महात्मा बुद्धका निर्ग्रंथ मुनियोंसे मिलने
और उनके सिद्धांतों आदिके विषयमें वात-
चीत करनेका उल्लेख आया है। इन उल्ले-
खोंसे सिद्ध होता है कि बुद्धको ‘भगवान्
महावीरकी सर्वज्ञताका पता चल गया था

और उन्हें उनके सिद्धांतोंमें रुचि उत्पन्न
हो गई थी। उदाहरणार्थ इन उल्लेखोंमेंसे एक
यहाँ उद्धृत किया जाता है। बुद्धि कहते
हैं:—(आम. लपनि अही भक्तिभमनिकायने पाड
आपेसो छे-अने जे पाइनो लावाये लभतो परि-
शिष्टर लखे छे डे) —इसका भावार्थ यह है:—
मं० बुद्ध कहते हैं “ हे महात्मान, मैं एक
समय राजगृहमें गृहकूट नामक पर्वतपर
विहार कर रहा था। उसी समय ऋषि-
गिरिके पास ‘कालशिला (नामक पर्वत)
पर बहुतसे निर्ग्रंथ (मुनि) आसन छोड़
उपक्रम कर रहे थे और तीव्र तपस्यामें
प्रयुक्त थे। हे महात्मान, मैं शायंकालके
समय उन निर्ग्रंथोंके पास गया और उनसे
बोला ‘अहो निर्ग्रंथ ! तुम आसन छोड़
उपक्रम कर क्यों ऐसी घोर तपस्याकी
वेदनाका अनुभव कर रहे हो ?’ हे महात्मान
जब मैंने उनसे ऐसा कहा तब वे निर्ग्रंथ
इत प्रकार बोले ‘अहो निर्ग्रंथ ज्ञातपुत्र
सर्वज्ञ और सर्वदर्शी है, वे भक्ष्य ज्ञान और
दर्शनके ज्ञाता है’ हमारे चलते, उठरते,
सोते, जागते समस्त अवस्थाओंमें सदैव
उनका ज्ञान और दर्शन उपस्थित रहता है
उन्होंने कहा है:—निर्ग्रंथो ! तुमने पूर्वजन्ममें
पापकर्म किये हैं, उनकी इस घोर दुःख
तपस्यासे निर्जरा कर डालो। मन, घबन
और कायकी संवृत्तिसे (नये) पाप नहि
वर्धते और तपस्यासे पुराने पापोंका व्यय
हो जाता है। इस प्रकार नये पापोंके रुक
जानेसे और पुराने पापोंके व्ययसे आयति
रुक जाती है, आयति रुक जानेसे कर्मोंका
क्षय होता है, कर्मक्षयसे दुःखक्षय होता है,
दुःख क्षयसे वेदना-क्षय और वेदना क्षयसे
सर्व दुःखोंकी निर्जरा हो जाती। ” इस पर
बुद्धि कहते हैं “यह कथन हमारे लिये रुचि-
कर प्रतीत होता है और हमारे मनको
ठीक जंचता है”। (आवेण उत्तरे। पृ० १५८

१. भूमिका लभतारनुं पृ३ नाम विपर्यास जैन
पारिष्टर जेखो भगवान् महावीरना लेखक धखे डेखे
तो आ आधुने लेखकों पुस्तकानेन आधार भतावेखो छे.

માં-ટિપ્પણમાં છે.)

પેસા હી પ્રસંગ 'માઝિમનિકાયમે' મી પક જગદ્દેહ ઓર આયા હૈ । P. T. S. Majjhima Vol II PP ૨૧૪-૨૧૮ વહાંમી નિર્ગથેને બુદ્ધસે જ્ઞાતપુત્ર (મહાવીર) કે સર્વજ્ઞ હોનેકી વાત કહી ઓર ઉપદિષ્ટ કર્મ-સિદ્ધાંતકા કથન કિયા । તિસપર બુદ્ધને ફિર ઉપયુક્ત શબ્દોમેં હી અપની રુચિ ઓર અનુકૂલતા પ્રગટ કી ॥

યહ ભગવાન મહાવીર ઓર ડનકે સિદ્ધાંતોંકે વિષયમેં કહે હુપ સ્વયં મહાત્મા બુદ્ધકે વાક્ય હૈ ! ઇનસે યહ મહી માંતિ સિદ્ધ હોજાતા હૈ કિ મં બુદ્ધ ભગવાન મહાવીરકે સિદ્ધાંતોંકા કૈસા આદર કરતે થે । ડન્હોનેં ન કેવલ નિર્ગથેકે સિદ્ધાંતોંકી સુનાહી થા કિંતુ ડનમેં અપની રુચિ ઓર અનુમતિ મી પ્રકટ કી થી ઓર ભગવાન મહાવીરકી સર્વ-જ્ઞાતાકે વિષયમેં જો કુછ ડન્હોનેં સુના ડસે વહે ભાવસે અપને શિષ્યોંકી મી સુનાયા ” પૃ. ૨૭૫-૨૭૮.

પરિશિષ્ટ લેખકે તો ઉપર જીણાવેલા પોતાના આશયને પ્રમાણિત કરવા મજિઝમ નિકાયના એકને પદ્ધતિ ણે ઉતારા નોંધેલા છે, એમનો અધો મદાર એ મૂળ પાઠની “ નિગંઠો આવુસો નાતપુત્તો સવ્વજ્ઞ સવ્વદસ્સાધી અપરિસેસં જાણદસ્સનં પટિજ્ઞાનાતિ ” “તં ચ પનડ્દમાકં રુચ્ચતિ ચેય ચમતિ ચ, તેન ચડ્દમા અત્તમના તિ ” આ બે પકિતિઓ ઉપરજ રચાએકેશ છે અને તેથીજ પ્રસ્તુત પુસ્તકમાં આ અક્ષરોને જલેક કરીને મૂકાવેલા છે. પણ એમણે લખવા પહેલાં વિચારવું હતું કે, આ બે પકિતિઓમાંથી તેઓ જે આશયને કાઢવા મથ્યા છે તેને એક પણ મનરંજી રીતીકારશે ખરે ? આ ભાગનો મજિઝમ નિકાયનો મૂળ પાઠ અને અનુવાદ આ પ્રમાણે છે :

एकमिदा हं महानाम समयं राजगृहे

આ પરિશિષ્ટના લખનારનું નામ હીશાલજ જૈન
અમ ૦ ૬૦ ૬૮૦ ૬૮૦ થી ૦

विहरामि गिज्झकूटे पव्वते ॥ तेने खो एन समयेन संबहुलो निगंठा इत्तिगिलिपस्से कालसिलायं उब्भट्ठका हांति आसनपट्टि-विचत्ता, ओपक्कमिका दुक्खा तिप्पा कटुका वेदना वेदियंति ॥ अथ खो हं महानाम सायणहसमयं पटिसल्लाना बुद्धिती येन इत्तिगिलिपस्सं कानसिला येन ते निगंठा तेनुपसंक्रमि, उपसंक्रमित्था ते निगंठे एतद्-वोचं-किं नु तुम्हे आवुसो निगंठा उब्भट्ठका x x वेदना वेदियथा ति ॥

હે મહાનામ ! હું એક સમય રાજગૃહ નગરના ગૃહકૂટ પર્વત ઉપર વિહરતો હતો, તે સમયે ઋષિ-ગિરિની સમીપે કેટલાક નિર્ગથી કાળાશિલા ઉપર ઉત્કટ આસને રહેલા હતા-જેએએ પોતાનું બેસવાનું આસન દૂર કર્યું હતું-અને ઔપક્રમિક, દુખ, તીવ્ર, અને કડવી વેદના વેદી રહ્યા હતા. મહાનામ ! સંધ્યાસમયે પટિસલ્લાનથી પરવારીને હું એ ઋષિ-ગિરિ પર્વતની કાળા શિલા પાસે-જ્યાં એ નિર્ગથો તપ કરતા હતા ત્યાં-ગયો અને એ નિર્ગથોને જે આ પ્રમાણે કહ્યું : હે આયુષ્મન નિર્ગથો ! તમે આ રીતે ઉત્કટ આસને રહીને આવી તીવ્ર વેદના શા માટે સહો છો ?

પરં વુત્તે મહાનામ તે નિગંઠા મં એતદ્-વોચું-નિગંઠો આડસો નાતપુત્તો સવ્વજ્ઞ સવ્વદસ્સાધી અપરિસેસં જાણદસ્સનં પટ્ટિ-જ્ઞાનાતિ ચરતો ચ મે તિદ્ધુતો ચ સુત્તસ્સ ચ જાગરસ્સ ચ સતતં સમિતં જાણદસ્સનં પચ્ચુ-પટ્ઠિતં તિ ॥ સો યયમાહ ' અરિથ ચો ધો નિગંઠા પુવ્વે પાપં કર્મમં કતં, તં હમાય xદુક્કરકારિકાય નિજ્જરેય,xxતં ચ પનડ્દમાકં રુચ્ચતિ ચેય ચમતિ ચ, તેન ચડ્દમા અત્ત-મના તિ ॥

‘મે’ આમ કહ્યા પછી હે મહાનામ ! તે નિર્ગ-થોએ મને આ પ્રમાણે કહ્યું :

(નિર્ગથો કહે છે કે) આયુષ્મન ! નિર્ગથ જ્ઞાત-પુત્ર સર્વત, સર્વદર્શી અને અપરિશય જ્ઞાનદર્શનનો

ચાતા છે, ચાલતા ઉભા રહેતા રથરત્ન, ચાતાં અને ભગવાનું એ બધું જાણે છે. તે એમ કહે છે કે, હે નિર્ઋથો! તમે પાપકર્મને પૂર્વે કરેલાં છે, તેને આ હુકમ તપાસા નિર્ણય કરી નાખો. "x x x
નાતપુત્રનું આ કથન અમને (નિર્ઋથોને) ક્યે છે, અમારે માટે એ કથન ક્ષમ છે અને અમે એમાં આતમન છીએ."

અર્થ લખતી વખતે જે તેમણે કોઈ પાલિલા-પાના બાણકારની સહાય લીધી હોત અથવા આ પાંદોના અંગ્રેજ અનુવાદ બરાબર ધ્યાનપૂર્વક વાંચ્યા હોત તો એક વકિલની કક્ષમથી આવશે વિપર્યાસ નજર થવા પામત અનુવાદ તો એમણે પ્રસ્તુત પુસ્તકના સીધકની અને બેરિસ્ટર ચંપતરાયની સમજ પ્રમાણે સમજીને કયો જણાય છે અર્થાત્ જે શબ્દો નિર્ઋથોના પોતાના છે તેને આ વાણ ૨૦ છુદા ગયે છે. વળી, મૂળ પાંદોની છેલ્લી પંક્તિના અનુવાદમાં તો તેમણે હદ વાળી નાખી છે, મૂળ પાંદમાં "નિર્ગંઠો માચુસો નાતપુત્તો" થી તે કે છેલ્લી પંક્તિ સુધીના બધા શબ્દો નિર્ઋથોના પોતાના છે અને નિર્ઋથોએ મં. છુદને સંભળાવેલા છે, ત્યારે છેલ્લી પંક્તિનો અનુવાદ કરતાં આ નવાગ્રના લેખક એમ જણાવે છે કે, "ઈસ પર ચુક્ક કહતે હૈ 'વહ-કથન હમારે લિયે કચિકર પ્રતીત હોતા હૈ' વગેરે પાલિલાપાનો બાણકાર કોઈ વિદ્યાર્થી પણ આ વકિલને પૂછી શકે છે કે, 'ઈસ પર ચુક્ક કહતે હૈ' એ લાવ એ પાંદના કયા શબ્દોના અર્થમાંથી ઉપજાવેલો છે કે કદાચ વકિલ અહીં કોમ કરીને કોઈને મુંઝવવા ધારે તો પણ આ એવું દીવાળેવું છે કે અવશેકનમાં આ આખો પાંદ અને અનુવાદ પણ ઉપર આપેલો છે, જેને જોવાથી વાંચનાર એ પાંદના ૨૫૬ આશપતે સમજ શકે એમ છે. જેથી હવે વકિલને જ મૈન રાખવું પડશે.

કોઈ પુસ્તકમાં આવા વિપર્યાસ થયેલા જોવામાં આવ્યા નથી તેમાં વળી પત્રના સંપાદક, બેરિસ્ટર અને વકિલને હાથે વિપર્યાસ આવે એવો મોટી નવાઈજ કહેવાય.

લેખકે અને નેના સાથીઓએ ઉપરજુકા રીતે

વિપર્યાસો કરવા છતાં જરા પણ દિમ્મત છોડી નથી અને ખીન ખીન પ્રકરણોમાં પણ તેઓએ કેટલુંક પ્રમાણ વિનાનું, મનઃ કલ્પિત અને જૈનધર્મના આધાર વિનાનું પણ લખેલું છે, એ શું એમની કાંઈ ઝાઝી દિમ્મત છે? વાંચનારાએ સમજવું જોઈએ કે આ નિહત્યા જમાનામાં પણ આવા સડવીથી મોહુદ છે.

હવે તો માન લેખકના કેટલાક અપ્રામાણિક ઉદ્દેશોજ બતાવવાના છે પણ તે વિશે કરી રીકા કરવાનું મન નથી.

(૧) "વાચનાયકે ધર્મતીર્થમે પિહિતા-ધ્રવ નામક જૈન સાધુકે શિષ્ય ચુક્કદેવ હુપ ઔર ચુક્કદેવકા શિષ્ય મૌદ્મિલાયન હુઆ, જો સ્વયંમી પહિલે જૈન ધા.-૫૦ ૧૧૦ આ ઉલ્લેખના સમર્થનમાં લેખકે ધરના કુવા અને ધરના ડાકલિયા જેવું કહ્યું છે એટલે કોઈ પણ સમજદાર આ વાતને માની શકશે ખરે?

(૨) "૨૨ જે તીર્થંકરકે વિપચમેં હિદુશાખ્તોકા અનુચોલન કરનેતે વહુત કુહ પ્રકાશ પા સક્તે હૈ." ચલુવેંદ અધ્યાય ૧, મંત્ર ૨૫ મેં इनके विषयमें इस प्रकार एक प्लोक अवलोक दिया है x x

ચાલસ્ય તુ પ્રસવ આચમ્બ વેમા જ વિશ્વચુકનાતિ સર્વતઃ ॥

સ નેમિરાજા પરિયાતિ વિદ્વાન્ પ્રજાં પુટિર્વેષ્યમાનો ॥ અસ્મે સ્વાહા "-૫. ૨૩.

જે ચલુવેંદના લાખકાર કે કોઈ બાખ્યાકાર અહીં મહેતા 'નેમિરાજા' નો અર્થ આવીશમાં તીર્થંકર કરતા હોય તો તો રીક, નહિતો લેખકના આ ઉલ્લેખ શિષ્યોને હસાવે તેવો છે. ચલુવેંદનો અર્થ કાંઈ આપણે આપણી મનમાની રીતે કરીએ એ ન સાથે એવો એમની પરંપરા અને લાખ્યોને આધારે કરી શકાય. જે લેખકના મનમાં પ્રામાણિક રીતે પોતાનો છૂટ અર્થ સાધવાની અસિધાયા હોત તો જરૂર આ મુજબ તેઓ લાખ્ય કે કોઈ ખીન બાખ્યાકારની સાક્ષી આપતા ન જાય. તેમણે એક

ખીજો પણ આવોજ ઉદ્ધેષ પૃ. ૨૯ માં કરેલો છે તે માટે પણ આજ દીકા પૂરતી છે.

(૩) “ માનોરથીને કૈલાશ પર્વત પર ગંગા ફિકનારે તપ ધારણ કિયાયા x x ડનકો મોક્ષલાભ હુઆ । હસ અવસર પર દેવોને હનકા અમિષેક કિયા સો વહ પાની ગંગા-જીકી ધારમેં મીલા; જિસકે કારણ આનતક ગંગાજલ પવિત્ર માન્યા જાતા હૈ ” પૃ ૩૧.

એક પત્રના સંપાદક ગંગાજલની પવિત્રતાના કારણ માટે આવી ઉઠાડ કહ્યતાનો આધાર આપે તે શું એમની સંપાદકતાને નથી શરમાવતું ? શું એ એમ નથી સમજતા કે, નદીઓ માત્ર પવિત્ર (સાફ) હોય છે. કદાચ એમની કહ્યતાને માની લઇએ તો પણ પવિત્ર મનાતી સિંધુ, સરસ્વતી, બ્રહ્મપુત્રા, નર્મદા, તાપી, યમુના, સાબરમતી વગેરે નદીઓને કાંઠે તેઓ કોના કોના અભિષેક કરાવશે અને કોના કોના અભિષેક પ્રવાહને તે તે નદીની ધારમાં ભેળવશે ?

(૪) “ અજિતપ્રભૂ મોક્ષકો પ્રાપ્ત દૂપ થે x x હનકા ઉલ્લેખ યજુર્વેદમેં હૈ ”-પૃ. ૩૧ લેખકની આ નોંધમાં તો એણે ક્યાંક કરી છે, ન આપ્યો યજુર્વેદનો અધ્યાય, મંત્ર, ભાષ્ય કે દીકા, એ તો એમણે બાણે નાના ઊકગને સમજાવતા હોય તેમજ નોંધી દીધું છે.

(૫) “ શ્રી સુપાર્શ્વ-યજુર્વેદ ૨૫-૧૯ મેં આપકા ઉલ્લેખ હૈ ”-પૃ. ૩૨ આ નોંધમાં પણ માત્ર લેખકના કહેવા ઉપર કંઈ આધાર ન રાખી

શકાય. વેદના મંત્રનો ખરો આધાર એની પરંપરા અને ભાષ્યો ઉપર છે પણ લેખક તો એનું નામજ લેતા નથી આથી કાંઈ પણ સમજી, લેખક પર વિશ્વાસ થૂકે ખરો ?

(૬) “ હસ ટિપ વેદોંકો ઈશ્વરકૃત માનના x મિથ્યા હૈ । વે ઋષિમહર્ષિયોંકે આત્મજ્ઞાનકે ફલ હૈ । ઓર વહ આત્મજ્ઞાન ડનકો જૈનધર્મસે પ્રાપ્ત હુઆયા ” પૃ. ૪૨ નોંધતો લેખકે લખી અને જૈનધર્મમાંથી વેદોને પેદા કર્યાં પણ આ નોંધના સમર્થનમાં એક અક્ષર પણ નથી લખ્યો. આ રીતે કાંઈ પણ પ્રમાણ વિના જૈનધર્મમાંથી વેદોની પેદાશ કરી શકાય ખરી ? બે કરી શકાતી હોય તો પુરાણોમાં આવેલી જૈનધર્મની ઉત્પત્તિની કથાને પણ શા સાર પ્રમાણિત ન મનાય ? બે લેખકે બતાવેલી સ્વેતાંબરીની ઉત્પત્તિની કથા પ્રામાણિક હોય તો સ્વેતાંબરીએ જણાવેલી ક્ષિપ્ર-રોની ઉત્પત્તિની કથા શા માટે ખોટી મનાય ?

છવ્ઠ લેખકની વિપર્યાસ કરવાની કળા ઉપર અને નવાં ભોક્ષણોને પ્રામાણિક માનવાની દિમત ઉપર મુગ્ધ તો થવા છીએ પણ એમણે જરૂર વિચારવું ઘટે છે કે એમની એ કથાથી કે દિમતથી શું જૈન-ધર્મનો કે જૈન સાહિત્યનો દહાડો વળશે ખરો ? અગે તો ઇચ્છીએ છીએ કે, આવાં અપ્રામાણિક પુસ્તકો પ્રકટ ન થાય તેજ સાક છે અને એમાં જ જૈનધર્મની શોભા છે. ભગવાન મહાવીર સૌને સદ્ગુહિ આપો.

શ્રી વીરની ગુણાવલિ.

1. માતાને ગર્ભમાં હું હાલીશ-તો દુઃખ થશે માટે નિશ્ચય રહેવું. માતાને દુઃખ ન આપવું.
2. માતા હું નિશ્ચય રહેવાથી ગર્ભમાં નથી એવું ધારી મારો વિયોગ સહન ન કરી શકે, માટે હાલવું. માતાને શુભ આપવું.
3. માતાપિતાને દુઃખ થશે એવું વિચારી પોતાને પ્રિયમાં પ્રિય એવી મોક્ષ આપનારી દીક્ષાનો પણ તેમના જીવનકાળ સુધી આપવો-પરમ સ્વાર્થનો પણ ત્યાગ કરવો.

[પરમાત્માને પગલે પ્રવેશ.]

વીર ચરિત્રનાં સંસ્મરણો.

[સંસ્કારી જીવનનાં પ્રગતિમાર્ગો.]

[લેખક-ડૉ. ગાંધીજી ગીરધરલાલ કાપડીયા સોલિસિટર.]

વર્તમાન યુગ ઉપર શ્રી મહાવીર પરમાત્માનો સીધો અને પરમ ઉપકાર છે. એમના વિવિધ પ્રકારના જીવનનાં જે સાધનો પ્રાપ્ત થાય છે તેને અંગે અનેક પ્રકારની ઘટના થઇ શકે છે અને તે અનેક દેશીય હોવાથી આપણા જીવન પ્રવાહને અંગે એ ખાસ આદરવા યોગ્ય છે, વિચારવા યોગ્ય છે અને સમજવા યોગ્ય છે. આપણા જીવનનો પ્રવાહ સામાન્ય રીતે સંસાર તરફ ધસડાતો જાય છે. પૂર્વ કાળમાં પણ મહામોહનું સામાન્ય વ્યક્તિ જીવનપર ઘણું હતું એમ અનેક ચરિત્રો વાંચવાથી લાગ્યા વગર રહેતું નથી, છતાં એ પ્રજા શક્તિવાળા મોહાદિપર વિન્યસ મેળવનાર પ્રજા પુરુષાર્થ કરનારા પુરુષો તે વખતે લાભ દેતા એ પણ અનેક ચરિત્ર ગ્રંથોમાં દેખાઇ આવે છે. અત્યારે જીવનકલ્પ આકરો થતો જાય છે તેવા સમયમાં સંસાર સાથેના સંબંધ વધારે આકરો, વધારે પાકો, વધારે સુષ્ટ થતો જાય છે એવા વખતમાં આપણી સત્ય ભાવનાને આદર્શ તરીકે રાખવાનું પ્રજા સાધન આવા અતુલ પુરુષાર્થશાળી પુરુષોનાં ચરિત્રો છે. એ ચરિત્રોને વિચારતાં આપણી ભાવના સુરુષ્ટ થાય છે, આપણા વિચારો પરિપક્વ થાય છે અને એના પર જેમ જેમ વધારે વિચાર યોગ્ય આકારમાં અને યોગ્ય વાતાવરણમાં કરવામાં આવે તેા આપણો માર્ગ સીધો સરળ અને સાધ્ય સમીપ થતો જાય છે.

અમે તેવા સંસારોના પવન આવે તે પ્રમાણે જીવનને ચાલવા દેવું, જેની આવડત સમજાવું કે જ્ઞાન ન હોય તેવા વિપયમાં મારું મારતું, દીર્ઘ દક્ષિતા લાભ વગર અન્યતા સુકાની થાયો. દાવો કરવો અને સમાજશાસ્ત્રનાં મૂળતત્ત્વનાં પણ અભ્યાસ કે અનુભવ વગર સમાજને દોરવાનો દાવો કરવો એ જેમ આગળ ચાલવાનો દાવો કરનારને હાલના

સ્પષ્ટ બતાવે છે તેમ સામાન્ય જીવનમાં પણ આદર્શ વગરનું જીવન એ માત્ર વહીતર છે. સવારથી સાંજ દોડદોડ કરવી અને અર્થ કે હેતુ વગરના જીવનને મંત્ર જેવું બનાવી મૂકવું એ જેમ નિરર્થક છે તેમ આજસ પ્રમાણમાં ખેતી રહી કાંઈ વિશિષ્ટ લાભનાની યોગ્યતા ન કરવી અથવા ચોતાની શક્તિઓ અતુલ જીવનમાં કે જ્ઞાનનો લાભ અન્યને ન આપતાં માત્ર હિંસાવેપી થવું અને ખંડનાત્મક પદ્ધતિએ કાર્ય કરી દીકાકાર હોવાનો દાવો કરવો એ સ્વપરને તુકશાનકારક છે. વર્તમાન અતિ પ્રવૃત્તિવાળા યુગમાં પ્રત્યેક વ્યક્તિની ફરજ છે કે એણે 'ચોતાનું' ધ્યેય સ્પષ્ટ રાખવું, ચોક્કસ કરવું અને તેને વળગી રહેવું. આદર્શ વગરનું જીવન એ સુકાન વગરના વહાણ જેવું છે.

મહા પુરુષોમાં ચરિત્રો આદર્શને પૂર્ણ પાડે છે અને તે રીતે એ ભૂતકાળનાં જીવનોની ધણી ઉપયોગિતા છે. એ મહાપુરુષોનું જે ધ્યેય હતું તેજ ને આપણું ધ્યેય હોય તેા તેમને પગલે ચાલવા પ્રયત્ન કરવો એ આપણો મુખ્ય ઉદ્દેશ હોવો જોઈએ અને તે પ્રયત્ન આદર્શના ચોખ્ખા નિર્ણય વગર નિર્ણયક થાય છે, નકામો થાય છે અથવા કેટલીકવાર અસ્તવ્યસ્ત થાય છે. કેટલાક પ્રાણીઓની તુલનાત્મક શક્તિ એટલી જગદી ગયેલી-ગઈ થઇ ગયેલી હોય છે કે તેઓ તેા ચાલા ચરિત્રમાંથી પણ નકામા પરિણામો ઉપજતી કાઢે. તેવા વિપરીત આદર્શવાળાને બાદ કરીએ તેા આજની જનતાને મહાપુરુષોનાં ચરિત્રો અત્યંત રસમય વાનકીઓ પૂરી પાડે છે અને સુંદર ભાવનાને સન્મુખ રખાવી તે દ્વારા બહુ લાભ કરનારી પરિસ્થિતિ ઉપજતી કાઢે છે. અનેક વિવિધતાથી ભરપૂર શ્રી વીર પરમાત્માનું ચરિત્ર અનેક આદર્શોને પૂર્ણ પાડનાર હોઈ આપણે આજના પુણ્ય દિવસે એનું સંકીર્તન કરીએ, એ યવિત્ર નામના

ઉચ્ચાર સાથે જે વીરતા અદર્શી જાગ્રત યાચ છે તેના સ્થાપીભાવો અનુભવીએ અને તેમ કરી આપણે આજનો દિવસ સફલ કરીએ.

સામાન્ય રીતે આવે પ્રસંગે વીર પરમાત્માના ગર્વસ્તંભનનો પ્રસંગ લઈ તેમની માતૃભક્તિપર, આમલકી કિડાનો પ્રસંગ લઈ તેમની શારીરિક સુંદર તંદુરસ્તીપર, ઘોર ઉપસર્ગો લઈ તેઓની સહિષ્ણુતા પર, ઇદના આગમનનો પંડિત સાથેનો બાળકાળનો પ્રસંગ લઈ વિનયપર, ગૌતમ સ્વામીની દીક્ષાનો પ્રસંગ લઈ તેમના દાર્શનીક અદ્ભુત પ્રસંગ જ્ઞાન પર, ચંદનબાળાનો પ્રસંગ લઈ ભક્તિ વિનયદિ શુણ્ણપર, ગૌશાળાનો પ્રસંગ લઈ ભગવાનની વિશાળતાપર, સંગમનો પ્રસંગ લઈ ભગવાનની આદિતા પર-એમ એક એક પ્રસંગ લઈ તે પર વિવેચન કરી આદર્શ જીવનના પાયા દઢ કરવાના પ્રયત્ન યાચ છે અને તે માર્ગ અતિ યોગ્ય છે. અન્ય અનેક લેખિકા અને વક્તાઓએ એ માર્ગે આપણને સુંદર આદર્શો પૂરાં પાડ્યાં છે તે આપણા લક્ષ્યમાં છે અને આપણામાંનાં કંઈકે એ કાર્યમાં થોડા કે વક્તા થવાના પ્રસંગો લીધા છે તે જાણીતી વાત છે. મારે પ્રથમ તો એ રીતેજ પરમાત્માના ચરિત્રના એકાદ પ્રસંગપર લખવા વિચાર હતો પણ મને એક નવીન વિચાર સ્પુરતાં જે જૂદી રીતે એ પરમ પવિત્ર પરમાત્માના જીવનને વિચારવાની રૈખા દોરી છે. એમાં આપ પ્રવેશ કરો એટલું જણાવી આગળ ચાલીએ. પ્રત્યેક જીવનનો વિકાસક્રમ જૂદા જૂદા પ્રકારનો હોય છે. કેટલાક પ્રાણીઓ અનંતકાળ સુધી નિંગોદમાં રખડ્યા પછી વ્યવહાર રાશિમાં આવે ત્યાર પછી એ એકેન્દ્રિય અવસ્થામાં ધણી લવેા કરે છે, વળી તેમાં પણ સૂક્ષ્મ બાદ દશામાં ફેરે છે અને એવી રીતે ઘણા પ્રયત્ન અને રખડપાટા પછી જરા ઉપર આવે છે. ત્યાર પછી એ ત્રણ ચાર ઇન્દ્રિયો પ્રાપ્ત કરીને અવારનવાર એ ત્રણે જાતિઓમાં ઉપર નીચે જાય છે, વળી ત્યાંથી અનેક ભવો વ્યવહાર રાશિના એકેન્દ્રિય દશામાં ફેરી આવે છે અને એમ ઘસઘસાતાં પહાડાનાં નદી ગોળ પાપાણુ ન્યાયે રખડપાટા કરતાં અકામ નિર્જરા કરતાં ઠાકવાર પવેન્દ્રિય તિર્થ્ય

દશામાં આવે છે. ત્યાં જળચર રથજાયર અને ખેચાર તરીકે રખડે છે, વળી પાછા ઉતરી નીચે એ ત્રણ ચાર ઇન્દ્રિયવાળા વિભાગોમાં પડી જાય છે, વળી પાછા ત્યાંથી એકેન્દ્રિયમાં પુણુ અનેક ભવો કરે છે અને એમ પવેન્દ્રિય તિર્થ્ય સુધી ઉપર નીચે આવે છે.

આ વિકાસક્રમના સિદ્ધાન્તને અંગે એક વાત ખાસ વિચારવા યોગ્ય છે. ડાર્વિનની theory of Evolution વિકાસક્રમનો સિદ્ધાન્ત અને જૈન સિદ્ધાન્તમાં એક મોટો તફાવત એ છે કે પાશ્ચાત્ય તત્ત્વવેત્તાઓ એમ માને છે કે વિકાસ પામેલ વસ્તુનો અધઃપાત થતો નથી, evolution નો Involution થતો નથી, ત્યારે જૈન તત્ત્વજ્ઞો કહે છે કે એ વિકાસક્રમ કર્મના અનિવાર્ય સિદ્ધાન્ત પર આધાર રાખે છે. વિકાસ પામેલો જીવાત્મા પાછો મોહ કષાયમાં પડી જાય, મહા પરિશ્રદ કે મહારંભમાં આસક્ત થઇ જાય તો એનો પાત યાય છે. ડાર્વીન વનસ્પતિ કોટિ, જનાવર કોટિ અને મનુષ્ય કોટિમાં ક્રમસર વિકાસ માને છે, વાંદરામાંથી મનુષ્ય થતાં માને છે, ત્યારે જૈન સિદ્ધાન્ત વિકાસ અને અધઃપાત કર્મના અનિવાર્ય કાયદાને આધીન માને છે. ડાર્વીન તો પરલવ માનતા હોય એમ જણાતું નથી, એ તો સૃષ્ટિના વિકાસને અંગે ધ્રુવોદ્યુશનની થીયરી જતાવે છે, પણ થીઓસોશીસ્ટો વિગેરે જોએ પરલવમાં માને છે તેઓ વિકાસ પછી પાતનો રવીંકર કરતા નથી.

જૈન શાસ્ત્રકાર એ સંબંધમાં જે હકીકત માને છે તે બહુ મનન કરવા યોગ્ય છે. વિકાસક્રમમાં આંતરણ વધેલો પાછો પડે તો ઘણું ખર્ચ તે બ્રહ્મ યથેવ રચાન સુધી પાછો જરૂરી દોડી નીક શકે છે, પણ કેટલીકવાર તેમ પણ થતું નથી. મોટા અભ્યાસી મુનિઓ એકાદ મહાપાપ કરી બેસે તો એકેન્દ્રિય સુધી પાછા ઉતરી જાય છે અને અનંત સંસાર વધારી મૂકે છે. આ જૈનનો વિકાસવાદ બહુ સૂક્ષ્મ દૃષ્ટિએ સમજવા યોગ્ય છે. અમુક પ્રકારની અનુકૂળતાએ આપણે અત્યારે મનુષ્ય થયા એટલે હવે આપણે જનાવરની કે જીવાતની અથવા જળ, અગ્નિ વનસ્પતિની સ્થિતિમાં જનું પડશે નહિ એ ખ્યાલ

જન સિદ્ધાન્ત પ્રમાણે માન્ય નથી. સંસ્કરણમાં ત્રીય કુટ પાણી હોય તે ખાલી થતાં આંક કુટજ રહે અને અનુકૂળ વર્ષાદ આવે તો ત્રીસ કુટ ભરાઈ જતાં વાર લાગતી નથી પણ ભરાશે એવા નિર્ણય સમજવો નહિ. અને ચંદ્રેલાં પાણી એ સસ્ત્રાંજ નથી એ વાત તો માન્ય છે જ નહિ.

આવા વિકાસક્રમને અંગે એક વાત જણાય છે તે એ છે કે કેટલાક જીવો બહુ સપાટાખંધ વસ્ત્રોના ગાળાઓ ઝોળાંગી જાય છે અને અંતિમ સાધ્યે પહોંચી જાય છે ત્યારે બીજાઓના જીવન વ્યવસાએ અને વિકાસ કલહ બહુ આક્રોશ હોય છે, એટલા સખ્ત હોય છે કે એને એક એક પગલું આગળ વધવાના પ્રયાસ કરવા પડે છે. એક પ્રાણી પગથી-આના પગથીઆ કુદાવી જાય છે ત્યારે બીજાને પ્રત્યેક પગથીયું ચઢવામાં મહાશ્રમ કરવો પડે છે. સુસાધ્ય અને કષ્ટસાધ્ય દશાના આ નિયમ વ્યક્તિગત આત્મિક વિકાસપર આધાર રાખે છે. એના દૃષ્ટાન્તમાં આદિનાય ભગવાનની માતા મરદેવાનું દર્શન બહુ મનન કરવા ચોગ્ય છે. એ જીવ અતિ સુસાધ્ય દશાવાળો ગણાય છે. એ અવ્યવહાર રાશિ-માંથી નીકળી વ્યવહારમાં આવી એક ભવ કરી, ઇચ્છા થયેલ અને લાંબી મરદેવા માતા થયા અને પુત્રની ઋદ્ધિ કાનથી સાંભળી ચોથી ભાવના ભાવતાં હાથીની આંખાડીપર બેઠા બેઠા મોક્ષ ગયા. આવા સુસાધ્ય જીવો બહુ ઓછા હોય છે.

પણ મોક્ષગામી જીવો કષ્ટસાધ્ય દશામાં હોય છે. તેઓનો પ્રગતિનો કલહ ધણે આક્રોશ હોય છે અને એમાં પણ વિરોધતા ઉચ્ચતા વધતી ઓછી હોય છે. શ્રી વીર પરમાત્માનો જીવ આવચક્ષા વર્ગની શ્રેણીમાં આવે છે. એમણે નયસારના ભવ પહેલાં બહુ વખત સંસાર પરિભ્રમણ કર્યું એ વાત બાજુ ઉપર રાખીએ તો પણ નયસારના ભવ પછીનો તેમનો સાધ્યે પહોંચવાનો કલહ બહુ આક્રોશ હતો એ એમના પૂર્વ ભવોનું ચરિત્ર વાંચતાં જણાય છે.

એ પૂર્વભવોના વર્ણનમાં એક હકીકત એ જણાય છે કે પ્રાણી ઉપર જે પ્રકારનાં સંસ્કરણ પડી જાય છે તે બુદ્ધિવા બહુ મુશ્કેલ છે. જે પ્રાણીને એક

પ્રકારનાં એક ભવમાં સંસ્કાર પડ્યા તેમાં કદિ ફેરફાર થાય તો તે વિગતોના હોય છે પણ એની ભૂતિમાં બહુ મોટો ફેર પડતો નથી અને એ સંસ્કરણ દૂર કરવા માટે એને પ્રબળ પુરુષાર્થ વાપરવાની જરૂર પડે છે. આ હકીકત આપણે વધારે સ્પષ્ટ રીતે જોઈએ.

આગળનાં ચરિત્રને સંયમ લેવાની ભાવના થઈ, સંસારપર વિરાગ થયો એટલે દાદા આદિનાય પાસે દીક્ષા લીધી પણ એના વૈરાગ્યનો પાયો કાચો હતો. એક વખત શ્રીભક્ત ઋતુમાં શરીર પરસેવો થયો, જમીનપર ચાલતાં પગે ગરમી લાગી, ભૂખ અને તરસથી શરીરે વ્યાકુળતા થઈ તેવા વખતે એને ચારિત્ર મોહનીયનો ઉદય થયો, સંયમ ભાર આક્રોશ લાગ્યો અને પરિણામે પોતે શિશિળ વિચાર કરવા માંડ્યા. એક વખતે નરમ વાત થવા માટે એટલે પછી મનપરનો કાણુ ઘટતો જાય છે એટલે એની દશામાં ચરિત્રિએ નિર્દોષીનો વેશ લીધો, કપડાં રંગવાળાં બનાવ્યાં, શરીર ધરેણાં ધારણ કર્યાં, માથે શિખા રાખી અને પગમાં નેઝાં પહેર્યાં. ચંદનના તિલક વગેરે કરી નવીન વેશ ઉપજાવી કાઢ્યો, છતાં એની સાધ્ય દૃષ્ટિ કાયમ રહી. સત્ય ધર્મ આં છે એ વાત એ ચૂકવા નહિ, એણે પોતાની પાસે આવનાર મુસુ-કુને એમજ કહ્યું કે સત્ય ધર્મ તો શ્રી આદિનાય પાસે છે અને પોતે એ મહાવ્રતોના ભાર વહન કરવાને અશક્ત છે. આ વાતમાં બે મુદ્દા પ્રાપ્ત થાય છે: એક તો એમનો નબળા પડવાનો સંસ્કાર અને બીજો વિશુદ્ધ સત્ય કથન અને ઉપદેશ. એમના ત્યાર પછીના જીવનમાં આ સંસ્કાર બહુ કાળ સુધી પહોંચ્યા તે સામાન્ય રીતે જણાય છે.

નિર્દોષીપણાના સંસ્કારથી એ ચોથા ભવમાં કૌશિક આજીણ થયા ત્યારે નિર્દોષી થયા, છઠ્ઠા પુણ્ય મિત્રના ભવમાં પણ નિર્દોષી થયા, આઠમા અગ્ન્યુદ્યોત નામના આજીણના ભવમાં પણ નિર્દોષી થયા. દશમા અગ્નિવ્રતિ નામે આજીણના ભવમાં પણ નિર્દોષી થયા, બારમા ભારદ્વાજ નામના આજીણના ભવમાં પણ નિર્દોષી થયા, કૌઠમા સ્થાવર નામના આજીણના ભવમાં પણ નિર્દોષી થયા. આદિના ભવ સુધી આ

સંસ્કાર ચાલ્યા અને ત્યાર પછીજ ચારિત્ર મોહનીય પર વિજ્ય થતાં સોળમા ભવમાં માર્ગ દેખાયો, સંચારિત્રનો રસ્તો પ્રાપ્ત થયો. આમ પ્રબળ પુરુષાર્થ વગર ગ્રહણ કરેલા સંસ્કારો છૂટતા નથી એ સ્પષ્ટ જણાય છે.

એમને વારંવાર આહ્વાણ ક્રુલમાં જવાનું થયું એ પણ ત્રિદંડીપણના સંસ્કાર અને 'ગોત્રકર્મ'ના પરિણામે હતું, કારણ કે એક વાર સ્વીકૃત સંસ્કારો પર વિજ્ય મેળવતાં ઘણી મુશ્કેલી પડે છે. એઓ શ્રી હેલ્લા ભવમાં થોડા દિવસ ઋષભદત્ત અને દેવાનંદાને ત્યાં ગર્ભપણે જાય છે એ પણ સંસ્કારનીજ વાતો છે.

સંસારની એક ખીણ વાત પણ આખા ચરિત્રમાં દૃષ્ટિગોચર થાય છે. તેઓશ્રી નયસારના ભવથી ઘણા સાહસિક હતા એમ જણાય છે અને તેઓનું શરીર બળ ક્ષત્રિયને શોભાવે તેવું અને મોક્ષ પ્રાપ્તિના પ્રયાસમાં ટકી શકે તેવું હતું. માનસશાસ્ત્રના નિયમ પ્રમાણે મનની દૃઢતા માટે શરીરની મજબૂતી અતિ સુંદર પ્રકારની હોવી જોઈએ. બહુધા તંદુરસ્ત માણસોનેજ સુંદર વિચારો આવે છે અને એ વિચારોને અમલમાં મૂકવા માટે જે ધીરજ અંત ચીવટ અને નિયમિતતા જોઈએ તે પણ શારીરિક તંદુરસ્તી પર પ્રાપ્ય આધાર રાખે છે. નબળા શરીરવાળાથી ધર્મ અશક્ય છે એમ કહેવાનો અશય નથી પણ પ્રગતિના પ્રબળ સાધન તરીકે શરીરના સ્વાસ્થ્યની જરૂર છે એ નિર્વિવાદ વાત છે.

શામ્યિતક નયસાર મહા વિદ્યાળ જંગલમાં માણસો પાસે લાકડાં પડાવે છે ત્યારે એને સિંહ વાઘ કે વરની બીક લાગતી નથી, એ તો એની દુરજની ખ્યાલમાં મસ્ત છે અને જતાં આહાર લેવાનો વખત થાય છે ત્યારે ઉતાવળમાં પડી ન જતાં મુનિની-યાચકની શોધ કરે છે. આવી હૃદયની સ્વસ્થતા ભયકર અટવીમાં સંસ્કારવાળા તંદુરસ્તને જ હોવી સંભવે છે. એન્ય તો જરૂરી લાકડાં કપાવી રસ્તે ચઢે અને ખાય તો ઉપર ઉપરથી અર્ધું ખાધું ન ખાધું કરી ગામ તરફ પાછા ફરે છે ત્યારે આ મજબૂત શરીરબળ મનોબળવાળો જીવાત્મા યાચ-

કની શોધ કરે છે, શોધીને આનંદ પામે છે, પામીને તેમને સંતોષે છે, સંતોષીને સાંભળે છે, સાંભળીને આદરે છે, આદરીને માર્ગ બતાવે છે અને દેખે છે. ભયકર જંગલમાં આવું ધૈર્ય રાખનાર દૃઢ સંસ્કાર વાળો આત્મા બાળ ઉમરમાં મરિચિ તરીકે સંસારને છોડી દેછે, પણ એનાથી સંસાર રચિતો ત્યાગ થઈ શકતો નથી ત્યારે દંભ ન કરતાં પોતાની અવપતા બતાવનાર વેશ ધારણ કરે છે. આવી રીતે પોતાના વર્ણની ટીકા સહન કરવાની શક્તિ પ્રાપ્ત કરવી એ પણ દૃઢ સંસ્કાર અને પોતાના નિર્ણયની સ્પષ્ટતા બતાવે છે.

એની શારીરિક શક્તિનો અને માનસિક સ્વાસ્થ્યનો ખરો ખ્યાલ તો આગળના ભવોમાં આવે છે. રાજગૃહ નગરમાં એ રાજાના નાનાભાઈનો પુત્ર વિશ્વભૂતિ નામે થાય છે ત્યારે ગાદી વારસ વિશાખાનંદી સાથેનો એનો પ્રસંગ બહુ વિચારવા લાયક બાબતો પૂરી પાડે છે. એને ક્રોધ ચંદતાં એ ક્રોધાનાં ઝાડને એક મુઠ્ઠી લગાવે છે તો એના બળથી બધા ક્રોધાંઓનો ઢગલો જમીનપર થાય છે, એજ બળનો સંસ્કાર એને ગાયના સંબંધમાં દીક્ષા લીધા પછી બતાવવાનો બને છે. ગાયને ઉપાડી આંકાશમાં ફેંકનાર એ વિશ્વભૂતિનો જીવ ત્રિપૃષ્ઠ વામદેવ તરીકે કેવા અદ્ભુત પરાક્રમ કરે છે તે વાંચતાં સદર સંસ્કારની વાત દૃઢ થાય છે. વગર હચિયારવાળા સિંહની સાથે હચિયાર છોડી લડનાર, એને જડબામાંથી પકડી ચીરી નાખનાર અને ચંડવેગ દ્વિતો પરાભવ કરનાર એ પ્રતાપી વીર આગળ જતાં વીર નામને શોભાવે છે, એવા દૃઢ શરીર સંસ્કારો એને દેવના તાડ સ્વરૂપ પર મુઠ્ઠી લગાડાવી શકે છે, અને ભયકર ઉપદ્રવો સહન કરી શકાવે છે, શલપાણિ, સંગમદેવ અને ચંડ કૌશિકના વાંચતાં ત્રાસ ખેદ મય અને વિવહળતા કરે તેવા ઉપદ્રવો એને ખમવાની શક્તિ અપાવે છે અને સામાન્ય વર્ષમાં માત્ર ૩૪૯ દિવસ પારણા કરી બાકીના વખતમાં ઉચ્ચ તપવાની શક્તિ પ્રાપ્ત કરાવે છે.

શારીરિક દૃઢ શક્તિના સંસ્કારો આ જીવાત્માએ ગ્રહણ કર્યા. એનો સંકુપયોગ અને દુરુપયોગ બંને

યદ્ય શકત, પણ એવું સાધ્ય પ્રથમથી સ્પષ્ટ હોવાને લીધે અને માર્ગની વિપમતા છતાં એકધારા નિર્ણય-ને વળગી રહેવાની એમની અચળ સ્તીરતાને લઇને એ સંસ્કરણો લાભ મળે, સંસારસાત્રાની સફળતા થતી આવી અને પ્રગતિના માર્ગ પછડાતાં અશ-ળાતાં સીધા અને સરળ થતો ગયો.

સંસારની અનેક અસરો પરમાત્માના ચરિત્ર ઉપરથી જણાય છે. તેઓની પ્રકૃતિ પ્રથમથી સરળ પણ સત્યવક્તાની હોવી જોઇએ અને આદરેલ કા-ર્યને પહેાંની વળવામાં વિધોને લાત મારવાની હોવી જોઇએ એમ એમના જીવનના પ્રત્યેક પ્રસંગે વાંચતાં લાગ્યા વગર રહેતું નથી. એમનો ત્રિપુટના ભવનો શાશ્વાતક સાથેના પ્રસંગ વિચારતાં એમ જણાય છે કે એમના હુકમ ઉપર વિચાર કરવાનો હોય જ નહિ, એઓ જેમ કહે તેમ ચલું જોઇએ. આ સંસ્કાર પણ નયસારના ભવથીજ દેખાય છે અને મરિચિના ભવમાં દંડ નિર્ણય રૂપે દેખાઈ આવે છે. શાશ્વાતક ગાયન સાંભળવાના રસમાં રાજ્યશા-સાને વિસારી તે કાંઈ આપણી નજરે ભયંકર ગુન્હો નથી લાગતો પણ દંડ નિર્ણયવાળાની આસા એવી સ્પષ્ટ હોય છે કે એનાં આસાધારકને વિચાર કર-વાનું સ્થાનજ હોતું નથી. શાશ્વાતકના કાનમાં સીસું રેડવાને હુકમે ભડે આકરો લાગે પણ એના દંડ નિર્ણયવાળા આત્માએજ ચંડોશી અને મર્જિ સીધા ચાલ્યા જાય અને એવા સંસ્કરણો હોય તેજ ઇંદને જવાબ આપે કે તીર્થંકરો ઇંદની કે ચંદ્ર દેવની મદદથી મોશ સાધતા નથી, એઓ તો પોતાના બળ ઉપરજ આધાર રાખે છે અને એવી દંડતા આત્મનિર્ણય અને પ્રયજ પુરુષાર્થ એ એમને જન્મ સિદ્ધ હોય છે.

આ સંસ્કારની વાત આખા ચરિત્રમાં અનેક પ્રસંગે માલુમ પડશે. એમને નીચેનાં બાંધવાનો પ્રસંગ અને એનાં પરિણામો એમને સંસાર સાથે સંબંધ હોવા છતાં નયસારના ભવથી માંડેલી સહજ ઉદાસીનતા, એમનો કમસર વધેા જતો લાગતો સંસ્કાર અને એમની આત્મિક કૃતિને વિશાલભાવમાં દાખવે છે. એમણે સ્વૃણ અને અંતરંગ મહાન તપો કર્યો છે તે વાંચતાં વિચારમાં નાખે તેવાં છે અને

તે સંસ્કારની રાશ્યાત પણ નયસારના ભવથીજ થાય છે. ત્યાજ ધર્મની રાશ્યાત દાનથી થાય છે અને દાન માટે પપૌય શબ્દ 'ત્યાગ' વપરાય છે તેનાં એજ આશય છે. પ્રાણીને પ્રગતિ કરવા માટે છેવટે સર્વ ત્યાગ કરવો પડે છે. પણ એની સીકી રાશ્યાત પ્રથમ દાન દેવાથી થાય છે. ધન્ય કે ધાન્ય અથવા પોતાની બીજ માલકીની ચીજો ઉપરથી મોહ ઉતરતાં ઉતરતાં આખરે શરીર પરનો મોહ પણ છૂટી જાય છે અને પછી અંતરંગના ત્રિપુઓ ક્રમ કેધાદિ પરનો મોહ જાય છે. ખૂદ મોહરાયના પાસમાંથી પછી છૂટાય છે અને એ રીતે પ્રગતિ થાય છે. આ સંસ્કાર આવી રીતે વિકાસ પામે છે. લાજ-દાનથી રાજ થયેશે સંસ્કાર આખા ચરિત્રમાં પ્રગતિ સાથે વિકાસ પામતો જાય છે તે પરમાત્માના ચરિત્રમાં ખાસ દેખાય છે.

વ્યક્તિગત સંસ્કારનાં અનેક દૃષ્ટાન્તો શ્રી મહા-વીર પરમાત્માના ચરિત્ર પરથી આપણને પ્રાપ્ત થાય છે તે આપણે જોઈએ. પ્રત્યેક જીવનના જે વિકાસક્રમ હોય છે તેમાં અમુક અમુક મનોવિકારને પ્રાધાન્ય મળે છે અને તે પ્રત્યેકના ચરિત્રમાં લાંબી નજરે જોઈએ તો જરૂર દેખાઈ આવે છે. જોકે ભવના કે વર્ષના પરિચયથી જે ખુલાસાઓ મળી જતા નથી અથવા જૂલ જુલામણીમાં પડી જવાય છે તે આખા વિશાળ ભવચરિત્રમાં દેખાઈ આવે છે. અમુક દુર્ગુ-ણમાં પડેલા કે સમાજથી અલિપ્ત થયેલા કે થવા યોગ્ય પ્રાણીને સોનાની ચંક્રી ઉગાડતા જોઈ જે અન્યાય દેખાય છે તે ન્યારે તેના પૂર્વ દ્વારો જોઈએ જાણીએ ત્યારે ગળે ઉતરી જાય છે. વર્ત-માન સારી બરાજ સ્થિતિની પાછળ લાંબો ઇતિહાસ રહેલ હોય છે અને તેની વિગત અને ન્યાયશીલતા સમજવા માટે શ્રી વીરપ્રભુનાં કે સમરાદિસનાં, પૃથ્વી ચંદ્ર ગુણસાગરનાં કે સાંતિનાથ મહારાજનાં અદ્ભુત ચરિત્રો વાંચવાની જરૂર છે અને એનો નિયમસર અભ્યાસ કયાકારા શ્રી ઉપમિતિ ભવ પ્રપંચ કથા જેવા સમર્થ ગ્રંથો પૂરો પાડે તેમાં છે. શ્રી વીર પરમાત્મા ગેર પર્વતને જન્મણ પગના અગ્રાથી દાણે અને પર્વત ચરચરે એ બનાવનાં મેળ એમના આગલા ભવાનાં દ્વારો સાથે બરાબર બંધ બેસતો આવે છે,

મારચિના ભવથી જોઇએ તો એમનામાં સ્વલ્પ-
કતીકરણ પ્રકટ દેખાય છે. ત્રિપૃષ્ઠના ભવમાં એ બહુ
ઉંચાં રૂપ લે છે અને એનો છેલ્લો પરિપાક મેર
કંપનમાં નિશાળગરણ પ્રસંગે ચર પાસે વ્યાકરણના
પાઠો ખોલી જવામાં અને ઈર્ષને જવાળ દેવામાં પ્રકટ
થાય છે. સ્થૂળ હકીકત સૂક્ષ્મ થઇ છેવટે સારો
આધાર ધારણ કરતી નીચ છે. સંસારમાં રખડાવ-
નારાં મનોવિકારો પ્રશસ્ત માર્ગે દોરાતાં પુણ્ય સંચય
અને કર્મ નિર્જરાનાં કારણો બને છે અને છેવટે એ
આકરો આગ્રહ મોક્ષ સન્મુખ એ મહા પ્રતાપી
આત્માને લઈ નીચ છે અને પછી સ્વર્ધીના જોરે
એ મોક્ષ પ્રાપ્ત કરે છે. વીર પરમાત્મા ગર્ભમાં
સ્થીર રહે છે ત્યાં પણ એમનું વ્યક્તિત્વ આવિર્ભાવ
પામે છે અને ગૌતમ ધૃત્વૃત્તિને વેદનાં વાક્યોથી માર્ગ
પર લાવે છે ત્યાં તો એ સાનંદાશ્ચર્ય કરાવે છે. વીર
પરમાત્માના પૂર્વ ભવ વિચાર્યા હોય તો તેઓ એજ
રીતે કામ લે એમ લાગ્યા વગર રહેશે નહિ: જે દહ
નિર્ણયથી એ સિંહને કાચામાંથી પકડી ચીરી ફેંકી
દેછે-તેજ નિર્ણય અને ચીવટથી એ ઘેર તપસ્યા
કરી શકે છે; જે પ્રેમથી એ નવીન ઉપદેશ પામે-
લાને : ભગવાન સન્મુખ મોક્ષે છે તેજ પ્રેમથી એ
ભાષના આગ્રહે બે વર્ષ ઘેર રહે છે અને તે પ્રેમ વિશિષ્ટ
સ્વરૂપ પામે છે ત્યારે એનો પરિપાક શ્રેણીકાદિના ઉપ-
દેશ અને ગૌતમાદિના ફેર પાટલાનું કારણ બને છે.

પિતાથી પ્રદક્ષણ પામેલ એ ધીરસત્ત્વ જે જો-
રથી અને ગૌરવથી ચપટી વગાડે છે તેજ સંસ્કાર
એમના વિશ્વભૂતિ આદિભવોમાં પ્રકટ થાય છે.
એમની અધાક શક્તિ જેમ પ્રગતિ પહેલાં સંસારના
લાલ માટે થાય છે તેમજ તેમની એજ બાળત
છેવટે સંસારને જોરથી છોડવાનું કારણ બને છે.
ત્યાં ધર્મની તેમજ જે શરૂઆત નયસારના ભવથી
કરી તે વિશ્વભૂતિના ભવમાં મધ્યમ દશાએ આવે છે,
નંદન મુનિના ભવમાં મધ્યમમાં ઉત્કૃષ્ટ દશાએ આવે
છે અને ચરમ ભવમાં પરિપૂર્ણ ઉત્કૃષ્ટ દશાએ આવે છે.

સંસ્કારી જીવન આવી રીતે આગળ વધનાં નીચ
છે. એમને આગળ વધવાના પ્રસંગો એમના ઉપ-
રિયત કરેલા આંજીજાણના પ્રસંગોપર આધાર રાખે
છે પણ એ વાતાવરણ ઉત્પન્ન કરનાર એમનો પ્રયત્ન

પુરુષાર્થ છે. એ આવો કાર્યસાધક કારણસમાજ
કેવી રીતે ગોઠવાય છે અને કેમ વિપાક બતાવે છે
અને કેવાં પરિણામ નીપજાવે છે તે બહુ વિચારવા
લાયક પ્રશ્ન છે પણ અત્યારે અપ્રસ્તુત છે. એવા
વાતાવરણમાં પણ પ્રત્યેક વ્યક્તિનું વ્યક્તિત્વ જરૂર
દેખાઇ આવે છે, એમનાં બાળ કાળનાં વલણો તરી
આવે છે, સ્થૂળ બાળતો આધ્યાત્મિક રૂપકો લે છે, પણ
એમાં વ્યક્તિત્વ તો ચોક્કસ દેખાયા વગર રહેતું નથી.
કોઈ પણ ચરિત્રપર સામાન્ય વાંચકની દૃષ્ટિ વાતી
જાણવાની હોય છે એમાં કાંઈ ખોટું નથી. એ રીતે
જ પ્રગતિ થાય છે. પણ એથી વધારે આગળ વધ-
વાની અનુકૂળતા હોય ત્યારે ચરિત્રમાંથી રહસ્ય તા-
સ્વનું અને પોતાના આદર્શ સાથે એ ચરિત્ર બંધ
બેસતું હોય તો તેનો સ્વીકાર કરવો. પ્રત્યેક ચરિત્ર
પ્રત્યેક વ્યક્તિ માટે, આદર્શભૂત હોતું નથી, પણ
સમજવા માટે અભ્યાસ માટે તે મજબૂત ભૂમિકા
પૂરી પાડે છે. અનુકરણ માટે પોતાના વલણને અ-
નુકૂળ ચરિત્ર હોય તેનીજ પસંદગી કરવી ચોખ્ખ
ગણાય છે. નિષ્ઠ વૃત્તિવાળો ઉપાધ્યાય શ્રી વૈશાલિ-
જ્યના ચરિત્રની વિચારણા કરે તો તેને અનુકરણીય
આદર્શ મળવો દુર્લભ થાય તેમ સમાજ સાધવાની
આવડત લાયકાત અને ભાવનાવાળો પુરુષ આનંદ-
ધનજ મહારાજના ચારિત્રમાંથી ધણી અનુકરણીય
વાતો કદાચ ન મેળવી શકે તો તેમાં ચરિત્રનો દોષ
નથી પણ વ્યક્તિગત વલણના અને અધિકારબેદના
વિચિત્ર રૂપાંતરોની એ વાતો છે.

પણ આવી વિશિષ્ટ ગણનાં કરવાનો અધિકાર
સર્વને પ્રાપ્ય નથી અને પ્રાપ્ત થતો પણ નથી.
એવી બાળતમાં આદર્શ સ્પષ્ટ, અંતરાત્માનો નિર્વિ-
કાર જવાળ અને લોકેષણો ઓછી થઇ ગઇ હોય
ત્યારેજ આ બાળતના જવાળો અંદરથી મળે છે,
પણ એ નિર્ણય માટે ધણી વિચારણા, બની શકતો
અભ્યાસ અને ખાસ કરીને આત્મ નિરીક્ષણની
જરૂર છે. વ્યવહાર રીતે પરમાત્માનું સંસ્કારીજીવન
અનેક પ્રાણીને આદર્શ પૂરાં પાડે તેવું છે અને વિ-
ચારીને સમજવા યોગ્ય છે, સમજીને અનુકરણ યોગ્ય
છે, અનુકરણ કરીને જીવવા યોગ્ય છે, ભાવવા યોગ્ય
છે, વહેવા યોગ્ય છે.

માતાતીર્થંદ.

भगवान महावीरका जीवनचरित ।

[बम्बईका महावीरजयन्तीके उत्सव पर-जैनहितैषीके सम्पादक श्रीयुत नाथुराम प्रेमीका एक व्याख्यान हुआ था, जिसका सार भाग यहाँ दिया जाता है।]

यह वही ही प्रसन्नता की बात है कि भगवान महावीरतीर्थकरका जन्मोत्सव मना-नेकी ओर जैनसमाजकी रुचि दिनों दिन बढ़ रही है और अब शहरोंके अतिरिक्त कसबों और ग्रामोंमें भी 'महावीर-जयन्ती' मनाई जाने लगी है। पर इस उत्सवके समय यह बात बहुत ही खटकती है कि जिनकी स्मृतिके लिए वे सारे आदम्बर रचे जाते हैं और जो जो इस उत्सवके मूल हैं, उन भगवान महावीरका अभी तक कोई ऐसा जीवनचरित नहीं लिखा गया है जो इस समयकी दृष्टिसे जीवनचरित कहा जा सके और जिसे पढ़कर लोग भगवानके कीर्तिकलापोंका वास्तविक परिचय प्राप्त कर सकें। यह कभी उस समय और भी अधिक लुप्त हो गई, जब उत्सवके प्लेटफार्म पर आकर अच्छे अच्छे शिक्षित कहलानेवाले भी भगवानके विषयमें ऐसी ऐसी बेतुकी हाँक जाते हैं, जिन्हें सुनकर जैनधर्मका साधारण स्वरूप समझनेवालोंको भी हँसी आये बिना नहीं रह सकती। इसका कारण और कुछ नहीं, एक अच्छे जीवनचरितका अभाव है।

महात्मा गौतम बुद्ध भगवान महावीरके ही समयमें हुए हैं। वे एक तरहसे भगवानके प्रतिस्पर्धी थे। यद्यपि आज भारतमें बौद्ध धर्मके माननेवाले नहीं हैं, तो भी उसके मवर्तक बुद्धदेवके विषयमें यहाँवाले जितना

जानते हैं, उसका शतांश भी इस जीते जागते जैनधर्मके तीर्थकरके विषयमें नहीं जानते। और तो क्या स्वयं जैनोंका शिक्षित समुदाय भी इस विषयमें अधिक जानकारी नहीं रखता। इसका कारण यही है कि आज संसारकी शायद ही कोई ऐसी श्रेष्ठ भाषा हो जिसमें बुद्धदेवके एकाधिक जीवनचरित न लिखे गये हों; परन्तु पृथिवीकी किसी भी भाषामें भगवान महावीरका एक भी ऐसा जीवनचरित नहीं है, जो सर्वांगपूर्ण हो और जिससे जैन अजैन सभी लाभ उठा सकें।

यही कारण है जो अभीतक संसार इस अद्वितीय महापुरुषकी वास्तविक महत्तासे अपरिचित है और उन महात्माओंकी नाम मालिकार्षे-जो युगमवर्तक कहलाते हैं, जिन्होंने संसारको कोई न कोई अपूर्व पाठ पढ़ाया है-इनका नाम बहुत कम शामिल किया जाता है। यदि हममें कुछ आत्माभिमान है, अपने मार्गमवर्तकके विषयमें हम कुछ आदर-बुद्धि रखते हैं तो हमारे लिए यह सचमुच ही लज्जाकी बात है।

मैं यह नहीं कहता कि अभीतक इस विषयमें कोई प्रयत्न ही नहीं हुआ है। नहीं, कुछ सज्जनोंने इस दिशामें कुछ प्रयत्न किया है और उन्हें थोड़ी बहुत सफलता भी प्राप्त

हुई है। इनमें 'महावीरजीवनविस्तार' नामक गुजराती पुस्तकके लेखक श्रीयुत भीमजी हर-जीवन परीख (सुशील) महाशयका नाम विशेष उल्लेखनीय है। आपने बड़े ही अच्छे ढंगसे, बड़ी ही गंभीरतासे भगवानके आन्तर चरित्रका विश्लेषण किया है और भगवानकी लोकोत्तरता पर बहुत ही प्रभावशाली प्रकाश डाला है। जैन कान्फरेंस हेरल्डके सम्पादक श्रीयुत मोहनलालजी देसाई बी. ए. एल. एल. बी. ने आपने पत्रके दो विशाल अंक (महावीर अंक) निकाल कर जीवनचरितसम्बन्धी सामग्रीका एक अच्छा संग्रह तैयार कर दिया है, जिससे भविष्यके लेखक बहुत बड़ी सहायता प्राप्त कर सकते हैं। 'लाइफ ऑफ महावीर' नामका एक अँगरेजी जीवनचरित खण्डवेके प्रसिद्ध वकील श्रीयुत वायू माणिकचंद्रजी जैनीने आजसे कोई १०-११ वर्ष पहले प्रकाशित किया था। इनके सिवाय और भी कुछ लेख और व्याख्यानदि समाचारपत्रोंमें प्रकाशित हुए हैं, जिससे भगवानके जीवनकी बहुत कुछ वार्ता मालूम हो सकती हैं। परन्तु अभी तक ऐसा प्रयत्न एक भी नहीं हुआ है जो इस महान कार्यकी दृष्टिसे गणनीय समझा जा सके।

श्वेताम्बर सम्प्रदायके आचारांग सूत्र तथा कल्प-सूत्रमें और दिगम्बर सम्प्रदायके महापुराणादि ग्रन्थोंमें भगवानका थोड़ासा जीवनचरित मिलता है; परन्तु इस समयके लोगोंका उससे काम नहीं चल सकता। उनके लिए आधुनिक ढंगसे लिखा हुआ,

ऐतिहासिक प्रमाणोंसे परिपूर्ण बुद्धिगम्य चरित चाहिए और उसीकी ओर चित्त आकर्षित करना मेरे इस व्याख्यानका उद्देश्य है।

श्रमण भगवान महावीरके जीवनचरितको लिखनेका काम बहुत कठिन है। इसमें हर कोई हाथ नहीं डाल सकता। इसके लिए अश्रान्त परिश्रमशीलता, अध्यवसाय, विशाल ज्ञान, विस्तृत अनुभव, सच्ची श्रद्धा, और धार्मिक मर्मज्ञता तो चाहिए ही, साथ ही पक्षपात शून्य अन्वेषण और विश्लेषणकी शक्ति भी चाहिए। न इस कार्यको अन्ध श्रद्धालु कर सकते हैं और न केवल अनुभवहीन बुद्धिवादी। किसी कट्टर दिगम्बर या श्वेताम्बरका भी यह काम नहीं है। दिगम्बर-श्वेताम्बर और बौद्ध साहित्य-समुद्रका जब वर्षोंतक मन्थन किया जायगा, तब कहीं इस महर्घ्य रत्नका उद्धार हो सकेगा। एक दो आदमियोंका भी यह काम नहीं। अनेक विद्वानोंके एक ही ओरके सतत प्रयत्नसे इसकी सिद्धि होगी।

इस काममें हमें बौद्धग्रन्थोंसे बहुत ही मूल्यवान् सहायता प्राप्त होगी। इस सम्प्रदायके अनेक प्राचीन ग्रन्थोंमें 'निगण्ठ नातपुत्त महावीर' का तथा और और मतप्रवर्तकोंका जिक्र है। उस समयकी धार्मिक परिस्थितियोंका और जैनधर्मके साथ बौद्धधर्मकी किन किन अंशोंमें समानता है तथा उस समानताके कारण क्या हैं, आदि बातोंका भी बौद्धग्रन्थोंसे बहुत कुछ ज्ञान हो सकेगा।

ब्राह्मणधर्मके उन पुराणोंसे भी-जो उस

अर्थात् महावीर भगवान्‌के निर्वाणके ६०५ वर्ष और पाँच महीने पीछे शक (शालिवाहन) राजा हुआ और उसके ३९६ वर्ष ७ महीने पीछे कल्कि हुआ। गरज यह कि इस विषयमें बहुत ही मतभेद है और उसको मिटाकर—सब विरोधोंका परिहार करके एक मत स्थापित करनेकी बहुत बड़ी आवश्यकता है।

२—दिगम्बर और श्वेताम्बर सम्प्रदायमें भगवान्‌के जो चरितग्रन्थ मिलते हैं, उन सबका तुलनात्मक पद्धतिसे अध्ययन करना चाहिए। ऐसी बहुतसी बातें हैं जो दोनों सम्प्रदायमें एक दूसरेसे विरुद्ध हैं। अवश्य ही इन दोनों सम्प्रदायोंकी मानताओंमें भेद होना अस्वाभाविक नहीं है; परन्तु कई बातें ऐसी हैं जिनका साम्प्रदायिक मानताओंसे कुछ भी सम्बन्ध नहीं है। जैसे दिगम्बर सम्प्रदायके ग्रन्थ कहते हैं, कि भगवान्‌ महावीर बालब्रह्मचारी थे, उनका विवाह नहीं हुआ और वे अपनी माताके अकेले पुत्र थे। परन्तु श्वेताम्बर सम्प्रदायके कल्पसूत्रमें लिखा है कि उनके नन्दिवर्धन नामके एक भाई और सुदर्शना नामकी एक बहिन भी थी। यशोदा नामकी राजकन्याके साथ उनका विवाह हुआ था और उससे उन्हें त्रियदर्शना नामकी एक कन्या हुई थी। मेरी समझमें यह ऐसा मतभेद नहीं है जो किसी स्वास साम्प्रदायिक सिद्धान्तके कारण हुआ हो। दिगम्बर सम्प्रदाय अपने अन्यान्य तीर्थ-करोंकी विवाहित और सन्तानवान मानता

है। ऋषभदेवके दो पुत्रियाँ और भरत बाहु-वलि आदि पुत्र हुए थे, यह प्रसिद्ध ही है। तब इन्हींके विषयमें इन्कार करनेकी कोई आवश्यकता नहीं थी। अवश्य ही इसका और कोई कारण है। गर्भमें आनेके समय भगवान्‌की माताको स्वप्न होते हैं। ये स्वप्न श्वेताम्बर ग्रन्थोंमें चौदह और दिगम्बर ग्रन्थोंमें सोलह माने हैं। तेरह दोनोंके एकसे मिलते हैं। श्वेताम्बर सम्प्रदायमें 'ध्वजा' अधिक है और दिगम्बर सम्प्रदायमें 'मत्स्य-युगल, सिंहासन और नागेन्द्रभवन' वे तीन अधिक हैं। श्वेताम्बर सम्प्रदायके अनुसार भगवान्‌ने दीक्षा लेनेके पहले ३८८ करोड़ ८० लाख स्वर्ण मुद्राओंका दान किया था। पर इसका दिगम्बर ग्रन्थोंमें उल्लेख नहीं है। श्वेताम्बर सम्प्रदायके अनुसार महावीर भगवान्‌की दीक्षा लेनेके बाद बहुत बड़े बड़े कष्ट सहन करने पड़े हैं, पर दिगम्बर ग्रन्थ इस विषयमें मौन धारण करते हैं। इस तरहके और भी अनेक मतभेद हैं जिनके मूलका पता लगानेकी आवश्यकता है। कल्पसूत्रमें भगवान्‌ महावीरका जो जीवनचरित लिखा है, उसकी अनेक घटनाएँ गौतमबुद्धके चरितसे मिलती हैं। इसपर एक विदेशी लेखकने यह अनुमान किया है कि जैन लोग अपने तीर्थंकरके अधिकांश जीवनवृत्तांतको भूल गये थे। बहुत समयके बाद इन्होंने इसे बुद्धचरितके आधारसे गढ़ लिया है। इस अनुमानको दृढ़ करनेके लिए यह कहा जाता है, कि विक्रम संवत्‌के पहलेका एक भी जैन-

ग्रन्थ नहीं मिलता है। श्वेताम्बर सम्प्रदायके सूत्रग्रन्थ निर्वाणसे लगभग हजार वर्ष पीछे पुस्तकाखूद हुए हैं। मेरी समझमें भगवान् के चरितमें इस आक्षेपका सप्रमाण समाधान किया जाना चाहिए।

३-जीवनचरितमें भगवान् के समयके सम्राटोंका, राजाओंका और धर्माचार्योंका अथवा दूसरे शब्दोंमें देशकी राजनीतिक, सामाजिक और धार्मिक परिस्थितियोंका परिचय अवश्य दिया जाना चाहिए। किसी जैन ग्रन्थके आधारसे मि० जायसवालने लिखा है, कि भगवान् के पिता सिद्धार्थ पंचायतीराज्य या गणराज्यके ठाकुर थे। आज कल जिसे मजासत्तात्मक राज्यमणाली कहते हैं, उसे ही उन दिनों गणतंत्र कहते थे। इस बातके और भी कई प्रमाण मिले हैं। कौटिल्य (चाणक्य) ने अपने अर्थशास्त्रमें इस शासनमणालीका उल्लेख किया है। जनसाधारणके सत्त्वोंकी रक्षा करनेवाली और एकहत्थी शासनकी विरोधिनी इस राज्यमणालीसे हम उस समयकी उन समता स्वाधीनताकी भाव-तरंगोंका अनुमान कर सकते हैं जो उस समयकी जनतामें लहराती थीं और जिन्होंने आगे चलकर संसारको भगवान् महावीर और बुद्धदेव जैसे महान् समतातत्त्व प्रचारक स्तन भेंट किये। सिद्धार्थका मगधके प्रसिद्ध राजवंशसे सम्बन्ध था। श्रेणिक और कुणिक अर्थात् विम्बसार और अजातशत्रु उस समय बहुत प्रसिद्ध राजा हुए हैं। इनमें कुणिक शायद

जैनधर्मका द्वेषी था। इसका उल्लेख बौद्ध ग्रन्थोंमें भी मिलता है। गणतंत्रसे जिस प्रकार यह अनुमान होता है कि उस समय राजक्रांति हुई होगी, उसी प्रकार कुछ प्रमाणोंसे यह भी मात्तूम होता है, कि उस समय धार्मिक जंगलमें भी बड़ी भारी उत्क्रांति हो रही थी। पुराने ब्राह्मणप्रधान धर्मसे लोगोंको अरुचि हो गई थी और उसके विरुद्ध अनेक दार्शनिक विद्वांस खड़े हुए थे। दिव्यावदान आदि बौद्धग्रन्थोंसे पता लगता है कि उस समय महावीर और बुद्धदेवके समान और भी कई दार्शनिक अपने अपने सिद्धांतोंका प्रचार कर रहे थे। महावीरके समान ये सब भी अपनेकी तीर्थंकर कहते थे। एक तीर्थंकरका नाम था 'मंखलि गोशाल'। श्वेताम्बर ग्रंथोंके अनुसार यह पहले महावीर भगवान् का शिष्य था, पीछे उनका विरोधी हो गया था। 'आजीवक' नामके एक नये मतका यह प्रवर्तक था। इसका शिष्यसमुदाय उस समय महावीर भगवान् के शिष्य समुदायसे भी अधिक था। साम्राट् अशोकने अपने शिलालेखोंमें भी इस मतका उल्लेख किया है। बुद्धदेवके साथ इसका एक बार विवाद हुआ था। यह भी जीवदयाका प्रचारक था और इसके साधु भी नम्र रहे थे। दूसरा तीर्थंकर 'पूरन कश्यप' था। यह भी नम्र रहता था। लिखा है कि इसके ५०० से अधिक शिष्य थे। दिगम्बराचार्य देवसेनने अपने दर्शनसार नामक ग्रन्थमें इन दोनोंका-मंखलि

गोशाल और पूरन कश्यपका—उल्लेख किया है।
सिरि वीरणाह तित्थे बहुस्सुदो पाससंव-
गणिसीसो।

मकडि पूरणसाहू अण्णार्णं भासए लोए॥२॥

अर्थात् श्रीवीर भगवानके तीर्थमें,
पार्श्वनाथ तीर्थकरके संघके शिष्य, बहुत बड़े
विद्वान्, मंखलि और पूरन नामके साधु
हुए, जिन्होंने संसारको अज्ञानमं डुवाया।

इन दोनोंके सिद्धान्तोंका भी 'दर्श-
नसारमें उल्लेख है, जिससे मालूम होता है कि
ये पुनर्जन्म नहीं मानते थे, एक शुद्ध बुद्ध
ईश्वरको जीवलोकका कर्ता मानते थे, और
ब्राह्मणादि वर्णोंको माननेसे इन्कार करते थे।

तीसरा तीर्थकर 'अजित-केश कंवल्लि'
था। यह एक वस्त्र पहिना था और सिर
झुँडाये रखता था। चौथे तीर्थकरका नाम
'पकुध कच्चाथव' था। जीवहिंसासे बचनेके
लिए यह अपने शिष्योंसहित उष्णजलका
पान करता था। पाँचवेंका नाम 'संजय
वेलट्टि पुत्र' था। इन सब तीर्थकरोंके एक
साथ होनेसे इस बातका अनुमान होता है
कि उस समय यहाँके धार्मिक जगतमें कितनी
बड़ी उथल-पाथल मच रही थी। 'जान
पडता है कि उस समयकी ब्राह्मणप्रधानता,
यज्ञादि क्रियाकाण्डोंकी निरर्थकता, जीव-
हिंसाकी अधिकता और अन्धश्रद्धा लोगोंको
असह्य हो चुकी थी और इन्हीं सब बातोंका
विरोध करनेके लिए इन अनेक तीर्थकरोंका
आविर्भाव हुआ था। भगवानके जीवनचरि-

तसे इन सब बातोंका धनिष्ठ सम्बन्ध है।
उन सबके सिद्धान्त क्या थे, वे परस्पर
कितनी भिन्नता रखते थे, उनमें ऐसी कौ-
नसी छुट्टियाँ थीं जो उनके शासन लुप्त हो
गये और भगवान महावीरकी शिक्षामें ही
ऐसी क्या विशेषताएँ थीं, जिनसे उनका
शासन आजतक जीवित है। इन सब बातोंकी
चर्चा करनेसे भगवानके जीवन पर महत्त्वका
प्रकाश पड़ेगा।

४—जैनग्रन्थोंके कथनानुसार भगवान
महावीरके निर्वाणसे २५० वर्ष पहले पार्श्वनाथ
भगवानका निर्वाण हुआ था। महावीर स्वा-
मीके समयमें पार्श्वनाथकी शिष्यपरम्परा मौ-
जूद थी। श्वेताम्बर सम्प्रदायमें इनकी ना-
मावली मिलती है। स्वयं महावीर भगवानके
मातापिता पार्श्वनाथ तीर्थकरके उपासक थे।
दिगम्बराचार्य अमितागतिने धर्मपरीक्षामें लि-
खा है कि बुद्धदेवका शिष्य मौद्गल्यान तप-
स्वी पहले पार्श्वनाथकी शिष्यपरम्परामें था।
आचार्य देवसेनने बुद्धदेवको पार्श्वनाथके
तीर्थमें होनेवाले पिहिताश्रव नामक जैनसा-
धुका शिष्य बतलाया है और मंगलिगोशाल
तथा पूरनसाधुको भी पार्श्वनाथके संघका
शिष्य बतलाया है। इससे यह मालूम होता
है कि महावीर स्वामीसे भी पहले जैनधर्म
था; परन्तु उसका क्या स्वरूप था और महा-
वीर भगवानने उसमें क्या संस्कार-संशोधन
या परिवर्तन किया, तथा उसमें ऐसी कौनसी
ज्ञान डाल दी कि जिसके कारण वे तीर्थकर

कहलाये। इन बातों पर प्रकाश डालनेकी बहुत बड़ी जरूरत है और इनका भगवानके जीवनसे घनिष्ठ सम्बन्ध है।

५-संसारमें जितने धर्म हैं उन सबके इतिहाससे यह बात मालूम होती है कि देश-कालकी परिस्थितियोंके अनुकूल उन सबमें धीरे धीरे अनेक परिवर्तन होते रहे हैं। महात्मा बुद्धदेवके समयमें बौद्ध धर्मका जो स्वरूप था, वह इस समयके बौद्धधर्मसे बहुत भिन्न है। तब यह भी मानना पड़ेगा कि इन ढाई हजार वर्षोंमें जैनधर्ममें भी कुछ न कुछ परिवर्तन अवश्य हुआ होगा। अतः भगवानका जीवन-चरित लिखते समय हमें वर्तमान जैनधर्म पर नहीं, किन्तु उस समयके जैनधर्म पर दृष्टि रखनी होगी और मेरा विश्वास है कि उससे भगवानका महत्त्व और भी अधिक उज्ज्वल रूपमें दिखलाई देगा। अतएव इस बातकी खोज होनी चाहिए कि उस समयका जैनधर्म आजकलके जैनधर्मसे कितना भिन्न था। इस भिन्नता विषयक शंकाके अनेक कारण हैं। एक तो भगवानके समयके ग्रन्थोंका अभाव है। श्वेताम्बर सम्प्रदायके आगम या सूत्रग्रन्थ सुधर्मास्वामी और भद्रबाहुस्वामी आदिके रचे हुए बतलाये जाते हैं; परन्तु वे देवर्षिगण श्रमाश्रमणके समयमें वीर नि० संवत् १८० के लगभग पुस्तकारुढ़ किये गये हैं। इस लिए यह हदता-पूर्वक नहीं कहा जा सकता कि यह सुधर्मास्वामी आदिकी याथातथ्य रचना है और इसमें समयानुसार कुछ परिवर्तन नहीं किया

गया है। सबकी भाषा जुदा जुदा तरहकी है; रचनाशैलीमें भी अन्तर है और एक आगमसे दूसरे आगमकी बहुत सी बातें मिलती नहीं। जैसे समवायांग सूत्रमें आचारांगसूत्रके अध्ययनोंकी जो संख्या और क्रम दिया है, वह वर्तमान आचारांग सूत्रमें नहीं है। कल्पसूत्र श्रुतकेवल भद्रबाहुका बनाया हुआ कहलाता है; परन्तु उसमें जो स्थविरावली या गुरुपरंपरा दी है, वह भद्रबाहुसे लगभग आठ सौ वर्ष पीछे तककी दी हुई है। गरज यह कि उक्त आगम या सूत्रग्रन्थ भगवानके समयके धर्मके निश्चित प्रमाण नहीं माने जा सकते। इनके सिवाय जो जैनग्रन्थ मिलते हैं वे प्रायः विक्रमके बादके हैं। इसके पहले ५०० वर्षोंका कोई भा ग्रन्थ अभी तक उपलब्ध नहीं हुआ है। विक्रमके बादके जितने ग्रन्थ हैं उनमें श्वेताम्बरत्व या दिगम्बरत्वकी छाप लगी हुई है। क्यों कि उस समय इन दोनों सम्प्रदायोंका जन्म हो चुका था, इस लिए बहुत संभव है कि दोनोंके सम्प्रदाय मोहका प्रभाव उनकी रचना पर भी पड़ा हो। इसके सिवाय जैनधर्मने गत ढाई हजार वर्षोंमें न जाने कितने कितने दुःख सुख सहे हैं। कितनी कठिनाइयाँ पारका हैं और कितने संकटोंसे बचकर अपना अस्तित्व कायम रखता है। अतः यह संभव नहीं कि इन सुखदुःखके समयोंमें इसके संचालकोंने इसकी रक्षाके लिए इसका थोड़ा बहुत रूप न बदला हो।

क्रियाकाण्डोंकी विपुलता, यक्ष यक्षिणी क्षेत्रपाल पद्मावती आदि संकटों देवदेवियोंकी

मानता, यज्ञोपवीत धारण, आहवनीय आदि अग्नियोंकी पूजा, सन्ध्या, तर्पण, आचमन आदि बातें मेरा विश्वास है कि मूल जैनधर्ममें न थी, ये शामिल की गई हैं। संभव है कि जाति पौतिकी पद्धति भी जैनधर्मकी चीज न हो। जीवनचरितके लिखते समय इस भिन्नता और परिवर्तन पर अवश्य प्रकाश डाला जाना चाहिए।

६-भगवानके चरित्रमें ऐसा बहुतसी आश्चर्यजनक और अद्भुत घटनायें लिखी हैं जिन्हें आजकलकी बुद्धि स्वीकार नहीं करती। उसे उनमें तरह तरहकी शंकायें होती हैं। अतएव इन बातों पर नई अन्वेषक बुद्धिसे प्रकाश डालना चाहिए। जैसे शास्त्रोंमें लिखा है कि भगवानकी दिव्यध्वनिको देवता अर्द्ध-मागधी भाषामें परिणत कर देते थे और उसे प्रत्येक प्राणी अपनी अपनी भाषामें समझ लेता था। मेरी समझमें इसका अभिप्राय यह जान पड़ता है कि मागधी मगध देशकी भाषा थी और उन दिनों मगधके राजाओंका साम्राज्य था। अतएव मागधी भाषा सारे देशमें उसी तरह समझी जाती होगी जिस तरह आज कलकी हिन्दी। मागधी और अर्द्ध-मागधीमें थोड़ासा अन्तर होगा। अर्द्धमागधी मागधीसे भी सहज होगी और उसमें ऐसे शब्दोंका प्राचुर्य होगा जो देशके अन्य भागोंमें सरलतासे समझे जाते होंगे। और जो यह कहा है कि दिव्यध्वनि अक्षरात्मक नहीं होती थी, उसके खिरते समय भगवानके होठोंदि नहीं हिलते थे, सो संभव है कि यह अल-

ङ्कारिक कथन हो। श्वेताम्बर ग्रन्थोंमें भगवानके भगवंपहरणकी बात लिखी है कि सुनन्दा ब्राह्मणाके गर्भमेंसे भगवान त्रिशला क्षत्रियाणीके गर्भमें पहुँचा दिये गये, सो बड़ी अद्भुत है। कुछ लोग इसका अभिप्राय यह बतलाते हैं कि जैनधर्म ब्राह्मणप्राधान्यका विरोधी था, ब्राह्मणोंको वह नीच दृष्टिसे देखता था। इस कथामें ब्राह्मणोंकी बड़ा तुच्छता परोक्ष रूपसे दिखलाई गई है। यह व्यक्त किया गया है कि तीर्थंकर जैसे महापुरुष ब्राह्मणोंके घरं जन्म नहीं लेते। इससे अल्पस्वरूप सन्तोष हो सकता है, परन्तु फिर भी इसे हृदय पूर्णरूपसे स्वीकार नहीं करता। यह शंका रह जाती है कि ब्राह्मणोंकी तुच्छता दिखलानेके लिए क्या इससे अच्छी और कोई घटना नहीं चुनी जा सकती थी? गर्भके छह महीने पहलेसे जन्म तक-१५ महीने तक-रत्नोंकी दृष्टि होना, जन्मोत्सवमें देवोंका आगमन, सुमेरु पर्वत पर सद्योजात जिनशिशुका १००८ विशालकाय कलशोंसे अभिषेक किया जाना, अंशुलीसे सुमेरुका हिलाना, विहारके समय देवोंके द्वारा भगवानके चरणोंके नीचे सुवर्णकमलोंका रचा जाना, समवसरणकी देवोंद्वारा रचना होना, भगवानका समवसरणमें चतुर्मुख दिखलाई देना, केवल ज्ञान हो जानेपर अहार निहार नहीं होना, सौपके काटनेपर शरीरसे दूध बहना, निर्वाण होनेपर शरीरका कपूरके समान उड़ जाना, मानस्तंभोंको देखकर पादियोंका गर्व खर्ब हो जाना आदि अनेक आश्चर्यजनक बातें

ऐसा हैं जिनका बुद्धिगम्य समाधान किया जाना बहुत आवश्यक है। ये बातें न तो यों ही गप्प कहकर उड़ा दी जानी चाहिए और न आँख बन्द करके ज्योंकी त्यों मान ही ली जानी चाहिए। परिश्रम करनेसे और विचार करनेसे इनके रहस्योंका उद्घाटन हो सकता है।

७-भगवानके जन्मस्थानका निर्वाण-स्थानका और उन्होंने जिन जिन आर्य अनार्य देशोंमें तथा स्थानोंमें भ्रमण किया था उन सब स्थानोंका निश्चय किया जाना चाहिए। इसकी बहुत आवश्यकता है। आप लोग यह जानकर आश्चर्य करेंगे कि अभी तक भगवानके जन्म और निर्वाणस्थानका भी निर्णय नहीं हुआ है। वर्तमानमें जिस पावापुरीको हम निर्वाणस्थान मानते हैं, वह वास्तवमें 'पावा' है या नहीं, इस विषयमें बहुत सन्देह है। बौद्धग्रन्थों और जैनग्रन्थोंके वर्णनानुसार विशालीसे पश्चिम और गंगासे उत्तरमें 'पावा' होनी चाहिए। विशाला अथवा वैशालीको अब 'वस्सहर' कहते हैं, यह पठनेसे उत्तरकी ओर तिरहुतमें है। अभी कुण्डलपुर नामक जिस स्थानको भगवानकी जन्मभूमि माना है, वह भी वास्तवमें 'क्षत्रिय कुण्ड' या 'कुण्ड-ग्राम' नहीं है। ऐसा मालूम होता है कि वैशालीके ही तीन मुहल्ले थे, १ ब्राह्मण कुण्ड, २ क्षत्रियकुण्ड और ३ वणिक्कुण्ड। इनमेंसे श्वेताम्बर ग्रन्थोंके अनुसार पहले जिस वृद्ध भद्र ब्राह्मणकी स्त्रीके गर्भमें भगवान आये थे, वह 'ब्राह्मणकुण्ड'का रहनेवाला था, जिन राजा सिद्धार्थके यहाँ जन्म हुआ था वे दूसरे

'क्षत्रिय कुण्ड' नामक मुहल्लेके रहनेवाले थे और वणिक्कुण्डमें भगवानके बारह चौमासे हुए थे। मालूम नहीं लोगोंने वर्तमान कुण्ड-लपुरको 'कुण्ड ग्राम' कैसे समझ लिया है।

८-दिगम्बर सम्प्रदायके अनुसार भगवानने दीक्षा लेते ही वस्त्रोंका त्याग कर दिया था। उनके केवल दिशाओंका वस्त्र था। परन्तु श्वेताम्बर सम्प्रदायके कल्पसूत्रसे मालूम होता है कि एक वर्ष और एक महीनेसे कुछ अधिक समयतक तो वे देवदूष्य वस्त्र धारण करके रहे थे, इसके बाद उन्होंने उसका भी त्याग कर दिया था, अर्थात् पिछली अवस्थामें वे नग्न ही रहे थे। अन्य पार्श्वनाथ आदि तीर्थकरोंके विषयमें लिखा है कि दीक्षा ग्रहण करते समय उन सयने देवदूष्य वस्त्र ग्रहण किये थे। मालूम नहीं, इस देवदूष्य वस्त्रका वास्तविक अभिप्राय क्या है? दिगम्बर और श्वेताम्बर सम्प्रदायके मूलका पता इसी विषयसे लगेगा। यह निश्चय होना चाहिए कि भगवान नग्न थे या सबस्त्र। ऐसा जान पड़ता है (श्वेताम्बरी भाई क्षमा करें) कि महावीर भगवान नग्न ही रहे होंगे और इस बातकी कल्पसूत्रमें स्वीकार भी किया है कि पीछे वे अवेलंक (वस्त्ररहित) हो गये थे। भगवानके समयवर्ती अजीवक आदि सम्प्रदायके साधु भी नग्न ही रहते थे। पीछे जब दिगम्बरी वृत्ति साधुओंके लिए कठिन प्रतीत होने लगी होगी और इस लिए जब देशकालानुसार उनके लिए वस्त्र रखनेका विधान किया गया होगा, तब यह देवदूष्यकी कल्पना की गई होगी। भगवान रहते तो थे नग्न,

પર લોકોની વસ્ત્રસહિત હી દિશ્વલાઈ દેતે થે, શ્વેતામ્બર સમ્પ્રદાયકે ઇસ અતિશયકા ફલિ-
તાર્થ યહી હૈ કિ ભગવાન નગ્ન રહતે થે । સંભવ હૈ કિ મેરા યહ રચાલ ગલત હો ઓર
ખોજ કરનેસે ઇસકે મૂલમેં ઓર હી કોઈવાત માલૂમ હો । કીસી કીસીકા કહના હૈ કિ
દિગમ્બર પાર્શ્વનાથકે તીર્થકે અનુયાયી હૈ—
ઓર શ્વેતામ્બર, મહાવીરકે તીર્થકે । ઇસકે
રહસ્યકા મી પતા લગાના ચાહિૈ ।

સજ્જનો, ઇસ તરહકી અનેક વાતેં હૈં
જિનપર ભગવાનકે જીવનચરિતલેખકકો ધ્યાન
દેના ચાહિૈ । સમી વાતોંકી આપકે સામને
અપસ્થિત કરનેકી આવશ્યક્તા નહીં હૈ । મેરા

અભિપ્રાય ઇસ વ્યાખ્યાનસે ડસ સર્વાંગપૂર્ણ
જીવનચરિતકે લિખે જાનેકે સાધનોં ઓર
થોડીસી કઠિનાડ્યોંકા આભાસ ખર કરા દેના
હૈ, જિસકે કિ લિૈ મેં સમગ્ર જૈનસમાજકે
વિદ્વાનોંકે સમ્મુખ આગ્રહકે સાથ અપીલ કર
રહા હૂં । આશા હૈ કિ મેરા પરિશ્રમ વ્યર્થ ન
જાયગા । ચૈત્ર સુદી ૧૩ વિં ૦ સં ૧૯૭૪ । *

* પ્રત્યેકકો અપને વિચાર પ્રકટ કરનેકો
સ્વતંત્રતા હૈ । હમારે માઈયોંકો પરમ્પરાસે
માની હુઈ વાતોંકે વિરુદ્ધ કુછ પઢકર ઉત્તે-
જિત નહીં હોના ચાહિૈ । શાન્તિ સે વિચાર
કરના ચાહિૈ ઓર અનુચિત જાન પઢે તો
સમ્મતાસે ડસકા પ્રતિકાર કરના ચાહિૈ ।
(સમ્પાદક)

શ્રી મહાવીર ચરિત્રનું આલેખન અને સુદ્ધ પુરૂષોને નિમંત્રણ.

(‘ મહાવીર ’-માધ શુ. ૧ વીરાત ૨૪૪૮ માંથી ઉદ્ધૃત)

વીર ચરિત્રનાં સાધનો.

(‘ વીર ચરિત્રનાં સાધનો ને તે કેવું લખાવું
જોઈએ ? ’ એ સંખંધી એક હુંકા લેખ નિમંત્રણરૂપે
મેં નવેમ્બરમાં લખેલો તે ૨૫ મી ડીસેમ્બર ૧૯૨૧
ના જૈન પત્રમાં પ્રકટ થયેલ છે. તેના ઉત્તરમાં કે
તેમાંની વિનંતિના સ્વીકારમાં કેઈ તરફથી કંઈ પંચ
પત્ર કે પૂઞા આવેલ નથી. હવે હું જરા વિસ્તારથી
જો. ભાગમાં તે સંખંધી લખી જાહેરમાં મૂકું છું. —]

લગવાનું વર્ધમાન—મહાવીર એ જૈનોના ઉદ્ધવા
તીર્થંકર-ધર્મપ્રવર્તક છે તેથી તે આસન્ન એટલે નિક-
ટના ઉપકારી છે તે કારણે આપંચુ જૈનોને તેમના
જીવન, કથન અને સિદ્ધાન્તો સંખંધી, આપણા
જીવન ઉચ્ચ કરવા માટે—વિદ્યુત્તે દૂર કરી સં-
શુદ્ધિ કરવા અર્થે જેટલું અને તેટલું વિશેષ જાણવાની

જરૂર છે. વર્તમાન શૈલીએ જેવાં ચરિત્રો શ્રી ગૌતમ
શુદ્ધ, શ્રીકૃષ્ણ, આદિનાં લખાયાં છે, તેવું ચરિત્ર વીર
પ્રભુનું લખવા માટે કેાઈ સમર્થ વિચારક અને તલ-
સ્પર્શી આલેખકની જરૂર છે; અને તેવાં આલેખક
મળે ત્યાં સુધીમાં તેવા ચરિત્ર માટે સર્વ સાધનો
ઉપસ્થિત છે તે એકત્ર કરી અને તેા એક શૃંખલા-
બદ્ધ વ્યવસ્થિત શ્રેણીમાં પ્રજા સમક્ષ મૂકવાની
દાક્ષતા પહેલી જરૂર છે એ સૌ કેાઈ સ્વીકારશે.

આ સાધનો શું છે અને તેપરથી વીર ચરિત્ર
કેવું લખાવું જોઈએ એ ખાતરમાં જૂદા જૂદા વિદ્વા-
નોના અભિપ્રાય મેં પત્રદ્વારા તેમજ રૂપર માંગ્યા
છે અને માંગતો રહું છું. કારણ કે હું વીર ચરિત્ર
લખવા પ્રયત્ન થયો છું તેમાં તે સર્વ ઉપયોગી થાય,

અને તે વીર ચરિત્રને વિશેષ આકર્ષક અને ઉપયોગી સ્વરૂપમાં યથાશક્તિ અને યથામતિ મૂકવાની મારી ઉત્કટ અભિલાષા પાર પડે. જેને વિદ્વાનો-સાધુ-શ્રાવકો, આ કાર્યમાં કહી-જણાવી શકે તેમ છે તે બધાને હું પહેલેથી શક્યો નથી તેથી તે સર્વને પોતાનાં અભિપ્રાય જણાવવાની અને સાધનો તથા સૂચના મને પૂરાં પાડવાની વિનંતિ જાહેર પત્રદ્વારા કરું છું. અને ઇચ્છું છું કે કોઇને પછી કહેવાનું ન રહે. મને આશા છે કે તે વિનંતિ સ્વીકારી મને તથા પ્રગતે ઉપકૃત કરશે. હું આ ચરિત્ર લખી પ્રકટ કરાવવા માગુ છું, તેમાં મારા પોતાના કંઈ પાત્રું આર્થિક સ્વાર્થ નથી એમ હું આથી જાહેર કરું છું.

હવે જે જે સાધનો વીર ચરિત્ર માટે મારી જાણ પ્રમાણે પ્રકટ અને ઉપલબ્ધ છે તેની સચિ આપના ઇચ્છું છું:—

- (૧) આચારાંગ-શ્રુતસ્કંધ ૧ અધ્યયન ૯ મું (ઉપધાન શ્રુત) કે જેમાં મહાવીર સ્વામીના વિહાર-વસતિ, પરિપક્વ અને તપશ્ચર્યા જણાવી 'પરમ-યોગી' સિદ્ધ કર્યા છે, તથા શ્રુતસ્કંધ ૨ જાની ત્રીજી ચુલિકામાં અધ્યયન ૨૪ મું- (ભાવના) કે જેમાં પ્રમુનું ચરિત્ર તથા પાંચ મહામતોની ભાવનાઓ છે.
- (૨) સૂત્ર કૃતાંગ-વીર સ્તુતિ અધ્યયન, અને આદ્ય-કાવ્યયન.
- (૩) આવશ્યકની નિયુક્તિ (ભદ્રબાહુકૃત), જિનભદ્ર ક્ષમા શ્રમણનું ભાષ્ય અને તેપર હરિભદ્રશ્રુતિની વૃત્તિ તથા ટિપ્પણ. નિયુક્તિ ગાથા ૧૪૬ થી ૧૪૯ મુલંબવ, ગા. ૧૮૨-૧૮૩ તીર્થકરનાં ૨૦ મા વિધાનો સ્પર્શ, ગા. ૨૦૯ થી ૩૧૩ સુધી, સર્વ તીર્થકરોની ચરિત્ર ભૂમિકા-તેમાંથી વીર સંબંધી હુંક હકીકતો. ૩૨૩-૩૩૦ પ્રથમ પા-રણું કર્યા ને કેને ત્યાં ૨૪ જિતોએ કર્યું. ગા. ૩૪૭-૩૭૧ મરીચિનોભવ. ૩૭૬-૩૯૦ ૨૪ જિનનાં નામવર્ણાદિ. પછી હુંકમાં ગાથા ૬૫૯-સુધી.

- (૪) કેપ્પયન (ભદ્રબાહુકૃત)

- (૫) વિશેષાવશ્યકમાંનો ગણધરવાદ.
 - (૬) ઉપાસક દશાંગ-વીરનાં ૧૦ શ્રાવકો સંબંધી. ખાસકરી સમમ અધ્યયન.
 - (૭) ભગવતીમાંના જુદા જુદા પ્રસંગો-દાખલા તરીકે : મર્લસંક્રમણ, ગોચાલક, સોમિલ બ્રાહ્મણ, દેવા-નંદા-ત્રપલદત્ત, જ્યન્તી-મૃગાવતી, ગંગેય. કાલોદાંથી શ્રાવક, હંદવવિહલનો અધિકાર, જમાલિં.
 - (૮) ઉત્તરાધ્યન-કેરી ગૌતમ સંવાદ; (અનાયી મુનિનું દ્રશ્યંત) .
 - (૯) નેમિયંત્રચરિત્ર પ્રાકૃતમાં મહાવીર ચરિત્ર. (પ્ર૦ આત્માનંદ સભા સ્મૃતિ સં. ૧૧૩૯ અથવા ૧૧૪૧ એટલે હેમચંદ્ર ચરિતો જન્મ સં. ૧૧૪૫ માં હોવાથી તેનાં પહેલાનું.)
 - (૧૦) હેમચંદ્રચરિત્ર મહાવીર ચરિત્ર (ત્રિપટિ શલાકા પુરૂષ ચરિત્ર પર્વ ૧૦ મું)
 - (૧૧) Life of Mahavira by Manakchand Jain B. A. 1908.
 - (૧૨) મહાવીર ચરિત્ર-(દિ) સં. શીતલપ્રસાદજી, એક નાની ચોપડી.
 - (૧૩) મારા તંત્રીત્વ નીચે પ્રસિદ્ધ થએલ જૈન સ્વેતા-અર કાન્દર-સ હેરેલના-શ્રીમન્ મહાવીર સચિત્ર એક એ નામના બે ખાસ અંકો ૧૯૧૪.
 - (૧૪) મહાવીર જીવન વિસ્તાર-રા. સુશિલકૃત સં. ૧૯૭૧
 - (૧૫) ડૉ. જ્ઞાણીની આચારાંગ-ઉત્તરાધ્યયન વગેરે પરની પ્રસ્તાવનાઓ તથા ડૉ. હૈનલની ઉપા-સકદશાંગ પરની પ્રસ્તાવના (અંગ્રેજીમાં).
- જે સાધનો અપ્રકટ છે તે ' જૈન-અન્યાવલિ ' પરથી નીચેનાં હોવાનું જણાય છે:—
- (૧) મહાવીર સ્વામી ચરિત્ર-કર્તા ગુણચંદ ગણિ સ્થો. ૧૨૦૨૫ કે જેનો ઉલ્લેખ પૂલક ટિપ્પણિકામાં છે ને પાટણના ૧-૫ ભંડારમાં મળી શકે છે. હીરાલાલ પોતાના જૈન ઇતિ-હાસમાં ગુણચંદ ગણિ ૧૧૩૯માં હોવાનું જણાવી તેણે માગધી બાપામાં મહાવીર ચરિત્ર

બનાવ્યું છે એમ જણાવે છે. જે સાલવાર નોંધમાં ૧૧૩૯ માં ગુણચંદ્ર-ચંદ્રગણિએ વીર ચરિત્ર રચ્યું એમ જણાવે છે. (૨) મહાવીર ચરિત્ર પ્રાકૃતમાં ૪૧૦૦ ગાથાવાળું જૂદું ટિપ્પણિકામાં ઉલ્લેખિત છે તે પાટણ ૫ માં લંડારમાં મળે તેમ છે (૩) પ્રાકૃતમાં ૩૦૦૦ ગાથાવાળું જેસલમીર લંડારમાં તથા અમદાવાદના નગીનદાસવાળા લંડારમાં હોવાનું જણાવેલું છે. આ ઉપરાંત નેમિચંદ્રવાળું પ્રકટ થયેલું લાગે છે કારણ કે તે પ્રાકૃતમાં ૩૦૦૦ ગાથાનું છે (૪) અપ્રજ્ઞશમાં જિનેશ્વર-સુરિશિખકૃત ઉક્ત નગીનદાસ લંડારમાં તે (૫) દિગંધર કૃત છે તેનો ઉલ્લેખ પીટર્સનના ચોથા રિપોર્ટમાં કરેલ છે [એક મુનિશ્રી જણાવે છે કે:—પ્રથમાનુયોગમાં સંપૂર્ણ વીર ચરિત્ર હતું પણ પ્રથમાનુયોગ વિચ્છેદ ગયો છે તેનો એક અંશમાત્ર વસુદેવ હિંદી બાપી રહેલ છે પણ વસુદેવ હિંદીમાં માત્ર કૃષ્ણ પિતા-વસુદેવજીના ચરિત્રનો એક ખંડિત ભાગ રહ્યો છે, વીર ચરિત્ર માટે કંઈ નથી. શીલાંકચાર્યનું મહાપુરુષ ચરિત્ર છે જેમાં ૬૩ સલાકા પુરુષોનાં ચરિત્રો છે. આં ગ્રંથ મેં જોયો નથી પણ કેટલેક ઠેકાણે મળે છે.]

હવે સુત સંજ્ઞાના—વિદ્વાન મુનિવરો અને શ્રાવકો સર્વને મારી નાશ વિનંતિ છે કે:—

- (૧) ઉપરનાં પ્રકટ સાધનો જણાવેલાં છે તે ઉપરાંત ખીબ જે કંઈ હોય તે તેના મળવાના સ્થાન સહિત નામ નિર્દેશ સહિત જણાવવાં, યા પૂરાં પાડવાં.
- (૨) ઉપરનાં અપ્રકટ સાધનો જણાવેલાં છે તે અને તે ઉપરાંત ખીબ જે કંઈ હોય તે શું છે તે તે કેવી રીતે પ્રાપ્ત થઈ શકે તે જાણ જણાવશે અથવા તે પ્રાપ્ત કરવા સહાયબૂત થશે તો તેમનો નાણા સ્વીકાર.
- (૩) સુત-અંગોપાંગોદિમાં કયે સ્થળે વીર ચરિત્રનાં અંશો મળે છે તે જણાવવા વિનંતિ છે:

વીર ચરિત્ર કેવું લખાયું જોઈએ?

અમંથુ લગપંત મહાવીર પ્રભુનું ચરિત્ર સુંદર, સરલ અને વર્તમાન શૈલીમાં લખવાની ઘણી જરૂર છે, એમ ચારે બાજુથી કહેવામાં આવે છે. આ વિચારને અંગે અનેક તરફથી કહેવામાં આવ્યું છે, પરંતુ જેવું જોઈએ તેવું ચરિત્ર અખંડ રીતે લખવા માટે પ્રયત્ન અને સર્વોત્ક્રાંતિ પ્રયત્ન હજી સુધી થયો નથી. વીરપ્રભુનું ચરિત્ર લખવા માટેની પાત્રતા અ-દ્ભુત પ્રતિભાશાલી સંતપુરુષમાં હોવાનું ઘણું અંશે સ્વીકારી શકાય, તે છતાં તેવા આલેખક મળે ત્યાં સુધી આપણે વિરમતું જોઈતું નથી, તેથી તે ચરિત્રના અંશો જૂદા જૂદા લેખકો પાસેથી લેખો મેળવી પ્રજા સમક્ષ મૂકવાનું મેં જૈન સ્વેચ્છા કાં હું ના તંત્રી તરીકે તેનાજ બે ખાસ અંકો કાઢવારે આ-રંધ્યું હતું. તે પ્રયત્ન ઘણા સંજ્ઞાના તરફથી સ્તુત્ય ગણાયો હતો. કેટલાક સ્નેહી ભાઈઓ તેમનું સમર્થ ચરિત્ર લખવાનો મને ખાસ આગ્રહ કરતા રહ્યા છે અને એક બંધુએ તેના પ્રકાશક થવાનું સ્વીકાર્યું છે—આ સર્વથી પ્રેરાઈ તે મહાકાર્યનો મોટો ભોગને વહેવાનું માથે લઈ યથાશક્તિ યંત્રભીષ્યં શુભે એવા વિચારથી તે ચરિત્ર માટેનાં ઉપયોગી સાધનો મેળવવાનું, વાંચી જવાનું, તેની 'નોટ' નોંધ કરવાનું મારા અવકાશના સમયે ચાલુ રાખ્યું છે, અને તે સાધનોને એકત્રિત કેવા સ્વરૂપે કરવાં, તે ચરિત્ર કેવી જગ્યામાં કેવા આકારમાં કેવા ધોરણ ઉપર રચવું એ વગેરે સંબંધી અનેક વિચારો ઉદ્ભવે છે. આ સંબંધી જૂદા જૂદા સ્નેહી વિદ્વાનોના અભિપ્રાય લેવાથી આ મહત્ત્વમાં ઘણી સરલતા થશે એટલે તે માટે કેટલોક પત્રવ્યવહાર ચલાવ્યો છે. તેમાં કેટલાકે નીચેના જવાબો આપ્યા છે.

- (૧) 'લખવાનાં અનેક પ્રકાર છે. પણ લોકપ્રીતિ, પ્રકરણાદિ પાઠી તે લખાય તે ઉપર દેખાય છે. બાપી તો લેખકની કલમ ચારે ભરે તેનો રસ્તો (તે) કરી લેખ છે, તમે તેના અનુભવી છે.
- (૨) 'મેં મારા એક લેખમાં એમ લખવા ધાર્યું

છે કે-જૈન મુદ્રા મુદ્રાની નિયુક્તિએ ચર્ચિત્તો, લાખો અને ટીકાઓ તથા બીજા જૈન ચરિત્ર ગ્રંથ (મહાવીર ચરિત્ર અને અન્ય કથા ગ્રંથો) ને બૌદ્ધ સાહિત્ય-એ બધાં પુસ્તકોમાં ન્યાં ને જાતનું મહાવીર વિશે લખાયું છે તે બધું ગુજરાતીમાં પ્રકટ કરવું-અને એ ઉપરથી મહાવીરના જીવન લખનારને તારણ અને પૃથ-કરણ કરવું સુગમ પડે. આ ધોરણ ઉપર સૌથી પ્રથમ આચારંગ મુદ્રામાં મહાવીર વિશે ને લખાયું છે તે મેં અનુવાદ્યું છે. અને પછી ક્રમવાર એ લખવું શરૂ કર્યું છે. ઐતિહાસિક સાધનોમાં મારી દ્રષ્ટિએ ને ગ્રંથો મેં ઉપર જણાવ્યાં છે તે છે. કૃષ્ણચરિત્ર (બકિમચંદ્ર કૃત) જેવું વીર ચરિત્ર લખાવું જોઈએ. હું તો અતુ-ભવી રહ્યો છું કે, ને ચરિત્ર આચારંગમાં છે તે, તે પછીના ગ્રંથોમાં બમણું બમણું પુલવું આપ્યું છે ?

(૩) 'વીર ચરિત્ર લખવાનો પુરાદો ઇલ્ડ્રાઈન લાઇટ છે. Edwin Arnold Light of Asia ની લાઇનમાં મહાવીર ચરિત્ર લખાય તો સાફ.

(૪) એક મુનિ જણાવે છે:-વીર ચરિત્ર લખવા પહેલાં સુશીલ કૃત મહાવીર જીવન વિસ્તાર રહસ્યપૂર્વક સૂક્ષ્મ ભાવનાથી અચલોક્ત કરવું આવશ્યક છે. તેમાં કેટલોક સ્થળે અપૂર્વ રહસ્યનું સત્ય, આશયની ગંભીરતાપૂર્વક રહેલું છે. મહાવીરના જીવનમાં કથાકારોની માફક કથાનક ભાવો અને અતિશયોક્તિથી વ્યાખ્યાઓનું વિવેચન વધારે કરવાથી મહાવીરના પરગ કારણ તરફ વિચારશીલ વર્ગની પ્રેમાકર્ષણતા અને અપૂર્વતા ગૌણ થઈ જાય છે; માટે તેમ ન થતાં આધ્યાત્મિક દ્રષ્ટિએ મહાવીર પ્રભુતા જીવનનું કોઈ અદ્ભુત રહસ્ય વેરાય ત્યાગ તત્ત્વજ્ઞાન ક્ષમા કારણ દશા વિગેરેનું હૃદયબેદક વર્ણન થાય તોજ પરિશ્રમની સફલતા છે.

(૫) એક પતિતજ સાધેના વાર્તાલાપથી ધણો આનંદ થયો. તેમણે પદ્ધતિ સમજાવી કે, સાધનોમાં

એકની ટીપ કરી તે સાથે બીજાની સરખા-ગણી કરતાં જતી. અને આપણે રણા બહિ-દ્રષ્ટિ એટલે પરમાત્માનું વર્ણન આપણે યથા-ક્રિયત કેમ કરી શકીએ ? સૌથી સુગમ માર્ગ એ કે જેમ ધર્માનંદ કૌસમીએ શુદ્ધલીલાસાર સંગ્રહ એ નામનું શુદ્ધ ચરિત્ર બૌદ્ધ ગ્રંથોમાં થી એકત્ર કરી-સંગ્રહક તરીકે મુદ્રા છે તેમ વીર ચરિત્ર સર્વ અંશોના એકત્રિત સંગ્રહ રૂપે મુદ્રા જવું. શુદ્ધ તથા વૈદિક સાહિત્ય પણ જોવું-વિચારવું.

(૬) એક સમયે કે મહાવીર ચરિત્ર પશુપણ પવેના દિનમાં વચ્ચામ છે તો દરેક દિન વીર ચરિત્રનું એક પ્રકરણ વચ્ચામ એ રીતે પ્રકરણો પાઠી લખવું કે જેથી તેનો પશુપણ દિનોમાં બરાબર ઉપયોગ થઈ શકે.

આમ થોડા અભિપ્રાય મળ્યા છે. અને તેથી મારા કાર્યની પદ્ધતિપર વિચાર કરવામાં મને સરલતા થોડે અંશે પણ થઈ છે. મારો પ્રયત્ન એવો છે કે ને કંઈ પ્રકટ થયું છે તે સર્વનો પાપજોગો વાપર કરવો અને ને કંઈ મૂકવા યોગ્ય છે તે વિસરી ન જવું. ચરિત્રના ત્રણ ભાગ કરવા તેમાં ૧ ભાગ પૂર્વ ભવો. ૨ જામાં વીર ચરિત્ર ૩ જામાં વીરપદેશ. વીરપદેશમાં સંપાદિત તથા વીરવાક્યાનુતો મૂકવા. વીર ચરિત્રમાં જૂદાં જૂદાં પ્રકરણ પાઠી ગર્ભ, અપદ-રણ, જન્મ, ગૃહવાસ, દીક્ષા, વિહાર-યોગજી-વન, તીર્થસ્થ-દેશના, આદિ એક પછી એક ન્યાં ને સંબંધી. ઉત્તેજ હોય ત્યાંથી તે ઉત્તેજ લઈ સર્વ એકઠાં કરી મૂકવું. તેમાં ચમ-કારો, દેવદેવતા છદ્મહિનું આવવું વગેરે સર્વ આવી જશે. કેટલાકનું એમ માનવું હશે કે આલું આલું ચમત્કારિક વર્ણન કરવું એ કથાકારનો વિષય છે અને હાલના શુદ્ધપ્રધાન જમાનામાં તેના વિષયને તિર્થાંજલિ આપવી ધોર છે. અને Critical એટલે વિવેચનાત્મક દ્રષ્ટિથી અને બને તો આધ્યાત્મિક દ્રષ્ટિથી લખવું. આના ઉત્તરમાં મારે મારી સ્થિતિ સ્પષ્ટ રીતે રજૂ કરી દેવી જોઈએ કે એક Critic ટીકાકાર થવા જોઈથી મારામાં યોગ્યતા નથી તેમજ

આધ્યાત્મિક દ્રષ્ટિ મને પ્રાપ્ત થઇ શકી નથી કે જેથી એક મહાત્મા-ધર્મપ્રવર્તકે 'ઉચ્ચ શિખરે પહોંચેલું આત્મચર્ચાવાળું જીવન આલેખી શકું.' મારે ભાગ્યે તો બહુ કરીને માંડમાંડ અને અતિ પ્રયાસે ખુબ મંથન કરતાં એટલું આવી શકે કે સર્વ સામગ્રીનું યથાચક્રિત અને યથામતિ સંયોજન બને.

આટલું હું ટુંકમાં માફ વક્તવ્ય જણાવી સર્વ સુચ મુનિશ્રી અને શ્રાવક તેમજ અન્ય વિદ્વાનને પ્રાર્થું છું કે વીરચરિત એ જેમ સાગર છે તેમ વીરોપદેશ એ પણ રત્નાકર છે તો તે ચરિતના જે અંશે મહત્વના લાગે તે, જે જે સાધનો મળી શકે તેમ હોય તે તેમજ વીરોપદેશ માટે જે જે ભાગો મૂળ વગેરેમાં સંવાદરૂપે યા સૂત્રબદ્ધવાણી-નાકો ૩૫ સુંદર, પ્રભાભર્યા અને અસરકારક જણાય તે તે સૂચવવા-પૂરા પાડવા વિનંતિ છે, તેમજ વીરચરિત કેવું લખાય તો ઉત્તમ એ બાબતમાં ઉપરના વિચારો જાણી પોતપોતાનો અભિપ્રાય મને નીચેના સીરનામે આપવામાં આવશે તો ઉપકાર થશે.

તથાવાલા બિહિંગ, } વિનીત
ગોળ માળે } મોહનલાલ દલીયંદ દેસાઈ.
હાલર ચાલ સુંમધ. } બી. એ. એલ.એલ. બી.
૧૯૭૮ મકરસંક્રાન્તિ }

૨

નવીન શૈલીથી વીરચરિત લખવા પ્રવૃત્ત થયેલા ઉત્સાહી સાક્ષર શ્રીયુત મોહનલાલ દલીયંદ દેસાઈ બી. એ. એલ. એલ. બી. એએએ 'જૈન' પત્રના તા. ૨૫-૧૨-૨૧ ના અંકમાં વીરચરિતનાં સાધનો સંખ્યા ઉલ્લેખ કર્યો છે, તેમાંથી (૧) અપ્રકટ સાધન શુભચંદ્ર ગણિકૃત પ્રાકૃત મહાવીરચરિતની એક પ્રતિ અર્ધિ પંન્યાસજી મહારાજ શ્રી મોહનવિજયજી ગણિના પુસ્તક સંગ્રહમાં છે. (૨) ૪૧૦૦ શ્લોક છપાયેલી બૃહદ્દિપનિકામાં નથી. પણ પાટણના ૫ મા ભંડારમાં હોવાનો સંદેહ છે. (૩) ૩૦૦૦ શ્લોક સંખ્યાવાળું પ્રાકૃત મહાવીરચરિત જેસલમેર અને નગીનદાસ (ખંભાત) ના ભંડારમાં છે, પરંતુ તે આત્માનંદસંભા તરફથી છપાયેલ ત્રેમિચંદ્રચરિતનું છે, તેનાથી વૃદ્ધ નથી.

એ લેખમાં જણાવેલાં સાધનો સિવાય નીચેનાં અપ્રકટ સાધનો પણ વીરચરિતને વિશેષ આકર્ષક અને ઉપયોગી સ્વરૂપમાં પ્રગ્નસમક્ષ મૂકવા માટે વિશેષ ઉપયોગી થઇ પડશે એમ હું પાંદે છું.

(૧) ત્રિપટિમહાપુરુષગુણાલંકાર-કર્તા પુબ્બ. દંત. શ્લોકસંખ્યા ૭૧૦૦ ઉક્તકંડોજેના ભંડારના લિસ્ટમાં અને તે ઉપરથી જૈનગ્રંથાવલીમાં નોંધ્યો છે. તેમાં ગ્રંથકારના સંભવ માટે વિક્રમની બીજી સતાબ્દીની સંભાવના કરી છે.

(૨) ચટ્ટપ્પન્નમહાપુરિસચરિય-કર્તા શીલાચાર્ય (નિવૃત્તિકુળના માનદેવસૂરિના શિષ્ય) બૃહદ્દિપનિકાકારે આ ગ્રંથનો રચના સંવત્ ૬૨૫ જણાવ્યો છે, આ પ્રાકૃત ગ્રંથની સં. ૧૨૨૭ માં કુમારપાળના રાન્યકાળમાં પાટણમાં તાડપત્ર ઉપર લખાયેલી એક પ્રતિ જેસલમેરના ભંડારમાં છે. જેની શ્લોકસંખ્યા ૧૨૬૦૦ જણાવી છે. પાટણના ૪ થા ભંડારમાં અને અર્ધિ જૈન જ્ઞાનમંદિરમાં-હંસવિજયજી મહારાજશ્રીના શાસ્ત્રસંગ્રહમાં પણ આ ગ્રંથની અકેદી પ્રતિ છે.

(૩) ત્રિપટિલક્ષ્મણમહાપુરાણસંગ્રહ-કર્તા શુભલક્ષ્મણચાર્ય પિટર્સન રિપોર્ટ ૪ થામાં નોંધેલ છે, તેમાં રચના શકસંવત્ ૮૨૦ (વિ. સં. ૬૫૫) કાલવર્ષ રાગના રાન્યમાં જણાવી છે.

(૪) કયાવલો-કર્તા ભદ્રેશ્વર. આ પ્રાકૃત ગ્રંથના પરિચ્છેદનો ઉલ્લેખ બૃહદ્દિપનિકાકારે કર્યો છે; તેમાં શ્લોકસંખ્યા ૨૩૮૦૦ જણાવી છે. પાટણના બીજા ભંડારમાં પ્રતિ હોવાનું જૈનગ્રંથાવલીમાં જણાવ્યું છે.

(૫) છોં જિનેન્દ્રચરિત્ર (પદ્માનન્દમહાકાવ્ય)-કર્તા પં. અમરચન્દ્ર. સર્ગ ૧૮ શ્લોકસંખ્યા ૮૧૯૧ સાથે બૃહદ્દિપનિકામાં નોંધેલ છે. સં. ૧૨૬૭ માં તાડપત્ર ઉપર લખાયેલી આ ગ્રંથની એક પ્રતિ ખંભાતના ભંડારમાં છે. વિ. રિ. ૧ માં નોંધેલ છે. પાટણના ૧ લા, ૪ થા ભંડારમાં તથા અર્ધિ પ્રવર્તક શ્રી કાન્તિવિજયજી મહારાજશ્રીના શાસ્ત્રસંગ્રહમાં-જેવજ્ઞાનમંદિરમાં પણ છે.

(૬) વર્ધમાન જિન ચરિત્ર-કર્તા સકલપ્રીતિ

૩૦૩૫ શ્લોકવાળા આ મંસ્કૃત ગ્રંથની એક પ્રતિ અહીં જૈન મહામંદિરમાં (કાં) છે.

(૭) ધીરચરિત્ર—કર્તા જિનવદ્ધભસુરિ ક્રૂત ૪૪ પ્રાકૃત ગાથાના સંક્ષિપ્ત કૃતકરૂપ. આ ગ્રંથ પર સમયસુંદરગણિની વૃત્તિ પણ છે. એશિયાટિક સોસાયટીના રિપોર્ટમાં અને તે ઉપરથી જૈન ગ્રંથાવલીમાં નોંધેલ છે. પાટણના ૩ ના ભંડારમાં, અહીં સેન્ટ્રલ લાયબ્રેરીમાં તેમજ અન્યત્ર પણ પ્રાપ્ય છે.

(૮) ત્રિપટિ (ગદ્ય)—આ મંસ્કૃત ગ્રંથની તાડપત્ર પર લખાયેલી એક પ્રતિ જેસલમેરના ભંડારમાં છે. હેમચંદ્રાચાર્યના ત્રિપિંડિના આધારે આ ગ્રંથની રચના જણાય છે.

(૯) લઘુ ત્રિપટિ—કર્તા મેધવિજય. શ્લોક ૫૦૦૦ પિ. રિ. ૫ માં મુખ્યપ્ર સરકારના સંગ્રહમાં અને કેપ્ટન કૅસેજના ભંડારના વિસ્ટ ઉપરથી જૈન ગ્રંથાવલીમાં નોંધેલ છે. બિકાનેર ભંડારમાં અને અહીં જૈનમહામંદિરમાં પણ છે,

(૧૦) રાયમહામ્યુદયમહાકાવ્ય—કર્તા પદ્મસુંદર કવિ રચના સંવત ૧૬૧૫ ખંભાતમાં છે, પિ.

રિ. ૩ નામાં નોંધેલ છે. જૈન ગ્રંથાવલીમાં આ ગ્રંથને મુદ્રિત જણાવ્યો છે.

(૧૧) મહાધીર વિવાહલઘ—જૂની ગુજરાતીમાં રચાયેલા આ ગ્રંથની સં. ૧૬૭૪ માં પાંદરાહ સલ્લિમશાહના રાન્યમાં લખાયેલી એક પ્રતિ અહીં સેન્ટ્રલ લાયબ્રેરીમાં છે.

શ્વેતાંબર અને દિગંબરોના રમેલા ઉપર જણાવેલ ગ્રંથો સિવાય બીજા કેટલાક ગ્રંથોમાં અમુક ગ્રંથો મહાવીર ચરિત્ર મળી શકે છે. જેમકે—મેરુતુ-ગસુરિના ઉપદેશશતચિત્રવરણ (મહાપુરુષચરિત્ર) સર્ગ ૪ થી ૮ માં, કિંતયચંદ્રસુરિ વિં નર દીપોત્સવ કથા, સર્વવિજય આદિતી વર્ધમાન દેશના (દશ શ્રાવકચરિત્ર), ગણધરવાહ, તીર્થકલ્પ, સતરસિપદાણું (આત્માનંદ સભાથી મુદ્રિત) વિગેરેમાંથી પણ કેટલીક સામગ્રી મળી શકે તેમ છે.

તા. ૪-૧-૨૨. } સાહિત્યોપાસક-
સેન્ટ્રલ લાયબ્રેરી, } લાલચંદ્ર ભગવાનદાસ
બંગાદરા. } ગાધી,

(જૈન ૫-૨-૨૨ માંથી ઉધૃત)

“ ભગવાન મહાવીર અને જુદાનો વાર્તાલાપ ”

(એક કાલ્પનિક સંવાદ.)

મગધદેશમાં જ્યાં માનવોના સંચાર નથી, જ્યાં સિંહ, ચિત્તા, હાથી, મહાસપીંદિતું સામ્રાજ્ય છે, જ્યાં વિવિધ જાતનાં વનસ્પતિનાં કુળે, ઝરણુઓ અપૂર્ણ આનંદ આપી રહ્યા છે એવા જડીલ ઝાડી યુક્ત ધીર જંગલમાં એક મહાતપસ્વી યોદ્ધા ભાગ્યવતી રણભૂમિમાં ઉભો રહી આત્મરીક શત્રુઓ સાથે ધીર યુદ્ધ કરી રહ્યો હતો; વિવિધ જાતના આત્મ ભાથામાંથી ખ્યાતાઓ કાઢી શત્રુઓ ઉપર ફેંકી રહ્યો હતો; એક પછી એક શત્રુઓને જકડી નિર્મૂલ કરી રહ્યો હતો; ‘રજે ને આ શત્રુઓ મને પરાસ્ત ન કરી નાંખે’ એ વિચારને હૃદયમાં સ્થાન આપી પ્રતિજ્ઞા

સાવધાન-સચેત રહેતો હતો; ક્ષણભર પણ પ્રમાદ કે સ્ખલનને આશ્રય આપતો નહતો. અરે ! તે વિચારથી તેણે ખાતું, પીતું, અને સુંઠું, પણ પ્રાપ્ય છોડી દીધું હતું. આવામાં મહાત્મા જુદા તે રસ્તા ભણી જતાં ધીર રણસંગ્રામમાં વિજય મેળવતાં આ વીર યોદ્ધાને જોયો એટલે મહાત્મા જુદા પ્રસ્તુત યોદ્ધાની સુલાકાતે આગ્યા.

ધડીભર વિશ્રાંતિ લઇ મહાત્મા જુદા વીર યોદ્ધાને સંબોધી કહ્યું કે હે આર્યપુત્ર ! હે દીર્ઘ તપસ્વીન ! હે શુરવીર સુશત્ર ! આ તને કાયકૃત કરી ધીર યુદ્ધ કેમ કરો છો ? ધીર તપશ્ચર્યા કરી દેહનું દમન શા

માટે કરો છો ? આટલા કડક રસ્તે શા માટે પ્રયાણ કરો છો ! ચાલેને હવે આપણે લોકોપકાર કરી જીવનને સાર્થક કરીશું. હજારો બ્રાહ્મણો ને રાજાઓને ઉપદેશ આપી દિસા માર્ગથી મુક્ત કરીશું. મેં પણ તમારી જેમ કડક તપશ્ચર્યા કરી દેહનું દમન કરી આન્તરિક શત્રુઓને દમન કરવાનું કાર્ય આરંભ્યું હતું; પરંતુ તેમાં હું થોડા દિવસમાંજ અત્યંત અશક્ત થઇ ગયો,—હાર ખાઇ ગયો: આગળ વધી શક્યો નહિ તેથી હું હતાશ થઇ ગયો અન્તે મેં તે માર્ગને છોડી હવે મધ્યમ માર્ગને સ્વીકાર્યો છે. અને મેં નિશ્ચય કયો છે કે લોકોપકાર કરી જીવન વ્યતીત કરવું. કડક ત્યાગ કે તપશ્ચર્યા માટે હું લાયક નથી; આપના જેવા યુદ્ધ માટે હું યોગ્ય નથી. ”

મહાત્મા શુદ્ધનાં વચન સાંભળી ત્યાગ અને તપશ્ચર્યાની પરાકાષ્ટાએ પહોંચેલા પ્રસ્તુત વીર યોદ્ધા હૃદયગ્રાહી જવાબ આપે છે:—આર્ય પુત્ર ! હે મહા-ભાગ્ય મહાત્મન ! લોકોપકાર કરવો સર્વ શ્રેષ્ઠ છે. એ તમારું ‘કહેવું સાચુ છે. પરંતુ પોતાના આત્માને સર્વથા વિશુદ્ધ કર્યા વિના, દુઃખથી ભયથી અને વાસનાઓથી અત્યંત મુક્ત કર્યા વિના ખીનના દુઃખ ભય કે વાસનાનો વિચ્છેદ કરી શકાતો નથી. અતએવ વાસ્તવિક પૂર્ણ યોગ્યતાને મેળવ્યા વગર ઉપકાર થઇ શકતો નથી જેમકે યુદ્ધ કે ધનરહિત માણસ ખીનને વિદ્વાન કે ધની કરી શકતો નથી. માટે હે શાક્યસિંહ ! અગર તમે સાચો લોકોપકાર કરવા ચાહતા હો તો તપશ્ચર્યા અને ધ્યાનદ્વારા આન્તરીક

શત્રુઓ સાથે ઘેર યુદ્ધ કરી તમારા આત્માને પૂર્ણ પવિત્ર બનાવો. તમે સાચું કૈવલ્ય (બ્રહ્મજ્ઞાન) પ્રાપ્ત કરો. હું પણ અખિલ સંસારને દુઃખથી મુક્ત કરવા ચાહું છું અને તેને માટેજ હું પહેલાં મારા આન્તરીક શત્રુઓ સાથે ત્યાગ અને તપશ્ચર્યા દ્વારા ઘેર યુદ્ધ કરી આત્માને સર્વજ્ઞ, પૂર્ણ વિજેતા-નિર્ભય બનાવવા પ્રયત્ન કરી રહ્યો છું. હમણાં તો હું મારા આત્મા સિવાય કોઇને પણ ઉપદેશ આપતો નથી. સંપૂર્ણ દશામાં પહેાંચી આપણે પ્રત્યેક દેશને અરે પ્રત્યેક પ્રાણીનો પણ ઉપકાર કરીશું—ઉદ્ધાર કરીશું, તેઓને સુખનો સાચો અને સરલ રસ્તો બતાવીશું; અંદરના અને બહારના દુઃખોથી સર્વથા મુક્ત કરી સાચો ઉપકાર કરીશું.” આવા વીર યોદ્ધાનાં વચનો શુદ્ધ મહાત્માના મનની અંદર તો પ્રવિષ્ટ થયા પણ શરીરની અંદર પ્રવિષ્ટ થઇ શક્યા નહિ અન્તે આવા કાર્યને પોતાને માટે અશક્ય જાણી પોતાની ન્યૂનતા બતાવી શુદ્ધ મહાત્મા વીર યોદ્ધાને અભિવાદન કરી લોકોપકાર કરવા જાણી ગયા.

વાચક મહાશય ! પ્રસ્તુત વીર ‘યોદ્ધાનું’ શૌર્ય, દૈર્ઘ્ય, ગાંભિર્ય, અને પૂર્ણ ધ્યેયની ભાવના જાણી તને તેનું પવિત્ર નામ જાણવાની, તેને કેરીશ: નમન કરવાની અને તેનું અનુકરણ કરવાની અભિક્ષિકા અવશ્ય થઇ હશે. લે તે અભિક્ષિકાની પૂર્તિ ‘માટે કહું છું તેનું’ નામ લગવાન મહાવીર.

હિમાંશુવિજય અનેકાન્તી.

શ્રી વીરપુત્ર વીરચંદ્ર.

[સદ્ગત વીરચંદ્ર રાધવજી નામના સૌરાષ્ટ્રી જૈન મૈત્રુચંદ્ર અમેરિકામાં ચીકાગોની સર્વ ધર્મ પરિષદમાં શ્રીમદ્ બાતમારામજી આચાર્યની પ્રેરણાથી જઈને કાર્ય જૈનધર્મના પ્રચાર અર્થે ત્યાં કયું તે સર્વવિદિત છે. તેમનું જીવનચરિત્ર જૈન મેગેઝીન હૈરલ્ડના 1894 ના એક શ્રી મહાવીર અંકમાં અમારા હાથે પ્રકટ થયું છે. તેમણે મુંબઈ છોડી ગયા તે ચીકાગો પહોંચ્યા પછી તુરતમાજી ચીકાગોથી જો પત્ર લખી ખબર અંતરને. લખ્યાં તે તેમના સ્વહસ્તેનો જ મી. ખીમચંદ બાવસાર વરફાથી મળ્યો છે તે અતિ કૃપણી ધારી આ અંકમાં પ્રકટ કરવામાં અમને અતિ આનંદ થાય છે. તારી]

ચીકાગો તા. ૨૯ જાન્યુઆરી ૧૮૯૪
 નં. ૨૧. મેટ્રિયાન શેડ સાહેબ.
 દયાચંદલાઈ યશુકચંદની સેવામાં.
 મુંબઈ.

મુંબઈનું ખાફે તા. ૪ આગસ્ટ ૧૮૯૩ ના રોજ છોડ્યા પછી આપના ઉપર સવિસ્તર પત્ર હું લખી શક્યો નથી. કારણ માન એજ કે આ દેશમાં કંઈ પણ સંજીન સ્થિતિવાન કામ ક્યાં પછી આપને પત્ર લખું તેજ આપને આનંદ પ્રાપ્ત થાય. આ શહેરમાં હું પાંચ મહીના થયા હું અને તે દરમિયાન આપ સંતોષ પામે એટલું કામ હું કરી શક્યો છું. માટે હવે આપને સવિસ્તર પત્ર લખું છું.

તા. ૪ આગસ્ટના રોજ સ્ટીમર પર જતા પહેલા મેસર્સ ટામસ કુક એજન્સીની મુંબઈની પેટી તરફથી સ્ટીમરના કપતાન ઉપર એક પત્ર મેં લખાવી લીધો હતો તેની નકલ નીચે આપું છું.

Bombay, 4th August 1893.

The Commanding Officers of the
 S. S. Assam and the S. S. Himalaya.
 DEAR SIRS,

The bearer of this Mr. Gandhi a Hindu gentleman of this city is en-route to Chicago and is going to observe Hindu rites and customs on board so as not to interfere with his caste. He will feel very much obliged if you will be so kind as to give

him a certificate on leaving your ships to the effect that he has not eaten food prepared by the ship's cook, but by his own cook. Thanking you in anticipation.

Yours faithfully,

Thos. Cook & Son.

ઉપર મુંબઈનો પત્ર લખે તે સ્ટીમર પર ગયો. તેની સાથે પી. એ.ક. એ. કંપની સાથે બંદોબસ્ત કર્યો હતો કે સ્ટીમરના કલાવદા બાજુ ઉપર એક લોકાની મુલોરાખવાએ ચૂલા માટે મેં સંદરદ કંપનીને એકસો રૂપિયા બદલ આપ્યા હતા. એકાદથી બીજી સ્ટીમરમાં જવાનું હતું અને એ ચૂલો પણ અમારે માટે ખાસ બીજી સ્ટીમર પર લઈ જવામાં આવ્યો હતો. એકસો ચૂલા માટે સો રૂપિયા મોટી રકમ છે પણ તેનો ખુલાસો પી. એ. કંપની નીચે પ્રમાણે આપે છે.

મારી સાથે મી. નંધુ મંછાચંદ હતો અને રસોઈ વીગેરે કામ માટે તેની જરૂર હતી. એક બે દિવસ સુધી નંધુને ફેર આવ્યો તેથી અમે રસોઈ કરી શક્યા નહીં. પણ અંતે તંદુરસ્તી સારી રહેવા લાગી. પહેલા બે દિવસ સુધી અમારી સાથે મીઠાઈ વીગેરે ખાવાના પદાર્થો ઘણા હતા. તેનાથી અમે ચલાવ્યું. ત્રીજા દિવસથી રસોઈ શરૂ કરી. એક પછી દરિયા શાંત હતો તેથી રસોઈ કરવામાં અમને કશી અડચણ પડી નહીં. એકાદથી બીજી સ્ટીમર હીલાવધ નામની હતી તેમાં અમે બેઠા. પહેલી સ્ટીમરના કપતાને અમને અમારા ખોરાક સંબંધી સરડીશીટ આપ્યું છે તેની

નકલ નીચે પ્રમાણે:—

Bombay, 3rd August 1893.

Messrs. Thos. Cook & Son,
Bombay.

DEAR SIRs,

In reply to your letter of date I beg to inform you that a stove has been placed on board the "Assam" for the use of Mr. Gandhi and friend and I have written to the Commander of the connecting ship at Aden to see that it is kept for their exclusive use.

I note that they considered Rs. 100 a high charge but you will doubtless have explained to them that the stove is conveyed at some inconvenience to the ship and has to be transhipped at Aden, carried to London and brought back again.

Yours faithfully,
Superintendent.

Peninsular & Oriental Steam
Navn. Co.

S. S. Assam, Aden 11th August 1893.

I hereby certify that Mr. Gandhi, second saloon passenger on board this steamer has travelled, from Bombay to Aden, during which time he has had no food prepared by any one on board but his own private cook.

T. F. Creery,
Commander.

એજ પ્રમાણે સ્ટીમર-હીમાલયના કપતાને નીચે મુજબ સરરીશીફ્ટ આપ્યું છે.

S. S. Himalaya, 18th August 1893.

This is to certify that Mr. Gandhi embarked on board this ship at Aden

Ex Assam on the 11th August 1893 and disembarked at Brindisi on the 18th August 1893 during which time he only had meals cooked by his own cook, receiving nothing cooked by any of the ship's company.

Fred Buckland,
Purser.

તા. ૧૮ મીના રોજ અમે ધ્રોહીટી પહોંચ્યા. સ્ટીમર પરથી ઉતરી અમે શહેરમાં ગયા અને લંડન પહોંચતા રેલગાડીમાં બે દીવસ બેસી રહેવું પડે છે તેથી રસ્તામાં ખાવા માટે મેંવે તથા ફળ ખરીદ કર્યાં. રસ્તામાં કેાઇ જગાએ રોકાયા નહી. ફક્ત ઇટાલીના ટ્યુરિન શહેરમાં અમારે ગાડી બદલવી પડી ત્યાં બે આર કલાક રોકાવું પડ્યું. તા. ૨૦ આગ-સ્ટના રોજ અમે લંડન પહોંચ્યા. ધ્રોહીટીથી મારા એક મિત્ર ઉપર લંડનમાં મેં અગાઉથી તાર મુકી જણાવ્યું હતું કે અમારે માટે અદાલત એક મકાન ભાડે રાખે. લંડન પહોંચ્યા એટલે અમે ઘેર પહોંચ્યા એમ લાગ્યું. અમેરિકાની સ્ટીમર જવાને છ દીવસની વાર હતી તેથી અમારે તેટલા વખત મુધી લંડનમાં રોકાવું પડ્યું.

તા. ૨૬ આગસ્ટના રોજ અમે લંડનથી રવાને થઇ સાઉથપટન ગયા. અને ત્યાંથી "પારિસ" નોમની સ્ટીમરમાં બેઠા. આ સ્ટીમરમાં અમારે સંગાય ઘણો સારો હતો. લંડનની થિયોસોફીકલ સોસાયટીની પ્રમુખ મીસીસ એની બેસાંટ તથા સેક્રેટરી મીસ મ્યુલર, અદાલતવાદની કાલેજના ગણિત શાસ્ત્રના પ્રેફિસર મી. જાનેડ્રનાય ચક્રવર્તી, તથા બૌદ્ધ ધર્મ સલાના સેક્રેટરી મી. ધર્મપાલ, એ સઘળાઓકા-ગોની ધર્મસભા માટે પ્રતિનિધિ તરીકે જતા હતા. રસ્તામાં અમારે તેમની સાથે ઘણીજ સારી રીતે વાતચીત થઇ. તેમને જૈન ધર્મ સંબંધી કશી પણ માહિતી નહોતી પણ જ્યારે જૈન ધર્મના તત્ત્વો સંબંધી મેં તેમને હુકામાં વર્ણન આપ્યું ત્યારે આવું ઉત્તમ તત્ત્વજ્ઞાન જૈનધર્મમાં છે એ જાણી તેમને અગમ્યબી ઉત્તન થઇ તેની સાથે તેઓએ

જાણીએ કે આવી ઉત્તમ શીલોસોદીના પુરતકો અંગ્રી-
જમાં જેની લોકો પ્રસિદ્ધ કરતા નથી એ ધણી દીલગી-
રીની વાત છે. સાઉધાપટન અને ન્યૂયોર્કની વચ્ચે
સ્ટીમરમાં મીસીસ એની બેસાંટે બે વખત “કુર્મ”
એ વિષય ઉપર ભાષણ આપ્યા હતા. તા. ૨ સપ્ટે-
બરના રોજ અમે સતારના આઈ વાગતા ન્યૂયોર્કના
બંદરમાં આવી પહોંચ્યા. ગંગવર કદની સ્ટીમરો
બંદરમાં દોડદોડ કરતી હતી. એક બાલુએ જુકલીન
નામનું ન્યૂયોર્કનું ૫૨ હતું. બીજા બાલુએ ન્યૂજર્સી
નામનું ૫૨ છે. વચનાં ન્યૂયોર્ક શહેર છે. આપણા
દેશની કીનારા પર સફર કરનારી સ્ટીમરોમાં મુસા-
ફરી કરનારા ઉતારએને પોતાનો સામાન સાથે લઈ
કીનારા ઉપર ઉતરવું પડે છે તેમ અહીં કરવું
પડેલું નથી. તમારી દરેક પેડી તમારું નામ લખી
સ્ટીમરના માથુસોને સામાન સોંપી દો એટલે તેઓ
કીનારા ઉપર તમને દરેક મીન બનતી ઉતાવળથી
સોંપી દેશે. અમારો કુલ સામાન અમે સ્ટીમરના
માથુસોને સોંપી દીધો અને અમે સ્ટીમર ઉપરથી
અમારા દેશી પોશાકમાં કાંઠા ઉપર ઉતર્યા. કાંઠા ઉપર
આપણી મુંબઈની જાણીતી ટોમસ કુકની પેડીની અગ્રેની
(ન્યૂયોર્કની) શાખાના પ્રતિનિધિ મી. હેમીલટન હાજર
હતા. તેમણે ઘણા વિવેક સાથે અમને કહ્યું કે તેઓ
અમારું કર્યું પણ કામ કરવાને સેવામાં હાજર છે.
અમે અમારો સામાન તપાસી લીધો. ન્યૂયોર્ક યતા-
હટ્ટ રેલ્વેસનું બાઈ છે તેથી તરી જકાતને કાપ્પો
બાપર અમલમાં મુકવામાં આવે છે. તરી જકાતના
દશ વીસ ઇન્ડિયન ટાંકા હાજર હતા અને તેમને
અમારો સામાન ખતાવ્યા શીવાય અમારાથી નવાય
તેમ નહોતું. છતાં જેમ મુંબઈમાં માંદરોડના રેલવે
ઉપર કરેલ સખાતાના સીપાઇઓ લોકોને અપમાન
ભરેલી રીતે સતાવે છે તેમ અહીં નહોતું. તેઓએ
અમને પુછ્યું કે જકાત આપવી પડે એવો સામાન
અમારી પાસે હોય તો તેમને જણાવવું અમે કહ્યું
કે અમારી પાસે તેવો કશો સામાન નથી. ઉપર
ઉપરથી અમારો સામાન તેઓએ તપાસ્યો અને પછી
અમને જવા દીધા.

ચીકાગોની ધર્મસભા તરફથી તેના સેક્રેટરી મી.

વીલીયમ પાઇપ અમને લેવા માટે બંદર ઉપર આવ્યા
હતા. એ ધર્મસભાની જનરલ કમીટીએ ખાસ અમારે
માટે મી. પાઇપને ચીકાગોથી ન્યૂયોર્ક મોકલ્યા હતા.
તેઓ અમને મળ્યા. મી. વીલીયમ પાઇપ ફક્ત ૩૨
વર્ષના ઉત્સાહી મૃદુરથ છે. શરીર અને તંદુરસ્તીની
દરકર કશો વિના તેઓએ “પાર્લિમેન્ટ આફ રીલીજિ-
યન્સ” માટે અચાગ મેડેનન લીધી છે. અમારો
વિચાર ન્યૂયોર્ક શહેરમાં બીલકુલ શકાય શીવાય
તરતજ ચીકાગો જવાનો હતો. પરંતુ મી. પાઇપે
કહ્યું કે “તમે ૧૨૦૦૦ માઇલની મુસાફર કરતા
અહીં આવ્યા છો માટે બે દીવસ અહીં આરામ લો
અને આજે સતીવાર છે પણ સોમવારની સાંજના
અહીંથી આપણે ચીકાગો તરફ રવાને થઈશું.”
તેઓએ અમારે માટે મકાનનો અગાઉથી બંદોબસ્ત
કર્યો હતો. મેં તેમને જાણવું કે ખોરાકની બાબતમાં
અમારો રીવાજ તમે જાણતા નહીં હો; અમે
ઉત્તમ હિંદુ તથા જૈન લોકો. શીવાય બીજા કોઇના
હાથની રસોઇ જમતા નથી. મી. પાઇપે કહ્યું કે
“તમારી સાતિના રીવાજને અત્યુક્ત પડે તેવી
રીતને ખરજી મુજબ બંદોબસ્ત કરીશું.” ફક્ત બેજ
દીવસ ન્યૂયોર્કમાં રહેવાનું હતું તેથી અમે વિચાર
કર્યો કે ફળપ્રલ ઉપર રહેવું વધારે ઠીક પડશે. મી.
વીલીયમ પાઇપ ચીકાગોની ધર્મસભાને ખરચે અમારે
માટે બધો બંદોબસ્ત કરવાને તૈયાર હતા. પરંતુ મેં
વિચાર કર્યો કે જૈનધર્મની ઉન્નતિ માટે હું અહીં
આવ્યો છું તેવે પ્રસંગે અમેરિકાના લોકોને મારે
માટે ખરચ કરવા પડે એ જો કે તેમને પ્રશસનીય
છે તો પણ મારી શક્તિવાન જૈનકોમને નામોશી
ભરેલું છે તેથી મી. પાઇપને તેમના ઉત્તમ વિચાર
માટે ઉપકર ભરેલા રખોથી ધન્યવાદ આપી જણાવું
કે મારો તમામ ખરચ હું પોતેજ આપીશ. મી.
“પાઇપ” ન્યૂયોર્કની પ્રખ્યાત ખસવીક હોટેલમાં ગયા
અને હું તથા મી. નંધુ એડવે સેન્ટ્રલ હોટેલના મેને-
જરને મળવા ગયા. અને અમે મેનેજરને જણાવ્યું
કે અમારે ફક્ત બે દીવસ ન્યૂયોર્કમાં રહેવું છે માટે
અમને તેઓ એક આરડો લાડે આપે તો ઠીક.
અમને તેઓએ એક ઇંચાપદો આરડો આપ્યો.

અમારો સામાન એ ઓરડામાં મુકી અને બજારમાં ગયા અને સફરજન, કેળાં, દ્રાક્ષ, નારંગી, જમરૂખ વીગેરે ફળ ખરીદ કરી મકાન ઉપર આવ્યા. સાંજના પાંચ વાગતા ફલાહાર કરી મી. પાછપને મળવા માટે હું અન્ધીક હોટેલમાં ગયો. ધર્મસભા સંબંધી તેમની સાથે ઘણી વાતચીત થઇ. પાંચ સાત ન્યૂસ પેપરના રીપોર્ટરો ત્યાં હાજર હતા. તેઓએ જૈનધર્મ તથા જૈનકામ સંબંધી ઘણા ઘણા સવાલો મને પૂછ્યા, ન્યૂયોર્કનું પ્રખ્યાત વર્તમાન પત્ર નામે “ધી વર્લ્ડ” મારે માટે નીચે પ્રમાણે કહે છે:—

Mr. Virchand R. Gandhi said he believed he was the first member of the Jain Society that had been allowed to visit outside of India within two thousand years. “It is a tenet of our order,” he continued, “that should a member break bread with Englishmen, he shall be excommunicated. The High Priest and a gathering of the society selected me as a delegate to the Religious Congress at Chicago. Other meetings denounced me for coming here. I am here and glad to be here.”—Gandhi is prohibited from touching meat of any kind. He does not know the taste of flesh. He is an exceedingly intelligent man and stands high in his order.

ખીજે દીવસે રવિવાર હોવાથી અમારે કયું અગત્યનું કામ નહોતું તેથી અમે શહેર ભેટા નીકળ્યા. અમેરિકાના યુનાઇટેડ સ્ટેટસનું પાષતપત્ત શહેર વોશિંગટન છે. તે પશુ વસ્તી, ઉદ્યોગ, સાહસ, દુનિયા તથા સુધારાની બાબતમાં ન્યૂયોર્ક આ દેશમાં પ્રથમ દરજ્જેને ધરાવે છે. આ શહેરનો વિસ્તાર ૪૨ ચોરસ માઇલ છે. અને વસ્તી સુમારે સત્તર લાખ છે. દુનીયાના દરેક ભાગના લોકો અહીં વસે છે. આપણાંના અબ્દીન શહેરમાં જેટલા આધરીય લોકો રહે છે તેના કરતા વધારે આધરીય લોકો ન્યૂયોર્કમાં રહે છે.

અરબીન શીવાય જર્મની દેશના હોષ પશુ શહેરમાં જેટલા જર્મન લોકો રહે છે તેના કરતાં વધારે જર્મન લોકો ન્યૂયોર્ક શહેરમાં વસે છે. યુનાઇટેડ સ્ટેટસનું આખું રાજ્ય પ્રજાસત્તાક હોવાથી મોટા અમલદારો લોકોની ચૂંટણીથી નીમાય છે. ન્યૂયોર્કના મ્યુનીસીપલ કારભાર બનીશ મેન્જરો ચલાવે છે. એ બનીશ મેન્જરોને લોકો ચૂંટે છે. શહેરની વાર્ષિક આવક સુમારે વીસ કરોડ રૂપિયા છે. આ ન્યૂયોર્ક શહેરમાં ૨૬૦૦૦ કારખાના છે તેમાં સાડા ત્રણ લાખ લોકોને રોજ મળે છે. તેઓ દર વરસે ૨૩૦૦૦૦૦૦૦૦ રૂપિયાનો સામાન બનાવે છે. આ શહેરમાં ૪૩ દરરોજ પ્રસિદ્ધ થતા વર્તમાન પત્રો છે, ૯ આંગ્રાહીયામાં બે વખત પ્રસિદ્ધ થતા વર્તમાન પત્રો છે, ૨૨૧ અફવાહીયામાં એકવાર પ્રસિદ્ધ થતા વર્તમાન પત્રો છે અને ૪૮ દર પખવાહીયે પ્રસિદ્ધ થનારા પેપરો છે. માસીક ચોપાનીયા ૩૬૪ છે. દર બે મહિને પ્રસિદ્ધ થતા ચોપાનીયા ૧૪ છે અને દર ત્રણ મહિને છપાતા ચોપાનીયા ૨૧ છે.

ન્યૂયોર્ક શહેરનું વર્ણન પત્ર મારફતે જેટલું લંબું તેટલું ઓછું છે. ધણું કરીને ઘાડા દિવસમાં યુજારાતી અથવા મુબબ સમાચારમાં ન્યૂયોર્કનું વર્ણન હું લખી મોકલીશ.

તા. ૪. આગસ્ટ સોમવારની સાંજના “ન્યૂયોર્ક સ્ટ્રીટ એન્ડ હાસન રિવર રેલ્વે”ની ટ્રેનમાં અમે ચિકાગો તરફ રવાને થયા. રસ્તામાં બાર કલાક સુધી નાવાગરાના ધોધ ભેગાને મી. પાછપના કહેવાથી રોકાયા. તા. ૬ સપ્ટેમ્બરના રોજ અમે ચીકાગો પહોંચ્યા. તા. ૬ સપ્ટેમ્બરથી આજ દીવસ સુધી ધર્મ સંબંધી અગત્યના બનાવો બન્યા છે જે ઘણી જગ્યાએ લાપણો આપ્યા છે અને હજી આપું છું. એ બંધી હકીકત ઘણા વિસ્તાર સાથે આપના ઉપર લખવાની છે. આપ આટલો લાંબો પત્ર વાંચી કંટાળો પામશે ધારી વિશેષ દક્ષીકત આવતા મેક્કમાં લખીશ. પરંતુ ચીકાગોમાં પાંચ માસ રહ્યા પછી અહીંના ન્યુસપેપરોના તથા આગેવાન લોકોના મારે માટે કેવો મત છે તે આ સાથેના છુકોપેટ મારફતે મોકલેલા કાગળોથી આપ જાણશો. જૈન ધર્મ વિશે લાપણો આપવા દજી હું એક માસને આશરે અગ્રે રહીશ. વિશેષ દક્ષીકત આવતા મેક્કમાં લખીશ.

શીં આરંભિત સેવક વીરચંદ શુધવજી,

“ નિર્વાણ સમયની ચર્ચા. ”

લેખક:—શ્રી ૦ હીરલાલ અમૃતલાલ શાહ.

આપણી ચાલુ મન્યતા મુજબ આજથી ૨૪૫૨ વર્ષ પૂર્વે શ્રી વીરપ્રભુ નિર્વાણને પામ્યા. તે વર્ષથી થોડા વર્ષોને અંતરે હજવાન ગૌતમશુદ્ધ નિર્વાણ પામ્યા. જાનેએ આર્યોવર્તને પોતાના વિહાર અને વાણીથી પુનિત કર્યો; અને અદ્યાપિ પર્યન્ત અનેક-વિધ સ્વરૂપે ભારતવર્ષમાં અને તેથી પણ ઘણે દૂર તેમના જીવનની છાયા ફેલાઈ રહી છે. તેમના સમય પરત્વે જે જે અભ્યાસશીલ વિદ્વાનોએ લક્ષ આપ્યું છે તે મોગ્યજ છે. તેઓના અભ્યાસના પરિણામે જે મતભેદો ઉત્પન્ન થયા છે તેનો અહિં સંક્ષેપમાં ઉદા-પોદ કરીશું અને તેમ કરતાં તેમના લક્ષ બહાર કંઈ હકીકતો રહી નહીં છે તેનો પણ વિચાર થશે.

આ લેખ મપોદિત લેખમાં છે એટલે અહીં મુખ્યત્વે વીરનિર્વાણની જ ચર્ચા થશે અને શુદ્ધનિર્વાણની ચર્ચા ગૌણભાવે રહી અંતર્ગત થશે. વળી પ્રસ્તુત વિષયપર અણા વિદ્વાનોએ લખ્યું છે. પરંતુ સર્વનો સમાવેશ ત્રણ વિદ્વાનોના લેખમાં થતો હોવાથી અન્યતા ઉદ્ભવ નહિ કરીએ. ત્રણમાંથી ડૉ. જેકોબી (ખરૂં નામ ‘યોકોબી’ છે) ના લેખનું તથા ડૉ. બ્રાઉન (ખરૂં નામ ‘બ્રાઉન’ છે) ના લેખનું સંપૂર્ણ ભાષાંતર ક્રમશઃ “જૈન સાહિત્ય સંશોધક” ના ખંડ ૧, અંક ૨ પાનાં ૬૬-૬૭ માં અને ખંડ ૨, અંક ૨ પાનાં ૬૭-૧૨૮ માં આવી ગયું છે. ત્રીજા વિદ્વાન શ્રી કાશીપ્રસાદ જયસ્વાલના લેખના મુદ્દાના ભાગને સાર તેજ ત્રેમાસિકના ખંડ ૧, અંક ૪ પાનાં ૨૦૪-૨૧૦ માં આવી ગયો છે. મૂળ લેખો માટે વાચકર્થે “S. B. E. series, vol. 22, ‘Introduction to Jain Sutras’ (1884), ‘Indian Antiquary,’ vol. XLIII, June, July and August (1914), અને ‘Journal of the Behar and Orissa Research

Society,” September (1915) એક લેવાં. આટલો પ્રસ્તાવ એટલા સાર કર્યો છે કે કોઈ પણ જાણીતા વાચક ચર્ચાના મુદ્દા સમજવા માટે મૂળ લેખો યા તેમના ભાષાંતરોને સહેલાઈથી પ્રાપ્ત કરી શકે; અને ચર્ચા વાંચ્યા પછી તે સર્વ ફરીવાર એક કલા વિદ્વાન ક્યે માથે જાય છે, તથા કંઈ રીતે આ અનુમાન પર આવે છે તે બરાબર તપાસી શકે અને તેઓની વિચારશ્રેણીમાં સારાસાર સમજી શકે. શ્રી વીરનિર્વાણનો સમય ઇતિહાસ માટે ઉપરોક્ત છે કારણકે પદ્માસિઓ દ્વારા તથા છૂટી છૂટી હકીકતો દ્વારા નિર્વાણ સમય દિનદના અનેક શૈકાઓના ખનાવો સાથે સંકળાયેલો છે; અને વિશેષમાં, અત્યારના જે મોટા સંવત્સરો-વિક્રમ અને શક સંવત્સરો-પરત્વેનું તેની સાથેનું અંતર ઘણીજ સ્પષ્ટતાથી મુલ્યવચ્ચેનું છે. શુદ્ધનિર્વાણના વર્ષોનું તેનું માત્ર સંજ્ઞા નથી રહ્યું; છતાં ‘દીપવસ’ અને ‘મહાવસ’ માં જે ઇતિહાસક્રમ શુદ્ધના વર્ષોમાં જળવાયો છે તે દિનદના ઇતિહાસમાં ગ્રામ રાગઓના સમયપર્યન્તનો વિચાર કરવામાં મદદગાર થઈ પડે છે. આ રીતે જાને નિર્વાણના સમય અને ખાસ કરીને વીરનિર્વાણના સમય દિનદના પ્રાચીન ઇતિહાસક્રમ સ્થાપિત કરવામાં બહુજ અગત્યનું સ્થાન લોગવે છે. પુરાણોની ક્રૈયા પછીની વંશાવલિ સાથે આ સમયનો સમન્વય હજી સૂઝી નથી ચલ્યો-અને તેમ કરવાનું અત્યારે પ્રયોજન અને સ્થાપન થઈ-પણ તેમ થતાં વીરનિર્વાણના સમય પર ચતા ઉદાપિહની અગત્ય પ્રતીત થશે તેમાં સંદેહ નથી.

પ્રથમ ડૉ. જેકોબીની વિચારશ્રેણી તપાસીએ. તે મહાસય ખેજ હકીકત પર વિશ્વાસ ધૂકે છે. પ્રથમ માધવશી રાત્ર સંદ્રગ્રામની તારીખ પર અને પછી તે રાત્રી અને વીરનિર્વાણ વચ્ચે હેમચંદ્રાચાર્ય ગણાવે.

છે તેના પર. ચન્દ્રગુપ્તનો સમય તે મહારાજ ઈ. સ. પૂર્વે ૩૧૨ લે છે. હવે આ સમય એલેક્ઝાન્ડરની તારીખ પરથી લે છે. પરંતુ તે તારીખ ઈ. સ. પૂર્વે ૩૧૨ નીજ છે એમ નથી! અનેક ફેરફારો તેમાં થયા પછી ડા. જોન્સનીએ લખ્યું તે વખતે ઈ. સ. પૂર્વે ૩૧૨ આગળ આવીને ઉભી રહી છે. ઈ. સ. પૂર્વે ૩૧૫-૨૯૧ અને ઈ. સ. પૂર્વે ૩૨૦ નો પોતે નિર્દેશ કરે છે; અને ડા. ચાર્પેન્ટીઅર પોતાના લેખમાં ઈ. સ. પૂર્વે ૩૨૫-૩૧૨ સૂધીમાંની કહે છે!! આ પરથી એક વસ્તુ સ્પષ્ટ છે કે એલેક્ઝાન્ડરનો સમયક્રમ સૌ માની લે છે તેવા સ્થાપિત નથી થઈ ચૂક્યો પરંતુ ચન્દ્રગુપ્તની સાથે તેને સાતકુળ રાખવાની ત્રેવડ થાય છે. અને તેમાં વિલક્ષણતા આવવાનાં શા કારણો તે કાઢી જણાવતુંજ નથી! ચન્દ્રગુપ્ત સાથે મેળ મેળવવા માટે તેમાં ઉલટાસુલટી ફેરફાર તો નહિ થતા હોય? તે સંશય સહેજે ઉત્પન્ન થાય છે અને તે રીતે આ જગ્યાએ (argument in a circle) અક્ષવાગાં પડવાનો દોષ થાય છે કે નહિ તે કહી શકાતું નથી. અસ્તુ.

શ્રી. હેમચંદ્રાચાર્ય પરિશિષ્ટપર્વમાં (૮, ૩૩૯. પ્રસારક સમાર્ત) “વીરચક્રિત પછી ૧૫૫ વર્ષે ચન્દ્રગુપ્ત રાજા થયો” તેમ કહે છે. ચન્દ્રગુપ્તનો સમય ઈ. સ. પૂર્વે ૩૧૨ લઈ ડા. જોન્સની તેમાં ૧૫૫ વર્ષ મેળવી ૬ છે એટલે વીરનિર્વાણનો સમય (૩૧૨+૧૫૫=) ૪૬૭ ઈ. સ. પૂર્વેનો આવ્યો; ને તે સિદ્ધ થયો તેમ પ્રતિપાદન કરે છે.

હવે આપણે શ્રી. જયત્વાલના-મુદ્દા તપાસીએ. હેમચંદ્રાચાર્યે ચન્દ્રગુપ્ત અને નિર્વાણ વચ્ચે ૧૫૫ વર્ષ કહ્યા તે સ્વીકારતા નથી ને તેમાં ભૂલ માને છે. (તેવીજ રીતે શુદ્ધનિર્વાણ પછી ૧૬૨ વર્ષે ચન્દ્રગુપ્ત થયો તે વાત પણ માન્ય કરતા નથી.) સ્થવિરાવલિ (મેરુતુંગની) અને ખીખ સાધનોથી તે અન્તર ૧૫૫ નહિ પરંતુ ૨૧૯ વર્ષનો છે તેમ પોતે સ્વીકારે છે. ચન્દ્રગુપ્તનું રાજ્યારોહણ ઈ. સ. પૂ. ૩૨૬ લઈ તેમાં ઉપરાક્ત વર્ષના ૨૧૮ વર્ષ ઉમેરી ઈ. સ. પૂ. ૫૪૪ નો નિર્વાણ સમય દર્શાવે છે. આ તારીખ ઈ. સ.

પૂ. ૫૪૪) શકને વિક્રમ સંવત્સરો અને વીરનિર્વાણ વચ્ચેના અન્તર સાથે સાતકુળ છે; પરંતુ અહીં ૨૧૯ વર્ષનો, નિર્વાણ અને ચન્દ્રગુપ્ત વચ્ચેના ખાંચો તેમણે સ્વીકાર્યો છે તે માનનીય નથી, જોડો છે, અને ઇતિહાસક્રમ માટે અર્થહીન છે. તેમણે ૬૦ વર્ષ પાલકનાં અને ૧૫૫ વર્ષ નન્દનાં એમ ૨૧૫ વર્ષ છે એવી સ્થવિરાવલિની વાત પર ખૂબ વજન દીધું છે. ડા. કલાટ (Indian Antiquary, XI, P. 251; 1882) એક પુટનોટમાં જણાવ્યું કે “તેજ વર્ષમાં ચન્દ્રગુપ્તે નવમા નન્દને માર્યો. આ નોટ (સ્થૂલભદ્ર વિષેની હકીકત આપી છે તેમાં) ૨૧૫ વીરાત સ્થૂલભદ્ર સ્વર્ગે ગયા તે ઉપર છે. નોટ પદ્મવલી અનુસાર છે કે કાકટરની સાહેબની પોતાની ભૂલ છે તે કહી ન શકાય. (આચાર્ય સંભૂતિવિજય વીરાત ૧૫૬ સ્વર્ગે ગયા તે પરની આ નોટ તો નહિ હોય? લખવામાં ભૂલ થતાં નોટનું સ્થાનાન્તર થયું હોય તો નવાઈ નહિ.) પાને ૨૪૬ ઉપર સ્થૂલભદ્ર વીરાત ૨૧૯ વર્ષે સ્વર્ગે ગયા તેવા નોંધ છે. આ નોંધ ને કાકટરની સાહેબની પુટનોટ લઈ શ્રી. જયત્વાલ રચના કરે છે કે વીરાત ૨૧૯ વર્ષે ચન્દ્રગુપ્ત ગાદીએ બેઠો. પરંતુ હેમચંદ્રાચાર્યના પરિશિષ્ટપર્વમાં (સર્ગ ૮-૯) સ્થૂલભદ્રનો ઇતિહાસ તપાસતાં અને આ પદ્મવલિનાં વર્ષો મેળવતાં ચન્દ્રગુપ્ત માટે વીરાત ૨૧૫ કે ૨૧૯ વર્ષો જોડાં માલુમ પડે છે તે આ રીતે—

પરિશિષ્ટ પર્વનાં ૯, ૧૧૨ અને ડા. કલાટની પા. ૨૪૬ અનુસાર.

- (૧) શ્રી. ભદ્રબાહુસ્વામી વીરાત ૧૭૦ સ્વર્ગે ગયા.
- (૨) આઠ કે વધુ વર્ષ તેમણે સ્થૂલભદ્રને પાઠ આપ્યા.

(૩) અને તે હકીકત બાર વર્ષનો દુકાળ પૂર્ણ થયા પછી બની. હવે આ ત્રણે ખીના ધ્યાનમાં રાખતાં વીરાત ૧૭૦ માંથી (૧૨+૮=૨૦) વીસ વર્ષ બાદ જતાં, અર્થાત વીરાત ૧૫૦ આસપાસ આ દુકાળ ચર થયો ગણાય. પરિશિષ્ટ, ૮, ૧૬૩ પ્રમાણે તે

વખતે આચાર્ય સંભૂતિવિનય (સ્થૂલભદ્રના યુર) વિદ્યમાન હતા અને તે વખતે સ્થૂલભદ્રનાં ઓઝામાં ઓઝા બે ઓમાસા થઇ ચૂક્યા હતા (પરિશિષ્ટ ૮, ૧૦૯-૧૯૩). આચાર્ય સંભૂતિવિનય પટ્ટાવશી પ્રમાણે વીરાત ૧૫૬ સ્વર્ગે ગયા.

(૪) ચોથી હકીકત (ડૉ. કલાટ પા. ૨૪૬)-સ્થૂલભદ્રે દીક્ષા વીરાત ૧૪૬ માં લીધી અને તે નવમા નન્દના રાજ્યમાં (પરિશિષ્ટ ૮; ૩-૬, ૮૨); વળી સ્થૂલભદ્રની દીક્ષા (ચતુષ્પર્વત) રહી તેના ૬૯ વર્ષે ગણાવ્યા છે. આ હીસાએ નવમા નન્દનું રાજ્ય ૬૬ વર્ષે ઉપરાંત ચાલ્યું હોય અને નવમેા નન્દ ને સ્થૂલભદ્ર બન્નેના અન્ત સાથે ચન્દ્રયુગના રાજ્યનો આરંભ થયો હોય. પરંતુ શ્રીમદ્ ભવસ્વાલ નન્દને (નવનન્દો હતા તેને બદલે થોડા દરમિયાને એકદર બધાને) ૪૦ વર્ષથી વધુ આપતા નથી તો પછી નવમા નન્દના ૬૯ ઉપરાંત વર્ષોની વાત ક્યાંથી રહે ! વળી ૨૧૧ વીરાત ચન્દ્રયુગ ગાદીએ આવે તો વીરાત ૨૩૫ માં સંપ્રતિ ગાદીએ ક્યાંથી આવે ! ચન્દ્રયુગ ને અશોકના મૃત્યુ વચ્ચે ૮૬-૮૯ વર્ષોનું. અન્તર છે. ડૉ. કલાટ તેજ પાને સંપ્રતિ વીરાત ૨૩૫ ગાદીએ આવે છે તેમ કહે છે. ચન્દ્રયુગ, ખ્રિસ્તુસાર અને અશોકનાં કમરો ૨૪૧૨૮+૩૭=૮૯ વર્ષ નોંધએ. વીરાત ૨૧૫ અને ૨૩૫ વચ્ચે માત્ર વીરાજ વર્ષનું અન્તર રહે નવારે ૮૯ ઉપરાંત વર્ષોના સમાવેશ કરવો નોંધએ; અને તેમ કરીએ તોજ ઇતિહાસક્રમ સચવાય. અર્થાત્ ચન્દ્રયુગના આરંભથી માટે વીરાત ૨૧૫ કે ૨૧૬ વર્ષે ખોડું છે તે પ્રતીત થાય છે. પરિશિષ્ટ ના ૮, ૩૩૭ માં લખ્યું છે કે “તે બાર વર્ષના કારણે દુકાળમાં ચન્દ્રયુગના નગરમાં આચાર્ય સંસ્થિત હતા.” ને ચન્દ્રયુગ વીરાત ૨૧૫ માં ગાદીએ આવે તો વીરાત ૧૫૦ થી શરૂ થતા દુકાળમાં કદ રીતે તેનું નગર હોય ને તે પોતે પણ ક્યાંથી હોય ? પરિશિષ્ટમાંની હકીકતો વાંચીએ ત્યારે ૨૫૪ થાય છે કે ચાલુક્ય, સ્થૂલભદ્ર ને ચન્દ્રયુગ દુકાળમાં સમાવેશીન હતા અને ત્યારપછી પણ હતા.

આ રીતે શ્રી. ભમસ્વાલની રચના હુમ થાય

છે ને નિર્વાણ સમયના ક્ષેત્રમાંથી ચન્દ્રયુગ માટે વીરાત ૨૧૫ વર્ષે હુમ થાય છે. તે જતાં ભમસ્વાલ પાસે નિર્વાણ સમય સિદ્ધ કરવા પૂરતો આધાર નથી રહેતો એટલુંજ નહિ પણ શિશુનાક વંશની ગોઠવણ તેમણે કરેલી છે તે પ્રમાસ નિષ્પળ ગય છે. (તેમની અન્ય વિરવત ચર્ચા સાથે અહિં સંબંધ નથી એટલે તેને ઉદ્દેશ્ય અહિં નહિ કરી ચકાસ.)

ડૉ. ચાપેન્ડીઅરના કાશ બહાર નથી ગયું કે દુકાળ પછી પણ ચન્દ્રયુગને સ્થૂલભદ્ર વિદ્યમાન હતા. પણ ચન્દ્રયુગનો સમય વિવિધ કોનો હોવાથી ત્યાંથી આરંભ કરવાની અત્યાર સુધીની પદ્ધતિને તે પોતે ત્યાગ કરે છે અને તેને સ્થાને નવીન પદ્ધતિ અખતાર કરે છે; અને તે પદ્ધતિ અશોકના સમયથી ગણતરી કરવાની છે. તે કેવી રીતે છે તેના પહેલાં નિર્દેશ કરી તેમાંથી અને સાથે બીજા મુશ્કેલીમાં નિષ્પળતા વિસંવાદો તપાસીશું.

અશોક પોતાના જગપ્રસિદ્ધ શિક્ષણેખમાં તેરમાં વર્ષ પરત્વે પોતે પાંચ ધવન રાજ્યોના ઉદ્દેશ્ય કરે છે. “અંતિયોક, હુરમય, અંતિકિન, મક, અને અલિકસુદર.”

અંતિયોક=એન્ડીઓસ ખીન્-થીઓસ, સીરીપાનો રાજ, ૨૧૬-૨૪૬ ઈ. સ. પૂર્વે;

હુરમય=હોરમાયોસ ખીન્-જંજંતો, મૃત્યુ ૨૪૭ ઈ. સ. પૂર્વે.

અંતિકિન=એન્ડીઓસ ગોનાટસ-મેરીડોનિયાનો-મૃત્યુ ૨૩૯ ઈ. સ. પૂર્વે;

મક=મગસ-સીરીપાનો, મૃત્યુ ઈ. સ. ૨૫૮ પૂર્વે; અલિકસુદર=એલેક્ઝાન્ડર-એપીસરનો, મૃત્યુ ૨૫૮ (આસપાસ) ઈ. સ. પૂર્વે.

આ પાંચે રાજ્ય જીવતા છે તેમ શિક્ષણેખને ખબર છે (તેમ સમગ્રયુ છે) એટલે દરેકની સાલ તપાસતાં બધા વચ્ચેનાં સામાન્ય વર્ષો ૨૬૧-૨૫૮ (ઈ. સ. પૂર્વે) આવે તેજ વર્ષો દર્શાવે શિક્ષણેખ અનુસાર અશોકનું અલિંગક પછીનું તેરમું વર્ષ હોય. અલિંગક પહેલાં ચાર વર્ષ બીજા ગયા હતા એમ

પૌદ્ધ ઇતિહાસ કહે છે; એટલે અશોક ગાદીએ આવે ત્યારે ઇ. સ. પૂર્વે ૨૭૬-૨૭૪ મું વર્ષ હોય ને તેને અભિષેક થાય ત્યારે ઇ. સ. પૂર્વે ૨૭૨-૨૭૦ મું વર્ષ હોઇ શકે. આ પ્રમાણે ડૉ. ચાપ્પેન્ડીઅર મહા-શય નિર્ણય કરે છે. મૉ. સેનાર્ટ પ્રથમ નિર્ણય કરેલા છે; તે ઇ. સ. પૂર્વે ૨૭૩ લે છે.

પણ અહિં ડૉ. ચાપ્પેન્ડીઅર-સુકાન ફેરવે છે ને ચન્દ્રગુપ્તનો સમય ઇ. સ. પૂર્વે ૩૧૨ નો લઇ, હેમ-ચન્દ્રાચાર્યના ચન્દ્રગુપ્તને વીરનિર્વાણ વચ્ચેના ૧૫૫ વર્ષ સાથે મેળવીદેતાં અને તે રીતનો (૩૧૨+૧૫૫= ૪૬૭) ઇ. સ. પૂર્વે ૪૬૭ નિર્વાણ સમય ઘોષીય છે તેમ જાહેર કરે છે ! અશોક અને ચન્દ્રગુપ્ત વચ્ચેના ઇતિહાસક્રમ ગોઠવી શકતા નથી ને જોને ત્યાગ કયો તેજ (ચન્દ્રગુપ્તનો) સમય સ્વીકારી લે છે. તેનાં સંપૂર્ણ ત્યાગ નથી કરી શકતા કારણ કે ચન્દ્ર-ગુપ્તને એકેક્રાન્તર વચ્ચે છું પડે તે પાશ્ચાત્ય વિ-દ્વાનોને માન્ય નથી !

ચન્દ્રગુપ્તે ૨૪ વર્ષ અને બિન્દુસારે ૨૮ વર્ષ રાજ્ય કર્યું એટલે અશોક ગાદીએ આવ્યો તે પહેલાં ૫૨ વર્ષ ચન્દ્રગુપ્ત ગાદીએ બેઠો. અશોક ગાદીએ આવ્યો તેનાં વર્ષ ઉપર જણાવ્યા તેમ ઇ. સ. પૂર્વે ૨૭૬-૨૭૪ માં આ '૫૨' વર્ષ ઉમેરતાં ચન્દ્રગુપ્ત ૩૨૮-૩૨૪ ઇ. સ. પૂર્વે ગાદીએ આવ્યો તેમ નક્કી થઇ જાય છે. હવે આ વિસંવાદની યાયા દૂર રાખવા માટે ડૉ. ચાપ્પેન્ડીઅર એક બીજી તારીખ લે છે. કલ્પસૂત્રમાં છેવટે બે તારીખો જૂદી જૂદી પ્રતમાં મળે છે. એક વીરાત ૯૮૦ ની ને બીજી વીરાત ૯૯૩ ની. ડૉ. જેકોબીનો અભિપ્રાય એમ છે કે કે (કલ્પસૂત્ર). S. B. E., vol. XXII, P. 270, foot-note, "આ તારીખો શેને લગતી છે તે અનિશ્ચિત છે અને આ બેમાંથી એક તારીખ સાથે ગમે તેમ બીજી હકીકતો દીકાકારો જોડી દે છે." મૂળ ગ્રન્થમાં રાગતું નામ નથી પણ એક દીકા-માંથી રાગતું નામ સ્વીકારી ડૉ. ચાપ્પેન્ડીઅર દ્વારા ૯૯૩ ની સાલ વીણી લે છે અને તે રાગને વલ્લભીના પહેલાં ધ્રુવસેન તરીકે ગાની લઇ

તેના એક લેખની સાલ વલ્લભી સંવત ૨૦૭ તે આજ વીરાત ૯૯૩ એમ કલ્પી લે છે-પોતાના લખ-વામાં તે નક્કી કરેલું માની લખે છે. વલ્લભીસંવત ૨૦૭ એટલે ૨૦૭+૭૧૬=૯૨૩ ઇ. સ. ૫૨૬ અને ઇ. સ. ૫૨૬=વીરાત ૯૯૩ એટલે વીરનિર્વાણ ઘોષીય ઇ. સ. પૂર્વે ૪૬૭ આવી મળેલું (૯૯૩-૫૨૬=૪૬૭) ! અને આ મેળ મળ્યો એટલે ઉપરની અશોક ઇ. સ. ની અને ડૉ. જેકોબીએ નક્કી કરેલી તારીખ સુસ્થિત થઇ ! આ સત્ય નહિ પણ સત્યાભાસ છે તેમ વિચારક્રેશ્ણી નિદાનજનારને પ્રતીત થશે. વસ્તુતઃ ધ્રુવસેન પહેલા સાથે તેમણે મેળ મેળવ્યો તે માન્ય નથી. તેના કારણો:—

(૧) વલ્લભી ૨૦૭ એટલે વીરાત ૯૯૩ એમ માનવાને કોઈ જાતનો આધાર નથી.

(૨) એક દીકાકાર ધ્રુવસેન રાગતો નહિ પણ પણ સ્કન્દિલાચાર્યની માથુરી વાંચનનો નિર્દેશ કરે છે. હવે સ્કન્દિલાચાર્યનો સમય મેરુતુંગની થેરા-વલિ અનુસાર (સંશોધક ખન્ડ. ૨. અ. ૨; પાનાં ૧૩૫-૧૪૩; Journal of the Bombay Branch Royal Asiatic Society, vol. IX, P. 154.) વીરાત ૮૨૩ છે. કયાં ૯૯૩ (કે ૯૮૦) અને કયાં ૮૨૩ ?

(૩) બીજા દીકાકારે ધ્રુવસેન રાગને આનન્દ પુરનો ગણાવ્યો છે. તેને વલ્લભીના ધ્રુવસેન ડૉ. ચાપ્પેન્ડીઅર લે છે; તેમ કરવા જતાં આનન્દપુર ને વલ્લભી વચ્ચેની લિનનતા ભૂલી જાય છે. વલ્લભી વધારે પ્રસિદ્ધ ને રાજધાની હોઇને જો વલ્લભીનાજ રાગ દીકાકારે જણાવવા માંગતા હોય તો આનન્દ-પુર (આણંદ કે વડનગર) ને સ્થાનજ નથી. તેવી ભૂલ સંભવેજ નહિ.

(૪) દીકાકારે જણાવ્યું છે કે રાગ માટે પુત્રશોકના નિવારણ સાફ ભરસામાં કલ્પસૂત્ર વંચાયું. પણ વલ્લભીના ધ્રુવસેન રાગ શિલાલેખોમાં (Corpus Inscriptionum Indicarum vol. III, P., 165, Fleet.) "પરમ ભાગવ-

ત" ગયાયો છે. આ બિરૂદ અનુસાર રાજ પદમ વૈષ્ણવ હોવો જોઈએ. જૈન તો નહિજ. અને શોક પ્રસંગે પોતાના જ ધર્મનું વચાવે કે બીજાના ધર્મનું? વળી પોતે બહુજ છૂટા વિચારનો હોય પણ તેનું કુટુંબ તેનું માની શકાય નહિ ને શોકના પ્રસંગે તો રૂઢીથી લાગવત જેવું વચાવું હોય તેજ વચાવ. ત્યાં કલ્પસૂત્રને (ધ્રુવસેનની બાબતમાં) અવકાશ નથી. હવે જો આ ધ્રુવસેન પહેલાંને ડૉ. ચાર્પેન્ટીઅર છોડી દે તો તેની સાલ (વલ્લભી ૨૦૭) પણ છોડી દેવી પડે અને તેમ કરતાં તેનો અને વીરાત ૬૯૩ નો મેળ તેણે કલ્પ્યો તે પણ અલોપ થઈ જાય છે! પોતે ઇતિહાસક્રમ કાઢ રીતે ગોઠવી શકતા નથી તેનો સ્વીકાર કરે છે તે આ શબ્દોમાં—" But where the confusion lies is not easily ascertained " (P. 171)—" ક્યાં ગોઠાવો થાય છે તેનો મહેલાઈથી પતો નથી લાગતો," ગોઠાવો ચન્દ્ર-શુભને અશોકના વચ્ચેના સમયનિર્ણયમાં વસ્તુતઃ ઉપસ્થિત થયો છે પણ તે બન્નેને સાચવવા જતા ચન્દ્રશુભ પૂર્વના બૌદ્ધ ઇતિહાસમાં ગોઠાવો તેમને પ્રતિબિંબિત થાય છે ને તે માટે સીધાનના ઇતિહાસક્રમ 'દીપવંશ' અને 'મહાવંશ' ને દોષ દે છે!!! વાચક એટલુંજ ધ્યાનમાં રાખશે કે,—

વીરાત ૧૫૫ ચન્દ્રશુભ ગાદીએ—શુદ્ધથી ૧૬૨ વર્ષ,

વીરાત ૨૩૫ સંપ્રતિ ગાદીએ.

ચન્દ્રશુભના ૨૪ વર્ષ.

બિરુદસારના ૨૮ વર્ષ.

શુદ્ધથી ૨૧૮ વર્ષે અશોકને અભિષેક.

અશોકના ૪ વર્ષ—ગાદી પછી ને અભિષેક પહેલાં

અશોકના કુલ ૩૬-૩૭ વર્ષ, અને

પછીનો ઇતિહાસક્રમ ગોઠવવાની જંગલમાં નથી લેવાયો એટલે તે શુચ્ચણથી મુક્ત રહ્યા છે; તેવીજ રીતે ચન્દ્રશુભ પહેલાના ઇતિહાસને અડધા નથી એટલે ત્યાં પણ મુક્ત રહ્યા છે. ચાર્પેન્ટીઅર મહા-શય પછીનો ક્રમ ગોઠવવામાં ને શ્રી. જયસ્વાલ બન્ને રીતનો ગોઠવતાં વખતમાં આવી ગયા છે અને શ્રી. જયસ્વાલની બાબતમાં વીરાત ૨૧૫ (કે ૨૧૬) આધાર દૂષાવનારો નિકળ્યો છે.

ડૉ. ચાર્પેન્ટીઅર ખીજી જુલ કરે છે. વીરનિર્વાણ વખતે અવનિતમાં રાજ પાલકનો અભિષેક થાય છે તે હકીકત હસ્તિપાલક રાજ માટે લેવામાં કરે છે. તે કલ્પે છે કે હસ્તિપાલકના ગામમાં 'વીર' નિર્વાણ થયું ને કાળાન્તરે અન્યકારોની જુલથી હસ્તિપાલકનું પાલક થઈ તેને અવનિતના પાલક સાથે જોડી દીધું. (Charpentier, P. 122; 'અશોક' પા. ૯૭). આ કલ્પના અસમ્ય છે કારણ કે વીરના નિર્વાણ વખતે હસ્તિપાલક રાજ ગાદીએ હતોજ. તેને કાંઈ અભિષેક થવાનો નહોતો. જ્યારે ગાથા તો અભિષેકની વાત કરે છે. એટલે અપાપાનો, હસ્તિપાલક અને અવનિતના પાલક 'વચ્ચે સંબંધ' કે ગોઠાવો ઉભો થતોજ નથી. જે ગાથાઓ અવનિતના પાલકનો નિર્દેશ કરે છે તેજ ગાથાઓ ને સ્થવિરાવલિ મૌર્યના ૧૦૮ વર્ષ મૂકે છે ને કેટલેક ઠેકાણે નંદોનાં ૧૫૫ વર્ષ મૂકે છે (હિમચંદ્રાચાર્ય નંદોનાં ૫૦ વર્ષ મૂકે છે જ્યારે પુરાણો ૧૦૦ વર્ષ મૂકે છે) ગાથાઓની આ બિનનતા તથા અવનિત, પાટલિપુત્ર ને ભરચ છત્વાદિના રાજાઓનાં એકીકરણ બહુજ વિચિત્ર છે તેમ કહેવામાં ડૉ. ચાર્પેન્ટીઅર યથાર્થ છે પરંતુ તેથી ગાથા જે આરંભને અન્ત મૂકે છે, સંવત્સર ને શકના વીરનિર્વાણ વચ્ચેનાં અન્તરો જણાવે છે, તે ખોટાં નથી પડતાં. માત્ર એટલુંજ પ્રતિપાદન થાય છે કે વચ્ચેની વિગતની બાબતમાં આ ગાથાઓ સં-માર્ગદર્શક નથી અને સંવત્સરો વચ્ચેનાં આમાં પૂરવાનાં તેમના પ્રમાણે કેવળ તાર્કિક છે અને તેથી તે વિગતો પર મહાર રાખી શકાય નહિ. શ્રી. જયસ્વાલ આ વિગતોનું અન્વલંબન બહુ લે છે ને

વીરાત ૬૯૩ ને મલ્લની ૨૦૭ વાળા ધ્રુવસેન સાથે લેવાઈવા નથી તો ડૉ. ચાર્પેન્ટીઅરને લાગેલી અટપટી શુચ્ચણની પાર જઈ શકશે. નિર્વાણ સમયનો અભ્યાસ કરનાર કોઈ પણ મદદશયને ઉપ-રની તવારીખ નજર આગળ રાખવી જોઈશે અને વીરાત ૨૧૫ વર્ષ ચન્દ્રશુભ માટે તો તદ્દન ખોટું છે તે જુલનું નહિ જોઈએ. ડૉ. જોકોબી ચન્દ્રશુભ

તેટલે દરમિયાન તે અટવાય છે તેમ તેમના લેખમાં સ્પષ્ટ તરી આવે છે.

આપે-દીઠર મહાશયનો પ્રમાસ એક રીતે સર્વાંગસુંદર છે, અને તે ગોશાળકની હકીકત લઈ વીર નિર્વાણ અને શુદ્ધ નિર્વાણના સમયનો પરસ્પરનો મેળ મેળવી આપવામાં છે. આમાં તેમણે જે સફળતા મેળવી છે તેને માટે અભિનંદન આપીએ તેટલું આશ્ચર્ય છે. સંક્ષેપમાં તેમનું પ્રતિપાદન આ પ્રમાણે છે:—

(૧) વીરનિર્વાણ પૂર્વે ૧૬ વર્ષે ગોશાળક સ્વર્ગ ગયા;

(૨) ગોશાળકના અન્ત સમયે આઠ ચરમ-આઠ અદ્ભુત-શ્યાં (જૂઓ “ઉવાસમહસાઓ.”) આ આઠ બનાવો સમયની ગણતરીએ નજીક નજીકનાં ન હોય તો તેમાં અમરકાર નથી રહેતો. આ આઠ ચરમોમાં છેલ્લું તૃત્ય (ગોશાળકનું) ને સેચનક હસ્તિનું શુદ્ધ પ્રત્યાહિ છે.

(૩) નં. ૨ માં જણાવેલ શુદ્ધ અત્તરશત્રુ ગાદીએ આવતાં કરેલ છે તેજ છે. તેમાં સેચનક હસ્તિ મરાયો.

(૪) અત્તર શત્રુના આઠમા વર્ષે શુદ્ધનિર્વાણ થઈ અર્થાત ગોશાળક પછી આઠમા વર્ષમાં (કે તેની આસપાસ) શુદ્ધનિર્વાણ થયું;

(૫) નં. ૧ અને નં. ૪ પરથી દુરતજ ફલિત થાય છે કે અર્જાત શત્રુના સોળમા વર્ષે વીરનિર્વાણ થયું;

(૬) અર્થાત પહેલાં શુદ્ધ નિર્વાણ થયું અને પછી આઠ વર્ષમાં વીરનિર્વાણ થયું.

આ બીનાને મોટા ટેકા નીચેની બાજવનો છે. હેમચંદ્રાચાર્ય ચન્દ્રચુરને ગાદીએ વીરાત ૧૫૫ લે છે. બીદ્ર અથો તેજ બનાવ માટે ‘દીપવંશ’-‘મહાવંશ’ માં શુદ્ધાત ૧૬૨ કહે છે. અર્થાત બન્ને વચ્ચે સાત વર્ષનો તફાવત છે; અને શુદ્ધનિર્વાણ વીરનિર્વાણથી સાત વર્ષ પહેલાં, (સાત કે આઠ-તેના) તફાવત ગણાય નહિ.

આ ઉપરથી એક વાત સ્પષ્ટ થાય છે કે બીદ્ર અથોમાં શિખની જોડતાણુ જતાં શુદ્ધના પ્રસંગમાં આવી નાતપુત્ર નિર્ગ્ન-થને લોહીની ઉછાદી થઈ ને પરિણામે તેટું મૃત્યુ, થયું તે મહાવીર સ્વામીને લગતી હકીકત નથી (Charpentier, P. 127-8, ‘સં-શોધક; પા. ૧૦૩). અગર ત્યાં જો મહાવીર સ્વામી-નોજ નિર્દેશ અન્યથા કરતા હોય તો તે અન્યકા-રતું લખાણ ઇતિહાસક્રમથી વિરુદ્ધ હોઈ અસલ છે છે તે ધર્મોપપણાને અંગે દ્વેષપૂર્ણ અભેદશત્રુ પરિણામ સૂચવે છે. વસ્તુતઃ શુદ્ધનિર્વાણ પછી સાત-આઠ વર્ષ મહાવીરસ્વામી વિચર્યા તેમ પ્રતિપાદિત થયું છે.

સંપ્રતિ મારે વીરાત ૨૩૫ વર્ષ મૂક્યા તે કદ રીતના તે સમજાવું નથી (પા. ૪૬, પા. ૪૬) વીરાત ૧૫૫ વર્ષે ચન્દ્રચુર આવે છે ને (૫૨ વર્ષ પછી અર્થાત) વીરાત ૨૦૭ અશોક આવે છે. અ-શોકનાં વર્ષ ૩૬ ગણાય ને વાલુપુરાણ પ્રમાણે તેના પુત્ર કુણાલના આઠ વર્ષ ગણાય ને પછી સંપ્રતિ વીરાત ૨૫૧ (૨૦૭+૩૬+૮=૨૫૧) માં આવે. આ મુજબ થતાં સોળ વર્ષના અંતર પટ્ટાવલીમાં પડે છે! પરિશિષ્ટવર્ષમાં હેમચંદ્રાચાર્યના લખેલ મુજબ કુણા-લનું રાજ્ય ન હોય તો વીરાત ૨૪૭ સંપ્રતિના વર્ષ આવે અને અશોકે જે પોતાનીજ હયાતી દમ્ભોન અભિષેક કર્યો હોય (પરિશિષ્ટમાં તે મુજબ વર્ણન છે. અને અશોકનાં વર્ષ અભિષેકથી પણ ગણાય છે તે ધ્યાનમાં રાખતા જેનું છે) અથવા તેમ કરી પ્રાંતની સંજાગીરી આપી હોય તો “વીરાત ૨૩૫” વર્ષમાં કોઈક અર્થ રહે છે-પણ આ વિષેનો નિર્ણય કરવાનું અન્ય કોઈ સાધન આપણી પાસે નથી, સંપ્રતિ એલિકેટી સત્તરમો તે રથાને પટ્ટાવલીમાં કહેા છે; જે કુણાલને અન્તર્ગત કરીએ (રાજ તરીકે કે વંશજ તરીકે ?) તોજ સંપ્રતિ સત્તર-મો થાય. ભૂત તો ઉભી રહે છે જ.

૧—એલિકેટ

૨—અત્તરશત્રુ } જૂઓ બધે પરિશિષ્ટવર્ષ.

૩—ઉદા'રી

૧૨—મનવંદો

૧૩—ચન્દ્રચુત

૧૪—ખિન્દુસાર

૧૫—અશોકથી

૧૬—કુષ્માણ

૧૭—સંપ્રતિ

વીરનિર્વાણ સાથે શુદ્ધનિર્વાણની તારીખ રાજ ચન્દ્રચુત, ગોરાલાકરને અગતરાત્રુ (ચક્રવર્તી) એ ત્રણની દ્વારા સંકળાયેલી છે તે સ્પષ્ટ થયું. વીરનિર્વાણ તારીખ ચન્દ્રચુતના પરત્વે (વીરાત ૧૫૫) લઈ તેજ વર્ષે પુરાણની વંશાવલિ નવેસરથી વિચારી ગોઠવતાં આન્ન રાજાએના વખતના (ચક્ર) સંવત્સરના શિલાલેખો સુધી પહોંચે તેજ તેના વધુ વિચાર કરી શકાય. તેમ સમય છે તે અહિં વિસ્તારભર્યા કારણે પ્રતિપાદન નહીં કરીએ; પણ તેના પરિણામમાં વીરનિર્વાણને શક વચ્ચે ૬૦૫૧ વર્ષોનું અંતર થયાર્થિત હતરે છે તેમ જણાવવામાં વાંધો નથી. વાચકે જોયું હશે કે આ ચર્ચામાં ચન્દ્રચુતની એલેક્ઝાન્ડર મારફત આવતી ઈગ્રેજ તારીખ પ્રધાન સ્થાન ભોગ્યે છે અને એમ પણ સમજાય છે કે એલેક્ઝાન્ડરની તારીખ પહેલેથી એક સરખી રીતર ન રહેતાં ચન્દ્રચુતને અનુકૂળ કરવાના પ્રયત્નો થતા રહ્યા છે! એલેક્ઝાન્ડરની તારીખ નક્કી કેવી રીતે થાય છે—તે તે પછી ચન્દ્રચુત માટે વર્ષોની હારની હાર અત્યાર સુધીમાં કેમ આવી તેના ખુલાસો હજી કોઈએ રજૂ નથી કર્યો. અને તેમ થયા સિવાય હિન્દો ઇતિહાસકર્તા સ્વયંમાં યતો ગોઠાવ્યા એલેક્ઝાન્ડરની તારીખમાંજ ગણ્યોએ તે જરાપણ જોડું નથી, પણ આ વિષય પુરખની જૂની ક્રોનોલોજીના—જ્યાંના પ્રાચીન ઇતિહાસકર્તાઓ—એ તેથી આપણે માત્ર આગળી ચોધી મૌન સેવવું પડે તેવી અભાવની પ-નિસ્થિતિ છે. આ સંબંધે નીચેની હકીકત પણ જણાવ જેવી છે:—“Unfortunately for ancient chronology, there was no one fixed or universally established Era... and it was not until A. D. 532 that the Christian Era was invented by

Dionysius Exiguus, a Scythian by birth and a Roman Abbot, who flourished in the reign of Justinian.” (“Hale's "Chronology," vol., I, P. 83.) “જૂના કાળના ઇતિહાસકર્તા માટે દુઃખની વાત એ છે કે પ્રતિષ્ઠિત કે સર્વમાન્ય કોઈ પણ સંવત્સર આગળ હતો નહિ..... અને જન્મથી સીધીઅન અને એક રોમન સાધુ પુરખ જે જરૂરીનીઅનના રાજ્યમાં હતો અને જેનું નામ કાયોન્સીસીઅસ એકસીઅસ હતું તેણે ઇ. સ. ૫૩૨ માં ખ્રિસ્તનો સંવત્સર શોધી કાઢ્યો (પ્રચલિત કર્યો).”—હેલ્સની ક્રોનોલોજી, વૉ. ૧જી. પા. ૮૩.

ત્યાં કદ રીતે ઇતિહાસકર્તા સ્વાચ્છા, તેમાં એલેક્ઝાન્ડર વિશે ને (અશોકવાળા) પાંચ મુખ્ય રાજા વિશેના સમયની રચના મથાર્થિત છે કે દોષપૂર્ણ છે તે તપાસવાનું જ્યાં સુધી આપણને ન મળે ત્યાં સુધી ચન્દ્રચુતની (કે અશોકની) ખ્રિસ્તી તારીખ લેવી તે જૂલ છે એટલું જ નહિ પણ સંશોધન કાર્યને વિધાન તક છે. અત્યાર સુધીના ઘણા વિદ્વાનોની મહેનત તે પર થઈ છે તેમાં સફળ નથી પણ તે સર્વ પાછળ રહેલ મુદ્દા આપણી પાસે વ્યવસ્થિત રજૂ થયા જોઈએ. તે વગર આપણે તે કબૂલી લેવા તપાસના વિના ચલાવી લેવા—તેનો અર્થ કાંઈ નથી. અને જ્યારે આપણાજ દેશના સાદિયમાં શુદ્ધ અને મહાવીરના જે ભિન્ન પંક્તિના ઇતિહાસકર્તાઓ એક માટે સીદાનમાં ઇ. સ. પૂર્વે ૫૪૪ કહે છે ને અહિં મહાવીર માટે ઇ. સ. પૂર્વે ૫૨૪ કહે છે (જન્મે નવમેની દય વર્ષની જૂલ છે તે પકડાઈ શકાય છે) ત્યારે ઉપરનું વક્તવ્ય લખાણ રૂપે કરવાનો વખત આવે છે.

ગોરાલાકરના ઇતિહાસ પરથી અને ચન્દ્રચુતનાં જ્ઞાન અને બૌદ્ધ વર્ષો બીજી એક અતિ મહત્વની વાત પ્રતીત થાય છે તે એ કે જાને નિર્વાણ વચ્ચે તદ્દત્ત સાત આઠ વર્ષ લગભગનો છે. એકાદ વર્ષનો ફેર કહી પડે પણ તેથી વધુ તો ચાલી શકેજ નહિ. અર્થાત્ કોઈ વિદ્વાન શુદ્ધનિર્વાણનું વર્ષ નક્કી કરે

તો તે વીરનિર્વાણતું કયું સ્વીકારે છે અને તેવીજ રીતે વીર નિર્વાણતું વર્ષ નક્કી કરનાર મહાશય શુદ્ધ નિર્વાણતું વર્ષ કયું સ્વીકારે છે તે તપાસવુંજ પડશે અને તેમાં આઠ વર્ષ લગભગનો તફાવત નહીં રહેલો સમગ્રય તો તે વર્ષો ભૂલ ભરેલાં દરશે-અનેમાંથી એક પણ વિચારણીય નહિ રહે.

નિર્વાણ સમયમાં આ આઠ વર્ષ લગભગનો ફેર હવે સિદ્ધ થઇ ચૂક્યો છે અને તેથી નિર્વાણ સમયના અહિંના કે પાશ્ચાત્ય સંવત્સરમાં દર્શાવેલા વર્ષ ઉપર એક મહાત્મ અંકુશ પડે છે, તેને વશ થઇને ઇતિહાસક્રમ આગળ વધી શકે છે. તે વાતનો સૌને સ્વીકાર કર્યો સિવાય છૂટકો નથી. અત્યાર સુધીમાં 'દીપવંશ'-'મહાવંશ'ના શુદ્ધનિર્વાણથી ૧૬૨ વર્ષ ચન્દ્રગુપ્ત મોરેનાં છે તેની ધણી વિદ્વાનોએ અવગણના કરી છે પણ ગોશાલકના ઇતિહાસ અને હેમચન્દ્રાચાર્યના વીરાત્ ૧૫૫ (ચન્દ્રગુપ્ત મોરેના) વર્ષ પરથી તે હવે પ્રમાણભૂત અને વિશ્વસનીય દરે છે. (ડૉ. કાર્પેન્ટીઅર શુદ્ધનિર્વાણ ઇ. સ. પૂર્વે ૪૭૭-લે છે અને વીરનિર્વાણ ઇ. સ. પૂર્વે ૪૬૭ લે છે !)

નિર્વાણ સમયની ચર્ચામાં આ એક મહત્ત્વનું પરિણામ જાહેર તરી આવે છે. ચન્દ્રગુપ્તના શુદ્ધનિર્વાણનાં ૧૬૨ વર્ષ લીધાં એટલે અશોકના અભિષેકનાં શુદ્ધ નિર્વાણનાં ૨૧૮ વર્ષ લેવાજ જોઇએ તે પણ નિઃસંદેહ છે. ૨૪ વર્ષ ચન્દ્રગુપ્તનાં, ૨૮ વર્ષ બિન્દુસારના અને ૪ વર્ષ અશોકના ગાદીએ આવ્યાં પછી ને અભિષેક પહેલાં એમ (૧૬૨ માં ૫૬ વર્ષ ઉમેરતાં) ૨૧૮ થયાં.

મૂળ ગ્રન્થોને લેખકોના લખાણમાંથી ઉતારા કરવાથી લેખનો વિસ્તાર બહુજ થાય ને માત્ર ઉતારાથી પણ સફળતા ન મળે એટલે નિરૂપાયે દલીલ પૂરતો સહજ નિર્દેશ કરી, પાનાં છલાદિ દર્શાવી ચર્ચા કરવામાંજ લેખકે સંતોષ માન્યો છે. વાચકને મૂળ લેખો જોવાનો, તેનું પૃથક્કરણ લેવાનો શ્રમ લેવો પડશેજ અને આ લેખમાંની ચર્ચા તેનો માર્ગ સુલભ ને સુગમ કરશે તો લેખકને પોતાની મહેનત સફળ થવાનો સંતોષ પ્રાપ્ત થશે.

હીરાલાલ અમૃતલાલ.

રંગ કાળો પણુ પરિણામ ઉજવળ,
સ્વાદ કડવો પણુ પરિણામ મીઠું.

વિશ્વવિખ્યાત

આતંકનિગ્રહ ગોળીઓ વાપરો.

પેટ સાફ લાવશે, બુખ લગાડશે, લોહી સુધારશે,
હાડમાં થતી કળતર મટાડશે, ધાતુને વધારશે, બળવાન
બનાવશે, તુરત લાગી જતા થાકને દુર કરશે, અને
ઉદોગમાં મર્યા રહેવાના ઉત્સાહને પ્રગટાવશે.
જંદગીની નિરાશાને દુર ફેંકી દે.

(કિંમત—ગોળી ૩૨ બનીસની ૬બી એકનો રૂપિયા ૧) એક.

મુંબઈ-પ્રાંચ.

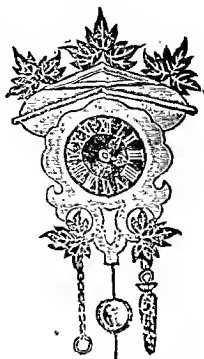
કાસબાદેવી રોડ,

મુંબઈ.

વૈદ્યાશ્રી મણિશંકર ગોવિંદજી

આતંકનિગ્રહ ઔષધાલય,

જામનગર—(કાઠિયાવાડ).

માન રૂપીઆ ત્રણમાં
એક ઘડીઆળ

જરા પણ અચકાશો નહિ
આજે જ ઑર્ડર મોકલો કારણ કે અમારું

ટીક-ટેક

TIC-TAK Regd. Wall clock

ઘડીઆળ નિયમિત ટાઈમ આપે છે.
— સર્વેની પસંદગી પામેલું છે —

અને તેમ છતાં ઘરનાં સુંદર શણગાર રૂપ પણ છે.

— ફક્ત રૂપિયા ત્રણ —

PETER WATCH Co., P. B. 27, MADRAS.

આ ઑર્ડર
મફત!!

આ ઑર્ડર
મફત!!

અમારા અદાર કેરેક શેલ્ડગોલ્ડ તારા લીવર “રજીસ્ટર્ડ” ખીસા ઘડીઆળના ખરીદનારાઓને, અમારું “C” સી રજીસ્ટર્ડ ટાઈમખીસ મફત આપીએ છીએ. આ ઑર્ડર માત્ર થોડા વખતની છે. હમણાં જ લખો. ખીસા ઘડીઆળ માટે તેના ડાયલ પર બનાવનારાઓની પાંચ વર્ષની ગેરંટીની સ્કેમ આપવામાં આવેલ છે.

કિંમત રૂ. ૫)

લખો:—

કેપ્ટન વૉચ કું.

પોસ્ટ બોક્સ ૨૬૫
મદ્રાસ.

CAPTAIN WATCH COY.

P. B. 265, MADRAS.

મારી પાઠશાળા અને કન્યાશાળાના મેલાવણા
પ્રસંગે છોકરાં-છોકરીઓને
નામ માટે કયાં પુસ્તકો પસંદ કરશો ?

તસાધુઓએ, જૈનપત્રકારોએ અને જૈનવિદ્વાનોએ
જે પુસ્તકો પસંદ કર્યા છે તે આ રહ્યા ! !

૧. કુમારિકા ધર્મ; ૨. કુમારિકાને પ્રયો; ૩.
જૈનનીતિપ્રવેશ; ૪. જૈનકાન્ય પ્રવેશ; ૫. જીવન ચર્ચા;
૬. જ્ઞાનપંચમી અને તેનું ઉદ્ધાપન. દરેકની છુટક
કીમત રૂ. ૦—૪—૦ રાખવામાં આવી છે. સામટી
નકલો મંગાવનારને આ ભાવે પુસ્તકો મળશે—
૧૦૦ નકલના રૂ. ૨૦; ૭૫ નકલના રૂ. ૧૫;
૨૫ નકલના રૂ. ૫. આ ભાવે ૨૫ થી ઓછી
નકલ મોકલાતી નથી.

દુરત આજ્ઞેય લખો!—

માવજી દામજી શાહ,
કામાલેધન, ધાડકોપર.

(રજીસ્ટર્ડ નં ૪૪)

વીર બામ

માથા તથા છાતીના દુઃખાવા, સંધીવા, ઈન્ફ્લુ-
એન્સા વિગેરે હરેક પ્રકારનાં દરદો ઉપર મસળવાથી
દુરત જ આરામ કરે છે.

વીર ઓઇન્ટમેન્ટ

પસ ખજવાનો અકસીર મલમ.

દરેક દવા વેચનાર તથા ગાંધી વી. રાખે છે.

પ્રો:—મેહનસાલ પાનાચંદની કું.

દે. વઘાદી, ભીખ ગલી-મુંબઈ ૩.

એજન્ટ:—મોરારજી રણછોડ.

દે. લુમામજીદ, મુંબઈ ૨

TALISMANS AND CHARMS

For those People to Avoid all Sorts of
Misfortunes and enter the Gates of Success-
ful Life.

	R.	As.
For Honour, Riches, Learning and Greatness	7	8
For Health, Physical Strength, etc...	7	8
For Power of Eloquence, Speeches, etc.	7	8
For Success in any Under taking or Litigation, etc...	10	0
For success in Sport, Racing, Card, Games of Chance, etc...	7	8
For Success in Spiritual and Religious Life	10	0
For Success in Trade and Business...	10	0
For Men's Love to Woman	7	8
For Women's Love to Men	10	0
For Love of Opposite Sex, Attractive Power	7	8
For Agricultural Prosperity, Farming, Good Crops, etc...	7	8
For Success in Mining Plumbago, etc.	100	0
For Success in Gemming ...	225	0
Rabbi Solomon's Special Talisman for every success	15	0
Especially valued and worn by every successful Hebrew, 2nd quality ...	21	0
1st quality ...	30	0

NOTE:—A Money Order or G.C. Notes will bring the
Talisman to your door. One Extensive Life Reading
Rs. 15, two Rs. 25, three Rs. 30 or more at a time at Rs. 40
per reading. Remit with birth date. Always the full
amount should be remitted in advance. No. 1, P. P.

Apply to:— D. A. RAM DUTTA, Astrologer,
No. 30 & 31 (T. Y.) Chera Street, Colombo, (Ceylon).

નીચેનાં પુસ્તકો કૉન્ફરન્સ ઑફીસમાંથી વેચાતાં મળશે.

શ્રી જૈન મંથાવલિ	રૂ. ૧—૮—૦
શ્રી જૈન ઈરિક્ટરી ભા. ૧-૨ સાથે	૧—૦—૦
” ” ભા. ૧ લો	૦—૮—૦
શ્રી જૈન ચેતાંબર મંદિરાવલિ	૦—૧૨—૦
પાંચ અલ્પજીનામમાલા પ્રાકૃત કોશ	૧—૦—૦

આ માસીક સાથે હેન્ડબોક્સ વહેંચાવવા તથા
ગૃહર ખર્ચ માટે પત્રવ્યવહાર નીચેના સીરનામે
કરવે. એકે અંક માટે ગૃહર ખર્ચરતો ભાવ
રૂ. ૯-૦-૦ વધુ માટે લખો—

આસીસ્ટન્ટ સેક્રેટરી.

શ્રી જૈન ચે. કૉન્ફરન્સ.

૨૦ પાંચધુની ચોરટ નં. ૩

મુંબઈ.

રૂપીઆ પાંચનો અથ રૂપીઆ અઢીમાં.

શ્રી યશોવિજયજી જૈન ગુરુકુળ તરફથી મહાન લાભ
લઈ શકો તો હયો અને આપી શકો તો આપો.

વિવિધ પૂજાસંગ્રહ.

જૈન પત્રનો અભિપ્રાય.

તા. ૫-૬-૨૪.

સચિત્ર કિં. રૂ. અઢી. જૈન બુકસેલર મેથજી હીરજી તરફથી વિવિધ પૂજાસંગ્રહના સાત ભાગનો દળદાર અથ વિધિ તથા ચિત્રો સાથે રૂ. પાંચની કિંમતમાં અપાય છે તેજ અથ પાલીતાણાના શ્રી યશોવિજયજી જૈન ગુરુકુળે સ્વર્ગસ્થ આચાર્ય શ્રી વીર-વિજયજી મહારાજના સ્મરણાર્થે અર્ધા કીર્મતે આપવાને ગોઠવણ કરેલી લાગે છે આ અથમાં પંડીત શ્રી વીરવિજયજી, રૂપવિજયજી, પદ્મવિજયજી, યશોવિજયજી, આત્મા-રામજી, બુદ્ધિસાગરજી, ગંભીરવિજયજી, વલ્લભવિજયજી, હંસવિજયજી વગેરે પ્રખર પંડીતોની રચેલી પ્રસિદ્ધ વિવિધ પૂજાઓના સંગ્રહ છે; તેમજ અઢીસે અભિષેક મંગળાચાર જનપૂજના દુહા, અમદાવાદ, પાટણના દેરાસરો તથા ઉપાશ્રયોની ટીપ વગેરેનો ખડોળો સંગ્રહ કરવા ઉપરાંત પૂજની જુદી જુદી ઢાળોના અર્ચનો આદર્શ પદ્યોલ આવે તેવા ઉપજતાં ચિત્રો દેરાવીને તેના ફોટાઓ તથા અષ્ટપદજી, સમેત-શીખર, પાવાપુરી, ઠેસરીયાજી આદિ તિર્થોની પૂજામાં તે તિર્થના દર્શનીક ફોટા સમ-વસરણ રચના, ચક્રેશ્વરી-પદ્માવતી આદિ દેવીઓ-પ્રભુ મહાવીર-ગૌતમ સ્ત્રામી વગેરે શાસનસ્થંભ પુરૂષો ચોવીશી નવપદજી આદિ ઘણાં ચિત્રો મુદ્રીતે આ અથને આકર્ષક તેમજ દાર્શનિક બનાવ્યો છે. તો દરેક નાના મોટા ગામોના દેરાસરોમાં અને બની શકે તેમને ઘરની લાયબ્રેરીમાં રાખવા લલામણ છે. આવા ઉપકારક અથનો અર્ધા કીર્મતે પ્રચાર કરાવવા માટે શ્રી પાલીતાણાના યશોવિજયજી ગુરુકુળના સંચાલકોએ કરેલી ગોઠવણ સાહિત્ય પ્રચાર માટે પ્રશંસનીય છે. અઢી રૂપી-યામાં મેળવવા ઇચ્છનારે “શ્રી યશોવિજયજી જૈન ગુરુકુળ ઓફીસ, કે. પાયધુની-ગોડીજીની આલમાં શેઠ કેશરીચંદ ભાણાભાઈની પેઢી ઉપર. મુ. મુંબઈ” આ સિરનામે લખવાથી મળી શકશે.

તમે કાગળો વિગેરે ક્યાંથી ખરીદશો ?

અમારે ત્યાં પુસ્તકો, તથા સર્વે જાતના કાગળ, જેવા કે કીમતો, ચીકણા કુલ્લકેપ, બેકપોસ્ટ પેપર અને કેમી, ગ્લેસ રંગીન કુલ્લકેપ, બાઈબીંગ કલેન્ડર, કટપીસ, વિગેરે દરેક જાતનો માલ ક્ષાયત આવેથી મળી શકશે.

ટીટાગર મીલ્સના દેશી સર્વે જાતના કુલ્લકેપ તથા ગ્લેસ; એન્ટીક અને બદામી પ્રીન્ટીંગ, બ્લોટીંગ, બ્રાઉન, કાર્ડ, ટાઇટલ પેપર વિગેરે મળશે.

લગ્નો યા મળો:—

મહામદઅલી હેબતભાઈની કું.

૧૫, મીરઝા સ્ટ્રીટ, પારસી ગલી, મુંબઈ ૩

નોટ— બહારગામના આર્ડરો ઉપર પુરતું ખાન આપવામાં આવે છે.
'જૈનયુગ' માસિક વાસ્તે અમારા કાગળો વાપરવામાં આવે છે.
૨૫% ડીપોઝીટ મળેથી માલ વી. પી. થી મોકલવામાં આવશે.

સર્વ કોમ અને દરેક વર્ગને અતિ પ્રીય થઇ પડેલું

અતિમનોરંજક વાર્તામાસિક

જેમાં પંચથી સાત પુરેપુરી અતિ સુંદર વાર્તાઓ, મધુર કાવ્યો, દીવ જ્ઞેકવનારા હાસ્યરસના લેખો અને ફિનિયાસરના વિરમય પથોડે તેવા વિચિત્ર સમાચારો, દર માસે સવાસો પાનાનું વાંચન અને ત્રણસો પાનાનું દળદાર એતિહાસિક વાર્તાનું પુસ્તક બેટ, વાર્ષિક લવાજમ હિલ્ડમાં રૂ. ૪-૦-૦, પરદેશ માટે રૂ. ૫-૦-૦, બેટના પુસ્તકના ટપાલખર્ચ માટે ૦-૮-૦ વગેરે મોકલવા: છુટક નકલના ૭ આના. આજે જ સાત આનાની દીરીસ મોકલી નહુરો મંગાવો. ગ્રાહક યનારને એ ૭ આના મળશે મળશે.

વર્ધમાન એન્ડ સન્સ

પાયકુની, મુંબઈ ૩.

શ્રી જૈન શ્વેતાંબર કોન્ફરન્સ

પાયધુની-મુંબઈ નં. ૩

શ્રી સુકૃત ભંડાર ફંડ.

શ્રી જૈન શ્વેતાંબર કોન્ફરન્સની ઉપરોક્ત યોજના તેના આશયો અને પરિણામજન્ય અમલી કાર્યની જૈન સમાજ સમક્ષ દુંકી પણ રૂપરેખા જાહેર ખબરદારા અગર હેડ્ડીસદારા રજુ કરવી એ તદ્દન બિન જરૂરીઆતવાળું ગણી શકાય. સખ્ય આ યોજના જૈન લાઈબ્રેરમાં સર્વમાન્ય અને જગજાહેર જ છે. આ યોજના એ સંસ્થાનું અને સમાજનું જીવન છે. જૈન જનતાના લવિષ્યની રેખા દોરવા હિંમત ધરનાર જે કાર્યપણ યોજના હોય તો તે સુકૃત ભંડાર ફંડ એક જ છે કે જ્યાં ગરીબ અને તવગર વચ્ચે કોઈ ભંડારનો અંતર રહેતો નથી અને સમાનતા, બંધુત્વ વિગેરે ભાવનાઓ ખીલવી સમાજને સુશિક્ષિત બનાવી હિતકર કાર્યો કરવા આ સંસ્થાને જોશ અને જીવન અર્પે છે. આ ફંડમાં ભરાતાં નાણાંમાંથી ખર્ચ ખાદ કરી ખાકીને અડધો ભાગ કેલવણીના કાર્યમાં વપરાય છે, અને બાકીના અડધા સંસ્થાના નિલાવફંડમાં લાઈ જવામાં આવે છે કે જે વડે સમસ્ત સમાજને અવસ્કર કાર્યો કરી શકાય. આપણા સમાજમાં અનેક સ્ત્રી પુરુષો ઉચ્ચ કેળવણીથી વ્યવિત રહે છે તે બનવા ન પામે અને તેમને કેળવણી લેવામાં અનેક રીતે મદદરૂપ થવા આ સંસ્થા પોતાના પ્રયાસો કરી રહી છે અને તે આ ફંડની વિશાળતા ઉપર જ આધાર રાખે છે. તેથી પ્રત્યેક જૈન બંધુ વરસ દહાડામાં માત્ર ચર આનાથી સ્વચકિત અનુસાર મદદ અર્પી પોતાની અજ્ઞાત બંધુઓનું જીવન કેળવણીકાર સુધારી અગણિત પુણ્ય ઉપાર્જન કરી શકે છે. માટે સર્વે જૈન બંધુઓને આ ફંડમાં સારી રકમ આપવાની વિનંતિ કરવામાં આવે છે. ચાર આના પ્રત્યેક વ્યક્તિએ દરવર્ષે આપવા એ મોટી વાત નથી. આવાડીયે એક પાઈ માત્ર આવે છે, પણ જે આખી સમાજ જાગૃત થાય તો તેમાંથી મોટી સંરચાઓ નબારી શકાય એવી મુંદર યોજના છે. “ ટીપે ટીપે સરોવર બરાય ” એ ન્યાયે ફંડને જરૂર આપે અપનાવશે અને આપની તરફના પ્રત્યેક નાના મોટા ભાઈઓ, બહેનો એનો લાભ લે, એમાં લાભ આપે એવો પ્રયત્ન કરશે. બીજી કોમો આવી રીતે નાની રકમોમાંથી મોટી સંરચાઓ ચલાવે છે તે આપ જાણો છો. તો આપ જરૂર પ્રયત્ન કરશે. આખી કોમની નજરે આપને કોન્ફરન્સની જરૂરીઆત લાગતી હોય તો આ ખાતાને ફંડથી ભરપૂર કરી દેશો. સુમને વિશેષ કહેવાની જરૂર ન જ હોય.

મકનજી વુઠાસાઈ અહેતા

મોતીચંદ ગિરધરલાલ કાપડીઆ

આ. રે. જ. સેક્રેટરીઓ, શી. જ. શ્વે. કોન્ફરન્સ.

આ પત્ર મુંબઈથી શ્રી જૈન શ્વેતાંબર કોન્ફરન્સ માટે શ્રી ધર્મમંડળ બુધિબિલી પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ, અમદાવાદમાં પ્રતિષ્ઠિત રહીશાસ જનતાયે છાપ્યું અને દરિયાંદ નારદલાલ માંડડે જૈન શ્વેતાંબર કોન્ફરન્સ આદીય. ૨૦ મુંબઈમાંથી પ્રગટ થયું.

॥ नमो-तिथ्यस्त ॥

जैन युग

[श्री० जैन श्रवण कान्हेर-सतु भासिक-पत्र]

पुस्तक १

अंक ८

वैशाख

१९८२

मानव तंत्री

मोहनलाल दलीचंद देशाई

जी. ए. मेलमेल जी.

वर्षाव हाथोई, मुंभाई

વિષયાનુક્રમ.

વિષય.	પૃષ્ઠ.	વિષય.	પૃષ્ઠ.
તંત્રીની નોંધ	૩૮૯-૬૩	પ્રથુ મહાત્મીર દેવને મહત્તમ ઉપસર્ગ	૪૧૬-૨૦
૧ શ્રી શત્રુંઘ્ય કોન્ફરન્સ.		ત્રિવિધ નોંધ.	૪૨૧-૨૭
૨ જૈનશિક્ષણ સુધારણા પરિષદ.		૧ ખાસ અધિવેશન	
કોન્ફરન્સનું ખાસ અધિવેશન	૩૬૪-૬૬	૨ અધિવેશન અને મળેલા કોલેજાક	
જૈન વાચનમાળા.	૩૯૭-૪૦૨	૫૪ અને જવાબ.	
અમારું મહાધામ (કાન્ય)	૪૦૨	૩ શ્રી જૈન સ્વેતાંબર એન્સુક્ષેશન બોર્ડ	
શ્રી શત્રુંઘ્ય તીર્થનો ઉદ્ધારક સમરસિંહ	૪૦૨-૬૪	ખંભાધન ચેત્ય પરિપાટી (પ્રાચીન કાળનો).	૪૨૮

જૈનયુગ

—જૈનધર્મ, તત્ત્વજ્ઞાન, સાહિત્ય, ઇતિહાસ, જીવનચરિત્ર ને સમાજપ્રગતિને લગતા વિષયો ચર્ચનું ઉત્તમ જૈન માસિક.

—વિકાન યુનિ મહારાજથી તથા અન્ય લેખકોની કૃષ્ણાયેલી કલમથી લખાયેલા મહત્વના લેખો તેમાં આવશે.

—શ્રીમતી જૈન સ્વે. કોન્ફરન્સ (પરિષદ) સંબંધીના વર્તમાન-કાર્યવાહીનો અહેવાલ સાથેસાથે આપશે.

તો દરેક સુત આ પત્રના આકલ બની પોતાના મિત્રોને પણ આદરે બતાવશે અને સંબંધવાના પરિપત્તના કાર્યમાં પુષ્ટિ આપશે.

વાર્ષિક લલાચમ ટપાલખર્ચ સહિત માત્ર રૂ. બે.

લખો—જૈન સ્વે. કોન્ફરન્સ ઓફીસ

૨૦ પાલધુની મુંબઈ નં. ૩.

આ માસિક બહોળા પ્રમાણમાં ફેલાવે પામવાની ખાત્રી રાખે છે તો જાહેરખબર આપનારાઓને માટે તે ઉપયોગી પત્ર છે; તો તેઓને ઉપરને સૂચનાને લખત કે મળેલા બજામતુ છે.

આદરેને સૂચના—જેઓએ પોતાનાં નામ આદરે તરીકે હજુ ન લખાયાં હોય તેમને તે પૂરા ફેલાણા સહિત ત્રણ મોહકરણ અને સાથે સાથે વાર્ષિક લલાચમના બે રૂપીયા મનોઓડરથી મોકલી આપવા વિનંતિ છે, કે જ્યાં પી. પી. કરવામાં અનેક સુરક્ષાઓ અને નાકરનું ખર્ચ થાય તેમાંથી કોન્ફરન્સ ઓફીસને અચાવશે.

લેખકો વગેરેને સૂચનાઓ.

૧. આ પત્રમાં પ્રકટ થતા લેખો માટે તે લેખના લેખકને જ સર્વ રીતે જોખમદાર રહેશે.

૨. અભ્યાસ, મનન અને શોધખોળના પરિણામે લખાયેલા સર્વ લેખો, વાર્તાઓ ને નિબંધોને પ્રથમ સ્થાન મળશે.

૩. લેખકોએ તેમજ અવલોકન માટે પુસ્તકો મોકલવા ઇચ્છતા સન્માનોએ તંત્રી સાથે પરમારો પત્રવ્યવહાર કરવો.

૪. કોઈ પણ લેખ પૂર્વે જાતે કે બીજાએ અન્ય રચને પ્રસિદ્ધ કર્યો હોય તો તે કૃપા કરી ન મોકલવો.

૫. દરેક લેખ તેમજ મોકલેલ અંધની સગા જોયતા સમય રચણ વિચારીને જમ અને તેમ તરજો પ્રકટ કરવાની કાળજી લેવાશે.

તવામિલિંગ, ત્રીજા માથે મોહકરણ, મુંબઈ. } મોહનલાલ દલીપચંદ્ર દેસાઈ B. A. LL. B. વડોદરા હાઈકોર્ટ, માનદ તંત્રી.

જૈન યુગ.

“વર્તમાનમાંથી જે મનુષ્ય સાર નહોતો શકતો નથી તે ભાવીમાંથી શું નીચોવી શકવાને હોતો ? ભાવીમાં કરીશ-અથવા પ્રસંગ આવ્યે ત્યાંથી સફીસ એ પ્રકારનો ‘વાયદો’ન મનુષ્યને ફાળવે છે, અને જ્યારે તે એમ માનતો હોય છે ત્યારે તે વધારે બળહીન બનતો હોય છે. માછી કોમળી તુલિ કલે બની શકી છે ? આત્મા એ લાલસાથી કોઈ કોઈ અપૂર્વ ક્ષણે જ નિરત થઈ શકે છે, અને એનો લાલ હરતન જે તે નથી લેતો તો તે મુવણની વડે શુભાવી દે છે; એટલું જ નહિ પણ તે સાથે તેવી તકોતું પુનઃ આવર્ણ હુઈટ કરી શકે છે.”

—રા. સુશીલ કૃત સંવાદ—શાલિભદ્ર અને માતા ‘મદ્રા.’

પૃ ૧

વીરાત ૨૪૫૨ વિ. સં. ૧૯૮૨

વૈજ્ઞાન. અ.ક. ૯.

તંત્રીની નોંધ.

૧—શ્રી ‘સત્ગુરુ મંદુર-સ’

૧ એ આનંદની વાત છે કે જૈન કામને આપો સમુદાય પોતાનાં તીર્થોધિરાજ સત્ગુરુ સંનંધી હાલમાં ઉપસ્થિત થયેલ સ્થિતિને પૂર્ણ વળવા પ્રયત્ન પુરપાઈ અને અદિલન કરી રહ્યા છે. હાલમાં સરકાર પાસે જો પ્રદેશ નામે પાલીતાણાનાં કોઠાર સાહેબ એક બાબુ અને જૈન કામના પ્રતિનિધિ તરીકે શ્રેષ્ઠ આજુદગ કલ્યાણુજની પેટી બીજી બાબુ ગયા છે કે જેમાં પ્રથમ શરૂઆત કરનાર મજૂર કોઠાર સાહેબ છે; તેમણે પહેલાં પ્રથમ એક અરજ સરકારને કરી, આ અરજની નકલ લેવી હોય તો તે અરજ કરનાર કોઠાર સાહેબ મારફત અરજ કરવાથી લઈ શકાયે એવું કોઠાર સાહેબે ઉક્ત પેટીને જણાવ્યું. આથી પેટ પામી પેટીએ તે સામે કપાઈ કરી. આખરે સરકારના પ્રતિનિધિએ તે અરજની નકલ પૂરી પાડી. આ અરજમાં ‘શું જણાવવામાં આવ્યું છે તે હતું સુધી જૈન પ્રમુખની જાણમાં આવ્યું નથી—અને જાણ

માં ન લાવવા માટે કોઠાર સાહેબે તેમજ આજુદગ કલ્યાણુજની પેટીએ કે સરકારે મૌનજ રવીકાર્યું છે.

આ અરજનો ઉત્તર આજુદગ કલ્યાણુજને ૨૫ મી એપ્રિલ સુધીમાં આપવાનું હતું તે પ્રમાણે આપી દીધો છે એવી ખબર મળી છે. શું જવાબ આપ્યું છે તેની ખબર જૈન આલમને પૂરી પાડવામાં નથી આવી. આમ એક કાર લગાડનું સ્વરૂપ અદ્યપ અધારામાં રહે છે, છતાં લોકોની લાગણીઓ પોતાની તીવ્રતા મૂકી શકતી નથી, અને આશા-નિરાશામાં ઉચ્ચ સ્વરૂપ પકડતી જાય છે, અને માન-લાનું સ્વરૂપ પણ આજુ આજુ ઓળખતી જાય છે. ૨ લોકોની તીવ્ર લાગણીઓને સંયમ અને સુવ્યવસ્થામાં રાખી એક નિશ્ચય માર્ગમાં લઈ જવી, અને લોકોનાં સામુદાયિક બળને ફેરી સાધ્ય વસ્તુ પ્રાપ્ત કરવી એ વર્તમાનકાળના સુષ્ઠ આગેવાનોનું કાર્ય છે. શ્રેષ્ઠ આજુદગ કલ્યાણુજની પેટીએ ગત જાન્યુઆરીના પ્રથમ અઠવાડીયામાં જોવાયેલી સભા

માં જે ઠરાવો થયા તેમાં 'શત્રુ'ન્ય મહાતીર્થના સંબંધે તે પેદીના ચાર સળેા ઉપરાંત મહા સંભોન વિત અગ્રણીઓ શેઠ અંબાલાલ સારાભાઈ, શેઠ કીકાભાઈ પ્રેમચંદ, અને શેઠ શાન્તિલાલ આશકરજી એ ત્રણેના સહકાર કરી સાતની કમિટીએ કાર્ય કરવાનો ઠરાવ થયો હતો, અને ગામેગામના સંઘોએ ઠરાવો કરી પોતાની લાગણી જાહેર કરવા પ્રત્યે પ્રસંગી જાહેર કરી હતી. ઘણાં ગામેના સંઘોએ આવા ઠરાવ કરી 'મેમોરીયલ' સરકાર તરફ મોકલ્યાના ખખર વર્તમાનપત્ર દ્વારા મળ્યા છે.

૩ આવા છૂટા છૂટા પ્રયત્નો ઉપરાંત સર્વ ગામના સંઘો એકત્રિત મળી સમસ્ત હિંદના સમસ્ત જૈન સંઘનો એકત્રિત અવાજ રજુ કરવો, એકત્રિત થઈ ઉપાયો વિચારવા, તે ઉપાયો અમલમાં મૂકવા માટેની યોજનાઓ ધડવી, અને જે હુંકમાં સમસ્ત જૈન સંઘના બળનું માપ કેવું છે તે તપાસવું એની ખાસ જરૂર છે અને તે વસ્તુસ્થિતિ જૈન કોન્ફરન્સની ખાસ બેઠકદ્વારા સિદ્ધ થઈ શકે તેમ હોવાથી તેની ખાસ બેઠક ભરવાનું-માત્ર શત્રુન્ય તીર્થ સંબંધે જ કોન્ફરન્સ ભરવાનું ઠેરવવામાં આવ્યું.

૪ આ કોન્ફરન્સ મુંબઈમાં જ ભરવાથી તેનું મહત્વ સ્પષ્ટ થશે તેથી મુંબઈમાં ભરવા માટે રોન્ડિંગ કમિટીએ વિચાર કર્યો. હવે મુંબઈમાં જૈન સંઘની સ્થિતિ કેટલાક નજીવા ક્ષેત્રોથી થોડી ઘણી છિન્ન છિન્ન હતી તેથી તે ક્ષેત્રો દૂર કરવા પહેલાં પ્રયાસ કરવા માટે કેટલાક સળેાની એક પેટા-સમિતિ નીમવામાં આવી; તે સમિતિના પ્રયાસ નિષ્ફળ ગયો એટલે પછી તે ક્ષેત્રોને એક બાજુ રાખી કોન્ફરન્સની મુંબઈની બેઠકમાં પાસ કરેલા બંધારણની રૂએ રોન્ડિંગ કમિટિ કોન્ફરન્સ બોલાવી શકે છે અને મુંબઈના સંઘ દ્વારા બોલાવાનું પડતું મુકાયું તેથી તે અનુસાર રોન્ડિંગ કમિટીએ પોતે બોલાવવાનો ઠરાવ કર્યો, આ ઠરાવ સાંગે 'કોન્ફરન્સ ભરવાની જરૂર નથી' એવા અને એવી જાતના પ્રતિવાદ શરૂ થયા. બંધારણના સવાલધર બોલી રાકાય તેવું ન હતું. આવા પ્રતિવાદને શમાવવા પાછા મુંબઈ

ઈના સંઘદ્વારા કામ લેવાનું ઠીક ગણાય; અને તેથી જ વિરોધ દૂર થશે તેથી ફરીવાર તે વિરોધ દૂર કરવા અમુક ભાષણોની સમિતિ જેવું નીમાયું પ્રયત્ન થયા, વળી નિષ્ફળ ગયા, વળી પાછા પ્રયત્ન થયા અને આખરે સંઘદ્વારા સ્વાગત સમિતિ નીમાવવાને તે દ્વારા કોન્ફરન્સ બોલાવવાના પ્રયત્ન સફલ થાય તેની ભૂમિકા તૈયાર થઈ.

૫ પછી સંઘની સભા બોલાવાઈ-સ્વાગત સમિતિ નીમાઈ, તેના પ્રમુખ ને મંત્રીઓ નીમાયા, અને કાર્ય પાર પાડવાની તૈયારી થઈ. આના પરિણામે હવે 'સર્વને અનુકૂળ દિવસ નિમત્ત કરી કોન્ફરન્સ ભરવાનો પ્રસંગ વિશેષ પ્રગલ્ભ અને સુદઢ પાયા પર આવી લાગ્યો. કોન્ફરન્સ પ્રસંગ લાવવા માટે નિમિત્તભૂત સર્વ ભાષણોને અમારા અભિનંદન છે. આ ઉપરાંત સર્વ આપતોનો હુંકો ખ્યાલ આ પછી આપેલ 'કોન્ફરન્સનું' ખાસ અધિવેશન' એ લેખ પરથી આવશે.

૬ આ સર્વ થયા છતાં કેટલીક અંદરથી તાર બેચનાર ગણી ગાંડી વ્યક્તિઓ જુદા જુદા વિચારો બહાર લાવી આડખીલી રૂપ થાય છે તો તે આડખીલી ચવાતાં અંદરનાં શું રહસ્ય છે તે સમજી શકાતું નથી છતાં તેઓ જે વિચારો બહારથી જણાવે છે તેને પણ આપણે શાંતિથી અને નિર્ભયભાવે વિચારી ચર્ચાશું. પ્રતિસ્પર્ધિઓ દરેક પ્રસંગે હોય છે, અને તેને આપણે સાંભળવાં ધરે તેમાંથી તત્ત્વ કે સત્ય હોય તો તે વિચારી સ્વીકારવું ધરે અને નહિ હોય તો વિચારી ત્યાજ્ય લાગે તો ત્યાજ્ય ધરે. પછી ભલે તે પ્રતિસ્પર્ધિઓ અંદરથી તાર બેચનાર હોય યા બહાર આવી ખુલ્લે મોટે બોલનારા હોય.

૭ એક વિચાર એવો છે કે (ક) શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીની પેઢી તરફથી સાત આગેવાનોની કમિટી નીમાઈ છે તે જોતા તરફથી કાર્ય કરે છે તેથી આ કોન્ફરન્સ મારફત એકત્રિત અવાજ કરવાની જરૂર રહેતી નથી. અને જો તેમ કરીએ તો તે આગેવાનોની કાર્યશક્તિની અવગણના થાય છે. (ખ) વળી આણંદજી કલ્યાણજીની પેઢી કોન્ફરન્સ ભરવાની જરૂર છે એમ જણાવે નહિ ત્યાં સુધી

કૉન્ફરન્સ ભરવાની જરૂર નથી, (ગ) જુદા જુદા સંધો તરફથી દ્વાય થયા છે તે મેમોરિયલો સરકાર પર મળ્યા છે, માટે હવે કૉન્ફરન્સ ભરી દ્વાયો કરવાની જરૂર રહેતી નથી. આ ત્રણેનો જવાબ આપી દબલું. આણ્ડલ કંપાણીની પેટી એક પક્ષકાર છે, તેથી તેને જ્યાં સુધી સુકાદો ન આવે ત્યાં સુધી સુપરીદીજ પકડવી ઘટે; અને તેથી તે પ્રજા સમક્ષ આવી આમ કરવું તેમ કરવું એ કહી ન શકે, તેમજ સક્રિય ભાગ તે પેટી તરીકે લઇ ન શકે. તે પેટી સુકાદો આવ્યા પછી તેમાં કંઈ ફર્ક કરવા જેવું હોય તે ત્યાર પછી જણાવી શકે અને તે પછી યોગ્ય હાજે તે ઉપાયો-સમસ્ત હિંદના જૈન સંઘની સલા મેલાવવી, વિશેષ આદિલન પ્રચાર પછે કરી શકે. આત્મા જે આપણે કરવાનું રહે છે તે પેટીના કલા વગર તે પેટીની પ્રેરણ વગર એકવિત અવાજ રહ્યું કરી તેના કાય અનુજાત કરવાના છે. અને તેની લગત વિશેષ સદ્ગતિ આપ એમ કરવાનું છે તેમ કરવાથી તેમના તરફથી સાત આગેવાનોની કાયદેસરની કોષપણ રીતે અવગણના થતી નથી. તેઓ તો આ કૉન્ફરન્સની હીલચાલથી ખુશી થવા જોઈએ, અને આ હીલચાલ લાભકારક છે એવી તેમની સારી સમજ સ્વીકારતીજ હોવી જોઈએ એમ અમારું માનવું છે. જુદા જુદા સંધો જુદી જુદી રીતે છુટક કરે તે ઉપરાંત ભેગા થઇ સમસ્ત હિંદના એકવિત સંધ તરીકે જે અવાજ કરે તે અતિ બલવાન અને અસરકારક થાય છે એમાં કોષ પણ જાતનો શંક નથી.

૮. ખીજે વિચાર એવો છે કે જ્યાં સુધી સરકાર તરફથી સુકાદો ન મળે ત્યાં સુધી આ પ્રજા કમ્પર્નિય-વીસ (કોર્ટમાં ગયેલા કેસને ફેસલો આવ્યા સુધી અનિશ્ચિત કોર્ટના કેસ જેવો) છે, તેથી તે ફેસલો આવે નહિ ત્યાં સુધી તે પર ગહાર લીકાપોહ કે મક્કો કરી શકાય નહિ, અને જો કરવામાં આવે તો તે કોર્ટના તિરસ્કાર સમાન કાયદેસર ગણાય. આવી મત અમુક ધારાસભ્યોના છે. આના જવાબમાં અમે મોટા ધારાસભ્યો ન હોવા છતાં નમ્રતાને જણાવીએ છીએ અને ખીજા ધારાસભ્યોએ પણ એમ કહે છે કે આ કંઈ કોર્ટમાં ગયેલો

કેસ નથી; તેમ તેના જેવો કેસ પણ નથી. (એટલે કે તે Judicial case નથી). કદાચ તે અર્થો કે અર્થ Judicial કેસ હોય—પણ ખરી રીતે આ પ્રજા એક રાજકીય (Political) અને વિશેષમાં તો સંપૂર્ણ રીતે ધાર્મિક (religious) છે. અને તે માટે સતત ચાહુરીતે આદિલન અને હલચલ કરવાની છે. શેક આણ્ડલ કંપાણીની પેટીએ એક જગ્યા ધારાસભ્યોના અભિપ્રાય ધણા સમય પૂર્વે લાધો હતો અને તેનો કેટલોક ભાગ તેની ગત જાન્યુઆરીમાં તેણે મેળવેલી સભામાં જાહેર થયો હતો, તેમાં પણ કોમીક ચાહુ આદિલન અને હલચલની તેમજ હિંદના અને હિંદખંડના વર્તમાનપત્રો દ્વારા અને બને તો પાર્લામેન્ટ દ્વારા પણ આ બાબતનું સતત આદિલન કરવાનો અભિપ્રાય આવ્યો હતો. આ અભિપ્રાય અનુસાર આ કૉન્ફરન્સ દ્વારા થતી હિલચાલ છે. આ હિલચાલ ઉપરાંત હિંદમાં તેમજ હિંદખંડ ખીજા અનેક હિલચાલ કરવાની રહે છે ને રહેશે. અને તે સર્વનો વિચાર આ કૉન્ફરન્સ દ્વારા કરી શકાયો.

૯. જૈનોની ધાર્મિક લાગણી આ ધાર્મિક પ્રશ્નને અંગે ઉઠાણી રહી છે. જૈનોએ કોષના તરફથી દ્વાય બહાર પડ્યા વગર પૈતાની મેળેજ દ્વાય કરી ચાલુ જાતના યાત્રાનો ત્યાગ કર્યો છે તેજ જાતની આપે છે કે જૈનોની લાગણી કેટલું તીવ્ર સ્વરૂપ ધરાવે છે. આ ત્યાગ માટે જૈનોને અભિનંદન ઘટે છે. અનેક જૈનોતર પત્રોએ આ પ્રશ્નને અર્થો જૈન સમાજને ઉપદ્રુત કરી છે અને ખાસ કરી 'સારાખંડ' પત્રે તો જાણી સેવા જાળવી છે. તેણે પૈતાના ખાસ જબરપત્રી મોકલી તે દ્વારા સર્વ દરકીત આપી છે—તેના ખાસ વધારા કાઢ્યા છે—ગઢેરમાં આગેવાનોના અભિપ્રાયો મંગાવી મૂક્યા છે. આ સેવા માટે 'સારાખંડ'ને અમારા અનેકશ ધન્યવાદ છે. આ સર્વ ઉપરથી જોઇ શકાયો કે આ ચાલુજી તીવ્રતા પ્રજા કેટલો બધો અગત્યનો છે, કેટલો બધો લાગણીઓથી ભરેલો ધાર્મિક પ્રશ્ન છે, કેટલો બધો એક રીતે દેશી રાજ્યની સાથે સંબંધ ધરાવેલો રાજકીય—પોલિટિકલ પ્રશ્ન છે.

૧૦. સુકાદોની રીડ જોવા વગર આપણી આપણી

જૈન સમાજની લાગણીઓ કેવી છે, તેનું માપ શું છે તે તે ચુકદો આઘ્યાપહેલાંજ ખતાવી આપવાની જરૂર છે એમ જૈનોનો મોટો ભાગ અને અમો માનીએ છીએ. સમસ્ત હિંદના જૈનોની લાગણીઓનો નિરાદર કે અવગણના કોઇ પણ શાણી સરકાર કરી શકે નહિ. આ લોકશાસનનો જમાનો છે તેમાં લોક લાગણી વ્યવસ્થિત રીતે કાયદાપૂર્વક અહિંસાત્મકપણે વચનથી અને કાર્યથી દર્શાવવાથી જ આપણી વ્યાજબી માગણીઓ મળશે—તે માગણીઓ સ્વીકારાશે. મૌન ધારી એસી રહેવાથી કંઈ ફળ મળવાનું નથી. માટે આ કોન્ફરન્સમાં સર્વ સુત્રોએ પધારી પોતાના અભિપ્રાયો રજૂ કરી સુવ્યવસ્થિત યોજનાઓ—માર્ગો ઘડણું કરી આ ખાસ બેઠકને સંદેહ વિજ્યી બનાવશે અને તેથી શત્રુજયના મહા પ્રમતો સંતોષકારક નિવેદો લાવવા સર્વ લાગ્યશાળી બનશે એટલું કહી હાલતો વિમ્બીએ છીએ.

૨. જૈન શિક્ષણ સુધારણા પરિષદ—આ પરિષદનો જમાનો છે. જે જે મહા પ્રજ્ઞા છે તે તેને ઉકલવા માટે અમણી તેમજ સામાન્ય આમ વર્ગને બોલાવી તે સર્વ સાથે નિમંત્રણ કરવી ઉપાયો વિચારવા અને યોજવા એ પરિષદનો હેતુ છે. સ્થાનકવાસી લાઇઓએ પોતાની કોન્ફરન્સ ઓફિસ તરફથી જૈન ધાર્મિક શિક્ષણના પ્રચાર માટે શું શું કરવું યોગ્ય છે ને તે કેમ કરવું તે માટે રાજકોટ મુકામે એપ્રિલમાં એક પરિષદ બોલાવી હતી—તેમાં જૈન વાચનમાળા તૈયાર કરવાનો એક મહાપ્રશ્ન હતો કે જે સંબંધે અમોએ સં. ૧૯૭૪ ના જૈન મહિલા સમાજ તરફથી નિકળેલ ખાસ અંકમાં આપેલ લેખ આ અંકમાં જુદો પ્રકટ કર્યો છે. આ પરિષદ ભરવા પહેલાં કેટલાક સવાલો ઠાવ્યા હતા તેના ઉત્તર અમો તરફથી તા. ૬-૩-૨૬ ના પત્રથી જે આપવામાં આવ્યા હતા તે અમે ઉતારી લઇએ છીએ:—

—આ સંબંધી આજે પત્ર મળ્યો તેના ઉત્તરમાં સવિનય નિવેદન કે:—

જૈન શિક્ષણ માટેનો પ્રયાસ સ્તુત્ય ને આદરણીય છે. તે માટે મળથી ધર્મ અને નીતિના સંસ્કાર જૈન

ખાળકામાં દાખલ થાય તેમ કરવાની જરૂર છે. તેવા સંસ્કાર, જૈન વાચનમાળા ઉદાર, ઉદાત્ત, અતિ સરળથી, માંડી અતિ કઠિન વિષયો ઉત્તરોત્તર ધોરણમાં સંગ્રહ શકાય તેવા સ્વરૂપમાં પાઠો રૂપે મૂકી તૈયાર કરાવી જૈનશાળાઓમાં દાખલ કરાવવાથી, આવી શકશે, વાચનમાળાની આવશ્યકતા ઘણી છે.

જે વિષયો મૂક્યા છે, તે સંબંધી ટુંકમાં મારા અભિપ્રાયો જણાવી દઉં છું.

૧. બંધી જૈનશાળામાં એક સરખો અભ્યાસક્રમ રાખવામાં આવે તેજ ઇષ્ટ અને વ્યવસ્થાને ઘણી સરળતા આપનાર છે.

૨. તેમ કરવા માટે સારા પાઠ્ય પુસ્તકો તૈયાર કરાવવાની જરૂર છે. એક માણસ—વિદ્વાન કરે તે કરતાં અનેકની સહાયતા લઈ તૈયાર કરવાની જરૂર છે. નવિન પદ્ધતિ—શૈક્ષી સ્વીકારવાની છે અને સાથે જૂના કવિઓની કૃતિઓ તેમજ કથાઓ જુલવાની નથી.

૩ આ પાઠ્યપુસ્તકો તૈયાર થાય, અને બંધી જૈન શાળામાં એક સરખો અભ્યાસક્રમ થાય, ત્યારેજ એક ઇન્સ્પેક્ટર રાખી શકાય ને તે દ્વારા સંસ્કૃતિથી કામ લઈ શકાય.

૪ ચાલુ સંસ્થાને ઉન્નત કરવા માટે ખાસ ખાનગીમાં સારા શિક્ષકો મેળવવાની જરૂર છે. નવીન ઉભી કરવા માટે પણ તેમજ. પણ જખરી મુશ્કેલી એ છે કે સારા શિક્ષકો મળતા નથી. આ માટે દૂધનાગ કોલેજ રચાયા અને તે જે ઉચ્ચ શિક્ષણ સંપાદિત કરાવી શિક્ષકો તૈયાર કરે તેને નોકરી જરૂર મળી શકે એવો પ્રયત્ન થાય તોજ તે સંબંધીની મુશ્કેલી દૂર થઈ શકે તેમ છે.

૫. શિક્ષકો કેળવવાની ધારેલી આ યોજના અતિ કઠિન થશે ને પૂરી વ્યવહાર નહિ બની શકે. અખ્યાપક—પરીક્ષા અને સુચનપત્રો આદિ શિક્ષક કેળવવા માટે કરવું એ ઠીક, પણ એ કરશે કાણ? એવું કરનારા પણ સમર્થ શિક્ષણચાત્રીઓ અને ધર્મચાતા જોઈશે. તે કયાંથી કાઢવા?

૧. ધર્મશિક્ષણપરીક્ષા. ધનામી હરીકાઇની કાલ-વામાં આવે તે સાફ છે પણ, તેને વ્યવહારમાં મુકવા માટે દરેક ગામમાં પ્રતિષ્ઠિત-પ્રમાણિક એજન્ટો નીમવા જોઇશે, કે જેઓ નિયતકાલે પરીક્ષાપત્રોના જવાબ એવી રીતે લેવરાવે કે એક બીજા વિદ્યાર્થીઓ 'કોપી' ન કરે ! તે એજન્ટો જનશાખાના માસ્તરો ન જોઈએ.

૭ શિક્ષા સમિતિ સ્થા. કોનકર-સની નીચે કાલ-વામાં આવે એ જરૂર છે. જેનું એન્ટ્રુકેશન બોર્ડ" એ નામનું ખાલુ જૈન સ્વેતાંશર કોનકર-સે કાલ્યુ છે, તેનું બંધારણ જોયા તપાસવાની જરૂર તમારે રહેશે.

૮. સરકારી સ્કુલોમાં ધાર્મિક શિક્ષણ દાખલ કરવા રાજ મહારાજાએ વિનંતિ કરી તેમ શક્ય શકે તો સામ્ર. પણ ખાલી વિનંતિ કરવાથી વિશેષ વળવાનું નથી. તેમ કરતાં સાથે રાજ માગશે કે તમે પ્રથમ કરો-ધાર્મિક શિક્ષક આપો; તેનું ધાર્મિક શિક્ષક જાન્યુ વાની રહે ને ધાર્મિક શિક્ષણ જાન્યુ મળી શકે તે માટે તેને પગાર આપવા વગેરે જાન્યુ ફંડ આપો. કારણ કે ધર્મ રજા અનેક તેથી રોટ દરેક ધર્મના માટે જુદા જુદા શિક્ષક રોકી નહિ શકે, તેટલું ધર્મ શિક્ષણ-ખર્ચ તેમને નહિ પાલવે. માટે એ સર્વ માટે તૈયાર રહી, પછી વિનંતિ કરી દાખલ કરાવવું બની શકશે.

અન્ય વિષયો સૂચવવા માગીએ તો પણ છે. છતાં હુંકમાં એ છે કે પહેલાં (૧) શિક્ષણવાચનમાળા કેવી રીતે તૈયાર કરવી, અને તેમાં જે નિવચો રાખવા તે નિવચો નક્કી કરવા ઘટે, અને તે કાર્ય કરવા માટે વિદ્વાનોની સમિતિ નીમવી ઘટે."

(૨) અત્યાર સુધી જેટલી જેટલી વાચનમાળાના સ્વેતાંશર, ડિગ્રી વગેરેમાં પ્રયત્નો થઈ બહાર પડેલ હોય તે એકત્રિત કરવા.

(૩) બનારસ હિંદુ કોલેજ માટે તૈયાર થયેલ ધર્મશિક્ષણ પુસ્તકો, પ્રો. આનંદશંકરભાઈકૃત નીતિ-શિક્ષણ, અને હિંદુ ધર્મપોથી એ વગેરે પુસ્તકો નિરીક્ષણ કરી જવાં ઘટે.

(૪) જે જે સાધુઓ સહકાર આપી શકે, તેના સહકાર લેવા ઘટે પણ તે સમયસર અને ઉદાર વિચાર-ના હોવા ઘટે.

(૫) જે જે પુસ્તકો આવી વાચનમાળા માટે જરૂરનાં હોય તે સર્વ પુરાં પાડવાં ઘટે, ને તેમાં કથાદ્વારા બોધ વિશેષ અંતરમાં ઉતરે છે તે ધ્યાન રાખી કયા અંતર પુસ્તકો એકઠાં કરી તેની સંભાલ લેવાની રહે છે.

(૬) ઇન્સ્પેક્ટરની લાયકાત પગાર વગેરે વિચારવાં ઘટે.

(૭) નવતલ શ્રવણિયાર કર્મશ્રવણ તત્ત્વાર્થ વગેરે નવીન શૈલીએ તૈયાર કરાવવા માટેની યોજનાનો પણ વિચાર કરવો વગેરે વગેરે.

આ હુંકમાં મુદ્દા આપ્યા છે અને સ્વેતાંશર કોનકર-સના જૈન એન્ટ્રુકેશન બોર્ડના લગભગ સાત આઠ વર્ષ સુધીના સેક્રેટરી તરીકે તેમજ શિક્ષણ શાસ્ત્રના અભ્યાસી તરીકે જે કાંઈ અનુભવ છે તે પરથી ઉપરનું સૂચન કર્યું છે. જૈન વાચનમાળા માટે મેં એક ખાસ લેખ લખ્યો હતો તે આ સાથે મોકલ્યો છે તે જરૂર વાંચી વિચારી જાવો વિનંતિ છે.

આ પત્ર તથા સાથેનો જૈન વાચનમાળા પરનો લેખ પરિપદ્ધતિ વિચારણા માટે મુક્યો.—

આ પછી તે પરિપદ્ધતિ શું શું કરાવે થયા છે તે અત્ર વિસ્તારભર્યા આગ્યા નથી. પણ ઉપરની સૂચનાઓને અનુરૂપ થયા છે તેટલું હુંકમાં જણાવીશું, જૂજરાતી સાહિત્યપરિષદ અને યતિ પરિષદ, સંબંધનું અમારું વ્યક્તવ્ય હવે પછી જણાવીશું.

કૌન્દરન્સનું ખાસ અધિવેશન.

(કૌન્દરન્સ ઓદિસ તરફથી)

હાલમાં શ્રી સિદ્ધક્ષેત્ર મહાતીર્થ શત્રુંજય સંબંધી ઉપરિચિત થયેલા વિકટ પ્રસંગ પર સમસ્ત જૈન કોમનો એકત્રિત અવાજ જાહેર કરવાની અત્યંત આવશ્યકતા હોવાથી શ્રી-જૈન સ્વેતાંબર કૌન્દરન્સનું ખાસ અધિવેશન ભરવાનો દરાવ શ્રી-જૈન સ્વેતાંબર કૌન્દરન્સની રેન્ડીંગ કમીટીની તા. ૨૧-૪-૨૬ ને દિને ભરાયેલી મીટીંગમાં સર્વાનુમતે કરવામાં આવ્યો. આ અધિવેશનના કાર્યક્રમની રૂપરેખા તથા ઉદ્દેશ તે સંબંધી આમંત્રણપત્રિકામાં દર્શાવવામાં આવ્યા છે. અહિંનાં તે ફરી ટાંકવા અસ્થાને નહિ ગણાય.

શ્રી-જૈન સ્વેતાંબર કૌન્દરન્સનું ખાસ અધિવેશન પાલીતાણાના નામદાર ઠંઠાર સાહેબે અખત્યાર કરેલી વંશજ સંબંધમાં આપણા વિચારો જાહેર કરવા તથા તેથી ઉભી થયેલી અને ભવિષ્યમાં ઉભી થાય એવી સર્વ પરિસ્થિતિને પહોંચી વળવા યોગ્ય ઉપાયો યોજવા માટે ઘટતી ગોઠવણ કરવા તથા જૈન કોમના જનમસિદ્ધ ચિરસ્થાપિત હકકો પર સખ્ત આક્રમણથી સમસ્ત કોમની દુઃખિત લાગણીને એકત્રિત રીતે જાહેર કરવા અને તે સંબંધી શીઘ્ર સંતોષકારક પરીણામ લાવવાની આવશ્યકતા તરફ ખિટીસ સરકારનું ધ્યાન ખેંચવા મુંબઈમાં ૧૯૮૨ ના વૈશાક સુદ ૩-૪ તા. ૧૪-૧૫ મે ૧૯૨૬ શુક્ર તથા શનિવારે ભરવાનું નક્કી કરવામાં આવ્યું અને તેની ખબર ઉક્ત આમંત્રણ પત્રિકા ઉપરાંત જાહેર પત્રોદ્ધાર દરેક સ્થળે ધોરણ મુજબ મોકલવામાં આવી હતી. તેમજ આ ખાસ અધિવેશનમાં લાવવા માટે યોગ્ય અને જરૂરી દરાવો સંબંધી સૂચનાઓ કરવા પૂન્ય મુનિ મહારાજાઓ તથા વિદ્વાન જૈન બંધુઓને વિરૂપિત કરવામાં આવી હતી. આશય એજ હતો કે દરેક દરેક, ઉત્સાહી બંધુ યથામતિ સૂચનાઓ મોકલી દરાવો જેમ અને તેમ વિશેષ વ્યાપક બનાવે. આ અધિવેશનનું પ્રમુખસ્થાન અજ-

મગજના પ્રસિદ્ધ સુશિક્ષિત જમીનદાર રામ મણીલાલ નંદાર બહાદુરે સ્વીકૃત્યું.

આ બધું ક્રમસર થયા પછી અને દ્વંકામાં કહીએ તો અધિવેશનની સંપૂર્ણ તૈયારી થઈ ગયા પછી પ્રમુખ મહારાજની ઓચિંતી માંદગીના સમાચાર તાર તેમજ પત્રદારો મળતાં છાપાંઓ મારફતે તેમજ પત્રાદિથી પણ યોગ્યસ્થળે યથાશક્તિ ખબર પહોંચાડી, અને આ ખાસ અધિવેશન તારીખ નક્કી કર્યા સિવાય મુલતવી રાખવામાં આવે છે એમ સમસ્ત જૈન કોમને જાહેર કરવામાં આવ્યું. મોકલાયેલાં આમંત્રણોને અંગે ઘણી જગાએથી પ્રતિનિધિઓનાં નામો ચૂંટાઈ આવી ગયાં છે, તેઓને પણ અમેઓ ખબર આપી છે. આ અધિવેશન સંબંધે જે પત્રો અને જૂઠા જૂઠા વિચારો અમને મળ્યા છે તેમાંના થોડાની નોંધ અન્ય સ્થળે કરવામાં આવી છે. જે જે સંધો-સલાયા મંડળોએ આવકાર ન મળવાનાં કે લગનાદિ પ્રસંગને લઈને સમય અનુકૂળ ન હોવાના કારણે પ્રતિનિધિઓની ચૂંટણી ન કરી હોય તેણે ખતતી ત્વરાથી પ્રતિનિધિઓની ચૂંટણી કરી નામ વીગેરે વિગત કૌન્દરન્સ ઓદિસમાં મોકલી આપવી જેથી અધિવેશનની તારીખ નક્કી થતાં ખબર આપવી અનુકૂળ પડે.

આ અધિવેશન-મેળાવવા સંબંધી ઉપર જણાવેલી તારીખે રેન્ડીંગ કમીટીની એક મળા હતી તેમાં અધિવેશન ભરવાનો દરાવ સર્વાનુમતે પસાર થયો હતો. પરંતુ અધિવેશન રેન્ડીંગ કમીટી મારફતે બોલાવવાની તથા વ્યવસ્થા કરવાનો જે દરાવ બહુમતિએ કરવામાં આવ્યો હતો, તે દરાવ સામે કંઈક વિરોધ હોય એમ જણાય છે. પરંતુ વસ્તુસ્થિતિ ધ્યાનમાં લેતાં તેમજ કૌન્દરન્સનું બંધારણ તપાસતાં સદજ જણાય તેવું છે કે જ્યાં સુધી કોઈ પણ સ્થળનું આમંત્રણ કૌન્દરન્સને અધિવેશન મેળ-

પવા સંબંધે મદ્યું ન હોય ત્યાં સુધી તે સંબંધી તમામ કાર્ય રોન્ડીંગ કમિટી પર બંધારણ અનુસાર રહે છે. અને તે અન્વયે આ અધિવેશન મેળવવાનો કારણ કરવામાં આવ્યો હતો. કોઈ રચયેથી આમન્ત્રણ આપવામાં આવ્યું હોય અને રોન્ડીંગ કમિટીએ સ્વીકાર્યું હોય ત્યારે આમન્ત્રણ આપનાર રથાનિક સંબંધે શિર અધિવેશનની સર્વ અવસ્થા રહે છે. એટલે એટલું તો ૧૫૯ નં. છે કે આમન્ત્રણ ન આપ્યા છતાં રથાનિક સંબંધે તેની ક્ષમ્બ હોય કે ન હોય તે બંધવા સિવાય અધિવેશન મેળવી આપવા અર્જન કરવાનું કહેવું અને તે પદથી રમન્ડીંગ કાઢવાના હક્કની માગણી એ કૌન્કરન્સનું ચાલુ બંધારણ તથા મહત્ત્વ ભૂમી વર્ષ કરવામાં આવી છે. અને તેથી માગણીના સમર્થનમાં ચાલુ બંધારણ અનુસાર કોઈ પણ કાર્યો દાખવામાં આવ્યા નથી.

સમગ્ર હિંદની પ્રતિનિધિઓની બનેલી આ મહાસભા કોઈપણ રથળની રથાનિક સત્તાથી તેમજ રથાનિક કક્ષેષથી તાન નિરાળજ અને મુક્ત હોય અને છે. શુભવામાં વાળા સ્થિતિમાં ન પડવા ખાતર દરમી બેઠક વખતે પક્ષર થયેલા ચાલુ બંધારણની મજકુર કક્ષમ અમલમાં મૂકવાનો આ પદ્ધતિય પ્રત્યે પ્રમ્થ થયેલો હોઈ કોઈ બગાડો હોય થાય તો તે બનવા નેમ છે; વળી કૌન્કરન્સના પા સદીના હવિહાસમાં આ ખાસ અધિવેશન પ્રથમજ નાકી થયાં તે પણ ખાસ યાદ રાખવું જોઈએ છે. બંધારણ પુરસ્કર કાર્ય કરવાના જમાનામાં બંધારણ પર પગ મુકવાનો પ્રયાસ કોઈ પણ મુક્ત જન સઘાથી નહિ લે. ત્યાં મતબેદ હોય ત્યાં બહુમતિથીજ કામ લેવાય એવો સિદ્ધ સમ્રાદય હોવા છતાં લઘુમતિ મનાય નહિ ત્યાં સુધી કાર્ય ન કરવા કહેવું તે આપણી કાર્યપદ્ધતિને સેષત્રો પાછળ હાંસલવા જેવું છે અને તેમાં કારણોને લક્ષનેજ અધિવેશનનું કાર્ય રોન્ડીંગ કમીટીએ ઉપાધી લીધું હતું પરંતુ ત્યાર પછીથી જે અપ્રમાણી સંજોગો ઉપરિથત થયા તેથી પરિણામે તા. ૧૨-૫-૨૧ ની રાત્રે મળેલી બેઠક વખતે સર્વાનમતે કારણ કરવામાં આવ્યો કે: "એ કે રોન્ડીંગ કમીટી એવું માને છે કે ખાસ અધિવે-

શન હાલમાંજ લરવાની બરર છે તોપણ કેટલાક કારણોને લઈને તારીખ નાકી કર્યા સિવાય ખાસ અધિવેશન હાલમાં મુલતવી રાખવું."

આ રથે એટલું કારણપૂર્વક કહેવું બરર છે કે વેસ્ટર્ન કમીટીના રોટસના નામદાર એ. જી. જી. તરફથી ચૂકાદો અપાઈ જાય ત્યાં સુધી કોમની લાખણી સુત્રબંધિરિ સંબંધી કક્ષો વારતે ફેવી તીવ છે તે કૌન્કરન્સ મારફતે જાહેર ન થવા દેવાની કોમના જે જે હિતચિંતાએ સલાહ આપી પોતાના મત મનાવવાને જે જે જોડમતો લેવાય છે તે તેમનેજ મુજારક છે. હાલના સલાહના જે છજનિષ્ઠ પરિણામ આવે તેની પૂરેપૂરી જોખમદારી તેમને શિર રહે છે. આપણી સંતતિ કદાચ એમ ન કહે કે કોમના કેટલાક અગ્રગણ મતુબો પણ વિવિધ આશયથી તીર્થના સપાસમાં પણ ફેવી રીતે પોતાનું ક્ષેપ ભૂલ્યા હતા. મેઝર બીકનો મુકાદો પણ આજનિ સુધી કોમના બંધુવામાં ન આવવા છદ જે ભૂલ કરવામાં આવી હતી તેના કારણે બલિ મંબીર બૂલ કામનો અવાજ કૌન્કરન્સ દ્વારા જાહેર ન થવા દેવામાં થાય છે. ન્હાનામાં ન્હાના સંરકારી અમલદારનો ઉકમ પ્રાય: કોઈ પણ રચયેથી કરતો નથી એ સર્વના અતુલવની વાત છે; વળી શેઠ કસ્તુરભાઈ લાલભાઈ પોતાના ૨-૩૭ જનનુઆરીના વક્તવ્યમાં કહે છે કે: "અહીં બ્દર એટલું કહેવું જોઈએ કે જે લડત આપણે ચલાવવાની છે તે કાયદાની કાર્ટમાં ચાલે તેવી સત્તામ્ય નથી પણ આપણા તીર્થસંરક્ષણની એક રાજદારી લડત છે અને જે પ્રમાણમાં એકત્ર થયેને આપણે આપણું જળ જતાવી રાકીએ તેટલાજ પ્રમાણમાં આપણું હક્ક જળવાય" આવું કહેવા છતાંએ તેથી કંઈક શિન્ન મન હાલમાં દર્શાવવામાં કારણો તો તે શિસમત દર્શાવનારાજ બળે. રાજદારી તથા ધાર્મિક લડતના અતુલવની તથા વિશિષ્ટ ધારાસાઓએનો મત એ છે કે આથી બાજતમાં અજીજ અને મુજરાતી છાપાઓ દ્વારા અને મીડીઓ દ્વારા પુષ્કળ જીલ્લોલ તથા કુરયાનથી મીડી પોલીમિન્ટ સુધી કોમી ચલવલનીજ બર-બરી આવસ્યકતા છે.

તે વડે અન્ય કોમની સહાનુભૂતિ તથા સહકાર મેળવી શકાય. યાત્રા ત્યાગ અને મુંડકા વેરા ન આપવામાં કોમ એકમત છે. પરંતુ શત્રુજનના આપણા અનાદિસિદ્ધ ધાર્મિક હક્કોપર થતા નિત્યના આક્રમણોથી કંટાળેલી કોમ ખ્રિસ્તીય સરકારને કહેવા માગે છે કે જો તુરતમાંજ વચ્ચે પડી સર્વ વાંધાઓનું નિરાકરણ ન કરવામાં આવે તો ધણી ગંભીર પરિસ્થિતિ ઉભી થશે. કોમ આજે એક અને કાલે બીજો ઝગડો જુદા જુદા હક્કોના સંબંધમાં ઉભો રહેલો જેવા માગતી નથી. જ્યારે રખોયાનું નિરાકરણ કરવામાં આવે ત્યારે સાથે સાથેજ રસ્તાના સમારકામ, તથા ઈમારતોથી, તથા કુંડોની માલિકી, તથા ગદરીપેર, અને મહાદેવના દેરાની પંચાયતોના ક્ષેત્રો કેમ કરવામાં ન આવે? વળી ભવિષ્યને માટે પણ આની કનડગતો દોકાર ન કરે તેને માટે તેની પાસે ખાતરી કેમ લેવામાં ન આવે.

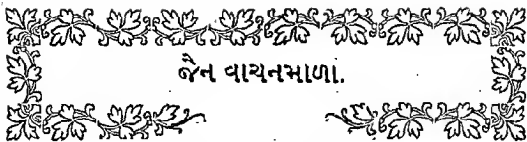
એમ કહેવું ન્યાયપુરઃ સર નથી કે વિનિત મત જ જાહેર થવો જોઈએ અને ઉદામ નહી. કોમની શત્રુજનના વિવિધ સવાલોમાં જે ઉત્તેજિત તિવ્ર લાગણી છે તે પૂરેપૂરી ખ્રિસ્તીય સરકારની ખ્યાન પર લાવવાની જરૂર છે. અમે જેટલી ગંભીરતાથી કહી શકાય તેટલી ગંભીરતાથી કહીએ છીએ કે જૈન કોમના હજારો વીરો મુંડકું આપવા કરતાં મુંડજ આપવું બહુતર સમજે છે. સિદ્ધગિરિની યાત્રા મુંડકું આપીને કરવા કરતાં શાશ્વતા તીર્થરાજની છાયામાં અનશન કરી પ્રાણુ પરિત્યાગ કરવા તેઓ એક પગે તૈયાર છે.

હેવટમાં કહેવું જરૂરનું છે કે જૈન કોમ ઇચ્છે છે કે ખ્રિસ્તીય સરકાર જૈનોના પરમ પવિત્ર તીર્થપરના અનાદિ સિદ્ધ ધાર્મિક હક્કોનું સંપૂર્ણ સંરક્ષણ કરી મહારાણી વિક્ટોરીયાના સુપ્રસિદ્ધ દેશને સાર્થક કરી દેખાડશે અને સર્વ પ્રેક્ષાનું સંતોષકારક નિરાકરણ કરી પાલીતાણાના દોકારને હંમેશને માટે સચોટ ચેતવણી આપશે કે તે પાલીતાણાપર જે પ્રકારની રાજસત્તા બોગવે છે તેવી સત્તા શત્રુજન ગિરિપર તેને નથી. શત્રુજન ગિરિપર જૈનોની ધાર્મિક સત્તા સાવોપરિ છે અને તેને માન આપીનેજ દોકારે ચાલવું જોઈએ.

આ સર્વ સુંદર રીતે એકત્રિત અવાજો અને એકજ સ્થળે કેન્દ્રિત થએલી જૈન કોમની બુદ્ધિના પ્રકાશમાં રજુ કરવાને ખાસ અધિવેશન જેમ બને તેમ જલદી થાય તેજ ઇષ્ટ છે.

મુખ્યધમાં સર્વ સુઘ જૈનો ખાસ કૉન્ફરન્સ ભરવાની તરફેણમાં હતી અને છે. જે કંઈ થોડો વિરોધ અહીં તહીં જેવામાં આવતો તે તે કૉન્ફરન્સ ભરવાની રીત સંબંધે હતો, અને તે વિરોધી ભાષણો સંધની સભા હમેશ માફક જે રીતે ભરવામાં આવતી તે રીતે ભરી તે મારફત સ્વાગત સમિતિ નીમી કૉન્ફરન્સ ભરવા માટેના અભિપ્રાય રાખતા હતા. આ અભિપ્રાય લઘુમતિનો હતો-તે પ્રમાણે કરવામાં અનેક કલેશોને ઉદેરવાનું થાય એમ ધણીની બીક હતી. આથી રેન્ડિંગ કમિટી દ્વારા કૉન્ફરન્સ ભરવાનું ઉચિત ધારી દરાવ કરવામાં આવ્યો હતો. આ દરાવ સામે મુખ્યધમાં સભા થઇ તે માટે અચુક પ્રતિવિરોધી દરાવ થયો. આથી તેવો વિરોધ શમાવી વિરોધી તત્વને ક્યોદ કરવાની તક ન રહે તે માટે સમજુતિના વિચારોનાં આદોલન થયાં અને શેઠ રતનચંદ ખીમચંદ સંધની મીટીંગ ૧૯ મી એપ્રિલે બોલાવી અને તે દ્વારા ખાસ કૉન્ફરન્સ ભરવી એમ શ્રી શત્રુજન મહાતીર્થપરના આપણા ધાર્મિક હક્કોની રક્ષા માટે કોમને એકત્રિત અવાજ હાલમાંજ જાહેર કરવા માટે જરૂરી છે એ નક્કી થયું. સ્વાગત સમિતિ નીમવામાં આવી તેના પ્રમુખ તરીકે શેઠ રવજી સોજાપાલ નીમવા અને તેના મંત્રીઓ તરીકે હાલના બે મુખ્ય જનરલ સેક્રેટરીઓ ઉપરાંત શેઠ બાલુભાઈ મૂલચંદ તથા કુંવરજી કેશવજી એમ ચારની નીમણૂક કરવામાં આવી, અને તે ભરવાની તારીખ મુકરર કરવાનું સ્વાગત કમિટી કરશે. આટલું ઉપાયા પડી જાહેર થયું છે કે કૉન્ફરન્સ ભરવાના દિવસો પાંચમી અને છઠ્ઠી જુન શનિ અને રવિવાર નક્કી થયા છે.

અમે ઇચ્છીએ છીએ કે આ ખાસ અધિવેશન સફલ અને વિજયી બનાવવા સર્વ સુઘ બંધુઓ અને બહેનો કટિબદ્ધ રહી સર્વ કાંઈ કરશે. શત્રુજન આપણને વિજય આપો.

જૈન વાચનમાળા.

ધર્મશિક્ષણની જરૂર એટલા માટે છે કે મનુ-
ષ્યને દેહ અને બુદ્ધિ ઉપરાંત હૃદય અને આત્મા છે
—અને એને સંતોષવાની જરૂર છે. અને એવો સં-
તોષ ધર્મથી યથ રહે. આત્મા અને પરમાત્મા બંને
સરખી શક્તિવાળા છે, આત્મા પરમાત્મા યથ રહે
છે, એ આત્માને મૂળ સ્થિતિમાં લાવવા તેની આ-
સપાસની ભક્ષિતતાઓ દૂર કરવાની જરૂર છે અને
તેટલા માટે દેહ અને બુદ્ધિને શુદ્ધ કરવા ઉપરાંત
હૃદયને શુદ્ધ કરવાની ખાસ જરૂર છે. હૃદયને શુદ્ધિ
કરવા માટે નીતિની રચના છે એટલે કે “ધર્મ ઉપર
નીતિની રચના એ સિદ્ધાન્ત, તેથી આજકાલ માન્ય થતાં
સઘળાં નીતિશાસ્ત્રમાં સ્વીકારણો છે. કેટલાક ઇશ્વ-
રને કર્મના ફળદાતા તરીકે સિદ્ધ ગણે છે, કેટલાક
(જૈનો) આત્માને કર્મના દાતા, બોક્તા માને છે, અને
તે કર્મનાં ફળ તે કર્મના કાપદાની અનુસાર આપે
છે એમ માને છે. કેટલાક ઇશ્વરને નીતિની આત્મા
ફરમાવનાર તરીકે ગુણે છે; કેટલાક એના સ્વીકાર
વિના ‘સામન્સ’નાં મૂળતત્ત્વો જ અસિદ્ધ માને છે
અને એ ન હોય તો વિષ્ય શ્યમ અને અર્થદીન યથ
રહે અને કાષ્ઠપણ પ્રકારનું જ્ઞાન-લોકિક જ્ઞાન પણ
ન સંભવે એમ કહે છે; અને આ રીતે ઇશ્વર સિદ્ધ
છે તો એની સાથે સંબંધ કરનાર ધર્મની આવશ્ય-
કતા ખુલ્લી છે. માત્ર તત્ત્વજ્ઞાનની દૃષ્ટિએ જ ધર્મની
જરૂર છે એમ નથી. ઇતિહાસ દૃષ્ટિથી જોશો તો અને
મનુષ્યો સ્વભાવ છે તેવા ક્ષેત્રો, ધર્મ એ નીતિમાં
બળ પ્રેરે છે એ વાત પણ કાષ્ઠથી નિબંધપાતરીતે
નિબંધાય એમ નથી. ક્ષણવાર માની લઘુએ કે બ-
કિતને ધર્મ વિના ચાલે. પણ જન સમષ્ટિને તો
ધર્મજ નીતિના પંથમાં પ્રેરવા સમર્થ છે એમ કબુલ
કર્યો વિના ચાલશે નહિ. અને આપણને વિચાર-

વાતો જે પ્રથમ છે એ વ્યક્તિનો નથી, પણ સમ-
ષ્ટિનો છે.

ધર્મશિક્ષણ જાહેર શાળામાં આપવાનું સરકારે
સ્વીકાર્યું નથી અને ઑ.ન. મિ. પરાંજી જેવા જ-
ણાવે છે કે ‘હજુ દિ-દુસ્તાનમાં ઐક્યલાવના જ્યાં
સુધી જામી નથી, ત્યાં સુધી અનિકતાની-મતભેદની
એક કણી પણ, એ ઐક્યને નુકસાનકર્તા છે; અને
તેથી એ મતભેદને જો આગળ શકાય નહિ તો
એને સાર્વજનિક શિક્ષણક્રમથી બહાર રાખવો જો-
ઈએ.’ ખરી વાત છે કે વિવિધ ધર્મનું જ્ઞાન તે તે
ધર્મનાં વિવાર્થિઓને એકજ શાળામાં આપાય તો
‘મુદારો ધર્મજ બરો’ અને બીજાને ખોટા એવો
દુરાધદ મટવા પામે તથા તે તે ધર્મનું શિક્ષણ પણ
મતાન્ધતાથી વિમુક્તારે રહે; પરંતુ દિ-દુસ્તાન જેવા
એક ધર્મોથી બરેલા વિશાળ દેશમાં આ પ્રયોગ
અજમાવી જોતાં સરકારને સ્વાભાવિક રીતે ડર લાગે
છે, અને તેથી સરકાર આ કાર્ય લે એ સર્વથા અ-
સંભવિત છે. સારે હોય ધર્મશિક્ષણ આપવાના ખે
માર્ગ સ્લાહ—કાંતો જુદા જુદા ધર્મવાળાઓ લૌકિક
અને ધાર્મિકશિક્ષણ એકમ આપતી એવી પોતાપોતાની
શાળાઓ સ્થાપી લે, અથવા તો લૌકિકશિક્ષણ સાર્વ-
જનિક શાળાઓમાં લે અને ધાર્મિકશિક્ષણ માટે સ્વતંત્ર
સંસ્થાઓ રચે. આમાંનો પ્રથમ માર્ગ એટલે કે જુદા
જુદા ધર્મવાળા લૌકિક અને ધાર્મિક જ્ઞાનની જુદી
જુદી શાળાઓ સ્થાપે—જેમકે મુસલમાનો અલિ-
ગઢ કૉલેજ અને દિ-દુઓની બનારસ કૉલેજ—એ
પ્રયોગ અમને લાયક લાગે છે. માત્ર બીજો માર્ગ
લેવા યોગ્ય છે, માથાપ છાત્રોએ પોતાના ઘરમાં
શિક્ષણ આપે; તથા જુદા જુદા સંપ્રદાયવાળા એકલા

ધર્મશિક્ષણ માટે પોતપોતાની જુદી શાળા સ્થાપે તો ઠીક છે. આમ કરવાથી, દાદાભાઈ નવરોજી, રાનડે અને અદ્વૈત એક શાળામાં ભણી શકશે, અને દરેકને પોતપોતાના ધર્મનું પરિચીત્ત કરવામાં બાધ નહિ આવે. હાલ જુદી જુદી કોમના વિદ્યાર્થીઓને પણ પોતાની ધાર્મિક જરૂરિયાતો હોય છે, અને તે અનિયમિત અને અશિક્ષિતરીતે તેઓ પૂરી પાડી શકે છે. એને બદલે નિયમસર પદ્ધતિથી અને અધિક જ્ઞાની ગુરૂદ્વારા, એ પૂરી પાડી શકાય એટલીજ યોજના કરવાની છે. અને એ યોજના સાર્વજનિક શિક્ષણક્રમની બહાર ખાનગી પ્રયત્નદ્વારાજ યોગ્ય રીતે થઈ શકશે એમ અમને લાગે છે; આ રીતે (૧) ધર્મશિક્ષણની જરૂરનો સિદ્ધાન્ત જળવાશે અને (૨) એજ સાથે દેશની પ્રગતિ ઐક્યને બાધ નહિ આવે.” (પ્રો. આનન્દશંકર.)

હવે વાચનમાળાના સંબંધમાં કહીએ. તે સંબંધી ગૂર્જર વિદ્વાનોએ ઘણી ચર્ચા કરી પોતપોતાના અભિપ્રાયો જણાવ્યા છે અને તે દરેક પર વિચાર કરતાં પ્રોફેસર આનન્દશંકરના વિચારો વિશેષ પરિપક્વ અને મનનીય છે. તેઓથી એક સ્વયં જણાવે છે કે “વાચનમાળાના પાઠો એ બાળકોની જીવિતે માટે માતાના દૂધ સમાન છે, અને એમાં કોઈ પ્રકારનો રોગ, નિર્બળતા, યા અપૂર્ણતા એ આવતા જમાનાનું માનસિક ખમીર દૂષિત કરવામાં કારણ બૂત થશે. સામાન્ય રીતે બોલીએ તો વાચનમાળામાં (૧) ધાર્મિક જ્ઞાન (૨) સ્વદેશભિમાન અને સ્વદેશભક્તિ. (૩) પરાક્રમ ઉત્સાહ આદિ વીર્યવાન સહ-ગુણોના દૃષ્ટાન્તરૂપ જીવન ચરિત્રો (૪) સહૃદયતા કેળવે એવાં કાવ્યો અને કાવ્યસહાચુના નિયમ અને (૫) યોગ્ય ભાષાશૈલી વગેરે” ખાસ આવશ્યક છે.

(૧) ધાર્મિકજ્ઞાનની જરૂર આજ સર્વકોષ સ્વીકારે છે. સામાન્ય વાચનમાળામાં તે સંબંધી પાઠો હોવા જોઈએ તો પછી જે ધાર્મિક વાંચનમાળા હોય ત્યાં તો ખાસ અને ઘણા ભાગે રહેવા જોઈએ એ સહજ કહી શકાય તેમ છે. તેમાં આપણા મુખ્ય ધર્મ ગ્રંથો કેવા કેવા છે, અને એના ધર્મોપદેશકો કાણુ કાણુ અને ક્યારે ક્યારે ચર્ચગયા, અને એમણે

તે તે વખતે શાં શાં ધાર્મિક સત્યો બહાર પાડ્યાં-એમ કે શ્રીમાન મહાવીર પ્રજુ, યુગપ્રધાનરૂપ હરિભદ્રસુરિ, હેમચંદ્રસુરિ, હીરવિજયસુરિ, વગેરે. સાથે સાથે ધર્મોદુક્ષ તત્ત્વદર્શનોના પણ સરળ આકારમાં સમાવેશ કરવો જોઈએ. આપણાં શાસ્ત્રોમાં દર્શન સૂત્રના ગ્રંથો જેવા કે તત્ત્વાર્થસૂત્ર, શાસ્ત્રવાર્તાસમુચ્ચય, દ્રવ્યાનુયોગ સંબંધી ગ્રંથો કયા કયા છે, અને એના કર્તા કોણુ કોણુ, એના ટીકાકારો કોણુ-કોણુ અને એમના શા શા સિદ્ધાન્તો, એમાં શી શી બાબતો ચર્ચવામાં આવે છે હસાદિ પ્રાચીન ધાર્મિક સાહિત્ય સંબંધી જ્ઞાન જરૂરનું છે. નિસ્તેજ પ્રતિભા અને એકની એક શૈલીથી લખાયેલા પાઠોને બદલે સ્થૂલિભદ્ર અને કોશા ગણિકા, રહનેમિ અને રાજુલ, આહ્લી અને બાહુબલિ, વગેરેના વિવિધ સંવાદો વાચનમાળામાં ઉતારવામાં આવે તો વિદ્યાર્થીઓની જીવિત કેવી ઉત્તમ થાય અને સ્વધર્મ અને સ્વદેશ પ્રત્યેની ભક્તિથી ભરાય એ સહજ કહી શકાશે.

(૨) સ્વધર્મ—સ્વદેશ પ્રત્યે અભિમાન અને ભક્તિ યોગે એવા પાઠો પણ વિશેષ હોવા જોઈએ. ભરત ચક્રવર્તિ, શ્રેણિક, અભયકુમારમંત્રી, ઉદયન વત્સરાજ, ચેટક રાજ, ચંદ્રપ્રેલાત રાજ અને શતાતીકપતિ મૃગાવતી રાણી, ચંદ્રગુપ્ત, સંપ્રતિ, સિદ્ધરાજ, કુમારપાળ વગેરેનાં રાજકીય અને ખાનગી સહગુણોનાં અસરકારક વર્ણન આપતા પાઠો મૂકવા જોઈએ.

આવા પાઠો વાર્તાદ્વારા કહેવાથી બાળકોના મગજમાં સહેલાઈથી ઉતરી શકે અને તેમાંનો બોધ મજબૂત દસી શકે. તેવા પાઠો વાર્તાદ્વારા રચવા એ જોટલું કઠિન કામ છે તેટલીજ સરળતા વિદ્યાર્થીને શિક્ષણ મેળવવામાં થાય છે. વાતોની યોજના કરવામાં ચતુરાઈ અને જ્ઞાનની જરૂર છે તેટલીજ તે કહેવામાં પણ છે. વળી વિદ્યાર્થીઓને વાર્તા કહેવા સાથે તેમની પાસે કહેવરાવવી પણ જોઈએ. આમ ચવાથી મૂળ વાત યાદાસ્તમાંથી ખસતી નથી અને તેની અસર તેમનાં કુમળાં અંતઃકરણ ઉપર સચોટ થાય છે. તેમ થયે તેઓ ધાર્મિક, નીતિમાન અને સદાચરણી બને છે.

(૩) પરાક્રમ ઉત્સાહ આદિ વીર્યવાન સદ્ગુણોના દૃષ્ટાન્તરૂપ છવનચરિત્રો—માત્ર—નરમાથ તદ્દર વાળનારા ગુણો દ્વાબલા તરીકે અતિ ક્ષમા, અતિ વિનય, અતિ આજ્ઞાધારકપણું—કરતાં આકર્ષક અને તેજસ્વી ગુણો—વીર બની ક્ષમા આપવી, સ્વચ્છંદતા વગરની સ્વતંત્રતા, તેજસ્વી રહી આજ્ઞાપાલન, દેશ અને ધર્મે પ્રત્યેના મમત્વ માટે વિશેષ જરૂર વર્તમાન કાલે છે. આમ કરવામાં વાંચનાર બાળકોની ઉમર કેવલી છે અને એ ઉમ્મરને લાયક અમુક ભાવ છે કે નહિ એ પર નોંધએ તેવું લક્ષ આપવું નોંધએ.

છવનચરિત્રોથી હૃદય રસમય તથા વિમળ થઇને મહાનપણમાં પૂર્ણ થાય છે. વિદ્યા, કર્મ, નીતિ, ભક્તિ વગેરે મેળવવાનું, અને અધ્યયો દૂર કરવાનું શીખાય છે. વળી ‘ઉપદેશ શિક્ષણ છે એ પણ દૃષ્ટાન્ત આપે છે’ આ ‘કહેવત પ્રમાણે છવનચરિત્રો મૂર્ત ઉપદેશ આપે છે. કલ્પિત વાર્તાઓથી જેટલો લાભ થાય છે તે કરતાં ધણેજ વધારે લાભ ખરા ચરિત્રો વાંચવાથી થાય છે. એથી યુદ્ધિના મંરકારો જન્મ પામે છે, અને પ્રત્યક્ષ દૃષ્ટાંતો જેવાથી તેવું અનુકરણ કરવાની હિચ્છા વધારે અને સતેજ થાય છે. નીતિના નિયમોજ વાંચવાથી આવો ભોધ થતો નથી. જો કે તેવા નિયમો ભોધ આપી શક્તિએને ઉત્તર કરવામાં સાધનભૂત થાય છે, તેપણુ નીતિવચનોનો ઉપદેશ અમૂર્ત હોવાથી છવન ચરિત્ર જેટલી અસર કરી શકતા નથી: માટેજ છવનચરિત્રો વધારે મહત્વનાં છે. જો કે અનુભવ સહિતની કેળવણી જેટલું તેમનું વળન નથી; છતાં પણ માત્ર સિખામણ કરતાં તે ધણે દરજ્જે તેઓ ચઢી જાય છે.”

ચરિત્રો કેવાં પસંદ કરવાં તે માટે થોડાં ઉદાહરણો આપીએ.

દુઃખમાં ધૈર્ય ધરનાર—યુધિષ્ઠિર, નળ.

સત્યના પુરુષરૂપ—હરિશ્ચંદ્ર, દશરથ.

પરદુઃખભાજન—વિક્રમ.

પિતૃભક્ત—રામચંદ્ર.

માતૃભક્ત—મહાવીર.

ભક્તિપરાયણ—ગૌતમ, આદ્ર કુમાર.

ધર્મપ્રવર્તકો—૨૪ તીર્થંકર

મુગ્ધપ્રધાન—હરિભદ્રચરિ, હેમાચાર્ય, હીરવિજયચરિ.

શાસનપ્રભાવક—સિદ્ધસેન દિવાકર.

વિદ્વાન્ મહાપુરુષો—ભદ્રબાહુ, વજ્રસ્યામી, અભયદેવ.

મહાસતીઓ—તારામતી, સીતા, દમયંતી, મુન્દામતી.

મહાસાધવીઓ—ચંદનબાળા.

મંત્રીઓ—વિમલમંત્રી, મુંગલ, વસ્તુપાળ, તેજપાળ.

(૪) કાવ્યો. સારા જન્યાત્મક સંગીત કાવ્ય હોય તે આવે, પણ ‘વહાલાં તે વહાલાં થું કરારે વહાલાં નથી રહેનાર, વહાલાં તે વનનાં લાકડાં તે તો સાથે બળનાર રે—એકરે દિવસ એવો આવશે.’

—એવી સંસાર તરફ નિર્વેદ ઉપજાવનારી, છવનના નિર્દોષ ઉત્સાહમાં વિદ્યન કરનારી અને જુદાજુદા અધિકારીઓ માટે રચાએલી કવિતાઓ વાચનમાળામાં દાખલ કરવી નિષ્પ્રયોજન છે. નાનાં બાળકોને મરણનો ભય કે મરણનું ભાન પણ કરાવતું નોંધવું નથી. મરણનો ભય દેખાવાથી એને સ્વચ્છંદ આનંદમાં રમતાં અટકાવવાનું થાય છે. બાળકો માટે ટુંકાં કાવ્ય હોવાં નોંધએ, પણ તેમાં વિચાર, ભાવ, અને ભાષાની મનોહરતા અને ઔચિત્ય સારા પ્રમાણમાં રહેવાં નોંધએ, એટલે કે (૧) કવિતા સમ્પ્રયોજન અને રસમય મૂકવી નોંધએ. (૨) માત્ર એક કવિનીજ કે એક રચનારની જ કવિતાઓ ન હોવી નોંધએ. (૩) પ્રાચીન કવિઓ નામે નયસુંદર, સમયસુંદર, અપભ્રંશ, યશોવિજય, મોહનવિજય, દર્શનવિજય, આદિ સાહકવિરતોની કવિતા દાખલ થવી નોંધએ. (૪) પ્રાચીન સંસ્કૃત ઉત્તમ કવિઓ—વનપાલ, અમરસિંહ, મુનિચુંદર આદિની કાવ્યપ્રસાદી ચખ્ખાડી બાળકોને કવિની પ્રસાદી લેવા ઉત્સુક ને ચક્રિતમાન કરવાં નોંધએ. (૫) હાલના કવિઓ—સચિલ, પિપ્પા, વીરભક્તિનાં કાવ્યોને પણ રચાન

આપવાની અગત્ય છે. આ નવા જમાનાના કવિ-ઓનાં કાવ્યો વાચનમાળામાં મૂકવાથી બાળકોનાં હૃદય અને મગજ અને કેળવણી અને રસસતતામાં તેઓ પહોંતી રહેશે નહિ. રસસતતા નીતિને પોષે છે અને અને તો સારા સારા સંવાદો ચરિત્ર ગ્રંથોમાંથી લઈ તેને લાવવાથી કાવ્યમાં મૂકાવવાથી વાચનમાળા-માં દાખલ કરવા જોઈએ. (ક) કવિતાના રાગો જુદા જુદા મધુર રીતે ગાઈ શકાય તેવા જોઈએ, તેમજ ગંભીરતા સારા જાહે વગેરેમાં કાવ્ય મૂકવાં.

(૫) ભાષાશૈલી—ગદ્યની શૈલી વિશે પણ સીધી તેમજ આડકતરી રીતે (એટલે કે વિવેચન કરીને તથા દૃષ્ટાન્તરૂપ પાઠ મૂકીને) વાચકને કેટલીક માહિતી આપવી જોઈએ. જુદા જુદા ગ્રંથકરોના વાચનમાળાને યોગ્ય રીતે મૂકવાથી જુદી જુદી શૈલી-ઓનું જ્ઞાન થાય છે.

જેમ જેમ બાળકોની વય વધતી જાય તેમ તેમ શુદ્ધિનો વિકાસ ઉત્તરોત્તર થતો જાય છે અને તેથી ભાષાની શૈલી યદ્યતા ક્રમની અને વિચાર પણ ઉત્તરોત્તર વધારે ઉચ્ચ દાખલ કરવાની જરૂર છે. એક સરખી સપાટીની અને ધાટીની લખાણથી ભાષા બંધ બેસતી થતી નથી; તેમજ વિચાર એવા ઉત્તરોત્તર રહેવા જોઈએ કે વાચનમાળાનો સંપૂર્ણ અભ્યાસ કરનાર વિદ્યાર્થીનું જ્ઞાન નવા ગ્રંથો વાંચી સમગ્ર શકે તેટલું થવું જોઈએ.

હમણાં એમ અને છે કે શાળામાંથી ઉઠી જનાર વિદ્યાર્થીને નવા ગ્રંથો વાંચવા હાય લે છે પણ તેની ભાષા અને વિચાર સમગ્ર શક્તિ નથી, આથી આગળ વિકાસ થતો અટકી જાય છે.

શ્રી વાચનમાળા--તે સ્ત્રીઓને ઉપયોગી વિષયોથી પૂરિત થતી જોઈએ. તેને ઉપરના નિયમે લાગુ પડે છે, પણ ખાસ નિયમે તેમાં એજ હોવા જોઈએ કે સ્ત્રીવર્ગમાં રહેતા કુદરતી ગુણો-લગ્ન, વિનય, આર્દ્રતા, સહૃદયતા, પ્રેમ, સહનશીલતા, મધુરતા, નાજીલતા, ને રસિકતા પોષી ખીલવાનારા અને સમૃદ્ધ કરનાર પાઠો તેમાં આવવા જોઈએ.

(૧) ઉત્તમ સ્ત્રીઓ કે જે સદૃશ્યુના આદર્શરૂપ છે તેનાં ચરિત્રો આપવાં.

(૨) પોતાનાં કુટુંબમાં સંપત્તિ રહી પોતાનો ગૃહવ્યવહાર ગમે તેવી રીતે સ્થિતિમાં રાખીને અને મંત્રોપદથી કરકસર કરી પતિ, તેમજ સાસર-વાસના સર્વ સ્વજનોની પ્રીતિ એવી લઈ ચલાવે, પતિવ્રતાપણું, સહનશીલતા, મર્થાદર્શિલતા, સચવાય અને ટકી રહે, દયા-પ્રેમ-પરોપકાર અને ઇશ્વરભક્તિ પ્રેરણા કરે એવી વાર્તાઓ મૂકવી.

આ વાચનમાળા પુરૂષની વાંચનમાળા કરતાં સહેલી-સરળ ભાષામાં લખાણથી હોવી જોઈએ, કારણ કે પુરૂષવર્ગની ભાષા કરતાં સ્ત્રીવર્ગની ભાષામાં મધુરતા, નાજીલતા ને રસિકતા વિશેષ હોય છે.

હવે જે ખાસ નિયમે જૈન વાચનમાળાને માટે ધ્યાનમાં રાખવા જેવા છે તે માટે (તેની વાચનમાળાનું કામ મુનિમંડળ (પ્રવર્તકશ્રી કાન્તિવિજય, આનન્દસાગરાચાર્ય, બુદ્ધિસાગરાચાર્ય, પં. શ્રી હસે વિજય આદિ) અનેક) ઉપાડી લેવા તૈયાર છે એવું ૧૮ મી સપ્ટેમ્બર ૧૯૧૦ ના જૈન પત્રમાં આવ્યું હતું, ત્યારે જૈન એજ્યુકેશન બોર્ડ તરફથી ૧૦-૧-૧૧ ના એક પત્ર લખવામાં આવ્યો હતો તે નીચે ઉતારવામાં આવે છે:—

“ મુનિમંડળ જૈન ધાર્મિક વાચનમાળાનું કામ ઘણી ખુશીથી ઉપાડી લેવા તૈયાર છે એ બીના વાંચી આ બોર્ડ બહુ આનંદ પામે છે અને આ પત્રથી સર્વે મુનિરાજોને વિનંતિ કરવાની કે તેમણે આ વાચનમાળાનું કામ ઉપાડી લેવા આવકસમુદાય ઉપર ઉપકાર કરવા કૃપા કરવી. આ બોર્ડ મંજુર વાંચનમાળા મુનિવર્ગને હાથે તૈયાર થાય એ જોવા ખાસ ઉત્કુષ્ટ છે, તો કૃપા કરી આપ અમને લખી જણાવશો; કે આપ તથા બીજા કયા કયા મુનિરાજો આ કાર્ય સાથે મળીને કરવા ખુશી છે, તથા તે કેટલા સમયમાં આપ સર્વે તૈયાર કરી શકશો. વિશેષ આ કાર્ય જરાખર ફતેહમંદ થાય ને મારે સું સું

ઉપાયો યોગ્યતા આપ સુચના કરે છે તે પણ દર્શાવશે.

“હેરેલ્ડમાં ધર્મનીતિની કેળવણીના વિભાગમાં જે શેષો આવેલા છે. તેપર આપનું લક્ષ્ય જે સ્વચામાં આવે છે, તથા વિશેષમાં આ ખોટું તરફથી આ વાંચનમાળા તૈયાર કરવા માટે નીચેની ત્રણ સૂચનાઓ કરવામાં આવે છે.

સૂચનાઓ:—(૧) આ વાચનમાળાનો હેતુ વિદ્યાર્થીને માત્ર ધર્મના સિદ્ધાન્તોથી વાકેફ કરવાનો નથી, પણ તેમની જીવનની નીતિમય ધર્મમય થાય-તેમનું વર્તન ધડાપ-એ છે. માટે શરૂઆતના અંકોમાં સામાન્ય ધર્મનીતિના પાઠો દાખલ કરવાં, તથા વિદ્યાર્થીની શુદ્ધ ખીલતી જાય તેમ પછવાડેના અંકોમાં ધર્મનાં સિદ્ધાન્તોનું સિદ્ધાન્તરૂપે શિક્ષણ આપવું.

(૨) આ વાચનમાળાનો ઉદ્દેશ વિદ્યાર્થીને એક નમુનેદાર “માલક કે ‘ગ્રાવિકા’ બનાવવાનો છે માટે એ ઉદ્દેશ સિદ્ધ થાય તેવી વ્યવસ્થા કરવી.

(૩) ક્રિયાકાંડનાં સૂત્રોના પાઠો આ વાચનમાળામાં દાખલ કરવાના નથી તે માટે દરેક ગ્રંથવાળાઓએ પોતાને માટે અધ્યાયથી ચોજના કરી લેવાની છે.

(૪) કોઈ પણ ગ્રંથ-મતની નિંદા ન થાય, સ્વમતનો દુરાયદ્ધ થા મતોધર્તા પ્રકરે નહિ, તથા રાષ્ટ્રીય ભાવનાને હાનિ પહોંચે નહિ, તેવી શૈલીએ પાઠોની રચના કરવી.

(૫) જિનધર્મનાં મૂળતત્ત્વો સર્વથી સ્વીકારાય એવાં ઉદારતા ભરેલાં હોઈ વાચનમાળામાં રાષ્ટ્રીય સ્વરૂપ ઉપર વિશેષ ભાર આપવો.

(૬) વસ્તુને કુટુંબરૂપે ‘આત્મવત્ સર્વ ભૂતેષુ.’ અર્થે ‘સા’ ‘પરમે ધર્મ:’ તથા ‘મૈત્રી; પ્રેમ, કારણ તથા માધ્યમ ભાવનાઓ પ્રકટાવના ભણી ખાસ લક્ષ આપવું.

(૭) શેષક અમુક ગ્રંથનો હિમાયતી છે અને તેનો તે યથાશક્તિ પ્રશ્નપાત કરે છે એવી છાપ બહેચકે પણ વિદ્યાર્થીના મગજપર ન પડે તે માટે સાવધ રહેવું.

(૮) તત્ત્વજ્ઞાનની દૃષ્ટિથી રાષ્ટ્રીયમંડન કે ખંડન કે ચર્ચાને વાંચનમાળામાં દાખલ કરવા નહિ, આ પદ્ધતિના શિક્ષણ માટે વિદ્યાર્થીની સમજશક્તિ નથા

વિવેકશુદ્ધિ પરિપક્વ હોવાની જરૂર છે. માટે તેવા પ્રકારનું શિક્ષણ આગળ એટલે કોલેજના સમય માટે મુલતરી રાખવું વધારે ઉચિત છે. રાષ્ટ્રીય પરિપક્વતા માટે સામાન્ય છોકરાંઓ અધિકારી નથી, માટે વિવાદમાં ઉતરવું નહિ.

(૯) બાળકોને અપરિચિત દોષો સંબંધી વાતો વાચનમાળાના શરૂઆતના અંકોમાં આવવા ન દેવી. પછવાડેના (ઉદાહરણ) અંકોમાં વિદ્યાર્થીની ઉત્તર, અનુભવ આદિ ધ્યાનમાં લઈ યોગ્ય સ્વરૂપમાં તે વાતો મુકવી.

(૧૦) નિષેધક આગ્રહોના પાઠો આપવા કરતાં, હૃદયના સંદર્ભ તથા સતકેમ્પનાને પોષનારા, હૃદય તથા કલ્પનાદાર નીતિના નમુનાઓ અને આદર્શો તરફ આપોઆપ પ્રેમ ઉત્પન્ન કરે એવા, સદૃશ્યોના ચિત્રપટ પ્રત્યક્ષ કરાવનારા-પાઠો વિશેષ દાખલ કરવા.

(૧૧) ભગ ઉત્પન્ન કરવાને બદલે પ્રેમ પ્રત્યે-ધર્મ પ્રત્યે-વિદ્યાર્થીઓનો પ્રેમ વધે તેવી પદ્ધતિએ પાઠો રચવા. કાંચી વયનાં બાળકોને સંસારપર અંક-ભાવે, નિર્વેદ ઉપજાવે તથા તેમના નિર્દોષ આનંદનો ભંગ કરી તેમના મનમાં ગ્લાનિ ઉત્પન્ન કરે એવા પાઠો પણ શરૂઆતના અંકોમાં આપવા નહિ.

(૧૨) પાઠો જેમ બને તેમ વિશેષ રસિક બનાવવા, દૃષ્ટાન્તિક કથાઓનો બહોળો ઉપયોગ કરવો. પ્રસંગને અનુસરીને કેટલાક પાઠો સંવાદના રૂપમાં લખવા.

(૧૩) વિદ્યાર્થીની વય તથા શક્તિને અનુકૂળ હોય તેવાં સ્તવન, સંજ્ઞાઓ અને પદો આ સૂચનાઓ કવિતાઓ તરીકે દાખલ કરવાં.

(૧૪) ધર્મ સંબંધી વિશેષ જ્ઞાન ઠાંસવાં કરતાં, વિદ્યાર્થીની ધર્મભાવના વિશેષ પ્રદીપ્ત થાય, તે સહાયકશી તથા કર્તવ્યનિષ્ઠ થાય તેમ કરવું.

(૧૫) જ્ઞાન કરતાં વધારે શીખે, પણ શક્તિ ઉપરાંત નહિ, તેવી રીતે પાઠોની ચોજના કરવી; એટલે જેટલું છોકરાંઓને આવડતું હોય તેટલાથી વધારે શીખવવું પણ શક્તિ ઉપરાંતના પાઠો કે વિષય મૂક્યા નહિ.

(૧૬) છોકરાંઓને પોતાની મેળે સુઝે એમ કરવું.

(૧૭) ગોખણને ઉત્તેજન નહિ મળે એ વાત લક્ષમાં રાખવી.

(૧૮) પાયરીખંધ પાઠ રચવા; એટલે પ્રથમ મહેલી ને પછી ધીમે ધીમે કંઠણ બાળતા શીખતા જાય તેવી યોજના કરવી; માનસશાસ્ત્ર તથા ગુણુ-સ્થાનક ક્રમપર દૃષ્ટિ રાખી સંકલનાપૂર્વક પાઠો રચવા.

(૧૯) જાણીતાપરથી અગ્નણ્યાપર જવું; સાદી (Simple) વાત પરથી મિશ્ર યા સંયુક્ત (Complex) વાતોપર જવું; એટલે સંયોજન યા એટ્રીક-રણની રીતનો ઉપયોગ કરવો.

(૨૦) કોષવાર ખાસ જરૂર જણાય તો અણુ-જાણ્યું પ્રથમ કહીને તેમાં સમજણ પાડવી એટલે પૃથક્કરણની રીતનો ઉપયોગ કરવો.

(૨૧) વિદ્યાર્થીઓના અનુભવમાં આવી શકે-તેઓ સમજી શકે એવા શબ્દોનો પાઠમાં ઉપયોગ કરવો. આપણા દેશ, કાળ તથા જરૂરિયાતો લક્ષમાં લઈ શિક્ષણશાસ્ત્રના મૂળતત્ત્વરૂપ ઉપરની સૂચનાઓ દિગ્દર્શનાર્થે કરી છે. "

અત્યાર સુધી થયેલા પ્રયત્નો—રા. રૂતેદત્ત'દ કર્પુરચંદ લાલને ચાર ભાગ બહાર પાડેલ છે, દરમ્યાન

નમાં જૈન ધર્મ વિદ્યાપ્રચારક વર્ગ તરફથી ધર્મચોથી-ઓ પ્રકટ થયેલ છે. જાણીતા ઉદારચિત્ત સ્વં અમરચંદ તલકચંદ તરફથી અર્થ સહાય આપી વિદ્વાન ભંધુ રા. મનઃસુખલાલ કિરતચંદ મહેતા પાસે આવી વાંચનમાળા રચાવવાનું કાર્ય ઉત્સાહપૂર્વક આરંભાયું હતું, પરંતુ તે નિર્ણીત રીતે પ્રકટાકારમાં હજુ સુધી આપણી સમજમાં ન ઉતરે તેમ, બહાર આવ્યું નથી. આને લગભગ દશ વર્ષ થઇ ગયા. ઉક્ત મુનિમંડળની મુરદાને સાત વર્ષ વીતી ગયાં. થયેલા અને પ્રકટ પડેલા પ્રયત્નો સર્વમાન્ય અને સર્વાંગસુંદર બન્યા નથી. અપ્રકટ પ્રયત્ન સંબંધી કંઈ કહેવાનું રહેતું નથી, પણ તે પ્રકટ થાય તેની ખાસ જરૂર છે. રા. મનઃસુખલાલ કિરતચંદ મહેતા હવે અવિ-લંબે પોતાના પ્રયત્નને પ્રગ્ન સમક્ષ મૂકવાની મહેર-બાની બતાવશે. એવો સમય નજદીક આવેા કે જ્યારે શ્રાવક, શ્રાવિકાઓ માટે લણી યોગ્ય, આક-ર્ષક અને સર્વ પ્રકારની ધાર્મિક જરૂરિયાત પૂરી પાડે તેવી વાચનમાળા પ્રાપ્ત થાય.

[દીવાલી-સં. ૧૯૭૪.]

જાન્યમાર મહાધામ.

(માઠ—ગુણવતી ગુજરાત—એ ઢબમાં)

શત્રુંજય મહાધામ, અમારું, શત્રુંજય મહાધામ

કોણ કહે છે અન્યનું ધામ?, અમારું, શત્રુંજય મહાધામ—

કાંકરે કાંકરે સિધ્ધ્યા અનંતા, એવું ગુણિયલ ધામ,

અમારું, શત્રુંજય મહાધામ.

આશલયા દાદાનાં દર્શન, કરતા દિલ આરામ,

એ આશા અણુદીક ચર્ષ છે, લૈયે દાદાનું નામ—અમારું.

'નિશ્ચય' છૂપા શત્રુ જીતી, 'શત્રુંજય' પદ પામ,

'વ્યવહારે' શત્રુંજય માટે, કર કુરબાન તમામ—અમારું.

વિમલગિરિના શિખરે ભેગાં, યયાં વાદળાં રયામ,

વિજળીના ચમકાર વિના કદિ, યાશે ન પૂરી દામ—અમારું.

સંયમી અમ પૂર્વજેનાં, જે મદાભારત કામ,

ઉઠા જાગીને કરી બનાવેા, ને કંઈ તમમાં રામ—અમારું.

શ્રી શત્રુંજયતીર્થનો ઉદ્ધારક

સમરસિંહ (તિલંગદેશનો સ્વામી)

[અનુસંધાન ગતારક ૭, પૃ. ૨૧૩ થી ચાલુ]

પાન, રૂઢ, કાપડ બાલુ અપાતું હતું, કપૂર લુણ-સમ ગણાતું હતું, જવાબિથી મસ્તકે લેપ કરવામાં આવતો હતો. તાલ-તળમાં મનોહર વાગતાં હતાં. હામ હામ રિશરતા કરવામાં આવતી હતી. પગલે પગલે પાવડાનું પ્રેશણ થતું હતું. માથાંસો, ઘોડાઓ વિગેરેની અલંકાર બીડ હતી. દર્શનીઓ સાથે દેવાલય આશુ. જિનશાસન જગતમાં રંગે મહાલતું હતું. શિવપુવતની જગતિમાં આત્મા, સોમેશ્વરદેવનાં દર્શન કરી, ક્વડીયારે જલનિધિને જોઈ સંધ પ્રિય-મેધકે ઉતર્યો. ચંદ્રપલ પ્રથુને પ્રણામ કરી, કુસુમ-કરડે પૂજા રમી જિનભુવનમાં ઓગળ્યો. પંચ-રંગી મહાધ્વજ શિવદેવલમાં આપી અર્પણે ઉત્સવ કરાવ્યો. જિનવરધર્મની પ્રસાવના કરી જળપતાકા ચલિતલમાં આંધી-ફરકાવી.

પ્રજાધિકાર જણાવે છે કે-મુઘરાજા રાજનો લેખ આવવાથી અધિક હર્ષિત થયેલા દેસલસાહ સંકળ સંધ સાથે દેવપત્તનપુર તરફ આઠ્યા. શીધામ વામનાપુરી (વણુથલી) વિગેરે સર્વ સ્થાનોમાં ચૈત્યપરિપાટિ મહેા-ત્સવો કરતા ઉત્તજપલ કીર્તિવાળા સંધપતિ દેવપત્તન પહોંચ્યા. સમરાસાહને સમીપ આવેલા સાંભળી મુઘરાજા રાજ દર્શનાતુર થયો. જન, ચામર વિગેરે વિશ્વતિયુક્ત સોમેશ્વર રાજા પરિવારસદિત સંધ સામે આવ્યો. સમર અને મુઘરાજા બને મઠ્યા. મુઘરાજા સમરાસાહને બેઠી હર્ષિત થયો. મુઘરાજાથી કુશલ પૂછાયેલા શાહ અસ્તમજ હોય તેવો થયો. પરસ્પર બેઠ આપવા વડે પ્રીતિમાનુ એવા તે બન્નેએ પોતાના સંગમને શુભ ભવિષ્યવાળો માન્યો.

સં. દેસને સમરાસાહને આગળ કરી ચતુર્વિધ સંધ અને દેવાલય સાથે, તેની આગળ જૈન શેવાનું ચાલતા મુખ્ય નટાધર અને સ્વયં સંમેલન. ઉત્સવ કરનાર ગઠો (યુગ્મો?)થી ઉત્સાહ વૃદ્ધિ પામતાં દ્વારે પર તોરણ-વાળા અને પતાકાઓથી શોભતા દેવપત્તનપુરમાં ઇંદની જેમ પ્રવેશ કર્યો.

સન્નજોથી સન્માન પામતા શાહ મુઘરાજાના હર્ષવડે સોમેશ્વર દેવના આગળ એક પહેર રાધી ઉત્સવપૂર્વક રહ્યા. પહેલાં સંપ્રિતિ, સાત(ચાલિ) વાહન, શિલાદિત્ય, આમરાજા વિગેરે રાજાઓએ અને કૃતયુગમાં ઉત્પન્ન થયેલ ધણા ધનપતિ જોતોએ પણ તેમજ ચૈાલુક્ય કુમારપાલ રાજાએ જે કર્યું ન હતું, તે હાલ કલિકાલમાં પણ દેસલના લાગ્યથી થયું. શ્રી જૈનશાસન અને ઇરાશાસનનું પરસ્પરનું સ્વાભાવિક વૈર દૂર કરી મિત્રમંડલની જેમ દીપતું કર્યું. સંધપતિએ સંધને પ્રિયમેલકમાં સ્થાપ્યો. લગ્ન-યુગમાં જે ન થયું, તે સમરાસાહના લાગ્યથી થયું. તેથી કહ્યું છે કે—“આ ક્ષોણિતલમાં કેટલા સંધ-પતિયો નથી યયાઈ, પરંતુ હે વીર સમરશાહ ! તમારા માર્ગને એક પણ અનુસર્યો નથી. શ્રી આદિ-જિનનો ઉદ્ધાર, પ્રત્યેક પુરમાં તેના સ્વામિનું સામે આવવું, શ્રી સોમેશ્વરપુર (દેવપત્તન)માં પ્રવેશ એવી જે આપની કીર્તિ ફરકે છે, તેની અન્યની ફરકતી વ નથી.”

૨૨ તથા ચોક્કમ—

નેત્રસ્ત્રિવ કતિ નામ સદ્વપતયઃ ક્ષોણિતલે જશિરે
કિન્નવેકોડિયિ નેશાણુ ચૌર ઘમર ! ત્વન્માર્ગમન્યય યયો !

દેવપતનમાં પણ અવારિત દાન આપવા પૂર્વક
જિન ચૈત્યોમાં અષ્ટાશ્લિકામહોત્સવ
દેવપતનથી કર્યો અને સોમેશ્વરની પૂજા કરી.
પ્રયાણ અનહરા સુગંધરાજ રાજ પાસેથી શ્રીકરી
પાર્શ્વનાથ, કોટી- થોડો પામી સમરાશાહ સં. દેસલ
નાર આપ્યા. સાથે પાર્શ્વપ્રભુને નમવા અખધર
(અમર) પુર તરફ ચાલ્યા, જે
પાર્શ્વનાથ, સમુદ્રમાં પ્રયાણ કરતા તરીકેને આદેશ
આપી સમુદ્રમાંથી નીકળ્યા અને તેણે કરાવેલા અસા-
ધારણ ચૈત્યમાં ત્યાં રહેલ છે, ત્યાં મહાધ્વજ આપી
મહાપૂજા વિગેરે મહોત્સવ કરી દેસલશાહ સંધ સાથે
કોટીનાર ગયા. ત્યાં ક્ષાણપત્ની આપ્યા મુનિએને
અપદાન આપતાં પતિના શેષથી એ પુત્રો સાથે
ઉત્તરવત (ગિરનાર) આવી 'મેમિજિનતુ' સ્મરણ
કરતી જિનને નમી આખાના આડ નીચે ગય. ક્ષણમાં
ફોલોથી પુત્રોને પ્રુથી કરી આવતા પતિને જોઇ ભયથી
વિરકત ચિત્તાળી બની. મેમિતાયતુ' યરણ લઇ
પર્વતના શિખરથી કૂવામાં ડૂબાપાત કર્યો. તે મૃત્યુ
પામી એ તીર્થમાં અધિષ્ઠાપક દેવી થઈ. કોટીનારમાં
પણ તેના પૂર્વવાસને લીધે તેવું કૈલય થયું. દેસલે
તેને અનેક પ્રકારે કપૂર, કુંકુમ વિ. થી પૂજા મહા-
ધ્વજ આપી.

અત્યંત દ્વીપવેલાફલ (દીવબંદર) આવ્યા સમ-
સંસિંહની પ્રીતિથી દીવના સ્વામી મૂલરાજ એક
હોડીથી બીજી હોડી જોડી હંપર
દાવમાં મૂલરાજ કટ (સાદહી) સ્થાપી તે ઉપર દેવા-
અને હરિપાલે લયને તથા સંધને મહોત્સવ પૂર્વક
કરેલ સત્કાર. સ્થાપી આકાશ માર્ગની જેમ જવ
માર્ગે મધ્યમાં (ખેટમાં) લાવ્યા.
દીવમાં રહેલા કરોડપતિ વ્યવહારી હરિપાલે સંધ
સાથે દેસલતુ' વાસલ્ય કર્યું હતું. ત્યાં પણ અષ્ટા-
શ્લિકા કરી માયકોને અભીષ્ટ દાન આપી સંધપતિ
પુનઃ શંકુજયતીયે ગયા હતા.

શ્રીભગવત્પ્રતિષ્ઠાતિઃ પ્રતિપુરં તત્ત્વામિનોડમ્બાગતિઃ
શ્રીભગવત્પ્રતિષ્ઠાતિઃ હતિ યા કીર્તિર્નવા વળતિ ।

—નાસિન'દનોહારપ્રબંધ (પ્રસ્તાવ પ. ૨૦૪)

આ સંધમાં રાસકાર સંલેપમાં જણાવે છે
કે-દીવ બહુ પ્રયાણ કર્યું, કોટીનાર નિવાસિની
અધિકારેલીને આખાના આરામમાં નમી સંધ દીવ-
બંદર આવ્યો. ૧૧ મી લાપામાં વિશેષ વધુન કર્યું
છે કે અતિ મંભીર યુધ્ધથી શોભતો સંધ રત્નાકરને
તીરે આવ્યો. સંધપતિ શબ્દ સાંભળી દીવની નરેન્દ્ર
સામે આવ્યો. હરપાલ ચિત્તામાં હર્ષિત થયો, સંધ
આગળ પહોંચ્યો અને હાથ મેળવી બોલ્યો કે-દીવની
નારીઓ સંધ સાથે સંધપતિનાં દર્શન કરવાને ઉતા-
વળી થઇ બેઠે છે કે-હે બહેન ! જલ્દી આવ અને
બેઠી ચઢાવ, તે પુષ્પશાલી પુરુષ કેવો છે, તેને જોઈ
નયન સફલ કરીએ, નેત્રે ન્યુછણાં કરીશું, કપૂરે
ઓવારણાં ઉતારીશું. ' એક બેઠા (હોડી)થી
બીજી હોડી ભેડી યલવાન બંધિયારો કીધો. દેવાલયને
લઇ સંધપતિ સંધ સાથે તેમાં બેઠા. લહેરો આકાશ
પહોંચવા લાગી. પ્રવહણ વિમાનની જેમ જવા લાગ્યું.
જલમાંજે નવરંગે રાસ હાંડીઆરસે નાટક બેવાઈ
હતું. નિરુપમ પ્રવેશ થયો. ર્શા ધવલમંદિરે દોસતાં
હતાં. ત્યાં રક્ત કુમરવિકાર અને ર્શા જિનભુવન
શોભી રહ્યાં હતાં. ત્યાં સ્વપૂર્ આદિજિનને અને
અન્ય તીર્થકરોને વાંઘા. મેદિનીએ ઉર પર ધરેલ
વેણિવજ્રારાજ મંદિર દીકું. અપૂર્વ દરમતું પ્રેક્ષણ
કરી સંધ સમુદ્રને ગેલે તટે બીંચ્યો.

રાસકાર ૧૨ મી લાપામાં જણાવે છે કે-અમન-
હર જોઇ તીર્થમાં પાર્શ્વજિન પ્રણમ્યા, ત્યાં પૂજા
પ્રજાવના કરી પુષ્પ ઉપાછાં પોતાના મનોરય સફલ
કર્યો. ગામ, આકર, પુર પટારી પાછા ફરી શેત્રુંબે
પહોંચ્યા. આદિપુત્રીની પાછે ચૂક્યા, મરુદેવીપુત્ર (મધ-
બદે)ને વાંઘા, અગર, કપૂર, ચંદન, મુગમદ
(કરવરી)થી, કામમીરી કુંકુમના રસથી કીચ કરી અંગે
વિલેપન કર્યું. બાઇ, બકલ સેવત્રી આદિનાં પુષ્પોથી
આદિશરને પૂજ્યા. સનુબ્ય જન્મતું ફલ પામ્યા. સુકત
બંધાર લેપી.

પ્રમંથકાર જણાવે છે કે-સંધપતિ પુનઃ ચતુ-
જ્ય તરફ જતાં પહેલાં સિદ્ધશરિ
કંઈક રંગથી પીડિત થતાં છળ્યુંકુર્ને
(બૂનાચડ)માં રજા હતા. સંધ અને
પરિવારે એકત્ર થઇ એક વખત

વિરસિ કરી કે-પ્રભો ! આપનું શરીર બાધાયુક્ત છે, જ્ઞાનહીનતા હોવાથી દાહમાં કાષ્ઠ આયુષ્ય જાણતું નથી; તો સુરિમંત્ર કાષ્ઠ શિખરે આપો. ગુરુ મહારાજે સર્વસમક્ષ પોતાનો અભિપ્રાય કહ્યો કે-મહારાજ આયુષ્ય પાંચ વરસ, એક માસ અને નવ દિવસ છે. સત્યાદિત્યે કહેલ શિખ્ય પણ વિદ્યમાન છે, તેને હું સમીપથી મૂકતો નથી; સમયે તેને સુરિપદ આપીશ.

સર્વ સંધે યુનઃ વિરસિ કરી કે-એક હોવા છતાં કોઈક વિરસિ કરવામાં આવે છે કે-શ્રીપદને જેમાં દાહ સ્થાવરતીર્થ સ્થાપ્યું, તેમ અમ્હારા ઉપર પ્રસાદ કરી જંગમતીર્થ પણ સ્થાપો. એ વિરસિથી પ્રસન્ન થઈ સિદ્ધસરિએ મેરુગિરિ તામના પોતાના શિખરે કંકસરિ કર્યા. વિ. સં. ૧૩૭૧ માં ૩૧. ૪. ૫ એ પદ યજુ. (જ્યોતિષી ૧૭) તે વખત ચૈત્રગન્ધીય હીમદેવ પદસ્થાપનાનો સ્લોક મોઢ્યા હતા. જેમાં કંકસરિની પ્રશંસા કરી હતી કે જેના ઉદયમાં સર્વ કલ્યાણસિદ્ધિ થાય છે. સુરિપદ-ગૌડોત્તમ મં. ધારસિંહે કયો હતો. પાંચ દિવસ ત્યાં જ ઉત્તમપૂર્વક રહી દેસલરાહ યુનઃ શત્રુજયમાં સંધને મર્યા હતા. અને યુનઃ યાત્રા કરી હતી.

રાસકાર જણાવે છે કે-ત્યાર પછી સમરાસાહ ગૂજરાતમાં આવ્યા. પિપ્પલાલી અને લોલિયાણાપુરમાં રાજસાહેને રંજિત કર્યા હતા. ૭૩ પ્રયાણે સં-ચારતાં રાણપુર પહોંચ્યા. વડવાણે વિજય કર્યો નહિ. કીરી ગણે જમ્યા. માંડલ યર્ષ પાડત (પાટરી) માં જીવત્વામિ નેમિનાથને નમ્યાં. ત્યાંથી સખેસ-રમાં સફલ કરવાર પાર્શ્વગિરોદને પૂજ્યા. ત્યાં દ્રણિ-મણિજી દેખતાં સદ્ગોસ્થાહ દર્શિત થયા.

પ્રમુખકાર કહે છે કે શત્રુજયની યુનઃ યાત્રા કર્યા પછી દેસલરાહ ગુરુ સાથે પાટલાપુર (પા-પાટલાપુર ગયા. પૂર્વે જરાસંધ રહી)માં નેમિ-સાથેના સુદમાં કુણનું સફલ નાથ, સખેશ્વર-સૈન્ય શત્રુએથી વિફલ જન્યું હતું, માં પાર્શ્વનાથ. તે વખતે નેમિનાથે યાં પૂરી ન્યાં લાખ રાજ્યોને જીત્યા હતા. ૩૩ ત્યાં

વિષ્ણુ-કૃષ્ણે નેમિજિનને સ્થાપ્યા હતા; ત્યાં જિનેશ્વરને પૂજી શંખેશ્વરપુર ગયા. શંખેશ્વરપુરના અલંકાર શ્રીમાન પાર્શ્વજિનેશ્વર છે; જે પ્રાણત દેવસાક્ષના સ્વામીથી પૂર્વે લાંબા વખત સુધી પૂજાયેલ છે, ૫૪ લાખ વર્ગો સુધી પ્રથમ ગો (કંપ) માં તેના સ્વામીથી પૂજ્યા. તેટલા લાખ વર્ગો સુધી ચન્દ્રે, સૂર્યેન્દ્ર અને પાતાલમાં તક્ષક નાગપતિએ પણ પૂજ્યા હતા. પ્રતિવાસુદેવ સાથેના સુદ વખતે મારિના ભયથી સૈન્ય પીડાતાં તેની શાંતિ માટે જે પાર્શ્વનાથ પ્રભુને શ્રી નેમિનાથની આત્માવડે વાસુદેવ પાતાલથી પ્રકટ કર્યા હતા, અને તેમના સ્નાત્રના પાણીના છાંટાના સં-યોગથી સમસ્ત શોકને નિરાગી કર્યા હતા, તે પાર્શ્વ-નાથ લક્ષ્મી માટે હો. ૩૪ તે તીર્થમાં મહાદાન, મહાપૂજન, મહાપ્રવચ્ન વિ. સર્વ વિધિ કરી શ્રીપા-ર્શ્વનાથને પ્રણામ કરી હારીજ નામના ગામમાં જઈ શ્રી મુખલગિનને નગી પતાનપુર તરફ પ્રયાણ કર્યું.

રાસકારે પાટણ તરફ પ્રયાણ અને પ્રવેશ સં-ક્ષેપમાં વણવી રાસ-સમાપ્ત કરતાં પાટણ તરફ જણાવ્યું છે કે-ગુરે યાં વિના, પ્રયાણ.

ક્ષોભથી સ્ખલિત થયા વિના ગિરિ-પરે ગર્વે (દૈર્વે) ન માલતાં અ-પૂર્વ રીતે-સંઘપતિએ સંધને સહેલે (સોમલગામે) આણ્યો. ત્યાં સનજન સનજનો સાથે અગ્રે અંગથી બેટી મર્યા. ઘણા ઉલટથી કંઠમાં માક્ષા પહેરાવતાં મન અત્યંત આનંદ પામતું હતું. મન્નિપુત્ર મીર અને શ્રેષ્ઠ વેપારીઓ મર્યા. સંઘપતિ સાથે સંધને વધાવ્યો. કંઠમાં જમખાલા પહેરાવી. યોગાઓની ઘટા તરવરી. સમરાસાહે પ્રવેશ કર્યો. અણહિલપુરમાં વધા-મણું (કિસ્મ) થયું. નવીન યુવનોના નિવાસ થયો. સં. [૧૩] ૭૩માં મુખલગિરોદને સ્થાપ્યા. ચૈત્ર વ. ૭ ને ધરે પહોંચ્યા. યાવત્ચન્દ્ર-દિવાકરો નેહા.

૩૪ [પાતાલત્ પ્રતિવાસુદેવસમરે શ્રીવાસુદેવેન ચઃ સૈન્યમારિમયાદિતે વિલગતિ શ્રીનેમિનાથાદ્યાં તત્ત્વાન્યે પ્રવચ્યંતોડય સદ્વા તત્સાત્તવારિષ્ટઘ-સંયોગેન જનોડચિતોડિ વિદ્યે નીરક્ષ પાર્શ્વે શિવે ॥ —નાભિનંદનોદારપ્રબંધ પ્ર. ૫, સ્થો. ૬૩૬

૩૩ શ્રીનેમિનાથેન યજરાસિધુવિગ્રહે તુપ-કષ્ટજનોડરે તત્માત રહેશ્વરે પુરમ્ ।
—નાભિનંદનોદારપ્રબંધ પ્ર. ૫, સ્થો. ૬૩૪

નેજીઅ (નિવૃત્તિ) ગચ્છના પાસદસરિ ગણુ-
ધરના સિધ્ધ અંબ (આત્મ) દેવસરિએ આ સમ-
સારાસ રચ્યો છે. આ રાસને જે બણે, ગણે, નાચ-
તાં જિતમંદિરમાં દે, કાને સાંભળે, તે બેઠાં છતાં
પણ તીર્થયાત્રાનું ફળ લેઈ મેકે. (બૃએા ટિ. ૧૫)

પ્રજાધકાર વિસ્તારથી વર્ણન કરતાં કહે છે કે
પત્તનપુર પાસે સોઈલ ગામમાં
સોઈલ ગામમાં દેસલશાહે સંઘનેા આવાસ કરાવ્યો.
સાંધેનું. સંઘ સાથે દેસલશાહને ક્ષેમકુશલે
સગીપ આવેલા સાંભળી પત્તનવા-
સી જતો સંઘ સામે આવ્યા. સ્પર્ધાપૂર્વક આવેલા
લોકોએ તે વખતે સં. દેસલ અને સમરના ચરણને
ચંદન તથા સુવર્ણપુષ્પથી પૂજ્યા હતા. તેમના ચર-
ણને પોતાના કરચી સ્પર્શી વિમલાચલતીર્થની યાત્રા
કરી એમ માનતાં હર્યથી પૌરલોકોએ તેમના કંદર્ભ
પુષ્પમાલા પહેરાવી આશુલાં શોધકયુક્ત બોજનોથી
સ્ત્રાગત કર્યું. નગરમાં પ્રાપ્તે તેવા કોઈ વણિક, બ્રા-
હ્મણ, શૂદ્ર કે ધવન વિ. મનુષ્ય ન હતો કે જે
દેસલ અને સમરના ગુણોથી એવાઈ તેમના સામે
આવ્યો ન હતો. સંઘપતિ દેસલે અને સમરશાહે
પણ પ્રલેકને તાંબૂલ, વસ્ત્ર વિગેરે આપી તેઓનું
ગૌરવ સન્માન કર્યું હતું.

શુભ ગુહતે પુરપ્રવેશ કરતાં ધોધા વિગેરે વાદ-
નપર આજ્ઞ થયેલ સમરશાહ વિ-
પાટણમાં પ્રવેશ. ગેરે આગળ ચાલતા સંઘ જનોથી
શોભતા, પાનના મુખાસન (પા-
લખી) માં બેઠેલા સંઘપતિ (દેસલશાહ) પાછળ
ચાલ્યા. સિદ્ધસરિ પ્રયુખ મુનીશ્વરે અને બાપકોથી
દેવાલય શોભતો હતો, ચામરચારિણીઓથી ચામર
વીજાતા હતા. મૃદંગ, ભેરી, પડલ વિગેરે વાજિત્રો
વાગતાં, તાલાચરેથી રેત કરતાં સંઘપતિ દેસલશાહ
અને સમરશાહને પત્તનમાં પ્રવેશ કરતા સાંભળી,
લોકો માર્ગમાં ધર પર ચડી નેવા આતુર બન્યા
હતા. લોકોએ ધરે ધરે કુંકમગદ્દરી, વંદનમાલ્યા
(તોરણ), પૂર્ણદલરો, અને ખગ્ગ-પનાકાઓથી
નગરને મુશોભિત કર્યું હતું, ક્ષેત્રોદ્ધર શોભતા

પાર્શ્વવાળા સુમિત્રાંગળ સહિત સમરશાહે પ્રવેશ કર્યો.
તેની પાછળ સંઘપતિએ દેવાલય અને ચરણ સાર્થ
પત્તનપુરમાં પ્રવેશ કર્યો. નારીઓથી ન્યુંછણા (એા
વારણા) કરાતા, સન્જનોથી કરાતી યાત્રાપ્રશંસા
સાંભળતા, મંગલો અદલુ કરતા અનુક્રમે પોતાના
આવાસે આવ્યા. સુવાસિની સ્ત્રીઓએ દીવો, ફૂલો,
અક્ષત, ચંદન વિગેરે સ્થાલમાં સ્થાપી સં. દેસલ
અને સમરના લલાટમાં અક્ષતયુક્ત તિલક કર્યું. ગીત
-મંગલ, ખંદિપાક ચતાં, પચપરમેષ્ઠિમંત્રનું સ્મરણ
કરતાં દેસલશાહે પોતાનું ધર અલંકૃત કર્યું.

દેસલશાહે દેવાલયમાંથી ઉતારીને આદિજિનને
કપર્દિયક્ષ સાથે ઘરદેહરાસમાં સ્થાપ્યા. પુત્રો-સાથે
આસન પર બેઠેલા સંઘપતિને નગરલોકોએ ન્યુંછણા
કરી આશીર્વાદપૂર્વક વંદન કર્યું. સમરશાહે પણ તે
લોકોને વજ્ર, તાંબૂલ આપવાથી કૃતાર્થ માનતાં સન્માન
કર્યું. બન્દી, ગપિકા, બ્રાહ્મણો, યાચકો અને અન્ય
આશીર્વાદ આપનાર સર્વને પ્રસન્ન કર્યો. સદ્ગંજાલ
વિગેરે પુત્રોએ અનુક્રમે વિનય પૂર્વક પિતાના ચર-
ણને દ્વધથી પખાલ્યા. શાહે ત્રીજો દિવસે દેવભોજ્ય
કરાવ્યું. તેમાં ઇચ્છાએ ભક્ત-પાન વિ. થી સાધુ-
ઓને પડિલાવ્યા-સાતૃત કર્યો. નગરના પાંચ હજાર
લોકોને ભક્તિથી જમાડ્યા. અવારિત સત્રાગરમાં
તો લોકોની સંખ્યાજ કરી શકાતી ન હતી. સંઘ-
પતિ દેસલશાહે આ તીર્થોદ્ધારમાં રૂ. ૭૦૦૦૦૦ સત્રા-
વીચ લાંબ, સીત્તર હંનાર દ્રવ્યોના વ્યય કર્યો હતો. કે
પોતાના આત્માને કૃત્તૃત્વ માનતા શાહ નિત્ય
ધર્મકાર્યમાં તરપર ચાલ મુદકાર્યમાં ઉચ્ચતી યયા.

રાસકારે માત્ર વિ. સં. ૧૩૭૧ નું યતુન્ય
તીર્થોદ્ધાર-યાત્રા કરી પુનઃ પાટણ પહોંચતાં સધી-
નુંજ વર્ણન રાસમાં આપ્યું છે. પ્રજાધકારે ત્યાર
પછીનું પણ સમરશાહના સ્વર્ગવાસ પર્યન્ત અધિક
વૃત્તાન્ત આ પ્રમાણે બજાવ્યું છે—

૩૫ સપ્તવિંશતિલક્ષાણિ સદ્દલાણિ ચ સત્તતિઃ ।

તીર્થોદ્ધારે વ્યયતિ સ્મ દેસલઃ સદ્દનાયકઃ ॥

નનાભિનંદનોદ્ધારપ્રજા પ્ર. પ. શ્લો. ૬૭૦

સમરાસાહ રાજસન્માનથી ઉન્નતિ પામતા પરા-
પકારસાર દિવસે વીતાવતા હતા.
દેશલસાહની પુત્ર: વિ. સં. ૧૩૭૫માં દેશલસાહ ફરીથી
તીર્થયાત્રા. પણ સાત સંઘપતિ, ગુરુ અને ખેડલર
મનુષ્યો સાથે સર્વ મહાતીર્થોમાં ગયા
હતા. પૂર્વની જેમ બે યાત્રા કરી હતી. તે યાત્રામાં
દેશલસાહે રૂ. ૧૧૦૦૦૦૦ અગીયાર લાખથી અધિક
રૂબરૂ ક્યોરૂ હતા તે વળતે સોરઠ દેશમાં શ્વે-
ચ્છોથી બંધાયેલ સઘળા નિર્જનને મુકાબી સમર
મેધ બન્યો હતો.

સિદ્ધસુરિ પોતાનું આયુષ્ય ગ્રણ માસનું નહીં
દેસલસાહ પ્રત્યે બોલ્યા કે તમ્હારું
સિદ્ધસુરિ સાથે આયુષ્ય પણ એક મહિનાનું છે.
ઓસિયા જવું, તો ઊંડેશપુર (ઓસિયા)માં જઈ
દેસલસાહનું દેવ-દું સ્વર્ગ કક્ષસુરિ (પ્રખંધકાર)ને
લોકગમન. મુખ્ય મંત્રિકામાં સમાધિએ સ્થા-
પીશ. આપની પણ ઇચ્છા હોય
તો જસ્ટી-આલો, ન્યાં દેવનિમિત્ત વીર ઉત્તમ તીર્થ
છે. સમગ્ર સામગ્રી કરી મેળવેલા સંઘ અને દેસ-
લસાહ સાથે સિદ્ધસુરિ આવ્યા. માર્ગમાં દેસલસાહ
સ્વર્ગવાસી થયા.

સિદ્ધસુરિએ માધપૂર્ણિમાએ કક્ષસુરિને પોતાના
હાથે મુખ્ય સ્થાનમાં સ્થાપ્યા. મુનિ-
પદ સ્થાપન, રત્નને ઉપાધ્યાયપદ અને શ્રીક-
પદપદ્મન, પુત્ર: માર તથા સોમનેન્દુ એ બંનેને વા-
પાટણમાં. મનાઆર્યપદ આપ્યું. દેસલસાહના
પુત્ર સહજે અગર કુટુંબી જનો
સાથે યથાવિધિ વીરનું સ્નાન કરાવ્યું. આઆયોગે
પ્રતિલાભી (આહારાદિ આપી) ઉત્સાહથી તેણે સા-

૩૬ પચસપ્તતિસદ્ગુણેડદે દેસલ: પુનરવ્યય ।
સપ્તભિ: સહપતિભિરપ્વિતો ગુરુભિ: સહ ॥
મહાતર્થેષુ સર્વેષુ સદ્ગતિતોયેન સઃ ।
સર્થે યાતિ ક્ષત્રોતિ સ્મ દિવાપ્રામેપ પૂર્વવત્ ॥
પચસપ્ત સપ્ત યાત્રામાં સદા આદરપાત્ર: ।
દિવલક્ષ્યા દમ્ભસત્કાં: સર્વં દેસલસાહુના ॥

-નાભિન્દોદ્ધારકપ્રખંધ ૩૦ ૫, શ્લોક ૭૭૩-૭૭૪

ધર્મિક વાત્સલ્ય કર્યું. ત્યાં આચાર્યે અષ્ટાદિકા કરી,
સુરિ સહજ સાથે ફલવર્ષિકા (ફલોર્ષી) ગયા, ત્યાં
પાર્શ્વપ્રજ્ઞને વાંઘા, યાત્રા કરી અવિચિત્ર પ્રધાણીથી
પાછા ફરી સિદ્ધસુરિ સંઘ સાથે પત્તનપુર પધાર્યા.

એક માસનું આયુષ્ય બાકી રહ્યું ત્યારે સિદ્ધ-
સુરિએ કક્ષસુરિ (પ્રખંધકાર) ને
સિદ્ધસુરિના સ્વ- તે પ્રમાણે કહી જણાવ્યું કે આઠ
ર્ગવાસ.
હિસ બાકી રહે ત્યારે સંઘક્ષામણી
પૂર્વકે મહેને અનરાત આપવું. શું
હાલ કલિકાલમાં તાન હોય ? એમ વિચારી કક્ષસુ-
રિએ (પ્રખંધકાર) કહેલા દિવસે અલસણ ન આપ્યું.
ગુરુએ સ્વર્ગગેલ બે ઉપવાસ કર્યા, ત્યાર પછી સંઘ-
સમક્ષ અનરાત આપ્યું. સહજ વિગેરે સર્વ લોકો
આવકોએ સ્પર્ધાપૂર્વક મહોત્સવ કર્યો. નગરમાં ચારે
વર્ણના જે લોકો રહેતા હતા, તે બાલ, યુવક, શ્રદ્ધ
સર્વે વન્દન કરવા આવ્યા હતા. પાંચ યોગ્ય સુધીમાં
રહેલાં ગામોમાં તેવો કેાઇ રહ્યો ન હતો, કે જે
નમવા આવ્યો ન હતો. ૭ દિવસે કહેલ સમયે નમ-
સ્કાર ઉચ્ચરતા સુરિ સમાધિએ સ્વર્ગે સંચર્યા. સુરિના
તાનની પ્રશંસા કરતા સંઘે ઉત્સવ કર્યો. મુનિઓ-
થી સારી રીતે પૂજાયેલા સુરિસારીરને ૭ દિવસોમાં
તેવાર ચયેલ એકવીશ મંડપવાળા વિમાન (મોડની)
માં સ્થાપ્યું. સ્થાને સ્થાને થતા ઓઓના હલ્લીસક
(રાસપ્ર), હકુટરાસ (દાંડીઆરાસ), પ્રેક્ષણકો અને
આગળ વાગતાં વાજિત્રો સાથે સુરિ વિમાનમાં
રહેલ પ્રત્યક્ષ દેવની જેમ દેવલોકમાં જવા નગરમાં
ચઢ નીસર્પો. સ્પર્ધાપૂર્વક સ્કંધે આપતા આવકો વિમા-
નને એક કોરા પર લાઇ ગયા. માત્ર વન્દન, અગ-
રનાં લાકડાઓથી અને કપરથી પૂજ્ય (સિદ્ધસુરિ)ના
દેહનો દાઢ થયો હતો. વિ. સં. ૧૩૭૬ માં ચૈત્ર શુ.
૧૩ ને દિવસે સિદ્ધસુરિ સ્વર્ગે ગયે પધાર્યા.

સિદ્ધસુરિના સ્વર્ગવાસ પછી કક્ષસુરિ (પ્રખંધ-
કાર) ગચ્છનું પાલન કરે છે. તે

૩૭ પચસપ્તતિસદ્ગુણે ગયોદત્તસતેવ્ય ॥

નૈવશુદ્ધગોદર્શો ગુરુ: સર્વર્થે ચયુ: ॥

-નાભિન્દોદ્ધારકપ્રખંધ ૩૦ ૫, શ્લોક ૧૦૭૪.

કુતુબુદીન અને વખતે સાર્વભૌમ-કુતબુદી (કુતુ-
સમરાશાહ, શુદીન) પાતશાહે સમરાશાહના
ગુણો સાંભળ્યા તેના દર્શનની ઉત્સુ-
કતાથી ફરમાન મોકલી સમરાશાહને બોલાવ્યા. સ-
મરાશાહ પણ સામગ્રી કરી દીલીથી તરફ ચાલ્યા.
ત્યાં પહોંચતાં જ ખીરનાણ (? સુલતાન) રાજાએ
ગૌરવ પૂર્વક બોલાવી સમરાશાહનાં દર્શન કર્યા.
રાજા આગળ વિવિધ ભેટણાં મૂકી નમન કરતા
સમર તરફ રાજાએ ઉત્કંઠાપૂર્વક જોયું. સંતુષ્ટ થયેલા
સુલતાને સમરને સ્વયંપ્રસાદ આપવા પૂર્વકે સર્વ
દેશના વ્યવહારિયોમાં મુખ્યતા આપી. ત્યાં રહેતાં
સ્વામી (પાતશાહ) થી અપાતા નવા નવા પ્રસાદોથી
પ્રસન્ન થતા સમરનો કેટલોક સમય ત્યાં વીત્યો.
દાનવીર સમરે ગંધવાને એક વાર ઘાવ (કવિત)
કહેતાં બક્ષીસમાં હજાર ટંકે આપ્યા હતા.

કુતુબુદીનની રાજ્યશક્તીના તિલકરૂપ આસદીન
પાતશાહ થયો. તે સમયે તેણે
આસદીન અને અતિ પ્રભાવથી સમરાશાહનું ગૌરવ
સમરાશાહ, સન્માન કરી ખાનની જેમ એ
(સમરાશાહ)ને પુત્ર તરીકે સ્વીકાર્યો.
શુદ્ધિશાળી સમરે સુલતાનના બંદી તરીકે બંધાયેલ
પાંકુદેશના સ્વામી વીરવલ્લ (ખીરબલ) નામના
રાજાને બાદશાહ પાસેથી મુક્ત કરાવી પુનઃ તેને
પોતાના દેશમાં સ્થપાવી રાજસંસ્થાપનાચાર્યના ઉપા-
ર્જન કરી હતી.

પાતશાહના ફરમાનથી ધર્મવીર સમરે જિનેશ્વ-
રની જન્મભૂમિ મથુરા અને હસ્તિનાપુરમાં સંધ-
પતિ થઇ ઘણા સંધપુરો અને જિનપ્રસાદ સુરિ
સાથે તીર્થયાત્રા કરી હતી.

ત્યાર પછી સમરાશાહ તિલગદેશમાં આમદી-
નના પુત્ર ઉલ્લખાનના આશ્રિત

ઉલ્લખાન અને થયા હતા. ખાને પણ સમરને
સમરાશાહ તિલગદેશમાં નિશાસપાત્ર પોતાના લાભ તરીકે
ગદેશ આધિપત્ય સ્વીકાર્યો હતો અને સમરને તિ-
લગદેશનો સ્વામી (સુબો) બનાવ્યો
હતો. ત્યાં તુર્કોથી બંદી તરીકે પકડાયેલ ૧૧૦૦૦૦૦
અગીઆર લાખ મનુષ્યોને સમરાશાહે મુક્ત કર્યા હતા.
તથા અનેક રાજા રાણાઓને અને વ્યવહારિયોને
પણ અનેકવાર ઉપકાર કર્યા હતા.

સમરાશાહે સર્વ દેશોમાંથી બોલાવી આવકોના
કુટુંબોને તિલગદેશમાં સ્થાપી ઉરગલપુરમાં જિના-
લયો કરાવી જૈનશાસનનું સામ્રાજ્ય એકઠું કરાવ્યું
હતું. તિલગદેશનું આધિપત્ય પામી પરનારીસહોદર
સર્વોપકારસારી સમરાશાહે પોતાના પૂર્વજોને
દીપાવ્યા હતા.

જન્મથી માંડી પ્રતિદિવસ ઉદય પામતા લાખ-
વાળા સમર જિનશાસનમાં ચક્રવર્તી જેવા થયા.
વિશ્વપ્રેમ કરનાર સમરે કોના ચિંતામાં સ્થાન મેળવ્યું
ન હતું ? નીતિપૂર્વક તિલગદેશનું રક્ષણ કરતા સમરે
રામચંદ્રનું આચરણ કર્યું હતું, પાત્રોમાં અસાધારણ
દાન આપતાં કર્યું અને છોવાતું રક્ષણ કરતાં મેઘનું
અનુકરણ કર્યું હતું. ભસ્તેશ્વર-પ્રતિનિધિ સમરાશા-
હની સ્તુતિ કોણ કરી શકે ?

આ ૫૨મી પર કલિમાં પણ કૃતયુગનો અવતાર
કરી સ્વર્ગમાં તેમ કરવાની ઇચ્છાથી
સમરાશાહનો સ્વ-સમરાશાહ સ્વર્ગે ગયા. પૂર્વે જે
ર્જવાસ. ભરતેશ્વર વિગેરે યજુર્જયના ઉદ્ધા-
રકો થયા, તે સુપત્ર-શુભ સમયમાં
થયા તેમજ તેઓ રાજરાજેશ્વરો હતા; કિંતુ આ
વિષમ કાલમાં વલ્લિકે યજ્ઞ આ સમરાશાહે પણ
અદ્યુત કૃત્યો કર્યા તેથી વર્ણનીત આ શાહ કોની
સમાન કહી શકાય ?

૩૮ યજુર્જય, જિરનાર, ક્યોધી વિગેરે તોથેને મુસ-
લમાની રાજ્યકાળમાં નિર્મલ બનાવનાર આ સુરિ
પ્રમાણ વિરુદ્ધ ચરિત્ર લખવા ભાવના છે. જિનપ્રત-
સુરિના સંદેશ પવિત્ર મટે નેસલમેર ભા. સુરિ
પૃ. ૫૮ શુભો.

—દેવજ.

૩૬. વિ. સં. ૧૯૩૮ માં કવિ નવમુંદરે રચેલા યજુ-
ર્જયગીર્ણારાસમાં આ પ્રમાણે જણાવ્યું છે કે—“ નવ
લાખ બંધી (દી) બંધ કાપ્યા, નવલાખ લેમટા તથા
આખ્યા; તો દેસલદરીયે” અત્ર આપ્યું, સમરેશાહે નામ
રાખ્યું. ”

—દાદ ૧૦, કદી ૧૦૧.

વિમલાચલમંડન આદિજિનના ઉદ્ધારકરક આ દેસલસાહેનું આ પ્રમાણે કાંઈક પ્રખ્યાતરના પૃ- ચરિત કુતુહી નિવેદિત કર્યું છે. જ્યોતિ, શ્રી પુંડરીકગિરિના ચક્રદરૂપ તીર્થનાથની સંસ્થાપના વિધિવિધાનના સૂત્રધાર શ્રીસિદ્ધસુરિ ચક્રચક્રવર્તી થયા, તેમના શિષ્ય ચક્રકચક્રસુરિએ આ ચરિત વિસ્તાર્યું છે. કંઈકેટલુ પ્રમાણ રહીને શ્રીકચક્રસુરિએ [સં. ૧૩] ૯૩મા વર્ષે આ પ્રખ્યાત રચ્યું છે. (બુદ્ધો દિ. ૧૬) આત્મહિતાર્થી મુનિકલસા સાધુએ આ અંચમાં લખનાનો ઉવચ કરવાથી સતત સહાય કરેલ છે.

ધણા ખેડના વિષય છે કે-સમરાસાહે સ્થાપેલ આદીશ્વરના ખિંખને પશુ કાલક્રમે દુષ્ટ મોંઝાએ ખંડિત કર્યું હતું; તેથી વિ. સં. ૧૫૨૭ માં કમી-સાહે તીર્થોદ્ધાર કરાવી વિલામંડનસુરિકારા આદી-શ્વર પ્રભુની મૂર્તિની પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી. (એ સંબંધી વિસ્તૃત વૃત્તાન્ત માટે પ. વિવેકશીરમણી-વિરચિત, શ્રીકુલ સાધાર જિનવિજયપદ્ય સંપાદિત, આત્માનંદ-સેના ભાવનગરદ્વારા પ્રકાશિત શત્રુઘ્ન તીર્થોદ્ધાર પ્રખ્યાત જુઓ.)

ઐતિહાસિક પ્રમાણ.

દેસલસાહે કરકમેલ ઉદ્ધારનાં અવશિષ્ટ સ્મરણુ જિન્હો તરીકે પ્રમાણિક તત્કાલીન ત્રણ કેખો શત્રુ-ઘ્નની મોટી ડુંકમાંથી મળી આવ્યા છે. જે પ્રાચીન ચૂર્ણકાવ્યસંગ્રહ (સદગત સાધાર ચીમનલાલ દલાલ દ્વારા સંપાદિત અને ગા. જો. સિરીઝદ્વારા પ્રકાશિત)ના પરિશિષ્ટમાં પ્રકાશિત થયા છે. તેમના એક કુલદેવી સચ્ચિદાદેવીની મૂર્તિપર, બીજા સખતીક સં. આસાધર (સં. દેસલના મોટાભાઈ)ની મૂર્તિપર અને ત્રીજા જોનાની કૃતમતા દર્શાવતો રાણા મહી-પાલદેવે (આરાસણપાણના રવાળી, વિનાયુલ્ય પ્રભુ-મૂર્તિદલ વિતરણ કરનાર)ની મૂર્તિપર છે. તે આ પ્રમાણે:—

(૧)

॥ સંવત ૧૩૭૧ વર્ષે માહસુદિ ૧૪ સોમે શ્રીમદ્કેશવંશે વેસટગોત્રીયસાં સલપણપુત્ર-

સાં આજહતનયસાં ગોસલભાર્યાગુણમતીકુ-
ક્ષિત્તમ્ભવેન સંઘપતિઆસાધરાનુજેન સાં
લ્હણસીહાવ્રજેન સંઘપતિસાધુશ્રોદેસલેનપુત્રસાં
સહજપાલ સાં સાહજપાલ સાં સામેત સાં
સમર સાં સાંગણપ્રમુલકુદુંવસમુદાયોપેતેન
નિજકુલદેવીશ્રીસચ્ચિકામૂર્તિઃકરિતાં યાવદ્
વ્યોમિન ચન્દ્રાકૈં યાત્રન્મેરુમહોતલે । તાવત્
શ્રીસચ્ચિકામૂર્તિ.....

(૨)

સંવત ૧૩૭૧ વર્ષે માહસુદિ ૧૪ સોમે શ્રીમદ્કેશવંશે વેસટગોત્રે સાં સલપણપુત્ર-
સાં આજહતનયસાં ગોસલભાર્યાગુણમતી-
ક્ષિત્તમુત્પન્નેન સંઘપતિસાં આસાધરાનુજેન
સાં લ્હણસીહાવ્રજેન સંઘપતિસાધુશ્રોદેસલેન
સાં સહજપાલ સાં સાહજપાલ સાં સામેત સાં
સમરસીહ સાં સાંગણ સાં સોમપ્રમુ-
તિકુદુંવસમુદાયોપેતેન વૃદ્ધાત્સંઘપતિઆસા-
ધરમૂર્તિઃ ઐષ્ટિમાહલપુત્રોસંઘં રત્નશ્રીમૂર્તિસ-
મન્વિતાકરિતા ॥ આસાધરઃકલ્પતરુ.....
યુગાદિદેવં પ્રણમતિ ॥

(૩)

સંવત ૧૩૭૧ વર્ષે માહસુદિ ૧૪ સોમે
.....રાણકામોમહીપાલદેવમૂર્તિઃ સંઘપતિશ્રી-
દેસલેન કારિતા શ્રીયુગાદિદેવચૈત્યે ॥

આ ત્રણ કેખો સિવાય સમરાસાહેના સ્વર્ગવાસ પછી વિ. સં. ૧૪૧૪ માં સમરાસાહેની તેમની ધર્મપત્ની સાથેની એક મૂર્તિ કે જે સાલિંગ અને સર્વસિદ્ધિ (સમરાસાહેના પુત્રોએ) કરાવેલી અને

૪૦. સં. ૧૫૧૬ થેન શ. ૮ શિવારે દેસલસાહેના પરાજી સિવદાસ (૧)ની પત્ની દેવલદેવે ઉપદેશપ્રમાણ દેકસુરિના ઉપદેશથી લાચનાથાણે વિત્તસારને બેઠાસેલી સોવણ કલ્પવૃક્ષની પ્રતિમાં લખાવેલી પ્રકાશિત ઉપરથી જણાય છે કે સમરાસાહેને છ પુત્રો હતા. આ પ્રસ્થિતના ૧ થી ૪ નંબરો ઐતિહાસિક રાસ-સંગ્રહ ભાગ ૧, (સંશોધક સદગત શ્રી વિઠ્ઠલચમંદસુરિ, પ્રકાશક ચણાવિ-
નય નેન અંચમાલા ભાવનગર)ના પૃ. ૨ થી ૪ માં દર્શાવેલા છે. તે શ્લોક આ પ્રમાણે છે.

કક્ષરિ (વિ. સં. ૧૩૬૩ માં નાભિનંદનોદાર પ્ર-
બંધકાર) ના શિષ્ય દેવગુપ્તસરિથી પ્રતિષ્ઠિત થયેલી
ત્યાં જ જોવામાં આવે છે. જેનો લેખ આ પ્રમાણે છે.

તત્પુત્રનાયન્દ્ર ઇતિ પ્રસિદ્ધત્ત્વદ્વજ્જ આજ્ઞહ્વ ઇત્યુદીર્ણઃ ।
સુલક્ષ્ણો લક્ષણયુક્તક્રમેણ ગુણાલયો ગોસલ-દેસલૌ ચા ॥
શ્રીદેસલાદ્ દેસલ એવ વંશઃ હયાતિ પ્રવત્તો

જગતોત્તલેડસ્મિન્ ।

શત્રુંજયે તીર્થવરે વિભાતિ યન્નામતસ્ત્વાદિકૃતોવિહારઃ ॥
તત્સૂત્રવઃ સાધુગુણેરુપેતાલ્લયોડપિ સદ્મર્પરા બભૂવઃ ।

તેષ્વાદિમઃ શ્રીસહજો વિવેકો કર્પૂરધારાવિદ્વદ્વિદ્વઃ ॥
તદ્વજ્રમૂર્ધાવિભૂષિતાન્તઃ સારક્લ્લયાધુઃ પ્રથિતપ્રતાપઃ ।

આજન્મ યત્યામવદ્વત્કોમઃ સુવર્ણધારાવિદ્વદ્વવાહઃ ॥
શ્રીસાદ્ગુણઃ સાદિત્ત્વપાધિપાનાં સદાપિ સન્માનપદં બભૂવા

દેવાલયં દેવગિરૌ જિનાનામકારયદ્ યો ગિરિશૃંગતુલ્લમ્ ॥
ચંચુસ્તૃતીયો જગતોજનેન સુગૌતકીર્તિઃ સમરઃ સુવેતાઃ ।

શત્રુજયોદ્ધારવિધિ વિધાય જગમ કીર્તિ મરતાધિકાં યઃ
યઃ પાપહુદેશાધિપમોચનેન ગતઃ પરાં હયાતિમતોવશુદ્ધામ્

મહમ્મદે યોગિનિપીઠનાથે તત્પ્રોઢતાયાઃ કિમ્.

વર્ણનં સ્યાત્ ?

સુસ્તનકાશિઃ સમરશ્રિયઃ સા યદુદ્ભવાઃ વદ્ તતુજા
જગત્યામ્ ।

સોહવામિષઃ શ્રીસદિતો દિતૈતેસ્તેષ્વાદિમોડપિ

પ્રથિતોડ દ્વિતીયઃ ॥

દેવાલયેર્વૈવ-ગુરુપ્રયોગાદ્ દ્વિયાણસંહર્ષમૈદિમાનમાયં ।

સત્યામિષઃ સિદ્ધગિરૌહયાત્રાં વિધાય ચઘ્નપિપતેદિતીયન
યો યોગિનિપીઠનૃપસ્ય માન્યઃ સ હ્રુક્કરસ્ત્યાગ્ધનસ્તૃતીયઃ

યોર્ગોદ્ગૃહેર્મકરદ્વચુર્યઃ શ્રીસાલિગઃ શ્વશિરોમણિચ્ચ ॥
ધાર્શ્વર્ણપાલઃ સુચ્છોવિદ્યાલદ્વતુષ્કયુગ્મપ્રમિતૈરમૌર્ધઃ ।

સુરાલયૈઃ સોડપિ જગમ તીર્થ શત્રુજયં યાત્રિકર્ણકચુકઃ ॥
સ ચઙ્ગનઃ સઙ્ગનસિદ્ધસાધુઃ શત્રુજયે તીર્થપદં ચકાર ।

યો દ્વિચ્છિસંહ્યે સમયે જગત્યા જીવસ્ય હેતુઃ

સમમૂલ્લનાનામ્ ॥૧૧૭॥

ઉપર દર્શાવેલ સં. ૧૭૩૧ના શિલાલેખમાં જ-
ણાવેલ વંશક્રમથી પ્રચલિતના વંશક્રમમાં થોડો ફેર-
ફાર છે. શિલાલેખ ઉપરથી જણાય છે કે-રાણપ
(ખ)ણના પુત્ર આનંદ, તેના પુત્ર ગોસલ, અને તેના

સંવત્ ૧૪૧૪ વર્ષે વૈશાખસુદિ ૧૦ ગુરૌ
સંવત્તિદેસલસુતસાંસમરાસમરશ્રીયુગ્મસાંસ

પુત્ર દેસલ હતા. ઉપર્યુક્ત પ્રચલિતના ૬ શ્લોક
ઉપરથી નાપંદના પુત્ર આનંદ, ત્યાર પછી સુલક્ષણ
(સલખણ) અને ત્યાર પછી અનુક્રમે ગોસલ અને
દેસલ અર્થાત્ ગોસલના પુત્ર દેસલ થયા. એ. રાસ.
સંગ્રહના સારના પૃ. ૪માં દર્શાવેલ વંશટ્ટકમાં સુ-
લક્ષણના પુત્ર તરીકે ગોસલ અને દેસલ બન્નેને
સૂચવવામાં આવ્યા છે. શિલાલેખનો, રાસ-પ્રબંધનો
ઉલ્લેખ અને પ્રચલિતના પદનો આશય વિચારતાં
ગોસલ અને દેસલ બન્ને ભાઈઓ નહિ, પરંતુ
પિતા-પુત્ર જણાય છે. અર્થાત્ ગોસલના પુત્ર દેસલ
સમજવા બોધ્યે. દેસલથી દેસલવંશ આ જગતમાં
ખ્યાતિ પામ્યો. શ્રેષ્ઠ તીર્થ શત્રુંજયમાં જેના નામથી
‘આદિ-વિહાર’ વિશેષ શોભે છે.

ઉપર્યુક્ત પ્રચલિતના ૮ માં પદ ઉપરથી દેસ-
લશાહના પ્રથમપુત્ર સહજ ‘કર્પૂરધારા’ એવા બિર-
દ્ધી પ્રસિદ્ધ હોવાનું સૂચિત થાય છે. અને ૬ માં
પદ ઉપરથી જણાય છે કે તેમના પુત્ર સારંગશાહ
ભાવથી વિખ્યાત અંતઃકરણવાળા, પ્રતાપશાલી હતા
કે જેમનો ‘સુવર્ણધારા’ એવા બિરદનો પ્રવાહ (પ્રવાદ)
શ્રવનપર્યંત શોભતો હતો.

પ્રચલિતના ૯મો પદમાં જણાવ્યા પ્રમાણે દે-
સલના બીજા પુત્ર સાહજ સાદિશાળઓ-પાંતશાહો-
ના સદાય સન્માનપાત્ર હતા, જેણે દેવગિરિ (દો-
લતાખાદ)માં પર્વતના શિખરસમાન ઉચ્ચ જિનેશ્વરોનું
દેવાલય કરાવ્યું હતું. (સમરાસાસ પ્રબંધમાં જણાવ્યા
પ્રમાણે સહજશાહે દેવગિરિમાં વાસ કર્યો હતો અને
તેણે ત્યાં યોગીશ જિનેશ્વરોવાળું જિનાલય કરાવ્યું
હતું એમ ઉપર અમ્હે આ લેખમાં સૂચવ્યું છે.)

પ્રચલિતના ૧૧-૧૨ માં પદમાં પ્રસ્તુત સમરા-
શાહનો સંક્ષિપ્ત પરિચય કરાવ્યો છે કે-દેસલશાહના
ત્રીજા પુત્ર સમર હતા કે જેની કીર્તિ જગતના જ-
નોવડે સારી રીતે ગવાઈ છે, પ્રચલિત ચિત્રવાળા જે
સમરાશાહે શત્રુંજયના ઉદારની ક્રિયા કરી ભરત
(ચક્રવર્તી)થી પણ અધિક કીર્તિ પ્રાપ્ત કરી હતી.

સાહિગસાં સમ્મનસિદ્ધામ્યાં કારિતં પ્રતિ-
ષ્ઠિતં શ્રોકસૂરિશિષ્યૈઃ શ્રીદેવગુપ્તસૂરિભિઃ ॥
શુભં મધતુ.

યોગિનાપીઠનાય-દિલ્લીયર મહામહત્તી સત્તાના સં-
મયમાં પાંડુદેશના અધિપતિને મુક્ત કરાવવાથી જે
સમરાસાહે અતિશુદ્ધ ઉત્કૃષ્ટ ખ્યાતિ મેળવી હતી;
તેની પ્રાદતાનું વર્ણન શું સ્થ શકે? આ પદ, અંગ-
ધના ઉપર્યુક્ત ઉલ્લેખને અનુસરે છે.

પ્રશસ્તિના ૧૭ થી ૧૭ સુધીના પદોમાં સમ-
રાસાદના પુત્રોનો પરિચય કરાવ્યો છે-તે સમરશ્રી
સુરતનકુશિ હતી કે જેથી ઉત્પન્ન થયેલા છ પુત્ર-રત્નો
થયા. તેમાં પ્રથમ શ્રી સાલ્હ નામનો થયો કે જેને
હિતજોએ અદ્વિતીય તરિકે પ્રખ્યાત કર્યો હતો.

જેણે દેવ-ગુરુના પ્રકૃષ્ટ યોગથી ૨૫ દેવાલયોનરે
મહિમા પ્રાપ્ત કર્યો હતો, જે સિદ્ધગિરિમાં સુપાત્ર
કરી બીજે સંધપતિ થયો; તે સાથ નામનો હતો.

જે યોગિનાપીઠ (દિલ્લી)ના રાજ્યનો માન્ય
હતો, તે ત્યાગધન (દાનશીલ) ડુંગર નીચે પુત્ર
હતો. જ્યોત્સનાથી ધર્મે કરનાર, શરણિરાગણિ સા-
લિંગ યોધો પુત્ર હતો.

[પાંચમો પુત્ર] શુભ વિશાલ યસવાળો સ્વર્ણપાલ
હતો, તે પશુ ૪૨ સફલ દેવાલયો સાથે યાત્રિકલો-
કથી મુક્ત થઈ શત્રુજય તીર્થ ગયો હતો.

[છઠ્ઠો પુત્ર] તે સર્જન સર્જનસિંહ સાહ થયા,
જેણે ૨૪ મે વર્ષ (વિ. સં. ૧૪૨૪ ?) શત્રુજયમાં
તીર્થપદ-સ્થાન કર્યું હતું. અને જે જગતના જનોના
અવનતો હેતુ થયો હતો.

આમાંના સાહિગ અને સર્જનસિંહ વિ. સં.
૧૪૧૪ માં ચોતાનાં માત-પિતાની મૃતિનું પુગલ
શત્રુજય પર સ્થાપ્યું હતું, જેનો લેખ ઉપર
દર્શાવ્યો છે.

ડુંગરસિંહની લાખી દૂલદેવીએ વિ. સં. ૧૪૩૨
માં પ્રતિષ્ઠિત આદિનાથગિરિને ઉલ્લેખ આપે
ઉપર મુદ્રવ્યો છે.

વિ. સં. ૧૧૮૭માં ડીસામાં તપાગચ્છીય શુભ
વિજયકવિએ રચેલ કોચરવહારિસા (સહજત વિ-

સિદ્ધસૂરિ.

વિ. સં. ૧૩૭૧ માં શત્રુજયના મુલનાયક આ-
દ્યારની મૃતિની પ્રતિષ્ઠા કરનાર ઉપકેશગચ્છના

વ્યવર્તકસૂરિસા સંશોધિત, 'ભાવનગર યજ્ઞોવિજય
જેન ગ્રંથમાલથી પ્રકાશિત)માં વર્ણવેલ સામ્યસૂત્રી-
સાહ એ ઉપર્યુક્ત સર્જનસિંહ જણાય છે. (લોક
ભાષામાં પ્રચલિત નામ 'સામ્યસૂત્રી સાહ' સમગ્રપ-
છે.) છતાં એ સંબંધી ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ કેટલુંક
વિચારવાનું છે.

પ્રથમ એ વિચારનું આવશ્યક છે કે ઉપર્યુક્ત
કોચરવહારી ક્યારે થયા? પંદરમા સૈકામાં કે
સોળમામાં? શુભવિજયકવિ એમને તપાગચ્છીય
સુમતિ સાધુસૂરિના સમયમાં સ્થિત કરે છે. જેમકે-
તપગચ્છપતિ જીતમ-અવતાર,
સુમતિસાધુ શુભમતિ-દાતાર;
વાસન ગુણ-મણિ કરેલું હાટ,
વૃષ્ટિ નમ્રદ યઉપનમ્ર પાટિ. પ. ૧, ગા. ૧.
શ્રી તપગચ્છનક રાજિઉ, સુલલિત કર્ણ વંધાણુ રે;
સંધ સદ્દે સાંભલણ, મહિમા મેરુ મસાણુ રે.

શ્રી ૦ પ. ૩, ગા. ૨૩

સુમતિ સાધુસૂરિનો જન્મ સં. ૧૪૬૪માં ડીસા
૧૪૧૧માં, ગચ્છનાયકપદ ૧૪૧૮માં, અને સ્વર્ગવાસ
૧૪૫૧માં થયેલ હોવાનું તપાગચ્છની પદાવલિપરથી
એ. રાસસંગ્રહ ભા. ૧ના પ. ૨૬માં સહજત વિ-
જયધર્મસૂરિજીએ સ્પષ્ટવ્યું છે તેમ વિ. સં. ૧૫૪૭
પર્યંત તેમણે પ્રતિષ્ઠિત કરેલી મૃતિઓનાં લેખો પણ
જોવામાં આવે છે. એ જોતાં સુમતિસાધુસૂરિના
સમકાલીન તરિકે કોચરસાહને માનવામાં આવે તો
સોળમા સૈકામાં માનવા જોઈએ; પરંતુ બીજી તર-
કથી વિચારતાં તે મુક્ત જણાતું નથી.

અણહિલપુર પાટણથી પંદર ગાઉ દૂર સલ-
ખણપુરનાં નિવાસી વીસા પોરવાડ વેદાસાહ અને
વીરમદેનાં પુત્ર અર્જુન-પ્રતિપાલ આ કોચરસાહ,
ચોતાનાં નગરથી એક ગાઉ પર, અદિયર ગામમાં
અદિયરસાહ દેવી આગળ થતો અવવધ જણી, ધણી
ખિન્ન થાય છે અને તે બંધ કરાવવા વિચાર કરતાં
એક વખત વ્યાપાર પ્રસંગ ખભાત બંધ છે.

સિદ્ધસુરિએ વિ. સં. ૧૩૫૬ માં તથા ૧૩૭૩ માં પ્રતિષ્ઠિત કરેલ શાંતિનાથખિંબ અનુક્રમે ખંભાત ખારવાડા સ્તંભના પાર્શ્વજિનાલયમાં અને વડોદરા

પાખી (પાક્ષિક)ને દિવસ કોચરશાહ ભરી સલામાં સુરિને વાંટે છે. ખંભાતના સંઘતું વર્ણન કરતાં કવિ જણાવે છે કે—

સમરથ-સુત જે દેસલહર, સમકિતધારી ધરમી ધરઉ;
કરમી ભરમી મહિમાગર,

મિથ્યામતિ સવિ કીધા જે. ૫. ૨, કડી ૨૧
સંઘસુખ્ય સાજજીસી સાહ,

હિ નિત્ય લખિમીનઉ લાહ;
તિણિ કરિ પુરમાં અધિકઉ વાન,

સખલ વલી માંઈ સુલતાન. ૨૪
અનુપમ અરકકમલ ઓસવાલ,

અદ્ધમિ-અંદ સરિસ વર બાલ;
પગિ પહિરાઈ કનક જેદનઈ,

કુણુ સમવડિ કીજઈ તેહનઈ. ૨૫
જંસ-ધર આવધ કનકરપાલ,

બુદુ કાલા પાણીના માલ;
જે નવિ જાણુઈ દુખમાંસમઈ,

સરપ કિહો ઉગઈ આયમઈ. ૨૬

આ વર્ણન ઉપરથી દેસલશાહના વંશજ અને પ્રસ્તુત સમરસિંહના પુત્ર સજ્જનસિંહ (સાજજીસી શાહ) નો ખંભાતમાં નિવાસ, તેની ઋદ્ધિ-વિઘ્નિતિ, સુલતાન તરફથી સન્માન એ વિગેરેનો સારો ખ્યાલ થઈ શકે છે.

જીવદયા વિષયનું ગુરુનું વ્યાખ્યાન સમાપ્ત થયા પછી કોચરશાહ, બદિયરાજ આગળ ચતો જીવ-સંહાર બંધ થાય તેવા પ્રવેશ કરાવવા ગુરુને વીનવે છે. ગુરુએ ઉપસૂક્ત સાજજીસીશાહને બોલાવી દાન આપવા, લક્ષ્મીનો લલાવો લેવા, અધિકાર, કલા, બુદ્ધિ, સુદ્ધિના પ્રયોગથી જીવ-અમારિ પલાવવા ઉપદેશ આપે છે. સદ્ગુરુનાં ક્યન સાંભલી સંઘપતિ (સાજજીસીશાહ) ધણા હર્ષિત થઈ, કોચરશાહને પોતાને મંદિર તેડી જઈ પુજન કરી સાથે જોજન કરે છે,

પીપળાશેરીમાં ચિંતામણિપાર્શ્વનાથ મંદિરમાં વિદ્ય-માન છે. (જૂઓ છુદ્ધિસાગર સુરિસંગ્રહીત જૈનપ્ર-તિમાલેખસંગ્રહ ભા. ૨, લે. ૧૦૪૪, ૧૬૬).

કોચરશાહની ચતુરાધી સજ્જનસિંહ મનમાં ખુશી થયા અને તેને ઉત્તમ શ્રાવક તરીકે પારખી લીધા.

ત્યાર પછી સાજજીસીશાહ કોચરને તેડી પાલ-ખીમાં બેસી અધિપતિ પાસે ગયે છે. અધિપતિ સાજજીસીશાહને ઘણું માન આપે છે અને સ્નેહપૂર્વક આવવાનું કારણ પૂછે છે. તેના પ્રત્યુત્તરમાં સાજજીસી કહે છે કે—‘સલખજીપુરના હોજદાર (દોજદાર?) દ્રવ્ય બગાડે છે, શું કરવું? શન્યકાર-અધિર વર્તે છે.’ ત્યાર પછી અધિપતિએ જણાવ્યું કે—‘અચ્ચાહ! જે તમ્હારા ધ્યાનમાં આવે તે કરો, અમ્હારા મનને રચે છે.’ તત્કાળ જૂના હાકિમને તેડાવ્યો અને કોચરને સુવિશાલ સરપાવ દેવાવ્યો, સલખજીપુર વિગેરે ખાર ગામનો અધિકાર આપી, સમશીર અપાવી સખલ સત્તાધીશ બનાવ્યો. ત્યાર પછી કોચરશાહ સાથે આવી સજ્જનસિંહે અતિ આનંદથી આડંબરપૂર્વક શ્રી સૂરીન્દ્રને વાંઘા. વિસ્તારથી સંઘલી વાત કરી, સદ્ગુરુ ઉપદેશ સંકલ થવાથી આનંદિત થયા. કોચરને ઉદાર આશિષ આપી કે—‘પ્રભુતા અમને ધન પામી જીવ અમારિ કરજે’.

શ્રીગુરુની શીખામણ શિરપર ધારણ કરી સજ્જન-સિંહને પ્રણામ કરી શર કોચર પોતાના પુર તરફ ચાલ્યો. ધણા આડંબરપૂર્વક પુર-પ્રવેશ થયો. માતા, પિતા, પત્ની, નગરજનો વિગેરે સૌ ધણા હર્ષિત થયાં.

કોચરે, પોતાને અધિકાર પ્રાપ્ત થતાં ૧ સલ-ખજીપુર, ૨ હાંસલપુર, ૩ વડાલવી, ૪ સીતાપુર, ૫ નાવિઆંણી, ૬ બદિયર, ૭ દૂદડ, ૮ દેલવાડુ, ૯ દેનમાલ, ૧૦ મોટોકે, ૧૧ કાહલર, અને ૧૨ છંમીજી (કવિએ પોતાની મતિના અતુમાનથી જણાવેલાં નામ) એ બારે ગામમાં જીવ-અમારિપદક વગડાવ્યો, એ બારે ગામમાં કોચરશાહની આજીવનતાં કોષ જીવને હણતો નહિ, કોષ મોત-ચરદ કરતો નહિ. બદિયરમાં જો કોષ જીવ મારતો તો તેને કોચરશાહ વારતા હતી. સલખજીપુરમાં એક

ઉપદેશમજ્જના કુક્કસરિએ વિ. સ. ૧૩૧ (૧૯) પમાં પ્રતિષ્ઠિત કરેલ સિદ્ધસરિની મૂર્તિ પાલણપુર જિનમંદિરમાં વિરાજમાન છે. (બાબા સાક્ષર

વિશ્વાસ તળાવ હતું, તેની આસપાસ પહેલાં બહુ બગ પાતી હતી, તે કોચરશાહે અટકાવી હતી. સરોવર ઉપર રક્ષકો મૂક્યા હતા, તે બરાબર રક્ષા કરતા હતા. બગલાંઓ પણ માછલાં વિશેરેનો વિનાશ ન કરે તે માટે પ્રબંધ કર્યો હતો, કણના ધણા કુંડ ભરાવવામાં આવતા હતા. ચણ માટે પક્ષીઓ આવતાં હતાં. પાણી ગળી પરબરી ભરી મૂકવામાં આવતી હતી. એમ જીવની જમણા-મતના કરી હતી. સરોવર પર સખલ અલણી બધાવવામાં આવતી, માપમાં પ્રાણી પણ મુખ પામતાં, કોઇ અણુચલ પાણી ન પીએ એમ ઉત્તમ પ્રકાર કર્યો હતો. શ્રીઓ પાણી ભરવા આવે, તેમાં પણ જેની પાસે ગલથાં નહોત, તેને શાદ અપાવતા. એમ કોચરશાહે મુલ્યે મહાસલાહતા, મહીનલમાં તેનો પરીવાદ આવતો હતો.

એવા સમયમાં દિલ્લીમાં દીપક સમ કેસલહરા શાહ સમરા સારિંગ ઉત્તમ વ્યવહારી હતા, જેને સુલતાન અચ્ચા કહી બોલાવતા અને બહુ મન આપતા હતા. સંઘ દુરંધર હોવા છતાં અંગમાં અભિમાન ન હતું. જેણે પોતાની શુદ્ધિથી નવ લાખ બાણ મૂકાયાં હતાં. તેના ધરનો માયક, જિન સાસનમાં બાણીનો વાચાક કવિ દેપાલ દિલ્લીથી ગૃજરાતમાં આવ્યો, સંજેસરની યાત્રા કરી કોચરનું નામ સાંભલી સલખણપુરમાં આવ્યો. કોચરશાહે બાર ગામમાં પળાવેલી જીવે અમારિ જેમ જાણી કવિ ધણે પ્રસન્ન થયો. કોચરશાહેને આશીર્વાદ આપી તેનું ગીત રચી ગાયું. કોચરશાહે કવિનો ધણે સારો સત્કાર કર્યો. પાંચ દિવસ રહી મોજ લહી કવિ જાણવતી (ખજાત)માં આવ્યો અને પાખીને દિવસ શરૂના વ્યાખ્યાનની પૂર્ણોદ્ધતિમાં સંધની ભરી સજામાં ક્રોડથી કોચરશાહની ધણી સારી પ્રશંસા કરી. (જમાં તપમજ્જમાં સિરતાજ આજ આવક એ ધોરી વિ. છે.) ત્યાર પછી કવિ દેપાલ વિમલાચલ તરફ ગયો. આ તરફ સાંજણી કોચરના ગુણ સાંભળી રહ્યો અને અધિપતિને સમજાવી કોચરને કે

જિનવિજયજી સંપ્રાદિત પ્રાચીનજેનલેખસંગ્રહ ભા. ૨, લે. ૫૫૩) એ ઉપર્યુક્ત સિદ્ધસરિની કોવાનું ચલમાન છે.

કરાબેદ બારે ગામના લોકો શોકાકુલ થયા, કોચરશાહેને જોડાવવા ઉપાય વિચારવા લાગ્યા. કોઇ સાંજણને અને કોઈ કવિ દેપાલને વળોડતા હતા. કવિ દેપાલ વિમલાચલની યાત્રા કરી ખજાત આવ્યો, ત્યારે શોકમુખથી જ્ઞાતાં જાણતાં અને કોચરશાહેને કહ્યું ધણે સાંભલી મનમાં દુઃખ પામ્યો અને સાંજણુસીનું ગીત કરી ગાયું કે—

“સંઘપતિ સાંજણુ! મન દેહ સુધિ ઝોસવાલ ભૂઆલ!
ચત્રકાર સખલ તણ માંડયે તું કરજી પ્રતિપાલ;
તું કરી કંઈ નવિ હલવણ દુબલ દિ આધાર,
ખિન્ન સખલ બોલાવજ ભૂતલિ મહાજનનાય સંધાર,
જલચર જીવ લલંપ જહુ બગલાં સલખણપુર સર-તીર,
મુથી જલ મજેરાં નાંપધ ધીવર ઉંચ નીર;
જાણુ માંસ કરી મયમત્તાં બેદુ દોષ આંસીસ,
અમ કુલ તારક! તું દુખવારક! જીવે કોડિ વરીસ;
વથી બહિરગરેરા પૂળારાં હરપધ મનદે મંચારિ,
જીવ હણાઇ ધણા મહિપાદિક તેહ તણું નહીં પાર;
કોચર સાંઘીચ્છલ કીધંઉં તેહ કુલવેત! જિવારિ,
બારે ગામે અવલી મૂંઢિ એલવી પલંઈ અમારિ.”

—એ. રાસસંગ્રહ ભા. ૧, ૫, ૧૦, કહી ૫-૭ (૫. વિ. મંચમાયાથી પ્રકાશિત).

એ સાંજણી સાંજણુસી (સંજનસિંહ) ધણે લાગ્યો, સુખરંગ પલદાણો, મનમાં પથાત્તાપ થયો. કવિ દેપાલને, પોતાને ત્યાં લઇ જઈ ધણે સારો સત્કાર અને સરપાવ કરી દિલ્લી વળાવ્યો. કોચરશાહેને તરત કેદખાનામાંથી કઢાવી બાર ગામ આપ્યાં. પોતાના અપરાધની કામા માગી. સાંજણુસી (સંજનસિંહ)ની રત્ન લણ કોચરશાહે સલખણપુર આવ્યા અને અધિક પ્રકારે જીવ અમારિ પળાવવા લાગ્યા. કવિ અંતમાં કહે છે કે—
મણિ મુણવિજય ભણુપ મુદા, જાણીતજ જમમાદિ;
કોચર ભૂચરમાં ભલકિ, બેચર જસ મુણ ગાઇ,
—૫. ૧૧, કહી ૧૭,

કચ્છસૂરિ.

વિ. સં. ૧૩૬૩ માં ઉપર્યુક્ત નાભિનંદનોદ્વાર પ્રબંધ રચનાર કચ્છસૂરિએ પ્રતિષ્ઠિત કરેલ પ્રતિમાઓ-

વિ. સં. ૧૩૭૮ માં પ્રતિષ્ઠા કરેલ આદિનાથ બિંબ આબુગિરિ પર 'વિમલવસહી' માં વિવરમાન છે. (જૂઓ જિનવિ. લે. સં. ભા. ૨, લે. ૨૦૬)

વિ. સં. ૧૩૭૯ માં પ્રતિષ્ઠિત ચતુર્વિંશતિપદ પાટણમાં કુનાસાના પાડામાં શ્રીશાંતિનાથજીના દેહરામાં વિવરમાન છે. (જૂઓ શુદ્ધિસાં લે. સં. ભા. ૧, લે. ૩૧૨)

વિ. સં. ૧૩૮૦ માં પ્રતિષ્ઠિત દેસલશાહના કુટુંબે કરાવેલ ચતુર્વિંશતિપદ ખંભાત ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથ મંદિરમાં વિવરમાન છે. (જૂઓ શુદ્ધિ લે. ભા. ૨, લે. ૫૩૧)

વિક્રમના ૧૬મા સૈકામાં થયેલ અનેક રાસ-ઓપાછ વિ. ના કૃતી સુપ્રસિદ્ધ કવિ દેપાલ અને પૂર્વેકત ૧૬મા સૈકામાં વિવરમાન સુમતિસાધુસૂરિના સમકાલીન તરીકે કોચરશાહને માનવામાં આવે તો તેને બાર ગામનો અધિકાર અપાવનાર સાજણસીને પણ તેના સમકાલીન તરીકે ૧૬મા સૈકામાં માનવા પડે એટલે ઉપર્યુક્ત સં. સમરસિંહના પુત્ર સર્જનસિંહ (વિ. સં. ૧૪૧૪માં પોતાનાં માતા-પિતાની મૂર્તિ કરાવનાર)થી જૂદા માનવા પડે. પરંતુ ખરેખર ગરબની એક પદ્ધતિમાં જણાવ્યા પ્રમાણે વિ. સં. ૧૪૩૨માં સ્વર્ગસ્થ થયેલા જિનોદયસૂરિએ બાર ગામમાં અમારિ ઘોષણા કરાવી હતી અને સુરતાણ સનાખત દેસલહરા સારંગનિઘ્રાએ શત્રુંજયની યાત્રા કરી હતી. અને તેમનો પ્રવેશોત્સવ સલખણપુરમાં કોચરશાહે કર્યો હતો. (સા. કોચરે સલખણપુરે પેસારો કાઢ્યો) એથી કોચરશાહ વિક્રમના ૧૫મા સૈકામાં વિવરમાન હોવાનું જણાય છે, એમને બાર ગામનો અધિકાર અપાવનાર સર્જનસિંહ પ્રસ્તુત સં. સમરસિંહના પુત્ર સંભવે છે. ગુણવિજયકવિએ વર્ણવેલ કવિ દેપાલ અન્ય દરો. કવિએ કોચરશાહને સુમતિસાધુસૂરિના સમકાલીન જણાવ્યા છે, તે કચ્છનાથી જણાવ્યા દરો એમ અનુમાન થાય છે. સત્ય સ્વીકારવું હોય.

વિ. સં. ૧૩૮૦ માં પ્રતિષ્ઠિત શાંતિનાથબિંબ થેથાપુરના આવનજિનાલયમાં અસ્તિત્વ ધરાવે છે. (જૂઓ શુદ્ધિ ભા. ૨, લે. ૭૧૧-૭૦૬ પુનરાવૃત્તિ છે.)

વિ. સં. ૧૩૮૭ માં પ્રતિષ્ઠિત અજિતનાથબિંબ વડોદરામાં જનીશરીના ચંદ્રપ્રભજિનાલયમાં છે. (શુદ્ધિ લે. ભા. ૨, લે. ૧૪૩)

વિ. સં. ૧૪૦૦ માં પ્રતિષ્ઠિત દેસલશાહના પુત્ર સહજપાલની ભાયાં નયણદેવીએ કરાવેલ સમવસરણ ખંભાત, ખારવાડામાં સીમંધરસ્વામીજિનાલયમાં છે. (શુદ્ધિ ભા. ૨, લે. ૧૦૭૬)

વિ. સં. ૧૪૦૧ માં પ્રતિષ્ઠિત શાંતિનાથબિંબ આશેતરા (મારવાડ)માં શ્રીતલનાથ મંદિરમાં છે. (જૂઓ ખૂણચંદણ નાહરનો લેખસંગ્રહ લે. ૭૨૯)

વિ. સં. ૧૪૦૫ માં પ્રતિષ્ઠિત ઋષ્યભજિનબિંબ જથપુરના વેપારી પાસે છે. (પૂ. નાહર લે. ૪૦૦)

દેવગુપ્તસૂરિ.

પ્રસ્તુત કચ્છસૂરિના શિષ્ય દેવગુપ્તસૂરિએ વિ. સં. ૧૪૧૪, ૧૪૨૨, ૧૪૩૨, ૧૪૩૯, ૧૪૫૨, ૧૪૬૮ અને ૧૪૭૧ માં પ્રતિષ્ઠિત કરેલી જૈનમૂર્તિઓ જાણના નેવામાં આવી છે. તેમાંથી સં. ૧૪૧૪નો લેખ ઉપર દર્શાવ્યો છે. સં. ૧૪૩૨ માં પ્રતિષ્ઠિત આદિનાથબિંબ પ્રસ્તુત સમરસિંહના પુત્ર કુંગરસિંહની ભાયાં ફૂલહદેરીએ સુ. સમરસિંહના શ્રેષ્ઠ માટે કરાવ્યું હતું. (શુદ્ધિ ભા. ૨, લે. ૬૩૫).

વિ. સં. ૧૪૫૨માં પ્રતિષ્ઠિત સંધે કરાવેલી ઉપર્યુક્ત કચ્છસૂરિની પાપાણમથી મૂર્તિ પાટણમાં પંચાસરા પાર્શ્વનાથ મંદિરમાં એક ગવાક્ષમાં છે. (જિનવિ. ભા. ૨, લે. ૫૧૬)

વિ. સં. ૧૪૬૮ માં પ્રતિષ્ઠિત આદિનાથપ્રમુખ ચતુર્વિંશતિ પદ પ્રસ્તુત સમરસિંહના પુત્ર સમરે પોતાના માત-પિતાના શ્રેષ્ઠ માટે કરાવ્યો હતો. તે ખંભાતમાં ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથમંદિરમાં વિવરમાન છે. (જૂઓ શુદ્ધિ ભા. ૨, લે. ૫૬૦)

વિવ્ર લિન્ન ગચ્છના આચાર્યો.

વિ. સં. ૧૩૭૧માં શત્રુંજય તીર્થોદ્ધારના-
પ્રતિષ્ઠા પ્રસંગમાં દેવસાહનના સંધ્યામાં એક પદ્ય-
રેલા બિન્ન બિન્ન ગચ્છના આચાર્યો કે જનનાં
નામો પ્રબંધકાર કક્ષસુરિએ દર્શાવેલાં ઉપર (પ. ૧૮૬-૮૭)માં સૂચવ્યાં છે. તેમાંથી—

પાસડ (પાર્શ્વદત્ત) સુરિ.

‘ સગરસિંહરાસ ’ ના રચનાર નિર્ઝતિગચ્છના
અંબ (અમ) દેવસુરિની પ્રતિષ્ઠિત મૂર્તિથી વિજે-
રના લેખો દલ્લુ બાણવામાં આવ્યા તથા, પરંતુ
તેમના શુર પાસડસુરિએ વિ. સં. ૧૩૩૦ માં
પ્રતિષ્ઠિત આદિનાથબિંબ વીળપુરમાં પદ્માવતીના
દેહમાં વિદ્યમાન છે. (વીળપુર વૃત્તાન્ત તથા શુદ્ધિ
ભાગ ૧, લે. ૪૧૬).

નિર્ઝતિગચ્છના આ જ પાસડ (સં. પાર્શ્વદત્ત)
સુરિએ વિ. સં. ૧૩૮૬ (૧૪)૬ માં પ્રતિષ્ઠિત પદ્મ-
પ્રબંધિંબ વડોદરામાં મનોસાહન પાર્શ્વનાથ મંદિરમાં
વિદ્યમાન છે. (તેના ઉલ્લેખ શુદ્ધિ ભાગ ૨, લે.
૮૧ માં પ્રકટ કરવામાં આવેલ છે.)

વિનયવંદસુરિ.

વિ. સં. ૧૩૭૩ માં શુભચંદ્રસુરિએ પ્રતિષ્ઠિત
કરેલી શૈક્ષાંતિક શ્રીનિનયવંદસુરિની મૂર્તિ પાટણમાં
વાસુપ્રભુચરિત મંદિરમાં વિદ્યમાન છે (જિનવિ. ભા.
૨, લે. ૫૨૮)

પદ્મચંદ્રસુરિ.

બુદ્ધગચ્છના પદ્મચંદ્રસુરિએ વિ. સં. ૧૩૫૩
માં પ્રતિષ્ઠિત પાર્શ્વનાથબિંબ ખંભાતમાં એકસીની
ચોળમાં ચિંતામણિ પાર્શ્વજિનાલયમાં વિદ્યમાન છે.
(શુદ્ધિ ભા. ૨, લે. ૮૦૩) પ્રબંધકારે દેવસુરિગચ્છના
પદ્મચંદ્રસુરિ જણાવ્યા છે, તે કદાચ આજ
આચાર્ય હશે.

સુમતિસુરિ.

સંતોષગચ્છના સુમતિસુરિએ વિ. સં. ૧૩૫૦
માં પ્રતિષ્ઠિત કરેલ અજિતનાથ બિંબ કિલ્લીમાં લાલા

દમરીમલગ્ગના ઘરદેહરાસરમાં છે. તથા વિ. સં.
૧૩૭૯ માં પ્રતિષ્ઠિત બિંબ ખંભાતના રામધાટ પર
આવેલ ‘ કુસલાશકા યા મંદિર ’ નામથી ઓળખાતા
મંદિરમાં વિદ્યમાન છે. (પૂ. નાહર. લે. ૫૧૯, ૪૧૫)

વીરસુરિ.

ભાવગચ્છના વીરસુરિએ વિ. સં. ૧૩૬૩
માં પ્રતિષ્ઠિત પાર્શ્વનાથબિંબ વડોદરામાં દાદા પાર્શ્વ-
નાથના દેહમાં છે. (શુદ્ધિ. ભા. ૨, લે. ૧૩૨)

સર્વદેવસુરિ.

ધારાપદ્મગચ્છના શાંતિસરિના શિષ્ય આ સર્વ-
દેવસુરિએ વિ. સં. ૧૩૫૬ માં પ્રતિષ્ઠિત કરેલ સુપા-
ર્શ્વનાથબિંબ વીરમગામમાં અજિતનાથમંદિરમાં વિદ્ય-
માન છે. (શુદ્ધિ ભાગ ૧, લે. ૧૪૬૩).

સિદ્ધસેનસુરિ.

નાથુરીયગચ્છના સિદ્ધસેનસુરિએ વિ. સં. ૧૩૧
(૧૭)૩ માં પ્રતિષ્ઠિત શાંતિનાથબિંબ દંડાપરાં
જિનમંદિરમાં છે. (શુદ્ધિ. ભા. ૨, લે. ૨૫)

જર્જંગ(જગત્)સુરિ.

બ્રહ્માણગચ્છના જર્જંગ (કે) સુરિએ વિ. સં.
૧૩૩૦ માં પ્રતિષ્ઠિત કરેલ બિંબો સારંખણપુર,
સાંખેશ્વર અને પાટણના જિનમંદિરોમાં છે. (જિન-
વિ. ભા. ૨, લે. ૪૭૦, ૪૮૦, ૪૯૦, ૪૯૫, ૫૧૮,
૫૧૯) તથા વિ. સં. ૧૩૪૬ માં પ્રતિષ્ઠિત નેમિ-
નાથબિંબ અને પં. રત્નની મૂર્તિ સારંખણપુર અને
પાટણમાં પંચાસરા પાર્શ્વનાથ મંદિરમાં વિદ્યમાન છે,
(જિનવિ. ભા. ૨, લે. ૪૭૩, ૫૦૪) વિ. સં.
૧૩૮૨ માં પ્રતિષ્ઠિત શાંતિનાથબિંબ ખંભાતમાં
નવપદ્મ પાર્શ્વજિનાલયમાં છે. (શુદ્ધિ ભા. ૨,
લે. ૧૦૬૩) આ જર્જંગસુરિને પ્રબંધકારે જગત્-
સુરિ એવા નામથી ઓળખાવ્યા જણાય છે.

દેવસાહન અને સમરાસાહનના પરિવારમાં થયેલા
તેમના વંશજો વિક્રમના સોળમા સદ્વાના ઉત્તરાર્ધમાં
પણ વિદ્યમાન હતા, એમ મળી આવતાં લેખો ઉપરથી
સિદ્ધ થાય છે. વિશેષ ગવેષણા કરવાથી અન્ય પ્રતિ-
ષ્ઠાત પણ મળી શકે, પરંતુ અધિક વિસ્તૃત ચર્ચાના
લયથી અદિગ વીરમીરું.

— સાદસચંદ ભા. ગાંધી.

પ્રભુ મહાવીરદેવને મહત્તમ ઉપસર્ગ.

સુરગિરી સમધીરં સ્તૌમિ ભવત્યા ચં વીરં—

એ પર્વતના શિખરો ઉપર પુષ્કળ વાવાઝાડાં થાય છે. પુષ્કળ વરસાદની ઝડી વર્ષો છે. તેમ તેના ઉપર ઉનાળામાં ભગવાન સવિતાનારાયણનાં પ્રખર કિરણોનાં સખ્ત આતાપ પણ લાગે છે. છતાં કોઇ પણ દિવસ એવું નથી સંભળાતું કે તેની અચ્છતામાં ફેરફાર પડ્યો કે તેવું એકાદુ મોટું શિખર ટુટી પડ્યું હોય. કારણ ? તેની નીચેના પાયો એવો તો મજબુત—નક્કર હોય છે કે તેની ઉપર યદિ પુષ્કળાવર્તનો મેઘ મુશલધાર પડે, પ્રલય કાળનો વાયુ ધુંકાય, છતાં તે અચ્છ નિશ્ચલ રહે છે. આપણે મહા-પુરુષના જીવનને આની સાથે સરખાવી શકીએ. તેમના જીવન ઉપર સંકટો હજારો લાખો વર્ષનાં થર ઝાઝી જાય છે. છતાં મહા પુરુષની જીવન-ધમારત વિવિધ બનાવોથી તાજ અને સદાય નવીજ લાગે છે કારણ ? તેમની જીવન ધમારતનો પાયો ઉચ્ચ ચારિત્ર અને મહાન ત્યાગથી પુરાએલ હોય છે. કે જે ઉચ્ચ ચારિત્ર અને મહાન ત્યાગ સીસાના રેણુથી પણ વધુ મજબુત અને નક્કર હોય છે, કે જેના પ્રતાપે સદાય તેમની જીવન-ધમારત અનંતકાળ સુધી એમની એમજ રહે છે—ન્યારે જુએ ત્યારે નવીને નવીજ લાગે છે.

પરમાત્મા યુગાધિપતિ રૂપલદેવજીને યદ ગયે સંખ્યાતીત વર્ષો વીતી ગયાં છે છતાં તેમનું જીવન આપણે ન્યારે જોઇએ છીએ ત્યારે આપણા હૃદયસરમાં કોઇ અનેરા બંક્તિ બાવના ધ્રુવારા છુટે છે. અને પ્રેમથી ભસ્તક નથી જાય છે. એવીજ રીતે પરમાત્મા મહાવીર દેવને આજે હજારો વર્ષો વીતી ગયાં છે, છતાં હજી પણ તેમની જીવન-વાડી નવવિકસિત સુગંધીદાર રહેંકા રહી છે. આનું મુખ્ય કારણ તેમની જીવન-વાડી

ઉચ્ચોટાટીતો ત્યાગ અને સુંદર ચારિત્રનાં અમૃત ઝરણાંથી નહિ, કિન્તુ પ્રવાહોથી ભરપુર છે, કે જેના પ્રતાપે તેમની જીવન વાડી સદાય નવ વિકસિત પુષ્પ કમલ ફલની સુગંધીથી સુવાસિત રહેવાનીજ; તેવીજ રીતે તે પુરુષસિંહ શ્રી મહાવીર દેવની જીવન-વાડીમાં શોકતો અનેકો મહત્તમ સંગમ દેવનો ઉપસર્ગ કોઇ અનેરા પ્રાતઃકાલે પ્રીતેલા નવવિકસિત સદૃશ પત્ર સમેા શોભે છે. તેમાં પ્રભુ મહાવીર દેવની વીરતા ધીરતા ક્ષમા અને કારણની ખુશખો બહેંકી રહી છે. મોટા માંધાતાનાં માન મોઢાય છે તેમ તે ગર્વીષ્ટ દેવ (સંગ-મક)નું અભિમાન પ્રભુએ માત્ર મૌન ધારણ કરી તોડ્યું છે. તે ગર્વીષ્ટ દેવે પ્રભુને સાત સાતવાર ફાંસીને લાકડે લટકાવ્યા, વધરથાને પહોંચ્યાહયા છતાં પ્રભુએ તે બધાની સામે એક અજળ શસ્ત્ર ધારણ કર્યું હતું કે જેમાં સંગમદેવનાં બધાં શસ્ત્રો નિષ્ફળ નીવડ્યાં; તે અમેાધ શસ્ત્ર તે મૌન.

આ ઉપસર્ગ એટલો ખસો પ્રસિદ્ધ છે કે જે સંખ્યા કાંઇ પણ લખવું નિરર્થક ગણાય. છતાં આમાં કદપચુત્ર અને ત્રિપદિમાં આવતી ખીના કરતાં કાંઇક વિશિષ્ટતા છે—એવું તે વાંચતાં વાંચકાને જણાઇ આવશે: આટલા ટુંકા ઉપોદ્ધાતપદ્ધતી આગળ વધીશું.

“સવકોઝ દેવરાયા મળઈ હરિસિઓ વયળં તિળિણિવિ લોગસમત્યા જીળવીરંમળ નવાલેડં”

એક વખતે સુધમાં સભામાં—દેવશોકની સભામાં ઇન્દ્રમહારાજ બેઠા છે તે વખતે ભૂલોકમાં વિચરતા એકલા અટુલા કર્મચત્રુને દર્શાવતા પુરુષસિંહ પરમ મોગીશ્વર પરમાત્મા મહાવીર દેવને પોતાના અવધિ યાનથી પ્દાનમગ્ન જોઇ પ્રેમને બળિથી પ્રભુને નમ-

સ્કાર કરી સભા વચ્ચે પ્રવેશ્યું. બોલ્યા કે 'પ્રભુ મહાવીરદેવ તથા જગતને છતીને સ્પર્શ નિશ્ચયપણે ઉભા છે.' તેમને ક્રોધ દેવ કે દાનવ છટપટા અમર્ય નથી. તો પછી માનવીનું તો પૂછવું જ શું ? તેમની પ્રતિભા એવી અચલ બદલ છે કે તેમને તેમની પ્રતિભાથી બદ કરવા કોઈ સમર્થ નથી. પછી બધે પ્રતિભા બદ કરાવનાર દેવ હો કે દાનવ હો ? એવી ગેરથીયે વિશેષ નિશ્ચય પ્રતિભા વાળા પ્રભુ છે. આ વખતે ત્યાં સભામાં બેરોડા ઇન્દ્રમહારાજની જેવી સંપૂર્ણવાળો મહર્થિક સંગમકે નામના અબની દેવે કહ્યું કે શું આતે ઇન્દ્રમહારાજ રાજ્યી-પક્ષપાતથી-એણે છે કે એક મનુષ્યપ્રીટ દેવ કે દાનવથી ન ચલાવી શકાય-પ્રતિભાબદ ન કરાવી શકાય ? આ ધરીએજ હું નીચે જઈ તેને ચલાવમાન કરી આવું. ઇન્દ્રમહારાજે તેને ના ન પાડી કારણ કે તેમને તો ખજાર હતી કે પ્રભુ ક્રાઈની નિશાએ રહી તપ કરતાજ નથી. ઇન્દ્રના વચ્ચે સત્ય છે કે ખોટા છે તેની ખાત્રી કરવાની સંખમનેજ ખાંધી હતી એટલે પ્રભુને ચલાવમાન કરવા તે નીચે આવ્યો.

ઉપસર્ગોની શરૂઆત-નીચે આવી તે મહર્થિક દેવ પ્રથમતો એવી કુળની દૃષ્ટિ વર્ણવી કે જેના પ્રતાપે પ્રભુની આંખો, કાન તથા બીજી છદિરેણો રોષ ચપ્પ ગમે-લોક છદિવનાં રંધ્ર પુરાઈ ગયાં. પ્રભુની રિયતિ આસોયાસ પછુ ન લાઈ શકે તેવી ચપ્પ ચપ્પ પરંતુ તેથી ભગવાન ખ્યાનથી એક તિલ માત્ર પણ ચલિત ન થયા-ન ગયા. જ્યારે તેણે જોયું કે મારી કુળની દૃષ્ટિ-તેમને કંઈ પણ નથી કરી શકી, અને પોતે પણ કુળ વર્ણવી ચાક્યો એટલે કુળની દૃષ્ટિ બંધ કરી પછી વજ્ર છુંદિકા કીટકા વિકુલ્યાં (વજ્ર જેવા મોટા મોટા વાળા કાઠીઓ બનાવી કે જેના કરડવાથી માણસ રાત પાડી જાય અથવા ધૂતેલીકા). કાઠીઓ પ્રભુને ચારે બાજુથી ઘોરી પડી ને કરડ્યા લાંબી. તેમણે કરડી કરડી પ્રભુનું શરીર એવું કરી નાંખ્યું કે પોતે એક બાજુથી ચેસે ને સામી બાજુ નીકળે. છેવટે આખું શરીર ચાલણી જેવું કાણું કાણું પાણું કરી નાંખ્યું છતાં પ્રભુ પોતાના ખ્યાનથી ચલિત ન થયાં એટલે તેણે

વજ્ર જેવી તિશ્ણ શુંદવાળા કાંસા બનાવ્યાં તે પહેલું પ્રભુને ખુબ જોસથી કરડવા લાગ્યા. તિશ્ણ સહેલો લોકવા લાગ્યા. કાંસા પ્રભુના શરીરમાં એવી જોરથી તિશ્ણ કરડા લોકતા કે એકજ વખત કંપ મારવાથી લોહીની ધારા નિકળી પડતી (પ્રભુને લોહી ન નીકળે તેને બદલે દૂધની ધારા સમજવી) છતાં પ્રભુ ખ્યાનથી ચલિત ન થયા. એટલે તેણે ધૂતેલીકા બનાવી તે પણ પોતાની તિશ્ણ દારોથી પ્રભુને ખુબ કરડવા લાગી ને પ્રભુને અનેકવિધ ત્રાસો આપ્યા છતાં પ્રભુ તો પોતાના ખ્યાનમાં ખુબ ખ્યાનમગ્ન થતા ગયા એટલે તેણે વિછીંઓ વિકુલ્યાં. વિછીંઓ પ્રભુને પોતાનાં તિશ્ણ કંપ કંટા એવા જોસથી મારતા કે જેનું વિષ રોમ રોમ શરીરમાં વ્યાપ થઈ જાય અને કંપથી તો માનવી કાળા ચિસો પાડે પરંતુ પ્રભુતો નિષ્પ્રકંપ હતા. ત્યાર પછી તેણે તિશ્ણ ઘાત દાંડવાળા નકુલ-તોળીઓ બનાવ્યા. તે તોળાઓએ પોતાના ઘાતથી કરડી પ્રભુના શરીરમાંથી માંસના ભોલ્યા બહાર કાઢ્યા. પરંતુ એ વીર પુરુષ તો એક મહારથીની જેમ અગમ ઉભાજ હતા. ત્યારબાદ તે દેવે ખુબ ઝેરી કેમ્પી ને કુશાક મારતા સર્પો ઉપેન્ન ક્યાં કે જે કરડ્યા હોય તો પીવા પાણી પણ ન માગે. એ સર્પો પ્રભુના શરીરમાં જોસથી દાંડ મારી ઝેરની કાચળા ખાલી કરી નાખતા એમ છતાં શ્રી સિદ્ધાર્થ પુત્ર શ્રી મહાવીરદેવ અગમજ હતા પછી તે દેવરાજે મુખક-રોના (ગણેશવાહન ઉદરે) વિકુર્વા તે બહાદુર સેના પ્રભુને ચારે બાજુ ઘોડી પડી અને કરડવા લાગી વળી કરડ્યા પછી ત્યાંને ત્યાં લઘુનીતિ કરી અને લીંડીઓ નાખી (એ કરોલા ઉપર લઘુનીતિ કરવાથી પુષ્કળ પીમા યામ માટે ત્યાં લઘુનીતિ તથા વનીતિ કરી) છતાં પ્રભુતો અગમજ રહ્યા. તત્પ-ભાવ ભયંકર હાથીનું રૂપ વિકુર્વ્યું હાથીએ પ્રભુને પોતાની સુંઘી પડી ૭-૮ તાલ ઉચે ઉછાળ્યા પછી પ્રભુને પોતાની તિશ્ણ દાંડ ઉપર અદરથી ઝીલી લઈ નીચે પગડ્યા ત્યાં પણ પોતાના તિશ્ણ દંતુસળથી ખુબ વિખા, ચુંદવા મછી પ્રભુને જેમ કણકે મસળે તેમ પગથી ખુબ ખુદી કર્યો છતાં એ નરસિંહ તો તેમનાં ખ્યાનમાં અગમ હતા એટલે વળી તેણે

હાથથીનું રૂપ બનાવ્યું. તે પણ પ્રભુને સુંદ વડે મારતી તિશણ દાઢી ચિરતી અને પછી એ ઘા ઉપર પોતાના નાકમાંથી પાણી કાઢી છાંટતી અથવા મુતર નાખતી અને વળી તોરમાં આવી જઈ પ્રભુને પગથી ખુદતી કચરતી છતાં એ વીર પુરૂષ તો અડગજ રહ્યા. દેવ કોપથી સમસમા રહેલા હોતો. તેનાં એકેએક શસ્ત્રો નિષ્ફલ ગયાં હજી તો તેના પ્રભુને ધ્યાન ભ્રષ્ટ કરવાના કોડ પુરા નહોતા થયા એટલે તે પાપાત્માએ ભયંકર બિહામણા પિ-શાચનું રૂપ વિકુલ્યું. તે પિશાચે દેવની આસા પ્રમાણે પ્રભુને ચણિત કરવા અનેક પ્રકારના ત્રાસો આપ્યા અને અનેક પ્રકારનાં રૂપો કરી પ્રભુને બિવ-ડાવવા પ્રયત્ન કર્યો, છતાં પ્રભુ ન તો લગારે ખીધા કે ન તો ધ્યાનભ્રષ્ટ થયાં દેવે જાણ્યું કે આ પિશાચ કાંઈ ન કરી શક્યો એટલે તેણે ભયંકર તિશણ પંજવાળા વાઘ બનાવ્યા. તે વાઘેએ પ્રભુને જોરથી થાપાં મારી તેના ઉપર લંબુનીતિ કરી આનંદ જોજાવો (વાગેલા ઘા ઉપર યદી મુતર છાંટવામાં આવે તો ક્ષારને લીધે તે રથજે સખત ખીડા થાય છે. તેમ અહીં પ્રભુને થાપા મારી લંબુનિતિ કરવામાં પણ એજ કારણ સમજવાતું છે. આતું જ્યાં હોય ત્યાં મુખ્યત્વે આજ કારણ સમજવાતું છે. હું ખીનું કારણ પણ કદી શકું છું કે એક માણસ પર જ્યારે કોઈ લંબુનિતિ કે વડીનિતિ કરે તો એને જેમ દુઃખજા થાય છે અને લંબુનિતિ કરનાર સામા માણસ ઉપર કોપ ઉત્પન્ન થાય છે, તેવી રીતે પ્રભુને કોપ ઉત્પન્ન કરી ધ્યાનભ્રષ્ટ કરવાની દેવની ઇચ્છા હોય. અસ્તુ.) દેવની ગમે તે ભાવના હોય પરન્તુ એ ધીર વીર પુરૂષ તો એ અડગજ રહ્યા છે. નથી ઉત્પન્ન થયો કોપ, દુઃખજા કે તિરસ્કાર, છતાં પ્રભુને અડગ જોઈ પ્રભુને મોહને માયામાં પાડવા દેવનું પતથર હૃદય વધારે નિહુર બન્યું અને પ્રભુ મહાવીર સ્વામીના પિતા શિદ્ધાર્થ રાજ્ય અને માતા ત્રિશલા દેવીનું રૂપ વિકુલ્યું. માતા પિતાએ પ્રભુ પાસે જઈ પતથરને પણ પિગળાવે તેનું કશુંજાનક આકંઠન શરૂ કર્યું અને કહ્યું કે હું પુત્ર! તું આવ આ! જમારી પાસે આવ, અમને તોષારને છોડી ક્યાં

ચાલ્યો જતો નહિ, હે પુત્ર! અમને તારા ખુબ હેત છે. અમારાથી તારો વિયોગ નહિ ર થાય, અમને રડતા છોડી તું અહીં ક્યાં આવ્યો પિતૃભક્ત વર્ધમાન કુમાર! તારી પિતૃ ભક્તિ, પ્રેમ ક્યાં ગયાં છે. અનેક કશુંજા જનક વિ ક્યાં છતાં પ્રભુએ ઉંચી આંખ કરીને ન જ એ તો તેમના ધ્યાનમાં મશગુલ રહ્યા.

ત્યાર પછી તે સુરેન્દ્ર સામાનિક સંગમ સૈન્ય ઉભું કર્યું જાણે કોઈ મહારાજાને છતી જળના નિશામાં ચક્રચુર બની અનેકરથકે પડાવ ન પ્રગળે રજાડતું ખેતરો ઉજાડ કરતું ચાલ્યું આ હોય તેમ તે સૈન્યે પ્રભુની નજીકમાં પડાવ નાખ સૈનિકો પોતાના કાર્યમાં મશગુલ બની ગયા હ ત્યાં એક રસોઇ કરવાતું મન થતાં સુલે કર પથરા શોધરા નિકળ્યો. શોધતાં પથરા ન જડ એટલે તેમણે પ્રભુના ચરણને ચુલાના પત્ત તરીકે કદખી વચ્ચે ઘૂંટણ મુકી અગ્નિ સ ગાવી પ્રભુના પગરૂપ કદખીત ચુલા ઉ હાંડલી ચડાવી રસોઇ શરૂ કરી. વચ્ચે ભડ અગ્નિની જવાળા બળવા લાગી છતાં તે માત્ર પણ પ્રભુ ન હલ્યા કે ચાલ્યા. એ તો પોતા ધ્યાનમાં મસ્ત હતા. એટલે તે દેવે આપડાલ બ વ્યા. તેમણે પ્રભુના હાથમાં ગળામાં અને કાન જંગલી પદ્મીઓનાં પંજરો લટકાવ્યાં. તે જંગ પદ્મીએ જાણે કોઈ મિષ્ટ દ્રવ્યને કરડતા હોય આ હોય અને પછી આનંદમાં આવીને ખુબ હોંશ લંબુનિતિ અને વડીનિતિ કરે તેમ પ્રભુના શરીર કરડી ત્યાં ખાડોમાં ચરક નાંખે અને અનેક પ્રકારની ધૂણિત કીધા કરે છતાં પણ પ્રભુ ન ચલાયમા થયા એટલે તે દેવે ભયંકર વાયુ વિકુલ્યો ન વાયુના અહુત પ્રતાપથી મેર પંવત પણ કંપી જાય છતાં એ નિશ્ચિત આત્મા ન તો રચુલ શરીરથી ચલ્યા કે નતો ધ્યાનથી ડગ્યા. ત્યાર પછી તે ઉપસર્ગ સુરે સંગમક દેવ અંતકાલનો ભયંકર ઝંઝાવાત વાયુ ઉત્પન્ન કર્યો કે જે વાયુના વારાથી ત્રણ મુજમાંથી દગમગી જતાં મોટી મોટી મહેલાનો જગીન દોરત થઈ જતી, હું પડાવો ક્યાંના ક્યાં ઉડી જતાં છતાં

ધ્યાનવીર પ્રભુ તો એમને એમ સ્થિરજ રહ્યા. દેવે જોયું કે હાલ! પ્રભુ તો ધ્યાનમસ્ત સ્થિર છે અને મારા આવા આવા લયપંક્તિ ઉપસર્ગો જેને રચ માત્ર અસર નથી કરી શકતા-આતે પુરૂષ હૃદય છે કે મગસોલ પાત્ર છે? હું સાચો દૃઢપ્રતિજ્ઞ તો ત્યારજ કહેવાઈ કે તે ધૈર્ય પ્રભુને ધ્યાનથી સ્થિત કરું. કીક જોઈ હો બંદાના ગપાટા એમ મનમાં નિશ્ચય કરી પોતાના આત્માને પાપના કર્મમાં ખુબ લિપ્ત કરી એક લયપંક્તિ કાલચક્ર બનાવી તે આકાશમાં ઉડે ચલે એમ વચ્ચે (ધૈર્ય) એક મહાન દશિષાર) મહાશય્ય પર્વતને લોટી હુકમે હુકમ કરી નાખે તેમ પ્રભુને મારી નાખવાના પ્રયત્ન છતાં સાચી લયપંક્તિ કાલચક્ર પ્રભુ ઉપર ફેંક્યું તેણે એ કાલચક્ર એવા તો જોઈથી ફેંક્યું કે ત્રિલોકપતિ પુરૂષસિંહ મહાવીર દેવ આગળ જમીનમાં ઉડા ઉતરી ગયા છતાં એ ધ્યાનવીર તેમના ધ્યાનમાંથી નહીં ગયા. સંગમના મનમાં તો ખાતરી હતી કે તરફ પ્રભુ! ધ્યાનથી ગયા હશે પરંતુ તેણે જ્યારે જોયું-પોતાના જ્ઞાનથી જોયું ત્યારે માત્રમ પાપું કે એ મૂર્તિ એમના ધ્યાનમાં મગ છે. હવે તેની ધીરજ ખુટવા માંડી ત્યાં તેને એક વિચાર સુઝી આવ્યો કે આ પુરોષાત્મને મેં પ્રતિકુલ ઉપસર્ગો કર્યા છતાં ન ચલ્યા. માટે તેમને અનુકુલ ઉપસર્ગ આપાઈ. આવા વિચારથી એકદમ ચુંકર સવાર બનાવ્યું ખસ જાણે કુંડેલી સવાર થયું છે. મનુષ્યોના અવર જવર શરૂ થઈ ગયો છે તેમજ મનુષ્યો યજ્ઞ બનાવ્યા. ત્યાર પછી પ્રભુની નજીક આવી પ્રભુને કહે છે કે અરે યોગી હવે તો આંખ ઉપાડો, જુઓ! સવાર પડી ગયું છે. આ મનુષ્યો, ટોર, ગામાં જવ આવ કરે છે, માટે ઉઠો અને માંડો ચાલવા. પ્રભુએ પોતાના જ્ઞાનથી જોયું કે આતો એ લાઇ સાહેબે મારે મારે તરતી લીધી છે. ખડું કસ્તિત માયાળી છે, વજા થોડીવાર પછી દેહ મહર્ષિક દેવ આવ્યો હોય તેમ પ્રભુને કહે છે-હે મહાજ્ઞાન! હું આપના અચલિત ધ્યાનથી સંતુષ્ટ થયો છું કંઈક વર દાન માંગે આપ જે માગશો તે આપને આપીશ. હું બહુ સમર્થ સંકલિતપન્ન સુરેન્દ્ર છું. માટે જરૂર

ઇચ્છિત માંગો, જોશો. જોશો હું યોગીવર! હવે તમારે આ ધ્યાન સુધી ઘોડા શું તમારે આ નરદેહે સ્વર્ગમાં જવું છે? માટે આકર્ષે ધ્યાન આકર્ષ્ય છે હું તમને આ નરદેહે સ્વર્ગમાં લઈ જઈ શકું તેમ છું. શું આપને સુકિતના ધામમાં લઈ જઈ કે નથુ જાતનું શાન્ત તમારો પગમાં હાજર કરું? જોશો શું જોઈએ છીએ? પરંતુ એ નિરપેદ પરમયોગીશ્વર પ્રભુ નંતો તેની લાલચમાં પડ્યા કે નંતો જ્યાં જ્યાં કરી તેની સાથે જોયું આવી રીતે એક રાત્રીમાં વીસ મહા ઉપસર્ગો કરી તેણે વિચાર કર્યો હવે આજે નહિ ચલાવમાન શાપ તો કાલે ચલાવમાન થશે, કાળા માથાના પામર માનવીની કેટલી ધીરતા કે વીરતા હોય? અને કહી હોય તોપણ કેટલી ધડી ટપી શકવાની હતી? આમ વિચાર કરી બીજા ઉપસર્ગો સ્થવારમાં કરવાને નિશ્ચય થયો.

બીજો દિવસે સવારમાં પુનરપિ ઉપસર્ગમાંલા શરૂ થઈ. બીજો દિવસે સવારમાં પ્રભુ કાઠિન્યપાળી વિદાર કરી પાણીકે આમમાં ગયા ત્યાં તે દેવાધર્મે પાંચસો ચોરો બનાવ્યા. જ્યારે પ્રભુ ત્યાં આવ્યા કે એ ચોરો જાણે પ્રભુના લાણીયા થતા હોય-અને પૂર્વના પરિચિત હોય તેવા ડોળ કરી મામા મામા કહી ક્રોધોદોષ મમતા આવે આવે ક્યારે આવ્યા અહા ધણા વર્ષે આવ્યા મામા-એમ તાણીને બોલી પ્રભુને ખુબ જોરથી-દાબી દાબીને જોદમ, ઉંચે ઉપાડ્યા અને પર્વતને જોઈ એવા મજાજીત પાણીથી પ્રભુને જાતી સરસા પીરસા, છતાં પ્રભુ નં કાંઈ બોલ્યા કે આવ્યા-પ્રભુ તો મૈનજ રહ્યા. ત્યાર પછી પ્રભુ જોયરિ માટે ગયા. એ દેવાધર્મે પ્રભુનું ઈચ્છો ઉપર કટાક્ષ ફેંકવું રૂપ વિકલ્પ. (પ્રભુનું મુળ શરીરતો પહેલાના જેવુંજ હોય પરંતુ તે દેવ ચર્ચચક્ષુપાળને તેથી ઉચ્ચ વિકૃત રૂપ દેખાડે કે જેથી સામાન્ય માણસોને બીજી બાંતિ થાય.) ગામની ઈચ્છોએ પ્રભુને કોઈ નીચ પુરૂષ ધારી મારી હાંકી કાઢ્યા.

ત્યાંથી પ્રભુ સુલૈમ નગરમાં ગયા. ત્યાં પ્રભુ

૧ પ્રભુ મહાવીરદેવે કરેલા વિદારમાંનાં આ બધાં ગામોની બૃહાદીક દષ્ટિએ સોપ થવાની જરૂર છે. આ

ગાયત્રી માટે ગયા ત્યારે સ્ત્રીઓની પાસે એ દેવે અજલી ભેડી કામભોગની પ્રાર્થના કરતું પ્રભુનું રૂપ વિકુલ્યું ત્યાં પ્રભુ સ્ત્રીઓએ પ્રભુને અધમ પુરૂષ જાણી મારી હાંકી કાઢ્યા.

ત્યાંથી પ્રભુ મુક્તેશ્વરગામમાં ગયાં. એ ગામમાં પ્રભુ લિક્ષાને માટે નિકળ્યા ત્યારે ત્યાં પશુ પ્રભુનું જનપુરૂષ (વ્યભિચારિ) જેવું રૂપ વિકુલ્યું. જનપુરૂષની માફક સ્ત્રીઓની મરકરી કરે, નેત્ર કટાક્ષ ફેંકે અને બિભત્સ વચનો જમ આવે તેમ ઉચ્ચારે એટલે તે ગામની સ્ત્રીઓ પ્રભુને હલકા પુરૂષ જાણી લિક્ષાને બદલે મારં મારી હાંકી કાઢતી.

ત્યાંથી પ્રભુ મલયમાં ગયા. ત્યાં પ્રભુનું એક ભયંકરે પિશાચના જેવું રૂપ વિકુલ્યું. નાની છોકરીઓને બીવરાવે તેને પકડી લે છે ત્યારે નોકરો આવી પ્રભુ ઉપર કચ્છરાનાં ઢગલા નાંખે છે, દેખારાથી માર મારે છે. અને પ્રભુ બાલકોને બીવરાવે છે એટલે બાળકો બીને ઘેર જઈ માખાપ પાસે રાવ ખાય છે ત્યારે છોકરાનાં માખાપ પ્રભુને મારી ગામ બહાર હાંકી કાઢે છે. ત્યાંથી પ્રભુ હસ્તશિર્ષ ગામમાં ગયા. જ્યારે પ્રભુ લિક્ષાને માટે બહાર નીકળ્યા એટલે પ્રભુનું શિવ (ભવ્ય) રૂપ બનાવ્યું. સ્ત્રીઓની સન્નયુષ નમ્ર રૂપે ઉભા રાખી કામદેવનું રમરમ કરાવી બિભત્સ વચનો બોલતા હોય તેવું રૂપ કર્યું એટલે ત્યાંથી ગામોનાં નામ પણ અત્યારે નકરામાં કે ભગોળમાં નથી જણાતાં. ત્યારે મું એ ગામોનાં નામ બદલાઈ ગયાં છે કે ગામોનો નાશ થયો છે. ઇ. શોધ કરવાની જરૂર છે.

પશુ મારં મારી પ્રભુને કાઢી મુક્યા. ગામ બહાર જઈ પ્રભુએ વિચાર કર્યો કે આ દેવ. બહુ અપમાનના (હેલના) કરાવે છે. તથા ગાયત્રી દોષીત બનાવે છે. માટે હવે ગામમાં જતું નહિ. ગામ બહાર જ રહેવું. ત્યારથી પ્રભુ ગામ બહાર રહેવા લાગ્યા. (અહીં અન્યે ઇતિ વહન્તિ) ત્યાં પશુ તે દેવે પ્રભુનું પંચાલદેવ (કામદેવ)નું રૂપ વિકુલ્યું. ગામમાં વધામણી અપાવી કે ગામ બહાર પંચાલદેવ પ્રગટ્યા છે. એટલે મહિલા સુય-સ્ત્રીઓનું ટોણું પ્રભુનાં દર્શન કરવા આવે પરંતુ ગામ બહાર આવીને છુવે ત્યારે ખબર પડે કે આહો! આતો કોઈ નમ્ર જોએડો ઉભો છે. એટલે તેમની વિવિધ પ્રકારની મરકરીઓ અને ચેષ્ટાઓ કરે, આવી રીતે પ્રભુની પુષ્કળ હેલનાં તિરસ્કાર થાય છતાં પ્રભુતો સ્થિર મનેજ રહ્યા હોય ત્યાં વળી ઇન્દ્રદેવ આવી પ્રભુને નમી યથાર્થ ધીર્ના પ્રગટ કરે એટલે જનસમુદ્ધ સમજી જાય કે આતો કોઈ મહર્ષિ છે. દેવોના પશુ મહાદેવ છે. એટલે વળી અપમાનના-તિરસ્કાર દૂર થઈ જાય. પ્રભુતો અને ત્યાં સુધી ગામ બહાર એકાન્તમાં જ રહેતા, પરંતુ એ દુષ્ટાત્મા આવી પ્રભુને મરકરીમાં કહે કે “કમ તમે તમારી પ્રતિજ્ઞાથી ભ્રષ્ટ નહિ થવાના? ખડું કે? યાદ રાખો તમે ગામમાં તો આવો? એટલે પછી તમારી વાત છે. ત્યાં જો જો તો ખરા કે કંઈ દશા થાય છે. અહિંયાં ભકતહૃદથી ઇન્દ્રમહારાજ પ્રભુને સંયમમાં ગામમાં સુખશાતા પૂછી જાય છે. (અપૂર્ણ.)

—સુનિ ન્યાયવિજય.

પરંતુવ સ્તુતિયિતિ ધ્યાનમાં લેતાં. તેમજ કૌન્દર-સત્ત્વ બંધારણ તપાસતાં સહજ જણાય તેવું છે કે જ્યાં સુધી કોષપણ સ્થળનું આમંત્રણ કૌન્દર-સને અધિ-વેશન મેળવવા સંબંધે મદ્યું ન હોય ત્યાં સુધી તે સંબંધી તમામ કાર્ય રેન્ડીંગ કમિટીપર બંધારણ અનુસાર રહે છે. અને તે અન્વયે આ અધિવેશન મેળવવાનો દાવ કરવામાં આવ્યો હતો. કોષ સ્થળથી આમંત્રણ આપવામાં આવ્યું હોય અને રેન્ડીંગ કમિટિએ સ્વીકાર્યું હોય ત્યારેજ આમંત્રણ આપનાર સ્થાનિક સંધને શિર અધિવેશનની સર્વ વ્યવસ્થારહે છે. એટલે એટલું તો સ્પષ્ટજ છે કે આમંત્રણ ન આપ્યા છતાં સ્થાનિક સંધને તેની ઇચ્છા હોય કે ન હોય તે જાણ્યા સિવાય અધિવેશન મેળવી આપવા અરજ કરવાનું કહેવું અને તેપરથી રજા મીઠી કાઢવાના હક્કની માંગણી-એ કૌન્દર-સ સમગ્ર હિંદની સંસ્થા છે તે તથા કૌન્દર-સત્ત્વ આલુ બંધારણ તથા મંદલ બૂદ્ધી જમ કરવામાં આવી છે. અને તેવી માંગણીના સમર્થનમાં આલુ બંધારણ અનુસાર કોષ પણ દાખલો ટાંકવામાં આવ્યો નથી. સમગ્ર હિંદની પ્રતિનિધીઓની બનેલી આ મહાસભા કોષ પણ સ્થળની સ્થાનિક સત્તાથી તેમજ સ્થાનિક કલ-હોથી તદ્દન નિરાળીજ અને મુક્ત હોય અને છે. અન્વયાંગવાળી સ્થિતિમાં ન પડવા ખાતર દશમી બેઠક વખતે પસાર થએલાં આલુ બંધારણની મજબૂર કલમ અમલમાં મૂકવાનો આ પહેલોજ પ્રયત્ન પ્રાપ્ત થએલો હોય કોષ જગાએ ફોલ થાય તો તે બનવા જોગ છે. વળી કૌન્દર-સના પા સહીના ઇતિહાસમાં આ ખાસ અધિવેશન પ્રથમજ નહી થયું તે પણ ખાસ યાદ રાખવું જોઈએ છે. બંધારણ પુરસ્કાર કાર્ય કરવાના જમાનામાં બંધારણ પર પગ મુકવાનો પ્રયાસ કોઈ પણ સુદ જૈન ચલાવી નહિ લે. જ્યાં મતભેદ હોય ત્યાં જલ્દમતિથીજ કામ લેવાય એવો શિષ્ટ ગ્રંથદાય હોવા છતાં લઘુમતિ મનાય નહિ ત્યાં સુધી કાર્ય ન કરવા કહેવું તે આપણી કાર્ય પદ્ધતિને સંક્રાંતિ પાછળ દલાવવા જેવું છે અને તેવા કારણોને લઈનેજ અધિવેશનનું કાર્ય રેન્ડીંગ કમીટીએ ઉપાડી લીધું હતું. પરંતુ ત્યાર પછીથી જે

અણુધાર્યા સંલોગો ઉપરિચિત થયા તેથી પરિણામે તા. ૧૨-૫-૨૬ ની રાત્રે મળેલી બેઠક વખતે સર્વાનુમતે દાવ કરવામાં આવ્યો કે “ જો કે રેન્ડીંગ કમીટી એવું માને છે કે ખાસ અધિવેશન હાલમાંજ ભરવાની જરૂર છે તોપણ કેટલાક કારણોને લઈને તારીખ નક્કી કર્યા સિવાય ખાસ અધિવેશન હાલમાં મુલતવી રાખવું. ” આ સ્થળે એટલું ભારપૂર્વક કહેવું જરૂર છે કે વેસ્ટન ઇન્ડીયા રેટસના નામદાર એ. જી. જી. તરફથી ચૂકદો અપાઈ જાય ત્યાં સુધી કોમની લાગણી શત્રુજન્યગિરિ સંબંધી હક્કો વારતે કેવી તીવ્ર છે તે કૌન્દર-સ મારફતે જાહેર ન થવા દેવાની કોમના જે જે હિતચિંતકોએ સલાહ આપી પોતાના મત મનાવવાને જે જે જોહમ્મતો ઉઠાવી છે. તે તેમનેજ મુખ્યાર છે. હાલનાં સવાલમાં જે છજાનિષ્ઠ પરિણામ આવે તેની પૂરેપૂરી જોખમદારી તેમને શિર રહે છે. આપણી સંતતિ કેદાય એમ ન કહે કે કોમના કેટલાક અંગ્રગણ્ય મનુષ્યો પણ વિવિધ આંશયથી તીર્થના સવાલમાં પણ કેવી રીતે પોતાનું ધ્યેય ભૂલ્યા હતા. મેજર બીલેનો ચૂકદો પણ આજ દિન સુધી કોમના જાણવામાં ન આવવા દષ્ટ જે બૂલ કરવામાં આવી હતી તેના કરતાં અતિ મંતીર બૂલ કોમનો અવાજ કૌન્દર-સના દ્વારા જાહેર ન થવા દેવામાં થાય છે. ન્હાનામાં ન્હાના સરકારી અમલદારનો હુકમ પ્રાયઃ કોષ પણ સ્થળેથી ફરતો નથી એ સર્વના અનુભવની વાત છે. વળી શેઠ કેસુભાઈ લાલભાઈ પોતાનાં ૨-૩ જ જાન્યુઆરીના વક્તવ્યમાં કહે છે:- “ અહીં મ્હારે એટલું કહેવું જોઈએ કે જે લડત આપણે ચલાવવાની છે તે કાપડાની કોટમાં ચાલે તેવી સામાન્ય નથી પણ આપણા તીર્થ સંરક્ષણની એક રાજદ્વારી લડત છે અને જે પ્રમાણમાં એકત્ર થઈને આપણે આપણું બળ બતાવી શકીએ તેટલાજ પ્રમાણમાં આપણા હક્કો જળવાય ” આવું કહેવા છતાં કંઈક ભિન્નમત હાલમાં દર્શાવવાના કારણે તો શેઠ કેસુભાઈજ જાણે.

રાજદ્વારી તથા ધાર્મિક લડતના અનુભવીઓ તથા વિશિષ્ટ ધારાસાસ્ત્રીઓનો મત એ છે કે આવી ખાબતમાં અંગ્રેજ અને અન્યશક્તિ જાપાએ દારા

અને મીટીંગોદ્ધારા પુષ્કળ ઉદાપોહ તથા હિંદુસ્થાનથી માંડી પાર્લામેન્ટ સુધી કામી અલવલનીજ ખરેખરી આવશ્યકતા છે.

તે વડે અન્ય કોમની સહાનુભૂતી તથા સહકાર મેળવી શકાય. યાત્રા લાગે અને મુંડકાવેરા ન આપવામાં કોમ એકમત છે. પરંતુ શત્રુજનના આપણા અનાદિસિદ્ધ ધાર્મિક હક્કોપર ચતા નિલના આક્રમણોથી કેટલોય કોમ બિટીસ સરકારને કહેવા માગે છે કે જે દુરતમાર્ગ વચ્ચે પડી સર્વ વૉશ-એનું નિરાકરણ ન કરવામાં આવે તો શ્રેષ્ઠી ગંભીર પરિસ્થિતિ ઉભી થશે. કોમ આજે એક અને કાયેબીએ અગ્રેસર બુદ્ધા બુદ્ધા હક્કોના સંબંધમાં ઉભો રહેલો બેવા માયતી નથી. જ્યારે રખોપાનું નિરાકરણ કરવામાં આવે ત્યારે સાથે સાથેજ રસ્તાના સમારકામ, તથા ઇમારતોપર, તથા કુટોમી માલીફી, તથા ગઢ રીપેર, અને મુંડકિવના દેશની પંચાતેતો કહ્યો કેમ કરવામાં ન આવે ? વળા લવિષ્યને મટે પશુ આવી કનખતો હકીર ન કરે તેને માટે તેની પાસે ખાતરી કેમ હેવામાં ન આવે ?

એમ કહેવું ન્યાયપુરઃસર નથી કે વિનીત મતજ ગહેર થવો બેઠાએ અને ઉદામ નહી. કોમની શત્રુજનના વિવિધ સવાલોમાં જે ઉત્તેજિત તીવ્ર લાગણી છે તે પૂરેપૂરી બિટીસ સરકારની ખ્યાનપર લાવવાની જરૂર છે. અને નેટલી ગંભીરતાથી કહી શકાયે તેટલી ગંભીરતાથી કહીએ છીએ કે જેન કોમના હબ્બેરા વીરલા મુંડકુ આપવા કરતાં મુંડકુ આપવું ખડેતર સમજે છે. સિદ્ધગિરિની યાત્રા મુંડકુ આપીને કરવા કરતાં શાખતા તીર્થરાજની છાંવામાં અનશન કરી પ્રાણુ પરિત્યાગ કરવા તેઓ એક પગે તૈયાર છે.

ઉપરમાં કહેવું જરૂરનું છે કે જેનકામ ધરજે છે કે બિટીસ સરકાર જેનોના પરમ પવિત્ર તીર્થપરના અનાદિ સિદ્ધ ધાર્મિક હક્કોનું સંપૂર્ણ અંરક્ષણ કરી સહારણી વિક્ટોરીઆના સુપ્રસિદ્ધ દેરાને સાર્થક કરી દેખાડે અને સર્વ પ્રતેજનું સતોષપરક નિરાકરણ કરી પાલીનાણના હકોરને ઠંમેશને માટે

સંચોદ. સાસન આપશે કે તે પાલીનાણા પર જે પ્રકારની રાજસત્તા લોગવે છે તેવી સત્તા શત્રુજન-ગિરિપર તેને નથી, શત્રુજન-ગિરિપર જેનોની ધાર્મિક સત્તા સર્વોપર છે. અને તેને માન આપીને જ હકોરે ચાલવું બેઠાએ.

આ સર્વ સુંદર રીતે એકત્રિત અવાજે અને એકજ રચણે કેદિત યજ્ઞેલી જેન કોમની છુદિના પ્રકાશમાં રણુ કરવાને ખાસ અધિવેશન જેમ અને તેમ જલહી યાપ તેમ છત છે.

૨. અધિવેશન અંગે મળેલા કેટલાક પત્રો અને જવાબ.

તા. ૨૮-૪-૨૬. "It is very wise and opportune step and we all must do our best to help Shatrunjaya causes. This conference should not sit idle and overlook the matter."

I fully sympathize with you and wish to attend the conference:..... Hope to hear from you and wishing every success of the conference."

અનુવાદ—પ્રભુજીર ડાહપણુ બરેલું અને તકસરનું પગલું છે અને શત્રુજન સમર્થથી બાબતોમાં ખનતી મદદ આપણે શાએ કરી નેમણે. આ કોનફરન્સે કોમ ક્યાં વિના (idle) બેસી રહેવું નોંધ્યો નહિ અને આ બાબતમાં આંખ આડા પણુ ન કરવા નોંધ્યો..... મ્હારી તમારી સાથે સંપૂર્ણ સહાનુભૂતિ છે અને કોનફરન્સમાં હાજરી આપવા ઈચ્છું છું..... તમારા તરફથી જવાબની રાક નેઈ છું અને કોનફરન્સની દરેક ફતેહ ઈચ્છું છું.

તા. ૩૦-૪-૨૬. ".....I wish all success in this matter....."

અનુવાદ—આ બાબતમાં સંપૂર્ણ ફતેહ ઈચ્છું છું. એક પત્ર તા. ચંચ પડી છે, ૧૯૮૨ નો મેસો છે જેમાં જણાવવામાં આવે છે કે,

“આણ્દંડ કલ્યાણુછને મેં ચાર પત્રો લખ્યા તેની પહેંચ સુદ્ધાં આપવી મુશ્કેલ છે ત્યારે જો તેઓ એમ સમજતા હોય કે શુદ્ધિનો ધન્યરો અમેજ લીધો છે અને અમે જે કરીએ તેજ ઉચિત છે તો પછી વિષ્ણુકુમારના અણુઘટતાં દર્શાવે આપવાની જરૂર શું છે?.....આપણું કર્તવ્ય છે કે સમાધાની ભરેલો તોડ લાવવો.....આ લખવાનું કારણ એ છે કે લોકો લેખો લખી ભાષણો કરી કડવા શબ્દો વાપરી વિષ વધારે છે તેથી લાલ ને બદલે હાની વિશેષ છે. પ્રેમથી, શાંતિથી, સુખો-ધથી, સદ્વર્તનથી કે પૂરે પૂરો હાથ બતાવવાથી પ્રાણત્યાગ કે જળની આશા રખાય છે.”

આ પત્રની પહેંચ સ્વીકારવામાં આવી છે.

તા. ૪-૫-૨૬ નો પત્ર જેમાં જણાવવામાં આવે છે કે,

“સંઘની અંદર અને તેમાં પણ મુંબાઈ જેવાં શહેરના સંઘમાં કુસંપ ચતો હોય તો તે દીઠગીર થવા જેવું છે. આપણી કૉન્ફરન્સનું કામ સંપન્ન થઈ કરવાનું છે. પણ કક્ષેશ ઉત્પન્ન કરવાનું નથી. વાસ્તે કાર્યવાહકોએ બહુજ દીર્ઘદષ્ટિ વાપરીને શ્રી સંઘમાં સંપ રહે અને આપની શ્રી શત્રુંજળની લડતમાં વિજય મેળવીએ તેવા પ્રયાસ કરીનેજ કૉન્ફરન્સ ભરવી-એજ શ્રેયસ્કર છે.”

જવાબ—:(૮-૫-૨૬).....કૉન્ફરન્સના વાસ્તે જેટલું કરો તેટલું ઓછું છે. અને સંઘમાં પણ આપ જેવા આગેવાનો સંપ કરાવવાને પ્રયાસ કરે એ ઘણું ઇચ્છવા યોગ્ય છે. આપથી કૉન્ફરન્સના ઇતિહાસથી જાણીતા હોવાથી એ કહેવાની જરૂર ન પડે કે કૉન્ફરન્સની આગલી બેઠકો વખતે પણ જાત જાતના મતભેદો હતા તેવું સમાધાન બેઠકમાં જ થયું હતું. તો હાલના મતભેદથી ડરી જઈ અધિવેશન કરવામાં ન આવે તો તેને દૂર કરવાને એક ઐતિહાસિક તક પણ યુમાવવા જેવું થશે.....આપથી પણ આપનાથી જાનતી સલામ અમને આપશો એ વીરે અમારો પૂર્ણ વિશ્વાસ છે. તા. ૩-૫-૨૬ નો એક પત્ર જેમાં જણાવવામાં આવે છે કે,

“અમારા કચ્છી “સંઘમાં” કેટલાકે લાઇઓ એવી વાતો કરતા જણાય છે જે આમે કૉન્ફરન્સ તેના કેવાતા કાર્ય વકતાઓ ખાસ અધિવેશન કરવાનો મુખ્ય હેતુ આણ્દંડ કલ્યાણુછની પેઢી જે હાલ લડત ચલાવે છે તેની શતા પોતાના હાથમાં લઈ લેવી એવી વીગતો ભોક્ષમાં જાહેર થવાથી હાલમાં વિરોધ કરવાના કારણો જણાય છે. તો તે બાબત ચોખ તરફ યાએ તો સારું.”

જવાબ—તા. ૭-૫-૨૬. “આ કૉન્ફરન્સના ખાસ અધિવેશનના ઉદ્દેશો, આમંત્રણ પત્રિકા તેમજ જે ઠરાવો મૂકવામાં આવે તે સંબંધી માંગેલ સૂચનાઓ સમંધી જે વિસ્તૃતિ પત્ર બહાર પાડવામાં આવ્યું છે તે પરથી સ્પષ્ટ સમજાય તેવું છે. અને અમે આપનું તે સંબંધે ખાસ લક્ષ્ય ખેંચીએ છીએ તે પરથી આ અધિવેશનના આશયો આપ સહજ સમજી શકશો.

વિશેષમાં જણાવવા રજા લઇએ છીએ કે ‘શેઠ આણ્દંડ કલ્યાણુછ’ના લડતમાં તેમના હાથ મંજુ-શુત વધારે બને એજ આ સંસ્થાના આશય હોઈ શકે અને છે. તેમજ જે જાતની વાતો આપના કચ્છી “સંઘમાં” કેટલાકે લાઇઓ કરતા હોવાનું આપ જણાવો છો તેમાં કંઈપણ વલુદ હોય એમ અમે માનતા નથી. આ સંસ્થાના આ ખાસ અધિવેશનના આશયો જાહેર રીતે પ્રકટ કરવામાં આવ્યા છે અને તેજ સત્ય છે.....વળી જણાવવું જરૂરનું છે કે આણ્દંડ કલ્યાણુછની પેઢીની સત્તા પોતાના હાથમાં લઈ લેવાના કષ્ટ હેતુથી આ સંસ્થા કામ કરે છે. તે વાત સાચી નથી.”

તા. ૫-૫-૨૬ નો પત્ર—

“આણ્દંડ કલ્યાણુછ તરફથી શત્રુંજળ સંબંધી દરેક કામકાજ ચાલુ છે તથા ઘણા ખરા સંધોએ પણ તે માટે ઘટતું કર્યું છે. છતાં તે માટે ખાસ કૉન્ફરન્સ બોલાવવામાં મારા ખ્યાલ મુજબ નીચેના બે હેતુઓ હોવા બોધ્યે.

૧. હિંદુસ્તાનના બૃહા બૃહા સંયોગે યોગ્ય કર્યું છે પણ આણંદછ કલ્યાણછ પક્ષ-કાર હોવાથી તેઓ ખુલાસો ચતાં સુધી કંઈ કરી ન શકે તે માટે આ કૉન્ફરન્સ એટલે હિંદુસ્તાનનો મજેસો સમગ્ર સંધ બધાં સુધી સંતોષકારક ખુલાસો ન થાય ત્યાં સુધી યાના બંધ રાખવા દરેકને આગ્રહ પૂર્વક બલામણુ કરે છે તેવો દરાવ કરી શકે.
૨. બીજી કેટલીક બાબતો કેસ આલતાં અંજે આણંદછ કલ્યાણછ ન કરી શકે તે કૉન્ફરન્સ કરી શકે.

એ બે કારણો મારા સમજવામાં છે ને તે આગળી છે છતાં આ કૉન્ફરન્સ મેળવવા સામે સુબ-ધમાં વિરોધ કરવામાં આવ્યો છે તે તેઓની પુરતી ગેર સમજને આભારી છે.....આરી બાબતો શરૂનજ સમ્બંધમાં આડે લાવવી ઠીક નથી.....પાશીતાણાની પુરતી હકીકતથી હલુ ધણા કોઈને જોઈએ તેવા વકેર નથી.....વિગેરે શરૂનજ સમ્બંધી દરેક બાબતો જાણવાની આજે ધણા જોના આકાંક્ષા રાખવા સંભવ છે.....જોઈતું સાહિત્ય આણંદછ કલ્યાણછ તરફથી બહાર નહિ પડી શકતું હોવાથી કૉન્ફરન્સે તે કામ હાથ ધરવા ખાસ જરૂર છે.....આણંદછ કલ્યાણછ સત્યાગ્રહનો હકમ બહાર પાડવા સંભવ નથી તો જરૂર પડે કૉન્ફરન્સ બહાર પાડી શકે તથા તેને લગતી ગોઠવણુ કરી શકે.....”

જવાબ તા. ૯-૫-૨૬.

“...વિશેષમાં કહેવું જરૂરનું છે કે આપ...જેટલે દર બેકાં પછુ કૉન્ફરન્સ સમ્બંધી જે વિચારો દર્શાવે છે તે ખરેખર આપને થતે છે એટલુંજ નહિ પરંતુ આપના વિચારો ધણાજ પ્રસંસનીય છે. જે કામ કૉન્ફરન્સ કરી શકે તે આણંદછ કલ્યાણછ ચાતો નીમાએલ પેટા કમીટી (સાતની) પછુ ન કરી શકે અને તેવા આશયોમીજ આ અધિવેશન મેળવવા ધાર્મ્ય હવું અને છે...”

પત્ર, તા. ૧૨-૫-૨૬.

“વિ. કે. સાંભળવા મુજબ સુબંધનાં કેટલાંક સંબોગોને લઈને હાલ કૉન્ફરન્સ બરવાતું મુલતવી રાખવું હોય એમ જણાય છે, તો એ શું સત્ય છે !

એ અમુક પક્ષ કૉન્ફરન્સ બરાય એવું માનતા ન હોય તો તેઓ ચોતે સુબંધમાં જે જે સાચ, અંધ, મંડળો, અને સંભાઓ હોય તે દરેકનાં પર તેઓ તે પ્રકારના અભિપ્રાય મારી કે કૉન્ફરન્સ બરવાની આવશ્યકતા છે કે કેમ ? તે બધા મંડળોને લાગે કે મીટિંગો બોલાવીને કૉન્ફરન્સ બરવાના દરાવ કરવા જણાવે ને એ ઉપરથી કૉન્ફરન્સ બરાવવાની ખાસ જરૂર છે એવું જણાવ આપશે.

કૉન્ફરન્સ મુલતવી રાખવાતું કાંઈ કારણ નથી ને એ સંબંધમાં હલુ કરીને તુર્તજ કૉન્ફરન્સ બરવાના દરાવ પર આવે.

અમારું મંડળ કૉન્ફરન્સ તુર્તજ મજે એ બાબતમાં ખાસ જરૂરીઆત ગણે છે. કૉન્ફરન્સ મુલતવી રાખવાનાં કારણમાં ખાસ વળુદ બરેલું જણાતું નથી—”

પત્ર મત્રો, તા. ૧૨-૫-૨૬.

“...કૉન્ફરન્સની સફલતા કે છીયે મેં માર્થતા કરતા હું । ” (૬-૫-૨૬)

“...કૉન્ફરન્સના એક ત્રાસ અધિવેશન તા. ૧૪-૧૫ મઝ કો વંચઈર્મ કરના નિશ્ચિત હુઆ હૈ આપકી ફસ કાર્યવાહી સે ફસ સંપૂર્ણ રીતિસે સહમત હૈં...યહ વાત તો આપસે છિપી હુઈ નહીં હૈ કિ કૉન્ફરન્સ કે ફસ અધિવેશન કે કિયે જાને કે વિપયમેં બહુત છુચ્છમતમેદ હૈ પેપરો મેં ફસ વિપય પર ખિન્ન ર મત મકટ હો રહે હૈ કોઈ સમજતા હૈ કિ કૉન્ફરન્સ ફસ અધિવેશનસે સેઠ આનંદજી કલ્યાણજીકી કારવાઈકો ધવકા પહુંચેગા.

और कोई इससे विपरीत मत रखने वाले हैं कुछही हो हम सेठजी आनंदजी कल्याणजी के फर्म और आपके बीच कोई अंतर नहीं समझते इसलिए आपकी तरफसे जो कुछ कारवाइ हो वह ऐसी होनी चाहिए के जो सेठ आनंदजी कल्याणजी के फर्मकी तरफसे जो कारवाइ हो रही है उसके विरुद्ध न हो यह स्मरण रखना चाहिए कि ब्रिटिश गवर्नमेंट पर जब तक भारी रवाब न पड़ेगा तब तक जैन समाजको कदापि न्याय न मिलेगा और इसके लिए मुसलमानोंके खिळा-फत के सवालकी नजीर मौजूद है ।

* * * * આપની સંસ્થા તરફથી આ સંબંધીત પ્રચાર કાર્ય ઉપાડી હેવામાં આવશે. કારણકે દોહમાં સીહોર મુકામે યુદ્ધી ભરતા અમારા મંડલના લોકોએ લખે છે કે “ દૂર દૂરથી કેટલાય અંબાણુ ભાણેશ બના કરવા આવે છે અને તેઓને સમજાવી પાછા વાળવા બહુ મુશ્કેલ પડે છે. તો યાત્રા સાગ સંબંધીત કુશાન હોદના દરેક ગામે ગામ પહોંચી નવ તવી વ્યવસ્થા કરવાની ખાસ જરૂર અમે માનીએ છીએ. ”

પાલીટાણા સંબંધીત ને સાહિત્ય આપને ઉપલબ્ધ થયું હોય તેમાંથી આપણી લક્ષ્ય સોની છે, આપણા હોકા શું છે વીગેરે બાજતો જૈન કોમની બાજુ માટે પ્રગટ થવાની આવશ્યકતા છે.

x x x હોદની સમગ્ર જૈન કોમ તરફથી કાયદેસર મંજૂર થએલ પ્રતિનિધિ શેઠ આણુંદળ કલ્યાણજીની પેઢી તરફથી શ્રી પવિત્ર શત્રુજ્ય કુંગર અર્થે કાયદેસર ગવર્નર જનરલના એજન્ટ, રોટસ આફ વેસ્ટર્ન ઇન્ડીઆ ઉપર રેપ્રેઝિન્ટેશન કાયદાના સલાહકાર મારફતે રવાના થએલ છે જેનો ઉત્તર દત્ત મુદ્દી ફરી વળેલ નથી. વગેરે સંબંધોમાં આ ખાસ અધિવેશન બોલાવ્યાને કંઈ પણ ઉતાવળીએ

નિર્ણય બાંહેડ કરવા જરૂરી નથી.

જવાબ નીચે મુજબ આપવામાં આવ્યો.

x + x શ્રી જૈન શ્વેતાંબર કોન્ફરન્સનું ખાસ અધિવેશન કોન્ફરન્સના બંધારણને અનુસરતું છે એની અમે તમને ખાની આપીએ છીએ અને તે મુદ્દા પર આપે નિશ્ચિત રહેવું. કદાચ આપનું કહેવું એમ હોય કે રૂઢી વિરુદ્ધ છે તો તે પણ યોગ્ય નથી કારણ કે મુખ્યમાં ભરાએલી દશમી કોન્ફરન્સમાં પસાર થએલ બંધારણ પ્રમાણે મુખ્યમાં તેનું અધિવેશન આ પહેલી વારજ થાય છે એટલે આપ કહો છો તેવી રીતે અવકાશ રહેતો નથી.

આપે આણુંદળ કલ્યાણજીની પેઢી વારતે જે ખસારા કર્યો તે સંબંધે જણાવવાનું કે તેની લક્ષ્ય કટલાએ વર્ષો થયાં ચાલુ છે. અને ચાર, છ મહિને કે વર્ષ જે વર્ષે પૂરી થાય તેવી નથી; તો લક્ષ્ય પૂરી થાય ત્યાં સુધી કોન્ફરન્સનું અધિવેશન ન જરૂર એમ કહેવું એ બ્યાજખી નથી. વળી કોન્ફરન્સના આ અધિવેશનમાં કાંઈ ઉતાવળીએ નિર્ણય થઈ નય એવો ૩૨ ડોહપણ કોન્ફરન્સના ઇતિહાસના બાજુકાર રાજેજ નહિ. કોન્ફરન્સે ધણીએ કટોકટીના પ્રસંગે એક મોલાદાર સંસ્થાને ડાન્ગે તે પ્રમાણે કામ લીધું છે અને તે પ્રમાણેજ કામ ક્રેવાશે એમ આપે નક્કી માનવું. આ શિવાય હવે પણ આપને વધારે ખુલાસો બેઠતા હોય તો તે કરવાને અમે તૈયાર છીએ. પ્રમુખ મહારાજ સાથેના તારવ્યવહાર.

Rai Manilal Nahar Bahadur,

Indian Mirror Street, Calcutta.

Many thanks for offering your valuable services in sacred cause of Tirtharaja your goodself unanimously elected President special Sessions. Jain Conference.

Resident General Secretaries.

Resident General Secretaries Jain
Swetamber Conference,
Pydhuni-Bombay.

Thanks Time Short. Please send.
Papers and draft speech.

Manilal Nahar five Indian
Mirror Street.

Resident General Secretaries Jain
Swetamber Conference,
Pydhuni Bombay.

Extremely sorry sudden indisposi-
tion presents (prevents) accepting
Presidentship doctors advise complete
rest.

Manilal Nahar.

Rai Manilalji Nahar Bahadur,
Five Indian Mirror Street,
Calcutta.

Received your Election as Presi-
dent published all over India Cant
change President prepared to post-
pone sessions to any date you suggest,
others also suggest postponement of
sessions at present wire your views
pray speedy recovery.

Resident General Secretaries.

Resident General Secretaries
Jain Swetamber Conference,
Pydhuni Bombay.

Thanks suggest Conference July
hope to be fit by that time.

Manilal.

નોંધ-આ અધિવેશન માટે સંકલ્પબુલિટરેટીક બીજા
ફેટલાક પત્રો કમળ કાઠીયાવાડ તથા હિંદુસ્થાનના
બુદ્ધિ બુદ્ધિ બાગેશ તરફથી મળ્યા છે. જે બંને
સ્થળે સંકલ્પને લઈ પ્રસિદ્ધ કરી ચક્રતા નથી.

૨. શ્રી જૈન સ્વેતામ્બર એન્ડયુકેશન બોર્ડ.

“૧૮” શ્રી ધાર્મિક હરીદાસની ઇનામી

પરીક્ષાનું પરિણામ.

બુદ્ધિ બુદ્ધિ “૨૧” સેન્ટરોમાંથી કુલ ૪૭૦
વિદ્યાર્થીઓ બેઠા હતા તેમાંથી ૪૦૬ વિદ્યાર્થીઓ
પાસ થાય છે અને તેમને શ. ૮૦૯ ઇનામના આ-
પનાના સરવેલ છે અને પાસ થનાર દરેક વિદ્યાર્થીનિ
“ પ્રમાણપત્ર ” આપવામાં આવનાર છે.

વિગત.

નં.	સેન્ટરનું નામ.	બેઠાં.	પાસ.	શ. ઇનામ.
૧	અમદાવાદ	૧૦૯	૮૬	૮૦-૦-૦
૨	ભાવનગર	૨૬	૨૪	૪૧-૦-૦
૩	રાધનપુર	૬	૬	૩૫-૦-૦
૪	પાલજીપુર	૫૬	૫૫	૮૬-૦-૦
૫	બોટાદ	૭	૭	૨૬-૦-૦
૬	પાટણ	૪	૪	૩૪-૦-૦
૭	સગી	૭	૪	૧૪-૦-૦
૮	બીકાનેર	૩	૩	૫૦-૦-૦
૯	થરા	૭	૭	૬-૦-૦
૧૦	સુરત	૧૨	૧૨	૭-૦-૦
૧૧	પાટણ	૧૨	૪	૩૦-૦-૦
૧૨	મહુવા	૧૬	૧૬	૨૬-૦-૦
૧૩	મહેસાણા	૧૪	૧૧	૫૬-૦-૦
૧૪	પાલીતાણા	૭	૬	૬-૦-૦
૧૫	માણસા	૬	૪	૧૧-૦-૦
૧૬	વડવાણકેમ્પ	૬	૮	૪-૦-૦
૧૭	ગોધરા	૧૪	૧૪	૬-૦-૦
૧૮	ઝીંજીવાડ	૧૩	૬	૫૦-૦-૦
૧૯	ખાંભાત	૧૦	૧૦	૩-૦-૦
૨૦	લુનાપલ	૨૬	૧૨	૧૦-૦-૦
૨૧	ધોળાજી	૨૨	૨૧	૮-૦-૦
૨૨	ભાવનગર	૪	૩	૨-૦-૦
૨૩	કપડવાણ	૧૧	૧૧	૨૮-૦-૦
૨૪	બાણમતી	૭	૭	૨૪-૦-૦
૨૫	કચ્છી	૨૮	૨૮	૩૬-૦-૦
૨૬	મુંબઈ	૩૨	૨૪	૪૫-૦-૦

૪૭૦ ૪૦૬ ૩,૮૦૬-૦-૦

માત્ર રૂપિયા ત્રણમાં
એક ઘડિયાળ

જરા પણ અચકાશો નહિ
આજે જ ઓર્ડર મોકલો કારણ કે અમારું

ટીક-ટેક

TIC-TAK Regd. Wall clock

ઘડિયાળ નિયમિત ટાઈમ આપે છે.

—સર્વેની પસંદગી પામેલું છે—

અને તેમ છતાં ઘરનાં સુન્દર શણગાર રૂપ પણ છે.

—ફક્ત રૂપિયા ત્રણ :—

PETER WATCH Co., P. B. 27, MADRAS.

આ ઓર્ડર
મફત!!

આ ઓર્ડર
મફત!!

અમારા અઢાર કેરેક રોલ્ડગોલ્ડ તારા લીવર “રજીસ્ટર્ડ” ખીસા ઘડિયાળના ખરીદનારાઓને, અમારું “C” સી રજીસ્ટર્ડ ટાઈમપીસ મફત આપીએ છીએ. આ ઓર્ડર માત્ર થોડા વખતની છે. હમણાં જ લખો. ખીસા ઘડિયાળ માટે તેના કાયલ પર બનાવનારાઓની પાંચ વર્ષની ગેરંટીની સ્ટેમ્પ આપવામાં આવેલ છે.

કિંમત રૂ. ૫)

લખો:

કેપ્ટન વૉચ કું.

પોસ્ટ બોક્ષ ૨૬૫
મદ્રાસ.

CAPTAIN WATCH COY.

P. B. 265, MADRAS.

તમારી પાઠશાળા અને કન્યાશાળાના મેલાવડા
પ્રસંગે છોકરો-છોકરીઓને
ઇનામ માટે કયાં પુસ્તકો પસંદ કરશો ?

જૈનસાધુઓએ, જૈનપત્રકારોએ અને જૈનવિદ્વાનોએ
જે પુસ્તકો પસંદ કર્યા છે તે આ રહ્યાં !!

૧. કુમારિકા ધર્મ; ૨. કુમારિકાને પત્રો; ૩.
જૈનનીતિપ્રવેશ; ૪. જૈનકાવ્ય પ્રવેશ; ૫. જીવન અર્થાં;
૬. જ્ઞાનપંચમી અને તેનું ઉદ્ઘાપન. દરેકની છુટક
કીમત રૂ. ૦—૪—૦ રાખવામાં આવી છે. સામગ્રી
નક્કલો મંગાવનારને આ ભાવે પુસ્તકો મળશે:—
૧૦૦ નક્કલના રૂ. ૨૦; ૭૫ નક્કલના રૂ. ૧૫;
૨૫ નક્કલના રૂ. ૫. આ ભાવે ૨૫ થી ઓછી
નક્કલ મોકલવાતી નથી.

દુરત આજેજ લખો:—

માવજી દામજી શાહ,
કામાલેશન, ધારકેપર.

(૨૪૪૬ નં ૪૪)

વીર બામ

માથા તથા છાતીના દુઃખાવા, સંધીવા, ઈન્ફ્લુ-
એન્સા વિગેરે હરેક પ્રકારનાં દરદો ઉપર મસળવાથી
દુરતજ આરામ કરે છે.

વીર ઓઇન્ટમેન્ટ

ખસ ખરજવાનો અકસીર મક્કમ.

દરેક દવા વેચનાર તથા ગાંધી વી. રાખે છે.

પ્રો:—મોહનલાલ પાનાચંદની કું.

ઠે. વડગાદી, બીખ ગલી-મુંબઈ ૩.

એજન્ટ:—મોરારજી રણછોડ.

ઠે. જુમામસ્જીદ, મુંબઈ ૨

TALISMANS AND CHARMS

For those People to Avoid all Sorts of
Misfortunes and enter the Gates of Success-
ful Life.

Rs. 8

For Honour, Riches, Learning and Greatness 7 8

For Health, Physical Strength, etc... 7 8

For Power of Eloquence, Speeches, etc. 7 8

For Success in any Under-taking or

Litigation, etc... 10 0

For success in Sport, Racing, Cards,

Games of Chance, etc. ... 7 8

For Success in Spiritual and Religious Life 10 0

For Success in Trade and Business... 10 0

For Men's Love to Women ... 7 8

For Women's Love to Men ... 10 0

For Love of Opposite Sex, Attractive Power 7 8

For Agricultural Prosperity, Farming,

Good Crops, etc. ... 7 8

For Success in Mining Plumbago, etc. 100 0

For Success in Gemming ... 225 0

Rabbi Solomon's Special Talisman

for every success ... 15 0

Specially valued and worn by every

successful Hebrew, 2nd quality ... 21 0

1st quality ... 30 0

NOTE.—A Money Order or G.C. Notes will bring the

Talisman to your door. One Extensive Life Reading

Rs. 25, two Rs. 25, three Rs. 30 or more at a time at Rs. 10

per reading. Remit with birth date. Always the full

amount should be remitted in advance. No. V. P. P.

Apply to:— D. A. RAM DUTH, Astrologer,

No. 30 & 35 (T. Y.) Chetu Street, Colombo, (Ceylon).

નીચેનાં પુસ્તકો ડૉન્ટરન્સ

ઓફીસમાંથી વેચાતાં મળશે.

શ્રી જૈન ગ્રંથાવલિ રૂ. ૧—૮—૦

શ્રી જૈન ડીરેક્ટરી ભા. ૧-૨ સાથે ૧—૦—૦

” ” ભા. ૧ લો ૦—૮—૦

શ્રી જૈન શ્વેતાંબર મંદિરાવલિ ૦—૧૨—૦

પાંચ અલગજીનામગાલા પ્રાપ્ત કોસ ૧—૦—૦

આ માસીક સાથે હેન્ડબીક વહેંચાવવા તથા
નહેરે ખપર માટે પત્રવ્યવહાર નીચેના સીરનામે
કરવો. એક એક માટે નહેરે ખપરનો ભાવ
રૂ. ૬—૦—૦ વધુ માટે લખો—

આસીસ્ટન્ટ સેક્રેટરી,

શ્રી જૈન શ્વે. ડૉન્ટરન્સ.

૨૦ પાલકુની પોસ્ટ નં. ૩

મુંબઈ.

રૂપીઆ પાંચનો અથ રૂપીઆ અઢીમાં.

શ્રી યશોવિજયજી જૈન ગુરૂકુળ તરફથી મહાન લાભ
લઈ શકો તો હોયો અને આપી શકો તો આપો.

વિવિધ પૂજાસંગ્રહ

વિષે

જૈન પત્રનો અભિપ્રાય.

તા. ૫-૮-૨૪.

સચિત્ર કિં. રૂ. અઢી. જૈન બુકસેલર મેધજી હીરજી તરફથી વિવિધ પૂજાસંગ્રહના સાત ભાગનો દળદાર અથ વિધિ તથા ચિત્રો સાથે રૂ. પાંચની કિંમતમાં અપાય છે તેજ અંથ પાંદીતાણાના શ્રી યશોવિજયજી જૈન ગુરૂકુળે સ્વર્ગસ્થ આચાર્ય શ્રી વીર-વિજયજી મહારાજના સ્મરણાર્થે અર્ધા કીમતે આપવાને ગોઠવણ થએલી છે. આ અંથમાં પંડીત શ્રી વીરવિજયજી, રૂપવિજયજી, પદ્મવિજયજી, યશોવિજયજી, આત્મા-રામજી, બુદ્ધિસાગરજી, ગંભિરવિજયજી, વલ્લભવિજયજી, હંસવિજયજી વગેરે પ્રખર પંડીતોની રચેલી પ્રસિદ્ધ વિવિધ પૂજાઓનો સંગ્રહ છે; તેમજ અઢીસે અભિષેક મંગળાચાર જનપૂજના દુહા, અમદાવાદ, પાટણના દેરાસરો તથા ઉપાશ્રયોની ટીપ વગેરેનો બહોળો સંગ્રહ કરવા ઉપરાંત પૂજની જુદી જુદી ઢાળોના અર્ચનો આદર્શ ખ્યાલ આવે તેવા ઉપજતાં ચિત્રો દોરાવીને તેના ફોટાઓ તથા અષ્ટપદજી, સમેત-શીખર, પાવાપુરી, ઠેસરીયાજી આદિ તિર્થોની પૂજામાં તે તિર્થના દર્શનીક ફોટા સમ-વસરણ રચના, ચંદ્રશેરી-પદ્માવતી આદિ દેવીઓ-પ્રભુ મહાવીર-ગૌતમ સ્વામી વગેરે પારીકનારાઓના, મે. જોનીની નવપદજી આદિ ઘણાં ચિત્રો મુદ્રીને આ અંથને આકર્ષક ઓફર માત્ર થોડા વખતની છે. હમણાં જ લખો. ગામોના દેરાસરોમાં અને બની શકે પર ણનાવનારાઓની પાંચ વર્ષની ગેરદીની સ્ટેમ્પ આના ઉપકારક અંથનો અર્ધો

કિંમત રૂ. ૫)

યશોવિજયજી ગુરૂકુળના
શંસનીય છે. અઢી રૂપી-

લખો:—

કેપ્ટન વોચ કું.

CAPTAIN WATCH Co. બુકસેલર્સ.

P. B. 2651 ચાલ-મુંબઈ ૩.

The Jain Bank of India, Limited.

Head Office:-

LAHORE.

Established in 1912.

Current Accounts are opened free of charge. Interest at 3% per annum on daily minimum balance of Rs. 500/-.

Saving Bank Accounts. Interest allowed at $4\frac{1}{2}\%$ per annum on minimum daily balance of Rs 10/-.

Fixed Deposits are received for Rs. 100/ and upwards for a reasonable period. Interest allowed upto $6\frac{1}{4}\%$ Per annum.

Season Deposits are specially received up to 31st August. Interest can be ascertained on application with the Manager.

Manager Lyallpur Branch.

શ્રી જૈન શ્વેતાંબર કોન્ફરન્સ

પાયધુની-મુંબઈ નં. ૩

શ્રી સુકૃત ભંડાર ફંડ.

શ્રી જૈન શ્વેતાંબર કોન્ફરન્સની ઉપરોક્ત યોજના તેના આંશયો અને પરિણામજન્ય અમલી કાર્યની જૈન સમાજ સમક્ષ ટુંકી પણ રૂપરેખા બહેર ખજાણા અગર હેડબીલ્ડારા રજુ કરવી એ તદ્દન બિન જરૂરીઆતવાળું ગણી શકાય. સખ્ય આ યોજના જૈન બાઈબોમાં સર્વમાન્ય અને જળજાહેર જ છે. આ યોજના એ સંસ્થાનું અને સમાજનું જીવન છે. જૈન જનતાના ભવિષ્યની રેખા દોરવા હિંમત ધરનાર બે કોઈપણ યોજના હોય તે તે સુકૃત ભંડાર ફંડ એક જ છે કે જ્યાં ગરીબ અને તવંગર વચ્ચે કોઈ ભાતો અંતર રહેતો નથી અને સમાનતા, બંધુત્વ વિગેરે ભાવનાઓ ખીલવી સમાજને સુશિક્ષિત બનાવી હિતકર કાર્યો કરવા આ સંસ્થાને બેશ અને જીવન અર્પે છે. આ ફંડમાં ભરાતાં નાણાંમાંથી ખર્ચ ખાદ્ય કરી બાકીનો અડધો ભાગ કેલવણીના કાર્યમાં વપરાય છે, અને બાકીના અડધા સંસ્થાના નિભાવફંડમાં લઈ જવામાં આવે છે કે જે વડે સમસ્ત સમાજને શ્રેયસ્કર કાર્યો કરી શકાય. આપણા સમાજમાં અનેક સ્ત્રી પુરુષો ઉચ્ચ કેળવણીથી વંચિત રહે છે તે બનવા ન પામે અને તેમને કેળવણી લેવામાં અનેક રીતે મદદરૂપ થવા આ સંસ્થા પોતાના પ્રયાસો કરી રહી છે અને તે આ ફંડની વિશાળતા ઉપર જ આધાર રાખે છે. તેથી પ્રત્યેક જૈન પ્રધુ વસ્તુ દલાડામાં માત્ર ચર આનાથી સ્વશક્તિ અનુસાર મદદ અર્પી પોતાના અગ્રાત બંધુઓનું જીવન કેળવણીદારા સુધારી અગણિત પુણ્ય ઉપાજન કરી શકે છે. માટે સર્વે જૈન બંધુઓને આ ફંડમાં સારી રકમ આપવાની વિનંતિ કરવામાં આવે છે. ચાર આના પ્રત્યેક વ્યક્તિએ દરવર્ષે આપવા એ મોટી વાત નથી. અઠવાડીયે એક પાઈ માત્ર આવે છે, પણ બે આખી સમાજ જાગૃત થાય તો તેમાંથી મોટી સંસ્થાઓ નભાવી શકાય એવી સુંદર યોજના છે. “ટીપે ટીપે સરોવર ભરાય” એ ન્યાયે ફંડને જરૂર આપ અપનાવશો અને આપની તરફના પ્રત્યેક નાના મોટા બાઈબો, બહેનો એનો લાભ લે, એમાં લાભ આપે એવો પ્રયત્ન કરશો. બીજી કોમો આવી રીતે નાની રકમોમાંથી મોટી સંસ્થાઓ ચલાવે છે તે આપ જાણો છો. તો આપ જરૂર પ્રયત્ન કરશો. આખી કોમની નજરે આપને કોન્ફરન્સની જરૂરીઆત લાગતી હોય તો આ ખાતાને ફંડથી ભરપૂર કરી દેશો. સુઘને વિશેષ કહેવાની જરૂર ન જ હોય.

ચેવકા,

મકનજી જુહાભાઈ મહેતા

મોહનલાલ ભગવાનદાસ એવેરી.

ઓ. રે. જ. સેક્રેટરીઓ, શ્રી. જૈ. શ્વે. કોન્ફરન્સ.

તમે કાગળો વિગેરે ક્યાંથી ખરીદશો ?

અમરે ત્યાં પુઠાં, તથા સર્વે જાતના કાગળ, જેવા કે કીમતેક, ચીકણા કુદસકેપ, ખેંકપોસ્ટ શેપલ અને ડેમી, ગ્રેક રંગીન કુંટેલા, બાઈડિંગ કલેથ, કંટપીસ, વિગેરે દરેક જાતના માલ કોઈએત ભાવેથી મળી શકશે.

દીટાગર મીલ્સના દેશી સર્વે જાતના કુદસકેપ તથા ગ્રેક, એન્ડીક અને બદામી

પ્રીન્ટીંગ, બ્લોટીંગ, બાઈન, કાર્ડ, ટાઇટલ પેપર વિગેરે મળશે.

લખો યા મળો:—

મહામદઅલી હેબતભાઈની કું.

૧૫, મીરઝા સ્ટ્રીટ, પારસી ગલી, મુંબઈ ૩

નોટ— ખદારગામના આર્ડર ઉપર પુરતું ધ્યાન આપવામાં આવે છે.

'જૈનયુગ' માસિક વારંતે અમારા કાગળો વાપરવામાં આવે છે.

૨૫% ડીપોઝીટ મળેથી માલ વી. પી. થી મોકલવામાં આવશે.

શ્રી જૈન સ્વેતાંબર કોન્ફરન્સ.

ખાસ અધિવેશન

સર્વે જૈન સંધો સભાઓ, તથા સંજોગે ખચર આપવામાં આવે છે કે, શ્રી જૈન સ્વેતાંબર કોન્ફરન્સનું ખાસ અધિવેશન મુંબઈ ખાતે જુન માસના પ્રારંભમાં ભરવાનું નક્કી થયું છે અને તેને માટે દરેક ગામના સંધો આગેવાનો ઉપર આમંત્રણ પત્રિકાઓ, પ્રતિનિધિઓના ચૂંટણી પત્રિકા, તેમજ તે સંબંધી ખાસ સ્થળોએ વિગેરે મોકલવામાં આવ્યા છે. સમય થશે ફેર છે, જેથી જે ગામ અથવા શહેરે પોતાના પ્રતિનિધિઓની ચૂંટણી ન કરી હોય તેમણે તુરત ચૂંટણી કરીને મોકલી આપવા તરફી લેવી. તારીખો નક્કી થયેથી જાહેર પત્રોદ્ધાર તેમજ જે સ્થળોએથી ચૂંટણીનું પત્રક આ ઓફીસમાં આવી ગયું હશે તે સ્થળે જુદા પત્રથી ખચર આપવામાં આવશે. અલગ અલગના પ્રશ્નો સંચોવાનું હોવાથી પ્રતિનિધિઓ સવિશેષ સંખ્યામાં મોકલવા વિનંતિ છે.

૨૫૭ સોનપાળ

પ્રમુખ રિસેપ્શન કમિટી ખાસ અધિવેશન,

શ્રી જૈન સ્વેતાંબર કોન્ફરન્સ.

શ્રી ભારતીય જૈન સ્વયંસેવક પરિષદ.

પ્રથમ અધિવેશન

સર્વે સ્વયંસેવકમંડળો, સંભાળો સમાજો તથા જૈન મંડળોને વિનંતિ કરવામાં આવે છે કે આ પરિષદનું પ્રથમ અધિવેશન મુંબઈ ખાતે વેશાક વદિમાં (જૂન) ભરનાર છે. તો તે વખતે આપ આપના પ્રતિનિધિઓની ચૂંટણી કરી તુરત મોકલી આપજો. આમંત્રણ પત્રિકા મોકલવામાં આવી છે છતાં કોઈને ન મળી હોય તો આ જાહેરખબરથી મળ્યા તુલ્ય ગણી પ્રતિનિધિઓની ચૂંટણી કરી તુરત મોકલી આપજો તથા અધિવેશન વખતે પધારી આ પરિષદના કાર્યમાં સહાનુભૂતિ આપવા મંહેરવાની કરજો.

નોટ:—મંડળો પત્રવ્યવહાર-ચીફ સેક્રેટરી સ્વાગત કમિટી ભારતીય સ્વયંસેવક પરિષદ ૨૦ પાલધુની મુંબઈ નં. ૩ ના નામે કરવે.

શ્રી જૈન સ્વેતાંબર કોન્ફરન્સ તરફથી શેઠ ફકીરચંદ

પ્રેમચંદ સ્કોલરશીપ (પ્રાઈઝ) દરેક રૂ. ૪૦

હેલ્થી મેટ્રીક્યુલેશનની પરીક્ષામાં ફેલોમંદ નીવડેલા

વિદ્યાર્થીઓ માટે

મહુમ શેઠ ફકીરચંદ પ્રેમચંદના માંમથી સોંપવામાં આવેલા ફંડમાંથી કોન્ફરન્સ આશીસ તરફથી એક સ્કોલરશીપ મેટ્રીક્યુલેશનની પરીક્ષામાં સંસ્કૃત વિષયમાં સૌથી ઉચા નંબરે પાસ થનાર જૈનને, તેમજ બીજી સ્કોલરશીપ સુરતના રહેવાસી અને કુલને સૌથી વધારે માર્ક્સ મેળવનાર જૈનને આપવા માટે નક્કી કરવામાં આવ્યું છે. એ બંને સ્કોલર-શીપોના લાભ-લેવા ઇચ્છનાર જૈન સ્વેતાંબર મૂર્તિપૂજક વિદ્યાર્થીઓએ નીચેના શીરનામે તારીખ ૧૫-૭-૨૬ સુધીમાં અરજ કરવી.

શ્રી ગોડીજીની ચાલ

૨૦ પાપધુની-મુખર્ષી ૩.

મકનજી જીઠાભાઈ મહેતા.

મોહનલાલ લગનનદાસ ઝવેરી.

રેસીડેન્ટ જનરલ સેક્રેટરીઓ શ્રી જૈન સ્વેતાંબર કોન્ફરન્સ.

શ્રી જૈન સ્વેતાંબર એજ્યુકેશન બોર્ડ.

જૈન વિદ્યાર્થીઓને તથા પાઠશાળાઓને સ્કોલરશીપ (મદદ)

આથી સર્વ પાઠશાળાઓ તથા વિદ્યાર્થીઓને ખર્ચ આપવામાં આવે છે કે ઉક્ત સંસ્થા તરફથી દર વર્ષે આપવામાં આવતી સ્કોલરશીપ (મદદ). સને ૧૯૨૬-૨૭ ની સાલમાં જેને લેવા ઇચ્છા હોય તેણે તા. ૧૫ મી જુન ૧૯૨૬ સુધીમાં નીચેના શીરનામે અરજ કરવી.

અરજનું ફાર્મ સંસ્થા તરફથી પત્ર આવતાં મોકલવામાં આવશે.

દરેક જાતની પત્રવ્યવહાર નીચેના શીરનામે કરવો હોય એજ.

લી. સેવક.

ગોડીજી-ચાલ ૨૦ પાપધુની,

મુખર્ષી નં. ૩.

વીરચંદ પાનાચંદ શાહ, ઓ. મંત્રી.

શ્રી જૈન સ્વેતાંબર એજ્યુકેશન બોર્ડ.

આ પત્ર મુબઈની શ્રી જૈન સ્વેતાંબર કોન્ફરન્સ મદદ થી ધાર્મિક ગ્રંથોની પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ, અમદાવાદમાં પરીખ દેવીદાસ હામલદાસે બાંધે અને દરિયાલ નારદલાલ મંદિરે જૈન સ્વેતાંબર કોન્ફરન્સ આશીસ, ૨૦ મુબઈમાંથી પ્રગટ થયું.

॥ नमो नित्यसः ॥

जैन युग

[श्री० जैन श्वे० कान्हेर-सुतं भासिक-पत्र]

पुस्तक १

भा० १०

७४

१८८२

मानव तंत्री

मोहनलाल दलीचंद देशाई

जी. ए. एल. एल. जी.

वकील लाहौर, मुंबई

વિષયનુક્રમ.

વિષય.

તંત્રીની નોંધ,

પૃષ્ઠ.

૪૨૯-૩૬

વિષય.

શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીનું અધારણું.

૪૪૫-૫૭

૧ શ્રી જૈન શ્વેતાંગર કોન્ફરન્સ.

વડોદરાના શરદાસવ.

૪૫૮-૬૦

૨ અધિવેશન માટેના પ્રવાસ.

સુવનલ્લપ્ત હરિઆશ્રિઓ. (પ્રાચીન કાવ્ય) ૪૬૧-૬૨

૩ કોન્ફરન્સનાં પિતા.

ચોક્કસ સંજ્ઞા ૪૬૩-૬૫

૪ શત્રુજય માટેની લડત.

કરચાઈનીયંત્ર પ્રત્યે વિનંતિ (પ્રાચીન કાવ્ય) ૪૬૫

૫ અંજેનોમાં જૈનધર્મ સંબંધી ઘોર અસાન.

વિવિધ નોંધ.

૪૬૬-૭૦

૬ આહમી યુગ્તરાની સાહિત્ય પરિષદ.

૧ રટેન્ડીંગ કમિટીની બેઠકો.

જૈન રોસાઓની ઉત્પત્તિ અને વિકાસ. ૪૩૭-૪૪

૨ કોન્ફરન્સનું ખાસ અધિવેશન.

૩ શ્રી ઝંકઝંક તુમ્હે સલામ કરે ? (કાવ્ય) ૪૪૪

૩ જૈન શ્વે. જો. બોડ.

૪ સુકૃત ભંડાર ૬૩.

જૈનયુગ

—જૈનધર્મ, તત્ત્વજ્ઞાન, સાહિત્ય, ઇતિહાસ, જીવનચરિત્રોને સમાજપ્રગતિને લેખના વિષયો ગચ્છેનું ઉત્તમ જૈન માસિક.

—વિદ્વાન મુનિ મહારાજશ્રી તથા અન્ય લેખકોની કસાયેલી કલમથી લખાયેલા ગદ્યપદ્ય લેખો તેમાં આપશે.

—શ્રીમતી જૈન શ્વે. કોન્ફરન્સ (પરિષદ) સંબંધીના વત્તમાન-ધાર્મ્યાણીનો અહેવાલ સાથેસાથે આપશે.

તેા દરેક સદ આ પત્રના આદક બની પોતાના મિત્રોને પણ આદકો બનાવશે અને સંઘસેવાના પરિપક્વના કાર્યમાં પુષ્ટિ આપશે.

વાર્ષિક લગ્નજન્મ ટપાલખર્ચ મહિન માત્ર ૩. બે.

લેખો-જૈન શ્વે. કોન્ફરન્સ ઑફીસ

૨૦ પાલકુની મુગ્ધ નં. ૩.

આ માસિક બરોડાના પ્રમાણમાં ફેલાવે પામવાની ખાતરી રાખે છે તેા બહુરખખર આપનારાઓને માટે તે ઉપયોગી પત્ર છે; તેા તેઓને ઉપરને સરનામે લખવા કે મળવા ભંડામણ છે.

આદકોને સૂચના—જોઓએ પોતાનાં તમામ આદક તરીકે હજુ ન લખ્યાં તો તેમને તે પૂરા દેશના સદિત લખી મોકલવા અને સાથે સાથે વાર્ષિક લગ્નજન્મના બે રૂપીયા મનીઓડરથી મોકલી આપવા વિનંતિ છે, કે જેથી. વી. પી. કસ્ટોમર્સ અનેક મુશ્કેલીઓ અને નાહકનું ખર્ચ થાય તેમાંથી કોન્ફરન્સ ઑફીસને ગયાવશે.

લેખકો વગેરેને સૂચનાઓ.

૧. આ પત્રમાં પ્રકટ થતા લેખો માટે તે લેખના લેખકો જ, સર્વ રીતે જોખમદાર રહેશે.

૨. અવધાસ, મનન અને શૈધખોળના પરિણામે લખાયેલા સર્વ લેખો, વાર્તાઓ ને નિબંધોને પ્રથમ સ્થાન મળશે.

૩. લેખકોએ તેમજ અવલોકન માટે પુસ્તકો મોકલવા હચ્છતા સજ્જનોએ તંત્રી સાથે પરમારો પત્રવ્યવહાર કરવો.

૪. કોઈ પણ લેખ પૂર્વે અને કે બીજાએ અન્ય રચને પ્રસિદ્ધ કર્યો હોય તેા તે કૃપા કરી ન મોકલવો.

૫. દરેક લેખ તેમજ મોકલેલ અંચની સંખ્યા લેખના સમય સ્થળ વિચારીને જમ બને તેમ તરાએ પ્રકટ કરવાની કાળજી લેવાશે.

તવાનિહિંગ, } આહનસાલ દહીયંદ દેશાર્ધ
ત્રીજો મામે } B. A. LL. B. વકીલ હાઇકોર્ટ,
લોહારગામ, } માનદ તંત્રી.
મુંબાઈ.

જૈન યુગ.

હાલનો જમાનો વિશેષતઃ ચતુર્થોનો, સંસ્થાઓનો છે. અને એ દ્વારા ઘણું કાર્ય થઈ શકે છે એ અમે માનીએ છીએ. પણ અનાજ એવાં વિનાની ધંદી ધર્મણુજ ક્યાં કરે, જેમાંથી સોટ નીકળે. નહિ-એટલું ધ્યાનમાં રાખીનેજ ધંદી ફેરવવા અમારા બાઈએને અમારી વિનંતિ છે. કાઠ કહેરો કે અનાજ પણ ધંદીમાં આકાશમાંથી ઉતરશે ? અનાજ ઉત્પન્ન કરવા માટે પણ ખેતીની યાત્રિક ચોળના નરરની છે. આ કહેવું ખરું છે, પણ અર્થુજ ખરું છે. મનુષ્ય એવે છે-સુંદરતાથી એવે છે-તે માત્ર અનાજ ખાઈનેજ નહિ; પણ સુંદર રૂપે હાવથી લયતા ફળ ખાઈને પણ; એ ફળ ધંદીમાં આસતાં નથી-પ્રીતિર્મધુરસાર્દસુ-મેઝરોધિવ જાયતે ! તે સાથે મનુષ્યને અનાજની પણ નરર છે ખતી. આ રીતે સાહિત્યસંધિના એ ભાગ પડે છે: એક અનાજ અને એક ફળ; એક યાત્રિક ચોળના ચાને સંસ્થાઓ દ્વારા ઉત્પન્ન થતો જ્ઞાનરાશિ. અને બીજે નેસર્ગિક રીતે કવિ પ્રતિભાના કલ્પતરૂ હપર ફળરૂપે જન્મતો રસપ્રવાહ. ”

—આચાર્ય આનંદશંકર આપુભાઈ કુવ.

પુસ્તક ૧.

વીસાત્ ૨૪૫૨ વિ. સં. ૧૯૮૨

જ્યેષ્ઠ અંક ૧૦.

તંત્રીની નોંધ.

૧. જૈનચેતામ્બર કૉન્ફરન્સ.

આ સંબંધમાં શ્રી મારવાડ જૈન સંપ્રદાયના તંત્રી ગત જૈન માસના અંકમાં સંકલ્પનાથી હિંદીમાં જણાવે છે તેના ગુન્દાતી સાર નીચે પ્રમાણે છે:-

‘આનું અધિવેશન એપ્રિલની રારઆતમાં કરવાનો નિશ્ચય કરવામાં આવ્યો હતો, પરંતુ સ્ટેન્ડિંગ કમિટીએ કહિનાઈઓ ફેર કરવા માટે એક કમીટી નીમી હતી કે જેનો રીપોર્ટ અત્યાર સુધી તૈયાર ન થવાના કારણથી બહાલું લઈ અધિવેશનને વળી મુલતવી રાખી મોટી છુટીમાં બરવાનો વિચાર કર્યો છે. હાલમાં કૉન્ફરન્સના સ્થાનિક અને જનરલ સેક્રેટરીઓ પર ટીકા ટિપ્પણીઓ થઈ રહી છે. આ કારણે તેમનું ચિત્ત વિવેક હશે. આનંદકાંઠ કેટલાયે બાઈએ કૉન્ફરન્સને સ્વર્ગધાન પહોંચાડવાના તનતોડ પ્રયત્ન કરતા સંબંધમાં છે, બહાર તેના શરૂઆતે અરો મોડા રૈતમાં સંબંધમાં જમા થઈ તેને નરરથી હપે-

ડવાનો પ્રયત્ન કરશે. કૉન્ફરન્સના ચિતા આલસ અને પ્રમાદમાં પડી આરામ લઈ રહ્યા છે. શું કૉન્ફરન્સ દેવી મરુના ખિજતમાં પડી રહી સ્વર્ગધાનને રસ્તો સોધી રહી છે ? શું તેને આની શોચનીય દસાપર કાંઈ થઈ નથી ? તેને અવતરણ દેવા માટે એકદમ જલસીથી ઉપાય લેવા જોઈએ, કારણ કે તેના શરૂઆતે કૉન્ફરન્સ દેવી પર મુક નાખતા રહ્યા છે. અમર પાંચે હપાય નહિ કરવામાં આવે તો સર્વજ્ઞને માટે કૉન્ફરન્સ દેવીથી હાથ ધોઈ નાંખશે.

‘કૉન્ફરન્સદેવીના ઉદ્દેશોના પ્રચાર કરવા માટે તેણે મુખપત્ર ‘જૈન યુગ’ પ્રકટ થાય છે, પરંતુ તેમાં કૉન્ફરન્સને અવિત રાખવા માટે આજ સુધી કાંઈ ઉપાય લીધેલા નથી નથી પડતો, તેમ તેની આ ખરબ હાલતને સુધારવાનો ઉપાય લેવામાં નથી આવતો. કૉન્ફરન્સના સંચાલકને અવિત છે કે તે આ પર ધ્યાન દઈ તેના સ્થિતિ ઉપાય શિખ કરશે. જૈન યુગના સંપાદકને અમે

—ખાલી તરંગ નિવડે અને તે વૃદ્ધ બમણા લુ-
સ્સાથી બહાર પડી કૉન્ક્રેસનાં કાયોને હાથ ધરી
છીએ અને દીપાવે. તયારતુ.

જૈનયુગ માટે મારવાડ જૈન સુધારકના તંત્રીએ
કચેલી સૂચના પર હવે પછી કોઈ વખત કહીશું.

૪ શત્રુંજય માટેની લડત.

‘શત્રુંજય કૉન્ક્રેસ’ ખાસ તે તીર્થના પ્રશ્ન સંબંધે
એકત્રિત અવાજ રળુ કરવા મેળવવા ધારેલી અને તે
ગત પંચી અને ૬ દી જુને ભરવા માટેના જાહેરનામા
નીકળી ગયેલ પછુ અહીં બીજી જુને સ્ટેન્ડિંગ કમિ-
ટીની સલાહાર્થી, શેઠ આચુદ્દજી કલ્યાણજીની પેઢીના
બે વહીવટદાર પ્રતિનિધિઓ આવ્યા-જેરસોર મચાવી
કૉન્ક્રેસ ભરાયો તો તીર્થના પ્રશ્નને હાંનિ પહોંચે-
કારણમાં કારણ કાંઈ નહિ-હોય તો ખાતરી છે,
ગમે તેમ હમણાં તો નજ ભરવી, જુલાઈમાં ભરાય
તો વાંધો નથી. અને પછુ બાગ લઇશું. આમ
અનેક જાતની સુરતેગો કરી જુલાઈ ૩૧ કે તે
પહેલાં ભરવાનું દરાવી સુલતની રાખવામાં શેઠ
આચુદ્દજી કલ્યાણજી નિમિત્તજૂત થયા.

૧૫ મી જુને વૉટસન સાહેબે આણપર સુનાવણી
કરવા તૈયાર છે તો જાને પક્ષમાંથી ધન્યા હોય
તેણે આવી હકીકત રળુ કરવી આમ હુકમ પાલી-
તાણાની પેઢીના મુનિમને કાંકર સાહેબ દ્વારા મળ્યો.
તે તારીખ ૨૧ મી જુન પર લખાઈ, તેના કારણમાં
કહેવાય છે કે પાલીતાણાના દીવાને મુંબઈના બારીસ્ટરને
રોકવા માટે એક અંગવાડીઆની મુદત માગી. પ્રસિદ્ધ
ધારાશાસ્ત્રી અને હાલના એક્વેડેટ જનરલ શ્રીયુત
જુલાલાઈ જીવજીજી દેશાઈને કાંકર સાહેબ તરફથી
રોકવામાં આવ્યા.

શેઠ આચુદ્દજી કલ્યાણજીની પેઢીએ તા. ૬ જુનનાં
આમંત્રણ પત્રો સ્થાનિક પ્રતિનિધિઓ તેમજ થોડા
પોતાને યોગ્ય લાગે તે પ્રતિષ્ઠિત આગેવાનો પર
આણપર સુનાવણીના દિવસે પધારવા કારવા. પછી
મુંબઈમાં સભાઓ થઈ. જૈનોના હક્કો સંદાકાળ માટે
અમાધિત રહેએવું જમાં મુશ્કેલી ન થાય ત્યાં મુશ્કેલી લડત
આણ રાખવા પર વિવેચન અને દરાવ થયાં. કૉન્ક્રે-
સની સ્ટેન્ડિંગ કમિટીએ લડતને કેવું સ્વરૂપ આપવું

એ સંબંધી દરાવ કરી શેઠ આચુદ્દજી કલ્યાણજીની
પેઢીને પહોંચાડયા. પછી ૧૬ મી જુને વધારામાં
આમંત્રણપત્રો તે પેઢીએ કાઢ્યા. મુંબઈના આ-
મંત્રિત ગૃહસ્થોમાંથી બે ચાર આણ પોતાની લાગણી
ખાતર ગયા. બાકીના પૈકી કેટલાકે પત્ર લખી ન
આવવાનાં કારણ બતાવ્યાં.

૨૧ મી જુને આણપર સુનાવણી થઈ. પેઢી
તરફથી સર ચિમનલાલ અને રા. દલપતરામ શુક્લ
હાજર થયા, ને શ્રીયુત જુલાલાઈ દેશાઈ પાલીતાણા
કાંકર સાહેબ તરફથી હાજર થયા. વાઠી તરીકે કેસ
કાંકર સાહેબ તરફથી પહેલાં રળુ થયો પછી તેનો ઉત્તર
પેઢી તરફથી અપાયો. આખરે મુંબઈવેરો નહિ, પણ
તે માટે રકમમાં ફેરફાર કરવાનો રહે છે, અને તેજ
એકજ મુદ્દામ પ્રશ્ન છે. તે બાબતનો નિર્ણય સરકા-
રનાજ હાથમાં છે એટલે એ નક્કી કરે તેજ કચુલ
રાખવાનું રહે છે, એમ સ્વીકારાયું.

આ પરથી એટલું જણાય છે કે રખોપાની
રકમમાં ફેરફાર કરવાપરજ મુકદ્દા લેવાનો છે. હકુ-
મત (જ્યુરિસિક્શન) આદિ જૈનોના હક્કના મહત્વના
પ્રશ્નો પર કાંઈ મુકદ્દા માગવાનું રહેતું નથી.

હવે દીવાન મીમનભાઈને પાલીતાણા કાંકર
સાહેબ તરફથી પેસા ખરચી બારીસ્ટર રોકવા પાયા,
પોતાને દરબાર તરફથી પક્ષકાર તરીકે આણ મુશ્કે
લાંચું થવું પડ્યું, ત્યાં જઈને પછુ રાખકર્તા તરીકેના
હક્કોને તિલાંજલી દઈ ક્ષિત્તિ સરકાર બહાકરનો
વચમાં પાવતો હક તેમજ રખોપાની રકમ નક્કી
કરવાનો હક સ્વીકારતો પડ્યો. અને મોન્ટેથ મોમ્સ-
હૈના રીપોર્ટમાં દેશી રાખો માટેના હક્કને અને
આ સમસ્ત કિંદના જૈનોના પ્રશ્નને સંબંધ નથી
એમ પણ ગણિત રીતે સ્વીકારવું પડ્યું. હવે મુકદ્દો
આવે તે ખરા. હકુમતના સવાલ તો હાલ ઉઠી ગયો
જણાય છે, તેની લડત તો હનુમાનના પૂજા
જેવી લાંબીજ રહી. શાન્તિપ્રિય જૈનોને ધરમાં
બેસીને કોણાલ કરવાનું ને તીર્થને સાચવવું હશે
તો પરવડશે નહિ-તેઓને સર્વત્ર-દરેક જાતની યજ્ઞ-
વળ-આદિલન કરવાં જ પડશે તે કૉન્ક્રેસ પછુ
બોલાવવી જોઈશે.

પ્રત્યક્ષ જોવામાં જૈન ધર્મ સંબંધી મોટું અજ્ઞાન.

જૈનેતરી તરફથી જૈન ધર્મ સંબંધી અનેક વ-
કાઓ બહાર પડે છે તેમાં કેટલેક સ્થળે નથી દેખ
નજરે પડે છે. કેટલાકમાં તદ્દન ગમે ત્યાંથી ઉતારા
લઈ જવાબદારી વગરના લેખો બહાર પાડવાની ધૂષ્ટતા
જોવામાં આવે છે અને કોઈ થોડામાં માત્ર અજ્ઞાન-
વંશતાથી થઈવા તદ્દવા લખી જવાની અસાવધાની
માલૂમ પડે છે. આ સર્વનો ઉપાય અમને તો જૈન
ધર્મ સંબંધે સત્ય, પ્રામાણિક, અને શુભલાભદ
હકીકતો રજૂ કરનારા લેખો તથા પુસ્તકોનું પ્રકાશન
દરેક ભાષામાં કરવું અને તે દ્વારા પ્રચાર કાર્ય ધર્મ-
પ્રોત્સાહન અલાવવું એ જ યોગ્ય લાગે છે.

આ કરવા માટે આપણી સમાજમાં જે થોડા
ધણી વિકાસો અને પડિતો છે તેમને આ કાર્યમાં
લેવા-મેળવવા જોઈએ. વિશેષ વિકાસો અને પડિતો
યાપ તે માટે કોઈ યોજના કેરવી જોઈએ અને તેવા
વિકાસોને ઉત્તેજન તથા સહાય આપી તેમની પાસે
લેખો કે ગ્રંથો લખાવી તેને બહાર પડવા માટે
દાસની પુસ્તકપ્રકાશિની સંસ્થાઓએ કટિબદ્ધ
થવું જોઈએ.

લાલા લજપતરાય જેવા પંજાબેસરી ગણાતા
ખીન જવાબદાર વક્તાવ્ય કરી શકે તો પછી ખીલની
વાતજ શું કહેવી ? તેમણે પોતાના હિન્દી ભાષામાંના
ભારતના ઇતિહાસમાં જે હકીકત જૈન ધર્મ સંબંધી
લખી છે તે ખેડે, માર્ગે સેનારી, અત્યંત, અને
કટખના મિશ્રિત છે, તેથી તેનો સમર્પક ઉત્તર સજળ
પુરાવા સહિત આપવા માટે જૈન એસોસિએશન ઑફ
ઇન્ડિયા તરફથી જૈન વિકાસોની સમિતિ નીચાઈ હતી
તેમાં મ. મોહનલાલ ભગવાનદાસ ઝવેરી સોલિસિટર
અનેક પ્રમાણે એકાં કરી તેનો રદિયો તૈયાર કર્યો
હતો તેમાં સુધારા વધારા આ પત્રના તંત્રી તેમજ
ખીલની સુચનાથી કરવામાં આવ્યા હતા. શ્રીયુત
દીરાલાલ અમૃતલાલે પ્રમાણમાટે લખ્યાં પુસ્તકો પૂરાં
પાડ્યાં હતાં. ને છેવટે તે ઉત્તર અંગ્રેજીમાં Facts
about Jainism એ મથાળાથી તે જૈન એસોસિ-
એશન ઑફ ઇન્ડિયા (પાયધુની, મુબઈ) તરફથી

બહાર પડેલ છે. આનો ગૂંજરાતી ભાવાનુવાદ કરી
કોઈ અમને મોકલાવશે તો જરૂર આ પત્રમાં બહાર
પાડીશું. આ ઉત્તર થશે સુંદર, અને જોસવાળી છતાં
વિનિત ભાષામાં લખાયા છે.

હમણાં લાહોરના ' લાજપતરાય પૃથ્વીરાજ ગ્રંથ
કાર્યાલય ' તરફથી દેશભક્ત ભાઈ પરમાનંદનું લખેલ
' હિંદુ સંગઠન ઓર આર્ય સમાજ ' એ નામનું ઉર્દુ
પુસ્તક પ્રકટ થયેલ છે એમ 'વીર' હમણાં ખબર
આપે છે. તેમાં જૈન ધર્મ સંબંધે એવા ઉલ્લેખ
છે કે—

' આ (બોલ્ડ ધર્મ) ની પછી જૈન ધર્મના પ્રચારનો
પ્રારંભ થયો. આ બંને ધર્મો ઈશ્વરને માનતા નથી. તેમણે
પોતાના તીર્થંકરોને પૂજવાનો આરંભ કર્યો. આ સમયના
મોટા આદમીઓની પત્થરની મુર્તિઓ બનાવી રાખવાનો
રિવાજ પડ્યો. પહેલાં જૈનીઓએ મહાવીર પાર્શ્વનાથની
મુર્તિ બનાવી, પછી ૨૪ તીર્થંકર બની ગયા. તેમણે વેદ-
માર્ગને તોડવા માટે તેના પર જળરા જળરા આક્રેષ્ઠ
સ્થાં જવાકે વેદમાં ગંદી વાતો છ-હિંસા છ-અનેક દેવ-
તાઓનો વાદ છ-ક્ષત્રી વૈર્ય ભતિઓની તરફદારી છ.
વિરોધમાં તેનાં હાલરો પુસ્તકો તેઓએ ગણા
નાંખ્યા. "...

' રાકર ઇગ્નિજ્યમાં લખ્યું છે કે ' રાકરાચાર્યને
સુધના નામના જૈની સાથે સાક્ષાર્થ થયો... રાત્ર સુધના
સાક્ષાર્થમાં હારી ગયા ને તેણે વેદમત રસીકાર્યો... બીજ
ધર્મનું પતન થયું ને તેની જગ્યા જૈન ધર્મે લીધી. જૈન
લોક કાદી કુતરા આદિ જનાવરોની હાલ કરવાં થયું. રક્ષા
કચવાળા હોવાથી મનુષ્ય જીવને માટે અધિક દયાનો
વપયોજ કરવા નહોતા. બીજ અને જૈનમતના ફેલાવાથી
આર્યક્ષત્રી લોકોની વીરતાને ધણી હાની પહોંચી. "

આ ઉદ્દગારમાં કેટલું સત્ય છે એ જૈન ધર્મ
જાણનાર સારી રીતે સમજી શકે છે. ખરી રીતે તો
આવા ઉદ્દગાર જૈનોનાં દિલ દુભાવવાના પ્રયત્નો છે.
આવાં ખોટાં લાંઝન અને આળ મૂકવાથી ' હિંદુ
સંગઠન ' થઇ શકશે નહિ. તેથી તો દેશ પરસ્પર
વધે છે. જૈનધર્મથી અવગંત્રી બોલ્ડ ધર્મ છે એ
ખરી ઇતિહાસકાર યાં શોધક નાણે છે અને નાણી
સકે તેમ છે. જૈન દર્શનમાં પ્રતિપાદન કરેલ અલિ-
સાલું સત્યસ્વરૂપ બહુ ઉમદા છે, તેનો અનુયાયી

કોઇની અસત્ય નિંદા ન કરે, અને કોઇ ધર્મનાં પુસ્તક બાળે એટલું અધાર કૃત્ય નજર કરે. કેટલેક સ્થળે એવા ઉદ્દેશ્ય છે કે શંકરાચાર્યાદિએ યા બ્રાહ્મણ સત્તા જોરમાં આવી ત્યારે બૌદ્ધ અને જૈન ધર્મનાં અનેક પુસ્તકો બાળી નાંખ્યાં હતાં. અને ઈચ્છીએ છીએ કે આ ખરી વસ્તુસ્થિતિ ન હોય.

મરાઠી 'ચિત્રમય જગત' નામના માસિકના સંપાદક મહાસતી અંકમાં 'ભાગવત ધર્મરહસ્ય પરિચય' એ મથાળાનો લેખ પ્રકટ થયો છે તેમાં અત્યંત ભૂલ ભરેલા અને દ્વેષભુલિતેરિત હુમલાઓ કરવામાં આવ્યા છે એવું કોઇ પણને જણાયા વગર નથી રહેતું. તેમાંના થોડાક ફકરાનો ગૂજરાતી સાર આ છે:—

‘જૈન ધર્મના મોળથી વિહાર પ્રાંત કંપાચમાન થયો હતો. તેના આઘ પુરસ્કર્તા અને પ્રવર્તક તીર્થંકર મહાવીર છે.

‘વૈદિક ધર્મને બૌદ્ધ અને જૈન એ રાહ કેતુ વડે ખમ્બાસાવસ્થા પ્રાપ્ત થાય છે કે શું એમ ભાગતું હતું.

‘એવી રીતે આ બંને ધર્મોના (જૈન અને બૌદ્ધ) પાશની હુમલો (લાંઝેતોડ) ચાલુ છતાં પોતાના ધર્મનું પ્રાચીનત્વ સ્થાપન કરવા તરફ ટળેલા હતા.

‘રાજર્ષિ ઋષભ એ પેઢેલા તીર્થંકર એવું જૈનો પ્રતિપાદન કરતા માંડમા. દારૂચી રામનો અવતાર બૌદ્ધ પૂર્વ કાલિન છે એમ માનવા સુધી જૈનો આગળ વધ્યા એવા મતાંતરોના દારૂણ સંગ્રામમાં શ્રીકૃષ્ણ વિગે અનાદર અને તિરસ્કાર પ્રગટ કરવામાં આવવા માંડ્યો. જૈન ધર્મે એ રીતે શ્રી કૃષ્ણ ઉપર અજોડ શત્રુ ઉચ્ચકું હતું. એટલુંજ નહીં તો તે ધર્મના પ્રચારકોની હદ છદ્દાદિ દેવા વિગે ભુલિ કલુષિત થવા સુધી ગઈ હતી. એ જૈન મત પ્રતિપાદકોના પોતાના ધર્મનું જોડપણે દરાવવા માટે અવલંબીય પ્રકાર કેટલો હાસ્યાસ્પદ અને અલિચ્છ હોય છે તે આગળની વાતો ઉપરથી સ્પષ્ટ થાય છે. વૈદિક દેવતાઓ જૈન અથવા બુદ્ધ આગળ બદ્ધાન્વેષી કરી ઉભાં રહે છે. એટલુંજ નહીં તો ઘણું શું કહીએ! તેમાં સરણાવિદમાં આશોદી પગધૂલી ઝાટકી

તેમને પુનીત કરે છે. એવા ભ્રમિષ્ટ વિધાનો લખવામાં તેમણે કસર કીધી નથી. યદ્યપિ યાગદિકની નિંદા આ હુર્મતપ્રવર્તકોના હાથે છુટી ચકી નથી.

‘હિંસામુક્ત યાસિક કર્મ કરવા લોકોને બોલું. લાગ્યું એવું કારણ સનાતન ધર્મમાં પણ અહિંસા તત્વ યોગ્ય ઉપદેશથી પુરસ્કૃત કરેલું છે. વ્રતાચરણો અને તીર્થવિષયક સનાતન ધર્મોએના જે પૂજ્યભાવ હતો તેવી વાતોપર પણ આ પાખંડવાદીઓની તીખી નજર હતી.

‘એવી રીતે સનાતન ભાગવત ધર્મઉપર આદરણીય અને પૂજ્ય એવી પુરસ્કર્તા વ્યક્તિઓ ઉપર આ જૈન અને બુદ્ધમત પ્રવર્તકોએ અખંડ દીકાજ ઉચ્ચકું હતું.

‘બૌદ્ધ વ જૈનનો પ્રચાર એટલો થયો કે તેણે પરિણામ ચાર્ણવર્ણ વ્યવસ્થા ઉપર જણાણ આવ્યું ...આશ્ચર્યને નાપિક માનો બેદભાવ નષ્ટ થઈ બનેને બૌદ્ધ મિશ્રની દિશાથી લોકમાન્યતા સરખીજ પ્રાપ્ત થઈ.....જૈન ને બુદ્ધ મિશ્ર તરફથી ચાર્ણવર્ણને ક્યારે પણ ધક્કો બેઠો નથી.

‘પરમેશ્વરના અસ્તિત્વનો વિચાર સરખો પણ ન કરવા શ્રેયસ્કર એવો મત એમના આગેવાનોએ પ્રગટ કર્યો. આત્માને અસ્તિત્વજ નથી એ એમના મતનો પ્રારંભ હતો.

‘નિરીધરવાદ ને નિરાત્મ વિવેચનનો પ્રચાર કરી એ નિંદ પ્રવર્તકોએ સનાતન ધર્મ વિરુદ્ધ બળભળાટ કરી એ નિંદ પ્રવર્તકોએ સનાતન ધર્મ વિરુદ્ધ બળબળ કીધી...

આ લેખના લેખક મિ. ગણેશ વિષ્ણુ દેવગાલ-કર છે. આમ જૈનેતરોમાં જૈન સંબંધે થોર અત્યંત છે, તે દૂર કરવા માટે જૈન દર્શન અને ધર્મ, તેણે સાહિત્ય, ઇતિહાસ વિગેરે સંબંધી સ્ટુટ, પ્રમાણ પુરસ્કર ભાષામાં પુસ્તકો થોડાંબધ બહાર પડવાં જોઈએ. હાલ એવું એક પણ પુસ્તક છે!

૬ આહમ્મી ગૂજરાતી સાહિત્ય પરિષદ.

ગત તા. ૨, ૩, ૪, એપ્રિલ માસમાં મુંબઈમાં શ્રી મહાવીર જૈન વિદ્યાલયના મહાનમાં આ પરિષદ બરાબ. તેમાં સ્વાગત સમિતિના પ્રમુખ સાહેબ

સાક્ષરશ્રી કૃષ્ણલાલ મોહનલાલ ઝવેરી જેનોનો પોતાના લાંબાજીવ ઉદ્દેશ્ય કરતાં બૃહદા ન હતા. તેમનો સંપર્ક જેન વિદ્વાનો સાથે-આદિમાં સ્વ. મનમુખલાલ રવજીભાઈ સાથે અને પછી ધણુ સાથે છે, અને પોતે એક ન્યાયાસન પર વિરાજેલા છે, તેમ જેન સાહિત્ય પ્રત્યે પણ ન્યાયતુલા ધરી રાખતાં જણાયા છે. તેમના જેનો સંબંધી નીચેના ઉદગાર હતા.

‘જેન બેધુઓની નમૃતિ-જેન બંધુઓ પશુ નમૃત થયા છે, અને પોતાના અખૂટ પુરતક ભંડારની કીમત સમજતા થયાં છે. જેન કામના નેતાઓને બેવડી મુરકેલી વચ્ચે કામ ભેડું પડે છે. એક તો એ કામના મોટા લાગે કેળવણીનાં ફળ આપ્યાં નથી, એટલે તેને સાહિત્યનો રસ લાગ્યો નથી. ખીજું એકે એ કામનો સાક્ષરતા પામેલો વર્ગ, સાધુ, યતિ, મુનિજી વગેરેનો, તે પણ અમુક અપવાદો સિવાય, ભંડારમાં ભરાઈ રહેલી સામગ્રિ બકાર લાવવાની વિરૂદ્ધ છે. આવી મુરકેલીઓ છતાં, અને એ મુરકેલીઓ કેટલી ભારે છે તે તો તે દૂર કરનારાજ નાજી છે. ધન્ય છે તેમને કે જેમણે એ ભંડારમાં અધકાર સેવતા લાખો અંધોમાંથી થોડા પશુ પ્રસિદ્ધિમાં આણી આપણા જૂના સાહિત્યપર, આપણી જૂની ભાષા રચનાપર, આપણાં જૂનાં કાવ્યોના વસ્તુ પર પ્રકાશ નાંખ્યો છે. સર્વસ્વ લાઇ ચીમનલાલ દસાલ કે હાલ એવાજ કાર્ધમાં ધૂમી રહેલા માર્ક મોહનલાલ દેસાઈ, કે જેન ગુર્જર સાહિત્યોદારવાળા સરસ્થા તરફથી આનંદકાવ્ય મહોદધિની શ્રીકૃષ્ણમાળ પરાવનાર ઝવેરીઓનો જેટલો આભાર માનીએ તેટલો થોડો. એવા એવા સાહિત્યવિદ્યાસીઓના પ્રયાસથી આપણે જોઈ રાખ્યા છીએ કે શું નરસિંહ મહેતાનાં સમયમાં કે શું તેની પૂર્વે પણ જેન તથા જેનેતર લેખકો અને કવિઓની ભાષામાં કે કૃતિમાં માત્ર સાંપ્રદાયિક ભેદ જાદ કરતાં ખીજી કોઈ રીતની જિનનતા ભેવામાં આવતી નથી.’ (અહીં છેવટે ? આવું પ્રશ્નાર્થક ચિન્હ મૂકવામાં આવેલ છે તે પ્રેસની ભૂલ જણાય છે તેથી અને મૂક્યું નથી.)

શ્રીમાન ઝવેરી સાહેબે ઉપરના વક્તવ્યનું છેલ્લું વિધાન વિશેષ સ્પષ્ટતાથી આનંદકાવ્ય મહોદધિ શ્રીકૃષ્ણ કે (કે જેમાં કવિઓનો પરિચય વિસ્તારથી અંગ્રેજી લખ્યો છે)માં ઉપોદ્ધાત લખતાં દર્શાવ્યું છે. ભાષાના ઉપાસકો જેન તેમજ-જેનેતર શ્રાવણો! આદિ એક સરખાજ હતા-એકજ ધારીની અને તતતત સમયની ભાષા લખતા હતા. સંપ્રદાયો લિન લિન હોવાને લીધે સાંપ્રદાયિક પરિભાષિક શબ્દો અહીં તહીં આવે તે ઉપરાંત બને નતિના કવિઓ કે લેખકોની ભાષામાં ભેદ ન હોય. છતાં એ વિધાન સાક્ષર નરસિંહરાવને કંઠ્ય કાળોઓ લાગે છે એટલુંજ નહિ પણ એટલો બધો કંઠ્ય કાળોઓ લાગે છે કે તે ગળામાં અધવચન અટકી રહે. કારણ કે તેમના લેખમાં ‘વસન્ત’ના ગત દ્વાર્યુન માસના ચંદ્રમાં પૂ. ૪૭. જણાવે છે કે— ‘આમ રા. કૃષ્ણલાલ કહે છે ત્કારે તો એ સાહિત્ય જેણે વાંચ્યું છે ને વિચાર્યું છે તેને તો એ કંઠ્ય કાળોઓ ગળામાં અધવચન અટકી રહે એમ છે.’ અને તો એ સાહિત્ય વાંચ્યું છે ને વિચાર્યું છે છતાં ‘અમારી શુદ્ધિને (પછી બહે તે મંદશુદ્ધિ હો) તે વિધાન તેઓ જણાવે છે તેવા કંઠ્ય કાળોવા જેવું લાગ્યું નથી. બધે સીધા ગપદગને હોજરીમાં જઈ બેસી પચી નય તેવા કાળોઓ જણાય છે. અને આ વાદમાં ઉતરવું અરથાને છે.

હવે પરિવહના પ્રમુખ પ્રસિદ્ધ રા. બ. રમણ-ભાઈના લાપણુમાંથી જેન સંબંધિતા ઉદ્દેશ્ય ઉતારીશું. તે એટલોજ છે કે:—

‘ગુજરાતી ભાષા બોલનાર વિવિધ કાષ્ઠો ગુજરાતી સાહિત્યની ઉન્નતિના કાર્યમાં સામીલ થવા ઇતેભર છે એ સંતોષજનક છે. જેન, પારસી, મુસલમાન, સર્વ કાષ્ઠો સાહિત્ય સેવામાં પોતાનું સાહિત્ય રમ્બ કરે છે, અને એ સર્વના સમિલનથી ગુજરાતના વિસ્તાર તથા મહત્વનું દર્શન થાય છે.’

... હાલની ગુજરાતી ભાષાના આરબકાંવથી જેન લેખકો ગુજરાતી સાહિત્યની સેવામાં હાજર થયા છે, અને ગુજરાતી ભાષા તે પોતાની ભાષા છે એમ માની લઈ પ્રયત્ન થયા છે. તેમની એ સેવા માટે ગુજરાત ઠગણી છે; એ સેવા તેઓ ચાલુ રાખશે એમ ગુજરાતી પ્રાન આશા રાખે છે.

આ છેલ્લા કથનના સંબંધી કહેવાનું કે હાલની તો શું પણ પૂર્વની પ્રાચીન ગૂજરાતીના આરંભકાળથી તેમજ તેની પૂર્વની અપભ્રંશ, પ્રાકૃત ભાષાના આરંભકાળથી જૈન લેખકો સાહિત્ય સેવા કરી રહ્યા છે. 'ગુજરાતી સાહિત્યના પાયા જૈનોએ નાખ્યા છે' (જુઓ સાબરમતી પુ. ૪ અંક ૫-૩ પૃ. ૨૩૬ લેખક રા. શંકરભાઈ સોમાભાઈ પટેલ) એટલે ગૂજરાતી ભાષા પોતાની જ હતી અને છે એટલે જૈનોને તે ભાષા પોતાની 'માનવાતી' જરૂર રહેતી જ નથી. ગૂજરાત પણ તેમનું હતું ને છે-તેમના માટે પણ નર્મદકવિનું વાક્ય સત્યજ છે:

' પૂર્વજ જૈનો જે વળી આજે જનમધર્મી ગૂજરાતી વધા. કાઈ રીતની તોપણ ને વળી આર્યધર્મને રાખી રહ્યા.

તેની તેની છે ગૂજરાત

પછી હોય ગમે તે ભત

તેની તેની છે ગૂજરાત. '

ઉપલાં અવતારેલાં બે કથન વચ્ચે સૂચના રૂપે નીચેનું વકતવ્ય પ્રમુખજીએ કહ્યું છે :-

.. ' આ બાબતમાં એક સાવચેતી ધ્યાનમાં લેવાની જરૂર છે અને તે એ છે કે જુદી જુદી કોમો વચ્ચેનો ભેદ આગળ કરવા ન જોઈએ, પણ, સર્વ એક ભાષા બોલનાર છે એ કારણથી ઉપજતું એક્ય આગળ કરવું જોઈએ. આ માટે ત્યાં ધર્મનો ભેદ છે ત્યાં જુદી જુદી કોમના ધર્મનું સાહિત્ય બાજુપર રાખી ને સાહિત્યમાં બધી કોમોને રસ પડે તેમ હોવું જોઈએ તેને પ્રધાનપણું આપવું જોઈએ. દરેક કોમના લેખકોએ પોતાની કોમના સાહિત્યમાં ગૂજરાતી વાચકને કેમિ ઉત્પન્ન કરનારા ચારી કરા કર્યા છે તે પર ધ્યાન ખેંચવું જોઈએ. ને કોમના લેખકોની સાહિત્યસેવા સામાન્ય ગૂજરાતી વાચક વર્ગની દષ્ટિ આગળ રજૂ કરવા જેવી હોય તે લેખકોની કૃતિઓ પર ધ્યાન ખેંચવું અને તેના શુભદોષ આગળ પાડવા એ તે કોમના લેખકોની ફરજ છે. એ કાર્યમાં ધર્મની વિરોધતા પરભાર મુકવા ન જોઈએ, પણ કૃતિની વિરોધતા આગળ કરવી જોઈએ. જૈન તથા મુસલમાન ગૂજરાતી લેખકોએ પ્રવર્તમાન ગૂજરાતી ભાષા કાયમ રાખી લેખન પ્રવૃત્તિ કરી છે. '

અમે ઇચ્છીએ છીએ કે આ વકતવ્ય જૈન તેમજ જૈનેતર (પારસી, મુસલમાન, તેમજ બ્રાહ્મણ-હિન્દુ આદિ) સર્વને લાગુ પાડી પ્રમુખ સાહેબે જાણવું હોય. અને તેમ હોય તો તે જોયજ છે. નરસિંહ, પ્રેમાનંદાદિનું સાહિત્ય પણ સાંપ્રદાયિકજ હતું અને રહેશે. તે માટે પણ પ્રમુખાદિ જૈનેતરો,

પ્રમુખની ઉક્ત સૂચના લક્ષમાં લેશે. જૈનો પણ પોતાના સાહિત્ય માટે તે સૂચના સ્વીકારશેજ. તે સૂચનાના એક મહદંશેને લક્ષમાં રાખી અમોએ જૈન કવિઓ અને તેમની કૃતિઓનો ચતકવાર (તરમાથી ૨૦ મા સુધી) સંગ્રહ કર્યો છે તેનો પ્રથમ ભાગ 'જૈન ગૂર્જર કવિઓ' એ નામથી આ પત્રના પ્રકાશક તરફથી આવતા માસમાં બહાર પડશે તેમાં સત્તરમા સૈકા સુધીનાનો સંગ્રહ આવ્યો છે; વળી તેમાં પ્રસ્તાવનામાં ' જૂની ગૂજરાતી ભાષાનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ ' ત્રણસો ઉપર પૃષ્ઠોમાં અમોએ લખેલ નિબંધ પ્રકટ થશે; તે સર્વ પરથી જણાશે કે જૈનોએ ગૂજરાતી ભાષાના ઉત્કર્ષની ઉત્કટ અભિલાષા યથાશક્તિ પણ મુકણ પ્રમાણમાં પરિપૂર્ણ કરી છે. તે બહાર પડ્યા પછી પ્રમુખ સાહેબ પર મોકલાશે અને તે પર પોતાની સમાલોચના મુક્તકંઠે અને શુદ્ધ હૃદયથી આપી જૈનસમાજને ઉપકૃત કરશે.

આ પરિપદમાં જૈનોએ સારી રીતે ભાગ લીધો છે. રા. મોતીચંદ ગિરધર કાપડિયા દશમંત્રી પૈષાનો એક ' હેમચંદ્રાચાર્ય 'નું પ્રાકૃત વ્યાકરણ' એ નામનો નિબંધ લખી વાંચ્યો હતો. બીજા નિબંધ લેખકોમાં પંડિત બહેચરદાસનો 'ગૂજરાતનું પ્રધાન વ્યાકરણ, એ નામનો તેજ વિષય પર તલસ્પર્શી નિબંધ, રા. મોહનલાલ ભગવાનદાસ ઝવેરીતો 'જૈન રાસાઓની ઉત્પત્તિ અને વિકાસ' (કે જે આ અંકમાં પ્રકટ થયેલ છે.) અને અમારો 'અપભ્રંશ સાહિત્ય' પર ૧૪ છાપેલાં ૪૪નો નિબંધ-એ સર્વે મળી ચાર સાર રૂપે વંચ્યાં હતાં. અમારો આ નિબંધ ઉપરોક્ત 'જૈનગૂર્જર કવિઓ'ની પ્રસ્તાવના રૂપેના નિબંધના સાત વિભાગ પૈકી બીજો વિભાગ છે. જૈનોએ સારી હાજરી આપી હતી. પરિપદ ભરાવાનું સ્થાન પણ જૈનજાહેર સંસ્થા નામે શ્રી મહાવીર જૈન વિદ્યાલયનો હોલ હતો. ગૂજરાતી સાહિત્ય પરિષદમાં જૈનો દ્વંદ્વેશ સાથે રહી પોતાના અપૂર સાહિત્યની પ્રસાદી આખાંજ કરી ' જૂના સાહિત્ય પર, જૂની ભાષા રચના પર, જૂનાં કાવ્યોના વસ્તુપર ' પ્રકાશ નાંખ્યા ન કરશે અને પોતાના પૂર્વજોની તેમજ પોતાની ભાષા પ્રત્યેની અપૂર્વ સેવા અને અમાદ પ્રીતિ વ્યક્ત કરશે. આ પરિપદ સંબંધી ભરાયેલ પ્રદર્શનમાં જૈનોએ લીધેલા ભાગ સંબંધી હવે પછી કહીશું.

અર્થ

જૈન રાસાઓની ઉત્પત્તિ અને વિકાસ.*

શ્રીમન્તં દેવદેવં વિપથયુગલેનાર્પિતારૌપસૈવમ્ ।

ન્યગ્રોધે ધ્યાનધારં કમઠકૃતમદ્દામેષમાલાતિનીલમ્ ॥

કૈવલ્યા લોકિતાશં ફરિહૃતકમલચ્છાયામાશ્રિય સન્તમ્ ।

સમ્પન્નં પ્રાતિહાર્યઃ સમવસરણગં પાર્શ્વનાથં નમામિ ॥૧॥

“ત્વાં મુક્તામયસર્વભૂષણધરાં શુક્લાંવરાદંબરામ્ ।

ગૌરીં ગૌરસુધાતરંગધવલામાલોક્ય દૃષ્ટંકજે ॥

વીણા પુસ્તક મૌક્તિકાક્ષવલય શ્વેતાન્નવલ્લાત્કરામ્ ।

ન. સ્પાત્કઃ સ્ફુટદૃષ્ટ ચક્રરચના ચાતુર્ય ચિંતામણિઃ ॥૨॥”

ઇતિહાસગ્રંથની વિશિષ્ટતા.

સાહિત્ય સાગરમાં કાવ્ય રત્નોની શોધ માટે અનેક નરરત્નોએ યત્નો કર્યા છે; તેજ રત્નોને જિન જિન પ્રકાર નીતિવાર શુભવાર વિલેખત કરી અનેરી રત્નોઓ રચવાને તે વિષયમાં નિપુણ વિશુદ્ધોએ દક્ષતા દાખવી છે; અને તેનો સમન્વય-સંગ્રહન કરી એકાવલી આદિ સમ વિષય માલાઓ રચી પ્રથમ પુરુષોનાં કંઠમાં સમારોપણ પણ રસિક વ્યક્તિઓએ વિવિધ છટાથી કર્યું છે. શોધક, વિવેચક, સંપાદક પડિતો કરતાં કાવ્યરત્નોના ઇતિહાસક પુરુષોની આ સમયમાં વિશેષતા છે. મારા પુરોગામી વિદ્વાનોના ઉદ્દોગથી ઉત્તેજિત થઇ હું પણ પ્રભાદપૂર્વક જૈન રાસાઓની ઉત્પત્તિ અને વિકાસનું સંક્ષેપમાં દિગ્દર્શન કરીશ.

“રાસા.”

“રસાત્મકં કાવ્યમ્” એ સૂત્રને લક્ષમાં રાખી જૈન કવિઓએ તેમની કૃતિઓને “રાસા” નામ આપ્યું હોય એમ અનુમાન થાય છે. રાસ સાહિત્યની અભિવૃદ્ધિ થતાં રાસનો અર્થ એ કાવ્ય થયો. અને આ અર્થને લઈનેજ રાસાઓના વિષય

પણ એકાગ્રને યોગ્ય ચિંતાકર્ષક વા હૃદયદ્રાવક, લેવાયા. દાન, શિયલ, તપ તથા લાવના એ પ્રર્મ મંદિરના ચાર રત્ન બે ઉપર રાસાનું સાહિત્ય રચાયું છે. શુર્જરદેશ જેમ સહસા બૃહન્પથી ભૂમિતંત્ર પર આવ્યો નથી, શુર્જરભાષા જેમ સહસા દિવ્યવાણીથી શ્રુતિગોચર થઇ નથી, જૈન રાસાઓ પણ તેમજ સહસા કથમપિ ઉત્પન્ન થયલા નથી. ઇતિહાસ જે જે વિષયને મળે છે તે પરથી અનિવાર્યપણે સાંખ્યતથા છે કે પૂર્વોપરનો દરેક વિષયમાં સંબંધ અવરય રહેલો હોય છે, અને સૂક્ષ્મ દૃષ્ટિથી જૂતકાળના ઇતિહાસનું નિરીક્ષણ કરનાર ભાવિ વિકાસ માટે યથાયોગ્ય ઉપચાર કરી શકે છે. તેથી કવિ તથા વિવેચનકાર જનને આવા નિરીક્ષણની જરૂર રહે છે.

જૈન રાસાઓનું મૂળ જૈનકથા સાહિત્યમાં છે. જે કથા-સાહિત્ય જૈન આગમેના સમયથીજ વિવિધ સ્વરૂપમાં નજરે આવે છે. જૈનોના પવિત્ર ધાર્મિક સિદ્ધાંતોનું આ આગમ સાહિત્ય ચાર વિભાગમાં વિભક્ત છે. તત્ત્વ વિષયક સાહિત્યને દ્રવ્યાનુયોગ, ગણિત વિષયક સાહિત્યને ગણિતાનુયોગ તથા સાધુને શ્રાવકના આચાર વિષયક સાહિત્યને ચરણકરણાનુયોગ કહે છે. ચોથો અનુયોગ તે ધર્મ-કથાનુયોગ છે. જેમાંથી જૈનોનું કહો કે હિંદુચારનું

* આકંઠી મુજરાતી સાહિત્ય પરિષદમાં વાંચેલા નિબંધ.

લીલાવતી” એમ કહ્યું છે. પરંતુ ખેમાંથી કંઈ “લીલાવતી” નો ઉલ્લેખ કર્યો છે તે કહી શકાતું નથી. “લીલાવતીસાર મહાકાવ્યમ્” જિનરતનાયાર્થે “નિર્વાણ લીલાવતી” નામની ઉપરોક્ત શ્રી જિનેશ્વરસૂત્રીની કૃતિ ઉપરથી રચ્યું છે. સંવત ૧૩ માં શતકનો ઉત્તરાર્ધ એ આ “લીલાવતીસાર” નો રચનાકાળ છે. પ્રથમ લીલાવતીના રચનાકાળમાં મહેશ્વરસૂત્ર રચિત “પંચમી કહા” રચાય. એમ અનુમાન થાય છે કે ધનપાલકૃત “મવિસ્તયત્તકહા” (પંચમીકહા) ઉકત “પંચમીકહા” ના પ્રાન્તભાગના પ્રપંચરૂપે રચાય છે. અપભ્રંશ સાહિત્યના સંપૂર્ણ ઉદય પછી પણ કેટલાંય શતકો સુધી પ્રાકૃત કથાઓ રચાય તેના થોડાં ઉદાહરણ તરીકે (સં. ૧૧૩૯) “મહાવીર ચરિયમ્” (સં. ૧૧૮૭) નર્મદા-સુંદરી કથા (સં. ૧૪૦૬) અંજનાસુંદરી ચરિયમ્” નો નામ નિર્દેશ પૂરતો છે.

અપભ્રંશ સાહિત્ય.

ઉપર વર્ણવેલ પ્રાકૃત સાહિત્ય અને પ્રાચીન ગુજરાતી વચ્ચે અપભ્રંશ સાહિત્ય ખેડાયું. પ્રાકૃતની સરખામણીમાં તે અલ્પ છે. જોનામાં શ્વેતાંબરોની જેમ દિગંબરોએ પણ અપભ્રંશ સાહિત્ય ખીલવવામાં ફાળો આપ્યો છે. અપભ્રંશ સાહિત્યનો પ્રારંભ ૮ માં શતકથીજ થાય છે, અને અનુમાન થાય છે કે સાદારોની ભાષા યદ્ય તે પૂર્વે ધણાં કાળ સુધી લોક ભાષા તરીકે પ્રચલિત દશે. ઇતિહાસ એજ સિદ્ધ કરે છે કે દરેક કાળમાં લોક ભાષા તથા વિદ્વદ્ભાષા જુદીજ રહી છે. અપભ્રંશના ઉપયોગનું પ્રાચીન ઉદાહરણ કવિપુલ ગુરુ કાલિદાસની કૃતિ “વિક્રમોર્ણીય” નાટકનો ચતુર્થ અંક છે. કેટલોક વખત પહેલાં અપભ્રંશ સાહિત્યમાં આ સિવાય “કાલકાચાર્ય કહા” “દ્વારાવતીનાશ કહા” નામની જૈનકથાઓ તથા હેમ વ્યાકરણ, હેમચંદ્રાચાર્ય કૃત દ્વાજ્ય કાવ્ય તથા નેતાલપંચ વિશતિકા સિંહાસન દ્વાત્રિશિકા તથા પ્રબંધ ચિંતામણિમાંની પ્રકીર્ણ ગાથાઓ તથા સરસ્વતી કંઠભરણ દશરૂપ તથા

ધન્યાલોક દીકામાંના ઉદાહરણો રૂપ ગાથાઓ એટલુંજ છે એમ મનાતું. પરંતુ ત્યાર પછી શોધખોળ થતાં ધણું વિસ્તીર્ણ સાહિત્ય મળી આવ્યું છે. આ પ્રકીર્ણ અપભ્રંશ ગાથાઓ “કુવલયમોળા” નામની સં. ૮૩૫ માં રચાયેલી કથામાં પણ મળે છે. ધનપાલ કૃત વિ. સંવત્ ૧૮૧૮ દશમા શતકમાં રચાયેલી લવિસયત્ત કહા તથા સં. ૧૧૨૩ માં રચાયેલી સાધારણાંક સિદ્ધસેન સૂરિકૃત વિલાસવધ કહામાં આ અપભ્રંશ સાહિત્ય પૂરે હાકમાં દર્શન દે છે. દશમા શતકમાં થયેલા દિગંબર કવિ ધવલે ૧૮૦૦૦ શ્લોક પ્રમાણુ શ્રી મહાવીર અને શ્રી નેમિનાથના ચરિત્રાત્મક હરિવંશ પુરાણની અપભ્રંશમાં રચના કરી. આ અંધની કંઈક પૂર્વે સ્વયંભૂ તથા ત્રિભૂવન-પિતા પુત્રે પણ તેજ નામનું “હરિવંશપુરાણ” રચ્યું છે. તેજ પ્રમાણે “પદ્મચરિયમ્” પણ તે પિતા પુત્રે રચ્યું છે. અગીયારમા શતકમાં શ્વેતાંબરશાસ્ત્રી મહેશ્વરસૂત્રીએ “સંજ્ઞમંજરી” નામક ૩૫ દોહાનું લઘુ કાવ્ય રચ્યું. “કાલકાચાર્ય કથાનક” પણ એ અરસામાં રચાયું. મહાકવિ પુષ્પદંતે ૧૩૦૦૦ શ્લોક પ્રમાણુ મહાપુરાણ “તિસદ્ધિ મહાપુરિશ શુશ્રુલકાર” ની રચના કરી. તેજ કવિએ “પરોધર ચરિત્ર” તથા “નાગકુમાર ચરિત્ર” રચ્યાં છે. શ્રી ચંદ્રમુનિનો “કથા કાશ” પણ આજ સમયમાં રચાયો છે. સાંગરદાતું “જીજ્ઞસ્વામિ ચરિત્ર, પદ્મકીર્તિ” પાશ્વપુરાણ, તથા નયનન્દિનું “સુદર્શન ચરિત” એ આ શતકના બીજા મહત્વના ગ્રંથો છે. ૧૨મા શતકમાં રચાયેલી “વિલાસવંધકહા” નો ઉલ્લેખ યદ્ય ચૂક્યો છે. અલમદેવસૂરિકૃત “જ્યોતિદુઅણુસ્તોત્ર, દેવચંદ્રકૃત ૧૭ કંઠકનું “સુલસાખ્યાન”, તથા “સદેશરાસક” એ અગત્યની રચનાઓ છે જિનદત્તસૂત્રીએ “ચર્યરી” નામક સ્તુતિ, “ઉપદેશ-રસાયન રાસ” અને “કાલચંદ્રકુલક” રચ્યાં છે. વાદિદેવસૂત્રીએ “મુનિચંદ્ર સ્તવન” રચ્યું છે. લક્ષ્મણ ગણિના સુપાસનાદ ચરિત્ર નામક પ્રાકૃત ગ્રંથમાં પણ પ્રકીર્ણ અપભ્રંશ ગાથાઓ મળે છે. એક ગાથા “રાસક” સાથે સંબંધ રાખતી હોવાથી અને ઉનારીય.

કેવિ મહાવ સર્જંતિ કમદદુરં અવરિ ગાયંતિ સુદકંઠરવ સુંદરં,
કેવિ સ્ત્રાલતાલાઝલં રાસયં, કુળાદિં કરનચિયં અવરિ
વરહાસયં ૨૫૯.

દિગંબર યોગચંદ્ર મુનિકૃત “યોગસાર” તથા
“પરમાત્મ પ્રકાશ” દેવસેનકૃત “શ્રાવકાચાર”, હરિ-
ભદ્રસૂરિકૃત “નેમિનાથ ચરિય”, વરદતત્ત્વં “વૈરસામિ
ચરિત્ર” અમરકીર્તિ કૃત “છકમ્મુવએસો” જિનપ્રભ
સૂરિકૃત “મહનરેખા સંધિ” “ચતુર્વિંશતિભાવના કુલક”,
“નેમિનાથ રાસ”, “વપસ્સ્વામિ ચરિત્ર”, “મદિવ-
ચરિત્ર” “જંભુચરિત્ર” આદિ કૃતિઓ અપભ્રંશમાં
૧૩માં શતકમાં રચાઈ. એદમાં શતકના મહત્ત્વના
મંથો જિનપ્રભ શિષ્યકૃત “નર્મદાસુંદરી સંધિ” તથા
“જાતમસ્વામિ ચરિત્ર” અને જિનસૂરિકૃત “અંતરંગ
રાસ”, ૧૩ કડવાતું “ચતુર્વિંશતિજિન કલ્યાણક”
૨ કડવાતું સ્થૂલિભદ્ર ચરિત્ર, તથા ૧૧ કડવાની
અંતિ સુંકુમાર સંધિ છે.

પંદરમા તથા સોળમા શતકોમાં મહત્ત્વના મંથો
“ચંદ્રપદચરિય” છે. સિંહસેન કૃત “મહેસર ચરિય”
“શ્રીપાલચરિત્ર”, જયમિત્રદસ્યકૃત “સિરિવૃંદાણ
કવ્ય” અંતર્ગત “સેણિયચરિય” છે.

પ્રાચીન ગુજરાતીનો પ્રારંભ થયા પછી અપ-
ભ્રંશ ગાણુતાને પામે છે અને સોળમા શતક પછી
જવલેજ નગર પડે છે. (આ અપભ્રંશ સાહિત્ય
સંબંધી હકાકત રા. મોહનલાલ દશીચંદ દેસાઈનો
તે પસો નિર્ણય કે જે આઠમી ગુજરાતી સાહિત્ય
પરિષદ માટે તૈયાર કર્યો હતો. તેમાંથી લીધેલી છે.)

હવે રાસાઓનો ઉલ્લેખ કરીશ. રાસાઓનું
સાહિત્ય એટલું બહુ વિશાળ છે કે તેની સમાલો-
ચના તો શું પણ સંપૂર્ણ નામનિર્દેશ પણ કરવો
એ સુંસ્કેલીનું કામ છે. પ્રાકૃત અને અપભ્રંશ કથા
ચરિત્ર સાહિત્યનો જેમ વિગતે ઉલ્લેખ કર્યો છે તેમ
આ રાસાઓનો ઉલ્લેખ ન કરતાં જે જે રાસાઓને
સંસ્કૃત-પ્રાકૃત-કે અપભ્રંશ કથા-ચરિત્ર સાથે જોડી
શકાય છે તેનોજ ઉલ્લેખ કરીશ.

આપણે જોઈ ગયા તેમ “સમરાધ્ય કહા”ના-
મની પ્રસિદ્ધ આચાર્ય શ્રી હરિભદ્રની કૃતિ પ્રાકૃતમાં,
સંસ્કૃતમાં તેમજ રાસારો દર્શન દેશે. વળી “વિલાસ-

વધકહા” નામક અપભ્રંશ કથા પણ આ ઉપરથીજ
રચાઈ છે. આ “કહા” આપણને “રાસા”નો ઠેક
સુધીનો સંબંધ દેખાડે છે. વળી તે એટલી તો લો-
કપ્રિય છે કે “પદ્મવિનય”ના રાસથીજ ન અટકતાં
આધુનિક ગદ્યમય નવલકથાના રૂપમાં પણ દર્શન દેશે.

“શ્રીપાળચરિત્ર” તથા “જંભુસ્વામિચરિત્ર”
એ રાસાઓની ઉત્પત્તિ તથા વિકાસનું ખીળું ઉઘા-
ડેણું પૂરું પાડે છે. એ જેલ કથાના અનેક કવિ-
ઓએ રાસા રચ્યા છે. “સુરસુંદરી ચરિયમ્” એ
ત્રીજું ઉઘાડેણું પૂરું પાડે છે. નીચેની કૃતિઓ
સંસ્કૃત-પ્રાકૃત-વા અપભ્રંશમાં તેમજ ગુજરાતી
રાસાઓમાં મળી આવે છે.

ગુણસુંદરીચરિત્ર, જયાનંદચરિત્ર, લગ્નિલ ચરિત્ર,
પદ્મસૂરિત્ર અર્થાત્ રામાયણ, નલાખ્યાન, પાંડવચરિત્ર,
પૃથ્વીચંદ્રચરિત્ર, પ્રત્યેક શુદ્ધચરિત્ર, ભવિષ્ય દત્તા-
ખ્યાન, ભુવનસુંદરીચરિત્ર, મલયસુંદરી ચરિત્ર, રાહિણી
ચરિત્ર, શાલિચરિત્ર, શ્રીચંદ્રેન્દ્રલિ ચરિત્ર, પદ્મ પુરુષ-
ચરિત્ર, સુદર્શનાચરિત્ર, નેમિનાથ ચરિત્ર, ઉત્તમકુમાર
કથા, હંસરાજ વત્સરાજ ચરિત્ર, નર્મદાસુંદરી કથા,
પૃથ્વીચંદ્ર કથા, વિક્રમચરિત્ર, સિંહાસન. હાત્રિશિકા,
શીલવતી કથા ઇલાદિ. આ પ્રમાણે ભાષા તથા વસ્તુ
પદ્ધતિ તથા શૈલીની અપેક્ષાએ રાસાઓનો વિકાસ
યથેચો માલમ પડે છે. રાસોનો પ્રારંભ છુતી ગુર્જ-
રાતીમાં રત્નસિંહસૂરિ શિષ્ય વિનયચંદ્રકૃત “નેમિનાથ
ચતુષ્પદિકા” નામક રાજેમતી ખારમાસા, તથા સંવત
૧૩૨૭ માં રચાયલા સપ્તલેની રાસથી થાય છે.

રાસાઓની ઉત્પત્તિ પ્રાકૃતાદિમાંથી થઈ છે તેનું
નિશ્ચાયક પ્રમાણ સં. ૧૧૭૪ માં રચાયલા યશોદેવ
ઉપાધ્યાયના નવ તત્ત્વભાષ્ય વિવરણમાંથી મળે છે.

“અનયોષ વિશેષાવિધિ સુંકૃત સપ્તર્ગી રાગિચંદ્ર
માળિક્ય પ્રસ્તારિકા પ્રતિવદ્ધ રાસકાવ્યામવનયઃ”

આ માણિક્ય પ્રસ્તારિકા રાસ સંધિ-પ્રકરણ બદ્ધ
અપભ્રંશમાં છે. સં. ૧૧૯૯ માં રચાયલા સુપાસ-
નાદ ચરિયમ્”માંથી “રાસક”નો લક્ષ્યાર્થ તાલ
સહિત અભિનયયુક્ત પ્રબોદક સંગીત એવો નિકળે
છે. વળી “સિદ્ધેશ રાસક” એ નામનું કાવ્ય પણ ૧૨
માં શતકમાં અપભ્રંશમાં રચાયું છે.

ખીજી વાત એ છે કે જૈન રાસાઓનું વસ્તુ તો પ્રાચીન સંસ્કૃત તથા પ્રાકૃત-અપભ્રંશ કથાનકોમાંથી આવ્યું છે. કેટલેક ઠેકાણે મૂળ ગ્રંથની પદ્ધતિ શૈલિ વગેરે પણ તેનાં તેજ રહ્યા છે. વળી કેટલાક રાસો તો મૂળ કથા ચરિત્રોના અનુવાદોજ છે. મોટા રાસો જ નહિ પરંતુ લઘુ કાવ્યો પણ સંસ્કૃત-પ્રાકૃત-અપભ્રંશની યાયા લઈ રચાયા છે. ચતુકો, સિતરી, પંચાશિકા, કુલકો વગેરે પણ સંસ્કૃત-પ્રાકૃત પ્રમાણેજ ગુજરાતીમાં રચાયા છે. વૃત્તો પ્રાકૃત માત્રામેળના વૃત્તોનાં અનુકરણમાં ગુજરાતીમાં દેશી, ઢાળ રૂપે રચાયા છે. ગાથા-દોહા સોરઠા ચોપદ છપ્પય યુગ્મ ચતુષ્ક પદ્ધતિ-એ પ્રાચીન અને અર્વાચીન સાહિત્યનો ગાઢ સંબંધ સૂચવે છે.

સ્તુતિ-સ્તવનો, સ્વાધ્યાય-સન્ન્યાયો, સુભાષિત હરિયાળોઓ પણ એજ દર્શાવે છે. કડવાઓની ઉત્પત્તિ પણ અપભ્રંશ સાહિત્યમાંથી થઈ છે, તેનાં ઉદાહરણ ભૂત દેવચંદ્રજી કૃત “સુલસાધ્યાન” તથા વરદત્ત કૃત “વૈરસાગિ ચરિત્ર” આદિ અનેક અપભ્રંશ કાવ્યો છે. દેવસેન કૃત દશમા શતકમાં રચાયેલો “શ્રાવકચાર” દોહાનો અપભ્રંશ સાહિત્યમાં થયેલો ઉપયોગ સિદ્ધ કરે છે. ત્યાર પછી યોગચંદ્ર કૃત “યોગસાર”માં સોરઠા તથા ચોપદ અને પરમાત્મ પ્રકાશમાં દોહાનો પ્રયોગ માલમ પડે છે. “મંદિર રાસક” નામક પ્રાકૃત-અપભ્રંશમાં ૧૨ મા શતકમાં રચાયેલા રાસમાં દોહા, ગાથા, રહી, પદ્ધિકા, ચંદ્રાવળી, અર્ધ વગેરે છંદો મળે છે.

રાસાઓને સગવડ ખાતર ચાર વિભાગમાં વિભક્ત કરીશું:-ઐતિહાસિક, તાત્વિક-ઔપદેશિક, કાવ્યનિક અને મિશ્ર. પહેલી અને ચોથી કેટલેક વધુ રાસાઓ પ્રવેશ કરે છે.

ઐતિહાસિક ચરિત્ર-પ્રબંધ રાસાઓ-અપભ્રંશ સાહિત્ય સાથે સાથેજ આ પ્રકારના ઐતિહાસિક ગ્રંથોનો પ્રાદુર્ભાવ થયો છે. સં. ૯૨૫ માં શીલાંકે “મહાપુરિસ ચરિત્ર” રચ્યું. વળી ભદ્રેશ્વર કૃત કથાવલિ, શ્રી હેમચંદ્રચાર્ય કૃત ત્રિપદિ શલાકા પુરુષ ચરિત્ર આદિ પણ રચાયા. તેજ વખતે કો

કરી શ્રી પ્રભાવકચરિત્ર, પ્રબંધાનુતદીધિકા, પ્રબંધ ચિંતામણિ આદિ પ્રબંધો રચાયા. જૈન રાસમાળા ભાગ ૧-લામાં “શ્રી શાંતિદાસ શેઠજીનો રાસ,” “શ્રી વિજયદેવ સુરિ નિર્વાણ સ્વાધ્યાય,” “શ્રી સસવિજય નિર્વાણરાસ,” કપૂરવિજય ગણિ નિર્વાણરાસ, “શ્રી ક્ષમાવિજય નિર્વાણરાસ,” “શ્રી જિનવિજયજી નિર્વાણરાસ” “શ્રી ઉત્તમવિજય નિર્વાણરાસ,” “શ્રી પદ્મવિજય નિર્વાણરાસ,” “શ્રી લક્ષ્મીસાગર સુરિ નિર્વાણરાસ,” શ્રી કલ્યાણવિજય ગણિનોરાસ,” “શ્રી નેમિસાગર નિર્વાણરાસ” તથા “વિજયાનંદસુરિ સન્ન્યાય” તથા “કુમારપાળ પ્રબંધ,” “વસ્તુપાળ ચરિત્ર” “શ્રી હીરવિજય સુરિ રાસ,” તથા નહિ છપાયેલો “વીર નિર્વાણરાસ” તથા “શ્રી રૂપવિજયજીરાસ ઐતિહાસિક દષ્ટિએ અગત્યના છે. આ રાસાઓમાં નાયક ઉચ્ચ કોટિનો તથા અદ્ભુત ચરિત્રવર્ણો હોય છે ત્યારે રાસો પ્રથમ શ્રેણિમાં આવી શકે છે નહિ તો સાધારણ કોટિમાંજ રહે છે. વિવિધ ચરિત્રો પણ જોટલે અંશે ઐતિહાસિક છે તેટલે અંશે આજ વિભાગમાં આવે છે. ગોતમરાસ, જંજી સ્વામિરાસ, શ્રીપાળરાસ, ચંદ્રવર્ણિરાસ, પ્રત્યેક છંદરાસ, હીરવિજય સુરિરાસ, નળાધ્યાન, રામાયણ, સમરાદિત્ય કેવલિરાસ આદિ ઘણાં પ્રથમ પંકિતના રાસો આ વિભાગમાં આવે છે.

તત્ત્વોપદેશાત્મક રાસ.

“સમક્ષેત્રી રાસ,” “હિતશિક્ષાનો રાસ,” ધર્મ પરીક્ષાનો રાસ વગેરે પ્રધાનપણે તત્ત્વનો વાનીતિનો પ્રધાનપણે નિર્દેશ કરે છે, અને તેથી કંઈક આખા કાવ્યની અંવેષાએ નીરસ લાગે છે. તત્ત્વ તથા નીતિનું જ્યાં ગોણપણે વિવેકપૂર્વક પ્રમાણસર વર્ણન આવે છે અને જ્યાં કથાના પ્રવાહનો રોધ થતો નથી તે રાસો સારા નીવડે છે. શ્રીપાળરાસ તથા સુરસુંદરીરાસ કથામાં સરળતાથી વિવેક પૂર્વક ધર્મ તથા નીતિ વર્ણવે છે અને તેથી લોકપ્રિય થયા છે. જ્યારે તેજ વિષયનું પ્રધાનપણે પ્રતિપાદન કરનારા “નવકાર રાસ,” “શીલપ્રકાશરાસ” “શીલરક્ષા પ્રકાશ રાસ” આકર્ષક થયા નથી.

“શ્રીપાળરાસ” તથા “ચંદ્રાનનો રાસ” એથી

સૌથી વિશેષ ક્ષોદ્રિય છે. આ શ્રીપાળ રાસમાં જૈન તત્ત્વના પ્રધાનભૂત પંચપરમેષ્ઠિ મંત્રનો પ્રભાવ તથા સિદ્ધ્યંક મહાત્મ્ય વર્ણવ્યા છે. શ્રીમાન્ વિનયવિજ્ઞ-યજ્ઞ તથા યશોવિજ્ઞયજ્ઞ રૂપ યુગલ મહાત્માની એ કૃતિ છે. શ્રીમાન્ યશોવિજ્ઞયજ્ઞ મહા સમર્થ વાદી, નૈયાયિક તથા અનેક ભાષાના ઉચ્ચ કોટિના કવિ હતા અને જૈન ધર્મના કીર્તિસ્તંભ રૂપે સદાકાળ વિરાજ-શે. આવા ઉત્કૃષ્ટ પુરુષ પશુ ભયારે “દ્રવ્યયુગ્મ પયોમ રાસ” રચે છે ત્યારે તેને કાવ્ય તરીકે પ્રથમ શ્રેણિમાં લાવી શકતા નથી. એ તાત્ત્વિક વિષયને પ્રધાનપણે કા-વ્યમાં વર્ણવવાની બૂલ ભરેલી પદ્ધતિને આભારી છે. દાર્શનિક ગ્રંથ તરીકે આ રાસ ઉચ્ચ કોટિનો છે.

આથી સિદ્ધ થાય છે કે રાસોમાં રસિક વસ્તુ એ રસાળશ્રુમિની ગરજ સારે છે અને કથાળીજને પોષી નવપદ્ધતિ કરે છે. આણું વસ્તુ પ્રાચીન કથા-ઓમાં સ્વભાવસિદ્ધ માલમ પડે છે, અને તેથી પ્રાચીન ક્ષોદ્રિય કથાઓ પરથી ઉદભવેલા રાસોએ પશુ કોટિના હૃદયમાં હૃદયસ્થાન પ્રાપ્ત કર્યું છે.

કાદ્યનિક રાસો.

જો કે શ્રીમત પાદલિપ્તસુરિએ “તરંગવતી” કથા રચી ચિરકાળ માટે કથાકારોને વાસ્તે ઉત્તમ આદર્શ પૂરો પાડ્યો છે, પરંતુ તેના નોંધ્યે તેટલો ઉપયોગ થયો નથી. “માનતુંગ માનવતી” “મંગ-ળકળશ” “ચંદનમલ્લગિરિ” આદિ લઘુ રાસો આ કાદ્યનિક રાસોની સુંદરતાનાં ઉદાહરણો છે. આ વર્ગમાં જો નહિ પરંતુ સારા રાસ સાહિત્યમાં ઉચ્ચ પદ રૂપરૂપ કુંવરના રસને મળે છે કારણકે તેના સુંદર કાવ્યમય સુવર્ણ શરીરમાં કદ્યનાની સુગંધી બહેક છે.

મિત્ર રાસો.

આ વિભાગમાં અનેક રાસો આવે છે. પરંતુ એતિહાસિક વસ્તુ લઈ ઉચ્ચ કોટિની કદ્યનાથી રચા-યેલા બેજ રાસોના દર્શાવ આપીશ. આ શ્રી વીરવિ-જ્ઞયજ્ઞ કૃત “ધર્મિક રાસ” તથા “ચંદ્રશેખર રાસ” છે. એ કાવ્યો રાસ નામને સાર્થક કરે છે. મનુષ્ય

વિદ્યાધર તથા દેવોને એક ભૂમિકાપર લાવી સુંદર ગુંથણી, પદ્ધતિલિપ્ય, શબ્દાલંકાર તથા અર્થાલંકાર વડે સુસજ્જ ગૈરવયુક્ત પ્રાદ-કલ્પના ચિત્રથી આ કવિ વાંચકનું ચિત્ત હરી લે છે. પાત્રો ઉચ્ચ કોટિના સર્વયુગ્મ પત્ન નાયક હોવાથી રસની ક્ષતિ થતી નથી. ધાર્મિક તથા નૈતિક તત્ત્વ પશુ પ્રમાણુસર રજાણું છે. સુભાષિત તથા હરિયાળોઓ યત્ર તત્ર દૃષ્ટિગોચર થાય છે અને વચ્ચે વચ્ચે સુંદર ગેય કાવ્યો રસને પોમે છે; વીરવિજ્ઞયજ્ઞએ અનેક સ્તુતિ સ્તવનો પૂર્ણ-ઓને સુંદર નૂતન દેશીઓમાં રચી જૈન હૃદયમાં સંગીતાત્મક કાવ્યોથી ચિરકાલીન છાપ પાડી છે. આ ઉપરથી સહજ વિચાર ઉદભવે છે કે જો જૈન-તર સુદ પુરુષો આ કવિની કૃતિઓના યથાર્થ અભ્યાસ કરે તો શ્રીમદ્ વીરવિજ્ઞયજ્ઞનું સ્થાન કવિ શ્રી દયા-રામ કરતાં સંગીત કાવ્યોમાં ઉચ્ચતર છે એવો દુરત સીકાર કરે.

અત્રે દર્શાવેલા સંબંધ સત્ય હોય તો યુગરાતી ઉપરાંત સંસ્કૃત-પ્રાકૃત સ વિદ્વાનોજ સારા રાસકાર થવા નોંધ્યે. છે પશુ એમજ. સમયસુંદર, લાવણ્ય સમય, વિનયવિજ્ઞય, યશોવિજ્ઞય, જ્ઞાનવિમળ, નેમ-વિજ્ઞય, મોહનવિજ્ઞય, પદ્યવિજ્ઞય વીરવિજ્ઞય, આદિ સંસ્કૃત-પ્રાકૃત તથા-ભાષાના વિદ્વાનોએજ સુંદર રાસો રચ્યા છે. જ્ઞાનવિમળસુરિના “ચંદ્રકેવલિરાસ” તથા વીરવિજ્ઞયના “ધર્મિક ચરિત્ર” એ કથનના દર્શાવરૂપ છે.

અહિંયાં એ દર્શાવવું જરૂરનું છે કે ૮મી સદીથી સંસ્કૃત કરતાં પ્રાકૃત રચનાઓમાં વિશેષ મધુરતા આવે છે એવો કવિઓના સાર્વજનિક મત માલમ પડે છે. શામળ વગેરે કવિઓને હિંદી સાહિત્યનો આશ્રય લેવો પડ્યો એનું કારણ પશુ આજ છે. એથી સાબિત થાય છે કે બાલ તત્ત્વને મિશ્રિત કરવા કરતાં પ્રાકૃત-અપભ્રંશરૂપી મૂળ વડેજ જો કા-વ્યલતામાં રસનું સમલિસરણ થાય તો નૈસર્ગિક શોભાથી તે મનોહર થાય. આજ યુગમાં ગદ્યની વિ-પ્રસતા તથા સંસ્કૃતની પ્રચુરતા થવાથી યુગરાતી સાહિત્ય પર એવી છાપા પડે છે કે કાવ્યમાંથી ભા-

પાનન્ય “મીઠાશ” જતી રહી છે એ સંગીતમાં નિષ્ણાત પુરુષોથી અવિદિત નહિજ હોય.

જેન રાસાઓની ઉત્પત્તિ તથા વિકાસ જોઇ તેના વિવેચનકારોનો માર્ગ પણ સરળ થાય છે. જેથી ભાવિ કવિઓને તેઓ વિશ્વાસપૂર્વક લક્ષ્યબિંદુ તરફ ત્વરાથી દોરવી શકશે.

આ પ્રકારનો ભૂતકાળનો તથા વર્તમાનકાળનો ઇતિહાસ તપાસતાં એજ સિદ્ધાંત પર આવી શકીએ કે સંસ્કૃત પ્રમાણે પ્રાકૃત-અપભ્રંશ સાહિત્યનો પણ અભ્યાસ તથા ઉપયોગ ગુજરાતી કાવ્યો માટે અત્યંત આવશ્યક છે. એ સિવાય ગુજરાતી કાવ્યોનો નૈસર્ગિક વિકાસ થઇ શકશે નહિ. સાહિત્ય વેલપર મિશ્ર રંગી પુષ્પો લાવવાનો ચતો મલ અંધ કરી તેને નૈસર્ગિક રંગમાં પ્રકૃષ્ટિત થવા દેવી એજ શ્રેષ્ઠ છે વંશી રાસાઓને ઉચ્ચકોટિના બનાવવા માટે પ્રથમ શ્રેણીનાં પાત્રોજ જોઇએ. ઐતિહાસિક પાત્રો દરેક કવિતા સ્વચ્છંદસુસાર આવેળી શકેતો ન હોવાથી ઐતિહાસિક રાસાની કથામાં જાણ આવે છે, માટે

જો પાત્રો સંપૂર્ણ રીતે અનુકૂળ ન આવતાં હોય અથવા તેનો ચરિત્ર અદ્ભૂત ન હોય તો વધારે સારું તો એજ છે કે કાષ્ઠનિક રાસોજ રચવા, કારણ કે તેમાં કાષ્ઠનિક પાત્રોનો છૂટથી ઉપયોગ થઇ શકે. પરંતુ ઐતિહાસિક પાત્રોને કષ્ટમનાના રંગોથી તેમની ઐતિહાસિકતા નાશ કરનારી હાલની પદ્ધતિ ઇચ્છવાં યોગ્ય નથી. તેનો ઉદ્દેશ્ય વિવિધ મિશ્રણ આવથી નવું બતાવવાની લાક્ષણ છે. અને તેથી ધીમે ધીમે પ્રથમ શ્રેણીની સજ્જક શક્તિનો કવિ તથા લેખકોમાંથી નાશ થવાનો ભય રહે છે. એજ પ્રમાણે રાસાઓનાં ધાર્મિક તથા નૈતિક તરવો પણ બીજા તરવોની જેમ પ્રમાણપુરઃસરજ આવવા જોઇએ. આ પ્રમાણે વિવેચકોને તથા ભાવિ કવિઓને જો હું રાસાઓનાં રસતરવનું કંઈક દિગ્દર્શન કરાવી શકી હોઉં તો મને કૃતજ્ઞ માનીશ.

૧૫. પનજીરીટ
અપ્રમ ન. ૩ } માહનલાલ ભગવાનદાસ
અવેરી,
બી. એ. (આર્ટ્સ), એસ.
એસ. બી. સોલિસિટર.

કયોં ઝુકઝુક તુમ્હે સલામ કરેં ?

તુમ રાગ હો તો બને રહો, હમ કયોં તુમઝે લખીત રહેં ।
તુમ ઘર કે ધન્ના સેક સહી, પર હમ કયોં ગાને ગીત રહેં ॥
તુમ શાસક હો તો બતલાઓ, કયોં ઝુકઝુક તુમ્હેં સલામ કરેં ।
તુમ લીસમારખો હો તો હમ, કયોં તુમઝે ડરકર કામ કરેં ॥
હમ હૈં મરીબ તો ક્યા ડર હૈં, કુછ એચા અપના માન નહોં ।
વેં મુદો હૈં જો ફુનિયો મેં, રખતે હૈં અપની શાન નહોં ॥
મ્યા હદય હમારા પતયર હૈં, જો ખલતા હૈં અપમાન નહોં ।
મ્યા ધન્નાનોં કી શ્રેણી મેં, હમ હૈં મન્દૂર કિસાન નહોં ॥

—અલય (‘દલાલી’ સે ઉદ્ભવત)

શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીનું બંધારણ.

[શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીની પેઢીનું બંધારણ શું છે તે સંબંધી ઘણાંજો આનંદ છે તેથી તેની પૂછા કેટલાકે અમને કરેલી, તેથી હવે પેઢીએ જે છાપેલી નક્કલ ગત બન્યુંઆરી માસમાં બરાચેથી પોતાનીસભામાં અમને તથા ખીલજોને પૂરી પાડી હતી તે અક્ષરશઃ અત્ર પ્રકટ કરીએ છીએ. તે પરથી તેના બંધારણની તેમજ બીજી માહિતી તે બાધજોને તેમજ જેન સમાજને મળી રહેશે એમ અમે ધારીએ છીએ. તત્ત્વી.]

“ [અમદાવાદમાં રાવ બાહાદુર નગરશેઠ પ્રેમાલાલ દીમાલાલ સાહેબના મકાનમાં તારીખ ૨૮-૨૯-૩૦ ડીસેમ્બર સને ૧૯૧૨ ના રોજ હિન્દુસ્થાનના જુદા જુદા સ્થળના સ્વેતાંચર મુર્તિપૂજક જેન સંથોને જ. નં. ૧૪૦૫ તારીખ ૫-૧૧-૧૨ નો પત્ર લખ્યો પ્રમાણે હિન્દુસ્થાનના સકળ સંઘના શ્રાવકસમુદાયના તમામ મેમ્બરોની એક સભા બરાહ તેનું પ્રેસીડિંગ.]

તારીખ ૨૮ ડીસેમ્બર સને ૧૯૧૨.

આજ રોજ દીવસના બાર ઉપર એક વાગતાં આ સભાનું કામ શરૂ થયું ત્યારે બાવનગરવાળા વેરા અમરચંદ જસરાજે દરખાસ્ત કરી કે મરહુમ શેઠ ચાન્તીદાસના કુટુંબે આપણા પવિત્ર તીર્થોને લગતા ઘણા અગત્યના હકો તથા લાભો મેળવી આપી હિન્દુસ્થાનના સકળ સંઘને ઘણાજ આભારી કર્યો છે તેમજ સદરહુ તીર્થોને લગતી બાદશાહી સંદર્શ પણ આપણને તેમને નામે મળેલ છે. માટે હું દરખાસ્ત કરું છું કે આ સભાનું અધ્યક્ષ પદ તેમના વંશજ નગરશેઠ કરતુરભાઈ મણીભાઈએ લેવું.

આ દરખાસ્તને એવલાવાળા શેઠ દામોદર બાપુ-ભાઈએ ટેકા આપ્યો અને તે સર્વાનુમતે પાસ થતાં નગરશેઠ કરતુરભાઈ મણીભાઈએ તે પ્રમાણે તાળાંઓના અવાજ વગે સભાપતિની પુરથી લીધી.

ત્યાર પછી મંગળાચરણ ગવાયા બાદ અધ્યક્ષ સાહેબે જોતાંને અધ્યક્ષ પદ આપ્યા માટે સરવેનો અંતઃકરણ પૂર્વક આભાર માન્યો અને આ સભામાં બહાર દુર-દેશાવરથી અને પધારેલા તેમજ અત્રિના ગૃહસ્થોએ પોતાના અમુદય વખતનો ભોગ આપી પધારવા તરફી લીધી તે માટે શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીના પ્રતિનીધિઓ તરફથી પણ આભાર માન્યો.

વિશેષમાં તેમણે જણાવ્યું કે શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીની પેઢીનું પ્રથમ બંધારણ સને ૧૮૮૦ નો સાકશમાં થયું હતું તેને આજે ઘણો વખત થયેલો છે તેથી આ પેઢીના સ્થાનીક પ્રતિનીધિઓની તારીખ ૧૨ માર્ચ સને ૧૯૧૨ ના રોજ મળેલી મીટીંગમાં ચર્ચે કરાવ મુજબ સદરહુ બંધારણ સંબંધમાં વિશેષ વિચાર કરી કરાવ કરવા સાર આ સભા બોલાવેલ છે.

ત્યારબાદ આપણા લોકપ્રિય નામદાર વાહસરાય લોડી હાર્ડીજ સાહેબ તરફ કોઇ બદમાસે હીયકારા-પણાથી બોમ્બ ફેંકી છાપ કરી છે તે સંબંધમાં નીચેના કરાવ તેઓ સાહેબે રજૂ કર્યો.

કરણ ૧-આપણા શાન્ત, અનુભવી અને લોકપ્રિય વાહસરાય નામદાર લોડી હાર્ડીજ સાહેબના ઉપર કોઇ બદમાસે હીયકારાપણાથી બોમ્બ ફેંકી તે નામદારને છાપ કરી છે તે તરફ આપણો અને એકઠો થયેલો હિન્દુસ્થાનનો સ્વેતાંચર મુર્તિપૂજક જેનોના શ્રી સકળ સંઘ પોતાનો કલો ધિકાર તથા તિરસ્કાર બતાવે છે અને તેઓ નામદાર તથા લેડી હાર્ડીજ પ્રત્યે પોતાની અંતઃકરણ પૂર્વક સંપૂર્ણ દીલસોટી નદેર કરે છે અને ઇચ્છે છે કે નામદાર લોડી હાર્ડીજ સાહેબને જલદી આરામ થાય અને તે બાબતનો તાર કરવો.

સદરહુ દરખાસ્તને શેઠ મનસુખભાઈ બરુભાઈએ ટેકો આપ્યો અને તે કરાવ સર્વાનુમતે પસાર થયો.

ત્યારબાદ શા. રા. વકીલ સાંકળચંદ રતનચંદ તરફથી એવલાવાળા શા. દામોદરદાસ બાપુભાઈએ જણાવ્યું કે સદરહુ શેઠ લાલભાઈ દલપતભાઈએ શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીની પેઢીના મેમ્બર તથા પ્રમુખ તરીકે સંપૂર્ણ બાહારીથી કામ કરી આપણને અત્યંત આભારી કર્યો છે અને તેમના દેવલોકથી આ પેઢીને કંઠી ન પુરાય એવી ખોટ પડી છે માટે આ સભાએ

તે આખતની નોંધ લેવી જોઈએ એમ કહી નીચેના ઠરાવ રજુ કર્યો.

ઠરાવ ૨—શ્રી આણંદજી કલ્યાણજીની પેદીના પ્રેસી-ડેન્ટ સરદાર શ્રી લાલભાઈ દલપતભાઈ સાહેબ તારીખ ૫ જુન સને ૧૯૧૨ ના રોજ દેવલોક પામ્યા છે. તેઓ સાહેબે સને ૧૯૦૧ ની સાલથી સદરજી પેદીના વહીવટ કરનાર મેમ્બર તથા અધ્યક્ષ તરીકે જે બાહોશી ઉમંગ, પ્રમાણીકપણું અને ચાલાકીથી સદરજી પેદીનું કામ શારી-રીક અને વખતના લોગ આપી કરેલ છે તે આખતની હીન્દુસ્તાનનો એકઠો થયેલો આ સકળ સંધ નોંધ લે છે અને ઠરાવ કરે છે કે તેમણે બહુવેલી લેન સંધની આતિ ઉત્તમ સેવા માટે આભારની લાગણી દર્શાવી સંધને એવા બાહોશ ગૃહસ્થની કહી નહીં પુરાય તેવી જોટ પડી છે તે માટે પોતાની સંપૂર્ણ દીક્ષગીરી બહેર કરે છે અને આ હકીકત તેમના વજ્ર માનુષી તથા કુટુંબને નીવેદન કરેલા આ ઠરાવની એક નક્કસ શેઠ મણીભાઈ દલપતભાઈ તરફ મોકલવી.

સદરજી દરખાસ્તને રા. રા. વકીલ હરીલાલ મં-છારામે ટેકા આપતાં જણાવ્યું કે સરદાર શ્રી લાલ-ભાઈ દલપતભાઈએ શ્રી આણંદજી કલ્યાણજીની પેદીના પ્રમુખ તરીકે જે ઉત્તમ સેવા બજાવી છે તે હું મારા જાત અનુભવથી સારી રીતે જાણું છું. તેવા મહાન નરની જોટ કદી ન પુરાય તેવી છે અને તે માટે આ સભાએ દીક્ષગીરીના સદરજી ઠરાવ પસાર કરવો જોઈએ તેથી તે ઠરાવને હું અનુમોદન આપું છું અને તે ઠરાવ સર્વાનુમતે પસાર કરવામાં આવ્યો.

પછી રા. રા. વકીલ હરીલાલ મંછારામે દરખાસ્ત કરી કે નગરશ્રી ચીમનભાઈ લાલભાઈ શ્રી આણંદજી કલ્યાણજીની પેદીના અધ્યક્ષ તરીકે કામ કરી તા. ૨૧ ઓગષ્ટ સને ૧૯૨૨ ના રોજ કવખતે નાની વયમાં દેવલોક પામ્યા છે. તેઓ સાહેબ વધારે વખત જીવ્યા હોત તો તેમના શાંત સ્વભાવ, સુચીલતા ત્રિગેરે સદ્ગુણોથી આ પેદીના કામને વધારે લાભ થાત. તેમના દેવલોક થવાથી શ્રી આણંદજી કલ્યા-ણજીની પેદીને એક વધારે જોટ પડી છે માટે તે આખતની નોંધ લઈ તેમના કુટુંબ તથા પત્નિ તરફ દીક્ષગીરીના નીચે મુજબનો ઠરાવ આ સભાએ મોકલવો.

ઠરાવ ૩—અત્રેના નગરશ્રી ચીમનભાઈ લાલભાઈ શ્રી આણંદજી કલ્યાણજીની પેદીના અધ્યક્ષ તરીકે કામ કરી તારીખ ૨૧ ઓગષ્ટ સને ૧૯૧૨ ના રોજ દેવલોક પામ્યા છે. તેઓ સાહેબ સદરજી પેદીના અધ્યક્ષ તરીકે લાંબી-મુદત રહ્યા હોત તો તેમનો શાંત સ્વભાવ, મુન-નતા ત્રિગેરે ગુણોથી આ પેદીના કામને ધણો લાભ થાત. પરંતુ ઘણીજ દુઃક મુદતમાં અને ઘણી નાની વયે કવ-ખતના તેમના દેવલોક મટિ આ હીન્દુસ્તાનનો સકળ સંધ પોતાની દીક્ષગીરી બહેર કરે છે અને આ દીક્ષગીરીની લાગણી તેમના કુટુંબ અને પત્નિ બાઈ મહાલક્ષ્મીને આ સકળ સંધ તરફથી નીવેદન કરવાને આ ઠરાવની એક નક્કસ નગરશ્રી કસ્તુરભાઈ મણીભાઈ તરફ મોકલવી.

સદરજી દરખાસ્તને શ્રી દલપતભાઈ મંગનભાઈએ ટેકા આપતાં તે ઠરાવ સર્વાનુમતે પસાર કરવામાં આવ્યો.

સને ૧૮૮૦ ની સાલમાં પ્રેસીડેંટ થયા બાદ શ્રી આણંદજી કલ્યાણજીની પેદીના વહીવટ મુજકુર પેદીના વખતોવખત થયેલા મેનેજર પ્રેસીડેંટીવાએ કરેલો છે. અને તે વખતે તે પેદીની મીલકત શી હતી અને સંવત ૧૯૬૭ ની સાલ આખર મુજકુર પેદીની મીલકત શી છે અને તે ક્યાં છે તે બાબ-તનાં સરવૈયાં રા. રા. વકીલ હરીલાલ મંછારામે વાંચ્યાં થાર કર્યાં. સંવત ૧૯૩૬ ની સાલનું સરવૈયું વંચાયા બાદ સમાના મેમ્બરો તરફથી કહેવામાં આવ્યું કે આ પ્રમાણે બધાં સરવૈયાં વંચાતાં ધણો વખત જાય તેમ છે માટે તે બધાં નહીં વાંચતાં હોવી બે સાલનાંજ સરવૈયાં વાંચ્યાં. તે ઉપરથી સંવત ૧૯૬૬-૬૭ ની સાલનાં સરવૈયાં વાંચી સંમંજાવ-વામાં આવ્યાં. અને તે ઉપરથી ખતાવી આપવામાં આવ્યું કે તે વખતે એટલે જ્યારે કમીટી બંધાય તે વખતે સદરજી પેદીની મીલકત એકંદર રૂ. ૧૦૯૨૦૦૦) ને આશરે હતી અને હાલ એટલે સંવત ૧૯૬૭ ની આખર સુધીની સદરજી પેદીની મીલકત રૂ. ૩૩૭૨૦૦૦) રખાયાની રકમ સુધાંતની છે અને બીજા ત્રિશો, દેરા-સરા ત્રિગેરેની રકમ ઉમેરતાં રૂ. ૩૧૦૦૦૦૦) જનીસ લાખને આસરે થાય છે.

આદ તારીખ ૧૨ માર્ચ સને ૧૯૧૨ ના રોજ રચાનીક પ્રતિનિધિઓની મળેલી મીટીંગમાં થયેલ

કરાવને અનુસરીને સને ૧૮૮૦ ની સાલના પ્રાસી-
ડિંગની નકલ હીન્દુસ્થાનના જુદા જુદા રજવાડા
એવામ્મર મૂતપૂજક જૈન સંધીને મોકલી તેમાં
સુધારો વધારો કરવા વિશેના તેઓના અભિપ્રાયો
માગવામાં આવેલા અને તે ઉપરથી તે અભિપ્રાયો
આવેલા છે તે તેમજ આજની સભાને સંપૂર્ણ રીતે
ધન્યવાદ આપતના બહારગામથી આવેલા તારો વાંચી
સંભળાવવામાં આવ્યા.

ત્યારબાદ ભાવનગરવાળા શેઠ કુવરજી આણં-
દજીએ જણાવ્યું કે અમદાવાદના ગૃહસ્થોએ શેઠ
આણંદજી કલ્યાણજીની પેટીનો બીસ વર્ષ સુધી
વહીવટ ધણીજ સંતોષકારક રીતે કરેલો છે અને
તેટલી મુદતમાં સદરહુ પેટીમાં રૂપીઆ ચોવીસ પચીસ
લાંખ જેટલી મોટી રકમનો વધારો કર્યો છે. વહીવટ
કરનાર પ્રતિનિધિઓએ દર વરસે પોતાની સો સો
જેટલી મીટીંગો બરી પોતાના શરીર અને વખતનો
ભોગ આપી શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીના હકો હીન્દુ-
સ્થાનના ખીમ સંધીની પ્રસંગોપાત જરૂરી સહાયતા
મેળવી જાળવી રાખ્યા છે તે આ પ્રમાણે ઉત્સાહ
અને સંપથી પેટીનો વહીવટ ધણીજ સંતોષકારક રીતે
તેમણે કરેલો છે તેથી હું નીચેના કરાવ રજુ કરું છું.

કરાવ ૪-શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીની પેટીનાં સદર-
હુ વીગેરે હીસાખ આપણી સમજ હાલ જે વાંચી જતા-
વવામાં આવ્યાં તે જોતાં સદરહુ પેટીનો વહીવટ વીગેરે
કામકાજ સદરહુ પેટીના વખતો વખતના અમદાવાદના
વહીવટ કરનાર પ્રતિનિધિઓએ સંપૂર્ણ કાળજીથી પોતાના
શરીર અને વખતનો ભોગ આપી પૂર્ણ સંતોષકારક રીતે
ખતલેલ છે તે માટે હીન્દુસ્થાનના આ સકળ સંઘ તેમને
ધન્યવાદ આપે છે અને ઇચ્છે છે કે તેવીજ કાળજી અને
બાહોશીથી સદરહુ પેટીનો વહીવટ અમદાવાદના ગૃહસ્થો
હવે પણ પશુ ચલાવશે અને કરાવે છે કે સદરહુ શેઠ
આણંદજી કલ્યાણજીની મુખ્ય પેટી (હેઠ ઓફીસ) ને
અત્યાર સુધી અમદાવાદમાં છે ત્યાંજ રાખવી.

સદરહુ દરબારતને મુખાઈવાળા જવેરી કલ્યાણ-
જીએ શોભાગચંદ તથા રતલામવાળા શેઠ વરધીચંદજી
ગાંધીએ તથા એવલાવાળા શા.દામોદરદાસ બાપુભાઈએ
ટેકા આપતાં તે કરાવ સર્વોત્તમે પસાર કરવામાં આવ્યો.

ત્યારબાદ પેટીના બંધારણ સંબંધે વિચાર કરવાને
અગ્રે મળેલા શ્રી સકળ સંઘમાંથી મેમ્બરો મુકરર
કરી એક કમીટી નીમવી એમ વોરા અમરચંદ
જસરાજે દરખાસ્ત કરી તેને પ્રભાવપાટણવાળા શેઠ
પ્રેમજી રામચંદે ટેકા આપતાં તે સર્વોત્તમે મંજૂર
કરવામાં આવી અને સદરહુ કમીટીની મીટીંગ મળ-
વાનો દાખમ આજ રાત્રે સ્ટાન્ડ સાડસાતનો મુકરર
કરવામાં આવ્યો. સદરહુ કમીટીના મેમ્બરોના નામતું
લીસ્ટ આ સાથે નીચાની ૧ થી સામેલ છે.

ઉપર પ્રમાણે કામકાજ ચલા બાદ આજરોજ
વખત થઇ જવાથી સભા આવતી કાલ ઉપર મુલ-
તવી રાખવામાં આવી.

કસ્તુરભાઈ મણિભાઈ

હીન્દુસ્થાનના એવામ્મર મૂતપૂજક જૈનોના

શ્રી સકળ સંઘના પ્રમુખ.

તારીખ ૨૬ ડીસેમ્બર સને ૧૯૧૨.

આજરોજ દીવસના બાર ઉપર એક વાખતાં
ગઇ કાલની મુલતવી રહેલી સભા મળતાં તેમાં કાંમ-
કાજ શરૂ થયું નીચે પ્રમાણે.

મીટીંગનું કાંમકાજ શરૂ થતાં મે. અધ્યક્ષ
સાહેબ તરફ સુરતથી મી. માણેકલાલ ઘેલાભાઈની
વતી તેમના વકીલ મી. યુનીલાલ માણેકલાલ ગાંધી
તરફથી મી. માણેકલાલ આ મીટીંગમાં નહીં આવતાં
તેને બદલે પોતાના પ્રતિનિધિ (રેપ્રેઝેન્ટેટીવ) તરીકે
મી. પ્રાણચંદર ત્રીપુરાશંકર નામના ગૃહસ્થને આ
સભામાં દાખલ કરવા અને સભાના પ્રાસીડીંગની
નોટ લેવા રજા આપવા મતલબનો કાગળ આવેલ
તે અસલ ઈચ્છે તથા તેનો જુગરાતી તરજુનો અ-
ધ્યક્ષ સાહેબના ફરમાનથી રા. રા. વકીલ હરીલાલ
મંછારાએ વાંચી સંભળાવ્યા અને તે ઉપરથી મી.
માણેકલાલની માગણી પ્રમાણે કરવું કે કેમ તે બાબત
સકળ સંઘના મત લેવામાં આવ્યા જે ઉપરથી આખી
સભામાંથી સુરતવાળા શાહ રતનચંદ ખીમચંદ તથા
અલાભાઈ મોતીચંદ નામના ફક્ત બે ગૃહસ્થોએ
મી. માણેકલાલ તરફથી આવેલ ગૃહસ્થને દાખલ

થવા પરવાનગી આપવા મત આપ્યો અને સુરતવાળા શાહ મોતીચંદ મુલચંદ તથા શાહ હીરાચંદ લીલાધર તથા શાહ નેમચંદ પ્રેમચંદ : સફરી નામના ત્રણ ગૃહસ્થોએ કાંઈપણ મત નહીં આપતાં તટસ્થ રહ્યા અને બાકીના બધા સંધે Never, Never ના પોકારો વચ્ચે સદરહુ ગૃહસ્થને મીઠીંગમાં દાખલ નહીં કરવા દેવા માટે દરોવામાં આવ્યું.

ત્યારબાદ ભાવનગરવાળા શેઠ કુંવરજી આણંદજીએ દરખાસ્ત કરી કે,

કસબ ૪—સદરહુ પેદીના હાલના જે સ્થાનીક પ્રતિનિધિઓ છે તેમને આજથી રદ કરવામાં આવે છે અને તેમને બદલે નીચે લખેલા સ્થળોના સંધા તરફથી તેમના નામ સામે જણાવેલી સંખ્યામાં હવે પછી ચૂંટાઈ આવે તેમને સ્થાનીક પ્રતિનિધિઓ ગણવામાં આવશે અને તેઓના સદરહુ કામકાજમાં મદદ લેવાની વહીવટ કરનાર પ્રતિનિધિઓને ખાસ જણાય તો તેઓ મદદ આપે અને જ્યાં જ્યાં આગળ બતાવ્યા પ્રમાણે જરૂર પડે ત્યારે તેઓએ એટલે વહીવટ કરનાર પ્રતિનિધિઓએ સદરહુ સ્થાનીક પ્રતિનિધિઓની મીઠીંગની મેનેરીટીના વિચાર ઉપર ધ્યાન આપવું.

સદરહુ સ્થળોના સંધાએ પોતાના સ્થાનીક પ્રતિનિધિઓને મુકરર કરી માસ ત્રણની મુદતમાં તેમનાં નામ વહીવટ કરનાર પ્રતિનિધિઓ ઉપર લખી મોકલવાં પરંતુ જે તે મુદતમાં સદરહુ સ્થળોના સંધા તેમના તરફના સ્થાનીક પ્રતિનિધિઓ તેમના નામ સામે લખેલી સંખ્યામાં નીમી નહીં લખી મોકલે તો તે સ્થળોના સંધાએ તેમના તરફના સ્થાનીક પ્રતિનિધિઓ નીમવાનો હક જોયો છે એમ જણી જે જે સ્થળના સ્થાનીક પ્રતિનિધિઓ ચૂંટાઈ લખી મોકલવામાં આવશે તેટલાજ સ્થાનીક પ્રતિનિધિઓ મુકરર થયા છે એમ ગણવામાં આવશે.

આ ઉપરાંત વહીવટ કરનાર પ્રતિનિધિઓ તેમના હુદાની રૂએ, સદરહુ પેદીના સ્થાનીક પ્રતિનિધિઓ ગણાશે.

સ્થળ.

સંખ્યા.

મુંબઈ અને તેની આસપાસ	૫
અમદાવાદ	૨
સુરત	૪
પાટણ	૩
ભાવનગર	૩
ભરૂચ	૧

મેસાણા અને તેની આસપાસ.	૧
માંડલ	૧
રાધનપુર	૧
માલજપુર	૧
ઘોઘા	૧
રાજકોટ	૧
જુનાગઢ	૧
માંવરોલ	૧
ગોરબંદર	૧
નમનગર	૧
ધોરાજી	૧
મોરબી	૧
ધોલેરા	૨
મુર્સીદાબાદ	૨
ક્લકતા	૧
લોંબડી	૧
માંડવી (કચ્છ)	૧
બૃજ	૧
અંબાર	૧
મુઢા	૧
જામે	૧
પુના	૨
એવલી	૧
માલેગામ	૧
સાંચકી	૧
બાલાપુર	૧
આમલનેર	૧
જેલગામ ધારવાડ	૧
મદ્રાસ	૧
નીઝામ હેદ્રાબાદ	૧
શીવગંજ	૧
સાદરી	૧
મહાર	૧
સીરાહી	૧
દેસદર	૧

વરોદરા અને તેની આસપાસ	૧
ખેડા	૨
ખંભાત	૨
કપડવાં	૧
વીરમગામ	૧
સામુદ	૧
વાવ અને તેની આસપાસ	૧

ભેધપુર	"	૧
હદેપુર	"	૧
બીકાનેર	"	૧
ફલોધી	"	૧
મીયાળામ	"	૧
લાહોર	"	૧
રંચુન	"	૧
દમણ	"	૧
જૂનેર	"	૧
ચુંચાનલાસા	"	૧
ગમ્તસર	"	૧
અંબાલા	"	૧
આલીબાર	"	૧
અમરેસર	"	૧
રવલામ	"	૧
દીલ્લી	"	૧
આમ્રા	"	૧
જેસલમીર	"	૧
હિંચ	"	૧
વેરાવલ	"	૧
પ્રભાસપાટણ	"	૧
વટનગર	"	૧
વીસનગર	"	૧
માણસા	"	૧
પેથાપુર	"	૧
વીઠપુર	"	૧
હિંદોર	"	૧
જેસલજી	"	૧
વલસાડ	"	૧
નવસારી	"	૧
પ્રતાપગઢ	"	૧
પ્રાંતીજી	"	૧
કાંગ્રા	"	૧
રાણપુર	"	૧
મંડવારીઆ	"	૧
બોટાદ	"	૧
પાલીતાણા	"	૧
મહુવા	"	૧
સીહોર	"	૧
વડવાણ	"	૧
લખતર	"	૧
સાવડા	"	૧

ઉપરના દરાવને મોરબીવાળા સંઘવી કીરચંદ મુંદરજીએ તથા રા. રા. વજીલ હરીલાલ મંછારામે ટેકા આપતાં તે સર્વાનુમતે મંજૂર થયેા.

ત્યાર બાદ સરતવાળા સરાફ યુનીલાલ જગનલાલે નીચેના દરાવ રજુ કર્યાં.

કરાવ ૬—શ્રી રાતુંજી તથા શ્રી ગીરનારજીના હુંમર તથા તે ઉપરનાં તથા પાલીતાણા અને તેની આસપાસનાં તથા જુનાગઢ અને તેની આસપાસનાં તથા શ્રી રણિકપુરજી-સાદરી તથા તેની આસપાસના જેન સમુદાયનાં સાર્વજનિક તિથો, દેરાસરો તથા ધાર્મિક સંસ્થાઓ વીગેરેના અંગની કે લગતી હરેક પ્રકારની સ્થાવર કે જંગમ મીલકત તથા ઉપજ તથા તે સંબંધીનાં સર્વે કામકામે જેનો હાલ સુધી શ્રેષ્ઠ આણંદજી કલ્યાણજીની પેઢી વહીવટ કરે છે તે તેમનાજ વહીવટમાં હવે પણ આગળને માટે પણ કાયમ રાખવાં.

કરાવ ૭—ઉપર લખેલા હુંમરો, તિથો વીગેરે ઉપરાંત આખા હિન્દુસ્તાનના સ્વેતામ્બર મૂર્તિપૂજક જેન સમુદાયનાં સાર્વજનિક કાંઈપણ ટેકણે આવેલાં તિથો, દેરાસરો વીગેરે ફરકના અંગની કે લગતી હરેક પ્રકારની સ્થાવર કે જંગમ મીલકત તથા ઉપજના સંરક્ષણ અથવા લાભને અંગે વહીવટ કરનાર પ્રતિનિધિઓના ધ્યાનમાં જોગ્ય લાગે તો શ્રેષ્ઠ આણંદજી કલ્યાણજીના નામથી અમર બીજી ને નામ તેમને જોગ્ય જણાય તે નામથી તે પેઢીના વખતો વખત જે ને વહીવટ કરનાર પ્રતિનિધિઓ હોય તેમને આ દરાવથી વહીવટ કરવાનો ફલ અખત્યાર આપવામાં આવે છે.

કરાવ ૪. શ્રેષ્ઠ આણંદજી કલ્યાણજીની પેઢીને લગતાં તથા આવક સમુદાય તરફનાં સર્વે કામકામ તથા કાંઈપણ રીતે તેની સાથે લાજતાં વળગતાં આવક સમુદાય તરફનાં સરવે કામ નીચે લખેલા અમદાવાદના બાઠ ગૃહસ્થો જેમને સમુદાય મજૂરના વહીવટ કરનાર પ્રતિનિધિઓ કહેવામાં આવશે તેમની બનેલી એક કમીટીએ આજથી કરવાં.

નામનગરશ્રી કસ્તુરભાઈ મણીભાઈ, શ્રેષ્ઠ અંબાલાલ સારાભાઈ, શ્રેષ્ઠ મનસુખભાઈ લણભાઈ, શ્રેષ્ઠ દલપતભાઈ મગનભાઈ, શ્રેષ્ઠ લાલભાઈ ત્રીકમલાલ, ઝવેરી વાડીલાલ વચ્ચતચંદ, રા. વજીલ સાંકળચંદ રતનચંદ, રા. વજીલ હરીલાલ મંછારામ.

સદરહુ તથા ઠરાવોને મંજૂર કરવાને મુંબાઇવાળા વકીલ રા. મોહનલાલ દલીયદે દેશાધ્યે પ્રથમ અનુ-મોદન આપ્યું પરંતુ પાછળથી તે પૈકીનો ત્રીજો ઠરાવ ગઇ રાત્રે કમીટીમાં મુકી તે ઉપર વિચાર કરવામાં આવ્યો નથી એમ જણાવવાથી રજુ કરનાર ગૃહસ્થે ત્રીજો ઠરાવ પાછો ખેંચી લીધો અને બાકીના બે ઠરાવો ઉપર લખેલા અનુમોદનથી સર્વાનુમતે પસાર કરવામાં આવ્યા.

પછી મુંબાઇવાળા શેઠ મોહનલાલ હેમચંદ દર-ખાસ્ત કરી કે,

ઠરાવ ૮—ઉપરના ઠરાવોમાં જણાવેલાં તિથો, દેસ-સરો તથા ધાર્મિક સંસ્થાઓ વીગેરે સંબંધી સર્વ કામ-કાજ કરવાને તથા નાણાં આપવા લેવાને તથા લહેણું વસુલ કરવાને તથા દેણું આપવાને તથા સદરહુ પૈસા જે સંસ્થાનું હીત કે સંબંધ હોય તેને માર્દે અને તેના તર-ફથી સર્વ પ્રકારનો ખર્ચ કરવાને તથા હરેક પ્રકારના ફંદાસો જે પાવતીઓ લખાવી લેવાને અગર લખી આપી તેના ઉપર સહી કરવાને તથા એવી હરેક સંસ્થાનો બંડાર, નાણાં, સીલક, લાગીના, કપડાં વીગેરે જે જગમ યા સ્થા-વર મીલકત હોય તે પોતાના અખત્યારમાં રાખવાને તથા તેની હરેક સંસ્થાના હીતને ખાતર તેમાં સુધારો વધારો કે ફેરફાર કરવાને તથા સરવે સરકારી કોર્ટો કે કચેરી-ઓમાં ખરોતે કે કેસોમાં શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીના અગર તે સંસ્થાને લખવું જે નામ વાલવું હોય તે નામથી સહી કરવાને તથા કેસો ચલાવવાને તથા વકીલ જેનીસર એમર્સી કે મુખત્યાર નીમવાને અને સાધારણ રીતે ઉપરની સંસ્થાઓનો વહીવટ કરવાના સંબંધમાં તેમજ જનરાણુ-ઓના હીત અગર સગવડના કારણસર ચોખ્ખ લાગે તે ખર્ચ કરના તથા ખીજું જે જે કામ કરવાને તેમને જરૂર લાગે તે સર્વ કરવાને આખા હીન્દુસ્થાનનો સદરહુ સકળ સંધ અગર જે તે સ્થળનો સંધ પોતાને કાંયદેસર જે જે કામ કરવાનો અખત્યાર છે અને હોય તે સર્વ કામ કર-વાને શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીની પેટીના વખતે વખત જે જે વહીવટ કરનાર પ્રતિનીધિઓ હોય તેમને સર્વેને કે તેમની મીઠીમ મળીને ઠરાવે તે એક અગર એકથી વધારે વહીવટ કરનાર પ્રતિનીધિને કૃત અખત્યાર આપવામાં આવે છે.

તે દરખાસ્તને મુંબાઇવાળા વકીલ રા. ત્રીભોવનદાસ એધવજી શાહે ટેકો આપતાં તે સર્વાનુમતે પસાર કરવામાં આવી.

પ્રભાસપાટણવાળા શાહ પ્રેમજી રાયચંદ નીચિને ઠરાવ રજુ કર્યો.

ઠરાવ ૯—પોતાના વહીવટમાંની કોઇ પણ સંસ્થાનાં નાણાં પોતાના વહીવટમાં ન હોય એવા કોઇપણ તિથો અગર દેરાસર હીન્દુસ્થાનમાં ગમે તે ઠેકાણે હોય તેના સંરક્ષણ કે લાભને અર્થે ખર્ચ કરવાનું વહીવટ કરનાર પ્રતિનીધિઓને ચોખ્ખ જણાય તો રૂ. ૧૫૦૦૦) પંદર હજાર રૂપીઆ સુધીની રકમ ખર્ચ ખાતે લખીને કે નામે લખીને આપવાનો અગર ખર્ચ કરવાનો શેઠ આણંદજી કલ્યાણ-જીની પેટીના વખતે વખત જે જે વહીવટ કરનાર પ્રતિની-ધિઓ હોય તેમને અધિકાર આપવામાં આવે છે પરંતુ તે ઉપરાંત રકમ આપવાની કે ખર્ચવાની જરૂર જણાય તો તે ભાગલ સ્થાનીક પ્રતિનીધિઓની મીઠીમની મેલ-રીટીની સંમતિ મેળવી ખર્ચવા અગર આપવાનો અધિકાર છે.

ઉપરના ઠરાવને સુરતવાળા શા. રતનચંદ ખીમ-ચંદે ટેકો આપતાં તે સર્વાનુમતે મંજૂર કરવામાં આવ્યો.

ત્યારબાદ મુંબાઇના શેઠ હરીચંદ થોમણભાઈએ નીચિને ઠરાવ રજુ કર્યો.

ઠરાવ ૧૦—પોતાના વહીવટમાંની કોઇ પણ સંસ્થાનાં નાણાં પોતાના વહીવટમાંની ખીજી કોઈ સંસ્થાને તે સંસ્થાના સંરક્ષણ કે લાભને અર્થે તેમજ જનરાણુઓના હીત અગર સગવડના કારણસર ખર્ચ ખાતે લખીને કે નામે લખીને આપવાનો શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીની પેટીના વખતે વખત જે જે વહીવટ કરનાર પ્રતિનીધિઓ હોય તેમને અધિકાર આપવામાં આવે છે.

સદરહુ ઠરાવને ભાવનગરવાળા વૈરા જગજીવન અમરચંદે ટેકો આપ્યો પરંતુ પાટણવાળા વકીલ લેરબાઈ ડાલાભાઈએ તથા મુંબાઇવાળા શાહ હીરાલાલ વર્ધમાને સુચના કરી કે સદરહુ ઠરાવમાં ખર્ચ કર-વાની રકમની કોઇ હદ બાંધતી નેહાંછે. તે ઉપરથી ભાવનગરવાળા શેઠ કુંવરજી આણંદજીએ સદરહુ ઠરા-વને અનુમોદન આપતાં તેમાં સુધારો મુક્યો કે,

રૂ. ૨૦૦૦૦) વીસ હજાર રૂપીઆ સુધીની રકમ વહીવટ કરનાર પ્રતિનીધિઓ ઠરાવમાં લખ્યા મુજબ વાપરી શકે અને તે ઉપરાંત વધારે રકમની જરૂર હોય તો સ્થા-નીક પ્રતિનીધિઓની મીઠીમની મેનેરીટીની સંમતિ મેળવી વાપરી શકે.

આ સુધારા દરખાસ્ત કરનાર મુખાધવાળા શેઠ હરીચંદ યોગજીભાઈએ પોતાના હાવમાં સામેલ કરવા સંમતિ આપી અને તેને વડાદરાવાળા ધર્મીઆળી સાંકળચંદ માણેકચંદે અનુમોદન આપતાં સર્વાનુમતે નીચે પ્રમાણે હાવ થયો.

કરોવ ૧૦—પોતાના વહીવટમાંની કોઈપણ સંસ્થાનાં નાણાં પોતાના વહીવટમાંની બીજી કોઈ સંસ્થાને તે સંસ્થાના સંરક્ષણ કે લાભને અર્થે તેમના નગણ્યોના હિત અગર સમવરના કારણસર ખર્ચ ખાતે લખીને કે નામે લખીને રૂા. ૨૦૦૦૦) રૂપીઆ વીસ હજાર સુધી આપવાનો શેઠ આણંદજી, દયાણુજીની પેઢીના વખતે વખત ને ને વહીવટ કરનાર પ્રતિનિધિઓ હોય તેમને અધિકાર આપવામાં આવે છે. પરંતુ તે ઉપરાંત વધારે રકમની તરફ હોય તો સ્થાનીક પ્રતિનિધિઓની મીટીંગની મેનેરીટીની સંમતિ મેળવી આપવા અધિકાર છે.

શેઠ બાલભાઈ દલસુખરામ કપડવંજવાળાએ નીચેના હાવ રજુ કર્યો.

કરોવ ૧૧—તાનીખ ૧૨ માર્ચ અને ૧૯૧૨ સંવત ૧૯૧૮ ના ફાગણ ચંદ ૬ મંગળવારના રોજ સ્થાનીક પ્રતિનિધિઓની મેનેરીટી મીટીંગમાં શ્રી સમેતશીખરજી બાળતમાં નીચે પ્રમાણે હાવ થયો છે.

“સાચ સાહેબ બડીદાસજી બહાદુર દલકેથી અગ્રે પધારેલા છે અને તેમણે માહા પ્રથમે શીખરજીના તિથિ માટે પ્રયાસ કર્યો તે હકીકત શેઠ વલ્લભભાઈ હીરજીભાઈએ સાચ સાહેબની વતી આવે નીચે પ્રમાણે નોંધેલી કરી કે પાલગંજના રાલના શીખરજી ઉપરના તમામ હક્ક કાયમનું લીસ લેવા માટે રૂા. ૨૪૨૦૦૦) જે લાખ જેતાલીસ હજાર એકવાર રોકડા આપવા તથા દર વર્ષે રૂા. ૪૦૦૦) માસ હજાર આપવા જેવી ગોઠવણ થઈ છે. અને તેમાં ને રૂા. ૧૫૦૦) પંદરસે શ્રી શીખરજીના કારખાના વરકથી મળે છે તે લેવાના તથા પાલગંજના રાલના હક તરીકે હુંગરની ને ઉપન અગરો તે પણ આપણે લેવાની એમ નોંધેલી હતી અને આ સંબંધે જવરમેન્ટમાં મંજૂરી માટે માગણી કરી છે તે માંગણી મંજૂર થયેલી ઉપરની રકમ તથા તે શીવાય વર્ગીલ વીગેરે બીજા ખર્ચ માટે તરફ પહોં રૂા. ૧૫૦૦૦) પંદર હજાર સુધી તરફ પડે તેમ છે એમ નોંધેલી હતી. આ દર્શાવેલ ઉપરથી મી. માણેકલાલ પેશાખાઈએ દરખાસ્ત કરી તથા મી. અબાલાલ બાણુભાઈએ ટેકા આપ્યો કે આ કામ મધુન સાદે છે અને ઉપર ને રકમ જણાવી છે તે રકમ શેઠ આણંદજી દયાણુજી

જીએ સમેતશીખરજીના તિથિ ખાતે લખીને આપવી અને તે બાબત ને ને તરફ અને ચોખ્ખા કામ લાગે તે અને કરવા વહીવટ કરનાર પ્રતિનિધિઓને સત્તા આપવી અને આ કામ બદલ સાચ બડીદાસજી બહાદુરને ધન્યવાદ આપવો.

ઉપર પ્રમાણે સ્થાનીક પ્રતિનિધિઓની મીટીંગમાં હાવ થયેલ છે તે મંજૂર કરવામાં આવે છે અને હાવનામાં આવે છે કે તે રકમમાં જણાવેલી સરતોમાં અથવા રકમમાં કોઈ બિંદુ વધવું કરવાનું અગર ફેરફાર કરવાનું વહીવટ કરનાર પ્રતિનિધિઓને ચોખ્ખા લાગે તો તેમ પણ કરવાની તેમને સંપૂર્ણ સત્તા આપવામાં આવે છે.

સરકુ હાવને વીગપુરવાળા શાહ મગનલાલ કંકુચંદ ટેકા આપતાં તે સર્વાનુમતે પસાર કરવામાં આવ્યો.

વડાદરાવાળા શેઠ લાલભાઈ દયાણુભાઈએ નીચેના હાવ રજુ કર્યો.

કરોવ ૧૨—શ્રી પાલીતાણે દર સાત જગણુઓ વરકથી ને વાર્ષિક ઉપન આવે છે તેમાંથી બહાર ખાતે ને ચોખ્ખા ઉપન રહે તેમાંથી આઠમાંની સુધીની રકમ વહીવટ કરનાર પ્રતિનિધિઓની કમીટીને ચોખ્ખા લાગે તેવું બીજા તિથિ તથા બીજા સંજોગમાં ફેરફારોના જીજીદાર ખાતે વાપરવાને સરકુ પેઢીના વખતે વખતના વહીવટ કરનાર પ્રતિનિધિઓને અધિકાર આપવામાં આવે છે, પરંતુ તે કરતાં વધારે રકમ ખર્ચવા તરફ જણાવે તો સ્થાનીક પ્રતિનિધિઓની મીટીંગની મેનેરીટીની સંમતિ મેળવી ખર્ચવા અધિકાર છે.

સરકુ હાવને મીયાંગામવાળા શેઠ નેમચંદભાઈ પીતાખરે ટેકા આપતાં, તે સર્વાનુમતે મંજૂર કરવામાં આવ્યો.

મુનાવાળા શેઠ વીરચંદ કળુજીએ નીચેના હાવ રજુ કર્યો.

કરોવ ૧૩—પોતાના વહીવટમાંની કોઈપણ સંસ્થાનાં નાણાં ને તે વખતે અમલમાં હોય તે હિંદીયન ટ્રસ્ટ એક્ટમાં લખ્યા પ્રમાણેની સીધુરીટીમાં તથા પ્રેસીડેન્સી બેન્ક અથવા બેન્કમાં અથવા તેની શાખાઓમાં રોકવાં તે શીવાય બીજી કોઈ જગ્યાએ રોકવાં કે ધીરવાં નહીં અને વહીવટ કરનાર પ્રતિનિધિઓમાંથી પણ અગર વધારે નામે રાખવાં.

સરકુ હાવને મુખાધવાળા જવેરી મોહનલાલ મગનભાઈએ અનુમોદન આપતાં સર્વાનુમતે મંજૂર થયો.

ત્યારબાદ કપડવળવાળા શેઠ જેસંગભાઈ પ્રેમચંદ નીચેના ઠરાવ રજુ કર્યો.

ઠરાવ ૧૪—દર સાલ હીસાબ તપાસવા સાર જો અથવા વધારે ઓછાંરો સ્થાનીક પ્રતિનીધિઓની માર્દાંગ વખતે સુકર કરવા અને દર સાલ ઓછાંરોરો તપાસેલો હીસાબ સ્થાનીક પ્રતિનીધિઓની માર્દાંગમાં વહીવટ કરનાર પ્રતિનીધિઓએ રજુ કરવો તથા વહીવટ કરનાર પ્રતિનીધિઓએ તે સાક્ષમાં કરેલાં મહત્વનાં કામોનો વાર્ષિક રીપોર્ટ રજુ કરવો.

સહરહુ ઠરાવને મુંબઈવાળા મારવાડી સંઘવાળા શેઠ વજીંગજી હીરજીએ ટેકો આપતાં તે સર્વાનુમતે પસાર કરવામાં આવ્યો.

ત્યારબાદ સાયલાવાળા રા. રા. નરશીદાસ નયુ-લાહજીએ નીચેના ઠરાવ રજુ કર્યો.

ઠરાવ ૧૫—કોઇપણ માણસ કોઇપણ જૈન તિર્થ ગુપ્તર દેરાસરનો અગર કોઇ જૈન ધાર્મિક સંસ્થાના વહીવટનો હીસાબ ન આપતા હોય અથવા તેના કબજાની જેવા પ્રકારની મોલકત ન રોપપતો હોય તે કારણથી તેને જે તે સ્થળના સંઘ સંઘમાંથી દુર કર્યા હોય અને તે સંઘવાળા આ પેટી ઉપર લખી ચોક્કસ અને આ પેટી તેને હીસાબ આપવાને તથા મોલકત રોપવાને કહે તે છતાં તે પ્રમાણે તે ન વર્તે અગર તેનો વાસ્તવીક ખુલાસો ન આપે તો વહીવટ કરનાર પ્રતિનીધિઓ સ્થાનીક પ્રતિનીધિઓની માર્દાંગની મેનેરીટીના મત પ્રમાણે તેને હાંદુ-સ્થાનના સકળ મ્લેતામ્બર મુર્તિપૂજક જૈન સંઘ બહાર મુકી શકે અને તે ઉપરથી તે માણસ હાંદુસ્થાનના સકળ સંઘની બહાર છે એમ ગણવું અને આવી રીતે હાંદુસ્થાનના સકળ સંઘ બહાર મુકાયેલા રાક્ષ વહીવટ કરનાર કે સ્થાનીક પ્રતિનીધિ થઈ શકશે નહીં અને હશે તો તે કબી યથો છે એમ ગણવામાં આવશે.

ઉપલા ઠરાવને ખંભાતવાળા શેઠ દીપચંદ કુલચંદે અનુમોદન આપતાં તે સર્વાનુમતે પસાર કરવામાં આવ્યો.

બાદ લાવનગરવાળા શેઠ નરૈતમદાસ બાણજીએ નીચેના ઠરાવ રજુ કર્યો.

ઠરાવ ૧૬—વહીવટ કરનાર પ્રતિનીધિઓને ઉપરના ઠરાવો પ્રમાણે વહીવટ કરવાના દરમ્યાન કોઇ અડચણ પડે તો અગર તરફર જણાય તો તે હજીત સ્થાનીક પ્રતિનીધિઓને બહાર ફરી તેમની માર્દાંગના બહુમત પ્રમાણે

જે ઠરાવ યાથ તે પ્રમાણે વર્તવું. અને તે ઠરાવ આખા હાંદુસ્થાનના સકળ સંઘે કરેલો છે એમ ગણારો

સહરહુ ઠરાવને વીળપુરવાળા શેઠ બીખાભાઈ લણુભાઈએ ટેકો આપતાં તે સર્વાનુમતે મંજૂર થયો.

અમદાવાદવાળા વકીલ રા. કેશવલાલ અમથાલાલે ત્યાર પછી નીચેના ઠરાવ રજુ કર્યો.

ઠરાવ ૧૭—સહરહુ પેટીના વહીવટ કરનાર અથવા સ્થાનીક પ્રતિનીધિઓ જે જૈન મ્લેતામ્બર મુર્તિપૂજક હશે તેજ થઈ શકશે, પરંતુ નીચે લખેલા શરૂ સહરહુ પેટીના વહીવટ કરનાર કે સ્થાનીક પ્રતિનીધિઓ થઈ શકશે નહી.

૧ જૈન મ્લેતામ્બર મુર્તિપૂજકપણાની ઝઘ્ઘા ન હોય તે.

૨ નામદાર બીડીસ સરકારનો રાન્દ્રોહી કરી શકેલા થઈ હોય તે

૩ જે કોઇને ચોરી, વિશ્વાસઘાત અગર બીજા કયં-કર છુટ્કો બદલ કેટલી સજા થઈ હોય તે.

૪ હીવાનો.

૫ સગીર.

૬ સ્ત્રી.

જે વહીવટ કરનાર અથવા સ્થાનીક પ્રતિનીધિને તે નીમાયા પછી ઉપર લખેલી પેટા કલમો ૧-૨-૩-૪ પછી કોઇ કલમ લાગુ પડશે તો તે તેજ વખતથી વહીવટ કરનાર અથવા સ્થાનીક પ્રતિનીધિ તરીકે બંધ પડશે છે એમ ગણવું.

ઉપરના ઠરાવને અમદાવાદવાળા શા. ચંદુલાલ હીરાચંદે ટેકો આપતાં તે સર્વાનુમતે પસાર થયો.

પછી રતલામવાળા વરધીચંદજી હકમીચંદજી ગાંધીજી આજની સભાનું કામ સંતોષકારક રીતે પસાર થયું તે માટે ધન્યવાદના શબ્દોની એક કવિતા ગાઇ સંભળવી.

ત્યારબાદ રા. રા. વકીલ હરીલાલ મંહારાને મહેર કર્યું કે આજનું કામ ખલાસ થયું છે અને આવતી કાલ મારે કમીટીના મેમ્બરોએ આજ રાત્રે સામસાત વાગે ગઇ કાલની માફક આવવું.

ઉપર પ્રમાણે કામકાજ યથા બાદ સભા આવતી કાલ ઉપર મુલતવી રાખવામાં આવી.

કસ્તુરભાઈ મણિલાઈ

હાંદુસ્થાનના મ્લેતામ્બર મુર્તિપૂજક જૈનોના

શ્રી સકળ સંઘના પ્રમુખ.

તારીખ ૩૦ ડિસેમ્બર સને ૧૯૧૨

આજરોજ દીવસના બાર ઉપર એક વાગતાં ગઢ કાલની મુલતતી રહેલી સભા મળતાં તેમાં કાર્યકાળ થયું તે નીચે પ્રમાણે.

ભાવનગરવાળા શ્રી કુંવરજી આણંદજીએ નીચેનાં ઠરાવ રજુ કર્યો.

ઠરાવ ૧૮—શ્રી આણંદજી કલ્યાણજીની પેટીને લગતાં તથા આવક સમુદાય તરફનાં સરવે કામકાજ તથા કોષપણ રીતે તેની સાથે લાગતાં વળગતાં આવક સમુદાય તરફનાં સરવે કામ નીચે લખેલા અમદાવાદના નવ ગૃહસ્થો જેમને સમુદાય મળુકરના વહીવટ કરનાર પ્રતિનિધિઓ કહેવામાં આવશે તેમની બનેલી એક કમીટીએ આજની કર્યાં.

નામ. નગરશ્રી કસ્તુરભાઈ મણીભાઈ, શ્રી અંબાલાલ સ્વારા-ભાઈ, શ્રી મનસુખભાઈ બચુભાઈ, શ્રી મણીભાઈ દલપત-ભાઈ, શ્રી દલપતભાઈ મગનભાઈ, શ્રી લાલભાઈ ત્રીકમલાલ, જેવેરી વાડીલાલ વખતચંદ, રા. વજીલ સફિયચંદ રતનચંદ, રા. વજીલ હરીલાલ મંજારામ.

વખતે વખત ને ને વહીવટ કરનાર પ્રતિનિધિઓ હશે તે તેમના હુકામી રૂપે સ્થાનીક પ્રતિનિધિઓ પણ ગણાશે.

સદરજી ઠરાવને મુનાવાળા શાહ હીરચંદ કંબુજીએ ટેકો આપતાં તે સર્વાનુમતે પસાર કરવામાં આવ્યો.

ભારખાદ ભાવનગરવાળા વેરા અમરચંદ જસ-રાજે નીચેનાં ઠરાવ રજુ કર્યો.

ઠરાવ ૧૯—ઉપર લખેલા ઠરાવોથી તારીખ ૧૯ સપ્ટેમ્બર સને ૧૮૮૦ ની સાલની સ્કીમમાં ને ફેરફાર કરવામાં આવ્યા છે તે શીવાય બીજી બધી બાબતોમાં મળુકર તારીખ ૧૯ સપ્ટેમ્બર સને ૧૮૮૦ ની સાલની સ્કીમ કાયમ છે એમ સમજવું.

ઉપરના ઠરાવને અનુમોદન આપતાં તેમાં એવ-લાવળા શાહ દામોદરદાસ બાપુભાઈએ નીચેનાં સુધારો મુક્યો.

તિર્થના હુકા બળવાને અંગે તેમજ શાહ વહીવટના અંગે વહીવટ કરનાર પ્રતિનિધિઓને આપેલી સત્તા શીવા-યના દામને સંબંધે તેમજ આપેલી સત્તામાં રૂબ નિરૂદ્ધ કાર્ય થઈ હોય તે તે સંબંધે સ્થાનીક તથા વહીવટ કર-નાર પ્રતિનિધિઓનું મંડળ એકત્ર મળે ત્યારે બહુ મતે યા સર્વાનુમતે ને ઠરાવ કરે તેનો વહીવટ કરનાર પ્રતિ-નિધિઓએ અમલ કરશે.

સદરજી સુધારાને માત્રેગમવાળા શાહ બાલચંદ હીરાચંદે અનુમોદન આપતાં વેરા અમરચંદ જસ-રાજે પોતાના ઠરાવમાં તે સુધારો સ્વીકાર્યો અને ભાવનગરવાળા શ્રી કુંવરજી આણંદજીએ સદરજી ઠરાવને ઉપરના સુધારા સાથે ટેકો આપતાં સદરજી ઠરાવ સુધારા સાથે સર્વાનુમતે પસાર કરવામાં આવ્યો.

લખતરવાળા સંઘવી નેણશી દુલચંદે જણાવ્યું કે બોટાદમાં આપણા ધર્મના વરધોડા બાબત ને વિરૂદ્ધ ચુકાદો આપવામાં આવેલ છે તે બાબત નામદાર ભાવનગર દરબાર સાહેબ તરફ એક વિનંતિ પત્ર મોકલવું.

તેને કપડવંજવાળા શાહ બાલાભાઈ દલસુખ-રાજે ટેકો આપ્યો અને ભાવનગરવાળા શ્રી કુંવરજી આણંદજીએ જાહેર કર્યું કે જે કે આ બાબત સ્વી-મને લગતી નથી તેપણ આખા હિન્દુસ્થાનના સકળ સંઘ એકઠો થવાનો આવો પ્રસંગ ફરી ફરીને આવતો નથી તેથી વિનંતિ કરું છું કે આ ઠરાવ સર્વાનુમતે પસાર કરવો અને તે ઉપરથી તાળીઓના અવાજ થતાંની સાથે મુખપ્રવાળા જેવેરી મણીલાલ સવચંદ વીગેરેએ જણાવ્યું કે આ સભા આ બાબત મળી નથી ને ઉપરથી મતભેદ થવાથી ગૂઝાડ થઈ તેથી સભાનું બીજું કાર્ય આગળ ચલાવવામાં આવ્યું.

રા. રા. વજીલ હરીલાલ મંજારાએ હિન્દુસ્થા-નના સકળ સંઘે અમદાવાદમાં પોતાના વખતનો ભોગ આપી પધારવાને તસ્દી લીધી છે તે માટે તેમનો ઉપકાર માન્યો.

પછી ભાવનગરવાળા શ્રી કુંવરજી આણંદજીએ જાહેર કર્યું કે શ્રી આણંદજી કલ્યાણજીની પેટીનું કામકાજ અમદાવાદનો સંઘ વખત તથા ખર્ચના બોજે દબેશાં ને બળવતો આવ્યો છે અને જમલ છે તેના પ્રમાણમાં બાકાર ગામેથી પધારેલા સંઘોએ કાંઈ વિશેષ કર્યું નથી અને તેથી આપણે બાકાર ગામેથી આવેલા સંઘોએ અમદાવાદના સંઘનો ઉપ-કાર માનવાની હુ દરખાસ્ત કરું છું.

સદરજી દરખાસ્તને વડોદરાવાળા જેવેરી લાલ-લાઈ કલ્યાણભાઈએ ટેકો આપતાં તે સર્વાનુમતે પ-સાર થયું.

બાદ અમદાવાદવાળા રા. રા. વહીસ છોટાલાલ કાળીદાસે શેડ આણુંદણ કલ્યાણુજી તરફથી થી પવિત્ર સંતુલ્ય તિર્થની રોજોપાની ટીપ કરવામાં આવે છે તે સંબંધમાં તારીખ ૧૩ જુન સને ૧૯૧૨ ના હિન્દી જૈન પેપરમાં જે ખોટી હકીકત છપાઇ આવેલ તે જણાવી તેવી ખોટી હકીકતથી નહીં દોરવાઈ જવા સકળ સંધને વિનંતિ કરી. સારખાદ શાહ સાંકળગ્યંદ પીતામ્બરે આપણું કાર્ય પૂર્ણ સંતોષકારક રીતે પાર પાડેલું છે તે બાબતની કવિતા ગાઇ બતાવ્યા બાદ મુખર્ષવાળા શેડ કલ્યાણુગ્યંદ શોભાગ્યંદ દરખાસ્ત કરી કે આપણા પ્રમુખ સાહેબે આ સભાનું કામ ધણી સંતોષકારક રીતે બજાવ્યું છે. અને તેઓ ગાદીને માટે પુરેપુરા લાયક છે માટે તે બદલ તેઓ સાહેબનો આ સભાએ ઉપકાર માનવો. સદરહુ દરખાસ્તને કપડવંજવાળા શાહ ખાત્રાલાઇ દલસુખરામે ટેકા આપ્યો અને તે સર્વાનુમતે હસાર કરવામાં આવી.

ભારખાદ પ્રમુખ સાહેબે અત્રેના તેમજ બહારનામથી પધારેલા સકળ સંધનો તેમજ આ સકળ સંધ એકઠો થતાં તેની મુખ્યવરયા વીગેરે કાર્ય કરવામાં અત્રેના શેડ જમનાદાસ, સવગંદ, મોહોલાલ-ભાઇ મગનલાલભાઇ વીગેરે ગૃહસ્થોએ પૂર્ણ ઉત્સાહથી ચોતાતા વખતનો ભોગ આપીને મદદ કરી છે તે વીગેરેનો શેડ આણુંદણ કલ્યાણુજીની પેટીના વહીવટ કરનાર પ્રતિનીધિઓ તરફથી આભાર માન્યો.

બાદ શેડ કલ્યાણુગ્યંદ શોભાગ્યંદ પ્રમુખ સાહેબને હાર તોરા આપ્યા બાદ પ્રમુખ સાહેબે સભા વિસર્જન થયેલી જાહેર કરી અને તે પ્રમાણે સભા વિસર્જન થઇ.

આ સભામાં હિન્દુસ્થાનના શ્વેતામ્બર મૂર્તિ-પૂજક જૈનોના લુદા લુદા રચના સંધાના જે જે ગૃહસ્થો પધાર્યા હતા તેમના નામનું જની શક્ય તેટલું લીસ્ટ બનાવી નીશાની અ. બ. ક. થી આ સાથે સામેલ રાખ્યું છે.

કસ્તુરભાઈ મણીભાઈ.

હિન્દુસ્થાનના શ્વેતામ્બર મૂર્તિપૂજક જૈનોના થી સકળ સંધના પ્રમુખ.

[અમદાવાદમાં રાવબહાદુર નગરશેડ પ્રેમાભાઇ હીમાભાઈના મકાનમાં તા. ૧૬ સપ્ટેમ્બર સને ૧૯૮૦ ના રોજ દીવસના કલાક ૧૧ વાગતાં શ્રાવક સમુદાયના તમામ મેમ્બરોની એક સભા ભરાઇ તેનું પ્રેસીડીંગ.]

આ સભામાં ધણું માણસો ભરાયાં હતાં તેમાંના જે માણસોના નામની લીસ્ટ જની આવી તે આ સાથે સામેલ છે.

જ્યારે આ સભાનું કામ શરૂ થયું ત્યારે શેડ મંનસુખભાઇ બચુભાઇએ દરખાસ્ત કરી અને તેને શેડ ઉમાભાઈ હકીસંધે ટેકા આપ્યો કે શેડ પ્રેમાભાઇ હીમાભાઇએ સભાપતીની ખુરશી લેવી. આ દરખાસ્ત એકમતથી પાસ થઇ ને શેડ પ્રેમાભાઇ હીમાભાઇએ એ પ્રમાણે સભાપતીની ખુરશી લીધી.

પછી ચેરમેન સાહેબે સભા એકઠી કરવાનું કારણ કહી સમજાવ્યું ને તેમના હુકમથી શા. મગનલાલ દલપતરામે સભા ભરવા બાબતની છપાવેલી નોટીસ વાંચી સંભળાવી.

ઝાહેર ખજરમાં લખેલી બાબતોને વીશે દર્શાવે કરવાને સાર અમદાવાદ સોવાય બીજ કુલ કુલ જગ્યાઓએ શ્રાવકોની સભાઓ ભરવામાં આવી હતી તે ગામો તથા શહેરોના ગામો ચેરમેન સાહેબે કહી બતાવ્યાં હતાં ને તે ગામો મુમરે ૧૦૩ હતાં તેના લીસ્ટની યાદી આ સાથે રાખવામાં આવી.

આ બંધી એકસોને ત્રણ જગ્યાઓએ જુદી જુદી મીટિંગો ભરાઇ તેની હકીકત ગમે અમદાવાદમાં શેડ આણુંદણ કલ્યાણુજી તથા શેડ પ્રેમાભાઇ હીમાભાઇના સરનામાંથી વખતસર અહીં આવેલાં છે. ને તેમાં એમ નીકળે છે કે એ બંધી જગ્યાઓએ શ્રાવકોએ દર્શાવે ક્યાં છે તેમાં બીજ બાબતોની સાથે એમ દર્શાવ્યું છે કે આ સભા ભરવાની ઝાહેર ખજ નીચે સદીઓ કરનાર આદ્ય ગ્રંથોને આપ્યા શ્રાવ સમુદાયના પ્રતીનીધીઓ નીમવાને તેમને શેડગ કુંબર તથા તેના દેરાસરોની બાબતમાં કામ કરવાને કુલ અખતીવાર આપવે.

ઝાહેર ખજરમાં લખેલું સમાનું કામ શરૂ કરવું

૧. સંઘની કુલસભા કમળાની ચાલ લખતર દર-
બારના કારભારીએ દરખાસ્ત કરી કે,

પાણીતાણના કાંદર સાહેબ તરફથી રીતરૂંબ કુંગરા
તથા તેને લગતા કમિટીમાં થતી હરકતો દર ચપા બાબત
આવક સમુદાય તરફથી શેઠ. આણંદજી કલ્યાણજીના નામથી
જે જે કામકાજ હાલસુધી ચલેલા છે તથા તેને લગતાં
બીજાં સરવ ગામો હાલન રાખ્યા.

તેને શેઠ મદનજી સુરજી પોરબંદરના રહેવાસીએ
ટેકા આપ્યો ને સમાના એકમતથી આ કસબ બાદાલ
રાખ્યો.

૨. બીજી દરખાસ્ત શેઠ. હોદાલાલ મોલીચંદ
અમદાવાદનાએ કરી કે,

રીતરૂંબ કુંગર તથા દેરાસરને લગતા આવક સમુદાય
તરફના કામકાજો તથા કાંદરપણ રીતે તેની સાથે લાગતા
વળગતા આવક સમુદાય તરફના સરવે કામ જે બાબત
સુધી શેઠ. આણંદજી કલ્યાણજીના નામથી ચક્કાચક્કામાં
આવ્યા છે તેનો વલીવટ નીચે લખેલા આઠ સખસો ભેગને
સમુદાય મજકુરના પ્રતિનિધિઓ કહેવા તે સખસોની
બનેશી એક કમીટીએ કરવો તેમનાં નામ.

- ૧ શેઠ પ્રેમાજી હીમાભાઈ.
- ૧ શેઠ હમીદાઈ હકીમચંદ.
- ૧ શેઠ હેસંગભાઈ હકીમચંદ.
- ૧ શેઠ મંગળભાઈ કરમચંદ તરફથી ચીકમદાસ નમુભાઈ
- ૧ શેઠ દલપતભાઈ ભટ્ટભાઈ.
- ૧ શેઠ મનસુખભાઈ ભટ્ટભાઈ.
- ૧ શેઠ મંદાસામ મોહનદાસ.
- ૧ શેઠ પરજોતમદાસ પુલસા.

ઉપરની દરખાસ્તને સંઘની કીરચંદ સુરજી
મોરખીવાળાએ ટેકા આપ્યો અને સરવેના એકમતથી
આ દરખાસ્ત બહાલ રહી.

૩. શેઠ તલકચંદ માણિકચંદ મુબાઈવાળાએ
દરખાસ્ત કરી કે,

ઉપર લખેલા આઠ વલીવટ કરનાર પ્રતિનિધિઓને નીચે
લખેલા સ્થાનીક પ્રતિનિધિઓની સરજી કામકાજમાં જે
મદદ લેવાની જાણસ જણાય તે મદદ આપે ને ન્યાય
ન્યાયે આની અંદર આગળ જતાવ્યા પ્રમાણે જરૂર પડે
ત્યારે તેઓએ રવાનીક પ્રતિનિધિઓના ત્યાગર ઉપર ધ્યાન
આપે તેઓનાં નામ.

ચાપ બહાદુર લક્ષ્મીપતરીયજી } મુરસીદાબાદ તથા તેના
પરતાપરીયજી } આસપાસના ગામો
ચાપ બહાદુર ધનપતરીયજી } તરફથી.

ચાપ બહાદુર બરીયાસ કાળશાહસ } કલકત્તા તથા તેની
આસપાસ.

શેઠ ખીમચંદભાઈ મોલીચંદ } મુબાઈ તથા તેના આસ-
તરફથી દયાચંદ મહુડચંદ } પાસના ગામો તરફથી.

શેઠ કેશવજીભાઈ નાથજી } મુરત તથા તેની આસ-
તરફથી માણિકચંદ } પાસના ગામો તરફથી.

શા. મેમચંદ મેલાપચંદ } સુરત તથા તેની આસ-
શા. સરપચંદ કલ્યાણજી } પાસના ગામો તરફથી.

શા. કીડાભાઈ પરજુલાસ } સાવનગર તથા તેની આ-
શા. અમરચંદ જરાજી } સપાસના ગામો તરફથી.

શા. નારણજીભાઈ માણીજીભાઈ } પાટણ તથા તેની આસ-
જેવી પનાલાલ પુનમચંદ } પાસના ગામો તરફથી.

શા. ઉત્તમચંદ માણિકચંદ } પાસના ગામો તરફથી.

શા. મંગળજીભાઈ હીરજીભાઈ } પાસણપુર તથા તેની આસપાસ

શા. પાનાચંદ આરાકરજી } કલમંડવી " "

શા. મળનભાઈ કપુરચંદ } પુના " "

શા. કરમચંદ લવજી } રોધા " "

શા. અનોપચંદ મહુડચંદ } લગચ " "

શા. પ્રેમજી કપુરચંદ } માંગેદાસ " "

શા. કપુરજી રંગજી } મારવાડ " "

શેઠ. લક્ષ્મીજી અનોપરજી } ખેડા " "

શા. શ્રીમજી સામજી } જમનગર " "

સંઘની કુલસભા કમળાની ચાલ લખતર } ચાલ લખતર " "

શા. રતેભાઈ અમીચંદ જેવી } બેટાદરા " "

શા. ખોડીદાસ મોસરજી } મોસરજી " "

શા. શેરચંદભાઈ સાંતલચંદ } સાંતલપુર " "

શા. સુખચંદ વેલરજી } ઘેરિયા " "

શા. લખમીચંદ દેસવજી } રાજકોટ " "

શા. ગાંધજી સુરજી } પોરબંદર " "

શા. સુનીલાલ કેસરીસંઘ } અમદાવાદના.

શા. વલીવટ કરતુરભાઈ પ્રેમચંદ }

ઉપરની દરખાસ્તને વળીસ ઉમેદભાઈ હીરાચંદ
ટેકા આપ્યો અને સરવેના એકમતથી આ દરખા-
સ્ત બહાલ રહી.

૪. શેઠ ગણાજીચંદ રાયચંદ દરખાસ્ત કરી કે;

આવક સમુદાયના તથા શેઠ આણંદજી કલ્યાણજી મજ-
કુરના નામથી તથા તેમની તરફથી ગમે ત્યાં આવેલા
બધી જગ્યાઓએ સરવે દસ્તાવેજો ઉપર સહી કરવાને તથા

વડોદરાનો શરદુત્સવ.

મે. રા. રા. 'જૈનયુગ'ના માનદ તંત્રી મહાશયની સેવામાં, સુખમ્.

નીચેના સમાચારને આપના પત્રમાં સ્થાન મળશે એવી આશા છે.

વડોદરાની સાહિત્યસભા તરફથી ગત તા. ૨૬-૨૭-૨૮ સપ્ટેમ્બર ૧૯૮૨ ના રોજ શરદુત્સવ પ્રસંગે સાહિત્ય પ્રદર્શન ભરવામાં આવ્યું હતું. 'સાહિત્ય'ના અકટોબરના અંકમાં પ્રેમાનંદ જયંતી અને 'શરદુત્સવ' સંબંધી હેવાલ આપતાં ટુકમાં આ પ્રદર્શનનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે, પરંતુ તે પ્રદર્શનમાં કયા કયા અથવા વિદેહી અને વિદ્યમાન વિદ્વાન મહાશયોના હસ્તાક્ષરો વગેરે મૂકવામાં આવ્યા હતા? કયા કયા મહાશયો અથવા સંસ્થાઓ તરફથી તે મૂકાયા હતા? કોની તેમાં ખાસ સહાયતા હતી? એ વિગેરેનું વિસ્તૃત વર્ણન ગમે તે કારણે હજી સુધી પ્રકાશમાં મૂકાયું જણાતું નથી. 'સાહિત્ય'ના ઉપર્યુક્ત ઉલ્લેખમાં બીજા કેટલાક મહાશયોનું સ્મરણ કરવામાં આવ્યું છે, પરંતુ પ્રદર્શન-ઉદ્ઘાટનથી વિસર્જન પર્થન્ત સેવા સમર્પનાર સાહિત્યપ્રેમી એક જૈન બંધુ પં. લાલચંદ્ર ભગવાનદાસ ગાંધીને બહી જવામાં આવ્યા છે; તેમાં કંઈ ધર્મભેદ તો કારણ નહિ હોય? કારણ કે—સાહિત્યસભાના મંત્રી (ભરતરામ મહેતા)ની અને તેમના પિતાશ્રી (ભાનુસુખરામ મહેતા)ની ખાસ પ્રેરણાથી જૈન વિભાગની નીચે જણાવેલી પ્રતિયોની પસંદગી કરી મેળવી આપવામાં, તેને વ્યવસ્થિત ક્રમમાં ગોઠવી આપવામાં અને પ્રદર્શનોદ્ઘાટન કરનાર શ્રીમતી ધનવંતાગૌરી (ના. દિવાન સાહેબનાં પત્ની)—તથા અન્ય પ્રેક્ષકો (રમણભાઈ મ. નીલકંઠ વિ.)ને તે તે અંશ-પ્રતિયોનો પરિચય કરાવવામાં તેમણે સમયભોગ આપી ઉત્સાહથી અમૂલ્ય સહાયતા અવરય કરી હતી. જેમાંથી વિ. સં. ૧૨૪૧ માં પ્રાચીન ગૂજરાતીમાં રચાયેલ શાલિભદ્રસૂરિના ભરત-આહુબલિરાસનો પરિચય કરાવતાં રા. મહુભાઈ કાંઠાવાળાએ તેને 'સાહિત્ય' પત્રમાં પ્રકટ કરવા પોતાની ઇચ્છા પણ દર્શાવી હતી. અસ્તુ. પ્રદર્શનમાં ૧૩ મા સેકાથી ૧૯ મા સેકા સુધીની ગૂજરાતી ભાષાની જૈનઅંશપ્રતિયો નીચે પ્રમાણે જોવામાં આવતી હતી.

વડોદરા ગત શરદુત્સવ પ્રસંગે ભરાયેલ સાહિત્ય-પ્રદર્શનમાં

મૂકાયેલી જૈન પ્રતિયો. *

(સેન્ટ્રલ લાયબ્રેરીની)

રચના સંવત	લેખન સંવત	અંશનામ	અંશકાર	વિશેષ સૂચન
૧૨૪૧		ભરત-આહુબલિરાસ	શાલિભદ્રસૂરિ	ફોટો એચાયેલી પ્રતિ
૧૨૬૬		જંબૂસ્વામિ રાસ	ધર્મ	પ્રા. ગૂ. કા. સંગ્રહ (ગા. ઓ. સિરીઝ)માં પ્રકાશિત
૧૩૨૭		સપ્તલેખરાસ	જયવંત	"
	૧૩૫૮	શાલિભદ્રકાક	પદ્મ	}
		ધર્મ માતાકા		
		નેમિનાથ ચતુષ્પદિકા	વિનયચંદ્રસૂરિ	"

* 'સયાળ વિનય' પત્રના ઉપસંપાદક શ્રીયુત દરિયાય જુએ પ્રદર્શનમાં મૂકાયેલ પ્રતિયો વિગેરેનું ચિત્ર 'સયાળ વિનય'માં પ્રકટ કરવા ઇચ્છા દર્શાવેલી, પરંતુ 'સાહિત્યસભા'ના મંત્રી સચિસ્તર રિપોર્ટ પ્રકટ કરશે એવી ધારણાથી તેમ બની શક્યું નહિ હોય.

१३६३		कृष्णवीरास	(२. मारिटावड) ,,	
१४७८	१५६५	पृथ्वीयद्रयस्त्रि (गद्य)	मधुसूदनसूरि	"
		(वाञ्छितस)		
१४१२	१५७४	गौतमरास	विजयलक्ष्म	} अनेक प्रतिभां
१५४३	"	शांतिनाथस्तव	नमस्त्रि	
१५४४	"	विद्यारयडिसद्वी	"	
१५५३	"	दश आचक्रपत्रीशी	"	
१५५४	"	अर्जुनमेखप्रवाडि	"	
१५५८	"	गणसुकुमावलास	"	
१५५९	"	मिच्छा दुःख सत्राय	"	
१५६०	"	महावीर रतवन	"	
	"	शुद्धिरास	शालिलक्ष्मसूरि	
	"	दशार्जुनद्वारास	हीराणुद्वारि	
	"	धवापुनयस्त्रि	भतिशेखर वायक	
	"	यूलिलक्ष्म अनेकवीरसुडि	लावण्यसमय	
		(अन्य नानी कृतियो)		
१५२२		नभ्रवाग्नि यडिपध	(द्वेपाल)	
१५३४	१५८१	समकित आरमत्कुलक	(द्वेपाल)	
१५५०	१६१३	मुनिपतिरास		
	१५६४	मन स्थिरीकरण स्वाध्याय		
	१५९९	उत्तराध्ययन उत्तीसलास	अक्षरि	
	१६१७	मधु (मुनि) पतियस्त्रि [गद्य]		
	"	सीमधरस्तोत्र	सकल्यंद	
१६१७	१६७९	माधवानल-कामकंदलारास	कुशललाल	
१६२१		श्रेष्ठिकरास (प्रथमपत्र)	बीम (लावसार)	रयना
१६३२		" (द्वितीयपत्र)	वटपद (पञ्चदशनाम)	
	१६७५	सलायुंगार	" (बीम)	"
१६७३	१६८१	नल-दमयंती यडिपध	समयसुंदर	
१६०४	१६८३	सुभाकुलपिसंधि	प्रणयसागर	
१६७६	१६८५	कमल आंधादि त्रिनकाव्य (सं.)	शुद्धविजय	दोहा जे यावेल पद
१६८५	"	परीधर यस्त्रि	भनोदरदास	
		अगडद्वारास	स्थानसागर	कर्तानां ल्हा-
			यधी लभायेली प्रति.	
१६८३	१७१८	द्रुपदी यतुष्यदी	कनकशक्ति	
१६९९	१६९९	रथयंदमंजी रास	तीकभमुनि	

૧૭૦૦	૧૭૦૫	દ્રુપદીક્ષતી સંબંધ (ચક્રપદ.)	સમયસુંદર
૧૭૦૨	૧૭૧૫	શ્રીપાલરાસ (સચિત્ર) ધર્મસંગ્રહ (શ્રીમદ્ મયૂરોપનિષદ)ના હસ્તાક્ષરનો ફોટો	માનવિજય
૧૭૧૯	૧૭૪૮	ધલાચીકુમાર ચોપાઈ	ન્યાનસાગર
૧૭૨૪	૧૭૨૬	આપાદભૂતિ ચતુષ્પદી	"
૧૭૩૭	૧૭૬૬	સત્કુમારરાસ	"
૧૭૫૫	૧૭૭૪	નવકારરાસ	ગોહીદાસ રચના વટપદ (વડોદરા)માં.
૧૭૬૦	૧૭૮૨	માનવુગ-માનવતીરાસ	મોહનવિજય
૧૭૬૪	૧૭૭૫	વિક્રમચરિત્ર-કનકાવતીરાસ	કાંતિવિમલ
૧૭૮૦	૧૭૮૨	માનવુગ-માનવતીરાસ	પુણ્યવિલાસ
૧૮૮૪	૧૮૮૫	તંબાલુપ્રકારી પૂજા	પં. વીરવિજય

આસરે ૧૯૭૧ સદ્યત સાક્ષર સ્ત્રીમનસાલ ડાહ્યાભાઈ દલાલના હસ્તાક્ષરે લખાયેલ શ્રુતમાણિક્ય શિષ્યની પ્રભાત સ્મૃતિ, મુનિસુંદરસરિ શિષ્યકૃત પાર્શ્વનાથ વિનતિ વિ.

સ્ત્રીનારથી મુનિરાજ શ્રી અમરવિજયજી મહારાજના સાક્ષર શિષ્ય ચતુરવિજયજી મહારાજે પં. લા. બ. ગાંધીની પ્રેરણાથી મોકલાવેલી પ્રતિષ્ઠા:—

લેખન સંવત	મંથ	લેખક
૧૫૧૩	સ્વાદિસાબ્દ સમુચ્ચય	તિલકકલશગણિના હસ્તાક્ષરે લખાયેલ.
૧૫૪૯	અજિતશાંતિસ્તવ	સુંદરધર્મગણિના " "
[આ. ૧૬ મો સૈકા]	ચત્તારિ અટ્ટદસ દોઝ. સ્તવન સત્યમંડનના	" "
૧૬૬૧	નવતત્ત્વવૃત્તિ	ખ. માનસિંહપિંડીના " "
૧૬૮૭	યંત્રાધિરાજ (જ્યોતિષ)	ચિનયવિજયના " "

પં. લાલચન્દ્ર ભગવાનદાસ ગાંધી તરફથી.

રચના સંવત	લે. સં.	મંથ	મંથકાર	કર્તાના હસ્તાક્ષરે લખાયેલ.
૧૬૬૯	૧૬૯૯	સત્તુજયમંડનઆદિ	સમયસુંદર	
		જિન સ્તવન		

આ સિવાય બાણી જૈન જ્ઞાનમંદિરની તાડપત્ર, કાગળ વિ. પ્રતિષ્ઠા (બાણીવાળા શેઠ નાથાભાઈ તરફથી) સદ્યત સાક્ષર શુદ્ધિસાગરસરિના હસ્તાક્ષરે લખાયેલ મદાવીરચરિત્ર (રા. પાદરાજ તરફથી) તથા રા. બ. કાંટાવાળાના સંપ્રદર્શના પૃથ્વ કૃદલીક જૈન પ્રતિષ્ઠા જોવામાં આવતી હતી.

—પ્રેક્ષક.

સુધનહર્ષકૃત હરિઆલીઓ.

પુરિ' એક નપુ'સક નયો, તાણી આગલિ ડીધારે;
નવ છવ તે ભોલો રહવળ, જગમાં તેહ પ્રસિદ્ધારે. ૧ પુ.
તેહનું મહિર છઈ અતિ હોયુ', મતમાં પાર ન આવધરે;
સહુઈ માણસ તેહના ધરણી, જે જોઈ તે પાવધરે. ૨ પુ.
જેહનમ આપલિ તે હુધ ભોલો, તેહનધ તે નહિ દેખધરે;
પ્રાહિ' મોઝા કારણ પાખળ, તેહનધ કો ન હવેખરે. ૩ પુ.
ચાંદ સૂર્ય પાસિ' તસ વાસો, નિરમલ નરસ્યું રાયધરે;
મસ્તકિ મેર તણુઈ તે રહવળ, એ મધ બોલ્યું સાચધરે. ૪
અંબરતાઈ તે છઈ જાએ, કો નંધિ દોંધઈ તેહનધરે;
ધનહર્ષ પંડિત ઇણિપરિ બોલઈ, એથી રહું સહુનધરે. ૫

૨

(હવેથી જોડણી વર્તમાન રૂપમાં મૂકવામાં આવી છે.)
બેઠ નપુ'સક એકકારે, કરિયા એકજ કામિ;
માહોમાંડિ મેળવ્યા, તે ત્રીજો નર નામિરે;
પંડિત સાંભલો.
અરથ કહે મુઝ એકરે, પંડિત સાંભલો—આંચકી.
તે ત્રણે નારીસ્યું મિલ્યા, પુત્રી હુધ તામ;
કમહું એક ન ચાતરે' જે હોયિ શત કામરે. ૧ પ.
ચોખા મુકાશ્વ તણો, જોણે પદેથી હાસ;
માણિક કવિહ હારમાં, જે છ શુભના ભડારરે. ૩ પ.
રંગ ધરે સહુ તેહસ્યું, તે પણુ રંગ ધરેતિ;
બે રંગીકાં જો મિલે, તો પૂરો મન ખતિરે. ૪ પ.
તે સહુ મુખ આગવ રહે, ન હોય કંદને દુઃખ;
હોંડુ સહુને વસ્ત્રહી, જે હીરો હોય મુખરે. ૫ પ.
શુભ મેલ્યા છે જેહમાં, કરે તો મગધમાલ;
ધનહર્ષ પંડિત એહનો, જોણે અરથ વિચારરે. ૬ પ.

૩

રાગ આસાવરી.

કાન છે પણુ મુલે ન કાંઈ, દાંત નહીં પણુ આવરે;
તેહને આમરછેડ ન હોવે, સહુનું પીરસ્યું ખાવરે. ૧ કા.
પુરવ પશિમ દક્ષિણ હવર, કામ હોય તો હડિરે;
હોંડતાં જે હડિએ આવે, તેહતણું ક્ષ કંડરે. ૨ કા.
તેહના પેટયકી જે જાણે, તે નાનહડિઓ વારરે;
પર ઉપગારી તેહ બાણિજે, પ્રાણુતણે આધારરે. ૩ કા.
અર્ધ તેહનું બૂમિ' હીસે, અર્ધ તે ગિરિને મૂંજરે;
કાનમાંડિ જે કામિનિ પેસે, તો તો આવે રંગરે. ૪ કા.
મે' જોયા પણુ પાય ન હીસે, કર હીસે વહિ તેહનેરે;
પાંચ (પગ) તણું તે કહું કરવે, તો હોય જાધી ગતિ તેહનેરે. ૫
માસ બે ચાર વિમાસી જોજે, તે શું નર કે નારીકે;
ધનહર્ષ પંડિત ઇણિપરિ પૂછે, કહેજો અરથ વિચારીરે. ૬

૪

કુંગરે રહિયામણે, એક નારી વાલે;
સાચે એક પુરવ લલો, વહિ પાણી વાલે. ૧ કું.
એકલકી બહુરસું ભરે, પણુ તોહ ને હોરે;
જે નર એસ્યું બલ કરે, તસ મૂલથી વારે. ૨ કું.
વહન ચરણ તેહને નહીં, નવિ કાંઈ ખાવે;
દાંતે હોર પ્રસવતી, તસ વૃષિ ન આવે. ૩ કું.
તે નારી ધરિ ધરિ અછે, પણુ સાધુ ન રાખે;
ધનહર્ષ પંડિત ઇમ કહે, જિનવર ઇમ ભાખે. ૪ કું.

૫

સાત નારી શિર ઉપરે, એક નર ઉપરે;
આપ શુભે કરી લોકને, ધણી હરખ પમાડે. ૧ સા.
જે નર બહુ છોર જણે, જે નર સંચોજે;
તે છોર સમતાં બલાં, આવે સહુને ભોજે. ૨ સા.
સાત કાન તેહને છે, ચાંપતાં શેવે;
સલામાંડિ' નાગો રહે, તેહને સહુ જોવે. ૩ સા.
એક હર છે તેહને, મલ મૂલ ન રાખે;
અરથો કંડે કંઠારો, પંડિત ઇમ ભાખે. ૪ સા.
ધનહર્ષ પંડિત ઇમ બણે, જે ગુપ્ત સમર્થ;
ગરથ ન કાંઈ માગિયે, કહો એહનો અર્થ. ૫ સા.

૬

એક નગર છયું અછે, પોણિ નીચી જોએ;
એક વણુ તેહમાં અછે, નવિ ખોજે કાએ. ૧ એક.
સાહમા પાંચ જણા ગયા, તસ આવત જણા;
તેણે આદર બહુહો કરી, ધરિ આવશે નાણી. ૨ એક.
પછો જઈ તે નવિ શરે, તેણિ નગર પ્રધાને;
ખોજે તિહાં આવી રહે, તેહને અસિધાને. ૩ એક.
આવ્યા તેણે પ્રાહુણે, બહુ વાંચો નેહ;
સર્વ કુંડળ પુત્રી થયું, કલે આવ્યા એહ. ૪ એક.
ધનહર્ષ પંડિત ઇમ બણે, તે કવણુ કહીને;
જસ સેવા મહિમા' થકી, બહુ બુદ્ધિ લહીને. ૫ એક.

૭

ધવલ રોઠ નિજ નગરથી જસ મહિર આવે;
તે તેહને રહેવા બણી, ધર એક કરાવે. ૧ ધવલ.
ચતુર તે ચાર દિશો થકી, આવે ધરમાંડિ;
અવણે પુષ્પ ધમકતા, સાંભલતાં પ્રાહિં. ૨ ધવલ.
તેહને અર્ધાં આન્ના પછી, બહુ રાંતતિ હોવે.
તે તિહાં હતા એકલો, પણુ કહું જઈ જોવે. ૩ ધવલ.

નિજ પશું ફરે ક્યો, તસ ચોથો પરિઓ;
કહો પંડિત તે ક્યાલણી, જે બન્યો હરિયો. ૪ ધવલ.
ચોથે પરિએ તેહને, ઘણું વાધું મૂલ;
જે સેવતાં સર્વને, બલ હોય અસૂલ. ૫ ધવલ.
ધનહર્ષ પંડિત ઈમ બલો, કહો તેહનું નામ;
પ્રાંદિ સર્વ મનુષ્યને, જે સાથે કામ. ૬ ધવલ.

રાગ આસાવરી.

બાલાની એક બોલ ન બોલે, કાઈ કામિની કાલોર;
મોટી થઈ પણ લાલ ન આલો, નવિ તે પહેરે કાલીરે. ૧
અંકિ ન ચોથે નીર ન બોલે, નવિ તે વાયે હાથેરે;
કહું ફરે તે નિજ માતાનું, માતને પાસે ચાલેરે. ૨ બો.
અનન ન આવે નીર ન પીવે, બૂત ન ગૂલે તાસરે;
પંડિત અરથ વિચારી નહો, હમ્મ પાસે તસ વાસરે. ૩
નવિ તે શતી નવિ તે માતી, નવિ કહે તે માંડીરે;
સાધુતલો પણ પાસે રહેવે, ન સકે કો તસ છાંડીરે. ૪ બો.
એ તો કહ્યુ થઈ નવિ બીએ, વિષમ કામે પણ પેસેરે;
તે છાકરડી માને જાયો, બેસારી નવિ બેસેરે. ૫ બો.
હાથ પગ માધું તસ દીસે, ચાંપી કુખ ન પાવેરે;
મા બેઠીને નેહ નહીં પણ, માને પાસે યાવેરે. ૬ બો.
કામ ન લગે રાત્ર ન વાગે, ભાર ન લાગે કાયેરે;
સુધનહર્ષ કહે અરથ કહેલે, એકતલો જે હોયરે. ૭ બો.

રાગ આસાવરી.

મંગલકારી અંત્યાશ્રવણ, સહયે જગ જસ કહેવેરે;
નિશાલે આનિ ના (ને) પ્રથમાશ્રવ, હર્ષ ધરી ધરી ચહેવેરે. ૧

સુધનહર્ષ એ તપગચ્છ પ્રસિદ્ધ હીરવિજય સુરિના શિષ્ય કર્મવિજયના શિષ્ય હતા. તેમણે સં. ૧૬૭૭ માં જન્મસ્વીપ વિચાર સ્તવન તથા બીજી કૃતિઓ નામે દેવ કુરુક્ષેત્ર સ્તવન અને મંદોદરી સવલ્ય સંવાદ રચેલ છે. હરિયાળા એટલે સમરપા. કોષ સખદ કે અર્થ ગૂઢ રાખી તે પદ્યો તે ગૂઢ સખદ કે અર્થ શોધી કાઢવાનો. આ હરિઆલી સખદ ૩૬ જણાય છે તે તેનું અક્ષરસંસ્કૃત શું તે કોષ જણાવશે તો ઉપકાર થશે. આ સખદ નીચે રચેલ વપરાયો છે:—

‘ગુણાવલી કહે “પ્રભુ! અવધારી, એક હરિઆલી કહો સુવિચારી”
“મોટાં પાંચ ધ્યેયનાં નામ, આરમ્ભ સવિ સીઝપ કામ;
તણુ અદ્યર માંદિ તે જાણિ, ઈદ પરભવિ સુખીઆ મન આણિ” ૮૮

“મુજ હરીઆલી કવલુ વિચાર, તે કહેજે પ્રભુ અરુ ઉદાર. ૯૩

પ્રેમલાલચી આ. કા. મ. મો. ૧. ૫. ૪૪૩

કાવ્ય સિલોક અનઈ હરીઆલીરે, ગાઠા પ્રદેલી કહે રસાલીરે. ૫. ૪૦૬.

સુધનહર્ષની અગિયાર હરિયાલીઓ આપી છે તેના અર્થ કોષ લખી જણાવશે તો અમે સુખેથી પ્રકટ કરીશું.

મધ્યાશ્રવ ત્રિણુ તે ઉત્તમને, હોય ન કહી એ પ્યારીરે;
અંકર તણુ દરી તે પૂરણુ, રાજકુલે ઘણી સારીરે. ૨ મં.
પહેલા અશ્રવને છે કાનો, બીજો દેવલ ભણીરે;
ત્રીજો અશ્રવે જિમ નિરખી, પહેલા અર્થ પિછાણીરે. ૩ મં.
આવે એક ન કાંઈ કામે, બે તો કામે આવેરે;
ધનહર્ષ પંડિત ઇણુપરિ પછે, તે શ્યું નામ કહેવેરે. ૪ મં.

૧૦

કાળે દીડી, સુઝલી, તસ પાંખ ન આવે;
સુણુ કરવાને કારણે, તોલે ન પણ ભવે. ૧ કાળે.
દેહ વણું નીલો નહીં, તસ ચાંચળ નીસી;
ચાંચે છડાં મુંકની, સાવરમાં ઝીડી. ૨ કાળે.
તે છડાં ચાંચાં ઘણાં, તોલે (યે) તવિ કુટે;
છડાની બગતિ ફરે ઘણી, તસ પાલક ખૂટે. ૩ કાળે.
ધનહર્ષ પંડિત ઇમ બલો, કહો તે કહ્યુ સહી;
અરથ વિચારી જે કહે, તેહની મતિ રહી. ૪ કાળે.

૧૧

કામિની કોષ કોષે ચડી, નિજ નાયને મારે;
મારતાં દેખે ઘણા પશું કોઈ ન વારે. ૧ કા.
નાહો નાય ભણી દરી, પૂઠે લીલાણી;
માથે મારી આણિઓ, ધરમાણિ તાણી. ૨ કા.
પરપુરણ હાથે ગ્રહી, તવ માને સુખ;
ઉપસુખી ઘણી આગળે, હિયે નાયને કુખ. ૩ કા.
ધનહર્ષ પંડિત ઇમ કહે, સુણુને ગુણવંત;
નામ કહો તે નારીનું, જે હો છુલ્લિવંત. ૪ કા.

—ઇતિ હરિઆલી ૧૧ સંવત ૧૭૫૫ વર્ષે આસો
શુદ્ધ ૧૩ દિને લિખિત સા. રતન પંડનાય શ્રી શાંતિના-
ચાય નમઃ એક ચોપડી ના. ભ. (યતિ નાનચંદ્રના
શિષ્ય મોહનલાલ પાસેથી.)

થોડાં સૂત્રો.

- (૧) સાધનના અભાવે જ્ઞાનથી વંચિત રહેતા બાળકોને જ્ઞાનવાન બનાવવા વરસે દહાડે ૧ પાવલી સુકૃત ભંડાર ફંડમાં આપો!!
- (૨) આપો! જરૂર આપો!!
વરસે દહાડે ચાર આના અથવા એથી જે કાંઈ વધુ આપી શકતા હો તે સુકૃત ભંડાર ફંડમાં જરૂર આપો!!
- (૩) નજ કરો! નિરાશ નજ કરો!
કોમ અને ધર્મને માટે આંગણે આવેલા સુકૃત ભંડારના ભિક્ષુકોને નિરાશ ન જ કરો!
- (૪) મારી કોમ! મારો ધર્મ!
એ જેના હૃદયમાં વરસું હોય તે સુકૃત ભંડાર ફંડમાં ૧ પાવલી જરૂર આપો!
- (૫) બહેનો તમે પણ આપો! ભાઈઓ તમે પણ આપો!! બાળકો તમે પણ આપો!!!
વરસે દહાડે સુકૃત ભંડાર ફંડને વધુ નહિ તો એક પાવલી જરૂર આપો!!
- (૬) કુલ નહિ તો કુલની પાંખડી!!
સો પચાશ નહિ! પાંચ દશ. એક રૂપિયો છેવટે એક પાવલી સુકૃત ભંડારમાં આપો.
- (૭) દુખી સાધર્મીઓનાં દુઃખ નિવારણ્યે સુકૃત ભંડારને યથાશક્તિ મદદ આપો.
- (૮) બહેનો તમારી અજ્ઞાન બહેનોને મુશિક્ષિત બનાવવા વરસે દહાડે ચાર આના સુકૃત ભંડાર ફંડમાં આપો!
- (૯) બાળકો! તમારા સહધર્મી મિત્રોને વિદ્યાથી વિભૂષિત કરવા વરસે દહાડે ચાર આના જરૂર આપો!!
- (૧૦) તારણદાર તીર્થોના ઉદ્ધાર માટે, હર્ષ મંદિરોના ઉદ્ધાર માટે સુકૃત ભંડાર ફંડને દ્રવ્યથી-વિભૂષિત કરો.
- (૧૧) દાન કરો, દાન કરો, હર્ષ પુસ્તકોના ઉદ્ધાર માટે સુકૃત ભંડાર ફંડમાં યથાશક્તિ દાન કરો.
- (૧૨) દુઃખી સહધર્મીના દુઃખ નિવારણ્યે સુકૃત ભંડાર ફંડમાં યથાશક્તિ આપો.
- (૧૩) શ્રી જૈન શ્વેતાંબર કોન્ફરન્સની સુકૃત ભંડાર ફંડની યોજનાને વિચારો અને યથાશક્તિ આપો.
- (૧૪) શું! મુશિક્ષિત સંબંધનો અને સન્માનીઓની જરૂર, તમારી કોમ માટે તમે ઇચ્છો છો? હા. તો, સુકૃત ભંડાર ફંડને નાણું એકઠું કરી આપો.
- (૧૫) શું! તમારા અહિંસામય ધર્મનો ફેલાવો જગતભરમાં થવા પામે તેમ તમે ઇચ્છો છો? હા. તો સુકૃત ભંડાર ફંડને દ્રવ્યથી નવાજો કરો!!
- (૧૬) સુકૃત ભંડાર ફંડનું ખર્ચ જતાં અડધું નાણું કોમના બાળકોને કેળવણી આપવા પાછળ ખર્ચાય છે-જ્યારે બાકીનું અડધું નાણું નિરાશ્રીતોને આશ્રય આપવા, હજી મંદિરોના ઉદ્ધાર માટે, અહિંસા ધર્મના ફેલાવા માટે રાખેલ કોન્ફરન્સ ઓશીસને નિભાવવા માટે ખર્ચાય છે.
- (૧૭) સુકૃત ભંડાર ફંડ ઉપરાવવાને તમારે આંગણે કોન્ફરન્સ ઓશીસના પ્રમાણ પત્ર લઈને શ્રી જૈનયુવક સેવા સમાજના સ્વયં-સેવકો આવશે. તેને છાપેલી પાવતીઓ લઈને યોગ્ય દ્રવ્યની મદદ આપશો.
- (૧૮) સુકૃત ભંડાર ફંડ એટલે-જેન જનતાના ભવિષ્યની રૂપ રેખા.
- (૧૯) સુકૃત ભંડાર ફંડ એટલે-અધુન્ય અને સમાનતાનો તત્વોને ખીલવનારી સુંદર યોજના.
- (૨૦) સુકૃત ભંડાર ફંડ એટલે-જ્ઞાનનો અપૂર્વ પ્રકાશ ફેકનારી સર્વલાષ્ટ.
- (૨૧) સુકૃત ભંડાર ફંડ એટલે-કોમના કલ્યાણનો સુંદર ખનિ.

- (૨૨) સુકૃત ભંડાર ફંડ એટલે-પરેખર સાધર્મી વાત્સલ્ય.
- (૨૧) A ટીપે ટીપે સરોવર ભરાય અને કંકરે કંકરે પાળ બંધાય.
- (૨૨) A દાતા ! દાતા મર ગયે, રહે ગયે મખખી ચુસ, લેતે દેતે કેા નામ નહિ, એર લદ્દનેમે મંજશુત.
- (૨૩) સુકૃતની કમાણીથી સુકૃત ભંડારને નવાળે.
- (૨૪) દાન એ ત્યાગનું પહેલું પગથીલું.
- (૨૫) દાન ધર્મ એ ધર્મના ચાર પાયામાં પ્રથમ પાયો.
- (૨૬) શું ? તમારે કોમની સેવા કરવી છે ? હા. તો સ્વાર્થને ત્યાગો. મતમતાંતરેને બુલી જાઓ અને અહંપદની ખોટી લગાઇની આહુતિ આપો ! એ સંધની સેવાના નામ ઉપર !!
- (૨૭) નેધએ છે કોન્ફરન્સે શું કર્યું એ પૂછનારા પ્રતીક્ષકો કરતાં કોન્ફરન્સ માટે કંઈક કરી બતાવનારા કર્મવીરો !
- (૨૮) નેધએ છે દિશા બહેલા મુસાફરીના જીવન સુકાનને ચોગ્ય દિશામાં લઈ જનારા સુકાનીઓ !
- (૨૯) તીર્થ દક્ષણના પ્રશ્નો સામે ઉભા છે. તેવા અણીના વખતે આ માંહો માંહેના તોફાન ન શોભે !!
- (૩૦) શત્રુજયની સ્વતંત્રતા ભયમાં છે, તેવે વખતે આ કુસુંપ, આ કલેષ, આ અદેખાઈ અને ઝેરનું વાતાવરણ ન શોભે, શાણાએને ન શોભે !!!
- (૩૧) આખી કોમનો અવાજ એકજ હોવો નેધએ તે વખતે આ બેસુરા અવાજ ના પરવડે.
- (૩૨) હું ધારતો નથી કે આપણી સમાજમાં વરસે દહાડે સુકૃત ભંડાર ફંડ માટે એક પાવલી આપવાને કોઈ પણ વ્યક્તિ અશક્ત હોય.
- (૩૩) મને વિશ્વાસ છે કે પોતાના સહધર્મી બં-ધુઓના શ્રેયાર્થે કોઈ પણ જૈન ૧ પાવલી આપવાને કદાપિ ના પાડેજ નહિ.
- (૩૪) જ્યારે પ્રત્યેક જૈન સુકૃત ભંડારના ફંડમાં ઉદાર હાથે મદદ આપવાના ધર્મને યથાર્થ રીતે સમજશે ત્યારે. કોમમાંથી અજ્ઞાનતાનો નાશ થશે અને નિરાશ્રીત શબ્દને સ્થાન મળશે નહિ.
- (૩૫) જૈન કોમના કલ્યાણ માટે કેળવણીના કાર્યને આગળ ધપાવવાની જરૂર જણાતી હોય તો સુકૃત ભંડાર ફંડમાં યથાશક્તિ દ્રવ્યની મદદ પ્રત્યેક વ્યક્તિ છૂટા હાથે આપે જાઓ.
- (૩૬) કોમના હિતાર્થે કેળવણીની જરૂર સ્વીકારતા હો તો સુકૃત ભંડાર ફંડમાં યથાશક્તિ દાન આપો.
- (૩૭) સાધનહીન ગરીબ બાળકોના શ્રેયાર્થે સુકૃત ભંડારને દ્રવ્યથી દૃઢ કરો !!
- (૩૮) સુકૃત ભંડાર ફંડ એ વડે કોમનું હિત સમજાવું હોય તો તેને યથાશક્તિ મદદ આપો ! "અપાવો." !! ધીરે ધીરે તેના ઉડાણમાં રહેલું સત્ય સમજાશે !!!
- (૩૯) નેધએ છે અદેખાઈ, ઈર્ષા અને કોપની સામે ક્ષમા આપનાર. સુકૃત ભંડાર ફંડ ઉધારાવનારા સાચા સ્વયં સેવકો !!
- (૪૦) ઉભા રહો ? સુકૃત ભંડાર ફંડની યોજનાને બુલીને કોમનું શ્રેય સાધવા ક્યાં આગળ વધો છો !
- (૪૧) શું ? તમને સ્વતંત્રતા નેધએ છે ? હા. તો પ્રજાને કેળવણીથી વિભૂષિત કરો !! સુકૃત ભંડારના પૈડા દેવા કેળવણીમાં જાય છે. તેને ઉદાર હાથે મદદ આપો !!
- (૪૨) જે દયાળુ છે તે અજ્ઞાનતા સદન કરી શકે નહિ. અજ્ઞાનતા ટાળવા માટે સુકૃત ભંડાર એ સર્વોત્તમ યોજના છે !!

(૪૩) કૉન્ફરન્સ ઓશીસનો એક દરવ તમારે આંગણે આવીને ઉભો છે.

તમારી કામનાં બાળકો ને બાળાકાઓને સુશિક્ષિત કરવા માટે સુદૃઢ ભંડાર ફંડની ચોજના બતાવતો વિચારો!

(૪૪) કૉન્ફરન્સ વડે કામનું દિત સાધી ચકારો. એ વાતમાં જેને વિશ્વાસ હોય તે પ્રત્યેક જોન કૉન્ફરન્સ માટે દીવસમાં ૧૧ કલાક પણ વિચારવું અને કંપ્ત કરવું જોઈએ.

(૪૫) આત્માની અનંત શક્તિમાં જે વિશ્વાસ હોય તે કામ અને ધર્મના શ્રેયથી આગળ આવે. વિજય તમારી પાછળ આવે છે!

(૪૬) કામ પડતું મુકનારાઓનું કામ ઉપાડી

હવે એટલે કામ કરવાને ના પાડનારાઓની સંખ્યા ઘટતી જશે.

(૪૭) શોડાએક અણસમળું નીંદકોથી ડરીને સતકાર્યને પડતું મુકો નહિ.

(૪૮) જરૂર છે!! જોટા ટીકાકારો કરતાં કર્તવ્ય ભૂમિમાં હુકાવનાર કર્મવીરો!

(૪૯) બહાર આવો!! સાંકડા ખાડાઓમાંથી! ગંધાતી ગલીઓમાંથી, નીંદાઓરની ચાડીઓ પાટોથી બહાર આવો!! અને નજર કરો!! દુનિયાની પ્રજાઓ કેવી વીજળીક ગતિએ કુચ કરી રહી છે!!

(૫૦) ઉભા રહો! દાનવીર!! ઉભા રહો! હમરો અજ્ઞાન બાળકો અને બાળીકાઓને મુકીને દાન કરવા ક્યાં સિધાવો છો!!

(લખનાર મૂળચંદ આશારામ ઝવેરી)

ઉપર વિભાગ ઓશીસ ગુજરાત પ્રાંત.

કેશયાની ચંદ્ર પ્રત્યે વિનતિ.

કેશા કામિનિ! હશે ચંદ્રને, ચંદા! હું પરજીવગારીરે મુજ પીછ પાસે લયજો, ચંદા! વીનતી સુણજો મારીરે. ૧
ગોદ બિહાર પાથપડું, ચંદા! એતલિ કરો સારે, વચન કહું તે જઈ કહેજો, ચંદા! પ્રીતજો પ્રાણઆધારે. ૨
ચાર ઘડી સુનિ દિ ગયો ચંદા! શુભમદ્ર વહેલો હમારેરે. ચિત ચોરીને ચાલીરો ચંદા! શુભમદ્ર પ્રાણ આધારે. ૩
બાર વરસની પ્રીતકી ચંદા! શુભમાં કીધો નિસરાયોરે. એકલી મેલી ગયો ચંદા, બકલી ન કીધો સંભાલોરે. ૪
સંજ નારિયે જોલજો ચંદા, હું ચિતથી ઉવારીરે, એક સહેસો ન મોકલ્યો ચંદા પૂરવ પ્રીત નિસારીરે. ૫
સુણો જેખરને આપણો ચંદા કામજ કે બમેલીરે, પીક વિના તે કણ એકલે, ચંદા કયું કંઈ સાહેલીરે. ૬
સુના મિંદ્ર (મંદિર) માલીયાં ચંદા સુની વિવસાલીરે, પીક વિણ સુના ઓરડા ચંદા સુની રોજ સુઢાલીરે. ૭
કંચન ત્રીકી કરી કંઈ ચંદા ગણિ તે આલ ન ગમેરે, હાર તે હાર કરે ધણે ચંદા ઝાંઝરિયા અને દમેરે. ૮
ખિલ્લકી ખરકે ધણું ચંદા ચાક તે ચાક મઢાવેરે, કંઠમેલા મેખલા ચઈ, ચંદા વીંછિયડા વિછી યાવેરે. ૯
જૂન વરસ ચઇ વીસરી, ચંદા બોજન અન ન ભાવેરે, સાકર કીકર સમ યઇ, ચંદા એક પિક દરસન ભાવેરે. ૧૦

મણી માણક મોલી ધણું, ચંદા રોવનરૂપ બંદારેરે, પીક વિના તે કું કીછએ ચંદા સુનો એ સંસારેરે. ૧૧
જે દેખી મન ઉલસે ચંદા નયણે નેહ જણાવેરે, રો સજ્જન વહી ગયા, ચંદા અવર ન કો ચિત આવેરે. ૧૨
દિવસ દોલિલે નીગમું, ચંદા વેરાણ સતિ ન ભવેરે, વિરહ દાવાનસ પ્રજાસ્યો ચંદા, કંતજ મેહ ન આવેરે. ૧૩
કમણગારો નાહલો, ચંદા કામણું કુને કીધુંરે, પરીત ઉતાપો કરિ ધણો, ચંદા ચંદન ન ગમે કીડુંરે. ૧૪
ખડકીએ વાટ જોઈ ધણી, ચંદા પંથોને પુછું સંસારેરે. પંખ હોય તો આવી મહું ચંદા એ નિરાધરતી અંદોરે. ૧૫
એ સર્વો મારી વીનતી, ચંદા શુભમદ્રને જઈ લાવેરે, વાદમ વહેલો આવજો ચંદા જે મુકને છવતી રાખેરે. ૧૬
સદશરને અંદોરે ચંદા શુભમદ્ર ચોમાસું આવેરે. કેશા હરખી હિયડલે, ચંદા મોતરિ થાલ વધાવેરે. ૧૭
રહિ ચોમાસુ ખરવી ચંદા ટાસાને સમકીત દીધોરે, મયણ મહાભરત કરી ચંદા સુરસરમાં જસ લીધોરે. ૧૮
નામ રહાવું આપણું ચંદા ચોરાશી ચોલીસોરે, નય(ણ)સુંદર પંડિત કહે ચંદા ગુણગાવે નિસરીસોરે. ૧૯
નયસુંદર (વિ. સતરસું શતક પૂર્વાદ.)

વિવિધ નોંધ

૧. સ્ટેન્ડીંગ કમિટીની બેઠકો.

(૧) તા. ૨૭-૫-૨૬ ના રોજ મહેલી સભામાં સુકૃત ભંડાર ફંડ સંબંધી આંકડાઓ રજુ કરવામાં આવ્યા હતા. અને ઉપરોક્ત મારફતે તેમજ કન્વેન્શન વખતે ભરાયેલી રકમો વસૂલ આવી તે વિગેરે બાબતો બેઠકમાં રજુ થતાં સર્વાનુમતે નીચે મુજબ ફાવ પસાર કરવામાં આવ્યા હતા જે સર્વેની બાજુ માટે અને ટાંકવામાં આવ્યા છે.

આજની કમિટીની બેઠક શ્રી સુકૃત ભંડાર ફંડ જેઓ તરફથી ભરવામાં આવ્યું ન હોય તેઓને વિનંતિ કરે છે કે કોમના ઉત્કર્ષની આ એકજ યોજનામાં દરેક બંધુએ પોતાના ફાળો વેળાસર આપવો તેમજ ગત કન્વેન્શન વખતે જે ભાષ્યોએ સુકૃત ભંડાર ફંડમાં ઉદારતાથી રકમો ભરી છે પરંતુ હજી સુધી મોકલી નથી તેમણે પણ વેળાસર તે રકમો મોકલી આપવા આ સભા પ્રેરણા કરે છે.” આ ફાવની નકલ જેઓ તરફથી ફંડમાં વસૂલાત હજી સુધી આપવામાં આવી નથી તેમને મોકલવામાં આવી છે. હજી પણ ધણી ઉધારણી બાકી છે.

(૨) તા. ૧૩-૬-૨૬ રવિવારના રોજની બેઠકમાં સર્વાનુમતે નીચેના ફાવો પસાર થયા હતા.

ફાવ. (૧) સ્ટેન્ડીંગ કમિટીની આજની મહેલી સભા ફાવ કરે છે કે શ્રી જૈન શ્વેતાંબર કોન્ફરન્સના રેસિડન્ટ જનરલ સેક્રેટરીઓ તથા સ્ટેન્ડીંગ કમિટીને શેઠ આણંદજી કલ્યાણજી તરફથી નામદાર એ. જી. જી. પાસે થનારી મુનાવણી વખતે ટાંકર રહેવા માટે આમંત્રણ આપવામાં આવ્યું નથી તે હિલગીરી ભરેલું છે અને તે કારણે ઝાંલ ઇન્ડિયા સ્ટેન્ડીંગ કમિટીની સભા તે પ્રસંગે ભરવા બંદર નથી.

ફાવ (૨) “શ્રી શત્રુંજય તીર્થના સંબંધમાં જૈન કોમ અને પાલીતાણાના નામદાર કાકિર સાહેબ વચ્ચે ઉભા થયેલા અગડાને અંગે નામદાર એ. જી. જી. પાસે જે મુનાવણી થવાની છે તેના સંબંધમાં શ્રી જૈન શ્વેતાંબર કોન્ફરન્સની સ્ટેન્ડીંગ કમિટીની આજ

રોજ મહેલી સભા નીચે પ્રમાણે ફાવ કરે છે, અને તે ફાવની નકલ રેસિડન્ટ જનરલ સેક્રેટરીઓએ શ્રીમાન શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીની પેટીને તથા તેની નીમાએલી કમીટીના સાત સભાસદોને તથા તેના વહીવટદાર તથા સ્થાનીક પ્રતિનિધિઓને તથા મુનાવણી વખતે જનાર સદૃશરથોને મોકલી આપવી.

૧. પાલીતાણા દરબારને અરજ આદિ કરવા બદલે તેની કોઈ પણ પ્રકારની હકુમત કશું કરવી નહિ.

૨. શ્રી શત્રુંજય સંબંધી જૈન કોમના કુલ હક્કોને નિર્ણય થાય તોજ સમાધાની થઈ શકે. જરૂર લાગે તો તે હક્કો નક્કી કરવા કમિશનની માંગણી કરવી.

૩. તે નિર્ણય હંમેશાનો હોવો જોઈએ. તેમજ રખોપા સંબંધી રકમ નક્કી થાય તે પણ હંમેશ માટે નક્કી થવી જોઈએ પરંતુ તે રખોપા તરીકે, જાત્રા વેરા તરીકે નહિ.

૪. પાલીતાણા કાકિર, સાહેબ તરફથી ફરીફરી દબલગીરી ન થાય તેની ખાતરી મળવી જોઈએ. દાખલા તરીકે આગળ એજન્સીઓથીસર નીમા એથો હતા તેમ એજન્સીનું ચાણું નીમવું કે જે દ્વારા જૈન કોમ અને પાલીતાણાના નામદાર કાકિર સાહેબ વચ્ચે ભવિષ્યમાં કાંઈપણ વાંધો ઉભો થાય તો તપાસ થવી જોઈએ. અર્થાત્ તે ચાણુને પહેલા દરબારની કોર્ટ તરીકે તપાસ કરવાની સત્તા હોવી જોઈએ. તે ઉપરાંત પાલીટીકલ એજન્ટને ફર્થોફે અપીલ કરવાની પણ છુટ્તા હોવી જોઈએ.

૫. ભવિષ્યમાં કોઈપણ તકરાર પાલીતાણાના દરબાર અને જૈનો વચ્ચે ઉભી થાય તો મિટ્રીય સંસ્કાર વચ્ચે પદી તોડ લાવશે એવી ગુણી શાખડામાં ખાતરી મળવી જોઈએ.

૬. મુંઝાવેલા કોઈપણ ચરતે ન આપવો.

૭. સમાધાનીની કોઈપણ ચરતો રજુ કરવામાં

આવેતો જૈન કામના સકળ સંધની સલામાં રજી કર્યાં સિવાય કશું કરવી નહિ તથા કોઇની પણ લવાદી પર જવું નહિ.

દરખાસ્ત મુકનાર-શ્રીયુત મોહનલાલ દલીચંદ દેસાઇ.
ટેકા આપનાર-શ્રીયુત ભોગીલાલ હાલાલાઇ.

૨. કોન્ફરન્સનું ખાસ અધિવેશન—

ગતાર્કમાં આ મંથાળા હેઠળ હકીકતો પ્રકટ થયા બાદ આનું અધિવેશન મળવા માટે કેટલીક ગુરૂત્વની મનાતી હતી તે દૂર કરવા માટે અમારા તરફથી સતત પ્રયાસો લઇ ખનતું કરવામાં આવ્યું. કેટલાક ભાષ્યોની એવી ઇચ્છા સ્વાભાવિક રીતે જ હતી કે મુળધનો સંધ આ કાર્યમાં સહમત હોય એ વાળી રીતે ઇચ્છે છે. તેથી કેટલીક વાટાઘાટને પરિણામે તા. ૫-૫-૨૬ ના રોજ મુળધના સંધે પોતાની મેળવેલી સલામાં કરેલો દરાવ તા. ૧૯-૫-૨૬ ની સલામાં ફેરવી આ કાર્યમાં પોતાનો સહકાર યોજ્યો અને આવા અધિવેશનની તુર્તમાં જ જરૂરીયાત સ્વીકારી. તારીખો નક્કી કરવા વિગેરેનું કાર્ય ફેસીટેટ જનરલ સેક્રેટરીઓને સોંપ્યું અને તેજ વખતે સંપૂર્ણ પ્રતિનિધિ તરત્વાળી રિસોપ્શન કમિટી નીમણ, તે વખતે એટલે કે તા. ૧૯ ની મેની સંધની સલામાં જે દરાવો સંયોજનને પસાર થયા તે અન્યત્ર પ્રકટ થયા છતાં અને તેનો ઉલ્લેખ કરવો અરયાને નહિ ગણાય દરાવ ૧. મી. ચાંપસી કુંવરજીએ આ દરાવ રજી કર્યો હતો.

આને મળેલી શ્રી સકળ જૈન સંધની જાહેર સભા થી શરૂંજય મહાતીરથ પરના આપણા ધાર-મિત્ર હકોની રક્ષા માટે સમસ્ત હોદ્દની જર્મન કામનો એકત્રીત અવાજ હાલામાં જાહેર કરવાની જરૂર સ્વીકારે છે અને તે માટે શ્રી જૈન શ્વેતાંબર કોન્ફરન્સના ખાસ અધિવેશન જેમ અને તેમ નજદીકની તારીખે બરવા ફેસીટેટ સેક્રેટરીઓને સુચના કરે છે.

ટેકા આપનાર-મી. સારાભાઇ મગનલાલ ગોદી.
તે પછી કેટલીક ચર્ચા અને ખુલાસા પછી દરાવમાં 'સુચના કરે છે' શબ્દોને બદલે 'જણાવે છે' શબ્દ મુકાવાં હતો.

દરાવ-૨. શ્રી જૈન શ્વેતાંબર કોન્ફરન્સના ખાસ અધિવેશનમાં મુળધનો સંધ સહાય આપે એ ઇચ્છવા લેખ હોવાથી ખાસ અધિવેશન માટે આમંત્રણ આપે છે અને તે માટે નીચેના અદરશોની રિસોપ્શન કમીટી નેમવામાં આવે છે જે કમીટીએ ખાસ અધિવેશનને અંગે થયેલાં કાર્યોને અનુમતી આપી બાકી રહેલું સંધનું કાર્ય ઉપાદી લેવું. મજૂર કમીટીના ચીફ સેક્રેટરીઓને તથા સભ્યો ઉમેરવાની સત્તા આપવામાં આવે છે.

દરાવ રજી કરનાર-મી. હીરાલાલ વસનજી.
ટેકા આપનાર-મી. હીરાલાલ મંજાચંદ સોલીસીટર.

દરાવ-૩. રિસોપ્શન કમીટીએ પોતાના ઉપધ-મુખોની સુટણી કરી લેવી, તેના પ્રમુખ તરીકે શેઠ રવજીભાઈ સોજાપાલ તથા તેના ચીફ સેક્રેટરીઓ તરીકે શ્રીયુત મગનજી જે. મહેતા, તથા મોહનલાલ ભગવાનદાસ ઝવેરીની તથા શેઠ કુંવરજી કશવજી અને બાલુભાઈ મોતીચંદની નીમણૂક કરવામાં આવે છે.

દરાવ રજી કરનાર-મી. સાકરચંદ માણેકચંદ પઠીયાલી. ટેકા આપનાર-મી. ખીમચંદ ભાવસાર અને મી. ભોગીલાલ હાલાલાઇ પટણી.

દરાવ-૪. રિસોપ્શન કમીટીના સલાસદર્શી શ્રી એભામાં ઝાણી રૂ. ૧૦ અને પુરૂષ તથા સ્ત્રી પ્રેક્ષકો માટે શ્રી અનુક્રમે રૂ. ૨ તથા રૂ. ૧ રાખવી.

દરાવ રજી કરનાર-મી. દેવરજીભાઈ સુનીયાલ કાટવાલ. ટેકા આપનાર-મી. લાલજી હીરજી શાહ.

આ સલાએ ઉપર મુજબના દરાવો સંયોજનને પસાર કર્યો બાદ અધિવેશન માટે સુટાએલા પ્રમુખ રાવ મણિલાલ નંદાર બકાદરને તેજ તા. ૧૯-૫-૨૬ ની રાત્રે જે તાર કરવામાં આવ્યો હતો અને તેનો જે જવાબ તેમના તરફથી આવ્યો હતો તે નીચે મુજબ છે—

Rai Manilal Nahar Bahadur,
5 Indian Mirror Street,

Calcutta.
Bombay sangh passed unanimous-
ly resolutions immediately hold special

sessions fixing third fourth fifth June
wire reply.

Chief Secretaries Reception Committee.

જવાબ તા. ૨૧-૫-૨૬.

Chief Secretaries Jain Conference
Pydhuni Bombay.

Extremely sorry unable to preside
going Darjeeling for Health.

MANILAL NARAR.

આટલી હદીકત જણાવ્યા બાદ એ પણ સ્પષ્ટ
યાદ છે કે અધિવેશનની બીજી તૈયારીઓ સાથે બીજા
પ્રમુખ મારે પણ તજવીજ કરવાનીજ રહી. જે
કોન્ફરન્સના એક જનરલ સેક્રેટરી રામકુમારસિંહજી
તથા તેમના બંધુ બાણુ સાહેબ રાજકુમારસિંહજીના
સતત પ્રયાસને પરિણામે તે મોઢવાણ પશુ ચંદ્ર અને
તા. ૨૬-૫-૨૬ ના રોજ મહેલી રિસેપ્શન કમિ-
ટીની બેઠકમાં કલકત્તાના અમગવ્ય વ્યાપારી પ્રમુખ
મહારામ બાણુ બહાદુરસિંહજી સિંધાનું નામ બહાર
કરવામાં આવ્યું અને બેઠકાની તારીખો પણ તેજ
મીટીંગમાં જુન ૫-૬ થતી તથા રવિવાર નક્કી કર-
વામાં આવી હતી. ત્યાર બાદ અધિવેશનનું સ્થળ
નક્કી કરવામાં આવ્યું. મંડપનો કંટ્રાક્ટ પણ અપાયો.
વિવિધ પ્રકારના પાસ ટીકીટો વિગેરેની વ્યવસ્થા
યથા. ટુંકમાં થોડા સમયમાં સંપૂર્ણ તૈયારીઓ થઈ.
દરમિયાન તા. ૨૮ મીએ અને પછીથી બાણુસાહેબ
રાજકુમારસિંહજી તથા શેઠ આણંદજી કલ્યાણજી
વચ્ચે તાર અને પત્રવ્યવહાર થયો. છેક છેલ્લી ધડીએ
અમદાવાદથી શેઠ આણંદજી કલ્યાણજી પેટીના બે
વહીવટદાર પ્રતિનિધિઓ પૈકી રા. શેઠ સારાભાઈ
અથાભાઈ તથા રા. શેઠ પ્રતાપસિંહ મોઢાલાલભાઈ
મુખ્ય આપ્યા અને બાણુ સાહેબને ત્યાં રિસેપ્શન
કમિટીના પ્રમુખ તથા સેક્રેટરીઓ અને બીજા કેટ-
લાકને મળ્યા અને પેટી તરફથી નીચે પ્રમાણે કોન્-
ફરન્સપર પત્ર લખાયો અને આ અધિવેશન મુલ-
તવી રાખવું કે કેમ એ રિસેપ્શન કમિટીમાં ચૂકવાનું
પ્રશ્ન થયું.

શેઠ આણંદજી કલ્યાણજી તરફથી આવેલો પત્ર.

મુખ્ય, તા. ૧ લી જુન ૧૯૨૬, શ્રી જૈન
સ્વેતાંશર કોન્ફરન્સની રિસેપ્શન કમિટીના પ્રમુખ
તથા સેક્રેટરીઓ ભેગ...મુખ્ય.

વિશેષ તમારો તા. ૧ લી જુન સને ૧૯૨૬ નો
પત્ર હમેને મળ્યો છે. આપે કોન્ફરન્સની બેઠકની નક્કી
કરેલી તારીખ ૫ મી તથા ૬ ડીના દિવસોમાં હાજર
રહેવા હમેને હાલના સંજોગોમાં અતુકળતાવાળી
નથી તો હાલ તુરત આપના તરફથી કોન્ફરન્સનું
હાલનું અધિવેશન મુલતવી રાખવામાં આવે તો તે
વધારે ધન્યવાન ભેગ છે, મારે હાલ તુરત આ અ-
ધિવેશન બુલાઈની આખર તારીખ સુધી મુલતવી
રાખશો. આ અધિવેશન બે તારીખ ૩૧ મી જુન
લાઈ સુધી મુલતવી રાખવામાં આવશે તો તે હમેને
વધારે અતુકળતા થઈ પડશે અને હમે પણ ઘણી
સારી રીતે ભાગ લઈશું. હાલ એજ.

શી

પ્રતાપસિંહ મોઢાલાલભાઈ.

સારાભાઈ અથાભાઈ.

વીહીવટદાર પ્રતિનિધિઓ.

આ મુલાકાત દરમિયાન કેટલીક વાટાઘાટ થઈ.
હતી પરંતુ હિંદુસ્થાનના જૈનોની બે મોટામાં મોટી
સંસ્થાઓ વચ્ચે એક સપી રહે તે સિવાય
અધિવેશન મુલતવી રાખવા કોઈ સમજા કારણ
ચોક્કસ સ્વરૂપમાં રજુ કરવામાં આવ્યું નહિ
હતું. તા. ૧-૬-૨૬ ના રોજ તાણીદનું સરકુલર
કાઠી સેક્રેટરીઓએ રિસેપ્શન કમિટીની બેઠક વળતે
જ દીવસે તા. ૨-૬-૨૬ ના રોજ બોલાવી. આ
મીટીંગ વળતે અધિવેશન હરવાની તરફેણમાં મૂત
વણેજ મળ્યું હતો પરંતુ બાણુ સાહેબ રાજકુમાર
સિંહજી તેમજ હાજર રહેલાઓ પૈકી બીજા કેટ-
લાક તરફથી સમમતવટ થયો આખર જે છાંતો ૫
સાર થયા તે નીચે આપવામાં આવ્યા છે.

શ્રી જૈન સ્વેતાંશર કોન્ફરન્સના પાસ અધિ-
વેશનની રિસેપ્શન કમિટીના દ્વારા.

દાન. ૧. શ્રી ચન્નજી મહાતીય હેપરના—
આપણા ચિરસ્થાપિત ઢંકી જળવાઈ રહે તે મારે

જેન કોમનો એકત્રિત અવાજ જાહેર કરવા તથા તે સંબંધી સધળા પરિસ્થિતિને પહોંચી વળવા ખાસ અધિવેશન ભરવાની સધળી તૈયારીઓ કરી ખાસ અધિવેશન માધવબાગમાં તા. ૫ મી તથા ૬ મી જુન સને ૧૯૨૬ ને દીને રાખવામાં આવ્યું હતું પરંતુ શેઠ આણુંદણ કલ્યાણજીનો તા ૧ મી જુન સને ૧૯૨૬નો ખાસ અધિવેશન મુલતવી રાખવા સંબંધી પત્ર મળવાથી તથા તેમના ખાસ મોકલાવેલા પ્રતિનિધિઓના આયહથી ખાસ અધિવેશન હાલ ઉપર મુલતવી રાખવામાં આવે છે.

દરખાસ્ત—શેઠ જીવરાજ નરસી મેઝી.

ટેકા શેઠ—ચાંપરશી કુંવરજી.

દરખાસ્ત ૨. શ્રી શત્રુંજય તીર્થના અંગે રખોપા અથવા મુકાવેરો તેમજ હકુમતને લગતા પ્રશ્નો કોઈ પણ જાતનો નીવેડો અથવા સમાધાની શેઠ આણુંદણ કલ્યાણજીની પેદીના પ્રતિનીધિઓ અથવા સાત જથ્થુની નીમાઓથી કમિટી સમસ્ત જૈન કોમના પ્રતિનીધિઓની રીતસરની મીટીંગમાં સલાહ લીધા વિના લાવવા નહીં એવી સૂચના આજની રીસેપ્શન કમિટીની મીટીંગ આગ્રહ પૂર્વક કરે છે. આ દરખાસ્તની એક નકલ શેઠ આણુંદણ કલ્યાણજીની પેદી ઉપર મોકલી આપવી.

દરખાસ્ત મુકનાર—રા. આધવજી ધનજી શાહ.

ટેકા-રા. મણીલાલ નાહકમચંદ.

વધુ ટેકા-રા. રમણીકલાલ કેશવલાલ અવેરી.

સેલ્ફીસીટર્સ.

દરખાસ્ત ૩. શ્રી શત્રુંજય સંબંધી કેસનો ચુકાદો આવે કે ન આવે તોપણ તથા કોઈ પણ સંજોગોમાં તા. ૩૧ મી જુલાઈ, ૧ મી તથા બીજી ઓગસ્ટ સને ૧૯૨૬ ના દીને સામાન્ય અધિવેશન ભરવા દરખાસ્ત કરે છે. જરૂર પડે તો હાલની રીસેપ્શન કમિટી તે પહેલાં ખાસ અધિવેશન મુજબમાં ભરવા પ્રમુખ તથા ચીફ સેક્રેટરીઓને સત્તા આપે છે અને ખાસ અધિવેશનને અંગે થયેલાં સર્વકાર્યને બહાલી આપી હાલની રીસેપ્શન કમિટી આજ રાખવી એવો દરખાસ્ત કરે છે.

દરખાસ્ત મુકનાર—ખાણુ સાહેબ રાજકુમાર-સિંહજી.

ટેકા—શેઠ યુનીલાલ વીરચંદ.

વધુ ટેકા—શેઠ કુંવરજી જેઠાલાલ.

આ દરખાસ્તના પરિણામે જરૂર જણાઈ તેટલે સ્થળે તાર મારફતે તેની ખાસ પહોંચાડવામાં આવી હતી.

આટલી હદીકત અધિવેશન સંબંધી જણાવ્યા બાદ જણાવવું જરૂરનું છે કે આણુ મુકામે નામદાર એ. જી. જી. રામર સુનાવણી થઈ ગઈ છે. મહાન્તીય પ્રત્યે સૌની શુભેચ્છાઓ અને અંતરની લાગણી અને પ્રયાસોનું એકત્રિત બળ થતાં પરિણામ શુભજ આવે અને આવશે એમ ધૃમ્મણીએ છીએ. પરંતુ સમજ કારણ સિવાય ખાસ અધિવેશન મુલતવી રાખવાનો આગ્રહ થયો હતો તેને અંગે કોમના પ્રયાસમાં એક અક્ષમ્ય તુટીજ થયલી ઇતિહાસ કાર નોંધશે.

૩. શ્રી જૈન ચેતાંબર એજ્યુકેશન બોર્ડ.

જનરલ મીટીંગ.

તા. ૧૬-૬-૨૬ ને ચુરવારના રોજ રાત્રીના મું. ૮. ૭-૩૦ કલાકે શ્રી જૈન ચેતાંબર બોર્ડ-નસ ઝાંશીસમાં સંસ્થાની જનરલ મીટીંગ મળી હતી. પ્રમુખસ્થાન—રા. રા. શોભાઅચંદ. પી. દેશાઈને આપવામાં આવ્યા બાદ. એ. સેક્રેટરીએ આગલી મીનીટ વાંચી હતી. મીનીટ ઉપર પ્રમુખશ્રીએ સહી કરી હતી. ત્યાર બાદ નીચેના ત્રણ દરખાસ્તો સર્વાંતુ-મતે પસાર કરવામાં આવ્યા હતા.

દરખાસ્ત ૧—આજની જનરલ મીટીંગ દરખાસ્ત કરે છે કે બોર્ડની મેનેજિંગ કમિટીની ચુંટણી કરવા તા. ૩ જુલાઈ સને ૧૯૨૬ ના રોજે બોર્ડની જનરલ મીટીંગ બોલાવવી. મીટીંગ બોલાવવાની સત્તાઓ સેક્રેટરીને આપવામાં આવે છે.

દરખાસ્ત ૨—કોન્ટ્રી-નસ અને સ્વયંસેવક પરિપત્તા પ્રતિનિધિઓની ચુંટણી તેમની તારીખો નક્કી થયેથી કરવી.

કરાવ. ૩—અંબળી જનરલ મીટીંગ “ શ્રી જૈન શ્વેતાંબર શિક્ષણ પરિષદ અનુકૂળ સમયે લરવાનો કરાવ કરે છે.

આઠ ધાર્મિક અભ્યાસક્રમમાં ફેરફાર કરવાનું કાર્ય આવતી મીટીંગ ઉપર મુક્તવી રાખી પ્રમુખ-શ્રીનો આભાર માની સભા વિસર્જન થઇ હતી.

૪. સુકૃત ભંડાર ફંન્ડ.

૧. ઉપદેશક—વાહીલાલ સાંકળચંદ.

તા. ૩૧-૧-૨૬ થી ૨૬-૬-૨૬ સુધીમાં આવ્યા.

ધોડા ૧૦ મેઢ પાા લુન્નેર ૪૧ાા મંચર ૧) જુનર ૦૧ અંતુર ૧૨ા કરજત ૮ાા વાસદ ૧૬ાા આસોદર ૩ાા આંકલાવ ૬ાા અંબાલી ૪ા આખ-રેડ ૧૧ આસરંબા ૦ા ઉમેટા ૨૫) ચમરા ૯) આમલુગામ ૭ા ગંભીરા ૧૮ાા મુજપુર ૮ાા એક-લખારા ૩ા ડાલાસા ૪ા દરાપરા ૧૦ ખાતપુર ૧૭ હીચોડા ૩ા સામેત્રી ૮ા રૂખીયાળ ૫) જાલીયાનો મક ૧૨ા ધારીસણા ૧૪) વડવાસા ૧૩ાા ધડકણ ૨૪૧ પરાંતીયા ૨૦) સલકી ૧૩ાા વરધાતુ ૧ મુવાડે ૭) સાનોદ ૬ાા.

૨. ઉપદેશક—મી. પુંજલાલ ત્રિમચંદ.

તા. ૩૧-૧-૨૬ થી તા. ૨૬-૬-૨૬ સુધીમાં આવ્યા.

કુંદરપુર ૬૨ા ટીંવાચુડી ૩૬ા મગરવાઢા ૧૨ા મારંગોઢીયા ૫) વાઘલચુડી ૮ાા વઢ-ગામ ૩૭ા ઘગદા ૧૦) કુંમલમેર ૫ પરસઢી ૧૩ ગોઢા ૨૮ાા છનીમાળા ૫ ઘણસોલ ૧૫) ઘોઢીયાલ ૧૪ાા ઘરણાવાઢા ૭) ઘોતા-સકલાળા ૨૨ા પાલળપુર ૦ાા જલસોળી ૧૭ મેમદપુર ૩૪) વઢવાઢીયા ૨ા જગાળા

૨૫ા વાસળા ૧ાા કાળોદર ૧૩) ચાંગા ૨૫ાા મરકાવાઢા ૧ા મજાદર ૧૮) કોટઢી ૧૧ાા તેજાવાઢા ૨૨ા સાંપા ૧૫) મેતા ૪૦ાા વહુ ૩૬ા શાશમ ૨૦) શલ્લો ૧૨) મઢાળા ૨૫) વેઢવો ૧૭) સલોમપર ૮) વઢા ૫) સાગરો-સળા ૮ાા માદલવાઢા ૫ા ટાકરવાઢા ૨૩ા પઢોસળ ૧૩ા.

૩. ઉપદેશક—શુભાખચંદ શામજી. તા. ૮-૨-૨૬ થી ૬-૬-૨૬ સુધીમાં. માટીરાલા ૧) લુવારીયા ૧) જાત્રોડા ૧) માલળીયા ૦ાા વરસડા ૦ાા અ-મરેલી ૮ાા કાનુવઢર ૦ાા દેવગાળા ૪ાા અગીઆ-લી ૩ાા તરસમીયા ૦ાા અંકવાડા ૦ા શેડુભાર ૧) પીપરીયા ૦ાા મોટા દેવળાયા ૧) ચીતળ ૪ાા દેરી ૦ા દેવગામ ૧ાા લાખાપાદર ૨) જોતપુર ૮ા ખી-રસરા ૧) શુંદાલા ૦ા વાવરી રોશન ૦ા પાણુદિ-વળી ૦ાા ખાટવાદેવળી ૦ા લુખંળી સાથુયલી ૧) તોરી ૦ાા માવજંજવા ૧) બુગસરા ૪) જાઢર ૦ાા ઉજલા ૦ાા નીલંબડી ૦ાા ખાખરા ૨ા મોડળીલા સાંદ ખાખરા ૦ાા ઢીબા ૦ા મોટા ચારીયા ૦ા ભોરગીઢી ૦ા સમઢીયાળ ૧) સુરતગર ૦ાા ખી-જરીયું ૦ાા પંડીયાળા ૦ાા ઘોલરામા. ૧) સર-વરી ૦ા રેવા. ૦ા માલપરા ૦ા ફેરીયું ૦ા ઢીબી ૦ા દડમતાલુ ૦ા ચલાડીયા ૨ા સમઢીઆલુ ૧) કનાડ ૦ા ખારી ૦ા જલપરા. ૯) ખદરપર ૧ા ખડસલીયા. ૨ા ભંડારીયા ૧ા નાગલપર ૧) રાજ-પરા ૦ાા ભીમગઢ ૦ા મેધવડીયા. ૦ાા ગોરકડા ૧ા ટાટમ ૨ા જનડા ૧) ભાંલજી ૧ા ધંધુકા ૧૦) ખરડ ૧ાા જવા ૧ા દવાળા ૨ા સાખકડા ૧ા કોઢ ૬ાા સાયલા. ૧૨ા સુદામળા ૬) મોઢી ૨) કોઢડા

રંગ કાળો પણ પરિણામ ઉજવળ,
સ્વાદ કડવો પણ પરિણામ મીઠું.

વિશ્વાવિખ્યાત

આતંકનિગ્રહ ગોળીઓ વાપરો.

ચેટ સાફ લાવશે, ભુખ લગાડશે, લોહી સુધારશે,
હાડમાં થતી કળતર મટાડશે, ધાતુને વધારશે, બળવાન
બનાવશે, તુરત લાગી જતા થાકને દુર કરશે, અને
ઉઘોગમાં મર્યા રહેવાના ઉત્સાહને પ્રગટાવશે.
જીંદગીની નિરાશાને દુર ફેંકી દો.

કિંમત—ગોળી ૩૨ બત્રીસની ડબ્બી એકનો રૂપિયા ૧) એક.

મુંબઈ—પ્રાંચ.
કાલબાદેવી રોડ,
મુંબઈ.

વૈદ્યશાસ્ત્રી મણિશંકર ગોવિંદજી

આતંકનિગ્રહ ઔષધાલય,

જામનગર—(કાઠિયાવાડ).

માત્ર રૂપિયા ત્રણમાં

એક ઘડિયાળ

જરા પણ અચકાશો નહિ
આજે જ ઑર્ડર મોકલો કારણ કે અમારું

ટીક-ટેક

TIC-TAK Regd. Wall clock

ઘડિયાળ નિયમિત ટાઈમ આપે છે.

— સર્વેની પસંદગી પામેલું છે —

અને તેમ છતાં ધરનાં મુન્દર શણગાર રૂપ પણ છે.

— ફક્ત રૂપિયા ત્રણ :—

PETER WATCH Co., P. B. 27, MADRAS.

આ ઑર્ડર

મફત!!

આ ઑર્ડર

મફત!!

અમારા અઢાર કેરેક સેલ્ડગોલ્ડ તારા લીવર “રજીસ્ટર્ડ” ખીસા ઘડિયાળના
ખરીદનારાઓને, અમારું “C” સી રજીસ્ટર્ડ ટાઇમપીસ મફત આપીએ છીએ. આ
ઑર્ડર માત્ર થોડા વખતની છે. હમણાં જ લખો. ખીસા ઘડિયાળ માટે તના હાથલ
પર બનાવનારાઓની પાંચ વર્ષની ગેરંટીની સ્ટેમ્પ આપવામાં આવેલ છે.

કિંમત રૂ. ૫)

લખો:—

કેપ્ટન વૉચ કો.

પોસ્ટ બોક્ષ રફપ
મદ્રાસ.

CAPTAIN WATCH COY.

P. B. 265, MADRAS.

તમારી પાઠશાળા અને કન્યાશાળાના મેલાવડા
પ્રસંગે છાત્રાં-છાત્રીઓને
ઇનામ માટે કયાં પુસ્તકો પસંદ કરશે?

જૈનસાધુઓએ, જૈનપત્રકારોએ અને જૈનવિદ્વાનોએ
જે પુસ્તકો પસંદ કર્યા છે તે આ રહ્યાં !!

૧. કુમારિકા ધર્મ; ૨. કુમારિકાને પત્રો; ૩.
જૈનનીતિપ્રવેશ; ૪. જૈનકાવ્ય પ્રવેશ; ૫. જીવન અર્થો;
૬. જ્ઞાનપંચમી અને તેનું ઉદ્ઘાપન. દરેકની છુટક
કિંમત રૂ. ૦-૪-૦ રાખવામાં આવી છે. સામટી
નકલો મંગાવનારને આ ભાવે પુસ્તકો મળશે:—
૧૦૦ નકલના રૂ. ૨૦; ૭૫ નકલના રૂ. ૧૫;
૨૫ નકલના રૂ. ૫. આ ભાવે ૨૫ થી ઓછી
નકલ મોકલવાતી નથી.

દુરત આજ્ઞા સખો:—

માવજી દામજી શાહ,

કામાલેધન, ધારકેપર.

(૨૭૪૨૬ નં ૪૪)

વીર બામ

માથા તથા છાતીના હુન્નખાવા, સંધીવા, ઇન્ફ્લુ-
એન્સા વિગેરે હરેક પ્રકારનાં દરદી ઉપર મસળવાથી
દુરત જ આરામ કરે છે.

વીર ઓઇન્ટમેન્ટ

ખસ ખરજવાનો અક્સીર મલમ.

દરેક દવા વેચનાર તથા ગાંધી વી. રાખે છે.

પ્રો:—મોહનલાલ પાનાચંદની કું.

૬. વડગાદી, બીખ ગલી-મુંબઈ ૩.

એજન્ટ:—મોરારજી રણછોડ,

૬. છુમામજી, મુંબઈ ૨

TALISMANS AND CHARMS

For those People to Avoid all Sorts of
Misfortunes and enter the Gates of Success-
ful Life.

For Honour, Riches, Learning and Greatness	Rs. 4 8
For Health, Physical Strength, etc...	7 8
For Power of Eloquence, Speeches, etc.	7 8
For Success in any Undertaking or Litigation, etc...	10 0
For success in Sport, Racing, Card, Games of Chance, etc. ...	7 8
For Success in Spiritual and Religious Life	10 0
For Success in Trade and Business...	10 0
For Men's Love to Women	7 8
For Women's Love to Men	10 0
For Love of Opposite Sex, Attractive Power	7 8
For Agricultural Prosperity, Farming, Good Crops, etc.	7 8
For Success in Mining Plumbago, etc.	100 0
For Success in Gemming ...	225 0
Rabbi Solomon's Special Talisman for every success ...	15 0
Specially valued and worn by every successful Hebrew, 2nd quality ...	21 0
1st quality ...	30 0

NOTE.—A Money Order or G.C. Notes will bring the
Talisman to your door. One Extensive Life Reading
Rs.15, two Rs.25, three Rs.30 or more at a time at Rs.10
per reading. Remit with birth date. Always the full
amount should be remitted in advance. No. V. P. P.

Apply to:— D. A. RAM DUTH, Astrologer,
No.30&35 (T. Y.) Chaku Street, Colombo (Ceylon).

નીચેનાં પુસ્તકો કૉન્ટ્રેન્સ
ઓફીસમાંથી વેચાતાં મળશે.

શ્રી જૈન અંધાવલિ રૂ. ૧-૮-૦

શ્રી જૈન હીરેકટરી ભા. ૧-૨ સાથે ૧-૦-૦

” ” ભા. ૧ લે ૦-૮-૦

શ્રી જૈન ચેતાંબર મંદિરાવલિ ૦-૧૨-૦

પાંચ અલ્પજીનોમયાસો પ્રકૃત કોશ ૧-૦-૦

આ માસીક સાથે હેન્ડખીલ વહેંચાવવા તથા
ગ્રહોર ખખર માટે પત્રવ્યવહાર નીચેના સીરનામે
કરવો. એક એક માટે ગ્રહોર ખખરને ભાવ
રૂ. ૬-૦-૦ થુ માટે લખો—

આસીરન્ટ સેક્રેટરી,

શ્રી જૈન ચે. કૉન્ટ્રેન્સ.

૨૦ પાવથુની પોસ્ટ નં. ૩

મુંબઈ.

SALE!

SALE!!

SALE!!!

Grand Reduction Sale

Cheapest Rates Possible!!!

Every home of India knows what the *world Renowned "B" Time piece* is. Every part of the machinery is guaranteed to be strong and fine. 35 Hour's winding. Guaranteed for 3 years. Buyers beware of Imitation "*B" Time Pieces*. When buying one, please see that it is made in Germany and the "*B*" mark carefully. Re. 1-12-0 each. Alarm Time Pieces Rs. 2-8-0 each. Postage etc., extra.

The Time Piece Seller.

30, Garanhata Street,

CALCUTTA.

N. B.—All correspondence should be made in English.

COPY

"Six rupees will save hundred"

Trial Solicited!

Alpaka Shari!

Alpaka Shari!!

Do you wish to please your lover? Then buy at once a piece of our "*Alpaka*!" It is as pure and fine as a valuable Benarashi Shari." It will save you in giving presentations to your relatives.

We are guarantee for this Price Rs. 6 each. Postage extra.

The Bengal Silk Agency.

30, Garanhata Street,

CALCUTTA.

N. B.—All correspondence should be made in English.

On 1 Rupee, 224 items of Reward.

In purchasing ointment for Ringworm or 4 small cases of Kashmere "*Jarda*" in one rupee, there will be rewards as follows:—

One gross of Blue Black Ink Tablet (144), one Penholder, 12 nibs, 25 pieces of Transfer pictures, 25 needles, one bundle of thread, one solid ring, Two buttons 16 packets of Tooth powder, one safety pin, one toy—wrist watch, one soap, one chest Coard of horse—rice, one chess Coard of a maze, one Book on Gopal Bhar, one book on Theatrical Songs.

Sarkar Brothers,

2, Garanhata Street,

CALCUTTA.

N. B.—All correspondence should be made in English.

શ્રી જૈન શ્વેતાંબર કોન્ફરન્સ તરફથી શેઠ કંકરીચંદ

પ્રેમચંદ સ્કોલરશીપ (પ્રાઈઝ) દરેક રૂ. ૪૦)

હેલ્થી મેટ્રીક્યુલેશનની પરીક્ષામાં ફોલોઅપ નીવડેલા

વિદ્યાર્થીઓ માટે

શ્રી મહાશય શેઠ કંકરીચંદ પ્રેમચંદના નામથી સોંપવામાં આવેલા ફંડમાંથી કોન્ફરન્સ આયોજીત તરફથી એક સ્કોલરશીપ મેટ્રીક્યુલેશનની પરીક્ષામાં સંસ્કૃત વિષયમાં સૌથી ઉચ્ચ નંબરે પાસ થનાર જૈનને, તેમજ સ્ત્રી સ્કોલરશીપ સુરતના રહેવાસી અને કુલ્લે સૌથી વધારે માર્ક્સ મેળવનાર જૈનને આપવા માટે નક્કી કરવામાં આવ્યું છે. એ બંને સ્કોલરશીપોના સાલ લેવા પ્રયત્નનાર જૈન શ્વેતાંબર મર્તિપૂજક વિદ્યાર્થીઓએ નીચેના શીરનામે તારીખ ૨૫-૭-૨૬ સુધીમાં અરજ કરવી.

શ્રી ગોહીજીની સાલનું રૂ. ૨૦ પાંચકુતી-મુખર્ષી ઉ. } મકનજી જીકાભાઈ મહેતા.
મોહનલાલ ભગવાનદાસ ઝવેરી.
રસીડેન્ટ જનરલ સેક્રેટરીઓ શ્રી જૈન શ્વેતાંબર કોન્ફરન્સ.

રાજ્ય મહારાજાઓ.

નવાબ સાહેબો, નામદાર સરકારના ધારાસભાના ઓનરેબલ પ્રેમચર, રોશનસ જજો, કમાન્ડર ઇન ચીફ બરોડા ગવર્નમેન્ટ, જનરલો, કબીલો, મેજરો, કેપ્ટનો, નામદાર લેટ. વાઘસરાયના લેટ ઓનરરી એ. ડી. સી., પોલીટીકલ એજન્ટો, સરકારી યુરોપીયન સીનીલીયન ઓફીસરો, યુરોપીયન સીવીલ સર્જન્ટો, એમ. ડી. ની ડીઓ ધરાવનારા મોટા ડાક્ટરો તથા દેશી અને યુરોપીયન અમલદારો અને ગૃહસ્થોમાં આદરશાહી યાકુતી નામની જગજગદેર દવા અહુ વપરાય છે. એજ તેની ઉપચોગીતાની નીસાની ઉ-ગવર્નમેન્ટ લેબોરેટરીમાં આ રસવાડી દવા બિનાલાઈઝ થયેલ છે.

આદરશાહી યાકુતી

અને તે કારણથી ગુમાવેલી તાકાત પાછી લાવે છે. પુરુષોત્તમ કાયમ રાખે છે. આ રાજવંશી યાકુતી વીધ નીકારના તમામ વ્યાધી મટાડે છે અને વીધ થઈ બનાવી અંગે પુરુષોત્તમ આપે છે. ખરી મરદાઈ આપનાર અને નળખા માણસને પણ જીવનની માર્ફ જોશવર બનાવનાર આ દવાનો લાભ લેવા અમારી ખાસ ભલામણ છે. આ દવા વાપરવામાં કોઈપણ ભૂતની પરેજીની જરૂર નથી. ૪૦ ગોક્ષીની રૂબી એકના રૂબીયા દસ.

ડાક્ટર કાલીદાસ મોતીરામ, રાજકોટ-કાઠીયાવાડ.

શ્રી જૈન શ્વેતાંબર કોન્ફરન્સ

પાયધુની-મુખ્ય નં. ૩

શ્રી સુકૃત ભંડાર ફંડ.

શ્રી જૈન શ્વેતાંબર કોન્ફરન્સની ઉપરોક્ત યોજના તેના આશયો અને પરિણામજન્ય અમલી કાર્યની જૈન સમાજ સમક્ષ ફંડી પણ રૂપરેખા ગ્રહીત ખચરદારા. અગર હેડબીલ્ડારા રજુ કરવી એ તદ્દન બિન જરૂરીઆતવાળું ગણી શકાય. સમગ્ર આ યોજના જૈન ભાઈઓમાં સર્વમાન્ય અને જગજ્ઞહેર જ છે. આ યોજના એ સંસ્થાનું અને સમાજનું જીવન છે. જૈન જનતાના ભવિષ્યની રેખા દોરવા હિમત ધરનાર જે કોઈ પણ યોજના હોય તો તે સુકૃત ભંડાર ફંડ એક જ છે કે જ્યાં ગરીબ અને તવંગર વચ્ચે કોઈ ભેદનો અંતર રહેતો નથી અને સમાનતા, બંધુત્વ વિગેરે ભાવનાઓ ખીતવી સમાજને. સુશિક્ષિત બનાવી હિતકર કાર્યો કરવા આ સંસ્થાને જોશ અને જીવન અર્પે છે. આ ફંડમાં ભરાતાં નાણાંમાંથી ખર્ચ બાદ કરી બાકીનો અડધો ભાગ કેશવણીના કાર્યમાં વપરાય છે, અને બાકીના અડધા સંસ્થાના નિભાવફંડમાં લઈ જવામાં આવે છે કે જે વડે સમસ્ત સમાજને શ્રેયસ્કર કાર્યો કરી શકાય. આપણા સમાજમાં અનેક સ્ત્રી પુરુષો ઉચ્ચ કેશવણીથી વચિત રહે છે તે બનવા ન પામે અને તેમને, કેશવણી લેવામાં અનેક રીતે મદદરૂપ થવા આ સંસ્થા પોતાના પ્રયાસો કરી રહી છે. અને તે આ ફંડની વિશાળતા ઉપર જ આધાર રાખે છે. તેથી પ્રત્યેક જૈન બંધુ વરસ દરેકમાં માત્ર ચૂર આનાથી. સ્વચ્છિત જીવનસાર મદદ અર્પી પોતાના અજ્ઞાત બંધુઓનું જીવન કેશવણીદારા સુધારી અગણિત પુણ્ય ઉપાર્જન કરી શકે છે. મોટે સર્વ જૈન બંધુઓને આ ફંડમાં સારી રકમ આપવાની વિનંતિ કરવામાં આવે છે. આર આના પ્રત્યેક વ્યક્તિએ દરવર્ષે આપવા એ મોટી વાત નથી અહવાડીએ એક પાઈ માત્ર આવે છે, પણ જે આખા સમાજ જાગૃત થાય તો તેમાંથી મોટી સંસ્થાઓ નભાવી શકાય એવી સુંદર યોજના છે. “ટીપે ટીપે સરોવર ભરાય” એ ન્યાયે ફંડને જરૂર આપે અપનાવશો અને આપની તરફના પ્રત્યેક નાના મોટા ભાઈઓ, બહેનો એના લાભ લે, એમાં લાભ આપે એવો પ્રયત્ન કરશો. બીજી કામો આવી રીતે નાની રકમોમાંથી મોટી સંસ્થાઓ ચલાવે છે તે આપ જાણો છો. તો આપ જરૂર પ્રયત્ન કરશો. આખી કામની નજરે આપને કોન્ફરન્સની જરૂરીઆત લાગતી હોય તો આ ખાતાને ફંડથી ભરપૂર કરી દેશો. સુચને વિશેષ કહેવાની જરૂર ન જ હોય.

સેવકા,

મકનંજી જીકાસાઈ મહેતા

મોહનલાલ ભગવાનદાસ ઝવેરી.

ગ્રા. રે. જ. સેક્રેટરીઓ, શ્રી. જૈ. શ્વે. કોન્ફરન્સ.

॥ नमो तित्यस्त ॥

જૈન યુગ

[શ્રીમ જૈન મ્વેન કાન્દેર-સનુ માસિક-પત્ર]

પુસ્તક ૧

અંક ૧૧

અપાઠ

૧૯૮૨

માનવ તંત્રી

મોહનલાલ દલીચંદ દેશાઈ

જી. એ. એસ. એસ. બી.

વડોલ હાઇકોર્ટ, મુંબઈ

વિષયોનુક્રમ.

વિષય.	પૃષ્ઠ.	વિષય.	પૃષ્ઠ.
નામદાર મિ. વૉટ્સનનો ચુકાદો.	૪૭૧—૭૨	વડનગર મંડળ શ્રી યુગાદિ જિનસ્તવનમ્	૪૮૪—૮૬
જીતું નવું ને જાણવા જેવું.	૪૭૬—૮૭	પ્રાચીન સુખાપિત (પ્રાસ્તાવિક દૂહા).	૪૮૬
રાજસ્થાની બાપા.	૪૮૮—૮૯	પ્રતિજ્ઞાની પરાકાષ્ટા.	૪૯૭—૫૦૧
શ્રી વીરસ્તુતિ તથા સુવર્ણાદિ સિદ્ધિ.	૪૯૨—૯૩	શેઠ રવજી સોજાવાલ.	૫૦૧—૫૦૨

જૈનયુગ

—જૈનધર્મ, તત્ત્વજ્ઞાન, સાહિત્ય, ઇતિહાસ, જીવનચરિત્ર ને સમાજપ્રગતિને લગતા વિષયો ચર્ચાતું ઉત્તમ જૈન માસિક.

—વિદ્વાન મુનિ મહારાજશ્રી તથા અન્ય લેખકોની કસાયેલી કલમથી લખાયેલા ગદ્યપદ્ય લેખો તેમાં આપશે.

—શ્રીમતી જૈન શ્રી. કૉન્કરન્સ (પરિપદ) સંબંધીના વત્તમાન-ધર્મવાહીનો અહેવાલ સાચેસાચે આપશે.

તો દરેક સુઝ આ પત્રના આદક બની પોતાના મિત્રોને પણ આદક બનાવશે અને સંપ્રસેવાના પરિપદના ધર્મમાં પુષ્ટિ આપશે.

વાર્ષિક લવાજમ ટપાલખર્ચ મહિત માત્ર રૂ. બે.

લખો—જૈન સ્વેચ્છા કૉન્કરન્સ ઓફીસ
૨૦ પાલકુની મુંબઈ નં. ૩.

આ માસિક બહેળા પ્રમાણમાં ફેલાવે પામવાની ખાતરી રાખે છે તો જાહેરખબર આપનારાઓને માટે ને ઉપયોગી પત્ર છે; તો તેઓને ઉપરને સરનામે લખવા કે મળવા બક્ષામણ છે.

લેખકો વગેરેને સૂચનાઓ.

૧. આ પત્રમાં પ્રકટ થતા લેખો માટે તે લેખના લેખકો જ સર્વ રીતે જોખમદાર રહેશે.

૨. અવધાસ, મનન અને શોધખોળના પરિણામે લખાયેલા સર્વ લેખો, વાર્તાઓ ને નિબંધોને પ્રથમ સ્થાન મળશે.

૩. લેખકોએ તેમજ અવલોકન માટે પુસ્તકો મોકલવા ઇચ્છતા સજ્જનોએ તંત્રી સાથે પરમારો પત્રવ્યવહાર કરવો.

૪. કોઈ પણ લેખ પૂર્વે જાતે કે બીજાએ અન્ય સ્થળે પ્રસિદ્ધ કર્યો હોય તો તે કૃપા કરી ન મોકલવો.

૫. દરેક લેખ તેમજ મોકલેલ અંથની સમા લોચના સમય સ્થળ વિચારીને જોમ અને તેમ ત્વરાએ પ્રકટ કરવાની કાળજી લેવાશે.

તવામિશ્કિંગ,
ગ્રીન્ડ માળે
લોહારવાલ,
મુંબાઈ.

માહત્તલાલ દલ્હીયંદ દેશાઈ
B. A. LL. B. વજીવ દાઈકોટ,
માનદ તંત્રી.

આદકોને સૂચના—જેઓએ પોતાનાં નામ આદક તરીકે લખી ન લખાયાં હોય તેમણે તે પૂરા દેખાણુ સહિત લખી મોકલવા અને સાથે સાથે વાર્ષિક લવાજમના બે રૂપીઆ મનોઓર્ડરથી મોકલી આપવા વિનંતિ છે, કે નથી વી. પી. કરવામાં અને મુરકેલીઓ અને નાદકનું ખર્ચ થાય તેમાંથી કૉન્કરન્સ ઓફીસને બચાવશે.

જૈન યુગ.

卐

Things done well,

And with a care, exempt themselves from fear.

-- Shakespeare.

પુસ્તક ૧

વીરાત્ ૨૪૫૨ વિ. સં. ૧૯૮૨

આપાક અંક ૧૧

નામદાર મિ. વૉટ્સનનો ચુકાદો.

[જેનો અને પાલીતાણા દરબાર વચ્ચેની શ્રી શત્રુજય તીર્થના સંબંધી રમોપાની તકરારના આ ચુકાદાનું અંગ્રેજીમાંથી ગુજરાતી ભાષાંતર શેઠ આણુંદણ કલ્યાણજીએ પણ પાઠ્યું છે તે અદ્વારશઃ પ્રેમદોષ સુધારી અન્ન મૂકીએ છીએઃ કોરણ કે તેના અંગે આખા જૈન સમાજમાં વ્યાજબી રીતે મહા ખજાનગાર થયો છે. તન્ની.]

નં. પી. ૫૯, ૧૯૨૬. રાજકોટ, તા. ૧૨ જુલાઈ, ૧૯૨૬.

.. પાલીતાણા દરબારની તા. ૧૪ સપ્ટેમ્બર, ૧૯૨૫ની નં. ૬૭૭ ની અરજ વાંચીઃ—૧૮૮૬ ના કરારનામાની ૭૭ કલમ મુજબ બ્રિટિશ સરકારના પ્રતિનિધિ નામદાર એજન્ટ હ. પ. ગવર્નર-જનરલને અરજ કરી છે કે દર સાલ અપાતી વાર્ષિક રકમને બદલે કરારનામું થયું તે પહેલાં મુદકાવેશ નાખવામાં આવતો હતો તે મુદકાવેશ નાખવાની તેમને સત્તા આપવામાં આવે અને આ મુદકાવેશ એજન્ટની આધિકારીઓ નહિ પણ દરબારના જ માણસો ઉપ-શવે, વગેરે.

શેઠ આણુંદણ કલ્યાણજીની પેઠીના પ્રતિનિધિઓ પહોવટદારનો તા. ૨૭ એપ્રિલ, ૧૯૨૬ નો જવાબ વાંચ્યો.

બન્ને પક્ષના વકીલોની દલીલો સાંભળી અને આ કેસને લગતાં કાગળોમાં વાંચ્યાં.

ફેસલોઃ—૧૮૮૬ ની સાલના પાલીતાણાના હાકાર સાહેબે મુખ્ય સરકારની એના રયાનિક પ્રતિ-નિધિદાર આપાયેલી સલાહને અનુસરી જેન કેમના પ્રતિનિધિ શેઠ આણુંદણ કલ્યાણજીની પેઠી સાથે શત્રુજીનાં દરબારની યાત્રા અર્થે પાલીતાણા આવતા

યાત્રાળુઓને માથે રાજનો વેશ નાખવાનો હક જતો કરી વાર્ષિક રૂ. ૧૫૦૦૦) ની મુકરર રકમ ૪૦ વરસ સુધી લેવાનો કરાર કર્યો. ૧૮૮૬ મહેલાં ચાર વર્ષ સુધી પાલીતાણા આવતા યાત્રાળુઓ પાસેથી માથા દીઠ એ રૂપિયા અને પાલીતાણામાં જ વસતા આવકો પાસેથી માથા દીઠ પાંચ રૂપિયા એમ યાત્રાળુ વેશ કાઢીઆવાડના પોલિટિકલ એજન્ટની મારફત ઉપરાવવામાં આવ્યો હતો. કાઢીઆવાડના પોલિટિકલ એજન્ટ કર્નલ ક્રીડીંગે સને ૧૮૬૩ ની સાલમાં યાત્રાળુઓ ઉપર કર નાખવાના દરબારના હકની ખાજતમાં અને એ કર કેટલો હોવો જોઈએ તે ખાજતમાં સંપૂર્ણ તપાસ કરી હતી અને એ તપાસને અંતે તેમને આ રકમો વ્યાજબી અને યુક્ત લાગી હતી. આ ૧૮૮૬ નું કરારનામું ૧૯૨૬ ના એપ્રિલ માસની ૧ થી તારીખે પૂર્ણ થાય છે અને એથી આ હાલનો કેસ ઉભો થયો છે. કરારનામાની શરતો નીચે મુજબ છેઃ—

“દર સાલ રૂપિયા ૫૦૦૦ (રૂ. ૧૫૦૦૦) ની સુકર રકમ લેવાનો પાલીતાણા કાંકર સાહેબ કમ્પલ કરે છે અને તે આપવાને જૈન કોમ કમ્પલ કરે છે. આ વાર્ષિક ભરણીને ધ્યાનમાં લઈ પાલીતાણા દરબાર યાત્રાળુ વેરા નિમિત્ત જૈન કોમ પાસેથી બીજો કોઈ પણ વેરા નહિ લેવા કમ્પલાત આપે છે. આ રૂ. ૧૫૦૦૦ ની રકમ દર સાલ એપ્રિલ માસની ૧ લી તારીખે પાકશે અને એમાં પોલિસનું રક્ષણ, માલનું રક્ષણ વગેરે આવી જાય છે.

“૨. આ કરારનામો અમલ ૧૮૮૬ ના એપ્રિલ માસની ૧ લી તારીખથી ૪૦ વરસ સુધી રહેશે એ જૈન કોમ કમ્પલ કરે છે અને કાંકર સાહેબ એ બાબતને પોતાની સંમતિ આપે છે.

“૩. આ ૪૦ વર્ષની સુદત પૂરી થાય એટલે કાંકર પણ પક્ષકારને કરારનામાના પહેલા ફકરામાં જણાવેલી સુકર રકમમાં ફેરફાર કરવાની માગણી કરવાની છૂટ રહેશે. બન્ને પક્ષની દલીલો સાંભળીને અને તે પર વિચાર કરીને આવા ફેરફાર કરવા કે નહિ તે બ્રિટિશ સરકાર નક્કી કરશે.”

૨. કરારનામાની ૩ છ કલમ મુજબ પાલીતાણા દરબારે બ્રિટિશ સરકારના પ્રતિનિધિ તરીકે મને લેખિત અરજી કરી છે કે એ ફકરામાં જણાવેલી વાર્ષિક સુકર રકમમાં નીચે પ્રમાણે ફેરફાર કરવો; બન્ને પક્ષે વચ્ચે થયેલા કરારનામા પહેલા જે સુકાકાવેરા નાંખવામાં આવતા હતા તે સુકાકાવેરા ફરીથી નાંખવાની તેમને છૂટ આપવી અને આ વેરા એજન્સીના નહિ પણ પોતાના જ અધિકારી-ઓદ્ધારા ઉધરાવવાની તેમને પરવાનગી આપવી. એમની લેખિત અરજીમાં દરબાર આથી પણ આગળ વધ્યા છે અને જણાવ્યું છે કે આ કરારનામું એમના પિતા પાસે પડાણે કરાવવામાં આવ્યું છે અને એથી તે પોતાને બંધનકારક નથી. તેમણે એવી પણ માગણી કરી છે કે યાત્રાળુ ઉપર બાળબી લેખાય તેવા વેરા નાંખવાની તેમને અનિચ્છિત છૂટ આપવી નોંધએ અને જ્યાં સુધી એ વેરા જીલમી ગણાય નહિ અથવા તેા દુર્ભવરથા ઉપજ કરે છે તેવા મનાય નહિ ત્યાં સુધી બ્રિટિશ સરકારે વચ્ચે પડતું નહિ નોંધએ. પણ આ વિશેષ માગણીઓ મારી સમક્ષ કેસ ચાલ્યો ત્યારે પડતી મુકવામાં આવી છે. કરારનામાની શરતો મુજબ આ કેસમાં વચ્ચે પડ-

વાનો બ્રિટિશ સરકારનો હક છે એ સ્વીકારવામાં આવ્યું છે અને પડાણે કરારનામા પર સહી લેવાની વાતને એવી રીતે સુધારવામાં આવી છે કે ૪૦ વરસ જેટલી લાંબી સુદત માટે કરારનામું કરાવવામાં બ્રિટિશ સરકારે પોતાના શુભ ઉદ્દેશો છતાં દરબારને અમળણતાં ખૂબ નુકસાનમાં ઉતાર્યા છે. અવરજવરનાં સાધનોના વિકાસ સાથે યાત્રાળુઓની સંખ્યા પણ વધશે એ બાબત બ્રિટિશ સરકાર ભૂલી ગઈ હોય છે. આ ૪૦ વરસની સુદત પૂરી થતાં પહેલાં ઘણાં વખતથી યાત્રાળુઓની સંખ્યા ખૂબ વધી છે. યાત્રાળુ વેરા નાંખવાની બાબતમાં સંપૂર્ણ સ્વતંત્રતા ભોગવવાની માગણી દરબારે છોડી દીધી છે અને એવી માગણી કરી છે કે કર્નલ કીટીને ૬૦ વરસ ઉપર નક્કી કરેલા દર પ્રમાણે વેરા ઉધરાવવાની તેમને છૂટ આપવી.

બીજે પક્ષે જૈન કોમ એવો દાવો કરે છે કે ૧૮૮૬ નું ‘કરારનામું’ યાવત્પત્ર દિવાદારી બન્ને પક્ષને બંધનકારક છે; માત્ર યાત્રાળુ વેરા નાંખવાને બદલે જે વાર્ષિક ભરણું ભરવાનું છે તેમાં ફેરફાર થઈ શકે. તેઓ જણાવે છે કે વધારે રકમ આપવાને માટે કોઈ કેસ પુરવાર થયો નથી અને અવરજવરનાં સાધનોના સુધારાને લીધે અને બ્રિટિશ હિંદુસ્તાનનાં તમામ મુલકોમાં સુવેદશાંતિના વધતા જતા ફેલાવાને લીધે યાત્રાળુઓના જનમાલનું રક્ષણ કરવાની દરબારની જવાબદારી યાત્રાળુઓની સંખ્યા વધ્યા છતાંયે ઓછી થઈ છે. તેઓ માને છે કે રકમ નક્કી કરતી વખતે યાત્રાળુઓની સંખ્યા પર ધ્યાન આપવું નહિ નોંધએ પણ યાત્રાળુઓનું રક્ષણ કરવાના કાર્ય પાછળ દરબાર કેટલું પોલિસ ખર્ચ કરે છે તે પર જ મદાર રહેવો નોંધએ. તેઓ છેવંટમાં જણાવે છે કે જો ૧૮૮૬ નું કરારનામું હવે બંધનકારક ગણવામાં ન આવતું હોય તો મુજબ સરકારે પહેલાં મંજૂર કરેલી વ્યવસ્થા પ્રમાણે ચાલવાની દરબારને છૂટ નહિ આપવી નોંધએ પણ દરબારના હક આધકારોનો આખોયે પ્રશ્ન ફરીથી ઉઠેલો નોંધએ અને એમને પુરવાર કરવાની તક આપવી નોંધએ કે તેઓ જે ભરણું ભરે છે તે

અરસ્પરસની કબજાતથી પોલિસ રક્ષણ માટે અપાય છે, નહિ કે દરબારના પ્રધાન અધિકાર તરીકેના કર તરીકે અપાય છે.

૩. બન્ને પક્ષોની દલીલોપર પૂરો વિચાર કરતાં મને લાગે છે કે આ કેસમાં મારો નિર્ણય ૧૮૮૬ના કરારનામાને આધારે જ થવો જોઈએ. એ કરારનામાનો લાખા પ્રખંધ એવો દાવો છે કે ન્યાયની અદાલતમાં એ ટકી શકે કે કેમ? એ શક્ય પડતું છે. પણ આ તો રાજકીય અદાલત છે જ્યાં કાયદાની ખારી-કાચો અને ગ્રીણવટો ખ્યાનમાં લેવામાં આવતો નથી; અને આ કરારનામું એક રાજ્ય અને બ્રિટિશ હિંદુસ્તાનની બહોળી અને લાગવગ ધરાવનારી એક કોમના પ્રતિનિધિઓ વચ્ચે થયેલું છે અને બન્ને પક્ષોએ ચાળાસ વર્ષ પર્વત તેનું નિષાધુર્વક પાલન કરેલું છે, એટલે બની શકે ત્યાં સુધી આ કરારનામાનો જ અમલ થવો જોઈએ.

માટે હવે એનો શો અર્થ કરવો એજ પ્રશ્ન રહે છે, અને એ માટે હું બેમાંથી એકે પક્ષના એકતરફી વિચારોને સ્વીકારી શકું તેમ નથી, પાલીતાણા દરબાર એવો દાવો કરે છે કે “કરારનામાના છેલ્લા ફકરામાં જણાવેલી વાર્ષિક મુકરર રકમમાં ફેરફાર થઈ શકે” એ વાક્યમાં વાર્ષિક મુકરર રકમને છોડી દઈ મુકકાવેરા ઉધરાવવાની સીધી રીત ફરીથી અખિતથાર કરી શકાય એ વાત આવી જાય છે. આ દાવો ૩ જી કલમ જોતાં વ્યાજબી જણાતો નથી, લાખાનો સામાન્ય અર્થ જોતાં અને સર્વ સામાન્ય સુદ્ધિએ વિચાર કરતાં જે જણાય છે એ મુકરર રકમને બદલે બીજી મુકરર રકમ નક્કી થાય એટલો જ તેનો અર્થ છે. હું જૈનોનાં દાવા સાથે પણ સંમત થતો નથી કે ૧૮૮૬ નું કરારનામું રકમના ફેરફાર સિવાય યાવદ્ ચંદ્રદિવાકરો ચાંચે એવો કરાર ઘડનારનો ઉદ્દેશ હતો. આથી ઉદ્દેશ હોય તો તે બહુજ મહત્વનો ગણાવો જોઈએ. પોતાના અને પોતાના વંશજોનાં હિતનો ખ્યાલ હોય તેવો કોઈ પણ રાજ્ય આવી માગણી કબૂલ રાખે નહિ. પાલીતાણા કોર્ટને કોઈ પણ શબ્દોમાં આ વાતને જણાવી નથી અને જે કોઈ રાજકીય અદાલતે તે વાતનો નિર્ણય કર-

વાનો હોય તો તે સ્પષ્ટ હોવી જોઈએ. કરારનામામાં ૪૦ વર્ષ પછી કેટલાં વરસનો કરાર કરવો તે જણાવ્યું નથી એટલે ૪૦ વર્ષ પછી રકમમાં જે ફેરફાર થાય તે યાવદ્ ચંદ્રદિવાકરો રહે એવી જૈનોની દલીલ આ બાબત ખ્યાનમાં રાખતાં લૂલી પડી જાય છે. સન ૧૮૨૧ માં આ બેઉ પક્ષ વચ્ચે થયેલા કરાર પર સન ૧૮૬૩ માં નિર્ણય કરતાં કર્નલ ક્રીડીંગે દરાવ્યું હતું કે યાવદ્ ચંદ્રદિવાકરો નો જણાવો ઉદ્દેશ દિવાની કેસમાં કદાચ સાચો હશે છતાં રાજકારી કેસમાં એક રાજ્યના હિતનો વિરોધી ઉદ્દેશ ટકી શકે નહિ. ૧૮૮૬ માં બંને પક્ષો કર્નલ ક્રીડીંગનો આ નિર્ણય બરાબર જણાતા હોવા જોઈએ અને જે તેમનો આ કરારનામું યાવદ્ ચંદ્રદિવાકરો ચાલે એવો ઉદ્દેશ હોય તો હું નથી માનતો કે તેઓ તે વાતનો સ્પષ્ટ રીતે ઉલ્લેખ કર્યા વિના રહ્યા હોત.

આથી હું ધારું છું કે રૂ. ૧૫૦૦૦) ને બદલે પાલીતાણા દરબારને જૈનોએ થી રકમ ભરવી તે માટે નક્કી કરેલું જોઈએ અને આ નવી મુકરર થયેલી રકમ કેટલાં વરસ સુધી ભરે તેની મુદત ખ્યાનમાં લઈને વ્યાજબી લાગે તે પ્રમાણે મારે નક્કી કરવાની છે; અને એ મુદત પુરી થયે શું કરવું? તે સચવવાની મને છૂટ છે.

૪. આ મુદ્દાઓનો નિર્ણય કરતાં પહેલાં આ બરણાની રકમ થી તરેહની છે તે વિષે અને આ બાબતમાં પાલીતાણા દરબારના પ્રધાન અધિકાર વિષે જે દલીલો પેશ કરવામાં આવી છે તે વિષે થોડી તુલેતીની કરવાની જરૂર છે. હિંદુસ્થાનમાં ખુણે ખુણે પથરાયેલી વિશાળ જૈન કોમને લીધે આ કેસે લોકોમાં ભારે રસ ઉત્પન્ન થયો છે. જે લક્ષ્મી વડે આ જૈન કોમ મથકર છે એ લક્ષ્મીનો મને લાગે છે કે પ્રસાદ પામી કેટલાંયે પત્રોએ જૈન કોમના લાભમાં જળરજસ્ત ગ્રોવેગેન્ડા ચલાવ્યા છે અને બ્રિટિશ સરકાર જે આ કેસનો નિર્ણય કરવાની છે તેના પર વાતોને ગોટ અટાવી, દખાણુ લાવવાનો પ્રયત્ન થયો છે. જે આ દિવાની કેસ હોત અને આ દિવાની અદાલતમાં ચાલતો હોત. તો એમાંનાં કેટલાંયે પેપરો અદાલતના તિરસ્કારના ગુન્દા માટે તકસીરવાર હતાં હોત. આ બુજે-

શમાં કેટલાંયે અસત્યો, અને અર્થ સત્યો અને પૂર્વાપર સંબંધ બાળવ્યા વિના ફાવે તેમ ઉઠાવી લીધેલાં અવતરણોનો છુટથી ઉપયોગ થયો છે; અને એથી અનિવાર્ય રીતે ખોટાં અતુભાનો દોરામાં છે. આમાંનાં કેટલાંક તો મારી સમક્ષ કેસ ચાલતી વેળા રજુ થયાં છે એટલે તેનો બની શકે ત્યાં ત્યાં રદીયો આપવો જરૂરી છે.

૫. પ્રથમ તો એમ દલીલ કરવામાં આવી છે કે આ ભરણું એ કર નથી પણ બે પક્ષકારો વચ્ચે પરસ્પર સમજૂતીથી એક પક્ષ બીજા પક્ષની સેવા (રખાયું) કરે છે તે બદલ નક્કી કરેલી રકમ છે. આ દલીલના સમર્થનમાં મોગલ બાદશાહોની સંનદો અને કેટલાંક જૈનો અને પાલીતાણા ઠાકોર વચ્ચે સન ૧૬૬૧ માં થયેલ કરારનામું રજુ કરવામાં આવ્યાં છે. આ બધી રજુઆતની સંબંધમાં એટલુંજ કહેવાતું રહે છે કે ૧૮૬૩ માં કર્નલ કીટીંગે જ્યારે આ બાબતની તપાસ કરી ત્યારે આ બધાં કાગળોમાં અને દ્રષ્ટિબંધુઓ તેમની આગળ રજુ થયાં હતાં અને તેમણે તે નિરર્થક ગણ્યાં હતાં. તેમને લાગ્યું હતું કે દરબાર આ કર નાંખવાનો હક કર્નલ વોકરનું સેટલમેન્ટ ધડાયું તે પહેલાંના વખતથી ભોગવતા હતા, અને તેમણે એ કર નાંખ્યો પણ હતો. કર્નલ વોકરનું સેટલમેન્ટ કાઢીઆવાડના રાજદારી રસ્તેચાલે અને હકોનો શ્રી ગણેશાનમઃ છે. તેમણે નિર્ણય કર્યો કે “યાત્રાળુઓ ઉપર કર નાંખવાના હકનો સર્વ કાળમાં દેશી રાજાઓએ દાવો કર્યો છે; આ યાત્રાળુઓના જન માલનું રક્ષણ કરવાની જોખમદારી તેમની સંખ્યા વધે તેમ વધે છે અને જો કર નાંખવાનો હક સ્વીકારવામાં આવે તો એ પણ ન્યાય સંગત છે કે એ કરનો દર દેવસ્થાનની યાત્રા કરવા આવનાર યાત્રાળુઓની સંખ્યાના પ્રમાણમાં નક્કી થવો જોઈએ.”

આથી એમણે દાવ્યું કે યાત્રાળુ દર યાત્રા વખતે બે રૂપિયા વેરા આપે અને પાલીતાણામાં રહેનાર દર યાત્રાદી બે રૂપિયાને બદલે પરસે પાંચ રૂપિયા વેરા આપે એ દિસામે પ્રારંભમાં વાર્ષિક રૂ. ૧૦૦૦૦) નું ભરણું તેમણે નક્કી કર્યું. કર્નલ

કીટીંગનો આ નિર્ણયને મુખાબ સરકારે બહાલી આપી અને અનેક વાર તેણે આ સીમાચિન્હમાં ફેરફાર કરવા ના પાડી છે. ૧૮૮૧ ના માર્ચ માસની ૭મી તારીખના તેના ઠરાવ નં. ૧૦૫૬ માં તેણે આવાત જણાવી છે અને ૧૮૮૧ ના અક્ટોબર માસની ૧૭ મી તારીખના ઠરાવ નં. ૫૦૩૪ માં તેણે એજ વાતની પુનઃકિત્ત કરી છે. આ છેલ્લા ઠરાવથી તેણે દેવસ્થાનમાં દર્શનાર્થે આવતા યાત્રાળુઓની સંખ્યાની પાકી ગણતરી કરવાનું કામ કેટલું મુશ્કેલ છે એ ખ્યાનમાં લઇને કર્નલ કીટીંગે ઠરાવેલા બ્યાજબી દર પ્રમાણે મુશ્કા વેરા નાંખવાની પાલીતાણાના ઠાકોર સાહેબને પરવાનગી આપી છે. આથી દરખાસ્તના પ્રધાન અધિકારને અસર ન પહોંચે તે માટે અને કચવાનો પ્રસંગ જેમ બને તેમ ઓછો ઉભો થાય તે માટે મુખ્ય સરકારે એજન્સી નીચે અને દરબાર પગાર આપે એવા અધિકારીઓ દ્વારા કર ઉધારવા પાલીતાણા ઠાકોરને સલાહ આપી. આથી ‘રખાયું’ એ કર વેરા નથી પણ પોલીસની સેવા બદલની રકમ છે એવો જૈનોનો દાવો ફાગડ છે; કારણ કે કર્નલ કીટીંગનો નિર્ણય થયો ત્યારથી તમામ રેસીદા તેમની વિશ્વ નય છે.

૬. બીજી દલીલ એ છે કે આ વેરા એ ધર્મ પર જીલમી, જીજ્ઞાસા વેરા છે અને તે મહારાષ્ટ્રી વિકરોરિયાના હંદોરામાં જણાવેલી ધર્મમાં હસ્તક્ષેપ નહિ કરવાની ચરતનો ભંગ કરે છે. આનો સાવ ધોગળ દલીલ છે. કર્નલ કીટીંગે જણાવ્યું છે તેમ યાત્રાળુઓ ઉપર કર નાંખવાનો હક કેટલાંયે દેશી રાજાઓ પ્રતિપાદન કરે છે અને ભોગવે છે. મોટી સંખ્યામાં યાત્રાળુઓ એકઠાં થાય તેથી રથાનિક સંસ્થાઓને જે ખર્ચમાં ઉતરવું પડે તે ખર્ચ ભરવા પડેલા યાત્રાળુ ઠીક કર લેવાની પ્રથા બ્રિટિશ રાજ્યમાં પણ જોવામાં આવે છે. અલ્લાદબાદ, બનારસ અને અજમેરના મેળાઓ વખતે યાત્રાળુના માથાનો કર રેલ્વે ટીકીટ પર ચડાવીને વસૂલ કરવામાં આવે છે તે આ પ્રથાના ઉદાહરણ છે. પ્રારંભમાં આના કર નાનું માલના રક્ષણ માટેજ

નાંખવામાં આવતાં પણ વખતના વડન સાથે અને સંપ્રતકાળની નવી રાજ્યવ્યવસ્થાની પ્રણાલિકાને લીધે આ કર માત્ર પોલિસ રક્ષણ માટે જ નહિ પણ સુધરાઈ તરફથી મળતી પાણી, જળરૂ વગેરે આરોગ્ય વિષયક સગવડો અને અનુકૂળતાઓ માટે પણ નાંખવામાં આવે છે. આવા કર નવતર નથી એ એટલીજ વાતથી પુરવાર થાય છે કે આજ જેન કોમના યાત્રાળુઓ માઉન્ટ આલુપરના દેલવાડા અને અચળગદનાં પવિત્ર સ્થાનોની યાત્રા કરવા આવે છે ત્યારે શિરોહી દરબારને કેટલાયે વરસોથી કર ભરતા આવ્યા છે. ખીન્ડું ઉદાહરણ હાંતા રાજ્યના અગ્રણી માતાનું છે જ્યાં યાત્રાળુ પાસે એની ધન સંપત્તિ પ્રમાણે કર ઉધરાવાય છે. હારકાનું પણ એવુંજ ઉદાહરણ છે. ત્યાં ગાયકવાડ સરકાર દરેક યાત્રાળુ પાસેથી એ બેથી માત્રા પૂરી કરે તે પહેલાં રૂ. ૫-૨-૦ ની રકમ નીચેાવે છે. આ બધાં ઉદાહરણો જોતાં એવી દલીલ કરી કે, આ પાલીતાણુનો કર જુલમી છે કે નવતર છે તે કોઈ પણ રીતે વ્યાજબી ગણાય નહિ.

૭. આ કરની બાબતમાં દરબારનો જે પ્રધાન અધિકાર છે તે વિશે પણ અવગણ્ય અર્થ થયો છે. ગયાં સો વરસોમાં જેન કોમ સાથે કરારનામું કરવામાં ઠોકારને મદદ કરવા બ્રિટિશ સરકાર ત્રણ વાર વચ્ચે પડી છે, એવા ઠોકારથી આવેા કર નાંખવાની સંપૂર્ણ કુલ મુખ્યત્વા સત્તા મર્યાદિત થઇ છે એવી દલીલ પણ ગેર સઘ છે. આમાં તો સાચી વસ્તુસ્થિતિની ગેરસમજ છે. કોઈ રાજ્યમાં જુલમ અને અધિર ચાલે ત્યારે એ રાજને સલાહ આપવા વચ્ચે પડવાનો, હક બ્રિટિશ સરકાર સાર્વભૌમ સત્તા તરીકે પરા પૂર્વથી ભોગવતી આવી છે. શાને જુલમ કે અધિર ગણવેા એ તો રાજ્યની બ્રિટિશ સરકારની રાજ્યનીતિપર આધાર રાખે છે. પહેલાંના ઇતિહાસ વપાસીએ તો કાઠીઆવાડમાં મુંબઈ સરકાર અને તેના અમલદારો રાજની ઇજ્જત આગર કે જવાબદારી તરફ જવા કરતાં મળવૂચ વ્યક્તિ તરફ ઢળા પડ્યાં છે. નિર્ભય પ્રત્યેની સ્વાભાવિક સહાનુભૂતિને અંગે ઉભી થતી આ વણજીની ટીકા કરતી અનાવરણ્ય છે. એ પણ સંકારપદ છે કે આમ ઉઘાડી રીતે

વચ્ચે પડવાથી એ વ્યક્તિ કે વર્ગને લાભ થાય છે અથવા તો રાજ્યમાં સુધારો થાય છે. જે પક્ષની વહારે ચલવામાં આવે છે તે ન્યાયને માટે પછીઠ્ઠર બાર તરફ નજર માંડતો નથી પણ ધૂબ્ત બને છે અને પોતાને બ્રિટિશ સરકારને અપીલ કરવાનો જે હક હોય છે તે પર ખૂંચ મંડાણ માંડી બેસે છે અને દરબાર પણ જાણતા હોય છે કે એમનો નિર્ણય ઉપલી અદાલતમાં ફેરવાઈ જાય, આથી તેઓ જવાબદારીની અસ્થિતા યુગ્માવી પોતાનું પલ્લું નમતું તોલે છે, જેથી ઉપલી અદાલત કોઈ કાપ કૂપ કરે તો પણ પોતાને ભાગે તો નફોજ રહે. હું એમ નથી કહેતો કે આજે પણ આવીજ સ્થિતિ છે, પણ કાઠીઆવાડની રાજ્યકીય અદાલતોમાં જે લાંબા અને કડવાશ ભર્યાં અધ્યાસ સાથે છે તે આવાંજ કારણોને લઈને સાથે છે એ વિશે મારા દિલમાં તલભાર પણ રોકો નથી. અડધા ખાનગી, અડધા જાહેર એવા વર્ણુશંકર કંથ્યાઓમાં વચ્ચે પડી, દરબારની સત્તાને ઉલ્લંઘી એ કંથ્યાઓના અંત લાવવામાં આપણે નાહક એ પહેા વચ્ચેનાં વેર વધાર્યાં છે. કારણ કે આપણે વચ્ચે ન પડ્યા હોત તો એ કંથ્યા કોળે કરીને આપોઆપ શમી જાત.

પાલીતાણુના જેનેનો આ દાખલો આવીજ જાતનો છે. જે આ અધ્યાનો નિકાલ મૂળથીજ એ જે પક્ષકારોને સાથે નાંખ્યા હોત તો જેમ જીજ્ઞ રાજ્યોમાં રેવત કર ભરી દે છે તેમ પાલીતાણુના જેનોએ પણ નિર્વિરોધ કર ભરી દીધો હોત. વર્તમાનપરોમાં જે અજળજા ચાલી રહી છે તેમાં એમ કહેવામાં આવ્યું છે કે હરહમેશ દરબારેજ રેવત પર આક્રમણ કર્યું છે, દરબારેજ સુલેહપસંદ અને દીન જેનોનાં સ્થિર થયેલા હક અધિકારોપર નાની નાની ખજાણી અને થોડાં પેરાણીની નીતિથી આક્રમણ કર્યું છે, પણ આ વાત ઐતિહાસિક સત્યથી સાવ વિરુદ્ધ છે. મિ. કેન્ડીના રીપોર્ટ પર હુકમ બહાર પાડતી વેળા સન ૧૮૭૭ ના માર્ચ માસની ૧૬ મી તારીખના નં. ૧૬૪૧ માં મુંબઈ સરકાર પાલીતાણુ ઠોકાર અને શ્રાવડો વચ્ચેના કડવાશ ભર્યાં સંબંધના કારણોનું નીચે પ્રમાણે દિર્ઘદર્શન કર્યું છે:-

“ શ્રાવકો અને ઠાકોર વચ્ચે જે ખાસ સ્થિતિ હવત્પન થઈ છે તે અને તેનાં કારણો વિષે અહીં આ બે જાણ કહેવા જોઈએ, કારણકે એ બંને વચ્ચે સુલેહસંધ બંધી કાંઈ પણ સમાધાન થઈ કેટલું અસક્ય છે એનો એથી ખ્યાલ આવશે.

“ સને ૧૮૦૯ માં તે વખતના ઠાકોર કાંડજી ચેતાનું રાજ્ય સંભાળી શક્યા નહિ અને એથી એમણે એમનો આજો ગિરાસ અમદાવાદના એક આગેવાન જૈન વેપારી વખતચંદને ત્યાં ગીરો મુક્યો. આ વખતચંદ તે મુંબઈની ધારાસભાના જે પહેલાં સભ્ય હતા તે શેઠ પ્રેમાભાઈ હિમાભાઈની પેઢીવાળા. આ ગીરો સન ૧૮૪૩ ની સાલ સુધી રહ્યું અને તે સાલમાં હાલના ઠાકોરના બાપ નંવ-ધણ્ણુ ગાદીએ આવ્યા. આ ગિરાસની હવેલ લેખવવા બદલ વખતચંદ દરબારને રૂ. ૪૦૦૦૦ દર વર્ષે આપતા. વખતચંદે ગીરો ખતના લખાણથી મુળ ગરાસીયાના હક પણ મેળવી લીધા અને એ રીતે આખા રાજ્યમાં કંતા કારવતા થઈ પડ્યા. હવે જ્યારે એ ગિરાસ ગીરોમાંથી છુટ્યો અને ઠાકોરે પોતેજ બધો વહીવટ ચેતાના હાથમાં લઈ લીધો ત્યારે વખતચંદની પેઢીને એવડો બધો નફો નતો કરવાં ગળે પ્રાણ આવ્યા. આ વખતચંદે જેનોમાં આગેવાન હતા. આથી ઠાકોરસાહેબની સાંઘે ઇર્ષ્યાજિ લભી કહ્યો અને ખાસ કરીને હાલના ઠાકોર એમણે ચેતાની સુદ્ધિ અને ચાકસાઈ બંધી વહીવટથી રાજની આવક ત્રણ લાખની કરી નાંખી તેમની સામે તો તે પુખ્ત પ્રત્યક્ષિત થયો. આથી શ્રાવકો જ્યારે એમને થયેલા નુકસાનનું ધ્યાન ધરે છે ત્યારે ઠાકોર આ શ્રાવકોને એમનો ગરાસ ખાઈ ખાઈને તાલ થયેલા અને મોટી મોટી રકમો હોદ્દામાં કરીને અગ્રમસ્ત બનેલા ધારીને તેમની ખાલી પડી ગયેલી તિલોટીપર આજ કારે છે.”

આ સ્થિતિનાં પરિણામો આજે પણ મેળાઈ છે. શત્રુજય સુદાના તેમના તમામ રાજના પાલીતાણા દરબાર કુલ માલિક છે એવા હિંદી વજર : સેક્રેટરી ઓફ રેટના ૨૫૪ હુકમોનો સ્વીકાર કરવા જેનો ઈન્કાર કરે છે એજ બે પક્ષકાર વચ્ચેના નાના નાના બેદો અને ઝણઝાઓનું મૂળ છે. જ્યાં સુધી જેનો આ હુકમોને માથે યદાવતા નથી અને હિંદી સરકાર અને વજરને એ હુકમોને ફેરવવા અરજીઓ પર અરજીઓ કરે જાય છે ત્યાં સુધી દરબાર મુંબઈ સરકાર અને હિંદી વજરે મંજૂર કરેલી ચેતાની કુલ

માલિકીનો સિક્કો જમાવવા રાજદરબારી હકને જરાયે મોળા કે દીલી પાડે તેવા જેનોના નજવા કૃત્યની પણ સામે થશે એ નિર્વિવાદ છે. ૧૮૮૧ ના અક-ટાબર માસની ૧૭ મી તારીખના નં. ૫૦૩૪ માં ઠાવમાં ‘જણાવ્યું’ છે કે : “ ૧૮૭૭ ના માર્ચ માસની ૧૬ મી તારીખના ઠાવ નં. ૧૬૪૧ માં સંપૂર્ણ તપાસ પછી એમ ઠાવવામાં આવ્યું છે કે ઠાકોરની શત્રુજયપરની સત્તા મર્યાદિત છે, તેઓ ચેતાના રાજના બીજા પ્રદેશમાં જેવી રીતે વચ્ચે માથું મારી શકે તેવી રીતે આ શત્રુજયની બાજ-તમાં ન મારી શકે એ વાતનું દરબારને પુનઃ સ્મરણ આપવાની સંસ્કારને જરૂર લાગે છે. ” આ હકીકતને બહુ જ મોટું રૂપ આપવામાં આવ્યું છે.

પૂરો ઠાવ વાંચતાં તુરતજ જણાય છે કે આ શત્રુજયનો વહીવટ કરતી શ્રાવકોની કમિટીમાં ચેતાનાં માથાસો નીમવાની ઠાકોરની દરબાર સંબં-ધમાં આ વાક્ય લખેલું છે, કારણ કે મુંબઈ સરકારને ‘લાગ્યું’, અને બાજબી રીતે લાગ્યું કે મિ. કેન્ડીના નિર્ણય પ્રમાણે જેનોને શત્રુજયનાં દેવળોની વ્યવસ્થા અને માલિકી હકની બાંખતમાં જે અધિકાર આપવામાં આવ્યો છે એની સાથે આ સંગત નથી. મિ. કેન્ડીએ ગદની બહાર જે નવાં મકાનો ચાલ તેમના માલિકો પાસેથી નજરાણું લેવાનો ઠાકોરનો હક તથા શત્રુજય પરની ઠાકોરની સત્તા કશુંલ રાખી હતી તે પ્રધાન અધિકારને અને આને કંઈ સંબંધ નહોતો. ૧૮૮૧ ના અકટાબર માસની ૧૭ મી તારીખના આજ ઠાવના ૭ મા ફકરામાં યાત્રાળુ પર મુકકા વેરો નાંખવાનો જે અધિકાર ઠાકોરને આપવામાં આવ્યો હતો તેને અને આને તો એથી-યે-જોછો સંબંધ છે. તા. ૧૬ મે, ૧૯૨૪ ના રાજકીય વિભાગના ડીસપાય નં. ૩ માં હિંદી વજરને લખતાં મુંબઈ સરકારે જણાવ્યું કે :—

“ ૧૮૭૭ ના માર્ચ માસની ૧૬ મી તારીખના મુંબઈ સરકારના ઠાવ નં. ૧૬૪૧ માં (પરિશિષ્ટ ચ) જણાવ્યા પ્રમાણે અમે પણ એજ દંડ મતના છીએ કે :

(અ) આખી (શત્રુજય) ટેકરી પરનો પ્રધાન અધિ-કાર ઠાકોર સાહેબનો છે.

(ખ) દલાલ અને વાંદ્રદારા હકુમત કાઢેર સાહેબની છે;

(ક) સુધારા અને બીજા બાબતોમાં દેખરેખ રાખવાની સત્તા કાઢેર સાહેબની છે.

જેનેનિ તે માત્ર મદની અંદરનાં દેવસ્થાનો અને કુંડ જ આપ્યાં હતાં. આ સિવાય એમને બીજાં કંઈ આપ્યું હોય એ અમે માની શકતા નથી. સાચું છે કે આવી બાબતોમાં દરબાર પોતેજ પોતાનો ન્યાયાધીશ અને છે, પણ આ તો દેશી રાજ્યોમાં હરહમેશ થતું આવ્યું છે અને એને લીધે કંઈ એમની હકુમત છીનવી લેવાય નહિ. પાલીતાણા રાજને સંપૂર્ણ દિવાની અને ફૅલ્ગદારી હકુમત છે અને આ અગડાએ રાજના આંતરિક વહીવટમાં આવી જાય છે, પ્રથમ પહેલાં તો પાલીતાણા રાજની કચેરીઓએ જેનેના હક વિશે કેંસો કરવે નોંધએ અને ૧૮૭૭ ના મુબર્ર સરકારના ફાવેલો અર્થ કરવો નોંધએ. જે આ કચેરીઓ ન્યાય ન આપે અથવા તો મુબર્ર સરકારના ફાવેલો અવળો અર્થ કરે તો જેને તો પણ બીજા દાદ સાગનારાઓની માફક એજન્સીને વચમાં પડવા અરજ કરી શકે તો કાઠીઆવાડ પોલિટિકલ એજન્સી વચમાં પડે અને દરબારને સલાહ આપે. ”

૧૯૨૪ ના સપ્ટેમ્બર માસની ૧૮ મી તારીખના રાજકીય વિભાગના ઠીસપાય નં. ૨ માં દિહી વજરે આ વિચારોનું સમર્થન કર્યું, જે કે આ વિચારો શત્રુજયને લગતા અગડાએને જ ઉદ્દેશીને છે છતાં તે ફર્નલ કીર્ટીજના પહેલાંના નિર્ણય મુજબ ચાત્રણ ઉપર કર નોંખવાના દરબારના પ્રધાન અધિકારને પણ લાગુ પડે છે. કારણ ફર્નલ કીર્ટીજે ચાત્રણ ઉપરના કર બાબત નિર્ણય આપેલો હોવાથી મિ. ફર્નલે તે ઉપર ફરી રીપેરિટ ક્યો ન હતો. જેનેનિ ખાતર મુબર્ર સરકાર કેમ વચ્ચે પડી તેના થયા-રચના પ્રમાણે તા. ૨૬ મે, ૧૯૨૪ ના મુબર્ર સરકારના દિહી વજરને મોકમેલા ઠીસપાય નં. ૨ માં મળે છે. એ ઠીસપાયનો ત્રીજો ફકરો હું નીચે લિટાઉં છું:—

“૩. આ અરજપત્રનો વિચાર કરી વેળા એક બાબત ખાસ લક્ષમાં રાખવાની છે કે શત્રુજયના કેટલાક લોકો કે દેવસ્થાનોની માલિકી વિષે મમે તેવા હકમે વાંદ્રાર પાકવામાં આવ્યા હશે તો પણ શત્રુજયની આખી ટેકરી પરની પાલીતાણા કાઢેરના પ્રધાન અધિકાર વિષે કંઈ પણ સલાહ ઉઠેલા નથી કે શંકા ઉદ્ભવી નથી. આખી ટેકરી પરની હકુમત દરબારની છે. જેમનું રાજ બીજા વર્ગનું છે અને જેઓ કુલ દિવાની અને ફૅલ્ગદારી હકુમત ધરાવે છે. અરજ કરનારાઓને રાજની હકુમતમાંથી ક્ષણ થવાનો બીજા કોઈ ભયિષ્ટ કે સમૂહ કરતાં વિશેષ હક નથી. જે તેમને ન્યાય ન મળે તો બ્રિટિશ સરકાર દેશી રાજ્યો પર પોતાને જે રાજકીય દેખરેખ રાખવાની છે એની રૂબરૂ વચમાં પડી શકે અને કાઢેર સાહેબને સલાહ આપી શકે. પણ અમ બને નહિ ત્યાં સુધી સરકારને વચ્ચે પડવાનું કારણ નથી. અગડાઓની વધી મથેલી કટવાણને લીધે ૧૮૭૭ માં બ્રિટિશ સરકારને વચ્ચે પડતું પડતું એથી આજે ૫૦ વરસ પછી પણ એણે ફરીથી વચ્ચે પડતું એને માટે કંઈ કારણ નથી. આજ તો સ્થિતિ તદ્દન બદલાઈ ગઈ છે અને આવી બાબતમાં બ્રિટિશ સરકારની રાજનીતિ પહેલાંના કરતાં સ્પષ્ટ અને સુરેખ બની છે. આથી અપારો એવો અંશિપ્રાપ્ય છે કે અરજ કાઢી નાંખવી.”

આ ઠીસપાયમાં જણાવેલા વિચારો સાથે દિહી વજરે સંમતિ દર્શાવી હતી. એથી સ્પષ્ટ રીતે પુરવાર થાય છે કે પહેલાં આપણે વચ્ચે પડ્યા એથી આજે કે કવિશ્યમાં બદલાયલી પરિસ્થિતિમાં પણ આપણે વચ્ચે પડતું એવી માગણી કરવાનો જેનેનિ હક પ્રાપ્ત થતો નથી. અંધેર કે લુલમ થાય ત્યારે સાર્વભૌમ સત્તાને વચ્ચે પડવા કહેવું એ બ્રિટિશ રૈયતનો હક છે, પણ એ દરેક બાબતનો એના શુભદાય તપાસીને નિર્ણય થવો નોંધએ. પહેલાં એવી બાબતમાં પણ બૂદી પરિસ્થિતિમાં સરકાર વચ્ચે પડી હતી એથી આજે પણ એણે વચ્ચે પડતું નોંધએ એવી માગણી થઈ શકે નહિ. કાઠીઆવાડમાં રાજકીય તપાસ ચાલતી હોય ત્યારે પણ સામાન્ય દાવાની માફક તેના ફેંસલા અને નિર્ણય સાર્વભૌમ સત્તાને થોડા ન લાગે અને પોતાને વચ્ચે પડતું જરૂરી લાગે તો તે રાજને એ નિર્ણયમાં ધટતો ફેરફાર કરવા સલાહ આપે. જે કે સાર્વભૌમ સત્તાની સલાહને અલુસરીને

રાજા નિર્ણય બદલે છે છતાં એ નિર્ણય તો રાજાનો જ ગણાય. રાજાના આંતરિક વહીવટની બાબતમાં સાર્વભૌમ સત્તા કાંઈ સલાહ આપે એથી રાજાના અધિકારને બદલે સાર્વભૌમ સત્તાનો અધિકાર થયો એમ ન ગણાય. આ યાત્રાળુ પરના વેરાની બાબતમાં પાલીતાણા દરબારનો અધિકાર પ્રધાન અને સંપૂર્ણ છે અને મુંબઈ સરકારની સલાહથી ભૂતકાળમાં જેનોની સાથે જે કાંઈ કરારનામાં થયાં હોય એથી એને કાંઈ પણ બાંધ આવતો નથી એ વાત દીવાળેવી સ્પષ્ટ છે. પણ આ વિષય પરત્વે જાહેરમાં જે ઉલટો અર્થ કરવામાં આવ્યો છે તે જોતાં આ વાતનો ઉલ્લેખ કરવો જરૂરી છે.

૮. છતાં આ બાબતનો મારી આગળ જે કેસ ચાલ્યો છે તેની સાથે કાંઈ સંબંધ નથી; કારણ કે આ કેસનો મહાર મેં આગળ કહ્યું તેમ, ૧૮૮૬ ના કરારનામા પર છે. આથી એ જ વિચારવાનું રહે છે કે:—

(૧) આજે વર્ષે રૂ. ૧૫૦૦૦ ની જે રકમ અપાય છે તેને બદલે દરબારને કથી રકમ આપવી.

(૨) એ રકમ કેટલાં વરસ સુધી આપવી; અને

(૩) એ વરસો પૂરાં થાય ત્યારબાદ શું કરવું?

(૧) કર્નલ કીટીંગ જે રકમો ફરવી હતી તેની સાથે આ રકમને કાંઈ સંબંધ હોવા જોઈએ એવા મારો અભિપ્રાય છે. ૧૮૬૩ માં યાત્રાળુ દીઠ બે રૂપિયાની રકમ વ્યાજબી ધારવામાં આવી હતી, અને મુંબઈ સરકારે પણ તેને વ્યાજબી ગણી હતી, તો આજે બ્યારે રૂપિયાની કિંમત બાંધી થઈ ગઈ છે ત્યારે તો તે વિશેષ વ્યાજબી ગણાવી જોઈએ. છતાં, યાત્રાળુ દીઠ બરાબર બે રૂપિયા ગણી, સરુ-જનની જત્રાએ આવવા યાત્રાળુઓની સરેરાશ સંખ્યાથી બમણી રકમ હું દરબારને આપવું હુકમ કરતો નથી. યાત્રાળુઓની સંખ્યા ખુબ વધે તેથી દરબારનો ખર્ચ પણ તેટલો જ ખુબ વધી જશે નથી એ જેનોની દલીલમાં વલુદ છે. ૧૮૮૬ ની પહેલાંનાં ચાર વર્ષોમાં માયાદીઠ બે રૂપિયાના દિસાએ જે

આવક થઈ તેની સરેરાશ વાર્ષિક આવકથી કાંઈક ઓછી રૂ. ૧૫૦૦૦ ની રકમ ૧૮૮૬ માં મુકરર કરવામાં આવી હતી આ ઓછી રકમ ઠરાવવામાં જેનો કરારનામાને જલદી સંમતિ આપે એ હેતુ હતો અને દરબારને પણ મુઝકા વેરા ઉધરાવવને બદલે રૂ. ૧૫૦૦૦ ની રોકડ રકમ દર વર્ષે મળ્યે જાય એ વધારે સગવડ બન્યું હતું. આથી યાત્રાળુઓને ઓછી તકલીફ થાય છે એને દરબારને પોતાનું અંદાજપત્ર ઘડતી વેળા યાત્રાળુ વેરાની કેટલી ચોક્કસ રકમ ઉપજશે તે જાણી શકે છે. આ દેરાસરના યાત્રાળુઓની સંખ્યા જાણવા સાર મારે લાવનગર-પાલીતાણા રેલવેના મુસાફરોની સંખ્યા પરજ આધાર રાખવો જોઈએ. આ સંખ્યા નીચે પ્રમાણે હતી:—

પાલીતાણા આવનાર. પાલીતાણાથી જનાર.

૧૯૨૨-૨૩ ૧,૦૬,૧૬૪ ૧,૦૭,૬૪૦

૧૯૨૩-૨૪ ૧,૦૪,૮૭૫ ૧,૦૬,૭૭૪

૧૯૨૪-૨૫ ૧,૦૪,૭૭૪ ૧,૦૬,૭૩૦

બ્રિટિશ સરકારે નીમેક્લી એક કમિટીએ તેના ૧૯૧૬ ની સાલના મુંબઈની યાત્રાળુની કમિટીનાં રીપોર્ટના પાના ૮૭-૮૯ પર પાલીતાણા આવતા યાત્રાળુઓની સંખ્યા અડસટે ૮૦,૦૦૦ ની આંકી છે. પાલીતાણા રાજની કુલ વસ્તી ૬૦,૦૦૦ ની છે એટલે ૧૯૨૨ ને ૧૯૨૫ ની સાલની વચ્ચે યાત્રાળુઓની સંખ્યા ૮૦,૦૦૦ ની મૂકીએ તો તે વ્યાજબી લેખામ. અને કોઈ પણ સાલમાં ૫૦,૦૦૦ થી તો ઓછા યાત્રાળુઓ આવ્યા નથીજ એ ચોક્કસ છે. એટલે આ કરની રકમ નક્કી કરતી વેળા હું આ ઓછામાં ઓછી સંખ્યા ધ્યાનમાં લઉં છું અને માયા દીઠ બે રૂપિયા લેજે રૂપિયા એક લાખની રકમ, યાત્રાળુઓપર કર નાંખનાનો હક કાઢી નાંખવા બદલ, દરબારને આપવા કરાવું છું. ૮૦૦૦૦ ની સરેરાશ સંખ્યા અને ૫૦૦૦૦ ની ઓછામાં ઓછી સંખ્યા વચ્ચે જે તફાવત છે એમાં અમુક સંખ્યાથી યાત્રાળુઓની સંખ્યા વધે એથી યાત્રાળુ દીઠ દરબારનો ખર્ચ વધતો નથી પણ ઓછો

[અતુર્મધાન પૃ. ૧૦૩]

જૂનું નવું ને જાણવા જેવું.

અંશાદક-ત્રી.

૧ જૈનસાહિત્યમાં જીવનનો ઉલ્લાસ (Romanticism)

તા. ૩૦-૬-૨૬ ને રોજ આચાર્ય સાક્ષરશ્રી રા. આનંદશંકર બાપુભાઈ મુવે 'સંસ્કારી સંપત્તિ અને જીવનનો ઉલ્લાસ' એ નામનું ગ્રંથમ્માં બાપજી આપ્યું હતું. રા. મુનશીએ 'અર્વાચીન સાહિત્યનો પ્રધાન સ્વર: જીવનનો ઉલ્લાસ' એ નામનું લાપજી આપી પ્રાચીન સાહિત્યમાંથી ફરાર રાંડી તેમાં જીવનનો ઉલ્લાસ પ્રધાનપણે નથી જણાતો એવું વિધાન સાબીત કરતા પ્રયત્ન કર્યો હતો. તેથી 'સાહિત્યકોશ'માં ખજાનગાર થયો હતો. આના ઉપર રૂપે મુવમહારાજ નરર બોલશે એવું સદગ્ર ખ્યાલમાં આવતાં કેટલાય તે સાંભળવા માટે ખાસ જવા લલ-સાપા હતા પણ તે બાપજી સાંભળી તે 'સદગ્ર' ખ્યાલ ઉડી ગયો, અને મુવસાહેબનું બાપજી અંશજીમાં જેને બે પ્રકારની સાહિત્ય-કાદીએને Classicism (સંસ્કારી સંપત્તિ) અને Romanticism (જીવનનો ઉલ્લાસ) કહેવામાં આવે છે તેનાજ પરનું નીકળ્યું. આ બાપજી અતિ દીર્ઘ ચિંતનના પરિપાકે તૈયાર કરેલું ને મધુર ભાષામાં જડેલું છે તે સર્વ સાહિત્યસં-કાએ વાંચી વિચારવા જેવું છે. (જુઓ ગુજરાતી તા. ૪-૩-૨૬ નું અને ન્યેષ્ઠ માસનું વસન્ત) અને તો જૈનકથાઓ સંપત્તિ જે કંઈ ડુંકમાં ઉલ્લેખ કર્યો છે તેનું અવતરણ આ માસિક માટે આપીએ છીએ:—

“આપણા સાહિત્યમાં રોમેન્ટિક સિઝમને મુખ્ય લક્ષર ખીંજી નતક અને જૈનકથાઓ, અને પ્રાકૃત અને અપ-ખંડા આવાના અસંખ્ય થયા (જે હુમ થયાનું પ્રામાણિક અનુમાન થઈ શકે છે) છે. ગુણદેવની યુગલકથાનો નાલ મવામાં આપણું ઘણું રોમેન્ટિક સાહિત્ય નારા પામ્યું છે.”

પ્રાકૃત અને અપખંડા ભાષામાં આવું સાહિત્ય રચનાર અનેક જૈન મંથકારો થયા છે અને તેમના કથા મંથો શોધ કરતાં ઘણા મળી આવ્યા છે, જનાં ઘણાએ હુમ પણ રજા છે. દાખલા તરીકે પાંદવિલા

સાધીની તરંગવંતી કથા, મંથપતંતી કથા, વગેરે. આ સર્વ જૈન મંથકારોથી રચાયેલું પ્રાકૃત અને અપખંડા સાહિત્ય હાલના સાહિત્યકાથી આદર પામ્યે જશે એવું ધમ્મીયું. શ્રી આનંદશંકરભાઈની રસજ્ઞતા જૈન સાહિત્યને યોગ્યાદર હમેશાં આપતી રહી છે તે માટે તેમના કૃતિ છીએ.

x x x

૨ સાહિત્યમાં જીવનનો ઉલ્લાસ.

રા. કનૈયાલાલ મુનશી જૈન સમાજમાં ઘણા જાણીતા થઈ ગયા છે. તેનાં કારણોમાં અત્ય ઉત્તર વયર તેમણે 'અર્વાચીન સાહિત્યનો પ્રધાન સ્વર: જીવનનો ઉલ્લાસ' એ નામના બાપજીમાં નીચે પ્રમાણે જણાવ્યું છે તેની નોંધ લઈએ:—

“આ ચારસો વર્ષના મંથકાલમાં ગંધા કે મંથકાલોનો નહોતો. તે ખાતા, પીતા, કોઈક ચોરી કરતા, થોડાંક મોજ કરતા. પણ પુરાણમાંથી પ્રેરણા મેળવનાર પ્રેમાનંદના પૂજ્ય અંપરાદ શીવાય જીવનનો પ્રતિનિધિઓ સરખા સાહિત્યકોનો દૃષ્ટિ તો મેલુ પર લાડથી ચોડી હતી; અને ને ત્યાંથી ખસતી તો તેની પૈલી તરફ આવેલાં લોખ ચોરાસીના ફેરાના દુઃખ પર મોહી રહેતો. ને જીવન જરા પણ હાજળા મારવું તો તેને કૃષ્ણ ભક્તિનાં પદોથી જરાક સરકવા હતાં; પણ તેમાં કશો પણ સાર, ઉલ્લાસ, પ્રક-લ્લસા કે મોજ તે જોઈ શકતા નહીં, એટલું નહીં પણ રખેને કોઈ જીવંતમાં સુખ મળી શકે એવે ભયે મૃત્યુનો ભયાનક બાક તે સાથેજ રાખતા. જૈન ને સ્વામીનારા-યજી જેવા વૈરાગ્ય પ્રધાન સંપ્રદાયના કવિઓ ધર્મ ને પ્રતિજ્ઞાએ આં ધોરણને સાચવવાને બંધાએ-લાજ હતા એટલે તેની પાસે તો બીજી આંશ રચાયજ નહીં. પણ કલ્પના સાહિત્યના શોખી સામ-ભસટ પણ એમાંથી બચ્યા નહીં.

આ બધા સાહિત્યસ્વામીઓની દૃષ્ટિ આ પ્રમાણે મેલુ પર-જીવનના અમાન પર-સાંક્રિક મનાતા આનંદના વિશ્વંસ પર ચોડી હતી. જીવનને જીવતું દોડાળું મળી,

મરણ ને મોક્ષ માર્ગ માનવામાં તેમને ધર્મ, નીતિ, ડહાપણ ને રસિકતાની પરાકાષ્ઠા જણાતી. પરસોડના કાદવનિક સુખ માટે વક્ષમાં મારી આ લોહને સ્મરણ બનાવવામાં તેમને મનહ પડતી. જીવતા નર માટે જીવનમાં તેમને રસ દેખાતો નહોતો. સંસારમાં તેને માટે સુખની આશા દેખાતી નહોતી. એમને મન જીવન એટલે મૃત્યુ; જીવન એટલે મરણ પછી સાર થતી કારખોદી. અને આ સિધ્ધાંતની વેદીમાં આવરદાની આહુતી આપી મૃત્યુના આ પથંગવરો જીવરાતના જીવનને ઉલ્લાસહીણ બનાવી રહ્યા હતા.

આ રીતે પ્રાચીન કવિઓનું ચિત્ર કાળી શાહીથી ચિતરવામાં આવ્યું છે તે સામે હજુ સુધી પડકાર જૈન સમાજમાંના પિદ્ધદર્શન-યુનિવર્ગ કે પત્રકારવર્ગ તરફથી કરવામાં આવ્યો જણાતો નથી.

* * *

આવો પડકાર કરતા પહેલાં શ. મુનશી 'જીવન' અને 'મૃત્યુ'ના અર્થ શું કરવા માગે છે તે પણ તેના શબ્દોથી સમજી લેવાનું છે. પછી જીવનવૃત્ત-ઉલ્લાસવૃત્ત સાહિત્ય પોતે કેને કહેવા માગે છે એ પણ સાથે સાથે જાણી લેવાનું છે. તે જણાવે છે કે:—

જો 'જીવન'ને 'મૃત્યુ' એ શબ્દો પાપધર્મ છે તેને અર્ધ (માર્ગ) સ્પષ્ટ કરવો જોઈએ. જીવન જીવવું એટલે મનુષ્યની સ્વાભાવિક શક્તિઓ અને જ્ઞતિઓની કેળવણી અને સંતોષમાં-સંસારી રસ-ભાવ-સુખ માનવું તે; જીવનનો ઉલ્લાસ અનુભવવો એટલે એ સુખનો ભાવનાત્મક વિકાસ સાધવાની હોંશભરી તત્પરતામાંજ આનંદ માનવો તે. મૃત્યુની હીમાયત એટલે એ શક્તિઓ અને જ્ઞતિઓના સંતોષને ખર્ચ ગણવો તે; એમને કચરવામાં પ્રેરાઈ મારી, સંસારી રસ-ભાંધી ભાવનાત્મક અપૂર્વતાને નીચેવી કાઢી, સંસારના છાત્ર ગોટલાને છુદ્ડ બનાવવા તે; અને આનંદ મેળવવા, આ દેહે અપ્રાપ્ય એવા, મૃત્યુ પાળના અણુભણ પ્રદેશોમાં કલ્પના ને રસ રોધવા છાત્રી મુકવો તે. આ બે દશિંગિદુમાં સારું કે ખરાં કયું તે નક્કી કરવાનું આ સ્થાન નથી; પણ આ દશિંગિદુએ સાંતાં વક્ષણે સર્વવ્યાપ્ત ને નોંધીનેજ હું વીરમીશ.

સાહિત્યને પરાંક કે અપરાંક રીતે, જાણી જોઇને કે અજાણતાં જીવનના બે વિષય સ્પર્શ્યા વિના ચાલવું નથી. એક માનવતા અને બીજો સ્ત્રી. આ બે વિષયો, ખરું જોતાં સમગ્ર જીવનને પ્રેરણા મેળામાં ગોઠાં બગે છે; કારણ કે પોતાપણું સિધ્ધ કરવાની જ્ઞતિ અને પરજાતિ તરફ આક-

ર્ષાવાની જ્ઞતિ એ મનુષ્ય સ્વભાવની મૌલિક જ્ઞતિઓ છે. એક જ્ઞતિ મહેતો પ્રાપ્ત કરવા પ્રેરે છે; બીજી જ્ઞતિ પ્રેમ મેળવવા મહે છે. એક જ્ઞતિ સંતોષપાતાં પ્રભાવની ધુન આવે છે; બીજી જ્ઞતિ સંતોષપાતાં પ્રેમની મસ્તી આવે છે. અને એ ધુન ને મસ્તીમાંથી નીર્જર સુખ મનુષ્યને દેવસમાન બનાવે છે.

સાહિત્ય પણ આ બે જ્ઞતિને પોષવા, વ્યક્ત કરવા ને વીકસાનવા પ્રયત્ન કરે છે; તેમાં ભાવનાત્મક અપૂર્વતાનું આરોપણ કરે છે; અને એના સંતોષથી પ્રગટી ધુન અને મસ્તી શબ્દોમાં અમર કરી, તેના સુખનો આસ્વાદ સહ સર્વદા હઠ શકાય એવી દૃષ્ટિ પ્રગટાવે છે.

પણ જીવનમાં ભાવનાત્મક અપૂર્વતા ન જ હોય એવા નિશ્ચય સિદ્ધાંત પર પોતાની ઈચ્છાઓ, રચનાર મધ્યકાલીન સાહિત્યકોએ આ બંને જ્ઞતિને વાસ્તવિક દુનીયામાંથી નીતારી કાઢી. સંસારી સુખને જે મિથ્યા કરી માનતા હતા; જીવત જેને મન ઉંધમાં ભોગવેલા અટપટા ભોગ ભાસતું; કાલના કૃપા સમી કાયા જોઈ જે ગભરાટમાં પડતા તેઓએ દુનીયાના વ્યવહારમાં સ્વાતંત્ર્ય, વીરતા, સાહસને પ્રતાપ ગણાવું છોડી, માત્ર પરમને હરિશ્ચંદ્રમાં રહેવાની અપૂર્વતા જોવા કરી. એને પરિણામે માનવતાનું ધોરણ કાં તો અપ્રાપ્ય સાધુતા, નિર્મલ્ય નિર્દોષતા કે ડહાપણભરી કાયરતા થઈ બેઠું; અને પ્રભાવ, સત્તા ને સ્વાસ્થ્યની તો ધુન જીવન જીવતાં આવે છે એ વાત તેમને અશક્ય લાગી.

“નરસિંહ મહેતાએ અપ્રાપ્ય-લગભગ અસ્વાભાવિક-નિર્દોષતાનું ધોરણ ‘વૈષ્ણવજન તો તેને કહીએ’ વાળું પદમાં આપ્યું છે. અને એક મહાનર અર્ચીયીન ગુજરાતી-જેનાં શક્તિ, સ્વાસ્થ્ય ને પ્રભાવ અવ્યોચીન સાહિત્યમાં પ્રતિબિંબિત થયાં છે-તેણે આ ધોરણની અનેક વાર પ્રશંસા કરી છે. પણ આ ધોરણ શક્તિ, સ્વાસ્થ્ય કે પ્રભાવ મેળવવાની ભાવના છે એમ ગુજરાતીઓ સમજ્યા નથી; અને તેવી રીતે કેટલેક તે સેવ્યું નથી. ખરું જોતાં એ વ્યાખ્યા પ્રમાણેના વૈષ્ણવ એટલે નિર્દોષ, પરંતુ ખજાન ને સહનશીલ ભક્ત એમજ મનાવું આવ્યું છે.

“શામળજીટનો વીરતા તરફનો ગભરાટ છુપાવ્યો છુપાતો નથી. સાદસમાં, વીરતામાં બદાહુરીમાં તે કે અપૂર્વતા જોઈ શકતા નથી; પણ મરથની હૃદય સાવચેતીનું ડહાપણ, સાદસની મુખોઈ આ એનાં

ધોરણે ઢેકાણે ઢેકાણે જરૂ છે. દલપતરામની શિશા-
પત્ની જેવી દરેક સદૃશ્યની કાવ્યાનુસિ આજ ધોરણે
રચાઈ છે.

“આપણા સાહિત્યમાં આપેલાં આ નિર્દોષ માન-
વતાનાં ધોરણ ધણને પ્રિય છે. પણ વિશ્વામિત્રની
મહત્ત્વાકાંક્ષા, દરિયારી આત્મસમર્પણ, દરિયારીનો
સત્ય પ્રેમ, ભીષ્મની અગત્ય, અર્જુનની પીરતા,
ભીમનાં માહસ, શ્રીકૃષ્ણનાં સ્વાસ્થ્ય, રાક્ષસ ને ઉત્થા-
સમાં જે માનવતાની ભાવનાના અપૂર્વ રંગો છે,
સર્વવ્યાપી પ્રભાવનાં તેને સમકે છે તે કહાણી પર
કે દુર્ગમના અભાવ પર આ રચાયેલા પ્રવૃત્તિપરા-
ક્ષમ, નિશ્ચેતન ધોરણોમાં મને જણાતાં નથી.

“સ્ત્રી તરફની મધ્યકાલીનીની દૃષ્ટિ પણ તેવીજ છે.

“અનેક યુગો થયાં સ્ત્રી તરફ ગમે તેટલો વિદ-
સ્કંદ બતાવાય છે છતાં આ ‘પ્રત્યક્ષ રાક્ષસી’ એ
એક એક પ્રયત્ન બળ છે કે જેને વડે જીવન પ્રકૃષ્ણ
બને છે. જાનવરશાસ્ત્રની દૃષ્ટિએ તે જીવનની નિર્મોતા
છે. સ્ત્રી, એક દૃષ્ટિએ ભેતાં, જીવન છે; જીવનની
સાથે પુરુષ ને આંધળી સોનાની સાંકળ તો છેજ.
અને છતાં આ મૃત્યુના હીમાયતીએ તેની સાથના
સંબંધમાં અપૂર્વતા ન બેઠ શક્યા; અને તેના તરફ
આકર્ષીતી વૃત્તિને કાંત્પનિક પ્રેમથી સંતોષી તેમણે
ભક્તિ મંપ્રદાય ઉભો કર્યો.

“નરસિંહ મહેતાનું એક પદ મનાય છે તેમાં તે
સગંધમાં થતી સ્ત્રીની કીમત આંધળી છે-તેનાં આંધુના
માપથી અને પુરુષના સ્વાર્થના દૃષ્ટિકાણથી:

“જીવનની સારી જાનભર ને બેની બારે માસછ;
ગિયા રોડો તેર દિન પણ કે ન આવે સાથછ.”

“શામળાદે રૂપાંવતીની વાર્તામાં સ્ત્રીતરફનું દૃષ્ટિ-
બિંદુ સચોટ રીતે દર્શાવ્યું છે.

પ્રમાણે બહુ નર પરભવ્યા, મમતે કહને મારીયા.
અનમો શુરા અહંકારી પણ, હોટ હડીલા હારીયા.

એક દ્રોપદી નાર, અતિ દય તો અપ્રાપ્યો;
એક દ્રોપદી નાર, દિયક સો વંશ વધ્યો;
એક દ્રોપદી નાર, કુલનું કુળ કપાળ્યો;
સડ્યો કૌરવ વંશ, વળનું સિર છત અપ્રાપ્યો;

અદાર અસૌખી ભરૂ કરી, કસર નહીં રાખી દશી;
શામળાદે કહે શુદ્ધિ પુરુષ રખે હેત આણી દશી.

“આખી જીંદગીભર કદ સદી સેવા કરનારી
સહચારી મરતાં જેને ‘બહુ થયું ભાંગી જંગલ’
લાગ્યું તે પ્રેમથી પ્રગટતી મસ્તી અનુભવવા પોતે
‘નર થયો અને નારી રૂપ’ અને ‘ગોવિંદ ગમન’
કલ્પીને ગાથ સુખ ભોગવવા લાગ્યો, શીરાં કંતો
વિધવા હતી કે કંતો તેણે કુંભાને તબયો હતો; અને
સંસારમાં મૃત્યુની હીમાયતી બની કુંભવિહારી સાથે
કાંત્પનિક વિદ્યારામાં અનેક કુંભે ગંગાની પ્રેમની
પરાકાષા અનુભવી. અને હોરો દ્વારામને આત્મલક્ષી
રસિકતાને વ્યક્ત કરવા કૃષ્ણ ગોપીના પરલક્ષી
મંવાદનો આશ્રય લેવા પડ્યો છે. પણ સ્ત્રીએ પાસે
અનન્ય ભક્તિ, પતિપરાયણતા, ‘મનસા, વાયા,
કર્મણ’ની શુદ્ધિને મારી ઠાકીને જે માગી લેતા તે
સ્ત્રી તરફના પોતાના સંબંધમાં જરાએ ભાવનાની
છંદ બેઠ શક્યા નહીં. શામળ કહે છે:—

વળી નારી વશ જે નાથ છે,

નીથ ખંચે તે તો ચઢે;

શામળ કહે નર નાર. વશ,

સુજ શારી નય પડે.”

રા. મુનશીના આ ભાષણમાં ઉપરનાં જે જે કથનો
થયાં તે તે કથનો એકાંતિક સત્ય નથી. અમુક અંશે સત્ય
છે પણ જેમ કેાઇ શાસ્ત્રકાર એક ‘સર્વાંશને’ પ્રકટ
કરવા માટે તે સર્વાંશને સર્વાંશે સત્ય જણાવવા પ્રતિ-
પાદન કરે છે તે પ્રમાણે રા. મુનશીએ કરેલું છે.

‘કાંકરી મારતી’ તો સચોટ ધડો પુટે તેવી
મારતી એ પ્રમાણે તે કરવા ગયા છે અને તેથી એક
રીતે લાભ થયો છે. પ્રાચીનસાહિત્યના અભ્યાસીઓ
સાચુસચી-ઉઠવા છે અને રા. મુનશીનાં ‘વિધાનને
તોડના પ્રાચીનસાહિત્ય ઉચલાવા મઠી પડે અને તેમાંથી
નવીન અને ઉત્થાસમય ફકરાઓ નવનીતરૂપે બહાર
પાડે એ છટે છે. આવા પ્રયત્ન તરીકે ‘જીવનરાતી’ પત્રમાં
લખાણ થયાં અને ‘વસંત’ માસિકમાં ગત ભાદ્રપદ
અને આશ્વિનના અંકમાં રા. વિશ્વનાથ મગનલાલ લંદ
બી. એ. એ લગ્નચર્ચા પોતાનો સર છેડ્યો છે. તેમણે
પોતાના તે સમર્થ લેખ નામે ‘સાહિત્યસંસદનું વ્યા-

દીધી ને દાસીનેપદે મૂકી એ પણ જોયું. હવે એ બંને દષ્ટિ હિંદુ સમાજમાં કેવે પ્રકારે વિકાસ પામી તે જોઈએ.”—

“હિંદુસ્થાનમાં આર્ય અને વેદ સાથે જ આખ્યા દેખાય છે. વેદકાળમાં નારીજાતિ પ્રત્યે કંઈક સહ-ભાવ દેખાય છે. પણ આત્માની તલાસ કરતાં ઉપનિષદકાળમાં એ સહભાવ સારી રીતે કેળવાયો છે. માર્ગ આશ્રમોમાં ગૃહસ્થાશ્રમ સૌનો આધારભૂત મનાયો અને ગૃહિણી વિના ગૃહ નહિ એ ભાવનાથી ગૃહિણીનું સ્થાન ચઢેલું જણાય છે. પતિ અને પત્ની બંનેને ઘરનાં સરખાં માલિક અને જવાબદાર ગણ્યાં અને તેથી દમ્પતી તથા પિતરૌં એ શબ્દ બંનેને માટે દ્વીવચનમાં અને વળી નરજાતિમાં યોગ્યતા, પતિ અને પત્ની બંને તથા પિતૃ શબ્દ પાંચરક્ષણ કર્યું એ ધાતુ ઉપરથી નિકળ્યા છે, પત્ની એ પતિનો માત્ર નારીજાતિવાચક શબ્દ છે, બંનેના અર્થમાં ધર ઉપર સમાન અધિકાર છે, કોઈ કોઈથી ઉંચું નીચું નથી. મત્ર વગેરે કોઈ પણ ધાર્મિક ક્રિયા બંને હોય તોજ થઈ શકે, પતિ વિના પત્નીથી કે પત્ની વિના પતિથી ના થઈ શકે એમ પણ મનાયું. પણ ત્યારે એ જ જુગમાં રાજા હરિશ્ચંદ્રે પોતાની સ્ત્રીની બરબતમાં જાહેર હરરાજ કરી હતી, ને પછીના જુગમાં રાજા યુધિષ્ઠિરે પોતાની સ્ત્રીને જુગટામાં મૂકી હતી.

“બૌદ્ધ અને જૈન-જુગમાં પણ નારીનું સ્થાન વધારે ઉંચે ચઢ્યું ગયું છે. ખુદ શુદ્ધજગવાને ગોત-મોતે દીક્ષા આપીને લિકખુણ્ણીસંઘમાં-સાધ્વીસંઘમાં-સ્ત્રીકારી છે; મહાવીર સ્વામીએ પણ માતા દેવાનંદા તથા પુત્રી પ્રિયદર્શનાને દીક્ષા આપી હતી અને એમના જૈનસંપ્રદાયે પણ નારીને સાધ્વીસંઘમાં સ્વીકારીને એને ઉંચું આસન આપ્યું છે. બૌદ્ધસંપ્રદાયે નારીજાતિને માતૃજાતિ કહી છે ને એમ કરીને જગતની જતેતાની પૂજા કરી છે. જૈનોના શ્વેતાશ્વર સંપ્રદાયે તો એક નારીને-ગર્જાતિ-પોતાના ૧૯મા તીર્થંકરનું સ્થાન પણ આપ્યું છે. પણ વળી દિગ્વિશ્વર સંપ્રદાય નારીને મોક્ષ છે એમ માનતો નથી, તેથી મહિનાયો સ્ત્રી નહિ, પુરુષ માને છે અને નારી

પ્રત્યે એમની અવગણના એટલે સુધી છે કે છેલ્લા તીર્થંકર મહાવીર સ્વામી પરંપરાજ નહોતા એમ એ સંપ્રદાય માને છે. તંત્રકાળમાં માતૃજાતિ પ્રત્યે માનવૃત્તિ ખૂબજ ઉંચે ગઇ છે. દેવી પૂર્વનાં મૂળ સાં જ છે.

“આમ એક બાજુથી માતૃજાતિનું આસન ઉંચે ચઢાવવાના પ્રયત્ન થાય છે, બીજી બાજુથી એના મોક્ષનાં દ્વાર પણ બંધ કરવાના પ્રયત્ન થાય છે. અને આ બે બાજુએનો વિકાસ થતો ચાલ્યો છે. ખુદ મતુરશ્રુતિમાં પણ આ બંને વિકાસ નજરે પડે છે. એક બાજુએથી એ પ્રખ્યાત સ્મૃતિ કહે છે કે:—

उपाध्यायान्दशाचार्या आचार्याणां शतं पिता ।
सहस्रं तु पित्रैश्च માતા મૌરવેળાતિરિચ્ચતૈઃ ॥

૨: ૧૪૫ ॥

यत्र नार्यस्तु पूज्यन्ते रमन्ते तत्र देवता ।
यत्रैतास्तु न पूज्यन्ते सर्वास्तत्राकलाः क्रियाः ॥

૩: ૫૬ ॥

संतुष्टो भार्यया भर्ता भर्ता भार्या तथैव च;
यस्मिन्नेव कुले निरयं कल्याणं तत्र वै ध्रुवम् ॥

૩: ૬૦ ॥

यदा भर्ता च भार्या च परस्परवशानुगौ ।
तदा धर्माधिकामानां त्रयाणामपि संगतम् ॥

(૩: ૬૨) .

“ઉપાધ્યાય કરતાં આચાર્ય દશ ગણા અધિક પૂજ્ય ગણાય છે, આચાર્ય કરતાં પિતા સો ગણા અને પિતા કરતાં માતા હજાર ગણાં પૂજ્ય ગણાય છે (૨: ૧૪૫). ત્યાં સ્ત્રીઓની પૂજા થાય છે, ત્યાં દેવતા રમે છે, ત્યાં એની પૂજા નથી થતી ત્યાં મર્યાદા સૌ ધર્મક્રિયાઓ અશ્વળ જાય છે (૩: ૫૬). જે કુળમાં ભત્રી લાખોથી અને લાખો ભત્રીથી સંતુષ્ટ છે તે કુળનું ખરેખર કલ્યાણ થાય છે (૩: ૬૦). જ્યારે ભત્રી અને લાખો પરસ્પર પ્રીતિવાળાં હોય છે ત્યારે ધર્મ અર્થ અને કામ એ ત્રણેનો તેમને લાભ થાય છે (૩: ૬૨).

આમ એમને પૂર્વસ્થાને મૂકી છે ને પરસ્પરી બોલાવવી હોય તોય પુરખી પેઠે માનભાવે બોલાવવી એવી આજ્ઞા મળુ કરે છે:

પરપત્ની તુ યા ક્વી સ્યાદસંવંધા ચ ચોનિતઃ ।
તાં વ્યુત્ક્રાવતીત્યેવં સુમમે ભગિનોતિ ચ

॥ ૨ : ૧૨૯ ॥

—એ પરસ્પરી હોય અને તેની સાથે બોલીના સંબંધ ના હોય તેને આપ, સુભાગે, ભગિનિ એવા સંબોધનથી બોલાવવી (૨ : ૧૨૯).

પણ વળી સ્ત્રી એ ભોગ્ય વસ્તુ છે, તેને ધરેણીથી સખવતી અને સંતુષ્ટ રાખવી એ દષ્ટિ પણ મનુષ્યથી ગઈ નથી:

તસ્માદેતાઃ સદા પૂજ્યા ભૂષણાચ્છાદનાશનૈઃ ।
ભૂતિકામેનૈરૈનિત્યં સત્કારેપૂરસ્થવેષુ ચ

॥ ૩ : ૬૯ ॥

ચદિ હિ સ્ત્રી ન રોચતે પુમાંસં ન પ્રમોદયેત્ ।
અપ્રમોદાસ્તુઃ પુસઃ પ્રજનં ન પ્રવર્તતે

॥ ૩ : ૬૧ ॥

હિયાં તુ રોચમાનાયાં સર્પે તત્રોચતે કુલમ્ ।
તત્સર્પાં ત્વરોચમાનાયાં સર્વમેવ ન રોચતે

॥ ૩ : ૬૨ ॥

—તે માટે સંપત્તિની કામનાવાળા પુરુષોએ સત્કાર કરતી વેળાએ ધરેણી, વસેા અને ભોજનથી સ્ત્રીઓનો સત્કાર કરવો (૩ : ૫૬). સ્ત્રી એ ધરેણી તથા વસેાથી શોભાયમાન રહેતી નથી તો તે પુરુષને પ્રસન્ન કરી શકતી નથી અને પુરુષ પ્રસન્ન ન રહે તો તેને પ્રજા થતી નથી (૩ : ૬૧). સ્ત્રી એ ધરેણી વગેરેથી શોભાયમાન રહે છે, તો તેનું કુળ પણ શોભે છે; જો એ શોભતી નથી તો એનું કુળ પણ શોભતું નથી (૩ : ૬૨).

આમ ઉપરથી એને પ્રસન્ન રાખવી છે, બાકી સ્વતંત્રતા તો કાઢી રીતે આપવી નથી. મળુ કરે છે કે:—

ચાલ્યે પિતૃર્વંદો તિષ્ઠેત્વાણિપ્રાદસ્ય ચૌગને ।
પુત્રાણાં મર્તરિ પ્રેતે ન મજ્જેત્સ્ત્રી સ્વતંત્રતામ્

॥ ૫ : ૧૪૮ ॥

—સ્ત્રીએ નાનપણમાં પિતાને વશ, જુવાનીમાં પતિને વશ, પતિ મૃત્યુ પુત્રોને વશ રહેવું, એણે સ્વતંત્રતા ભોગવવી નહિ (૫ : ૧૪૮).

વળી શૂદ્રની પેઠે સ્ત્રીને પણ વેદ ભણનામાંથી બાતલ કરી છે. છતાં યે ગાર્ગી, મૈત્રેયી, સરસ્વતી જેવી વિદુષી ભારતમાં પાડી છે. સમદષ્ટિનો ઉપદેશ દેનાર ગીતાએ પણ એને પાપયોગિની અને શૂદ્રની હારમાં બેસાડી છે:

મંદિ પાર્યં વ્યપાશ્રિત્ય ચેડપિ સ્ત્રુઃ પાપયોનયઃ ।
હિચો વૈશ્યાસ્તથા શૂદ્રાસ્તેડપિ ચાન્વિત્. પરાં
ગતિમ્ ॥ ૧ : ૩૨ ॥

—હે અશુભ, મારો આશ્રય કરનાર પાપયોગિ, સ્ત્રી, વૈશ્ય કે શૂદ્ર હોય તે પણ પરમગતિને પામે છે (૧ : ૩૨). આમ સ્ત્રીને માટે મોક્ષનાં દારૂ છુટાં રાખ્યાં છે તે દષ્ટિએ ગીતાનું માહાત્મ્ય ભવ્ય છે. બાકી દિગ્ગજ સમપ્રદાયની. પેઠે અનેક સ્ત્રીઓ મોક્ષનાં દારૂ બંધ કર્યાં છે, એટલુંજ નહિ પણ અતેજાએ તો 'નારી નરકનું દારૂ' માન્યું છે !

છતાં હંમેશાં બાવનાને લીધે સર્વ કાળમાં માતૃગતિને પહેલે ઉભા રહેનાર નિકળ્યા છે. કાળાદાસ, ભવશૂતિ અને બીજા અનેક કવિઓએ એ ગતિનાં યશોમાન ગાયાં છે.

આ બંને પ્રકારના વિકાસ આજ સુધી આપણી ગતિમાં ચાલતા આવ્યા છે. ચોર પલાજ પશુ અહ નારી, ય સર્વ તાઢનકે અધિકારી એવું તુણસીદાસ જેવા ભક્તકવિએ પણ ગાવું છે 'તે' 'સુધે જાગ્યાજરી, સુધે નાર પાધરી' એવી ગામ્ય કરેલત આપણામાં પ્રચલિત છે; અને એ જ ન્યાયે, એ પ્રાચીન દારૂ દહત આપણો સમાજ માતૃગતિને દાંડે છે. રાજ્યના કાયદા એને દબાવે છે, બળિઆરને માટે એને દારૂ છે ને પુરુષનું તો નામ પણ દેતા નથી. સમાજમાં એના ઉપર વેધવનાં દુઃખ અચ્છિત છે, અને સતી થવાનો રિવાજ તો પ્રાતંરભરણીય રાજા રામમોહનરાયને અને અંગ્રેજ સરકારને પ્રતાપે જ ખુલ્લો છે. સ્વતંત્રતાથી બહાર ફાટી નથી ને ધણીયે નાતોમાં તો ધરમાંય લાજ

કાંઠી પડે છે. ઘરમાં હાડીના જેટલું કામ કરવું પડે છે, ને સુકેપાતળે રાટલે ને ટાંઠાં દાળભાતે પેટ ભરવું પડે છે; એના સ્વાસ્થ્યની કાષ્ઠને દરકાર નથી. બહાર પોતાનું રૂપાણું દેખાય, માટે ચકચકિત વિદ્યા-યતિ વસો અને સોનારૂપાનાં દાગીના પહેરાવીએ છીએ, પણ ઘરમાં એની કદર નહિ જેવી જ છે. બેશક કન્યાવિક્રય કરનાર એના શરીરની વધારે સંભાળ લે છે, પણ તે તો પૈસાની કદર છે, માણુ-સની કદર નહિ-એકુત ઢોર સાચવે છે તેમ.

છતાં યે આ જમાનામાં રામમોહનરાય, મુશ્વર-ચંદ વિદ્યાસાગર અને બીજા અનેક સહૃદય યુરોપીએ માતૃભૂમિને પક્ષે ઉભા રહીને અનેક કष्ट સહ્યા છે.

અંગ્રેજી ભાષુતરને પરિણામે ઘણા ભણેલા જુવાનો ભણેલી સ્ત્રીઓ પક્ષે કરે છે ને છતાં યે અંગ્રેજ સરકાર જેમ ભણેલી પણ શુભામ દિ'દી પ્રમ્તને વધારે પક્ષે કરે છે; તેમ તેઓ પણ ભણેલી છતાં યે શુભામડી સ્ત્રીને વધારે પક્ષે કરે છે; અને છતાં યે અનેક ભણેલા સાચી રીતે માતૃભૂમિને માન આપે છે ને તેની ઉન્નતિ યાહે છે."

આમ દિ'દુભૂતિમાં સ્ત્રી પ્રત્યેની એ બન્ને ભાવના ઠેક આજ સુધી વિકાસ પામતી આવી છે એ આપણે આ લેખમાં જોઈએ.

૫ સ્ત્રી શિક્ષણની દૃષ્ટિ.

આ સંબંધમાં શ્રી ભાવનગર સ્ત્રી કેળવણીમંડળ અને શ્રી ભાવનગર મહિલા વિદ્યાલયનો ૧૯૨૫-૨૬ નો અહેવાલ બહાર પડ્યો છે તેમાં ઉક્ત વિદ્યાલયના આચાર્યનું નિવેદન પ્રકટ થયું છે તેમાંથી નીચેનું અમે ઉતારીએ છીએ:—

“ગૂજરાતમાં તેમ જ સારાયે દિન્દમાં સ્ત્રીશિક્ષણ તો હજી અશોભ્ય જ છે. પ્રગતિમાન પક્ષિએ આ વિષયમાં અનેકવિધ પ્રયોગો કરી જોયા છે, છતાં સ્ત્રીશિક્ષણની સાચી દિશા વિશે ત્યાંના સમર્થ શિક્ષણશાસ્ત્રીઓમાં જખરો મતભેદ છે. સંધરવા દેશમાં વૌં થયાં મહિલાઓ કેળવાય છે, છતાં સંસારશાસ્ત્રના અભ્યાસીઓ કહે છે કે સ્ત્રીજીવનની વિશેષતા અણખીલી જ રહી છે. ગૂજરાતમાં સ્ત્રીશિ-

ક્ષણની નાવિકાઓ નોકાને વહેતી મૂકે તે પહેલાં સ્ત્રી-ત્વના કેટલાક મૌલિક સિદ્ધાંતો લક્ષમાં રાખી લે, એ ઇષ્ટ છે.

એક પક્ષ વ્યવહારની સરળતા મુજબ છે અને તે માટે વંશપરંપરાથી સ્ત્રીઓનાંજ ગણુતા આવેલાં કાર્યો દક્ષતાથી બજાવવાની શક્તિ આવે, એ ઉદેશથી કન્યાઓને કેવળ જરૂરનેયુ ધરમથુ-વ્યવહારાયેલી-શિક્ષણ આપવામાં માને છે. બીજો પક્ષ સ્ત્રીસ્વાતંત્ર્યના પૂજકોનો છે. સ્ત્રીપુરુષના હકની સમાનતામાં માનતો હોવાથી કન્યાઓને કેવળ કુમારના જેવું જ શિક્ષણ આપવાની તે હિમાયત કરે છે. નૂતન માનસશાસ્ત્રના પથાશક્તિ અભ્યાસ પછી અમને તો ઉભય પક્ષનું વલણ વાસ્તવિકં નથી લાગતું, એમાંનો એક પક્ષ સ્ત્રીના ગૃહિણી કે કુટુંબિની તરીકેના પદ પર, તો બીજો પક્ષ એમની સમાનતા પર વધારે પડતો ભાર દે છે. એક પક્ષ એમને કેવળ સેવક ગણે છે, તો બીજો (Male) પુરુષ ગણવાની ભૂલ કરે છે. સ્ત્રીઓમાં આ ઉપરાંત સ્ત્રીત્વ જેવું કાંઈક વિશેષ તત્ત્વ છે, એ પણ આપણે સ્વીકારવું જોઈએ. એના થોડા વિકાસમાં જ સ્ત્રીનાં કુટુંબિનીત્વ ને મનુષ્યત્વની સિદ્ધિ આપોઆપ જ સમાધ જશે. મનુષ્યત્વમાં સમાન છતાં સ્ત્રીપુરુષ એકબીજાની ઘણી ખાતરમાં ભિન્નતા અને વિશિષ્ટતા ધરાવે છે. માનવજીવનના કથ્યાણુ અર્થે ઉભયને પોતપોતાનો શ્રેષ્ઠ ફાળો આપવાનો રહે છે. દેશભક્ત લાલાજી કહે છે તે પ્રમાણે “To me, it seems that the people who talk of “equality” per se lack exactness of thought and expression. Woman is woman and man is man. To say that both are absolutely equal in every respect is nonsense pure and simple. Why, woman is superior to man in several respects. No man can stand comparison with woman in the latter's capacity to love absolutely”

disinterestedly, loftily, devotedly, with, mother, to heal and cure, to comfort and solace, to sacrifice and give, to efface herself and to suffer. The stream of kindness and love that flows from her bosom, the creativeness that is her function in life, these alone put her head and shoulders above man. On the other hand, in his spirit of masterfulness, in his physical capacity to fight and endure, in his ability to rule, to conquer nature and also his fellow-man, man is decidedly superior to woman."

આ વિષય પરત્વે એક અમેરિકન માનસશાસ્ત્રી નીચે પ્રમાણે પોતાના વિચાર જણાવે છે:

"The life of woman is essentially a life of service. She lives not for herself, but for the comfort and welfare of her mate and off-spring or casts herself into the maelstrom of social and political affairs in order to make the world a better and safer dwelling place for its children. It is this tender sympathy which has made her figure in history as the eternal mother, and has moved man to worship at the shrine of the Madonna who is the glorified symbol of all that woman stands for in the course of human destiny."

અંતિમા રહેલ દયાભાવ, લાગણી, રસિકતા, વત્સલતા, આંતરસંકુરણ આદિ ઉત્તમ ગુણોનાં બીજ

*Phyllis Banchard in "The Adolescent Girl."

વિકસે એજ રીતે વિષયોના શિક્ષણને અને પદ-તિને સ્થાન મળવું જોઈએ. સ્ત્રીમાં શુદ્ધિ કરતાં આંતરસંકુરણ (intuition) વધારે હોય છે. એ બેદને પણ લક્ષમાં લઇ, એ તત્ત્વ પોષી શકે એવું કળાનું વાતાવરણ યોગ્યનું ધટે. પરીક્ષાની મારામારી સ્ત્રીના નાણુક બાંધાને સર્વદા હાનિકારક છે. અને ખાસ કરીને ૧૪-૧૮ વર્ષની ઉંમરે વિશેષ હાનિકારક છે એ વાત બૂઝાવી ન જોઈએ. સ્ત્રીમાં કુટુંબિની માતા, ઘેરક પત્ની તથા સેવિકા થવાનાં સ્વાભાવિક બીજ રહેલાં છે, તેનામાં સંરક્ષણ માટેના વત્સલભાવ સહજ રહેલા છે, માટે એ સમૃદ્ધ કેમ થાય એવા સંયોગો ભાવિ ફળવશીકાર બૂઝી નહિ શકે. પૂજ્ય ગાંધીજી એક સ્થળે લખે છે તે પ્રમાણે સ્ત્રીઓથીજ ને ધર્મનું રક્ષણ થઇ શકતું હોય તો એનામાં રહેલી ધર્મભાવના સ્વાભાવિક રીતે જ કેમ સતેજ થાય, એ સ્ત્રી ફળવશીકારી યોજનામાં જોવું પડશે.

નાગરિક તરીકે પોતાના વિદ્યાળ ધર્મે સ્ત્રીઓ ન્યારે સમજશે અને શાસ્ત્રના વિવિધ અંગોની પુનઃસ્થપનામાં અમૂલ્ય દિસેા આપશે ભારે તેઓ શુદ્ધને બૂઝી નહિ જઇ શકે. સેકેડો બોરીથી તેઓએ શુદ્ધને પોતાના જીવનનું કેન્દ્ર મળ્યું છે. નવીન યુગમાં પણ તે તેમના જીવનનું કેન્દ્ર બનશે. આ યુગમાં તેઓનું વિશેષ કર્તવ્ય એ થશે કે સારાથે સંસારમાં તેઓ શુદ્ધની મધુરતા ફેલાવી દેશે. તથા સ્ત્રીશિક્ષણની યોજનામાં શુદ્ધ-વિજ્ઞાનને અને શુદ્ધલાને સાઈ-સ્થાન મળવું જોઈએ.

ફળવશીકારી દષ્ટિએ તેમજ ઉપયોગિતાની દ્રષ્ટિએ સ્ત્રીઓના અભ્યાસમાં ઉદ્ધોગને સ્થાન મળવું જોઈએ. ઉદ્ધોગના શિક્ષણદ્વારા એકાગ્રતા, આત્મવિશ્વાસ, સ્વાશ્રય આદિ ગુણો પ્રાપ્ત થાય છે; તદુપરાંત આપ-તિને સમયે ઉદ્ધોગના આશ્રયથી કુટુંબની આવકમાં વધારો થઈ શકે છે, અને યુરકેલી સામે થવામાં અનુકૂળતા મળે છે. "

રાજસ્થાની ભાષા.

૧. “રાજપૂતાનાની પ્રાચીન રાજકીય ભાષા સંસ્કૃત હતી. વિદ્વાન લોક પોતાના અંગ્રેજી રચના તે ભાષામાં કરતા અને ત્યાંના પ્રાચીન દાનપત્ર તથા શિલાલેખ પણ બહુધા તે ભાષામાં મળે છે, તેમજ જન સાધારણની ભાષા પ્રાકૃત હતી, મૌર્યવંશી રાજા અશોકનો મગધના સંધના નામનો શિલાપર કેત-રેલો આદેશ જયપુર રાજ્યના પેરાટ (૧ ભાગ) નગરમાંથી મળ્યો છે કે જે તે સમયની પ્રાકૃતમાંજ છે. પ્રાકૃતના એક રૂપાન્તરથી ‘અપભ્રંશ’ ભાષા બની, જેમાંથી હિંદી, ગૂજરાતી તથા રાજપૂતાનાની ભાષાઓની ઉત્પત્તિ થઈ. આ ભાષાનું પ્રાચીન સાહિત્ય વિ. સં. ની દશમી શતાબ્દીના આસપાસથી મળે છે. ચારણ, ભટ્ટ આદિ લોક સર્વ સાધારણને માટે પોતાની કવિતા પાછળથી તે ભાષાના કંઠક પરિવર્તિત રૂપમાં કરે છે તેને રાજપૂતાનામાં ‘ડિગ્ગ’ કહે છે. વિ. સં. ની ૧૫મી શતાબ્દીના આસપાસથી અહીં મળતામાં પણ કવિતા રચાવા લાગી હતી. વર્તમાન સમયમાં અહીં બોલાતી ભાષાઓને આધુનિક લેખક ‘રાજસ્થાની’ કહે છે, કે જે વાસ્તવમાં જૂની હિંદીનુંજ રૂપાન્તર છે.

૨. “જો રાજપૂતાનાના ભિન્ન ભિન્ન ભાગોની ભાષાઓના સૂક્ષ્મ વિભાગ કરવામાં આવે તો તેની સંખ્યા અનુમાને સો સુધી પહોંચી જાય, પરંતુ મુખ્ય રીતે ત્રીજેના સાત વિભાગોમાં તેને વિભક્ત કરવામાં આવે છે:—

(૧) મારવાડી-જેઠપુર, જેસલમેર, વીકાનેર, અને ગ્રેખાવાડીમાં બોલાય છે.

(૨) મેવાડી-મેવાડના મુખ્ય પ્રાંતની ભાષા

(૩) વાગડી-કુંઘરપુર, વાંસવાડ, મેવાડના દક્ષિણ અને દક્ષિણ-પશ્ચિમ પહાડી પ્રદેશ (બોમટ) તથા સિરોહી રાજ્યના પશ્ચિમ પહાડી વિભાગમાં બોલાય છે. આ ભાષાને ગૂજરાતી સાથે વિશેષ સંબંધ છે.

(૪) દૂંઢાડી-જયપુર રાજ્યના અધિકતર ભાગની ભાષા છે.

(૫) હાડોતી (ખેરાડી)-જુદી, શાહપુરા અને મેવાડના પૂર્વ ભાગમાં બોલાય છે.

(૬) મેવાતી-અલવરના મેવાત પ્રદેશની ભાષા.

(૭) મજાભાષા-અલવર રાજ્યના પૂર્વ ભાગ, ભરતપુર, ઘોઘપુર અને કારોલીમાં બોલાય છે.”

૩. આ ઉપરથી સમજાશે કે “રાજસ્થાની ભાષા કોષ એક બોલીનું નામ નથી તેમ કોષ એક નાના સ્થાનની ભાષાનું પણ નામ નથી. તેમાં ઘણી ભાષાઓ સંમિલિત છે. આ સર્વને રાજસ્થાની નામ એટલા માટે અપાયું છે કે તેના બોલનારા અધિકતર રાજસ્થાન અર્થાત્ રાજપૂતાના અને તેના નિકટવર્તી સ્થાનોમાં જોવામાં આવે છે. રાજસ્થાની ભાષા બોલનારા અનુમાને દોઢ કરોડ હશે.

૪. રાજપૂતાનાનાં પૂર્વમાં મજા ભાષા અને જુદેલી બોલાય છે; દક્ષિણમાં મરાઠી, જુદેલી, ખાન-દેશી, ગૂજરાતી અને બીજાંની ભાષાઓના પ્રચાર છે, પશ્ચિમમાં સિંધી અને લંહા ભાષાઓ બોલાય છે અને ઉત્તરમાં પંજાબી અને બાંગ્લા બોલાય છે.

૫. ઉપર જણાવ્યું છે તેમ રાજસ્થાનીમાં કેટલીએ ભાષા સંમિલિત છે અને તે સર્વને રાજસ્થાની કહેવામાં આવે છે તેનાં નામ બીજી રીતે આ છે:—

૧ મારવાડી, ૨ જયપુરી, ૩ હાડોતી, ૪ મેવાતી, ૫ આદિરવાતી, ૬ ગાલરી અને ૭ નીમાડી.

મારવાડી આ પ્રદેશના પશ્ચિમ ભાગમાં બોલાય છે અને આ ભાષા ઉપર સર્વમાં સદુષ્ટી અધિક વપરાય છે. કોઈને કોઈ રૂપમાં મારવાડ, મેવાડ, જેસલમેર, પૂર્વી સિંધ, વિકાનેર, દક્ષિણ પંજાબ અને જયપુરના કેટલાક ભાગોમાં તેના પ્રચાર છે. આ

દેવનાગરી અક્ષરોમાંજ હપાય છે, પરંતુ તેને લખવામાં અક્ષર મરાઠીની મોડીના અક્ષરો કે મહાજની અક્ષરો સાથે મળતા આવે છે. જે કંઈ પણ સાહિત્ય રાજસ્થાની ભાષામાં વર્તમાન છે તે અધિકતર મારવાડી ભાષામાં મળી આવે છે.

૬. મારવાડી-આ ભાષા ખગડલા સ્વરૂપમાં સિરાહી અને પાલનપુરમાં બોલાય છે. મારવાડી અને જયપુરીમાં બહુ ઓછા ભેદ છે. જે થોડી બાબતમાં અંતર છે તે અહીં સંક્ષેપમાં ઉદાહરણથી બતાવવામાં આવે છે.

૭. ગૂજરાતી 'મારું' હિન્દી શબ્દ 'મેરા' જયપુરીમાં 'મહોડો' થઈ જાય છે. પરંતુ મારવાડીમાં 'ક' ને સ્થાને 'ર' આવે છે તેથી 'મહોડો'નું 'મહારો' બની જાય છે, જયપુરમાં હિંદીનું 'દ' નું 'છ' અને 'થા'નું 'છો' બોલાય છે, પરંતુ મારવાડીમાં 'દ' અને 'હો' એ રૂપ વપરાય છે. મારવાડીમાં 'સ'ને સ્થાને બહુધા 'હ' બોલાય છે, જેમકે 'સગ'નું 'હગ', અને 'સરદાર'નું 'હરદાર'. લવિષ્યકાળનું ચિન્હ જયપુરીમાં 'સ' અને 'હો' છે જેમકે 'મારસું' (ગૂ. મારસું, હિ. માંડંગો) અને 'મારું હો' (ગૂ. મારીશ, હિ. માંડેશ), પરંતુ મારવાડીમાં તથા ચિન્હ છે-જે તો આ બધાંવેલાં તેજ, તેમાં કેવલ 'મુન્તે' સ્થાને 'હ' થાય છે, અને ત્રીજું 'ગ' છે જેમકે 'માંડંગો'.

૮. મારી શબ્દ મારવાડી તો મારવાડ રાજ્યના મધ્યમાંજ બોલાય છે અને જેમ જેમ ત્યાંથી દૂર જાય તેમ તેમ નિકટવર્તી ભાષાઓના પ્રભાવથી તે મારવાડીમાં અંતર પડતું જાય છે, તે તે જાણ્ય છે. ગૂજરાતીમાં જે રૂપ છે કે 'માર ગાઉએ બોલી બદલે, તરેર બદલે શાખા, છુટપણમાં કેશ બદલે, લખણ ન બદલે લાખા' એ ઘણે અંશે ખરી છે. જે નીચે દર્શાવ્યામાં સિરાહી અને પાલનપુરની મારવાડી લખએ તો તેમાં ગૂજરાતીનું પદ્યું ત્રિશણ આવશે. જે જેસલમેર અને થલીની મારવાડીને બોધએ તો તેના પર સિંધીનો-ધણો પ્રભાવ પરોક્ષ જણાયો. કિરામગ અને અજમેરની મારવાડીમાં જયપુરીએ

થોડો ઘણો અંતર કરી દીધો છે. મારવાડી, મેવાડી અને મેરવાડી એ નામથી તે ભાષા કહેવાય છે. મારવાડી ભાષાઓનાં થોડાં ઉદાહરણ પણ મતેરજક સમજ અહીં આપવામાં આવે છે.

૯. સાવ મારવાડી-એક જિલ્લા રોય ગવડા હા-ઉઆં-માપસું નૈનકિયે આપરે બાપ તે કપો કે બાબો સામ્હારી પાંતી રા માલ આવે છ કા મને દિરાવો-જરે ઉણા આપરી ધર ચિકરી ઉણાને બાદ દોની."

૧૦. પૂર્વી મારવાડીનું ઉદાહરણ—
“અમલાં મેં આજા લાગો મહારા રાજ પીવેલી દારીડી.
સરજથાને પુજ્યાં છ ભર મોત્યાં કે ચાલ
ઘણેક મોડા બીગળેછ પીયાછ મહારે પાસ
પીવેલી દારીડી.
બ એ દારી બાગમે ઓર સુંણ રાજનકી બાત,
કહેક મહલ પધારસી તો મતવાલો ઘણુરાજ
પીવેલી દારીડી.
ચારી આવું મહેકરાં મહારી કરે ન કોય,
ચારી આવું મહેકરાં કરતા કરે ને કોય,
પીવેલી દારીડી."

૧૧ મેવાડીનું ઉદાહરણ:—
'રસો રાણે રાવ હિન્દુપત રસો રાણે રાવ,
મહાર બસો હિયડા માંય, બિલાહો રસો રાણે રાવ,
નિજાવલ પૃથ્વીનાયરી, કોડ મોહર હુસ્તાન,
આપા કરે ઓજાવણા, પલ પલ બાઈ પ્રાણુ."

૧૨ સિરાહીની મારવાડીનું ઉદાહરણ:—એક સન્દણપુર નામ સેર તું બણ મેં એક ધન વાલો હાગે કારવો બણેરી પુ હાઇ તી બણુ બુને હોનારે કેનાલગો કિ થે દુર મોતી પેરિયાં ની બેકા દુર મોતી મંગાવે તે પેર હોનાર તો અતરે કે ને પેરોગો."

૧૩ ઠેક દક્ષિણી મારવાડી કે જે ગૂજરાતીથી મલેલી છે તેનું ઉદાહરણ નીચે દેવામાં આવે છે. આથી મારવાડગણા ગૂજરાતી કહે છે અને પાંડણુ પુરવાલા મારવાડી કહે છે. અને જાણ્ય છે. અહીં જાનેનો ગ્રંથ છે.

“ એક રોક રા કનૈ ધણ રા ચાર મુલનિમ દિવાલી રા દાહાડે બપુશીસ લેણે કું આયે । સેહજને ધણ રા આગે ટેખસ પર એકે ગીતાણ ધર દીની ઔર ઉણારી બાજ મે પાંચ પાંચ રૂપિયારી ચાર હાલીઓ કાની । ફેર સેહજએ એક નૌકરી કે પૂંસિયા કે ચારે ઓ ગીતાણ ચાહીજે હૈ કે પાંચ રૂપિયા ચાહીજે હૈ । સાહેબ હું પદી સદું નહીં જિણુ સુ મોરે તો પાંચ રૂપિયા લેણુ હૈ । બાદ સેહજને દુસરે કું પૂંસિયા કે ચારે કાષ્ટ પસન્દ હૈ । સાહેબ મોરે તો રૂપિયારી ગરજ હૈ । તીસરે ને બી રૂપિયા લીના । ચૌથા સંકસ ને ચવદ બરસેરા ઉમરકા ચા જવાબ દિયા; સાહેબ મોરે તો ગીતાણ ચાહીજે હૈ મેં અપણી છુદી મઠિ આગે પદંગા ’ । યે કહકર ઉસને ગીતાણ ઉપાણુ લીના । ધણે માહે સુ એકે સોના મોહર નિકલ આપ-વે દેખકર તીરું સંકસ મરમથું નીચે બાલણુ લગે । ”

૧૪ થલીની મારવાડીનું ઉદાહરણ—

“ રાતડલીરે ભંવર ગઇ અધ રાત

મોગ કયા પધારિયા રે
મોગ ગઢા મારે ભંવરજ રે મ્હારા રાજ, ”

૧૫ ધાતની થલીની મારવાડીનું ઉદાહરણ નીચે આપવામાં આવે છે તેમાં સિંધીનો યોગ છે અને તેનો પ્રભાવ પ્રત્યક્ષ છે.

“ આજ અવેલા કયું અખિયા કહરો મુજ મેં કામ થારો મંહતો ધર તહી ધણે સુચણી રો સામ. શહેર ઉગેણી હું ફિરિઓ મહલે અવિઓ આજ, તાસ અવેલો અવિઓ તુજ પઘાવણુ કાજ. ચન્દર ઉયો ધર આપને રાજ તૂં બી ધર ના, મેં અખશા સીસે કેસો બલગો તૂં કેહિ રહંગા. સજ સહેચી સિંગાર રાજ કરે પુકાર, નેખ મુ લાગસી જિઅ નાં લાખોં કરે વિચાર. બારિ ડીને ખેતરના બારિ ખેટ ના ખાવ રાજ રૂંડે રમઅતના નિજેરે કૂક કણે લગ જાવ. આણિ ડિઆં આપરિ આણિ મત લોપો આપ, હું કવલી તૂં આણણુ હું વેરી તૂં આપ. ”
પૂર્વના મધ્ય ભાગમાં બોલાતી રાજસ્થાની.

૧૬ એ ચાર પ્રકારની છે—જયપુરી, અજમેરી, કિશનગઢી અને હાડોતી. હાડોતી કાટા છુંદી આદિમાં પ્રચલિત છે. જયપુરી ભાષામાં પણ થોડું થોડું સાહિત્ય છે. શ્રી દાહજના શિષ્યોએ જે કંઈ લખ્યું છે તે અધિકતર જયપુરીમાંજ લખ્યું છે. સ્વયં દાહજએ તો એક પ્રકારની પશ્ચિમી હિન્દીમાંજ લખ્યું છે. જયપુરી ભાષાને ત્યાંના લોક ‘હુંદારી’ કહે છે, જયપુરીમાં ‘અ’ ને સ્થાને ‘ઇ’ તો પ્રયોગ અધિક થાય છે જેમકે ‘પડિત’નું ‘પિડત’ અને ‘મન્દિર’નું ‘મિન્દર’.

૧૭ સાત જયપુરી ભાષાનું એક ઉદાહરણ અત્ર આપીએ:—“ એક રાજા છો, ઉકે દો ખેટા છો, ભગવાનકી અસી મરજ હુમસ વો રાજા ખેટા બાલક છો જિદી મર ગયો, મરતી ભગત આપકો છોટા ભાઇને છુલાર આપકા દોનૂ બાલકંકી અર આપકી રાણીકી સરમ ઉતિ બાલ ગયો. ”

૧૮ હાડોતીનું ઉદાહરણ:—“ એક સહરમે એક દુરબલ બરામથુ છો, વો રોજના ભિમરયા કરે આપકા ઉદર પુરણા કરે છો. ઉં બરામથુ કે એક લાડકી કુવારી છી, જમ બરામથુ કી અક્ષીને કહી કે મ્હારાજ ધ કન્યા કો હાત પેલા કાષ્ટ સુ કરંગા જમ બરામથુ બોલયો અમ મૂં કાંઈ કર. ”

૧૯ રાજસ્થાન પ્રદેશ-પૂર્વોત્તર ભાગમાં બોલાતી પ્રધાન બે ભાષાઓ છે. ૧ મેવાતી ૨ અહિરાવાતી. મેવાતી પ્રધાનતઃ અલવર રાજ્યમાં બોલાય છે અને અહિરાવાતી, રેવાડી અને દિલ્લીની સંમીપમાં બોલાય છે.

૨૦ મેવાતી—મેવાત દેશની ભાષા છે. તે ભરતપુર અને ગુરગવના કેટલાક ભાગોમાં પણ બોલાય છે. જયપુરની નિમ્નમત કોરકાસમ અને નાભાની નિમ્નમત બાવલમાં પણ મેવાતીજ પ્રચલિત છે. આ રાજસ્થાની અને મજ્જાપાની વચ્ચેની ભાષા છે. આનાપર તે બંનેનો પ્રભાવ છે. કંઈક પશ્ચિમમાં રાજસ્થાનીએ પોતાનો પ્રભાવ પાડ્યો છે, અને પૂર્વ તરફ મજ્જાપાનો પ્રભાવ છે. મેવાતીદેવનાગરી અક્ષરોમાંજ લખાય છે પરંતુ અહિરાવાતી ભાષા દેવનાગરી, ગુરમુખી અને ફારસી એ ત્રણ લિપિઓમાં

લાખાય છે. અહિરાવાત એ સંસ્કૃત આબીરવાટનું નામ છે અને એ સંબંધી કંઈક અમેએ લખ્યું છે. બુઝો અમારો 'નૈન ગૂજરે કવિઓ' માં જૂની ગૂજરાતીનો ઇતિહાસ એ નામનો નિબંધ પાસા. ૩૦૦

૨૧ મેવાતી ભાષાનું ઉદાહરણ:—

“એક હીર હો અર એક કાગશે અર એક નાહર અર એક ચાપો ચે મ્યાઈ એક અંધ કુવા મેં પડ્યા થા. એક રાજ સિકાર ખેમતો હોલે થો. વહને લગાઇ પીસ. વેંદી કુવા પર આપો કુવામેં દેખ્યોં તો ચાર જાનવર પડ્યા હૈ—જળ રાગને દયા આ મધ અર મ્યાઈ મેં કાઠ લિયો. જળ મ્યાઈ ખોલ્યા 'તૂમ' લીડ પડેગી જળ મેં તરે કામ આડેગો. મ્યાઈ અપના અપના ધરને ચલ્યા ગયા. રાજ સિકાર ખેલર અપણે ધર આપો.”

૨૨ અહિરાવાતી ભાષાનું ઉદાહરણ:—

“એક સંસકે હો ખેટા થા. ઉન માઠ તેં છોટનો વ્યાપ તે ખોલ્યો અક બાળાઠ માલકો બટ જો મૂને દીણું હોય સો દો. થોડે દિન પીછે વો અપનો બટકો માલ જમા કરે પહેસાને ચલો ગયો અર વઢે અપણુ ધન અદચલનીમેં જો દિગે.”

૨૩ માલવી—આ માલવા પ્રદેશની ભાષાનું નામ છે. ઉત્તરમાં તેને ઉત્તરની પણ કહે છે. નર્મદાના પેલે પાર દુરાગ્રાહતા છલામાં માલવીજ એક રૂપાંતરમાં ખોલાય છે. બિન્ન બિન્ન સ્થાનોની માલવીમાં એટલો ભેદ જણાવે નથી જેટલો રાજસ્થાનીની બીજી ઉપભાષાઓમાં જણાય છે. માલવામાં રાજપૂતોમાં જો માલવી ખોલાય છે, તેને રાંઘડી કહે છે.

૨૪ માલવી ભાષાનું ઉદાહરણ:—

“પેલો પેર મતે નહાવત ધાવત લાગ્યો મારજી, કેં દૂસરો કેં દૂસરો સીસ શ્યાવતા મારજી. કેં તીસરો કેં તીસરો બાલક સમજવતા મારજી. ચોથો પેર રસોઇ તિપવતાં લાગ્યો વો મારજી. પાચમે પેર મને જિંમવાત લાગ્યો વો મારજી.

છટા પેર મને સેજ બિજાતા લાગ્યો વો મારજી. સાતવો પેર મને સાર ખેલતા લાગ્યો વો મારજી. કેં આઠમે કેં આઠમે ખોલ્યો ખેરી કુકડો મારજી. કેં તોને સોઠ સંતાપ્યો રે કુંકડ લા કેં મ્હારી કેં મ્હારી રત મેં ખોલ્યો રે કુંકડલા.”

આમાં પેર-પેરનો અર્થ પહોર છે.

૨૫ હવે નીમાડી ભાષા જોઈએ. તે નીમાવા-કમાં ખોલાય છે અને તેથી તેનું નામ તે પડ્યું છે. વાસ્તવમાં આ પણ એક પ્રકારની માલવી છે. કિન્તુ તેમાં કંઈક વિશેષતા છે જેથી તેને માલવીથી અલગ જણાવી છે. નીમાડીમાં બહુધા ‘એ’ ના સ્થાનમાં ‘અ’નો પ્રયોગ થાય છે. તેમાં અતુસ્વાર પણ આજો ખોલાય છે જેમ કે ‘દાંત’ ને ‘દાત’ અને ‘મૈ’ ને ‘મા’ કહેવાય છે. ‘લ’ ને સ્થાને ‘ન’ અને ‘ન’ ને સ્થાને ‘લ’ બદલાય છે. જેમકે ‘નીમ’ ને, ‘લીમ’ (લીંબડો) અને ‘નિમ્’ ને ‘લિમ્’ કહેવાય છે. ખાનદેસ અને વરાડની મરાઠીની પેઠે નીમાડીમાં ‘પણુ’ ‘ઝ’ ની જગ્યાએ ‘જ’ નો પ્રયોગ થાય છે.

૨૬ આ રીતે ગૂજરાતની સરહદ પર આવેલ રાજસ્થાન-રાજપૂતાનાની વર્તમાન ભાષાઓનું કંઈક સ્વરૂપ આપ્યું. પ્રાચીનકાળમાં ગૂજરાત અને રાજપૂતાનાને અતિ ગાઢ સંબંધ હતો. ગૂર્જરાટું રાજ્ય ત્યાંના ચિન્નમાલ—શ્રીમાલ નગરમાં હતું. ત્યાંના તે પ્રદેશ-શ્રીમાલમાંથી શ્રીમાલીઓ (આણ્ણીયા, વાણ્ણીયા, સોની વગેરે) અને ઝોસીયા નગરીમાંથી આવેલ ઝોસિવાલો ગૂજરાતમાં આવી વસ્યા છે તે તે ગતિઓનો ઇતિહાસ જણાવે છે. પ્રાચીનકાળમાં ગૂજરાત, રાજપૂતાના, માલવ વગેરેને અસ્પર્શ નિકટ સંબંધ હોવાથી ભાષા પણ એક સરખી—અપભ્રંશ હતી અને ત્યાંથી જ તે તે પ્રાંતો કાલક્રમે અલગ અલગ વધ જવાથી ગૂજરાતી, કિન્દી, અને રાજસ્થાની ભાષા જન્મી છે તે ભાષા વિવેક યાચી-ઓને સ્પષ્ટ જણાય તેમ છે.

તંત્રી.

॥ શ્રી વીર સ્તુતિઃ તથા સુવર્ણાદિસિદ્ધિઃ ॥

(વિદ્યાધરવંશ ભૂપણમણિ શ્રીમન્ પાદલિખાત્યાય કૃત)

વિક્રમ સં. પ્રથમશતક

જયદ નવ-નલિંગ-કુવલય-વિભાસિય-સયવત્-પતલ-દક્ષયો ॥

વીરો મયદ-મયગલ-મુલલિઝ-ગદ-વિક્રમો મયવં ॥૧॥

જેની સો પાંખડી વિકાસ પામી છે એવા—
સૂર્યવિકાસી નીલકમળ તથા ચંદ્રવિકાસી શ્વેત કુમુ-
દનાં પાતળાં પત્ર જેવાં ચક્ષુવાળા તથા મદવડે સુંદર
ગન્ધેન્દ્રની સુશક્તિ ગતિ સમ ગતિવાળા શ્રી મહાવીર
સ્વામિ ભગવાન જ્ય પામે છે. ૧

અન્નવિ વહદ સુતિરયં અલંકરિયં જસ્ટ મરહવાસમ્ ॥
સો વદ્માણસાંમી તિઅલ્લક-દિવાસરો જયત ॥૨॥

ભારતવર્ષમાં જેવું સુતીર્ય આજ પણ અખંડિત.
પ્રવર્તે છે તે ત્રણ લોકમાં સૂર્યસમાન શ્રી વર્દમાન
સ્વામિ જ્ય પામે. ૨.]

ગાદા-જુઅલેળજિનં મય-મોદ-વિવર્જિતં જિઅકસાયં ॥
મોસામિ તિસંજાપ તં નિસંજં મહાવીરં ॥૩॥

મદ મોહથી રહિત તથા જિતકંપાય તથા નિસ્સંજ
જિનેશ્વર મહાવીર ભગવાનને ત્રણે સંધ્યાએ—ત્રિકાલ
(પ્રાતઃ, મધ્યાહ્ન, સાંધ્યાકાલ) ગાથા યુગલવડે સ્તતીય. ૧

સુકુમાલ-ધીર-ધોમા રત્ન-કણિગ-પંડુત સિરિનિકેયા ।

વીર્ય-કુશ-ગદ-મીરુ જલ-ચલ-તદ-મંદળા તિત્તિ ॥૪॥

ન ચયંતિ વીરલીલં હાડં જે સુહિ-મત-પદ્મિપુત્રા ।

પંકજ-ગવંદ-ચંદાં લોચન-ચક્ષુમિયં-સુદાણં ॥૫॥

જે સુકુમાલ ધીર તથા સૌમ્ય છે, જે (અનુક્રમે)
રક્ત કૃષ્ણ તથા શ્વેત છે, જે શીત, અંકુશ તથા
મદથી ભય પામે છે, તથા જે ત્રણે જળ, સ્થળ
તથા આકાશના આભૂષણ રૂપ છે, તથા જે શ્રી
(લક્ષ્મી) નિવાસ રૂપ છે એવા સુગંધી, મત્ત, તથા
પરિપુર્ય પદ્મ, ગન્ધેન્દ્ર તથા ચંદ્ર વીર ભગવાનનાં
અમુ, ગતિ તથા મુખની શોભા ત્વચ્છ શક્તા નથી.

एव वीरजिनिदो अच्छर-गण-संप-संधुभो मयवं ॥

पालितयमय गदिओ दिवउ खयं मन्त्र दुरियाणं ॥६॥

એમ અખસરાઓના. સમૂહ તથા શ્રી સંધવડે
સ્તુતિ કરાવવા તથા શ્રી પાદલિખતાના પમકથી-પૂજા-
યલા ભગવાન વીર જિનેશ્વર સર્વ દુરિતનો ક્ષય કરે.

॥ इति श्री वीरस्तुतिः समाप्ता ॥

અન્યલગ્નમાં આ સ્તુતિ પ્રથમ બે ગાથા તથા
પાછલી ચાર ગાથા મુળી છ ગાથાના સ્તોત્રરૂપે નીમ
સ્મરણ તરીકે ઉપયોગમાં લેવાઈ છે.

અન્ય પ્રતિઓમાં તથા પ્રભાવક ચરિત્રકારનો
કથન અનુસાર અસલ સ્તુતિ “ગાદા જુઅલેળ”
શબ્દોથી શરૂ થાય છે. કૌસમાં દર્શાવેલી પ્રથમ બે
ગાથાઓ ક્ષેપક હોવાનું અનુમાન થાય છે. અર્થ
તરફ લક્ષ કરતાં આ કથનને પુષ્ટિ મળે છે. છેલ્લી
યુગલ ગાથામાં વર્ણવેલો ભાવજન કંઈક અંશે પ્રથમ
ગાથામાં છે, અને તેથી જો તે ક્ષેપક ન માનીએ તો
પુનરુક્તિ દોષ ઉભો થાય છે. શ્રી પાદલિખતસર
જેવા ઉચ્ચ ક્રાંટિના કવિ આવી નાની સ્તુતિમાં એવો
દોષ કરે એ સંભવેજ નહિ. બીજી ગાથામાં પણ
ઉચ્ચ કલ્પનાનો અભાવ છે, અને જ્યારે શ્રી વીર-
શાસનને આશરે પાંચસોજ વર્ષ થયાં હતાં ત્યારે
“આજ પણ જેવું સુતીર્ય અખંડિત પ્રવર્તે છે”
ઇત્યાદિ ભાવ દોષ પણ સંકલિને નજ ઉદ્ભવે.

લેખકે સંશોધિત કરેલી “નિર્વાણ કલિકા” ના-
મની શ્રીમાન્ પાદલિખાત્યાયની નિત્યકર્મવિધિ, માંત્રિક
દીક્ષાવિધિ, આચાર્યોચિત્તે તથા પ્રતિજ્ઞા સંબંધી અતીવ
ઉપયોગી કૃત્તિની પ્રસ્તાવનામાં આ સ્તુતિ આપી હતી
ત્યારે સંશોધન અન્ય પ્રતિના અભાવે મથેષ્ટ થઈ
ચક્રું ન હતું. એજે જે પાઠ આપવામાં આવ્યો છે
તે વિશેષ સંતોષકારક છે.

એજ પ્રસ્તાવનામાં આ સ્તુતિમાં મુવર્ણસિદ્ધિ
તથા આકાશગાગિની વિદ્યા ગોપની છે એવો ઉક્તેષ

પ્રજાવચ્ચરિત્રકારનાં કથન પરથી કરવામાં આવ્યો હતો, પરંતુ તેની સાબિતી આપી શકાય એમ નહતું. હાથમાં આ સ્તુતિની સદીકે પ્રતિ આ પત્રના તંત્રી પાસેથી મળી છે જે દીકા સ્તુતિનો મૌલિક અર્થ ન કરતાં સુવર્ણસિદ્ધિની પ્રક્રિયાઓ તથા ઔપધિઓ એજ સ્તુતિમાંથી ઉદ્ભવે છે. આ પદ્ધતિ ગ્લથુવા થોમ હોવાથી ઉક્ત દીકાને આધારે તથા જ્યાં તે સાહાય કરતી નથી ત્યાં સ્વમતિથી તે પ્રકારનો અર્થ નીચે આપ્યો છે.

અત્રે સુવર્ણ સિદ્ધિમાં થતી પ્રક્રિયાઓ પ્રથમજ દર્શાવીશ. પારદ (પારા) ને પ્રથમ “જ્વરણ” તથા “હેદન” પ્રક્રિયાને વશ કરવામાં આવે છે. આ “હેદન” પ્રક્રિયાને નિષ્પક્ષતા કરણુ પણ કહે છે જેથી પારા-હડી જતો નથી. ત્યાર પછી સુવર્ણ કરવાને પીત વિધિ કરવામાં આવે છે. ત્યાર પછી આ સંસ્કાર દદ કરવાને રોચન, કામણુ તથા ઉદ્ધાટન નામની ત્રણ પ્રક્રિયાઓ કરવામાં આવે છે, છેવટે આમ્સ વર્ગ તથા ક્ષાર વર્ગથી સંસ્કાર આપવામાં આવે છે.

જ્વરણ વિધિ:-મા=અબક દા=હરિતાલ જુમ-લેજન=તારક-શુ તે વડે તિર્જન=પારાને મય મોદ-વિદ્યજિજ્ઞાસે જિલ્લકસાર્ય=મદ તથા મૂર્છાશીયથી રહિત, તથા અગ્નિ, વિષ, ગિરિદોષ, ચપલતા, વગેરે, સીસાનેશોષ એ દોષોથી રહિત થોસામિ=સ્તંભન કરીશ તિસંઘાપ ત્રણનાં=અબક હરિતાલ તથા ચંદીનાં સંઘાત-સંયોગથી-જ્વરણુ વિધિ-હેદન વિધિ:-તે નિસ્સંગ અથવા પાકાંતર તિજ્જનસંગ જેના ઉક્ત સાત દોષોથી પૃથક્ થયેલ છે અર્થાત પાર પામ્યો છે-એ હેદન વિધિ.

પીતવિધિ:-મદાવોર એ શબ્દમાંથી મ=હેમ-મક્ષી-સોનામળી દા=દાટક વી=કૃષ્ણ અબક રં=રસ અને ઉક્ત ઔપધિઓ પણ આ પ્રક્રિયામાં સામાન્ય હોવાથી સાધે લેવી. એ પીતવિધિ.

રોચન, કામણુ, તથા ઉદ્ધાટન વિધિ:-સુકુમોલ નાંધણિ ધીર=નાંધ સોમા=સોમવંશી એ ત્રણ. તથા

રત્ન=રત્ન દુષ્પિકા, કસિણ=મહુદલી કચનિકા, પંદુરા=દેવદાર સિરિનિકેયા શબ્દમાંથી સિ=અંગેરક એ પાંચ તથા રિ=અધુરિગણી નિકેયા=શંગલિકા સીયંકુસગદ્ધ=અધિપર બીજ મીઠ=ત્રિભુજુ જલ=જલ-મંડપિકા થલ=અંગવતી નમ=નભમંડપિકા મંદળા તિન્નિ=ત્રણે આશ્રુપણુરૂપ પંકજ=અગન મયંદ=મતનાગ ચંદા=ચંદતાર-ચાંદી-હેમ.

નચર્યતિ વીરલોલે હાડ જે સુરદિ મંત પદિપુન્ના એમાં સુરણિ મત પરિપૂર્ણ એ અગન, મતનાગ, તથા ચંદતારના વિશેષણો છે; અને તેવી તે ઔપધિઓ લીચણ ચક્કરિમય મુદાળ: રોચન કામણુ તથા ઉદ્ધાટન વિધિના વીરલોલે પારાના સંસ્કારો હાડ જે ન ચર્યતિ છોડવાને શક્તિમાન નથી અર્થાત દદપણે સંસ્કાર કરે છે.

પદ્મ એ પ્રક્રિયાઓથી તેમજ થયેલો જિગિદો ઉદ સહિત કર્મ કરવાવાળો પારા અચ્છ=આમ્સવર્ગ ર=ક્ષાર વર્ગ ગણસંપસંધુઓ સુધાપથી સંસ્કારિત થઈ સ્તંભિત થયેલો પાલિસંયમયમદિઓ પાલિ-તસુરિ એ કહેલી પ્રક્રિયાઓ વડે પરિપાકને પામેલો એવો સિદ્ધરસ દોસડલચ સઘ્ય દુરિભાજે સર્વ દુરિતો લય કરો.

અંતિમ પ્રશ્ન એ થાય છે કે આકાશ ગામિની વિધાને ઉદ્ધાર થઈ શકે છે કે કેમ? ઉત્તર એ છે કે એમાં પીતવિધિને બદલે કૃષ્ણવિધિ કરવી પડે છે તે તે વિષયની દીકા વા અંશપરથી માલમ પડી શકે. આના સમર્થમાં બહુત વિષદુરતનાકર પ. ૭૨૯ માંથી એક શ્લોક આપ્યું હું.

પ્રયેતં શસ્ત્રે રજાં નાશે રક્તં કિલ રસાયનમ્
ધાતુચાદે તુ તપોતં સોગતો કૃષ્ણમેધ ચ ॥

ધનશ્શરી. } મોહનલાલ ભગવાનદાસ
બકારકોટ સુબંધ. } અમેરી, સોલીસીટર.

વહનગર મંડન શ્રી યુગાદિ જિનસ્તવનમ્.

(મોકલનાર-યુનીશ્રી ચતુરવિજયજી.)

પદમ ચણ્ડર પદમ ચણ્ડર પાચ પણમેવિ,
પદમ તીર્થકર ગુણ ચણ્ડર પદમધમ વસુંદરીવહનર,
સેતુજ તીરથ તલહરીય તીર્થભૂમિ વહનચર સુંદર,
ચિંદુ દિસિ ચાસિય સવલસંધ આનંદ ચેતીયાત્ર,
આદીસર પચ પૂજ કરી કર્યું તિ નિરમલ આત્ર ૧૧ ॥
ઉવગ્રાનયરી રાજકર્ય ભરતેસર નરનાહુ.
સેતુજ તીરથ ચાત્ર તણ્ડુ ભખનનક ભચ્છાહુ તુ ૧૨ ॥
સહસ ધતીસ દેવાલયા એ સંધપતિ સહસભનીસ તુ
મુકુટ બહસય સંચરણે સાચિય સહસ ભનીસ તુ ૧૩ ॥
અવર છ સંધપતિ સંધ નહી વનકં વર્ણુ અશર તુ
હમિ હમિ જ્યોત્સ્ન કરણે, જિન મંદિર કંઠાર તુ ૧૪ ॥
ગિરિવર ગિરઃ શેર છમ, મંત્રહ હુરિ નવકાર તુ
સંધપતિ સંધિદ્ધ માહિ વહન, તિમ ભરતેસરસજ તુ ૧૫ ॥

ભાષા.

૧૪ સંધ પદુતક તલહરીય સંધપતિ આણ્ડક
વાગિન વાળઈ એક હંદિ ગાઇ આવી રહે
૧૫ ૧૫ ૨૫ વહનમણીએ ધીનઈ મંગણીક
તીરથ સાર સંસારમાદિ મિહાંચ એક ૧૬ ॥
તીરથ દેખિ આણ્ડક હુર આણ્ડકુર ચાપિકં
છવત સામિ યુગાદિ દેવ જિનમંદિર દેવપિત્ર
દયમસી હસમસી સંધ ચરિક તુ ગિરિવર સિખર
હસ હસમહ હહ સિસિય તમ પઈસહ વિવર ૧૭ ॥
સોનનમય નિજુલવણ્ણપતિ હંદિય અકંતી
છણે નિજુગુણસિ વાસિ નિયસઈ વિહસંતી.
પૂજ્યાઆદિ દેવદેવ સંદીકય જત
સંધ સહિત નર ચક્રવર્ત નિયાણિ પદુતક ૧૮ ॥
પહિલય યુગિ આણ્ડકુર બીજીય મમકાર
ત્રીજીય મયણ્ણુર નામ ચક્રવર્ત વહનચર
એક કોટા કોટી નયર હુધ ચાપના કાષી
હણ્ણુ યાનકિ સિદ્ધ કોટિ અનંતી સિદ્ધી ૧૯ ॥

ભાષા—

ભરત નરવહ ભરત નરવહ વિદિય ચિદારિ
સંધવિય સિસહ નિજુ છવતસામિ લેપમય મૂરતિ
મરદેવી હરિ રથણ, નયણિ દિધું નિકયણ કુર્ગતિ
અનંદ સુમંગલા દેવિવર નાગિસાય મહાર,
વાંદિજી નિજુ વહનચર પામીજી ભવપાર ૨૦ ॥
માહતીએ કુંદ મગ્રકુંદ હમણ અતિ શ્રુતિઆમણે.
વાહન એ વહનમ (૧) જેવ પરિભાસ મહયર રણ્ણુછણે.

પાટણે નઈ નસસ મૂલ નહી મર્યાતણુએ
સેયતી એ સોવન નાથ રાયનાંપક જોપઈ ધણુએ ૨૧ ॥
પુનિયએ પહિરિય ઘોતિ સંમેલા સરેવર નસણે
નંદીધએ કળસ ભરેવિ રોમ કિલેસ સવે લલણે
અંદહિય એ ચરચિયઅંગ રંગિય અંગિય વિવિધ પદે
આસતીએ મંગલહીપ આપગારી પૂજ કરે ૨૨ ॥

ભાષા—

પાખમી પૂજ નઈ જગતિય, મહાવીરપૂજા ભગતિય.
નેરિત ફણિય પાસજી.
સોની ગોષ્ઠ પપલા ધસર, ચિદુદેહરીએ ચાપિયા જિનવર,
ચંદન કંઠાર ચરચિયછે ૨૩ ॥
સંતિનાહ પૂજ દેવાલય, વિધન સવે કપનલાં ઠાણ
હંસાઈ સંધવિણી કવિય, આગલી આદિનિજી સરપાયા.
સીવસિ રાયણિ તરવર છાયા, ઘો(ર) નામ એ નેરિય
૨૪ ॥

મહણિયુ દેઈ નઈ પૂજા, વહનારથ-પહ્લતા સર,
મૂલનાયકનઈ ગિદ્ધ અમણે.
પુરૂક પડિમા બેઠ નવીય, સાહ પરબલ અર્ચનિષ્ઠવિય,
પૂજ પાતક ગમીઈ ૨૫ ॥

ભાષા—

ચેત્રી પૂનીમ સંધ મિલઈ તુ, ભમારહી, ચિદુ નિસિય
અતિ ચણ તુ ૧
વાહિણી પાલા પાર નહીં તુ, ભમારહી, વાળઈ ભરિ
મુદંગ તુ ૨ ॥
સ્નાન મહોચ્છવ અતિભલા તુ, ભમારહી, પહિરઈ જિન-
વર મોલ તુ
નાટકગીત મહોચ્છવ તુ, ભમારહી, શાવી રમઈતિ રાસ તુ
૩ ॥
રંગ મંદપ આતિરઆટ તુ, ભમારહી, રચાઈં તોરણુ તેઅતુ
રૂઝ સોવન પૂતસી તુ ભમારહી, ધાવ ભાવ નવ નેહ તુ ૪ ॥

ભાષા—

ચિંતામણિ પામિડ, મધે યાત્રી, પૂત્રી અનહ તણી રહાતી
ધીનહ ચેત્ર પ્રવાહિત. ૧૫ ૧૫.
ઠીસહ મંદિર મંદર તોલણ, એક જલ નર કિમ યુજુ યોલણ.
હચઈ અતિદિં હહારત. ૧૫ ૧૫. ૨૧ ૧૧
લોકે લોકે ભવિયા સાચી સમાઈ, નંદીવહન સામીનડ ભાઈ
કાસવિય પ્રાસાદ તુ ૧૫ ૧૫.
ચાપિય લેપ તણી તિદાં પ્રતિમા, વર્ધમાન સામીનક મહિમા
ભાળઈ નવલઈ નાદિ તુ. ૧૫ ૧૫. ૨૨ ૧૧

શ્રી શત્રુંજય શ્રી ગિરિનાર, આખા આરાસણ ઉદાર.

તીરથ સનિહુ જુહાર તું. નયનય.

ગુરુ નઈ વડનગર મોવાકે, તલકડી ત્રિહુ ગિળ જુહારે

સાંઘે આપણું કાન તું. નયનય. ૧૧૨૧

મયજુગલિ તારા ગણાઈ, ધરમ સાચરની લડર મુણાઈ.

જે નર મંદર તોલધ.

તીરથ મહિમા કલ્પકસુત્રી, એ શત્રુંજયની તલકડી

તીરથ તે ગુણ જોલઈ ૧૧૨૨

સિરિ સોમસુંદર પદે દિલ્લય લલિહસાચર મણુપદે

સિરિ સુધાનંદન સુરિમંડન સોમનજય સુરીસે ૧

નિજસોમશ્રવિય વાયલ્લયરિય મહીકલસ મંજલકર

સિરિ રિસહયુત બતિજીત લલિહિરિ સુંહકર. ૧૧૨૩

—ઈતિ શ્રી વડનગર મંદન શ્રી યુગાદિ જિન સ્તવનમ્

નાચનામાય અક્યકવર્તિ બદારક પ્રથુ શ્રી જિન

ધર્તિસુરિસિધ પં મહિકલસ ગલિ શિષ્ય પં

લલિધર્તિગિજીકૃત. સં. ૧૫૨૫ વર્ષે.

—આ સ્તવન જૂની ગુજરાતી ભાષામાં છે. તે

સોળમા શતકમાં—નરસિંહ મહેતાના સમયમાં (સંવત્

૧૫૨૫ માં) રચાયું છે. તે સમયની ભાષાનો

નમુનો પૂરો પાડે છે. ભાષા ૧૩ મા શતકથી અપભ્રં-

શમાંથી નવું સ્વરૂપ પકડતી ગઈ ને ધીમે ધીમે

હાલની સ્થિતિપર અનેક બળાનાં પરિણામે આવી.

આમાં પહેલા વસ્તુ છંદ છે તેમાં પ્રથમ ગણકર

અને પ્રથમ જિન—યુગાદિ દેવ-ઋષયનાયની રતુતિ

કરી મંગલાચરણ કર્યું છે. તેમાં વડનગરને શત્રુંજય

તીર્થની તલેટી પર અતિ પ્રાચીનકાલમાં આવેલું

જગ્યાની ઋષભદેવનો પુત્ર અયોધ્યા નગરીનો ભારત

ચક્રર્થી જૈન માસની યાત્રા કરવા આવે છે તેમ

ખતાયું છે. એ યાત્રામાં જતીરા હમર દેવાલયો અને

જૂનીસ હમર સંઘપતિઓ હતા; ને ભારત મુકુટબદ્ધ

રાજા હતા; ખીજા સંઘપતિની એખ્યાનો પાર નહોતો. સાથે

અદારે વણું હતા ને ભારત રથજે રથજે ઉત્સવ અને

જિન મંદિરનો ઉદાર કરતો હતો. જેમ પર્વતોમાં ગેર,

મંત્રામાં નવકાર તેમ અર્ચ સંઘપતિમાં વડો એવો

ભરતરાજ હતો.

ન્યારે સંઘ તલેટી પહોંચ્યો એટલે સંઘપતિને

આનંદ થયો. વાગિત વાગતા માંડયા, યાચિકા મંડળો

ગાવા લાગી. જય જયના ઘોષ સાથે વધમણાં થયાં.

સિદ્ધાચલ તીર્થમાં પહોંચ્યાં. તીર્થ જોઈ આનંદ થયો

અને આનંદપુર (વડનગરનું ખીજું નામ) સ્થાપ્યું

ને ત્યાં ઋષભદેવ જીવતાંજ તેમની મૂર્તિ—જીવંતસ્વામી

યુગાદિદેવનું મંદિર બંધાવ્યું. સંઘ પછી શિખરે

પહોંચ્યો. કલશોની કાંતિથી અંધકાર (યુદ્ધ આદિ)

પેલાણુ હતું ત્યાં પેસી ગયો. સુવર્ણમય જિનભવનોની

પંક્તિ એટલે હાર કાંતિથી ઝળકતી હતી. જાણે કે

જિનગુણરાસિ વિકાસમાન થઈ ત્યાં વાસો કરતી હોય

તેમ આદિમદેવને પૂજી જતા સદ્ગુણકરી સંઘમક્ષિત

તે અધ્ધર્મિ નિજ સ્થાને પહોંચ્યો.

પહેલા યુગમાં આનંદપુર, ખીજામાં ચમકાર,

ત્રીજામાં મહનપુર, અને ચોથામાં વડનગરની સ્થાપના

એક કોડકોડી નગરને સ્થાને કીધી અને તે સ્થાનકે

અનંત કોડો સિદ્ધ થયા.

૧૦ મી કડી વસ્તુ છંદમાં છે તેમાં જણાવ્યું છે

કે ભારત રાજાએ વિહાર કરી જીવંત સ્વામી-ઋષભ-

જિનની લેપમય મૂર્તિ સ્થાપી. એ. ઋષભજિન કે

જે મહેરીના છાતીના રાજ, જેને નગરે જોતાં હુડતિ

નાસે, જે સુનંદા અને સુમંગલાદેવીના પતિ, નાજિ-

રાયના પુત્ર-તેને વડનગરમાં વાંદતાં ભવપારંપમાય

તેમ છે.

૧૧ મી કડીમાં સુગંધી પુષ્પોનાં નામ આપેલું

છે. ૧૨ મીમાં તે પુષ્પોથી સુમેલા (વડનગરમાંનો

તલાવડું નામ હોલું જોઈએ) સરોવરમાં ન્હાઈ પાતી

પહેરી પૂજા કરીએ, કલશથી મૂર્તિને નવરાત્રીએ

ચંદનથી વિધિવિધપ્રકારે અંગને ચર્ચવું જોઈએ—આરતી

મંગલદીપ એ સર્વથી અષ્ટ પ્રકારી પૂજા કરીએ. તે

રાજ કલેશ સર્વ ટળે.

સોની ગોવિંદે (આ સોમસુંદર સુરિતાં સમ-

યમાં તારંગોપર અજિતનાયની ભગ્ય પ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા

કરનાર ગોવિંદ હશે). મહાધીર ને પાર્શ્વ પૂજી ચાર

દેહરી સ્થાપી.

શાંતિનાયને પૂજો. આગળ સરસ્વતિ (૨) મુદ્રા

આદિજિનની પાકુકા. શીતલ રાંધણુની છાયા. એ નાગ.

એમ પ્રવેશણુ દઈ મૂલનાયંકના ગુહારે પહોંચ્યા. એ

ખાણુ પુંડરીકની એ નવી પ્રતિમા. કે જે સાહ પર્વત,

અને અર્જુને સ્થાપેલી તેને પૂજતાં પાતક નાપ.

૧૬-૧૭-૧૮ ચૈત્રી પુનમે સંઘ મળે. આનંદ મંગલ થાય. એ વર્ણન છે. ૧૯ માં ચૈત્ર પ્રવાહી કરવા જણાવે છે. સુંદર મંદિર છે. નંદીવર્ધનના બાપ મહાવીર સ્વામીનો. પ્રસાદ છે. તેમાં લેપમય મૂર્તિ છે. શત્રુંજય, ગિરનાર, આણું આરાસણનાં તીર્થ કરી ગુર, વડનગર, સોપાણનાં તીર્થ કરી તલેટીના ત્રણ બિંખને પ્રણામ કરી. શત્રુંજયની તલેટીમાં આ (વડનગર)ના તીર્થનું મહાત્મ્ય જણાવ્યું છે.

કર્તા લખિ કીર્તિ છે. તે જિનસોમ સૂરિના

વાચનાચાર્ય. મહિકલશના શિષ્ય છે. આ જિનસોમ સૂરિ તે સોમસુંદરના મુખ્ય શિષ્ય લક્ષ્મીસાગર સૂરિ, સુધાનંદન સૂરિ, સોમજય સૂરિ સાથેના એક સૂરિ છે. આ પ્રમાણે અર્થ અને તેટલી સાવધાની રાખી લખ્યો છે તેમાં કંઈ પણ ન્યૂનતા કે સ્ખલના હોય તો સુત વાચક જણાવશે. આ મૂલ રાત્રન પૂજ્ય મુનિ મહારાજશ્રી અમર વિજયજીના શિષ્ય શત્રુંજય વિજય મુનિએ નકલ કરી મોકલી આપ્યું છે તે માટે તેમનો ઉપકાર છે. તત્રી.

પ્રાચીન સુભાષિત.

પ્રાસ્તાવિક દૃઢા.

અંદન રૂએ રોસભર, માલકો સગો ન કોય
જ્યાડું રાખું પેઠમે, સોં ફિસ્કર વેરી હોય.
દવ જલે તરખર બલે; પંખા બેડે ડાલ
હંમ જલે સો પાંખિ બિન, ઉમ જલો સો ક્યાલ.

ઉત્તર.

પાન વગારે ફલ સુગે, બેડી તોરી ડાલ,
હંમ ઉઠ બલેગે હંમ જલોગે, હલેગે કેતો કાલ.
સાશર વેરી વલકહા, હીયડે ખટકે તીન,
વીસાઈ નવિ વીસરે, વસતાં હંમર સીન.
નો નર એરણુષી ચોરી કરે, દે સુછકો દાન,
ઉંચા વટ કર દેખતે, મુજકું નહિ આવત છે વિમાન.

દે પ્રાણી સુણિ બાપડા, જિમ નારીનું ધ્યાન,
તિમ કર પરમેશ્વર તણું, લાભે સ્વર્ગ વિમાન.

સમતા રસ છે સીયડો, ડાલે બવનો તાપ,
સુધ ધર્મે કહો તે સેવન્યો, જિમ ટલે સતી સંતાપ.

ચિંતા થેં ચતુરાઇ ધટે, ધટે ગીત શુણ ગાલ,
રૂપ રંગ વિલા ધટે, ચિંતા સમુદ્ર આપાલ.

કબીરા જગ અધા બચા, નેસી અધી ગાય,
ગાછડા થા સો મર ખયા, ઉત્તી ચર્મ ચડાય.

કબીરા કલ્લ કરતા સો અજ કરે, અજ કરતા સો અજ,
જળ આવેગી નીંદ્રી, તાપ પડ રહેગા સજ.

દે મન લું એતો બમે, કેતો નમમે પંખ,
મનડો મખ્યો મન રહે, વરછ ન રહે અંખ.

છણમોંદે પરીમલ નહીં, મધુકર હોખ મ બલ,
સુરી લાલચ કયા કરે, એ કિંચકે ફૂલ.

કુટુબો બલો ને લીંબો, આપણું સદ દેસ,
દ્રાખેં છાહો માંગવા, વા રુધે છીને પરદેસ.

બલ પ્રાંદિં સુદ્ધિ આગરી, ને ઉપજે તલકલ,

૧ વાનર વાધ વીગોધયા, એકલડે સીયાલ.

પદે પદે નિધાનાનિ, જોજને રસકપિલ,

૨ ભાગ્ય દીના ન પાવતી, બહુ રતના વસુધરા.

હંસાને સરેવર ધણા, કુસુમ ધણા ભમરેણ,

૩ સંનનને, કુમોણસ ધણા, દેરાવિદેશ ગયેણ.

ભાંગાં રણું ન સંધીએ, મન મોતી ને દંચ,

૪ કાને સુવયું ન માનીએ, નજરે દીડો હી સચ.

૫ ભમરો રૂએ રંણુએ, સુખ મુકે નિસાસ.

૬ દે કંડાશી કેવલી, તારો સો વિશ્વાસ.

૭ માંનવીયે તો માંન કરે, જતો આણુ પ્રમાણ,

૮ લંકપતી અલંકિત ભઈ, તનકે ગયો પ્રાણ.

૯ ઉત્તમસ્ય કાણું કોષ મંખમ પ્રહરદય.

૧૦ અધમસ્ય અહો રાત્રિં દુર્લભસ્ય અકનિશમ.

૧૧ પક્ષીણું કાક ચાંડાલ, પથુ ચાંડાલ ગઈલા,

૧૨ મુનીનાં કોષ ચાંડાલ, સર્વ ચાંડાલ નિંદક.

૧૩ બળ્યા ગળ્યા બહોતેર કહા, તે પણુ થયા ગમાર,

૧૪ ને નાદી પડો પડયા, તે નર કહ્યા સંસાર.

૧૫ દવ વાદન પીછા ફરે, ફિરે નદીનાં પર,

૧૬ ઉત્તમ બોલ નવિ ફરે; જનું આશરતે સુર,

૧૭ અંબર કરાં બાડવાં, એઠાં તણા સનેડ,

૧૮ વહેતાં વહેં ઉતાવળાં, ઝટકે દેખાવેં છંડ.

૧૯ અકચ કહાની પ્રેમકી, કદી ન કોઈ લય,

૨૦ ગુજાડું સુખો બચો, સમગ્ર સમગ્ર પિગતાય.

૨૧ —એક દસ્તલિખિત પાના પરથી.

પ્રતિજ્ઞાની પરાકાષ્ટા

અવકા નગરી સદૃશ અથોદ્યા નામે નગરી હતી. તેની શેઠા દેવસોદક તથા પાતાળસોદક કરતાં પણ વધારે હોવાથી તે અને નગરી સરમાંઈ ગયું અને તેથીજ એકને ઉપર જવું પડ્યું અને બીજાને નીચે અધોગતિમાં વાસ કરવો પડ્યો. જેમ-આજ હિંદુસ્તાનમાં મુંબઈ, પાશ્ચાત્યમાં લંડન, ન્યૂયૉર્ક, મોટા શહેરો ગણાય છે. તેમ પહેલાં આ દુનીયામાં મોટું અને મુંદર શહેર તરીકે આ નગરી હતી. જ્યાં ન્યૂયૉર્ક કરતાં પણ મુંદર આકાશસ્પર્શિ મહાના હતાં, અનેક પ્રકારની દુનંતરકળાઓ હતી, ધર્મકળા, અર્થકળા, કામકળાનાં શિક્ષાલયો હતાં.

અહિં કોઇ શંકા કરશે કે-અમે હિંદુસ્તાનમાં આંતું જન્મીત શહેર હતું એવું ક્યાંય સાંભળ્યું કે નોંધ્યું નથી, માટે આ કલ્પિત ગપાટા માયા છે; પરંતુ મહાનુંભાવે! આ શહેર હમણાંનું-એ હજાર વર્ષ પહેલાંનું નથી, કે તમે સાંભળી શકો. આ શહેર પ્રતિદાસકારોની દૃષ્ટિથી લાગે કોણ દૂર છે. જેને થયાં અનેક યુગો-સંખ્યાતીત વર્ગો યજ્ઞ ગયાં છે. આજથી ૨૫૦૦-૩૦૦૦ વર્ષ પૂર્વે ભારતવર્ષકળા કૌશલ્યમય, વિષ્ણુસમૃદ્ધ હતો તો તે પહેલાંના કાળમાં ઇશ્વરકર્તા ચરીઆતો હોય તેમાં શંકા નહીં હોય. ત્યાંના સૂર્યયશા નામનો રાજા હતો. તેને આવીન અનેક દેશો હતા. તે સર્વ કરતાં મોટો રાજા હતો. આકાશલોકમાં તો સૂર્યચંદ્ર જે નજી રાજ્ય કરે છે. જ્યારે આ તો મનુષ્યલોકમાં એકલોજ અખંડ રાજ્ય કરતો હતો. પોતાના પ્રતાપનાં ફિરજો-તેણે સર્વ જ્ઞાત્યા હતા સમય શત્રુ તથા દુષ્ટોનું દહન કરી નિરંતર કુવંચ (પુખ્ત-પૂર્ણ)ને વિકસિત કરી સર્વ કરતાં વિશેષ કાર્તિ મેળવી હતી. આવી રીતે તે રાજા હિંદુસ્ત્રીક રાજ્યકાર્ય કરવા સાથે ધર્મધર્મને પણ સાદર સ્થાન આપતો હતો. તે અજીમી, અતુર્દ-શીની આરાધના ધણીજ ઉત્સુકતા અને ભક્તિપૂર્વક કરતો હતો. તેણે પોતાના કારભારીઓને હુકમ કરી દીધો હતો કે-જ્યારે ૭-તથા-૧૩ આવે સારે દિવસે

પીટાવશે કે-આવતી કાશે આદમ (૮) અથવા અતુર્દશી (૧૪) આવે છે માટે મનુષ્યે કામકાજ છોડી ઉપવાસ પેષધાદિ ધર્મ ક્રિયામાં રત રહેવું. આમ કરતાં કરતાં ઘણો કાળ ગયો.

એકદા સૌધર્મ દેવલોકમાં ઇત મહારાજે સલામાં માથુ ધુણાવ્યું-શિરકંપ થયો. તે જોઈને મનુ કોઈને (બીજા દેવોને) આશ્ચર્ય થયું. આવું કારણ? આવું કારણ? કરવા લાગ્યા. તેટલામાં એક અપ્સરા આવેલી હાય જેની કહેવા લાગી કે—

સ્વામિન! કવિર્ન કાવ્યાનિ વક્ત્રિ યુક્તિયાધુનાં ।
દુવાનિ ત્વ પચાનિ શુદ્ધનૃદ્વનાતિ સામ્પત્તમ્ ॥
અન્યદ્ દુષોપકર્ષવત સદર્શ નાધુના કવિવ ।
તત્ત્વિ નિમિસિત્તેજનાડ્યુનિ પ્રોત્તેન મસ્તકમ્ ॥

ઉર્વશીના આવાં વચનો સાંભળી. ઇન્દ્રે કહ્યું કે, હે પ્રિય! હમણાં મારાં જ્ઞાનચક્ષુ મનુષ્યલોકને જુએ છે. તેમાં ભરતખંડનો આધિપતિ શ્રીકૃષ્ણદેવના પુત્ર ભરતચક્રવર્તી-તેનો પુત્ર સૂર્યયશા રાજા હાથેથી પ્રતિતામાં ધણો દ્રઢ છે. તેની પ્રતિતા તોડવા માટે મનુષ્ય તો શું! દેવતા પણ પ્રયત્ન કરે તો તે પણ નિષ્ફળ જાય. તેની આવી પરાકાષ્ટા જોઈ મને આશ્ચર્ય થયું કે મહો! મનુષ્યલોકમાં પણ આવા સત્વશાળી મહાપુરુષો હોય છે! તેથી ચક્રિત થઈ મેં માથું ધુણાવ્યું. અપ્સરાને ઇન્દ્રની વાત ગપાટા જેવી લાગી. તે પોતાના સૌધર્મ, કળા કૌશલ્ય ઉપર અભિમાન રાખતી હતી કે એક પીતરામાં સિંચાય દુનીયામાં કોણ એવો દેવ કે મનુષ્ય, પણ યા પક્ષી છે, કે ને મારા રૂપ અને કલા કૌશલ્ય આગળ અગ્નિથી ધીની જેમ ન પીગળે? એમ ધારી ઇન્દ્રે પૂછી પોતાની સાથે પોતાની સહીયર રંભાને સાથે લઈ જન્મે મનુષ્યલોકમાં આવી. પોતાનું અત્યંત કંતિમાન માનુષી કન્યાત્વ શરીર બનાવી હાથમાં પીણા અને પુસ્તક લઈ, અરણ્યમાં રહેવા યુગાદિ જિનધરના મંદિરમાં ગાવા બેઠી.

આ તરફ સર્વવશા રાજ્ય કીડા કરવા નીકળ્યા હતા, કીડા કરી પાછાં વળતાં પેલી બે દેવકન્યાઓનો મધુર સ્વર સાંભળે કાને પડ્યો. તમામનાં મન તે તરફ આકર્ષાયાં. તેથી ગંધા સ્થિર ચિત્તથી સાંભળવા ઉભા રહ્યા. રાજ્ય પણ મુગ્ધ બની ગયો હતો. પરંતુ ઉપરથી સૈન્યને આગળ ચાલવાનું કહેતા અને ધીરે ધીરે ઘીડાને આગળ હંકારેતા હતા; પરંતુ કોણ આગળ પગલું ભરે ? તે સ્વરથી મુગ્ધ થઇ આપું સૈન્ય સ્તંભની મારફત સ્થિર થઇ ગયું હતું. હાથી-ઘોડાં-ઉંટ વિગેરે પશુઓ પણ ચિત્તમથ્તની તુલ્ય ગતમતિ-નિષ્ક્રિય થઇ ગયા હતા. અરે ! જંગલના મૃગો અને રાજાને પણ ધાસ ખાતાં ખાતાં અપૂર્વ ગીતનાદ સાંભળવાથી અર્ધ ધાસ મેડા અંદર અને અર્ધ બહાર છે. એમ ને એમ તસ્લીન થઇ આંખો મિચી સાંભળવા ઉભા રહ્યા હતા.

મનુષ્ય તથા પશુઓની વાત જ રી ? પણ તરૂં વસ્તુ-વૃક્ષો વિગેરે પણ સ્થિરચિત્ત કાલ થકને નાદ સાંભળે છે. નાદમાં અજબ શક્તિ છે તેનાથી કોણ મોહ ન થાયે ? કહ્યું છે કે—

નાદેનાપિ ન મુદ્ગન્તિ વેડન્તસુવહેતુના ।
કિં તેષામુંવમોચન્તે ? પશ્ચો નાદવેદિનઃ ।
પ્રાણાનપિ પળીકૃત્ય નાદે વૃદ્ધાન્તિ યો મૃગઃ ।
સુધાકલ્પા કરેણાપિ સોડકે રથસ્ય નિવેશિતઃ ॥
નાદેન દેવાસ્તુ વૃદ્ધાન્તિ નાદાદ્ ધર્મઃ પ્રજાયતે ।
નાદાદ્ મહીપતિરયો નાદાદ્ નાર્યોડપિ વદ્યમાનઃ ॥

અર્થાત્—જે નાદ સાંભળવાથી મોહ નથી પામતો તેની તુલના કોની સાથે કરવી ? પણ પક્ષી સાથે ? ના, તે પણ નાદથી મુગ્ધ થાય છે. મારે જે નાદથી મોહ પામતો નથી તે કાંતો પરમયોગી અથવા પશુથી પણ ગયેલો હોવા બોધ્યો. અરે ! મૃગ પોતાના પ્રાણને પણ આપવાની પ્રવિત્તા કરી નાદ સાંભળે છે. એથી ફરીને જ તેને અંદરે છુટ થઇ પોતાના બેળામાં આસન આપ્યું છે. દેવ-રાજા, મનુષ્ય, સ્ત્રી વિગેરેને વશ કરવાનું ધામ નાદને સારી રીતે આવડે છે. ધર્મનો પ્રચાર પણ નાદ દ્વારા મુંદર થઇ શકે છે.

બધાને નાદમાં લીન થયેલાં બોધ રાજાએ મંત્રિને કહ્યું કે—આ તો એક ઇશું પણ આગળ ચાલતાં નથી. નાદથી મુગ્ધ બની સ્થાવરની જેમ મધ્યમાં સ્થિર થઇ ગયાં છે. મારે આશો નાદ તરફ જાયો. આ પ્રમાણે સંજ્ઞા કરી સૈન્ય સાથે રાજા યુગાદિ મિતેન્શ્વરના મંદિરમાં ગયો. મંદિરમાં પ્રવેશ કરતાં અનુષ્ઠાન રૂપાળી કામદેવની સ્ત્રી સમાન વીણાને વગાડતી અને ગાતી બે યુવતી કન્યાઓને બોધ રાજા કામવશ થઇ ગયો, યુગાદિની સ્તુતિ કર્યા પછી રાજા કન્યાઓ ઉપર ચમ્પુ દેડે છે ? અનેક પ્રકારે હસારા કરે છે, અને વિચારે છે કે—અહાહા ! હું તેઓના મુખમાંથી અમૃત જરે છે, અથવા કન્યા રૂપે નાદની આ બે મૂર્તિજ છે. રાજા બહાર આવી હાથી ઉપર બેઠો તો ખરો પણ તેનું મન તો કન્યાઓને છોડી જતા ના પાડે છે. રાજાએ—દીવાનને કહ્યું કે, તે કન્યાઓને તમે જાહ પૂછો કે તમારે નામ, ગામ, ધામ, કામ, વિગેરે શું છે ? કુધારી છો કે પરિણિત ? દીવાને ત્યાં જાહ બધું પુછ્યું. પુછ્યા પછી જવાબ મળ્યો કે—અમે વિદ્યાધરની કુધારી કન્યાઓ છીએ. ગાયન કળામાં અમને નાનપણથી જ શોખ હોવાથી હાથમાં વીણા તથા પ્રસ્તાદ લઇ વિવિધ દેશોમાં તોર્ય યાત્રા કરીએ છીએ. અનેક પ્રકારના આશ્ચર્યોને નિહાળીએ છીએ, અહિં પણ મંદિર બાજી ભજનાનની લલિત કરવા આવેલી છીએ. અમારા પિતાહ મારે પિતાજીએ ઘણી કૌશલ્ય કરી પણ મનુષ્યલોકમાં અમારા સદૃશ કોઇ પિતા મળ્યો નહિ. આથી પિતાની ચિંતા ઘણી વધી તેમની ચિંતા મટાડવા મારે અમે તેમને કહ્યું કે—હે પિતાજી ! આપે અમારી જરા પણ ચિંતા કરશો નહિ. હવે અમે વથેટ દુનિયાની યાત્રા કરી જવન સંજ્ઞા કરીશું. બાળાઓનું તમામ વૃત્તાંત સાંભળી દીવાને મીઠા રાજદામાં પ્રસ્તાવ મુક્યો કે—તમારે મારે, સુવંચયા રાજ પતિ થવાને યોગ્ય છે. તેઓ ત્રણ ખંડના રાજા છે. અનેક રાજાઓ તેમની સેવા કરે છે અહિં કશી ખામી નથી. લડિનના દુનિયાનું રાજ અહિં આવ્યા છે. મારે અમારા રાજ સાથે તમારે પાણી મલકુ કરવું શ્રેષ્ઠ છે. મંત્રીનાં વચન સાંભળી કન્યાઓ

બાલી કે-અમારે એવી પ્રાતઃસા છે કે-“ જો મનુષ્ય અમારે આધિન રહેવાનું મંજૂર કરે, અમારું કષ્ટ માને, તેનેજ અમે પતિ કરીશું. ” મંત્રીએ આનું સાંભળી રાજાને કહ્યું. રાજા તો (“કામમુક્તવન્ધઃ” કામમાં અંધ-શૂન્ય થયેલો હતો, એટલે તે વખતે તો રાજા સર્વસ્વ આપવા તૈયાર હતો. મનુષ્યને મળી વખતે “કાશ કહે તે કશુધ” આ ઉક્તિનું પાલન કરવું પડે છે. રાજાએ તે વાતને કશુધ કરી. મંત્રીએ આવી સમપણ કહ્યું. રાજા પોતાની ઇચ્છા પૂરી કરી રતિરૂપ કન્યાઓને લઇ ચેર ગયો. ‘નિશેઠીના રાજ્યની પ્રાપ્તિની માફક આનંદ માનતો રાજા પંચપ્રકાર વૈધિક સુખનો વિલાસ કરે છે.

એકલા રાજા નવીન સ્ત્રી યુગલ સાથે ગોખમાં બેઠો છે, અનેક પ્રકારે વિનંદ કરે છે. શેત્રંગ બેસે છે. એવામાં ‘દંદેશ સંભળાયો કે “આવતી કાલે અષ્ટમી આવે છે માટે સૌ લોકોએ ઉપવાસ પૌષ્ઠ:વિગેરે ધાર્મિક ક્રિયા શ્રદ્ધા પૂર્વક કરવી.” આ પ્રમાણે દંદેશ પીટાયા બાદ તે સાંભળીને પેલી બે સ્ત્રીઓ સમજી ગઇ કે કાલે અષ્ટમી તપની આરાધના સંકુલોક્ષિ કરશે અને રાજા પણ કરશે માટે હવે આને પ્રતિજ્ઞાથી બ્રજ કરવાનો આ ઉત્તમ અવસર મળ્યો છે. તથાપિ સર્વથા ન જાણતી હોય તેમ રાજાને પૂછ્યું કે-હે સ્વામિન! આ પકડ શેનો છે? રાજાએ જવાબ આપ્યો કે “હે પ્રિયે! મારા પૂર્વ મહાપુરુષોએ કહેલ જે અષ્ટમી તથા ચતુર્દશીનાં મહા પર્વો તેમાંથી કાલે અષ્ટમી મહાપર્વ છે. જે પુરુષ આ પર્વની આરાધના વિધિ પૂર્વક કરે છે, તે રર-ગોપવર્ગ પદવી પ્રાપ્ત કરે છે. આમ અમારા પિતાશ્રી ભરત મહારાજા કહી ગયા છે. માટે તે દિવસે આન, તાન, ગાન, પાન, કામાદિ પાપ કાર્યોના ત્યાગ કરી સત્ક્રિયા કરવી. જોઈએ. માટે હે ભામિન! તેરા તથા સાત-મને દિવસે લોકોને સમેત કરવા માટે ‘દંદેશ પિટા’ વરાનો હુકમ મેં બહાર પાડ્યો છે. રાજાના ધર્મપર-અટળ પ્રીતિવાળાં વચન સાંભળી તેને સ્વલ્પમાન કરવા માટે આ બે અપ્સરામાંથી એક માપામળા પાથરવા માટે રાજાને કહે છે કે હે નાથ! આ સર્વે-રૂપ મનુષ્યપદ્મ, સુંદર રાજ્ય, મનોહર કાયા, સ્ત્રીઓ

તથા સુખભોગની સામગ્રીને જુઓ રહી કષ્ટો સહન કરી શકા માટે સુમાત્રી દો છે? જોને ખાવાનું ન મળતું હોય તે તપ કરે. આપ તો પુણ્યશાળી છો આપને તે કરવું કીક નથી. દેવને કંઈ આપી ધર્મ કરવાનું કાણું કહ્યું? ધર્મના ધાત કરવાવાળા કૃત્રિમ સ્ત્રીના આવાં વચન સાંભળી રાજા તપેલા સોનાની જેમ કોપથી આંખો લાસ કરી તેઓને કહે છે કે-રે! રેડધમે! ધર્મનિષ્ઠામલિને તથાગીરિયમ્! વિદ્યાધરકુલાવારોચિતાં નહિ મનાગવિ!! ધિક્તે વદમ્મયમસિલ્લે ધિગ્ધિગ્ધિ રૂપકુલેવયઃ!! ન યેન જિનપૂજાદિ તપસ્વો કૃતિરસ્તિ તે!! યથેચ્છં ક્રિયતે ધર્મઃ પુનર્માનયો મયઃ! ક રાજ્યં ક ચ સન્દોગઃ પશ્ચાત્તાપોસ્તુ મેતિ મે!! વરં પ્રયાતુ મે રાજ્યં વરં પ્રાણશ્વયોડસ્તુ મે! નવુનઃ પર્વતપત્તી ઘટો વાલે! મવાન્નયદમ્!!

અર્થાત્-રે હુ! રે અંકશિનિ! આ તારું વચન ધર્મને નાશ કરનારું છે એથી તું વિદ્યાધરની પુત્રી નથી એમ સ્પષ્ટ જણાય છે. ધિકાર થાઓ તારા રૂપને, કુળને, શરીરને અને ચતુરાક્રમે કે જિનપૂજાદિ શુભ કાર્યોના સ્વીકાર કરતી નથી.

આ શ્રેષ્ઠ માનવભવમાં યથેષ્ટ સુખ ધર્મ ખ્યાન કરી લેવું જોઈએ વારંવાર મનુષ્યભવ, રાજ્યાદિ સામગ્રી, સદૃશ્ય કલાં મળવાની છે. હું પ્રતિજ્ઞા પૂર્વક કહું છું કે મારું રાજ્ય ચાર્યુ જાપ, કાજ ચાર્યુ જાપ, સંપૂર્ણ લક્ષ્મી અને સ્વર્ગન વંશનો ધર્મસ યથ જાપ. અરે! વાવત પ્રાણુ પણ ચાલ્યા જાય તો બહેતર પરન્તુ જીવનથી પણ અધિક પ્રિય ધર્મને નાશ તો નજ થવા દઉં.

રાજાનાં આકોશપૂર્ણ વચન સાંભળી પેલી બે સ્ત્રીઓ કંપથી મોહક શબ્દોમાં નમ્રતાથી કહે છે “હે સ્વામિન! વાહ! અમે તો પ્રેમથી આપને કહું હતું કે આપને કામકંઠેશ ન થાપ માટે તપસ્યા ન કરવી: પરન્તુ આપ તો નાની બાળકોમાં પણ તત્ત પાપક (ચુસ્તે) થઇ ગયા. ધિકાર થાઓ અમારા આત્માને કે અમે પિતાનાં વચનો ન માની આપતા જેના કોપીને પતિ કર્યો હવે તો અમે ધોષીના કુતરાની માફક ઉભાપત્ર બ્રજ થઇ ન તો પાણ્ય શુદ્ધ

વલ્લભ્ય કે ન મધ્યુ પતિતું સુખ. હે સ્વામિન! બ્રાહ્મિ પ્રભુની આગળ તમે અમને વચન આપ્યું હતું કે હું તમારે વચન માનીશ, તમારે આધિન રહીશ ખેટલે તેની પરીક્ષા માટે અગ્રેએ જરા હલુ તેમાં મે આપ કેપાધીન થઈ ગયા. મનમાં આવે તેમ માણે ભાડયા લાગ્યા. હા, હા, હવે અમારે જીવનું જ બધું બાહ્ય અમારા હાથમાંથી વધી હવે તો અમારે યમરાતના અતિથિ થવું એજ શ્રેષ્ઠ છે. આ પ્રતો! હવે અમારું કોણ છે? એ પ્રમાણે કૃત્રિમ કારણવાળા કાન્તાઓના શબ્દો સાંભળી રાજ કહે છે કે—“તમે હાથી, યોડા, ખગતો, રાજ્ય યાવત મારા માથાને માગો તો તે પણ હું આપવા તૈયાર છું પરન્તુ ધર્મનો નાશ તો હું કદાપિ નજ થવા દઉં. આવા નિશ્ચયવાળા વચન સાંભળી સ્ત્રી પાછી સ્મિત વદને કહે છે “હે સ્વામિનાથ! “સકલદક્ષિ રાક્ષાસ:”રામએ એકજ વચન બોલે છે. રામનો તો એજ મોટો ધર્મ છે કે બોલેલા વચનનું પાલન કરવું બધી તમે તો એક નાની વસ્તુ પણ નથી આપી શકતા તો પછી રાજ્યાદિને આપવાની વાતો પ્રલાપ માનજ છે. અમે રાજ્યાદિને જરાપણ આહતી નથી. રાજ્ય તો અમારા પિતાને જાં મળું થયતું હતું. સું અમે લિખારીની ઠાકરીઓ છાએ?

“હે રાજા! જો તમે પર્વનો જંગ કરવા ન આદતા હો તો જે! પરન્તુ તમારા વચનની રક્ષામાં તમારું કર્તવ્ય સમજતા હો તો આ “શ્રી આદી-શ્વર લગવાન”નું મંદિર દેખતાં હમણાં તોડાવે: આવાં અસમ્મતાવાળા હજીદળતા વિષયજ્ઞ વચન સાંભળી ધર્મપુરાણી રામને આક્રમણ: મૂઝાં આવી રામ ભૂમીદારત થયો: આવી દશા જાણી હજાર મનુષ્યો એકત્રિત થયા. અનેક પ્રકારે સિતજાપચારથી રામને સંબોધન કર્યો. પાછો તે રામ તમામ સરીસા-વમવો કોપ યુક્ત કરી સ્મિત કહેવા લાગ્યો કે,

રેડપ્રમેડ્ય તવાચારો ગિરા કિરતિ મસપુર: ।
તપાસ્તુલાપમતાં ચેતોદ્ધારવત્ મોક્ષતં મયેત્ ॥
ન સ્વં વિદ્યાપરસ્તુતા કિન્તુ વાળ્ડાલસન્મયા ।
મવામણિ ઇમેણેષ વક્રે કાચદલાદર: ॥

ઐલોક્યનાથો યો દેવલ્લેલોક્યજન વંદિત: ।
મયેત્ કોડપિ કથં તસ્ય પર્વમાસાદ મંગલત્ ॥
સ્વયં સ્વવચસા વદ્મમનુજં કનૈમેવ મામ્ ॥
ધર્મ લાપાદતિકાન્તમયદ્ વાચસ્ય મામિતિ ॥
અર્થોત્—રે અધમે! તું તારા અધમકુળને તું તારા વચનથી ખતાવે છે. કારણ કે “જેવો આહાર તેવો આહાર.” જેનું કુળ તેવા આચાર વિચાર, આથી નિશ્ચય થાય છે કે તમે ઉત્તમ કુળની નથી પણ આંધળની પુત્રી છો. વિકાર છે અને કે મહિના બ્રમથી મેં કાચનો કકડો શલો. જે આહાર, પાતાળ, અને મનુષ્યોકના અધિપતિ છે, અને તેથી (ત્રિલોકી) વંદિત છો તેમનાં (જિનેશ્વરનાં) મંદિરને કોણ એવો ધર્મ છે કે તોડવાની ઇચ્છા કરે?

હે આશો! હું તમારી સાથે વચનથી બદ થયો. હું એટલે જેમાં ધર્મનાશ ન થાય તેનું જે કોઈ માયશો તે આપીશ.

વાચક મહારામે ખ્યાનમાં રાખવું એકએ કે— પેલી જે આશો સીધાં દેવલોકની અપેક્ષા છે અને પરીક્ષા માટે આવેથી છ. રામનો આદેશો નિશ્ચય નેજ હજી પણ મેરે તુલ્ય રાજાને અર્થાધમાન કરવા ચિત્તને મેરે છે. આ જાણનાઓનો છેલ્લો પ્રયત્ન છે. બધા પૂર્વક વાંચાને, પ્રકટાની પરાકાષ્ટા હવે આવે છે. આશો કહે છે કે—“હે સ્વામિન! અમારી બન્ને વાચનાથી આપ ગુસ્સે થયા. બન્ને વાચના નિષ્ફળ ગઈ. બન્નેમાં અમારું અપમાન થયું. હવે આપનો આચક છે તો અમે કહીએ છીએ કે—આપ આપની પુજા મસ્તક તરવારથી કાપી અમારા હાથમાં લો.” આ વચન સાંભળી રામને જરા પણ કોપ થયો નહિ? તે રામ સ્થિતિએ કહેવા લાગ્યો કે—“હે ભદ્ર! મારો પુત્ર તે મારાથીજ ઉત્પન્ન થયો છે એટલે એમાં સું મોટી વાત છે? હોતે માલુજ મસ્તક કાપી તમારા હાથમાં રૂપત કરે.” એમ કહી ધર્મ સુરત રાજ તરતજ આવગાથી તરવાર કાઢી મથાપ મારે છે: પરન્તુ આશોએ તેજ વખતે દૈવિક શક્તિથી તરવારની ધાર કંટિત કરી નાખી. રામ એક પછી એક નથી નથી તરવારો મથાપી ગયા ઉપર મેરેથી મારે છે પણ તે બધી તરવારની

ધારે બાંધી લીધી હોવાથી ગળાને જરા પણ દુર્ગી પહેંચાડતી નથી.

રાજની બીધમ દત્તા ભેદ દેવીઓએ પોતાનું દીવ્ય શરીર ખતાવ્યું. ગંગાથી પુષ્પ હૃદય યદ્ય વાજન નાદ તથા જ્ય જ્ય રાજોતો ઘોષ થયો. પ્રતિજ્ઞાનાની પરાકાષ્ટા તે આનું નામ. રતિસમાન. રૂપ-વાળી, પ્રેમની પાત્ર એવી સ્ત્રીઓને પણ ધર્મનારાનું કારણ બન્યું કાળ સર્પની માફક ભેવા લાગ્યો તે કેટલો ધર્મનો પ્રેમ ખતાવે છે ?

નિવેદન.

આ સૂર્યપથા રાજની કથાથી જન સાધુ સમાજ તેમજ શ્રાવક સમાજ તો અવરમ પરિચિત હશેજ કારણ કે મુનિઓને હરસાલ પર્યુષણુ પર્વ ઉપર વાંચવાનો તેમજ શ્રાવકોને સંવજાવવાનો પવિત્ર અવસર પ્રાપ્ત થાયજ છે. જૈનેતરો પણ આ કથાથી પરિચિત થાય આવા હેતુથી મેં આ પ્રયત્ન કર્યો છે.

આ કથામાં કેવું લાલિષ, કેવી સ્વાભાવિકતા ? રસિકતા, પ્રતિજ્ઞાની પરાકાષ્ટતા, એવં સંગિતની

કેષ્ટતા ઉછાળા મારે છે, તેની જાંખી ચોતાઓને વાચકોને અવરમ થતી હશેજ. તેની ઉત્તમતા અવરમ પ્રગટ થતી હશેજ. ઉપરોક્તિખિત શુણોની જાંખી આપખતે મારા ઉપર વણી થઈ તેથી મારા ચિત્તે આ કથાનો અનુવાદ અવિલંબે કરવાની મને લલામણ કરી. તે લલામણને માન. આપી મેં કેવળ સંસ્કૃતનો અર્થોનુવાદ રૂપે આ કથાને અર્જુન ભાષામાં મુકવા પ્રયત્ન કર્યો છે.

આમાં મારી પદ્ધતા કે કલ્પનાને મેં લગાર પણ સ્થાન આપ્યું નથી. આ વાત સદુઃકોષને વિદિત છે કે—“એક લાંબાનો રસ, લાલિય, અને નિસ-શ્રિતા બીજી ભાષામાં અનુવાદથી આવરી દુઃશક્ય છે; એથી હું પ્રથમ કહી ગયો છું તેવા લાલિયાદિ શુણો આ લઘુ લેખમાં ઓછાજ આવ્યા હશે-આવ્યા છે; પરંતુ મુખ્ય કથાનો રસ અને પ્રિયતાદિ શુણોની રક્ષા કરવાનો મેં જરૂર ઉપયોગ રાખ્યો છે.

અનેકાન્તી (શુનિ).

શેઠ રવજી સોજપાલ.

કચ્છ દેશમાં કાચબા ગામમાં રવજીભાઈનો જન્મ વીસા ઓસવાલ વચ્ચેક સાતિમાં સં. ૧૯૩૭ (સને ૧૮૮૧)માં થયો. તેના પિતાશ્રી શા. સોજપાલ કાષા એ પોતાના ગામમાં ચૂંટણીની ચોથા ધોરણ સુધીની કેળવણી આપી, પછી મુંબઈમાં પોતાના પિતાશ્રીના નામથી એટલે શા. સોજપાલ કાષાની કુપંનીના નામથી ચાલતા શરાદના ધંધામાં, તથા પોતાના કાકાશ્રીના નામથી એટલે શા. તેજી કાષાની કુપંનીના નામથી ચાલતા કંદ્રાકટરના ધંધામાં નોંધાય. આ સને ૧૯૦૦ માં બન્યું. તે વખતે પોતાની ઉંમર ૧૯ વર્ષની હતી. પોતાના પિતાશ્રી અને કાકાશ્રીની નીચે રહી ધંધા સંબંધીની જમરી તાલીમ લીધી અને અને ધંધાઓ જમરા પ્રમાણમાં ચલાવી એક વ્યા-

પારી તરીકે સારી નામના મેળવી અને તે ઉપરાંત વણી મોટી આવક પેદા કરી.

તેમના કાકા શા. તેજી કાષાનું નામ મુંબઈમાં સુપ્રસિદ્ધ છે. તેઓ એક જમરા કોન્ટ્રેક્ટર હતા અને મ્યુનિસિપાલિટી, આદિના કંદ્રાકટો બરાબર પૂરાં કરી તેની કુપંનીએ સવત્ર સંતોષ આપ્યો હતો. સરકારે તેમને જે. પી. (જસ્ટીસ ઓફ પીસ-સુસેલના અમલદાર) બનાવવા ઉપરાંત શાવસાહેબનો મોટો ઇલ્કાળ આપ્યો છે.

સને ૧૯૧૯ માં મુંબઈ શા. તેજી કાષાની કુપંનીથી છુટા થઈ પોતાના નામથી એટલે શા. રવજી સોજપાલની કુપંનીના નામથી કંદ્રાકટર અને શરાદના ધંધા ચાલુ કર્યા. કંદ્રાકટો બહુ જમરા અને

બ્રહ્મચર્ય કે ન મળ્યું પતિતું સુખ. હે સ્વામિન! યુગાદિ પ્રભુની આગળ તમે અમને વચન આપ્યું હતું કે હું તમારું વચન માનીશ, તમારે આશિર્વાદ રહીશ એટલે તેની પરીક્ષા માટે અમેએ જરા કશું નેમાં તો આપ કોપાધીન થઈ ગયા. મનમાં આવે તેમ ગાળો લાંડવા લાગ્યા. હા, હા, હવે અમારે ક્યાં જવું? અંધી બાજુ અમારા હાથમાંથી ગઈ હવે નો અમારે યશરાજના અતિથિ થવું એજ શ્રેષ્ઠ છે. ઓ પ્રભો! હવે અમારું કાણુ છે? એ પ્રમાણે કૃત્રિમ કારણપવાળા કાન્તાઓના શબ્દો સાંભળી રાજ્ય કહે છે કે—“તમે હાથી, ઘોડા, ખજનો, રાજ્ય યાવત મારા માથાને માગો તો ને પણ હું આપરા તૈયાર છું: પરંતુ ધર્મનો નાશ તો હું કદાપિ નજ થવા દઉં. આવા નિશ્ચયવાળા વચન સાંભળી સ્ત્રી પાંડી સ્મિત વદને કહે છે “હે સ્વામિનાથ! “સકલદ્વન્તિ રાજાના:”રાજ્યો એકજ વખત ખોલે છે. રાજ્યનો તો એજ મોટો ધર્મ છે કે ખોલેલા વસ્તુનું પાલન કરવું વળી તમે તો એક નાની વસ્તુ પણ નથી આપી શકતા તો પછી રાજ્યાદિને આપવાની વાતો પ્રલાપ માનજ છે. અમે રાજ્યાદિને જરાપણ ચાહતી નથી. રાજ્ય તો અમારા પિતાને ત્યાં ધણું મળતું હતું. શું અમે લિખારીની છોકરીઓ છીએ?

“હે રાજન્! જો તમે પર્વતો ભંગ કરવા ન ચાહતા હો તો ખેર! પરંતુ તમારા વચનની રક્ષામાં તમારું કર્તવ્ય સમજતા હો તો આ “ઝ્રી આદી-ન્યેર ભગવાન”નું મંદિર દેખતાં હમણાં જ તોડાવો. આવાં અસંખ્યતાવાળા હળહળતા વિષવૃક્ષ વચન સાંભળી ધર્મોત્સાહી રાજ્યને અકસ્માત મૂઝાં આવી. રાજ્ય બુદ્ધિદેસ્ત થયો: આવી દસા નાણી દગેરા મનુષ્યો એકત્રિત થયા. અનેક પ્રકારે શિતગોપયમથી રાજ્યને સચેતન કર્યો. પાછો તે રાજ્ય તમામ શરીરો-વપસો કોપ યુક્ત કરી સ્ત્રીને કહેવા લાગ્યો કે,

રેડ્યમેડ્ય તથાચારો ગિરા કિરતિ મરુપુર: ।
ત્વાલ્કુલાધમતાં ચેનોદ્ધારયત મોજનં મયેત ॥
ન ત્વં. ધિયાધરસુતા કિન્તુ ચાપ્દાલસમ્મથા ।
મયામણિ ભ્રમેણેય ધક્કે કાચદલાદર ॥

ઐલોક્યતાયો યો દેવલ્લોક્યજન વંદિત: ।
મયેત ક્ષોડપિ કથં તસ્ય પર્વપ્રાસાદ મંગકૃત ॥
સ્વયં સ્વવચસા વદ્ધમનૂળં કર્તુમેવ મામ્ ।
ધર્મ લોપાદતિક્રાન્તમન્યદ્ યાચસ્વ મામિતિ ॥

અર્થાત—રે અધમે! તું તારા અધમકુળને તું તારા વચનથી ખતાવે છે. કારણ કે “જેવો આહાર તેવો ચોક્કસ.” જેનું કુળ નેવા આચાર વિચાર, આથી નિશ્ચય થાય છે કે તમે ઉત્તમ કુળની નથી પણ ચાંડાળની પુત્રી છો ધિક્કાર છે મને કે મણિના જ્રમથી મેં કાચનો કકડો મથો. જે આકાશ, પાતાળ, અને મનુષ્યલોકના અધિપતિ છે, અને તેથી (ત્રિલોકી) વંદિત છે તેમનાં (ગિનેશ્વરનાં) મંદિરને કાણુ એવો મૂર્ખ છે કે તોડવાની ઇચ્છા કરે?

હે સ્ત્રીઓ! હું તમારી સાથે વચનથી બદ થયો છું એટલે જેમાં ધર્મનાશ ન થાય તેવું જે કાંઈ માગશો તે આપીશ.

વાચક મહાશયે ખ્યાનમાં રાખવું જોઈએ કે—પેલી, ખે આંખો સૌધર્મ દેવલોકની અપસરા છે અને પરીક્ષા માટે આવેલી છે. રાજ્યનો આટલો નિશ્ચય જોઈ હજી પણ મેર તુલ્ય રાજ્યને ચસાપમાન કરવા ચિત્તને પ્રેરે છે. આ અળખાઓનો છેલ્લો પ્રયત્ન છે. ખ્યાન પૂર્વક વાંચતો, દક્ષતાની પરાકાષ્ટા હવે આવે છે. સ્ત્રીઓ કહે છે કે—“હે સ્વામિન! અમારી અને ચાચનાથી આપ ચુસ્ત થયા. અને ચાચના નિષ્ફળ ગઈ. બન્નેમાં અમારું અપમાન થયું. હતાં આપનો આશય છે તો અમે કહીએ છીએ કે—આપ આપના પુત્રનું મરતક તરતરથી કાપી અમારા હાથમાં દો.” આ વચન સાંભળી રાજ્યને જરા પણ કોષ થયો. તદિદે તે રાજ્ય સ્ત્રીઓને કહેવા લાગ્યો કે—“હે ભદ્રે! મારો પુત્ર તે મારાથીજ ઉત્પન્ન થયો છે એટલે એમાં શું મોટી વાત છે? લેખને મારુંજ મરતક કાપી તમારા હાથમાં સુપ્રત કરું.” એમ કહી ધર્મે ચુસ્ત રાજ્ય તરતજ ખ્યાનમાંથી તરતાર કાઢી મળાપર મારે છે; પરંતુ સ્ત્રીઓએ તેજ વખતે દૈવિક શક્તિથી તરતારની ધાર કુંહિત કરી નાખી. રાજ્ય એક પછી એક નવી નવી તરતારો મંચારી મળા ઉપર બેસી મારે છે પણ તે બધી તરતારની

(અનુસંધાન ૫. ૪૭૮ થી)

પાય છે એ કાયદો, અને દરે વરસે મુકરર રકમ શ્રેયાનો કાયદો-એ દરબારને યાત્રા બાબે કાયદોનો હિસાબ આપી જાય છે.

(૨.) આ વ્યવસ્થાનો અમલ દશ વરસ સુધી રહેશે. આજની ચર્ચાથી ઉભા થયેલા કચ્છો શરો અને બંને પક્ષ વચ્ચે કાંઈ મિત્રતા ભરે સંબંધ બંને તે મારે પ્રવૃત્તિ સમયની નજર છે. આ મુદતમાં બંને દોરી વચ્ચેના નિર્ણયને સ્વીકારશે. અને દરબારના પ્રધાન અધિકારના સત્તા હાલના તેમજ બંધ થશે એટલે દરબાર બંનેના ખાસ અધિકારીપર આજને જે ગ્રીષ્મી, બારીક નજર રાખે છે તે દર થશે. આ મુદતને એકાદી કરવાથી કચ્છો વધે તેમ છે અને બીજા પાંચ વરસ ખીજ લાગતી તૈયારી કરવામાં જ વીતી જાય. દશ વરસથી લાંબી મુદત કરવી તે પશુ મુશ્કેલી થાય નથી કારણ કે તે મુદત બાદ આજના નિર્ણયમાં ફેરફાર કરવો કાંઈ એક પક્ષના હિતમાં કદાચ થઈ શકે, અર નજરનાં સાધનોની સગવડને લીધે પાલીતાણા આવનાર બંનેની સંખ્યા નથી પણ પડે. અને કદાચ એવા અણુધાયા સંભોળે ઉભા થાય કે સંબંધની લોકપ્રિયતા આજના કરતાં થી પણ જાય.

(૩) દશ વરસ પછી શું કરવું ? તે હું આજે નહીં નથી કરતો. અને ન તો હું એમ પણ જણાવતો કે આજના નિર્ણયમાં ત્યારે કાંઈ પણ ફેરફાર કરવો હશે તો તેના અધિકાર સાર્વભૌમ સત્તાના હાથમાં રહેશે. હું દેશી રાજ્ય અને સરકાર વચ્ચેના સંબંધ ને રીતે સમજાવું તે પ્રમાણે તો તે મુદત ચીલા બાદ કર્નલ કીટ્ટને જે દર આજની ગણે છે તે દરેક યાત્રાણુ ઉપર વેરા નાંખવાનો છુટો હક તેમને મળી જશે અને બંને પક્ષકારો વચ્ચે, વચ્ચે પડવા જેવી સ્થિતિ સરકારને લાગશે તોજ તે સાર્વભૌમ સત્તા તરફ વચ્ચે પડશે. એવી સ્થિતિ ઉત્પન્ન થશે કે કેમ કે એ હું આજે કહી શકું નહિ અને હિંદુસ્તાનના રાજવહીવટમાં જે ફેરફાર થવાના છે તે બંનેનાં હસ વર્ષ પછીની સ્થિતિનું આજે કવિષ્ઠ અણુનું અણુકણ છે.

૬. આ નિર્ણયનો અમલ તા. ૧ લી એપ્રિલ, ૧૯૨૬ થી થશે અને ૧ લી એપ્રિલ, ૧૯૨૭ નાં દિને પ્રથમ ભરણું થશે. બંને બંને આ ભરણું ભરવાની તા. પાકશે તો દરબારને કર્નલ કીટ્ટને કાયદો દર પ્રમાણે યાત્રાણુપર મુકા વેરા નાંખવાની છુટ રહેશે, એટલે કે ૧૮૮૬ પહેલાંની સ્થિતિનું પુનર્જીવન થશે અને એકાદી તકાવન રહેશે કે વેરા ઉપરાંત નાર અધિકારીઓ એજન્સી નહિ પણ દરબારનીમશે. પાલીતાણા રાજ્યના આજનો રાજવહીવટ બંનેનાં કારક સાહેબના હાથમાંજ આ આંતરિક વહીવટની બાબત સોંપવી અને સલામત લાગે છે.

હું માનું છું કે જૈન ડોમ વાર્ષિક ભરણું ભરવાનું પક્ષદ નરશે. એ ડોમના ઉચ્ચ ચારિત્ર, અને પ્રતિષ્ઠા મારે મને ખુબ માન છે અને મને અક્ષર કરવા મારે જે પ્રોપેગેન્ડા અને પ્રેમશ યાત્રા છે એની માફી અસરમાંથી મુક્ત રહેવા મેં પ્રયત્ન કર્યો છે. બ્રિટિશ હિંદુસ્તાનની સાંતિપ્રિય અને કાયદાને માન આપીને ચાલતારી એ ડોમ છે એ હું જાણું છું, પણ હક અને અધિકારની બાબતોના નિર્ણય કરતી વખતે ગરીબમાં ગરીબ અને દીનમાં દીન અરજદારને, પણ, બહોળામાં, બહોળા સંખ્યાતાળા અને સમર્થમાં સમર્થ અરજદાર નેટશે ન્યાય મળવો જોઈએ એમ મને લાગે છે, ખીજ બાબતોમાં એક દેશની લક્ષ્મી અને લાગવગ, પશ્ચી કામ, આવતી હશે, પણ સામ સાચા ખર્ચો વચ્ચે ન્યાય ન્યાય તોળવાનો હોય છે એવી અદાલતમાં એની કાંઈ અસર થતી નથી.

૧૦. ૧૯૨૬ ના. એપ્રિલ માસની ૨ લી તારીખથી પાલીતાણા આવતા યાત્રાણુઓની સંખ્યા ગણવાનો મેં જે તારાલાલકે હુકમ કાઢ્યો હતો તે આથી રદ કરી છું.

(સહી) સી. સી. વોરસન
પશ્ચિમ હિંદુસ્તાનના દેશી રાજ્યોના
ગવર્નર જનરલ તરફના એજન્ટ
સાચી નકલ પ્રતી
સિરસદાર : એજન્સી સેક્રેટરીએટ.

સુધનહર્ષકૃત હરિઆલીઓ.

[ગત માસમાં આ હરિઆલીઓ કવિતામાં અમે મૂકી હતી તે પૈકી અમુકના ઉત્તર એક સંગ્રહન-રા. હિમતલાલ કેશવલાલ આલીસ હંતર, અમદાવાદ તરફથી આવ્યા છે, તે અત્ર મૂક્યા છે. બીજા મહાશયો વિચાર કરી લખી મોકલના કૃપા કરશે. તંત્રી.]

૧. પુરુષિં એક નપુંસક જાણે.

સૂર્ય, ચંદ્ર, તારા, અને આકાશ એ ચારે વસ્તુઓ આપણાથી ઘણીજ ઉંચી છે. તેમાંના પહેલા ત્રણ નરજાતિ છે જ્યારે છેલ્લો ચંદ્ર આકાશ નાન્યતર જાતિ છે.

જીવ જીવતે ઉભો રહવર્ષ,) આકાશ હવેમાં રિચર તેહનું મંદિર છે અતિ ઉંચું છે. ઘણું ઉંચું છે. ચંદ્ર ચંદ્ર સુરજપાસીનસવાઓ,) સૂર્યની નજીક છે. મેરે મસ્તકે મેરે તણધ તેરહવર્ષ) પર્વત કરતાં પણ તે ઉંચું છે.

સદુર્ધ માણસ તેહના ધરથી જે ભેદને પારધરે—

માણસની મોટામાં મોટી જરૂર અનાજ અને વસ્ત્રની હોય છે. જે વરસાદ ન પડે તો અનાજ અને કપાસ પડે નહિ. વરસાદ આકાશમાંથીજ પડે છે. એટલે આ લીટી આકાશને જરાજર લાગુ પડે છે.

માનવે તંત્રી તેહનેરે-તેનાથી કેહ પણ વસ્તુ ઉંચી નથી એટલે તે સાચી ઉંચામાં ઉંચું છે માટે પહેલી હરિઆલીનો અર્થ આકાશ એવો થાય.

૨. જીઉ નપુંસક એકકારે કરીયાં એકજ કામી. પાન અને સોપારી.

(સોપારીને નાગર શેડા અને બીજા ઘણા નાન્યતર જાતિ ગણે છે.) તે ત્રીજે નરનામીર-એટલે પાનસોપારીને કાશિ સુનો તેની સાથે જોગવા.

તે ત્રણે નારીસ્થું મિલ્યા=જીભની સાથે મળ્યા. મોખા મુકના ફલતણો જેણે પહેયોં દાર; માણિક કળીયું દારમાં જે છે ચુથનો બંડાર. દાંતને ધણી વખતે મોતીના દાણાની ઉપમા આવે છે. અને જીભ તે માણિકના રંગ જેવી લાલ છે. તે ચુથનો બંડાર છે. જીભથીજ માણસની ખાનદાની જણાઈ આવે છે.

એટલે જેને પૂરેપૂરા દાંત છે તેજ તેના (પાનને) સ્વાદ સમજ થકે છે.

વળી આગળ કહે છે કે, રંગ ધરે સદુ નેહસં, તે પણ રંગ ધરતિ. મુકોપદ્ય કહેતાં દાંત તે રંગ ધરે છે. લાલ થાય છે. જીભ પણ (રંગ ધરતિ) લાલ અને છે.

બે રંગીલાં=જી પુરુષની જોડી.

તે સદુ મુખ આગલ રહે ન હોય કેહતે દુઃખ-આતો જાણીતી વાત છે. આપણે પાન મોઢામાં રાખી મૂકીએ છીએ પણ આપણને અગમ્ય થતી નથી. હિંદુ સર્વેને તે પ્રિય છે.

પાનપાનથી આરાગમાં મુકરે છે. માટે બીજી હરિઆલીનો અર્થ પાનસોપારી.

૩. કાન છે પણ સૂણે ન કાંધ મેધરાજ.

તે સાંભળી શકે પણ સાંભળતા નથી. આપણે વરસાદ માટે ગમે તેટલી જમો પાણીએ પણ તે કહી આપણા અવાજ પ્રત્યે લક્ષ દેતા નથી. વાદળાં પાણીના અને છે; મેધરાજને આભડછેટ નથી, સદુનું પીરસ્થું ખાવેરે. એટલે સદુનું પાણી હોય, તળાવનું હોય, નદીનું હોય, મેહું પાણી હોય કે ગમે તેકું હોય પણ તેના (જરમ થવાથી) સૂર્યની ગરમીથી વાદળાં જાને છે. અને તે સર્વ એકજ થઈ જાય છે.

તે ગમે તેં દિશામાં ફરી શકે છે. અને દિશાં જે હઠીએ આવે તેહ તણું ફલ ફેરે. એટલે, ન્યાં વાદળાં સપડાય ત્યાં વરસાદ પડે.

તેહના પેટ ચક્રા જે અગ્રે તે નાં-દહીયો વારેરે પર ઉપગારી તેહ બણીને પ્રાણ તણો આધારેરે

વરસાદ દરેક જીવનો પાલણદાર છે. તે દર્મણાં પરાપકારીતી દ્રષ્ટિથીજ પડે છે. તેને ચેતાને કરોજ સ્વાર્થ નથી.

અર્થ તેહનું જુમિ દીસે=રાજ અર્થ તેહનીરીને રૂગે-વાદળ=મેધ કાનમાંહિં જો કમિનિ પેસે તો તો આવે રંગર.

કાન=દિશા કમિનિ=વિન્યા જે દિશામાં વિન્યાઓ થાય તો તો જરૂર વરસાદ પડે.

(આશીનું દવે પડીના અંકમાં.)

એક સુખી કુટુંબ

સ્ત્રી પુરુષ અને બચ્ચું

૧ ચંદ્રપ્રભા ગોળીનું સેવન કરનારી સ્ત્રી પ્રદર, સુવારોગ વગેરે રોગોથી છુટે છે અને ઉત્તમ આરોગ્ય ભોગવે છે.

કીંમત ગોળી ૧૬ નો રૂ. ૧)

૨ આતંકનિયંત્ર ગોળીનું સેવન કરનાર પુરુષ બળ અને ઉત્સાહથી ભરપૂર બની પોતાના ધંધામાં આગળ વધશે.

કીંમત ગોળી ૩૨ ડબ્બી ૧ નો રૂ. ૧)

૩ બાળમિત્ર ગોળીઓનું સેવન કરાવવાથી બચ્ચું દૃઢપુષ્ટ અને તાંદુરસ્ત રહે છે.

કીંમત લગભગ ૩૦૦ ત્રણસો ગોળીઓની ડબ્બી ૧ નો રૂ. ૧)

વિશેષ વિગત જાણવાને અમારા આંતક-નિયંત્ર ઔષધાલયનું પ્રાઇસ લીસ્ટ મંગાવો જ્યાં આરોગ્યને ઉપયોગી વાંચનનો લાભ પણ મળશે.

વૈદ્યાશ્રી મણિશંકર ગોવિંદજી

મુંબઈ-ઓફીસ.
કાલ્યાણેવી રોડ,
મુંબઈ. }

આતંકનિયંત્ર ઔષધાલય,

જામનગર-(કાઠિયાવાડ).

માત્ર રૂપીઆ ત્રણમાં
 એક ઘડીઆળ

જરા પણ અચકારો નહિ
 આને જ ઓર્ડર મોકલો કારણ કે અમારું

ટીક-ટેક

TIC-TAK Regd. Wall Clock

ઘડીઆળ નિયમિત દાખમ આપે છે.

—સર્વેની પસંદગી પામેલું છે—

અને તેમ છતાં ધરનાં સુંદર શણગાર રૂપ પણ છે.

—ફક્ત રૂપિયા ત્રણ—

PETER WATCH CO, P. B. 27, MADRAS.

આ ઓફર
 મફત!!

આ ઓફર
 મફત!!

અમારા અદાર ટેરેક રોલ્ડગોલ્ડ તારા લીવર “રજીસ્ટર્ડ” ખીસા ઘડીઆળના ખરીદનારાઓને, અમારું “C” સી રજીસ્ટર્ડ દાખમખીસ મફત આપીએ છીએ. આ ઓફર માત્ર થોડા વખતની છે. હુમણાં જ લખો. ખીસા ઘડીઆળ માટે તના હાયલ પર બનાવનારાઓની પાંચ વર્ષની ગેરંટીની સ્ટેમ્પ આપવામાં આવેલ છે.

(કિંમત રૂ. ૫)

લખો:—

કેપ્ટન વૉચ કું.

પોસ્ટ ઓફિસ રફપ
 મદ્રાસ.

CAPTAIN WATCH COY.

P. B. 265, MADRAS.

તમારી પાઠશાળા અને કન્યાશાળાના મેલાવરા
પ્રસંગે છાત્ર-છાત્રીઓને
ધનામ માટે કયાં પુસ્તકો પસંદ કરશો?

લેનસાધુઓએ, લેનપત્રકારોએ અને લેનવિદ્વાનોએ
જે પુસ્તકો પસંદ કર્યા છે તે આ રહ્યાં ! !

૧. કુમારિકા ધર્મ; ૨. કુમારિકાને પત્ની; ૩.
લેનનીતિપ્રવેશ; ૪. લેનકાવ્ય પ્રવેશ; ૫. યુવન ચર્ચા;
૬. જ્ઞાનપંચમી અને તેનું ઉદાપન. દરેકની છુટક
કીમત રૂ. ૦—૪—૦ રાખવામાં આવી છે. સામટી
નકલો મંગાવનારને આ ભાવે પુસ્તકો મળશે:—
૧૦૦ નકલના રૂ. ૨૦; ૭૫ નકલના રૂ. ૧૫;
૨૫ નકલના રૂ. ૫. આ ભાવે ૨૫ થી ઓછી
નકલ મોકલતી નથી.

દુરત આજ્ઞા લખો:—

માવજી દામજી શાહ,
કામાલેધન, ધાટકોપર.

(૨૭૨૬૬ નં ૪૪)

વીર બામ

માથા તથા છાતીના દુઃખાવા, સંધીવા, ઈન્ફલુ-
એન્સા વિગેરે દરેક પ્રકારનાં દરદી ઉપર મસળવાથી
તુરંત જ આરામ કરે છે.

વીર ઓઇન્ટમેન્ટ

ખસ ખરજવાનો ચકસીર મલમ.

દરેક દવા વેચનાર તથા માંધી વી. રાખે છે.

પ્રો:—મોહનલાલ પાનાચંદની કું.

ઠે. વડગાદી, ભીખ ગલી-મુંબઈ ૩.

એજન્ટ:—મોરારજી રણછોડ.

ઠે. જુમામસ્જીદ, મુંબઈ ૨

TALISMANS AND CHARMS

For those People to Avoid all Sorts of
Misfortunes and enter the Gates of Success-
ful Life.

	Rs.	A.
For Honour, Riches, Learning and Greatness	7	8
For Health, Physical Strength, etc...	7	8
For Power of Eloquence, Speech, etc.	7	8
For Success in any Under taking or Litigation, etc....	10	0
For success in Sport, Racing, Card, Games of Chance, etc.	7	8
For Success in Spiritual and Religious Life	10	0
For Success in Trade and Business...	10	0
For Men's Love to Women	7	8
For Women's Love to Men	10	0
For Love of Opposite Sex, Attractive Power	7	8
For Agricultural Prosperity, Farming, Good Crops, etc.	7	8
For Success in Mining, Plumbago, etc.)	100	0
For Success in Gemming	225	0
Rabbi Solomon's Special Talisman for every success	15	0
Specialty valued and worn by every successful Hebrew, 2nd quality	21	0
1st quality	30	0

NOTE—A Money Order or G.C. Notes will bring the
Talisman to your door. One Extensive Life Reading
Rs. 5, two Rs. 25, three Rs. 30 or more at a time at Rs. 10
per reading. Remit with birth date. Always the full
amount should be remitted in advance. No. V.P.P.

Apply to:— D. A. RAM DUTH, Astrologer,
No 30 & 55 (T. Y.) Cheku Street, Colombo (Ceylon).

નીચેનાં પુસ્તકો કાન્કરન્સ

ઑફીસમાંથી વેચાતાં મળશે.

શ્રી લેન-ચંચાવલિ રૂ. ૧—૮—૦

શ્રી લેન કીરકટરી ભા. ૧-૨ સાથે ૧—૦—૦

” ” ભા. ૧ લે ૦—૮—૦

શ્રી લેન ચેતાંબર મંદિરાવલિ ૦—૧૨—૦

પાપ અલગ્નીનામમાલા પ્રાકૃત કોશ ૧—૦—૦

આ માસિક સાથે હેન્ડબોલ વહેંચાવવા તથા
જાહેર ખર્ચ માટે પત્રવ્યવહાર નીચેના સીરનામે
કરવો. એક એક માટે જાહેર ખર્ચનો ભાવ
રૂ. ૬—૦—૦ વધુ માટે લખો—

આસીસ્ટન્ટ સેક્રેટરી,

શ્રી લેન શ્રી. કાન્કરન્સ.

૨૦ પાયધુની પોસ્ટ નં. ૩

મુંબઈ.

રૂપીઆ પાંચનો અથ રૂપીઆ અઢીમાં.

શ્રી યશોવિજયજી જૈન ગુરૂકુળ તરફથી મહાન લાભ
લઈ શકો તો હોય અને આપી શકો તો આપો.

વિવિધ પૂજાસંગ્રહ

વિષે

જૈન પત્રનો અભિપ્રાય.

તા. ૫-૬-૨૪.

સચિત્ર કિં. રૂ. અઢી. જૈન બુકસેલર મેઘજી હીરજી તરફથી વિવિધ પૂજાસંગ્રહનાં સાત ભાગનો દળદાર અંથ વિધિ તથા ચિત્રો સાથે રૂ. પાંચની કિંમતમાં અપાય છે તેજ અંથ પાક્ષીતાણુના શ્રી યશોવિજયજી જૈન ગુરૂકુળે સ્વર્ગસ્થ આચાર્ય શ્રી વીર-વિજયજી મહારાજના સ્મરણાર્થે અર્ધા કોંમતે આપવાને ગોઠવણ થયેલી છે. આ અંથમાં પંડીત શ્રી વીરવિજયજી, રૂપવિજયજી, પદ્મવિજયજી, યશોવિજયજી, આત્મા-રામજી, બુદ્ધિસાગરજી, ગંભિરવિજયજી, વલ્લભવિજયજી, હંસવિજયજી વગેરે પ્રખર પંડીતોની રચેલી પ્રસિદ્ધ વિવિધ પૂજાઓનો સંગ્રહ છે; તેમજ અઢીસે અભિષેક મંગળાચાર જીવપૂજના કુહા, અમદાવાદ, પાટણના દેરાસરો તથા ઉપાશ્રયોની ટીપ વગેરેનો બહોળો સંગ્રહ કરવા ઉપરાંત પૂજની જુદી જુદી ઢાળોના અર્થનો આદર્શ ખ્યાલ આવે તેવા ઉપજતાં ચિત્રો દોરાવીને તેના ફોટાઓ તથા અષ્ટાપદજી, સમેત-શીખર, પાવાપુરી, કેસરીયાજી આદિ તિર્થોની પૂજામાં તે તિર્થના દર્શનીક ફોટા સમ-વસરણ રચના, ચંદ્રશ્રી-પદ્માવતી આદિ દેવીઓ-પ્રભુ મહાવીર-ગૌતમ સ્વામી વગેરે શાસનસ્થંભ પુરૂષો ચોવીશી નવપદજી આદિ ધણાં ચિત્રો મુદ્રીને આ અંથને આકર્ષક તેમજ દાર્શનિક બનાવ્યો છે. તો દરેક નાના મોટા ગામોના દેરાસરોમાં અને બની શકે તેમને ઘરની લાયચેરીમાં રાખવા લલામણ છે. આવા ઉપકારક અંથનો અર્ધા કોંમતે પ્રચાર કરાવવા માટે શ્રી પાક્ષીતાણુના યશોવિજયજી ગુરૂકુળના સંચાલકોએ કરેલી ગોઠવણ સાહિત્ય પ્રચાર માટે પ્રશંસનીય છે. અઢી રૂપી-યામાં મેળવવા ઇચ્છનારે નીચેને ઠેકાણે લખવું—

મેશર્સ મેઘજી હીરજી બુકસેલર્સ.

પાયધુની ગોડીજીની ચાલ-મુંબઈ ૩.

The Jain Bank of India, Limited.

Head Office :-

LAHORE.

Established in 1912.

Current Accounts are opened free of charge Interest at 3% per annum on daily minimum balance of Rs. 500/-

Saving Bank Accounts Interest allowed at $4\frac{1}{2}\%$ per annum on minimum daily balance of Rs 10/-

Fixed Deposits are received for Rs. 100/ and upwards for a reasonable period Interest allowed upto $6\frac{1}{4}\%$ Per annum.

Season Deposits are specially received up to 31st August. Interest can be ascertained on application with the Manager.

Manager Lyallpur Branch.

SALE!

SALE!!

SALE!!!

Grand Reduction Sale

Cheapest Rates Possible!!!

Every home of India knows what the *world Renowned* "B" Time piece is. Every part of the machinery is guaranteed to be strong and fine. 36 Hour's winding. Guaranteed for 3 years. Buyers beware of Imitation "B" Time Pieces. When buying one, please see that it is made in Germany and the "B" mark carefully. Re. 1-12-0 each. Alarm Time Pieces Rs. 2-8-0 each. Postage etc., extra.

The Time Piece Seller.

30, Garanhalta Street,

CALCUTTA.

N. B.—All correspondence should be made in English.

COPY

"Six rupees will save hundred"

Trial Solicited!

Alpaka Shari!

Alpaka Shari!!

Do you wish to please your lover? Then buy at once a piece of our "Alpaka Shari" It is as pure and fine as a valuable Benarashi Shari. It will save you much in giving presentations to your relatives.

We are guarantee for this Price Rs. 6 each. Postage extra.

The Bengal Silk Agency.

30, Garanhata Street,

CALCUTTA.

N. B.—All correspondence should be made in English.

On 1 Rupee, 224 items of Reward.

In purchasing ointment for Ringworm or 4 small cases of Kashmere "Jarda" in one rupee, there will be rewards as follows:—

One gross of Blue Black Ink Tablet (144), one Penholder, 12 nibs, 25 pieces of Transfer pictures, 25 needles, one bundle of thread, one solid ring, Two buttons 16 packets of Tooth powder, one safety pin, one toy—wrist watch, one soap, one chest Board of horse-race, one chess Board of a maze, one Book on Gopal Dhar one book on Theatrical Songs.

Sarkar Brothers,

2, Garanhata Street,

CALCUTTA.

N. B.—All correspondence should be made in English.

જૈન ગ્રેજ્યુએટ ભાઈઓ તથા જૈન સંસ્થાઓ પ્રત્યે

આ ઓફીસમાં જૈન સંસ્થાઓ તેમજ જૈન ગ્રેજ્યુએટ બંધુઓનાં નામો વિગેરે હકીકત ગયા ચેત્ર માસમાં મળેલા કન્વેન્શન સંમેલનના ઠરાવ અનુસાર રજીસ્ટર કરવામાં આવે છે. તો આથી વિનંતિ કરવામાં આવે છે કે જૈન સંસ્થાઓ કે જને છાપેલાં ફોર્મ અમારા તરફથી મળ્યાં ન હોય તેમણે મંગાવી લેવાં અને ભરી મોકલવાં તેમજ જૈન ગ્રેજ્યુએટ ભાઈઓએ પોતાના નામ રજીસ્ટર ન કરાવ્યાં હોય તો તેમણે નામ (પુર) ચાલુ તેમજ હંમેશનું ઠેકાણું ડીઝી કઈ તથા લીધાની તારીખ યુનિવર્સિટી અને કોલેજનાં નામો લખી મોકલવા તરફી લેવી.

શ્રી જૈન સ્વેતાંબર કોન્ફરન્સ.

રાજ્ય મહાસભાઓ.

નવાબ સાહેબો, નામદાર સરકારના ધારાસભાના એનરેબલ મેમ્બરો, રોશનસ જજો, કમાન્ડર ઈન ચીફ બરોડા ગવર્નમેન્ટ, લનરથો, હર્મો, મેજસ્ટ્રેટ, કેપ્ટનો, નામદાર લેટ વાઈસરાયના લેટ એનરરી એ. ડી. સી., પોલીટીકલ એગ્રન્સો, મરકારી યુરોપીયન સીવીલીયન એડીસરો, યુરોપીયન સીવીલ સર્જનનો, એમ. ડી. ની ડીઓ ધરાવનારા મોટા ડાક્ટરો તથા દેશી અને યુરોપીયન અમલદારો અને ગૃહસ્થોમાં બાદશાહી યાકુતી નામની જમલદારે દયા થાહુ વપરાય છે એવું તેની ઉપયોગીતાની નીચાની ઉન્નવર્નમેન્ટ લેગિસલેશનમાં આ રજવાડી દવા એનાલાઈઝ થયેલ છે.

બાદશાહી યાકુતી

એમ તે કારણથી ગુમાવેલી તાકાત પાછી લાવે છે. પુરુષોત્તમ કાયમ રાખે છે. આ રાજવંશી યાકુતી ત્રીધ વીકારના તમામ બ્યાધી મટાડે છે અને ત્રીધ યદે બનાવી ખર્ચે પુરુષોત્તમ આપે છે. ખરી મરદાઈ આપનાર અને નળના માણસને પણ જીવનની માર્ગે જોશવર બનાવનાર આ દવાનો સાબ લેના અમારી ખાસ ભલામણ છે. આ દવા વાપરનામાં કોઈપણ વ્યતની પરેહની જરૂર નથી. ૪૦ મોડીની રખી એના રખીયા દરા.

ડાક્ટર કાલીદાસ મોતીરામ. રાજકોટ-કાઠિયાવાડ.

શ્રી જૈન શ્વેતાંબર કોન્ફરન્સ

પાયધુની-મુંબઈ નં. ૩

શ્રી સુકૃત ભંડાર ફંડ.

શ્રી જૈન શ્વેતાંબર કોન્ફરન્સની ઉપરોક્ત યોજના તેના આશયો અને પરિણામોનું અમલી કાર્યની જૈન સમાજ સમક્ષ ફંડી પશુ રૂપરેખા બંદેર ખપ્પરદારા અગર હેડખીસદારા રજુ કરવી એ તદ્દન બિન જરૂરીઆતવાળું ગણી શકાય. સમગ્ર આ યોજના જૈન ભાઈઓમાં સર્વમાન્ય અને જનબંદેર જ છે. આ યોજના એ સંસ્થાનું અને સમાજનું હોવાનું છે. જૈન જનતાના ભવિષ્યની રેખા દોરવા દિશત ધરનારને કોઈપણ યોજના હોય તો તે સુકૃત ભંડાર ફંડ એક જ છે કે જ્યાં ગરીબ અને તવંગર વચ્ચે કોઈ ભતનો અંતર રહેતો નથી અને સમાનતા, બંધુત્વ વિગેરે ભાવનાઓ ખીલવી સમાજને સુશિક્ષિત બનાવી દિલકર કાંચો કરવા આ સંસ્થાને ભેગ અને હવન અર્પે છે. આ ફંડમાં ભરાતાં નાણાંમાંથી ખર્ચ બાદ કરી બાકીનો અર્થો - ભાગ 'ફેજવણીના' કાર્યમાં વપરાય છે, અને બાકીના અર્થો સંસ્થાના નિભાવફંડમાં લઇ જવામાં આવે છે કે જે વડે સમસ્ત સમાજને શ્રેયસ્કર કાર્યો કરી શકાય. આપણા સમાજમાં અનેક સ્ત્રી પુરુષો ઉચ્ચ ફેજવણીથી વંચિત રહે છે તે બંધવા ન પામે અને તેમને ફેજવણી શેવામાં અનેક રીતે મદદરૂપ થવા આ સંસ્થા પોતાના પ્રયાસો કરી રહી છે અને તે આ ફંડની વિશાળતા ઉપર જ આધાર રાખે છે. તેથી પ્રત્યેક જૈન બંધુ વરસ દરમિયાન માત્ર ચર આનાથી સ્વશક્તિ અનુસાર મદદ અર્પી પોતાના અજ્ઞાત બંધુઓનું જીવન ફેજવણીદારા સુધારી અગણિત પુણ્ય ઉપાજન કરી શકે છે. માટે સર્વે જૈન બંધુઓને આ ફંડમાં સારી રકમ આપવાની વિનંતિ કરવામાં આવે છે. આર આના પ્રત્યેક બંધુઓને દરવર્ષે આપવા એ મોટી વાત નથી. અઠવાડિયે એક પાઈ માત્ર આવે છે, પણ જો આખી સમાજ ભરાત યાય તો તેમાંથી મોટી સંખ્યાઓ નબળી શકાય એવી મુદ્દર યોજના છે. "ટીપે ટીપે સરોવર ભરાય" એ ન્યાયે ફંડને જરૂર આપ આપનાવરો અને આપની તરફના પ્રત્યેક નાના મોટા ભાઈઓ, બહેનો એનો લાભ લે, એમાં લાભ આવે એવો પ્રયત્ન કરો. બીજી કેમો આવી રીતે નાની રકમોમાંથી મોટી સંખ્યાઓ મલાવે છે તે આપ બનો છો. તો આપ જરૂર પ્રયત્ન કરો. આખી કોમની નજરે આપને કોન્ફરન્સની જરૂરીઆત લાગતી હોય તો આ ખાત્રને ફંડથી ભરપૂર કરી દેશો. સુમને વિશેષ કહેવાની જરૂર ન જ હોય.

સેવકો,

મકનજી વ્યુભાઈ મહેતા

મોહનલાલ ભગવાનલાલ ઝવેરી.

એલ. કે. જ. સેક્રેટરીઓ, શ્રી. જી. શ્વે. કોન્ફરન્સ.

॥ नमो नित्यसः ॥

जैन युग

[श्री० जैन श्वे० कॉन्फरन्सनु० भासिक-पत्र]

पुस्तक १

आवृत्ति

अंक १२

१९८२

मानद नन्दी

मोहनदास दलीयन्द् देशाई

जी. ए. ओवगेव. जी.

वहील दाधोई, मुम्बई

[जैन श्वे० कॉन्फरन्स भास अंक]

વિધયાનુક્રમ.

વિષય.	પૃષ્ઠ.	વિષય.	પૃષ્ઠ.
પ્રભુપ્રાર્થના (કાવ્ય)	૫૦૫	શ્રી જૈન શ્વેતાંબર કોન્ફરન્સના ખાસ અધિ- વેશનના પ્રમુખ શ્રીયુત બહાદુરસિંહજી સિંધીનું ભાષણ	૧-૧૮
યુદ્ધ ચાલુ રાખો	૫૦૬	જૈનશ્વેતાંબર કોન્ફરન્સના ખાસ (અધિ- વેશન)ના દરારો અંગ્રેજી ને ગુજરાતીમાં	૫૫૫-૬૦
તત્રીની નોંધ:	૫૦૭-૨૪	શ્રી જૈનશ્વેતાંબર કોન્ફરન્સ ખાસ અધિ- વેશનના દરારો (હાંદીમાં)	૫૬૧-૬૪
૧ કોન્ફરન્સનું અધિવેશન-તે પહેલાંની સ્થિતિ		શેઠ કસ્તુરભાઈ લાલભાઈનું ભાષણ	૫૬૫-૬૮
૨ તીર્થેના સવાલ તે આપી સમા- જનો સવાલ છે.		પ્રમુખ સાહેબજી અંતિમ વક્તવ્ય	૫૬૯-૭૦
૩ ચુકાદા પછીની હકીકત		કોન્ફરન્સને મળેલા સાધુ-સંદેશ	૫૭૦-૭૫
૪ શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીની સલાહ		૧ શ્રી વિજયવલ્લભસૂરિ તરફથી	
૫ શ્રી કોન્ફરન્સનું વિજયવંતુ ખાસ અધિવેશન		૨ શ્રી વિજયેન્દ્રસૂરિ તરફથી	
૬ રા. મોતીચંદભાઈ		૩ શ્રી વિદ્યાવિજયજી તરફથી	
૭ કોન્ફરન્સની ફતેદ		મહારાષ્ટ્રીય પ્રતિનિધિઓનું પ્રમાણપત્ર	૫૭૬
૮ શ્રીયુત બહાદુરસિંહજી અને શ્રીયુત કસ્તુરભાઈ		વિવિધ નોંધ:	૫૭૭-૮૬
૯ જૈનસ્વયંસેવક સંમેલન		૧ રિસેપ્શન કમિટીની મળેલી બેઠક	
૧૦ જૈન મહિલા સંમેલન		૨ ખાસ અધિવેશનની તૈયારીઓ	
૧૧ કચ્છી ભાષાઓ		૩ પત્રિકાઓ	
૧૨ જૈનયુગનું નવું વર્ણ		૪ પ્રતિનિધિઓ	
૧૩ હવે શું ?		૫ મંડપ, ટીકીટ, વ્યવસ્થા કમિટી	
શ્રી કોન્ફરન્સનું અવસોકન	૫૨૫-૨૮	૬ દરારોનો ખરડો કરનાર સમિતિ તથા હેલ્થ ઓફીસર	
સ્વાગત સમિતિના પ્રમુખ શેઠ રવજી		૭ પ્રમુખ મહારાજની પધરામણી	
સોજાપાળનું ભાષણ	૫૨૯-૩૩	૮ ખાસ અધિવેશન	
સફળતાનો મરતો	૫૩૪-૩૫	૯ પ્રચાર કાર્ય સમિતિ	
શ્રીયુત બહાદુરસિંહજી સિંધીનું હુંક જીવન	૫૩૫	૧૦ દરારો	
આપણી મનોદશા અને દાસદાસિ	૫૩૬	૧૧ પ્રચાર કાર્ય ફંડ	

જૈનયુગ.

—જૈનધર્મ, તત્ત્વમાન, સાહિત્ય, ઇતિહાસ, જીવનચરિત્ર તે સમાજપ્રગતિને લગતા વિષયો ચર્ચાનું ઉત્તમ જૈન માસિક.

—વિદ્વાન સુનિ મહારાજશ્રી તથા અન્ય લેખકોની કસાપેલી કલમથી લખાયેલા મહત્વપૂર્ણ લેખો તેમાં આવશે.

—શ્રીમતી જૈન શ્વે. કોન્ફરન્સ (પરિષદ) સંબંધીના વર્તમાન-કાર્યવાહીનો અહેવાલ સાચેસાચે અંપારો. તો દરેક સુત્ર આ પત્રના આદ્ય બાજુની પોષાના મિત્રોને પણ આદરે બનાવશે અને સંપ્રસન્નતાના પરિપક્વતા કાર્યમાં પુષ્ટિ આપશે.

આવના વર્ષથી એટલે નવા વર્ષના આદ્યપદ્યો વાર્ષિક લવાજમ ટપાલખર્ચ સાહિત માત્ર રૂ. ત્રણ (ત્રણ) આ આંકનું પૃષ્ઠ ૫૨૧).

લખો-જૈન પેઠો કોન્ફરન્સ ઓફીસ
૨૦ પાંચુની મુંબઈ નં. ૩.

આ માસિક બહેળા પ્રમાણમાં ફેલાવો પામવાની ખાતરી રાખો છે તો જાહેરખબર આપનારાઓને માટે ને ઉપયોગી પત્ર છે; તો તેઓને ઉપરની સરનામે લખવા કે મળવા ભક્તમય છે.

જૈન યુગ.

[જૈન-શ્વેત કોન્ફરન્સ ખાસ અંક]

—Other churches, temples or dagobas are sanctified by the possession of relics of some Great One; and here again the connection of ideas is obvious...Whatever has been part of the physical body of a Great One, or even of the garments which have clothed that physical body, is impregnated with his personal magnetism. That means that it is charged with the powerful waves of thought and feeling which issued from him, just as an electrical battery may be charged. Such force as it possesses is intensified and perpetuated by the thought—waves poured upon it as the years roll by, by the faith and devotion of the crowds who visit the shrine.

Therefore anyone putting himself into a receptive attitude, & coming into the immediate neighbourhood of a relic, will receive into himself its strong vibrations, & soon will be more or less attuned to them...This is the rationale of pilgrimages, & they are quite often really effective.

—The Hidden Side of Things pp. 134-135.

પુસ્તક ૧

વીરાત્-રૂપર વિ. સં. ૧૯૮૨

શ્રાવણ અંક ૧૨

પ્રભુ પ્રાર્થના.

(ભૈરવી-ગઝલ.)

નમિયે અમે તીર્થકરે, જેના પુનિત આદેશ છે
તેના નમિયે તીર્થ કે ન્યાં, સ્મરણના સંદેશ છે.
અમ કાળજીનો ધર્મ છે, અમ કાળજીની જાતિ છે
અમ મહાપ્રભુ તે ઝોજ છે, જેને ન સગદેશ છે—નમિયે.
પ્રભુ હર્શને જાતાંજ આડા, આવનારા કોણ છે ?
શું સુંડકું લેનાર ક્ષત્રિય, હિંદુધર્મી નરેશ છે ?—નમિયે.
નમશું નહિ અન્યાયને, આશા અદલ ધનસાક છે
જત્રાણુ કર લેવો એ કુદરત, પાસ ઠદિ ના માફ છે—નમિયે.
પ્રતિવર્ષ રૂપિયા લાખનો, ચાંદલો કદિ નવ આપશું
જે આકમણ તીર્થ થયા તે, કોણ દિ ના સાંખશું—નમિયે.
પ્રભુ—સાક્ષીએ યાત્રા તણો, કરી ત્યાગ પ્રભુને પ્રાર્થીશું,
સહુને સુખુદિ સદા રહો, સત્યેજ આગ્રહ રાંખીશું—નમિયે.

KEEP FIGHTING.—યુદ્ધ ચાલુ રાખો.

When you've come to the end of a nerve-wracking day;

And your soul is embittered with sorrow,
Do not creep off alone, or to wailing give away—

Remember, my friend, there's tomorrow.

When your back's to the wall, and your money's all gone,

And there isn't a cent you can borrow,
Do not think it is seemly to cringe, or to fawn—

Remember, my friend, there's tomorrow.

When your goddess of Chance has called off her care,

And you find to your infinite sorrow,
Do not play like a fool, or give up in despair—

Remember, my friend, there's tomorrow.

When your enemies bury you deep with abuse,

And your friends pass you by in your sorrow,

If you buck up and fight, they will all cry for a truce—

Remember, my friend, there's tomorrow.

Observer.

૧. જ્યારે આખા દિવસને અંતે તમને જાણ્યું હોય કે તે દિવસ ચાનતંતુને તોડી નાંખે તેવો યુજ્યો છે અને તમારો આત્મા વિષાદથી વિષમય થઇ ગયો છે, ત્યારે એકલા એકલા પેટે ચાલતા નહિં. આ રહ- નને શરણુ થતા નહિં. મારા મિત્ર, યાદ રાખ, કે આવતી કાલ છે.

૨. જ્યારે તમારી અસાવધાની હોય તે તમારા સર્વ એસા ચાલ્યા જાય અને એક કોડી પણ ખીજ પાસેથી ઉધાર ન મળે ત્યારે કોઈની પાસે કાકલુદી કે ખુશામત કરવી એ યોગ્ય છે. એમ તમે ખારતા નહિં. મારા દોસ્ત, સ્મૃતિમાં રાખ કે આવતી કાલ આવનારી છે.

૩. જ્યારે તમારી નસીબ દેવી તમારી સંભાળ રાખતી જણાય નહિં કારણકે તમે અનંત દિલગીરી- માં હો, ત્યારે એક ભૂખની માફક રમત રમતા નહિં કે નિરાશાને શરણુ થતા નહિં. મારા મિત્ર! સ્મરણમાં રાખજો કે હજી આવતી કાલ છે.

૪. જ્યારે તમારા શત્રુઓ ભરચક ગાળો દે છે અને તમારો મિત્રો તમારી દિલગીરીમાં લાગ ન લેતાં તમારી પાસેથી પસાર થાય છે, ત્યારે જો તમે હિંમત રાખી યુદ્ધ કરશો, તો તેઓ બધા 'સમાધાન, સમાધાન' એવા પોકાર કરશે.

"પ્રિય મિત્ર! યાદ રાખ કે હજી આવનારી કાલ છે."

તંત્રીની નોંધ.

૧ કોન્ફરન્સનું અધિવેશન-તે પહેલાંની સ્થિતિ.

શ્રી શત્રુંજય તીર્થ સંબંધીના પ્રશ્નને અંગે સ્વેતા-
અર કોન્ફરન્સનું ખાસ અધિવેશન યોજાવવાના અનેક-
પ્રયાસો કરવામાં આવ્યા હતા-૧૪મી મેની તારીખ
પહેલાં નક્કી થઈ ને તે પછી તા. ૫ મી ને ૬ હી
જુન નક્કી થઈ, પણ ત્યાં શેઠ આણંદજી કલ્યાણ-
જીનો ૧ હી જુનનો પત્ર તે મુલતવી રાખવા જાહેરો
મળ્યો ને તેના બે પ્રતિનિધિઓનો આગ્રહ થયો તેથી
તે મુલતવી રાખ્યું, ને ચુકાદો આવવાની રાહ નેવાઈ.
ને તા. ૩૧ મી જુલાઈ ૧૬મી અને ૨૭ અગસ્ટ પર
અધિવેશન ભરવાનો દરખાસ થયો. આ મુલતવી રાખવા
સંબંધી અંગે ગત જેઠના અંકમાં 'અધિવેશન મારેના
પ્રયાસ' એ પર લખતાં છેવટે જણાવ્યું હતું કે
'અમને તો એક બાજુ અધિવેશન ન ભરાયું, તેથી એક
મહત્ત્વક શુભાવવામાં આવી છે એવું જૈન સમાજનો ભવિ-
ષ્યનો ઇતિહાસકાર નરેર લખશે એમ લાગે છે. બીજી
બાજુ આ અધિવેશન નહિ ભરવામાં કુદરતનો કોઈ શુભ
શુભ સંકેત હશે તો ? એવા પ્રશ્ન હૃદયમાં યાય છે. પ્રજા
ચર્ચને શુભ મુદ્દિ આપે.

આ પછી નામદાર વૉટસનનો ચુકાદો આવી
ગયો. શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીની સર્વ લગત પર
તેમણે પાણી ફેરવ્યું. સર્વ આશાઓ ઢિન્ન લિન્ન
થઈ ગઈ. જૈનોના હરેક સ્થાપિત અને સિર-
કાલીન હક્કનું ઉચ્છેદન કરી સર્વ સત્તા પાલીતાણા
રાજ્યને અપાઈ. રખોપાના અપાતા રૂ. ૧૫૦૦૦
ના આંકડામાં ૭૦૦ ટકા મઝાવી એક લાખ રૂપિયા
નો આંકડો દર વર્ષે દશ વર્ષ સુધી આપવા રૂપે
મઝાવી દીધો. તે એ પેટી ન ભરે તો દર મઝાણ
દીક રૂ. બે લેવાનો જણ્યા વેરો આપવાનું જૈનોના
લલાટમાં લખાયું ને તે પ્રમાણે લેવાની જુલમી સત્તા
પાલીતાણા રાજ્યને અપાઈ. આવા કર લેવાને બધા
રાજ્યને પોતાની રેવન્યુ-આવક મારે સત્તા છે એ
પણ ધીલુન વૉટસને સૂચવી દીધું. હકુમત સંબંધી
પોતાને વિચારવાનું નથી કારણકે તેના નિર્ધાર સેકે-

ટરી આંદરેટ (હિંદો પ્રધાને) થણા વખત પહેલાં
કરી દીધો છે એમ જણાવી તેના પર પણ પોતાનું
લાંછુ લયક વિવેચન પાલીતાણા રાજ્યની તરફથી
કર્યું, અને એકદરે આખી જૈન પ્રજા પાલીતાણા
રાજ્યની રેવન્ય હોય નહિ તે પ્રમાણે જૈનોને તે રાજ્યના
તથે નીચી સુદી કરી પહેલા દશ વર્ષમાં શ્રીયુત વૉટ-
સનનો ચુકાદો સ્વીકારી લેવા અને દશ વર્ષની મુદત
પછી તે રાજ્ય જેમ ફરમાવે તેમ 'હા બાપુ જેવો
આપનો હકુમત એમ વરતવાનું જૈનોને ચોખું સંભ-
ળાતી દીધું. આ ઉપરાંત જૈનોના સંબંધી કેટલાક
આલેખો કરવામાં આવ્યા છે, તેમજ પાલીતાણા
રાજ્યની દશ પર તેઓને સોંપી દેવામાં આવ્યા છે,
એ તેમજ બીજા અનેક મુદ્દાઓ તે આખો ચુકાદો
વાંચતાં મળી આવે તેમ છે. આ આખો ચુકાદો
અંગે ગત આપાદના અંકમાં આખી ચૂમ્યા છીએ તે
પૂરેપૂરી વાંચી સમજી લેવા જૈન ભાસમને અમારી
ભલામણ છે.

આ ચુકાદો પાલીતાણા રાજ્ય માર્ફત પાલીતા-
ણામાં શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીના મુનીમને તા. ૧૫
મી જુલાઈ લગભગ મળ્યો. તેનો સાર ભાગ વર્ત-
માનપત્રોમાં બહાર પડ્યો કે દર વર્ષે લાખ રૂ. અને
નહિતા માયાદીક બે રૂપિયા કર-એટલે આખી જૈન
પ્રજા ખજાણા ઉઠી. શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીનો
પેટીની દશા 'હાથ-પડ્યા છે હેઠા, 'હરિ સંભાળજો
' રૂ' એવી થઈ. સર્વ જૈનોના ચહેરાપર સંતાપની છાપ
પડી ગઈ. શેઠનો સાગર ઉછળ્યો, અને જૈનોનું, જૈન
તીર્થનું શું થવા બેઠું છે ?-આ શું થાય છે ?-શું
બંધિયાનાં બે ભાગ અથવા પેડાશી રીટી ધરધણી
થવાનો વખત આવ્યો ?-શું ન્યાય જેવી ચીજ નથી ?
આમ અનેક પ્રશ્નો ઉઠળતા હૃદયોમાં જ્નેસભેર થવા
લાગ્યા. હવે આપણું ધર વ્યવસ્થામાં મૂકવાની પહેલી
જરૂર છે-એ મોટામાં મોટી વાત દરેક સમજીને
હેરે આવી. આપણું ધર વ્યવસ્થિત છે, કોન્ફ-
રન્સનું અધિવેશન ચુકાદો આવ્યા પહેલાં થયું હોત

તો ઘણો દેર પડત એમ વિચારવાનો ભોઈ શક્યા. છતાં જો કોન્ફ્રન્સનું અધિવેશન તે પહેલાં થયું હોત તો અને તે દ્વારા આખી સમાજનો અવાજ તે પહેલાં આવત તો જે જાતનો યુકાદો આવ્યો છે તે કરતાં ઓછો વિરુદ્ધમાં આવ્યો હત તોયે તે અધિવેશનની હોંહાથી તે યુકાદો વિરુદ્ધમાં આવ્યો છે એમ કહી અપજ્ઞાની જૂલિઓ કોન્ફ્રન્સના સુકાનીઓને કહાય ખાવી પડત. મુંબઈ સમાચાર પોતાના ૧૬ મી જુલાઈ ૧૯૨૬ ના અંકમાં 'શનુંજનનો ઝપડો જઈના હજુ પણ સમજશે ?' એ મથાળાના જે વિચારણીય અગ્રેષ્ઠ લખ્યો છે. તેમાંથી નીચેનું અત્ર અમારા સમર્થનમાં ઉતારીએ છીએ:—

"જર્મન કોન્ફ્રન્સની જેઠક અત્યાર અંગાડ મળી જવી જોઈતી હતી. એજન્ડા યુકાદો આપે તે અંગાડ જઈને પ્રનમત અમુક આકારમાં તેની સમક્ષ રજુ થઈ જવો જોઈતો હતો, પરંતુ કોણ જાણે કેમ કોન્ફ્રન્સની જેઠક દિવસો સુધી કેલ્યાજ કરી છે, અને શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીની પેટીના કોઈ કોઈ પ્રતિનિધિએ કોન્ફ્રન્સ બચવાથી જઈને હોમના હિતને યુક્તિસન થશે એવું જર્મન બાઈઓને પ્રત્યક્ષ નહિ તો પરોક્ષ રીતે સમજાવ્યા કર્યું હતું. અને કોન્ફ્રન્સના અગિવાનોને ન છુટકે તેમના દબાણને આંધીન થઈ પડ્યું હતું. જુનાજઢ સાથેના અંધડા વેળાએ જોના જાનાવની પુનરાવૃત્તિ ન થાય એવા ભયથી "દુધનો દાઢેલો ધારા પણ કુંઝી કુંઝીને પિયે" તેમ શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીના કોઈ કોઈ પ્રતિનિધિઓએ કોન્ફ્રન્સ નહિ બચવા અગિવાનોને સમજાવ્યા કે જાનાવા કહાડયા હોય એ જાનાવા જોગ છે એ પણ ખરું છે કે કોન્ફ્રન્સના હિમાખનીઓએ તેમના પરના દબાણને ન ગંજીકારતાં કોન્ફ્રન્સ ભંડી દોલ તેમ હોમનો જોધો ટાપલો અત્યારે તેમને માથે ઝોડાવાના પ્રયત્ન થયા હોત."

આથી જે થાય છે તે સારાને માટે એમ સધારો લેવાનું કોન્ફ્રન્સના કાર્યવાહકો માટે મુનાસજ છે અને તેમને કુદરતી કોઈ રૂપ થયું સંકેત હોવાનો સંભવ અમે જણાવ્યો હતો તેનું ફરી સ્મરણ આપીએ છીએ.

૨. તીર્થના સવાલ તે આખી સમાજનો સવાલ છે.

૪૦ વર્ષની મુક્ત પુરી થવાને એક બે વર્ષ બાકી હતાં ત્યારથી એટલે ૧૯૨૪-૨૫ થી આ તીર્થ માટે

અધિવેશન અને ચળવળ જોનામાં સ્વતઃ થઈ રહી હતી. શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીના પ્રમુખ નગરશેઠ શ્રી કરતુરભાઈ મણિભાઈને ગત કન્વેન્શનના પ્રસંગે મળેલી સભામાં બાર દર્બને પણ નમ્રતાપૂર્વક કહેવામાં આવ્યું હતું કે આ તીર્થને સંમાજનો સવાલ બનાવો, તેના દરેક સુદો અને હકીકતથી સમાજને વફિફ કરો અને તે માટેનું સર્વસાહિત્ય બહાર પાડો. તેમણે તે પ્રત્યે સંહાતુભૂતિ દર્શાવી હતી; પછી પેટીએ તૈયાર કરેલી અંગ્રેજી અરજીઓ અને મેમોરિયલો અમુક સંભાવિત મંદરથી પર private and confidential (ખાનગી અને વિશ્વાસમાં રાખવા માટે) એમ જણાવી મોકલવામાં આવ્યા હતા. પણ પછી ૧૯૨૬ માં ખાનગી વ્યક્તિઓ તરફથી સાહિત્ય બહાર પડવા માંડ્યું, વર્તમાન પત્રકારોએ એ સવાલ ઉપાડી લઈ જૈન આલમની પાલીતાણા રાજ્યની અને બ્રિટિશ સરકારની આંખ ઉઘાડ્યા માંડી. ૪૦ વર્ષની મુક્ત પુરી થઈ; (૩૧-૩-૨૬) તે પહેલાં પાલીતાણા રાજ્યે રખો-પાની રકમ વધારવા તેમજ તે તીર્થની બંધી બાબતો પોતાનાજ હાથમાં રહેવા દેવા માટે બ્રિટિશ એજન્સીમાં અરજ કરી નાંખી. તે અરજીની નકલ લેવી હોય તો પેટીએ પાલીતાણા રાજ્યને માટે તે અરજ કરવી. આમાં પ્રતિષ્ઠાની હાનિ થવા લાગી. પછી એજન્ટ પંડેસેથી આખરે તે પરખારી મેળવી તેનો રહીઓ આપ્યો. પછી આણંદ પર બને પહેાની સુનાવણી થઈ, અને આખરે ન્યાય અને વસ્તુસ્થિતિથી વેગળો, અપમાનકારક અને જોનાનાં સર્વ હકો પર તરાપ મારનારો યુકાદો મળ્યો. આ વસ્તુસ્થિતિમાં તીર્થના પ્રશ્નને આખાં સમાજનો સવાલ બનાવ્યા વગર છૂટકો નથી. હવે એક બાલુથી એકલા ધારાચાચીયો મંદલ લઈ તે જોમ કહે તે પ્રમાણે અરજ, અપીલ, મેમોરીયલ વગેરે કરીને લડત ચલાવવા પૂરતો આ સવાલ આખી શકાય તેમ નથી, પણ સર્વ જોના સમાજનાં એકઠાં કરી સમાજને સંગઠિત બનાવી તે સર્વ જોનાને કામમાં લેવાની જરૂર સ્વીકાર્યો વગર છૂટકો નથી. મુંબઈ સમાચારના ૧૬-૭-૨૬ ના અગ્રેષ્ઠમાં એક ઉતારો ઉપર આખી ગયા ત્યાર પછીનો બીજો ઉતારો ઉપયોગી ધારી અત્ર અમે મૂકીએ છીએ:—

“ આ પ્રસંગે જઈને આગેવાનો અંદર અંદરતા દલદો દર કરી રક્ષા નથી અને દરબાર સામેના કંઈકામાં કોમને ફોલ આપવાના પ્રયત્ન કરવાને બદલે તેમણે પોતાના મમલ, ખ્યાલી હક અને સત્તાને વળગી રહેવા પાછળ પોતાની શક્તિનો વ્યર્થ વ્યર્થ કર્યો છે તે આજુ બેઠરિક નથી. કોન્ટ્રન્સ ભરવાથી શેઠ આજુદણ કંથાણુજીની પેઢીના હકને તુક-સાન પહેલેથી અને રોડીઆઓની સત્તા તુડી આમર્જની સત્તા સ્થપાશે એવી ધીકધી કોન્ટ્રન્સના કાર્યમાં અનેક બિન ઉભા થયા કરતા હતા. શત્રુનયનો કપડો એ રોડીઆઓ કે આમર્જની સત્તાનો નહિ પણ સમસ્ત જન કોમના હક અને સ્વચ્છતાના સવાલ છે. મેંદાન લડતમાં વ્યક્તિગત હક અને સત્તાના સવાલ અલેસાથ પર ચકાવી સંધાવળ એક દરી એકતાથી મક્કમપણે હાથ લેવામાં ન આવે ત્યાંસુધી ફોલ મળતી નથી. કોણ નાંહું અને કોણ મોડું અને અધિક હાથ કરવાનો કોનો હક અને કોની સત્તા તેનો નિર્ણય કરવાનું વધુ ગતુકળ અને સૌત સમય પર છોડવું ધટે છે. હમણાં તો જે કોઈ સેવા બળે અને ઉપયોગી થઈ પડે તેવું કાર્ય કરે તે પંદનિય ગણવા જોઈએ. ”

૩. ચુકાદા પછીની હકીકત.

ચુકાદો આખો હજી પ્રગટ થયો નહિ, ત્યાં તો તેની મુખ્ય હકીકત બાંધી જનમુખાંજે શેઠ આજુદણ કંથાણુજીની ધ્વજા કે આગાની રાહ જોવા વગર ઉપજેલ ખંજાળાટને પરિણામે પોતાનો વિરોધ બતાવવા માટેનાં તાત્કાલિક પગલાં લીધાં. મુંબઈએ ૧૭ મી જુલાઈએ તે ચુકાદા સામે સખ્ત વિરોધ ને અણમો બતાવવા મોટી સભા ભરી ને તે દિવસે હડતાળ પાડી. સ્વયંસેવકોએ કાળા વાવટા સાથે ભયસ કાઢ્યું. સભામાં શેઠ આજુદણ કંથાણુજીને કહી દેવાયું કે ચુકાદાની વાપરિક રૂ. લાખની રકમ કેટલેક રાખવી નહીં તેમજ તેની અવેજીમાં બનાવુ દીક દર રૂ. ૨ આપી બજાર કરવા કોઈએ જવું નહિ એમ જાહેર રાખો ને કોન્ટ્રન્સનું અધિવેશન ૩૧ મી જુલાઈને ૧-૨ આગરે મળવાર છે તે વખતે દરેકે દરેક સ્થળના જોનારે પોતાના પ્રતિનિધિ મા-સેત હાજરી આપવી. બીજે દિવસે ઉપાધ્યક્ષમાં મોટી સભા થઈ ને ત્યાં પ્રતિતા લેવાઈ કે સરદાર ચુકાદો અમેને ગિલકુંલ માન્ય નથી અને શ્રી શત્રુજ્ય

સંબંધી અમારા જન્મસિદ્ધ અને કાળગતૂના હકોનાં મંદસ્થાન માટે શાંતિ અને ધર્મના માર્ગે દરેક પ્રકારનો પુરવાર કરવા અને જોડતા આત્મભોગ યથાશક્તિ આપવા પ્રતિજ્ઞા કરીએ છીએ. વળા તે ઉપરાંત બીજા જે બખરોમાં વખતસર ખબર મળવાના અંભાવે તે દિવસે હડતાળ નહોતી પડી તે બખરોએ બીજે દિને હડતાળ પાડી. ૧૯મી જુલાઈએ ટાઇમ્સ ઓફ ઇન્ડિયામાં લગભગ આખો સુકાદો પ્રગટ થયો. અન્ય સંધળા પ્રતોમાં સ્થળે સ્થળે સંધળાની સભાઓ મળી તે સુ-કાદા સામે વિરોધ બતાવવામાં આવ્યો, અને માત્રા-ત્યાગના દરાવ પર મક્કમ રહેવા માટેના દરાવ થયા.

મુંબઈમાં ત્યારપછી શેઠ આજુદણ કંથાણુજીના પ્રતિનિધિઓ આવ્યા, તેના પ્રમુખ સાહેબે કેટલાકને બોલાવી મસલત કરી. શું કરવું તે સંબંધી વાટા-પાટ થઈ. અમદાવાદમાં સદલ ભારતનો સંધ-બોલા-વવાની ઉડતી વાત સંબંધી તેમણે જાણુ કે તેવો વિચાર નથી. રચાનિક પ્રતિનિધિઓ અને દેશના સંલલિત ચુકાદોની સભા જેમ ગતે જન્મ્યુઆરીમાં અમદાવાદ બોલાવી હતી તેમ બોલાવવાનો વિચાર પ્રગટ કર્યો. તે કોન્ટ્રન્સ પહેલાં કે પછી એક બે હલોંડે બોલાવવા ધારણી છે. પહેલાં બોલાવવી ઠીક પડશે કારણકે પોતાને સીમલા જવાનું થશે. આ વખતે તેમને સ્વચ્છતારે નિવેદન કરવામાં આવ્યું હતું કે કોન્ટ્રન્સ મુંબઈમાં બોલાવાઈ છે તેથી સર્ણ મુંબઈ બોલાવવામાં આવે તો વધુ યોગ્ય થશે અને તેમ કરવા માટે, વ્યાખ્યાનિદોલ સારો અંદાજદો પૂરો પાડી શકશે. ઉત્તરમાં, એ સંબંધમાં વિચારીયું એમ કહેવામાં આવ્યું. વિરોધમાં કોન્ટ્રન્સે નીચેલી ‘ગ્રાફ્ટ રેઝોલ્યુશન’ કમિટી એ તૈયાર કરેલ દરાવોનો ખરડો આપ જોઈ સુધારા-વધારા સ્વચ્છતા કે ? તેનાં જવા-બમાં પ્રમુખ સાહેબે જણાવ્યું હતું કે ઘણી પુરાવાઓ અને સર સેતલવાડને પૂછી તે સંબંધી અંબિપ્રાય લઈ સુધારા વધારા સ્વચ્છતા. આ હકીકત મીટિંગ મચિલાલ કોઠારીએ પૂછી કરતાં તેમને જણાવ-વામાં આવતાં પ્રેમ એસોસિયેશન મારફત અમદા-વાદમાં સઘળા કિન્દતા સંબંધી સભા ભરવાની વાત

તો ઘણો ફેર પડત એમ વિચારવાનો જોઈ શક્યા. છતાંયે જો કોન્ફરન્સનું અધિવેશન તે પહેલાં થયું હોત તો અને તે દ્વારા આખી સમાજનો અંચાજ તે પહેલાં આવત તો જે જાતનો ચુકાદો આવ્યો છે તે કરતાં ઓછો વિરૂદ્ધમાં આવ્યો હત તોયે તે અધિવેશનની હોહાધી તે ચુકાદો વિરૂદ્ધમાં આવ્યો છે એમ કહી અપજ્ઞ-શંતી ભૂતિઓ કોન્ફરન્સના સુકાનીઓને કદાચ ખાલી પડત. મુંબઈ સમાચાર પોતાના ૧૯ મી જુલાઈ ૧૯૨૬ ના અંકમાં 'શત્રુજયનો ઝઘડો જઈતો હંજુ પણ સમજશે ?' એ મથાળાનો જે વિચાર-ણીય અગ્રેષ્ઠ લખ્યો છે તેમાંથી નીચેનું અત્ર અમારા સમર્થનમાં ઉતારીએ છીએ:—

“જઈન કોન્ફરન્સની જેકે અત્યાર અગાડ મળી જવી જોઈતી હતી. એજન્ટ ચુકાદો આપે તે અગાડ જઈન પ્રભવત અમુક આદારમાં તેની સમક્ષ રહ્યું થઈ જવો જોઈતો હતો, પરંતુ કોણ જાણે કેમ કોન્ફરન્સની જેકે દિવસો સુધી કેસાયાજ કરી છે, અને શેક આણુંદજ કલ્યાણજીની પેટીના કોઈ કોઈ પ્રતિનિધિએ કોન્ફરન્સ લચવાથી જઈન કોમના હિતને ટુંકસાન થશે. એવું જઈન લાઈ ઓને પ્રત્યક્ષ નહિ તો પરોક્ષ રીતે સમજાવ્યા હયું હતું. અને કોન્ફરન્સના આગેવાનોને ન છૂટે તેમના દબાણને આધીન થયું પડયું હતું. જુનાગઢ સાથેના ઝઘડા વેળાએ બનેલા બનાવની પુનરાવૃત્તિ ન થાય એવા લચથી “હુનો દાહેલા ઇશ પણ કુકા કુકાને પિયે” તેમ શેક આણુંદજ કલ્યાણજીના કોઈ કોઈ પ્રતિનિધિઓએ કોન્ફરન્સ નહિ જરા આગેવાનોને સમજાવ્યા કે બનાવી કહોડયા હોય એ બનાવ જોય છે એ પણ ખરું છે કે કોન્ફરન્સના દિમાંયતીઓએ તેમના પરના દબાણને ન અંજુકારતાં કોન્ફરન્સ ભરી દોત તો દોષનો બધો દોષપણો અત્યારે તેમને માથે ઓડાવવાના પ્રયત્ન થયા દોત.”

આથી જે થાય છે તે સારાને માટે એમ સધારા લેવાનું કોન્ફરન્સના કાર્યવાહકો માટે મુનાસજ છે અને તેમને કુદરતી કોઈ ચુપ્ત શુભ સંકેત હોવાનો સંભવ અને જણાવ્યો હતો તેનું ફરી સ્મરણ આપીએ છીએ.

૨. તીર્થના સવાસ તે આખી સમાજનો સવાસ છે.

૪૦ વર્ષની મુદત પૂરી થવાને એક બે વર્ષ બાકી હતાં ત્યારથી એટલે ૧૯૨૪-૨૫ થી આ તીર્થ માટે

અદિલન અને ચળવળ જૈનોમાં સ્વતઃ થઈ રહી હતી. શેક આણુંદજ કલ્યાણજીના પ્રમુખ નગરશેક શ્રી કરતુ-રભાઈ મણિભાઈને ગત કન્વેન્શનના પ્રસંગે મળેલી સભામાં બાર દંધને પણ નમ્રતાપૂર્વક કહેવામાં આવ્યું હતું કે આ તીર્થને સંમોજનો સવાલ બનાવો, તેના દરેક મુદ્દો અને હકીકતથી સમાજને વકિક કરો અને તે માટેનું સર્વસાહિત્ય બહાર પાડો. તેમણે તે પ્રત્યે સકાતભૂતિ દર્શાવી હતી; પછી પેટીએ તૈયાર કરેલી અંગ્રેજી અરજીઓ અને મેમોરિયલો અમુક સંભાવિત મુદ્દાઓ પર private and confidential (ખાનગી અને વિશ્વાસમાં રાખવા માટે) એમ જણાવી ચોકલવામાં આવ્યા હતા. પણ પછી ૧૯૨૬ માં ખાનગી વ્યક્તિઓ તરફથી સાહિત્ય બહાર પડવા માંડયું, વર્તમાન પત્રકારોએ એ સવાલ ઉપાડી લઈ જૈન આલમની પાલીતાણા રાજ્યની અને બ્રિટિશ સરકારની આંખ ઉઘાડવા માંડી. ૪૦ વર્ષની મુદત પૂરી થઈ; (૩૧-૩-૨૬) તે પહેલાં પાલીતાણા રાજ્યે રખો-પાની રકમ વધારવા તેમજ તે તીર્થની બધી બાબતો પોતાનાજ હાથમાં રહેવા દેવા માટે બ્રિટિશ એજન્ટ-સીમાં અરજી કરી નાંખી. તે અરજીની નકલ લેવી હોય તો પેટીએ પાલીતાણા રાજ્યને માટે તે અરજ કરવી. આમાં પ્રતિષ્ઠાની હાનિ થવા લાગી. પછી એજન્ટ પાસેથી આખરે તે પત્રચારી મેળવતાં તેનો રદીઓ આપ્યો. પછી આણુ પર બંને પક્ષોની સુનાવણી થઈ, અને આખરે ન્યાય અને વસ્તુરિયતિથી વેગળો, અપમાનકારક અને જૈનોના સર્વ હકો પર તરાપ મારનારો ચુકાદો મળ્યો. આ વસ્તુરિયતિમાં તીર્થના પ્રશ્નને આખા સમાજનો સવાલ બનાવ્યા વગર છૂટકો નથી. હવે એક બાજુથી એકલા ધારાસાતીથી મંદદ લઈ તે જોમ કહે તે પ્રમાણે અરજ, અપીલ, મેમોરીયલ વગેરે કરીને લડત ચલાવવા પૂરતો આ સવાલ રાખી શકાય તેમ નથી, પણ સર્વ બળો સમાજના એકઠા કરી સમાજને સંગઠિત બનાવી તે સર્વ બળોને કામમાં લેવાની જરૂર રહી. કયાં વગર છૂટકો નથી. મુંબઈ સમાચારના ૧૯-૭-૨૬ ના અગ્રેષ્ઠમાં એક ઉતારો ઉપર આપી ગયા ત્યાર પછીનો બીજો ઉતારો ઉપયોગી ધારી અત્ર અમે મૂકીએ છીએ:—

તેને અમારું મહાબળ માન્ય રાખશે નહિ.' આમ વિરોધ
જતાં સૌથી સારી ખાલુ કેટલાકાએ ઉત્તર સભામાં રહ્યું
કરી વિરોધને ઉપર્યાત કર્યો. તીર્થના સવાલ સર્વો-
પયોગી છે તેથી તે ખાનમાં લઈ જેને ચોગ્ય લાગે તેઓ
ઉક્ત સભામાં જાય એમ હતું. પછી ત્યાં કેટલાક ભાષ-
્યોએ ઉક્ત સભામાં જવા માટે નામ નોંધાવ્યાં, તે
તેમણે ૨૬ મીએ રાત્રે તીકળી સવારે ૨૭ મીએ
અમદાવાદ પહોંચવું એમ નક્કી થયું, આમાં કોન્ફર-
ન્સના એક રેસીડન્ટ જનરલ સેક્રેટરી પણ હતા.
મીજે દિને ૨૬ મીએ ટાઇમ્સ ઓફ ઇન્ડિયામાં એક
ખબરખતીની વાત આવી કે ૨૭ મીએ સકળ
હિંદના સંઘની સભા-કોન્ફરન્સ મળનાર છે. એવું
તપાસ કરતાં તેને જાણ્યું છે, આ પણ એક એવીને
એવી-ઉપરના તાર જેની મોટી વાત પ્રગટ થઈ કે જેથી
ઉક્ત જનરલ સેક્રેટરી આવતાં અટકી ગયા. ૨૬ મીએ
રાત્રે ઉપડી આ પત્રના તંત્રી તથા ખીજાઓ કેટલાક આ
સંભામાં ભાગ લેવા ગયા. તેજ દિને કોન્ફરન્સે તૈયાર
દાવિદાને ખરડો પણ વત્તમાન પત્રોમાં પ્રગટ થઈ
ગયો. આ ખરડો શેઠ કરતુરભાઈને થોડા દિવસો
પહેલાં સંધારાવધારાં સુચવવા માટે આપેલો તેમાં
કોઇપણ સંધારાવધારા તેમના તરફથી સુચવવા નહિ.
શેઠ ઓ. ક. ની સભા અમદાવાદમાં એક વારે
નગરશેઠની વાડીમાં મળી. અમદાવાદના અનેક જેનોથી
તેનો હોલ ભર્યક થઈ ગયો હતો. એટલે પશુ
ભરાઈ ગયો હતો. સ્થાનિક પ્રતિનિધિઓ અને દેશના
સંબંધિત ગૃહસ્થોની કુલ સંખ્યા હોલસ્થાળી બસો
મળાય. આંધ્રમાં બેસી શકાય તેમ હતું. ઉકળાટ
પૂરો હતો. પીવાનું પાણી પણ સ્વપસંદકો પૂરું પાડી
શકે તેવી ગોઠવણ એક તરફ પણ મારગ કરી જવાની
જગ્યાને આશરે બની શકે તેમ નહોતું. હાથના
પંખાએ પણ પાંડેલા હોવાથી તેટલી સગવડ હતી.
ચૂંચળવાના મહાપ્રશ્નને અંગે શાંતિથી કાર્ય ચાલ્યું.
હવેથી આવી સભા વિશાળ હોલમાં યા તે માટે
ખાસ કરેલા મંડપમાં ચાલે એજ ઇષ્ટ ગણાય. યુગ-
ભાષી નાંખે તેવી રીત ખીજોખીસ ડાંગમાં પૂરાવા
જેની સ્થિતિ અમદાવાદની નામાંકિત પેટી હવે પછી
નહિ સલાંબી લે એમ આશા રાખીયું.

મુખ્યમંત્રી આવેલામાં કોન્ફરન્સના કાર્યવાહકો
પૈકી સ્વાગત સમિતિનાં પ્રમુખ શેઠ રવજી સોજાવાલ,
આ લખનાર, શેઠ દેવકરજી મૂલજી, રા. જોધવજી
બનજી સોલિસિટર, શેઠ જીવતભાઈ પરતાપસી, રા.
લકુભાઈ કરમચંદ દલાલ, તેમજ શેઠ છેટલાલા
પ્રેમજી, શેઠ જોશભાઈ નરસી તથા અન્ય કચ્છી
ભાષ્યો વગેરે હતા.

પ્રથમ પ્રમુખ સાહેબે પોતાનાં ભાષણ વાંચ્યું તે
પેટીએ કરેલ કાર્યવાહી પોતાનાં દૃષ્ટિ બિંદુથી સમ-
જાની. તેનું આજીવન ભાષણ તે પેટીએ જાપાની બહાર
પાડ્યું છે તે રૂપમાં આ અંકમાં મૂકવામાં આવ્યું
છે. પછી પ્રમુખ સાહેબે હાજર રહેલામાંથી જેને
વિવેચન કરવાનું હોય તેને યોગ્યતાની રાજ આપી
કે જેથી જે ભાષ્યોની વરાળ હોય તે નીકળે અને
વાતાવરણ ચોખ્ખું અને હળુ બને. આ વિવેચ-
નેના રીપોર્ટ પેટી તરફથી બહાર પડ્યો નહીં. વિ-
વેચનકારો પૈકી શ્રીયુત મણીલાલ કોઠારી, પાંચણપુર
વાળા રા. મણીલાલ ખુરાલચંદ, આ લખનાર, શેઠ
જોશભાઈ નરસી, વગેરે હતા. શ્રીયુત કોઠારીએ તાર
જે થવા પામ્યા તે પેટી તેમજ કોન્ફરન્સની સંસ્થા
વચ્ચે એક મેજ સાંધવાના ઉદ્દેશને ચોગ્ય ન હોતા
એમ કહ્યું, શેઠ કરતુરભાઈ તે શેઠ માણેકલાલભાઈ આ
પ્રશ્નને ઉકેલવા એક પ્રાણ અને એક દેહ બની સગા
ભાઈ તરીકે હમેશાં રહે એમ કહ્યું અને આખાં સં-
માજનું સંગઠન કરવા અપીલ કરી હતી. ખીજા રા.
મણીલાલે રાહીચાળાએ મંદિર બાંધી યાત્રા ત્યાં ખસે-
ડવાનો વિચાર અત્યેન્ય જંજીવી સાહુ મુનિમદારાને
એકત્ર બની સલામતદને પંથે જવા તૈયાર રહેવા માટે
વિવેચન કયું હતું. આ સેષે ઉક્ત પેટીની સભા
કોન્ફરન્સની દિલચાલને ધકકો લગાડવા માટે નથી-
એક કરતાં બે ભલા-અધિકસ્થેતિ અધિક દલ-એમ
જતાથી વાતાવરણ નિર્મળભાવથી પ્રેરિત સમજવા
હવીલ કરી હતી અને કોઠારી બંધુએ કચ્છી દલા
એસવાળીની રાતિએ આ સભા વિરૂદ્ધ જે દરાવ
કરેલો છે તે એવી લેવા શેઠ જોશભાઈને જે વિનતિ
કરી હતી તેને રોકા આપી હતો. શેઠ જોશભાઈએ
વેતિ તે રાતિના પ્રતિનિધિ તરીકે આવેલ ન હોવાથી

તેનો દરોહ ખેંચી લેવાની પોતાને સત્તા નથી એમ જાણીને કેટલુંક વિવેચન પાલિતાણી સંખધી કર્યું હતું અને પોતે લખી આવેલા ૧૫ થી ૨૦ પ્રશ્નોનું સમાધાનપૂર્વક નિરાકરણ કરવા જણાવ્યું હતું. આ પ્રશ્નોનો કામળ શ્રીયુત મણીલાલ ડોહરીએ લઈ પોતાની પાસે રાખી લીધો ને જણાવ્યું કે તેનું સમાધાન કરી નાંખવામાં આવશે. આમ કેટલાંક વિવેચનો થયા પછી પ્રમુખ સાહેબે શાંતિથી જણાવ્યું કે જે જે વિવેચનો થયાં છે તે ઘણું ઉપયોગી છે ને તે પર ખાસ લક્ષ આપવાનું છે. પછી ચા પાણી લેવા માટેનો વિશ્રાંતિ-સમય આપ્યો હતો ને ત્યાર પછી દરોહો ખરગરૂપે હતો તે વિચારી સહાકારીથી ભરાય ત્યારે મૂકવાનું જણાવ્યું હતું. ચા પાણી લીધા પછી એક બીજા હોલમાં પ્રતિનિધિઓ અને સંભાવિત ગૃહસ્થોની સહા ભરાઈ હતી, તેમાં બીજા અલ્પદાવી ગૃહસ્થોની પણ હાજરી હતી. તેમાં દરોહો ચર્ચામાં, કૉન્ફરન્સ તૈયાર કરેલા દરોહો પેટીના ઘણાં ખરાબી મતલબવાળા દરોહો મૂકાયા; કમિશન નીમવાનો દરોહ કે જે કૉન્ફરન્સ પસાર કર્યો તે દરોહ તેમાં પડતો મૂકવામાં આવ્યો, મુખ્ય પાંચ દરોહો થયા તેમાં પહેલામાં મુકાલા સામે વિરોધ ને તે અમાન્ય છે. બીજામાં યાત્રા ત્યાગ, ત્રીજામાં ૧૫ મી ઝોન-સ્ટને શોકદિન સર્વજ્ઞ પાળવા માન્ય, ચોથામાં જૈનો ને સૈય અને આત્મ સંયમ જાળવવાની લક્ષ્યાણ અને પાંચમાંમાં સાધુ સાધવિને જૈનોને યાત્રા ત્યાગ કરાવ્યું છે એવો ઉપદેશ આપવાની વિનંતિ હતી; અંતમાં ચોથા સંબંધ રાખતા દરોહો સુરકારના અધિકારી-ઓને મોકલવાની સત્તા, તેમજ પ્રમુખાદિના ઉપકાર-આ સંવ દરોહો આ અંકમાં મૂકવામાં આવ્યાં છે. આ પેટી પહેલા દરોહમાં 'સમગ્ર દિંદના જૈન કોમના' પ્રતિનિધિઓની આ સહા એ જાહેરા વાચ્યાં છે તેને બદલે આ સહા બોલાવવા માટે જે સરકારી કાર્યો હતો તેમાં શેઠ આજુદહ કમ્યાણુચના પ્રતિનિધિઓ અને દેશના સંભવિત ગૃહસ્થોની સહા ક્રિ જાહેરા કાયદાસર 'સુરતે' વાપરી શકાય એવી સૂચના આ લખનારે કરી હતી. રા. જુહાભાઈ (ભાતનગરના પ્રતિનિધિ)એ જણાવ્યું કે અમે સંધવા પ્રતિનિધિ છીએ

માટે દરોહમાં વાપરેલા શબ્દો ખરાબર છે ને તેને પ્રેક્ષક 'મંડળની ટાળીઓ પડી. પ્રમુખ સાહેબે તે સૂચના ન સ્વીકારી. આ વાત આટલેથી પતી. આ લખનારે જે નવા દરોહો મૂક્યા, તેમાં એક દરોહનો સાર એ હતો કે આ સહા આ. ક. ની પેટીને રાત્રી જય તીર્થ સંબંધીનું સર્વ વૃત્તાંત વખતે વખતે પ્રકટ કરવું એવી લલામણ કરે છે અને બીજા દરોહનો સાર એ હતો કે જૈન કૉન્ફરન્સનું ખાસ અધિવેશન જે હમણાં ભરાનાર છે તેના ઉદ્દેશ સાથે આ સહા સહાનુભૂતિ ધરાવે છે ને તેમાં સહુ ભાગ લે એમ ઇચ્છે છે. આ બે દરોહો પેટી પહેલા મૂકવાની જરૂર નથી કારણકે તે સૂચના રૂપે છે ને તે આ. ક. ની પેટી સ્વીકારે છે (આવો દરોહ કૉન્ફરન્સે કર્યો છે) અને બીજો દરોહ મૂકવામાં વાંધા નથી પણ તે દરોહ રૂપે મૂકવા કરતાં હું તે માટે કહીશ એમ પ્રમુખ સાહેબે રૂપે જણાવ્યું. આથી શેઠ રવજી સોજાપાળ કૉન્ફરન્સની સ્વાગત સમિતિના પ્રમુખ-તરફથી આ લખનારે સર્વ બાધ્યમેને કૉન્ફરન્સમાં આપવાં આમંત્રણ આપ્યું ને આ સહાસરળ થઈ તે પ્રમાણે કૉન્ફરન્સે અધિવેશનને સફળ કરવાની દરજ સમજાવી. પ્રમુખ સાહેબે પ્રેમભાવે શબ્દોથી કૉન્ફરન્સમાં ભાગ લેવા સહુ ભાઈને આવરવક છે એમ રૂપે કર્યું. શેઠ કેટલાક ભાઈઓ પ્રમુખસાહેબ અને શેઠ માણેકલાલભાઈના અપાંતિથ્યને માન આપી જમણુ લઈ વિદાય થયા. કેટલાક ભાઈઓ રોકાયા તે સમયે પ્રમુખ સાહેબે કેટલીક આપતોના પ્રશ્નો સાંકળી કે જૈનો સાર ભાગ ૧ લી અગસ્ટના જૈન પત્રમાં આવી ગયા છે. એક પર તેમણે સંપૂર્ણ લક્ષ રાખી તેનેજ કાર્યસિદ્ધિની ચાવી પોતે માની છે એ રૂપે દર્શાવે છે. 'પેટીના આજ સુધીના ખર્ચ અને કામની વ્યવસ્થા માટે ખુદશા દીકરી હરીકાંત રજુ થઈ તથા પેટીના ખંધારણ માટે આવરવક કમિયી નિવૃત્ત થતાં તે હાય ધરવાને જણાવ્યું હતું.' (જૈન પ. ૫૧૧) આ ખુદશા વિદાય અને કાર્યકર પ્રમુખ પાસેથી ગમ્યો એ જાણી અતિ-આનંદ થાય છે. પેટીના ખર્ચે આવક વગેરે સિસાન પ્રકટ કરવાનો તેમજ તેના ખંધારણ દેરવવનો વિચાર છે એ આમાંથી રૂપે પ્વનિત થાય છે. પહેલી વાનને 'સોશાઈ'માં

આવેલી વાત પરથી ટેકા મળે છે, તેમાં જણાવ્યું છે કે 'પારશીતાણાના અંગે છેલ્લાં ત્રણ વર્ષમાં-કે આ કેસના અર્થ સુધીમાં કુલ એક લાખ ને સાઈ હજાર ૩. નો ખર્ચ થયો છે, આ કેસમાં આજ સુધીમાં વકીલ ખર્ચ, પ્રચાર ખર્ચ વગેરે મળીને રૂ. ૬૫ થી ૭૦ હજારનો ખર્ચ થયો છે, આણંદજી કલ્યાણજીનો આજ સુધીનો તમામ હિસાબ તૈયાર કરવામાં આવે છે. થોડા વખતમાં જાહેરની બાજુ માટે પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવશે.' (સૌરાષ્ટ્ર ૫. ૧૫૦૩) તેના બંધારણ સંબંધી શું શું ફેરફાર કરવા આવશ્યક છે તે તેનું બંધારણ અને ગત જેટ માસના અંકમાં આપેલ છે તે જોઇ વિચારી સમજી ને વિચાર-શીલ જૈનો અંગેને કોઈ પણ જાતની અંગત દીકા ક્યાં વગર વાણિ-સંપ્રમથી લખી જણાવશે તો અમે સુખેથી પ્રકટ કરીશું.

૫. શ્રી કોન્ટ્રેન્સનું વિજયવંતું ખાસ અધિવેશન.

શ્રી કોન્ટ્રેન્સના આ અધિવેશનના બે અવતાર થઈ ચૂક્યા; ને તેના ત્રીજા અવતારે તે સંપૂર્ણ નિર્વિદ્ધે વિજયવંતું સમાપ્ત થયું. કેવી રીતે અને શા સંજોગમાં તેના બે અવતાર થયા તેનો કંઈક ખ્યાલ અને જગાહના અંકોમાં આપી ગયા છીએ. પહેલા અવતારમાં નીમેલા પ્રમુખ કલકત્તાવાળા બાણ મણિલાલજી નંદારની તબીબત લઇથી અને મુલતવી રાખવાનો પ્રસંગ આવ્યો, પછી વિચારે અને ક્રિયાએ બહાદુર એવા કલકત્તાવાળા બીજા બાણ નામે બહાદુર સિંહજી સિંધીની નિમજ્જક થઈ અને બીજા અવતારની તો સંપૂર્ણ તૈયારી થઇ ગઇ. તારીખ ૫ મી ફેબ્રુઆરી નક્કી થઇ ગઇ, ત્યાં શેડ આણંદજી કલ્યાણજીની પેઢીનો કાગળ આવ્યો ને તેના બે મહાજને આવી અનેક વાનગીત કરી મુલતવી રખાવ તેજ ચતુર્જનના કેસને માટે લોમસાપી છે એવું જણાવી રાજકુમાર બાણુની તેમાં મહેરબાન લઇ ૩૧ મી જુલાઇ ૧ લી ને બીજી અગસ્ટ પર સંપ ને એકતીની ખાતર કાર્પવાહકોને મુલતવી રાખવાની ફરજ પાડી. બીજા અવતારમાં કાર્ય થયું હોત તો તેથી જગેરે પ્રચલ પડત એ કોઈ પણ કુનેદવાળો સંગ્રહ સમજી શકે તેમ હતું, છતાં તે બંનનાઈ

નહોતું, અને વિલક્ષણ લખાનક અને લખગેરક ચુકાદો આપવાનું સંજોગ હતું. ત્યાં બીજી જુદી કે ક્રિયા ક્યાંથી સૂઝે! ગમે તેમ હો, પણ તે બીજો અવતાર સફલ ન થયો તેથીજ ત્રીજા અવતારને અનેકમણું વીધું મળ્યું, ને તે અવતાર સંવિગમુંદર બન્યો એમાં શંકાને સ્થાન નથી. વળી ચુકાદાનો કાળો માંદલો કોન્ટ્રેન્સને શિરે કિલ્લિ-માત્ર ન આવ્યો એ કુદરતની કળાને ધન્યવાદ.

આ અધિવેશન સર્વોચ્છેદર બન્યું તેનાં લાક્ષણિક ચિહ્નો બતાવવા પ્રયત્ન કરીએ.

(૧) પ્રમુખ સાહેબનું વિકૃતા બધું અને પ્રમાણપૂરક ભાષણ તેમજ સર્વ કારવા રાજભાષા અંગ્રેજીમાં થવાથી તેને પ્રકટ કરી તે પર તુકતેચીની અને વિવેચન કરવામાં અંગ્રેજી પત્રોને પૂરી સવકતા મળી અને તેથી તેનું મહત્વ સર્વ ભારતમાં અકાંક્ષુ.

(૨) જૈનેતર આગેવાનોને સંલગ્નિત પ્રેક્ષકો તરીકે અનેક આમંત્રણપત્રો કરેલાં તેને માન આપી, અનેક સન્મળો પધાર્યા હતા અને તેમાં ખાસ હાજરી આપી આપણા આ વિષદ પ્રસંગમાં સહાનુભૂતિ આપી આ મહાસભામાં ખુદશા ઉદ્ગાર કોનારમાં નોંધી રાખવા યોગ્ય એવા શ્રીયુત જગદર, મિ. હોર્નિમન, મિ. બરબેરજી ભર્યા, શ્રીયુત જમનાદાસ માધવજી મહેતા, રા. શિવદાસ, રા. બ. હરજીવન વાલજી, રા. વસંતજી કાકરશી હોલાઈ, રા. કૌશિક વિશ્વામિત્ર હતા. અને સૌરાષ્ટ્રના પ્રસિદ્ધ તંત્રી શ્રી અમૃતલાલ દલપતભાઈ શાહ કે જેઓ જનમે સ્થાનકવાસી જૈન છે અને જેમણે સૌરાષ્ટ્રદાર આ તીર્થ સંબંધી જનની લાગત અને હીલચાલ શરૂ કરાવી છે તેમણે આમંત્રણ થતાં ખાસ પધારી અધિવેશનમાં તેમજ વિષયવિચારણી સભામાં યોતાના સ્વતંત્ર અને નિર્લેકિ વિચારોનો લાગ આપ્યો હતો.

(૩) શ્રી હિમંબર અને સ્થાનકવાસી જૈન સંપ્રદાયના આગેવાન બંધુઓને ખાસ આમંત્રણ કર્યું હતું.

(૪) સંજોગે બહુ મોટા પ્રમાણમાં હાજરી આપી હતી અને તેમાંની નજી બહેનોએ તો કરાવેલાં ટેકા આપી યોતાના ઉદ્ગારો જણાવ્યાં હતા.

(૫) પૂજ્ય સાધુ અને સાધ્વીજીઓની પણ હાજરી હતી. આ રીતે સાધુ સાધ્વી શ્રાવક શ્રાવિકાનો ચતુર્વિધ સંઘ એકઠો મળ્યો હતો, બહાર ગામથી શ્રીમદ્ વિજયવલ્લભસુરિ, વિજયેન્દ્રસુરિ અને મુનિશ્રી વિદ્યાવિજયજીના પ્રોત્સાહક સદૃશા અને શ્રી ચારિત્રવિજયજીના અને વિનયવિજયજીના સહાનુભૂતિના તાર મળ્યા હતા.

(૬) ચોમાસાનો સમય હતો તેથી પતરાવાળો, વરસાદ હરકત ન કરે તેવા મોટા વિશાલ મંડપ ઉભો કરવામાં આવ્યો હતો. અને તેમાં બેસવાની ખુરશીની બેઠક કરવામાં આવી હતી. સ્વાગત સમિતિના સભ્યો પ્રતિનિધિઓ સહિત પ્રેક્ષકો વગેરે માટે જોડાયેલી બેઠક કરી હતી. પ્રતિનિધિઓ માટે જોજન અને ઉતારાની લુહી ગોઠવણ કરી હતી. આ અને બીજા બાબતો માટે થયેલ ખર્ચને માટે કૉન્ફરન્સના બંધારણ અનુસાર દરેક માટેના દર પ્રમાણે દીકરીટ કાટવામાં આવી હતી. એક પણ મદત દીકરીટ જૈન માટે હતી નહિ. જૈનેતરો તેમજ સ્વયંસેવકો સહિત સંખ્યા આરથી પાંચ હજાર થઇ હતી. દીકરીટ લગભગ ત્રણ હજાર ખપી હતી, અને તે છતાં સંખ્યા એટલી બધી વધી હતી કે દીકરીટ આપવાનું બંધ કરવામાં આવ્યું હતું.

(૭) વિષયવિચારણી સમિતિ માટે સભ્ય યુટવા માટે રીતસર વિધિ પૂર્વક પ્રાંતવાર બંધારણ અનુસાર યુટણીઓ થઇ હતી અને તેમાં ભારે સ્પર્ધો થઈ હતી.

(૮) આ અધિવેશનથી કૉન્ફરન્સમાં અમદાવાદ અને મુંબઈનું સહચારી અને સહકારી જોડાણ થયું. અમદાવાદના બંધુઓએ મોટા પ્રમાણમાં હાજરી આપી ભાગ લીધો. શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીની પેદીના બધા વહીવટદાર પ્રતિનિધિઓએ આનંદપૂર્વક હાજરી આપી અને રૂબી લુલાછની તે પેદીની સભામાં તેના પ્રયુજ સાહેબે આપેલું વચન સર્વથા પાળ્યું.

(૯) પ્રતિનિધિઓ દરેક પ્રાંતના સંઘમાંથી યુટાઈને આવેલા. મહારાષ્ટ્ર, પંજાબ, કચ્છ, કાશ્મીર, ગુજરાત, બંગાલ વગેરે દૂરદૂર પ્રાંતમાંથી આવેલા સંખ્યા

બંધ પ્રતિનિધિઓથી સર્વ પ્રતિનિધિતત્ત્વવાળું અધિવેશન બન્યું હતું. અમદાવાદમાં ત્યાંના અમુક ક્ષેત્રમંથ વાતાવરણને લઇને નગરશેઠ સંઘ મેળવ્યો નહોતો. કૉન્ફરન્સ તરફથી આમંત્રણ પત્રિકા મળી હતી ને તેની તારીખ અગાઉથી નક્કી થઈ ગઇ હતી છતાં સંઘ ન મળવાને પરિણામે તેના પ્રતિનિધિઓની યુટણી સંઘકારા થઇ શકી નહોતી. છેવટે શેઠ કસ્તુરભાઈ લાલભાઈએ જણાવ્યું કે અમદાવાદથી ભાગ લેનારાની સંખ્યા ઘણી છે તેમજ તેની વંચતી અને મહત્તા પર વિચાર કરી ત્યાંના ભાગ લેવા ઈચ્છનાર કે જેનાં નામ પોતા તરફથી યાં રા. શ્રીનુભાઈ લાલભાઈ સોલીસીટર તરફથી આપવામાં આવે તેને પ્રતિનિધિ તરીકે દીકરીટ આપવી મોજ છે. આ કારણે ખાસ અપવાદ તરીકે પ્રતિનિધિની દીકરીટ અપાઇ હતી.

(૧૦) એક મહત્ત્વની વાત તે પ્રચારસમિતિની નિમણૂક છે, તેથી ગામે ગામ તેના સભ્યો ફરી આંદોલન કરી જૈન પ્રજાને કેળવવા તથા માહિત કરવાનું કાર્ય કરશે. કૉન્ફરન્સના સાથે સાથે ઉદ્દેશ અને કાર્ય સમજાવશે. તેમાં સર્વને ભાગ લેતા કરશે. આ મહત્ત્વનું અંગ કૉન્ફરન્સને તેમજ તીર્થના કાર્યને અતિ સખળ ટેકો આપનાર નિવડશે. તે પ્રચાર કાર્ય માટે ફંડ ઉઘાડના શ્રીયુત મણિલાલ કોઠારીની પ્રમુખ અધીશ વિજયવતી થઇ. સાર્વ ફંડ-૧૧ હજારનું લગભગ ત્યાંને ત્યાંજ થઇ ગયું. તેમાં ખાસ નોંધી રાખવા લાયક બીના એ છે કે કેટલાકે વીડીઓ કાઢી આપી, ને સ્ત્રીઓએ પોતાના હાગીના કાઢી આપ્યા. નવાં આવી સજારીઓ વસે છે ત્યાં જ જરૂર થાય.

આવા ઉપયોગી પ્રચાર ફંડ માટે આમંત્રણ ફેકેટ્સ રહેવાય. પરંતુ શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીની પેદીના કાર્યને અતિ બળ અને જોડ આપનાર આ પ્રચાર કાર્ય થાય છે તો તેના સંબંધે થયેલ ફંડમાં તે પેદીના અતિ શ્રીમત કાર્યવાદકો તરફથી ત્યાં એક કોઠી પણ ન મળે, કે ભરવા માટેનું વચન પણ ન આપાય એ વાત સમજી શકાતી નથી. ખાસ અધિવેશનમાં આનંદપૂર્વક ભાગ લેવામાં માત્ર હાજર

રીજ પૂરતી ન ગણાય. તે માટે મુળજ સમાચાર ૭ થી આગર ૧૯૨૬ ના વર્ષમાં 'જેનોની જન્યતિ' એ નામના અગ્રજેખમાં જણાવે છે કે:-

‘હાલના સુકાસને પરિણામે પ્રચાર કાર્યની જરૂર કોન્ફરન્સને જણાય છે અને તે માટે જોનાએ જોતજોતામાં નાણાની રકમ કલાકી આપી છે તેમ જોના અને બાબાએ પોતાના અંગ કપરના દાગીના પછી કતારી આપ્યા છે.

‘જરીખમાં જરીખ અને પ્રચાર કાર્યના ખર્ચમાં આમ પોતાનો શોખ આપ્યો, ત્યારે શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીની પેશીના પ્યેલ્લોઈ પર લેકલા પ્રતિનિધિઓ શાંત વેશી રહ્યા તેથી એ પ્રતિનિધિઓ કોન્ફરન્સને સંપત્તિ એક વચન ગણે છે, તેના દરમિયાન ચળવળની અગત્યતા સ્વીકારે છે અને તેને વિષે મીઠાં વચન ઉચ્ચારે છે જ્યાં તેમની તેના પ્રત્યેની વફાદારી હજી સીધી થઈ નથી એવું કેટલાકે કહે છે.”

આ પછી જે વિશેષમાં તે જરૂર ઉમેર્યું છે તે સાથે મળતાં થઇ અને ઇચ્છીશું કે:-

‘આ માન્યતા સ્વીકારે સત્ય લોચ જેગ અને માનતા નથી, કાશ્વ કે જે પેશીના લક્ષ્યવિપતિ અને હજારોધિપતિ પ્રતિનિધિઓ પ્રચાર કાર્ય માટે બધું નાણાની જરૂર પડે તો હવેના નહિ પણ લાગેની રકમ પોતાની પાસેથી કાઢી આપે તેમ છે, અને તેમના પૂર્વજોએ કામ અને તોઈ માટે આપેલા કામ તેમને એ કલ્પવૃક્ષ વિમુખ થવા દે તેમ નથી.’

(૧૨) કોન્ફરન્સના નિલાય તેમજ સામપ્રચારના પ્રાચુર્ય તેના સૂક્ત જગર કંઈમાં પૈસા ભરવા સમર્થ હિંદના જૈન સંધિને આશ્ચર્યપૂર્વક લલામણ કરવાની દરખા કરી કોન્ફરન્સને બળવતી કરી છે.

(૧૩) કોન્ફરન્સની દરમી બેઠકમાં થયેલ બંધાવણમાં કેટલાક સંધારા વધારા ગત કન્વેન્શનમાં ભારે ઉદ્દેશ્ય પછી મુચવવામાં આવ્યા હતા અને તે અનુસાર તે સંધારાં વધારાને મંજૂરી લેવા માટે આ બેઠકમાં રાખ્યું હતું. તે માટે એક દલાડો ખાસ આ બેઠકને લાગાવતી પડી હતી, પણ અમુક પક્ષના કે અમુક અગ્રજિના ગમે તે ઉદ્દેશ્ય થયેલા વિરોધને

પરિણામે તે વાત હવે પછીની કોન્ફરન્સની બેઠકપર મુલતવી રખાઈ તે દરમી બેઠકનું બંધારણ કાયમ રહ્યું. નવું બંધારણ વિશેષ વિચાર્ય બનતું હતું તે આ ખાસ અધિવેશનમાં ન બન્યું તે વાત વિરોધી બાબતો સમજી ન શક્યાં પણ સમજવાનું મન પર લઇ ન શક્યાં, તેથી કોન્ફરન્સના કાર્યવાહકોને હાનિ નથી. દરમી બેઠકનું બંધારણ જે થયું છે તેમાં રાજકીય વિષય સર્વવાનો ઉદ્દેશ ઉમેરવામાં એક રાજકીય વિષયમાં ત્રીજા વર્ષ સુધીના અનુભવ લેવાનો દાવો કરનાર અને એક રાજ્યની ધારાસભાના એક સભ્યને કંઈ વાંધારૂપ ગણાયું !! તેનો અર્થ સ્પષ્ટ કરવાનું એકે કાણુ તો જાન્યે તે ઉમેરવાથી શું વિશેષ છે એવો પ્રશ્ન કર્યો. વાહ ! કહેતી કહી ! જાણે તે ‘રાજકીય’ શબ્દ ઉમેરવાનું પાસ થયું, એટલે વળી બીજી વાત આવતાં તેમાં પોતાને મન મમતા યાંધા લેવાનું ભરી થયું. એટલે આ બંધારણની વાત વિષયવિચારણી સભામાં આવતી બેઠક સુધી મુલતવી રાખવાનો, પણ સાથે દરમી બેઠકના બંધારણને કાયમ રાખવાનો દરખા થયો. એટલે અમુક મુલતવી રખાયું તે તેની બદલીમાં અસલતું કાયમ રાખ્યું તેમાં વિરોધ ન આવ્યો તે કાર્યવાહકોને સફલતા મળી.

(૧૪) આવતી બેઠક માટે સોજત ગાયમાંથી આશંકા મળ્યું એ. પણ એક સારી ફેરેલ છે. થયું જોવા કોન્ફરન્સ.

આ પ્રમાણે તેર સુધી છે, તે કોન્ફરન્સમાં થયેલ દરબોની સંખ્યા પણ તેર છે. પણ એક દિવસે અસલ એવો ચોક્કસ સુદો એ છે કે આપણી મુળ જમીન સર્વ સત્પ્રજ્ઞિમાં જોખરે રહી ભાગ લેનાર, સુસિદ્ધિ સાથે ગ્રેમ અને પ્રસન્નતાથી સદકાર આપનાર અને પોતાનો દાન કરી હંમેશાં વહેતો રાખનાર આગેવાન શ્રીમંત શેઠ શ્રી દેવકરજી મૂલજી આ અધિવેશનમાં ભાગ પોતાની કોન્ફરન્સ પ્રત્યે અતિ શુભ ઇચ્છા જતાં ન લઇ શક્યા, તે કોન્ફરન્સના એક જગરા સુકાની છે અને જીવંત પર્યંત રહેશે એવું અમે હૃદયપૂર્વક માનીએ છીએ. રા. ગોતીચંદભાઈની ગૌરવની પણ અનિવાર્ય હતી.

૬. રા. મોતીચંદ્રભાઈ,

ગત મે માસમાં શ્રી કોન્ફરન્સના એક રેસિડન્ટ જનરલ સેક્રેટરી અને શ્રી મહાવીર જૈન વિવાલયના સેક્રેટરી રા. મોતીચંદ્ર ગિરધરલાલ કાપડીયા સોશી-સીટર પોતાના એક અસીલ સામે થયેલી અપીલની લડત માટે ઇંગ્લાંડ ગયેલા તે વખતે કોન્ફરન્સના ખાસ અધિવેશનના પ્રગરણ થઇ ચૂકેલાં હતાં. તેમને ત્યાં ગયા વગર છૂટકા નહતો એટલે રોકાઈ ન શક્યા છતાં હૃદયમાં આ પત્રને સંસ્થાના ઉદય અને વિજય માટેની લાગણીઓ પોતાની પૂરેપૂરી હતી એ નિર્નિવાદ છે. વિશેષમાં જૈન સમાજની જૈન ધર્મ અને સાહિત્યની સંવર્ધન, પર તેમનું અવિચ્છિન્ન લક્ષ છે એ, તેમના અમરારાપના લંડનથી તા. ૧૫ મી જુન ૨૬ ના લખેલા પત્ર પરથી જાણી શકાય છે. તે પત્ર ઉપરથી હોશ અને ટાંકાએ છીએ. તેઓ લાક્ષ્મી કાંઠે ૩ ને દિને આપણી મધ્યમાં આવી પહોંચશે એમ સંભારી મળ્યા છે અને તેમની ગેરહાજરીમાં થયેલ કોન્ફરન્સના અધિવેશનની કાર્યવાહી તેમજ રેસિડન્ટ જનરલ તેમને અચૂક આનંદ યુક્ત, તેઓ હાજર હોય તે કેટલું સારું થાય!

તેમનો પત્ર અમારાપરનો નીચે પ્રમાણે છે:—

આપનો લગ્નમાં ગયા હતા એટલે મજા નહિ. પારિસ થઈ અહીં આવ્યો છું. અહીં દંત્રુ એક માસ લગભગ થયો. પરંતુ જગ્યાથી થઈને ચાલતું જાણવાનું નહું મથે છે અને આપણી સંસ્કૃતિ અને પ્રાચીન સંસ્કૃતિને સરખાવવાના થઈ પ્રસંગે હાથ આવે છે. આપણી કોષે તો ઘણો વિચાર કર્યો પરંતુ તેનું છે. અહીં જૈન નામનો ધર્મ છે એમ ઘણું ખરા નામનાં નથી અને જાહેર સ્થળેને બીધીની શાખા ધારે છે. આપણે હવે આપણા વિચાર સિદ્ધાંતોને જગતની ખાસે ધારવાની બદલવાની છે. નહિતો આપણે પંડિત રહી જઈશું. અત્યાર સુધીમાં 'પદ્મ ચલ્લ' શોડું થયું છે. આપણું 'અંકે ક્ષેત્ર' આ છે અને આપણે મનપર લખ્યું તો તે હંદી રાખ્યું તેમ છે. નિર્મલેષ કપડા અને પરિભ્રમણ વગરનાં પ્રયાસમાંથી નીકળી આપણે હવે બહાર આવવાનું છે—આના જવાબ વિચારો અહીં મળ્યા અને છે. આપણા સાહિત્ય મંદિરે 'પદ્મ' ધનું કરવાનું છે.

સાચમાં રો. શ્રીદેવરામે મળ્યો હતો. અહીં બીજાઓને મળું છું. મારા અને તો આપણે આપણું કરવાનું છે.

સચેર સ્વાસ્થ્ય બહુ સારું છે. આપની નિષ્ક્રમ સેવા ધણીવાર વાદ આવે છે. મર્યા રહેશે. જીવનનો એ ખેલ છે. હાથે સેવા લખશે. પશુપણુ લગતન તમારી વરફ આવીશે.

૭. કોન્ફરન્સની ફોતેલ:

એ તો નિર્વિવાદ છે કે કોન્ફરન્સના આ ખાસ અધિવેશનની સંપૂર્ણ અને ઉત્કૃષ્ટ ફોતેલ થઈ છે અને તે વિજયી અધિવેશન મંદિરે માટે વાદમાર રહેશે. લોકોએ જે ઉત્સાહ બતાવ્યો છે, તે ઉત્સાહનો પ્રારંભ તો ૧. લી એપ્રિલ ૧૯૮૨ ને રાજ યાત્રાલાય કચેરી ત્યારથી થયો છે અને તીર્થને જાગે જે રોકાતી સાથે હૃદયનાં પૂર ઉઠાવ્યાં તેની કિંમત મૂલવી રાખી તેમ નથી. આટલું જોડ અને જોડ કંપાંથી આવ્યાં તેનો કાપડો ઉઠેલતાં ભૂમોને એમજ જણાય છે કે તે શ્રી મહાત્માજીએ સમસ્ત દેશમાં સમસ્ત આમ પ્રાણમાં જે વાતાવરણ ઉત્પન્ન કર્યું છે તેને જ આહારી છે. આ પ્રસંગે તે પ્રયોગ લજી સુધી ટક્યો છે અને ચાલુ ટકશે એવી ખાતરી રહે છે અને તેનો મુશ્કેલીમદ ગાંધીજીએ પોતાના અગ્રાંથી અગ્રિય ભારતમાં, કુદરત સમગ્ર પ્રાણને છે. જ્ય હો તે વીરને અને તેના વીરચિત્ત બજરવાહને.

આ અધિવેશન સામે કાપડ કરનારી અનેક સ્થિતિઓ-પરિસ્થિતિઓ હતી. એકને સફરે તો ખીંચ લઈ ચાપ, ખીંચ લાખવામાં આવે તો ખીંચ ખડી. ચલ્લ જાય. ત્રીજીને ઉપશમ થાય તો ચોથી ઉપસ્થિત થાય. એક પ્રયુખની નિસાહક કરી, ત્યાં તેની તપીયત ગમકે; તેની બહીમાં બીજા પ્રયુખ સાહેબ હસ્તગત થયા; ત્યાં શેઠ આજુ દંત્રુ દંત્રુઓની પેટાંને અધિવેશનથી કાપને દાનિ જણાય ને તે મોકાર કરે. વળી યુગધર્માં સંધની સભા માર્ગત સ્થાગત સમિતિ નીમાવી ધરે એમ અમુકનો આમદ થાય. રેડિન્ગ કમિટી હારા તેના અધિવેશનનો દેશ થતાં સંધ તરીકેની સભા ચોલાવાને ને તેમાં અધિવેશનની વંદર નથી એમ દેશવાય. પછી સંધની સમામાં તેનો સદકાર લેવાય અને તેની માર્ગત

સ્વાગત સમિતિની નિમજીક કરાવાય અને તેથી ઉપલા અમુકના આગ્રહનું નિરાકરણ થાય, ને તેમ કરતાં અધિવેશનની જરૂર સ્વીકારાય; પણ તે સાથે બીજા 'સુર પક્ષ'ની નાપસંદગી આવે; તે પક્ષ સ્વાગત સમિતિમાં ભાગ ન લે. વળી આણંદજી કલ્યાણજીની પેઢીના મતથી વિરૂદ્ધ થઈ અધિવેશન થાય તો તેઓ સામિલ ન થાય; તેમ થયે તેમના સહાનુભૂતિ ધરાવનારા અને પક્ષવાળાં સામિલ ન થાય. વળી શત્રુજનના કેસને હાનિ પહોંચવાનો ભય દર્શાવ્યાં. તદુપરાંત મુંબઈરથે 'સુર પક્ષ' ઉદારીન રહે. આવી સ્થિતિમાં રેસિડન્ટ જનરલ સેક્રેટરીઓ શું કરે? તેમની જગ્યાએ બીજા કોઈ હોય તો જરૂર થોભ્યું, આવા વિપર્યાસ કરતાં અધિવેશન ભરવાનું મોટી વાળવું એજ સાફ. એમ વિચાર કરી બાજી સંકેતી લે મા તો રાજીનામું જ આપે, પણ તેઓ તેવા જ્ઞાનતંત્રવાળા, નબળા અને નિરાશા પામે તેવા નર ન હતા. તેમણે 'now or never'—હમણું નહિ તો પછી કદિ બનનાર નથી એવી ભાવના વાળા હોવા છતાં સ્થિતિ સંયોગ-દ્રવ્ય ક્ષેત્રકાળભાવને લક્ષમાં રાખી સુકાદાની વાટ ભેવાનું કળ્પી લીધું. પણ સાથેને સાથે તેની મુદત બાંધી તે ચુકાદો અમુક સમયમાં આવવો ધટે છતાં આવે કે ન આવે તો પણ અમુક સમયે ભરવુંજ એ પ્રમાણે કરાવ કરાવ્યો ને તેમાં શેક આ. ક. પેઢી ભાગ લેશે એવું વચન પણ તેના પ્રતિનિધિઓ પાસેથી લઈ લીધું. ને તે પ્રમાણેજ કાર્ય ધપાવ્યે રાખ્યું. આખરે તે બાંધી મુદતે કાર્ય કરી બતાવ્યું. ખરેખર! અને રે. જ. સે. સાહેબો નામે રા. મકનજી જે. મહેતા અને રા. ગોહનલાલ બી. ઝવેરી આ અધિવેશનના યથા પ્રથમ અધિકારીઓ છે. તેમની સાથે બગલમાં ને બગલમાં રહી રા. મણિલાલ સુરજમલ ઝવેરીનો સહકાર ઓછો યથાદારી નથી, આ ઉપરાંત બીજા લેખન શક્તિવાળા બંધુઓએ જે ગુપ્તપણે કાર્ય કર્યું છે તે પણ ઓછું મહત્વનું નથી.

આ અવસરની હકીકત પછી આપણા પ્રમુખ સાહેબનો ફાળો તપાસીશું. તેઓ અંગ્રેજ, બંગાલી, દિંદો ને જૂનાઘાટી એક ચાર ભાષાના અભ્યાસી

હતા. તેમની વિવેકશક્તિ અને દૃઢતા ઘણા ઉંચા પ્રકારની હતી. તુકના કરી વાતવું હાઈ બંધી બાબુથી લઈ નિર્ણય આપવામાં વધુ સમય લઈને પણ પોતાનું કાર્ય દૃઢતાથી અને સ્વતંત્રતાથી, લીધું હતું. પોતાનું ભાષણ અતિ ઉત્તમ, દલીલવાળું અને પ્રમાણ પુરસ્કર મૂળની અંગ્રેજી ભાષામાં ખરાબ વાંચી સંભળાવ્યું હતું ને તેમાં કરેલી ખરી વસ્તુરિચિતિનો સ્ટેટ એટલે બધો સુન્દર અને અસરકારક હતો કે ગમે તે વિચારશીલના મગજને ધન્યવાદ આપવા પ્રેરિત કરે. મગજની શાંતિ સારી રીતે રાખી એક સાથે કલાકોના કલાક આણંદ કાર્ય કરવાનો અભ્યાસ ન હોવા છતાં, તેમજ પોતાના શ્રીમંતાદાના જીવનને ઉચિત સુક્રમરણ છતાં સદાંદિત કામ કામ ને કામ રહે એવા આ પ્રમુખ તરીકેના વ્યવસાયને અગ્ર પુરુષાર્થથી-ઉત્તમ રીતે નીભાવી રાખ્યો હતો. આ રીતે આ મહાકાર્યના યથામતે તેમની સહાયનું સ્થાન પણ મોટું હતું. શેક આ. ક. ની પેઢીના પ્રમુખ શેક કસ્તુરભાઈ બાલંભાઈએ પોતાની સાથે તે પેઢીના બંધા વહીવટદાર પ્રતિનિધિઓને લઈ તેમજ અમદાવાદના શૃંંગરેશને આનંદયા યોજિત કરી શાંતિથી અને સાવધાનતાથી જે કાર્ય કર્યું હતું તે એકદરે જરૂર સ્તુતિપાત્ર હતું. અને તેમને જનરલ મંત્રીઓને અને મહાત્માજીના અર્પણ લોકોત્સાહને ગુચારકબાદી આપીએ છીએ. અંતે સ્વયંસેવકોની જહેમત પણ વીસારવા માંગતા નથી. તેને માટે તેમને રાજ્યાર્થી આપી તેઓ નિઃસ્વાર્થપણે અને નિરાપેક્ષરથી વિશેષને વિશેષ ઉપયોગી અને પોતાને ઉચિતકાર્ય કરવા પ્રેરાય એમ અને પ્રયત્નશીલ.

ત્રીયુતબહાદુરસિંહજી અને ત્રીયુત કસ્તુરભાઈ.

કેન્દર-સના પ્રમુખ સાહેબ ત્રીયુત બહાદુરસિંહજીએ પોતાના મુખ્ય વ્યાખ્યાનમાં શેક આણંદજી કલ્યાણજીની પેઢીનાં સંબંધમાં ઘણા સ્પષ્ટ શબ્દોમાં પુનર્વ્યવસ્થાની વાત હાથમાં લેતાં પોતાનું સ્વતંત્ર વ્યક્તવ્ય અને મંતવ્ય જણાવ્યું છે.

અને ભય છે કે તેનું હાલનું ધોરણ કામને સંતોષ આપી શકશે નહિ, અને તેથી એ સ્વીકારારી કે સમય એનો જરૂર આવશે છે કે જ્યારે સામુદાયિક હક્કો અને

દાવાઓ, વિરોધ સારી અને અસરકારક રીતે સાચવવા માટે તદ્દન આવશ્યક છે કે આપણા કાયદા, સામુદાયિક વહિવટ, તેમજ વહીવટકાર પ્રતિનિધિઓ સંબંધી તદ્દન પુનઃ બંધારણ કરવું ઘટે કે નથી તેના બંધારણમાં હાથ છે તે કરતાં વધુ પ્રમાણમાં કોમનું પ્રતિનિધિ તત્ત્વ આવે અને એવી ક્લમ નાંખવી કે આ પ્રતિનિધિઓ કોમની સાથે શીઘ્ર અને તાત્કાલિક સંબંધમાં આવે.

આ અને બીજા વક્તવ્યથી રોક આણુંદળ કલ્યાણના વિદ્વાન અને શ્રીમાન પ્રમુખ શ્રીયુત કરતુર-ભાઇને ખાસ ખુલાસો કરવાની જરૂર જણાતાં તેમણે તેની તક તેના ત્રીજા દિવસે પ્રમુખ સાહેબ શ્રીયુત બહાદુરસિંહજીની રજા આખરે મેળવીને લીધી તે જણાવું કે:—

“પ્રમુખ સાહેબના રાજ્યાતના બાપજીમાં રોક આણુંદળ કલ્યાણજીની પેઢી બાબતમાં હુંકે વીચેચન કરવામાં આનું હવે તેમાં કંઈક ગૈરસમજૂત હોય તેવું જણાવાથી અને તેના ખુલાસો કરવાની આવશ્યકતાથી હું આપની સમક્ષ ઉભો થયો છું. જેમ પ્રમુખ સાહેબે કીધું તેમ રોક આણુંદળ કલ્યાણજીની પેઢી તે સકળ ભારત વર્ષના સ્વે-તામ્યાર જઘનોના પ્રતિનિધિઓની બનેલી છે અને તે પેઢીમાં ઉઠેલા કોમના તીર્થના રક્ષણ કરવાનો છે. ઉલ્લાસાદાનજીસો વર્ષથી આ કામ તે પેઢીના પ્રતિનિધિઓ કરતા આભો છે અને હવે જરો. તે કેવા સંગીન બંધારણ ઉપર રચાયેલી છે અને કોમનો કેટલો વિશ્વાસ ભાગે છે તે તેના આટલા પુરાણા અસ્તિત્વ ઉપરથી અને આજે પણ શ્રી રાજુનંદ સંબંધી ને કામ તેના પ્રતિનિધિઓ બાળવી રહ્યા છે, તેમને ને ટેકો સમુદાય તરફથી આપવામાં આવી રહ્યો છે, તે ઉપરથી સહજ સમજ સારો. દર પાંચ દશ વર્ષને આંતરે બંધારણ ફેરવવું તે ઇચ્છના થોડા નથી. આજ સૈાની જણમાં છે તેમ રોક આણુંદળ કલ્યાણજીનું ઉદ્દત્ત બંધારણ ૧૯૧૨ ની સાલમાં બારસો ગામના કંશોવાથી અને હાંદુસ્તાનના સકલ સંઘની સભા બોલાવી કરવામાં આનું છે. પણ વધુમાં, જણાવીશ કે રાજુનંદ સંબંધમાં ને પચાસ હબર સહીઓ સાથેનું ‘મેમોરીયલ’ વાઈસરોય સાહેબ આગળ મોકલવામાં આનું હતું અને તે કાર્યમાં આણુંદળ કલ્યાણને ને ટેકો આપવામાં આભો હતો તે બતાવી આપે છે કે તે પેઢી સકલ કોમનો વિશ્વાસ ભાગે છે.

. બીજું એમ કહેવામાં આવે છે કે આણુંદળ કલ્યાણજી તરફથી પુરવું સાહિત્ય બાહાર પાડવામાં આરવું

નથી તો મહારે જણાવવું જોઈએ કે આજ સુધીમાં શ્રી રાજુનંદની બાબતમાં કોમની જણ મઠિ જરૂરનો એક પણ કાગળ એવો નથી કે ને કોમ આગળ રજૂ કરવામાં આભો નથી. હું કમુલ કરું છું કે આ સાહિત્ય બાળજો-ધમાં બાહાર ન પડવાથી કેટલક ભણ્યોને આપણા હક સમજવા સુરકલ થયા છે. પણ હું આપને ખાત્રી આપું છું કે હવેથી દરેક જરૂરી સાહિત્ય બાળજોધ, ગુજરાતી તેમજ ઈંગ્રેજીમાં પ્રગટ કરવામાં આવશે.

રોક આણુંદળ કલ્યાણજીની પેઢી અમદાવાદીઓની બનેલી છે, એમ માનવાનું નથી. તે સકળ જૈનોની બનેલી છે. તેનું કામ જૈનોના તીર-થોનું રક્ષણ કરવાનું છે. પેઢીના પ્રતિનિધિઓ એ કામ કરે છે. જો કંઈ ખાત્રી હોય અને તમે સુચના કરશો તો અમે તે પર લક્ષ આપીશું.”

આ પછી શ્રીયુત. બહાદુરસિંહજીએ જણાવું હતું કે:—

“In my presidential address I made some observations regarding Seth A. K. but after hearing from Seth Kasturbhai Lalbhai that they have done all that was possible for them under the peculiar circumstances in which they were working and on their giving us an assurance that they will be only too pleased to give proper and greater publicity to the stages and progress of the work in view of public feeling; they have our support in all that they are doing at present on our behalf in this matter. Now I hope that there will be no mis-understanding and Seth A. K. shall have our fullest confidence and every support in the work they are doing.

—મારા પ્રમુખ તરીકેના બાધ્યાનમાં મેં રોક આણુંદળ કલ્યાણજીના સંબંધમાં કેટલીક નુકસાનોની કરી, પણ રોક કરતુરભાઈ લાલભાઈથી એમ કહેવામાં આનું છે કે ને વિશ્વાસ સંજોગોમાં તેઓ કાર્ય કરે નય છે તે સંજોગોમાં ને કંઈ તેમને મઠિ રાજ્ય હતું તે બધું તેમણે કર્યું છે; આ સાંભળ્યા પછી અને તેઓ નંદેર લાગણીને ધ્યાનમાં લઈ કમકાજની કમિક અવરથાઓ તેમજ પ્રગતિને શોધ અને હાનુ વિરોધ પ્રગટ કરી નંદેરમાં ચૂકશે તે બતાવી તેઓએ આપણને ખાત્રી આપી છે તેથી તેઓ બન્યા

આ સંબંધમાં આપણા પત્રી જે દરે છે તે સ્વર્ગમાં આપણે તેમને ટેકો છે. હવે હું આશા રાખું છું કે કંઈ ગેરસમજૂતી રહેશે નહિ અને શેડ આણુંદર કલ્યાણજીને આપણે સંપૂર્ણ વિશ્વાસ અને દરેક જાતને ટેકો તેઓ જે કરે છે તેમાં રહેશે.

આ રીતે ખુલાસો અને તેનો ઉત્તર ચતાં કોણ દરે વધ વાતાવરણ વધારે નિર્ગળ બન્યું હતું. આમ થવામાં શ્રીયુત મણિલાલ કોહારીની જહેમત પણ ખાસ સ્મરણીય છે.

૯. જૈન સ્વયંસેવક સંમેલન—આ મથાળા હેડળ અમે ગત કાગળના અંકમાં તેની જરૂર, તેનો કાર્યપ્રદેશ અને તેની કાર્યપદ્ધતિ સંબંધી ઉદ્ગાર કાઢ્યા હતા અને તે, કાર્યમાં પરિચુત આ મહાસનાના પ્રસંગે પામ્યું છે તપ્તી આનંદ થાય છે. તેમાં ભાગ લેનાર સ્વયંસેવક મંડળો આડેક ગામનાં હતાં. વિશેષે કરી ભાગ લેવામાં મુખ્યના સ્વયંસેવકો હતા તે સાથે સાથે ખીજા મુખ્યના ગુરુશ્રેણે નોતપી હતા. આને ‘અખિલ ભારતીય જૈન સ્વયંસેવક પરિષદ’ એવું મહા નામ આપવામાં વિશિષ્ટતા હતી નહિ; મોટાં મોટાં નામ આપવાથી કંઈ સરતું નથી પણ ઘણી વખત કાર્યમાં ક્ષતિ, અને ઉચુપ આવે છે અને મૂલસ્વરૂપ બુદ્ધિ જતાં આડંગર, અને ભાગમાં તણાઈ જવાય છે. નામ પાછળ કાર્ય ન હોય તો તે નામ નકાર્યું છે. એક પરદેશી કહેવત છે કે શુભાખ છે તેને શુભાખ એ નામ ન આપ્યું હોય છતાં તેની સુગંધ કંઈ જતી રહેતી નથી.

અમે કાગળના અંકમાં દોરેલ કાર્યપ્રદેશ અને કાર્યપદ્ધતિ પ્રમાણે અનુસરવામાં આવે અને સાદાપથી કાર્ય કરના પ્રલેજ લક્ષ આપવામાં આવે તો સમાજની સેવાના જખરા અંગજૂત થઈ શકાય તેમ છે ને સરવાળે દેશના હિતમાં સારો ફાળો આપી શકાય તેમ છે. સારા કાર્યો કરવા એ સાઈ છે, પણ તે કાર્યો પ્રમાણે વર્તવથી કરી જનાવડું એ તેથી વધારે સાઈ છે યા તેજ ખરી રીતે સાઈ છે.

પ્રમુખ તરીકે શેડ અમૃતલાલ કાળાદાસની નીમણુંક ધણી મોગ્ય થઈ હતી. તેમણે પોતાના ભાવ-

ણમાં સેવા શ્રુતો અને સેવાનાં કાર્યોનો લાગણીવાળો સંબંધમાં સારો ખ્યાલ આપ્યો હતો. તેમાં કરવાના કાર્યો ઘડવા માટે નિમેશી સમિતિએ ધરી આપ્યા હતા અને તે વિધિવિધ સ્વરૂપમાં, અને કેટલાક કાર્યો આ પરિપદ્ધમાં કરવામાં આવ્યા છે તે વિચારવા થાય છે, (૧) દરેક ગામમાં સેવા મંડળો સ્થાપવા (૨) વ્યાખ્યાનશાળાઓ ઉઘાડવી (૩) તાલીમ માટેનું સાહિત્ય ઉત્પન્ન કરી તેનો પ્રચાર (૪) શેડ આણુંદર કલ્યાણજીમાં સંપૂર્ણ વિશ્વાસ અને સર્વ શક્તિઓનો ટેકો. અને (૫) પછી થી જૈન સ્વ. કાન્દર-સત્તે અભિનંદન અને તેના દરેક કાર્યમાં ફાળો આપવો (૬) મી. વૈદ્યસનના સુકાલા સામે વિરોધ (૭) તે ફેરવવા માટે સંજોગવશાત્ સત્યાગ્રહનો પ્રસંગ આવે તો તે માટે ધર્મપ્રિય અંબુજીને લલામણુ ને તે માટે પગલાં લેવા પોતાની કાર્યવાહક સમિતિને સત્તા. અને (૮) પોતાનું બંધારણ નક્કી કરવું. ક્યાં કરવું, કેવી રીતે કરવું તેનો તેમાં નિર્દેશ નથી. કાર્યવાહક સમિતિને સત્યાગ્રહ માટે સત્તા આપી, હવે તે સમિતિ પોતાનું પાઠું બંધારણ કરી દરેક કાર્યો પાર પાડવા કડીબદ્ધ થશે.

આ રીતે કાર્યો થયા છે તે પ્રમાણે કાર્ય કરવાનું ‘પરિષદ’ હવે ધણી ખ્યાનમાં રાખે તે અનુસાર જે જે કાર્યવાહી થાય તે બદલ પડતું રહે, જુદે જુદે સ્થાને સેવા મંડળો, અખાડાઓ સ્થપાય, તાલીમ તરતજ અપાય તે લેવાય એમ અમે ઇચ્છીશું.

૧૦. જૈન મહિલા સંમેલન—મુખ્યની જૈન મહિલા સમાજના અતિ ઉત્સાહી અને હૃદયનિષ્ઠ કાર્યવાહક શ્રીમતી ગે. સ્વ. મંગલા બહેનના પરિશ્રમથી કાન્દર-સત્તા મંડળમાં મહિલાઓનું સંમેલન થયું હતું તેમાં પ્રમુખ તરીકે શેડ હીરાલાલ અમૃતલાલ સાદ બી. એ. ના ધર્મપત્ની અ. સૌ. મોદી બહેને (રા. મોદીયંદ ગિ. કાપડિયાના બહેને) અતિ મનનીય ભાવણ આપ્યું હતું અને મિ. વૈદ્યસનના સુકાલાનો વિરોધ, તે સુકાલા દરેક કાર્ય ત્યાં સુધી પાત્ર ત્યાં વગેરે કાર્યો થઈ હતા. પુરોગ કરતાં વિશેષ

નાતો સમાવેશ થઈ જાય છે. આટલા વાર્ષિક લવા-
જમમાં આટલું બધું વાંચન પૂર્વે પાડનારે જૈન આલ-
મમાં એક પણ પત્ર નથી. વિશેષમાં 'જૈનયુગ'ના
ખાસ અંક નામે શ્રી મહાવીરજયંતી અંક ગત ચૈત્ર
માસમાં અને આ 'કોન્ફરન્સ અંક' આ માસમાં
દળદાર આપવામાં આવ્યા છે.

હવે પછીની કારકીર્દિમાં વિશેષ વિશેષ બાબતો
આપવાની ઇચ્છા છે. જૂનું કાવ્યસાહિત્ય, જૂનો
ઇતિહાસ, શ્રી શંતુજય પ્રચારકાર્યનું સાહિત્ય, આદિ
અનેક મહત્વની અને સંગ્રહ કરવા લાયક હકીકતો
વાળા લેખો આવશે. લાદ્રપદને આસી માસના અં-
કમાં શ્રી મહાવીર નિર્વાણ જયંતી અંક ૩૫ ખાસ
અંક આપવાનો વિચાર છે. પછી સાહિત્ય અંક
આપવાનો વિચાર છે હિન્દી ભાષામાં પણ
લેખો આપી હિંદીભાષીઓ જૈનો માટે વાંચન પણ
પૂર્વે પાડવું થશે તે માટે તેવા લેખોનો પ્રચાર કર-
વાનો છે. પુસ્તકોની સમાલોચના આ વર્ષમાં જેટલી
જોઈએ તેટલી થઈ શકી નથી તે માટે ક્ષમા યાચી-
એ છીએ. હવે વિશેષ પ્રમાણમાં આપવાની ઇચ્છા
છે. એમ અનેક વિધિવિધ વાનીઓ પીરસવાનો મનો-
રથ છે. આ મનોરથ સિદ્ધ કરવા માટે તંત્રી ત્ત-
તોડ મહેનત કરવા ઉત્કૃષ્ટ રહેશે, પણ તે સાથે
કોન્ફરન્સ દેવી કે જેના આશ્રયથી આ પત્ર નીકળે
છે તેને પણ દ્રવ્યસહાય વાયકોએ આપવીજ પડશે.
આથી હવે વાર્ષિક લવાજમ ૪ રૂ. રાખીએ તોપણ
ઓછું છે, છતાં અત્યાર સુધીની આ પવની સેવા
ખ્યાતમાં શેતાં તેમજ હવે પછીના મનોરથો વિચારતાં
તેમજ વાયકોપર વધુ દયાથી ન કરવાના આશયથી
જે વાર્ષિક લવાજમ ૩. ત્રણ રાખવામાં આવે તો
સુચોચ થશે, તેથી વાર્ષિક લવાજમ હવે નવા
વરસથી ૩. ત્રણ રાખવામાં આવ્યું છે.
આઠકો તે પ્રમાણે સ્વીકારી ખીજ વર્ષનું
વાર્ષિક લવાજમ ૩૫૫ આ ત્રણ મનીઓડેરી
જૈન શ્વે. કોન્ફરન્સ ઓફીસ, ૨૦ પાલકુની, મુગધ
એ સરનામે મોકલી આપવા કૃપા કરશે એમ તેના
રેસિડન્ટ જનરલ સેક્રેટરીઓનાં દહેવાથી અત્ર વિનંતિ
કરવામાં આવે છે. વી. પી. કરવામાં અનેક મુશ્કે-

લીઓ છે અને તેથી આઠકો તેમજ ઓફીસ બંનેને
નુકશાન છે અને પોસ્ટ ઓફીસને ફાયદો છે તો
વી.પી. કરવાની ફરજમાંથી કોન્ફરન્સ ઓફીસને
ઘાંઠકો મુકત કરશે.

વાચકોને આ વર્ષ પૂર્વે થતાં અને આ પત્રનો
નવીન વર્ષનો આરંભ લાદ્રપદ માસમાં 'સંવત્સરી'
પર્વનાળા માસમાં થતાં અમે 'તંત્રી' તરીકે ક્ષમા-
પત્રા નીચેના શબ્દોમાં યાચીએ છીએ:—

‘અત્ર ક્ષણપર્યંત તમ પ્રત્યે કોઈપણ પ્રકારે પૂર્વાદિ-
ક્ષણને વિષે મન વચન ક્રિયાના યોગથી જે જે અપરાધાદિ
કાંઈ થયા હોય તે સર્વ અત્યંત આત્મ ભાવેથી વિસ્મ-
રણ કરી ક્ષમા ઇચ્છીએ છીએ.’ હવે પછીના કોઈપણ
ક્ષણને વિષે તમ પ્રત્યે તે પ્રકાર થવો અસંભવિત થાય
એવા પ્રયત્નશીલ રહીશું, તેમ છતાં પણ કોઈક અનુપયોગ
ભાવે દેહપર્યંતને વિષે તે પ્રકારાચિત થાય તો તે વિષે
પણ અત્ર અત્યંત નમ્રપરિણામે ક્ષમા ઇચ્છીએ છીએ
અને તે ક્ષમાપ્ત ભાવ આ પંવને વિચારતાં વારંવાર
ચિંતવી તમે પણ તે સર્વ પ્રકાર અમપ્રત્યેના પૂર્વકાંના
વિસ્મરણ કરવાને યોગ્ય છે.

૧૩ હવે શું?

એક ભાષ પાટણથી લખે છે કે ‘કોન્ફરન્સના
કાર્યથી પરવારી સજી સજીના જીવન નિર્વાહની શીક-
રમાં કોમ પરીજ રહેશે ને. આનંદજી કલ્યાણજીના કા-
રભારી શેડીઆઓ કરશે એમ માની કોમને શાંતીમાં
ઉલાડશે-એવું બધું બન્યું છે.’ આ- ઉદ્દેગર લાગ-
ણીવાળા છે અને તેજ પ્રમાણે સાવ થાય તો કોમની
પ્રગતિ નથીજ. કોન્ફરન્સનું અધિવેશન થઈ ગયું,
આપુંદજી કલ્યાણજીનાં સભા તે પહેલાં મળી ગઈ.
તે સજાના એક દરોવ પ્રમાણે ૧૫ મી ઑગસ્ટનો
શેક દિન આખા વર્ષમાં કેકેકાણે પાળવામાં આવ્યો
તે છતાં ‘હવે શું?’ એવા સવાલ જ્યાં ત્યાં પૂછ-
વામાં આવે છે. આના જવાબમાં સાધુ વસવાણી
કહે છે તેમ.

‘પણ તે સજાદાને બુસવાનો એકજ માર્ગ મને સહે
છે. તમે તમારી તાકાત ખીલવો. હું પ્રાણ છું કે
પરમાત્મા તમારામાં એ તાકાત ખીલવે! જૈન સમાજમાં
તાકાત છે એ હું બહુ ધું પણ તે તાકાત તો આજે કે-
વળામાં પડી મંજાઈ રહી છે. એને બહાર આણો અને

ઈતિહાસનો ચોટા પહો અભ્યાસ કર્યો છે. અચારે હું ઇતિ-
હાસનું કંઈક જાણું છું. અચારે હું ઇતિહાસનું સાચું હકીકત
હું, ત્યારે હું તેમાંથી એક જ અવાજ ઉઠેલો સાંભળું છું.
એ અવાજ કહે છે કે—“કોઈ પણ ધર્મ, કોઈ પણ સં-
પ્રદાય, કોઈ પણ રાષ્ટ્ર ચોટાના બધા વિના ઉઠ્યાર ન
મેળવી શકે.” હું એ ઇતિહાસનો અવાજ નિરંતર સાંભળું
છું. તેજ અવાજ આપની પાસે ધરી કહેતા માણું છું કે
તમે તમારી આસ્પદિત પ્રથેથી શક્તિઓને વ્યવસ્થા કરો
અને તમારી તાકાતથી તમારા ન્યાય હક્ક પ્રાપ્ત કરો.
આત્મશોભ એ શક્તિની જનની-માતા છે. આત્મશોભની
ઇતિને ખોલવશો તો તાકાત સ્વયમેવ તમારા અંતરમાં
આવી ઉભરાશે. તમારા જીવનમાં અને નેત્રોમાં પણ
પારો એજ એક વેળામ છે!

ભગવાન મહાવીરનો પણ એજ પપ્પામ છે.
તેમણે છેલ્લે જોયે આપનાં માથેથી સદાસને ઠોકરે
મારી આત્મબળથીજ ઉચ્ચતમ પદ પ્રાપ્ત કર્યું હતું.
એ આત્મબળથીજ બંગાળી લોકોએ અંગ્રાજના
ભાગલા રૂપી નિશ્ચિત વિધાન (settled fact) અ-
નિશ્ચિત કરાવ્યું હતું. એજ આત્મબળથી શીખ અ-
હીંસાએ ચોતાનાં પવિત્ર રક્તો સંબંધીના હકો
મેળવ્યા છે. એજ આત્મબળથી આપણે બેનો
આપણા બાળની હકો મેળવી રાખીયું.

હમણાં પ્રગટેલી ન્યૂતન રેલવેથી-તેલથી ખુરિત
રાખી, સતત પ્રેરવુલિત રાખે. ફર માસે ફરેક ગાયમાં
ભેડે સર્વ-સંધર્મણ કરી યાત્રાલાગના. માર્ગને
દર નિશ્ચિત રાખી, તપસવ્યમ પાળી પ્રભુચાર્વના કરો.
આપણે આપસના અહામો ફર કરો. દોહાના
પ્રસંગોથી કુટુંબમાં કહુચિત અંશાંતિ યતો હોય તે
કાઠી નાખો. સંપ્રદાય સંપ્રદાય વચ્ચેનાં વેરોને તિ-
લવનસિ આપી સર્વ સંપ્રદાયોને સાથે લ્યો.

મેતાબ્જર-દિગંધરો ચોતાની વચ્ચેના તીર્થવિ-
પચ અહામો સમાધાનીથી ફર કરી અસ્પર્શ
સમજ બજો. બે વચ્ચે કોઈ પણ શીજ સતાને ન
ગંધો. શીજ સત્તાપર બહુ મહાર બાંધનાથી થું
પરિભ્રમ આવ્યું છે તે પર વિચાર કરી તે મહાર
કેટલો રંગો કે તેવો છે તે સમજ બજો. તુવા પ્રથમ
ફરના અટકો.

આધ્યાત્મિક સ્વરૂપ પણ બરહાર, દરિયા અને
સમજવા જેવું છે. ૧૫-૮-૨૬ ના બેનને અચરેખ
‘બધ સમે ચિત્તે ચેતિએ-ઉઠેરે શો સંતાપ’ એ
નામનો વિચારવા બેવો છે. તેમાં જણાવ્યું છે કે—

“મી. વોટસનનો ચુકાદો આજે આપણને અન્યાયી
લાગે છે, દરબારી સંતાપ આક્રમણ આપણને આક્રમિક
લાગે છે, પણ અન્યાય અને આક્રમણની પાછળ આપણી
કેટકેટલી નબળીશો અને પ્રમાણનો પુર્વ નમો હતો,
તેનો આપણે દીક્ષાળ કરી નેવો છે? વોટસન સાહેબ
તો એક માત્ર ચીજમારી નાખતેજ આધા ખસી ગયા છે.
એ ચીજમારી નો કોઈ સબળ અથવા સાવચેત સમાજના
આંશજીમાં પડી હોત તો તે ચોતાની ખેલેજ પડી પડી
આલસાળ નહત,.....જીના કર્મબંધ પરિપાક, પામી
હૃદય આવે તે વખતે સંતાપ ફરી બેસી રહેવાની શક્તિ-
કારોએ ચોખ્ખો મનાઇ ફરી છે. એ સંતાપમાંથી જેવું
બધ પેદા કરતું ભેદિએ કે જે બળઆપણી સામિતી મુખ્ય
પ્રશ્નને તો ચું, પણ તેની સાથે સંબંધ ધરાવતી અને
આપણા જીવન સાથે જોડાયેલી અનેકાનેક સમસ્યાઓનો
પણ નીકળવાનામાં એક સરસ સાધનમૂળ વાજ.”

આ મનનીય અગ્રદેવની અતિ નીચે પ્રમાણે
જે ઉદ્ગારો છે તેને અમે સંપૂર્ણ સહમત છીએ.

‘નિર્બળોના સંતાપ કદાચ આત્મવિનાશી હોય,
પરંતુ સખક પ્રશ્નો અને સબળ સંધના સંતાપમાં પ્રજ-
તિનાં વણા કુપાં બીજ રહેવાં હોય છે. આજે આપણે
અમે તેટલા વિશેષ વચ્ચે એકમ બની સક્યા છીએ એજ
ખતારની આજે છે કે આપણને સંતાપ આજ કામરોના
કાઠાવાલા કે દુર્બલોના આર્તનાદ સંભા નથી, પણ એ
પ્રશ્ન એકોચીતર ધરી જાય ન ભેદિએ એક રહેશે
આર્ત-ખતારબની ન્હારી-ન્હારી અસંખ્ય બહો-ભાંતિ-
ઓ અને મહાત્મોના સમુચ્ચયરૂપ હોય છે એજ માની
એ પ્રમાદ અને ચુકાદાને જાંઘળમાંથી ખોદી કાઢવા જો-
ઈએ. પણ આપણને કોઈની પાસે ક્યા માગવા નહીં જરૂં
પડે, કોઈની પાસે ક્યાની બીજા માગવા હાય હજીવનો
નહીં પડે. પણ તો આપણે એક મરતને છાંડે તેવા જ-
બોસાદથી કહી રાખીએ કે ‘કતિા અમને ન્યાય આપો
અને કતિા અમને અમરે બાવી અમરો ચોતાના હાથથી
પકી લેવા દો.’ આપણા અગ્રસરો, ધર્મચાર્યો અને
પ્રચારકો જેન વતિમાં આટલું જીવન જમાવી રાધો ?’

પર્યુપરુ-પર્વ દિવસમાં તેમજ બીજા દિવસોમાં

દરેક ધર્મીયાર્થ અને ધર્મોપદેશક સાધુ સાધ્વી ઉપરતું રહસ્ય સમજાવી શકે, સંઘમાં રહેલ કવેશ-અધ્યાને દર કરાવી શકે, અને પશ્ચપક્ષ વચ્ચે, કુટુંબ કુટુંબ વચ્ચે, શ્રાવક શ્રાવક વચ્ચે પ્રેમભરી સમાધાની કરાવી શકે અને આત્મભોગના પાઠ, મરદાષ્ટ-મનુષ્યત્વના પાઠ શીખવી શકે. તે-સાથે સાથે પોતે પણ સંઘાડા સંઘાડના, વિધિ વિધાનના, માનાપમાનના, આશ્રેષ્ઠ અને ભચારની મારામારીના લેદો અને ઉપલેદો

ભૂલી જઈ પોતાનું એકાન્ત સંગેહન પ્રેમપૂર્વક કરે અને શ્રી મહાવીરના સાચા વીર-ઉપાસક બને. સંગેહન અને આદોહન, ત્યાગ અને સંયમ, આત્મભોગ અને આત્માર્પણ-એજ જીવનસૂત્રો સૌમાં બની રહે! એવી પ્રજા પ્રત્યે પ્રાર્થના. એમ થયેજ લોક કર્કન જેમ ભારતનો ઉદ્ધારક બન્યો, તે રીતે મી. વૉટ્સન જેન સમાજનો ઉદ્ધારક બનશે.

શાન્તિનો માર્ગ.

“આ પ્રવૃત્તિભ્યવદ્ધાર એવો છે કે-જેમાં વૃત્તિનું ચયાસાન્તપણું રાખવું એ અસંભવિત હેતુ છે. કોઈવિરલા જ્ઞાની જોમાં શાન્તરવરૂપ નૈષ્ઠિક રહી શક્તા હોય એટલું બહુ દુર્લભતાથી બને એવું છે; તેમાં અલ્પ અથવા સામાન્ય પ્રયત્ન વૃત્તિના છવો શાન્ત રહી શકે, સ્વરૂપ નૈષ્ઠિક રહી શકે. જોમાં યથારૂપ નહિ પણ અમુક અરી યથાને અર્થેજ કલ્યાણરૂપ અવશ્યજનની અવશ્યતા છે. તે સમજાવવા પ્રતીત થવા અને અમુક સ્વભાવથી આત્મામાં સ્થિત થવા હકલું છે. એ તેનો કોઈ થોંગ બને તો એ જીવ નૈષ્ઠિક થાય તો શાન્તિનો માર્ગ પ્રાપ્ત થાય. પ્રમત્ત સ્વભાવનો જ્ય કશાને અર્થે પ્રયત્ન કરેલા થોગ્ય છે. આ સંસાર રહુભૂમિકામાં દુઃખ દાગરૂપ ઓખના ઉદયનો થોગ ન લેદે એવી સ્થિતિના વિરલજ છવો આસ્વાસ હરે છે.”

તણ મહામાર્ગ.

હિન્દુસ્થાન એ થોગવિદ્યાની ભૂમિ છે. હિન્દુ તત્ત્વજ્ઞાનીઓએ મનુષ્ય સ્વભાવની તણ મહાન વૃત્તિઓને અનુકૂળ તણ મહાન પંથ બતાવ્યા છે. એક જ્ઞાનથોગ. કેટલાક જીવાત્મા જ્ઞાનપ્રધાન હોય છે. તણવું શોધવું અને તેનો જોષ બીજાને આપવો આ લક્ષણ જ્ઞાનપ્રધાન જીવાત્મામાં આપણે જોઈએ છીએ.

પ્રેમ અને પ્રેમ ઉચ્ચ વસ્તુપર ઠેરવેલો હોય-જેને આપણે સામાન્ય રીતે ભક્તિ કહીએ છીએ-તે જ્ઞાનામાં મુખ્ય હોય છે તે મનુષ્ય ભક્તિમાર્ગનો કહી શકાય. આ મનુષ્યમાં પૂન્યભાવ, સહાનુભાવ, પારકાને મારે ઉલટી જતો લાગણીનો આવેશ, આ તણ મુખ્ય માત્રમ પરે છે.

ત્રીને મહાનપંથ તે કર્મમાર્ગ. કર્મમાર્ગમાં આપણે કાર્યદક્ષતા, વિચાર આવે તેને તરત વધુ મનન કર્યા સિવાય અમલમાં મૂકવાની ટેવ, પારકાના સ્વભાવને અનુરૂપ થવાની આવડત, અવરજા કરવાની શક્તિ વગેરે વગેરે પ્રજો નજરે પરે છે.

આ તણ માર્ગ, જે આપણા તત્ત્વજ્ઞાનીઓએ આત્મવિદ્યા (psychology) ના ઉઠા અન્વેષણથી બોલ્યા છે, તે આખી દુનિયાના ધાર્મિક વિચારોમાં અમરજ્ઞાન બોગવે છે.”

-પ્રભાકર (વસંત જ્યેષ્ઠ ૮૨.)

PLATFORM VIEW OF THE SESSIONS.

શ્રી કાન્દર-સત્ત્વ અવલોકન.

ચિર અપેક્ષિત કાન્દર-સ આખરે ભરાઇ અને ચાર દિવસની ખેટ દરમિયાન પોતાનું કાર્ય સફળતાપૂર્વક પાર ઉતાર્યું. કેટલાય સમયથી મૃતપ્રાય બનેલી કાન્દર-સ આજ સંજવન પામી તેથી કાન્દર-સના પક્ષકારીના આનંદનો પાર ન રહ્યો. આ કાન્દર-સ ભરવાનું નામ ઉચ્ચારવામાં આવ્યું તે સંધ્યે જ લિનન બિન્ન દિશાએથી એવાં વાદળો ઉભરાતાં લાગ્યાં હતાં કે કાન્દર-સ ભરી ઝૂકાશે કે નહિ એજ શંકાસ્પદ બની ગયું હતું. પણ કાર્યસ્તાંઓની કાર્યપદ્ધતિ-સંયોગોમાં યથેક્ષ્ણ પરિવર્તન, મુખપ્રના સંધની અનુકૂળતા-વૈકસનનો ચુકારો, આજુ-દહ કલ્યાણજીની સહકારિતા આવાં અનેક કારણોએ કાન્દર-સના અસ્તિત્વને શંકા અને સંજ્ઞ બનાવ્યું.

x x x x

કાન્દર-સની સામાન્ય શક્તિ અનુસાર, આ વખતે પણ એક શ્રીમાન સદૃશદરશની પ્રમુખતરીકે સુટણી કરવામાં આવી હતી. કલકત્તા-મુશબાબાદ પ્રસંગે પ્રસંગે આપણને પ્રમુખો પૂરા પાડતું આવેલ છે તે મટે તેને અવસ્થા ધનવાદ થઈ છે. પ્રમુખ શ્રીમાન હોય તેમાં કાલ પણ છે અને ગેરલાક પણ અનુભવેલા પડે છે. શ્રીમાન પ્રમુખથી એછા વખતો જે અર્થલાભ થાય છે તે કાંઈ ઉપેક્ષા કરવા લાયક વસ્તુ હજી નહિ. વળી શ્રીમાન પ્રમુખ કાર્ય કરવામાં વધારે સરળ અને નિર્બંધક માહુમ પડે છે, કારણકે તેમને કામપણુ બતરો ખાસ આગ્રહ હોતો નથી. આગ્રહ મત્ર જે પ્રસંગ ઉપર તેમનું આગમન થયું હોય છે તેને સહિસલામતીથી પાર ઉતારવાનો હોય છે. તે પોતે વિદ્વાન હોય તો આપણા પ્રમુખોને નિષ્કવિચારિણી સમિતિમાં તેમજ અધિવેશનમાં બાલુના અધિકારીઓ સાથે જે વારંવાર નિમંત્રણ કરી પડે છે તે કરવી ન પડે અને અધિવેશનના સમયે યિત ઉપર તેમના વ્યક્તિત્વના રંગતી કાંઈ કોઈ છાપ પડ્યા વિના ન રહે.

x x x x

આ બધું જતાં શ્રીમાન બહાદુરસદહ સીધીનું પ્રમુખકાર્ય અનેક રીતે યશોવાહી અને અભિનંદન-યોગ્ય હતું. કાન્દર-સ ભરવાનો વિચાર થયો તે દરમિયાન તેને પ્રતિકુળ અનેક સંયોગો ઉભરાયા લાગ્યા-આપણને સૌને સુપરિચિત શ્રી. મણિલાલજી નહાર પ્રમુખપદની હા-કહીને નરમ પડી ગયા. આજુ-દહ કલ્યાણજીનો વિરોધ ફેલાતો ચાલ્યો. આ બધા સંયોગોની જાણ હોવા છતાં તેમણે અહિંનું નિમંત્રણ સ્વીકારવાની દિમ્મત દર્શાવી. વળી પોતાના પ્રમુખ તરીકેના કામપણમાં પ્રજા વોટસનના ચુકાદાની ટીકા કરવામાં કે આજુ-દહ કલ્યાણજીની કાર્યપદ્ધતિ ચર્ચવામાં તેમણે પુરેપુરી નિડરતા દાખવી અને કહેવા-યોગ્ય અપટલપણે ઉચિત લાવામાં કહ્યું. આ બાલુની લણીખરી નૈન જનતા આપણા પ્રમુખસ્તાહિન્યું નામ પહેલવહેલું સાંભળે છે. આપણે આશા રાખીએ કે આપણો વેગની સાથેનો સંબંધ ખરતા તારાની માફક આટલા ચાર દિવસના બ્યવહાર પુરોતો ટકી ખરી ન જાય, પણ આજ શરૂ થયેલા સંબંધ નૈન સમાજના કાન્દર જીવન સાથે વધારે ગાંઠ અને સેવા-પરિણામી બનતો રહે.

x x x x

શ્રી શત્રુજયના મહાન પ્રયત્ને કાન્દર-સને પુનઃ જન્મ આપ્યો છે, એકઠાં થઈ ન શકે એવાં તકો સાંધ્યાં છે, સાથે ન બેસે એવાં ચક્રવર્તિઓ એક આસન ઉપર બેસાડ્યા છે, ઉત્તર આપવા સરખી દરકાર ન કરે એવાં પક્ષોના મર્વ ગાળ્યા છે. કાન્દર-સના ઉચ્ચ આસન ઉપર આજે અનેક ચક્રવર્તિઓ અને વિશાધરોને એકઠાં મળેલા જોઈ ક્યા લેનતું મન રંજન થયું નહોય? શત્રુજયે જેમ કાન્દર-સને ઉપરિચિત કરી તેમ આવા વિકટ પ્રસંગે કાન્દર-સ સિત્તાય અન્ય કેઈ આશ્ચર્યયાન છજી નહિ એ પણ કાન્દર-સે પોતાનું વિરાટ સ્વરૂપ દર્શાવી સિદ્ધ કર્યું. આજુ-દહ કલ્યાણજી, મહાવીર નૈન વિદ્યાલય,

જૈન એસોસિએશન ઓફ ઇન્ડિયા કે એન્યુકેશન બોર્ડ એ પ્રત્યેક સંસ્થા જૈન સમાજના એક એક પ્રત્યક્ષ જવાબદારી વહેવારી સંસ્થા છે. અત્યારે કોન્ફે- રન્સ એ તો અનેક પ્રશ્ન-સંસ્થાઓનું સંગઠન થયેલ છે. કોઈ કહેશે કે 'કોન્ફેરન્સનું આનું પ્રભુત્વ હજી અનુભવગોચર નથી થયું. આ ક્યત સત્ય છે, પણ તેમાં આપણે જ હોય છે કે આપણે કોન્ફેરન્સની કલ્પનાને હજી પણ ઝીંકી શકતા નથી. નાના વર્ગોના સંગઠનની કિંમત સમજી શકતા નથી. એવા સંગઠન સિવાય આપણું અસ્તિત્વ કેટલું જોખમમાં છે તેનો આપણે ખ્યાલ પામી શકતા નથી. શ્રી ચતુર્જ્વલના કે એવા અન્ય કોઈ અગત્યના પ્રશ્નને લોકાંબી અને લોકાંબી દૃષ્ટિથી ઉપારી લેવાનું કાર્ય માત્ર કોન્ફેર- ન્સનું કરી શકે તેમ છે. લોકમતને યથાર્થરૂપે પ્રગટ કરવાનું અને પ્રતિષ્ઠાનિર કરવાનું સાધન પણ કોન્ફેરન્સનું છે. પરસ્પર વિરોધી વિચારોના સમન્વય પણ કોન્ફેરન્સથી જ થઈ શકે તેમ છે. આ સર્વ કાંઈ જેણે આર. દિવસની બેઠકમાં લાગ લીધો હશે તેને મન:સ્પષ્ટ થયા વિના રહ્યું નહિ હોય.

કોન્ફેરન્સે કરેલા દરાવોમાં પુરૂં કહાપણ તથા સંધ્ય દૃષ્ટિગોચર થાય છે. કેટલાક કહે છે કે તેમાં જોઈએ તેટલું જોડ નથી. કેટલાક કહે છે કે તેમાં નવીનતા નથી. આમ ટીકા કરનારા વસ્તુચિંતિથી અજાણ છે. દરાવમાં જોડ કે નવીનતા લાવીને શું કરવું છે? અત્યારે આપણો આશય ચતુર્જ્વલ પ્રશ્નના સંબંધમાં એક રૂપ તથા એક મત જાહેર પ્રજા સમક્ષ રજૂ કરવાનો હતો. વળી જે અત્યારે વ્યવહાર ને લાગતા હોય તેવા દરાવો કરવાથી પરિણામે આપ-ણને 'ગેરલાભજન થાય. અત્યારે ખોટી કમઝોએ આપવાથી કે જેની હજી આપણે તાકાત કેળવવાની છે તેની ખાલી વાતો કરવાથી આપણું કંઈ પણ વજે તેમ નથી. આપણને પાલીતાણા હાકરની માગણીથી અને લોકસભાના મુદ્દાથી જે મર્મદાયક થા લાગે છે તે યથાર્થરૂપે રજૂ કરવાનો આપણો ઉદ્દેશ હતો. આ દારણ અપમાન સામે યાવાએ નહિ જવાનો સૌમ્ય અસહકારાત્મક નિશ્ચય આપણે કર્યો છે તે જાણવવાનું

હતું; આરા સખીએ કે આપણા આ નિશ્ચય અને તપના આન્દોલનો હાકાર અને સરકારને હચમચાવવા સમર્થ નીવડશે અને નહિ હો તો આપણે ધીમે ધીમે આપણી અંદર એવું બળ જોવી શક્તિ ઉત્પન્ન કરી શકીશું કે જેની સહાય વડે સત્યાગ્રહનું ઉચ્ચ શબ્દ ધારણ કરી આપણે આપણા તીર્થને અશરય સ્થાપીત કરીશું;

આ પહેલો જ પ્રશ્ન હતો કે જ્યારે આણંદજી કલ્યાણજીની પેઠીએ કોન્ફેરન્સને સહકાર આપ્યો. આ સહકાર પૂરા ઉદ્દેશસભા હતો કે જોઈ વધતા તે જુદાજ પ્રશ્ન છે, પણ સહકાર તો હતો જ એમાં સંશય નથી. આ વખતે આણંદજી કલ્યાણજીના વકીલદાર પ્રતિનિધિઓએ તે અધિકારની રૂપરેખા જાહેરી આપી હતી અને પ્રસ્તુત પ્રશ્નોના સંબંધમાં બનતા ખુલાસા આપવા શ્રમ લીધો હતો. કોન્ફેરન્સના ઇતિહાસમાં આ અવશ્ય એક બોધ લેવા લાયક બનાવ બન્યો છે.

કોન્ફેરન્સની વિષયવિશિષ્ટી સમિતિની ચર્ચા રસમય પેળું હતી. કોઈક કટુતામય પેળું હતી. દરાવો નક્કી થતી વખતે શબ્દશબ્દ અને વાક્યવાક્ય બંને તીવ્રતાથી ચર્ચાય છે. આ ચર્ચાને શબ્દોની મારામારી તરીકે જોખમવામાં આવે છે, પણ હંમેશાં એમ હોતું નથી. ઘણી વખત તો આવી ચર્ચા બહુજી ઉપયોગની અને અનિવાર્ય હોય છે. સામાન્ય રીતે માણસ જોડતાં ચાલતાં બહુ લાંબો વિચાર કરતો નથી પણ અમુક અનુભવી મંજી અમુક વિષય હાથ ધરીને કોઈ પણ જાતનો દાર ઉપર આવવા માગે છે ત્યારે મંજીમાં લાગ લેનાર પ્રત્યેક સંગઠને પોતાની જવાબદારીનું કાંઈ જુદું જ લાન થાય છે અને જે વિષયને લગતો દાર કરવાનો હોય છે તે વિષયના સર્વ અંગઉપાંગ ઉપર તેનું ધ્યાન એવાનું રહે છે. આમ થતાં પોતાના મન-વ્યતો બિન્દુ માત્ર વિરોધ કરે તેવા કોઈ પણ શબ્દ કે વાક્યની તે ઉપેક્ષા કરી શકતા જ નથી. આ કારણે જ દરાવોના શબ્દો ઉપર હંમેશાં બહુ ચર્ચા થતી જોવામાં આવે છે. વળી દરાવના મિત્ર મિત્ર

અવધવા જેમ જેમ પધારે ચર્ચાય તેમ તેમ અનેક નવાં અને અણધાર્યાં દૃષ્ટિબિન્દુઓથી પ્રસ્તુત વિષયને નિહાળવાનું આપણને પ્રાપ્ત થાય છે. આવી દૃષ્ટિ ધ્યાનમાં રાખી જેટલી ચર્ચા થાય છે તે અવશ્ય હિતાવહ બને છે, પણ આપણી ચર્ચાઓમાં આવી દૃષ્ટિ હંમેશાં જળવાતી જ નથી. ચર્ચા કરનારાંનું વિષય સંબંધી અજ્ઞાન ધણી વખત આશ્ચર્યકારક માત્રુંમ પડે છે. વળી કેટલાકને ખાલી પથરા નાંખવાની જ ટેવ હોય છે. વળી ધણીને સત્યાસત્યને નિર્ણય કરવાની જગ્યાએ ચિન્તા હોતીજ નથી. માત્ર મનમાં જે અમુક પક્ષ આંધો હોય તેને સાંમેતી વાત અનુકૂળ હોય તે સાચી અને બીજી બંધી વાત ખોટી-આ રીતે જ બધું ડોળ્યાં કરે છે. આપણી વિષયવિચારણી, સંમિતિની ચર્ચાઓ ધણી વખત આવાં દૂષણોથી દૂષિત થતી જોવામાં આવે છે અને તેથી સમયનો અપવ્યય અને અંગન કુટુહલ ઉત્પન્ન થતાં વાર લાગતી નથી.

x x x

પ્રસ્તુત કાન્દર-સત્ત્વ વિષયવિચારણી સમિતિ વારંવાર બે લાગમાં વહેંચાઈ જતી. એક પક્ષે આણુંદળ કલ્યાણજીના વહીવટદાર પ્રતિનિધિઓ અને તેની પુરી સંભાળ રાખતું મુખ્યત્વે કરીને અમદાવાદી ભાઈઓનું જુથ બળ. બીજા બાજુએ આણુંદળ કલ્યાણજી સાથે ઉભા રહેવા માગતા છતાં તેમના બંધારણ તેમજ કાર્યપદ્ધતિ સામે ટીકાની નજરથી બેનારો મુંબઈ તેમજ અન્ય વિભાગોનું પ્રતિનિધિત્વ ધરાવનારાં વર્ગ. એક પક્ષને ખોટી ચિન્તા એ હતી કે આણુંદળ કલ્યાણજીની જગા પછી તુટિ દેખાવી ન જોઈએ અને તે પાછળ ભીતિ એ હતી કે તેવી તુટિએ દેખાતાં આપણું સમૂહજન આઘાત પામશે અને પ્રસ્તુત પ્રજ્ઞા સંબંધમાં જોઈએ તેવી એક પીઠ આપણે દાખવી શકીશું નહિ. બીજા પક્ષને એવો ધ્વનિ હતો કે આ પ્રજ્ઞામાં આપણે બધા સાથે જ છીએ છતાં તમે જે કાંઈ કહો કે કરો તેમાં હા લાજવાનું અમે સ્વીકારી શકીએ તેમ નથી. આને લીધે આખી ચર્ચા દરમિયાન વારંવાર બેસ્ટર નીકળતા અને પ્રૌદતા અને મર્યાદાનો

ઉભય પક્ષે બંધ થતો. આણુંદળ કલ્યાણજીવાળાને પ્રતિજ્ઞાનું ભારે ગમત્વ હતું, જોઈએ તેટલી નિખાલસતા કે સરસતા નહોતી, ધારાસભામાં સરકાર આપણા પ્રજ્ઞાના જેવા ઉત્તરો આપે છે તેવા ઉત્તરો ઘણી વાર મળતા. અન્ય પક્ષમાં પ્રસ્તુત પ્રજ્ઞા વિષે વારંવાર અજ્ઞાન પ્રગટ થઈ જતું અને તેથી નિઃસાર બનવાના પ્રસંગો ઉભા થતા. આ બંને તત્ત્વ સોમચીત્ર હતાં.

x x x

શ્રીમાન કરગુરભાઈ લાલભાઈએ કાન્દર-સત્ત્વ ત્રીજા દિવસે આણુંદળ કલ્યાણજીમાં લોક વિશ્વાસ હોવા સંબંધે બે વાણી વાંચ્યું હતું તેમાં કુશળતા હતી, મુસંદ્દીગીરી હતી. કંઈ મુંઝવણને સરળતા હતી. આણુંદળ કલ્યાણજીમાં વિશ્વાસ હોવાનો આવે ભારે ભેરી નાદ કરેલા પડે તે જ દર્શાવે છે કે કાંઈ કાંઈ ઠેકાણે પણ અવિશ્વાસના આંદોલનો ફરકી રહ્યાં છે. આપણે તેમના બાપણને અહિં ટુંકા જવાબ આપી શકીએ કે આવા કટોકટીના પ્રસંગે આણુંદળ કલ્યાણજી સાથે ઉભા રહેવું અને કામ કરવું એ એક વાત છે અને આણુંદળ કલ્યાણજીના પહેલાં કે અત્યારનાં બધાં કાર્યોમાં અમારી સંમિતિ હોવી અને આણુંદળ કલ્યાણજીનું બંધારણ સર્વ રીતે સંપૂર્ણ છે એવી માન્યતા રાખવી એ નિરાળી વાત છે. અમે માનીએ છીએ કે અમારી દૃષ્ટિએ આણુંદળ કલ્યાણજીએ કેટલીક ભૂલો ભૂલ્યાં છતાં કરી છે અને આમને આમ બધું ચાલુ રહેશે તો હજી પણ ભૂલો યવા સંભવ છે. અમે માનીએ છીએ કે લોકોનો સારો વિશ્વાસ સંપાદન કરવા માટે તેમના આખા બંધારણમાં મહત્વના ફેરફારો કરવાની પરમ અજ્ઞ રચકતા છે. આ બધું છતાં શનુંજયનો પ્રજ્ઞ જેટલો તમારે હૈડે છે એટલોજ અમારા હૈડે છે અને તેથી અમે તમારી પડખેજ ઉભા છીએ. અને ઉભા રહેવા માગીએ છીએ. આપણે વણિક છીએ. ન્યારે દરેક વાજે દુરમન આવી ઉભો હોય ત્યારે આપણે અંદર અંદર લડી મરીએ એવા અમે કે તમે અણસમજી નથી. માત્ર એટલુંજ જાણીએ છીએ કે તમે ખોટી આત્મવિશ્વાસમાં ન રહેતા અને દેશકાળ અનર્થ

જે કાંઈ ફેરફારો કરવા યોગ્ય લાગે તે કરવામાં ક્ષણભર વિલંબ ન કરતા.

x x x

અસહકારના ઉગ્રકાળમાં હિંદુ મુસલમાન કેટલા નજીક આવ્યા હતા અને એક બની ગયા હતા? 'હિંદુ મુસલમાનની જય' એ ઉદ્દેશોપણ સર્વત્ર સામાન્ય પ્રસરી રહી હતી. આજ એ સ્વપ્ન વ્યર્થ મળ્યું, એ ઘોષણા ઉઠી ગઇ કારણકે એ એકતાને આપણે ભૂલથી ચિરસ્થાયી માની લીધી અને તેમાં સંગીનતા લાવવાનો કદિ કોઇએ ઉડો વિચાર ન કર્યો. આજ શત્રુજયના પ્રભુને વિરોધી મનાતા આણ્ડેલ કલ્યાણુજી અને કોન્કર-સના પક્ષકારોને એકમેકની સમીપ આપ્તી મુક્યા છે. બન્ને પક્ષની લાલ પાઘડીઓ અને ફેટાઓ એકબેને વિરોધ વારંવાર ભૂલી જવાતો અને 'કોન્કર-સનાની જય-આણ્ડેલ કલ્યાણુજીની જય' આવા ઉદ્દેશોના અન્તરમાં ઉઠી આવતા. બન્નેનું ધ્યેય તીર્થો

ઉદ્ધાર અને જૈન સમાજનો ઉત્કર્ષ સમાન છે. બન્ને એકજ કુટુંબના કુટુંબીઓ છે. અસહકારના ઇતિહાસનો આપણે કેમ ધડો ન લાઇએ અને આપણા મનના મળ દૂર કરી, બધા સાચી એકતા સાધવાના ઉપાયો કેમ ન વિચારીએ? જેવી રીતે શત્રુજયનો પ્રથમ મહા સંકટ લાઇો અને ભારે ચિન્તાજનક બની રહેલ છે, તેવીજ રીતે આપણે બરોબર સમજીએ તો તે પ્રશ્નનો ઉકેલ કરતાં કરતાં અનેક આગ-તુક લાભો ઉઠાવવાનો પણ આ અસાધારણ સુસંયોગ આપણને પ્રાપ્ત થયો છે. આ સુસંયોગને ગ્રીક્ષવા જેટલું અને સફળ કરવા જેટલું આપણને-બળ-સમજણ-ઉદારતા અને સરળતા પ્રાપ્ત થાય તો આપણા તીર્થોનાજ નહિ પણ આપણા આખા સમાજનોજ ઉદ્ધાર સમીપ આવી ઉભો છે. પરમાત્માને આપણી એજ પ્રાર્થના હો ! શત્રુદિવસ આપણને એજ ચિન્તા હો !! સમયે સમયે આપણી એજ પ્રવૃત્તિ હો !!!

પરમાર્નંડ,

SHETH RAVJI SOJAL,
Chairman,
Reception Committee.

સ્વાગત સમિતિના પ્રમુખ શેઠ રવજી સોજપાળનું ભાષણ.

માનનીય પ્રતિનિધિ બંધુઓ, સજ્જનો અને સન્નાટીઓ:—

આપ સર્વને સ્વાગત સમિતિ તરફથી આવકાર આપતાં મને અત્યંત આનંદ થાય છે. અત્રે અનેક વિદ્વાન્ તેમજ શ્રીમાન્ બંધુઓ વિદ્યમાન હોવા છતાં આપ સર્વેના સત્કાર કરવાનું મેહું માન મને મલ્યું છે, તે માટે આપ સર્વની સહૃદયતાજ કારણ છે, એમ મને અવશ્ય કહેવું જોઈએ. આજ સ્થળે ગત વર્ષમાં આપણી કોન્ફરન્સનું કનવેન્શન મલ્યું હતું, અને અનેક મહત્વના પ્રશ્નોનું સફળતાથી નિરાકરણ લાવનારી આ સંસ્થાની આવશ્યકતા સ્વીકારાઈ હતી. આપારે બંધુઓ, આપણી સામે અત્યંત મદદરૂપે, પવિત્રમાં પવિત્ર સિદ્ધભૂમિ શત્રુંજય ગિરિ અને તે પરના આપણા જન્મસિદ્ધ હક્કોનો પ્રશ્ન ઉભો થયો છે. એ પ્રશ્ન જોતોતે માટે તેમના જીવન અને પ્રાણ સાથે જોડેલાં, તેમનાં હૃદયોને મૂળમાંથી ડોલાવનારો, તેમની માનસિક ક્ષતિઓને ખળભળાવનારો, તેમનાં શૈર્ષિકે જગાડનારો, જન્મવંદ્યમાન પ્રશ્ન છે. બંધુઓ! આપણાં દરેકના જીવનમાં આ પરી અને આ પળ, ચિરકાળ માટે નોંધી રાખવા જેવાં છે. સમગ્ર હિંદુ ભૂમિમાં નિકટ તેમજ દૂરવર્તી ગામે, અને સહેરોમાંથી આપ પ્રતિનિધિ બંધુઓ પધારી, આપણા પવિત્ર શત્રુંજય તીર્થની રક્ષા માટે કટિબદ્ધ થઈ, આપણા હૃદયસાગરની ઉછળતી ઉર્મિઓમાં અને શાંત સ્થિર સુહિના પૂજીમાન ચંદ્રના પ્રકાશમાં, કહો તો પૃથ્વી અને આકાશ રૂપી મહાન્ બ્રહ્મમાં પ્રાણુથી પણ પ્રિય તીર્થને સમ્યક્ પ્રકારે એક પ્રેમાળ માતા પ્રેમી વાત્સલ્ય ભાવથી બાળકને પોતાના ઉરમાં સમાવી દેવા તત્પર થાય તેમ, વીંટી લેવા તત્પર થયા છો. આ પ્રસંગે આપ સર્વેનું સ્વાગત કરતાં માર્ક હૃદય આપને ચરણે સાધાર્મિક પ્રેમથી ટળે છે.

આપણી કોન્ફરન્સ સંવત ૧૯૫૮ ની સાલમાં સાર્વક મામતવાઝ ફલોધી (ફલવર્ધી) તીર્થમાં જન્મ લઈ અત્યારે તેના ૨૫ મા વર્ષમાં હોઈ જાણે તેનો રજત મહેલસબ ઉજવવાને પવિત્રમાં પવિત્ર શાશ્વતા તીર્થ

શત્રુંજયની રક્ષા માટે આમંત્રણ આપી રહી છે, અને શીયુત યુવાવયસ્ક દંડાના સ્તુલ પ્રવાસનું ફળ આપની સમક્ષ રજુ કરે છે.

મુખ્ય વ્યાપારનું મુખ્ય ધામ હોઇ વ્યાપારી જન કોમની રાજધાની છે, અને સઘળા સ્થળોનું પ્રતિનિધિત્વ તેમાં સમાયું છે. આજ કારણથી અગ્રેએ આપને અહીંયાં અત્યારના હૃદય હલમલાવનાર પ્રસંગે આમંત્રણ છે, અને આપ અનેક અગમડો સહન કરી અત્રે પધાર્યા છો તે માટે સ્વાગત સમિતિ તરફથી ફરી એક વાર હું આપેના આભાર માનું છું.

કોન્ફરન્સનું કાર્યક્ષેત્ર વિશાળ અને વિવિધતાવાળું હોવા છતાં સામાજિક તેમજ કેળવણીના અન્યાન્ય ધાર્મિક પ્રશ્નો બાબુએ મૂકી અત્યારે આપે માત્ર શત્રુંજય તીર્થનેજ દષ્ટિ સમક્ષ રાખવાનું છે. તેને માટેજ આપણી ગતિ મતિ અને સુદિ ઉત્તેજિત રાખવાનાં છે. તે વડેજ આપણાં પૂર્વજોની નવલત કીર્તિને વિશેષ ઉજ્જવલ બનાવવાની છે. બંધુઓ! આજ આપણા જન સમાજમાં અરિદંત ઉપાસકોમાં, આખાવટક શત્રુંજય! શત્રુંજય! અને શત્રુંજય! એજ પોકાર ઉઠી રહ્યો છે. ખરું પૂછો તો અત્યારે આપણે બીજો કોષ્ટપણ સવાલ વિચારવાને તો શું પણ સ્પર્શરતે પણ શક્તિમાન નથી. આપણાં સર્વેનું ચિત્ત તેજ પરમ પવિત્ર શત્રુંજય તીર્થમાંજ તકીન બની રહ્યું છે. અત્યારે યોગીઓ જોને ઉન્મત્તીભાવ કહે છે તેને આપણે સર્વે અનુભવી રહ્યા છીએ, અને આપણું મન બીજા કોષ્ટપણ વિષયને ગ્રહણ કરી શકે તેમ નથી. અરુ! અત્યારે આપણે પાલીતાણાનાજ વિચાર કરીએ.

આપ પાસે પ્રથમતો પાલીતાણા શહેર અને શત્રુંજય તીર્થનો ઇતિહાસ હું રજુ કરીશ. જન સાહ્યાનુસાર શત્રુંજય તીર્થ શાશ્વતું છે. આપણા આદિ તીર્થકર ઋષભદેવ ભગવાન આ ત્રિમલગિરિ ઉપર

અનેકશ્વર સમોસર્ધા અને તીર્થ પ્રવર્તીશ્યું. એમના પુત્ર ચક્રવર્તિ હારત મહારાજે આ પર્વત ઉપર એક-સુદ્ધ વિશાળ અને મનોહર સુવર્ણ મંદિર બનાવી આદીશ્વર ભગવાનની રત્નભવ મૂર્તિ સ્થાપિત કરી. એમના પ્રથમ ગણધર મુંડરીક મહાર્ષિ પાંચ કરોડ મુનિઓ સાથે ચૈત્રપૂર્ણિમાને દિવસે મુક્તિ પામ્યા. ત્યારથી પ્રતિવર્ષ ચૈત્રી પૂર્ણિમાનું પર્વ મનાયું, અને હજારો જૈનો જાત્રા આવતા થયા. અનેક તીર્થંકરો, અસંખ્ય મુનિવરો, આ તીર્થપર ધ્યાનરથ ચમ મોક્ષે ગયા. એટલે સુધી કે કાંકરે કાંકરે અનંતા સિદ્ધા એ વાક્ય પ્રચલિત થયું, અને સમગ્ર પર્વત તેના અણુ પરમાણુ સાથે પવિત્ર મનાયો. તેમજ આધ્યાત્મિક ઉત્પત્તિને આહવારા છવે માટે આ તીર્થભૂમિ આલ્મનરૂપ બની. આ તીર્થના મોટા સોળ ઉદારો થઈ ચુક્યા છે. જેમના પ્રથમ ચક્રવર્તિ હારતે આગળ કલા પ્રમાણે કર્યો.

ઐતિહાસિક કાળમાં રામચંદ્ર તેમજ પાંડવોએ આ તીર્થના મોટા ઉદારો કર્યો. ત્યાર પછી વજ્ર-સ્વામિની સહાયથી ભાવસા શેઠ સંવત ૧૦૮ ની સાલમાં મિથ્યાત્વી કપદીયક્ષના ઉપદ્રવ દૂર કરી મોટા ઉદાર કર્યો. ત્યાર પહેલાં ૫૫ વર્ષ સુધી સિદ્ધ-ગિરિ અપ્રજ્ઞ દશામાં કપર્દીયક્ષના કારણે રહ્યો. પોતાનો શક પ્રવર્તીતનાર વિક્રમ નૃપતિએ પણ આ તીર્થનો ઉદાર કર્યો હતો. પરંતુ તેની મહુના નાના ઉદારમાં છે. તેજ પ્રમાણે પાદલિપ્ત સુરિની સહાયથી સાલિવાહન નૃપતિએ પણ આ તીર્થનો ઉદાર કર્યો હતો. એજ પાદલિપ્ત સુરિ અથવા પાલિત સુરિના નામ પરથી એમના શિષ્ય નાગાર્જુને, આચાર્ય મહારાજે ભગવાન મહાવીર સ્વામિની મૂર્તિની પ્રતિષ્ઠા કરી તે વખતે, જે ગામ વસ્યુ તે પ્રજાગની માદમાં તેનું નામ ‘પાલિતાણુ’ કહેતાં ‘પાદલિપ્ત’ એમ રાખ્યું. આ પ્રમાણે આજના પાલીતાણુ શહેરની ઉત્પત્તિ પણ વિવાધવંશબંધુમણિ જેન મુનિ પ્રવર પાદલિપ્ત સુરિથી થઈ અને તે વાતની સાચીતી મહાપુરૂષ ચરિત્રમ કથાવલિ, પાલિત, પ્રજા પ્રમા-વક ચરિત્ર વિગેરે ધણીજ પ્રાચીન ઐતિહાસિક ગ્રંથો આપે છે. ત્યાર બાદ સંવત ૪૭૭ માં મહાવાદિએ

ઔદોનો શિલાદિત્ય નૃપતિનો સલામ વાદમાં પરા-જ્ય કરી તીર્થનો ઉદાર કર્યો. વિક્રમ સંવત ૮૦૦ થી ૮૬૫ માં જેનો સત્તા સમય હતો એવા કવિ-ચક્ર ચૂડાગણિ અપ્પભાટ્ટિસુરિની સહાયથી ગ્વાલીવરના આમ નૃપતિએ પણ આ તીર્થનો ઉદાર કર્યો; એવો જ લઘુ ઉદાર કળિકાળ સર્વજ હેમચંદ્રાચાર્ય મહારાજના ઉપદેશથી કુમારપાળ રાજાએ કર્યો. એવા એવા કેટલાએ લઘુ ઉદારો થયા પછી શ્રીમાણી કુલ શિરોમણિ બાહમત્રીએ સંવત ૧૨૧૩ માં મોટો ઉદાર કર્યો. ત્યારબાદ સંવત ૧૩૭૧ માં જ્ઞાતવાલ કુલદીપક સમરાશાએ તેવેજ મોટો ઉદાર કર્યો અને સંવત ૧૫૮૭ માં પ્રાચ્યાટ કુળ ભૂષણ કરમા-શાએ તેવેજ મોટો ઉદાર કર્યો. ત્યાર પછી જેન કામના અનેક અગ્રણ્ય પુરોએ એજ પવિત્ર તીર્થ ભૂમિ પર અનેક પ્રાસાદોની રચના રચાયાં પોતાના સાંસારિક છવનનું સાધ્ય માન્યું અને અબજોની રકમો ખર્ચી. એમ એ રમણીય દેવ ભૂમિ, વિશા-નોની રપથી કરતાં, અને શિખરોપર રહેલી મનોમમ અને મંજુલ ઘંટદીના રણકારથી ચુંછ રહેલા પ્રા-સાદો વડે સુશોભિત બની ઇંદની અમરાવતીની પૃથ્વી પર અવતાર કરી, સ્વર્ગ અને મોક્ષનાં સુખની ખ-રખર શ્રેણી બની રહી. એવા જૈનોના મહાજનોમાં મુંજામ્હના શેઠ પોલીશા તથા શેઠ કેશવજી નાણકે શત્રુંજયગિરિ પર અદળક ધન ખર્ચી દુકા બંધાવી. વળી અનેક ધનાઢ્ય પુરોએ યાત્રાત્રુનાં સુખ અને સન્નને અર્થે અનેક ધર્મશાળાઓ, દાનશાળાઓ, વિસામાઓ, કુંડો, પરમે બંધાવ્યાં. એ પ્રમાણે જેન કામનું અગણિત દ્રવ્ય શત્રુંજયગિરિ પર ખર્ચાયું છે. અનેક યાત્રાત્રુના આગમનથી પાલિતાણુ શહેર અને તેની પ્રાંત સમૃદ્ધ થયાં છે. શત્રુંજયના પ્રાચીન કાળનાં ઇતિહાસમાં નિપુણ સર કિન્તેશક શામલ રાસમાળામાં શત્રુંજય તીર્થ વિશે નીચે મુજબ લખે છે:-

“શત્રુંજય એ જેન ધર્મનું પવિત્રમાં પવિત્ર તીર્થ છે. યાત્રાનું પ્રથમ સ્થાન અને મુકિતનો મર્થ શત્રુંજય છે. કિમોઅન શેકેના પવિત્ર આશ્રયની માફક સહિતા સર્વ નાશ વખતે એનો નાશ થતો નથી. સમગ્ર ભારત દેશમાં સિંધુ નદીથી માંડી મગ

સુધી અને હિમાલયથી માંડી તેની પુત્રી અને રુદ્રની ભાવિ વધુ કન્યાકુમારી - સુધી - એક પણ શહેર એવું નથી કે જેણે શત્રુજય પર્વત ઉપર દેવલય બાંધવામાં ધન ખર્ચ્યું ન હોય. રથને રથને સુંદર દેવાઓ સુંદર ગદો, એકાન્ત અને ઉત્તમ પર્વતનાં શિખરોપર આરસપદાણુની બાંધણીમાં શોભી રહ્યાં છે.

કાકર બગેસ નામક એક પ્રખ્યાત શિલ્પચાત્રી શત્રુજયના દેવાલયો નામના પુસ્તકમાં શત્રુજયને દેવાલયોનું શહેર અને દુનિયા ઉપરનું અદિતીય રથનું તરિકે વર્ણવ્યું છે.

આગળ કહ્યા પ્રમાણે આપણા અનેક સમર્થ પ્રાચીનોએ પોતાની આધ્યાત્મિક શક્તિથી, પવિત્રતાથી, વિક્રમથી અને ઉપદેશથી અનેક મહારાજાઓ અને સમ્રાટોને બોધ પ્રમાણી તેમની મારફત શત્રુજય તીર્થનું માન રક્ષણ નહિ પરંતુ તેમના જ રૂબેરૂ કાર્યો કરાવ્યા છે. આ દ્રષ્ટાંતોને તેમજ ઉદ્દેશુરના શ્રીમાન મહારાજાની આધુનિક ઉદાર કાર્ય પદ્ધતિને જો ભારતના પાલીતાણુ નરેશ અનુસરત તો જૈન કેમમાં આદિજાતની પ્રખ્યાત જાગણી દેવાત, અને આધ્યાત્મિક માર્ગમાં આગળ વલેશ કેમના હૃદયના જાણીવાંદ મેળની રાકાત, પરંતુ તેની ધાર્મિક લાગણીઓ અમારુથી લોભદષ્ટિથી દબાઈ ગઈ છે અને તેનું પરિણામ પોતે કંઈક અંશે અત્યારે પણ અરમ અનુભવી રહ્યા હશે. આ દુર્વૃત્ત વટનારું અંતિમ પરિણામ તો ભાવિના અનંત સ્વામ વાદ્યમાં સંતાવ્યું છે, પરંતુ સમયનો પરિવાક થતાં સ્વયમેવ પ્રગટ થશે. મને પોતાને તો સંપૂર્ણ ખ્યાલ છે અને આપ સર્વ બધુઓ પણ એવાજ સંકલ્પના જે વહીએ થશે તે વહીએ સ્વયંવ્રતાથી પવિત્ર તીર્થને ભેટતાં દુન્યવી સત્તાનો કામ પણ ફૂલ ફેણી ચકનાર નથી, આપણે એ અનાદિ સિદ્ધ હક છે. આપણે દરેક પ્રકારનું બલિદાન આપ્યું અને તીર્થ આપણું હતું અને આપણુંજ રહેશે. જૈન અને શત્રુજય કંઈક અંદર સંકેતથી એકાદ છે અને અબોલજ રહેશે. એ સંકેતમાં રહેતો ચક્રિત દેવતા એટલુંજ જરૂર છે. માત્ર આદ્ય તૃપતિઓએજ સદાપ આપી છે

એમ નથી પરંતુ મોગલ શહેનશાહોએ પણ અકબરથી આરાંભી બહાંગીર, શાહજહાન, સુરાઈપદ, અને ઔરંગઝેબ જેવાએ પણ સનદો બહી છે. વળી મોગલ વંશના છેવટના બાદશાહ, બહાદુરશાહે પણ સનદ બહી છે. આ પ્રમાણે ઐતિહાસિક કાળના પ્રારંભથી સુધીનો, એ પવિત્ર તીર્થનો માલુમ કરીએ તેમજ મોગલો જોનોનો છે.

બધુઓ! હું આપને વિશેષ સમય લેવા માંગતો નથી અને આપણા વિદ્વાન પ્રમુખ મહારાજ તેમજ અન્ય વક્તાઓ જૈન કેમ તથા પાલીતાણુ દરબાર વચે શત્રુજય પરના આપણા હક સંબંધી વિવાદનો સવિસ્તર ઇતિહાસ આપની સમક્ષ રજુ કરશે; અને તે પરથી અસલ શું હતું અને હાલમાં શું રહ્યું છે તેનો ચોક્કસ ખ્યાલ આપને આવશે. હાલની પરિસ્થિતિનાં કારણો પણ આપને દષ્ટિગોચર થશે. અને તેજ આપને ભવિષ્યના માર્ગદર્શક બની વર્તમાન કાર્યપદ્ધતિ કિતાવક, કાર્યકર, અને લાગદારી બનાવવામાં સહાયજાત થશે.

હું તો સંક્ષેપમાં હાલમાં તીર્થ સંબંધી જે પરિસ્થિતિ ઉભી થઈ છે, તેનુંજ માત્ર નિરૂપણ કરીશ. બધુઓ! શ્રી શત્રુજય તીર્થની યાત્રા હાલમાં બ્રિટિશ સરકારની સાંતિજનક સાવજીબી સત્તામાં રહેવે વગેરેના અનેક સાધનોથી જેવી નિર્ભય અને સહેલી થઈ છે, તેનું આગળ ન હતું.

સને ૧૬૫૨ નો સમય પાલિતાણુના યાત્રાળુઓ માટે વિશેષ કપરો દેખાવાથી જૈન કેમના આજેવાનોએ તે સમયે ગારીઆધારમાં વસતા ગોહેલ રજપુતોને ચોક્ક પહેરો કરવાને એક કરાર કે જેમાં તેમના તરફથી જાગીતો અપાયા હતા તે વડે સોંપ્યું, અને અમુક બદલો આપવાનું કલ્પ્યું, આ પ્રમાણે ગારીઆધારથી ગોહેલ રજપુતોને મજબૂર કરાવતી રૂબે પાલિતાણુ લાવવામાં આવ્યા. ગોહેલોએ સ્વભાવાત્સાર એ ક્ષેત્રમાં પોતાનો પ્રભાવ કરવા માંગ્યો અને સને ૧૮૨૦ માં તો રજોપા વાસ્તેનો બદલો પણ આરોગેનો ગીરાં સોંપેા, જે આરોગેએ ગોહેલ રજપુતોને પાલિતાણુમાં ચોક્ક પહેરો માટે લાવનાર જૈનોનેજ કનકનાનું શર થયું, અને જૈન

ધર્મની વિશ્વ અનેક પ્રકારનું વર્તન ડુંગરપર ચલાવ્યું. તે ઉપરથી શેઠ હેમચંદ વખતચંદ તથા શેઠ મોતીચંદ મુંબઇ સરકારને અરજ કરી એમાં ખીજ દાદો સાથે પાલિતાણા પગમણું તથા શત્રુન્ય પર્વત પાછો સોંપાથી દેવાની અરજ કરવામાં આવી. અનુમાન થાય છે કે મુંબઇ સરકારે જૈનોની માલિકીનો પ્રશ્ન ખાણુએ રાખી રજોપા સંબંધી માત્ર તાત્કાલિક મુરકેલી જે આરખોની કનડગતોથી ઉભી ચુઈ હતી, તેજ દૂર કરી અને જૈનોએ ઉધડ રકમ રૂ. ૪૫૦૦) રજોપા બદલ આપવી એમ ઠરાવ્યું. એ પ્રમાણે સને ૧૮૫૨ ના અપવાદ સિવાય વાર્ષિક રકમ સને ૧૮૫૮ સુધી અપાયાં કરી. સને ૧૮૫૬ માં પાલિતાણાના તે વખતના હાકોરે રજોપાની રકમ વધારવાને પ્રયત્ન કર્યો, અને મેજર એન્ડર્સને રકમ વધારી રૂ. ૭૫૦૦) આપવાનો રિપોર્ટ કર્યો અને ૧૮૬૩ માં પાલિતાણાના ત્યારના હાકોરે ખીજ મંગણી કરીકે દેવાલય બાંધવાની જમીન બદલ તેને રકમ માંગવાનો હક્ક છે. મેજર ડીટીજ પાસે લંબાણુથી તપાસ ચાલી અને રજોપામાં પાલિતાણાની કુલ માંગણીનો સમાવેશ કરી રૂ. ૧૦૦૦૦) ની વાર્ષિક રકમ ઠરાવી. સને ૧૮૭૩ માં વળી નવી માંગણી કરવામાં આવી. અને સને ૧૮૭૭ નો મુંબઇ સરકારની પ્રસિદ્ધ હુકમ થયો તેની અંદર પાલિતાણા હાકોર તથા જૈન કેમી કેવી રીતે વર્તેલું, અને તેમનાં આમનસામન હક્ક શા છે તેના એક વચગાળાના રસ્તા તરીકે પાલિતાણાના હાકોરની લાગણીને માન આપીને એક રાજદારી તોડ તરીકે રૂપરેખા અંકાઈ. જૈન કેમીને પોતાના પૂરેપૂરા હક્કો મંજૂર કરવામાં ન આવ્યાથી અસંતોષ થયો પણ તે ૧૮૭૭ ના હુકમોને પૂરેપૂરું માન આપી ચાલી. ત્યારે પાલિતાણાના હાકોરે તો એક કે ખીજ બહાનાંથી પગપેસારો કરવા તથા મંજૂર થયેલા જૈન હકોકોપર આક્રમણ કરી પોતાની હકુમત સ્થાપવા યત્નો ચાલુજ રાખ્યા, અને તેના આક્રમણોથી દુઃખાયેલા જૈનોએ બ્રિટિશ સરકારને અરજીઓ કરી, જે નિર્ણય આપે તે પ્રયત્ન લઈ, ગાંતિથી ખેતી રહેતુંજ હીક ધાર્યું. છેવટે સને ૧૮૮૧ માં બ્રિટિશ સરકારે ૪૦ વરસ માટે

રજોપાનો કરાર કરાવ્યો. જેની રૂએ જૈનોને રૂ. ૧૫૦૦૦) દરવર્ષે પાલિતાણા હાકોરને રજોપા બદલ આપવાનું હતું. પાલિતાણાના હાકોર સાહેબ એક બાબતથી રજોપાની રકમ વધરાવતા થયા, અને ખીજ ખાણુએ જૈનોના મંજૂર થયેલા હકોકોપર નવી નવી મુક્તિઓથી ત્રાપ મારવી ચાલુ રાખી અને જૈનોએ બ્રિટિશ સરકારને અરજીઓ કરી જે કહે તે કબજ કરી ખેતી રહેવાથી સંતોષ માન્યો. પરિણામે ખીજ હકોકોની ફર્યાદમાં બ્રિટિશ સરકારે પોતે વચ્ચે પડી શકે એમ નથી એમ કહી જૈનોને ઉપદેશો નિર્ણય સંભળાવી દાધો. અને રજોપાનો કરાર ચાલુ વર્ષના એપ્રિલ માસની ૧ લી તારીખે ખલાસ થયેલા હેવાથી આગળથી કરેલી યાત્રાણુપર મુકાવેશો નાંખવાની પાલિતાણા હાકોરની અરજ પર વચગાળાનો હુકમ આવ્યો, જેની રૂએ યાત્રાણુની મજૂરી કરવાનું હતું, પાસ આપવાનું કર્યું, અને શત્રુન્ય પર્વતપર યાત્રાણુએને જગ્યા આવવા માટે ચકાવાવાળા અરજ પ્રમાણે રસ્તા નહી થયા. આવી માનહાનિ વચ્ચે જૈનોએ યાત્રાયાજનો ઠેર ઠેર ઠરાવ કર્યો. બંધુઓ ! આપણા ખીજ હકો પર જે જે ત્રાપો પડી છે તેનું સવિસ્તર ક્રમસર તારીખવાર વર્ણન આપણા પ્રમુખ મહાશય તથા ખીજ વડતાએ કરશે. સંક્ષેપમાં કહું તો અસારે, તથેડીથી ડુંગરની ઉપર સુધીના રસ્તા, કુંડ, વિસામા, હહેરીએ, ગઢની અંદરનાં બાંધકામો, વર્ષોના સમારકામ સિવાય દિન પ્રતિદિન ખરાબ થતાં જાય છે. ગઢની અંદરના મહાદેવના મંદિર તથા ઈમારતો પીરની કબરની વ્યવસ્થા કરવાના હક્ક પર ત્રાપ પડેલી છે, અને ડુંગરપરના રસ્તા, કુંડ, તથા વિસામા આંદિની મંજૂર થઈ ચયેલી માલિકી પણ બચમાં આવી પડી છે. હું કાપડાની દૃષ્ટિએ આ વિષય ચર્ચા રાકું તેમ નથી, પરંતુ સામાન્ય દૃષ્ટિથી કહું તો આપણું સર્વસ્વ હતું તેમાંથી કંઈ પણ ગ્રેપમૂત નહિ રહે એવો પ્રસંગ કોમપર ખાતરી પડ્યો છે. બ્રિટિશ સરકારે રજોપા સિવાયના આપણા મંજૂર થયેલા હકો સંબંધી અરજો પર “વચ્ચે પડી શકતા નથી” “દરતરેપ કરવાની અમતે સત્તા નથી” વગેરે એક સરખાજ

જ્યામ આપ્યા છે. વળી રખોપા સંબંધી પણ હાલમાંજ ચુકાદો આવી ગયો છે અને રખોપું બાલુએ મૂકી ગત કરે તરીકે રૂ. ૧૫૦૦૦) ની રકમને બદલે તેનાથી સાત ગણી વધારે એટલે રૂ. ૧૫૦૦૦) થી ખાસી એક લાખ રૂપિયાની રકમ દરવર્ષે જૈનોએ પાલિતાણાના હાકોરને દસવર્ષ સુધી આપવી એવા ચુકાદો બ્રિટિશ સરકારે આપ્યો છે.

બંધુઓ, યાત્રાત્યાગથી થયેલી પરિસ્થિતિની જાંબોરતા સરકારે પૂરી લક્ષમાં લીધી હોય એમ જણાતું નથી. નહિ તો પરિણામ કંઈ બુદ્ધિજન્ય આવતે. આપણે આવી દુઃખદ સ્થિતિમાં થું કરવું, અને શું ન કરવું, તેના આપ બંધુઓ ચિન્તાર કરવા સર્વ રીતે દક્ષ અને સમર્થ છો.

બંધુઓ ! જ્યાં આપણું હજારો જનજાળુઓએ હંમેશા જતા જતા તે જુમિ અત્યારે સમશાનવત નિર્જન થઈ છે, અને જાણે ખાવા ધાતી હોય એવી ભયંકર યથ છે. જ્યાં આપણું બંધુઓ નવાણું જતા કરવા અથવા ચાતુર્માસ કરવા જતા ત્યાંનાજ લેણીને ત્યાં ધડીભર રહેવું અશક્ય થયું છે, અને ભરણપોષણ અર્થે કિન્ન કિન્ન દિશામાં પરદેશ યાત્રાએ નિકળવું પડ્યું છે. ભક્તિરસમાં તક્લીન બનેલા અનેક મહત્તો જ્યાં એક વખત બેગા થતાં તે જુમિ અત્યારે નીરસ તેમજ તલસતી માણુપ પડે છે. જ્યાં અનેક આત્માઓએ આત્મકલ્યાણને માર્ગ સાધ્યો

છે, ત્યાં અત્યારે ઐહિક લાલસામાં પડેલાઓ દ્રવ્ય પ્રાપ્તિ કરવાના પ્રયત્નમાં પડ્યા છે.

જ્યાં મૃજનાયકજ નહિ પરંતુ સંપૂર્ણ પરિવાર સૌ જૈનોથી પૂજતો, જ્યાં મંદિરો, દેહરીઓ, પાદુ-હાઓજ નહિ, કુંડ વિસામાંજ નહિ, પણ હુંગરની બારીકમાં બારીક રજ પણ પવિત્ર મનાતી અને હુંગર પૂજા વખતે સમસ્ત પર્વત પૂજતો, ત્યાં સર્વ અપૂર્ણ દશામાં આવી પડ્યું છે. આવો વિકટ પ્રસંગ ઉપસ્થિત થયેલો હોવાથી દરેક દરેક જૈન બચ્ચો પોતાની ફરજ જાગવવા ખડે પગે હોય એ સ્વાભાવિક છે, બંધુઓ ! આવા મહત્વના પ્રસંગે આપ સર્વે ધણે દૂરથી પધારી પોતાનો મત આવા સામુ-દાયિક સલાહપર આપવા તૈયાર થયા છો એજ આપની ધર્મપરાયણતા દર્શાવે છે. અને આપ જેવા સાધર્મી બંધુઓને ખરા રોદધથી આવકાર આપવાનો આજે જે શુભ અવસર મને પ્રાપ્ત થયો છે, તે માટે હું પોતાને પૂરો ભાગ્યેશાળી માનું છું. બંધુઓ ! અમારા આદરમાં ડોહ પણ રીતે ઉછુપ આવી હોય તો તે માટે આપની ક્ષમા માગી લઉં છું; અને ફરીથી આપે લીધેલા શ્રમ માટે આપને મન્યવાદ આપી પ્રમુખ મહાશયને વિનંતિ કરીશ કે પોતાનાં વિદ્વતા ભર્પા માપણમાં આપણને આવા અદ્વિતીય પ્રસંગપર ઉત્તમ સલાહ આપી શરૂજી ગિરિના મા-ર્ગદર્શક પ્રવર સાર્યવાદ તથા સુચોઅસંધપતિ થશે.

સફળતાનો રસ્તો.

જૈનસમાજમાં આજ કાલ ચારે બાજુથી એજ પોકાર થઇ રહ્યો છે કે તીર્થાધિરાજ શ્રી શત્રુંઞ્ચ-તીર્થનો કયે રસ્તે ન્યાય મેળવવો? અને આપણું આ પવિત્ર તીર્થ કેવી રીતે આપણા કમળમાં રાખવું? અને તે આપણું પોતાનું કયે રસ્તે શીઘ્રતાથી કરી શકાય?

પરેખર સર્વ બંધુઓનું ધ્યેય તો એકજ છે, પણ ધ્યેયને પહોંચવાના રસ્તા અનેક છે. દરેક બંધુ એમ પણ નિર્સંશય સમજે છે કે આપણું ધ્યેય ખરું છે, અને તેથીજ સફળતા ચોક્કસ આપણીજ છે.

જાણીવવાને અમને હર્ષ થાય છે કે જે જે કંપમાં જે જે બંધુઓ ગોઠવાયા હોય તે બધી કેમ્પો ખરી છે. દરેક બંધુએ કોઇપણ કેમ્પમાં જોડાવું તે ખાસ જરૂરનું છે. પોતાના વિચારોને મળતા આવે તેવા ગમે તે એકાદ મંડળમાં દરેક બંધુએ પોતાનું નામ તોંધાવવું અને રચનાત્મક કાર્યમાં જોડાપૂર્વક ભાગ લેવા ખાસ આવશ્યક છે. આમ કરતી વખતે દરેક જૈન બંધુએ પોતાની શક્તિનો પ્રથમ વિચાર કરવો જરૂરનો છે. જે કેમ્પના ધારાધારણા પોતે સમ્પત રીતે અમલમાં મૂકી શકે તે કેમ્પમાંજ દાખલ થવું.

આવક, આવિકાઓ, યતિઓ, મુનિઓ, સાધ્વીઓ, વગેરે જોમને જે યોગ્ય લાગે તે મંડળમાં દાખલ થાય.

આજની મહાન-કોન્ફરન્સ એક એવા પણ દરખ કરવાની જરૂર છે કે જે જૈન બન્ધુ આમાંની એક પણ કેમ્પમાં દાખલ થવાને ભાગ્યશાળી ન નીવડે તેણે શરમાઇને ધરમાં ગોંધાઇ રહેવું.

કારણે અનુક્રમ બન્ધુઓની. સ્થિતિ અનુસાર નીચે મુજબ હોઇ શકે:

છાવણી નં. ૧—જે બન્ધુઓ શરીરે ના કૌવત હોય યા ગરીબ હોય યા ધરખાર છોડી ન શકે તેમ હોય તેમણે જોજામાં જોજા દંમેણ એક કલાક શ્રી પંચ પરમેશ્વી નવકાર મંત્રનું આરાધન કરવું.

છાવણી નં. ૨—ઉપરનાથી વધારે તાકાતવાળા અને સારી સ્થિતિવાળા બન્ધુઓએ જૈન કોન્ફરન્સ ઠરાવે તેવી અથવા દર રવિવારે આયોજિત, એકાસણું વગેરે જગ તપ આદરવા. અને મહા મંગળ-કારી શ્રી નવકાર મંત્રનું એક ધ્યાને બરાબર બે કલાક આરાધન કરવું.

છાવણી નં. ૩—ઉપરનાથી પણ વધુ શક્તિવાળા અને સારાં સંપત્તિવાળા જૈન કોન્ફરન્સ દરમાવે તે વિધિના તપ અને જગ ઉપરાંત દર ચતુર્થ શીએ પોષક અવરય કરવો.

છાવણી નં. ૪—વિદ્વાન સહચરોએ શત્રુંજય તીર્થ સંબંધીનું બંને તેરહું આદિથી તે અત્યાર સુધીનું સાહિત્ય વધાર્ય રીતે તૈયાર કરવું અને જન-સમાજમાં તીર્થાધિરાજ સંબંધીની ભાવના વધુ પ્રગટે તેમ તેનો બહોળો પ્રચાર કરવો.

છાવણી નં. ૫—ઉદાર શ્રીમન્તોએ પોતાની દેખરેખ નીચે, ઉપરની ચાર છાવણીઓમાં વિદ્વાને, સ્વંચંસેવકો તથા સત્યાગ્રહીઓ વગેરે સમુદાયના તથા તેમના કુટુંબના નિઝાવ વારતે બહોળા હાથે ફેડાં ખોલી પોતાના દ્રવ્યનો સહવ્યય કરવા ભાગ્યશાળી થવું.

છાવણી નં. ૬—સાધુ મુનિરાજોએ, સાધ્વીઓએ, યતિઓએ અને ઉપદેશકોએ જ્યાં સુધી તીર્થાધિરાજ શ્રી શત્રુંજય પ્રદરણમાં સમ્પૂર્ણ ફતેહ ન મળે ત્યાં સુધી તેમના ધનનો તેજ તીર્થના ઉદાર અર્થે સહવ્યય કરવા કહેવું.

છાવણી નં. ૭—ઉત્સાહી અને ઉમંગી યુવાન બન્ધુઓએ તેમજ સ્વંચંસેવકોએ સત્યાગ્રહીઓ તરીકે જરૂરયાજ બહાર પડવું અને નવકાર મંત્રનું સતત ધ્યાન રાખવું. તેનાથી જરા પણ વિમુખ રહેવું નહિ.

છાવણી નં. ૮—તાનાં મોટા તમામ સાધુ મુનિરાજો, અને યતિવર્ગો પોતાના સમુદાયની એક છાવણી શિહોર અથવા તેની નજીકમાં નાંખવી. નવકાર મંત્રના ધ્યાન સાથે તપ અને જંગનાં કાર્યો માણ રાખવાં, આયોજિતની તપશ્રયો પહેલી તોજ

ચાલુ કરવી. હિંદુસ્તાનનાં પ્રેતાં શહેરોમાં અને યોગ્ય સ્થળેએ મુનિગણની આવી શાખાઓ સ્થાપવી અને તે બધી શાખાઓનું કેન્દ્રસ્થાન શિહોર રાખવું.

છાવણી નં. ૯—જૈનના કાષ્ઠપણ સમ્રાટ સાથે જરા પછુ ક્ષેશ કરવો નહિ. ક્ષેશની નગરથી બેવું પછુ નહિ. સંગઠનનો પ્રયાસ કરવો, સંઘનની ન્યોતિ જગાવવી.

છાવણી નં. ૧૦—આ બધી કેમ્પો છાવણી-ઓની વ્યવસ્થા કરવા-ટકાવવા અને તેને વૃદ્ધિત કરવાં મનાડ્યો વિદ્વાનો, ધર્મગ્રેમી સ્વયંસેવકા વગેરે આવક સમુદાયની એક સેન્ટ્રલ બોર્ડ મુજબ અથવા અમદાવાદમાં સ્થાપવી. આ બોર્ડની દેખરેખ નીચે

ચહેરે-ચહેરે અને ગામતી શાખાઓ પ્રદર્શાવવી. કાર્ય કયો કરે.

નાગદાર એજિજ સરકાર, પાલીતાણાના ના. કાકોર સાહેબ, એન. મી. વોલસન અને દુનિયાનો સર્વે પ્રાણિઓનું શ્રેયશાઓ. “સર્વોચ્ચ કલ્પ શાષન રહી” તેવી બાવના દરેક દરેક બંધુએ બાવવી.

બસ કેમ્પમાં જોડાવા કમર કસો. વીર બનો. જમ લક્ષ્મી તમને વરશે.

સુરજમલ લક્ષ્મીલાલ ઝવેરી:

તંત્રી “જૈન પ્રભાવ,”

કાલ્યાદેવી—મુંબઈ.

શ્રીયુત બહાદુરસિંહજી સિંધીનું ટુંકે જીવન.

સ્વાગત સમિતિના પ્રમુખ શેઠ રવજીભાઈનું ટુંકે જીવન ગત બેઠમાં એપ્રિલ ૧૯૩૫ છે.

આપણી કોન્ફરન્સની ખાસ બેઠકના પ્રમુખ શ્રીમાનશેઠ બહાદુરસિંહજી સિંધીનો જન્મ બંગાળ પ્રાંતના અજીમગંજના નામના ગામના એક ગોશરાજ જૈન કોમના પ્રતિષ્ઠિત ગૃહસ્થ શેઠ હરિસિંહ નીલાકાંતજીના કુળમાં જુલાઈ તા. ૧ લી સને ૧૮૮૫ ની સાલમાં થયો છે. તેમના પૂર્વ પિતાશ્રી કૌસલગઢ, અજીમગંજ વગેરે સ્થળે થોડાં વર્ષ ગાળી કલકત્તામાં જુદનાં વેપારી તરીકે વ્યાપાર કરતા હતા. આપણી કોન્ફરન્સના પ્રમુખે બાર વર્ષ સુધી વિદ્યાભ્યાસ કરી પોતાના શૈર ઉપયોગી પુસ્તકોના વાંચન અને મન નથી થયું ઉપયોગી અને ઉચ્ચ કોટીનું જ્ઞાન સંપાદન કર્યું. આપણા પ્રમુખે પોતાની જીવિતી કાર્ય કુશળતા તથા વેપારની કુનેહથી વેપારની અંદર વેપારી વર્ગમાં અગ્રગણ્ય પદ મેળવ્યું. અજીમગંજ પાંડ્યાગાના મંત્રી, જ્વાળાજી (મુસીરાખાદ) હાથરકલના મંત્રી, રાયલ એશીયાટીક સોસાયટીના સલાહદ, બંગાળ સાહિત્ય પરીષદના સભ્ય, જુદવેપારી મંડળના પ્રમુખ, સને ૧૯૨૩ ની સાલમાં ભારપેસ પ્રદર્શનના મેમ્બર શ્રી જૈન સ્વેતાંબર કોન્ફરન્સ, કલકત્તાના ઉપ-પ્રમુખ જૈન સ્વેતાંબર એન્ડ્યુકેશન બોર્ડ, મુંબઈના સલાહદ. જૈન સ્વેતાંબર મીનમંડળ વિદ્યાવ્યવસ્થા કલકત્તાના ઉપ-પ્રમુખ અને એવાં અનેક મંડળોના મેમ્બરના પ્રમુખ યા ઉપ-પ્રમુખ તરીકે તેઓશ્રીએ સાંભાળે તેમજ મહેર જીવનમાં રસ લેતા રહ્યા છે તે માટે તેઓશ્રી જેવા વ્યવસાયી ગૃહસ્થ માટે ખરેખર ધન્યવાદ પાત્ર છે. તેઓશ્રીએ જેવી રીતે તેમના અમુલ્ય વખતનો સદઉપયોગ કર્યો છે તે આપણે ઉપર જોઈ મળે તો તેવી રીતે તેઓશ્રીએ પાલીતાણામાં પંડિતોને શ્રી પરોવિજય જૈન ગુરુકુળ કાસી-બંગાળમાં પંડિતોને વિદ્યાભ્રમ અજીમગંજની પાઠશાળા, આમ્રા આત્માર્નદ જૈન પુસ્તક પ્રચારક મંડળ વગેરેને ઉમદા આર્થિક મદદ આપી સદઉપયોગ કર્યો છે. આવા વચસ્તી, કાર્ય કરી વચારશીલ અને સાત્યનિહ પુરુષના પ્રમુખ પણાનીએ આપણી કોન્ફરન્સ ફોલે થાય, એમાં સંદેહ હોવાનું નહિ.

આપણી મનોદશા અને દાસવૃત્તિ.

જનતાના વિકાસનું ધોરણ પૈસા નથી; ઉલટું ધણીવાર દ્રવ્ય અને સુખના સાધનોની વિપુલતા માનવ-જીવનના મહત્વના ગુણોનો વિનાશ કરે છે. ઉત્ક્રાંતિ અગર વિકાસનું ખરૂં ધોરણ મનુષ્યના, સમાજના અને સમગ્રરૂપ રાષ્ટ્રના આંતરિક ગુણોનો ઉત્કર્ષ છે. હેતુમાં બે વર્ષથી એ આંતરિક ગુણોનો આપણા જીવનમાંથી લગભગ સદંતર લોપ થયો છે, આપણા વ્યક્તિ તેમજ રાષ્ટ્રરૂપ જીવન પરવે આ હાનિ કાંઈ જેવી તેવી નથી. એ ગુણહાનિજ આપણી ગુલામીની દશાને કાયમ રાખે છે. દાસ-વૃત્તિ એ કાંઈ બાહ્ય પરિસ્થિતિ નથી; પરંતુ આંતરિક નિર્બળતા, સુખલાલસા, ચારિત્ર-હીનતા, બીરતા, પામરતા અને ક્ષુદ્રતામાં રહેલી છે.

ગુલામી ન્યારે આપણા જીવનમાં ઉંડું સ્થાન મેળવે છે, હારે આપણે ગુલામ છીએ, આપણું તેજ નષ્ટ પામ્યું છે, જગતમાં આપણું કપાંઈ સ્થાન કે સન્માન નથી, એ વાત ભૂલી જમ્મએ છીએ. પછી આપણે એ બધા ધક્કા ધુપાને નિત્યની વસ્તુ ગણી ટેવાઈ જમ્મએ છીએ, અને તેને સ્વાભાવિક માની તે પ્રત્યે દુર્લક્ષ્ય રાખીએ છીએ. આમ થવાનું કારણ એ છે કે આપણા જીવનના મૂળમાં રહેલું કુદરતી ચૈતન્ય હણાઈ ગયું છે. આપણા પ્રત્યે બીજી પ્રજાઓ ગમે તેવા સન્માન-હીન સંબંધ રાખે તોપણ તેમાં આપણને આત્મ-માનની ક્ષતિ સમજાતી નથી. કેમકે જે મર્મસ્થાનમાં એ આઘાત થયો તેમજ એ તેમાં અસર થવા જેટલી પ્રાણશક્તિ ત્યાં રહેલી નથી. આપણું જીવન સૂકા હોડ જેવું છે. તેને જીવતું, ખીલતું બતાવવા માટે તેના ઉપર રંગ બેરંગી યોટા

પુલો અને પાંદડા ચોંટાડવામાં આવ્યા છે. અને તેવા મિથ્યા આભાસથી તેને આપણે જીવંત, સ્ફુરંત વસ્તુ માની રાજ થઈએ છીએ.

આ પ્રકારની મનો-દશામાંજ આપણી દુઃખદાયક દાસ-વૃત્તિ રહેલી છે. આ વૃત્તિએ આપણી વીરતા અને નિર્ભયતા છેકજ નષ્ટ કરી નાંખી છે. ગૃહમાં, સમાજમાં, વ્યવહારમાં, અને અન્ય ગુલામી પ્રસંગોમાં ન્યાં કંઈપણ જરૂરનો સુધારો વધારો કરવામાં આપણને રાજપસતાનું દમન નડતું નથી, ત્યાં આપણે રહેજ પણ વીરપણું દાખવી શકતા નથી. આપણી ગુલામી-વૃત્તિ એકલા રાજકીય ક્ષેત્રમાંજ સિમાબદ્ધ નથી, પણ જીવનની પ્રત્યેક શાખામાં તે વિવિધરૂપે આપણી પ્રગતિનો અવરોધ કરી બેસી છે. આપણે જેને હાનીકારક ગણીએ, નિરર્થક ગણીએ, જેને શક્તિ અને દ્રવ્યનો ખાલી ગેરઉપયોગ સમજીએ, તેવા રીવાજોની સામે આપણે સમાજ તરીકે અગર વ્યક્તિરૂપે અવરોધ કરવાની શક્તિ સ્ફુરાવી શકતા નથી. રીવાજ, ટેવ, પરંપરા, ગતાનુચરિત્ત્વાં, દેખાદેખીથી જે અનિષ્ટ ઘટનાઓ આપણા સામાજિક જીવનમાં પેસી ગઈ છે, જેનું નિવારણ કુદરતે આપણા પોતાનાજ હાથમાં, આપણી પોતાનીજ સ્વેચ્છા ઉપર મુક્યું છે, ત્યાં પણ આપણી ગુલામી આપણને પરાધીન, દીન અને નિરૂપાય બનાવી મુકે છે. પગલે પગલે આપણું હૃદય ભયભીત અને કંપનું રહે છે. આપણા અંતરાત્માના સ્વર કરતાં લોકોના મતની, રીવાજના બળની, અને પરંપરાગત આચારની કીમત વધુ લેખીએ છીએ. ”-જૈન ૨૪-૬-૨૩.

Syt. BAHADUR SINGHJI SINGHI OF CALCUTTA,
President,

Special Session Jain Svetambar Conference, held at Madhav Baug
31st July, 1st, 2nd and 3rd August 1926.

શ્રી જૈન સ્વેતાંબર કોન્ફરન્સના

ખાસ અધિવેશનના પ્રમુખ

શ્રીયુત બહાદુરસિંહજી સીંઘીનું ભાષણ.

સદ્યહસ્થે અને સન્મારીઓ,

આજના જ્યે પ્રસંગેએ મારી સ્થિતિમાં મુકાયેલા મનુષ્યોમાં પોતાને આપવામાં આવેલા મોટા માન ખાતરે અત્યંત ઉપકારની લાગણી પ્રદર્શિત કરવાની કેસિસ કરવાનો એક રિવાજ થઇ પડ્યો છે. પરંતુ મને ભય રહે છે કે રિવાજ વારંવાર નીરસ બનવા પામે છે, અને તેથી વકતા પોતાના ભાષણમાં જે મોહકતા અને સુગંધ પુરીથી રેડી શકે છે. તે મોહકતા અને સુગંધ તેના રિવાજને લીધે શૂન થાય છે. કારણકે રિવાજથી ભાષાના મુકોમળ પુખ્તો વાસી થાય છે, અને પુનરાવૃત્તિ તેને કરમાવે છે. તેમ છતાં મારામાં રહેલા સંપૂર્ણ શુદ્ધ જ્ઞાન અને ઉત્સુકતાસિદ્ધિ આ પ્રસંગને ઊગ્રાત્રી પૂરેપૂરી અંબીરતા સાથે તમેને ખાતરી આપવાની મને રજા આપશે કે આપણી કોમની આ કોન્ફરન્સ વખતે આ અદિતીય ઐતિહાસિક પ્રસંગે પ્રમુખપદ લેવા માટેના આવાહનનાં માન અને અધિકાર એટલાં મહત્વનાં, આપણી સન્મુખ રહેલા કાર્યોની મહત્તા જોનાં એટલા મંબીર, ભાવિ પ્રજા માટે અતિ અગત્યના પરિણામોથી એટલા ગર્ભિત-હું લેખું છું કે મારી ઉપકારની લાગણી યોગ્ય રીતે દર્શાવવા જતાં શબ્દો મારે માટે તદ્દન નિષ્પૂજ્ય નિવડ્યા છે. શબ્દો! અરે શબ્દોમાં શી વિસાત છે, હૃદય અને મગજની લાગણીઓને આકાર આપી ભાવવાદી બનાવવામાં શબ્દો તો માન ક્ષુદ્ર નિર્બળ અને અપૂર્ણ ચિન્હો છે. જ્યારે આ ખ્યાલો મારાં બુદ્ધિની ઉદારીન કૃતિ રૂપ હોય છે, ત્યારે તેના ખ્યાલો પ્રગટ થવા માટે, શબ્દો કદાચ પૂરતા થાય, પરંતુ પ્રયત્ન સંસાધાથી બાકુળ થયેલા અંતઃકરણની ઉછળતી ઉર્મિઓ પ્રદર્શિત કરવાનો સવાલ જ્યારે ઉભો થાય છે, ત્યારે તે કાર્યો માટે શબ્દોની શી તાકાત છે! શબ્દો તે કેવળ પડાવ્યા છે, તે તો ખરેખર અસત છે, અપૂર્ણ છે, અયોગ્ય છે, અસંતોષ આપનારા તેમજ પાકળ છે.

તેટલા માટે આ તમારી પસંદગીમાં મને આપેલા બહુ માન માટે આભારની લાગણી બતાવવા નિર્અર્ક પ્રયત્નોમાં વેગરૂટરના શબ્દકોષના-સાધનોનો પુરો ઉપયોગ કરવા હું પ્રેરિત ન થાઉં તો, મારા ઉપર વિશ્વાસ રાખશે કે હું તે માનને ઓછું મર્મરપરી ગણું છું, કે આપણા પ્રસ્તુત કાર્યને પહોંચી વળવા માટે મારી, લઘુતાથી હું અર્જણ છું. એવું કંઈ નથી, પરંતુ આ અપૂર્વ પ્રસંગે મારા દિલના ઉલ્લાસોનો દર્શાવ પાછુ પ્રદર્શિત કરવામાં શબ્દો-માન શબ્દો બિલકૂલ યોગ્ય નથી, એમ હું માનું છું. પછી સદ્યહસ્થે અને સન્મારીઓ, વધુમાં આ પ્રસંગ એવો છે કે જે વખતે આપણી સમસ્ત કેમે શબ્દોથી સંતુષ્ટ નહિ રહેવાનો નિશ્ચય કરવો જોઈએ. હું તમને સૂચના કરું છું કે આપણા હુમે અને આપણી વ્યથાઓનું માત્ર શાબ્દિક પ્રદર્શન પૂરું

યશે નહિ. આપણા ઉપર ગુજરાતે અન્યાય દુર કરાવતાં ને આપણે માંગતા હોઈએ, આપણી હાથમારીમાંથી આપણે મુક્ત થવા આપણે ધર્યા રાખીએ, આપણા હક્કો સ્થાપિત કરાવવા આપણી મરજી હોય, તો જે હક્કો આપણા પૂર્વજોએ આપણે માટે મેળવ્યા છે, અને જે હક્કો સૈદ્ધાંતો થયાં આપણી કામ ભોગવતી આવી છે, તે હક્કોનો અવિચ્છિન્ન ભોગવટો પ્રાપ્ત કરવાનો આપણે ઉદ્દેશ સ્પષ્ટ કરવા 'સર્વે' ઉપાયો અજમાવવાનો આપણે અટલ નિશ્ચય આપણે જાહેર કરવો જોઈએ. વર્તમાન સમયના કામના અગ્રેસર વકતાની ફરજ કરતાં કામની ફરજ અમણી છે. અને અપરાધોની માન શામિક નોંધ લેવાનો અને પુનરુદ્ધિયા સિદ્ધાન્તોનું કહેવાનું પવિત્ર પ્રદર્શન કરવાનો સમય ચીતી ગયો છે, એવું સમજવાની પવિત્ર ફરજ સમરન કામ ઉપર આવી પડી છે. એ કારણે જ તે કામના એક સુદ્ધ અંગત તરીકે આવા સર્વોપરિ અગત્યના પ્રસંગે થતી-કામની વિચારણા સમયે પ્રમુખરૂપાન લેતી વખતે મને આપવામાં આવેલા માન અને દરજ્જા મારે આભાર દર્શાવવામાં પણ શબ્દો કેવળ શબ્દો દ્વારા રાખીને મારે તો મારા પોતાને માટે તે-એજ નિશ્ચય પ્રગટ કરવો જોઈએ. તેટલા માટેજ, સદગૃહસ્થો અને સત્કારીઓ ફરીથી કહેવાની મને રજા આપશો કે આભાર પ્રદર્શિત કરવામાં જરૂરપાતોડ સાંખ્ય મોટા શબ્દોનો આ પ્રસંગે ઉપયોગ કરતાં નથી, તેનું કારણ ઉપકૃતપણુને લગારે આજુ' થણું' હું એટલા માટે નહી, પરંતુ આપણા કાર્ય માટે શબ્દોમાં કંઈ પણ લાભકાત હું જોતો નથી એજ છે, અને વધુમાં હું માનું છું કે આ સમય ભોક્ષવાનો નથી પણ કાર્ય કરવાનો છે.

આ અધિવેશનના ઉદ્દેશ અને હેતુ વિષે હું કંઈ પણ બોલું તે પહેલાં, આપણી કામને સધારે પરિચિત ભાષામાં બોલવા કરતાં અંગ્રેજી ભાષામાં બોલવાનું મેં પસંદ કર્યું તે માટે મારી આદરવા અથવા કંઈક ખુશી કરવા હું રજા લઉં છું. ખરેખર, આજના આ મોરબાદાર સંમેલનમાં પણ અંગ્રેજી ભાષાથી અપરિચિત હોય એવા કેટલાક જુદાંજુદાં દેશો, અને તેઓ આ વિચારણા અને કામ-કાજ પ્રત્યે સમજી શકશે નહિ તેઓના લાભ મારે અને કામની સામાન્ય જાણ મારે આ અધિવેશન બોલાવનારાઓએ, હું સમજું છું તેમ આ ભાષણ તેમજ ઉપયોગી સવળાં માહિતી મૂળ તથા અનુવાદરૂપે અંગ્રેજી તેમજ ગુજરાતીમાં છપાવવાની ગોઠવણ કરી છે, પરંતુ આજના સંમેલનમાં કે જ્યારે માત્ર આપણી કામનેજ કહેવાનું છે એટલુંજ નહિ. પણ સમરત દુનિયાને અને ખાસ કરીને હિંદી સરકારને કહેવાની જરૂર છે, ત્યારે દેશની રાજભાષાને પસંદગી આપવીજ જોઈએ કે જેથી કંઈપણ ગેરસમજૂતી ઉભી થવા પામે નહિ, અને આજ કારણથી પ્રમુખનું ભાષણ અંગ્રેજીમાં રાખવાનું જરૂરી ધારવામાં આવ્યું છે.

હવે પ્રવૃત્ત કાર્ય તરફ વળી આ આદિતીય પ્રસંગને અપૂર્વ પ્રસંગ તરીકે અને આપણા ઇતિહાસમાં મુખ્ય યત્ન તરીકે નોંધાવાના પ્રસંગ તરીકે મેં જોળાવ્યો છે. તમે જાણો છો કે જે હક્કો અને અધિકારો આપણી કામ અવિચ્છિન્ન અને અરિશ્ઠપણે સૈદ્ધાંતો થયાં ભોગવતી આવી છે તે હક્કો અને અધિકારો ઉપર મુરખાધમરેલી રીતે ત્રાપ મારવાની, પાસિતાવા દરબારના કાર્ય સામે પાંધો ઉઠાવના આપણે ભોગ થયા છીએ. દરેક દેશ માને છે કે આ હક્કો પ્રાચીન સમયથી આપણને પ્રાપ્ત થયેલા છે, પરંતુ તમારી સમજી હુંકમાં જે હકીકત હું રજૂ કરવાનો છું તે ઉપરથી જેનેતરો પણ સામજ્ય કે જે હક્કોનો આપણે આગ્રહ કરીએ છે તેના કંઈ નહિ તો ભોગસા આદરશાહતના

સમયથી તો આરંભ થાય છે. સંક્ષેપમાં વિશ્લેષમાં, આંતરેશ્વર મી. વૉટસનના અનુસિત સુકાદામ પ્રતિષ્ઠિત થતી ન્યાયની મરકરી તરફ આપણી અત્યંત નિરાશાની લાગણી નોંધવા તેમજ એ પ્રકારન સિદ્ધાન્ત સામે આપણે એકત્રિત રોષ અને સામુદાયિક વિરોધ, જાહેર કરવા આપણે બેગા મળ્ય છીએ અને કદાચ એમ કહેવામાં આવે કે આજના જેવા ગંભીર પ્રસંગે આપણે જેનો જરા પણ અન્તરોશાધન અથવા આત્મશોધન કરવા હતા નથી તેટલા માટે મહેને ઉમેરવા દેશ - કે ન્ને આપણે આપણી કામના દફકે તરફ આંખ મિચામણાં ન થવા દેવા અને આપણી વ્યાજબી માગણીઓ પણ તીચે ન કચરાવા દેવા માંગતા હોઈએ તો આ એક વખત અને હમેશને માટે આપણી આંતરિક પુનર્યથરથા અને પુનર રચનાના પ્રગંધો જે આ લડતના અનુભવથી આપણે તદ્દન અનિવાર્ય માન્ય પડ્યા છે તે વિચારવા આપણે એકદા થયા છીએ.

સંક્ષેપમાં કહું તો દષ્ટિકત આ પ્રમાણે છે. ઇનિદાસકારો આપણને કહે છે કે સત્કૃત્ય જોતોનું એક પ્રાચીન તીર્થસ્થળ છે, કે જ્યાં તેજોનાં મંદિરો અને પૂજારથાનો ઇ. વી. પાંચમા સૈકાથી હંચાતી જોયે છે. આપણા સર્વે પવિત્ર તીર્થસ્થળોમાં સત્કૃત્ય પર્વત અને મંદિરો સૌથી વધારે પવિત્ર છે. આ સર્વોત્તમ પવિત્ર જૂમિએ હજારો યાત્રાળુઓ ફર વરસે પોતાના હૃદયની પ્રભુલક્ષિત અર્થે અને પોતાના જીવનભારની લક્ષિતનિમિત્તે ગય છે, પાણીતાણના દાહના રાજ્યકર્તાના કુટુંબને કુંગર ઉપરના મંદિરોની યાત્રાએ આવતા યાત્રાળુઓનું સંરક્ષણ કરવા બોલાવવામાં આવ્યું, તે પહેલાં સૈકાઓ થયાં આ મંદિરો હતાં અને યાત્રાળુઓ ત્યાં જતા આવતાં. રાજપુતાનાના ઇનિદાસકાર કનૈસ ટોડના કહેવા મુજબ ઇસ્વી સન ૪૨૧ ની સાલમાં કુંગરના મૂલ નાયકથી અદિનાથના મંદિરનો ઉદ્ધાર કરવામાં આવ્યો હતો. આ ઉપરથી સ્પષ્ટ રીતે સમજાય તેવું છે કે મૌલિક બાંધ કામ તેના કરતાં પણ સૈકાઓ જેટલાં પ્રાચીન છે. જ્યારે જ્યારે જુના મંદિરો જાણી થયાં ત્યારે ત્યારે તે સમસાવવામાં આવતાં અને નવા મંદિરો પણ બાંધવામાં આવતાં હતાં. કુંગર ઉપરનાં તેમજ કુંગર ઉપર જવાના રસ્તાના છુટાછવાયા મંદિરોની સંખ્યા લગભગ દરરોજના સુધારા વધારાથી વધવા પામી હતી. સુધરાતના પ્રાચીન ઇનિદાસના એક મોટા પ્રમાણુજૂલ લેખક શર કાનૈલોક કાપૈસ રાસમાળામાં તીચે પ્રમાણે લખે છે:—સત્કૃત્ય જૈન ધર્મનું પવિત્રમાં પવિત્ર તીર્થ છે. સુદિત સ્ત્રી પરણનારાઓના લગ્નમંડપ અને યાત્રા સ્થળોમાં પ્રથમ સ્થાન તરીકે તે વર્ણવાયેલું છે આપણા પવિત્ર આયોનાની માફક સંધિના પ્રથમ સમયે તેનો નાશ નિશ્ચીત થયેલો નથી હિન્દુસ્થાનમાં તેના સર્વ વિસ્તારમાં સિંધુ નદીથી માંડી પવિત્ર ગંગા સુધીમાં હિમાલયના બરફના શિખરો રૂપ મુકુટથી માંડી કન્યા કુમારી અને અને રૂદની ભાવિ વધુના સિંદાસન સુધીમાં એવું લાગેજ કે ડાઇ રાહેર હરો કે જેણે પાણીતાણના કુંગરને તાજ સમાન શોભાવનાર મંદિરોમાં એક કે બીજે સમયે પોતાનું ધન સમર્પણ કહ્યું નહિ હોય. જૈન મંત્રના આ મંદિરો, તેજોના લગ્ન વંશજો સાથે, એકત્રિત અને બન્ધ પર્વત ઉપર આરસથી જડેલો અર્ધ મહેસ-અર્ધ કિલ્લેજાથી અને અર્ધ મનુષ્યોના સાધારણ સંચારથી ઘણું દુર ઉંચી દરવાજા સ્વર્ગના મહેલની માફક અનેક પેજો અને યોગાંતો સુધી ઘણા વિસ્તારવાળા છે. “સત્કૃત્યના મંદિરો” નામના પોતાના પ્રમાણુજૂલ ગ્રંથોમાં પ્રસિદ્ધ શિલ્પ સાસ્ત્રી ડા. બરજેસ લખે છે કે:—

જે દેખાત આપણી નજરે પડે છે તે ચિત્રાકર્ષક છે. તે વિસ્તારમાં બન્ધ છે. અપૂર્વ સ્થિતિ માટે ભગવતીદિકા મનુષ્ય મહેન નું આ મહાકાવ્ય આપણને પ્રાપ્ત થયું છે. પંરખર!

તે એક આશ્ચર્યજનક અદિતીય મંદિરોનું શહેર છે, કારણ કે મુખ્ય દરવાજાની અંદર થોડાક કુંડ સિવાય બીજા કંઈ નથી. દુનિયામાં આવા સ્થળની જોડી નથી. અને સાથે સાથે દરેક યોગાનમાં દરેક રસ્તે રંગમંડપ અને દ્વારમંડપમાં સ્વચ્છતા છે, આ કંઈ ઓછા આનંદની જગ્યા નથી. ઉત્સવના પ્રસંગે સિવાય અહીંની શાંતિ પણ આકર્ષક છે. કુંગર ઉપરના આ મંદિરો અને બીજી જગ્યાઓ, કુડા વિશ્રામસ્થાનો વિગેરે બધું જૈન કામે જુદે જુદે વખતે આવેલું છે અને તેઓજ તેની મરામત કરાવે છે.

મોગલ બાદશાહોએ આપેલી સનદો.

જૈન કામે મેળવેલા કુંગર ઉપરના હકકોને વખતોવખત ખાસ સનદો કે બાદશાહી ફરમાનો કાઢીને મોગલ બાદશાહોએ માન્ય કરેલ છે. બહાલ રાખેલ છે અને તે માટે કબુલ્લો પણ આપેલ છે.

સને ૧૫૬૨ માં સમ્રાટ્ અકબરે તે વખતના જૈનાચાર્ય શ્રીહીરવિજયસૂરિને એવી પ્રથમ સનદ આપી હતી. તે મહાન મોગલ બાદશાહ મજ્જુર સનદમાં શત્રુંજયોદિ પાંચ પવિત્ર કુંગરો જૈનોની માલિકી અને કબજે સ્વીકારે છે. શુજરાત તે સમયે મોગલ શહેનશાહતનો એક ભાગ હતો. અને અમદાવાદના સુબાના તાબા હેઠળના સોરઠ સરકારની હદમાં પાસિતાણા પરગણું આવેલ હતું. ત્યાર પછી અકબરના શાહજહાદ અને અકબર પછી હિંદીના તખ્ત ઉપર આવેલા સમ્રાટ્ જહાંગીરે પોતાના રાજ્યના ત્રીજા વર્ષમાં એક વધુ સનદ બહી, કે જેમાં શત્રુંજયનો ભોગવટો અને આંધકામ મરામત વિગેરે કાર્યમાં જૈનોને હરકત નહીં કરવાને સર્વને હુકમ કરવામાં આવ્યો. તેના શાહજહાદ અને તેની પાછળ ગાંધીપર આવનાર શાહજહાંના રાજ્યના બીજા વર્ષમાં (સને ૧૬૨૯) સમ્રાટના શુજરાતના રાજ્ય પ્રતિનિધિ તરીકે મુરાદખાને એક સનદ બહી, કે જેમાં એમ જણાવ્યું છે કે પાસિતાણાનું ગામકું જૈન ઝવેરી શાંતિદાસને ધનામ તરીકે આપવામાં આવે છે.

શાહજહાંના રાજ્યના ૩૧ માં વર્ષમાં (સને ૧૬૪૮ માં) એક સનદથી આને વધુ બહામી મળી છે. સદરહુ સનદ બહેર કહે છે કે મુરાદને જાગીર તરીકે આપવામાં આવેલું પાસિતાણાનું પરગણું મુરાદે શાંતિદાસને ધનામ તરીકે આપેલું છે. તેજ વર્ષે મુરાદે શહેનશાહ તરીકે તખ્તનશીન થતાં, શાંતિદાસ અને તેના વંશજોને મજ્જુર પરગણું આવેલું તે બહાલ રાખ્યું. ઔરંગઝેબ બાદશાહે તેજ વર્ષની પાછળની સનદથી મજ્જુર બહીસને વધુ સંમતિ આપી. અને તેના શાહજહાદ બહાદુરશાહે પણ તેના ઉપર પોતાની મહેર મારી.

આ બધી સનદો મી. કેન્ડી સમજૂ સાલેલી તપાસ દરમ્યાન રેલુ કરવામાં આવી હતી. તેને લગતા મુરાદ તપાસી લઈને અને કર્નલ ટ્રીટીજના અભિપ્રાયને ઘટવું માન આપીને મી. કેન્ડી એવા દરાવ ઉપર આવ્યા કે મજ્જુર સનદો ખરી છે. તેવણે કહ્યું હતું કે:—

“આવધોએ રેલુ કરેલી સનદોના આ સપળા કથન દરમ્યાન હકાર સાહેબે તેના ખરાખણાં માટે કંઈ પણ વાંધો ઉઠાવ્યો હોય એવું મને માલુમ પડ્યું નથી તેઓના દેખાવ ઉપરથી તેઓ ચોક્કસ ખરી હોય તેમ જણાય છે, દેખીતી રીતે જુના કાળના ઉપર તે લખાયેલ છે, અને તેના ઉપર આશ્ચર્યજનક રીતે બનાવવામાં આવેલી મહેરોની યથા મારવામાં આવેલી છે. આવી યથા ભાગેજ બનાવરી હોઈ શકે. તેટલા માટે આ દસ્તાવેજો ખરા છે એમ દુનિયા લઈશ.

જે વખતે સનદો આપવામાં આવી તે વખતે તે સનદોનો અમલ કરાવવાની મોગલ કોર્ટને સત્તા ન હતી. એવી કન્ટ્રોલ કમિશનની સૂચનાના સંબંધમાં વિચારતાં મી. કેન્ડી નીચે પ્રમાણે કહે છે:—

મને માલુમ પડે છે કે ગોલ્ડસ્વાલ સાથે સોરઠ-મોગલોના સીધા કાણુ નીચે હતો, અને ફરમાન બંધવાની અને એવા ફરમાનને માન્ય કરાવવાની દિલ્હીના બાદશાહ કે અમદાવાદના તેના સુબાને સત્તા હતી.

પ્રત્યેક સનદને લગતા પુરાવા સંબંધી મી. કેન્ડીએ અતિ વિસ્તારથી ચર્ચા કરી હતી અને તે ઉપર તેણે ખૂબ વિચાર કર્યાં હતાં અને મોગલ બાદશાહોની સનદો અને બક્ષિસોની નોંધ લેતા શત્રુજય વિગેના મી. બર્ગેસના પુસ્તકમાં આવેલા હુગર ઉપરના શિલાલેખો સંબંધી તેમણે ઇસારો કર્યો હતો.

પોસ્ટિકલ એજન્ટ મી. પીલ, મી. કેન્ડી સાથે મળતા થયા હતાં અને તેમણે કહ્યું કે—દિલ્હીના બાદશાહોના ફરમાનોની રૂએ આ પવિત્ર હુગરનો કબજો આપક પાસે અગાઉ હતો, અને જે જે મકાનો તે વખતથી રહેલા માલુમ પડે છે તે મકાનોનો અવિરત કબજો ભોગવવાનો અધિકાર આ ફરમાનોથી બક્ષિસ મેળવનારાઓને છે.

હાકોરની સ્થિતિ અને રખોવાની રકમનો આરંભ.

પાસિતાણા દરબાર અને શત્રુજય ઉપર યાત્રાએ જતી જૈન કોમ વચ્ચેના સંબંધનાં મૂળ અને પ્રકાર તરફ હવે આપણે નજર કરીએ.

પાસિતાણાના દરબાર ગોહેલ રજપુત છે. આ ગોહેલ રજપુતોનાં આગમનની વહેલાંમાં વહેલી નિશાનીઓ ૧૩ મા સૈકામાં કોઈ સ્થળે મળી આવે છે. હાલના પાસિતાણા દરબારના વડવાઓએ પહેલાં માંડીમાં પોતાનું યાણું બેસાડ્યું, અને પછી તેઓ ગારીઆધર આવ્યા (આ ગારીઆધર પાસિતાણા સ્ટેટનું એક નાનું ગામ છે). અને ઘણા વખત પછી તેઓ છેવટે પાસિતાણા આવ્યા. તથા કોઈકે સ્થાનિક બળથી યાત્રાળુઓ અને તેમની માલમતાનું તાલકાલિક રક્ષણ વધારે અસરકારક રીતે થાય તે માટે સને ૧૬૫૧ માં હાલમાં પાસિતાણા દરબારના વડવાઓ સાથે જૈનોએ એક કરાર કર્યો. આ કરારથી જૈનોને રક્ષણ આપવાની તેઓએ કબજાત આપી અને કંઈપણ નિષ્કંત બોલાય તે માટે જૈનોને બદલો ભરી આપવાનું તેઓએ માથે લીધું. આના બદલામાં ચોક્કસ રકમ તેઓને આપવાને જૈનો કબુલ થયા. આ નિર્દિષ્ટ કરાર સ્પષ્ટ રીતે બતાવી આપે છે કે શત્રુજય હુગર ઉપર રાજકીય કે હકુમતને લગતી સત્તાઓ પાસિતાણા દરબારને હતી નહિ. તેમજ તેવી સત્તાઓનો દાવો પણ તેઓએ કર્યો નહતો. પરંતુ ચોક્કસ રકમના બદલામાં ચોર હુલાદાના ત્રાસમાંથી જૈન યાત્રાળુઓનું રક્ષણ કરવાનું, તેઓએ માત્ર માથે લીધું હતું.

સને ૧૮૨૦ માં શકીઆવાડ પોસ્ટિકલ એજન્ટની સ્થાપનામાં આવ્યા પછી જૈન કોમ અને પાસિતાણા દરબાર વચ્ચે આવી જતના કરારી સંબંધો ચાલુ રહ્યા.

બ્રિટિશ સરકારની દરબાનગીરીથી વખતો વખત આવ્યા પ્રકારના નવા કરારો કરવામાં આવ્યા કરણે કે જૈનો કાંતો બ્રિટિશ પ્રજા છે કે બીજા દિલ્લી સ્ટેટોની પ્રજા છે. સને ૧૮૨૧ ના ડિસેમ્બરની ૬ મી તારીખે તે વખતના પોસ્ટિકલ એજન્ટ કનલ આનંદેશની દરબાનગીરીથી જૈન કોમની વડી શેઠ આણંદજી કથાણજી અને પાસિતાણા દરબાર વચ્ચે એક કરાર થયો હતો. હુગર ઉપર જતાં જતાં

જીઓના રક્ષણ અને સંભાળ માટેના દરખાસ્તના દાવાની પૂરી પતાવટ તરીકે સને ૧૮૨૧ ના નવેમ્બરથી શરૂ કરીને દશ વર્ષ સુધી વાર્ષિક રૂ. ૪૫૦૦૦ આપવાનો કરાર થયો હતો. આ કરારમાં પાલિતાણા દરખાસ્તોએ શબ્દોમાં કહ્યુંમાત્ર આપે છે કે “સંઘ અગર પ્રખીલું લોક જનમાં આવશે તેની એકી પહોંચાની અખરદારી અમે સારી પેઠે રાખીશું ને જનાણુ લોકને કથી વાતે ઇન્ન પહોંચવા દેશું નહિ.” આ કરારમાં વધુ લખવામાં આવ્યું છે કે:—“અગર કોઇ લોકનું નુકસાન ચોરીથી થાશે તો તેનુ વલતર કરી આપીશું” કોઇપણ પ્રકારના બીજા ગથા દાવાઓ અને હકકો પાલિતાણા કોટાર આ કરારમાં સ્પષ્ટ શબ્દોમાં મૂકી દે છે.

દરખાસ્તને આપવામાં આવતી રકમ થોડાક અંશે પણ કરના રૂપમાં હતે તો આવી જનતા કરારનો ખ્યાલ પણ કેવી રીતે કરી શકાય.

ને કે મુળથીજ દશ વર્ષ માટે સને ૧૮૨૧ નો આ કરાર કરવામાં આવ્યો હતો, જતાં લગભગ ૪૪ વર્ષ સુધી તે પાળવામાં આવ્યો હતો, અને તે અરસામાં દર વર્ષ રૂ. ૪૫૦૦૦નીજ રકમ ભરપાઇ કરવામાં આવતી.

સને ૧૮૬૦ માં મજદુર કરાર રદ કરાવવાની દરખાસ્તની ઇચ્છા થઇ, અને ૧૮૬૩ માં મુંબઈ સરકારને દરખાસ્ત તરફથી એક અરજી (રેપ્રિઝેન્ટેશન) મોકલવામાં આવી. તેમાં દરખાસ્તે વાંધા લીધો કે સને ૧૮૨૧ નો કરાર રખોવાની રકમનો હર્મેશના સાદા તરીકે ન હતો, પરંતુ દશ વર્ષ માટે માત્ર કહ્યો હતો. બીજી બાબતું જૈન કેમિ એવો વાંધો લીધો કે મજદુર કરાર હર્મેશનો છે એમ પારીતેજ કરવામાં આવ્યો હતો.

સને ૧૮૬૩ નો ફેસલો.

નામદાર મુંબઈ સરકારે આ વાંધાનો નિકાલ લાવવાનું કામ મેજર કીટીંગને સોંપ્યું. મેજર કીટીંગે તપાસ કરી દર વર્ષ રૂ. ૧૦૦૦૦૦ ની રકમ ભરપાઇ કરવા માટે ફાવી. એ વર્ષ સુધી તે રકમમાં ફેરફાર ન કરવો એવું તેણે ફાવ્યું, અને ત્યારબાદ સદરહુ રકમમાં ફેરફાર કરવાની માંગણી કરવાને બંને પક્ષકારને જાણ આપી. મેજર કીટીંગે નક્કી કરેલા ચોક્કસ ધોરણ મુજબ એજન્ટની સદરહુ રકમ તે સુદત પછી નક્કી કરવાની હતી. અને જે પરિણામ આવે તે ૧૦ વર્ષ સુધી કે પક્ષકારો ઇચ્છે તેટલી વધુ સુદત સુધી ચાલું રહેવાનું હતું.

મેજર કીટીંગનો આ ફેસલો મુંબઈ સરકાર ઉપર રવાના કરવામાં આવ્યો હતો અને તેઓએ સને ૧૮૬૬ ના ફેબ્રુઆરીની ૬મી તારીખે પોતાનો છેવટનો સુકાદો આપ્યો હતો. કર્નલ કીટીંગનો ફેસલો તેઓએ અલગ રાખ્યો. એમ કરતાં તેઓએ જણાવ્યું કે:—“સદરહુ ફેસલાની રકમમાં કોઈકારની આવકો પાસેની અધી માંગણીઓના સમાવેશ થઇ જાય છે. જેથી દરેકાઇ બંધને કોઈકાર આવકો પાસેથી કોઇપણ રકમ વસુલ કરે તો તે અધી આવકોને વળતર મળથી નેહાં, તથા જે રકમ આપવાની ફરી છે તેના અવેજમાં આવક કોમને તેમના જનમાત્રની સલામતી માટે થોડા પોલીસ રક્ષણ મળવું નેહાં” તેઓએ વધુ જણાવ્યું હતું કે:—“ને આરોગ્યના (સેનિટરી) કામ માટે કોઇપણ વેરો નાંખવાની જરૂર પડે તો સરકારની મંજૂરી વગર તેવો વેરો નાંખી શકાશે નહીં અને એવો વેરો કોઈકારની અંગત ઉપજ તરીકે વસુલ કરવા દેવામાં આવશે નહિ, પણ જે કામને માટે એ વેરો નાંખાય તે કામ માટેજ એનો ઉપયોગ થવો નેહાં.”

દંધપણ નુકશાન જાત્રાગુઓને થશે તો તેઓને તેનું વળતર આપવા દરબાર અંધાવેલ છે તે જાળન હમેશ કણ્ઠ સંખવામાં આવેલ છે, તે દફતરથી રખોવાની રકમ એક કર નથી એમ ખુલ્લી રીતે સાબિત થાય છે. સને ૧૮૭૪ માં એક જાત્રાગુને નુકશાન થયું. તે જાળનમાં પોલિટિકલ એજન્ટ ફગર કામ આવ્યા પછી દરબારે સને ૧૮૭૬ માં તે જાત્રાગુને રૂ. ૪૩૦૦ (ચતુસ આપ્યા હતા. પણ એમ ફગરવામાં આવ્યું હતું કે આરોગ્ય (એનીટરી) કામ માટે નાખવામાં આવેલો વેશ બ્રિટિશ સરકારની મંજૂરીથી નાખવામાં આવશે, અને જે કામ માટે વેશ નાખવામાં આવે તે કામમાંજ તેની ઉપજનો ઉપયોગ જરાબર ફરવામાં આવશે છે તે જાળન બ્રિટિશ સરકાર પાન રાખશે. આ બધુ સ્પષ્ટ કરે છે કે જૈન ક્ષત્રમનું યોગ્ય રીતે રક્ષણ કરવાની હકીકતની જાળાવતરી બ્રિટિશ સરકારે સ્વીકારી છે.

મુંબઈ સરકારના હુકમે સાને સેક્રેટરી એક રોટને પાસિતાણુ દરબારે અપિલ કરી, પરંતુ મેન્ડર પ્રીટીજના નિચારે માન્ય રાખવાની તેમણે ના પાડી, અને સને ૧૮૬૬ ના મુંબઈ સરકારના હુકમોને મંજૂર રાખ્યા. આ હુકમે સને ૧૮૮૧ સુધી અમલમાં રહ્યા. આ અરસામાં દરબાર અને જૈન કામ વચ્ચે અનેક ખટપટો ઉભી થઈ અને નેનો નિકાલ એજન્સી સત્તાધારીઓએ કર્યો હતો.

જાત્રાગુઓની સંખ્યા ઘટવાની અને તેઓ પાસેથી પૈસા લેવાની રીત અજમાવવામાં આવી હતી, પણ તે અવ્યવહાર માસમ પડી હતી, અને સરકાર અને એજન્સી એ ફગર ઉપર આવ્યા કે ફરવેલી વાર્ષિક રકમ ભરવાની લુતી ગોઠવણ પ્રમાણે પર્વતું, એજન્ટ હજીવાલાયક રહેતા છે, અને તેટલા માટે પક્ષકારોને ભેગા મળીને ઉકેલ લાવવા જણાવવામાં આવ્યું, અને તેઓ તેજ ધોરણે એક નિશ્ચય ઉપર આવ્યા. પરિણામે સને ૧૮૮૬ નો કચર થયો.

સને ૧૮૮૬ નો કચર.

૧. રૂ. ૧૫૦૦૦) (પંદર હજાર) ની નક્કી કરેલી રકમ દર વર્ષે પાસિતાણુના હકીકર લેવાને કણ્ઠ કરે છે અને જૈન કામ આપવાને કણ્ઠ કરે છે. પાસિતાણુ હકીકરને દર વર્સે ભરવાની આ રકમના અવેજમાં પાસિતાણુ દરબાર કણ્ઠ કરે છે કે જાત્રાગુના કર તરીકે જૈન કામ પાસેથી બીજા કોઈપણ વધારાની રકમ તે માગશે નહિ. દર વરસની પહેલી તારીખે રૂ. ૧૫૦૦૦ (પંદર હજાર) ની રકમ ભરવાની છે. એમાં પોલીસ રક્ષણ (માલખુ) વિગેરે) નો સમાવેશ થઈ જાય છે.

૨. સને ૧૮૮૬ ના એપ્રિલની પહેલી તારીખથી ૪૦ (ચાલીસ) વરસની મુદત સુધી આ ગોઠવણ ચાલુ રહેશે એમ હકીકર સાહેબ કણ્ઠ કરે છે અને જૈન કામ સંમતિ આપે છે.

૩. ચાલીસ વર્ષની મુદત પુરી થયે, આ ફગરના પહેલા પેરેગ્રાફમાં ફરવેલી વાર્ષિક રકમમાં ફેરફાર કરવાને અને પક્ષકાર પૈકી દરેકઈ પક્ષકારને છૂટ રહેશે. અને તકરાર કરનારા પક્ષકારોની યોગ યોગનાની હકીકતની તપાસ કરીને આ રકમમાં ફેરફાર મંજૂર કરવો કે નહિ કરવો તેની સત્તા અંગ્રેજ સરકારના કામમાં રાખવામાં આવી છે.

સરકારની મંજૂરી માટે સને ૧૮૮૬ નો કચર સરકારને રવાના કરતી વખતે આ નક્કી થયેલી વાર્ષિક રકમમાં ફેરફાર મંજૂર કરવો કે નહિ કરવો તેની સત્તા અંગ્રેજ સરકારના હાથમાં જે કારણે રાખવામાં આવી છે તે કારણ ૪ થા પેરેગ્રાફમાં કન્ટેન વોલસન જણાવે છે. તેમણે લખ્યું છે કે—

ગુઓના રક્ષણ અને સંભાળ માટેના દરજ્જાના દાવાની પૂરી પતાવટ તરીકે સને ૧૮૨૧ ના નવેમ્બર સરકારીને દશ વર્ષ સુધી વાર્ષિક રૂ. ૪૫૦૦૦ આપવાનો કરાર થયો હતો. આ કરારમાં પાસિત દરજ્જા ચોખ્ખા શમ્દોમાં કલુકાત આપે છે કે “સંઘ અગર પ્રકીર્ણ લોક જનમાં આવશે તેની રે પહોંચાની અગરદારી અને સારી પેઠે રાખીશું ને જનમાં લોકને કશી વાતે ધન્ય પહોંચવા દેશું નહિ. આ કરારમાં વધુ લખવામાં આવ્યું છે કે:—“અગર કોઈ લોકનું નુકસાન ચોરીથી થાશે તો તેનું વડ કરી આપીશું” કોઈપણ પ્રકારના ખીજ અથવા દાવાઓ અને હકો પાસિતાણા હકોર આ કરારમાં રાખ્દોમાં મૂકી દે છે.

દરજ્જાને આપવામાં આવતી રકમ થોડાક અંશે પણ કરના રૂપમાં હતે તો આવી જા કરારનો ખ્યાલ પણ કેવી રીતે કરી શકાય.

જે કે મળથીજ દશ વર્ષ માટે સને ૧૮૨૧ નો આ કરાર કરવામાં આવ્યો હતો, જનાં લગ ૪૭ વર્ષ સુધી તે પાળવામાં આવ્યો હતો, અને તે અરસામાં દર વર્ષ રૂ. ૪૫૦૦૦)નીજ રકમ ભરા કરવામાં આવતી.

સને ૧૮૬૦ માં મજકુર કરાર રદ કરાવવાની દરજ્જાની ઇચ્છા થઈ, અને ૧૮૬૩ માં મુંઝ સરકારને દરજ્જા તરફથી એક અરજી (રેપ્રિઝેન્ટેશન) મોકલવામાં આવી. તેમાં દરજ્જા વાંધા લીધા સને ૧૮૨૧ નો કરાર રખોપાની રકમનો હમેશના સાટા તરીકે ન હતો, પરંતુ દશ વર્ષ માટે મ કુઓ હતો. બીજી ગાળાનું ળતન કામે એવો વાંધો લીધો કે મજકુર કરાર હમેશનો છે એમ ધારીને કરવામાં આવ્યો હતો.

સને ૧૮૬૩ નો ફેસલો.

નામદાર મુંઝ સરકારે આ વાંધાનો નિકાલ લાવવાનું કામ મેજર કીટીંગને સોંપ્યું. મેજર કીટીંગે તપાસ કરી દર વર્ષ રૂ. ૧૦૦૦૦) ની રકમ ભરપાઈ કરવા માટે ફરતી. એ વર્ષ સુધી રકમમાં ફેરફાર ન કરવો એવું તેણે ફરત્યું, અને ત્યારબાદ સદરહુ રકમમાં ફેરફાર કરવાની માંગ કરવાને બંને પક્ષકારને જૂટ આપી. મેજર કીટીંગે નક્કી કરેલા ચોક્કસ ધોરણ મુજબ ઈંગ્લેન્ડની સદર રકમ તે મુદત પછી નક્કી કરવાની હતી. અને જે પરિણામ આવે તે ૧૦ વર્ષ સુધી કે પક્ષકારો ઇતિ તેટલી વધુ મુદત સુધી ચાલું રહેવાનું હતું.

મેજર કીટીંગનો આ ફેસલો મુંઝ સરકાર ઉપર રવાના કરવામાં આવ્યો હતો અને તેઓ સને ૧૮૬૬ ના ફેબ્રુઆરીની ૬ઠી તારીખે પોતાનો છેવટનો ચુકાદો આપ્યો હતો. ફર્નલ કીટીંગ ફેસલો તેઓએ બહાલ રાખ્યો. એમ કરતાં તેઓએ જણાવ્યું કે:—“સદરહુ ફેસલોની રકમમાં ફેરફારની શ્રાવકો પાસેની બધી માંગણીઓનો સમાવેશ થઈ જાય છે. જેથી હરકોઈ બંધાને ફેરફાર શ્રાવ પાસેથી કોઈપણ રકમ વસુલ કરે તો તે બંધી શ્રાવકને વળતર મળતી જોઈએ, તથા જે રકમ આવાની ફરી છે તેના અવેજમાં શ્રાવક કામને તેમના જનમાલની સલામતી માટે યોગ્ય પોલીસ રક્ષા મળતું જોઈએ” તેઓએ વધુ જણાવ્યું હતું જો:—“જે આરોગ્યના (સેનિટરી) કામ માટે કોઈપણ વેશ નાંખવાની જરૂર પડે તો સરકારની મંજૂરી વગર તેવો વેશ નોખી શકાશે નહીં અને એવો વેશ ફેરફારની અંગત ઉપજ તરીકે વસુલ કરવા દેવામાં આવશે નહિ, પણ જે કામને માટે એ વેશ નાંખા તે કામ માટેજ એનો ઉપયોગ થવો જોઈએ.”

કંઈપણ નુકશાન જાત્રાળુઓને થશે તો તેઓને તેનું વળતર આપવા દરગાર ગંધાવેલ છે તે બાબત હમેશ કલુષ રાખવામાં આવેલ છે, તે હકીકતથી રળોપાત્રી રકમ એક કર નથી એમ ખુદલી રીતે સાબિત થાય છે. અને ૧૮૭૪ માં એક જાત્રાળુને નુકશાન થયું. તે જાત્રાતમા પોસ્ટિરિક્સ એજન્ટ દ્વારા કામ ચાલ્યા પછી દરગારે સને ૧૮૭૬ માં તે જાત્રાળુને રૂ. ૪૩૦૦) વસુલ આપ્યા હતા. વધુ એમ દરાવવામાં આવ્યું હતું કે આરોગ્ય (સેનીટરી) કામ માટે નાખવામાં આવેલા વેરા ચિટિશ સરકારની મંજુરીથી નાંખવામાં આવશે, અને જે કામ માટે વેરા નાખવામાં આવે તે કામમાંજ તેની ઉપરનો ઉપયોગ ગરાયર કરવામાં આવ્યો છે તે જાત્રા ચિટિશ સરકાર ધ્યાન રાખશે. આ વધુ સ્પષ્ટ કરે છે કે જૈન ક્રમનું યોગ્ય રીતે રક્ષણ કરવાની સરકારની જવાબદારી ચિટિશ સરકારે સ્વીકારી છે.

મુંગઈ સરકારના હુકમે સામે સેક્રેટરી ગ્રાહ રેકૉર્ડને પાલિતાણા દરગારે અધિષ્ટ કરી, પરંતુ મેનર કીરીબના વિચારે માન્ય રાખવાની તેમણે ના પાડી, અને સને ૧૮૬૬ નાં મુંગઈ સરકારના હુકમેને મંજુર કામના આ હુકમે સને ૧૮૮૧ સુધી અમલમાં રહ્યા. આ અરસામાં દરગાર અને જૈન કામ વચ્ચે અનેક ખટપટો ઉભી થઈ અને તેનો નિકાલ એજન્ટની સલાહારીઓએ કર્યો હતો.

જાત્રાળુઓની સંખ્યા જાણવાની અને તેઓ પાસેથી પૈસા લેવાની રીત અજઞાનતામાં આવી હતી, પણ તે અજઞાનતા માહમ પડી હતી, અને સરકાર અને એજન્ટની એ દશ ઉપર આવ્યા કે ફેરવેલી ગ્રામિક રકમ ભરવાની જુની મોડવણ પ્રમાણે વર્તવું, એજ દરજ્જાસાથક રહેતો છે, અને તેટલા માટે પશુકાશને ભેગા મળીને ઉકેલ લાવવા જણાવવામાં આવ્યું, અને તેઓ તેજ પાસેજો એક નિશ્ચય ઉપર આવ્યા. પરિણામે સને ૧૮૮૬ ને કરાર થયો.

સને ૧૮૮૬ નો કરાર.

૧. રૂ. ૧૫૦૦૦) (પંદર હજાર) ની નક્કી કરેલી રકમ દર વર્ષે પાલિતાણાના સહાર લેવાને કલુષ કરે છે અને જૈન કામ આપવાને કલુષ કરે છે. પાલિતાણા સહારને દર વર્સે ભરવાની આ રકમના અવગણમાં પાલિતાણા દરગાર કલુષ કરે છે કે જાત્રાળુના કર તરીકે જૈન કામ પાસેથી ખીછ કાઢવાનું વધારાની રકમ તે માગશે નહિ. દર વરસની પહેલી તારીખે રૂ. ૧૫૦૦૦ (પંદર હજાર) ની રકમ ભરવાની છે. એમાં પોલીસ શ્રેણી (માલખું વિગેરે) નો સમાવેશ થઈ જાય છે.

૨. સને ૧૮૮૬ ના એપ્રિલની પહેલી તારીખથી ૪૦ (ચાલીસ) વરસની મુદત સુધી આ મોડવણ જાણુ રહેશે એમ સહાર સાહેબ કલુષ કરે છે અને જૈન કામ સંગતિ આપે છે.

૩. ચાલીસ વર્ષની મુદત પુરી થયે, આ કરારના પહેલા પેરગ્રાફમાં ફેરવેલી ગ્રામિક રકમમાં ફેરફાર કરવાને અને પશુકાર પૈકી હરશર્થે પશુકારને છૂટ રહેશે. અને તકરાર કરનારા પશુકારોની પોત પોતાની ફરીયાદોની તપાસ કરીને આ રકમમાં ફેરફાર મંજુર કરવા કે નહિ કરવા તેની સત્તા અંગ્રેજ સરકારના હાથમાં રાખવામાં આવી છે.

સરકારની મંજુરી માટે સને ૧૮૮૬ નો કરાર સરકારને રજના કરવી વખતે આ નક્કી થયેલી ગ્રામિક રકમમાં ફેરફાર મંજુર કરવા કે નહિ કરવા તેની સત્તા અંગ્રેજ સરકારના હાથમાં જે કારણે રાખવામાં આવી છે તે કારણ ૪ થા પેરગ્રાફમાં દર્શાવેલો વોટસન જણાવે છે. તેમણે લખ્યું છે કે—

“હાલમાં નક્કી થયેલી રકમમાં વધારો કરવાને સરકાર કદાચ નાખુશ હોય તેથી આ નક્કી થયેલી રકમમાં ફેરફાર કરવાનો અધિકાર અંગ્રેજ સરકારના હાથમાંજ રાખવામાં આવ્યો છે.”

હુંગર ઉપર આવતા જાત્રાળુઓના જાન માલના રક્ષણ માટેની સેવાઓના માત્ર બદલા તરીકેજ ખરી રીતે રખોપાની રકમ છે—તે ખ્યાલેજ નક્કી થયેલી રકમમાં વધારો કરવો એ ઇચ્છવા જોગ નથી એવો કનલ વોટસનનો અભિપ્રાય યોગ્ય રીતે સુગ્રાહ્યો હતો.

આવા રક્ષણને અંગે થતા ચાલુ ખર્ચના પ્રમાણમાંજ આવા બદલાની રકમ હોઈ શકે. અને જ્યારે બ્રિટીશ સરકારની સર્વોપરિ સત્તા વડે અને તેની સત્તા હેઠળ કાઠીઆવાડમાં જાનમાલની સલામતી ખાત્રીપૂર્વક મળી ચુકેલી છે, અને જ્યારે ઠેક પાલિતાણા સુધી મુસાફરી કરવાની રેલ્વે અગ વડોએ ચોકીપહેરાનો બોજો તદ્દન બદલી નાંખ્યો છે, ત્યારે જાત્રાળુઓના રક્ષણ માટે દરબાર તરફથી થતો ખર્ચ પણ નામનો યથ ગયો છે. મને એવી ખબર મળી છે કે સને ૧૮૮૬ ના કરારથી દરબાર જે રકમ દર વર્ષે મેળવે છે તેના કરતાં આખા પાલિતાણા સ્ટેટના પાલિસ બળતું હાલતું કુલ ખર્ચ વધારે નથી.

આ મુખ્ય બનાવ ધજોજ અગત્યનો છે એ હું હવે આ તબક્કે તમોને બતાવીશ.—

સને ૧૮૮૬ નો કરાર હસ્તિમાં લાવતી વખતે તેમજ મજકુર કરારના નિર્ણય અને ખર્ચપણાં માટે સરકારની બહાલી જરૂરી છે એમ નક્કી કરતી વખતે સ્વીકારવામાં આવેલી કામ ચલાવવાની રીતથી, તેમજ વિરોધી પક્ષોની એકબીજાની દલીલો ધ્યાનમાં લઈ નક્કી કરેલી વાર્ષિક રકમમાં જે ફેરફાર કચામાં આવે તે બદલ રાખવો કે બહાલ ન રાખવો તે બદલે સરકારે રીઝર્વ રાખેલી પોતાની સંપૂર્ણ સત્તાઓથી, મહેસુલના કાયદાપ્રમાણે જ્યારે સંસ્થાનના અંદરના કર તરીકે યાત્રાળુઓ પાસેથી કર લેવાનો, પોતાનો સંપૂર્ણ હક્ક છે, એવો પાલિતાણા દરબારે રજુ કરેલો અને એજન્ટ હુ ધી ગવર્નર જનરલના હુકમોથી કાઠા આલખનને પામેલો દાવો તદ્દન ખોટો પડે છે હાલમાં જ્યારે કનલ વોટસન બહેર કરે છે કે આરોગ્ય સંબંધી કામકાજ માટે લેવાતો કર પણ દરબારની એક પ્રકારની અંગત આવક તરીકે ગણવાનો નથી, પરંતુ જે હેતુથી તે કર નાંખવામાં આવ્યો હોય તેજ હેતુ માટે તે કરનો સંપૂર્ણ રીતે ઉપયોગ કરવાનો છે, ત્યારે તેમનો મજકુર અભિપ્રાય કંઈ પણ ગેરસમજાતીના સંભવપણા વગરનો સ્પષ્ટ છે

સને ૧૮૮૬ ની ગોઠવણનો મુખ્ય મુદ્દો એજ છે કે તે મુદ્દાથી હમેશાને માટે દરબારે એવો સિદ્ધાન્ત સ્થાપિત થયો કે જેન કોમે પાલિતાણા દરબારને ૪૦ (ચાલીસ) વર્ષ માટે વાર્ષિક રૂ. ૧૫,૦૦૦ (પંદર હજારની) બાંધીજ રકમ અને ત્યાર બાદ બ્રિટિશ સરકાર નક્કી કરે તેવો વધારો કે ઓછો આંકડો આપવો. બાંધી વાર્ષિક રકમમાં ફેરફાર જરૂરી ચવાને પ્રસંગે બ્રિટિશ સરકાર કે જેની પાસે વાદ કરતા પક્ષકારો અર્થાત્ દરબાર અને હિંદુસ્તાનની જેન કોમ એ બાબતમાં સીધી રીતે જવાને દરકાર થપા હતા તે સર્વોપરિ કેસનો આપનારી સત્તા હતી એ મુદ્દાથી મંજૂર અને સ્થાપિત યથ.

આવા ક્ષોભજનક કરથી ઉત્પન્ન થતાં વિનાશ અને ભયંકર વિપત્તિથી અત્યંત વાકેફ હોવાથી હિંદુસ્તાનમાં બ્રિટિશ સરકારે પોતાની નાબા વિવશક પદ્ધતિમાં મુંઝકા વેશ સામે દર વિરોધ રાખ્યો છે.

આપણે અર્થાંશો છીએ એવા કેસોમાં પણ તેમણે કડવા અનુભવથી બાંધે છે કે દરેક જાતના પ્રશ્નના મુંઠકા વેરાથી રખોપાતી રકમની કંઈપણ વસુલાત બનાવવાને ઘણી અગવડો અને ખીજવાટ નહીં નિષ્પન્ન થાય, અને પરસ્પર બંને પક્ષકારો વચ્ચે ઘર્ષણના અસંખ્ય પ્રસંગો ઉભા કરે જે અન્યોન્ય વિરુદ્ધ તીવ્રતાવાળા આશંકામાં પરિણમ્યા સિવાય રહે નહિં.

મોક્ષસ સર્વે માંગણીના પૂરેપૂરા અદલા તરીકે દર વર્ષે આપવાની ચોક્કસ આધેતી ઉચક રકમવાળા કાર થાય તે માટે તેઓએ બંને પક્ષકારોને આશ્રય કર્યો અને ૧૮૨૦ માં રૂ. ૪૫૦૦) ની રકમ પૂરતી મર્યાદામાં આવી હતી. આવીસ વર્ષ પછી (સને ૧૮૬૩ માં) તેને વધારીને રૂપીઆ ૧૦,૦૦૦) દસ હજાર કરવામાં આવ્યા, અને સને ૧૮૮૬ માં તે રકમ આવીસ વર્ષની મુદત માટે રૂ. ૧૫,૦૦૦) ની તકલીફ થઈ. એ મુદત પછી દનુભાનના જેવો કુદરો મારવામાં આવ્યો. રૂપીઆ ૧૫,૦૦૦) પરથી મી. ચૌડસને એક ટકે પાડીતાણા દરબારને ૭૦૦, સાતસો ટકાને વધારો કરી રૂપીઆ ૧,૦૦,૦૦૦) એક આપ કરી આપ્યા.

સન્નારીઓ અને સંદયદરથી, હું હવે નામદાર મી. ચૌડસનના હુકમથી આ આંતરિક વિવાદના છેલ્લામાં છેલ્લા સ્વરૂપ સંબંધી જે અતિશય દુઃખદારક સ્થિતિ મધ્ય છે તેનું અવલોકન કરું છું. કાયદાના તેમજ હકીકતના ઘણા મુદ્દાઓ રહ્યા છે કે જેમાં આ બહુદુર મેજર સાહેબના આપણી કામ પિરકતા અભિનિવેશથી પોતાનું બજામેટ પ્રેરાયું છે, પણ જાપામાં આવેલી ચળવળના સંબંધમાં તેણે જે દીકા કરી છે તેમાં ન્યાયી અથવા અધર્મ્યાયી કામકાજમાં જે સારામાં સારી શક્ય ન્યાયની ભાવનાઓ જોઈએ તેનો જેટલો અભાવ છે, તેટલો અભાવ કાલ્ય બીજી દીકાઓમાં નથી. હું દ્વિપતથી કહી શકું છું કે તમે અધાઓ વાંચે છે કે જાપા સંબંધીની આ દીકામાં જોઈએ તેટલો સારો ટેક અને પ્રમાણ પુરસ્કરતા શકમંદ પ્રસ્તુતતા અને જે સમપક્ષી ન્યાયનું એક લક્ષણ ખુબ્બ હલક છે તે પણ નથી. તે જણાય છે કે:—

“ જે ધનથી ઈતો પ્રસિદ્ધ છે તેના સંબંધિત રીતે થયેલા યોગથી અતિશય મોટા પ્રમાણમાં પોતાના લાભમાં ચળવળ ફેટલાક જાપાઓમાં કરવામાં આવી છે, તે એવી મુશ્કેલી કે ઉપસ્થિત મુદ્દાઓને દાનિ કરતી અને આ પ્રકારે જે ચિટિશ અમલકારોએ નિર્ણય કરવાનો છે તેમના પર દબાણ લાવવું. જે આ કેસ એક દિવાની કોર્ટમાં આવે તેવો એક દિવાની કેસ હતો, તે આ જાપાઓ પેટી ફેટલાક વગર વિવાદે (કોર્ટના) નિરક્ષર કરવાના આરોપ માટે દોષિત હતો. જે ચળવળ ચલાવવામાં આવી છે તેમાં ઘણું બૂઝ લહેરો કમળો છે, ઘણું અર્થ સત્યો છે અને એવા ઘણા ઉત્તારઓ છે કે જેને તેની સાથે સંબંધ ધરાવતા ફકરોઓથી અગ્રણ કરી મૂક્યા છે કે જે પરથી ખસડા કરીને મોટા નિર્ણયો ઉપજાવી કાઢ્યા છે.”

મી. ચૌડસન ઘણી સારી રીતે બાંધે છે કે પોતાની કોર્ટને ખરી રીતે દિવાની કોર્ટ નથી અને તે જનાં દિવાની કોર્ટના જે હકકો અત્યારે સુધી ચીવટાઈથી પોતાને માટે સંરક્ષિત રાખવામાં આવ્યા છે તે હકકોને પોતાની કોર્ટને કાલ્ય પાડવા માંગે છે. પણ તે બૂઝી જાય છે કે આવા હકકોને કાલ્ય કરતાં પહેલાં તેણે પોતે પણ સમય, નિરાવેશતા, ન્યાયી વગર રાખનાં જોઈએ પણ તે લક્ષણો પોતાનામાં

‘સર્વોપરી સત્તા તરીકે બ્રિટિશ સરકાર બ્યારે પણ દેશી રાજ્યોમાં થતા ગેરવહીવટ કે જુલમના દાખલા પોતાની જાણમાં લાવવામાં આવે ત્યારે તેના રાજ્યોને સલાહ દેવારૂપે વચમાં પડવાનો પોતાનો હક્ક ધણી જુના કાળથી અમલમાં ચૂકતી આવી છે. એવો જુલમ કે ગેરવહીવટ કેને કહેવો કે જેથી વચમાં પડતું પડે, તે બ્રિટિશ રાજ્યની રાજધાનિ પદ્ધતિ જેમ હોય તે પ્રમાણે ફેરફાર પામે છે મુખ્ય સરકાર અને કાંડિયાવાડના તેના અમલદારોના અગાઉના નિર્ણયો, રાજ્યની જવાબદારી અને પ્રતિષ્ઠા કરતા, જે વ્યક્તિઓ ધારવા પ્રમાણે જુલમ પામતી હોય તેના લાભમાં હમેશાં વધારે થયેલ છે. જે વધુ નજીક પડેલ હોય તેના તરફ ર્યાભાનિક સહાનુભૂતિમાંથી ઉપજતી વલણ ઉપર દીકા કરવાની જરૂર નથી; પણ વ્યક્તિઓ અને વર્ગોવતી નિરંતર ઉઘાડી રીતે વચ્ચે પડવાથી જે છેવટની અસર થાય છે તે તેઓના લાભની ખરેખર હોય છે કે હિંદી દેશી રાજ્યોના રાજ્યની સુધારણા માટે હોય છે એ શક્યમંદ છે. જે પદ્ધતી તરફેણ કરવામાં આવે છે તે ન્યાય માટે પોતાના દરબાર ભણી જોવાનું પડતું ચુકે છે અને કેટલાક વખત પછી પોતાના અપીલ કરવાના હક્ક પર મુરતાક રહી સામે થનારો અને ગેરવ્યાખ્યા બને છે.”

આ લાંબો ઉત્તરો અહીં મુકવામાં આવ્યો છે તે મીં વોટસને તે ગરીબ, લાવક અને બારે પુણ્યશાહી વર્ગ-હિંદના રાજ્યો માટેની પોતાની તીવ્ર હલકની સહાનુભૂતિમાં તેની આગળ વધતી ને સામે થતી રૂપરતની વધુ પડતી માનસિકીઓ સામેનું નવું હલકપણ દાખવ્યું છે તેના એક નમુના તરીકે છે તે છતાં મીં વોટસનની એ ખરી પ્રતિભાશાળી ફિલસૂફી માન્ય રાખવામાં આવે તોયે હિંદના જેનો પોતાના રાજ્યી દરબાર કે માલિક તરીકે પાલિતાણના કાંકાર સામે અપીલ કરતી નથી એ વાત મીં વોટસન ભૂલી જાય છે જેનો બ્રિટિશ હિંદમાં મુખ્યપણે રહે છે અને મીં વોટસનનો જે ખ્યાલ છે તે તેના બધા અર્થો સહિત ઉપરી અધિકારીઓ તરીકે નહિ તો જેનોને પોતાની સરકાર પાસેથી પરદેશી રાજાના અણુઅજ્ઞતા કર મેળવવા સામે ન્યાય માગવાનો આંતરિક અને નિર્નિવાદ હક્ક છે તે પર કાંઈ જાતનો શક રહેતો નથી તેમ તેની ના પાડી સકાય તેમ નથી.

આ આધુનિક ડેનિયસના જળદળતા જળમેંટમાં એક વિશેષ મુદ્દો કહી જાઉંને તેણે આ કંટાળા ભર્યું અવસોકન કરવાનું કાર્ય પૂર્ણ કરીશ. મીં વોટસન દલ વર્ષની અવધનો ચુકાદો આપે છે પણ ત્યાર પછી શું કરવું? ત્યાર પછી તે માત્ર પાલિતાણ દરબારને કર નાંખવા માટે થા પોતે જેન કોમને ગમે તેમ નીચોવવા માટે કંઈ ખીજો ફેરફાર કરવા માટે કોરે પાને મનુ મારી આપે છે. આ વકરારના ઇતિહાસ માટે તેને કંઈ ફરકાર નથી. બ્રિટિશ હિંદના જેનોના હક્કો માટે તેને કંઈ લેવા દેવા નથી. તેને સર્વોપરી સત્તાની પ્રતિષ્ઠા અને ઉચ્ચ અધિકાર માટે ફરકાર નથી. કારણકે તેનું નવીન હલકપણમાં તે એવું કરાવે છે કે સર્વોપરી સત્તાની વચ્ચે પડવાથી રાજ્યની જવાબદારી અને પ્રતિષ્ઠાનું હિત રહેવું નથી. અલખત જેનોને તો મીં વોટસન આ સંજોગમાં જેટલો ફરજારને મળે છે તેટલો પણ મળ્યોજ નથી અને તેથી એ વસ્તુસ્થિતિ સાથે અને બિલકુલ કંઈ પણ લેવા દેવા નથી કે પોતાની કલમના એક ઝટકે તેણે જેનો પાસે પોતાના નિર્નિવાદ દાવાઓ અને વિશિષ્ટ હક્કો રાજ્યના ખસાળ વર્તનાશના અક્ષર્ય અને અપોચ અકમળ સામે જાળની રાખવા માટે સર્વોપરી સત્તાની સહાય માગવાનો સદીઓ જુનો જે હક્ક છે તેનો નાશ કર્યો છે.

સન્નિવેશને સન્ધારીઓ, જેમ મેં મારા લાપણના આરંભમાં કહ્યું તેમ આપણે આપણા પોતાના અંદર અંદરના કોમની પુનઃ વ્યવસ્થા અથવા તેનું પુનઃ જન્મદારણ કરવાની બાબત ફરી લક્ષમાં લેવા મળ્યા છીએ. કારણકે આ તકરાર, જે જે પ્રકારે ચલાવવામાં આવી છે તે અને તેની વ્યવસ્થાનો અનુભવ આપણને ચેતવણી આપે છે કે તેમ કરવું આવશ્યક થયું છે. 'મારા મિત્રો! જુના કાળથી તે અત્યાર સુધી આ બાબત ચલાવનારાનો દોષ કાઢવો એ ઉપકારના અભાવવાળું ને વળી વિવેક વગરનું છે, પણ એ કલ્પા વગર છુટકો નથી. આ પ્રસંગની મહત્તા યા ઉપયોગીતા જોતાં અત્યારે ખાસ આવશ્યક કર્તવ્ય એ છે કે જે કંઈ નહીં વ્યક્તિગત વ્યવહારની વાતો હોય, જે કંઈ વ્યક્તિગત ખ્યાલી વિચારો હોય, તે બધા અલગ રાખવા અને અલગ રીતે મી વોટસનના સુકાદાનો વિરોધ ફરી રદ બાતલ કરવાનો વિશેષ દૃઢ નિશ્ચય કરવાની હિંમત કરીએ તે પહેલાં આપણે આપણું પોતાનું ઘર સુવ્યવસ્થામાં મુકી દેવાની હદાપણ ભરી અગમચેતીવાળા પગલાની જરૂર છે, તે સુકાદાનાં ૧૫૦૦૦. રૂપિયાથી લાખ રૂ. પર કુદકો મારવો એ ચોખ્ખું વાલીવાદપણું હોવાથી તે પ્રયે જેનો સાથે ખીખ જોતરાનો પણ સદાનુચિન ઉત્પન્ન થઈ છે. આ તકરારના છેલ્લા સ્વરૂપની ઉત્પત્તિમાં તેમજ તેને ચલાવવામાં એક પ્રકારની શિથિલતા થઈ છે અને સમસ્ત કોમને જરૂરી સર્વ બગેશ આપવામાં પછાતપણું રહ્યું છે. જો કોમને પૂરી માહિત કરી હત તો હું એમ ધારવા હિંમત કઈ છું કે કોમે પોતાના ખેયને વધારે સંતર અને અનિશય સંતોષકારક રીતે પાર પાડ્યા માટે જે રીતે મુખ્ય કામકાજ ચલાવ્યું તેમાં સંબંધિત રીતે ફરીથી વિચાર કર્યો હત. એવો સામાન્ય રીતે વિદિત છે કે આ સંબંધમાં આપણી કોમના પ્રતિનિધિ-આણંદજી કલ્યાણજીની પેટી કોમના વલીવટદાર પ્રતિનિધિની સામુદાયિક સંસ્થા જે સાદા નામ-આણંદ અને કલ્યાણ એ બંને જોડીને રચવામાં આવી હતી. આનું સમજિમય નામ કોમની પ્રતિનિધિ તરીકે યોગ્ય હતું. જે કોમે પોતેજ જે સંસ્થાની રચના કરી તે કોમને તે સંસ્થાને જો સંજોગો અને સ્થિતિ જોતાં સુધારણાની જરૂર પોતાના હિત અર્થે જણાય તો સુધારવાને હક્ક છે. હાલના કાળ-લામાં હું ધારું છું કે વિષમાન સ્થિતિના જગરામાં જગરા દિમાયતીઓના પ્રતિવાદ વગર એમ કદાચ કદી શકાય કે આણંદજી કલ્યાણજીના નામે કામ કરનારાઓએ કોમને યા યોગ્યમાં યોગ્ય કોમના ભણ્યા અને વગદાર લાગને પોતાના વિશ્વાસમાં લીધેલ નથી. કુધ દોળાયું પછી રહ્યું એથી કંઈ સરવું નથી તેમ કરવામાં કંઈ પોલીસી નથી તેમ હદાપણ કે ત્યાગ નથી. તેથી આપા અંબીર પ્રસંગે કોમને દરબા દેવામાં ઉતરવું ફીક નથી પણ એટલું તો મારે કલ્પા વગર આવે તેમ નથી તેમ કોમ માટે પણ એ સમજવું અનિવાર્ય છે કે આપણી ઉગ્ર ફરજ અંતરદિ કરવાની છે અને એ લક્ષમાં લેવાનું છે કે આપણી પોતાની સંસ્થાના હાલની બદલાયેલી સ્થિતિ તેમજ સંજોગને વિશેષ અનુકૂળ બંધારણમાં ફેરફાર કરવાની જરૂર છે કે નહિ. જો એક સહેજ ઇસારાએ અગ્ર કહેવું અસ્થાનેજ ગણાય તો આણંદજી કલ્યાણજીની પ્રતિનિધિઓની ટુટિથી થયેલ નુકસાનના કામગીરી જે જણાયું કે આ કોન્ટ્રેન્સ વડેલી અને અને આ વિષય સંબંધી જોનારી રી લાવનાઓ છે તેની ખાસ ધ્યાન તે પખતની સત્તાપર પાડવાની જરૂર હતી ત્યારે ન ભરવા દેવાના તેમના આગ્રહથી જેટલું નુકસાન અને પર્જાય થયું છે તેનો ખ્યાલ બરાબર કદીપણ આપી નહિ શકાશે. મને લાય છે કે તે કોમને સંતોષ આપી શકશે નહિ અને તેથી એ રવીકારકોકે સમય એવો જરૂર આવ્યો છે કે ત્યારે સામુદાયિક હક્કો અને કામગીરી વિશેષ સારી રીતે અને અસરકારક કરી તે સાચવવા માટે તદ્દન આવશ્યક છે કે આખા કાળ, સામુદાયિક પલીવટ તેમજ પલીવટદાર પ્રતિનિધિઓ સંબંધી તદ્દન પુનઃ જન્મદારણ કરવું થટે કે જ્યાં તેના બંધારણમાં હાલ છે તે કરતાં વધુ પ્રગાળમાં કોમનું પ્રતિનિધિ તત્ત આપે અને એવી કલમ નોંધવી કે આ પ્રતિનિધિઓ

ક્રમની સાથે સીધા, અને તાત્કાલિક સંબંધમાં આવે. આ કચેરી, ડીકપરથી સજ્જનો અને સન્તારીઓ ! તમારે એમ નથી સમજવાનું કે મી, પૌટસનના આ અન્યાયી અને અસહ્ય દરવાજા ઉત્સાદથી મંડ્યા રહેવાની વિરૂધ્ધ સલાહ આપું છું એમ તમારે સમજવાનું નથી, મારી જુદિમાં એમ આવે છે કે છેવટના તબક્કે અને આ વારંવાર ઉપસ્થિત થતી તકરારના ખરેખરા સ્થાયી તેમજ કાયમતા નિવેશ મેળવવા માટે આપણે છેવટે આપણી ઉપરજ આધાર રાખવો પડે. પોતાના બધા જેવું બીજું કાંઈ બધા નથી મારા અભિપ્રાય પ્રમાણે કેમ આ બનાવ પરથી એ પાક લેવોજ લટે, અને પાસિતાણા દરખાસ તથા તેના મળતીઆનો અન્યાયનો વિરોધ કરવા માટે એવો પાકેદ દરાવ કરવો જોઈએ કે જ્યાં મુખી આપણી મુખ્ય તકરારોનો સંપૂર્ણમાં સંપૂર્ણ સંતોષકારક નિવેદો આપ નહિ ત્યાં મુખી યાચાએ નહિજ જવાનો આજ નિશ્ચય કરવો.

આ પ્રસંગે હું એ પણ કદીશ કે જો કે આ કેસ લંડોનીજ સાથે તાત્કાલિક સંબંધ રાખતો હાસે છે છતાં તેનો ખાસ મુદ્દો એટલો ખરાબ છે કે જે દરેક ક્રમને કાણ પડે. હિંદની લગભગ દરેક ક્રમનાં હિંદુ, મુસલિમ, ખ્રિસ્તી અને બીજા ક્રમનાં ત્રીણ કાંઈ એકજ સ્થાને દરેકની બાબતમાં આવેલાં નથી. તે તો બધી જગ્યાએ બધી હકૂમતમાં દેશી (રાજ્યની) તેમજ બ્રિટિશની હકૂમતમાં આવેલાં છે. જો આને કાંઈ દેશી રાજ્યને બધા કરેલાં વધુમાં વધુ નિરસૂન, એવો મુંડકાવેરો પોતાની હકૂમતમાં લંડોના પાત્રાણુઓપર રાજ્યની આવકના અર્થે, નાંખવા, દેવામાં આવે છે, તો બીજાં રાજ્યો રાજ્યની આવકના ખાસના તથે પરંતુ વધુ સત્ય રીતે બોલતાં કાલ્ય ધાર્મિક અસહિષ્ણુતાના કારણે તેવી જાતના કર નાંખવાનું અનુસરણ કરે. કામી ખેડવાણુ હિંદમાં બેદલ લખાતક પ્રમાણુપર આને પહોંચી ગયેલ છે. આ સમયમાં એક દેશી રાજ્યને યાચાણુપર કર નાંખવાની પરવાનગી કે જે ગમે ત્યારે ધાર્મિક મંડળના માટે રાજ્યની આવકની જરૂરના ખાસના તથે વાપરી શકાય—તેની જાનતી પરવાનગી આપીને કામી કુસંપની ક્યારની જગતી ચોખ્ખી અગિમાં તેજ જાણી લેવેછો રેડું એ શું વ્યાજબી છે, ન્યાયી છે, હદાપણુ ભરેલું છે ? હું ધારું છું કે આ સંબંધી આ વિચારનું ભાવ મી. પૌટસનને પૂરતી રીતે કંઈપણ થયું નથી; પરંતુ તેટલાં માટે કંઈ હિંદની પ્રત્યક્ષ બાકીના હાએ આ વિસક્ષણુ મુકાલાના ભયં કર પરિણામોની ઉપેક્ષા કરવી ન થટે. હું તે માટે બીજા બધી હિંદની કેમોના નેતાઓ અને પ્રતિનિધિઓને લંડોને તેઓની આ પ્રાણુધાતક મુકાલા વિરૂદ્ધની કિશનિમાં ટેકા આપવાની આપીલ કરું છું. કારણ કે લંડોનું જે નરીજ આને નિવડું છે તેવું કાંઈ વખતે તેઓનું પણ થવા પામે.

આ તકરારના અગત્યમાં અગત્યનાં સ્વરૂપોનું અવલોકન મેં હવે પ્રજ્ઞ કર્યું છે. મને લાગેલો છે કે તમારી ખાસે આ તકરારને લખતી અત્યંત અગત્યની હકીકતો અને સંજોગોની રૂપરેખા, નામદાર મી. વોટસનના હકૂમના હુંકે અવલોકન સહિત મુકવાના આ પ્રવલનથી આપની ધીરજનો મેં અત આપણે નથી. હવે હમેશને માટે આપણુ હકૂને સિદ્ધ કરવા તેમજ કાપના પક્ષોના હકકોનો બોગરદો અત્યંત કાયમ, અત્યંત અખાધિત અને અત્યંત ન્યાયી તેમજ માનપૂર્ણ રીતે કરશે એવી તેની ખાતી આપવા માટે આ કોન્ફરન્સમાં એવા કયાં પગલાં તુરતજ લેવા તેના નિશ્ચય કરવાનું તમારું કામ છે મને સંદેહ નથી કે કોમનું સમુદાયિક હક્કપણુ આ પ્રસંગે પહોંચી વળશે અને આ કોન્ફરન્સમાં નિર્ણય કરેલાં પગલાં આપણુ ધ્યેય માટે ઝડપથી અને અસરકારક રીતે લેવાશે, તે છતાં જો મારા તરફથી એકાદ એ સૂચના અરથાને અત ન ગણાય તો આ કસોટીના સમયે જેને યુગી કારેલા કપાન અને તમારા

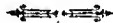
વતી બોલનાર તરીકે હોવાનું અનુષ્ઠાન માન છે તેવા મને ગારી સુચનાઓ કરવાની રૂઝ આપશે ? હું એમ ગણું છું કે બધા તોફાનનું મૂળ કારણ શ્રી શત્રૂંજય મિરિની તેમજ તે પરની મિલકતોની માલિકી અને આધિપત્યના સંબંધમાં ખરી સ્થિતિ માટેની અસપષ્ટતા અને સંદિગ્ધતા છે. તેમાંથી ઉપજતો હકકો અને જવાબદારીઓ ખસુસ કરીને અને સ્વાભાવિક રીતે તકરારનો વિષય છે. જ્યારે મુખ્ય સવાલને પોતાને સંદેહ યા અચોક્કસપણામાં રહેવા દીધા છે અલબત્ત એક જૈન તરીકે જે પક્ષ આપણે એક કોમ તરીકે લીધો છે તેના ખરાપણા માટે તેમજ આજે જે હેતુ પાર પાડવા આપણે બેગા મળ્યા છીએ તેના વ્યાજબીપણા માટે એક ક્ષણ પણ મને સંદેહ નથી, પરંતુ આપણા દ્રષ્ટિબિંદુ માટેનો પક્ષપાત આપણો સ્વાભાવિક પક્ષપાત રખેને ખોટી રીતે સમજાય તે માટે હું સૂચવું છું કે હિંદની સર્વોપરી સરકાર-મોગલો કે જેમણે પહેલાં શત્રૂંજય આપણો હોવાની વાતરવી કારી હતી અને તે પર્વત આપણને આપી તે વાતને સ્પષ્ટ કરી હતી તેના અને તે મોગલ પહેલાના જે વંશો અગાઉ થઈ ગયા તેનું ઉત્તરાધિકારી અને પ્રતિનિધિરૂપ એવી તે સરકારે એક સત્તાધાર અને પ્રતિનિધિત્વ ધરાવતું તપાસતું કમિશન આખા સવાલમાં સંપૂર્ણ રીતે તપાસ કરવા અને તેપર નિરાવેશપણે કાયદાના તેમજ ઐતિહાસિક કારણોથી રીષાડ કરવા નીમવું ઘટે તે માટેનો છેવટેનો ચુકાદો ભલે સર્વોપરી સરકાર આવા કમિશનની ભલામણો મદદા પછી આપે, પરંતુ સંપૂર્ણ સ્વતંત્ર નિષ્પાસ અને છેવટેની તપાસ આખા સવાલની થવી ઘટે કે જેથી તે વિષયપર જેઓને છેવટેનું જજમેન્ટ આપવાનું રહે તેઓને પૂરતું સાધન પૂરું પાડી શકાય અને પક્ષના વિશ્વાસને અને સર્વત્ર માનને પાત્ર થાય અને તેટલા માટે તે કમિશન તકરારના અને પક્ષકારોના પ્રતિનિધિઓનું બનવું જોઈએ અને તેમાં પ્રમુખ તરીકે યા સહાયક તરીકે આ કાર્યમાં અનુભવવાળા કોમન નિષ્પક્ષપાતી કાયદાશાસ્ત્રી યા અમલદારને નિમંત્રણ જોઈએ. આવા કમિશનના નિર્ણયો આવે નહિ ન ત્યાં સુધી એ ખાસ ન્યાયી અને યોગ્ય છે કે પાસિતાણા દરમિયાને આપણી કોમને બંધન અને લયના મુશરૂપે છે એવાં કાર્યો અને ચુકાદાથી દૂર રહેવું ઘટે. આ પરિવર્તને કે સમસ્ત હિંદને એટલા બધા શબ્દોમાં કહેવાની જરૂર નથી કે સાવંબામ બ્રિટિશ સરકાર પોતાની સીધી રૂપતો આટલો મોટો ભાગ કે જેનું મોટામાં મોટું વ્યક્તિઓ કે કોમ તરીકેનું લક્ષણ આ ભૂમિમાં કાયદાથી સ્થાપિત થયેલી સરકાર પ્રત્યેની પોતાની અખંડ વફાદારી રાખવાનું છે તેના લાભો તથા દિતવું રહણ કરવા બંધાયેલી છે. બ્રિટિશ સરકારને હિંદમાં જૈનોની અવગણ વફાદારી અને દંડ શુભેચ્છાનો ધણો વગનદાર અને નિર્વિવાદ સાખી તીઓ મળેલી છે. અને જો જૈનોની એવી અરજી હોય કે સરકાર જે હકકો તેમણે સંકલ્પે થયાં ભોગવ્યા છે તેના સંરક્ષણ માટેના તેઓના મુદ્દાઓને ટેકા આપે તો તે સરકાર પાસે જોઈએ તે કરતાં વધુ પડતી માગણી કરે છે ? પોતાના પ્રત્યે વફાદારી રાખના વ્યક્તિગત શહેરીઓને ન્યાય આપવાની તે સરકારની માથે રહેલી દરજ્જા છે—હુનિયામાં દરેક મુશરૂફી સરકારની વધુમાં વધુ પ્રધાનમૂલ જવાબદારી છે. અત્ર આપણે માત્ર ન્યાય સિવાય કંઈપણ વધુ માંગતા નથી. મેં આ વિષયનો છેવટેનો અને યોગ્ય ચુકાદા માટેના મથમ આવરણક એવાં તપાસનાં કમિશનની પણ સચના કરવા હિંમત કરી છે. આપણી માગણીઓમાં આના કરતાં વધુ ન્યાયી અને વ્યાજબી આપણે થઈ શકીએ ? હું તેમાં ધારતો નથી. અને મને શંકા નથી કે પાસીતાણા દરમિયાન જવાબદાર સહકારો પોતે આ દાખલામાં અત્યંત વ્યાજબી વલણ લીધી છે એવું જોઈ શકાયે. હું એમ માની નથી શકતો કે હિંદનો એક સર્વવંશી કે જે આટલી બધી પેટી મુઠી આપણી કોમ સાથે આટલો મુખ્ય સંબંધ રાખના આવેલ છે તે જે શુભે.

અણે ભુતકાળમાં. આપણને એક બીજા સાથે અરરપરસ સાલાર્થે બંધનમાં રાખ્યા છે તે સુબેચના બંધનને ત્યાંથી છુટાને ત્યાં કરે. હું પોતે તો માનતો નથી કે આ ચતુર, દેશભક્ત અને ન્યાય પ્રેમી લોકો અરર વિના અને વિના કારણે પ્રતિજ્ઞાના અધિકારની, હિતના બંધનોની, માન ન્યાય અને પ્રમાણી-કતાની માગણીની-એવી ઉમેશ કરે કે જેથી મેં અહીં મૂકેલી સૂચનાને સંમત થવાની ના પાડે. જે જવાબદાર અને અનુભવી અધિકારીઓ જે કાર્યે સામે આપણી ફર્યાદ છે તે જે વાગણીઓ સંભવિત રીતે ઉત્પન્ન કરે તેનું બળ વળે. છે-એવા બળે છે કે તેના કરતાં વધારે બીજા ભાગ્યેજ નળવતા હોય, જે અમલદાર કામના સાધનો કે જેને તેઓ દેખીતી રીતે પગલે, છુંદી નાંખવાનો પ્રયત્ન કરે છે તેવાથી જ્ઞાન છે, જે અમલદારો, જે કામ તેઓની વિધમાન, પ્રતિજ્ઞા અને મહત્તાના ઉત્પાદક કે નિમિત્ત બનુ-ધારી રીતે છે તેની સાથેના શાંત, સમાધાની ભર્યાં અને મુખી સંબંધમાંથી ઉપજનાર ભારે લાગે-થી અત્યંત નથી, તેઓ દેખીતા સમજવગરના બીજા પાયાદાર અન્યાયી કારણોથી તે કામ સાથે તેના બરા મુદ્દા પ્રત્યે ચેડા કાટે એમ હું ધારી લેતો નથી. હું દરપણે માનું છું કે એક યોગ્ય ઉત્સાહપૂર્ણ અને નિશ્ચયપૂર્ણ વિજ્ઞાપન આપણે કરવું જોઈએ કે જેમાં જણાવવાનું આપણા હક્કો જ્યાં જ્યાં સદિગ્ધ થા વિવાદપરત હોય ત્યાં ત્યાં તેની તપાસ થાય.

તે તપાસ સંપૂર્ણપણે અહીં બાબતની થાય અને તે સ્પષ્ટતં કમિશનથી થાય, અને સાથ તેમાં ખાતરી આપવી જોઈએ કે તે વિધવામાં સર્વોપરી સરકારના છેવટના નિર્ણય પ્રમાણે વર્તવા આપણી ઇચ્છા છે અને આ માગણી પાસિતાણાના દરવારે સ્વીકારવી જોઈએ. જે આ પ્રમાણે તે અમલદારો સંગત ન થાય અને મને વિશ્વાસ છે કે તેમ નહિ બને, તો આપણે તદ્દત નિરાશામાં બેસી રહેવું જોઈએ, આપણે આપણા હક્કોની હડત પડતી ન મૂકવી બરે કારણે તે હક્કો કહિતાસથી પ્રમાણબૂત થયા છે અને તેમાં ન્યાય જે બાબતની અપેક્ષા રાખે તે છે; આપણે તો આપણી શક્તિમાં જોડાઈ હોય તે સમ્યક કરવાનો-અરર પડે તો અને તે પણ છેવટના માર્ગ તરીકે આ અન્યાયી વર્તણૂક સામે સત્યાગ્રહ કરવાનો-આપણા હક્કો સાબીત કરી આપણું યોગ્યસ્થાન મેળવવાનો હૃદ નિશ્ચય કરવો પડે. સગળનો અને સન્નારીઓ, મને વિશ્વાસ છે કે હું જે અગ્રાજી આ સંબંધે કહી ગયો તેની પુનઃશક્તિ કરું તો મને કુદ ન મળશે. આ વારંવાર ઉભી થતી તકરારનો વાસ્તવિક, અચળ, કાયમ અને સંતોષકારક નિવેડો ત્યારેજ થઈ શકશે કે આપણે જેનો સ્વાસ્થ્યની કિંમતની કદર કરવાનું શિખરું તો ન્યાય અને વધાયોગ્યતા આપણી પક્ષમાં છે મને સક નથી કે આપણા પ્રત્યે આપણી પક્ષમાં આ મહાસબા બતાવી આપે છે તેમ સમસ્ત હિંદની સહાનુભૂતિ છે. પરંતુ જે આપણે આપણા પોતાના બળપર મુસ્તાફ રહેવાનું તહિ રીખીએ તો આ સબળું કામ નહિ લાગે. સામાનું બહું અવળે માર્ગે ચડી જશે. તેથી હું આપ સર્વને સગળનો, સન્નારીઓ, અખીલ કર્ણે હું કે ન્યાંસુધી આપણા પ્રાચીન હક્કોનો નિવેડો નથી થયો ત્યાં સુધી પાલીતાણાની જગતો વિચાર ન કરવાનો દંડ પણે નિશ્ચય કરે.

નં. આપણે યાત્રા કરીશું તો આપણા પ્રતિસ્પર્ધીઓ પોતેજ આપણી હડત નકામી સમજશે. અને જે હજુપણ વધુ દિંમતવાલી સજાદ અવ અસ્થાને ન હોય તો બજની કસોટી તરીકે આપણી લાગણીની કસોટી તરીકે હું મુચ્ચું કે તમારામાંના જે કાષ વધારે કસાદ પૂર્ણ કાર્ય લેવાની તરફ દારી કરતા હોય, તેમણે જાતે જગતે જનું, ત્યાંના અધિકારીઓ અન્યાયી કર મારે તો આપવા ના પાડી અને તેઓથી બને તેટલું ખર્ચ કરે તેની સામે થવું.

અને હવે મારા મિત્રો, મારું કાર્ય લગભગ પૂર્ણ થયું છે. હું માનું છું કે જે માન તમે મને આપ્યું છે તેના માટે અનહદ-તમારો ઋણિ હું તેજ પ્રમાણે જે ધીરજથી તમે મને સાંભળ્યો છે તે માટે પણ છું. અગાઉ મેં કહી દીધેલ છે તેથી જે ચોખ્ખા સુચનાઓ કરી છે તેનો માત્ર ઉદ્દેશ્ય હવે કરીશ કે આપણે ચેતવણી લઈને આપણું ઘર સુવ્યવસ્થિત રાખવું જોઈએ, અને જે નામોસી ભર્યા કલેશો આપણી નિર્જળતામાંજ પરિણમે છે તેને બંધ કરવા જોઈએ. કદાચ આ પરિપદ્ધિ આપના સંયુક્ત ડહાપણની મદદથી એવા ઉપાયો સુચવવા સદાયકારી થાય કે જેનાથી આપણે જે પક્ષમાં અદ્ય રીતે, મુક્તિ પામી અચૂક આપણા પર આવતો ન્યાય છે તેને નાશ આપણે કરીએ. કોઈપણ રીતે હું મારા તરફથી કહું છું કે મને પ્રતીતિ થઈ છે કે આ આપણી કામની શુદ્ધિ અને પડિતાઈ તેમજ શ્રીમંતાર્થ અને પ્રજાવાળી મહાસભા ભરાયેલી છે તે જો આપણા હકકોને સ્થાપીત અને સાબીત કરવા અર્થે, આ ખાસ વિષયમાં સદાને માટે આપણાં સ્થાનની ખાતરી કરવા અર્થે, નજીવા આંતરીક કલેશો યા કંકાસો કે જે આપણા બળને ઘટાડવામાં અને આપણી નિર્જળતાનું પ્રદર્શન કરવામાં સદાયકારી થાય છે તેની પતાવટ કરવા અર્થે વ્યવહાર રૂપે પગલાનો નિર્ણય કરવામાં સદાયશ્રુત થશે તો વ્યર્થ ભરાયેલી નહિ ગણાય. મને શક નથી કે આપણા પક્ષમાં રહેલો ન્યાય સ્વતઃ તે પક્ષને ટેકા આપી સાબીત કરશે. 'જેની તકરાર ન્યાયપૂર્ણ છે તે ત્રણગણા હથીઆરવાળો છે' પણ સાથે સાથે જે શત્રુનૈતિકા વિજય મેળવવા પ્રભુમાં વિશ્વાસ રાખતા પણ તેની સાથે પોતાનો દાડગોળો સંકે થવા દેતા નહિ તેનું પણ સૂત્ર હું માનું છું મુજબ એક શબ્દ પણ બસ છે અને વેપારીઓની આ મહાન કામનું ડહાપણ અનુપમ અને અનુત્તર છે.

the effect that the Durbar is entitled to Rs. 1,00,000/- per annum, in commutation of his right to levy the pilgrim tax, from the Jain Community, or in the alternative sanctioning a levy of a poll-tax of a Rs 2/- per head on the pilgrims visiting Palitana, as being in gross and flagrant violation of the long unbroken historical tradition between the Palitana Durbar and the Jain Community, as also of the spirit of the series of agreements between these parties and does not accept the said decision.

(Moved by: Mr. Odhavji Dhanji Shah,
Solicitor Bombay)

Seconded by: Mr. Manilal Kothari,
Kathiawar.)

Supported by: Mr. Popatlal Ramchand,
Poona.)

4. This special Sessions of the Jain Svetamber Conference declares that the Palitana Durbar is not entitled to levy any pilgrim tax on the Jain pilgrims visiting Palitana.

(Moved by: Mr. Chinubhai Lalbhai,
Solicitor, Bombay.)

Seconded by: Pt. Fatehchand Kapur-
chand Lalan, (Kathiawar.)

Supported by: Mr. Babulal Nanchand,
Poona.

" Mr. Hiralal Surana Sojat
(Marwar.)

વાની બહાલી આપનારો, તા. ૧૨-૭-૧૯૨૬ તો નં. પી. ૫૯ વાળો, વેસ્ટર્ન ઇન્ડીયા સ્ટેટસના નામદાર ગવર્નર જનરલના ઓર્ડરનો ચુકાદો પાલી-તાણા દરબાર અને જૈન કોમ વચ્ચેના લાંબા વખતના અવિચ્છિન્ન-ઐતિહાસિક પરંપરાગત સંબંધો તોમજ આ બંને પાર્ટીઓ વચ્ચે થયેલા સંખ્યા બંધ કરારોના આશયોના અન્યંત ધોર લગ કરે છે. તેથી શ્રી. જૈન સ્વેતાંબર કોન્ફરન્સનું આ ખાસ અધિવેશન તે ચુકાદા સામે પોતાનો સખ્તમાં સખ્ત વિરોધ જાહેર કરે છે અને મજબૂર ચુકાદો માન્ય કરતું નથી.

દરખાસ્ત ચુકનાર: રા. ઓધવજી ધનજી શાહ
સોલિસિટર મુંબઈ.

ટેકા આપનાર: રા. મણીલાલ કોઠારી, (કા-
થીયાવાડ.)

અનુમોદન " રા. પોપટલાલ રામચંદ્રપુત્રા.

૪. શ્રી જૈન સ્વેતાંબર કોન્ફરન્સનું આ ખાસ અધિવેશન નિશ્ચયપૂર્વક જાહેર કરે છે કે પાલીતાણે જતા જૈન જાત્રાળુઓ ઉપર કોઈ પણ પ્રકારનો જાત્રાવેરો નાંખવાનો પાલીતાણા દરબારને હક નથી.

દરખાસ્ત ચુકનાર: રા. ચીતુભાઈ લાલભાઈ, સો-
લીસિટર મુંબઈ.

ટેકા આપનાર: રા. ફતેહચંદ કપુરચંદ લાલન,
કાથીયાવાડ.

અનુમોદન " રા. બાણુભાઈ નાનચંદ, પુના.

" " રા. હીરાલાલ સુરના, સોજાત,
(મારવાડ.)

૫. શ્રી જૈન સ્વેતાંબર કોન્ફરન્સનું આ ખાસ અધિવેશન એવો દર અભિપ્રાય ધરાવે છે કે પાલિ-તાણા જતા જૈન જાત્રાળુઓની સંખ્યા મહત્ત્વ સંબંધીનો વચગાળાનો કુક્રમ કે જે હવે રદ કરવામાં આવ્યો છે તે કુક્રમ કાદવામાં પણ વેસ્ટર્ન ઇન્ડીયા સ્ટેટસના એ. જી. જી. વ્યાજ્ઞશ્રી ન હતા અને આવી મણી માટે પાલીતાણા દરબારે બહાર પાડેલા તદ્દન અન્યાયી અને ત્રાસ આપે તેવા કાયદા કાનુનીને

5. This Special Sessions of the Jain Svetamber Conference being strongly of opinion that the Honourable the A. G. G. of the Western India States was not justified even in passing the ad-interim order, which has since been cancelled, as to the enumeration of the Jain pilgrims visiting Palitana and in authorizing the Palitana Durbar to carry on enumeration, strongly

protests against his having sanctioned the highly unjust and vexatious rules and regulations issued by the Palitana Durbar for such enumeration and thereby lending the support of his authority to an encroachment of the vested and long established rights of the Jain Community.

(Moved by: Mr. Maneklal Jethabhai, Bombay.

Seconded by: Mr. Balchand Hirachand, Malegaon.

Supported by: Mr. Lala Motilalji, Lahore.)

6. The Special Session of the Jain Svetamber Conference request the British Government to appoint a Representative Commission of Inquiry to investigate into the rights of the Jain Community on the Shatrunjaya Hills and to devise measures to stop the constant disputes between the Palitana State and Jain Community.

(Moved by: Mr. Maneklal Mansukhbhai, Ahmedabad,

Seconded by: Mr. Makanji J. Mehta, Bar-at-law, Bombay.

Supported by: Mr. Narsidas Nathubhai, Sayla.)

3rd Day. 2-8-26.

7. This special Session of the Jain Svetamber Conference urges upon all the Jains of India to refrain from going on pilgrimage to Shatrunjaya until the present matter under dispute is satisfactorily settled.

From the Chair.

8. This Special Session of the Jain Svetamber Conference expresses the desire that the representatives of the Jain Community—the firm of Seth Anandji Kallanji—do distribute broadcast literature regarding all matters connected with Shatrunjaya.

તેમણે બહાલી આપીને અને પાલિતાણા દરબારને મથુમ્મી કરવાની સત્તા આપીને જૈન કોમના સ્થાપિત અને પ્રાચીન હકો ઉપર ત્રાપ મારવામાં પોતાની સત્તાનો જે દેહો આપ્યો છે તે સામે સખત વાંધો ઉઠાવે છે.

દરબારત મુકનાર: રા. માણેકલાલ જેઠાભાઈ, મુંબઈ.

ટેકો આપનાર: રા. બાલચંદ હીરાચંદ, માલેગામ. અનુમોદન ,, લાલા મોતીલાલજી, લાહોર.

૬. શ્રી રાત્રુંજય કુંગર સંબંધી જૈન કોમના હકોની તપાસ ચલાવવા માટે અને પાલિતાણા સ્ટેટ અને જૈન કોમ વચ્ચેના હમેશના અપ્રમદ બંધ કરવાને સાર ઉપાયો યોજવા પ્રતિનિધિત્વવાળું તપાસ માટેનું કમીશન નીમવા બ્રિટીશ સરકારને શ્રી જૈન સ્વેતાંબર કોન્ફરન્સનું આ ખાસ અધિવેશન વિનંતિ કરે છે.

દરબારત મુકનાર: રા. માણેકલાલ મનસુખભાઈ, અમદાવાદ.

ટેકો આપનાર: રા. મકનજી જી. મેહતા, બેરીસ્ટર, મુંબઈ.

અનુમોદન ,, રા. નરસીદાસ નથુભાઈ, સાયલા.

ત્રીજો દિવસ તા. ૩-૮-૨૬.

૭. શ્રી જૈન સ્વેતાંબર કોન્ફરન્સનું આ ખાસ અધિવેશન વર્તમાન તકરારી બાબતોની સતોષકારક નિવેદો ન આવે ત્યાં સુધી. યાત્રાએ ન જવાને સમસ્ત દિંદના જૈનોને આમ્રહ કરે છે.

પ્રમુખસ્થાનેથી.

૮. શ્રી જૈન સ્વેતાંબર કોન્ફરન્સનું આ ખાસ અધિવેશન ઇચ્છે છે કે જૈન કોમના પ્રતિનિધિઓએ આજુબજુ કરવાણુની પેઢીએ શ્રી રાત્રુંજય કુંગર સાથે સંબંધ ધરાવતી સવળી બીનાઓને લગતું સાહિત્ય એંગ્રેજી, હોંદી અને ગુજરાતીમાં બહોળે

સંજીવી નવા બનાવેને લગતી છેલ્લામાં છેલ્લી ખબરો વખતોવખત પ્રગટ કરવી અને જેમજેમ જરૂર પડે તેમ તેમ વખતો વખત હિંદના સર્વ સ્થળોના કેમના આજેવાન ગૃહસ્થોની સલાહ લેવી.

પ્રમુખસ્થાનેથી

From the Chair.

9. This Special Session of the Jain Svetamber Conference deeply regrets the present attitude of the British Government in asking the Jains, who are mostly British subjects to go to palitana Durbar in the first instance for the redress of their grievances against and disputes with the palitana Durbar regarding their established rights on the Shatrunjaya Hills and strongly urges the British Government to directly intervene in all disputes between the Jains and the Palitana Durbar and to redress their grievances.

Moved by: Babu Dayachandji, Agra.

Seconded by: Mr. Mulchand Asharam Javeri, Ahmedabad.

Supported by: Mr. Popatlal T. Shah, Karachi.

Bai Mangalabai Motilal Fakirchand, Bombay.

Mr. Chimanlal Nathalal, Ahmedabad.

„ Dahyabhai Chunilal, Amalner.

„ Shivji Devshi, Cutch.

„ Mahasuklibhai Chunilal,

Visnagar.

„ Manilal M. Padrakar, Padra.

10. This Special Session of the Jain Svetamber Conference authorizes the President to forward copies of the resolutions Nos. 2-to-7 & 9 to the Secretary of State for India, H. E. The Viceroy, H. E. The Governor of Bombay and copy of the resolutions Nos. 2-to-9 to Seth Anandji Kalianji.

૯. શ્રી શત્રુજય ઉપરના જૈનોના સ્થાપિત હક્કો સંજીવી પાલીતાણા દરબાર સામેની જૈનોની ફરીયાદોના અને મજૂર દરબાર સાથેના વાંધાઓના નીકાલ માટે જૈનો કે જેઓ મોટે ભાગે ખ્રીડીશ પ્રભ છે તેઓએ પ્રથમ ઇન્સાફ માટે પાલીતાણા દરબાર પાસે જવું—એવી ફરજ પાડનારી ખ્રીડીશ સરકારની હાલની વળણ માટે શ્રી જૈન સ્વેં કૉન્ફે-રન્સનું આ ખાસ અધિવેશન અત્યંત દિલગીરી જાહેર કરે છે અને જૈનો તથા પાલીતાણા દરબાર વચ્ચેના સર્વે વાંધાઓની બાબતમાં એકદમ વચ્ચે પડવા અને જૈનોની હાડમારીઓ દુર કરવા ખ્રીડીશ સરકારને દૃઢ આગ્રહ કરે છે.

દરબારસ્ત મુકનાર:-ખાણુ દયાલચંદજી, આમ્રા. અનુમોદન આપનાર:-રા. મૂળચંદ આશાશમ ઝવેરી, અમદાવાદ.

„ રા. પોપટલાલ ટી. શાહ, કરાંચી.

„ બાઇ મંગળાબાઇ મોતીલાલ ફકીરચંદ, મુંબઇ.

„ રા. ચીમનલાલ નાથલાલ, અમદાવાદ.

રા. ડાહ્યાભાઇ ચુનીલાલ, અમલનેર.

રા. શીવજી દેવશી, કચ્છ.

રા. મહાસુખભાઈ ચુનીલાલ, વીસનગર.

રા. મણીલાલ પાદરાકર, પાદરા.

૧૦ શ્રી જૈન સ્વેતાંબર કૉન્ફેરન્સનું આ ખાસ અધિવેશન દરાવ બેથી સાત અને નવની નકલો સેક્રેટરી ઓફ સ્ટેટ ફોર ઇન્ડિયાને, નામદાર વાઇસ-રૉયને, મુંબઇના નામદાર ગવર્નરને અને દરાવ બેથી નવ સુધીની નકલ રોક આણંદજી કચ્છાણુને મોકલી આપવા પ્રમુખશ્રીને સત્તા આપે છે.

દરબારસ્ત કરનાર: ખાણુ રાજકુમારસિંહજી.

Moved by : Babu Rajkumar Sinhi
Calcutta.

Seconded by : Mr. Motilal Virchand
Malegaonwala.

4th Day. 3-8-26.

11. This Special Session of the Jain Svetamber Conference postpones the consideration and adoption of the new constitution as amended and passed by the convention held in Bombay in April 1925 to the next session of the conference and until such adoption, the constitution passed by the 10th session of Shri Jain Svetamber Conference shall remain in force

From the Chair.

12. In order to awaken and properly educate the Jain community in respect of the various problems regarding Shatrunjaya which at present affect and agitate it, this special session of the All India Jain Conference, appoints a committee of the under mentioned gentlemen to work under the directions of the Resident General Secretaries of Shri Jain Svetamber Conference with powers to add to their number. The members of this committee will make tours in different parts of the country and take such steps as may be found necessary to carry on the propaganda.

1. Mr. Manilal Kothari-Kathiawar.
2. Babu Dayalchandji-Agra.
3. „ Kirtiprasadji-Meerut.
4. Mr. Manilal Khusalchand, Palanpur.
5. „ Hiralal Soorana-Sojat.
6. „ Popatlal Ramchand Shah-Poona.

Proposed by-Mr. Manilal Kothari.

Seconded by „ Mohanlal B. Jhavery-
Bombay.

Bobu Kirtiprasad-
Meerut.

ટકા આપનાર રા. મોતીલાલ વીરચંદ માલેગાંવવાળા

ચોથો દિવસ તા. ૩-૮-૨૬.

૧૧. શ્રી જૈન શ્વેતાંબર કોન્ફરન્સનું આ ખાસ અધિવેશન એપ્રિલ ૧૯૨૫ માં ભરાયેલા કન્વેન્શનમાં સુધરેલા અને પસાર થયેલા નવા બંધારણની વિચારણા અને મંજૂરી હવે પછીના કોન્ફરન્સની બેઠક પર સુલતવી રાખે છે અને ન્યાય સુધી એવી મંજૂરી ન મળે ત્યાં સુધી શ્રી જૈન શ્વેતાંબર કોન્ફરન્સની દશમી બેઠકમાં પસાર થયેલું બંધારણ ચાલુ રહેશે.

મુખ્યપરચાનેયી.

૧૨. શ્રી શત્રુઙ્ગય સંબંધી જે વિવિધ સવાલો જૈન કોમને અસર કરી રહ્યા છે અને બળબળાવી રહ્યા છે તે સંબંધી કોમને યોગ્ય શિક્ષણ આપવા અને જાગૃત કરવા સમરત હિંદની જૈન કોન્ફરન્સનું આ ખાસ અધિવેશન નીચેના ગૃહસ્થોની એક સમિતિ પોતાની સંખ્યામાં વધારો કરવાની સત્તા સાથે નીચે છે, જે સમિતિ શ્રી જૈન શ્વેતાંબર કોન્ફરન્સના રેસીડેન્ટ જનરલ સેક્રેટરીઓની સૂચના નીચે કામ કરશે. સમિતિના સભ્યો દેશના જુદા જુદા ભાગમાં મુસાફરી કરશે અને ચળવળ અભાવવાને જરૂરી માલમ પડતાં સંઘર્ષો પગલાં લેશે.

૧. રા. મણિલાલ કેશરી, કાઠીઆવાડ.
૨. બાણુ દયાલચંદ, આમ્રા.
૩. બાણુ કીર્તિપ્રસાદજી, મીરત.
૪. મણિલાલ ખુશાલચંદ. પાલણુપુર.
૫. રા. હીરાલાલ સુરાણુ, સોજાત.
૬. પોપટલાલ રામચંદ શાહ પુના.

દરખાસ્ત કરનાર રા. મણિલાલ કેશરી-કાઠીઆવાડ.
ટકાઆપનાર „ મોહનલાલ ભગવાનદાસ અવેરી, મુંબઈ

- „ „ બાણુ કીર્તિપ્રસાદજી, મીરત.
- „ „ પુલકચંદ. એચ. દોશી-ચુન્નરાનવાલા.
- „ „ અમીચંદ એમચંદ, મુંબઈ.

प्रस्तावकर्ता: मि. चीनुलाल लालभाई,
 सोलीसीटर, बम्बई.
 समर्थक: पंडित फतेचंद कपुरचंद लालन,
 काठीयावाड.
 अनुमोदक: मि. वावुभाई नानचंद, पुना.
 १५ मि. हीरालाल सुराना, सोजत
 (मारवाड).

५. श्री जैन श्वे० कान्फरंस के इस
 खास अधिवेशन का यह दृढ अभिप्राय है
 कि पालिताना की यात्रा जाने वाले जैन
 यात्रालुओं के संख्या की गिनती करने के
 लिए वेस्टर्न इंडिया स्टेट्स के ए. जी. जी. ने
 जो दरमियान का हुक्म निकाला था और
 जो अब रद्द कर दिया गया है वह सर्वथा
 अनुचित था और इस प्रकार की गिनती
 करने के लिए पालिताना दरवार के जाहेर
 किए हुए घोर अन्यायी और दुःखदाइ
 नियमों को स्वीकृत करनेसे और पालिताना
 दरवार को इस गिनती करने का अधिकार
 देने से जैन कोम के स्थापित प्राचीन हकों
 पर आक्रमण करने में एजेंट सा. ने अपने
 अधिकार से जो सहायता दी है उसके लिए
 सख्त विरोध दर्शाता है।

प्रस्तावकर्ता: मि. भाणेकलाल जेटाभाई, मुंबई.
 समर्थक: मि. वालचंद हीराचंद, मालेगांव.
 अनुमोदक: लाला मोतीलालजी, लाहौर.

६. श्री शंजय से संबंध रखनेवाले
 जैन समाज के हकों की खोज करने के लिए
 और पालिताना स्टेट और जैन कोम के
 बीच के हर समय के झगड़े का अंत लाने को

और उचित उपाय की योजना करने को
 प्रतिनिधित्ववाला एक कमिशन तपास करने
 के लिए नियत हो इसके लिए यह श्री जैन
 श्वेताम्बर कान्फरंस का खास अधिवेशन
 ब्रिटिश सरकार को विनंति करता है।

प्रस्तावकर्ता: मि. भाणेकलाल मनसुखभाई,
 अहमदाबाद.

समर्थक: मि. मकनजी जे. म्हेता, वरीस्टर,
 मुंबई.

अनुमोदक: मि. नरसीदास नथुभाई, सायला.

७. श्री जैन श्वे० कान्फरंस का यह
 खास अधिवेशन समस्त भारत के जैनों को
 यह आग्रह करता है कि प्रचलित झगड़ों का
 जब तक संतोषकारक निर्णय नहीं आवे तब
 तक श्री शंजय की यात्रा बंद रखे.

(सभापतिजी के तरफसे)

८. श्री जैन श्वे० कान्फरंस का यह
 खास अधिवेशन जैन समाज के प्रतिनिधि
 रूप शेट आणंदजी कल्याणजी की-पेढी को
 यह इच्छा प्रदर्शित करता है कि श्री शंजय
 गिरिसे संबंध रखनेवाली कुल हकिकत का
 साहित्य, गुजराती, इंग्लीश तथा हिंदी में
 अधिक प्रमाण में सर्वत्र वितरण करे; और
 पालिताना के मामले का स्वरूप व समय २
 के आखरी समाचार प्रकट किया करे और
 समय-समय पर भारत के सकल स्थलों के
 जैन समाज के नेताओं की सलाह भी लिया
 करे।

(सभापतिजी के तरफसे)

९. जैन कोम प्रायः ब्रिटिश प्रजा होने पर भी उनके श्री शङ्खजय उपर के स्थापित हक संवन्धी पालिताना दरवार विरुद्ध दावे का न्याय और दरवार के साथ झगडों का निर्णय लेने के लिए पालिताना दरवार के पास जाने कों मजबूर करनेवाली ब्रिटिश सरकार की वर्तमान प्रणाली को देखकर श्री जैन श्वे० कान्फरंस का यह खास अधिवेशन भारी खेद प्रकट करता है।
प्रस्तावकर्ता: बाबु दयालचंदजी, आगरा.
समर्थक: मि. मूलचंद आशाराम झवेरी,
अहमदाबाद.

अनुमोदक: मि. पोपटलाल टी. शाह, करांची

११. बाई मंगलाबाई मोतीलाल
फकीरचंद, मुंबई.

१२. मि. चिमनलाल नाथालाल,
अहमदाबाद.

१३. मि. टाह्नाभाई चुनीलाल,
अमलनेर.

१४. शेट शिवजी देवसी, कच्छ.

१५. शेट महासुखभाई चुनीलाल,
वीसनगर.

१६. मि. मणीलाल पादराकर, पादरा.

निधि को भेजने का अधिकार प्रमुख सा० को प्रदान करता है।

प्रस्तावकर्ता: बाबु राजकुमार सिंहजी,
समर्थक: मि. मोतीलालजी वीरचंद,
मालगांववाला.

११. श्री जैन श्वे० कान्फरंस का यह खास अधिवेशन अमेल १९२५ में सम्मिलित की हुई कन्वेंशन में सुधरे हुए और मंजूर किए हुए नये बंधारण के लिए विचार और स्वीकृत करने का आगामी कान्फरंस की बैठक पर स्थगित करता है और जब तक इस प्रकार की मंजुरी न प्राप्त हो तब तक श्री जैन श्वे० कान्फरंस की १० वीं बैठक में स्वीकृत किए हुए बंधारण चालू रहेगा।

संभाषतिर्जके तरफसे.

१२. श्री शङ्खजय संवन्धी जो अनेक प्रश्न जैन कोम पर असर कर रहे हैं और कोम में खलबलाहट कर रहे हैं उस विषयमें योग्य शिक्षण देने और जाग्रत करनेके लिए समस्त हिंदू का यह जैन श्वे० कान्फरंस का खास अधिवेशन निम्न लिखित गृहस्थों की एक कमिटी अपनी संख्यामें वृद्धि करने के अधिकार सहित नियुक्त करता है जो कमिटी श्री जैन श्वे० कान्फरंस के रेसिडेन्ट जनरल सेक्रेटरीयों की निरीक्षकता में काम करेगी, कमिटी के सभ्य देश के भिन्न भिन्न विभागों में घुमेंगे और सर्व प्रकारसे चलबल चलाने में आवश्यक मालुम होंगे वैसे पगले लेगी

१०. श्री जैन श्वे० कान्फरंस का यह खास अधिवेशन ठहराव २ से ७ और ९ की नकल सेक्रेटरी ऑफ स्टेट फार इंडिया, माननीय वाइसराय, माननीय गवर्नर ऑफ बाम्बे को और ठहराव २ से ९ तक की नकल शेट आणंदजी कल्याणजी के प्रति-

१. रा. मणीलाल कोठारी, काठीआवाड.

२. बाबु दयालचंदजी, आगरा.

३. बाबु कीर्तिप्रसादजी, मेरठ.

४. मि. मणिलाल खुशालचंद, पालनपुर.

५. मि. हीरालाल सुराणा, सोजत.

६. मि. पोपटलाल रामचंद शाह, पुना.

प्रस्तावकर्ता: मि. मणिलाल कोठारी,
काठीआवाड.

समर्थक: मि. मोहनलाल वी. झवेरी,
सोलिसिटर, मुंबई.

अनुमोदक: बाबु कीर्तिप्रसादजी, मेरठ.

” मि. फुलचंद एच. डोसी,
गुजरानवाला.

” मि. अमीचंद खेमचंद, मुंबई.

” मि. माणिकचंदजी, लाहोर.

” मि. मणीलाल एम. शाह, मुंबई.

” मि. पोपटलाल टी. शाह, करांची.

” मि. मणिलाल खुशालचंद,
पालनपुर.

” डाक्टर नानचंद के. मोदी, मुंबई.

” मि. वापालाल चुन्नीलाल,
अहमदाबाद.

१३. श्री जैन श्वे० कान्फरेंस का यह
खास अधिवेशन समस्त भारत के जैन संघों
को “सुकृत भंडार फंड” में द्रव्य प्रदान
करने के लिए आग्रह करती है।

प्रस्तावकर्ता: मि. गुलाबचंदजी ढ्ढा.

समर्थक: श्रेष्ठ कुंवरजी आणंदजी.

अनुमोदक: मि. साकरलाल माधवजी,
बडाली, (महीकांठा).

” मि. लीलाचंद जोड़ताराम, नीपाणी

” लाला माणिकचंदजी, लाहोर.

શેઠ કર્તુરભાઈ લાલભાઈનું ભાષણ.

[જાત ૨૭ મી જુલાઈ ૧૯૨૬ ને શેઠ શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીની પેઢીએ સ્થાનિક પ્રતિનિધિ સાહેબો તથા દેશાવરના સંભાવિત જૈન ગૃહસ્થોની સભા ખોલાવેલી તે વખતે પ્રમુખ સ્થાનેથી કરેલું ભાષણ તે પેઢી તરફથી પ્રમાણે પ્રકટ થયું છે તેજ પ્રમાણે અત્ર મૂકીએ છીએ:] તાંત્રી.

પ્રતિનિધિ સાહેબો અને બંધુઓ,

ગયા રીસેઅર માસમાં આપ સૌ અને પધારેલા ત્યારે આજી સાલના માર્ચ માસની આખરે પુરા થતા ચાલીસ વરસના રખોપા સંબંધી તેમજ શ્રી સંયુજ્ય ઉપરના આપણા હક સંરક્ષણ માટે આપણે વિચાર કરેલો. તે વખતે એવી સ્થિતિ હતી કે પાલીતાણા દરબારે પશ્ચિમ હિંદ સ્ટેટસના એજન્ટ ૨૬ થી ગવર્નર સાહેબને રખોપાના પુરા થતા દરાવ સંબંધમાં અરજ કરેલી અને તે અરજીની નકલ રીતસર આપણને આપણે જવાબ વાળવાને માટે આપવી જોઈએ તે આપવા એજન્ટ સાહેબે ના પાડેલી. તે ઉપરથી મુંબાઈ ઇલાકાના ગવર્નર સાહેબની મુલાકાત લેવામાં આવેલી અને આ બાબતમાં તેમની મદદ અને દીક્ષીશાસ્ત્રી હિંદુસ્તાનના વાઇસરોય અને ગવર્નર જનરલ લોર્ડ રીડિંગ સાહેબને બંધી વાતથી વાકેફ કરવામાં આવ્યા હતા.

ત્યાર બાદ આપણા કાઉન્સેલ સર સેતલવાડ સાથે રાજકોટ મુકામે એજન્ટ સાહેબને મળી પાલીતાણા દરબારની અરજીની નકલ પુરી પાડવાનું કહેવામાં આવતાં કોમપણ પક્ષના હકને વાંધા સિવાય નકલ આપવામાં આવી હતી અને તેનો જવાબ એક માસમાં એટલે તા. ૨૫ મી માર્ચે આપવા કમુદેલું. આ રીતે કમુદેલું આપતી વખતે એવો બીલકુલ ખ્યાલ ન હતો કે પાલીતાણા દરબાર પોતાની અરજીમાં રખોપા સિવાયના બીજા સવાલો વિસ્તારપૂર્વક ચર્ચશે. અરજીમાં તેમ કરવામાં આવેલું હોય જવાબ આપવા માટે વધુ વખતની માંગણી કરવામાં આવેલી હતી પણ તેના પ્રત્યુત્તરમાં એજન્ટ સાહેબે એવું જણાવેલું કે ચાલીસ વરસનો દરાવ તા. ૧ લી એપ્રિલે પુરા થતો હોય ત્યાર બાદ પોતે એકજ સરતે મુંદત લખાવી આપવાને કમુદેલું છે અને તે એજ કે આપણે

આપણો જવાબ વાળીએ અને તેનું નિરાકરણ તે સાહેબ આપે ત્યાં સુધી હરકોઈ માત્રી ૩. ૨ માથાવેરા હરી યાત્રા કરી શકે. આ બાબતમાં બાબતની યોજનાઓ તેમના આગળ રજુ કરવા આવી હતી પણ તેમાંની એકે કમુદેલું ન રાખતાં છે તેમણે એવું જાહેર કર્યું કે માત્રીની ગણતરી તો ૩ વર્ષમાં આવશે જ અને બંને પક્ષની આ બાબત સત્તાવધી થયા પછી પોતે જે નિર્ણય આપશે અનુસાર અમલ કરવામાં આવશે. તેમના આ નિર્ણયનો વિચાર કરવા તા. ૩૦ મી માર્ચે લગભગ પ્રતિનિધિ સાહેબોની એક સભા ખોલાવવામાં આવી અને તેમની આગળ આ વાત રજુ કરવામાં આવી તે આપ સૌ કોઈને વિદિત છે. આ નિર્ણય આપ પહેલાં જોતોની ધાર્મિક લાગણીને કેટલું દુઃખ ૨ તેનો એજન્ટ સાહેબે જરા પણ વિચાર કર્યો હો તેમ લાગતું નથી.

આપણા કાઉન્સેલે હુંક મુંદતને માટે પણ તેમના આગળ જે જુદી જુદી યોજનાઓ રજુ કરેલી તે કેવળ એજ ધ્યેયથી કે જોતોની યાત્રામાં ખસેલ ન પડે અને બંને પક્ષને સાંભળી આ બાબતમાં બંધાં સુધી એજન્ટ સાહેબે પુરો વિચાર કર્યો નથી ત્યાં સુધી બંને પક્ષની સમાનતા સચવાઈ રહે. જ્યારે તેમનો આ નિર્ણય જૈન કોમની જાહેરાતમાં મુકવામાં આવ્યો ત્યારે જૈન કોમના ગૌરવ અને માનને તે ધેકો પોંદ્યાડતો હોય હિંદુસ્તાનના જુદા જુદા ભાગોમાં વસતા જોતોએ એકી અવાજે કોમના કલ્યાણ કરવાના વિના યાત્રા ત્યાગ કરવાનું વિષમ પગલું ચકલ્ય કીધું અને તે આજ સુધી એવી એકતાથી જળવી રાખ્યું છે કે એક જૈન બચ્ચાએ પણ પાલીતાણા ક્યાં છે તેની તરફ નજર કીધી નથી. આ કહિન પગલું જોતો માટે કેટલું દુઃખદાયી છે તે તો ધાર્મિક માણસો જ સમજી શકે. આ સ્થિતિનો જેમ

અને તેમ જલદી અન્ત લાવવાની ખાતર આપણા કાઠિન્સેલે આપણે જવાબ તૈયાર કરી એજન્ટ દેવી ગવર્નર જનરલ સાહેબ તરફ મોકલી આપ્યો. તે જવાબ એટલો તો સચોટ રીતે વાળવામાં આવેલો હતો કે ફક્ત જૈન બાધુઓને આપણી લગત શા માટે છે તેની જોડલી ખાતરી હતી તેથી વધુ ખાતરી, અન્ય કામના કેટલાક જેમનું એમ માનવું હતું કે આપણે ખોટા ઝઘડો લેઈ બેઠા છીએ તેમને અને હિંદુસ્તાનની દરેક કોમને યદ્યપે કે કાઠ વર્તમાનપત્રે આપણી લગત સમજવા તેના મુદ્દા તપાસવા પ્રયત્ન કરીએ છે તેની ખાતરી યદ્યપે કે આપણી લગત તદ્દન સાચી અને કેવળ ન્યાયના રસ્તેજ છે, અને તેથીજ કરીને તેમણે આપણને સખળ ટેકો આપેલો છે. મારી જગ્યામાં કે વાંચવામાં એક પછી પત્ર આવ્યું નથી કે જેમાં પાલીતાણા દરબારે અખત્યાર કરેલી નીતિ સામે સખ્ત વિરોધ દર્શાવવામાં આવ્યો. તેથી નહીં, ત્યારબાદ તા. ૨૧ મી જુને બન્ને પક્ષના સત્તા સુનાવણી કરવામાં આવી. ધી ધી એમ હોવામાં આવે છે કે પાલીતાણા દરબાર પાલીતાણાના પરમણુ માટે સર્વોપરી સત્તા ધરાવનાર છે. જે તેમજ હોય તો આવી જાતની સર્વોપરી સત્તાને એક કોમના પ્રતિનિધિઓની સામે પોતાના મુદ્દાઓ પુરવાર કરવાને પક્ષ તરીકે બોલાવી શકાય જ નહિ પછી આપ સૌ જાણો છો કે આજુ મુકામે તેમને એક પક્ષકાર તરીકે ઉભા રહેવું પડ્યું અને તેજ ચોક્કસી રીતે બતાવી આપે છે કે તેમનો અને જૈનોનો સંબંધ એક સત્તાધારી સત્તાનો અને તેમની પ્રજા વચ્ચેનો નથી પરંતુ એ પક્ષકારી વચ્ચે થયેલા કારનારના એક પક્ષકાર તરીકેનો છે. વળી દરબારના વધીએ સ્પષ્ટ રીતે કશું કરેલું હોવા છતાં એજન્ટ સાહેબે એવી તો દુઃદેશી ચલાવી છે કે દસ વર્ષ બાદ શું સ્થિતિ હશે તે પોતે કશી શકે તેમ નહીં હોવાથી ત્યાર બાદ સર્વશ્રેય સત્તાએ વચ્ચે પડી આ સવાલનો નિર્ણય લાવવો કે જૈનોને દરબારના ચરણે સોંપી દેવા તે તે વખતના રાજ્યાધિકારી ઉપર મુક્યું છે. અર્થાત્ એજન્ટ સાહેબના અભિપ્રાય પ્રમાણે જૈમ અને તેમ જલદી જૈનોને પાલીતાણા દરબારને

ચરણે કરવાથી આ સવાલનો વહેલો ફાયરો આવશે તેમ તેમનું માનવું જણાય છે સામાન્ય રીતે એક અંગ્રેજ અમલદાર આવા પ્રકારનો ન્યાય આપશે અને તે પણ મુંડકાવેરનો હીમાયતી બનશે તે જાણેજ કશી શકાય તેમ છે. અને છતાં આપ જાણો છો કે આ ફેસલો સીવીલ સર્વિસમાં ધરાયેલા એક અનુભવી અમલદાર આપ્યો છે. ઉપર જણાવ્યા મુજબ વોટસન સાહેબને જૈનોની ધાર્મિક લાગણીનો જાણેજ ખ્યાલ હોય તેમ લાગે છે. જે આ જગ્યાએ કોઈ ચુસ્ત હિંદુ, મુસલમાન કે ક્રિશ્ચિયન હોત તો તે સેહેજે સમજી શકત કે આહાર, નિદા અને પાણી મંતુબનું જીવન ટકાવવા જેટલાં જરૂરી છે તેટલાજ પ્રમાણમાં આ ધાર્મિક જૈનોને યાત્રા એ એક અંગભૂત જરૂરીયાત છે. આ સિવાય વોટસન સાહેબે જમારથી એડ-ઈન્ટેરીમ ('વચગાળાના') એડર્સ બહાર પાડ્યા છે ત્યારથી કેટલા કેટલા જૈનો શું-શું તપશ્ચર્યા કરી હુખ વેરી રહ્યા છે તેનો પણ તેમણે જાણેજ ખ્યાલ કર્યો હોય તેમ જણાય છે. આ ઉપરથી તાત્પર્ય એટલુંજ છે કે જ્યાં સુધી જૈનોએ પોતાનું એકત્ર બળ બતાવ્યું નથી ત્યાં સુધી તેમને સંપૂર્ણ ન્યાય મળવો મુશ્કેલ છે. વધુમાં મી. વોટસન સાહેબની પાસે ફક્ત રખોપાના સવાલનો જ નિર્ણય કરવાની બાબત હતી અને તે પોતે પોતાના ચુકાદામાં એક કરતા વધુ વખત જણાવે છે કે રખોપા સિવાય બીજી બાબતમાં (પરચા) માગતો નથી છતાં પોતાના ચુકાદામાં પોણા ભાગમાં હુકમતો સવાલ ચર્ચામાં આવ્યો છે તેમાં પોતે એવો અભિપ્રાય જણાવે છે કે બ્રિટિશ અને હિંદુસ્તાનના અન્ય દેશી રાજ્યોમાં વસતા જૈનો અને પાલીતાણા દરબારની જૈન પ્રજા વચ્ચે કોઈ પણ જાતનો તફાવત છે જ નહીં. આપણી જાગળ હમણાં વોટસન સાહેબના ચુકાદાનો સાર વાંચી સંભળાવવામાં આવશે તે ઉપરથી આપ જોઈ શકશો કે તે પોતે એટલે સુધી કહેવાને આગળ વધ્યા છે કે એક ભારમાં ભારે અન્યાય થાય અને તેવા અન્યાય સામે કોઈપણ દેશી રાજ્યમાં વસતી કોઈપણ પ્રજાને સર્વોપરી બ્રિટિશ સરકાર પાસે ન્યાય મેળવવાનો હક છે તેટલોજ હક જૈનોને માટે બસ છે.

વોટસન સાહેબ ભુલી ગયા જણાય છે અને ભુલ્યા ન હોય તો આખા કાન કર્યા જણાય છે કે તેરમા સૈકા સુધી તો પાલીતાણા દરબાર જેવી વસ્તુજ શત્રુંજયમાં હતી નહીં. હવે હું દુકમાં આપ આગળ મી. વોટસને આપેલા ચુકાદાનો લાવાર્ય વાંચી સંભળાવીશ. ચુકાદા પ્રમાણે શ્રી શત્રુંજય પર્વતનો સર્વોપરી હક પાલીતાણા દરબારનો છે, યાત્રાળુ પાસેથી કર લેવાનો રાજ્યનો હક છે અને તેથી દશ વરસ સુધી જૈનોએ દર વરસે પાલીતાણા દરબારને એક લાખ રૂપિયા આપવા અથવા તો રાજ્યે યાત્રાળુ પાસેથી રૂ. ૨) મુકાવેશ લેવો. દશ વરસ પછી જો જરૂર પડશે તો ખીરીસ સરકાર વચ્ચે પડશે. આપ સર્વે જાણો છો કે અત્યાર સુધી આપણા તરફથી જે રકમ પાલીતાણા દરબારને મળતી તે ફક્ત રખોપાના બદલામાં મળતી. હુંગર આપણેજ છે તે ઉપર ખીજા કોઇનો હક્ક નથી છતાં આપણા પુરાવાની, બાદલાહી સમુદાની તેમજ સિદ્ધ પુરાવાની મી. વોટસને અંબેજીના કંરી છે જેની સામે વિરોધનો કારણ આપની આગળ આજરોજ રજુ થનાર છે. વધુમાં મી. વોટસન જણાવે છે કે જ્યાં સુધી એક દેશી રાજ્ય પ્રજા ઉપર ભુલ્ય ગુનરે નહિ ત્યાં સુધી ખીરીસ સરકારને તે રાજ્યના અંદરના કારભારમાં વચમાં પડવાની જરૂર નથી. સદરજી ચુકાદા કેવળ એક તરફી છે તેમ સૌ કોઇને લાગ્યા વિના રહેશે નહીં, આ સિવાય પ્રથમ જમારે પાલીતાણાની આસપાસ જંગલ હતાં ત્યારે રખોપાની રકમ આપવાની જરૂર હતી અને તેથીજ રૂ. ૧૫૦૦૦) આપવા આપણે કષ્ટ લેરું પણ હવે તો વસ્તુસ્થિતિ તદ્દન બદલાઈ ગઇ છે અને ઠેક સુધી રેલ્વે થયેલી હોવાથી રાજ્યને મી. વોટસન જણાવે છે તેમ રખોપાનું કાંઈ ખર્ચ વધ્યું નથી બલકે કાંઈક ઘટેલું છે.

આજ સુધી જૈનોએ જે કેમક બતાવ્યું છે તેને માટે સૌ કોઇને ધન્યવાદ ઘટે છે અને મને ખાતરી છે કે આ લાડતના વિચાર ડંકા એકબીજાને ઘીંચવાગનાર છે, એજન્ટ સાહેબના આપણી વિરુદ્ધના કેસવાળી આપણે હોમત હારી જવાની નથી. સભ્ય પ્રેમ અને સાગણીથી આપણે આપણી ધુન્યતીય

બુમિકાઓના પવિત્ર હક્ક સંરક્ષણનું કામ સુગમ અને સરળ રસ્તે કર્યે જવાનું છે.

સત્યવચનિતે પણ પ્રભુ સખ્ત કસોટીએ ચકાવવામાં બાકી રાખતા નથી એ તો હર્ષિદ્ર મહાન સમર્થ નૃપના સંબંધે પણ બનેલું સાંભળ્યું છે. આપણા પ્રાચિન પવિત્ર તીર્થના રક્ષણની જવાબદારી સમસ્ત કોમને માથે છે. ધાર્મિક જૈન કોમને માટે આ કોટાકટીનો પ્રસંગ હોઈ આપણે એકત્ર થઇ સૌરાષ્ટ્ર ખાવન કરનાર તીર્થની અને આપણી સલામતી માટે પગલાં લેવા જોઈએ જેથી જૈન કોમની દરેક દરેક વ્યક્તિ પોતાનો ધર્મ બળવવા પ્રતિષ્ઠા અને ગૌરવ સાચવવા સંજ્ઞ થાય. આવા ધર્મ સુદમાં દરેક જૈનને પોતાનો ફાળો આપ્યા વિના ચાલી શકે તેમ નથી. આપણી કોમમાં ઘણાએ સ્વાર્થ ત્યાગી માણસો છે પણ તેમની મદદે સમસ્ત કોમ ન હોય તો તેમનું કામ સહેલાઈથી અને સરળતાથી થવું અસંભવિત છે, જેથી આવા કસોટીના પ્રસંગે દરેક જૈન બંધુ એક બીજી સંજ્ઞ થઇ દંડ આત્મનિશ્ચયથી આપણને રખોપા સંબંધી અને ખીજા હક્કની તકરાર સંબંધી સંપૂર્ણ ન્યાય ન મળે ત્યાં સુધી યાત્રા ત્યાગ કરી પોતાના ફાળો આપે તેમાંજ આપણું શ્રેય છે. આજ લાડતમાં આપણા ધર્મ, અર્થ મોક્ષ કામનો સમાવેશ થાય છે. જૈન સમાજ આપણી એકતાની અપેક્ષા રાખે છે. આ લાડતમાં માનવ જાતિના ઉદારની ખાતર-ધર્મની ખાતર-મરે જોજ ખરો ચિરંજીવી-આપણા હક્ક સંરક્ષણ કરવામાંજ આપણું સ્વર્ગ સમાપેલું છે.

હું વિરમું તે પહેલાં આપ દરેક જૈન બંધુને વિનવી એટલું માગી લઉં છું કે આજના પસાર થયેલા દારવાને તમે સર્વાંગે અનુસરજો. આ સિવાય હાલમાં આપણા હક્ક સંરક્ષણનો પ્રથમ અતિ ગંભીર અને અગત્યનો ચક્ર પડેલો હોઈ આપ લાઇઓ! આપના કીમતી વિચારો દર્શાવી આપણું કાર્ય સુગમ અને સરળ બને તેવા હેતુથી આજની સંઘની સભામાં ઘણે દરથી પધાર્યા છો તેને માટે શ્રેષ્ઠ આભારજી કન્યાજીજીની પેટી તરફથી આપનો સત્કાર કરતાં મને ઘણાજ આનંદ થાય છે અને આપની સેવા બુદ્ધા-

શમાં કાંઈ પણ ત્રુટી હોય તેને માટે હું અંતઃકરણથી
આપ ભ.પ્રજ્ઞાની માફી આહું છું.

શેઠ્ઠ આણંદજી કલ્યાણજીની સભામાં પસાર થયેલા દર્શાવો.

૧. શ્રી શત્રુંજયના સંબંધમાં વેરદર્શન ઇન્ડીઆ
સ્ટેટસ એજન્સીના નામદાર ગવર્નર જનરલના એ-
જન્ટ સાહેબે તા. ૧૨-૭-૧૯૨૬ ના રોજ આપેલ
ચુકાદાથી જૈન કોમમાં ભારે દુઃખ અને અસંતોષ
ફેલાયા છે કારણ કે તે ચુકાદો જૈન કોમના પરાપ-
વૃથી સ્થાપિત અને માન્ય થયેલા હકોને તદ્દન કુબ્ધા-
વનાર છે. અને તેથી સમગ્ર હોદ્દાના જૈન કોમના
પ્રતિનિધિઓની આ સભા તે સામે પોતાનો સખ્ત
વિરોધ જાહેર કરે છે. અને તે ચુકાદો જૈન કોમને
માન્ય નથી એમ જણાવે છે.

૨. આ સભા શેઠ્ઠ આણંદજી કલ્યાણજીને આ-
ગ્રહ કરે છે કે તેમણે દરેક જૈનને દરમાવતું કે ન્યાં
સુધી આપણને આ રખોપાના સવાલ તેમજ પવિત્ર
શત્રુંજયની બીજી ચાલતી તકરારોના સંબંધમાં પૂરેતો
અને સંતોષકારક ન્યાય ના મળે ત્યાં સુધી કોઇ
પણ જૈન પાલીતાણે પાત્રાએ જતું નહિ અને વધુમાં
દરેક સંધને સુચવવું કે શ્રી સંધની આ આગાને
ચુસ્ત રીતે અમલ કરાવવો.

૩. આ સભા સંવત ૧૯૮૨ ના શ્રાવણ સુદ
૭ ને રવિવાર તા. ૧૫-૮-૨૬ નો દીવસ આખા
હિંદુસ્તાનમાં જૈનોને માટે શોકનો દીવસ જાહેર કરે

છે. અને જૈનોએ તે દિવસે તપશ્ચર્યા કરવી, સભાઓ
બોલાવવી અને શત્રુંજય સંબંધી હાલની પરિસ્થિતિ
સમજાવવી એમ લલ્લામણુ કરે છે.

૪. આખા ભારત વર્ષમાં જૈનોએ જે ઐશ્ય અને
આત્મસંયમ ખતાવ્યા છે તે પ્રશંસાપાત્ર છે. અને
આ સભા આશા રાખે છે કે આપણામાં ધર્મ સંકટ
અને મહાન કસોટીના સમયમાં તેવીજ રીતે ઐશ્ય
અને આત્મસંયમ છેવટ સુધી જાળવશે.

૫. સર્વ પૂજ્ય મુનિ મહારાજો તથા સાધ્વીજી
મહારાજોને આ સભા વિનંતિ કરે છે કે તેમણે પાલી-
તાણે પાત્રાએ ન જવાનો સર્વ જૈનોને ઉપદેશ આપવો.

૬. આ સભામાં થયેલ દર્શાવો પૈકી સંબંધ કરતા
દર્શાવો મુંબાઇના નામદાર ગવર્નર સાહેબને તથા
નામદાર વાયસરોય સાહેબ અને નામદાર સેક્રેટરી
ઓફ સ્ટેટ ફોર ઇન્ડીયાને બોલાવવાની આ સભા
શ્રીમાન પ્રમુખ સાહેબને સત્તા આપે છે.

૭. શ્રીમાન પ્રમુખ સાહેબે શાંતી અને કાર્ય
કુશળતાથી આજની સભાનું કાર્ય સંતોષકારક રીતે
ખજાવ્યું છે તે માટે આ સભા તેમનો ઉપકાર માને છે.

શ્રીમાન પ્રમુખ સાહેબે જણાવ્યું કે દેશવરથી
પધારેલા સદગૃહસ્થોએ જે શ્રમ લીધો છે અને વખ-
તનો ભોગ આપ્યો છે તેમને માટે શેઠ્ઠ આણંદજી
કલ્યાણજીની કમીડી અને શ્રી અમદાવાદના સંપત્ત-
રથી અને મારી પોતાની તરફથી તેમનો આભાર
માનવામાં આવે છે તેમજ અહીંના સ્વયંસેવકો તર-
ફથી શ્રી સંધની વખતો વખત સારી સેવા બજાવ્યા
છે માટે તેમને ધન્યવાદ આપવામાં આવે છે.

प्रमुखसाहेबका अंतिम वक्तव्य.

पूज्य मुनिमहाराजा, पूज्य साधवियों, बहनो और भाईयो !

अपने जैनश्वेताम्बर कानफरन्सका खास अधिवेशन आज समाप्त होता है. जिस जुररी और भारत कामके वास्ते यह खास अधिवेशन बुलाया गया था वह काम इतना गंभीर था कि जिसकी वसहतसे हमको अपने अधिवेशनको एक दिन जियाद लम्बा कर चार दिन तक करना पड़ा परन्तु श्री बीतराग देवके अनुग्रह और आप सब साहिबान की एकदिली और सम्पूर्ण लागणीसे ये काम बहुत कामभायी के साथ पार उतरा इससे हम सबको खुशीका मोका है. यम्बर निघासो भाईयों! आम तोर पर और कानफरन्सके नेताओंने खास तौरपर जो परिभ्रम तन मन धनसे उठाकर अपने परम पवित्र तीर्थाधिराजकी यथाशक्ति सेवा बजाने के लिये रात दिन एक करके जो भ्रम उठाया है वह स्तुतीपात्र और अनुकथिय है. आशा है कि भारतवरशिय जैन सब यहांके काम काज के मुवाफिक सब जगह इसकी उद्योपणा करके जो काम यहां शुद्ध किया गया है उसको हरजगह जाग्रित रख कर फतेहमंद होंगे !

जैसा कि मैंने अपने प्रेसीडेंशियल पड़ेसमें बखलाया है श्री शत्रुंजय गिरीराज हमारा पवित्रमें पवित्र महान तीर्थ है कि जो हमारे कल्याण और उद्धार के हेतु है. इस तीर्थपर हमारे अन्तिम जीवीसी के जिनराज और अनन्ते महान मुनिराज तपश्चर्या करके इस फानी दुनिया की छोड़कर मोक्ष प्राप्त किया है यह तथै हमारा शाश्वत हमेशाका हमारा है. इसपर किसी अन्य व्यक्तिका दावा कायम नहीं हो सकता है

एसे तीर्थपर जो धाड पाडी गई है और हमारे हकों पर एक कलम से हमला किया गया है उस आफत की किस तरह दराया जावे इस विचार करने के वास्ते लागणी के साथ आपको यहां बुलाने पर आप हिन्दुस्थान के जुदे जुदे प्रान्तोसे मसलन पंजाब, यू. पी. बंगाल, राजपताना, मालवा, गुजरात, काठीयावाड, महाराष्ट्र, हेदरावाड, सी. पी. आदीसे, दूर दराज का सफर करके यहांपर हजारों की संख्यामें पधार कर विचार किया है यह काम आपका स्तुतीपात्र है और परम पवित्र परमात्मासे सविनय प्रार्थना है कि आपका उत्साह फलीभूत हो !

हमको किसी खास व्यक्ति के साथ विरोध नहीं है हमारे पवित्र तीर्थपर बिना सोचे विचारे इस बीसमौसदी की रीशनी में और ब्रिटिश सरकार की हुकुमतमें जो नादिरशाही बरताई गई है उसपर हमको अफसोस ही नहीं बल्की खास विरोध है. इस तरह की नादिरशाही का बरताव एक जैन जैसी शान्त, दयालु, सुशील, न्याय-प्रिय समाज के साथ नो किया गया है जब उसका असली हाठ सरकारी नायकों की हमारे इस अधिवेशन द्वारा मालूम होगा तो हमको आशा करनेका मोका है कि अन्तमें हमको इनसाफ अन्वयमेव मिलेगा।

इस जंगी काम के लिये मुझे आपमें अध्यक्षपद के वास्ते चुना उसके भार उठाने को यद्यपी मैं अपने आपको समर्थ नहीं समझता था तोभी अपना इस मौकेपर फर्ज समझकर आपकी सहानुभूती पर

विश्वास करता हुआ मैंने आपको आशाका-
प्रतिपालन किया और मुझे अत्यंत हर्ष है
कि आपमें मेरी पुष्टियोंकी तरफ किंचित
ध्यान न देकर एक मत एक दिल से जिस
ढाहापनसे काम किया है उससे अपने इस
अधिवेशन का विचार हुआ काम सफल
हुवा है. परमात्मा अपने की पसी दीं सुबुद्धि
दे और अपने आर्यदाभी सम्प के साथ काम
करते रहें पसी मेरी अन्तःकर्णसे प्रार्थना है.

यद्यपी समाजमें मैं एक साधारण व्यक्ति
हूँ ताहम इस वक्त के आपके मुख्यव्यवस्थित
काम काज की देखकर मुझे हिम्मत होती
है और मैं आपको सबे दिलसे कहता हूँ
कि अपनी समाज के काममें मैं अपनी

शक्ति के मुवाफिक समाज सेवा करने के
लिये भाग्यशाली होने की तय्यार हूँ.

आपने जो श्रम उठाया है और मुझे
मानका पात्र बनाया है उसका मैं फिर
अन्तर्कर्णसे आपका आभार मानता हूँ
इसही के साथ साथ स्वयंसेवक मंडलमें जो
अथाम परिश्रम उठा कर श्री संघकी सेवा
रात दिन बजाई है उनका मैं आभार
मानता हूँ और आशा करता हूँ कि वह
हमेशा इसही तरहपर समाज सेवा करने
पर कटिवद्ध रहेंगे.

इस कानफरेंस के खास अधिवेशन की
अब समाप्त करने की आपकी रजा लेकर
समाप्त करता हूँ. आमीन !

कॉन्फरन्सने मलेला साधु-संदेश.

[आ संदेशना सार-भाग अधिवेशनना प्रथम दिवसे अग्रेभी पीछा संदेशाया साथ भंडासभा
पसो वांणी संभलाओ उतो. तन्नी.]

१ श्री विजयपदसमरि तरङ्गी.

साददी कॉन्फरन्स बाद गाद निरावश
हूर कॉन्फरन्स देखीको एक महान धर्म संक-
टमें अज्ञानक जगादी है और आज प्रत्येक
जैन इस संकट तथा घोर आपत्तिसे दुःखी
हो रहा है !

तीर्थधिराज श्रीशत्रुंजय तीर्थका एक एक
परमाणु पवित्र है, अनंत सिद्ध और पुनित
संतमंडलोंकी यह मोक्षभूमि है !

यह तीर्थपर हजारों लाखों करोड़ों वर्षोंकी
श्री जैन संघकी सत्ता हकूमत और संपत्ति है।

जगद्गुरु श्रीदोरविजयमुरि जैसे महान
त्यागी समर्थ विद्वान आचार्योंके पुण्यप्रमाण
और धर्म कार्योंके बदलमें अकपर जैसे
नादशाहीके दिये हुए फुरमान इस बातकी

गवाही दे रहे हैं। इस तीर्थभूमि-जैन
मंदिरोंकी नगरिके लिये जायदशाह, बस्तु-
पाल, धिमलशाह, कुमारपाल और मोतोशाह
जैसे लक्ष्मीपुत्रोंने धन दौलत अखूट
संपत्तिकी लगाकर अपना सर्वस्व बलिदान
कर दिया है।

जैन संघकी-जैन समाजकी भारत वर्षके
समृद्ध और धर्मप्रेमी, दानवीर और स्वदेश-
प्रेमी समाजोंमें खास गिनती होती है।

देशके अनेक दुःखप्रद समयोंमें-प्रल-
गोंमें मामाशाह, जगदुशाह, खेमाशाह और
बस्तुपाल तेजपाल जैसे दानविरोंने अपना
सर्वस्व लगा देनेमें ज़राभी संकोच नहीं
किया है इननाही नहीं बलकि अनेक

राज्योंकी सेवाभाषसे मदद देकर डबते बचानेके दृष्टीसे भी जैन श्रीमार्तोंके जीवनमेंसे मिलते हैं ।

आजकालका मामला जैन कोमके लिये एक जीवन मरणका सवाल हो रहा है ।

यह सिलसिला-यह प्रस्तुत संकट प्रसंग जैनधर्म, तीर्थभूमि और जैनसंघको महान भयंकर कलंकक रूप है ?

जैन संघकी प्रत्येक व्यक्तिकी निद्रा तंद्रा भोज शोष छोड़कर जाग्रत होनेका यह समय है ।

धर्मकी खातर प्राणोंकी आहुति करनेका तयारीभी अपनेकी करनी होगी ।

अरे तीर्थलक्ष्मीकी लाज लूट ली जाये इससे तो बेहतर है इस तीर्थाधिराजकी शीतल छायामें हरएक जैन अपने प्राणोंकी समर्पण कर दें ? यशोमय जीवन सदा जीवन कहा जाता है यह खूब याद रखना चाहिये ।

जबकि अपने जन्मसिद्ध तीर्थक्षेत्रके हक इस तरह लूटे जा रहे हैं तो ऐसे समयमें अपयशसे मलीन अपना जीवन किस कामका ?

ऐसे समयमें बिलास सुख चैन शान्तिका क्या काम ? यात्रा-त्याग प्राथमिक-पहला इलाज है और इसके लिये थकालू स्पंदालू धर्मप्रेमी शूरवीर जैन समाजने इतनेसे थोड़े समयमेंभी अपना अपूर्व धैर्य गांभीर्य और शान्तिका परिचय दे दिया है तोभी अपने संपूर्ण हकोंकी विजयप्राप्तिके निमित्त जरूरत पड़े तो प्राणांत-शांत सत्याग्रह करनेकी तयारीका करनाभी अपना आवश्यक कर्त्तव्य है ।

अब तो निश्चिंत प्रति ग्राम और प्रति नगर गली २ कुचे २ घर २ श्री शत्रुंजय महातीर्थाधिराजका संदेशा पहुंचाना चाहिये कि, धन दौलत संपत्ति और शक्ति सर्वस्व

इस तीर्थके लिये कुरवान करनेकी क्या राजा क्या रंक, क्या विद्वान् क्या अधिवृत्त, क्या साधु क्या साध्वी, क्या धार्मिक क्या धार्मिका आवाहवृत्त जैन मात्र सब तयार हो जाओ ! गांव गांव और नगर नगरमें स्वयंसेवक दल तयार किया जावे । शत्रुंजय नामा साप्ताहिक हर एक जवानमें जैनोंके घर २ में पहुंचाया जावे ।

हर एक मरद औरत बालक बालिका सबके हाथमें जय कीर्ति देखे शत्रुंजय शत्रुंजय ही दिखाई देवे ।

हरएक जैनके हृदयपटपर शत्रुंजय ही शत्रुंजय लिखा जावे । भारत वर्षके जैनोंकी श्रीध्वजांबर जैन कॉन्फरन्सके आदेश-हुक्मकी प्रमुखसे लेकर हरएक प्रतिनिधि और स्वयंसेवक स्वीकार करे अर्थात् समयके आनेपर जरूरतके होनेपर तीर्थ क्षेत्रके हकोंके लिये-नहीं नहीं इतनाही नहीं अपने धर्माभिमान और आत्माभिमानकी खातरभी सत्याग्रह करनेकी धीर अकाली और यहां-दूर झंडाधारीके समान विजय प्राप्त करनेकी भरतक तयारियां करे और जोर लगावे ।

याद रहे कि सत्याग्रहका अमोघ साक्षात् जितना उग्र है उतनीही, महानायक आत्म-भोग और प्राणांतकी तयारीकी भी आवश्यकता है ।

सत्याग्रहकी तयारियां किस प्रकारहोनी चाहिये इसके लिये महात्मा गांधीजी जैसे सच्चे देशहितैषी देश नेवाओंको सलाहकी भी जरूरत है। बलकि उनको अगुआ बनाकर सत्याग्रहकी अमलमें लाया जावे । जब कि देश हितमें जैनोंसे क्याशक्ति तन भक्त धनका भोग दिया है तो जैनोंके धर्मतीर्थ पर होते अत्याचारकी हदनेके लिये देश-हितैषी भी अवश्य साथ देंगे ।

कॉन्फरन्समें आये हुये प्रतिनिधि, श्री-संघ और उनकी मारफत भारतवर्षके समस्त

श्री जैन संघकी धर्मलाभपूर्वक निवेदन है कि—विलकुल कदम पीछे हटायें बिना धीरे धीरे शक्ति हृदता और निश्चितताली-मके साथ गांव गांव और नगरमें तयारी करनी जरूरी है। जो काम किया जाये खूब शोच विचारके किया जावे। झाली बातें बनानी, चर्चा करनी छोड़कर और मतभेद, गच्छभेद, अथवा किसी किसम-कामो कुसंप, इन सबको जलांजली देकर कार्य कार्य और कार्य ही करनेका समय है।

मुसलमकी खातर सुन्नी और शीयाका भेद वालावताक रखके जैसे मुसलमानभाई एक हो जाते हैं ईसीतरह धर्मकी खातर तीर्थ रक्षाकी खातर गच्छभेद, देशभेद, जातिभेद, उपजातिभेद धोरेह तमाम तुच्छ तुच्छ पातोंकी भूलोकर सब एक दूसरेका साथ करनेकी तयार होजाओ।

यदि आप सब सत्याग्रही-सम्यग्दृष्टि धनना चाहते हों, अपने धर्मकी-तीर्थोंकी रक्षा करनी चाहते हों, यदि आपमें सच्चा जैनत्व है तो सबसे पहले आपसकी जुदा-योगी-आपसकी फूटका भोग दे दो फिर देखो आपका पैरय बल कैसा प्रबल हो जाता है और उपद्रव के घोर बादलोंकी प्रचंड पवनकी तरह कैसे छिन्न भिन्न कर देता है।

तीर्थरक्षाकी खातर सत्याग्रहकी वेदोंमें आत्मभोग देनेसे पहले इस तुच्छसी कुसंपकी जड़का बलिदान दे दिया जावे तो यकीन है शासन देयता लुप्त होकर सत्याग्रहका समय ही नहीं आने देगा और कभी आभी गया तो अवश्यमेव फते दिलायगा !!

याद रखना—यदि जैन कामकी बुनियामें जोना होवे, मुंह दिखाना होवे, जैन धर्मकी हस्ति कायम रखनी होवे, जैन तीर्थोंका रक्षण करना होवे, अनेक अन्याय-अत्याचार-और जुल्मोंसे बचना होवे, जैन संघकी प्रतिष्ठा कायम रखनी होवे तो सब एक दिल होकर जरासामी समय न खोते हुए इस प्रसंगमें आ खड़ी हुई आफतों-बाधाओं और धर्मसंकटके लिये यथोचित उपायोंकी योजना करके विचारपूर्वक बहुरी और अमली ठेहराव कांफरन्सकी करने चाहिये तथा उनकी कार्यरूपमें लानेके लिये यथा-शक्ति प्रचार अवश्य करना चाहिये। शासन-देव सबको अन्द बल और विजय बखशे।
ॐ शान्तिः ३

मुकाम विनौली-यू. पी. (मैट्र) में हूँ चन्देयक-श्रीजैन संघका
१९८३ वैशाख सुदि १३ } स्वयंसेवक बलभविजय।
मंगलवार २५-५-१९२५

प्रार्थना.

श्रीजैन संघसे मेरी नम्र प्रार्थना है कि, यदि सत्याग्रहका समय आ जाये और श्रीसंघ मेरी योग्यता जाने तो यह स्वयंसेवक श्रीसंघकी आज्ञानुसार श्रीसंघकी इच्छाकी मान देकर जिततरह श्रीसंघ परमाये उसीतरह करनेकी तयार है। कृपया मेरा नामभी सत्याग्रहियोंकी नामावलीमें लिख लेवे।

विनौली-यू. पी. (मैट्र) } आप श्रीसंघका शुभचिन्तक,
१९८३ वैशाख सुदि १३ } स्वयंसेवक बलभविजय।
मंगलवार २५-५-१९२५

२ श्री विजयेन्द्र स्तारि तरफथी.

जैन समाज के गृहस्थ नेताओं,

समाज के दौर्भाग्यसे एक पवित्र तीर्थका जो निकट प्रश्न अपने सामने उपस्थित हुआ है, इस पर विचार करने के लिए आप सब एकत्रित हुए हैं, इसके लिए मैं अन्तःकरण से आपको धन्यवाद देता हूँ और शासनदेव से प्रार्थना करता हूँ कि—ये इस कार्य को निर्विघ्नता के साथ पूरा करनेका सामर्थ्य आपको प्रदान करें।

श्री शत्रुंजय तीर्थ के संवन्धमें काठियावाड़ के ए. जी. जी. मि. वोटसनने जो फेसला थिया है, वह कितना अन्यायजनक है, इसके दिखलाने की आवश्यकता नहीं है। अब क्या करना चाहिए, यही एक प्रश्न विचारणीय रहता है।

मेरा नम्र अभिप्राय है कि, इस विषय में सम्पूर्ण सफलता प्राप्त करने के लिये सबसे पहले समाजमें संगठन की जरूरत है। जब तक समाजमें विरोध है, खींचातानी है, वैमनस्य है, सत्ता के भेद में लोग मस्त हैं, केवल अपना ही कक्का सचाकर दिखाने के लिए प्रयत्न कर रहे हैं, तब तक यह कभी नहीं आशा की जासकती है कि—हम किसी भी महत्व के विषयमें सफलता प्राप्त करें। इसलिए, चाहे कान्फरस के कार्य कर्ता हो, चाहे पेढी के अग्रगण्य हो और चाहे कोई भी सभा या सोसाइटी के नेता हो, सभी ने एक दिल से इस कार्य में लगजाना

चाहिए। और यह तब ही हो सकता है, जब कि सब अपनी रस्सी को ढीली कर दें। यदि सभी के दिलमें यह बात आ जायगी, तो ऐक्य होनेमें रती भर भी कठिनता नहीं है। क्या एक पवित्र तीर्थ के लिए हमारे तारणहार के लिये आप लोग अपने समत्व को आग्रह को छोड़ने की उदारता नहीं कर सकते? यदि इतना भी भोग आप नहीं दे सकते हैं तो यह कहना जरा भी अयुक्तिवाला न होगा कि—आपको परम पवित्र अपना तीर्थ प्यारा नहीं है। किन्तु अपना आग्रह प्यारा है। और इस अवस्था में आपके हाथ से तीर्थरक्षा की संभावना रखनी व्यर्थ ही है।

इसलिये महानुभावों, हजारों बातें आपके दिल में भरी हैं। सबको निकाल दिजिए, तीर्थकी रक्षा के लिए निकाल दिजिये। शासन की सेवा के लिये निकाल दिजिये, धर्मकी प्रभावना के लिए निकाल दिजिये। लेकिन निकाल दिजिये ज़रूर और सब एक साथ मिल जाइये। दिल से दिल मिलाइये, प्रेमकी ज्योति प्रकटाइये। देखिए, फिर, कौनसा ऐसा कठिन में कठिन कार्य है जो सफल नहीं हो सकता।

और जरा यह भी सुन लीजिए कि—आपका संगठन मुनिराजों के संगठन का भी कारण बनेगा। मुझे जरा स्पष्ट शब्दोंमें कहने दीजिये कि—आप गृहस्थ लोग यदि पक्षपात में न पड़ते, और उदारवृत्तिपूर्वक,

विचार करके ही किये जायँ। और जो प्रस्ताव पास हों, वे सिर्फ पास होने ही मात्र के लिये न हों। इसका अमल करने के लिये कौन छोटे कौन बड़े-सभीने तैयार रहना चाहिये। और साथही साथ भविष्य के उपयोगोंका भी अवश्य विचार किया जाय।

इस प्रकार संगठन करके शृंजय के प्रश्न को हल करने के लिए प्रयत्न किजिए।

‘शृंजय’ के लिए सबसे उच्चम उपाय “यात्रा त्याग” की प्रतिज्ञा पर मकम रहना यही है। ‘यात्रा त्याग’ ही एक ऐसा शस्त्र है कि—जो पालीताने के दरबार की बुद्धि को ठिकाने ला सकता है। लेकिन इसके लिए भी पूरा आन्दोलन करने की जरूरत है।

सबसे पहली बात तो यह है कि—गुजरात से बाहर के प्रान्तोंमें जैसे—मारवाड़, मेवाड़, मालवा, बंगाल, मगध, पंजाब और मद्रास आदिर्म इन बातोंकी सूचनाएं बारबार पहुंचाने का प्रयत्न होना चाहिये। और यह खास कर के हिन्दी भाषामें। जब तक यह प्रयत्न न होगा, तब तक उन देशों के लोगों में न विशेष विचारोंका प्रचार हो सकता है और न उनमें स्वतंत्र के रक्षण की भावना ही जाग्रत होगी।

कान्फरस को इस प्रसंग पर मेरी एक और भी सूचना है। वह यह कि—इस समय जो कुछ प्रस्ताव पास किये जायँ, बहुत सोच

अब मैं इस संदेश को पूरा करूँ, इसके पहले मैं आप सब का एक और बात की तर्फ ध्यान आकर्षित करना चाहता हूँ। और वह यह कि—आप लोग ऐसा कोई उपाय हाथ में न ले जिसमें यदि निष्फलता हो तो यह प्रश्न ही हमारे हाथसे छूट जाय। और हम आगे कुछ कर ही न सकें। और जिससे हम पालीताना दरबार के आधीन हो जाय। ध्यानमें रखिये जैन समाज सब कुछ कर सकती है। समाज में चैतन्य अब भी मौजूद है। समाज में चारित्रिकी उज्ज्वलता अब भी झगमगा रही है। महावीर की वीरता और अहिंसा अबभी समाज की नसों और खून में बह रही है। समाज में अबभी ऐसे प्रभावशाली—चारित्रधारी साधु मौजूद हैं जिनकी प्रभा के आगे कैसे भी दुश्मन सिर झुकानेको तैयार हो जाते हैं।

भाइओ, गभराने की जरूरत नहीं है। ग्रीवता की जरूरत नहीं है। निराश्र होनेकी जरूरत नहीं है। अपने शस्त्र नाचे रख देनेकी जरूरत नहीं है। हिम्मत रखिये। लगातार हाथमें रखिये। देखिये, शासनदेव अपने को अवश्य सहायता करेंगे। और खूब समझिये,

અપના વિજય અવશ્ય છે. વોલિયે—

શ્રી શરૂંજય ગિરિ રાજ કી જય

શ્રી આદીશ્વર ભગવાન કી જય

શ્રી જૈન શાસન કી જય

વ્યાવર (રાજપૂતાના)

શ્રાવણ (ગુ. અસાદ) વ: ૨ } વિજયેન્દ્ર સૂરિ.

ધર્મ સં. ૪

૩ શ્રી વિદ્યાવિજયજી તરફથી.

વીરના પુત્રોને હાકલ (સં. ૬ શ.)

જરૂર છે !.....આજે આત્મલોગ આપનારાઓની

—શરીરની પણ દરકાર ન રાખી છુટનારા

ક્ષત્રીયોની.

વાતો કરનારાઓની કિંમતો હવે ધરી છે:

ખરે

આપ, વાતો કરીને—તાળાઓ પીટીને બેસી નરહોશ; પણ

કામ: કરવાને બહાર પડો.

જૈન ચોરલે ?

છતનાર ! શત્રુઓને છતનાર ! છતવું

એજ તેવું લક્ષણ:

જૈન એકલે કેવળ પાણીએ નહિ; પણ

સાચો ક્ષત્રીય.

ભારે, ચાલો

આપણી આપસના મતભેદોને, મુમત્તવનાં બંધ-

નાને તોડી તેને સમુદમાં વ્હેતાં કરીએ, તેજુજ આ-

પણી ખાનાખરાખી કરી છે :

અને !

અને એકજ શ્રીસિદ્ધગિરીનાં છંડા નીચે,

હાથમાં હાથ મેલાવી

‘ વંદે વીરમતી

ઘોર ગર્જનાથી આકાશને ગળાવીએ, અને

આપણી અનંત શક્તિનું

સ્થાન દરાવીએ,

પણ

તે ક્યારે અને ?

વાતો છોડી કામ કરવાથી, કેડ બાંધીને

આગળ ધપવાથીજ,

ભાઈઓ ! હજુ ધણું કરવાનું છે. આટલેથીજ

કૃતકૃત્ય થયા ન સમજશો. અને જે પ્રમાદ કર્યો—

ઉપેક્ષા કરી તો કુદરતની ખીલ પણ મોટી થઈ પડે!

ખમતી પડશે !

અને શું થશે ! ખબર છે ?

લાંબીને ભૂડકો થઈ જશે. એક હાડકુંય

શોધ્યું નહિં સાંપડે,

મોટેજ ચેતો !

પણ

ચુસ્તસાને વાણીમાં ખેરવી નાંખશોમાં !

એ ચુસ્તો બહુજ કામતો છે. ચુસ્તાનો સંશ્લ

કરો, તેમાંથી વીજળી પેદા કરો અને પછી તેને

ચોમેર વ્હેતી મૂકો. અને પછી જોઈ લ્યો, કદ મજ-

રૂર સચાની તાકાદ છે કે આપણી એ વિજળી સામે

ઉભા રહી પોતાનો અન્માત્મી દોર ચલાવી શકે.

પણ એક નોટીસ !

ક્ષણિક આવેગમાં તંણાયા તો મયાજ સમજાવો.

ચુસ્તાનો—વિજળીના ઉપયોગ માટે આવનામાં

કરવાનો છે, નહિં કે મારવામાં.

ચુસ્તાનો ઉપયોગ આગળ ધપવામાં કરવાનો છે

નહિં કે પાછા હડવામાં ! સમજ્યા કે !

અને તેથીજ ફરીથી કહું છું કે:—

ખૂબ વ્યવસ્થાપૂર્વક, આપણી શક્તિનો તોલ

ફરીને નવનવી ચોળનાઓ ઘડાવો. છુકાવવો !

અને મનમાં નિશ્ચય કરી લેવો કે, કાંતો

આ પાર કે કાંતો પેલે પાર !

રખેને ! તમારી પોલાણો પારખી જઈ સાચા

પક્ષને “ ચૌદ લાખ ચલ્લીઓ ” શબ્દ બોલાવતા !

છુકાવો ! ખુબ વિચારપૂર્વક.

વિજય જરૂર છે !

શીવપુરી (આશીશ્વર)

અપાડ વડી ૨ સ્વીચાર

ધર્મ સંવત ૪

—વિદ્યાવિજય

મહારાષ્ટ્રીય પ્રતિનિધિઓનું પ્રમાણપત્ર.

મુખ્ય તારીખ ૪-૭-૨૬

૧ શ્રીમાન રા. રા. મકનજી જુહાપાઠ મહેતા જાર.
આર-એટ-લો.

૨ શ્રીમાન મોહનલાલ ભગવાનદાસ ઝવેરી સોશીસીટર
રેસીડન્ટ જનરલ સેક્રેટરી સાહેબ જૈન શ્વે. કોન્ફરન્સ.

૩ શ્રીમાન મોહનલાલ દલીયંદ દેસાઈ. બી. એ. એલ.
એલ. બી.

જોગ-મુખ્ય.

માનવતા સાહેબ !

અમે મુખ્ય ખાતે ભરાએલી જૈન શ્વેતાંજર
કોન્ફરન્સના ખાસ અધિવેશન પ્રસંગે આવેલા છીએ.
તે વખતે અમેને આપનો જે પરિચય થયો તેથી
અમારા મન ઉપર ઘણી ઉડી અસર થઇ છે.

આપ સાહેબ કોન્ફરન્સનું કાર્ય સંગોપાંગ પાર
ઉતારવા માટે રાતદિવસ તનતોડ મેહેનત કરીને કાર્ય-
કુશલતા વાપરી છે તેનો અમેને આપના માટે અ-
ત્યંત આદર ઉત્પન્ન થયો છે. કોન્ફરન્સના દરેક
કાર્યમાં અને વિશેષ કરીને વિષયવિચારણી સમીતીમાં
આપ સાહેબે જે શાંતી અને દૃઢતા રાખી કેટલાએક
વિરોધિઓના હુમલાઓ સહન કર્યા તે જોઈ અમાર
અંતઃકરણ આપના માટે આદર પૂર્ણ થઇ ગયું છે.
કેવળ નિઃસ્વાર્થ સુદ્ધીથી સમાજની અને ધર્મની સેવા
કરવાની નિર્મળ સુદ્ધીથી આપ સાહેબ પોતાનું માન
કે શરીર સ્વાસ્થ્ય આજીવન મુખી અત્યંત પરિશ્રમ
કરી કોન્ફરન્સનું કાર્ય ફતેહમંદી સાથે પૂર્ણ કર્યું છે
તે માટે અમે અમારા અંતઃકરણના ધન્યવાદ આપીએ
છીએ. અને આપને આવા ધર્મ કાર્યો કરવામાં

શાસનદેવ વધુ ને વધુ મદદ કરે એવી ઇચ્છા
રાખીએ છીએ.

અમે આપ સાહેબમાં અમારો પૂર્ણ વિશ્વાસ
રાખીએ છીએ. અને આવા નિઃસ્વાર્થ કાર્યમાં આપ
જોડાઈ તેને ફતેહમંદ કરી બતાવું તેથી અમારા
અંતઃકરણની ઉર્મિઓ આપની પાસે પ્રગટ કરવામાં
અમેને ઘણો સંતોષ થાય છે.

આ પત્ર કોન્ફરન્સના દફતરમાં રાખી કોન્ફર-
ન્સના મુખ્યપત્રમાં પ્રગટ કરશે એવી અશા છે.

મહારાષ્ટ્રી પ્રતિનિધિઓની આજ્ઞાથી
લી. સેવક,

ભારતીય હજારદાસ આમલનેર.
પ્રમુખ મહારાષ્ટ્રીય પ્રતિનિધિ મીટીંગ.

શા. બાલચંદ હીરાચંદ માલેગામ.

પોપટલાલ રામચંદ શાહ પુના.

શકરચંદ શુભાચંદ એવલા.

શા. મોતીલાલ વીરચંદ સોલાપુર.

વીરચંદ બાલચંદ એવલા.

શા. હિમતલાલ દેવચંદ લોનાવલા.

શા. મોતીલાલ યુનીલાલ ચાંદવડ.

ધનરાજ કીસનદાસ અદમદનગર.

હાસરીમલ દલીચંદ અદમદનગર.

ગાંધી કંકુચંદ દેવચંદ સોલાપુર સીડી.

શા. રામચંદ જીવરાજ પુના.

પારી. યુનીલાલ સરપચંદ રાણુરીવાલા.

મોસમ હોવાથી વરસાદ જરાપણ અંતરાય રૂપ ન થાય તેટલા માટે મંડપ ઉપર પતરાનું છાપરૂં કરવામાં આવ્યું હતું અને અધિવેશનના દિવસોમાં એક સરખી સતત ઘટ્ટિ છતાં કામકાજને જરા પણ ખલલ પહોંચી નહોતી. પ્રતિનિધિઓ માટે ઉતારા વિગેરેની ગોઠવણો મોરારાગના લવ્ય મહાલયમાં કરવામાં આવી હતી અને પ્રમુખશ્રી માટે દરિયાકિનારે નવા બેડસ્ટેડ સમીપ ચોપાટીને નાકે વાલકેશ્વરના સ્તાન પરતું અતિ સુંદર અને મનોહર કલ્યાણનિકેતન પસંદ કરવામાં આવ્યું હતું જે આપવા માટે શેઠ લાલભાઈ કલ્યાણભાઈ તથા તેમના ચિરંજીવી શેઠ કુમારપાળેના અન્ને આભાર માનવામાં આવે છે.

૩. પત્રિકાઓ.

અધિવેશનની તમામ તૈયારીઓ, પ્રતિનિધિઓની ચૂંટણી વિષયક ચોચ સૂચનાઓ તેમજ આમંત્રણ કદાચ કોઈ સ્થળે પહોંચ્યું નહોતુ તો તે છાપાંદારા મળેલું સમજવા, પ્રતિનિધિઓએ અન્ને પધારવા માટે પ્લાનમાં લેવા જેવી ચોચ સૂચનાઓ, ટીકીટોનું વેચાણ વિગેરે બાબતોની ખબર વખતો વખત સાત પત્રિકાઓ દ્વારા બહાર પાડવામાં આવી હતી. તેમજ પ્રમુખ મહાશયની પધારામણી અને તેમને ચોચ સન્માન રોશન પર આપવાની ચોજના સંબંધી પણ ખબર બહાર પાડવામાં આવી હતી, અને પરિણામે જેન સમાજની દિલરંજક અને અપૂર્વ મેદિનીએ પ્રમુખશ્રીને હાર તોરા તથા પુષ્પોથી વધાવી લીધા હતા અને આ સરથસ ઝવેરી ખજાનમાં આવતાં એક નાકેથી ખીજ નાકાં સુધી લંબાયલું નજરે પડતું હતું. કોન્કરન્સ ઓફિસ માંજોરાજ સભા વગેરે સ્થળે હાર તોરા લઈ પ્રમુખ નિર્ણીત ઉતારે મુળ-છના મોહક સ્વાગતમાં પધાર્યા હતા.

૪. પ્રતિનિધિઓ.

સમસ્ત દિંદના દરેક પ્રાંત, વિભાગ અને ખૂણા-માંથી પ્રતિનિધિઓએ પધારવા કૃપા કરી હતી જેઓની એકંદર સંખ્યા ૧૦૬૧ ની થવા જાય છે, આ સંખ્યા કેંઈ સાધારણ ન જ ગણાય. આવનાર પ્રતિનિધિ બંધુઓમાં ઘણા ખરાબે ખાનગી ઉતારે પોતાની ઉતરવાની વ્યવસ્થા કરી લીધી હતી. અને જે

બંધુઓ સંધના ઉતારે ઉતરનાર હતા તેઓના માટે માધવબાગની નજીકમાં આવેલ મોરારાગમાં ઉતરવાની ગોઠવણ કરવામાં આવી હતી. આ ગોઠવણ આવનાર ભાઈઓને ધણીજ પ્રિય અને સંતોષકારક જણાય હતી. ઉતારા ભોજન કમિટી, અને તેના સેક્રેટરીઓ શેઠ વીરચંદ કેવલભાઈ રા. લલુભાઈ કરમચંદ દલાલ તથા શેઠ ફકીરભાઈ કેશરીચંદ ભાણુભાઈએ બહુજ સારી વ્યવસ્થા જળવી હતી જે બદલ તેઓના અન્ને આભાર માનવામાં આવે છે. શેઠ વીરચંદભાઈ રાત દિવસ ડેલિગેટોની સવડ જાળવવા ખૂબે પગેજ હતા, અને પ્રતિનિધિ-બંધુઓની દરેક દરેક જરૂરી-આતો પૂરી પાડતા.

૫. મંડપ, ટીકીટ, વ્યવસ્થા કમિટી.

મંડપને લગતી સઘળી હકીકત ઉપર જણાવ્યા મુજબ ધણીજ સંતોષકારક અને હજારોની મહાસભાને શોભે તેવી લવ્ય હતી. આ મંડપમાં એક બાજુ જમીનથી ઉચું પ્લેટફોર્મ-વ્પાસપીઠ બાંધવામાં આવ્યું હતું અને તેના પર કોમના અગ્રગણ્ય નાયકો, વિચારકો, દેશના જેનેતર નેતાઓ અને આમંત્રિત સભ્યો માટે ગોઠવણ રાખવામાં આવી હતી. મંડપની વચમાં ભાષણ કરાંઓ માટે એક તેવુંજ નહોતું ચતુર્મુખ પીઠ ઉણું કરવામાં આવ્યું હતું કે જેથી ચોતરફ એકલા થએલા સમાજને સાંભળવામાં ધણીજ સરલતા થતી હતી. ટેકાણે ટેકાણે બોધક સૂત્રોનાં ઉત્તેજક મહાવાક્યો સંયમદર્શક રાખે અને પ્રસન્ન અને અનુસરતા ઉદ્દેશવાળા ન્હાનાં મ્હોટાં જુદાં જુદાં પાટીઆંઓ ગોઠવવામાં આવ્યાં હતાં. મંડપની ચોતરફ ઝાલરો બાંધવામાં આવી હતી. સ્થંભોને રંગીન વસ્ત્રોથી આચ્છાદિત કરવામાં આવ્યાં હતાં. વિજળાક રોરાની મંડપમાં ઝગારો કરી રહી હતી. મુજબના પ્રસિદ્ધ શેઠ ભીમશી માણેકે વાળા તરફથી મ્હોટી મહેનતે તૈયાર કરાવવામાં આવેલ ધુરંધરની નામિથી કલમથી ચિત્રાયલું પ્રમાણસર શ્રી ચતુરંજયનું એક અતિ આકર્ષક ચિત્ર કે જે તેમના તરફથી મંડપમાં મૂકવા માટે આપવામાં આવ્યું હતું. તે ચિત્રની ગોઠવાયુ વ્પાસપીઠના મધ્ય સ્તંભ ઉપર વિજળાના ચક્રાદાર પ્રકાશમાં ધણીજ ચોચ રીતે

કરવામાં આવી હતી અને આખી સભાનું ધ્યાન તે પર સ્થિર થતું હતું.

રિસેપ્શન કમિટીના સભ્યો, પ્રતિનિધિઓ, પુરૂષ પ્રેક્ષકો, સ્ત્રી પ્રેક્ષકો, તેમજ અન્ય જોનેતર આગેવાનો અને સુવિચારકો માટે જૂદી જૂદી ટીકીટો અને પાસ તૈયાર કરાવવામાં આવ્યાં હતાં. રિસેપ્શન કમિટીની ટીકીટો કુલ્લે ૪૦૨, પ્રતિનિધિઓની ૧૦૯૬, પુરૂષ પ્રેક્ષક ટીકીટ ૭૦૬, અને સ્ત્રી પ્રેક્ષકોની ટીકીટ ૫૩૦, વહેંચાઈ હતી. આ ઉપરાંત જોનેતરો માટે કોઠવામાં આવેલા આમંત્રણ કાર્ડ લગભગ ૨૫૦ અઢીસો મોકલવામાં આવ્યાં હતાં. અને કેટલાક વિદ્વાન અને સારા વક્તાઓ જેવા કે એમ. આર. જયકર બાર-એટ-લૉ, મી. કુમારીઆ, ભાઈ બરજેરજી રૂતમજી ભટ્ટ્યા, મી. હોર્નગિન, શ્રી શિવદાસ ચાંપશી, શ્રી જમનાદાસ માધવજી બાર-એટ-લૉ, રા. બ. હરજીવન વાલજી, કૌશીક પાંડિત, વગેરે ગૃહસ્થોએ હાજરી આપી હતી. અને આ શરૂંજયના પ્રશ્નને અંગે પોતાથી બનતી સહાય આપવા તત્પરતા દાખવી હતી.

આ કમિટી તેમજ તેના સેક્રેટરીઓ રા. ચૌધરીશંકર સુરજમલ ઝવેરી તથા મગનલાલ એમ. શાહે સારી જવસ્થા રાખી અધિવેશનના કાર્યમાં સારી મદદ કરી છે, અને આ સ્થળે તેમનો પણ આભાર માનવામાં આવે છે.

૬. ઠરાવોનો ખરડો કરનાર સમિતિ તથા હેલ્થ ઓફીસરો.

આ કમિટીએ ખત પૂર્વક વિચાર પૂર્વક દીર્ઘ દૃષ્ટિથી ચોક્કસ અને માર્ગદર્શક ઠરાવોનો ખરડો તૈયાર કર્યો હતો અને આ ઠરાવો ગઢેર પત્રોદ્ધાર અધિવેશનના દિવસો પૂર્વે પ્રકટ કરવામાં આવ્યા હતા. આ કમિટીના કાર્યમાં સરલતા થાય, લોક લાગણીનો સારો ખ્યાલ આવે અને સુવિચારકોની વિચાર શ્રેણી ક્યા પ્રકારની છે તે ગણી ઠરાવોનો ખરડો તૈયાર કરવાનું સુગમ થાય તેટલા માટે ઠરાવો સખાંધી સૂચનાઓ માંગવામાં આવી હતી અને તેવી ઘણી સૂચનાઓ મળી હતી જે પર આ કમિટીએ વિચાર કર્યો હતો.

અધિવેશન પ્રસંગે પ્રમુખ મહાશયનો બંગલો અને પ્રતિનિધિઓના ક્ષેત્રોના ગેરે સ્થળોની તેમજ આવનાર મહેમાનોની તંદુરસ્તી વિષયક જરૂરીયાતો માટે નીમવામાં આવેલા હેલ્થ ઓફીસરોએ કાળજી દાખવી હતી. આ કાર્યો માટે ઉપયુક્ત કમિટી અને હેલ્થ ઓફીસરોનો પણ આભાર માનવામાં આવે છે.

૭. પ્રમુખ મહાશયની પદ્મરામણી
આ અધિવેશનના પ્રમુખ મહાશય શ્રીયુત બહાદુરસિંહજી સિંઘી તા. ૩૦-૭-૨૬ ના રોજ તેઓ શ્રીએ અગાઉથી જણાવ્યા મુજબ બેરીબંદર સ્ટેશને ઉતર્યા હતા. તેઓશ્રીને ઉતરતાં સ્ટેશન પર યોગ્ય સ્વાગત કરવામાં આવ્યું હતું. શ્રી મુખ્ય જન સ્વયંસેવક મંડળની આખી 'કોર' સ્ટેશન પર પોતાના ખાખી પોશાકમાં હાજર હતી અને તેમના તરફથી યોગ્ય સલામી આપવામાં આવી હતી. આ પ્રમુખ શ્રીને માટે તૈયાર રાખવામાં આવેલા ખાસ મોટોરમાં સરઘસ મારફતે ખાસ અગાઉથી શબ્દગારવામાં આવેલા રસ્તાઓ જેવાકે હોર્નબીરોડ, શેખ મેમજી સ્ટ્રીટ, ઝવેરી બજાર, મુખાદેવી, પાંચધુની, શુદેશ્વર, ગીરગામ વિગેરે રસ્તે ચાલ મોપાટી ઉપર તેમના માટે ખાસ ગાઢવેશ શેઠ લાલભાઈ કસ્યાણુભાઈ ઝવેરીના 'કલ્યાણનિકેતન' બંગલે લઈ જવામાં આવ્યા હતા. સરઘસમાં જન કામના અચમ્લપ તેમજ અન્ય ઘણા ખરા ભાઈઓએ સારી સંખ્યામાં હાજરી આપી હતી. તેમજ રસ્તાઓ બખરો વિગેરે પણ પ્રેક્ષકોથી ઉભરાઈ જતાં હતાં. જેને સચિવતર અહેવાલ અન્ય છામાઓ મારફતે પ્રકટ થઈ ચૂક્યો છે.

૮. ખાસ અધિવેશન.
આ અધિવેશન તા. ૩૧ મી જુલાઈના દિને નિર્જીવિત વચ્ચે રચ્યો અને સમયે લગ્ન દેખાવ રજુ કરતા તૈયાર કરેલાં મંડપમાં શરૂ થયું હતું, જન તેમજ જોનેતરોની સારી સંખ્યા હાજર રહી હતી. અને આ હાજરી અને ઉત્સાહ જેવડાના દિવસો સુધી ટકી રહ્યાં હતાં. આટલી વિરાગ જગ્યાની ગોઠવણ છતાં જગ્યાનો પણ સંપૂર્ણ હોય તેવા ભાસ અધિકારીએને થયો હતો અને એક બે પ્રસંગે ટીકીટ પણ બંધ કરવા ફરજ પડી હતી. આ

સંતોષકારક રીતે છેવટ સૂધી ચાલ્યું હતું અને આ અધિવેશન પાર પાડવામાં પ્રમુખ મહારાષ્ટ્રે ઘણીજ શાંતિ દક્ષતા અને ન્યાયપ્રિયતા બતાવી હતી. સમજેકેટસ કમિટીની બેઠકમાં ઘણી ચર્ચાઓ થઈ હતી, પરંતુ કાર્યવાહકોની મધ્યસ્થતા, શાંતિપ્રિયતા અને તોડ કાઢવાની પદ્ધતિ અને હાજર રહેલાઓની તીર્થ પ્રત્યેની લાગણીથી એક દીલીથી અને સહનતાથી પાર ઉતર્યું હતું. આધિવેશનનું કામકાજ ઉકત કમિટીની બેઠકો રાતના ૨૧ થી ૩ વાગતાં સૂધી બેસતાં છતાં પણ પહેાંચી વળાય તેવા સંજોગ ન હોવાથી અને કોન્ફરન્સના બંધારણનો સવાલ ચર્ચેવળો હોવાથી એક દિવસ લંબાવવા ફરજ પડી હતી, અને તેમ થયા છતાં પણ બંધારણનો પ્રશ્ન કેટલાક નિરર્થક વાંધા ઉપસ્થિત કરવાના વલણને લઈને પડતો મૂકવાની જરૂર પડી હતી.

બાપુ શબ્દમાર સિંહની સેવા-આ પ્રશ્નને કહેતું જરૂરનું છે કે શ્રી કોન્ફરન્સના આ ખાસ અધિવેશનની સમજેકેટસ કમિટીમાં કેટલુંક કામ કાજ માણતી વેળા જરા ગરમ ચર્ચાઓ થતી હતી. દાખલા તરીકે યાત્રા ત્યાગનો દરાવ, શ્રોત્રેન્દ્ર કમિટીની નીમણૂક તેમજ આપણા હક્કો નાકી કરવાને સંકુલિત કમિટી નિમવાનો દરાવ વગેરેની ચર્ચા વખતે ઘણી ચર્ચાઓ અને ન મજબૂત શોખ દેખાવ રહ્યું થતા. પરંતુ તેવે વખતે તેમજ રિસોપ્શન કમિટીમાં પણ કેટલીએક વખત બાપુ શબ્દમારસિંહની સમજનવટ શકિત અને કુનેહ જરી રીતિએ તે તે કાચે સારી રીતે પાર ઉતાર્યાં એ વાત તરફ જોતાં તેઓ ખરેખર મન-વવાદને પાત્ર છે. વિશેષમાં કન્વેન્શન વખતે સુકૃત લંડાર ફંડની અપીલ કરી તેમજ અપૂર્વ કાર્ય કર્યું હતું તેથીજ રીતે આ અધિવેશન વખતે પણ ઉકત સુકૃત લંડાર ફંડનો દરાવ સમજેકેટ કમિટીમાં જાતે રજૂ કરી પસાર કરાવ્યો. આ અધિવેશનની શરૂઆતથી અંતપર્યંત તેમની સેવા, ઉત્સાહ અને સમજનવટ શકિતથી તેઓએ તેમજ અમદાવાદના શેઠ કસ્તુરભાઈ લાલભાઈએ કોન્ફરન્સની સારી સેવા બજાવી ને તેને ફતેહમંદ બનાવવામાં પૂરા ફાળો આપ્યો છે તે બદલ તેમનો આ રથે

આભાર માનતાં અમને આનંદ થાય છે. શ્રીમુખ ગુલાચંદળ દ્વારા, નોકરે રવજી સોજાવાળા, શેઠ કુંવરજી કેશવજી તેમજ કોન્ફરન્સ રેસીડેન્ટ જનરલ સેક્રેટરી-ઓએ પણ ‘શનુંજય’ એજ સર્વેનું પ્રેમ એજ દર્શિનિદૃષ્ટી સમાધાન પૂર્વક કાર્યની પૂર્ણાહુતિ કરાવવામાં તનતોડ શ્રમ અને કુનેહ દાખવ્યા હતાં.

સમજેકેટ કમિટી મોડીરાત્રે પૂરી થતી પણ કોન્ફરન્સના કાર્યવાહકો પ્રેસ માટે પસાર થયેલા અંગ્રેજ દરાવો તથા ભાષાંતરો એકથી બે કલાક બેસી તૈયાર કરતા અને એ પ્રમાણે કોષ્ટક વખતે તેમને તે કાર્ય પૂર્ણ કરતાં સવારના પાંચ પણ વાગતા હતા.

અમદાવાદ, ગુજરાત, દક્ષિણ, તેમજ આખા હિંદુસ્તાનમાંથી કેટલાંકેથી પ્રતિનિધિઓ વિગેરેએ પધારી અધિવેશનમાં સંપૂર્ણ ઉત્સાહ અને લાગણી પ્રદર્શિત કર્યાં હતાં અને શ્રી શનુંજયના મહાન પ્રજ્ઞાને જોતેતરીએ પણ સારી હાજરી આપી પોતાની સહાનુભૂતિ બાપજીદારો દેખાડી આપી હતી. આ અધિવેશનમાં પસાર થયેલા દરાવોની નકલો કેન્દ્રો પહેાંચાડવા બંધરથા કરવામાં આવી છે અને પ્રચાર કાર્ય માટે નીમાએથી પ્રચારસમિતિ (propaganda committee) માંદે તે પણ તેવા દરાવોનો પ્રચાર વિગેરે કાર્ય યંત્રે. જાપાંઓ-વર્તમાનપત્રોદ્ધારા સર્વ રથે આ દરાવો જાહેર થઈ ગયા છે છતાં પણ દરેક ગામે પહેાંચે તેની બંધરથા કરવામાં આવી છે.

૯. પ્રચાર કાર્યસમિતિ. Propaganda Committee

પ્રચાર કાર્ય માટે નીમવામાં આવેલી આ સમિતિના સભ્યોથી અને તેઓના નામથી ઘણાખરાતો જરૂર બાણીતા હોવાજી છતાં તેઓનાં નામો અને આપવામાં આવ્યાં છે. શ્રીમુખ મણીલાલ કેશરી અમદાવાદ, ૨. બાણી કીર્તિપ્રસાદજી મીરાત, ૩. બાણી દયાલચંદ્રજી આમદ, ૪. રા. મણિલાલ પુત્રાલચંદ પાલજીપુર, ૫. રા. હીરાલાલ સુરાણી સોજત, ૬. રા. ચોપટલાલ રામચંદ ચાંદ પતના. આ ભાણીઓ ઘણાજ ખતીયા ત્યાગ દર્શિવાળા ને ઉત્સાહી છે. તેઓ દરેકને શ્રી શનુંજય-પર આપણા દરેક દક્ષની અને લડતની બધી માહિતી મળે તેટલા માટે શેઠ આજુદજી કલાણજી

પાસેથી મંગાવવામાં આવેલ ખાસ સાહિત્ય ખુરે પાડવા ગોઠવણુ થય છે. જે સહિત્ય અમોને તે ઉપયોગ માટે મલ્યું છે તેટલું મોકલ્યાં ચૂક્યું છે. અને હવે પણ ખીજું જરૂરીઆત પ્રમાણે મંગાવી મોકલવા ઘટતું કરવામાં આવશે. આ સભ્યોને જૂદા જૂદા વિભાગો પ્રચાર કાર્યમાં સોંપવામાં આવ્યા છે. લાઇ મણિલાલ કોઠારી પોતાનું કાર્ય દક્ષિણ ગુજરાતમાં કરશે. શ્રીયુત મણીલાલ ખુશાલચંદને ઉપર ગુજરાત અને મારવાડનો દક્ષિણ વિભાગ, શ્રી. પોપટલાલ રામચંદ શાહને કેન્દ્રી અને મહારાષ્ટ્ર, હીરાલાલજી સુરાણીને સોજત, બીઆવર, અજમેર, જોધપુર, પાલી, રાણી, મારવાડ, મેવાડ અને રજપુતાનાના મુખ્ય મુખ્ય સ્થળો, બાણુ દયાલચંદજીને આગ્રા અને યુ. પી. અને બેંગાલ પ્રદેશ, અને બાણુ કીર્તિપ્રસાદજી યુ. પી. નો કેટલોક ભાગ અને પંજાબ જેમાં કાનપુર, બનારસ, લાહોર, દીલ્હી, મથુરા, ગુજરાતવાલા વિગેરે સ્થળોનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે તેવા પ્રદેશો સોંપવામાં આવ્યા છે. અને તે મુજબની લેખીત ખબર દરેકને મોકલવામાં આવી છે. આ સિવાય અધિવેશનમાં પસાર થએલા ઠરાવો પણ હિંદી, ગુજરાતી, અને અંગ્રેજીમાં ઉપર જણાવ્યા મુજબ ઇલાખી મહેત્યવા ગોઠવણુ કરવામાં આવી છે.

આ સભ્યો પૈકી બાણુ દયાલચંદજી તરફથી અમને એક પત્ર લખી તા. ૧૫ મી ઑગસ્ટ સંજયે સૂચના માગવામાં આવી હતી જે સંજયે તેમને ઘટતી સૂચનાઓ આપવામાં આવી હતી. તેમજ અધિવેશનના પ્રમુખ મહાશય તરફથી પણ કલકત્તેથી તેવી ખબર તારથી માંગવામાં આવતાં તેઓશ્રીને પણ તારફરા ખબર મોકલવામાં આવી હતી.

શ્રી. પોપટલાલ રામચંદ શાહ અમારા તા. ૧૪ ઑગસ્ટના ^G P. D. 9 વાળા પત્રના જવાબમાં લખી જણાવે છે કે 'I have already commenced touring into Poona District with a view to educating the Jain Public opinion re the Shatrunjaya affair in conformity with the resolutions passed by the recently held Conference-Talegam

Kirkee and other adjoining towns being the first places visited by me on the 15th and that I mean to visit most of the important places in the Deccan for the same purpose.' આ પત્રનો સાર એ છે કે એ લાઇખે પોતાનું કાર્ય શરૂ કરી દઇ જણાવે છે કે કેન્દ્ર-સત્તા છેલા અધિવેશને પસાર કરેલા ઠરાવો મુજબ જેન કામનો જાહેરમત શ્રી શત્રુંજય સંજયે કેળવવા મ્હેં મુસાફરી શરૂ કરી દીધી છે. તલેગાંવ કરજી અને આસપાસના શહેરોની તા. ૧૫ મી એ મુલાકાત લીધી છે અને આખા દક્ષિણના મુખ્ય સ્થળોએ તેજ હેલુસર જવા માણું છું. આ ઉપરાંત નક્કી કરવામાં આવેલી કાર્ય પદ્ધતિ વિગેરે જાણી હું મહારી સૂચનાઓ રજુ કરીશ વિગેરે. આ કાર્યમાં નાણાંની ખાસ જરૂર હોય એ વાત સૌ કોઇ સ્વીકારી શકે અને તેજ મુદ્દસર લાઇ મણીલાલ કોઠારીએ અધિવેશનના દિવસે તેજ વખતે એટલે કે ઠરાવ પસાર થયો તે સાથેજ એક અપીલ કરતાં રા. ૧૦૫૩-૧૨-૦ ની રકમ બરાબ ચૂકી હતી જેમાં રા. ૧૦૮૭, રોકડા મદ્યા હતા. બાકીની ચીજીઓ મલી છે જેની નોંધ કરવામાં આવી છે અને તેની એક નકલ રા. પોપટલાલ રામચંદને તેજ વખતે આપવામાં આવી હતી. અને શ્રી. કોઠારીજીને પણ એક નકલ તેમણે માગતાં મોકલવામાં આવી છે. જાહેર પત્રોદ્ધારા આ રકમ પણ આ ઑપીસ તરફથી જાહેર થઇ ચૂકી છે. આ ઉપરાંત હાના હેમના દાગીના જેવાં કે વીંટીઓ, કરડા, દોરા વિગેરે મલી નંગ ૪૦) મદ્યા છે. જેની નોંધ પણ ફંડની વિગતવાર નોંધ સાથે આજ અંકમાં અન્યથા આપવામાં આવી છે. આ ફંડમાં જે રકમો આજ પૂર્વત વસૂલ થઇ છે તેવી પણ નામવારે વાંદી પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવી છે.

૧૦ ઠરાવો.

પસાર થએલા ઠરાવો પૈકી ઠરાવ નં. ૨-થી ૭ અને નં. ૯ ના ઠરાવો મુખ્યજીના નામદાર ગર્વનર, હિંદુસ્તાનના નામદાર વાઈસરોય અને સેક્રેટરી ઑફ

સ્ટેટ ફોર ઇન્ડિયાને પ્રમુખ મહાશય શ્રીયુત બહાદુર સિંઘી સિંઘીની સહીથી મોકલી આવવામાં આવ્યા હતા. નામદાર વાઇસરોયને આ કસ્ટો તારફારા પણ પ્રથમ મોકલાઇ ચૂક્યા હતા. આ સિવાય ઠરાવ અન્વયે નં ર થી ૬ સુધીના ઠરાવો રોક આજુકજી કલ્યાણજીની પેઢી તરફ પણ પ્રમુખ મહાશયની સહી સાથે મોકલવામાં આવ્યા હતા. આ પૈકી જેઓના તરફથી જવાબ મળ્યા છે તે આ નિમિ દર્શાવામાં આવ્યા છે.

નામદાર વાઇસરોય, સેક્રેટરી ઓફ સ્ટેટ ફોર ઇન્ડિયા અને મુંબઇના ગવર્નરને લખાએલ પત્ર
5th August 1926.

Having been authorized by the Special Session of Shri Jain Swatantra Conference held at Madhav Baug, Bombay on 31st July, 1st, 2nd, and 3rd, August 1926, I have the honour to forward herewith copies of Resolutions No. 2 to 7 and 9 passed by the said sessions with an earnest request that your Excellency Lordship will be pleased to pay best attention to the grievances of the Jain Community extending over the whole of India, Members of which are mostly British subjects and loyal, peace-loving and law-abiding citizens of the British Raj long since the foundation thereof.

I have the honour to be,
Your Excellency's
Lordship's most humble
servant,

Sd/. Bahadursinhji Singhl.

PRESIDENT.

Special sessions of Shri Jain S.
Conference.

(આ પત્રની નકલ ત્રણે સ્થળે હોદ્દાને યોગ્ય વિચારમાં સહીત મોકલવામાં આવી હતી.)

મુંબઇના ગવર્નરને જવાબ.

Government House, Ganesh khind,
9th August 1926.

SIR,

I am desired to acknowledge the receipt of your letter dated 5th August 1926 and enclosures and to inform you that it has been transferred to the Political Department for official consideration and disposal.

Yours faithfully,

Signature of the Private Secretary
to

H. E. THE GOVERNOR.

સાર.—તમારો તા. ૫-૮-૨૬ ના પત્ર સાથે મોકલવામાં આવેલ પત્રો (ઠરાવો) વાળો પત્રની પહેલો સ્વીકારતાં આવડે, હું જણાવું એમ હિસ્સામાં આવ્યું છે. કે. ઉક્ત પત્રનો સરકારી રીતે વિચાર કરવા અને ઉપદેશો નિકાલ લાવવા રાજસ્થાની ખાતામાં મોકલામાં આવ્યો છે.

નામદાર વાઇસરોયને જવાબ.

Vice Regal Lodge; Simla,

10 August 1926.

D. O. No. 7838. G.P.

DEAR SIR,

I am desired to acknowledge the receipt of your letter No. 3421, dated 5th August 1926 and to say that the matter referred to therein is receiving the most careful attention of His Excellency's Government.

Yours faithfully,

Asst. Private Secretary
to the Viceroy.

સાર-તમારા નં. ૩૪૨૧ તા. ૫-૮-૨૬ના પત્રની પહોંચ સ્વીકારવા અને લખવા મને જણાવવામાં આવ્યું છે કે ઉક્ત પત્રમાં જણાવેલી હકીકત પર નામદાર વાઇસરોયની સરકાર તરફથી ઘણુંજ સંભાળ પૂર્વક ધ્યાન આપવામાં આવે છે.

તમારો વિધાયુ, વાઇસરોયનો

આસી. પ્રાઇવેટ સેક્રેટરી.

હોદ્દો વજર (સેક્રેટરી ઓફ રેટ) તરફથી પત્રનો જવાબ મળ્યો નથી.

ઉપર જણાવ્યા મુજબ રોક આણુંદજી કલ્યાણુજીને મોકલવામાં આવેલા હાલો સાથેના પત્ર નં. ૩૪૨૩ તા. ૫-૮-૨૬ના જવાબમાં તેઓએ પોતાના

હર તા. ૧૩-૮-૨૬ના પત્રથી પહોંચ સ્વીકારી છે. આ ઉપરાંત ક્રાન્ડર-સના એક જનરલ સેક્રેટરી રા. શ્રીકૃત મુલાખમંદજી દ્વારા તરફથી તા. ૧૩-૬-૨૬ના ફાલેશથી લખેલા પત્રમાં જણાવવામાં આવ્યું છે કે બેંકપુર અને બીકાનેરની પોતે મુલાકાત લીધી હતી અને તા. ૧૦ મી તથા ૧૨ મી ઑગસ્ટના રોજ શ્રી સંબની સેવા મેળવવામાં આવી હતી. જે વખતે યાત્રાત્યાગને હાલ મસાર થયો અને તે હાલ બેંકપુર અને બીકાનેરના રાજ્યના તમામ ગામડાંઓ તેમજ આસપાસના જેન વસ્તીવાળાં ગામોમાં તે તે હાલની નકશે મોકલી આપવા અને થએલા હાલને માન આપવા ઘટતી ગેઠવણ કરવામાં આવી છે.

૧૧-પ્રચારકાર્યકુંડ-શ્રી જૈન સ્વે. ક્રાન્ડર-સના આ ખાસ અધિવેશનમાં હાલ નં. ૧૨ મુજબ નીમાએલ કમિટીના પ્રચારકાર્યનું એકત્રિત થએલું કુંડ નીચે પ્રમાણે છે:-

૧૫૦૧ પ્રમુખ સાહેબ બાણુ બહાદુરસિંહજી સીધી, ૧૨૦૧ રોક. રવજીભાઇ સોળખાળ, ૨૦૧ મહા-રાજ તરફથી રા. પોપટલાલ રામચંદ શાહ પુના, ૨૦૧ લક્ષ્મીચંદજી વેદ આમાં, ૨૫૧ જીવતલાલ પરતાપસિ આરાકુવા મુંબઈ, ૨૦૧ તેજુકાયાની કું. હા. નેણુશી ભોજરાજ, ૧૦૧ નરપતલાલ ઉત્તમચંદ રાધનપુર, ૧૦૧ ગીરધરલાલ ત્રીકમલાલ (પાયધુની ત્રાંબા કાંટા), ૧૦૧ લલુભાઇ કરમચંદ દલાલ (લાલનની વીડીના), ૧૦૧ મુંબઈ જૈન સ્વયંસેવકમંડળ, ૧૦૧ દેવીદાસ કાનજી નં. ૧૧૩ ક્રાઇ-બંગ્લોરેટ, ૧૦૧ બાઇ ચંદન ગીરધરલાલ ત્રીકમલાલની ઓરત રાધનપુર, ૧૦૧ ઝવેરી મણીલાલ સુરજમલની કુ. ધનજી સ્ટ્રીટ, ૧૦૧ જેસીંગલાલ સાકલચંદ જે. જેસીંગલાલ મંગલજી પારસી ગલી મુંબઈ, ૧૦૦ નાનજી લાધાભાઇ, ૫૦૦ કરમચંદ લાલચંદ દેકકતા, ૧૦૧ ચીમનલાલ પોપટલાલ પારસી ગલી ધનજીસ્ટ્રીટ મણુપત બીલ્ડીંગ, ૨૫૧ રાજકુમારસીંહ મુકીમ, ૧૦૧ જવેરી રવચંદ ઉજમચંદ ધનજીસ્ટ્રીટ, ૧૦૧ વાડીલાલ પુનમચંદ રાધનપુર, ૧૦૧ કેસરીચંદ બાણુભાઇ (કે. પાયધુની) ૧૦૦ ઝવેરી નગીનદાસ લલુભાઇ સન્સ ધનજીસ્ટ્રીટ, ૧૦૧ કુવરજી ઉમર-સી કેપની ખારેક બખ્તર માંડવી, ૧૦૧ રામચંદ રાજજી પાયધુની ખારીઆ બીલ્ડીંગ, ૫૧ કલભાઇ બી. વડીલ મનહર બીલ્ડીંગ લુહારચાલ મુંબઈ, ૫૧ હરીલાલ લુહારાભાઇ માંગદ્રા. ૫૧ સોમચંદ લાલચંદ નવી હનુમાન ગલી આનંદજીવન મુંબઈ, ૫૧ જયચંદ ઉજમચંદ (ટેકાણું નથી) ૫૧. દલપતભાઇ મોહનલાલ વિદલવાડી રણુછોડાસ આણુંદજીનો મણો, ૫૧. મોહનલાલ ભગવાનદાસ ઝવેરી ધનજીસ્ટ્રીટ મુંબઈ, ૫૧. શા. ત્રીભીવનદાસ મંગળજી વડવાણુ શહેર, ૫૧. અભાચંદ ભવાનચંદ પાલેજવાળા પાટણ, ૫૧. કાલીદાસ લલુભાઇ પારસી ગલી ધનજીસ્ટ્રીટ દેવકીબાઇ જીવન મુંબઈ, ૫૧. ઝવેરી મણુકચંદ ખાદરમલ ધનજીસ્ટ્રીટ, ૫૧. જીવતલાલ પરતાપશીના ધમપેતી બાઇ સકરીબાઇ, ૫૧. મુંબઈ જૈન સ્વયંસેવક મંડળના ૫૧. પંદમશી પાચારીઆની કુ. વાલકેચર મુંબઈ, ૫૧. લાધચંદ અમુલખની કુ. (ટેકાણું નથી) ૫૧. મણીલાલ કુવરજી રાણીવાળા જે. મોતીલાલ મૂળજી, ૫૧. ડો. બીખાલાઇ જેઠાલાલ સાંતાકુજ, ૫૧. નાનચંદ શામજી વડગાદી ગુલસો જીવન, ૫૦. ઉત્તમચંદ હીરજીકેટ બંગ્લોરેટ, ૫૧. દલપતભાઇ મોહોનલાલ વીઠલવાડી ૫૧. હરીદાસ સોભાગચંદ આંદરીવાળાં ૫૦. હરમચંદ મકનજી કેટ બંગ્લોરેટસ્ટ્રીટ, ૫૧. છોટાલાલ વેલચંદ મુલજી જેઠા મારકીટ નવી ઝામુખગલી, ૫૧. સાકરલાલ માધ-વજી C/બજરીયા મસીદ કાપડની દુકાને કામ્બેકર સ્ટ્રીટ મુંબઈ, ૫૧. શ્રી સુબાઇ વીશાગ્રીમાલી ૧૦૮

સ્ટેટ ફોર ઇન્ડિયાને પ્રમુખ મહારાજ શ્રીયુત બહાદુર સિંહજી સિંઘની સહીથી મોકલી આપવામાં આવ્યા હતા. નામદાર વાઇસરોયને આ કારણે તારદારા પણ પ્રથમ મોકલાઇ ચૂક્યા હતા. આ સિવાય કારણ અન્વયે નં ર થી ૬ સુધીના કારણે શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીની પેઢી તરફ પણ પ્રમુખ મહારાજની સહી સાથે મોકલવામાં આવ્યા હતા. આ પૃષ્ઠી જોવાના તરફથી જવાબ મળ્યા છે તે આ નીચે ટાંકવામાં આવ્યા છે.

નામદાર વાઇસરોય, સેક્રેટરી ઓફ સ્ટેટ ફોર ઇન્ડિયા અને મુંબઇના ગવર્નરને લખાએલ પત્ર
5th August 1926.

Having been authorized by the Special Session of Shri Jain Swetamber Conference held at Madhav Baug, Bombay on 31st July, 1st, 2nd, and 3rd, August 1926, I have the honour to forward herewith copies of Resolutions No. 2 to 7 and 9 passed by the said sessions with an earnest request that your Excellency Lordship will be pleased to pay best attention to the grievances of the Jain Community extending over the whole of India, Members of which are mostly British subjects and loyal, peace-loving and law-abiding citizens of the British Raj long since the foundation thereof.

I have the honour to be,
Your Excellency's most humble
Lordship's servant,

Sd/ Bahadursinhji Singhi.

PRESIDENT.

Special sessions of Shri Jain S.
Conference.

(આ પત્રની નકલ ત્રણે રથજે હોદ્દાને યોગ્ય શિરનામાં સહીત મોકલવામાં આવી હતી.)
મુંબઇના ગવર્નરને જવાબ.

Government House, Ganesh khind,
9th August 1926.

SIR,

I am desired to acknowledge the receipt of your letter dated 5th August 1926 and enclosures and to inform you that it has been transferred to the Political Department for official consideration and disposal.

Yours faithfully,

Signature of the Private Secretary
to

H. E. THE GOVERNOR.

સાર—તમારો તા. ૫-૮-૨૬ ના પત્ર સાથે મોકલવામાં આવેલા પત્રો (કારણ) વાળા પત્રની પહેલ્ય-સ્વીકારતાં આપને હું જણાવું એમ ઇચ્છવામાં આવ્યું છે કે ઉક્ત પત્રનો સરકારી રીતે વિચાર કરવા અને છેવટે નિકાલ લાવવા રાજસ્થાની ખાતામાં મોકલવામાં આવ્યો છે.

નામદાર વાઇસરોયને જવાબ.

Vice Regal Lodge, Simla,

10 August 1926.

D. O. No. 7838. G.P.

DEAR SIR,

I am desired to acknowledge the receipt of your letter No. 3421, dated 5th August 1926 and to say that the matter referred to therein is receiving the most careful attention of His Excellency's Government.

Yours faithfully,

Asst. Private Secretary
to the Viceroy.

સાર-તમારા નં. ૩૪૨૧ તા. ૫-૮-૨૬ ના પત્રની પ્રહોય સ્વીકારવા અને લખવા મને જણાવવામાં આવ્યું છે કે હિન્દુ પત્રમાં જણાવેલી હકીકત પર નામદાર વાઇસરોયની સરકાર તરફથી ઘણુંજ સંભાળ પૂર્વક ખ્યાન આપવામાં આવે છે.

તમારો વિશ્વાસ, વાઇસરોયનો

આસી. પ્રાઇવેટ સેક્રેટરી.

હાંદી વછર (સેક્રેટરી ઓફ સ્ટેટ) તરફથી પત્રનો જવાબ મળ્યો નથી.

ઉપર જણાવ્યા મુજબ શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીને મોકલવામાં આવેલા દરારો સાથેના પત્ર નં. ૩૪૨૩ તા. ૫-૮-૨૬ના જવાબમાં તેઓએ પોતાના

હૃદય તા. ૧૩-૮-૨૬ના પત્રથી પ્રહોય સ્વીકારી છે. આ ઉપરાંત કોન્ફરન્સના એક જનરલ સેક્રેટરી રા. શ્રીયુત ગુલાબચંદજી દ્વારા તરફથી તા. ૧૩-૬-૨૬ના કાલેરાથી લખેલા પત્રમાં જણાવવામાં આવ્યું છે કે જેઠાપુર અને બીકાનેરની પોતે મુલાકાત લીધી હતી અને તા. ૧૦ મી તથા ૧૨ મી ઓગસ્ટના રોજ શ્રી સંઘની સેવા મેળવવામાં આવી હતી. જે વખતે યાત્રાત્યાગનો દરાર પસાર થયો અને તે દરાર જેઠાપુર અને બીકાનેરના રાજ્યના તમામ ગામડાઓ તેમજ આસપાસના જૈન વસ્તીવાળાં ગામોમાં તે તે દરારની નકલો મોકલી આપવા અને થયેલા દરારને માન આપવા ઘટતી ગોઠવણ કરવામાં આવી છે.

૧૧-પ્રચારકાર્યકુંડ-શ્રી જૈન શ્રવે. કોન્ફરન્સના આ ખાસ અધિવેશનમાં દરાર નં. ૧૨ મુજબ નીમાએલ કેમિટીના પ્રચારકાર્યકુંડ એકત્રિત થયેલું કુંડ નીચે પ્રમાણે છે:-

૧૫૦૧ પ્રમુખ સાહેબ બાણ બહાદુરસિંહજી સીધી, ૧૨૦૧ શેઠ. રવજીભાઈ સોજાબાળ, ૨૦૧ મહા-રાષ્ટ્ર તરફથી રા. પોપટલાલ રામચંદ શાહ પુના, ૨૦૧ લક્ષ્મીચંદજી વેદ આપ્રા, ૨૫૧ જીવતલાલ ખરતાપશિ ખાગડુવા મુંબઈ, ૨૦૧ તેજુકાયાની કું. હા. નેજુશી બોજરાજ, ૧૦૧ નરપતલાલ હિંતમચંદ રાધનપુર, ૧૦૧ ગીરધરલાલ ત્રીકમલાલ (પાયધુતી ત્રાંબા કાંટા), ૧૦૧ લક્ષ્મીભાઈ કરમચંદ દલાલ (લાલનની વીડીના) ૧૦૧ મુંબઈ જૈન સ્વયંસેવકમંડળ, ૧૦૧ દેવીદાસ કાનજી નં. ૧૧૩ કોટ-બજારગેટ, ૧૦૧ બાણ ચંદન ગીરધરલાલ ત્રીકમલાલની ઓરતરાધનપુર, ૧૦૧ ઝવેરી મણીલાલ સુરજમલની કું. ધનંજીસ્ક્રીટ, ૧૦૧ જેસીંગલાલ સાકલચંદ જે. જેસીંગલાલ મંગલજી પારસી ગલી મુંબઈ, ૧૦૦ નાનજી લાધાભાઈ, ૫૦૦ કરમચંદ લાલચંદ કલકત્તા, ૧૦૧ ચીમનલાલ પોપટલાલ પારસી ગલી ધનંજીસ્ક્રીટ ગણપત બીહોંગ, ૨૫૧ રાજકુમારસીદ મુકીમ, ૧૦૧ ઝવેરી રવચંદ ઉજ્જમચંદ ધનંજીસ્ક્રીટ, ૧૦૧ વાલીલાલ પુનમચંદ રાધનપુર, ૧૦૧ કેસરીચંદ ભાણુભાઈ (કે. પાયધુતી) ૧૦૦ ઝવેરી નગીનદાસ લજુભાઈ સન્સ ધનંજીસ્ક્રીટ, ૧૦૧ કુવેરજી ઉમર-સી કંપની ખારક બજાર માંડવી, ૧૦૧ રામચંદ રાજજી પાયધુતી બારીઆ બીહોંગ, ૫૧ કલભાઈ બી. વંશીલ મનહર બીહોંગ લુહારચાલ મુંબઈ, ૫૧ હરીલાલ લુહારાભાઈ માંગદા. ૫૧ સોમચંદ લાલચંદ નવી હનુમાન ગલી આનંદજીવન મુંબઈ, ૫૧ જયચંદ ઉજ્જમચંદ (ટેકાણું નથી) ૫૧. દલપતભાઈ મોહનલાલ વિલ્હવારી રણછોડદાસ આણંદજીના માળો, ૫૧. મોહનલાલ ભગવાનદાસ ઝવેરી ધનંજીસ્ક્રીટ મુંબઈ, ૫૧. શા. ત્રીભોવનદાસ મંગળજી વડવાણ સુદેર, ૫૧. ડાહ્યાચંદ ભવાનચંદ પાલેજવાળા પોટણ, ૫૧. કાલીદાસ લક્ષ્મીભાઈ પારસી ગલી ધનંજીસ્ક્રીટ દેવકીઆઈ જીવન મુંબઈ, ૫૧. ઝવેરી મણુકચંદ આદરમલ ધનંજીસ્ક્રીટ, ૫૧. જીવતલાલ ખરતાપશીના ધર્મપત્ની બાઈ સકરીઆઈ, ૫૧. મુંબઈ જૈન સ્વયંસેવક મંડળના ૫૧. પદમશી પાયારીઆની કું. વાલકેશ્વર મુંબઈ, ૫૧. ભાણચંદ અમુલખની કું. (ટેકાણું નથી) ૫૧. મણીલાલ કુંવરજી રામીવાળા જે. મોતીલાલ મૂળજી, ૫૧. ડો. બીખાભાઈ જેઠાલાલ સાંતાકુંડ, ૫૧. નાનચંદ શામજી વડગાદી દુલસી જીવન, ૫૦. હિતમચંદ હીરજીકોટ બજારગેટ, ૫૧. દલપતભાઈ મોહનલાલ વીલ્હવારી ૫૧. હરીદાસ સોલામચંદ આદરીવાળા ૫૦. હરખચંદ મકનજી કોટ બજારગેટસ્ક્રીટ, ૫૧. છાટાલાલ વેલચંદ મુલજી જેઠા મારકોટ નવી ગાયુખગલી, ૫૧. સાકરલાલ માધ-વજીC/૦જકરીયા મસીદ કાપડની દુકાને કાચેકર સ્ક્રીટ મુંબઈ, ૫૧. શ્રી મુંબાઈ વીલામીલાલી ૧૦૮

ના ગોલકનું જૈન મિત્રમંડળ હસ્તે અમરતલાલ તારાચંદ છીપીયાલ. મુંબઈ, ૫૧. છોટાલાલ વલ્લભ
 ઠે. મુળજી જેઠા મારફીટ નવી ગૌમુખગલી, ૫૧. ગામ મુરખાડ જીલ્લા થાણાનો સંધ ઠે. રવચંદ
 ઉજમચંદ સુથારચાલ મુંબઈ, ૫૧. બાઈ સકરી જીવનલાલ પરતાપસી રાધનપુર, ૫૧: શેઠ. ભોગીલાલ
 વીરચંદ હા. બાઈ સમજી પેડરોડ, ૫૧. જૈન-યુવકસેવા સમાજ અમદાવાદ, ૫૧. દુલભજી ઉમેદચંદ
 ૫૧. પોપટલાલ પ્રેમચંદ ખોટા મોતીવાલા પારસી ગલી ૫૧. ડભોઈ સંધ ઠે. પરી રમણીકલાલ કેશવ-
 લાલ, પારસી ગલી ધનજીરૂટ, ૫૧. દુલચંદ હરીચંદ મુલજી જેઠા મારફીટ, ૫૧. સૌ. સુભદ્રાબેન
 માણેકલાલ જેઠાભાઈ, ૫૧. ૫૬મચંદ સંપતલાલ કૈયર. મુ. ફ્લોઈ મારવાડ ૫૧. હરચંદ કપુરચંદ
 માસ્તર કીકારફીટ નં. ૮૭-૮૯ મુંબઈ, ૫૦. માણેકજીવેન માણીલાલ ઉજમચંદ અવેરી C/O હીરજીભેનશન
 સેઝહસ્તરોડ, ૨૫. પોપટલાલ નરસીભાઈ વોરા કાબેકરફીટ પોસ્ટ માડવી નં. ૩, ૨૫. હેમા ખેતુની
 કું. નયુચીવજી (કેકાણા વગરની) ૩૧. ટીટોઈ ગામ (ધડરીફીટ) હા. પૂનમચંદ ગુલાબચંદ, ૨૫,
 વડાલા પંચ મહાજન તરફથી હા. સા. મણીલાલ રવચંદની દુકાને ઠે. પામધુની, ૨૫. મણીલાલ રવ-
 ચંદ પામધુની, ૨૧. મોહનલાલ ખોડીદાસ મનહરખીલ્ડીંગ લુહારચાલ ૨૫. ચાંપસી ઘેલા C/O લક્ષ્મીદાસ
 હેમરાજની કું. દાણા બંદર, ૨૧ મોતીલાલ ડાલાભાઈ ૫૮વા. અવેરીખગર-મુંબાઈ, ૨૫ મગનલાલ
 જગજીવન શેઠ અધર્સ કાલખાદેવી મુંબઈ, ૨૫ મૂળચંદ મોહકમચંદ મૂળજી જેઠા મારફીટ ચંપાગલી, ૨૫
 હરખચંદ હોંસીલાલ C/O. લલ્લુભાઈ કરમચંદ દલાલ ચંપાગલી, ૨૫ બેચરદાસ હરિચંદ અવેરીખગર, ૨૫
 માવજી પરસોતમ મૂડીખગર-કચ્છભૂજવાલા, ૨૫ નાગરદાસ ખેતસી રાધનપુરવાલા, ૩૧ મોતીલાલ અમરસી
 (કેકાણું નથી) ૨૫ ધડર સંધ તરફથી, ૨૫ મેલજી હીરજી જીજેઆલી (શાકગલી માંડવી), ૨૫ પાનાચંદ તારાચંદ
 હા. બાઈ હીરાકોર (કેકાણું નથી), ૨૫ પ્રેમચંદ દેવીચંદ શરાફ, ૨૫ કાંતિલાલ ધધરલાલ C/O. ચંદુ-
 લાલ વજરાજ મોતીલાની ચાલ, ૨૫ ભોગીલાલ દોલતચંદ C/O. H. B. Shah અવેરીખગર, ૨૫
 મનસુખલાલ મણીલાલ મૂળજી જેઠા મારફીટ-ખૌરજગલી, ૨૫ મણીલાલ એમ. શાહ નાગદેવી ફીટ,
 ૨૫ ત્રીકમલાલ ન્હાલચંદ પારસીગલી, ૩ જે માળે-નગીન ઉસ્તાદનો. માળો ત્રીજે માળે, ૨૫ મોતીચંદ
 ૫૬માજ દેડગામ જીલ્લા સુરત, ૨૫ નેમચંદ મગનલાલ પારસીગલી ગણપતી ખીલ્ડીંગ ૨૫ ચતુરદાસ
 પરસોતમદાસ અમદાવાદવાળા, ૨૫. માણેકલાલ અમુલકરાય C/O. નગીનદાસ એન્ડ માણેકલાલ, ૨૫.
 વાઠીલાલ મગનલાલ સુણેલવાળા, C/O. ગુલાલવાડી ખોળનો માળો ૩ જે દાદરે, ૨૦. ભીખાચંદ
 ત્રીભુવન ઠે. ધનજીરૂટ, હરગોવનદાસ માનચંદનો માળો ૩ જે માળે, ૨૫. ચંદનબેન મોતીચંદ ગીરધર
 કાપડીપા પ્રીન્સેસ ફીટ લોહારચાલ, ૨૫. મોલીબેન હીરાલાલ અમૃતલાલ C/O મોતીચંદ ગીરધર
 કાપડીપા, ૨૫. નાથલાલ ખુચચંદ કેહારી-વલસાડવાળા, હા. ગાંડાભાઈ ગુલાબચંદ, ૨૧. ચંદુલાલ
 વજરાજ મોતીલા ચાલ, ૨૫. વરજીવનદાસ મુલચંદ ૨૨૭ શેઠ મેમજીરૂટ. મુળજી જેઠા મારફીટ સામે,
 ૨૫. ઉજમખાઈ મોતીલાલ નાનચંદ પારસીગલી. નગીનદાસ લલ્લુભાઈ, ૩૧. રવચંદ ઉજમચંદ સુતાર-
 ચાલ, ૨૫. નેમચંદ દેવચંદ અમદાવાદવાળા, ૨૫. હરીચંદ મીઠાભાઈ નળખાંતર ચોફી, ૨૫. હરીચંદ
 મીઠાભાઈ નળખાંતર ચોફી, ૨૫. હરજીભાઈ રાજજી માંગરોજ જી. સુરત, ૨૫ કચ્છી વીસા આસવાલ
 જૈન સ્વપંસેવક મંડળ. ઠે. નારાપનમીલ ચાલ લોચર પટેલ, ૨૫. મીસીસ-કલાવતી મોહનલાલ ભગ-
 વાનદાસ અવેરી. (ધનજીરૂટ) ૨૫. તારાબેન મણીલાલ સુરજખલ અવેરી, ૨૫. સરપચંદ રાજકરન
 ઠે. અમરવાડી રૂમ નં. ૩૮, ૧૦. જગજીવન નયુ. મંગળદાસ મારફીટ ટાંચીવાળાનો માળો, ૧૧.
 વીરમ રાપરી લાલખાગ ત્રણ ખતી સામે, ૧૧. તલચંદ જગનાદાસ મુળજી જેઠા મારફીટ, ૧૧. હર-
 જીવન ગોપાલજી અખંડલરહેમાન ફીટ કાનજી માલજીનો માળો, ૧૫. ગાંડાભાઈ ગુલાબચંદ કેહારી.
 વલસાડવાળા, ૧૧. જીવનલાલ પરતાપસીના બેન અમરતખાઈ તરફથી, ૧૦. ભોગીલાલ દોલાચંદ. અવેરી-

ખનર, ૧૧. બાઈ અમલ ચીમનલાલ પુનમચંદ રાધનપુરવાળા, ૧૧. રતનજી નયુ એન્ડ લધર્સ બાર
ભાયા મોહોદસા મુંબઈ, ૧૦. જગનલાલ વજલાલ દરરવાળા બીલ્ડીંગ હુદારચાલ, નં. ૩. ૧૧. જોડાભાઈ
દેવજી તાગડા (ડેકાણું નથી) ૧૦. સુનીલાલ ખૂખચંદ ઝવેરી, ૧૧. વિનયચંદ મોતીચંદ પ્રીન્સેસ સ્ટ્રીટ
મનહર બીલ્ડીંગ, ૧૧. વેલજી જીવજી C/o. લવાનજી મૂળજીની કું, ૧૧. હરવાળા બેન વાલી વીરચંદ
C/o. વનિતા વિશ્રામ, ૧૧. નવલચંદ હેમચંદ દેશી ધર્મોદા દવાખાના તરફથી હા. બ્રહ્માભાઈ નવલચંદ
સુરત-ગોપીપુરા, ૧૦. છોટાલાલ રાજકરન C/o. મણીલાલ સુરભલ ધનજી સ્ટ્રીટ મુંબઈ, ૧૧. સુરા-
ભાઈ ખેમચંદ શા. C/o. મોરારજી ગોકળદાસ માઈટ-કલખાદેવી રોડ, ૧૧. સુનીલાલ ઉત્તમચંદ
દવાવાલા પ્રીન્સેસ સ્ટ્રીટ, ૧૧. દોરી નરોત્તમદાસ અમરચંદની કું. ચંપાગલી. મુળજી જોડાને માળો
૩ જે દાદરે, ૧૧. લાલજી હીરજી શાહ C/o. મેવજી હીરજી છુકસેલર પાપધુની, ૧૦. ચલાયચંદ
રાધવજી વડવાણુ કેપવાળા C/o. મોહોદસાલ મોતીલાલ, ૧૧. પુરાલચંદ એપાજી માંગરોલવાળા C/o.
રાયચંદ રાધવજી પાપધુની, ૧૧. અનરાજ સંપતરાજ ઠે. મુંબાદેવી પોસ્ટઓફીસ બીલ્ડીંગ, ૧૧. સોમચંદ
છોટાલાલ (ઠે. નથી) ૧૧ અમરચંદ દીપચંદ બાકીયા ઉત્તેનનીવાસી C/o. ભાઈચંદજી અમુલખ વીમા-
વાળા-નમનગર નીવાસી, ૧૧. કોઠારી ઉજમસી સુરા C/o. છોટાલાલ કોઠારી હા. સુખલાલ કોઠારી,
-૧૧. શા. કુંવરજી લુંઘાલાઈ માંડવી મુડીખખર-વીના દલાલ, ૧૧. શા. પ્રેમચંદ કુંચ્યંદ રોપીવાળા,
શરાફખંઠાર, ૧૧. બી. બી. કોઠારી C/o. બીખાભાઈ મુદરદાસ કોઠારી ૮૭ અખડુલરેમાન સ્ટ્રીટ, ૧૧.
બાપુ બેન જ્ઞેશંગલાલ સાંકળચંદ પારસીગલી ધનજી સ્ટ્રીટ મુંબઈ, ૧૧. મુલચંદ જીવતરાજ મંગળદાસ
મારફીટ ૨ જીવલી. હા. મુલતાનમુલજી; ૧૦. વડોદરાવાલા ઝવેરી સવાઈચંદ જગજીવન, ૧૧. મોહન-
લાલ ધરમસી શ્રી વરવાન રહેર ચલાલવારી બોખતી ચાલ બીજે દાદર, ૧૧. હીરાચંદ હકમાજી કરજ-
ણવાળા હા. હીરાચંદ-મોતીચંદ, ૫. મોહનલાલ ફફીરચંદ દલાલ તાંબાકાંટા વોરાને જૂનો માળો મુંબઈ,
૫. મણીલાલ મગનલાલ મૂળજી જેઠા મારફીટ કૃષ્ણરાજ ગલી એન. જગનલાલની કું. ૫. મુલક સ્વયં-
સેવકે સમાજ-અમદાવાદ હા. ચીમનલાલ પરસોતમ, ૫. બાપુલાલ મનસુખ (ઠે. નથી) ૭. કેશવલાલ
કું. કંસારાચાલ, ૫. હમરીમલ જગનાજી ઠે. નવાખચાલ બીલ્ડીંગ લીડીંગખનર, ૫. વસંતલાલ પાનચંદ
સેન્ડહર્સ્ટરોડ લહેરી બીલ્ડીંગ, ૫. મોહનલાલ દીપચંદ તાંબાકાંટા, ૫. બેન વેણી C/o. વિનયચંદ મોતી-
ચંદ પ્રીન્સેસ સ્ટ્રીટ, ૫. બેન લીલાવતી તે રણજીદાસ દેવકરનના ધર્મપત્ની (ઠે. નથી) ૫. પીતાંબર
જીલાલ વડવાણુ કેપવાળા. ઠે. વડવાણુ કેપ મોહનલાલ મોતીલાલને ત્યાં, ૫. હીરાભાઈ રામચંદ મલ-
બારી છીપીચાલ, ૫. માલ્હેકલાલ ધનજી-પાપધુની, ૫. ગાંધી ડાહ્યાલાલ ભાનજી ઠે. ખલાસી ચક્રો-
ધોબીગલીના નાકે, ૫. કૃષ્ણજી લખમાજી કંકનરોડ-મુંબઈ, ૫. વીરજીભાઈ કરસનદાસ પુતોલકર, ૫.
બાઈ અજવાળી C/o. મોહનલાલ ખોડીદાસ મનહર બીલ્ડીંગ હુદારચાલ, ૫. મનબેન મોગીલાલ C/o
અમરચંદ ખેમજી શેઠરી બીલ્ડીંગ ત્રીજેમાળે મુંબઈ નં. ૪, ૫. મનીવાર સીવલાલ તરીયા-ચંપાગલી,
૫. જતી મનપતસાગર સીકંદરાબાદ ડેકન તથા સેન્ટ (મારવાડ), ૫. મોતીચંદ નવલચંદ ધનજી સ્ટ્રીટ,
૫. મણીભાઈ મોગીલાલ જ્ઞેશંગલાલ વોરાનો માળો; ૫. મનસુખલાલ હકીસંગ તાંબાકાંટા વોરાના
નવા માળે, ૫. મગનલાલ લખમીચંદ મગરોળ (જી. સુરત.) ૫. મંજારામ લલ્લુભાઈ તાંબાકાંટા
વોરાના નવા માળા બીજે દાદરે, ૫. મોતીબેન. મણીલાલ બાલાભાઈ, ૫. વોરા બેતલી જેવત યરાદ
C/o. શા. કાલીદાસ લલ્લુભાઈ ધનજી સ્ટ્રીટ, ૫. શા. કાલીદાસ દીપચંદ ચલાલવારી બીજે ભોલવાડા
સામે ભગવાન કામદારના માલામાં બીજે દાદરે, ૫. સખારામ સ્ટેટબાગ ને લીંગાપતવાની નવીખનર ?
૨. મણીલાલ લલ્લુભાઈ C/o ચીમનલાલ પોપટલાલ પારસીગલી, ૨. બાઈ દેદી C/o મુળચંદ
મોકમચંદ ઠે. સેડહર્સ્ટરોડ ત્રીજેમાળે, ૧. ગીરધરલાલ નાગોરી પ્રતાપજી (માળવા), આ કિસ્મતમાં
ફેટલાઈ નામે ભોવમાં. જે ૧૦/૧૦ રૂપિયા ૫૪૪૭૭

જે રકમ રોકડી મંડપમાંજ આવી તેકની તરફથી મળી તેનાં નામકામ કાંઈકમાં આવ્યા નથી તેથી વર્તમાન પત્રમાં જે નામો આવ્યાં તેનામો આ લિસ્ટમાંનહી હોવાથી રોકડા તરીકે અન ટાંકવામાં આવે છે:—

૩. ૧૦૧ રા. રંગીલદાસ સાંકળચંદ, ૧૩૧ શેઠ મોતીલાલ અમરસી, ૩. ૫૦) રા. મોહનલાલ દલીચંદ દેશાઈ (આ પત્રના તંત્રી) ૫૧ એક લાખ તરફથી, ૫૧ રા. છોટાલાલ વેલચંદ, ૫૧ એક ગૃહસ્થ વગેરે. કુલ રૂપીયા દશહજાર છસે ત્રેપન રૂપીયા બારઆના.

આવેલ ધરેણાંની યાદી.

બંગદી નેડ ૧	(નંબર ૨)	પુષ્પાવતી નેમચંદ
વીટી ૧		કલાવતી નગીનદાસ
વીટી ૧		મણીબેન સાંકળચંદ
વીટી ૧		તારાબેન ગભરચંદ
વીટી ૧		વીરચંદ મોતીજી
વીટી ૧		પોપટલાલ શામળદાસ
વીટી ૧		બેન મણી સુરજમલ
વીટી ૮		આપનારનાં નામ મળ્યાં નથી
મોતીજી રટડ બટન ૧		મોતીલાલ લાધાજી પૂના
બંગદી ૧		સૌ. લીલાવતી મોતીચંદ ગિ. કાપડીઆ
કરડા ૭		
દોરાકંઠી ૧		છોટાલાલ હરીલાલ
" ૧		ગુલાબબેન મકનજી જુહાભાઈ
" ૧		નામ નથી મળ્યું
ચેન છેડા ૧		મંગળાબેન મોતીલાલ દ્ધીરચંદ

ખાસ અધિવેશન વખતે થયેલ 'પ્રચારકાર્યકંડ'માં ભરવા કહેલ નાણાં આપનારાઓમાં વસુલ થયા તેની યાદી.

૨૫) શ્રી ધરસંઘ દ. મણિલાલ એમ પરીખ, ૧૧) શેઠ. અમરચંદ દીપચંદ ખાંડીયા ઉનજૈન, ૫૧) જૈન યુવક સેવાસમાજ અમદાવાદ ૫) ચમનલાલ પરસોતમદાસ C/o જૈન યુવક સેવાસમાજ અમદાવાદ, ૨૫) શેઠ હિંદુમલ જેતાજી રહેડા કોલાપુર, ૨૫) શેઠ જોષાજી માસીદજી પરમાર કોલાપુર, ૨૫) શેઠ જયચંદ જોષાજી પરમાર કોલાપુર, ૫) શેઠ પ્રતિલાલ દોલાજી કોલાપુર, ૫) શેઠ રણછોડભાઈ શેખરજીના કર્મપત્ની બાઈ લીલાવતી, ૫) ગાંધી ડાહ્યાલાલ ભાણુજી મુંબઈ ૨૫) શેઠ નેમચંદ દેવચંદ અમદાવાદવાળા ૨૫) મોંઘીબાઈ હીરાલાલ ભાવનગર, ૧૦૧) શેઠ દેવીદાસ કાનજી મુંબઈ, ૨૦૧) શેઠ હીરાલાલ અમૃતલાલ મુંબઈ ૫) શેઠ બેનસી જેવંત યરાદ, ૧૧) શેઠ સોમચંદ છોટાલાલ ૨) શેઠ વંદરાવન માણેચંદ, ૨૫) શેઠ પાનાચંદ તારાચંદ દા. બેન હીરાકોર, ૨૫) શેઠ નાગરદાસ બેતસી રાધનપુરવાળા મુંબઈ, ૨૫૧) શેઠ હીરાલાલ જકીરદાસ મુંબઈ ૫) અન્બાળી બાઈ કંતિલાલ, ૫) જસ-કારબાઈ કંતિલાલ, ૫૧) શેઠ મોહનલાલ ભગવાનદાસ ઝવેરી, ૨૫) સૌ. કળાવતી મોહનલાલ, ૫૧) શેઠ હરીદાસ સૌભાગ્યચંદ આદરીવાળા, ૧૦) શેઠ છોટાલાલ રાજકરજી મુંબઈ, ૫૧) શેઠ ભાઈચંદ અમુલખની કું. મુંબઈ, ૨૫) શેઠ મણીલાલ રવચંદ મુંબઈ, ૨૫) શ્રી વડાવી પંચમહાજનના દા. શેઠ મણીલાલ રવચંદ, ૧૧) શેઠ તલચંદ જમનાદાસ મુંબઈ, ૫૦૦) શેઠ કરમચંદ લાલચંદ કલકત્તા, ૫૧) શેઠ ભોગીલાલ વીરચંદ દા. બાઈ સમજી, ૫) શેઠ મોહનલાલ દીપચંદ એકસી મુંબઈ.

કુંડમાં ભરનારાઓને વિનંતિ—જો ભાઈઓ તથા બહેનોએ રકમો ભરી છે અને મોકલાવી નથી તેઓ મહેરમાની કરી શ્રી જૈન સ્વ. કાન્દરૂપસ આદિસ, ૨૦ પાવધુની, મુંબઈ નં. ૩ પર મોકલાવી આપશે એવી તેમને વિનંતિ કરવામાં આવે છે.

એક સુખી કુટુંબ

સ્ત્રી પુરુષ અને બચ્ચું

૧ ચંદ્રપ્રભા ગોળીનું સેવન કરનારી સ્ત્રી પ્રદર, સુવારોગ વગેરે રોગોથી છુટે છે અને ઉત્તમ આરોગ્ય ભોગવે છે.

કીંમત ગોળી ૧૬ નો રૂ. ૧)

૨ આતંકનિગ્રહ ગોળીનું સેવન કરનાર પુરુષ બળ અને ઉત્સાહથી ભરપૂર બની પોતાના કાર્યોમાં આગળ વધેશે.

કીંમત ગોળી ૩૨ ડબ્બી ૧ નો રૂ. ૧)

૩ આજમિત્ર ગોળીઓનું સેવન કરાવવાથી બચ્ચું દૃઢપુષ્ટ અને તંદુરસ્ત રહે છે.

કીંમત લગભગ ૩૦૦ ત્રણસો ગોળીઓની ડબ્બી ૧ નો રૂ. ૧)

વિશેષ વિગત બહુવાને અમારા આંતક-નિગ્રહ ઔષધાલયનું ગ્રાહક લીસ્ટ મંગાવો જેમાં આરોગ્યને ઉપયોગી વાંચનનો લાભ પણ મળશે.

વૈદ્યાસ્ત્રી મણિશંકર ગોવિંદજી

મુંબઈ-ઓફીસ.
કાલ્યાદેવી રોડ,
મુંબઈ.

આતંકનિગ્રહ ઔષધાલય,

ભામનગર-(કાકિયાવાડ).

માત્ર રૂપિયા ત્રણમાં
 ➔ એક ઘડિઆળ ➔

જરા પણ અચકાશો નહિ
 આજે જ ઑર્ડર મોકલો કારણ કે અમારું

ટીક-ટેક

TIC-TAK Regd. Wall clock

ઘડિઆળ નિયમિત ટાઈમ આપે છે.

— સર્વેની પસંદગી પામેલું છે —

અને તેમ છતાં ઘરનાં સુંદર શણગાર રૂપ પણ છે.

— રૂક્ટ રૂપિયા ત્રણ —

PETER WATCH Co., P. B. 27, MADRAS.

આ ઑફર
 મરૂત!!

આ ઑફર
 મરૂત!!

અમારા અઢાર કેરેક સેલ્ડગોલ્ડ તારા લીવર “રજીસ્ટર્ડ” ખીસા ઘડિઆળના ખરીદનાવાઓને, અમારું “C” સી રજીસ્ટર્ડ ટાઈમપીસ મરૂત આપીએ છીએ. આ ઑફર માત્ર થોડા વખતની છે. હમણાં જ લખો. ખીસા ઘડિઆળ માટે તેના કાયલ પર બનાવનારાઓની પાંચ વર્ષની ગેરંટીની સ્ટેમ્પ આપવામાં આવેલ છે.

(કિંમત રૂ. ૫)

લખો:—

કેપ્ટન વૉચ કું.

પોસ્ટ બોક્ષ ૨૬૫
 મદ્રાસ.

CAPTAIN WATCH COY.

P. B. 265, MADRAS.

તમારી પાઠશાળા અને કન્યાશાળાના મેકાલકા
પ્રસંગે છોકરાં-છોકરીઓને
ધનામ માટે કયાં પુસ્તકો પસંદ કરશે?

જૈનસાધુઓએ, જૈનપત્રકારોએ અને જૈનવિદ્વાનોએ
જે પુસ્તકો પસંદ કર્યા છે તે આ રહ્યાં ! !

૧. કુમારિકા ધર્મ; ૨. કુમારિકાને પત્નો; ૩.
જૈનનીતિપ્રવેશ; ૪. જૈનકાવ્ય પ્રવેશ; ૫. જીવન ચર્ચા;
૬. જ્ઞાનપંચમી અને તેનું ઉદ્ઘાપન. દરેકની છુટક
કીમત રૂ. ૦-૪-૦ રાખવામાં આવી છે. સામગ્રી
નકલો મંગાવનારને આ ભાવે પુસ્તકો મળશે:—
૧૦૦ નકલના રૂ. ૨૦; ૭૫ નકલના રૂ. ૧૫;
૨૫ નકલના રૂ. ૫. આ ભાવે ૨૫ થી ઓછી
નકલ મોકલાતી નથી.

દુરત આજેજ લખો:—

માવજી દામજી શાહ,
કામાગ્રેહન, ધારકોપર.

(રજીસ્ટર્ડ નં ૪૪)

વીર બામ

માથા તથા છાતીના દુઃખાવા, સંધીવા, ઈન્ફ્લુ-
એન્સા વિગેરે હરેક પ્રકારનાં દરદો ઉપર મસળવાથી
દુરત જ આરામ કરે છે.

વીર ઓઇન્ટમેન્ટ

ખસ ખરજવાનો અકસીર મલમ.
દરેક દવા વેચનાર તથા ગાંધી-બી. રાખે છે.

પ્રો:—મોહનલાલ પાનાચંદની કું.

ઠ. વડગાદી, લીપ ગલી-મુખર્ષી ૩.

એજન્ટ:—મોરારજી રણછોડા.

ઠ. ભુભાસ્કર, મુખર્ષી ૨.

TALISMANS AND CHARMS

For those People to Avoid all Sorts of
Misfortunes and enter the Gates of Succe-
ssful Life.

Rs. 4s.

For Honour, Riches, Learning and Greatness	7 8
For Health, Physical Strength, etc...	7 8
For Power of Eloquence, Speeches, etc.	7 8
For Success in any Under taking or Litigation, etc...	10 0
For success in Sport, Racing, Cards, Games of Chance, etc...	7 8
For Success in Spiritual and Religious Life	10 0
For Success in Trade and Business...	10 0
For Men's Love to Women	7 8
For Women's Love to Men	10 0
For Love of Opposite Sex, Attractive Power	7 8
For Agricultural Prosperity, Farming, Good Crops, etc...	7 8
For Success in Mining Plumbago, etc.	100 0
For Success in Gemming ...	225 0
Rabbi Solomon's Special Talisman for every success	15 0
Specially valued and worn by every successful Hebrew, 2nd quality ...	21 0
1st quality ...	30 0

NOTE:—A Money Order or G.C. Notes will bring the
Talisman to your door. One Extensive Life Reading
Rs.15, two Rs.25, three Rs.30 or more at a time at Rs.10
per reading. Remit with birth date. Always the full
amount should be remitted in advance. No. V. P. P.
Apply to:— D. A. RAM DUTH, Astrologer,
No.30&35 (T. Y.) Choku Street, Colombo, (Ceylon).

નીચેનાં પુસ્તકો કૉન્ટ્રેન્સ ઑફીસમાંથી વેચાતાં મળશે.

શ્રી જૈન ગ્રંથાવલિ	રૂ. ૧-૮-૦
શ્રી જૈન હીરકટરી ભા. ૧-૨ સાથે	૧-૦-૦
" " ભા. ૧ લો	૦-૮-૦
શ્રી જૈન ચેતાંજર મંદિરાવલિ	૦-૧૨-૦
પાંચ અલક્ષીનામમાલા પ્રાકૃત કોશ	૧-૦-૦

આ માસીક સાથે હેન્ડબીક વહેંચાવવા તથા
જાહેર ખર્ચ માટે પત્રવ્યવહાર નીચેના સીરનામે
કરવો. એક એક માટે જાહેર ખર્ચરતો ભાવ
રૂ. ૬-૦-૦ વધુ માટે લખો—

આસીસ્ટન્ટ સેક્રેટરી,

શ્રી જૈન ચે. કૉન્ટ્રેન્સ.

૨૦ પામધુની પોસ્ટ નં. ૩

મુખર્ષી.

રૂપીઆ પાંચનો અથ રૂપીઆ અઢીમાં.

શ્રી યશોવિજયજી જૈન ગુરૂકુળ તરફથી મહાન લાભ
લઈ શકો તો લ્યો અને આપી શકો તો આપો.

વિવિધ પૂજાસંગ્રહ

વિષે

જૈન પત્રનો અભિપ્રાય.

તા. ૫-૬-૨૪.

સચિત્ર કિં. રૂ. અઢી. જૈન યુક્તસેલર મેઘજી હીરજી તરફથી વિવિધ પૂજાસંગ્રહના સાત ભાગનો દળદાર અથ વિધિ તથા ચિત્રો સાથે રૂ. પાંચની કિંમતમાં અપાય છે તેજ અથ પાક્ષીતાણાના શ્રી યશોવિજયજી જૈન ગુરૂકુળે સ્વર્ગસ્થ આચાર્ય શ્રી વીર-વિજયજી મહારાજના સ્મરણાર્થે અર્ધી કીંમતે આપવાને ગોઠવણ થએલી છે. આ અથમાં પંડીત શ્રી વીરવિજયજી, રૂપવિજયજી, પદ્મવિજયજી, યશોવિજયજી, આત્મા-રામજી, યુદ્ધિસાગરજી, ગંભિરવિજયજી, વલ્લભવિજયજી, હંસવિજયજી વગેરે પ્રખર પંડીતોની રચેલી પ્રસિદ્ધ વિવિધ પૂજાઓનો સંગ્રહ છે; તેમજ અઢીસે અભિષેક મંગળાચાર જનપૂજના દુહા, અમદાવાદ, પાટણના દેરાસરો તથા ઉપાશ્રયોની દીપ વગેરેનો બહોળો સંગ્રહ કરવા ઉપરાંત પૂજની જુદી જુદી ઢાળોના અર્થનો આદર્શ પ્રયાલ આવે તેવા ઉપજતાં ચિત્રો દોરાવીને તેના ફેટાઓ તથા અષ્ટપદજી, સમેત-શીખર, પાવાપુરી, કેસરીયાજી આદિ તિથોની પૂજામાં તે તિથોના દર્શનીક ફેટા સમ-વસરણુ રચના, ચંદ્રશ્વરી-પદ્માવતી આદિ દેવીઓ-પ્રભુ મહાવીર-ગૌતમ સ્વામી વગેરે શાસનસ્થંભ પ્રરૂપો ચોવીશી નવપદજી આદિ ઘણાં ચિત્રો સુધીને આ અથને આકર્ષક તેમજ દર્શનિક બનાવ્યો છે. તો દરેક નાના મોટા ગામોના દેરાસરોમાં અને બની શકે તેમને ઘરની લાયઘેરીમાં રાખવા ભલામણ છે. આવા ઉપકારક અથનો અર્ધી કીંમતે પ્રચાર કરાવવા માટે શ્રી પાક્ષીતાણાના યશોવિજયજી ગુરૂકુળના સંચાલકોએ કરેલી ગોઠવણ સાહિત્ય પ્રચાર માટે પ્રશંસનીય છે. અઢી રૂપી-યામાં મેળવવા ઇચ્છનારે નીચેને ઠેકાણે લખવું—

મેશર્સ મેઘજી હીરજી યુક્તસેલર્સ.

પાયધુની ગોડીજની ચાલ-મુંબઈ ૩.

SALE!**SALE!!****SALE!!!**

Grand Reduction Sale

Cheapest Rates Possible!!!

Every home of India knows what the *world Renowned "B" Time piece* is. Every part of the machinery is guaranteed to be strong and fine. 36 Hour's winding. Guaranteed for 3 years. Buyers beware of Imitation "*B" Time Pieces*. When buying one, please see that it is made in Germany and the "*B*" mark carefully. Re. 1-12-0 each. Alarm Time Pieces Rs. 2-8-0 each. Postage etc., extra.

The Time Piece Seller.

30, Garanhata Street,

CALCUTTA.*N. B.*—All correspondence should be made in English.**COPY***"Six rupees will save hundred"***Trial Solicited!****Alpaka Shari!****Alpaka Shari!!**

Do you wish to please your lover? Then buy at once a piece of our "*Alpaka Shari*" It is as pure and fine as a valuable *Benarshi Shari*." It will save you much in giving presentations to your relatives.

We are guarantee for this Price Rs. 6 each. Postage extra.

The Bengal Silk Agency,

30, Garanhata Street,

CALCUTTA.*N. B.*—All correspondence should be made in English.**On 1 Rupee, 224 items of Reward.**

In purchasing ointment for Ringworm or 4 small cases of Kashmere "*Jarda*" in one rupee, there will be rewards as follows:—

One gross of Blue Black Ink Tablet (144), one Penholder, 12 nibs, 25 pieces of Transfer pictures, 25 needles, one bundle of thread, one solid ring, Two buttons 16 packets of Tooth powder, one safety pin, one toy—wrist watch, one soap, one chess Board of horse-race, one chess Board of a maze, one Book on Gopal Bhar one book on Theatrical Songs.

Sarkar Brothers,

2, Garanhata Street,

CALCUTTA.*N. B.*—All correspondence should be made in English.

The Jain Bank of India, Limited.

Head Office :-

LAHORE.

Established in 1912.

Current Accounts are opened free of charge Interest at 3% per annum on daily minimum balance of Rs. 500/-

Saving Bank Accounts Interest allowed at $4\frac{1}{2}\%$ per annum on minimum daily balance of Rs 10/-

Fixed Deposits are received for Rs. 100/ and upwards for a reasonable period Interest allowed upto $6\frac{1}{4}\%$ Per annum.

Season Deposits are specially received up to 31st August. Interest can be ascertained on application with the Manager.

Manager Lyallpur Branch.

જૈન ગ્રેજ્યુએટ બાઈઓ તથા જૈન સંસ્થાઓ પ્રત્યે

આ ઓફીસમાં જૈન સંસ્થાઓ તેમજ જૈન ગ્રેજ્યુએટ બાઈઓનાં નામો વિગેરે હકીકત ગયા ચંચ માસમાં મળેલા કન્વેન્શન સંમેલનના ઠરાવ અનુસાર રજીસ્ટર કરવામાં આવે છે. તો આથી વિનંતિ કરવામાં આવે છે કે જૈન સંસ્થાઓ કે જોતે છાપેલાં ફોર્મ અમારા તરફથી મળ્યાં ન હોય તેમણે મંગાવી લેવાં અને જરી મોકલવાં તેમજ જૈન ગ્રેજ્યુએટ બાઈઓએ પોતાના નામ રજીસ્ટર ન કરાવ્યાં હોય તો તેમણે નામ (પુર) ચાલુ તેમજ હાલમાં 'હેકાલુ' હીંચી કઈ તથા લીધાની તારીખ યુનિવર્સિટી અને કોલેજનાં નામો લખી મોકલાવવા તરફી લેવી.

શ્રી જૈન શ્વેતાંબર કોન્ફરન્સ.

શ્રી જૈન શ્વેતાંબર કોન્ફરન્સ

પ્રાચીન-મુંબઈ નં. ૩

શ્રી સુકૃત ભંડાર ફંડ.

શ્રી જૈન શ્વેતાંબર કોન્ફરન્સની ઉપરાક્ત યોજના તેના આશયો અને પરિણામજન્ય અમલી કાર્યની જૈન સમાજ સમક્ષ ફંડી પ્રભુ રૂપરેખા અહેર-ખગરદારા અગર હેડબીલદારા રહ્યું કરેલી એ તદ્દન બિન જરૂરીઆતવાળું ગણી શકાય. સત્ય આ યોજના જૈન ભાઈઓમાં સર્વમાન્ય અને જગજાહેર જ છે. આ યોજના એ સંસ્થાનું અને સમાજનું જીવન છે. જૈન જનતાના લુલિપ્તની રેખા દોરવા દિમિત ખરતાર જે કોષ્ટકપણ યોજના હોય તે તે સુકૃત ભંડાર ફંડ એક જ છે કે જ્યાં ગરીબ અને તવંગર વચ્ચે કોઈ ભત્તનો અંતર રહેતો નથી અને સમાનતા, અંધુલ વિગેરે ભાવનાઓ ખીલવી સમાજને સુશિક્ષિત બનાવી હિતકર્તાઓ કરવા આ સંસ્થાને જોશ અને જીવન અર્પે છે. આ ફંડમાં ભરાતાં નાણાંમાંથી ખર્ચ બાદ કરી બાકીનો અડધો ભાગ કેસવણીના કાર્યમાં વપરાય છે, અને બાકીના અડધા સંસ્થાના નિભાવફંડમાં લઈ જવામાં આવે છે કે જે વડે સમસ્ત સમાજને ક્ષેત્રસ્ત્ર કરી કરી શકાય. આપણા સમાજમાં અનેક સ્ત્રી પુરુષો ઉચ્ચ કેળવણીથી વંચિત રહે છે તે બનવા ને પામે અને તેમને કેળવણી લેવામાં અનેક રીતે મદદરૂપ થવા આ સંસ્થા પોતાના પ્રયાસો કરી રહી છે અને તે આ ફંડની વિશાળતા ઉપર જ આધાર રાખે છે. તેથી પ્રત્યેક જૈન બંધુ વરરા દલાકામાં માત્ર ચાર આનાથી સ્વચકિત અનુસાર મદદ અર્પી પોતાના અસાત બંધુઓનું જીવન કેળવણીદારા સુધારી અગ્રણિત પુણ્ય ઉપાર્જન કરી શકે છે. મારે સર્વ જૈન બંધુઓને આ ફંડમાં સારી રકમ આપવાની વિનંતિ કરવામાં આવે છે. ચાર આના પ્રત્યેક વ્યક્તિએ દરવર્ષે આપવા એ મોટી વાત નથી. અઢવાડીયે એક પાઈ માત્ર આવે છે, પણ જે આખી સમાજ જગત યાય તે તેમણે મોટી સંસ્થાઓ નભાવી શકાય એવી સુદર યોજના છે. “ટીપે ટીપે સરોવર ભરાય.” એ ન્યાયે ફંડને જરૂર આપ અપનાવશો અને આપની તરફના પ્રત્યેક નાના મોટા ભાઈઓ; બહેનો એનો લાભ લે, એમાં લાભ આપે એવો પ્રયત્ન કરશો. બીજી કોમો આવી-રીને નાની રકમોમાંથી મોટી સંસ્થાઓ ચલાવે છે તે આપ જાણો છો. તે આપ જરૂર પ્રયત્ન કરશો. આખી કોમની નજરે, આપને કોન્ફરન્સની જરૂરીઆત લાગતી હોય તે આ ખાતાને ફંડથી ભરપૂર કરી દેશો. સુનને વિશેષ કહેવાની જરૂર ન જ દોાય.

સેવક,

મકનજી વ્હાંભાઈ મહેતા

મોહનસાહુ ભગવાનદાસ અંગેરી.

ઓ. રે. જ. સેક્રેટરીઓ, શ્રી જૈન શ્વે. કોન્ફરન્સ.